J. 9 Pl.3.

- 904

Digitized by Google

Digitized by Google

- 904

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ANNALES
ECCLESIASTICI
AB ANNO MCXCVIII.

UBI DESINIT

CARDINALIS BARONIUS,

AUCTORE

ODORICO

RAYNALDO

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERO.

Accedunt in hac Editione

NOTÆ CHRONOLOGICÆ, CRITICÆ, HISTORICÆ,

QUIBUS RAYNALDI ANNALES ILLUSTRANTUR, SUPPLENTUR, EMENDANTUR,

AUCTORE

JOANNE DOMINICO MANSI

LUCENSI

CONGREGATIONIS MATRIS DEI

Tomus Decimustertius.

LUCÆ

Typis LEONARDI VENTURINI MDCCLV.

De Superiorum Licentia.

Digitized by Google

ANNALES ECCLESIASTICI.

JESU CHRISTI ANNUS	CLEMENTIS PAP. VII. ANNUS	CAROLI V. ROM. REG.
1527.	4.	9.

I.

Clemens a Cæsareis proditus pacis initæ fiducia.

ANNUS servatoris millesimus quingentesimus vigesimusseptimus indictione decima quinta Romanæ urbis direptione, obsidione Clementis Pontificis, & captivitate lugubris orbi Christiano extitit : cum enim omni contentione pacis intenderent consilia, pactisque cum cæsareis inducia, stipendia etiam Borbonii ducis exercitui persolvisset, ac dimissis ecclesiasticis & sociorum copiis iter in Hispaniam pro redigendis in concordiam Regibus, ac depressa discordiarum causa, erigenda re Christiana meditaretur, irruente Germanico exercitu prædandi spe allecto, odioque in pontificium nomen incitato, nec Romanis, qui impune anno superiori Leoninam urbem diripi siverant, inani cæsarei patrocinii fiducia ad defendendam urbem, ut par erat, vimque barbaricam infringendam se comparantibus, oppressus est. Nec tantæ cladis prænuntium defuisse ferunt (a); excitatum nempe a divino Numine virum pium, qui per urbis compita circumcursando populum ad expianda lacrymis peccata & cœlestem iram avertendam hortatus sit, factusque obvius Matthæo Giberto datario pontificio eidemque militarium consiliorum promotori, ut plures ejusdem literæ ostendunt, ipsum equo desilire, ac planctibus se dedere jusserit.

(a) Pontan. l. 3. Grolier. de direpṭ. urbis Sansovin. l. 15.

Prædicta urbis direptio.

II. Meminit de eodem Joannes Coclæus his verbis (b) : *Erat tum Romæ Italus quidam sacco indutus, qui ante captam urbem sæpe prædicaverat grave immmere urbi exitium, nisi homines pravam vitam corrigerent, ac pœnitentiam agentes iram Dei precibus averterent : cumque id sæpe fecisset magis clamoribus, in publico comprehensus & in carcerem conjectus ibique detentus fuit, donec Deus re ipsa comprobavit quod ille prædixerat.* Ut vero vinculis hoc eodem anno fuerit absolutus, imminentiaque urbis prædatoribus & direptoribus mala prænunciaverit, dicetur inferius. Joannes etiam Fischerus episcopus Roffensis postea Cardinalis & martyr, fortissimus Ecclesiæ propugnator, dum hostibus Romanæ curiæ vitia perstringentibus responderet, hæc scripserat (c) : *Multa vulgus in eos obloquitur, quæ si vera sint haud scio, relatione tamen constanti hæc res asseritur ita se habere. Verum [si quid ejusmodi fuerit] ipsi seipsos reformarent, & a pusillorum animis tollerent offendicula; nam omnino verendum est, nisi quamprimum id fecerint, ultionem divinam haud diu defuturam. Nec sane conveniret, ut Cæsar aut laici principes id negotii tentarent.* Disertissime vero omnium Thomas (d) de Vio Cardinalis id confirmat, divinamque justitiam peccata sacerdotum plectentem in urbis vastitate adorat, dum in Christi verba apud Matthæum (e) : *Quod si sal evanuerit ad nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras & conculcetur ab hominibus*, hæc pia demissione scribit : *Impletur continue hoc, dum pastorum vita merito despicitur, & eorum consequenter verba contemnuntur. Experimur & speciali modo hoc nunc nos Ecclesiæ prælati Romæ in prædam, direptionem, atque captivitatem dati non infidelibus, sed Christianis justissimo Dei judicio; quia cum in sal terræ electi essemus, evanuimus ac id nihilum utiles nisi ad externas cerimonias, externaque bona : conculcati enim corporali captivitate sumus, cum direptione & captivatione totius urbis die VI. maii hoc anno MDXXVII.*

(b) Cocl. in actis & scriptis Luth. hoc anno Sur. in comm.

Vates pœnitentiam prædicans conjectus in carcerem.

(c) Jo. Fisch. in art. 34.

Joannis Fischeri Martyris & Card. prædictio.

(d) Thomas e Vio Card.

(e) Mat. cap. 5.

Inter hæc Franciscus cui Angelorum III.

Digitized by Google

agnomen additum, Minoritani ordinis supremus minister, qui jam ante in Hispanias profecturus, ut inde in Americam ad disseminandam inter barbaras illas gentes Christianam fidem traiiceret piis mandatis a Clemente Papa fuerat instructus (a), ut Carolum V. ad redintegrandam pacem sacra eloquentia adhortaretur, ab illo ad Clementem ipsum transmissus est (b), ut cæsaream erga eum officiosam voluntatem ipsiusque salutifera de pacanda Christiana republica agitata consilia exponeret: venturum scilicet in Italiam quinque militum millibus succinctum ad suscipienda augustalia imperii insignia: iis acceptis mox in Germaniam ad Lutherum sine ulla novi Concilii œcumenici indictione comprimendum perrecturum: æquis legibus cum Veneto senatu fœdus initurum: cognitionem causæ Francisci Sfortiæ ducis Mediolanensis duobus judicibus a Pontifice & a se delegatis commissurum, ac si criminis læsæ majestatis convictus foret, Mediolanensem principatum Carolo Borbonio cæsarea beneficentia traditurum: exercitum omnem ex Italia abductum iri. Apostolica sede ac Venetis stipendia militi debita persolventibus: Gallo Regi obsides filios vicies centena millia aureorum constitutis temporibus numeranti restitutum iri: ad provehendam autem pacem ac perficiendam, inducias octo mensium pangendas.

(a) *Clem. l. brev. an. 1526. par. 2. pag. 332.*

(b) *Guic. l. 17. Ext. etiam ea de re lit. l. 1. liber. princip. p. 180.*

Pollicetur Cæsar sine novo concilio Lutherum repressurum

Pacis inter Clem. & Cæs. leges propositæ.

IV.

Proficisci ad Reges statuit Clemens pro urgenda concordia.

Admittendæ hæ Pontifici induciæ visæ sunt, ut iis initis ipse ad Reges pacem ipsos inter conciliaturus se conferre posset: sed hæc consilia Hispaniæ Galliæque Regum administri non admiserunt; nam Gallis maxime ingratum erat, si Cæsar quinque millibus militum stipatus Italiam ingrederetur; cum enim instructum in Insubria haberet exercitum, necnon e Germania vicina excire alium posset, ac divisas Italorum voluntates inventurus esset, res suas ipsum in Italia constabiliturum pertimescebant: bis centum auri myriades pro redimendis Francisci Regis filiis denegabant, cum iis Cæsar auctus bellum ad Burgundiam expugnandam redintegrare posset: consulebant itaque Pontifici, ut pro tuenda Italica libertate, & pontificatus majestate asserenda incerto bellorum eventu, & imminenti exitio se non exponeret, cum Franciscus apud Ticinum contra amicorum omnium monita non solum se, sed Galliam quoque, Italiam, universumque Christianum imperium in extremum pene discrimen adduxisset. Ad quæ Gallorum improvida consilia respondit Matthæus Gibertus datarius, qui Pontifici ab arcanis consiliis erat, Cæsarem Italiæ ingressu pacifico arceri non posse, quoties pacem esset amplexus: quod ad vicies centena aureorum millia attineret, non ambigi quin Burgundia, immo & Gallia universa opprimi iis opibus possit; verum eam auri vim jam a Gallis ipsis Cæsari pro obsidum redemptione oblatam fuisse: quod vero querantur Galli, Pontificem jam a Gallorum conjunctione discedere; jam ante Gallos sine Italis fœdus cum Cæsare inire tentasse: cæterum contemptam a Gallis Italiam fuisse, eorumque culpa, qui opportuna auxilia non submiserint, res feliciter cœptas, tristes atque infaustos exitus habuisse: exhaustum pontificium ærarium, Pontificem viribus debilitatum, ac ni ab Hispano pacem coemerit, urbem ab hoste expugnatum iri; nec si ipse diffugerit propterea occupata a cæsaræis ecclesiastica ditione Gallicas res ipsis melius successuras: cum itaque conficiendæ pacis hæc una superfit ratio, si induciæ pangantur, immerito carpi Pontificem si acerbas leges ab hoste accipiat, cum meliores elicere non possit: nec Franciscum Regem hæc ingrate ferre debuisse; quin potius obstrictum se summo beneficio Pontifici agnoscere debere, si Pontifex ipse in Hispaniam ad Cæsarem pro restituenda Christiano imperio pace, & Galli Regis filiis redimendis pergere, seque longinqui itineris incommodis exponere velit.

Gallorum consilium.

Giberti ad Gallos responsum.

V.

Ad iniquam sortem adductus Pontifex.

Ita Galli Regis administri obstabant paci, suisque suasionibus Clementem in exitium impellere nitebantur. Nec minus Hispani administri insolescentes superbia proclivem ad concordiam Cæsaris animum corruperunt, ac Pontifici indignas induciarum leges imperarunt: mutata quippe erat rerum Italicarum facies. Georgius Fronspergus conflatum in Germania exercitum in Italiam duxerat (c), neque Helvetii, ut erant polliciti, fœderatis itinera intercluserant: cæsarea classis novarum copiarum supplementa ex Hispania in regnum Neapolitanum transvexit: cujus pars tempestate disiecta a Regis Galli & Venetorum triremibus bello petita est; at non sine cæsareæ rei incremento, cum eæ triremes Hispanas insecutæ obsidionem Genuæ solverint: Alfonsus Ferrariæ dux, quem Clemens affinitatibus sibi devincire, atque ab eo ducenta millia nummum, traditis Mutina & Regio, elicere putabat, potiundarum cæsarea liberalitate earum urbium illecebra pellectus in Cæsaris partes transivit. Ex quibus successibus elatus Launojus prorex Neapolitanus, tum a Columnensibus exasperatus, Pontifici induciarum

(c) *Guic. l. 17.*

Ingens rerum conversio.

rum

Acerbissimæ leges ab Hispanis imperatæ Pontifici.

rum pacisque cupidissimo quasi victo & prostrato leges dedit acerbissimas : nam cum Minoritarum minister pietatis laude clarus ad eum jussu Clementis se contulisset, ut induciarum formulam constitueret, ille poposcit a pontifice non modo ad militem sustentandum stipendia, verum etiam illata Columnensibus damna resarciri, eosque in pristinam dignitatem restitui tum pio componendæ in Christiano imperio publicæ pacis desiderio illudens, postulavit primum ut Ostia & civitas vetula aut Parma & Placentia a Pontifice, tum a Florentinis Liburnum, & Pisæ sibi oppignerarentur; ut eum his constrictum vinculis penitus a Gallico divelleret fœdere, ac veluti cæsareæ servituti addiceret :

Amissa a Pont. rei gerendæ occasio.

non tamen jure administer Hispanus tantos sibi spiritus tantamque arrogantiam sumebat, cum Pontifex exercitum duce Cardinale Trivultio decem militum millium in regni limite teneret (a), ac socialis classis viginti octo triremium, Petro Navarra præfecto, in portubus finitimis staret (b), atque jam aote Hispanam rem in regno Neapolitano, dum in illud irrumpere poterat, evertere potuisset.

(a) *Lib. 2. lit. princ. p. 49.*
(b) *Guicc. l. 17.*

VI. Majori longe humanitate & observantia, quam administri sui, prosequebatur Christi vicarium Carolus V. qui post Minoritarum supremum ministrum, etiam Cæsarem Feramoscam mense decembri misit, qui regias literas augustali maou exaratas pluribus amoris & singularis comitatis notis insignes attulit Pontifici : qui similiter paternæ benevolentiæ signa aliis literis extremo anno ad ipsum datis explicuit, professusque est, nullum sibi in animo, quam publicum Christianæ reipublicæ bonum & decus proposuisse : rem jam satis superque in extremis Hungariæ periculis illustrasse; nam cum universi Reges ac principes periclitantem illam deseruerint, se solum quæ potuit subsidia submisisse : cæterum in omnibus, quæ bellorum fluxu contigere, casibus nunquam ab amore in Carolum ipsum discessisse, atque ad arma ob administrorum cæsareorum Insubriam sibi subiicere, Italicamque libertatem proterere molientium insolentiam compulsum esse : tum si præterita oblivioni dentur, recolantur vero præsentia; quæstus est cæsareos administros longe a cæsareo in sedem Apostolicam studio discrepare, ut ex pluribus pacis colloquiis formulisque compositis patet, proponere quippe illos pacis leges eo imperio & fastu quasi jam ipse victus sit; nondum tamen ita obtritam esse Romanæ ecclesiæ causam, ut par non sit periculi ac metus ratio : præterea illos non indigna modo, sed etiam ea, quæ fieri nequeant, immensam scilicet auri vim exigere; cumque ecclesia cum militibus tum pecunia imparata futura sit, ipsi vero iis omnibus paratissimi, pignoris tamen & fidei obstringendæ nomine Parmam, Placentiam atque civitatem vetulam poscere : quod autem gravissimum erat, assidue proponere, ut non modo Columnenses in priorem statum revocentur, verum etiam omnia damna post basilicam S. Petri ædemque pontificiam direptas ipsi resarcirentur.

Certat officiis cum Carolo V.

Cæsareorum administrorum avaritia.

Tractant indignissime Pontificem.

Denique addidit Clemens, se ab administris cæsareis non veluti Pontificem, quem cæsarea majestas tanquam patrem revereri profitetur, sed uti servum fugitivum, qui vinciri compedibus mereatur, haberi : porro moderationem pontificiam eos proterere; cum enim jam ante in regnum Neapolitanum irrumpere, resque cæsareas confundere potuisset, nunquam tamen eas turbare voluisse : ipsos vero nulla habita Apostolicæ sedis ratione ecclesiasticam ditionem invasisse, iterumque novas coitiones in Pontificis vitam & corpus fecisse, ac proceres & cives urbis ad prodendum suum principem ac patrem solicitasse, ac nisi divina justitia & ecclesiasticarum copiarum virtus eorum impetus insidiasque repressisset, jam non sine ingenti sedis Apostolicæ detrimento Cæsarem non paterni & advocati, quod magnifice gerit nomen, sed oppressoris Ecclesiæ relaturum fuisse.

Proditione capere tentant.

Addidit Clemens, jam se necessitate cogi non ad defendendum modo, ut etiam tum præstitit; sed etiam ad offendendum, quamvis paratissimus sit ad pacem & sinceram amicitiam redintegrandam, necnon ad provehenda pia instaurandæ rei Christianæ consilia, quæ cum sint conjuncta cum publica omnium Christianorum principum concordia, non posse se solum aliis derelictis Cæsari fœdere jungere : cæterum ambos præ aliis omnibus ad operam publicis commodis potius quam privatis navandam obstringi : propterea desiderio obeundæ peregrinationis in Hispaniam pontificio muneri ac demissioni accommodæ flagrasse, spemque firmam in Deo, qui pium illum instinctum afflavit, habere, quod si tandem ambo in privatum colloquium venerint, atque alter alteri arcana pectoris sui aperuerit, non modo inter ipsos, verum inter reliquos omnes Christianos principes discordias dissipatum iri : tum vero se non adeo flagitaturum a cæsare, ut veniam poscat, quam ipse pontificios in ea poscenda a Cæsare apices inclinaturum, nec majestatem cæsaream de honore delato adeo

De conveniendo in Hisp. Carolo V. agitat Clemens.

gloriaturam, quantum de sua demissione gloriaturus sit Pontifex, neque adeo Cæsarem gaudio exultaturum in colendo amantissimo patre, quantum ipse se demissurus sit ruendo in brachia charissimi filii, ac una salutem & pacem Italiæ & totius Christiani imperii in ejus manibus collocando: tum eas sanctissimas lacrymas, ea dulcia suspiria, quæ ex amborum oculis, honor Dei, officii pontificii cæsareique religio, nec non Christiani imperii calamitates elicient, firmissima mutui inter utrumque amoris vincula causamque futura, ac mentem excitatura, ut communi studio periclitanti religioni succurratur, ut post tam longos labores gravesque calamitates Deo miserante faventeque aditus felicioribus sæculis patefiat. Tum primum Deum omnipotentem, deinde Cæsarem ipsum enixe precatus est, ut quo par erat amore, & qua par erat prudentia, quantocyus nova mandata daret de ineundis armorum induciis, quibus paciscendis se non defuturum addidit, si administri cæsarei ad æquiores, quam antea leges flectantur: quod si non consequatur, cæsareæ tamen majestatis imperio pluribus malis occurri posse, præstarique Pontifici opportunum tempus, ut prædictum sanctissimum consilium ardentissimis expetitum votis, atque ab ipso Cæsare collaudatum perficeretur.

VII.

(a) Guicc. l. 17.

Dissuadet Gallus ne Pontifex Hispaniam adeat.

Refert Guicciardinus (a) Franciscum Gallorum Regem initio certiorem factum a Paulo Aretino pontificio oratore de suscepto a Clemente navigandi Barcinonem ad adeundum Cæsarem consilio, dissuasisse, cum metueret ne Pontifex privata pactione Cæsari se devinciret; futurum scilicet longe honorificentius si Henrico Anglorum Rege, qui Pontifici addictissimus erat, auditaque Columnensium proditione viginti quinque millia nummum dono ei miserat, interprete pax conficeretur, quam si Pontifex eam a Carolo V. emendicare videretur: deinde iterum solicitatum Clementis literis, ut ipsius in Hispaniam profectioni assentiretur, cum in mentem Regi venisset, Anglum facile pacis conditiones in rei Anglicæ potius quam Gallicæ amplificationem temperaturum; tum metueret, ne Cardinalis Eboracensis, qui adversa a Gallo & Anglo consilia agitabat, in Cæsarem inclinaret, in æquam partem accepisse, ut Clemens in Hispaniam se conferret, cum meliores interprete Pontifice quam Rege Anglo pacis leges se relaturum putaret. Ut vero decretum in Hispaniam Clementis iter retardatum

Cur Hispaniam non adierit.

sit, ex Francisci victorii literis ad archiepiscopum Capuanum datis (b) constat, Pontificem, cum a Minoritarum ministro, de quo supra memoravimus, edoctus esset de mente Cæsaris, atque eximia ejus in Pontificem, in Ecclesiam, in Italiam, atque in universum populum Christianum voluntate pacisque cupiditate, pacem amplecti seque cæsareæ potestati omnino committere decrevisse; cumque de induciis, ut iter iniret, agere cœpisset, expetiisse ut socii Gallus ac Venetus sequestræ pacis beneficio potirentur, reluctantibus administris Cæsareis, ostensum est Pontificem, si privatum fœdus feriret cum Cæsare, pium ejusdem Cæsaris de pacando universo orbe Christiano consilium e sententia non successurum: præterea tum pontificiam authoritatem apud Francorum & Anglorum Reges ac rempublicam Venetam labefactatum iri, acriora bella oritura, majoremque rerum perturbationem post ignominiosam eam pacem allatum iri: nec vero Gallum nec Venetum ab induciis excludendos a prorege Neapolitano ostensum. Quod ad urbes oppignerandas a Pontifice Hispanis pro induciarum firmitate attinet; assensit Clemens, modo non Hispano, sed alteri concordiæ interpreti, ut marchioni Mantuano, cujus filii duo Hispanis darentur obsides committerentur: una vero cum urbibus aurum pendere abnuit: sin aurum mallent Hispani, centum viginti, aut centum quinquaginta millia se illis nummum numeraturum ea lege, ut Florentini fœdere comprehendantur. Admonitus etiam est Capuanus archiepiscopus, ut iterum iterumque curaret, ut Borbonius iis assentiretur, quæ cum prorege paciscerentur, ne postquam cum altero conventum esset, cum altero dimicandum foret, extorquere annitente Lanojo prorege Neapolitano, non aurum modo, verum urbes pontificias, tum a Florentinis, cum quibus nulla contentio intercesserat, Pisas ac Ligurnum, nec non Pompeii Columnæ in integrum restitutionem. Pontificio nomine responsum est (c) Florentinos nunquam assensuros, nunquam Cæsari a Pontifice abruptam fuisse fidem, ut urbes ecclesiasticæ petantur, cum a Veneto in fœdus recipiendo aurum tantummodo exigatur. Quod ad Pompejum Columnam exauthoratum spectat; illum judiciario ordine honore dejectum, neque enim latere proregem qualia ille & quanta facinora non modo in Pontificem, verum in sedem Apostolicam ac proinde contra omnem Christianam religionem patrasset: acerbas autem adeo imperare leges proregem, ut acerbiores exigere non

pos-

(b) Ext. lib. 1. Collect. lit. prin. p. 180.

Propositæ contrariæ rationes.

Prorex Neapolitanus tyrannidem exercet in Pont.

(c) Ib. p. 181.

Digitized by Google

posset, si captum constrictumque vinculis Pontificem teneret, nec gravius malum inferre posse, nisi vitam ipsam eriperet, quam cum dignitate pro divini Numinis causa profundere paratus sit. Conclusit demum Pontifex, se etiam asperas pacis leges a prorege admissurum pro revocanda in Italiam pace, & Christiana republica intestinis bellis liberanda: at si Hispanus omnia occupare velit, statuisse pati potius, ut vi extorqueantur, quam ut ultro dedantur.

VIII. Caroli V. promissis illusus Clemens.

Ita cæsareus administer acerbissime agebat cum Pontifice cum Cæsar literis suis, quæ in Cardinalium senatu perlectæ sunt, piam mentem eximiumque erga Pontificem studium significaret, profitereturque (a) Italiæ se dominatum non affectare, ac positurum arma statim atque Pontifex ea posuisset; retinere autem ea Clemens non ad inferendam vim, sed propulsandam coactus est, cum ad æquitatem administros cæsareos cervicibus imminentes non posset flectere; parteque alia in Insubria, duce Carolo Borbonio, qui civibus Mediolanensibus per vim & dolum quod potuit aurum abrasit (b), tempestas ingens belli Etruriam Urbemque exagitatura conflaretur, vim vi repellendam visum est, donec universæ pacis rationes explorarentur. Cum itaque pro ea componenda, in Angliam, ut cum Henrico Rege & Thoma Cardinale Eboracensi, qui se illius interpretes fore pollicebantur, tum in Hispanias internuntii ad Cæsarem a Pontifice missi essent (c), contigit ut Lanojus prorex Neapolitanus, qui ad pellendum urbe exuendumque ditione ecclesiastica Pontificem anhelabat (d), Frusinone ultima januarii die aliqua copiarum parte amissa, fuerit propulsatus ab ecclesiastico exercitu, versusque in fugam: ex quo successu sumptis animis ad frangendum Hispani fastum, bellum in regnum Neapolitanum traductum est, atque socia classis, ut littora incursaret, excita.

(a) Ib. p. 181.

(b) Guicc. lib. 17.

(c) L. 2. coll. princ. pag. 49.

Proregis Neapolitani consilia nefaria.

(d) Clem. lib. brev. an. 1527. p. 48.

IX. Prorex Neap. propulsatus Frusinone.

Venerat Renatus Valdemontii comes ducis Lotharingi frater, qui regni Neapolitani jura hereditaria sibi debita esse contendebat: is cum aliquot copiis in illud irrupit, incussusque est ingens Hispanis terror; nam a classe castellum maris ac Surrentum, ab exercitu vero terrestri Aquila, Ceperanum, Celanum, comitatus Taliacotii, & alia loca hosti adempta (e): quo tempore nonnulla levia nummaria subsidia a Francisco Gallorum Rege accepit Pontifex, ac longe majoribus promissis oneratus est, ob quæ gratias Gallo hisce literis egit (f) conquestus, proregem Neapolitanum ex urbe ipsum depellere meditatum.

(e) Ib. pag. 57.

(f) Ib. p. 48.

Plures urbes ademptæ Hispanis in regno Neap.

Francisco Gallorum Regi Christianissimo.

Charissime in Christo fili. Nuper cum maximis angustiis & periculis nos & hæc sancta sedes pene oppressi essemus, propterea quod videbamus viceregem Neapolitanum ad nostra & sanctæ Romanæ ecclesiæ oppida una cum Columnensibus dictæ sedis hostibus atque rebellibus obsidenda venisse, ac nos ab alma urbe nostra vi expellere minari, nec ullis nisi iniquissimis conditionibus & pactis ab obsidione & minis hujusmodi desistere velle, exultavit cor nostrum in Domino, cum dilectum filium nobilem virum Laurentium de Veve domicellum Romanum a majestate tua in nostrum & dictæ sedis auxilium missum vidimus, ac omnipotenti Deo gratias agimus, qui exploratum habens nos consilia & opera nostra ad universalem Christianorum pacem & sanctæ fidei suæ defensionem semper direxisse, regiam celsitudinem tuam inspiravit ad imitandum exempla Christianissimorum Regum, prædecessorum tuorum, qui ut prædictam sedem & Romanos Pontifices in ea sedentes a periculis liberarent, non solum proprias facultates atque opes, sed vitam quoque effundere non dubitarunt. Gratias igitur majestati tuæ agimus de Laurentio ipso ac pecuniis & aliis rebus in tempore tam opportuno ad nos destinatis, illamque ex parte omnipotentis Dei benedicimus, ac divinam majestatem rogamus, ut omnia secunda & prospera eidem celsitudini tuæ concedat, eamque pro tam piis & sanctis operibus in dies magis extollat, ac omnium, quæ pro se filiisque suis juste sancteque desiderat compotem faciat, &c. Datum Romæ die XXII. *februarii MDXXVII. pontificatus nostri anno* IV.

Ut conati sint cum Columnensibus pellere Pontificem.

Subsidia nummaria Pontifici a Gallo submissa.

X. Defuere promissa Gallorum auxilia.

Expectabat majora Pontifex ex Gallia stipendiorum militumque præsidia, quæ si opportuno tempore submissa fuissent, cæsareorum administrorum res in summas angustias adductæ fuissent: jamque ad ipsa Neapolis mœnia motæ (g) sociales copiæ Hispano maximum pavorem injecerant; sed longa & irrita Gallorum auxiliarium expectatio felices successus evertit: aptior longe erat movendis quam gerendis bellis Franciscus Rex. Extant (h) Giberti datarii de tarda Gallorum mora graves querelæ, ob quam Clemens cum ærario exhaustus esset, & Cardinalis Trivultius legatus exercitum commeatus inopia laborantem (i) ægre sustentaret; jamque Lanoius prorex Neapolita-

(g) L. 2. lit. princ. p. 59.

Franciscus Rex Italicas res deserit.

(h) Ext. l. 2. p. 52. 54. 59.

De pace actum.

(i) Ib. p. 56. & 61.

ta-

Digitized by Google

tanus, metuens ne ob pervicacem suam in Pontificem acerbitatem regnum amitteret, æquiores pacis leges submisso Cæsare Feramosca, qui a Carolo V. amplissima sequestræ pacis ineundæ authoritate instructus erat, proponeret; Carolus autem Borbonius adversus urbem vel Etruriam exercitum Germanicum adduceret, si aliqui motus Florentiæ excitati fuissent.

(a) Ib. p. 61.

Induciæ sancitæ & quibus legibus.

(b) Guicciar. l. 18.

(c) L. 2. lit. princ. p. 61.

XI. Demum post ancipites pugnantium inter sese consiliorum æstus, fluctuantem aliquot dierum intervallo animum ad inducias faciendas decimaquinta martii (a), convertit: quas cum eodem Feramosca Cæsaris & proregis Neapolitani oratore pepigit iis legibus, ut cæsareo exercitui, quem ductabat Borbonius, sexaginta millia nummum penderet (b); capta utrinque loca restituerentur: Columnensium vero causa præterita silentio, ut quas Pontifex eripuerat arces teneret. Constitutum (c) etiam, ut Neapolitanus prorex Romam accederet; Trivultius vero Cardinalis legatus ad castra cæsarea se conferret, ut Borbonius retro signa abduceret, nec ditionem ecclesiasticam Etruriamque vexaret, ut constituto temporis flexu Gallus Venetusque inducias possent admittere. Hac fretus fallaci fiducia, quod Borbonius cæsareis imperiis pariturus esset, cum Feramosca orator cæsareus ad eum literas de induciis servandis deferret; & quamvis ille jam ante palam professus esset (d) confectis a Pontifice cum prorege pactionibus se stare nolle; ac licet etiam Galliæ & Angliæ Reges Clementem monuissent, ne se Hispanorum fidei & potestati committeret; licet etiam Gallus Venetusque damnarent inducias (e), atque invicem pro redintegrando bello novas eoitiones facerent; Trivultio tamen legato Cardinali dedit mandata, ut exercitum ex Neapolitano regno revocaret, ac Valdemontium ducem, Venetarumque copiarum præfectum, tum Andream Laurentium & Horatium agminum ductores copias ex hostico solo jussi educere (f). Aquila, Ponscuruus, Ceperanum, & alia loca Hispano restituta sunt, omnisque exercitus navalis & terrestris ex cursu victoriæ & Salerni obsidione (g) revocatus (h), non fine magno militum ducumque dolore & Hispanorum gaudio: denique pro placando exercitu cæsareo persolutum aurum & omnia pacta summa fide a Pontifice servata (i), adeo ut Matthæus Gibertus datarius ad Cardinalem Trivultium scripserit, maluisse Pontificem hostium perfidia res suas everti, quam si pertinaciæ ipsius funestus aliquis belli exitus ascriberetur: additque Clementem maximis causis ad redintegrandam concordiam permotum, quas enumerare prolixum foret: Cæsarem autem tot tantaque literis suis polliceri Pontifici, eumque per sacra quæque ad pacem tam enixe adhortari, ut si verbis consenserint opera, maximæ ex illa in universum Christianum imperium utilitates sint redundaturæ: nec immerito ad retinendum Neapolitanum regnum, verum ad Bohemiæ & Pannoniæ regna in Austriacam stirpem inferenda maximi ea pax intererat. Spondebat etiam universam armorum molem in Turcas se eunversurum; iisque pollicitationibus Franciscus de Angelis Minoritarum supremus minister ex Hispania ad conciliandam concordiam missus, Francorum Regem literis adhortatus (k) est, ut induciis assentiretur, quæ pacem universalem certissimæ parituræ erant: non alia magis animo fovere vota Cæsarem, quam ut insignis aliqua expeditio conjunctis omnium armis in Turcam conficeretur.

Incaute fidit Hispanis Pont.

(d) Ibid. p. 56.

(e) Ib. p. 70.

Captas urbes restituit Hispano.

(f) Sup. p. 62.

Pendit aurum Borbonii exercitui.

(g) Ib. p. 69.

(h) Pag. 72.

(i) Guicc. l. 18.

Hortatur Cæsarem ad servandam pacem.

Quanta commoda pax Cæsari erat allatura.

Gallum ad pacem incitat.

(k) Ibid. pag. 71.

XII. Hunc porro Franciscum de Angelis virum pietate insignem, quem Americanis ad Christum adducendis strenuam navasse operam vidimus, a Clemente ad Carolum V. pro pacis consiliis provehendis redire jussum, testantur literæ (l): *Tibi in virtute sanctæ obedientiæ per præsentes committimus atque mandamus, ut in ipsis communis Christianæ pacis & boni negotiis tibi a nobis injunctis tam apud Cæsarem ipsum, quam apud alios ubicumque opus fuerit tractandis & conficiendis ita te geras, ut sicuti hucusque in aliis rebus tibi commissis fecimus, ita in his ipsis quoque nullum abs te officium, nec diligentiæ nec amoris, nec fidei, nec denique ejus probitatis & pietatis, quam & summam & veram prætefers desiderare debeamus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris* XXVII. *martii pontificatus nostri an.* IV.

(l) Ext. apud Vvad. to. 8. ann. 1527. n. 3.

XIII. At facta cæsareorum administrorum verbis non respondere, piaque a Pontifice suscepta pacis consilia contrarios exitus habuerunt. Refert Matthæus Gibertus datarius episcopus Veronensis, a Pompeio Columna alias sibi dictum fuisse: conciliandum prius inimicum, quem quis magnifice lædere velit. Ita Pontificem quem a Columnensibus pene interceptum anno superiori vidimus; hoc vero iterum cæsareis & iisdem Columnensibus oppressum lugeamus. Caverat ipse (m) ne ecclesiasticus exercitus dissolveretur antequam certior fieret, Germanicas copias, quas ductabat Carolus Borbonius, signa retro convertisse: cum vero nuntia-

Proditur Pontifex ab Hisp.

(m) Ibid. p. 62.

Dimittit exercitum.

tum

Digitized by Google

tum esset illum jam recessisse, dimitti jussit cum pontificium ærarium esset exhaustum, nec illum malis artibus addictis pretio galeris cardinalitiis, ut plerique suaserant, vellet reficere, ac Matthæum Gibertum datarium eundemque internuntium apostolicum ad Cæsarem destinavit mense aprili: de quo extant Clementis commendatitiæ literæ; neminem ad conferenda cum ipso consilia de amplificanda fide Christi erigendaque republica Christiana aptiorem sibi occurrisse, cum omnium pontificiorum arcanorum particeps etiam tum extiterit, omniaque sua studia ad divini Numinis provehendam gloriam religionemque propagandam direxerit.

Promissa Hispana in contrarium versa.

Non placatus auro sed irritatus Germanicus exercitus.

In Flaminiam irrumpit.

At dum expectatione pacis promissisque Neapolitani proregis delusus Clemens minus suis rebus consulit, Germanicus exercitus delato auro non placatus, immo, ut latronum mos est, spe prædæ irritatus, cum aliquot diebus tumultuatus esset, ac majora longe deposceret stipendia, nec quisquam persolveret, invalescente maxime factione Lutheranorum militum ductorumque, quos fero in Pontificem Romanum odio hæresis imbuerat, signa per Flaminiam circumtulit, ac nullo sacri & profani discrimine rapinis ac stupris obvia fœdavit: a cujus exercitus grassatione & insolentia Montis Guardiæ moniales insigni prodigio vindicatas memorat (a) Ascanius Persius.

(a) Ascanius Persius de imagine Montis Guardiæ.

XIV. *Anno*, inquit, *MDXXVII. cum Carolus Borbonius Caroli Imperatoris ejus nominis V. copiarum in Italia ductor infesto Romam exercitu petens ad agrum Bononiensem, qua transiturus erat, adventaret, militesque ejus quocumque inferrent gressum populabundi nullius non insolentiæ aut immanitatis vestigia imprimerent; quippe exercitus is magnam partem ex hominibus a catholica pietate aversis nempe e Lutheranis erat conflatus, occurrendum haud cunctanter ingruenti malo decrevit senatus Bononiensis, uti scilicet conditione aliqua proposita pacatum per suum agrum a Borbonio transitum redimeret: sacram interea imaginem e monte in urbem transvehendam, intactamque a Lutheranorum, quos facile eo evasuros suspicabatur, impietate sacris privatim imaginibus infensissimorum servandam curavit: virginibus ejus custodibus bono esse animo jussis; si enim nihil tandem æqui a Borbonio impetratum foret, curaturum se, ut ipsæ etiam ad urbem mature deducerentur, cum ex improviso proxima monti hoste occupante loca nonnulli e Germanis in cum conscendere montem, cœnobiumque irrumpentes virgines ipsas in templum compulerunt: ubi illæ trepidantes, ac Deiparæ implorantes fidem ad vesperam usque se continuere. Commodum vero ejus templi subiit porticum dux quidam cum armata militum manu ad triginta: ibi ille interea labantes mulierum animos confirmare, haud iis metuendum dicere, ne illa cujus asservaverant imaginem, servare vicissim eas ac tueri & præsenti eripere periculo nolit: se etiam ibi adesse, ut eas, ubi sit opus, auxilio juvet. Primis inde tenebris Germani audito templi illius campanæ occentu, qui consalutandam Dei matrem de more admonebat, quasi dato receptui tuba signo confestim in castra redeunt: tum iis consuadet miles, ut fugam ornent, Germanos decrevisse postridie ejus diei cum prima luce eo reverti, cunctaque diripere, quæcumque sibi usui forent asportare, cætera subiecto igne corrumpere, omnia pro libidine agere, ut postea evenit; quare optimum factu illum favente nocte in urbem se & sua quæcumque auferri possent conferre; iis sese offerre itineris ducem, quippe eas illo perducturum incolumes; jam enim omnia obsideri loca suburbana, ut vix etiam noctu solæ, si proficiscantur satis tuta esse fuga videatur. Parent illæ ejus dictis, & se suaque homini concredunt, & sermone vultu, humanitate civem aut certe indigenam arbitratæ. Convasatis ergo quæcumque licuit adjutantibus onera militibus, cum summum omnibus a ductore silentium per medios ituris hostes foret indictum, se in viam dant, urbemque versus iter faciunt, ubi ad monasterium virginum S. Mariæ Magdalenæ, hodie S. Josepho dicatum & a Servitis fratribus habitatum, quod parvo admodum intervallo ab urbe distat, tunc ferme vacuum pervenere. Dux ipse quasi haberet clavim fores vestibuli reserat, atque ibi eas noctem illam traducere jubet: ingredientibus jam unam ex iis desiderari nunciat. Hanc perhibent e Marsilia gente adolescentulam fuisse Leonam nomine, nullis quidem ipsam ejus cœnobii initiatam sacris, sed eo a parentibus erudiendi causa missam Romeo Foscarino postea connubio junctam. Eam igitur duo milites perquisitum eunt, quam in fossam nacti prolapsam inde educunt, ac reducunt ad suas. Illa cum inter vias pedem in lubrica ripa incaute posuisset, in subjectam fossam provoluta casum suum evulgare clamore minime ausa, ne proderet cæteras, imperatum sibi silentium propria salute potius duxerat salvis jam omnibus: Crastina luce, inquit ductor, in urbem ingrediemini; præsto enim erit, qui vos actutum intromittat. Ego interea loci cum meis vestem vestram omnem ac supellectilem ad S. Matthiæ cœnobium perlatam vestris reddam. Ingressus ille in urbem omnia*

Moniales divinitus servatæ a militum insolentia.

Deductæ Bononiam.

nia

nia, quo dixerat ferenda curavit, atque ejus cœnobii antistitæ Hippolitæ castellæ tradidit salvas esse virgines & brevi affuturas nuncians. Pauca hæc præfatus cum suis, qui cuncta fide summa ac silentio reddiderant, vale dicto abit : cumque mon a famulo monasterii revocaretur, ut se una cum suis parato sibi jentaculo reficeret, se statim cum iis ex oculis ejus abstulit, ita ut evanescere viderentur.

Angeli militare officium præstitere.

Paulo ante ejus adventum quædam e contubernalibus, cui nomen Columbæ Aldrovandæ fuit, insigni pietate virgo antistitæ visum hoc renuntiarat : cum ipsa in communi omnium trepidatione ac turba sui sodalitii virgines, quæ in monte Guardiæ commorabantur, summo studio Virgini commendasset, ne illa famulas suas hostibus prædæ ac ludibrio esse pateretur, ac paululum postea conquiesset, visam videre sibi præfectum devotorum S. Mariæ mortis se prahensam manu perducere ad templum, in quo ei multa ac varia a beata ipsa Virgine edita miracula in pariete picta digito commonstrabat : tandem recens, necdum vulgatum ostendebat illi miraculum hujusmodi. Inerant in pictura montes & colles nemorosi : ibi passim milites fixis tentoriis ea turmatim percurrentes loca villas devastabant, pecora, & quæcumque esui forent abducebant, obvium quodque agebant, ferebant ; cum interim per medios ipsos agmen mulierum Dominicano indutarum habitu procederet magno Angelorum comitatu stipatum. Tum illi præfectus : Nostine locum & mulieres? Nosse mihi, inquit illa, videor : mons Guardiæ hic est : hæ societatis nostræ mulieres sacram in monte Guardiæ imaginem custodientes. Ergo, inquit præfectus, nunc illæ e mediis evadentes hostibus a cœlestium caterva jussu Deiparæ deducuntur in urbem. Hactenus Columbæ visum. Mox igitur ubi S. Lucæ virgines pervenere in urbanum cœnobium, conferendo hæc, quæ Columbæ in somniis oblata cum eventis, re vera milites illos, qui eas ad monasterium S. Mariæ Magdalenæ deduxerant, angelos fuisse in faciem versos humanam est judicatum, idque eo liquidius quod cum diligentissime requisiti per urbem fuissent, quinam forent, qua porta ingressi, nunquam reperiri quitum.

Miraculum sanctimoniali antea ostensum.

XV. Audito Germanici exercitus per Flaminiam progressu, completa (*a*) tunc terrore omnia fuere Romæ, ut Hieronymi Nigri literæ xv. aprilis die Romæ exaratæ ostendunt, quibus significat proregem quidem Neapolitanum Florentiæ agere, atque bona spe pacis *Lactare*, Pontificem : verum apud Livium legi, *barbaris ex fortuna pendere fidem*; spem tamen locatam in proregis Hispani fide, cui si ille defuerit, de Roma actum : lamentari universos, revocatum ex cursu victoriæ exercitum fuisse, atque acerbissimos perinfidæ pacis fructus collectos. Extant insignes aliæ Romani aulici ad Nicolaum Capponem Florentinum literæ medio januario datæ (*b*), in quibus consiliorum humanorum errores in his Italicis bellis recensentur, utque contra omnem spem Turcarum in Pannoniam irruptio augendæ amplitudinis occasionem domui Austriacæ dederit : ut exercitus ad defendendam contra Turcas Austriam comparatus in Italiam ad eam vastandam conversus sit : ut nimiæ Cæsaris potentiæ deprimendæ conatus arcano divini Numinis judicio nil juverit : ut quantumvis ineatur fœdus cum Cæsare, vindictam Dei si Romanorum crimina plectere velit Germanico flagello, nullatenus averti posse ; quem propterea demisse exorandum statuit. Ita prorsus contigit ; nam quamvis varia ad abrumpendam procellam pertentata sint, omnes conatus irriti cecidere. Putabatur in Florentiam, in qua jacta erant ad Mediceos evertendos discordiarum semina, impetus cæsarei exercitus conversum iri, atque ideo ad eam tuendam omnium sociorum vires confluxere : quod cum hostes rescirent, incredibili celeritate, frustra ecclesiastico exercitu, insequente, Romam contenderunt.

(*a*) Ib. p. 72.

(*b*) Ib. p. 46.

Humana consilia contrarios sortita exitus.

Socialis exercitus Mediceos tuetur Florentiæ.

Romam provolat Borbonius.

XVI. Hoste imminente Romani proceres a Pontifice moniti (*c*), ut opes ad comparandas copias ad repellendum latronum exercitum conferrent, nec sumptus in rem militarem suppeditarunt, nec ut par erat expediverunt arma. Extant Philippi Bellucii ad Federicum Clavarium commissarium apostolicum literæ die quarta maii datæ (*d*), quibus significat, Aquampendentem, S. Laurentium ad cryptas, ac Viterbium exulum proditione occupata, de salute urbis jam desperatum : Triginta hostium millia sub signis recenseri : parte alia Columnenses decem militum millia coegisse, ac Pontifici itinera, ne fugam capiat intercludere : in urbe Laurentium Cerium quinque militum sclopetariorum millibus urbem Leoninam tueri. Insequenti die quinta maii hostis comparuit, atque scalis applicatis ad muros, bis non sine cæde propulsatus est ; cum Borbonius dux segnius rem agi arbitratus, ante omnes provolavit, atque in ipso tertiæ impressionis furore, glande petitus occubuit : cum ante a Pontifice una cum Germanis Hispanisque, quos ductabat, anathemate fuisset perculsus. Non tamen ducis nece con-

(*c*) Id. ib.

Infanda Romanorum segnities ac perfidia.

(*d*) L. 2. lit. princ. p. 74.

Tranſtyberina regio occupata.

conſternati Germani, tecti nebula, quæ eorum conatui favit, tranſcendere muros, ac tranſtyberinam urbis regionem obtinuerunt.

XVII. Romani detrectant pontes rumpere vel tueri.

Eodem die prono in occaſum ſole cum pontes reſcindi juſſiſſet Pontifex, & Romani factionis cæſareæ fiducia freti inſanirent, adeo ut anguſtos pontium aditus milite & vallo tormentiſque non munirent, agminatim per Sixtinum pontem in Urbem irruperunt, quam cæde, incendio, rapinis, ſtupris ſine ullo profani vel ſacri diſcrimine compleverunt. Interfecta in illius impetus & furoris ardore circiter quatuor hominum millia feruntur, cum ipſi e ſuis mille in mœnium expugnatione amiſiſſent. Ita Clemente a ſociis Gallo Venetoque, quos deſeruerat deſerto, ipſum prodente Hiſpano, cujus fidei ſe commiſerat, non ferente ſuppetias ingenti eccleſiaſtico exercitu cui Urbinas præerat, non utente Clemente conſilio, quod Hungaris antea dederat, de ſacra gaza in ſacrorum hoſtes expendenda, denique Romanis contra cæſareos non ſe defendentibus, ſed in palatiis ſe continentibus. *Contigit*, inquit Petrus Juſtinianus (*a*), *miſerabilis fœdaque Romanæ urbis direptio, qualis olim nec a Gothis, nec a Longobardis Vandaliſve facta legitur*. Et infra: *Hiſpani Germanique milites in omne crudelitatis genus prolapſi multas urbis partes incendunt, ſacra prophanaque diripiunt, omniaque fuga, tumultu, terrore, ac cæde replent: nec Cardinales, epiſcopi, cæterique viri religioſi impias deprædantium effugere manus. Ædes quoque ſacræ ad unam omnes ſpoliatæ ſunt, vaſaque libatoria divinis rebus dicata in prædam nefarie acta, ab altaribuſque ablatæ aureæ cruces, pretioſa candelabra, ſacerdoſalia indumenta, atque uſque in ſacroſancta dominici corporis tabernacula rapaces manus injectæ, omneſque tandem eccleſiarum theſauros barbarico faſtu immanique avaritia crudelis hoſtis expilavit; atque in religionis Chriſtianæ ludibrium virgines ſacras vel violavit, vel expoliatas in publicum nudo corpore traxit: cæteras quoque matronas eadem ignominia affecit: nullum præterea fuit genus hominum, nulla tota Roma vel publica vel privata domus, quæ furenſis ſacrilegique hoſtis manus evaſerit.*

Cæſa in bellico ardore quatuor Romanorum millia.

(*a*) *Pet. Juſt. l. 12. p. 430.*

Sacra & prophana direpta.

XVIII. Edidit Germanus ſcriptor de excidio Romanæ urbis libellum, ex quo hæc decerpſit Joannes Coclæus (*b*): *Milites Germani & Hiſpani in ea pugna nullum habentes ſacrorum reſpectum plurimos occiderunt non ſolum in atrio & portico baſilicæ S. Petri, verum etiam in ipſo templo, atque adeo & circa ſacratiſſima altaria, & circa memorias & monumenta Apoſtolorum aliorumque divorum plurimum ſanguinis effuderunt. Devaſtato itaque burgo, mox in eam Romæ partem, quæ Tranſtyberim dicitur irruerunt, in prædam omnia rapientes, & vitæ redemptionem a quibuslibet extorquentes. Cunctis itaque ſubito & inopinato terrore perculſis, eodem victoriæ impetu eodem die irruerunt & in magnam Romam per pontem Sixtinum, ubi multo minus cædis, quam in burgo ſed longo plus prædæ fuit & pecuniæ, quia propulſo in caſtellum Papa nemo victori exercitui arma impune opponebat: plus itaque deditionis quam prælii fuit. Roma ergo ſic obtenta captaque ac pervaſa, miles abſque duce ferox & effrænis in prædam omnia uſurpavit ſacra juxta atque profana: neminem a direptione militari ſalvavit deditio, neminem ſacer locus, neminem Cæſaris aut nationis nomen, aut favor. Omnes incolæ ſive Romani eſſent, ſive Hiſpani, aut Germani amiſſis rebus omnibus corpora quoque propria, & vitam juxta æſtimationem ab irato & inſultante victore taxatam redimere coacti ſunt. Pars in tormentis & immaniſſimo cruciatu defecit, vitam ſimul cum pecuniis relinquens: pars ſemel redempta, ne rurſus æſtimaretur abiit ultro relictis omnibus: nam contigit haud ita raro eundem ſeu civem, ſeu incolam aut curialem nunc ab Hiſpanis nunc a Germanis capi, torqueri, æſtimari, ac ære mutuato redimi.*

(*b*) Coel. *hoc ann.* Eccleſiæ cædibus prophanatæ.

Clemens in arcem Adrianam ſe recipit.

Romani tormentis ſubiecti, ut prodant reconditum aurum.

XIX. Lutheranorum militum horrenda ſacrilegia.

Irrepſerat in eum exercitum per quoſdam Germanos lues Lutherana, qua ſane milites infecti omnia ſacra deſpectui habebant, ſacros calices haud ſecus quam profanos attrectabant ac diripiebant: venerabile ſacramentum abiicientes pixides ac monſtrantias argenteas rapiebant ſibi: ſacras veſtes in ludibrium religionis noſtræ profanis induebant lixis & calonibus: venerandas divorum reliquias velut oſſa canum abiiciebant, abrepto argento, ſacras item virgines haud ſecus atque meretrices ad ſtuprum rapiebant. Quidam Lutheranus eam hiſtoriam theutonice deſcribens affirmat Germanum quemdam militem, qui dicebatur Viridis ſilva, verſo ad caſtellum S. Angeli ore proclamaſſe in voto ſibi eſſe, ut ex corpore Papæ fruſtum devoret, quod Luthero nunciare poſſet, eo quod Papa verba Dei hactenus impediverit. Paratæ erant Clementi maximæ calamitates, niſi divina miſericordia eas avertiſſet, nam Georgius Fronſpergius patria Suevus Lutheranæ impietati ad inſaniam deditus, Italicam expedionem eo conſilio ſuſceperat (*c*), ut ſuis manibus ſum-

Heretici militis horrenda vox.

Lutheranus dux meditatus præfocare Pontificem.

(*c*) *Sanſovin. l. 5.*

Divina ultione percuſſus.

mum Pontificem ſtrangularet laqueo, quem auro intexendum curaverat, geſtaratque in ſinu, identidem ſuis oſtentans, veluti de egregio facinore, quod furiali animo conceperat; verum divina ultione percuſſus ex equo corruens infelicem animam ſathanæ tradidit. Pergit Coclæus ex Germano authore, qui interſuit.

Milites, ex veteri capella Papæ, in qua ejus cantores quotidie miſſam, pias preces & horas canere ſolebant, feciſſe ſtabulum equorum, quibus bullas quas vocant, aliaſque pontificias literas ſubſtraverint: addit, nempe ille teſtis oculatus de quo meminimus, *milites Papæ ac Cardinalium veſtes ac pileos in eorum opprobrium induiſſe, fictumque creaſſe Papam ex Landesknechto, qui dixerit in ficto ſuorum cardinalium cœtu & conſiſtorio, ſe donare papatum Luthero; quiſquis militum id approbet, dextram in altum tollat: milites itaque levaſſe manum ac clamaſſe: Lutherus Papa, Lutherus Papa. At hæc omnia ignorante Cæſare perpetrata fuerunt, nec ea unquam approbavit, aut rata habuit quæcumque milites illi vi ac metu a Papa & Cardinalibus extorſerunt quamvis vero ea præda omnium opulentiſſima fuerit, quanta ſane Germano militi intra ducentos aut trecentos annos nunquam ex ulla oppugnatione aut pugna obvenit: attamen perpauci militum Germanorum ex tantis opibus ditati ſunt: bona pars omnia ſua ludendo perdidit, magna pars peſte aut caumate periit, pars ictu bombardarum vitam cum præda reliquit*.

Deriſa majeſtas pontificia.

Brevem hanc impiorum hominum lætitiam futuram prædixiſſe virum pium, quem imminentem urbi cladem vaticinatum diximus, cum e carcere, in quem conjectus fuerat, a Germanis emiſſus fuiſſet, refert idem author (*a*), quod alii confirmant (*b*): *Dimiſſus*, inquit, *e carcere a militibus, eis quoque prædixit breve fore eorum gaudium ex illa præda. Cum igitur evenirent ea, quæ prædixerat, creditus eſt propheticæ habere ſpiritum, quem & vitæ auſteritate probavit, Joannis Baptiſtæ nomen habens & vitæ inſtitutum ſequens*.

(*a*) *Cocl. ubi ſup.* (*b*) *Sanſovin. hiſt. Ital. hoc ann. Sur. in comment.*

XX. Planxit pluribus literis eam urbis cladem Jacobus Sadoletus (*c*), hæcque ad Petrum Bembum ſcripſit: *Graviſſimum fuit audire urbem omnium nobiliſſimam, domicilium imperii, ac dignitatis ſedem, & patriam omnium noſtrum ita captam ac direptam; clades, cædes, ſtrages tot, tamque inauditas ab hoſte immani & impio fuiſſe factas, in quibus & Pontificis maximi, quem ego incredibiliter amo, indigni caſus, & multorum præterea chariſſimorum atque amiciſſimorum hominum mortes & exilia me vehementer perturbant: in quo angore animi etſi ea requiro ex ſtudiis doctrinæ doloris ſolatia, quæ mihi adjumento & levationi eſſe poſſint, tamen haud ita multum uſque adhuc perfectum eſt; omnem enim medicinam vincit dolor, nec ſic poſſum ſtudere conſtantiæ, ut obliviſcar humanitatis: ſed hæc Deus viderit, cui me totum addixi, &c.* 111. *non. novembris MDXXVII.*

(*c*) *Sadol. l. 1. ep. 10. p. 24. 35. 42. 208. 323.*

Ut pii indoluere capta Chriſtianæ religionis arce, ita impii Lutherani, qui pugnare contra Turcas ducebant nefas, & auguſtiſſima ſanctitatis monumenta reſciderant ferro flammaque, triumpharunt: quæ cum ſignificaſſet Eraſmus, qui ſe pro catholico gerebat, Jacobo Sadoleto Cardinali, hoc reſponſum accepit (*d*) ſequenti anno: *Urbis Romæ caſum, quem pluribus defles, non alterius arbitror eloquentia digne poſſe deplorari, quam tua: incredibile eſt quantum calamitatis & damni ex illius urbis ruina omni humano generi invectum ſit: in qua, etſi vitia quoque nonnulla inerant, maximam tamen multo partem dominabatur virtus, domicilium certe humanitatis, hoſpitalitatis, comitatis, omniſque prudentiæ civitas illa ſemper fuit: cujus excidio ſi qui, ut ſcribis, lætati ſunt, ii non homines ſed feræ potius immanes ſunt exiſtimandi: quamquam hoc paucis uſu arbitrer contigiſſe, ut aut non doluerint nobiliſſimæ omnium & multo præſtantiſſimæ urbis clade; aut ſi furore quodam uſque eo debacchati ſint, ut hoc illi exitii malique optaverint, nunc ſaturatis odiis, non aliqua furoris ſui pœnitentia, & viciſſitudine rerum humanarum moveantur. Sed de his viderit Deus, quos tu, quod ſcribis reſipiſcere jam cœpiſſe, cupio equidem ut ita ſit, idque precari Deum non deſinam; non enim odi illis, quia eos reverti ad ſanitatem opto, ſed tamen Deus viderit, &c.*

(*d*) *Ib. p.* 42.

Diſſipatum in hac barbarica direptione bibliothecæ Vaticanæ theſaurum, cæteris opibus longe pretioſiorem, queritur Coclæus (*e*): *Maximum*, inquit, *vero damnum, quod eruditi præcipue deplorent, datum eſt a barbaris militibus in bibliotheca Vaticana ad S. Petrum, ubi pretioſiſſimus erat librorum theſaurus, quos magna ex parte furor barbaricus diſperdidit, diſſecuit, ac viliſſime diſtraxit*. Luget eandem jacturam Surius, noſque ſæpius in conſcribendis annalibus eccleſiaſticis luximus, cum plura inſignia monumenta in Pontificum libris recondita, quæ maximam hiſtoriæ lucem erant allatura, deſiderentur. Receperat ſe in hoc bellico turbine Pontifex in molem Hadrianam una cum tredecim Cardinalibus: & li-

XXI. Diſſipata bibliotheca Vaticana. (*e*) *Cocl. ubi ſup. Sur. in comment.*

cet

Digitized by Google

Obsessa itinera a Columnensibus ne Pont. fugam carperet. (a) L. 2. lit. princ. p. 67.

cet sub primum Borbonii adventum fugam petiturus putaretur, id tamen facere non potuit, cum Columnenses, qui jam ante post pactam a prorege pacem illati Pontifici belli veniam poposcerant (a) humanissime a Pontifice habebantur, mutatis ex rerum conversione animis ob Borbonii adventum plura loca urbi circumjecta cepissent, ac decem millibus, quos prædandæ urbis spe allectos coegerant, itinera intercepissent (b). Itaque ab exercitu cæsareo in arce obsessus oppugnationem sustinuit, spetans fore, ut ecclesiasticus sociorumve exercitus suppetias afferret. Verum Urbinas parum fidus Pontifici rem male gessit: nam Perusio admovit (c) copias, ut Gentilem Balionium præfectura ipsi a Pontifice demandata pelleret, ac Joannis Pauli Balioni filios in eam urbem induceret: dein tot moras nexuit, novarumque difficultatum causas ingessit, ut licet florentissimus exercitus ad pugnam pro liberando Pontifice instructus, in quo Galli ac Veneti ad certandum erant paratissimi, prope Romam accesserit, nulla tamen vel levissima velitatio tentata sit, quantumvis removeri castra vetaret Pontifex, ut hostes ad æquiores conficiendas pactiones flecteret.

(b) Ib. p. 74. Urbinatis proditio.

(c) Guicc. l. 18.

Auxilia sero e Gallia submissa.

XXII. Pestis in arce Adriana exorta. Necari a Germanis vel Columnensibus metuit Clemens.

Demum cum Urbinas prima junii die castris abscessisset, atque ex Gallia, quæ parabantur auxilia, sero nimium adventarent; cæsarei vero oppugnationem omni conatu urgerent, & cuniculis sub propugnacula actis disjicere arcem molirentur, tum mense julio pestis late grassaretur, atque morbi sævitia aliquos e cubiculariis peremisset, Clemens universæ consulturus Ecclesiæ edito diplomate (d) modum subrogandi Pontificis præscripsit, si eum in carcere extingui contingeret, vitæ suæ metuens, ne vel a Germanis Lutheranis, vel a Columnensibus necaretur, proregem Neapolitanum, qui Senis agebat, excivit, ut cum eo de deditione facienda ageret. Cupide accessit ille, cum supremum exercitus imperium extincto Borbonio duce adepturum se speraret; sed ab exercitu parum honorifice habitus discessit. Præerat vero Philibertus Aurasiorum regulus exercitui Germanico, Hispanico vero Hugo Moncata; cum quibus deditionem pactus non libertatem sed vitam hoc pretio redemit, ut quadringenta millia nummum penderet, arcem Hadrianam, Ostiam, Civitatem vetulam Tiphernum, Placentiam, Parmam, Mutinam traderet; & in custodia cum tredecim Cardinalibus detineretur.

(d) Ext. apud Victorell. in addit. ad Ciacc. con.

Vitam redemit ingenti pretio urbiumque deditione.

XXIII. Audita capti Pontificis fama multo magis pii omnes, quos ex urbis direptione sacrorumque profanatione dolor oppresserat, ingemuere. Extant Henrici Anglorum Regis ad Innocentium Cardinalem Cybum plenæ lachrymis literæ (e) decima Julii mensis datæ, quibus deplorat maximum omnium ab iis, qui Christiana religione initiati, religionem Christi evertere nituntur, patratum scelus: sæviri in verum & unicum Christi vicarium, ut percusso pastore & dissipato grege, Ecclesia lupis rapacibus dilanianda exponatur: post expilatas urbis ecclesias etiamnum, summum Dei sacerdotem in servitute habitum sanctorum reliquias conculcatas, contumeliose exustum sanctissimum tabernaculum & Christi corpus, in terram projectum: proinde cum ipse defensoris fidei titulos gerat, vias omnes ad dignitatem sanctæ Romanæ ecclesiæ asserendam, libertatem summo Christianæ reipublicæ principi & communi parenti restituendam, vindicandas injurias resarciendaque damna Christi Ecclesiæ illata initurum; immo & regium sanguinem profusurum significat: deinde missum a se Thomam Cardinalem Eboracensem sedis Apostolicæ in Anglia legatum, ac regiæ Anglicæ procuratorem ad Franciscum Gallorum Regem, ut de loco ad colloquia ineunda pro liberando armorum vi Pontifice paciscatur, rogatque Cardinalem Cybum, ut una cum aliis Cardinalibus, quos hostis servituti non addixit, in eum locum se transferat, ut optima consilia pro redintegranda re Christiana, eripiendoque e carcere Pontifice explicari queant. Hic vero casus tam atrox non modo pios omnes vehementer perculit, sed etiam ipsi Turcarum Imperatori indignissimus est visus; ut Fabricius Cornelius (f) in sua epistola meminit, dum sic ait: *Quippe in insolentiam Christianorum excanduit, qui crudelius in supremum suum antistitem se gessissent, omniaque sacra prophanassent, quam ipse Mahumetis cultor Græcorum patriarcham haberet: quandoquidem ejus sacra violare nefas putaret.*

Clemens tenetur captus ab Hisp.

(e) L. 2. lit. princ. p. 74. Angliæ Regis querelæ.

Agit cum Gallo Rege de liberando Clemente.

Cæsareorum scelus execratur Solyman.

(f) Fab. Corn. in ep.

Actum est magno studio de convocandis in unum locum Cardinalibus, qui libertatem retinebant, ac Galliæ & Angliæ Reges Avenionem designarunt (g), cum is locus ad cogendum concilium esset idoneus, ut tum in Hispanias ad Cæsarem legationes pro liberando Pontifice decernerentur, tum ditioni ecclesiasticæ consuleretur: qua de re extant Joannis Salviati Cardinalis literæ (h): censebant alii Parmæ aut Bononiæ eosdem Cardinales congregandos, ut promptius tantis malis occurreretur, atque in eam senten- XXIV.

(g) Ib. p. 78. De celebrando Avenione concilio actum. (h) Ead. p. 78.

Digitized by Google

Cardinales in varias distracti sententias. (a) Lu p. 75. Sadoletus qui pacem semper suaserat e calamitate subductus. (b) Jac. Sad. ep. 1.

tiam Cardinalis Cybus (*a*) collegas trahere nitebatur: alii lugeri potius malum, quam illi occurri posse arbitrabantur; in quibus erat Jacobus Sadoletus Episcopus Carpentoratensis, qui cum semper belli dissuasor extitisset, quasi impendentis procellæ præscius eo tempore, quo pacati (*b*) Germani putabantur, abeundi ad episcopatum Carpentoratensem a Clemente potestatem obtinuerat, atque Hieronymo Nigro de felici absentia gratulanti sic respondit: *Quod ego sapientia quadam videar consequutus, ut abfuerim in tam acerbis rebus atque temporibus, nequaquam id mihi arrogo; sed hoc Dei erga me beneficium agnosco, gratiasque ago illi quantas equidem possum; nam quas debeo, ut agam & referam non modo meæ sed ne ullius quidem humanæ facultatis est: certe enim si quid ego vidi aut prænovi, si quid in me aut boni sensus in tanto rerum motu, aut providentis in posterum consilii fuit, totum id fuit a Deo, cui dum cupio dare eas operas quæ a mea fide & a pietate mea requiruntur, quid mirum si ita accidit, ut bonum consilium evaserit sapientia? Nec vero aliud statuo. sapientiam, quam meminisse unumquemque, quid sui officii & muneris sit, idque cum fide & integritate præstare; quod si hi fecissent, qui maxime debuerunt (de summo Pontifice non loquor, cujus mihi virtus, clementia, integritas semper visa est non solum magna, verum etiam admirabilis) quod nunc ad omnium injurias & contumelias projectum est, in pristina sua veneratione maneret sacerdotium: Sed recordaris profecto reliquorum ordinum morumque communium labem & confusionem, quos ego accusando non insequar, non quin causa fuerint universæ calamitatis; sed quia non possum commemorare sine dolore, quæ & urbi omnium nobilissimæ, & hominibus multi mihi necessitudine junctis infanda & atrocia contigere.*

Ejus de Urbis excidio sententia.

XXV. *Illud dico quod sentio, Deum hominesque contestans, cœpisse optimum Pontificem mederi moribus perditis: sed cum res ferro egeret non malagmate, ipsius autem natura, & lenitas a vehementioribus remediis abhorreret, ut in corporum soles morbis, sic in corruptis moribus, quæ intempestive adhibita est auxit morbum potius medicina, quam lenivit.* Nonnullisque interjectis: *Habeo tamen spem & rationem quandam quæ mihi ut in malis non parum solatii affert illam videlicet quam ad Deum ipsum refero, quem scio & novi ita irasci solere peccatis hominum, ut sibi solvi eas pœnas velit quæ illis ipsis qui deliquerunt utiles sint & salutares &c. Vale Carpentoracti* v. *id. septemb. anno MDXXVII.*

Piæ spes concepta a Sadoleto de divina clementia.

XXVI. Excepere hos acerbissimos casus summa animi æquitate viri pii: inter quos B. Gajetanus Tianeus, ac Petrus Caraffa dictus postea in pontificatu Paulus IV. ac socii Theatini in ipso carceris squallore divina officia psallere non intermiserunt; quibus sacra cantica in servitute cecinisse libertatem pepetit, ut narrat Antonius Caracciolus (*c*): *Invitaverat*, inquit, *aliquando centurio, ille, qui nostros conclusos carcere tenebat, tribunum militum Hispanorum ad lautum convivium, quod in Vaticano supra horologium apparaverat: accedit itaque invitatus ad condictam diem atque horam. Dum mensa instruitur, ecce audire sibi videtur e proximo cubiculo (id clausum quia carcer erat) susurrum quemdam mutuo psallentium hominum, & divinum numen exorantium. Tum ad hospitem conversus quærit, quinam hominum illi sint. Hospes spernentis in modum: Sunt clerici, inquit, aliquot pars nostræ prædæ: rogat tribunus, ut se cernere eos faciat: ille morem gerit, & reserato carceris ostio, videt iste natura, ætate, ac moribus viros adeo composite ac graviter preces Deo solventes, ut sanctorum cœtum sibi aspicere videretur: & revera Paulum opinor atque Sylam referebant itidem in custodia Philippensi laudibus Deum celebrantes. Hoc adeo præclaro spectaculo commotus tribunus, indignatusque homines eximie probos in tanta mala projectos, petiit enixe a centurione, ne eos diutius detineret: videri sibi prorsus innoxios, qui religiosos ritus pietatemque divini cultus etiam in carcere tuerentur. Cum autem centurio obstinatior rem in aliud tempus differret, multis ultro citroque habitis super ea re verbis: Ego (inquit tribunus) nihil profecto apud te cibi sumam, nisi hos extemplo liberos quo volunt abire sinas. Tandem igitur centurio partim, ne subrustica asperitatis notaretur, partim quod nulla spe lucri pauperes Christi servos vinctos ibi haberet, reseratis foribus educit atque dimittit.*

Theatini in servitute divina non intermittunt officia.

(c) Ant. Caracc. in annal. cleric. reg. & Jo. Bapt. Castald. in B. Caietani vit.

XXVII. Confusis in tanta rerum perturbatione Cardinalibus, certaque expedire consilia nequeuntibus, Galliæ & Angliæ Reges, tum Veneti Helvetiique Romanæ ecclesiæ patrocinium ad Pontificem communem omnium parentem ex cæsareorum servitute vindicandum susceperunt (*d*): *Franciscus & Henricus Reges*, inquit Paulus Jovius, (*e*) *ex ea direptæ urbis & capti Pontificis execrabili fama vehementissime commoti, excitique ad quærendum novum decus arma parabant*: id namque adjuto *liberatoque Pontifice, & vindicatis ejus injuriis, de cæsarianorum militum immani-*

(d) Clem. l. 3. brev. p. 5.
(e) Jovius l. 25. Roscius hist. Neap. p. 2.

Digitized by Google

Anglus & Gallus Reges & Helvetii parant arma pro Pont. liberando.

nitate longe honestissimum proponebatur, eoque justius & speciosius, quoniam ad utriusque existimationem maxime pertineret tueri armis sacrorum principem, suprema prope ac inexpiabili affectum calamitate, & quod Christianæ aures vix ferrent, indignissima carceris contumelia cum Cardinalium senatu usque adeo impie mulctatum. Nonnullisque interjectis: *Hos quoque duo legati opportune adversus Cæsarem concitabant Salviatus Cardinalis in Gallia, & Ubertus Gambara apud Britannos, qui utrobique accurate referendo quanta immanitate in Romanos nihil tale meritos esset sævitum, quantoque ludibrio sacrati episcopi in cathenis ad hastam venales fuissent circumducti, & quot demum honesti atque insontes eu aula aut tormentis excruciati, aut in vinculis desperato redemptionis pretio trucidati periissent, piorum hominum animos insitatæ crudelitatis cogitatione suspendebant: quando etiam permultos ante aram maximam summe venerabilis templi frustra salutem petentes inundato cruore pavimento cædeque polluto cecidisse narrarent. His sermonibus per coronas utriusque aulæ disseminatis, vetera novaque utriusque gentis odia, quæ viu dum in Cæsarem deferbuerant, ex atrocitate tanti facinoris refricabantur tanto altius, quod Helvetii cum Gallo & Britanno in idem studium consensumque accesserant, quos Eunius Philonardus vetus apud eam gentem Pontificis legatus,* Et infra: *diligenter admonebat, ut quam Julio Pontifici nuper circumvento & fere oppresso sortem felicemque operam præstitissent, eandem & certe majorem in liberando Clemente adversus impios navare vellent.* Videbantur illi singulari dignitatis officio ad præclarum opus gerendum obstringi, quod nimirum Gallus Christianissimi nomen gloriosis atavorum, qui Pontifices semper erant tutati, facinoribus partum gereret: quod Anglus recenter a Leone X. sacro senatusconsulto fidei defensor esset appellatus: quod Helvetii Ecclesiæ libertatis propugnatores dicerentur.

XXVIII.

(a) *Extcat lit. l. 2. coll. lit. princ. p. 78.*

Differt Carol. V. liberare Pontificem.

(b) *Guicciar. l. 18.*

Sese excusat.

(c) *Ext. l. 2. collect. lit. princ. p. 86.*

Incitabat inter alios Henricum Anglorum Regem Thomas Cardinalis Eboracensis, ut pacem universo imperio Christiano reponi procuraret apud Carolum Cæsarem, atque ante omnia Pontificem e custodia emitti, armatis precibus exposceret, ut Joannes Cardinalis Salviatus refert (*a*). Extraxit (*b*) Carolus V. liberationem Pontificis, qui accepta cæsarea fide ab illius administris proditus erat, atque ineunte augusto literas fucis verborum oblitas exaravit, (*c*) quibus patratum in Pontificem atrox facinus excusare nisus est: malorumque culpam in Pontificem conjiciebat, quod initas superiori anno cum Hugone Moncata inducias infregisset, cum tamen Clemens Hispanum bello non petiisset, sed a Columnensibus qui ab ipso desciverant ac S. Petri basilicam diripuerant, pœnas, more principum, quos illata a subditis vis iniqua non alligat, repetiisset. Quærebatur etiam Carolus Neapolitanum regnum magna ex parte a Pontifice occupatum; tacuit vero illum adactum ad id Hispana importunitate fuisse, cum Lanojus admoto ad Frusinonem exercitu Pontificem urbe pellere conaretur: tacuit pariter Cæsar quantis verborum blanditiis interprete Cæsare Feramosca ipse pacem efflagitasset, quave probitate & fide Clemens frementibus fœderatis exercitum ex medio victoriæ cursu revocasset, urbesque & arces insignes adductis in summas angustias Hispanis restituisset, violatam autem ab administris per summum nefas fidem excusavit, quasi Pontifex compositæ pacis religionem culturus non fuisset, tum quod eo tempore pacta esset, quo suscipiendæ vindictæ occasio immineret: quasi vero Pontifex nisi fallaci pacis sponsione delusus fuisset a Cæsare, Ecclesiasticis & sociorum copiis arcere Cæsareas non potuisset. Addidit Carolus non tantas urbi illatas clades, quantas adversarii prædicarent. Demum consueto verborum lenocinio epistolam clausit, pacem se universo Christiano imperio restituere, atque arma adversus fidei Christianæ hostes vertere meditatum: quæ literæ Vallisoleti secunda die augusti exaratæ fuerunt. Non se inanibus verborum fucis deludi sivit Henricus Anglorum Rex: etenim decimaoctava die armorum societatem cum Francisco Gallorum Rege pro eripiendo e proditorum manibus Christi vicario pepigit (*d*), communique Regum sumptu instructus exercitus præfecto Odetto Fuxio Lautrechii regulo in Italiam emissus est (*e*).

Hispanæ proditionis crimen refundit in Pont.

(d) *Guicc. l. 18.*

Immissus exercitus a Gallo & Anglo in Ital.

(e) *Id. ib. Cavitell. hist. Crem. hoc ann. & alii.*

XXIX.

Interea dum suspensa ejus expectatione fluctuat Italia, cæsareus exercitus Romæ peste consumebatur (*f*); adeout Aurasiorum princeps, penes quem erat supremum militare imperium, Senas concesserit, tum ad morbi sævitiam defugiendam, tum ut injectos civitati illi tumultus comprimeret; Gallorumque adventu res cæsareæ in Insubria deprimi cœptæ: oppidum Boschi in agro Alexandrino Germanis oppressis receptum: Genua terrestri maritimoque exercitu cincta a Cæsare descivit (*g*): Alexandria & Papia ad deditionem compulsæ: Ferrariæ dux & Mantuæ marchio ad Gallicas partes

(f) *Guicc. ubi sup.*

Cæsareæ res depressæ in Insubria.

(g) *Id. ib. Paul. Jov. l. 25. Cavit. ubi sup. & alii.*

tes

Digitized by Google

tes traducti. Inter quæ Carolus V. partim conscientiæ stimulis agitatus, partim pudore affectus, quod summum Christianorum omnium principem, nec ambiguum Dei vicarium ipse, qui Ecclesiæ defensorem se esse jactabat, in custodia detineret: quo tempore hæresiarchis Luthero, & Zuinglio, aliisque omnibus impietatis monstris libertatem summam permittebat, tutoque & libere vivere & grassari sinebat, hasce literas (a) suis ducibus perferendas dedit Francisci de Angelis Minoritæ, ac Verrei cubicularii opera.

(a) *Ext. in collect. lit. procer. mundi p.* 157.

Carolus V. Romanorum Imperator, Philiberto Aurantio Ugonique Moncatæ salutem.

Carolus V. Pontificem dimitti jubet.

Moleste graviterque tuli Romanæ urbis direptionem; sed quia facta infecta esse non possunt, æquum piumque mihi videtur, ut Clementem Pontificem missum faciatis ac dimittatis, ac omni honore in pristinam dignitatem asserere curetis: mihi etiam gratissimum feceritis, si sacrosanctam ejus dignitatem obnixe defendi & coli patiamini, modo alicunde pecunia paretur, qua militibus merita stipendia persolvantur, ut cum tempus deposcat, Germanorum legiones urbe Roma adversus hostes educantur: sedulo autem caveto certis obsidibus, ne Pontifex, si forte injuriæ nondum oblitus hostilem animum indueret, vobis non magnopere nocere possit: illud demum vos etiam atque etiam velim curare, ne res nostræ aliquid capiant detrimenti. Valete.

Addit, ut spolient opibus viribusque.

XXX. Hæc mandata cæsarea iniquissima fuisse constat, cum enim Carolus Clementem Papam ad pacem perpulisset, immensis pollicitationibus, quod arma adversus Lutherum ac Turcam vertere decrevisset, pacisque fiducia Pontifex fuisset oppressus ab ejus exercitu, ac propterea non modo sive ullo redemptionis pretio eum dimittere verum & amissa ipsi restituere & damna illata reficere ex officii religione debuisset; tamen cum latrocinium ac proditionem damnaret, latrocinii tamen & proditionis fructum colligere voluit, eademque acerbitate (b) communem patrem ad redemptionem cogere, ac si pugnantem in acie justo bello cepisset: quin nec accepto imperio cæsareo ipsius administri Pontificem omnibus iniquis petitis assentientem dimisere (c), adeo ut episcopi obsides cum expetita a Carolo auri vis nullatenus ab oppresso spoliatoque a latronibus cæsarianis Pontifice solvi posset, ad patibula abrepti fuerint laqueo præfocandi (d), nisi crudelitati avaritiæ spes obstitisset: quam rerum indignitatem Paulus Jovius, quamvis cæsarianæ factionis studiosus, silentio prætermittere non potuit, ac superioribus literis consentanea scripsit, sic inquiens: *Cæsar, sive tactus religione, sive permotus infamia, aut gravi rerum suarum periculo adductus, Pontificem custodia & tot ærumnis liberare constituit, Franciscumque Angelium cucullatum Franciscani ordinis principem pietatis & probitatis nomine expiandis criminibus sibi delectum cum Verreo cubiculario ab Hispania Romam misit, deditque ei literas super ea re ducibus perferendas, quibus significabat Philiberto Aurantio Ugonique Moncatæ, atque item Ferdinando Alarconi, sibi æquum piumque videri Pontificem dimittere, atque eum omni honore verborum in pristinam asserere libertatem, subindeque sacrosanctam ejus dignitatem obnixe defendi colique oportere, modo alicunde pecunia pararetur, qua militibus merita stipendia persolverent, ut quum tempus posceret Germanorum legiones urbe Roma adversus hostes educerentur: sedulo autem caverent certis obsidibus, ne Pontifex, si forte injuriæ nondum oblitus hostilem animum indueret, ipsis non magnopere nocere posset.*

Gaudet latrocinii fructu & latrocinium damnat.

(b) *Guicc. l.*18. *Belc. l.*19. *n.* 42.

(c) *Clem. lib. brev. ann.*1527. *pag.*350.

(d) *Guic. l.*18.

Quæ causæ permoverint Carol. V. ut dimitti juberet Pontificem.

XXXI. *Erant hæc Pontifici in aliena potestate constituto longe gravissima, cum nulla omnino tuta ratio cogendæ repræsentandæque pecuniæ reperiretur: quod infirmissima fide esset Pontifex apud creditores, uti captivus & manceps factus, neque ulla in eo nisi dubia & anceps vigeret authoritas, sic ut de promissis firmiter cavere non facile posset, quando syngraphæ nummariæ, addictorumque vectigalium tabulæ, & obligationum contractus omnes ac assensionum stipulationes legitimo robore ex certa communis juris formula carere dicerentur. In hac vero negotii difficultate uni omnium Germani indomita feritate nequaquam eversæ civitatis spoliis exsaturati, cum promissæ pecuniæ aquas publicanorum pactiones suspectarent, superbeque rejicerent, truculentissime cunctis, qui aderant in arce, Pontificique in primis atque senatui, nisi mature pecuniam expedirent, teterrima supplicia comminabantur. Res autem eo deducta est, ut Clemens longe charissimos atque honestissimos ex familiaribus, qui secum erant repræsentandæ pecuniæ obsides frementibus deposcentibus Germanis tradere sit coactus. Hi fuere Joannes Maria Montanus archiepiscopus Sipontinus, & Honofrius Bartolinus Pisanus archiepiscopus; episcopi vero Antonius Puccius Pistoriensis & Joannes Matthæus Gibertus Veronensis: his accessere uti pecuniosi nobilesque & arcta propinquitate Pontifici conjuncti Jacobus* Sal-

Indignissime expetitum aurum a spoliato.

Germani supplicia Pontifici & Cardinalibus comminati.

Traditi in præsules obsides pro repræsentanda pecunia.

Perducti vincti ad furcas.

Salviatus Joannis Cardinalis pater, & Laurentius Ridulphus Nicolai Cardinalis frater germanus. Horum sacratis manibus illico minaces barbari cathenas injecerunt, & tanta truculentia ad exprimendum aurum terruerunt, ut in campo Floræ ad erectas dicatasque latronum suspendiis furcas damnatorum more cathenati perducerentur, parato ibidem ad lege agendum carnifice, si paulo asperior concionis fremitus annuisset. Per hunc modum misere pallentes & extremo supplicii metu perfusi; terque in concionem producti præclara ope magni Numinis servati sunt, cum spes auri vel in efferatis diuturna immanitate animis misericordiam exprimeret. Ex his Joannes Maria archiepiscopus, ita ex patibulo ereptus solium apostolicum postea conscendit, in quo Julii III. nomen accepit. Ut vero ii barbarorum horum crudeles manus effugerint, author ita subiicit: *Paulo post, in carcere custodibus ex institutæ cœnæ crapula multoque falerno consopitis, cathenas exuerunt, & per vaporarium foci tubum in summa Riariæ domus tecta extracti funibus evaserunt tanta felicitate, ut pedibus egressi urbem ad Urbinatis castra, quæ tum erant in Umbriæ finibus, confugerent. Ubi non diu miseri, tanquam illudente fortuna, in aliud prope discrimen incidere, cum eos Laurentius Martellius Florentinis præpositus copiis comprehendendos væsana temeritate censuisset: sed hujus impii perversique hominis amentiam Feltrius & Bozzolus severissimis verbis retuderunt. Horum obsidum inexpectata atque admirabilis fuga Pontifici destinatam libertatem proculdubio maturavit.*

Germanorum ebriorum manibus lapsi.

XXXII. Differebat nimium Cæsar Pontifici libertatem, pacemque universo Christiano imperio restituere, cum æmuli Reges eam ab ipso poscerent, Gallusque pro recipiendis filiis bis decies centena millia nummum illi sponderet (*a*), posseteque arma majori gloria & compendio adversus infideles convertere; siquidem instaurandi in oriente Christiani imperii egregia affulgebat occasio, quam cum ab Hierosolymitanorum equitum magistro cognovisset Pontifex, rem cum Henrico Anglorum, Joanne Lusitaniæ, & Francisco Gallorum Regibus contulit, quos hortatus est, ut Rhodii magistri consiliis faverent: conceptis hac verborum formula literis (*b*).

(*a*) *Guicc. l.* 18.

In oriente rei Christianæ instaurandæ spes affulget.

(*b*) *Lib. brev. an.* 1527. *p.* 320.

Regi Christianissimo.

Charissime &c. Quæ nos una cum dilecto filio magistro Rhodi proxime perscrutati fuerimus, quæve his exploratis consilia ac spem ceperimus, ea tuæ serenitati significanda curavimus per exhibitorem præsentium, qui ab eodem magistro hanc ob causam destinatur: ex quibus quidem perspiciet illa, quantum occasio præsens ad honorem Dei commodumque totius Christianitatis redundatura sit, si ab eadem tua serenitate pro officio & pietate sua studiose suscipiatur, & ad effectum perducatur. Nos quidem quæ nostræ erunt partes sicut tractationi huic non defuimus, ita nec executioni deerimus quantum nostræ fortunæ tenuitas patietur. Tuam igitur serenitatem omni studio ac prece hortamur requirimusque in Deo domino, ut in hac inprimis gloria apud homines, merito apud Deum futura studium, opem, operamque tuam præbere, eidemque magistro & ordini ejus de Christiano nomine semper benemeritis omnibus in eorum rebus & negotiis favere pro tua consuetudine & pietate velis, quod & catholico tuo animo dignissimum, & nobis post Dominum omnipotentem est futurum gratissimum. Dat. Romæ in arce die XXVI. *octobris MDXXVII. pontificatus nostri anno* IV.

Rhodius magister ad Reges missus.

Dum ab Hispanis in custodia habebatur Pontifex, Lautrechii Gallorum exercitus ducis fuerunt literæ ad eum clam delatæ (*c*), quibus certior factus est, illum cum maximo exercitu a Gallo & Anglo Regibus pro ipso ex proditorum manibus eripiendo mitti; quo ex nuntio valde erectus est & recreatus: sed ducis ipsius moras diu sustinere non potuit: ac Lautrechius, cum post superiores victorias Boscho, Alexandria, Genua, Ticino expugnatis victricia signa in Antonium Lævam exiguis Hispanorum succinctum copiis exosumque Mediolanensibus attollere pellereque Mediolano posset (*d*), atque ita Germanis in posterum aditus intercludere, ne in Italiam irrumperent, præclaræ occasioni rei gerendæ defuit: suadentibus enim id Venetis, alii obstitere: *Ex adverso*, inquit Jovius, *duo Cardinales Cybous atque Ridulphus, qui clade urbis elapsi ad Lotrechium victorem pervenerant, & cum his Gregorius Casalius Henrici Britanniæ Regis legatus vehementissimis precibus postulabant, ut liberandæ urbis Romæ eripiendique inde Pontificis potius quam oppugnandi Levæ negotium susciperet: decorum scilicet ipsi factuque facile futurum, quando nulla graviore de causa transcendisse alpes, quam ut tam glorioso quam necessario duorum regum decreto expedita pietate satisfaceret: ubi enim ad urbem explicatis vexillis iter intenderet, valitura esse arma pro religione suscepta eaque passim fore auctiora firmioraque, excitis undique voluntariis, postquam latrones, non Cæsaris milites & incendiarios, eversoresque sacrosanctæ urbis* XXXIII.

(*c*) *Clem. lib. brev. ann.* 1527. *p.* 336.

Certior factus Clemens de Lautrechii adventu. Illius victoriæ.

(*d*) *Guicc. l.* 18. *Paul. Jov. l.* 25.

Hispanos Mediolano pellere potuit.

Consultum illi ut Romam properet.

bis persequeretur. Liberato namque Pontifice pristinam ejus dignitatis atque potentiæ existimationem ad fœderatos esse redituram; unde ulcisci acceptas clades, & reliquo metu atque sævitia hostium victor Italiam summa cum laude liberaret. Et infra: *Ab hac persuasione Lotrechius non ineptas consiliis causas apud legatos ostendens trajecto Pado Parmam se demisit.*

XXXIV. Nimias nectit moras. (a) Guicc. l.18.

Trajecisse eum Padum die decimaoctava octobris, refert Guicciardinus (a): sed cum ille exercitus novis Helvetiorum copiis augeri, classemque ad regnum Neapolitanum invadendum instrui expectaret, sive a Franco Rege, qui pro recipiendis filiis de pace agebat cum Cæsare, segnius progredi juberetur, seu potius cum ad expugnandos in urbe cæsareos non sat viribus polleret (b); adeo cunctatus est, ut Pontifex cum principatum ecclesiasticum dissipari clientesque obteri doleret, omnia cæsareis dare & spondere pro redimenda libertate constituerit: sed nec ea sufficiebant, cum plura Hispani poscerent (c), quam ipse præstare posset. Demum ultima octobris die cum Cæsaris administris pactus (d) est, se nunquam Cæsari in Neapolitanis & Mediolanensibus rebus adversaturum: cruciatæ, ut ajunt, in Hispania promulgandæ obventiones ac decumam annuam omnium ecclesiasticorum vectigalium in ipsius regnis concessurum: Ostiam, civitulam, Tifernum, Forumlivium traditurum: Hippolytum & Alexandrum nepotes, qui Florentino principatu depulsi Parmæ agebant, obsides daturum. Dum vero ii evocantur, Pisanus, Trivultius, & Galdus Cardinales dati obsides, qui Neapolim abrepti & in arce nova conditi sunt; additi etiam alii duo Cardinales vades Franciottus Ursinus & Paulus Cæsius, quos Pompejus Columna Sublaqueanum adduxit: spopondit etiam septuaginta septem millia nummum Germanis, Hispanis triginta quinque millia, tum lapso dimidiato mense aliam auri vim, quæ una cum alia jam ante numerata ad trecenta quinquaginta millia (e) nummum & eo amplius perveniebat; sed cum tantæ pecuniæ impar esset, Cardinales aliquos pretio creavit, decumas regni Neapolitani, necnon aliqua ecclesiastica bona distraxit (f). Non tamen propterea Clemens in libertatem vindicatus est; nam cum arces plures cæsarei postularunt, novæ difficultates abortæ fuerunt.

(b) Clem. lib. brev. ann.1527. p.360. Earum impatiens Clemens. (c) Guicc. ibid. (d) Guicc. eod. lib. 18. Pro libertate acerbis legibus redimenda. Cardinales obsides dati. (e) Paul. Jov. l. 15. (f) Guicc. ubi sup. Hispanorum tyrannis in Pont.

XXXV. (g) Ext. apud Summont. diar. 4. hist. Neap. l.7. c.2.

Interea Carolus V. scriptis nono novembris literis (g) amplissimis Clementi exposuit, ipsum a se omni officiorum genere affectum iri, si in Hispaniam vellet accedere, ac se de urbis excidio, cæterisque vi militari illatis purgavit, cum tantorum facinorum nunquam conscius extitisset, rogavit etiam, ut pacem orbi Christiano restituendam curaret, atque Angliæ & Galliæ Reges ad jungenda in Turcas arma adduceret.

Sanctissimo in Christo patri & domino nostro domino Clementi VII. divina providentia sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ summo Pontifici domino religiosissimo Carolus divina favente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Jerusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Rex, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Brabantiæ comesque Flandriæ.

Caroli V. lit. ad Clem.

Sanctissime ac beatissime pater domine reverendissime. Videbamus non sine magno animi nostri dolore quot quansisque malis Christiana respublica undique circumvallata, quot rerum difficultatibus atque incommodis vexata, quot arietum ictibus impulsa, & in extremum fere discrimen adducta erat, atque id non absque summa Christiani nominis ignominia & Christianorum principum (quorum præcipue partes erant pro Christi nominis gloria, & Christianæ reipublicæ salute & tranquillitate vigilare) perpetuæ infamiæ nota; perpendebamus enim hinc universam Christianam rempublicam civilibus discordiis sævissimisque seditionibus laborare; inde vero Germaniam olim inter alias Christiani orbis nationes florentissimam atque religiosissimam, nunc præter alia incommoda etiam in religione desertam, atque contaminatam esse, & (quod omnium gravissimum est) ex hac tam diuturna Christianorum principum discordia, Turcarum potentissimum tyrannum victoriis elatum in dies magis in Christi populum sævire, & novis incursionibus infestare, Christique disionem suæ impiæ atque nefandæ tyrannidi subicere, cum ita principum injuria eo deventum sit, ut Christi religio, quæ universas fere orbis nationes occuparat, in mundi angulum nunc inclusa atque contracta sit: quæ tametsi nulla nostra culpa audivisse satis superque ex nostris literis ad vestram sanctitatem pro nostra justificatione super iis, quæ nobis tunc impingebantur, ostensum fuerit, ut nunc repetitione non egeant, non propterea nunc de aliorum culpis discutiendum putamus, sed potius communi dolori consulendum. Nos enim attendentes Christiani principis esse non solum culpa carere a Christianæque reipublicæ damno sese immunem exhibere, verum ipsam Christianam rempublicam pro viribus conservare, illiusque saluti pa-

De periculis in quæ conjecta est respubl. Christiana.

es, otio, & tranquillitati consulere, nuper ad sanctitatem vestram scripseramus, ut si Christianam rempublicam salvam & quietam cupiebat, generalem pacem curaret, crudeliaque interea arma deponeret, ac per illius fœderatos deponi faceret, ut inde communibus auspiciis Christianæ religionis hosti occurreret, & usque ad hunc effectum ipsum Ecclesiæ thesaurum in tam pium opus reponendum aperire dignaretur, sæpius a nobis flagitatum est: dumque ejus responsum summo desiderio præstolaremur, ecce subitus nuntius ad nos allatus est de iis, quæ in urbe per milites nostro nomine in ea regione, ut ajunt, collectos, acta, attentata ac præter omnem animi nostri sententiam, & voluntatem patrata fuerant, deque miseranda ac summe dolenda Hungarorum clade, quæ omnia tanto profecto dolore excepimus, ut nihil nobis contingere potuisset, quod tanta molestia graviorique dolore nostrum afficeret animum, a nostroque desiderio & voluntate longius abesset: quid enim infaustius infeliciusque nobis accidisse potuit, quam quod videamus a militibus nostro nomine nostroque auspicio (ut fertur) congestis ea patrari, quæ nos ipsi vel sanguine ipso nostro & cupimus, & in omni rerum ac temporum eventu adversus quascumque orbis gentes prohibere parati sumus; & diripi quæ nos accumulare cupimus, ea ab iis amitti, quæ nos semper propagare optamus; non enim an ab aliis occasio data fuisset discutiendum putamus, rem tantum ipsam perpendimus, sub Ecclesiæ protectoris nomine ipsam Ecclesiam ejusque caput ac Christi vicarium offendi?

Excusat gesta. Se pacis cupidissimum extitisse ait.

Se inscio urbem vastatam.

XXXVI. De Hungarorum vero crudelissima clade, quis est tam demens, tamque a ratione alienus, ut non doleat, non ingemiscat, vel ab hoc sæculo emigrare non cupiat, potius quam hujusmodi mala suo tempore videre; præsertim dum, ut cuperet, tot miseriis occurrere non valeat? quod si de Christiano quopiam privato sentiendum est; quid de Cæsare quid de Apostolicæ sedis protectore? quid de Christiano reipublicæ defensore? quid de eo, qui ab ejus prædecessoribus Christianam rempublicam non modo a Christiani nominis hostibus defendere, verum illam feliciter propagare didicerat, quique in eorum voluntatem succedens, a Christiana religione propaganda regni sui initium auspicatus, a quovis sanæ mentis homine credendum erit?

Hungaricam cladem exponit.

XXXVII. Hanc ergo animi nostri perturbationem, quam velox tanti facinoris fama paulo ante prævenerat, literæ sanctitatis vestræ, atque ea, quæ ejus nuntius nobis suo nomine retulit, non parum primo aspectu renovarunt, videntes tam de nobis ac nostris querimoniam ab eo, quem peculiari quodam affectu, dum in minoribus ageret, prosequi, & deinde singulari observantia, devotione, atque pietate venerati semper sumus. Verumtamen sanctitatis vestræ vere paternum animum erga suum a Christo commissum gregem optimam voluntatem propius inspicientes, nova quadam instaurandæ Christianitatis spe exhilarati, Deo inprimis optimo maximo, qui ad tam pium opus sanctitatem vestram stimulaverit, & deinde eum animum concesserit, ut superata iracundia, boni pastoris partes assumere dignata sit, quas non verbis tantum, sed mente concipere possumus, maximas gratias agentes, sanctitati etiam vestræ, & universæ Christianæ reipublicæ hoc nomine gratulamur, sperantes, fore ut ejus felicissimis auspiciis diu optatam pacem firmam ac stabilem inveniamus.

Quod autem sanctitas vestra ait, sibi non tam nobiscum quam cum nostris in statu Mediolani ducibus atque exercitu bellum esse, militum nostrorum insolentiam gravissimis verbis exaggerans; tam de ea re in prioribus nostris literis abunde responsum ac satisfactum putamus, clareque ostensum nil horum culpæ nostræ ascribendum esse, qui sub spe universalis pacis exercitum nostrum dissolvi jusseramus; sed his potius adscribenda erit culpa, qui per novos belli motus violatis fœderibus nobiscum initis, eorum clandestinis conspirationibus rebus nostris insidiantes, duces nostros ad ipsius exercitus retentionem coegerunt. XXXVIII.

Belli Mediol. culpam a se derivat in alios.

Si vero sanctitas vestra non nobiscum armis contendere, sed injuriam & oppressionem repellere tantopere optabat, cur eas conditiones per dominum Hugonem de Moncada oratorem nostrum oblatas renuit, quas ipsamet sanctitas vestra sibi gratissimas fore attestata est, esto quod prius cum aliis Christianis Regibus ac principibus convenisset? si justitiæ ac oppressorum tantum causa agebatur, cur potius arma, quam ipsa justitiæ media cum Christianæ reipublicæ pace & tranquillitate sanctitas vestra amplexa est? si cum nostris in Mediolanensi statu ducibus ac insolenti tantum exercitu bellum erat, quid Senæ, quid Janua civitates nostræ imperiales promeruere, ut tam acriter invaderentur? nam si eu altera, quia, ut inquit, res nostræ & regnum nostrum Neapolitanum erat, nulla utique vis a sanctitate vestra, quæ statum nostrum turbare posset, nec suscepta nec cogitata esset, non sic esset in fœdere inter sanctitatem vestram & serenissimum Gallorum Regem ac Venetos per- XXXIX.

De Genua illi erepta queritur.

De tentato Neap. regno.

De fœdere inter Gall. Venetos & Pont. inito.

cusso, cujus articulorum exemplum penes nos est: quæ omnia tametsi animum certe nostrum multis nominibus cruciarent, æquiori tamen animo tulimus, sperantes omnino fore, ut sanctitas vestra breviter [ut fecit] a tam infausto periculosoque consilia desisteret; quod continuis precibus ab omnipotenti Deo assidue petebamus: nec ea quæ ab gentibus istic nostris tentata, & a militibus nostro nomine congestis patrata sunt, unquam, ut sic fierent & tentarentur commisimus, nec cogitavimus quidem, licet diffiteri nolimus cum domno Hugone de Moncada ad sanctitatem vestram cum iis, quas ipsamet postulabat, conditionibus destinavimus, nos ipsi in mandatis dedisse, ut, si sanctitas vestra oblata nostra non acceptaret, armaque in nos & statum ac dignitatem nostram continuaret, omnibus mediis, quibus id fieri posset subditorum nostrorum ac dignitatis nostræ defensionem, & incolumitatem disponere, pro viribus curaret, eaque tentaret media, quibus hostium nostrorum vires minui &, si fas est, extenuari possent, aut saltem diverti, ne tanta hostibus ipsis nocendi offendive facilitas relinqueretur; ita ut noster exercitus ab hostium ipsorum conatibus congruentius, ac securius protegeretur: in quo generali mandato nullum certe continebatur delictum, necdum credimus Hugonem ipsum, nec etiam Columnenses tantum facinus tentare voluisse, nec id certe cogitasse, verum id sedulo curasset, ut sanctitatis vestræ animum a divexanda Senensi civitate & a tam hostili invasione revocaret. Quod vero factum est temerariæ militum audaciæ adscribendum erit; qui non tam facile contineri regive possunt; ut potissime sua virtute & viribus adversus renitentes se superiores effectos conspiciunt, nec ulla infamiæ macula in iis nobis impingi poterit: si enim hæc Carolo V. imperante libri ac literæ acta fuisse prædicabunt, addent, profecto, ipso penitus ignorante, tam impiam audaciam detrectante, si hujusmodi scriptis fidem aliquam haberi voluerunt; quis enim nostro jussu nobisve laudantibus hæc acta fuisse creder? si ex præcedentibus & subsequentibus factis, & pro Romanæ ecclesiæ dignitate operibus præstitis animum nostrum metiatur, quo ne nos ipsos laudare videamur, potius reticenda, factisque comprobanda esse censemus.

Quænam Ugoni Moncadæ mandata dederit.

Negat suo jussu captam Romam.

XL. Superest, pater beatissime, ut tanquam veri Dei ministri ad curam Christiani gregis divinitus instituti dimissis privatis affectibus, invicemque condonatis injuriis, si quæ prætendantur, cum consilia Dei causam agamus, publicæ tranquillitati consulamus, & Christianam rempublicam a tam diuturnis miseriis & calamitatibus sublevemus: accidit enim sæpe ut iræ amantium amoris redintegratio sint; sæpius enim Christi tyronibus evenit, ut ex incogitato aliquo casu fortius insurgentes, eorum animi firmius in Dei obsequio stabiliantur, & ferventiori studio ad majora promoveantur; sic enim credendum est. Nobis omnino pollicemur, ex tam inopinata calamitate & afflictione magnum commodum Christianam rempublicam suscepturam, & concordibus Christianorum principum animis, Christi regnum per universas orbis nationes propagandum. Ad id enim in primis consilium sanctitatis vestræ de universali pace tractanda, suaque ad nos & cæteros Christiani nominis Reges profectione, non possumus magnopere non laudare: hoc enim esset vere episcopum verumque patrem agere, ac veri Christi vicarii partes assumere: iis conatibus aderit pacificus Christi spiritus: tunc erimus Deo grati, ac Christi nominis hostibus formidabiles. Sic itur ad astra: hac via sanctitas vestra veram atque certam in utroque sæculo immortalitatem sperare, hic laudem, illic vero gloriam perpetuam sibi polliceri poterit; in iis enim, quod ad nos attinet, grato animo assentiri parati sumus, ut communibus auspiciis hæc Christianorum arma inter se diffidentia unitis viribus in Christianæ religionis hostes convertantur: & tametsi multo magis conveniens est, ut filius ad patrem, quam pater ad filium veniret; ne tamen noster in Italiam accessus cuipiam formidabilis judicetur, sed potius cuncta bono & æquo inter Christianos principes componantur, omnisque suspectionis ac timoris scrupulus vestræ sanctitatis opera ac authoritate tollatur, nihil nobis jucundius gratiusve accidere posset, quam sanctitatem vestram tanquam verum patrem ac Christi vicarium in his regnis nostris excipere & venerari, cum ea Christianæ reipublicæ pacem, quietem & optatam tranquillitatem tractare, illique mentem nostram atque animum aperire, ejus ductu & consilio res nostras componere, atque ad Christianæ reipublicæ defensionem illiusque hostium invasionem disponere, aliaque agere, quæ Dei gloriæ subditorumque nostrorum saluti mutuæque nostræ amicitiæ convenire videbuntur: quæ certe haud audita commode per literas aut nuntios tractantur, præsertim ubi tot amoris atque benevolentiæ vincula tantaque pietas & observantia ex parte nostra intercedit. Si ergo sanctitas vestra in suæ profectionis tam sancto consilio (ut credimus) adhuc manet ad regna nostra se, ut ait, conferre vo-

Rogat Clementem de universali pace restituenda.

Obsequium & honorem pollicetur Clementi si in Hisp. velit accedere.

voluerit, nos illi honorem ex animo pollicemur, iisque regnis ac dominiis non modo ut pater, sed ut proprius eorum princeps ac dominus excipietur, de ipsisque non secus ac nos ipsi disponere poterit, nostrumque animum ad omnem Christianæ reipublicæ salutem, pacem, & tranquillitatem quam paratissimum inveniet; nec per nos stabit, prout hactenus unquam stetit, quominus Christiani populi saluti consulatur, immo ex proprio iure nostro pro publica tranquillitate aliis concedere non negabimus.

XLI. Ad Hungariam liberandam arma spondet.

Poscit Regum vires conjungi.

De regno autem Hungariæ, cujus culpa amissum sit, nequaquam discutiamus; sed quod longe salubrius erit communi consilio Dei causam suscipiamus, tamque crudele jugum ab illo olim florentissimo regno communibus auspiciis atque viribus excutiamus. In primis enim sanctitatis vestræ partes erunt inter Christianos principes mittenda auxilia communi consilio disponere atque decernere, & si vestræ sanctitatis opera & authoritate mutuæ discordiæ (ut cupimus) componentur, & pro sanctitatis vestræ affectu sedabuntur, nos pro nostra erga Deum pietate, pro singulari quo Christianam rempublicam complectimur studio, non modo auxilia, de quibus cum cæteris Christianis principibus agitatur, mittere intendimus, sed omnes vires nostras ac etiam (si Christianæ reipublicæ convenire videatur) personam ipsam nostram eo convertere decrevimus ita ut (quod sæpius attestari volumus) omnes sciant & intelligant, nihil unquam nobis nec antiquius nec charius extitisse, quam pro Dei gloria & Christianæ reipublicæ salute imperium regna atque dominia omnia nostra, & quidquid in iis Dei benignitas nobis contulerit, & personam, sanguinem, & vitam ipsam nostram cuivis periculo quam libentissime exponere.

XLII. Vertat studia ad pacanda tot bella.

Hortamur igitur sanctitatem vestram, ac per Dei misericordiam obtestamur, ut, cum spem rei bene gerendæ in celeritate verti videat, hanc Dei & reipublicæ causam, (ut cœpit & pollicetur) suscipiat, ignominiosamque ac crudelissimam hanc ortam seditionem sedare curet, & suis auxilio, favore, atque exemplo labentem Christianam rempublicam juvet; nec committat ut Clemente VII. universalem Ecclesiam moderante per tot ignominias, tot cædes, tot injurias, atque contumelias, ut nunquam numeranda mala, electus Dei populus & a suis domesticis, & ab ejus crudelissimis hostibus patiatur: cæteri enim Christiani principes facile sanctitatis vestræ authoritatem sequentur, nosque pro parte nostra nihil omittimus, quod pro Christi gloria, pro Christianæ reipublicæ salute a Christiano principe Romano Cæsare, religionis & Apostolicæ sedis strenuo protectore atque defensore sperari possit, tumque firmissimum animum nostrum apud omnipotentem Deum, cui nos omnia debere fatemur, & sanctitatem vestram, quam filiali semper observantia veneramur, ac universam rempublicam, quam vita ipsa nostra chariorem habemus, attestatum voluimus. Reliqua magnificus fidelis sincere nobis dilectus Cæsar Ferramoscha consiliarius ac equorum præfectus noster, quem ad id destinamus, sanctitati vestræ referet, cui jam fidem summam habere dignabitur, & sanctitati vestræ veram a Deo optimo maximo felicitatem optamus. Dat. in civitate nostra Granatæ die IX. mensis novembris anno Domini MDXXVII. regnorum nostrorum Romani VIII. aliorum vero omnium XI.

XLIII. Septimus jam excurrebat mensis, ex quo Christi vicarius servitutem Hispanicam patiebatur: & quanquam Cæsar indicto sibi ab Anglo pro liberando Pontifice bello territus, eum liberari jusserat mense augusto (a), ut Joannis Cardinalis Salviati literæ ostendunt; administrorum tamen perplexo consilio res extrahebatur: quippe ob prosperos Lautrechii in Insubria successus efferati graviores in dies pactiones exigebant a Clemente, quem conculcata sacrosancta majestate indigne habebant: quibus de rebus apud Cardinalem Toletanum, cæsaream amicitiam pollicentem, his literis conquestus est Clemens (b), precesque addidit, ut qua apud Carolum V. valebat gratia, ipsum ad pacem universo imperio Christiano restituendam induceret.

(a) Ext. l.2. lit. princip. p.78.

(b) Lib. brev. ann. 1527. p. 550.

Archiepiscopo Toletano.

Toletanus archiep. promittit Pont. cæsareum studium.

Magnum nobis ac venerabilibus fratribus nostris in hac miserabili & diuturna captivitate constitutis attulerunt levamen literæ fraternitatis tuæ, sermoque dilecti filii Francisci de sylva viri pii ac prudentis, quem ad nos misisti, literis ipsis congruens: nam & consolando, & prope æque dolendo, benignitatemque serenissimi Cæsaris nobis certam & indubiam pollicendo, omni en parte amorem erga nos pietatemque erga hanc sanctam sedem tuæ fraternitatis repræsentarunt, quod eo etiam gratius nobis fuit, quo illa hoc genere officii & pietatis erga nos sæpius usa est: meminimus enim cum eam superioris anni injuriam a Columnensibus accepissemus, en qua gradus ad hanc ruinam factus est, te id binis literis amantissime ad nos scriptis indoluisse, ac tunc quoque, ut nunc, de mente serenissimi Cæsaris pia & recta, propensaque erga nos, & ad ulciscendum eam injuriam parata nobis

fuisse testatam; quo factum est, ut nos semper cupidos pacis, tuæ quoque fraternitatis authoritas tunc a bello totos averterit, & ad subeundas inducias, en quibus hæc postea sunt nata, permoverit. Hæc nos igitur tam pia & frequentia erga nos tua officia, quo debemus amore ac benevolentia suscipimus. Talis præterea viri, & in Ecclesia Dei prælati tam insignis testimonium ita grave nobis est, ut tali authore præterita credere debuisse, futura sperare posse videamur; nihil enim generi, virtuti, & authoritati tuæ magis convenit, quam ut tot literis & pollicitis tuis, sicut speramus, re ipsa respondeas.

Poscit Pont. ut facta verbis respondeant.

Nos quidem hinc tua secuti consilia, quod nostrarum partium & virium fuit, quam in omnes cæsareorum voluntates explendas incubuerimus, quam nihil recusaverimus, quam gravia & intoleranda subire parati fuerimus, is idem familiaris tuus tibi testis esse poterit, qui omnibus ipse interfuit: ex quo cum indignitates & acerbitates conditionum, tum tolerantiam & patientiam nostram plenius intelliges. Sumus tamen, venerabilis frater, in eodem adhuc statu miseriæ & infelicitatis, quo ante literas serenissimi Cæsaris fuimus: quam misere interea habiti, quam indigne vexati, sermo te tui familiaris edocebit; nec vero tam privatis nostris, de quo testem habemus Dominum, quam publicis damnis affligimur: en hac enim nostra captivitate, quod tibi exploratum esse potest, non solum hujus urbis ac sedis totiusque status ecclesiastici vastitas & excidium, sed divini cultus desuetudo, religionis interitus, animarumque periclitatio in dies magis procedunt, quæ hinc etiam manare in alias miseræ Christianitatis partes & regna poterunt, nisi qui unus potest, & ut speramus, volet Cæsar his omnibus sua bonitate succurrat, quo magis te ut in re ac periculo totius Ecclesiæ communi una cum prælatis cæteris, illo Hispaniæ clero semper pio, semper religioso, hujusque sedis observantissimo annixurum confidimus apud eundem Cæsarem, ut is cum sua bonitate, tum vestris opera ac precibus finem tot malis imponere, pacemque fessæ & periclitanti Ecclesiæ reddere dignetur: quo quidem opere nullum a tua fraternitate & illis aut ad famam gloriosius, aut ad salutem efficacius excogitari potest. Nos interea in tot malis constituti solo conscientiæ bono fruemur, nos, quamquam pœnam tam atrocem subierimus, culpa tamen vacare: novit enim ille, qui hæc aliquando discussurus est, qua mente, quo animo fuimus, utque nulla nostra cupiditate aut commodo adducti, dum publicis mederi cupimus, privata simus ruina oppressi: sed hæc eidem Deo regum Regi relinquimus.

Exponit calamitatem suam.

Et miserum Christiani imperii statum.

Tuam fraternitatem hortamur & requirimus in Domino, velis pro sua pietate officio & pollicitis, sicut hactenus fecit insistere, ut cæsareæ benignitatis effectum re potius quam scribendo sentiamus: in quo nihil veremur omne te studium & amorem pro nobis esse positurum, cum in id tua jam sponte & pietate incubueris, quemadmodum hæc plenius idem familiaris tuus, & nuntius etiam istic noster tuæ fraternitati explicabunt. Dat. Romæ in arce XV. *novembris MDXXVII. pontificatus nostri anno* IV.

Cæsarea facta non consentire verbis.

XLIV. Interea certior factus est Clemens ab archiepiscopo Calaritano, navim Hispanam spoliis urbis sacris & profanis onustam sæva adeo tempestate in Sardico mari concussam, ut milites, qui plures sanctorum reliquias secum vehebant, periculum in religionem verterint, timoreque perterriti archiepiscopo Calaritano eas reliquias tradiderint, a quo summa veneratione receptæ & in principe ecclesia honorificentissimo loco reconditæ fuerunt: cum vero rogaretur ab illo Pontifex ut sacra illa pignora ecclesiæ Calaritanæ attribueret, respondit (*a*), se opportuniore tempore ea de re consilium capturum.

Sacræ reliquiæ plures ex urbe avectæ.

Venerabili fratri Hieronymo archiepiscopo Calaritano, &c.

Ex literis fraternitatis tuæ pie & amanter ad nos scriptis intelleximus, quemadmodum divino consilio eæ sanctorum reliquiæ, quas nonnulli cæsarei milites direpta urbe in Hispaniam navi deferebant, prædam simul prophanarum sacrarumque rerum asportantes, orta apud Sardiniam tempestate, ab iisdem militibus periculo deterritis penes tuam metropolitanam ecclesiam depositæ & relictæ fuerint: quod nobis quidem una cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, qui nobiscum sunt, summa animi lætitia accepimus, quod venerabilia illa ossa simul impiorum manus effugerint, simul ad religiosum præsulem, insignemque ecclesiam delata fuerint, ubi cum debito honore recondita venerentur. In eo enim haud dubie multis modis divina virtus emicuit, dum sanctos suos liberat, impios milites monet, piosque antistites, præsides, ac populum sanctorum hospitio & depositione honestat. Benedictus itaque Dominus in sanctis & electis suis, laudetur idem in mirabilibus suis, gratiæ ei agantur pro muneribus suis, quibus nos ex hac re consolari dignatus est: nostram enim calamitatem ferimus patienter, ut debemus; hanc autem indignitatem religionis divinique honoris labefactationem summo dolore

Divina ultio sequi impios visa.

(a) Ib. p. 351.

lore animi conspiciebamus, nonnunquam mirati quid isti in nos, sed tristati quid in Deum & sanctos ejus sævirent. Tuam itaque fraternitatem summe commendamus, ut debemus, in Domino, & quod nos suis literis, commemorationeque scripturarum pie consolata est, & quod eas reliquias debita veneratione suscepit, & quod super his nos officiose consuluit, additis precibus, ut eas suæ Ecclesiæ concedere dignaremur; quod nisi essemus hac temporum procella ita perturbati, ut nihil decernere in tanto motu possimus, non distulissemus hoc desiderium fraternitatis tuæ populique tibi commissi, quin quod munus Dei voluntas ad ista loca detulisset, nos nostro assensu ratum faceremus: sumus tamen eo omnino animo ac voluntate, ut his rebus, si quando Deo placuerit, compositis, vestræ in hoc devotioni, quo plus poterimus annuamus. Interim vero requirimus & exhortamur fraternitatem tuam in Domino, ut qua cœpit cura ac pietate ipsas reliquias honorifice haberi, ac debite venerari faciat, ut illæ simul vestræ pietatis, alienæ impietatis, Deique mirabilium testes ac monumentum perenne sint, simul per merita sanctorum, quorum sunt, patrocinentur fraternitati tuæ & universis istius regni populis, quos Deus omnipotens benedicat & protegat. Dat. Romæ in arce XX. *novembris MDXXVII. pontific. nostri anno* IV. Sane periisse naufragio Hispanos cum maxima spoliorum urbis parte refert Petrus Justinianus (*a*).

Consignatæ ab eo archiepiscopo Calaritano reliquiæ.

(*a*) *Petr. Just. l.* 12.

XLV. Biduo post Carolus V. fallaci rumore ex Galliis allato de Pontifice in libertatem vindicato, id ei gratulatus est per literas sua manu exaratas (*b*): nullam quidem ab administris de ea re certum nuntium accepisse; facile tamen opinari, eos mandata de ipso ex custodia educendo confecisse: professus est illius libertatis fama recreari, ut captivitatis nuntio antea indoluerat: tum adjecit se veri & optimi filii officia non prætermissurum, si Clemens patris & pastoris optimi munus obiret, constitutumque sibi esse vires suas pro amplificanda sedis Apostolicæ dignitate exercere, inque rebus omnibus honestis illius votis consensurum: tum preces addidit ne se æmulorum cæsareæ dignitatis susurris & invidia circumveniri pateretur, demissaque pedibus & manibus pontificiis libans oscula longam & felicem vitam ei comprecatus est; seque humilem pontificiæ beatitudinis filium inscripsit Burgis XXII. novembris MDXXVII. Interea calamitatibus obrutus in carcere re vera detinebatur Pontifex, ac ni Gallici exercitus victoris imminentis terror Hispanos perculisset, serius longe ac nonnisi acerbioribus conditionibus libertatem obtinuisset (*c*), ut ipsummet ad Gallum & Anglum Reges scripsisse, suo loco videbitur.

Hispanorum pars naufragio mersa.

(*b*) *Ext. lib.* 2. *lit. princip. pag.* 80.

Officiosæ Caroli V. literæ.

(*c*) *Lib. brev. an.* 1527. *pag.* 368.

XLVI. Labente mense decembri, cum Franciscus de Angelis Minorum ordinis supremus minister ad Carolum V. internuntius apostolicus pro rebus Christiani imperii pacandis a Clemente sexta ejus mensis die fuisset decretus (*d*); jamque maximo cum incommodo ad satiandam proditorum religionis Christianæ avaritiam undique petitæ a Pontifice opes collectæ effusæque fuissent, dies nona decembris condicta est (*e*), qua e funesto carcere Christi vicarius in libertatem restitueretur; cum ipse subveritus ne Hugonis Moncatæ artibus adhuc detineretur (nam cæsareus cubicularius, cui Migliaut nomen inditum erat, ejus liberationi obluctatus, tædio rerum Neapolim concesserat ubi impietatis præmia proximo anno retulit una cum Hugone Moncata non aliter, quam Lanoius prorex, qui hoc ipso anno e vivis ereptus erat) mercatoris cultu subornatus militarem custodiam elusit: de quo hæc narrat Paulus Jovius (*f*): *In componenda transactione liberandi Pontificis strenue satagentibus Pompeio Columna, Hieronymo Morono (hos enim certis liberalibusque promissis reconciliatos, & piis emollitos precibus ita in partes traduxerat, ut Cæsaris decreto quod Angelicus cucullatus adduxerat, mirifice faverent) res apposite confecta est, eoque facilius, quod Ugo Moncata, & Verrejus, incerti & sæpe transversi consilii homines, Neapolim concessissent, & Aurantius apud Galeriam vicum hyemaret, utpote qui suopte ingenio captuque mutabili, & semper suspiciose perplexo, novas difficultates negotio allaturus esse crederetur. Itaque post septimum carceris mensem Pontifex cæsarianorum, Alarconisque præsertim judicio dimittendus decreto, vix dum perscripto, cum se exiturum postriduo dixisset, intempesta nocte evasit, nihil prohibentibus portæ custodibus, cum petasatus & penulatus, subductaque & velata barba se dispensatoris ministrum ignobili eo habitu mentiretur; dispensator enim se præparandis alimentis exituro Pontifici ad singulas Cassiæ viæ mansiones præcursurum dixerat: evasit autem urbe occulta porta, quæ est in vaticani viridarii extremo ad turrim rotundam angulo, cujus clavem ab olitore paulo antea Pontifex impetrarat. Atque eo modo elusit custodibus Hispanico militari equo vectus, quem ei dederat Aloysius Gonzaga cognomine*

(*d*) *Ibid. pag.* 423.

Cæsareorum ducum insignis improbitas.

(*e*) *Guicc. l.* 18. *Belc. l.* 19. *n.* 44.

(*f*) *Jov. l.* 25.

Pontifex ignobili cultu ex servitute evadit.

mine Rodomontes, cujus fratrem adolescentem nomine Pyrrum Pontifex in his ærumnis propensissime legerat in senatum, ad iter sese extendit, subterque Cæsianum vicum & baccaviam silvam Capranicæ paulum moratus, ad Orbitum oppidum naturali circum ambientis vallis saxea orbita permunitum contendit admirante moram & semidecepto Alarcone, qui ut Pontificem ad quotidiana sacra e cubiculo prodeuntem salutaret, in multam diem expectarat, non semel increpita apud cubicularios surgendi tarditate, cum Pontifex vel obdormiscens excitandus ad iter videretur, quod ægre uti longum & lutulentum his brumalibus præsertim diebus obeundum foret.

XLVII. Noctu Urbem veterem ingreditur Clemens. (a) Guicc. l. 18.

Nullis comitantibus Cardinalibus noctu Urbem veterem ingressum addit Guicciardinus (a) neque a pluribus sæculis auditum, ut Romanus Pontifex ex tanta potentia in tam infelicem statum decideret; nec minus admiratione dignum fuisse, ex adeo miseranda servitute brevi in pristinam potentiam majestatemque assurrexisse; ex quo patet quanta veneratione Christianus populus Romanum Pontificem prosequatur. Ita Urbevetere receptus Pontifex ad Lautrechium decreti a Regibus Gallo & Anglo belli pro ipso liberando ducem has literas dedit (b).

(b) Lib. brev. an. 1527. pag. 366.

Domino de Lautrech.

Lautrechium certiorem efficit de libertate recuperata.

Dilecte fili. Valde nos in captivitate constitutos recrearunt aliquot literæ nobilitatis tuæ; ex illis enim singularem tui Regis, nostri in Christo filii charissimi, in liberandis nobis sedeque Apostolica asserenda, voluntatem pietatemque cognovimus: quibus etiam tuam ipse operam ac alacritatem adiiciens, omniaque nobis amantissime pollicens, omni ex parte nostrum tunc mærorem allevasti. Verum cum tunc tibi rescribere sine evidenti periculo non possemus loco & custodiis prohibiti, quamprimum ex illa calamitate emersimus, ad charissimos in Christo filios nostros Francorum & Angliæ Reges illustres, atque ad te mittendum gratiasque vobis agendas duximus, quod pro nobis liberandis tantum illi virium, studii & amoris una cum cæteris contulerint, tuque ea ipsa singulari tua virtute, & in nos benivolentia consociaveris. Itaque tibi de his tuis tot officiis ac potius beneficiis gratias agimus, utinamque referre aliquando possimus: tu enim non solum ipse incubuisti, quoad tibi licitum fuit, in liberationem nostram, quod erat tuæ virtutis; sed etiam suasisti, ut quoquo pacto nos liberaremus, quod fuit tui in nos amoris; sed de his omnibus ac necessitate intolerabili, qua compulsi ad nos liberandos fuimus, ideo nunc minus dicemus, quod nuper regium per hominem ad te jam profectum, & nunc ad tuum & Angliæ Reges literis nostris ea omnia copiose explicavimus, ac propediem per alium nostrum, quem ad te & eosdem Reges mittemus, diffusius explicabimus. Cum enim omnis alia ratio liberationis nostræ vel sera vel perdifficilis appareret, omniaque jam nostra & S. R. E. ad ruinam collaberentur, cumque quantum tua nobilitas progrederetur longius, tanto illi magis suas conditiones exacerbarent, post octavum denique mensem necessitati parere, & quascumque nobis dederunt conditiones accipere coacti fuimus, illo præcipue animo & cogitatione, sicut testis nobis est Dominus, ut aptiores magisque idonei vobis & omnibus in communis tractatione boni esse possimus. Nec vero, fili, minus nunc tibi debebimus, quam si tibi penitus progredi, & nos liberare contigisset; id quod scimus te omni studio contendisse, ut efficere posses: sed prorsus maximam nostræ liberationis partem tuæ felicitati ac virtuti referimus acceptam: tua enim arma in initio prospere celeriterque commota quantum istic momenti ad tuas laudes, tantum traducendis illorum animis ad nos liberandum præbuerunt. Quare eo simus necesse est erga te & tuum Regem animo & voluntate, ut non solum pro suscepto ad nos liberandum hoc postremo bello, sed etiam pro ipsa liberatione, quasi inde profecta perpetuo debeamus: id quod omni tempore, omnique in re, quantum nobis licuerit, re ipsa conabimur ostendere. Interea, fili, ut nos tuæ virtuti valde affectos, tibique valde debere, ex his existimes, te plurimum in Domino adhortamur. Dat. in civitate nostra Urbevetana die XIV. decembris MDXXVII. pontificatus nostri anno V.

Quæ accedebat propius Hispani acerbiores se præbuere.

Multum profuisse ut liberaretur commendat.

XLVIII. (c) Guicc. lib. 18. Testatur Clemens ob excidium clientum pacisci coactum

Meminit hujus diplomatis Franciscus Guicciardinus (c), illiusque sententiarum præcipua capita affert. Quo etiam die consignatæ sunt aliæ Clementis ad Ludovicam Regis Gallorum matrem datæ literæ, quibus ei significavit, se necessitate adactum ob religionis & ditionis ecclesiasticæ imminens excidium cum hoste pacisci, seque inter Carolum V. & Franciscum interpretis concordiæ munus suscepturum.

Ludovicæ de Sabaudia ducissæ Engolismensi matri Regis Christianissimi.

Tuam nobilitatem omni studio requirimus & rogamus in Domino Deo, ut ipsa boni consulere, & idem suo serenissimo nato nostro in Christo filio charissimo persuadere velit, si octavum post mensem captivitate tolerata cum tantum tui nati stu-

studium & apparatus ad nos vi liberandos proficere non possent, tandem habuimus rationem miserorum populorum nostrorum religionisque & divini cultus, ne penitus collaberentur: sumus tamen eo animo, ut debemus, ut hanc ipsam liberationem vestræ authoritati apud serenissimum Cæsarem pro nobis interpositæ vestrisque armis tanto studio commotis magna ex parte referamus acceptam, &c. Datum Orveti XIV. *decembris MDXXVII. anno* V.

XLIX. Gallo & Anglo Regibus gratias agit.

Egit Clemens aliis literis Francisco Galliæ & Henrico & Angliæ Regibus, quos fœdus pro liberando vi armorum Pontifice pepigisse vidimus, eadem pene verborum formula conceptis maximas gratias, quod injuriis sedi Apostolicæ illatis commoti ingentem pro ipso ex hostium servitute eripiendo misissent exercitum, cujus terrore minus graves conditiones hostis exegisset; pactionemque cum Cæsareis indictam excusavit: se enim necessitate fuisse adactum ad levandas populorum Romanæ ecclesiæ clientum calamitates (a).

(a) Clem. VII. lib. brev. ann. 1527. p. 368. Pont. ad Anglum lit.

Regi Angliæ.

Consecuti tandem sumus, Deo nobis miserente, liberationem nostram, ac nunc fere primum in loco nobis tuto ac libero consistimus, quod ut statim nobis licuit, tuæ serenitati, quamquam illi forsitan jam notum, nostris literis significandum duximus; quippe quæ sicut nostris casibus tanto affectu & pietate indoluit, tantumque ipsa armorum una cum charissimo in Christo filio nostro Francisco Francorum Rege Christianissimo, ac ceteris pro nobis liberandis commovit, ita hac ipsa liberatione summe gavisuram confidimus. Nos quidem ipsi hujus lætitiæ fructum sentire non possumus, quod tanta nostri indignitate, tantoque sedis Apostolicæ detrimento, quanta tua serenitas intelliget, id fuimus adepti: sed tamen, fili charissime, id quod potes profecto existimare, quodque res ipsa testatur, nulla nos nostra voluntas in id traxit, sed vis ac necessitas compulit: cum enim tot jam menses, tantam acerbitatem una cum venerabilibus fratribus nostris perpessi, nullum malis nostris finem, aut alterius liberationis spem propinquam, parteque alia nostrarum rerum omnium, præcipueque divini honoris & religionis excidium & ruinam cerneremus, nec singulare tuum studium ac voluntas ad nos vi liberandos proficere posse viderentur, quin in dies magis res nostræ deteriores, & conditiones acerbiores fierent, descendimus necessario ad eas conditiones, quas a nobis illa, cui jam obsisti nullo pacto poterat, necessitas extorsit. Nos quidem ad hoc non rerum privatarum, non personæ nostræ respectu aut periculo devenisse illud inter cætera argumento est, quod res omnes nostras privatas amisimus, quodque indignissimam captivitatem octo jam mensibus toleravimus, nec diuturnius incommodum aut periculum nostrum subire recusavissemus, si nullius alterius, quam personæ nostræ jactura facienda fuisset: sed cum præter infelicissimam urbem omnis S. R. E. status, quem a prædecessoribus nostris integrum acceperamus, quotidie discerperetur diriperetur que, cum corporum animarumque assiduis detrimentis, simulque Dei honor & cultus ubique imminueretur; tum nos, qui privatis malis obdurueramus, publica negligere diutius non potuimus, ac tum denique nos non solum nostrorum officialium, sed omnium, qui nobiscum erant S. R. E. Cardinalium voluntas & assensus, ad subveniendum tot populis infelicibus, permovit: qui quidem fratres nostri a nobis distracti pro nobis obsides fieri, & novam ipsi captivitatem subire non recusarunt, ut saltem nos liberati publicis mederi possemus: nec vero tuæ serenitati, qui nihil aliud se cupere ostendebat, nostram liberationem quacumque via adeptam displicere posse arbitrabamur; cum præsertim illa non aliam ob causam pia arma suscepisset, quibus nos quidem ac tuæ authoritati, quam pro nobis apud serenissimum Cæsarem interposuisti, hanc ipsam liberationem maxima ex parte referre possumus acceptam: illorum enim metus non solum ut citius liberaremur; sed ut quæ gravissimæ fuerunt ne multo essent graviores conditiones effecisse videtur. Quibus de rebus omnibus ut plenius ac particularibus tuam serenitatem edoceremus, remittemus ad eam propediem dilectum filium protonotarium de Gambara nuntium nostrum non solum ut instructum a nobis, sed ut testem omnium ærumnarum nostrarum & hujus ipsius, quam diximus, necessitatis.

Quantum profuerit submissus ab eo & Gallo exercitus.

L.

Nunc te, fili charissime, per illam, qua semper inter nos conjuncti fuimus benivolentiam & hortamur & rogamus, ut hoc totum æqui bonique consulere, & eo, quo a nobis profecta sunt, animo suscipere velis; cum etiam nostræ usus benivolentiæ tibi ac cæteris paratior nunc futurus sit, quam si captivi essemus, ad sananda tot miseræ Christianitatis vulnera, pacemque universalem, ecclesiasticamque rem & dignitatem, una tecum procurandam; in quod nos quidem tuo quoque, ut speramus, auxilio ita incumbemus, ut nullam in rem unquam magis; ac si id cernere aliquando merebimur, tum nos nostrorum malorum non pœnitebit; sed hæc omnia

mnia latius idem noster nuntius mox explicabit, cui & dilecto etiam filio nostro Joanni Cardinali de Salviatis legato nostro fidem tua serenitas habebit: Nos tibi, fili charissime, pro tanta tuo studio ac benivolentia, quam nobis & sanctæ Romanæ ecclesiæ, pro tua ac tuorum majorum consuetudine in hac re cum literis ad nos, tum nuntiis ad serenissimum Cæsarem, ipsa denique susceptione armorum exhibuisti, gratias agimus quam maximas possumus, animoque habemus multo majores; nec unquam tantum tuum amorem, & pro nobis voluntatem ex animo aut memoria abjiciemus, Deum interim optimum deprecantes, ut quoniam tua beneficia illius honori & Ecclesiæ suæ tutelæ exhibita nostram facultatem referendæ gratiæ exuperant, ipse pro nobis se remuneratorem in tuis præcipue natis tibi restituendis, tuaque serenitate consolanda præbere dignetur. Datum in civitate nostra Urbevetana XIV. *decembris MDXXVII. pontificatus nostri anno* V. Conceptæ iisdem verbis aliæ literæ transmissæ sunt ad Franciscum Regem, in quibus addidit Clemens se pro liberandis ejus filiis obsidibus curas adhibuturum.

LI. (a) *Ib. p.* 367.

Extant aliæ literæ scriptæ eodem argumento (*a*) ad Thomam Wolsæum Cardinalem Eboracensem, quem pro liberando Pontifice legationem obiisse in Galliam, ac fœdere Gallum Anglumque junxisse in Cæsarem, authoremque fuisse ut Cardinales Avenione pro ferenda Romanæ ecclesiæ in tanta calamitate ope congregarentur, diximus supra: *In hanc*, ait Clemens, *te, fili, curam tua persona & dignitate atque ista tanta authoritate & gratia dignam advocamus, ut consilia eorumdem Regum, quæ pia & recta per se futura confidimus, in commune hoc bonum universalis pacis, redintegrandæque omnium præcipue Apostolicæ sedis, cujus tuendæ onus nobis ac tibi commune est, rei & dignitatis traducere velis; quo quidem opere nullum aut majus aut gloriosius, aut Deo gratius excogitari potest, &c. Datum in civitate nostra Urbevetana* XIV. *decembris MDXXVII. anno* V.

LII. Ditio ecclesiastica misere laniata.

Misera quidem tum erat ecclesiastici imperii facies: cadente enim Roma, oppressoque Pontifice Mutinam invaserat dux Ferrariensis, Veneti Ravennam honesta tuendæ illius specie detinebant, Perusium Urbinas ad Balionium traduxerat, Bononiam affectabant Peppuli, Camerinum Sarra Columna occupaverat, Ostiam, Civitatem veterem, Viterbium, & alias arces insidebant Hispani, Narniam Interamnemque oppugnaverant & exciderant Germani, qui decimaseptima julii egressi urbe iterum septembri exeunte redeuntes, majorem quam antea terrorem miseris Romanis intulerunt: quorum calamitates describit Joannes Barrosius, qui ab Hispanis captus fuit, in literis ad Petrum Justinianum amicitia conjunctissimum scriptis (*b*), in quibus hæc refert: *Fugiendi occasionem nactus, Romam magnis itineribus contendi, quam ubi ego adeo eversam, adeo deformatam inspexissem, non solum dolui atque ingemui, sed etiam in uberrimas lachrymas sum resolutus, cogitans præclaram illam urbem atque olim rerum omnium dominam, nunc ad tantam tamque insignem miseriam redactam, tot generosos illustresque viros tormentorum assiduitate periisse, tot nobiles atque ingenuas matronas stupratas, tot honestissimas virgines violatas, tot miseros senes jugulatos, tot liberos a complexu parentum raptos, sacratissima templa profanata, nullum denique locum in tam ampla civitate extitisse, qui non cæde atque ruinis, vastitate atque incendia laborarit: atque ut vere scias quam magna atroxque fuerit Romanæ urbis eversio, vidi ego, vidi atque diligenter observavi ipsos etiam hostes sæpius lugentes Romanas calamitates, neque multo post, tanta inopia rei frumentariæ laboratum est, ut non solum plebeii, sed etiam nobiliores potentioresque homines herbas & vilissimas quidem herbas esitarint. Illud etiam videtur scitu non indignum, atque ad declarandam fortunæ varietatem satis accommodatum, visos fuisse sæpius quosdam opulentissimos episcopos, multosque alios præclarissimos viros panem ipsum ostiatim mendicasse. Hanc autem tantam atque tam eximiam rei frumentariæ charitatem tam atrox pestilentiæ vis subsecuta est, ut quotidie ducenti atque amplius homines interirent: ista tam ingens contagio ita in dies magis magisque invalescebat, ut vidisses loquentes homines in terram labi, vias ipsas mortuorum cadaveribus refertas, atque isto tam contagioso morbo arreptos vix quatuor horas supervivere, &c.*

(b) *Ext. apud Petr. Just. l.*

Romanorum miseranda calamitas.

Famem consequuta pestis.

LIII. Sollicitatus Pont ut tyrannidem Hispanam ulciscatur.

Excitare Pontificem jam libertati restitutum ad vindicandas sedis Apostolicæ offensas nisi sunt Gallus & Anglus, missosque ea de causa a Lautrehio oratores ad Clementem refert Guicciardinus (*c*): Pontificem vero superioribus perculsum malis respondisse, se viribus opibusque exhaustum inutilem bello futurum, rerumque exitus præstolari constituisse. Extant in pontificio regesto literæ ad eumdem Lautrechium exeunte anno missæ (*d*); quibus significat, Catalium & Trivul-

(c) *Guicc. l.* 18.

Responsum Clementis.

(d) *Lib. brev. an.* 1527. *p.* 370.

vultium ejus oratores se audiisse, atque ex Galliæ & Angliæ Regum erga sedem Apostolicam benevolentia, ipsiusque Lautrechii successibus prosperis, adeo ut secum felicitatem rapere videretur, voluptatem cepisse, atque in spem adduci, eo authore pacem Christiano imperio, pristinamque cuique ordini dignitatem restitutum iri, quæ literæ ita consignatæ sunt : *Dat. Orveti* XXII. *decembris MDXXVII. anno* V.

LIV. Impietas Lutherana aucta.

Hactenus luxit historia Christi vicarium una cum tredecim Cardinalibus in custodia inclusum, ac ditionis ecclesiasticæ excidium. Recenseamus nunc ut eodem tempore in Germania hæresiarchæ summa furendi libertate potirentur, novaque in dies pullularent hæresum fœdissimarum monstra, utque profanatis sacramentis, baptismo ipso, cui Lutherus quodammodo pepercerat, conculcato, spretis sanctis, Christum aggressi eum negarent Deum, sed prophetam tantum dicerent cum Mahometanis : immo iis nequiores referente Luthero, Christum Baptismumque ejus nihil esse dicerent : eo denique progressa est seditio, ut cum Cæsar tanta dissimularet scelera, neque ad opprimendos hæresiarchas, sed ad Romanam Ecclesiam opprimendam vires convertisset, ipsi inter se mutuo digladiarentur : *Lutherus ipse*, inquit Coclæus, *in Zuinglium & Œcolampadium alios novos Wiclephistas, bene prolixum edidit librum theutonicum, cui hunc inscripsit titulum : Quod hæc verba Christi :* Hoc est corpus meum, &c. *adhuc firmiter stant contra suermericos spiritus. Multa igitur de suermeris eo in libro queritur : depingit deinde hic hæresiarcha hæreticos suis coloribus. Artis suæ non obliviscitur*, scilicet diabolus, *& inter nos quoque aliquid seminis sui occulte immiscuit : at circa hoc non subsistet, sed incipit a minimis nempe a sacramentis; quamvis ea in re scripturam in decem ferme foramina atque effugia tam laceraverit, ut ego turpiorem hæresim legerim nunquam quæ in initio tot inter se capita tot sectas habuerit, etiamsi in principali causa, utpote in persequendo Christum unanimes existant. At ulterius procedet pluresque aggredietur articulos, quemadmodum jam oculis scintillat, baptismum, originale peccatum atque Christum nihil esse. Hic rursus erit in scriptura tumultus ac tanta discordia tot sectæ, ut eum Paulo bene possimus dicere :* mysterium iniquitatis jam operatur *quod multæ post eum sectæ essent futuræ*. Et post pauca : *Video hac in causa nihil aliud quam iram Dei qui diabolo fræna relaxat ad excitandos hujusmodi adeo crassos, rudesque errores ac tenebras palpabiles, ut puniat turpem nostram ingratitudinem, qui sanctum evangelium tam vile atque contemptum habuimus*, ut iniquitati, *sicut Paulus ait*, credamus, eo quod charitatem veritatis non recepimus.

Baptismum negat.

Negat Christum.

Lutherus pugnat in sacramentarios.

Agnoscit in sectarum copia dæmonem operari mysterium iniquitatis.

LV. Descripta ab eo Germanorum vesania.

Neque deest suermeritati huic quidquam, nisi quod nova est : nos enim Germani tales socii sumus, quidquid novum est arripimus, eique adhæremus velut fatui : si quis prohibet, is nos ad hoc furentiores reddit : sin nemo prohibeat, nos ipsi statim exsatiamur, & fastidimus, inhiantes subinde ad aliud novum quid : diabolus vero id prærogativæ habet, ut nulla doctrina nullumque somnium tam ineptum exoriri potest, quin ad illud reperiat discipulos, & quanto ineptius, tanto citius. At solum verbum Dei manet in æternum : errores circa ipsum semper oriuntur & occidunt. Hæc Lutherus, quæ ipsi & sectatoribus æque ac Zuinglianis conveniunt : Romana enim, non Lutherana, fuit ecclesia circa quam orti sunt semper novi errores, & occiderunt : nec Lutherus meliori jure, quam alii impostores, verbum Domini sibi arrogavit, quo errorum suorum turpitudinem subornaret, multis interjectis, dum ineptias suas, quod nempe corpus Christi ubique sit, tuetur, grave adversariorum argumentum ineptissime refellit, suamque & aliorum novatorum insaniam detegit : *Super hunc*, inquit, *sermonem alios forsitan suermeros acquiram, qui me capiant & dicant : Si Christi corpus in omni loco est, ergo illud devorabo & potabo in omnibus tabernis ex omnibus scutellis, vitris & cantharis, & sic nulla erit differentia, inter meam & Domini mensam. Hui quam egregie eum devorabimus : tam turpes enim porci sumus nos infelices ac perditi Germani majori ex parte, ut neque disciplinam, neque rationem habeamus : & quando de Deo quidquam audimus reputamus perinde ac si essent histrionum fabulæ. Talia nunc & dicta & facta contra sacramentum istud reperiuntur in plebe, quæ per suermerorum doctrinam seducta est, ut potius mori quis debeat, quam vel unum ad eos scribere sermonem ; nam mox proruunt, quando audiunt nihil esse, & volunt in illud cacare, ac nates ex eo tergere*.

Seipsum convincit Lutherus dum alios oppugnat.

Ubiquetariorum principia inepta.

LVI. Hæresiarchæ jactantis se organum Spiritus sancti spurcitia.

Videant novatores qualem & quantum evangelistam, qui tam inhoneste loquitur, & sua verba, verba Domini appellat, secuti sint. Pergit dicere Lutherus, seque una cum aliis hæreticis, quos non puniendos jam ante contenderat, dignum supplicio arguit : *Sæcularis potestas deberet ejusmodi blasphematores punire : im-*

Digitized by Google

Hæreticos mutiendos jam decernit Lutherus.

pudentia est & audax temeritas, cum prorsus nihil de eo sciant, & tamen hunc in modum blasphemant, & novit Deus me hujusmodi altas res invite scribere, quando oportet talibus projici canibus & porcis. At quid faciam? Suermeri de hoc rationem reddent, qui ad hæc me cogunt. Audisne jam porce, aut suermere, aut quisquis es irrationabilis asine, etiamsi Christi corpus ubique sit, illud tamen propterea non statim devorabis, nec potabis, nec palpabis, neque ego tecum de iisce rebus loquor: vade in tuum stabulum porce, aut in tuum sterquilinium, &c.

LVII. Animadvertendum in his primum est, Lutherum cum docente ita dæmone sacerdotium, atque adeo panem in corpus Christi commutandi potestatem sustulisset, nec tamen negare posset Christi corpus in Eucharistia existere, fœdissimum errorem commentum, Christi corpus ubique esse: quem cum id omnibus sectatoribus non placeret, iique objicerent sublatum hoc pacto Eucharistiæ sacramentum; cum mensa Domini a tabernarii mensa non differret, parique ratione in utraque corpus Christi existeret, vi argumenti victum ad convitia superiora furentis more confugisse. Is vero error, cum jam late serperet, in concilio Senonensi, de quo inferius agetur, damnatus est: cumque, ut dicebamus ab omnibus Lutheranis non susciperetur, illius delirii sectatores Urbiquetatiorum nomen traxere. Advertendum secundo in superioribus Lutheri convitiis in alios sectarios fusis quantum impostor ipse secum pugnaverit: *Tale*, inquit Coclæus (*a*), *erat tum Lutheri de Germanis judicium quando plurimos a sua secta ad novos suermeros transire videbat, quibus tamen paucos ante annos, dum sibi adhærerent, ultro tradebat facultatem judicandi de omni doctrina, ac de omnibus etiam Papæ & generalium conciliorum decretis.*

Conspicua illius contradictio. Idem reipsa docuit quod sacramentarii.

(*a*) *Cocl. hoc ann.*

LVIII. Addit author, mox Zuinglium & Œcolampadium contra Lutherum Germanicos libros edidisse, semperque illi dum vixere, adversatos, nec paucos sectatores præsertim Argentinæ, Basileæ, Constantiæ, Usmæ, Augustæ, Turegi, ac Bernæ, sibi conciliasse. Ut vero catholici hosce hæresiarchas inter se certantes confutarint subdit idem Coclæus: *Quos tamen omnes evidentissime confutavit & convincit venerandus pater Joannes Fyscherus Episcopus Roffensis in Anglia libris quinque, & Jodocus Clichtoveus theologus eximius in Gallia libris duobus, quibus nemo eorum hactenus respondit: transtulit quidem Fyscheri quinque prologos in theutonicum Joannes Cochlæus: Verum tanta est dementatæ plebis perversitas & pertinax adhæsio, ut nihil in contrarium vel audire vel legere dignentur, ne de opinione semel concepta vacillare aut dubitare quidquam videantur.*

Zuinglius & Œcolamp. in Lutherum insurgunt.

Qui scripserint adversus hos hæresiarchas.

LIX. Inter alios, qui adversus Lutherum hoc anno scripsere, Erasmus, [1] qui licet catholicus videri vellet, privatarum tamen hæresum, quas recenset Albertus Pius (*b*), & in concilio Senonensi damnatas visuri sumus, lue pollutus erat, tertium librum insignem & prolixum pro asserenda humana libertate edidit, in quo uti ab amicis catholicis erat rogatus, omnia de servo arbitrio Lutheri argumenta dissolvit, atque inter cætera hanc in ejus libros & pseudoevangelium sententiam memoria dignam protulit (*c*): *Videor hoc mihi in Lutheri scriptis animadvertisse: non semper est intentus his, quæ scribit, nec id fieri potest ut hominis animus perpetuo sit intentus alicui negotio; semper tamen illi currit calamus: itaque, quo crescat volumen, plurima incidunt, quæ nihil aliud quam chartas explent: nunc repetit plus decies dicta, commutatis tantum verbis: nunc asseverationibus explet chartas: nunc ineptis, salibus & infacetis facetiis eximit tempus: nunc quidquid offertur, aut succurrit animo, quocumque modo detorquet ad causam suam ac præter convitia, quibus natura scatet, habet verba quædam veluti magica, quæ non ratione, sed vehementia quadam afficiant lectoris animum, vel imbecillem vel parum eruditum: in quibus quoniam imaginatio plurimum valet juxta physicos, fit ut quodammodo afflentur spiritu, utinam sancto.*

Erasmus in Lutherum scribit.

(*b*) *Albert. Pius l.* 20.

(*c*) *Erasm. apud Cocl. in actis & scrip. Luth. an.* 1526.

Illius de Lutheri scriptis sententia.

LX. *Irænæus tradit arte simili plurimis imposuisse Valentinum & Marcionem non mulierculis tantum sed & judicibus, habebant verba quædam barbara incognita vehementia, imperiosa; ea mira fiducia pronuntiantes territabant judices & infirmos.*

NOTÆ [1] TErtium Erasmi scriptum pro asserenda hominis libertate, cujus hic meminit Annalista numquam edendum fore, Lutherani sibi blandiebantur, rati librum Lutheri *de servo arbitrio* adeo totum argumentum illud excussisse, ut ejus refutandi spes omnis viris etiam doctissimis, Erasmo præsertim, sublata esset. Id asserit Spalatinus qui annales suos cum præcedenti anno clausit; narrat enim eodem anno 1528. *Dixit nobis in cœna Matthias Leinbergius Erasmum Rot. mire consternatum editione servi arbitrii, eo libello non responsurum; jam scribere de conjugio.* MANSI

mos rapiebant in suam sententiam: mulieribus etiam prophetiæ spiritum dabant iterum atque iterum jubentes, præcipientes, imperantes; ut tantum aperirent os asseverantes fore prophetiam fore quidquid dicerent, quid quæris? incalescebant magicis verbis imbecilles animi & afflabantur non aliter quam qui commentitiis vocibus adjurati intumescunt, fremuntque perinde quasi veris exorcismi verbis premantur hujusmodi vocibus, quum omnes Lutheri libri tum hic præcipue scatet. Addit æris dodonæi loquacitatem, aut si quid illo est loquacius ut lector quamvis sanus & integer tamen hoc tædio delassetur, Interjectis nonnullis addit: *Quid autem stultius, quam, cum eo disputare, qui nihil admittit nisi scripturæ verba, sed horum interpretationem uni sibi reservans? immo, qui sibi permittit comminisci quoties commodum est, quod non magis e scripturis eluci potest, quam e punice lac: & tamen sibi videtur mirificus disputator; atque ita re gesta sibi canit encomium.* Et post alia: *Hoc me doces certe sensus communis, fieri non posse, ut sincero pectore causam Dei tractes, qui concitatis tantis in orbe tumultibus, ludis ac delitiatur sannis ac dicteriis, nec unquam expletur. Nec stultitin carere potest tanta insolentia, quantam adhuc in alio vidimus nemine: nec cum apostolico spiritu congruit tam scurrilis petulantia.*

Stultitia ejusdem insignis.

Et impudentia mira.

LXI. *Quale est evangelium, quod recipit tales, quales nimium multos novimus, quod agnoscit decoctorem scortis, alea, comessationibus, otio, luxuque perditum, nihilque sibi non permittentem, modo sibi nomen equitis possit affingere: & hujus tituli jus esse putat deludere creditorem, & si reperat multum, pro hoste ducere: & quoties urget inopia, huic aut illi, unde spes est prædæ, bellum indicere, publicumque latrocinium belli nomine fucare. Principi jus non est indicere bellum, nisi concilio adhibito, & is, qui pedem ubi ponat non habet, bellum indicit cuilibet, ac talibus est locus in novo evangelio, quibus apud ethnicos in civitate moderata locus non esset; hoc satis est, approbat mea dogmata: quid refert de factis, modo adsit fides? Fateor: olim & tales recipiebat evangelium, sed resipiscentes, sed transformatos; nunc quidam adeo non corriguntur per evangelium, ut potius videantur deteriores: nec fit ut peccare desinant, sed ut peccent impunitius*, paulo post id ita demonstrat. *Quid hic commemorem quanta inter evangelistas, [sic enim ipsi se vocant] dissensio, quam atrox odium, quam amarulenta contentio: immo quanta inconstantia, cum ipse Lutherus toties mutarit sua placita, & subinde nova paradoxa subpullulent. Promittit sibi mirificam apud posteros memoriam: at ego potius auguror futurum ut nullum nomen sub sole fuerit unquam execrabilius Lutheri nomine.*

Quales fuerint novi evangelici.

Ex Lutheri doctrina in graviora lapsi. Lutheri inconstantia.

LXII. Dum Luthero prænunciabat Erasmus ipsius nomen omnibus sæculis execrandum & detestabile futurum, ipse Lutherus scelerum furiis agitatus seipsum tolerare non poterat, adeout ad sedandos æstus conscientiæ, quæ illi tot & tantorum malorum, quibus Christiana respublica premebatur, fontem authoremque extitisse obiiciebat, ad cantharos generosioris vini & ampliores scyphos confugiendum amiculis insusurraret, ut egregie Ulembergius ex Jonæ ac Pomerani amantissimorum Lutheri scriptis enarrat (a): *Dum*, inquit, *pugna fervet cum sacramentariis, dum serpunt Suvenckfeldiani, dum anabaptistæ in varias cohortes divisi cervices passim erigunt, Lutherus hac rerum perturbatione territus, cujus se noverat authorem, in gravissimos incidit angores, & horrendam aliquandiu corporis animique pressuram sustinuit (b), quam illi per diabolum illatam fuisse Jonas & Pomeranus commemorant, qui velut oculati testes rei gestæ seriem descripserunt. Habuit initium paroxysmus iste sabbato post festum visitationis B. Mariæ virginis horis matutinis, idque tanto cum impetu, ut ipse præ mentis angustia nihil aliud quam ad extrema veniendum existimaret. Accersit igitur ad se Pomeranum, eique peccata sua soli confitetur, rogans ut sibi consolationem suggerat e sacris literis, & peccatorum omnium absolutionem, impertiat, preces etiam pro se fundat ad Dominum, & potestatem sibi faciat postridie, qui dominicus dies erat, Eucharistiam participandi. Ille territus insolito Lutheri sermone, quid hoc negotii esset vehementer mirabatur. Peracta confessione, Pomerano deinde commemorat quam intolerabiles animi cruciatus & angores pertulerit horis matutinis, eos certe graviores fuisse, quam ut verbis possint explicari. Addit porro: Quia me nonnunquam paulo hilariorem exhibeo in moribus externis, multi existimant me jucundam omnino vitam vivere, verum Deus perspectam habet morum meorum rationem. Sæpe proposui paulo majorem austeritatem & sanctitatem in gratiam hominum præmeferre, verum a Deo mihi donatum non fuit ut hoc exequerer.* Subdit deinde Ulembergius.

Furiis conscientiæ torquetur Lutherus.

(a) Ulember. c. 19.

(b) Luther. to. 3. fol. 401.

Ad mortem anxius confugit ad sacramenta.

LXIII. *Augescente hoc malo, & mediam capitis partem occupante, ac si sonitum aquarum audiret, aut molendini strepitum, ad lectum redire festinavit.* Et paulo

Ægritudinem sibi immissam a dæmone agnoscit.

paulo inferius : *Hanc vero tam subitaneam ac vehementem animi corporisque ægritudinem non provenisse ex causis naturalibus, sed operatione maligni spiritus illatam Lutherus ipse censuit, uti Jonas & Pomeranus testantur. Quod si conditionem temporum spectes, & publicum rerum statum, tum ipsius Lutheri machinationes, angores, quos illo die pertulit, ex morsu conscientiæ subortos, non injuria dixeris. Neque vero alienum est a sathanæ veteratoris malitia, si in animum sese fraudulenter insinuet anxiis cogitationibus fluctuantem, & hujusmodi pavores augeat trepidantis conscientiæ, adeoque afflicto afflictionem addat, præsertim si quis illum admiserit consultorem, ejusque suggestionibus locum dederit; uti Lutherum pridem in nocturna disputatione de sacrificio & sacerdotio fecisse supra demonstravimus.* In ea calamitate coactum Lutherum amicis ægritudinem animi pandere refert author.

LXIV. Fatetur amicis calamitatem suam.

Certe, inquit, *quatuor fere mensibus, postquam in hunc paroxysmum incidit, scribit ad amicum quemdam ex intimis, se velut rejectitium vermem animi mœrore, & pusillanimitate spiritus duriter affligi & gravius quidem, quam ut ferre tantos angores possit*. Et infra : *Cæterum inter varias suggestiones quibuscum luctandum fuit, illa cogitatio penetravit altius, eumque vehementer anxium reddidit, quæ de vocatione ad dicendum, deque doctrina, quam sub evangelii nomine propagabat, animum subivit in hunc fere modum, ut ipsius discipuli testantur : Tu prædicas, evangelium scilicet? quis vero te vocavit ad hoc ministerium? quis tibi præcepit, ut hoc faceres? in primis autem, ut ad hunc modum doceres evangelium, quo nemo mortalium multis sæculis id docuit? quid autem si Deo non placeat hic docendi modus? quid si tua culpa tot animæ pereant, quarum damnatio tibi sit imputanda? Tu certo mutationem hanc instituisti, & author es turbarum omnium. Quot scandala peperit doctrina tua? quanta malorum ilias ex ea provenit? quam ingens hominum multitudo per eam seducta est? His cogitationibus se frequenter affligi fatetur, & in magnas angustias adduci, ut nonnunquam ad inferni barathrum descendere sibi videatur. Hanc vero molestam ac difficilem conscientiæ luctam ad extremam usque ætatem sustinuisse videtur, in qua ne vel conscientiæ ductum sequeretur pœnitentiam suggerentis, vel diabolo desperationem proponenti succumberet, iisdem proculdubio remediis usus fuit, quæ aliis in hoc genere suasit adhibenda, quorum summa est abstinere prorsus a jejunio, edere, bibere, ludere, jocundis cogitationibus animum oblectare, bene curare ventrem & caput, bonum haustum sumere : Mihi sane, inquit loco quodam, opportunum esset contra tentationes remedium fortis haustus, qui somnium induceret.* Usum autem fuisse liberaliore vivendi ratione, & largiori haustu peccare solitum, Pomeranus ipsius discipulus testatur.

Doctrinam suam habet suspectam.

Lusu & ebrietate sopire studet tentationem.

LXV.

Translatum fuisse ab eodem hæresiarcha novum testamentum in Germanicam linguam, ac multis locis depravatum diximus; tum etiam nefariis annotationibus ad confirmandas hæreses subornatum: & licet Hieronymus Emserus adulteratos a Luthero textus edito libro redarguisset, ignari tamen populi evangelii nomine & illecebra deliniti, illud per typographorum avaritiam sæpius impressum lectitabant, ac Georgium ducem, qui in Misnia, Thuringia, & parte Saxoniæ dominabatur, ac Lutheri testamentum indictis pœnis gravioribus proscripserat, quasi evangelii oppressorem calumniabantur : ad quam repellendam calumniam, tum ad populos a Lutheri adulterino testamento abducendos visum est, ut Emserus approbatam ab Ecclesia universa latinam traductionem Germanicam faceret : qua edita Lutherani testamenti nomen authoritatemque apud plebem obsolevisse refert Coclæus (a), atque Georgium ducem eidem Emserianæ editioni præfationem adjecisse, in qua pseudoevangelistarum fraudes impietatesque in totius populi Germanici oculis defixæ fuerunt. Inter cætera vero is princeps de re catholica optime meritus ita proloquitur : *Eapropter nos maturo ac deliberato consilio, atque etiam ex mandato & commissione cæsareæ majestatis Caroli V. domini nostri omnium clementissimi dictam Lutheri interpretationem, ac novum testamentum dilectis fidelibusque nostris subditis ad evitandas pœnas & damnatum corporis tum animæ, intentione prorsus paterna, debitaque, ac bona interdiximus, atque etiam e manibus eripuimus : id quod Lutherus cum nonnullis complicibus suis nobis pessime imputantes criminati sunt nos velut tyrannum ac persecutorem & hostem sancti evangelii, ac verbi Dei, qui illud libere legi ac prædicari in terris nostris non permittamus. In quo sane iniquissime nobis molesti sunt; speramus enim in Domino, omnes, qui nos recte cognoscunt, non aliter percepisse unquam, quam nos evangelium ac verbum Dei, quomodo ab Ecclesia catholica receptum est, libenter audiisse : utinam & facto illud secuti simus; quod tamen facere, quantum gratia nobis contulit Deus, studuimus ac de cæ-*

Corrupta a Luthero sacra scriptura.

Cur traducta a catholico theologo in Germ. linguam.

(a) *Cocl. in actis & script. Luth.*

Georgius dux facti causas aperit.

te-

vero studebimus pro virili. Neque igitur verum evangelium, neque verum verbum Dei sed dumtaxat Lutheri aliorumque pseudoevangelicorum concionatorum fallaces doctrinas, sermonesque, & scripturas in terris nostris supprimere, intendimus: in quo sane proposito, constanter, Deo volente, per divinam gratiam usque in finem perseverabimus.

LXVI. *Speramus autem & confidimus, eos quoque, quibus ignoti sumus, & qui post nos venturi sunt, ex subsequenti commemoratione fructuum, qui ex Lutheri aliorumque suermerorum doctrinis enati sunt, nos facile excusatos in hoc habituros esse: quamvis enim Lutherus rem primo sub prætextu cujusdam reformationis & emendationis abusuum, qui apud & ecclesiasticos & sæculares radices egerunt, incœperit, verbis tamen ac factis mox indicavit, sese non intendere rem emendare, sed prorsus evertere, quemadmodum sæpe gloriatur eo se rem perducturum esse (neque item ulli ad hoc labori pepercit, & de hoc maxime proteruit) ut intra paucos annos nullum templum, collegium, sacellum, aut monasterium, nullus presbyter, monachus, aut monialis; nullus item episcopus, aut princeps sub cælo permanere debeat, neque in his contentus, verum etiam totam Ecclesiam catholicam ac sanctam fidem nostram partim per seipsum, partim per suos sequaces suermeros ac pseudoevangelistas penitus extinguere; & non modo divos, verum etiam Christum ipsum e cælo propellere conatus est, quemadmodum & facto unum post alterum adorsi primum doctores scholasticos, deinde & veteres sanctos doctores, quos ecclesiasticos vocant, quorum scripta, canones, & decreta, quæ ad ædificationem Ecclesiæ a Spiritu Sancto eis indita fuerunt, ignibus publice combusserunt; sanctorum imagines, & crucifixi statuas, quæ non pro idolis, sed pro memoria dumtaxat ad plebis excitandam devotionem erectæ sunt, destruxerunt ac dissecuerunt non modo in viis publicis, verum etiam in templis: omnia bona opera, qualia sunt virginalis castitas, jejunia, orationes, festa, visitationes ecclesiarum, processiones, lætaniæ, matutinæ, vesperæ, ac alia horæ canonicæ: adhæc vigiliæ, missæ pro defunctis, exequiæ, trigesimi anniversarii, & quidquid ab Ecclesia in suffragium piis animabus peragitur, simul cum omnibus antiquitus observatis ritibus, & ceremoniis non solum scelerate floccifecerunt, verum etiam prorsus abrogarunt, & omiserunt: præterea usque adeo carnales ac feri facti sunt, ut etiam sacris sextis feriis aliisque jejunii præcepti diebus, non ex necessitate,*

Reformationis species fallax prætensa ab hæreticis.

sed ex mera petulantia & in Ecclesiæ despectum carnibus cibent & vescantur. Rogant insuper ac desiderant, ut post mortem non in locum sacratum, sed in profanum, sicut aliud animal irrationale sepeliantur, nec aliquid boni pro eis fiat, neque etiam pro ipsis oretur: atque ut in his omnibus impuniti permaneant, conciliorum quoque & Ecclesiæ potestatem omnem prostraverunt, ac vulgari populo id potestatis tradiderunt non solum super scripturis & conciliis, verum etiam super utraque superioritate tum ecclesiastica tum sæculari ad judicandum ac puniendum. Ac deinceps temere aggressi sunt non solum ceremonias & sacramentalia, qualia sunt benedictio aquæ, salis, herbarum, candelarum, & id genus alia, quæ (ut Paulus ait) per orationem & verbum Dei in templo sanctificantur, *abrogare: verum etiam ipsa sacramenta arroganter invaserunt; quorum aliqua prorsus rejecerunt, ut pro nullo habeant sacramento, veluti confirmationem, extremam unctionem, sacros ordines, confessionemque cum pœnitentia & satisfactione: cætera vero variis multisque modis ac formis immutant ac pervertunt, &c.*

Qua arte subornarint populum.

Ad illum sacram & profanam authoritatem transfert.

Describit eosdem Lutherani pseudoevangelii fructus pessimos, hæreticorumque fraudes Joannes Faber in literis (a) hoc anno ex Anglia ad Basileenses catholicos, qui ab Oecolampadio se imbui hæresi non sinerant. LXVII.

(a) *Ext. inter ejus opuscula.*

Omnibus vetustioris indubitatæ fidei firmis cultoribus fratribus & sororibus, qui sunt Basileæ, ego Joannes Fabri doctor ex animo opto a domino nostro & salvatore Jesu Christo & sincero corde gratiam & pacem & salutem perpetuam.

Intelligitis, opinor, fratres in Christo dilectissimi, quod nostra Germania (proh dolor) suo magno malo probe didicit, negotium hoc Lutheranum non tam odiosum, quam omni amaritudine plenum, odio & invidia inflatum, denique malis artibus cumulatissimum esse: hoc enim hominum genus nihil pensi habens, quodlibet licere arbitratur, & audet: primum potestatibus superioribus recalcitrare pro nihilo existimat, spiritualium superiorum quemquam agnoscere nefas ducit: omnia autem in deterius seditiones scilicet & cruentas cædes vertere summa apud illos prudentia est. Et quia evangelii veritas locum nullum apud hanc immanissimam bestiam habere potest, ut securius mendacia eorum fuco regantur, in promptu sunt quæ fingunt & excogitant dissensiones, traditiones, postremo ad summam reipublicæ perniciem servientes, rusticæ & imperitæ turbæ, quibus seducantur articulos condunt,

Pseudoevangelii quales fructus extiterint.

dunt, atque ut suum venenum suam invidiam quam latissime diffundant, non erubescunt frontes æreæ docere, & pertinaciter pro vero asserere, quod omni jure prohibetur & condemnatum est, ita se Deo obsequium præstare putantes (a), si strenue perrexerint. Hoc nisi apertissimum totius Germaniæ malum vos soli non cernatis, nisi in vulgatissima fama vestræ peregrinentur aures per superiores annos vidistis opinor? equidem ab astronomis prædictum, cum non sine timore diluvii cujusdam aquarum periculum ad annum XXIV. expectabamus, multo majori cum detrimento sanguinis inundatione obruti sumus. Adhæc oppidis, castris, monasteriis, pagis dirutis & eversis, miseri Germani mutuis vulneribus concidimus, & tot alternis præliis attriti ultra centum millia virorum amisimus, adeo se prodidit splendidus Lutherani evangelii fructus, ut non abs re Lutherus, quem elapsis octo jam annis quidam Danielem appellarunt, scripsisse videatur novum hoc evangelii negotium odio & invidia cœptum, eundem etiam finem consecuturum: quod ut efficeret, bone Deus, quam strenue advigilavit, quam fortiter rem gessit? qui non contentus fuit Petri se cathedram clavibus (b) confractis evertisse, gregem domini Dei & habuisse contemptui & sua doctrina turbatum in fugam convertisse; quin etiam majestatem imperatoriam per contumeliam in caminum deducens allatrare est ausus: subditos adversus principes, potestates, & quascumque alias superioritates irritavit, atque ad seditiones eorum animos impulit, quæ incautioribus præsentissimam attulerunt mortem. Et paulo post: *Elabendi causam cautioribus dedit astutia, qui mature ipsius Lutheri adjuti solertia, cum eo mutarunt animum: cum enim videret Lutherus potestates a Deo ordinatas (c), nec deturbari nec removeri quovis modo posse, sed eas passim contra æquum & bonum commotos subditorum animos componere, recalcitrantes vi coercere, & de pertinaciter resistentibus pœnam sumere; tum Lutherus loco antiquæ, devotæ, & sanctæ Ecclesiæ, novas propria authoritate concessit indulgentias: siquidem clare ab eo scriptum reperitur, eum, qui rusticum interficiat, peccatorum remissionem esse consecutum; neque enim cuiquam eu ipsis vivere fas esse. Ii evangelici Lutheri sermones, hæc pia ejus scripta (d), quorum pater eu Belzebub natus fructus parit detestandos, invidia, seditionibus, effusione sanguinis conspicuos; habetque in ea re fratres, sorores, liberos obsequentissimos, quod, me tacente, liberi, dialogi, invectivæ, & cætera tum a se, tum a complicibus suis edita & scripta clare comprobant: nullam historiam reperiri satis certo scio quæ tam terribiles iras, odia, discordias, & ei quidquid est seditionum de ullo commemores vel sæculo vel populo, quanta hæc omnia recentiores isti doctores in Germania, quam ad hæc usque tempora tam pie fraterne legitimis suis superioribus subjectam fuisse compertum est; recentiores inquam isti doctores seminare, & pro virili plantare conantur; in quorum cordibus adeo etiam charitatem extinctam, invidiam contra insitam esse intelliges, ut si accuratius consideres ex oculis scintillantem iram, item fronte, labiis dentibus, denique quales sint deprehendas; iis enim notati sunt signis, qui hoc veneno aliquando imbuti & a diabolo circumventi sunt, &c. Datæ in Loudino Angliæ 1. aprilis anno MDXXVII.*

(a) Jo. 16.

Lutheranismus odio & invidia cœptus.

(b) Matth. 16. Act. 22.

Politicum statum evertere nisus est.

(c) Rom. 13.

(d) Matth. 12. Luc. 11.

LXVIII. Ex his hæresiarchis Jacobus Kautius invaluit adeo Wormatiæ hoc anno (e), ut comparata sibi sectatorum multitudine, tum in Lutheranos, tum in senatum, tum in Ludovicum comitem palatinum Rheni imperiique electorem, in cujus tutela ea urbs erat, insurrexerit, ac pro concione in præpotentem, principem inveheretur, jactaretque ejus potestatem esse contra verbum Dei, & non ex Deo, sed diabolo; neque inde se discessurum, etiamsi mille capita peritura essent, immo & Wormatia, & ejus ager, ac præterea aliqua regna devastanda forent, seque eo a divino Numine missum, ad Palatinum docendum. Cum vero Lutherani a Deo se missos pariter contenderent, atque invicem dissentirent dogmatibus, pernicialia inter eos nata sunt dissidia, & Kautius septem articulos proposuit disceptandos, quorum tertium & quartum impietate insignes refert Joannes Coclæus (f): *Tertius* inquit, *ita habebat: Baptismus parvulorum a Deo prorsus non est, sed directe contra Deum & contra Dei doctrinam, quæ nobis per Christum Jesum filium ejus prolata est. Quartus vero sic: In sacramento seu cœna Domini neque est substantiale corpus aut sanguis Christi, neque usus illius hic unquam rite est celebratus.*

Jacobi Kautii se missum a Deo jactantis furor.

(e) Cocl. in actis & script. Luth. hoc anno.

Wormatiæ seditionem excitat.

(f) Id. ib.

Baptismum puerorum & Euch. negat.

LXIX. Postremus hic articulus Anabaptistis cum Zuinglio, quem antea vidimus confutatum, & cum Gaspare Suvenkfeldio, de quo agetur inferius, nonnullisque aliis hæresiarchis, qui Christi divinitatem negarunt, erat communis. Porro adversus hunc hæresiarcham libro edito Coclæus baptismum infantium ita tutatus est.

In tertio Kautius omnino paganus est; nusquam enim prohibitum est baptizari parvulos, & semper in Ecclesia fuit par-

Deficit ad Ethnicismum.

vu-

vulorum baptismus, id quod insignis martyr D. Cyprianus libro tertio epistola octava ad Fidum multis demonstrat tum scripturis tum rationibus; sed & palam adversatur & ipsi Christo & sacratissimæ ejus doctrinæ vetare, ne parvuli baptizentur; Christus enim jubet baptizare omnes gentes, neminem excipiens neque senem, neque juvenem, & dicit : Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest intrare in regnum Dei, *Joan.* III. *quinimmo speciatim expressit parvulos dicens Matth.* XIX. sinite parvulos, & nolite eos prohibere venire ad me: talium est enim regnum cælorum. *At Kautius facit hic sicut alibi fecit occulte Lutherus, qui primo peccatum posuit in parvulis post baptisma, ac deinde fatebatur, nisi pueri habeant fidem propriam eos baptizari non debere: nos autem baptizamus parvulos in fide sanctæ matris Ecclesiæ, atque ita tollitur ab eis omne peccatum per baptismum.*

LXX. (a) *Id. ib.* Discrepantia novatorum ostendit eos non esse ex Deo.

Hortativam etiam ad senatum Wormatiensem epistolam Coclæus scripsit (*a*), ut sectam utramque ad restituendam urbi pacem pellerent: *Christus*, inquit, *pro suis rogavit patrem suum cœlestem in monte Oliveti, ut sint unum, sicut & ipse cum Patre unum est Joann.* XVII. *cum igitur tot sectæ ex Lutheri doctrina oriantur, facile sane intelligitis eam ex Deo non esse, sicut est doctrina & institutio sanctorum patrum Ecclesiæ catholicæ: sed ea patre potius mendaciorum discordiarumque, uti cunctæ aliæ fuerunt ex eo hæreses, & schismata.*

LXXI. Anabaptistæ & Lutherani ejecti Wormatia.

Amplexus est senatus ille ejus consilium; ac Ludovici Palatini authoritate Kautianos & Lutheranos Wormatia demum ejectos tradit idem Coclæus, qui in libro de nova Wormatiensium evangelistarum doctrina causam inquirens, cur tot novæ hæreses contra baptismum publice affigerentur valvis & perstrepentibus concionibus proponerentur, subjecit: *Ut reliqui ejus impietatum socii aliquid agere videamur, comminiscuntur diu noctuque aliquid novi, unde & ipsi nomen acquirant; sciunt enim Lutherum non nisi ex impietatibus nomen grande sibi parasse; quum antea tam obscuri fuerit nominis, ut ne vicinis quidem Dresdæ aut Lipsiæ notus extiterit.*

Gloriæ cupidine conflatæ novæ hæreses.

Cæterum licet Lutherus aperta impietate anabaptismum non induxerit, ipsum tamen hunc impietatis abyssum aperuisse ex Coclæo vidimus, quod etiam testatur Ulembergius (*b*) in ejus historia hoc anno: *Sedato per Germaniam rustico motu, radix anabaptismi, quæ penitus evulsa non fuit, demum fructificavit in varias factiones; quod malum in omnes pene Germaniæ provincias sese diffudit. Quæ res magistratus ac principes passim exercuit, & Luthero, cujus scripta fœdum hoc hæreseon chaos pepererunt, magnam apud bonos omnes invidiam conciliavit: nec ignorabat ipse nec diffiteri poterat, hos tam detestandos multiplicium sectarum fœtus ex se primum originem duxisse.*

(b) *Ulemberg. de vit. & gest. Luth. c. 18.*

LXXII. Moravia anabaptismo infecta.

Infecerat pestis anabaptistica inter alias provincias maxime Moraviam: cumque Joannes Faber Ferdinandum Regem secutus, ad impietatem excindendam studia sua vertisset, plures conciones sacras ad populum ab errore eruendum habuit, monuitque in primis, ne cuilibet obvio impostori mox fidem præberet: *Accipio*, inquit, *in hoc laudabili Moraviæ marchionatu apud vos plures brevi tumultuum, bellorum, dissessionumque authores spiritus consedisse*, & infra, *qui quamquam missi sint sathanæ & tenebrarum angeli, mirabiliter tamen se honesta larva, specieque circumvolventes in angelos lucis transfigurant, exhibentque se simplici popello oves simplices, innocentes, humiles; intus vero alunt lupos rapaces. Persuadent imperitis agrestibus & rudibus idiotis, puerorum baptismum vanum esse, ideoque eum, qui puer baptizatus sit, non esse in fœdere Christi, sed necesse esse, etiamsi centum annos natus sit, iterum baptizari, alioqui salvari non posse. Ita in angulis imperitam multitudinem seducunt, & ut bovem ad cædem mactationemque protrudunt, ac cameli instar inserto per nares circulo circumducunt. Ad terrorem præponunt res horrendas auditu de extremo judicio, deque aliis id genus, quo authoritatem illorum hypocrisis augeat*, & infra: *revelata est eorum impietas; nihil enim occultum quod non sciatur, & nihil absconditum, quod non aliquando pateat. Juxta hunc rebaptizandi errorem nefarias inauditas horrendas alias hæreses alunt, & seditiosa diabolica decreta fovent; ejusmodi sunt brevi extremum judicii diem adfuturum, ad penthecostes festum scilicet diem, aut certe ab eo anno proximo, haud aliter atque si Jonæ sint, sciantque quot diebus Ninive statura duraturave sit: Christum etiam Dei filium esse negant: magnis clamoribus plenis buccis negant magistratus esse in Christianis. Sunt qui tenent Christum brevi venturum, eorumque opera ad eos qui veteris sunt fidei omnes cædendos usurum, ac tandem etiam multos dæmones ad salutem vocaturum, vindicaturumque. Multis locis tenent omnes demortuos dormire, dormiturosque cum anima & corpore ad extremum usque diem. Plerique vetus testamentum contemnunt, perinde ut* Ma-

Mentiuntur Anabaptistæ brevi futurum diem judicii.

Christum Dei filium negant.

Alii eorum errores.

Manichæi. Non pauci etiam a novo testamento descivere, quinetiam omnia communia facere conantur, etiam uxores, Nicolaitarum more: quando enim pater sive spiritus jubet, sic enim ajunt, quamcumque accesserint sororem, eam cuilibet illico communem, obtemperantem, subditam esse necesse est. Proinde vereor ne hujusmodi sit conspiratio nequissimorum hominum, qualis illa, qua unanimiter Sodomæ domus Loth expugnare parabant, & infra: *Belial pro Christo inducunt; belialiter sane vivunt homines nullis magistratibus obtemperantes ad omne jugum insolentes, in omnem licentiam verius quam libertatem & carnis & sensus inclinati.*

Projecta impudicitia.

LXXIII. Cum tot flagitiorum sordibus essent contaminatissimi Anabaptistæ, se tamen puros omni criminis labe ementiebantur: tum exquisitis artibus inania fingebant miracula, ut simplicem plebeculam in errorem adducerent, quorum sacrilegas artes ita describit idem Faber (a): *Gloriantur Anabaptistæ, ut quondam Novatus hæreticus, sese, solus catharos id est mundos esse, & ab omni delicto alienos: eorum conciliabula ecclesiam appellant, nostram sacrasanctam congregationem negant esse Ecclesiam: omnes præterea non suæ factionis nefariæ complices, etiam Lutheranos, ut impuros contemnunt: cum interim eorum manus & pedes pleni sint sanguine: mundities autem quæ esse potest? quamnam puritatem speremus apud eos, quorum conciliabula uxoribus communiter pro libidine abutuntur? quæ eorum puritas ejusmodi est, ut tam impurus nemo hactenus fuerit, qui literis committere ausus sit? Et quamquam præclaræ eorum res a quibusdam doctoribus, quos illi in custodias inclusos jam virgis cædere & urbibus exigere solent, præscriptæ sunt, & nos singula, si persequi velimus, plures decades confecturi, unum tamen præterire nequeo, quomodo Catabaptistæ magnam pecuniæ vim multum pretiosæ suppellectilis ex miserorum inopia emunxerint. Audite quibus artibus [historiam narro, rem gestam affero, nihil adfingo] Tredecim Catabaptistæ societatem ac fœdus coiere: unum, qui ad id idoneus magis visus est magistrum facere: duodecim reliqui discipulos agebant. Cum itaque in montanis in prædivitem, cumque simplicem agricolam incidissent ex duodecim aliquot, facie, vultu, habitu magnam humilitatem sanctimoniamque hypocritice simulantes, magistrum præcessissent, ad miserum agrestem accedentes, magistrum, quem salvatorem appellabant, virum sanctum prophetam in illius ædes diversurum nuntiabant, habiturumque sermonem: cæterum ipsos discipulos esse duodecim qui magistrum sequerentur. Cum vero agricola neque vini, neque cæterarum rerum, quæ ad victum pertinent, copiam se habere quereretur, ne pisces quidem quibus Salvator vesci solitus sit, quibus tam sanctum virum tantumque prophetam pro dignitate accipere queat, tum discipuli amphoras duas aquæ plenas pro fenestra statui jusserunt. Cum igitur venisset salvator reliquis discipulis sequentibus, misero agricolæ familiæque illius sermonem fecit. Interim commodum nacti tempus discipuli, effusa, quæ in amphoris erat aqua, vinum quod secum attulerant, infuderunt, piscesque aliquot bene magnos in puteum qui præ foribus erat, in quo piscis nunquam antea visus, immiserunt. Confecto itaque sermone, rebaptizatisque omnibus, nihil tale suspicatus agricola simplex amphoras aquæ plenas ratus in medium protulit. Hic magistraliter pseudosalvator ille verum simulans salvatorem, qui in nuptiis in Cana Galilææ divina benedictione, aquæ amphoras in vinum commutarat, sua benedictione fucatis gestibus usus, itidem sese facere videri voluit. Cum igitur vir simplex, qui probe sciret se aquam infudisse, vinum experiretur, attonitus procidit coram salvatore, eumque adoravit. Quod cum probe successisset, alterum actum aggressi de piscibus percontati sunt; & cum pisces in promptu esse negaret agrestis, salvator ad puteum progressus solitis usus præstigiis pisces excipi jussit. Hic majori admiratione ducitur agrestis ille in solitudine vivens, quippe qui sciret eo in puteo pisces non reperiri: hisque rebus adductus omnes facultates suas vanissimis nebulonibus est impartitus: quod non paucos præterea fecisse constat, ut relictis conjugibus, liberis, possessionibus hæc hominum ludibria sequerentur. Cujus generis exempla (sic enim legitur:* Ecce ego ad prophetas ait Dominus, qui furantur verba mea unusquisque a proximo suo: Ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui assumunt linguas suas & ajunt: Dicit Dominus, Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, ait Dominus, qui narraverunt ea, & seduxerunt populum meum in mendacio suo, & in miraculis suis, cum ego non misissem eos nec mandassem eis: *si persequi vellem volumen totum complecterer.* Et paulo post.

(a) Jo. in sermone paraenetico ad orthodoxos.

Fallax eorum jactantia.

Communes inter eos uxores.

Doctores cedunt virgis ac proscribunt.

Antichristus fictitius.

Fictitia miracula.

Nefandæ eorum imposturæ.

Idololatria.

Expilati simplices a pseudoprophetis.

Videte autem quo eorum animi tendant: non id agunt, ut evangelium ac religionem fortiter tueantur, sed si Turca eove immanior, & si quid truculentius Turca esse potest, forte invaserit, eum lubenti animo accepturi, eum adoraturi videntur; sic enim ab archihæretico supremo tot monstro- LXXIV.

strosissimarum opinionum capitaneo Luthero sunt edocti. Octo jam anni sunt, quando a me scriptum est fore, ut ille monachus Turcas in Germaniam introduceret, quod [proh dolor] utinam non tam vere prævidissem, nam plane effectus jam existunt, testanturque id multæ impiæ actiones, varia argumenta in Catabaptistarum tenebris reperta, ac in lucem protracta. Hi fructus an sint evangelici, quivis expendere poterit, in quo vel scintilla amoris Dei resedit. Timendum prætcrea est, nisi diligentius acriusque vigilent principes, majora quædam immanioraque facinora ante hoc tempus nunquam audita designatum iri, & infra, *ac cum omnibus rebapsizatis magnam partem jurandum sit, corpus, animam, honores, facultates in medium ponere inque discrimen conferre, vel quid aliud est, quam ut recte depinxit divinus ille propheta Isaias*, fœdus, atque adeo avidissima humani sanguinis conspiratio, quæ ab orbe condito non audita sit? *non solis enim principibus, magistratibus, omnium ordinum hominibus; sed toti Christianæ reipublicæ ultimam perniciem exitiumque minitantur.*

Prædictum a Luthero Turcas excitum iri in Germ.

Dira horum conjuratio.

LXXV. Quod ad Anabaptistarum argutias, quibus illi ad circumveniendos fideles & oppugnandam Ecclesiam utebantur; eas affert ac dissolvit idem Faber, quem, lector consulat; profanum tantum ritum in pseudobaptismo ab iis adhibitum afferam: *Vos interrogabo*, inquit, *balneatores & balneatrices, lotores & lotrices Catabaptistas, ubi scriptum legistis, & ubi aut unde edocti estis, Apostolos, quomodo vos soletis, in angulis baptizasse horas duas antequam illucesceret, catinum aquæ plenum super mensam statuisse, inde tinctis digitis crucem fronti adscripsisse, docuisse vestrum, non autem Ecclesiæ, baptismum verum esse? quod si mihi ex bibliis ostenderis vestro ritu Apostolos baptizasse, me quoque retingendum exhibebo. Hic non effugietis; nam vos dicere necesse est, sic enim vestra decreta jubent, sic vester balneatorum ordo flagitat, nihil recipiendum, ac pro rato habendum, nisi clarissime bibliis expressum legatur; atque adeo omnia ecclesiæ instituta contemnitis, nisi Christum ac discipulos eadem obiisse vobis constet. Quæ igitur vestra tanta amentia est, cæcorum cæci duces, quæ orthodoxæ ecclesiæ receptum confirmatum tot sæculis approbatum baptizandi ritum vos contemnere impulit, novaque hac insolenti formula, quam ex evangelii doctrina nullo modo probare poteritis? uti hortata est, quocirca vestram doctrinam ex Deo non esse liquido patet, sed Beelzebub principe dæmoniorum.* Porro Anabaptistæ Moravi divisi sunt in duas sectas capitali inter se odio diffidentes, nimirum Huttitarum & Gabrielistarum, qui sensere cum Mahomete Christum non fuisse Deum, sed tantum prophetam: quorum impietates, ritus, spurcitias, ac mores fuse describit Arnoldus Meshovius (a); additque Hutterum ejus signiferum delusum a dæmone falsas apocalypses jactasse, venditasseque: *Se* inquit, *& fratres reliquos corporaliter populum Israeliticum esse, quibus Deus ad impios Chananæos certo tempore, quod revelaturus, funditus excindendos, gladium commiserit: sæpe in cœlum rapi, & visionibus multis, quandoque etiam colloquio divino dignari: omnia mundi futura mala in spiritu prævidere; hinc continuas afflictiones, miserias, ærumnas, morbos, bella, tonitrua, fulmina, dæmones, mortes regnorum eversiones, gentium excidia, tyrannorum pœnas, horrendas & terribiles plagas denuntiabat. Prædicabat diem Domini instare, ideoque omnia ante ejus adventum abliguriendα, nec quidquam in residuo reponendum.* Cum deinde multi ea credulitate seducti bona prodegissent, ac deprehenso errore deficerent, ille pertinacissime affirmabat, vidisse se angelum cum turba, sed Patrem cœlestem permotum precibus ejus veluti Ezechiæ, sententiam revocasse. Hunc vero captum ac Ferdinandi jussu exustumque proximo anno videbimus. Inficiebatur etiam Bavaria ab hujusmodi impostoribus, adeo ut jam populi pendere tributa detrectarent: sed principis diligentia brevi provincia expurgata est.

Ritus eorum non expressi in sacra Scriptura.

(a) *Meshov. hist. Anabapt.*

LXXVI. In Silesia prodiit hoc anno novus hæresiarcha Gaspar Suvenckfeldius, qui non modo pestiferis argutiis præsentiam corporis Christi in Eucharistia oppugnavit, verum alias hæreses, sectamque sui nominis condere cœpit: cujus hæresiarchæ meminit Ulembergius hisce verbis (b): *Aliæ quoque sectæ per Germaniam exortæ sunt; unde factum est, ut populus miserandum in modum in varias factiones sub evangelii nomine distraheretur. In Silesia Gaspar Suvenckfeldius nobilis surrexit, homo fanaticus, qui tametsi quædam habebat communia cum Zuinglianis, in multis tamen summi momenti dogmatibus ab iis dissidebat: ab hoc velut authore primo secta Suvenckfeldianorum originem duxit, quam nunc longe lateque propagatam videmus.* Scripsit adversus nascentem hanc hæresim Joannes Faber (c) librum eruditissimum, in quo primum divinis oraculis ex Matthæo, Marco, Luca & Paulo orthodoxum dogma illustravit; deinde impostoris hæc Christi verba: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*; in-

Gaspar Svvenfeldius hæresiarcha.

(b) *Ulember. in vita & gest. Luth. c.18.*

(c) *Jo. Faber lib. advers. Gaspar. Svvenckfelder.*

Ut corruperit Scripturæ verba.

vertentis in hunc ineptissimum modum: *Tradetur pro vobis quod corpus meum est hoc*; perfidiam traduxit, ac singula ejus argumenta dissolvit accuratissima oratione. Præter vero superiorem errorem contra Christi in Eucharistia præsentiam, alios contra ejus regni æternitatem, & immensitatem Dei errores, Gaspar Scuvenkfelder inflatus superbiæ spiritu invexerat: *Ut*, quemadmodum ait Faber, *etiam videatur esse aliquid, ut se apud posteros efficeret immortalem, & apud Deum pessima morte mortalem*; cum ad astruenda impia dogmata scipturis sacris esset abusus, eas demum contempsit, ac non divinis scripturis, sed interiore divini Numinis afflatu homines regendos effutiit, ut, miseros mortales dæmonum ludibriis prostitueret. Fuisse hunc etiam Anabaptistam, tradit Meshovius (*a*), & contemptis sacramentis contemplationem, qua spiritum vivificantem, & lumen intellectus & gloriæ hauriret, commendasse; ac recenset triginta quinque illius hæreses, aitque tot in Silesia & finitimis regionibus homines suis erroribus irretiisse, ut de eo referat Hosius Cardinalis, sathanam per Suenkfeldium absolvisse pseudoevangelium, quod per Lutherum exorsus erat: explodere vero literalem sensum solitus, secundum spiritum interpretandam scripturam contendit, commentaque dæmonis pro divinis illustrationibus obtrusit, cujus vestigia secutum Calvinum suo loco dicetur.

Æternitas Dei & immensitas impugnatæ ab hæret.

(*a*) *Meshov. l.3.*

Pseudoevangelium sathanæ cœptum a Lutero absolutum a Svenckfeldio.

LXXVII. Exorientibus ita in dies novis hæresiarchis horrida blasphemiarum portenta per Germaniam disseminata sunt, ut refert Joannes Coclæus (*b*): *Circumferebantur & alii novi quorumdam articuli octo ex Saxonia, ac totidem ex Moravia, hos anabaptistæ in Nikelspurgo, illos quidam apostata Præmonstratensis Magdeburgi se disputaturum pollicebatur: utrique vero tanta in Christum ipsum impietate insaniebant, ut vel Imperator Julianus, qui ex Christianismo ad paganismum apostatice transiverat, tam fœdis & absurdis erroribus vix fuerit obnoxius; sic enim ait Præmonstratensis ille: Infernus non est: Christus non descendit ad inferna: sancti patriarchæ & prophetæ non fuerunt in inferno: Christus cum hanc vocem dixisset:* Eli, Eli, lamma sabacthani; *damnatus fuit quia desperavit, &c.* Qua in re postea Calvinus etiam deliravit. *Moravi autem illi dicebant Christum non fuisse verum Deum, sed prophetam; nec prædicandum esse eius evangelium publice in ecclesiis: sed solum privatim domibus, & in aures: inter Christianos nullam potestatem aut magistratum esse: Christianis omnia esse: inter se communia: diem extremi judicii post biennium futurum esse, &c.*

(*b*) *Cocl. in actis & script. Luth. Meshov. hist. l.3.*

Christum desperasse interpretantur nonnulli. Negant alii fuisse Deum.

Fuerunt & alii homines numero trecenti, qui prope Apocellam in Helvetiis in editum ascendebant montem, velut assumendi illinc in cœlum cum corpore simul & anima, quibus cacodæmones ita omnem eripuerant intellectum, ut abjecto omni pudore humano, in brutorum modum congrederentur, ac necessarium esse crederent, ut commiscerentur, ita ut ne virgines quidem a tali congressu sibi abstinendum putarent: qualia & in ora Saxoniæ circa Bremam ex Lutheri doctrina & prædicata & practicata fuisse dicuntur. LXXVIII.

Illusi a dæmone cælum scendere moliuntur. Turpissime luxuriam exercent.

Deludi vero solitos Anabaptistas inanibus promissis a dæmone, testantur graves authores, qui inter alia vanitatum deliria hanc narrant historiam (*c*), ex qua facile pateant vatum istorum nugæ ac ludibria: *Mulier quædam*, inquit, *anabaptistica excucullati monachi eandem religionem profitentis uxor, cum marito in sua paupertate vivebat sic, ut ad victum sæpe panis etiam deesset: nocte quadam spiritus ei revelat ac jubet, ut vicinas ac socias epulo excipiat, pollicitus nihil rerum necessariarum defuturum: illa dicto audiens mane omnes quotquot noverat invitat. Hujus convivii fama cum percrebuisset, plerique, quibus fœminæ paupertas nota erat, mirari, unde illi ad eam rem sumptus, neque tamen quisquam quidquam suspicari, quod bonæ illa hactenus existimationis fuisset, ut quæ in cœtibus eorum biblia nonnumquam prælegeret. Accurrente magna hominum multitudine, ut & convivii apparatum & exitum viderent, jubet illa mensas sterni & convivarum suo quemque pro dignitate, aut ætate loco considere. Interim vero in tota domo nec fumus nec flamma conspiciebatur, omnibus jam prima fercula expectantibus: ac cum nihil adferretur, mutuo sese respicientibus, illa constanti vultu circumiens rogat ut paulisper adhuc expectare sustineant, brevi Angelos adfuturos & omnium ciborum admirabilem copiam allaturos: hoc enim miraculum præterita nocte a Spiritu Sancto, qui mentiri non possit, sibi revlatum esse: moram vero hanc interponi ad tentandam ipsorum constantiam & fidem. Interim illa oculis ac manibus ad cœlum elevatis, multis editis suspiriis & gemitibus, ut olim baalitici illi sacerdotes, Deum obsecrare non cessabat: dicens:* Mitte nobis pater de cœlo panem, quibus multo majora, nempe vitam æternam, promisisti: *sed hoc mortuo erat næniam cantare. Appetente ergo jam nocte, fames convivas domum suam quemque discedere, & ibi latranti stomacho præsen-*

(*c*) *Florimun. Raymund. & ex eo Arnold. Meshov. l.4.*

Anabaptistica a dæmone delusa.

Spondet Angelos convivium apparaturos.

Deum Rogat ut cœlo epulas mittat.

Pseudoprophætiæ convicta.

Digitized by Google

sentius remedium quærere coegit, multo turpius deceptos quam illi, quos Heliogabalus invitavit: eisque præter panes fictos ac cibos pictos nihil apposuit, quibus si non stomachus, oculi tamen aliquo modo fuere recreati. Apparata sæpius a dæmone fuisse convivia magis ac strigibus, certissimæ testantur historiæ, ut alibi ostensum est: verum non permisit Deus ut his Anabaptistis dæmon cibos inferret, ne diabolica secta confirmaretur. Illusa est multo infelicius alia anabapristica mulier Basileæ; cum enim in carcere dæmon illi spopondisset, ipsam sine cibo & potu, divino miraculo vitam sustentaturam, omne cibi genus respuit, ac die decimo fame arida extincta est. Non defuit (*a*) qui eodem spiritu instinctus filium tanquam Isaac immolaret: denique nulla res adeo absona & impia fuit, quam dæmon fidei catholicæ desertoribus non persuaserit: tradir enim hæc Coclæus (*b*).

Anabaptistica alia illusa a dæmone perit.

(*a*) *Felix Capito & ex eo Arnold. Meshov. hist. Anabaptist. l. 4.*

Anabaptista filium immolat.

(*b*) *Cocl. in actis & script. hoc hoc ann.*

Somniant alii novam legem traditum iri.

In Suevia captus quidam sacerdos dixerat, finem jam Christianæ fidei adesse, aliamque legem tradendam esse: nam sicut lex Moysi mille quingentis annis duraverit, ita & lex Christi totidem jam annis duravit: ideo tempus jam esse ut alia tradatur hominibus lex aliaque fides. Ut vero tanta improbitate perculsi nonnulli principes in eos animadvertendum censuerint, ita subdit author.

LXXIX. *Cum hæc & id genus alia impia, incredibilia & absurda passim audirentur ac fierent, plerique principes rerum indignitate commoti, ejusmodi homines non solum in vincula conjecerunt, verum etiam extremo alicubi affecerunt supplicio: nam Roteburgi ad Neccarum fluvium ex Anabaptistis comprehensi complures tum viri tum mulieres quicumque revocare & errores suos abjurare noluerunt, ultimo affecti sunt supplicio: Exusti quidam igne viri novem, aquis vero submersæ mulieres decem.* Nullum doloris signum hos martyses dæmonis, utpote ab eo insessos præsetulisse, memorar Nicolaus Harpsfeldius: additque Meshovius quanto studio isti, qui sanctorum reliquias conculcant, juste damnatorum reliquias colligant, ut ex iis magica incantamenta conficerent, ac memoriam eorum carminibus celebrarent: *Ex omnibus*, inquit, *hæreticis nulli difficilius ad Christianam fidem convertuntur: rapti ad supplicia admirabilem constantiam, & in tormentis vim incredibilem ostentant, tanta perseverantia, aut indurata potius obstinatione, ut quemadmodum de sui sæculi Anabaptistis D. Bernardus scribit, non modo patientes, sed & læti, ut videtur, ad mortem currant: & ipsi subinde ligna, & stipulas igni admoveant, suppliciaque sibi velocitate quadam accelerent: Normburgi etenim, ut scribit Nicolaus Harpsfeldius in dialogis suis ab Alano Copo editis, ad Neccarum fluvinm novem Anabaptistæ exusti sunt, fœminæ decem submersæ. Pascaviæ quinque in flumen projecti sunt, qui nullam doloris aut tristitiæ significationem dabant; ac juvenes quidam Basileæ flagris atrocissime cæsi alacres ac ridentes illa perferebant. Ad incarceratos ob religionem literas frequenter exerant: custodes, judices, scabinos, & magistratum ipsnm munusculis corrumpunt, ne sit præceps aut maturet in ferenda sententia: tunc quo magis pertinax captivus manet, hoc gaudent vehementius. Verba ab eo toto captivitatis tempore prolata a tortoribus industrie percunctantur. Mou rythmos & cantiunculas concipiunt, has per omnium manus & ora mittunt. In his constantiam, sanctitatem, innocentiam, & perpessos fratris dolores celebrant: epistolas ab eodem, licet ne literulam unquam pinuerit, ad se scriptas nomine subjecto spargunt: si ad mortem condemnatum accipiunt, audaculos subornant, qui præsentes morituro se sistant. Hi pileum capiti ejus, manicas, collare, cingulum, & quo præter tegumentum verecundiæ carere potest, clam conniventibus spe lucri lictoribus detrahunt: hæc fidei suæ reponunt pignora: has reliquias pro martyris conservanda memoria ferunt, quia & de iis cantiones fabricant, quibus per magiam aut dæmonis artes vinculis sese expediunt, quos non suo sed divino ductu tyrannorum manibus ereptos jactant.* Ita scilicer Apollonium Tyaneum evolasse e carcere olim memorant: *In carcere meditationibus insistunt*, nempe impiis, *multa sæpe vaticinantur tortoribus mala, quæ ipsis in pædore collocatis primum obveniunt.*

Flamma & aqua in hæreticos sæviri cœptum.

Sibi ultro ignes adhibent interriti.

Fœminæ mergendæ aquis non dant tristitiæ signum.

Anabaptistarum fraudes circa suos pseudomartyres.

Reliquias eorum sedulo legunt. Cum iis artem magicam exercent. Ope dæmonis e carceribus interdum avolant. Falsa vaticinantur.

Subornari ii Roteburgenses Anabaptistæ fuerant a Michaele Sellario, quem Anabaptistæ protomartyrem suæ sectæ vocanr: is autem a Georgio Blaurodo Tiguro (quem a dæmone arreptum illusumque vidimus) missus fuerat, & cum candentibus forcipibus laniaretur, nullum doloris indicium dedit, cantandoque ac tripudiando morsus pertulit, ut narrat ex Modetto Meshovius, de cujus merito supplicio hæc habet Coclæus: *Cæterum doctor & dux eorum Michael Sellarius monachus apostata, qui longe gravius peccaverat, eam in judicio publico sententiam accepit, ut a carnifice primum excidatur ei lingua blasphema, deinde super currum alligato candentibus forcipibus ex carne ejus bis dilacerentur frustra in foro, deinde adhuc quinquies in via sic lanie-*

Michael Sellarius Anabaptista affectus supplicio.

Digitized by Google

nietur, ac tandem in cineres exuratur: quod & factum est die XVIII. *maii; graviter enim populum seduxerat, docens non esse in sacramento corpus & sanguinem Christi, non esse baptizandos pueros, non esse præstandum juramentum superioribus, non esse restituendum Turcis, non esse invocandos sanctos, &c.* Nonnullisque aliis interjectis subdit author. *Sic & in arce palatini electoris, quæ Alcea dicitur, multi ex ea secta homines diu fuere detenti, multisque judiciis producti, donec tandem aut revocarent errores, aut subirent secundum leges supplicia. Sic & in Bavaria Salisburgi, & Monachii; sic in Austria Viennæ; sic in Thuringia Isennaci; sic & Augustæ & Vvormatiæ, aliisque in civitatibus nonnullis imperii plerique in carceribus detenti, aut suppliciis aut revocationibus ac publicis pœnitentiis emendati sunt.* At de Pelargo horum antesignano hæc narrat Meshovius (*a*): *Pelargus ne & ipse in magistratus potestatem deveniret exemplo aliorum, ex Silesia in Bavariam abiit, ubi reliquum vitæ tempus in magnis ærumnis confecit, Monachii inter inopes & calamitosos gravissimo morbi genere, justo Dei judicio extinctus.*

Affecti eodem plures alii aut emendati.

(*a*) *Arnol. Meshov. l.* 1.

LXXX. Contra hosce novatores impios cum Mauris in oppugnanda Christi divinitate sentientes librum edidit Coclæus, ac post assertum catholicum dogma ostendit, omnia hæresum genera ex scripturis in pravum sensum detortis astrui posse; ex quo perspicuum fieret verum scripturarum sensum ab Ecclesia catholica petendum: *Si ego*, inquit, *reluctante fide mea, tremente conscientia, pilisque simul cum mente inhorrescentibus contra Deum & salvatorem meum tot scripturæ sacræ loca intra paucas unius diei horas colligere, ac in reprobum impiumque sensum detorquere potui, quid* [*obsecro*] *posse puteris istos suermeros, qui per hæresim justo Dei judicio in reprobum sensum traditi scripturi sunt, ut sentiunt, ut credunt, ut erronea fides conscientiaque eis dictat, idque facient serio ac minime inviti, sed omni conatu totisque viribus, non solum uno aut altero die, sed omni tempore, quoad victuri sunt nitentur hunc suum articulum quoquo fuco persuadere atque defendere.* Et post alia: *Satis nobis est contra omnes hæreticorum fucos & argutias, vel unicum illud, quamlibet breve dictum evangelistæ:* Et Deus erat verbum. Interjectis multis in eam sententiam, convertens ad principes orationem, non sufficere ostendit, si novatores hosce ferro percutiant incolumi Luthero; omnium enim hæreseon fœcundam radicem Lutherum ipsum excindendam: *Quid prodest*, *inquiebat, occidere suermeros rusticosque Lutheranos, superstite librosque disseminante Luthero?* ipse est *enim* radix germinans, *ut Moyses ait* (*b*), fel & amaritudinem: ipse est radix amaritudinis, *uti Apostolus* (*c*) *vocat*, sursum germinans, per quam inquinantur multi: ipse est radix colubri, de qua egrediuntur reguli (*d*), *quorum nunc sibilos blasphemos nimium exhorrescimus.*

Scripturæ interpretatio ad quos spectet.

Malorum radix Lutherus tollendus fuit.

(*b*) *Deut.* 29.

(*c*) *Heb.* 12.

(*d*) *Isai.* 14.

LXXXI. In Livonia hoc anno laxissimis habenis lutherana hæresis furere cœpit; cum episcopus, canonici, & monachi unius pellionis Wittembergensis conatibus initio non obstitissent; eoque progressus est Torpathi furor, ut sacerdotes pulsi, monachi & moniales ad incesta ineunda connubia coacti, templa profanata fuerint, ut narrat hisce verbis Tilmannus Bredenbachius (*e*): *Anno Domini MDXXVII. ipso die venerabilis sacramenti, pellio quidam Witembergensis in civitate Torpato clancularias conciones in ædibus quorumdam incolarum habere cæpit: plurimos e junioribus mercatoribus novis dogmatibus a catholichismo seducens usque adeo, ut vehementer adaucto factiosorum numero, dominica die proximo subsequenti seditiose ac magno cum tumultu in basilicam divæ Virgini sacram irruerent, suumque illum concionatorem violenter in suggestu collocarent, sacerdotibus & cantoribus omnibus e templo profligatis; hinc altaria & divorum statuas invadunt, diruunt, imagines ipsas in forum allatas accumulant, & substructa pyra comburunt: consimili modo in ædem D. Joannis velut homines fanatici se proripiunt, aras subvertunt, imagines confringunt, organa demoliuntur, omnemque templi ornatum in foro congestum ignibus & flammis subjiciunt.*

Livonia contaminata hæresi.

(*e*) *Bredenbachius in hist. Belli Livonici.*

Torpathi exustæ sacræ imagines.

Nondum his exsatiatus impius eorum furor, & cæca temeritas: Dominicanorum monasterium invadunt, monachos universos exturbant adeo, ut salvo corpore difficulter evaderent. Præfectus monachorum hortatur fratres, ut patienti & infracto animo sustineant quidquid ob Christianæ fidei professionem obveniat: paratum esse præmium & coronam, quam omnibus strenue certantibus summus ille agonothetes cumulate soleat elargiri: nullam esse tantam crucem, nulla tormenta, quæ illi triumpho valeant æquiparari. Hujusmodi dictis ubi suorum animos obfirmavit præfectus omnibus alacri animo dimissis & abdicatis cum fratrum sodalitio e monasterio secedit, nec quidquam e monasticis bonis secum aufert universa societas præter horariarum precum codices: atque ita Dominicanis e monasterio suo ejectis pergit Lutherana factio ad ædem Minoritarum, eosque simili modo explodit. Horum præfectus,

LXXXII. Dominicani e monasterio exturbati.

quem

Ejecti Minoritæ.

quem guardianum vocant itidem fratres si qui erant animi dejectioris confirmat, ac non multo post cum importunius urgeret factio, singuli acceptis psalmodiis horariis præeunte guardiano voluntarium exilium libenter amplectuntur, parati omnia derelinquere propter illum, quem noverant animam suam posuisse pro ipsis.

LXXXIII. *Ubi hanc in monasticæ professionis viros crudelitatem exercuerunt, fœmineum insuper sexum aggredi instituunt, virgines ex antiquissimo Ecclesiæ more Deo dicatas invadere parant. Erat ibidem monasterium virginum instituti D. Francisci. Hæ cum irruentes conspicerent Lutheranæ factionis conjuratos, in genua provolvuntur, & ut fieri solet lachrymis & precibus orant propter communem nominis Christiani professionem, permittant ipsis antiquæ & a majoribus acceptæ religioni, cui mancipatæ sint, pacifice & tranquille vacare: innoxium se imbecillem esse cœtum, quæ mundanas curas resignaverint, voluntariam paupertatem & pudicitiam profiteantur: obsecrare se & ne cultum divinum & susceptum vitæ institutum deserere, atque a monasterio profugere, aut voto contraria patrare compellant. Hoc tam miserabili planctu nihil emolliti Lutherani, velis & peplis, e virginum capitibus excussis, truculentas manus in crines earum mittunt, ex cellis & latibulis inclementer extrahunt, & monasterio extrudunt, quasdam etiam conjugium amplecti compellunt. Miserandum hoc erat & flebile spectaculum, quod vel saxeum pectus in gemitus & lachrymas solveret. Porro ex monachis nuper ejectis quotquot parati erant, exuto & abdicato habitu monastico, matrimonio se dedere, & Lutheranam doctrinam suscipere, eos ab exilio revocatos jure civitatis donabant; quales venerandus vir dominus Philippus Olmensis, qui horum fere omnium spectator, & ut historice conscriberem mihi author fuit, plerosque novit. Hi conjugibus liberos educabant, familiam alebant, omniumque pertinacissime catholicos persequebantur. Hoc igitur modo monachis, virginibus, cœnobiticis & sacerdotibus pene omnibus, paucis exceptis profligatis, senatus & cives Torpatenses monachorum, parochorum, & vicariorum exuvias & redditus ad se transferebant.*

Moniales crudeliter raptatæ.

Apostatæ recepti in urbem.

Ecclesiastici, qui dissimularant hæc scelera aboliti.

LXXXIV. *Habebat id temporis magnus Moschoviæ dux Torpati Rigæ, & Rivaliæ templum, ubi Moscoviticæ gentis negotiatores diebus dominicis suo more cultum divinum peragere consueverant: non tulit Lutherana factio ut Ruthenorum & Moscovitarum templum illæsum evaderet, sed, in eodem fervore in illud se proripiunt, & pene a fundamentis universam ædificii molem subvertunt: porro ne dirutarum basilicarum nullus omnino usus esset, Dominicarum ecclesiam tormentis bellicis asservandis destinant, & in publicum armarium convertunt; Franciscanam ædem calci coquendæ deputant: Rutenorum templum in foricam conversum excipiendis fœtoribus, sordibus & excrementis humanis mancipant, atque hoc modo ubi Torpati in catholicorum & Moschovitarum delubra sævitum est, Rigæ, & Rivaliæ itidem Ruthenorum fana demoliuntur.* Concepit inde graves iras Moschoviæ dux, cum scelera hæc non ulcisceretur Carolus V. ademitque postea eam provinciam Romano imperio.

Moschorum ecclesia diruta.

In Scotia Patritius Hamiltonius abbas Fernensis atque Aranii comitis nepos, cum in Germania Lutheri venena hausisset, Scotos hæresi inficere conatus, de justificatione, prædestinatione, ac libero arbitrio impia dogmata sparsit: cumque neque argumentis, nec scripturæ testimoniis, neque Ecclesiæ authoritate flecti ad mutandam impiam mentem posset, hæreticus renuntiatus flammarum supplicio addictus est, Jacobo V. Rege catholicæ religionis studium ac defensionem consanguinitatis, qua ei erat conjunctus, affectibus præferente. LXXXV.

Abbas Fernensis ob hæresim caustus in Scotia.

Rex prætulit religionem consanguinitati.

In Suecia autem religionis catholicæ restituendæ, atque hæreseos evellendæ spes affulgere cœpit, quæ tamen Lutheranorum dolo paulo post extincta est: nam cum Gostavus Rex, interprete Joanne Upsalensi archiepiscopo, Heduvigem Sigismundi Regis Poloniæ filiam sibi matrimonio jungi deposceret, Sigismundus pio religionis tuendæ desiderio permotus assensit, addita justa & pia conditione, videlicet quod Sueciæ Rex non permitteret se per pseudoevangelistas, qui tunc Christianam pietatem evertere conabantur, a vera religione abduci. Honorificentissimæ erant eæ nuptiæ Gostavo Regi & utilissimæ; cum ita se cum Poloniæ & Hungariæ, ac Romanorum Regibus affinitate devinciret, atque adversus Moscovitam maximum robur accederet: tum dos ingens plusquam ducentorum millium aureorum promissa erat, & ipsa Heduviges virtutibus & formæ elegantia excellebat: sed infelix Rex a Lutheranis senatoribus, qui metuebant, ne admissa flagitia aliquando luere cogerentur, fascinatus petitam Regis Poloniæ affinitatem respuit, ac ducis Lovembergensis filiam inopem & regio consortio indignam duxit; crescenteque in dies impietate sanctiones hæreticæ in Arosiensi & Errebroensi civitatibus promul-

Sigismundi Regis Poloniæ pia consilia.

De affinitate inter eum & Polonum jungenda actum.

Gostavus a Lutheranis subornatus eam respuit.

Digitized by Google

mulgatæ hoc anno fuerunt. Maxima autem religionis in Suecia eversæ causa extitit, quod plures episcopi a Christierno jam occisi essent atque ob insignem cleri negligentiam nulli episcopi in illorum locum subrogati fuissent: quare cum pauci superessent boni, oppressi & ejecti fuere cum Joanne Upsalensi archiepiscopo; mali vero impietatem voluptatum illecebris deliniti sunt amplexi.

Hereticus constitutiones edit. Episcopus bonos ejicit.

LXXXVI. In Belgio lege agebatur judiciaria in hæreticos sæveritas, cum divina misericordia insigni miraculo fideles suos ab hæresi, quæ plures pietatis specie fascinabat, deterrere voluit hoc anno, quod ex Christiano Massæo (a) ita repetit Bredenbachius: *Scribit Christianus Massæus chronicon libro vigesimo anno salutis MDXXVII. die xx. julii Tornaci Lutheranum quendam nomine Henricum fuisse combustum: is (ut ait Massæus) sequenti nocte sociis in carcere totus ardens apparuit, illis præ timore clamantibus ait:* Nisi ab errore cessetis, mecum peribitis in æternum. *Excitatus clamore carcerarius consules urbis advocavit: dicunt illis vincti:* Facite de nobis quod volueritis modo prius confiteamur, ne cum Henrico pereamus. *Hæc Massæus.*

(a) *Massæus chron. lib. 20. & ex eo Bredenbac. in apolog. pag. 181.*

Hæreticus post supplicium socios edocet de paratis inferorum pœnis.

Adderem & alterum si tam scripto probare possem, quam propter fidem ejus qui mihi narravit: nihil de eo dubito. Fuit mihi in hac schola Embricensi laborum socius Petrus Homphæus, non ille, qui postea factus est hujus collegii decanus, vir æterna memoria dignus, sed hujus patruelis. Is aliquando e sua patria navigio descendens secum habuit præter cæteros in eadem nave duos monachos: Hos cum quidam factionis Lutheranæ miris contumeliis, conviciis, & disputandi contentionibus exagitaret, alter monachorum placidis quidem verbis, sed rationibus tam gravibus obviavit, ut ille nihil haberet quod contra diceret. Cœpit itaque devovendo se inficiari vera esse quæ dicerentur a monacho: Si (*inquit*) ista se ita habent, perdat me subitanea morte hoc loco Deus; *atque una cum ipso verbo efflavit animam: hæc ille mihi & multis aliis a se visa & audita retulit. Quæ in commentariis Sleidani & aliis libris leguntur viris prudentibus, ipsis legenda & expendenda relinquo: tametsi Sleidanus exempla omnium clarissima omisit, quorum narrandorum illi fuisset occasio præsentissima.*

Hæreticus alius blasphemando repentina morte affectus. Sleidanus infidus in scribendis miraculis quæ contigere.

In Galliis ineunte februario hujus anni LXXXVII.
Antonius de Pratis archiepiscopus Senonensis, idemque extremo anno creatus Cardinalis, ut dicetur inferius (b), Parisiis insignem synodum provincialem celebravit, [1] in qua recentiorum novatorum hæreses damnatæ, ac plura sanctissima decreta ad Gallos ab errorum labe vindicandos edita fuerunt: ac primum quidem recensitis Lutheri hæresibus perculit anathemate omnes, qui fidem Romanæ ecclesiæ abjicerent, atque in eos sine ullo ordinis discrimine legum severitatem adhibendam sanxit: tum monuit suffraganeos ut loca hæreticæ contagionis suspecta adirent (c), a vicinis de prodendis hæreticis sacramentum exigerent, & urbium magistratus jurejurando adigerent contra hæreticos publicam opem se allaturos.

(b) *Clem. lib. brev. ann. 1527. pag. 418.*

Senonensis synodus adversos Lutheranos.

(c) *Ext. ejus acta to. 4. concil. par. 2. pag. 149.*

Antonius miseratione divina tit. S. Anastasiæ sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ presbyter Cardinalis, archiepiscopus Senonensis, Galliarum & Germaniæ primas, ac Franciæ cancellarius, universis præsens hoc scriptum inspecturis salutem in eo, qui est omnium vera salus.

Inter cunctas pastoralis officii solicitudines quibus premimur incessanter, illa fortius nos angit, ut cunctis hæreticis de finibus Christianorum expulsis, suisque falsis & virulentis scriptis ac pestilentibus doctrinis penitus extirpatis, fides catholica quæ solidæ semper fuit subnixa petræ, integra illibataque permaneat, ac populus Christianus nostræ potissimum provinciæ in fidei synceritate [quolibet obscuritatis semoto velamine] immobilis inviolatusque persistat. Sane prospicientes quod non sine gravi displicentia referimus insurrexisse nonnullos pseudochristos, ac pseudoprophetas, quorum dux ac vexillifer est Martinus Lutherus, qui a veritate excidentes nonnullos ac pene infinitos, etiamsi fieri possit, electos, ut est apud Matthæum (d), *ad errores inducunt, homines haud dubie hæresiarchas fastuosos, seditiosos*

De novis hæresibus præfatio.

(d) *Matth. 24.*

NOTÆ [1] Parisiense concilium provinciale cum hoc anno male conjungitur in Annalibus. Cum enim more veteri Gallicano annus *a Paschate sumeretur*, ut in præfatione concilii Lugdunensis hoc pariter anno celebrati asseritur, dies III. februarii anni 1527. quæ adscripta est literis Archiepiscopi Senonensis in prima synodi sessione datis, exhibet anni 1528. exordium. Mansit autem usque ad diem IX. octobris ejusdem anni, ut exprimitur in secunda parte decretorum ejusdem concilii. Acta illa distinguuntur in partes duas, quarum alia canones XVI. complexa impia Lutheranorum, Anabaptistarum & Sacramentariorum dogmata proscribit; altera vero canones ad morum reformationem spectantes quadraginta exhibet. Inter hos canones multi occurrunt quos dein Tridentinum concilium confirmavit. MANSI

sos, luciferiana superbia ac rabie lupina erectos, ac demum quales Apostolus ad Timotheum (a) graphice describit suisque pingit coloribus, & ad amussim exprimit, qui rursus, ut inquit Petrus (b), sectas perditas ac damnatas introducunt libertatem promittentes, cum ipsi sint servi corruptionis in maximam certe reipublicæ Christianæ perniciem & jacturam; ac tandem, nisi cito occurratur, ruinam & eversionem utpote quos non pudet novas hæreses effingere, sed etiam satagunt ac studunt veteres & jamdiu per ecclesiam sopitas instaurare, & inter hæc primum de sacramentis ecclesiæ multum perniciose dogmatizant, affirmantes laicos & mulierculas æque ac presbyteros posse absolvere; & quod hactenus fuit inauditum, laicis ut sacerdotibus Eucharistiæ consecrationem permittunt. Inter sacerdotes & plebem nihil interesse dicunt, sed omnes sacerdotes putant quicumque sunt Christiani. In clericis in sacris ordinibus constitutis cœlibatum non admittunt, monachis & aliis voto obstrictis libertatem lasciviendi indulgent, quibus relicto velo & abjecta cuculla ad sæculum redeundi facultatem relaxant, & apostasiam permittunt: Romanorum Pontificum decreta, decretales epistolas etiam & canones conciliares enervare contendunt: veteres ecclesiæ cerimonias ac receptas tot annis laudabiles, consuetudines ridiculas censent, & ut ad impietatis cumulum addant, sacram scripturam figere ac refigere non dubitant, ac relicto sensu patrum orthodoxorum vellicare, & ad suum sensum reprobum contorquere conviciis semper & maledicentiis pleni, & non solum aceto perfusi, sed ubique veneno respersi articulos insuper infinitos, quos non magnopere attinet referre, disseminant, aut scandalosos aut temerarios aut blasphemos aut piarum aurium offensivos, ac tandem super exitiali pestilentique dogmatum veneno pleraque alia tam fœda ac malevolentia nauseabundi evomunt, ut quasi ex professo habeant speciem ac decorem sanctæ matris Ecclesiæ non habentis maculam neque rugam (c) fœdare, spurcare ac contaminare: veriti ergo ne hoc veneficum virus in nobis credito dominico agro radices ageret: & velut cancer cresceret in perniciem aliorum officii nostri pastoralis esse duximus vepres hujusmodi nocivas falce authoritatis ecclesiasticæ resecare, & plantulam priusquam sobolesceret & in plures serperet, radicitus evellere.

(a) 1. Timoth. 4.
(b) 2. Petr. 2.
(c) Ephes. 5.

LXXXVIII Hinc est quod in hoc nostro provinciali concilio, quod ad corrigendos excessus & extirpandas hæreses juxta Chalcedonense ac Lateranense concilia (d) adunatum est, ad Dei honorem, fidei orthodoxæ exaltationem, ac subditorum nostrorum pacis augmentum, & tranquillitatem duximus, habito suffraganeorum nostrorum consensu, ac multorum divini & humani juris interpretum consilio, his tantis periculis salubriter ac celeriter providendum, antiquos scilicet canones, quorum utique custodes & executores constituimur, aut declarantes, aut renovantes, seu ex potestate nobis concessa interdum adjectione pœnæ communientes; in primis juxta sacrum Lateranense concilium excommunicamus & anathematizamus omnem hæresim extollentem se adversus orthodoxam & catholicam Ecclesiam. Universos insuper qui aliter, quam Romana credit & prædicat ecclesia, credere, & pertinaciter asserere attentant, ejusmodi concilii authoritate velut hæreticos & pertinaces & a communione fidelium separatos declaramus: Ecclesia quippe universa errare non potest, utpote quæ regitur Spiritu veritatis (e) secum manente in æternum, & cum qua Christus manet usque ad consummationem sæculi (f): quæ etsi diversa, & nonnunquam, quod sæpius neoterici hæretici objiciunt, pugnantia proposuerit decreta, nihil tamen est in tanta decretorum multitudine, quod fidei orthodoxæ adversetur, sed ab uno eodemque Spiritu edocta fuit, ut ita pro conditione temporum statueret, ut visum fuerit conducibilius: ejusdemque concilii authoritate credentes receptatores, defensores, & fautores hæreticorum excommunicationi subjacere decernimus (g).

(d) Cap. Quoniam 18. dist. Cap. sicut olim de accus.

Ecclesia non potest errare.

(e) Joan. 14.
(f) Matth. 15.

Pœnæ hæreticorum fautoribus irrogatæ.

(g) Cap. excommunicamus § Credentes.

LXXXIX. Suspectos autem de hæresi, & notatos post unam aut alteram correptionem decernimus ab omnibus devitandos, scientes, ut dicit Apostolus (h), quod subversi sunt & suo plane judicio condemnati; ac subinde, dum intelligunt, se a consortio hominum separatos, rubore plerumque suffusi ad humilitatis gratiam & conciliationis affectum facilius inclinentur, damnati de hæresi, si ad unionem fidei catholicæ redire voluerint, maneant de foro Ecclesiæ, & ad agendam perpetuam pœnitentiam in pane doloris & aqua tristitiæ perpetuo carceri deputentur. Damnati de hæresi, si eam abjurare noluerint, si laici sunt, statim sunt judicio sæculari relinquendi, si clerici præsente potestate sæculari sunt a suis ordinibus degradandi, & pronuntiandum est, ut eos sæcularis judex in suum forum recipiat. Cæterum quia episcoporum numerus per sacros canones ad degradationem requisitus non facile potest adunari; concedimus ut cum sacerdos aut alius in sacris ordinibus constitutus fuerit pro crimine hæresis degradandus, possit accersitis abbatibus aliisque prælatis solus episcopus degradare.

(h) Tit. 3.

Qui

XC. Relapsi sæculari judicio relinquendi.

Qui in hæresim semel abjuratam reciderint, ac velut canes ad vomitum redierint, tanquam palmites aridos in vite manentes foras mittendos decernimus, & sæculari judicio sine ulla audientia relinquendos: relapsos autem in heresim juxta decretum Alexandri IV. declaramus eos, qui in judicio hæresim abjurarunt, & post committunt in ipsa, licet prius hæresis crimen non plene contra ipsos probatum fuisset. Insuper eos, qui una specie hæresis commiserunt, aut in uno fidei articulo erraverunt, & post simpliciter vel generaliter heresim abjurarunt, si ex tunc in aliam speciem hæresis commiserint, velut relapsos in hæresim decernimus judicandos. Pluribusque interjectis subditur: *Præterea is de cujus lapsu in hæresim ante abjurationem constiterit, vel nunc constat, si post illam hæreticos deducat, acceptet sive associet, vel dona ac munera eis mittat, seu favorem eis impendat qui excusari non possit, merito judicari debet relapsus, cum illum eu approbati a se erroris consequentia non sit dubium id fecisse, novissime abjurans in judicio heresim propter vehementem præsumptionem, si iterato labitur, licet non fuisset pene probata, relapsus dicitur. Cæterum relapsis etsi resipiscentia non profuerit ad evitationem pœnæ temporalis, tamen cum ecclesia nulli claudat gremium redeunti, non sunt ipsis relapsis si pœnituerint & pœnitentiæ signa apparuerint, pœnitentiæ & Eucharistiæ sacramenta deneganda. Qui de heresi deprehensi fuerint sola suspicione notabiles, nisi juxta considerationem suspicionis qualitatemque personæ innocentiam suam congrua purgatione monstraverint, anathematis gladio feriantur, & usque ad satisfactionem condignam ab omnibus evitentur. Hæreticorum (a) bona tanquam reorum læsæ majestatis si laici sint, fisco sæculari applicentur, si vero clerici, ecclesiis a quibus stipendia receperint: confiscationis autem executio non fiat per judicem sæcularem, nisi prius a judice ecclesiastico super crimine sententia pronuntiata extiterit. Cæterum quia intelleximus per nonnulla loca provinciæ nostræ quosdam qui in nulla unquam academia incorporati fuerint, sed in verba Lutheri jurarunt, aut Luthero sunt nequiores monopolia illicita facere & occulta conventicula necnon cum laicis sese in penetralibus domorum recipere, & cum idiotis ac mulierculis conversari, de fide catholica disputare & non secus quam impius Montanus cum suis Priscilla & Maximilla simplicium animos deludere & fascinare inter hæc jactantes se habere spiritum Domini. Propterea ne vitia sub specie virtutum subintrent, præcipimus suffraganeis nostris, ut congregationes hujusmodi occultas & adeo perniciosas prohibeant, ac transgressores pœna condigna puniant; Deus enim qui est lux vera & qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, adeo execratur opera tenebrarum, ut Apostolos in universum mundum prædicaturos missurus præceperit eis aperte quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Rursus etiam intelleximus nonnullos Martini Lutheri libellos perniciosos jampridem cum suo authore a sanctissimis Pontificibus Leone Papa & Hadriano, necnon Clemente Papa moderno damnatos, a nonnullis nihilo secius timore divino & pudore humano prorsus abjectis adhuc evulgari, legi & circumferri; propterea prohibemus sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ne qui cujuscumque conditionis aut status existant, prædicti Lutheri libellos aut qui ab eo & suis sequacibus prodiisse asseruntur, deinceps comparent, habeant & circumferant, aut in concionibus publicis seu privatis confabulationibus laudent, approbent, tueantur aut evulgent. Porro cum secundum Apostolum, alios dedit Dominus Apostolos, alios doctores, alios prophetas, hinc est quod districte juxta sacrum generale Lateranense concilium prohibemus, ne passim liceat cuivis prædicationis officium usurpare, neque ad prædicandum prodeant, nisi quibus aut a jure aut a Papa aut episcopo loci licentia concederetur;* quomodo enim prædicabunt (b) nisi mittantur? *& veritas ipsa dicit in evangelio* (c). Rogate dominum messis ut mittat operarios in messem suam; *Joannes* (d) *quoque Baptista specialis suæ missionis testimonium protulit de scriptura dicens:* Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta (e).

(a) Cap. Vergentis de heret.

Clandestini conventus prohibiti.

(b) Rom. 10.

(c) Matt. 9.

(d) Joan. 1.

(e) Isa. 40.

XCI.

Ordinamus insuper quod suffraganei nostri, si viderint aliqua loca esse de heresi suspecta, per se aut alios idoneos quamcitius ad illa accedant, & ab illis de vicinia exigant (f) sacramentum de prodendis hujusmodi hæreticis ac conventicula illicita facientibus; quibus etiam districte præcipimus, ut ad hæc exequenda diligenter invigilent, & in negotio hujusmodi hæreticæ pravitatis summarie & de plano procedant: & si in expugnando hujusmodi fermento fuerint remissi & negligentes, intelligant se pœnas incursuros, quæ in sacro generali Lateranensi concilio (g) continentur: pœnas insuper reformident contra inquisitores in officio delinquentes in sacro Viennensi concilio promulgatas. Constitutiones (h) autem Urbani V. Clementis V. Bonifacii VIII. diligenter observent suffraganei nostri. Ob-

(f) Cap. Statuta de heret. in sexto.

(g) Dist. Cap. Excommunicamus 1. §. Volumus.

(h) Cap. Volentes de heret. in Clem.

XCII. Rogatus Gallorum Rex, ut hæreticos pellat. *Obsecramus autem per viscera misericordiæ Dei nostri Christianissimum Regem & principem ac dominum nostrum supremum, ut pro suo singulari zelo, miroque affectu & incredibili devotione religionis Christianæ, a suis terris & dominiis universos hæreticos confestim repellat, exterminetque hanc tetram & diram luem hæreticorum, quæ in dies magis ac magis pullulat : res haud dubie inaudita, cum ab initio nascentis Ecclesiæ usque ad hæc novissima tempora regnum hoc Christianissimum, inquit Hieronymus, hæreticorum prodigiosis monstris caruerit.*

XCIII. *Proinde principes orthodoxi, si Christiano nomini consultum esse volunt, si religionis Christianæ ruinam metuunt, necesse est in exterminandis profligandisque hæreticis omnes suos conatus intendant, omnem suam potestatem exerceant; periculum alioqui est, ne Petri navicula operiatur fluctibus ac demergatur in profundum; nunquam enim sic undis jactata est Ecclesiæ navis, sic ventis validis (id est vanis doctrinis) impulsa, sic undique procellis agitata; inde quod Christo in navi dormiente apud Matthæum (a) Apostoli fecerunt, instante naufragio clamemus necesse est & dicamus :* Domine salva nos; perimus.

(a) Matth. 8.

XCIV. Data magistratibus imperia. *Novissime ordinamus, quod rectores & consules civitatum juxta sacrum generale Lateranense concilium corporaliter præstent sacramentum, quod fideliter & efficaciter Ecclesiam in hujusmodi negotio hæresis (cum fuerint requisiti) juxta suum officium pro viribus adjuvabunt, manusque porrigent adjutrices : episcopi autem vel inquisitores, dum in hujusmodi negotio procedunt, & a sæcularibus judicibus forsan excommunicatis subsidia postulant, nullam ex participatione hujusmodi excommunicationem incurrant. Præcipimus tandem singulis suffraganeis nostris, ut hoc nostrum tam salubre, tamque pro conditione temporum necessarium statutum suis statutis synodalibus adiiciant, ac in prima eorum synodo faciant publicari. Dat. Parisiis in prima sessione concilii nostri facta apud fratres eremitas S. Augustini anno Domini MDXXVII. die* III. *februarii.*

XCV. Decretum de Ecclesiæ auctoritate. Addita sunt plura decreta ecclesiastica sacræ scripturæ oraculis contexta pro asserenda fide orthodoxa atque hæreticorum argutiis divinæ authoritatis clypeo repellendis. Primum itaque ex Matthæo (*b*), Paulo (*c*), Osea (*d*), Davide (*e*), Petro (*f*), & Joanne (*g*) unam esse & sanctam Ecclesiam, quæ neque falli neque fallere possit probatur, ac demum concluditur : *Una igitur sancta & infallibilis Ecclesia, quæ nec a charitate decidere potest, nec ab orthodoxa fide deviare, cujus authoritatem, qui in fide & moribus secutus non fuerit, quasi Deum abnegaverit cui gloria in Ecclesia & Christo Jesu in omnes generationes infideli deterior habeatur.*

(*b*) Matt. 16. 19. 28. (*c*) Eph. 4. 5. 1. Tim. 3. (*d*) Osea 2. (*e*) Psal. 120. 128. (*f*) 1. Pet. 3. (*g*) Jo. 14. 17. Apoc. 21.

XCVI. Convulsa secundo decreto (*h*) est alia hæresis novatorum, qui cum sacris oraculis Ecclesiæ unitatem, sanctitatem, authoritatemque negare non possent, illud inane diffugium captabant, ut Ecclesiam dicerent invisibilem; quod insigne mendacium ita fuit convictum : *Cum adeo explorata sit ex scripturis tum unitas Ecclesiæ, tum sanctitas, ut qui secus ausit affirmare, manifestæ statim impietatis convincatur, apertissimum autem in hæreticos argumentum, & quo minore negotio contundi queant, sit ejus authoritas, cujus definitiones & decreta propter sui claritatem non facile sint cavillis & tergiversationibus obnoxia; operæ pretium se facturos esse putaverunt, si quam inficiari non possunt, dolo tandem & versutiis eludant : id quod tum demum assecuti fuerint, si pro sententia Lutheranorum invisibilis & tota spiritualis, ac perinde nobis incognita credatur Ecclesia : nam quis futurus contentionis modus, ubi provocatur ad judicem, qui nec inveniri, nec inventus internosci possit? atqui inquit Christus (i) :* si te corripientem frater tuus non audierit, dic Ecclesiæ : *quid autem crassius aut quid inutilius fingi possit, si prorsus occulta sit & impervestigabilis Ecclesia, cujus majores natu admonet Apostolus (k) universo gregi non quidem invisibili attendere, in quo eos Spiritus sanctus posuerat episcopos ad regendam Ecclesiam Dei? nunquid invisibilis illa, a qua pro Petro, cum carcere teneretur, assidua fieret oratio; (l) aut in qua Timotheum conservari docet (m) Apostolus? Non igitur fide tantum & internis charismatibus, sed confessione fidei & externa ac visibili sacramentorum participatione constat, semperque constitit Ecclesia, quæ ab ipsis incunabulis communi & præscripta unius & ejusdem fidei protestatione non caruit.* Unum corpus, *inquit Paulus (n)*, unus Spiritus, unus Dominus, una fides. *Sed ne ab his invisibilibus tantum pendere videretur Ecclesia :* Unum, *adiecit*, baptisma; etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus (*o*) sive Judæi sive gentiles, sive servi, sive liberi : omnes in uno Spiritu potati sumus. *Quisquis igitur tergiversandi studio invisibilem & incertis sedibus errantem dixerit Ecclesiam, non hæresim tantum dixisse, sed hæresum omnium puteum fodisse judicetur.*

(*h*) Conc. Senon. decr. 2.

Confutati qui invisibilem dicunt.

(*i*) Matt. 18.

(*k*) Act. 20.

Visibilem esse Ecclesiam demonstratur.

(*l*) Act. 12.

(*m*) 1. Timoth. 3.

(*n*) Ephes. 4.

(*o*) 1. Cor. 12.

XCVII. Retusa est tertio decreto (a) eorumdem improbitas & impudentia, qui ex Lutheranis deliramentis conciliorum authoritatem evertebant: ex quo ostensum est, data cuique quidlibet sentiendi libertate, omnes veteres hæreses instaurandas, novasque temere confingendas: *Absurdum*, pergunt acta synodalia, *non ab re videri possit, si tanto studio veteri synagogæ (b) Deus affuit, ut si quid in lege difficile vel ambiguum occurreret, quod citra controversiam a judicibus & legis peritis absolvi non posset, designato tamen cœtu non careret, cujus arbitrio res tota finiretur; Ecclesiam autem longe synagoga potiorem ita necessariis destituat auxiliis, ut prorsus non habeat cui, suborta de fide quæstione, tuto satis inniti possit: proinde cum certa sit & infallibilis Ecclesiæ regula, nec aliquando invisibilitatis prætextu tandem eludi queat, ea profecto sacris generalibus conciliis authoritas derogari non potest, quæ proxime universalem repræsentant Ecclesiam. His enim conciliis si ea decernendi, quæ ad sinceritatem fidei & extirpationem hæresum, Ecclesiæ reformationem, & morum integritatem pertinent, potestas adimatur, nihil certum, nihil stabile futurum est, nihil denique, quo hæreticus ab orthodoxo possit internosci; cum ille frequenter tum impendio loquacior, tum pervicacior pluribus licet perperam intellectis scripturarum testimoniis falso glorietur: nec erat quo veterum quondam hæreticorum retunderentur insultus, nisi ecclesiastici proceres Apostolorum exemplo concilia celebrassent (c), quibus sancti Spiritus authoritatem ferocientibus illis, & rerum humanarum scientia tumentibus opponerent quo fit, ut si conciliorum authoritati sub hac temporum calamitate tantillum deperent, protinus velut ab inferis suscitandæ sint damnatæ hæreses, neque defuturi sint, qui hinc Ario, inde Nestorio, cæterisque id genus pestibus, palam subscribere non formident. Etsi autem nonnihil quoque laicorum intersit, quid credendum sit quid agendum; id tamen ab Apostolis [quibus succedunt episcopi] legimus observatum (d) ut sive murmuri Græcorum occurrendum foret, seu pacanda super legalibus oborta seditio, non centurionem (e) non promiscuam e plebe multitudinem accerserent, sed præsentem sibi Spiritum sanctum affirmarent, (f) cujus instinctu quod justum esset & æquum sanciretur: quod si, ubi duo vel tres in nomine Domini congregantur (g) [licet sibi ipsis relicti falli possint] continuo tamen in medio eorum sit Dominus; quanto magis ubi summus Pontifex cæterique primores ecclesiastici conveniunt, ut hæresibus subinde pullulantibus occurrant, & dominicum agrum subortis expurgent zizaniis? Sancta igitur & inviolabilis est sacrorum conciliorum universalem authoritas, cui quisquis pertinacius refragatur, hostis fidei jure optimo censeri debet.*

(a) Synod. Senonen. dec. 3. Bochell. l. 5. tit. 20. cap. 42.

(b) Deuter. 17.

Refutati qui authoritatem conciliorum temnunt.

(c) Act. 6. & 15.

(d) Act. 6.

(e) Act. 15.

(f) Act. 17.

(g) Matth. 18.

Quarto decreto probatum est spectare ad Ecclesiam sacras scripturas a profanis distinguere, tum de illarum vero sensu ferre sententiam, nec ulla alia ratione hæreticos convinci: *Obortis igitur*, ait synodus, *de fide dissidiis, frustra sæpe scriptura consulitur, nisi Ecclesiæ certa & infallibilis litem dirimat authoritas, quæ canonicum librum ab apocrypho catholicum sensum ab hæretico, germanum ab adulterino discernat. Hac nempe velut internuntia patrum & sacrorum conciliorum organis Spiritus Sanctus docet nos omnia, & suggerit nobis omnia, sine quorum auspiciis, qui scripturæ sacræ sensum habere se jactitant, non intelligunt quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, sed videntes non vident, & audientes non audiunt.* XCVIII.

Scripturæ verus sensus ab ecclesia indicandus.

Præterea contendentibus hæreticis ad eludendas Ecclesiæ traditiones, non alia credenda, quam quæ in scripturis sacris expresse continentur, obstruitur os quinto decreto ac demonstratur nonnulla credenda, quæ a Christo vel Apostolis ipsis familiari colloquio, & majorum traditione ad nos pervenerunt: *Ubi quæso*, ait synodus (h); *scriptum est illud, quod a Christo dictum commemorat Apostolus (i):* Beatius est magis dare quam accipere? *quis scripto redegit ea, quæ per dies a resurrectione quadraginta Dominus cum discipulis de regno Dei disseruit (k), atque alia id genus multa, quæ si scribantur per singula, nec ipsum mundum juxta Joannem (l) arbitramur posse capere, eos qui scribendi sunt libros? quibus non longe sunt aliena symbolum illud Apostolorum, & quod sine unctione non fit confirmationis sacramentum, & in superbenedicto missæ sacrificio aqua vino misceatur, aut fideles vivificæ crucis signo frontem communiant, pluraque id genus, quæ velut ex receptione quadam & quasi per manus ab Apostolis emanarunt. Hinc Paulus non eas tantum traditiones jubet a Thessalonicensibus (m) observari quas per epistolam, sed etiam quas per sermonem didicissent: neque prætermisisse putandus est cætera, quæ circa venerandum Eucharistiæ sacramentum Corinthiis sese dispositurum cum venisset ultro spoponderat; quorum plurima licet a Christo forte non sunt instituta, id tamen ratum est, quod dictante Spiritu Sancto Apostoli tradiderunt, veluti quod Christus ipse tradidit (n), & in sui commemorationem fieri præcepit. Oportet itaque* XCIX.

Omnia Christi oracula non sunt scripta.

(h) Concil. 50. nomen debr. 5.

(i) Act. 10.

(k) Act. 2.

(l) Joann. 21.

(m) 2. Thess. 2.

Traditioni credendum est.

(n) 1. Cor. 11. Cy. in serm. de abl. Cass. coll. 21. c. 12.

que nos authoritati patrum, consuetudinique majorum usque ad tantum tempus, per tantam annorum seriem protelatæ, etiam non percepta ratione, credere, eamque, ut antiquitus tradita est, jugi observantia ac reverentia custodire: quam si quis eo prætextu pertinacius reiiciat, quod non legitur in Scripturis sacris, ut hæreticus & schismaticus habeatur.

C.

(a) Concil. Senonen. decr. 6.

Constitutiones non sunt puræ humanæ.

Constabilitæ decreto sexto (a) sanctiones Ecclesiæ, quæ licet humanæ sint, eo quod ab hominibus latæ, non tamen pure humanæ sunt, cum earum authores divinus spiritus rexerit, convictique hæretici ex deuteronomii decimo septimo, capitali supplicio afficiendos eos, qui summi sacerdotis imperio parere detrectarent: Christum edixisse (b), ob morum impuritatem a sacerdotum obsequio non discedendum: *Omnia quæcumque dixerint vobis servate & facite*; commendasse (c), eos, quibus suam Ecclesiam regendam committebat: *Qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit*. Adductæ plures aliæ sacræ sententiæ, ex quibus hæc sancita sunt: *In omnibus igitur, in quibus, nihil certi definivit scriptura, mos populi Dei, & instituta majorum pro lege habenda sunt, & sicut prævaricatores divinarum legum contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi.*

(b) Matth. 23.

(c) Luc. 16.

CI.

(d) Concil. Senonen. decret. 7. De servanda qudragesima.

Jejuniorum vetus observantia septimo (d) contra hæreticorum grunnitus confirmata: Institutum itaque ab Apostolis, quadragesimale jejunium ita comprobatur: *Quo Christi fideles non tam Mosen aut Eliam, quam Christum imitati totius anni decimam exolverent: quæ vero a Calixto martyre in quatuor anni partes discreta sunt jejunia quarti, quinti, septimi, & decimi mensis, legem referunt, ac figuram adimplent, & velut quædam nostri temporis primitiæ sub illis quatuor anni partibus offeruntur, ea quidem observantia, ut duodenarius dierum numerus duodecim mensium numero respondeat: neque dissimili religione statuta sunt cætera vigiliarum jejunia, quo puriores sacris solemnitatibus accedamus. Cæterum quod ad ciborum delectum attinet; etsi jam olim exoleverit vetus illa Mosaicæ legis servitus, quam umbram futurorum Apostolus appellat (e), nec jam aliquid commune dicendum sit aut immundum; nihil tamen sanctius, nihil utilius potuit institui, quo pruriens carnis lascivia frænaretur, quam ut jejuniorum & statutis ab Ecclesia abstinentiæ diebus a carnis esu temperantes cibis tantum aridioribus vesceremur. Neque profecto minor esse debet apud nos sacrosanctæ matris Ecclesiæ authoritas, quam apud filios Rechab morituri patris imperium, qui ne patris edictum violarent, a vino perpetuo abstinuerunt (f). Si quis igitur Arianorum hujusmodi errorem mille ab hinc annis damnatum, & a Joviniano, Vigilantio, Waldensibus, Wicleffo, Hussitis, ac novissimis istis diebus a Luthero & sequacibus suscitatum secutus quadragesimale jejunium non tam terrena cogitatione initiatum, quam cœlesti majestate consecratum, & cætera ecclesiastica jejunia vel præscriptas a patribus abstinentias non observaverit, aut non observandas decreverit, sacrorum conciliorum authoritate anathema sit.* Cum non minus libidini, quam gulæ inservirent hæretici, cœlibatum sacerdotum omni contentione oppugnantibus, hoc decretum objectum est (g).

(e) Heb. 10. Coloss. 2.

(f) De consecr. dist. 3. ca Jejunia a pluralitis.

(g) Concil. decret. 8.

CII.

Non satis esse visum est Lutheranæ factionis authoribus, si quis in sordibus est sordescat adhuc (h), nisi luciferiana quadam malitia magnam stellarum partem secum traherent, qui jam dudum impudicitiæ fræna laxassent, multo plurimos in sacrilegos incestus, & nefanda prodigiosæ libidinis exempla secum præcipites agerent; ut enim qui lascivia diffluebant plures haberent sui similes, & coacervata multitudine suam utcumque turpitudinem obumbrarent, in eam proruperunt audaciam, ut sacerdotes evangelicos nulla cælibatus lege teneri velint, sed contra totius Ecclesiæ ritum & præscriptam ab eius incunabulis consuetudinem liberas quibuscumque post adeptum sacerdotium affirment nuptias: leviticis quidem sacerdotibus (i) licita fuere conjugia, utpote qui paucis tantum diebus sua vice ministrarent, & eu ea tantum tribus jure successionis sacerdotio fungerentur: neque voluit orientalis ecclesia (k) suos ea severitate coerceri, ut contractis primum matrimoniis uti non liceret. At sacerdotio Christi, utpote sublimiori & excellentiori superinductas aliquando fuisse de jure nuptias exemplo caret, & tanquam ab Apostolis interdictum secundo Carthaginensi concilio (l) prohibetur: neque potuit quidquam illo sanctius institui, quo ministri puriores sacris accedant altaribus, & jugi pene sacramentorum administrationi reddantur aptiores, quam neminem nec ad subdiaconatum quidem admitti, qui non sese voto perpetuæ castitatis adstrinnisset: etenim si lege veteri (m) ii tantum sanctis panibus vescebantur, qui ab uxoribus mundi forent; si procul a suis domibus habitabant, quibus sua vice sacrificandum erat, ne conjugum forte pollurerentur amplexibus; si quibus orandum est a conjugali commercio sit ad tempus abstinendum (n); si denique a viduis (o),

(h) Apoc. 32.

De cœlibatu sacerdotum.

(i) Levit. 21.

(k) 1. p. 24. Amb. in 1. ad Ti. c. 3.

(l) C. 2. di. 32. cap. si quis.

(m) 1. Reg. 21. 82. dist. cap. proposuisti.

(n) 1. Cor. 7.

(o) 1. Timoth. 3.

quas suis sumptibus Ecclesia quondam alendas admittebat, continentiæ votum enegerit, inre quidem optimo a summis Pontificibus & sanctis Ecclesiæ conciliis indictum est, ut qui sacris ultro sese ordinibus manciparent, perpetuo cœlibatus vinculo nectErentur : nam qui sine uxore est, solicitus est (*a*) quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore est, solicitus est, quæ sunt mundi quomodo placeat uxori & divisus est; *degravat quippe animum, & ad terrena deiicit usus matrimonii, amor liberorum avarum & solicitum reddit. Quisquis igitur contra sacrorum conciliorum* (b) *& patrum decreta sacerdotes, diaconos, aut subdiaconos lege cœlibatus non teneri docuerit, aut liberas illis concesserit nuptias, inter hæreticos omni tergiversatione rejecta numeretur.*

(a) 1. Cor. 7.
(b) Carthag. 2. c. 2. Carthag. c. 2. Tolet. 1094.

CIII.
De votis monasticis.
(c) Conc. Sen. decr. 9.
(d) Decr. 9. a Ps. 140.

Tum defensa fuere (*e*) contra pietatis hostes vota, ac præsertim monastica, & demonstratum veram libertatem in virtute ac spiritu collocandam : *Non absimili sane versutia*, ajunt acta synodalia, *veritatis inversores declinaverunt in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis* (*d*), *dum vota perpetua, & in his potissimum monastica, non vanitatis tantum, sed & impietatis accusant, & abjecta pessimo quidem exemplo cuculla, ad sacrilegas se convertunt nuptias; quod infandum apostasiæ genus hac una maxime prætexunt ratione, quasi vota ejuscemodi libertati Christianæ præjudicium afferant, nec satis in nostra sit potestate jugis illa perpetuaque castitas, atque his strophis in desideria carnis pelliciunt* (*e*) *eos, qui paululum effugiunt, libertatem eis promittentes, cum ipsi sint servi corruptionis. At vero nulla major libertas, quam cum repressa carnis tyrannide corpus in obsequium Christi trahitur, nec tam concupiscentia ducimur, quam spiritu, nempe ubi spiritus Domini ibi libertas* (*f*): *nempe quidquam est, quod non possumus in eo, qui nos confortat* (*g*); *Christus, quippe qui non patitur nos tentari supra id quod possumus* (*h*); *sed facit cum tentatione proventum, ut possimus sustinere; cujus auxilio freti inventi sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cælorum* (*i*); *ac proinde certa sit damnatio viduarum, quæ cum luxuriatæ forent* (*k*), *in Christo volebant nubere : turpi certe transfugio primam fidem irritam facientes, non quam baptismo, qui nuptiarum fœdera non respuit, sed juxta expositionem concilii Carthaginensis* (*l*), *quam perpetuæ castitatis professione spopondissent. Ab hoc autem perpetuæ castitatis voto, qui Christum aliquando dehortantem facit, in eum blasphemat & Apostolo contrarius est, qui palam, nec semel tantum ad perpetuæ virginitatis observantiam instigasse legitur* (*m*). *Cæterum cum Christus aperte suadeat ut :* Qui vult perfectus esse (*n*) abneget semetipsum, & tollat crucem suam, vadat & vendat omnia, quæ habet, & det pauperibus; *ad perpetuæ profecto tum obedientiæ tum paupertatis vota cohortatur. Si quis igitur votum aliquod hujusmodi voverit Domino, etiamsi perpetuum fuerit, non faciet irritum verbum suum* (*o*); *sed Deiparæ virginis, Annæ matris, Samuelis, & Rechabitarum exemplo omne quod promiserit implebit; neque tardabit reddere, sed quæ semel de labiis egressa fuerint observabis, & faciet sicut promisit Domino; quandoquidem ruina est* (*p*) *homini devotare sanctos & post vota retractare : quod si quis secus fecerit, aut hæretica pravitate corruptus secus facere licitum esse docuerit, is velut juris tum divini tum naturalis infractor, nedum sacrosanctis conciliis injurius, condigna per suos superiores animadversione plectatur.*

(e) 2. Petr. 2.
(f) 2. Cor. 3.
(g) Phil. 4.
(h) 1. Cor. 10.
(i) Matth. 19.
(k) 1. Timoth. 5.
(l) 279. c. c. sicut bonum.
(m) 1. Cor. 7.
(n) Luc. 9. Matt. 19.
(o) Num. Deuter. Luc. 1. Jeron. 351. Reg. 1.
(p) Proverb. 20.

CIV.
De sacramentis.

Edita etiam in eodem concilio plura alia sanctissima decreta pro sacramentorum veritate adversus novatores asserenda, necnon orthodoxis dogmatibus de expiandis peccatis, fundendis pro defunctis precibus, cultu sanctorum, sacrarum imaginum veneratione, libero arbitrio, fide & operibus, merito, & gratia ab impiarum opinionum argutiis vindicando, de quibus proximo anno dicetur. Cæterum dum Antonius de Prato Senonensis archiepiscopus tuendæ incorruptæ fidei puritati, arcendisque e Gallia novarum hæreseon pestibus studeret, a Clemente cardinalitio galero ornatus est : ad quem hæ datæ literæ (*q*).

Senonensis archiepiscopus Cardinalatu donatus.
(q) Lib. brev. an. 1526. p. 418.

Antonio tit. S. Anastasiæ presbytero Cardinali Senonensi regni Franciæ cancellario.

Dilecte fili. Quod nobis egisti gratias per literas de dignitate Cardinalatus, quem in te contulimus; amamus in eo quidem gratitudinem tuam, verum tibi ipsi ac virtuti, & authoritati tuæ non minus quam nobis eam referre potes, acceptam: cui tu cum semper ornamento futurus fueris, nunc omnino tempus exigit ei ut sis etiam sicuti esse cœpisti, magno adjuvamento, quod non dubitamus te vel pro pietate tua, vel pro hac ipsa dignitate studiose esse facturum. Non ille suo muneri defuit : sed postea Galli Reges politicæ artis fraudibus subornati, inito cum hæreticis fœdere, una hæresi in Gallias aditum aperuere; unde omnia postea, ut suo loco dicetur, cædibus, incendio ac rapinis completa fuere.

Cæ-

CV. B. Hiacynthus miraculis claret.

Cæterum florebat ea tempestate in Polonia B. Hyacinthi gloria multis miraculis, quæ edebat Deus, eorum misertus qui se illius patrocinio commendarent: quibus permotus Clemens ordini Prædicatorum permisit (a), ut horariis precationibus sacrisque anniversariis ejus memoriam in Polonia recolerent.

(a) L. 3. brev. p. 5.

Dilectis filiis prioribus & fratribus domus S. Dominici Cracoviensis ordinis Prædicatorum.

Dilecti filii salutem & apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecistis, quod alias fœlicis recordationis Leo Papa X. prædecessor noster ad instantissimas preces charissimi in Christo filii nostri Sigismundi Poloniæ Regis illustris, certis episcopis tunc expressis ut ad generalem inquisitionem vitæ, sanctitatis & miraculorum B. Hiacynthi fratris ordinis vestri ac socii S. Dominici olim institutoris dicti ordinis procederent, mandavit, ipseque processus per unum ex fratribus domus vestræ clausus & sigillis obsignatus nobis nuper præsentatus, illiusque examinatio tribus ex S. R. E. Cardinalibus ac duobus rotæ auditoribus per nos commissa fuit: & licet ipse Hiacynthus dum in humanis egit ac tempore quo creatori suo spiritum reddidit, ac posteaquam vita functus fuit, plurimis miraculis coruscarit, ac propterea magna Christi fidelium istius regni multitudo ad ecclesiam vestram in qua ipsius beati corpus requiescit assidue confluant, pluresque ejusdem beati intercessione preces suas quas ad Deum effundunt, exaudiri firmiter credant, ipsumque pro beato teneant & venerentur; quia tamen in cathalogo sanctorum annumeratus non est dubitatur an sibi facere liceat; quare venerabilis frater noster Laurentius episcopus Prænestinus Cardinalis sanctorum quatuor coronatorum nuncupatus, dicti regni protector tam præfati Sigismundi Regis quam vestro nomine nobis humiliter supplicavit, ut pro æterni Regis laude & gloria ac ipsius beati reverentia & honore, necnon Ecclesiæ dedecore ac catholicæ religionis splendore populique devotione & salute, vobis singulis annis etiam priusquam ad illius canonizationem processum fuerit, festum & officium ejusdem Hyacinthi de uno confessore cum oratione unius confessoris sub nomine B. Hiacynthi in ecclesiis & domibus vestri ordinis dicti regni ac provinciæ celebrandi & celebrari faciendi licentiam concedere de benignitate apostolica dignaremur. Nos qui fideles quoslibet ad sanctorum Dei venerationem & jugem erga eos devotionem, ut ei a quo omne datum optimum, & omne donum perfectum procedit, placere studeant, prout possumus libenter excitamus, hujusmodi supplicationibus inclinati, vobis & aliis aliarum domorum, necnon monasteriorum monialium seu sororum vestri ordinis, in dicto regno & provincia consistentium, fratribus ac monialibus, seu sororibus, ut de cætero perpetuis temporibus in ecclesiis domorum & monasteriorum vestri ordinis hujusmodi officium & missas in memoriam ejusdem Hiacynthi de uno confessore sub nomine B. Hiacynthi annis singulis altera die post festum Assumptionis B. Virginis immediate sequente, ejusque imaginem depingi facere in ecclesiis domorum & monasteriorum dicti regni & provinciæ, depictam tenere libere & licite valeatis, ordinariorum locorum & cujusvis licentia super hoc minime requisita, authoritate apostolica tenore præsentium licentiam & facultatem concedimus, non obstantibus constitutionibus & ordinationibus apostolicis cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem quod propter præmissa dictus beatus Hiacynthus canonizatus, & catalogo prædicto sanctorum ascriptus non censeatur. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die 11. februarii MDXXVII. pontificatus nostri anno IV.

De eo in sanctorum numerum referendo actum.

B. nomen illi decretum.

CVI. Tartarorum in Lithuaniam irruptio.

Quod ad res Polonicas attinet; Tartari Præcopenses, quos jam ante a Solimanno adversus Polonos vidimus concitatos, iterum ineunte hoc anno per concretas gelu paludes & indurata stagna in Lituaniam irrupere, factisque late variis excursionibus ingentem Christianorum multitudinem in servitutem erant abducturi, cum Ostrogius Polonorum dux tanta celeritate incurrit, ut hostes antequam equos conscendere possent, obtriverit magna ipsorum strage edita, ac septingentis captis: quam victoriam ornarunt quadraginta Christifidelium millia e bar-

NOTÆ [1] CElebre nostra ætate discrimen inter Sanctos & Beatos tota retro antiquitate ignotum nunc primum in historia Ecclesiastica occurrit. Quare ejus exordium hoc anno figendum est, ac omnium primum exemplum in S. Hyacintho exhibitum. Ita tamen beati cultum eidem S. Hyacintho pontifex decrevit, ut non magnopere curaverit de titulo; quem enim in literis hic recitatis *beatum* appellat, in aliis literis datis anno 1530. quibus festum, missam, & officium *S. Hyacinthi* ad omnes illas Poloniæ ecclesias quas Rex cum episcopis delegisset, extendit *Sanctum* nuncupare non renuit. Literæ illæ recitantur a F. Severino Cracoviensi ordinis prædicatorum in vita & Actis canonizationis S. Hyacinthi edit. Romæ anno 1594. ex quo demum scriptore discimus Clementem VIII. anno 1594. supremum illi sanctimoniæ cultum decrevisse. MANSI

e barbarica servitute liberata : suscepta deinde affecto jam anno in Tartariam expeditio equestris, factæque circa Oczacoviam ad Borysthenis ostia excursiones in barbaros, quibus victis ingens a nostris præda acta est.

CVII. Hungaria civilibus bellis laniata.

Geri etiam in Turcam strenue bellum, lapsæque res Hungariæ reparari potuissent, ni duo æmuli Reges Romanorum & Francorum mutuo se laniassent. Cæso ut diximus anno soperiori Ludovico Rege, Ferdinandus Austriacus mox ob veteres inter Fridericum Imperatorem & Matthiam Regem de regni successione pactiones iterum inter Maximilianum & Ludovicum solemni ritu instauratas, de quibus suo loco dictum est, Bohemiæ & Hungariæ regios titulos capessiverat, atque in Bohemiam primum progressus solemni ritu Pragæ diadema sumpsit communi ordinum consensu : inde fortissimo succinctus exercitu in Pannoniam irrupit, cum jam palatinus coactis Posonii procerum comitiis Joannis Scepusiensis comitis electionem irritam pronuntiasset, Ferdinandum vero Regem appellasset, venientique cum suis occurreret : cujus conjunctione confirmatus tantum terrorem Joanni Regi æmulo Ferdinandus injecit, ut ille Budam deseruerit : qua sine cruore potitus trajecto Tibisco illum insecutus est, partaque de ejus ducibus, qui temere prælio dimicare ausi sunt, victoria universa Hungaria depulerit. Fuit ea duorum Regum discordia exitio Hungaris; nam Joannes Rex ad firmandum solium cum Franciscn Gallorum Rege Austriacæ stirpis amplitudini infesto fœdus percusserat : sed cum ægre ex Gallia educi possent auxilia, Sigismundum Regem Poloniæ de suppetiis sibi ferendis solicitarat, ne Austriacos aliena regna invadere pateretur, qui Pannonia occupata postea Poloniæ imminerent : verum ille implicare se eo bello abnuit (a); futurum autem se inter utrumque Regem concordiæ interpretem pollicitus est, cum intestinæ dissensiones illæ Turcis Hungarici regni iterum opprimendæ occasionem præberent. At cum pacis conciliandæ studia elosa essent, ac Joannes Rex a Ferdinando repentina vi deturbatus in Poloniam confugisset, atque una cum Hieronymo Lasco Siradiensi palatino, qui sapientiæ & doctrinæ laude florebat, militaria consilia conruliſset, ab eodem Lasco Achitophele altero persuasus est, ut Solimanni Turcarum Imperatoris contra Austriacum opem imploraret, ut barbaricis armis in regnum restitueretur : ita ex politicæ sapientiæ institutis, quæ toties Christum proculcat, quoties humani commodi spes affulserit, a Christianis ad Austriacæ domus potentiam frangendam Turca provocatus est. Quanra vero hæc politica idolatria in orbem Christianum mala invexerit inferius lugendum erit.

Ferdinandus Bohemica corona redimitus.

Buda potitur.

Joannes Scepusiensis pulsus.

Fœdus init cum Gallo.

Polonum appellat de fœdere.

(a) *Salomon. Neugebavetus ubi sup.*

Repulsus Turcam evocat.

Eodem anno, cum a Turca tum a Lutheranis maxima bellorum pericula Germaniæ imminerent, divina providentia terribili ostento populos admonuit, ut divinam iram placarent, ut refert Hermannus de Kersenbroch in Monasteriensi historia (b) : *Quid*, inquit, *terrificum illud ostentum anno MDXXVII. die undecima octobris a multis hora quarta ante solis exortum in cælo visum portenderit, cum in septentrione maxime fuerit conspicuum res ipsa declaravit : apparuit autem forma brachii incurvati e nubibus protensis, in cujus manu gladius anceps utrinque stellam unam obscuriorem, in acie vero unam reliquis majorem lucidioremque habens : videbatur, in lateribus species gladiolorum sanguinolentorum capitibus humanis permistis apparebant : quod tantum horrorem spectantibus incussit, ut exanimatos propemodum eos fecerit.*

(b) *MS. AlexVII.*

CVIII. Propagata apud Mexicanos religio.

Deficiente porro in multis Europæ locis religione, novos sibi in altero orbe fideles Christus peperit. Insignis enim hic annus fuit ob Mexicanos ad unius Dei cultum traductos : qua de re antequam dicatur exponendum est, ut ii dæmonum laqueis constricti tenerentur. De Mexicanæ gentis traditionibus refert expugnati Mexicani historiæ author plura delira, quæ prætermittimus. Sentiebant (c) de anima eam immortalem esse, atque in altera vita præmiis suppliciisve, ut quisque bene aut male vixisset, affectum iri, quamvis eam veritatem multis errorum additamentis inquinarent. In Regum suorum funeribus ducentos homines jugulabant (d), exsectorumque cordium cruore regium rogum spargebant (hos demortui priocipis futuros servos fingebant.

(c) *Ib.* 300.

Nefandæ eorumdem superstitiones.

(d) *Ib. p.* 301.

CIX.

Consecrabant (e) iidem barbari virgines suis adumbratis numinibus, quæ nunquam templis excedebant, sacra dæmonibus educto sanguine peragebant, ac si virginitatem violasse reperirentur, fera morte una cum viro mulctabantur. Superstitionis vero sacerdotes (f) summum sibi antistitem præficiebant, a quo solemni ritu inaugurabantur Reges, qui in ea inauguratione jubebantur curare, ut sol nitidius incederet, fluerent fontes, pluerent nubes, terra germinaret. Arcana sacrorum seu verius impietatis, nemini laico gravissimis pœnis impositis aperiebant; quorum plures tuendæ dignitatis

(e) *Ib. p.* 305.

(f) *Pag.* 298.

tatis

tatis causa aspernabantur nuptias, in quos, si in stupro deprehensi essent, acerbissime animadvertebatur. Crines prolixos impexosque tenebant, & hi velut humano fastigio ob sanctitatem augustiores censebantur: diebus festivis pingebant variis figuris corpora atro colore pro rituum more, ut deformitate æquare dæmones viderentur.

Magnus sacerdotum numerus.

Quinque millia hominum in solo templo Mexicano, cui Vizilopuchtli nomen erat, idolorum cultui serviebant: cultellis lapideis acutissimis sanguinem pietatis ergo e lingua, e brachiis, e tibiis sibi detrahebant: ante altaria dæmonum ingens surgebat saxum, in quo mactandis hominibus aperiebant pectora, & hyssopo cruore imbuto idola mox aspergebant: mactatorum corda parietibus templorum in memoriam facinoris appendebant.

(a) Pag. 317.

Duo millia deorum (a), quos singulos propeio nomine, munere, & signo distinguebant, & eo amplius, numerabantur.

Pulices & ranæ habitæ pro numinibus.

Inter hos colebant locustam, ne panem voraret; pulices & cimices, ne noctu pungerent; ranas, ut pisces darent: alia animalia propter mansuetudinem, alia propter furorem; solem, aquam, terram ob beneficentiam; tonitrua, fulgetra, fulmina ob terrorem. His & aliis infandis erroribus nondum evangelica luce collustrati tenebantur irretiti, deludebanturque a dæmonibus,

Ludibria dæmonum.

qui tum eorum sacerdotibus, tum principibus, necnon aliis, verum non omnibus, se viscendos obiiciebant. Cum vero mille formis se indueret dæmon, ita illum mille formis adumbrabant, quarum aliquæ adeo deformes, horroris terrorisque plenæ erant, ut stuperent Hispani:

Horrendæ species ab iis susceptæ.

deformem tamen miseri gentiles dæmonem non putabant, qui cum dæmoni crederent, in summam impietatem immanitatemque, religionis specie, erant prolapsi.

CX. Sacrificia immanissima.

Diebus festis, quorum alii aliis celebriores erant, horrendam hominum dæmonibus immolatorum edebant carnificinam, adeo ut ultima die primi mensis centum mancipia mactarent, quorum corda & capita vorabant sacerdotes ipsi, reliquas carnes epulandas mensæ apponebant, non sine multiplici chorearum pompa & luxu; quodque funestius erat,

(b) Pag. 318.

qui mactandi erant, designabant (b) idolum, cui mactari vellent, ac tanquam ad triumphum ducendi forent corrogatis undique muneribus & corollis ornati, lascivientesque tripudiabant.

CXI. Simulata per ludibrium Eucharistia. (c) Ib. p. 320.

Sæva execrandaque alia sacrificiorum genera (c) author recenset; ut homines vivi flammis ad placanda inferna numina exurerentur: ut omnia seminum genera cum humano sanguine permista in idoli speciem conformarent: ad quod deinde partiendum edendumque se mutuo elidérent interdumque suffocarent:

Dæmon in draconis forma adoratus.

ut Quahuticlanenses singulis quadrienniis centum homines sagittis configerent: ut in dracone adorando homines vivos torrerent, semiustulatosque vorarent. Indicta erant etiam a sacerdotibus nonnulla jejunia, quibus solemnes supplicationes decernebantur, eæque demum centum vel ducentorum hominum laniena claudebantur; soli vero & lunæ innumeræ humanæ victimæ singulis annis offerebantur,

In Eclipsibus superstitio inepta adhibita.

si vero luna vel sol ecclipsim paterentur, metuentes ne ea sydera extinguerentur, mœstas flebilesque voces expromentes, se sauciabant cultellis, quaque e fronte, qua e lingua, qua e brachiis, qua e tibiis, qua ex vultu, qua e pectore cruorem fundebant.

CXII.

Æmulatus etiam dæmon jubilei anni inter Christianos celebritatem, recurrentibus singulis quinquaginta duobus annis piacularem inter Mexicanos instituerat, adeo ut e viginti leucarum ambitu populi Mexicum concurrerent.

Jubilæus annus per ludibrium expressus a dæmone.

Jubebantur pervigilio omnium in primis templorum & ædium ignes extingui una cum eo igne inextinguibili, quem colebant; qui si extingueretur, sacerdos in eodem rogo mactandus erat. Tum ad templum in montis vertice situm subibant noctu, in quo novum ignem accendebant, accensosque ex eo ritiones rapientes sacerdotes in Mexicanum templum deferebant, ignemque excitabant, quem mactati hominis cruore lustrabant.

CXIII. (d) Pag. 324. Sacrificium hominis cruci affixi.

Sacrilegi ritus hujusmodi ab aliis populis (d) Tascallatensibus, Chololianis, Tepeacensibus; & aliis, qui alia numina colebant, servabant: pueros puellasque mactabant deo aquarum: quadam celebritate recurrente hominem cruci affixum telis conficiebant; pariter in humili cruce alligato guttur incidebant: modo duas mulieres mactabant, & corda sacerdotum adolescentum collo, qui per urbem trimphali pompa excurrebant, appendebantur.

CXIV. Jejunia imperata a dæmone.

Evolvente se quarto quoque anno, quem numinis annum vocitabant, centum & sexaginta dietum sacerdotibus, laicis vero sexaginra, jejunium solemni ritu indicebatur; quod si quis infringeret, fortunis evertebatur: acerbissimum erat ejusmodi jejunium, quo aquam tantum puram bibere, & pauxillum edere licebat a calentibus cibis, vel delicatis, necnon ab uxoribus se continebant.

Templi dœmoni sacri perfectio fulminibus impedita.

Obibant etiam peregrinationes barbari ad Chololiam e remotis centum leucarum intervallo regionibus, ubi trecenta templa extabant,

quo-

quorum maximum Deo aeris sacrum erat, referebaturque a barbaris ab eo perficiendo fulguribus, tonitruisque, fulminibusque majores fuisse coercitos.

CXV. Castitas devota dæmoni intentato flammarum supplicio.

In provincia vero Teovacanensi juvenes annis quatuor in templis jejunia acerba colebant, castique esse jubebantur, adeo ut deprehensi in stupro ante idola cremarentur, cineresque in aerem jactarentur. Duo ex his singulis noctibus vigilare jubebantur, & quatuor vicibus cruorem cum orationibus fundere, & litare dæmonibus. Habiti illi fuerant in maximo honore a Meteczuma Rege, qui dæmonum familiaritate impliciti plura prædicabant, admirandaque visa illis obiiciebantur. Hi erant gentis Mexicanæ ritus; ex quibus constat ipsos tum idolorum cultores nefandissimos & immanissimos homicidas extitisse, ex quibus sexaginta & amplius myriades Christo adjunctas memorat Mexici expugnati historia: quibus erudiendis quidem iis navari jam opera cœperat biennio ante; hoc vero anno longe majori ardore & feliciore exitu pium opus urgeri cœptum est, duorum episcoporum scilicet Juliani Garciæ ordinis S. Dominici Tlascallatensis ac Joannis Zumarragæ Minoritæ Mexicani auspiciis; etenim ii plures sacerdotes virosque religiosos in vineam Domini traxere, qui quidem initio summos labores sustentarunt, cum nec audirent, nec audirentur: cœperunt vero ipsi virorum nobilium filios lingua Castellana instruere; vicissimque Mexicanam, ut populis Christi lucem exponerent, perdiscere. Maximus vero labor in abigenda uxorum multitudine impendendus fuit; commoniti enim divini præcepti, ut unus vir unica uxore contentus viveret, plurium Hispanorum, qui fræna libidinibus laxabant impura exempla, vagosque eorum concubitus obiiciebant: querebantur etiam Mexicanum genus, sublata uxorum plurium ducendarum licentia, imminutum iri.

Sexaginta myriades Mexicanorum conversæ ad Christum. Episcoporum & sacerdotum adventus in Mexicum.

CXVI. Profuit idola ac templa sustulisse.

At maximo ad rem Christianam inter barbaros constabiliendam præsidio fuit omnia funditus evertisse templa, omniaque idola abolevisse: cum enim nullum haberent locum ad quem pro sacris peragendis convenirent, ad ecclesias confluebant, evangelicos præcones de rebus fidei differentes avidis auribus excipiebant, sacrificii missæ rituum perculsi sanctimonia & majestate attenti aderant, atque adeo acedente interno auræ cælestis afflatu ad sacrum demum baptismatis fontem tanto numero concurrere, ut in Xomilchensi oppido quindecim hominum millia uno die cælesti lavacro expiati fuerint a duobus sacerdotibus, ac non nemo Franciscanus multorum annorum flexu quadringenta hominum millia baptizarit. Et quidem plures a Minoritis quam ab aliis sacro fonte lotos fuisse, refert superior expugnati Mexici historia, additque ipsos sacrilegum usum de fundendo ante idolorum ora cruore e sauciatis membris convertisse in ecclesiasticum ritum, diverberando per majorem hebdomadum flagellis humeros, ad recolenda flagella quibus Christus Jesus pro humani generis salute ad columnam cæsus est; adeo ut instructa religiosa pompa interdum decem millia: immo & quinquaginta, quinimmo centum millia se flagellantium instructis ordinibus eant.

In uno oppido uno die quindecim millia baptismo initiata.

Centum millium Mexicanorum pia flagellatio.

CXXII.

Porro in condenda Mexicana ecclesia profusum aliquot martyrum, qui pro fide ab idolorum cultoribus trucidati sunt, cruorem, memorat author (a): in primis procerum & nobilium filios disciplina Christiana imbuendos sacerdotibus Cortesii imperio tradi jussos; verum aliquos barbaros initio filios occuluisse, vel alios supposuisse, atque in iis Tlaxcallensem dynastam, qui sexaginta uxores alebant, tres filios Christiana religione erudiendos dedisse, sed majorem natu annorum duodecim penes se retinuisse: demum pervulgata re ipsum quoque produxisse, qui brevi Christiana fide & Hispana lingua excultus Christo nomen dedit, accepto in baptismate Christophori nomine: reversus domum impressam adeo menti Christi doctrinam gerebat, ut patrem de uxorum multititudine reprehenderit, ebrietatem damnaverit, ejusque odio etiam vina fuderit, idola omnia quæcumque domi sive in privatorum hominum ædibus reperire potuit, diruperit. Hæc barbarus pater acerbe ferebat, verum aliquandiu, ut majorem natu filium coluit: at dæmone instigante, urgenteque una ex concubinis, illum hoc anno jugulavit, ignibusque injecit, dein ejus matrem interfecit, ne facinus patefaceret: verum detecto scelere impius & barbarus ab Hispanis laqueo interimi jussus est. Similiter consequentibus annis alii plures evangelicos præcones, idola, quæ illi erexerant & adorabant, evertentes, contrucidarunt, de quibus suo loco.

(a) Ia. p. 330.

Nonnulli martyrio affecti.

Neophyti pius ardor.

A Barbaro patre occiditur.

De patre carnifice sumptum supplicium.

CXVIII. Dæmonis fraudes ad barbaros concitandos in Christianos.

Quinetiam ipso initio expugnati Mexici, cum dæmon sæpius, ut dictum est, barbaris videndum se obiiceret, ac suaderet, ut in avita religione perstarent, colerent ejus amicitiam & familiaritatem; minitaretur si ritus profanos abiicerent, non solem, non imbrem, non vitam, non filios se daturum: argueret pusilli animi quod paucos numero Hispanos neci non darent; nonnulli aliquos

His-

Digitized by Google

Hispanos trucidarunt, defendendaque idola suscepere, obiiciebantque Hispanis veteres deos tanta solicitudine aurum non consectatos, ut ipsi consectarentur. Recondebant etiam idola, & cruces superponebant, ut fallerent Hispanos: sed tum contigit, ut dæmones in idolis latentes a cruce fugarentur; ex quo magna admiratione affici cœperunt, & Crucifixi, quem prædicari audiebant vim fateri. Collocarunt etiam tunc nostri pluribus in locis sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, cujus præsentia dæmones fugati sunt: ad id ipsum etiam fatendum adacti sunt dæmones ipsi a sacerdotibus, cum inquirerent cur non amplius, ut consueverant, Americanis intuendos sese obiicerent. Ita sensim dæmon disparuit, cum ad Mexicanos, qui baptismo abluti vel Eucharistia vel cruce muniti erant, accedere non auderet.

Dæmones fugati virtute crucis.

Et præsentia Eucharistiæ.

CXIX.

Aquæ lustralis vis insignis.

Profuit quoque plurimum aqua lustralis ad spectra dæmonum depellenda, superstitionisque gentilitiæ fraudes dissolvendas: cumque Joannæ e Zuviga Marchionissæ vas e Saxo politissimo, in quo idola & cineres, aliæque magicæ res recondi consueverant, delatum esset, ipsa jussit felem, ut in eo vase aquam biberet admoveri: at illud animal nunquam in eo vase, donec aqua lustrali aspersum fuit, bibere voluit; quod inter Mexicanos pietatis ergo pervulgatum fuit. Sæpius etiam cum areret tellus ac sata languerent, decretis solemnibus supplicationibus, cælo missus est tempestivus imber: proximo anno cum tanta pluviæ vis decidisset, ut non modo sata, verum animalia & domus pene mergerentur, habitæ sunt Mexici, Tezcuci, & in aliis oppidis solemnes comparato religioso agmine supplicationes, imberque non sine magna fidei Christianæ comprobatione e cælo facta, repressus est: deinde pluebat iterum, iterumque sol nitidius incedebat, & summa fuit aeris temperies ringente dæmone, incassumque interminante, quantumvis idola distringerentur, atque ejus templa funditus everterentur.

Probata exemplo.

Sacrarum supplicationum vis pro imbre impetrando.

Digitized by Google

I.

Pactiones concordiæ initæ.

ANno a virgineo partu millesimo quingentesimo vigesimo octavo indictione prima ostensæ sunt redintegrandæ publicæ pacis, lapsarumque rerum instaurandarum spes, cum jam inter Hispanum Gallumque de concordiæ formulis conventum esset;

De modo exequendi lis orta.

sed administrorum de ordine perducendæ rei ad exitum argutiis & contentionibus novis evanuerunt: Gallus enim sibi prius obsides filios tradi poscebat, oblato Anglo fidejussore, quam exercitum ex Italia revocaret; Cæsar vero prius avelli Lautrechium ex Italia postulabat: bellumque majori quam ante animorum ardore gestum, ac læta rerum Gallicarum initia successu caruerunt; cum interea ob hæc principum catholicorum bella, ab hæreticis, quos impunitas scelerum armabat audacia, religioni maxima detrimenta illata fuere.

Conceptæ a Gallo spes ingentes.

Præsidebat Gallus florentissimo suo exercitui, quem ductabat Lautrechius, adeo ut regnum Neapolitanum atque Insubriam Cæsari se erepturum fingeret animo (*a*); præterea in alia ditione cæsarea atrox adeo bellum gesturum, ut Cæsarem ad restituendos ipsi obsides natos adacturum putaret (*b*) missoque Longavalle oratore ad Clementem Pontificem, in armorum societatem illum trahere, niteretur ad offensas Apostolicæ sedis vindicandas:

(*a*) *L.2. lit. princ. pag.82.*
(*b*) *Ibid. pag.81.*

Sollicitatus Clemens, ut injurias ulciscatur.

jure quidem pellendos Italia Hispanos, qui tam inique & immaniter Romanam ecclesiam oppressissent, ac præficiendum regno Neapolitano novum Regem videbatur; sed ancipites & incerti bellorum exitus ab iis deterruerunt Pontificem (qui etiam pertimescebat ne suscepto cum Cæsare novo bello nulla postea conciliandæ inter illum & Francorum Regem pacis ratio iniri posset) ne Lutheranæ hæresi major sæviendi licentia permitteretur; tum ne Germania universa a sede Apostolica desciceret, nefaria enim hujusmodi consilia agitare cæperant impii, qui ad defectionem cæteros adducere in Ratisponensibus conventibus moliebantur, de quibus inferius.

Deterritus ne Germania ab ecclesia deficiat.

II.

Increbrescebant præterea rumores novum in Germaniæ finibus conflari bellum, atque ideo tutius Clemens interpretem pacis agere interea, rerumque successus tranquillo animo expectare, quam novis se obiicere periculis censuit. Itaque fœderatorum Regum oratori respondit, decrevisse communis parentis gerere officium, nec pacis actionem posse abrumpere, cum Cæsar anno superiori tertia augusti die literis regia manu exaratis spopondisset pacis rationes pontificio arbitrio se commissurum, atque etiam Franciscus Quinonius cæsareo nomine affirmasset publicam pacem ad Pontificis arbitrium componendam, itaque prius episcopum Pistoriensem in Hispaniam se legaturum, ut experiatur an inania verba daret Cæsar, an ea operibus ornare velit;

Illius Responsum.

si vero ille pacis consiliis non assenserit, his legibus cum Gallo & Anglo se armorum societatem coiturum, ut nullam ipsi cum Cæsare concordiam inconsulta sede Apostolica faciant: ut ante fœderis promulgationem sua apud Venetos authoritate perficiant, ut Ravenna & Cervia Romanæ ecclesiæ restituantur: ut de modis Rhegii ac Mutinæ ecclesiasticæ ditioni restituendarum consuleretur; ut regno Neapolitano, cum bello partum fuerit, ad pontificiam voluntatem Rex præficiatur, cujus etiam partem, quæ ditioni ecclesiasticæ conjuncta est, ex formula a Leone X. præscripta Romanæ ecclesiæ imperiio adiici voluit: ut denique Etruriæ & Insubriæ rebus consultum foret;

Cur Regibus Clemens non se conjunxerit.

de quibus Baptista Sanga, qui Clementi ab epistolis erat, nona februarii die ad protonotarium Gambaram apostolicum in aula Anglica internuntium literas dedit (*c*), ut pontificiarum voluntatum æquitatem Anglo Regi exponeret, eumque hortaretur, ne ægre ferret si Regum fœderi non accederet, cum exhaustis viribus, dissipatisque ecclesiasticæ ditionis opibus, nullum communi hosti damnum facere, sed illius tantum iram asperare posset, adeo ut Italiæ omnis libertas, si vinceret, peritura esset.

(*c*) *Ext. ibid. pag. 81.*

Pontificiarum rerum miser status.

Et quidem miserum prorsus pontificiarum rerum statum hoc tempore fuisse, & iniqua nonnullorum cupidine dejectas, plangit Jacobus Sadoletus episcopus Carpentoractensis hisce verbis (*d*).

(*d*) *Sadol. l.1. epist. pag.37.*

III.

Non sunt mala nostra ejusmodi, ut si in una parte offensum sit, in altera sit prospere actum; sed cum uno interitu omnia jaceant prostrata, ubi amplius spe nulla nitamur non habemus, nisi ad eum solum respiciamus, qui altissimum posuit refugium suum, quo videlicet neque mali flagellum aliquod, neque fortunæ temeritas potest aspirare: quod equidem oro optoque quotidie, ut ita fiat; sed si cæteris non possim, mihi quidem ipsi consulere potui, habeoque constitutum, nequaquam amplius posthac a summo Dei cultu ac famulatu me sejungere, cui uni sum dicatus ac deditus hoc arctiore fidei & devotionis vinculo, quam plerique, quod cognovi meam illi salutem & libertatem esse curæ. Itaque certum est quod tempus vitæ mihi re-

Consilia Deo non conjuncta infeliciter exeunt.

li-

Digitized by Google

liquum fuerit, id omne ad Dei immortalis cultum & artium optimarum studia conferre, quod scribo ad te aliquanto liberius; sensi enim te numquam abhorrere a talibus consiliis, quæ cum Deo conjuncta sunt, quæ qui deludere & aspernari solebant, cum opes & potentias nimium sectarentur, intellexerunt ipso eventu docti, falso se consilio a veris rationibus aberrasse, &c. Carpentoracti III. *non. februarii MDXXVIII.*

IV. Assurgere dein pontificiæ res paulatim cœpere (*a*) Gallici exercitus opera, qui duce Lautrechio per Æmiliam ac Picenum in quibus aliquot urbes, quæ a Clemente defecerant, ut Imola, Ariminumque, Joanne Saxatelio & Sigismundo Malatesta deturbatis, ad Ecclesiæ imperium certis pactionibus redierunt, irrupit in Neapolitanum regnum, in quo a populis Hispani imperii pertæsis avide exceptus Germanos ex urbe Roma divulsit. Minitabantur illi ferociter reliquias ejusdem urbis abolere; sed demum placati auro a Pontifice ad tuendum Neapolitanum regnum decima septima februarii ægre abscesserunt (*b*): ac mox Amicus Arsolus militari succinctus manu Romam procurrit, eam in Pontificis potestatem redegit, omnesque Germanos, qui in domibus residui erant, contrucidavit: quos dum perquirebat (*c*) plures a suis prædæ factæ. Egressa ex urbe omnibus ornamentis spoliata quinque millia Germanorum tantum, nam cæteros pestis consumpserat; ut refertur in literis ad Paulum Crescentium internuntium pontificium in Gallico exercitu scriptis; ac reliquum exercitum cæsareum tam ex Italis & Hispanis, qui partim Romæ, partim in regno Neapolitano egerant, ad Hispanorum sex millia, Italorum quatuor millia redactum fuisse. In Gallico autem exercitu feruntur (*d*) octoginta peditum viginti equitum millia fuisse; nam complures Itali ad eum confluxerunt. Pontifex illi concesserat (*e*) ut viribus ditionis ecclesiasticæ uteretur: querenti vero suppeditata Germanis stipendia, ut Roma discederent, cum iis in urbe cunctantibus res cæsareæ in Neapolitano regno pessum irent, necessitatem excusavit Pontifex ad servandas urbis reliquias: tum ad Ursinum & Cæsium Cardinales obsides redimendos adactum, quinetiam Tiphernum (*f*) retinuisse.

(*a*) *Guicciar. lib.* 18.
Imola & Ariminum ad ecclesiast. ditionem revocata.
Lautrechii in Neap. regnum irruptio.
Germani Roma divulsi.
(*b*) *L.* 2. *lit. princ.* 90. *Guicc. l.* 18.
Maxima eorum pars casibus variis absumpta.
(*c*) *Eod. lib.* 2. *lit. princip. pag.* 91.
(*d*) *Guicciar. lib.* 18. & *concinnator Sabell.*
(*e*) *Lib.* 2. *lit. princ. pag.* 86.
(*f*) *Ibid.*

V. Cæterum lætissima Gallis belli Neapolitani initia fuere populis certatim deditionem facientibus, adeo ut qua vi, qua pactione, Aquila, Amalphi, Barolo, Trano, Capua, Nola, Acerra, Aversa partis, & universo ferme regno occupato Lautrechius exeunte aprili Neapolim obsidione cinxerit (*g*). Cum vero cæsarei vires omnes in ea urbe, necnon Cajetæ inclusissent, non vi aperta expugnandam, cum sine magna hominum strage id fieri non posse videretur, sed fame ad deditionem perpellendam. Intercludere pariter mari nitebatur commeatus, Philippinus Auria, qui Gallicæ octo triremium classi præerat: quæ, cum minus valida esset eam Hugo Moncada prorex lectissimo Hispanorum militum flore imposito navibus adortus funesta accepta clade majo ineunte fusus est (*h*). Luit ille tum pœnas proditionis jam ante in Pontificem admissæ saxis obtritus ambustusque flammis: periit etiam Cæsar Feramosca fallacis pacis interpres: perieratque paulo ante sub mœnibus Neapolitanis Miglianus, qui pontificiæ liberationi obluctatus fuerat; alii etiam proceres Vasti marchio, Ascanius & Camillus Columnæ, Salerni princeps, tum Serenonius capti: duæ tantum naves effugere victoris manus, quarum altera mox ad ipsum defecit. Ita amisso maris imperio adductæ (*i*) in summas angustias res cæsareæ, adeo ut divina vindicta urgeri viderentur: nec multo post Columnenses qui tot sedi Apostolicæ intulerant injurias, ab abbate Farfensi Ursinæ stirpis profligati, a quo præcipiti victoriæ impetu Columnensium oppida, quæ urbis spoliis aucta erant, igni ferroque evastata fuerunt (*k*).

Plures urbes ad Gallos in regno Neap. deficiunt.
Obsessa Neapolis.
(*g*) *Guicc. lib.* 18. & 19. *continuator Sabell. Pet. Just. lib.* 12. *Belchair. l.* 19. & 20. *l.* 2. *lit. princ. p.* 118. *Roseus l.* 2. & *alii.*
(*h*) *Guicc. l.* 19. *Roseus l.* 2. *Aug. Just. l.* 6.
Hugonis Moncadæ & aliorum proditorum infelices exitus.
(*i*) *Guicc. l.* 19.
Exactæ a Columnensibus pœnæ.
(*k*) *L.* 2. *lit. princ. p.* 117.

VI. Interea dum in exitium vergebant Neapolitanæ res, instructa in Germnia copiarum supplementa ad decem circiter militum millia in Italiam Tridento descendere, quæ cum per ditionem pontificiam in Neapolitanum regnum penetrare cogitarent, Clemens, qui hostem Cæsaris se profiteri detrectarat, Bartholomæo Ferratino prolegato ac Placentinis præcepit (*l*), ne cæsareis iter impedirent: *Quandoquidem*, inquit, *nos neutrales ac pater omnium pacem inter eos quærere decrevimus*; veruntamen omnes arma strenue sumerent ad Placentiam defendendam, ac propulsandam vim, si illi fidem fallerent; mox enim auxiliarem exercitum in eorum opem provolaturum: quæ literæ VI. maii Urbevetere exaratæ fuerunt. Tum Andream Burgeum cæsareum dynastam apostolicis literis de suo in Cæsarem studio fecit certiorem (*m*), rogavitque ut operam daret, ne a cæsareis in sedem Apostolicam ulla hostilia facinora ederentur.

Submissa e Germania Hispanis auxilia.
(*l*) *Lib. brev. ann.* 1528.
Iter iis non abrumpendum Clemens decernit.
(*m*) *Ib. p.* 74.

VII. Præerat huic novo exercitui Henricus junior Brunsvicensis & Luneburgensis dux, cujus benevolentiam Clemens his officiosis literis (*n*), quibus exprimebat quanto pa-

Clementis ad Brunsvicensem ducem litt.
(*n*) *Ib. p.* 75.

Digitized by Google

pacis desiderio teneretur, quippe qui a fœderatis principibus nullis precibus, nullisve minis, nec recentium injuriarum memoria ad belli in Cæsarem societatem trahi potuisset, eblandiri conatus est.

Henrico juniori duci Brunsvicensi & Luneburgensi Cæsareæ majestatis per Italiam capitaneo generali.

Non dubitamus quin plane tuæ expectationi respondeamus, cum in retinenda amicitia charissimi in Christo filii nostri Caroli in Imperatorem electi, tum in pace omni studio procuranda: nam quod ad amicitiam majestatis suæ attinet; satis jam spectatum esse confidimus animum nostrum, siquidem nec recenti memoria injuriarum, quas ab ejus exercitu eramus perpessi, nec ullis precibus, nec comminationibus, cum a Venetis etiam urbibus nostris quasi pignoribus ablatis cogeremur, perducti sumus in societatem armorum; pacis vero studium antiquum in nobis esse Deum omnipotentem testem habemus; ideoque statuimus mediam & communis parentis personam, quam etiam nostro officio debitam suscepimus, aptissimam esse ad pacem procurandam, omnesque nunc curæ & cogitationes nostræ in hoc consumuntur; siquidem, quod prudentissime dicit nobilitas tua, nulla alia re sanari possunt Christianæ reipublicæ vulnera. Tibi quidem dilecte fili gratulamur eisdem itineribus vadenti ad immortalitatem, quibus majores sui pietatis ac religionis suæ lumen prætulerunt; audimus enim omnes in te esse virtutes homine nobilissimo ac Christiano dignas, summam religionem, continentiam vero ac justitiam tantam ut redundet in omnem exercitum, quem severissima disciplina contineri eo laudabilius est, quo profusiorem cognovimus aliorum exercituum licentiam. Quas virtutes cum summa erga Deum ac sedem Apostolicam pietate cumulaveris, dignissimum te præstas clarissimis majoribus tuis. Oratorem autem, quem propediem ad nos te missurum significas, libentissime audiemus, cupimusque esse aliquem apud nos, qui propius intuens actiones nostras reddat nobilitati tuæ probatum animi nostri erga Cæsarem, ac pacem universalem, & privatim erga nobilitatem tuam testimonium, &c. Datum Viterbii XII. *junii MDXXVIII. pontificatus nostri anno* V.

VIII. Refert Guicciardinus (a) Franciscum Gallorum Regem cum de hujus auxiliaris exercitus apparatu nuntium accepisset, alium exercitum, qui iter ei præcluderet, conflare decrevisse, cui comitem S. Pauli præfecerit, serius tamen ab eo immissum, cum jam in Insubria Germanicæ copiæ Hispanis se conjunxissent, quamquam eæ paulo post stipendiorum inopia maxima ex parte dissipatæ fuerunt. Cæterum novis iis supplementis auctus Antonius Læva Insubriæ præfectus cæsareus impetu & militari dolo Ticinum Gallis eripuit: necnon Liguria pristinæ libertatis cupidine Francorum Regis jugum excutere meditata est: nec multo post propulsatus Neapoli est, sususque Gallicus exercitus, quæ ut gesta sint describunt fusius authores ac plura digna memoria in literis principum recensentur.

(a) Guicc. l.18. & l.19.

Serius a Gallis submissa auxilia.

Ticinum Gallis ereptum.

In Insubria & Liguria Gallicæ res collapsæ.

Referunt in primis literæ ad Salviatum Cardinalem in Gallia legatum datæ, Francorum Regem (b) ob prosperos in regno Neapolitano successus elatum quasi jam parto regno egisse cum Pontifice, misso ad ipsum oratore, ut tertio genitus filius dux Engolismensis regno Neapolitano præficeretur, illeque nepłem Medicæam in matrimonium duceret: tum juncta affinitate armorum fœdus inter Clementem & Gallum ad offendendum defendendumque percuteretur, ut Cæsar ob sedem Apostolicam inique oppressam imperiali dignitate exueretur: at Clementem quamvis inanibus etiam tum verbis a Cæsare, qui Ostiam & Civitatem veterem, necnon tres Cardinales in custodia Neapolitana tenebat, delusus fuisset, graviora metuentem pericula detrectasse se bello implicare, ni prius cæsareus exercitus omnino profligatus in regno Neapolitano fuisset, ac Ravenna & Cervia a Venetis Romanæ ecclesiæ restituerentur: moleste præterea ferre, ducem Ferrariæ, qui Mutinam ac Regium Romanæ ecclesiæ eripuerat, a Gallo non modo in amicitiam acceptum, verum regia affinitate auctum fuisse (c): de abrogando autem Cæsari imperio, licet nullus veterum Germanorum Cæsarum, quos Romanus Pontifex de imperiali gradu dejecit, tot mensibus Christi Vicarium in custodia acerbissima detinuisset, coegissetque ad redemptionem libertatis, nec umquam tot hæreses, quam Caroli V. negligentia pullulassent, ob temporum tamen calamitatem id aggredi non tutum erat: refertque Guicciardinus Clementem respondisse, Germaniam ab Ecclesia defecturam, si Pontifex deligendi Cæsaris jure uteretur; verituram enim ne imperium Gallorum Regi ab ipso Pontifice traderetur, ac propter hæresis Lutheranæ grassationes satius fore, ut studeret paci, nec parentis communis officium deponeret. Donavit itaque Deo acceptas a Cæsare injurias Clemens, quantumvis urgeretur (d) a fœderatis, ut sedis Apostolicæ offensas pontificia constantia vindi-

IX.

(b) L.2. lit. princ. p.118.

Galli Regis maxima postulata.

Negat Clemens se implicare bello.

(c) Ib. p. 109.

Cur non sit exauctoratus imperio Carol. V.

(d) Guicc. l.19.

Clementis amicitiam prensat Carolus V.

(a) L. 2. litt. princ. p. 118.

dicaret. Tumque successit ei consilium; nam Cæsar amittendæ Neapolis metu commotus conciliare ipsum sibi blandis officiis cœpit, spopponditque (a) misso voluntatis interprete, Civitatem veterem, Ostiam, Cardinalesque obsides redditurum, resque Italicas ad pontificis arbitrium compositurum, ea tantum lege, ut in neutram partem inclinaret.

X. Inter hæc mutata est rerum facies; nam Lautrechius, qui ut Pontificem in armorum societatem sibi adjungeret pollicebatur (b) Medices ad Florentinæ rei principatum se revocaturum, Senensis civitatis administrationem ad Pontificis voluntatem temperaturum, tum arma pro recuperandis omnibus Ecclesiæ juribus ex pontificio arbitrio expediturum, mense augusto sævitia pestis, qua exercitus vexabatur, interemptus est (c). Ruere etiam jam ante in pejus res Gallorum cœperant, nam post partam a Philippino Auria navalem victoriam, qua Hispanæ vires maritimæ conciderant, cum victoribus nulla a Gallo Rege præmia persolverentur, immo capti prælio optimates cæsareis a quibus magna auri vis exigi poterat (d), repeterentur: tum nonnulla a Genuensibus per latrocinium abstulisset Saonensis præfectus, nec impetrare potuisset a Rege, ut Saona Genuensi reipublicæ, quæ sub Gallico patrocinio erat, restitueretur, indignatus Auria pro egregiis militaribus officiis rependi injurias, nec solvi stipendia, ad Cæsarem patriæ suæ libertatem pactus descivit, cum ab eo præmia meliora speraret: cujus defectio Neapolitanum regnum Gallo Regi abstulit; nam cum cæsarea vexilla extulisset, ac duodecim triremibus subvectus, quæ antea Gallo Regi paruerant, ad Cajetam applicuisset, cæsareæ res mox ita erectæ sunt, ut pluribus circa Neapolim receptis oppidis & urbibus intercluſi Gallico exercitui epidemia laboranti commeatus fuerint: quorum inopia Galli, qui Neapolim ad deditionem famis pestisque sævitia cogere putaverant, obsidionem solvere coacti (e) cum Aversam contenderent, ab hostibus in itinere circumventi ad internecionem cæsi sunt: qua de re extant Raynerii Urbani ad Jacobum Salviatum literæ (f) Viterbii VI. septembris datæ:

(b) Ib. p. 107.

Lautrechius Pontifici ingentia spondet.

Epidemico morbo extinguitur.

(c) Guicc. l. 19. Belchair. l. 20. & alii.

Auria a Gallis abalienatus.

(d) Ext. de eo lit. l. 2. lit. princ. pag. 110. Guicc. l. 19. Aug. Just. l. 6.

Deficit ad Carolum V.

Eversæ Gallorum res.

(e) Guicc. lib. 19. Belch. lib. 20.

Depulsi Galli Neapolis obsidione

(f) Ext. l. 2. lit. princ. p. 126.

XI. Hac rerum conversione audita Clemens qui eam jam ante præsenserat, qui post Lautrechii obitum comitem S. Pauli in Insubria Gallorum exercitus ducem, ut in regnum Neapolitanum provolaret, moneri (g), jusserat, ad obeundum interpretis concordiæ munus se accinxit (h), hisce literis ad Carolum V. missis (i).

(g) Ib. p. 124.

De Concordia agit Clemens.

(h) Guicc. l. 19.

(i) Lib. brev. ann. 1528. p. 195.

Cæsari.

Non dubitamus quin in omni statu varietateque rerum nostrarum semper tuæ serenitati voluntas nostra constiterit, eadem videlicet, quam personæ & officii nostri ratio nobis imponebat, pacem inter serenitatem tuam & Christianissimum Regem cæterosque procurandi, quo fidentius parta nunc tibi Dei munere tali victoria agnitis tibi piis consiliis nostris, perspectaque vicissim nobis en tuis quampluribus literis tua optima mente, idem officium cum tua serenitate repetemus. Neque enim quod duriore nuper tuarum rerum fortuna cum tuis adversariis egimus, quoad potuimus, id nunc prosperioribus rebus tuis tecum agere desistemus, cum te hoc tantum Dei munus pie recogniturum speremus, animumque ad lenitatem & mansuetudinem conversurum, sicut cæsarea celsitudine dignum est. Ac nos quidem, fili, illud primum optavissemus, ut sine cæde ac sanguine res ad concordiam redigi potuisset: quod quando concessum non est, gratulamur tibi istam victoriam, si en illa, sicut sperare nos licet, gradus ad pacem factus est: in quod opus Deo acceptum & gratum, si nostrum, fili, laborem & officium interponi permiseris, nihil optatius suscipiet persona nostra, quam authore Domino mediam & communem hactenus reservavimus, ut quoniam armis nocere cuiquam nostrum non erat, pacificatoris studio prodesse omnibus studeremus. Sumus igitur in hoc unum intenti atque parati, si per tuam serenitatem liceat; reliquos enim speramus eu ipsa fortuna promptiores futuros ad pacis consilia accipienda. Quocirca te etiam atque etiam, charissime in Christo fili, adhortamur in Domino & rogamus, ut dare te ad lenitatem, placabilitatemque animi velis pro universæ Christianitatis commodo & Dei honore, a quo manifestissime & hanc & alias victorias es adeptus: credibile enim est, aut perspicimus potius, Dominum ipsum piam tuæ serenitatis mentem, & ad aliquod magnum universæ Christianitatis bonum conversam intuentem, has prosperitates tot victorias ei largiri, quibus illa, sicuti facere debet, ad communem salutem uti possit. Ac certe fili si eidem Deo gratus esse velis, ut certe vis, aliqua sunt a te propter Deum condonanda, per quem regna, imperia, victorias perpetuo fere cursu consequi meruisti; in quibus adipiscendis, si tua te juvit bonitas, & religio animi singularis, ad illius benignitatem promerendam adjuvet, nunc in ea retinenda tua mansuetudo & humanitas digna non solum Cæsare, sed optimo & religiosissimo Cæsare. Nos quidem, qui vetere nostro studio

Carolus V. ad eam dandam sollicitatus.

Liguria a Gallis deficit.

Digitized by Google

dio erga serenitatem suam paterno & singulari amore sumus incensi, si illa hanc pacis tractationem ex sua benignitate nobis permiserit, quamque æque gratam ac ipsam, pacem quocumque authore conficiatur, habituri simus, tuum in primis honorem, dignitatem, commodum omnibus modis procurare annitemur; sed tamen tua æquabilitate & indulgentia inter hæc nobis opus est, ut per te miseræ & affectæ christianitati consuli possit: quæ sane nunc tot concussa calamitatibus Deum nobiscum orat, ut hanc tantam suam in bellis Christianis felicitatem, rebus hic compositis, ad retundendos subigendosque tibi Turcas transferat; qui nunc quidem nostris cladibus taciti exultant, nostris regnis inhiant, prædam sibi haud dubie spondentes, quidquid Christianorum inter se viribus consumptis illorum opibus integris offeretur, quemadmodum hæc dilectus filius B. Castil nuntius noster prosequetur, cui tua serenitas fidem habere velit. Datum Viterbi 11. septembris MDXXVIII. pontificatus nostri anno v.

XII. Secuta est Neapolitanam cladem Liguriæ defectio; nam Andreas Auria Genuam invectus Gallicam classem portu dispulit, urbem in pristinam libertatem restituit, ac deinde Saonam Gallo ademit, nec principatum Liguriæ magna animi integritate sibi delatum accipere voluit. Jam suscepti antea de bello in Cæsarem non gerendo, neque ultum eundi injurias consilii (quod etiam an Henrico Anglorum Rege & Thoma Cardinale Eboracensi commendatum est (a) fructum collegit Clemens: assiduisque precibus a fœderatis, qui ejus causam contra Cæsarem armis tuendam susceperant, pulsatus ea exceptione repulsam dederat, non ipsis se adhæsurum aperte, ni Veneti, qui partem victoriæ nonnullis urbibus maritimis regni Siciliæ suo adjectis imperio erant relaturi, Ravennam Cerviamque Romanæ ecclesiæ restituissent: sed licet Gallus & Anglus obnixe id a Veneto senatu petierint, nunquam tamen obtinere potuerunt, quantumvis Gallus a Venetis eblandiri conaretur, ut eæ urbes ipsi oppignerarentur: qua de re extant hæ literæ ad ejusdem Regis oratorum missæ (b).

(a) *Lib. 2. lit. princ. p. 127.*

(b) *Lib. brev. ann. 1528. p. 332.*

Venerabili fratri Joanni Langiach episcopo Abrincensi Christianissimi Regis apud Venetos oratori.

Venerabilis frater salutem. Non defuisse nobis fraternitatis tuæ studium & amorem in procuranda apud Venetos terrarum nostrarum restitutione tam persuasum & certum habemus, quam tu optas, & tuæ etiam literæ declarant: etenim præterquam quod in eo tui Christianissimi Regis voluntatem es executus, ea actio maxime fuit propria probitatis & professionis ac benivolentiæ in nos tuæ. Itaque hoc tuum officium suscipimus in animo nostro pergratum, illorum vero duritiam cordis, quæ non authoritate tanti Regis, non tuo assiduo labore & cura molliri potuit, Deo corrigendam relinquimus, quem ad postremum speramus Ecclesiæ suæ minime defuturum. Nos quidem in hoc nemo unquam accusaverit, nisi quod nimis cunctanter patienterque Ecclesiæ causam egimus, dum omnia frustra tentamus, & experiri malumus, ac ne illud quidem recusamus, quin urbium illarum manifeste nostrarum possessio in tuum Regem seponeretur, cujus maxime medio voluissemus nostra recuperare: sed cum illi suo more in hoc egerint, nos tamen interea tuum officium studiumque perinde habemus gratum, ac si ut optabamus evenisset, &c. Dat. Viterbii 1. Octobris MDXXVIII. anno v.

Reposcit Clemens a Venetis urbes ecclesiasticas.

Retinuisse Ravennam, quam Pontifice oppresso invaserant Venetis nocuit: qui enim Clementem in fœderatorum partes trahere potuissent, cujus authoritas pro eripiendo Cæsari Neapolitano regno plurimum pollebat, ex quo ipsi Brundusii, Monopolis, Trani, & aliarum urbium sibi imperium erant asserturi, non eas modo urbes amisere verum Cæsaris patrocinium Romanæ ecclesiæ suscipientes imperio Ravennam & Cerviam restituere coacti sunt, ut dicetur inferius. Præter Venetos ac ducem Ferrariensem, qui oppressa a Cæsare ecclesia ipsa, ditionis ecclesiasticæ urbes aliquas invaserant, etiam Florentini gravissime Clementis animum offenderant; non enim modo stirpem Mediceam gubernaculis reipublicæ mota seditione depulerant, ac neptem Clementis Gallorum Regis rogatu dimittere recusarant (c), verum acerbissimam tyrannidem in ecclesiasticos, hæreticorum sacras opes expilantium more exercuerunt; adeo ut Clemens, qui domesticas injurias silentio præterierat, illatam sacerdotali ordini vim & injuriam ferre non potuerit, datis hisce ad Florentinos magistratus literis (d).

XIII. Veneti malum consilium sequuti. Cum jactura ad Ravennam restituendam adacti.

Florentini in Mediceos ingrati.

(c) *L. 2. lit. princ. p. 131.*

Ecclesiasticam libertatem violant.

(d) *Lib. brev. ann. 1528. p. 337.*

Dilectis filiis prioribus libertatis, & vexillifero justitiæ populi Florentini.

Licet alia severior judicis persona nobis imposita sit, illam tantum pii monitoris vobiscum suscipiemus, quid autem vos filii aliud moneamus, quam quod omnibus perspicuum & liquidum est, vos ita in rem ecclesiasticam invadentes, omnibus ecclesiasticis censuris sententiisque innodatos esse, cum ne a sponte quidem solventibus clericis exigi liceat, nedum inviti

Moniti censuras contraxisse.

cogi

cogi possint: his enim quasi præsidiis sancta Ecclesia christos Domini, bonaque ecclesiarum munivit, ne quando violarentur, ac per hæc divinus quasi cultus imminueretur: quod quidem pro Dei omnipotentis honore ac respectu ita ab omnibus principibus populis & gentibus late receptum est, ac non solum divinis sed humanis omnibus legibus, omniumque consensu personarum, & res ecclesiasticæ semper sacrosanctæ, & ab omnibus oneribus immunes existimatæ sint. At quamquam ea incidunt tempora, ut ad commune restinguendum incendium communi auxilio etiam ecclesiarum, quæ cum cæteris pariter defenduntur, opus sit, id nos quidem, filii, fatemur; eamque ob causam ecclesias vestri dominii tam sæpe gravavimus; sed jam modus adhibendus, nec tanta de Dei rebus fiducia vel sumenda a nobis, vel optanda a vobis est: propria autem authoritas, seu vis potius in ecclesias sine Ecclesiæ legitima authoritate nullo pacto est exercenda. Nos quidem inter patriæ charitatem, apostolicamque personam medii constituti egimus hactenus quoad potuimus haud minore in patriam quam in Ecclesiam pietate, ut publicis malis una vobiscum occurreremus, &c. Dat. Orveti XXVI. februarii MDXXVIII. pontificatus nostri anno V.

XIV. Non multo post, Florentinos libertatem, qua abutebantur, amisisse dicetur suo loco: nam Clemens, cum Gallicas res eversas animadverteret, atque a Cæsare, qui in extremum discrimen Neapolitanum regnum adductum viderat, necessariamque sibi Pontificis amicitiam animadverterat, de redintegrando fœdere solicitaretur (*a*), adeo ut culpam ab exercitu suo admissam emendaturum se polliceretur, ut ostendunt literæ ad Cardinalem Salviatum scriptæ (*b*), Civitatem veterem atque Ostiam se restituturum sponderet, ut Aurasiæ principi mandasset (*c*) ut pontificiam rem proveheret, ac desolatæ urbi, quæ summis angustiis rerum necessariarum hoc anno pressa fuit, provideret: de quo missæ ad Aurasiacum ipsum, qui verborum officiis plura amoris & observantiæ signa dabat extant pontificiæ literæ (*d*); urgeret etiam precibus Clementem, ut urbi sedem restitueret: non enim levi pudore afficiebatur circumferri fama pulsum ab ipso ex urbe Pontificem fuisse: ex quo etiam hæretici ingentes sustollebant cachinnos, ac tanquam eversa Romana ecclesia triumphabant; quo cognito encyclicas a Clemente literas (*e*) ad episcopos missas videbimus, quibus docuit restitutam fuisse in pristinum statum sedis Apostolicæ majestatem, omnesque Reges pontificiis imperiis jam obsequentes esse: sponderet præterea Cæsar (*f*) Medices ad Florentinum principatum se reducturum, ac Mutinam Regium, Ravennam, Cerviam, Romanæ ecclesiæ a Venetis, & Ferrariensi duce restitutum iri; demum Clemens cæsaream amicitiam deletis oblivione præteritis injuriis amplecti, omnique contentione pacis consilia urgere decrevit. Egressus (*g*) itaque Viterbio quinta octobris die cæsareorum rogatu (*h*), maximo reliquiarum Romanarum, quæ restituta urbi sede Apostolica ex acceptis calamitatibus emergere sperabant gaudio, die sexta ingressus est Romam: cujus conspectus lacrymas elicuit, cum jam non urbs sed urbis triste & miserabile cadaver videretur. Ad urbis itaque & totius Italiæ, immo orbis Christiani resarciendas ruinas Clemens Cæsarem ad pacem reipublicæ Christianæ reponendam hortatus est (*i*) rogavitque ut Columnenses & alios cæsarearum partium, qui injurias sibi ab Ursinis illatas ulturi finitima urbis loca infestabant, compesceret.

Florentini abusi libertate libertatem amisere.

Pontificiam amicitiam prensat Cæsar.

(*a*) *L. 2. lit. princ. pag.* 128.

(*b*) *Ib. p.* 126.

Quæ spoponderit.

(*c*) *Clem. lib. brev. ann.* 1528. *p.* 257.

(*d*) *L. 2. lit. princ. p.* 129.

Quæ pactiones initæ.

(*e*) *Clem. lib. brev. ann.* 1528. *pag.* 229.

(*f*) *L. 2. lit. princ. pag.* 129.

(*g*) *Ibid. p.* 131.

(*h*) *Ib. p.* 141.

Reversus Romam Clemens.

(*i*) *Lib. brev. ann.* 1518. *p.* 265.

Cæsari.

XV. *Expectamus quotidie a majestate tua dilectum filium nostrum Franciscum Cardinalem S. Crucis cum oratore, quem ad nos a te destinatum jampridem intelleximus; nec dubitamus quin ea omnia sint allaturi, quæ cupimus, non modo in iis, quæ ad nos privatim, atque hanc sanctam sedem, sed etiam ad Italiæ quietem, tuamque cum reliquis principibus pacificationem pertinent: siquidem & expectationi nostræ sunt & tuæ virtuti maxime convenientia. Qua spe ducti, post donatam a Deo omnipotente exercitui tuo victoriam, statuimus sedem Apostolicam peregrinantem, Romam ut in proprium domicilium reducere, dilectis filiis nobili viro principe Orangiæ tuo in regno Neapolis vicerege, tuique exercitus capitaneo generali Philiberto de Chalon ac Joanni Antonio Musctula oratore apud nos tuo, homine nobis probatissimo, cæterisque tuis ducibus non modo suadentibus, ac fidem tuo atque universi exercitus nomine dantibus, se pro dignitate ac salute nostra tuenda non minus laboraturos, quam si de tua salute ageretur: & ita nostrum ad urbem reditum flagitantibus, ut tuæ virtuti ac filiali in nos observantiæ injuriam facturi videremur, si ulla minima mora interposita de te tuisve suspicionem aliquam ostendimus. Itaque nostram de serenitatis tuæ virtute expectationem fidemque, quam de te tuisque cepimus, pluris fecimus, quam admonitiones multorum, qui nos ab eo consilio retraherent, peterentque ut saltem expectaremus quid afferret orator tuus;*

Cæsaris apud Clementem officia.

præ-

Columnenſium in Romano agro graſſationes.

præſertim cum Columnenſes ac plerique tuarum partium omnia circum loca ferro ignique vaſtarent, ut non videremur ullo modo hic ex dignitate noſtra poſſe conſiſtere. Nos tamen Dei omnipotentis miſericordia tuaque virtute ac pietate erga nos freti Romam venimus, cujus quidem reditus noſtri nuncium audimus Neapoli ab exercitu tuo omnibus lætitiæ ſignificationibus celebratum; ſed & majeſtati tuæ ex omnibus ejus victoriæ fructibus nihil jucundius futurum eſſe ſperamus, quam ut univerſus orbis intelligat, ex diuturna adverſa tempeſtate fluctuantem adhuc Petri naviculam ſecundis tuæ fortunæ flatibus in portum reductam, cum eximia tua ac tuorum laude atque admirabili omnium hominum lætitia: nobis tamen tametſi læti eſſe debemus, quod ex naufragio licet nudi in terram evaſimus, tamen publicas ruinas totius Italiæ ac præſertim hujus urbis ac ſtatus noſtri calamitates intuentibus auxiſſet urbis conſpectus moleſtiam & dolorem, niſi in Deo fiduciam haberemus, futurum ut tot Italiæ ac Chriſtianitatis vulnera datis a bonitate ſerenitatis tuæ remediis ſanare poſſimus, & hæc urbs noſtra ac curiæ præſentia te in eo pro viribus nos adjuvante paulatim reviviſcat:

Triſtiſſima urbis facies in Clementis reditu.

offendimus enim, fili chariſſime, lacerum ac miſerabile urbis cadaver, neque ulla res eſt, quæ infixum animo noſtro ex hac calamitate dolorem poſſit evellere, aut afflictam urbem hanc & Romanam eccleſiam erigere, niſi diuturnæ pacis ac tranquillitatis ſpes, quam poſitam habemus in moderatione animi ſerenitatis tuæ. Quamobrem quod ſtatim egimus poſt adeptam a tuis victoriam idem etiam non deſiſtemus hoc agere, ut te omni ſtudio atque affectu animi noſtri ad pacem adhortemur, ad quam nunquam te propenſiorem fuiſſe credimus, quam hoc tempore futurum confidimus:

Pontificia ad Cæſarem cohortatio.

ſiquidem nihil Deo omnipotenti, qui te tot victoriis illuſtravit, facere potes acceptius, nihil nomini tuo glorioſius, nihil ad ſtabilitatem quæſitæ amplitudinis tuæ majus: hic fili chariſſime, oſtendas oportet Chriſtianæ reipublicæ laboranti, lumen animi tui ac moderationis tuæ; quod quidem te facturum, ac tuas reliquas laudes hac cumulaturum non dubitamus, &c. Dat. Romæ die XXIV. *octobris MDXXVIII. pontificatus noſtri anno* V.

XVI. De Columnenſium aliorumque cæſareorum graſſationes extant plures lugubres literæ (*a*). Licet vero illi injurias ab Urſinis acceptas ulciſci obtenderent, tamen cum latrocinandi dabatur occaſio, pontificios clientes opprimebant, atque ita abbatiam Farſenſem incenderunt, omnemque Eccleſiæ theſaurum ornatumque expilarunt, Anagniamque ac Tybur, quod ante ab Urſino abbate Farſenſi vexatum fuerat, diripuerunt. Alii etiam cæſarei, qui in Urſinos incurrebant, a Romanis veluti amici excepti, pacta fide non ſervata, per urbem ad domos expilandas diſcurrerunt: ſed generoſi cives ſumptis armis ſparſos per ædes latrones adorti, trecentos ex iis contrucidarunt (*b*), reliquos necis terrore pepulerunt. Baptiſta etiam Sabellus & alii cæſarei nominis ſpecie Sabinos vexarunt, pluraque alia ingentia ſcelera ſub factionis cæſareæ umbra committebantur, adeo ut Octavianus Spiritus Viterbienſis, qui ſe cæſareum gerebat, collectis ſicariorum turmis in Viterbium, dum adhuc in ea urbe agebat Pontifex, hoſtilem impreſſionem facere fuerit meditatus, (*c*), quam Antonius Muſcettola orator cæſareus graviſſime redarguit: jam improbos quoſque homines ad quodvis ſcelus agendum Cæſaris nomine abuti, atque optimi & religioſiſſimi principis gloriam indignis horrendiſque ſuis facinoribus commaculare: verum non defutura remedia ad tollenda hæc opprobria; ſubmiſſum enim iri cæſareo juſſu pontifici auxilia ad fœdam tollendam delendamque ejuſmodi ſicariorum colluviem: quibus de rebus extant datæ ad Balthaſarem Caſtilioneum pontificium in cæſarea aula internuntium literæ, ut Carolum V. ad purgandam prædonibus provinciam reſtituendaſque priſtino ſplendori eccleſiaſticas res hortaretur: adjecta (*d*) etiam alia mandata de rogando Cæſare, ut ſua authoritate Venetos ad Ravennam Cerviamque reddendas permoveret.

(*a*) *L.* 2. *lit. princ.* 142. *&c.*

Columnenſium graſſationes variæ.

(*b*) *Ib. p.* 135. & 142.

Cæſarei nominis tuendi ſpecie admiſſa plura ſcelera.

(*c*) *Ib. p.* 142.

(*d*) *Ib. p.* 153.

XVII. Inter hæc Franciſcus Francorum Rex ex alto felicitatis bellicæ dejectus eſt faſtigio; nam reliquæ arces, quæ in Neapolitano regno ipſius partes tuebantur, non diu victoris impetus laturæ videbantur; quippe auxiliares copiæ, quas Laurentius ductabat, diſſipabantur (*e*), & comes S. Pauli in Inſubria licet Ticinum recepiſſet, Genuam tamen tentare non erat auſus (*f*); fallaces belli ſpes cum parta Neapoli florentiſſimam ad filios liberandos in Hiſpaniam expeditionem jactaſſet, (*g*) damnare atque ad pacem inclinare cœpit (*h*): quo cognito Clemens Cardinalem Salviatum in Gallia legatum præmonuit, ut ab illo ſolerter exciperet quas tandem leges pacis expeteret, atque illi Franciſcum Quinonium Minoritarum ſupremum miniſtrum ſedulum apud Cæſarem conſiliorum pacis interpretem cardinalitia dignitate donatum ſignificavit. Ornatus (*i*) primum eſt titulo ſancti Calixti, deinde titulo S. Crucis a Pontifice: quem etiam Cæſar ob navatam publicæ con-

Gallorum felicitas deflorescit.

(*e*) *L.* 2. *lit. princ. pag.* 133.

(*f*) *Ib. p.* 129.

Ad pacem inclinat Franc.

(*g*) *Ib. p.* 124.

(*h*) *Ib. p.* 128.

Franciſcus Quinonius hanc promovet. Cardinalatu auctus.

(*i*) *Ib. p.* 141.

Digitized by Google

Urbes & Cardinales obsides restituit Cæsar.

(a) Ib. p. 147.

concordiæ egregiam operam archiepiscopum Granatensem designavit. Is ex aula cæserea vigesima prima septembris die profectus (a) mandata de Ostia & Civitate vetere, necnon de tribus Cardinalibus, qui in Neapolitana custodia erant, restituendis Pontifici, spes quoque maximas publicæ pacis, cujus Clemens erat futurus arbiter, attulit.

XVIII. Hæretici fidem orthodoxam abolere nituntur.

(b) Cocl. in act. & script. Luth. hoc ann. Sur. in comm.

Se arbitros dogmatum fidei statuunt.

XVIII. In his bellorum turbinibus, ac Romanæ ecclesiæ calamitatibus exultantes hæretici ad dolos vimque, ut fidem orthodoxam in Germania abolerent, se convertere: ineunte quidem anno apud Helvetios Bernenses (b), licet in conventu Badensi omnium ordinum consensu jam ante fuissent Lutherana & Zuingliana hæreses proscriptæ, ac decretum, ut vetus religio a Christo instituta & per Apostolos eorumque successores tradita coleretur, tamen pernicioso capto consilio solemnes catholicorum hæreticorumque de fide concertationes indixere, ac repudiatis Basileensis & Constantiensis, aliorumque veterum conciliorum sanctionibus se controversiarum judices atque arbitros dogmatum fidei constituerunt, suosque clientes ipsorum placitis stare, ac religionis figmentum, quod temere conflarant, ab iis coli, deserta antiqua religione voluerunt; quæ insana hæreticorum gesta deplorat his verbis Joannes Coclæus (c): *Sub initium ejusdem anni famosa ac scandalosa habita est disputatio apud Helvetios in oppido Berna, quam procuraverunt Zuinglius, Oecolampadiusque, & eorum complices Wolfgangus Capito, Martinus Bucerus, qui Angentinæ in secta Zuinglii prævalebant, & duo scelerati apostatæ Berchtoldus Heller, & Franciscus Kolb, qui potentem ac bellicosum populum Bernensem in fide perverterunt. Cum igitur formula ad disputandum a Bernensi senatu præscripta atque evulgata catholicis aperte præjudicialis ac iniqua esset; Zuinglianis vero plausibilis nimiumque alludens, factum est, ut e catholicis nemo doctorum theologorum ibi disputaverit ne comparuerit quidem nisi provincialis Augustinianus dominus Conradus Tregarius, neque ullus episcoporum ad eam suos miserit oratores, sicut miserant ante biennium ad disputationem Badensem: articuli enim decem, quos disputandos proponebant, aperte erant impii & erronei contra Ecclesiam, contra veritatem Eucharistiæ, missæque & aliorum sacramentorum, contra merita venerationemque sanctorum, contra exequias defunctorum, breviter contra receptos & approbatos Ecclesiæ ritus ceremoniasque fere omnes; & ipsa formula sic erat imperiosa & fastu quodam turgida, ut quatuor episcopos personaliter ita citaret ad comparendum, ut nisi comparerent simul cum doctis viris sacrarum literarum peritis, omnem jurisdictionem episcopalem in terris Bernensibus perdituri essent.*

(c) Cocl. hoc ann.

Præcipui hæreticorum magistri.

Conculcata a Bernensibus episcoporum authoritas.

XIX. *Evulgata autem ea formula, multiplex dissuasio ac dehortatio Bernensibus perscripta ab aliis facta est; in primis a regimine imperiali nomine cæsareæ majestatis e Spira interdictum est Bernensibus serio, ne disputationem illam admitterent: deinde a quatuor episcopis multis rationibus prolixe probatum est, non expedire, ut fieret ea disputatio; & adhuc multo copiosius dissuaserunt eamdem octo Helvetiorum cantones catholici: inter quos Lucernenses primas tenebant partes, quorum sane admonitio adeo pia erat & fidelis, ut eorum verba ex imis visceribus, ac intimis cordis penetralibus absque omni fuco procedere viderentur: admonebant eos disputationis Badensis, quam inter duodecim cantones ipsi Bernenses præcipue & expetierant & comprobaverant: admonebant eos fœderum, promissionum, literarum sigillatarum, recessuum (ut vocant) publicorum, juramentorum, & multorum aliorum monumentorum, quæ omnia per impiam disputationem istam violanda erant. Dicebant ejusmodi disputationem fore non solum contra disputationem Badensem intra biennium prius communi eorum consensu & approbatione habitam, verum etiam contra jusjurandum, quod & civitas Bernensis & eorum territoria præstiterant, & contra sigillatos recessus; item contra ipsorum fœdera, & contra Ecclesiæ ordinationes: unde exoritura sint plurima ipsis mala, magna detrimenta, scandala, damna, seditiones, tumultus & quid non? Sed & Joannes Coclæus, qui tum Moguntiæ degebat, eum sero vidisset eam disputandi formulam publico Bernensium edicto præscriptam, confestim collegit dissuadendi rationes quamplurimas, quas per proprium nuntium per tanta terrarum intervalla Bernam transmisit, quo tempore jam cœptum erat disputari.*

Admoniti Bernenses a Lucernensibus.

Proposita ingentia mala quæ admittant.

Admonuit eos legis divinæ, authoritatis Ecclesiæ & sedis Apostolicæ, legum imperialium, ne tot sæculis probatos ac receptos fidei nostræ articulos per infaustam illam disputationem in dubium revocarent; maxime vero reprobavit modum judicandi super disputatis, quod rejecta omni Ecclesiæ doctorum expositione, sola biblica scriptura debeat inter partes discernere ac judicare, quandoquidem ipsa secundum sese sit res inanimata, quæ eloqui non possit, nec judicare utra partium ipsam rectius intelligat aut exponat, ne- XX.

que clamare possit Ohe, aut væ contra eos, qui ei vim faciunt, aut retortam velut per capillos in devium sensum trahunt. At ipsi Bernenses temere sibi judicandi authoritatem sumpturi sint ad pronuntiandum utri scripturam rectius intelligant catholici ne, an hæretici; & proculdubio hæreticis palmam daturi sint, quorum instinctu & disputandi formula, & impii articuli fuerint promulgati: lex autem divina nequaquam talem statuit disquirendi modum, sed jussit, si quid ambiguum fuerit, ut illud proponatur summo sacerdoti, qui pro tempore fuerit, ut ejus stetur judicio; & qui acquiescere illi noluerit, morte moriatur. Deuter. XVII. Denique ne nudæ scripturæ nimium confiderent rejecta doctorum Ecclesiæ expositione, proposuit eis tria themata secundum sese, ut falsissima, ita & absurdissima, quorum primum erat, Christum non esse verum Deum. Secundum, Deum debere obedire diabolo; tertium Mariam Dei genitricem non permansisse perpetuo virginem. Primum erat error quorundam Anabaptistarum & antiquorum Hebionitarum. Secundum Joannis Wicleffi. Tertium Helvidii. Hæc tria in utramque partem e locis variis scripturæ probavit nunc argumentando, nunc solvendo, ut iisce exemplis declararet, quam non sit difficile ex tanta scripturarum silva excerpere diversa loca, per quæ secundum fucum & exteriorem corticem literæ quodlibet thema & probari & reprobari queat. Nisi igitur stetur authoritati Ecclesiæ conciliorumque generalium, & sanctorum patrum expositioni, qui per Spiritum Sanctum locuti sunt, velut per certum veritatis magistrum, per corticem literæ omnia ab hæreticis in dubium vocari ac perverti possent.

Non ipsos esse judices controversiarum.

Ostensum ex scriptura sola controversias dirimi non posse.

XXI. Bernenses vero, his omnibus contemptis, prosecuti sunt disputationem suam, disputantes a die septimo usque ad vigesimum sextum januarii: postea judicarunt decem articulos recte probatos & in scripturis fundatos esse. Mox igitur novam instituerunt reformationem, in qua præceperunt primo, ut ab omnibus subditis suis approbentur decem articuli: deinde ut subditi ipsorum nulli e quatuor episcopis amplius obediant in rebus ecclesiasticis, non in causis matrimonialibus, non in excommunicationibus & absolutionibus, non in perceptione chrismatis, non in oblationibus, decimisque, & frugum primitiis, &c. Deinde absolverunt a juramentis episcopo præstitis decanos, camerarios, pastores, concionatores, & quoslibet Ecclesiæ ministros. Postea cum ipsi in urbe sua jam demolisi essent altaria atque imagines ubique in templis suis missasque penitus abolevissent, præceperunt subditis, ut per omne territorium suum itidem facerent. Deinde abrogarunt omnes missas, & exequias anniversariasque memorias defunctorum, fraternitates viventium, dedicationes templorum, habitus monachorum & monialium, usum sacrarum vestium, dies jejuniorum, festa sanctorum, & quid non; Permiserunt autem sacerdotibus uxores, novas nuptias monachis, sacrilegos maritos monialibus. In fine tamen, ut fidei suæ incertitudinem conscientiæque palpitationem ac metum proderent, adjecerunt sese ubi meliora docti fuerint, ea libenter amplexuros esse, & eam reformationem velle vel augere vel minuere.

Nova ecclesiæ deformatio constituta a Bernensibus.

Quoniam vero tam in Badensi quam in Bernensi disputatione coram laicis Teuthonice & loquendum & scribendum fuit, Teuthonice quoque reprobaverunt dominus Joannes Eckius disputationem, & Joannes Coclæus reformationem Bernensium; Eckius prolixius ac subtilius; Coclæus brevius ac simplicius pro captu laicorum. Eckius ultra decem articulos disputationis commemoravit adhuc viginti quinque articulos erroneos, quos in disputatione illa admiserunt, decem item articulos contradictorios sibi ipsis, & quindecim locos scripturæ, quos falsificaverunt inter disputandum. Coclæus priusquam articulatim reformationem reprobaret, objecit Bernensibus contemptum & negligentiam circa viros doctos, quos ad disputationem suam vocare debuissent, præsertim dominum Eckium: deinde exprobavit incivilitatem, qua male tractatus fuit in ea disputatione dominus Conradus Tregarius provincialis Augustinianus Helvetius natus: postea respondit articulatim ad reformationis capita, e quorum trigesimo paucula exempli gratia retulisse operæ pretium fuerit. XXII.

Eckius & Coclæus scribunt in hæreticos.

Conradus Tregarius respondet ad singula.

Trigesimo, inquit, conceditis monasticis personis deserere monasteria, & inire connubia, atque ut eas ad hoc provocetis, vultis eis bona quæ intulerunt restituere: quæ si nimis modica sint, vultis plus addere modo exeant, sive connubia ineant sive non. O boni domini quam inimicus est & honori vestro & animarum vestrarum saluti author hujuscemodi reformationis: quomodo potestis [obsecro] usque adeo obliviści omnis scripturæ, omnis legis & juris, omnis disciplinæ & honestatis? quomodo potest licere vobis, qui juramento fœderati estis, juramenta & vota Deo præstita tam turpiter ac scelefte solvere, & concedere id quod in vestra potestate minime consistit? Honestas juris etiam apud gentiles, & Romanos antiquos exigit, ut juramenta & pacta etiam hosti serventur; vos autem ea ne Deo quidem servari vultis: quomodo possitis, quæso, majores aut ve- XXIII.

Pacta hosti servanda sunt & Deo volunt infringi hæretici.

Digitized by Google

vehementiores vos exhibere hostes Dei, & Ecclesiæ, quam hic facitis, considerate vos ipsi. Quomodo enim potest alicui major aut dolor, aut injuria inferri, quam si sponsa aut uxor ejus abducatur, aut rapiatur, aut si filius aut filia ejus amisso honore, ad ignominiam redigatur publice coram toto mundo? jam sponsæ & uxores Christi Dei & domini nostri moniales sunt, Cant. IV. *Joan.* III. *Corint.* II. *Ephes.* V. *Apocalip.* XXI. *Sunt & filiæ sanctæ matris Ecclesiæ Galat.* IV. *Corinth.* IV. *psal.* XLIV. *&* XLVII. *Cantic.* III. I. *Petr.* III. *Quomodo igitur præsumitis eas contra omne jus, contra omnem scripturam & honestatem a votis suis absolvere? Jubete quæso apostatas vestros omnem perscrutari tum scripturam tum historiam, an invenire queant, quod in ulla per orbem terrarum provincia intra* MD. *annos uspiam concessum fuerit monachis & monialibus matrimonia inire, aut e monasteriis in mundum redire? est enim manifeste contra Deum sic irrita facere vota. num.* XXX. *deut.* XXIII. *psal.* LXV. *eccl.* IV. *contra Christum Matth.* VIII. *&* XIX. *Luc.* IX. *&* XIV. *contra Paulum* I. *Timot.* V. *ubi damnantur ii qui primam fidem [votum scilicet] irritam faciunt: quid autem sacra concilia, sanctique pontifices, & catholici doctores contra scelus istud scripserint, atque statuerint, recitare hic nimis longum foret, atque etiam apud vos irritum & inutile, qui talia cuncta contemnitis. Recitabo autem vobis legem imperialem ex codice, ut ex ea intelligatis quid hic meremini, &c.*

XXIV. Apostatæ loco Apostolorum, Papa pro Antichristo habiti. (a) *Sur. in comment.* Argentinæ imagines flammis exustæ.

Post hos Bernenses nefarios cœtus Zuinglianam hæresim late grassatam apud Helvetios, & Christi vicarium loco antichristi habitum, apostatas vero incestis nuptiis infames apostolorum loco habitos luget Surius hisce verbis (a): *Per hoc fere tempus aliquot superioris Germaniæ locis præsertim in Helvetiis & Argentinæ multum increvit dogma sacramentarium, & secta Zuingliana, & missa, qua nihil est sanctius, ceu idololatria abrogata est: imagines e templis deturbatæ & flammis exustæ: Basileæ quidem ipso die cinerum, quo solent Christiani se ad meliorem frugem recipere, non tamen simul uno anno sed per temporum intervalla hæc sensim irrepsere diversis in locis, ita ut res omnino ad Mahometicam, vel potius antichristianam vastitatem spectare videretur; cum isti sacramentarii interim Romanum Pontificem non alio, quam antichristi loco haberent. Porro apostatas monachos publice incestis nuptiis infames, haud secus atque Christi Apostolos susciperent, ac venerarentur. Erat ea irati numinis horrenda vindicta, & severa animadversio in hominum peccata.*

Invidit Lutherus Zuinglio, confictumque a se pseudoevangelium Zuingliano pseudoevangelio obscurari indoluit: stylum itaque vertit adversus æmulos hæresiarchas, qui eum ipso de comminiscendis novis religionum monstris impietate certabant, adeo ut iisdem argumentis semetipsum atque ipsos conficeret: *Scripsit*, inquit Coclæus (b), *rursus contra eos bene prolixum librum Teuthonice, cui titulus est, de cœna Christi confessio Lutheri. In prima ejus parte enagitat ac reprehendit Zuinglium, in secunda Œcolampadium, in tertia denique fidei suæ mentis sententiam tam in vita quam post mortem haberi jubet. In prima multa objicit Zuinglio ejusque complicibus, quæ catholici prius longe justius objecerant ipsi Luthero, nempe quod ejusmodi dissensio & divisio inter ipsos non est a Spiritu sancto, sed a sathana: quod spiritus ille vertiginis contradicit sibi ipsi: quod libere concludendum est diabolum omnis dissensionis patrem esse eorum doctorem: quod dissensio in intellectu & sermone ex diabolo est, &c. In secunda contradicit sibi ipsi, dum negat in cœna Christi remanere vinum, eo quod Christus dixerat*. Non bibam de genimine vitis, &c. *Quod antea sæpe affirmaverat cum alibi, tum in Babylonica sua captivitate, ubi derisit transubstantiationem, & accidentia sine subjecto*. Addit Coclæus etiam in tertia parte eundem hæresiarcham secum pugnasse, ac postquam doctrinam orthodoxam de transubstantiatione esset professus, plura blasphema adversus missam evomuisse: *Licet non esset nescius toto terrarum orbe*, observat Surius, *omnibus retro sæculis apud Christianos missam celebratam esse. Extat Græce & Latine D. Jacobi Apostoli fratris Domini, itemque Basilii & Chrysostomi missa, ut nihil de Latina Ecclesia dicamus.*

XXV.

(b) *Cocl. hoc ann. de script. Luth.*

Plura Zuinglio Lutherus objicit quæ Lutherum convincant.

Nunc fatetur transubstantiationem. Secum pugnat.

Ubi vero Lutheri in sacramentarios liber evulgatus fuit, Zuinglius, Œcolampadius, ac Bucerus in Lutherum alios libros ediderunt, eum ii magistro in nulla re concederent; sed spreta veritate, quam neutra pars tuebatur, de inani gloria certarent, ut alii præ aliis vicisse viderentur; pergit enim Surius (c): *Fuit certe, & est hæc res in primis ridicula & scurrilis, quod illi sublimes gigantes, qui se jactabant in Germaniam, qua tot sæculis caruisset, lucem evangelii invexisse, tam inter se pertinaciter & odiose digladiabantur. Facessat hic omnis frivola excusatio*, non est dissensionis Deus, *inquit Apostolus* (d), sed pacis; *quomodo possunt me isti docere quid verum sit, cum se ipsi vi-*

XXVI. In Lutherum alii hæresiarchæ certant.

(c) *Sur. in comm. hoc ann.*

(d) 1. *Cor.* 14.

Suspecta fit novatorum doctrina ob contradictiones.

vicissim in rebus gravissimis mendacii insimulent ; & hæc quidem non paucos permoverunt, ut in hac mutua Lutheranorum & Zuinglianorum dissensione rem accuratius expenderent, adverterentque non posse eos veritatis esse præcones, qui pugnantia docerent, atque eam ob rem ad catholicam Christi Ecclesiam se reciperent, contemptis stultissimis fanaticorum hominum sic enim ipsi se vocant opinionibus, quæ identidem in alias atque alias formas transformantur, sicut necesse est evenire illis, quæ cum mendacio conjuncta sunt, varium est enim & inconstans mendacium.

XXVII. Anabaptistæ cum Luther. & Zuingl. pugnant.

Gerebat etiam utraque secta odia adversus Anabaptistas, ut superius dictum est, ac Lutherus hoc anno scripsit in Balthasarem Pacimontanum anabaptisticæ factionis signiferum, quod is Lutherum suæ sententiæ favere diceret ; impius vero calumniator catholicos in invidiam adducere annisus est, quasi anabaptismi fautores, quod Lutheranum pseudoevangelium non admitterent ; falsamque probationem addidit, quod nulli in Saxonia Anabaptistæ reperirentur; cum tamen multi Ysenaei deprehensi ac meritis pœnis affecti fuerint. At non catholicos, sed Lutherum anabaptisticæ pestis fuisse parentem sic ita arguit Coclæus (a): *Dum scriberet ad Vualdenses seu Pighardos Bohemiæ, inter ea, quæ in eis reprehendebat, hunc quoque articulum commemorabat, quod parvulos baptizant ad futuram fidem, quam adulti consecuturi sint. Ait igitur præstare prorsus omittere baptismum in parvulis, quam baptizare sine fide, quia sacramenta neque debeant neque possint sine fide accipi : si vero sine fide accipias, huic vestræ [inquit] doctrinæ opponimus nos verbum Christi : Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit, &c.* Deinde in Coclæum scribens repetiit : *Asserimus parvulos prorsus non esse baptizandos, si verum est eos in baptismo non credere, ne illudatur majestatis sacramentum, & verbum.*

(a) Cocl. hoc ann. Sur. in comm.

Ut docuerit anabaptismum Lutherus.

XXVIII. Dein Catholicorum argumentis usus est in Anab.

Idem tamen ineonstantissimus homo hæc damnavit, & eatholicorum argumentis in Anabaptistas usus est, ut observat Coclæus, sic inquiens : *Cum rebaptizatores dicant nusquam haberi in Scripturis, quod parvuli habeant fidem propriam, aut quod baptizari debeant, ipse in hunc modum respondet : Quod parvuli non credant, nullo scripturæ loco demonstrare possumus, qui clare his aut similibus verbis dicat, parvulos baptizate ; nam & ipsi credunt : si quis nos urgeat ad demonstrandam ejusmodi literam, huic nos credere oportet, & victoriam dare nusquam scriptum invenimus ; boni autem & ratione præditi Christiani tale a nobis non exigunt : contentiosi & cervicosi sectarum duces id faciunt ; at contra neque ipsi ullam afferent literarum, quæ dicat, adultos baptizate, & nullos parvulos.* Hæc Lutherus, qui Anabaptistas refellere non potuit, nisi ad Ecclesiæ authoritatem, quam toties vir impius obtrivit, confugeret, adeoque præter morem Romanam ecelesiam commendarit : *Nos*, inquit, *fatemur sub papatu multa esse bona Christiana, immo omnia bona Christiana, atque etiam inde ad nos defluxisse ; nempe confitemur in papatu veram esse scripturam sacram, verum baptismum, verum sacramentum altaris, veras claves ad remittenda peccata, verum prædicandi officium, verum catechismum, veluti orationem dominicam, ac decem præcepta, & articulos fidei.* Hanc væsani hominis inconstantiam, atque in dictis & factis varietatem ita perstringit inter alios Ulembergius (b).

Commendat jam homo inconstans Romanam ecclesiam.

(b) Ulember. in vit. & gest. Luth. c. 19.

XXIX.

Si reiicienda sunt, quæ papatus ambitu continentur, consequens ait fore, ut & ecclesia & Christianismus templum Dei reiiciatur una cum thesauro bonorum omnium, quæ per Christum illi credita sunt atque commissa. Hæc de ecclesia Romana Lutherus lubricus nimirum & vertiginosus encomiastes ; nam quæ tam honesto verborum apparatu in hujus ecclesiæ laudem ebuccinat, ea paulo post ad ingenium reversus in summam ejus contumeliam detorquet : in fine comparat inter se sacramentarios & Anabaptistas ; utrosque vero, vel potius per utrosque & per alios, omnes suermeros, ipsum sathanam hoc unum agere totis viribus, ut in dubium vocentur, quæ vera sunt & certa, nec aliud quam incertas opiniones urgere, quæ nullis nitantur solidis fundamentis, adeoque suspiciones suas docere, non fidem. At hæc ipsa in se Lutherus agnoseere debuerat, qui florente Ecclesia in Germania vera & certa fidei capita primus convellere erat aggressus.

Novarum sectarum auctores esse dæmones pronuntiat.

XXX.

(c) Cocl. in act. & scr. Luth.

Cæterum quamvis Lutherus Anabaptistas persequeretur, tamen non feriendos gladio a magistratu contendit, sed cuique quidlibet credendi permittendam libertatem, atque hanc ineptam rationem attulit, si male quis credat sat pœnarum apud inferos luiturum, ut propterea in hoc sæculo plectendus non sit. At licet hac stropha ipso exordio, cum suas spargere hæreses cœpit, usus esset, non tamen hæretici contrarias hæreses tolerandas censuere : immo & volatieus Lutherus in æmulum suum hæresiarcham Zuinglium gladio animadvertendum scripserat. Adeo autem Lutheri de permittenda

An tolerandæ sint contrariæ sectæ certant novatores.

qua-

Digitized by Google

quavis secta patuit error, ut Joannes Faber in sua cum Balthasare Pacimontano Anabaptistarum principe disputatione hæc scribat (a): *Multæ, mihi crede, civitates obviis (ut dicitur) manibus ante aliquot annos Lutherum, ut charissimum hospitem & perjucundum convivam acceperunt, quem si in præsentiarum ad lethæos fontes infimumque barathrum rejicere possent, nullis laboribus, nullis impensis parcerent: vident enim & reipsa expertæ sunt, quam nocentem ignem & pestiferum animal in sinu foverint, auribusque lupum tenuerint; sed tam profunde in Lutheri lutum demersæ sunt, ut emergere & ex tam vasto gurgite nisi cum magna ignominia & magno periculo enatare non possint. Et res sane est admiranda plurimum, quod qui toties præteritis annis perpetuo deprædicarunt, licere singulis credere, quod animo concepissent, neque ullum Christianum ob hæresim aliquam supplicio puniendum esse, aut pœna mulctandum aliqua, nunc sine ulla misericordia cunctos Anabaptistas persequi, ac igni, ferro, aqua, omnibus denique suppliciorum generibus in eos, quos ipsi procrearunt & aluerunt, animadvertere cœperunt, simile quiddam Æsopico facientes, qui dulci oratione demulsas anserum aures, ubi in somnum vidit declinasse, desiluit repente, atque obsopitos anseres jugulavit, sic multis locis magistratus facile passus leviculis sermonibus ablactatos imperitæ multitudinis animos a veteri summi Dei cultu ad novum quoddam dissolutum, impium, ac plane epicureum vivendi genus prolabi, qui ubi spiritu novo veluti musto effervescentes aliquo furere, fructusque jactis seminibus dignos producere cœperunt, a magistratu oppressi trucidatique gravissimas mortis pœnas dederunt: id quod quotidie exerceri scias in civitatibus Germaniæ clarioribus, apud quos Anabaptistæ quamprimum caput erexerint, mox colla eorum spiculatori subduntur. Hæc eu consulto te celare nolui, quando jam aliquot mensibus in carcere hic, neque ut Joseph Danielve innocens, sed tuum ob peccatum, inclusus jacuisti, ut scires quatenus infelicis lolii, spinarumque & zizaniorum germen in agro Domini enatum eradicetur, & ut primi novæ religionis authores patronique vestri defecerint, & resipiscant, vosque passim, ut indignos, quos terra foveat, e mundo tollant magistratus: quorum omnium sane malorum Lutherus in causa est, homo ille inimicus Dei & fidei nostræ, qui per noctem obrepens seminibus bonis zizania immiscuit ægre & vix multis seculis radicitus coercenda.*

(a) Fab. in desp. cum Balob. c.7.

Anabaptistæ passim in Germ. supplicio affecti.

XXXI. Captus in Austria fuerat Balthassar hæresiarcha cum populum seduceret, atque in Viennensi carcere diu tentus, cum jam in se ferendam mortis sententiam nosset, interprete Ferdioandi Regis quæstore obtinuerat, ut in alicujus viri docti congressum colloquiumque veniret, professus nolle se in impio quovis errore perire. Excitus itaque Strigonio Joannes Faber Ferdinandi Regis jussu prolixam cum eo disputationem habuit, in qua omnes hæreses, quæ hoc tempore grassabantur, confutavit, atque acta divulgaturus, ea Georgio duci Saxoniæ inscripsit præfixa epistola, in qua hæreseos Lutheranæ retexuit originem (b), deque Anabaptistis & Balthassare hæc exposuit.

Balthasar hæresiarcha captus.

(b) Jo. Faber. in ep. ad Georg. duc. Saxon.

Georgio duci Saxoniæ.

Cum jam spes esset tot malis finem impositum iri, ecce subito alia Anabaptistarum secta execrabilis in apertum prodit, quæ & usum rebaptizandi induxit, non contenta priori in infantia suscepto baptismo, & novam seditionem struere, secretiores conventus habere, ac sub ementito evangelii nomine cœnam dominicam agere cœpit. Illorum antesignanus & præcipuus author quidam doctor Balthasar, qui cum se Pacimontanum scriberet, bellorum & rebellionum suscitator fuit assiduus: is inquam tam erecti spiritus homo fuit, ut se sua eruditione cunctos Zuinglios, Oecolampadios, ipsumque adeo Lutherum præcellere & longe anteire gloriatus fuerit, non contentus quod in Germania multis in oppidis, & potissimum sub inclyta Austriæ domo, tumultus concitaverit horribiles, & jampridem jurejurando apud Tigurinos retinctionis errorem abjuraverit, sub anathemate quoque damnaverit, & publice testatus sit, mox in Moravia repudiato universalis Ecclesiæ ritu in eandem Catabaptistarum hæresim ut canis ad vomitum impie relapsus est, ac rejecto infantium baptismo grandævos, tantum & homines canos, silicernos & jam prope edentulos sacro illo fonte censuit esse tingendos; qua de re libros & tractatulos scripsit sane non paucos: isque novus & detestabilis abusus novas populi conjurationes, illicita veneris connubia, & cætera id genus scelera propemodum infinita quotidie parit.

Horrenda mala inducta ab Anabaptistis.

Et inter hos Catabaptistas inventi sunt qui vetus testamentum Manichæorum more prorsus abnegantes novo dumtaxat fidem adhibendam esse statuerunt. E regione quoque non pauci fuere, qui novum testamentum negantes ad legem Mosaicam, quasi in Ægyptum redeuntes, ollas carnium, alia, & cucumeres desiderarunt: quam rem abhorrendam, neque apud Christianos ullis seculis auditam, ubi serenissimus Christia-

XXXII. Nonnulli ex his vetus testamentum rejiciunt. Alii novum.

*stianissimusque Rex ac princeps Ferdinan-
dus animadvertit, & (ut est in rebus fidei
& religionis diligentissimus) consideravit,
ac expendit, perspicue intellexit, quod nisi
tanto sceleri obviam iretur, simul divinas
humanasque leges eversum iri, atque haud
procul abesse, quin omnia, quæ sancta ac
justa inter mortales & sunt & habentur,
exitio darentur: hæc ut magna illorum
pars non modo Christum & Deum creato-
rem cœli & terræ negare cœperunt, Bal-
thasarem illum tam perniciosæ rei autho-
rem capi, & captum in vinculis teneri jus-
sit: qui nuper in sese descendens, suorum-
que ipsius atrocitate scelerum expensa, jam
cum de vita ac salute desperaret, antequam
pœnas dignas lueret, mecum super nonnul-
lis rebus disserere cupiens, facile obtinuit
ut Regis jussu (cujus incredibile est dictu
quanta sit in tuenda vera pietate, ac redu-
cendis ad sanitatem tam diro veneno corru-
ptis hominibus cura ac solicitudo) ad capti-
vum proficiscerer comitantibus magnificis
viris domino Marco a Leopolsdorff quæstore
ærarii Austriaci ac rectore gymnasii Vien-
nensis, Ambrosio Saltzero licentiato: quod
eo quoque libentius feci, quod jam inde a
compluribus annis hominem & noram, &
eo familiariter eram usus, cum adhue esset
incolumi mente & sensu, ac conscientia
incontaminata, & uterque communibus
studiis uno in gymnasio, sub eisdem præ-
ceptoribus operam daremus.*

Pars Christum pars Creatorem abnegat.

Jo. Fabr. cum Balthasare congressus.

XXXIII. *Ad quem ubi venissem, nihilque libro-
rum quam biblia, quorum & illi copia e-
rat, mecum attulissem, de illis ipsis hære-
sibus, quarum vel author ille vel doctor &
assertor fuerat, cum eo placide fraterno-
que & Christiano affectu, & more disse-
rere cœpi, ita ut alter alterum vicissim in-
terrogaret, & ad interrogata responsita-
ret, quemadmodum sequenti in libro, qui
est dialogi instar, continetur: quæ quidem
inter nos dissertio hos sane fructus pepe-
rit statim, ut retractationum librum com-
posuerit, quorum capita breviter perstrin-
gam.*

Retractatio errorum.

XXXIV. *Primum multis ac gravibus argumentis
I. ostendit solam fidem non satis esse ad a-
II. nimæ salutem. Deinde bona opera, quæ
jampridem ab eo explosa erant, per eun-
III. dem reducta sunt & comprobata. Liberta-
tem Christianam a Luthero tantopere lau-
datam, ac pertinacissime defensam etiam
cum insectatione damnavit. Rursum in-
cutiendum esse mentibus hominum corrup-
torum metum Dei ac reverentiam, & sum-
ma ope adnitendum, ut rectæ conscientiæ
aculei in intimis sensibus figantur. Sane
IV. quam efficacissimis rationibus docuit falso
& impie persuasos esse homines ut crede-
rent omnia ex adamantina quadam & ine-
vitabili necessitate geri; contra vero soli-
dissimis argumentis liberum arbitrium con-
stabilivit nixus authoritate utriusque te-
stamenti. Pœnitentiam criminum cum re- V.
sipiscentia vel ex evangelio commonstravit.
Sempiternum illibatæ virginitatis decus VI.
beatissimæ matris Mariæ contra Helvidia-
nos acerrime defendit. Simul Nestoriano- VII.
rum errorem & nefandam opinionem re-
fellens, qui illa non Deiparam fuisse ne-
farie probare conati sunt. Perfidissimæ hæ- VIII.
reseos authores, qui asseruerant Christum
neque ipsum Deum esse, neque Dei filium,
palinodia recitata, insectatus est. Neque IX.
inficias ivit purgatorii locum esse. Preca- X.
tiones Christifidelium adprobavit. Confes- XI.
sionem præterea sermone factam apud sa-
cerdotem tum utilem, tum necessariam,
& a Christo institutam esse, asseveravit. XII.
Opinioni ineptæ impiorum quorundam no-
vissimum diem intra biennium affuturum
sentientium vehementer est refragatus. Tum XIII.
imaginariam illam ecclesiam seu ideam
quandam derisit, & nullam esse fassus est. XIV.
Conservatam puellarum viduarumque pu-
dicitiam Deo immortali cum primis cordi
esse constanter credidit. Jejunia commen- XV.
davit. Diem dominicum celebrandum esse XVI.
indicavit. Esum carnium diebus, quibus in- XVII.
dicta sunt jejunia, improbavit. Excommu- XVIII.
nicationem suum robur ac vires voluit ob-
tinere. Neque frustra esse sanctorum pro XIX.
nobis deprecationes. Ad ultimum ita legum XX.
reverentiam, authoritate magistratuum ac
principum potestatem extulit, ut crederes
nil ejus animo alienius esse a seditione, &
cupiditate rerum novandarum. De baptis-
mo tamen parvulorum, seu infantium &
sacramento Eucharistiæ varians statuit in
Regis sententiam & academiarum conce-
dere, id quod suæ manus propriæ scriptu-
ra testatus est. Hasce igitur dissertationes
ac potius defensiones pro orthodoxa & ca-
tholica fide unum in librum conflatas, & in
publicum emissas tuæ celsitudini multis
de causis nuncupavi &c. Datum Pragæ 1.
julii anno salutis humanæ MDXXVIII.*

Cum vero Balthasar in his controver- XXXV.
siis erroris convictus fuerit, præsentibus
doctore Saltzero, & Marco regii ærarii
præfecto a Joanne Fabro (a) præcipua
argumenta ex actis decerpere non inju-
cundum erit: *Etsi non ignorem*, inquit,
(b), *Pelagium hæreticum ante mille &
centum annos, perinde atque vos facitis,
parvis infantibus ac pueris cœli portas ob-
struxisse, cujus non modo non audita at-
que accepta, sed communi Ecclesiæ con-
sensu damnata & neglecta opinio est; at
quoniam non nisi authoritate convinci vis,
age tuo ingenio obsequamur: est apud Jo-
annem III. cap. scriptum, ubi dominus*

(a) *Jo. Faber. disp. cum Balth. c. 2.*

(b) *Hier. cont. Pelag.*

Probatur ex scriptura puerorum baptismus.

& Le-

& Legislator noster ad Nicodemum sic ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. *Quanto itaque pueris Christus regni cœlorum spem porrigit, necesse est eos ex aqua & Spiritu Sancto renasci, eamque nos renascentiam regenerationemve consuevimus catholicorum more appellare; baptismum ergo, ut baptizentur & utile ipsis, & necessarium est.* Hoc perturbatus argumento hæresiarcha stulte negavit Joannis textum de baptismo intelligi: tum suæ hæreseos virus effudit; negavit enim regnum cælorum puerorum esse, statuereque de pueris eos neque salvandos neque damnandos; sed omnipotenti Deo, ut faciat de iis quid velit committendum. Quem Faber mox aliis divinis oraculis convicit, regenerationem ex aqua & Spiritu Sancto baptismum esse: *Nam*, ait, *Paulus ad Titum* III. *ostendit quod* per misericordiam Dei salvatoris nostri salvi facti sumus per ablutionem sive lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus Sancti; *sic Petrus (a)*: Benedictus sit Deus & pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam nos regeneravit in spem vivam Jesu Christi a mortuis. *Hæc regeneratio uno loco Græce palingenesia dicitur, alio vero loco anagenesia, sed non ea consideratione, qua Pythaghoras olim palingenesiam animarum asseruit: ideoque error apud vos est, non esse in scriptura regenerationem. Quod autem hæc ad baptismum referenda sint, confirmant omnium orthodoxorum & veterum doctorum enarrationes, perinde atque ego de baptismo loquentium.* Deinde Faber negantem Balthasarem regnum cælorum esse puerorum convicit ex evangelio Matth. XIX. Marc. X. & Luc. XVIII. quando allati sive adducti sunt ad Jesum pueri, quos cum prohiberent discipuli increpavit: *Sinite*, inquiens, *eos ad me venire, & nolite prohibere; talium enim est regnum cælorum: quæ verba ter in evangelio repetita leguntur. Et Matth.* XVIII. *Dominus Jesus puerum in medio discipulorum constituit, per hoc viam aperiens, qua eos ad vitam ingredi oporteret, eis insuper proprios angelos præfecit in cælis, qui faciem Dei Patris semper intuentur, noli, noli (te quæso) per mansuetudinem Christi esse eorum in numero hypocritarum (b), qui cum ipsi regnum cælorum ingredi nequeant, etiam aliis cælum occludere non verentur.*

(a) 1. Petr. 1.

(b) Luc. 11.

XXXVI. Argutia hæresiarchæ.

Ut eluderet vim argumenti hæresiarcha, finxit pueros allatos sive adductos ad Christum rationis usu jam præditos fuisse, addiditque Christum dixisse: Talium, id est humilium, esse regnum cælorum. Ad quem Faber: *Cautissime, mihi ut video, tenendus es ne in anguillæ morem e manibus elabaris. At si te æquum auditorem mihi docenti præbueris, sane te Lucæ authoritas ab errore eximet, qui Græce brephi, id est infantes habet, qui scilicet fari per ætatem nequeant: sic exultavit infans in utero Elizabeth Lucæ* I. *sic invenere pastores Mariam & infantem, Luc.* II. *sic ad verbum Petri convenit esse nos, ut modo genitos infantes ubi semper brephos Græce legimus: est præterea apud Marcum (c) quod Dominus eos complexus sit, & benedixerit: quod si filii iræ, non Dei forent, qui eos benediceret, qui tandem diceret (d):* Regnum cælorum qui non acceperit ut puer, iste non ingredietur in illud? *sed quod dicis haberi talium, non ipsorum, sophisticæ artis præstigium est: ut dem ego tibi hic comparationem esse, ea tamen ad id unde comparatio sit perpetuo reflectitur; alioqui neque ulla similitudo accedet, neque comparationis nomen habere merebitur, & sic corruet totum ædificium opinionis tuæ.* Pluribus interjectis Jeremiæ (e) & Joannis (f), qui in utero divinæ gratiæ participes redditi sunt, exempla Balthasari proposuit Faber; tum addidit: *Inde manifestum fit infantibus gratiam Dei non negandam esse.* Et infra: *Habes Joannem exultantem in utero ac Spiritu Sancto repletum: habes mille quadringentis annis Christianos infantili ætate tinctos, uti in præsentiarum omnes puerilibus annis, non grandævi baptizati sumus: qua temeritate ergo audebis, hoc totius Christianitatis baptisma damnare.* Ostendit dein sacros baptismi ritus sanctorum patrum vetustissimorum, ut Ignatii, Dionysii, Cypriani, Hieronymi, traditione ad nos derivatos: cumque Hieronymum & Origenem veluti suæ sententiæ assertores falso traduceret Balthasar respondit Faber, Hieronymum, qui adversus Pelagium ejus erroris authorem duos libros edidisset, in contrarium sensum detorqueri: Origenem in epistola ad Romanos testari baptisma parvulorum ab Apostolorum temporibus, ad illius ætatem dimanasse; Cypriani vero in epistola ad Fidum authoritatem his verbis expressam adduxit: *Quantum ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium diem, quo nati sunt, constitutos baptizari non oportere, & considerandam legem circumcisionis antiquæ, ut intra octavum diem eum, qui natus est, baptizandum & sanctificandum non putares; longe aliud in concilio nostro visum est: in hoc enim, quod tu putabas esse faciendum, nemo consensit, sed universi potius judicavimus nulli hominum*

Dissolvitur.

(c) Matth. 10.

(d) Luc. 18.

(e) Hier. 20.

(f) Luc. 1.

nato

nato misericordiam Dei & gratiam denegandam; nam cum Dominus in evangelio suo dicat. Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed salvare, *quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est.*

Si Ecclesiæ non creditur nec scripturæ creditur.

Cum igitur Cyprianum sperneret novator, demum universæ Ecclesiæ traditione, cujus authoritati sacrarum scripturarum nitititur authoritas, illum contudit, ad quam quidem authoritatem Ecclesiæ Zuinglius confugere erat coactus: *Tuus*, inquit, *amicus Zuinglius adversus te asseclas sectatoresque tuos non leve argumentum objecit puerorum baptismum a tempore Apostolorum ac Christi discipulorum ad suam usque memoriam permanasse, perque totam fidelium Ecclesiam omnium in usu extitisse.* Porro Faber, cum multa de traditionum dignitate disseruisset (*a*), iterum e sacris scripturis plura testimonia pro infantium baptismo attulit (*b*): Stephanæ (*c*), & Lydiæ purpurariæ integras familias baptismo ablutas; in his vero sine dubio aliquos pueros fuisse: annuntiatum de Christo (*d*): quod salvum esset facturus populum suum a peccatis eorum; cur ergo e numero populi infantes tollantur veteturque in fide Ecclesiæ baptizari? infantes in lege Moysis circumcisos, ut majorum fidei compotes fierent; cur non pariter infantes baptizandos, cum in confesso sit legem per Moysen datam (*e*), gratiam autem & veritatem per Jesum Christum factam esse? unde hauserint Anabaptistæ misericordem Deum pueris occultum fidei donum non inserere, spiritum ubi velit spirare, & ad baptismi effectum aquam tantum & Spiritum sanctum requiri, teste Christo: sanctorum Innocentium diem festum coli ab Ecclesia: jussisse Petrum (*f*) in actis baptizari, qui Spiritus Sancti sunt capaces, cujus certe omnem ætatem ex divinis oraculis capacem antea indicatum est, atque idem in aliis elucubrationibus fusius demonstravit, tum conclusit: *Noli tuo hoc vano pertinacique errore eos perdere ac damnare, pro quibus mortuus est Christus* (*g*). Miseram vero Anabaptistarum conditionem & improbitatem ob oculos ita proposuit: *Cum inquit omnium in conspectu eorum malefacta traducantur, qui modo inferos esse negant, modo non ferendos superiores, omnia omnibus communia esse oportere docent: sacramento suos effectus adimunt, ut horum aliorumque nefariorum articulorum gratia capitis, famæ, rerum denique omnium periculum adire nunquam non parati esse velint.*

(*a*) *Fab. disp. cum Balth. c.* 3.
(*b*) *Ib. c.* 4.
(*c*) 1. *Cor.* 16. & *Act.* 16.
(*d*) *Matth.* 1.
(*e*) *Joan.* 1.
(*f*) *Jo.* 3. *Act.* 10.
(*g*) *Rom.* 14.

XXXVII Cum Balthasar hæresiarcha hoc suis erroribus fundamentum struxisset: *In ea adhuc sum sententia, nihil in Ecclesia ratum habendum fuisse, neque hodie haberi debere, nisi sacris literis apertissime expressum;* Faber (*h*) illud ita convulsit: *Ego vero contra credo ajoque quod ne vos quidem negare potestis Servatorem nostrum, evangelium, & scriptum aliud non reliquisse, nisi ut Paulus docet, in Apostolorum & nostris cordibus inscriptum; nempe Apostoli ad Hebræos* VIII. *verba sunt hæc:* Hoc est testimonium, quod disponam domus Israel; Post dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas in mentem eorum & in corde eorum superscribam eas hac lege: Charitas diffusa est in cordibus nostris *ad Roman.* V. & *hæc est illa epistola scripta in cordibus, de qua iterum præco veritatis Paulus* II. *Cor.* III. scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. *Recepimus itaque evangelii novique testamenti fidem per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; non autem ut legem Mosi lapideis incisam tabulis. Sed neque omnes Apostoli suarum prædicationum scripta reliquere; quippe eum approbatorum quatuor tantum evangelium scribendum susceperint, duo ex iis Domini discipuli fuere Matthæus & Joannes, id est primus in ordine & ultimus reliqui duo discipulorum discipuli, Marcus Petri, Lucas Pauli, qui evangelium non primo scriptum, deinde autem prædicatum, sed multo ante tempore & prædicatum & servatum literarum monumentis commisere, posteaquam Matthæus in Judæa, Marcus in Alexandria, Lucas in Bithynia, Joannes in Asia divini præcones Christi verbum seminarunt, & longo post tempore Joannes, ubi Asiæ Christum inseruit acerbissimis mirifici Verbi, quod a sæculo fuit & antequam mundus conderetur, hostibus Ebione & Cherintho invalescentibus, jam natu grandior sub Trajano ad scribendum est excitatus. Firmantur ea, quæ dico, ex Lucæ prooemio ad Theophilum. Insuper palam est Ecclesiam Christi Jerosolymis principio centum & viginti hominum, deinde trium & quinque millium, tum plurium etiam quorum mentio sæpe fit in libro actorum, atque aliis scripturæ voluminibus evangelio a Spiritu Sancto præscripto unanimi concordique voluntate omnium fidelium, fideique consensu recepto gubernatam esse, cum multitudinis credentium ut ait* (*i*) scriptura tanquam unum cor, unaque anima esset. Et infra:

Hæreticorum axioma impium.
(*h*) *Hier.* 31.
Confutatur.
(*i*) *Act.* 3.

Eventum postremo vide ac dogmatis vestri constantiam, quæ ante civitates illita vestra dulci veneno decreta primum æquo animo per vulgus effundi indomitum XXXVIII.

paſ-

Digitized by Google

Anabapsismus primo admissus a Germanis dein damnatus.

passæ, deinde summo ardore complexæ mordicus tenuere, eæ nunc non minori vehementia commotæ vestram Anabaptistarum hæresim agitant, eludunt, persequuntur, nunc hunc, nunc illum arripiunt, carcere, crucibus, suppliciis omnibus dignos habent, ut Huttus vester per Silesiam, Moraviam, Austriam, cæterasque provincias pseudoapostolus, in Augusta Vindelica, cum ex impatientia mortem sibi conscire parasset, juste vulcano vindice in cinerem redactus concepsæ impietatis fraudem luit, qui Nicolspurgii vestro in grege conscelerat issimas adversus Christum unicum summi Dei Filium quæstiones agitavit, plurimorumque simplicum mentes versutiis hipocriticis callidissime circumventos seduxit. Hæc eo pluribus narrare volui, ut summatim edisceres e primo Christi instituto manifestum evangelium esse, ejusque vim & interpretationem non in litera occidente, sed in unitate spiritus, ac spirituali unanimi (a) fidelium animarum consensu consistere: quod nisi fuerit, nullum malorum finem expectamus, tot hæreseon portenta, quot bibliorum novi authores, prophetæ, interpretes emergent, & omnino tot, quot capita, sententiæ erunt. Huttum jactitasse altiorem se reliquis habere spiritum, memorat Arnoldus Meshovius (b), ac sæpe se in cælum rapi, & miris visionibus, divinoque interdum colloquio recreari, tum omnia mundi futura mala in spiritu prævidere, *Hinc*, ait author, *continuas afflictiones, miserias, ærumnas, morbos, bella, tonitrua, fulmina, dæmones, mortes, regnorum eversiones, gentium excidia, tyrannorum pœnas horrendas, & terribiles plagas denuntiabat*. Suis vero sectatoribus novum & felix imperium, excisis Chananæis, pollicebatur. Condiderat ille Huttistarum sectam in Moravia, sanxeratque in suis conventiculis concubitus promiscuos, & quos in aliis provinciis seduxerat ad ea loca transmittebat, quibus sub libertatis Christianæ velo juvenculæ dabantur, & ex communibus sodalium opibus delicatiores epulæ iis offerebantur: quare multa otiosorum agmina ad eos confluebant parta bona in commune collaturi, ut crescente eorum numero trepidatum fuerit, ne provinciam occuparent; ex qua tandem sunt exturbati.

Huttus affectus supplicio.

Contra Christi divinitatem scribere ausus.

(a) Cor. 3.

(b) Meshov. l. 4.

Huttus visis dæmonum illusus fuit. Crudelia ejus consilia.

Ut propagata fit Hussiarum secta.

XXXIX. Cæterum novatores, cum initio prætexuissent magnificum religionis & sanctimoniæ specimen, demum post labefactatam fidem in atheismum prolapsos, describit egregie idem Faber hisce verbis: *Mi Balthasar ad te verba facio, ad te sermonem verto; quot putas atheos anacharistos & aneucharistos, tu tuique similes impudentissimis, damnatissimisque traditionibus vestris excitastis, quibus male precatur, ut scis, in psalterio David (c) Nabal? Forte sapis quid velim, quo tendam:* Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. *Et Lutherus adversus Erasmum scribens, hac tentatione non esse Deum, se acerrime urgeri & premi fatetur ingenue: alibi vero contra Carolstadium conjuratum Catilinam furens religiosissimo jurejurando affirmat, se scire Carolstadium non credere Deum esse aliquem. Proh pudor & nefas hæc audiri ab his, qui fidei nostræ velint haberi & esse columnæ! interim tamen nos nostrosque majores impietatis reos fœde & seditiose traducitis. Sed volubiles linguæ vestræ Christum nomine tantum prædicant; Christus autem non sursum in mentem vobis ascendit (d), non deorsum in cor descendit. Sermo vester ac speciosi clamores ad pruritum popularium aurium accomodati sunt: ore labiisque confitemini Deum, factis vero negatis.*

(s) Id. ib. in c. 7.

Hæretici in Atheos versi.

Lutherus tentationem atheismi fassus. Carolstadius atheus.

(d) Matth. 19. 2. Tim. 4. Tit. 2.

En quantis quibusque clamoribus summis Pontificibus, sacerdotibus, monachis importunissime insultastis, quod idiotis & profanis alteram sacramenti speciem, sanguinem Christi videlicet, adversus Christi instituta negassent: ea propter repente fecistis, ut fere omnis populus, ubi vestræ hæreses prævaluerant, dominicis festivisque diebus ad mensam Domini corporis & sanguinis sacramento reficerentur. Sed quis non videt quam cito ignis ille extinctus sit, caritasque friguerit, juxta commune proverbium: Quod cito fit, cito deperit. *Refer, te quæso, animum ad ea loca, ubi Carolstadii, Zuinglii, Oecolampadii nondum etiam hæretica de sacramento opinio recepta est, unde clamosos novi evangelii stentores offendis, qui pluribus annis belluarum more a sacramento abhorrentes, communionem exosi ad dominicam cœnam mensamque non accesserunt, neque hodie accedere cogitant: illis porro quibus vestra luculenta cœna tantopere arridebat, jam incipit vilescere, nisi ad panem & vinum & carnium ollæ adsint, quibus bene suffarti communicare soletis, ita ut ex vini immodica ingurgitatione illos probe madere oporteat, satisque sit, ut Græco more bene poti discipuli vestri exhilarentur. Interea vero priscam communicandi consuetudinem resume, & ob oculos revolve quanta devotione vixerint, qui pro Christiano ritu sese ad paschalia festa mensæ dominicæ fecerunt esse participes: quæ res una valido argumento est nostram de sacramento fidem ac sententiam vestra opinione longe præstantiorem esse, utpote quæ propius divino spiritui & primo instituto accedat.*

Communio sub utraque specie inducta.

Dein contempta.

Communioni adhiberi carnes cœptæ ab hæreticis. Versa in commessationem communio.

Hortatus demum est Balthasarem hæresiarcham Joannes Faber, ne præsideret

commentitiis aut diabolicis revelationibus, ne putet verſatam hactenus in errore Eccleſiam, quæ teſte Apoſtolo ſit columna & firmamentum veritatis, cui Chriſtos paracletum Spirtum veritatis, ut maneat cum ea in æternum, promiſit: quam ſponſam ſibi delegit; non potuiſſe vero, ut contendebat hæreſiarcha, tot ſæcolis deſeri his argumentis convicit: *Servator noſter ait* (*a*): Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, ille teſtimonium perhibebit de me. *Ecce ut dominus noſter Jeſus Chriſtus hunc Spiritum a Patre procedentem Spiritum veritatis ſemper appellat, qui & juxta ſua promiſſa non ſolum omnia, ſed & omnem veritatem edocturus ſit; eapropter non eſt neceſſe, ut nos veritatis novæ novos authores audiamus, ac vetera a majoribus noſtris religioſiſſime cuſtodita temerario furore prolapſi, velut vana mendoſaque habeamus; nam Chriſtus Deus & dominus noſter de hoc Spiritu ſuo amplius ſic ait* (*b*): Ego rogabo Patrem & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum neque ſcit eum: vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit & in vobis erit, non relinquam vos orphanos. *Quod ſi veritas jam primum (ut vos egregie gloriari ſoletis) vobis authoribus revelata eſt; ubi quæſo ſpiritus ille veritatis intra mille annos ſeſe continuit? Chriſtus vero ait hic:* Vos cognoſcetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. *Vides jam iterum Spiritum in perpetuum Eccleſiæ promitti; quo præſente fieri non poteſt, ut tamdiu cæci in errore fuerimus. Conſideremus vero & ultima verba Chriſti, quibus cælum conſcenſurus affatus eſt diſcipulos. Habentur hæc Matthæi* (*c*) *ultimo:* Ecco ego vobiſcum ſum omnibus diebos uſque ad conſummationem ſæcoli. *Hæc verba (quod & tu fateare oportet) nihil amplius ſequitur apud Matthæum. Cum igituros omnis veritatis immo ipſa veritas nobis promiſerit, nos orphanos non relictum iri, Spiritum Sanctum manſurum ac fore perpetuo in nobis, atque nobiſcum, immo Chriſtus ſeipſum omnibus diebus (non poſt magnum Platonis annum) nobiſcum fore præſentem ſpondet* (*d*); *eapropter non eſt exiſtimandum a Spiritu veritatis derelictum gregem ſeſquimille annos fuiſſe, ac nunc primum, cum audax Lutherus abjecto cucullo e monaſterio elapſus in monialium virginum collegium impetum faciens, omnium elegantiſſimam ſibi de multis thori ſociam ſumeret, funeſti monachi impudentiſſimis flagitioſiſſimiſque ſcriptis Spiritum illum elicitum nos reviſere voluiſſe. Quocirca fidenter credo verbo Chriſti, neque dubito quin promiſſa fecerit, neque mihi perſuaderi poteſt, Meſſiam de quo toties, tam multi prophetæ locuti, cujus nos doctrinam, exempla, paſſionemque imitari debeamus, ſemperque meminiſſe, &c. ſecundum illius verbum vitam noſtram informare ubi calos conſcenderit, abjecta noſtri cura tantis de rebus, utpote de puerorum baptiſmo, ſacramento altaris, pluimiſque aliis obſopitos nos, non ſine præſenti animarum pernicie, errare permiſiſſe, &c.* Licet autem conſpicuis argumentis convictus eſſet Balthaſar, ipſum ſpiritu erroris agi, non vero Eccleſiam, cui Chriſtus ſpiritum veritaris ſpoponderat; tamen more hæreſiarcharum, quos ab errore difficillimum eſt eripere, anceps & inconſtans in fide fluctuavit, atque ob ingentia ſcelera & flagitia, quæ fecerat, concitataſque populorum in principes ſeditiones, Ferdinandi juſſu Vienoæ combuſtus eſt; de quo hæc habet Meshovius (*e*).

Priuſquam in rogum demitteretur totus in errorem verſus confiteri rogatus etiam noluit ſalvareturne an condemnaretur, idque & divinæ tum miſericordiæ tum omnipotentiæ credidit eſſe relinquendum. Et ſane obſervandum hoc loco venit, quam quiſque ſolicitus pro animæ ſuæ ſalute eſſe debeat, cum ſathan viros tam doctos eo errorum traheret & iis hæreſibus ineſcare norit, ut qui ante alios ſanis documentis erudiebant, illi ipſi proprios defectus poſtmodum perſentiſcere, animæque ſuæ ſalutem promovere in erroribus obdurati nequeant.

XL. Ob hæreſiarcharum in docendo ſummam inconſtantiam & inſtabilitatem miſer populus, qui ſe eorum ludibriis agi ſiverat, pene ad atheiſmum redactus eſt, ut quid certo crederet ignoraret, qua infelici calamitate motus Faber (*f*) Lutherum graviſſime ita carpit: *Mirum mihi mi Luthere videtur quod populus in Saxonia adeo aberravit, ut quid credat certo neſciat, ſi tamen preſſius mecum repeto facile id exputare poſſum, nempe in proclivi id eſſe, cum hæreſum author in errore verſetur, ut & diſcipuli hallucinentur; perinde enim tibi contingit ac illis, qui agreſtes ſectantur capreas, uſque eo enim aliquando aſcendunt, ut tuto ſe non amplius recipere poſſint.*

Hoc anno cum ex Lutheri deliramentis laici eadem poteſtate ac ſacerdotes inſtructos ſe ſomniarent ad conſecrandam Euchariſtiam, impius ruſticus ludibrio id pertentaturus repentina morte exanimatus eſt: quam rem compertiſſimam Eraſmus ad epiſcopum Leodienſem ſcripſit

pſit

Margin notes:

(*a*) Jo. 15. Spiritus veritatis Eccleſiam non deſeruit.

(*b*) Joan. 14.

Probatur ex evangelio.

(*c*) Matth. 28. Jo. 14.

(*d*) Joan. 28.

Promiſſa Chriſti fallacia eſſe nequeunt.

Balthaſar Viennæ flammis exuſtus.

(*e*) Cratep. in cat. hær. Meshov. hiſt. Anab. l. 2. M. 12. Balthaſaris crucius.

Populus ab hæreſiarchis illuſus quid credat ignorat.

(*f*) Jo. Fab. cenſur. viſit. Saxon. cap. 4. Labitur in atheiſmum.

(a) Erasm. l.20. epist. ad episc. Leodien. (b) Matth. Tympius in theat. div. vind. pag. 316. (c) Jodoc. Cocc. t. 2. lib.6.

Laicus consecrare eucharistiam volens repente exanimatus.

psit (*a*), & ex eo Matthæus (*b*) Tympius & Jodocus Coccius (*c*) narrant : *In pago quodam*, inquit Erasmus, *Basileæ anno MDXXVIII. cui nomen Vetus vicus, rusticus quidam in diversorio, dum Eucharistiam irridet, subito exanimatus est. Rem sic actam testes docuere. Æditnus quidam rusticus perferebat scriniolum plenum panibus consecrandis, quas hostias vocant. Huic comes erat alter rusticus, qui quondam fuerat æditnus. Ubi ventum est ad vicum modo dictum, libuit ibi bibere in diversorio : petit comes ille ab æditno hostiam dono, illo cunctante, accepit, & incœpit per ludibrium consecrare. Cauponaria videns increpat ; ille : Nihil, inquit, tua refert ; abi apporta vinum. Ubi redit mulier videt hominem collapsum : rogat quid habeat ; respondent ibi potantes in alia mensa : Forsitan habet illum syncopis. Mulier adsert acetum, admovent, sed frustra erat plane mortuus. Hæc non est fabula : feruntur & alii rumores, verum nolui parum comperta scribere.*

XLI. Moliuntur Lutherani fidem excindere in Germ.

Moliti sunt Zuinglianorum exemplo Lutherani hoc anno Germanus ad Ratisponenses conventus cogere, ut quemadmodum Bernates egerant, ita ad sententiam de rebus fidei ferendam decernendamque a Romana ecclesia defectionem ipsos pellicerent : quod cum Pontifex accepisset, Ferdinandum cæsareas in Germania vices gerentem, ac Bohemiæ & Pannoniæ Regem his literis hortatus est (*d*), ne inferri ab hæreticis novam religioni cladem pateretur.

(d) L.6. & ann. 1528. p. 2.

Ferdinando Regi Bohemiæ & Hungariæ, &c.

Ferdinandus a Pont. monitus ut eam tueatur.

Cum de conventu Ratisponensi indicto, eoque serenitatem tuam cum Germanis principibus conventuram esse audiremus, etsi voluissemus statim ad te ipsumque conventum aliquem legatum seu nuncium nostrum mittere, qui, si qua res ad nos & sedem Apostolicam pertinens incidisset, neque officium neque authoritatem nostram desiderari sineret, tamen cum neque causas indicti conventus, neque an de pertinentibus ad nos tractandum ibi esset sciremus, suaserunt nobis hæc ipsa itinerum pericula, temporumque & rerum omnium difficultates, & infra, *ut nuntii missionem differremus ; omnia tamen ad authoritatem, pietatem, catholicumque animum tuæ serenitatis reiiceremus : quæ si retroacto tempore, ex quo Lutherana labes illam nobilissimam & fortissimam provinciam invasit, nullum optimi & religiosissimi principis in fide tuenda ecclesiasticaque dignitate asserenda officium unquam omisit, nunc tot victoriis & regnis insuperque liberis a Deo omnipotente aucta, uberiores suæ pietatis fructus eidem Deo præstare debet, sicut eam esse facturam confidimus. Quare nullum maius præsidium sanctæ religioni & rebus ecclesiasticis, quam in tuæ serenitatis authoritate & pietate esse posse existimantes, cum ne noster quidem legatus vel nuntius sine tua ope quidquam efficere potuisset, omnem fidei causam & rei ecclesiasticæ sublevationem tuæ serenitati per Jesum dominum commendamus, ut non modo quidquam deterius adversus rem Dei & Ecclesiæ istic fieri, permitti, decerni non patiaris, sed quoad poteris præteritos lapsus ad veterem pietatem studeas revocare ; cum præsertim, ut sæpe ad te scripsimus, in hac fidei causa tua etiam & cæterorum principum dignitas & utilitas inclusa sit, cum non possit illa convelli, quin vestrarum etiam rerum labefactationem secum trahat ; quod clarissime in locis istis aliquot perspectum est : cui periculo te in futurum occurrere præterquam pietatis, est etiam prudentiæ tuæ : quod si quid gravius quod nos concernat, tractari in ipso conventu acciderit, a serenitate tua petimus, id ut nobis significare velit, quo illius admonitu consilium ex re atque tempore capere & exequi possimus. Nos omnium istic rerum sanctæ fidei ecclesistici nominis summam spem in summa authoritate & potentia tua collocamus, & semper collocabimus. Dat. Orvietii* xx. *martii MDXXVIII. pontificatus nostri anno* v.

Ut conjuncta sit illius e… la cum ecclesiæ causa.

Extractus est cæsareo imperio in proximum annum Ratisponensis conventus, ne nova turbarum materies oboriretur, cum non a Germanicæ nationis ordinibus, sed ab universa Ecclesia hujusmodi controversiæ dirimendæ essent. At Lutherani labefactandæ & pervertendæ Germaniæ universæ perniciosis consiliis defraudati suis dolis intestinum bellum accendere, atque improvidos catholicos opprimere sunt meditati. Nefariæ hujus conjurationis author extitit Otho Pak occultus Lutherus discipulus pii atque catholici principis Georgii ducis Saxoniæ consiliarius, qui falsi catholicorum principum adversus Joannem electorem Saxoniæ & ad Hassiæ Lantgravium fœderis adulterinam formulam confinxit, arcanoque sui principis sigillo quod scrinii magister esset, obsignatum ad Lantgravium ipsum transmisit : qui mox cum electore Saxoniæ & Lutheranis rem contulit, a quibus collectus est ingens exercitus ad principes ecclesiasticos armis obruendos. Vulgata rei fama cum Lantgravius Hassiæ Georgium ducem Saxoniæ appellasset, ut fœderi catholicorum in Lutheranos sancito renuntiaret, ille exaratis Dresdæ

XLII. Tentant Lutherani catholicos incautos opprimere.

Ottonis Pak insignis proditio.

sdæ die ascendenti in cælum Domino sacra literis professus est, nullum ejusmodi fœdus a se percussum; idem etiam alii principes & episcopi scriptis & sigillis sunt testati: sed non juvit Othonis Pactii proditionem aperuisse, candoremque innocentiæ testari; nam Lutherani armorum potentia præferoces ab archiepiscopo Moguntino, & Herbipolensi ac Bambergensi episcopis centum aureorum millia abrasere, pacemque redimere coegerunt. Cæterum illi in conficta fœderis catholici formula insultare visi sunt catholicis, quod religionis curas etiam tum abjecissent, necdum pro asserenda orthodoxa fide arma in hæreticos cepissent: Otho enim literarum adulrerator ita catholicos principes Germaniæ loquentes induxerat, ut iis pios affectus, quos ob Lutheranorum scelera, quæ nitide exponuntur, religiosa mente concipere debuissent, affingeret his verbis.

Lutherani armati ab episcopis aurum abradunt.

XLIII. *Posteaquam in hoc periculoso, & adverso rerum statu, quem Deus omnipotens super genus humanum propter iniquitates & peccata permittit, multæ in Deum blasphemiæ & injuriæ, scandala proximorum exoriuntur, ita quod Deus non solum in suis sacramentis, quæ ipse super terram tum ad emendationem nostri, tum ad confortationem infirmæ conscientiæ nostræ instituit; verum etiam in sua ipsius omnipotentia ac deitate injuriis contumeliisque afficitur, in eo sane quod templa & monasteria diripiuntur ac devastantur, Deo sacratæ personæ ab ejus cultu expelluntur, ad loca inhonesta protruduntur, suisque censibus & proventibus vi spoliantur & privantur, & quod omnium horrendissimum est sacræ missæ officium non solum aboletur, sed & idololatriæ & peccato ascribitur: nobis tanquam catholicis, Regi, principibus electoribus, archiepiscopis, episcopis, & principibus propter votum & promissionem, quam Deo creatori nostro fecimus, cui nos tanquam creaturas suo creatori absque omni medio subdere, ac sacris pedibus ejus substernere debemus; similiter etiam propter juramenta & fidelitates, quas partim apostolicæ sanctitati, ac omnes nos Romanæ Cæsareæ majestati domino nostro omnium clementissimo præstitimus quibus tanquam superioribus nostris debitam obedientiam exhibere debemus & tenemur, nihil aliud convenit quam ejusmodi suprascriptis blasphemiis quantum nobis velut hominibus mediante auxilio divino possibile est occurrere, eas avertere ac in melius convertere, &c.* Affecti tanta injuria catholici principes, atque officii ab ipsis hæreticis commoniti, rem taciti cum magno pudore tulere, cum Cæsar procul in Hispania ageret, ac Ferdinandus ejus frater politicas secutus artes post immissum antea fortissimum exercitum non contra Lutherum, sed in Pontificem, amplificandæ in Hungaria amplitudini suæ studeret.

Mala a Lutheranis patrata exponuntur a Lutherano.

Ferdinandus Lutheranorum insultus dissimulat.

XLIV. Depulerat is Joannem Regem Pannonia, quem satius fuisset, ut regno Bohemiæ contentus arma adversus Lutheranos vertisset; Joannes enim ubi in Poloniam profugit, Pontificis opem imploravit, qui cum nullam afferre illi posset, sed tristes tantum ejus casus dolere hæc ipsi rescripsit (*a*).

Potus Bohæmiæ regno Hungaria Joannem pellit. Implorat Joannes Pontificis opem.

(*a*) *Lib. brev. an. 1528. p. 171.*

Joanni Regi Hungariæ.

Molestiam tuæ serenitatis ex incommodis nostris susceptam ita habemus, fili, persuasam ut idem nobis ex tuis accidisse an tibi pariter persuasum esse cupiamus; omnium enim principum Christianorum incommodis tangimur ob generalem nostram in omnes principes charitatem, tuaque virtus & religio isto regno a Turcis olim tuendo nobis apprime nota est; quo fit ut te tali animo adversus eosdem infideles, ut scribis, paratum velimus libenter juvare, nisi ea, quam serenitas tua fatetur, ac nemo negare potest, extrema inopia nostra nos a desiderio tibi gratificandi averteret; est enim illa tanta nostra afflictio prioris anni, ut omnibus notum est, nihil diminuta, cum præsens annus sua sterilitate omnem spem nostram nostrorumque populorum ita dejecerit, ut vix frumento ad sustentationem victus coemendo pares esse possimus: superadditis vero ad tantam sterilitatem etiam belli & pestis cladibus ubique in misera Italia vigentibus, ita omnia præcipueque in nostro statu concussa exhaustaque sunt, ut extremam calamitatem subitura videantur, nisi omnipotens Deus, qui se nunc justum mox misericordem suis exhibeat; quæ omnia nostramque ab urbe Roma etiam nunc absentiom cum nota tuæ serenitati arbitremur, illam boni consulere cupimus, & speramus si non re ipsa, quam præstare non possumus, sed amore & benivolentia, quibus sane abundamus, tuæ serenitati respondemus; illam enim jamdiu etiam, antequam in Regem assumeretur, ex sua virtute & authoritate, suisque & suorum inclytis pro Christi fide gestis, summe dileximus, & magni fecimus; proindeque dolere cogimur ejusmodi incidisse tempora, eaque communiter nobis accidisse incommoda, ut magis dolere tuos casus, quam juvare, aut sublevare possimus; non deerimus tamen authoritate & opera nostra apud alios principes ad opem tibi adversus fidei hostes ferendam commovendos, ut qui alia non possumus, hac saltem, quam

Pontifex suam inopiam illi exponit.

eti-

Digitized by Google

etiam postulas, tibi prosimus. Plura scriberemus, nisi tuæ serenitati satis constare speraremus de nostra erga eam benevolentia & voluntate, sicut hæc ex tuorum literis copiosius intelliges. Dat. Viterbii die XXX. *augusti MDXXVIII. pontificatus nostri anno* v. Poscebat Joannes sacræ in Turcas expeditionis conficiendæ specie adversus Ferdinandum subsidia, cumque nulla a Christianis principibus ob Italicarum rerum conversionem, & prosperos Cæsaris successus impetrare potuisset, obtrito omni pietatis & religionis respectu, Solimanni Turcarum Imperatoris clientelæ se commendavit (*a*), Hungariæque exitio fuit, de quo proximo anno dicetur.

Joannes in Turcarum clientelam se confert.

(*a*) *Salom. Neugeb. l. 7.*

XLV. Indictæ a Clem. solemnes supplicationes.

(*b*) *Lib. an. 1528. p. 229.*

Inter has Christianorum Regum dissensiones Pontifex episcopos solemnes supplicationes indicere in suis diœcesibus jussit (*b*), ut populi suis precibus divinam misericordiam flecterent ad redigendos in concordiam principes, quo ab iis sacrum in Turcas bellum pro liberanda ex Mahumetanorum servitute Palæstina susciperetur; tum invalascens hæresis deleretur. Certiores etiam fecit Daniæ episcopos, restitutam jam esse sedi Apostolicæ libertatem dignitatemque: tum ad pastorale munus strenue obeundum plectendosque pertinaces hæreticos cohortatus, etiam ad dandam resipiscentibus veniam, atque sacerdotes, qui se in incestas nuptias conjecerant, si pœniteret flagitii, in pristinum statum restituendos authoritate instruxit.

Venerabiles fratres.

Scimus fraternitates vestras non latere quanta ab impiis grassatoribus passa sit Apostolica sedes mala, quantisque in periculis versata fuerit Christiana religio ob temerariam nonnullorum impiorum invasionem; propter quod exploratum habemus quam acri dolore concussæ sint mentes vestræ, & quisquis Deum pie ac Christiane colit. Verum tandem respexit Deus ex alto, neque passus est naviculam suam admodum fluctuantem impiorum hominum fluctibus obrui, ne fides illa, pro qua Christus oravit, ut non deficeret, capite orbata suo dilanianda proculcandaque daretur; eripuit enim Deus Ecclesiam suam nosque de malignantium in eam manibus, restitutaque est pontificia dignitas in pristinum vigorem, nobisque & sanctæ huic sedi obediunt Christianissimi principes & populi omnes, qui orthodoxam fidem sequuntur, ut antea consueverunt. Nos vero quod alias ipsis pontificatus nostri initiis procuravimus, totis viribus enitimur, ut crudelia bella Christianos populos, & miseram præsertim Italiam tamdiu vexantia sopiantur, & Christiani principes, quos omnes charissimorum in Christo filiorum loco habemus, pacis ac charitatis vinculo uniantur, ut ipsi cum populis suis domestica seditione liberati, arma convertant in perfidos Christianæ religionis hostes, vendicentque a canum manibus sanctissimum Domini nostri sepulchrum. Altera dein cura nostra est, ut verus Dei cultus, sicubi per incuriam, aut per irrepentes hæreses omissus est, restituatur, clerici honeste ac religiose vivant, & tota denique Christianorum vita sit, ut esse debet: quæ omnia difficile consequi possumus, nisi prius sæva bellorum rabies cesset. Hæc igitur fraternitatibus vestris significata volumus, tum ut vos, qui hactenus ob Romanæ ecclesiæ incommoda doluistis, lætari possitis, intelligentes meliorem statum & libertatem ejus, quæ communis est omnium ecclesiarum mater, tum ut alacriori animo ac securiori mentem his, quæ ad officium vestrum pertinent, intendere valeatis: estis enim vos fratres nostri in partem solicitudinis nobiscum a Deo vocati pro hæresum extirpatione, morum emendatione, divini cultus augmento.

Ereptum se ex manibus hostium significat.

Pia studia exponit ut arma vertantur in Turcas & hæreticos.

XLVI.

Vos ergo, ut cum Dei auxilio, quæ pro universali bono agenda sunt, facilius consequantur, in visceribus charitatis hortamur, ut publicas litanias in ecclesiis ac diœcesibus vestris haberi procuretis; ubi primum immortali Deo gratiæ agantur, quod Ecclesiam suam de impiorum manibus liberavit: deinde oretur pro pace atque unione omnium Christianorum, ut Deus & dominus noster tandem miseratus populi sui calamitatem, Christianis principibus spem pacis immittat. Vos deinde recordati quod sit veri pastoris officium, operam detis, ut hæreses, quæ Domini gregem invadere cœperunt, tollantur, & solita prudentia vestra supprimantur: in eos, qui ad cor redire volent benigni eritis & libenti animo veniam condonabitis; quos autem in errore suo pertinaces repereritis, in eos ecclesiasticæ ac sæcularis, quæ in tam sancto negotio minime defutura est, severitatis ultionem exercebitis. Et quia renuntiatum est nobis, personas ecclesiasticas etiam in arctis religiosis ordinibus professas exivisse monasteria, matrimoniaque laicorum more contraxisse, quæ tamen urgente conscientia si veniæ locum sperarent, ad pristinum vivendi institutum redirent, nos considerantes Deum peccatores quandocumque pœnitentes ad se recipere, fraternitatibus vestris, earumque singulis in Domino concedimus, ut eum omnibus istis & aliis quomodocumque a Christi fide apostatantibus, si ad Ecclesiæ gremium redire voluerint, dispensare valeatis, ut primum gradum in quo erant in omnibus & per omnia recupe-

Fundant preces pro impetranda pace.

pe-

perent, & eosdem ab omnibus censuris & pœnis absolvere, injuncta ad arbitrium vestrum pœnitentia, &c. Dat. Viterbii die XXVII. *augusti MDXXVIII. pontificatus nostri anno* V. Nondum Daniæ Rex Lutheranam hæresim aperte erat amplexus, cum episcoporum authoritatem vereretur: post Smalcaldicum vero cum Germanis Lutheranis initum fœdus Dania magis infecta est (*a*), quo tempore sacerdotum & monachorum magni greges ab altaribus ad profanos thalamos profugerunt; constante in fide orthodoxa rusticana plebe. [1]

Dania infecta hæresi.

(*a*) *Florim. Raymund. l.4. c.14.*

XLVII. Hoc anno in Saxonia, cum hydra Lutherana nimis turpis videretur, secta sunt plura ejus capita ab ipsis Lutheranis, ac Joannis ducis electoris authoritate nova condita (*b*) est superstitio, quæ ut occuleret priora fœditatum monstra, plures veteres ecclesiæ Romanæ ritus ac dogmata Luthero contraria sibi ascivit; quam Saxonum retractationem ubi vidit Joannes Faber exclamavit (*c*): *Sane belle se res habet jam plus minus decem annis, cum Luthero & his quibuscum in Saxonia super quibusdam fidei nostræ articulis nobis bellum fuit, ipse jam de novo multa restituit, & posteaquam insania deferbuit, sese captivum dat & ad nos catholicos tandem redit atque declinat: sed illius oculus re vera sinister erat; non enim ad ea quæ sursum & in cœlestibus erant, animum erexit, sed dumtaxat ad hæc animi cogitatum adjecit, quo bruchos in applausum inertis plebeculæ congregaret, ecclesiasticorum possessiones in prædam daret, omnes ad voluptatem & illecebras carnis vivere doceret: ideo datus est illi spiritus vertiginis, ut diceret, doceret, & faceret, quæ minime decerent, neque ullum hominem Deo acceptiorem facerent. Sed quid opus est verbis ubi res ipsa loquitur, & ipse exitus acta probat?* Et infra: *Id e Wittemberga edito libro accepi, estque initium ejus: Quomodo populus tractandus sit & continendus in timore Domini, in bona conscientia, & ut pœnitentiam agant, auricularem confessionem teneant, diem dominicam & alia solemnia festa colant, sed & alia multa, quæ antea etiam potenti manu abolita sunt, de novo statuunt, erigunt, atque ita inconcusse servanda præcipiunt: & ut hæc constanter & illibate serventur, visitatores, & qui rebus illis intendunt ordinati sunt. Sed nimium sero hæc arbitror fieri: sero phryges sapiunt: sero Cumani: sero hac in re Alemani, siquidem fides lumen, timor Dei, conscientiæ sanitas plane illis excidit. Vereor ne multis accidat id quod Caroli magni temporibus Saxonibus accidisse memoratur, ut etiam fidem deserant, non dico de omnibus, sed de multis. Jam ego videro lubens religione omni sublata quomodo Reges, principes, primatesque suos subditos gubernaturi sint. Hoc gentibus non licuisse immo difficillimum extitisse Numa Pompilius exemplo erat.* Indicat his verbis Faber imperatam Saxonibus hanc novam religionem, ut populi in sui principis fide continerentur, cum permissa hæreseon omnium licentia & sublato omni divino timore politica administratio perverteretur; quam etiam causam his verbis aperit Ulembergius (*d*).

(*b*) *Coel. hoc ann. Ulemb. c.19. Sur. in comm.* Lutheranæ sectæ reformatio.

(*c*) *Ja. Fab. disp. cum Balthas. c.7.*

(*d*) *Ulemb. in vit. Luth. c. 19.*

XLVIII. *Viu erecta fuit per Saxoniam ecclesia Lutherana, cum varii statim defectus & errores in ejus regimine passim deprehensi sunt: cum enim Lutherus decreta Pontificum & saluberrimas Ecclesiæ veteris sanctiones sub evangelicæ libertatis umbra, tanquam humanas constitutiones petulanter & proterve convulsisset, anarchia quædam inter concionatores suborta fuit & fœda confusio, dum quilibet genii sui ductum secutus ageret pro arbitratu, eumque sequeretur docendi modum, qui maxime allubesceret. Vidit hoc incommodum, ut erat ingenio perspicaci, Lutherus, hæsitque satis quid faceret, aut quod huic malo remedium adhiberet, si leges conderet, & novis ordinationibus recens natam & tenellam adhuc ecclesiam fulciret. Parata videbat obloquia quasi secus faceret, quam docuisset, si Pontificum & Ecclesiæ decreta reiiceret tot sæculorum usu confirmata, & sua substitueret in locum, novamque in conscientias tyrannidem, ceu novus Papa moliretur: si vero prædicantes suo quemque arbitratu agere permitteret, satis intelligebat in quam ataxiam & confusionem illa libertas esset evasura. Itaque novam quandam excogitavit ecclesiæ reforman-*

Ut confusio ex libertate pseudo-evang. enata sit.

NOTÆ [1] QUamquam Daniæ rex Fridericus episcoporum authoritatem non plane totam hoc tempore abolevit; intra fines tamen angustiores illam coercuerat. Teste enim Chronologo Danico apud Ludewig Reliq. to. IX. num. II. hoc ipso anno *mense augusto habitus est solemnis dominorum & magistratuum conventus regni Othoniæ insula Fionia, ubi aderat etiam Fridericus rex. Ibi nimium extortum est jus episcoporum, in criminosos nimirum adulteros incestos.* Quod vero asserit hic Annalista de rege Danorum, qui nonnisi post Smalchaldicum fœdus Lutheranismum palam ostentarit, veritati minime cohærere censeo. Idem enim chronologus anno sequenti scribit. *Cum Fridericus rex se totum Lutheranismo addixisset &c.* Smalchaldicum vero fœdus nonnisi anno 1530. coaluit. MANSI

Digitized by Google

mandæ viam, & quod est in hoc genere munus episcoporum, id electori Saxoniæ principi sæculari detulit, qui pee ipsum interpellatus quatuor visitatores constituit, iisque dedit in mandatis, ut perditiones electoris explorarent certius, quo in statu esset recens exorta religio, & morbidum ecclesiæ Lutheranæ corpus, quibus possent constitutionum humanarum remediis fulcirent, &c.

XLIX. *Lutheri dogmata præcipua mutata.*

Subdit eos novam divini cultus formam præscripsisse, atque in nonnullis gravissimis dogmatibus dissensisse a Luthero. Quæ quidem mutari necesse fuit, cum Lutherani ob illa duo principia quod sola fides sine bonis operibus ad salutem sufficeret, quodque nullum liberum arbitrium esset, cunctis sceleribus laxas habenas darent: quare Philippus Melanchton novus hæresiarcha non tam Lutheri posthac discipulus, quam magister (de quo dixit Faber (*a*) Lutherum ipsum compellans: *Si ille tuus logodædalus non esset, nescio quid præstore posses* barbarica illa dogmata speciosis interpretationibus emollivit; præcipuusque hujus fictitiæ religionis, quæ mollium Lutheranorum dicta est, plastes extitit, & catholicorum eam respuentium persecutor; de quo hæc narrat deque ipsius collegis Joannes Coclæus (*b*): *Dux Saxoniæ princeps elector cum audiret in terris quoque suis fieri plueima nimis barbarice contra religionem, destinavit quatuor visitatores, quorum duo erant nobiles dominus Joannes a Plaunitz & Erasmus ab Haubitz, & duo eu eruditis doctor legum Hieronymus Schurff, & magister artium Philippus Melanchton: qui circumeuntes de oppido in oppidum pastores & concionatores ubique examinabant, eisque novam & pascendi & docendi normam tradebant, mediam ferme inter catholicam & Lutheranam; de utraque enim aliquid mutuabantur. In eam igitur cogebant catholicos, aut reluctantes expellebant, & nimis ferocientes Lutheranos ad suæ normæ semperiem castigabant ac moderabantur: splendide illis sumptum suppeditare cogebantur communitates, ad quas divertebant & ii quidem aliquanto moderatius agebant. Verum post eos constitui alii adeo imperiose ac sumptuose gesserunt se, ut ejusmodi visitatio cunctis retro synodis episcoporum & archidiaconorum communitatibus gravior intolerabiliorque videretur. Eam visitationem primum Latine Philippus Melanchton, post Teuthonice Lutherus descripsit, hic verbosius ac imperiosius, ille succinctius ac moderatius.*

(*a*) *Fab. in censura visf. Sax. c.46.*

(*b*) *Cocl. in act. & script. Luth.*

Catholici a Saxone oppressi.

L. Addit Coclæus Melanchtonem viginti capita doctrinæ suæ, quibus parochi instruerentur a Saxonicis censoribus, præscripsisse, atque in ipso exordio Lutherum, qui etiam tum laxandas habenas docuerat correxisse, dum ita populum ad pœnitentiam, quam tantopere Lutherus erat insectatus, excitandum sanxit: *Pastores debent exemplum Christi sequi, qui quoniam pœnitentiam & remissionem peccatorum docuit, debent & ista pastores tradere ecclesiis: nunc vulgare est, vociferari de fide, & tamen intelligi quid sit fides non potest, nisi prædicata pœnitentia. Plane vinum novum in utres veteres infundunt, qui fidem sine pœnitentia sine doctrina timoris Dei, sine doctrina legis prædicant, & ad carnalem quamdam securitatem assuefaciunt vulgus.* Hæc ille, qui cum efferre oculos ad hauriendum catholicæ veritatis lucem debuisset, ac fateri, damnatam juste a Romano Pontifice Lutheri doctrinam, hæresiarcharum tamen gloriam infamem exambiens, & Pontificem & Lutherum hac eadem censura percellere maluit: *Ea securitas est deserior, quam omnes errores qui antea sub Papa fuerunt.* Idem contra dogmata Lutheri, qui expilari sacerdotes jusserat, beneficentiam erga sacerdotes commendavit: *Quia scriptum est,* inquit, *duplici honore digni sunt.*

Philippus Melanchton corrector pseudoevang. Lutheri.

Lotherus ab eo redargutus.

Emendavit etiam Lutheri insaniam, qui sublato libero arbitrio hominem ad brutorum animantium sortem dejecerat, ut propterea monstroso vitulo designatum Lutherum creditum sit, de quo hæc Joannes Faber (*c*): *Impudenis audacia idem apostata monachus (pudet enim hunc aut sacerdotem aut doctorem dicere, qui Christi sacerdotium, veramque doctrinam in scoriam ac scortationem veterit) elatus furiose & insolentissime (ut solet fœdissimum in errorem præcipitatus est,) quem neque Judæorum religio, neque gentium instituta neque Tartororum Turcarumque immanitas, nulla denique sub cœlo natio extra Saxonum regionem, talibus portentis, nescio quo fatali malo, faventem ferre potuit, hodiene posset? bene enim saginatus ille vitulus, prodigioso cucullati vituli partu nostro, ut scis, tempore edito designatus, pertinaci animo genuinaque obstinatione affirmavit, ex absoluta quadam necessitate omnia fieri.* LI.

(*c*) *Jo. Fab. disp. cum Balth. c.3.*

Insania Lutheri de absoluta necessitate.

Cum ergo is error intolerandus Melanchtoni videretur, ut qui omnium flagitiorum invidiam in fata transferret, sic a novo hæresiarcha temperatus est: *Volo nonnihil de libero arbitrio ascribere, quomodo doceri debeat, de quo plerique valde incommode loquuntur. Et quia clamitant omnino nos nihil facere posse aliud quam quod facimus, nihil docent quam diffidentiam, quæ multa peccata parit in* LII.

vul-

vulgo : voluntas humana est vis libera, ut facere possit justitiam carnis, seu justitiam civilem, ubi lege & vi cogitur : ut non furari, non occidere non mœchari, &c. Ita minus absurdam Lutheri doctrinam Melanchthon reddidit, cui Lutherus etiam in sua Teuthonica visitandi formula consensit : *Hinc data est*, subdit Coclæus, *catholicis ansa colligendi plurimas e scriptis Lutheri contradictiones & antilogias, quibus docuerunt, Lutherum juxta Pauli Apostoli sententiam proprio judicio condemnatum, & velut servum nequam in evangelio ex ore suo judicatum.* His consentanea tradit Ulembergius (*a*) : *Factum est*, inquit, *ut catholici istius temporis hujus visitationis decreta cum Lutheri principiis & scriptis prioribus conferrent ; & magnam inter utraque discrepantiam inveniri, immo manifestam contradictionem scriptis in lucem editis ostenderent.*

Lutherus proprio judicio se condemnat.

(*a*) *Ulember. in vit. Lutheri.*

LIII. Inter hos Joannes Faber Catholicæ Ecclesiæ athleta fortissimus hoc ipso anno luculentum librum inscriptum, censuram visitationis Saxoniæ, edidit, quem senatui populoque Lindoviensi, apud quos pluribus jam ante annis parochum & ecclesiastem egerat, dicavit, exaratis hisce literis (*b*) ut qui primum Luthero dein Zuinglio nomen dederant animadversa hæresiarcharum horum levitate resipiscerent : *Ego vobis*, inquit, *concionatus sum, non esse tutum atque e re vestrarum animarum vel transversum digitum ab Ecclesia, quæ supra solidissimam petram ædificata est* (*c*), *recedere. Quid, levitatis nonne argumentum hoc est, desultorie, ut veluti arundinis instar hinc inde quovis levissimo ventulo moveri? multi tamen vestrum aures quidem [proh dolor !] habuistis* (*d*), *sed nihil audistis ; adeo ut & de vobis videtur dixisse propheta* (*e*): Aures habent & non audiunt. *Mihi enim idem contigit, quod Isaiæ* (*f*) *prophetæ, qui vobis, ut multi mihi retulerunt, placentia grataque prædicare deberem veluti Lutherus, ac ejus assecla. At vos ne verbum quidem de pœnitentia, de vestibus Ninivitarum, ac de luctu David acceptare voluistis, adeo ut pro certo habeam vos æque ac omnes mortales quid enim aliud illa est pertinax vestra opinio quam præsentissima mors ? novitate ac gratis nuntiis, sed non vero evangelio oblectari.* Et infra : *Porro ego vos iterum paterne adhortor & moneo, ut perpensa Lutheri reversione ac resipiscentia a Zuinglii desultoria levitate quam sæpius ac publice scriptis meis notavi, neque etiam tantum iota quidem respondere aut potest aut audet, velitis hinc tam nefandarum hæresum oblivisci, ac in viam catholicæ veritatis redire, &c. Pragæ in Bohemia die* XXII. *julii anno MDXXVIII.*

(*b*) *Ext. inter Fab. ejus opera p.303.*

(*c*) *Matth.16.*

(*d*) *Matth.11. Lu 7.*

(*e*) *Ps. 1 5.*

(*f*) *Isai. 30. Matth.3. & 4.*

In eo vero libro ex ipsis Lutheri verbis ostendit Faber, ut ille veteres suas hæreses retractet ; in primis ut jam ille reprehendat docentes nos sola fide justificari : tum inanem fidem a vera distinguat ; quibus subdit hanc animadversionem Faber (*g*) ; *Hoc de te tuisque affectis querebamur jam inde a duodecim fere annis ; vos enim tantummodo simpliciter nudam & unicam illam fidem docuistis prædicastisque, ob quam rem rude & iners vulgus [proh dolor] ab omni metu ac cultu divino, bona conscientia, amore proximi sui bonis operibus, ac penitus, ut paucis comprehendam, ab omni Christiano decoro & honestate excidit.* In hac iterum retractationum formula Lutherus pœnitentiam remissioni peccatorum conjunxit, ac sectatores suos corripuit his verbis : *Multi id temporis tantum de remissione peccatorum, & nihil aut certe parum de pœnitentia disserunt, cum sine pœnitentia peccatorum remissio fieri non possit : certe remissio delictorum absque injunctione pœnitentiæ intelligi non potest.* Subdit Faber : *Mi Luthere, multi ne dicam pene omnes tuæ farinæ concionatores decem fere jam annos aut ultra nihil aliud creparunt aut docuerunt, quam unicam fidem, quam illi in ore quidem passim circumtulerunt, re ipsa vero, qui fidei fructus est nihil omnino præstiterunt ; atque ita quasi unica fides nos justificaret ac salvos redderet : illi enim egregii ecclesiastæ pulchre videntur sibi rerum suarum satagere, si publice qua non insania ac immodestia in bona opera debacchati fuerint. Quis vero tragediæ author ac caput extitit quam tu ? tu equidem in quinto articulo tuæ assertionis tres partes potissimum pœnitentiæ e medio tulisti : in* XV. *quoque articulo sic eos instituisti, qui sacrosanctæ Eucharistiæ synaxim facturi sunt, ut ne pœnitudine delictorum ducantur, neque ex confessione humili profiteantur ; verum tantum credendum ac fidendum esse præcepisti. Accedit superioribus quod plus quam centies in scriptis tuis reperitur, unicam fidem nudam & solam sufficere ad justificationem : quamobrem textum tertio ad Roman. capite adulterina interpretatione, cœno pejus oblevisti, cum quatuor illa verba, quæ neque in Græco, neque latino exemplari reperiuntur inseruisti, neque Paulus unquam somniavit.* LIV.

LIV. Retractatio Lutheri.

(*g*) *Jo. Fab. cens. visit. 1. Sax. c.1.*

Corripit jam docentes solam fidem justificare.

Instruxerat antea Lutherus suos ad audaciam ac fallacem præfidentiam salutis dum reipublicæ suæ hæreticæ fundamenta jecit ; nunc meliora canens Dei metum incutit : *Populus*, inquit, *ad timorem Dei, ac ad pœnitentiam provocari* LV.

quan-

quantum potest debet, necnon securum hoc ac audax vivendi institutum ab eis caveatur. Ad hæc Faber (a): *Si ita sensisses ac docuisses, mi Luthere, per id temporis cum Lipsiæ cum D. Eckio disputaveras, nunquam tanta hominum clades in Germania facta fuisset; scis enim hanc disputationem ob id omnium maxime institutam, ut ibi de timore Dei, pœnitentia, aliisque bonis operibus conveniretur: quid vero tu ibi? metum Dei & contritionem vel attritionem non respuisti, verum exterminasti e republica tua heretica. Nunc autem [tanta est rerum vicissitudo] inconstantiæ tuæ specimen præbuisti, cum ad nos a Babylonica tua captivitate veluti Sinon ille Trojanus pervenisti. In ore multorum est, te legione sathanarum obsessum esse, ut quotidie vel in singulos dies quidlibet novi aliquid tibi confingat. Hinc fit ut scripta tua male consarta discrepent. E contra alii fatentur, quod illa atra avis, quam tibi ante aliquot annos Liechtembergius scapulis adpinxit, ita te diversum trahat, adeo ut quid scribas ac mediteris ne ipse quidem sentias.*

(a) Jo. Fab. cens. visit. Sax. c.6.

Timorem Dei docet.

LVI. Cum etiam Lutherus sectatores suos reprehenderet quod evangelium adulterarent, moneretque ne illi quidquam adderent vel demerent, tanti illum mali authorem esse ita demonstrat (b). *Ad propugnandas vestras portentosas hæreses, quibus non undequaque hinc inde collectis particulis usi estis, Quæ vero minus vobiscum facientia reperistis, saltuatim ea veluti panthera multiformis percurristis, ac transilivistis. Quid totos dies clamas ac doces, nil esse divinis verbis subtrahendum vel addendum, cum tu ipse hoc apertissime feceris? facere enim aliis medicinam volens, ipse gravissimo morbo tentaris: nam novum testamentum plus quam sexcentis locis tua illa barbara translatione depravatum reddidisti, quædam quæ non huc spectabant inserendo, quædam vero pro libidine excerpendo quæ suo jure stare potuissent: cujus rei inprimis Græco Latinoque exemplari palam convinci potes: cæterum proprietates tuæ vernaculæ translationis ipsemet non observasti, quoniam innumeris in locis posset tibi in os exprobari, quod aliter atque aliter ac diversis modis sæpe idem vocabulum in tuis illis virulentissimis libellis exsulceris, quam postmodum in ipso testamento.* Et infra: *Scribis in ultimo libro, quem contra juratos tuos sodales Zuinglium, Oecolampadium, ac Carolstadium publicasti, standum esse potissimum ab illis libris, quos proximis quatuor aut quinque annis edidisti: quomodo vero, mi Luthere, cæteri tui libri [jam enim agitur duodecimus annus ex quo perversis tuis traditionibus Christianos veluti præsentissimo veneno inficere & conficere instituisti, sexto decimo enim conclusiones tuas primum non electus indulgentiarum commissarius edidisti] quomodo mi Luthere, habendi sunt? Nunquid reprobandi an reiiciendi, quasi non subacta cogitatione scripsisses, aut certe ita ut illis inimicitias denuntiares, quod tam splendido officio te non præfecissent? Ah, Ah bene intelligo animi tui malignitatem. Atqui ante septem annos Regi Angliæ scripsisti, te certum scire quod doctrinæ tuæ sint datæ tibi desuper, rem quoque sic fieri oportere veluti divina providentia. Quid autem nos tandem ad eos libros remittis, quos ante per proximum quadriennium, aut quinquennium fere effudisti? quo vero numero alii habendi sunt, quos antehac non præmeditatus congessisti? ubinam locorum illi sunt, qui per hos edocti bellum principibus indicere, optima quæque sursum deorsum versus rerum novarum studio miscere ausi sunt, ac ob id omnes ad internecionem fusi sunt? ubi alii qui ante hunc tumultum deciderunt?*

(b) Id. ib. c.2.

Damnat Luth. suos priores libros.

Cur factus hæreticus.

Lutheri jactantia ab ipsomet confutata.

Fatetur deceptos ab eo Germanos.

LVII. Mutatus etiam a seipso Lutherus veterem revocans hæresim suos sectatores perstrinxerat his verbis: *Ipsi cum non pœnitentiam prædicant, magnam portionem ab evangelio abstrahunt;* in quem Faber ita invectus est; *Pœnitentia ductus pœnitentiam per te & exterminatam veluti ab exilio reducere operam das, ecquæ mala ista tua jactatio, inflata superbia, ac diabolica arrogantia, qui spiritum Dei venisse super te ajebas? neque tamen ille nescio quis spiritus tibi planum fecit fore, ut res Christiana venenatissima tua seminatione pessumdaretur.* Et infra: *In eo libro, quem adversus Zuinglium ac Oecolampadium publicavisti, ipse fateris neminem quemque, qui hæresum author, ac hæreticorum magister extiterit, posse ad bonam frugem redire, neque ullum ullo unquam tempore se ad bonam mentem recepisse affirmas: quamobrem periculum est, te quoque, ex cujus officina tot portentosæ hæreses veluti ex equo Trojano prodierint occuparintque (horresco referens) jam fere totam illam Germaniam posse ad veros indubitatos Christi fideles a tua indurata opinione redire.* Præterea Lutherus, in sua visitatione Saxonica repetendas edixit sacras preces, quas antea sustulerat (c) & quasi ethnicas imprecationes habuerat; in quem hæc Faber (d): *His bene cohæret opinio asseclarum tuorum; qui ob eam rem preces ab eorum republica excluserunt, quod Christus semel exorasset omnia; quasi vero hominibus pro eorum salute Deum invocare non liceat.* Statu-

Pœnitentiam modo prædicat.

(c) Ib. c. 8.

(d) Cap. 9.

Preces nunc a Luthero commendatæ.

ente Luthero jam dies festos celebrandos, quæsiit Faber (a), quo evangelicæ scripturæ testimonio diem dominicum sanctificandum fidem faceret : *Quod si probare nescies*, inquit, *cantilenam en Lutheri schola protulisti, quidquid enim non aperte ac expresse in evangelio habetur, multis in locis veluti humanum confictitium ac inutile existimas ac ludificaris.*

(a) Cap. 10.

LVIII. Circa bona opera ita dicta sua priora retractavit Lutherus (b) : *Semper decalogus præceptorum Domini doceri debet, in quo omnia bona opera comprehenduntur.* Et iterum (c) : *Opera bona, sicuti Deus præcepit sic fieri opus est.* Hanc dogmatum varietatem miratus Faber ita Lutherum compellat (d) : *Dicunt illi tui septuaginta duo discipuli te docuisse unumquodque bonum opus esse peccatum mortale; ac nunquid illos in monasticum habitum reducere velles, iterum cucullam induens, te interrogabunt.* Nolumus proculdubio, *inquient*, inutilis est enim nobis, contrarius est operibus nostris (e), & improperat nobis peccata legis : *quid tibi fiet rogo, si hoc ausis illi certe tui epicurei de grege porci, pedibus ac calcibus te insultarent : si quoque apud illos vel verbum de castitate faceres, absque dubio caput tibi in Nicolaitarum conventiculis, id est eorum schola, colaphis ac fustibus tuber redderent; te enim non ita scripsisse* (*ut res sese ipsa habet*) *constanter affirmarent : scripsisti autem nullam duodecim annum egressam castam esse posse, tu maritis commolitores allegasti quoque, tu unicuique duas sorores in matrimonium dedisti, nec dissimile his est, quod tot Virginum Deo sacratarum domiciliis vastitatem ac interitum attulisti.*

(b) Cap. 8.
(c) Cap. 12.
(d) Sup. c. 8.
Imperata bona opera.
(e) Sap. 2.
Fœminam post annum duodecimum castam esse negarat.

LIX. Damnavit etiam Lutherus juventutis insolentiam & improbam educationem hisce verbis : *Juventus nullo unquam tempore magis audax fuit, quam nunc, sicuti omnibus planum est, neque audit parentes, neque honorem eis habet : hinc absque dubio multæ plagæ, bella, seditiones, ac alia mala in orbe terrarum orta sunt.* At tantorum malorum illum fontem esse sic demonstrat Faber (f) : *Considera sodes, mi Luthere, quid a principio gesseris, quam tumultuase ac veluti cataphractus cum æquali tuo Hutteno impressionem feceris : quid enim primum aliud in dialogis vestris quam virus, convitia, pestes, ac sesquipedalia verba jactastis? Hic vester exercitus clavis, fustibus, furcis obarmatus erat, tanquam Judæi in horto cum capto Christo illuderent. Tum monachi sunt in exilium acti, virgines deo sacræ matrimonii involucro turpiter stupratæ sunt, ac nos denique sacrifici miseris modis accepti fuimus : insigne enim nostræ religionis rasuram arbitror crinibus obduci jussisti, perinde ac si piaculare esset sic incedere, ac sacerdotalem habitum penitus aboleri?*

Juventus hæretica profligatissima.
(f) Cap. 13.
Tyrannis Lutheri in religiosos & sacerdotes.

Cum vero antea Lutherus Christianæ libertatis nomine cujusvis sceleris admittendi & seditionum concitandarum licentiam dedisset, jam cum catholicis eam interpretationem correxit his verbis (g) : *Sunt qui adeo inepte ac citra omnem delectum loquuntur de Christiana libertate, ut populus arbitretur adeo esse se liberum, ut non potestatibus subesse cogatur, ut non census ac debita persolvere debeat. Altera pars opinatur Christianam libertatem nihil aliud esse, quam non confiteri, vesci carnibus, nunquam jejunare, ac id genus similia. Istæ absurdæ populi persuasiones debent per prædicatores emendari ac castigari, ne hæc libertas ad pejus & temeritatem vergat.* Et infra (h) : *Perinde agitur cum Christiana libertate, ac si quis princeps agmen porcorum suæ mensæ adhibeat, qui cum non intelligant hunc honorem ac apparatum, facile omnia immundis morsibus contaminant, ac ipsum Dominum quoque ac convivatorem sordibus conspergunt : ita vulgus non intelligens quid sit Christiana libertas facile abutitur : ita enim etiam Deus dehonestatur, bonique mores ac omnis honestas negligitur.* Hæc Lutherus : cui falsæ honestatis larvam ita detrahit Joannes Faber : *Multi docti juxta ac pii ante tuam ætatem viri fuere, qui non tam reverenter quam docte ac exquisite longe de majoribus rebus scripserunt quam tu; nemo tamen quisquam tantus audaculus extitit ac tu es, qui ita Christianam libertatem populo deridendam propinaverit. Hinc vulgus commotum noluit amplius superioritatem ac principum & dominorum ferre jugum, census ac alia debita reddere noluit : tandem nihil aliud secutum est, quam cædes, strages cruentæ, ac latrocinia, & mortes inhonestæ, nugæ, proditiones, ac alia innumera; quorum tu caput es, neque poteris unquam non fuisse tantorum malorum te authorem inficiari.* Prioribus etiam Lutheri dictis hæc opposuit Faber : *Tu equidem operam dedisti, ut animum tuum in novis seditionibus concitandis expleres; prima enim rusticano tumultu, deinde in imperio multos Cæsari infensos ac exulceratos reddidisti, ut interea temporis dum tu ita debaccharis, Turca veniret* (*ejus enim fugitivus Joannes*, nempe Transilvanus) *ac nos internecina quadam clade perderet; te vero solum in bascham vel tesquam eligeret in Mecha.* Hæc Faber, qui LX.

(g) Cap. 37.
Christiana libertas qualis inducta a Luthero.
(h) Cap. 49.
Retractatio ejusdem.
Quantus Cæsaris hostis Lutherus fuerit.

(a) Jo. Fab. cens. visit. Sax. c. 42.

Resipiscit Lutherus gerendumque cum Turca bellum consulit.

(b) Damnatur a Leon. X. in bull. const. 40. prop. 34.

qui aliis locis (a) docet Lutherum Solymanni anteambulonem fuisse, ac suis hæresibus in seditiones & discordias inter Christianos instigante dæmone concitasse, ut Turca Pannoniam, Germaniamque ac dein reliquum orbem Christianum obrueret: nec segniter rem Turcicam a Luthero provectam vidimus dum docuit: *Præliari (b) adversus Turcas est repugnare Deo*. Ob quam impietatem alias anathemate, ut supra diximus, a Leone X. fuit perculsus. Jam vero, ut in suæ hæreseos monstro hanc fœditatem ablueret, ita in lustratione Saxonica fari cœpit.

LXI. *Quidam concionatores etiam quiritantur apud populum temere ne Turcæ obvieatur, quod vindicta Christianis interdicta sit quæ certæ conditiones sunt seditiosæ ac intolerabiles*. Reformatoris hujus impudentiam non ferens Faber hanc animadversionem adjecit: *Si hæc seditiosa ac concitatoria est traditio, Turcæ bellum non esse inferendum, tu ejus caput ac fons exististi; compertum enim habes, te docuisse ac scripsisse, Turcæ non esse refragandum: nam cum Leo Pontifex maximus te ob eam rem castigasset in bulla, confestim scripsisti librum, quem assertionum appellat in cujus articulo* XXXV. *sic ais: Turcis repugnare Deo est repugnare, qui peccata nostra per illos corrigit. Ad hæc ais te hanc propositionem vel probare maxime his duabus rebus: primo quod Turca magis, magis, magisque confortetur, Christianitas vero inclinet ac decrescat: secundo quod non multas adversus illum obtinemus victorias. Hinc populus rudis sibi quoque persuasit potius manendum esse sub Turcæ ditione, quam Christiani principis, quippe qui subditis suis non tam multum negotii facessat: quare certe maximopere delinquit subductus tuis traditionibus ac doctrinis*. Describit pluribus vectigalium, quæ a Christianis Turcæ exigunt acerbitatem tum sævam tyrannidem: *Si Turcarum*, inquit, *Imperator expeditionem adornat pro arbitratu suo, tauros, vitulos, arietes, capras, oves e suis accipit, quid? quod si Turca apud hominem Christianum hospitio acceptus fuerit ille omnia, quæ ad esum tam suum quam equorum spectant quasi suo jure sibi vendicat; immo quod maxime dolendum est si Christianus ille habuerit pulchram uxorculam, filiam, consanguineam, vel aliam sexus fœminei vi ad stuprum rapit, hospite etiam si refragatus fuerit verberibus ac plagis affecto. Demum Turca habet suos emissarios, quibus id negotium datur, ut tributum per singulas domos exigendi copiam habeant, ac quoslibet ad duodecimum annum vel circiter venientes juvenes impune accipiant, ut manuariis operibus scite edoceantur, ac deinde in stipatorum numerum, quos Janizeros appellant adlegantur: bellicis enim ac castrensibus deinde rebus edocti Cæsarem quoquo gentium comitantur. Postremo quicumque homo Christianus cum Turca gravius contenderit, cogitur circumcidi aut recta in ignem ire: quo fit ut Christiani magna ex parte mirabilibus commentis ac tyrannide a fide nostra ad Mahumeticam superstitionem adigantur: quamobrem tu Luthere temere ac impie docuisti, quod Turcis resistendam non sit*.

Ut Lutherus cum Turcicum subeundum jugum consuluerit. Jactatum falso a Turca non gravari subditos.

Quam acerba sit tyrannis Turcica.

Quanta Lutheri impietas qui Turcis resistendum negaverit.

Sustulerat imperata ab Ecclesia jejunia Lutherus, omnibusque religiosis ordinibus, quod voluntariam corporis afflictionem profiterentur, bellum indixerat, necdum abjecto cucullo sæva caninaque ea verba protulerat (c): *Prælati ecclesiastici & principes sæculares non malo facerent si omnes saccos mendicitatis delerent*. Converterat ipse Augustinianum Wittembergense cœnobium in popinam, ac plura alia monasteria in brutorum animalium stabula: nunc vero non dimisso scorto suo, dum suæ sectæ dedecora ornare molitur, pœnitentiam & spontaneam carnis afflictionem prædicat, ac sectatores ab Jeremia reprehensos notavit, dum ait capite septimo: *Illis non esse credendum, qui clament pacem, pacem, cum tamen Deus iratus, ac non vera pax sit*. Et infra: *Ergo*, inquit, *vera pœnitentia nihil aliud est, quam gemina cordis contritio, ac dolor super peccata sua ac ex animo terrefieri ob Dei iram ac judicium: hoc enim est pœnitere ac peccata agnoscere. Item carnis mortificatio etiam præcipue pœnitentia adpellatur, adeo multis ac variis nominibus scriptura eam appellat*. Hæc impudentissimus Lutherus, cujus hypocrisim exponit Faber (d) sic inquiens; *Ita tu quidem fecisti, Luthere; vociferatus enim es ab annis hinc duodecim, non esse jejunandum, nec orandum, quod a Christo satis jejunatum ac oratum sit, immo quod ipse summatim pro nobis satisfecerit, quasi pax quidem esset, ut propheta ait. Verum perinde nobis illusisti ac Judas, qui Salvatori prætextu amicitiæ osculum malevolentiæ dedit, ac eum interea temporis prodidit*. Et inferius: *Omnia scelera per te quidem hominum defides ac desidiosos animos occuparunt, atque adeo, ut sibi persuadeant Christum, sua morte nos non tantum a peccatis, verum etiam omnibus periculis ac tentationibus liberasse*. LXII.

(c) Dam. a Leon. X. in bullar. const. 40. art. 41.

(d) Fab. cens. vis. Sax. c. 29.

Lutheri præstigiæ ad pia opera abjicienda.

Convellere antea nisus erat Lutherus omnem politicum statum, ac populos ad conflandas adversus principes seditiones incitaverat (e), Germaniamque vastatum iri LXIII.

(e) Cap. 15.

Digitized by Google

iri fuerat minitatus: sed cum deforme nimium Lutheranæ hæresis monstrum propterea videretur, postea illud poliens potestatibus parendum edixit. Obtriverat quoque antea omnes leges comitiorum imperii, decreta in ludibrium adduxerat: nunc jus civile commendat (a): omnia ecclesiarum bona diripi jusserat; nunc provinciales sanctiones de furtis observari jubet (b), quem Faber ita perstringit: *Extare egregios illos tuos labores, ac etiamnum mentibus hominum pene recentes inhærescere credo: quod enim coloni decimas gravatim ac ægre reddunt, tu equidem authoritatem fecisti; quod etiam sæculares tantopere ecclesiasticorum bonis inhient, negare non potes quia per te factum sit; hic enim evangelii tui cardo vertitur, quod a te doctum est, ut ecclesiarum bona diripiantur, ac in privatam commoditatem vertantur, possessoribus legitimis exterminatis ac in exilium actis; compluribus enim in Germania locis ex sacratis templis profana latronum gurgustia ac sordidas institorum tabernas reddidisti.*

(a) Cap. 16.

(b) Cap. 17.

Templa multa a Lutheranis in tabernas versa.

LXIV. Gymnasia initio sublata a Luthero postea restituta.

Sustulerat idem hæresiarcha scholas Mahumetis exemplo, ne a peritis convinceretur; jam vero suam dedolans hæresim eas restitui imperat, quem Faber hac censura percellit (c): *Non inficias is quomodo publice scripseris, academias esse lupanaria, Sodomas, & Gomorras, & multa alia ad contemptum academiarum ac doctorum hominum, adeo ut neminem quidem magistrum dici volebas, hoc usus argumento, unicum & solum esse magistrum Jesum Christum: quemadmodum etiam neminem patrem: solum enim unicum esse patrem & eum in cælo jam vero commisso manifesto errore ipse digitis deprehendis tuam doctrinam nihil esse nihilque valere. An non multo melius esset omittere, quam demum iterum instituere; ac ad veterem Ecclesiam accedere: & quemadmodum illa perditissima simia in die omnia dirimere ac ecclesiam plane ignominiosam instituere?* Eo dementiæ atque impietatis progressus est initio Lutherus, ut non ad constituendam novam religionem, sed evertendam, inducto atheismo, religionem omnem, ac perdendum orbem Christianum, ne periret solus, incumberet; atque ideo de baptismo infantium litem conciverat, baptismi formam commutarat; sacerdotes omnes dixerat, ut omne sacerdotium tolleret: sacramenta convulserat, jus canonicum excusserat, sacros ecclesiæ cantus abjecerat, ritus omnes damnaverat, traditiones ecclesiæ respuerat, hierarchiæ omnem ordinem confuderat: sed cum jam nonnullos principes suis incantationibus fascinasset, nec sine religione principatus stare possent, superiora errata obtexit, adulterinamque religionem, quæ ad principum commodum referretur, confingere studuit. Itaque cum antea omnem Ecclesiæ authoritatem adeo infregisset, ut suis sectatoribus inculcaret (d): *Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem quam timere*; nunc novam condens ecclesiam sacrorum interdictionem formidandam edixit, summovendosque a flagitiis ea formidine homines improbos constituit (e), sic inquiens: *Quicumque aperta scelera sæpius, ut sunt adulterium, ebrietas ac alia commiserit, neque commonitus absistere vult, is non debet admitti ad sacramentum Eucharistiæ: attamen sæpius antea præmoneri ac corrigi tales debent; quod si dicto non audientes fuerint, tum demum ab ecclesia excommunicandi sunt.* Hæc Lutherus turpes suorum mores indicans; nam inter ejusmodi evangelicos adulteria jocus esse cœperant, ut narrat Coclæus (f), qui etiam Bonganherti cujusdam civis Basiliensis, qui uxorem prægnantem de adulterio suspectam contrucidavit, seque deinde e recto præcipitem dedit, tragicum facinus describit. Ebrietas etiam maxime inter Lutheranos vigebat, interque compotatores Lutherum in hauriendis capacioribus mero plenis scyphis palmam tulisse, Joannemque Islebium agricolam Antinomorum sectæ conditorem vasto poculo hausto, quem alter imirari non potuit confudisse narrat Ulembergius (g): Turegi vero, ubi Zuingliana hæresis sedem fixit, ebrietas adeo dominabatur, ut a principibus nullis pœnis coerceri potuerit.

(c) Cap. 27.

(d) Leon. X. in bull. conf. 40. ar. 24.

Excommunicatio antea spreta nunc intentata.

(e) Fab. cens. visit. Sax. c. 49.

(f) Cocl. hoc ann. Sur. in comm.

Inter ebrios palmam refert Lutherus.

(g) Ulember. in vit. Luth.

LXV. Antea omnem ordinem confuderat.

Docuerat antea Lutherus (h): *Via nobis facta est enarrandi authoritatem conciliorum, & libere contradicendi eorum gestis, & judicandi eorum decreta.* Idem etiam plebejum quemque omnium conciliorum judicem constituerat; jam vero in suorum sectæ dogmatum emendatione ait (i): *Debet quoque populus erudiri, ut de istis ecclesiasticis ordinationibus discrete loquatur: sunt enim quædam cerimoniæ institutæ pacis ac ordinationis causa, ut ait S. Paulus 1. ad Corinth. cap. XIII. quod omnia in ecclesia ordinate fiant.* At si omnia in Ecclesia ordinate fiant, quo ordine Lutherus jus canonicum continens quæ ab Apostolorum temporibus usque ad Lutheranæ hæresis exordia in Ecclesia ordinata erant, igni concremavit? respuit scilicet tradita Ecclesiæ a Sancto Spiritu documenta juxta Christi sponsionem: *Ipse docebit vos omnia*; atque aliam hierarchiam fingere voluit, ac e-

(h) Leon. X. in bullar.const. 40. art. 40.

(i) Luth. apud Jo. in cens. visit. Sax. c. 30.

pi-

piscoporum vice quos vocat superintendentes constituit: quam væsaniam multis Joannes Faber (*a*) increpat.

(*a*) *Jo. Fab. ubi sup. c.* 52.

LXVI. Miserat antea frequentissime blasphemas ac furiales voces Lutherus adversus canonem missæ: nunc vero paulum resipiscit, ut religionis speciem commentitiæ superstitioni affingeret in sua visitatione Saxonica: *Cum*, ait (*b*), *absurdum sit semper easdem cantilenas canere, bonum esset, ut in majoribus festis latinos introitus*, Gloria in excelsis Deo; Alleluja, *ac puras sequentias*, Sanctus; Agnus Dei *parochi canerent*. Hæc Lutherus, quem Faber (*c*) ita compellat: *An nescis ecclesiasticas cautiones esse pulchras ac affectibus Christianis plenas, ut sæpius sancti patres nostri iis acquieverint lachrymis cum audirent? negare enim non potes quod S. Gregorius ac Ambrosius in Mediolanensi Ecclesia tales cantiunculas composuerint, quæ ne latum unguem quidem a biblicis evangelicisque scripturis discordant: proinde nihil est quod tu vel sui discipuli cavillari possint*. Repetenti iterum Luthero, ut hymni Latini ex scripturis decerpti in præcipuis festis diebus canerentur, nec par esse, ut quisque cantiunculas in missa decantandas componendi authoritatem sibi arrogaret, subjunxit Faber (*d*): *Ea es enim arrogantia ac humanæ gloriolæ cupiditate præditus, ut ad novum quemdam pontificatum obrepere tibi proposueris nulla alia ratione, quam ut publice feratur Lutherum quemdam desertorem ordinis hæc designasse*.

(*b*) *Luth. apud Jo. Fab. in cens. visit. Sax. c.*46.

Pars missæ ab eodem restituta.

(*c*) *Fab. eod. cap.*

(*d*) *Id. ib. c.*32.

LXVII. Everterat antea Lutherus ex ecclesiis Saxonicis cerimonias, cum religionem tolleret; nunc eas restituere molitus est: *Cum passim*, inquit (*e*) fictitiæ religionis artifex veræque dissipator, *in multis locis antiquæ cerimoniæ antiquatæ sint, neque in ecclesiis canitur amplius, neque legitur: sic autem, ut sequitur, fieri in sacris ædibus ac scholis, ac præcipue in his locis, ubi hominum est maxima frequentia, utpote civitatibus, oppidis in posterum conclusum est & decretum*, & infra, *scilicet in primis possunt mane singulis diebus tres psalmi cantari: an Latini vel Germanici sint, nihil refert*. Hæc versipellis impostor, quem Faber ita redarguit: *Quod cerimoniæ celebres ex ecclesiis vestris fuerint ejectæ, tu quidem operam summa animi solicitudine dedisti; docuisti enim nihil esse exteriores cerimonias, immo potius idololatriam, ac assentationem appellasti, quasi plane ridiculum ac inane esset in orationibus pronum ad Dei genua provolvi, aut inflexis genibus, aut manibus pectinatim junctis ac in cælum sublatis, tunsis pectoribus, passis ulnis, ita Deum velle commovere, pharisæos quoque id fecisse, ac Christianis non licere dixisti: quamobrem commune vulgus non tantum ab iis cerimoniis, verum etiam ab omnibus orationibus ac piis preculis, quibus nobis Deum devincimus, ac ab ira reflectimus, longe lateque recessit*.

(*e*) *Luth. apud Jo. Fab. in cens. visit. Sax. c.*43.

Cærimonias quas sustulerat ex parte instauratæ.

Rejecerat antea nequissimus hæresiarcha nonnullos scripturæ sacræ libros, quod ipsius deliramentis adversarentur: nunc autem eos laudavit, & alios quos collaudarat contempsit; de scripturis enim, quæ in ecclesiis Saxonicis erant legendæ, ita sanxit (*f*): *His diebus, in quibus non conciones fiunt, potest per concionatorem lectio quædam legi, utpote Matthæus, Lucas, prima epistola S. Joannis, & ambæ Petri & S. Jacobi*, & infra, *aliquæ S. Pauli epistolæ, ut sunt ambæ ad Timotheum, una ad Titum, ad Ephesios, ac Colossenses, & si hæc absoluta fuerunt denuo revocanda sunt a principio ac repetenda*. Hujus pseudopontificis Saxonici decretis hanc censuram adjecit Joannes Faber: *Age in medium, adferam judicium tuum de libris novi testamenti, quod in præfatione vernaculæ tuæ translationis in novum testamentum præfixisti in hæc verba: Quandoquidem Joannes non multum Christi facta attigit, sed tantum suos sermones ac conciones descripsit; rursus vero alii evangelistæ multum de factis ac operibus suis scribunt, parum vero de prædicationibus, Joannis evangelium unicum est tenerum, purum ac principale evangelium, ac aliis tribus longe præferendum; ita quoque Pauli ac Petri epistolæ longe lateque excellunt tria evangelia Matthæi, Marci, & Lucæ, & ut summatim dicam, Joannis evangelium ac prima sua epistola, S. Pauli epistolæ ad Romanos, Galatas, ac Ephesios, ac Petri prima Christum prædicant, ac ostendunt omnia, quæ scitu digna & cognitu utilia sunt, etiam si nullum alium librum unquam audires vel videres: proinde Jacobi epistola plane straminea est si ad alias conferatur; nihil enim evangelicæ artis ac saporis in se continet: sed de hac re longe fusius in alia epistola seu præfatione. Hæc tua verba sunt, Martine Luthere, quæ te velim paulo pressius despicere; prius enim omnia retulisti ad Joannis evangelium veluti principale ac primarium, nunc vero in illa tua visitatione plane nugarum tuarum oblitus illud omisisti, ac præteriisti prius in præfatione tua novi testamenti in commendandi Pauli epistola ad Romanos tantum, nunc duodecim paginas scribendo consumpsisti, nunc eandem tacite consensu oblitteras, ac ex Saxonum tuorum animis delere cupis. Ita ad Galatas epistolam laudibus*

LXVIII.

(*f*) *Luth. in visit. Sax. apud Jo. Fab. c.*44.

Lutheri de scripturis impium judicium.

Digitized by Google

dibus evexisti; nunc plane amplius non meministi. Proh pudor! quas tenebras quas nugas quas tergiversationes quas imposturas rudi populo ac novarum rerum studioso semper æstuanti offundere nondum cessas: prius equidem primam tantum Petri epistolam commendasti, nunc ambas legendas censes: quid quod S. Jacobi epistolam nullam evangelicam artem habere ac rationem prius asseruisti? nunc eandem multis epistolis Pauli, Joannis ac aliorum omissis publice legendam arbitraris atque repetendam, si in legendi orbem redacta fueris ac a principio legendam?

Contradictiones Lutheri circa libros canonicos.

LXIX. Removerat etiam antea Lutherus ecclesiasticum e sacrorum librorum numero, quem iterum in pristinam dignitatem restituit (*a*) in hac sua Saxonicæ ecclesiæ institutione; *Nam ita*, inquit, *scriptum est ecclesiastici* XXVIII. A Deo omnis est medicina & a Rege accipiet donum. In quæ verba Faber Lutheri sacras Scripturas modo respuentis, modo recipientis levitatem perstringit hac censura: *Est dictum eu libro ecclesiastico, quem prius omnino condemnabas, & jam iterum in eandem & pristinam sententiam concedis; sed opinor cogeris facultati medicorum hac in re morem gerere.* Cæterum idem Faber Lutherum ita pro libidine sua instituentem quæ sacræ Scripturæ legendæ in ecclesiis Saxonicis essent, arguit (*b*) veteris consuetudinis immuratæ: *Cur non*, inquit, *potius primitivæ Ecclesiæ morem observasti, quæ sacerdotes ac sacris initiatos ita instituit, ut quilibet presbyter prope omnes novi ac veteris testamenti libros perorarer unius anni spacio? quod de precatione dominica ais tecum facio ac tibi assentior; nolim tamen ut secundum tuam interpretationem oraretur, est enim quatuor in locis fœde depravara. Cur autem angelica salutatio omittenda sit nescio, plurimum enim refert, ut ibi Christi incarnationis, gratiæ, ac misericordiæ ob peccata nostra admonear.* Hostem Deiparæ fuisse Lutherum, eoque odio suos sectatores infecisse, dicetur inferius.

(*a*) Cap. 56.

(*b*) Cap. 44.

LXX. Præterea cum in libro de captivitate Babylonica sacramenta convulsisset, jam de iis honorifice loqui cœpit: *Populus*, inquit, *suo loco & tempore admoneri debet, cum prædicatur de sacramentis*; quibus verbis Faber hanc observationem apposuit: *Recte & hoc facis loco & longe melius quam cum de hac re ad Regem Angliæ scripsisti; aiebas enim nullibi sacramentum ea significatione in bibliis repertum iri, qua nos ecclesiastici uteremur, neque extra unum habere voluisti.* In primis circa baptismum cum plura impia olim dixisset Lutherus, nunc ex veteri Ecclesiæ ritu conferendum statuit: *Baptismus*, inquit, *perinde observari debet, ac hactenus consuetum est, nempe ut infantes lavacro abluantur.* Ex hoc arguit Faber (*c*) quam male Lutherus alias consuetudines Ecclesiæ inveteratas removeret, quandoquidem eversa Ecclesiæ authoritate anabaptisticam pestem ipse induxisset: *Culpam*, inquit, *non subterfugis; in causa enim es quod perniciosissimi illi homines, quos anabaptistas appellant, adeo radices egerunt; mutasti enim in Babylonica tua captivitate, quod scis formam Christiani ac veri baptismi, aliasque complures ansas dedisti perfido huic hominum generi, quo hæresim suam gravissimam pestilentissimamque venditare posset; quid tu illis circumcisionem obiicis, quod in ejus locum apud Christianos baptismus successerit? nescio vero quod tibi illi respondeant, unde scriptura, unde scriptura? ajunt enim (quod negare nemo potest) circumcisionem tantum ad masculos spectasse, non vero ad fœminas, proinde masculi solum non autem mulieres baptizandi forent: quanquam ego & tu contra illos scripserimus ac prædicaverimus; arbitror tamen nos vix fortius argumentum habere præter hoc, quod Origenes (d) ac alii scribunt, infantium baptismum jam inde ab ætate Apostolorum institutum, ac usitatum a Christianitate fuisse.* Et paulo post: *Tu ipse asseris baptismum infantium plus quam mille annis observatum fuisse, proinde idem religioni habendum arbitraris, si nunc pro furiosorum hominum istorum libidine antiquetur, ac aboleatur. Ego vero, ut intelligas quorsum spectet hæc mea Socratica inductio, ostendi quod dies paschatis, solis (quod sabbatum est Christianum) quadragesimale ieiunium, extrema unctio; ad hæc vetitis temporibus abstinere a carnibus, orare pro defunctis animabus, apud Christianos non tantum a mille annis, verum statim a temporibus Apostolorum inductum ac observatum fuit.*

Nunc puerorum baptismum docet.

(*c*) Fab. in cens. Sax. c. 20.

(*d*) Origen. homil. 4. super Jesum Nave.

Verbis suis Lutherus revincitur.

Restituit etiam Lutherus sacramentorum numero pœnitentiam hisce verbis (*e*): *Pœnitentia*, inquir, *etiam sacramento annumeratur*; cum antea suos ad profanandum pœnitentiæ sacramentum impiis argutiis impelleret. Jam vero veteres hosce depellens errores pœnitentiam & contritionem simul eum fide in suscipiendo confessionis sacramento exigit (*f*): *Deus*, inquit, *tantam iram ostendit contra peccata, ut proprium filium suum ob hanc rem morti dederit; nullus enim angelus, nullus sanctus contra peccata satisfacere quivit. Verum Christus, qui & ipse Deus est, sese obtulit, &c. O quam gra-*

Modo recepta ab eo pœnitentia inter sacramenta.

(*e*) Luth. apud Fab. in cens. vis. Saxo. c. 26.

(*f*) Damn. a Leo. 10. in bullar. const. 40. art. 11. 13. 14.

vis

vis pœna ſuper eos veniet qui exiſtimant peccata tam levia, cum Deus adeo magna exiſtimaverit.

LXXI. Contremiſcendum propterea ob mortem Chriſti cenſuit Lutherus, cum antea inde laſciviendi argumenta ſectatoribus ſuis ſuggeſſiſſet; ob quæ ipſum Joannes Faber ita increpat (a). *Meminiſtine etiamnum, mi Luthere, quamnam paſſionem ante octo annos prædicaveris, gaudendum enim tibi, non flendum cenſebas. Hinc omnis pietas in illa magna ſeptimana, quam vocant, excidit: nam, ita me Deus ſalvum faciat, in hac re plurimum deliquiſti, quod populum adeo ab omni pietate ac devotione deplorationeque corporis Chriſti in hoc ſancto tempore abalienaris. Scis etiam quod exultaverint, ac tripudiaverint præ quadam inerti lætitia per id temporis, quod Chriſtus eos ab omni mortis periculo liberaverit; quaſi vero ille ideo pro peccatis noſtris ſatisfeciſſet, ut nos tantum deliciis ac humanis voluptatibus vacaremus: nunc vero, mi Luthere, abſiſte nec omitte hunc errorem, quem inſeruiſti in cordibus, delere ac iterum eradicare.*

(a) *Ibid.*

Alia Lutheri palinodia circa paſſionem Chriſti.

LXXII. Eo proceſſerat antea Lutheri impietas ut etiam paſchalia feſta aboleviſſet, nunc illa reſtituit; ad quem Joannes Faber: (b) *Cum tu non inſtitueris primus hoc feſtum, ſed potius fateare neceſſe eſt duodecim Apoſtolos, ac eorum poſteros hoc docuiſſe ac ſervaſſe, quid malum te movit, quod ante decem annos paſcha non peregeris, immo abjeceris? quod ſi id iterum inſtitueris, aut huius rei ſcripturam adduces, aut ordinem duodecim Apoſtolorum ac Chriſtianorum ſervabis: numquam autem in æternum potes ſcriptura probare ex novo teſtamento, eapropter hoc penes eccleſiaſticam ordinationem, quam tu corrupiſti, conſtitit: & quemadmodum de feſto paſchali hic dico, etiam de cæteris diebus feſtis dico.* Illuſerat jamdiu ſacrilegus ipſe hæreſiarcha peccantibus, quorum perditione ad colligendam inanem gloriolam abuſus erat, ut ſine contririone, ſine precum repetitione, ſed gratiæ conſequendæ fide tantum ſuffulti ad Eucharistiam accederent (c). Jam vero cum Lutherus conciliare ſuæ ſectæ pietatis ſpeciem niteretur, prius populum confiteri crimina, conteri corde, ac morſus ſopire conſcientiæ juſſit: ad quæ Faber: *Hæc omnia prius pie juxta ac diligenter in eccleſia obſervata ſunt, quam tu vexaſti miris modis; an vero tam in proclivi tibi ſit templum Dei ædificare ac demolitus es, libenter quidem viderem.*

(b) *Fab. eccl. uſit. Sax. c.59.*

Feſtum Paſchæ ex ſola traditione fluxit. Par eſt aliorum feſtorum ratio.

Confeſſionem eucharistiæ præmittendam negaverat.

(c) *Dama. a Leon. X. conſt. 40. art. 15.*

Nunc etiam præmitti vult.

LXXIII. Contenderat antea Lutherus mulierem ac puerum æque ac ſacerdotem & epiſcopum Euchariſtiam conficere poſſe; unde ſublato funditus ſacerdotio neceſſario ſequebatur corpus Chriſti non eſſe in ſacramento, quod quis authoritate illius conficiendi a Chriſto per Apoſtolos eorumque ſucceſſores non inſtructos confeciſſet: jam vero melius ſentire de ſacerdotio viſus eſt; nam, cum in Euchariſtiæ ſacramento corpus Chriſti verum & ſanguinem Chriſti verum exiſtere faſſus eſſet, Saxones ita erudivit: *Cogitandum eſt quod tantum miraculum non fit meritis ſacerdotis, ſed ob eam rem, quod Chriſtus ſic præcepit ac voluit, ut corpus ſuum coram præſens adſit, cum fit communio; nam & ſol quoque exoritur, non quod nos ita mereamur, ſed quod Deus ſic a principio ordinarit.* Subjungit Faber: *Gloria vero Deo ſit in excelſis, quod in tam multis articulis iterum nobiſcum facias. Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis.* Contempſerat antea Lutherus omnes veteres ſanctos patres, prædicaratque non ipſos audiendos, ſed unum ſe, cujus ore Chriſtus loqueretur: jam vero paululum reſipiſcens, ſeque adverſus æmulos pſeudoprophetas Carolſtadium, Zuinglium, Œcolampadium, Balthaſarem, Suvenchſeldium Chriſti realem præſentiam negantes in ſacramento, tueri volens, Saxonicis eccleſiis hæc dedit mandata (d): *Parochi debent etiam ea legere, quæ veteres ſcripſerunt, quo facilius ac melius ipſi percipere, & alios inſtituere poſſint; Hilarius enim ſcribit in octavo libro de ſancta Trinitate, non eſſe cuiquam dubitandum, quod verum corpus ac ſanguis Chriſti ſit, cum Chriſtus ipſemet ſic dixerit.* His verbis Joannes Faber hanc obſervationem adjecit? *Hoc erat ante multos annos mihi in votis, ut Hilarium alioſque eccleſiaſticos doctores abs te in aliquo numero haberi intelligerem; tu autem eorum dignitati illuſiſti, tu eos abjeciſti in lacunas, tu eorum authoritatem infregiſti, tu pedibus inſultaſti conculcaſtique: quaſi vero ſolum te Spiritus ſanctus illuſtraſſet.* Hæc Faber, qui novatorum deridens diſſidia Luthero objicit, illum, ſi ad Zuinglium diſcipulum, quem nebulonem appellat ſe contulerit, ipſum non minus ab eo virgis ad palum cæſum iri, quam Balthaſarem.

De ſacerdotio melius ſentire jam viſus.

Contempſerat antea SS. Patres.

(d) *Eod. c. 30.*

Nunc eos legendos conſulit.

Aboleverat antea Lutherus miſſæ ſacrificium a cacodæmone edoctus, ut ipſemet reſtatur, ſuoſque Auguſtinianos, ut omnium primi id flagitium Wittembergæ facerent impulerat, cum etiam canonicos eccleſiæ omnium ſanctorum aliquot annis in miſſa celebranda conſtantes injuriarum ſæviria e ſacris altaribus avulſerat; poſtea vero miſſam in hac ſua Lutheraniſ- LXXIV.

mi

Digitized by Google

Missæ forma male a Luthero immutata.

mi emendatione restituit; ita tamen, ut cerimonias se commutaturum sponderet: *Varii*, inquit, *gestus, qui fiunt in missa quoad in æqualem ac meliorem modum dirigantur, neminem debent commovere*. At eos gestus a Christo, Apostolis, & aliis sanctis viris usurpatos fuisse certum est. Quam autem stulte (a) & impie alios ritus, & precum formulas in missa repetendas hæretici confinxerint, describit Joannes Faber in prædicta censura: *Ita Zuinglius sane pulchrum canonem de vero corpore ac Christi sanguine composuit: verum ille nescio in quam spongiam incubuit, nam interim, dum canonem commentabatur, a sacramento Eucharistiæ penitus excidit. Pariter & Œcolampadius, Brenzius, ac alii ab eorum institutis exciderant primi; quotusquisque enim nunc non indoctissimus reperitur, qui proprium sibi canonem confingat? ubinam autem illi canonistæ sunt, qui crucem Domini abnegarunt?* Et infra: *Ostendam tibi ob oculos quendam tuum libellum, quem publicasti anno MDXXIV. titulus autem hujus erat: Forma missandi in isto autem scribis quomodo in posterum evangelica missa habenda sit, & aliæ nostræ antiquandæ ac reiiciendæ sint: cum autem libellum illum duorum quaternionum, ac præsentem visitationem confero, nihil aliud reperio quam e diametro pugnantia ac dissimilia. Primo asseris vernacula lingua esse canendum, ut vulgus intelligere possit: nunc vero contrarium doces; quod mihi non displicet. Secundo visum tibi est, ut omnia festa beatæ Mariæ virginis, Apostolorum, ac aliorum sanctorum abolerentur, adeo ut etiam festa sanctæ crucis anathemate devoveris: nunc autem in illa visitatione restituis, quæ prius deleveras; ita enim miserum vulgus naso trahis, ut histriones ac scurræ bubalum vel ursum. Tertio extreme damnasti epistolas ac evangelia, quæ in annum partita sunt ad bona opera; nunc autem revocas te, ac admissi insimulas teipsum. Quarto quadragesimale jejunium & magnam septimanam, ac præcipue feriam quintam ac sextam non aliter colendam duxisti ac alios dies; nunc vero diversum opinaris, &c.*

(a) Fab. cens. visit. Sax. c. 47.

Variæ Lutheri contradictiones circa ritus & festa.

LXXV. Pessimum Lutheri consilium.

Cum superiora tetractasset Lutherus, atque ad Ecclesiæ castra accedere visus esset, non tamen cum ea redire in gratiam voluit, sed inducta hac religionis larva sectam magis amplificare, ac populo simplici, cujus pars magna avitarum cerimoniarum tenax erat, illudere meditatus est; plures enim errores pestiferos adhuc retinuit: in primis circa Eucharistiam voluit panem remanere cum Christi corpore; neque restituit etiam numerum integrum sacramentorum quem ob maximam circa sacramenta inconstantiam carpit Faber (b). Sustulit etiam vota castitatis, quæ sine peccatis servari non posse contendit, mentitusque est ab Ecclesia matrimonium interdici; cujus væsaniam ita redarguit Faber (c): *Hæretici, quos Tatianos adpellant, ab Ecclesia ob eam rem diris devoti sunt, quod matrimonio interdicere conati fuerunt; proinde non est cur ita apud te malitiose constituas: quod autem iis nuptiæ sint vetitæ, quæ se virginitati dederunt, ac cum Paulo viduæ manent, Paulum equidem incusa, is tibi proculdubio responsum dabit; scribit (d) enim sic:* Adolescentiores autem viduas devita, cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. *Præterea hoc non est usque adeo recens; nam D. Hieronymus ante MCC. annos talia vota monasterialia castis virginibus contribuit; per Africam enim, Europam, ac Asiam sic observata fuerunt. Nil hic me impediet impudens hoc dictum, ais virginem viginti annos natam reperiri nullibi posse: quare miror cur non molossis Anglicis fueris e Germania exactus; sed forsitan id mercedis etiamnum te maneat, ni resipueris; nam hoc non tantum virginibus probrosum fuerat in monasterio constitutis, verum etiam electoribus, principibus, ac nobilibus plane dedecus esset, quod eorum matres non virgines, verum magis levisculæ mulieres fuerint: atque ita, ut summatim dicam, consequeretur quod omnium matres, quæ ante annum vigesimum non nupsissent, essent (præfandus enim hic est honos) meretrices, nosque spurii ac nothi essemus: proh dedecus, proh scelus, proh crimen: miror enim cur sol te jamdiu aspicere possit, aspexit enim nihil unquam te turpius ac scelestius.*

(b) Cap. 26.

(c) Fab. lib. sup. c. 38.

(d) 1. Cor. 7. 1. Timoth. 5.

Monasticorum votorum antiquitas.

Stultum & impudens Lutheri dictum.

LXXVI. Quadragesimale jejunium a Luth. sublatum.

Præterea Lutherus in hac sua ecclesiæ Saxonicæ institutione sanxit, jejunia quadragesimalia, non vesci carnibus feria sexta, ac preces horarias esse contra Deum ac reiicienda: idem tamen docuit ea esse constituta ad impetrandam, ut ait, gratiam pro peccatis nostris; cujus delisamenta Faber refellit, hac censura: *Mi Luthere, quonam modo hac in parte ægre feres, quod ego sanctum episcopum ac martyrem Ignatium, qui S. Joannis evangelistæ discipulus fuit, antepono tibi: qui sanctus martyr (e) ante MCCCC. annos Philadelphis carnis privium quadraginta dierum & docuit & mandavit.*

Commendatum est a sanctis.

(e) Ignat. 4. epist. ad Philip.

LXXVII Causas fidei ad Principem referri vult Lutherus.

Constituit etiam Lutherus in hac Saxonica emendatione, ut causæ sacerdotum ac fidei, si quæ novæ hæreses obori-

rirentur, ad principem Saxoniæ referrentur: Faber vero has causas ad episcopos spectare demonstravit: *Scis Paulum Timotheo viam, modum ac ordinem dedisse (a) quomodo & quibus modis ipse contra clericum actionem instituere deberet, & quod hoc in præsentia duorum vel trium testium fieri debeat, & conveniat: en quo intelligi datur, etiam tempore Pauli Timotheum & ipsum Paulum potestatem judicandi sacerdotes habuisse, nec quemquam alium: porro scis quomodo magnanimus, ac vere Christianus Cæsar Constantinus Niciæ nihil de presbyterorum ac episcoporum causis judicare voluit: quin potius illis hanc dedit potestatem; & hoc ante ducentos mille annos consuetum fuit, ut ambo Theodosii, Martianus, Valentinianus, Gratianus, Justinianus, Carolus magnus, Lotharii, Ottones, Henrici, Friderici, Conradi, ac alii Christiani principes servarunt: debebas gratiosissimo meo domino & electori hoc prælegere, neque ita ei consulere, ut Judas, proculdubio sua gratiosissima dominatio hoc in posterum caveret, ac summa in lætitia viveret, ut cæteri illius generis electores olim vivere: sed adhuc semel tuam prophetiam comprobet necessum est, ubi ais eam causam ex invidia ortam, eamque invidia finiri debere, neque rebus consultum esse usque dum ita committatur cædes, ut in sanguine ad media usque genua ambulemus; & hic tandem cachinnum movebis ac lætus eris*. Respondere dictis adversi successus; Germaniam enim innumeris stragibus ob hæresim Lutheranam attritam, tum ingentes rerum perturbationes, cum principes ab Ecclesia alieni subditis variarum superstitionum formulas imperarint, secutas visuri sumus.

(a) Tim. 5.

Refellitur.

Prædictæ strages ex Lutherana secta secuturæ.

LXXVIII. Præterea licet Lutherus dies festos sanctorum instauraverit in hac Saxonica emendatione; tamen Deiparam & sanctos invocari & coli vetuit (b); cui Faber post plura: *Si tu*, inquit, *una cum Zuinglio adhuc ita vehementer ac graviter Hieronymum contemnitis, nobiscum fateri convenit vos, diem dominicam a sabbato unam diem esse sepositam ratione resurrectionis Christi. Propterea fateamini oportet diem dominicam a tempore duodecim Apostolorum ad nos pervenisse: & quamquam hoc præceptum non in antiquis tabulis ac lapidibus inscriptum, aut literis in evangelio scriptum sit, tamen recte in corde Christianorum inscriptum*. Et infra: *Et quemadmodum (c) ego hic de Paschali ac Pentecostes festo ex die dominica refero; ita etiam se habet cum assumptione virginis Mariæ, quam quidem tu Antidicomarita omisisti, ac si adhuc non mortua, nec etiam cælos ascenderit: quamquam non solum Augustinus & Hieronymus ante tot centum annos, sed & Dionysius de divinis nominibus cap. III. hujus ascensionis meminit; attamen tu matri ac puræ virgini Mariæ cælum conclusisti*. Hæc Faber ad imperfectam Lutheri palinodiam, quem ad damnandum reliquos errores, & omnes traditiones apostolicas, ex quibus ipsa scripturæ sacræ pendet authoritas, amplectendas adhortatur, cum Ecclesia, ut ipse Lutherus contra Anabaptistas fatetur, deseri a Christo non potuerit.

(b) Cap. 33.

(c) Cap. 61.

In Prussia, quam hæresis Lutherana ob Alberti cruciferorum magistri defectionem ab Ecclesia, infecerat, novatores, qui sibi sacerdotalem ordinem ex Lutheri deliriis & perversa sacræ scripturæ interpretatione arrogabant, decumas pendere episcopo Wladislavensi detrectarunt; monitique officii a Rege Poloniæ suum sacerdotium commentitium prætexuerunt; ad quos Sigismundus Rex de thecnis Lutheranis edoctus ipsos in principes æque ac sacerdotes conjurasse hæc scripsit: LXXIX.

Prussi negant episcopis decumas.

Sigismundus Rex ad consiliarios terrarum Prussiæ.

Vehementer miramur, quæ est ista nova Christiana ratio. Quia per legem gratiæ, quæ tantum legi iram operanti contradicit, per libertatem evangelicam, quæ solum servituti peccati opponitur, duplex idque ingens peccatum adversus divinas & humanas leges committitis, alterum, non reddendo proximo suo, atque adeo pastori, quæ sua sunt, alterum, literis & decretis principis sui non parendo: si per legem gratiæ liber est populus a solvendis decimis, quæ ministris Dei debentur, eadem lege liber erit a solvendis tributis, quæ aliis ordinibus & potestatibus debentur; nam lege gratiæ omnes pariter Christiani in unam libertatem sunt asciti: sed ob hoc quod sublatum est sacerdotium Judæorum, non plus habeant sacerdotii Christiani sacerdotes, quam id quod commune est omnibus; neque illis suos proventus deberi: pari ratione abolito regno Judæorum Christiani non plus erunt Reges quam cæteri Christiani, nam per legem gratiæ omnes ex æquo regale sacerdotium esse censentur: quod si Christiani principes decimas & proventus successoribus Apostolorum non recte contulerunt, minus recte Apostolis ipsis primi illi Christiani pretia bonorum suorum omnium conferebant. Si nefas est Pontificem ob non redditas decimas populum excommunicare, majus erit nefas quod Apostoli ob negatam pecuniam Ecclesiæ dicatam utraque morte condemnabant. Si non pendendum est pa-

Vanæ eorum argutiæ.

Convincit Lutheranos Polonus valido argumento.

pastori nisi pascat & doceat, non pendendus erit etiam a plebe suus census ordini, seu statui militari, nisi militet & populum Dei tueatur. Si denique non sunt validæ dotes & privilegia majorum & antecessorum nostrorum ecclesiis collata, cujus erunt firmitatis illa aliis ordinibus sub paribus signis, pari atramento & pelle concessa? Atque hæ sunt illæ evangelicæ rationes, quæ nunc orbem terrarum seditionibus, tumultibus, perjuriis, & sacrilegiis implent. Gravi igitur & molestissimo animo ferimus, quod adversus decretum nostrum tales literas talibus impiis dogmatibus confutas miseritis, quæ non solum indigna sunt auribus nostris, & ab universa ecclesia catholica damnata, sed etiam a nobis & aliis Christianis principibus publicis edictis vetita: & proinde denuntiamus vobis hanc immutabilem sententiam & voluntatem nostram. Quod decretum ipsum nostrum juste & legitime latum nulla ex parte mutaturi, neque dominum episcopum & jura ipsius nostro debito patrocinio deserturi sumus: & si in ea contumacia perseverare volueritis, nos id quod justum & Christianum principem attinet, exequemur. Datum Petricoviæ x. januarii anno Domini MDXXVIII. Imperante Poloniæ Sigismundo Rege sapientissimo, hæresis afflavit tantum illius regni finitimas Germaniæ provincias, interiores vero penetrare non potuit.

LXXX. In Galliam cœpit hoc anno hæresis manifeste irrepere, dareque sui furoris signa furialia; nam in regia urbe Lutetia nonnulli viri noctu veluti principis tenebrarum administri præcipuis Christi & Virginis simulachris præ templi foribus expositis capita præsecuerunt, cum in cælos ad Christum & Deiparam ejus matrem contrucidandos penetrare non possent: quo scelere perculsus Franciscus Rex ingentia præmia iis, qui auctores facinoris detegerent, proposuit; tum illa sacrarum imaginum capita dehonestata argenteis imaginibus, inclusit, ut injuriam Christo & Virgini illatam farciret, tum exoriens hæreseos incendium restingueret: de quo egregio facinore illum Clemens hisce literis commendavit (a).

In Galliam irrepit hæresis.

Præsecta Christi & virginis imaginibus capita.

Illatam injuriam sarcit Gallus Rex.

(a) Lib. br. an. 1528. p. 129.

Charissimo in Christo filio nostro Francisco Regi Francorum Christianissimo.

Præclarissimum tuæ serenitatis factum vereque Christianissimo dignum Rege, quod proximo junii mense in tua Parisiorum urbe omnibus palam fuit, cum & domini nostri Jesu Christi ejusque sanctissimæ matris sacris imaginibus, quibus de nocte capita adempta fuerant, argenteis tu imaginibus reposuisti, tantaque sceleris indici magna proposuisti præmia, non sane ut inexpectatum si quidem a virtutibus tuis præstantissimis, inter quas Christiana pietas maxime elucet, etiam majora debemus expectare sed ut hoc tempore valde necessarium, gratissimum, & acceptissimum nobis fuit nam sive hæretici illa fuit sacrilega & detestabilis manus, sive cujusvis alterius iniquitatis filii, quæ tantum scelus, tam impie ausa est, non minus sapienter, quam juste & sancte ejusmodi abs te remedium est adhibitum, etenim his restinctis contemptæ religionis scintillis, majora quæ inde oriri possent incendia, simul restinguuntur, hisque optimis superiorum & principum perspectis exemplis, facile qui inferiores sunt sive amore virtutis, seu pœnæ formidine ad ea imitanda convertuntur, quod utinam aliis in regnis & locis a principibus suis factum esset, nec tanti mali primordia nimium neglecta fuissent, certe non in tot tantaque Christianæ reipublicæ fideique orthodoxæ discrimina venissemus. Sed non est ut hæc nunc commemoremus, verum ut potius tibi nobisque de tam orthodoxo Rege gratulemur; id quod omni affectu facimus, ex hujusmodi enim factis tuis sanctissimis, & maxime salutaribus, nobis sperare licet, te unum fore aliquando, qui tot Christianitatis vulnera adeo insiua impie & negligenter curata curare magna ex parte possis. Hæc nos, fili charissime, tanto magis in dies de te speramus, quanto te his digniorem tua cum virtutum omnium, tum hac pietatis laude nobis ostendis. Tuæ nunc erit constantiæ perstare in instituto, ac tantæ pietatis fructus non modo conservare, sed & augere; quod ut efficias non quidem serenitatem tuam adeo sua sponte ad id propensam adhortamur, sed id omnino expectamus & vehementer cupimus; nam præter commune commodum, quod ex eo maximum semper est oriturum, quod ad nos privatim attinet, nihil est nobis gratius futurum, majusque solamen inter tot nostras miserias allaturum, quam ea de te semper audire; quæ cum sanctæ fidei defensione tibi tuoque nomini gloriam sint paritura sempiternam. Datum Viterbii die v. julii MDXXVIII. pontificatus nostri anno v.

Commendata a Pont. ejus pietas.

Obstandum principiis ne serpat hæresis.

LXXXI. De serpente recenter hæresi in Gallia extant querulæ literæ (b) prima julii Parisiis exaratæ, quibus refertur Franciscum Regem ejusque matrem pio tuendæ catholicæ religionis studio ardere, sed in regia aula aliquos diffluentes luxu & deliciis ad Lutherum illecebras cupidinum proponentem spectare; in Parisiensi etiam senatu nonnullos hæreseos labe contaminatos, cumque ex academia Sorbonica,

(b) Ext. l. 2. lit. princ. p. 103.

In aula regia & senatu plures ad hæresim vergunt.

Censores creati ex Sorbonico collegio.

nica, necnon ex senatu duo juris canonici periti totidemque theologicæ scientiæ laude clari judices ad peragendam fidei censuram delecti fuissent, a quibus egregie reprimendis hæreticis opera navata erat, subreptitium diploma per quorundam regiorum administrorum astum a Clemente impetratum est, quo censuræ fidei agendæ authoritas academiæ Sorbonicæ erepta est, atque ad Parisienses senatores ecclesiasticarum & theologicarum rerum imperitissimos translata: ex hoc vero patefactas hæresi fores significatum est Pontifici, cum hæretici consiliorum consensione sint conjunctissimi, nec Rex aliis districtus rebus malo grassanti consulere possit; nec, licet decretum fuerit, ut vel episcopus Parisiensis aut vicarius judicio intersit, rem successuram ex sententia, cum eorum hominum consilia frangere non possint; cæterum Sorbonicos theologos omni contentione pro tuenda fide orthodoxa etiam tum decertasse, repulsosque a causarum fidei cognitione facile in sedem Apostolicam aliquid vinctæ cupidine molituros. His monitis excitatus Clemens mox prius diploma regio extortum nomine ab eo rescissum est fideique censura prioribus judicibus atque aliis ab academia Sorbonica designatis demandata est (*a*).

(*a*) *Ib. p.* 107.

LXXXII. Parisiis synodus contra hæreticos celebrata.

Celebrata hoc tempore insignis synodus provincialis Parisiis pro asserenda incorrupta fidei orthodoxæ puritate anno superiori cœpta, cui præerat Antonius de Prato archiepiscopus Senonensis Galliarum & Germaniæ primas, ac tit. S. Anastasiæ presbyter Cardinalis, a quo plura sanctissima decreta sunt (*b*) promulgata; [1] interque ea hoc adversus Iconoclastas (*c*), quo contunduntur calumniæ hæreticorum, qui idoli nomen, quod imaginibus dæmonum sive falsis diis aptatum est, ad sacras imagines transferebant: *Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante imaginem prosternimur, sed illum adoramus quem per imaginem aut passum vel in throno sedentem recordamur, & dum nos per ipsam picturam quasi per scripturam ad memoriam filium Dei reducimus, animum nostrum de resurrectione lætificat, aut de passione mulcet, non majore quidem idololatriæ periculo quam cum in nomine Jesu omne genu flectitur cælestium, terrestrium & infernorum: quem enim vocula cursim auribus insinuat, hunc eundem fidelibus oculis imago sedulo repræsentat. Accedit & ex imaginibus alia non inferior utilitas, idoneum videlicet atque accommodum indoctæ plebi rudimentum, ut cum sacratissimæ virginis Mariæ aut sancti cujusquam sese imago offert, ea velut archetypo ad propositæ sanctitatis imitationem & veram utcumque pietatem rudi quadam introductione simplex populus animetur. Et seposita tantisper distractione dum ad unius imaginis conuitum se colligit, uno obtutu sibi plura proponit, quam diuturna librorum evolutione comprehenderet. Non ab re igitur Apostoli vivificam crucem & sacras erexerunt imagines, quæ cum ab initio nascentis ecclesiæ debita semper ab orthodoxis veneratione colerentur, nihil illis a sacrosanctis quatuor universalibus conciliis derogatum est.*

(*b*) *Act. Conc. Sen. ext. t. 4. conc. p. 2. ex edit. Binii.*

(*c*) *Conc. Sen. decr.* 14.

Reddita a Concilio Senon. ratio cur fiant imagines.

Hæc adversus Iconoclastarum furorem Gallicani patres, qui in suarum sanctio- LXXXIII.

NOTÆ

[1] ANnalista noster mire hallucinatus Parisiensem quandam Synodum provincialem anno præcedenti celebratam constituens, alteram nihilosecius hoc ipso anno ab eodem Antonio de Prato Senonensi archiepiscopo indictam statuit. Reipsa tamen superioris anni concilium & alterum præsentis anni unum idemque habenda sunt. Cœpit vero illud non quidem anno superiori sed præsenti die III. februarii, quo scilicet mense annus 1527. ex veteri Gallico stylo adhuc agebatur; perseveravitque adusque diem IX. octobris anni 1528. Ex qua anni supputandi ratione factus est Annalistæ fucus reputanti anno 1527. die III. februarii Synodum quandam Parisiis convenisse. Cum vero in fine actorum ejusdem Concilii signatam legisset diem IX. octobris, annum vero 1528. duo inde statuit concilia. In hanc vero persuasionem confirmatus est ex literis Antonii de Prato, in Annalibus hic recitatis, quibus adscripta est dies XX. februarii annus 1528. Verum literæ istæ non quidem hoc anno 1528. at sequenti 1529. cum ex veteri Gallorum stylo annus 1528. adhuc flueret scriptæ sunt, nec ad exordium concilii pertinent sed potius concilii jam absoluti constitutiones Antonius de Prato iisdem scriptis literis promulgat ac per provinciam suam dispergit.

Hoc ipso pariter anno Lugdunensis provinciæ episcopi Lugdunum convenerunt ad synodum provincialem, cui, authoritate & nomine Francisci de Rohan Lugdunensis archiepiscopi, præfuit Claudius de Longovio episcopus Matisconensis ejusdem Archiepiscopi in spiritualibus vicarius. Actum ibi de ratione præcavendæ hæresis Lutheranæ, de moribus reformandis, ac tandem de assignanda regi pecunia quam denarii nomine poscebat. Coiverunt patres die XXI. martii die sabbati indictione prima; quæ omnia annum 1528. demonstrant. Quod vero pro anno 1528. annus 1527. ibidem adscriptus sit, facit vetus Gallicanus stylus qui annum a paschate exordiebatur; pascha vero anno illo in diem XII. aprilis incidit.

Denique hoc eodem anno die XXI. martii Franciscus Tornonius Bituricensis archiepiscopus synodum provinciæ suæ habuit in quo decreta plura tum adversus gliscentem Lutheri hæresim, cum pariter ad alia disciplinæ capita sancita sunt. Utramque concilium exhibet collectio Veneto-Labbeana tom. XIX. MANSI

(a) Act. Conc. Sen. ext. t. 4. conc. p. 2. ex edit. Binii. (b) 2. Timoth. 3.

num exordio ita proloquuntur (a): *Adesse jam tempora illa periculosa, de quibus ad Timotheum scribit Apostolus (b), ipsa rerum experientia delucide comprobat; tanta enim Martini Lutheri & perditorum quorumdam hominum auspiciis in orthodoxam fidem pestis efferbuit, tam gravis Ecclesia procella superioribus hisce diebus increbuit, ut electi [quod est apud Matthæum] (c) propemodum viderentur in errorem induci, & dirum concussæ Petri naviculæ naufragium intentari. Nempe eo dementiæ proruperunt Ecclesiæ perduelles, in eam venere perfrictæ frontis impudentiam, dum extinctarum quondam hæresum cineres exsuscitant, dum hæresiarchas ab omni fidelium theatro quondam explosis orthodoxis patribus anteponunt, ut sacrosanctam conciliorum authoritatem respuant, nullum vel apertissimum scripturæ locum non depravent, sed corruptum atque adulteratum in suam utcumque sententiam detorqueant. Datum Parisiis anno Domini MDXXVIII. die vero* xx. *mensis februarii.*

(c) Matt. 24.

Decretum contra depravatores scripturæ sacræ.

LXXXIV. Annexa est egregia præfatio, qua hæresiarcharum Ecclesiam ab ipso ejus initio oppugnantium conatus irriti ex illis Davidicis verbis (d): *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea dicat nunc Israel. Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi*; describuntur. Cur vero Ecclesiam suam Deus inexpugnabilem esse voluerit, quibusve signis ab aliis adulterinis ecclesiis distinguat ita subditur: *Voluit*, nempe Deus, *tantam esse Ecclesiæ suæ stabilitatem & potestatem, ut per eam veluti per infallibilem quandam regulam ad salutem mortales dirigerentur: nam, ut sanctæ scripturæ contestantur, nulli ad vitam beatam patet aditus, qui Ecclesiam non audiat, aut qui ab ejus communione exclusus sit.*

(d) Ps. 128. Ecclesiæ oppugnatio prædicta a propheta.

Nec certe gloriari possunt hæretici, quasi
LXXXV. *apud illos resideat Ecclesia catholica, nam cum illa sit universalis, omnesque fideles complectatur [alioqui catholica non esset,] angulis aut latibulis hæreticorum nequit circumscribi. Huic accedit quod in integritate fidei Ecclesia catholica semper perseverat, nec ullis erroribus coinquinatur: at contra nefariis suis conventiculis, veluti infamibus prostibulis, fidem hæretici prostituere ac violare satagunt, dum impie in suis adinventionibus fornicantur. Præterea in finem usque sæculi juxta Christi pollicitationem (e) perduratura est Ecclesia catholica, quod nullis adhuc hæreticorum sectis contigit: quare non potest apud hæreticos catholica Ecclesia residere, licet secus arbitrati sunt Manichæus, Ærius, Vigilantius, & cæteri prænominati.*

(e) Matt. 28.

Recensentur dein singulæ Manetis, Pelagii, Ærii, Vigilantii, Valdensium, Marsilii Patavini hæreses, quas omnes amplexus sit Wiclephus Lutheranæ sectæ fons & origo, cui Lutherus in omnibus ferme consensit; tum de nova hæreticorum dissensione demonstrata hæc adduntur. LXXXVI.

Eo etiam vesaniæ devenerunt eorum nonnulli, ut spiritum Dei jactantes se habere scripturas sacras luce clariores affirment, omnibus sacris interpretibus rejectis, quibus tamen plerique alii refragantur. Sunt & alia non pauca de quibus inter se Lutherani digladiantur. Hæc autem discrepantia plane indicat quam a veritate sint alieni; veritas siquidem ubique sibi constat, nusquam dissidet, non enim Spiritus Dei spiritus est dissensionis. Cum itaque in his quæ ad fidem spectant tam manifeste diffideant, perspicuum est eos nullatenus, in solidæ veritatis radice stabiliri; eos enim qui ab unitate Ecclesiæ dissident, relinquit Deus in manu consilii sui, ut nec sibi ipsis nec aliis hæreant &c.

Somniant hæretici scripturas esse clariores luce.

His adjecta sunt decreta fidei, de quorum parte anno superiori memoravimus: præterea vero plura alia edita, quibus vis & numerus Sacramentorum asserti fuerunt. Cum itaque inter hæreses Lutheri hæc secundo ordine a Leone X. damnata fuisset: *In puero post baptismum negare remanens peccatum est Paulum & Christum simul conculcare*; a Gallis episcopis hoc decreto (f) divinis oraculis contexto ita confutatur: *Hoc sacramentum*, nimirum baptismi, *est fons (g) ille patens domui David, & habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris, hæc aqua (h) munda, cujus effusione mundamur ab omnibus inquinamentis & spurcitiis nostris: hoc, quod nos salvos fecit (i), baptisma, quo demuo nascimur: per hoc lavacrum (k) regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum salvatorem nostrum, justificati gratia ipsius hæredes sumus secundum spem vitæ æternæ.* LXXXVII.

Decretum de baptismo.

(f) Conc. Senon. decr. 10. §. 2.

Ut ab eo peccatum eluatur.

(g) Zac. 13. (h) Ezec. 36. (i) 1. Pet. (k) Eph. 3.

Progressus ulterius impietate Lutherus in libro pestifero de captivitate babylonica sacerdotalem ordinem sustulerat: quam infandam hæresim Gallicani patres pluribus sacris oraculis ita confutarunt: *Sacramentum ordinis vel hinc facile colligi potest, quod etsi omnibus adeo commune sit internum illud sacerdotium (l), quo exhibemus corpora nostra hostiam (m) sanctam viventem, Deo placentem, ut priscis quoque sub Mosaica lege (n) patribus conveniret, non protinus tamen quilibet dispensator (o) ministeriorum Dei, & architectus ædificii spiritualis habendus est.* LXXXVIII.

Decretum de sacerdotio.

Refelluntur hæreticorum argutiæ.

(l) 1. Petr. 2. (m) Apoc. 1. (n) Rom. 12. (o) Exod. 29.

Non

Digitized by Google

Non continuo si puer aut mulier baptismum susceperit, legatione pro Christo fungitur; sed divisiones ministrationum sunt, deditque Deus quosdam quidem Apostolos (a) Cor. 4. *(a), quosdam prophetas, alios Evangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi: atque ejus gratia Titum Cretæ reliquit Apostolus, ut constitueret per civitates presbyteros: nam si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus (b), ubi odoratus?* (b) Cor. 35. *Denique si omnia essent unum membrum, nec esset aliquis, qui non sit sacerdotali ordine insignitus, ubi corpus? aut quid denique confusius, quid perturbatius esse queat? Quosdam itaque Christus sacerdotes instituit, quibus sui corporis potestatem commisit; veri quidem, dum instituto sui corporis & sanguinis sacramento:* Hoc facite (c), *inquit*, in meam commemorationem (c) Cor. 5.; *mystici vero, dum posteaquam in discipulos insufflasset:* Accipite (d), *inquit*, Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt (d) Cor. 32.; *quibus palam evadit in susceptione ordinis conferri gratiam. Recte igitur Timotheum (e)* (e) Tim. 4. 2. Tim. 1. 1. Tim. 5. *Paulus admonet, ut non negligat gratiam, quæ data est ei cum impositione manuum presbyterii; sed eam resuscitet potius: quod si pro sui dignitate quis fecerit duplici honore dignus habeatur.*

LXXXIX. Eucharistiæ veritas illustratur.

Contra Zuinglianos etiam, qui ob Helveticæ gentis cum Gallica commercium Galliam inquinare cœperant, ac veritatem præsentiæ Christi in Eucharistia in controversiam adducebant, paratum est hoc antidotum, depulsaque divinis vocibus iniqua suspicio; *Quis autem vivificum esse neget Eucharistiæ sacramentum, quod tam apertis testimoniis scripturæ comprobatur?* Calix (f) enim benedictionis (f) Cor. 10., cui bene dicimus, nonne communicatio Sanguinis Christi est: & panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Hic nempe Calix ille præclarus (g) inebrians (g) Ps. 23.: hoc frumentum (h) (h) Ps. 4.: hoc vinum germinans virgines (i) (i) Zac. 9.. Probet itaque seipsum homo (k) (k) 1. Cor. 11., & sic de pane illo edat & de calice bibat; nam qui manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Caro (l) (l) Jo. 6. *enim* mea (*inquit Dominus*) vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem in me manet & ego in illo. *Et rursum (m)* (m) Ibid.: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem habet vitam æternam; *quibus hac luce clarius constat hoc sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum non solum gratiam conferre, sed & alia pleraque adversus hæreticos roborari, quæ de ipso catholica tradit Ecclesia; atque adeo quidem, ut post tam aperta scripturarum oracula plura consarcire supervacuum fores.*

XC. De sacramento confirmationis.

Nec obscurius quidem, ajunt iidem Gallicani patres, *sacramentum confirmationis Christus instituit cum parvulis manus imponeret (n)* (n) Matt. 19.*: quod & ab Apostolis legimus promulgatum, cum ad Samaritas miserunt Petrum & Joannem (o)* (o) Act. 8.*, a quibus illi (licet a Philippo diacono antea baptizati) per impositionem manuum Spiritum Sanctum acciperent: quod ex actis Apostolorum (p)* (p) Act. 19. *apud Ephesios a Paulo, & ex Dionysio, Clemente & Fabiano Pontificibus a primitiva quondam Ecclesia legimus observatum; unde & tunc impositionis manuum, nunc confirmationis appellatum est sacramentum; baptismo siquidem regeneramur ad vitam, post baptismum hoc sacramento confirmamur ad pugnam: in baptismo abluimur, post baptismum hoc sacramento roboramur; cujus conferendi potestas episcopis a Christo concessa, donum Dei est, quod asseruit Petrus (q)* (q) Act. 8. *pecunia possideri non posse.*

XCI. (r) Damn. a Leo. X. in bull. const. 40. art 6. 7. & 11. Errores impii adversus pœnitentiam.

Contra alia venena Lutheri, qui peccantes ea dulci, sed letifera opinione (r) imbuerat, non esse discutienda anteactæ vitæ crimina, non eorum multitudinem, gravitatem, ac fœditatem cum dolore ponderandam, non de amissa cœlesti felicitate, non de commeritis æternis suppliciis plangendum, quod eo angore hypocrisis peccatum admitteretur; sed optimo pœnitentiæ genere novam vitam restituendam esse, credendumque firmissime sibi peccata a Deo remissa; patres præmonuere Gallos non ita commissas culpas oblivione obruendas, sed de iis contrahendum acerbum dolorem: *Pœnitentiæ*, inquiunt, *tam necessarium est sacramentum quam impossibile est baptismum iterari*. Et paulo post: *Cum igitur in multis offendamus omnes (s)* (s) Jac. 3.*; neque sit, qui possit dicere* mundum est cor meum (t) (t) Prov. 20. & purus sum a peccato, *necessaria est profecto secunda post naufragium tabula (u)* (u) S. Hier.*, in qua discussa diligenter conscientia quidquid occurrit Dei offensivum detestemur: nam* ad pœnitentiam nos adducit benignitas Dei (x) (x) Rom. 2. secundum autem duritiam & impœnitens cor homo thesaurizat sibi iram, *nisi resipiscens sciat & videat quam malum est (y)* (y) Jere. 2. *& amarum reliquisse Dominum, & non esse timorem ejus apud se; contra vero, quæ secundum Deum tristitia est (z)* (z) 2. Cor. 7. *pœnitentiam in salutem stabilem operatur; neque enim cor contritum (a)* (a) Ps. 50. *& humiliatum despicit Deus (b)* (b) Ps. 146.*, qui*

Pœnitentiæ sacramenti veritas illustrata.

sanat

Digitized by Google

(a) Ps. 59. *sanat contritos corde (a) & allevat contritiones eorum, &c.*

XCII. Lutheri error de integritate confessionis. (b) Damn. a Leo. X. in bullar. const. 40. nr. 8. & 9.

Fascinarat etiam miseros homines magno illo & impudenti mendacio (b) Lutherus, olim in Ecclesia moris fuisse peccata tantum manifesta confiteri, atque ideo non hauriendum illum pudorem in aperiendis sacerdoti omnibus peccatis interioribus: qui secus facerent de misericordia Dei diffidere. Ne itaque hoc dulci hamo se capi sinerent Galli, concilium confessionem omnium peccatorum lethalium interiorum, de quibus peccator meminerit, a Christo institutam, & ab Ecclesia antiquitus etiam usurpatam ex sacris scripturis & sanctis

(c) Act. Conc. Senon. dec. 20. §. 7. Confutatus a Concilio. (d) Prov. 28.

Patribus ita docuit (c): *Ut vetustissimum illud, ita verissimum*: Qui abscondit scelera sua non dirigetur (d); qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. *Neque satis fuerit de peccatis conteri, & ea apud sese Deo confiteri, nisi sacerdoti quoque sacramentali confessione detegantur; ea quippe nec humanum nec recens inventum esse potest, quæ tot & tantis fulcitur scripturarum oraculis. Ad hanc enim, præter multas Mosaicæ legis figuras, propius manu duxisse videtur primum ille Christi præcursor, a quo qui baptizabantur confitebantur peccata sua* (e); *tum Christus ipse dum suscitatum Lazarum ab Apostolis solvi jubet* (f), *& ei quem a lepra curaverat præcipit* (g), *ut sese sacerdotibus ostendat. At tum demum hujuscemodi confessionem instituit & præcepit, cum postquam in Apostolos insufflasset*: Accipite, inquit (h), Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. *Nam quomodo remittet, quæ sibi cognita non fuerint? aut quo pacto eorum judeu esse poterit, quæ prorsus ignota sint? Oportet* (i) *itaque quem antiquus ille serpens occulte momorderit, abstrusissimum quodque vulnus medico detegere, omnem indigestum & virulentum humorem [etsi stomacho mentis insederit] evomere, pudorem in satisfactionis partem de singulo quovis errato pati, ne dum occultis peccatorum vinculis sese teneri dissimulat, horrendæ tandem sub omnium oculis æternæ damnationis laqueo constringatur. Proinde statim ab ipsis Ecclesiæ nascentis incunabulis sacer iste confitendi ritus, de interioribus, nedum de exterioribus tantum inolevit, ut tum ex Jacobo* (k), *tum ex D. Dionysii, Aleuandri* (l), *Urbani, & Cypriani scriptis manifestum evadit. Recte igitur hanc exomologesis legem a Christo institutam per Apostolos ad nos usque deductam, & ab universali Ecclesia inviolabiliter observatam, a cunctis Christi fidelibus sectandam esse, & contravenientes authoritate concilii Constantiensis & aliorum complurium damnatos declaramus.*

(e) Matt. 3. (f) Jo. 2. (g) Matt. 8. (h) Jo. 20. (i) Cypr. ser. c. 5. de lapsis. Hier. in eccles. just. Chrys. in Matth. hom. 5. (k) Jac. 5. (l) Diony. in epist. ad Ph.

XCIII. De sacramento unctionis.

De sacramento extremæ unctionis adversus hæreticos divina sacramenta in ridiculam fabellam vertentes, & gratiæ interioris signa profanis usibus accommodantes, a Gallicanis patribus orthodoxa veritas ita illustrata est: *Ad unctionis autem extremæ sacramentum Christus manuduxisse primum videtur, cum Apostoli oleo ungerent* (m) *multos infirmos & sanarentur; neque enim id suo sensu, sed præceptoris instituto fecisse putandi sunt. Sed ne hic noster ungendi infirmos ritus Christi præceptum, non tamen sacramentum esse videretur*; si quis infirmatur (*inquit Jacobus* (n) in vobis inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. *Quibus liquido constat, extremam unctionem non ægritudinis tantum corporalis medicamentum esse, sed etiam cæterorum sacramentorum instar remissionem peccatorum efficaciter operari, ac proinde nec ab Jacobo quidem fuisse institutum, sed ab eo tantum, cui peculiare est, ut gratiam* (o) *& gloriam conferre possit.*

(m) Marc. 6. (n) Jac. 7. (o) Ps. 38.

XCIV. Sacramentum matrimonii eur negatum ab hæret. Probatur veritas sacramenti.

Cum etiam hæretici vagarum libidinum cupidi sacramentum mattimonii sanis proscinderent, ii traditionibus Ecclesiæ & divi Pauli authoritate confutati sunt a congregatis, Lutetiæ episcopis; *Postremo*, inquiunt, *matrimonium esse sacramentum, abunde satis sacrosanctæ matris ecclesiæ tum usu tum authoritate comprobatur.* Hoc (p) *quippe* sacramentum magnum est in Christo quidem & Ecclesia, *quo sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem* (q), *& mulier infidelis per virum fidelem.* Hoc honorabile conjugium, thorus immaculatus, *in quo non solum salvatur mulier per filiorum generationem, sed fas est* unicuique vas suum possidere (r) in sanctificatione & honore, *per quod conjuges benedictionem consequuntur in filiis* (s) *nec habet in eos dæmonium potestatem, nisi ita conjugium suscipiant, ut Deum a se & sua mente excutiant, & suæ libidini vacent* (t), sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. *Qui negat itaque matrimonium esse sacramentum, aut denique septem sacramenta non admittit, inter hæreticos habeatur.*

(p) Ephe. 5. (q) Heb. 13. (r) 1. Ti. 2. (s) 1. Thessal. 4. (t) Tob. 6.

XCV. De missæ sacrificio.

Mussitantibus adversus missæ sacrificicium hæreticis ita illius augusta veritas

& ma-

& majestas a Gallicanis patribus contra Lutherum asserta est : Si omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in eis, quæ sunt ad Deum (a) Hebr. 5. (a), ut offerat dona & sacrificia pro peccatis, *quod tandem proprium & peculiare novæ legis sacrificium a sacerdote offerendum esse queat, nisi superbenedictum istud corporis & sanguinis Christi symbolum, quod esu paschalis agni, manna, cæterisque propemodum omnibus Mosaicæ legis cerimoniis figuratum est ? neque enim lex esse potest, quæ sacerdotio careat : quod si sacerdotium habet, habet & sacrificium. Porro etsi* Christus assiduus pro nobis Pontifex (b) Hebr. 9. (b) non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa ; *negari tamen non potest* sacerdos in æternum secundum ordinem (c) Ps. 109. Melchisedech (c), *ac proinde hujus exemplo sacrificium aliquod obtulisse* (d) Gen. 14. (d), *quod exteriore panis & vini forma veteri illi Melchisedech oblationi responderet* ; erat (e) Ibid. *enim* sacerdos Dei Altissimi (e) *: quod utique fecit in suprema illa cœna, nam accepto pane gratias egit, & fregit, deditque discipulis suis dicens :* Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur *; & ab evangelicis sacerdotibus jugi semper observantia præcepit iterari.* Hoc facite *inquit* (f) Luc. 22. (f) in meam commemorationem. *Hoc enim holocaustum ; hæc victima pro peccato : hæc hostia pacifica, hoc juge sacrificium, hæc munda juxta missæ nominis Hebraici rationem oblatio, quam in omni loco Malachi-* (g) Malac. 1. *as prædixit (g) offerendam, cum repudiatis legis antiquæ cerimoniis ab ortu solis usque ad occasum magnum esset nomen Domini in gentibus. Nihil igitur in sacrificiis majus esse potest, quam corpus & sanguis Christi, nulla potior oblatio : qua in re cum universalis Ecclesiæ ritu tum aperte consentiunt Ignatius, Irenæus, Cyprianus, Athanasius Chrysostomus, ac reliqui posteriores, & concilia prope innumera, ut qui contrarium sensisse præsumpserit, ma-* (h) Isai. ca. ult. *nifestam hæreseos labem incurrat.* Non præterimus prædixisse etiam Isaiam (h) Deum ex Græcis, & Lydis, & Latinis, & aliis gentibus levitas & sacerdotes creaturum : ergo in lege evangelica debere esse levitas & sacerdotes : ergo & sacrificium.

XCVI. Adversus Luheri & aliorum hæreticorum versutias, qui facillimam ad cœlestem gloriam viam esse dicebant, atque efferebant plebem in sacerdotes quasi commentitiis de animarum statu fabellis aurum emungerent, illustratum est, quid de satisfactione, de purgatorio igne, ac de commemoratione defunctorum sit sentiendum : *Sacro approbante provinciali con-* De satisfactione. *cilio firmiter tenendum decrevimus, culpa per pœnitentiam abolita, frequenter superesse temporalis pœnæ reatum, velut superstites quasdam peccati reliquias, quæ per dignos pœnitentiæ fructus veniant expiandæ (i) : adeo ut iniquitate & culpa* (i) Mat. 3. Luc. 3. *peccati dimissa peccator adhuc pœnæ temporali sit obnoxius. Hinc murmuranti (k)* (k) Num. 14. *adversus Dominum Israeliticæ plebi, inde David dimissam primum adulterii noxam scriptura commemorat (l) : pro qua tamen* (l) 2. Reg. 12. *subinde pœna temporalis irrogata est.*

Superabundans quidem atque exuberans est Christi satisfactio (m), cujus plenitu- (m) 2. Pet. 2. *dinem assequimur, dum sicut semel tantum mortuus est, ita semel illi consepelimur (n) per baptismum ; peccata vero, quæ* (n) Rom. 6. *post baptismum fuerunt, pœnitentia quidem expiantur, sed quæ morienti Christo* De purgatorio. *non semper configuret. Cum autem hujusmodi pœnæ temporalis aut venialis tantum peccati reus repente nonnunquam intereat, de omni verbo etiam otioso rationem redditurus (o) ; nec illi pateat aditus* (o) Mat. 12. *in cœlestem illam Jerusalem, in quam nihil intrat coinquinatum (p) : nec item* (p) Apo. 21. *gehennæ subjaceat, quippe qui gratiæ sit particeps, ac pœnæ temporalis tantum debitor sit, ut primum purgetur ea iis, quæ gessit in corpore (q), salvus tandem ali-* (q) 2. Cor. 5. *quando futurus ; sic tamen quasi per ignem* (r) 1. Cor. 3. *(r) de sua semper interim salute ex remanentibus in eo fide spe & charitate securus : neque enim ea eorum est numero, quorum blasphemia non remittitur neque in hoc sæculo neque in futuro (s), quo-* (s) Mat. 12. *rum superbia ascendit (t) ; sed eorum po-* (t) Psal. 73. *tius, quos sub terra Deo laudem acclamantes sacer Apocalypsis liber commemorat (u).* (u) Apoc. 5. Sancta igitur & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur (x). *Nec ab re ab Apostolis traditum, ut* (x) 2. Mach. 12. *in tremendis & vivificis mysteriis agatur commemoratio defunctorum ; sciebant enim illis inde multum contingere lucrum, utilitatem multam.*

Non contenta hæresis sævire in defun- XCVII. ctos, quibus vivorum suffragia ademit, etiam in vivos sæviens sanctorum opem ipsis eripere conata est : *Quasi vel preces nostras non audiant,* nimirum sancti, *vel nostris calamitatibus non tangantur ; quasi divinæ clementiæ deroget quod qui Christo ministraverit hoc honore dignus habeatur,* Quod Beati nostras preces audiant. *ut pro cæteris intercedat.* At hæ argutiæ ita a concilio dissolutæ sunt : *Sed quam sit primum horum non modo veritati, sed scripturis quoque dissonum facile intelligit, qui beatis pervium esse non ignorat omniforme illud divinitatis speculum, in quo quidquid eorum intersit illucescat, etsi*

(a) Dan. 9. (b) Tob. 12. (c) Psal. 67. (d) Apo. 8. (e) Zacc. 1. (f) 2. Mach. (g) Psal. 31.

neque desint nobis angeli Gabriele Danielis (a), *Raphaele Tobiæ* (b) *haud quaquam segniores, qui ab exordio precum nostrarum assideant, ut illis mox offerant, quorum suffragium imploramus, nec pigrius quam olim præveniant principes conjuncti psallentibus* (c), *e quorum manibus ascendat fumus aromatum de orationibus sanctorum* (d). Et infra : *Hinc angelus ille Zachariæ* (e) *& Jeremias jamdudum in sinum Abrahæ receptus, multum orant pro populo* (f), *& universa sancta civitate, & pro pœnitentis impietate orabit* (g) *omnis sanctus in tempore opportuno : nihil autem divinæ benignitati vel omnipotentiæ deerit, quæ summa & incomprehensibili sapientia infima quæque per intermedia moderatur & regit : neque minus unus est mediator Dei & hominum Jesus Christus* (h), *si juxta sacram Aurelianensis concilii* (i), *atque aliorum complurium institutionem litaniis ad aliquos sanctorum convertamur; Christo tamen accepta ferantur omnia, per quem omne id genus interveniendi munus, cæteraque in humanum genus beneficia deriventur, &c.* Huic decreto aliud de sacris imaginibus adjunctum, quod superius attulimus.

(h) 1. Tim. 2. (i) 1. Conc. Aur. c. 23. alias 29. de consec. dist. 3. ca. rogamus.

XCVIII. Ad scelerum illecebras fatum confictum.

Ad avertendam vero imminentem morum cladem, cum hæretici ad trahendos in exitialem admittendorum omnium scelerum libertatem homines, humanam negarent libertatem, malæque voluntatis invidiam omnem ad commentitiam fatorum necessitatem transferrent, Gallicani Patres erroris illius fœditatem, quam etiam gentiles exhorruissent, detexere gravissima sanctione, (k), ex qua hæc decerpsi : *Liberum arbitrium asserentes divinam non excludimus propterea gratiam, quod illi falso toties imponere non verentur, atque hoc fumo credulorum oculos perstringere, sed juxta sacram scripturam eo extendimus, ut voluntas humana misericordiæ prævenientis auxilio suffulta, & interiori quodam & occulto secretioris inspirationis afflatu contacta sese convertat in Deum, Deo appropinquet, & ad veram illam gratiam se præparet, qua tandem accepta sit ad vitam æternam : neque tamen tanta gratiæ necessitas libero præjudicat arbitrio, cum illa semper sit in promptu nec momentum quidem prætereat, in quo Deus non stet ad ostium & pulset : cui si quis aperuerit januam, intrabit ad illum & cœnabit cum illo : nec denique tale sit hujusmodi trahentis Dei auxilium, cui resisti non possit; quoties enim Dominus voluit congregare filios Jerusalem sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluerunt? frustra certe Stephanus Judæos duræ cervicis & incircumcisi cordis argueret, qui semper Spiritui Sancto resisterent : frustra Paulus Thessalonicenses admoneret spiritum ne extinguerent, si divinis inspirationibus homines inevitabiliter raperentur. Trahit quidem Deus, sed in ejus odorem currimus : non vi, non unco raptamur : prædestinat, eligit, vocat ; sed eos demum adultos glorificat, qui in fide & charitate radicati per bona opera certam suam vocationem electionemque fecerint.*

(k) Con. Sen. act. dec. 15. apud Bool. l. 1. t. 17. c. 26.

XCIX.

Quam denique stulte hæretici de vana sua credulitate sibi lenocinarentur, quamque male veræ fidei spe & charitate exornatæ elogia suæ malesanæ opinioni inepte conceptæ accommodarent, & in quo justificatio, meritum, & gratia sita sint, ita patres explicuerunt (l); *Fide quidem vivimus, & sine hac* impossibile est placere Deo (m). Si quis *nihilominus* habuerit (n) omnem fidem, ita ut montes transferat, charitatem autem non habuerit, nihil est. *Fide justificamur* (o); *sed & spe salvi facti sumus* (p), *& dimissa sunt Mariæ Magdalenæ peccata multa, quoniam dilexit multum* (q); si quis enim *dicit Dominus* (r) diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Nunc igitur manent fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum est charitas (s), *& in vivificando justificandoque potior : quandoquidem* fides sine operibus mortua est (t); *tum demum utilis est ad salutem, cum per dilectionem operatur.* (u). *At charitas non est otiosa* (x), *sed per bona opera satagit, ut certam vocationem nostram electionemque faciat* (y); *non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur* (z), *&c.*

(l) Abac. 2. (m) Heb. 11. (n) 1. Cor. 3. 13. (o) Rom. 9. (p) Rom. 8. (q) Luc. 7. (r) Jo. 14. (s) 1. Cor. 13. (t) Jac. 2. (u) Gal. 5. (x) 1. Cor. 13. (y) 2. Pet. 1. (z) Rom. 2.

C. Aliorum hæresiarc. errores damnati.

Damnati in eodem concilio (a) plures alii errores gravissimi, qui partim a Luthero, partim ab Hutto, partim ab Erasmo, partim a Balthasare disseminati fuerant : conceptaque verborum formula recensiti sunt, ut ab iis tanquam præsentissimis venenis fideles caverent : quos prætermittimus, ne tædium lectori afferamus; tum quia de iis sæpius mentio facta est; inter quos est is absurdissimus a Luthero confictus : *Magna est fides cognoscere Christum corporaliter esse ubi sacramentaliter est; sed major est cognoscere eum absolute ubique corporaliter esse.* Magnas ex eo errore concitatas contentiones suis locis dicetur. Uti etiam hic subdolus articulus plures in errorem impulit : *Humana instituta si observas ut humana nihil te juvant : si ut divina, mendacium committis.* Demonstratum est antea statuta Ecclesiæ non esse pure

(a) Conc. Sen. act. sub fin.

Ubiquetariorum deliramentum.

hu-

humana, etſi humano organo pronuntiata, quod Eccleſia a Spiritu Chriſti regatur.

CI. Moniti principes ut hæreticorum conventicula diſſipent.

His & aliis principes catholici, recenſitis erroribus, precibus ſolicitati ſunt, ut regia authoritate præſules armarent ad illos ex clero populoque excindendos, diſſipandaque hæreticorum conventicula; ac piorum principum, qui aſſerendæ fidei ſtuduerunt, felicia exempla, infelicia vero aliorum, qui errori ſavere, ſunt propoſita: *Plurimos*, inquiunt iidem præſules, *hactenus errores commemoravimus; ſed non illorum ſufficit commemoratio, opus namque eſt quod Chriſtianiſſimi principes ſuppetias ferant zelo zelantes pro domo Domini exercituum, quæ juxta Apoſtolum*(a) *eſt Eccleſia. Poſſet haud dubie Deus abſque illis univerſam hæreticorum cohortem conterere ac exterminare, nullius enim creaturæ ſuæ eget miniſterio, vult tamen pro ſua benignitate homines ſibi cooperari: amplæ quoque eos donat mercede, qui ei cooperantur, in iis præſertim negotiis, quæ ad fidei dignoſcuntur ſpectare integritatem, quemadmodum multa indicant hiſtoriæ. Laborarunt olim adverſus hæreticos ſtrenue Chriſtianiſſimi principes Conſtantinus, Valentinianus, Theodoſius, Clodovæus, Carolus magnus, & Ludovicus pater S. Ludovici; ſed nunquid præmio defraudati ſunt? minime certe; nam apud Deum gratiam invenerunt, qua nihil in vita eſt expetibilius, & apud homines immortale ſui nominis decus adepti ſunt: contra vero principes, qui hæreticorum conſuetudine abuſi, & eorum deliniti conſortio impiis erroribus non obſtitere, ſed impenderunt ſubſidium, iram Dei vindicem ſenſere, &c.* Non fuerunt hæc inaniter jactata verba; cum enim poſtea nonnulli Galli Reges patrocinium hæreticorum male ab inſanis politicis perſuaſi ſuſcepiſſent, ſe regnumque illud florentiſſimum in ſummas anguſtias adduxerunt: quorum funeſtæ clades alibi lugendæ erunt.

(a) 1. Tim. 3.

Propoſita veterum exempla.

Vaticinium verum in fautores hæret.

CII. Leges pro inſtauranda diſciplina eccleſiaſtica.

Præter ſuperiores ſanctiones ad incorruptam fidei puritatem tuendam latas, aliæ ad conſtituendam aſſerendamque diſciplinam eccleſiaſticam promulgatæ fuerunt: in primis ſancitum (b) ut publicæ & privatæ preces in ſacris templis pro Eccleſiæ quiete & mutua Regum Chriſtianorum concordia funderentur: vetitum (c) ne qua pecunia pro ſacramentorum, rerumve divinarum adminiſtratione acciperetur: ut ſacris ordinibus initiandi literas de honeſtate vitæ, ætate, atque doctrina teſtes producerent (d): ut ſacerdotia viris idoneis demandarentur (e). Præter hæc nonnulla alia ad corruptelas, quæ irrepſerant tollendas decreta; & concilium nona octobris hujus anni ſolutum eſt.

(b) Cap. 1.

(c) Cap. 2.

(d) Cap. 3.

(e) Cap. 9.

CIII.

Quo etiam anno Lutherani, qui Caroli ducis Gelriæ factionem ſecuti pulſo Ultrajectino epiſcopo eam immenſis affecerant calamitatibus, ſuppellectilem omnem auream & argenteam eccleſiarum, cruces nimirum, calices, iconas Chriſti, & candelebra, ad cudendos nummos pro ſumptibus in rem militarem faciendis diripuerunt, interque alia ſacram effigiem Chriſti e cruce pendentis argenteam vetuſtate viſendam, pondo quinquaginta & eo amplius, quæ in baſilica S. Martini ſupra aram maximam inter arcuatas pilas paulo infra Chori teſtudinem ſublimis ſtabat, clam noctu abſtulerunt: quo ſacrilegio comperto, dum exultant hæretici, mœrentes catholici, qui ex ſacræ Chriſti iſtius imaginis inſpectione pietate affici conſueverant, divinum Numen non impune facinus laturum exclamarunt. Neque incaſſum jere vota; nam ſacrilegi homines cogente Deo ipſam Chriſti effigiem in eodem loco repoſuerunt ſequenti nocte: atque perſuaderent populo non ſublatum ut liquaretur, ſitum & ſqualorem ex humiditate aeris pulvereque contractum diligenter deterſerunt; increbuitque fama pluribus ſcriptis Germanicis per univerſam Hollandiam ſparſis divini prodigii hiſtoriam continentibus confirmata, monetarii utramque manum, dum Chriſti ſignum liquandum in focum immittere pertentaret, non modo ambuſtam, ſed quaſi amputatam una cum ipſa mole in terram decidiſſe, divinæque iræ horrendo exemplo perculſos ſacrilegii ſocios ſacram Chriſti imaginem in priſtinum ſuum locum reſtituiſſe. At Lambertus Hortenſius (f) rerum Ultrajectinarum ſcriptor hæreticus; qui idololatriæ crimine catholicos ob cultum ſacrarum imaginum inſimulat, hoc prodigium inter fabulas refert; ea ſcilicet temeritate & impudentia, qua innumera alia prodigia pro confirmanda ſacrarum imaginum veneratione divinitus edita impii deridere conſueverunt. Et certe qui hæreticorum in expilandis ſacris imaginibus furorem & avaritiam perpenderit, non ſine maxima cauſa imaginem amplius quinquaginta pondo argenti ab hæreticis militibus, qui arma faceſque Ultrajectinis civibus intentabant, niſi diripi templorum ornatum paterentur, reſtitutam cognoſcet: quod diſſimulans author hæreticus inſulſam argutiolam ad prodigium obſcurandum affert, nimirum repo-

Ultrajectina eccleſia ſpoliata a Lutheranis.

Divina ultio in ſacrilegum iconoclaſtam.

(f) Lamb. Hortenſ. rer. Ultrajectin. l. 6.

repositam in suo loco imaginem ad removendas vanas catholicorum scelus exsecrantium ominationes; quasi eas tanti faciant latrones hæretici, ut quinquaginta argenti libras ex unguibus rapacissimis avelli ad sedandas arguendasque inanes voces patiantur, & non potius diras pœnas imprecantes illusissent, si Christi argenteam illam imaginem liquatam, in nummos nullo edito divinæ ultionis exemplo conflassent: & cur non etiam calices argenteos & alias cruces alii monetarii restituerunt, nisi quia divina ultio nondum impium facinus secuta fuerat?

CIV. In ducem Gueldriæ. Cæterum Gueldriæ duci non profuit bellum sacris pro retinendo Ultrajecto intulisse, spoliasseque templa; nondum enim pecunia e sacris vasis signisque conflata ex utroque latere percussa fuerat in monetaria officina Petri Montani, ut distribueretur militi, cum Burgundicus exercitus catholicus, duce Henrico Bavaro episcopo, in Ultrajectinam urbem irrupit junio ineunte, ac sacrilegos Lutheranos partim obtruncavit, partim dispulit, Petrique Montani cruces & calices conflantis argentaria officina expilata est, necnon omnium Lutheranorum ædes, non inscriptæ, diripiendæ militi catholico expositæ fuerunt. Ultrajectum in episcopi potestatem redactum. Ita Ultrajectum in episcopi potestatem redactum est, sumptumque de factiosis supplicium: recuperata etiam nonnulla alia oppida, ut Rhenæ & Hardervvica; at Tyla irrito conatu oppugnata.

CV. Porro episcopus principatus Trajectensis jura, quæ adversus vim Gelriæ ducis Lutheranorumque factionem tueri non poterat, scriptis publicis tabulis in Carolum V. Cæsarem transtulit, ejusque procuratorem in Trajecti possessionem induxit, cui cives solemni sacramento fidem addixere: *Episcopus*, inquit author, *assensu ordinum in curia magnæ basilicæ D. Martini* XII. *kal. novembris jus episcopatus ducibus Brabantiæ & comitibus Hollandiæ tradidit, cum octingentos & sexdecim plus annos res amplissimæ ditionis in varia ejus gentis fortuna belli & domi ab episcopis administrata esset.* Et infra: *Fuit autem hic CCCCC. & x. annus a morte Adelboldi episcopi, sub quo prima odii fax inter Ultrajectinos & Hollandos ardere cœperat: a pulso vero ex urbe Ratbodo Phrisiorum Rege DCCC.* Quanto tempore episcopi regnarint Ultrajecti. *supra* XXIV. *quo anno Ultrajectum Willibrordus reversus sacellum sanctæ Crucis primum posuit, DCCCXXXII. ab reditu ejus e Roma in urbem Sergii Pontificis authoritate in episcopatum confirmati: quo item anno Thomæ sacellum, postea Martini dictum ab eodem episcopo conditum fuit & episcopatus, & ab episcopis regnari cœpit: a regni Hollandici origine DCLXXXII. annus si tempora recte a scriptoribus digeruntur.*

Cum vero principatus Ultrajectinus ab episcopo sine summi Pontificis authoritate abalienari non posset, consultus tota de re Clemens, ejusdem principatus jura Carolo V. asseruit, ut contra Gelriæ ducis & Lutheranorum molimina rem catholicam tueretur: qua de re apostolicum diploma (*a*) proximo anno exaratum est, cujus postremam partem subiicio. Principatus jura ab episc. in Carol. V. transfusa. (*a*) *Ext. in ap. bull. Ultraject.*

CVI. *Clemens, &c. Habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus matura deliberatione & discussione, electum, [nimirum Henricum,] & singulares personas capitulorum hujusmodi a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existant, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutos fore censentes, de eorundem fratrum concilio & ex certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine translationem temporalis jurisdictionis civitatis, castrorum, & oppidorum tam patriæ Transsellanæ superioris, quam patriæ Trajectensis inferioris, ac aliorum jurium prædictorum, in ipsum Carolum Regem, tanquam ducem Brabantiæ & comitem Hollandiæ, ac illarum donationem ac alia per eundem Henricum electum de eorundem capitulorum consensu facta authoritate apostolica tenore præsentium approbamus & confirmamus; præterquam quoad cassationem pensionis, nimirum duorum millium aureorum in eventum unionis mensæ episcopalis Trajectensis beneficiorum ecclesiasticorum valore dictæ pensionis. &c. Dat. Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Domini MDXXIX.* XIII. *kal. septembris pontificatus nostri anno* VI. Redacti porro in ditionem Caroli Regis Ultrajectini imperiis acerbioribus contineri cœpti sunt (*b*), qui suave episcoporum jugum pati non potuerant. (*b*) *Hort. rer. Ultraject. lib. 7.*

CVII. Brixiam inficit hæresis. In Italiam irrepere conata hæresis hoc anno Brixiam inficere cœperat Joannis Baptistæ Palavicini ordinis Carmelitani pseudomonachi opera: sed Paulus Zana urbis illius episcopus strenue grassanti malo obstitit, ejusque studio exciti Brixienses magistratus in hæreticos consurrexere: quorum pietate & diligentia collaudata Pontifex censuram fidei exerceri in impios jussit, atque episcopum Brixiensem censoremque amplissimis manda-

tis

Digitized by Google

(a) Ext. in bull. in Clem. VII. const. 32.

tis ad evellendas omnes hæreseos Lutheranæ fibras instruxit. Consignatum est hac temporis nota hujusmodi diploma (a). *Datum. Viterbii sub annulo piscatoris die* XIII. *julii MDXXVIII. pontificatus nostri anno* v.

CVIII. Jacta hoc anno schismatis Angl. semina.

(b) Sanderus de sch. Angl. Pol. Virg. l. 27. Sur. in comm. Harpsfel. in hist. eccl. Angl.

Volsæus Card. de matrimonio Regis Henric. litem movet.

Hoc anno schismatis Anglicani & secuti postea religionis orthodoxæ excidii semina jacta sunt (b) Thomæ Volsæi Cardinalis imprudentia & ambitione: is enim imperitorum quorundam theologorum de conjugio Henrici Regis disceptantium susurros collegerat, ipsius matrimonium legibus non initum, ut qui Arthuri fratris defuncti uxorem duxisset, quod illi divino jure vetitum interpretarentur, ut propterea a Romano pontifice concessa peragendi ejusmodi conjugii venia non valeret.

CIX.

Speciosum erat assentantium politicorum ad matrimonium dirimendum argumentum, cum nulla proles mascula ex illo suscepta esset, immineretque periculum, ne ad externum principem Angliæ imperium deferretur. Itaque licet initio Henricus a conjugis repudio abhorrere visus esset, tamen partim quod simultates cum Carolo V. sororio geret, partim quod voluptatum illecebris delinitus alias nuptias concupisceret, partim quod filium habere exoptaret, causam apud sedem Apostolicam judiciario ordine experiri constituit. Itaque rogatus Pontifex, ut jus in ea controversia diceret, cum ob beneficia in adversis rebus jam ante accepta Henrico Regi obstrictus esset, illumque magis sibi devincire cuperet, eo adductus est, ut Laurentium Campegium Cardinalem ad cognoscendam causam legatum decreverit diplomate ita consignato. *Datum Viterbii anno incarnationis dominicæ MDXXVIII. pontific. nostri ann.* v. Hujus legationis occasione Henricus in spe dissolvendi conjugii, inque innocentissimæ conjugis abalienatione magis confirmatus est; ex quo ad concubitus promiscuos dilapsus non uti Cardinalis Volsæus animo agitarat, Galliarum Regis affinitatem, repudiata Cæsarea, exambivit; sed Annæ Bulleinæ hæreticæ, scortique impurissimi servituti regium decus prostituit, & hac cathena irretitum dæmon ab Ecclesiæ obsequio divulsit.

A repudio initio abhorret Henricus Rex.

Decretus in Angliam legatus Card. Campegius.

Henricus Rex aversus ab uxore dilabitur ad scorta. Quanta inde mala sint consequuta.

CX. Lusitanorum in mare erythræum expeditio.

Septemdecim Lusitanorum insignis fidei confessio.

Didaci confessoris constantia.

Territus tyrannus noluit Martyrem efficere.

In Indiis hoc anno septemdecim Lusitani, qui navicula vehebantur, intercepti a Mauris ad Badurem Cambaiæ sultanum adducti sunt: qui ipsos primum blandis verbis ac pollicitationibus ingentibus a Christi cultu ad Mahometis superstitionem pellicere, mox eorum constantiam minis suppliciisque labefactare tentavit: sed nemo ex iis promissis barbari, aut dolore frangi se passus est: quinetiam Didacus Mesquita, cum in ingentis bellicæ machinæ tubo positus fuisset, ac ni Christum execraretur applicato igni se laniatum iri audiret, imperterritus respondit, quodcumque supplicium etiam atrocius pro Christo se toleraturum, ac si diuturnius foret, in eo se demonstraturum quanta voluptate in perferenda nece pro divini Numinis honore & sanctissima sua fide potiretur: qua constantia perculsus tyrannus illum ex tormenti bellici hiatu educi, atque una cum aliis in tetrum carcerem conjici jussit, e quo postea iidem gloriosi Confessores emissi fuerunt.

Digitized by Google

I. ANno salutis millesimo quingentesimo vigesimo nono indictione secunda ab hæreticis & Turcis deleta pene est res Christiana in Germania & Pannonia : quo tempore in novo orbe plura centena hominum millia ad Christi cultum & obsequium sedis Apostolicæ se contulerunt. Nam hæresis ob Regum Christianorum dissidia, ob recentes ecclesiæ Romanæ calamitates, ob imminentes Turcicas eruptiones audentior effecta, palam efferre caput altius non contenta, etiam catholicos aperta vi obterere cœpit. Supererant adhuc Basileæ plures viri catholici acceptæ a Christo per Apostolos eorumque successores doctrinæ tenaces, qui cum libertate magna orthodoxam religionem tuerentur, ac pii sacerdotes e sacro suggestu impiorum hominum flagitia arguerent, facta est ab hæreticis in eos omnes conjuratio, qua sævo impetu Turcico more in sacra templa incursum est, ac dirutis altaribus, & sacris imaginibus concrematis, tunc missæ sacrificium abolitum, ac de magistratus gradu catholici dejecti. Quibus de rebus hæc narrat Surius (a) : *Hujus anni mense februario Basileæ cives tumultuantur, & duodecim senatores loco movent : quin & sacras imagines, ut supra attigimus, in templis omnibus demoliuntur, ceu idola quædam, ita persuasi a suis doctoribus, quasi eadem sit apud Christianos ratio imaginum, quæ fuit olim apud ethnicos idolorum : missam quoque prorsus abolent, nihil deinceps habituri commercii cum incruento illo Ecclesiæ sacrificio. Ipso die cinerum statuas vel imagines ligneas distribuerunt in homines tenuioris fortunæ, ut illis barbaro in primis exemplo ad focum abuterentur : sed illi tanta contentione eas sibi singulatim vendicare conabantur, ut ad pugnas quoque ventum sit. Ea re factum est, ut in novem congestæ strues, ante summam ædem flammis omnes permitterentur. His rebus gestis lætum illi diem egerunt tam egregio patrato facinore. Aliis quoque locis sævitum est in imagines vel statuas, missæque sacrosanctum sacrificium ; & erat hoc præclarum evangelii recens orti studium, ut nihil intentatum relinqueretur a sui studiosis, quod amplissima antichristo itinera præpararet.*

Extant apud Summont condit inter PP. & Carol. V.

Basileæ conflata in catholicos conjuratio.

(a) Sur. in comm. hoc ann.

Calumniantur esse eandem imaginum sacrarum & idolorum rationem.

II. *Anno superiori multum tum Cæsar ipse per episcopum Hildesheimensem, tum episcopus Argentoratensis, & plerique alii egerunt apud Argentinenses, ut nihil in religione mutarent, aut certe expectarent concilii sententiam : at illi quoque improborum hominum pestiferis persuasionibus circumventi, ad res novandas animum adjecerunt : atque ita alii post alios passim in Germania nobilissima quondam provincia, in olim damnatos, nimiumque crassos errores prolapsi, cæteris nationibus se affatim irridendos propinarunt. Certe ipse quoque Turcarum princeps Solimannus Lutheranos detestatus fertur, propterea quod essent proni in seditiones concitandas. Interim vero, qui a catholica Ecclesia deficiebant valde sibi gratulabantur quod tyrannicum Romani Pontificis jugum excussissent, & jam tandem veram evangelii lucem invenissent ; Romanos enim Pontifices non alio, quam tyrannorum loco habent, & doctrinam Ecclesiæ vocant papisticam, ac meras tenebras. Porro interim illos duces sequuntur, qui odiosissime a se invicem in rebus gravissimis dissentiunt, & miseros plusquam Cimmeriis tenebris involvunt : quod tum demum ipsi nimium male experientur, cum erit migrandum e corpore.*

Argentina hæresi infecta.

Aliæ post alias urbes in hæresim lapsæ.

Hæretici lucem tenebras & tenebras lucem dicunt.

III. Quamquam vero Erasmus jam plura in sacras imagines impie effutiisset, tamen hoc Basileensium facinus damnavit, cujus ne particeps, videretur Basilea Friburgum concessit, libellumque edidit adversus hæreticos, qui se falso evangelicos jactant, atque inter alia illud observatione dignissimum dixit : *Nullum se novisse ex illis nempe evangelicis, qui non seipso videatur esse factus deterior.* Ex quo perspicue patet, hæresim ex morum corruptela natam mores corrumpere solitam : impietate vero a Lutheranis Turcas victos memorat Joannes Faber hisce verbis (b) : *Suspicite & levate capita vestra quotquot sacrilegi estis, num liceat vobis e sacrario temploque Dei facere stabula equorum porcorumque ; in quo Turcis pejores estis, Cappadoces enim & Macedones, ac aliæ nationes, quæ sub Turco sunt si quando vel D. Georgii vel D. Nicolai & plerumque Joannis Baptistæ & B. virginis Mariæ templa occupant, nihil violant, nihil deturpant. Nempe Maria Dei mater & virgo, Joannes Baptista, Georgius martyr, & Nicolaus episcopus ex alchorano & ejusdem alchorani interpretibus maximo in honore sunt apud Turcos. Hoc ipsum probat quod propriis oculis videre datum est, quod cum an. MDXXIX. Solimannus Turcorum tyrannus per Strigoniensem agrum cum suo grandi exercitu properaret in Austriam, ut expugnaret Viennam Austriæ metropolim, vastassetque ac incendio & flamma perdidisset cuncta, inventæ sunt ecclesiæ sub titulo D. Georgii martyris, inter quas una Strigoniæ fuit ornata optime:*

Erasmi de pseudo-evangeliis sententia insignis.

(b) Jo. Fab. l. 1. de sacris non temere violandis.

Lutherani pejores Turcis.

D. Georgii imaginem & ecclesias venerantur Turcæ.

Digitized by Google

me: intravere Turci, pernoctavere illic; sed ne una quidem imago læsa est, minus incendio flammaque consumpta.

IV. (a) Cocl. hoc ann. in act. & script. Lut. Sur. in comm. hoc ann.

Hæc Basileensium ab Ecclesia defectio alios tumultus secum traxit (a); nam Tigurini & Bernates Helvetii a Zuinglio corrupti Basileensium armis auxiliaribus suffulti, in quinque toparchias, quas cantones vocant, adhuc in fide orthodoxa perstantes, nimirum Lucernenses, Suitenses, Sublilvanos, Urienses, & Zugenses militari a signa extulerunt, cruentasque & horribiles strages hic motus minitabatur, ni aliæ toparchiæ fœdere junctæ, nimirum Glareani, Solathernii, Friburgenses, Schafhusenses, & Appocellenses concordiæ egissent interpretes. Tigurini & Bernates, cum pollerent viribus, magis ferociebant, cum pacis arbitri hanc concordiæ formulam catholicis iniquiorem composuerunt: *Jussi sunt*, inquit Coclæus, *Catholici mox antequam e campo abirent, tradere in manus sequestrorum literas sigillatas fœderis, quod cum Rege Ferdinando inierant, ut ruptis sigillis scissisque membranis fœdus illud, prorsus emortuum ac irritum esset decretum est: item ut a Regibus & principibus nulla deinceps munera aut stipendia ulli reciperent Helvetii, utque Bernensibus, Tigurinisque, & eorum complicibus pacta sua inter sese inita firma permanerent, neque ad restituendum quispiam teneretur, neque in jus vocaretur, qui imagines aut altaria demolitus fuisset, aut sacras vestes aliaque ecclesiarum ornamenta rapuisset, &c.*

Hæretici Helvetii catholicos opprimere nituntur.

V. (b) Id. ib. Sur. in comm.

Addit (b) hæreticos Lutheranos & Zuinglianos furoris & dogmatum conjunctionem Philippi Lantgravii Hassiæ opera Marpurgi pertentasse, cum superioribus annis hæresiarchæ singuli contendentes se divino lumine ad evangelium purum docendum collustratos, suggestas a dæmonibus interpretationes ac fœdissima ludibria credulis volaticisque hominibus proponerent: *Philippus Hassiæ Langravius*, inquit author, *ægre ferens inimicam illam inter Lutherum Zuingliumque & Œcolompadium contentionem & discordiam, convocavit eos in urbem suam Marpurgum, ut ibi amica disceptatione finiretur contentio. Convenerunt quidem illi & multi complices eorum, atque ut aliquid effecisse viderentur, conscripserunt ac ediderunt aliquos articulos, in quibus contra catholicam ecclesiam consentiebant inter sese, velut Herodes & Pilatus contra Christum: verum in principali articulo de venerabili sacramento Eucharistiæ, de quo præcipue contenderant semper, hæsit ac permansit inter eos discordia. Zuingliani circumferebant trecenta argumenta quæ dicebant a Zuinglio fuisse objecta Luthero, re igitur infecta discessum est.*

Hassiæ Lantgr. Lutheranos & Zuinglianos conciliare nititur.

Irrito successu res tentata.

VI. (c) Ulemb. c. 20.

Hæc vero trecenta sophismata ad tria præcipua redigebantur, de quibus memorat Ulembergius hisce verbis (c): *De Eucharistia tantum instituta fuit collatio, in qua Zuinglius & Œcolampadius contra Lutheri sententiam tria potissimum argumenta protulerunt: primum formatum fuit ex dicto Christi Joan.* VI. Caro non prodest quidquam. *Alterum ex articulo fidei de Ascensione Christi in cœlum partim, partim ex principiis physicis, quod naturale corpus eodem tempore non nisi uno in loco esse possit; de quo argumento diu disceptatum fuit. Tertium vero ex sacramentorum natura desumptum fuit, quod in primis Œcolampadius vehementer ursit, asserens Christi verba non aliter accipienda, quam sacramentorum ratio ac natura ferat, ex quo consequens esse dicebat, non vere Christi corpus adesse in Eucharistia, sed significatione tantum. Lutherus ad hæc argumenta respondit eum in modum, ut ipse Sacramentariis abunde satisfactum censeret, quanquam illi longe secus judicarent: demum Zuinglius & Œcolampadius multas recitarunt sanctorum patrum sententias, quibus opinionem suam astrui persuasum habebant. Contra Lutherus & Melanchton cum ceteris non pauciora patrum eorundem testimonia scripta Lantgravio obtulerunt, quibus veram Christi corporis in Eucharistia præsentiam confirmabant. His ad eum modum peractis, utrique in sententia sua rigide persliterunt.* Et infra.

Vanæ Zoinglii arguitæ.

Confutatæ ab ipsis Lutheranis.

Ajunt Œcolampadium a Langravio privatim admonitum de perspicuitate ac certitudine verborum Christi cum gemitu respondisse, optare se dextram sibi fuisse præcisam antequam de hac controversia scribere quidquam ordiretur. Certe Lutherani Zuinglium & Œcolampadium incertos de doctrina sua fuisse memorant; & restitisse tamen contumaciter veritati: quam ob causam accidisse putant horrendo Dei judicio, ut uterque biennio post e medio tolleretur, alter confossus in prælio, alter vero mœrore animi ob repentinum Zuinglii casum extinctus, quemadmodum & Core, Dathan, & Abiron absorptos hiatu terræ deglutiverit infernus, cum Moysi restitissent.

Œcolampadium pœnitet flagitii. Zuinglius & Œcolampadius incerti fluctuare visi.

VII. Sacramentarii & Lutherani inter se non conveniunt.

Sacramentarii victum fuisse Lutherum jactarunt, vicissimque Lutherani sacramentarios confusos divulgarunt; adeo ut de his hæc scripserit Lutherus in literis proximo anno ad Jacobum præpositum Bremensem datis (d): *Vides hos Marpurgi revocasse in articulis positis ea, quæ de-*

(d) Luth. ad Jac. præp. Bremum.

ba-

Digitized by Google

baptismo, sacramentorum usu, similiter euterno verbo, & alia, quæ hactenus editis libris pestilenter docuerunt, nos nihil revocavimus. At cum victi essent etiam in cœna dominica noluerunt revocare hunc articulum, etiamsi viderent sese non consistere; metuebant enim plebes suas, ad quas non licuisset reverti, si revocassent. Et qui non vincerentur? cum Zuinglio unum & totum argumentum fuerit, corpus non posse esse sine loco & dimensione: cui ego ex philosophia opposui ipsum cælum naturaliter esse sine loco tam magnum corpus, nec dissolvere potuerunt. Œcolampadio vero fuit unicum argumentum: Patres appellant signum: ergo non est ibi corpus. Multis vero verbis promiserunt se velle nobiscum eatenus dicere Christi corpus veraciter esse in cœna præsens, & spiritualiter tantum, ut eos fratres dignaremur appellare, & simulare concordiam. Hoc quod Zuinglius palam lachrymans coram Lantgravio & ordinibus rogabat. Nonnullisque interjectis. *Tandem id concessimus ut in articulo ultimo ponitur, ut fratres quidem non essent, sed tamen charitate nostra, quæ etiam hosti debetur, non spoliarentur: ita indignissime affecti sunt, quod fratris nomen non potuerunt obtinere, sed pro hæreticis discedere cogerentur, &c. Dat. Coburgi prima die junii MDXXX.*

Lutherus & Zuinglius se habent pro hæreticis.

(a) Sur. in comment.

(b) Id. ib.

Enixum Lantgravium eos ita inter sese concillare, ut quamvis circa Eucharistiam diffiderent, tamen mutuo se fratres appellasent; sed abnuisse Lutherum, consentit Surius (a). Ita Lutherus & Zuinglius se mutuo hæreticorum loco, uti re vera erant habuerunt. Addit author (b): *Porro sunt, qui scribant & putent, in hoc uno articulo diffidere Zuinglianos a Lutheranis; sed hoc falsissimum est, cum etiam in aliis non paucis inter se hostiliter dissentiant: immo vero paulatim eo res rediit, ut nec Zuingliani cum Zuinglianis, nec Lutherani cum Lutheranis consentiant; sed alii alios palam evulgatis libris odiosissime & impotentissime proscindant.*

VIII. Conventus agunt varios.

(c) Sur. in comm. hoc anno.

Suabachi quoque & Smalcaldiæ hæreticorum conventus acti, ut in catholicos fœdus pangerent; sed eorum controversiæ nullo modo tolli sententiis potuere, ut refert Surius (c): *Fuit*, inquit, *hoc anno Suabachi conventus eorum, qui se evangelicos dicebant; sed cum inter se convenire non possent de cæna Domini [sic enim vocabant sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum] alius conventus Smalcaldiæ indictus est. Ita hoc præclarum evangelium in re præcipui momenti neque tunc neque postea unquam idem statuere potuit: eaque discordia magis ac magis semper aucta est, quemadmodum illis evenire necesse est, qui a veritatis constantissima luce ad incertas varias & lubricas humani ingenii opiniones sese transferunt.*

IX.

Nec cessisse rem felicius in Smacaldiensi conventu tradit pluribus interjectis idem author, sic inquiens: *Qui se evangelicos protestantes vocabant, rursus alium conventum indixerant Smalcaldiam, eoque cum ventum esset, tametsi omnes cuperent vires suas icto fœdere conjungere, & se adversus pontificiorum, id est catholicorum potentiam communire; nihil tamen confici potuit, quod & Lutherani nollent eos recipere, qui dogmata Lutheri omnia complecti non vellent, & Zuingliani, ut id facerent adduci nulla ratione possent; putabant enim pro sua parte potius stare verbum Dei, & puram evangelii doctrinam, quam pro Lutheranis: Lantgravius vero medium se inter utrosque gerens volebat eos redigere in concordiam; sed ejus conatus omnes irriti fuere; cum enim jam utraque pars ab catholica Christi Ecclesia se separasset, non poterat habere spiritum illum concordiæ & pacis, qui non est extra Ecclesiam Dei toto orbe diffusam. Interim Zuingliani nolebant a sua discedere sententia, nec minus ipsi reiiciebant Lutheri judicium & authoritatem, quæ erat maxima apud Lutheranos, quam Lutherus Romani Pontificis. Quid ergo mirum si Lutherus ab ecclesia Romana sub verbi Dei & evangelii prætextu procaciter discessit, quando ab ipso Luthero, quem jam plerique ceu Deum suspiciebant, sub eodem prætextu intra paucissimos annos ipsius discipuli pertinacissime desciverunt? non enim minus nititur verbo Dei, licet perperam intellecto, Zuinglius cum sua cohorte, quam Lutherus cum suis; & tamen necesse est vel Lutherum errare vel Zuinglium. Non ergo satis est scripturas allegare, quibus plerique omnes hæretici sua semper quantumvis absurda paradoxa firmare conati sunt; sed oportet legitimam scripturarum vim & intelligentiam adhibere, quæ non est apud hæreticos, sed in sola Ecclesia catholica, cujus & doctor & rector est Spiritus sanctus: id quod non sine causa identidem inculcamus.*

De interpretatione evangelii dissentiunt.

Convicti hæretici ex ipsorum dissensione non sufficere scripturas.

X.

Sed quid mirum si Lutherani cum Lutheranis, aut Zuingliani cum Zuinglianis non consentiant, cum Lutherus a Luthero, & Zuinglius a Zuinglio diffideant, ut editi antilogiarum libri (d), vulgatæque anno superiori palinodiæ testantur: at non modo antilogum & bicipitem aut bifrontem Lutherum, ut Joannes Faber, ob dogmatum inconstantiam, verum septicipitem demonstravit Joannes Coclæus (e), edito eleganti libro, cujus argumentum ipse his verbis descri-

bit

(d) Jo. Fab. l. antilog. Zuingl. & l. antilog. Luther.

(e) Cocl. in act. & script. Luth. hoc ann.

Digitized by Google

Nec Lutherus cum Luthero nec Zuinglius cum Zuinglio conveniunt.

bit. *Edidit sub idem tempus Coclæus latine haud ita brevem librum, qui inscriptus est, Septiceps Lutherus, quem ob duas potissimum causas ex diversis Lutheri opusculis tum latinis tum Theutonicis in unum collegit, nempe & propter concionatores catholicos, ut ii quovis proposito themate Lutheranos facile per propria scripta Lutheri absque longæ disquisitionis labore ac tædio reprobare, atque confundere possint, & propter externas nationes, ut viri docti linguam Germanicam non callentes, in futuro concilio haberent breve compendium, ex quo intelligerent qualia theutonice scripserit Lutherus, atque eo facilius eum velut servum nequam de ore proprio judicarent. In præfatione autem ejus libri ubi admonuisset lectorem quomodo eum librum cum fructu aliquo legeret, ita subjunxit: Cogita, quæso, lector, quam periculosum sit illi firmiter adhærere, & ab illius parte stare, qui tam instabilis ubique est in seipso: aut ei plusquam toti Ecclesiæ credere, qui toties contradicit & non credit sibi ipsi, ac se proprio judicio condemnat, & mendacem reddit: ipse quidem sacramentariis tuermeris, nunc adversariis, paulo ante dilectissimis fratellis, filiolisque, & aureis amiculis suis triumphabundus objicit, ibi mera esse & mendacia & dæmonia ubi tanta reperiatur eorum de re una diversitas, utpote circa Eucharistiæ sacramentum: quanto, obsecro, justius nos id ipsum objicimus ei, qui cum sit in substantia individuum unum, seipsum in septem capita contrariis assertionibus divisit? multa quidem peperit olim monstra Aphrica; sed mirabiliora nunc parit monstra Germania: quid enim monstrosius quam in uno cucullo residere tot capita, inter sese tam contraria atque dissimilia? quid ad hæc Janus bifrons? quid Geryon triceps? quid Cerberus trifaux? fabulæ sunt poetarum & jocosa figmenta: at septiceps cucullus, immo cucullatus iste draco noster nimium vero ac serio septem capitibus Germaniam confudit, ac pessimis venenis lethaliter afflat atque corrumpit. Quis antea vidit, quæso, tale usquam portentum?* Et infra: *In veteri Christianismo multitudinis credentium erat cor unum & anima una: in novo autem evangelio Lutheri dissecatur cor & caro una in corda & capita multa, ut non solum diversi diversa sentiant, sed & unus arroget sibi sensus & capita multa, &c. Nos quidem breviter septem eliciuimus, qui invite ac gravi cum tædio nauseaque Lutheri libros legimus. At si quis plura in eis desideret sive monstra sive capita, modo excutiat ac perlustret paulo diligentius, inveniet proculdubio multa & plura & mirabiliora, & ea quidem usque adeo absurda, impia, blasphema, ut homo pius ac timoratus neque lingua eloqui, neque mente cogitare atque revolvere sustineat.*

Ad conciliandum (*a*) Lutheranæ sectæ XI.
patrocinium antiquitatis concitandumque in catholicos Germanicæ plebis odium, Joannes Agricola poeticus theologus, & sacerdos non unctus, ut ipsemet gloriatur, scilicet non consecratus, sed commentitius (horrendum enim, id divinæ vindictæ genus in se traxerunt Germani, observat Surius (*b*), ut qui ab Ecclesia calicis, quem sibi per invidiam præreptum a sacerdotibus ajebant, cupiditate desciverunt, sacerdotes fictitios sint nacti, qui pro corpore & sanguine Christi panem pistorium & vinum popinale portexerint) edidit (*c*) quandam Joannis Hus hæresiarchæ concilii Constantiensis jussu exusti historiam in quadam bibliotheca repertam, cujus author incertus omnia præsens viderit: in cujus præfatione impius ac blasphemus Agricola eundem Joannem Hus probum Dei amicum, concilium vero Constantiense synagogam antichristi vocat. Cæterum ea ipsa historia, *parum Lutheranis*, inquit Coclæus, *conducit; nam eos articulos, quos ipsi maxime affirmant, Joannes Hus & in ecclesia Constantiensi ante digradationem sui, & foris in campo circa supplicii sui locum publice coram omnibus negasse refertur in historia illa: non est igitur quod de ea historia glorientur Lutherani.*

(*a*) *Cocl. in act. & script. Luth. hoc ann.*
(*b*) *Sur. in comment.*
Lutherani dum calicem affectant se usu Eucharistiæ privant.
(*c*) *Cocl. ubi sup.*
Joannes Agricola Antinomorum princeps.

Joannes porro Agricola ut parem ac reliqui hæresiarchæ gloriam æmularetur, Antinomorum, ut refert Ulembergius, (*d*) sectam condidit nefandissimam, de quibus hæc tradit Petrus Cratepolius (*e*): *Antinomi quasi legem spernentes, sive eam impugnantes, vel legi divinæ contrarii adeo efferunt evangelium, teste Staphilo, ut affirment legem Dei prorsus inutilem, & neque ante neque post justificationem necessariam esse, hominesque evangelicos non obligari ad bona opera divinæ legis. Apud istos hæreticos tanta est varietas, tanta confusio & doctrinæ inconstantia, ut tot existant fere factiones, quot capita; tot prope hæresiarchæ, quot sectarii; alii namque sunt Lutherani, alii semilutherani, alii antilutherani.*

(*d*) *Ulemb. in vit. Luth.*
(*e*) *Cratep. in Antin.*
Lutheranorum factiones variæ.

Horum hæreticorum decalogum asper- XII.
nantium sophismata duo erant præcipua: primum quod sufficeret credere: secundum quod vetus lex abrogata esset, quod dixisse eos constat ex Joanne Fabro, qui Lutherum & Melanchtonem in lustratione Saxonica ita hanc palinodiam canentes. *Debent prædicatores decem præcepta sæpe*

ac diligenter prædicare ; his verbis superiori anno perstrinxerat (*a*) : *Si ego rusticus in Saxonia fuissem id temporis cum suo æquali Luthero lustrationem habuit, ac ad me venissent, ego canes domesticos in eos irritassem, his verbis illis obvians : Aspice su Melanchton, ac tu Luthere, quo tandem nos abducis. Quod os, aut quæ tibi frons est, ut ad me venire, aut bene longo sermone de bonis operibus disputare ausis, cum tamen prius in tuis locis communibus ac aliis lucubrationibus aliter ac longe diversius scripseris, nempe quod tantum credere debeam ? Quid mihi nunc loqueris de decem præceptis, cum apud Christianos esse tantum novem prius affirmaveris ? nam in veteri testamento etiamsi decem sint, in tabulis Mosis, dixisti tamen esse easdem tabulas antiquatas ac fractas, atque ita, ut in novo testamento plus novem non sint, ac reperiantur.* Cum etiam Lutherus palinodiæ suæ adjecisset hæc verba : *Vociferantur quidam, bona opera nihil mereri apud Deum, adeo ut longius satius fuisset, ut homines ad bona operanda compellerentur, quam ut acres illæ dissertiones observarentur. Verum enim est, quod Deus propter promissionem suam magis quam propter opera nostra benigne nobis facit ; opera tamen bona sicuti Deus præcipit sic fieri opus est.* Ad quam Lutheri aliquantulum resipiscentis palinodiam Faber de prædicto Joanne Agricola Islebiensi, qui opera bona conscripto libro pestifero damnarat, subjecit : *Semper ita, mi Luthere, animatus fui, sed Islebius tuus Spiræ in me nescio quid scripsit, cum ita publice in concione sensissem : omnia enim in unicam fidem bonus ille vir ponebat : cum enim ego evangelium de D. Magdalena ad amorem ac bonorum operum rationem interpretatus fuissem, perperam sentire me existimavit : nunc vero comperio quod ego quidem tuo judicio non ab causa decidi, verum litem ac rem ipsam, de qua disceptamus obtinui, &c.* Placuit adeo juventuti petulanti Agricolæ bona opera improbanti exitialis doctrina, ut posthac ingentes motas de his concertationes audituri simus quanquam ipse Joannes Islebius errorem suum Lutheri hortatu damnasse feratur. (*b*)

(*a*) *Jo. Fab. in cens. vis. Sax. c. 5.*

Prædicare incipit Lutherus bona opera.

Palinodia impostoris.

Corrupta juventus amplectitur avide hæresim.

(*b*) *Sur. in comm. an. 1528.*

XIII. *At præpotens Deus*, inquit Surius, *novis in dies emergentibus hæreseon & scelerum portentis nova adhibebat flagella* ; invexit nimirum hoc anno novum morbi genus, quem sudorem Anglicum dixere, quo paucarum horarum spatio correpti vitam cum morte commutabant : de quo inter alios Hermannus e Kersenbroch in Monasteriensi historia ms. hæc enarrat (*c*) : *Lethalis ille sudor* (*quem Anglicum nominabant*) *anno MDXXIX. totam Germaniam subita ac immensa hominum strage pervadens, intra viginti quatuor horas correptos aut suffocavit, aut sine vitæ dispendio pristinæ sanitati restituit : qui tantum terroris omnibus impressit, ut vivi & adhuc integra valitudine fruentes ambulando se mori profiterentur. Cum autem hic morbus tantopere grassaretur, ac plurimos passim corriperet, sterneretque ; sacerdotum vero cum sacramenta decumbentibus administrarent exiguus esset numerus, in tanto hi* [*necessitate sic postulante*] *fuere honore & veneratione, ut numina eos terrestria esse putares. Nihil certe hoc universale Germaniæ malum, & incolarum afflictio aliud nobis prædixit, quam majoris mali magnitudinem, & religionis avitæ eversionem paulo post futuram : nam eo nunc res devenit, ut hi*, nempe sacerdotes, *vix cum agasonibus & vilissimis homuncionibus conferantur ; immo hominis vix appellatione digni habeantur, sed lupi ac hominum seductores appellentur ; quos tamen Christus lucem mundi & salem terræ nominare non dubitavit. Profecto hæc sunt illa tempora, quibus salem infatuatum ab hominibus conculcatum iri Christus prædixit. Quemadmodum igitur sudor ille luctificus instar præcipitis fluminis totam Germaniam ab ortu & meridie in occasum & septentrionem pervasit, omnesque pagos & urbes funesta clade terruit ; ita quoque nova religio, omnes cerimonias antiquas cum bonis operibus damnans, per quosdam cucullatos & fœdifragos errones, paphiosque mystas cum plebis applausu recens invecta, primum in civitates orientales ac australes celeriter detonuit, & inde tandem has nostras Westphalicas urbes non sine luctifico motu percurrit.*

(*c*) *Herm. de Kers. l. 1. c. 9.*

Flagello divino percussus populus.

Sacerdotes tunc habiti in summo honore.

Deinde contempti.

Prædictio Christi de sale infatuato tunc illustrata.

Ex vitio hæresis progenita.

De eodem morbo epidemico hæc Sabellici continuator memorat : *Immunes erant pueri, & senes ab hoc malo. Qui media ætate essent, aut non multo infra hanc, hi incidebant in morbum, prandentes, dormientes, comessantes corripiebat hæc pestis. Tantum malum erat, ut ipsi medici faterentur se nescire quid esset. Tales morbos Deus in iram sceleribus nostris provocatus immittere solet : pie autem fecerimus, si hanc calamitatem suis quisque peccatis imputaverit, & fructus pœnitentia dignos fecerit : placatur enim Deus innocentia, veritate, castitate, fide, continentia. Quare stolide agunt homines : cum Deus vitiis hominum exacerbatus istiusmodi mala immittit, nos culpam in alia reiicimus &, ut canes solent projectum mordemus lapidem, non attendentes ad eum, qui projecit.* Antuerpiæ tridui spatio quadringentos & amplius is morbus

Sudoris anglici natura.

Digitized by Google

(a) *Auber. Miraus in chron.*

Liberata Antuerpia divinitus.

bus extinxit. Itaque confugisse referunt Antuerpienses (a) ad divinum auxilium; & cum solemnes supplicationes senatus populusque decrevisset die archangelo Michaeli sacro subito malum evanuit; cujus beneficii memoriam anniversaria supplicatione colunt.

XIV. Apud Batavos monialis, quæ extincta videbatur, divino nutu ad sensus reversa testata est, se Lutheranos æternis inferorum pœnis addictos, vidisse (b): *Anno MDXXIX. Delphis [quæ celebris est Hollandiæ civitas] in monasterio S. Annæ fuit sanctimonialis quædam vocata Anna Georgii nota filia cujusdam viri nobilis alterius provinciæ invita pene in idem monasterium intrusa, quæ cum annum ætatis ageret vigesimum quartum, in gravem incidit infirmitatem circa horam septimam vespertinam, ex qua enanimis facta est circa horam tertiam, jacuitque omnium vitalium sensum expers ad quartam horæ partem, tandemque sibi restituta graviter ingemuit, oculosque in priorissam conjiciens ait:* Charissima mater, ubi nunc fui? equidem vidi scribas & pharisæos ardentes in barathro gehennæ: *mater vero placidis sermonibus eam reprimere conabatur, enistimans illam mentis impotentiam incurrisse. Respondit illa, se nulla mentis inopia laborare, sed plenissime sibi constare:* Viditque, *inquit*, Lutheranos ardentes in abysso inferni; *cumque objurgaretur a quadam sorore astante, prohibereturque talia proloqui, illa mox luculentiori voce subjunxit:* Tunc, *inquit*, vis ut sileam? non eloquar solum, sed vociferabor & ejulabo, quoniam ab omnipotente Deo compellor hæc eloqui, vidique Lutheranos in profundis abyssi infernalis & quemdam jamdudum; hic Delphis defunctum, *quem quidem ipsa nec viderat unquam nec noverat, sed quædam laica mulier lecto assistens eundem noverat.* Vidi præterea, *inquit*, illam personam, quæ ut ab hac religione monastica deficerem, blandis perniciosisque suggestionibus pellicere conabatur tartareis ignibus mancipatam; sed gratias ago tibi, benignissime Jesu, quod perseveravi in hoc sacro instituto, tuum hoc est donum, non meritum meum, &c. Subdit author illam pluribus gravioribus oppressam morbis, effusis ad Deum piis precibus, feliciter obiisse.

(b) *Tilmann. Bredenbac. l. 7. collat. c. 27.*

Cœleste visum de Lutheranorum damnatione.

Confirmavit etiam Deus hoc anno Christi in Eucharistia præsentiam, de qua concertantes adeo hæreticos vidimus, conspicuo miraculo, quod Theodoricus Loer inter plura alia Bruxellis edita ita enarrat (c): *Anno Christi MDXXIX. Elizabeth a Gerven Buscoduci uxor Henrici a Geveren e puerperio tali claudicatione contracta, ut non nisi scipionis aut baculi adminiculo vix aliquo proreperet, Bruxellas profecta est; postquam in publica processione, quomodocumque poterat, secuta esset venerabile sacramentum, perreptavit tandem & in templum ad venerabile sacramentum a supplicatione in medio ecclesiæ in altari repositum, coram quo magno desiderio, devotione, fiduciaque in genua procumbens, ex animo dominum comprecata est. Inter precandum sensit suas precationes a Domino enauditas esse, eratque illi in loculis nummus offertorius, ut appellant. Exurgens igitur alacris & lætabunda scipiones suos exhibuit domino Sebastiano Michaeli apud D. Gudilam Sacellano ibidem hærenti ad recipiendas oblatiunculas:* Heus tu, *inquit*, domine mi, hos tibi accipe scipiones, ego Deo gratias plane convalui. *Sacerdos arbitratus mulierculam motæ mentis esse, prorsusque insanire:* Mulier (*inquit*) dic, quæso, quid tandem novi tibi accidit? Domine, *inquit*, abhinc perpetuum sexennium non licuit absque scipionibus ambulare; at jam nunc, ut ipse coram vides, probe, incedo ambuloque. Cæterum ad continendos in fide orthodoxa Batavos ac Belgas Carolus V. Lutheri scripta flammis aboleri jussit (d), atque in errorem lapsis, si dicto die illum damnarent, veniam proposuit; pertinaces vero ac relapsos ultimo supplicio affici voluit.

(c) *Loer. in lib. de Euc. mir. Brux. edit. & ex eo Jodoc. Cos. to. 1. l. 6.*

Contracta mulier divinitus sanata orans ante Euch.

(d) *Ext. ejus doc. typis exc. Gand. an.* 1559.

Carolus Cæsar suis fidelibus salutem.

Ut omnes intelligant nos neque vitæ neque facultatibus aliorum inhiare, moti misericordia, & de speciali gratia consentimus, ut quicumque privatim seu etiam publice perperam de fide, de sacramentis, vel Ecclesiæ constitutionibus senserint, si pœnitentia ducti ante dictum xxv. *novembris apud primarium loci præfectum errores suos, & perperam facta ejuraverint, quod nobis & justitiæ hac ratione per omnia censebuntur satisfecisse, salvo quod ante finem quindecim dierum sequentium a pastore suo, vel alio potestatem habente doceant etiam se catholicæ Ecclesiæ reconciliatos esse; iis tantum exceptis, qui semel in gratiam recepti iterum lapsi sunt, aut qui in vinculis detinentur, aut quorum lis pendet, qui corrigentur secundum sua delicta eorumque exigentiam. Datum Bruxellis* xiv. *die octobris anno MDXXIX.*

Lapsis venia data non relapsis.

XV. Hoc anno solemnes Germaniæ conventus Spiræ indicti sunt, ad quos Pontifex internuntium apostolicum legavit, eum in iis de Pannonia adversus Turcarum irruptionem defendenda tractandum foret: de qua re extant datæ ad Ferdinandum Bohemiæ & Hungariæ Re-

Spirenses conventus.

(a) Ext. inter brev. Clem. hoc ann. p. 70.

Regem septimo martii die literæ (a): celebrati autem sunt ii conventus mense aprili, in quibus cum de religionis controversiis actum esset, sancitum fuit ut Pontifex de concilio œcumenico in Germania celebrando postularetur: vetitum abrogari missæ sacrificium; eæ sectæ, quæ præsentiam corporis Christi in Eucharistia negant, in Germania prohibitæ: in Anabaptistas adhiberi jussa legum severitas: tum nonnulla auxilia ad propulsandos Turcas Ferdinando Regi decreta hoc edicto (b).

Quid in iis sancitum sit.

(b) Ext. apud Dolgast. to. 3. p. 494.

Ferdinandus Dei gratia Hungariæ ac Bohemiæ Rex infans Hispaniæ, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, &c. sacri Romani imperii vicarius, & nos Dei item gratia Balthasar episcopus Melitensis Constantiensis episcopatus orator generalis, Fridericus comes Palatinus Rheni, dux Bavariæ, &c. Willelmus comes Palatinus Rheni dux Bavariæ, Ericus dux Brunsuicensis, & Luneburgensis, & Bernardus episcopus Tridentinus, a serenissimo & invictissimo principe ac domino domino Carolo V. electo Romanorum Imperatore in hanc urbem Spiram ad comitia deputati commissarii, &c.

Fatemur, & his mediantibus notum facimus, cum sacra Cæsarea majestas dominus noster clementissimus, exigentibus summis necessitatibus pro commodo sacri Romani imperii, & in primis Germanicæ nationis honore & emolumento generalem conventum in hanc urbem Spiram indixisset, ut de punctis quibusdam necessariis tanquam de dissensione in fide Christiana, de via atque ratione resistendi Turcis, per expedita auxilia, de sustentando regimento imperii, & judicio cameræ, de aliis denique incumbentibus negotiis secundum cæsareæ majestatis indictionem, & instructionem, &c. deliberaretur & constitueretur; ipsius autem majestas propter gravissimas occupationes & impedimenta præesse conventui in persona non potuerit, & nos nomine suæ majestatis cum plenissima potestate & instructione delegaverit, quod nos ex plenitudine dictæ potestatis & mandati cum electoribus principibus prælatis, comitibus, & cæteris sacri imperii statibus, qui frequentissimo numero præsentes comparuerunt, absentiumque legatis supra memorata & alia puncta diligentissima deliberatione consultavimus, & de singulis articulis unanimiter concordavimus ac decrevimus, ut ordine in hoc recessu sequuntur.

XVI. *Primum quod ad dissensiones in Christianæ fidei articulis & causa sanctæ religionis attinet; cum in omnibus fere hactenus celebratis comitiis, ac in his ipsis vigentibus de tollendis ac componendis illis diligenter & accurate susceptæ & institutæ fuerint deliberationes, nec tamen curando illi morbo remedium magis idoneum aut efficacius ullum hucusque reperiri & excogitari potuerit, libero ac totius orbis Christiani generali concilio in aliquo idoneo loco indicendo & cogendo, ac omnes etiam imperii status sæpissime ac subjectissime a cæsarea majestate petierint & flagitarint, ut illud apud Pontificem quam primum promoveret & procuraret; tandem vero electores principes, & imperii ordines ex cæsareæ majestatis instructione percepisse hoc consilium de cogendo libero ac generali concilio non tantum probari bonumque videri cæsareæ majestati, verum etiam ipsam apud Pontificem primo quoque tempore pro viribus procuraturam ac promoturam illud, & ut utriusque pariter suo ac Pontificis nomine per imperium indicatur effecturam esse.*

Expetitum concilium a principibus.

Hac audita de concilio libero & generali indicendo & cogendo prompta, ac clementissima voluntate, electores, principes, ac imperii status rursus legationem ad cæsaream majestatem misisse, subjectissime oratum, ut miserum & tumultuosum imperii statum respiciens, ac gravissimas Germanicæ nationis miserias perpendens, ipse tanquam supremus Ecclesiæ advocatus & Christianæ religionis propugnator strenuus eam rem, quæ moram ferre non queat, clementissime promoveret, atque adeo efficeret, ut primo quoque tempore, post promulgatum hoc decretum liberum ac generale concilium intra annum indiceretur, ac deinde elapso anni seu sesquianni spatio ejus fieret initium, locusque idoneus, utpote Metum, Colonia, Moguntia, Argentoratum, vel alius magis accommodus significetur, ut Germanorum in Christiana religione voluntates vicissim coalescerent & consentirent, ac vigentes in Ecclesia simultates & discordiæ componerentur & tollerentur. XVII.

Temere principes Germani locum concilii designant.

Quod si vero aliis intervenientibus Pontificis impedimentis concilium tempore constituto ac præfinito successum nullum haberet; cæsarea majestas nihilominus omnium imperii ordinum, ac aliorum etiam quos ei interesse necessitas postularet, generalem congregationem loco & tempore constituto ac præfinito indiceret, & propria persona, quæ plurimum prodesse posset ejusmodi conventibus præsto esse non gravaretur, eaque diligentia & studio rem omnem juvaret & promoveret, ut nulla longiori interveniente mora ac impedimento quamprimum ejus fieret initium.

Regere non regi perperam volunt.

Et cum in decreto superioris conventus XVIII.

Digitized by Google

tus Spirensis inter alios conscriptus & compositus sit articulus, qui contineat, electores principes imperii, ordines, ac absentium legatos communi sensu decrevisse se interea temporis, donec cogatur concilium, cum subditis suis de causis in edicto cæsareæ majestatis in comitiis Wormatiensibus promulgato comprehensis & expressis ita acturos, ac ita se gesturos, atque exhibituros esse, quo facti sui probabilem rationem Deo simul & Cæsari quoque reddere queant; nunc vero ille decreti articulus sinistra depravetur interpretatione, & ad omnis generis absurda ac nova dogmata defendenda & excusanda detorqueatur, ne hoc malum invadet, serpatque longius, sed plures defectiones, seditiones, dissidia, atque alia incommoda vitentur & præcaveantur; nos cum aliis electoribus principibus, prælatis, comitibus, atque imperii ordinibus, re diu multumque deliberata, ac bene pensitata, tandem concludimus & decernimus, ut illi, qui hactenus dicto cæsareæ majestatis edicto Wormatiensi obedientiam præstiterunt, in posterum etiam idem faciant, ac subditis etiam suis, ne quid contra audeant, injungant: quod cum apud eos, in quorum ditionibus nova nata & sparsa est doctrina, sine gravi turba, magnis tumultibus, atque periculis obtineri facile & mutari non queat, in posterum tamen summa diligentia & cura, ne quid innovetur usque ad futurum concilium, in quantum fieri potest præcaveatur.

Ex interpretatione temeraria scripturæ ingentia mala exoriri agnoscunt.

XIX. Damnatus Zuinglianismus.

In primis vero illa doctrina, quæ veri corporis ac sanguinis Christi sacramentum elevare & oppugnare videtur, intra Germaniæ fines a nullo recipiatur, neque pro concione ullo in loco populo proponatur; missa non abrogetur, aut tollatur ex Ecclesia. At nullæ in eosdem Zuinglianos, qui inferre vim catholicis cœperant ne sacra audirent, decretæ pœnæ; nec de Basiliensibus sacrilegis sumptum supplicium; sed sectam & impietatem non probasse sat fuit, quam admodum invaluisse tradit Coclæus: Zuingliana enim factio & apud Helvetios & apud plerasque urbes imperiales Argentinam, Constantiam, Ulmam Augustam &c. Lutheranorum sectæ jam prævalebat. Cum etiam non multis ab hinc annis novum quoddam doctrinæ genus Anabaptisticum vocitatum cum omnibus legibus prohibitum & damnatum, tum veterum etiam conciliorum authoritate rejectum & explosum contra cæsareæ majestatis editum mandatum publicum in dies latius propagetur & firmiores radices agat, cæsaream majestatem ut & tanto malo ac inde secuturis incommodis in tempore convenientem medicinam facere, pacem & tranquillitatem per omnes imperii fines constitueret & confirmaret, diplomate huc illuc dimisso, ac ubique terrarum evulgato, ordinem & constitutionem imperio profuturam facere voluisse hac verborum sententia & summa, ut omnes Anabaptistarum & Anabaptizatorum utriusque sexus personæ, quæ per ætatem de rebus judicare possent, morte mulctarentur, sive id igne, sive gladio, aut alio mortis genere pro conditione personarum, etiam sine ulla præeunte spiritualium judicum inquisitione fieret, nec ulla in ejusmodi publicæ pacis & tranquillitatis turbatoribus sectarum magistris & absurdarum opinionum antesignanis erronibus & seditiosis, ac nominatim Anabaptismi assertoribus & defensoribus, aliisque pertinaciter in concepta opinione perseverantibus, vel in errorem relabentibus, & iterum apostatantibus coercendis & puniendis adhiberetur epichia, sed cum illis juxta hujus constitutionis & edicti tenorem ac summam stricto ageretur jure: cum aliis vero, qui vel propria moti conscientia, vel ab aliis admoniti & de meliori doctrina edocti se errasse sponte faterentur, errorem revocare & pœnam ob receptum & defensum illum subire, ac culpam deprecari parati essent, levius pro conditione status, personæ, dignitatis, ætatis, aliarumque circumstantiarum ageretur. Ne etiam quis eo audaciæ & dementiæ procederet ut posthabito mandato divino & Christiano filios suos parvulos a baptismo arceret. Huic vero mandato, qui se pertinaciter opposituri, & parvulorum baptismo vim omnem detracturi essent, illis & in numero Anabaptistarum haberentur, & cæsareæ majestatis constitutioni subjacerent: sed quibus ex circumstantiis supranominatis pœna esset mitigata, illi nec deportarentur aut relegarentur alio, sed suo quisque in loco, & sub magistratu legitimo arrestatus maneret, qui sedulo & diligenter ne denuo deficerent providere deberet.

De Anabaptistis comprimendis.

Igne vel ferro tolli jussi.

Constitutæ in eos pœnæ qui filios baptismo initiari prætermitterent.

Mandatum etiam illud monuisse, ne quis ob anabaptismum fugitivos, & exulantes in tutelam & clientelam suam reciperet clanculum, eos sustentando & defendendo, sed magistratus ille, sub cujus jurisdictione exules & fugitivi illi deprehenderentur, quamprimum de re certior factus esset, juxta cæsareæ majestatis mandatum severe in eos animadverteret, sub pœna proscriptionis & anathematis: quam cæsareæ majestatis constitutionem & ordinationem nos, & electores principes, prælati, comites & ordines per omnia communi & unanimi consensu certam ratamque habemus nostris etiam exemplis, quantum ejus fieri potest diligenter & sedulo eam confirmaturi. XX.

XXI. *Additæ etiam sunt leges, ut evangelium, sanctorum patrum interpretationibus a concionatoribus explicaretur, atque in typographos qui famosos libellos vel nova & hæretica dogmata excuderent typis, pœnæ constitutæ : tum mutua inter principes concordia imperata, vetitumque na quis alterius subditos in clientelam acciperet, Interjectisque nonnullis de seditionibus, intestinisque bellis in ipso exortu extinguendis, de Turcica expeditione hæc decreta sunt.*

XXII. De Turcis coercendis actum.

Deinde quod ad expedita auxilia contra Turcas attinet, cum ex instructione cæsarea constet Turcam summis opibus niti in eam intentionem ut hoc verno tempore regnum Hungariæ, & inde totam Christianitatem omnibus viribus adoriatur & oppugnet electores principes, prælati, comitas, & cæteri ordines, reputantes qualiter Turca anno MDXXVI. proxime præterito Hungariam cum maximis copiis ingressus victoriam obtinuerit, & potiorem ejus partem cum urbibus, castris, & munimentis versus Hungariam & Germaniam occupaverit, & etiam nunc teneat, neque in Hungarorum potestate atque viribus esse, ut hosti tam potentissimo soli resistant, remque eo loci devenisse, ut nisi regno Hungariæ auxilia adversus Turcam subministrentur, periculum sit, ne ipsum regnum Hungariæ cum finitimis regionibus ac principatibus in ditionem suam redigat, & sic porro ipsam Germaniam aggrediatur; consideraverunt, & deliberate perpenderunt pericula atque clades, quæ si Turca iterum [quod Deus misericorditer avertat] victoria in Hungaros potiatur & finitimas regiones popularetur, Germanicæ nationis faucibus imminerent, & ex terrore pusillanimitatem plerorumque defectionem, quantum eæ damni daturæ essent; ideo unanimi consensu decrevimus regnum Hungariæ, cum Christianum sit, & inde reipublicæ Christianæ, in primis Germanicæ nationis, salus dependeat, non esse deserendum : quare quo expedita auxilia maturius copiosiusque suppeditari possint, nos & electores, principes, ac status concessimus, ut sesquiquarta trium mensium, & dimidia quarta seu mensium pedestris militis, & quatuor millia equestrium copiarum quæ de promissa expeditione Romana adhuc supererant, & in bellum Turcicum reservata sunt, juxta matriculam Romanæ expeditionis in comitiis Wormatiensibus factam, in pecuniam conferantur, atque una cum duabus illis quartis pedestrium militum in Hungariam aut finitimos principatus, ubicumque necessitas postulaverit, adversus Turcas mittantur.

Expositum imminens Germaniæ periculum.

Ne autem hæc expeditio inutiliter instituatur, neque aliter aut alio, quam defensive adversus Turcas, neque etiam priut quam ipse Turca certo constet in Hungariam, aut finitimos principatus Germanicæ nationis cum exercitu irrupisse, cum electoribus ac principibus in recessu Eslingensi comprehensis actum nunc est in hoc conventu, ut celeres atque exploratores subornent, ex quibus de Turcæ rebus ac proposito certiores reddi possent, & quidquid unus ex seu illis electoribus & principibus inaudierit, resciverit, ac didicerit, ut is cæteris id commode ac mature significaret, qui ubi existimaverint Turcæ intentionem ita comparatam esse, ut necesse sit ad eam inhibendam auxilia mitti in Hungariam, hoc casu ipsi cum quatuor regimenti consiliariis per se, aut ad Regis Hungariæ pecuniam, quæ de duabus quartis partim soluta est, partim in hac exactione pendetur, ab eo cui tradita est petendi & accipiendi capitaneos atque milites equestres pariter ac pedestres, prout cum Rege Hungariæ poterunt convenire, aut ipsismet e re esse videbitur conscribendi, ac conducendi, & ad Regem Hungariæ mittendi potestatem habeant. Et paulo post. XXIII.

XXIV. Ut conscribendus sit exercitus si Turca in varias partes irrumpat.

In primis autem unanimiter concordatum est ut, si contingeret Turcam non in Hungariam, sed in Poloniam, Saxoniam, aut Brandeburgium irruere, tum electores Saxo ac Brandeburgius cæteros quatuor principes Austriacum, utrumque Bavarum ducem, & Augustanum episcopum cum quatuor regimenti consiliariis juxta recessus Spiræ & Eslingæ factos Ratisponam evocandi jus haberent. Si vero Turca in Austriam aut Bavariam cum exercitu suo tenderet, ut Austriaco Bavaris atque Augustano electores Saxonem & Brandeburgium cum quatuor regimenti consiliariis Augustam evocandi jus esset : qui seu electores atque principes cum quatuor illis regimenti consiliariis potestatem habebunt conducendi idoneos capitaneos, & dictam pecuniam in bellum Turcicum, ut supra relatum est, pro rerum locorumque necessitatibus dispensandi. Adjecta sunt alia de conficiendo in militum stipendia ærario, deque civilibus cæterorum principum bellis sedandis implorandisque eorum suppetiis additum.

XXV. *Præterea nos & electores, principes, prælati, comites, & ordines de continuatione belli Turcici diligenti consultatione habita videmus non tantum opus esse his expeditis auxiliis ad resistendum Turcarum irruptioni, sed multo magis quibus modis, quibusve viribus & iidem possunt repelli, & ea, quæ jam aliquot annos occupaverunt, ac possident in Christianorum potestatem*

re-

redigi, tandemque Christiani a crudelitate hereditarii istius hostis tuti securique reddi, &c. Datum in sacri imperii civitate Spira XXII. *aprilis anno a nativitate Christi MDXXIX.* In margine autem huic edicto apud Dolgastum hæc adjecta sunt:

Lutheranorum conspiratio in gratiam Turcarum. Protestantium origo.

Contra hoc decretum die XIX. *aprilis statim protestati sunt Joannes elector Saxoniæ, Georgius marchio Brandeburgensis, Ernestus & Franciscus duces Luneburgenses, Philippus Lantgravius Hassiæ, Wolfgangus princeps Anhalsinus: quorum protestationi communicato consilio conjunxerunt se civitates Argensina, Noriberga, Ulma, Constantia, Reutlinga, Winshemium, Meminga, Lindavia, Campodunum, Hailbonna, Isna, Vaisseburgum, Norlinga, Sanctgallum. Et hæc est prima origo nominis Protestantium.* Ita illi in Germaniæ perniciem conjurarunt, cum ab ipsis auxilia contra Turcas in Pannoniam irruentes poscerentur. Carolus vero V. obstupuit tot ac tantos hostes a pseudomonacho hæresiarcha, in quem damnatum ab Ecclesia ferrum distringere contempserat, fuisse concitatos, a quibus Austriaca prosapia gravissimis bellis ac proditionibus affligenda, erat didicitque serius eos, qui suave Ecclesiæ jugum excutiunt, etiam regium jugum, cum primum viribus valuerint, excussuros.

Protestantes concilium poscunt.

Ut porro honestis fucis conjurationem Protestantes colorarent, petiere a Carolo V. ut concilium liberum in Germania pro tollendis religionis dissidiis celebraretur, non quod illi, utpote conciliorum irrisores, concilii decretis parere vellent, qui si œcumenica concilia libera etiam in Germania celebrata, nempe Constantiense & Basileense admisissent, Lutheri & Sacramentariorum hæreses utique damnassent; sed ut specie concilii contra veterem morem congregandi, in quo ipsi judices federent, catholicos opprimerent. Ita refert Magnus, Gustavum Sueciæ Regem ursisse Joannem Gothum archiepiscopum Upsalensem qui pro religione in Suecia asserenda primum ab Hadriano creatus sedis Apostolicæ legatus fuerat, deinde a Clemente VII. confirmatus ut concilium totius Sueciæ episcoporum pro sedandis fidei controversiis celebraret; sed illum, cum præsentiret concilium illud liberum non futurum, sed oppressum iri a Rege hæretico, dissensisse.

Iidem spernunt concilia œcumenica. Eorumdem fraudes.

Sueciæ Rex cur etiam poposcerit concilium. Cur dissenserit legatus.

Quid protestantibus a Carolo V. responsum.

Porro Carolus V. Saxoniæ duci & conjuratis respondit, sibi & reliquis principibus animæ suæ salutem & conscientiæ tranquillitatem non minus esse curæ, quam illis; nec minus optare concilium, quam illi optent: quod tamen concilium videri possit non admodum necessarium, si modo quæ communi voluntate atque consensu decreta sunt valerent; si edictum, quod Wormatiæ communi approbatione editum erat, ad exitum perductum fuisset: nec licere paucis id rescindere, quod major & sanior ordinum pars sancivit; neque eo tempore, quo Turca Germaniæ immineret, dissidere debuisse; neque obsistere quominus Ferdinando fratri auxilia contra Turcas subministrarentur. Cum vero jam tandem agnosceret Cæsar quanta diligentia nascentes hæreses excindendæ essent, adversus Anabaptistas, omnium hæreticorum scelestissimos capitalem hanc sententiam, de qua mentio facta est, promulgavit (a).

(a) Ext. apud Dolgast. to. 2. p. 155.

Carolus V. Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus, Rex Germaniæ, Hispaniæ, utriusque Siciliæ, Jerosolymorum, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. omnibus & singulis nostris & sacri imperii electoribus, principibus ecclesiasticis & sæcularibus prælatis, comitibus, baronibus, dominis, equitibus, nobilibus, capitaneis, provinciarum præsidibus, vicedominis, advocatis, præfectis, administratoribus, officialibus, consulibus, judicibus, senatoribus, civibus & communitatibus, omnibusque aliis nostris & imperii fidelibus in quacumque dignitate statu aut conditione existant, nostram benevolentiam gratiam & omne bonum.

XXVI. Caroli V. contra Anabaptistas literæ.

Reverendissimi & reverendi, illustrissimi dilecti amici consanguinei & affines, electores & principes illustres, generosi, nobiles, spectabiles, venerabiles dilecti fideles. Quamquam jure communi ordinatum ac provisum est, ne quis, qui semel Christiano ritu baptizatus est, vel ipse iterum rebaptizetur aut aliorum baptismum illicita usurpatione geminet, & cum maxime Imperatoris constitutionibus pœna capitis sancita est tam in eum, qui anabaptisma fecerit, quam qui in se fieri passus est, eaque initio proxime præteriti vigesimi octavi e minori numero, vobis omnibus ac singulis ex officio, quo cæsarea dignitate posimur, ut supremus advocatus ac defensor sacræ Christianæ nostræ fidei publico mandato districte præcepimus, ut subditos omnesque alios, qui ad vos spectant, ab illo nuper orto errore ac secta anabaptismi, ejusque turbulentis, perditis, ac seditiosis sectatoribus tam vestris mandatis, quam orthodoxorum prædicatorum concionibus avocetis, fideliter ac severiter eos admonentes de humano supplicio, quod in tales constitutum, & inevitabili ira divina, quæ talibus in æternum expectanda est. Præterea in eos, qui tale peculiare crimen commisisse detecti fuerint,

de-

Digitized by Google

delati, & comprehensi jure ac legibus pœnaliter vindicetis pro culpæ qualitate; neve negligentes sitis in puniendo tanto crimine, quo futuris malorum periculis, quæ exinde suboriri præsagiuntur, in tempore occurratur; tamen quotidie comperimus spreto jure communi nostroque publico mandato, veterem illam & ante aliquot centum annos vetitam atque damnatam sectam Anabaptistarum longius longiusque serpere, & magis in dies invalescere. Cui malo, & exorituris inde periculis, ut prævenientes caveamus, pacem & unitatem in sacro imperio conservemus, omnes etiam disputationes & ambiguitates, quæ super pœna Anabaptistarum moveri possent, tollamus, renovamus omnes priores constitutiones cæsareas desuper editas, nostrum quoque publicatum illud mandatum; ordinamus enim, statuimus, & declaramus de cæsareæ potestatis plenitudine ex certa scientia, volumusque ut omnes & singuli Anabaptistæ utriusque sexus, & qui fecerunt anabaptisma, & quibus persuasum sit [si tamen criminis per ætatem capaces sint] supplicio ignis, gladii, aut similium, pro meritis personarum, etiam non præhabita ecclesiasticorum judicum inquisitione, percellantur.

Pœnæ ignis & gladii in eos constitutæ.

Et prædicantibus quidem authoribus circumvagantibus, seductoribus, & seditiosis concitatoribus dictæ Anabaptistarum sectæ; item eis, qui obstinate in errore perseverant, & qui iterum in eum relabuntur nulla omnino pœnæ gratia facienda est; sed rigide secundum tenorem hujus nostræ constitutionis adversus eos procedatur. Qui autem errorem sive sponte, seu aliorum instinctu & admonitione confitentur eum revocant, pœnitentiam quoque dignam facere prompti sunt, & pœnam deprecantur, illis magistratus pro qualitate dignitatis eorum conditionis atque ætatis aliarumque circumstantiarum gratiam facere potest. Volumus etiam ac jubemus, ut quisque liberos suos juxta ritum, mores & cerimonias Christianæ Ecclesiæ in infantili ætate sacro baptismate tingi faciat: quod qui facere contempserit, & infantium baptisma non necessarium esse duxerit, is si eo in errore pertinaciter hærere perseveret, tanquam Anabaptista pœnæ in hac constitutione comprehensæ subjiciatur. Nullus autem eorum, quibus suprascripto modo gratia facta esset, in alias terras relegetur, aut exilietur; verum adigantur potius & astringantur a suo magistratu, quod in eorum ditione velint persistere, qui porro operam dabit, ut in eos diligenter advertatur, ne rursus relabantur. Similiter nemo alterius subditos aut cognatos, qui prædictis de causis e magistratus sui ditione fugerint & excesserint, receptet, defendat, teneat, aut foveat; sed mox ipse magistratus, sub quo fugitivus latet, simulatque crimen ejus rescieris, adversus eundem fugitivum juxta tenorem hujus nostræ constitutionis districte procedat, neque ulterius apud se esse patiatur, pœna banni multando eum, qui contrarium huic statuto tentaverit. Mandamus igitur & imperamus omnibus ac singulis in quacumque dignitate, statu, aut conditione consistatis, per sacramentum, quo nobis & sacro imperio vadati atque obligati estis, & ut gravissimam nostram imperialem animadversionem evitare cupitis, ac volumus, ut omnes singulique hanc nostram constitutionem de Anabaptistis districte atque firmiter in omnibus ejus punctis observetis, secundum eam judicetis, agatis, & irremissibiliter exequamini, vosque ipsos ita obtemperantes & obsequentes ostendatis, uti debetis & necessitas ipsa postulare videtur, quemadmodum vos facturos certissimo persuasum habemus, & conservabitis nostram severam voluntatem. Datum in nostra & imperii civitate Spira XXIII. die aprilis anno nativitatis Christi MDXXIX. regnorum nostrorum Romani X. cæterorum vero omnium XIII. Lege in Anabaptistas actum fuisse memorat Joannes Faber (a), eosque a dæmone occœcatos infessosque supplicium intertrito vultu pertulisse, dæmonumque martyres factos: *Quam primum*, inquit, *sathanas ingressus est proditorem illum Judam escariotem, nullum ocium sibi desumpsit, nunquam quievit, donec ipsum ad laqueum adigeret; ita etiam hodie miro artificio utitur erga Anabaptistas, quos semel ob tam nefandas ac abominabiles hæreses obsessos lætos ac gratulabundos ad supplicium ac cruciatus pertrahit: nec mirum, cum draco ille dolosus nunquam mutetur, sed semper ad ingenium illud ingenitum redeat, ac per insidias suas humano generi illudat.*

(a) *Jo. Fab. in lib. de sacrificio missæ & sacerdotio novæ legis.*

Anabaptistæ ad supplicia ruunt.

XXVII. Animadversum ideo est in Anabaptistas, cum non modo catholicis, verum etiam Zuinglianis & Lutheranis exosi essent; de quibus hæc habet Joannes Coclæus (b) de his Spirensibus conventibus loquens: *Anabaptistæ occultis per diversa loca conspirationibus non minus utrique sectæ, quam ipsis catholicis de violenta eruptione, ac terribili sævitia suspecti erant.* Inter alia dogmata non gerendum a Christiano gladium docuerunt; statim tamen atque convaluisset secta gladios in insontes latronum more districturi, quorum articulos ita recenset Joannes Faber (c): *I. Nemo Christianus gladium gerere, nemo cum magistratu esse, aut potest aut debet ex illo Lucæ*: Reges gentium dominabun-

(b) *Coc. in act. & script. Luth. Sur. in comm.*

(c) *Jo. Fab. in epusc.*

Alia Anabapt. dogmata.

buntur illis; vos autem non sic. *II. Juramentum facere nemo debet magistratu jubente. III. Ad civiles defensiones & reipublicæ curam magistratui non obtemperandum. IV. Qui eorum hæresis & sectæ non sunt, eos hædos nominant stantes ad sinistram. V. Cathedram Mosi penes neminem esse, nisi penes ipsos; neminem præterea vocatum. VI. Vetarunt ne quis sui ordinis verbum Dei auscultatum nostra in templa accederet, ubi imagines sanctorum collocatæ colerentur; sed in eorum tantum conventiculis evangelium cognosci voluerunt. VII. Qui eorum in ordine ac secta non sunt, eos pro damnatis habent. Sunt etiam in iis, qui omnia communia esse volunt.* Pergit Faber: *Has omnes articulos ad tumultus & bella dæmonum astu compositos apertissime scripturæ adversari demonstravi in primis en D. Paulo ad Romanos ubi ait:* Omnis anima subjecta sit potestatibus sublimioribus ac magistratui; neque enim est potestas nisi a Deo, omnis autem potestas ita ordinata est a Deo, *ut qui repugnet magistratui, Dei repugnet ordinationi.* Et authoritatibus cumulatis addit: *Ferri error iste non potest Catabaptistarum, magistratum potestatemque omnem e medio tollentium, quod Christus effugerit Ren esse cum diceret Lucæ* XXII. Reges gentium dominabuntur illis; vos autem non sic. *Hoc servatoris nostri dicto profani principes ac primores facile passi sunt ad impugnandum sacerdotum jurisdictionem, ac potestatem quosdam abuti: hoc gratum illorum auribus pabulum fuit. Atqui nunc justa talione temeritatis suæ pœnas dant, cum vel Christo vel gladio, ac magistratu sese abdicare, si horum rationibus aurem præbeant, necesse habeant.* Confutavit dein singulos alios articulos adeo absurdos, ut eos indicasse confutasse sit: cumque illi cæteros appellarent hœdos, Joannes Faber caninas eorum spurcitias biennio ante Apocellæ exercitas ipsis exprobravit. Porro contra Lutheranos multo minus quam adversus Zuinglianos quidquam constitutum est, cum illi Joannis ducis Saxoniæ & Philippi Lantgravii auctoritate niterentur, adeo ut ad hos conventus Joannes princeps elector secum duxerit Philippum Melanchtonem hæresiarcham: qui datis ad Ferdinandum Regem literis affirmavit, nullum eo tempore gravius esse crimen, quam non amplecti genuinam religionis doctrinam; ita Lutheri ac sua deliramenta stulte appellabat: viros vero probos veteris & incorruptæ religionis propugnatores sycophantas dixit, qui principes ubique concitarent. At Ferdinandus etsi serpentino sibilo aures obstruebat, impune tamen grassari Lutheranam hæresim permisit, ut contrahere auxilia ab impiis posset: *Necessitate*, inquit, Coclæus, *cogente consensit in publicum decretum, quo unicuique, quantum ad fidem & religionem attineret, liceret sic agere ac statuere, ut de factis suis sciret & Deo, & Cæsari rationem reddere.*

Ut politici fræna laxarint hæresi.

Laxatæ Lutheranis male agendi habenæ.

Ferdinandus sua commoda religioni præfert.

XXVIII. Ferdinandi & politicorum consilia illusa.

Ut porro difficillimo hoc tempore tutum non erat Ferdinando Regi Lutheranos hæreticos armis contundere, ita potuerat superioribus annis ipsos compellere, ut ad officium redirent; sed ob politicas causas eosdem tolerarat, quos tolerasse nocuit; didicitque suo malo numquam recte politicam rem divinæ anteferri: qui enim liberata hæresi Germania, ingentem crucesignatorum exercitum veteri more non ad tuendam modo Hungariam, sed ad ipsam Turciam invadendam cogere potuisset, frementibus undique sectarum furiis, ac principum divisis animis, nullas validas copias colligere potuit, quantumvis scelerum licentiam hæreticis permitteret, ut eorum feroces animos mulceret, quorum impietas eo proruperat, ut palam Christianum nomen Turcis prodendum, nec sumenda in hostes fidei arma variis sophismatibus & argutiarum fucis prædicarent: cujus exitialis persuasionis author erat Lutherus, uti ante ostensum est.

Negant Lutherani sumenda arma in Mahom.

XXIX. Priora dogmata Lutherus abnegat. (a) Ulemb. in Luth. c. 19. in fin.

Verum retractarat illam anno superiori, quam etiam edito libro hoc anno revocare visus est aliquibus; de quo hæc Ulembergius (a): *Scripsit paulo post alium tractatum de bello Turcico, quem Philippo Hassiæ Lantgravio dedicavit: permotum se dicit adeoque coactum, ut hunc librum in publicum emitteret, importunis amicorum quorundam cohortationibus, quibus vel hoc nomine lubentius cesserit, quod in Germania quosdam audiat inveniri futiles & ineptos concionatores, qui populum ab armis contra Turcam capiendis dehortentur; quosdam vero ad eam insaniam provectos, ut dicant non licere portare gladium Christianis, vel politicum gerere magistratum: quin Germaniæ populum adeo ferum & agrestem esse [semidæmones & semihomines eos vocat] ut non desint, qui Turcarum adventum desiderare videantur; atque hanc hominum impietatem & malitiam sibi queritur imputari, quasi fructus hic sit evangelii novi, quod in lucem ipse protulerit: quemadmodum & rusticanæ seditionis invidiam omnemque culpam ferre cogatur.*

Hæc in præfatione Lutherus, qui profecto sine causa de concionatorum importunis clamoribus & impietate populi quiritatur, cum hæc intemperies non aliunde,

quam

quam e scriptis ipsius provenerit. Et quidem si semidæmones sunt & semihomines appellandi, qui Turcam oppugnari nolunt qui Christianos interdicunt usu gladii, qui Christianorum principum gubernationi Turcarum regimen anteponunt, certe Lutherus ipse semidæmon est, & semihomo, qui scriptis suis & impiis dogmatibus Germanos [populum sincerum & catholicæ religionis observantem antequam regio hæc eluvione hæreseon fuit inundata,] in semidæmones & semihomines transformavit: scripsit enim ante annos aliquot, qui contra Turcas arma sumerent, eos Deo repugnare peccata hominum isto flagello vindicanti: scripsit Christianum nec gerere posse magistratum politicum, nec in judicia cum quoquam contendere: scripsit Turcam Christianis principibus, quos moriones & in rabiem actos nebulones appellat, meliorem esse & justiorem. Quid mirum igitur si concionatores ipsius ductum secuti hoc ipsum sparserunt in vulgus, quod prius e scriptis ipsius hauserant? quid mirum si populus ea credidit, si principibus furiosis istis nebulonibus recalcitravit, qui Lutherum, ut virum Dei prophetam evangelistam, & apostolum Germaniæ venerabatur? quamquam in hoc tractatu mitigat, vel retractat potius assertionem a Leone X. pridem damnatam, quæ sic habet articulo XXXIV. *Præliari adversus Turcas est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos; hanc inquam, retractat, nec tamen pro sua pertinacia contradictionem ullam agnoscit, diversam temporum conditionem causatus.* Hæc scilicet erat temporum diversitas, quod jam Lutherus uxorem & liberos aleret, ac multos sectatores sibi comparasset, quos omnes male perdi a Turcis e re sua non existimavit: at cum de sua salute antea desperasset, id suis malis solatium quæsierat, ut omnes cum ipso perirent.

Ut populum corruperit.

Pró tempore & commodo suo mutavit fidem.

XXX. Cæterum Lutherum in hoc ipso libro non modo cum superioribus dictis pugnasse, verum dementis instar simul & ad bellum Germanos hortatum esse, ab eodemque ipsos absterruisse; Coclæus & Surius narrant: hic enim hæresiarcha semper cum Deo & Ecclesia & aliis, immo & cum seipso pugnare solitus est, ut propterea phalange dæmonum, ut ajebat Joannes Faber (a) inter se pugnantium obsessus videatur. Rem illustrat Joannes Coclæus (b) adductis ipsis impii sophistæ verbis: *Sub idem tempus*, inquit, *cum immineret Germaniæ Turcarum tyrannus, librum Theuthonicum edidit Lutherus, cui titulum inscripsit: De bello contra Turcas; in quo sane ita suadet, bellandum esse contra Turcas, ut magis absterrere ab eo bello Christianos videatur, quam ad illud incitare; etenim multis ibi verbis ac foliis queritur inique damnatum fuisse a Papa Leone X. illum articulum suum: Præliari adversus Turcas est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos. Inter multa sane alia sic ait: Interrogetur rerum experientia, quam prosperum hactenus nobis fuerit bellum cum Turcis gerere, quando tanquam Christiani & sub nomine Christi pugnantibus donec tandem Rhodon totamque pene Hungariam adhæc multam Germaniæ partem amisimus, atque ut sentire ac palpare possimus, Deum non esse nobiscum ad bellandum contra Turcas: nunquam adhuc dedit principibus nostris tantum animi aut spiritus in mentem, ut vel semel posuerint serio de Turcico tractare bello; quamvis plerique, aut pene omnes conventus imperiales, eam ob causam indicti ac celebrati, nusquam enim vult res disponi aut concludi, ut appareat Deum irridere conventus ejusmodi, ac sinere ut diabolus eos impediat ac gubernet, donec Turca opportuno tempore adrepat, Germaniamque absque labore ac resistentia disperdat. Quare fit hoc? propterea nimirum, ut meus articulus, quem Leo Papa damnavit, indemnatus efficauque permaneat, &c.*

(a) Jo. Fab. in cens. vis. Sax.

(b) Cocl. in act. Luth. Sur. in comm.

De re Christiana afflictu triumphavit Lutherus.

XXXI. Usum alio sophismate eumdem Christiani nominis proditorem refert Coclæus, nempe contrahi exercitus Christianorum contra Turcas, hostes Christi, esse directe contra doctrinam nomenque Christi: *Contra doctrinam quidem, quæ dicit, Christianos non debere malo resistere, non bellare, non contendere, non vindicare, nec litigare: contra nomen vero ejus est, quod in ejusmodi exercitu vix quinque forsitan Christiani sunt, ac deteriores forte coram Deo homines, quam Turcæ sunt; & tamen omnes volunt ferre nomen Christi: quod sane omnium maximum est peccatum, quale Turcarum nemo facit.* Hæc calumniator Christianorum Lutherus ejusmodi fucis ambagibus, ludibriisque miseros Germanos fascinans, quos aliter superiore anno in lustratione Saxonica instituerat: *Posteaquam potestates benefacta laudare ac mala corrigere debent, ut scribit Paulus ad Romanos* XIII. *ac* I. *Petri* II. *continetur, debent quoque illos punire, qui cultus divinos, bonas provinciales constitutiones, justitiam ac judicia e medio auferre volunt: quamobrem obnoxii sumus repugnare Turcis, qui non solum illa, verum etiam regiones nostras, domos violenter accipere, uxores ac nostras filias dehonestare nituntur, atque adeo ut postea ne illi quidem etiam securi vivere possint, qui reliqui facti neque liberos ad mores bonos*

Lutheri sophismata ne pro Christo in Mahometem sumantur arma.

Contraria sententia ab eo deinde probata.

nos

nos ac virtutes amplexandas educare possint.

(a) Ext. l. 2. lit. princ. p. 170.

Turca a Joanne Transylvano concitatus in Ferdinandum.

(b) Ib. p. 176.

Poscit opem a Pontif. Ferdinandus.

(c) Sur. p. 170

(d) Lib. brev. ann. 1529. p. 312.

XXXII. Inter hæc cum increbresceret fama (a) Solimannum Turcarum Imperatorem rogatu Joannis Regis Hungariæ a Ferdinando pulsi, qui contempta Christiana pietate Turcica arma imploraverat, Othomannicum vexillum explicuisse, ac Ferdinandus adversus Solimannum pontificiam opem exposceret (b), Clemens ob superiora bella & urbis vastitatem ærario exhaustus primum ecclesiasticas decumas & alia subsidia jam ante Ludovico Regi decreta attribuit (c), necnon Vincentium Pimpinellam archiepiscopum Rossanensem legatum in Pannoniam misit, ut Hungaros ad regnum contra Solimannum defendendum hortaretur, ac pontificio nomine illius patrocinium susciperet: tum ordines hisce literis excitavit (d), ut conjunctis animis Ferdinando, qui ad sedis Apostolicæ tutelam confugerat, contra hostes adhærerent.

Venerabilibus fratribus archiepiscopis & episcopis, ac dilectis filiis nobilibus viris, ducibus, marchionibus, comitibus, equitibus, & populis status regni Hungarici facientibus.

Moniti a Clemente Hungari ut Turcam propulsent.

Cum perinde ac nostro conveniebat officio angeremur novis periculis istius regni Hungariæ, nec in tanta rerum nostrarum, quantam audire potuistis, calamitate alia ope nunc subvenire possemus, sane nos, qui cum nobis licitum fuit, nulla in parte nostri officii & amoris erga dictum regnum defuimus, neque ipsa nunc id ostendere vellemus; tamen quod fuimus moniti a charissimo in Christo filio nostro Ferdinando Hungariæ Bohemiæque Rege illustri libenter præstitimus, ut authoritatem nostram ad tutelam ejusdem regni conferremus. Quamobrem Deum suppliciter orantes, ut vos dextera sua protegere ipse dignetur adversus suos & nostros hostes Turcas, vos etiam paterna charitate & affectu hortamur in eodem Domino, ut Christiani nominis & avitæ virtutis memores, vos cum ipso regno & sancta fide, quod semper fecistis & nunc, ut audimus, facere parati estis, acriter defendatis: sed hæc plenius venerabilis frater Vincentius archiepiscopus Rossanensis nuntius noster, vir nobis ob doctrinam & probitatem suam charus, quem cum facultatibus a nobis requisitis istuc mittimus vobis explicabit; cui plenam in his fidem habere velitis. Dat. Romæ die XIV. *junii MDXXIX. pontificatus nostri anno* VI.

(e) Ib. p. 302.

XXXIII. Eidem autem archiepiscopo dedit etiam mandata (e), ut Ferdinandi filium sacro fonte levaret, ac pontificio nomine compatris officio fungeretur. Præterea eidem

(f) Ib. p. 319.

Ferdinando significavit (f) magno se ob imminentem Turcicam irruptionem dolore affectum esse, eumque est adhortatus, ut confirmato animo suam in Deo spem collocaret: quinetiam cum iterum ille misso oratore subsidiarium aurum efflagitaret, quod gemino distineretur bello, cum in Germania Turcarum adventu efferatiores Lutherani capessivissent arma, non ad Turcas propulsandos, sed ad obruendos catholicos, qui Ferdinandi opem implorabant: parte alia Solimanno venienti occurrendum foret. In qua rerum angustia Pontifex & Cardinales, quamquam eorum opes expilaverant antea cæsarei, pro sua tamen tenuitate quidquid potuere viritim contulerunt, ut hæ literæ ostendunt (g).

Imminente Turca Lutherani catholicos opprimere moliuntur.

(g) Lib. brev. ann. 1529. p. 419.

Clemens, &c. Cum oratores cæsareæ majestatis & Ferdinandi serenissimi Regis Hungariæ hoc mane fuerint ad nos, exponentes nobis quod in congregatione Cardinalium pridie facta per majorem partem eorum fuerit conclusum, quod quilibet ipsorum juxta eorum possibilitatem erant parati solvere certam pecuniarum summam, seu pro ea obligare pileum suum: & quia tota Germania est in armis, & Lutherani hæretici Lutheranam hæresim tenentes, qui longe majores numero sunt quam Christiani, arma contra eos ceperunt, implorant auxilium a Rege Hungariæ cæsareæ majestatis in ipsa Germania generali locumtenente, qui etiam a Turcarum tyranno infestatur, prompta auxilia cum omni celeritate sint eis necessaria; propterea nobis humiliter supplicarunt, ut subventionem, quæ in præmissis per nos præstari potest ad eundem Regem per eum in usum contra hæreticos & Turcas dumtaxat convertendam, quamprimum mittere, & etiam curare dignaremur, quod Cardinales per eos factam oblationem omni executioni debitæ demandarent, ut eorum subventio una cum nostra mitti possit; ideo quilibet ex eisdem Cardinalibus pecunias, quas dare seu pileum pro ea obligare obtulit inferius se subscribat, & ita faciat, ut suum, ac nostrum, & hujus sanctæ sedis honorem, ne in tam fidei necessaria causa negligere videatur. Subjungitur Cardinalium cathalogus, qui ad pendendas vectigalium decumas Hungariæ Regi donec bellum in Turcas gereret submittendas se obstrinxerunt.

Pontifex & Cardd. aurum Ferdinando submittunt.

Promulgato etiam per universa Christiana regna diplomate apostolico ingentia indulgentiarum præmia contulit Clemens fidelibus, qui vel stipem pro Pannonia Germaniaque defendendis contra Turcas conferrent, vel militaria præsidia submitterent, vel arma induerent, ac XXXIV.

bellicus labores susciperent : de quibus Ferdinandus Rex meminit in suis flebilibus encyclicis literis (a), quibus universos fideles ad arma adversus Turcas capienda pro Christiani nominis gloria asserenda concitat.

(a) *Ext. apud Dolgast. to. 3. p.505.*

Ferdinandus Rex Hungariæ & Bohemiæ principibus & magistratibus Christianis, adeoque omnibus Christifidelibus.

Implorat Ferdinandus Christianorum opem.

Non dubitamus toti terrarum orbi pro comperto haberi, ac liquido constare, quemadmodum immanissimus nominis & crucis Christi hostis impius Turcarum tyrannus superbia ac rerum successu inflatus jam pluribus annis omnes conatus suos ad id adjecerit, quo impiam flagitiosam, & impurissimam Mahumeti superstitionem ac sectam, quam latissime propagaret, ac nostram sacrosanctam cœlitus demissam orthodoxam religionem ac fidem Christianam penitus exterminaret, neque suis finibus contentus amentia & furore præceps universum orbem terrarum prædæ suæ destinaret; omnibus denique gentibus evitabile fœdæ servitutis jugum imponere pararet, id animo moliens scilicet, ut cunctæ nationes eum pro numine colant, revereantur, adorent.

XXXV. Turcarum tyrannis exposita.

Quibus furiis refectus primum Arabiam invasit : qua domita non modo magnum illum sultanum, cujus universum regnum suæ tyrannidi subiecit, acie victum in potestatem accepit, fœdoque supplicio affecit; verum etiam plurimos orthodoxæ fidei nostræ Imperatores, Reges, tethrarchas, principesque in amplissimis duabus orbis terrarum partibus, Asia scilicet & Africa constitutos dominio exuit, eiecit, trucidavit; sicque transmarinum Orientis imperium armis devicit, mari terraque plurima regna vexavit, & domavit, insulas innumeras & potentissimas urbes subjugavit : neminem quippe ignorare putamus, ut ditissima regna, Ægyptum scilicet, Syriam, Palæstinam, Judæam superaverit, Pontum, Cappadociam, Galatiam, Bithiniam, Pamphiliam, Pisidiam, Ciliciam, Phrygiam, utramque Macedoniam, Hellespontum, Cariam, Lydiam, Græciam universam, Thessaliam, Phocidem, Bœotiam, ferro ignique desæviens, subegit : Ætholiam, Epirum debellavit, ac diripuit : Constantinopolim tandem magnam urbem & præpotentem imperii orientalis sedem vi occupavit, ac nobis ademit, & omnino Europam universam, spe jam & animo devoravit, & inexplebili dominandi libidine percitus Bosnam, Bulgariam, Serviæ, Croatiæ, ac Dalmatiæ magnam partem, peneque totum Illyricum tractum depopulatus. Rhodum insuper Lydiæ insulam, rei nauticæ peritissimam, ante paucos annos ingenti classe tamdiu obsedit, quoad illam sese dedere compulit; Belgradum quoque Taurini oppidum, & Christianitatis propugnaculum suæ tyrannidi subegit. Nostrum præterea regnum Hungariæ, Stiriam, Charinthiam, Carniolam provincias nostras hereditarias multis & variis cladibus tot abactis miserum in modum hominibus, ac trucidatis & immanibus ignominiis contumeliisque affectis, tot oppidis, pagis, castellis exustis ac solo æquatis, multa in parte vastatas reddidit: sicque nos nobisque subiectas terras ac populos octo jam annis nostræ administrationis irreparabilibus damnis affecit.

Cujus inauditis insanisque latrociniis pro nostra virili obluctantes, magnam vim militum in confinibus provinciarum nostrarum adversus assiduas illius incursiones, perpetuo aluimus, atque alimus, optima spe freti, nos auxiliante Deo, provinciarum nostrarum militumque robore veluti corpore abiecto a reliqua Germania, ac Christiana republica illius immanitatem exclusuros amoliturosque: quod ut faceremus, non sumus gravati omnes facultates nostras impendere. Essemus denique promptissimo animo parati, id quod Rege Christiano dignum esse ducimus, non modo thesauros nostros, si qui adhuc restarent, terras, populosque, sed hoc etiam proprium caput nostrum, & quidquid charum pretiosumque habemus, si quid vita & sanguine charius esse potest, conscelerati immanissimi hostis conatibus ac ausis opponere, & in discrimen ultro offerre. Sed, proh dolor! ipsi conjectura assequi, quæ vestra est prudentia, facile potestis, thesauros proventusque provinciarum nostrarum diuturnis cladibus sic attritos & exhaustos esse, ut pro nostro studio, quod summum esse affirmare possumus, regnis ac provinciis nostris extremo in periculo constitutis fidemque nostram assidue implorantibus consulere non queamus.

XXXVI. Ut victa Germania Turca in alia regna irrupturus sit.

Itaque tandem cogimur, nolimus velimus, nostro in aspectu truculentissimum prædonem, regna, provincias, terrasque nostras pro libidine vexantem, & hæc propugnacula reipublicæ vestræ, quæ sunt provinciæ nostræ, hæc mœnia quietis & otii vestri absque intermissione hostili animo oppugnantem, subruentemque perpeti, atque admittere. Ardet, ardet, quicumque Christi crucis amici ubicumque terrarum agitis, proximus vobis paries, vestrum etiam agitur periculum: vestræ fortunæ in commune discrimen vocantur. Hoc consilio crudelissimus Turcarum tyrannus ingenti cum exercitu non contemnendorum militum per Hungariam effusus volat, ut non solum regnum ac pro-

vin-

vincias nostras sub tyrannidem suam compellat, verum etiam universam Germaniam, ac deinde quam longe lateque Christianum nomen auditur, regna, provincias, terras omnes sibi servire cogat. Quocirca ut tantis imminentibus malis occurratur & summi Dei ira forsitan ob nostra scelera atque delicta justissime suscepta mitigetur, hortamur obtestamurque universos ac singulos per viscera misericordiæ domini ac Dei nostri Jesu Christi, quo erigatis animos, ac corda vestra ad summum optimum maximumque Deum, omnis misericordiæ patrem in oratione supplices admissam culpam deprecemini, Ninivitarum aliorumque pœnitentium exemplo, qui iratum Deum resipiscentes & lachrymabundi placarunt: vos quoque gratiam apud Deum quæratis, oculos ac manus vestras ad Deum tendatis, eiusque auxilium clamantes imploretis: Quis scit si convertatur & ignoscat Deus & relinquat post se benedictionem? *hac ratione & via nihil ambigentes speramus & confidimus, tametsi maximum & instructissimum exercitum, & quasi in locustarum numerum ferocissimus hostis adversus nos pusillum Christi gregem adducat, pro suis fidelibus Deum optimum maximum facturum, sacrosanctam fidem ac religionem non deserturum, populo suo præsens auxilium allaturum; ut quemadmodum priscis temporibus Gedeon, Josue, Machabæi, utcumque exilibus copiis innumerum impiorum hostium exercitum fundere, fugare, ac profligare queamus: solus enim Deus est, ut ait scriptura, cui non modo non impossibile, sed in promptu etiam est ac facile dare victoriam ac triumphum tam in modico quam multo populo; & nos cum regio cithared0 ingenue agnoscimus, non in gladio, neque in hoste, non in curribus, aut in equis, sed in brachio excelsi salvari omnes, qui sperent in eum qui si pro nobis fuerit pro nobisque pugnaverit, quis contra nos?*

XXXVII. *Cum autem ad huiusmodi expeditionem immensa pecunia, belli quidem nervus, requiratur, illamque in nostris regnis provinciisque conficere nullo modo possimus, proinde hortamur universos & singulos, super quos dulcissimum Jesu Christi nomen invocatum est, ut intra se redeant, oculos cordis aperiant, quid & quantum Christiano nomini nunc nunc, si non astiterint pereundi immineat alta mente cogitent, atque tandem considerent quam miserabiliter tot millium Christifidelium animæ a truculentis hostibus Turcarum captivæ in exilium ac servitutem quotidie rapiantur, coniugum pudicitia dehonestetur, virginum honos violetur, infantes a matrum sæpe uberibus avulsi trucidentur, senes decrepiti & emeriti armis laboribusque minus idonei vario supplicii genere enecentur, reliqui ad arenam fodiendam, ad coquendos lateres & ad metalla, aliaque servitutis iuga perinde ut pecora divendantur: & interim quot centena [proh dolor] hominum millia ab orthodoxa Christi fide minis, vi, armis ad impuram Mahumeti superstitionem ac sectam in dies compellantur? quam indignitatem nemo, in cuius corde Christi nomen insedit, non ita acerbam putare debet, ut non modo fortunas suas omnes sed corpus & sanguinem suum adversus illius authorem sit impensurus.*

Quam fœda servitus impendeat.

Neque in dubium vocamus si hoc, o viri Christiani, amoris dilectionisque vestræ XXXVIII.
erga Deum ac proximum vestrum incendio flagrantes, singuli de facultatibus suis, quas a Deo pro illius gratiæ benignitate acceptas possidetis, tanquam procuratores boni præsentibus periculis commoti in medium, vel eleemosynæ loco contulerit quod nos Christiano zelo ducti, ut facere non recusetis, impensissime hortamur nos veri domini Dei exercituum gratia & auxilio nitentes non solum præsentia pericula a capitibus vestris id quod ex animo volumus & optamus propulsaturos, sed eos etiam, qui Christiani nominis fratres nostri diuturna, & plusquam Ægyptiaca aut Babylonica servitute miserabiliter affecti illic in compedibus vitam quovis supplicio acerbiorem degunt, liberaturos, & in patriam ac libertatem reduces vindicaturos, eoque secundo Dei optimi maximi favore, victricibus armis progressuros, quoad civitatem sanctam Jerusalem crucifixi Dei nostri Jesu Christi monumentis nobilem, & sepulchrum, quod illum triduum tenuit, in potestatem nostram redegerimus, adorabimusque in loco, ubi steterunt pedes ejus: nec cessabimus donec exitiosam Mahumeticæ perfidiæ Zizaniam, spurcitiamque radicitus e mortalium genere sustulerimus. Promittimus insuper & in nos recipimus, per dexteram ac fidem boni Regis ac principis a vestra pietate collatam pecuniam in nullum alium usum, quam alendi adversus efferatam Turcarum immanitatem exercitus impensuros.

Ingentia Ferdinandi consilia.

Vos itaque Christianæ religioni initiati XXXIX.
quicumque, & ubicumque terrarum has nostras literas visuri lecturi, audituri estis, acceptas fidei Christianæ contumelias præsentes, miserorum ærumnas, imminentem omnium nostrorum calamitatem ac perniciem ante oculos positam pro pietate vestra sedulo considerate, quem fratribus vestris debetis amorem non inviti tribuite, memores, ad Pauli doctrinam vinctorum

Digitized by Google

Propositæ collatoris stipem in Turcas indulgentiæ.

quasi simul vincti, paternas denique summi & clementissimi Pontificis indulgentias, quæ cordis contritionem orisque confessionem, immo pœnitentiæ statum primo omnium loco exigunt, & quibus nobis sua sanctitas totique Christianæ reipublicæ tali tempore consulere juxta emissarum bullarum tenorem dignata est, Christiano animo accipite & commendatas habete, &c. Dat. in oppido nostro Zinczio XXVIII. augusti anno MDXXIX. regnorum nostrorum anno III.

XL. Extant in pontificio regesto Clementis literæ (a) pridie kal. septembris exaratæ, quibus eidem Ferdinando gratulatur quod in tanto discrimine fortes animos pro defendenda Hungaria ostenderet. Verum licet Solimannus adulta jam æstate tardo passu præter morem in Paononiam irruerit, quod ab Ibraimo procerum primario Christiani nominis amico procuratum ferunt, ut Christiani ad resistendum se possent accingere; leves tamen ad præpotentem hostem arcendum instructi sunt bellici apparatus: exitio autem fuit infelici Hungariæ civilis discordia; nam Joannes Rex pulsus, qui Lasco interprete Solimannum politicam rem divinæ & publicæ Hungarorum, saluti præferens, ut diximus, evocaverat, ut ipsius beneficio in regnum Hungaricum restitueretur, præmisit nonnullas copias, quæ amicis Transilvanis conjunctæ copias Ferdinandi versus Cassoviam fudere: qua victoria lætus Joannes e Polonia in Pannoniam, ut venienti Solimanno supplex occurreret, provolavit: reducis vero Joannis adventu audito plus Hungari optimates etiam ecclesiastici Ferdinando infensi ad eum se contulerunt, civileque bellum conflatum est, Joannis ac Ferdinandi exercitibus Hungaricas arces igni ferroque partientibus. Hæc totius mali origo fuit; si enim Hungarici ordines Pontificis, qui tutelam regni contra communem hostem susceperat, monitis paruissent, ac Joanne Christiani Hungaricique nominis proditore barbari beneficiario contempto, adhæsissent Ferdinando, publicæ saluti Pannoniæque dignitati felicius consuluissent: sed illis inter se certantibus, ac Turcicum patrocinium admittentibus profligata est Hungaria.

(a) *Lib. brev. hujus ann. p. 327.*

Ibraim Christianis favere creditus.

Ferdinandi copiæ profligatæ.

Hungari inter se divisi.

Turcæ se subjiciunt.

XLI. Venienti itaque post demessas fruges Solimanno obvius ivit Joannes cum exercitu in Mahocianis campis, tyrannumque miser adoravit, oblatis illi pretiosissimis muneribus, a quo Janizerorum satellitio & quotidianis eduliis donatus est: tum designatus ei locus, in quo castra Hungarica Turcicis conjungeret. Ferdinandus autem cum Solimannum Viennam tendere nosset, exercitum a Zagabriæ obsidione revocavit, ut Viennam firmissimis præsidiis muniret. Non ita valido præsidio Budam firmaverat, unde factum ut præsidiarii postquam aliquot diebus Turcas mœnibus gladiis fortissime submovissent, demum suæ paucitati diffisi ingentique copiarum numero (quas ad centum & quinquaginta pugnatorum millia pervenisse scribit Isthuanffus (b): jactasse tamen Turcas eum numerum duplo ipsos excessisse, verum dimidiam partem ad ineundam pugnam uti calones & lixas idoneam non fuisse, quamquam in impressionibus ubi assiliendum esset in muros, omnes, qui arma gestare poterant, educeret, at secum quadrigenta hominum millia ipsum adduxisse Coclæus (c) memorat perculsi præsidiarii Germani de deditione facienda cum hostibus agere cæperunt: quos cum severo vultu & minis Nadastius eorum præfectus increparet, hortareturque ad constantiam, illi vociferantem comprehendere & custodia inclusere, dein pacti deditionem Turcas in arcem induxere, a quibus paulo post armis sarcinisque exuti fuere; cumque chirographum impunitatis expectare jussi essent, extra urbem deducti exceptis aliquot adolescentibus omnes ad unum contrucidati a perfidis, perfidiæ & proditæ rei Christianæ pœnas dederunt: præfectus vero custodia eductus a Janisseris divinæ providentiæ beneficio cum fluvio mergendus esset, in cymbam Janisseris invitis insiliit, ac sine remigio in adversam ripam evasit.

Budenses præsidiarii se Turcis dedunt.

(b) *Nicol. Isthuanff. ubi sup.*

(c) *Cocl. hoc ann.*

Contrucidati contra fidem datam.

Porro Solimannus Budam Joanni Regi restituir, ac Ludovico Gritto cum tribus millibus Turcarum præsidiariorum relicto, exercitum die sanctissimæ Virginis natalibus sacro ulterius movit, classe centum & sexaginta, ut fertur, præter onerarios lintres navigiorum adverso Danubio subsequi jussa: cumque Strigonium perventum esset, Paulus Vardanus archiepiscopus Strigoniensis Turcarum multitudine perterritus, cum metueret Ferdinandum uni Viennæ conservandæ intentum sero opem allaturum a Christiano descivit imperio, missisque nuntiis in castra Solimanni in Turcicam clientelam se commendavit, ac dein cum trecentis peditibus totidemque equitibus ad Solimannum accessit, magna totius Mahometani exercitus gratulatione, quod summus in Hungaria Christianæ religionis antistes ad ipsos defecisset: exceptus comiter lauteque a barbaro infelix castra Turcica adversus Christianos sequi jussus est. Javarinum, Altemburgum, & aliæ arces a præsidiariis Turcarum XLII.

Archiepiscopi Strigoniensis turpissima defectio.

rum

Digitized by Google

rum multitudine perterritis deserta & incensa fuerunt.

XLIII. Vienna a Solimanno obsessa.

Ita nemine obvio vel resistente in Viennam castra Solimannus movit ac XXVI. die septembris in coronæ speciem circa urbem consedit, ac longe lateque provinciam vastavit. Fridericus Rheni Palatinus, cui ut summo duci omne urbis & copiarum imperium concreditum erat, urbe exclusus est: Philippus tamen patruus loco ejus præfuit exercitui præsidiario, qui octodecim militum millibus ex quibus quingenti equites cataphracti erant, constabat: subruerunt murorum partem actis cuniculis barbari; sed cum per ruinas in urbem penetrare niterentur, magna eorum edita strage propulsati sunt. Deinde ad artes conversi, tres Germanos, qui antea fidem Christianam deseruerant, subornarunt, ut in urbem tanquam e vinculis effugissent se reciperent, & condicta die & hora, cum undique in urbem impetus fieret, ignem diversis locis iniicerent ædibus ad urbem concremandam: sed divina providentia nefarium consregit consilium, nam Turca damnata Mahometis superstitione ad nostros transfugiens fraudem aperuit, ac tum proditores conquisiti scelusque fassi supplicio affecti sunt.

Insidiæ divina providentia superatæ.

XLIV. Monitus Carolus V. Germaniæ periclitanti subveniat.

Inter hæc rerum discrimina cum increbrescerent rumores Solimannum potitum Vienna ad Germaniam, quam Lutheranorum, Zuinglianorum, atque Anabaptistarum pestes a Mahumetismo non alienæ debilitaverant, perdomandam in Hungaria hyematurum, Pontifex gravissimis curis saucius Carolum V. Cæsarem literis quibus ascripta secunda octobris dies, solicitavit (a), ut periclitanti Ferdinando Hungariæ Bohemiæque Regi fratri suo opitularetur, pariterque rogavit Henricum (b) Angliæ Regem, ut una cum cæteris Regibus ac principibus arma & stipendia militaria ad communem hostem propulsandum conferret.

(a) *Libr. an.* 1529. *pag.* 497. Anxiæ Pontificis curæ.
(b) *Ib. pag.* 497.

Regi Angliæ.

Cum, immanissimo Turca in Hungaria præter morem suum cum potentissimo exercitu hyematuro, ad omnes Christianos principes pro ope adversus illius formidabiles apparatus contribuenda mittamus, etiam quantum nostræ attenuatæ vires patiantur minime in hoc defuturi; neminem principum justius aut libentius, quam tuam serenitatem, in hoc requirendam duximus, utpote quam ad sanctæ fidei tutelam semper promptam ac pervigilem haud minus ex sui animi pietate, quam majorum suorum exemplo fuisse perspeximus. Itaque elegimus ex suis haud minus quam nostris communiter nobis charum & fidum dilectum filium Paulum Casalium tui apud nos oratoris fratrem, nuntium ad hoc nostrum, qui preces ad te nostras pro communi fidei defensione ac salute perferret. Quare, fili noster in Christo charissime, serenitatem tuam per viscera misericordiæ domini nostri Jesu Christi hortamur & rogamus, illam omni studio obsecrantes, ut in communi omnium haud minus quam illarum regionum periculo opem pro Christi fide populisque Christum profitentibus defendendis velis pie contribuere, unde & officii Deo omnipotenti a te debiti persolutio & exempli cæteris principibus tributio gloriaque apud homines meritumque apud Deum serenitati tuæ succedent, &c. Dat. octobris MDXXIX. pontificatus nostri anno VI.

Solicitatus Angliæ Rex ut opem orbi Christiano ferat.

Conceptis eodem argumento literis Franciscum Gallorum Regem adhortatus est (c), ut ad Christiani nominis dignitatem contra Mahumetis cultores asserendam vires conjungeret, atque Antonium de Prato Cardinalem Senonensem (d), tum Ludovicam Regis matrem (e) pios stimulos Francisco ipsi addere jussit, ut Christianissimi Regis claros titulos piis operibus exornaret: *Te in Christo, filia, cujus pietas erga Deum singularis in cunctis rebus perspecta semper est, & in hac maxime a nobis & omnibus expectatur, hortamur ac per viscera misericordiæ domini nostri Jesu Christi astringimus, ut eundem tuum natum, ipsum per se omni laude pietatis insignem, & titulo Christianissimi ad hoc obligatum impellere & perducere velis ad opem suam contra communem hostem contribuendum; quod ei gloriæ apud homines, meritoque apud Deum est maximo futurum, cum non modo re sit in hoc profuturus, sed exemplo, &c. Datum, &c.* In superioribus proximis literis adjecta est hæc temporis nota XV. *octobris* MDXXIX.

Additi Gallo Regi pii stimuli.
(c) *Ib. pag.* 493.
(d) *Ib. pag.* 492.
(e) *Ib. p.* 491.

XLV. Insignis Regum Christianorum segnities

Magna extitit Christianorum Regum pro re Christiana tuenda amplificandaque segnities, non enim defuerat hujus anni exordio recuperandæ Rhodi occasio, nam qui supererant Christiani Rhodii Turcicum jugum excutere exoptabant: de quibus monitus Pontifex Antonium Bosium submisit (f), ut arcana consilia pro recuperanda ea insula agitaret. Erat vir ille in rebus gerendis acerrimus, ac de re Christiana optime meritus, quem Clemens amplissimis affecit præmiis, atque hoc ornavit elogio (g): *Novissime Rhodi ab immanissimis Christianæ fidei hostibus obsidione durante ac etiam antea eidem civitati non modicam tam militum quam commeatus subsidii opem etiam per mediam Turcarum classem ex partibus occiduis & insulæ Cretæ non sine maximo vi-*

De Rhodo recuperanda actum.
(f) *Ib. p.* 89.
(g) *Ib. p.* 120. Antonii Bosii equitis commendatio.

vitæ tuæ discrimine attulisti. Dat. Romæ XIII. *aprilis.* Participes erat ejus consilii pro redintegranda re Christiana metropolita Rhodi, cui de nimia Christianorum cunctatione querenti respondit Clemens (*a*) XIV. aprilis die expeditionem multas ob causas dilatam, necessarios tamen ad eam apparatus confici. Verum præclarum & salutare consilium, quod si e sententia successisset, Solimannum ab Hungarico & Germanico bello retardasset, mora consenuit : nam decima junii Clemens Rhodiorum equitum principem ad Melitem insulam ire, sedesque ibi figere jussit (*b*) ; quandoquidem ob Christianorum principum negligentiam recuperandæ Rhodi consilium ex nimia cunctatione periisset.

(*a*) *Ib. p.* 170.

Prætermissa recuperanda Rhodi occasio.

(*b*) *Ib. p.* 170.

XLVI. Solymanni ardor ingens pro re Christiana opprimenda.

Non ita Solimannus in oppugnando imperio Christiano iners, quem tantis molitionibus Viennam Germaniæ propugnaculum adortum ferunt, ut hostilibus impressionibus sustinendis Germani præsidiariis pares esse nunquam potuissent, nisi divina providentia Turcicis pectoribus Christiani sanguinis avidissimis tantum terrorem incussisset, ut a suis ducibus cædi fustibus clavisque ferreis, gladiisve conscindi mallent, quam gressum ad oppugnationem urgendam admovere, cum totius exercitus vires una impressione experiri constituisset, quam ita describit Nicolaus Isthuanffus (*c*) : [1] *Ad diem* XIII. *octobris purpurati & alii præfecti eos omnes, quicumque arma capere possent, omnibus castris exire sublatisque clamoribus & ingenti tympanorum & turbarum sonitu, ac crepitantium sclopetorum fragore ad murorum ruinas, quas actis in imo cuniculis disiecerant extremam edituros vim procedere jusserunt : quas tametsi nostri noctibus, quæ antecesserant magno militum & civium labore contentis trabibus ac vasis terra repletis reficere, ac irrupturis, quod suspicabantur, hostibus obicem ponere, & novam veluti munitionem opponere contendissent ; non tamen parum formidinis militibus incussit tantus hostium irruentium numerus, & in multa agmina divisus barbarorum enercitus. Et sane quod metum haud leviter aunit Turcæ assiduis colubrinarum ictibus turrim portæ charinthiacæ, en qua antea magnum illis detrimentum illatum, magnaque eorum strages edita fuerat, puncto temporis disiecerunt, eaque concidente magistris tormentorum ea in parte defendendi muri facultatem omnem ademerunt, nostrosque haud leviter perterruerunt ; magno tamen ardore cohortantibus ducibus animos colligere, ac tam densam & terribilem sclopetorum procellam in hostes eminus effudere, ut iis, qui primo ordine muros subissent, maxima ex parte concisis & interfectis, cæteri eos subsequi aut laborantibus opem ferre nequaquam auderent, sed in fœdam fugam conjicerentur.*

(*c*) *Nicol. Isthuanff. l.* 10.

Turcarum formidanda impressio.

Prima eorum acies cæsa.

XLVII. Secunda fugam carpit.

Quo animadverso Ferhatus Janicerorum tribunus, & Behramus, & Ibraimus beglerbegi, seu magistri equitum, quum in fugientes & pavidos ad pugnam reducendos fustibus & clavis nihil proficerent, sicuti in pronimo impetu acciderat ac acinabus vulnera ignavis ingerendo, plerosque interfecere ; sed perturbatos ac metu & pavore exteruatos propius muros nullo modo adigere potuere, cum se suorum potius principum manibus & gladiis occumbere, quam Germanorum aut Hispanorum sclopetis, aut verubus sic illorum longiores spathas appellabant figi ac interfici malle responderent : ita ut Turcas, alioquin suis principibus dicto audientes & in Christianorum cædem atque sanguinem insita quadam & naturali feritate & truculentia ultro ferri solitos, divini numinis ope & providentia tantum animis terrorem concepisse credi fas sit. At Solimannus spe potiundæ urbis sua etiam confessione dejectus, pertinaciæ finem imposuit, incusataque fortuna, quæ lubrica & inconstans conatus suos elusisset, obsidionem solvere, & Byzantium reverti constituit. Itaque ad XV. *diem octobris, qui fuit dies jovis, obsidionis autem vigesimus tertius extrahi aggeribus tormenta, & majorem partem* na-

Summa Turcarum in suos levitia.

NOTÆ [1] HÆc Vindobonensis (vel ut Leunclavio placet Vindomane) urbis obsidio, quam hic describit Annalista, divino prorsus miraculo soluta est ut non christiani tantum scriptores fatentur, sed & Mahometani pariter agnovisse visi sunt. Author enim Annalium Turcicorum Leunclavii, & alter Italice vulgatus, cum reditum hunc Solimanni aliter excusare non potuerint, nollentque prodigium fateri, scripsere Solimanni exercitum intolerabilem frigoris vim ferre minime potuisse, quare obsidionem deserere inviti coacti sunt .Quam sane frigoris intolerantiam nemo ejus temporis historicus notat.

Quid vero egerint Lutherani in tanto rei Germanice periculo non ex catholico aliquo scriptore, cujus fides suspecta esse possit, sed ex uno aliquo eorum & quidem nobili sectario Georgio Spalatino in vita Joannis electoris Saxoniæ discimus. Narrat vero ille electorem vectigal popularibus suis indixisse ut exercitum compararet. Res tamen adeo segniter confecta, ut antea obsidio cessarit, quam exercitus in expeditionem processerit. MANSI

navibus imponi, reliqua ad castrorum necessitates una vehi jussit, ac ejusdem noctis hora decima, quod tam tumidum elatumque barbari animum haud parum pudeat, sublatis silentio tentoriis, impedimentisque & conclamatis vasis iter arripuit tanta properandi cura, ut die quinto in campis Budæ subjectis, quod triginta duorum millium passuum intervallum habetur, castra collocaverit. His addit appendicis Sabellico adjectæ author: *Nullum puto a condito ævo locum majori mole oppugnatum, nullum magis strenue defensum. Vicies, ut fertur, hostis subiit muros, vicies cum ingenti strage a mœnibus repulsus Dei virtute necnon ducum, civium & militum fide mansit inter tot terrores res Viennensis ad exitum incolumis.*

Removet castra a Vienna Solymannus.

XLVIII. Feruntur periisse (a) in ea Viennensi oppugnatione Turcarum octoginta millia, quorum pars maxima calonum erat; militum enim viginti & eo amplius millia Isthuanfius censet: extrema autem agmina secuti equites, qui Vienna eruperunt, magnam multitudinem hostium contrucidarunt, necnon plures captivos in libertatem vindicavere; ceperant enim illi in Viennensis agri populatione ad sexaginta Christianorum millia, ut Surius narrat, qui de hoc bello subdit: *Non dubium est quin omnipotens Deus singulari benignitate eam victoriam contulerit Germanis, quorum certe vires tanto hosti longe alioqui impares erant. Sub Turcarum adventum jussi erant urbe excedere fœminæ, pueri, sacerdotes, monachi, & omnis imbellis turba, at [quod summe dolendum est] ii magna ex parte in immanes barbaros inciderunt, qui infantes secuerunt medios, fœminas & senes quos in servitutem nollent abducere partim palis infixerunt, verubus transfoderunt, gladiis disciderunt. Feruntur in ea Turcicæ vastitatis procella supra sexaginta millia Germanorum in servitutem rapta: porro totus Viennensium ager succisis vitibus & frugiferis arboribus triste intuentibus spectaculum præbebat. Solimannus ubi Budam rediit Joannem Vaivodam Regem constituit, amicumque & beneficiarium appellavit: sed sic recuperasse regnum miserum profecto est, & a Christiana pietate alienum, quamquam [o cæca mortalium pectora] quid non faciunt plerique homines, ut vel ad breve tempus possint esse beati in hac vita; iidem ipsi omnis laboris impatientes, si quid agendum sit pro æterna vita?* Solimannus Joanni sacram olim coronam jam multis impiatam flagitiis, sceptrumque, & alia insignia regia contulisse, accitosque proceres illi parere jussisse, tum valido Janizerorum præsidio communita Buda Constantinopolim se recepisse addit Isthuanfius: cujus belli historiam paucioribus hisce verbis complectitur Coclæus (b).

(a) Sur. in comm. Cont. Sab. hoc ann.

Turcarum immanitas in pueros & senes.

Joannes beneficiarius fit Solymanni.

(b) Cocl. hoc ann. in act.

XLIX. *Turcarum tyrannus Solimannus, vastata Hungaria, Viennam Austriæ caput venit die XXI. septembris habens in exercitu suo quadringenta millia militum circumdans urbem sexdecim castris per circuitum, quæ ad tria aut quatuor milliaria extendebantur,* & infra: *Rex Ferdinandus fortissimo munierat urbem præsidio, in quo sane lectissimi erant milites, quorum supremus capitaneus erat illustrissimus dux Bavariæ Rhenique Palatinus Philippus. Invenerat præterea tormenta bellica maxima & optima quæque, quorum pretia vix duo regna [uti nonnulli dicunt] æquare possent, hostes qui bombardas magnas non advexerant [quia urbem subito occupare intendebant præveniendo imparatos] maxima urbi præsidioque pericula intentabant, cuniculis antrisque subterraneis, quibus urbem velut pensilem faciebant, & imposito pulvere tormentario, eoque incenso terribilissimis fragoribus rupturisque muros demoliebantur. Urbe magna ex parte muris nudata, fecerunt creberrimas oppugnationes: sed invictum præsidii robur semper cum damno eos repulit, adeo ut Turcæ tandem quamvis fustibus gladiisque a suo tyranno ad oppugnandum adigerentur, statim tamen retrocesserint. Interea Rex Ferdinandus, qui in oppido Lintz velut in specula ad Danubium morabatur, magna undique conciebat auxilia, ut obsessis opem ferret, quorum magna pars in procinctu jam erat: quod ubi animadvertit Turca solvit obsidionem incensis castris die XVI. octobris, & inglorius Constantinopolim reversus est magnis acceptis in terris & aquis per inediam & frigora incommodis, non solum in rebus & machinis, sed etiam in hominibus, camelisque & equis.*

Ferdinando opem parante obsessis, Turca discessit.

L. Dum Constantinopolim Solimannus Caroli V. Cæsaris, qui in Germaniam ex Italia adventaturus cum exercitu ferebatur, metu discedit Hungaria, in qua hyemem traducturus putabatur, non minus Carolus V. fluctuabat incertus an ad defendendam Germaniam contra Solimannum procurreret, an componendis rebus Italicis vacaret: ineunte quidem anno Cardinalis S. Crucis Pontificì nomine cæsareo pollicitus Ostiam & Civitatem veterem Romanæ ecclesiæ a suis ducibus restitutum & Cardinales obsides liberatum iri, Neapolim profectus est, ut regios administros ad perficienda imperata cæsarea adduceret: quibus de rebus ad Balthasarem Castilioneum in Hispania internuntium datæ sunt literæ (c),

Caroli V. curæ gravissimæ.

(c) Ext. l. 2. l. princ. p. 153.

Cardinales obsides liberari jubet.

ut pontificio nomine Carolo V. gratias ageret. Clemens vero, cum a Philiberto Aurasiæ principe certior esset factus, præceptum sibi a Cæsare, ut eos e custodia emitteret, eosdem tres Cardinales diuturnum carcerem ab hostibus passos his consolatoriis literis erexit (*a*).

(*a*) *Lib. brev. an.* 1529. *p.* 1.

Dilectis filiis nostris A. S. Hadriani, F. S. Marci, ac H. S. Theodoreti diaconis Cardinalibus.

Clementis ad eos literæ.

Dilecti filii nostri. Exultamus gaudio, & Deo omnipotenti gratias agimus, quod vestram liberationem tanto studio optatam & procuratam a nobis, jam tandem confectam videmus: ita enim dilectus filius nobilis vir princeps Orangiæ sibi a Cæsare hoc demandatum inquiens nobis pollicetur, se & vos, quod in primis cupimus, & arces redditurum esse quamprimum id nos fieri velimus. Nos vero id impendio per literas eum rogamus, ut statim efficere velit, vosque ante omnia nobis reddere: quod eum non dubitamus sine mora esse facturum. Quæ vobis, filii, nota esse voluimus, nobis etiam scribentibus, ut nobiscum pariter gauderetis, etsi gaudium vestrum eo præcipue reservatur, cum vos revisere & complecti licebit: quod propediem fore confidimus. Dat. Romæ, &c. VIII. *januarii MDXXIX. pontificatus nostri anno* VI.

LI. Hortatus vero est (*b*) eumdem Aurasiacum principem proregem Neapolitanum, ut tum Cardinales obsides, tum arces ex mandati cæsarei formula restitueret; restitutasque fuisse refert Franciscus Guicciardinus: de quibus (*c*) etiam a Pontifice ipso Carolo V. VII. maii actæ gratiæ (*d*); tum benevolentiæ ergo ensem & pileum pontificia prece in natali Domini nocte extremo superiori anno sacratos ad proregem Neapolitanum transmisit, munusque ornavit hisce literis (*e*).

(*b*) *Ib. p.* 11.

(*c*) *Guic. l.* 19.

(*d*) *Lib.* 2. *lit. princ. p.* 161.

(*e*) *Lib. brev. an.* 1529. *p.* 3.

Principi Orangiæ.

Sacrum munus Aurasiæ principi transmissum.

Dilecte fili salutem, &c. Cum pontificii moris sit donare singulis annis aliquem ex Christianis principibus ense cum pileo dominicæ nativitatis nocte benedicto; nos, qui tibi post serenissimum Cæsarem in perpetuum nos debere agnoscimus, nec sumus ulla in re, quam honeste possimus, a gratificandi tibi voluntate unquam destituri, id munus tuæ virtuti ac felicitati accommodum pro nostra in te benevolentia de venerabilium fratrum nostrorum Cardinalium, quos summe lætificasti, consilio & assensu per dilectum filium Antonium de Hispello camerarium nostrum ad te destinamus, ut adversus impios & infideles Turcas tua dextera apostolico etiam munere & authoritate muniatur ad defensionem fidei, & ecclesiæ sanctæ Dei. Tu igitur pro tua pietate hoc munus nostrum Christiano affectu & pia veneratione suscipies, nec tam muneris qualitatem tibi imparem, quam mysterium & cerimoniam eius perpendes, ob quæ maximi quique principes hoc munere semper se summe honestatos putaverunt, quemadmodum idem Antonius plenius explicabit. Dat. Romæ, &c. VIII. *januarii MDXXIX. pontificatus nostri anno* VI.

LII. Extant aliæ literæ ad internuntium apostolicum, qui in Neapolitano regno agebat datæ (*f*), ut Philiberto Aurasiæ principi Neapolitano proregi eadem sacrata munera traderet: devinxisse vero sibi Pontificem hunc principem, ut ipsius armis Florentinæ reipublicæ imperium Mediceæ familiæ restitueret; tum Perusium, cujus toparcha Malatesta Balionus in Galliæ Regis & Florentinæ reipublicæ clientelam merendorum sub iis contra Cæsarem stipendiorum specie se commendarat. Tulit graviter ejusmodi Perusinorum defectionem Pontifex, ipsosque admonuit (*g*) impendentis discriminis, ne cæsarea arma in se concitarent.

(*f*) *Ib. p.* 10.

Cur prensarit illius gratiam Clemens. Perusini pontifici infensi.

(*g*) *Ib. p.* 197.

Perusinis.

Moniti ne arma Cæsarea in se concitent.

Intelleximus preces ac desiderium non plus vestrum fili, quam nostrum consulendi rebus istius civitatis, quas & pro paterno amore, quem erga vos semper habuimus & habemus, & pro commodo ac honore nostro haud minus nostras, quam vestras esse ducimus: sed tamen huic nostræ medendi & occurrendi voluntati illud difficultatis summe obiicitur quod his ipsis, quos timoris motibus causam a vobis datam esse cæsarei allegant, qui sicut hactenus nobis deprecantibus nobiles nostros, quamquam alieno in se animo toleraverunt; ita nunc se minime laturos affirmant, quod hostes serenissimi Cæsaris patientibus id vobis in istam civitatem milites induxerint, & pro arbitrio dominentur, posthabita nostra & hujus sanctæ sedis authoritate, cuius defensionem ab eodem Cæsare sibi demandatam publicant, &c. Dat. Romæ XII. *junii MDXXIX. pontificatus nostri anno* VI.

Ad studium sui perduxerat (*h*) Malatestam Balionum Perusii tyrannum Franciscus Gallorum Rex, cum ita copias ex Etruria in Neapolitanum regnum traducere, atque Hispanis iter intercludere se posse speraret: visæ enim sunt hujus anni exordio Gallicæ res anno superiori impeditæ ac pene perditæ restitui, tum etiam in Insubria reflorescere; quæ demum in utraque Italiæ parte prostratæ Gallum Regem in bello gerendo infelicem spectare ad pacem coegerunt.

(*h*) *Guic. l.* 19.

Cæsareæ res in regno Neap. depressæ.

LIII. De turbatis quidem initio cæsareis rebus in Neapolitano regno extant plures lite-

(a) Lib. 2. lit. princ. p. 165. (b) Ib. p. 166. & 168. (c) Ib. p. 160. 164. (d) Ib. p. 180. (e) Jov. l. 25.

Mendacii impii funestus casus.

literæ (a), ut exules Neapolitani ingentesque sicariorum vagæ & palabundæ turmæ magnam vastitatem agris intulerint (b): ut Veneti Barolum, Monopolim, Tranumque communierint (c): ut Alfonsus Davalus marchio Vasti Monopoli obsidione propulsatus fuerit: ut Aquila Camilli Pardii opera in Gallorum potestatem concesserit (d); in qua Mendanium Hispanum summæ impietatis in Pontificem, dum in arce Hadriana obsidebatur, patratæ, reum periisse glande frontem penetrante, refert Paulus Jovius (e) sic inquiens: *Is ille est Mendanius, qui sub arce molis Hadriani vetulam olitoris uxorem impiis manibus laqueo pro januæ suspendit, quod illa experenti Pontifici binas lactucas in fossam opera pueri funiculo alligandas & sursum extrahendas projecisset; sic ut detestabili ejus suspendii spectaculo prospectantis Pontificis oculi gravissime per sex dies offenderentur, illeque justa indignatione permotus hominem usque adeo impium execratus pari supplicio devoveret.* Addunt principum literæ, ut in Apulia inde Gallica factio amplificata fuerit (f), ut Perusium etiam a Malatesta Bolionio ad partes Gallicas traductum fuerit (g); ut graves ideo effuderit querelas Pontifex (h), qui neque Gallica neque cæsarea factione se implicare, sed communis parentis officium ad Reges æmulos in concordiam revocandos gerere cupiebat (i): utque Franciscus Rex leves excusationes obtenderit, modo gestam rem se inconsulto a regio oratore (k), qui Florentiæ agebat, modo facinus excusarit (l) eo fucn, quasi Perusium Gallico præsidio infessum non minus posthac, quam antea in pontificia futurum esset potestate.

(f) Eod. t. 21. lit. princ. p. 157. (g) Ead. pag. (h) Et 177. (i) Pag. 169. (k) Pag. 172. (l) Pag. 177.

LIV. (m) Guicc. lib. 19.

Gallis iterum afflictis instauratæ Hispaniæ res.

Addit Guicciardinus (m) classem socialem Lancianum invectam eam urbem expugnasse Severi oppidum & alia capta fuisse, ac si Gallus, subsidiarium aurum, ut jactarat, militumque supplementa submisisset, potuisse iterum in discrimen Neapolitanum regnum adducere: at eo promissis tantum suos sustentante, ipsius res primum in Apulia, deinde in Insubria coociderunt: in Vestinis quidem Aquila & aliæ munitæ arces a Philiberto Aurasiæ principe expugnatæ sunt; qui deinde ad Gallos Perusio depellendos cœperat se accingere, cum nonnulli cæsarei duces in Perusinum agrum incurrere; quibus cum Spoletani suos adjunxissent oratores, quasi ex pontificia voluntate bellum Perusinis inferretur, increpuit eos Clemens (n): tum metuentes Perusini ne universi exercitus cæsarei moles in ipsos incumberet, eumdem Pontificem rogarunt, ut imminentem bellicam tempestatem averteret: quos ille de excepto Gallico præsidio objurgavit, neque impendentibus malis nisi pulso Baliono se occurrere posse respondit (o).

(n) Clem. lib. brev. p. 199.

(o) Lib. brev. ann. 1529. p. 420.

LV. Objurgati a Clemente.

Valde, inquit, *miramur, ac pro nostro erga vos amore vehementer dolemus, nec consilium adhuc neque authoritatem nostram apud vos, quantum æquum erat, in vestrum beneficium valuisse: nam si, ut fidos ac veros Ecclesiæ filios decebat, nostris monitis paruerctis, declinaretis omnem istam tempestatem; vobis enim si quam prædicatis nobis atque Ecclesiæ fidem, re ipsa præstabitis, si tyrannum jam non civem, qui vestro sanguine vestris visceribus alitur, ejeceritis, nihil omnino metuendum esse in verbo veri Pontificis pollicemur; neque enim, dimisso Malatesta, accedet ad vos exercitus Cæsaris, quem ab omni in nostros subditos injuria temperaturum confidimus, & præter domesticas juventutis vestræ vires non desit a nobis præsidium, quod liberæ civitati numquam denegaturi sumus, modo videamus urbem Ecclesiæ, non tyranno, conspirare. Dirigat Deus mentes vestras ad saniora consilia, neque unius aut paucorum culpa calamitas universis inferatur, &c.* Ejectus est Malatesta Perusio armorum vi ab Aurasiæ principe, cum Pontifex jam cum Cæsare contraxisset fœdus, quod publicæ pacis exordium extitit & unicum lapsis rebus præsidium (p).

(p) L. 4. litt. princ. p. 179.

LVI.

Iterum de profectione trans Alpes cogitat Clemens.

Cum enim, ut superius indicatum est Lutherani aucti numero & audacia non jam, ut antea, permittendam cuique quod vellet sentiendi libertatem statuerent, sed gladios stringerent in catholicos, ac vi religionem abolerent, nostrisque dissidiis erectus Solimannus ad Pannoniam ac Germaniam occupandas erumperet, Clemens Pontifex, qui diu ante consilia de itinere in Hispaniam Galliamque ad Reges illos in concordiam redigendos instituendo susceperat, ea rursum assumpsit: cum enim anni principio morbo gravi implicitus decumberet (in quo Hyppolitum Medicem nepotem Cardinalem creavit (q) rogatu Cardinalium, qui afflictæ Mediceæ familiæ illud columen dandum censuerant) vocatis Cardinalibus aperuit se decrevisse, si valetudini restitueretur, ad Reges proficisci conciliandæ pacis causa, ac si ab humanis demigraret, eosdem est adhortatus, ut ad redintegrandam pacem, ac sananda tam acerba Christianæ reipublicæ vulnera, studia viresque omnes intenderent: extantque Jacobi Salviati ad comitem Mirandulæ datæ literæ (r), qui-

(q) L. 2. litt. princ. p. 153.

(r) L. 2. lit. princ. p. 179.

quibus significat Pontificem decrevisse proficisci ad Cæsarem pro publica pace firmanda, eaque firmata concilio œcumenico congregando non defuturum, cum perturbatissimis iis temporibus labefactata dignitas pontificia a concilio restituenda sit. Levatus autem morbo Clemens idem consilium fovit, ut Hieronymus Niger ad Jacobum Sadoletum scribit (*a*): *Clemens Pontifeu maximus e morbo tandem convaluit: quotidie in ore habet divinum consilium tuum de profectione ad Cæsarem, & de pace publica: quo quidem consilio si integris rebus usus fuisset, non laboraremus. Dat. Romæ* XV. *kal. aprilis MDXXIX.* Tum episcopum Vasionensem internuntium ad Cæsarem misit (*b*), ut cum eo de pace publica conferret, consuleretque num Pontificem in Hispaniam proficisci, an vero ipse Carolus V. in Italiam accedere mallet: qua de re extant pontificiæ ad eundem Cæsarem VII. maii die datæ literæ: superiori vero mense hunc internuntium fuisse decretum ostendunt aliæ XVI. kal. maii hujus anni consignatæ, datamque illi publicæ pacis constituendæ provinciam.

(*a*) *Ext. apud Jac. Sad. ep. l.* 8.

(*b*) *L.* 2. *lit. princ. p.* 161.

Consulit de ea re Carolum V.

LVII. Misit vicissim suos oratores Cæsar ad Pontificem, qui ipsum de pacandæ Italiæ ratione consuluere: quibus Clemens non armis, sed concordia controversias omnes Italorum esse dirimendas respondit (*c*). Roganti etiam Cæsari, ut prior ipse Pontifex suam de pontificio in Hispaniam vel Cæsaris in Italiam accessu depromeret sententiam, significavit publicæ rei magis interesse, ut Cæsar in Italiam se conferret, quo imperialia insignia e pontificiis manibus acciperet, atque in Germaniam ad eam contra Turcicas irruptiones tuendam transcenderet: tum ob valetudinem affectam & Romanæ aulæ inopiam futurum iter suum incommodum.

Carolus V. Clem. consulit an sit venturus in Italiam.

(*c*) *L.* 2. *lit. princ. pag.* 183. 184.

Clementis responsum.

LVIII. Legavit eodem tempore Clemens archiepiscopum Capuanum ad Franciscum Francorum Regem, ut actionem de pace publica in regia Gallica proveheret, atque eidem Regi profectionis in Gallias & Hispaniam consilio defuisse vires significavit (*d*).

(*d*) *Lib. brev. an.* 1529. *p.* 236.

Regi Christianissimo.

Decreveramus iampridem, sicuti tuæ serenitati notum esse non dubitamus, pro conciliandа communi pace, quod unum ruenti Christianitati remedium fore videmus, ipsi navigare ad te & ad serenissimum Cæsarem, ut nihil omitteremus quod nostro vel officio, vel desiderio in ea re conveniret; verum antea casibus acerbis, novissime nostra infirmitate, ex qua etiam nunc sumus perimbecilles a facultate personaliter veniendi retardati, elegimus venerabilem fratrem Nicolaum archiepiscopum Capuanum omni tempore & in omni re nobis summe charum & acceptum, qui nostro nomine in hoc tam pio opere & labore fungeretur, nostrasque preces & hortatus ad te & principes reliquos perferret: quare serenitatem tuam hortamur plurimum in Deo domino, ut ipsum archiepiscopum benigne suscipere, & ei plenam fidem in omnibus nunc & quoties acciderit habere velit. Dat. Romæ, &c. die V. *junii MDXXIX, pontificatus nostri anno* VI.

LIX. Labentis Christianæ rei, ac diuturni inter Reges dissidii, quod tot tantaque mala invexerat, dolore confecti fideles continentibus votis pacem a divino Numine poscebant: quos Pontifex encyclicis literis de pacis spe, quæ affulgere cœperat, certiores fecit (*e*). Susceperant autem præcipuam redintegrandæ inter Reges concordiæ procurationem Margareta Austriaca (*f*) Cæsaris amita, tum Ludovica Francorum Regis mater (*g*), necnon dux Sabaudiæ (*h*), quos Pontifex ad rem perficiendam literis suis eadem die exaratis ursit.

Pacis colloquia habita inter Reges.

(*e*) *Ib. p.* 137.

(*f*) *Ib. p.* 201.

(*g*) *Ib. p.* 340.

(*h*) *Ib. p.* 249. 239.

LX. Dum ita publicam pacem suadebat Clemens, privatum fœdus cum Cæsare ad restituendam Mediceæ familiæ dignitatem extremo junio iniit: siquidem Cæsar illatas jam ante pontifici injurias magnitudine officiorum sarcire cœperat; Gallus vero ac Veneti ita pontificiam amicitiam colebant, ut ex ea augere sua tantum commoda vellent: nam Mediceorum Florentia pulsorum afflictis rebus restituendis parum consulebant, nec ad urbes pontificias recuperandas operam dabant, Gallus scilicet Perusium, Veneti Ravennam & Cerviam retinebant, quæ si reciperentur interpretibus Gallo & Anglo Regibus, cum nondum Hispanus Ostiam & Civitatem veterem restituisset, de ineundo cum iis fœdere egerat (*i*): sed cum nec Anglus nec Gallus Venetos ad restituendas ecclesiasticas urbes flectere (*k*) possent, publicas & privatas res, juncta cum cæsare arctissima amicitia promovere decrevit, quam iis legibus Barchinone firmatam refert Guicciardinus (*l*), ut Pontifex exercitum Cæsareum e Neapolitano regno egressum libere per ecclesiasticam ditionem commeare fineret: ut Alexander Mediceus pontificius nepos Margaritam archiducissam Austriæ Caroli Cæsaris notham filiam uxorem duceret, armisque Cæsareis in principatum Florentinum revocaretur: ut Ravenna Cerviaque Cæsarea vi vel authoritate Romanæ ecclesiæ restituantur, necnon Mutina, Rhegium, ac Rubiera, quas Fer-

Fœdus init Clemens cum Cæsare ad restituendos Florentiæ Mediceos.

Cur Gallum & Anglum & Venetum deseruerit.

(*i*) *Id. ib.*

(*k*) *L.* 2. *lit. princ. p.* 165.

Præcipua fœderis capita.

(*l*) *Guic. l.* 19. *Belcarr. l.* 20. *Just. l.* 12. *Panvin. in Clem.*

Ferrariæ regulus tenebat, redderentur, salvis tamen pristinis juribus Cæsarum controversis.

LXI. Sancitum etiam ut Pontifex receptis iis urbibus grati animi ergo pro accepto beneficio Carolum juribus regni Neapolitani donaret, ac vectigal nummarium unius equi albi coloris munere pro supremo Romanæ ecclesiæ in regnum Neapolitanum imperio agnoscendo permutaretur: ut episcopatus & ecclesiarum, quæ non essent jurispatronatus, sacerdotia controversa a sede Apostolica conferrentur: ut familiare colloquium inter Pontificem Cæsaremque haberetur pro Italicis tumultibus sedandis ac restituenda universo Christiano imperio concordia, consuetoque ritu alter alterum coleret. Constitutum præterea, ut si Pontifex recuperare Ferrariam decreverit, Cæsar ut sedis Apostolicæ propugnator ac filius primogenitus præsidio non desit. De Francisco Sfortia conventum ut commune consilium Pontifex ac Cæsar inter sese conferrent quo illius causa non suspectis judicibus committeretur qui servato legum ordine aut insontem absolverent aut reum damnarent; quem si exauctorari contigerit, tum Cæsarem ex Pontificis consilio cuipiam grato & accepto eidem Pontifici eum principatum traditurum: ut nulla fœdera his contraria posthac iniri possint, vel antea inita rescinderentur: Venetis fruendæ pacis hujus beneficio potestas facta, si Ravennam Cerviamque restituerint Romanæ ecclesiæ, si occupatas in regno Neapolitano urbes reddiderint, si debita antea Cæsari & Ferdinando ex veteribus conventis munera præstiterint.

De Mediolanensi duce quid decretum.

LXII. His adjectum est, Cæsarem fratremque Ferdinandum Bohemiæ Hungariæque Regem omni studio & contentione enisuros, ut hæretici in catholicæ Ecclesiæ sinum reducerentur: Pontificem vero præsidia & adjumenta divina adhibiturum: ac si ii in pristina errorum pertinacia obduruerint, Carolum V. ac Ferdinandum bellum ad infringendam eorum contumaciam ipsis illaturos; ac Pontificem cæteros Reges ac principes, ut vires suas ad tantum malum e Christiano imperio excindendum conjungant permoturum: decretum ne Pontifex clientum cæsareorum, aut Cæsar pontificiorum patrocinium susciperent.

De hæreticis ab imperatore revocandis pactio inita.

Postremo addita nonnulla alia capita a superiori formula distincta ut Pontifex Cæsari ac Ferdinando quartam vectigalium ecclesiasticorum partem pro bello sacro contra Turcam gerendo concederet eo modo, quo antea Hadrianus VI. concessisset: censuris ecclesiasticis solveret eos omnes, qui antea Romæ in majestatem sedis Apostolicæ deliquerant, vel consilium operam, ac studium ad excidium urbis opprimendumve Pontificem contulerant, vel qui ejusmodi flagitio tacite vel expresse assenserint, vel etiam gestam rem ratam habuerint: ut Clemens amplissimis instructum privilegiis de crucesignata expeditione conficienda diploma daret ea serie verborum conceptum, qua antea Julius II. & Leo X. Romani Pontifices ediderant. Extant eæ pacis leges suis conceptæ verbis apud Joannem Antonium Summontium, atque in instrumenti formula additur sancitas fuisse: *Pro reficienda Italia a tot tantisque calamitatibus, & ob querrarum turbines, & signanter ob obsidionem regni Neapolis per Gallos in regno*. Consignatur hac temporis nota instrumentum publicum. *Datum Barchinone die* XXIX. *junii MDXXIX.* LXIII.

LXIV. Hæc concordiæ formula tum Pontifici ad collapsas res ecclesiasticas ac privatas instaurandas, tum ad pacem inter Reges conciliandam, tum ad cæsareas res constabiliendas accommodatissima, ne, si in Italiam non sancita prius cum Pontifice pace veniret Cæsar, universam iterum Italiam in se concitaret, cum præcipue Gallum Anglumque sibi infensos haberet; quorum prior, Franciscus scilicet, palam jactabat veniente in Italiam Cæsare se pariter in Italiam instructo florentissimo exercitu descensurum: nec aberat suspicio non conciliato Carolo Cæsari Pontifice exitiale bellum redintegrandum. Itaque Carolus quamvis Gallicum exercitum in Insubria deletum accepisset, tamen vigesima nona junii die Barchinone ante aram principem cathedralis ecclesiæ solemni jurejurando ad pactiones has servandas se obstrinxit. [1] Ita pu-

Clementis apud Gallum officiosa verba.

NOTÆ [1] EA quæ Annalista hic late prosequitur reformanda sunt ad historiam Bernardi Segni Florentini civis, tunc Florentiæ agentis, & rerum illarum, quarum Florentinus populus pars erat maxima, consortis. Narrat ille Julio mense convenisse principes Cameraci, fœdusque ibi conciliasse occultum non inter pontificem & imperatorem tantummodo sed & inter Cæsarem ipsum & Galliæ regem; quo fœdere jam stabilito *avez essendo seguita l' accordo*, sed nondum in Italia renunciato, Gallorum exercitus in Insubria fusus fugatusque est. Emendandus esset ergo Annalista qui eo prœlio jam inito fœdus compositum asserit. Verum si recta temporis supputatio habeatur cum Insubricum prœlium die XXI. junii commissum asserat Guicciardinus lib. 19. Cameracensem illum conventum diebus aliquot reipsa præcessit. Errat vero Annalista scribens pontificem firmato jam cum

blicæ paci muniti sunt aditus, cujus interpretem egit Clemens; mox enim Gallum Regem certiorem admonuit (a), ut inter ipsum & Carolum pacem componere episcopi Vasionensis opera studuisset, optanteque Cæsare ut illius conficiendæ vindex & interpres foret, ita cum ipso pepigisse, ut majori apud eum pro pace constituenda authoritate polleret; nec quidquam pollicitum, quod illi detrimentum afferret.

(a) Lib. brev. an. 1529. pag. 310.

Regi Christianissimo.

LXV. *Perlatum esse credimus ad serenitatem tuam, inivisse nos nuper confœderationem cum serenissimo Cæsare. Sic enim nobis en Hispania nunciatum est publicatam esse mandata ipsius Cæsaris nostram cum eo concordiam, quod & nos verum fatemur: sed ne primo statim auditu rei aliam recipiat interpretationem, quam debet, nos libenter & causam & finem ejusdem confœderationis tuæ serenitati explicabimus; perinde enim ac nobis convenit, tuæ serenitati paternum respectum & amorem gerimus, eamque de nostra erga se benivola & paterna voluntate recte sentire, sicuti potest, optamus. Nam cum nuper in Hispaniam misimus venerabilem fratrem episcopum Vasionensem nostræ domus magistrum, amplissima quidem ei mandata dedimus, pro pace universali inprimis petenda, atque tractanda: quod si id primo statim aditu fieri non posset, & idem Cæsar quod sæpius atque instanter antea fecerat, nostram amicitiam pro mutua securitate postularet: tum ipsi episcopo mandavimus, ut cum Dei nomine iniret id fœdus, ita tamen, ut nihil in eo nos astringeret, quod in alterius damnum perniciemque redundaret: qua nostra moderatione contentum fuisse Cæsarem lætanter accepimus; siquidem totius hujus nostri propositi finis, sicut testis nobis est Dominus, non alius fuit, hodieque est, quam ut per hoc fœdus ipsi Cæsari adjuncti plus authoritatis apud eum habere possimus ad concordiam ei suadendam: quod & res ipsa quantum in nobis erit docebit, ac si nos Deus misericors tot calamitatibus concussos consolari in hoc & prosperari dignabitur, liquido tuæ serenitati apparebit, nos non plus nostra quam tua causa hoc fœdus inivisse; idque serenitas tua sibi ut persuadeat, nostrumque animum ad commune bonum & dignitatem, tuorumque præcipue filiorum restitutionem esse directum existimet, illam plurimum in Domino exhortamur. Dat Romæ die* XVIII. *julii MDXXIX. pontificatus nostri anno* VI.

Expositum in percutienda pace consilium.

Significavit etiam Clemens Henrico Angliæ Regi a se percussum fœdus cum Cæsare eo consilio, ut viam publicæ paci aperiret, nec minus in ipsum, quam antea communes parentis affectus gesturum: tum etiam hortatus est, ut regiam operam pro publica pace conficienda conjungeret. (b) LXVI.

(b) Lib. brev. ann. 1529. pag. 311.

Clemens, &c. Tuæ serenitati nota esse volumus, utpote cui nostra omnia consilia & sciri & probari cupimus, præsertim tendentia ad pium finem communemque utilitatem, cui semper tua serenitas studuit, &, ut confidimus, studebit. Ergo nos nomine cum Cæsare, re autem ipsa non minus cum principibus cæteris fœderati erimus, quippe qui communes omnium parentes omnibus in commune consulere parati simus quantum in nostra erit situm potestate, tuæ vero præcipue serenitati, eo quo consuevimus amore semper alligati erimus: nec enim aliter possemus facere devincti veteri benivolentia mutuisque astricti beneficiis; eo etiam magis, quo ipsam tuam serenitatem nobiscum in eadem consilia universalis pacis & concordiæ incubituram nobiscum speramus, &c. Dat. Romæ XVIII. *julii MDXXIX. pontificatus nostri anno* VI.

Anglus ad concordiam provocatus.

Assensere pontificiis precibus & consiliis Francorum Anglorumque Reges: & quidem Henricum Anglum institutæ de concordia publica actionis promotorem fuisse, ac duos oratores episcopum Londinensem & Suffolcii ducem misisse Cameracum, refert Guicciardinus (c).

Ad pacem proni visi Reges.

(c) Guicciar. lib. 19. Paul. Jovius l. 26.

LXVII. Porro Franciscus Rex natorum suorum obsidum liberandorum desiderio, & adversis bellorum successibus perturbatus Ludovicæ matris opera cum Margareta Austriaca Caroli amita Cameraci in colloquium venit, pacisque leges ita pepigit, ut Cæsar de Burgundiæ ducatu, quem Franciscus in Hispano carcere spoponderat, petitionem remiserit: cumque de nonnullis Sequanorum terris tanta controversia esset, ut re infecta colloquium amputandum videretur, demum opera archiepiscopi Capuani redintegratum

Concordiæ leges præcipuæ.

NOTÆ cum imperatore fœdere authorem fuisse regi Galliæ ut ipse pariter cum imperatore conveniret. Eodem enim tempore eodemque in conventu Cameracensi fœdus Gallicum & pontificium coaluit, ut idem scriptor testatur histor. lib. III. Denique eodem Segni, & altero Florentino historico æquali Philippo Nerlio, ac denique Guicciardino testibus Capuanus episcopus a pontifice non ad Galliæ regem sed ad conventum Cameracensem ablegatus fuit, eoque potissimum agente, fœdus cum pontifice & imperatore compositum constat. MANSI

tum eſt, ac quinta auguſti die pax fuit promulgata iis legibus (*a*), ut regii filii in priſtinam libertatem reſtituerentur, cum duodecies centena ducalium nummorum millia Cæſari, cæſareo vero nomine Anglo Regi ducenta millia penderentur: ut Gallus Rex poſt ratum habitum hoc fœdus ſex hebdomadarum flexu urbes & arces, quas in Neapolitano regno, uti Barolum ſive quas in Inſubria tenebat, reſtitueret, & omni juri hereditario in Aſtenſem principatum cederet: ut Venetos ad Apuliæ urbes reſtituendas permoveret, detrectanteſque nummariis & militaribus ſubſidiis Cæſari collatis adigeret: ut ſupremo Belgii & Arrebati imperio, necnon juribus controverſis Tornaci & Atrebati ſe abdicaret; ut judiciaria acta in Carolum Borbonium confecta editaque aboleret, atque ipſius heredibus bona reſtitueret: ut ademptas belli cauſa terras ſecutis partes cæſareas redderet: ut provocationes ad monomachiam Cæſari delatam reſciſſæ cenſerentur; ac ne poſthac Gallus Rex Germanicis vel Italicis rebus ſe implicaret. Cæterum hac pace Clemens Pontifex tum Sabaudiæ dux ut imperii cliens comprehenſi ſunt: de Florentinis vero ac Venetis additum, ut quadrimeſtri flexu cum Cæſare paciſcerentur; nec quidquam aliud certi decerni paſſa eſt Margareta Auſtriaca, cum jam Cæſar de iis cum Pontifice ſtatuiſſet: de quo a Clemente, qui Ravennam Cerviamque a Venetis erat recuperaturus, & ad Florentinum principatum nepotes evecturus, Margaretæ Auſtriacæ hiſce literis (*b*) actæ ſunt gratiæ.

(*a*) *Guicc. l. 19. Belcar. l. 20. Ferron. l. 8. in Franc. I. & alii.*

Florentini & Veneti deſerti.

(*b*) *Lib. brev. an. 1529. p. 379.*

Dominæ Margaritæ.

LXVIII. *Tibi & ſereniſſimis tuis nepotibus acceptum referimus hoc beneficium redintegrationis noſtræ; non enim dubitare poſſumus quin quo ſtudio id decreviſti in conditionibus pacis, eodem ad effectum & executionem perduci cures: ac quamquam res ipſa omnem habet honeſtatem & juſtitiam, præſertim in his urbibus, quæ huic ſanctæ ſedi tanta indignitate & injuria ablatæ fuerant reddendis; tamen ob opportunitatem beneficii, & promptitudinem tuæ voluntatis non tamquam rem debitam ſed & prorſus ut beneficium accepimus: quod etiam gratius ſenſimus, quo beneficium univerſalis pacis redintegrationem noſtram nobis facit jucundiorem. Quamobrem agimus nos quidem nobilitati tuæ gratias quantas verbis poſſumus; verum multo majores in animo habemus & conſervamus, cupidi non ſolum referre, ſi quando acciderit, ut & Deum orantes ut pro nobis ipſe & tibi & tuis nepotibus retribuat, quos ſi quando antea ſingulari amore & paterna charitate ſumus complexi, nunc certe omni benivolentia, & affectu proſequimur, cum nobis & univerſæ Chriſtianitati tantum beneficium univerſalis pacis tribuerunt, te tantum bonum non ſolum procurante, ſed etiam perficiente: itaque merito & tibi & illis omnem felicitatem in terris & in cœlo optamus, &c. Dat. Romæ* XII. *auguſti MDXXIX. pontificatus noſtri anno* VI.

Margaretæ Auſtriacæ pacis interpreti actæ gratiæ.

LXIX. Hujus fœderis inter Carolom V. & Franciſcum redintegrati authorem fuiſſe Mercurinum Gattinariam tradunt (*c*). Is principem locum inter cæſareos ſenatores tenebat; cumque videret Cæſarem a pacis conſiliis abhorrere, quod de Burgundiæ ducatus petitinne diſceptata tandiu armis, ac Matriti a Gallo antea conceſſa nihil vellet remittere, illum libere admonuit non modo ducatum non comparaturum, ſed etiam comitatum Burgundiæ amiſſurum, cum Sequani belli calamitatibus preſſi ad Gallum ſpectarent. Et quidem in eo comitatu plures arces a Gallis occupatas ſuperius ex Guicciardino indicatum eſt. Porro Mercurinum Gattinariam cæſarei ſcrinii præfectum ita ad Cæſarem locutum narrat prædictus Ferronius (*d*): *Fidele conſilium niſi dederim, & teipſum Cæſar decipio, & meipſum indignum tali magiſtratu aſtringam notæ ſempiternæ. Video te abhorrere a pace; at Sequani tui jam queruntur, exhauſtos ſeſe tributis: Hiſpani ingemiſcunt ad collationem: Italia prope direpta. Hybreas olim Aſiæ, cum Marcus Antonius duplicaret tributa: Si potes, ait M. Antoni duplex tributum uno anno exigere, id quoque æquiſſimum fuerit te poſſe, ac ſi poſſis Aſiæ impertiri duplices, ut uno anno æſtates, duplices quoque autumnos illa habeat: talentorum multa millia Aſia pendidit, quæ ſi non accepiſti, exigito a quæſtoribus tuis, qui acceperunt: ſin cum expenſa tibi fuerint, jam profuſa evolarint, equid cauſæ eſt quin tot pecuniis exhauſti perierimus? Valentinianum Cæſarem narrat Ambroſius ſacer author, ſi quid hoc ad rem pertinet, cum admoneretur nova indiceret vectigalia provinciis, hæc reſpondiſſe: Præterita nequeunt ſolvere, nova quo pacto ſuſtinebunt? An tantum honoris mihi ideo delatum, ut quo jure qua injuria unus ego fiſco tuo locupletando ſtuderem? unus ego diripiendos tibi Sequanos tuos, vexandas omnium fortunas conſulerem? certe jam expilati ſunt, jam negant fortunas ſuas talibus, tamque crebris indictionibus ſatis eſſe.* Et infra: *Itaque ſi me audis vel minus juſtam pacem æquiſſimo bello præ-*

(*c*) *Ferron. l. 8. in Franc. I.*

(*d*) *Lib. 8.* Datum a Gattinaria conſilium Carolo V.

Ornatur cardinalatu ob præclaram operam.

(a) Lib. brev. ann. 1529. p. 353.
(b) Ib. p. 349.

præferes. Hæc apud Ferronium Gattinaria, quem Pontifex ob egregiam navatam publicæ paci operam cardinalitia purpura ornavit; de quo ad Cæsarem, (a) tum ad Alexandrum episcopum Ostiensem, Franciscum S. Crucis presbyterum, & Hippolytum S. Praxedis diaconum Cardinales, quos ad excipiendum Cæsarem legatos decreverat, extant datæ XXVIII. augusti die literæ (b).

LXX. Applicuerat post longos & molestos circuitus Genuam XII. ejusdem mensis augusti Cæsar subvectus classe, cui mille cataphractos equites & novem millia peditum ipsum imposuisse refert Guicciardinus (c), extantque de illius adventu, qui Italiæ pacem, levamen Ecclesiæ, & universo Christiano imperio quietem allaturus esset, Clementis literæ (d), e quibus hæc decerpsi: *Cum primum ex dilecto filio Ludovico de Flandria, domino de Prato, camerario & consiliario tuo, a te ad nos misso intelleximus serenitatem tuam in fine mensis proxime præteriti eu Barchinone soluturam, iterque in Italiam arrepturam fore; nos id tuæ serenitati & universæ Christianitati felix faustumque deprecantes, pro more vetusto & nostra etiam in te benevolentia tres legatos S. R. E. Cardinales de fratrum nostrorum consilio ad eandem tuam serenitatem duximus destinandos, qui eam & excipiant honorifice, & officiose, ut moris est, deducant. Dat. Romæ* III. *augusti MDXXIX. pontificatus nostri anno* VI.

(c) Guicc. lib. 19. Vincent. Blasch. l. 4. c. 1. Biz. l. 20.
(d) Lib. brev. an. 1529. p. 378.

Pont. ad Carol. V. lit. ut in Italiam veniat.

LXXI. Nec suæ spes Pontificem fefellere: quamvis enim Ferdinandus Turcico pressus bello opem a fratre Cæsare posceret, (e) ad componendas Italiæ res maluit incumbere. Erant eæ perturbatissimæ, ut scribit Hieronymus (f) Niger ad Jacobum Sadoletum: *Is*, inquit, *est rerum status atque ea totius Italiæ calamitas, ut nullus sit angulus in quo non aut hostes sæviant aut tyranni dominentur*. Et infra: *Cum ad te proficisci statuissem, cognovi mare Ligusticum hostili classe, cisalpinam omnem Galliam Hispanorum præsidiis teneri, omnes denique aditus adeo armis occupatos interclusosque esse, ne Dædalus quidem, quod ajunt poetæ, tuto istuc advolare potuisset, &c. Romæ* XV. *kal. aprilis MDXXIX.* Licet vero Neapolitanæ res Cameracensi fœdere pacatæ fuerint, in Etruria tamen atrox bellum ortum est, cum Florentini asserere suæ reipublicæ libertatem contra Pontificem & Cæsarem fœdere junctos Mediceis ipsos subiicere meditantes decrevissent. Appulso quidem Genuam Carolo oratores misere, ut cum ipsos fœdus sancirent nulla Pontificis ac Mediceorum facta mentione: sed repulsam passi sunt, Mercurino Cardinali Gattinaria, de quo paulo ante memoravi, respondente ipsos ob Gallicæ factionis partes susceptas adversus Cæsarem libertatis jus amisisse, Cæsaremque de iis pro sua voluntate statuere posse: cæterum admoniti sunt ut cum Clemente lites suas componerent. Exercuerant illi in Mediceos ac Pontificem ipsum acerbissima odia; non modo enim in publica rerum pontificiarum clade Mediceos Florentia dispulerant, sed etiam Catharinam Pontificis neptem inclusam monasterio per vim retinuerant: Mediceæ familiæ insignia eraserant, prædia opesque fisco addixerant, tum more Lutherano sacra diripere cœperant; verum Caponium reipublicæ dictatorem summo magistratu deturbarant, quod cum Pontifice Mediceos non in pristinum imperium, sed in commune civitatis jus restituere, & jus ecclesiasticum asserere cupiente pacisci deprehensus esset ex hisce literis (g).

(e) Clem. lib. brev. p. 497.
(f) Sadol. l. 8. pag. 323.

Infelix in hoc bello Italorum conditio.

Florentini pacisci volunt cum Cæsare.

Dimissi ut paciscantur cum Clemente.

Oppressi ab his erant Medicei.

(g) Ext. apud Paul. Jov. l. 27.

LXXII. *Scis ex arcano me agere cum gravi illo, quem nosti homine maximeque familiari Pontificis. Is mihi retulit, Clementem satis prospere & firmiter convalescentem eo esse animi decreto, ut se honesta conditione cum civitate conciliet, & belli consilia penitus abiiciat; neque ægerrime sit laturus, quod populus perpetuo rempublicam administret, & parta libertatis jura tueatur, modo per æquas conditiones civili more propinquorum suorum ratio apud magistratus habeatur*. Defendisse causam egregie Caponium refert Jovius; ideo pro Florentinæ reipublicæ salute cum Clemente pacisci voluisse, ne ille Florentinorum cum Gallo fœdere offensus ad cæsareas partes se conferret, a quo publica libertas everti posset; nec nisi justa postulata a Pontifice proposita fuisse: ob restituta Mediceis bona, civitati justa vectigalia non defutura: inepte derasos sepulcrales titulos Cosmæ Medicei, dejectaque gentilitia insignia, cum illius gloria in hominum mentibus vivat nunquam intermoritura.

Caponius in jus vocatus a Florentinis.

LXXIII. Hæc & plura alia cum pro sui excusatione vel commendatione egregii facti recensuisset Caponius, atque omnium prope sententiis absolutus esset; postea tamen magistratu dejectus est a Florentinis odio in Mediceorum nomen flagrantibus, ut amœnissimas eorum villas incenderint, corruptis omnium pene ordinum voluntatibus: *Non deessent*, inquit Jovius, *quod maxime impium & contumeliosum putabatur, qui eum nempe Pontificem sine ulla honoris aut sanctitatis præfa-*

Magistratu summo pulsus.

Digitized by Google

Gravissimis opprobriis appetitus Clemens a Florentinis.

fatione nominare, Clementemque nudo nomine appellare, & tanquam spurium, neque ideo rite Pontificem creatum dicere consuessent. Deformata dein magis est Florentinæ reipublicæ facies; nam Carduccius ad magistratum evectus, homo temerarius, ex Lutheranæ impietatis, quæ sacra quæque expilationi exponebat, institutis, templorum, sacerdotum, & pauperum publicas opes invasit; *Edicto*, ait Paulus Jovius, *inusitato &, si religionem spectes & testamenta piorum animorum æstimetur, maxime nefario, xenodochiorum hospitaliumque domorum, & templorum præsidia confiscanda venundandaque proposuerat, &, non comparentibus emptoribus, ea locupletibus sub pœna majestatis coemenda addixerat: quæ impotenter decreta cum certa labe privatorum fortunas ad excidium redigebat.* Et infra: *In eandem quoque sententiam paulo ante Carduccius, cum esset decemvir, mentionem primus intulerat, cum de cogenda pecunia ageret, ut donaria templis religiosissime dicata tollerentur, quod ea non tam ad ornamentum pacis, quam ad belli subsidia collata existimari debere magnifice prædicaret; otiosas scilicet opes, & nihil profuturas ad salutem patriæ impendi transferrique debere, sicuti charitate patriæ ducti boni cives, si salus publica quæreretur, posthabendas judicarent. Cum de his Carduccii imperiis nonnulli cives mœsto liberoque sermone in corona differerent, quod minime prætermittendum videtur, Antonius Albertus vir honestissimus & perurbanus non infacete dixit: Non est, optimi cives, quod quidquam a dictatore commodius & mitius expectetis; nam postquam decoctori rempublicam commisimus, necesse futurum esse provideo, ut nos omnes cum ipsa republica decoquamus. Sed tum cum hostes longe ab urbe abessent, neque adhuc appropinquantis belli incommoda sentirentur, de ea re a Carduccio decretum fieri non potuit, quod nondum aut certa, aut propinqua advenisset necessitas, ut opus esset civitatem infamis sacrilegii flagitio contaminare, cum multo maxima offensione Pontificis, quod nisi ex ejus authoritate rite tolli posse viderentur, quandoquidem ea donaria extra profani juris vim jam sacra essent, ob idque præsertim, quod Leonis fratris memoria, qui ea ornamenta ad cultum altarium pia liberalitate contulisset, gravissime læderetur. Ita tamen ejus rapinæ spes malis civibus illata est, ut id scelus Carduccii successori patrandum relinqueretur.* Hactenus Paulus Jovius de Florentinis, in quos Pontifex tot injuriis lacessitus cæsareum exercitum, suppeditato stipendio, concitavit (*a*).

Præcipui magistratus Lutherana politia infecti.

(*a*) *Guic. l.19. Paulus Jovius l.27.*

LXXIV. Perusium receptum a Pontif.

Pellexerant illi ad defectionem Perusium, ac suis copiis communierant: itaque primo bellum illi civitati illatum est, primoque impetu Hispella ad deditionem coacta; in quo prælio Joannes Dorbinus (*b*) summæ apud Hispanos post Vastium existimationis, qui in occupanda urbe Roma cædibus crudelissime erat grassatus, ac Borbonio & Hugoni Moncatæ tertius dux adjunctus urbem vastarat, crassioris sclopeti glande vulneratus paucos post dies obiit: tum mota castra ad urbem apposita sunt, ac demum post varia de concordia cum Malatesta Baliono habita colloquia, quæ Cardinalis (*c*) de Monte & Ennius (*d*) episcopus Verulanus jussu pontificio habuerunt, deditione XII. septembris die Perusium receptum est. Inde in agrum Florentinum cæsareæ copiæ ductæ a Philiberto Aurasiaco duce, in cujus fidem ac potestatem Aretium & Cortona venerunt. Cum autem tardius signa movisset, Florentini, quos Clemens mox imminentis excidii terrore perculsos sese pontificiis voluntatibus submissuros putaverat, ad tuendam libertatem animos obfirmarunt (*e*), quod sperarent Cæsarem ob Solimanni in Austriam irruptionem, in Germaniam abjecta rerum Italicarum cura provolaturum. Ita cruento exorto bello Etruria rapinis & cædibus completa est: inter quæ Carolus cum Genua Placentiam se contulisset, adventanti tres Cardinales legati occurrerunt, ut pontificiæ ditionis fines ingressum sacramento adigerent, ipsum nihil unquam de pontificio jure libertateque detracturum: *Ea autem jurisjurandi formula*, inquit Paulus Jovius (*f*), *verbis rite conceptis ex sacris cerimoniarum libris petebatur.* Inserta jam an-

(*b*) *Paul. Jov. l. 27.*

(*c*) *Clem. lib. brev. p.380.*

(*d*) *Pag. 325.*

Aretium & Cortona deditionem faciunt.

(*e*) *Guicc. l.19.*

Florentini ad bellum obfirmati.

(*f*) *Paul. Jov. l. 27.*

NOTÆ [1] VEra hic Jovius apud Annalistam narrat; nisi forte exaggeratum sit aliquid in iis quæ de sacrorum Templorum expilatione a Florentinis commemorat; cum testibus Florentinis historicis, Segnio & Nerlio, latifundia tantummodo & annui provectus ecclesiarum, locorum piorum & cœnobiorum venum exposita fuerint. De ornamentis vero ecclesiarum sacrisque donariis direptis atque distractis ne verbum quidem apud illos. His vero historicis major adhibenda est fides, quam Jovio historico, ut in rebus aliis parum sincero, ita & cum Florentinas res tractat mendacissimo, ut Segnius his verbis lib. VIII. pag. 182. testatur: *Il Vescovo Giovio se negl' altri fatti di Firenze avesse scritto così fedelmente, non si sarebbe tanto discostato dal vero, quanto ha fatto nello scriver le cose de' Fiorentini.* MANSI

ante ea formula nostris annalibus fuit, ex qua Reges Romanorum jurare consuevisse vidimus. Cum vero de colloquio inter Pontificem & Cæsarem faciendo pro Italica pace redintegranda actum esset, ac disceptatum, num Pontifex Cæsarem, an Cæsar Pontificem adiret, constitutum est, ut refert Franciscus Guicciardinus (*a*), ut Pontifex Bononiam se conferret, illumque Carolus, ut gradu honoris augustiorem conveniret. Discessurus itaque ex urbe Clemens, cum se mortalem nosset, ut incertos dissensionum in creando successore, si quid ipsi humanitus accideret, eventus discuteret, sanxit hoc diplomate (*b*) quo in loco Cardinales ad ferenda libera suffragia pro renuntiando Pontifice conventuri essent.

(*a*) *Guicc. l.19.* Bononiam se confert Clemens.

(*b*) *Bull. in Clem. VII. const. 26.*

Ad futuram rei memoriam.

LXXV. Expositæ profectionis causæ. *Cum charissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum & Hispaniarum Rex catholicus in Imperatorem electus intellexisset Turcarum tyrannum potentissimo exercitu ad denuo regnum Hungariæ invadendum & occupandum venire, cognoscensque propterea non solum regnum, sed etiam totam rempublicam Christianam in maximo versari discrimine, & desiderans Ferdinando Regi Hungariæ fratri suo dulcissimo, ipsique reipublicæ Christianæ opem ferre, prout ad ejus officium, cum advocatus Ecclesiæ existat, pertinere cognoscebat; omnibus suis regnis dimissis quamprimum ad Italiam venit, offerens pacem illam, quam Jesus Christus in cælum ascendens suis reliquit discipulis, Regibus & principibus Christianis ac Italiæ potentatibus, sine qua eidem Turcarum tyranno resisti non posse cognoscebat: & pro hujusmodi universali pace facilius componenda, nuper nobis suis literis significavit, plurimum expedire, ut in civitate nostra Bononiæ, qua celerius fieri posset, insimul conveniremus, ut totam Italiam tandem a tot calamitatibus liberaremus, illique pacem daremus, ut illa placata illius potentatus ac barones unitis animis & viribus non solum dicto Turcarum tyranno resisti, sed ipse cum toto ejus exercitu profligari possit.*

LXXVI. *Nos ejus pium & honestum desiderium plurimum in Domino commendantes, etsi ex gravi infirmitate, qua tot mensibus detenti fuimus, convaluerimus, tamen pristinas corporis vires adhuc non recuperavimus; occasionem tamen rei bene gerendæ, & tam necessarii boni omittere nolentes, cognoscentes ad officium nostrum pertinere pro salute gregis dominici nobis commissi periculo vitæ nos exponere, & ad civitatem ipsam Bononiam, omni celeritate, & mora cessante, nos conferre, in alma tamen urbe nostra causarum & literarum apostolicarum audientiam relinquentes, ac relinquere declarantes ad effectum, ut si ante reditum nostrum ad urbem ipsam nos ab hac luce migrare contingeret, in ipsa urbe, in qua audientiam memoratam relinquimus, & non in civitate Bononiæ, seu in alio loco, in quo tempore obitus nostri cum nostra curia resideremus, electio Romani Pontificis fieri debeat, nisi ipsa urbs tunc interdicta vel contra ecclesiam Romanam in manifesta rebellione persisteret, seu de impressione dubitaretur, sicut alias ex causis tunc expressis proximis annis circa electionem Pontificis in eventum obitus nostri, ita & nunc etiam providere desideramus & intendimus.*

LXXVII Decernit si quid ipsi humanitus contingat. *Habita igitur super his cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus matura deliberatione, & diligenti examine, & de eorundem consilio & unanimi consensu; causarum & literarum apostolicarum audientiam in ipsa urbe post nostrum ab ea discessum remanere ad effectum ut si ante reditum nostrum ad ipsam urbem nos ab hac luce migrare contingeret, ibi, & non alibi ubi nos mors contingat, electionem Romani Pontificis celebrari debere, nisi urbs ipsa tunc interdicto subjaceret, vel esset aperte rebellis, aut inibi de impressione dubitaretur, ut præfertur: super quo majoris partis Cardinalium tunc ibidem existentium decisions stabitur; & tunc in civitate Castellana, seu Urbevetana seu Perusina, servato scripturæ hujusmodi ordine fieri debere, dummodo illæ ecclesiastico interdicto subiectæ, seu rebelles non fuerint, ut præfertur. Ac per felicis recordationis Alexandrum III.* Licet de evitanda; *& Gregorium X. in Lugdunensi:* Ubi periculum; & : Ne Romani, incipientes; *per Clementem V. Romanos Pontifices prædecessores nostros in Viennensi concilio circa electionem eandem hactenus editas constitutiones, & alias extravagantes in omnibus in eis contentis servari & in suo robore permanere debere volumus atque decernimus. Nos enim electionem alibi contra præsentium tenorem per eosdem Cardinales factam nullam & irritam fore, ipsasque cardinales ad aliam * benedictionem Romani Pontificis servata earundem præsentium literarum forma procedere debere, & per eos contra præmissa nullatenus dispensari posse etiam decernimus. Nulli ergo, &c. Dat. Romæ apud S. Petrum anno incarnationis dominicæ MDXXIX. pridie nonas octobris pontificatus nostri anno VI.*

* electionem.

Proximo die urbe egressus est, ut constat ex ejus itineris diario quod accuratissime etsi rudi stylo a magistro rituum LXXVIII.

tum

(a) MS. arch. vat. biblioth. Card. Barber. signat. n. 1105. p. 28.

Pontificii itineris descriptio.

tum conscriptum (a) nos afferimus : *Anno a nativitate Domini MDXXIX. indictione secunda die vero jovis* VII. *mensis octobris pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri domini Clementis divina providentia Papæ VII. anno* VI. *Itinerarium præfati sanctissimi domini nostri Clementis Papæ VII. ex urbe versus Bononiam ad coronandum serenissimum Carolum electum Imperatorem, & ibi cum eo multa conclusuri tum de rebus Italiæ, tum externis etiam contra Turcas & infideles.*

LXXIX. Pergit deinde author narrare, ut præeunte Eucharistiæ sacramento equæ phaleratæ imposito, atque Nepesino, Tyburtino, & Cortonensi episcopis, necnon sacelli pontificii præfecto cum aliis administris illud religioso cultu concomitantibus, Clemens Bononiam se contulerit, quam sexdecim Cardinalibus stipatus ingressus est; cum nobilitas omnis Bononiensis lectissima obviam illi venerabunda sese effudisset, & magistratus claves urbis eidem obtulissent : tum suffraganeus episcopus linteato clero succinctus Christi e cruce pendentis signum exosculandum in porta porrexisset : tum ordinem pompæ ita describit.

LXXX. Delata Eucharistia.

Processit Subdiaconus apostolicus cum cruce cum duobus magistris ostiariis a lateribus ejusdem, tum unus clericus cum lanterna & in ea candela accensa, equus phaleratus cum tintinnabulo & capsula Sacramenti desuper sub baldacchino albo per cives & nobiles Bononienses delato, circum circa XXIV. *beneficiati S. Petri cum* XXIV. *intortiliis albis accensis : inde reverendus dominus sacrista cum sua fezula, & successive Cardinales reverendissimi diaconi, presbyteri, & episcopi in suis cappis; tum Pontifex delatus in sella ab illius cubiculariis & parafrenariis; & super baldachinum per confalonerium justitiæ & Antianos Bononienses & successive per alios quadraginta regiminis & nobiles illius civitatis usque ad ecclesiam prædictam S. Petri. Strata erat ornata, & omnes cives ante domos suas cum variis paramentis, mulieresque spectantes, turba magna, quam nemo dinumerare poterat. Sic procedentes venimus usque ad ecclesiam S. Petri in porta : ibi episcopus suffraganeus habens crucem in manu porrexit illam reverendissimo domino Cardinali, qui illam Papæ osculandam genuflexo super tapete in limina portæ extensum cum cussino desuper. Inde idem Cardinalis porrexit aspersorium aquæ benedictæ, & Pontifex se aqua aspersit, & inde cæteros alios Cardinales, & astantes : tum naviculam incensi ex qua Papa incensum in thuribulum per unum ex acolytis apertum & porrectum imposuit : quod thuribulum accipiens præfatus Cibo Cardinalis ter illud ducendo incensavit Pontificem stantem cum pluviali & mithra. Quibus expeditis Pontifex ingressus est ecclesiam præcedentibus cruce & Cardinalibus. Suffraganeus cum canonicis & clero intonaverunt :* Te Deum laudamus; *cantando versus altare majus ante quos superfaldistorio ibi præparato genuflexus oravit. Suffraganeus per me instructus in cornu epistolæ habens librum ante se, & aliquantulum versus Pontificem cantavit versiculos & orationem infrascriptam, qui in libro pontificali sunt extenti. Quibus finitis, me annuente, Pontifex surgens ad medium altaris osculatus est illud; inde benedixit solemniter populum cantando :* Sit nomen Domini benedictum; *& reliqua, ut moris est : tum dedit indulgentiam plenariam, quam publicavit reverendissimus Cardinalis Cibo.*

Die veneris XXIX. *octobris (b) fuit concistorium secretum*, & infra : *quia in concistorio intendebat proponere & deliberare de coronatione Imperatoris, de modo & forma & qualiter & quomodo, & quando omnia deberent fieri. Sic expectavi finem concistorii : quo peracto Papa remisit me ad sex Cardinales, quibus injunxerat onus & providentiam dirigendi & præparandi coronationes Imperatoris, & necessaria ad tales actus & cerimonias, videlicet reverendissimum dominum Petrum Cardinalem Anconitanum, reverendissimum dominum Joannem Cardinalem Senensem, Sabinensem & Albanensem episcopos, reverendissimos Hyporegiensem & Vincentinum Neapolitanum Cardinales presbyteros reverendissimos Cibo & de Trivultio diaconos Cardinales : sic duos e quolibet ordine Cardinalium deputatos.* Nonnullisque interjectis : *Et quia adverteram Pontificem, quod nondum exhibitum fuerat decretum electionis Imperatoris, prout requirebatur, & quia coronatio fienda extra Romam an requiratur aliud decretum seu declaratio, ut gesta valeant; respondit quod post coronationem idem fieret per bullam declaratoriam, ac si omnia facta & gesta fuissent Romæ, sicque fuisse in concistorio determinatum. Item in eodem concistorio fuit ordinatum quod missa solemnis de Spiritu Sancto celebraretur pro actione gratiarum ad Deum, ac lætitia populi Christiani contra Turcas, qui se dimoverant ab obsidione civitatis Viennensis, & retraxerant se per ducenta milliaria, quam celebraret reverendissimus Cardinalis Hyporegiensis in S. Petronio die dominica proxima. Die igitur dominica ultima octobris fuit celebrata* LXXXI.

(b) Ib. p. 39.

Decreti Cardd. pro ritibus coronationis.

Actæ gratiæ numini pro Turcarum ex Vienna recessu.

missa in S. Petronio in laudem Dei & gratiarum actiones, & pro lætitia Christianorum ut supra, per reverendissimum Cardinalem Hyporegiensem : Papa in paramentis rubeis pretiosis, Cardinalibus in rubeis cappis præsentibus, ut moris est, delatus in sede. In fine. Te Deum laudamus, &c.

LXXXII (a) Ib. p. 41. *Die martis secunda novembris (a) venit novum quod Serenissimus Carolus electus Imperator jam venerat Castel Francum oppidum Bononiæ distans a civitate per xv. milliaria. Suggestum erigi fecimus super plateam scalarum ecclesiæ S. Petronii in platea magna civitatis illud adhærendo parieti ecclesiæ ubi solium Papæ dispositum per tres gradus, & ibi sedes Pontificis, indeque per longum versus gradum scalarum & plateam respiciendo quadraturam in modum consistorii publici præordinavimus cum sedilibus Cardinalium, ut moris est.* Et post alia : *Die jovis (b) habito nunrio quod Imperator discesserat eu Castel Franco, Cardinales fere omnes extra portam S. Felicis fere per medium milliare prope viam ad Monasterium Carthusiense se firmarunt. Ut primum viderunt Cæsarem appropinquantem moverunt se collegialiter, & detectis capitibus hinc inde reverendissimus Cardinalis Farnesius uti decanus fecit verba tam nomine Pontificis, quam totius collegii : inde brevi responso accepto receperunt Cæsarem medium inter se & Cardinalem Anconitanum & continuarunt iter versus dictum monasterium. Tum Cæsar ad monasterium ad loca præparata, Cardinales vero & alii in civitatem reversi.*

(b) Pag. 43.

Ut Cæsar exceptus sit a Cardinal.

LXXXIII. (c) Pag. 45. *Die veneris v. novembris (c) serenissimus Imperator superveniens ingressus est civitatem Bononiensem hoc ordine, præcedentibus nobilibus & proceribus Bononiensibus & præordinatis, turma magna equitum armatorum sicut antiguardia intrarunt; currus inde xx. seu xxv. artellariæ : tum archibuserii & pedites ultra duo millia. Post hos alia turma equitum armatorum, pagii deinde Cæsaris cum equis suis phaleratis, cum armis & insigniis suis. Succedebant multi nobiles & proceres armati & pulchre muniti & ornati. Hos sequebatur magna multitudo equitum & magnorum principum ante Cæsarem : inde princeps ensis, quem nudum deferebat ante Cæsarem. Post hunc immediate Cæsar procedebat solus armatus super equo albo phalerato. Post Cæsarem erant & alii duces, marchiones, principes & proceres sine armis : successive prælati & alii consiliarii Cæsaris togati. Cæsar in porta crucem sibi per suffraganeum episcopi Bononiensis porrectam sedens super equo osculatus est. Excusavit se cum esset armatus non commode posse descendere. Tum ab eodem incensatus, me ibi existente & instruente prælatum incensantem. Tum clerus cantando :* Ecce mitto angelum meum, &c. *Processit Cæsar sub baldachino. Pars antianorum ad baldachinum, pars ad frænum aqui Imperatoris ducendo illum per aliquos passus : confalonerius justitiæ & rector studii Bononiensis ante portitorem ensis Cæsaris, & ego una cum illis, tum mazerii Imperatoris cum eorum matiis a lateribus per alas procedebant : inde princeps deferens ensem nudum immediate ante Cæsarem a lateribus baldachini, doctores Bononienses collegialiter cum suis mantellis longioribus cum pellibus de vario circum colla protensa, & ante eos multi nobiles Bononienses pedites cum maximo plausu & vociferationa omnium, & per vias a turbis civium & mulierum, juvenum, senum, & puerorum clamantium & dicentium, altissimis vocibus :* Cæsar Cæsar; Imperium imperium; *sic continuantium usque in plateam magnam civitatis. Thesaurarius seu dispensator pecuniarum ante me parum procedendo pecunias in auro & argento jaciebat ad populum & turbas populi. Post Cæsarem erant magni duces, marchiones, comites, & proceres, necnon prælati ejusdem sequentes ordine solito. Inde consiliarii & secretarii Cæsaris & togati. Sic cum maxima pompa & lætitia venit per viam turris asinorum, & ab ea declinando per clavaturas in plateam magnam; in cuius introitu confalonerius justitiæ & ractor studii descendentes duxerunt equum Cæsaris usque ad scalas, & ab equo descendente Imperatore tenuerunt staffas.*

Cæsarei in Bononiæ urbem ingressus descriptio.

In platea erant milites equestres & pedites Cæsaris, multitudo populi & curialium. Cæsar super scalas & gradus ascendens, me præcedente venit ad suggestum ubi Papa & Cardinales erant expectantes & sedentes in primo ingressu quadraturæ versus faciem Pontificis. Electus Imperator genuflexit; tum ad gradus solii, inde ad pedes Pontificis, genuflexus ast & osculatus est pedem, successive manum, & sublevatus ab ipsomet Papa ad osculum faciei receptus. Habuit adhuc genuflexus nonnulla verba congratulatoria & reingrativa ad invicem cum Papa. Refert Paulus Jovius (d) illa ita fuisse concepta : *Ad Pontificis pedes flexu genu provolutus, ac mox dextra læti arridentisque Pontificis erectus ad osculum Hispanica oratione :* Veni, *inquit*, sanctissime pater, ad pedes tuos, quod summo voto semper expetivi, ut fessis Christianæ reipublicæ rebus communi consilio succurramus. Oro Deum opti-

LXXXIV. Quo ritu Cæsar Pontificem sit veneratus.

(d) Paul. Jov. l. 27.

Ejusdem supplex oratio.

optimum maximum, qui me hujus voti compotem fecit, ut nostris consiliis adsit, atque hic adventus meus Christianis omnibus sit salutaris. *Tum Pontifex*: Certe hoc ipso congressu, inquit, sicuti Deus immortalis & sancti cœlites certissimi sunt testes, mihi nihil unquam fuit antiquius: & jam superis gratias ago, quod te videam prospere atque feliciter mari terraque perductum, resque eo deductas intuear, ut te authore de concordia omnium & solemni pace minime desperemus. *Obtulit subinde Cæsar auri signati circiter libras decem*. De quo munere Pontifici oblato hæc tradit sacrorum rituum magister: *Unus interim ex suis nobilibus habens sacculum auri medium posuit ante pedes Papæ & gubernator curiæ episcopus Leodiensis illum recepit, & tradidit uni ex camerariis Papæ. Cæsar autem ad dextram Pontificis stans colloquendo continue cum Papa quamplures principes, & proceres, ac prælati Cæsaris osculati sunt pedem Pontificis Cæsare loquente cum Papa & sibi nominante unumquemque illorum osculantium pedem. Deinde Papa & Cæsar a sinistris, quem Papa manu semper tenuit, simul descenderunt versus portam ecclesiæ S. Petronii. Tunc Papa dimisit Cæsarem, ut iret in ecclesiam veneraturus Deum & gratias annuens: & Papa in sede delatus est ad palatium, præcedentibus cruce & Cardinalibus: Cæsar vero intravit ecclesiam associatus a reverendissimis dominis Ravennatensi, & Neapolitano Cardinalibus presbyteris ac Rodulpho & de Trivultio Cardinalibus diaconibus,*

Decantatæ laudes nomini.

præcedentibus cantoribus intonantibus antiphonam: Ecce mitto angelum; *& inde*: Te Deum laudamus. *Ad altare majus in faldistorio præparato genuflexus oravit, inde osculatus est altare, reversus sic associatus in palatium ad mansiones sibi paratas.*

LXXXV. Addit idem rituum magister marchionem Mantuanum xx. novembris die Bononiam ingressum, atque a pontificia & cæsarea familiis honorifice exceptum; tum ducem Mediolani certa componendarum cum Cæsare, interprete Pontifice rerum spe confirmatum accessisse: *Die lunæ* XXII. *novembris* (a) *illustrissimus dominus Franciscus Sfortia dux Mediolanensis venit secrete* [*intrando noluit sibi exhiberi honorem neque pompam*] *affidatus per literas Papæ, jam rebus suis apud Imperatorem dispositis, cum multis nobilibus*. Et infra: *Dux vix sustinebatur pedibus cum baculo in manu genuflexus voluit omnino osculari pedes Pontificis etiam recusantis hoc propter infirmitatem & impotentiam præfati ducis: & jussus a Papa noluit sedere, sed stans cum baculo secrete locutus est cum Pontifice submissa voce. Deinde vertens se ad præfatos Cardinales, me sic annuente, illos ad invicem amplexi sunt & osculati.*

(a) Id. mſ. p. 54.

Dux Mediol. Pontificem adit.

LXXXVI. Quod ad fœdus inter Cæsarem & ducem Mediolanensem attinet; refert Guicciardinus (b), adductas fuisse in extremum pene discrimen Sfortiæ res, cum Antonius Leva Ticinum jam ante expugnasset: verum quamquam idem Antonius conficiendum bellum suaderet, ac de transfundendo eo principatu in Alexandrum Mediceum ageretur, Pontificem non assensisse, ac demum perfecisse, ut Sfortia accesserit ad Cæsarem fide publica accepta, quam ipse coram illo projecit, professus sola sua innocentia tueri se velle adversus eos, qui perfidiæ ipsum falso insimulaverant: demum Carolus clementia usus omnem controversiam sustulit, supplicemque ut victor & triumphator recepit in gratiam, tabulisque augustalibus rite confectis universum Mediolanensem principatum, pro quo tanta contentione, tanta præliorum varietate, tot annis bellum gesserat, in illum contulit, imperata ei quadringentorum millium nummum pensione, & annuo alio quinquaginta millium ad decennium vectigali imposito; Mediolanensem vero arcem necnon Comum in annum retinuit. Obstupuere multi restitutam ita a Cæsare Insubriam: sed Germanicarum rerum miserum statum, Ferdinandi fratris assiduas preces, cum Solimannus Vienna discessurus jurejurando minitatus esset validioribus copiis instructis se reversurum, necnon pontificis, qui Mediceos Florentiam reducere cupiebat, hortationes ad id ipsum impulisse memorat Guicciardinus, ut ita rebus Italiæ compositis, susceptaque augustali corona, ad Germanicas administrandas expeditior foret: quibus consentanea tradit Jovius (c) hisce verbis: *Ad quam quidem rem singulare Pontificis studium ac insignis authoritas momenti plurimum afferebat, iis consiliis approbandis, quæ honesta, tuta, decora, atque usu omnibus commoda censerentur; nemo enim eo gravius atque prudentius de magnis rebus disputare, & diversas sententiarum opiniones acutius ponderare confutareque didicerat. Addebant dictis fidem, utriusque fortunæ facta pericula, & quæ Christianos animos perstringit illa inveterata religionis opinio; & ea quoque erat promissæ barbæ intempestiva & veneranda canities, ut apud Cæsarem cuncta pie & graviter æstimantem, & carceris & tot cladium memoriam facile renovaret. Sed*

(b) Guicc. l. 19. Paul. Jov. l. 27.

Receptus a Cæsare in gratiam.

Quibus legibus beneficiatium ducatum acceperit.

(c) Jov. l. 27.

tanta erat altitudo judicii Cæsaris, tanta moderatissimi ejus animi religio, & tantum denique pacis & concordiæ studium, ut nihil regali fastigio dignius atque præstantius existimaret, quam omnia consilia ad verum decus, ad solidam pietatem, & ad animi magnitudinem revocare, ut arma in Turcas adeo inter nos impie fœdeque tractata verterentur, quippe qui non adumbratam, sed veram & vividam non fortunæ adminiculis quæsitam, sed a fonte ipso propriæ virtutis profluentem gloriam sectaretur. Itaque Solimanno Turcarum Imperatore jam e Viennæ Noricæ mœnibus cum strage ignominiaque depulso, atque eo Byzantium præcipiti fuga properante, cum jam nihil hostile inde amplius esset timendum, pacare cuncta constituis.

LXXXVII. Veneti quibus legibus Cæsari conciliati. Una cum Sfortia Mediolanensi omnes, qui eo bello se implicuerant, in gratiam utrinque recepti: de duce Ferrariensi additum, si cum Pontifice & Cæsare paciscatur, hoc fœdere comprehensum iri. Porro Veneti quos antea Gallorum Anglorumque Regum precibus Ravennam Cerviamque, ut Pontifex eorum fœderi contra Cæsarem accederet, restituere noluisse vidimus, Carolo conciliati sunt iis legibus, ut Ravennam & Cerviam restituerent Pontifici, ipsi autem Cæsar urbes arcesque, quas in Neapolitano regno sibi pepererant; ac si quis posthac Neapolitanum regnum bello adoriretur, subsidiarias, quindecim triremes egregie instructas submitterent: de patriarchatu Aquilejensi controversiæ judiciario ordine dirimi jussæ: dux Urbinas uti Venetorum fœderatus ad pacis beneficium admissus. Sancita plura præterea pro Italia defendenda. Scriptas has pacis leges die XXIII decembsis memorat Guicciardinus. Pergit rituum pontificiorum magister (a): *XXIV. decembris (b) in vigilia nativitatis domini nostri Jesu Christi fuerunt vesperæ solemnes in capella.* Et infra: *Serenissimus Carolus electus Imperator supervenit & in sede sua camerali a sinistris Papæ prope assistente episcopo posita stetit & sedit: inter alios proceres intervenit illustrissimus dux Mediolani, qui caudam pluvialis Papæ voluit deferre; licet infirmus, & vix sustineretur in tibiis. Dedi sibi locum inter duos diaconos, videlicet post Cardinalem de Medicis & ante Cardinalem de Auria ultimum diaconum. Sic igitur venit, & hilari vultu, quia res suæ jam compositæ fuerant cum electo Imperatore intercedente sanctissimo domino nostro Papa: & jam pax propalabatur etiam quoad dominium Venetorum.* Et infra: *Per Pontificem conclusum fuerat, quod in matutinis noctis inciperetur hora secunda noctis. De voluntate prælibati domini nostri Papæ alta voce publicavi dictam horam omnibus Cardinalibus & prælatis. Prope horam tertiam noctis exivit Pontifex de thalamo suo, & a reverendissimis de Cibo & de Cæsis Cardinalibus assistentibus amictus alba, cingulo, & stola benedixit ensem cum pileo de vario solitum in tali nocte cum ceremoniis solitis, ut in ordinario, quem Marcus Braccius in defectum clerici cameræ tenuit genuflexus ante Papam: & inde ante crucem portavit in capellam. Idem Pontifex assumpta cappa longa de cremesino, cruce præcedente, & Cardinalibus sequentibus post Papam, Capuano & Spalatensi archiepiscopis fimbrias cappæ posterioris deferentibus. Interim Cæsar significatus de Pontifice præparato exivit una cum suis proceribus & duce Mediolani ex suis cameris obviam Pontifici, & reverentia exhibita Papæ ejus manum sinistram, sicut consueverat, apprehendit, & tenens simul progressi sunt in capellam, Papa in faldistorio oravit, & inde ad sedem, associantibus dictis duobus Cardinalibus assistentibus, & caudam præfatis duobus archiepiscopis elevantibus; Imperator vero electus ad locum suum præordinatum a sinistris Papæ prope episcopos assistentes; dux Mediolani inter duos ultimos Cardinales diaconos, & in bancho diaconorum Cardinalium. Surrexit Papa sibimet capite detecto,* Pater noster: *secrete complens, deinde:* Domine labia mea aperies. *Et sic cœptum est officium matutinale.*

In tertio nocturno (c), incœpto tertio psalmo, accessi una cum socio meo ad reverendissimos de Cæsis & de Auria Cardinales diaconos ad hoc opus ex voluntate Papæ præordinatos, & factis debitis inclinationibus altari & Papæ, adduxi ad Imperatorem electum, qui ex sede sua consurgens in plano presbyterii, prope tamen suam sedem cameralem deposuit suum indumentum quotidianum, & assumpta veste de raso cremesino fere usque ad talos a suis camerariis porrecta, & per præfatos dominos Cardinales superpelliceo desuper imposito, adjuvantibus etiam reverendissimis domino Gabriele archiepiscopo Barensi & episcopo.. magno eleemosynario Cæsaris prælatis, & ense quem cum pileo suo dominus Marcus Braccius ante gradus solii Papæ retinebat, in defectum clerici tamen, qui illos gestare tenebatur, quos reverendissimus Cardinalis de Cæsis primo de manibus Pontificis receperat, ad Cæsarem deferens, ab eisdem Cardinalibus & prælatis accinctus fuit; pileum vero suo armigero LXXXVIII.

(a) Id. ms. Card. Barber. p. 66.
(b) MS. bibl. Card. Baron. signat. n. 1137. p. 61.
(c) Ib. p. 64.

Digitized by Google

gero ibidem præsenti ante Cæsarem tenendum consignavit, quod, cum sit insigne ducale, non decebat Imperatorem illud portare. Ultimo pluviali albo indutus a parte anteriori aperto, prout a prælatis defertur, quo sic Imperatores utuntur, me annuente & instruente medius inter præfatos dominos Cardinales descendit ante gradus solii Papæ : quem secuti sunt prælati Imperatoris prænominati, armigero sic pileum ad partem sustinente ; & factis debitis reverentiis altari & Papæ, evaginavit ensem, me adjuvante, cum esset nimis gravis & longus difficilis ad extrahendum, & ter illum vibravit ante Pontificem, & inde tersum super brachio reposuit in vaginam me quoque adjuvante. Inde eodem ordine & me & armigero ejus cum pileo præcedentibus venit ad legile præparatum. Papa interim : Pater noster ; *& successive absolutionem cantavit. Cæsar factis reverentiis altari & Papæ dixit submissa voce :* Jube domne benedicere. *Pontifex reassumpta voce benedixit. Cæsar legit evangelium tantum videlicet :* Exiit edictum a Cæsare Augusto, *&c.*

Quo cultu indutus Cæsar.

Lectum ab eo evangelium.

LXXXIX. (*a*) *Pag. 66.*

Die sabbati xxv. decembris (*a*) celebratam divinam rem solemni ritu in æde S. Petronii refert rituum magister, ac Cæsarem præivisse Pontifici, cum Pontifex in sede augustiori gestandus esset ; atque inter sacra mysteria abluendis manibus pontificiis prima vice dux de Castro, secunda dux Alexander Medicis, tertia dux Mediolani, quarta & ultima ipse Cæsar aquam infudere : qui postremus ritus ita describitur : *Papa lectis orationibus sumpsit partem sacramenti, inde partem sanguinis ex calice cum calamo aureo. Purificavit infundente vinum reverendissimo Farnesio : postremo lavit manus quarto loco Imperatore infundente hoc modo, videlicet : Illustris dominus magister domus Cæsaris cum mazeriis duobus ad credentiam Papæ accepit panniculum deauratum circa collum & pelvim solitam in manibus associatus a scalcho secreto Papæ præcedentibus mazeriis duobus & duobus auditoribus rotæ, seu acolytis, ac altero magistro cerimoniarum, venit ad solium Papæ, & genuflexus alteram pelvim sub manibus Papæ retinuit, alteram vero Cæsar in qua erat aqua ; & illam inclinans infundit super manus Papæ, adjuvante etiam reverendissimo de Farnesio episcopo Cardinali assistente, & mappulam inde ad extergendum porrigente : quibus lotis Papa ad altare reversus cum ceremoniis suis solitis missam complevit, dedit benedictionem incipiendo a latere ubi erat Imperator & Cardinales diaconi, quod est a cornu evangelii. Inde in medio versus ad populum tum versus Cardinales presbyteros & episcopos crucem tenente ante eum subdiacono apostolico, deditque plenariam indulgentiam, quam reverendissimus de Farnesio publicavit. Papa dixit mihi* (*b*) *quod deberem providere, quia in prima die mensis januarii, videlicet circumcisionis, publicanda erat pax. Quæsivi quænam pax an universalis an particularis, & inter quos, & an contra infideles? respondit quod inter Imperatorem ex una, Venetos, ducem Mediolani, ducem Sabaudiæ, marchionem Mantuæ, & Lucenses: & sic ordinavi de pace.* Et infra : *Die veneris ultima decembris* (*c*) *fuit pax publicata & proclamata per civitatem Bononiensem de mandato domini nostri Papæ & Cæsaris electi Imperatoris cum dominio Venetorum, duce Mediolani, duce Sabaudiæ, marchione Montisferrati, marchione Mantuæ & communitate Lucensi : & pro lætitia & gaudio universali ignes in sero in locis publicis, in palatio, & domibus Cardinalium & principum, sonitus tubarum, jubilationes & festivitates in civitate publice & privatæ fere per totam noctem, in ecclesiis omnibus campanæ festiviter pulsatæ &c.*

Fundit aquam ad abluendas pontificias manus.

(*b*) *P. 73.* Promulgata pax inter Cæsarem & plures principes Italos.

(*c*) *Pag. 74.*

Dum ita optatissima pax turbulentissimis temporibus Italiæ restituebatur, novæ dissensiones in Anglia commoventur, quæ lugendæ sunt regnique illius perniciem peperere. Cum injusta nimirum Henricus Rex posceret, ac piam conjugem vellet dimittere, ut Annam Bulleinam insignem pellicem hæresique infectam sibi jungeret, Cardinalis Campegius in Anglia legatus consuluit (*d*) Pontifici, ut cognitionem causæ illius matrimonii ad sedem Apostolicam revocaret : at Clemens ne in amicissimi Regis odium offensionemque incurreret, arbitratus fore, ut insani illius amores tractu temporis defervescerent, judiciarium ordinem a legato extrahi jussit (*e*) : inter quæ Carolus V. & Ferdinandus Hungariæ Rex ejus frater missis in urbem oratoribus expetiere, ut sororis Reginæ, quæ ad sedem Apostolicam provocarat, cum in Anglia omnes judices præpotenti Regi obnoxii suspecti essent, causa Romæ cognosceretur : quorum justis precibus cum repugnari non posset, datis XXIX. maii ad Cardinalem legatum literis, illum adhuc diffugiis uti jussit : quæ Henrici Regis animum incensum libidine magis exasperarunt, quanquam Clemens illum paternis literis demulcere studuit (*f*), percupere quidem se ipsius amicitiam colere ejusque obsecundare studiis; verum ejus postulatis, ut in Anglia decretoria sententia ferretur, se morem gerere non posse. XC.

(*d*) *Guicc. l. 19. Polyd. Virg. l. 27.* Pontifex litem de industria extrahit.

(*e*) *Ext. de eo lit. l. 2. princip. pag. 176.*

Henricus Rex exasperatur in Clementem.

(*f*) *Lib. brev. ann. 1529. p. 300.*

Re-

Digitized by Google

Regi Angliæ.

XCI. *Chariſſime, &c. Dilectum filium Willelmum Benet, qui proxime a ſerenitate tua ad nos venit orator, libenter vidimus virum gravem ac prudentem; ſed id nobis mauime moleſtum eſt non poſſe nos ſerenitati tuæ quantum vellemus gratificari in iis, quæ per ipſum atque alios oratores ſuos ac proximas literas a nobis petit: ſed tamen conſolamur nos, quod Deum teſtem habemus, nos quidquid potuimus ne pene plus quam tribuiſſe amori noſtro erga ſerenitatem tuam, ejuſque in nos atque in hanc ſedem meritis poſſemus: nunc vero, quæ cauſæ nos ſtudio tibi gratificandi longius provectos impediunt audiet ex dilecto filio Cardinali Campegio legato noſtro. Ab eo petimus, ut ſua virtute atque prudentia circumſpiciat quanam ratione poſſimus, quod jus & conſuetudo exigit, alteri parti denegare; conſideretque tempora ſedis Apoſtolicæ ac Chriſtianitatis in præcipiti poſitæ; quamvis nulla re poſſemus retrahi a ſtudio tibi gratificandi, niſi etiam ratio officii noſtri ac perſonæ, quam ſuſtinemus, nos impedirent: quod ſi majeſtas tua feceris, non dubitamus quin ejus benevolentiam erga nos, pietatemque erga hanc ſedem retenturi ſimus, ut pluribus idem Cardinalis tuæ majeſtati explicabit, cui ſolitam fidem habebis. Dat. Romæ* VIII. *julii MDXXIX. pontificatus noſtri anno* VI.

Mulcere Anglum Regem nititur Clemens.

XCII. Interjectis autem nonnullis diebus eidem ſignificavit (*a*), in hac judiciaria contentione non ita poſſe ipſius voluntatem ſequi, quin Cæſari jus petenti redderet: quæ omnia a Cardinale Campegio ipſi explicanda eſſent.

(*a*) *Ibid. p.* 308.

Significat iterum jus reddendum Cæſari.

Regi Angliæ.

Chariſſime, &c. qua inſtantia & quandiu noſtras aures pulſaverint cæſarei agentes, ut cauſam iſtic ad inſtantiam tuæ ſerenitatis commiſſam, avocaremus, non dubitamus ad ſerenitatem tuam per oratores tuos ſæpius eſſe perſcriptum: quod autem interea nobis fuerit gratificandi tibi ſtudium, res ipſa hactenus docuit, qui tanto tempore tam juſtas petitiones ſuſtinuimus, ne tuæ ſerenitati, cui placere ſemper cupimus, in eo diſpliceremus: ſed tamen victa eſt ad poſtremum patientia noſtra ratione juſtitiæ, coactique ſumus omnibus non ſolum referendariis & advocatis palatii noſtri auditoribus, ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalibus ita judicantibus, advocationem ipſam concedere, & jus, quod unicuique debemus, ipſi etiam Cæſari aliquando reddere: quod ipſum quam moleſtum animo noſtro inciderit, ſi non dilatio rei ipſius multo antea debitæ, præterita certe erga ſerenitatem tuam ſtudia noſtra confirmare, ut credimus, tibi poſſunt, nos ad hoc, quod ſero devenimus, etiam valde invitos deveniſſe, cum etiam omnia prius tentaverimus, quemadmodum tui ad te perſcribere potuerunt, ne ad hoc deſcendere cogeremur. Quare ſerenitatem tuam pro tua ſingulari æquitate exhortamur, & omni ſtudio requirimus in Deo domino, ut æqui bonique conſulas, neceſſitatem hanc noſtram juſtitiæ adminiſtrandæ, nihilque ob eam cauſam de noſtra veteri ac mutua benivolentia imminutum velis. Quod ſi feceris, ut quidem cupimus, & a bonitate tua expectamus, nihil a te nobis gratius fieri poterit; quemadmodum dilectus filius noſter Cardinalis Campegius hæc plenius tuæ ſerenitati referet. Datum Romæ &c. die XIX. *julii MDXXIX. pontificatus noſtri anno* VI.

Vetitus eſt idem Cardinalis ulterius ad cognoſcendam cauſam matrimonii Henrici incumbere. Cæterum Thomæ Volſæo, quem hanc litem promoviſſe diximus, Pontifex indicavit (*b*) Reginæ cauſam cogente juſtitia ad ſubſellia Apoſtolica revocatam. Quamvis Thomas præter omne fas diſſolvendo Henrici conjugio operam dediſſet, tamen in invidiam apud Regem omnia cupidine non æquitate metientem adductus eſt (*c*), quaſi regiis cupiditatibus non fuiſſet lenocinatus, qui rem omnino fuiſſet confecturus, niſi Annæ Bulleinæ mores illi ingrati fuiſſent: itaque primum aula regia juſſus abſcedere: deinde cum illum Rex facti pœnitens ob cognitam viri virtutem in priſtinum ſtatum reſtituere moliretur, ab aulicis iterum ſubornatus illi judicium intendit: de cujus obitu dicetur inferius. XCIII.

(*b*) *Ib. p.* 334.

(*c*) *Guicc. l.* 19. *Polyd. Virg. l.* 27.

Card. Volſæus regia gratia excidit.

In Orchadenſibus inſulis hoc anno cum comes Catheneſius & Sinclarus dynaſta eas ſibi ſubiicere affectarent, in Principem exſcenſionem fecerunt cum exercitu; qui divina virtute partim cæſus, partim captus eſt: *Ipſam victoriam*, inquit Leslæus (*d*), *Orchadenſes proxime ſecundum Deum Divo Magno quem ſuarum rerum libertatiſque ac totius inſulæ patronum pie ac religioſe ſemper coluerunt, acceptam referunt, quippe omnium ſermone tritum erat, ipſum divum plurimis videntibus ac ſtupentibus pro Orchadenſium libertate conſervanda illo die depugnaſſe.* XCIV.

(*d*) *Jo. Leſle. de reb. Scot.*

Orchadenſes D. Magoi clientelæ commendati.

Eo pugnante hoſtes vincunt.

XCV. In novo orbe barbaræ & dæmonum ſuperſtitionibus addictæ gentes innumeræ Chriſti evangelium ſuſcepere hoc tempore, quo Lutherano pſeudoevangelio deluſi Germani a Chriſto deficiebant: quos felices progreſſus ſuis literis Petrus Gandavenſis ita deſcribit (*e*): *Nati in hac regione ſunt homines optimæ comple-*

Propagata in America religio.

(*e*) *Petr. Gandav. lit.*

xionis

uionis & naturæ, ad quidvis agendum parati & maxime ad fidem nostram recipiendam: verum hoc habent mali, quod servilis sunt conditionis, nihil agentes nisi coacti, amore autem aut bonitate nihil; quod tamen non tam eu natura quam eu consuetudine procedere videtur, videlicet quia nunquam assueverunt aliquid agere amore virtutis, sed solum metu & timore; nam universa eorum sacrificia, quæ erant occidere proprios filios, aut eos mutilare, eu mauimo timore fiebant, non deorum amore; dæmones enim hujus regionis, qui dii ab eis reputabantur, tam multi & varii erant, ut ipsimet eorum numerum ignorarent: singulis rebus singulos deos constitutos esse credebant, unum huic rei alium, alii præpositum euistimantes. Unum appellant deum ignis, alium deum aeris, alium deum terræ, alium appellant colubrum, alium uuorem colubri, alium septem colubros, alium quinque cuniculos, & ita de aliis sine numero: mauima autem deorum pars nomina habet colubrorum, atque serpentium. Et alii quidem dii sunt virorum, alii mulierum, alii puerorum, alii totius mundi; & eorum uni corda hominum sacrificabant, alteri humanum sanguinem, aliis filios suos, aliis coturnices, aliis passeres, aliis thus, papyrum, cerevisium, & alias hujusmodi materias plurimas juuta varios ritus & modos sacrificiorum, quos ipsi dæmones euigebant. Quod si ea, quæ ab illis euigebantur, hi non obtulissent, interficiebantur ab eis, & devorabantur simul corpore & anima: atque ideo diis suis, qui veri sunt dæmones, non eu amore sed solo timore sacrificabant, certabantque alter alterum hac ratione superare donis ac sacrificiis, ut mortem possent evadere.

Horrenda miseræ gentis cæcitas.

Tyrannis dæmonum in idololatras.

XCVI. *Habebant etiam dii isti magnum numerum religiosorum, vel sacerdotum soli puerorum carne vescensium & sanguinem eorumdem bibentium, qui sancti habebantur. Alii deorum sacerdotes uxores non habebant, sed earum loco pueros, quibus abutebantur: quod quidem peccatum usque adeo erat vulgare in his regionibus, ut tam pueri quam senes ei vitio essent dediti; immo pueri seu annorum hujusmodi interdum labe erant infecti. Sed benedictus Deus aliam viam multi nunc cœperunt ingredi, sese ad Christianismum convertentes, mauima devotione baptisma postulant, confitentes peccata sua, & baptizavimus ego cum socio fratre meo in hac provincia Meuico ultra bis centena millia, immo adeo multos, ut mihi de numero constare non possit. Frequenter una die baptizavimus quatuordecim millia hominum, interdum decem millia, interdum octo: singulæ autem provinciæ loca & parochiæ modo habent sua templa, & sacella, tabulas pictas, cruces & vexilla mauimum erga Deum amorem & devotionem attestantia.* Quibusdam interjectis addit.

Bis centena millia baptismo lustrata a Petro Gandavensi.

XCVII. *Sic laboramus in istorum infidelium conversione ad fidem unusquisque pro viribus, & spiritu suo. Mihi est officium prædicare noctes atque dies: in die legere & scribere, simul & cantare doceo: nocte vero doctrinam Christianam & sermones. Et quoniam terra ista est admodum magna, & populus infinitus, & fratres evangelizantes pauci ad docendum tantam multitudinem, nos fratres collegimus in domibus nostris filios principum & magnatum hujus regionis ad erudiendum eos in fide catholica, qui postmodum parentes suos instituunt. Noverunt autem hi pueri legere, scribere, cantare, concionari, & divinum officium more sacerdotum peragere: quorum puerorum ego in hac civitate Meuico curam gero, suntque quingenti aut plures, eo quod hæc civitas sit caput regionis. Eu quibus pueris circiter quinquaginta euellentioris ingenii segregavi, quos singulis hebdomadibus doceo singulatim quid dicendum erit, & prædicandum dominica sequenti. Singulis autem dominicis hi pueri eueuntes civitate & totam terram prædicando percurrunt: interdum ad quatuor, nonnunquam ad octo vel decem, subinde, ad viginti & triginta milliaria annuntiantes fidem catholicam, & per doctrinam suam populum præparantes ad baptismum. Et nos cum ipsis circumeuntes idola destruimus, & templa eorum diruimus eu parte una, & ipsi similiter faciunt eu parte altera, & templa Dei veri construimus: hoc modo, & in hac occupatione tempus nostrum transfigimus, quemvis laborem nocte ac die sustinentes, ut populum istum infidelem tandem ad fidem Christi inducamus, &c. Data Meuici eu cœnobio S. Francisci die XXVII. junii anno MDXXIX.*

Pueri ad fidem disseminandam eximiam dant operam.

Actæ

Digitized by Google

I. Promulgata pax inter Cæsarem & principes Italos.

Actæ sunt adveniente anno trigesimo supra millesimum quingentesimum indictione tertia solemni ritu Deo gratiæ de pace, quæ inter Cæsarem & Venetos ac Mediolanensem, Mantuanum, & Sabaudum duces pridie fuerat promulgata : in qua celebritate servatos ritus recenset, qui illis præerat. Describit vero eandem celebritatem, ac totius ferme Italiæ de confecta confirmataque pace gratulationem festosque applausus Paulus Jovius hisce verbis (a): *Kalendis*, inquit, *januariis solemni adjecta precatione sacra peraguntur ab incredibili hominum frequentia : exoptatum afflictis Italiæ populis insperatæ pacis nomen excipitur : præsentes Clemens Pontifex, & Carolus Cæsar orantis Romuli Amasæi viri eloquentissimi voce Christiani nominis conservatores, ac optimi maximi Italiæ parentes appellantur : obortas præ gaudio lacbrymas vix continent viri togati, optimi cives, sanctissimi sacerdotes, legati Regum omnium, Galliæ scilicet, Britanniæ, Lusitaniæ, Scotiæ, Pannoniæ, Sarmatiæ, Daciæ, Veneti senatus, ac item Allobrogis Ferrariensis, Mantuani, Urbinatisque regulorum, ac liberarum etiam civitatum Genuensium, Senensium, & Lucensium, cunctique demum proceres & principes ; ipseque ante alios Franciscus Sfortia honoris causa sessum inter postremos Cardinales receptus ; ea enim dies tranquillitati initium, & ærumnis finem allatura videbatur.*

(a) *Paul. Jov. l.* 27. Restinctum decennale bellum.

II. Parta a Clemente laus magna in conficienda pace.

Is fama per urbes Italiæ, externasque provincias : omnes Veneti senatus æquitatem, abstinentiam, in appetenda pace studium, in gerendo bello constantiam admirantur : Clementis vero quod desperatæ pacis conficiendæ implicatum turbidumque negotium generose divineque susceperit, graviter appositeque tractarit, prospere & salutariter confecerit, judicium subtile, industriam vehementem, inusitatam vero felicitatem in cælum eximiis laudibus ferunt : Cæsarem uti vere Imperatorem, quod omnibus proferendi imperii cupiditatibus imperaret, uti vere victorem, quod seipsum aliis parcendo præclare devinceret, uti vere liberalem, munificum largitorem, quod regnum dare quam accipere majus & pulchrius existimaret, admirabili quodam genere gratulationis & laudis prosequuntur. Soli mortalium veterani, quibus natura odiosum pacis nomen esse consuevit, moleste & insolenter ferre id inexpectatum, & propterea clarissimum Cæsaris factum vehementer dolere, ac invidia commoveri, quod perpetua belli commoda & victoriarum præmia eo importuno pacis nomine perderentur.

Pacis beneficium non sunt consecuti Florentini, cum illi oratores cum inanibus & parum expeditis mandatis ad Pontificem Cæsaremque misissent, ut refert Jovius, de quibus hæc rituum magister tradit : *Die jovis* (b) VI. *januarii in festo epiphaniæ*, & infra, *oratores Florentini* (c) *ingressi sunt sine honore satis tepidi ad effectum, ut dicebatur, concordandi se cum Papa & sedandi bellum contra eos cæptum : sed, ut audivi, nihil boni neque firmi afferebant, nec sperabatur ab eis.* Obrepserant ad supremos Florentinæ reipublicæ magistratus viri obscuri & sordidi suarum rerum augendarum ex patriæ incommodis cupidissimi, qui libertatis tuendæ nomine populo lenocinati, sævissimam tyrannidem, ejectis optimatibus, & oppresso sacerdotali ordine, exercebant : in quos præter Philibertum Aurasiæ principem, qui Neapolitanum exercitum urbi admoverat, hortatu Pontificis ex Insubria Germanicæ & Hispanicæ copiæ ductæ (d) sunt; adeo ut diuturna obsidione pressi post multa de pace habita colloquia, necnon varia & atrocia prælia, in quibus princeps ipse Aurasius magnus cladis Romanæ author interemptus est (e), deditionem fecerint, de quibus inferius; nunc reliqua gesta Bononiæ prosequimur.

III. Florentini pacis beneficio exclusi.

(b) *Paul. Jov. l.* 27.
(c) *Pag.* 76.

Libertatis specie tyrannidem passi.

(d) *Francisc. Guicciar. l.* 20. *Ludov. Guicc. l.* 1.
(e) *Jov. l.* 29.
Princeps Aurasius interemptus.

IV. Receperat Pontifex (f) pacis beneficio a Venetis Ravennam Cerviamque toties antea frustra expetitas, ea lege, ut civibus, qui Venetorum imperio occulte faverant, parceretur : quibus ita assensit Clemens, ut omnes cives Ravennates se filiorum loco habiturum polliceretur. Detulere IX. kal. februarii die Ravennates oratores civitatis nomine ritu solemni obedientiam Pontifici ; omnique culpa, mulcta, censurisque ecclesiasticis liberati, necnon pristinis privilegiis donati fuere.

(f) *Rub. hist. Ravenn. l.* 9.
Ravenna & Cervia restitutæ Pontifici. Ravennates venia donati.

Ingressi sunt eodem die Bononiam amplissimi Venetorum oratores Pontifici Cæsarique de pace gratulaturi : quos hoc ritu exceptos narrat idem sacrarum ceremoniarum præfectus : *Dedi signum domino Evangelistæ secretario, qui facta genuflexione ante Papam, & habito mandato, alta voce legit literas dominii Venetorum, quas oratores prædicti præsentarunt Papæ : quibus lectis, dominus Bernardinus de Bragadinis unus ex illis sermonem suum inchoavit, & satis luculenter exposuit. Dum*

Je-

Jesum Christum, vel beatam Mariam, vel etiam Papam nominavit, continuo genuflectendo, & alii oratores pari modo prius informati sic se habuerunt; tum maxime in his verbis obedientiæ præstitæ semper genufleui, fere usque ad finem illius permanentes, &c. Triduo post a Cæsare procerum corona eincto exeepti sunt, actasque ab iis gratias senatus nomine, quod miseris iis temporibus & luctuosis tranquillissimam pacem omnibus fere Christianis attulisset; Venetasque opes tum ipsi tum Pontifiei, si quid egregium & summis Christiani uominis principibus dignum concordibus animis agitareut, obtulisse narrat Paulus Jovius (a).

(a) *Jov. l.* 27.

V. Inter hæc dum agitur de exornando augustalibus insignibus Cæsare, ac decretum esset adeundam urbem, in qua ut ait Jovius: *Superiores Cæsares tanquam in sanctissima sacrorum sede & felici nationum omnium domicilio urbeque ipsa veteris imperii honore antiquorum triumphis & stupendis supremæ fortunæ monumentis longe clarissimas coronas legitimo jure suscepissent*; ab eo consilio Germanorum principum literis revocatus est Carolus, cum illius præsentia ad componendas civiles turbas, ingravescentesque de religione dissensiones, necnon parandum adversus Turcam bellum expeteretur. Itaque Bononiæ eam pompam celebrandam deeretum est, de quo hæc rituum magister monumentis suis consignavit (b): VII. *februarii*, & infra, *cœpi proponere & interrogare deputatos imperiales an electus Imperator, qui jam in Germania primam coronam secundum ritus illorum sumpserat, vellet secundam coronam, quæ ferrea dicitur, capere, & ubi, & a quo seu quibus, & quibus solemnitatibus, de qua inveniebam quandoque a diversis & diversimode recepta modo Modoeciæ, quandoque Mediolani, & quandoque alibi. His meis interrogationibus responderunt imperiales, quod Cæsar illam capere omnino intendebat hic Bononiæ & de manu Pontificis per aliquos dies antequam caperet diadema imperiale; & allegabant similitudinem bonæ memoriæ Friderici III. proavi moderni Caroli electi, qui de anno MCCCCLII. per diem ante coronam imperialem recepisse ferream do manu felicis recordationis Nicolai V. reperiebatur.*

Cur Cæsar Romam non adierit pro accipiendis imperialibus ornamentis.

(b) *MS. Card. Barb. sig. n.* 1105. *p.* 86.

VI. Assensit Pontifex, ac postquam edito diplomate die XVI. februarii, quo electionem Caroli V. & suseeptæ Aquisgrani argenteæ coronæ jus confirmavit, decrevit suis manibus ferream coronam Bononiæ Cæsari imponere inter saera mysteria, quæ a Guillelmo Cardinale celebrari jussit, de quo hæc refert Jovius (c): *Erat de more veterum Cæsarum, ut Modoetiæ prope Mediolanum coronam ferream susciperent, quæ indscaret Romano imperio firmitatem ferro & militaribus copiis comparari: tres enim coronæ Cæsaribus debentur: prima est argentea, Germanici scilicet regni, quam suffragio procerum Aquisgrani decennio ante susceperat: secunda ferrea regni Longobardici: tertia vero aurea Romani imperii. Præsto igitur affuere Modoetiensium legati, cujus erant principes Polydorus Vectius & Paulus Velanius, qui ad retinendam veteris prærogativæ dignitatem vetustissimi operis coronam & aunalium codices antiquitate pernobiles detulere. Ea erat sine florentibus pinnis in simplicem & latum orbem circumducta, ferro introrsus tempora præcingente; sed anterius auro & gemmis exornata. Biduo itaque antequam tertiam coronam acciperet, in sacello domestico astante Pontifice sacris peractis Cæsar ungitur, ferreaque corona & cæteris regiis insignibus decoratur.*

Ferrea corona a Pont. Carol. V. redimitus.

(c) *Jov. l.* 27.

Allata ex Modoecia ferrea corona.

VII. Descriptæ sunt aecuratissime singulæ cerimoniæ ab rituum præfecto, eujus verbis rei gestæ historiam contexîmus (d): *Die martis* XXII. *februarii in festo cathedræ B. Petri die statuta pro coronatione ferrea celebranda*, & paulo post, *venit Cæsar hoc ordine: ante eum plures principes, proceres, & immediate ante eum quatuor ex nobilioribus deferentes ejus insignia, videlicet illustris marchio de..... ensem nudum, illustris dux Alexander de Medicis pomum, illustris comes de Aste sceptrum, coronam vero illustris comes de Nansen. Inde Cæsar medius inter duos reverendissimos Cardinales diaconos, videlicet reverendissimum de Medicis & reverendissimum de Auria, qui a Pontifice deputati fuerant ad associandum Regem coronandum: & veniens ad altare reverendissimo Cardinali celebrante & in faldistorio sedente exhibuit reverentiam, & Cardinalis cum mithra aliquantulum assurrexit: sedit ex opposito celebrantis, in sede tamen aliquantulum humili & depresse præparata, dictis Cardinalibus in scamnis uti assistentibus ejusdem; prælatis vero cum suis mithris pariter insignia, quæ portata fuerunt, locata per ministros in altari. Omnibus sic in circulo considentibus, præsentavi ego magister cæremoniarum reverendissimo domino Cardinali celebranti bullam seu literas apostolicas facultatis sibi a sanctissimo domino nostro Papæ traditas pro tali solemnitate explenda, illas prius deosculando, quas idem Cardinalis cum debita reverentia recipiens, factaque sibi & Cæsari debitis genuflexionibus, alta & intelligibili voce perlegi & insinuavi de verbo*

(d) *MS. biblioth. Cardinal. Barber. sign. n.* 1105. *p.* 100.

Quo ritu ea Cæsari imposita.

ad verbum. Desideratur illud ibi; nos vero ex regesto pontificio (a) decerptum atteximus.

(a) Clem. VII. l. 7. lit. divers. p. 333.

Dilecto filio Guillelmo tit. SS. Joannis & Pauli presbytero Cardinali salutem.

VIII. Cum die crastina, qua erit cathedra S. Petri, infra missarum solemnia insignia regalia & imperialia charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum & Hispaniarum Regi Catholico in Imperatorem electo concedere, ac coronam ferream in capite propriis manibus imponere intendamus; eapropter circumspectioni tuæ in ipsa die crastina in præsentia nostra missam solemnem & divina offerre in capella palatii Bononiensis, in quo residemus, celebrare, ipsumque Carolum Regem ac Imperatorem electum inungere, ac omnia & singula alia quæ circa personam suam in hujusmodi coronatione erunt necessaria facienda, præterquam insignium regalium & imperialium traditionem, & coronæ capiti impositionem, quæ nobis specialiter reservamus, facere libere & licite valeas, authoritate apostolica tenore præsentium licentiam & facultatem concedimus, atque mandamus. Nulli ergo, &c. Datum Bononiæ anno, &c. MDXXIX. IX. kal. martii pontificatus nostri anno VII.

Datum Guillelmo Cardinali Cæsaris inungendi munus.

IX. Lectis per me literis prædictis protulit celebrans Deo gratias, & inde sedens cum mithra cœpit legere monitionem, quæ fit Regi coronando intelligibili voce, alii vero assistentes submisse, prout in ordinario, omissis tamen quibusdam verbis, quæ non congruebant in hac coronatione mixta, in qua partim per celebrantem, & partim per Papam dicenda, ut infra. Lecta monitione, &c. Rex consurgens apud celebrantem, & adhuc genuflexus legit professionem, videlicet: Ego Carolus, Deo annuente, futurus Rex Longobardi & Itali regni, profiteor & promitto coram Deo & angelis ejus, ut seriosius in ordinario, utendo his verbis: Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei evangelia, tangendo librum meum evangeliorum propriis manibus extensis super verbis evangeliorum & imagine Christi salvatoris ibidem picta, præsentibus ibidem præfatis reverendissimis duobus Cardinalibus associantibus & prælatis assistentibus, testibus, &c. & me ex officio rogato, &c. His expletis Cardinalis celebrans sine mithra stans, & similiter prælati assistentes stantes sine mithris legit ex libro orationem infrascriptam, dicendo intelligibili voce, alii vero submissa, videlicet: Oremus. Omnipotens sempiterne Deus creator omnium, &c. ut in ordinario.

Quæ sacrarum precum repetitæ formulæ.

X. Qua finita celebraturus reassumpta mithra versus altare procubuit in faldistorio, assistentes super scabellis omnes cum mithris suis & submissis vocibus lætanias dicentes, &c. Rex vero super humili scabello duobus cussinis sub brachiis & duobus aliis sub genibus suis, & a sinistris celebrantis prostravit se. Duo Cardinales diaconi associantes super eum scabellis præparatis ibi. Quibus sic dispositis duo cantores cœperunt in cantu lætanias genuflexi super uno scabello, & chorus aliorum cantorum capellæ responderunt. Post versiculum, videlicet: Ut obsequium servitutis nostræ, &c. surrexit celebrans, adhuc aliis omnibus procumbentibus, & manu sua sinistra tenens baculum benedixit dicens: Ut hunc electum in Regem coronandum benedicere digneris. Respond. Te rogamus audi nos. Ut hunc electum in Regem benedicere & conservare digneris. Respond. Te rogamus audi nos. Rursum recumbens super faldistorio una cum aliis prælatis assistentibus, & similia dicentibus voce submissa fecerunt super electum Regem signum crucis. Cantores vero reassumpserunt lætanias. Quibus finitis celebrans solus consurrexit sine mithra, aliis tamen recumbentibus sine mithris, dixit super Regem versic. ut infra, adhuc prostratum. Pater noster, alta voce. Et ne nos inducas, similiter alta voce. Respond. per cantores. Sed libera. Vers. Salvum fac servum tuum Domine: Respon. Deus meus sperantem in te. Versic. Esto ei Domine turris fortitudinis. Respond. A facie inimici. Versic. Domine exaudi orationem meam. Respond. Et clamor meus ad te veniat. Versic. Dominus vobiscum. Respond. Et cum spiritu tuo. Oremus. Prætende Domine huic famulo tuo dexteram cœlestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quæ digne, postulat assequi mereatur. Actiones nostras quæsumus, &c. Post hæc Rex & omnes alii surrexerunt: tum Cardinalis celebraturus sedens in faldistorio cum mithra, & aliis prælatis assistentibus in corona sedentibus cum mithris, Regem coram eo genuflexum inunxit oleo sancto per capellanum Regis portato, primo in brachio dextero a cubito usque ad juncturam manus, faciendo desuper crucem: deinde inter spatulas legendo, Deus Dei filius Jesus Christus, &c. ut in ordinario.

Ritus in sacra unctione adhibiti.

XI. His peractis Rex ligato brachio uncto bombyce & mappula subtili ductus est in sacristiam ad abstergendum, & inde mundatus indutus fuit a suis familiaribus vestibus regalibus. Cardinalis interim lavit manus suas sedendo in faldistorio. Rex vero reversus in capellam sedit in sede camerali Papæ humili sibi præparata a sinistris

folii

solii Papæ. Significari feci Pontifici, quod jam erat tempus, & jam expleta unctio Regis: qui sicut præordinatum fuerat venit, præcedentibus cruce & Cardinalibus, & pluviali & mithra pretiosis: in faldistorio oravit; & consurgens una cum Cardinali celebrante fecit confessionem, & Cæsare in scabello sibi ante suam sedem præparato genuflexo, cantoribus interea introitum missæ inchoantibus. Et infra: *Missa fuit de die: duæ orationes, prima de die, & altera pro Rege sub una conclusione. Cantata epistola & lecto graduali per Papam, vocavi reverendissimos Cardinales de Medicis & de Auria deputatos ad assistendum Regi, & illum ducendum & reducendum: qui accedentes Regem adduxerunt ad pedes Pontificis, qui super duobus cussinis genuflexus recepit insignia regalia hoc ordine, videlicet reverendissimus dominus Antonius episcopus Pistoriensis tanquam clericus cameræ apostolicæ ex altari accepit primo loco ensem, & secundum instructionem per me illi datam portavit ad solium Papæ, deditque in manu reverendissimo Cardinali Cibo assistenti a dextris Papæ: quem mox Pontifex recipiens a præfato Cardinali assistente tradidit Cæsari dicendo:* Accipe gladium &c. *ut in ordinario:*

Quo ritu Cæsar a Pont. cinctus gladio.

idemque Cardinalis eundem gladium resumens in vaginam suam reposuit, & inde una cum Papa accinxerunt Regem gladio, Pontifice dicente: Accingere gladio, &c. *ut in libero. Mox Rex consurgens evaginato ense ter illum vibravit, abstersit super brachium suum sinistrum, & reposuit in vagina. Rursus ad pedes Pontificis genuflexus mansit.*

XII. *Interea præfatus clericus cameræ ex eodem altari coronam, quæ dicitur ferrea, licet sit ex auro & argento, ac multis margaritis ornata, detulit ad solium Papæ; quam idem reverendissimus Cardinalis assistens porrexit Papæ, qui una cum assistentibus suis Cibo & de Cæsis, ac aliis duobus assistentibus Regis, videlicet de Medicis, & de Auria adjuvantibus, imposuit capiti Regis dicens:* Accipe coronam regni, *ut in libro, &c.*

Et corona redimitus.

Hæc corona, ut habeatur aliqualiter ejus cognitio & ejus formæ, circularis & latitudine quinque digitorum est vix coronam cujus episcopi circuiens, nec capiti firmari poterat; ex Modoetia delata fuit una cum quodam libello legi in tali coronatione consueto, quam servari voluerunt imperiales, & Papa contentatus est.

XIII. Sceptro ornatus.

Sceptrum deinde idem clericus cameræ & pomum deferens ex eodem altari levata præfato Cardinali assistenti consignavit. Pontifex accipiens sceptrum dedit illud Regi in dextera sua, & inde pomum in sinistra ipsius Regis dicens: Accipe virgam virtutis, &c. *ut in ordinario. Ultimo loco reverendissimus dominus episcopus Coriensis magnus eleemosynarius Cæsaris obtulit quendam annulum aureum prædicto clerico cameræ, quem consignavit præfato Cardinali Cibo, a quo Papa recipiens illum immisit digito annulari Regis ejus manus dextræ dicens, ut in libro Ambrosiano, ut supra per dictos imperiales reportato in signum desponsationis regni, &c.*

XIV. *Rex consurgens exutus ab eodem Cardinali Cibo gladio consignavit eum armigero suo, videlicet illustri marchioni de Astorgia: & facta reverentia Pontifici ductus est a Cardinalibus duobus assistentibus de Medicis & de Auria ad aliam sedem paulo eminentiorem, quæ fuit illa gestatoria Papæ cum postergali retro, & in illa inthronizatus in sede sedit vertens faciem ad Pontificem, super quem sic sedentem Papa protulit dicens:* Sta & retine locum, *ut in libro.*

Collocatus in solio.

Quibus expeditis Pontifex intonavit: Te Deum laudamus; *quem cantores prosecuti sunt. Papa sine mithra versus Regem dixit:* Firmetur manus tua, &c. *cum aliis versiculis & duabus orationibus sequentibus, ut in libro. His peractis processum fuit per celebrantem in missa usque ad offertorium inclusive. Dicto offertorio per celebrantem, & lotis manibus ad altare Cardinalis celebrans osculatus est altare; & assumpta patena in manu sua dextra vertit se ad populum. Rex a suis prælatis assistentibus & proceribus associatur ante celebrantem, genuflexus osculatus est patenam, illaque ambobus oculis opposita obtulit pecuniam in pelvim ibi paratam, videlicet duplones decem auri in moneta Hispaniæ: & inde ad sedem suam reversus præcedentibus illis quatuor proceribus suis quatuor illa insignia deferendo.*

Munus offert.

Incensatis, celebrante, & Pontifice, Rex incensatus est ab uno ex suis prælatis assistentibus. Rex idem pacem accepit a Pontifice ante diaconos assistentes, sicut alias consueverat, Pontifice sic tolerante, & hæc & similia alia, quæ non debuerunt, tolerata sunt.

XV. *Cardinalis celebrans in oratione sumpto sacramento corporis & sanguinis, ac purificatione, vertit se ad populum in medio altaris. Tunc Rex stans sic ante celebrantem fecit confessionem, dicendo:* Confiteor Deo omnipotenti, &c. *qua finita celebrans.* Misereatur tui omnipotens Deus, &c. Indulgentiam & remissionem, &c. *Inde capiens sacramentum super patenam manu. Rege dicente:* Domine non sum dignus; *una cum celebrante, mox illum communicavit, dicendo:* Corpus domini nostri Jesu Christi, &c. *osculata manu celebrantis sic devote sumpsit sacra-*

Eucharistiam e celebrantis manu accipit.

mentum, & inde purificationem. Rex communicatus reversus est ad sedem suam una cum suis assistentibus, Pontifex sedit etiam post assumptionem Eucharistiæ per Regem factam in solio suo: celebrans abluit digitos, & inde sumptu mithra manus lavit, & continuavit missam cum oratione post communionem alteram pro Rege sub una conclusione. Finita missa Papa dedit benedictionem solemnem more solito, & indulgentiam septem annorum, & totidem quadragenarum, quas publicavit celebrans post benedictionem. Tum Pontifex ad faldistorium oravit cum mithra. Rex cum corona descendens a sinistris Papæ per manum tentus simul redierunt ad suas cameras, cruce & Cardinalibus præcedentibus, ac quatuor illis proceribus insignia regia deferentibus. Dum licentiaretur a Papa & ad suas cameras diverteret, ego voce altiori protuli verbum: Rex invictissime hodie vocaris ad coronam Constantinopolis; *at ille subrisit.*

XVI. Biduo lapso collata Cæsari corona aurea.

Biduo post aureæ coronæ pompæ destinato iidem ferme ritus sunt repetiti, quos Paulus Jovius (a) eleganti oratione recenset; longe autem accuratius, quamvis arido & inculto sermone, rituum magister describit, ex quo nudam & simplicem veritatem potius, quam alienis ornamentis & fucis comptam proferemus: *Die (b) jovis* XXIV. *februarii anno Domini MDXXX. in festo S. Matthiæ, quem diem Cæsar uti natalem suum, & quidem faustum in multis suis successibus, ad hanc solemnissimam suæ coronationis diem prælegerat, ut audivi, eadem die revolutis annis Rex Romanorum electus extitit & Imperator: decursis annis in eodem die ejus exercitus apud civitatem Papiæ Regem Francorum Christianissimum nomine Franciscum cum maximo ejus exercitu in obsidionem dictæ civitatis castrametatum debellavit, & subjugavit; & quod majus fuit, illius personam captivam fecit, & in Hispaniam traduci mandavit. Summo igitur mane ante horam tertiam decimam ejusdem diei, cum jam omnes fere Cardinales, qui Bononiæ erant, secundum ordinationem & intimationem factam in palatium & ad Pontificem pervenerunt, & illico paramenta sibi convenientia susceperunt; quibus paratis significavi Pontifici jam præparato. Qui exivit de thalamo suo in camera seu aula paramenti, & indutus fuit paramentis albi coloris pretiosis, ut moris est, quando est celebraturus, ab assistentibus duobus diaconis Innocentio Cibo & Paulo de Cæsis reverendissimis Cardinalibus: pro evangelio reverendissimus Cardinalis Cæsarinus. Omnibus suis paramentis indutus, audito quod jam Cæsar præparatus esset, Pontifex cruce præcedente, & prælatis, & inde omnibus Cardinalibus sequentibus crucem, ut moris est, & thiara in capite in sede gestatoria vectus sub baldachino, quem confalonerius & antiani civitatis Bononiensis sustinuerunt, omnes enim alii principes ad Cæsarem associandum se contulerant, sic solemniter processerunt ad ecclesiam per pontem noviter erectum ex palatio ad ecclesiam per plateam: cum Papa & Cardinalibus socii mei iverunt; ego autem remansi apud Cæsarem illi inserviturus, & ostensurus, quæ & qualia esset acturus in cærimoniis & solemnitatibus. Remanserunt duo diaconi Cardinales ad associandum Cæsarem deputati, videlicet de Salviatis & de Rodulphis in cappis suis rubeis.*

(a) Paul. Jov. l.27.

(b) MS. bibl. Card. Barb. sig. n.1105. p. 115.

Quis apparatus instructus.

Cum primum Pontifex vectus in sede gestatoria ex palatio per pontem super plateam descendit in Ecclesiam S. Petronii, intimari feci reverendissimis de Salviatis, & de Rodulphis, quia tempus esset, ut venirent ad associandum Cæsarem, cum quo intus erant. Nonnullis interjectis subdit: *Primus in ordine electorum ante electum Imperatorem illustrissimus N. marchio Montisferrati cum bavero, birreto, & habitu marchionali, bajulans sceptrum in manu dextra: quem mox sequebatur serenissimus dux Urbini præfectus urbis manto de cremesino, bavero, & capello auro contexto & recamato habitu suæ præfecturæ, gestans in manu ensem Cæsaris nudum. Post ipsos sequebatur unus ex comitibus Bavariæ filius electoris imperii toga longa ad talos usque de cremesino pellibus munito more theutonico, præferens manu pomum & mundum tripartitum totum deauratum. Quarto loco illustrissimus dux Sabaudiæ in habitu & corona ducali indutus, coronam Cæsaris, id est diadema imperiale portans. Demum serenissimus Rex Romanorum Carolus electus & futurus Imperator indutus manto regali, & in capite corona regius medius inter præfatos reverendissimos dominos diaconos Cardinales, quem sequebatur multitudo prælatorum & aliorum togatorum in dignitatibus diversis constitutorum, ex palatio per pontem erectum super plateam descenderunt: reverendissimus dominus Cauriensis magnus eleemosynarius Cæsaris & ego prævenimus in capellam extra ecclesiam in manu dextra erectam & dispositam loco capellæ B. Mariæ inter duas turres, quæ est Romæ; in qua canonici S. Petri de Urbe congregati erant ad recipiendum electum in canonicum S. Petri: sicque per ordinem hinc inde dispositi expectantes electum reverenter receperunt. Qui*

XVII.

Quo ordine Cæsar ingressus.

Digitized by Google

Qui in faldiſtorio ibi ad hoc præparato genuflexus oravit, & illico porrecto ante eum libro uno juramentorum præſtitit juramentum in forma, ut in libro ordinario cerimoniarum, dicens.

XVIII. Sacramenti formula ab eo nuncupata.

Ego Carolus Rex Romanorum, adjuvante Domino futurus Imperator promitto, ſpondeo, & polliceor, atque juro Deo & B. Petro, me de cætero protectorem & defenſorem fore ſummi Pontificis & ſanctæ Romanæ eccleſiæ in omnibus neceſſitatibus & utilitatibus ſuis, cuſtodiendo & conſervando poſſeſſiones, honores, & jura ejus, quantum divino fultus adjutorio fuero ſecundum ſcire & poſſe meum recta & pura fide. Sic me Deus adjuvet, & hæc ſancta Dei evangelia. *Ibi præſentibus & aſſiſtentibus præfatis duobus reverendiſſimis Cardinalibus oſculando ſacroſancta Dei evangelia: de quo rogatus fui uti magiſter cerimoniarum & prothonotarius apoſtolicus, & conſurgens recepit ſuperpelliceum a reverendo domino Carolo de Arioſtis canonico S. Petri, & aliis quampluribus ibidem conſtitutis, ac almutiam in humero ſiniſtro: & ſic ut canonicus S. Petri de urbe receptus oſculatus eſt altare ibi conſtitutum, & vertens renes ad altare recepit præfatos omnes canonicos ad oſculum pacis iuxta ritum cæremoniarum; de quibus omnibus ſimiliter rogatus, &c. His itaque ſic, ut præfertur, peractis, revertendo Cæſar ad pontem magnum, ut ſupra a duobus Cardinalibus comitatus, & eo ordine ſuis proceribus gradientibus ad portam majorem eccleſiæ S. Petronii, & ante eum canonicis S. Petri præcedentibus, & cantantibus reſponſorium videlicet:* Petre amas me? *ut in ordinario, Rex Carolus electus ſuperpelliceo ſuper manto regio & almutia ſuper ſiniſtro corona regia in capite procedebat.*

XIX. *In introitu portæ erant reverendiſſimi ſanctorum Quatuor & Anconitanus duo epiſcopi Cardinales, expectantes electum venientem verſus eos, & in limine portæ proſtratum fuit tapetum, ſuper quo Rex genuflexit: reverendiſſimus ſanctorum quatuor Coronatorum ſine mithra ſuper eum genuflexum aſtante apud eum reverendiſſimo Anconitano alta voce cantavit orationem, videlicet:* Deus in cujus manu corda ſunt Regum, inclina ad preces humilitatis noſtræ aures miſericordiæ tuæ, & huic famulo tuo Regi veram appone ſapientiam, ut hauſtis de tuo fonte conſiliis, & tibi placeat, & ſuper omnia præcellat, per Chriſtum, &c. *Qua dicta ſurrexit electus, & medius inter duos Cardinales diaconos, præcedentibus ante eum duobus illis epiſcopis Cardinalibus cum pluvialibus & mithris ſuis deſcenderunt per ponticulum tranſverſalem in capellam ſecundam a ſiniſtris introitus eccleſiæ erectam ſub vocabulo S. Gregorii, ad inſtar illius capellæ S. Gregorii in baſilica principis Apoſtolorum de urbe, ubi electus Imperator in faldiſtorio ibi præparato genuflexus oravit. Mox conſurgens quatuor illis Cardinalibus in certis ſcabellis in lateribus præparatis conſidentibus, a ſuis prælatis aſſiſtentibus exutus almutia, & ſuperpelliceo, miniſtrantibus ſibi cappellanis & camerariis ſuis ſecretis, indumenta & paramenta infraſcripta, illis indutus fuit, primo quibuſdam ſandaliis levibus, gemmis tamen ornatis, ſedens calciatus, tum ſtans cum veſte talari de cremeſino raſo ſtrictis manicis apertis in brachio dextro, ligatis tamen & collectis chordulis aureis: deinde cum ſtola auro & gemmis contexta in modum diaconi, tunicella & dalmatica tela aurea ſubtili.*

Quo cultu indutus fuerit.

Poſtremo paludamentum induit, id eſt veſtem imperialem auro & gemmis pretioſis contextam magni ponderis in formam quaſi pluvialis a parte anteriori apertam, ut cum magna difficultate deferri poſſe videretur. Ad hæc coronam regiam in capite retinens medius inter duos illos diaconos Cardinales, & præcedentibus ante eum duobus illis epiſcopis Cardinalibus cum pluvialibus & mithris, rediens ad pontem majorem in medio eccleſiæ per rectum cum ſuis nobilibus, & illis quatuor proceribus inſignia ſua deferentibus, venit ad medium eccleſiæ, ubi erat rota porphyrea deſignata ad inſtar rotæ porphyreæ in eccleſia S. Petri de urbe, ubi cerimoniæ infraſcriptæ expleri debebant. Et infra: *In loco igitur rotæ porphyreæ ſuper faldiſtorio ibi præparato Cæſar electus procubuit, & ſuper eum genuflexum reverendiſſimus Anconitanus epiſcopus Cardinalis alta voce dixit, videlicet:* Deus inenarrabilis author mundi, conditor generis humani, gubernator imperii, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui patriarchæ noſtri Abrahæ prælegiſti Regem ſæculis profuturum, tu præſentem Regem hunc cum exercitu ſuo pro interceſſione ſanctorum uberi benedictione æternitatis circumda, ut ſemper maneant tripudiantes in pace, victores, per Chriſtum dominum noſtrum. Amen. *Mox conſurgens electus eiſdem ordinibus & modis medius, ut ſupra, venit ad confeſſionem B. Petri ſub altare majus ante ingreſſum capellæ majoris, in qua Pontifex & alii Cardinales & prælati erant perantea conſtituti, & in loco humili & depreſſo ad inſtar loci ante ingreſſum capellæ S. Petri de urbe ubi electus Imperator ſuper faldiſtorio procubuit. Duo vero*

XX.

epi-

Digitized by Google

episcopi Cardinales ibi relicto Cæsare in capellam majorem ad Papam redierunt.

XXI. Implorata a Clero SS. suffragia.

Interea reverendissimus dominus Innocentius Cibo prior diaconorum dalmatica & mithra indutus, super uno cussino ante se super uno scabello librum letaniarum habens; a sinistris electi Imperatoris & a dextris, super humili cussino reverendissimus dominus Laurentius Campegius prior Cardinalium presbyterorum, ante se habens aliud scabellum commoniti supervenerunt & genuflexi sunt. Tum Cardinalis Cibo letanias inchoavit alta voce cantando, & sibi respondentibus cantoribus: quas cum primum incœpit, electus Imperator prostravit se super humili scabello panno aureo cooperto, & duobus cussinis deauratis sub brachiis, & duobus aliis sub genibus: duo Cardinales diaconi associantes, ac principes & proceres alii omnes retro Cæsarem omnes genuflexi.

XXII. *Cantatis letaniis per præfatum priorem diaconorum mox reverendissimus Campegius prior presbyterorum & alii omnes Cardinales, prælati & principes sine mithris, & detectis capitibus super electum Cæsarem adhuc prostratum alta voce dixit versiculos & orationes infrascriptas, videlicet:* Pater noster; *complendo sub silentio. Versic.* Et ne nos inducas; *Respond.* Sed libera. *Versic.* Salvum fac servum tuum Domine. *Respond.* Deus meus sperantem in te. *Versic.* Esto ei turris fortitudinis. *Respond.* A facie inimici. *Versic.* Nihil proficiat inimicus in eo. *Respond.* Et filius iniquitatis non apponat nocere ei. *Versic.* Domine exaudi orationem meam. *Respond.* Et clamor meus ad te veniat. *Versic.* Dominus vobiscum. *Respond.* Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Prætende, quæsumus Domine, famulo tuo dexteram cœlestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quæ digne postulantur assequatur.

Actiones nostras, quæsumus Domine, aspirando præveni & adjuvando prosequere, ut cuncta nostra oratio & operatio a te semper incipiat, & per te cœpta finiatur, per Chistum dominum nostrum. Amen. *Quibus finitis priores isti Cardinales abierunt ad loca sua apud Pontificem. Supervenit illico & in tempore reverendissimus Alexander Cardinalis Farnesius episcopus Ostiensis, & decanus sacri collegii pluviali & mithra indutus, & ordine sicut supra electum Cæsarem medium inter illos duos diaconos associantes, per ponticulum a sinistris ecclesiæ declinando, adduxerunt in capellam S. Mauritii sic erectam sub illo titulo ad instar capellæ S. Mauritii in basilica S. Petri de urbe, retro suggestum Cæsaris, quæ capella in ecclesia S. Petronii dicitur. Parata erat hæc capella pannis aureis & cortinis claudebatur loculus parvulus, in quo electus secrete exuendus & induendus erat, ut infra; & in altera parte sinistri cornu altaris erat parvula mensa, seu credentia bene ornata suis mantilibus, duo bacilia argentea cum suis boccalibus, alterum pro reverendissimo Cardinali Farnesio ad lavandum manus, & alterum pro electo, super quo oleum exorcismi cum mappula subtili & fascia, ac bombace bene munda ad extergendum & ligandum brachium, & spatulas Imperatoris electi. Reverendissimus dominus Cardinalis Farnesius in medio altaris versus, reversus ad altare sedens super quadam sede Cardinalari, & aliis duobus Cardinalibus in duobus scabellis a lateribus faldistorii, super quo Cæsar procumbere debebat, considentibus.*

XXIII. *Interim electus Imperator secreto cubiculo, ubi paludamentum, coronam regiam, & dalmaticam deposuerat, exiens super dicto faldistorio sibi præparato procubuit: & præfatus reverendissimus Ostiensis episcopus stans cum mithra & aliis duobus Cardinalibus stantibus, brachium dextrum electi per camerarios & ministros suos denudatum inunxit oleo per me sibi parato una cum aliis suis capellanis a junctura cubiti usque ad juncturam manus ejusdem faciendo signum crucis, & bombace desuper imposita ligavit cum tænia subtili: inde spatulas electi inunxit eodem oleo exorcizato in modum crucis super imposita bombace & panniculo subtili. Reaptari camisiam diploidem & vestes fecit per ministros illius; moxque stans sine mithra super eundem electum adhuc genuflexum alta voce dixit infrascriptas orationes, videlicet.*

Quo ritu imperiali inunctione perlinitus sit.

Oremus.

Precum formulæ.

Domine Deus omnipotens, cujus est omnis potestas & dignitas, te supplice devotione atque humilissima prece deposcimus, ut huic famulo tuo prosperum imperialis majestatis concedas effectum, ut in tua protectione constituto ad regendum Ecclesiam tuam sanctam nihil ei præsentia officiant, futura nihil obsistant; sed inspirante Sancti Spiritus dono populum sibi subditum æquo justitiæ libramine regere valeat, & in omnibus operibus suis te semper timeat, tibique jugiter placere contendat. Deus Dei filius Jesus Christus dominus noster, qui a Patre Deo oleo participationis unctus es præparationibus tuis, ipse per præsentem sacri unguenti infusionem Spiritus paracliti super caput tuum infundat benedictionem, eandem usque ad interiora cordis tui penetrari faciat, quatenus hoc visibili & tractabili

dono

Digitized by Google

dono invisibilia percipere, & temporario regno justis moderationibus executo, æternaliter conregnare ei merearis, qui sine peccato Rex regum vivit cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti. Amen.

XXIV. *Quibus finitis reverendissimus Cardinalis lavit manus suis camerariis inservientibus & me adjuvante. Cæsar inter suas cortinas reclusit se, a suisque familiaribus & prælatis assistentibus abstergi brachium & spatulas fecit, & inde, reassumpto paludamento imperiali & corona, eodem ordine & cum insigniis & solemnitatibus suis venerunt in capellam majorem, ubi Pontifex cum cæteris Cardinalibus existebat;* Et infra: *Cum primum capellam ingressi Cardinales detectis capitibus, & similiter electus nudato capite exhibuerunt Pontifici parato profundam reverentiam seu inclinationem, & Cæsar magna genuflexione cum suo paludamento, duo diaconi, qui Cæsarem comitabantur, induti dalmaticis obedientiam præstiterunt Papæ. Tum Pontifex imposuit incensum in thuribulo reverendissimo domino Cardinale episcopo Ostiensi assistente ministrante naviculam, & acolyto thuriferario, cruce cum duobus ceroferariis duo candelabra portantibus ante crucem per subdiaconum delatam præcedentibus tum Cardinale de Farnesio a dextris & a sinistris reverendissimo Cardinali Cæsarino diacono evangelii, Pontifex descendens medius inter duos diaconos assistentes, duobus auditoribus deferentibus fimbrias, processionaliter venit ad altare. Tres ultimi presbyteri Cardinales videlicet reverendissimus Augustinus Cardinalis Perusinus, reverendissimus Marinus Cardinalis Grimanus, & reverendissimus Marcus Cardinalis Cornarius obviantes Papæ, secundum ritum antiquum cæremoniarum, Pontificis faciem & inde pectus unus post alium osculati sunt, & inde ad sedilia sua ante altare. Amota mithra a capite Pontificis per reverendissimum Cardinalem Cæsarinum diaconum evangelii, &c. a sinistris & reverendissimo episcopo Ostiensi a dextris, factis debitis reverentiis cruci & altari fecit confessionem pro missa.*

XXV. *Cæsar electus aliquantisper retro episcopum Ostiensem super faldistorio & cussino aureo sub brachiis, & altero sub genibus brachato viridi genuflexus cum archiepiscopo Barensi, episcopo Cauriensi, & aliis suis prælatis fecit similiter suam confessionem. Pontifex expleta confessione ascendens ad altare illud osculatus est, & inde librum sibi per subdiaconum epistolæ una cum episcopo Cardinali assistente porrectum: tum incensum e navicula per Cardinalem diaconum evangelii porrecta in thuribulum imposuit, quod acolytus tenebat, & inde incensavit altare, primo crucem, deinde Apostolorum imagines SS. Petri & Pauli, Pauli primo & Petri secundo, mox candelabra & totum altare, ut moris est.*

Tum Papa reassumpta mithra a Cardinali Cibo adjuvante Cardinali de Cæsis diaconis assistentibus, fuit incensatus a diacono evangelii, in cornu epistolæ recepit ad osculum oris & pectoris primo electum Imperatorem, deinde reverendissimum Cæsarinum diaconum evangelii, successive reverendissimos de Cibo & de Cæsis assistentes, & facta reverentia cruci ascendit ad sedem eminentem, duobus auditoribus deferentibus fimbrias: & eo discedente quatuor illi principes, qui ante Cæsarem tulerant insignia sua, illa domino Sacristæ & magistro cæremoniarum consignarunt, quæ posuerunt in altari, & aptaverunt illa ne impedirent celebrantem. Cæsar vero, præcedentibus suis proceribus & principibus, exiens de capella venit ad suggestum suum, ubi erat solium suum & sedes sibi præparata aliquantulum minor solio & sede papalibus, prælatis suis uti assistentibus in solio super scamnis locatis, ducibus & aliis principibus in sedilibus sibi præparatis ante solium Cæsaris a dextris & a sinistris dicti solii: quibus omnibus sic per ordinem dispositis & collocatis, facta debita genuflexione electo Imperatori, recessi ad Pontificem, qui interea deposita mithra surrexerat, & incœperat introitum missæ, quæ fuit de S. Matthia Apostolo, &c. cum collecta pertinente ad coronationem: Deus regnorum omnium, & Christiani maxime protector imperii, da servo tuo Carolo Imperatori nostro triumphum virtutis tuæ scienter excolere, ut qui tua constitutione est princeps, tuo semper munere sit potens. Per Dominum nostrum, &c. *Similiter pro secreta quæ incipit:* Suscipe Domine hostias, &c. *Postea:* Deus, qui ad prædicandum, &c. *Dum Pontifex in sede deposita mithra dicit introitum &c.* Kyrie eleison *cum suis assistentibus, idem electus Imperator in solio suggestus sui & in sede sua detecto capite cum suis prælatis assistentibus, &c. chorus Cardinalium in locis suis pariter fecerunt: tum* Gloria in excelsis, &c. *per Papam intonata cantores prosecuti sunt. Pontifex cum suis Cardinalibus & prælatis assistentibus, Cæsar vero cum suis prælatis, chorus Cardinalium inter se & in sedilibus suis pariter prosecuti sunt. Finita* Gloria, &c. *Surgens Pontifex sine mithra versus populum dixit cantando:* Pax vobis; *& respon. &c.* Et cum spiritu tuo, *per cantores, duas orationes primam de die & alteram*

Solium Cæsareum minus pontificio.

XXVI.

pro

pro electo sub una conclusione : quibus expletis sedit Papa reassumpta mithra.

XXVII. *Dominus Joannes Alberinus subdiaconus apostolicus indutus paramentis subdiaconatus epistolam Latinam cantavit cum cæremoniis solitis, Græcam vero epistolam N. Florentinus camerarius Papæ. Illis finitis præcedente domino Joanne Francisco magistro cærimoniarum ambo subdiaconi osculati sunt pedem Pontificis, primo Latinus, tum Græcus : dum cantores graduale concinunt me annuente surrexerunt ex sedilibus suis reverendissimi Cardinales de Salviatis & de Rodulphis, & factis solitis inclinationibus versus Pontificem, me procedente cum quatuor mazeriis, descenderunt ad suggestum Cæsaris, quem de sede solii sui levarunt, & medium inter se, præcedentibus suis proceribus, & sequentibus suis prælatis, adduxerunt ante Pontificem, & secus sedes Papæ in scabello genuflexus permansit. Reverendissimus vero D. Antonius episcopus Pistoriensis uti clericus cameræ apostolicæ deposito pluviali & mithra in rocheto solo existens, præmonitus & instructus a me, ex altari sumpsit insignia Cæsari danda per Pontificem; & primo ensem cum vagina & cingulo suo portans versus Pontificem nudum & evaginatum dedit in manibus reverendissimi Cardinalis Cibo assistentis a dextris Papæ; & ipse Cardinalis porrexit Pontifici ensem primo, & deinde manum Papæ deosculando, quem Pontifex recipiens tradidit electo Imperatori ante se genuflexo dicens :* Accipe gladium desuper B. Petri Apostoli corpore sumptum per manus nostras, licet indignas, vice tamen & authoritate beatorum Apostolorum consecratum nostræque benedictionis officio in defensionem sanctæ matris Ecclesiæ divinitus ordinatum ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum : & memor esto, de quo psalmista prophetavit dicens : *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*, ut in hoc vim æquitatis exerceas, per eundem, molem iniquitatis potenter destruas, & sanctam Dei Ecclesiam ejusque fideles propugnes & proregas : nec minus sub fide falsosque Christiani uominius hostes extermines ac dispergas, viduas ac pupillos clementer adjuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris injusta, conserves bene disposita, quatenus hoc agendo virtutum triumphator gloriosus, justitiæ cultor egregius, cum mundi Salvatore, cujus typum geris iu nomine, sine fine regnare merearis. *Tum idem Cardinalis diaconus recipiens eundem gladium de manu Cæsaris posuit in vaginam, & una cum Pontifice accinxerunt electum Imperatorem gladio dicente Pontifice:* Accingere gladio tuo, &c. [*scilicet superiorem precum dimidiatam formulam repetente.*]

Quo ritu imperiali gladio accinctus Cæsar.

XXVIII. *Mox Cæsar accinctus gladio, uti miles S. Petri effectus consurgens ensem evaginavit, & nudum ter vibravit viriliter, & inde abstergens illum super brachium sinistrum reposuit in vaginam : sic accinctus retinens iterum genuflectit. Interea Papa recipiens de manu præfati Cardinalis a dextris pomum & sceptrum ex altari, per eundem clericum cameræ delata & consignata, tradidit Imperatori pomum videlicet in manu Cæsaris dextra, & sceptrum in sinistra dicens :* Accipe virgam virtutis atque veritatis, qua intelliges te obstrictum mulcere pios, terrere reprobos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, disperdere superbos & relevare humiles, & aperiat tibi ostium Jesus Christus dominus noster, qui de semetipso ait : *Ego sum ostium. Per me si quis intraverit salvabitur:* qui est clavis David domus Israel, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit; sitque tibi author, qui eduxit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris & umbra mortis, & in omnibus sequi merearis eum, de quo David propheta cecinit : *Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui*, & imitando ipsum diligas justitiam, & odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te Deus Deus tuus ad exemplum illius, quem ante sæculum unxerat oleo exultationis præ participibus suis Jesum Christum dominum nostrum, qui cum eo vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen. *Postremo eodem modo coronam imperialem cum thiara id est diadema sibi delatum & porrectum recipiens ambabus manibus sustinens posuit capiti Imperatoris, dicens :* Accipe signum gloriæ & diadema regni, coronam imperii. In nomine Patris † & Filii † & Spiritus † sancti. Amen; ut spreto antiquo hoste, spretisque contagiis vitiorum omnium, sic justitiam, misericordiam, & judicium diligas, & ita juste misericorditer, & pius vivas, ut ab ipso domino nostro Jesu Christo in consortio sanctorum æterni regni coronam percipias, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Quæ dicta verba cum sceptrum illi porrectum est.

Quo ritu impositum diadema imperiale.

XXIX. *Tum sic coronatus osculatus est pedem Papæ, & consurgens coronatus diademate pomo & sceptro in manibus retentis gladio exolvitur & datur armigero ipsius Cæsaris ante eum præcedenti. Ducitur Imperator a duobus illis diaconis Cardinalibus de Salviatis de Rodulphis ad sedem*

suam

Digitized by Google

suam sibi paratam in solio Papæ a dextris ipsius : & inthronizatus sibi sedit. Et licet post hujusmodi inthronizationem medius inter dictos duos Cardinales redues debuisset sic paludatus cum diademate in capite, pomo & sceptro, duce Urbini præfecta, cum ense & aliis suis proceribus præcedentibus eum, & suis prælatis assistentibus, & aliis togatis subsequentibus ad suggestum suum extra capellam secundum ordinem cærimoniarum, ut ibi in sede sua locatus cum suis assistentibus legeret epistolam, & graduale cum evangelio, sicut facit Pontifex cum suis assistentibus, cum ipse Cæsar haberet chorum & locum suum ad hoc separatum & magis decorabatur in conspectu omnium sic solemniter cum pompa procedere. Et infra.

XXX. *Dum igitur Imperator epistolam & graduale in ea sede legere cœpisset, vocavi duos diaconos Cardinales, qui Cæsarem inthronizarunt, ut redirent ad loca sua. Inter alios Cardinales etiam, vocavi D. Joannem Alberinum subdiaconum epistolæ, nonnullos advocatos & scriniarios, qui tunc reperiebantur, cum quibusdam capellanis imperialibus, quos omnes adduxi mecum extra capellam a parte exteriori sub altari majori, ubi prius lætaniæ cantatæ fuerunt. In quo loco D. Joannes subdiaconus cœpit alta voce laudes pro Imperatore, videlicet :* Exaudi Christe, &c. *aliis prædictis respondentibus, ut in libro ordinario, &c.*

Alii ritus in peragendo sacro. *Quibus finitis, & cantoribus reassumentibus :* Alleluja, *ante ultimum versiculum, & illis expletis parantur ministri pro evangelio, & reverendissimus Cardinalis Cæsarinus diaconus evangelii capiens librum evangeliorum ante pectus, factis Papæ & altari debitis inclinationibus, posuit illum super altari, & inde præcedente socio meo accedens ad Pontificem osculatus est manum sub auriphrigio. Rediens ad altare cum inclinationibus solitis genuflexus ante altare dixit :* Munda cor meum, &c. *tum recipiens librum, thuriferario & ceroferariis præcedentibus, ante Papam inclinatus petiit benedictionem dicens.* Jube domne benedicere ; *& Pontifex respondit :* Dominus sit in corde tuo &c. *Tum descendens ad locum evangelii paratum cum cæremoniis & solemnitatibus solitis cantavit evangelium Latinum. Mox episcopus Scaliensis Hispanus assumens librum evangelii Græcum factis reverentiis debitis, & servatis cærimoniis cum suo diacono Græco cantavit evangelium Græcum : quæ evangelia Latinum & Græcum subdiaconi epistolarum ad Papam osculandum detulerunt : tum per reverendissimum Cardinalem Farnesium episcopum Ostiensem & assistens, qui prope Imperatorem in sede nuda sedebat, Pontificem incensavit. Interea unus ex assistentibus porrexit Cæsari librum evangelii osculandum. Mox Papa intonavit :* Credo, &c. *& cantoribus continuantibus, & illo finito, & dicto per Pontificem,* Dominus vobiscum *& lecto offertorio.*

Cæsar interim depositis diademate & paludamento sine gladio, sceptro, pomo in dalmatica manens venit ad pedes Papæ, & obtulit ei aurum, videlicet XXX. *aureos, quorum quilibet erat ponderis quatuor ducatorum auri largorum, quos in manu mea posuit dum essem secus pedes Papæ genuflexus : remansit inde Cæsar a dextris Pontificis. Papa lavit inde manus, oratore Venetorum aquam, id est pelvim deferente una cum aliis ministris intervenire solitis, & cum cærimoniis consuetis, adjuvante etiam reverendissimo de Farnesio episcopo assistente : & lotis manibus descendit medius in assistentia Cardinalium ad altare, quem Imperator secutus est : & deposita mithra per Cardinalem evangelii, Pontifex osculatus est altare, & aliquantulum semoto Cardinali de evangelio loco ejus Cæsar subintravit ad altare ministrando Papæ patenam cum hostia, & inde calicem vino & aqua porrigendo Pontifici, & simul offerente & ministrante quam pulchrè, & egregie fungendo officio diaconi, ita ut omnes astantes mirarentur, & oblectarentur de his mysteriis exhibitis cum magna devotione ac humilitate, ac si in similibus expertus & diu versatus fuisset.* XXXI. Oblatum aurum Pontifici a Cæsare.

Inde retrocessit in partem dexteram prope faldistorium ibi pro eo præparatum, sic stans usque ad elevationem sacramenti, in qua elevatione genuflexus est. Interea Pontifex de manu Cardinalis evangelii accepto thuribulo cum incenso in illo prius posito incensavit oblata & altare more solito, & inde ipse a præfato Cardinale de evangelio incensatus deposita mithra continuavit missam. Tum idem Cardinalis evangelii incensavit Imperatorem stantem ; successive reverendissimum de Farnesio episcopum assistentem & duos alios assistentes, & successive alios dominos Cardinales prælatos assistentes & principes ordine suo. Illis incensatis tradidit thuribulum uni ex subdiaconis apostolicis, a quo prædictus Cardinalis evangelii stans inter duos alios assistentes incensatus fuit : & ille idem subdiaconus omnes alios, ut est moris. XXXII.

Pontifex interim præfationem inchoavit & finivit : Cæsar autem cum suis prælatis, Sanctus Sanctus ; *&* Agnus Dei *complevit. Dicto* Agnus Dei *per Papam, Cardinalis episcopus assistens accepit pacem a Papa, genuflexit osculando altare, inde* XXXIII.

Digitized by Google

faciem & pectus Pontificis, qui mox illam distribuit aliis Cardinalibus, magnis principibus, & prælatis assistensibus, & post episcopum Cardinalem assistentem alii duo Cardinales diaconi assistentes receperunt a Papa, non tamen osculando altare. Cæsar autem & Cardinalis Cæsarinus evangelii non receperunt pacem, sed in communione sacramentum recipient uti ministri altaris, & alius ut est moris.

Post hæc Pontifex facta reverentia sacramento sine mithra ad sedem eminentem reversus, stans capite detecto, & aliquantulum inclinato, quem Imperator pari modo detecto capite secutus a dextris eius stetit. Cardinalis evangelii interim patenam cum sacramento desuper ex altari elevans ad altitudinem oculorum gyravit, ut moris est, & illam consignavit D. Joanni subdiacono epistolæ, qui sacramenso super patenam socio meo elevante illi fimbrias detulit Pontifici inclinato in sede & aspectante, Cæsare autem & aliis omnibus in locis suis genuflexis. Tum idem Cardinalis evangelii calicem sanguinis & sacramenti factis debitis genuflexionibus pari modo elevavit & gyravit ante altare, & inde discedens detulit ad dexteram Papæ.

XXXIV. Quo ritu Pontifex Eucharistiam sumpserit & calicem.

Pontifex dictis orationibus debitis & solitis sæpius parte una sacramensi sic de corpore tum de sanguine communicavit, & aliam partem divisam una particula diaconum evangelii, altera subdiaconum epistolæ communicavit. Cardinalis evangelii cum calice & residuo sanguinis in eo reversus est ad altare & sumpta parte sua sanguinis & purificationis, parvam hostiam sacramenti pro Imperatore reservatam ponens super aliam patenam, elevans gyravit ante altare, sic ut de sacramento Papæ dictum est, pari modo ad sinistram Pontificis portavit.

XXXV. Porrexerit Eucharistiam Cæsari.

Tunc Imperator ante pedes Pontificis genu flexo idem Pontifex capiens patenam illam in sinistra, & cum dextra hostiam sacramenti, dicente Cæsare cum suis assistentibus: Domine non sum dignus, &c. *tertio sic replicavit, cum magna devotione communicavit, dicens :* Corpus domini nostri, &c. *Cæsar osculata prius manu Pontificis multa humilitase suscepit sacramentum, & inde elevasus faciem Papæ deosculasus, & retrahens se versus sedem suam vinum recepit ex calice, quem Cardinalis evangelii cum purificatione tenebat. Et nota quod diaconus Cardinalis evangelii non fecit ante communionem Cæsaris confessionem solitam fieri, quia Imperator in hac missa, ut minister intervenerat & ministravit. Tum Imperator post purificationem reducitur ad pedes Pontificis, qui super eum genuflexum dixit orationes infrascriptas : Et quidem cum devotione & fervore quasi omnibus lachrymas concitans.*

Oremus.

XXXVI. Formula precationis pro Cæsare fusæ.

Respice quæsumus omnipotens Deus serenis obtutibus hunc gloriosum famulum tuum Carolum, ut sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Jacob, sic illi largiaris benedictionem spiritualis gratiæ, eumque plenitudine tuæ potentiæ irrigare atque perfundere digneris: & tribuas ei de rore cæli & de pinguedine terræ abundantiam frumenti vini & olei, & omnium frugum opulentiam & ex largitate divini muneris longæva tempora, ut illo regnante sit sanitas corporis, imperii pax inviolata, in regno dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore, regiæ potestatis uculis omnium fulgeat luce clarissima, coruscare atque splendescere quasi splendidissimi fulgoris maximo perfusa lumine videatur. Tribue ei, omnipotens Deus, ut sit fortissimus protector, consolator ecclesiarum atque cœnobiorum sanctorum, maxima pietate regali munificentissimus, atque ut sit fortissimus triumphator hostium ad opprimendum rebelles, & paganas nationes, sitque suis inimicis facie terribilis maxima fortitudine regalis potentiæ : optimatibus quoque atque præcellis proceribus ac fidelibus sui regni sit munificus, amabilis, & pius, & ab omnibus timeatur & diligatur, & post gloriosa tempora atque felicia vitæ præsentis gaudia & in perpetua beatitudine habitare mereatur per Christum Dominum nostrum. Amen.

Benedic Domine, quæsumus, hunc principem nostrum Carolum quem ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum : fac armis esse multiplicem, salubris corporis, robore vigentem, ad senectutem optatam pervenire felicem : sit nobis fiducia obtinere gratiam populo, quam Aaron in tabernaculo, Elisæus in fluvio, Ezechias in lecto, Zacharias vetulus impetravit in templo. Sit nobis regendi authoritas qualem Josue suscepit in castris, Gedeon sumpsit in præliis, Petrus in clave, Paulus est usus in dignitate & dogmate, & ita pastoris officium perficiat in uvile sicut Isaac perfecit in fruge, & Jacob est delectatus in grege : quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen. Deus æternæ gloriæ sit adjutor tuus & protector & omnipotens : benedicat tibi, preces tuas exaudiat, & vitam tuam in longitudinem dierum adimpleat : thronum regni tui jugiter confirmet, & germen populumque tuum in æternum conservet, & inimicos tuos confusione induas, & super te sanctifica-

Digitized by Google

ficatio Christi floreat, ut qui tibi tribuit in terris imperium, ipse in cælis consecrat præmium, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen. *Quarto & ultimo loco Papa lavit manus aqua in pelvim deferente & infundente oratore Angliæ, qui erat miles de Casali cum ceremoniis solitis. Tum Pontifex ad altare cum Cardinalibus, & Prælatis suis assistentibus & perfecit missam, & concessit indulgentiam plenariam, quam publicavit reverendissimus de Farnesio episcopus assistens.*

XXXVII *Interea Cæsar apud sedem suam reassumpsit paludamentum imperiale, diadema, & alia sua insignia; & sic mansit usque ad finem missæ. Expletis itaque divinis officiis, & sacris cæremoniarum solemniis, Imperator sic paludatus cum diademate in capite, pomo in manu, præcedentibus suis nobilibus & principibus portantibus ante eum insignia sua imperialia, a sede sua descendens ad altare, ubi erat Pontifex, maximam reverentiam illi exhibuit, & agens gratias de tanto labore suscepto pro eo, abiit in capellam, quæ cognominata fuit S. Mauritii.* Et infra.

Paludamentum & diadema recipit Cæsar.

XXXVIII. *Cæsar dimisso paludamento valde ponderoso, & alio ex simplici tela aurea multo leviori recepto, & coronam imperialem, & in manu pomum deferens, reversus est ad Pontificem, quem mox Papa secum capiens, ambo exeuntes sub baldachino per pontem erectum & in medio ecclesiæ venerunt ad portam ejusdem, & descendentes in manum dextram ponticulum unum ibi erectum ad finem scalarum, ubi equus albi coloris phaleratus pro Papa præparatus, & scala lignea trium pedum, super quam Pontifex ad equum ascenderet, præordinata existebant: dum appropinquarent, me annuente, serenissimus Imperator prævenit ad staphan equi Papæ sinistram, quam parumper tangens Pontifex recusans illud opus sibi ab Imperatore præstari, & eo persistente in servitio, Pontifex toleravit, referendo talem actum humilitatis ad honorem Salvatoris, cujus vices in terris gerebat. Sic ascendit equum, & dum Imperator adhuc equum per aliquot passus ducere per frænum vellet, Papa omnino retinuit.*

Stratoris munus Pontifici Imperator exhibet.

XXXIX. Commendat hanc Caroli V. Imperatoris in Christi vicarium piam demissionem Augustinus Stenchius (a) hisce verbis: *Neque a sævissimis hæreticis, quorum fuit hoc tempore innumerabilis multitudo depravari, neque tot victoriis, quibus potitus est, corrumpi potuit: is inquam etiam dum sævirent hæretici, dum in omnem religionis gradum furentes debaccharentur, eam pietatem, eam religionem, atque reverentiam exhibuit Romano Pontifici, quam hoc decreto ait se Constantinus B. Silvestro exhibuisse; nam in præfata urbe,* nempe Bononiensi, *omni populo inspectante, posteaquam a Pontifice Clemente VII. coronam accepisset, illo ascendente equum, stratoris officium exhibuit, pedem sustinuit, frænum tenuit, equumque aliquot passus ducere voluit. Quanta igitur est Lutheranorum, quam inusitata non dico impietas, sed barbaries potius, qui lacerare & defœdare contumeliis semper conati sunt, quod piissimi Imperatores tanta pietate venerati sunt: utque ille Romanum venerando Pontificem ipsum primo Jesum Christum dein beatos Apostolos & cognoscebat & fatebatur se venerari; sic istos, quia blasphemant, proscindunt, calumniantur eam sedem, in Deum & Apostolos graviter peccare necesse est.*

(a) Aug. Stenchius l. 2. advers. Luther. p. 45.

Commendatus de pietate Carolus V.

Stratoris munere fungitur Pontifici.

Lutheranorum protervia.

Pergit diariorum scriptor: *Cæsar autem post hæc equum suum, qui ibidem prope a suis nobilibus & proceribus detinebatur, albi coloris pulcherrimus & multis ornamentis phaleratus dux Urbini, ut præfectus, præcurrens ad sustinendum staphan vix potuit tangere, cum Imperator esset juvenis & facto citius ascendisset, & a multitudine suorum adjutus, & circumseptus fuisset. Hi duo supremi totius orbis & Christianorum principes in equis positi & aptati mox ambo sub eodem baldachino intrantes a dextris Papa cum thyara seu regno, & Imperator a sinistris cum diademate, cœperunt simul equitare, &c.* Describit deinde author (b) ordinem pompæ triumphalis a Pontifice & Imperatore per Bononiam ductæ: cujus præcipua pars hæc fuit; post descriptos enim longos pontificiorum & imperialium famulorum, necnon aulicorum, vexilliferorumque, & virorum nobilium ordines additur. XL.

Celebrata pompa triumphalis.

(b) MS. bibl. Barber. sign. n. 1105. p. 132.

Sub eodem conopæo Pontifex & Imperator incedunt.

Tum, inquit, *clerici duo capellæ super equis cum duabus lanternis accensis intus luminibus sic incedebant ante Sacramentum corporis Christi*, præiverant scilicet pontificiæ ac imperialis familiarum necnon nobilium compositæ turmæ: *Equus albus, quæ chinea dicitur, phaleratus cum tintinnabulo suo ad collum, & super sellam illius capsula in qua sacramentum eucharistiæ reconditum erat, & ducebatur ab uno parafrenario Papæ rubeis vestibus induto, & in manu dextra baculum rubeum deferente. Baldachinum supra sacramentum de brochato, quod deferebant cives Bononienses, & mutabantur in locis designatis, circa quod beneficiati S. Petronii & S. Petri cum cottis suis* XVI. *& ultra deferebant totidem intortitias accensas. Sequebatur R. D. Sacrista Gabriel* XLI.

archiepiscopus Dyrrachiensis cum ferculo alta in manu pro custodia sacramenti. Si fuissent electores imperii velus duu Mediolani, qui tunc graviter infirmabatur, vel etiam si duu Ferrariæ fuisset, præcedere debuissent sacrum collegium reverendissimorum Cardinalium secundum ordines suos, incipiendo a diaconibus Cardinalibus ultimis, qui fuerunt Doria, & de Medicis Cardinales, inde presbyteri, & demum episcopi Cardinales cum cappis rubeis. Nota quod ante istos principes portantes insignia, procedebat major domus Imperatoris, qui adjuverat eum equitare, & cum quidam ejus araldus tanquam mazerius habens sacculos pecuniarum auri & argenti, quos proiiciebat per loca civitatis, maxime inter mulieres: tum incedebam ego magister cerimoniarum.

XLII. *Post collegium sequebantur quatuor principes deferentes insignia imperialia. Primo illustris marchio Montisferrati in habitu ac birreto suis ducalibus gestans sceptrum Imperatoris cum multis stafferiis bene indutis. Dux Urbini & præfectus urbis in habitu suæ præfecturæ & birreto optime ornatus gladium Imperatoris gestans. Unus ex ducibus Bavariæ & electoribus imperii portans pomum. Duu inde Sabaudiæ gestans coronam Imperatoris uti Regis Romanorum in habitu suo ducali & corona sua ducali: licet isti cum subdiacono crucis praire debuissent, voluerunt tamen imperiales quod Pontifex tolerares, & secum dispensares, ut ii quatuor essent deferentes talia insignia imperialia, & irent post sacrum collegium ante Imperatorem: & Papa concessit dispensando secum & concedendo, ac si fuissent principes & electores imperii, qui sic deferebant insignia, me quoque aliquantulum contradicente, ut non derogaretur nostris cerimoniis; tamen Hispani prævaluerunt. Post hos sequebantur duo diaconi Cardinales assistentes, videlicet reverendissimi de Cibo, & de Cæsis; & sic mediato, & interrupto ordine collegii propter illos quatuor principes.*

XLIII. *Postremo duo illa luminaria magna sanctissimus dominus noster Clemens Papa VII. & serenissimus Carolus V. Imperator Romanorum cum suis pluvialibus thiara in capite Pontificis, & diademate in capite Cæsaris, multis gemmis, lapidibus, & margaritis pretiosis ornati; ut sol & luna radiantes ambo in pari passu a dextris Papa & a sinistris Imperator sub eodem baldachino, quod nobiles Bononienses numero quadraginta deferebant, gradiebantur. Vere non fallor pulchrum fuit spectare duos huiusmodi supremos tali forma, & ordine procedere.*

XLIV. *Post Pontificem & Cæsarem sequebantur auditor de mithra medius inter duos cubicularios assistentes Papæ, & inde duo medici Papæ, quorum medius erat secretarius Papæ, & certi familiares seu camerarii Imperatoris: sequebantur auditor cum cappa & roccheto, cubicularii cum capuciis inversis, serviens armorum indutus armis dempta galea, deferens umbellum sive umbraculum cum armis Ecclesiæ & Papæ una cum alio socio adjuvante, qui mazerii Papæ dicuntur. Prælati assistentes Papæ: inde prælati assistentes sive consiliarii Imperatoris & alii secundum ordines suos cum cappis & capuciis præcedebant maxime oratores prælati primi post assistentes. Alii postremo episcopi, protonotarii, abbates, & cæteri togati curiales utriusque principis.*

Subdit rituum pontificiorum præfectus quo ritu clausa sit hæc pompa: *Cum Pontifex hora vigesima tertia in palatium se recepisset, Cæsar cum suis proceribus & comitiva nobilium & prælatorum progrediens ad ecclesiam S. Dominici ibi a Laurentio episcopo Segnino & episcpoo Anagnino vicario una cum nonnullis aliis canonicis S. Joannis Lateranensis, qui Bononiam venerant, & ad hæc uti procuratores aliorum canonicorum S. Joannis de urbe, in porta ecclesiæ existentibus processionaliter cum cruce & aliis reliquiis obviam venientes, crucem Cæsari osculandam obtulerunt, & receperunt procedentes ante eum,* Te Deum laudamus, *intonantes & cantantes usque ad capellam magnam a manu sinistra in introitu: quam ipsi imperiales eligere voluerunt ad infrascripta explenda tanquam locum magis spatiosum & aptum: ibi, & super faldistorio præparato Cæsar procubuit, & aliquantulum oravit. Tum resurgent præfati episcopi & canonici cum aliis canonicis & clericis suis capitulariter receperunt in canonicum et confratrem: & inde Imperator versus venit ad faldistorium, super quo adhæsit recepit singulos canonicos prædictos ad osculum oris, primo Anagninum episcopum, deinde Signinum & reliquos per ordinem.* Et infra. XLV.

His peractis Cæsar ascendit quemdam parvulum suggestum in eadem capella quasi in introitu ejusdem ibi erectum, quamplures milites, equites & comites palatinos creavit, decoravit, & insignivit. Edita sunt plura alia publicæ lætitiæ & magnificentiæ signa quæ recenset idem rituum sacrorum magister.

Paucis post diebus Pontifex diploma de impositis Carolo V. ferrea & aurea coronis promulgavit (*a*), & quæ veteri more atque instituto in Cæsarum consecratione defuissent, apostolica authoritate supplevit. Præterea ipsum ab omnibus clientibus imperii ut Imperatorem coli XLVI.

jussit,

(*a*) *Ext. in bull. const.* 28.

Digitized by Google

jussit, ac Leonis X. exemplum secutus permisit ut regnum Neapolitanum cum imperio, dum superstes foret, conjunctum teneret.

Clemens &c. Ad futuram rei memoriam.

Pont. lit. de collatis Carolo Imperialibus insignibus.

Cum proximo februarii mense celebri cathedræ Petri die, cui dispari quidem merito, pari tamen potestate successimus, dilectus filius noster Guillelmus tit. SS. Joannis & Pauli presbyter Cardinalis in capella palatii civitatis nostræ Bononiensis, quod in præsentiarum habitamus, missarum sacra nostro jussu esset peracturus, & priusquam ad ipsam capellam accederemus, charissimum in Christo filium nostrum Carolum V. Imperatorem semper Augustum nostra ex authoritate inunxisset, reliquasque cerimonias vetusto more circa id fieri solitas peregisset; nos, qui postea iis cerimoniis & unctione peractis, capellam ingressi fuimus infra ipsarum missarum solemnia regia imperatoriaque insignia eidem Carolo tradidimus, eiusque caput corona ferrea decoravimus; ab hinc deinde triduum in ipso scilicet die Matthiæ Apostoli festo, qui primus dies natalis ipsi Carolo illuxit, eum aurea corona insignire volentes, ex palatio per pensile tabulatum ob hoc ipsum instructum ad ecclesiam S. Petronii accessissemus pontificiam missam celebraturi: & cum ipse Carolus Imperator iis omnibus perfunctus esset, quæ ad eiusmodi cerimonias exiguntur, primo videlicet ante aram ad hunc usum super tabulato erectam in canonicum basilicæ principis Apostolorum de urbe per nonnullos ejusdem basilicæ canonicos Bononiæ tunc temporis degentes, & ibidem præsentes receptus, deinde oratione una ad hanc celebritatem accommodata in ecclesiæ hujusmodi foribus per Prænestinum, rursus altera intra ipsos fores per Sabinensem episcopos super caput Caroli alta voce prolatis, idem Imperator ad quandam capellam divertit, ubi cultu & ornatu diaconorum indutus & inde ad sedem pro eo paratam accedens, ibidemque ab episcopo Ostiensi inunctus ad conspectum nostrum venit: Nos vero missam prosequentes evangelio Latina Græcaque lingua nondum enuntiato, eadem, quæ nudius tertius regia imperialiaque insignia Imperatori contulimus, annulum in primis ejus digito anulari imponentes, deinde ensem adversus fidei hostes vibrandum ad eius femur accingi fecimus, deinde vero aurea corona ejus caput coronavimus; ac postmodum sceptrum peculiare Regibus insigne, ac globum totius mundi imaginem repræsentans in ejus manus tradidimus, & ad pacis osculum qua Christus nascens, prædicans, moriens, resurgens, ac regnans Ecclesiam suam docuit, admisimus. Quibus rite peractis, ille in solium imperiale dextero lateri nostro pene contiguum sese recepit. Sacrificio deinde absoluto & omnibus, quæ veteri ex instituto in hujusmodi coronatione fieri solent peractis, ad palatium, unde profecti eramus, equo insidentes regressi sumus.

XLVII. Cur ferrea corona non Modoeciæ sed Bononiæ illi imposita fit.

Et ne animis curiosis ambigi posset, an corona ferrea, quæ olim Modoeciensi, vel in ecclesiæ Mediolanensi, & aurea, quæ per Romanum Pontificem Romæ in dictæ Petri basilica exhiberi fuit solita, jam utraque Bononiæ ad supplices Imperatoris preces, & ex causis legitimis id suadentibus per nos exhibita, tantumdem virium & stabilitatis obtineat, ac si ambæ statutis in locis more veteri traditæ susceptæque fuissent; ut hic scrupulus ex animis evellatur, authoritate apostolica tenore præsentium declaramus, & ad posteritatem transmitti volumus, omnia præmissa hoc tenore hocque in loco gesta perinde firma, valida, & inconcussa esse & suum robur & stabilimentum obtinere, ac si illa ferrea coronatio vel Modoeciæ vel Mediolani, hæc aurea vero Romæ in dicta basilica, servatis omnibus cerimoniis servari solitis celebrata factaque fuissent; sicque per quoscumque judices & causarum palatii apostolici auditores, ac S. R. E. Cardinales interpretandum, judicandum, ac sententias promulgandas, adempta eis aliter interpretandi, judicandi, & sententiam promulgandi facultate, authoritate & tenore prædictis decernimus; supplentes ex certa scientia ac apostolicæ potestatis plenitudine omnes & singulos defectus tam juris, quam facti, si qui forsan intervenerint in eisdem.

Concessum Carolo V. ut regnum Neap. cum imperio conjuncta teneat.

Nos etiam cum eodem Carolo, cum quo alias felicis recordationis Leo Papa X. secundum carnem frater patruelis, & prædecessor noster, ut regnum Neapolitanum una cum imperio retinere posset, per suas literas dispensavit, pro potiori cautela ut regnum ipsum Neapolitanum una cum imperio, quoad vixerit, retinere libere & licite valeat, quibusvis constitutionibus ac literis, necnon statutis, & consuetudinibus apostolicis ac legibus imperialibus, cæterisque contrariis nequaquam obstantibus, authoritate & tenore præmissis de speciali dono gratiæ dispensamus. Quocirca omnibus Christi fidelibus vasallis & subditis præfati imperii, cuiuscumque conditionis existant, etiamsi regali aut pontificali dignitate præfulgeant, in virtute sanctæ obedientiæ, & pro quanto gratiam nostram caram habent, districte præcipiendo mandamus, quatenus præfato Carolo Imperatori, ut tenentur, efficaciter pareant & intendant. Nulli ergo &c. Datum

Digitized by Google

tum Bononiæ anno Incarnationis dominicæ MDXXX. kal. martii pontificatus nostri anno VII. Evoluto autem mense proximo aliud diploma (*a*) pontificium editum fuit, quo electionem ejus fuisse Cardinalibus assentientibus confirmatam, omniaque imperialia insignia rite illi collata promulgatum est.

(*a*) L. 2. *epis. secr. Clem.* pag. 196.

XLVIII. Habita interea sunt Bononiæ inter Pontificem ac Cæsarem plura colloquia de instauranda re Christiana, cum nullum concilio œcumenico ad excindendam hæresim aptius remedium videretur, quemadmodum sub ipsis Lutheranismi exordiis ab Alberto S. R. E. Cardinale atque archiepiscopo Moguntino in conventibus imperialibus propositum, sæpiusque antea expetitum vidimus. Adrianus quidem VI. illud cogere statuerat, sed immatura morte absumptus est: at Clemens quantumvis a Germanis conventibus atque a Cæsare rogatus, ab illo convocando abhorrebat eo fretus argumento, quod fidei orthodoxæ dogmata in disceptationem vocanda non sint: quod quidem multum potuisse apud plures Pontifices pietate & doctrina præstantes, qui expetitum a Græcis pro conjunctione ecclesiarum concilium indicere detrectarunt; contra vero alios sensisse celebrandum vidimus, non ut de fidei capitibus disceptaretur, sed ut contrariarum opinionum caligo patrum congregatorum doctrina discuteretur: quod argumentum Mercurinus Gattinaria Cardinalis, necnon Cæsar apud Clementem ursere, extatque ea de re inter Dolgasti collectanea (*b*) Caroli V. responsum, quod a Lutherano scriptore adulteratum fuit: de petito autem a Lutheranis perfida & mala arte concilio hæc Andreas Maurocenus historiæ suæ commendavit (*c*).

De concilio celebrando habita colloquia.

Noluit Clemens cum Lutheranæ controversiæ essent decisæ in aliis conciliis.

(*b*) *Dolg.* §. 3. *p.* 587.
(*c*) *Andr. Mauroc. hist. Ven.* l. 4.

XLIX. *Cum teterrima pestis quæ superioribus annis a Martino Luthero illata tractu temporis adeo invaluisset, ut a priscis ritibus & cerimoniis miseros, nimiumque credulos mortales abstractos pravis, atque sæpius inter se dissidentibus erroribus turpissime fœdasset: cui malo sævienti licet obviam ire Cæsar adniteretur; attamen res undique magnis involuta difficultatibus cernebatur. Concilium novatores petebant, in quo de maximarum rerum controversiis agitaretur: & licet hac una adhibita ope sæpius ab Ecclesia hæreses profligatæ ac penitus eversæ fuissent, præsensque afflictis Christianæ reipublicæ rebus remedium videretur; tamen is erat perversorum hominum, qui se capita atque antesignanos profitebantur, livor, illud in Pontificem odium, ut non ad confirmandam, sed potius ad convellendam religionem concilium postulare viderentur. Quæ res Clementem permovebat, ne tam facile Cæsari Germanorum nomine concilium petenti assentiretur, veritus ne illo ad labefactandam & penitus convellendam pontificiæ majestatis authoritatem abuterentur: quocirca nonnunquam moras nectebat, Christianorum principum dissidia tolli prius oportere, in id singulos odiis simultatibusque semotis conspirare, ut procul a sanctissimo religionis negotio animorum perturbatio humanæque mentis subdoli nimium sensus abessent. Verum quo minus probare concilium Pontifex videbatur, eo magis Germani, qui se protestantes vocabant, instare ac flagitare, ne Clemens majora in dies incrementa suscipienti malo armis occurrendum esse sibi in animum induceret: qua de re non modo graviter cum Imperatore egit, pecuniæque vim obtulit, verum ea se mente esse reipublicæ,* scilicet Venetæ, *oratori significavit, cunctosque Christianos principes ad pium pro avita religione bellum suscipiendum impellendos censere: quæ gravissima in re senatus sit sententia exquirere, consilium ab illius prudentia petere. Senatus qui a bello atque armis abstinendum arbitrabatur, ne jactata diu Christiana respublica hac tempestate in majores procellas ac turbines incideret, Pontificis egregiam mentem extollebat, in religionem priscamque & per manus traditam majorum disciplinam accensum animum summis laudibus efferebat: cæterum ad aleam belli nisi necessitate adactos descendere minime probare; his enim acrius Germanos principes exasperandos conquisitis undique copiis atque auxiliis, veluti in rabiem actos in bellum dirum atque inextricabile prolapsuros: genus id hominum esse, quod suis opinionibus addictum ægre nec nisi annuente Deo optimo maximo ad bonam frugem reduci queat: sacrarum literarum authoritate, ratione cum illis certandum: respiceret quo loco Christianæ reipublicæ res essent, quot superioribus attritæ casibus, ut denuo vires assumant: quiete in primis non novis bellorum agitationibus opus esse: a quonam Italorum principum quidquid pecuniæ quidquid virium erat præteritæ calamitates non exhauserint? an vero Germaniæ, licet amplissimæ provinciæ viribus fidendum esse? quis autem pro explorato habeat, orto bello cuinam parti proceres Germani, penes quos eligendi Imperatoris facultas est, adhæsuri sint? liberæ porro civitates, quæ Cæsaris authoritatem sequuntur, nisi prius ratione disceptetur, nunquam ad arma venturas esse profitentur: an vero Cæsar reliquis destitutus auxiliis, per se ipse tantas cogere copias poterit, quæ frangere seditio-*

so-

Petitum a novatoribus concilium & qua mente.

Censuit Clemens stringenda in eo arma. Consulti a Pont. Veneti.

Obortæ maximæ difficultates.

Digitized by Google

sorum hominum superbiam effrænasque illorum turbas & conatus coercere queant? quid? quod desperatione præcipites cæca insania in exitium acti ad illa subsidia confugere possent, quæ illis non modo, verum toti Christianæ reipublicæ perniciosa atque exitialia futura essent? Hanc itaque senatus gravissima in re sententiam esse, nil magis optandum, quam ut religionis dissidiis amotis, restinctis odiis, prisca eademque catholica religio retineatur atque augeatur, quam ab incunabulis respublica Veneta sanctissime servaverit, atque omni tempore coluerit. Tanta in re vel senatus authoritate, vel rationibus permotus Pontifex belli consilia abjerit; cum præsertim ea temporum conditio esset, ut potius in communem hostem arma vertenda, quam in propria viscera sæviendum esset, cum in dies Suleimannum ingentibus copiis in Pannoniam reversurum Viennam oppugnaturum rumor afferret: neque Cæsar ab iisdem consiliis abhorrebat, potiusque concordiæ rationes inveniri, quam armis decerni cupiebat, in id summopere intentus, ut Ferdinandum fratrem procerum suffragiis Romanorum Regem oraret: quocirca religionis causam in futurum concilium distulit. At Lutherani omnium conciliorum eversores non concilium veteri catholicæ ecclesiæ more celebrandum deposcebant, sed conventiculum, in quo chirographo impunitatis munitis incautos homines techois fallere, laxasque impietati habenas dare inque Pontificem teterrimis oneratum calumniis sententiam ferre possent, non solemnium episcoporum cœtuum, quibus præesset Pontifex, mandata exciperent.

Non concilium sed conciliabulum expetitum a novatoribus.

L. Assensisse vero Cæsari Clementem, pollicitumque concilium a se indictum iri, si ad excindendum hæresim necessarium foret; refert Guicciardinus (*a*): qua de re inferius. Longe quidem expeditior res erat, si mature censura fidei exercita fuisset in impios: sed jam sine magnis stragibus & periculis res non successura videbatur Cæsari, qui sua negligentia hæresim ingravescere erat passus, & initio Lutheri, vel paucorum supplicio tot myriades hominum servare potuerat; cum vero ex Germanorum hæresi infectorum cum Italis commercio jam plures omnium ordinum in Italia hæc lues corripuisset, eam Clemens severo edicto Bononiæ promulgato (*b*) restinxit.

(*a*) *Guicc. l.20.*

Ob multitudinem hæreticorum non visum est ferrum in eos stringendum.

Plures Itali infecti hæresi.

(*b*) *Bull. in Clem. VII. const. 27.*

Dilecto filio Paulo Butigellæ totius ordinis fratrum Prædicatorum vicario generali in Ferrariensi & Mutinensi civitatibus & diœcesibus hæreticæ pravitatis inquisitori.

LI. *Cum, sicut ex relatione pro parte tua nobis facta cum gravi nostræ mentis molestia innotuit, in diversis Italiæ partibus adeo pestifera hæresis Lutheri, non tantum apud sæculares personas, sed etiam ecclesiasticas & regulares tam mendicantes quam non mendicantes invaluerit, ut aliquando nonnulli ex eis suis sermonibus & verbis, & [quod deterius est] publicis prædicationibus tali labe plerosque inficiant, & Christi fideles sub obedientia sanctæ Romanæ ecclesiæ viventes, & præcepta ejusdem Ecclesiæ servantes non leviter scandalizent in hæresum augmentum, pusillorum scandalum, atque catholicæ fidei non mediocre detrimentum; nos attendentes Arium unam modicam scintillam fuisse in Alexandria, sed quoniam non oppressus est, grande per totum orbem incendium exsuscitasse, ac cupientes huic veneno hæresique nefariæ & labi pestiferæ, quam supremis extingui affectibus anhelamus, omni salubri, quo possumus, remedio occurrere; & ne hujusmodi morbus excrescat ulterius, sed operante Domino passim evellatur, salubriter providere; tibi necnon omnibus & singulis aliis dictæ hæreticæ pravitatis inquisitoribus ex ordine fratrum Prædicatorum, maxime congregationis utriusque Lombardiæ per universam Italiam constitutis & deputatis, ac constituendis & deputandis, eorumque vicariis in virtute sanctæ obedientiæ, & in remissionem peccatorum vestrorum districte præcipiendo mandamus, quatenus omnibus & singulis etiam Carmelitarum & aliorum ordinum mendicantium religiosis vel non mendicantibus de hujusmodi peste diffamatis, aut aliter suspectis, præcipueque tales errores in suis sermonibus, verbis seu prædicationibus disseminantibus per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, super hujusmodi ac qualibet alia hæresi silentium imponatis, & postquam per vos sive vicarios vestros, aut vestrum vel eorumdem vicariorum aliquos sive aliquem præsidentes monasteriorum, conventuum, & aliorum locorum, ubi hæreses hujusmodi vel errores seminati forent, aut inibi propinquiorum præmoniti fuerint, nisi tales infra mensem a die admonitionis computandum debita provisione remedia cum effectu adhibuerint, ac digna pœnitentia castigaverint, de quibus admonenti fidem facere teneantur: & si præsidentes ipsi talia prædicarent, admonitionem præsidenti viciniοris conventus vel loci respective facere sufficiat contra hujusmodi exemptos usque ad sententiam difinitivam, ad quam ferendam [si fuerit condemnatoria] cum consensu ordinarii procedatis; contra Carmelitas tamen confestim possitis etiam ad capturam, dum prædicant populo, vel publice disputant erroneas conclusiones: adver-*

In eos censura fidei exercita.

Digitized by Google

versus non in exemptos vero de tali labe diffamatos, aut suspectos, veluti contra alios hæreticos, prout jura disponunt, libere inquiratis, atque procedatis. Decernimus insuper ut vestros vicarios sive commissarios instituere valeatis viros vestra sententia providos, aptos, & idoneos, dummodo ætatis trigesimum annum attigerint.

LII. *Vobis etiam ac vicariis præfatis extrajudicialiter Lutheranos occultos & non inquisitos per ordinarium, sive alios judicees, & alios quoscumque hæreticos, fautores, credentes, defensores, & receptatores, necnon & a sancta fide apostatas, eosque qui contra inhibitionem sedis Apostolicæ tenuerunt, vel legerunt libros Martini Lutheri, vel aliorum, aut eidem sive eisdem quomodolibet adhæserunt [si ad cor reversi pœnitentes id humiliter petierint] postquam hæresim, qua polluti & infecti erant, abjuraverint, medio juramento promiserint de cætero ab hujusmodi hæresi penitus abstinere, absolvendi, illisque pro præmissis pœnitentiam injungendi salutarem, eosque ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ restituendi & reducendi, & cum clericis sæcularibus ac personis religiosis cujusvis ordinis, status & conditionis, super quavis irregularitate, quam tam ex hæresi, quam ex apostasia a fide, seu etiam ex eo quod censuris & pœnis ecclesiasticis tam a jure, quam ab homine, etiam quavis occasione vel causa latis, & promulgatis quomodolibet incurrerint, aut ligati seu innodati divina celebrando contraxerint, ac etiam super irregularitatibus, quas clerici crucesignati sententiis, censuris, & pœnis a jure vel ab homine etiam quavis occasione vel causa latis ligati seu irretiti, ac etiam ex eo quod in locis ecclesiastico interdicto suppositis missas & alia divina officia, non tamen in contemptum clavium celebraverint, incurrerint dispensandi,* Et infra, *tenore præsentium licentiam & facultates concedimus, &c.* (Confirmavit etiam sodalitia a fidei censoribus instituta, quibus aggregati voto insectandi hæreticos astringebantur, quibus plura sacra beneficia impertiit, ac præsules excindendæ hæresi diligentem operam navare jussit.) *Dat. Bononiæ sub annulo piscatoris die* XV. *januarii MDXXX. pontificat. nostri an.* VII.

Proposita hæreticis damnaturis venia.

Perpurgata est hac diligentia ab hæresi Italia, nec suo muneri episcopi in reprimendis pseudomonachis novatoribus defuerunt. Porro Cæsar cum in impios novatores legum severitatem adhibere affectato crudelissimo clementiæ genere detrectasset, Germaniam ruere in exitium passus est. Antequam autem colloquio Bononiensi finis imponeretur, rogatus est Franciscus Gallorum Rex, ut Taurinum accederet, quo imperii Christiani res ex ipsius consilio constituerentur: sed cum ille nondum filios obsides recepisset, a Gallis responsum est, insaniæ genus fore, si regiis liberis tentis in Hispano carcere, ipse Rex iterum carceris discrimen adiret.

Carolus V. nimia clementia in hæreticos usus.

LIII. Auctus est Bononiæ XIX. martii Cardinalium senatus, & quatuor viri insignes diversarum gentium sacra purpura ornati sunt; quorum fuere hæc nomina & tituli (a): *Franciscus tit. SS. Petri & Marcellini Bituricensis Gallus. Bernardus tit. S. Stephani in Cœlio monte Tridentinus orator Regis Ferdinandi Hungariæ. Ludovicus tit. S. Cæsarei in palatio episcopus Maurianensis de Sabaudia de Chalant.* Addit ceremoniarum præfectus, quo ritu pileus Cardinalitius traditus sit a Clemente Garsiæ Hispano tit. S. Susannæ episcopo Oxomensi: *Iste*, inquit, *præsens receptus ad osculum pedis, manus, & oris a Pontifice cum ceremoniis solitis; inde a reverendissimis Cardinalibus, quibus exhibitis debitis reverentiis & amplexibus extra ad cameram ante capellam dominorum antianorum præparatam cum altari, candelabris, & cruce secundum ordinem cerimoniarum. Cantoribus*, Te Deum laudamus, *cantantibus & illo ante altare prostrato, usquequo finitum est; & successive reverendissimus dominus de Farnesio dixit versiculos & orationes in cornu epistolæ versus ad eum adhuc prostratum: quibus finitis exurgens adjutus a duobus diaconis Cardinalibus, juxta illum versiculum:* & de stercore erigens pauperem; *in eodem cornu præstitit juramentum homagii & fidelitatis, ut moris est, me interveniente ex officio & rogato. Deinde reduxerunt eundem in concistorium ad scabellum pedis, super quo genuflexo Papa dedit capellum legendo verba formalia & solita in similibus in circuitu omnium Cardinalium: & finito concistorio associatus fuit a Cardinalibus ad domum ut moris est.*

Creati novi Cardinales.

(a) *MS. bibl. Barber. sign. n.*1105. *p.*148.

Eorum nomina.

LIV. Triduo post, cum Cæsar ita res Italicas composuisset, duci Mediolanensi ac Venetis pacem dedisset, Florentinos armis domari jussisset, onusque dirimendæ controversiæ, quæ de Mutina & Rhegio erat inter Pontificem ducemque Ferrariæ qui die septima martii Bononiam accesserat (b), utriusque voluntate suscepisset, Bononia in Germaniam iter intendit; cujus discessum ita describit idem author (c): *Die lunæ* XXI. *martii vou fuit quod Cæsar erat discessurus: verum cum fuisset multis negotiis præoccupatus, præsertim in concordando ducem Ferrariæ cum Papa quos induxit ad compromittendum eorum*

(b) *Francisc. Guicciar. l.*20.

(c) *MS. bibl. Cardin. Barber. sign. n.*1105. *p.* 151.

diffe-

Caroli V. in Germ. profectio.

differentias in ipsum Cæsarem certis pactis & conditionibus, de quibus plenam non habuit notitiam. Die vero martis XXII. *martii circa horam tertiam armatus una cum suis militibus armatis, dempta galea, discessit Bononia: Papa associavit eum usque ad finem scalarum palatii, ex quo loco equitavit. Inde Papa reversus omnes fere Cardinales ibi fuerunt præsentes cum cappis suis pavonatiis, & comitati sunt eum quem medium tenuerunt, reverendissimus Cardinalis Auximanus & reverendissimus sanctorum quatuor Cardinalis, aliis omnibus Cardinalibus sequentibus post eos usque ad portam S. Felicis, qui multa lætitia cum omnibus in pace progressus est una cum suis, capiens iter suum versus Mantuam ubi splendide parabatur pro eo excipiendo.*

LV. Addit Franciscus Guicciardinus (*a*) Cæsarem duci Ferrariensi Carpensem toparchiam fiduciario jure possidendam tradidisse acceptis, sexaginta millibus nummum: tum Mutinam recepisse, ut de ea judiciario ordine statueret; præfecit vero illi Petrum Zapatam, ad quem has Pontifex literas dedit (*b*).

(*a*) *Guicc. l.20.*

Mutinam in suam fidem accipit.

(*b*) *Lib. brev. ann.* 1530. *p.* 140.

Dilecto filio Petro Zapatæ nostræ civitatis Mutinæ pro serenissimo Cæsare gubernatori.

Valde lætati sumus audientes te a cæsarea majestate electum ad regendum ejus nomine nostram civitatem Mutinæ, quoad nobis & huic sanctæ sedi, sicut pro clara nostra justitia fore confidimus, restituatur: quod enim præclara audimus testimonia tuæ virtutis & probitatis, fit ut eandem majestatem & judicio & benivolentia erga nos usam esse intelligamus, in te ad hoc munus eligendo. Dat. Romæ XVI. *maii MDXXX. pontificatus nostri anno* VII. Interjectis paucis diebus Clemens duos jurisconsultos, qui pontificiam causam in re Mutinensi tuerentur decrevit.

LVI. Præter has de Mutina & Rhegio controversias etiam de Ferraria disceptasse Clementem refert Guicciardinus (*c*). Et quidem in Ferrariensi controversia clara & illustria fuisse jura pontificia, atque ideo in spem adductum Clementem fuisse Rhegium Mutinamque sibi restitutum iri opera Cæsaris, qui Atestinum intentata parti in Ferrariam juris ad sedem Apostolicam devoluti abrogatione posset compescere: eas vero urbes maxime optasse Clementem (*d*) ut restituerentur, ne Parmæ ac Placentiæ principatus a reliqua ditione ecclesiastica disiungerentur. Cæterum cum majoribus controversiis distineretur in Germania Cæsar, hanc de Mutina diu protraxit ad suum nimirum in Belgium adventum; ac demum illam supremi esse juris Cæsarei dixit, ipsamque Atestino adjudicavit: quam sententiam Clemens ut iniquam aspernatus (*e*) est.

(*c*) *Guicc. l.20.*

(*d*) *Id. lib.* 19.

Mutina Atestino a Cæsare adjudicata.

(*e*) *Id. lib.* 20.

LVII. Incumbebat vero Cæsari, qui tamdiu in Hispano recessu Germanicam rem spreverat, immensa rerum moles, cui sustinendæ quantumvis magnis animis assurgeret, par esse non potuit: nam & Turca Pannoniæ regno pellendus esset, & contra ejus ingentes apparatus conscribendus exercitus non impar: redigendi ad obsequium sedis Apostolicæ Lutherani: Christiernus Daniæ, Sueciæ, & Norvegiæ Rex, qui ob diram immanitatem, qua illum hæresis imbuerat, pulsus fuerat, in avita regna, cum jam illum pœniteret sceleris atque ad Ecclesiæ castra revertetur, restituendus; illum vero Cæsaris authoritate, cujus sororem uxorem duxerat, hæresim damnasse ostendunt Clementis literæ III. junii die exaratæ (*f*), quibus ejusdem Caroli virtutem laudibus in cœlum effert, quod primo in Germaniam ingressu Lutheranæ hæresis tenebras discutere cœpisset, Danumque Regem, cujus exempla innumeri alii secuturi sperabantur, in salutis viam reduxisset: tum hortatus est ut cœptum sanctissimum restituendæ Germaniæ veteris religionis opus urgeret. Porro Christiernus præter hæresim horrendum facinus patrarat: nam cum vereretur ne episcopi ipsum ab Ecclesia deficientem merita censura percellerent, vocatos specie amicitiæ ad prandium Sueciæ episcopos concremarat igni, ac deinde hæresim Lutheranam palam erat professus: quod flagitium cum a Pontifice Cardinalibus expositum esset, visum est ob temporum calamitatem, temperandam clementia severitatem præceptumque Cardinali Campegio, qui ex Anglica legatione ad Germanicam fuerat traductus, ut Christiernum coram Cæsare ac principibus Lutheranam hæresim in præcipuo templo damnantem Ecclesiæ conciliaret, ac lapso semestri sedem Apostolicam adire sævi sceleris veniam petiturum, necnon ipsum recuperata Suecia xenodochium condere juberet (*g*).

Immensa rerum mole pressus Carolus V.

Christiernum Daniæ regno restituere meditatur.

(*f*) *Ext. lib.* 2. *lit. princ. p.*194.

Resipiscere ab hæresi ille visus.

(*g*) *Lib. brev. ann.* 1530. *p.* 102. *Cardinali Campegio.*

Cardinali Campegio.

LVIII. *Cum ex literis circumspectionis tuæ cognovissemus Christiernum olim Daniæ, Sueciæ, & Norvegiæ Regem, qui dudum episcopos Sueciæ complures ad prandium vocatos vivos igne cremaverat, posteaque Lutheranam hæresim aperte ac publice senserat & continue foverat, nuper inspirante Domino, & pientissimo admonente Cæsare, cujus sororem in matrimonio habuit, & prolem ex ea suscepit, ad cor rediisse, seque cum suis populis in dictis regnis &*

Vocatos ad prandium episcopos exusserat.

aliis suis dominiis, si ad illa restituatur, deinceps catholice victurum, idemque in sancta fide cum eodem Cæsare & fratre ejus Ferdinando Hungariæ Rege ac archiducissa Austriæ eorum amita semper sensurum promisisse: cum deinde literæ ejusdem Cæsaris ipsum Christiernum nobis studiosissime commendantes, tuæque alteræ de confessione ejusdem Christierni sacerdoti facta, signisque plurimis ejus contritionis, humilitatis, & pœnitentiæ attestantes supervenissent; nos rem, ut erat gravissima, in consistorio nostro secreto retulimus, ut venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sententias super ea euquireremus, eu quibus tuæ circumspectioni mon respondere, & quod cupediens visum fuisset demandare possemus: nec sane cuiquam eorum fuit dubium quin præter hæresim per se detestandam, atrocitas crematorum per convivii speciem episcoporum, qui semper habiti sacrosancti sanctorum Apostalorum locum & successionem referunt, esset tanta, ut animos omnium a venia concedenda prorsus averteret, aut si locus veniæ esse ullus posset, quin eam veniam more ac præcepto majorum ipsi Christierno ad hanc sanctam sedem suppliciter venienti dandam censerent; sed cum eu parte altera staret commendatio optnni Cæsaris, qui errorem affinis sui sibi condonari peteret, flexi omnium animi respectu ejusdem cæsareæ majestatis fuerunt ad veniam eidem Christierno concedendam, vigorentque in hoc juris, quoad salva hujus sedis dignitate fieri posset, temperandum ut, quoniam pietas dictæ majestatis tanta quantum pro Dei optimi causa & hujus sanctæ sedis sublevatione, & vidimus maximam, & futuram speramus majorem, ipsum Christiernum ad pœnitentiam sua cohortatione revocasset, ejus quoque delictum ipsi majestati condonaretur: quam etiam speramus honori in hoc tum summi Dei, tum hujus sanctæ sedis, cujus ipsa majestas advocatum gerit, esse consulturum, ut eidem sedi juxta canonicas sanctiones, si non nunc, saltem commodiore ipsius Christierni tempore satisfiat.

In eo recipiendo mira sedis Apost benignitas.

LIX. *Quamobrem servatoris nostri exemplo ad clementiam proni, & eidem majestati in omnibus, quibus possumus, complacere cupientes, de fratrum eorundem consilio tuæ circumspectioni concedimus, quod in aliqua cathedrali ecclesia, missa solemni prius per te vel alium celebrata, ipsoque Cæsare præsente, in conspectu procerum & populi ad divina convenientibus, eundem Christiernum, si coram te constitutus id humiliter ac flexis genibus petierit, a crimine hæresis hujusmodi, illa prius canonice per eum abjurata, a sacrilegio vero & cæde erematarum episcoporum, prius idonea cautione, & suo etiam juramento de veniendo personaliter ad sedem Apostolicam intra sex menses tunc computandos, pro venia personaliter a nobis, & eisdem fratribus in basilica B. Petri petenda, deque intra annum, postquam in regnum Sueciæ restitutus fuerit, unum hospitale pœnitentiæ nuncupatum, in dicto regno pro alendis Christi pauperibus construendo, & congruenter ad minus in annuo redditu duorum millium ducatorum auri dotando præstitis, in foro conscientiæ tantum, alias in forma Ecclesiæ consueta absolvere, pœnitentiamque salutarem ad nos veniendi & dictum hospitale construendi, ac dotandi hujusmodi, & si quid aliud injungendum euistimaveris, injungere libere & licite possis & valeas. Nos enim, quia hoc totum eidem cæsareæ majestati pro singularibus ejus in Deum & nos meritis libenter condonamus, eundem Christiernum, si per te absolutus fuerit, ut præfertur, in nostram & Apostolicæ sedis gratiam per præsentes recipimus, eumque, quantum justitia mediante facere poterimus, omni favore & benignitate nostra deinceps prosequemur, sperantes ipsum pro tanto nostro & dictæ majestatis in eum munere, ita in postremo & pio erga Deum & obsequenter erga nos & hanc sanctam sedem se gesturum, eandemque majestatem in hoc incitaturum, ut recentibus ejus benefactis vetera oblivisci possimus: quod illi ac nobis Deus omnipotens concedat. Datum Romæ in die XIV. junii MDXXX. pontificatus nostri anno VII.* Non expiavit rite flagitia Christiernus Daniæ Rex, captusque ab hostibus misere in carcere postea periit.

Quæ præscriptæ sint legato leges.

Quæ pœna ad expiandum crimen imposita.

Christierni impœnitentis tristis exitus.

LX. Porro Cardinalis Campegius tum una cum Cæsare Augustam contendebat, ubi solemnes imperii, conventus indicti erant, de quibus hæc narrat Joannes Coclæus (a): *Cæsar, cum adhuc in Italia esset, publico edicto indixit principibus aliisque sacri Romani imperii statibus, conventum imperialem Augustæ apud Vindelicos celebrandum in diem octavam aprilis propter duas præsertim causas, nempe ut & discordia in religione aboleretur & contra Turcas certa bellandi ratio, quæ duratura esset, communi consilio inveniretur. Mitissime igitur invitavit eo edicto omnes imperii ordines, ut in causa religionis liceret, unicuique parti suam proponere opinionem, explosisque discordiis una omnium fides sinceraque religio stabili deinceps concordia servaretur: atque ut omnis abesset metus, ac doli, periculique suspicio, addixit omnibus securitatem ac fidem*

(a) Coel. in actis & script. Luth. hoc ann.

Conventus Augustani indicti.

Fides publica male data hæreticis hæresim publice professuris.

dem publicam, seu salvum conductum; unde factum est, ut frequentissimus celeberrimusque fuerit ille ordinum imperii conventus: in quo non solum Lutheranis, sed etiam Zuinglianis libere ac secure licuit suæ fidei confessionem publice coram cæsarea maiestate omnibusque imperii statibus ex scripto recitare. [1] At Cæsar ob illam in hæreticos indulgentiam irrito conatu laborem insumpsit, cum putrida ulcera ferro & igne purganda, non inanibus blandimentis exasperanda forent. Addit Coclæus Joannem ducem electorem Saxoniæ secum Joannem Fridericum, necnon Ernestum & Franciscum duces Luneburgenses, ac Wolfgangum principem Anhaltinum tum Lutheranæ hæresis signiferos, inter quos hæresiarcha Melancton eminebat, Augustam duxisse; quinetiam Lutherum ipsum per itineris partem habuisse in comitatu, sed cum Cæsaris iram pertimuisset, quod ille jam imperiali decreto proscriptus esset, nec vicinæ imperiales urbes cavere ejus securitati auderent, ipsum in arce sua munitissima Coburgensi reliquisse. Ut vero Cæsar, ubi Augustam cum fratre Ferdinando pervenit, Saxonem ab hæresi ad ecclesiæ castra traducere pertentarit, ita describit idem Coclæus (a).

Melanctonem deducit Saxo.

Cur Lutherum Coburgi reliquerit.

(a) Id. ib.

LXI. *Die xv. junii in profesto corporis Christi, cum Cæsar appropinquasset urbi Augustæ, occurrerunt ei obviam omnes principes & status imperii.* Et infra: *in ipsa autem urbe expectabat adventum ejus reverendissimus dominus Christophorus a Stadio episcopus Augustensis cum omni clero suo, qui Cæsarem sub tensa deduxerunt in ecclesiam cathedralem, peractisqua ibi ab episcopo benedictionum cerimoniis, dicantatoque hymno:* Te Deum laudamus; *Cæsar in episcopi curiam, quæ palatina dicitur, velut in hospitium suum concessit, aliique omnes in sua redierunt diversoria vespere jam in crupusculum inclinato. Cæsar & illo vespere adhuc & altero die mane per suos egit cum electore Saxoniæ aliisque principibus Lutheranæ factioni adhærentibus, ut antiquo more irent simul cum majestate ipsius aliisque cum principibus ac statibus imperii in processione publica, qua deportaretur venerabile sacramentum corporis Christi: illis autem excusantibus sese, & multa obtendentibus, quæ circa eam rem suæ obsisterent fidei, petiit tandem ut, si nollent propter honorem Dei comitari, facerent saltem propter ipsum Cæsarem ut vasalli & principes imperii. At nec ea ratione persuaderi potuerunt.* Causa affertur a Surio: *Persuasarant illis ipsorum concionatores idololatriæ crimen admitti ab iis, qui Eucharistiam adorarent; negant enim Christum esse in Eucharistia extra tempus sumptionis: fuit ea horrenda blasphemia; sed illi in sua sententia tanquam in magna luce permanserunt.*

Caroli V. adventus.

Lutherani Eucharistiam venerari detrectant.

Infectos eo errore Lutheranos descri- LXII.
bit Joannes Eckius in suis homiliis: tum plures alios illorum circa Eucharistiam indignissimos abusus recenset, convincitque gravissimis argumentis, Christum in Eucharistia, cum illa instructo agmine religioso circumfertur, adorandum: *Errant*, inquit, *neochristiani omnes, neque leviter errant, sed cum blasphemia peccant, dum sacramentum hoc non sancte adservant: horreo dicere quod etiam effundunt quasi non sit sacramentum ubi peracta communio est. Contra hujusmodi partenta hominum audi quid dicat Cyrillus ad episcopum Calosyrium: Cæterum audio quid dicant mysticam benedictionem, si ex ea remanserint in sequentem diem* re-

Prophanatiom a Lutheranis sacramentum.

NOTÆ [1] INter res hoc anno gestas primas tenent Augustana comitia, quorum historiam fuse satis ex coævis historicis Annalista describit. Quædam tamen addenda hic ex Spalatino in vita Joannis electoris Saxoniæ. Scribit ille ad hunc annum indicta fuisse Augustana comitia ad diem VIII. Aprilis; secunda vero Maii die eo se contulisse Joannem electorem; ipsa vero solemni die Corporis Christi pervenisse Cæsarem, nec diu post concionatoribus utriusque partis Catholicæ & Lutheranæ silentium indixisse. Die vero sabbati post Festum S. Joannis Baptistæ Augustanam confessionem Germanicam in communi principum cœtu palam recitatam, ejusque exemplum Germanicum & Latinum statim exhibitum Imperatori. Porro scriptum illud ex *certissimorum Authorum* relatione sibi facta transmissum ab Imperatore fuisse *ad Reges Galliæ, Angliæ, & Lusitaniæ, forte & Poloniæ* idem Spalatinus addit. Cum dein Scriptor ille gradum faciat ad narrandum colloquium inter delectos viros utriusque partis habitum, ex Catholicis designatus scribit, *Henricum Brunsvicensem, & Augustanum episcopum; duos Jure Consultos, scilicet Cancellarios Badensem & Coloniensem; tres Theologos D. Ekium, Cochlæum, & Wimptinam.* Ex Lutheranis vero destinatos ait *Georgium Marchionem Brandenburgicum, Joannem Fredericum Saxonem, Georgium Brughium Cancellarium, D. Sebastianum Hellerum, M. Philippum Melanchthonem, Joannem Brensium & Erhardum Suepfium.* Cum vero Henricum Brunsvicensem per aliquot dies adfuisse contigerit, in ejus locum Ducem Saxoniæ Georgium substitutum affirmat. Colloquium alterum, quod inter Pontificios, Lutheranosque institutum fuit constituebant ex Pontificiis Eckius, & Cancellarii Coloniensis ac Badensis; ex Lutheranis Doct. Bruckius, Hellerus, ac Philippus Melancthon. Re tamen infecta discessionem postulasse ait Electorem Saxoniæ, eamque die Veneris post festum Exaltationis S. Crucis obtinuisse. Regredienti Electori obviam factus est, sociumque se viæ dedit *Doct. Martinus Lutherus promissa barba instructus*, qui *quotidie* coram electore concionatus est. MANSI.

reliquiæ, ad sanctificationem inutilem esse: sed insaniunt hæc dicentes; non enim alius fit Christus, neque sanctum ejus corpus immutabitur, sed benedictionis virtus & vivifica gratia perpetua manet in illo, &c. Et infra.

LXIII. *Impium est, inhumanum, & a Christiano homine alienissimum, scripturis omnibus, & ipsi etiam rationi contrarium, credere dominum Jesum esse in hoc sacramento, neque tamen velle honorem illi debitum impendere, nolle adorare; quod isti faciunt neochristiani, qui superiores se reputant, quam ut in honorem sacramenti caput aperiant, sese inclinent, genua flectant. Turpe est dicere, quod ferunt eos etiam sacramentum in marsupio circumferre: quæ quis non aversetur, exhorrescat, abominetur? cum interim omnis scriptura clamat, nosque clamando jubeat adorare Dominum, cur non eum etiam isti sub sacramento velatum adorant? idem enim ille Christus, qui sedet in cœlis ad dexteram Dei Patris, hic in sacramento latet.* Pergit Coclæus.

Credere profitentus Christum esse in sacramento nec honorem illi volunt impendere.

LXIV. *Unde factum est, ut processionis tempus usque in meridiem protractum fuerit. Cæsar vero nihilominus una cum aliis principibus ac statibus imperii, suisque cum proceribus Hispanicis Burgundisque eam processionem devotissime simul & splendidissime peregit. Venerabile sacramentum portabat primas Germaniæ Cardinalis & archiepiscopus Moguntinus, quem deducebant Rex Ferdinandus a dextris & marchio Brandeburgensis elector imperii Joachimus domini Moguntini frater Germanus a sinistris. Ante ipsum sacramentum procedebant sæculares principes: ante eos magistri curiæ caduceatores, heroldi, buccinatores tum Cæsaris tum Regis, ante quos præcedebant proceres utriusque curiæ totusque clerus. At pone sacramentum sequebatur ipse Cæsar nudo semper capite, quamvis in ardentissimo sole, quadrifidam in manu facem ardentem gestans. Post eum omnes archiepiscopi & episcopi; jussu autem & providentia Cæsaris omnes tum principes & proceres gestabant quadrifidas faces ardentes in cera albata: tum longissima processione diversi generis musici decantabant in laudem Dei & tensam sub qua portabatur sacramentum semper alternatis vicibus gestabant seni principes sæculares. Lutheranorum vero contumaciam Cæsar ægerrime ferens, voluit ut mox altera die cum salvo conductu abirent domum. Alii autem principes pacis & concordiæ avidi supplicarunt ejus majestati, ut sedata ira daret eis publicam audientiam juxta tenorem edicti, per quod vocati fuerant: quorum petitioni acquiescens Imperator die xx. junii incœpturus acta publica, jussit omnes principes ac status imperii adesse in ecclesia cathedrali, ubi missam quidem celebrabat primas Germaniæ supradictus: orationem vero latinam disertissime habuit ad principes R. D. Vincentius Pimpinella archiepiscopus Rossanus nuntius apostolicus (a); Cardinalis namque Campegius summi Pontificis legatus de latere podagra & articulari morbo præpeditus publicis actibus raro interesse potuit. Aderant & Lutherani principes tum in missa tum in concione: quibus peractis ad publicum in prætorio consessum an ecclesia solemni more processum est: elector Saxoniæ ante Cæsarem de more equitans gladium evaginatum gestabat.* Neque ex hac cæsarea in hæreticum Saxonem indulgentia quidquam aliud promotum est, quam ut Saxo indigne Imperatorem ut idololatram contemneret; quippe Baalitæ Lutherani ipsi persuaserunt ei ipsum posse una cum Cæsare divinis interesse mysteriis, ut olim Naamam Regi Syriæ idola colenti inservierat.

Solemni pompa circumducta Eucharistia.

Abire jussi Lutherani.

Redintegrata deinde de concordia colloquia.

(a) Ext. de eo lit. l. brev. an. 1530. p. 73.

Lutherani Cæsarea clementia abusi.

LXV. Vigesima junii die celebrati sunt solemnes imperii cœtus, in quibus Cæsar causas ipsius Augustani conventus Friderico Palatino interprete e scripto hoc (b) explicuit.

Expositæ Augustani conventus causæ.

(b) Ext. apud Dolgast. to. 1. pag. 505.

Caroli V. Imperatoris Augusti propositio in præsentia ejus majestatis coram omnibus electoribus, principibus & imperii ordinibus in comitiis Augustanis die xx. *junii MDXXX. per Fridericum Palatinum de scripto recitata.*

Dum in Hispania ageret majestas ipsius, audivit non solum magnas esse per Romanorum imperium simultates atque dissidia religionis, verum etiam Turcicum tyrannum Christiani nominis ac orthodoxæ fidei infestissimum hostem, magno exercitu collecto, nonnullis Christianis finibus, ac præcipue regno Hungarico vim & bellum inferre decrevisse, ejusque rei jam initium fecisse, ac superatis ibi & in potestatem suam redactis aliquot propugnaculis, castellis, & arcibus liberum aditum in Germaniam sibi patefecisse: ob eas etiam impendentes calamitates Regem Hungariæ Ludovicum majestatis ipsius fratrem & affinem, ac nationis illius proceres insigni legatione ad majestatis ipsius per Romanorum imperii fines designatum legatum commissarios, & oratores tempore comitiorum Noribergensium missum, opem & auxilium imperii solicitasse, impendentium periculorum & cladium a Turca post superatum Belgradum, & alia nationis Hungaricæ propugnacula capta acceptarum commemoratione addita, eas quibus nunc ipsi premerentur calamitatibus & miseriis omnibus

Ut imperium adducat Turca in periculum.

Digitized by Google

nibus imperii ordinibus, & Christianæ Ecclesiæ membris communes & ingentia illa pericula brevi omnes oppressura esse affirmantes, ac nisi continenti & durabili belli apparatu & exercitu Hungari instruerentur, ipsos elidendis hostilibus conatibus nequaquam pares futuros inferentes.

LXVI. Sustentandos Hungaros ne sub eo succumbant.

Si vero in tempore ipsis succurratur, eos non tantum vim omnem hostilem depellere, verum etiam sua se posse recuperare bonam spem concipere: alioquin auxilio si destituantur, ipsos Turcicæ tyrannidi subjugatum iri, atque hac ratione futurum, ut & aliis gentibus finitimis opem ferre non possent, & contra Christianos bellum gerere ac inimice agere cogantur, ut legatorum illorum oratio fusius omnia tractavit; & commemoravit de duorum imperiorum Constantinopolitani & Trapezuntini, Dalmatiæ, & maximæ partis Croatiæ, aliorumque multorum regnorum, nationum, urbium, castellorum, & arcium amissione, & depopulatione, verba faciens, quod scilicet Turcicus tyrannus paucorum annorum spatio imperium suum ita extendisset & amplificasset, ut multis ditionibus non numeratis duo jam subjugarit imperia, ac viginti possederit regna, quorum incolæ omnes tristissima servitute premerentur & tyrannidi Turcicæ subjecti vitam miserabilem agerent. Iis vero legationis Hungaricæ tristissimis querelis, & non longe post ad multas alias gentes inundaturis calamitatibus cæsaream majestatem ita commotam fuisse, ut quo celerius & commodius auxilia mitterentur, totam illam pecuniæ summam, quam & inaugurationis causa Romam proficiscenti omnes imperii ordines communi consensu in comitiis Vuormatiæ celebratis pendere promisissent, ad sublevandas Hungarorum calamitates & elidendos hostiles conatus in bellum illud converti & erogari clementissime mandarit. Cum vero auxilia illa nec in tempore nec commode missa & administrata fuerint, Turcicum tyrannum post superatum Belgradum, alios quoque portus, urbes, arces, propugnacula, magna cum clade, & calamitate Christianorum cepisse, ac paulo post Rhodum etiam invasisse, ac difficili obsidione longoque bello defatigatam subegisse, quæ velut altera arx Christianorum fuerit, & propugnaculum.

LXVII. De Ludovico Rege victo & trucidato.

Deinde ipsum insatiabili regnandi libidine ardentem Hungarico regno vicissim bellum intulisse, ac multis arcibus, portubus, oppidis, & castellis superatis & captis, Ludovici Regis exercitum Turcicæ tyrannidi & armis violentis resistere volentem profligasse, ac Regem ipsum contrucidasse, ac deinde, victoria parta longius progressum, omnia propugnacula, oppida, & castella inter Savum & Dravum flumina vice cepisse, ac Buda Hungariæ metropoli capta, multisque aliis locis & urbibus subjugatis & captis, omnia diripuisse ac incendisse, multis Christianis trucidatis ac reliquis cum magna auri & argenti vi in tristissimam servitutem abductis: nec tropheis & spoliis reportatis odii crudelitatem placatam in eo esse; sed victoriis tantis auctum Christianarum nationum populandarum, & pii sanguinis fundendi sitientiorem evasisse, ac truculenti animi conatibus & cogitationibus in Germanicæ nationis interitum defixis, in Illyricum cæsareæ majestatis regnum & principatum impetum fecisse: ac cum supra modum omnem ibi grassatus esset, cædibus, incendiis, rapinis, devastationibus agrorum, abduxisse illinc utriusque generis triginta hominum millia in miserabilem servitutem, & eos qui forte per impedimenta sequi non poterant contrucidasse.

LXVIII. Et Solymanni expeditione in Austriam.

Deinde proximo superiori MDXXIX. anno cum innumerabili exercitu, qualis a tempore Attilæ, qui flagellum Dei dictus sit, non fuerit numeratus, in Hungariam progressum, ea vicissim subjugata, Austriam penetrasse, ac ejus loci obsedisse Viennam, rapinis omnia expilasse, & longe lateque populatum esse agros prope ad Lyncium & Anisum flumina usque, nec ullum inhumanitatis genus prætermisisse, nulla nec ætatis nec sexus habita ratione, dissectis ac in frusta concisis pueris infontibus, ac honestis matronis ac puellis nefarie stupratis, & more pecudum cum ingentibus spoliis abactis. Itaque nisi tunc temporis hostis obsidionem solvisset, cæsaream majestatem plane constitutum habuisse, omnibus rebus aliis neglectis & posthabitis, illo proficisci cum copiis, & omne suum robur eo convertere, datis etiam literis tum ad Ferdinandum Regem fratrem, tum ad proceres atque belli duces Viennæ circumsessos, ut suum adventum prorsus expectarent, & fortiter agerent hortatum esse. Cum autem pedem ille referret, mutasse consilium, & multis de causis optimum judicasse, ut rebus per Italiam pacatis, Bononiam proficisceretur, & cum Pontifice de summa reipublicæ constituenda, deque religione & fide Christiana matura consilia caperet; quæ omnia in literis indictionis fusius tractata sunt, & commemorata.

Ut decrevisset in Solymannum signa attollere.

LXIX.

Cum etiam Imperator invictissimus intelligeret summam necessitatem & præcipue hereditarii & immanis Turcici hostis rabiem atque furorem, & Christianæ fidei dissidia requirere & flagitare, ut ejusmodi conventus indiceretur, ac optimum etiam judicaret, ut statim post acce-

Digitized by Google

ceptum Bononiæ diadema [quo sine ullis impedimentis, ut omnibus constas, etiam Romæ insigniri potuisset] Neapolim proficisceretur, quod regni illius status & conditio tum in primis requisiverit; tamen majestatem ipsins commodo privato postposito, cogitationem omnem ad communem Christianæ reipublicæ utilitatem contulisse, cum ut animum suum erga Germanicam nationem omnes cognoscerent, tum ut primo quoque tempore huic conventui adesset.

LXX. Licet abierit Solimannus relictas tamen ab eo copias.

LXX. *Jam vero licet hostis divina providentia forti propugnatorum manu, ac veteranorum militum egregia virtute repulsus Viennam capere non potuerit; tamen ingens damnum esse datum toti provinciæ & aliis finitimis locis, quod viu longo temporis spatio vicissim sarciri possis: & licet tum temporis exercitum ille reduxerit, præsidia tamen atque duces reliquisse ad fines, qui eu tempore non modo Hungariam & Croatiam, verum etiam Austriam, & Stiriam, & alia finitima loca assiduis irruptionibus, & excursionibus & depopulationibus graviter labefactarint, & continenter devastarint. Et quandoquidem fines nunc habeat multis in locis conjunctos nostris finibus, dubium non esse, quin ad proximam occasionem multo sit majori cum manu reversurus, ut sine intermissione omnes Christiani nominis professores ad internecionem disperdat, ac funditus eradicet, præsertim in Germania, atque ante & post expugnatam Constantinopolim usque ad has cum magna Christianarum nationum, urbium, castellorum, & locorum devastatione & excisione illatas Austriæ clades, quam multa nobis ademerit, quantum Christiani sanguinis hauserit, & quantas in angustias orbem hunc nostrum adegeris, supra est commemoratum; ac cum omnibus notum sit, deploratione potius & querimonia, quam ulla opus est explicatione proliuiori.* Non sine causa de parando in Solimannum bello perorabat Cæsar; nam a Pontifice de ingentibus illius apparatibus, mox a Bononiensi colloquio certior factus fuerat hisce literis.

Expectandum ut majoribus cum viribus sit reversurus.

Imperatori.

Charissime in Christo fili noster salutem & Apostolicam benedictionem. Tot jam annos imminet reipublicæ Christianæ crudelissimus hostis Turcarum tyrannus, ut cum de illius contra nos apparatibus aliquid affertur, quocumque authore nuntietur, multum fidei habendum sit, ut proxime allatis ad nos eu civitate nostra Anconæ literis fecimns; quas per dilectum filium Dominicum Centurionum camerarium nostrum ad majestatem tuam mittimus, & infra, *nos tam his literis quam constansi de illius apparatibus fama quæ quotidie increbrescit magnopere vereri cogimur; sed si ejns apparatus in hunc annum erumpant cum integrum ac veteranum in Italia habeamus exercitum, confidimus Deo adiuvante futurum, ut omnis ejus conatus ad laudem ac victoriarum harum cumulum reserventur. Dat. Spoleti die* VIII. *aprilis MDXXX. anno* VII.

De novis apparatibus Turcarum factus certior Carolus V.

Consecutis mensibus ingentium Solymanni bellicorum apparatuum fama magis increbuit, adeo ut Pontifex per exploratores factus certior, Solimannum mediuari irruptionem in media Christiani imperii viscera, datis ad Cæsarem (*a*) atque ad Ferdinandum (*b*) Hungariæ Bohœmiæque Regem literis, ipsos de parandis ad retundendos Turcas armis præmonuerit: sed de his inferius ne cæsaream orationem plus æquo abrumpamus.

Reges alii admoniti, ut expediant arma.

(*a*) *Clem. lib. brev. p.* 278.
(*b*) *Ib. p.* 279.

Altera propositionis pars, de causa religionis agens.

LXXI. *Porro ad religionem quod attinet; inde statim a suscepta imperii administratione magno sane cum animi dolore cæsaream majestatem audisse dissidium illud excisatum, & distractiones ecclesiarum mauimas in nonnullis Germaniæ locis ortas esse; igitur se ut Romanum Imperatorem, supremum advocatum & orthodoxæ fidei Christianæ religionis & ecclesiæ catholicæ defensorem vigilem & strenuum, ut medicinam in tempore faceret pro officii sui ratione, omnium imperii ordinum conventum Wormatiæ indiuisse, ibique de avertendis his malis, sanandis Ecclesiæ vulneribus, & tollendis eu ea dissidiis ac schismatibus, ne altius insiderent ea hominum pectoribus, & radices firmiores agerent, deliberationes accuratas ac diligentes instituisse, ac re diu multumque deliberata & bene pensitata, communi electorum principum, ac reliquorum imperii statuum decretum componendum ejusmodi distractionibus & conciliandis animis peridonenm fecisse, ac promulgasse; cui si obtemperatum esset, non fuisse tos incommodis & malis patefactam viam, neque tam diversas & discrepantes sententias in ecclesiam irrepsisse: sed panlo post se reipsa expertum esse multos posthabitis ac neglectis tam diligentibns deliberationibus & clementibus actionibus, alias rationes & vias priori actioni multis contrarias excogitasse & proposuisse, eu qua re non tantum existimationis & authoritatis suæ sit secuta imminutio & contemptus, verum etiam Dei optimi maximi volunsatem legitimum magistratum in verbo ejus non tantum instituentem, verum etiam honore afficere iu-*

De conjungendis in communem hostem omnium animis.

ban-

bentem, pertinaciter fuisse rejectam & contemptam; id quod non tantum in summam omnium imperii ordinum contumeliam cesserit, iisque maximo fuerit deornamento, verum etiam tot rapinis, incendiis, bellis, devastationibus, & nulli non calamitatum generi deinde præbuerit occasionem commodam, & magnam aperuerit fenestram: quo quidem in numero popularis illa seditio & Anabaptistarum secta principem obtinuerint locum, nec etiamnum ullus eorum appareat finis, sed ut ex multis circumstantiis colligi possit & animadverti, graviora instent, & paulo post sequutura sint mala.

Ut obortæ hæreses gravissima mala intulerint.

LXXII. Cum igitur magno sane cum animi dolore audierit & intellexerit dissidium hoc in dies augeri, & latius propagari, maioresque vires sumere, nec tam diligentibus deliberationibus, maturis consiliis, & variis actionibus hucusque effectum esse quidquam, se existimasse ad legitimam causæ cognitionem dissidium tollendum, & animos reconciliandos suam præsentiam multum habituram momenti. Igitur pro naturæ suæ bonitate, & innata mansuetudine hoc quidquid sit futurum oneris & molestiæ suscepisse, ac tam longum & periculosum iter emensum esse, ut juxta literas indictionis quamprimum de rei summa cognosceret, bona spe concepta, hoc suum consilium plerisque probatum iri, & ad concordiam Ecclesiæ & reipublicæ salutem ac utilem pacem omnem pellecturum & invitaturum esse, ut hoc facilius res ipsa cognosci & agenda suscipi possit, animi distracti rursum coalescant, & pristina ubique locorum restituatur pax atque concordia, ac denique cæsarea maiestas juvandæ reipublicæ & propagandæ gloriæ Dei avidissima in bono necessarioque proposito constanter pergere, & fideliter perseverare queat, possintque de aliis etiam rebus omnibus & singulis profuturis utiles institui deliberationes.

LXXIII. His rebus consideratis, cæsaream maiestatem totius negotii seriam suscipere tractationem & actionem decrevisse, ut non tantum de perniciosis ac crudelibus Turcarum in Christianas regiones irruptionibus avertendis, frangendis, debilitandis, & imminuendis hostis immanissimi viribus, ac impediendis versutis consiliis; verum etiam de dirimendis Ecclesiæ contentionibus, ac sopiendis tollendisque dissidiis ageretur: igitur Cæsarem maiestatem amanter, clementer & serio petere electores, principes, ac omnes imperii status, quid hac de re, cuiusque animi & sententiæ sit latino & Germanico scripto comprehensum in medium proponant, quo juxta literas indictionis eo commodius & celerius res intelligi definirique possit. De ausibus etiam tollendis ineantur rationes & quales ecclesiastici erga politicosque, politici vero principes vicissim erga ecclesiasticos sese gerere debeant concludatur, quæque singuli habeant gravamina indicetur, ut pristina pax & concordia Ecclesiæ & reipublicæ eo citius & facilius restitui queat.

Deinde cum orator a Cardinale Campegio Apostolicæ sedis legato qui morbo implicitus decumbebat missus, pontificio nomine Cæsarem ac Ferdinandum Hungariæ Bohemiæque Regem, tum omnes principes, ut hæresim Lutheranam abolerent, ac bellum pro restituendo in pristinum splendorem Christiano imperio decernerent, illi Albertus S. R. E. Cardinalis Moguntinus hoc responsum de turcico bello gerendo dedit. LXXIV.

Internuntius Pont. de iis abolendis agit.

Caroli V. Imperatoris Augusti resolutio per archiepiscopum Moguntinum data ad oratorem pontificii legati in comitiis Augustanis XXIV.

Reverendissime domine. Invictissimus Imperator Carolus semper Augustus, serenissimus Hungariæ & Bohemiæ Rex Ferdinandus, illustrissimi electores & principes præsentes, absentium legati & omnes sacri Romani imperii ordines dignitatis vestræ orationem gravem, piam, Christianam & hisce temporibus si ullis aliis maxime necessariam attente audiverunt, & diligenter considerarunt. Cumque invictissimus Imperator sciat se supremum Ecclesiæ advocatum, & reipublicæ Christianæ gubernatorem summum in his terris a Deo constitutum, & datum esse, sui quoque officii esse arbitratur omnia persequi & tentare, quæ ad tollendas Ecclesiæ discordias, componenda doctorum dissidia, & pristinam pacem restituendam facere & prodesse videntur. Deinde cum multos nunc annos diabolicam rabiem & lupinam immanissimi tyranni Turcici sævitiam maximo cum dolore sit expertus, extremæ necessitatis rationem habendam esse ducens, in posterum omnes suas vires, omnem auri argentique vim in bellum contra Turcam gerendum conferre & erogare decrevit, ut pericula Germanicæ nationi imminentia, & vulnera in Germanicum sanguinem casura avertat ac prohibeat, & quæ hostis ille efferatissimus Romano imperio ademit vicissim recuperet & subiuget: cuius majestati serenissimus Hungariæ & Bohemiæ Rex Ferdinandus, aliique Romani imperii electores principes, comites, prælati, & ordines, ut curarum, ita quoque laborum socii sese fideliter sunt adjuncturi, omnes labores & molestias exhaurient, sumptus quos debent facient, omnesque si ita postulaverit regnorum ac ditio-

Responsum a Card. Moguntino datum.

tionum suarum opes, seque ipsos pro defendenda ac tutanda Christiana religione, & ex imperii finibus hoste truculentissimo abigendo exponent, talesque omnino sese exhibebunt, ut consilia & facta sua inprimis Deo, deinde & beatissimo patri nostro Papæ Clementi VII. ovium Christi pastori & Petri successori probare, & coram hominibus etiam officio suo satisfacere possint : Albertus Cardinalis Moguntinus, &c. sacri Romani imperii archicancellarius.

LXXV. Veriti Lutherani habere conciones Augustæ. (a) Cocl. in actis Luth. hoc ann.

Ad prohibendas seditiones, quæ ab hæreticis concionatoribus conflari potuissent, vetitum fuisse a Cæsare, ne quis præter catholicum publicas haberet conciones, refert Coclæus (a) : *Publico*, inquit, *edicto cavit, ac per omnia platearum capita promulgavit sub gravissima pœna, ne fierent publicæ conciones ad populum nisi in ecclesia cathedrali ab eo, qui ordinarius ibi erat concionator : id enim necessarium videbatur mandatum, quandoquidem ante Cæsaris adventum in multis locis diversæ habebantur conciones æmulatione quadam, dum unusquisque turbam ad se trahere conaretur : hic Lutherani, isthic Zuingliani, alibi catholici concionabantur. Maximus vero erat populi concursus ad monasterium fratrum Minorum, in cujus æde amplissima concionabatur apostata quidam Zuinglianus, homo facundus, & ad concitandum populum idoneus & acer, qui librum Josue tunc ad populum declamabat ea sane ratione, ut omnia adversa, quæ Regibus terræ Canaam ibi contigisse memorantur, homo ille in Cæsarem principesque nostros minaciter contorqueret, sectæ suæ homines filiis Israel populo Dei assimulans, ut eo commento confortaret illos in hæresi sua, ne metu Cæsaris ad catholicam redirent Ecclesiam. Cæterum Cæsar antiquo Romanorum exemplo ac laudabili religiosoque majorum instituto causam religionis omnibus aliis causis necessitatibusque præferens, in proximo consessu publico audientiam dedit Lutheranis principibus, qui ea scripto fecerunt recitari fidei suæ confessionem theutonice per D. Christianum Beyer, quam Latinam exhibuerunt, cujus architectus præcipuus fuerat Philippus Melancton.*

Zuingliani impostoris insignis impudentia.

LXXVI. (b) Cocl. in act. & script. Luth. hoc ann. Ulemberg. in vit. Luth. Lutherani cur expeterent concilium.

Hæc Lutheranæ fidei formula in multis discrepabat (b) a superiorum temporum doctrina Lutherana, nam fœdiora monstra occuluere ab ipso exordio, ut impiæ causæ æquitatis patrocinium asciscerent, & qui etiam tum conciliorum authoritatem fuerant insectati, quoniam ab iis jam ante ipsorum deliramenta damnata fuerant, ad concilium provocaverunt, non quod synodalibus decretis stare vellent, sed quod Pontificem Clementem ab eo in Germania congregando abhorrere nossent, ut qui pluribus conventibus jam ante illud efflagitantibus non assensisset, de quo ita subdole questi sunt (c) :

(c) Apud Dolgast. to. 1. p. 156.

LXXVII. Subjiciunt se concilio.

Cum vestra cæsarea majestas electoribus principibus & reliquis statibus imperii non una voce, sed sæpe clementer significaverit, quæ anno Domini, &c. XXVI. *habita sunt ex data & præscripta forma vestræ cæsareæ instructionis & commissionis recitari, & publice prælegi fecerit vestram majestatem in hoc negotio religionis ex causis certis, quæ vestræ majestatis nomine allegatæ sunt, non velle quidquam determinare, nec concludere posse ; sed apud Pontificem Romanum pro officio vestræ cæsareæ majestatis diligenter daturum operam de congregando concilio generali, quemadmodum idem latius expositum est, ante annum in publico proximo conventu, qui Spiræ congregatus fuit, ubi vestra cæsarea majestas per dominum Ferdinandum Bohemiæ & Hungariæ Regem amicum & dominum nostrum clementem deinde per oratorem & commissarios cæsareos hæc inter cætera proponi fecit, quod vestra cæsarea majestas intellexisset & expendisset locumtenentis vestræ cæsareæ majestatis in imperio, & præsidentis & consiliariorum in regimine, & legatorum ab aliis statibus, qui Ratisponæ convenerant, deliberationem de concilio congregando ; & quod judicaret etiam vestra cæsarea majestas utile esse, ut congregaretur concilium. Et quia causæ, quæ tunc tractabantur inter vestram cæsaream majestatem & Romanum Pontificem vicinæ essent concordiæ, & Christianæ reconciliationi, non dubitare vestram cæsaream majestatem, quin Romanus Pontifex adduci posset ad habendum generale concilium ; ideo significabat vestram cæsaream majestatem operam daturum, ut præfatus Pontifex maximus una cum vestra cæsarea majestate tale generale concilium primo quoque tempore emissis literis publicandum congregare consentiret. In eventum ergo talem quod in causa religionis dissensiones inter nos & partes amice & in charitate non fuerint compositæ, tunc coram vestra cæsarea majestate hic in omni obedientia nos offerimus ex superabundanti comparituros, & causam dicturos in tali generali libero & Christiano concilio, de quo congregando in omnibus comitiis imperialibus, quæ quidem annis imperii vestræ cæsareæ majestatis habita sunt per electores, principes, & reliquos status imperii semper corditer actum, & congruentibus suffragiis conclusum est : ad cujus etiam generalis concilii conventum, simul & ad vestram cæsaream majestatem in hac*

lon-

Digitized by Google

longe maxima & gravissima causa jam ante etiam debito modo, & in forma juris provocavimus & appellavimus; cui appellationi ad vestram cæsaream majestatem simul & concilium adhuc adhæremus, neque eam per hunc vel alium tractatum, nisi causa inter nos & partes juxta tenorem proximæ citationis amice in charitate composita, sedata, & ad Christianam concordiam redacta fuerit, deserere intendimus, aut possumus: de quo hic etiam solemniter & publice protestamur.

LXXVIII. Ex hac ad concilium provocatione multum gloriæ sibi arrogarunt hæretici, ut Sleidanus etiam jactat; adversus quem ita differit Laurentius Surius (a): *Quis non rideat Sleidani ineptias, qui cum palam affirmet protestantium principes in hoc conventu Augustano dixisse Cæsari si forte jam definiri causa non possit, non se recusare toties & promissum & decretum concilium, quod utique non aliter promissum erat, quam qualia fuissent semper concilia œcumenica; non diu post addit, rursus protestantes in hoc ipso conventu dixisse Cæsari, se petere, ut primo quoque tempore pium atque liberum in Germania cogatur concilium: quod enim addit pium & liberum, id tale est, ut his duabus dictionibus facile excludere ac eludere possit quævis concilia catholico ritu celebranda: quod etiam vel Sleidano, vel cæteris sectarum buccinatoribus concilium unquam pium & liberum erit, nisi in quo præcipua, immo sola authoritas statuendi, probandi, reprobandi sit penes sectarios; sed quomodo illi unquam certi aliquid statuent, qui inter se de rebus maximi momenti hostiliter digladiantur?* Præterea hæc hæreticorum ad concilium provocatio eo spectabat, ut inter Carolum Imperatorem & Clementem Pontificem dissidiorum semina spargerent, cum pro celebrando in Germania concilio non conventuri viderentur.

(a) *Surius in comment. hoc ann.*

LXXIX. Porro fidei capita in colloquio Augustano proposita a Lutheranis extant apud Melchiorem Dolgastum (b), de quibus hæc observat Coclæus (c): *Post exordium commemorantur* XXI. *articuli de fide ipsorum: deinde annectuntur alii articuli, in quibus recensentur abusus (ut ajunt) mutati, quorum tituli sunt. De utraque specie: de conjugio sacerdotum, de missa: de confessione: de discrimine ciborum: de votis monasticis, & de potestate ecclesiastica. In articulis de fide multa dissimulabant, quæ antea aliter docuerant: in articulis de abusibus, poterat astutus ille architectus vel manifestorum argui mendaciorum; ait enim: falso accusantur ecclesiæ nostræ, quod missam aboleant, retinetur enim missa apud nos & summa reverentia celebratur, servantur & usitatæ cerimoniæ fere omnes, præterquam quod Latinis cantionibus admiscentur alicubi Germanicæ. At manifestum erat omnibus Lutherum multis antea annis & librum de abroganda missa privata scripsisse, & sacrum canonem tam majorem quam minorem explosisse, ipsumque sacrificium tum Latine in libro de captivitate Babylonica, tum Teuthonice in sermone de novo testamento sustulisse ac abnegasse; atque etiam postea rursus contra missam plurima scripsit, quæ piis auribus abominanda sunt, non solum in eo libro Theutonico, quem de missa angulari & sacerdotum consecratione inscripsit, sed etiam in quadam epistola optat, ut apud omnes homines tanta foret inter missam & sacramentum differentia, quanta est inter tenebras & lucem: immo inter diabolum & Deum. Optat item omnibus bonis Christianis tale cor, ut quando audierint hanc vocem, missa, exterreantur, seque benedictione muniant tanquam contra diaboli abominationem. Sic & de confessione ait in mendaci confessione sua Philippus: Confessio in ecclesiis apud nos non est abolita, non enim solet porrigi corpus Domini nisi antea exploratis & absolutis. At constabat plane nullum Lutheranorum intra decem annos rite sua peccata occulta confessum fuisse.*

(b) *Dolgast. to. 1. p. 156.*
(c) *Cocl. in actis & script. Luther.*
Quæ gravamina jactarint Lutherani.
Jactant falso se missam colere.
Mira in mentiendo impudentia Melanctonis.

Ita hæretici, ne tam turpes, quales erant, Cæsari viderentur, nonnulla dogmata, quæ non credebant, professi suæ confessioni attexuere: alia quæ tenebant eloqui erubuerunt: alia variis involucris subornarunt. Quin etiam postea Philippus Melancton suam hanc confessionem sæpius immutavit, cum omnes hæreses illi accommodare niteretur: *Adeo*, inquit Surius (d), *varius & inconstans fuit*, scilicet Melancton, *id quod necesse est illis evenire, qui a veritate deflexerunt, ut ipsam quoque confessionem Augustanam crebro postmodum mutaverit, quod utique absterrere debuit omnes cordatos homines, ne tam incertæ & ad humani ingenii mutabilitatem subinde in alias formas transformatæ doctrinæ sese accomodarent, ac traderent; nam de ipsis quoque sacramentis, per quæ in divina gratia ceu per canales quosdam derivatur, tam est ille Melancton in sua confessione lubricus & ambiguus, ut primo quidem velis esse duo tantum, deinde in alia editione tria ponat: porro in extrema quatuor numeret. Est autem notatu dignum quod de hac præclara confessione scribunt quidam, eam tanto in pretio fuisse apud quosdam non infimos Lutheranos, ut dixerint se malle de Pauli Apostoli, quam vel de Lutheri vel confes-* LXXX.

(d) *Sur. in comm. hoc ann.*
Mutata sæpius ab eo fidei confessio.

 sio-

Infana Lutheranorum impietas.

sionis Augustanæ doctrina dubitare. O justa Dei judicia! qui decreta conciliorum & Pontificum ducunt pro nihilo, eo amentiæ devolvuntur, ut plus apud eos valeat Lutheri & Melanctonis quam Pauli, id est Christi in Paulo loquentis, authoritas.

LXXXI. *Habens autem Witsembergæ in academia sanctiones quasdam quibus graviter in primis cavetur, ne qua dogmata aut spargantur aut propugnentur, quæ cum hac confessione pugnent: denique in ejus jurare verba oportuit ecclesiarum Lutheranarum ministros & professores &c.* Hæc quidem *de illa confessione scribunt fratres quidam evangelici; qui tamen etiam hoc habent, eam postea sæpe repetitam, auctam, & emendatam fuisse. Si ergo emendata fuit subinde, in pugnantia dogmata jurare oportuit. Et certe, ut dixi, non semel mutata est ab uno eodemque Melanchtone; non ergo a Christi spiritu, sed a cerebro parum sano profecta fuit, nec aliud quam humanæ doctrinæ fermentum esse censenda est; & tamen ad hanc confessionem permultæ sectæ sese referunt, atque etiam Calviniani, quibus ut id possent occasionem dedit Melancton, dum illam confessionem subinde recoquit; adeo ut Lutherani quoque nonnulli Melanctonem gravissime incusent, nec pati velint, ut Calviniani, Zuingliani, & quidam alii ad confessionem Augustanam admittantur, quippe a qua non parum dissentiant: interim solent isti jactare, ut alias diximus, se demum veram & puram doctrinam in orbem revocasse. Sed absit ut hoc illis persuadeant, quibus salus sua curæ, est, qui non instar parvulorum fluctuantium omni volunt doctrinæ vento circumferri. Hanc igitur confessionem Augustæ Cæsari exhibitam tamquam illam babylonicam apocalypsis divi Joannis meretricem pleræque horum temporum sectæ adorant; & tamen nihil fere in ea est, quod non ipsi confessionistæ in mutua lite ponant, & in alios atque alios sensus, prout visum est, trahant; nec quidem levibus de rebus inter se atrociter digladiantur, sed de ipsis suæ confessionis capitibus.* Hæc Surius.

Confessio Augustana a Zuinglianis non admissa.

LXXXII Fingebat se Melancton concordiæ interpretem futurum ad componenda religionis dissidia, cum nil aliud quam fraudes & mendacia afferret, ut Joannes Coclæus in oratione ad Carolum V. de Germania ab hæresi vindicanda clarissime ostendit (*a*), sic inquiens: *Philippus Augustæ non solum publicæ simulabat se pacis & concordiæ amantem, & avidum, verum etiam privatim cursitabat, hinc inde perreptans, ac penetrans non modo privatorum domos & diversoria; verum etiam Cardinalium aliorumque principum aulas, atque adeo & majestatis tuæ curiam, insidioso nimirum circuitu quærens, quem hypocrisi sua devoraret; & fefellit profecto non paucos blanditiis, deprecationibusque simulatis, dum passim in conviviis & colloquiis facillime pacem Ecclesiæ recuperari posse affirmaret; si modo suis permitterentur hæc tria dumtaxat, populo inquam utraque species sacramenti, sacerdotibus conjugium, & missæ usus & communicatio: in cæteris omnibus fore suos episcopis & prælatis per omnia subditos dictoque audientes. Operæ pretium sane fuerit paucula hic repetere ex iis, quæ ille reverendissimo patri Cardinali Campegio sedis Apostolicæ legato, viro summæ & pietatis & eruditionis, manu propria scripsit, ac tradidit, & postquam ea tradidisset, precibus multis ac lachrymis eum in secreto pertentavit, ut vel inde intelligat majestas tua quam improba fuerit hujus vulpeculæ hypocrisis.*

(*a*) Cocl. de fraudulentia heret. ad Car. V. Philipp. I. p. 10.

Fingit Melancton se concordiæ interpretem.

Tria ab eo expetita.

LXXXIII. *Recita scriba. Verba Philippi ad Cardinalem Campegium. I. Romana ecclesia nihil faceret alienum a sua clementia, si permitteret nobis uti utraque specie sacramenti, præsertim cum non damnemus alios, & fateamur in specie panis verum corpus Christi contineri, & per concomitantiam sanguinem, adeoque integrum Christum; in specie vini itidem integrum Christum.* Et post pauca: *II. Cum presbyteri plerumque cum offensione populi & contra canones habeant male moratas concubinas, & dignum hoc esset clementia pontificia concedere eis honestas & legitimas conjuges. III. Si quis hic disputet quid de bigamis faciendum sit, id potest juxta canones constitui postquam episcopi recuperaverint obedientiam.* Et infra: *IV. De missa retinemus publicas cerimonias, tantum numerus non est par: si cætera impetrari poterunt, non diffido quin etiam controversiæ de missa componi possint. Certe prodest Ecclesiæ, ut hæc cerimonia religiose fiat, & fit apud nos religiosissime. V. De cibis & similibus rebus leves sunt controversiæ; cum contigerint, rursus episcopis obedientia, & jurisdictio ecclesiastica plurima alia quoque constitui poterunt. VI. Nec gravantur nostri parere episcopis, modo recipiant eos. VII. Reverendissima dominatio vestra sine magno negotio poterit constituere concordiam & pacem his tam paucis rebus vel dissimulatis, vel relaxatis: Christus pacificus ait beatos esse, & vocat filios Dei: hunc titulum, hanc laudem vere dignam ista vestra authoritate & virtute consequi in hac causa facillime potest reverendissima dominatio vestra. Ideo oro eam propter Deum, ut in his rebus aliquid de summo jure remittat,* &

Quæ legato apost. proposuerit.

& mitiget canones, qui & ipsi sæpe fatentur se temporibus cedere. Hæc ad Cardinalem Campegium Philippus.

LXXXIV. *Ex quibus plane intelligit augustissima tua, Imperator, majestas, hominem istum blandiloquentia, hypocrisique sua vulpina improbius egisse Augustæ in comitiis, quam apertis convitiis, & amarulentiis egit procul delitescans & absens Lutherus: hic enim consueto more convitiabatur, plebisque odium in clerum excitabat instar leonis rugientis ferociens; ille vero instar draconis insidiantis, fraudes intendens, non plebem, sed magnates hyprocrisi sua circumvenire satagebat: de quo sane quidam, ut erat vir doctus ac perspicacis judicii, dicebat: Quo gratiosior est apud eruditos Luthero Philippus, qua modestior in docendo, hoc gravius lædit Ecclesiæ causam. Cumque nos aliquando quereremur Augustæ super violentis & seditiosis libris Lutheri, quos unum post alium mittebat illuc eo quoque tempore, quo nobis non parva erat spes tollendæ discordiæ, Philippus blandius respondebat, non attendendum esse quid Lutherus scriberet, sed quid principes Lutherani Cæsari proponerent, quid facere, quid agnoscere vellent. Quam subdole vero egerit cum legato nemo melius novit, quam legatus ipse, qui lachrymis primum precibusque illius non satis fidens, jussit illum petitionem suam in scriptis tradere: nec tamen omnem per hoc vulpeculæ fraudem præcavere potuit; didicit enim paulo post illi nihil fidendum esse, posteaquam audivit, illum apud plerosque & in odium theologorum, quibus respondendi negotium commiserat majestas tua, & in gratiam suorum, quos defendebat, jactitasse, legatum ea, admisisse, in quibus maligne adversarentur theologi. Unde factum est, ut legatus convocatis theologis langa commemoratione verborum inter ipsos ultro citroque dictorum questus fuerit de vana illius jactantia, quam & rei exitus vanam convincit, & verba Lutheri vanam fuisse ostendunt, quibus affirmat Campegium dixisse malle se discerpi frustratim, antequam velit permittere aboleri missas angulares: tantum tamen est utriusque impudentia, ut & Philippus Luthero suo dixerit privatim, & Lutherus publice scripserit, legatum illum dixisse admitti quidem posse Lutheri doctrinam, sed non oportere, ne forte ab aliis quoque nationibus approbetur: quam impudens vero sit mendacium istud, majestas tua probe novit, quæ persæpe audivit ex ore ipsius legati quid Lutheranis tribuat, quantum dogmata eorum detestetur ac reprobet, quantum doleat Germaniam [in qua diutissime versatus est] sic ab eis turbari & perdi.*

Melanctonis insignis hypocrisis & improbitas.

LXXXV. Prolata Augustæ a Lutheranis confessione, quam impostor Melancton finxerat, quid a Cæsare & catholicis gestum sit, tradit Ulembergius (a): *Exhibita*, inquit, *confessione deliberatum porro fuit in confessu principum quid protestantibus super ea respondendum esset: placuit theologis eam examinandam dari, & qua dissentiret a receptis in Ecclesia dogmatibus opposito scripto confutandam. Erant in comitiis theologi catholici satis magno numero, quos Cæsar, Ferdinandus Rex, aliique principes secum adduxerant, ut consiliis eorum & opera, cum de religione deliberandum esset, uterentur. Horum primi fuerunt Joannes Eckius, Conradus Wimpina, Ulteranus theologus, Joannes Faber, Joannes Coclæus, Eberardus Billicanus, aliique quibus de consilio principum catholicorum tradita fuit Lutheranorum confessio, ut eam, quemadmodum diximus sub examen revocarent: quod cum facerent, observatum continuo fuit, protestantes de nonnullis fidei capitibus aliter nunc in hac confessione, laqui, quam Lutherus & Melancton docere consueverant annis superioribus. Quædam etiam magni momenti dogmata prorsus in hoc scripto non attingi, quæ pridem libris in vulgus editis summo conatu propugnarant, cujusmodi sunt, quod liberum arbitrium sit titulus sine re nudumque nomen: quod Deus sit author peccati, & mala per homines non permissione tantum, sed efficaciter etiam operetur: quod amnia necessario fiant nec ulla sint in rebus humanis contingentia: quod Pontifex Romanus non sit Christi vicarius & caput Ecclesiæ militantis, sed antichristus: quod in Ecclesia nullum sit externum sacrificium: quod baptizati omnes ex æquo tam fœminæ quam viri sint sacerdotes: quod fideles in omni bono opere mortaliter peccent: quod matrimonium contractus sit mere civilis; & quod causæ matrimoniales non ad episcopum, sed politici magistratus tribunal pertineant. His de rebus aliisque nonnullis id genus deprehensum in hac confessione vel nullam omnino fieri mentionem, vel si quæ fiat, longe nunc aliter sentire Lutheranos, quam Lutherus & Melancton hactenus scripserunt.* Interjectis nonnullis author, ut Protestantes Cæsar interrogarit, an eorum confessio integra foret, iique nil addere voluerint, addit: *Id cum Cæsari renuntiatum esset, theologi catholici Joannes Faber in primis & Eckius confutationem Augustanæ Confessionis paucis diebus absolverunt, in qua principio notarunt ea, quæ probanda censebant, deinde quæ protestantes contra veritatem & receptam Ecclesiæ doctrinam asseruerant, ad-*

(a) Ulember. in vita Luth. c. 21.

Turpiores hæreses præteritæ silentio a Lutheranis.

ductis scripturæ sacræ sanctorumque patrum testimoniis, & firmis rationibus, solide confutarunt: demum prolixe demonstrarunt in multis rebus fœdam inter confessionem hanc & Lutheri, Melanctonis, aliorumque scripta discrepantiam & pugnam inveniri.

LXXXVI. Abusi catholicorum benignitate hæretici.

At Cæsar & principes catholici, cum hæreticorum confessionem impietatemque, ut par erat, acerbe confutatam a theologis legissent, ignari blanditiis efferari monstrum hæresis, atque acerbitate domari, mitius cum novatoribus agi voluerunt: qua mansuetudine præpostera cum diutius extractum esset responsum, impudentiam ferociamque eorum auctas narrat Coclæus (a), sic inquiens: *Cum intra paucos dies bene acrem copiosamque responsionem*, nempe Theologi, *adornassent, [in qua non solum, quæ erronea erant scripturis & rationibus confutarunt, verum etiam circa ea, quæ recta erant, ostenderunt Lutherum suis cum complicibus antea longe aliter docuisse, atque scripsisse] exhibuerunt eam Cæsari, Cæsar principibus catholicis: quoniam vero avidi pacis & concordiæ omnes erant, visum est eis lenius respondendum, atque omittendum quidquid illorum concionatores antea docuissent aut scripsissent aliter, quam eorum habebat confessio. Dum autem mutaretur confutandi modus, abierunt dies aliquot: exhibitus deinde brevior modus iterum consultatione principum in disquisitionem venit, sub quanam persona recitari deberet ipsa confutatio? Ea principum disceptatio variaque confutationis transcriptio rem ultra tres septimanas extraxit. Interea gloriabantur Lutherani non solum Augustæ in colloquiis apud quoslibet, sed etiam per literas ad diversas civitates, papistas obmutuisse ad ipsorum confessionem; quando vero in publico Cæsaris, & omnium principum consessu recitata fuit confutatio per Alexandrum quemdam Cæsaris a secretis Theutonice, multi e Lutheranis inepte cachinnabantur: alii scripturæ citatos locos scripto excipiebant, ut postea reprehenderent. Ubi autem perlecta fuit usque ad finem, approbaverunt eam Cæsar & omnes cum eo principes catholici, atque a Lutheranis principibus petierunt, ut ipsi quoque eam acceptarent & comprobarent. At illi petebant sibi exemplar confutationis tradi, quod Cæsar eu justis causis tradere noluit nisi sub certis conditionibus, nempe ut servarent apud sese & non communicarent aliis antequam Cæsar juberet; illi eo pacto recipere noluerunt; atque ita discessum est e consessu. Cæsar non æquo ferebat animo eorum contumaciam: illi sub publica fide tuti non magnopere timebant.* Idem porro Coclæus præter Joannem Eckium & Joannem Fabrum, qui confessionis Augustanæ articulos fidei adversantes confutarunt, eosdem in Philippicis suis adversus Philippum Melanctonem editis erudite refellit (b), quem lector cupidus consulere poterit.

(a) Cocl. in actis & script. Luth. hoc an.

(b) Jo. Cocl. in Philippicis.

LXXXVII. Non verbis sed ferro debuit Carol. V. tueri causam ecclesiæ.

Porro exitialia erant, ut toties monuerant Pontifices, hæc cum hæreticis colloquia, ac multo magis decuerat, ut Carolus V. non verbis, sed ferro, ut diximus, fidei causam tueretur, ac tum veterum Imperatorum, tum sua in hæreticos edicta vi cæsarea armaret; quod ita erat manifestum, ut id Lutherus ipse (quod mirentur omnes) publice promulgaret: *Edidit*, inquit Ulembergius (c), *eodem anno commentariolum (d) in psalmum LXXI. in quo disputat inter cætera quæstionem, an magistratus hæreticos & pseudoprophetas impedire debeat aut pœnis afficere cum errores in vulgus spargunt. Respondet principio quosdam non hæreticos tantum esse, sed & seditiosos ac turbatores pacis publicæ, quos procul dubio per magistratum justis pœnis afficiendos decernit: deinde qui dogma fidei vel articulum quemdam oppugnent fundatum in scripturis, & consensione publica totius orbis Christiani comprobatum, hos puniendos a magistratu, nec ullo pacto tolerandos asserit, cum non hæretici modo, sed & blasphemi sint in sanctum Dei nomen; neque vero cum id genus hominibus vel disputandum ait vel agendum multis, sed eos tanquam impios in Deum & manifeste blasphemos simpliciter damnandos; nam hujusmodi dogmata, quæ publico universalis Ecclesiæ consensu recepta sint, jampridem satis examinata fuisse, & rationibus, scripturæ sacræ testimoniis, professione totius orbis Christiani, infinitis miraculis, multorum martyrum sanguine, omnium Ecclesiæ doctorum authoritate & libris ad eum modum confirmata & stabilita, ut ea in disputationem postliminio revocari non deceat.* Hoc ille argumento adversus Anabaptistas se tuebatur, seque gladio suo conficiebat, cum ex scripturæ sacræ interpretatione temeraria universa religio Christiana everteretur.

(c) Ulember. ibid. c. 23.

(d) To. 5. Jenensis edition. p. 247.

Lutheri vera sententia quo modo agendum sit cum hæreticis.

LXXXVIII Patebat ipsius Lutheri hæresiarchæ testimonio mittenda verba inania, ac putrida membra cæsareo ferro amputanda; maxime cum hæretici catholicos ad pietatem deserendam immaniter cogerent, ut queritur Joannes Eckius (f) in literis ad Joannem archiepiscopum Trevirensem datis: *Sacrum*, ait, *officium missæ in pluribus locis, plus quam Turca fecerit in universa Græcia, funditus cum sacris aris deleverunt hæretici: profecto nimis* se-

(f) Jo. Eckius in epist. ad archiep. Treviren. præfixa to. 3. homiliar.

Digitized by Google

temeraria & stulta est eorum præsumptio; nam si quid eis præcipitur a Cæsare potestate a Deo ordinata, recusant id facere conscientiæ prætextu, cum tamen ipsi sub potestate Cæsaris constituti nihil juris habeant, nisi quod a Cæsaris clementia, ut vassalli, obtinent; audent tamen tam imperiose subditis contra bullam apostolicam, & Cæsaris edictum novas & antiquas hæreses imponere, quantumvis subditi se gravatos asserant, & superiorum mandatis, ac proprio remorsu conscientiæ, atque adeo juri adversantur nobis congenito: Omnia quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis. *Juste profecto Dei judicio potestate, qua abutuntur, privarentur. Humilitatem porro fictam jactitant, dum rectius ex scripturis edoceri petunt; quod si pio animo fiat, furiis aguntur, scripturas lacerant, atque omnia jugulant, patribus injuriantur, & libellos famosos emittunt, ut sciamus verissimum esse quod Christus dixit:* Nolite sanctum dare canibus; *canes enim sunt hæretici, ut S. Paulus inquit: Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem, prædicatores eorum sunt filii Herodis puericidæ, qui diligenter quærebat de puero, quasi ipsum esset adoraturus; & tamen nihil aliud parabat, quam Jesum atrociter jugulare. Ad eum modum isti veritatem fidei quærunt, non ut amplectantur, sed ut paratiores esse queant ad impugnandum; avari enim sunt & cupidi, ut verissime dicit Paulus; nam totus ferme fidei eorum scopus est, ut cœnobiorum collegiorum ac beneficiorum bona diripiant: superbi sunt, qui plus eruditionis, & judicii sibi tribuunt, quam universis conciliis, sanctis patribus, & toti Ecclesiæ catholicæ: blasphemi sunt in Christum, & suum sacramentum; in sanctos omnes, ac imagines eorum: inobedientes sunt, cum pontificios ac cæsareos jussus contemnant. Quam autem voluptati serviant facile est videre in eorum sacerdotibus, qui horas canonicas negligunt, non jejunant, non orant, non celebrant, non confitentur, non continent, nec abstinent, & in summa velut Menelaus nihil in se habent sacerdotio dignum; ut mirum sit quomodo magistratus istorum levitatem ferre possit: quam inconstantes sint, toties mutatæ ordinationes monstrant: nulla spes de hæresiarchis reducendis est reliqua, quia, ut Paulus inquit,* mali homines & seductores proficient in pejus; errantes, & in errorem mittentes.

Horrenda tyrannis Lutheranorum dissimulata a Carolo V.

Sacerdotum Lutheranorum turpitudo.

LXXXIX. Inclinabat quidem Cæsar ipse in eam sententiam, quam Pontifex significaverat, ut missa verborum contentione futili, Christi & Ecclesiæ perduellium pertinacia armis frangeretur, cum jam illi decretorio conciliorum & Pontificum edicto damnati essent: sed consilio politicorum qui non percipiunt ea, quæ sunt Spiritus Dei, nec pro Christo vel leve & gloriosissimum bellum cum certissima præmiorum spe suscipere dignantur, rem nunquam ad exitum perduxit; atque ita colloquiis inanibus consumptum tempus est: *Alii principes*, inquit Coclæus (a), *& status imperii verentes ne Cæsar propter obstinatam illorum indurationem gravius commoveretur, ac de severioribus cogitaret remediis, suas interposuere partes, Cæsorique supplicarunt, ut sineret cum illis amplius tractari de concordia circa religionem. Ubi consensit Cæsar, fecerunt delectum certarum personarum ex omni ordine & status imperii numero septendecim, ut eo facilius rem expedirent, ubi non esset opus omnium totius imperialis consessus personarum, vota sigillatim exquirere. Delecti sunt igitur duo principes electores Moguntinus & Brandeburgensis, quibus additi sunt tres oratores aliorum trium electorum Coloniensis, Treverensis, & comitis Palatini Rheni & Georgius Truchses a Walburg baro nomine domus Austriæ: tres item episcopi, nempe Saltzburgensis, Spirensis, & Argentinensis: tres præterea duces Georgius Saxoniæ, Henricus Brunsvicensis, & Albertus Meckelburgensis; & insuper abbas Vineæ comes Martinus ab Ottingen cancellarius Badensis orator Ratisponensis & orator Juliacensis. Iste igitur delectus petiit a Lutheranis, ut ad colloquium cum eis venirent in domum capitularem majoris ecclesiæ Augustensis die dominica, quæ erat septima Augusti festa divæ Affræ. Illi haud gravatim venerunt. Facto autem consessu marchio Brandeburgensis princeps elector vir facundissimus, nomine delectus cœpit illos exhortari longa ac benigna oratione, ut velint acquiescere voluntati Cæsaris, & concordiam in fide & religione cum ipso & aliis imperii principibus ac statibus redintegrare: verendum enim esse, nisi ita fecerint, grandia inde mala exoritura esse, bella, seditionesque, & vastationes provinciarum. Hæc est summa orationis.*

(a) *Cocl. in actis & script. Luth.*

Nova inter catholicos & Lutheranos colloquia.

XC. Tutatum egregie fidei causam contra hæreticos in hoc conventu Augustano Joachimum principem electorem Brandeburgensem, ostendunt Pontificis ad illum datæ literæ (b), quibus ei etiam gratulatur de præclaro ipsius in defendenda religione studio.

Joachimus elector Brandeburgensis catholicam fidem tutatus.

Joachino electori.

Dilecte fili. Literæ dilecti filii Cardinalis Compegii legati nostri cum sæpe a-

lias

(b) *Lib. brev. ann. 1530. pag. 346.*

Digitized by Google

Gratulatur ipsi Pontifex. *lias, tum novissime his diebus tantam tribuerunt nobilitati tuæ laudem inclytæ in hoc conventu per eam exhibitæ fortitudinis & pietatis, ut animo potius sentire, quam verbis explicare possimus, quantum gaudii exin cepimus, quantumque tuæ nobilitati propterea debeamus: sic enim idem legatus noster testatus est, cæterique comprobarunt, non potuisse nobilitatem tuam aut sentire præclarius, aut loqui ardentius, aut se gerere dignius in ea persona pientissimi electoris & principis, quam ei Deus omnipotens ad suæ religionis tutelam hoc tempore contulit: cumque cætera tuæ nobilitatis dicta factaque summe laudanda, tum oratio ejus etiam admiranda omnibus visa est, quam nuperrime habuisse fili diceris; in qua ita pro Deo & fide locutus es, ita te & tua omnia ad ejus honorem defendendum obtulisti ac devovisti, ita cæteros in idem es cohortatus, ut divino te numine afflatum tunc omnes crediderint. Benedictus igitur Deus in omnibus operibus suis, pater misericordiarum & consolationis, qui consolatur nos in tribulatione nostra; nec si venena permisit, antidota etiam conferre omisit: habet enim Dei benignitate sancta religio quos, non solum se oppugnantibus opponat, sed quibus facile opprimat oppugnantes, cum nobilitatem tuam cæterosque rite sentientes principes serenissimis Cæsari & fratri ejus, omnium sæculorum memoria & prædicatione dignis adjunxit, uniusque omnes effecit voluntatis. Quamobrem, fili, etsi te hoc totum Deo, & tuæ probitati scimus tribuisse, tributumque esse, tamen quia sumus in hoc loco constituti solicitudinis & laboris ad honorem divinum, salutemque animarum, quoad possimus, afferendam, arbitrati sumus muneris nostri non silere tecum, quam nobis grata hæc tua pietas acciderit; quæ sane ita nobis hæret semperque hærebit fixa in animo, ut non solum agamus tibi pro illa gratias, sed etiam occasiones nobis offerri cupiamus, quibus etiam referre possimus: proinde hortamur nobilitatem tuam ex animo, ut præteritis futura coniungens, suam sibi a Deo tributam virtutem, dignitatem, authoritatem ad ejusdem Dei causam tuendam conferat, sicut pollicita est, & cum pientissimo Cæsare fratreque ejus in plena religionis assertione annitatur; quod nobis non minus tua pristina semper pie agendi consuetudo, quam recens tua promissio pollicetur; ut certo futurum speramus quemadmodum idem Cardinalis legatus hæc plenius tuæ nobilitati explicabit. Dat. Romæ die XIII. octobris MDXXX. pontificatus nostri anno VII.*

XCI. Quid porro ad eam Joachimi principis orationem responderint hæretici, subjungit Coclæus (a): *Illi post bidui deliberationem responderunt per D. Gregorium Pruch virum egregie disertum, qui in omnibus fere tractatibus commune os & organum eorum fuit. Primum igitur inique ferebant, in admonitione adjunctas esse minas: deinde responsum in quatuor extenderunt articulos, in quorum primo causabantur, se non sufficienter auditos esse a Cæsare juxta tenorem edicti citatorii. In secundo, quod exemplar confutationis non sit eis libere absque conditionibus aggravantibus traditum. In tertio, quod non possent absque conscientiarum suarum gravamine confutationem non plene visam approbare. In quarto, quod in proximo conventu Imperiali Spiræ habito promissio conclusioque facta sit de celebrando concilio, & nihil sit effectum. Et hoc responsum in scripto tradiderunt, quod & ore jam recitatum fuerat. Delectus vero principum ac statuum imperii rursus per marchionem Brandeburgensem electorem responderunt protestantes primum sese omnia amica ac fideli intentione tanquam erga cognatos affinesque & amicos suos agere, nihil animo offendendi aut minandi dixisse, aut dicturos esse: quæ autem de malis superventuris dixerunt, eo referenda esse, quod metus sit, si absque concordia & determinatione discederetur ex isto conventu, multitudinem plebis rursus in seditiones & tumultus excitatum iri, unde ipsis & toti nationi Germanicæ gravissima possint oriri incommoda.*

Responsum Lutheranorum.

(a) Cocl. in actis & scrip. Luth.

Commoniti iterum Lutherani.

Deinde responderunt ad quatuor articulos. Ad primum sane, quoniam Cæsar clementissime audierit eorum confessionem & ore & scripto propositam, jusseritque ut si plura adhuc proponenda haberent, proponerent, ut super omnibus una fieret consultatio & responsio, admiseritque ut post datam a sua cæsarea majestate responsionem per principes & status imperii, amice cum ipsis ulterius tractaretur de concordia: non esse igitur causandum contra Cæsarem tanquam non satisfecerit suo edicto. Ad secundum vero non videri iniquas fuisse conditiones, quibus Cæsar confutationis exemplar tradere voluit, quoniam ipsimet sciant, ac meminisse possint, quomodo edictum Wormatiense fuerit ab eorum concionatoribus publice ac palam derisum, despectum, & perversum in opprobrium, contemptum, & irrisionem tum cæsareæ majestatis, tum omnium aliorum principum, statuumque imperii. Voluit igitur cæsarea majestas, ut ista sua responsio non communicaretur aliis ante tempus, ne quid simile contingeret; cum non ignorent, legibus quoque sub pœna capitis prohibi- XCII.

tum

tum esse, ne publice adunatis turbis de fide disceptetur.

XCIII. *Ad tertium autem responderunt cum veniæ præfatione, quod illi videantur sibi facere conscientiam, ubi non est opus; ubi vero maxime opus esset, ibi nullam faciant; maxime enim timere deberent suis conscientiis quod ab Ecclesiæ unitate recedunt, quod apostatis plus credunt quam Romanæ ecclesiæ, quam sanctis patribus generalibusque conciliis, quod illis contra leges & canones multa permittunt in subversionem multorum. Hoc saltem considerare velint, quam sint illi diversi & contrarii inter sese, quam multas in sectas discindantur, quam malos peperit eorum nova doctrina fructus. Longe igitur tutius fore ipsorum conscientiis Cæsari ac toti ecclesiæ consentire, quam talibus apostatis suas credere animas. Ad quartum denique articulum respondentes excusaverunt Cæsarem, quod propter gravissima duo bella, quorum alterum adversus Regem Franciæ ejusque fœderatos, alterum adversus Turcas Viennam obsidentes gerebatur, non potuerit celebrari concilium, quodque non ignorarent ipsi Lutherum Wormatiæ nihili fecisse concilia, nec ad hoc persuaderi a principibus ac statibus imperii potuisse, ut causam suam futuri concilii determinationi submitteret; cumque interim scripsisse multa adversus concilia, quibus eorum authoritatem populo vulgari contemptibilem fecit. Rogabant igitur, ut his omnibus perpensis mallent in concordiam cum cæsarea majestate, & cum tota Ecclesia redire, quam cum periculo suarum animarum in schismate permanere: quod si scirent ipsi aliam concordandi viam, proponerent, ut ad cæsaream majestatem de ea referri possit.*

Non celebratum concilium cum spernerentur concilia.

XCIV. *Cum autem Lutherani hanc responsionem iniquius ferrent, quod videretur tangere eorum animas, honorem, conscientiam, ac obedientiam Cæsari debitam, petierunt tempus deliberandi, ut accuratius respondere possint. Hoc eis facile concessum est: marchio tamen publice interrogavit omnes, qui in delectu erant, an non omne quod ipse dixit ac recensuit communi omnium consilio decretum fuerit? & omnes confessi sunt ita esse. Lutherani ergo in sua responsione multo verborum exquisitorum fuco sese ab objectis excusarunt, maxime negantes quod separaverint se a generali Ecclesia, aut quod Cæsari ullam culpam ascribant, aut quod edictum ejus irriserint, quodve conciliis non debitum tribuerint honorem: quod vero alii scripserint aut fecerint, id sibi imputari non debere.*

XCV. Ita hæretici impudentissimis mendaciis manifesta crimina eluere putaverunt, iterumque conversi ad dolos cum minore numero lectissimorum virorum inanem concordiæ rationem proposuerunt, non quidem ut orthodoxæ veritatis consilia amplecterentur, sed ut depravarent, si possent, catholicos, & ex inita ex æquo cum iis pugna gloriolam captarent. Illis tamen Cæsar [qui suas omnes injurias adversus quosvis Reges egregie ultus fuerat, sed a sumendis armis pro vindicandis divini Numinis offensis refugiebat] morem gessit: *Unde factum est*, inquit Coclæus, *ut minor delectus ex utraque parte factus sit: catholici sane delegerunt septem dumtaxat personas, nempe duos principes, duos jureconsultos & tres theologos, utpote episcopum Augustensem Christophorum, ducem Brunsvicensem Henricum, & post ejus, jussu Cæsaris, abitionem, ducem Saxoniæ Georgium, cancellarium archiepiscopi Coloniensis, cancellarium marchionis Badensis D. Joannem Eckium, D. Conradum Vimpinam, & D. Joannem Coclæum. Totidem personas delegerunt quoque Lutherani, atque etiam in tali differentia, nempe duos principes Joannem Fridericum filium electoris Saxoniæ, & marchionem Brandeburgensem Georgium, duos jureconsultos D. Gregorium Bruch, & D. Heller, tresque theologos, doctoratu tamen theologiæ non insignitos Philippum Melanctonem, Joannem Brentium, & Joannem Schneppium. Isti ergo sic delecti die XVI. augusti peracto prandio convenerunt in enedra quadam prætorii, ubi præmissis variis proemiis & consultationibus, ubi consessum fuit, proposita est Lutheranorum confessio, ut illa examinaretur articulatim. In primo igitur consessu illo concordaverunt mutuis, ac benignis verborum interpretationibus in undecim articulis consedentes usque in extremam vesperam. Altero die iterum consederunt & ante & post prandium; unde factum est, ut circa viginti & unum articulos illius confessionis, quæ ad fidem pertinent concordarint in quindecim: in tribus ex parte discordia mansit, & tres ad posteriorem confessionis partem remissi sunt.* Priores tres, de quibus consentire cum catholicis noluerunt hæretici, erant de partibus pœnitentiæ, de fide & operibus, & de cultu sanctorum: in quibus animadvertendum, Lutherum, ad quem omnia hæc referebantur, complures lethali conscientiæ vulnere affectos in hæresim traxisse ex illecebra, quod sacra confessio virtutumque opera necessaria ad æternam salutem non essent, sed sola fides sufficeret: & quamvis tam ipse quam Melancton anno superiori hunc errorem in Saxonica lustratione emendassent, pari tamen inconstantia atque

Novi Lutheranorum doli.

Repetita iterum colloquia.

Consentiunt in quindecim articulis Lutherani.

Mutata iterum fides Lutherana circa opera.

im-

impudentia illum iterum usurparunt.

XCVI. His addit Coclæus (a): *Cumque in eodem tractatu circa quartum articulum catholici nollent admittere, nos sola fide justificari, quandoquidem & Jacobus Apostolus id non admittit; ita concordatum fuit, ut dicatur quidem nos fide justificari, sed non sola fide, quia id nulla scriptura habet; sed potius contrarium. Et D. Joannes Eckius addidit jocum, ut hæc vox, sola, remittatur ad calcearios, qui probe intelligant, quid Theutonice sola sit, & sciant sola commode uti. Omissa igitur hac voce, sola, concordatum est quod justificatio seu remissio peccatorum fiat per gratiam gratum facientem & fidem formaliter; per verbum vero & sacramenta instrumentaliter. At Lutherus, cum esset eodem anno interrogatus a quodam amico, cur in Paulo ad Romanos* III. *diceret in Teuthonico hominem justificari sola fide, cum id Paulus non diceret, & per hoc daret papistis ansam calumniandi Teuthonicam ejus translationem; ipse superbissime magno cum contemptu papistarum illi respondit primum, ut ita diceret papistis: Si Lutherus certo scire potuisset omnes papistas in unum conjunctos ita habiles existere, ut vel unum capitulum in scriptura nossent recte ac bene in Teuthonicum vertere, quod ea voluisset esse humilitate, ut eos orasset pro ope & adjutorio ad vertendum novum testamentum. Deinde ut eis diceret, Lutherum vertisse novum testamentum in Theuthonicum juxta summam diligentiam facultatemque suam, & pro hoc neminem coegisse, ut legat: suum itaque esse testamentum, suamque interpretationem: si erraverit ibi, nolit super hac judices pati papistas, quia habeant nimis longas ad hoc aures, & eorum ika ika sit nimis debile ad judicandum super interpretatione ex latino in Theuthonicum: ipsum quidem scire probe, eos vero minus scire quam animal molitoris quid artis, diligentiæ, rationis, & intelligentiæ requiratur ad bonam interpretationem, quia non sunt experti; qui si duo prima verba Matth.* I. Liber generationis; *interpretari deberent, nullus guack eorum scivisset ad hoc dicere, gack; & judicant mihi nunc totum opus pulchri sane socii. Si ergo* [*inquit*] *papistæ tuus multa vult garrire de hac voce, sola, ei confestim dicito sic: Doctor Martinus Luther vult sic habere, & dicit papistam & asinum esse rem unam: sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas: nolumus enim papistarum scholares aut discipuli esse, sed magistri, ac judices. Hæc id genus ibi multa contemptim & superbe Lutherus.* Ex cujus verbis facile quivis colligere potest, quæ fides tanto impostori sit adhibenda.

(a) Coel. in actis & script. Luth.

Fatentur non sola fide justificari hominem.

Objurgatus Lutherus de corrupta scriptura quid impudentes responderit.

Sui capitis figmenta pro evangelio obtrudit.

XCVII. Articuli porro posteriores, quos rejectos Coclæus refert, erant de confessione, de ordine ecclesiastico, de ritibus ecclesiasticis. Cum autem de iis, tum de abusibus, quos Lutherani se sustulisse jactabant, inter collocutores agi cœptum esset XVIII. augusti die, frangi Lutheranorum ipsorum pertinacia non potuit: *Circa septem articulos*, inquit Coclæus (b), *quos de abusibus inscripserant, durius diutiusque laboratum est, neque in ullo ad plenum concordia reperta est, quamvis strenue ab utraque parte invigilatum fuerit.* Observat porro Ulembergius (c) Melanctonem circa ultimum caput inscriptum de jurisdictione episcoporum, assensisse, ut ea illis restitueretur, idque jam ante approbasse; adeo ut in scripto quodam a Lutheranorum delectis porrecto catholicis hæc legantur: *Semper jurisdictionem & potestatem episcopalem pro nostra parte conservare studemus, manifestis tamen abusibus non probatis; curabitur autem, ut debita obedientia episcopis exhibeatur & conservetur, nempe ut parochi & prædicatores nostri ordinariis locorum præsententur. Item si presbyter excessum reprehensione dignum admiserit, eum ordinario vi episcopalis potestatis sine ullo impedimento corrigere licebit. Item ecclesiastica jurisdictio episcoporum in caussis, quæ ad forum ecclesiasticum pertinent, non impedietur. Item episcopalis excommunicatio in caussis ad ecclesiasticam jurisdictionem pertinentibus non impedietur, si juxta sacram scripturam exerceatur.* Verum eo Melanctonem defluxisse Lutherus & alii gravissime acceperunt, quasi ille deficeret ad catholicos & pontificiæ dominationis jugum antea excussum iterum Lutheranis pacis studio imponeret: de quo apud suos Melancton se excusavit; addiditque se ea, quæ largitus esset, tot exceptionibus contraxisse, ut metueret ne episcopi illum futilia verba pro rebus dare agnoscerent. Quod adeo verum extitit, ut illa ipsa fidei capita, in quæ consenserant, veluti de præsentia corporis Christi sub speciebus panis & vini, everterint, ut superius indicatum est.

(b) Coel. in actis & script. Luth. hoc anno.

(c) Ulemb. in vit. Luth.

Melancton assentitur restituendam episcopis auctoritatem.

Lutherus & alii in eum insurgunt.

Revocat Melancton professionem de transsubstantiatione.

XCVIII. *Die* XXII. *augusti*, inquit Coclæus (d), *fecerunt catholici ejusmodi actorum relationem in publico consessu ad omnes principes statusque imperii; qui ubi intellexerunt rem in pluribus ad concordiam spectare, & in paucioribus* [*quæ utique in concordiam reduci possent abscedente pertinacia*] *hærere discordiam, ut res citius peragerentur, adhuc minorem fecere delectum: delegerunt sane tres tantum, duos*

(d) Coel. in actis & script. Luth. hoc ann.

ju-

Digitized by Google

jureconsultos supradictos cancellarios, & unum theologum D. Joannem Eckium: quibus mandatum est, ut cum totidem personis ex altera parte delectis duobus jureconsultis & Philippo Melanctone agerent super iis, quæ hactenus concordata non erant: attentaverunt quidem illi rem aliquot vicibus, nihil tamen efficere potuerunt. Abrumpi scilicet cœptam de concordia actionem jussisse Lutherum, cum Norimbergenses & alii Lutherani, qui restituendam episcopis jurisdictionem indignabantur, obstreperent, nullam hac delendi Lutheranismi commodiorem rationem excogitari potuisse: paritumque tandem Luthero, ad quem tanquam ad infernale oraculum omnia referebantur, testatur Ulembergius, additque (a).

Instauratum colloquium de concordia.

(a) *Ulember. c. 2.*

XCIX. *Cæsar ubi frustra de conciliatione laboratum intellexit, ad* VII. *septembris circa meridiem principes catholicos omnes ad palatium suum convocat; & quia Lutheranorum summa durities atque pertinacia conceptam de sopiendis controversiis spem eluserit, quid porro ad turbas in imperio sedandas facto sit opus cum illis deliberat. In hac consultatione principes hortantur Cæsarem, ut de remediis opportunis cogitet huic malo adhibendis: interim se pollicentur adhæsuros illi summa fide, uti obedientes & catholicos imperii principes deceat, & pro tuenda quam a majoribus acceperint sanctissima religione, si res ita postulet, facultates suas amues, immo & corpus & sanguinem lubentibus animis impensuros: idem se facturum & Cæsar illis vicissim promittit, & regna sua cum dominiis omnibus, quæ Deus dederit, ad vindicandum divini nominis honorem in hanc causam se collocaturum pollicetur. Deinde post horas duas, dimisso jam catholicorum ordinum senatu, Saxonem cum sociis adesse jubet, iisque, Ferdinando fratre tantum aliisque nonnullis præsentibus, per Fridericum palatinum exponit quam clementer eos & benigne post exhibitam confessionem admonuerit, ut ad publicum orbis Christiani consensum & Ecclesiæ communionem, a qua secessionem fecerint, tamque novum doctrinæ genus inducere machinentur, sese rursus adjungerent. Quanquam vero cohortationi huic non dederint locum, quod sane præter expectationem suam acciderit, permisisse tamen se ad principum intercessionem, ut delecti quidam instituta tractatione de pacis conciliandæ mediis cogitarent: intelligere vero nunc, non sine gravi molestia & animi dolore, frustra tentatam esse concordiam, & quam ipse cum catholicis ordinibus de nova hac paucorum actione conceperit, eam ipsorum pertinacia penitus esse delusam: inopinatum sibi hoc accidere: quod ipsi, qui pauciores sint ab Ecclesia catholica divulsi, novum doctrinæ genus contra totius orbis Christiani cæterorumque principum consensum abtrudere machinentur. Quia vero concilium urgeant, atque interea temporis dum id convocetur pacem sibi dari petant decreto publico, daturum se operam, ut concilium quam primum indicatur: pacem quoque concessurum, hac lege tamen ut, ne resiliant ab iis, quæ confessione partis utriusque conciliata sunt: ut restituant veteris Ecclesiæ ritus, quos abrogarint, & motas de iis controversias futuro concilio decidendas submittant: ut ecclesiastica bona restituant, quæ principes & civitates per injuriam occuparint, administranda deinceps usque ad concilii definitionem a viris idoneis, quos Cæsar ad eam rem sit designaturus: ut interim dum omnia per concilium definiantur pacifice vivant & quiete, nec permittant ut vel scripto, vel viva voce quisquam de controversiis disceptationem instituat.*

De fide orthodoxa tuenda Cæsar & principes deliberant.

Qua lege pax hæreticis data a Cæsare.

C. Circumvenire dolis Cæsarem nitebantur hæretici, quorum mendacibus promissis ille se deludi passus est: non enim illi veteres ritus Ecclesiæ instaurarunt, non suas ecclesiasticis opes restituerunt, non ea de quibus convenerant concordiæ capita observarunt, nec pium & liberum concilium veteri instituto celebrandum, quod antiquis conciliis consentiret, & in quo præesset Pontifex, quodque episcopis constaret, deposcebant: (b) quomodo enim tale peterent concilium, qui episcoporum & Romani Pontificis authoritatem & imperium excusserant? sed impium conventiculum, in quo ipsi dominarentur, ac veram synagogam sathanæ postulabant a Cæsare: qui cum antea remissum post tot Pontificum monita in tuenda catholica religione in Germania se præbuisset, adhuc inanibus verbis scriptisque rem egit, in qua ferro opus erat, ne cancer ultra serperet; extatque ejus rescriptum apud Dolgastum (c), in quo ordinibus imperii VIII. septembris die gesta cum hæreticis exposuit, uteque rogati de urgenda concordiæ actione eam non admitterent: tum a principibus consilium pro restituenda fide orthodoxa flagitavit.

Protestantes in pervicacia hærent. Promissis inanibus delusus Cæsar.

(b) *Sur. in comm.*

Non postulatum est ab iis verum concilium.

(c) *Dolgast. to. 3. p. 511.*

Caroli V. Imperatoris Augusti rescriptum ad Protestantium principum & statuum postulata in causa religionis pontificiis ordinibus ad deliberandum propositum in comitiis Augustanis anno MDXXX. die VIII. *septembris.*

CI. *Cum electores principes, & sacri Romani imperii ordines cæsareæ majestatis*

sententiam ad electoris Saxoniæ & sociorum in religone conjunctorum responsum postremum datam scripto comprehensam sibi communicandam & legendam tradi petiverint, ut eo melius & diligentius de toto negotio cogitare & deliberare possent; cæsarea majestas petitioni ipsorum annuens sequentia proponi voluit. Quod scilicet ignorare nullo modo possitis quanta clementia & diligentia cæsarea majestas ratione officii semper laboraverit, & operam dederit, ac propria etiam persona deliberationibus & actionibus quibusdam hanc tantum ob causam interfuerit & præfuerit, quo facilius dissensiones & errores in religionis causa exorti tollerentur & componerentur: prædictum vero Saxoniæ electorem & alios in religione conjunctos principes postremo hoc responsi dedisse & significasse, se in iis articulis, quos in disputatione cum delectis habita exhibuissent, etiamnum acquiescere, cum eos in sacrarum literarum monumentis fundatos & confirmatos indicent, & ab iis bona conscientia discedere nullo modo queant, amplius etiam in libero & generali concilio doctrinam suam probaturos, & sacrarum literarum testimoniis confirmaturos esse. Etsi autem Imperator singulari naturæ bonitate adductus clementissime proposuit, se quatenus aliquo modo ab articulis exhibitis discederent, & idonea concordiæ media proponerent, propria persona summaque clementia primo quoque tempore denuo cum illis acturum esse; tamen omnem ulteriorem actionem detrectarunt, ac ut antea sententiæ & proposito priori & articulis exhibitis inhæserunt. Ad hæc omnia cæsarea majestas respondit, quod nequaquam ejusmodi responsionem, ut factum esset, daturos cogitasse; hoc enim ipsos pro certo statuere debere, quod si majestas sua doctrinam eorum in sacris literis fundatam sciat, nequaquam cum illis litigare & contendere velit; sed electori Saxoniæ & aliis in religione conjunctis principibus atque sociis cogitandum ac perpendendum venire, quod cæsarea majestas summum caput, legitimus dominus protector ac defensor sit Christianæ Ecclesiæ, quapropter aliter facere non possit, quam ut conservandæ majestatis, existimationis, dignitatis, honoris, & authoritatis suæ gratia, veterem, & tanquam per manus acceptam a patribus doctrinam, & multis nunc sæculis in ecclesia propositam defendat ac tueatur, nullisque rationibus mota vel deficiat vel eam oppugnet: nam majestas ipsius non minus quam alii de salute & conscientia sua solicita est, & hoc quidem eo magis, quo majorem a Deo concessam habet authoritatem & existimationem. Insuper persuadere sibi non potest, sæpius nominatum electorem & alios principes conjunctos plus fecisse & præstitisse, quam majestas sua fecerit & præstiterit. Igitur a veteri Christiana, perque manus tradita religione multo minus, quam ipsi discedere constituit, neque ullo modo concessura est, ut propria authoritate & pro libitu innovent, invehant ac immutent ea, quæ veteri ac Christianæ consuetudini penitus adversantur & contraria sunt. Eo etiam insolentius nunc facere videntur, quo convenientiora media & tolerabiliores conditiones cæsarea majestas jam præsens hac in causa proponit & offert, quæ antea periculosis bellis distenta, & gravibus dissensionibus distracta proponere non potuit.

In pertinacia obdurescunt Lutherani.

CII. *Si igitur hæc clementissima cæsareæ majestatis voluntas, & humanissima propensio locum nullum apud ipsos habuerit, atque ita mediis clementissime propositis, & actionibus tollendorum & componendorum dissidiorum causa institutis, nihil effectum fuerit, ac elector Saxoniæ & alii principes ad sinum Ecclesiæ reduci ac converti non potuerint, ut cæsarea majestas [cum videat quanti privatim hujus rei, quanti item sanctæ religionis Christianæ, fidei, ac Ecclesiæ matris nostrorum omnium hujusque existimationis intersit in pristina consuetudine & authoritate illi asserenda] labenti statui hac in re diligenter prospiciat, ac necessariam emendationem instituat, neque vitæ & corpori, neque facultatibus ullis parcere destinavit, omnipotentis Dei auxilio & de electorum principum consilio & sententia omnia factura, quæ his rebus convenire & idonea videbuntur. Cæsarea majestas etiam Pontificem maximum aliosque Reges principes & Christianæ reipublicæ dynastas solicitabit, ut quanta possint diligentia hanc rem juvent ac promoveant: planeque sibi promittit cæsarea majestas, ipsos, in hac causa, quod ex Christianorum principum officio est, libentissime facturos esse. Quod vero ad concilium & hujus causa electori ejusque sociis a Cæsarea majestate factas promissiones attinet; significatum illis fuit etiam cæsareæ majestatis animum & sententiam immotam stare, ut si interea temporis ad mutuam fidei conciliationem & concordiam ac sanctam Ecclesiam nostrorum omnium matrem redeant, concilium promissum denuntietur.*

CIII. *Consultum etiam, ut antea quoque dictum cæsareæ majestati videtur, ut quatenus dux elector Saxoniæ ac reliqui ipsi adhærentes principes postulatis superioribus paruerint, novitates ab ipsis tentatæ in Christiana charitate clementissime audiantur: istud vero nisi hac ratio-*

tione fiat & administretur, nihil amplius esse quod dun elector Saxoniæ & reliqui de cæsareæ majestatis benivolentia & clementia sibi polliceri possint; sed necessitatem illis allatum iri, ut a concilio citati se sistant, compareant, & causam dicant, idque summam necessitatem postulaturam & requisituram.

Molliter agit Carol. V. cum iis, ut restituant bona ecclesiastica.

Quantum vero ad restitutionem bonorum ecclesiasticorum, quæ dux elector Saxoniæ & ejus conjuncti socii ad se tracta possident, attinet; de iis cæsarea majestas serio ita sentit & judicat, cum tantum de temporalibus & evanidis hujus mundi bonis ac facultatibus agatur, & lis sit, ac antea ex ipsis sit auditum, quod facultates omnes ac vitam quoque ipsam pro cæsareæ majestatis salute sint impensuri, & in præcepto divino juxta evangelium charitatem erga proximum, publicam per imperium constitutam pacem, leges naturales, omnemque honestatem & æquitatem cautum sit & mandatum, ne quis opibus suis privetur ac spolietur, ut dux elector Saxoniæ aliique conjuncti talia spiritualia & ecclesiastica bona in integrum restituant, vel saltem Cæsareæ majestati tanquam supremo domino & Romanorum Imperatori administranda committant: quo facto cæsarea majestas per certos quosdam viros ad eam rem delectos, reditus, decimas, & tributa omnia suo nomine exactura & reservatura est ad usque concilii futuri tempus, in quo quid de iis a cæsarea majestate decretum fuerit & conclusum juxta tenorem determinationis & decisionis illius firmum sit, & immotum.

De his omnibus hactenus enumeratis, quid sui animi & sententiæ sit, ut vos electores principes, & sacri imperii ordines vicissim significetis cæsareæ majestati clementissime postulat, ut quid sibi omnibus in casibus, qui accidere possunt per idonea media faciendum sit, scire & perspicere possit. Addatis etiam & subiciatis, quæ facere in animo habeatis, & qua in re cæsareæ majestati opem ferre & subsidio esse velitis; & hoc vos facturos esse cæsarea majestas nullo modo dubitat. Deliberetis quoque ac perpendatis, qua ratione remedium dissensionibus istis commodissime parari possit, si fortasse dux elector Saxoniæ ac reliqui conjuncti principes finaliter in sententia sua permaneant ac perseverent, nihil aliud, quam quod in sacri Romani imperii utilitatem, salutem, quietem, pacem ac concordiam cedere possit suscipiatur, ac definiatur.

CIV. Patebat edictum Wormatiense in Lutherum & sectatores conscriptum justissimum & sanctissimum fuisse, nec habendum ludibrio, quod Germaniam, si ad exitum perductum esset, immensis cladibus liberasset, nec quidquam utilius vel ad cæsaream gloriam magnificentius futurum, quam ut instauraretur; sed cum Cæsar bellum sacrum in hæreticos suscipere reformidaret, ne Saxo & alii in Turcarum Imperatoris clientelam Joannis Hungariæ tyranni exemplo se conferrent, monitum Saxonem refert Ulembergius (*a*), ne abrupta concordia abscederet, conceptasque nonnullas pactiones, quas principes Lutherani donec concilium œcumenicum cogeretur, servarent; tum præcipua earum capita recenset, sic inquiens: *Georgius Truccesius & cancellarius Badensis mandato Cæsaris quasdam concipiunt pacis conditiones usque ad futurum concilium, quarum hæc erat summa. Ut articuli doctrinæ conciliati per delectos utriusque partis subscribantur; controversi vero ab iisdem notentur futuro concilio submittendi. Ut monasteria, in quibus nihil mutatum est, hactenus relinquantur in statu suo: de ceteris vero Cæsar disponat. Ut publicæ privatæque missæ peragantur more consueto non omisso canone. Ut qui catholico ritu a majoribus accepto divinum cultum peragunt, iis nec impedimentum obiiciant, nec inferant molestias. Ad communionem quod attinet, & conjugium sacerdotum; ut Saxo ceterique protestantes id ratum habeant, quod a concilio definitum fuerit, & a Cæsare comprobatum. Ut protestantes nihil deinceps mutent in religione, nec quemquam e suis aliorumve subditis ad opiniones suas & causæ consortium pertrahere conentur. Demum ut & in aliis rebus omnibus una cum reliquis ordinibus Cæsari morem gerant, & obtemperent, eique cum catholicis principibus assistant, ut Anabaptistarum & sacramentariorum sectæ extirpentur.*

Trepidatum ne Lutherani Turcam evocent.

(*a*) *Ulember. in vit. Luth. c.22.*

Pacis leges usque ad concilium.

CV. Integra est apud Dolgastum (*b*) hujus conventionis formula, ex qua patet quam indigne Cæsar fideret promissis eorum, qui Deo & Ecclesiæ fidem infregerant.

(*b*) *Dolgast. p. 509.*

De mediis concordiæ & pacis inter utramque partem usque ad futurum concilium servandis, per Georgium Truchsesium & cancellarium Badensem doctorem Vehum proposita in comitiis augustanis VIII. *septembris.*

Primo, ut articuli, de quibus convenit, peculiari tractatu consignentur, & conscribantur. Secundo, ut articuli, de quibus vel omnino, vel aliqua tantum ex parte nondum convenit, pari diligentia conscripti & recessui inserti ad futuri concilii authoritatem indecisi reiiciantur, quod

De monasteriis, quæ supersunt.

de iis judicandi, decernendi & definiendi potestatem habeat. Ut autem quod proponimus commodius sciri possit, quatuordecim eruditione præstantes viros ad eamrem deligendos arbitramur. Tertio, ut monasteriis nondum abolitis, destructis, ac demolitis usitatæ cerimoniæ & regulæ sequendæ ac observandæ relinquantur, neque ad usque concilii futuri tempus aliquid sacrorum bonorum vendatur, aut in alium usum profanum conferatur: vacua vero monasteriis eorumque reditus sequestri a cæsarea majestate delecti & constitui debita fide atque diligentia administrent usque ad legitimum concilium, cui administrationis suæ rationem reddere teneantur, salvo tamen iurepatronatus electoribus, principibus, aliisque collatoribus commisso, ac a patribus nequaquam per manus tradito ac accepto. Deinde personæ, quæ ordinem & professionem suam deseruerunt, rursus restituantur, iisque de necessariis vitæ subsidiis ad concilium usque prospiciatur, & opera detur ne quid ad bene beateque vivendum necessarium ipsis desit. Quod si qui abbas aut prælatus cum suis fratribus ex monasterio ejectus & in exilium pulsus restitui, ac in monasterio vivere, quam exulare maluerit, ne scilicet aliis fratribus gravis sit & molestus, qui propter ejusmodi exules majores sumptus sustinere & facere coguntur, quominus ad suam professionem & ordinem redeat, non prohibeatur; reditus tamen non ipse, sed alii ad hoc delecti interea temporis administrent ea diligentia & fide, ut monachi & moniales rerum necessariarum subsidia & adminicula ex iis habere possint.

Ad gratiam apostatarum prodita res catholica.

CVI.
De missis celebrandis.

Quarto, ad Missas quod attinet; vestibus, cantionibus, aliisque ceremoniis solitis, & hactenus usitatis ac canone utroque lecto in posterum etiam fiant ac celebrentur: ea vero quæ in disputationem cadere possunt ad concilii authoritatem indecisa reiiciantur, atque reserventur. Quinto, quod ad sacramentum altaris sub utraque specie laicis etiam exhibendum, & sacerdotum coniugia attinet; in eo electores, principes, & cæteri in causa religionis his conjuncti ordines ita sese gerant exhibeantque, ut conscientiam salvam & puram retinere, & Cæsareæ majestati atque concilio, præcipue vero Deo rationem probabilem reddere & exponere possint: quod si in concilio compertum fuerit, ipsos in officio non mansisse, atque adeo aliquid contra conscientiam admisisse, cæsareæ maiestatis judicio atque censuræ, ut obedientes principes decet, sese subjectissime submittere non graventur. Sexto, ne conservandæ publicæ tranquillitatis & pacis, atque concordiæ alendæ & stabiliendæ gratia in iis, quæ pertinent ad fidem, religionem, & Dei cultum, ab illustrissimo Saxoniæ electore & aliis in causa religionis conjunctis principibus atque ordinibus aliquid immutetur seu innovetur, donec concilium legitimum generale atque Christianum hac de re deliberaverit, & certi aliquid definiverit atque constituerit. Septimo, ne illustrissimus dux elector Saxoniæ cæterique principes atque ordines, alios, quam suos subditos in fidem, tutelam ac defensionem suam recipiant. Ultimo, ut commemorati electores principes, atque ordines cum aliis electoribus principibus atque ordinibus Cæsareæ maiestati debitam obedientiam ac reverentiam in hisce conciliorum negotiis præstent, quorum, ut & aliorum expressa fieri debet monitio.

CVII.

Propositis hisce capitibus per Truccesium & Vehum Badensem Protestantibus, iterum denuo disceptari cœptum, refert Ulembergius (a); sed eventu irrito, cum hæresiarcha Lutherus nullam cum catholicis concordiæ rationem admitti juberet. Saxone itaque abeundi veniam postulante, Cæsar hæc Protestantibus dedit mandata vigesima tertia septembris.

(a) *Ulember. in vit. Luth.*

Repudiata a Luthero concordia.

Caroli V. Imperatoris Augusti decretum in causa religionis factum in comitiis Augustanis in pleno principum senatu, aliisque omnibus ordinibus, & civitatum legatis præsentibus anno Domini MDXXX. die XXIII. septembris.

Postquam cæsarea majestas communem conventum ordinum imperii ad diem octavum aprilis elapsum in hac urbe Augusta indixit, ut de totius imperii & orbis Christiani, ac Theutonicæ nationis negotiis & imprimis de dissensionibus in sancta fide & religione Christiana pie componendis agi & decerni posset & deberet, ac ut omnia commoda via & salutari ratione administrarentur; de dissensionibus in causa religionis, & Christianæ fidei componendis ageretur, & in hac causa religionis, erroribus præteritis Christo condonatis, partium opiniones ac sententiæ inter se in charitate lenitate ac mansuetudine mutua audirentur, coram intelligerentur & ponderarentur, ac illis, quæ utrinque scripturis secus tractata aut intellecta sunt, sepositis & correctis, res illæ ad unam simplicem veritatem & Christianam concordiam componerentur & reducerentur, & de cætero a nobis una sincera & vera religio coleretur & servaretur; ut quemadmodum sub uno Christo sumus & militamus, ita in una etiam Ecclesia Christiana in unitate & concordia vivere possemus, ac pax & tranquillitas per omnes imperii fines in

his

his & aliis negotiis decerneretur, constitueretur atque conservaretur: quarum rerum us & aliarum omnium cæsareæ majestatis literæ indictionis proliziorem faciunt mentionem.

CVIII. *In quibus comitiis cæsarea majestas, electores principes, & alii imperii ordines agminatim comparuerunt, hocque facto cæsarea majestas cum prædictis electoribus principibus, prælatis, comitibus, imperii ordinibus, & absentium legatis omnia puncta & articulos in literis indictionis comprehensos, precipue vero articulum de erroribus & dissensionibus in nostra sancta fide & Christiana religione tollendis, & componendis diligenter tractandum suscepit, ac juxta easdem indictionis literas unicuique, qui de erroribus fidei aliquid in medium adducere vellet, nominatim vero electori Saxoniæ, Georgio marchioni Brandeburgico, Ernesto atque Francisco fratribus & ducibus Luneburgensibus, Philippo Hassorum Lantgravio, Wolphango Ascaniæ principi, & Noribergæ, Rutelingiæ, Campoduni Hailbronnæ, Winshemii & Waisleburgi civitatum legatis mandavit, ut opinionem & confessionem suam scripto comprehensam offerrent, eamque oblatam, & præsentibus omnibus electoribus atque imperii ordinibus prælectam audivit: & re diu multumque deliberata, postea firmis sacræ scripturæ testimoniis refutavit, ac multo tam suo, quam reliquorum ordinum labore rem eo deduxit, ut primo quatuordecim utrinque ex principibus & aliis, deinde vero seu personæ delectæ de concordia & pace constituenda agerent: quæ etiam multa actione & magna diligentia effecerunt, ut in quibusdam fidei articulis cum reliquis electoribus principibus, & sacri imperii ordinibus Protestantes convenirent; in quibusdam vero a cæsarea majestate, & communibus ordinibus diversum sentirent.*

Impune coram Cæsare professi hæresim apostatæ.

Ut autem cæsarea majestas demonstret & ostendat quod nihil impotenter, cupide, aut pro sua libidine gerat faciatque, & quam sit amans publicæ pacis & tranquillitatis, præcipue per Germaniam, constituendæ, singulari quadam benignitate atque clementia electori Saxoniæ, quinque principibus & seu civitatibus ad decimumquintum usque diem futuri mensis aprilis deliberandi spatium largitur, ut interea reputent secum, atque statuant num in iis dogmatibus, quæ reliqua sunt, idem quod Pontifex, quod ipse & alii electores principes & imperii ordines, ac quod universus denique orbis Christianus, adusque concilii tempus profiteri velint, nec ne. Interea temporis cæsarea majestas quoque deliberabit quid sibi in hac causa agendum & statuendum sit: intra decimum vero & quintum aprilis diem elector Saxoniæ quinque principes & sex civitates quid suæ mentis & sententiæ hac de re sit, cæsareæ majestati literis sigillo suo signatis significent: id quod cæsarea majestas etiam est factura.

Imperatoria majestas etiam vult atque serio præcipit, ut interea pacem per imperium colant omnes, ne Saxo sociique novi quid de religione suis in principatibus, diœcesibus, & ditionibus typis procudi, venale haberi, aut vendi patiantur, ne vel ipsi vel eorum subditi quemquam ad suam religionem, ut hactenus factum est, cogant, pelliciantque: ne veterem religionem sequentes, cujuscumque dignitatis & ordinis sint, quominus id faciant ulla ratione prohibeant; nec denique monasticis utriusque generis personis, quominus & sacra peragant, & delictorum audiant confessionem, & cœnam Domini suo more administrent, ullum facessant negotium. Ad hoc, ut prædictus Saxoniæ elector, quinque principes, ac seu civitates cum Cæsareæ majestatis electoribus, principibus, ac sacri imperii ordinibus deliberent quomodo coercendi & puniendi sint Anabaptistæ, & ii, qui de cœna Domini secus, quam ecclesia docent, nec in hac causa se a cæsarea majestate aliisque electoribus & ordinibus sejungant aut segregent, sed suo quoque consilio rem juvent atque promoveant: id quod authoritate cæsareæ majestatis omnibus electoribus, principibus, & imperii ordinibus permissum, ut supradictum est, & promissum fuit, in tantum quantum juris, & potestatis ea in re quilibet habet. CIX.

Inane decretum ne quid novent hæretici, qui tanta novarant.

Postremo quia multo in tempore in Ecclesia nullum generale Christianum & liberum habitum est concilium, & vero tam in hoc statu civili quam in ecclesiastico multi abusus, aliaque onera irrepserunt, quæ emendationem requirunt, cæsarea majestas de reformandis ecclesiis & tollendis corruptelis cum Pontifice deliberavit, ac de consilio omnium electorum, principum, atque ordinum in comitiis Augustanis congregatorum decrevit, apud prædictum Pontificem Christianos Reges, & alios dynastas operam dare, ut generale & liberum concilium intra semestre tempus post finem comitiorum in loco idoneo denuntietur, & intra annum spatium post datas indictionis literas inchoetur indubitata spe illud unicum fore remedium, per quod Christianæ societati tam in ecclesiasticis & spiritualibus, quam in politicis & civilibus negotiis publica pax atque tranquillitas restitui & conservari possit.

Postulat concilium Cæsar, qui concilia sperni turpiter patitur.

Respuit hoc edictum cæsareum Saxo, CX.

ut

(a) Cocl. in actis & scriptis Luth.

Spreta a Lutheranis Caroli V. edicta.

ut Coclæus memorat; ait (a) enim: *Cæsar discessuris Lutheranis certos proposuit articulos in publico recessu, nempe ut intra quintumdecimum diem aprilis proxime futuri darent sigillatim responsum, an per omnia cum sua majestate, & cum aliis principibus statibusque catholicis in fide convenire velint, necne. Item interea temporis nihil novi in causa fidei finerent in terris suis edi, aut vænundari. Item ut aliorum subditos non allicerent (sicut hactenus factum fuerat) ad suam sectam, nec ab antiqua fide abducerent: & si qui adhuc essent in terris eorum, qui fidem tenerent catholicam, ne cogerent eos in sectam suam, neque ab antiquis ritibus arcerent. Item ut adversus Zuinglianos & Anabaptistas cum catholicis convenirent ad consulendum qui contra eos agendum sit. Verum illi ejusmodi articulos recipere noluerunt.*

CXI. Fallax eorum prætextus.

Prætexuerunt flagitio hunc excusationis fucum quod sibi chara esset animæ salus, quod doctrina ipsorum pia esset, ac religione prohiberentur a restituendis ecclesiasticis opibus, quas ipsi rapuerant; ejusmodi siquidem latrocinii illecebra Lutherus avaros & sacrilegos in hæresim induxerat: quorum imposturas Cæsar hoc responso per Joachimum principem electurem Brandeburgensem refregit (b).

(b) Apud Dolgast. to.1. pag. 510.

Caroli V. Imperatoris Augusti sententia pro decreto religionis recipiendo principibus atque ordinibus protestantibus data per electorem Brandeburgicum XXIV. *septembris.*

Novum & inane decretum cæsareum.

Quod adeo confidenter affirmant suam doctrinam esse piam atque sinceram, cæsaream majestatem non satis mirari posse, cum non solum confutata jam sit authoritate scripturæ, verum etiam superioribus omnibus conciliis, & ante multam ætatem condemnata. II. Eo magis etiam mirari, quod sibi reliquisque principibus errorem & falsam religionem attribuant; etenim si vera sint, quæ dicant, jam & suos & reliquarum etiam principum ipsiusmet Saxonis parentes atque majores, qui religionem illam servarint & propagarint, habendos esse pro hæreticis: itaque persuaderi sibi non posse, nec etiam fateri se quod dicant, ipsorum videlicet doctrinam insistere testimonio verbi divini. III. Cum autem singulari quadam clementia studioque pacis decretum jusserit ad hunc modum conscribi, eoque plus æquo sese demiserit, idcirco postulare, ut sicut reliqui principes, ita ipsi quoque illud recipiant, & secum perpendant quantis malis occasionem sint præbituri, nisi faciant: cujus quidem rei culpam Deo sint aliquanda reddituri. IV. Nullis etiam scriptis hoc esse proditum, ut spoliare quem liceat & postea sic excusare, quasi fas non sit eum, qui damno est affectus, restituere. V. Quod ad scriptum attinet oppositum confutationi; jam antea demonstrasse, nullam se disputationem ampliorem religionis velle permittere; quandoquidem hoc neque liceat, neque sui sit officii; hac nimirum de causa illud repudiasse. VI. Nisi enim decretum hoc admittant, & ratum habeant, capiendum sibi esse consilium ex tempore, & faciendum in eo, quod suam personam atque munus deceat.

CXII.

Illustrem adeo veritatem Protestantes mendaciis & fraudibus obscurare nisi sunt: ad quos per eundem principem Joachimum iterum est responsum (c).

(c) Apud Dolgast. to.1. pag. 510.

Ejusdem repetita sententia ad principum atque civitatum Protestantium replicationem per eundem electorem Brandeburgicum proposita.

Defensa verbis inanibus Christi causa adversus latrones.

Sacra cæsarea majestas post multam deliberationem vobis respondet, non se fateri, neque credere, quod de sua religione jactant, se quoque de sua salute & conscientia solicitum esse, & a veteri perque manus tradita religione multa minus quam ipsi discessurum. II. In decreto autem jam facto nihil posse mutari; siquidem illud admittunt recta: sin minus causam sibi præberi, ut cum reliquis aliud faciat decretum, & rationem ineat, quemadmodum & hæ sectæ nuper natæ funditus extirpentur, & pax Germaniæ concilietur, & vetus Ecclesiæ religio, fides, atque ritus valeant: quæ quidem res ad suam curam officiumque prope pertineat; nisi enim obtemperent, nuntiaturum se omnia Pontifici maximo, cæterisque Regibus, & illorum in ea re usurum esse tum consilio tum adjumento. III. Ad illud, quod nemini se dedisse causam offensionis dicant, non esse nihil, quod objici possit; nam ipsorum ecclesiæ ministros magnum attulisse momentum ad seditionem atque bellum illud horribile rusticorum, quo prope ad centum hominum millia perierint, & in Pontificis, atque sui & reliquorum ordinum contumeliam, ludibrium, atque contemptum multa per ipsorum fines atque ditionem esse facta: non igitur ipsas tam vacare culpa quam præseferant. IV. Principes etiam atque ordines nulla privata cupiditate, verum ex officia suam operam sibi devovisse, præsertim cum ipsi nullam concordiæ viam admittant; quam autem hæc defectio sit honesta, quamque deceat istos, qui decretum Vormatiense laudarunt olim & approbarunt, non esse obscurum. V. Postremo velle etiam atque mandare, ut abbates, monachos, & alios ordinis ecclesiastici,

ftici, quos ejecerint, in integrum restituant; nam audire se quotidianos illorum gemitus, & de restitutione quotidie solicitari.

CXIII. Porro de hac Joachimi principis Brandeburgensis oratione ad protestantes principes habita meminit Ulembergius hisce verbis (*a*): *Cæsar perpetuis tergiversationibus offensus, in diem sequentem deliberandum censuit: fuit is* XXIII. *septembris, quo die Joachimus Brandeburgicus elector in consessu principum ad ea, quæ pridie nomine protestantium proposita fuerant, in hanc fere sententiam respondit: Cæsarem mirari vehementer quod machinationes suas ad Deum velut authorem referant, & doctrinam, quam profiteantur, sacrarum literarum fundamentis nisi tam confidenter asserant; cum non modo pridem manifestis scripturæ testimoniis confutata sit, sed & per concilia superiorum temporum hæreseos, atque impietatis damnata, ut ipsi nunc resuscitare videantur errores pristinos, quos superioribus sæculis orthodoxi patres anathemate notatos ad inferos detruserunt: mirum porro Cæsari non injuria videri & illud, quod quam ipse Cæsar, tum electores & principes catholici a majoribus acceptam profiteantur religionem, eam ipsi protestantes erroris, falsitatis, & hæreseos insimulent: quod si talis illa sit, negari non posse, quin Cæsaris electorum & principum, adeoque ipsius Saxonis laudatissimi parentes ac majores, in universum omnes, qui veram hanc orthodoxam, & in Dei verbo fundatam religionem, professi sunt, eamque ad posteros propagarunt, pro hæreticis habendi veniant, quod cum absurdum sit & impium, Cæsarem concedere nullo modo posse, ut electoris & sociorum nova fidei confessio in contumeliam avitæ religionis, evangelicæ doctrinæ fundamentis niti dicatur: hortari, vero, adeoque postulare Cæsarem, ut decretum hoc, quod magno pacis ac tranquillitatis studio in hunc modum confici mandarit, una cum reliquis ordinibus suscipiant comprobentque: quod si difficiles ea in re se præbeant, reputent apud animos suos quanta malorum seges ex eo proventura sit, quot nascitura incommoda, de quibus electori Saxoniæ ejusque sociis ad tribunal supremi judicis ratio sit aliquando reddenda; jam vero nullo scripturæ, vel evangelii testimonio probari posse, quod aliena per injuriam rapere liceat violenta manu, & postea causari conscientiam, cum restitutio postulatur: quod porro ad responsionem ipsorum vel apologiam spectet; potuisse eos isti labori parcere, cum Cesar ab initio protestatus sit, se disceptationem de dogmatibus fidei contra leges non ingressurum, ideoque scriptum illud non immerito fuisse repudiatum: multum ipsorum interesse privatim, immo & reipublicæ & imperii totius, ut ratum habeant decretum, & Cæsari tandem obtemperent: quod si faciant, id pergratum Cæsari & reliquis principibus futurum; sin vero pergant uti cœperint tergiversari, electores principes & ordines catholicos in hac causa Cæsari non defuturos; quin una cum ipso pro religione catholica quam a piis majoribus per manus traditam acceperint, seipsos, corpus, fortunas, adeoque vitam & sanguinem impendant: quemadmodum & Cæsar ipse vicissim promiserit, se quidquid habeat virium & potentiæ collaturum in hanc causam, & jam quidem ea imperii finibus non discessurum, priusquam pacem & concordiam Germaniæ restitutam videat.*

(*a*) *Ulember. c. 2.*

Pratensa a Lutheranis sceleri divinæ gloriæ species.

Moniti serio quantum admittant flagitium.

CXIV. Non his & aliis permoveri potuisse Lutheranos, ut pristinam & avitam religionem ab Apostolis & eorum successoribus exceptam Lutheri figmentis anteferrent, narrat idem Ulembergius, quam infelicium novatorum cœcitatem pervicaciamque egregie describit Surius (*b*): *Tandem*, inquit, *post multos labores nullus fructus consequutus est. Cæsar quidem nihil reliquit intentatum, sed omnia frustra, quod jam plane decrevissent protestantes in eo permanere evangelio quod a Luthero apostata monacho didicissent: & licet id ad certissimam Germaniæ perniciem spectare videretur, illi tamen sic erant animati, ut patriæ & imperii extremam calamitatem perpeti mallent, quam cum Cæsare & catholicis principibus, qui certe longe illos & numero & dignitate superabant, redire in religionis antiquæ concordiam. Fuit hoc quidem longe acerbissimum omnibus, quibus Germaniæ immo totius Ecclesiæ jam jamque ni Deus averteret perituræ suprema clades & interitus dolebat: sed oportebat tamen omnia æquo ferre animo, & tacite considerare atque admirari, & timere occulta quidem, sed vera & justa judicia Dei, cujus admodum extimescenda, licet justa ira & severa, animadversione fiebat, ut plus tribueretur vilissimi apostatæ malesanæ doctrinæ, quam totius Ecclesiæ catholicæ sententiæ & auctoritati.*

Non his & aliis permoti Lutherani.

(*b*) *Sur. in comm. hoc ann.*

Dissolutus sine ullo fructu conventus.

Sententia Lutheri apostatæ antelata ecclesiæ auctoritati.

CXV. Qualis porro & quantus foret Lutherus, ad cujus dicta deberent miseri religionem mutare, demonstrat quoque Joannes Faber, qui una cum aliis fortissimis fidei athletis confutandæ Melanctonis confessioni Augustanæ operam dederat: ut enim principes Lutheranos evinceret, nullam esse fidem Lutheri doctrinæ adhibendam, doctrinamque Ecclesiæ,

quæ

quæ errare non potest, amplectendam doceret, luculento libro Lutheri dicta opposuit sibi invicem adversantia, ac Lutheranam doctrinam ab ipso Luthero damnari ostendit: cui operi egregio hanc Ferdinando inscriptam epistolam (a) præfixit.

(a) *Ext. in opusc. Joan. Fabri epis. Viennen. præmissa antilogiis Lutheri.*

Serenissimo ac potentissimo domino domino Ferdinando Hungariæ atque Bohemiæ Regi, archiduci Austriæ, &c. Joannes Fabri doctor salutem & omne bonum a Deo optimo maximo exoptat.

Summa Lutheri in eisdem dogmatibus inconstantia.

Serenissime Rex. Quicumque in Lutherum hactenus unquam scripserunt, omnes doctrinæ constantiam in eo desideraverunt, immo ejus inconstantiam reprehenderunt, quam & cæsarea majestas in suo adversus eum edicto Wormatiensi clarissimis verbis detestatur & exprobrat. Quoties vero interim per annos novem in libris sermonibusque suis adeo multis variisque argumentis sententiam mutaverit, quis enarret? Visus est itaque nonnullis biceps, quibusdam triceps, immo & septiceps, in multis recte convictus est argumentis: nusquam enim firmiter in ullo proposito perstat, sed varius ubique & mutabilis, ut fœmina semper, de quo rectissime intelligitur illud Jacobi: Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis. *Nos igitur ex innumeris ipsius contradictionibus aliquot locos in compendium redegimus quoddam regiæ majestati tuæ suppliciter offerendum, ex quo facillime sit Lutherum Luthero redarguere, profligare, conficere, damnare. Speramus itaque eos principes proceresque & status imperii, qui hactenus illius doctrinam plus æquo laudaverunt, & amplexi mitiores erga Lutheri adversarios futuros esse, ubi viderint, neminem Luthero adversari magis aut manifestius, quam Lutherum ipsum. Ut tandem admonitione clementi Ecclesiam potius, quæ nec errare nec sibi ipsi contradictoria esse potest, nobiscum unanimiter sequantur, & defendant, quam Lutherum, qui seipsum, a seipso sibimet contradicente, defendere non potest: vir & lingua & calamo varius, sensuque duplex & divisus, non modo contra Ecclesiam & sanctos patres; verum etiam contra complices defensoresque suos, & contra seipsum maxime & in primis, ut nulli justius quam illi dictum videatur:* De ore tuo te judico serve nequam: *&*: Ex verbis tuis justificaberis & condemnaberis. *Bene valeas serenissime Rex. Dat. Augustæ v. septembris an. MDXXX.*

CXVI. Ubi prolixa inductione secum pugnantia Lutherum effudisse, omnique fide indignum demonstravit, suum opus addita hac admonitione conclusit: *Jam desine amplius mirari catholice lector, quod Lutheranum vulgus tam varium sit, vanum & nusquam sibi constans adeo, ut si sexcentos des Lutheranos, totidem apud eos invenias in fide sectas, nihil inquam miri hoc est; probe enim ita sequitur magistrum & doctorem suum Lutherum, cujus inæqualis & monstrosa varietas facile quodvis indicum superat monstrum; qualis ergo magister tales sunt scholares, & qualis doctor tales discipuli: nec mirum; sola enim catholica ecclesia vera hæc & solida basis est, a qua si vel unguem latum recesseris, facile in devia mille deflectes, &c.*

Hæc in Augustanis conventibus edebat Faber: ex quibus Lutheri malitia, impietas, stultitia, blasphemia, atheismus, inconstantia, fraus, in Lutheranorum oculis defigebatur; illi tamen huic monstro tam vario ita adhæsere, ut ex ejus imperiis omnia gererent, quemadmodum refert Ulembergius (b): *Quamquam*, inquit, *Lutherus Augustam non venisset, causa tamen hæc religionis, quæ istic agitata est, non tam principum erat confessionem offerentium, quam ipsius Lutheri, qui cum ad comitia accedere non auderet, alios submisit erroribus suis imbutos, per quos absens fabulam hanc in Augustano theatro perageret; atque hi velut ex præscripto fecerunt omnia, nec quidquam ullis de rebus statuerunt, quod non prius esset Lutheri calculo probatum, ut Cæsar & catholici principes re vera non cum Saxone, cum principibus illis conjunctis, cum Melanctone, Brentio, cæterisque Lutherani consistorii synedris, sed cum uno Luthero agere viderentur.*

(b) *Ulember. in vit. Luth. c. 62.*

Convolarant quoque ad Augustanos conventus Zuingliani, ac Bucero interprete promoventeque Hassiæ Lantgravio, cum protestantibus dogmatum concordiam frustra facere pertentarunt, ut pluribus enarrat Ulembergius (c); qui etiam tradit, Lutherum Coburgi dum agebantur Augustani conventus ethnicorum more ex nubium figura, ex avium cantu & volatu, haruspicinam fecisse, atque ex vespertilionis confixo corde, Buceri pro Zuinglianorum concordia cum Lutheranis adventum irritum præsensisse: quinetiam prodidit ipse Sleidanus Lutheranos principes professos, nil sibi cum Zuinglianis commune esse, ut refert Surius (d): *Addit Sleidanus, Lutheranos principes id quoque hoc tempore Augustæ dixisse Cæsari, nihil sibi commune esse cum sectis, se neminem ad suam doctrinam velle adigere, se Anabaptistas & eos, qui sacramentum altaris contemnunt, Zuinglianos intelligunt, suos intra fines nunquam tolerasse. Hoc quidem illi faciebant*

(c) *Ulember. in vita Luth.*

(d) *Surius in comm. hoc ann.* Protestantes Zuinglianos detestantur.

au-

authore Luthero, qui sacramentarios atrociter proscindebat, licet nihilo illis melior. Dicat nunc igitur Sleidanus, qui nobis tantopere commendat Lutherum, quod Lutherus sacramentarios hostiliter persequebatur, an verbo Dei id fecit, an vero minime? Si ex verbo Dei, cur non intelligit se fœdissimo in errore versari, velleque hæreticum dici etiam ab ipso Luthero; sin minus, cur non video quam nihil fidendum illi sit, qui in re tanti ponderis tam turpiter sit hallucinatus, præsertim cum ille testetur se certum esse doctrinam suam non suam esse sed Christi: sed valeat homo ineptus.

Sleidanus Lutherum colit a quo damnatur.

CXVII. Pluribus interjectis addit Surius, ut hoc ipso anno iterum Zuingliani & Lutherani contrariis scriptis inter sese pugnarint: *Jam*, inquit, *supra diximus Marpurgi fuisse conventum Lutheranorum & Zuinglianorum concionatorum: ibi cum non posset certa pax constitui, tamen decretum erat, ut a scriptis aliorum in alios abstineretur, ne scilicet catholici magis ac magis carpere pergerent eorum mutua odia & atrocissimas digladiationes: sed ecce hoc ipso anno Philippus Melanchon, ut Lutheranorum contra Zuinglianos sententiam tueretur, veterum aliquot scriptorum sententias de cœna Domini collegit, & evulgavit. Non tulit hoc æquo animo Œcolampadius sacramentarius, edidit dialogum quo ostendit suo more quid de Eucharistia veteres tum Græci tum Latini senserint, atque Philippum patrum mentem non satis perspexisse, sed filios contra matrem armare voluisse: adeo non potuerunt sibi temperare, quin contra quam Marpurgi conventum erat, mutuo se infestarent. At re vera neque Philippus neque Œcolampadius patrum sententias bona fide citavit, sed ad suas pravas opiniones pro se quisque detorsit, cum sit longe certissimum, patres omnes de Eucharistia id sensisse & docuisse, quod hodieque & sentit & docet catholica Christi Ecclesia. Facile autem potuerunt isti versuti homines indoctæ plebeculæ persuadere patres veteres ab ipsis stare, quod non essent nescii vulgum patrum libros neque legisse, neque vel legere, vel intelligere posse. Est autem mirum, ab istis citari patres qui patres in universum omnes facile contemnant, ubicumque eis collibitum sit: sed habet ea res fucum quemdam ad incautum lectorem, ut & multa legisse videantur, & suæ doctrinæ habere approbatores veteres; sed facessant cum suis calumniis in illos sanctissimos patres qui si hodie viverent omnibus ingenii, doctrinæ, eloquentiæ viribus istos calumniatores oppugnarent.*

Melanchtonis Œcolampadii digladiatio.

Citant hæretici Patres a quibus damnantur.

CXVIII. Cum autem utraque factio deliria sua variis artibus conciliare frustra studuisset, pari quidem in catholicos odio, sed non dogmatum professione consensit. Itaque Zuingliani post Lutheranos discrepantem suæ confessionis formulam Cæsari obtulerunt. *Augustæ*, inquit Coclæus (*a*): *post Lutheranos aliam fidei confessionem exhibuerunt Cæsari oratores quatuor civitatum imperialium Argentinensis, Constantiensis, Memmingensis, & Lindaviensis, qui sectam sequebantur Zuinglii. Quamvis vero catholicis exosa esset ea secta, maxime quod negabant veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, missamque prorsus abolebant, & demoliebantur altaria, ciboria imagines sacras, & alia ecclesiarum ornamenta; juxta tenorem tamen edicti citatorii concessa est illis publica audientia: in qua coram omnibus imperii statibus recitata est eorum confessio adeo sane astute comptis verbis adornata, ut simplicioribus velut per omnia probabilis facile imponere posset, adeo bene fucatam habebat speciem pietatis, quam Cæsar per eosdem theologos, qui Lutheranam confutaverant confessionem, confutari jussit: quorum confutatio publice itidem recitata est. Cæsar itaque serio ab illis petiit, ut dimissis erroribus cum majestate sua atque cum aliis imperii principibus ac statibus in fide & religione consentirent.* Extat ea de re imperiale rescriptum apud Dolgastum (*b*) his conceptum verbis.

(*a*) Cocl. in actis & script. Luth.

Sacramentariorum hæreses.

Confutatæ.

Caroli V. Imperatoris Augusti sententia de confessione Suevica in ordinum consessu data Argentinensium & sociorum, nempe Constantiensium, & Lindaviensium, *legatis* XVII. *octobris*.

(*b*) Dolgast. pag. 510.

CXIX. *Quandoquidem in religione diversam a reliquis omnibus opinionem profiteantur, & gravissimum illum errorem de sacramento Eucharistiæ probent, statuas etiam e templis ejecerint, & missam abrogarint, & collegia Cæsarum atque Regum liberalitate olim constructa subverterint, & varias quoque sectas foveant, inque vulgus per Germaniam disseminent editis libellis, qui passim circumferuntur: idcirco ab ipsis denuo se postulare, ut ad sanitatem redeant, & priscam religionem recipiant, alioquin non se prætermissurum esse, quod sui muneris ratio postulet. Ad hæc Zuingliani*, inquit Coclæus (*c*), *respondebant se ad hoc non habere mandatum aut commissionem a suis civitatibus; petebant autem exemplar confutationis, ut suis exhibere possint; quod Cæsar justis rationibus denegavit, quamvis vellet permittere, ut eis bis aut ter aut sæpius recitaretur, si audire velint*. De quo editum decretum affert Dolgastus (*d*). Eadem repetita sententia die XX. octobris: *Exemplum confutationis*, nempe qua Faber & Echius con-

Interrogati Zuingliani an vellent damnare errorem.

(*c*) Cocl. in actis & script. Luth.

(*d*) Dolgast. pag. 510.

fessionem Argentinensem, sive Suevicam, cujus Bucerus author, confutaverant, *ipsis dari non posse; nam & Saxoniæ principi gravibus de causis hoc denegatum*, scilicet exemplum confutationis confessionis Augustanæ protestantium, *& omnem de fide disputationem esse prohibitam: si vero conciliationi studeant, & cum Ecclesia redire velint in gratiam, non recusare quominus repetatur semel atque iterum confutationis recitatio; mandare autem, ut idem doctrinæ genus, quod reliqui omnes principes atque ordines profiteantur, & adversus Turcas auxilia conferant; nisi enim a sua protervia desistant, acturum se de consilio Pontificis & aliorum Regum, ut se deceat.*

CXX. (a) Cocl. ubi sup.

Flecti eos non potuisse a Cæsare refert Coclæus (a): *Illi*, inquit, *pertinaces in opinione sua perstiterunt.* De quibus hæc addit Surius: *Illi in sua sententia perstitere, neque catholicis neque Lutheranis per omnia subscribere volentes, quia videbantur sibi rectius sapere, & plus aliquid vidisse in scripturis, quam vel catholici vel Lutherus ipse cum sua cohorte vidisset. Et id quidem temporis Argentinenses Zuinglii partes sequebantur, quos Lutherus prorsus execrabatur: at Bucero postmodum a Zuinglianis ad Lutherum inclinante, eo tandem res rediit, ut qui hodie Argentinæ concionantur Lutheri de Eucharistia doctrinam propugnent, & quidem acri contentione contra Calvinianos & Zuinglianos: itaque aut illi omnes perierunt qui in illa urbe prius Zuinglium secuti sunt, aut certe eos perire necesse est, qui illic hodie cum Luthero sentiunt. En in huiusmodi labyrinthos incidimus, cum nos ab Ecclesia catholica separamus.*

Argentinenses a Zuinglio ad Lutherum dilapsi.

CXXI. Lantgravius Hassiæ percutit fœdus cum hæret. in Cæsarem.

Cæterum ab Hassiæ Lantgravio, cum Zuinglianis Helvetiis adversus Cæsarem si Ecclesiam catholicam armis tuendam susciperet, fœdus percussum fuerat mense septembri, ut tradit idem author: *Langravius*, inquit, *ut sibi rebusque suis consuleret: videbat enim Cæsarem non æquo animo ferre, jam olim damnatas in religione novationes, quas Lutherani & Zuingliani ceu evangelicas amplectebantur male persuasi a quibusdam turbulentis hominibus cum Tigurinis, Argentinensibus & Basileensibus, qui Zuinglium a Luthero ipso damnatum sequebantur, in sex annos fœdus percussit, ut si qua vis ab Imperatore aut catholicis religionis nomine inferretur, mutuis se auxiliis tuerentur:* factum est hoc mense septembri: *Constantienses & cæteri in Helvetiis novis dogmatibus addicti jam antea erant fœderati eandem ob causam: hoc autem fœdus Christiana ab illis civitas dicebatur; sed huius civitatis nemo cupiet esse civis, qui nolit excludi a civitate Dei. Eiusmodi pigmentis norant dogmatistæ sectarii fucare molitiones suas.* Cum ita novatores, prætermissis de sacramento altaris controversiis adversus catholicos se mutuo armorum præsidio munivissent, de Carolo V. questi sunt novembris die undecima, quod una cum catholicis adversus ipsos arma pararet: quibus hoc ab ipso responsum redditum est (b).

Queruntur hæretici a Cæsare bellum parari.

(b) Ext. apud Dolgast. to. 1. p. 311.

CXXII.

Caroli V. Imperatoris Augusti rescriptum.

Ad protestantium principum atque ordinum articulos de pace publica cæsareæ maiestati exhibitos die Martini, qui fuit novembris in palatio Imperatoris per Alexandrum Schurffium cæsareæ maiestatis secretarium, Friderico Palatino, domino Balthasaro episcopo Constantiensi, & domino Joanne Reunero præsentibus recitatum. Ad 1. articulum, in quo Imperatorem publica pace & facto decreto, sicut olim piæ memoriæ Cæsarem Maximilianum comprehendi debere perperam statuerent, maiestatem eius respondere, publicam pacem in qua & ipse comprehendatur, per imperium in comitiis Wormatiensibus constitutam & confirmatam, nondum esse abolitam, aut irritam, sed suum vigorem & substantiam etiamnum habere; igitur minime videri necessariam de nova pace constituenda novas instituere & suscipere actiones, nec nunc temporis de alia pace actum esse; sed maiestatem suam omnibus imperii ordinibus præcepisse, ut publicam pacem & concordiam, quam hoc decretum & mandatum præcipue spectet præcipiatque, omnes interea colerent, nec quisquam contra faceret: igitur non esse quod maiestas sua sibi ipsi pacem præcipiat, aut in decreto facto comprehendatur.

Cæsareum ad eos responsum.

Ad alterum articulum in quo postularent, ne in causas ad religionem spectantes pertraherentur, nec si minus eas observarent fisco permitteretur adversum ipsos actio, cæsaream maiestatem respondere ipsos, neque in illa religionis causa comprehendi, neque in eam pertrahi his de causis, quod articulus quidem in ea comprehensus claris ac perspicuis verbis dicat & affirmet ipsos decretum de religione factum declinare & repudiare. Igitur cæsaream maiestatem, exclusis ipsis, utpote decretum declinantibus & reiicientibus, cum aliis electoribus principibus, atque imperii ordinibus fecisse pactum, non quidem offendendi, sed muniendi sui causa, si qua forte vis intentabitur iis, qui una secum eandem profitentur religionem, idque tantum defensive & non offensive a

Cæ-

Digitized by Google

cæsarea majestate factum esse: quod autem petant ne fisco liceat adversum se experiri, non esse æquum; hoc enim proprie ad majestatis suæ pertinere munus, ut jus omnibus administretur, ideoque nolle sibi quidquam in eo præscribi, vel derogari.

CXXIII. De tuenda religione decernere molitur Cæsar. (a) Ext. apud Dolgast. tom. 30. pag. 514.

Dum Cæsar reliquas civitates & principes pro asserenda orthodoxa religione fœdere jungere annititur, ac decretum de ea re edere molitur, nonnulli populi, quibus intermisti erant hæretici, illud accipere cunctati sunt, de quibus apud Dolgastum in margine hæc leguntur (a): *Decretum religionis cum pleræque omnes civitates approbassent, soli Augustani, Ulmenses, Frankfordiani, & Hallenses deliberandi & ad suos referendi tempus petierunt.* Verebantur scilicet harum urbium optimates multitudinis impetum, contra quam Cæsar ipsos armorum vi se defensurum hoc rescripto pollicitus est.

Nonnulli magistratus urbium non assentiunt.

Senatui Augustano, &c.

Increpiti quod detrectent decreto in causa religionis.

Romanorum Imperator dominus noster clementissimus etiamnum postulat, præcipit, & mandat, ut re bene probeque deliberata decretum in religionis causa factum admittatis & approbetis, cum & Hispanicum ante hoc tempus admiseritis; & hoc decretum antiquæ religioni & Christianæ fidei consentaneum esse, multis sacræ Scripturæ testimoniis probari & planum fieri possit, quod & majores vestri ratum habuerunt & probarunt, præsertim cum ad futuri liberi & œcumenici concilii judicium & authoritatem sese referat. Igitur invictissimus Romanorum Imperator denuo severe præcipit & mandat, ut decretum admittatis, nec a majestate ipsius domini nostri legitimi vos sejungatis: Imperator enim Christianissimus, dominus noster clementissimus de animæ suæ salute non minus quam alii est solicitus, & conscientiam quoque habet, quam puram & bonam retinere cupiens a recta veritatis via illibenter certe declinaret, & aberraret, multo minus sciens alios in errorem induceret. Si vero hanc prætenderitis causam, vos quidem decretum libenter admittere & ratum habere velle, nisi a civibus & subditis vestris id facere prohiberemini, tum Cæsarea majestas bona fide promittit, se patrocinio & authoritate sua vobis adfuturam, & operam summam daturam esse, ne vulgus proterve tumultuans principatum obtineat; id quod etiam in rusticana seditione prohibuit & avertit: nam Romanorum Imperator dominus noster clementissimus facile conjicit & intelligit, fore ut ejusmodi seditionis periculum in vos præcipue opinione virtutis & justitiæ celebres, & opum multitudine affluentes redundet ac convalescat.

Igitur majestas ipsius plane sibi persuadet, si vos exemplo vestro præcesseritis, & illius causæ, cui favere & patrocinari videmini, suspicione vos exolveritis, facile cives in officio retineri & adigi posse, ne se a cæsarea majestate & senatu segregent atque sejungant, sed præeuntium vestigiis insistant & inhæreant: quod si post hanc clementissimi Imperatoris admonitionem proterve & contumaciter facere perreneritis, nec majestati ipsius morem gerere, & decretum admittere volueritis, futurum est ut hujus rei culpam omnem vobis adscribat, ex quorum officio est subditos rebelles, inobedientes, & seditiosos punire & compescere, sicut in tumultu rusticano factum esse meminimus, &c. Actum die sabbato post Martini, quæ fuit XIII. *novembris anno MDXXX.*

Lapsis aliquot diebus pro retinenda vera & catholica religione communi principum & ordinum catholicorum consensu, nimirum Caroli V. & Ferdinandi Regis, quinque electorum, triginta principum laicorum, viginti trium abbatum, viginti duorum comitum, pluriumque procerum, ac multarum civitatum imperialium & liberarum, quæ oratores miserant, consensu decretum (b) promulgatum est; cujus argumentum Ulembergius refert, quodque hisce verbis conceptum fuit. CXXIV.

(b) MS. arch. Vat. sign. lit. I. p. 193.

Recessus dietæ Augustensis MDXXX.

Nos Carolus V. Dei gratia electus Romanorum Imperator fatemur & notificamus universis. Quamvis in primo conventu imperiali per nos Wormatiæ celebrato antequam ex imperio discederemus [quod propter bella nobis imminentia ad conservandum regna & dominia nostra, prout omnibus notum est, summa necessitate facere cogebamur] maturo consilio cum conscientia & voluntate nostrorum, & sacri imperii electorum, & aliorum principum & statuum, ut servaremus nostram sanctam Christianam fidem, pacem, & justitiam in imperio bonas ordinationes ad honorem, commodum, utilitatem, & augmentum Germanicæ nationis erexerimus; nihilominus hactenus per aliquod tempus cum maxima animi nostri perturbatione percepimus quemadmodum contra cæsareum nostrum edictum Wormatiæ editum controversia sanctæ Christianæ fidei nostræ in absentia nostra in aliquot graves sectas divisa sit, ac radices fixerit; unde communi Germaniæ nationi non parum jacturæ & mali subortum sit. Cum autem hujusmodi gravaminibus & necessitatibus hactenus per multos conventus imperiales celebratos, ac alios graves & diligentes tracta-

Ut absente Cæsare in sectas Germania divisa sit.

status locumtenentes oratorum ac commissariorum nostrorum, necnon electorum & aliorum principum ac statuum imperii salubrius consilium, quam præsentia nostra reperiri non poterit; idcirco post erectionem aliquarum ordinationum, per quas Hispaniæ regna durante absentia nostra in pleniore pace, quiete, & concordia vivere possent, ex singulari amore ac clementi ordinatione, quam erga Germanicam nationem ac sacrum Romanum imperium gerimus, Hispaniis hereditariis regnis nostris discessimus, illaque reliquimus, ac principio in Italiam nos contulimus, ipsasque Italicas provincias nostras [Deo sit laus] etiam in bona concordia & pace constituimus. Et quo celerius ad Germanicam nationem pervenire ac hujusmodi urgentibus malis tempestivius mederi possemus, regnum nostrum Neapolitanum, quod nostrum, ac ipsius regni subditorum commodum, utilitas, & necessitas exigebant, visitare intermisimus, nostramque cæsaream coronam [quam sine periculo & gravamine aliquo facile Romæ capere, & illinc statim in dictum regnum Neapolitanum proficisci potuissemus] Bononiæ cepimus, deinde etiam mox conventum imperialem, hinc ad nostram & imperii civitatem Augustam ad VIII. diem aprilis proxime præteritum indiximus, & denunciavimus animo & proposito varia sacri imperii, totius Christianitatis, ac Germanicæ nationis gravia negotia tractandi, & præsertim, quo pacto controversia & dissidium catholicæ fidei nostræ, & Christianæ religionis [utpote non minimum inter alia gravamen] utilius tractari & decidi, ac controversia illa fidei componenda, & scandala præcaveri possint; utque commissi errores Christo servatori concedantur, uniuscujusque sententia & judicium pium amice & in charitate audiatur, perpendatur, & judicetur, ipsaque ad Christianam veritatem & concordiam redigantur, omniaque, quæ ab utraque parte perperam interpretata vel acta fuerint, aboleantur, perque nos omnes una vera religio acceptetur, & observetur; ac quemadmodum nos omnes sub uno Christo sumus & militamus, ita omnes in una communione Ecclesiæ & concordia vivamus, & conclusive, ita bona concordia pax, ac prosper successus sacri imperii in his & aliis urgentibus negotiis efficiantur, erigantur, concludantur, & observentur, prout indictio nostra hujusmodi conventus hæc & alia latius continet, & comprehendit: in quo conventu nos electores, ac alii principes, & status imperii maximo in numero personaliter, aliqui etiam per procuratores sufficientia mandata habentes comparuimus.

Quocirca una cum electoribus & aliis principibus, prælatis, comitibus, & statibus, ac absentium missis articulum controversiæ catholicæ nostræ fidei in dicta nostra indictione insertum tanquam principalius & gravius punctum primo aggressi fuimus, & prout cantat dicta nostra indictio, cuilibet volenti in controversia hujusmodi fidei quidquam proponere clementem audientiam obtulimus. Proinde nostri & sacri imperii elector, principes, ac civitates, videlicet Joannes Saxoniæ dux, Landgravius in Thuringia, marchio Misniæ sacri Romani imperii archimarescalcus, & elector; Georgius marchio Brandeburgensis, Stetin Pomeraniæ Cassuben, & Werden dux, & princeps in Rugen; Ernestus & Franciscus fratres duces Brunsvicenses & Luneburgenses: Philippus Lantgravius Hassiæ, & Wolffgangus princeps in Anhalt; necnon Nuremburgæ, Reutlingæ, Campoduni, Hailpronæ, Weinsheym, & Weyssemburgi in Nortgavia civitatum missi, nobis confessionem & opinionem suam ratione fidei in scriptis conceptam proposuere; quam nos clementer ab ipsis recepimus, illamque in præsentia omnium electorum, ac aliorum principum & sacri imperii statuum hic congregatorum palam legi fecimus: & licet habito maturo consilio cum excellentissimis theologis ac literarum peritis variarum nationum, hujusmodi ipsorum confessionem per evangelia & scripturas sacras validis fundamentis confutari & elidi curaverimus, nihilominus hoc tantum apud eos efficere non potuit, ut nobiscum, ac electoribus, & aliis imperii principibus, & communibus statibus in omnibus articulis concordarent: quapropter nos ad commodum & utilitatem imperii ac Germanicæ nationis, quo pax & concordia in eis conservari possent, ex cæsarea clementia & speciali gratia dictis electori, principibus, & sex civitatibus sequentem recessum proponi, & ut eum acceptarent ipsos requiri jussimus, videlicet ut abhinc ad decimumquintum diem mensis aprilis proxime futuri deliberent, an in articulis, in quibus a nobis dissident, cum catholica Ecclesia, sanctitate Romani Pontificis, nobiscum, & electoribus ac aliis principibus & communibus imperii statibus, necnon aliis Christianis, capitibus, & membris usque ad decisionem concilii proxime futuri sentire vel concordare velint, vel non; quodque nos de eo, quod deliberaverint, ante dictam decimamquintam diem elapsam sub ipsorum sigillis certificent: interim nos etiam deliberaremus quod officium nostrum exigeret, ipsisque vicissim nostram opinionem notificaremus, adjunctis aliis valde æquis CXXI.

Qui principes Lutheranismum sint professi.

Digitized by Google

æquis articulis, quomodo durante hujusmodi deliberatione sese gerere deberent.

CXXVI. *Videlicet quod nostra seria voluntas mandatum & præceptum sit, ut dictus princeps elector Saxoniæ una cum suis adhærentibus medio tempore usque ad dictum xv. diem aprilis in suis dominiis, ducatibus & districtibus nihil novi ratione fidei imprimi, vel venundari præcipiant, quodque omnes electores & alii principes ac status imperii, durante tempore hujusmodi deliberationis, pacem & concordiam servent, quodque neque elector Saxoniæ, neque alii quinque principes, vel sex civitates aut ipsorum subditi nostros & sacri imperii, aut aliorum electorum & principum ac communium imperialium statuum subditos, prout hactenus contigit; ad sese, & sectam suam allicere, vel cogere debeant: & si adhuc aliqui electoris Saxoniæ, vel quinque principum, aut sex civitatum subditi, cujuscumque status sint, veteri Christianæ fidei adhæreant, vel adhærere vellent, illos omnes in suis templis & monasteriis circa cultum divinum & cerimonias suas minime perturbare, molestareve, in quoquam: similiter utriusque sexus personas religiosas circa missam, confessionem in confitendo & confessiones audiendo, necnon venerabilis sacramenti Eucharistiæ ministrationem, & receptationem nullo pacto impedire debeant: præterea quod dictus elector Saxoniæ, quinque principes, & sex civitates contra illos, qui venerabile Sacramentum non credunt, & Anabaptistas una cum electoribus & aliis principibus ac statibus concordarent, ipsosque a nobis aliorumque dilectionibus, & a se minime separare; suum auxilium & consilium, quo pacto contra illos procedendum sit, præstare velint; prout omnes electores, & alii principes, ac status ut supra dictum est, hæc omnia in quantum unumquemque concernit nobis promiserant.*

De Lutheranis in Zuinglianos & Anabaptistas conjungendis actum.

CXXVII *Et quia in Ecclesia catholica jam in multis annis concilium generale celebratum non fuit, & nihilominus in orbe Christiano per longum tempus varii abusus & gravamina suborta sunt, ideo cum omnium nostrorum & sacri imperii electorum, & aliorum principum, ac statuum, necnon ab ipsis missorum hic Augustæ jam congregatorum, communi deliberatione & consilio ac ad ipsorum humilem petitionem & preces instituimus, ac cum dictis electoribus, & aliis principibus, ac statibus & ipsorum missis omnino conclusimus, quod apud sanctitatem Romani Pontificis, & apud omnes Christianos Reges & potentatus tantum procuraremus, ut Christianum concilium intra sex menses a fine hujus conventus ad opportunum locum indiceretur; idque mox, & ad summum intra unum annum post hujusmodi indictionem celebraretur cum bona spe & fiducia, quod per hoc totius Christianitatis ecclesiastica & temporalia negotia ad firmam & bonam concordiam & pacem redigeremus.*

De concilio œcumenico expetiendo a Pont.

Deinde (a) quoniam divinæ & humanæ constitutiones, ac etiam evangelium statuant, quod nemini suum violenter eripi, nemoque bonis dejici debeat; id vero ab ipsis & in ipsorum provinciis multifariam contigisset, quamobrem etiam quotidie expulsi abbates & abbatissæ ad nos confugerunt supplicibusque querelis & precibus nobis supplicarunt, ut ipsis auxilium ad sua recuperandum præstaremus; idcirco nos tanquam Christianus Imperator, qui justitiam nemini denegare debet, omnino decere arbitrati sumus quoniam & sic jura disponunt & volunt, quod quilibet spoliatus & bonis dejectus ante omnia restituatur atque in hoc legitime providere volumus. Quare mandamus quod princeps elector Saxoniæ, & sui adhærentes hujusmodi religiosos, & alios ecclesiasticos in ipsorum ducatibus & dominiis absque dilatione & quam cito ad sua monasteria & bona, a quibus expulsi sunt, redire permittant, ipsosque resumant, ne nos tanquam Christianus Imperator cogamur per nos debitam executionem facere. Princeps vero Saxoniæ & sui adhærentes supradicti hujusmodi nostrum clementem recessum acceptare noluerunt, sed renuerunt, aliqui ipsorum mox recesserunt. CXXVIII. (a) Pag. 196.

Jussus Saxo monasteriis religiosos restituere.

Parere abnuit.

Insuper missi nostrarum & sacri Imperii civitatum Argentinæ Constantiæ, Memingæ, ac Lindavi nobis confessionem suæ ab aliis separatæ fidei in scriptis obtulerunt, quam per nos, ac etiam multos egregios & doctos sacræ theologiæ doctores summa diligentia perlegimus & examinari curavimus; & quia ex ipsorummet ublata confessione percepimus, aliasque etiam verisimiliter informati fuimus, reque ipsa manifestum est, quod dictæ quatuor nostræ & imperii civitates non solum ab aliis liberis & imperialibus civitatibus, sed a tota Germanica natione ac etiam communi Christianitate separatæ sunt, ac gravissimum errorem contra venerabile sacramentum, item demolitionem statuarum & imaginum introduxerunt, ac hactenus multas repugnantes sectas toleratunt, illasque in vulgus Germanicæ nationis per libellos, qui passim circumferuntur, sparserunt: quod tamen neque ipsis neque cuicumque alii licet. CXXIX.

Argentinæ Constantiæ, Memingæ, & Lindavi confessio impia.

Idcirco ad laudem Dei omnipotentis, ad salutem animarum, ad conservationem Christianæ charitatis, & præsertim ad pacem, utilitatem & concordiam Germanicæ CXXX.

nationis per doctos theologos variarum nationum, cum nostro ac sacri imperii electorum & aliorum principum statuum hic congregatorum maturo consilio contra informationem in evangelio & sacra scriptura fundatam fieri curavimus, quam ipsis in præsentia electorum ac aliorum principum & statuum perlegi, ipsosque desuper requiri & exhortari fecimus; ut quia ex hujusmodi confutatione nostra errorem suum clare cognoscerent & intelligerent ab hujusmodi abominando errore desistere, ac nobiscum & aliis electoribus ac principibus & statibus imperii totaque Christianitate concordare vellent, hoc omnino ab eis expectaremus.

Confutata a Cæsare.

CXXXI. *Ad hujusmodi clementem nostram exhortationem, & requisitionem dictarum quatuor civitatum missi humiliter petierunt sibi copiam hujusmodi confutationis dari, dicentes se a suis concivibus solum habere mandatum ad petendum copiam eorum, quæ sibi proponerentur, ut illam ad suos remitterent, quod nos ex rationabilibus causis ipsis negavimus; tamen obtulimus quod hujusmodi confutationem ipsis bis vel ter denuo perlegi permitteremus, quo secundum illam melius sese gerere possent; iterumque ipsos ut hujusmodi petitioni nostræ adhuc adquiescere vellent requisivimus: nam si hujusmodi Christiana exhortatio nostra apud ipsos locum non inveniret, quod tamen non crederemus, tum ipsæ quatuor civitates cogitare possent, quod cogeremur ex legitimis causis nos in hac re gerere, prout nobis tanquam Romano & Christiano Imperatori ac sacræ catholicæ ecclesiæ supremo defensori secundum conscientiam & ex officio incumberet, ut etiam supra in confutatione dictum fuerat; nihilominus ad hanc hujusmodi nostram clementem exhortationem & requisitionem dictarum quatuor civitatum nuntii in sua opinione perseverarunt: postquam vero nobis ut Romanorum Imperatori ac totius Christiani orbis supremo præfecto ex cæsareo officio nobis injuncto incumbere fatemur, sanctam Christianam fidem, quemadmodum illa per sanctam catholicam Ecclesiam hactenus sancte & laudabiliter credita & servata fuit, manutenere, protegere, & defendere, necnon cæsareum nostrum edictum in primo conventu per nos Wormatiæ celebrato editum ad effectum deducere. Ideo cum aliis nostris & sacri imperii electoribus, principibus, ac statibus omnino conclusimus, ac cum ipsis nostro & subditorum nostrorum nomine convenimus, invicemque nobis promisimus apud antiquam, veram, & per manus traditam Christianam fidem & religionem, ipsiusque honestas & laudabiles ceremonias ac ritus in catholica Ecclesia hactenus observatos firmiter persistere, ipsaque observare, utque circa illa ante decisionem concilii generalis proxime futuri quidquam immutetur minime permittere.*

De antiqua & vera religione tenenda decretum.

Et quia post editionem edicti nostri Wormatiensis, ac post multos variorum conventuum imperialium recessus Wormatiæ & Spiræ celebratorum varia gravamina & novitates Christianæ fidei & religioni contrariæ subortæ sunt; videlicet aliqui docuerunt, scripserunt, & prædicarunt in venerabili Sacramento altaris, corpus & sanguinem Christi sub utraque specie panis & vini non essentialiter neque præsentialiter, sed solum figurate & significative adesse, cum aliis pluribus impiis circumstantiis, additionibus & appendicibus. Aliqui prædicant & docent quod quilibet homo ex præceptis Christi venerabile sacramentum altaris sub utraque specie sumere tenetur, & quod ii qui solum sub una specie recipiunt male agunt. CXXXII

Quidam officium sacrosanctæ missæ omnino aboleverunt, prædicaruntque missam esse extremam Dei blasphemiam. Quidam missam non omnino aboleverunt, sed in ipsa aliqua mutarunt contra antiquam consuetudinem, ordinationem, ac constitutionem catholicæ Ecclesiæ pro libito & arbitrio suo; præterea solita cantica missarum, horarum, ac aliarum laudum beatæ Virginis de sanctis, & sanctis patribus ad honorem Dei & devotionem hominum facta, & in catholica Ecclesia communiter & concorditer ordinata, statuta, & observata, tanquam scandalum præbentia, & impia aboleverunt: nihilominus tamen in locum ipsorum alias cantilenas pro libito suo suffecerunt. Aliqui docuerunt baptismum parvulorum nullum, sed quod quilibet homo cum ad intellectum pervenerit denuo baptizari debeat, baptismum etiam sacramentum esse non credunt. Quidam etiam laudabiles Christianas ordinationes & preces, quæ circa baptismum observabantur, abrogarunt, aliasque instituerunt. CXXXIII.

Hæreticorum contra missam blasphemiæ.

Negatus baptismus a nonnullis.

Aliqui nullis utuntur precibus vel cerimoniis, suosque liberos non per presbyterum, sed quemvis laicum virilis vel fæminini sexus, præter necessitatem in pura aqua fontana baptizant. Aliqui neque liberos suos chrismate confirmari, neque morientes sacro oleo ungi curarunt. Nonnulli statuas & imagines servatoris Christi, necnon laudatissimæ matris suæ Mariæ, ac sanctorum Christiano populo longissimo tempore more Christiano pro memoria & admonitione servata fregerunt, combusserunt, inhumaniterque tractarunt. Nonnulli crediderunt non esse liberum arbitrium, sed CXXXIV.

Summa hæreticorum confusio.

omnia,

omnia, quæ fiant de necessitate inevitabili ita fieri; & aliter fieri non potuisse; quodque proprie Deus sit efficiens causa mali. Quidam docuerunt, nullum esse magistratum inter Christianos, quodque nemo illo fungi debeat. Aliqui docuerunt solam nudam fidem sine charitate & bonis operibus salvare, ac bona opera abiecerunt.

CXXXV. *Sunt qui monasteria, parrochiales ecclesias, & altaria penitus suppresserunt, ac devastarunt. Non defuerunt, qui in cathedralibus, collegiatis, & parrochialibus ecclesiis, & aliis beneficiis laudabiles Christianas cerimonias, & ritus hactenus in catholica Ecclesia pro excitatione & admonitione populi Christiani ad devotionem ac recordationem vitæ, passionis, mortis & operum Christi servatoris nostri observatas aboleverunt, aut in desuetudinem devenire siverunt, aliasque impias ordinationes pro libito arbitrio, & violentia sua statuerunt. Alii prædicationes in monasteriis quatuor ordinum mendicantium, quibus hoc juxta regulam & ordinis sui professionem incumbit, ipsique ab antiquo observarunt, fieri penitus prohibuerunt: unde multi boni antiqui Christiani vero verbi Dei cibo privati, ac contra ipsorum conscientias novos prædicatores deceptores audire, aut prædicationibus omnino carere coacti fuerunt. Item nonnulli magistratus subditis suis sub gravibus pœnis inhibuerunt, ne prædicatores veteris veræ fidei intra vel extra civitates suas audiant, neque prædicationes vel templa ipsorum visitent, aut antiquæ fidei adhæreant: cumque contrafecisse deprehensi fuerunt irremissibiliter pœnas luerunt.*

Prohibiti ab hæreticis monachi ne prædicarent.

CXXXVI. *Item aliqui famulos suos iuramento obstringunt, ne dictos sed suos prædicatores deceptores audiant, suæque sectæ adhæreant. Nonnulli monasteriorum, ecclesiarum, & beneficiorum vacantium bona in suam utilitatem, aut alio modo præter rationem pro arbitrio suo converterunt, illaque contra fundationes amplius non contulerunt, neque aliis, ut conferrent, permiserunt. Item aliqui in monasteriis monialium proprios confessores, prædicatores, ac alios Christianos huiusmodi monasteriorum administratores amoverunt, in ipsorumque locum prædicatores, confessores & doctores seductores suffecerunt. Quidam monasteria in totum & in parte clauserunt, ipsisque cantum, lectiones, missarum celebrationes, & sacramenta secundum antiquum Christianum ritum instituta, quodque religiosi sibi invicem sacramenta ministrent, vel a se invicem recipiant, interdixerunt.*

Pauperibus & famulis illata vis.

Monasteria clausa.

CXXXVII. *Sunt etiam qui monasteria utriusque sexus, capellarum fundationes, & beneficia, defunctorum fundationes a multis felicis recordationis Imperatoribus, Regibus, principibus, & aliis clarissimis statibus, prædecessoribus nostris factas, contra ipsorum ultimas voluntates & ordinationes in totum vel in parte aboleverunt, aut omnino evanescere permiserunt: utriusque sexus religiosos pro illorum libito sine permissione suorum ordinariorum monasterio exire, perversa matrimonia contrahere, & alias sæculo sese immiscere passi sunt; prælatis etiam, ut hoc impedirent, concedere noluerunt. Aliqui etiam utriusque sexus religiosos ad renunciandum in perpetuum monasteriis & ipsorum bonis, idque per obligationes in scriptis facere coegerunt, in quibus vitam monasticam impiam & diabolicam esse fateri coacti fuerunt. Aliqui religiosis personis habitum ordinis abiiciendi facultatem dedere, ipsisque sæcularia vestimenta & alia, quam propriæ regulæ & iuramenti decebat, gerere, & nihilominus in monasteriis remanere permiserunt.*

Nonnullis religiosis prohibitum est alios qui ordinem assumere vellent acceptare, & ab his qui jam in monasteriis sunt professionem & obedientiam recipere. CXXXVIII *Non desunt etiam qui liberos & consanguineos suos contra ipsorum voluntatem ex monasteriis extraxerunt. Quidam sacerdotes in parochialibus ecclesiis, & aliis beneficiis pro libito suo imposuerunt, rursumque ab illis amoverunt, ordinariis illos minime præsentando, ut debite examinari & initiari potuissent. Ordinarios etiam circa exercitium jurisdictionis suæ erga sacerdotes & visitationes personarum & cleri impediverunt. Parochis etiam & prædicatoribus, ut contra omnes ordinationes conventuum imperialium verbum Dei ac sacram scripturam pro arbitrio suo interpretentur officium sacræ missæ in genere una cum orationibus pro defunctis abiicerent, Christianas cerimonias, contemnerent, cantum, lectiones, jejunia, precationes, festa, ac alios varios temerarios actus exercerent, indulserunt: quod non solum edicto nostro Wormatiæ edito, ac aliis ordinationibus conventuum imperialium deinde secutis, verum etiam ordinationi & devotioni Christianæ contrarium fuit, & adhuc est; quod nemini, cuiuscumque status fuerit, licuit: nemo etiam ad hoc potestatem vel commissionem habuit.*

Intrusiones passim factæ.

Ex iis omnibus nihil boni natum, immo alii catholici ab antiquo introducti ritus contempti, omnis magistratus & honestas in ipsorum prædicationibus spreta, vituperata, boni & simplices homines contra se invicem stimulati & irritati fuere, ac alii varii leves astus secuti sunt: falsæ CXXXIX.

Omnia in pejus versa.

etiam

etiam alias damnatæ doctrinæ invaluerunt: multi falsi errores in populo succreverunt: omnis vera devotio evanuit; tandemque eo res devenit, quod omnis Christiana honestas, disciplina, virtus, præcepta Dei, timor justitiæ, honesta conversatio, & viva ac vera charitas erga proximum penitus interciderunt.

Damnatæ a Cæsare hæreses. *Hæc vero omnia non solum evangelio & sacræ scripturæ, verum etiam antiquis laudabilibus consuetudinibus, ac ritibus & ceremoniis catholicæ Ecclesiæ contraria ac injuste cœpta & facta fuerunt. Idcirco nos cum nostris & sacri imperii electoribus, & aliis principibus, ac statibus, & vicissim ipsi nobiscum concordavimus & conclusimus quod supradictæ & omnes aliæ contra catholicæ Ecclesiæ fidem ordinationes, religionem, ceremonias, antiquas laudabiles constitutiones & ab antiquo introductos ritus, per ipsam catholicam Ecclesiam ante aliquot sæcula instituta, cœptæ novitates sublatæ & cassæ esse debeant: nosque curare & efficere debeamus (ut par est) quod ii, qui hujusmodi novitates introduxerunt, nobiscum & dictis electoribus ac statibus usque ad proxime futurum concilium concordent, & conveniant.*

CXL. *Quocirca mandamus & volumus, quod in toto Romano imperio firmiter credatur, doceatur, & prædicetur, quod sub speciebus panis & vini, & sub utraque ipsarum verum corpus ac verus sanguis Christi servatoris nostri essentialiter & vere præsens sit, ac omnes, qui aliter scripserint, prædicaverint, vel crediderint, non recipiantur, vel tolerentur. Hinc etiam sequitur, quod catholica Ecclesia ex inspiratione Spiritus Sancti & bonis rationibus salubriter ordinavit ac præcepit, quod cuilibet Christiano extra celebrationem missæ venerabile sacramentum sub specie panis a consecrante ministrari debeat, cum sub una specie nec plus nec minus quam sub utraque sumatur; prout etiam per præsentes credi, nihilque circa hoc usque ad decisionem futuri concilii innovari debere, mandasse volumus.*

De communione sub una specie lis audita cum antea decisa esset.

CXLI. Missæ officium celebrari jussum. *Similiter etiam communes & privatæ missæ quoad cantum institutionem & observationem majoris & minoris canonis, necnon alias precationes, vestes, cerimonias, constitutiones, & ordinationes omnino prout hactenus laudabiliter in catholica Ecclesia observatum fuit, & adhuc observatur, celebrari & in his omnibus nulla mutatio vel novitas fieri debet.*

CXLII. Sententia adversus Anabaptistas. *Quantum ad Anabaptistas attinet; circa proxime a nobis desuper editam constitutionem adquiescimus; quam etiam per præsentes de consilio & consensu electorum & aliorum principum ac statuum jam renovasse volumus; mandamusque quod parvuli cum adhibitione chrismatis, item laudabilibus ac salubribus precationibus & ceremoniis a catholica ecclesia jam olim statutis & observatis baptizari debeant; impium enim & horrendum utique est miserabilibus infantibus viam salutis & gratiæ Spiritus Sancti præcludere. Mandamus etiam ac volumus quod parvulorum ac aliorum Christianorum confirmatio, item extrema unctio circa morientes minime intermitti; sed penitus ad eundem modum, prout hactenus in catholica Ecclesia fieri consuevit, firmiter observari & manuteneri debeant.*

Confirmatio & extrema unctio restitui jussæ.

CXLIII. *Cum etiam imagines Christi, & laudatissimæ matris suæ Mariæ, & sanctorum animum in rebus oblivioni obnoxiis submoneant, universosque ad devotionem excitent, propterea in catholica Ecclesia toleratæ illarumque oppugnatores a catholica Ecclesia jam dudum in aliquot conciliis & præsertim per prædecessorem nostrum in imperio Carolum I. Magnum damnati fuerunt: idcirco mandamus quod dictæ imagines minime aboleri, immo devote ab omnibus Christianis erigi & conservari debeant. Item quod altaria & sacramenti dominicale sicubi amota fuissent denuo erigantur, ac ad Dei honorem conserventur.*

De retinendis sacris imaginibus.

CXLIV. Damnatus error contra liberum arbitrium. *Præterea cum nonnulli credant non esse liberum arbitrium, quia hujusmodi error cum dependentibus ab eo minime humanus, sed belluinus, ac Dei blasphemia est; idcirco credi, doceri, vel prædicari non debet. Item cum magistratus a Deo ordinatus etiam evangelio, S. Paulo, & aliis sacris scripturis probetur; ideo publice vel occulte nullo pacto prædicetur, vel alias doceatur, aut divulgetur, quod illi adversum sit, aut ad ipsius contemptum, contumeliam vel diminutionem facere possit. Cum autem ex sacra scriptura pateat, quod sola nuda fides sine charitate & bonis operibus non justificet, Deus etiam bona opera in multis sacræ scripturæ locis ab hominibus exigat; eapropter dictus articulus quod sola fides justificet, & bona opera negligi debeant, minime prædicari vel doceri, immo ut modestia & justitia locum habeant, quemadmodum hactenus catholica Ecclesia & sancti patres crediderunt & docuerunt, credi & doceri debet, & præsertim quoad septem sacrosancta sacramenta, & illorum ceremonias, quod passim in catholica Ecclesia ab antiquo ante hujusmodi schisma servatum fuit, servetur, & omnia de novo introducta aboleantur.*

De septem sacramentis venerandis.

CXLV. *Item omnibus cathedralibus & inferioribus ecclesiis, ac monasteriis suæ constitu-*

tutiones, regulæ, ordinationes, fundationes, cantus, prædicationes, missarum celebrationes, precationes, sepulturæ, ac consuetæ Christianæ laudabiles ab antiquo introductæ ceremoniæ, prout in catholica Ecclesia hactenus observatæ fuerant, conserventur: quodque vacantia beneficia idoneis personis legitime conferantur, defunctorum fundationes observentur, ecclesiastici circa debitam visitationem ac pœnarum inflictionem contra parochos, presbyteros, & clericos non impediantur, quodque etiam religiosi & sæculares presbyteri in posterum a matrimoniis abstineant. Presbyteri etiam, qui temerarie ante hunc nostrum recessum matrimonium contraxerunt, statim beneficiis suis ecclesiasticis, administrationibus, & officiis privati sint, ipsorumque beneficia per patronos vel ordinarios cujuslibet loci intra tempus a jure statutum subito finito hoc conventu conferantur; necnon parochialibus ecclesiis ac aliis ecclesiasticis beneficiis per suos ecclesiasticos superiores sive patronos de aliis idoneis matrimonio non implicitis presbyteris provideatur. Nihilominus si aliqui presbyteri, qui matrimonium contraxissent, suas prætensas uxores relinquere, ac Christianæ, ordinationi & ritui reconciliari ac transgressionis suæ dignam absolutionem & pœnitentiam recipere & subire vellent, tum mox per legatum a sanctitate Romani Pontificis peti debet, ut ordinariis facultas sæculares presbyteros absolvendi, & ad administrationem rehabilitandi concedatur.

In presbyteros, qui duxere concubinas.

Presbyteri, vero, qui converti, aut hujusmodi recessui nostro parere nollent, quomodo & ubicumque deprehendentur qui matrimonium contraxissent, ii in nullis ducatibus, districtibus, et dominiis tolerari, sed in exilium mitti, aut aliis condignis & justis pœnis puniri debent: Pariter in nullo dominio ecclesiasticis in publica inhonesta vita, & præsertim cum levibus & inhonestis mulieribus habitare, aut illas domi habere, vel alias in vestitu presbytero indecenti incedere, aut inhoneste conversari liceat vel concedatur: immo transgressores, secundum quod res exegerit, puniri, hocque minime, quemadmodum hactenus factum est, remitti debet, ut omnia scandala evitentur.

CXLVI. Quod si etiam clerus in aliquo loco in injustam laicam subjectionem protectionis vel transactionis adactus fuisset, tum volumus quod hujusmodi subjectio, protectio sive transactio mortua & nulla sit, aliquo juramento, vel vinculo aliquo pacto ea de causa præstito non obstante. Item si monasteriorum vel alia ecclesiastica bona & alia quæcumque sint in Romano imperio Germanicæ nationis in totum vel pro parte illegitime vendita, alienata, vel in laicum usum conversa fuissent, hæc omnia cassa, inefficacia, & nulla sint, ac statim in pristinum statum restitui, & vendita bona debito valore compensari, & solvi debent. Omnes etiam parochi, & prædicatores sive religiosi sive sæculares presbyteri in prædicando dictam cæsaream nostram ordinationem observent.

De bonis ecclesiasticis restituendis.

CXLVII. (a) Pag. 147.

Proinde (a) cum electoribus, & aliis principibus, ac statibus convenimus & concordavimus, ac mandamus, ordinamus, & volumus, quod in posterum nullus in aliquo loco in prædicatorem admittatur, nisi prius ab archiepiscopo vel episcopo, sub quo degeret, examinatus, ac vita, doctrina, & peritia idoneus repertus, ac ad officium prædicandi sufficiens judicatus fuerit: hujusmodi admissi prædicatores, sive religiosi sint, sive alii presbyteri sint, nemine excepto, quibusvis privilegiis non obstantibus, huic recessui nostro in suis prædicationibus sese accommodare, illique parere teneantur; & præsertim quod in prædicationibus suis evitent & omittant ea, quæ plebejos contra magistratus concitare & Christianos contra se invicem, in dissidia & odia invitare possent. Principes etiam ab hoc sermone abstineant, quem hactenus aliquos in ore habere non puduit, videlicet quod evangelium & verbum Dei opprimantur: quod non solum nobis & communibus statibus hactenus in animo non fuit, immo potius nobis curæ fuit inclinatique fuimus, adhucque eo Christiano animo sumus, quod sacrosanctum Dei verbum ad augendam Christianam charitatem, timorem Dei, & bona opera plantentur, & in Christiano exercitio conserventur; non autem, ut moris est apud novos doctores, pro libito cujusque ad utilitatem ex superbia & invidia, ad deceptionem imperitorum laicorum prædicare: sed animus & voluntas nostra est, quod prædicatores evangelium secundum declarationes sacræ scripturæ, ac doctorum a sancta catholica Ecclesia approbatorum, & receptorum prædicent, & doceant, & ab iis, quæ disputabilia sunt, necnon mordendo convitiis & injuriis abstineant, desuperque dicti Christiani concilii decisionem expectent.

De prædicatoribus.

Impudentissimæ hæreticorum calumniæ.

Caveant etiam hujusmodi prædicatores inprimis ne Christianum populum ab officio sacro missæ, orationibus, & aliis bonis operibus abducant, quemadmodum hactenus in plurimis locis (quod miserandum est) contigit; quinimmo Christianum populum sedulo doceant, atque ad hoc persuadeant & alliciant, ut summa devotione officium sacræ missæ audiatur, preces suas CXLVIII.

devotissime ad Deum fundant, quodque beatissimæ virgini Mariæ ac sanctis, ut apud Deum pro ipsis intercedant sese devote commendent, festa & indicta jejunia observent, ac prohibitos cibos, prout hactenus apud Ecclesiam fieri consuevit, vitent: religiosos etiam a suis præstitis juramentis non abducant, immo ipsos ut illa observent obligatos esse, ac eleemosynas erogare, aliaque bona opera exercere doceant. Item quilibet, cujuscumque status fuerit, huic nostræ ordinationi, constitutioni, ac Christianis ritibus ac ceremoniis laudabilibus introductis, omnibusque aliis in catholica Ecclesia hactenus laudabiliter ordinatis, statutis, & observatis, quantum catholicam nostram fidem & cultum divinum concernit, sese accommodet, ipsisque pareat, contraque aliquid novi non centet sub pœnis corporis, vitæ, vel bonorum, quas quilibet magistratus transgressoribus secundum modum transgressionis infligere possit & debeat; nulla etiam superioritas alium circa hoc impediat, sed invicem in hoc sibi auxilium præstent. Hæc omnia sub dictis pœnis abhinc usque ad decisionem futuri concilii, penitus ita observari volumus.

CXLIX. De coercenda typographorum licentia.

Postquam etiam per inordinatam typographiam hactenus multum mali subortum est; ideo statuimus, ordinamus, & volumus quod quilibet elector, ac alius princeps & status imperii ecclesiasticus vel sæcularis usque ad futurum concilium apud omnes officinas impressorias, & bibliopolas serio provideat, ut imposterum nihil novi, & præsertim libelli famosi, ac picturæ, vel similia palam vel occulte componantur, imprimantur, aut distrahantur, nisi prius per personas prudentes ad hoc ab ecclesiasticis vel sæcularibus magistratibus deputatas visa, impressoris nomina & agnomina ac etiam locus, ubi impressa fuerunt, claris & expressis verbis in eis adponantur; & si in illis defectus aliquis repertus fuerit; tum imprimi vel venundari non permittatur. Quidquid etiam famosorum vel similium libellorum antehac impressum est, venum exponi, vel venundari non debet; & si compositor, impressor, vel venditor hujusmodi ordinationis mandatum transgrederetur, tum magistratus, sub quo deguerit, vel deprehensus fuerit, ipsum secundum circumstantias in corpore vel bonis puniat: & si aliquis magistratus, quicumque is fuerit, in hoc negligens deprehenderetur, tum cæsareus noster fiscalis contra illum magistratum ad pœnam procedere possit & debeat; quam pœnam secundum circumstantias cujuslibet magistratus & ipsius negligentiam camera imperialis judicium imponendi & taxandi facultatem habeat.

CL.

Cum etiam post editum cæsareum nostrum edictum multi episcopatus, cathedrales, & aliæ ecclesiæ, ac monasteria propria authoritate deleta, devastata, episcopi, prælati, parochi, religiosi, & aliæ ecclesiasticæ personæ ex suo, sine cognitione & causis expulsi, fugati, ipsisque episcopatus, monasteria, ecclesiæ, arces, bona, census, redditus, ornamenta sive clenodia adempta & occupata, vel pro parte vendita, oppignerata, arrestata, & impedita fuerunt, atque divino, canonico & cæsareo jure cautum & prohibitum sit, quod nemo alii suum propria authoritate contra jus & æquitatem, & præsertim ecclesiis ac Deo dicata bona adimere, ac quemquam illis deiicere, spoliare, multominus honestas, & ad Dei laudem factas fundationes supprimere vel delere debeat. Idcirco statuimus, ordinavimus, ac voluimus quod episcopatus, ecclesiæ, monasteria & illorum bona, quæ injuste per ecclesiasticos vel sæculares propria authoritate occupata, aut in seditione rusticorum vi adempta fuerunt, his, quibus pertinent, & ad quos de jure spectant, restituantur: aut sicubi monasteria sive parochiæ devastata, diruta, aut deserta essent, denuo instaurentur, & erigantur; quodque episcopatus, monasteria, ecclesiæ parochiales, ac fundationes, quoad cantum, lectiones, missarum celebrationes, & aliarum consuetarum laudabilium ceremoniarum exercitium, necnon penes sua bona & possessiones, ac illorum administrationem, quemadmodum ab antiquo introductum est, pacifica permanere debeant: & hæc omnia sub pœnis cæsareæ pacis nostræ, provincialis banni, & aggravationis banni, prout etiam desuper mandatum pœnale hæc latius comprehendens edemus, ac publicari curabimus.

Consultum catholicis qui inter hæreticos degunt.

Et quia in animo nostro cæsareo non dubitamus quin adhuc multi constantes Christiani, ac antiquæ veræ catholicæ fidei adhærentes sint, quibus etiam seditiosa & falsa, & antehac damnata doctrina contraria sit, ut tales in suo bono & constanti proposito conserventur, & per vim ab aliis non divellantur; idcirco nos, electores, & alii principes, ac status volumus quod, si qui in dominiis, civitatibus, oppidis, & locis, quæ recessum nostrum non acceptarunt, viverent [dummodo in suo Christiano proposito perseverent, huicque recessui nostro pareant] cum bonis, uxoribus, & liberis suis in nostra & Romani imperii speciali defensione & protectione sint, illisque, quemadmodum alii nobis & imperio conjuncti, uti & frui debeant. Præterea ex cæsarea potestate illis civibus & incolis, qui adhuc antiquæ

Chri-

Christianæ fidei adhærent, in illaque perseverant, pro ipsorum commoditate, quoad personas, bona, & substantiam ipsorum liberum accessum & recessum ad dictos ipsorum dominos, civitates, oppida, & loca sine gravamine alicujus tributi ratione transmigrationis, & translationis bonorum suorum ipsis imponendi, absque cujusque impedimento, concessisse volumus, idque scienter per præsentes facimus. Volumus etiam quod hoc ipsis circa juramenta per ipsos tanquam cives præstita, quoad privilegia civitatum & locorum nullum præjudicium sive læsionem generet aliquo modo; & si aliquis dominus, civitas, vel locus supradicta privilegia præsentibus contraria haberet, illis derogasse, & in hoc casu omnia sustulisse volumus.

CLI. De Turcis propulsandis. *Et quia in multis annis in catholica Ecclesia nullum concilium celebratum fuit, & ut id fiat summa necessitas exigit, quo dicti errores, abusus & gravamina in fide nostra sacrosancta & alia, quæ interim succreverunt in meliorem statum & ordinem reformari & redigi possint. Item quia hactenus per hostem Christianæ fidei Turcum multa regna Christiana occupata, & alia occupari possunt nisi maturo provideatur, quo vicissim [quod summa necessitas expostulat] salubriter & utiliter agatur, cum in genere & indifferenter omnes nostri & sacri imperii electores ac alii principes, & status, illarumque nuntii hic Augustæ nobiscum congregati, tam qui nobiscum in vera catholica fide, prout ipsa hactenus a catholica Ecclesia laudabiliter servata fuit, concordant, quod illi, qui dictas & alias novitates introduxerunt, nobis ut concilium hujusmodi procuraremus humiliter supplicarunt; idcirco pro Christiana reformatione ac catholicæ fidei conservatione instituimus, prout jam hic una cum nostris & sacri imperii electoribus, ac aliis principibus, & statibus penitus conclusimus, apud sanctitatem Romani Pontificis tantum procurare & efficere, quod per sanctitatem suam concilium generale catholicum intra sex menses post finem præsentis conventus ad locum opportunum indicetur, idque mox & ad summum intra annum post hujusmodi indictionem incipi & celebrari debeat, alacriter & certo sperantes hoc aliis Christianis Regibus, principibus, & potentatibus etiam placiturum, ipsosque in hujusmodi concilio comparituros, ac facturos & adjuturos, ut tota Christianitas in spiritualibus & temporalibus ad firmam pacem & concordiam redigatur.*

CLII. *Item licet antehac in pluribus recessibus imperialibus clare expressum & cautum fuerit, quod ecclesiasticis & sæcularibus census, redditus, proventus, ac decimæ suæ sine contradictione vel impedimento dari & solvi debeant, quodque debite & legitime decimæ dentur, ac in collatione & exactione illarum non impediantur: nihilominus deprehendimus hoc pluribus in locis parum servatum fuisse, nobis autem,* De decimis. *ut Romano Imperatori incumbit providere, ut nemini suum violenter & contra jus occupetur & denegetur; idcirco ordinamus & volumus quod quilibet ecclesiasticus vel sæcularis status suis redditibus, censibus, proventibus, decimis & juribus gaudere, nullusque alium in iis dejicere spoliare vel in illis turbare aut impedire, sed cuilibet hæreditarii perpetui & alii census redditus decimæ ac alia jura sua solvi dari & præstari debeant, in hoc etiam quilibet magistratus alii auxilium præstare teneatur: & hæc omnia sub pœnis in nostra pace provinciali comprehensis; & si aliquis dominus vel magistratus huic ordinationi nostræ contraveniret, tum fiscalis noster vigore publicæ nostræ pacis provincialis contra talem dominum vel magistratum procedendi facultatem & commissionem habeat.*

Postquam etiam pluribus in locis domini & magistratus speciales ordinationes statuta & constitutiones fecerunt, ac privilegia impetrarunt, vel adhuc facere & impetrare possent, qui hæreditarios ac perpetuos census ecclesiasticorum & sæcularium redimendi jus habeant, cumque electores ac alii principes & status sese in hoc gravatos conquesti fuerunt, propterea quod hoc contra jus & æquitatem & antiquas consuetudines sit, & in damnum non solum dominis magistratibus, verum etiam præjudicium privatorum cedat; quocirca ordinamus statuimus ac volumus ex certa scientia & cæsareæ potestatis plenitudine, quod omnes & singulæ ordinationes statuta constitutiones & privilegia desuper facta impetrata & edita, vel in futurum impetranda sublata mortua viribus vacua & nulla sint, prout illa etiam per præsentes ex Romani Cæsaris potestatis plenitudine ex certa scientia, & proprio motu viribus vacua, nulla, & minus obligatoria decernimus; volumusque quod quoad hujusmodi perpetuos & hæreditarios census omnia in posterum firmiter permaneant, & observentur secundum proprios supradictos articulos. Ordinamus etiam, statuimus, ac volumus, quod huic recessui nostro omnino pareatur, ipseque in omnibus in eo comprehensis & contentis adimpleatur, non obstantibus quibuscumque aliis recessibus in primis habitis conventibus imperialibus editis, in quantum illi huic no- CLIII.

ſtro præſenti receſſui & præſentibus ordinationibus, quod ad fidem attinet, contrarii eſſent, vel quidquam derogarent: item non obſtantibus quibuſcumque contradictionibus, oppoſitionibus, & appellationibus præſentibus contrariis extra generale concilium coram nobis vel aliis quibuslibet factis, quæque fieri poterunt, quæ in ſeipſis nullæ ſint, noſque illas omnes ex urgentibus cauſis quomodo in dictis prioribus receſſibus inciderunt, ex cæſareæ poteſtatis plenitudine, ac de dictorum electorum & aliorum principum, ac ſtatuum ſacri imperii communi maturo conſilio & conſenſu, aboleviſſe & e medio ſuſtuliſſe volumus; & hæc omnia ſub pœnis imperii, quas nobis ſecundum rerum circumſtantias, prout decet, reſervamus.

Nos etiam electores & alii principes, prælati, comites, ac ſtatus, qui hujuſmodi receſſum acceptavimus, in eumque conſenſimus, unanimiter inter nos convenimus, nobiſque invicem ſub vera fide promiſimus, quod nullus eccleſiaſticus, vel ſæcularis ſtatus alium ratione fidei violenter premere vel moleſtare, aut ſuperiori ſuo redditus, cenſus, decimas, & bona auferre: item nullus ſubditos alicujus vel ipſi obnoxios cauſa fidei aut alias in ſpecialem defenſionem & protectionem contra ſuperiorem ſuum recipere debeat, vel velit. Hæc omnia ſub pœnis cæſareæ pacis noſtræ provincialis Wormatiæ conceſſæ, quæ cum omnibus in ea contentis in ſuo robore permanere, ac firmiter obſervari & adimpleri debet.

CLIV. *Et ut in iis omnibus quoad obſervationem & impletionem nihil defectus appareat, idcirco nos noſtris & ſacri imperii electoribus ac aliis principibus & ſtatibus viciſſimque electores & alii principes ac ſtatus nobis in rebus antiquam catholicam fidem noſtram concernentibus invicem promiſimus, regna, provincias, ſubditos, necnon corpora, & bona ad invicem conferre, & contribuere. In hoc etiam amplius convenimus & concordavimus, quod ſi contingeret, quod aliquis ſtatus alium contra ſupradicta cum exercitu aut alias violenter aggredi vellet, quod tum judicium cameræ noſtræ imperialis ad requiſitionem illius vel illorum, qui hujuſmodi invaſionem timerent, ſeque juri ſtaturos offerrent, plenam poteſtatem commiſſionem & mandatum habeat iis, qui in motu & apparatu eſſent, ſub pœnis banni, ut ab hujuſmodi violento propoſito & invaſione abſtineant, juſtitiæque legitime adquieſcant, mandandi. Si vero ille vel illi, quibus ita mandatum fuerit, inobedientes forent, cum ſtatim fiſcalis noſter cæſareus contra ipſos inobedientes ad declarationem ſuperdicto mandato remota mora expediviſſe procedere debet, ipſique inobedientes per cameræ noſtræ judicium, bannum, & alias pœnas pacis provincialis, prout juſtum eſt, incidiſſe declarentur. Interim etiam nihilominus cameræ noſtræ judicium contra omnes & ſingulos adjutores illius vel illorum, qui [ut ſupradictum eſt] in apparatu & propoſito violentæ invaſionis eſſent, mandatum revocationis generale ſub pœnis banni quamprimum edatur. Pariter etiam alios imperii ſtatus vicinos & opportunos ſtatim ſub dictis pœnis banni ad obſervationem omnium ſupradictorum requirat, & exhortetur, ut illi vel illis, quibus hujuſmodi invaſio & violentia imminet, efficaci auxilio adſint, & ſubveniant. Similiter etiam nos, ut Romanus Imperator & caput cum provinciis noſtris hereditariis læſis contra hunc noſtrum receſſum ſuccurrere & auxilium præſtare volumus: violentiam quoque committens illis, qui modo ſupradicto requiſiti fuiſſent & ſubveniſſent ipſorum ſæpius in hujuſmodi expeditione factas reficere & reſtituere teneatur, in ipſorumque ſubvenientium arbitrio ſit, violentiam committentem ſtatim ipſo facto ad refectionem expenſarum compellere, aut mediante cameræ noſtræ judicii moderatione, per pœnas latas ab ipſo recuperare, ad hoc etiam cameræ noſtræ judicium ipſis ſtatim ſine contradictione auxilium præſtare debet.*

De pace publica tuenda.

Item articulus in conventu Spiræ celebrato anno MDXXVI. factus ratione ſubditorum ſeditioſorum & rebellium in ſuo robore permanere debet, videlicet quod ſi alicujus domini vel ſuperioris ſubditi eccleſiaſtici vel ſæcularis ſtatus in poſterum concurrerent colligerenturque, ſeditionem & tumultum excitarent, quod tum proximi vicini electores & alii principes, comites, ac alii ſuperiores ad inſtantiam & requiſitionem illius domini, apud quem ſeditio excitata eſſet, ſtatim, incontinenti, quam citiſſime cum equitibus & peditibus ipſi ſuccurrere debeant: & ſi requiſitionibus hujuſmodi auxilium minus ſufficiens foret, tum alii proximi vicini electores, & alii principes ac ſtatus ad requiſitionem, ut ſupra dictum eſt, eodem modo cum quanta potentia poterunt ſubvenire teneantur ad coercendum rebelles & ſeditioſos, ipſoſque ad obedientiam redigendum & debite puniendum; noſque omnes erga nos invicem exhibeamus ac geramus, ac ſi hujuſmodi ſeditio & tumultus in cujuſque noſtrum proprio ducatu, dominio, & diſtrictu contigiſſet, & ut quilibet ab alio ſibi fieri vellet. CLV.

De comprimendis perduellibus.

Ut etiam ratione hujuſmodi auxilii inter præſtantem auxilium & recipientem CLVI.

in

Digitized by Google

in hoc differentia & error non nascatur, tum auxilium electoris principis prælati, comitis, sive status, qui pro auxilio ab alio requireretur, illi, in cujus ducatu, dominio, sive districtu, hujusmodi seditio orta esset, in peditibus & equitibus quam poterit potentissime suis expensis & sumptibus ad unum mensem contra rebelles subditos præstari debet, ut tamen in hoc mense accessus & recessus computentur. Si vero hoc auxilium intra mensem moraretur vel tardaretur, tum is cui hujusmodi auxilium præstitum esset, cum præstante auxilium super eo, quod sibi ultra mensem præstitum fuerit convenire & concordare teneatur. Item auxilium præstans erga illum cui præstiterit, ratione hujusmodi auxilii præstiti sese amice et benigne gerat, prout ipse ab aliis in tali casu tractari vellet.

Quia etiam nos, ut Romanus Imperator pacem et concordiam universalem in sacro imperio conservare, seditionesque et tumultus præcavere inclinati sumus; idcirco ex Romanæ cæsareæ potestatis plenitudine omnibus & singulis electoribus, & aliis principibus ecclesiasticis & sæcularibus, prælatis, comitibus, baronibus, equitibus, militibus, provinciarum præfectis, locumtenentibus administratoribus; officialibus, judicibus, burgimagistris, consiliariis, civibus, communitatibus, ac alias omnibus nobis & sacro imperio, subditis, & fidelibus cujuscumque dignitatis, status, vel conditionis fuerint, per præsentes serio mandamus, ac volumus, quod nullus alium violenter & de facto contra jus, ac nostram & sacrii imperii editam pacem provincialem molestet, invadat, vel lædat; sed invicem pacifice vivant, prout dicta pax provincialis in suis articulis latius continet quam charam quilibet nostram & imperii gratiam habet, ac sub pœnis in dicta nostra & imperii pace provinciali edita contentis necessaria nostra voluntas est. (De justitia administranda.)

Pluribus interjectis de colenda justitia deque judiciorum ordine, hæc addidit de coercendo luxu, blasphemis puniendis, necnon conficienda in Turcam expeditione.

CLVII. *Quamvis etiam hactenus per multos annos in conventibus imperialibus celebratis de bonis ordinationibus & politia, utpote super inauditis blasphemiis, compotationibus, luxu vestimentorum, inanibus nuptiarum sumptibus, baptismis parvulorum, exequiis, gravibus expensis apud caupones, mensuris, ponderibus, & aliis id genus similibus consultatum fuerit; tamen hujusmodi ordinatio ad aliquem effectum non pervenit; unde blasphemiæ etiam inauditæ, & exercitium compotandi, in communem usum venerunt, pariter etiam luxus vestium inter nobiles cives & rusticos ita excrevit, ut per hoc non solum privatæ personæ, verum etiam provinciæ in substantiæ suæ & victualium diminutionem inciderint, perque pannos auro contextos, velutum, damascum, rasum, peregrinos pannos, bireta magni pretii, perlas, aurum filatum, quibus ad vestium luxum utuntur, immensa pecuniæ vis ex Germanica natione exportatur. Ad hæc hujusmodi vestium luxus in genere adeo immodice usurpent, quod inter principes & comites & nobiles, nobiles & cives; cives & rusticos, nullo differentia cognosci potest. Quocirca nos, necnon electores & alii principes ac status ad honorem & laudem Dei omnipotentis, commodum, et utilitatem Germanicæ nationis, ad promotionem reipublicæ pro necessitate summa omnium statuum super dictis, ac aliis punctis & articulis, ordinem & reformationem ereximus & instituimus juxta formam constitutionum, & præsertim mandatorum nostrorum per nos passim in imperio in publica forma editorum.* (Blasphemia & compotandi abusus inducta.)

CLVIII. (De repellendo Turca.) *Postquam etiam notorium & ob oculos omnibusque notum est, quo pacto Turcus hereditarius Christiani nominis hostis multa Christiana regna, provincias, & homines horrenda & miserabili tyrannide suæ tyrannicæ jurisdictioni subiecerit, jam etiam post adeptum Hungariæ regnum pedem contra Germanicam nationem posuerit, prout in obsidione qua anno præterito Viennam cinxit, clare apparet: ex quotidiana quoque exploratione scitur, ipsum hoc contentum non esse, sed majori potentia & apparatu sese ad expeditionem parare, animo Germanicam nationem gravius bello molestandi & aggrediendi. Quare nos, necnon electores, & alii principes, ac status arbitramur inevitabilem necessitatem exigere, ut contra serio summa diligentia quam expeditissime ad resistendum apparemur & armemur: proinde electores, necnon alii principes, ac status ad resistendum ita firmiter Turcis ad triennium & illo durante in quemlibet annum pedites & equites sese nobis dare velle consenserunt.* (De auxiliis convocandis.)

CLIX. *Ut tamen primum certificentur quantu potentia & exercitu, quo etiam loco durabili exercitum Turcæ obviam ire instituerimus & deliberaverimus: item ut prius informentur quid sanctitas Romani Pontificis, Italia, Gallia, Hungaria, Anglia, Bohemia, Portugallio, Polonia, Dacia, & Scotia, & alii Christiani potentatus facturi sint: præterea ut ipsis notificetur tempus expeditionis, ac omnes hujusmodi belli circumstantiæ, quo pacto & quibus copiis in pluribus locis terra & mari Turca*

op-

oppugnari possit: cum etiam gravissimum hoc opus durabilis expeditionis irrequisitis aliis Christianis potentatibus, & aliis gravissimis causis tam cito fieri non possit; ideo ipsis electoribus nostris, ac aliis principibus & statibus promisimus, quod quam fieri poterit citissime, dictam summi Pontificis sanctitatem, ac alios Christianos potentatus pro valido contre Turcas auxilio solicitabimus ac precabimur: cumque illorum in hoc consensum habuerimus, quod tum iterumque conventum imperialem generalem ad locum opportunum indicemus, in quo omnes electores, ac alii principes & status personaliter comparere, necnon sanctitas Romani Pontificis ac alii supradicti potentatus suos dignos nuntios cum pleno mandato ad ipsum deputare debeant, & illic pro necessitate tractare, ut consultetur & concludatur, quo pacto quibusque copiis, quoque tempore & loco hujusmodi durabilis expeditio contra Turcas sustineri & perfici possit, utque quod illic conclusum fuerit, ad certissimum effectum deducatur.

CLX. *Quomodo vero nihilominus medio tempore natio Germanica a gravi, perniciosa, & subita Turcarum invasione, donec de hujusmodi durabili auxilio conveniatur, defendi possit, idcirco electores, ac alii principes & status jam hic convenerunt & concordarunt, ac promiserunt quod si Turca futuro vere citius vel tardius cum potenti exercitu, quemadmodum anno præterito contigit, in Hungaria, Moravia, Silesia, Austria, vel aliorum sacri imperii statuum confinibus adventaret: circa quod, quemadmodmodum conclusum fuerit, diligens & certa exploratio fieri debet, quocumque loco id contingat, quod ad resistendum illis num... millia equitum & num... millia peditum, prout in contributione nobis alias Wormatiæ ad profectionem nostram ad urbem Romanam promissa exprimitur pro celeri auxilio et defensione, deputatione & mittere debeant et velint: hujusmodi etiam celer promissum auxilium ita intelligendum venit, ut id non solum hoc præsenti anno, verum etiam annis sequentibus quandocumque Turca cum exercitu adventaret, donec de durabili auxilio concordetur semel tamen solummodo præstari debeat. Item hujusmodi auxilium in hominibus, non autem pecunia, præstari, ac sex menses triginta diebus pro mense computatis durare habeat; quilibet tamen in suis militibus se ad octo menses paret ea de causa. Quod si summa necessitas longius tempus exigeret, utpote si Turca in Hungaria castra metari, & moram trahere vel hiemare vellet, aut Deus omnipotens Christiano exercitui victoriam contra Turcas concederet, ita quod necessitas exigeret, et expediret Turcas insequi, aut amplius ipsis nocari posset, aut ad hostes ventum, cumque illis congredi non satis virium, sed majori auxilio, vel ut diutius expectetur opus esset, tum capitaneus generalis totius exercitus et seu consiliarii militares sibi adjuncti septimum mensem et si ille non sufficeret, octavum nec ultra addere, et hujusmodi celer auxilium eo usque extendare possint, cum hoc quod ipsi electoribus de Saxonia et Brandeburgo, ac etiam Archiduce Austriæ, archiepiscopo Salzburgensi, Willelmo Bavariæ duci, Georgio marchioni Brandeburgensi, ut specialiter a nobis et electoribus, ac aliis principibus et statibus ad hoc deputatis causas huiusmodi prorogationis et extensionis tempestive notificare, et perscribere debeant: qui electores et principes deinde statim ad locum opportunum convenire aut ipsorum consiliarios mittere debent ad examinandum dictas causas; et si major pars ipsorum hujusmodi causas sufficientes existimaverint, tum capitaneo cujusque circuli notificent, ut ipsi deinceps hoc latius aliis principibus, prælatis, comitibus, et civitatibus illius circuli denuntient, quod sustentationes ad reliquos duos menses præstare habeant, quam subito finito præsenti conventu superiores cujuslibet circuli alios principes, prælatos, comites, et civitates cujuslibet circuli, ut inter se de capite hujusmodi conveniant convocent; postquam convenirent, capitaneo generali totius exercitus id indicent, ut ipse quomodo se gerere habeat quoad dictam notificationem sciat, is capitaneus circuli et potestatem habeat modo supradicto alios principes, prælatos, comites, et civitates vocandi.*

Ut exercitus comparandus sit.

Proinde quilibet elector, ac alius princeps, et status cum numero peditum et equitum sibi injuncto ita se paret et instruat, ut cum a capitaneo sui circuli requiretur, suos milites, ut supradictum est, statim sine mora paratos et instructos ad tempus et locum per capitaneum generalem nominanda incontinenti mittat, inhocque quoad ipsum nullus defectus vel mora appareat: et si aliquis status ad hujusmodi requisitiones suos non mitteret, aut mitteret; non tamen plane, ut ipsi injunctum fuerit, tum ille in medietate illius quod sibi injunctum fuerat puniatur, noster etiam cæsareus fiscalis ad monitorium ipsi injunctum ac ad pœnam jam dictam, videlicet medietatem irremissibilem contra illum vel illos, qui modo supradicto inobedientes appareant procedat: quæ pœna postea ad utilitatem conventuum imperii converti debent. CLXI.

In

Digitized by Google

CLXII. *In loco quem capitaneus nominabit omnium copiarum de novo delectus habeatur. De stipendii etiam solutione, principio, et fine mensium propter multas causas tractari et conveniri debet: quod tamen quilibet status non pluribus mensibus neque longius tempus copias suas sustentare, illisque stipendium solvere teneatur, quam fuit conventum, et quo delectus commodius fieri possit, singuli electores et alii principes ac status in expeditione et transmissione copiarum suarum capitaneo generali scribant, quando copiarum suarum delectum habuerint, stipendium solvere inceperint, et quando missi fuerint; et pro itinere equitum quatuor milliaria in diem computari debent, quodque quinta die quiescere possint. Quilibet etiam copias suas ita mittat, et de pecuniis pro stipendio provideat, ut per dictos seu menses nihil deficiat, et in conscriptione militum hoc caveat, ut si ipsorum opera ultra seu menses opus esset, servire pro stipendio teneantur; cuilibet tamen liceat cum copiis suis super stipendio durante hoc tempore convenire pro libito.*

CLXIII. *Praeterea electores et alii principes ac status super stipendio et sustentatione militum suorum, peditum, et equitum, ut aequitas servetur nullusque alterum plus solvendo gravet, modo infrascripto concordarunt. Primo quod equiti, habita consideratione caritatis omnium rerum, hoc tempore ac longinqui itineris pro equo in mensem, pro stipendio, et omni damno solvi debeant floreni duodecim, quindecim baciis pro floreno computatis. Item pro duodecim equitibus unus carrus, de quatuor equis et non ultra deputetur.* Additæ sunt plures militares leges de annona comparanda, persolvendisque militi stipendiis, prout in has vel illas provincias Turca irrumperet, vel si etiam Poloniam invaderet, vel si in Pannoniam irrumperet, eaque in varias factiones discinderetur; de ecclesiarum vero sacro auro argentoque, quod Clemens, ne expilaretur a Turcis, in Turcas pro tuendis ecclesiis militi certis legibus largiendum sanxerat, subditur.

CLXIV. *Postquam etiam electores, & alii principes, ac status propter quasdam bullas a sanctitate Romani Pontificis charissimo fratri nostro Hungariae & Bohemiae Regis dignitati ad resistendum Turcis datas ad vendendum clenodia ecclesiarum, & aliquam partem immobilium bonorum ecclesiasticorum in sacro imperio Germanicae nationis, prout dictae bullae latius continent, insuperque processum ac ecclesiastica bona in aliquibus locis in perpetuum sine facultate redimendi vendita fuerunt ex multis gravibus causis sese gravatos conquesti fuerunt, humiliter nobis supplicando, ut gratiose providere dignaremur, quo huiusmodi grave onus a germanica natione iam impositum averteretur; ideo nos cum maturo consilio ac habita consideratione dictorum gravaminum, per clementem nostrum interventum apud dictum fratrem nostrum rem eo deduximus, quod dilectio sua ad gratificandum nobis, & variis aliis ex causis a dictis bullis pontificiis recessit, nobisque ac electoribus & aliis principibus, ac statibus imperii promisit, quod dictis sibi concessis bullis neque nunc, neque in futurum ullibi in sacro imperio, vel in nostris & in dilectionis suae Austriacis hereditariis dominiis, aut alias uti velit; dictus etiam frater noster pro se & dominiis suis hereditariis ac statibus consensit, seque in scriptis obligavit praelatis extra provincias suas, quibus vigore dictarum bullarum aliqua ipsorum bona vendita fuerunt, summam pro qua vendita fuere, intra sex annos proximos restituere, solvere, & haec omnia iuxta literas per ipsius dilectionem desuper erectas, &c.*

De sacra ecclesiarum vertenda in Turcas ex pontificio decreto.

Quod vero attinet ad praelatos et ecclesiasticos intra dominium suum existentes; licet dilectio sua prius pro venditionibus huiusmodi bonorum consenserit, seque in scriptis obligaverit, quod dilectio sua tempore pacis ante redemptionem bonorum camerae suae cuilibet partem suam debitam restitueret et solveret, non obstante quod sanctitas Romani Pontificis sibi in hoc non iniunxerit attendentes etiam hoc, quod dilectio sua deputatis commissariis commiserit, ut diligenter curent, quod venditoribus redimendi facultas reservaret, desuperque multae venditiones et retrovenditiones factae fuerint, nihilominus dilectio sua ad gratificandum nobis, et communibus statibus consensit omnibus et singulis praelatis et dominiis suis existentibus, qui huiusmodi obligationes in scriptis in specie petituri essent, pro se et heredibus dilectionis suae de solvendo et restituendo cuilibet summam venditionis huiusmodi, illas sese dare velle. Ad haec dilectio sua in futurum cum illis, qui venditionis suae pacto de retrovendendo iniissent pactum tractare curabit, ut ii, qui vendiderunt ad redemptionem pervenire pro eadem summa qua venditio facta fuerit, redimere possint. Et infra. CLXV.

Cum etiam gravamina nationis Germanicae, quae ipsa contra sedem Romanam in conventu Wormatiensi proposuit, de quibus postea Nurembergae et Spirae mentio facta fuit, iam hic per electores et alios principes ac status imperii iterum in scriptis propo- CLXVI.

posita fuerunt, cum humili supplicatione, ut hujusmodi gravamina legato sanctitatis Romani Pontificis jam hic præsenti referantur, tracteturque, ac viæ quærantur, quibus hujusmodi proposita gravamina averti possint; ideo nos legato sanctitatis Romani Pontificis hujusmodi gravamina proposuimus, insuperque per electores ac alios principes & status, necnon specialiter ad hoc deputatos consiliarios in ipso super hoc tractavimus. Cum vero nobis significasset, quod in hujusmodi gravaminibus aliqui articuli, qui in potestate sua non essent, continerentur indicando nobis etiam deliberationem & bonam voluntatem suam, ita quod nunc nihil utiliter vel decisivum ad communium statuum petitionem tractari potuit; ideo nos ad bonam negotii promotionem Clementer in nos id oneris suscepimus, videlicet per oratorem nostrum apud sanctitatem Romani Pontificis diligentissime hoc procurandi, remque eo deducendi, ut hujusmodi gravamina tollantur, ac nostræ huic nationi in justa hac petitione mos geratur. Plura alia addita de oneribus, principum sedandis dissidiis, deque vectigalibus ex æquo imperandis.

CLXVII. *Hæc omnia & singula suprascripta nos Carolum Imperatorem concernentia promittimus per Cæsaream nostram dignitatem & verba vere firmiter, & inviolabiliter observare & adimplere, eisque stricte absque contradictione satisfacere, neque quidquam contrarium instituere, agere, vel edere, vel alii ut nostro nomine faciant consentire citra argutias & cavillationes: in quorum fidem præsenti recessui cæsareum nostrum sigillum appendimus. Nos etiam electores, & alii principes, prælati, comites, barones, necnon electorum, & aliorum principum, prælatorum, comitum, baronum ac sacri imperii liberarum, & imperialium civitatum missi, nuntii, & procuratores infrascripti palam per præsentem recessum fatemur omnia, & singula puncta subscripta, & articulos cum conscientia, voluntate & consilio nostro tractatos & conclusos fuisse.*

CLXVIII. *Consensimus etiam in omnia supradicta, & in specie vigore præsentium literarum. Promittimus etiam sub bona et vera fide hæc unumquemque nostrum provincialem, vel amicum suum, a quo missus est, vel mandatum habet, concernunt aut concernere poterunt, vere, firmiter, et inviolabiliter observare, adimplere, ipsisque pro viribus satisfacere simpliciter, et citra argutias.*

Principum qui hoc decretum confirmarunt nomina.

Nos vero electores, et alii principes, prælati, comites, barones, ac sacri imperii liberarum et imperialium civitatum nuncii, missi, et procuratores sumus hic infrascripti, videlicet, Nos Albertus Moguntinus, et Hermannus Coloniensis archiepiscopi. Joachim marchio Brandeburgensis, omnes tres personaliter nomine archiepiscopi Treverensis, &c. Adjectæ sunt prolixæ procerum, qui interfuere, subscriptiones. *Dat. in nostra & imperiali civitate Augustensi* XIX. *die novembris MDXXX.*

CLXIX. In his Augustensibus conventibus Joachimus marchio Brandeburgensis eximium pietatis specimen pro asserenda orthodoxa fide dedit, ad quem Clemens has literas misit (*a*).

(*a*) *Lib. brev. ann.* 1531. *p.* 568.

Joachimo marchioni Brandeburgensi sacri Romani imperii principi electori.

Joachimus dux Brandeburg. ob pietatem commendatus.

Multis de caussis gratissimæ nobis fuerunt literæ tuæ, & infra, *tum quod pietatem & studium tuum in sancta fide catholica isthic tuenda testantur, tum quod idem de te pollicentur in posterum, quod nos hactenus de te semper audivimus, & audientes lætati sumus: est enim nobis merito ac summe gaudendum tali te virtute, authoritate, & dignitate principem parem afferre animum ac voluntatem ad sanctæ religionis causam tuendam*, nonnullis aliis interjectis *quem una cum dilecto filio nostro fratre germano tuo Cardinale Moguntino pariter sacri Romani imperii principe electore singulari ac debita charitate prosequimur*, & infra. *Te fili hortamur, quamquam id minime facimus necessario, ut quem hactenus Deo & nobis in hoc sanctæ fidei negotio præstitisti, deinceps sicut speramus & in tuis literis amantissime polliceris, eundem præstes, Deo ipsi in primis gratum facturus, optimique principis et electoris officium executurus. Datum Romæ* XVII. *decembris MDXXX. pontificatus nostri anno* VII. Georgium quoque Saxoniæ ducem in avita religione constantissimum, a cujus exemplo alii Saxoniæ duces defecerant, Pontifex commendavit (*b*).

(*b*) *Clem. lib. brev. an.* 1531. *p.* 538.

Georgio duci Saxoniæ.

Georgius dux Saxon. ut perstet in fide ad constantiam solicitatus.

Hortaremur nobilitatem tuam ad persistendum in eadem religionis tutela, nisi illa sua sponte ac pietate semper in hoc ita animata fuerit, ut nullius hortatione unquam eguerit: itaque potius laudes & gratias meditari nos addecet, quam stimulos tuæ virtuti addere. Tantum dicemus quotidie aliquid nostro in te amori accedere, cum tu nullum finem facias de Deo & hac sancta sede benemerendi, ec. Dat. Romæ XVII. *decembris MDXXX. pontificatus nostri anno* VII.

CLXX. Parte alia Lutherani principes, ut se adversus Cæsarem ecclesiasticos pristinis juribus restituere meditantem tuerentur, ad XXII. decembris ad Smacaldiam convenerunt, ac fœdus, cui postea alii principes & civitates se junxere, inter sese

ad-

adversus Carolum Imperatorem pepigerunt (*a*), adeo ut res spectare ad arma videretur. Verum Carolus ad regnum Romanorum Ferdinando fratri asserendum animum convertit, atque a Moguntino archiepiscopo indictus est conventus Coloniæ celebrandus, de quo proximo anno agetur. Erat autem Ferdinandus Rex erga catholicam religionem egregie affectus, ad quem datæ extant hæ Clementis literæ (*b*), ut in Bohemia solemnes pro tuenda incorrupta fidei puritate regni ordinum cœtus adiret.

(*a*) *Sur. in comment.*

Hæretici fœdus armorum inter se ineunt.

(*b*) *Lib. brev. ann.* 1531. *p.*251.

Ad serenissimum Regem Ferdinandum.

Licet quæ majestas tuo pro sacrosanctæ religionis tutela et amplitudine non minus prudenter, quam magnifice assidue agit ac molitur, nobis adeo sint cognita et explorata, ut in eorum commemoratione magna cum animi jucunditate plerumque versemur; nova tamen quadam voluptate nuper affecti sumus ex his, quæ nuper dilectus filius Andreas de Burgo tuus orator, et venerabilis frater episcopus Gurcensis singillatim et abunde de tua in cultu divino augendo propensione nobis retulerunt; illudque in primis nos exhilaravit, audientes quanto animi ardore concupiscas, eoque omnes tuos conatus convertere statueris, ut negotio Augustensi absoluto primo quoque tempore conventum generalem in regno Bohemiæ indices celebresque, cui non modo ipse intersis, sed etiam omnem curam, industriam, authoritatemque adhibeas, ut inclytum illud ac nobile regnum tot jam annis paucorum scelere a reliquo Christianæ reipublicæ corpore divulsum ac sequestratum, capiti suo, ut verum et legitimum membrum cohæreat, et uniatur. Cui quidem tam sancto, tam pio, tamque glorioso operi non dubitamus Deum optimum maximum affuturum, suique divini spiritus illapsu optatum finem allaturum: quod ubi effectum erit, quis numerare potest, quot emolumentis et insignibus te et universas provincias ac regiones tuas sis cumulaturus: regnum enim illud, ubi erit quoad religionem concors et unanime, longe proniora obsequia et ampliora subsidia majestati tuæ adversus fidei hostes suppeditabit. Tua insuper laus et gloria, quæ jam latissime patet, en hoc præclaro facinore in omnem memoriam, omnemque posteritatem propagabitur, nec illud in postremis habendum est, quod magnus quidam stimulus et velut calcar addetur impiis Lutheranis, ut et Bohemorum exemplum sequi velint, et sicut eorum secta ex fontibus Joannis Us emanavit; ita Ussitis ad saniorem mentem conversis, ipsi quoque tandem resipiscant. Extremum illud est, quod ubi tua majestas sua industria et sapientia tantum accessionis et incrementi Christianæ religioni adjunxerit, omnes Christiani nominis principes tibi subsidia ad crudelissimum Turcharum tyrannum communem hostem debellandum exterminandumque merito debebunt. Quapropter, fili charissime et nobis ac sanctæ sedi Apostolicæ tuis ex meritis dilectissime, te etiam atque etiam hortamur, et si pateris rogamus ut ad tam præclarum et illustre opus te accingas, et hanc provinciam dignam majoribus tuis, dignam rebus tuis gestis, dignam expectatione, quam de te ubique concitasti, non minus alacriter quam constanter suscipias, jampridem erga te peculiari ac paterno amore incensi quantum opera, authoritate, benevolentia nostris efficere poterimus, nulla in re deerimus, quoad nobis per Deum licuerit, quin amantissimi parentis officia tuæ serenitati de vera religione tam benemerenti semper exhibeamus, quemadmodum venerabilis frater archiepiscopus Rossanensis nuntius apud te noster hæc latius explicabit. Dat. Romæ in die VIII. *julii MDXXX. pontificatus nostri anno* VII. Decretum postea fuisse in his conventibus Augustanis regnum Romanorum Ferdinando patet ex pontificiarum de congregando concilio œcumenico literarum inscriptione, quas inferius subjiciemus.

Data Ferdinando monita, ut fidem in Bohemia tueatur.

Ad Turcas repellendos se comparet.

CLXXI. Quod porro ad concilium attinet; in ipso Augustanorum conventuum exordio, ut dictum est, Carolus V. quem Bononiæ Clementem hortatibus ursisse vidimus, ut illud pro excindendis hæresibus indiceret; cum Lutheranos in controversiis fidei ad concilium in Germania congregandum provocare audisset, cæsarea manu ad Clementem scripsit (*c*), ut ad obstruendum os Lutheranis, totque de religione dissidia tollenda in Germania concilium cogeret: quinetiam Cardinalis Campegius legatus Pontificem admonuit, omnes principes catholicos, qui in Augustano conventu de fide bene sentiebant, in eadem sententia esse, necessarium scilicet pro evellenda ex Germania hæresi ut concilium convocetur, ea tamen lege, ut hæretici suos errores deponerent, ac fidei catholicæ institutis & obsequio sanctæ matris Ecclesiæ se accommodarent: quæ etiam Majus orator cæsareus exposuit Clementi, qui exaratis sua manu literis Carolo V. respondit, se ea de re Cardinales, qui causis ad fidem spectantibus præfecti sunt, consuluisse, omnesque in eam sententiam iisse, ut quantocyus congregetur concilium si opus sit atque omnia præsidia ad radicitus excindendas hæreses, restituen-

(*c*) *Ext. de re lit. l.*2. *princ. p.*197.

Responsum a Clemente decisa a Conciliis non revocanda in controversiam.

tuendum in pristinum statum divinum cultum, ac salutem Christiani imperii asserendam adhibeantur: cæterum plures ex iis sentire concilium non idoneum ad hæc perficienda adjumentum videri, cum ea, quæ ab aliis conciliis constituta sint, ac plurium sæculorum flexu ab omnibus Christianis observata in disceptationem vocari non debeant: consuevisse quidem sedem Apostolicam concilia dare hæreticis, cum eorum opiniones, etsi erroneæ & ab universæ Ecclesiæ ritu abhorrentes, nondum tamen ab Ecclesia damnatæ fuerunt: jam vero ea, quæ a conciliis definita sunt, in dubium adduci non posse sine publica offensione, sine exitiali exemplo, sine magno dignitatis apostolicæ detrimento; neque ullam affulgere spem, ut futuri concilii auctoritas plus valeat ad excindendos errores hujus temporis, quam superiorum conciliorum, quæ a tot sanctissimis, doctrinaque florentissimis patribus celebrata sunt, valeat authoritas quorum decreta sancta, qui spreverit sine dubio decreta futuri concilii spreturus est: additque Cardinales ipsos in animum inducere non posse, Lutheranorum de congregando concilio postulatum ad finem pium dirigi, sed hæreticorum more consilia exitialia specie honesta occultare, atque moliri aliquid, ex quo major rerum perturbatio & confusio oboriatur: in eaque sententia tanto magis confirmari, quanto tempus celebrando concilio minus idoneum videatur non modo ob bella, quæ inter Christianos exoritura formidantur, ut egregie Cæsar ipse descripserat; verum ob impendens belli Turcici discrimen, a quo maximi in annum proximum apparatus fiant: si enim concilii rebus navetur opera, bellicos in Turcas apparatus disturbatum iri: si autem ad bellum pro defendenda re Christiana intendantur studia, concilium imperfecta re dissolutum iri. Quin ipsum Cæsarem rerum difficultates experiri, ut qui in rebus justissimis minimam unius nationis partem ad suam voluntatem flectere non possit; has vero difficultates ex temporis acerbitate auctum iri; hæreticos enim & impios homines ex rerum discrimine ancipiti occasionem aucupaturos ad aliquid fidei catholicæ exitiale extorquendum; ad quam quidem confirmandam cum nullum sit majus nec sanctius præsidium celebratione concilii, quando modo & tempore idoneis cogitur; ita vice versa nullum magis anceps esse, & ex quo majora mala pullulare possint, ubi debitæ circumstantiæ non consentiant, aut aliquis casus improvisus synodi ordinem confundat,

His subjecit Clemens, ob has rationes a Cardinalibus allatas in sententia celebrandi concilii potuisse fluctuare animo, nisi apud illum plus valuisset auctoritas cæsareæ majestatis, cujus optima & pia mens fidei catholicæ tenax sedique Apostolicæ addictissima, tum singulari prudentia ornatissima probe cognita esset; atque ideo perpendere Cæsarem præsentem in Germania posse acutius pro eo medendo malo remedii vim necessitatemque prænuscere, quam eos, qui a Germania tot locorum intervallis sunt dissiti: præterea secum ipsum reputare, Cæsarem nihil prorsus efflagitaturum aut propositurum, quod non ad publicum Christiani imperii bonum & incrementum spectet: proindeeum oravit ut maxima prudentiæ maturitate perpenderet an concilium œcumenicum consequendæ rei gratia necessarium sit; ac si necessarium senserit, polliceri Lutheranis jussit concilium celebratum iri hac lege addita, ut quemadmodum Cæsar scripserat, mox suos errores abiiciant, ac sanctæ matri Ecclesiæ obedientiam deferant, ejusque ritus & doctrinam teneant, donec a concilio aliud decernatur, cujus decretis & imperiis omnino se subiiciant. Sine hujusmodi autem legibus concedi non posse concilium nisi maxima cum Christiani populi offensione, & pessimo posterorum exemplo: proinde necessarium esse ut cæsarea majestas diligentissime agat, ut in has leges Lutherani jurent, quæ ad exitum perducantur, ut sedes Apostolica confidere queat hæreticos concilio impetrato pristinos errores non recepturos; alioqui publicam offensionem concitatum iri: porro mox atque illi hanc conditionem admiserint observarintque, pollicitus est Carolo Clemens, concilium eo tempore, quod existimatum fuerit consentaneum, congregatum iri, brevissimo scilicet intervallo: pro certo haberet, se non minus in omnibus rebus, quæ publicam Christiani imperii salutem, aut privatam pontificiam dignitatem tangant, ipsi Cæsari, quam sibimet fidere; vicissimque de pontificio studio ac sincero animo eum ambigere non debere,

Quod ad proposita ab hæreticis capita spectaret; necessarium sibi videri, illos ab eodem Cæsare moneri, ut rem ad eos articulos redigerent, in quibus ampliores addubitandi causas obtendunt, ut prolixitas, quæ immensa foret, declinari queat, ac defugiatur incommodum ne quæ in aliis conciliis sunt constabilita,

Margin notes:

CLXXII

Ea lege promissum hæreticis concilium, ut promittant stare illius decretis.

CLXXIII. Moniti, ut causas dubitandi nitide exponant.

ta, repetantur. Cæterum de tempore & loco celebrandi concilii constituendum fore, atque ea in re Caroli rogavit sententiam Pontifex, professus cujuscumque loci respectum sibi abscindere, præsertim cum in eo concilio cæsarea majestas præsens affutura sit: verum uti in præsentiarum occurrit animo, cum videatur maxime necessarium, ut concilium in nulla alia Christiani imperii provincia quam in Italia celebretur: arbitrari Romam omnibus ad sustentandam tantam multitudinem, quanta ad concilium ventura esset, maxime idoneam, cum hoc concilium non ob schisma plurium Pontificum, neque ob principum Christianorum dissidia, quæ movendæ de hoc vel illo loco controversiæ ac suspicionis occasionem dare possent, sed ad excindendas hæreses ac decernenda adversus infideles bella indicendum sit: decere præterea, ut concilium in ea urbe peragatur, quæ arx Christianæ fidei est, & in qua tot alia concilia celebrata fuerunt: moveri etiam hac de causa, quod urbs post tot tantasque perpessas calamitates ex diuturna pontificiæ curiæ absentia maximum detrimentum erat acceptura: si vero Roma grata non fuerit, vel Bononiam, vel Placentiam, vel Mantuam amplas civitates congregando concilio accommodas futuras. Quæ literæ die ultima julii anni MDXXX. Romæ consignatæ sunt.

Significat Clemens celebrandum Romæ concilium.

CLXXIV. Æquissimum fuit datum Carolo a Clemente responsum, nimirum decreta fidei ab antiquis conciliis œcumenicis edita in controversiam non vocanda in novo concilio: *Sic enim*, ait Joannes Eckius (a), *Papa Gelasius dicit* (b), *majores nostri divina inspiratione cernentes necessario præcaverunt, ut quod contra unam quamque hæresim coacta semel synodus pro fidei communione & veritate catholica atque apostolica promulgasset, non finerent novis posthac retractationibus mutilari, sed authore cujuslibet insaniæ, ac pariter errore damnato, sufficere judicaverunt, ut quisquis aliquando hujus erroris communicator existeret, principali sententia damnationis ejus esset obstrictus.* Contemnendas vero fuisse omnes Lutheranorum obtestationes de amplectenda catholica veritate, si ea demonstrata ipsis esset, ita docet (c): *Communis hæc est hæreticorum protestatio, & cum primum ad correctionem ventum est, resiliunt, superbiunt, tumultuantur. Quod si sancti patres eis afferantur testes, clamant eos quoque homines fuisse: si citentur canones, obganniunt statim frigida hæc esse decreta: si eligendi forte sunt judices, recusant subito dicentes, verbum Dei non ferre judicem, quod si allegentur concilia, clamitant ea sæpius errasse: atqui e sacris literis etiam si afferatur aliquid, & has suo ingenio tractant, suamque tantum expositionem ratam haberi volunt, contradicente etiam universa Ecclesia jam inde a temporibus Apostolorum. Hæ nimirum sunt istæ foveæ, in quas sese intrudunt vulpeculæ nostræ, demoliuntur vineam Ecclesiæ Christi; atque ideo Papa Stephanus monet, hæreticis dicentibus paratos se esse ad emendationem, credendum non esse.*

(a) *Joan. Eck. to. 2.* (b) *2. q. 1. c. Majores.*

Justum Clementis responsum demonstratur.

(c) *Joan. Eck. to. 2. homil. 2. dom. 6. post pasch.*

Hæreticorum patefactæ fraudes.

Expetiit iterum a Clemente Carolus (d), ut concilium œcumenicum indiceretur: cui Clemens audito Petro Lacueva oratore cæsareo respondit se de his consilium cum Cardinalibus habiturum, principesque Christianos facturum certiores, & eorum voluntates circa concilium ipsum exploraturum, ac de egregio illius in Ecclesiam & Mediceam stirpem studio gratias egit: quæ literæ XVIII. novembris hujus anni exaratæ sunt. Monitus vero est a Ferdinando Hungariæ, Bohemiæ, & Romanorum Rege de solutis Augustanis conventibus, atque nulla ratione Lutheranos a pristinis erroribus abduci potuisse; ad concilium tamen œcumenicum provocasse: idemque tum legatus Cardinalis, tum orator cæsareus retulerunt. Quibus acceptis Clemens concilium in Italia celebrandum, ne scilicet hæretici illud turbare possent, censuit, atque ad Ferdinandum Regem, ut episcopos & oratores paratos esse juberet, has literas dedit (e). CLXXV.

(d) *Ext. ea de re lit. lib. 3. liter. princ. p. 3.*

Decernit Clemens celebrare concilium in Italia.

(e) *Lib. brev. ann. 1538. p. 604.*

Regi Ferdinando.

Expectavimus hactenus summa cum animi nostri solicitudine & pio desiderio, ut præsentia, & authoritas charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum Imperatoris semper augusti fratris tui nuper in conventu generali totius Germaniæ per eum Augustæ celebrato hæresim Lutheranam tam late serpentem & perniciosam extinguere, aut sedare aliqua ratione posset; sic enim nobis jam inde in adventu ipsius Cæsaris in Italiam spes facta fuerat, ejus præsentiam in Germania facile huic malo occursuram, ob eamque præcipue causam nos tunc Bononiam ad ipsum Cæsarem in id cohortandum, & urgendum, quamquam per se animatum, nos contulimus: cujus spei nostræ effectum si a Domino consequi meruissemus, non solum tot millia animarum, quot in illa hæresi periclitantur, Deo lucrifieri, & sancta nostra religio ab illa labe nunc & in posterum emundari, sed etiam facile remedia necessaria adversus Turcarum incursus & minas in dies invalescentes expediri potuissent. Sed cum & ex dicti Caroli Impe-

Datæ ea de re ad Ferd. litt.

ratoris & ex legati etiam illic nostri, quem dedita opera illuc misimus, literis, & ex tui etiam oratoris relatione, id quod tuæ serenitati etiam notum est, intellexerimus, nihil per ipsum Cæsarem potuisse in ea re confici, omnesque spes illorum ad sanitatem reducendorum ab eo fuisse abjectas, cum in sua pertinacia & errore quotidie magis obstinati perdurent; nos, qui hoc tam procelloso tempore regendæ Petri naviculæ a Deo sumus præpositi, primasque partes hujus curæ & solicitudinis gerimus, habita super hoc cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus matura deliberatione, nullum aliud aut tutius aut præsentius remedium his fore existimavimus, quam quod in casu simili nostri prædecessores & sacrosanctæ synodi nos docuerunt, universale concilium, quod ipsi etiam Lutherani postulant, convocandi, in quo huic hæresi in perpetuum mederi & simul Turcarum motibus nunc ingruentibus provideri possit. Itaque hæc tibi, fili charissime, sicut Cæsari & principibus cæteris significanda communicandaque duximus, te paterno affectu & charitate hortantes, ut tam sancto & necessario operi pro tua pietate, proque majorum tuorum perpetua consuetudine favere, causamque sanctæ fidei cum tua, si fieri possit, præsentia, aut saltem cum oratoribus tuis tuorumque regnorum prælatis juvare & tueri, & in hoc te & illos præparare pro communi officio velis: nos enim quanto citius ad indictionem ipsius concilii in Italia & loco ad hoc commodiore celebrandi adjutore Domino devenire intendimus; sicut etiam idem orator tuus ad te plenius scribet, & venerabilis frater Vincentius archiepiscopus Rossanensis nuntius apud te noster coram plenius explicabit. Dat. Romæ in prima decembris MDXXX, pontificatus nostri anno VIII.

CLXXVI. Moniti Reges & principes de celebrando concilio. (a) Ib. p. 622. (b) Ead. pag. 6. (c) Ibid. (d) Ibid.

Fuere hæ literæ encyclicæ ad alios Reges immutata paululum verborum formula missæ, nimirum ad Franciscum Gallorum Regem (a), ad Henricum Anglum (b), ad quem etiam oratorem legavit, ad Scotum (c), ac Petro episcopo Sabinensi referendæ fusius ejus rei provinciam imposuit, ad Lusitanum (d), ad Hungarum nimirum Joannem Regis Ferdinandi æmulum, ad Sigismundum Regem Poloniæ, ad Franciscum Sfortiam Mediolani, ad Venetorum, ad Mantuæ, ad Lotharingiæ duces, ad Georgium marchionem Montisferrati; ut pari scilicet animorum consensione ad concilium celebrandum secum conspirarent. Porro Gallorum Rex antequam pontificias literas exciperet, Clementi consuluit, ut pro excindenda hæresi concilium indiceret: cui Clemens his literis de egregia Christianæ reipublicæ cura gratias egit (e), quodque una cum Cæsare de celebrando concilio consentiret. (e) Ib. p. 619.

Regi Christianissimo.

De bello in Turcas gerendo Gallus consilia suscipit.

Literas majestatis tuæ recepimus prudentiæ & pietatis plenas, indictionem universalis concilii nobis suadentes, quo simul duobus maximis Christianitatis periculis hæresi videlicet Lutheranæ in dies serpenti, & Turcarum etiam apparatibus opportune provideri possit. Quæ majestatis tuæ voluntas, & in rempublicam Christianam vigilantia nobis accidit merito gratissima, suo Christianissimi titulo & loco, quem inter Christianos principes inclytum gerit, digna, cum perinde ac tantum decebat Regem publicæ salutis curam suscipiat, & divino honori propere consulendum putet. Qua in re, quæ vicissim sit voluntas nostra inde perspicere majestas tua potuit, quod jam antea ad illam literas super hoc dederamus eam in id ipsum invitantes quod officium etiam cum cæteris principibus executi tunc fuimus; in quibus literis ad te nostris, cum omnia plenius explicaverimus, consulto idea in his breviores erimus. Quamobrem summe gaudemus in Deo domino majestatem tuam nobiscum & cum serenissimo Cæsare pie in hoc congruere, in quod nos quidem assidue intendimus, quemadmodum plenius cum dilecto filio nobile viro duce Albaniæ affine secundum carnem nostro, tuo oratore sumus collocuti, qui hæc majestati tuæ diffusius scribet, & venerabilis frater noster episcopus Comensis nuntius apud te noster coram explicabit. Dat. die XIII. decembris MDXXX, pontificatus nostri anno VIII.

Solicitatus ut ea conferat cum Cæsare.

Extant aliæ pontificiæ ad eundem Regem de celebrando concilio missæ literæ (f). At quamvis œcumenica synodus maxime necessaria foret ad decernenda pro Luthero & aliis hæresiarchis coercendis ex communi catholicorum consensu præsidia, ad confutandam eorum impudentiam, qui se in concilio futuros victores jactabant, ac secum maximam aliarum gentium partem sentire ementiebantur; ad dissolvendas ipsorum argutias, ad nutantes in fide concilii authoritate confirmandos, ad simplices in viam salutis concilii fama revocandos, quippe qui concilio verum scripturæ sensum interpretanti potius, quam paucis impostoribus scripturas adulterantibus erant assensuri; ad efficacia adhibenda remedia, ne malum ulterius serperet, ad sacerdotom mores, quorum lascivia hæresim alebat, excolendos, tum ad comparanda pro tuenda contra Turcas re- CLXXVII. (f) Ib. p. 664. De Concilio celebrando monitus.

Chri-

Chriſtiana auxilia; a Clemente tamen concilium nunquam indictum eſt, non quod, ut Guicciardinus opinatur (a), de pontificatu ob controverſos juſtos natales, vel ob emptum, ut ait, Pompeii Columnæ Cardinalis ſuffragium, vel ob Florentinos vi & armis ſub jugum Mediceum miſſos, ſibi litem intentandam vereretur, cum Carolus V. jurejurando ſponderet ſe affuturum ſynodo, nec quidquam adverſus illius dignitatem agitari paſſurum; verum quod Lutherani, qui provocarant ad concilium, leges a Cæſare ipſi Clementi, ut vidimus, promiſſas, quod ad veterem ritum mox eſſent redituri, & concilii œcumenici congregandi ſanctiones eſſent admiſſuri, aſpernarentur, utpote qui provocationem ad concilium non illius, ut diximus, judiciariæ ſententiæ excipiendæ deſiderio, ſed ad captanda diffugia provocaſſent, Turcicique belli in Cæſarem ſama confirmati, feralia inter ſe contra catholicos armorum fœdera inirent (b). Nec levior deinde exorta lis eſt de concilii loco, cum illud Clemens una cum multis principibus Chriſtianis in Italia, Germani in Germania celebrari vellent (c). Edidit vero, de conciliis commentarium Matthæus Ugonius epiſcopus Famaguſtanus quadrifariam diſtinctum, quem Clementi obtulit.

(a) Guicc. l. 20.

Cur non fuerit ab eo indictum.

(b) Sur. in comm.

(c) Clem. lib. brev. hujus anni pag. 495.

CLXXVIII Quod ad Turcicam rem attinet; cum ingentes bellicos apparatus in Chriſtianos Solimannum facere, atque in media Chriſtiani imperii viſcera penetrare, & inde arma vimque latius circumferre meditatum Pontifex admonitus fuiſſet, ſociali fœdere omnes Reges jungere in Turcam conſtituit; cum maxime ſublata jam eſſent inter principes Chriſtianos inteſtina bella, datiſque encyclicis literis ad Carolum V. (d) Cæſarem, Ferdinandum Hungariæ ac Bohemiæ (e), Franciſcum Galliæ (f), Henricum Angliæ (g), Sigiſmundum Poloniæ, Joannem Luſitaniæ Reges, & ad Sabaudiæ ac Mediolani duces, eos rogavit, ut oratoribus, quos in aula pontificia habebant, ampliſſima mandata darent, ut de auxiliis contra Turcas ferendis paciſcerentur: tantam enim armorum molem parari a Solimanno, ut proximo anno exercitum in expeditionem educturus videatur: inſcriptæ ſunt hac forma eæ ad Polonum literæ (h).

Sæva Solimanni conſilia.

Decernit Pont. Chriſtianos in eum conjungere.

(d) Lib. brev. ann. 1530. p. 278.
(e) Ib. p. 279.
(f) Ib. p. 338.
(g) Ib. p. 339.

(h) Lib. brev. ann. 1530. p. 339.

Regi Poloniæ.

Cum eu oriente, ſicut tuæ ſerenitati notum credimus, conſtans aſſidue fama perferatur, in dieſque confirmetur, Turcarum tyrannum omni ſtudio in apparatum magni belli incumbere, nec ob aliam cauſam nunc quieſcere, quam ut in ſequenti anno validior inſtructiorque ad bellum conſurgat, quod miſeræ Chriſtianitati non jam in ejus finibus eutremis, ut antehac fecit, ſed intra viſcera penitus inferat, & intra nos incluſus proxima quæque ſuo incendio corripiat; nos, qui hanc ejus quietem a Deo omnipotente nobis ad remedia conquirenda conceſſam eſſe judicamus, primumque hujus curiæ & ſolicitudinis locum pro paſtorali officio tenemus, non deſtitimus jampridem omnes Reges & principes Chriſtianos hortari, ut cum præſertim pacem univerſalem inter ipſos principes Dei munere confectam habeamus: in quo quidem, ejuſque conſervatione omnem Chriſtianitatis ſalutem poſitam eſſe nemo non videt, vellent pro communi religione defendenda, & periculo propulſando mandata ad ſuos quiſque oratores, apud nos exiſtentes ſuper hoc mittere, quo remediis conquiſitis opportunis deliberari de tota re, & conſilia ſalutaria ſuſcipi, & ad exequutionem perduci poſſent: in quo aliqui Chriſtiani principes nobis ſunt maxime laudandi, qui mandata ſuper hoc ampliſſima ad ſuos oratores jam huc miſerunt, ſicut & alios Reges idem facturos ſperamus. Cum autem, fili chariſſime, quotidie magis creſcat periculum, propiuſque in dies fiat timor, cum ipſe Turca proximo vere haud dubie credatur erupturus cum his, quas paravit, & in dies parat copiis; tali Juda non dormiente, vigilandum etiam nobis, & urgendam defenſionem exiſtimavimus, ne qua in re quantum monitis & authoritate facere poſſumus, noſtri officii partibus deſimus; nec vero hactenus defuimus, quoad potuimus, nec in futurum deerimus, quin continue & cum venerabilibus fratribus noſtris, & cum principum Chriſtianorum oratoribus aſſidue rem hanc diſcutiamus, omnique labore & cura conficere ſtudeamus, cum, ſicuti certiſſimum eſt, in nullo unquam majore periculo verſatam Chriſtianitatem, quam nunc verſetur attritis omnibus Chriſtianorum viribus, fuiſſe putemus. Itaque ad tuam ſerenitatem, ſicut ad cæteros Reges & principes, renovandam cohortationem noſtram in hoc duximus te per viſcera Domini noſtri, cujus fides agitur, requirentes & rogantes, ut pro tua & tuorum majorum pietate in hoc ſæpenumero perſpecta velit mandatum etiam tuum, cum opportunis inſtructionibus & conſiliis tuis ad hoc mittere, vel renovare, & Deo regum Regi gratum te præbere, nec inter cæteros Chriſtianos principes tam piæ, tam laudabili, & tam neceſſariæ ſuſceptioni deeſſe, ſicut tuam ſerenitatem pro ſua eximia religione & virtute eſſe facturam ſumme confidimus: ipſe

Datæ eo argumento ad Polonum litt.

enim

enim Deus, qui te tantum Regem in terris esse voluit, ut est in suos impense benignus & liberalis, & cæli regnum post terrenas opes tuæ serenitati retribuet, talia agentibus divina sui oraculi voce repromissum. Dat. Romæ in die XXVII. *junii MDXXX. pontificatus nostri anno* VII.

CLXXIX. Dum ita universos Reges ac principes ad defendendam rem Christianam Clemens solicitaret, feliciter contigit, ut conciliata inter Carolum Imperatorem & Franciscum Gallorum Regem anno superiori pax confirmata sit restitutis ipsi filiis obsidibus, post varias procrastinationes; adeo ut trepidatum sit (*a*), ne paa dirimeretur, quandoquidem Velascus magister equitum Castellæ regios liberos, qui prope Fontem rapidum perducti erant, retro avehi ob aurum minus fideliter appensum jusserit, atque Annæ Mommorantio pro his celeriter recipiendis non parum laborandum fuit. De receptis porro ab Rege Gallo liberis ei Pontifex (*b*) gratulatus est, ipsumque rogavit, ut qui etiamtum ob gestum cum Cæsare bellum implicitus Turcarum conatus infringere non potuisset, nunc arma adversus communem fidei hostem verteret.

Ortæ lites inter Gallos & Hispanos.

(*a*) *Ferron. in Franc. I. l.8.*

Restituti liberi Francisco I.

(*b*) *Lib. brev. ann. 1530. p. 230.*

Regi Christianissimo.

CLXXX. *Quanta simul lætitia affecti, & quam spiritu & charitate exultavimus ex tuis literis tuorum dulcissimorum natorum receptionem nuntiantibus vix, fili charissime, possumus explicare; idque gratissimum per se nobis fuit etiam aliquanto gratius, quod tu ipse manu tua scriptis literis nobis id nuntiandum putasti: in quo agimus, ut debemus, serenitati tuæ gratias: quod quemadmodum verissimum est, ita in tuis literis profiteris, te non dubitare, quin nobis præ cæteris hæc res gaudio & voluptati futura sit. Nos vero, fili charissime, Deum ipsum, qui hoc tantum gaudium tibi nobisque concessit, advocamus testem, nos illum tuum casum indignum tua virtute acerbissime semper tulisse; posteaque tuorum natorum a te disjunctione, præsertim tam diuturna, ita doluisse, ut multa nostra cum privata tum publica horum annorum incommoda non tam acriter nos perculerint: idque non dubitamus serenitati tuæ multis ex argumentis patefactum esse; tua enim damna, præter nostram benivolentiam, etiam ad universam Christianitatem semper existimavimus pertinere, cum tu privatis affectus incommodis publica minus respicere posses, quæ alioqui pro excellenti tua virtute & potentia tuam curam & opem his Christianitati a Turca impendentibus periculis advocabant: quare vertimus nunc Dei munere planctum in gaudium, cum te tanto solatio & beneficio a Deo omnipotente affectum, & hac affinitate cum serenissimo Cæsare conjunctum, speramus, ac pro certo habemus in ejusdem Dei honorem, ad publica curanda & defendenda te conversurum; sed hæc cum tua serenitate & egimus alias, & sæpius agemus; neque enim officii nostri partes, ut tua serenitas novit, in hoc negligere possumus. Interea ad Deum optimum animo ac prece conversi illi agimus maximas gratias, quod tibi natos quos ante benignissime concesserat, forma, ingenio, virtute, regiisque dotibus præstantes, nunc acerbitate fortunæ a te abstractos pari benignitate restituit; quam etiam inter te & nos communem tibi ac tuæ pientissimæ matri omni amore gratulamur Deum ipsum deprecantes, ut illos sicut tibi reddidit, ita sospites, ac felices diu servet & tueatur ad consolationem vestram, totiusque Christianitatis pacem & tranquillitatem, &c. Dat. Romæ die* XXVI. *julii MDXXX. pontificatus nostri anno* VII. Eatant eodem argumento ad Ludovicam (*c*) Francisci matrem, tum Reginam Navarræ (*d*) literæ.

Gratulatur de iis receptis ipsi Clemens.

(*c*) *Ibid. p. 191.*

(*d*) *Ibid. p. 195.*

CLXXXI. Præterea Clemens Eleonoræ Reginæ de celebratis cum Gallo nuptiis gratulatus (*e*) eam hortatus est, ut vinculum concordiæ inter Carolum V. & Franciscum redintegratæ pro salutis publicæ commodo omni studio necteret, necnon Gallicæ aulæ proceres (*f*) fovendæ paci operam dare jussit: quinetiam universos Reges ac principes de constabilita inter Cæsarem & Gallum ob receptos filios ac sponsam concordia certiores fecit; jamque restincto belln in Turcam arma expedienda, qui geminos eaercitus ad evertendum Christianum imperium compararet. Cum vero ille in Hungaria fortissima præsidia reliquisset non modo ad Joannem beneficiarium tuendum, verum ad finitimas Ferdinandi provincias populandas Regum & principum oratoribus ostendit Pontifea maaimi interesse Ferdinandum subsidiario juvare auro, ut communem rem Christianam una cum privatis tueretur, atque menstrua octoginta aureorum millia solvenda decrevit; ita ut Cæsar viginti millia singulis mensibus, Gallus totidem, Romana ecclesia decem, totidem Anglus, reliqui principatus Italici ratam portionem penderent: de quo encyclicas nona augusti die ad Reges, ut cum oratoribus conventa rata haberent, literas dedit (*g*), quarum formula Lucensibus, Genuensibus, Senensibus, duci Mantuano, ac marchioni Montisferrati inscripta his verbis concepta est (*h*).

Excitata Eleonora Regina, ut pacem alat inter Reges.

(*e*) *Ibid. p. 196.*

(*f*) *Ibid. p. 197.*

Relictæ in Hungaria a Solimanno præsidiariæ copiæ.

Pro juvando Ferdinando pontifici studia.

(*g*) *Lib. brev. ann. 1530. p. 390.*

(*h*) *Ibid. p. 387. & reg. post eand. epist. Clem. VII. brev. ann. 1530. p. 387.*

Lucen-

Digitized by Google

Lucensibus.

CLXXXII. *Dilecti filii. Non arbitramur ignotum devotionibus vestris, quod omnibus notum est quibus in periculis tota Christianitas versetur a maximis apparatibus Turcarum tyranni, qui anno superiori repulsus ille quidem a Vienna, sed magna regionum illarum clade & calamitate, multisque millibus Christifidelium occisis & in servitutem abductis, hujus anni totius spatium ad maximum bellum in sequentem annum apparandum consumpsit, & assidue consumit palamque est omnibus quam numerosissimam ille classem, quantas terrestres copias, quos commeatus apparavit & apparet; quin sicut crebris ex Constantinopoli & Hungaria nunciis affertur non jam extremos fines Christianitatis, ut hactenus fecit, lacessiturus, sed hinc Austriam, & adjacentes regiones terrestri exercitu repetiturus, inde Siciliam & Apuliam maritimis copiis vere proximo invasurus certissime existimatur, scilicet ut his quasi aditibus occupatis, gradus sibi apertos faciat ad interiora omnia Christianorum populanda & sibi subjicienda. Parte altera, filii in Christo dilecti, duo maxima beneficia a Deo suos fideles juvare cupiente videmur consecuti, ut & idem Turca hujus anni quietem nobis ad comparanda defensionum subsidia concesserit, qui si a bello non cessasset, vix humana ope ei obsisti potuisset, & pacem universalem inter omnes Christianos principes constitutam, ac nuperrime restitutione filiorum Christianissimi Regis, & traductione uxoris confirmatam habeamus: quo fit ut discordiis nostris, quæ illi animos fecerant, sedatis, Deoque operam suam nobis aperte demonstrante, sicuti magnum est periculum, ita æqua sit spes retundendi hostem infensissimum, si modo nos ipsi nobis non defuerimus. Ac nos quidem qui Dei benignitate in pastorali specula constituti, & hujus defensionis Christi fidelium universalis potiorem curam, partesque primas habemus, non cessavimus & opes nostras, ac venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, quamquam accisas & attenuatas, quantas possumus in id polliceri, sicut ad regnum Hungariæ tuendum sæpe contribuimus & reliquos principes ad piam & necessariam hanc defensionem adhortati; binasque literas ad eos jampridem dedimus, quarum alteris institimus ut mandata cum instructionibus ad suos quisque apud nos oratores pro susceptione universalis defensionis mitterent; alteris ut cum Hungaria Turcarum præsidio detineatur permagno, quod cum ceteris hostium copiis vicinis Austriam, Croatiam, & ceteras provincias Italiæ vicinas charissimo in Christo filio nostro Ferdinando Hungariæ ac Bohemiæ Regi illustri subjectas invadere facile possit. Interea ipsi Ferdinando Regi præsertim de tota Christianitate superiore anno tam bene merito virisque fortibus abundanti opem pecuniariam, qua indiget, contribuere velint, quo idem Rex sua particulariter defendendo & nostra defendat universa, cum alioqui illius regnis perfractis, apertum & nudatum Italiæ & ceteræ Christianitatis latus hosti relinqueretur. Quare cum ipse Rex maximo nunc & majori etiam futuro hostium exercitui, nisi magnis copiis resistere nequeat, ratione que impensarum supputata in singulos menses centum sexaginta millibus aureis indigeat, hujus summæ medietatem cum ceteris ad bellum necessariis ipso Rege sustinente, reliquam medietatem videlicet octuaginta millia aureorum summam inter omnes principes Christianos, ac duces, & respublicas Italiæ pro cujusque viribus partiendam duximus, decem millibus a nobis & confratribus nostris, viginti millibus a Cæsare, totidem a Christianissimo, decem millibus ab Anglica, reliquis autem viginti millibus a ceteris Regibus, potentatibus & rebuspublicis juxta suas vires conferendas.*

Trepidatum ne Turca Italiam invadat.

Expositum ut communis causa agatur in juvando Ferdinando.

Ad quantam auri vim pendendam obstricti Reges.

CLXXXIII. *Hæc, filii, a nobis cum interventu omnium oratorum apud nos existentium pie cogitata & constituta, ac ad omnes principes supranominatos perscripta jam sunt; vestræ autem reipublicæ quæ semper habita est in omni pia & laudabili actione excellens ac liberalis, ejus viribus & redditibus consideratis summa sexcentorum menstrua obvenit. Nos quidem, quantum potuimus vos in hoc allevare & exonerare conati sumus. Nunc, filii, non est necesse ut vos hortemur ad sentiendum in tam sancto opere cum ceteris; res enim ipsa vos hortatur, cum communis salus & communis religio agitur, hostisque immanissimus totis viribus atque animis in nostram perniciem incumbat: per centum enim annos in damnis miseræ Christianitatis exercitatus, præter veteres provincias ac regna Christo ablata, novissime Rhodum, Belgradum, totamque Hungariam suo vel imperio vel authoritati subjecit. Quid is præterea in Viennæ obsidione cogitarit, quid in tanto hujus anni apparatu concupiat, nemo sanus non videt. Absorbere omnem cupis prorsus Christianitatem, Italiamque præcipue appetit, quam bellis attenuatam videt. Quare ut is tanta adversus nos moliens per eundem Ferdinandum Regem distentus ab Italia avertatur, utque illius obice aditum ad nos obstruamus, requirimus vos filii & per dominum Jesum rogamus, ut nostram & ceterorum spem, ac de vestra pietate opinionem ne frustremini,*

Quantos progressus Turca fecerit.

ni, sed pro Dei causa, cujus fides agitur, vel pro communi salute, quæ in discrimen adducitur, velitis quanto majori poteritis celeritate, sicut necesse est, vestrum etiam mandatum cum instructionibus huc mittere pro defensione generali suscipienda; & interim, dum illa suscipitur, hanc pecuniam menstruam eidem Regi Ferdinando, in cujus defensione communis salus includitur, contribuendam: & sane plus hoc parum proderit missum in tempore, quam multa extra tempus, & sine utilitate huc, vel ad ipsum Regem in Germaniam pari celeritate remittere: hoc onus pium subire cum reliquis vestra præsertim republica præ cæterarum calamitatibus Dei benignitate fere integra, & florente, &c. Dat. Romæ ... augusti MDXXX. pontificatus nostri an. VII.

CLXXXIV. Certiorem mox fecit Ferdinandum Hungariæ Bohemiæque Regem Clemens (a), ut Regum & principum oratores congregaret, ut communi omnium consilio illi stipendia pro Pannonia e Turcarum manibus eripienda decernerentur. Quid vero in Hungaria gestum sit hoc anno describit Nicolaus Isthuanffus (b), nimirum Joannem Turcici imperii beneficiarium ad regnum sibi æquitatis specie asserendum ordinum cœtus indixisse, sed ad eos pauciores, quam sperarat, convenisse; nam totum fere Illyrici tractum & Hungariam superiorem, & eam, quæ eis & ultra Danubium protenditur, domi se contiouisse, nec ullo metu aut minis a Ferdinandi partibus divelli potuisse: execrabantur scilicet Joannis proditionem & Romani Pontificis pastoris sui, quem eos ad Christianum nomen contra Turcicam tyrannidem defendendum hortatum vidimus, vocem audierant. In iis vero conventibus, ad quos maxime nobilitas, quæ Transilvaniam versus & Bihariam provinciam habitabat, confluxerat, ad pacatam totius regni ditionem assequendam decernere quidquam non potuisse: convertisse autem se ad alias artes, ac præstantissimos quosque proceres subornare promissis & munerum & oppidorum largitione, aut ferocibus minis deterrere pertentasse; adeo ut multi suis tantum commodis comparandis intenti publicam salutem neglexerint: iratum vero Valentino duci eximio, quod ad Ferdinandi partes transfugisset, Turcicas copias e præsidiis detractas cum suarum partium Hungaris ad Sigethum, ubi morabatur, expugnandum immisisse; sed Valentinum ipsum strenue Turcicos conatus compressisse, factaque eruptione Emericum magnum cum aliquot equitibus cepisse, quem cum ante biduum egregiæ indolis puerum Christianum Turcis equitibus pro equo, in quo insidens divinu ultore Numine captus fuerat, vendidisse comperisset, fusis in ipsum pluribus convitiis, interimi jussisse, ejusque caput conto affixum exposuisse hostibus: qui cum omni molitione bellica obsidionem urgerent, eam demum Joannis imperio solvere coacti sunt; nam interea Ferdinandus exercitum ex Pannonia & Bohemia contraxit, præfecitque illi Rogendorffium, qui secundo Danubio descendens Strigonium pervenit, recepitque, cum Paulus Vardanus archiepiscopus a Turcica societate, quam antea metu victus inierat, abhorrere profiteretur; ac dein Vissegradum & Vaciam obsidione cepit, ne quid a tergo hostile relinqueret: tandem kal. novembris Budam delatus est. Et hi videntur prosperi Christianæ rei successus, quorum narrationem misisse Clemens in literis ad Genuenses, marchionem Montisferrati, ducem Sabaudiæ, & ad marchionissam Salutarium xxv. octobr. datis meminit (c).

(a) *Ib. p.* 400.

(b) *Nicol. Isthuanff. de reb. Hungar. l.* 11.

Joannes Transylvanus Hungaros subornare nititur.

Omnium odiis ardet.

Artes adhibet ad corrumpendos proceres.

Emericus impius divina vindicta.

Strigonium receptum a Ferdinando.

Vissegradum & Vacia recuperata.

(c) *Lib. brev. ann.* 1530. *p.*542.

CLXXXV. Hungaricarum autem addiscendarum rerum cupidissimus Pontifex, Pimpinello archiepiscopo Rossanensi apostolico ad Ferdinandum internuntio provinciam dederat (d), ut amplissimam omnium rerum, quæ ab obsidione Viennensi gesta erant, historiam scriberet, quo facilius singula, quæ nuntiarentur geri in Pannonia intelligeret. Cæterum Budensis obsidio tristem exitum habuit, cum tardius venisset Rogendorffius: si enim Vissegradi & Vaciæ obsidione prætermissa recta Budam duxisset exercitum, Joannem Hungariæ tyrannum, & Turcarum copiarum ducem imparatos facile oppressurus creditus est, ut narrat Nicolaus Isthuanffus; sed dum expugnandis illis arcibus dat operam, milites & commeatus Budam inducti sunt: quare licet quassatis mœnibus variæ impressiones in urbem factæ sint, Christianus tamen miles magna cæde fusus repulsusque est, quare Rogendorffius ad fatigandum longa obsidione & domandum fame hostem se converterit. Inter quæ Sigismundus Poloniæ Rex solemnes Posnaniæ conventus ad festum S. Martini indixit, ut Ferdinando & Joanne æmulis Regibus in concordiam reductis civilia Hungarorum bella sedaret, ne amplius Turca Christianorum armis in Christianos abuteretur. Præfuere iis conventibus Jnannes Latalscius Posnaniensis, & Andreas Crltius Plocensis episcopi, tum Cracoviæ & Russiæ palatini; a Cæsare vern & Ferdinando Jacobus episcopus Wratislaviensis & Sigismundus Hebersteinius, a Joanne Æmulo Rege Franciscus archiepiscopus Co-

(d) *Ext. de eo lit. l.* 2. *lit. & princ. p.* 192.

Buda frustra obsessa.

Polonus inter Ferdinandum, & Joannem interpretem agit.

lo-

locensis & Stephanus Verbecius scrinii præfectus decreti sunt: sed multæ hebdomadæ consumptæ irrito exitu.

CLXXXVI. Interea Budæ consumptis commeatibus & pabulis Joannes tyrannus cum suis Hungaris ac Tureis ad extremam inopiam erat redactus, ac passim homines & equi in urbis plateis emoriebantur, cum Mahometes Samandriæ & Nandoralbæ præfectus ex Thracia & Bosna deductis præsidiis, atque ab Ibraimo equitum Europæorum magistro copiis acceptis adventans Christianum exercitum Budensem obsidionem solvere coegit tanta celeritate, ut plurima suppellex cum multis infirmis relicta fuerit in castris, quos misere hostes contrucidarunt. Nec soluta obsidione Budensi contentus Mahometes, nil tale expectante Rogendorffio, qui exercitum Strigonium reduxerat, inter Vagum & Nitriam fluvios cum expedito equitatu excurrit in eam Panoniæ partem, quæ Ferdinando parebat, atque omnia ferro flammaque miscuit circa natalitia Christi domini, ac præter ingentes pecorum abactos greges, decem millia captivorum Hungarorum abduxit: quos cum Joannes tantorum malorum author e fenestra arcis conspexisset, lachrymas continere non potuit, ac familiares aspiciens in Ferdinandum ac Germanos tantarum cladium causam rejecit: *Sic culpæ suæ ealvam aut potius falsam prætenens excusationem*, ait Isthuanffus. Neque illud hoc loco sine animadversione prætereundum est, Matthiam Regem tot præclare gestis rebus Hungariam a Turcarum tyrannide vindicasse; ejus vero nothum filium, dum regios præter fas honores affectat, Hungariam Turcicæ tyrannidi subjecisse, conjecisseque in ea mala ex quibus nunquam hactenus assurgere potuit. Ut vero Solimannus Lutheranorum in Germania tumultuantium seditionibus animatus maximo exercitu succinctus ad Pannoniam ac Germaniam obruendas irruperit, dicetur proximis annis: nunc Florentinas res, quæ cæsareas vires importuno admodum tempore distraxere, ne in Lutheranos vel Turcas effunderentur, prosequamur.

Depulsi ex Budensi obsidione Christiani a Turcis.

Actæ de Christianis prædæ ingentes.

Capta decem Hungarorum millia.

Matthiæ nothus Hungariam perdidit.

CLXXXVII Florentinæ res.

Hoc igitur anno perdomuit Florentinos Clemens, ut nepoti Alexandro principatum pararet, ignarus post ingentes strages Florentinorum etiam nepoti cædem violentam parari. Describunt pluribus Florentini belli seriem Guicciardinus & Jovius, extantque de eo tum in libro secundo literarum principum (*a*) tum in libro brevium (*b*) hujus anni plures literæ, testaturque Joannes Baptista Sanga (*c*), qui Pontifici a secretis erat, datis XIV. maii hujus anni literis ad Marchionem Vastii, Clementem extracto jam in octavum mensem bello Florentino suam luxisse sortem, quod eo bello præter spem asperrimo se implicuisset: cumque Florentini Catharinam Medicem Pontificis neptem inclusam monasterio tenerent, non modo Gallorum Regis rogatu eam restituere detrectarunt (*d*), verum a seditiosis de ea deducenda in lupanar, atque in murorum ruinis hostium telis obiicienda, agitata nefaria consilia fuerunt: demum post Empolim & Volaterras expugnatas (*e*), quamquam Philibertus Auraliæ princeps, qui exercitui cæsareo præerat, in tumultuario certamine in agro Pistoriensi mense majo cæsus est (*f*) parem exitum nactus atque alii Romanæ cladis authores, quos omnes violenta nece his paucis annis a vindice Numine sublatos vidimus) tamen a Ferdinando Gonzaga duce Mantuæ, qui illi in militari imperio successit, fame perdomiti sunt, & in summas adducti angustias, cum Clemens (*g*) charitate in patriam motus, tum ne principatus nepoti destinatus penitus everteretur, Carolum V. rogavit, ne Florentiam militibus diripiendam daret: tum ducem (*h*) Mantuanum, ut exercitum a strage atque rapinis contineret: tum Joannem SS. Cosmæ & Damiani Cardinalem Salviatum jussit exercitui cæsareo stipendia pontificio nomine spondere, omnemque operam pro servanda Florentia collocare: quæ literæ sunt consignatæ sexta augusti die, qua Paulus Jovius deditionis formulam a Florentinis nuncupatam tradit (*i*).

(*a*) *Guicc. l.20. Jov. lib.20. l.2. lit. princ. pag.* 187. 188. 190. 194. 195. & 202.
(*b*) *Clem. lib. brev. ann.*1530. *p.*1. 19. & 73.
(*c*) *Lib. 2. lit. princ. p.*190.
(*d*) *Ib. p.* 187.

Florentinorum rabida consilia.

(*e*) *Lib. 2. lit. princ. p.*191. & 195.
(*f*) *Clem. lib. brev. p.*19.
(*g*) *L.2. lit. princ. p.*199.
(*h*) *Ibid. p.*377. & 405.
(*i*) *Jov. l.* 29.

CLXXXVIII Florentinis leges datæ.

Magistratuum, inquit, *pervicacia meliorum impulsu, atque ipsa prorsus necessitate superata, ex senatus consulto quatuor legati ad Ferdinandum decreti missique sunt: hi fuere Bardus Altovitus, Laurentius Strozza, Petrus Franciscus Portinarius, & Jacobus Morellius, qui apud Ferdinandum atque Valorium summæ Cæsaris atque Pontificis authoritatis nomen præferentes, his condisionibus de composistione pepigerunt. Ante omnia constituendæ atque ordinandæ reipublicæ facultas arbitrio Cæsaris permitsitor, sic tamen us incolumi libertate Florentini suis antiqui juris legibus utantur. Civisas mulctæ nomine octoginta aureorum nummum millia, us stipendia militibus præberi possins, quadraginta in præsens, reliquæ intra sen menses persolvito: de promissa vero pecunia obsidibus caveto, & quos imperet Ferdinandus numero quinquaginta cives nominatim traduntor, qui in castris custodiantur, donec pecunia repræsentetur. Florentini his urbibus & oppidis, atque arci-*

bus quas præsidii obtineant, confestim excedunto, & quos in carceribus Florentiæ, Volaterranis & Pisis custodirent euemplo dimittuntor. Malatesta & Stephanus militiæ sacramentum, quod antea popula Florentino dixerint, solemni renuntiatione facta statim ejuranto, obligataque fide Balanzoni Belgæ Cæsaris cubiculario promittunto, se tamdiu in custodia urbis cum his copiis, quas satis esse putaverint permansuros, donec concordiæ conditionibus plane sit satisfactum, alimentaque civitati omnis generis commeatus a cæsarianis interea præbentor; ipsius vero Malatestæ offici atque muneris sit tamdiu, quam cæsarianæ copiæ dimittantur Florentiæ permanere, atque ipse demum urbe excedito, cum id facere Pontificis imperio jubebitur. Cunctis autèm Florentini nominis civibus libera migrandi Romam facultas esto, & quibuscumque locis placuerit domicilium figere habitareque impune potestas conceditor, cunctique vel Etruscæ vel cujusvis gentis milites qui Florentinorum stipendia fecissent, & propterea vel exilio vel pecunia & bonis a Pontifice mulctati essent, ea noua pœnaque liberantor. Mediceorum animis acceptæ offensiones injuriæque sincera fide deterguntor. Hæc vero perscripta tractataque sunt in castris ad Monticiam villam IV. idus augusti anno a partu Virginis trigesimo supra millesimum & quingentesimum ea lege, ut Ferdinandus Gonzaga & Baucius Valorius proline pollicerentur, se intra spatium duorum mensium curaturos, ut Carolus Cæsar & Clemens Pontifex cuncta eu formula æquissimi juris comprobarent.

CLXXXIX. His conventis Florentini promissos obsides tradidere, quos Pontifex exaratis XXIV. augusti die literis, ut in ditionis ecclesiasticæ terris custodirentur postulavit (a) a Ferdinando Gonzaga duce cæsareo, tum ab eodem quarto post die enixe contendit, ut Florentiam a direptione militari vindicaret.

(a) *Lib. brev. ann.* 1530. *p.* 408.

Ferranti.

Dilecte fili salutem. Multa meminimus hoc bello tua studia, officia &, ut verum fateamur, beneficia plenissima virtutis & amoris & observantiæ in nos tuæ, quæ tu perpetuo tenore semper de nobis bene merens coacervasti. Verum nunc, fili, restat omnium maximum idemque nobis longe gratissimum & optatissimum, in quod omnia superiora tendunt, ut quod tanto labore & cura egimus cum hujus victoriæ lætitia conservationeque nostræ patriæ conjungamus, sine qua sane non modo non lætari, sed summe tristari & in perpetuo nos mœrore affligi oporteret. Quare si nos, fili, amas, si scis te cum tuis omnibus a nobis peculiariter & singulariter diligi, confice hoc nobis tua authoritate, dexteritate, & gratia, ut exercitum, cui nos non desumus, quoad nostræ vires sinunt, & multo & plusquam sinunt, satisfactum & quietum, nobisque & cæsareæ majestati in conservatione illius urbis obsequentem reddas, &c. Dat. Romæ die XXVIII. augusti MDXXX. anno VII.

Clementis curæ ne expiletur Florentia.

CXC. Adductos tum fuisse Florentinos in extremum pene salutis discrimen e seditione militari, refert Paulus Jovius (b): Italos enim in Hispanos consurrexisse, cumque non dubia clades Hispanis immineret, Ferdinandum Germanicas copias adjunxisse Hispanis, ne, si ii delerentur, in Germanos deinde impetus fieret ad jugum externum excutiendum. [1] Eo autem tumultu sedato immutata est reipublicæ forma, atque addictissimi nomini Mediceo magistratus creati, qui complures libertati publicæ propugnatores egere in exilium; acriores autem Mediceorum hostes privatorum criminum insimulatos, convictosve in quæstione supplicio affecerunt: inter quos fuit Franciscus ille Carduccius, quem acerbissimum popularium partium dictatorem hostemque religionis, & sacrarum opum direptorem vidimus: damnatus etiam est Bernardus Castellioneus, qui monitus, ut patriam Pontifici concedendam curaret, exclamarat ostentata pelvi argentea, quam habebat in manibus, Florentinos prius exustæ patriæ cineres in ea pelvi reddituros, dixeratque, Pontificis neptem, postea Reginam Galliæ, in lupanar fœdissimum compingendam: tortus etiam immitioribus tormentis Gerardus, quod contumeliosissime de Pontifice & Cæsare obloquutus implorandam Turcarum Imperatoris opem pro tuenda

(b) *Jov. l.* 29.

Gravis dissensio inter Hispanos & Italos.

Immutata reipub. Florentinæ forma.

De Carduccio & seditiosorum principibus sumptum supplicium.

NOTÆ [1] HÆc Italorum & Hispanorum militum seditio detrimenti nihil afferre Florentinis poterat, & commodi multum tulit. Qui in Hispanos tumultuarunt Itali pars erant exercitus Florentiam oppugnantis; quare si in Hispanos arma sumpsissent, quid inde mali in Florentinos redundasset? Saluti vero id fuit Florentinis, qui majus aliquod temporis spatium sibi poscebant ad pecuniam indictam comparandam. Id sane tempus facile redemerunt ab exercitu intestina seditione turbato. Quibus etiam accessit opportunum, quod in suas partes traxerunt Italos illos in Hispanos commotos, eorumque favore & annonam in urbem inferre potuerunt, & armis illorum a direptione, quam sibi metuebant ab Hispanis Germanisque militibus, defensi sunt. Hæc Nerlius lib. XI. MANSI

Justo divino judicio erepta libertas Florentinis.

da libertate in senatu Florentino censuisset. Ita sublati, qui nimio libertatis seu dignitatis privatæ asserendæ studio efferati, vel ad Lutherum vel ad Turcam defectionem erant meditati, dissipatique per Italiam alii diversarum partium principes vel studiosi, adeo ut qui supererant Florentiæ pactam libertatem tueri non sint ausi, atque Imperatori Alexandrum generum principem Etruriæ imponenti obtemperarint: quibus de rebus proximo anno, quo abrogata est magistratuum libertas, & Alexander Florentiæ dux creatus est, agemus. Nunc causa Henrici Anglorum Regis divortium cum uxore malis artibus procurantis narrationem nostram ad se evocat.

CXCI. *Discordiæ inter Anglum & Pont. crescunt semina.*

Fingebat Henricus se conscientiæ stimulis agitari, quod fratris defuncti uxorem duxisset, cum tamen cœca retinendi in suo genere sceptri Anglici ambitione percitus efflagitarit a Pontifice, ut filii nothi sui cum Maria filia legitima conjugium rescissa divina lege comprobaret; ac postquam vænales doctorum omnium gentium calamos pro conquirendis causæ suæ fucis coemisset, minas etiam defectionis ab Ecclesia, ni iniquis suis votis pareretur intentavit, quod tradit Nicolaus Sanderus (a) in historia Anglicani schismatis hisce verbis: *Stephano Gardinero & Francisco Briano, qui Romæ agebant, mandatum est ante omnia, ne ulli pecuniæ parcerent, sed ingentia munera iis Cardinalibus & theologis, quorum opera illis usui esse posset, ultro offerrent. Rex vero per legatos a Pontifice petiit primum, ut Julii Papæ dispensationem pronuntiaret adulterinam, & ipso jure nullam. Deinde ut potestatem faceret, quo Maria Henrici & Catharinæ filia cum duce Richemundiæ ejusdem Henrici filio notho successionis regiæ stabiliendæ causa matrimonio conjungerentur: quo quidem secundo postulato manifestum fecit, se nullo conscientiæ scrupulo Catharinæ matrimonium impugnasse, qui jam fratris cum sorore conjugium satis esse legitimum, accedente Pontificis dispensatione, existimaret: hoc autem Regem petiisse, ex ipsius Pontificis ad Campegium literis cernitur. Tertium vero non legatorum ore, sed sua manu conscriptum & consignatum Rex adjunxit, ut quamquam ipse Henricus Mariam Bolenam cognovisset, ex eoque legibus ecclesiæ prohiberetur Annam Bolenam ejusdem Mariæ sororem uterinam in conjugem assumere, tamen sua sanctitas, quæ leges ecclesiasticas moderatur & relaxat, gratiam hujus rei authoritate apostolica faceret: quod ita conscriptum & petitum fuisse non Cajetanus modo insinuat, verum etiam Cardinalis Polus constanter affirmat (b): additque Henricum ita demum hoc ultimum impetrasse, si ante constitisset Julium Pontificem non habuisse jus priore illa in causa [hoc est in nuptiis fratriæ] dispensandi.*

(a) Sander. de schism. Anglic. l. 1.

Poscit Anglus dissolvi matrimonium. Deinde ut soror fratri nubat.

Postea, ut Annam Bolenam ducat cujus sorore erat abusus.

(b) Card. Pol. de unione Eccles. l. 3.

CXCII. *De Julii II. decreto abrogando lis mota.*

De primo autem postulato ea ratio inibatur, ut legati Regis peterent Julii decretum, in quo matrimonium Catharinæ cum Henrico ratum habuerat, circumduci & abrogari, qua res, ut rite atque ordine tractari posset, Clemens dixit se acturum cum Imperatore, ut authenticum illud Julii decretum, quod apud Cæsarem extabat, aut in urbem Romam aut certe in Angliam ad legatos suos transmitteretur. Instabant legati Regis, ut nisi Carolus intra duos menses proxime secuturos decretum Julii exhiberet, sua sanctitas illud pronuntiaret irritum ac nullum: de qua petitione, cum Cardinales de Monte & quatuor Coronatorum, episcopus Simoneta, & theologi quidam ex mandato Pontificis cognovissent, visa est omnibus iniquissima tam ob temporis præscripti brevitatem, quam inusitatum edicti modum. Itaque Pontifex interlocutus est se hac de re ad Cæsarem scripturum, a quo non putabat se plus minis & summo jure, quam solo æquitatis nomine obtenturum. Contra vero legati dicebant nihil sibi curæ esse, ut breve Apostolicum exhiberetur, nisi ad constitutum diem id fieret. Cum autem hæc res magnam Pontifici molestiam afferret, per literas cum legato suo Campegio expostulat, quod ejusmodi mandata Romam perferri passus sit, quæ in Anglia præcidi oportuisset, quodque spem ullam de rebus ejusmodi, quæ concedi nunquam possent, a Pontifice impetrandis fecerit. In earum literarum extremo questus ait qui Papæ fuerat a secretis Joannes Baptista Sanga, legatos Regis præ orationis vehementia magnum malum sedi Apostolicæ minatos, nisi Rex voti sui compos fieret. Quasi vero [ait] sua sanctitas ab officio recedere debuit, etiam si totum orbem lucratura esset; aut quasi minarum istiusmodi excusatio non primum illis ipsis, qui minantur detrimentum sit allatura, si Rex videlicet ob explendam libidinem suam, ut domi suæ uxori, si foris sedi Apostolicæ, hoc est radici & matrici suæ Ecclesiæ Christianæ libellum repudii daturus esset: & hinc quidem certissimo constat legatos eo usque Regis animum exploratum habuisse, ut potius fidem una cum uxore abjicere vellet, quam Annæ amplexibus privari.

Iniqua oratorum Anglicorum postulata.

Intentata ab iis defectio nisi mos ipsis gereretur.

CXCIII.

Cum porro Carolus V. illud diploma ad Pon-

Consultus Thomas de Vio in causa Regis Angliæ.

ad Pontificem transmisisset, atque Henricus Rex oratorum opera libellos pro ipsius causa propugnanda conscriptos obtulisset Clementi, illos omnes Thomæ e Vio Cardinali Cajetano, theologicæ scientiæ laude præclaro, hujus causæ cognitori dedit, ut suam sententiam in hac controversia expromeret, quam ille hisce verbis exposuit (a).

(a) Thom. Card Cajet to.3. tract.14. q.1.

Beatissime pater post pedum oscula beatorum perpetuam felicitatem.

Jussisti, ut libellos de conjugio inter serenissimos Angliæ Reges ad me perlatos, causamque totam diligenter inspicerem, quidve judicii consiliique mei esset accuratissime perscriberem, quo quantum in me esset quamprimum beatitudinem tuam hac molestia liberarem. Studui mox, ut par erat, jussis parere, prælectisque libellis pro & contra, animadverti multas communes insertas quæstiones : Et infra.

Enarratio facti.

Cap.1.

Casus expositio.

Serenissimus Angliæ modernus Rex, dum esset adolescens, serenissimo patre ejus Angliæ Regem agente, contraxit matrimonium cum serenissima moderna Regina Angliæ tunc non regina, sed relicta fratris ejus primogeniti absque prole defuncti, filia serenissimorum Regum Hispaniarum, interveniente authoritate Julii II. Romani Pontificis ob bonum servandæ pacis ac amicitiæ inter eosdem Reges: consummavitque matrimonium, ac genuit ex ea, multisque annis conjugali effectu & affectu cum ea versatus est: modo petit divortium, eo quod conjugium invalidum fuerit, utpote contra ius divinum atque naturæ a sacris conciliis, Pontificibus, ac doctoribus comprobatum: hæc est causa en propriis dispicienda. Subjicitur (b) a Thoma pontificii diplomatis a Julio concessi anno MDIII. VII. Kal. januarii formula a nobis ex regesto ejusdem Pontificis exscripta (c), insertaque annalibus suo loco.

(b) Annal. to.8. an. 1503. num.....
(c) Thom. de Vio c.5.

Quid divino jure statutum est de conjugio inter levirum & fratriam.

CXCIV.
An lege divina sit vetitum conjugium cum vidua defuncti fratris.

Circa conjugium inter uxorem fratris & levirum ter Mosaica lex statuit, primo levit. XVIII. his verbis: *Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis, quia turpitudo fratris tui est.* Iterum cap. XX. his verbis: *Qui duxerit uxorem fratris sui, rem facit illicitam, turpitudinem fratris sui revelavit: absque filiis erit.* Tertio deuter. XXV. his verbis: *Quando habitaverint fratres simul, & unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri; sed accipiet eam frater ejus & suscitabit semen fratris sui; & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut deleatur nomen ejus ex Israel. Si autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis, & interpellabit majores natu, dicetque: Non vult frater viri mei suscitare semen fratris sui in Israel, nec me in conjugem sumere; statimque accersiri eum facient, & interrogabunt. Si responderit: Nolo eam uxorem accipere; accedet mulier ad eum coram senioribus & tollet calciamentum de pede ejus, spuetque in faciem illius, & dicet: Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui; & vocabitur nomen ejus in Israel nomen discalciati.*

Præceptum fuit e contra in veteri lege, ut acciperetur.

CXCV.
Ut stricte sumatur nomen fratris.

Ad hæc sibi obiicit Thomas Cardinalis nomen cogniti sumi plerumque pro consanguineis, non pro germanis fratribus: at ex vi Hebraici textus, ex Sadducæorum de septem fratribus propositione, & ex libro Ruth perspicue agi de fratre germano concludit, tum inter prædictas levitici & deuteronomii leges intercedentes circumstantias ita distinguit: *Leviticæ*, nimirum leges, *statuunt de uxore fratris, non specificando vivi vel defuncti; deuteronomica de uxore fratris defuncti. Illæ de uxore fratris, non specificando cum filio vel sine filio: ista de uxore fratris defuncti sine filio. Illæ de uxore fratris non cognoscenda, non specificando ad proprium vel fratris semen nomenque servandum: ista de uxore fratris defuncti absque filio ad suscitandum semen nomenque fratris. Quibus adiunge quartam necessario subintellectam specificationem, quod illæ de uxore fratris, specificando an ætatis, qua posset generare, an vetula: ista de fratris uxore in ætate, qua potest generare, loqui convincitur, quia ducenda præcipitur ad suscitandum semen fratris.*

Cap.4.

Ex hac autem manifesta differentia inter has duas leges habetur, absque omni controversia, non omne conjugium inter levirum & fratriam esse divina lege prohibitum, sed discernendum esse inter conjugium leviri cum fratria sine specificatione aliqua, vel tot specificationibus in deuteronomica lege vallatum: vel fatendum quod in genere sine specificatione aliqua conjugium inter levirum & fratriam est divina lege damnatum; conjugium vero inter levirum & fratriam tot conditionibus fultum non solum licitum, sed præceptum divina lege est. Hæc sunt quæ circa conjugium inter levirum & fratriam manifeste sancita a Deo habemus. An autem divinæ istæ leges veteris testamenti ligent novi testamenti professores, an expiraverint, parvi refert quoad causam

pro-

propositam. Illud tamen silentio involvendum non est, quod, cum istæ leges conveniant cum sententia, videlicet de conjugio inter levirum & fratriam, tum in actu, videlicet actu pietatis, quæ cultum officiumque sanguine junctis exhibet, tum in ratione moris, quia omnes innitimur rationi moris pietatis naturalis, tum in genere præceptorum, quia utræque sunt præcepta partim judicialia & partim moralia, tum in authore, qui omnia divina authoritate sunt edita per Moysem, quatenus divina ligat & eadem ratione perseverat; & deuteronomicæ, quatenus divina lex & qua ratione deuteronomica expiravit, eadem & levitica expiravit, cum gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Dixi quatenus divina, quia non est nunc sermo de eisdem legibus, quatenus morales sunt, sed quatenus divina sunt authoritate per Moysem fultæ.

Cap. 5. CXCVI. An naturaliter honestum sit tale conjugium.

Quid autem naturale jus de conjugio inter levirum & fratriam habet, non est difficile ex dictis haurire: clare enim patet tum conjugium inter levirum & fratriam absolute esse turpe; turpitudo enim moralis opposita honestati cultus ex naturali pietate debiti fratriæ ratione fratris pro ratione legis redditur in lege levitica, dicendo: Turpitudinem fratris tui non revelabis, quia turpitudo fratris tui est. *Tum conjugium inter levirum & fratriam vallatum tot antedictis conditionibus esse moraliter bonum; ex eo enim quod conjugium inter levirum absolute est turpe, infert quod turpitudo illa per conjugium inter eosdem tot conditionibus fultum, &c. tollitur. Alioquin etiam tot conditionibus vallatum esset moraliter turpe, ac per hoc illicitum, cujus opinionem testatur lex divina: & cum turpitudo moralis non tollatur, nisi per bonum morale, consequens est quod per morale bonum consurgens ex concursu tot conditionum in conjugio inter levirum & fratriam tollatur turpitudo, quæ inesset eidem conjugio nudo. Patet igitur inter levirum & fratriam conjugium honestatum tot conditionibus bonum moraliter esse. Et si altius scrutatus fueris, invenies majus bonum moraliter esse conjugio inter levirum & fratriam sic honestato, quam sit turpitudo consequens conjugium inter eosdem absolute:* & infra: *Nam nisi istius bonitas vinceret illius turpitudinem, præceptum istius in specie non vinceret prohibitionem illius in genere; ita quod divinum jus præceptum prohibitione illius urgente attestatur majorem esse bonitatem in hoc, quam turpitudinem quæ consequitur, coitum leviri cum fratria; & tantum excellit, ut etiam tollat rationem turpis ab hujusmodi coitu, & reddat eundem honestum & pium.*

Ut honestari possit certis conditionibus.

Ex his autem manifestis juxta divinum ac naturæ jus rectissima infertur ratione, quod si longe majus bonum, quam bonum ex omnibus conditionibus in lege deuteronomica expressis consurgens poscat iniri conjugium inter levirum & fratriam, fieret proculdubio in tali accidente conjugium inter levirum & fratriam honestum, quatenus pendet ex lege tum naturali tum divina (secretis enim loquor humanis legibus) & secundum quidem naturæ jura patet illatio; rectæ rationis dictamen exigit, ut si minus bonum sufficit ad tollendum turpidinem conjugii inter levirum & fratriam, multo magis ad eandem turpitudinem tollendam sufficiat majus bonum: secundum vero divina jura patet eadem illatio ex eo, quod nullæ leges multiplicantur propter multitudinem eventuum qui contingere possunt; oportet enim infinitas condere leges juxta infinitos eventus contingentes: sed in omni politia leges conditæ intelliguntur sic, quod ex uno casu decreto intelliguntur decreti omnes similes, & si minus bonum decretum est sufficere ad tollendam aliquam turpitudinem, intelligitur decretum esse, quod multo majus bonum etiam sufficit ad tollendum omnem turpitudinem. Nonnullisque aliis in eandem sententiam dictis subdit author (a). *Validius enim est ad tollendum dehonestationem defuncti fratris commune patriæ bonum, quam tam exiguum, idque incertum bonum defuncti fratris: nam constat hujusmodi bonum esse bonum externum, utpote in nomine consistens, idque exiguum utpote non consequens præclarum aliquid factum, immo nullum defunctum factum sed naturale opus alterius, si non efficax erit ad generandum.* Et paulo post ait (b).

CXCVII Cap. 6.

(a) Ibid. c. 7.

Si privato bono honestari potuit multo magis publico.

(b) Cap 8. CXCVIII.

Ex hoc igitur quod divinum jus testificatur in minori bono, commune patriæ bonum sufficere ad tollendum turpitudinem conjugii inter levirum & fratriam, & naturæ jus in minori quoque bono testatur idem manifeste, infertur conjugium inter hos serenissimos Regem & Reginam ob bonum servandæ pacis inter Reges Hispaniarum & Angliæ contractum, ut clare explicatur in literis apostolicis, non contrariari juri divino aut juri naturæ, sed honestum esse ac consonum utrique juri; adeo quod si secernantur humana jura, conjugium hoc nulla indiguisset dispensatione, quoniam ferendo secum commune bonum pacis inter tam excelsos Reges, fert secum conditionem tam divini quam naturæ juris testimonio sufficientem ad honestandum conjugium inter levirum & fra-

Dispensatio fuit necessaria propter jus positivum.

& fratriam : verum dispensatione ecclesiastica opus fuit tum ad tollenda vincula humanorum jurium, tum ad authorum honestationem, illius nimirum singularis conjugii ob commune bonum pacis; honestatio enim illius conjugii ex communi bono pacis suapte natura est, sed a doctoribus diffinitur magistraliter, ab apostolica autem dispensatione authoratur. Quocirca Julius Papa dispensando nihil ademit divino juri, nihil ademit juri naturæ, sed abstulit vincula juris humani circa hoc singulare, sed definivit legitimum, sed authoravit illud, utpote en expressa rationabili causa ac more consonum tam divino quam naturali juri; omnia enim hæc fert secum dispensatio ob commune bonum pacis : alienum siquidem a Christiana professione est, ut Papa quantumcumque minimum jus divinum aut naturæ in toto vel in parte tollat; hoc enim authori naturæ reservatur, illud vero authori divinæ legis : sed non alienum a Christiana prafessione, ut Papa in ambiguis interpretetur ac difiniat tam jus divinum quam naturæ : dispensatio itaque illa diversos simul protulit effectus juxta diversas, quas attigit materias; pro quanto enim attigit jura humana, efficit licitum quod secundum humana jura fuisset illicitum : quatenus attigit jura divina & naturæ, difinivit ac authoravit licitum, quod secundum divina & naturæ jura dubitabatur, vel reputabatur, sed dubitari vel reputari potuisset illicitum.

Vincula juris humani tantum sublata.

Definivit etiam non esse contra jus divinum vel naturale.

CXCIX. *Et ad opulentiam honestationis concurrunt dua bona fratris defuncti, alterum quod uxor ejus, quæ fuerat una cum ipso caro en hoc conjugio sublimata est in futuram Reginam Angliæ, ut regno quo ipse defunctus non potuit per seipsum potiri, saltem in carne sua potiretur : alterum quod frater ejus en hoc conjugio redditus est securus a tali ac tanta malorum congerie, qualem & quantam bella inter regna afferunt inter se; interesse autem mea defuncti mala pœnæ futura fratri meo, testatur evangelicus dives sepultus in inferno, dum rogat Abraham ne fratres sui veniant in illam locum tormentorum. Honestatur itaque hoc conjugium tum en bono fratris defuncti, non minore quam sit illud descriptum in deuteronomio non consistente in nomine, sed in re non dubia : sed certa tum en manimo communi bono pacis, authoraturque apostolica potestate.*

CC. *Universa* (a) *autem divina lege perspecta facile mostratur, quod sive divinæ leges circa conjugium inter levirum & fratriam ligent modo, sive expiraverint, conjugium hoc inter serenissimos Reges Angliæ licitum atque honestum est, nam si divina veteris scripturæ spirarunt, nulla hinc illis infertur injuria; si vero etiam hodie ligant, cum constet en eadem divina lege deuteron. cap.* XVII. *ad summum sacerdotem spectare emergentes causas ambiguas ac difficiles difinire juxta legem Domini, consequens est, quod, etiamsi omni ex parte non pateret bonum sufficere ad honestandum conjugium inter levirum & fratriam, en eo quod summus sacerdos requisitus, ut hinc divina jura naturæque ac humana, quæ videntur obstare huic conjugio, illinc tale bonum pacis servandæ libraret; propter hoc enim constat supplicatum fuisse summo Pontifici, & qui tunc erat summus sacerdos Julius dispensanda authoravit inter hos serenissimos levirum & fratriam conjugium ob tale bonum pacis reddidit illud licitum & honestum; nam per hoc divina authoritate sibi in lege divina concessa exemit illud ab injuria omnium jurium divinorum, naturalium, ac humanorum, quia etiam fingendi licentia concessa inficiari mente, quamvis ore, nemo potest ambigua saltem fuisse juxta legem divinam ac naturæ, causam videlicet, si tale ob pacis bonum honestandum erat conjugium inter levirum & fratriam & difinitionem talis ambigui spectasse ad summum tunc sacerdotem, & causam boni pacis communis conformem esse divinæ legi, cui inter humana nihil magis quadrat, quam commune pacis bonum : & hæc dixerim, non quod causa ambigua sit, quoniam deductum jam est commune bonum pacis causam esse sufficientem ad honestandum conjugium juxta leges divinas & naturales; sed ad demonstrandum quod esto quod ambigua ac difficilis fuisset causa, authoritas summi sacerdotis difiniendo juxta rationem valde consonam divinis & naturæ legibus, conjugium hoc licitum honestum ac legitimum, sufficeret ad reddendum conjugium hoc licitum honestum ac legitimum, etiam leges leviticæ non solum quatenus morales, sed quatenus divinæ ligarent Christianos.*

(a) Cap. 9.

Dilemma quod valeat, sive expiraverit sive liget lex deuteronomii.

CCI. *Et quoniam sacra concilia, sacri Pontifices, sacri doctores damnando conjugium inter levirum & fratriam jus divinum & naturæ citant manifestum ex auditis fit quod non militant eorum dicta adversus hoc conjugium secundum jus divinum & naturæ apostolicaque authoritate contractum : damnant siquidem inter levirum & fratriam conjugium nudum, non conjugium tot conditionibus consonis divino naturæque jure fultum, eu hoc ipso quod jure divino ac naturæ innituntur : clara enim luce jam patet jure divino ac naturæ prohiberi inter levirum & fratriam conjugium in genere,*

Obiectiones adversariorum.

Cap. 10. Solvuntur.

Digitized by Google

re, seu nudum: consonum autem fore utrique juri inter levirum & fratriam conjugium vestitum multis honestatis speciebus sive propter bonum fratris defuncti, sive propter bonum commune. Quocirca Julius nihil adversus doctrinam sacrorum conciliorum, Pontificum, aut doctorum egit, nec etiam adversus illos doctores qui dicunt, & verissime, Papam nec in jure divino, nec in jure naturæ posse dispensare, hoc est facere licitum quod divino aut naturæ jure constat esse illicitum; nam ut patet ex dictis conjugium, inter levirum & fratriam ob commune bonum pacis, nec divino nec naturæ jure prohibetur, immo tum divino tum naturæ jure consonat: sed Papa jure suo ordinario, quod de jure super jus potest uti, disinivit & authoravit conjugium honestatum eu causa communi boni pacis ad tollendum omnem ambiguitatem utriusque juris. Hoc est, Pater sancte, in causa hac judicium meum: consilium autem non occurrit mihi melius, quam quod a Spiritu sancto proficisci non ambigimus, Diligite justitiam qui judicatis terram. *Felix in sæcula valeat beatitudo tua. Romæ die* XIII. *martii anno MDXXX.* Vetuisse Clementem die ejusdem mensis martii intentato anathemate Henricum secundas nuptias ante decretoriam sententiam moliri, proximo anno visuri sumus, necnon omnibus ejus administris, qui ipsi ea in re operam navassent, censurarum pœnas imposuit.

CCII. Vetitus Henricus secundas inire nuptias.

Extracta autem est a Pontifice in plures annos judiciaria sententia, cum Henrici Regis mentem flexu temporis leniendam, vel venereas faces extinguendas putaret; misitque (*a*) ad eum medio julio Antonium Pulleonem, ut ipsum ad suscipiendum rei Christianæ contra Turcas & Lutheranos patrocinium excitaret; tum rationes omnes pertentavit, ut controversiam dirimendi conjugii amoris pacisque studiis componeret: de quo ad Franciscum Regem Francorum, quem Anglus causæ interpretem adhibuerat, datæ mense octobris extant literæ (*b*). Legaverat vero ad Apostolicam sedem oratorem Cardinalem Grandimontensem Gallus; traditque Guicciardinus (*c*) utrumque omnem operam contulisse, ut Pontificem a cæsareis partibus divellerent, sibique conciliarent: sed Clemens non alenda, sed sedanda bella civilia censuit, atque ad Gallicæ aulæ sovendam gratiam Tarbensem episcopum in Gallicis rebus gerendis peritum cardinalitia purpura octava junii donavit, eaque de re ad Franciscum Regem scripsit (*d*).

(*a*) *Clem. lib. brev. ann* 1530. *p.*300.

(*b*) *L.* 3. *lit. princ. p.*3.

(*c*) *Guice. l.*20.

(*d*) *L.* 2. *lit. princ. p.*195.

CCIII. Gebenna obsessa a Sabaudo.

Hoc anno Gebenna a duce Sabaudiæ & nobilitate, consensu & auxiliis episcopi Gebennensis obsidione pressa est: sed Bernenses, Friburgenses, & Thuricenses illi auxilia laturi pace bellum diremerunt.

CCIV.

Hoc anno Lusitanum imperium latius propagatum est in oriente; nam Turcis Adeni obsidione solo Lusitanorum terrore depulsis, Adeni sive Oromusi tum Xaerii Reges vectigales se Lusitani Regis ad firmandum solium contra hostiles impetus constituerunt, ut Damianus Goes narrat hisce verbis (*e*): *Romæi* x. *triremibus actuariis navibus & gaulis XL. improviso Adenam obsederunt mari; terra vero equitatu & peditatu maximo copiis videlicet auxiliaribus, nam ipsi Rhomæi deerant; plus minus duravit obsidio menses* v. *Oppugnabatur quotidie mari præcipue, atque adeo terra extructo in modum muri tabulato contextis trabibus ad exteriorem cisternam, & tormentis collocatis, quarum quatuor erant basilisci, tormentorum omnium genus impetuosissimum, quibus murum totum ea parte diruerant propeque expugnaverant urbem, nisi defensa pertinacissime fuisset. At ut rescitum est classem nostram adventare, Rhomæi obsidione levata discesserunt.* Et infra: *Nunciis hinc inde commeantibus adquievit Rex, ut pareret Lusitanorum Regi, solveretque quotannis jure tributi seraphinorum decem millia ponderis & valoris Ormuzii, quæ regia urbi est cognominis insulæ inter sinus Persici angustias. Ea summa Latina supputatione quingenta facit sestertia. Gratis etiam dedit statim seraphinos mille quingentos, id est sestertia LXXV. ut Ormuzii eu puriori auro fieret corona, quam Regi Lusitaniæ mittit in symbolum amicitiæ & obedientiæ. Scriptæ super ea re sunt tabulæ subscribentibus Rege & Hectore Silveria, cujus exemplum Nonius Cugna ad Regem Lusitaniæ misit: id ad nos perlatum non est. His ita se habentibus, Rex Xaerii scripsit ad Hectorem ne gravaretur regnum ipsius accedere, quod est in exteriore flexu Arabici sinus in regione Homeritarum juxta Ptolemæi traditionem, se pariturum Lusitanorum Regi, & pensurum tributum, ut constitueret; daturum præterea quidquid tormentorum æneorum Xaerii & Dopharii haberet, &c.*

(*e*) *Damian. Goez to.*2. *Hisp. illustr.*

Turcæ eorum metu obsidionem solvunt. Adeni Rex Lusitanorum vectigalis fit.

Xaerii Rex concedit in ejusdem clientelam.

Digitized by Google

I. Præcipuæ res gestæ hoc anno.

ANno a partu Virginis millesimo quingentesimo trigesimo primo indictione quarta partæ sunt divina ope de Sacramentariis hæreticis a catholicis Helvetiis præclarissimæ victoriæ, ac Zuinglius & Œcolampadius hæresiarchæ Deo vindice sublati; Moldavi a Turcis in Christianos concitati exiguis Polonorum copiis divinitus obtriti; grassante vero latius Lutherana lue plura Mexicanorum centena millia ex impura superstitione ad sanam religionem ac fidem traducta ruinas Ecclesiæ sarciverunt, dum rei Christianæ redintegrandæ intentus Clemens, catholicos Reges ac principes ad conjungenda studia pro celebrando concilio, & conficienda in Turcas expeditione sollicitaret: de quibus ordine dicturi a Germanicis rebus exordiemur. Ferdinandus Bohemiæ & Hungariæ Rex, uti in Augustanis conventibus a catholicis conventum erat, cæsarea dignitate Coloniæ auctus est ineunte anno, ac deinde Aquisgrani more Cæsarum argentea corona redimitus: de quo hæc tradit Surius in suis commentariis (a): *Anno MDXXXI. pridie epiphaniæ Domini, Ferdinandus Coloniæ in primario templo, ubi trium beatissimorum Magorum corpora condita asservantur, electorum principum suffragiis creatus est Romanorum Rex & die XI. mensis januarii Aquisgrani coronatus.* Creasse in ea celebritate Carolum V. plures equites contactis præ grandi Caroli magni ense a multo vetustatis situ æruginoso humeris, refert Paulus Jovius (b), dimissisque conventibus instituisse ut Christianorum arma adversus Solimannum perniciem Christiano imperio & exitium minitantem verterentur: *Namque tum constans*, inquit, *apud pios mortales fama erat quorumdam etiam vatum oraculis comprobata, nullis quam Austriacorum fratrum certissimis auspiciis barbarorum vires malo nostro in immensum sese attollentes posse superari: quod existimare credereque fas erat, postquam & his Ferdinandus a matura jam indole summæ pietatis atque virtutis Pannoniæ atque Bohemiæ regna bellicosissimarum gentium paterne Austriæ imperio dudum adjecisset, & fraternæ demum amplitudinis imperatoriæque dignitatis successor & heres esset designatus: Carolus vero augustiore maximarum virtutum & opum concursu exaggeratus, undique victor inusitata felicitate ad occidentem per oceanum auriferis regionibus potitus Christiani imperii terminos ad antipodas usque protulisset.* [1]

(a) *Surius in comment. hoc anno.*
Ferdinandus Roman. Rex electus.

(b) *Jov. l. 29.*

II. Confirmata a Clemente illius electio.

Confirmavit Ferdinandi Regis Romanorum designati electionem Clemens: *Pro universæ*, ut ait (c), *Christianæ reipublicæ salute*; necnon gratulaturus ad Ferdinandum Regem datis literis significavit (d) se ac fideles in ipso & fratre Carolo spes suas collocasse.

(c) *Lib. brev. ann. 1531. p. 35.*
(d) Ibid. p. 96.

Regi Ferdinando.

Gratulatur Ferdinando Pontifex de cæsarea dignitate.

Quanta simus lætitia affecti ex literis tuis, novoque nuntio electionis serenitatis tuæ in Romanorum Regem, vix, fili charissime, possumus explicare: præterquam quod enim omnis amplificatio tuæ celsitudinis & dignitatis nobis pro nostra in te debita ac singulari benivolentia merito jucundissima accedit, etiam ratio temporum & publicæ salutis, quæ tantis hodie discriminibus undique obiicitur, facit, ut impensius ex hoc gaudeamus. Itaque omni cordis nostri affectu gratulamur in Domino hunc honorem serenitati tuæ; & gratias etiam ei agimus, quod tantum gaudium nobis suis literis nunciandum, & communicandum duxerit: quamquam hoc quidem non plus sibi, quam universæ Christianitati & nobis ipsis gratulandum esse videmus, siquidem illa omnes spes suas communis perfugii & salutis in te & serenissimo fratre tuo hoc tempore præcipue collocat, & nos in tantis constituti sollicitudinibus vestra amborum pietate & potentia recreamur, sperantes vos firmas anchoras futuros sustinendæ Petri cymbæ in tantis hodie tempestatibus fluctuanti: quamobrem Deum dominum misericordiæ & potestatis supplices deprecamur, ut hanc spem nostram suæ benignitatis gratia confoveat, vobisque cum ista virtute, potentia, pietate parem felicitatem, sicut fore confidimus,

Hortatur ut fidem tueatur.

NOTÆ [1] COmitia ista Coloniensia, eligendi regis Romanorum gratia indicta, præcedenti anno die XXIV. decembris cœperant. Electio vero Ferdinandi in præsentem annum extracta, ut optime notat Annalista. Moræ hujus causam præbuit Joannes Fridericus Saxoniæ Dux, Joannis electoris filius, quem pater misit ut suo nomine comitiis interesset. Princeps enim ille omni nisu retrahere electores conabatur ne Ferdinandum (in quem reliqui omnes inclinabant) eligerent; & cum tandem illos in sententia stabiles animadvertisset, ipse re desperata e comitiis & ex urbe discessit. Ex quo factum est ut in electionem sex tantummodo convenerint. Hæc omnia Spalatinus in vita Joannis electoris Saxoniæ. Hanc tandem controversiam in comitiis Spirensibus anno 1534. sopitam ex Chytreo Calvisius in annal. ad hunc annum animadvertit. MANSI.

Digitized by Google

mus, concedat ad gloriam amplificationemque nominis vestri & defensionem fidei sanctæ suæ. Dat. Romæ, &c. XIII. februarii MDXXXI. pontificatus nostri anno VIII. Ornavit eundem mysticis muneribus, atque ensem, ut confodiendos Ecclesiæ hostes, ac pileum, ut tegendam patrocinio cæsareo eandem Ecclesiam significaret, in natalitiis Domini pontificalibus precibus sacratos transmisit (*a*).

Ense & pileo sacris eum donat.

(*a*) *Ib. p.* 254.

III. At Saxo & reliqui principes Lutherani, tum nonnulli alii Austriacæ amplitudinis æmuli huic electioni intercessere, de quibus hæc Laurentius Surius (*b*): *Saxo eam electionem per filium suum irritam protestatur, habuitque principes alios præsertim Lutheranos, qui ei consentirent; verum Cæsar, quod amplissimas haberet ditiones, nec posset semper esse in Germania, consultum omnino putavit, ut in imperio haberent aliquem loco suo, qui ipso absente rebus præesset.* Patebat causa, cum absente Carolo V. Germania a novatoribus eversa fuisset, ut propterea præpotentis Regis præsentia opus esset, qui illorum temeritati frænum iniiceret: ii vero Ferdinandi, qui pro asserenda fide catholica egregia plura facinora fecerat, potentiam veriti, post inita inter sese ad Smacaldiam fœdera, Galliæ & Angliæ Reges, qui ægre ferebant in dies augeri cæsareas vires, in societatem armorum contra Carolum V. & Ferdinandum pellicere pertentarunt: *Hujus anni*, inquit Surius (*c*), *mense februario protestantes literas scripserunt Galliæ & Angliæ Regibus, quibus suam causam egregie tueri conati sunt: loquuntur ibi de vitiis cleri & de indulgentiis: citant Gersonem, qui jam olim vitia ecclesiastica graviter notavit. Sed Gerson ita notavit vitia cleri, ut tamen propterea non se ipse separaret ab Ecclesia, nec turbas cieret. Et hoc quidem illis visum est de Gersone commemorare: quod autem idem ipse fortiter scripsit contra eos, qui dixerant laicis necessario utramque Eucharistiæ speciem porrigi oportere, quod nostræ ætatis novatores pertinaciter contendunt, eosque disertis verbis hæreticos vocat, id silentio prætereunt. Facile autem animadverti potest non principes earum literarum fuisse authores, sed Lutheranos dogmatistas, quorum utinam fraudem principes advertere potuissent.*

(*b*) *Sur. in comment. hoc ann.*

Intercedunt Lutherani principes.

Nituntur Angliæ & Galliæ Reges ad societatem armorum pellicere.

(*c*) *Sur. ibid.*

IV. Spopondisse Clementem Cæsari vidimus daturum se apostolica authoritate operam, ut catholici Reges ac principes suas cum illo vires opesque ad hæreticos obterendos conjungerent, si mansuetudine in viam salutis atque ad officium revocari non possent; sed Franciscus & Henricus Reges formidantes ne oppressis hæreticis ac Germaniæ dissensionibus sedatis Carolus & Ferdinandus in nimiam potentiam assurgerent spreta religionis causa, non Cæsari, ut par erat, in hæreticis contra Cæsarem auxilia decreverunt, ut Belchairus episcopus Metensis hisce verbis memorat (*d*): *Ne simulata in Solimannum expeditione totam belli molem in ipsos Cæsar converteret metuentes ad Galliæ Angliæque Reges* XIV. *kal. martias scripserunt, & qui in Wormatiensi Augustanoque recenti conventu cum Cæsare & pontificiis convenire non potuerint, exponunt, precantur, ut sua authoritate apud Clementem Cæsaremque agant, ut universi Christianismi concilium pium & liberum celebretur, quo omnes controversiæ terminentur. Multa ad doctrinæ suæ defensionem addunt; postremo rogant, ut in conservandis Germanici imperii privilegiis, suisque privatim possessionibus, si forte in ipsos Cæsar arma ferret, auxilio sint. Illi a Gallo de auxilio nihil adhuc certi, spem duntaxat bonam reportarunt. Franciscus se rem omnem cum Anglo fœderato communicaturum, deinde illis responsurum pollicitus est: porro ut concilium convocetur sibi admodum probari, in eoque convocando operam suam pollicetur, non solum quod id pium in primis, immo vero necessarium existimet, verum etiam quod pro ea, quæ semper inter Gallos, Reges imperiique principes necessitudo fuit, illorum voluntati satisfacere cupiat: scire ipsos, qui in omnibus a se susceptis adversus Cæsarem bellis Germani in Gallia negotiari, & perinde ut in patria sua libere habitare consueverint. Hæc* XI. *kal. majas rescripsit. Deinde re cum Anglo communicata, ad eos cum amplis mandatis Guillelmum Bellaium Langeum misit conventum quantos sumptus Rex in hoc bellum conferret: & quoniam a Gallia longe separati erant, ne imparati opprimerentur quantam pecuniam præmitteret rogarant. De quibus omnibus Bellaius cum illis convenit & pro conservandis Germanici imperii privilegiis.* Is sceleri color a Gallo inductus est; nam re ipsa de asserenda Lutherana hæresi & Christi religione cum Lutheri placitis a dæmone haustis commutanda agebatur, proque privatis eorum scilicet hæreticorum, *possessionibus tuendis societatem coiit, quam vicissim & ipsi ab Anglica non multum dissimilem iisdem conditionibus cum Rege coierunt, utrobique enim se invicem tuendi, non invadendi quemquam, societas inita est. Franciscus centum nummum aureorum millia apud Bavaros deposuit, quibus uterentur protestantes, si adversus illos bellum*

(*d*) *Belchair. l.* 20. *n.* 36.

Sumpta a Gallo protestantium clientela.

Conciliorum contemptores persuadent velle concilium.

Anglus cum Lutheranis societatem init.

Cæsar moveret. Reversum e Germania Bellaium Franciscus, qui tum in minore Britannia erat, ad Anglum misit, ut cum Pomerajo legato suo, quæ cum Protestantibus acta erant exponeret. Quibus intellectis quinquaginta nummum aureorum millia se in hanc societatem Henricus collaturum promisit, & colloquium a Francisco postulavit, quod in sequentem annum dilatum est. Quinetiam legatos ad Solimannum Franciscus misisse fertur, tanto in Cæsarem odio vel invidia flagrabat.

Conciliabulum non concilium poscebant Lutherani.

V. Suscepto Lutheranorum patrocinio Franciscus Rex optime stirpis suæ amplitudini consuluisse sibi visus est, cum ita perpetuos in Germania hostes opponeret Austriacis: verum, ut inania sunt humana consilia, obtigit postea, ut ipsius stirps hæreticorum tumultibus intestinis excisa fuerit, Anglia pariter ab hæresi evastata. Quæsitus est nefario facinori fucus, quod Lutherani, ut supra dictum est, & paulo ante ex Belchairo audivimus, concilium pium & liberum deposcerent: sed quanta fraudium & impietatum moles sub honesto postulato lateret non conspexere; ut enim Lutherani dæmoniorum doctrinas evangelium Dei appellabant, ita concilii pii & liberi nomen a veteribus œcumenicis conciliis ad sathanicum impiorum conventiculum continentibus expetitum votis transferebant (a); & qui in Augustano conventu disceptationem cum theologis abruperant, nunquam se solemnibus episcoporum conventibus submissuri erant, neque antiquam conciliorum formam servare, sed novam, in qua præessent laici vel apostatæ, instituere moliebantur.

(a) *Jo. Eck. in enchirad. de conciliis.*

Reges pro concilio celebrando tepide agunt. Impacta Clementi calumnia quod nollet concilium.

VI. Cæterum cum extremo superiori anno universi Reges ac principes literis encyclicis admoniti fuissent a Clemente, ut paribus studiis pro celebrando concilio œcumenico consentirent, non parum in tanta re tepere visi sunt, nec Pontifex illud apostolica authoritate indixit: ex quo Ferrariæ dux illius in invidiam apud Cæsarem vocandi occasionem captavit, confictoque crimine insimulavit ipsum, scilicet Francorum & Anglorum Reges ad disturbandum concilium per literas impellere; ex qua falsa ducis delatione maximum dolorem Clemens accepit, conquestusque est apud Cæsarem (b) a Ferrariensi strui dolos ad conjunctionem, quæ sibi cum ipso intercedebat dirimendam, rogavitque ut eæ literæ, quibus ipse spondere ingentia Anglo & Gallo ferebatur, modo concilium disturbarent, producerentur, tum archiepiscopo Brundusino legato apostolico, ut eam calumniam detergeret, onus imposuit: quem quidem pro parandis iis, quæ celebrando concilio erant necessaria, missum ostendunt literæ ad Cæsarem datæ (c).

(b) *Lib. 3. lit. princ. p. 6.*

(c) *Lib. brev. ann. 1531. p. 351.*

Cæsari.

Clementis literæ ad Reges pro celebrando concilio.

Etsi tua erga Deum fidemque catholicam pietas, & in tuendam tranquillandamque Christianitatem egregia voluntas nullius eget neque hortatu neque adjumento, cum ipsa per se omnes adhoc hortetur, omnesque ab ea hoc tempore firmiter opem expectent; tamen cum primum audivimus serenitatem tuam indixisse conventum Spirensem XIV. *proximi mensis inchoandum; nos ne qua in parte officium vel authoritas nostra ibi desideraretur, non contenti legato apud te nostro cujus prudentiæ, doctrinæ, rerumque experientiæ summe innitimur, sicut debemus, ut recentiorem a nobis hominem testem nostræ voluntatis tecum in communis salutis cura consentientis haberes, elegimus venerabilem fratrem Hieronymum Alexandrum archiepiscopum Brundusinum prælatum nostrum domesticum virum doctrina multiplici, multarumque linguarum scientia insignem, aliasque apud te Wormatiæ tunc conventum habentem nostri prædecessoris Leonis X. legatione functum. Eum itaque ad serenitatem tuam nostrum, & hujus sanctæ sedis nuntium mittimus plene de nostra mente, seu potius flagranti desiderio instructum ad pia consilia, sanctasque tuas cogitationes nostra authoritate, quoad poterimus, coadjuvandas in providendis cunctis necessariis, universalique concilio, sicut semper optavimus, celebrando; per quod quidem hæresis, tolli, bellum propulsari, aut etiam, Deo concedente, inferri ultro possit adversus communem hostem Turcam solum de nostra pernicie cogitantem & aperte jam molientem, &c. Dat. Romæ die* XXIX. *augusti MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII.

VII. Conceptæ sunt eadem verborum forma aliæ ad Ferdinandum Romanorum, Bohemiæ, Hungariæque Regem missæ (d) de eodem legato pro necessario synodali apparatu instruendo, ut hæresis deleri & Turcæ audacia contundi & frangi possit. Transmissas etiam eo argumento literas ad Sigismundum Regem Poloniæ testatur (e) Salomon Neugebaverus: *Literæ*, inquit, *seu (ut alias vocant) breve (scilicet Clementis) Regi allatum est, quo eum, ut ad generale concilium propediem celebrandum suos destinaret legatos ad religionis controversias, quibus Germania plana erat, conciliandas hortabatur.* Ad hæc autem provehenda Vincentium archiepiscopum Rossanensem in Bohemia, Pannonia, & Austria legati munus gerere jussit (f).

(d) *Ib. p. 352.*

(e) *Neugebaver. l. 7. hist. Polon.*

(f) *MS. arch. Vat. sign. lit. A. p. 93.*

Ve-

Venerabili fratri Vintentio archiepiscopo Rossanensi ad charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Hungariæ & Bohemiæ, ac Romanorum Regem illustrem nuncio, & oratori nostro cum potestate legati de latere.

Venerabilis frater salutem, &c. Cum nos alias te ad charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Hungariæ & Bohemiæ, ac nunc Romanorum Regem illustrem, ac regna, civitates, & alia loca archiducatus Austriæ & patrimonii sui pro fidei & regnorum suorum defensione nostrum & Apostolicæ sedis nuncium & oratorem cum potestate legati de latere duxerimus destinandum; nos cupientes, ut erga personas in regnis & archiducatu Austriæ, ac dominiis & locis prædicti Ferdinandi Regis præsidentes ac familiares tuos commensales te posses reddere gratiosum, fraternitati tuæ, ut certis facultatibus & gratiis uti, illasque personis prædictis concedere valeres, per alias nostras literas concessimus, prout in illis plenius continetur, cum præfatus Ferdinandus Rex nuper in Romanorum Regem ab imperii electoribus charissimi in Christo filii nostri Caroli V. Imperatoris semper Augusti accedente consensu electus, & Aquisgrani coronatus fuerit, fraternitas tua eundem Ferdinandum Regem ad quæcumque loca, ad quæ se contulerit, sequi debeat; eapropter eidem fraternitati tuæ per præsentes concedimus, ut dictis facultatibus & gratiis etiam in civitatibus & locis Germaniæ, in quibus ipse Ferdinandus Rex jurisdictionem suam exercere potest, uti libere & licite valeas, ipsasque literas cum facultatibus, & gratiis in eis contentis ad loca Germaniæ & personas extendas, & infra, *tenore præsentium concedimus facultatem. Datum Romæ die* XXVI. *februarii MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII.

VIII. Cur vero Francorum Anglorumque Reges non consenserit cum Carolo V. de celebrando concilio, quos Lutheranis pollicitos se concilium promoturos vidimus, causæ non obscuræ erant hæ. Optabat Carolus, ut concilium œcumenicum celebraretor vetere instituto, ex quo maxima commoda se consecuturum sperabat: vel enim illius authoritate Lutheranos ad officium revocandos, pacandamque Germaniam, vel in eo auxilia communi consensu contra hæreticos, tum contra Joannem Waivodam Turcarum clientem Christiani nominis proditorem, eversoremque Hungariæ decretum iri. Quod cum Gallum Anglumque ureret, ipsique Lutheranos & Joannem Christiani imperii perduellem ad Caroli V. infringendam potentiam juvare molirentur, a cogendis solemnibus episcoporum conventibus dissenserunt. Verebatur etiam Anglus scorti sui implicitus amoribus ne illius causa synodali sententia damnaretur. Ut itaque hæresim a cæsareis politicis blande palpatam vidimus, dum Leo Pontifex Lutherum malorum omnium authorem judiciaria severitate coercendum urgebat, quod cæsaream dignitatem illi ex labefactata pontificia majestate auctum iri opinarentur; ita Gallus Anglusque politicis fraudibus subornati, dum Cæsar ad hæreticos excindendos se parabat, præclarum quippiam agere putaverunt, si hæresi sustentata cæsaream infringerent authoritatem: quod porro de promovendo concilio utrumque Regem ab hæreticis postulatum vidimus, animadvertendum est Lutherum, ut lactaret principes & politicos, dijudicandorum dogmatum & sacrorum administrandorum summam authoritatem ad eos retulisse; atque ideo ut observat Ulembergius (*a*), superiori anno in Augustanis conventibus non Lutherus, non Melancton & alii hæresiarchæ veluti synagogæ Lutheranæ antistites fidei formam obtulerunt, sed principes & urbium liberarum magistratus, tanquam præscribendæ suis populis fidei formæ authoritatem sibi arrogarant, quod Melanctoni ingratum fuisse idem auctor memorat.

Cur Galliæ Angliæ Reges noluerint concilium.

Principes definiendorum dogmatum jus sibi arrogant.

(*a*) *Ulember. in vit. Lutheri.*

IX. Ut vero Lutheranorum concilium œcumenicum deposcentium fraus magis pateat, cum illud Pontifice assentiente a Carolo promissum fuisset ea lege, ut nil antequam illud celebraretur novarent, atque extremo superiori anno in Augustanis conventibus fuisset constitutum, veterem ritum religiose servandum: quid enim magis ab æquitate abhorrens, quam quod ii, qui concilii œcumenici authoritatem implorabant, vetera concilia obtererent? Lutherus tamen, ex cujus consilio facta fuerat provocatio, sectatorum suorum conjurationibus præfidens, ausus est decretum Augustanum publicis satyris proscindere, ac Pontificem & omnem hierarchiam ecclesiasticam, nec non principes catholicos probris laniare, ut refert Joannes Coclæus (*b*): *Cum*, inquit, *Cæsar aliique principes ac status imperii in generali recessu constanter conclusissent permanendum esse in antiqua fide ac religione, parum nihilque innovandum aut mutandum ante generalis concilii determinationem, Lutherus, qui probe sciebat quam fortiter essent electori Saxoniæ confœderati aliquot principes ac civitates sectæ suæ, cœpit ferocissime protervire, edens Theutonice libellos duos, quorum unum inscripsit*

Decretum Augustæ ne a vetere ritu discedatur.

(*b*) *Cocl. in act. Luther. an.* 1531.

psit glosam in prætensum edictum imperiale; alterum præmonitionem ad Germanos suos dilectos. In utroque sane protestatur nequissime se non suadere aut bellum aut seditionem, cum interim nihil faceret studiosius aut vehementius, diffamando atque criminando non solum Papam & omnes ecclesiasticos prælatos, verum etiam Cæsarem, omnesque principes catholicos, quos vocat proditores ac sceleratos, nequam, mendacesque nebulones, &c. In glosa vult omnibus persuasum esse confictum fuisse sub nomine Cæsaris recessum Augustensem quem edictum vocat: contra quem sic scripsit Coclæus Teuthonice.

Conscindit contumeliis Cæsarem Lutherus.

X. *Quis es tu, infamis intestabilisque ac damnate hæretice, ut ausis publicum ac legitime constitutum atque unanimiter conclusum recessum totius Romani imperii, hoc est generale decretum imperiale dicere prætensum vel putativum edictum cæsareum, cum manifestum sit, & negari non possit, quod illi recessui & decreto non solum propriis manibus subscripserunt Cæsar ipse, electores item aliqui, principesque alii, & prælati, comites, ac barones permulti, qui personaliter præsentes fuerunt? sed & alii non pauci principes, prælati, comitesque, & barones, civitates item liberæ ac imperiales per suos legitimos ac plenum habentes mandatum procuratores missosque oratores itidem subscripserunt absentes, tanquam præsentes: etenim in calce illius recessus commemorantur subscripsisse sive per seipsos, sive per legitimos procuratores, aut oratores suos quinque electores, principes alii, ecclesiastici quidem triginta, sæculares vero viginti tres, abbates viginti duo, comites & barones triginta duo, civitates denique liberæ ac imperiales triginta novem; verum etiam plenum robur addiderunt appensis sigillis tum ipsius cæsareæ majestatis, tum quorundam electorum aliorumque principum ac dominorum loco omnium aliorum. Desperato igitur apostatæ in ejusmodi libris nihil prorsus fidendum aut credendum est, qui non erubescit tot principum ac statuum imperii ipsiusque Cæsaris subscriptiones, sigilla item & literas reiicere, calumniari, reprobare; ubi mendacium ejus usque adeo manifestum potest per literas & sigilla in os ejus retorqueri visibiliter, atque etiam palpabiliter, ita ut facile suffocaretur, si omnia ea sigilla faucibus ejus intruderentur. Hæc ille contra inscriptionem & protestationem Lutheri. At liber ipse nihilo melior aut verior est ipsa inscriptione, aut protestatione ejus.*

Impudentissima illius mendacia.

XI. Subdit Coclæus ut in illo libro hæresiarcha invectus in decretum cæsareum, quod in eo scriptum esset: *Lutheranorum confessionem fuisse per sacras literas justasque rationes confutatam*; confutationem Lutherani dogmatis appellarit noctuam & vespertilionem, quod in lucem collocata non fuisset: edendæ quidem illius sibi & aliis datam fuisse provinciam refert idem Coclæus; cumque jam Augustæ cum typographo convenisset ob Georgii ducis Saxoniæ discessum sibi pariter ob viarum discrimina fuisse discedendum, atque ita opusculum egregium non fuisse in lucem editum; quam negligentiam catholicorum scommatibus hæresiarcha proscidit. Cum etiam in edicto imperiali promulgaretur: *Quod Ecclesia instinctu Spiritus sancti bonisque rationibus salubriter instituerit, ut extra missam una tantum species porrigatur;* impostor dicere non erubuit, jam omnibus persuasum esse Christum in Evangelio præcepisse, ut laicis detur utraque species, multasque calumnias in Pontificem & universam Ecclesiam catholicam effudit, traduxitque ironice piam Cardinalis Campegii Apostolicæ sedis legati vocem, qui Cæsari dixisse ferebatur, *se malle in frustra discerpi, quam permittere ut missa aboleatur aut mutetur.* Post plura in sacrosanctum missæ sacrificium blasphema prolata, quod canon, casula, calix argenteus vel aureus, rasura, & cappa in evangelio non reperirentur; quibus non tam Ecclesiam derisit, quam Christum dominum qui aliorum legislatorum more legem evangelicam & singulos ritus in chartaceis membranis calamo non conscripserit, sed in cordibus Apostolorum misso Spiritu sancto insculpserit, de quo dixerat. *Ipse docebit vos omnia, &c.*

Postquam autem Lutherus ita spuisset in cœlum, mox in terram furorem vertit: cum enim Augustanum edictum de libero arbitrio loquens diceret Lutheranum errorem circa illud non humanum esse, sed pecuinum, ac blasphemiam Dei, vir nequissimus Cæsarem cæterosque principes catholicos, qui Augustam convenerant, porcos appellavit, quod scilicet liberum arbitrium assererent; qua comparatione eos magis insectatus est, cum de sola fide statuissent, *ne doceatur post hac nudam fidem solam absque charitate ac bonis operibus justificare;* impius insanusque impostor qui sectatores suos in omnia flagitia sua de sola fide perniciosa doctrina impellebat, stulta hæc blasphemaque verba proferre ausus est. XII.

Contumeliæ insanientis hæresiarchæ.

Dico ego doctor Martinus Lutherus domini nostri Jesu Christi indignus evangelista, quod hunc articulum, fides sola absque omni opere justificat, coram Deo fir-

Stultæ ejusdem voces.

mum

Digitized by Google

mum atque inconcussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Imperator, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, episcopi, sacerdotes, monachi, moniales, Reges, principes, domini, totus mundus simul cum omnibus dæmoniis, & debent insuper habere ignem infernalem super capita sua, & nullam gratiarum actionem. Hic esto mens doctoris Lutheri, instinctus a Spiritu Sancto, verumque ac sanctum evangelium; in quæ exclamat Surius (a): *Haud scio an vel Lucifer ipse possit quidquam dicere arrogantius, & insolentius;* additque Lutherum jam ante hunc errorem damnasse, quod nos etiam supra observavimus: *Sed*, inquit, *idem iste Lutherus in libro visitationis scribit, absque pœnitentia nullam esse peccatorum remissionem, neque absque pœnitentia remissionem peccatorum posse intelligi; ubi autem non est remissio peccatorum, ibi certe non potest esse justificatio. Utrum ergo est ex instinctu Spiritus Sancti istud ne, an illud superius? O Deus bone, quis tandem miserorum mortalium fascinavit pectora, ut tam importuno ac impotenti monstro, haud secus atque Christi apostolo & evangelistæ suas animas credere non dubitarint. Quis obsecro, unquam vel propheta vel Apostolus ejusmodi verborum portentis usus est? Postea adfert quoddam Joannis Hussi damnati heretici vaticinium, quod ait ad se pertinere.* Prophetiam commentitiam Lutheri refert Coclæus his conceptam verbis: *Sanctus Joannes Hus de me prophetizavit quando ex carcere Constantiæ in Bohemiam literas misit: nunc assabunt quemdam anserem [Hus enim anserem dicunt] at post centum annos audient cantare quemdam cygnum, quem pati debent.* Fallax hoc vaticinium ex Ovidianis figmentis petitum constat; de utroque vero impostore subdit Surius: *Sed Hussus & Lutherus jam pariter suæ temeritatis luunt pœnas, & licet uterque ecclesiam Romanam oppugnarit, tamen ea ecclesia illis jampridem extinctis manet mansura etiam usque ad supremum mundi diem.*

(a) Sur. in comm. hoc ann.

Quæ dicit esse purum evangelium paulo ante negarat.

Fingit de se vaticinia.

XIII. Porro Lutherum redeuntem ad vomitum, ac sola fide impium justificari statuentem secutus est Philippus Melancton, negavitque articulum, in quo non sola fide justificari sacris convictus oraculis consenserat, atque nova scripta impia adversus ea, quæ Augustæ professus erat edidit: quem prædictus Joannes Coclæus (b) ita confutat: *Non ignorant illustrissimi principes & jureconsulti aliquot Lutherani, qui in concordiæ tractatum deputati fuerunt, de iis tribus articulis mox primo congressu & uno vespere tam facile concordatum fuisse, ut post longa consultationum super tractandi ac procedendi modo præludia, quæ majorem illius temporis (quod ad maximum sex horarum erat) partem insumebant facto consessu concordia processerit illo vespere usque ad articulum confessionis duodecimum; sponte enim abdicabant & renuntiabant ibi Lutherani hanc voculam, sola, ne ulterius dicerent nos sola fide justificari; quam sane vocem doctor Joannes Eckius, intrepidus ille atque invictus hæreticorum debellator per jocum remitti jussit ad sutores, velut soleam, quæ Theutonice sola dicitur. Summa igitur concordiæ his brevissime verbis tum concepta: & nisi fallit memoria ab ipsomet Philippo scripta fuit, nempe quod justificatio seu remissio peccatorum fiat per gratiam gratum facientem & fidem formaliter, per verbum vero & sacramenta instrumentaliter; quodque recte damnentur Anabaptistæ, qui verbum externum contemnunt, & quod nos bona opera facere oporteat tanquam a Deo mandata.*

(b) Jo. Cocl. de sola fide Philipp. 3.

Consentiunt Lutherani non sola fide nos justificari.

Hæc est, Imperator summa trium istorum articulorum super quibus Augustæ Philippus iste cum reliquis Lutheranis concordiam simulanter, & ficto ut video corde nobiscum inierunt, aliud habentes in corde, aliud in ore. Non hoc dixerim de omnibus, sed maxime de hac vulpecula sociisque ejus Spalatino scilicet qui cum supernumerarius esset, cum rubore paulo post abire jussus fuit Brentio & Schneppio; arbitror enim, illustrissimi principes, Joannem Fridericum Saxoniæ ducem, & Georgium marchionem Brandeburgensem simul cum duobus jureconsultis eorum ex animo tunc & egisse, & in eam concordiam consensisse, eo quod theologi eorum non poterant ullam proferre scripturam quæ diceret nos sola fide justificari; nos autem proferebamus manifeste contrariam sententiam ex epistola B. Jacobi (c), ubi sic habetur: Videtis quoniam ex operibus justificatur homo & non ex fide tantum. XIV.

Ex scriptura confusi sunt.

(c) Jacob. c. 2.

Cum ita facile in priores errores, quos Lutherani damnaverant, relaberentur, constabat cæsareo ferro truncanda hujus hydræ capita; atque adeo Coclæus (d) Carolum V. Imperatorem ad Christi religionem armis defendendam cohortatus est: *Si servis*, inquit, *Domino piissime Imperator in timore ut omnes credimus necessarium tibi est apprehendere disciplinam (e), ne quando irascatur Dominus & pereas quod absit a via justa, si rebelles & indisciplinatos istos Ecclesiæ dissipatores & transfugas non corripueris juxta legum publicatum tenorem, & secundum divini verbi cœlestis oracula, quæ habentur Deut. XIII. & XVII. ac Matth. V. & XVIII. & in* XV.

(d) Jo. Cocl. de eccl. Philipp. 4.

(e) Ps. 2.

in pleriſque aliis locis, quos alibi commemoravi. Ad hanc enim neceſſitatem obligat te Deus, obligat ſedes Apoſtolica, obligat imperiale officium, obligat Apoſtolus (a) ne gladium fruſtra portes, obligant (b) leges & canones, tum etiam propria edicta tua; obligat denique mater Eccleſia, quæ te Chriſti coheredem fecit, & fraterna charitas, quæ omnia ſuſtinere jubet ut lucrifacias tot animas, quæ hoc ſchiſmate pereunt.

(a) *Rom.* 13.
(b) *C. de heret. per tot.* 23. *quæſt.* 4. *per tot. Aug. in Pſ.* 2.

XVI. Dum in Germania plures graviſſimi theologi adverſus Lutheranam hæreſim ſcriptis decertabant, in Italia Thomas de Vio Cardinalis, cui a Pontifice data erat provincia, ut internuntium apoſtolicum ſuis præceptis erudiret in his, quæ ad hæreſiarcharum argutias diſſolvendas ſpectarent, luculentum commentarium de miſſæ ſacrificio contra Lutheranos gannitus edidit hoc anno, in eoque (c) probat ex verbis ſacræ ſcripturæ, quæ ſola admittunt hæretici, immolatum fuiſſe incurrente corpus & ſanguinem Chriſti in cœna dominica, ita ut ipſi cœnæ, quæ erat immolatio agni paſchalis, immolatio veri agni, & veteri inſtitutioni nova inſtitutio & novum paſcha ſucceſſerit, atque hæc verba: (d) *Hoc facite in mei memoriam*; intelligi de facere immolatitio, ut ait, modo; cum etiam immolatitio modo feciſſent vetus paſcha: deinde ex Apoſtolo 1. ad Corinth. cap. x. demonſtrat tempore S. Paulo miſſæ ſacrificium fuiſſe: nec humanum eſſe commentum: cumque hæretici ex eo quod cruenta ſacrificia deſierint, incruentum etiam tollerent, nec pro expiatione criminum offerri poſſe effutirent, eorum ſophiſmata ita diſſolvit.

(c) *Thomas de Vio tom.* 3. *tract.* 10. *c.* 1. Chriſtus in cœna incruente immolatus.
(d) *Ibid. c.* 3.

XVII. Solvuntur argutiæ hæreticorum.

Ad ſingula objecta ſigillatim diluenda deſcendendo dicitur ad primum de unitate ſacerdotis, quod in novo teſtamento unicus eſt ſacerdos Chriſtus, & ipſemet eſt ſacerdos in noſtrò altari; nam miniſtri quique non in perſonis propriis, ſed in perſona Chriſti conſecrans corpus & ſanguinem Chriſti, ut teſtantur verba conſecrationis ac per hoc vices Chriſti agentes offerunt; non enim dicit ſacerdos: Hoc eſt corpus Chriſti; *ſed:* Hoc eſt corpus meum; *faciendo in Chriſti perſona ſub ſpecie panis corpus Chriſti juxta mandatum Chriſti:* Hoc facite; *& cum infertur inconveniens eſſe affirmare hoſtiam in novo teſtamento, cui non ſat eſt Chriſtus, ſed oportet ſuccedere miniſtros, reſpondetur quod aliud eſt affirmare diſparatam hoſtiam requirentem ſucceſſionem ſacerdotum, & aliud eſt affirmare perſeverantiam hoſtiæ in cruce oblatæ requirentem ſucceſſionem miniſtrorum: primum enim dedeceret novi teſtamenti ſtatum; ſecundum autem conſentaneum novo teſtamento eſt, ut jugis vigeat victima unica illa ſemel oblata.*

XVIII. Modus repetitur ſacrificii, non ipſum ſacrificium.

Ad ſecundum ex parte repetitionis dicitur, quod in novo teſtamento non repetitur ſacrificium ſeu oblatio, ſed perſeverat immolatitio modo unicum ſacrificium ſemel oblatum & in modum perſeverandi intervenit repetitio non in ipſa re oblata, nec etiam ipſe, qui repetitur modus concurrit ad ſacrificium propter ſe, ſed propter oblationem in cruce commemorandam incruente: hujus autem modi repetitionem non eſſe contra doctrinam epiſtolæ ad Hebræos teſtantur verba illius inſerentia quod ſi repeteretur novi teſtamenti ſacrificium, oportuiſſet Chriſtum ſæpe pati. De repetitione igitur ſacrificii manifeſtat ſe loqui, non de repetitione iſtius modi a domino Jeſu Chriſto inſtituti. Ad tertium ex parte rei oblata dicitur, quod cum hoc quod Chriſtus ſemel proprium ſanguinem ſufficientiſſime, & abundantiſſime fuderit in cruce, quadrat, ut perſeveret immolatitio modo in Euchariſtia illa unica ac ſufficientiſſima ſanguinis in cruce effuſio, &c. Ad Dei gloriam Romæ die III. *maii MDXXXI.*

XIX. Lutheri contradictio de communione ſub utraque ſpecie.

Cum vero Lutherum plures blaſphemas voces in Romanam eccleſiam, quod ſub una tantum panis ſpecie laicis Euchariſtiam conferret fudiſſe hoc anno in ſuo libro dixerimus;, obſervandum eſt Lutherum profeſſum jam ante in libro de formula miſſæ, non veritatis tuendæ, ſed contradicendi tantum ſtudio litem conciviſſe: *Si quo caſu*, inquit, *concilium ſtatueret, minime omnium nos vellemus utraque ſpecie potiri; immo tunc primum in deſpectum concilii vellemus aut utra tantum, aut neutra, & nequaquam utraque potiri, ac plane eos anathema habere quicumque authoritate talis concilii potiretur utraque.* Quibus verbis blaſphemus vir & concilia & Euchariſtiam ſive ſub utraque, ſive ſub altera ſpecie flocci pendere indicat. Edidit autem eximium commentarium hoc anno pro aſſerenda veritate orthodoxa idem Thomas Cardinalis de Vio, quem Clementi Pontifici inſcripſit, in quo oſtendit populum ex divina lege ad communionem ſub utraque ſpecie non teneri.

Scribit Thomas de Vio contra Lutheranos.

XX. Diſceptantibus etiam Lutheranis invocationem ſanctorum ſacræ ſcripturæ teſtimonio non ſuffultam, demonſtravit ex Zacharia (e) propheta, angelum divinam miſericordiam pro Judæis imploraſſe, ex Matthæo (f) angelos puſillorum contemptorum patrocinium ſuſcipere, ex geneſi (g) Jacob angelum invocaſſe, ut ſibi benediceret, ex Daniele (h) veritatem ab angelo quæſiviſſe, ex Apoſtolo quod omnes angeli ſint adminiſtratorii ſpiritus; ex

(e) *Zacha. c.* 1.
(f) *Matth. c.* 18.
(g) *Geneſ.* 32.
(h) *Daniel. c.* 7.

quo

quo consequitur invocandos, non aliter, quam (a) a pupillo aut peregrino advocati patrocinium implorari licet. De sanctis eandem rationem iniri; nam ex apocalypsi (b) animas sanctorum orare Deum contra malos in terra habitantes, quanto magis pro salute electorum? ex Luca (c) ubi dives pro suis fratribus dicitur intercessisse; quanto enim magis sancti pro salute suorum intercedant? ex Matthæo (d), ubi dicitur sanctos resurrexisse & videndos se multis objecisse, utique ad eos de vero Messia instruendos; nec modo licere orari sanctos, ut orent pro nobis, verum Deum per merita sanctorum pie exorari ostendit ex exodo (e): *Dum Moyses supplicando Deo inter alia dicit:* Recordare Abraham, Isaac, & Israel servorum tuorum: *hoc enim nihil aliud est quam rogare per merita Abraham, Isaac, & Israel, &c.* Consignatus est libellus hac temporis nota. *Romæ die* XXV. *augusti* MDXXXI. Hæc perstrinxisse suffecerit, cum integros commentarios cupidus lector consulere possit.

(a) *Hebr. cap.* 1.
(b) *Apocal. c.* 6.
(c) *Luc. c.* 16.
(d) *Matth.* 27.
(e) *Exod. cap.* 32.

XXI. Nec sacris oraculis hæreticorum sophisticas argutias confutasse sat fuit, sed arma inferentibus ad repellendam vim arma sumenda fuerunt. Amplexa erat Gebenna, pulso episcopo, Zuinglianam hæresim tam immani impietate, ut marmor aræ principis, in quo toties Christus immolatus incruento sacrificio fuerat; ad catastam publicam translatum fuerit, ut in eo rei cæderentur: verum impii consilii author illud primus suo sanguine cruentavit (f), cum rebus conversis magistratu dejectus fuisset. Obsederat eam urbem superiori anno Carolus dux Sabaudiæ strenuus religionis athleta, ad quem Pontifex Cardinalem legatum miserat, & ex ecclesiasticis vectigalibus, necnon sacro templorum ornatu stipendia suppeditavit; cumque ob Helvetiorum hæreticorum Gebennæ auxilia ferentium vim, obsidionem composita pace solvisset, illum Clemens admonuit (g) ne ecclesias sacra supellectili, si opus non foret, amplius exinaniret.

(f) *Raym. in hist.*

Dux Sabaudiæ pro fide pugnat in Gebennenses.

(g) *Lib. brev. ann.* 1531. *pag.* 81.

Duci Sabaudiæ.

Quod pro nostro in tutelam sanctæ fidei debito officio, & in conservationem etiam tui ducatus studio, atque in te benivolentia facere debemus, te ita cupiente, ultra Cardinalem legatum, isthic per nos deputatum, etiam dilectum filium Braccium de Martellis electum Fesulanum prælatum domesticum, & secundum carnem affinem nostrum ad te pro eadem causa nostrum & Apostolicæ sedis nuntium mittimus, quo & tuæ nobilitati & omnibus perspicuum magis sit, nos defensionem isthic sacrosanctæ religionis tuique pariter ducatus omnibus affectibus concupiscere: quamobrem cum ex parte nostra ea, quæ potuimus præstiterimus, & semper præstituri Dei & tua causa simus, reliqua in tua virtute & diligentia, eximiaque in Deum pietate posita sunt, ut cum his opitulationibus, quas ad te paterna charitate detulimus, & cum tui ducatus temporalibus viribus in repressionem Dei & tuorum hostium simul incumbas. Quod si a divina consequemur clementia, ut vel victoria gloriosa, vel concordia honesta finis huic tumultui imponatur, erit deinde probitatis tuæ mittere, ac etiam efficere, ut ea, quæ exacta a clero & ex venditione jocalium redacta superfuerint, ipsis a quibus sunt habita restituantur; & si nihil opus fuerit exigere, nihil exigatur vel servetur, ne cultus divinus majus quam nostro & tuo honori conveniat, exhaustis penitus ecclesiis detrimentum patiatur; cui rei etiam interim providendum est temperamento quodam, ut & comparentur ad fidei tutelam subsidia & cultui divino necessaria penitus non subtrahantur, &c. Dat. Romæ die XXVI. *februarii MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII.

Præsidiis ecclesiasticis adiutus.

Pacta concordia monitus ne gazam ecclesiarum amplius distrahat.

XXII. Arcana sunt & inscrutabilia divina consilia. Addictissimi fuerant Thuricenses Helvetii sedi Apostolicæ, ejusque clientelam adversus præpotentes Reges susceperant, adeo ut ecclesiasticæ libertatis defensores a Pontificibus appellari meruerint: sed is amor pius in atrocia odia paulo post conversus est hac levi de causa. Defraudati fuerant pactis stipendiis trapezitarum & quæstorum pontificiorum avara fraude, ex quo Zuinglius & alii in Pontifices invecti exulceratis animis impia sua venena infuderunt: quem prædecessorum Pontificum errorem emendaturus Clemens amantissimis literis Thuricenses ipsos ac socios ad redintegrandam pristinam cum Ecclesia conjunctionem adhortatus est (h), spoponditque debita olim stipendia si redirent se persoluturum? *Valde, filii, doluimus & dolemus, vos, qui tanquam cæterorum cantonum caput pietatis exemplum cæteris præbere debuissetis, & in quorum virtute & authoritate hæc sancta sedes plurimum semper confisa est, instinctu sathanæ & membrorum ejus a sancta Ecclesia rituque patrum vestrorum aberrasse & continue aberrare; utinamque Deus omnipotens nobis concedat, ut quanta sumus molestia ex vestra separatione affecti, tantam lætitiam ex reversione suscipiamus: quod si aliquando videre merebimur, sicus divina freti clementia fore speramus, ut vos, repudiatis malis suasoribus, in viam patrum vestrorum & tot sæcu-*

Ut Helvetii Thuricenses fuerint sedis Apostolicæ amicissimi.

Defraudati stipendiis ab Ecclesia se averterunt.

(h) *Ibid. pag.* 207.

Revocare eos ad officium pollicetur Clemens.

Præbiturum stipendia reversuris.

Digitized by Google

culis comprobatos sanctæ Ecclesiæ ritus redeatis, &c. Dat. Rom. VII. *maii* MDXXXI. *anno* VIII.

XXIII. Minantur hæresim & vastitatem inferre Italiæ.

Non audierunt illi pastoris sui vocem ingenti suo malo, tristique clade, ut dicetur inferius; sed odio immani in catholicos efferati Zuinglio hæresiarcha ductore Sabaudiæ ducem Gebennensibus hæreticis infestum opprimere decreverunt, quo deinde in Italiam luem hæreseos propagarent: quorum minas & potentiam ferocissimæ gentis veritus Pontifex undecima augusti die Carolum V. Imperatorem, Franciscum Gallorum, Henricum Angliæ, Joannem Lusitaniæ Reges admonuit (*a*), ut armorum societatem adversus hæreticos Helvetios Sabaudiæ imminentes inirent, atque eodem mense devexo iterum Imperatorem, ut Sabaudo ad Helvetiorum irruptiones coercendas suppetias ferret solicitavit (*b*).

(*a*) *Ibid. pag.* 442.

Regum auxilia implorat Clemens.

(*b*) *Ib. pag.* 391. & *p.* 442.

Imperatori,

Charissime in Christo fili noster salutem & Apostolicam benedictionem. Magna nos solicitudine affecerunt literæ ac nuncius dilecti filii nobilis viri Caroli Sabaudiæ ducis nostri tuique affinis, qui post multas alias octo cantonum Helvetiorum Lutheranam hæresim foventium in se & suum ducatum minas a tua serenitate, ut credimus, audiras, novissime se ab illis solicitatum ad certum fœdus cum eis ineundum, per quod omnem ejus ducatum sua hæresi conantur inficere; & nisi id fecerit, bellum fidei sibi haud obscure comminatos esse nobis significavit, ita ut vel sanctæ fidei jacturam illis consentiendo, vel rerum certissimum suarum periculum recusando subire cogatur; elegisse autem se pro sua & majorum suorum pietate quidvis potius subire periculi & rerum temporalium detrimenti, quam fidem sanctam a patribus acceptam cum divini honoris diminutione, & animarum sibi subjectarum perditione, vicinorumque Christi fidelium contagione violare: nullam vero resistendi tam numerosæ & efferæ multitudini se, diu consultande, invenisse expeditiorem viam, quam communiendis in confinio ejus gentis quatuor locis & cum præsidio custodiendis, quorum obice illi ab incursibus & populatione coerceri possint; ac se quidem ad hanc communitionem sua pecunia contentum esse, neque nos aut quemquam Christianorum principum in hoc fatigaturum; sed cum vereatur id, quod ab ipsis Helvetiis contra se eam munitionem fieri cernentibus, certo timendum est, ne inter ipsam munitionem totis agminibus irruant, & loca munita occupent, in hunc solum eventum ad illis, quoad munitio perficiatur, obsistendum, quibus ipse per se obsistere non posset, nostra & cæterorum principum subsidia imploravit: quæ si in hunc casum ei promittantur & ducentorum millium aureorum summa, quantam ad hoc ultra alias suas impensas & belli onera necessariam esse cognoscit, inter omnes conficiatur, præparataque teneatur, nisi advenienre casu & per cujusque principis ministros persolvenda, tum ipsum ducem dicta loca omni cum celeritate communiturum esse: quod si hujus auxilii spe deficiatur, nequaquam cœpturum eam munitionem, quæ ab hostibus interrumpi, eisque beneficio esse posset, foreque ut postea ingens periculum subire cogatur sui ducatus a dicta hæresi inficiendi.

Fidem adversum eos tueri decernit Sabaudus.

Arces munitissimas in limite excitare cogitat.

Principum implorat subsidia.

XXIV.

Hæc, fili charissime, a nobis, quibus principaliter hoc onus pro pastorali persona ingruit, cum cura & anxietate animi nostri sunt audita, reputantibus quo & quam vicino periculo interior Christianitatis pars esset laboratura, si talis ducatus quasi murus ab illa parte Lutheranis oppositus eis aperiretur ad cætera Christianitatis invadenda: quamobrem quod erat pietatis Christianæ & partium nostrarum, non deesse causa fidei & universali saluti, statuimus, & in animo nostro decrevimus dicto duci in talem casum & polliceri ipsi auxilium, & cæteros principes in idem hortari: cum enim causa communis communeque periculum agatur, sitque omnibus honor divinus, & sancta fides pro virili defendenda, nobis & cæteris hanc opem contributionis omnino non defugiendum judicavimus. Itaque etsi tot a nostris calamitatibus eramus attenuati, quantum omnes nosse & tuam serenitatem scimus non ignorare; tamen ut reliquos non modo verbis sed etiam rebus hortemur, nobis ac venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus summam quadraginta millium ducatorum imposuimus, quantam & a tua majestate, si ita ei videretur, pro viribus & benignitate sua non incommode suscipi posse sperabamus. Te igitur, fili charissime, cujus probitas in omni excellenti ac pia actione versari solita est, in Deo domino hortamur, ut pro ipsius Dei honore & veræ fidei defensione, si necessitas tulerit, nobis in participatione hujus pii oneris pro tua virili non deesse, sed prædictam summam in eum casum benigne polliceri, & aliquo in loco proximo reponi facere, unde ad subitam defensionem sumi possit, tum de tua in hoc voluntate, quam non dubitamus te dignam esse futuram, nos quamprimum certiores reddere: aut enim ipsi hæretici usu hujus pecuniæ reprimentur, aut etiam, quod evenire posset sola ejus fama deterrebuntur, fietque forsitan cum Dei adjutorio ut ipsi duci solo

Acta ab eo communis causa.

Pontificia pro iis comparandis ratio.

no-

Digitized by Google

Rogatus Cæsar, ut illum juvet.

nomine subveniatur, & ipsa pecunia finita ea communitione tuæ serenitati intacta restituatur. Tua vero serenitas, quæ semper optimum & catholicum egit principem, præterquam quod officio suo satisfaciet, & majorum suorum consuetudini respondebit, etiam dictum ducem pro hac opitulatione in tanto suo discrimine exhibita, perpetuo sibi devinciet; Deo autem omnipotenti, a quo tot regna adepta est, grati & amantis filii affectum in sancta religione defendenda, sicut facere consuevit, exhibebit, ab eo post terrenam felicitatem etiam cæleste regnum, apud homines vero immortalem gloriam adeptura, sicut hæc etiam orator tuus plenius ad tuam serenitatem perscribet. Dat. Romæ XIX. *augusti* MDXXXI. *pontificatus nostri anno* VIII. Solicitati simillimis literis ad subsidiarium aurum Sabaudo contra Helvetios hæreticos conferendum cæteri Reges (*a*), atque a Gallo quadraginta, ab Anglo triginta, a Lusitano viginti, a Venetis triginta aureorum millia postulata.

(*a*) *Ib.*

XXV. Zuingliani Helvetii in catholicos insurgunt.

Dum hæc auxilia Sabaudo decernebat Clemens, octo Helvetiorum toparchiæ hæresi Zuingliana contaminatæ alias, quinque regiones Helveticas, quæ religionem catholicam retinuerant, opprimendas armis constituerunt, causati eas nolle audire verbum Dei, nimirum sui Zuinglii impia dicta ut universa natione Helvetica ad Zuinglianam hæresim acta tyrannidem & impietatem in Sabaudiam Italiamque proferrent. Sed nefaria eorum consilia confudit Christus, atque ingentem hæreticorum multitudinem exigua catholicorum manu obtrivit: *Apud Helvetios*, inquit Coclæus, *multis injuriis tribulationibusque vexabantur catholici, maxime a Bernensibus & Tigurinis, qui cæteris erant potentiores, opibusque & armis magis instructi; unde factum est ut quinque cantones catholici, nempe Lucernenses, Uricenses, Suitenses, Subsilvani, atque Zugenses communi decreto bellum Tigurinis indixerint, causas belli recensentes ad longum in literis denuntiatoriis: quoniam longo, inquiunt, tempore nos omnes ac singuli satis superque obtulimus nos ad standum juri & æquitati, vos autem contra jurata fœdera, contra pacem publicam, contra Christianam disciplinam & concordiam, contra confœderatorum fidem charitatemque & amicitiam, atque etiam contra omne jus naturale & contra omnem æquitatem subditos nostros nobis subtrahitis, ac rebelles facitis, ut facti jam sint erga nos perfidi atque perjuri nostram recusantes jurisdictionem in capitaneatu sancti Galli, & in præfectura vallis Rhenanæ aliisque in locis non paucis, quos defendi-*

tis, & nos ipsos multis dolis, versutiisque, inter nos discordes reddere paratis, ut eo periculo nos ab antiqua & indubitata fide nostra catholica depellatis; & dicitis nos nolle audire verbum Dei, neque sinere novum ac vetus testamentum legi, atque propterea criminati nos estis tanquam impios ac malignos proditores, & proditorios nebulones. Cum igitur novæ ac fictæ fidei vestræ non adhæreamus, denegatis nobis victualia publicumque mercatum, ut compellatis nos hac ratione ad famem, ad perdendum non solum nos, verum etiam infantulos innocentes, qui adhuc in materno gestantur utero; nobis autem omne jus denegetur, neque quisquam ad justitiam consequendam nobis opem ullam ferat, nosque longo tempore ejusmodi angustiam, vim superbiamque, & iniquitatem tulerimus, nec ullus sit injuriarum finis; cogimur itaque hæc omnia Deo suæque Genitrici præclaræ, ac universæ curiæ cælesti, cunctisque probis hominibus, quibus jus & æquitas placent, conqueri: & volumus si Deus nobis gratiam virtutemque ac fortitudinem concesserit ista potenter manu ac facto de vobis vindicare; id quod vobis omnibusque adjutoribus & adhæsoribus vestris clare hisce literis denuntiamus, nostrumque honorem per hoc erga vos pro nobis ac nostris adjutoribus assertum esse volumus. In fidem & testimonium harum literarum appendimus sigillum fidelium nostrorum confœderatorum Zugensium omnium nostrum nomine. Datum feria IV. *die quarta octobris anno a nativitate Christi MDXXXI.*

Falsi eorum prætextus.

Querelæ catholicorum.

XXVI.

Mox igitur hac denuntiatione facta ad pugnandum sese ex utraque parte paraverunt. Die itaque undecima octobris Tigurini præmisso eorum capitaneo cum cohorte una ac sex bombardis rotatis, ipsi cum optimo quoque milite ac viginti bombardis grandibus subsecuti transcenso Albi monte prope monasterium, quod Capella dicitur, tres cantones catholicorum, nempe Suitenses, Zugenses & Subsilvanos aggressi sunt. Catholici autem positis insidiis, statim post congressum retrocesserunt fugam simulantes: mox vero valido cum agmine prorumpentes Tigurinos in fugam verterunt: cæsi sunt igitur omnes quotquot magnum præcesserant vexillum, & ereptæ sunt eis omnes bombardæ atque munitiones: numerus cæsorum fuit mille quingenti.

Hæretici a catholicis cæsi.

XXVII.

Pulchriorem longe fuisse hanc victoriam refert Benedictus Accoltus Cardinalis ex literis Ennii episcopi Verulani apud Helvetios internuntii ad Pontificem datis (*b*), atque in catholicis antiqua Machabæorum renovata miracula narrat, nimirum primam catholicorum aciem,

(*b*) *Card. Accoltus apud Sadolet. l. 7. p. 27.*

Catholicorum virtus eximia.

quæ ex octingentis constabat, tria millia hæreticorum concidisse, totidemque cepisse: tum omnes hæreticorum signiferos eo prælio fuisse consumptos: *Quis enim*, inquit, *non videt ea, quæ superioribus mensibus ab Helvetiis, qui catholicam fidem nobiscum una retinent, adversus reliquos ejus gentis pagos, qui a recta religione descsverunt, duobus magnis præliis sunt gesta, sine ope divina geri prorsus non potuisse? cum enim magna ipsorum pars teterrima illa impietatis labe dudum esset contaminata, nam ex tredecim pagis quinque tantum in fide permanserunt,) decreverunt illis, qui numero superabant, vi & armis ita cogere quinque pagos veræ religionis amantissimos, ut illos suæ perfidiæ socios sibi adjungerent. Cumque jam res (ut te audisse jam non dubito) ad manus devenisset, primo in prælio octingenti ex nostris maximo Christianæ pietatis studio inflammati paulum extra aciem, quæ ex octo tantum hominum millibus constabat, primi procurrere, incredibilique virtute & fortitudine viginti hominum millia sunt adorti, quos continuo occisis hominum amplius tribus millibus, & totidem fere captis, qui projectis armis mortem supplices sunt deprecati, in fugam conjecerunt: cujus victoriæ cursus quamvis non magno fuerit impedimento, præliumque diremerit; in eo tamen illud maxime salutare accidit & prædicandum, quod cum hostes rem esse in angusto animadverterent, eos omnes, quorum opera & artificiis plebs fuerat concitata, in primam aciem coegerunt procedere: quod ubi sine mora facere, vel ut suis adderent animos, vel quod ita necessitas postulare videbatur, minime recusassent, interfecti sunt notifere omnes tantorum scelerum & perfidiæ authores: inter quos ciciderunt quamplurimi sacerdotes, qui abjurato veræ religionis cultu sese in sathanæ famulatum conjecerant, repertusque est multis vulneribus confectus Zuinglius, qui primus ad Helvetios attulit pestifera Lutheranorum dogmata, eisque ob singularem, qua maxime inter Helvetios florebat opinionem virtutis, doctrinæ, & sapientiæ assidue imperitorum animos imbuebat, cognitumque postea est pagum qui Tigurinus appellatur, quique omnium illorum infidelium habetur caput, ex trecentis senatoribus ad septem tantum eo confecto prælio esse redactum, in quo triginta tantum pedites a nostris sunt desiderati; relataque sunt ex pugna ad pagum Lucernensem (qui itidem fidelium Helvetiorum est facile princeps) complura signa militaria, inter quæ fuit vexillum maximum pagi Tigurini, & tormenta muralia novemdecim, quadringentaque castrensia. Dat. pridie id. decembris MDXXXI. Romæ.* [1]

Octingenti viginti millia fudere.

Hæreseos disseminatores occisi.

Zuinglius inter alios trucidatus.

Maximus senatorum numerus occisus. Triginta tantum catholici desiderati.

XXVIII. Hæc de primo illo felici prælio Cardinalis Accoltus ad Jacobum Sadoletum scri-

NOTÆ [1] Zuinglii cædes hoc anno die XI. Octobris, ut optime admonet Annalista, contigit. Ulricus Zuinglius eum inter catholicos mereret, Constantiensem canonicum egit. Dein e castris catholicæ Ecclesiæ transfuga sacramentariorum hæresim omnium primus invexit, cujus exordium sub ipsis fere Lutheranismi exordiis constituendum est, ut nos in Notis suo loco monuimus. Quamquam enim in dogmate de Eucharistiæ sacramento nec ipse partes Lutheros recta sensit, semper tamen corpus ipsum & sanguinem Domini reipsa in eo contineri agnovit & docuit. Quin errores de sacramento suos non ante docuit, quam post ejuratam a Zuinglio de sacramento Eucharistiæ fidem catholicam. Docebat igitur Zuinglius in Eucharistia nihil præter puram putamque imaginem & typum veri corporis Christi exhiberi. Eruditione non leviter aspersus fuit, nam linguas calluit tres, Græcam, Hebraicam, & vernaculam, quibus fultus præsidiis ad commentarios in S. Scripturam adornandos se contulit, in quibus, teste Richardo Simonio in Critic. Histor. V. T. lib. 3. cap. 24. parum se in studio criticæ versatum præbuit; quamquam illum laudat a modestia saltem majori quam quæ fuerit Lutheri & Calvini; tum pariter in retinenda utcumque Latini veteris interpretis translatione. Prælio illi, in quo trucidatus fuit, non sponte quidem, sed coactus, tamquam primus minister ecclesiæ Tigurinorum interfuit. Quot in ea pugna desiderati fuerint Zuinglianorum alii aliter definiont; sunt enim qui 500. sunt qui 1500. amissos tradant, sunt tandem qui 6000. ex Helvetiis heterodoxis trucidatos ferant. Discriminis hujus causam præbuisse potuit pugna, quæ uno eodemque illo octobri mense quinquies redintegrata est, nunquam non sinistra Tigurinis. Alii enim amissos in omnibus hisce præliis simul supputant, alii singulare illud in quo Zuinglius cecidit enarrant; quod cum longe cruentissimum fuerit, ideo ad 1500. cædi ex Tigurinis facile potuerunt. Integro bimestri ab obitu Zuinglii, die scilicet Kalendarum decembris, Joannes Oecolampadius diem clausit extremam, subita ictus apoplexia, inducta, ut vulgo creditur, ex mœrore de nece Zuinglii, cujus dogmata sectatus est. Sunt tamen qui præfocatum dicant ab uxore; nec desunt qui ab ipso dæmone extinctum affirment. Porro Joannes Oecolampadius ex monacho ordinis S. Birgittæ, cujus cucullum die XXIII. aprilis anno 1520. induerat, apostata Basileensem ecclesiam ad sacramentarium dogma traduxit. Græcam linguam apprime calluit, Latinam non item, teste Erasmo lib. 19. epist. XXIII. Hebraicas etiam literas excoluit, quo nomine funus ejus hebraico carmine Sebastianus Munsterus luxit. Sadoletus Epist. lib. 4. in epistola ad Erasmum, literas & eruditionem hominis probare se significavit, doctrinam vero Theologicam non item: *nisi extitisset ille in alio genere perniciosus*. Opera ejus in Scripturam varia variis in locis ac temporibus edita sunt, qua de re consulendus Le Long *Biblioth. Sacr.* tom. 2. v. Œcolampadius. MANSI

Digitized by Google

scribens; Zuinglii vero tanquam hæresiarchæ cadaver judiciaria sententia fuisse igni concrematum memorat hisce verbis Coclæus (a): *Repertus fuit in ea strage Zuinglius, omnis perfidiæ discordiæque inter Helvetios author, a duobus catholicis pronus in facie adhuc spirans: quem illi non cognoscentes, interrogarunt an vellet confiteri. At ille tacuit velut mortuus: superveniens autem alius, qui eum cognovit, lethale infixit vulnus, capitaneisque protinus, indicavit, qui jusserunt eum sisti publico judicio, in quo sane judicatus est ut proditor, atque combustus ut hæreticus. Ferunt autem quosdam Tigurinos asportasse inde cineres, domumque retulisse; cæsi autem sunt & alii apostatæ insignes nempe abbas & prior Capellæ, commendator Risnacensis, Antonius Waldner cantor & canonicus Thuricensis, Henricus Utinger custos & canonicus ibidem.*

(a) *Cocl. in actis Luth. hoc ann.*

Interrogatus Zuinglius priusquam occideretur an confiteri vellet. Cadaver illius exustum, ut hæret. Alii Apostatæ insignes cæsi.

XXIX. De cineribus porro Zuinglii cultis ab hæreticis, qui sanctorum reliquias contemnebant projiciebantque, memorat Surius additque Œcolampadium hæresiarcham, de quo sæpius mentio facta est, auditæ cladis terrore impiam animam æterno funeri tradidisse. *Ferunt*, inquit (b), *Tigurinos quosdam Zuinglii cineres domum asportasse: quid ni enim? qui divorum omnium cineres & reliquias nullo dignantur honore, digni erant qui damnati hæretici apud se cineres asservarent: ejus vero mors usque adeo doluit Œcolampadio desertori monacho, ut paulo post a fœmina quam incestis polluit nuptiis, in lecto extinctus repertus fuerit: usque adeo enim frigidum est hoc genus apostatarum, ut periculum sit ne præ frigore moriantur, nisi quamprimum aliquam lepidam puellam sibi per summum scelus adjungant, cujus sulphureis amplexibus incalescant ille igne, quem non Dominus Jesus amator integritatis & virginitatis filius, sed tartareus sathan misit in terras.* Prius ferro, dein veneno sibi mortem consciscere voluisse ferunt.

(b) *Surius in comm.*

Œcolampadius subita morte oppressus.

XXX. Cum parte hujus primæ victoriæ a catholicis Helvetiis contra hæreticos fama ad Pontificem pervenisset, mixta ille dolore gaudia cepit: doluit enim tantum humani sanguinis fusum; de triumpho vero divinitus catholicis collato hisce literis ad quinque pagos datis est gratulatus (c).

(c) *Lib. brev. an. 1531. p.449.*

Dilectis filiis Lucernæ, Uraniæ, Suitz, Underualtz, & Zug cantonibus Helvetiorum superioris Alemanniæ ecclesiasticæ libertatis defensoribus.

Optavissemus pro nostra & prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum in universam nationem vestram charitate & benevolentia, illam in veteri sua erga Deum pietate, & solita, inter se concordia fuisse conservatam, nec humanum sanguinem inter vos illum effusum fuisse, quod quando sathan efficere potuit ut natio fortissima semperque pientissima dissecaretur in partes, & pars etiam numerosior a majorum suorum religione aberraret; nos sicut de effusione ullius Helvetii sanguinis non dolere non potuimus, ita filii sumus gavisi victoriam vobis potius contigisse, & veram pietatem a Deo fuisse adjutam, &c. Dat. Romæ die XXIII. *octobris MDXXXI. anno* VIII.

Gratulatur catholicis Clemens.

Interjectis paucis diebus, cum accepisset Pontifex hæreticos majorem in catholicos Helvetios redintegrare exercitum, quæ potuit nummaria subsidia cogere ad eos transmisit (d), pollicitus se Regum catholicorum arma pro iis defendendis conjuncturum. XXXI.

Majores vires parant hæretici.

(d) *Ext. ejus lit. in lib. brev. an. 1531. p.434.*

Dilectis filiis Lucernæ; Uraniæ, Suitz, Underualz, & Zug cantonibus Helvetiorum veteribus ligæ superioris Alemanniæ ecclesiasticæ libertatis defensoribus.

Scribente ad nos venerabili fratre episcopo Verulano nuntio nostro, dilectum filium Stephanum de Insula oratorem nostrum recentiores isthinc literas habere, quibus significatur adversarios vestros copias cogere, ut vos majoribus quam antea viribus aggrediantur, longum putavimus expectare aliorum auxilia: & quamvis in summa pecuniæ difficultate versaremur, attritis, ut scitis, ac pene consumptis nostris & sedis Apostolicæ facultatibus; tamen ne vobis, quos merito charissimos habemus, Christi etiam ac religionis causam agentibus, in tam necessario tempore deessemus, collegimus aliquantum pecuniæ, quæ subsidio ac defensioni vestræ serviret, ut potuimus tot undique difficultatibus ac temporis angustiis oppressi, nec desistimus tamen curare ut majora vobis, subsidia tam a nobis, quam a reliquis submittantur, si inimici vestri bellum facere perseverabunt. Vos, filii dilectissimi, boni consulite hoc quidquid est auxilii quod præstamus, eoque non animum sed facultatem nostram metiamini: vestra autem virtus atque constantia non eget cohortatione nostra &c. Dat. Romæ XXIX. *octobris MDXXXI. anno* VIII.

Submittit ipsis nummarium subsidium Pont.

At aliquot ante diebus, quam hæc scriberet Pontifex, & auxilia ad confirmandos catholicos, atque hæreticos debellandos compararet, jam aliud prælium initum fuerat; nam instructo summa cum celeritate majori militum delectu hæretici in catholicos irruerunt, necnon post datas hasce literas tria alia prælia facta sunt, in quibus omnibus catholici divina XXXII.

Nova hæreticorum in catholicos expeditio.

virtute hæreticos contuderunt; quæ singula accurate hisce verbis describit Coclæus (a): *Alterum*, inquit, *deinde prælium commissum est die decima septima octobris iterum catholicis secundum, hæreticisque adversum; nam Tigurini seu Turicenses post acceptam cladem vocaverunt in auxilium Bernenses, collectoque exercitu circiter triginta millia peditum processerunt in campum, partitoque exercitu in duo agmina Turicenses versus Zugam, Bernenses versus Lucernam profecti sunt. Quinque autem cantones catholici coniunctis viribus ad octodecim millia peditum habuerunt, congressique cum Bernensibus circa fluvium quendam compulerunt eos in fugam: in fluvio autem perierunt quingenti, & cæsi sunt in prælio septingenti: altero die prorepserunt ex vepribus aliqui Turgavienses, quos catholici clementer ac benigne tractarunt quicumque venerabile sacramentum percipiebant.*

(a) Cocl. in actis & script. Luth. hoc ann.

Catholici inferiores numero eos profligant.

Revertentes ad fidem clementer habiti.

XXXIII. Tertium prælium commissum.

Rursus præliatum est vigesima quarta octobris: Tigurini enim ac Bernenses vindictæ cupidi accersierunt in auxilium Basilienses quoque & Schaffhusenses, volebantque nocte in hostes imparatas irruere. Catholici non omnes erant simul, Lucernenses enim propter Bernenses seorsum habebant exercitum. Alii autem quatuor cantones intellecto hæreticorum proposito albas camisias super arma sua induerunt, ut noctu inter sese cognitionis signum haberent: inito igitur prælio primum certamen adeo asperum atque cruentum fuit, ut catholici circa principia ad quintum usque membrum seu ordinem cæderentur: Deo autem adiutore vicerunt tandem, atque hæreticos in fugam compulerunt cæsis sex millibus eorum. Neque tamen quievit ira hostium; ultimo enim die octobris in vigilia omnium sanctorum rursus congressi sunt Turicenses contra quinque cantones catholicos: sed nihil felicius, quam prius; nam catholici secunda hora noctis sex millibus invaserunt illorum castra, cæsisque quinque millibus hostium reliquos, qui non aufugerant, ceperunt: fuerant autem in iisce castris octo millia.

Noctu irruunt hæretici.

Prima catholici agmina cædunt.

Vincunt catholici interfectis sex millibus hæreticorum.

In quarto prælio quinque millia trucidant.

XXXIV. Virginis templum clarum miraculis apud Helvetios.

Cæterum apud Helvetios admodum religiosum ac venerabile, miraculisque clarum est templum Deiparæ virgini Mariæ sacrum, quod Eremus dicitur; ad quod sane publicam processionem, instituerunt quinque cantones catholici a senibus puerisque, & mulieribus virginibusque, ac omni turba imbelli peragendam: id quod Turicenses Zuinglii perversa doctrina imbuti ægerrime ferebant. Decreverunt itaque, facta expeditione, templum illud devastare atque imaginem divæ virginis Mariæ minutatim discindere, atque comburere. Quod ubi perceperunt quinque cantones, festinanter illuc profecti sunt, atque indutis rursus super arma albis indusiis, in montis planitie duriter exceperunt hæreticos, interfectis plus minus quinque millibus, raptisque vexillis quatuor, quorum unum Turicensium, alterum Basiliensium, tertium Schafhusensium, quartum Mulhusensium fuisse dicitur. Erant quidem hæretici opibus, auxiliisque & numero militum, atque armorum & bombardarum apparatu longe valentiores quam catholici. At catholici fide, pietate, religione bonaque conscientia atque recta in Deum & sanctos eius fiducia egregie armati, feliciter vicerunt semper, toto enim expeditionis tempore observarunt religiose pristinam suam devotionem, secumque habuerunt suos sacerdotes, ut interessent eorum sacrificiis, in quotidianis missis serio ac religiose flexis genibus ad Deum orantes tum ante prælium tum peracto prælio. Constituerunt præterea octodecim viduas in territorio Suitensium, quæ alternatis vicibus sene iugiter in templo beatæ Virginis Eremitico pro exercitu Deo supplicabant die noctuque. Merito igitur vicerunt eos, qui superis contemptis confidebant in hominibus, ac ponebant carnem brachium suum; unde non iniuria comparari possunt quinque cantones illi inclytis Machabæis, qui dicebant: Facile est concludi multos in manu paucorum (b): & non est differentia in conspectu Dei liberare in multis & in paucis; quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est. Hæretici igitur toties victi atque fugati petierunt ac inierunt tandem, intercedentibus multarum civitatum imperialium oratoribus, concordiam cum catholicis quinque cantonibus, Thuricenses quidem die XVI. novembris, Bernenses vero die XXIV. eiusdem mensis.

Illud hæretici evertere nituntur.

In quinto prælio quinque millia eorum interfecta.

Insignis catholicorum pietas in his expeditionibus.

Comparandi cum Machabæis.

(b) Machab. 3.

XXXV. Submittit catholicis Clemens quatuor millia militum.

Paucis autem post diebus Clemens, antequam de hujusmodi concordia certior esset factus, quatuor peditum catholicorum millia ecclesiasticis stipendiis, conscribi die decimanona novembris jussit (c), quibus Zuccherum ducem præfecit (d): qua etiam die Ennium Episcopum Verulanum multis legationibus apud Helvetios antea functum pro tuenda religione, internuntium (e) atque ejusdem pontificii exercitus procuratorem (f) decrevit: ad suppeditandos vero bellicos sumptus Mediolanensis principatus clero sacerdotiorum decumas imperavit (g), dumque parandis aliis majoribus auxiliis operam navabat (h) Pontifex, relatum ei est sedatos intestinos tumultus inter Helvetios iis legibus quas Coclæus (i) ex Helve-

(c) Lib. brev. an. 1531. p. 570.
(d) Ib. p. 510.
(e) Ib. p. 526.
(f) Ibid. p. 536.
(g) Ibid.
(h) Ibid. p. 640.
(i) Cocl. in actis Luth.

veticis actis refert : *Operæ pretium fuerit recitare primi articuli verba en Theutonica concordiæ formula, quæ de fide, propter quam præcipua discordia & belli occasio erat, per arbitros concepta fuere. Primum igitur debemus ac volumus nos Thuricenses nostros fideles confœderatos de quinque cantonibus, similiter & dilectos eorum concives, ac provinciales de Wallis, atque omnes eorum adhæsores, sive ecclesiastici sint, sive sæculares, circa veram indubitatam, catholicam fidem suam nunc & deinceps in suis propriis civitatibus, territoriis, præfecturis, & dominiis absque redargutione ac disputatione quietos dimittere, cunctis malis adinventionibus, exceptionibus, circumventionibus, dolisque vitatis atque remotis. E converso debemus nos quinque cantones nostros confœderatos Thuricenses ac proprios eorum adhæsores circa fidem eorum quietos dimittere : atque eadem hæc verborum forma circa primum concordiæ articulum cum Bernensibus quoque est observata ; de qua sane merito gaudent, & quinque cantonibus illis congratulantur omnes per orbem terrarum catholici, quod non dubitarunt pro fide catholica viriliter asserenda sua corpora, suas uxores, liberosque ac totam patriam suam in ultimum exponere discrimen ; unde & Deus pro ea pietate gloriosos eis retribuit de hæreticis triumphos, ut cogerentur ipsimet fateri antiquam quinque cantonum fidem esse veram, atque indubitatam. Merentur & aliam laudem quinque cantones illi, quam nulla posteritas reticere debet, quod eorum strenuitate & opera sublati sunt de medio duo acerrimi deterrimique hostes Ecclesiæ Ulricus Zuinglius, & Joannes Œcolampadius.*

Pax conciliata & quibus legibus.

XXXVI. De eorum miserabili exitu antea dictum est : quo audito Thomas Morus (*a*), postea martyrii palma insignitus, hæc scripsit : *Quamquam dolendi causas relinquere nobis, heu nimium graves propter multa, quæ neque sine horrore eloqui possum, & nemini sunt ignota, neque audire homines pii sine profundo gemitu debent ; sublatos tamen e medio esse tam immanes fidei Christianæ hostes, tam accinctos ad Ecclesiæ excidium, tam intentos ubique in omnem perimendæ pietatis occasionem, jure gaudere possumus.*

(*a*) *Thomas Morus apud Coclaeum.*

Divina de hostibus ecclesiæ ultio.

XXXVII Quod ad pacis leges attinet ; cum ad Pontificem perlatum esset ex iis permissam Thuricensibus & Bernensibus sub involutis verbis fovendæ hæresis licentiam, indoluit tantarum victoriarum fructum periisse magna ex parte ; ipse namque censuerat prostrato hoste hæretico non intermittendum bellum, donec is ad veram religionem esset reversus ; quo argumento ad quinque paganorum Helvetios has literas dedit (*b*).

(*b*) *Lib. brev. an.* 1531. p. 649.

Quinque cantonibus.

Dilecti filii salutem. Literæ vestræ nobis significantes de concordia & pace cum Turricensibus per vos inita, per quam illi armis contra vos positis se vobis junxerunt, nobis tanto gaudio, filii, fuerunt, quanto desiderio vestræ tranquillitatis & quietis semper flagravimus : præterquam enim quod inclytum authoritate & primarium cantonem vestræ nationis vobis adjunxistis, hostibusque ademistis, spem nobis Dei misericordia ostendere apertam videtur, sicut en victoriis vestris ad hanc cum Thuricensibus pacem, ita en hac ad concordiam cum reliquis gradum fore, ut ii non solum vobis, sed & Deo et fidei sanctæ suæ reconcilientur. Tunc enim pax verior & vobis etiam gloriosior erit, si illi cum Deo pariter in gratiam redierint. Nos quidem, qui omnem istam nationem in pari dilectione, salva religionis ratione, habemus, nihil audire possumus lætius, quam hoc robustum gentis vestræ corpus discordiis divisum redire inter se ad unitatem, cum parum stabilis & diuturna pax videri posset inter eos, quando humanis inter se compositis in divinis dissentirent. Quamobrem id, filii, tantum defuit ad explendum id gaudium nostrum, quod neque victoriæ vestræ neque reconciliatia per benivolentiam eos cunctos ad salutis viam reducere potuerunt : si tamen cum recolimus pietatem in Deum vestram non possumus ambigere quin reliqua sapienter & pie perficiatis, eamque gratiam Deo habeatis pro victoriis vobis præstitis, ut in omni pactione humana rationem divini honoris præcipuam ducatis. Quod ad nos attinet ; etsi vestram concordiam [quæ tamen cum Dei & huius sanctæ sedis honore conjuncta foret] longe præoptamus, bellum tamen vobis pro sancta fide gerentibus seu potius propulsantibus nunquam fueramus aut sumus defuturi, eaque jam ideo dederamus initia, quæ majoribus continue viribus augere decreveramus, quemadmodum hæc omnia plenius ex oratore nostro intelligetis. Dat. Romæ x. decembris MDXXXI. pontificatus nostri anno IX.

Clementis monita ad catholicos Helvetios.

Excindendæ armorum vi hæreseos aderat tum occasio, si Galliæ & Angliæ Reges cum Cæsare in tam pium opus pari animorum consentione conspirassent, cum maxime illustria a Deo signa pro religione catholica asserenda data essent : nam & Tigurini, apud quos Zuinglianæ hæresis teterrima sentina conflata fuerat, avitæ pietatis memores in ea publica consternatione cum impietatis signiferos extinctos viderent, fidem catholicam sunt pro- XXXVIII.

Potuere Reges delere hæresim.

professi, ut Ennius episcopus Verulanus apud Helvetios legatus ad Pontificem scripsit: ex cujus literis in Cardinalium senatu lectis Benedictus Cardinalis Accoltus hæc Jacobo Sadoleto narrat (a).

(a) *Apud Card. Jacobum Sadol. l. 7. p. 275.*

Jacobo Sadoleto Cardinali.

Brevi redintegratis viribus, delectisque ex omnibus pagis teterrimo illo scelere imbutis, & in unum locum coactis hominum millibus circiter triginta, additisque præterea Germanorum auxiliis, qui superiori prælio non potuerant interesse, in nostros castra moverunt: quibus cum nostri appropinquassent, subito & præter omnem spem hostium concursu tam acri in eos impetum fecerunt, ut eum modo hostes ferre non potuerint: itaque primum loco pulsi deinde dissipati universi terga verterunt, quos nostri insecuti compluribus captis, magnum eorum numerum trucidarunt: multos quoque ex eis repentinus suorum terror ac fuga in quasdam locorum angustias compulit, quibus interclusi eu præruptis, altissimisque rupibus, nostris urgentibus, se præcipitaverunt. Hoc prælio a nostris felicissime confecto, rursusque hostibus profligasis, & insigni clade affectis, cum Lucernenses, qui [ut supra memoravi] inter quinque pagos fideles in maximo habentur honore, aliquot oppida ab hostibus occupata recepissent, ea, qua Christianos decuit, usi mansuetudine ac lenitate legatos de communi quinque pagorum concilio ad Tigurinos miserunt, qui testarentur se quæcumque fecissent, nullis privatis inimicitiis, sed tantum veræ religionis causa fecisse, neque quidquam aliud petere suis armis, quam ut ad avitum sacrorum morem rediretur: quæ cum æquo animo Tigurini Dei, ut ego arbitror, ira perculsi accepissent, omnes qui pertinaciores in ejuranda impietate sunt visi, confestim e pago expulerunt, seque Lucernensibus & aliis fidelibus adjunxerunt, &c. Pridie idus decembris MDXXXI. Romæ.

Catholicorum ad hæreticos legatio.

Divinæ iræ terrore perculsi Tigurini. Pellunt obfirmatos in hæresi.

XXXIX. Territus Tigurinorum clade ac publicis gemitibus Carlostadius, qui diaconum apud eos agebat, Basileam se contulit; sed divinam vindictam non effugit: dæmon enim, qui illum hæresim docuerat, concionanti adstitit, ac triduo post, ut ipsius filio prædixerat, in infernum abripuit; ut narrat Meshovius ex publico Basileensium testimonio: *Basileæ*, inquit, *ad munus concionatoris evectus, cum satis diu in perniciem ejus ecclesiæ vixisset, sub ipsa concione novissima, quam habuit in templo, vir quidam oblongus & ater comparuit, quem ex opposito suggesti consistentem proximum se consuli locare vidit, qui mox templo egressus in domum ejus se contulit, ubi neminem reperit, præter unicum filiolum patri apprime charum: hunc apprehensum crinibus rapuit sublimem quasi terræ allisurus, & tamen illæsum deponens jussit nunciare patri adfuisse atrocem virum, qui ipsum quæsivisset, ac reversurum eundem post triduum, & secum esse abducturum: quare domum reversus, postquam ista comperisset a puero, & consulem interrogasset quisnam vir ille longus esset, qui in templo ipsi adstitisset, hic autem se neminem vidisse affirmasset, primum vehementer exterritus animoque perculsus est: deinde præ mœrore in lectum sese conjecit, & tertio die juxta vocem eu terribili nuntio auditam e vita commigravit. Id dant testimonii Basileenses, id temporis ministri de Carlostadio, homine si quispiam alius fuerit uspiam infelicissimo, qui propter seditiosum animum & impios errores eu summo gradu in extremam paupertatem prolapsus, ut alas rursum prosperioris fortunæ expanderet, anabaptismo simul & Sacramentariorum erroribus pro tempore adhæsit.* Hic vero animadvertat lector, hunc virum oblongum & atrum illum fuisse, de quo Carlostadius profiteri erat solitus, sibi a viro humana statura longiore revelatum fuisse, Christum in Eucharistia præsentem non esse.

Tiguro fugit Carlostadius.

Basileæ concionatorem agit.

Concionanti apparet dæmon.

Fium filium adiuere tentat.

Denuntiare patri jubet triduo post abductum iri in tartara.

Carlostadius ex terrore moritur condicta die a dæmone.

XL. Sublatis ita Zuinglio, Œcolampadio, & Carlostadio, licet reflorescere tum visa sit religio catholica Tiguri, postea tamen miseri Tigurini amisso veræ fidei lumine in obscuro errorum salo fluctuarunt, ac scelestus quidam Henricus Bullingerus Zuinglii dogma asserere ausus est, ut refert Surius (b): *Zuinglio*, inquit, *apud Tigurinos successit Henricus Bullingerus, qui longo tempore solus, fere ut suam declararet animi pertinaciam, Zuinglianum dogma libris editis propugnare non dubitavit, aliis interim & metu se intra silentium continentibus & sensim in Lutheri placita discedentibus; multos enim ea quam diximus Zuinglianorum in Helvetiis strages a Zuinglii sentensia absterruit, & erant res Tigurinorum vehementer afflictæ.*

Bullingerus inter Tigurinos instaurat hæresim.

(b) *Surius in comm. hoc ann.*

XLI. Cæterum excisis Zuinglio & Œcolampadio venenatis hydræ hæreticæ capitibus, supererat Lutherus, qui Protestantes in arma contra catholicos concitabat; cumque & ipse par exitium metuere deberet, tamen de alumnorum suorum clade triumphavit, quasi perculsi divinitus essent, non quod ab Ecclesia catholica, sed a Lutherana synagoga descivissent, iisque argumentis in illos est usus, quibus ipsemet perduellionis convincebatur, ut refert Ulembergius (c), qui ait: *Sub idem tempus sacramentarii & Anabapti-*

Lutheri impostura.

(c) *Ulember. in vit. Mart. Luther. c. 24.*

stæ

Lutherus insectatur sacramentarios.

stæ, quos Lutherus cœlestes prophetas Suvermeros & spiritus fanaticos appellare consuevit, passim sese fraudulenter ingerebant, id quod secreto, & ita quidem, ut non catholicis modo, sed & Lutheranis periculum a tenebrionibus istis immineret. Et sacramentarii quidem vel Zuingliani Borussiæ ducem Albertum Brandeburgicum qui non ita pridem ab ordine Theutonico, ab imperio Romano, unaque a sancta majorum fida defecerat astu quodam pertentarunt: qui datis ad Lutherum literis sententiam ejus exquisivit. Ille principem hortatur, ut prudenter agat, sibique caveat ab id genus erroneis spiritibus, quorum duces primi nominis Zuinglium & Œcolampadium nuper admodum sustulerit Deus horrendo sane judicio, quod reliquis istius farinæ sacramentariis non injuria terrorem incuteret, nisi reprobi prorsus essent & obstinati. Certe dogma hoc de Christi præsentia in altaris sacramento non ex humanis traditionibus, vel institutis natum extra scripturis, sad in evangelio solida,

Insigne hæresiarchæ testimonium pro fide catholica.

dilucida, pureque per indubitata ipsius Christi verba fundatum, & ab exordio nascentis ecclesiæ toto terrarum orbe in hanc horam usque magna fidelium consensione creditum; quemadmodum non modo scripta sanctorum patrum Græcoram non minus, quam eorum, qui in Ecclesia latina floruerunt; sed & quotidiani fidelium usus, & continua praxis usque in hanc horam abunde testificentur, quod Ecclesiæ totius tastimonium, si præterea nihil haberemus aliud, satis asse debeat, ut permanaamus in hoc dogmate, nec ullos fanaticos spiritus audiamus vel toleremus, cum periculosum sit & horrendum audire quippiam vel credere, quod communi sententiæ doctrinæ fideique Ecclesiæ universalis adversatur, quodque ab initio per annos mille quingentos & amplius toto terrarum orbe concorditer servatum sit, & creditum.

XLII. *Si novum esset dogma, quad vel ab exordio nascantis Ecclesiæ, vel apud omnes ecclesias, aut toto terrarum orbe Christiani nominis tam unanimiter creditum non fuerit, non tam abominandum videri vel tanto cum periculo coniunctum in dubiam vocare rem hanc vel disceptare quid sit credendum. Jam vero quia ab exortu Christianissimi per universum mundum, quocumque se porrigunt acclesiæ fines, magna semper animorum consensiona creditum sit, Christum in Eucharistia vere præsentem asse: si quis nunc de veritate hujus articuli dubitet, hunc idem facere, ac si non credat Ecclesiam catholicam, atque ita non modo damnet universam Ecclesiam, velut hæreticam, sed & Christum ipsum cum omnibus Apostolis & prophetis, qui hunc fidei articulum:* Credo sanctam ecclesiam catholicam, *fundarunt, & solidis testimoniis confirmarunt. Concludit tandem malle se sustinere, ut non omnium modo fanaticorum spirituum, sed & omnium Imperatorum, Regum, & principum leges & iura contra se testimonium dicant, quam ut unum jota vel apicem dogmatibus universalis Ecclesiæ contrarium audira vel videre cogatur, naqua enim jocum ferre articulos religionis & fidei nostræ, quos ab initio, quam late patet orbis Christianus, omnes magno consensu tenuerunt.*

Proprio testimonio condemnatus Lutherus.

XLIII. *Miraris lector hominis mutabilitatem & inconstantiam, quod encomio tam insigni catholicam omnium temporum Ecclesiam exornet, eam ipsam scilicet Ecclesiam, quam huc usque ceu furibundus totis viribus e fundamentis evertere conatus fuerat. Sad cogita quod & furiosi quidam lucida subinde habeant intervalla, quibus durantibus sapienter nonnunquam loquuntur, ac si penitus essent restituti; postea tamen ad insaniam redeunt. Idem Luthero nonnunquam accidere videtur, cum talia profert ac scribit, quæ consuetis ipsius sermonibus adversantur: est hoc quasi lucidum intervallum hominis furibundi, qai posteaquam furor rediit longa aliter loquitur, vociferatur. Certe fundamentum illud, quod in hoc scripto ponit Lutherus, firmum ast ac solidum, ad evertendas hæreses omnes; sed catholicum tamen, sina quo seipsum causamque suam contra sacramentarios atque anabaptistas tueri non potuit: quamquam si catholici hoc eodem armorum ganere muniti in arenam descendant, incredibile dictu est quibus afficiantur contumeliis, qao risu, quibus sannis per Lutherum exsibilentur. Interim si sario hic agit, dum admirabilem illum & perpetuum orbis Christiani consensum solidi argumenti loca adhibet, dubitari non potest, quin hac assertione magnam dogmatum suorum partem anathemati subiiciat, & plana condemnet, ut non injuria Lutherum inter eos censeamus, quod Apostolus vocat homines suo ipsorum judicio condemnatos.*

Visus lucida habere intervalla in furore suo.

XLIV. *Præter sacramantarios Anabaptistarum factio gliscebat passim (a), atque id quidem sub insigni pietatis specie, secreto tamen, ut tenebrionum astus vigilantiam magistratuum eluderet. Reptabant sectæ doctores per pagos, per oppida, per domos, seque honesta quadam morum compositione insinuabant in animos hominum, & venenato flatu simpliciores inficiebant. Quos ubi Lutherus in Tharingia quoque serpera intellexit, strophis istis occurrendum ratus, ad satrapam Wartbergensem literas de-*

(a) Id. ib. cap. 24.

Digitized by Google

Anabaptistas urget ut doceant missionem suam.

dedit, quas operæ pretium duxit typis continuo divulgari, nimirum ut aliis etiam magistratibus in hoc genere subservirent. Principio facile dicit hoc genus clancularios seductores ex eo deprehendi, si de vocatione sua interrogentur, quis nimirum dederit in mandatis, ut serperent, aut venirent ad hunc modum, & in latibulis docerent. Hic eos non habere quod respondeant, nec mandatum proferre posse, si nihil aliud esset quam hoc unum, quod scilicet sine mandato subrepant, cum vocati non sint; vel ex eo satis aperte deprehendi eos apostolos & doctores esse per diabolum submissos, etiamsi præter hoc unum nihil in ipsis esset reprehensione dignum, immo tametsi prorsus essent sancti. Atque hoc loco vigilandum ait in utroque ordine, ecclesiastico nimirum & sæculari: populum per eos, qui ecclesias moderantur, diligenter informandum, ut caveat clanculàrios istos tenebriones, nec alio quam sathanæ apostolorum loco eos habeat. Igitur si quis se prodat ex hujus farinæ doctoribus, eum examinari vult in hunc fere modum. Unde venis? a quo missus es? quis te mihi doctorem vel concionatorem constituit? Si missus es ab hominibus, ubi literæ sunt, ubi sigilla, quæ id testentur? si vero te misit Deus, ubi sunt miracula, & cur non accedis ad pastorem meum? cur clam adrepis ad me & in angulum te abdis? cur non prodis in publicum? si lucis filius es, cur fugis lucem? Politicos quoque gubernatores instruit, ut cogitent clancularios istos apostolos esse diaboli, qui cum non modo mendax sed & homicida dicatur in scripturis, fieri non posse quin per hos emissarios seditionem machinetur, & sanguinis effusionem. Igitur urgendum, ut vocationem suam probent: quod cum non possint, simpliciter reiiciendos, eum ex illorum numero sint, de quibus Dominus per Jeremiam cap. XXIII. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos & ipsi prophetabant. Et infra: *Concludit tamen. Si quis clanculàrios istos non legitime vocatos docere patiatur, vel audiat, nihil dubitandum quin is sathanam ipsum audiat eodem modo loquentem, quo per homines corporaliter obsessos loqui solet.*

Demonstrat sathanæ esse apostolos.

Exigit, ut probent miraculis missionem.

XLV.

Convictus iisdem argumentis Lutherus.

At cum iisdem argumentis convinceretur Lutherus, non jam ut antea fanaticorum, quibus exemplum præbuerat, more confugit ad data sibi a Deo fictitia mandata, sed ad academicum gradum pontificia cæsareaque authoritate partum, quem pluris se æstimare ajebat, quam totius mundi divitias; quasi ad pontificalem imperialemqne authoritatem evertendam ea ipsa facultate vocatus esset, quod in alio aculeato mordacique scripto quo solam fidem sine operibus justificare furialibus verbis contendebat, repetivit: *Quædam adjungit de vocatione sua*, inquit Ulembergius (*a*), *qua fretus hanc dogmatum & rituum mutationem induxerat: ejus vero fundamentum in academico gradu constituit, quasi tum mandatum receperit ista machinandi cum doctorali laurea fuerit insignitus:* Hactenus Ulembergius, qui etiam tradit (*b*) hoc anno Georgium Wicelium Lutheranæ hæreseos apud Nymicenses præconem ex assidua sanctorum patrum lectione Lutheri ejusque sectatorum impietatem deprehendisse: cumque transfugiendi ad Ecclesiæ castra signa dedisset, non aliter quam hæresis & latrocinii reum in squallidum carcerem fuisse detrusum, parasseque Lutherum & socios jam illi laqueos & patibula, cum divina providentia sæva impiorum hostium pectora mollivit, ut ille Ecclesiæ in tuenda fide catholica usui foret. *Circa tempus hoc*, inquit Ulembergius, *in publicum prodire cœpit Georgius Wicelius (is erat minister Nimicensis) vir doctus, & trium linguarum peritissimus: qui cum ad decennium fere Lutheranis adhæsisset, lectis sanctissimorum patrum scriptis deseruit sectæ consortium, & solidam illam Ecclesiæ primitivæ theologiam, hesternorum theologorum placitis anteposuit. Antequam vero se publica professione a Lutheranismo disjungeret, substitit aliquandiu ceu dubitabundus, & Ecclesiam veterem, cujus faciem in scriptoribus ecclesiasticis patrumque monumentis intuebatur, cum nova hac per Lutherum erecta diligenter comparavit. Dum iis rebus occupatur duos scripsit libellos alterum de tollendis ecclesiæ Lutheranæ defectibus, alterum vero de dissimili veteris illius per orbem diffusæ, & novæ hujus evangelicæ ecclesiæ statu. Quanquam neutrum horum edidit, tamen priorem illum Philippo Melanctoni, posteriorem vero Justo Jonæ legendum obtulit, atque examinandum: quin hac de re per literas egit cum quibusdam Lutherani ministerii concionatoribus, quibus de dispari veteris Ecclesiæ catholicæ novæque Lutheranæ statu cogitationes suas aperuit.*

(*a*) *Ulember. cap.* 23. *p.* 432.

Insana Lutheri de suo doctoratu jactantia.

(*b*) *Id. ibid. cap.* 24. *pag.* 446.

Georgius Wicelius conversus ab hæresi ex lectione sanctorum patrum.

Addit Ulembergius Lutherum mentem Wicelii subolfecisse, fictisque criminibus ipsum insimulasse, quasi cum Joanne Campana hæresiarcha fanatico, de quo inferius dicetur, conspiraret, atque in carcerem includendum curasse an. MDXXX. tum subiicit. *Verum scriptis ipsius discussis & habito diligenti examine, unicum hoc fuit in eo deprehensum crimen, quod ecclesiæ recens per Lutherum conditæ veterem catholicam anteferebat. Dimissus* XLVI.

Vexatus a Luthero.

igi-

igitur anno MDXXXI. & infra, *scripsit libellum pro defensione bonorum operum contra Lutheranos.* Oppugnatum eundem tradit Ulembergius a Justo Jona & a Balthasare Raidio, qui cum ipsi dedisset crimini, a Luthero ad Ecclesiam catholicam se contulisse, ejusmodi mendacia luculenter ab eodem Vvicelio confutata sunt: *Respondit ille* XII. *decembris anno MDXXXI. & quod ad Lutherum attinet; inter cætera: Dixi vero*, inquit, *quod ille longe secus affectus sit atque sancti Apostoli, quorum vice integrius aliis fungi se profitetur. An fallor? confer hosce quæso, immo confer illum cum veteribus episcopis, & erunt dissimilia pleraque. Quid? quod tantum iræ [quæ est brevis insania] tantum odii, tantum vindictæ, tantum tyrannidis, tantum maledicentiæ, tantum arrogantiæ, tantum audaciæ, tantum luxus, tantum mollitiei milesiæ vix in ullo pseudophetarum, aut hæreticorum invenias, nec hujusmodi tu nescis, sed te delectat polypus agnæ.* Et paulo post: *Dixi vero in ejus vitam effœminatissimam, non ulciscendi gratia, quemadmodum isti facere consueverunt, sed ut cognoscant quo loco res eorum sint, siquidem talem habeant viæ suæ ductorem; nam certum est arborem e fructibus agnosci; nec verisimile est, ut is omnium optime doceat, cujus vita tam mundana est. Satius longe esset, ut quod de Origene legitur, Luthero congrueret:* Hic est, qui quale verbum habet, talem vitam habet. *Quod si ita esset, quem non puderet quippiam mali de eo dicere? faciat mendaces, qui sunt dicaces, vita sanctiore; neque enim solus ego de ejus loquor rebus: regiones plenæ sunt Lutheri luxuriæ & tyrannidis. Certe laudare non possum, si quid laude caret, etsi te ruperis. Video manticæ, quam in tergo meo est, laus Deo. Igitur ne cum periculo Germaniæ dissimulanda erant tubera istius prophetæ? Nondum, Raidi, rem plane detexi, fiet vero si volent. Porro veterum exemplis juvor, qui non bene de adversariis scribebant, quia non bene illi vivebant: fecerunt hoc ut reducerent assectatores.*

Quantum a sanctis Lutherus discrepet.

XLVII. Detracta Lutheranis pietatis larva.

Hæc ad Raidium Vvicelius: qui cum Lutheranismi conditionem, mores, genium, omnia demum mysteria intime novisset, primus omnium totam ejus turpitudinem postea detexit, & Lutheranis plausibilem illam detraxit ecclesiæ primitivæ larvam, qua tecti in comitiis Augustanis ac passim alibi sese fraudulenter insinuabant: quam ob causam acerbo eum odio prosequebantur; & cum opprimere non possent innocentem, turpiter conspurcabant editis libellis, atque hoc efficere conati sunt, ut omnes Vvicelium aversarentur. Cæterum quæ Vvicelius de vitæ morumque turpitudine Lutheranis objecit, eorum oculatus fuit testis, quemadmodum diximus, ut qui ad decennium inter eos vixerat. Nec Lutherus ipse fuit ausus inficiari quæ per Vvicelium spargebantur, immo eadem hæc vel invitus testimonio publico comprobavit. Scripsit vero Wicelius eos libros de doctrina & moribus sectæ Lutheranæ proximo anno, in quibus cum meminerit se libellos scripsisse de Ecclesia Dei, colligitur eos hoc anno postquam Lutherano carcere emissus est scriptus fuisse: ex his autem nonnulla delibanda visa sunt, quibus signa veræ & adulterinæ ecclesiæ perstringit.

XLVIII. *Re ipsa*, inquit (a), *comperi factionem hanc non eam esse Dei Ecclesiam, quam nos catholicam appellamus & credimus, sed schisma quoddam nuper exortum, cujusmodi a Christo nato vel sexcenta extiterunt. Deinde factionis hujus occasum animadverti, uti schismata hactenus omnia ad tempus perstiterunt quidem, sed mox fumi & pulveris instar evanuerunt.* Et paulo post. *Tertio mecum ipse perpendi quis hujus factionis author, dux & architectus sit.* Et infra: *Quæ hujus hæresiarchæ sit morositas, inconstantia, & audacia, quam sanguinarius animus, quam exitiale propositum: sanctæ illius vitæ & evangelica conversatio toti Germaniæ notissima est, ut etiam pueris jam in ore sit, monachum Turcicam factionem excitasse. Videamus, obsecro, quo hæc tandem evasura sint: plerisque jam Turcici quam Romani Imperatoris, nomen plausibilius videtur. Quarto, factionis hujus cruentas primitias, insulsa, infrænata, carni plausibilia, improba, ac dissoluta cum meo animo reputavi initia argumenta sane gravissima, ex quo fonte proficiscatur.* Nonnullis interjectis: *Quinto, factionis hujus duces ac moderatores vulgo admodum nisi animadverti; nam tametsi vulgares ac plebeii avaritiæ & voluptatum nomine, quibus suos concionatores evangelicos vident addictos nonnihil eos exosos habeant; malunt tamen illis studere, & obsequi quam Pontifici, quandoquidem effrænatiori libertate quam sub Pontifice vivere ipsis liceat, &c.*

(a) Georgius Vvicel. de ver. eccl.

Argumenta Vvicelii quod Lutherana non sit vera ecclesia.

XLIX. *Sexto, factionis hujus institutum ab evangelio plane discrepans mecum perpendens, video in illo pleraque omnia geri e diametro pugnantia cum evangelio tantopere jactitato ac celebrato, & sub evangelii prætentu flagitia & probra omnia designari, ut etiam ipsi quiritantur; Ubi fructus gustum aliquem ceperis, poteris de arbore ferre sententiam, crede mihi parum*

aut nihil bonæ frugis habet: singuli quæ sua sunt quærunt a summis ad eutremos usque paganos, sive rusticos ni rapias nihil habebis. Concionatorum quas illi apud se detinent fœminarum, vita & actiones omnibus magis perspecta sunt, quam ut de illis quidquam referendum sit: possit vel cœcus æstimare ad quem illi scopum colliment. Ah, Deus bone, quando sectæ hujus infantia tos scates sordibus, quid de ea futurum esset si iucanesceret? si paucis annis adeo illa cœpit ruinam minitari, quid aunis mille quingentis accideret? siquidem diu hoc in statu quo uunc est permanserint, tandem ad ethnicismum recidemus. Et nonnullis interjectis: *Non est, ut in præsens commemorem, quam severe præpotens Deus in hanc ab Ecclesia defectionem intra paucos natam annos animadverterit, idque Turcicis victoriis, rusticorum strage, fame inaudita, & incredibili annonæ charitate, nunquam antehac comperto morbo sudorifero, pecorum interitu, incendiis, peste immanissima, bellis atrocissimis in diversis regionibus, magna principum & civitatum dissensione, adeo ut publica Germaniæ pax in nullo unquam majori discrimine versata sit; nec ulla præterierit æstas, quæ non bellorum aut seditionum metum attulerit, itemque insigni hominum perfidia, fallacia, improbitate, adeo ut tantum non alii alios vorare videantur; denique insoleraudit iisdemque perpetuis exactionibus, &c.*

Scopus Lutheranæ factionis.

Germania post natam factionem misere afflicta.

L. *Septimo, quotidiana ego experientia didici, ut factionis hujus occasione charitas in multorum pectoribus refrixerit: omnis erga Deum pietas vel devotio pessum ierit; cultus divinus misere convulsus, eversus, ac in nihilum redactus sit: oratio, vel preces viluerint, jejunia in ludibrio sint: eleemosynæ, pœnitentiæ, studia, & sanctimonia omnis, & laude digna castitas contemptu laborent; denique quidquid est bonorum operum & piarum actionum, quod tamen dictu sit miserabile, nullo in pretio sit: porro virtutum locum non nisi flagitia & scelera confertim occuparint, ut jam apud plerosque vitia non sint vitia, probraque & dedecora nunquam majori fuerint honori & ornamento. Heu miseros, qui hoc nobis evangelium peperere! Octavo, videre mihi visus sum etiam politias hac rerum mutatione non mediocriter perturbari, quando jam vulgus passim magis est indomitum, & ægrius potest in officio contineri.* Et inferius: *Nono, persuadere mihi non potui factionem hanc ex bono proficisci, quando ea omnia pessum ire patitur, quæ ad pietatem spectare videantur, ea vero mordicus servanda statuit, quæ cum vitio conjuncta sint. Jejunium quadragesimale profligatum videmus; ac bacchanalia manent, &c.*

Vitiorum colluvies ex ea prognata.

Decimo, sectas alias ex aliis nasci compori, qui ceu genuinus est Lutheranismi color; si quidem Lutheri factio primaria jam seu vel septem alias excitavit: ecquid vero tandem fore speramus? In dies pro-prophetæ novi existunt, ex Luthero tamen prognati omnes, cujus ubera omnes illi initio suxere: atqui quo tandem rudis plebecula sese conferet? quibus illa vel suffragabitur, vel adversabitur, quando omnes perinde verbum Dei jactitant? Heu miserandas illas & perpetuas vulgi quiritationes, quod nulli ferme perspectum sit, cui tandem vel ecquid credere vel agere debeat: quo errore quid possit esse magis erroneum? Væ miseris nobis, siquidem res eo in statu permanserit. Undecimo, & animadvertisse & etiamnum advertere me fateor quanta animi audacia, temeritate, impotentia atque fastu qui factionis hujus sunt doctores, omnes quamvis sanctos, tam veteres quam recentiores defunctos perinde ac superstites rejiciant, nec ullius velint esse pensi vel authoritatis: atque cum his una quavis concilia generalia, & salutaria, piaque veteris Ecclesiæ decreta omnia: sane cujus hic liberum esto judicium, num hæc cum Germana catholicaque Dei Ecclesia consentiant; id quod hujus factionis architecti præfricta fronte affimare non dubitant. LI.

Superbia Lutheranorum.

Duodecimo, certo ego experimento didici, hodieque disco, ut illi factionem suam mira quadam inconstantia, incertitudine, minimeque solida, sed prorsus humana ratione foveant ac tueantur: nulla apud eos certa justaque ordinatio est, vel institutio: quæ hoc anno in pretio sunt altero penitus jacent. Et paulo inferius: *Tulerunt illi e medio humanas leges, & constitutiones, quarum in locum divinas se reposituros pollicentur.* Tum addit: *Quid ergo dicam sapientissimorum hominum constitutiones, levissimorum homuncionum constitutionibus, veteresque probabiles consuetudines novis quibusdam nec unquam diuturnis consuetudinibus permutarunt. Laborant jam penuria sacrificulorum, quos illi e sacerdotibus laicos reddiderunt. Itaque in suæ factionis ministros vilissimos quosque ascissunt, si vel legere norint, sive illi sacris initiati sint sive non, modo uxorem habeant, aut propediem ducturi sint, eaque defuncta mox aliam, rursusque aliam si & hæc obierit: qui enim fieri posset, ut qui sine fœmina est, præclarum hoc evangelium prædicet? Non hic libet singula speciatim commemorare.* Divertit deinde ad errores evangelii specie disseminatos, déque iis, qui a Lutherana secta resipuere subjicit. LII.

Et inconstantia.

Gra-

LIII. *Grates laudesque ago Deo, quod non solus ego resipiscam; namque ejus generis hominum, puta qui resipiscant, ditiones omnes plenæ sunt, neque imperitorum modo, sed etiam literatorum, qui factionem hanc penitus explorantes, re ipsa compererre, non nisi arenaceo fundamento uitentem, atque hoc ipso permoti haud secus ab illa sese proripuere, atque a turba Core, ne pari cum illis pœna plectantur. Nonnulli vacillare incipiunt, quod animadvertant rem quidem longius progredi, sed non in melius; immo persentiant jam inde ab illius exordio nunquam bene habuisse rempublicam, sed tempora extitisse pessima, moresque perditos ubique gentium, ceu novi evangelii fructus apud istos vel maxime excrevisse.* Et infra: *Non potest secta ulla unquam sibi Ecclesiæ catholicæ nomen jure merito vendicare, etiamsi longe illa pulchriori sit habitu, quam Ecclesia; frustra tamen id quisquam attentaverit, secta non est aliud quam illi nominis permanere necesse est, ut simia semper manet sui similis, quantumvis sectam fucare ornare laudibus, atque tueri quis moliatur. Priscis temporibus pleræque extitere factiones, quæ præseferrent sanctimoniam ac integritatem, ut harum comparatione secta Lutherana fætere censenda sit, prorsusque indigna, quæ maculam illis porrigat: ac nihilominus sectarum illis nomen hodieque permanet: cum autem illæ grassarentur Ecclesia magno perstitit animo donec in nihilum redigerentur; sicut etiam hujus præstolatur occasum, quæ penitus evincta nihilo illa minus perdurabit.* Et post alia.

LIV. Non dissimilis hæc secta alus.

Quando igitur Lutheri factio sectis memoratis non absimilis est, non possumus salva veritate & coram Deo secus illam appellare; etsi enim sectis aliis vel in hac simillima quod Ecclesiam, quam nos catholicam credimus & confitemur, absque ulla intermissione, acerrime & infestissime oppugnat: quod vero jam etiam regiones & urbes immo & principes in suam pertraxit sententiam, clarum est plerasque ex antedictis idem fecisse. Habet illa viros doctos, habuere & aliæ: vulgus sibi habet addictissimum, nec minus aliæ, præsertim quæ tantopere carnis foverent libertatem. Quod illa scripturas mire prædicat, non potest id quidem reprehendi; sed id plane in vitio est, quod sua scripta divinæ scripturæ nomine venditat & obtrudit: atque idem fuit apud sectas superiores: qua enim alia ratione homines imperiti ac miseri in vestram possent sententiam pertrahi ac promoveri? Denique quod diu illa incolumis persistit, nihil nos movere debet, quando etiam alias certum est longe diutius permansisse. Ut igitur verses in omnem partem, ita esse, ut dicimus comperies. Sed ut meis, perinde ut cœpi, æmulis pergam satisfacere; libet ex illis percontari: Ecquid vos mea offendit resipiscentia? quid tandem vobis sumitis? num apostolos vos esse putatis? num evangelistas? num prophetas? tales quidem & dici & haberi vos vultis. Ecquid vero facta vestra testantur? ecquid scripta loquuntur? ecquid alii de vobis sentiunt? An vero fides illa certa habenda est, quod vos id asseratis? Siquidem a Deo missi vos estis, cur & facitis & docetis præter & contra ea, quæ priores illi & fecisse & docuisse noscuntur, quos dubium non est a Deo missos fuisse? Alterum igitur e duobus verum sit oportet; aut priores illas ecclesiæ columnas divinitus missas non fuisse, aut vos potius. Quid igitur? Certe priores illi quod a Deo missi essent miraculis, sanguinis sui profusione, & vita sanctissima declararunt. Vos autem qua id ratione testatum de vobis reddidistis? ipsi jam intelligitis: quam hic possem corniculam alienis nudare plumis si convitiari virtutis esset. Aio itaque, aut male feci aut bene a Luthero desciscendo: non potestis id negare. Si ergo recte egi, bene Lutherus cum tota sua factione jaceat oportet. Sin autem male feci, Christus cum universa Ecclesia sua, cujus ego membrum sum, perierit necesse est: decet enim ut cum Ecclesia, & intra Ecclesiam semper ego esse velim, utpote quam Christus per suos Apostolos & eorum successores fundarit, & ædificarit. Est ergo etiam hoc prorsus indubitatum, nullam aliam neque esse, neque posse esse Ecclesiam, quam quæ ad nos usque per orthodoxæ catholicæque fidei sinceros professores ordine perducta est, & propagata.

Pallaci scripturæ interpretatione se tuetur.

Dilemma aut errant Patres sancti, aut hæretici.

Pluribus interjectis ita explicat cur Ecclesia catholica Romana appelletur, atque omnia bona ab ea dimanasse, mala vero ab hæresi Lutherana fluxisse demonstrat: tum Ecclesiam propter aliquorum vitia non deserendam, cum in ea quivis bonus esse possit, extra vero eam necesse sit, ut sit malus: utque vera scriptura ab ecclesia Romana petita est, ita & verum illius sensum ab ea petendum; demumque ostendit debere Lutheranos non Luthero, sed Ecclesiæ, quod sacro baptismo abluti sint, quod divina lege eruditi, quod sacrarum literarum munere instructi. LV.

Ecclesia plane est, inquit, *cui secundum Deum, quamlibet deformis videatur, bona omnia tum æterna tum temporalia accepta ferre debeamus; non autem factioni Lutheranæ. Dic enim, obsecro, quis nos salutari expiavit lavacro? ista nimirum* LVI.

mater nostra, non ulla alia nos regeneravit. Qua igitur fronte illam abnegamus? cur meretrici tantum tribuimus, ut relicta Ecclesia ad illam nos adjungamus: cum tamen ea non sit justa parens nostra, ut sese jactitat. Unde quæso ad nos scripta divina profecta sunt? ab Ecclesia ne, an vero a secta? dubio procul ab Ecclesia: num igitur ea causa nobis Ecclesia scripturas tradidit, ut iis ipsam oppugnemus? quid hoc aliud sit, quam sibi ipsi malum conscivisse? At, dices, scripturam ad nos divinitus profectam. Recte nimirum: tu vero quando cælos adiisti, eamque ex Dei manibus, perinde ut Moyses tabulas in monte Sinai, accepisti? O hominum accuratorum miram insulsitatem? Unde porro tum ipsius Dei, tum eorum omnium, quæ sunt fidei Christianæ notitiam habemus? Anne ab Ecclesia? aut forsitan nulli mortalium toto terrarum orbe annis superioribus ulla Dei & fidei Christianæ imbuti notione fuere? Vosne primi extitistis, qui intra paucos annos eam fuit adepti? Ubi igitur eam estis assequuti? num en scriptura? & ea tamen etiam ante hos decem annos & probe est intellecta, & homines, qui eam legissent, minime defuere: an vero en Spiritu? Agedum igitur: Spiritum illum signis & miraculis declaretis; nam etiam vos ipsi aliis vobiscum furore percitis id opponere soletis, ut si quid proferant antea incognitum, prodigiis quibusdam id astruant. Re vera si ante hos decem annos Spiritus & scriptura cum sui intelligentia nulli adfuit, male egit Christus cum sua sponsa, atque os suum mendacii, quod dictu nefas sit, condemnavit; fitque plane consequens nullam hactenus sub sole vixisse gentem, quæ tam esset misera, errabunda & iniqua, atque nos Christiani sumus, &c.

Scripturam ab ecclesia Romana accepere hæretici.

LVII. Consultus de Eucharistia ab Alberto Brandeburgensi Lutherus.

Hoc anno cum Albertus marchio Brandeburgensis, qui Prussiam, deserto ordine equestri, tyrannide oppresserat, ad Sacramentarios defectionem meditaretur, ac Lutherum consuluisset, is cum dogma suum aliis argumentis quam iis, quibus orthodoxi fidem catholicam, asserunt, tueri non posset, resipiscere redireque in castra Ecclesiæ visus, hæc argumenta de Christi in Eucharistia præsentia ad confirmandum in ea sententia Albertum proposuit (a): ex quibus perspicue patet, omnes novatorum sectas contemnendas esse. *Certe*, inquit Lutherus, *dogma hoc de Christi præsentia in altaris sacramento non ex humanis traditionibus, vel institutis natum extra scripturas, sed in Evangelio solide, dilucide, pureque per indubitata ipsius Christi verba fundatum & ab exordio nascentis Ecclesiæ toto terrarum orbe in hanc horam usque magna fidelium consensione creditum, quemadmodum non modo scripta sanctorum patrum Græcorum non minus quam eorum qui in ecclesia latina floruerunt: sed & quotidianus fidelium usus & continua praxis usque in hanc horam abunde testificentur, quod ecclesiæ totius testimonium si præterea nihil aliud satis esse debeat, ut permaneamus in hoc dogmate, nec ullos fanaticos spiritus audiamus vel toleremus, cum periculosum sit & horrendum audire quippiam vel credere, quod communi sententiæ doctrinæ fideique Ecclesiæ universalis adversetur, quodque ab initio per annos mille quingentos & amplius toto terrarum orbe servatum sit & creditum. Si novum esset dogma, quod vel ab exordio nascentis Ecclesiæ aut toto terrarum orbe Christiani nominis tam unanimiter creditum non fuerit, non tam abominandum videri, vel tanto cum periculo conjunctum, in dubium vocare rem hanc vel disceptare quid sit credendum. Jam vero quia ab exortu Christianismi per universum mundum quocumque se porrigunt Ecclesiæ fines magna semper animorum consensione creditum sit, Christum in Eucharistia vere præsentem esse; si quis nunc de veritate hujus articuli dubitet, hunc idem facere, ac si non credat Ecclesiam catholicam; atque ita non modo damnet universam Ecclesiam velut hæreticam, sed & Christum ipsum cum omnibus Apostolis & prophetis, qui hunc fidei articulum:* Credo sanctam Ecclesiam catholicam; *fundarunt & solidis testimoniis confirmarunt.* Ex his Lutherum & Lutheranos, atque alios omnes novatores ipsorummet judicio condemnatos percipere quivis potest.

Proprio testimonio damnatus Lutherus.

(a) *Luth. to.5. oper. Jenen. impref. p.488.*

LVIII. Albertus apostata postulatus judicio.

Quod attinet ad Albertum marchionem Brandeburgensem, qui ducta concubina ab Ecclesia catbolica defecerat; superiori anno in cœtibus Augustanis perduellionis postulatus fuerat, agente in eum Waltero Croneburgio novo equitum, qui in fide constantes perstabant, magistro, quod Prussiæ sacrum magistratum contra divina & humana jura etiam inconsultis Germanis sociis in ducatum hereditarium convertisset; promulgataque in eum judiciaria sententia, proscriptus ad Regem Poloniæ, cujus clientelæ commendaverat Prussiam, confugit. Polonus vero politicam rem divinæ causæ præferens, apostatam tuendum suscepit adversus Cæsarem, cui ab Alberti oratore denuntiatum est (b), rebus immutatis non amplius Cæsaris, sed Poloni se beneficiarium esse. Ita ab imperio divulsa Prussia est non sine cæsareorum

Prussiam in hæreditarium principatum vertit.

Deficit ad Polonum.

(b) *Salimon. Neugebav. hist. Polon. l.7.*

poli-

Prussia divulsa ab imperio. Periclitata Livonia ne hæresi inficeretur.

politicorum dedecore, qui contineri religione imperia ignorantes, laxatis hæresi habenis ex pontificiæ majestatis odio cæsaream dignitatem amplificaturos putarant. Periculum etiam imminebat, ne Livonia Prussiæ exemplo cæsareum pontificiumque jugum simul excuteret, eoque metu anxius Clemens religiosos Livoniæ equites cohnrtatus est (*a*), ut cum summus ordinis magister senio confectus esset, alium religione præstantem sibi præficerent, qui fidem catholicam contra hæreticorum molitiones assereret.

(*a*) *Lib. brev. ann. 1531. p. 20.*

Dilectis filiis conventui hospitalis & ordinis B. Mariæ Theutonicorum in Livonia.

LIX. *Hæc ad vos eu abundantia charitatis nostræ scribenda duuimus* nimirum de creando ordinis magistro catholico, qui alteri senio confecto successurus sit: *quæ quidem a vobis in eam partem accipi cupimus, ut nos nulla alia, quam divini honoris vestræque potissimum utilitatis causa permotos fuisse euistimetis. Quæ anno superiore in Prussia gesta sint, quave lætitia sathan exultaverit illa parte corporis vestri abscissa, & sibi quæsita, filii dilectissimi nostis nec nos recordari possumus sine dolore. Illud etiam vidistis, quod nos quoque non ignoramus, qua fraude & dolis idem Dei hostis jam inde usus sit ad vos in eandem ruinam pertrahendos, ut toto corpore ac integra præda vestra potiretur; quod tamen ei Dominus interdixit, & hactenus interdicturum pro sua misericordia speramus; nam sana in vobis membra adhuc sentimus esse: ne autem caput infirmum sit maxime providendum vobis est: etenim eu hac præcipue causa illam vestrorum in Prussia ruinam accidisse vidistis. Quamobrem filii per Jesum dominum hortamur, per ejus misericordiam vos astringimus, ut ad electionem faciendam sanctas & puras mentes afferatis, illud ante omnia præcaventes, ut ab ejus electione abhorreatis si quis a sancta & vera religione abhorreat, &c. Dat. Romæ die* XXV. *ianuarii MDXXXI. anno* VIII. Conceptas eodem argumento literas dedit Pontifex (*b*) ad Ferdinandum Regem Romanorum, ut sedulam pro tuenda in Livonia religione & creando magistro equitum catholico navaret operam.

Pontificia ad Livoniæ equites adhortatio.

(*b*) *Ib. p. 22.*

LX. Monuit etiam Carolum imperatorem Pontifex (*c*), ut religioni orthodoxæ in Livonia consuleret, caveretque ne hæreticus in summum equestrem magistratum irreperet; gerendo autem tanto muneri idoneum Carolum ducem Munsterbergensem ei commendavit. Nec frustra concepti erant a Pontifice hi metus ne religio catholica in Livonia pessum iret; jam enim Lutheranam hæresim provinciam illam insecisse vidimus ex Tilmanno Bredenbachio, qui Livoniæ perniciem ab hæresi Lutherana factam Philippi Olmensis oculati testis hortatu descripsit; narratque (*d*), ut post expulsa Torpato sanctorum Dominici & Francisci sodalitia, authore Pellione Wittembergensi, qui Lutheri pestiferas merces in eam urbem invexerat, etiam canonicos ex ecclesia principe deturbare nisi hæretici sacras imagines obtruncarint, maximosque tumultus provinciæ injecerint; adeo ut episcopus Torpatensis Caroli V. opem imploraturus in Hispaniam se conferens veneno in itinere sublatus creditus sit, imperia autem cæsarea Lutherani Livones una cum religione contempserint.

(*c*) *Ib. p. 23.*

(*d*) *Brenb. de Tilmon. hist. de orig. & princip. bell. Livon.*

Torpato ejecti sacerdotes.

Eodem, inquit, *fere tempore, Torpati Lutheranæ factionis primates in ecclesiæ cathedralis Torpatensis canonicos conspiraverant, captantes vel dolo, vel armis ecclesiam invadere: ea autem in edito monte sita est. Pellio, qui universæ factionis princeps erat, ducentos e suis convocat, consilium de invadenda cathedrali ecclesia proponit. Illi spe prædæ avidi alacres & parati in sacrilegium consentiunt. Ubi ad primariam basilicam ventum est, conspiciunt ibidem præstolantem satrapam virum nobilem generosi animi & magnæ virtutis tredecim satellitibus stipatum. Hic eos compellans quærit quid moliantur, quæ de causa armati accedant: respondet Pellio, se canonicos profligaturum. Satrapa jubet ne plus imperii & jurisdictionis sibi vendicent, quam delegatam habeant; sed suos intra limites se contineant: eam authoritatem ipsis nondum demandatam. Quo audito confestim ipsum satrapam invadere parant. Ille quantumvis armis & satellitibus parum instructus ad pugnam, numeroque & copia Lutherana factio longe prævaleret, nihilo secius, ut erat animi excelsi, una cum stipatoribus, quos tredecim duntanat habebat, petulantem & seditiosum eorum conatum avertere & impedire aggreditur, exertoque gladio factiosam ducentorum armatorum cohortem universam in pedes agit. Illi e summo montis vertices præcipites ruere, & velut fulmine consternati, fuga salutem quærere. Quinque ad necem usque cæsi viginti vulneribus saucii & plagis contusi cum reliquo seditiosorum manipulo vin effugiunt.* Et infra: *Pellio tametsi antea infeliciter pugnaret, & magno cum dedecore ipse cum ducentis a quatuordecim fugatus erat; aucto tamen suorum numero propositum redintegrat, ac denuo cathedralem ecclesiam oppugnaturus cum ingenti turma procedit. Postquam ad basilicam* LXI.

Lotheranorum in cathedralem ecclesiam irruptio.

Ab undecim catholicis ducenti cæsi.

Digitized by Google

eam ventum, in valvas ingentibus machinis irruunt, quarum vim ubi nec claustra, nec omnis portarum vis ferre valet, labat ariete crebro janua, & emoti procumbunt cardine postes: fit via vi, rumpunt aditus, & prima trucidant, divorum simulacbra & saxea numina templo disjiciunt. Neque in divorum statuas tantum sævitum est, sed & crucifixi imagines gladiis & lanceis transfigunt, quod olim Judæos factitasse legimus apud Damascenum, & scriptores historiæ ecclesiasticæ.

Hæreticorum in sacras imagines furor.

LXII. *Erat in eadem Torpatensi basilica baptisterium summo artificio, & magnis impensis extructum: inter cætera ornamenta sculpta erant Salvatoris & duodecim Apostolorum imagines. Has magno impetu invadit iconoclastarum cohors: quippe qui antea ducenti a tredecim stipendiariis turpissime fugati, sauciati, ac demum omnes profligati latebras quæritabant, nunc confirmato numero tredecim simulacbra invadunt, ne nullam omnino victoriam referrent: egregiam vero laudem ea meretur fortitudo, cum facile sit vincere non repugnantem, & de statuis debellatis triumphum agere sæviunt. Igitur in æneos saxeos & ligneos hostes alios capite plectunt, alios manibus naribusque truncant, lædoriis & ludibriis non statuas tantum, sed & ipsos prototypos & sanctos calumniantes, qui capitis, manuum, nariumque periculo catholicam fidem asseruissent, &c.* Addit author, hæreticos in canonicorum ædes procurrisse, atque omnia esculenta & poculenta petulanter abligurivisse; ad has vero seditiones compescendas provinciæ catholicos contracto exercitu in hæreticos movisse. *Proceres*, inquit, *& nobiles provinciæ, quibus adhuc cordi erat catholica religio, Torpatum conveniunt, & propositis conditionibus rem ita componunt, ut metropolitanæ ecclesiæ canonici in ecclesia sua solemnia sacrificia, & reliqua ad cultum divinum spectant a nullo turbante aut molestante securi peragant. Re ita composita senatus universæ reipublicæ mandat, ne quisquam civium missas aut conciones in templo cathedrali audire tentet, senatoriam jussionem violantes decem marcarum pœna plectendos. Atque hoc modo catholicus Dei cultus triginta annis salvus & incolumis in metropolitana Ecclesia permansit: sæpe tamen minitabantur se ex urbe ascensuros, universosque sacerdotes trucidaturos; unde patet illos extremo periculo continenter expositos, & veluti mures in decipula hostium metu undique conclusos & circumseptos fuisse. Præter canonicos erat ibidem virginum nobilium Deo dicatarum monasterium, quas metu potentiorum procerum, qui in catholica religione etiamnum constantes erant prohibente, necdum e monasterio ejecerant.*

Circumjecti catholici cultum religionis restituunt.

Tyrannis senatus Lutherani.

Dum hic tumultus per Lutheranæ factionis concionatores Torpati excitatur, præerat episcopatui Torphatensi R. D. Joannes a Blankenelde vir magnæ pietatis & virtutis, qui ea tempestate forte in Rigensem provinciam concesserat, cujus etiam agebat episcopum. Hic ubi seditiones & turbas per hæresim excitatas invalescere animadversis, easque sua authoritate non posse tranquillari, e Livonia in Hispaniam ad Carolum V. Imperatorem proficiscitur, quem ubi propediem jam emenso adhuc, duorum dierum itinere convenire posset, morbo correptus in Hispania moritur non sine veneni suspicione; ferebatur enim in Livonia ministrum ejus a Lutheranis subornatum, ut toxico eum sustolleret. Subjicit Bredenbachius, Cæsarem cognito tanti viri ex septentrionalibus oris adventu, de illius obitu indoluisse, ejusque scripta & literas, ut causam tam longinque legationis, quam arduam conjiciebat, cognosceret: tum subdit de Livonum perduellione: *Imperator universam Livoniæ tempestatem liquido cognoscit turbari omnia & everti a Lutheranis, templa dissipari, monasteria dirui, monachos profligari, sursum deorsumque omnia agi & ferri. Mittit legatum in Livoniam una cum literis & mandatis imperialibus, ne quisquam inposterum basilicas aut monasteria invadere aut spoliare attentet; sed unumquemque suam religionem observare, & profiteri sinant ad decretum & determinationem futuri concilii. Livones imperiali mandato accepto respondent, se in religionis negotio ne flocci quidem facere Imperatorem Romanum, quinimmo priusquam equitatus ipsius in Livoniam perveniat, lassum fore & fatigatum; si magno cum exercitu veniat, fame & inedia eos consumendos, sin cum exiguo, facile posse superari & cædi.* LXIII.

Torpathensis episcopus ad Carolum V. in Hispaniam se confert. Veneno necatus a Lutheranis.

Carolus V. calamo, non gladio hæreticos vult compescere.

Spretus ab iis.

His addit (a), Torpatenses cognita episcopi sui morte præfecisse ecclesiæ Torpatensi Joannem Bie civem Torpatensem, qui omnia Lutheranorum impia facinora dissimularit: cæterum Livoniæ magistrum fuisse Joannem a Reck catholicum, qui defuncto illo Semilutherano episcopo, Jodocum a Reck virum religione & integritate præstantem sufficiendum curaverit. Porro catholicam religionem serpente latius hæresi Lutherana obsolevisse, cum gulæ & ventris lenocinia plerique sectarentur; neque insignia divinæ in eos ultionis exempla defuisse, e quibus hoc historiæ mandavit (b): *Paucis ab annis, posteaquam Torpatenses in Lu-* LXIV.

(a) *Id. ib.*

Grassata hæresis ob vitia.

(b) *Tilmannus Bredenbach hist. de bello Livonico.*

Lutheranam doctrinam concesserant, feria sexta solemne paschæ festum proxime præcedente, finita Lutherani ecclesiastæ concione, civibus e templo divæ Virgini matri sacro revertentibus, quidam alium concivem & familiarem invitat ad prandium, rogat una domum comitetur, habere se paratum insignem petasonem Westphalicum. Alter parum abhorrens respondet, sibi esse gallum opipare elixum, quem cupiat in symbolum adferre. Dum ad mensam accumbitur, alter os quoddam galli ambedere volens, imprudens ipsum pene deglutit: quod cum neque transmittere neque eximere valeret, eo ipso die suffocatur. Alter postridie Paschæ malo spiritu corripitur, & non multo post rabie & furore exagitatus animam una cum dæmone exhalat. Equestrium autem plerique in provincia, Torpatensi Lutherana hæresi usque adeo dementati erant, ut diebus quibus jejunium indicere consuevit Ecclesia, tum etiam tempore jejunii quadragesimalis binas mensas instruerent, unam papisticam, alteram evangelicam appellantes, priori viliorem & vulgatiorem panem imponebant, quem illi vulgo panem rusticum vocitabant: huc addebant legumina & cervisiam tenuissimam: evangelicæ mensæ imponebant panem selectissimum & purissimum, quem sua lingua vocabant panem Theutonicum, cervisiam præstantem & carnes assas & elixas affluenter. Faciebant hoc, ut villicas & agricolas a catholicismo ad Lutheranismum pellicerent. Illi vero maledulces epulas facile respuebant, vilissima edulia exquisitissimis ferculis præferentes, ut in catholica religione constantes perseverarent. Quidam etiam nobilium, cum plebejas & agricolas a Lutheronismo aversos conspicerent, diebus quibus jejunium catholica indicebat Ecclesia, eas accersebant, carnes & cibos vetitos violenter illis in ora ingerentes. Hæc tyrannis & summa in Deum pariter & homines impietas gravem vindictam supremo numini extorquebat. Quibus accedebat immanis crudelitas & inclementia in subditos, prodigalitas, superbia & luxus omnium ordinum, dominorum inquam Theutonicorum, deinde equestrium & nobilium, denique civium & plebeiorum. Pergit Bredenbachius describere, ut equester cruciferorum Theutonicorum ordo Lutherana hæresi deformatus in Livonia fuerit, quantæque omnem provinciam afflixerint calamitates.

Vindicta divina in jejunii violatores.

Eqritum impietas in mensa papistica & evangelica instruenda.

Rustici equitibus religiosiores.

LXV. In tanta vero deficientium a catholica religione multitudine non defuere in Germania plures populi, qui egregia fidei & constantiæ exempla præbuerint: inter quos Colonienses quamvis hæreticis pene cincti ob servatam fidei incorruptam puritatem, hoc encomio hacque apostolicæ in eos benevolentiæ testificatione a Clemente VII. exornati fuerunt (a).

Colonienses in fide catholica constantes.

(a) Lib. brev. ann. 1531. p. 576.

Dilectis filiis senatui & populo Coloniensi.

Quod semper a pietate vestra expectavimus, supplicesque a Deo imploravimus, ut vestra civitas olim Romani imperii insignis colonia, deindeque pietatis solida in istis regionibus columna, apibus pollens, robusta viribus, celebrata literis in tanta circumstantium hæresum propinquitate se illæsam Deo conservaret, & si qua in parte corruisset, Dei munere cito consurgeret. Id cum summa nostra lætitia, vestra maxime, filii senatus, pietate & constantia factum esse & quotidie fieri audimus, idque ad nos undique jam nunciatur. Aginus itaque divinæ misericordiæ gratias, quod insignem ac percelebrem vestram civitatem a sathanæ venenis tutatus est, sanctamque Coloniam & re nomine effecit. Vobis autem filii quas possumus laudes paterno affectu reddidimus, quamquam multo impares eas vestris meritis judicamus: vestra enim virtus & constantia non solum sibi ad salutem, verum cæteris proficiet ad exemplum secuturis authoritatem tam insignis tamque eximiæ, nedum in Germania, sed etiam in cuncta Europa civitatis. Nos vero, filii dilectissimi, utinam occasionem aliquam habeamus nostrum erga vos paternum ac peculiarem amorem exhibendi: cuncta nos quidem annitemur signa ostendere paternæ nostræ erga vos, ac ferventissimæ charitatis. Hortamur magis ex abundantia affectus nostri, quam quod necesse sit vobiscum arbitremur, ut in cœpto pietatis cursu persistatis, primum consulturi saluti deinde etiam gloriæ vestræ, atque a Deo ipso, cujus veram religionem a patribus acceptam tuemini, immarcessibiles meritorum cumulos adepturi; a nobis vero & serenissimo Cæsare omnia expectaturi, quæ ab amantissimis parentibus in pientissimos filios conferri possint. Dat. Romæ XXVIIII. novembris MDXXXI. pontificatus nostri anno IX.

Pontificia ad eos adhortatio.

Adhibuisse Colonienses judiciorum severitatem contra hæreticos, ac paucorum supplicio publicum incendium restinxisse, referunt eorum annales, in quibus hæc a Petro Cratepolio (b) consignata reperimus. *Anno Domini MDXXIX. Coloniæ duo comprehensi sunt & accusati de Lutheri dogmate: cum vero doctorum virorum pias adhortationes & examinationes, ut resipiscerent ac catholicæ Ecclesiæ conjungerentur non curarent, ac in sua pertinacia persisterent, ut hæretici igni adjudicati* LXVI.

(b) Cratepol. in annal. Colonien.

Duo Lutherani Coloniæ flammis exusti.

Colonienfis archiepifcopus in fenio labitur in apoftafiam.

cati funt & euufti. Nomina horum fuerunt Petrus a Pleifteden & Alolphus Clarenbah. Cæterum Hermannum archiepifcopum Colonienfem, poftquam plura paftoralis conftantiæ in hæreticos exempla edidit, demum in fenectute prolapfum in hærefim, etiam Colonienfes inficere pertentaffe, fed a catholicis cæfarea ope deturbatum, teftatur author.

(a) *Ubbo Emmius l.55. rer. Frifie.*

Hoc anno (a) Melchior Hoffmannus pellio Suevus ex Lutherano in anabaptifmum prolapfus, Argentoratove pulfus in Frifiam & Bataviam ad fpargenda figmenta dæmonis, a quo erat illufus, eas provincias magis infecit, cum jam Lutheranifmo & Zuinglianifmo contaminatæ effent, & Hoffmanniftarum novam fectam impiam condidit hac fraude & hypocrifi ufus, & mendaciffima pollicitatione : *Hæc dicit Dominus*, ajebat, *nihil mihi cum iftis : elegi mihi populum fecundum cor meum, quem fi in viis meis ambularit, extollam fuper omnem gentem, in eo & cum ipfo ero, nec femen meum in æternum ab eo auferam, hic populus nos fumus : ad hunc colligendum a Deo miffus huc veni. Itaque fi timorati eftis, fi falutem quæritis, feceffionem a mundo facite, relictifque caducis ineptiis cœtui noftro vos aggregate : fi terrena hactenus quæfiiftis, fi bona & opes coagmentaftis, nunc tandem quæ furfum funt fapite : utque tanto liberiorem vitam tranfigere liceat bona huc comportate & bona facite.* His & aliis dolis delioitos trecentos fibi conjunxit, quibus ftipatus declamare in Lutheranos & Sacramentarios cœpit, fuofque variis apocalypticis interpretationibus ac pfeudoprophetiis oblectare : jactabat novam Jerufalem a fe conditum iri, & viam aperiendam ad nuptias agni ; fed prius primogenitum omnem Ægypti, quo nomine epifcopos & principes defignabat, a fe interemptum iri : fungi fe Michaelis & angelorum munere, ac deliramenta alia ridicula & abfona per falfas apocalypfis interpretationes probata proponebat. Ut autem illufus a dæmone, qui ipfi, ut Argentoratum rediret imperavit, mifere petierit proximo anno dicetur.

Frifia & Hollandia infectæ Anabaptifmo.

Hoffmannus pfeudopropheta.

LXVII. Adducta in difcrimen ob Lutheranam impietatem latius ferpentem Chriftiana re, ingentes Turcarum apparatus terrorem auxere : nec deerant imminentium malorum præfagia atque oftenta ; de quibus a Benedicto Cardinale Accolto factus certior Jacobus Sadoletus epifcopus Carpenctoratenfis ; idemque Cardinalis hæc refpondit (b) : *Una eft ratio opitulandi reliqua, quæ fola mederi iis incommodis queat, quam tu fanctiffime & prudentiffime commemoras ; fi forte Deus noftri mifertus fit : & fi de eo quidem non dubium eft quin ad miferendum fit paratus, potius fi forte bona fide nos aliquando ad illius opem & mifericordiam ftudeamus confugere. Nam de oftentis & prodigiis, quæ multa fcribis & mira Romæ infpecta partim, partim aliis ex locis nuntiata fuiffe, fane ego quam minimum laboro ; quid enim portentorum fignificatione opus, cum quæ e talibus folent fignificari damna, mala, incommoda quotidie fentiamus, quæ fatis ipfa portentum fibi funt, nec ab aliquo disjuncto monftro fed ex fe ipfis non magis portendunt quam inferunt calamitatem ? Nihil certe novarum cladium jam expectamus, quod non ante fuerimus experti, nifi forte univerfus impendet interitus : fed hæc Deus viderit, in cujus manu funt omnia. Nos damus operam, quoad poffumus, ut domicilium nobis præparemus, ubi tantum detur vere vivere, ne cum ex his locis fuerit migrandum, velut re nova atque inopinata perturbemur : ad quod magna nimirum opus eft non folum cura, verum etiam felicitate, & apud Deum gratia, &c. Carpentorate* XVII. *kal. novembris MDXXXI.*

(b) *Sadol. l.7. pag. 267.*

Anceps rei Chriftianæ ftatus. Plura oftenta vifa.

Trepidatum eft maxime hoc tempore, ut ex literis (c) Cardinalis Accolti inferius fubiiciendis patet, ne Solimannus omnes Turcicas vires maritimas terreftrefque in Italiam effunderet, nam & claffem magnam ornabat hoc anno, & nonnulla in Dalmatia loca invaferat & communierat : quæ ad conficiendam eam expeditionem opportuna videbantur : quo metu permotus Clemens Henrici Anglorum Regis opem, ut cum aliis Chriftianis principibus arma pro tuendo imperio Chriftiano conjungeret menfe augufto imploravit (d). LXVIII.

(c) *Ext. apud Sado. l.7.*

Claffis ingens a Turca apparata.

Regi Angliæ.

Etfi fcimus tuam majeftatem pro fua pietate & boni principis officio egregie fic animatam ad communem falutem & religionem a communi hofte Turca defendendam, id quod ex ejus literis, & fui etiam oratoris fermone fæpius intelleximus ; tamen cum nuperrime allatum huc fit, ficut & ad tuam ferenitatem effe credimus, ipfum Turcam, non obftantibus induciis, ea loca Dalmatiæ invafiffe & communire, quæ fibi ad bellum mari terraque gerendum ufui effe poffint, & præterea multa alia apparatus maximi figna dediffe, & in dies dare in ver proximum eruptura ; nos vocati a Deo in hujus follicitudinis principaliorem partem, & ad agendum ipfi pro virili noftra & ad cæteros in diem cohortandum ; optantefque ut præ hoftis vigilantia & nimia cunctatione noftra tem-

(d) *Lib. brev. ann. 1531. p. 389.*

Invafa ab eo nonnulla Dalmatiæ loca.

tempestivum esse possit quodcumque parabitur, scripsimus super his latius ad nuncium nostrum, ut cum tuæ serenitate colloqueretur, omniaque, quæ nobis in commune conferenda & agenda viderentur, ei referret. Te igitur, fili charissime, hortamur in Deo domino, ut ipsius Dei, a quo regnum & omnia es adeptus, communisque fidei & salutis memor ejusdem Dei honori, tuorumque subditorum & aliorum Christum colentium securitati & saluti prospicere pro tua virili velis, sicut tua dignum est celsitudine, & a te, tuisque majoribus fieri consuevit: quemadmodum hæc ipsa copiosius ex ipso nuntio nostro intelliges, cui fidem solitam in his habere velis. Dat. Romæ die XVIII. *augusti MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII.

Postulata ab Anglo auxilia.

LXIX. Et ab aliis Regibus.

Fuere hæ literæ encyclicæ ad principes missæ; eodem enim exemplo ad Carolum V. Imperatorem, ad Ferdinandum Romanorum, Hungariæ, & Bohemiæ Regem, ad Sigismundum Poloniæ, ad Franciscum Galliæ, ad Joannem Lusitaniæ, ad Jacobum Scotiæ Reges, ad Franciscum Sfortiam Mediolani, & ad Carolum Sabaudiæ duces transmissas pontificium regestum docet. Potestatem vero fecit (a) Clemens hoc eodem anno, Carolo V. ut a clero Siciliæ nummaria subsidia ad propulsandos Turcas colligeret.

(a) *MS. arch. Vat. sign. lit. A. n. 58. p. 389.*

Charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum Imperatori semper Augusto.

Data Carolo V. potestas ut possit exigere donativum a prælatis Siciliæ.

Charissime in Christo fili noster salutem, &c. Exponi nobis nuper fecit maiestas tua, quod licet claræ memoriæ Ferdinandus avus & prædecessor tuus de triennio in triennium convocatis prælatis, baronibus, & aliis tui regni ulterioris Siciliæ universitatibus ad colloquium generale pro occurrentibus dicti regni, & regiæ dignitatis necessitatibus in subsidium impensarum, & aliorum onerum prædicti regni Siciliæ, & illius incolarum adversus infideles dictum regnum infestantes tutela & præsidio, subventiones generales, quas regium donativum appellant, a toto dicto regno & ecclesiasticis personis obtinere, exigere, percipere, & habere solitus fuerit: & ita majestas tua postquam successit in regno præfato consueveris dictum colloquium generale quolibet triennio convocare, & ab eisdem personis ecclesiasticis ratam dicti regni donativi eis contingentem exigere, percipere, & habere; quia tamen ad tuam pervenit notitiam tam per antiquas canonicas sanctiones, etiam in generalibus conciliis promulgatas, quam etiam per constitutionem a felicis recordationis Leone Papa X. prædecessore nostro in moderno concilio Lateranensi editam expresse fuisse prohibitum, ne Reges, principes, duces, comites, barones, respublicæ & alii potentatus quibuscumque regnis, provinciis, civitatibus, & terris quoquomodo præsidentes, collectas, decimas, & alia hujusmodi onera clericis, & prælatis, & aliis quibuscumque personis ecclesiasticis imponant, seu etiam a sponte dantibus & consentientibus recipiant, & quod juxta sanctiones præfatas hi, qui in præmissis auxilium, consilium, vel favorem publice vel occulte præstant, excommunicationis latæ sententiæ pœnam incidant; & ipsæ respublicæ, communitates, & universitates circa hoc delinquentes quomodolibet ecclesiastici interdicti; prælati vero absque Romani Pontificis expressa licentia suum ultro præbentes assensum excommunicationis & depositionis pœnam incurrant eo ipso, habeanturque intestabiles & inhabiles ad omnes actus legitimos. Dubitat præterea majestas tua an iure dictum donativum tibi a ministris tuis dandum, ut solitum est, pro alio futuro triennio incipiendo a fine triennii præseutis, quod per totum mensem februarii proxime venturi curret, a dictis prælatis & personis ecclesiasticis recipere, & exigere, & tuorum ad id ministerio uti, & prælatos clericos & alias personas ecclesiasticas dicti regni illud tibi exhibere, seu te illud percipere.

LXX. Classem in mare rubrum adversus Lusitanos transfert Turca.

Cæterum is metus de Turcarum in Italiam irruptione levatus est extremo anno, cum Solimannus alio vertisset consilia, ac partem classis in mare rubrum transmittendam decrevisset adversus Lusitanos, qui in Indiis Christianum imperium proferebant; quod etsi rei Christianæ grave erat ferendum, tamen levius videbatur; adeo ut Benedictus Cardinalis Accoltus divinæ providentiæ rem adscribat in suis ad Jacobum Sadoletum datis literis (b), ne barbarus expugnata Italia Christianam religionem, quam parte alia oppugnabant hæretici, exitio daret: *De rebus publicis est, quod lætius quiddam tibi possim hoc tempore significare: ex eisdem enim, qui hac æstate proxima nuntiabant, maximum illum Turcarum motum nuper accepimus, ea quæ ab illis nunc nobis impendent multo esse commodiora; nam scribunt Turcas ipsos bonam illius bellici apparatus partem ad mare rubrum esse conversuros, ut per illud Oceanum indicum validissima classe delati impediant Lusitanos, qui ad Indos aromatum gratia soliti sunt commeare. Quod etsi nobis aliquid sit allaturum incommodi, summæ tamen Christianæ reipublicæ Dei optimi maximi immenso erga nos amore ita consultum vides, ut cum e faucibus penes fali erepti,*

(b) *Ext. apud. Sadol. epistolar. l. 7. p. 272.*

Divina in bello avertendo providentia.

ac plaue conservari esse videamur, tum etiam aliquid nobis supersit spatii in eas cogitationes incumbendi, quæ siut & tantis nostrorum temporum acerbitatibus aptissimæ, & antiquo Christianæ pietatis decore dignissimæ; quod utinam a nobis non prætermittatur, & his, quæ quasi dormientibus nobis a divina clementia sunt concessa, negligentiores non efficiamur, sed ad ipsius Dei optimi maximi opem, ut est in suis literis, bona fide confugiamus: cum enim nullum tempus pietati & religioni aptum non sit, tum id magis est necessarium, quo major in nos illius elucet benignitas, ne ipsius misericordia frustra cadat, sed ad ea potius pericula, quæ premunt levanda alliciatur, aut, si quid acciderit nobis, ad salutem tranquillitatemque perpetuam iter patefacimus; neve, quanto ille benignior fuit in nobis conservandis, tanto sit in illis puniendis iratior, si quos tot tantaque beneficia pro maleficiis habuisse animadverterit; nam cum sæpe antea ipsius Dei optimi maximi immensa nostrarum rerum cura extiterit, tum vero non dubiis significationibus, si modo ii erimus, qui esse debemus sperare nunc possumus illum non solum tantam malorum molem ab extero hoste Turca iampridem imminentem, a cervicibus nostris esse remoturum; verum etiam eas omnes, quæ nuper a domesticis proditoribus, quos hæreticos appellant, per universum fere Christianum orbem templis sanctissimis nefaria scelere subiectæ sunt faces ab ipsius præsente numine restinctum iri, &c. Datum pridie idus decembris Romæ MDXXXI.

LXXI. At licet Turcici belli suspicio in Italia minueretur, tamen tanto magis in Pannonia agebatur, ac Ferdinandus Rex a suis exploratoribus de instructa in proximum annum barbarorum expeditione factus certior a Pontifice subsidiarium aurum ad sumptus in rem militarem faciendos expetiit: cui rescripsit Clemens (*a*), se quamvis magna ærarii inopia ob urbis direptionem & clades acceptas premeretur, centum tamen millia aureorum illi in sex menses subministraturum; si autem Turca Italiam adoriretur, vicissim ipsius Ferdinandi opem efflagitaturum.

Poscit opem Ferdinandus a Pont.

(*a*) *Lib. brev. ann. 1531. p. 441.*

Regi Romanorum.

Quod pluribus jam literis serenitas tua a nobis petiit, ut tibi reditum Turcarum in tuas ditiones proximo vere metuenti, idque certum undique & exploratum habenti, auxilio esse una cum venerabilibus fratribus nostris, velimus; in eo nos sæpius tuæ serenitati respondimus, alacrem & propensam in nobis esse ac semper fore voluntatem tuæ serenitati opitulandi, atque ita quidem hoc desiderio flagramus, ut si nobis licitum, sit libenter hujus rei totam gloriam appetamus, nec in partem quemquam vocemus; utinamque calamitates nostræ, quæ quantæ fuerint tua serenitas non ignorat, id nobis integrum fecissent: non cederemus in hoc ulli prædecessorum nostrorum, nec minus tua serenitas liberalitatis ab hac sancta sede experiretur, quam prædecessores tui tecum hactenus experti sint. Sed quoniam tua serenitas instat nobis denuo, urgetque per literas & oratorem suum, ut summam pecuniæ & auxilii nostri præfinire ac declarare velimus, in qua spem tuæ defensionis collocare certo possis; nos, etsi inopes consilii sumus, voluntate & desiderio ad opem tibi ferendam nos trahentibus, retrahente autem omnium rerum inopia & difficultate, qua premimur, vincentibus tamen ad postremum officii & amoris nostri tam erga te & serenissimum Cæsarem fratrem tuum, quam illam fortissimam Germaniæ nationem, in qua maximam spem communis salutis semper reposuimus, rationibus, tuæ serenitati firmiter pollicemur, si Turca, quod Deus dignetur avertere, proximo vere aut æstate ditiones tuas aut quamvis aliam Germaniæ partem bello repetierit, neque Italiam simul aggrediatur, nos una cum venerabilibus fratribus nostris tibi ad defensionem tuam ejusdemque Germaniæ centum millia aureorum pro sex mensibus, quo maxime spatio vim belli incubituram times, præbituros esse: quam quidem summam existimet tua serenitas a nostris quasi visceribus avulsam, & corrasione omnium virium nostrarum maximo cum difficultate cogendam, ac de victu etiam nostro quotidiano detrahendam esse. Verum si, quod haud minus formidandum est, ille Italiam invaderet, in eum eventum non solum nostram vobis non præbere, sed vestram & aliorum opem implorare cogeremur: nec dubitamus eo casu serenitatem tuam, sicut benigne pollicetur, omni sua vi Italiæ, ac nobis, & serenissimo fratri suo opitulaturam esse. Habes, fili noster charissime, has literas animi & voluntatis in te nostræ testes, quas omni constantia sumus servaturi, & si quid etiam amplius efficere poterimus, singulari amore & prompta voluntate effecturi, nec deinde prætermissuri, quin preces & instantiam nostras cum reliquis principibus, quod toties jam fecimus & facturi semper sumus, iterum & instanter renovemus, ut nobis communiter opitulentur: sicut hæc omnia plenius & ex tui oratoris literis & ex nostri nuntii verbis intelliges. Datum Romæ XVI. septembris MDXXXI. pontificatus nostri anno VIII.

Centum millia aureorum illi promissa.

Si Turca invadat Italiam, mutuam opem poscit Pontifex.

Conversa sunt proximo anno Turcarum LXXII.

Digitized by Google

Ferdinandus a principibus auxilium petit.

(a) Ext. apud Dolgast. s. 3. p. 515.

rum in Hungariam & Austriam arma: ad quam procellam avertendam Ferdinandus Germaniæ principes hisce hortativis literis (a) solicitavit, ne barbari adventum præstolarentur, sed ultro Turcis bellum inferrent, ac Joannem Regem æmulum, qui fidei hostes in Christianum imperium concitarat, exambito per scelus regno deturbarent.

Ferdinandus Rex Romanorum, Hungariæ, & Bohemiæ, sacri Romani imperii principibus.

Jura sua in Hungariam exponit.

Non vos fugit, principes magnanimi, divum Maximilianum Augustum parentem nostrum has nobis olim paravisse nuptias, hunc matrimonii illius sanctissimi inter nos & Annam conjugem Reginam nobilissimam, sponsorem fuisse & paranymphum, qui inter ceteras conventiones & hanc dotalem nobis præscripsit legem, ut si Ludovicum Regem, quem tunc unicum Wladislaus habebat, filium sine hærede legitimo decedere e vita contingeret, superstite Anna sorore conjuge nostra, ut ipsa prole fœcunda, vel nos ipsi loco illius & jure maritali succederemus in regnum. Non displicuit id seni Wladislno, & iidem quoque appositis diplomati sigillis regni proceres comprobarunt. Migravit ex hac vita communi fatorum ordine Wladislaus, nec diu post & Ludovicus dira morte [heu horret animus dicere aut meminisse] a bestia illa Turcica fuit peremptus: patuit nobis existente conditione, & ex pacto convento ad regnum aditus; sed dum hoc juris suffragio fulti nitimur,

Joannis Waivodæ scelus exponit.

solus Joannes Vaivoda nos hinc contra omnem rationis æquitatem amoliri conatur, & nec hominum fidem, nec Dei religionem respiciens, Solimannum Turcam sola invidiæ præpotentia, & dominandi libidine ductus, orbis in ruinam & adversum nos solicitare est ausus; qui occupatis jampridem antea firmissimis quibusque, certum nunc miseris Hungariæ populis minitatur exitium. Nisi igitur his vestra ope, vestro auxilio celerius succurreritis, actum erit dubio procul de tam nobili regno: sed ne vos tunc quidem & Germania vestra a periculo & interitu longe aberitis; nam statim ac insigni præsidio illo latus vestrum nudatum fuerit, & fortuna quoque vestra tamquam in præcipitio posita nutare incipiet, nostis enim & vos ipsi multis exemplis admoniti, quam pertinax sit hostis ille truculentissimus; serpit namque ignis more ut plurimum vicina quæque devastans. Quare si vos socio-

Ne Turcarum adventum expectent.

rum miseria & infelicitas, qui huc usque non secus ac fideles limenarchæ quidam pro imperii Romani & reipublicæ Christianæ incolumitate tam diligenter vigilarunt, nihil movet, at moveat vos saltem patriæ vestræ atque religionis communis pietas & salus: arma, arma [inquam] jam tandem non pro sociis his solum, qui sanguinem suum toties pro vobis & rebus vestris, veluti largo imbre quodam profuderunt, sed etiam pro vobis ipsis, pro liberis, & conjugibus vestris, pro focis, & aris spiritu magno & Germano corripite: neque enim nunc diutius & donec hostis intra limites receptus fuerit expectandum; nam tutius longe est, si Scipioni Africano credimus, bellum foris & procul a patria & in solo alieno gerere, quam hostem proprios intra terminos receptum ignaviter sustinere.

LXXIII. Mutua dissidia inferendi belli consilia dissipant.

(b) Nicol. Isthuanff. l. 11.

Ira & invidia Francisci I. ingentia mala peperere.

Retardabant Germanorum impetus commotæ a Luthero de religione dissensiones; quinetiam ipsi Reges catholici, quamvis solemni fœdere juncti essent, occultis tamen fraudibus in æmulos conspirabant. Accusant Hungariei annales (b) Franciscum Gallorum Regem veluti dilacerandæ Turcicis armis reipublicæ Christianæ authorem eum Austriacæ stirpis gloriam ægrius quam dignum erat pateretur: nec dissimulavit ejusmodi facinus Belcairus episeopus Metensis, qui Franciscum sanxisse fœdus cum Joanne Vaivoda Turcarum eliente, & Caroli V. socialia Gallorum arma adversus infideles expetentis preces inani responso elusisse refert (c): *Non deerat occasio, Joannem Vaivodam, qui a Ludovici Hungariæ Regis morte regni Hungarici portionem occuparat, elientem Solimannus agnoverat. Hinc Ferdinandus Cæsar frater Annæ Ludovici sororis maritus regno pellere contendebat, unde Pannonicum bellum exortum. Eodem fere tempore legati a vaivoda Hieronymus Lascus, qui apud Solimannum ejus negotia pertractarat, a Cæsare Balanso ad Franciscum Regem accesserunt:*

(c) Belchair. l. 20. n. 37.

Poscit opem ab eo Vvaivoda Turcarum cliens.

ille uxorem Vaivodæ & pecuniam, ut exhaustum bellis suum regnum tueretur, petebat. Proposita est Isabella Regis Navarri soror, quam waivoda uxorem duceret, promissa pecunia, modo ea in Francisci Regis fæderatos non impenderetur; neque enim a factis cum Cæsare fœderibus Franciscus recedere volebat. Jactata hæc scilicet in speciem, cum Turcarum elienti adversus catholicos se conjungeret: *Balanso potentissimum Solimanni exercitum ad Hungariam appropinquare, atque Austriæ minari renuntiavit; cui si non æque numerosum, at certe non minus firmum Cæsar opponet, ut insolentem barbariam timere non debeat, Franciscum nihilominus sororis virum rogare, ut in tam ancipiti bello re nummaria Gallico equitatu, Massiliensibus, ceterisque, quas in Me-*

Poscit Carolus V. in Turcas.

*diterraneo mari habet triremibus sibi auxilio sit. Respondit Franciscus, se in hujusmodi bello, quod contra nostræ * persuasionis hostes suscipitur, non solum pecuniam ut mercatores solent, verum etiam seipsum, omnesque adeo regni sui vires expositurum, ut si res bene succedat, bonam veræ laudis, sin minus, damni eandem referat: equitatum sui regni esse robur, quem sine justo peditatu ac bona tormentorum copia in discrimen conjicere non debeat: quin & una interesse velle, ut alacrioribus suorum animis utatur: si tantæ Cæsaris vires sunt, quantas Balanso prædicavit, Germaniæ haudquaquam timendum; at Italiam ab omni præsidio esse desertam, in quam Solimannus classem suam immissurus traditur: huic se atque Anglum cum quinquaginta bellatorum millibus subsidio venturum: porro æstatem ad finem vergere, ut equitatus tam longinquam viam hyeme conficere non possit, quin inutilis reddatur antequam hostem viderit: quantum ad classem attinet; Piratas tam graviter Phocensem provinciam, omnemque eam oram Gallicam vexare, ut ab illius præsidio classis recedere non possit. Hæc Cæsari jam ad Ratisbonensem conventum ire meditanti Balanso retulit. Cæsar Gallo invidiam quærens, ut in ipso conventu exponerentur, curavit.*

* religionis.

Ampla & fallacia verba data a Francisco.

LXXIV. Hoc anno Moldavi & Valachi Turcharum vectigales in Poloniam incurrerunt; sed divina ope repulsi (a) obtritique sunt; aliquot enim secundis præliis usi Poloni mense augusto Procuriam & Guosdeciam duce Joanne Tarnovio hosti ademerunt, tum Petrum Moldaviæ palatinum viginti duobus militum millibus succinctum in Poloniæ fines irrumpentem cum exiguis copiis deleverunt, hostium castris & tormentis potiti; *Hanc celebrem*, inquit Salomon Neugebaverus, *Poloni de Moldavis victoriam ad Obertinum reportarunt die augusti vigesima quarta. Nocte, quæ præcessit conflictum, cometa clarius solito apparuit, & altera a victoria die disparuit: quæ res portento victoriam Polonorum de Moldavis & horum cladem insignem significante non caruit. Cecidere eo prælio Moldavorum quatuor millia: capti supra quadringenti, inter quos fuere scrinii magister, & familiæ præfectus. Hos omnes, & tormenta circiter quadraginta octo Tarnovius ad Regem Cracoviam perduxit, ejusque pugnæ hypotyposim eleganter depictam ad posteritatis memoriam in templo dicavit. Post, pro re contra Moldavos auspicato gesta in templo arcis, Deo gratiis actis, tria præcipua vexilla, palatini, Moldaviæ, & gentis Valachicæ ad D. Stanislai tumulum fuerunt defixa.*

Moldavi & Valachi in Poloniam irrumpunt.

(a) *Neugebaver. hist. Polon. l. 7.*

Ingenti clade deleti.

LXXV. De hac insigni victoria de Moldavis & Valachis parta factus certior Pontifex a Sigismundo Poloniæ Rege, eam ipsi gratulatus est hisce literis (b).

(b) *Lib. brev. ann. 1531. p. 477.*

Regi Poloniæ.

Binas tuæ serenitatis literas recepimus, quarum alteris duodecima julii datis nobis agit gratias de pixide agnus Dei sacrati, ac de indulgentiis jubilei per nos ecclesiis Vilnensi & Plocensi in tuo regno concessis, simulque dilectum filium Stanislaum Rzeczijseza pœnitentiarium nostrum nobis commendat; alteris quarta septembris datis victoriam suam de Valachis nuper partam explicat. Ex quibus omnibus singularem tuæ majestatis in nos amorem & observantiam perspeximus paremque lætitiam in Domino accepimus: nam quod nostra tibi munera tam grata sunt, quodque fiduciam de nobis summis in tuis commendandis, sicut facere semper potes, in eo agnoscimus benivolentiam erga nos, pietatem erga Deum, in ipsa autem victoria, & fortitudinem & prudentiam tuam.

Gratulatur Polono Clemens.

LXXVI. *Itaque agimus eidem Deo gratias, quod multis internis nos concussos calamitatibus ab isto Europæ exteriore angulo de virtute ac felicitate tua consolari, & gloriæ tuæ radiis sæpe illustrare dignatur ad honorem sanctæ Ecclesiæ & catholicæ religionis, laudem autem & honorem perpetuum serenitatis tuæ, cui nos de his omnibus gratias maximas agimus, & majores habemus; quantumque in nobis erit, in omnibus rebus flagrantem charitatem, atque amorem tuæ majestati ostendere semper annitemur. Dat. Romæ* VI. *octobris MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII. Gesserat similiter adversus Tureas nonnulla præclara facinora Philippus e Villers Lileadamus S. Joannis Jerosolymitani equitum princeps, cui Clemens datis XXVIII. septembris literis est gratulatus (c).

(c) *Ib. p. 453.*

LXXVII. Perstabant in fidei Christianæ constantia Maronitæ in Syria, ad quorum principem Maccademum Clemens hæc ut in adversis spem in Christo confirmaret inter alia scripsit (d): *Non ignoramus quas pro Dei nomine sufferas cum tuis pressuras, de quibus cum compatimur vobis, tum etiam congaudemus; illis enim mediis ut nosti ad cælestia pervenitur, & fides credentium coronatur. Nos etiam ipsi, quod tibi notum credimus, quamquam in medio Christianitatis totius constituti, tamen per hos annos nihil non passi sumus a nostris: quid mirum si hæc vos suffertis ab alienis? Proinde, fili dilecte, perseverandum est, & contra humanas acerbitates pro divino honore fortibus animis & constanti voluntate persistendum, &c. Dat. Romæ* XXV. *januarii MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII.

(d) *Lib. brev. ann. 1531. p. 80.*

Moniti, ut pro Christo adversa ferant.

In-

Digitized by Google

LXXVIII. Angliæ Regina adversus virum leges implorat. (a) Ib. p. 25.

Ineunte hoc anno Pontifex, implorante legum opem Catharina Regina Angliæ, conquerenteque Henricum Regem non dirempta matrimonii cum ipsa jam ante contracti controversia uxorem aliam ducere meditatum, superioris anni decretum instauravit (a), atque anathematis pœnam Henrico proposuit, si eo flagitio se contaminasset; controversiaque nondum sublata Catharinam Reginam in pristina conjugalia jura restitui jussit: omnes vero, qui opera & consilio contra hæc tenderent, ecclesiasticis censuris subjecit.

Clemens Papa VII. universis & singulis præsentes literas inspecturis salutem, & apostolicam benedictionem.

LXXIX. *Exponi nobis nuper fecit charissima in Christo filia nostra Catharina Regina Angliæ illustris, quod licet aliud nos, postquam causam & causas recusationis & appellationis & appellationum, ac validitatis seu invaliditatis matrimonii ex dispensatione apostolica inter Reginam ipsam, & charissimum in Christo filium nostrum Henricum Angliæ Regem illustrem & fidei defensorem, multis jam decursis annis prole suscepta contracti & pacifice continuati, ipsiusque dispensationis ac inter eos divortii dilecto filio nostro Laurentio S. Mariæ in Transtyberim, & bonæ memoriæ Thomæ S. Ceciliæ presbyteris Cardinalibus in regno Angliæ tunc nostris & Apostolicæ sedis legatis de latere, omni recusatione & appellatione remotis, per eos in eodem regno cognoscendi per nos commissas ab ipsis Cardinalibus tunc legatis ad nos & sedem Apostolicam pro parte ipsius Reginæ interpositæ, & interpositarum ad ipsius Reginæ supplicationem dilecto filio magistro Paulo Capisuco capellano nostro ac causarum palatii apostolici auditori, per eum audiendis & coram nobis in concistorio nostro secreto referendis nobis, etiam cum potestate Regem ipsum & alios citandi, ac eis & dictis Cardinalibus legatis, inhibendi etiam sub censuris & pœnis etiam pecuniariis & per edictum publicum constito summarie & extraordinaliter de non tuto accessu, & alias commiserimus; ipseque Paulus auditor, constito sibi de non licito accessu, citationem ipsam cum inhibitione sub censuris, ac decem millium ducatorum auri pœnis, per edictum publicum in certis locis almæ urbis nostræ, & in partibus in collegiatæ B. Mariæ Brugensis, Tornacensis, & parrochialis de Dumkerke oppidorum Morinensis diœcesis ecclesiarum valvis affigendum, decreverat, & in eis præmissa legitime executa ac dictis Regi & aliis omnibus, ne in præjudicium litis & jurium dictæ Reginæ interim aliquid innovarent, mandatum fuerat, licet revocatis postea quoad ipsum Regem pœnis & censuris in inhibitione ac conquestione ipsius Reginæ nobis asserentis ad ejus aures pervenisse; Regem ipsum lite pendente ac inhibitione & mandato sibi factis prædictis non obstantibus, se jactare ad secundas nuptias de facto devenire velle in ipsius Reginæ præjudicium non modicum, ac Regis prædicti animæ periculum, cupientes prout nostro pastorali incumbebat officio præmissis providere eidem Regi, ac quibusvis utriusque sexus & illius domesticis, ac etiam consiliariis secretis, & aliis cujuscumque gradus status dignitatis & excellentiæ personis distincte per alias nostras in forma brevis literas sub data Bononiæ die septima martii pontificatus nostri anno VII. interdixerimus, prohibuerimus, & districtius inhibuerimus omnem licentiam, potestatem, & facultatem ab eis auferentes, ne sub majoris excommunicationis, suspensionis, & aliis sententiis, censuris, etiam interdicti appositionis, & ipsarum personarum inhabilitatis, & aliis pœnis, si contra fecissent incurrendis; ipseque Rex ne, antequam per debitam & finalem litis, & causæ hujusmodi expeditionem clare liqueret, & sibi licere de jure cum aliqua muliere cujuscumque dignitatis & excellentiæ, etiam vigore cujusvis dispensationis, & apostolicæ sibi vel eidem mulieri etiam per nos concessæ, aut desuper quomodolibet obtentæ vel obtinendæ, matrimonium vel sponsalia contrahere, vel forsan contracta & consummata etiam prole suscepta continuare; personæ vero prædictæ, ne illis interesse, nec de eis se intromittere præsumerent, illis, ac Cardinalibus legatis, ac aliis quibuscumque inhibendo, ne de prædictis aut dicto matrimonio, comminato etiam sub nomine legatorum, aut privati aut alio quocumque modo, prout in eisdem literis plenius continetur; & nihilominus etiam, post earumdem literarum nostrarum prædictarum publicationem, affixionem, & executionem [quod non absque animi nostri displicentia intelleximus] adhuc Regem ipsum lite & illius ad nos advocatione, inhibitione, interdicto, prohibitione, & mandato nostris prædictis non obstantibus, ad secundas nuptias de facto devenire, ac in causa & causis prædictis, etiam per nonnullos prætensos judices seu personas in illis procedi facere, & attentare velle, in non modicum ipsius Reginæ præjudicium ac Regis prædicti animæ periculum, necnon & sedis Apostolicæ mandatorum contemptum: quare pro parte ipsius Reginæ nobis fuit humiliter supplicatum, ut ejusdem*

Propositæ Anglo Regi censuræ si uxorem secundam inducat.

dem honori ac ipsius Regis animæ saluti totiusque regni tranquillitati consulere, scandalisque quæ exinde oriri possent obviare, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur.

LXXX. *Nos igitur attendentes justis & honestis petitionibus nostrum assensum denegari non debere, hujusmodi supplicationibus inclinati, authoritate apostolica de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio pariter & assensu, sub irritantis decreti pœna, per hoc nostrum edictum publicum in audientia nostra contradictarum denuo publicandum, ac earumdem ecclesiarum valvis affigendum, cum alias præfato Paulo auditori constiterit ad illud eidem Regi insimandum non patere accessum, prout de præsenti non patet, eidem Regi & quibusvis utriusque sexus, etiam illius domesticis & secretariis, ac ipsius regni etiam Cantuariensi legato nato, & aliis primatibus, archiepiscopis, episcopis, ac etiam consiliariis secretis, consiliis, parlamentis, universitatibus, collegiis etiam judicum, & aliis quibuscumque cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis dignitatis & excellensiæ personis & judicibus, quocumque nomine nuncupatis dignitate fulgentibus & authoritate functuris districte interdicimus, prohibemus, districtius inhibemus, omnem omnino licentiam potestatem, & facultatem ab eis auferentes, ne sub majoris excommunicationis & suspensionis, ac quarumvis ecclesiasticarum dignitatum, feudorum, beneficiorum, officiorum, & bonorum ecclesiasticorum & secularium, ac inhabilitatione ad ea & quæcumque alia in posterum obtinenda, latæ sententiæ pœnis eo ipso, si contrafecerint, vel eorum aliquis contrafecerit, incurrendis: ipse Rex, ne antequam per debitum & finalem litis & causæ hujusmodi expeditionem clare liqueat id sibi licere de jure cum aliqua muliere, cujuscumque dignitatis & excellentiæ etiam vigore cujusvis desuper forsan sibi, aut tali mulieri, aut alias quomodolibet etiam per nos & sedem prædictam concessæ, vel concedendæ contrahendi licentiæ contracti, aut approbationis; nec aliqua mulier cum eodem Rege matrimonium vel sponsalia contrahere, vel forsan contracta & consummata, etiam prole suscepta continuare; inhibendo etiam prædictis, vel quibusvis aliis, quibuscumque etiam, parlamentis, ne de lite & causa hujusmodi & aliis prædictis, ac dicto matrimonio comminato etiam sub nomine legatorum, aut privati, aut alio quocumque modo se intromittant: sed cum etiam lite pendente nullus debeat possessione conjugii & debiti conjugalis spoliari, idem Rex, ut talem principem & Christianum catholicum decet, dictam Reginam maritali tractet affectione, & litem ipsam coram ipso Paulo legitime prosequatur, & illius finem sua solita prudentia patienter expectet; ut propterea, si Rex præfatus vel alii inhibitioni, prohibitioni & interdicto hujusmodi contravenerint, tale matrimonium seu sponsalitia, ac omnia & singula tam per Regem, quam personas, parlamenta, universitates, collegia, & judices præfatos, & quoscumque alios gesta & facta, præsumpta vel attentata tanquam nulla, irrita & inania de similibus consilio & assensu irritamus & annullamus, ac prolem ex tali conjugio conceptam, genitam, susceptam, concipiendam, vel suscipiendam, tanquam in mala fide & illegitime ac ex adulterio natam illegisimam fore & esse decernimus; Regemque ipsum, ac omnes alios supradictos sententias, censuras, & pœnas prædictas ex nunc, prout ex tunc incurrisse declaramus, & ut taliter publicari ac publice nuntiari & evitari debere volumus, & etiam mandamus, &c.* Jubet has literas publice divulgari, & contrarias sanctiones solvit. *Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die* V. *januarii MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII.

Vetat jus prioris conjugii violari.

Extant in eodem libro literæ (*a*) Clementis ad Henricum Regem multis paternæ benevolentiæ notis insignes, quibus servati a se judiciorum ordinis causas explicuit, primum illi impense studuisse constitutis Campegio & Volsæo Cardinalibus legatis ei addictissimis, qui in ipsius regno ferrent sententiam; sed Regina intercedente provocanteque ad sedem Apostolicam, se supplicis preces repellere, nec justi judicis officium denegare potuisse. LXXXI.

(*a*) *Ib. p.* 102.

Facti severitatem apud Henricum excusat Pontifex.

Regi Angliæ.

Nunquam quidquam tam acerbe dicet aut scribet ad nos serenitas tua, ut & veteris nostræ erga te benivolentiæ, & ejus personæ, quam gerimus, a qua longissime omnis iracundia abesse debet, obliviscamur. Itaque minime perturbato animo respondebimus ad literas tuas VI. *decembris datas: quas quidem asperius, quam tua voluntas tulerit, aliorum impulsu scriptas judicamus; condonabimusque Deo primum Regi regum, deinde serenitatis tuæ meritis erga nos omnem criminationem & querelam tuam, qua nos multis verbis tanquam erga te injustos & Reginæ in Cæsaris gratiam faventes arguis, quod causam matrimonii inter te & illam non isthic, ut velles, sed hic per nos ipsos cognosci & decidi velimus. Quam rem, fili, si semoto affectu & sedata perturbatione, ut optamus,*

Non esse justas regias querelas.

mus, perpenderis, nimirum, quæ tua semper fuit æquitas liquido perspicies, nos aliud quam quod facimus, salva honestatis & justitiæ ratione, facere non posse; aliquid etiam forte fecisse, quod nonnihil in te propensi aliquibus visi fuerimus. Primum enim, ita cupiente te, legatum isthuc misimus, qui cum altero Cardinale & legato isthic existente rem propius cognosceret, & quod optabamus, si fieri posset, via concordiæ terminaret: quem quidem non antea revocavimus, quam Regina multum ante questa se ream & alienigenam ad forum actoris trahi, cumque eo in suo regno litigare cogi, ad cujus nutum omnia in regno agantur. Tandem ab ipsis legatis ad nos & sedem Apostolicam appellavit; juramentum quoque perhorrescentiæ & suspicionis suæ per legitimum procuratorem in Romana curia præstitit; tum vero nos, qui justitiæ debitores omnibus sumus, veterem hujus sanctæ sedis morem, & juris communis dictamen in hac secuti, cum causam pergravem super spirituali sacramento, & in tanto scandali periculo inter potentissimos Reges tanta animorum contentione permotam videremus; nos ipsi eam cognitionem suscipiendam duximus, non quod laborem hunc & molestiam libenter amplecteremur, ex qua tantum tædii hausimus, sed ne nostro officio, & prædecessorum nostrorum consuetudini deessemus. Itaque justitiæ tantum debito adducti, quemquam serius multo quam debuissemus, & re multum dilata, tandem de unanimi voto & consilio omnium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium causam appellationis a Regina interpositæ in nostro rotæ auditorio, quod doctis & probatis viris refertum est, omnesque Christianitatis præsertim ecclesiasticas causas dijudicare consuevit, ita commisimus audiendam, ut ex utriusque partis juribus discussam nobis postea referrent in consistorio nostro, & cum eorumdem Cardinalium consensu, & consilio, & sententia decidendam: quæ quidem & eo se ardua ob qualitatem articuli discutiendi, & ex personis præcellens nostræ potissimum decisioni apta & reservata videbatur, ut Regum causæ non ab alio, quam a summo Pontifice & sede Apostolica judicarentur. Quid aliud aut serenitas tua si nostro loco fuisset, aut quispiam alius recti cultor in hoc egisset, quam quod nos egimus? Dedimus judices in tuo regno quoad pars non contradixit: at ubi illa reclamavit & appellavit, qua ratione appellantem non admitteremus, cum illa judicium ex loco & personis suspectum allegaret, suspicione non solum verisimili, sed etiam jurejurando ejus comprobata?

Ut faverit Henrico quantum potuit.

Reginæ appellationem repelli non posse.

Causam Cardinalibus commissam fuisse.

LXXXII. *Hic tua serenitas verbis pluribus nullam suspicionis causam fuisse contendit, propterea quod humanissime semper permiseritis Reginam suo jure libere uti: quod & nos credere volumus: sed tamen illi aliter credent, & juramento etiam affirmanti deesse in appellatione admittenda, & causa committenda non potuimus: id quod jure cautum, & consuetudine semper observatum fuit. At controversia ibi decidenda, ubi nata est. Ita quidem, nisi ubi suspicio a parte intenditur, metuiturque colligitantis potentia, quæ etsi non vera & rationabili suspicione, animum inferioris conturbet & minuat. Quod si tua serenitas de nobis etiam ipsis, qui judices & communes patres sumus, suspicatur ne plus alteri, quam tibi faveamus, quem putas esse debere Reginæ metum adversus te ipsum in tuo regno litigandi; cum præsertim idem ipse venerabilis frater archiepiscopus Cantuariensis, cui rem committi voluisses, quem nos alioqui virum fide & probitate præstantem arbitramur, pro te contra ipsam Reginam nobis scripserit, & studiose cum cæteris supplicaverit? Nec nos hoc dicimus quod de justitia & integritate tua aliquid sinistri suspicemur; sed cum Regina eum locum se suspectum habere dicat, atque etiam juret cum cujus supremo & potentissimo domino litigat, res ejusmodi est, ut huic suspicioni apud omnes, nedum apud judices, amplam facere fidem possit, utque tua probitas & humanitas alioquin perspecta est, ita in hac dumtaxat causa, quæ tua tam interest, non potest ex Reginæ animo ea suspicio ac metus convelli; cum præsertim inhibitione per edictum decreta, judici non solum ex Reginæ juramento, sed ex testium depositione constiterit locum ei tutum non esse, non modo isthic litigandi, sed ne citationes quidem adversus serenitatem tuam exequendi: quæ nos quidem, fili, tecum familiarius agimus, quam judicis officium postulet, cujus non est rationem ulli partium reddere, quid qua ratione faciat: sed impellimur benivolentia in te nostra, ut personam erga te parentis potius, quam judicis in scribendo gerere velimus, cupidi convellere suspicionem de nobis tuam falso conceptam, mutuumque ac veterem nostrum amorem, si per te liceat, conservare: quod ut justius a te impetremus acrimoniæ literarum tuarum non pari asperitate, sed paterna tantum charitate respondebimus. Multa sunt enim in tuis literis, quæ tuæ serenitatis sapientiam & æquanimitatem solitam, nonnihil etiam modestiam desiderent, quæ nos quidem libenter omittimus, idque in primis quod tam crebro impingis nos Cæsari esse addi-*

Debere necessario audiri Reginam.

ctos,

ctos, cui nos quidem, ut non negamus nos esse, & debere esse amicos ob communem tranquillitatem, & nostrum etiam officium, ita illius causa contra tuam serenitatem, aut quemquam alium nihil unquam injuste facturi sumus: quod si illi non concedimus, contra te, ne tuæ quidem æquitatis est postulare, ut quidquam pro te injuste contra illam faciamus: quemquam quod verissime dicimus nunquam Cæsar a nobis quidquam in hac causa postulavit, nisi quod jus merum posceret: in quo si ejus matertera a te vinceretur, tum se libenter acquieturum semper dixit, quandoquidem nulla ad eum hujus rei culpa pertineat; sed in authores ejus matrimonii tota sit reiicienda: tantum se pro sui ratione honoris contendere, ne Regina per vim aut injuriam opprimatur. Illud vero miramur queri serenitatem tuam, & de literis interceptis, quod falso tibi relatum est, & prohibitos fuisse tuos Bononiæ, & in aliis terris nostris, ne consilia & allegationes juris prudentum pro te conquirerent: cum nos id tibi licere voluerimus, literasque etiam nostras ad hoc concesserimus, quas tu cum testes habeas nostræ voluntatis, nullas habes tuæ suspicionis: quod si probetur nobis ullos nostros in hoc deliquisse adversus & literas & voluntatem nostram, aut nuntium nostrum apud Regem Christianissimum imprudentius de hac causa fuisse locutum, ostendemus id vehementer nobis displicuisse. Digreditur dein ad alia Pontifex de quibus inferius.

Cæsarem tantum poscere, ut juris ratio habeatur.

LXXXIII. Corrumpere auro annisum Regem Henricum plures legum doctores ac theologos, ut ipsius cupiditatibus lenocinarentur, atque matrimonium Reginæ Catharinæ oppugnarent, ita memorat Nicolaus Sanderus (a): *Rex partim certos viros ad Papam Clementem mittit, qui causam divortii sui Romæ sustineant, inter quos erat Thomas Cramuerus, qui postea factus est Cantuariensis antistes, partim per totum Galliæ regnum theologos & jurisconsultos conquirit, qui matrimonium ipsius cum Catharina constare non posse obsignatis tabulis affirmet, ut, si forte summus Pontifex (quod jam plane apparebat) sententiam contra Henricum ferret, tamen fucata quædam academicæ authoritatis species ad tenebras hominum oculis offundendas non deesset: quod enim paucissimi quidam, & ii non doctissimi homunciones regiis pecuniis magna ex parte corrupti in variis academiis censere visi essent, id Rex erat sub ipsarum universitatum nomine divulgaturus, tanquam tot doctissimorum virorum tanta collegia ab ipsius partibus intrepide stetissent. Commissa est hujus rei cura in Gallia primum Reginaldo Polo Anglo, qui tunc Parisiis studiorum causa degebat, & Henrici Regis magna munificentia fruebatur: in quo viro nobilissimi generis splendor cum probitate morum & doctrinæ præstantia certabat; sed cum ille minus promptum se exhiberet, immo nullam in re tam turpi operam interponeret, adjunctus fuit ei quidam socius ex Regis senatu ad hominem extimulandum; sed cum nec hac ratione adduci Polus potuit, ut diligentiam adhiberet, sed potius per literas apud Regem se excusaret, delatum est negotium Guillelmo Langæo Gallo, cui cum charior esset pecunia regia, quam propria fama, quos potuit leguleios & theologastros in suas partes magno pretio adduxit.*

(a) *Sander. de schism. Angl. l. 1.*

Cramnerus Regiæ causæ procurator.

Fraus illius insignis.

Corrupti auro nonnulli jurisconsulti & theologi.

LXXXIV. *Aderant tunc Parisiis Petrus Ferdinandus Brasiliensis episcopus, qui ad tractatum Alvari Gomesii de conjugio Regis Angliæ cum relicta fratris sui præfationem ascribens ait se oculatum fuisse testem ejus largitionis quæ Henrici nomine tunc Parisiis facta est:* nonnulli ex theologis, *inquit*, adulterantes verbum Dei, & ambientes favorem hominum corrupti muneribus & largitione Anglorum (quæ moneta est Anglis familiaris) inciderunt in laqueum diaboli, & faverunt partibus Regis contra sui animi sententiam; neque vereor tam aperte hæc proferre, quando testis hujus rei sum oculatus. *Hæc ille. Id quoque simili largitione frustra pertentatum fuisse in academia Coloniensi commemorat Petrus Leidensis, qui propterea sicut illius universitatis theologos summopere de spretis regiis pecuniis laudat, sic aliorum quorundam gymnasiorum turpissimam adulationem non tacet, ita enim scribit:* Et nullus unquam casus potuit vestram labefactare innocentiam, authoritatem deprimere, constantiam superare; sic nuper cum Rex quidam magnus & potens multis auri pondo sperasset a vobis, quam petebat, sententiam emere, spreto auro repulsus sensit inexpugnabilem animorum vestrorum constantiam. Pudet referre quid interim ab aliis aliquot per fraudem & pretium universitatibus impetraverit, quamquam frustra nobis non accedentibus, neque in eandem vadentibus sententiam: tanta est vestra authoritas, talis vester est candor: tale judicium vestrum. *Hæc ille.*

LXXXV. *In aliis item Germaniæ universitatibus quid tentatum fuerit, ex his Joannis Coclæi verbis colligi potest, quæ ad Richardum Morisonum Anglum partes Regis defendentem scripsit:* Offerebatur, *inquit*, mihi his annis superioribus ampla remunerationis & auri spes, si contra matrimo-

monium Regis cum Catharina vel ipse scribere, vel universitatem aliquot Germaniæ sententias, quales aliquot Galliæ & Italiæ academiæ dedissent, procurare voluissem : sed cum esset ea spes contra conscientiam meam, dixi sicut dixerat in prima sui tentatione Balaam : *Si dederitis mihi plenam domum argenti & auri, non potero immutare verbum domini Dei mei, ut plus vel minus loquar aut scribam, quam in lege Domini habetur*. Sic Coclæus.

Quæsiti viri nefarii, qui sententiam divortii probarent.

Idem etiam author memoriæ prodidit Huttonem quemdam Regis consiliarium Namburgenses & Lubecenses solicitasse ad divortii probationem, eumdemque paulo post diro mortis genere Bruxellis periisse. Adjungens deinde hæc ipsa verba ait : Arbitror præterea paucos jam superesse ex omnibus illis doctoribus, qui prætexto academiarum aliquot nomine venali ministerio divortium suaserunt. Quidam etiam Crocus simili apud alias gentes largitione Regis nomine usus dicitur, adeo ut pestis hæc non modo Parisiensem, Aurelianensem, Andegavensem, Tolosanam, Bituricensem, verum etiam Patavienjem, & Bononiensem academias pervaderet. Reginaldus Polus, qui hæc omnia & optime cognovit, & gravissime deplorat, scribit se satis admirari amentiam Regis nunquam potuisse, quod tantam pecuniæ vim effunderet, ut infamiæ notam sibi ipsi ingereret hoc est ut per annos viginti nuptias incestuosas coluisse existimaretur. Omitto cæteros qui de his rebus questi sunt : etiam Sleidanus (a), *qui Annam Bolenam, quod hæresi Lutheranæ favisset maxime laudat, tamen scribit Henricum illud divortium approbari curasse non sine largitionis opinione. Quid quod ne in suo quidem regno Henricus potuit liberas & gratuitas theologorum subscriptiones impetrare? quod & libere ausus est Polus, qui rebus interfuerat, ad ipsum Henricum in hæc verba scribere: Non erat dubium quin hæc tua causa in disputantium scholas illata fautores habitura esset, cum Regem omni sua authoritate ac opibus propugnantem haberet : invenit illa quidam aliquos, sed ex iis, quos fames magis, quam fama moveret : nec tamen vel istos tam promptos, quam vos speraveratis : ut quæ initio cum iis, quæ istius patrocinium susceperant, in ipso tuo regno ex omnibus scholis explosa sit, ipsis etiam defensoribus vario genere contumeliæ affectis. Nec certe ullo publico ullius gymnasii Anglicani consensu ubi consisteret invenisset, nisi eæ, quæ plus quam preces valere solent, apud multorum animos minarum refertæ regiæ literæ aciem jam inclinatam sustinuissent. Quod si his copiis tibi domi pugnare necesse erat, nihil attinet me nunc dicere quibusnam foris uterere. Hæc Polus & quidem ut de Cantabrigia altera Angliæ universitate nihil dicam, in qua plures aliquanto his mediis adducti licet non ex doctissimis Regi favebant, satis constat Oxoniensis academiæ publicum sigillum communi doctissimorum hominum suffragio sæpius negatum, vix tandem partim vi ereptum, partim clam subreptum fuisse*. Et infra.

(a) *Sleid. hist. l. 9.*

Gymnasia Anglica non probarunt divortium.

LXXXVI. *Pro matrimonio interim Henrici & Catharinæ scripserunt apud Anglos plurimi per universum regnum ; de quibus autem ego audivi : Joannes Roffensis & Joannes Holimannus Bristoliensis episcopi, Abalus presbyter, & ii septem jurisconsulti, quorum antea mentio facta est : apud Hispanos vero Franciscus Royas, Alfonsus Vervesius, Alfonsus de Castro & Sepulueda : apud Lusitanos, Alvarus Gomesius : apud Germanos Joannes Coclæus diversis operibus. Erasmus autem Roterodamus, ut in cæteris rebus, sic in hac causa dubium se & vafrum præbuit*. Et paulo inferius : *Apud Belgas scripserunt Ludovicus a Schora : apud Celtas, pauci quidem, sed tamen judicium suum interposuerunt de ea causa Eguinarus baro Francisci, Duarenus & Connanus : apud Italos Cardinalis Cajetanus, Ludovicus Nogarola comes Veronensis ; & aliis in locis alii multi doctissimi viri.*

Pro matrimonio Catharinæ scripsere doctissimi.

LXXXVII. Præter hos plures alii consulti a Clemente scripsere, extantque ejusdem Pontificis literæ ad Philippum Decium & Raynaldum Petrucium insignes jurisconsultos die VI. octobris hujus anni datæ (*b*), de controversia excutienda, deque sua explicanda sententia, necnon scripta in utramque partem agitata ad eos transmisit. Addit superioribus Sanderus (*c*) : *Rex vero ipse, & illustres aliquot Angli ad Pontificem literas dant, in quibus petunt, ut cum regni plurimum intersit masculum regni heredem extare, saltem hac de causa litem mature absolvendam curaret, quo integrum Regi fieret aliam uxorem accipere*. Non modo Angliæ proceres, verum & Francorum Regem adhibitos interpretes pro eblandienda iniqua sententia prædictæ pontificiæ ostendunt literæ (*d*) ; quibus Clemens professus est se mutare leges, & ab æquitate deflectere non posse. Refregit deinde iniquas Regis querelas hisce verbis :

(*b*) *Lib. brev. ann.* 1531. *p.* 473.

(*c*) *Sander. eod. l.* 1. *de schism. Anglic.*

Causa politica quærendi divortii.

(*d*) *Lib. brev. ann.* 1531. *p.* 102.

LXXXVIII *Quod adiicis Christianissimi Regis precum rationem non haberi prælatorum & nobilium tui regni intercessionem a nobis contemni & derideri ; nos quidem id quale sit prorsus non videmus, cum & maximi faciamus eos, sicut merentur, & ipsius*

Querelæ regiæ injustæ.

Respondet Clemens se nimium illi indulsisse.

Christianissimi causa id studiose petentis rem primo ad unum mensem, deindeque ad quadraginta dies produxerimus, plurimum quidem reclamantibus Reginæ procuratoribus; prælatis autem & nobilibus tuis humanissime responderimus: rationes quoque adduxerimus cur quod peterent concedere nequiremus, qui sane nullius precibus eguissemus in tibi complacendo, si simul tibi & justitiæ placere potuissemus: nec vero idem Rex singulari vir æquitate, nec tui etiam prælati & nobiles pro tua integritate aliud petendum a nobis duxerunt, aut se petere in animo & sensu suo existimarunt, quam quod justitiæ congrueret: cujus quidem tanta vis est, ut neque Rex, neque prælatus, neque nobilis ullus rem injustam sciens petat sicut nec alteri ipse concederet. Atque hoc totum intelligi volumus de solo appellationis articulo, quam non admittere locumque judicii non mutare non potuimus, ita communi jure communique consuetudine exigentibus; nam de principali negotio nihil, dum loquimur, propterea, quod jura partium a nobis nondum cognita & discussa sunt, quæ nos quidem, si a tuis exhibebuntur, ita medii & in neutrum declinantes æquo affectu parique lance expendemus, ut omnibus recto sensu euntibus manifestum hinc sit futurum, nos humanis affectibus non servivisse; nos te in charissimi in Christo filii loco semper habere, tuique regni privilegia & tueri & augere cupimus: quibus quidem nullum fieri videmus præjudicium, si causa hæc mere ecclesiastica, & tanti momenti inter Regem & Reginam super matrimonio vertens a Romano Pontifice judicetur, cum in ipso regno ob rationabilem Reginæ suspicionem judicari non possit. Verum si humano more aliquid serenitas tua in hoc concupieris, quod ei magis libeat, quam nobis liceat, petimus a te ne pluris suum desiderium facias, quam nostrum officium a nobis fieri permittas: quod si a tua serenitate non impetrabimus, dolebimus quidem maxime; sed tamen etsi de judicio aliquid, nihil certe de amore in te nostro diminuemus. Oramus Deum omnipotentem, ut te eundem nobis, & universæ Christianitati, quem antea præstet, communi tranquillitati & divino honori semper inservientem, quod & futurum speramus: nos enim, dempta hac una persona judicis, eos nos tibi semper præstabimus, qui erga te antehac fuimus, esseque debuimus quemadmodum hæc latius dilectus filius baro Burgii nuntius apud te noster tuæ serenitati explicabit, cui fidem solitam habere velis. Dat. Romæ die VII. januarii MDXXXI. pontificatus nostri anno VIII.

Ex legum præscripto laturum sententiam.

Cum in hac causa rescindendi conjugii regiis cupiditatibus assentiri non posset Clemens, in aliis, quæ honesta videbantur, morem gessit Henrico: nam ejus rogatu Eduardum Leeum Eboracensi archiepiscopatui, ac Stephanum Gardinerium episcopatui Wintoniensi XXIII. octobris præfecit (*a*). Cujus etiam precibus permotus contulit postea Pontifex Cantuariensem archiepiscopatum Thomæ Cramnero, de quo Paulo ante memoratum est. Sed multum nocuit rei Christianæ preces Regis admisisse, cum ille eas dignitates tribuendas curaret viris perditis, qui ipsius libidini ad evertendam in Anglia hierarchiam ecclesiasticam atque hæresim propagandam servirent; illos enim præcipuos defectionis a Romana ecclesia, excitandæque in Anglia impietatis administros fuisse, refert Sanderus (*b*): *Cum*, inquit, *Henricus multis Dei præclaris donis antea præditus gratias Deo non ageret, sed in cogitationibus suis evanesceret, Annam Bolenam æternæ saluti suæ, atque adeo ipsi Deo anteponeret, ne qui æternam mercedem contempsisset, hac saltem corruptibili privaretur, Deus ei permisit, ut suæ libidini, quam pro Deo jam colebat, satisfaceret. Itaque Guillelmum Varamum excellentem virum, qui fuerat archiepiscopus Cantuariensis & summe studio Reginæ partes adjuverat, e vita illis ipsis diebus evocavit. Tunc Rex tanti honoris locum sibi perire nolens omnino decrevit nemini eum præterquam tali viro dare, qui suæ libidini summis viribus obsequeretur. Hoc Thomas Bolenus, qui putabatur Annæ Bolenæ pater subodoratus, ratusque pulcherrimam sibi nunc dari occasionem suam suæque filiæ causam provehendi, Regem adit, sicque affatur: Jamdudum, o Rex, domi meæ habeo presbyterum illum doctum, gravem, & modestum, cujus fides abunde tuæ majestati probata est in ea, quam apud Pontificem gessit legatione. Hic mihi a sacello jamdiu fuit, eundemque novi erga divortium hoc tam sincere affectum esse, ut si tua majestas eum creaverit archiepiscopum, in me recepturus sim facturum illum quidquid a subdito quodam cupeti, aut etiam desiderari queat. Placuit conditio, maxime quod Anna Bolena in eandem sententiam Regi supplicasset. Cramnerus ergo designatur ea*

LXXXIX. Præfecti male episcopi ad voluntatem Regis.

(*a*) *Ibid. p.* 605.

Promoti viri perditissimi.

(*b*) *Sander. l.* 1. *de schism. Angliæ.*

Colit Henricus libidinem pro Deo.

Cramnerus flagitio evectus ad Cantuariensem archiepiscopatum.

con-

Digitized by Google

conditione archiepiscopus, [1] ut etiamsi Romanus Pontifex secundum Regis & Catharinæ matrimonium sententiam ferret, ille tamen ex adverso pronuntiaret Catharinam necessario esse repudiandam. Cum autem Rex communioni sedis Apostolicæ nondum plane renuntiasset, ex eoque Crannerus necessario deberet a Pontifice Romano suæ dignitatis confirmationem petere, omnem porro aditum ad solemnem unctionem capiendam sibi videret interceptum, nisi ex canonum decretis Romanæ cathedræ communionem se perpetuo secuturum juratus affirmaret, eam vero mentem Regis perspiceret, ut potius Pontificis Romani communionem prorsus rejecturus esset, quam Annæ Bolenæ conjugio cariturus, ita se gessit homo vafer, ut duobus dominis etiam contraria præcipientibus per summam simulationem inservire conaretur.

XC. *Et quia Regem sui simillimum ex animo amabat, Pontificem vero dumtaxat timebat, in Regis gratiam voluntarium & præmeditatum perjurium homo impius elegit, ut eo gravius postea Pontificem nihil tale cogitantem vulneraret. Tabellionem itaque accersit, ei denuntiat se jurato quidem promissurum Pontifici Romano canonicam & consuetam obedientiam: sed priusquam id agat velle ac jubere, ut tabellio per publica instrumenta contestetur, id invitum se facere, nec quidquam minus in animo suo esse, quam ut in Regis detrimentum Pontifici Romano fidem servet. Hac præfatione edita sigillisque, ac testibus [ne forte perfidia ejus apud Regem in dubium veniret] munita, solemne jusjurandum Pontifici Romano more majorum exhibet, simulque archiepiscopatus possessionem invadit. Quibus rebus ita se probavit Regi, ut plane dignum patella operculum fuisse dicas: fuit enim non solum depravatus hæresi, ut postea apparuit (quam etiam ob causam Maria deinde regnante flammis traditum vidimus) verum etiam libidini supra modum deditus, adeo ut ex Germania rediens fœminam quamdam ex hospitio in Angliam tulerit, eamdemque per multos annos, cum archiepiscopus esset, circumferri secum in cista curaverit,*

Perfidia illius detestanda. Hæresi & impudicitia contaminatissimus fuit.

an explendam libidinem, donec mortuo tandem Henrico palam in uxorem sub Eduardo Rege eam duxerit. Hic ergo dignus ab Henrico delectus est præsul, qui suæ libidini patrocinaretur: sic enim in omnibus rebus ad Regis nutum se componebat, ut essent, qui ab Henrico multis post annis audierint cum diceret, unum esse Cramnerum Cantuariensem præsulem, qui nulla unquam in re ipsius voluntati defuisset.

XCI. Trahebatur ita in exitium Henricus Anglorum Rex lenociniis assentatorum, qui intentatas a Pontifice ecclesiasticas censuras sprevere; simulque impudicis amoribus ita se inflammari passus est, ut post incussam anathematis religionem vehementius ad vetitas Annæ Bolenæ nuptias exarserit: Lutheranismus enim, ut libidinum licentiam & conjugiorum dissolutionem facile permittit, mire arridere cœperat, tum Henrico tum aulicis, quibus indignum videbatur non permitti a Pontifice, ut, cum Henricus prole mascula, quæ sceptri Aglicani majestatem sustentatura esset, careret, ex novorum evangelistarum aut veterum gentilium institutis uxorem pro retinendo Anglici nominis spleodore, commutaret. Fuisse autem hanc novatorum doctrinam haustam e lupanari docet Joannes Eckius disertissimis hisce verbis (a): *Lutherani facillime separant conjuges & pro arbitrio rursus sinunt contrahere, quamvis ex eis nonnulli inter conjuges discernunt, dicentes eum, qui in adulterio non peccavit, posse contrahere denuo: ei autem qui adulteratus est matrimonium prohibent, totumque adeo illud faciunt sine scriptura, immo & contra scripturas tantum ex humanis conjecturis, & moribus gentilium, non respiciendo neque morem neque honestatem Christianorum. Volens taceo temeritatem, & in libidine demersam Lutheri impietatem, qui nimis leviter & impudenter indulget viro separationem, si uxor recuset debitum, vel ut secedat ad ancillam permittit. Eamdem quoque separationem, si maritus aliquid commisisset dignum supplicio capitali, si furore correptus esset, si uxorem tractaret durius, si*

Impulsus in exitium Henricus ab assentatoribus.

(a) *Jo. Eckius homil. 74. de matrim.*

Confictæ ab hæreticis causæ pro dissolvendo matrimonio. Lutherus lenonum princeps.

NOTÆ [1] CRammeri assumptio ad episcopatum Cantuariensem male hoc anno ab Annalista exhibetur; ex Anglieis enim scriptoribus discimus illum anno 1533. martio mense sacram episcopalem unctionem obtinuisse. Burnet Hist. de la Reforma. de l'eglise d'Angler. tom. 1. pag. 524. Cui Sane scriptori si fidem habeamus, longe plures Europæ academiæ sententiam pro Henrico tulerunt, pronunciatores ejus eum Catharina connubium jure divino nullum & irritum declarari. Vide lib. 2. pag. 140. versionis Gallicæ Rosemondi pag. 140. Inter has academias recenset in Italia Bononiensem, Patavinam, Ferrariensem, in Gallia Aurelianensem, Burgensem, Tholosanam, & quod caput esse indicat Parisiensem Sorbonæ. Verum de Ferrariensi ipse pariter fatetur, latam ab illa sententiam nunquam in tabulas publicas redactam fuisse, & de Parisiensi constat in sententiam plane oppositam descendisse; ex quo scriptoris hujus fides suspiciosa efficitur. MANSI

ab ea discederet citra voluntatem, si nimium diu abesset in peregrinatione, & hujusmodi multa proponit, quæ etiam audire honestius exhorrescit animus: quamvis in alio loco ipse sibi rursus contradicit, negans separandos esse conjuges. Insuper ait malle se relinquere alicui uxores duas, quam ut eum ab una separet. (Adulterium docet.) *Adhæc docet quomodo mulier, quæ liberos ex marito non habet, clam confugiat ad fratrem ejus, aut quemcumque alium ducat maritum, & tum filium priori tradat marito. Hujusmodi multa docet, quæ nescio, quo magis facerent quam ad evangelicam ecclesiam: & tamen iste evangelicus propheta sibi suisque mirifice placet. Hujusmodi impudentia, & extrema levitate tales articulos Lutheranæ hæresis quadringentos Augustæ obtuli excusos cæsareæ majestati, non recusans illos, ut erroneos publica disputatione convincere, sicuti nonnullos Lutheranos super ea reconveni; impetrare tamen non potui, ut aliquis contra me in arenam ad disputandum descenderet. Confutationem istorum errorum principio aggredior ex testimonio scripturæ, deinde sanctorum patrum, doctorum ecclesiæ Latinæ & Græcæ, non conciliorum quoque approbatorum, & totius Ecclesiæ sano & vero intellectu, &c.* At de miserando in has sordes Henrici Regis lapsu proximo anno dicetur.

XCII. Interea auxit (a) Clemens Cardinalium collegium, donatis sacra purpura precibus Cæsaris adductus Alfonso Hispalensi & Joanne Compostellano archiepiscopis; cumque Franciscus Gallorum Rex Pontificem ipsum rogaret, ut Tolosanum archiepiscopum eadem dignitate exornaret, ille hac excusatione usus est: *Diutius quam putarat*, nimirum Carolus V. *ab Hispania absuturus & in Germania mansurus ob Turcarum motus & impacatos Lutheranos pervicit a nobis sacroque collegio, publica utilitate suadente, ut dictos archiepiscopos alterum*, scilicet Joannem, *sui consilii caput, alterum*, nempe Alfonsum, *generalem Hispaniarum inquisitorem, hac dignitate addita redderemus promptiores aptioresque ad operam sibi pro re Christiana absenti navandam, &c.* XXIII. *martii MDXXXI. an.* VIII. Postea ineunte junio ad Joannem Alfonsumque in Hispanias transmisit Clemens cardinalatus insignia; necnon sacramenti formulam, quam inter divina mysteria solemni ritu ab aliquo insigni præsule celebranda, erant nuncupaturi de quo extant Joanni ipsi archiepiscopo Compostellano hæc data mandata (b).

(a) *Felix Contelor. in elencho.* Auctum Cardinalium collegium.

(b) *Lib. brev. ann.* 1531. *p.* 354.

Dilecto filio nostro Joanni S. R. E. presbytero Cardinali Compostellano.

XCIII. (Clementis ad Compostellanum archiepiscopum literæ.) *Nuper te, sicut ad te tunc scripsimus, ex certis causis tunc expressis de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio & assensu, necnon apostolicæ potestatis plenitudine, ad Dei laudem, & S. R. E. exaltationem in ejusdem ecclesiæ presbyterum Cardinalem assumpsimus, aliaque voluimus & fecimus in tui favorem, prout in aliis nostris sub plumbo confectis literis plenius continetur. Volentes autem literas easdem plenum effectum sortiri, nec quidquam deesse, quin tu omnibus insigniis, quibus cæteri Cardinales pro tempore creati & publicati uti debent & possunt, uti possis & debeas, circumspectioni tuæ aliquem episcopum seu archiepiscopum, qui prius solemni missa in aliqua ecclesia per te eligenda celebrata tibi coram eo constituto, recepto prius a te juramento, cujus forma inferius annotata est, solita benedictione benedicat, annulum saphyri in annulari digito tuo immittat, ac pileum rubrum, quem tibi per præsentem latorem Joannem de Pomar camerarium nostrum secretum, nobilis viri Viceregis Majoricarum natum mittimus, capiti tuo imponat, tibique ut omnibus & singulis cardinalatus insigniis ac cæterorum Cardinalium privilegiis etiam voce activa & passiva, prout in aliis nostris literis prædictis tibi concessimus, deinceps libere & licite uti possis, authoritate nostra concedat, eligendi licentiam & facultatem authoritate apostolica earundem tenore præsentium concedimus & indulgemus. Juramenti autem per te præstandi, quodque publicum in instrumentum redigi, & per te nobis statim mitti volumus, tenor sequitur, & est talis.*

Ego Joannes Cardinalis promitto & juro quod ab hac hora in antea fidelis & obediens ero B. Petro sanctæque Romanæ ecclesiæ, & Domino Clementi Papæ VII. suisque successoribus canonice intrantibus, non ero in consilio aut consensu vel facto, ut vitam perdant aut membrum seu capiantur mala captione aut in eos violenter manus quomodolibet ingerantur, vel injuriæ aliquæ inferantur quovis quæsito colore; consilium vero, quod mihi credituri sunt per se aut nuntios suos seu literas ad eorum damnum me sciente nemini pandam: papatum Romanum & regalia B. Petri, adjutor eis ero ad retinendum & defendendum salvo ordine meo contra omnem hominem: legatum Apostolicæ sedis in eundo & redeundo honorifice tractabo & in suis necessitatibus adjuvabo: jura, honores, pri- XCIV.

vi-

vilegia & authoritatem Romanæ ecclesiæ Domini nostri Papæ & successorum prædictorum conservare, defendere, augere & promovere curabo, nec ero in consilio vel facto seu tractatu, in quibus, contra ipsum dominum nostrum vel eandem Romanam ecclesiam aliqua sinistra vel præjudicialia personarum, juris, honoris, status, & potestatis eorum machinentur ; & si talia a quibuscumque tractari vel procurari novero, impediam : hoc pro posse & quantocyus potero significabo eidem domino nostro vel alteri, per quem possit ad ipsius notitiam pervenire : regulas sanctorum patrum, decreta, ordines seu dispositiones, provisiones & mandata apostolica totis viribus observabo, & faciam ab aliis observari : hæreticos, schismaticos & rebelles eidem domino nostro vel successoribus prædictis pro posse persequar, & impugnabo ; possessiones vero ad mensam meam pertinentes non vendam, neque donabo, neque impignorabo, nec de novo infeudabo, vel aliquo modo alienabo inconsulto Romano Pontifice, etiam cum consensu capituli mei : & si ad alienationem aliquam devenero, ex nunc prout ex tunc pœnas in quadam apostolica super hoc edita constitutione contentas volo incurrere ipso facto. Sic me Deus adjuvet & hæc sancta Dei evangelia. *Dat. Romæ die* IV. *junii MDXXXI. pontificatus nostri anno* VIII. Conceptæ sunt eodem exemplo literæ ad Alfonsum archiepiscopum Hispalensem supremum in Hispania fidei censorem missæ.

XCV. (a) *Eod. lib. brev. an.* 1531. *p.*654. At increpuit postea Clemens (*a*) Joannem Compostellanum Cardinalem de violata connivente ipso ecclesiastica libertate, cum Hispaniæ sanctiori consilio Caroli V. nomine præesset : regii quippe administri asserendæ regiæ authoritatis specie pontificiam cœperant obterere, decreta apostolica in causis ecclesiasticis floccipendere, atque in eos qui illa excipiebant vario pœnarum genere sævire, necnon anathematis religionem conculcare : quod cum hæresi panderet iter, Pontifex hisce literis ipsos officii commonefecit (*b*), ac ni male cœpta contra juris pontificii authoritatem unius mensis flexu rescinderent, ipsos anathematis pœnam subituros promulgavit.

Regii administri in Hispania pontificiam auctoritatem labefactant. (b) *Ib. p.* 639.

Consilio Hispaniæ.

Nihil hoc tempore istinc audimus frequentius, quam in dies magis a vestris edictis & decretis apostolicam libertatem & authoritatem imminui, ac literarum apostolicarum executionem & obedientiam prohiberi, illisque utentes, & illas exequentes carceribus & pœnis jussu vestro mulctari : quæ quidem tanquam a catholico animo & titulo Regum vestrorum discrepantia, ab eorum certa scientia & voluntate minime procedere credimus ; eorumque majestates, ad quas etiam super hoc scripsimus, pro inclyta ipsarum pietate hæc debite corrigi jussuras esse speramus. Vos autem miramur ea dignitate homines tam parvam rationem ducere anathematis & aliarum pœnarum in tales prædecessoribus nostris ac nobis in die cœnæ Domini quotannis inflictarum : quamobrem cum ex debito nostri astringamur officii tueri apostolicam authoritatem, quo in statu eam a prædecessoribus nostris accepimus, primum vos & quemlibet vestrum paterne monemus, exhortamurque in Domino, ut intra mensem a receptione præsentium omnia edicta & decreta contra literarum apostolicarum executionem vel obedientiam a nobis emanata revocasse & deinceps ab impedimento ac prohibitione illarum desistere debeatis, aliter vos dicto mense elapso & deinde quoties contraveneritis dictas pœnas incurrisse eu nunc prout ex tunc & e converso declaramus, & ab illis vos per neminem alium, quam nos absolvi posse decernimus, nisi in mortis articulo constitutos : nec deinde nisi destiteritis nos ab acrioribus remediis adhibendis pro nostro officio desistemus, &c. Dat. Roma XXIII. *decembris MDXXXI. pontificatus nostri anno* IX.

Moniti officii a Clemente.

XCVI. (c) *Ib. p.* 638. Exposuit eadem Clemens Carolo V. Imperatori (*c*), precesque addidit, ne regnante ipso pontificiam authoritatem, quæ etiam tum culta in Hispania fuerat, infringi pateretur : *Quæ quidem*, inquit, *sicut a catholico animo & inclytis operibus majestatis tuæ nunc in Germania pro sancta fide & apostolica authoritate tam incumbentis discrepant, ita nobis admirationem dederunt, quod tui tibi non respondeant*. Et infra : *Nec, fili, permittas ut in illo Hispaniæ regno, in quo omnes ante te Reges tuique præcipue avus & pater insignis memoriæ per tot retro sæcula obedientiam sedi Apostolicæ, & apostolicis literis continuam præstiterunt, nunc tuo primum tempore, teque regnante, & in tanta tua nobiscum animorum conjunctione ea imminuatur. Itaque expectabimus cupide a filiali protectione & reverentia majestatis tuæ erga dictam sedem, cujus advocatus jure Romani imperii existis, ut hæc quæ nomini pietatis tuæ non minus quam nostro honori officiunt, per tuam absentiam & ut credimus, ignorationem gesta in præteritum corrigantur, & in posterum prohibeantur, &c. Datum Romæ* XXIII. *decembris MDXXXI. pontificatus nostri anno* IX. Questus etiam Clemens

apud

Digitized by Google

apud Imperatricem de illata a regiis adminiſtris pontificiæ dignitati injuria, eam eſt adhortatus (*a*), ut in priſtinum ſplendorem libertatem eccleſiaſticam in Hiſpania reſtituendam curaret. Pro tuendis autem Romanæ eccleſiæ juribus, cum jam ante Cæſar controverſiarum de Ferrariæ & Mutinæ juribus arbiter delectus eſſet inter Pontificem & Alfonſum Ateſtinum, conſtituti ſunt ad agendam cauſam XII. kal. februarii Hieronymus epiſcopus Vaſionenſis & Alexander dux Pennenſis Pontificius pronepos. Conqueſtuſque etiam eſt apud Cæſarem Clemens (*b*), non modo ab Ateſtino Mutinam occupatam, ſed ne quidem deſignatum epiſcopum Mutinenſem ad eam adminiſtrandam admitti. Cum vero regulus Vaurenſis Tuſculanam toparchiam affectaret, atque ad petita eblandienda Cæſarem interpretem adhibuiſſet, ea excuſatione uſus (*c*) eſt Clemens, poſtulatis ſe annuere non poſſe, cum is locus ob ſalubritatem cœli accommodus eſſet, ad quem Pontifices graſſante lue perfugerent.

(*a*) *Ib. p.* 640.

(*b*) *Ib. p.* 84.

(*c*) *Ib. p.* 100.

XCVII. Eodem anno delata priori Florentinæ reipublicæ forma ex Cæſaris decreto Alexander Medices dux Etruriæ renuntiatus eſt, ut accurate narrat Paulus Jovius his verbis (*d*): *Advenere ab Auguſta Vindelica decreti Cæſaris diplomata ſolemnibus latæ membranæ codicillis perſcripta obſignataque aureo ſigillo, quibus Cæſar diſerte explicabat, ſe idcirco ab Hiſpania veniſſe in Italiam, ut ſublatis bellis certam atque optimam pacem afflictis Italiæ rebus apportaret, contentiones tolleret, parataque cum omnibus quibus cum antea armis contendiſſet concordia, ſacrum bellum contra Turcas indiceret, quo nihil ſibi antiquius atque nobilius vel reipublicæ Chriſtianæ utilius fore exiſtimaret: unos omnium vero repertos eſſe Florentinos, qui pacis & tranquillitatis nomen odiſſent, animos feroces iniquiſſime retinerent, & cum privato tum publico commodo obſtinatius adverſarentur, utpote qui antea rebelles animos induerint, Mediceam familiam, a qua privatim & publice commoda atque ornamenta ingentia omnibus temporibus accepiſſent, patria pepulerint, oblitique prorſus beneficiorum & immunitatum quas ſuperiorum Cæſarum indulgentia liberalitateque retuliſſent, ab ipſius demum authoritate diſceſſerint, ipſorum copias & duces adverſum ſe Neapolim miſerint adventantique exercitui ſuo portas occluſerint: quas multiplicis injuriæ contumelias, quum pati non poſſet & ſuæ dignitatis eſſe ſtatueret, rebellem civitatem perdomare, coactum fuiſſe inferre arma poſtquam tentata ſæpe concordia atque æquiſſimis oblatis conditionibus vel vitio temporum vel pertinacium quorumdam civium malignitate corrupta a pace ſe prorſus alienam oſtendiſſet: propterea que integrum fere annum obſederit, ſe tamen quum armis fameque perdomitam jure optimo expugnare atque militibus diripiendam tradere poſſet, nihilo ſecius cæſareæ clementiæ nunquam oblitum populi reſipiſcentis pœnitentia fuiſſe contentum, atque ipſum Pontificis maxime precibus adductum conſervare voluiſſe.*

Mutata reipublicæ Florentinæ forma.

(*d*) *Jov. hiſt. ſui temp. lib.* 29.

Expoſita Florentinorum perduellio.

XCVIII. *Quum vero ſicuti ex deditionibus conditionibus liqueret, ipſius auguſtæ poteſtatis imperatoriique arbitri ſit leges condere & rempublicam ordinare; ideo optimum fore exiſtimabat, quod perpetuam civitatis tranquillitatem reſpicere videatur, Mediceam familiam reduci atque reſtitui in priſtinam dignitatem; & quoniam præclare manifeſteque conſtat, in liberis civitatibus nunquam vigere concordiam propter diverſa diſſidentium facile civium ſtudia, eaſque improſpere ſemper atque infeliciter regi, niſi ſtabili perpetuoque capite gubernentur; declarat Alexandrum Medicem quem ſibi generum aſciverit, reipublicæ caput: cujus ſinguli magiſtratus authoritatem ſequantur, eaque dignitas ad liberos ejus legitimos pertineat, atque his deficientibus ad proximiores Mediceæ ſtirpis totius ejus præeminentiæ & dignitatis jura devolvantur; ſubindeque Cæſar cuncta veterum beneficiorum atque immunitatum privilegia, quæ alias promeruerint ſyncero affectu confirmat, hæc ut perpetuo ſerventur imperat, & his, qui violaverint, decem myriadum puri auri mulctam indicit.*

Alexander Medices dux creatus Florentiæ.

XCIX. *Eo die videre, ſubnotareque licuit diverſiſſimos eorum civium vultus, qui ordinatim ad tribunal aſcendentes non obſcura juriſjurandi ſignificatione in ſententiam dictatoris pedibus ibant, atque his quas dixiſſet Cæſar legibus obtemperaturos confirmabant; nam quum multi præ gaudio plorarent, quod ſe in poſterum incolumi & pacata patria inteſtinæque diſſenſionis & turbulentiæ omnis malo vacua liberata potituros proſpiciebant, diverſo animorum habitu plerique alii triſtes atque demiſſos vultus certi doloris indicia præferebant, uſque adeo procul a diſſimulatione poſiti, ut emigrantis & ereptæ libertatis exequiis intereſſe viderentur: ea ſiquidem die quæ julias nonas anteceſſit anni trigeſimi primi ſupra milleſimum & quingenteſimum, dictaturæ ſimul & decurionum nomen antiquata veterum magiſtratuum formula ſublatum eſt, & principatus ex decreto Cæſaris in civitate vel non plane libero civium aſſenſu feliciter introductus.*

Hoc

C. Hoc eodem anno Bonifacius marchio Montisferrati Palæologorum Cæsarum Constantinopolitanorum stirpe procreatus obiit (*a*): cui cum Georgius patruus successisset, & Bonifacii sororem Frederico Gonzagæ Mantuæ regulo, qui primus a Carolo V. titulos ducales obtinuerat, in matrimonium collocasset, primo anno moriens illi principatum reliquit; atque ita Mantuana & Montisferratensis ditio conjunctæ fuerunt.

(*a*) *Francisc. Sansovin. l.* 15.

Ut Mantua & Montisferratus conjuncti sint.

CI. Concessit hoc anno Pontifex Hieronymo de Villanova archiepiscopo Calaritano sacras reliquias, quas ab urbe in postrema ejus direptione avectas vidimus, cum prædatores Hispani sævientis maris tempestatibus perterriti, tactique religione eas ecclesiæ Calaritanæ commendarant, ubi a populo qua par erat pietate cultæ fuere: sanxitque Clemens (*b*), ut recurrente quotannis sacro assumptæ in cælum Virginis die ab archiepiscopis Calaritanis publice ostenderentur populis, quibus etiam sacra indulgentiarum præmia proposuit.

Reliquiæ ex urbe avectæ concessæ archiepiscopo Calaritano.

(*b*) *Lib. brev. an.* 1531. *p.* 354.

CII. At de Europæis rebus hactenus; nunc Americanas, quæ propagata latius fide in dies effloruere perstringamus. Cum fides catholica in Germania & aliis regnis septentrionalibus deficeret, a viris piis prædicatum est, hoc tempore gentem aliquam superstitionibus diabolicis deditam ad unius Dei cultum religionemque traductum iri; inter quos Joannes Eckius (*c*) insignis theologus id sequentibus argumentis comprobabat: *Quoties populus Dei a vero ejus cultu in fide defecit, toties alium populum fidelem sibi Deus in alio loco suscitavit; cum autem per novas sectas Lutheranorum, Zuinglianorum, Anabaptistarum Christus plures animas amittit, quæ mittuntur catervatim in orcum ad parentem omnis schismatis & discordiæ, in æternam damnationem, ut magnæ civitates, magni ducatus & dominia inficiantur hujusmodi peste, ubi jacet neglecta religio, cultus Dei aboletur, sancti Dei contemnuntur, templa profanantur, destruuntur altaria, & monasteria in usus prophanos & armamentaria usurpantur: Deus autem non vult propterea carere servitoribus & cultoribus: unde jam fide Christiana incipiente deficere in Germania, in Dacia, in Norvvegia, in Prussia, &c. alicubi Deus suscitabit sibi populum fidelem, qui sine schismate & hæresibus ei integre deserviat.* Id rationem divinæ providentiæ exposcere ostendit. Fuere illi non Bulgari, non Mysii, non Macedones, quos opinabatur Eckius a Carolo V. armis perdomitos Ecclesiæ se aggregaturos, sed Mexicani, apud quos jacta jam ante evangelii semina vidimus, fungente apud eos legati apostolici munere Martino Valentino Minorita tam prospero successu, ut in datis hoc anno ex Mexicano regno literis (*d*) ad Matthiam Weissen commissarium, ut vocant, generalem familiæ Ultramontanæ testetur decies centena Mexicanorum millia sacro baptismatis fonte lustrata fuisse, atque in dies uberrimas segetes evangelicas adolescere.

(*c*) *Jo. Eckius to.* 3. *de spe vict. contra Turc. homil.* 5.

Conjicit Eckius novos populos traducendos ad fidem.

Amplificata fides apud Mexicanos.

(*d*) *Ext. apud Vvadding. to.* 8. *ann.* 1530. *n.* 1.

CIII. *Nos quidem*, inquit, *constituti sumus in extremis mundi partibus, ubi Christi evangelium a filiis & subditis vestris primum cœpit prædicari, & nova fidei semina pullulare in arentibus antea sulcis, quia rivos ejus inebrians gratia salutaris in stillicidiis eorum multiplicavit genimina ejus: nam vere loquor non hyperbolice plusquam decies centena millia Indorum sunt a filiis vestris baptizata, eorum quisque, præsertim illi duodecim, qui missi sunt una mecum, plusquam centum millia baptizarunt, & omnes præter me didicerunt linguam Indorum, immo varias linguas eorundem, & prædicant eis & instruunt innumerabilem multitudinem eorum: & inter eos infantuli & pueri magnatum & nobilium filii largam nobis spem præbent, qui a fratribus nostris instruuntur in vita & moribus, religiose nutriuntur in nostris cœnobiis, quæ jam fere viginti condidimus, & in dies multiplicantur & construuntur ab ipsismet Indis fervida devotione: & habemus in habitaculis contiguis nostris conventibus plusquam quingentos pueros, in quibusdam aliquanto pauciores, in quibusdam vero plures, qui jam in doctrina Christiana sunt instructi, & prædicant filii patribus suis, & in ambone publice concionantur miro modo, & multi ex eis docent alios pueros: qui simul omnes canunt horas dominæ nostræ quotidie, & surgunt eadem illa hora, qua fratres, & in sua ecclesia canunt seorsim matutinas, & canunt solemniter missas: sunt enim tenacis memoriæ, valde dociles & perspicaces: sunt pacifici, & inter eos nunquam est rixa nec jurgium: loquuntur submissa voce, oculis depressis. Mulieres fulgent incredibili honestate, & verecundia fœminea naturaliter inest eis, confessiones eorum maxime fœminarum sunt incomparabilis puritatis, & inauditæ claritatis. Sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum abundanti lacrymarum effusione suscipiunt: religiosos præcipue fratres Minores pro magno ducunt, quia primo eos cognoverunt & per Dei gratiam bonum exemplum ab eis suscipiunt. Dat. Thamonalci prope Mexicum die* XII. *junii.*

Plusquam decies centena millia baptismo lustrata.

Qui modus usurpatus pro fide amplificanda.

CIV. Confirmat hæc Zumarraga episcopus Me-

(a) Ext. apud Vvading. to.8. ann. 1531. n.2.

Mexicanus in literis ad Franciscanos in Tolosanis comitiis congregatos missis(a), in quibus plura alia memoria dignissima de eversis dæmonum templis, diffractis idolis, quæ dæmones insidebant, de sublata humana carnificina, excitatis ecclesiis, pueris concionatorum munere fungentibus, nonnullisque a suis parentibus martyrio affectis, tum de gymnasiis ad excolendam doctrina evangelica juventutem institutis plura adjicit; ait enim: *Scitate nos magnis laboribus distineri in conversione infidelium, quorum Dei gratia religiosorum divi Francisci regularis observantiæ manibus plusquam decies centum millia baptizata sunt; quingenta idolorum templa solo æquata: plusquam viginti millia dæmoniacorum simulachrorum ab his antea culta confracta, & concremata: plerisqua in locis fabricatæ ecclesiæ, atque aratoria erecta: dominica crucis vexilla jam ab Indis culta, quodque admiratione cum primis dignum est, cum in hac olim Mexicana urbe solerent idolis suis plusquam viginti millia cordium puerorum puellarumque quotannis in sacrificiis offerre, nunc humana illa corda universa non jam dæmoni, sed altissimo Deo innumerabilibus laudis sacrificiis religiosorum nostrorum doctrina, & ministario offeruntur, cui inde honor & cultus comparatur, cum summa reverentia adoratur, coliturque in illis locis a pueris indigenarum natis. Hi crebro jejunant, verberibus se affligunt, jugibusque precibus insistunt, multis lachrymis & suspiriis impensis. Plerique horum puerorum, ut & alii provectioris ætatis legunt, scribunt, & cantant optime, peccata sua crebro confitentur, summaque animi devotione divina suscipiunt, suisque parentibus a religiosis instructi verbum Dei eleganter explicant: surgunt nocte media ad matutinas preces: dominæ nostræ officium integrum recitant, quam præsertim colunt: speculantur magna cum sedulitate quibus locis parentum idola lateant, eaque furantur & ad religiosos deferunt: quo factum est, ut crudeliter nonnulli ab ipsismet parentibus sint necati, qui quidem adepti coronam nunc in cælo cum Christo vivunt. Unusquisque nostrorum conventuum aliam juxta se ædem habet ad docendos pueros, & in ea gymnasium, dormitorium, refectorium, & capellam. Sunt hi pueri valde humiles, religiosique, morigeri, eosque ut parentes diligunt, casti, & ingenio perspicaces in arte maxime pingendi.*

Viginti millia idolorum destructa.

Pia neophytorum exercitia.

CV. *Inter fratres indigenarum idioma callentes unus est præcipuus nomine Petrus de Gandavo laicus, qui id callet eleganter, curamque gerit plusquam sexcentorum puerorum, estque profecto mirificus paranymphus, cum juvenes & puellas matrimonium contracturas in rebus fidei erudiat, eruditosque cum magna solemnitate conjugia copulet. Ad puellarum eruditionem institutionemque missæ ex Hispania sunt ab Imperatrice donna Elizabetha mulieres seu honestæ & prudentes, dedisque in mandatis, ut ampla domus fabricaretur, in qua illæ sub episcopi patrocinio ad mille usque puellas erudire possent: hinc fit, ut a mulieribus illis puellæ, a religiosis pueri fidem discant, quam postea doceant parentes suos, unde videtur dixisse David:* Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. *Christus sit salus vestris reverentiis, quas humiliter precor Deum orent, ut id perficiat, quod incæpit. Mexici duodecima mensis junii anni MDXXXI.*

Sacer labor apostolicorum virorum in conciliandis matrimoniis.

Parentes barbari a filiis edocti.

Anno

I. ANno excurrentis sæculi trigesimo secundo indictione V. Solimannus Turcarum Imperator, in cujus clientelam Hungaria a Joanne Ferdinandi Regis æmulo commendara fuerat, Christianorum principum dissidiis, Lutheranæ factionis in Germania tumultibus elatus, excindendi Christiani imperii cupidine vehementer inflammatus est, atque universas ad opprimendam Germaniam vires effudit; de cujus bellico apparatu, dementeque ambitione hæc narrat Paulus Jovius (a): *Fama erat ea de causa redire in Pannoniam Solimannum, ut Viennam expugnaret, a cujus mœnibus paulo ante fortiter repulsus cum ignominia discessisset; aut si Germani duce Carolo Cæsare contra prodirent in aciem, de totius fere terrarum orbis imperio decertaret; ipsum enim se unum esse, ad quem Romanorum imperium legitimo jure pertineret, dicere solitum ferebant quoniam magni Constantini, qui universi orbis Augustus Imperator extitisset, sedem & sceptrum, atque urbes ejus imperii teneret, uti proavus Mahometes, expugnata Constantinopoli, & Constantino supremo Græcorum Imperatore superato occisoque, hæc omnia jure belli capta Ottomannicis regnis adjecisset: propterea cum de Carolo sermones inciderent, vel literæ scriberentur, eum non Cæsarem, sed Hispaniæ Regem superba dissimulatione vocare consueverat; elatus enim tot suis majorumque suorum victoriis, quibus a Mæotide ab Erythræi indicique maris angustias, & ab extremis Illyrici finibus ad Armeniæ terminos imperium protulissent, decorum maxime & nominis sui dignum fama putabat in Germaniam penetrare, terrorem, cædes incendia, circumferre, ostentare aciem, ut Carolum acerbissimis suorum cladibus permotum ad pugnam provocaret: sperabat enim eum nequaquam universo prælio certaturum, quod Germanos per causam Lutheranæ superstitionis inter se dissentire didicisset; unde sibi non dubium erecto trophæo ex aliena infamia laudem parares: quod si eo animo esset Cæsar, ut prodire non dubitaret, & patentibus campis Christiana signa committeret; tum vero ipse sua occasione ad optimam spem explorata victoriæ uteretur, quando pedestres magna ex parte nostrorum copias, circumducto innumerabili equitatu, fame enecare, spe prælii late frustrari, ac demum funesta necessitate cedentes & dissolutos in fuga proterere facile posse videretur: cæterum suæ dignitatis esse statuebat Joannis injurias defendere, quem ipse in Pannonia Regem constituisset.*

Solimannus occidentale imperium effectat.

(a) Jov. l. 30.

In Germaniam penetrare parat.

Animatus ex hæreticorum dissidiis.

II. Interea certior factus Clemens hoc ineunte anno tum a Grimano patriarcha Aquilejensi ex oriente reverso, tum pluribus scriptis Constantinopoli literis, Solimannum ipsum pacto cum Persa fœdere imperii Christiani excidium moliri, Regum oratores, qui Romæ agebant, ad se excivit, ac proposito rerum statu hortatus est, ut singuli suos principes excitarent ad consilia & arma pro asserenda publica salute jungenda: tum etiam ad Reges ipsos scripsit, ut eorum torporem discuteret. Quo argumento has literas ad Henricum Anglorum Regem dedit (b).

Eorum oratoribus discrimen impendens significat.

(b) Lib. brev. ann. 1531. p. 162.

Regi Angliæ.

Charissime, &c. Reversus nuper ex Jerusalem, quo voti & devotionis causa erat profectus, venerabilis frater Marcus Grimannus patriarcha Aquilejensis gravi & formidoloso nuncio animum nostrum perculit: retulit enim nobis ac venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, quod cum ipse in reditu Constantinopoli transiens Aloysium Gritti Venetiarum ducis filium, qui apud Turcarum tyrannum, atque apud eum omnia moderantem Ebraym bascia maxima authoritate pollet, convenisset illum, certissime sibi affirmasse & Venetias nuntiare jussisse, ipsum Turcam numerosissimam classem, duos maximos exercitus apparare, ut proximo vere cum his ad damna Christianitatis erumpat: quorum quidem alterum terra ipsa ducturus, alteri maritimo dictum Ebraym præfecturus, & ad invadendam Italiam missurus sit. Quibus etiam illud adjectum est, ipsum Turcam cum Sophi Persarum Rege nova amicitia ita esse connexum, ut nihil ipse in bellum Christianum intentus ab eo timere possit. Deinde autem paucis interjectis diebus subsecutæ sunt multorum literæ ex Constantinopoli idem confirmantium, & terrorem maxime augentium. Hæc, fili charissime, non magis ex ipso judicio, quam ex præteritis apparatibus, & summa hostis potentia atque in nos odio, timere cogimur, ne tam sæpe nunciata, ut futura fieri aliquando videamus quando ad tot & tantas hostis potentissimi minas & apparatus omnes torpemus, nihilque præter moram & cunctationem obiicimus. Convocatis itaque statim ad nos ac eosdem fratres nostros tuis & reliquorum principum oratoribus, & de tota re plene edoctis, illos omnes hortati sumus, ut ad suum quisque principem scriberet, & in communis sa-

Ut Aloysius Grittus Turcarum consilia aperuerit.

Cur fœdus inieverint cum Persis Turcæ.

lutis defensionem aliquando suscipiendam ex Dei & nostra parte requireret & hortaretur: quamquam quid hortatione jam opus est? frustra enim hortando ac monendo jam biennium consumimus, nec quemquam nisi clade accepta crediturum videmus: alius fidem parum habet, minus timet alius se a periculo remotissimum, alius postremum in periculo arbitratur. Ergo hostes Christi ad oppugnandum fidem Christi consentiunt, fideles Christi ad defendendum consentire non possunt, nihilque nos nec Dei respectus, nec communis salutis & honoris ratio permovet.

Solicitati Reges, ut expediant arma.

Subdamus igitur colla jugo, pro Christo Mahometem recipiamus; quin inter nos ipsos acres & validi, adversus Dei hostem torpemus. Quod quanto cum dolore, fili, dicamus non possumus verbis exprimere, cum temporibus nostris Christianam virtutem vigere si quando antea, pietatem autem plusquam unquam alias refrixisse videamus. Itaque etsi operam perdidimus hactenus, non tamen silebit nostra von ad extremum usque, testesque & has & alias complures literas habebimus, nos nostrum in hoc officium nunquam prætermisisse. Domine tu scisti: justitiam tuam non abscondi; veritatem tuam & salutare tuum dixi. Quid aliud agere potuimus, quam quod egimus, omnes privatas rationes publicis posthabuimus: nostras clades & injurias Deo condonavimus: cunctas opes, vires, authoritatem nostram obtulimus, & ad salutem Christiani populi conferemus, ne vitæ quidem nostræ parsuri nusquam sumus, dum in commune aliquid consulamus.

Repetitæ apud eos a Clemente preces.

III. Te igitur, fili charissime, quod & cum ceteris principibus egimus, en pastorali officio ac persona denuo monemus, hortamur, obtestamur & rogamus, ut tuo officio, honori, pietatique satisfaciens communem defensionem, in qua etiam tua includitur, pro tua virili suscipias: & quoniam dies abit, nec jam consultationibus, sed factis opus est, ut quodcumque opis in commune conferendum duxeris, quamprimum conferas, celeritate enim opus est, eaque permagna, si modo salvi esse volumus; hostis enim totum biennium in apparatibus consumpsit, nos toties ab illo excitati in Rhodo, in Belgrado, in Hungaria, in Vienna, adhuc obdormimus: quamobrem nisi ad commune incendium restinguendum cito accurrimus, omnia ad certissimum interitum prolabentur. Recordare igitur, fili, majorum tuorum gesta, quibus tu in gloria & pietate non modo successisti, verum etiam anteisti; siquidem Romanam ecclesiam olim adversus schismaticos armis, deindeque fidem catholicam contra hæreticos scriptis tutatus es, fideique defensoris titulum omnibus humanis titulis illustriorem promeruisti.

Monitus Anglus, ut fidem Christi tueatur.

Nunc non solum Ecclesiæ & sanctæ fidei, sed cunctæ prorsus Christianitatis ac tui etiam regni defensio suscipienda a te cum ceteris est: si illam gloriam tunc appetisti, appete nunc hanc longe majorem: quamquam non jam de gloria, sed de salute certamus; is enim est hostis, qui totius Europæ dominatum conceperit animo, quique Arabibus, Syriis, Ægyptiis ad suam ditionem adjunctis pari jugo servituris universam Christianitatem subdere conetur.

Itaque si Italiam (quod veremur & horremus) occupaverit, nequaquam temperabit a reliquis, sed more validi ignis primis quibusque correptis, ad ulteriora pervadet. IV.

Primi primi, inquam, aditus huic obstruendi, prima repagula sunt obiicienda; his enim refractis hostem intra viscera acceptum ægre repellere poterimus, nullaque tam remota regio aut angulus tam abditus miseræ Christianitatis erit, qui a communi exitio & clade immunis ad postremum sit futurus. Quod si, fili, vel tutissimum tibi regnum vel viæ longinquitas, terræ interjacentes, mare circumfusum præstarent, an tu Christianus Ren Christianis opem contra Christi hostes denegabis, solusque proprium officium, communem rempublicam deseres? non est pietatis nec magnitudinis tuæ, ut putemus, te Deo & sanctæ fidei, communique saluti deesse, aut a publica causa per humanos affectus avocari unquam posse; novimus enim tui animi celsitudinem, religionem, probitatem, ac nos quidem hoc, quod petimus eo justius a te & ceteris impetrare meremur, quod non privatis commodis, aut honori nostro proprio [cui tamen tua serenitas, ut speramus, non deesset] sed Dei honori, Christianæ fidei periculis omnium fidelium arcendis, opem tuam & illorum imploramus, vestris etiam regnis privatim profuturam. Quamobrem si hæc tam pia nostra postulatio cum dicimus a te, a quo nihil non te dignum expectamus, sed ab aliis quibuspiam proprii officii & salutis oblitis contemnetur, tamen his nos apostolica voce denuntiamus vindicem Dei iram, ad cujus tribunal universi, qui effundetur, Christiani sanguinis reos se sciant esse futuros. Nos quidem ipsi omnis culpæ nos expertes Deo & hominibus probabimus; nihil enim quod in nobis fuit prætermisimus, denuntiavimus periculum, ostendimus remedium, imploravimus omnium virtutem & pietatem; nec monendo, nec hortando, nec rogando nnquam defuimus, neque in posterum sumus defuturi, omnibusque tandem frustra tentatis, ea etiam non prætermittemus remedia,

Christianorum Regum segnitiem deplorat Clemens.

Digitized by Google

dia, quæ prædecessores nostri in tali casu pro Dei honore & communi salute adhibenda censuerunt. Tuam serenitatem, ut vicissim suo officio, honori, & pietati inserviat, nosque in hoc sancto labore coadiuvet, illam in Domino plurimum adhortamur, quemadmodum & confidimus eam esse facturam. Cætera super his latius cum tuis sumus oratoribus collocuti, ex quorum literis & nuntii apud te nostri verbis ea particularius & diffusius tua serenitas intelliget. Datum. Romæ IV. januarii MDXXXII. pontificatus nostri anno IX.

V. Conceptæ sunt iisdem verbis aliæ, immutatis illis, quibus Henrici elogia de Gallis oppugnatis, dum cum Ludovico XII. Rege favebant schismati & conciliabulo Pisano, deque egregio in Lutheri deliramenta scripto libello perstringit, ad Franciscum Gallorum (a), Sigismundum Poloniæ, ad Jacobum Scotiæ Reges missæ: in iis vero, quas ad Joannem Lusitaniæ Regem scripsit, has preces addidit, ut cum ipsi ex Africa periculum immineret propius, si Turcam victoria potiri contingeret, privatam & publicam causam una cum sede Apostolica & Carolo V. ac Ferdinando tueretur.

(a) *Ibid. pag. 92.*

Lusitano additi stimuli, ut in Turcam consurgat.

Regi Portugalliæ.

Nullus miseræ Christianitatis angulus, aut tam abdita regio esse mox poterit ab ejus, nempe Turcæ, *sævitia immunis, si prima ei concesserimus. Ad tuum autem regnum oppugnandum Africæ quoque auxilia ei non deerunt, quæ tibi infesta illi connexa est: quæ omnia, fili charissime, sicut prudentiam tuæ serenitatis non fugiunt, ita a tua pietate, fortitudine, & gloria expectamus, & per Jesum dominum a te petimus, ut publicam privatamque causam una nobiscum, qui te apostolica voce vocamus, & cum serenissimis affinibus tuis, cæterisque principibus suspicias, & omni consultatione abiecta statim tuam opem dignam te, ac tuis viribus ad commune Italiæ præsidium conferas, &c. Dat. Romæ IV. januarii MDXXXII. pontificatus nostri anno IX.*

Ni resistat in eum Afrorum arma vertenda.

VI. Ad Venetos legatus est a Pontifice Matthæus Gilbertus episcopus Veronensis, quem superiori anno Clemens per apostolicas literas ad curiam, ut ejus consiliis uteretur, exciverat (b); a quo egregia habita est hortativa in senatu de suscipiendo in Turcas bello oratio, cujus præcipua argumenta delibat Andreas Maurocenus in suis annalibus (c): tum subdit: *Commovere patrum mentes Matthæus Gibertus nitebatur, ut vel ad societatem jungendam impelleret, vel saltem ut ad sententiam planius aperiendam, aut si qua posset auxilia tribuenda rempublicam adigeret. Verum in gravissima re varie senatorum mentes afficiebantur, Sulemani communis Christiani nominis hostis vires ac potentiam, ni obsisteretur, in immensum augeri, cunctisque brevi formidolosam fore providebant, nunquam dominandi libidini aut modum aut fræna iniecturum, victoriis non ad otium & quietem, sed ad nova bella veluti gradus sternere. Religionis amor, publicæ libertatis ac dignitatis decus stimulabant animos: at contra potentissimæ gentis vires ingenti equitum ac peditum numero instructi exercitus, validæ classes objiciebantur. Respublica quadraginta fere annis bellorum fluctibus, ac procellis jactata sese offerebat: quantos sumptus subisset, quantum subditorum ac civium amisisset, bella cum Turcis suscepta memorabantur, quibus Veneti soli ferocissimæ gentis impetum sustinere coacti fuerant. His elati ardentesque comprimi, ac tepescere spiritus videbantur, & vigor languescere, ut plerique prorsus rejiciendam societatem ac fœdus censerent.*

(b) *Lib. brev. ann. 1531. p. 287.*
(c) *Andreas Mauroc. l. 4.*

Fœdus in Turcas coire Veneti abnuunt & cur.

VII. Ita Veneti necnon Poloniæ Rex initas jam cum Turca inducias abrumpere detrectarunt, quod omnes Christiani Reges Christianum nomen tueri, ac Turcicum uti poterant opprimere negligerent: quin potius Galliæ & Angliæ Reges in Carolum V. Turcico distentium bello conjurasse visi sunt. Cæterum Scotus, qui tam vastis terrarum intervallis disiunctus erat, ad gerendum commune in Turcam bellum paratum se exhibuit; cui a Pontifice actæ sunt gratiæ (d).

Gallus & Anglus in Carolum V. conspirant.

Regi Scotiæ.

Etsi sæpenumero antehac serenitas tua egregiam pietatem singularemque studium suum in hanc sanctam sedem probarat, quod nullam unquam occasionem ejus neque tuendæ, neque ornandæ prætermiserat; tamen hoc tempore multo id apertius clariusque declaravit: nam cum tantum periculi Christianis rebus imminere perspiceres, a quo tu vel locorum intervallis, vel regni tui natura & situ longissime abesses, non secus tamen, quam si in tuis finibus bellum gereretur ad id defendendum omni cura, consilio, authoritate, opibus denique concurristi: qua quidem in re cum ipsa pietas religioque admirabilis apparet, cum nihil quod quemquam Christianorum lædat, non ad te attinere existimes, tamen non sine summa providentia id existit, cum perspicias tantum bellum esse, ut quemadmodum facile communi conspiratione & consensu propulsari possit, ita si neglectum fuerit a longinquis brevi, a proximo quoque etiam ad extremos sit pervasurum; atque hoc etiam clarior tua virtus bene-

(d) *Brev. an. 1532. p. 407.*

Scotus ad fidem Christi defendendam se animatum præbet.

Digitized by Google

ſiciaque gratiora videri debent, quo ſunt adhuc quorundam animi, quorum nonminus intereſt, ad ſubveniendum tardiores, quos nos ſummo ſtudio damus operam, ut excitemus, & cum tam gravi, tamque ſancta cauſa coniungamus, dominoque iuvante non diffidimus, ſerenitatem autem tuam magis eſt, ut collaudemus, quam ut adhortemur, quæ non modo adhortationibus, ſed ne deſiderio quidem cujuſquam locum reliquerit, idque cum in hac cauſa tum in cæteris omnibus, quæ ad hujuſmodi ſanctæ ſedis dignitatem, aut commodum pertinent intelligimus. Itaque tantum id, quod merito vereque poſſumus, faciemus, ut pro tam fideli tamque religionis ſtudioſo Rege Domino gratias agamus, tuæque ſerenitati omnia, quæ ab hac ſancta ſede proficiſci poſſunt, vel ad præſidium vel ad ornamenta polliceamur. Interim autem dum nuncius a ſerenitate tua veniat, dilectus filius Joannes Divitanus, quemadmodum ſcribis, pro nuncio apud nos erit, eique ut in his, quæ proxime ad nos retulit, fidem habebimus. Dat. Romæ XXVIII. *julii MDXXXII. pontificatus noſtri anno* IX.

Actæ illi a Pontifice gratiæ.

VIII. Pium hujus Regis votum ad exitum perduci non potuit, quoniam finitimi Reges, ut diximus, pari ſtudio non ardebant, cum quibus copias junxiſſet. Itaque Carolus V. & Ferdinandus, qui Ludovicum Pannoniæ Regem antea deſeruerant, ab omnibus ferme, præterquam a Pontifice, deſtituti Turcicam tempeſtatem ſuſtinere ſunt coacti. Ut vero eos imparatos Solimannus opprimeret, conſueto dolo uſus eſt: de pacis ſcilicet colloquio habendo agere cœpit interprete Joanne Tranſilvaniæ waivoda, qui ad Pontificem ſcripſit optare Solimannum non modo Hungaricam controverſiam æquis legibus, quarum paciſcendarum poteſtatem ſibi factam dixit, dirimere; verum cum univerſis etiam Chriſtianis Regibus perpetuum fœdus ſancire: quibus acceptis Pontifex eidem Joanni reſpondit, pacem ſe præferre bello, atque cum Carolo & Ferdinando de pace concilianda acturum: tum eum, ut ſociandæ confirmandæque publicæ concordiæ operam daret, humaniſſimis hiſce literis adhortatus eſt (a).

Turca pacis ſpe lactat Chriſtianos dum bellum parat.

Interpretem concordiæ Tranſilvanum adhibet.

(a) *Ib. p.* 63.

Dilecto filio nobili viro vaivodæ Tranſylvaniæ.

IX. *Dilecte fili, ſalutem. Recepimus literas nobilitatis tuæ, lætatique plurimum ſumus, te potiſſimum delectum eſſe ad hoc tam ſalutare opus tractandæ pacis, atque ad egregiam tuam, quam ſcribis, & nos quoque agnoſcimus, cupiditatem communis tranquillitatis conſtituendæ, tuum etiam oratoris munus, & authoritatem fuiſſe adiunctam: quanti enim facere, fili, debemus, quæ in tuis literis ſunt pientiſſime ſimul prudentiſſimeque perſcripta? te ſcilicet eam pacem afferre, quæ omnibus honorifica & toti Chriſtianitati in univerſum ſalutaris futura ſit; nec modo Hungariæ, de qua agitur; verum etiam aliis Chriſtianis provinciis terra marique ſecuritatem & tranquillitatem allatura; quandoquidem id affirmas, ſine quo nihil prorſus ageretur, Turcam ei paci ſtaturum, quam tu conciliaveris. Ergo & commendamus tuum in hoc ſtudium, & in eo ut perſiſtas te plurimum adhortamur, Deum optimum deprecantes, ut piam mentem & greſſus tuos in hoc dirigere dignetur ad tranquillitatem univerſæ plebis ſuæ.*

Quid Tranſylvano Clemens reſponderit.

X. *Nos quidem etſi auditis quibuſdam motibus Turcarum de parando exercitu viciſſim accingimur & ipſi cum cæteris Chriſtianis principibus ad tuendam totis viribus Chriſtianam rempublicam, ſperantes in Dei adiutorio & noſtrorum virtute id nobis feliciter eventurum eſſe; ex paſtorali tamen officio quietem noſtrorum & pacem bello præoptantes, tuiſque literis invitati, officium & authoritatem noſtram de tuo cum ſereniſſimis Cæſare & Rege Romanorum interponimus, noſtriſque apud eum legato & nuntio ſcribimus, ut omni ſtudio & efficacia apud eaſdem ſerenitates hoc procurare & urgere pro communi bono non ceſſent, ſperareque volumus, ipſos Cæſarem & Regem Romanorum pro eorum ſingulari bonitate, & erga Chriſtianam rempublicam amore animos ad pacem præſertim tutam & honeſtam deſlenuros eſſe; dum tamen ratio reperiatur idonea, per quam ipſa pax ſtabilis & diuturna eſſe, ſecuritatique omnium Chriſtianorum conſuli poſſit; cum alioqui ſine univerſalis procuratione, & cautione ſecuritatis, non illa quidem pax, ſed maioris occaſio atque origo belli videri poſſet. Quamobrem, fili, ſicut ſcribis, & tua nobilitate ac pietate dignum eſt, tuum erit in Dei omnipotentis ſervitium & univerſæ Chriſtianitatis beneficium in id maxime incumbere, ut cum illius regni Hungariæ, quod nos noſtrorum prædeceſſorum exemplo ſumus ſemper omni amore proſecuti, pacatione etiam communis tranquillitas conſtituatur, ne ſi aliter fiat, ab uno membro depulſa infirmitas, mox in reliquum corpus tota incumbat, &c. Dat. Rom.* XII. *januarii MDXXXII. pontificatus noſtri anno* IX.

XI. Egit itaque Laurentius Campegius Pontificis legatus cum Cæſare ac Ferdinando de pace cum Joanne æmulo ac Turca, adeo ut etiam tres oratores ampliſ-

De pace colloquia agitata inter Joannem & Ferdinandum.

plissimis freti mandatis ad Solimannum fuerint legati, quorum princeps erat Leonardus Negarola nobilis Vicentinus multarum linguarum peritia insignis; sed ii aliud responsum ab illo non retulere, nisi ut Turcica castra sequerentur: at his de rebus inferius. Præsenserant barbaricos dolos Christiani, neque ita in pacis actionem intenderunt, ut ad expellendum armis bellum non se compararint. Imprimis XIII. februarii die Pontifex Hungariæ ordines de apostolico studio pro tuendo eo regno fecit certiores (a); iterumque paucis post diebus hortativas literas dedit (b), ut extrema potius paterentur pro Christo, quam Turcicum jugum subirent, iisque amplissima Germanica auxilia in Ratisponensi conventu decernenda est pollicitus.

(a) Lib. brev. ann. 1531. p. 120.
(b) Ibid. p. 141.

Venerabilibus fratribus archiepiscopis & episcopis, ac dilectis filiis nobilibus viris ducibus, marchionibus, comitibus, equitibus, & populis statum regni Hungariæ facientibus.

Ex abundantia charitatis erga vos nostræ has etiam literas verbis & relationi ipsius Antonii electi (Æsini nempe) adiiciendas putavimus, ut pluribus modis paterna benivolentia & vigilantia nostra vobis manifesta esset. Neque enim filii tametsi de vestra in sancta religione constantia nunquam dubitabimus, tamen non esse solliciti non possumus quod vestrum regnum fractum antea hostilibus præliis & populationibus nunc intestinis discordiis discissum & debilitatum videmus: ad cujus mali perniciem illud etiam accedit, quod pars vestrum altera eorum favore nititur, quorum nondum apertæ vires, sed etiam occultæ fraudes timendæ nobis sunt, ne quid impiorum seductio vos pios inficiat; sumus enim præpositi a Deo omnipotente universo generi fidelium, ut pastoris vigilis piique patris amore illorum salutem sedulo procuremus: quod cum in cunctis populis Christum profitentibus communiter facere debemus, tum peculiarius facimus in vobis, quos hæc sancta sedes tot jam annos pro fide Christi belligerantes & tanquam murum ad defensionem ceteræ Christianitatis objectum omni studio sustentari ac foveri consuevit. Hoc nos exemplo prædecessorum nostrorum recenterque felicis recordationis Leonis Papæ X. patruelis nostri adducti, nihil unquam Deo & vobis testibus prætermisimus, quod ad vestram salutem a Turcis defendendam pertineret: vestris quoque cladibus haud minus doluimus quam nostris, quæ mox acerbissimæ, ut audire potuistis, sunt subsequutæ; quas tamen & omnem nostram injuriam Deo condonantes privatis calamitatibus & offensionibus posthabitis ad publica vulnera sananda nos convertimus, omnia posthabentes defensioni sanctæ religionis & universali utilitati. Vos quoque, filii, decet vestræque virtuti ac vetustæ gloriæ convenit, nec præteritis cladibus valde commoveri, nec futura vehementer formidare: illis enim pro Christiana fortitudine lætari potius quam dolere, futuris autem minus angi debetis, stante præcipue hac Christianorum principum concordia, qua sane durante non tam nobis ab hoste quam illi a nobis timendum est: quod si omnia in adversum caderent, quæ casura auxiliante Domino non timemus, retinenda est tamen vobis majorum vestrorum erga suos Reges fides & devotio, constanterque sanctissimæ religioni a Dei ore susceptæ & tot sæculis a vobis defensæ propterea, si casus tulerit, semel moriendum per quam in æternum vivimus, nihilque committendum quod veteri vestra ac majorum vestrorum pietate & laude indignum sit.

Hungari ad fidem tuendam folicitati.

XII. *Quoniam, ut ait Apostolus*, fideli cum infideli, Christo cum Belial, luci cum tenebris, nulla potest esse consonatio, *vos fratres ac filii, monemus, & per communem Deum rogamus, ut vos seduci non patiamini a subdolis hostium consiliis, vel fallacibus promissis confidere nolitis: si qua etiam illi suaserint aut benigne quoque obtulerint, his venenum subesse credatis: etsi dubium vobis hoc est, Christianas provincias illis subiectas aut deditas, vel fidem eorum secutas interrogate, nihil nisi fœdum se pati servitium, & intolerabilis jugum servitutis sufferre respondeant: sed hæc a nostra potius cura & solicitudine paterni in vos amoris profecta dictaque sint, quam quod unquam de proceribus Hungarorum suspicemur, ut se Turcis Dei & suis omniumque Christianorum hostibus quavis ratione adjungant, quos sciant nihil quam Christianorum sanguinem sive vastitatem Christianarum regionum, nobilitatis extinctionem, abductionem virginum, templorum & religionis nostræ fœdationem delectari, quosque vestri majores multum minoribus ipsi copiis toties profligarunt, iis vos ut ullo modo subiici posse credamus. Quamobrem per Jesum dominum estote constantes, & in sancta veraque fide, a qua salus æterna dependet, fortiter persistite, ac extrema quæque perpeti, si casus tulerit, eligite potius quam a Christianorum communione avulsi spurcissimam servitutem subire: quod tamen minime jam metuendum est; jam enim Dei misericordia, quam nostra peccata averterant, pœnis nostris placata aspirare suis fidelibus videtur, Turca ad Viennam repulso, Italia*

Ne Turcarum promissis deludi se patiantur.

Ne eorum formident vires.

Digitized by Google

liu omni compositu, Christianis principibus inter se conciliatis, simul bello, simul pestilentia, & caritate omnium rerum a Christiano orbe remotis, adducto etium ad vos propius serenissimo Cæsare, ut vestræ & Germanorum, uc reliquæ Christiunitatis securituti præsens prospiciat; quod ille nobis quidem omni studio hortantibus, sed suu ipse maxime pietute una cum serenissimo Rege Romanorum ejus fratre Rege vestro in conventu Ratisponensi prouime indicto curaturus est, nec prætereu nos aut cura, aut studio, aut facultatibus, tum nostris conferendis, tum uliorum implorandis vestræ defensioni unquum deerimus, &c. Dat. Romæ XVIII. februarii MDXXXII. pontificatus nostri anno IX.

Ferdinandum Regem iis auxilia laturum.

XIII. Indicti primum fuerant Spiræ solemnes Germaniæ conventus, ad quos Pontifex Hieronymum Aleandrum archiepiscopum Brundusinum internuntium miserat (a), ut religionis causam proveheret: sed ii Ratisponam ob imminentem Turcarum irruptionem translati a Cæsare fuerunt, de quibus hæc tradit Joannes Coclæus (b): *Cæsur ut motus conspirutionesque & discordias sectarum in Germuniu incruentis consiliis reprimeret, atque compesceret, indicebat dietam ut vocant imperialem Spiræ celebrandam: verum ubi intellexit nuuimum Turcarum apparatum & exercitum appropinquare ud invadendum Hungariam utque Germaniam, transtulit eum diætam non Spiræ, sed Ratisponæ celebrandam, ut esset ipse Cæsar propinquior ita hosti Christiani nominis, eique citius resistere possit. Convocavit igitur omnes principes ac status sacri Romani imperii in suprudictum civitutem imperiulem Ratisponam, quam Danubius præterfluit in Bavaria. Inter principes autem electores personaliter comparuerunt post Imperatorem Carolum & Regem Romanorum, Hungariæque, & Bohemiæ Ferdinandum, Albertus Cardinalis & archiepiscopus Moguntinus, Ludovicus comes palatinus Rheni, dux Bavariæ, & Joachim marchio Brandeburgensis, duu Stetinæ, &c. Eu episcopis Salzburgensis & Tridentinus Cardinales, item Bambergensis, Herbipolensis, Spirensis, Augustensis, Pataviensis, Ratisponensis, Mindensis, Viennensis: eu aliis principibus duces Bavariæ comitesque palatini Rheni Fridericus, Wilhelmus, Ludovicus, Otto, Henricus, & Philippus; dun item Saxoniæ Georgius, dun Brunsuicensis Henricus, Lantgravius Leuttembergensis Georgius, comites, prætereu & barones non pauci; abbates item & ulii prælati: multi autem per suos oratores comparuerunt; quemadmodum & civitates liberæ atque imperiales.* Et infra: *Erunt præterea in eadem diuta reverendissimus dominus Cardinalis Campegius legatus de latere, & dominus Hieronymus Aleander archiepiscopus Brundusinus nuntius apostolicus.*

(a) Ib. p. 374.

(b) Cocl. in actis Luth.

Ratisponæ conventus ordinum Germaniæ indicti.

XIV. Solicitus de felici horum comitiorum exitu Pontifex die septima martii Carolum V. est hortatus (c), ut catholicam rem adversus hæreticorum factiones constabiliret, tuncque necessaria ad propulsandum Turcam diligenter adornaret, neve in Hispanias incompositis Germaniæ rebus, reverteretur. Extracta sunt in mensem augustum cœtus Ratisponenses: quamquam enim, ut dicetur, jam Turca in Hungariam irruperat, nullus tamen tollendarum controversiarum modus reperiebatur; quippe Lutherani principes Suinfordiæ in Franconiam convenerant (d) dubii atque hæsitantes an Turcis, an vero catholicis se conjungerent: Neque discordiis carebant ipsi catholici; nam Bavariæ duces de hæreditarii principatus partitione inter sese contendebant; quos Pontifex ad mutuam concordiam redintegrandam cohortatus est (e), atque Ernestum (f) designatum episcopum Pataviensem, tum Cardinalem Campegium (g) legatum, & Brundusium atque Rossanensem archiepiscopos eosdemque internuntios apostolicos illius interpretes esse jussit (h).

Cæsarem hortatur Pontifex, ut heresi reprimendæ & Turcis coercendis incumbat.

(c) L. 3. lit. princ. p. 11.

Lutherani an Turcis an Catholicis se conjungant incerti.

(d) Cocl. in actis Luth. hoc ann.

(e) Lib. brev. ann. 1532. p. 85.

(f) Ead. p. 98.

(g) Pag. 94.

(h) Pag. 95.

XV. Nec fefellit spes, ut Pontificiæ de sedata controversia literæ ad episcopum Frisingensem datæ IX. octobris ostendunt.

Venerabili fratri Philippo episcopo Frinsingensi.

Maxime lætamur, inter vos ac dilectos filios Willelmum & Ludovicum Bavariæ duces propinquos vestros sublatam esse hanc discordiæ causam, benivolentiamque inter vos conservatam dignam vobis & optatam nobis, qui vestram & illorum pietutem unanimiter, sicut hactenus consentire cupimus, ad tutelam catholicæ fidei & apostolicæ dignitatis. Res igitur juuta desiderium tuæ fraternitutis confecta est, non sine magna luude eorumdem ducum, qui ad primam statim admonitionem & operam nostrum per legatum nostrum tum eis interpositam sicut eorum pietate & virtute dignum erat, de jure suo decedere maluerunt, quam cum tuæ ecclesiæ læsione aut vestræ conjunctionis perturbatione indultum sibi concessum tueri, eu quo & utilitus & tranquillitas tuæ ecclesiæ in hoc parta est, &c. Dut. Rom. die IX. octobris MDXXXII. pontificatus nostri anno IX.

Sopita inter Frisingensem episcopum & ducem Bavariæ discordia.

XVI. Wilhelmum porro Bavarum, qui in petitione regni Bohemiæ repulsam tulerat, una cum aliis principibus Austriacæ stirpis amplitudini invidisse, necnon Carolum V. eorum consiliis usum, qui minus

nus pie de potestate pontificia sentiebant, refert Paulus Jovius (a): *Quibus de causis*, inquit, *fiebat, ut Cæsar nequaquam eorum sincera fide, aut egregia voluntate uteretur, qui vel pie sancteque de sacris potestateque Pontificis sentirent, propterea que minus facilem ejus causæ cognitionem judicaret: quamquam a Laurentio Campegio Cardinale legato cuncta prope firmissimis rationibus refellente tractari & jure optimo damnari posse Lutheri placita viderentur; ea enim non reiicienda modo atque abolenda, sed risu excipienda esse censebant, qui sacrarum literarum peritia mediocriter valerent, quando nulla constantia, plures discipuli ipso magistro insaniores, provecta in immensum interpretandi, libidine, a primæ rebellionis argumentis impudentissime descivissent, ut ipsi de nomine peculiares sectas conderent, & imperita multitudo ad factiones atque intestina bella traherentur.* De Lutheranæ, aliarumque sectarum impietate, adeo ut etiam Christi divinitatem oppugnare sint ausi novatores, plura dicta sunt, iterumque dicetur inferius. Quod vero queritur Jovius Carolum V. nimium detulisse eorum consiliis, qui minus recte de Pontificis authoritate sentiebant; id ex decretis hoc anno Ratisponæ editis illustrabitur.

(a) *Jov. l. 30.*

Lutherani a Luthero dissentiunt.

Carolus V. insanis politicorum consiliis subornatus.

XVII. Cum vero jam ante Carolus politicorum secutus consilia deliquisset, quippe qui damnatas a Leone X. hæreses disseminari esset passus, & quasi pontificis & veterum conciliorum authoritas in sanciendis fidei decretis non sufficeret, deludi se importunis de novo cogendo concilio postulatis sivisset ab iis, qui concilia deridebant, eo hæreticorum improbitas, vel aliquorum catholicorum simplicitas progressa est, ut ordinum imperii nomine ipsum ad indicendum cæsarea authoritate concilium solicitarint, ut qui permissa antea hæreticis evertendorum sacrorum, & opprimendi ecclesiastici ordinis licentia imperiali munere fungi prætermiserat, jam pontificium munus sibi arrogaret, summamque in Christi vicarium & omnes Reges authoritatem invaderet, ac si ea res non succederet, uti nunquam sine religionis excidio cessura erat, flagitarunt ut indicto Germanicæ nationis conventu religionis controversias dirimeret: de quibus transmissa ad Pontificem acta Ratisponensia hæc habent (b).

Mira hæreticorum impudentia.

Infanda eorum persuasio.

(b) *MS. arch. Vat. p. 453.*

XVIII. *Licet serenissimus Imperator Carolus V. in conventu Ratisbonensi MDXXXII. ut pium & catholicum principem decet, sæpe dixerit, se apud summum Pontificem procurasse & procuraturum, ut concilium universale a sanctitate sua indiceretur: unde majestas sua hoc intelligere, & innuere merito videri potest, indictionem universalis concilii ad summum Pontificem jure pertinere; tamen principes & status imperii in scripturis majestati suæ productis eo modo loquendi, qui sequitur super concilio semper usi sunt. Et in casu, quo pontificia sanctitas nollet consentire in concilium, aut negligens esset, aut segnis in indicendo concilio, quod tunc cæsarea majestas vestra, attento quod majestas vestra est caput, advocatus, & protector totius Christianitatis, & sacri Romani imperii, & divina providentia ad hoc ordinatus; ideo gratiose velit expendere quod ex dilatione concilii nihil certius sequitur, quam dissipatio catholicæ fidei, totius Romani imperii, & Germanicæ nationis. Cum ergo in Christiana religione ab antiquo in usu fuerit, quod Romani Imperatores in similibus casibus etiam indixerint & celebraverint concilia, & jam extrema necessitas immineat concilii ex assignatis causis aperte & evidenter, nec potest pati dilationem, maxime cum ab utraque parte diligentissime quæratur & petatur; ideo electorum ambasiatores, principes, & status humillime supplicant, & quam maxime fieri potest rogant, ut vestra cæsarea majestas ex allegatis causis, velut Romanus Imperator, dignetur generale concilium quamprimum fieri potest indicere, & illud etiam ipso facto continuare: ad quod convocet etiam pontificiam sanctitatem, & reliquos potentatus, sicut decet: indubie pontificia sanctitas & alii potentatus, nihil aliud cogitabunt, quam quod hoc fiat pro manutentione catholicæ fidei & suprema necessitate; ideo in eo etiam habebunt complacentiam, & in concilio in propria persona comparebunt, & illud promovebunt & defendent.*

Volunt hæretici conciliabulum induci a Cæsare.

Monarchiam a Christo institutam humanæ subjiciunt.

Quod si aut omnino impetrari non potest generale concilium, quod tamen natio Germanica non existimat, tunc status imperii concluserunt & supplicant vestræ cæsareæ majestati, ne hoc ei displiceat vel adversetur, quod status jam hic consentiant & conveniant super nationalis congregationis loco & tempore nominandis, ut sic convenientes deliberent & consultent quomodo puncta aberrantia rediqant in bonam & Catholicam unitatem & concordiam.

De fide volunt decernere.

Moliebantur hæretici concordiæ specie conflare schisma, Germaniamque ab ecclesia Romana divellere: quorum susurris Imperator sapienter aures obclusit, exposuitque qua diligentia apud sedem Apostolicam & sacrum senatum pro impetrando concilio esset usus, utque Pontifex legationem in Gallias decrevisset, XIX.

Quid hæreticis respondit Carolus V.

ac

ac de forma & modo & loco concilii gravissimæ difficultates exortæ essent; bene autem sperare se Pontificem suo muneri non defuturum : de quibus Cardinalis Campegius meminisse videtur (a) : *Pro parte autem cæsareæ majestatis hoc, quod sequitur, datum est responsum (b) principibus & statibus imperii pie & catholice in eodem conventu Ratisponensi MDXXXII. Quo satisfiat petitioni statuum cæsarea majestas ultra labores & diligentiam, quos sua majestas una cum statibus impendit Augustæ in causa religionis, tunc destinavit notabiles personas ad nostrum sanctum dominum Papam, & collegium Cardinalium cum literis & mandato ad petendum, requirendum, & solicitandum, ut generale concilium indiceretur, & celebraretur. Super qua requisitione majestatis suæ præfati noster sanctissimus pater Papa & Cardinales miserunt ad majestatem suam episcopum de Tortona gubernatorem Bononiæ, qui una cum pontificio legato Campegio & episcopo Vasionensi tunc temporis nuncio apostolico cum sua majestate convenirent, sicut & fecerunt, & accesserunt ad majestatem suam in civitate Leodiensi, & proposuerunt majestati suæ, sedem Romanam esse illius propositi ad indicendum & celebrandum concilium; sed prius informandum esse suam majestatem super punctis & gravaminibus, & qua forma & modo. Insuper ex qua causa, quo tempore & loco concilium convocandum sit, ut sic effectualiter concilium celebretur.*

(a) *Lib.3. lit. princ. pag.16.*
(b) *Ibid. pag.454.*

Cæsarea pro concilio congregando legatio.

Super qua propositione, & assignatis punctis visum est necessarium majestati suæ agere & tractare cum Rege Franciæ : & hujus rei causa notabilem ambasiatam misit ad Regem Franciæ, quæ varia locuta est cum Rege, qui agnovit inevitabilem necessitatem concilii : sed finaliter res mansit sine conclusione potissimum quantum ad modum & formam concilii, & præcipue quantum ad locum; & adhuc est sua cæsarea majestas hujus gratiosæ voluntatis apud pontificiam sanctitatem promovendi & solicitandi, & omnia agere vult, quæ commoda sunt & utilia, quo generale concilium celebretur, quemadmodum status petunt : & sperat sua cæsarea majestas pontificiam sanctitatem facturam bonam provisionem, quo memorata gravamina & difficultates absolvantur, & non insistet in eis; sed omnia facturus sit, quæ pertinent ad officium suum, quo hujusmodi concilium indicatur & celebretur.

Gallorum Rex solicitatus, ut studium in ea re adhibeat.

XX. Optabat Clemens œcumenicum concilium veteri majorum more & instituto ad eludendos Lutheranorum dolos celebrari; quod sine omnium gentium consensione fieri non poterat; ac propterea, cum Franciscus Gallorum Rex, qui disturbasse concilium, ut Germaniam religionis dissidio implicitam adversus Carolum Imperatorem teneret, creditus, maximas difficultates circa modum congregandi concilii afferret, Clemens datis decima maii, literis (c) quibus ascripta est dies decima maii Carolo ipsi significavit se convocandi concilii cupidissimum esse; nil tamen sine Cardinalium, quibus excutiendarum synodalium rerum provincia erat data, consilio statuere debere : petitum omnibus precibus a Gallorum Rege, ut formam concilii constitutam a Romana ecclesia & cæsare æqui bonique faceret; verum si obsistere Gallus perrexerit, discrimen imminere, ne, si concilium illo invito celebretur, Lutherani in pertinacia confirmentur; atque ideo in re ancipiti dandam ab utroque exquirendo saluberrimo consilio operam. Mense vero junii de apostolicis ad Reges in arma pro religione tuenda concitandos impensis laboribus certiorem fecit (d); verum universos intepescere : se tamen sperare cæsareas ac Ferdinandi Regis & pontificias vires conjunctas propulsandis Turcarum conatibus pares futuras; & quamquam non iis valet opibus, quantas in tam eximia causa cuperet profundere, decem tamen equitum Hungarorum millia ecclesiasticis stipendiis conducturum, neque ob difficultates temporum majores copias instruere posse : quæ literæ XVIII, junii hujus anni die sunt consignatæ. Præter hæc vero subsidia etiam duodecim triremes cæsareæ classi conjunxit (e), Picænique oram maritimam ad retundendos Turcarum impetus præsidiario exercitu communivit.

Cur non assenserit Clemens Lutheranis concilium expetentibus.

(c) *Ext. lib.3. l. princ. p. 52.*

(d) *Lib. 3. li. princ. p. 54.*

Decem millia equitum pro tuenda Hungaria pollicetur.

(e) *Clem. lib. brev. ann.1532. p.204.*

XXI.

Significavit etiam Imperatori ac Ferdinando Romanorum Regi optasse se in Germaniam pergere, atque una cum ipsis ac principibus & præsulibus bellicos contra fidei hostes subire labores, immo sanguinem pro Christo fundere; verum cum Italiæ quoque præsentia pontificis ac præsidio nudatæ maxima imminerent pericula, Hippolytum Medicem Cardinalem legatum se decrevisse : denique eos ad constantiam spemque in Christo collocandam excitavit, ut cum Matthias Rex olim impetus Turcicos copiis minoribus toties fregisset, ipsi majoribus succincti debellare Solimannum non verentur.

Hippolytus Medices in Germaniam missus,

Charissimis in Christo filiis nostris Carolo Imperatori semper Augusto, ejusque fratri Ferdinando Romanorum, ac Hungariæ & Bohemiæ Regi illustri.

Charissimi in Christo filii nostri. Cum audiremus proxime communem Dei & nostrum

strum hostem Turcam omni vi & apparatu suo Hungariam, & Germaniam repetere; sane nos, qui illam fortissimam Germaniæ nationem caput sedemque Romani imperii semper murum ac robur cæteræ Christianitatis, ut est, existimavimus, haud minus sumus commoti, & periculi magnitudine perculsi, quam si is, quod ferebatur, Italiam, ac nos proprie invaderet; neque enim aliud facere putandus est, quam cuncta simul invadere, qui nobiliora aggreditur. Ad hanc quoque rationem communis periculi isthinc dependentis accedebat pastorale officium, curaque nostra de omnibus fidelibus universalis, & benevolentia etiam nostra, quæ non solum vos, charissimi in Christo filii, sed & universam inclytam Germaniæ nationem prosequamur. Etsi igitur eramus ex præteritis calamitatibus exhausti, et attenuati, quantum majestates vestræ non ignorant; tamen nostro officio amorique convenire duximus, ut vestris, ac imperio nationique quotidie defensioni haud minus, quam nostræ propriæ subveniremus, quantumque præstare nostra tenuitas posset non deessemus vestris periculis arcendis, quæ & nostra in amore reputabamus, & nisi propulsata a vobis essent, Christianæ reipublicæ maximam calamitatem allatura formidabantur, primum fatigati jamdudum in hortandis ac rogandis principibus cæteris ad communem defensionem suscipiendam; in quo procurando etiamdum quotidiana instantia persistimus vobiscum, charissimi in Christo filii, optimi principes, fratres concordissimi, quos communis salutis habebamus zelatores, Imperator & Rex Romanorum illustres voluntate & studio nostro consensimus, consilia communicavimus, vires contribuimus, authoritatem opemque nostram & hujus sanctæ sedis omnem ad comparanda necessaria subsidia partim obtulimus, partim contulimus, & copiosius etiam conferre parati sumus.

Suum in Austriacos studium Clemens explicat.

XXII. Picæna ora communita.

Præterea ne pejorem isthic rerum conditionem Italiæ detrimenta facerent; quod nostrum fuit, dedimus in terris nostris operam, ut omnis ora nostra maritima in Illyricum classemque hostilem obversa, præsertimque marchia nostra Anconitana munitis partibus & locis littoralibus redderetur securior, militibus etiam in præsidio illic collocatis duodecim etiam triremibus ad classem tuam, fili Imperator, quam pro defensione Italiæ & Siciliæ paras, nostro sumptu instructis & adjunctis; deinde vero libenter ipsi Deo hoc reddidissemus, a quo omnia accepimus ut isthuc ipsi in persona propria veniremus, neque itineri, neque labori, neque periculo ulli nostro pro Dei causa parceremus: quid enim nobis aut ad officium convenientius, aut etiam aptius ad gloriam, quam ubi serenissimi fratres Imperator & Rex Romanorum, totque præsules & principes sacri imperii pro Christi fide convenirent, & in communem salutem incumbunt, ibi nos etiam personaliter reperiri; & aut ministerio nostri officii, aut opera etiam & labore personæ nostræ Christo non deesse, ac quod est in tali tempore optandum potius, quam defugiendum, vitam quoque & proprium sanguinem pro Deo æternaque salute profundere, nisi nostram ab Italia in hoc tempore absentiam Italiæ ipsi periculosam existimavissemus, præsentiamque utiliorem judicavissemus ad cuncta necessaria providenda? Quod iter ad vos quoniam ipsi suscipere nequibamus, cum cuperemus alterum hinc receptum, qui nos ipsos referret loco nostri mittere, præsertim dilecto filio nostro Cardinali Campegio ex articulorum doloribus frequentius impedito, quam in tantis rerum motibus & periculis præsentiam & operam suam præstare nobis possit, eum elegimus, quem in amore & dilectione nostra præcipuum habebamus, virum nostri generis ac sanguinis virtute, ingenio, & fortitudine animi spectatum, nepotem secundum carnem nostrum dilectum filium Hippolytum Cardinalem de Medicis, quo nec chariorem nobis, nec majestatum vestrarum observantiorem, aut Germanicæ nationis studiosiorem habebamus. Eum itaque loco personæ nostræ & tanquam nos alteros, nostrum & hujus sanctæ sedis legatum de latere ad vos propediem destinatum, nunc ad iter se continue accingentem, per quem, filii charissimi, quidquid opis, virium, authoritatis in nobis est, aut esse potest ad communem defensionem vestram, in qua etiam nostra inclusa esse nobis videtur, id totum vobis & ad vestra placita deferemus; in illo enim omnem personæ nostræ affectum & effectum positum esse volumus, ut is pro sua etiam erga majestates vestras, quibus deditissimus est observantia & devotione vobiscum nostro nomine omnia consilia & actiones suscipiat, & exequatur, quæ ad præsens periculum propulsandum pertinebunt.

Instructæ duodecim triremes, quæ cæsareæ classi conjunguntur.

Quanta sit Hippolyto Medici auctoritas demandata.

Et ut nos ipsi jam nunc partem oneris aliquam istic vendicemus, decem millia equitum Hungarorum spectatæ olim cum hoc hoste virtutis stipendio nostro & hujus sanctæ sedis vobiscum militare volumus, donec id periculum Deo adjutore, fuerit a vobis depulsum: cujus stipendii illis in menses singulos persolvendi curam eidem Hippolyto Cardinali demandabimus. Quamquam hanc autem oneris portionem voluntarie nobis sumamus non tamen sumus propterea defuturi in subsidio ampliore conferendo, si necessitas tule- XXIII.

tulerit, quantum nostræ undique vires poterunt congregare, sicut omnia idem Hippolytus Cardinalis plenius vobis explicabit. Itaque, charissimi in Christo filii, vos in communi domino Jesu non sine lacrymis rogamus, ut quoniam idem Dominus vel ob nostram probationem & correctionem, aut etiam quod pie speramus propter hostium ipsorum ultionem & cladem, has persecutionum procellas vestris nunc maxime regionibus patitur intonare, vos Deo primum orationibus, jejuniis, & eleemosynis placato, deinde alacriter contra hostem ipsius Dei ac vestrum, virtute & causa vobis longe inferiorem, neque numero vos valde superaturum, congrediamini, spe pleni & illo præcipue signo armati, in quo Constantinus vicit; nec modo ille tantus Imperator, verum etiam hunc ipsum hostem claræ memoriæ Matthias solius Hungariæ Rex toties propulit ac superavit: tua quoque, Imperator auguste, tuique serenissimi fratris inclyta pietas vestra tot jam successibus spectata felicitas facile nobis optatos exitus nostræ securitatis vestræque victoriæ despondet, cum felicissimum te in Christianis bellis, multo feliciorem adversus Christi hostes sperare debeamus. Qua felicitate Deus omnipotens vos, filii charissimi, donare dignetur ad honorem divini nominis sui, vestramque gloriam & universorum Christi fidelium salutem & securitatem, sicut & certo futurum in ejusdem Dei benignitate confidimus, &c. Datum Romæ XVIII. *junii MDXXXII. pontificatus nostri anno* IX.

Data Carolo V. & Ferdinando consilia, ut Deo se commendent.

XXIV. De Hippolyti Cardinalis legati profectione hoc refert Petrus Paulus Gualterius Aretinus in diariis (a): *Die* VIII. *julii hora* VIII. *MDXXXII. Cardinalis de Medicis proficiscitur legatus in Hungariam contra Turcum.* Extant datæ pridie illius diei commendatitiæ Clementis literæ (b) ad Carolum V. & Ferdinandum Regem, quibus repetit summa cupiditate sustinendi una cum ipsis pro tuendo imperio Christiano castrensis laboris se flagrasse, ac ne voti compos omnino non fieret, charissimum nepotem in sui locum se subrogasse. Pervenisse legatum Ratisponam die duodecima augusti, ac venienti Ferdinandum Regem Romanorum obviam processisse; cumque ante regiam iter fieret, legatum institisse apud Ferdinandum, ne ampliori labore se gravaret: at illum ad paratas ædes deductum legatum suo comitatu cohonestasse, refert Cardinalis Campegius in literis ad Jacobum Salviatum datis. Significarat antea, nimirum secunda augusti die, eidem Salviato Campegius, soluta fuisse die vigesima septima Julii Ratisponensem conventum, & oratoribus abeundi datam potestatem: accepisse vero se a cæsareis senatoribus non reformidari amplius Lutheranum bellum, illosque spopondisse se adversus Turcas arma juncturos; iis iis vero legibus rem transactam, ut nil amplius usque ad futurum concilium aut conventum imperialem novetur; secundo ut eodem, quo antea, jure vivere sinerentur, neque, a fisci præfecto aut senatu augustali postularentur de re Lutherana ac religione, quam postremam vocem enixe contenderunt. Non sine magnis difficultatibus id evinci potuit, cum Lutherani Suinfurti congregati plura contra rem catholicam & cæsaream dignitatem deposcerent (c), ex Solimani adventu efferatiores redditi: ad quos conciliandos Albertus Cardinalis Moguntinus & Ludovicus Palatinus Rheni pacis interpretes decreti (d) sunt: cumque nulla concordiæ ratio iniri posset, conventus Suinfurto Nurembergam translati sunt (e), in quibus septemviri convenerunt, atque ut Jovius tradit: *Fit decretum e summa concilii, ut in aliud tempus Lutheranæ causæ cognitio differatur, cæterisque controversiis & rebus omnibus postpositis omnes in unum belli apparatum animos intendant.* Transmisit ad Pontificem Cæsar, ut ait Cardinalis Campegius (f), ejusmodi decreti formam die tertia augusti Ratisponæ consignatam, quam e Vaticano tabulario repetimus (g) [1].

Ca-

Hyppoliti Cardinalis in Germaniam profectio.

Lutherani qua lege Cæsari in Turcas conjuncti.

Ex Turcarum adventu ferociunt.

Permissa illorum impietati licentia.

(a) *Petr. Paul. Gualt. Aret. colleg. Cardin. secret. in diar.*

(b) *L. 3. lit. princ. p. 15.*

(c) *Surius in comment. hoc ann.*

(d) *Cocl. in actis Luther. hoc ann.*

(e) *Sur. ubi sup. Jovius lib. 30.*

(f) *L. 3. lit. princ. pag. 17.*

(g) *Bull. divers. lib. sign. lit. A. n. 3d. p. 77.*

NOTÆ [1] TRia hæc Germanorum principum comitia, Schwinfurtense, Nurimbergense ac Ratisponense a Spalatino in vitis electorum Saxoniæ ita commemorantur, ut quo singula tempore cœperint apte definiat, ac nonnulla addat ad emendationem Annalium necessaria. Schwinfurtense in pervigilio paschæ coactum, quo præter electores ablegati *maritimarum* & liberarum civitatum Germaniæ venerunt. Pacis componendæ arbitri dati sunt ab imperatore Moguntinus & Palatinus Rheni. Per hebdomadas sex disceptatum, nihil statutum, ac tandem re infecta discessum est. Iterum die lunæ post festum Corporis Christi itum est Nurembergam, ubi tandem de pace vel potius de induciis, iis conditionibus, quæ in Annalibus leguntur, conventum est. Leges istæ induciarum signantur Nurimbergæ die XXVIII. Julii. Ratisponensia tandem comitia celebrari cœpta die Calendarum martii, si fides habeatur Chytræo apud Calvisium ad hunc annum. Perseverarunt vero ad exitum usque Julii, quin & ad diem III. augusti, cum die illa Carolus imperator constitutionem dederit, signaritque Ratisponæ, qua induciarum leges illas confirmat; quæ profecto confirmatio facta est in comitiis, ut Spalatinus non obscure significat. Ex his omnibus Annales emendandi. Induciæ non Ratisponæ primum sed Nurimbergæ sancitæ. Nurimbergenses tabulæ non augusto incunte, ut scribit Annalista hic num. 30. sed Julio exeunte signatæ. MANSI

Carolus V. &c. omnibus & singulis principibus, electoribus, & sæcularibus prælatis, comitibus, dominis liberis, equitibus auratis, &c.

XXV. *Postquam in sacro imperio nationis Germanicæ maximæ differentiæ ac discordiæ in causa religionis ac fidei ortæ sint, quibus, si a nobis tempestivo consilio non succurratur, bella, seditiones, adversitatesque in sacro imperio Romano, irreparabiliaque damna & detrimenta oriri possent, præsertim hoc tempore cum hostis & inimicus sanguinis Christiani Turca in propria persona cum maximis copiis in regnum Hungariæ advenit, hocque proposito sit ulterius progredi, Austriamque & alias provincias Germaniæ invadere, easque obedientiæ ac potestati suæ submittere, ex quibus enumeratis, aliisque quamplurimis maximisque causis summa necessitas postulat communem nationem Germanicam in bona pace & concordia conservare, ut hæc damna, incommoda, & detrimenta moxima avertantur, super hæc nos, ut supremum caput inter omnes status sacri imperii Germanicæ nationis spiritualibus & sæcularibus usque ad commune, liberum, Christianum concilium, quemadmodum hoc in comitiis Norinbergensibus conclusum est; aut si illud progressum suum non habebit, communes status imperii, quemadmodum sequitur, in aliquem commodum locum conscribi debent ad publicam pacem erigendam, totique imperio publicandam, nobis proposuimus, quemadmodum ex nostræ cæsareæ majestatis plenaria potestate, hanc publicam pacem erigimus & publicamus hoc modo: quod in eo intervallo temporis, dum concilium celebrabitur, aut alius quidam locus, quo communes status imperii conveniant ad differentias religionis componendas deputabitur, nemo alium vel propter causam religionis, nec ex alia quavis causa lædere, debellare, captivum ducere, obsidione premere, neque per se aut alium castra, civitates, oppida, municipia, villas, domusque separatas invadere, aut absque alterius consensu manu violenta capere, vel igne, aut alio quovis modo persequi; neque ut quisquam hujusmodi hominibus consilium, auxilium, favoremque præbeat, aut illos hospitio suscipiat, eisque victum potumque præbeat, sustentore aut sufferre debeat, sed ut se invicem vera Christiana charitate prosequantur. Offerimus quoque omnem operam daturos, ut prædictum concilium in intervallo medii anni publicetur, & sub finem anni celebretur: casu vero quod hoc fieri non possit, ut tum communes status in accommodum aliquem locum conscribantur, ulteriusque consultent, quid & de concilio, & aliis necessariis causis fieri debeat, committimusque his nostris literis omnibus & singulis per eam fidem, qua nobis & sacro Romano imperio obligati estis, ac etiam pœnis, quæ in pacto pacis Wormatiæ publicato continentur; ac volumus, ut hanc publicam pacem in omnibus punctis, articulis, quemadmodum de verbo ad verbum expressum est, firmiter observetis, ne quisquam alium vel spiritualis vel temporalis conditionis alterum offendat, verum ut quisque in sua opinione ab alio, ut permaneat permittatur; neque quisquam ab aliquo graviter, quantum cuilibet chara est nostra imperii indignatio ac pœna, ut eam fugiant, in quam si contra hoc nostrum mandatum fecerit, se incursurum sciant: & hæc nostra est severa voluntas. Datum in nostra & imperii civitate Ratisponæ III. die mensis augusti anno MDXXXII. nostri Romani imperii anno XII. regnorum nostrorum XVII.*

Lutheranæ controversiæ ad novum concilium dilatæ.

Promissa data Lutheranis a Carolo V.

Carolus.

XXVI. Hoc interim Christianam pietatem pene in Germania interemit: hæresum enim fœdissimarum monstra, quæ grassabantur in Germania, liberius posthac furorem effuderunt, cum in Ratisponensi & Nurembergensi conventibus sancitum nemini religionis causa usque ad futurum concilium exhibendam molestiam viderimus. Extat apud Melchiorem Dolgastum (a) cæsareum edictum superiori fusius, verbisque discrepans, quod hæretico stylo exaratum est; in eo enim inter alia præclara Cæsaris facinora narratur Romam in ordinem fatali ordine redactam fuisse; quasi vero Cæsar se invito eam proditione captam antea non promulgarit, & obsessi Pontificis scelus a se omni studio non removerit. In quo etiam hæreticos velut innocentes non ferro, non carceribus, non igne; sed gladio spiritus tantum expugnaodos sancitur ex malesano politicorum consilio, quo infelicissime perditam Germaniam, immo & alia regna eversa lugemus: *Vere tunc apparebit, nullam aliam compendiosiorem esse viam a fide Christi alienos aut in avia delapsos in viam reducendi, & ad spontaneum Dei cultum revocandi, quam si verbo & spiritus potentia hæreses convincantur, errantes sanabilesque cum mansuetudine tractentur; minime vero quisquam vi, carcere, tormentis, flagris, ferro, fune, flumine, flamma, ad colendum Numen, cui non nisi voluntaria mentis nostræ victima, & labiorum ac pectoris, non thuris, neque hecatombes socrificium probatur a nostris judicibus cogetur, ut neminem unquam pientissimi Imperatores Constantinus magnus, Jovianus, Valentinianus, & alii, quorum*

(a) Dolgast. to.3. p.516.

Vana politicorum ratio de non plectendis hæreticis.

At hæretici in catholicos ferro sæviunt.

rum exempla legis vicem præbent, & nos eorum vestigiis insistere laudis opus arbitramur, violenta coactione ad suscipiendam religionem adegerunt: gentile enim & bestiarum nimis est, & eorum, qui homicidam spiritum ductorem ac doctorem habent, religionem carnificum taureis & eculeis inculcare malle, quam placide sententias conferre, quod Decium, Diocletianum, Maxentium, Maximinum, Julianum Parabatem, paganos, & Valentem Arianum, quos omnes tragicus fere excepit exitus, decet; quare cum hoc ita multi orthodoxi episcopi, & Ecclesiæ veræ catholicæ doctores sentiant, cum contra, qui sentit non solum nihil, sed impie sentire credere fas est: & nos illis in re tanti momenti suffragari ac subscribere quid vetat? Quod cum re vera ita sit, nos populi nobis divinitus commissi curam gerentes, & saluti ejusdem, quæ prima, secunda, & postrema lex est, consulentes, omnes omnium locorum judices hortamur, ut a consiliis cruentis sibi temperent, neque ad crudelitatem se armari a malæ feritatis & sanguinariis hominibus patiantur, ne adversus voluntatem nostram hic attestatam limites officii egrediantur, manusque suas innocenti maculent sanguine. Dat. Augustæ Tiberiæ in comitiis anno ab orbe redempto MDXXXII.

XXVII. Grassata inde ratius hæresis.

Nullum sævitiæ genus hac intempestivâ clementia crudelius esse potuit, quod ostendebant, albentes ossibus centum millium simplicium rusticorum, quos hæretici seduxerant, Germaniæ campi, tot sacerdotum & monachorum cædes, tot eversa templa, tot commissa flagitia, tot animarum ab hæreticis interemptarum ruentiumque in inferos strages: sed multo magis Anabaptistarum, qui sanctitatis & innocentiæ larvam induebant, secutæ grassationes & cruentissima consilia, erudelis ejusmodi sententiæ fallaciam ostendent: neque enim sanctissimi Pontifices & episcopi, non patres Constantiensis concilii, non Ferdinandus Ille inclytus, qui divino spiritu instinctus constitutis censuræ fidei tribunalibus servavit Hispanias; sed hæretici, hæreticorumque palpatores politici, quantumvis speciem præ se clementiæ ferant, re vera inhumani & sanguinarii extiterunt. Insectos autem hac nefaria opininne, permittendam esse cuique quidlibet credendi libertatem, plures, qui in Regum aulis sapientiæ nomen sibi ascifcunt, deplorat Joannes Faber episcopus Vienrensis, qui ad refellendam eandem opinionem a Luthero inductam, ab atheis confirmatam, & jam ante a Leone X. damnatam (*a*), egregium commentarium edidit: sed multo magis coercendi ferro erant hæretici, quod in pios sacerdotes eorum impietatem confutantes, aut Deo facientes sacra, aut in ipsos cæsareos magistratus, vel cæsareæ clientelæ commendatos sævirent ferro, nisi hæretica deliramenta, calcatis Christo Cæsareque Christiano adorarent, ut Joannes Eckius luxit. Quam vero cæsareus scriba turpiter lapsus sit, dum in superioris edicti formula Cæsares Christianam fidem tuentes ferro adversus Ecclesiæ perduelles cum Decio & Diocletiano dæmonum cultum ferro tuentibus contulit, ostendit Joannes Faber (*b*) Viennensis episcopus: *Sunt*, inquit, *& utinam hodie non essent athei, & plane sine Deo homines, qui non formidant temere & pertinaciter asserere, Imperatores, Reges, ac principes pro orthodoxa religione adversus hæreses & earundem authores nihil sancire, mandare, ac statuere posse; quodque liberum sit unicuique sentire & credere quidquid libeat, & tandem facere quidvis lubet. Proin Cæsaris edicta, Regum quoque & principum mandata utcumque sanctissima & Christianissima non obligent quemquam. Sed quam impia & abominabilis, neque ullo sæculo recepta fuerit hæc perversa, & non nisi ad rebellionem tendens sententia manifestum erit. Primo si jura, si leges atque decreta religiosissimorum Imperatorum & Christianissimorum principum obiter consideremus, & perspexerimus.*

(*a*) *Leon. X. propos.* 53.

(*b*) *Jo. Faber. l. adversus hæreses, & earum authores.*

Veteres Cæsares animadvertere in hæreticos.

Quis autem nisi mentis inops negaverit Gratianum, Valentinianum, Theodosium, Martianum, nempe ratione temporis, quo fidem catholicam tenuit, *Imperatores semper augustos fuisse principes Dei & catholicæ Ecclesiæ cultores, omnium pientissimos atque laudatissimos; hi vero sub titulo de summa Trinitate & fide catholica, ut nemo publice de ea contendere audeat catholice mandarunt ac* (c) *statuerunt, ut cuncti populi versentur in ea ac tali religione, quam divinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis constat, & religio usque adhuc ab ipso insinuata declarat, quamque Pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriæ episcopum virum apostolicæ sanctitatis, hoc est, ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti unam deitatem sub pari majestate & sub pia Trinitate credamus: Hanc legem sequentes Christianorum catholicorumque nomen jubemus*, inquiunt iidem gloriosissimi principes, *amplecti; reliquos vero dementes væsanosque judicantes hæretici dogmatis infamiam sustinere divina primum vindicta, post etiam motus animi nostri, quem ex cœlesti arbitrio sum-*

(*c*) *L. cunctos populos C. de summa Trinit. & fide cath.*

Digitized by Google

sumpserimus ultione plectendos. Plura alia Imperatorum atque ipsius Caroli V. & Regis Ferdinandi ejus fratris exempla severitatis in hæreticos adhibitæ afferuntur, a qua superiori edicto Carolum hoc anno defecisse, vitiumque variis coloribus ob causas politicas fucasse vidimus.

XXVIII. Ne porro pestis anabaptistica, quæ Lutherana funestior videbatur, ex qua tamen originem traxerat, serperet, Carolus V. dignissimam summa laude sanctionem hoc anno edidit (*a*) adversus impios homines, qui in Deum & virginem Deiparam ac sanctos viros, quorum in sacris literis fit mentio, blasphemas ac furiales voces mittebant.

(*a*) *Apud Dolgast. to. 3. pag.* 538.

Pœna blasphemiæ.

Damnati blasphemi in B. Virginem.

Principio ut domino Deo, qui nos condidit, sanctissimum nomen illibatum, & honor sartus tectus permaneat, qui honorantes se honorat; ob blasphemias vero fames, terræ motus, & pestilentia oboriantur; constituimus, ut si quis [quod convitia hominibus ingesta multa non relinquantur] blasphemo ore Deum optimum maximum impietatis impotentiæve insimularit, qui quod Deo dandum est, detraxerit, vel negarit, quod non dandum, aut imputandum adscripserit, denique, qui Deo maledixerit; item qui Deiparam semper virginem, aut quos sanctos Dei homines sacra prædicat pagina, injuriose prosciderit, scommatis convitiis incesserit, is a loci judice castri, vel oppidi præfecto ex officio in vincula conjici, & ob blasphemiam dictam, prout atrocior leviorque fuerit, in corpore membrisque, velut linguæ resectione, aut evulsione, vel etiam mulcta coerceri poterit. Quod ita tamen accipi debet, ut judices prius ad magistratum referant, qui cognitis circumstantiis secundum leges sacratissimas, præsertim novissimam constitutionem Augustanam anno MDXXX. editam qui facto opus sit, & qui plecti blasphemus debeat, respondebunt.

Latam antea legem a Maximiliano Caroli V. avo in blasphemos vidimus, sed ampliorem, cum sanctos, quos universa catholica veneratur Ecclesia, non excluderet. Hæreses porro, quæ Christo divinitatem, ejusque matri Deiparæ & semper virgini gloriosissimos titulos detrahebant, & olim ab Ario, Nestorio & Helvidio excogitatæ fuerant, novi hæretici Germani omnes complexi, Mahometanis, qui virginitatem matris Christi saltem fatentur, cum Turcicus illis gladius immineret, nequiores evaserant, ut ut idem Faber tradit (*b*).

(*b*) *Jo. Fab. in disput. cum Balthas. cap.* 15.

XXIX. Porro severitatem in Lutheranos adhibere non est ausus Imperator ob extremi discriminis Turcici terrorem, ne simul Lutheranos & Turcas sustinere cogeretur, refert Laurentius Surius (*c*); uti vicissim Lutherani metu servitutis Turcicæ catholicis, quos oderant, se conjunxerunt: *Multa*, inquit, *coactus est piissimus princeps ob temporum calamitatem dissimulare, haud dubie non facturus, si tanta Turcarum vis in certissimum totius Europæ exitium Germaniæ non incubuisset. Ubi vero protestantes Cæsaris hoc decretum acceperunt, obsequentiam & officium illi deferunt, & auxilia contra Turcas pollicentur. Interim Lutherus & novi dogmatistæ animis erigebantur, quod viderent magno se metu liberatos Cæsare turcico bello distento*. Tradit idem author, sperasse Carolum paucorum mensium spatio concilium celebratum iri. Et quidem Pontificem accepto imperiali decreto consensisse, ut concilium ad dirimendas Lutheranas controversias cogeretur, ipsemet Carolus testatus est (*d*), dum ita ad principes in alio conventu Ratisponensi postea indicto retulit: *Sanctitas sua generale concilium intra annum indicere & denuntiare velle, consensit, quemadmodum etiam sanctitas sua tunc temporis hæc electoribus & aliis principibus ac statibus imperii significavit*. At cur celebrari non potuerit concilium, jam ante ex pontificiis ad Cæsarem datis literis (*e*) dictum est, Gallorum scilicet Regem obstitisse, ne eo indicto cæsarea amplitudo augeretur; quam ob causam etiam ipsum Turcas concitasse in Carolum creditum est (*f*), & Lutheranam factionem non consopiri, sed ea Carolum fatigari exoptasse. Non assensisse etiam, ut concilium cogeretur Henricum Anglorum Regem narrat Belcairus (*g*): & in hoc sane manifesta causa extitit, quod nimirum ab ecclesia Romana, ex concepto ob intentatum sibi anathema si Annam Bolenam in matrimonium ducere tentasset furore, deficere meditaretur: Gallo autem & Anglo Regibus concilium respuentibus Lutheranos ad officium non redigendos, sed graviora schismata in Ecclesia exoriri posse ex concilii celebratione Pontifici visum est, de quibus postea.

(*c*) *Sur. in comment. hoc ann.*

Cur Lutheranorum impietatem Carolus V. dissimularit.

(*d*) *MS. arch. Vat. sign. lit. T. p.* 446. *Car 5. in recess. Ratispon. an.* 1541.

Galliæ & Angliæ Reges celebrando concilio obstiterunt.

(*e*) *Ext. l. 3. lit. princip. p.* 12.

(*f*) *Paul. Jov. l.* 20. *Nicol. Isthuanff. l.* 11.

(*g*) *Belchair. l.* 20.

Pertimuit varia Clemens in concilio celebrando pericula.

Cum ita augusto ineunte Norembergæ & Ratisponæ sancitum est, controversias religionis futuro concilio, quod non nisi post plures annos celebratum fuit, reservandas, atque a catholicis & Lutheranis pro Turcica servitute propulsanda expedita arma fuerunt, magnis animis, & certa victoriæ spe concepta, ut refert Cardinalis Campegius (*h*) in literis ad Jacobum Salviatum die VIII. augusti da- XXX.

(*h*) *L. 3. lit. princ. p.* 18.

(a) *Ib. p.* 19.

Solimanni irruptio in Germaniam.

tis; idemque postridie scripsit (*a*), Solimannum cum universo exercitu quinque leucarum intervallo a Neostadio castra metatum; iterumque decima sexta ejusdem mensis scripsit illum emisisse equitatum ad populandos agros, qui ad Viennam usque excurrerit; Regem vero Romanorum ex Charinthiæ & Stiriæ præfectis accepisse (*b*) duo millia equitum Turcarum in eas terras erupisse, sed fusos, & quingentos ex iis fuisse interemptos, totidemque captos: cæsareum exercitum in planitie Chrempsam inter & Viennam congregari: Frederico Bavariæ duci militare imperium Germanicarum copiarum delatum: Burgundos, Belgas, & Hispanos ad castra confluere: serius Carolum V. qui supremum totius exercitus imperium sibi reservarat, accessisse, propter afflictum equi casu crus, quod fomentis thermarum curabatur, refert Joannes Coclæus (*c*). Et quidem Cardinalis Campegius in literis, quibus ascripta est dies XXII. augusti, narrat (*d*) se convenisse in thermis imperatorem, qui se Pontifici ob conducta decem millia equitum Hungarorum & quadraginta millia nummorum pro militaribus stipendiis singulis mensibus numerata magnopere debere significavit. Collecti illi fuerant a Ferdinando (*e*), quorum ducibus ab apostolico legato vexilla Christi domini imagine depicta tradita refert Surius (*f*): *Erant*, inquit, *apud Ferdinandum duo præter alios duces, admirandæ virtutis, quibus singulis singula vexilla honoris causa de manu tradidit Cardinalis, in quibus pictæ erant imagines Crucifixi servatoris nostri, quæ vel ferrea possent movere pectora ad pietatem.*

(b) *Ib. p.* 20.

(c) *Cocl. in actis & script. Luth.*

(d) *L. 3. lit. princ. pag.* 21.

Quadraginta millia nummum menstrua a Pontifice præstita in Turcas.

(e) *Paul. Jov. l.* 30.

(f) *Sur. in comment.*

XXXI. Trahebant hæc Solimannum quasi ad certum triumphum in Germaniam, ad quam obterendam quingenta hominum millia secum ducebat (*g*), in quibus, ut e captivis postea cognitum est, trecenta fere equitum millia erant; propterea que fastu turgidus dimissis Ferdinandi Romanorum Regis oratoribus, qui eum de fœdere postularant, literas dedit ad Regem perferendas: *Superbis*, inquit Nicolaus Isthuanffus (*h*), *plurimorum regnorum titulis adscriptis refertas, purpureoque involucro tectas, quibus de fœdere cum legatis nihil potuisse tractari significabat, quod eos in procinctu & itinere obvios habuisset: se ideo in Germaniæ fines cum exercitu venisse, ut toties expetitam pugnandi occasionem collatis utrinque viribus ad nobilitandos æterna nominis fama Austriæ campos experiri posset, utque victoriæ eventu in quamcumque partem inclinante fortuna ex ejus usu declararet quales, & quæ a victore conditiones dandæ, & vicissim a victo accipiendæ viderentur.*

(g) *Sur. in comment. hoc ann.*

Ducta a Solymanno quingenta Turcarum millia.

(h) *Isthuanff. l.* 11.

At cum ita barbarus ad Germaniam mergendam instar tumidi maris se efferret, ad Guntium oppidulum veluti ad arenam fractus est, non sine præsentis divini Numinis auxilio. Describit memorandam obsidionem Isthuanffus his verbis: *Licet uno eodemque tempore sine intermissione mœnia verberaret, & cuniculis effectis, subjectoque igne subruere contenderet, tamen cum obsessi ruinas terrenis aggeribus erectis, ac tabulatis, & id genus materia introrsus diligenter obseptas munivissent; neque enim Nicolizza oppidanorum aut militum quempiam quiescere, neque ipsis fœminis, quin operi insisterent parcendum putabat. Postremo murum uno in loco biantem tum cuniculis tum assiduis ictibus patefecit, & ut milites magna vi illum adorirentur imperavit: quod cum illi impigre aggressi essent, Nicolizza suos, qui in præsidio erant, milites haud cunctanter eis opposuit, certamenque atrox & cruentum exortum est, usque adeo ut nutante victoria, quum Janiceri ad summitatem muri pervasuri viderentur, plures ex defensoribus perterriti fugientesque captum oppidum, cæsos socios, ac debellatum esse spargerent: quo rumore simul & metu perculsa multitudo fœminarum, ac puerorum, imbelliumque senum, qui uno in loco haud procul a prætorio conclusi erant, ingentem ac inconditum clamorem sustulerunt. Eo audito Turcæ attonitis potius, quam pavidis similes impetum represserunt, recentium militum ad auxilia accurrentium vociferationem esse rati. Quæ mora Nicolizæ & defensoribus animos auxit, & qui paulo ante mœnia viu tueri posse videbantur, quodam veluti miraculo resumptis animis viribusque, hostes jam supra ruinam murorum ascendere conatos magna vi detrudere cœperunt: & quamvis tribuni ac præfecti eos ad restaurandam pugnam non verbis solum hortarentur, sed etiam clavarum ictibus ac verberibus incitarent, frustra tamen omnibus tentatis & hostibus retrocedentibus prælium diremptum fuit. Ferunt equitem humana specie majorem & augustiorem splendentibus armis ex arce erumpentem, plurimosque in auxilium laborantium oppidanorum milites adducentem visum esse, qui insolitum Turcis pavorem & formidinem iniecisset, ut præcipites e mœnibus fuga retrocesserint, eumque oppidanorum plerisque æque conspectum, qui D. Martini tutelare numen ad ferendum obsessis auxilium opportune apparuisse, suisque animos restituisse interpretabantur sicuti a plerisque eorum id affirmantibus postea auditum fuit.*

XXXII. Ad Guntium oppidulum retardati Turcæ.

Fœminarum & puerorum clamore perterriti divinitus.

Cœleste auxilium Christianis affuit.

Id

XXXIII. Id miraculum patratum divinitus ſe didiciſſe ab ipſo Nicolao Duriſſio Guintii præfecto teſtatur Paulus Jovius (*a*) : *Referebant*, inquit, *Turcæ ſe integri erumpentis ab arce præſidii ſtrepitum clamoremque putaſſe, equitemque diſtricto gladio ipſis ſubeuntibus comminantem in aere conſpexiſſe : eam procul dubio extitiſſe D. Martini ſpeciem, qui Sabrienſes omnibus dubiis temporibus certo tutelari numine conſervaſſet. Cæterum eius miraculi fides apud Nicolizzam relinquetur, a quo demum obſidione liberato Viennæ eam remlonga percunctatione didicimus.* Repetit idem cœleſte prodigium Surius (*b*), additque hæreticos illud deriſiſſe, quorum impudentiam ita refringit : *Id rideant hæretici, quorum impietas nos ad implorandа divorum ſuffragia multo etiam magis commovere debet ; ſcimus enim certa fide illos jam Deo conjunctiſſimos quidlibet facile ab eo impetrare poſſe. Dolendum eſt ante tot ſæcula in Vigilantio & aliis perditis hæreſum architectis damnatos errores, hoc ævo rurſum ab inferis in orbem revocari, nec pudere Chriſtianos eorum probare dogmata, quorum eſt apud catholicam Eccleſiam memoria execrabilis. In hac exigui eius oppiduli oppugnatione diebus viginti tribus hæſit Solimannus, & cum vi expugnare non poſſet, quod mirum profecto fuit, certis tamen conditionibus tranſegit cum Nicolao præfecto.*

(*a*) *Jov. l.* 30.

D. Martinus Turcas repellit.

Miraculum rident hæretici.

(*b*) *Sur. in comm. hoc ann.*

Refelluntur.

XXXIV. Fuere hæ pactiones (*c*), ut cum Solimannus non niſi dedito in ſpeciem oppido obſidionem vellet ſolvere ac Nicolaus crudeles iterum Turcarum impreſſiones experiri pertimeſceret, in propugnaculo vexillum purpureum in medio literis Arabicis albi coloris acu pictis conſpicuum, a prætoriano milite deſigi pateretur : *Quod quidem vexillum*, inquit Iſthuanffus, *hodie quoque in templo oppidi ſervatum nos etiam vidimus. Poſtero die, qui fuit* XXVIII. *ſeptembris ſummo mane Solimannus, non expectato reditu copiarum ſuarum, quas initio obſidionis duce Caſſono Michalbegoglio prædatum miſerat, caſtra movit non Budam aut Danubium verſus ubi claſſem cum navalibus ſociis ac multo maxima impedimentorum parte reliquerat, at breviore & longe planiore via compendio exercitum ducere poterat ; ſed ad Valeriæ Stiriæque montes jam tum ; plerique in locis glacie nivibuſque oppletos directo itinere.*

(*c*) *Iſthuanff. l.* 11.

XXXV. Singulare fuit divinæ providentiæ beneficium, ut Solimannus in Guintii obſidione tempus bello idoneum contereret, nec irrumperet in Germaniam antequam omnes copiæ Chriſtianæ inſtructæ eſſent : quas ubi ad pugnam paratas in Viennenſi planitie ſtare, ac Lutheranos Cæſari Imperatori conciliatos accepit, quamquam numero militum noſtros duplo amplius ſuperabat, immemor provocationis ad univerſum certamen factæ, fugientis inſtar retro ſigna adduxit. Porro non ſine cauſa ſpes avidas terrore commutavit, cum nullus unquam Romanus Cæſar florentem adeo exercitum coegiſſet, de quo hæc narrat Jovius.

Retardato Turca Germaniæ copiæ congregatæ.

XXXVI. *Hoc ordine exercitus noſter expectare hoſtem paratus non procul a mœnibus ampliſſimo in loco ſtatuebatur : tres peditum haſtatorum quadratæ phalanges latis inter ſe diſtinctæ ſpatiis pari & æquata fronte contra hoſtes ſic locabantur, ut ipſis mediis intervallis equitatus omnis bipartitus reciperetur ; neque enim putabant numero exiguum aperto in loco extra pedites recentis ferme Turcarum equitum millibus eſſe obiiciendum. Dextrum cornu equitum Cæſar, lævum Ferdinandus eo modo deſumpſerant, ut levis armaturæ ſclopetariorum, quæ viginti millium numerum efficiebat, undique haſtata, quæ diximus agmina relicto triginta paſſuum ſpatio coronaret. Horum acies longior & rarior erat, & quivis tantum militum ordinibus in latitudine conſtabat, ut expediti & nihil inculcati habili manu dum primi ſclopetos emittunt, & ſecundi implent alternantibus eo modo ordinibus perpetuam glandium procellam effunderent : neque enim multum referebat ſi tenuior eſſet, quoniam ſclopetariis omnibus, ſi urgerentur paratus erat ad proximos haſtatos receptus. Circumdabant ergo & frontem & latera, atque etiam terga continuata ſerie, quæ duobus tantum iis locis erat interrupta, ut egreſſus liber atque expeditus cum oporteret equitibus denſatis abſque ulla peditum perturbatione præberetur. Ante vero levem armaturam conſtituta erant tormenta ea ratione, ut poſtquam diu emiſſa fervefactaque uſui eſſe deſinerent, in valli morem firmiſſimo quodam munimento irrupturis hoſtibus opponerentur. Soli Hungari extra munimenta ſe pugnaturos profeſſi a Valentino Pauloque ducibus in ingentes alas expandebantur. Hæc ipſa ſpectantibus præ gaudio manabant lachrymæ, veluti concepta non ſine ingenti ſpe de barbaris certa victoria, ſi ſe audacius ſuperbus hoſtis efferret, ac noſtros totis copiis adoriretur.*

Caſtrorum ordo.

XXXVII. *Cæterum Solimannus, qui e ſua vetere diſciplina campos quærebat, in queis noſtros expanſo & circumdato equitatu, nunquam cominus oblata pugna fatigaret, & ubi de apparatu conſiliiſque Cæſaris certius cognovit, ultra Muram eſt profectus. Is amnis antiquis Savaria fuit, effunditur in Dravum paulo infra Petoviam*

Chriſtianum exercitum veretur Solimannus.

viam urbem Romanorum castris & hybernis claram. Eo superato Turcæ ad Marpurchum oppidum delati tumultuariis pontibus effectis Dravum transierunt, atque ita Solimannus, qui universum prope terrarum orbem ejus suscepti belli fama commoverat, nulla memorabili re gesta, undique repulsus & cæsus, Stiria excessit, & inter Dravum & Savum directo itinere ad Belgradum est reversus, passim sævitiæ suæ vestigia relinquens, & sæpe respectans, an Cæsar in tergo esset, quando postrema agmina a paucis Illyriis & Corvatis equitibus cæderentur. Ferunt eum supra triginta millia Christianorum capitum in servitutem abduxisse, & aliquot millia diversis in locis per Micalogli præsertim equites trucidasse; nam dispersæ agrestium armatorum manus, dum coire in unum conarentur, a repentinis astutisque equitibus passim ex insidiis circumventi facile opprimebantur.

Revertitur Belgradum. Triginta millia Christianorum abducit in servitutem.

XXXVIII. Prædicti vero prædatorii equites Turcæ, qui suis excursionibus duce Cassono insatiabilem crudelitatem exercuerant, adeo ut quatuor millia captivorum ne oneri essent contrucidarint, ter quaterque a nostris ad internecionem cæsi deletique sunt: *Cæsar*, inquit Coclæus (*a*), *septemdecim millia Turcarum, qui populando moram fecerant, assecutus internecioni eos dedit.*

(*a*) *Cocl. in actis & scrips. Jov. lib. 30. Sur. in comment. Nicol. Isthuanff. lib. 11. & alii.*

XXXIX. Multis interjectis, quibus varia Solimanni itinera, necnon aliqua oppidulorum excidia describuntur, utque etiam Dravum flumen non sine periculo nando trajecerit, partemque bellicarum machinarum amiserit, subdit (*b*) hanc inutilem expeditionem documento fuisse: *Ejus vires nequaquam bello insuperabiles esse, postquam omnem certaminis aleam vitando, Cæsaris Caroli Augusti Christianorumque principum congressum tantopere formidasset.* Impulerant scilicet illum ad ejusmodi bellum suscipiendum civiles Germanorum discordiæ, de quibus sedatis ipsum certiorem factum fuisse a proditoribus existimatum est: *Ferunt*, inquit (*c*), *eum a quibusdam Christianis proceribus admonitum, ne pugnæ aleam subiret, quod Germania omnis in armis esset: nec tum solum, sed etiam alias constat, Turcas, cum jam in magno discrimine versarentur, a Christianis ut sibi caverent admonitos: sed tales nomine fortassis sint, re autem vera minime sunt Christiani, qui plus Christiani nominis atrocissimis hostibus, quam rebus Christianis favere videantur.* Et inferius: *Nos totam hanc victoriam, quæ certe fuit memorabilis, non tam humanis viribus, quam præpotentis Numinis favori acceptam referre debemus: sicut enim in Cæsare fuit singularis erga Deum pietas & animi devotio, ita quoque singulari semper fere Dei optimi maximi benignitate & favore perfruitus est.*

(*b*) *Id. ibid.*

Solimanni expeditio dissipata.

(*c*) *Surius in comment.*

Lutherani Turcas præmonuere de apparatu Christianorum. Divinitus Turca propulsatus.

XL. Cum ita Solimannus Christiana arma veritus cum immani suo exercitu terga vertisset, agitatum est an Cæsar abeuntem persequi abductosque in servitutem Christianos recuperare, & clades illatas ulcisci deberet: qua de re hæc Nicolaus Isthuanffus (*d*): *Cæsar lincii cognito Turcarum seu fuga, seu discessu summa adhibita celeritate simul cum Ferdinando fratre classe devectus Viennam venit, ibique militare concilium convocavit, in quo præter Fridericum palatinum Rheni, qui Germanicis copiis præerat, ac Cocianum, Felsium, Rogondorffum, cæterosque Germanos proceres, aderant etiam ex Hispanis, atque Italis clarissimi duces, ac æterna memoria digni, inter quos Ferdinandus Toletanus Albæ princeps equitum Hispanorum præfectus, Alfonsus Vastius, Antonius Leva, Hieronymus Macicaus castrorum magister, Ferdinandus Gonzaga equitum veteranorum levis armaturæ ductor, Joannes Baptista Castaldus, Marcius & Camillus Columnæ, pluresque alii, qui audita Cæsaris contra Turcas expeditione certatim nomina dando Alpes transierant, ut eorum sententias exquireret, quid censeret ulterius faciendum.*

Disceptatum an Cæsar Turcas insequuturus foret.

(*d*) *Isthuanff. lib. 11.*

Hispani & Itali duces adversus Turcas procurrunt.

XLI. *Non defuere complures ex variarum nationum ducibus, sed ante alios Valentinus Turcus & Paulus Baquitius, ac cæteri Ungari, qui hostem fugientem totis viribus persequendum, ac ejus iter e Vienna Linduam Canisamque eundo anticipandum esse contenderent: hoc tempus, hanc occasionem esse divinitus oblatam, qua barbarus insolensque hostis, labore ac rerum inopia pressus & fatigatus facile deleri posset. Sed Cæsar posthabitis militaribus consiliis, pacandæ Italiæ causa, ac aliis, ut dicebat multis ac magnis de causis, & quod pestilentia jam in castris grassari cœperat, in Italiam redire constituit. Quamquam autem Ferdinandus ab eo contendere non prætermitteret, ut postquam tot ac tanti exercitus, tanto labore tantisque impensis convenissent, nequaquam frustra coivisse viderentur, vellet adversus Joannem Solimanni patrocinio ac auxiliis destitutum, omnem belli terrorem convertere, eumque Buda ac tota Pannonia expellere; ipse tamen in sententia perstitit, ita ut Italicas cohortes in Pannonia fratri militaturas relinqueret, Hispanos autem & Germanos secum in Italiam deduceret.*

Consultum Cæsari, ut Turcam persequeretur.

Cur dissolverit exercitum.

Joannem Turcarum fœderatum opprimere poterat.

XLII. Non defuisse plures causas dimittendi gloriosissimi, & cæteroqui salutaris consi-

lii,

Digitized by Google

lii, cum posthac Pannonia nunquam recuperari universa potuerit, observat Surius sic inquiens (a): *Cæsar multis de causis tum quod hyems subesset, tum quod pestis atrox in castris atque adeo in ipsa aula multos quotidie raperet, in proposito discedendi permansit.* Suberant aliæ non leves causæ maturandi reditus, scilicet ab Hispanis continentibus votis expetebatur, verebaturque ne dum Hungarico bello implicitus esset, Franciscus Gallorum Rex Italiam invaderet: quas anxias curas antequam Solimannus abscederet, Cardinali Campegio significavit (b), conquestus decumas vectigalium Gallicanæ Ecclesiæ Francisco fuisse concessas, quas ad Italiam expugnandam esset conversurus, ac tot tantaque mala pontificiæ indulgentiæ adscriptum iri. Ad quæ Cardinalis respondit, verisimile non esse ut tanto scelere Gallicæ coronæ decori Franciscus detraheret, atque Imperatorem in Italia adoriretur, dum Turca illum in Germania distinebat, Clementemque necessitate astrictum concessisse sacerdotiorum decumas Gallo, ne si eas denegasset, ipse vi regia exigeret, cujus mali exempli pernicies ad alios dimanatura foret.

(a) *Sur. in comment.*

Gallus Rex Carolo V. infensus.

(b) *L.3. lit. princ. p.19.*

Italiam invadere meditatus.

XLIII. Eo vero magis cruciabatur Cæsar ex Francorum Regis bellico apparatu, quo ille post denegata socialia adversus Turcam arma Pontifici suis literis ad conficiendam expeditionem Italicam paratum se obtulerat, cum incresceret rumor, Turcicam classem in Italiam deducendam: cui Pontifex responderat (c), omnes Turcarum impetus in Pannoniam ac Germaniam faciendos, gratiisque de eximia ipsius voluntate actis, ejus arma, cum posceret necessitas, se imploraturum addiderat.

(c) *Lib. brev. ann. 1532. p.320.*

Regi Franciæ.

Charissime, &c. Detulit superioribus diebus ad nos dilectus filius commendator de Villers pias, & Christianissimo Rege dignas oblationes tuas ad defensionem Italiæ & nostram adversus impiissimos Turcas, sicut tunc fama erat, Italiam classe invasuros: cumque is timor remisisset, nec classis, quæ tantæ expeditioni congrueret, parari videretur, opem tuæ majestatis in tempus necessarium differendam rati, egimus tunc ei gratias: id quod nunc ipso commendatore ad eum redeunte iterum facere decrevimus: quod enim tunc opinabamur, secutum esse videmus, non esse Italiæ hoc anno ab hostibus timendum, cum omne bellum in Hungariam & Austriam converterint. Agimus igitur denuo majestati tuæ gratias de benignitate ac liberalitate ejus, illamque rogamus, ut easdem oblationes & pientissimum animum suum nobis in tempore necessario conserves, tunc ope ejus usurus, cum necessitas venerit, quam Deus omnipotens dignetur avertere, &c. Dat. Romæ XIII. julii MDXXXII. pontificatus nostri anno IX.

Ostentat Pontifici se Italiam tutaturum.

XLIV. Auxerat etiam nimium Italici belli suspicionem colloquium ab Anglo & Gallo, qui alieno erant animo in Cæsarem, vigesima octobris die cœptum in planitie, quæ inter Caletum Bononiamque Belgicam porrigitur: traditque Guicciardinus, hos Reges opinantes cæsareas vires in Hungaria adversus Turcam implicitum iri contulisse consilia ut Mediolanensis ducatus Gallicis armis occuparetur, quod MS. tabularii Vaticani author testatur: cumque nullis artibus flecti ad fovendas eorum partes Clemens potuisset, agitasse de Gallia Angliaque ab obsequio & conjunctione Romanæ ecclesiæ divellendis, nisi divortium ab Anglo fieri, & Mediolanensem ducatum a Gallo eripi Cæsari toleraret; dataque mandata fuisse Turnonio & Tarbensi Cardinalibus in Gallica aula authoritate florentibus de explicandis Pontifici hisce consiliis, sed cum antequam dissolveretur congressus Regum, percrebuisset Solimannum ex Hungaria abscessisse, tum illos suscepta prava consilia commutasse; Anglum enim, qui Annam Bolenam publice connubio sibi jungere in hoc celeberrimo congressu spreta intentati sibi a Pontifice anathematis religione decreverat, abstitisse: pariterque Gallum acerba mandata, quæ de intentanda defectione ad Pontificem perferenda dederat, mitigasse.

Gallorum Regis cum Anglo colloquium. Intentata Pontifici ni consentiret ipsis defectio.

Ob partam a Cæsare victoriam immutata consilia.

XLV. Recenset fusius hujus colloquii acta Martinus Bellajus (d) in suis commentariis, ut nonnulli hæresi infecti hos Reges impellere nisi sint, ut conciliabulum congregarent, in quo Pontificem in jus vocarent ob acerbiora apostolicæ authoritatis imperia, non aliter quam Germani de suis, ut dicebant, gravaminibus conquerebantur. Verum licet Anglus plura in Pontificem moliretur, Gallorum tamen Rex ab eo se corrumpi non sivit. Cum vero is Regum congressus indictus esset Solimanni formidine ad Galliam & Angliam a Turcica servitute vindicandas, si barbaricis armis Germania subjiceretur, octuaginta millia militum, in quibus decem essent equitum millia cogenda decreverunt (e); sed confectum jam bellum erat, nec profuissent ii apparatus si Germania, quam impendente discrimine deseruerant, debellata fuisset: Solimannus enim, qui traxerat, ut vidimus, ad quin-

(d) *Martin. Bellajus in commentar.*

Politicorum infana impietas.

Inani furro defensa a Gallia & Anglia Germania.

(e) *Bellajus ubi sup.*

Debellandi Turcici imperii amissa occasio. (a) *Sur. in comm. hoc ann.*

genta militum millia, copias Germanis præsertim Lutheranis ita auxisset, ut Gallia & Anglia eo incendio conflagraturæ viderentur. Observat vero Surius (*a*) obvenisse hoc tempore præclarissimam restituendæ orientali imperio Christianæ religionis occasionem, si Gallus & Anglus, uti ab Imperatore postulati fuerant, una cum Venetis classes suas cum pontificia & cæsarea, cui Andreas Auria præerat, conjunxissent, cum Græci, absente Solimanno, omnibusque Turcarum viribus alio distractis, Turcicum jugum e suis cervicibus depellere exoptarent; quæ spes ex ejusdem Auriæ felicibus in oriente successibus confirmantur.

XLVI. *Interim*, inquit, *dum Cæsar in Italiam parat iter, Andreas Auria cum ingenti classe adversum Turcos proficiscitur, quibus haud dubio ejus inopinatus adventus certissimam videbatur cladem allaturus,*

Auriæ expeditio in Græciam.

nisi a Venetis quibusdam de Auriæ adventu certiores facti matura omnino fuga sibi consuluissent. At nihilominus oppida aliquot Græciæ egregie profligatis Turcis Auria expugnavit, longe majora damna daturus Solimanno procul a Constantinopoli in

Veneti defuere sibi & Christiano nomini.

Germania bella tum gerenti, si Veneti, quorum erat instructa admodum classis, suas vires cum cæsaris copiis conjungere voluissent. At illi fœdere cum Solymanno icto, quominus id facerent se prohiberi asserebant. Non defuisset tum occasio rei apud Constantinopolim quoque & alibi bene gerendæ, Græcis præsertim Christianorum adventum, suique e durissima servitute liberationem avidissime præstolantibus, Solimanno vero longissime a Constantinopoli posito, si Christiani principes conjunctis viribus sævissimum hostem opprimere voluissent. Nulla ergo re magis auctæ sunt Ottomannorum vires, & potentia, quam Christianorum intestinis odiis, bellis & simultatibus, qua plerumque ex rebus frivolis trahunt originem, dum alii alios excellere volunt, nec contenti ditionibus suis alienas invadunt, aliaque bella ex aliis serunt propter meum & tuum.

XLVII. (b) *Jovius lib. 30. Bizarr. hist. Gen. lib. 31.*

Descripsit Andreæ Auriæ egregia in hoc bello facinora Paulus Jovius (*b*), ac Venetos recuperandæ Constantinopoleos occasioni tum defuisse, nimirum Andream cum triginta quinque onerariis & quadraginta octo rostratis navibus trajecisse in Græciam, aliquanto tamen serius quam volebat, sic ut Himeralem Othomanicæ classis præfectum, qui in Ambracio sinu cum septuaginta triremibus militari apparatu parum instructis desederat, opprimere non potuerit. Præerat tum Vincentius Capellius Venetæ classi sexaginta triremium, ut Veneti imperii urbes & insulas seu adversus Turcas seu adversus cæsareos tueretur; cumque Auria in Peloponesum tenderet, Jonii maris præpositum Capellium offendit, qui post editum belli simulacrum excusavit classem Venetam cæsareæ in Turcas consociare non posse; percussi enim cum iis fœderis religione prohiberi; portus tamen stationes, & commeatus amice spopondit:

Classis ingens ab iis comparata.

At Auria subdit Jovius, *Cæsaris nomine gratias egit, quod senatus, eo animo esset, ut majorem æquitatis atque justitiæ, quam ullam bene gerendæ rei rationem respicere cogeretur: sperare se tamen Cæsaris auspiciis talem ad ingentem victoriam Venetis occasionem esse præbiturum, ut eæ fœderum compedes ab ipsis ultro pietatis, & certæ victoriæ causa cupidissime frangerentur. Et certe cum hæc animo reputamus, nostrorum temporum conditionem deflere, Christianorumque principum insaniam detestari lubet, qui dum inter se bello aut odio dissident; ita Ottomannis parcunt, ut qui toties superari delerique potuerint, non immerito adducta in immensum potentia ad totius orbis imperium aspirent: Hymerale enim tum in fugam acto, atque eo si persequuti forent facile deleto, quæ reliqua unquam Solimanno classis superfuisset? quinam Byzantii cæsarianæ Venetæque classium impetum tulissent, nisi tyrones prætorianos aut eunuchos ad custodiam fœminarum domi relictos mœnia egregie defensuros credamus? cum in Pannonia procul ageret Solimannus, & Græci ex ipsa vetere libertatis ac imperii sui memoria rebellare ex tuto possent, non quidem accessum Christianæ classis sed vix ipsam tantum adventus famam erectis animis expectarent.*

Misera Christianorum dissidentium conditio.

Poterat Constantinopolis expugnari.

XLVIII. Corone subacta.

Fugato Himerale versi sunt ab Auria impetus in Coronem insigni portu prænobilem, quæ hoc militari ordine expugnata est: *Terrestres*, inquit author, *copias ita divisit, ut Hieronymus Tutavillas Sarnensis comes doceret Italicas cohortes, & a læva parte supra molem latum propugnaculum septem tormentis quateret: Hieronymus vero Mendocius cum Hispanis a dextra paulo a mari longius non insulæ tantum sed & oppidi murum totidem tormentis & scalis aggrederetur: ipse Andreas locum sibi delegerat, apud molem Sarnensi maxime propinquum: pontificiæ autem triremes contraria in parte Antonio Auria deposcente dextrum cornu tenuere: Salviatus in medio Rhodias mœnibus admovit. Nunquam ab ulla memoria tantum tormentorum ad unam oppugnationem collatum fuit; nam a terra quatuordecim; a mari vero centum & quinquaginta muralibus tormentis uno undique tempore*

mu-

Digitized by Google

murus est vehementissime verberatus : minorum vero tanta vis fuit, ut neque prospici quidquam, neque exaudiri facile posset, fumo scilicet in crassissimæ nebulæ morem late diffuso, & crepitu reboatuque tormentorum cuncta quatiente.

XLIX. Patræ receptæ. Post asperrimam demum pugnam & auxiliarem equitatum interceptum, partim vi partim deditione Corone expugnata est. Deinde, omisso Junco, adversus Patras victricia signa effusa sunt, consternatique terrore barbari deditionem fecerunt iis legibus, ut salute pacta, salvoque fœminarum pudore in Ætoliam traiicerent : quod ab Auria summa fide præstitum, ut justitiæ laudem apud Turcas colligeret. Devectus inde ad Naupactei sinus angustias, qua geminæ arces antiquo munitæ opere imminent, quas Dardanellos vocant. Harum alterum olim Rhium in Achaia adortus Turcas solo terrore ad pactiones venire adegit ; at cum nonnullæ copiæ, quæ absentes fuerant, prædæ parte non essent potitæ, in Auriam seditionem conflarunt, quasi suos tantum Ligures spoliis hostilibus onustos vellet, spreto militari Auriæ imperio in circumjecta Græcorum oppida prædabundæ excurrerunt, cum pars alia Christiani exercitus in Ætolia castrum munitissimum, in quo tormenta bellica immanis magnitudinis ad libellam aquæ constituta ita collibrata erant, ut navigiis etiam humilioribus aditum præcluderent, obsidione cinxit : revocatis vero ad officium desertoribus militibus, qui pœnæ metu ad Turcica stipendia transfugere meditabantur, repressæ sunt barbaricæ suppetiæ, perfractoque muro pertinacissimi præsidiarii contrucidati, alii qui celsiorem turrim insidebant in desperationem efferati injecta tormentario pulveri face seipsos turrimque horrendo dissilientium murorum crepitu concremarunt. His gestis Andreas per maritima littora late terrorem circumtulit, Pontificemque de bellico successu fecit certiorem ; qui de deportato triumpho his ei literis est gratulatus (*a*).

In Ætolia arx munitissima capta.

(a) Lib. brev. ann. 1532. p. 412.

Dilecto filio nobili viro Andreæ de Auria principi Melfii, cæsareæ & Christianorum classis adversus Turcas capitaneo generali.

L. Victori Auriæ gratulatur Pontifex. *Dilecte fili salutem. Quod virtus & felicitas tua spoponderat lætati sumus secutum esse, ut & classem hostilem terrore tui adventus ad retrocedendum compuleris, & Coroneusem urbem in Peloponeso vi ceperis, sicut ex tuis literis nobis gratissimis nuper significasti. Quamobrem agimus Deo omnipotenti gratias de his, ac de tali viro nostris temporibus concesso, tuamque, fili, operam, fortitudinem, & magnitudinem summopere laudamus, & commendamus : sunt enim hæc & non minimi ipsa momenti, & quasi gradus quidam ad majora per te tuamque virtutem nobis & serenissimo Cæsari, seu potius Christo domino acquirenda, sicut in ipso Deo confidimus, quem supplici affectu precamur, ut te nobis sospitem diu conservet ac prosperet, quo incolumi sæpe similia nos audire, & auditis lætari speramus. Dat. Romæ* XIV. *octobris MDXXXII. pontificatus nostri anno* IX. Tum IV. novembris alias (*b*) in eandem sententiam ad eum misit, quarum potior pars hæc est : *Neque tunc pro brevitate temporis satis plene nostram lætitiam, & de tua virtute satisfactionem expressimus : quamquam ne nunc quidem satis pro tuis meritis exprimere nobis posse videmur, quantum scilicet commodi ac præsidii in tua virtute & felicitate repositum esse nobis & huic sanctæ sedi judicemus ; sic enim credere, fili, volumus, post Dei omnipotentis misericordiam, ac serenissimorum Cæsaris & Regis Romanorum præsidia, maximam in tua classe & tuæ opinione virtutis extitisse rationem nostræ securitatis, & hostilis retrocessionis.* Et infra : *nos propediem ac perbrevi Bononiam redibimus, ut ibi iterum cum cæsarea majestate ex Germania redeunte & in Hispaniam transitura, congrediamur, atque in commune bonum totius Christianitatis consulamus : quamobrem cum ejusdem majestatis classem isthinc reducturus sis, pariter novem triremes nostras minime jam necessarias reducere una poteris, &c. Datum Romæ* IV. *novembris MDXXXII. pontificatus nostri anno* IX.

(b) Ibid. cap. 439.

Excivit etiam illum Cæsar suis literis, quibus Solymanni e Pannonia fugam, suumque adventum in Italiam significabat : cujus adactus imperiis cum Mendozam una cum valido Hispanorum præsidio Corones arci copioso in plures menses commeatu præfecisset, pollicitus privato sumptu se classem ad eum subsidio missurum si id Cæsar differret, felicis usus navigatione Genuam reversus est, atque in sacello virginis Deiparæ ex piratarum spoliis ad Planasiam insulam raptis ornato monumenta victoriæ scilicet tormenta ænea magnitudinis immanis inscripta Arabicis literis collocavit : ut vero Turcas proximo anno Corones obsidione submoverit, dicetur suo loco. LI.

Redit Genuam Auria.

Quod ad gestas in Pannonia res attinet ; indignati sunt Itali (*c*), Carolo Imperatore cum Germanis & Hispanis in Italiam abeunte, se in Hungariam ablegari, quasi ille & Ferdinandus Rex spe- LII.

(c) Jov. l. 30.

Italorum seditio adversus Cæsarem.

ſperarent Italico ſanguine victoriam eſſe relaturos, aut in adverſis caſibus nullam omnino jacturam ſe facturos: itaque media exercitus pars duce Tito Marconio Volaterrano militiam deſeruit exemplo Cæſaris, qui Solimannum non eſſet perſecutus, melius fore vitæ & commodis conſulere, quam fortiter pugnare rata, continuatis die noctuque itineribus in Italiam devolavit. Hippolytus vero Cardinalis Medices legatus, qui Cæſarem in ſecundo agmine cum ſacerdotum & togatorum turba erat ſecuturus, juvenili ingenio Cardinalitiam purpuram faſtidiente, affectanteque militare imperium, cum paucis armatis equitibus cultu militari Cæſarem præcurrens ſuſpicionem injecit, ne Florentiam novo bello implicare vellet: cumque nuntiis revocatus non pareret, juſſu cæſareo in cuſtodiam traditus eſt: ſed poſtea Cæſar Pontificis ejus patrui offenſionem metuens illum laxavit, ac Paulum Jovium de capto legato certiorem factum mollioribus verbis delinire Pontificem juſſit (a).

Hippolytus legatus cultu mutato fugit.

Captus cæſareo juſſu.

(a) Jov. eod. l. 30.

LIII. *Cum in itinere Cæſar eſſet, Paulum Jovium, qui has conſcripſit hiſtorias, in agmine adequitantem ad ſe vocavit, ut ejus paulo durioris facti famam leniret: nactus enim idoneum hominem uti ſibi notum, ac Hippolyti familiarem, per quem cuncta ordine ad Clementem ſcriberentur, docuit non voluntatis, quæ eſſet egregia erga Pontificem ipſumque legatum, ſed ſummæ neceſſitatis fuiſſe conſilium: quid enim acerbius accidere potuiſſet vel ipſi vel Pontifici, ſi Italia, ipſaque in primis Florentia ſeditioſorum militum incurſione in diſcrimen novi belli fuiſſet adducta? ſcire ſe quantopere Clemens paci quietique ſtuderet, qui jampridem gravi judicio & Alexandrum Etruriæ principatu, & Hippolytum ſenatoria dignitate contentos eſſe voluiſſet, ut diviſa & communicata in unum conſenſum diverſarum virium potentia, Mediceæ domui firma & diuturna felicitas pararetur: bellorum initia ſapientibus maxime eſſe pertimeſcenda, quæ cum ab imperitis plerumque temere atque imprudenter ferantur, ubi demum creverint, niſi graviſſimo conatu periculoque vix a maximis & prudentiſſimis Regibus tolli, vel opprimi poſſint: non debuiſſe Cardinalem, qui tanti muneris perſonam gereret, deſumere ſibi habitum militarem, ut ſeditioſos & caſtrorum atque militiæ deſertores conſequeretur, & cum iis, quæcumque ea in exitu forent, conſilia communicaret; nequaquam enim eum quieti vel moderati animi dediſſe ſigna, cum neque edicto, neque precibus audiens eſſe voluiſſet: quorſum enim ejus dicta factaque tenderent, quis non inſanus minime divinaret, cum ille & ſua & aliena dignitate, vel improbe vel arroganter abuteretur? profecto eum uti antea tentaſſet Florentinæ civitatis otium conturbare, cupiviſſe aut certe reliquiſſe præclaram ejus importuni conſilii ſuſpicionem, cum nulla cum ſpe vel laude totam caſtrenſis diſciplinæ rationem intempeſtiva excurſione corrupiſſet: cæterum ſe ea & quidem propenſiſſima voluntate, qua ſemper fuiſſet, Cardinalem loco fratris habiturum, ſatisfacturumque ei molliori excuſatione, cum in Italia antecedentem foret conſecutus: id vero ſe in ſumma teſtari, quidquid fieri juſſiſſet, id non ſuo, ſed Clementis commodo factum fuiſſe; cum etiam publicam Italiæ quietem unius inquieti hominis amicitia chariorem habuiſſet: ſibi vero pergratum fore, ſi id totum animi ſui judicium uti ab æquitate præſentiumque rerum ratione minime alienum ad Pontificem accurata fide perſcriberetur. Quod mox Jovius diligentiſſime fecit: & id quidem æquiſſimo animo tulit Clemens, cum & captum ſimul & dimiſſum Cardinalem uno tempore cognoviſſet, ſæpe querens ejus ingenium a deterrimis adulatoribus fuiſſe depravatum.* Et infra: *Nec multo poſt Cæſar Italiam intravit ſingulari Veneti ſenatus ſtudio liberalitateque paſſim ſuſceptus: eam vero pacati amicique animi modeſtiam prætulit, ut Venetæ ditionis urbes ſe minime ingreſſurum eſſe teſtaretur; nolebat enim qui validiſſimis copiis cinctus adventabat, ullam omnino affectati Italiæ imperii ſuſpicionem præbere.* Reditus Cæſaris in Italiam & colloquii cum Pontifice habiti Bononiæ hiſtoriam ex MS. archivii vaticani quod prætermiſſis ſupervacaneis contraximus, repetemus (b): *Carolus conſilio inito ſtatuit redire in Italiam & inde Hiſpaniam transfretare. Sed primo pro rebus arduis tam infidelium, quam Chriſtianorum principum, qui jam inſurgere contra eum, & in Italiam irruere minabantur, Pontificem magnopere alloqui cupiebat; & ſecum omnia, quæ imminebant, conferre & ſtabilire pro quiete & tranquillitate totius Chriſtianæ reipublicæ.*

Quæ ratio facti reddita.

Reſtitutus libertati Cardinalis.

Venetas urbes cur non ſit ingreſſus Cæſar.

(b) MS. bibl. Card. Barb. ſign. 1105. p. 156.

Cæſaris cum Pontifice colloquium.

Convenerat inter Clementem & Carolum, ut colloquium illud principio octobris fieret, quemadmodum pontificiæ encyclicæ literæ (c) ad Senenſes, ad Lucenſes, ad Genuenſes, ad Florentinos, ad marchionem Montisferrati, ad Mediolani & Sabaudiæ duces ſecunda octobris exaratæ docent, quibus defenſum ab eo contra Turcas Chriſtianum imperium, & antequam tendat in Hiſpanias LIV.

(c) Clem. lib. brev. ann. 1532. p. 450.

Digitized by Google

de re Christiana restituenda acturum significat. Pergunt diaria: *Quare prælibatus Clemens statuit ire obviam Imperatori versus Bononiam, ibique eum expectare, ut inde conventione facta, iter Imperatoris versus Januam abbreviaretur. Hinc Pontifex familia sua præparata, & gubernatore Romæ relicto recessit ab urbe, & iter suum peregit, prout dietim in hoc libello diali annotabitur.*

LV. *Clemens igitur Pontifex discedens ab urbe versus Bononiam sub anno MDXXXII. die lunæ* XVIII. *mensis novembris venit ad castrum novum, ubi in arce pernoctavit: die martis* XIX. *Papa venit in civitatem Castellanam: die mercurii* XX. *Narniam applicuit: die jovis* XXI. *novembris Papa Interamnensem civitatem solemniter ingressus est: die veneris* XXII. *in Trivium ultra Spoletum: die sabbati* XXIII. *Papa Assisium in domibus S. Francisci hospitatus est, die dominica* XXIV. *novembris Papa Perusiam venit: die martis* XXVI. *Papa ad locum Frassæ: die mercurii civitatem Castelli intravit solemniter: die jovis* XXVIII. *novembris Burgum S. Sepulchri*. Ex eo oppido scripsit Clemens (a) ad episcopum Zamorensem, ut ad bellum in Hungaria gerendum indicta ecclesiis vectigalia cogeret.

Clementis ex urbe discessus.

(a) Lib. brev. an. 1532. p. 451.

Francisco episcopo Zamoren.

Cum, sicut fraternitati tuæ notum esse potest, Turca, licet ab Hungaria retrocesserit, & ad sua redierit, tamen maxima præsidia in Hungaria ipsa reliquerit, quibus reliquiis persequendis idem Cæsar cum serenissimo fratre eius nostrisque, quantum cum Deo possumus auxiliis, incumbit, ne eadem Hungaria sedes hostium sit; & eam aliquando repetendi occasionem hostibus ipsis præbeat, propter eaque hæ & aliæ necessariæ causæ sanctæ fidei & communis salutis defendendæ adhuc subsistant, eidem fraternitati tuæ mandamus ut, & infra, *exactionem dicti subsidii medietatis fructuum, vel super illo compositionem expedias, &c. Dat. in civitate Burgi S. Sepulchri sub annulo piscatoris die* XXVIII. *novembris MDXXXII. pontificatus nostri anno* X. Subdunt diaria.

Relictus a Cæsare in Hungariæ præsidiarius exercitus.

LVI. *Die veneris* XXIX. *Ranchetum: die sabbati ultima novembris ad castrum S. Agathæ: die dominica prima decembris ad Mercatum Saracenum die lunæ secunda decembris Cæsenam,* IV. *decembris Forlivium applicuit: die jovis* V. *decembris ad castrum Bononiense: die veneris* VI. *decembris ad Castrum S. Petri: die sabbati Papa venit Bononiam in domibus mansionis S. Joannis Jerosolymitani, cum suis paucis hospitatus est intus prope portam civitatis. Die dominica octava decembris hora* XXI. *Papa intravit cum maxima expectatione populi & nobilium in rocheto cum stola & pileo sub baldachino cum sacramento & cruce ante eum; Cardinales vero & prælati in cappis & mantellis sequebantur secundum eorum ordinem. Die lunæ nona decembris fuit consistorium, & creati fuerunt duo legati ad obviandum Imperatori videlicet reverendissimus de Grimanis & reverendissimus de Cæsarinis, & tres alii Cardinales deputati, quo audirent & moderarentur ordinem & modum cerimoniarum fiendarum, tam ad obviandum quam ad excipiendum & deducendum Imperatorem*. Interjectis pluribus.

Decreti Cardinales legati ad Cæsarem.

LVII. *Cardinales* (b) *descendentes duxerunt eum in ecclesiam in capella Crucifixi a dextris in introitu ecclesiæ quasi in medio ecclesiæ, tanquam locum ad confessionem S. Petri præparatum, & ornatum ut supra. Inde recedentibus collegio & Cardinalibus ad Papam, remansit Cæsar in faldistorio genuflexus oravit aliquantisper, donec ego accessi ad Pontificem, & quatuor Cardinales mecum duxi, ut conducerent Imperatorem ad Pontificem, videlicet reverendissimos de Burgos & SS. Quatuor presbyteros Cardinales, & de Mantua & de Gaddis diaconos Cardinales: qui intrantes capellam illam Cæsari reverentiam exhibuerunt, & inde medius inter ipsos de Burgos & SS. quatuor aliis duobus diaconibus sequentibus, deduxerunt ad capellam magnam: ubi Papa in sede sua eminenti sedebat, & Cardinales in banchis suis præparatis: ante altare majus aliquantulum genuflexit, & cum esset magna multitudo procerum & populi, vix potui viam aperire: at Cæsar in medio capellæ videns Pontificem primo genuflexit in conspectu, tum ante gradus, inde ad pedes Pontificis procidens osculatus est, Joanne Francisco discooperiente pedem, & vix potuit se inclinare cum Papa eum sublevavit, ut non pateretur osculari dictam manum: & aliquantulum elevatus etiam Papa erectus in facie deosculati, & ad invicem amplexi multa alacritate & lætitia. Post aliqua verba Cæsar ab eisdem Cardinalibus diaconibus tunc ibidem præsentibus in sede sua locatus sedit donec nonnulli proceres & nobiles, ac etiam prælati Imperatoris deosculati sunt pedem Pontificis, & cum multitudine confluxerunt ad osculandum*. Et infra: *Finitis orationibus duabus Papa, ut in ordinario, fecit signum, & descendit ad altare, ubi iterum amplexus est Cæsarem: mox ambo cruce & Cardinalibus præcedentibus, extra ecclesiam per pontem ligneum procedentes, propter lutum super plateam*

(b) MS. bibl. Card. Barb. sign. 1105. p. 164.

Quo ritu deductus Cæsar.

Ad pontificios pedes procumbit.

LVIII. *am erectum, venerunt in palatium.*

Interjectis nonnullis subditur, ut Cæsar inter divina mysteria sacri evangelii lectionem perlegerit, & ense pontificia prece sacrato donatus sit. Pergit cerimoniarum præfectus: *Tum Cardinalis de Cæsis assumens ensem deauratum de manu Pontificis, in quo Pontifex tradendo usus est similibus verbis, videlicet* Damus, & assignari per te volumus charissimo in Christo filio Carolo Imperatori nostro, ut eo utatur pro justitia, & in defensione necessaria & sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac contra hostes fidei, & salvatoris domini nostri Jesu Christi, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, *faciendo signum crucis: quo sic accepto & portato ad Cæsarem una cum Cardinale Cæsarino, nobis magistris coadjuvantibus, accinxerunt superpelliceum Cæsaris, & ultimo posuerunt pluviale super humeros apertum a parte anteriori in modum episcopi. Sic ante Pontificem facta prius genuflexione extraxit ensem, & ter vibravit, prout sibi annui & demonstravi; & quidem bene abstersit inde super brachium sinistrum & reposuit in vaginam; & cum esset nimis ponderosus, miratus sum quomodo manu dextra illum movebat, & operabatur, cum vix ego duabus manibus sustinerem.*

Quo ritu ensis sacer illi datus.

LIX. Subdit author, ut Imperator die festo natalitio Domini sacris mysteriis pie interfuerit, ritumque, quo sacram Eucharistiam a Pontifice acceperit, describit: XX. inquit, *decembris*, & mox, *quia Imperator veniebat in paramentis imperialibus, & cum insignibus suis imperialibus, fuit concertatum, quod postquam Papa incœpisset tertiam, Cæsar veniret sub baldachino & manto imperiali & diademate in capite, præcedentibus proceribus suis cum insigniis imperialibus, prout fecit. Jam finita tertia, & cantata oratione pro tertia per Papam, Imperator ut supra coronatus sub baldachino a suis proceribus delato, fimbrias paludamenti Barensi Archiepiscopo & Pacensi episcopo deferentibus, tandem vero magistro domus & altero Hispano ante eum armigero cum ense, marchione de Vasto cum sceptro, duce Alexandro de Medicis cum pomo, & duce Mediolani cum corona, deferentibus, & præcedentibus, ad altare genuflexit oravit. Inde consurgens Papæ reverentiam fecit: inde ad sedem sibi paratam ad dexteram solii & sedis Papæ eminentis.* Pluribus interjectis subdit.

Qui servati ritus veniente ad sacrum Cæsare.

LX. *Duo diaconi, videlicet Cardinalis de Rodulphis & de Mantua, Cæsarem ex sede sua ad Papam, coram quo genuflexus sine diademate dixit:* Domine non sum dignus; *trina voce. Tum de manu Papæ sacramentum, osculando prius manus Pontificis, & inde in facie: tum diaconus habens calicem cum vino Cæsar purificavit se ex illo: tum Papa purificavit se a presbytero Cardinali cum scypho chrystallino ablutus. Demum magister domus Imperatoris accedens ad credentiam, præcedentibus duobus mazeriis, accepta mappula ad collum tenens pelvim cum aqua acolyti loco, auditoribus rotæ, præcedentibus duobus mazeriis, ut supra, venit ad Papam: tum Imperator ex sua sede descendens accepit pelvim, & super manus Pontificis effudit aquam. Papa dixit:* Gratias tibi. *Lotis manibus Papa ad altare præcedentibus assistentibus cum libro, & prosequutus est missam usque in finem. Papa dedit benedictionem more solito & indulgentias plenarias, quas publicavit reverendissimus de Farnesio. Papa exuit se pallio, planeta, tunicella, dalmatica, & assumpsit pluviale; & Cæsar deposito suo paludamento & diademate, venerunt pedestres simul in palatium tenendo se invicem per manum.*

Quo ritu accepta ab eo sacra Eucharistia.

Affundit aquam Cæsar manibus Papæ.

LXI. Quæ autem in hoc Cæsarem inter ac Pontificem habito colloquio fuerint agitata, aggrediamur. Tres potissimum ob causas illud fuisse decretum, nempe ad cogendum concilium œcumenicum pro excindendis Lutheri & aliorum fanaticorum hæresibus: ad Italiæ pacem, quam Gallorum Rex turbare non occultis artibus moliebatur, asserendam; & ad Henricum Anglorum Regem, a fœdis impiisque amoribus ad officium revocandum, referunt historici, & Vaticana monumenta testantur. Utque ab extremo ducamus initium, acerbe ferebat Carolus V. Henricum humanis & divinis violatis juribus, pellicem materteræ religiosissimæ fœminæ anteferri, deque tanto scelere ipsum conquestum apud Pontificem fuisse, ut malo occurreret, narrat Paulus Jovius (*a*). Parte alia querebatur Henricus, litem ex Anglia in Italiam revocatam, Clementemque in Cæsarem nimium propendere. Quid vero ad acerbiores querelas minasque Henrici Anglorum Regis responsum sit a Clemente, patet ex his mandatis (*b*), quibus internuntius apostolicus instructus est, ut iis expositis Angliæ Regis animum ad æquitatem flecteret.

Quæ sint agitata inter Pontificem ac Cæsarem.

(*a*) *Jov. lib.* 30. *Guicciar. lib.* 20. *Belch. l.* 20.
(*b*) *Ext. apud Pin. n.* 4. *lib. brev. ann.*1565. *p.*432.

LXII. *Existimare sanctitatem domini nostri Regis literas alieno consilio & ope acerbius scriptas, quam Rex alioqui prudens & pius mandaverit: ea propter paterno quodam affectu in meliorem partem interpretari expostulationes, criminationes, interdum etiam minas, quæ in ipsis literis continentur: quibus omissis ad alia esse responden-*

Angl. Regis querelæ. Quid illi responsum.

dendum, quæ magis necessaria videbuntur. Non sprevisse Pontificem literas, preces & intercessiones tam ipsius Regis Angliæ, quam Regis Christianissimi, & procerum, populorumque regni Angliæ, sed respondisse antehac omnibus, & ea scripsisse, quibus lectis, si modo ea recte æstimare omnia velint, merito acquiescere debuerunt. Quod non ita pro nutu, consilio, & arbitratu Cæsaris omnia faciat Pontifex quemadmodum Rex parum æque criminatur, argumento esse continuas Cæsaris & Reginæ querelas de Pontifice tum ante consecrationem, quam postea factas, & ex iis, quæ sequuntur facile constare posse; nam quamvis Rex Angliæ dispersis per Italiam & provincias oratoribus tam manifestis quam clandestinis nulla non ope procuraret diversorum doctorum & scholasticorum sententias in unum congerere in re tanti momenti, & cujus judicium ad solum Pontificem & sedem Apostolicam spectat, & illi in maximum dedecus & injuriam suæ sanctitatis nullo non astu, & prece, & pretio subscriptiones aliquorum magistrorum extorquerent, quod multorum fidedignissimis testimoniis & relationibus constat; Pontifex non solum in eos magistros non animadvertit, quod jure optimo facere potuisset, verum etiam reclamantibus, & maxime conquerentibus Cæsaris oratoribus sua sanctitas breve Regis oratoribus concessit, quo liceret magistris & doctoribus ubicumque sententiam in hac re juxta eorum conscientiam dicere, quorum plerique quid senserint, & quibus viis se ad Regis voluntatem accommodaverint, aliud fortasse erit discutiendi tempus.

Negat Pontifex omnia pro nutu Cæsaris fieri.

Ut subornare auro doctores nisus sit Anglus.

Ut permiserit Pontifex discuti controversiam.

Præterea post Reginæ interpositam appellationem, & justissimam inhibitionem a Pontifice factam legatis, ne ulterius procederent in tam gravi causa, cum & Cæsar Bononiæ multis etiam expostulationibus & Reginæ ejusdem oratores, ut Romæ procederetur in causa peterent, nullusque nomine Regis compareret, unde merito tanquam in contumacem sententia ferenda videbatur; Pontifex diversis interpositis dilationibus huc usque negotium indecisum perduci jussit, nihil motus quod Rex interim, nulla habita pontificiæ dignitatis & officii ratione, ita omnia clam præpararet, ut si judicium postea in Angliam committeretur, istis magistrorum frivolis, & non authenticis, neque juridicis subscriptionibus, quam vellet sententiam reportaret. Hæc autem omnia fecit summus Pontifex nullam aliam ob causam, neque ad ullius preces & gratiam, nisi quia sua sanctitas non censebat rem tanti ponderis esse præcipitandam, & sperabat divino auxilio, & temporis beneficio maturatis affectibus posse eum ad aliquem bonum finem perduci, quod melius & sincerius sua sanctitas judicare potuit, quam partes ipsæ, quarum judicium privatum affectus perstringere aut obscurare consuevit. Quod queritur Rex, Pontificem, quos miserat in Angliam hac de causa legatos, non recte, re non illic decisa, revocasse; fatetur id fecisse Pontifex, & jure, quia peculiare est hoc sedi Apostolicæ, ubi arduis de causis controversia ulla in provinciis orta esset, legatos illuc mittere, qui si controversiam vel pacate componere, vel etiam juridice decidere non ita pro re & loco possint, quidquid in causa perceperint ad summum Pontificem referant: id idem sua sanctitas reverendissimo Cardinali Campegio legato mandavit, quod & factum est, & fieri debuit & in sacris conciliis cautum est. Quod item obiicit Rex, & toties inculcat, controversiam ibi terminandam, ubi primum nata est, repetitque sæpe id e sacrorum conciliorum, necnon & Cypriani & Bernardi authoritate, id quod fatemur etiam ante concilia Christiana, & ante vel Bernardi vel Cypriani tempora juris civilis placitis decerni; sciat Rex legem hanc multis exceptionibus & limitationibus esse obnoxiam, quorum unam hanc, quam Regina adducit vel potissimam esse universa jurisconsultorum schola, & judiciorum forma indicat, tantæque esse efficaciæ, ut ad hoc soli juramento partium etiam per procuratorem præstito stetur. Non autem propterea fieri injuriam Regi aut Anglis, nec ideo argui eos injustitiæ aut minus sinceræ integritatis, id quod Rex in suis literis tantopere, sed profecto abs re queritur, quod utpote idoneam & sufficientem Reginæ allegationem sedes Apostolica admiserit, qua se Regina cum locum suspectum habere dicit, cum cujus supremo & potentissimo domino litigat; alioqui nisi hoc negotium tantopere Regis interesset, e cujus nutu universum regnum pendet, nemo est qui de justitia & integritate ipsius sinistri aliquid judicaret, sicuti neque etiamnum judicat summus Pontifex: sed res ejusmodi naturæ est, ut huic suspicioni apud judices satis amplam fidem facere possit: nam quantum ad regni privilegia attinet, ea Pontifex semper & ubique illæsa vult & optat, si modo id citra universalis Ecclesiæ scandalum & libertatis eorum, quæ omnibus legibus constare debet præjudicium & offensam fiat: alioqui nulla fit injuria Angliæ regno, si causa mere ecclesiastica, & tam momentosa apud sedem Apostolicam judicetur.

Ut dilata sit sententia.

Ut putarint mora potuisse regium animum mitigari.

Cur in Anglia non debuerit absolvi judicium.

Reginæ allegatio repelli non potuit.

Hæc est quam tantopere petit Rex san-

sanctissimo domino nostro scire, huiusce rei & consilii ratio, quare Pontifex causam tanti momenti, & cujus judicium ad solam sedem Apostolicam pertinet huc advocaverit :

Tribunal apostolicum neutri parti suspectum.

neque enim locus est ullus magis idoneus, minus utrique parti suspectus, aut ubi melius discuti possit huiusmodi causa vel debeat. In his omnibus Pontifex Deum testem adducit, se nihil fecisse aut cogitasse, quod a juris semita exorbitaret, sed ad illud inprimis attendisse, quo tanti ponderis negotium pacifice terminaretur; & quamvis cognoscat non potuisse tantum efficere ea moderatione, & prudentia, qua sua sanctitas usa est, quominus sæpe Cæsar sæpe Regina, sæpius etiam Rex Angliæ pro suo quisque desiderio decisionem causæ requirentes, de sua sanctitate sint conquesti;

Sola juris ratio habenda.

decernit tamen omnino solum Deum præ oculis habere, & neque dextrorsum neque sinistrorsum declinando, quidquid tantum justitia indicaverit judicare.

Monitus Henricus ne cupidis rerum novarum assentiat.

Proinde rogat sua sanctitas regiam majestatem, ut sepositis aliquorum, qui res novas semper appetunt, non bonis consiliis, eorum etiam qui, quia ipsi cauteriatas conscientias habeant, nunquam conquiescere possunt donec candidioribus animis [cujusmodi semper regius sit] perniciosiorem cauterii sui notam inurant, seipsum solum & ingenitam sibi, multisque comprobatam bonitatem in consilium adhibeat,

Præferat Deum privato affectui.

& memor conservandi præclari & sempiterni illius tituli, quo ut defensor fidei appelletur, commeritus est; majorem reipublicæ Christianæ pacis & salutis, quam privati & momentanei alicuius affectus rationem habeat, & vel causam adeo gravem pacate componat, vel, si id fieri nequit, advocationem ipsius causæ & sedis Apostolicæ judicio, quod non nisi sanctum & sincerum super ea re feretur, acquiescat.

Ne sit imminentium malorum auctor.

Alioqui si qua inde scandala, odia, dissidia, calamitates inter Christianos principes [quod merito timendum est] oboriantur, Pontifex Deum sinceræ suæ conscientiæ testem & judicem invocat :

Ab iis se purgat Clemens.

Deus autem justus judex in eos, qui tanti mali authores fuerint, justissime ultionis suæ virgam exuercebit : id quod videmus jam nonnullis huius discordiæ vel authoribus vel fautoribus accidisse.

LXIII.

Intentatum Anglo anathema.

Urgente Cæsare, ut Pontifex jus diceret in ea causa, Clemens Henrico Regi anathema intendit, nisi repulsa Anna Bolena Catharinam Reginam in pristinum conjugii locum restitueret. Ut vero in schisma & hæresim ob impuros adulteræ amores impulsus sit ab impiis assentatoribus, ac supremam sacrorum curam sibi arrogarit, describit Sanderus (a).

Nimium Anglo Clemens assensatus est.

(a) *Sander. de schism. Anglic. l. 1.*

Cum Reginam ultro in cœnobium concessuram accepisset Pontifex, Cardinalem Campegium legatum, ut vidimus, Henrici rogatu decrevit, ut una cum Thoma Cardinale Eboracensi litem regii conjugii cognosceret, necnon episcopos non morum sanctitate, sed Regis gratia florentes. Hinc tanti mali & schismatis conflandi sumpta est occasio; nam insimulatus primum est clerus Anglicanus contra regiam voluntatem authoritatemque, Campegium Romani Pontificis legatum excepisse, & quasi in reum læsæ majestatis bonorum ecclesiasticorum proscriptio facta est : cumque Angliæ archiepiscopi tam iniquo furori constanter obviam ire debuissent, clerum ipsum prodiderunt, qui ne bonis exueretur professus est, Regem suprema in regno suo potestate tam in clerum quam in populum pollere : ex quo nefarii politici occasionem sunt aucupati, ut ecclesiæ Anglicanæ caput Regem promulgarent; quæ accuratissime recenset Sanderus (b) hisce verbis :

(b) *Sander. de schism. Angl. l. 1.*

Reversus ergo in Angliam Henricus, & ira fervens, voluit tanquam robustus venator primogenitos regni cœlorum filios, hoc est Christi ministros, omnemque Domini præcipuam sortem suo imperio subjugare. Re itaque cum privatis quibusdam consiliariis, quos voluntati suæ assensores sciebat, communicata, per novam calumniam cujusdam prævaricatæ legis, quam Anglice de præmunere appellant, inaudita quadam tyrannide litem universo clero intendendam curavit, qua ob legatorum nimirum Pontificis Romani, qui paulo ante in Anglia fuerant, externam [ut tunc cœptum est dici] potestatem, contra placitum Regis agnitam &

Sæva Henrici Regis in clerum persequutio.

propugnatam, clericorum totius regni bona in commissum cecidisse fiscoque Regis obnoxia esse pronuntiabantur. Cujus iniquissimi oneris terrore clerus omnis depressus, atque ad terram usque dejectus [nam omnibus omnino bonis ac fortunis, quin & libertate omni privandus & perpetuis carceribus jam tunc addicendus erat] cum quid ultra faceret aut speraret non haberet, a nobilitate laica desertus & ab archiepiscopis suis metropolitanis, a quibus propugnari debuit, proditus [nam & Cranmerus Cantuariensis, & Lejus, cui Henricus paulo ante Eboracensem primatum contulerat, cum Rege in hoc ipsum conspiraverant] reliquus clerus resistendum non esse ratus, victas manus dedit, her-

Archiepiscoporum fœda proditio.

Digitized by Google

bam porrexit, conculcari se tanquam infatuatum salem permisit. [1]

LXIV. *Indicto igitur consessu quodam pro necessitate præsentis temporis pene omnes omnium ordinum clerici una voce Regi supplicarunt, ut aureorum quadringenta millia, quæ ad criminis commissi expiationem suæ majestati offerebant, benigne accipere reliquamque eis pœnam remittere & condonare dignaretur; idque pro summa illa potestate, quam in regno suo eum tam in clerum, quam in reliquum populum habere jam primum fatebantur: ex qua dicendi formula artificio regiorum consiliariorum expressa primam occasionem sumptam ajunt, ut Rex supremum caput ecclesiæ Anglicanæ postea diceretur. Jam etiam passim jactabatur in ore pessimi cujusque, nihil Romano Pontifici cum regno Angliæ negotii esse, nisi Regi videretur aliquid ei potestatis in eo regno concedere; nam alioquin omnem animam debere potestati regiæ subditam esse, nec solum in civilibus, verum jam quoque in spiritualibus causis. Et hæc quidem omnia excogitata, suscepta, & disseminata sunt, ne Rex absque authoritate legitima uxorem repudiasse putaretur. Quæ cum viri nonnulli graves viderent, animoque jam prospicerent, quo essent hæc omnia tandem prorumptura, paulatim nitebantur aulæ se & negotiis publicis subtrahere. In primis Thomas Morus, vir omni genere virtutum præcellens tempestates impendentes non solum mente prævidit, verum etiam suis particulatim prædixit eodem plane modo, quo postea acciderunt. Is ergo cum jam summus regni cancellarius ad tres ferme annos fuisset, Regem adiit, suæque senectutis ac laborum, quibus in confutandis hæreticis distinebatur, excusatione usus, supplex rogavit, ut cum Regis bona venia abdicare se magistratu liceret: cui Rex assensit, licet non ignoraret, quam ob causam illud Morus petiisset: sed uti voluit Rex alio viro in summo illo magistratu, qui esset futurus ad desideria sua paratior. Constituit ergo cancellarium Thomam Audlæum hominem mediocris fortunæ, & valde tenuem; sed ut haberet unde dignitatem splendide tueretur, dedit illi Rex monasterium integrum una cum ecclesia, ædificiis & reditibus omnibus Londini constitutum, cui nomen fuit, Ecclesia Christi: religiosos autem omnes illius loci, qui canonici erant regulares, in alia monasteria ejusdem ordinis distribuit: atque hoc primum indicium extitit mali affectus Henrici erga religiosos.*

Rex Anglus caput Ecclesiæ Anglicanæ se dicit.

Thomas Morus se magistratu abdicat.

Suffectus in ejus locum vir impius.

LXV. Subdit author, ut Clemens Henricum monuerit, ne rescisso controverso connubio pellicem induceret, & ille contemptis paternis monitis furens libidine finxerit factam sibi a Pontifice ducendæ in matrimonium Annæ Bolenæ potestatem, & clandestinas nuptias cum ea extremo hoc anno inierit: *Cum autem*, inquit, *hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata essent, simulque didicisset ex Cardinalibus Gallis quos supra utriusque Regis nomine legatos ad ipsum missos diximus quam impotenter in Annam Boleanam affectus esset Henricus, & quod nihil esset dubii, quin eam brevi etiam publice duceret; Pontifex pro paterna sua solicitudine ingentem primo dolorem animo concepit, deinde statuit literis iterum Henricum tentare, jam enim antea non semel eum privatim admonuerat, & per omnia sacra obtestatus fuerat, ne præcipitem se ferri in hac causa fineret; expresse etiam prohibens ne quidquam in prioris matrimonii præjudicium pendente adhuc lite faceret. Nunc autem aliis literis iisque magis publicis Regi præcipere pro sua authoritate sub anathematis pœna statuit, ne ulterius progredi interminata lite tentaret; id quod fecit in forma brevis, quo res esset testatior. At Henricus cujus animus impudicis Annæ amoribus jam immersus fuit, tantum aberat, ut hoc vel patris consilio, vel judicis præcepto a proposito desisteret, ut ardentius multo quam antea in libidinem suam prorueret.*

Monitus Henricus ne se præcipitem ferri patiatur.

LXVI. *Cumque jam nihil aliud ad nuptias cum Anna Bolena contrahendas deesset præter pu-*

NOTÆ [1] CHronologicum Sanderi mendum expungit sugillatque Burnetus in histor. de Reform. Anglic. versionis Gallicæ tom. 1. pag. 522. in refutatione Sanderi. Intentata ab Henrico adversus clerum Anglicanum lis, ejusdem Henrici regis profectionem Gallicanam non quidem consecuta est, ut Sanderus & ex illo Annalista scribit, sed integris 18. mensibus præcessit, quia & remissio ejus litis facta est a rege anni 1532. martio mense, cum iter ejus Caletum nonnisi septembri mense ejus anni contigerit. Certum tempus ejus remissionis in volumine legum Anglicanarum exprimi idem Burnetus adnotat.

Optime ista quidem Burnetus. Sed non ita plane successit illi accusatio, qua historiam de Rolando Lee a Sandero narratam, & ab Annalista hic num. 66. exscriptam, mendacii damnare nititur. Statuit enim Rolandum nosse optime potuisse nullam a Pontifice pro Henrico constitutionem ferri potuisse, cum pontificem imperatori arcto amicitiæ vinculo adstrictum probe nosset. Sed hæc Sanderum juvant; ideo enim timere potuit Rolandus ne Rex incestas nuptias iniret; ideo tanta sollicitudine inquisivit, num pontificis bullam obtinuisset. Asserenti regi, tandem acquievit. Ita probe Sanderus, Burnetus inepte. MANSI

publicam sententiam divortii, hanc Rex cum a Pontifice Romano sperare non posset, a Cramnero suo brevi pronuntiandam certo sciens, Annam Bolenam ipsis kalendis septembribus Pembruchi marchionissam constituit, ne parum nobilem personam duxisse videretur: ad decimum vero & octavum kal. decembris proxime sequentis Rex longioris moræ impatiens quamquam omnia necdum recte disposita essent omnino constituit cum Anna Bolena occultas nuptias contrahere; nuptias quidem, quod alias illa sui corporis potestatem Regi facere nollet; occultas vero, quod nondum a Catharina per aliquam ullius omnino judicis sententiam separatus esset. Ronaldus ergo quidam tunc presbyter, quem postea Rex propter hoc obsequium in episcopum Lichefeldiensem cooptavit, accersitur, ac rem divinam facere iubetur: ei Rex narrat sententiam Romæ jam tandem secundum se pronuntiatam esse, factamque sibi esse potestatem novam uxorem ducendi. Rolandus Reges non solere mentiri arbitratus, primum siluit; mox religione tactus, spero (*inquit*) majestatem tuam habere diploma pontificium. *Annuente Rege, vertit se ad altare, cum ecce adhuc dubius & timens, ne quid illicitum committeret,* omnino [*inquit*] sacri canones postulant, nostraque valde interest, ut literæ Pontificis palam legantur & promulgentur. *Tum Rex habere quidem se literas affirmat, sed reclusas esse in secretiore loco, nec ab alio præterquam a se afferri posse; parum autem decere, ut eo tempore nec enim adhuc illuxerat solus prodiret. Acquiescit Rolandus: atque ita completis cæremoniis Henrico secundam uxorem tradit, prima non solum adhuc vivente, sed etiam per nullam omnino authoritatem in ullo hactenus judicio ecclesiastico vel specie tenus interpositam repudiata.*

Marchionali titulo Annam Bolenam ornat. Occultas nuptias contrahit cum ipsa.

Turpissime mentitur accepisse de soluto matrimonio decretum.

LXVII. Pervasit proximo anno ad sedem Apostolicam horum flagitiorum fama, quæ a Pontifice in Cardinalium senatu proposita fuisse dicetur suo loco: nunc reliqua Cæsarei cum Pontifice congressus acta prosequamur. Recenset ea Paulus Jovius hisce verbis (a): *Actum subinde est de tuenda pace, quam tanto sumptu, tantisque periculis quæsivissent nam in eam pacem, quæ publico fœdere biennio ante Bononiæ fuerat constituta, Genuenses nequaquam adscripti fuerant, queis tum maxime infensus erat Franciscus; Genuæ siquidem imperium, uti antiqui Gallarum Regis juris, nec inclusum recentis fœderis legibus repetebat.* Et paulo inferius: *Veneti quoque ullo alio quam veteri fœdere illigari nolebant, seque omnino præstaturos profitebantur, quod diserte in fœderum tabulis essent polliciti, maturamque opem Francisco Sfortiæ protinus allaturos, si alicunde bellum ejus finibus inferretur; neque enim ex dignitate Veneti senatus fore, si veluti tributi nomine annuam pecuniam tuendæ paci penderent.*

(a) Jov. l. 31.

Genuam Gallus repetit.

Asserere Italicam pacem omni contentione nitebatur Clemens, atque exercitum communi sumptu sustentandum arbitrabatur, ad Helvetiorum, quorum pars Zuingliana hæresi infecta erat, impetus infringendos: quippe jam ante vehementer trepidatum fuerat, ne Lutherani incendii faces Italiæ inferrentur; quam ob causam, non Gallicæ partis odio, Venetæ reipublicæ principem his literis ad suppeditanda sociali exercitui pacis Italicæ vindici stipendia ex indictis decumis hortatus est (b). LXVIII.

(b) Lib. brev. an. 1532. p. 61.

Duci Venetorum.

Dilecte fili salutem. Quanto nuper labore & studio nostro, dum Bononiæ cum serenissimo Cæsare essemus, miseræ Italiæ pacem & tranquillitatem, omnium ipsi cladium & injuriarum nostrarum obliti, constituerimus, vestris etiam rebus cum illo compositis, notum est nobilitati tuæ; nec tuam prudentiam fugit, ad eam pacem conservandam aliquo exercitu opus fuisse, ne Italiam omni nudatam præsidio perturbandi cuiquam occasio daretur: itaque serenissimo Cæsari in retinendo eo veterano exercitu, quem in Italia tunc habebat & habet, non solum authores, sed etiam adjutores fuimus. Et quamquam utilitas redundaret ad omnes, nos tamen ipsi cum dicto Cæsare totum fere id onus continuo hoc biennio sustinuimus, nec quoad aliter providere potuimus, quidquam oneris ullis imposuimus. Ad extremum necessitate coacti, & publico bono adducti, cum ex ipso effectu videremus quantum securitatis ille exercitus ad Italiæ tranquillitatem attulisset, audiremusque etiam Lutheranam hæresim in Alpibus magno fragore tonantem sensim in Italiam descendere, multosque jam infecisse, nihil nisi occasionem expectantes; nos ob hæc multo magis conservandum dictum exercitum, ut per eum pax Italiæ conservaretur existimavimus: sic quoque nullam sæcularium, sed tantummodo ecclesiasticorum, qui sane in nostra mera sunt potestate, opem duximus expetendam, ac duas decimas fructuum ecclesiasticorum in cæteris Italiæ primum, deinde etiam in vestro dominio imposuimus, &c. Addit preces, ut cum is exercitus publicam pacem alat in cogendis ab ecclesiasticis vectigalibus præsidio sit, ut necessario sumptu sustentetur. *Datum ultima decembris MDXXXII. pontificatus nostri anno IX.*

Rogati Veneti, ut pro pace Italica subsidia conferant.

Digitized by Google

LXIX. Assensere quidem Veneti, ut pro vindicanda ab hæreticorum tyrannide Italia conscriberentur copiæ : ne vero specie religionis cæsareo jugo subderentur caverunt, de quibus hæc Jovius (*a*) : *Veneti nequaquam permoti sumptu, qui erat exiguus; dum sese novo fœdere excluderent, duas res opportune consequebantur, in quibus tuendæ existimationis ac libertatis maximum inerat momentum : nolebant enim Franciscum Regem veluti desperata in reliquum tempus ipsorum societate ab se penitus alienare, atque illum eo prorsus adigere, ut commutato animi decreto novam sibi amicitiam, novamque fortunam quærendam putaret, e qua demum dissimulata in præsens graviore injuria, minores principes uti ingratos & aversos ulcisceretur; nec Cæsarem omni suspicione metuque vacuum omnino sinere, vel sapientis consilii fore arbitrabantur, ne ille Gallos penitus contemnendos esse putaret, si tota in ipsius nomen ac amplitudinem consentiente Italia, undique tutus & principum longe maximus redderetur; exæquari enim tantorum Regum potentiam ac vires incolumi Cæsaris amicitia cupiebant*. Et infra.

(*a*) Jov. l. 31.

LXX. *Itaque excludentibus sese Venetis, atque id dissimulanter probante Pontifice, fœdus est renovatum in sesquiannum. Eæ fuere leges : ut communibus copiis atque pecuniis, si bellum inferretur, id ad tuendam pacem propulsarent. Dum pax esset viginti quinque millia aureorum nummum ex vetere censu Pontifex, Cæsar, Franciscus Sfortia, & Alfonsus Atestinus, itemque liberæ civitates, Florentini scilicet, Genuenses, Senenses, Lucenses conferrent, quæ ad alendos centuriones, præfectosque equitum Antonio Levæ dispensanda traderentur : eum enim belli ducem designarant, custodemque pacis & otii apud Mediolanum esse voluerant*. Et infra : *At legati Cardinales Acromontius atque Tornonius, qui ab initio interstrepere reclamareque & libero ore conqueri cœperant, quod ea principum conjuratione non iniqui fœderis prætextu gravissimam & minime ferendam Gallis omnibus contumeliam inferrent, postquam eos Clemens subtiliter admonuit, ut pacati conquiescerent, facile intellexerunt quantum in dimittendo dissolvendoque Cæsaris exercitu momenti verteretur : quid enim vel optatius vel ad omnem belli occasionem commodius Gallis accidere posse, quam ut Hispani veterani, a quibus tot clades acceperint, paucorum mensium fœdere percusso, Italia ipsaque alpium custodia detrahantur*.

Fœdus initum pro tuenda pace.

LXXI. Decreta tum fuisse catholicis Helvetiorum toparchiis stipendia a fœderatis memorat Guicciardinus (*b*), atque Imperatorem excogitasse, ea ratione Gallo aditum intercludere, ne ex ea gente milites ad Italiam bello divexandam conscriberet; verum Pontificem tuendæ religionis studio ut hæreticos Helvetios arceret ab Italia ex literis (*c*) ad Venetum ducem datis permotum, intellectum est. Porro adductus est in invidiam ab administris Regis Francorum Stephanus de Insula catholicorum Helvetiorum orator, qui præter eorum jussa de fœdere Cæsarem inter & Helvetios sanciendo egisset, perstrictusque Pontifex suspicione, ipsius authoritate id illum annisum, eam ita Clemens a se amovet (*d*) : *Tuæ fraternitati*, erat is suus apud Helvetios internuntius, *notissimum est, nos nunquam quæsisse ut dicti cantones uni plusquam alteri Christianorum principum adhærerent; sed ut potius cum cæteris cantonibus hæresi Lutherana infectis ad concordiam unitatemque tum animorum, tum præcipue catholicæ fidei redirent. Quod si ipsi Lutherani pro majori eorum numero plus possent, cogereque ipsos catholicos, ut a sancta fide deficerent, niterentur, tum nos, quod dudum fecimus, & semper facturi sumus, sanctam fidem catholicam, & in illa vere sentientes a prave sentientibus defenderemus*. Et paulo post : *Christianissimum Regem probe æstimamus conscium pii sensus nostri ad commune bonum tendentis, & hanc cum Cæsare ac Helvetiis prædictis conjunctionem nostram non ad cujusquam Christiani offensam, sed potius omnium salutem dirigentis minime credimus hæc crediturum, &c. Datum in civitate nostra Bononiæ in die* XIX. *decembris MDXXXII.*

(*b*) Guicc. l. 20.

Helvetii cur ad tuendam Italiam conducti.

(*c*) Lib. brev. ann. 1532. p. 61.

(*d*) Brev. an. 1562. p. 62.

Ad eos defendendos se Clemens obstringit.

LXXII. Conciliatis ita Carolo V. catholicis Helvetiis, qui potius cæsarea, quam Gallica ope ad hæreticorum Zuinglianorum, cum quibus tam insignia prælia conferta fuisse vidimus, impetus retundendos existimaverant, nonnulli politici, qui regias cupiditates divini Numinis gloriæ & religionis propagationi præferebant, se bene mereri de Francisco Rege putaverunt, si Helvetios hæreticos Gallicæ coronæ contra Cæsarem fœdere jungerent : ob quod arcano consilio permisit Deus, ut iidem Helvetii sacramentarii in Gallias Zuinglianam hæresim inveherent, cujus causa Francisci Regis stirps penitus convulsa est, & Gallia innumeris cædibus & incendiis deformata.

Politici Galli sibi Helvetios hæreticos adjungunt.

Ex impio fœdere pessumdata Gallia.

LXXIII. Hoc anno Clementis Pontificis jussu Thomas de Vio Cardinalis, Lutheranorum, qui circa fidem ac virtutum opera & merita infandas hæreses commenti erant, suisque argutiis irretiebant ita simpli-

plices, vel improbis lenocinabantur, ut pietatis specie in flagitiorum cœno hærerent, fallacias confutavit egregio commentario, ex quo nonnullos flosculos delibandos censuimus. In primis, cum hæretici somniarent se justificari fide, seu credulitate qua crederent se justificatos, ita hunc errorem confutavit (a): Nulla Scripturæ authoritate, nullo Ecclesiæ documento docemur, oportere nos hujusmodi credulitatem habere absque hæsitatione aliqua; ratio autem hæsitandi est, quia communiter nullus scit an ex parte sui impedimentum aliquod inveniatur suscipiendi donum remissionis peccatorum, nullus regulariter scit an ipse desit gratiæ Dei; & propterea sic hæsitans nullam injuriam infert divinæ promissioni, quoniam non hæsitat ex parte Dei, non hæsitat ex parte meriti Christi; non hæsitat ex parte sacramenti, sed hæsitat ex parte sui; scriptum est enim: Delicta quis intelligit? Testatur quoque, hanc communem hæsitationem de effectu singulari divinæ misericordiæ, hoc est remissionis peccatorum istius viri nunc devote conversi ad Deum, Joel propheta cap. II. nam de iis, qui convertendi erant ad Deum ex toto corde in jejunio, fletu, & planctu, citata divinæ misericordiæ excellentia super peccata, subjungit: Quis scit si convertatur Deus & ignoscat? Neminem ergo eorum, qui convertebantur certum esse, sed quemlibet sub hæsitatione esse, an ignosceret Deus illi, manifestat. Et confirmatur, quia credulitatis hesitatio non rationabiliter tollitur, nisi, Et infra, vel divina revelatione, quæ in proposito non habet locum, quia quamvis Deus revelaverit quod omnes, qui rite intus & extra confidunt se consequi remissionem peccatorum per meritum Christi consequuntur illam, non tamen revelavit quod iste nunc rite convertitur intus & extra; hic enim effectus particularis non comprehenditur sub revelatione, cui innititur fides Christiana, &c.

(a) Thom. Card. Cajet. to. 3. tr. 11. c. 3.

An credendum sit remissa esse nobis peccata.

Probatur non valere eam confidentiam.

LXXIV. Negantibus Lutheranis merita bonorum operum, detorquentibusque in pravum sensum, nonnulla sacra oracula Thomas Cardinalis sic respondit (b): Meritum vitæ æternæ non est tam actio nostra, quam actio Christi capitis in nobis & per nos: Supponendum est enim cum Apostolo ad Roman. XII. ad Ephes. IV. & ad Coloss. II. homines in gratia constitutos esse Christi capitis membra viva, ita quod Christus caput cum hominibus vivis ejus membris non est sicut unum corpus politicum, quale est corpus civium reipublicæ bene gubernatæ, sed constituit unum corpus, quemadmodum est unum corpus naturale, quia Christus caput spiritu suo vivificat membra sua, & per juncturas ac nexus spirituales unit membra corporis, ut clare patet ex verbis Pauli. Huic autem præsupposito adjunge, quod etiam sacra Scriptura tradit, videlicet & passiones & actiones vivorum Christi membrorum esse passiones & actiones Christi capitis: & de passionibus, quidem testatur ipse Christus Act. VI. Saule Saule, quid me persequeris? cum tamen ille persequeretur membra ejus. Et Paulus ad Galatas IV. revocat ad memoriam Galatarum quod Christus crucifixus fuit in eis, proculdubio in cruciatibus eorum pro Christo perpessis: de actionibus vero testatur Paulus scribens Corinth. XIII. cap. secundæ epistolæ. An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus? universaliter dicit ad Galat. II. Vivo ego, jam non ego: vivit autem in me Christus: ex quibus habetur quod verissime dicere possum: Mereor ego, jam non ego: meretur autem in me Christus. Jejuno ego, jam non ego: jejunat autem in me Christus; & sic de aliis operationibus voluntariis, quas Christi membra vera exercent propter Deum: & isto modo meritum æternæ vitæ non tam attribuitur operibus nostris, quam operibus Christi capitis in nobis & per nos; ita quod hinc discernitur inter meritum æternæ vitæ: in infantibus baptizatis debetur æterna vita merito dumtaxat Christi illo, quod meruit Christus in hac vita mortali degens, patiens, & moriens: adultis autem proficientibus in gratia debetur æterna vita dupliciter, primo ex jure meriti Christi, quod in propria persona meruit, postea ex jure meriti Christi, quod Christus caput in adulto & per adultum operando meretur. Convenit autem divinæ liberalitati, ut utroque modo communicet meritum æternæ vitæ adultis Dei filiis, nam ut dicitur ad Roman. VIII. prædifinivit eos conformes imagini filii sui, conformiores autem sunt Christo habentes meritum vitæ æternæ utroque modo, quam primo tantum; nam isti Christo duplici jure debita fuit sua gloria, primo jure gratiæ unionis personalis, qua verbum caro factum est: & hoc jus convenit Christo sine ejus merito. Deinde eadem gloria debita fuit Christo per meritum obedientiæ ejus, usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltavit illum, &c. Christo igitur duplici jure habenti gloriam conformiores reddimur duplici quoque jure, acquirentes vitam æternam, videlicet & sine nostro merito per Christi in propria persona meritum, & cum nostro merito per Christi capitis in nobis & per nos meritum: & quemadmodum ad Christi excellentiam pertinet quod etiam proprio merito acquisierit immortalem corporis vitam & gloria sui nominis, &c.

(b) Cap. 9.

Meriti gloria tribuenda Christo & cur.

Ille meretur in nobis.

Duplici titulo Christus gloriam meruit.

Duplici modo acquiritur gloria a Christiano.

ita

ita ad dignitatem membri Chriſti pertinet, ut cooperetur capiti ſuo ad acquirendum æternam vitam : Omnium enim diviniſſimum eſt, *inquit Dionyſius cap.* III. cæleſtis hierarchiæ, Dei cooperatorem fieri : *& hinc quoque habes non eſſe ſuperfluum noſtrum mereri vitam æternam, quoniam eſt reddere vitam æternam eſſe nobis debitam alio modo, ſeu altero jure, quemadmodum Chriſtus meruit ſuam exaltationem reddendo ſibi eam altero jure debitam.*

LXXV. Ut vita æterna ſit donum Dei.

His plura alia addit, hæreticorumque argumenta diſſolvit; ex quo hæc decerpere libet : *Ad illud quidem quod affertur ex Apoſtolo ad Romanos :* Donum Dei vita æterna; *reſpondetur quod utique nos hoc dicimus & docemus, quoniam donum Dei gratiæ gratum facientis eſt, tum nos eſſe membra Chriſti, tum ex virtute Chriſti capitis in nobis mereri vitam æternam: non enim dicimus quod ex operibus noſtris quatenus a nobis ſunt, ſed quatenus a Chriſto in nobis & per nos ſunt, meremur vitam æternam.*

Ad id vero quod obiicitur ex documento Chriſti : Dicite ſervi inutiles ſumus; *cum eadem diſtinctione reſpondetur, quod nos quantumcumque omnia Chriſti præcepta impleamus, quatenus impleamus, ea ex noſtro libero arbitrio, invenimur ſervi inutiles ad ea, quæ ſunt domus patris cæleſtis, invenimur inutiles ad ea quæ ſunt politiæ noſtræ, quæ in cælis eſt, qualia ſunt remiſſio peccatorum, gratia Spiritus ſancti, charitas, & cætera propria filii Dei. Et in promptu ratio eſt; quia nos quatenus a nobis operantes, ſumus tamen infirmi, ut non poſſimus aſcendere ad conferendum aliquid ſupremo ordini filiorum Dei : cum qua tamen veritate ſtat quod noſmet quatenus ex Chriſto in nobis capite ſumus operantes, ut illius membra viva multum conferre poſſumus per noſtra opera politiæ cæleſti & paternæ domui; quia ut ſic ſumus elevati in ordinem filiorum Dei, nec ut ſic ſumus inutiles ſed membra utilia paternæ domui & cæleſti politiæ, &c. Romæ die* XIII. *maii MDXXXII.*

LXXVI. Vuicelius impiam eſſe fidem Lutheranorum ac novam arguit. (a) Cocl. in actis & ſcriptis Luther.

In Germania ſcripſit luculenter de fide & operibus Georgius Wicelius, de quo hæc Joannes Coclæus (a) : *Vir ille, cum ſit ingenioſus, acutus, diſertus linguarumque Græcæ & Hebraicæ inſigniter peritus, juvenis præterea ætate, ac laborum tolerantiſſimus, multa in Lutheranam ſectam atque doctrinam ſcribit editque opuſcula, quibus Germanos a pernicioſiſſima ſecta illa abſterrere, in viam revocare ſatagit; atque id facit non parvo cum profectu multorum. Multa quidem Lutheri dogmata impugnat, ſed nullum vehementius copioſiuſve aut crebrius, quam illud, quod rejectis bonorum operum ſtudiis ac meritis ſolam fidem extollit.*

Lutheriſmi retectio.

Scripſit porro Wicelius hoc anno retectionem Lutheriſmi, nempe elegantem libellum, in quo doctrinam & mores ſectæ Lutheranæ graphice depingit, authorem ſchiſmatis pro libidine figere leges atque refigere, cæteros eum ſequi : populum odio ſacerdotum & monachorum, canonicarumque legum, non amore Chriſti a Romana eccleſia deſciviſſe : nunc Saxoniæ principis imperio ad unius & alterius ebrii monachi placita flecti reflectique poſtquam omnem veteris Eccleſiæ ordinem exploſit : diſtracti ejus ſectatores in plura capita : quod huic evangelicum eſt, alteri fanaticum eſſe : *Quoniam*, inquit, *vero doctrina iſta cum prophetis & Apoſtolis luctatur, ab apoſtolicis diſſentit, ab orthodoxis omnibus diſcrepat, neceſſe eſt eam recentem eſſe, & prioribus retro ſæculis univerſis ignoratam : jam ſi recens eſt, debebat miraculis firmari; ſed nulla horum exiſtunt, cur ergo adhuc hæſitas?* Subjungit Wicelius : naſcentem maleſanam opinionem a ſynodo curari quidem poſſe, ſed magiſtrum ſectæ velle agere quæ nolit concilium, & nolle quæ velit : non pati doctrinam excuti, ne excuſſa explodatur, angelorumque judicem ſe conſtituere; lactare aſſeclas flagitiorum impunitate : ejus doctrinam pugnare cum doctrina catholica & primitiva Eccleſia, fictam ea arte ut ſectæ congruat : præceptum in Saxonia ut evangelium prædicetur quemadmodum exponit Lutherus : Germanicos motus ex ejuſdem Lutheri libris excitatos, & ſi conniveant principes, Germaniam ab pſeudoevangeliſtis cædibus funeſtandam : apparere regnum deſertorum monachorum, graſſari omnem vitæ impudicitiam, nec Sodomam amplius ream videri. Quantum vero opprimant qui onera Romanæ eccleſiæ adeo verbis exaggeraverant, egregie depingit Wicelius : *Negari*, inquit, *non poteſt neque diſſimulari ſub hoc evangelio plures & graviores exactiones exuxiſſe ſubditos quam antea. Præterea omnia propter avaritiam Deo diffidentium Chriſtianorum ad ſummam caritatem, tenacitatemque inhumaniſſimam adducta, ita fuit, ut fere alius alium voret, dilectio Dei & proximi nunquam frigidior.* Et inferius : *Sectam prorſus pudefacit & deridendam omnibus propinat immenſum mendacium illud ore ſchiſmatarchæ impudentiore ne, an audaciore, an confidentiore, an arrogantiore exputum haud ſcio : eſt vero illud in prioribus ſæculis neque*

Lutheri inſana jactantia.

Chri-

Christum, neque evangelium, neque baptisma, neque fidem, neque opera bona, &c. fuisse cognita; sed hæc omnia se principem docuisse per suum recte vocat suum evangelion.

LXXVII. Proponit dein Wicelius impia sectæ dogmata, e quibus absurdiora asserimus: *Docent, ubi fides est, ibi nullum peccatum. Docent, credentem suapte sponte sine præcepto, aut hortatu, aut doctrina bona opera, adeoque mera bona opera facere, immo impossibile esse quin faciat, & tam esse opus monitione, ut faciat, quam opus esse, ut arborem fructiferam moneat. Clamant: Evangelion non potest pati, ut prædicetur de bonis operibus. Item, ovicula Christi horret ubi prædicari opera audit. Item, fides nullum opus bonum potest juxta se ferre. Docent, Deum non respicere opera, non curare opera, non valere, non placere coram Deo opera, nihil prodesse opera: non amari a Deo aliquem propter opera, nihil denique esse opera. Hæc passim sexcenties si quis requirat. Negant ad probitatem pervenire hominem exercitiis virtutum & bonorum operum, & ex hoc dicunt fieri martyres diaboli. Alicubi vocat Lutherus, virtutem velamen nequitiæ. Scribit quidam, docere contra vitia, & ut abstineamus a peccatis, est pharisaismum quendam docere. Docent, eos blasphemare Deum, qui ad probitatem in bene operando aspirant. Docent, contra eos, qui exempla sanctorum prædicant imitanda. Docent, quomodo bellum moriturus cum satana ineat, nempe ut sanctimoniam a te exigenti, ita respondeat:* Velle hanc mihi vellem. Hic nulla est sanctimonia: Deus ea est. *Dicunt quando prædicatur:* Oportet te hoc facere, hoc & illud omittere: *diabolus est qui suum venenum juxta infert.* Dicunt, si cor probum, omnia proba: quid enim Deo cum externis: *quasi dicerent:* Nihil refert utcumque vivas, modo sis evangelico de grege. *Dicunt: Timendum est ne sanctissimi quique in profundissimo inferno sint, & peccatores potissimum in cælo. Dicunt, quia verbum sanctum est, ideo & habens verbum sanctus est. Item Christiani non videntur esse quod sunt. Dicunt Christum non respectum habere quales simus, sed si modo oves simus, & nomen habeamus. O dogmata, o aconita! Scripsit author sectæ se malle scurrilem esse aulicum, quam Hilarionem aut Hieronymum. Negant Christum præcepta dedisse Matth. v. & fingunt, eum dicere:* Ego non doceo: Fac hoc, fac illud; sed remitto dumtaxat peccata, &c. *Docent, Christum legem pro nobis fecisse, id est nostro loco, atque propterea accusatricem legem ad ipsum in mortis articulo esse remittendam. Docent, hominem necessario peccare. Docent, omnia necessario evenire, cum externa opera tum internas cogitationes. Docent arrodenti ob peccatum conscientiæ ita respondere:* Quid peccatum, peccatum? attamen sanctus sum. Item: Si ego probus non sum, Christus tamen probus est. *Refellunt doctrinam catholicam de originali & actuali peccato. Dicunt:* Quo es turpior, eo citius imparit gratiam Deus. *Docent, nullum peccatum posse damnare hominem præter incredulitatem. Secus de libertate Christiana docent atque Apostoli; unde pro libertate Christi invenerunt libertatem diaboli. Docent, Tartarum esse conscientiæ remorsum, & sinum Abrahæ promissionem verbi. Docent, hominem tantumdem posse, quantum potest serra aut securis, & nihilo plus facere. Faciunt Deum authorem malorum, Docent baptisma esse opponendum contra terrores peccati & mortis; & quod propterea tincti simus, ut certo sciremus, nos per mortem in vitam reducendos, ne dubitaremus nos servandos, &c. Hujus rei esse sigillum baptisma. Hujusmodi sunt mundo nostro impœnitenti, flagitiose viventi, novissima non curanti gratissima; sed per quam scripturam ita res habet? Bone Christe, quam longe aliter docet Apostolus Roman. VI. Docent, neminem accedere debere ad Eucharistiam, nisi qui peccatis obsitus est. Nam peccatoribus esse modo institutam Eucharistiam. Dicunt Eucharistiam venenum iis esse, qui ante probi esse volunt quam accedant. Docent: Sub pane est Christus, quasi Dominus dixerit* (a): Accipite edite, sub hoc pane est Christus; *& non potius:* Hoc est corpus meum. *Definiunt veram pœnitentiam esse fidem. Irrisa est hactenus contritio, satisfactio tam privata quam publica prorsus explosa est, immo non ferunt vocabulum. Docent, mulierum sexum aut ad conjugium aut scortationem creatum esse. Docent, coire magis esse necessarium, quam edere & bibere. Docent, Christiano licere plures simul uxores habere, nam exempla veteris testamenti esse libera unicuique &c. Docent presbyterum bigamum esse posse; idque jure divino scripsit princeps, cum ancilla congrediundum, si nolit morosa uxor. Idem permittit ut uxor impotentis coeat cum hujus fratre.* Quid de ordine doceant subdit author: *Hunc e medio sustulerunt, nec melius aliquid in locum substituerunt. Deplorati homines nolunt Romanæ ecclesiæ ritum, quo ordinantur presbyteri, & iidem nolunt ejusdem antiquissimum modum, ideo secta eorum caret legitima vocatione & ordinatione. Cæterum quem volunt visitatores, iis est a Deo missus, vocatus, electus,*

Virtus appellata a Luthero velamen nequitiæ.

Ridiculus superandi sathanæ modus.

Peccatum necessitate committi ajunt Lutherani.

Nullum esse præter incredulitatem.

De libertate Christiana quid sentiant.

De libero arbitrio.

Fingunt omnes baptismo solo servandos.

Quid circa Eucharistiam sentiunt.

(a) Matth. 26.

Impudicitia eorum.

Carent ordine.

Merum panem sumunt pro Christo.

lectus, ordinatus, chrismatus. Porro eorum doctrina de electione aut constitutione presbyterorum jam nihil certi habet; quod enim initio de ea ediderunt, alia editione labefactarunt, ut agnoscas Ulyssea commenta &c. Itaque Lutherani, cum sacramentum ordinis tollant, sub profano pane existere Christi corpus volunt, & tanquam idololatræ panem, in quo, immo potius sub cujus speciebus Christus non est, adorant.

LXXVIII. Ut vana hypocrisi seduxerint populos Lutherani. Nonnullis interjectis addit Wicelius quænam dogmata Lutherani commutarint, quæve pugnantia inter sese effutiant: quæ lector apud authorem non sine risu tantæ stultitiæ perlegere potest; ordinem vero Lutheranæ ecclesiæ ita pingit: *Nullus hic est ordo, sed mera confusio: nihil hic constans conspicitur: mutatur hodierno hesternum, & lacera omnia. In principio sectæ proponebantur nobis nonnulli apostolicæ Ecclesiæ ritus, quorum lenocinio optimum quemque ad se pertraxere: sed successu negotii factum est ut illi omitterentur, novi instituerentur; videbatur enim priscus ordo irruenti multitudini non congruere: & quia nec papisticus placebat, ideo novum, hoc est suum, induxere. Promittebatur nobis initio aliqua selectio & inscriptio eorum, qui vellent ex animo esse Christiani, promittebatur excommunicatio flagitiosorum, publica confessio, solutio &c. Promittebatur legitima ministrorum electio atque ordinatio, & item doctrinæ judicium. Promittebatur communis largitio ne quis inter nos mendicaret; præterea sacrarum lectionum ordo, quin & scribebatur acriter in usuram, in pompam mundi hujus, in tyrannidem, &c. sed hujusmodi præter institutum. At nunc longe secus res habet.* Et post alia addit Wicelius: *Cathedras sibi occuparunt, nec ad has patet aditus nisi sui ordinis clamosis scarpris; hoc fit ex decreto visitatorum, nam periculum est, ne, si orthodoxi publicitus doceant, factio manifestetur: calliditatem nemo non subodorat. Ante extructum Lutherismum licebat de jure divino cuivis in publico in Romanam ecclesiam vociferari, & qui nos impediebat is erat antichristus. At nunc ludo ea sententia confecto verentur ruinam, male quippe sibi conscii; immo dux factionis vetuit, ne privatim etiam a quoquam doceatur: id quod si ante octennium fecisset, non staret jam Lutherismus. Porro e cathedris prædicatur evangelium scilicet purum putum, hoc est fides, quam nos & patres nostri initio Ecclesiæ sincere custodivimus: ita jactatur, quasi jam inde a decennio primum cœperit hanc inculcando, atque sine fine repetendo: bonam horarum partem consumunt magno auditorum tædio. Deinde lacerantur bona opera, ceu inutilia, & coram Deo peccata. Post magnifice commendatur verbum, carpuntur qui recusant semper audire, qui gravantur diaconis dare, qui eos nolunt invitare, &c. Postremo clamatur in clerum Romanæ ecclesiæ: ad has res flectuntur scripturarum loci. Habes evangelion cujus simile non extitit Apostolorum temporibus, &c.* Pergit author (*a*) reliquos Lutheranæ superstitionis ritus describere: tum ad mores illorum digreditur, quos inquinatissimos, utpote evangelio Lutherano accommodatos depingit; demum vero Lutherismum ex omnium veterum hæresum colluvie conflatum describit in extrema calce libelli, quem hac temporis nota consignavit: *Anno MDXXXII. scripta.*

(*a*) *Georg. Wicelius de doctrina & moribus secta.*

Progressi ulterius impietate hæretici sanctissimam Trinitatem oppugnare sunt ausi; adeo ut ob illam quidvis scribendi licentiam a Carolo V. inconsulte ac perperam permissam in Germania, & clementiam intempestivam, venales libri contra Trinitatem in ipsis cœtibus Ratisponensibus expositi fuerint, teste Cochlæo, qui ait (*b*): *Reperit ibi publice venalem librum Coclæus cum hac inscriptione:* De Trinitatis erroribus libri VII. Michaelis Serveti Hispani; *quem cum attulisset ad D. Joannem Quintanam theologum eximium, ac Cæsareæ majestatis a confessionibus, virum Hispanum. Is ægerrime tulit indignitatem ejus rei, tum quod author Hispanus esset, quem & de facie se nosse dicebat, tum quod impiissimæ atque inauditæ in eo libro essent hæreses. Mox itaque curavit pestilentissimum illum librum supprimi, ne amplius venderetur.* Et infra: *Cæterum Hispanus ille Michael Serveti alias Reves ab Aragonia ultra septem libros supradictos duos eodem anno dialogos edidit, quibus argute & acute ex scripturarum diversis locis novam de Christi carne theologiam docet, nempe quod Christus tam juxta carnem, quam juxta spiritum habeat substantiam æternam; & quod in eadem substantia, in qua tam juxta carnem quam juxta spiritum nunc est, fuerit antea in cœlo creator. In præfatione vero ad lectorem sic ait:* Quæ nuper contra receptam de Trinitate sententiam septem libris scripsi, omnia nunc candide lector retracto, non quia falsa sint, sed quia imperfecta, & tanqoam a parvulo parvulis scripta: precor tamen ut ex illis ea teneas, quæ ad dicendorum intelligentiam te poterunt juvare. *Hæc ille, homo nimirum acris ac vehementis ingenii, qui Græcæ quoque ac Hebraicæ* LXXIX.

(*b*) *Cocl. in actis Luth.*

Michael Servetus Trinitatis hostis.

Quid de Christo finxerit.

Ejus instabilitas.

lin-

linguæ peritus videbatur : sed hic est communis omnium fere novorum theologorum morbus, ut linguarum peritia tumidi, ac literali scripturæ sensui, quam non eu probatis doctoribus, sed ex capite suo sibi effingunt, innitentes, contemptis sauis patrum eupositionibus, & solidis scholasticorum theologorum informationibus, suæ confidunt prudentiæ : sed pro mobilitate ingenii instabiles, ut facili momento per novam adinventionem priorem sententiam suam, quam primo inventionis calore laudaverant, mutent, varient, augeant, aut minuant, juxta illud Jacobi Apostoli : Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis.

(a) Genebrar. 11. in chron.

Exuritur postea Genevæ. Animadvertendum gladio in hæreticos sentiunt hæretici.

Fuisse illum professione medicum, refert Genebrardus (*a*), nec scelus impune tulisse; eum etim Genevæ suam impietatem propagaret, æmuli Calvini hæresiarchæ consilio comprehensus ignique crematus est. Cæterum Calvinum, suo se judicio condemnantem, edito libro animadvertendum gladio in hæreticos docuisse visuri sumus : quin etiam Lutherum in Carlostadium principis sui vi usum, suo loco dictum est; turpissimumque & exitiale Carolo V. fuit, non animadvertere in Lutherum aliosque hæreticos, ut Leo X. & Clemens VII. omnibus precibus ab ipso petiere. Neque silentio prætereundum est, Germanum quendam in Lutheri schola edoctum in Trinitatem sanctissimam hoc anno consurrexisse, eosdemque quos Servetus errores inter Lutheranos diffudisse.

(b) Cocl. in actis Luth.

Joannes Campanus hæresiarcha Trinitatem impugnat.

LXXX. *Eodem tempore*, inquit Coclæus (*b*), *surrexit adversus Ecclesiam quidam Germanus ex terra Juliacensi Joannes Campanus, qui Lutheri discipulus per biennium fuerat Wittembergæ : is eosdem fere errores de Trinitate asseveravit, cui etiam Lutherani & Lutherus ipse restiterunt, ut non possit hæresis illa ullas acquirere vires*. Addit Coclæus a Wicelio objectum fuisse Luthero, illum tam impii fœtus parentem extitisse : *Archiblasphemator*, inquit, *Christi Campanus ubi, quæso, aut a quo didicit? apud nos fuit septimanas quatuor, apud vos annos duos; & non uos, sed vos docuistis eum : at nec vos illud eum docuistis : esto ita. At quis reclusit ei januam ad illum errorem tam abbominabilem, atque horrendum? Ego an vos? Hic sane apparebit, quisnam sit Campanicæ hæreseos reus; quandoquidem ille tamdiu Witembergæ permansit, atque nidificavit : in quo sane nido adhuc incubat struthiocamelus vir ille, qui modicum tenet de hoc verbo homousion, atque palam scripsit sibi hanc vocem*, Trinitas, in Theutonico non placeere. *An non potuit etiam Campanus ex tali primum ovo prorepere*. Hæc in Lutherum Wicelius, cujus verba etiam Cochæus objecit Philippo Melanctoni, convicitque Lutheri verbis Lutherum ipsum de sanctissima Trinitate blasphemasse, dum ita ait : *Hæc sunt verba Lutheri in dominum Jacobum Latomum olim edita. Nec est inquit quod mihi homousion illud objectes adversus Arianos receptum : non fuit receptum a multis iisdem præclarissimis, quod & Hieronymus optavit aboleri; adeoque non effugerunt periculum, hoc inveuto vocabulo, ut Hieronymus queratur nescire quid veneni lateat in syllabis & literis : quod sio-dit anima mea vocem, homousion, & nolim ea uti, non ero hæreticus ; quis enim me cogit uti, &c.*

Consubstantialitas filii a Luthero impugnata.

Struxit iis verbis fœdam calumniam S. Hieronymo mendax Lutherus, ut legenti sanctum doctorem patebit. Itaque Joannes Coclæus a calumnia Arianismi siquidem Ariani homousion, Filium id est æqualis substantiæ, non homousion, id est ejusdem substantiæ appellabant S. Hieronymum vindicavit, Lutherumque falsi sic convleit : *Non enim de homousion sed de hypostasi dubitabat Hironymus in sua ad Damasum Papam epistola, in qua eum per homousion Trinitatem orabat, ut responderet : qua autem ratione Lutherus oppuguat homousion, eadem oppugnari posset & hæc, von* Trinitas, *quia & ipsa in sacris literis non est expressa : quemadmodum uec ista, tres personæ. Stultissime igitur pariter & impiissime quidam eu iis poeticis theologis dixit, tres personas, tres chimæras, qui Lutheri de homousio audaciam imitatus est : Lutherus enim Arianos in hoc justificare ausus fuit, quod uoluerunt homousiou quam vocat profanam vocem recipere*. Cur vero S. Hieronymus de voce hypostasis ambigeret, ita sentit Surius (*c*) : *Inde accidit, opinor, quod hypostasis Græcis substantiam significat : sed a theologis iu rebus divinis pro persona accipitur : & una quidem est Divinitatis substantia, personæ vero tres habuit. Itaque ea dictio, hypostasis, quaudam amphibologiam, ut a malevolis & de substantia divinitatis, & de persona posset accipi : quamobrem etiam reprehenduntur a D. Basilio epistola LXIV. ad præcipuas in Neocæsarea, qui D. Gregorii Neocæsareensis episcopi verbis, quibus contra ethnicum disputans, hypostasin pro substantia præter aliorum patrum morem usurparat, ad stabiliendum impiissimum Sabellii dogma abutebantur*. His plura consentanea Baronius (*d*) egtegie scripsit, ad quem se lector conferat. LXXXI.

(c) Sur. in comm. hoc ann.

Cur de voce hypostasis controversum fuerit.

(d) Card. Bar. A.C. 362. n. 187. & seq. & Ann. 372. n.28. & 29.

Præter Lutherum etiam pro instautando LXXXII

do Arianismo plura longe temere effutierat Erasmus; cujus blasphema dicta Albertus Pius Carporum princeps luculento opusculo confuravit (*a*), ex quo pauca hæc delibamus: *Reprehendis explicationem dogmatis divinæ Triadis, qua summa Arianorum blasphemia extruditur, putasque quo plus est dogmatum explicatum, hoc uberiorem esse hæreseon materiam, probans brevissimum illud symbolum, quo pauca erant explicita: qua sententia quis tam cœcus, mentisve expers est, qui non videat, te nihil aliud his verbis optare, quam ut Arianorum error reviviscat? Cui & astipulantur ea, quæ in præfatione in Hilarium scripsisti, inquiens inter cætera: Qui huc audaciæ prorupimus ut non vereamur præscribere filio quibus modis debuerit honorare matrem suam: audemus Spiritum sanctum appellare Deum, quod veteres ausi non sunt. Quos veteres mihi narras orthodoxos ne & probatos authores? Cita vel unum qui senserit Spiritum non appellandum Deum, audaxque facinus esse ita illum appellare. Nullum certe proferes. At ego plurimos tibi in medium adducere possum, qui ipsum sic appellarunt & reverentissime ab omnibus appellandum censuerunt; sed brevitati studens omitto cum Græcos tum Latinos patres, qui omnes consentientibus verbis illum sic appellarunt, ut Chrysostomum, Didymum, Ambrosium, Hilarium, Augustinum & cæteros: quisnam vetustior? quis major? quis sublimior adduci potest Joanne Evangelista? is autem epistola sua prima testatus est, Spiritum sanctum esse Deum, cum illa verba protulit, de quibus modo tractavimus, nempe*: Tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt.

(*a*) *Alb. Pius l.* 12.

Erasmus Arianismi instaurator.

Negavit divinitatem Spiritus sancti.

Refellitur.

LXXXIII. Cum in dies Erasmi impietas a viris doctis in aliquot venenatis ejus libris, quos atheismo infecerat, deprehenderetur, carpereturque a multis, deque ea re ipse jam senio affectus, & viri catholici personam gerens quereretur, Jacobus Sadoletus (*b*) episcopus Carpentorarensis, qui justas tot invectivarum causas ignorabat, hoc ipsi consilium dedit: *Te ita crebro & a tam multis peti, & mirum sane mihi, & permolestum est, nec video, quæ sit causa*. Non excusserat scilicet Sadoletus omnia ejus scripta, *sed ego, si isto loco essem, una semel defensione in universum omnibus responderem, partim juventæ facta consiliaque excusans, si quid forte esset a me in illa ætate liberius scriptum; partim etiam modeste prudenterque retractans quæ ejusmodi essent, ut etiam si non vere at saltem verisimiliter ansam aliquam possent præbere obtrectantibus quod summos doctores sanctissimos homines cernimus fecisse: postremo vero omnem sensum meum de fide catholica ita exponens, ut non posset cuiquam esse dubium quid sentirem. Hoc opere edito perenne mihi silentium susciperem adversus malevolos, quorum insolentiam iniquasque calumnias, cum res ipsa & veritas, tum tua excellens fama virtusque refutaret. Vale. Carpentoracte* VIII. *idus maii MDXXXII.* Consuluerat etiam Thomas Morus eidem, ut librum retractationum ederet, quem an scripserit, nos latet: certe constat postremis annis multa illum impia dogmata revocasse; qui enim in virginem Deiparam plura effuderat convitia, ac sacras peregrinationes, & miracula in aliquot templis edi consueta deriserat in dialogis de cœlestibus prodigiis, quæ in ædicula Lauretana patrabantur, præclarum hoc ejusdem Virginis elogium panxit: *Hæc est rosa Hiericana florem enixa campestrem, quam non superbiæ scopuli, sed simplicitatis planities & modestiæ humilitas educat: quam divina charitas perpetuo rubore tinxit: quæ de terra parente prognata nihil tamen terrenæ fæcis inde exsuxit: hæc lilii convallium mater lilium & ipsa in spineto sine spinis enatum, quæ lacteo candori virginitatis summam modestiam adjunxit: hæc fons signatus, cujus nitidissimas lymphas nulla ferina unquam libavit affectio; in quo sponsi refulgentem imaginem nulla terrena turbavit cupiditas, quæ medicatas aquas suas derivat in capita omnium viarum: quæ potæ nos non vocales quidem, ut illæ castaliæ, sed immortales reddunt. Hæc hortus divinæ illius custodiæ sæpe sic circummunitus, ut nulla unquam petulca cogitatio quiverit perrumpere, in qua varias aromatum areolas summus ille hortulanus mira distinxerat arte, ubi inter lilia pascit, accubat in meridie, &c.*

(*b*) *Sadol. l.* 4. *epist. c.* 14.

A multis arguitur Erasmus.

Consultum Erasmo, ut retractet male scripta.

Nitide fidem orthodoxam profiteatur.

Ab Erasmo elogium Virgini datur.

Oppugnavit hoc anno (*c*) Ecclesiam Dei pestilenti libro, quem adversus fures calicis inscripsit, contumeliisque in episcopos & sacerdotes complevit Joannes Bugenhagius Pomeranus apostata excucullatus, qui e Wittemberga impietatis Lutheranæ impurissima sentina sæpius ad maritimas urbes opulentas nimirum Lubecum, Hamburgum, Flensburgum, & alia loca, ut sathanica zizania ad præfocandam divinam orthodoxæ religionis sementem disseminaret, excurrit, ac non paucis seditionibus concitatis Lutherismum propagavit, magnisque divitiis auctus ab iis quos erroribus suis irretierat, Wittembergam ovans reversus est, ut partum male aurum in luxum & delitias effunderet, de quo hæc Laurentius Surius:

LXXXIV.

(*c*) *Cocl. hoc ann.*

Joannes Bugenhagius Lutheranismi propagator.

(a) Sur. in comment.

(a) *Illum apostatam Wittembergenses suum pastorem, & superintendentem vocant: is liber scatet maledictis, mendaciis, & calumniis, ut agnoscat spiritum Lutheri quinti evangelistæ, impotenter incurrit in episcopos, quod populo calicem subtraxerint: damnat quoque missæ sacrificium, perinde ac si Ecclesia ab impuris apostatis discere debeat, quo sint ritu & ordine sacramenta administranda. Idem apostata profectus quandoque ad amplas quasdam civitates, præsertim maritimas, non absque tumultu & seditione, qua novum gaudet evangelium Lutheri, dogmata sparsit in vulgus rerum novarum avidum, ecclesiasque Luthericas spiritu isto, quo plenus erat, constituit & confirmavit. Cum autem ex Dania rediret, & sinu Baltici maris emenso, non quidem absque tempestatis periculo littus cimbricæ Chersonesi attigisset, non est veritus palam his uti verbis:* Tu meum habeas Dania evangelion, ego nummos tuos. Vale. His aperte verbis pseudoevangelista avaritiæ suæ dolos patefecit; cujus librum Michael Vehus ordinis Prædicatorum a Moguntino archiepiscopo in præpositum Hallensem adscitus confutavit.

Invehitur in episcopos.

Pseudoevangelistæ avaritia.

LXXXV. Hoc anno Joannes dux Saxoniæ, qui Lutheranam sectam in Spirensi & Augustensi conventibus in Germania constabiliverat, divina ultione percussus, imminente morte, cum ad Christi tribunal vocaretur, horrendos edens rugitus misere periit: de quo Ulembergius (b) hæc narrat [1]: *Obiit hoc anno MDXXXII. Joannes elector Saxoniæ Friderici frater, & in electorali dignitate successor, cuius auspiciis atque ductu societas Lutheranorum protestantium anno MDXXVI. Spiræ contra Cæsarem instituta primum, ac postmodum Augustæ MDXXX. magnis incrementis aucta fuit; expiravit vero* XVI. *augusti Suveinitii, quo biduo ante Torga profectus erat venatum, ubi morbo correptus subitaneo [apoplexiam fuisse putant] fractis viribus repente concidit. Vocati sunt ad decumbentem Lutherus & Melancton, qui cum* XV. *augusti sub decimam vespertinam Suveinitium advolassent, invenerunt agonizantem sensibus penitus appressit. Erat diuturnus agon, & valde durus, in quo subinde horrendos rugitus edidit instar leonis, quos illi forsan ad tribunal supremi judicis eunti Lutheranum negotium expressit. Sane quidem potuit in extremis illius animo observari gravissima illa Joachimi electoris Brandeburgici oratio, qua publice illum monuit ante biennium in comitiis Augustanis, quidquid en protestantium obstinatione atque inobedientia deinceps in imperio malorum & calamitatum oriretur, de eo Saxoni cæterisque protestantibus ante summum judicis Christi tribunal aliquando reddendam esse rationem, ut qui secessione sua novisque machinationibus iisdem malis occasionem dederint,* Et infra: *Proline commendant hunc principem Lutherani, quod Lutheri nova dogmata magno cum periculo confessus sit Augustæ in consessu Cæsaris & ordinum. Factum hoc Lutherus in prima concione [habita Germanice scilicet in funere] pingit quibusdam coloribus, & principem hunc in comitiis Augustanis morte confectum asserit, cum devorandum isthic fuerit & glutiendum quidquid mortiferi veneni miscuerit sathan; hanc veram & horribilem mortem, per quam diabolus e medio tollat homines, principem ante biennium in comitiis pertulisse, idque non pro seipso tantum, sed & pro Lutheranis omnibus; eam vero longe duriorem illi fuisse atque acerbiorem, quam naturalis illa, quæ nunc animam a corpore separavit.* Hæc Lutherus.

(b) Ulember. in vita Luth. cap. 24.

Joannis ducis Saxoniæ obitus infelix.

Lutherus & Melancton ad eum vocati.

Horrendi illius rugitus.

Ut monitus a Joachimo electore fuerit.

Horrenda de eo Lutheri sententia.

Eadem accuratius recenset Joannes Coclæus (c), atque ex Lutheri verbis in luce collocat Lutherum ipsum impudentissime gloriatum pro concione, se illius principis & omnium Lutheranorum animas æternæ morti ac nunquam intermorituris suppliciis suæ hæreseos confessione Augustæ promulgata addixisse; ut mirum sit novatores tam impium proditorem sectari; sic enim inquit: *Ait Lutherus; omnes scitis quomodo caput nostrum princeps elector secundum Christum Augustæ ante biennium mortuus, ac veram mortem passus est, non pro seipso tantum sed pro nobis omnibus,* Respondet Coclæus: *Hæc verba virulentus apostata sæpe repetit multum odiosa adversus Cæsarem omnesque alios principes catholicos; neque tamen scit*

(c) Cocl. in actis & script. Luth. Surius in comment.

NOTÆ [1] JOannis ducis Saxoniæ obitum die XVI. augusti Spalatinus consignat. Inter ejulatus piam etiam aliquam vocem emisisse idem historicus ex aliorum relatione (quippe quia tunc ipse aberat) affirmat. Supremis ipse tabulis cavit ne geminæ filiæ suæ quas superstites relinquebat, Marghareta & Maria alteri principi præterquam puro evangelio addicto desponderentur. Nec inania temperavit, nam Marghareta innupta decessit, Maria Lutheranum virum Philippum Pomeraniæ ducem nacta est. Ejus funus Lutherus non oratione tantum funebri, sed & Germanicis etiam carminibus, principis imagini subjectis, luxit. Hæc Spalatinus, qui cum hoc anno Vitas aliquot electorum Saxoniæ scripto a se traditas ac vulgatas a Menkenio Rer. Germ. to. II. claudit. MANSI

Ex Lutheri verbis Lutherani omnes damnandi.

scit stolidus blaterator quonam tendant ea verba, elector enim Augustæ utique in corpore mortuus non fuit : at mors animæ longe gravior est, quam corporis, sicut & ipse fatetur Lutherus ; si ergo in anima ibi mortuus est, quid laudis aut gloriæ inde accepit? nonne per talem mortem excidit a Deo? non enim est Deus mortuorum sed viventium, *eorum inquam qui in anima vivunt, etiamsi corpore mortui sint, ut Deus Abraham, Isaac, & Jacob : quod si princeps elector veram ibi mortem passus est, ut ait Lutherus, non in corpore, sed in anima, non recte comparat eum Christo, qui utique in corpore, non in anima mortuus fuit. Et multo ineptius ait quod elector ille non pro seipso tantum, sed pro nobis omnibus mortem Augustæ passus sit, quasi alter Christus. At Paulus contra ait :* Unus est Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. *Deliras ulterius Lutherus, dum ait ibi : oportuit eum omnes malas offas, atque aconita, sive cicutas exedere, quas propinavit ei diabolus ; illud vero est vera & horrenda mors, qua diabolus aliquem interemit.* Respondet Coclæus : *Ecce quam terribiliter excæcat Deus superbum apostatam, ut etiam contra proprium patronum, & principem suum factus sit palam proditor, & animicida, quem ait omnes malas offas atque aconita exedisse, &c. O quam validum & efficax est illud verbum Apostoli (a) de homine heretico! proprio judicio condemnatus, quales ibi dicit offas & cicutas? nunquid corporales? At non est ibi corporaliter mortuus ille princeps. Dicit igitur spirituales, quæ sunt falsæ doctrinæ, hæreses, schismata, superbia, inobedientia, &c. per quas sane pestes diabolus miseras interimit animas. Utinam vero dissimulasset ibi quoque, ut antea ille princeps, & non subscripsisset ibi palam confessioni Lutheranæ, quæ utique malis offis atque aconitis plena est ; nec finaliter in illa contra utramque potestatem ac majoritatem suam perseverasset.*

Porrecta a dæmone aconita eos edere ait.

(a) Tit. 3.

Qualis sit confessio Lutherana.

LXXXVI. Lutheri ineptiæ.

Rursus ait Lutherus : *Ibi confessus fuit dilectus noster princeps elector Christi mortem ac resurrectionem publice coram toto mundo, atque in ea perstitit, & pro ea in periculum exposuit provincias & homines, immo & proprium corpus atque vitam : ea sane confessio transcendit atque absorbet multitudinem peccatorum, sicut mare magnum, scintillam ignis.* Respondet Coclæus : *O inanes fabulas putridosque pisces! quis obsecro impugnavit Augustæ mortem & resurrectionem Christi? quis principum electorem ab ea confitenda deterrere, aut depellere voluit? inspiciatur quæso tum Cæsaris aliorumque principum ac statuum imperii responsio super tertium Lutheranorum confessionis articulum, tum tractatus per delectum inter septem & septem ibi habitus, clarissime profecto comperietur in nullo unquam verbo fuisse ibi dissensionem de morte & resurrectione Christi. Quomodo potest plebs ulla tam stolida atque insana esse, ut tam aperta & incredibilia nugonis mendacia vel audire vel credere queat. Confitemur sane quotidie in symbolo Apostolorum, Christum mortuum esse atque resurrexisse : & Lutherus per hoc vult patronum suum sic extollere, ut martyrem ex eo faciat, quod coram Christiano Cæsare aliisque Christianis principibus Christi mortem ac resurrectionem confessus est ; perinde ac si stetisset coram Nerone, Decio, aut Diocletiano. Hæc obiter ex postilla in priorem Lutheri funebrem concionem recitata sint : in posteriore concione acrius arguitur inconstantiæ Lutherus circa venerationem sanctorum.* Describit nimirum author, ut initio Lutherus contra Pighardos pro cultu sanctorum egregie scripserit, dein furoribus inflammatus contra sanctos adeo declamarit, ut concionibus ejus exagitati impii sacras imagines diffregerint ; nunc vero mutata sententia venerationem sanctorum commendarit, ut Joannem ducem hæreticum veluti sanctum obtruderet hæreticis : quæ omnia retulit Coclæus principi Anhaltino, ut perspiceret quam inanis esset Lutheri doctrina, quæ instar arundinis quaque versus ad omnem auram verteretur.

Hoc eodem anno Christiernus Rex Da- LXXXVII.
niæ, qui exustis proditione catholicis episcopis hæresim in regnum suum invexerat, eoque pulsus interprete Carolo V. in gratiam cum Ecclesia ea lege fuerat restitutus, ut ad sedem Apostolicam pro expiando rite tam immani scelere se conferret, detrectans commendare se ejusdem ecclesiæ clementiæ, in Daniam spe recuperandi regni profectus divinam vindictam in se attraxit ; de quo Cardinalis Campegius ad Jacobum Salviatum XVI. augusti die scribens (b) ait, ex aula cæsarea Lubecensium literis increbuisse, Christiernum, ab hostibus in carcerem conjectum fuisse, ac per eosdem dies ejus filium unigenitum sceptrorum hæredem dysenteria periisse, maximo Imperatoris, qui ipsum paterno amore complectebatur, luctu. Addit vero Surius (c), illum postea in carcere veneno necatum, ac Regibus ne in tyrannidem justa convertant imperia documento futurum : *Hoc*, inquit, *anno Danorum Rex ob tyrannidem*

Christiernus captus a suis.

(b) Lib. 3. lit. princ. p. 19. Belchair. l. 20. n. 43. Olaus Magn.

(c) Surius in comment. hoc ann.

pulsus e suo regno conscripto milite decimo exilii sui anno conatus est amissas recuperare ditiones: sed ubi in Norvvegiam & Daniam venit, captus est parum integra fide, cum literis & sigillis cautum ipsi fuisset. Veneno tollitur. *Missus deinde in carcerem ad supremum usque diem vitæ suæ mansit captivus: tandem cum populus videretur propensis in illum esse animis, fertur præsentissimo veneno sublatus. Fuerat illius certe immanis, & barbara plane crudelitas; cui etiam hoc accessit, quod in Lutheri hæresim lapsus, in ea quoque diem suum obiit. Potest ille Regibus ac principibus esse exemplo, ut si recte & ordine subditis suis imperare, & dominari velint, prius suis affectibus suoque animo dominari discant.*

(a) *Belchair. l. 20. n. 43.*

Confirmat eadem Belcairus (*a*), additque Christiernum antequam caperetur, cum Liburnicarum navium classem instruxisset, illam maxima ex parte naufragium passam; reliquiis vero hostes facile potitos: tum in carcerem fuisse conditum; ejus vero tria regna Daniam, Norvvegiam, ac Suetiam ita divisa. *In ejus locum Daci ac Cimbri Fridericum Holsatensium regulum Christierni avum, Sueci Gustavum ex illustri Hericorum familia subrogarunt.* Fridericus Dania Gustavus Suecia potiti. At hi Reges cum ex Christierni funesto casu ad colendam religionem catholicam erudiri debuissent, Lutheranæ hæresi in suis regnis impii furoris habenas laxarunt; quo flagitio maxime Gustavus se constrinxit. [1]

LXXXVIII. Pessumdatæ vero in Suecia religionis causas refert Olaus Magnus (*b*) ad præsulum inertiam, qui se tempori accommodarunt, necnon sacerdotum & religiosorum ignavia, qui voluptatum mollitie se frangi passi sunt: quos antiquis patribus fuisse dissimiles expostulat: *Blanda*, inquit, *admodum & nimium perniciosa licentia multos hoc infelici ævo decipit, ut tempori se conformantes, remissiusque agentes, non ita austere vivant, nec regulas observent, uti olim a patribus fuerat institutum: Quia jam subtilior*, inquiunt, *est mundus & graviora tentamina fragilibus offeruntur. Et ita de similibus argumentis serpentinæ scholæ in paradiso institutæ, quasi securiores forent in omni optata prosperitate, quam in tentatione & flagellatione justorum, in qua perficitur virtus, vel quasi pacem ampliorem consequantur in republica, quando remissiori devotione serviunt in Ecclesia: prout præfectus Valentis blande monere conatus est magnum Basilium, ut tempori pareret, & non tot ecclesias propter pravam dogmatum subtilitatem vexari pateretur, &c.* Cui respondit: *Adolescentibus*, inquit, *hæc verba congruunt, illi & illorum similes talia promissa respiciunt: qui autem divinis innutriti sunt eloquiis corrumpere de divinis dogmatibus nec unam quidem syllabam patiuntur: sed pro his, si contingat, etiam omnes mortis species amplectuntur: amicitiam autem Imperatoris magnam quidem cum pietate judico, sine qua perniciem potius hanc appello. Cumque præfectus sæviret in eum, stultumque vocaret, S. Basilius ait: Hanc quidem stultitiam semper habere exopto. Præterea Gelasii Papæ doctrina est, quod in his, quæ ad fidem pertinent requisiti aut rogati, ut impiorum voluntati condescendamus, non ad inferiora descendendo deficiamus, ac propterea non condescendendum his, qui ex superiori loco catholica & apostolica communione ad inferiora quæque, & ad hæreticam damnatamque confusionem prolapsi sunt. Fateor condescendendum esse, sed ita ut ab errore revocentur ipsi, non ut nos eorum errori communicemus.* Porro Regem Gustavum ejusque proceres ac magistratus ad rapinas ecclesiarum, & cæterorum, quæ divino cultui consecrata erant, se convertisse idem author (*c*) deplorat, deque sacrilegiis patratis ita conqueritur: *Heu, dolor hac infelici tempestate prædia divinis obsequiis multimoda votorum, literarum, juramentorum, ac sigillorum firmitate exhibita, ac immemorabili ævo pacifice possessa, infami violentia rapiuntur ad humanos abusus, & Deo, cui tradita sunt, subtrahuntur, ut illis inserviant: ideoque sacrilegi sunt, qui opes suas, quas vel ipsi vel majores eorum semel ecclesiis donaverunt, revocant; nam omne quod Domino consecratur sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, & ad jus pertinet sacerdotum. Ergo qui a Domino & Ecclesia auferunt, vastant, invadunt, vel eripiunt, ut sacrilegi judicantur de quibus etiam Ambrosius cap. sunt qui* XVII. *quæst.* IV. Cum vero sacerdotes Sueci de spoliatis eccle-

(b) *Olaus Magn. lib. 16. cap. 36.*

Cur late grassata hæresis.

Opes ecclesiasticæ raptæ a Gustavo.

(c) *Id. ib. c. 37.*

NOTÆ [1] De Christierno Danorum rege addenda hic nonnulla ex Chronologo Dano Ludewigi Reliquiar. tom. IX. num. 11. Rex ille præcedenti anno 1531. extructa classe ex Hollandia trajicit in Norvegiam, quo *circa festum S. Martini* non prospera navigatione appulit. Sequenti anno 1532. aprili mense comitia Hafniæ celebrata, ut de ratione exturbandi Christierni ageretur. Dum expeditio paratur, Christiernus proditione Canuti electi episcopi Othoniensis in hostium potestatem venit, a quibus arcto carceri traditus est. Sub hæc tempora Fridericus, qui Daniæ regnum, exacto Christierno, occupaverat, recuetatque decennio, occubuit. Hæc chronologus. MANSI

clesiis monasteriis quererentur, dirum facinus per speciem regii mandati, erogandarumque pauperibus eleemosynarum fuisse excusatum, idem Olaus deplorat; verum principes Suecos ex sacris spoliis non locupletatos, sed majori pressos egestate observat. Illatam porro Sueciæ fuisse hæresim a quodam Olao Petro Strengenensi diacono, qui Lutheranam impietatem Wittembergæ hauserat, meminit Joannes Magnus; ab hoc vero corruptum fuisse Andræam Laurentium, archidiaconum Strengenensem furentem ira, quod in defuncti antistitis locum electus non fuisset; atque adeo ordinis ecclesiastici hostem atrocissimum, qui Gustavum Regem in hæresim atque ad tyrannidem in clerum exercendam impulerit, ac sub eo Joannem Gotho designatum archiepiscopum Upsalensem A. S. L. Sueciæque primatem graviora pertulisse, atque hoc anno ad Clementem Bononiæ agentem Gedano se contulisse, ut confirmaretur, cum plures malevolos adversarios esset passus; & ut religionis & sanctæ sedis Apostolicæ defensorem peramanter exceptum proximoque anno archiepiscopali pallio decoratum, jussumque reverti in Sueciam, ut Christi crucem in ea conculcatam rursum erigeret (a).

A quo Suecia infecta.

Archiepiscopi Upsalensis ad Clementem accessus.

(a) *Bleesdikius & ex eo Meshov. lib. 5.*

LXXXIX. Hoc anno Melchior Hoffmannus Anabaptista sectæ Hoffmannistarum author fascinatus falsis dæmonis oraculis Argentoratum e Frisia reversus, in carcere infeliciter animam dæmoni, cum quo fœdus inierat, reddidit, omniaque illius oracula, apocalypses, vaticinia, illustrationes cœlestes, atque exstases, in ventos abierunt. Pseudoprophetæ hujus historiam, & ipso dignum exitum describit hisce verbis Arnoldus Meshovius ex certissimis monumentis: *Dum forte per Frisiam cursitat, senex quidam prophetæ Eliæ specie & habitu apparuit, qui longiuscule cum ipso sermocinatus, multa de futuro post hæc orbis statu patefecit, eundem hisce verbis allocutum se retulit:* Melchior fili dilecte ab æterno Deo, qui cœlum terramque creavit, ad te missus & præcipere tibi jussus sum, ut actutum hinc Argentoratum ad novam, quam mihi præ cæteris elegi Jerosolymam proficiscaris, ibique Dei verbum docere instituas, & populum rebaptizes. Conjicient te quidem ibi adversarii in carcerem; nihil tamen mali inferent. Sed tu transacto dimidii anni cursu inde centum & quadraginta quatuor millium discipulorum & veritatis testium comitatu triumphaturus prodibis, & maximis clarescens miraculis, deperditas oves Christi ad ovile revocabis, quarum te ductorem cœlestis Pater designavit. *Credidit Melchior seni, & isthinc Argentoratum iturus successorem sibi hoc loco delegit Joannem Tipenmacher nomine. Porro eo profectus ecclesiarum ministros adit, & ut diem colloquio, quod cum ipsis de verbo Dei habere cupiat, & locum aliquem publicum deputare velint, rogat. Ministri de omnibus senatum certiorem reddunt, & ne quas det turbas sequentem diem, qui erat undecimus julii anni MDXXXII. disceptationi præfigunt. Conveniunt utrique in senaculo. Ibi Melchior de vocatione sua quæsitus, cum argumento nullo solido munitus sola visionum phantasmata obtenderet, in reliquis etiam doctrinæ suæ capitibus inconstans & lubricus esset, jussu senatus instar fanatici in carcerem conjectus fuit. Ad eum cum duceretur, læta & hilari fronte cives affari cœpit, diem hunc inquiens jamdiu se exoptasse, quem certo sciat viam sibi ad triumphum paraturum, coram senatu calceos e pedibus excutit, pileoque in aera projecto, manibus ad cœlum elevatis, jurejurando per Deum vivum nullo alio se cibo, quam pane & aqua fruiturum, donec digito Deus vocationem suam confirmasset, pollicetur.*

Melchior Hoffmannus fascinatus a dæmone.

Pseudoprophetia dæmonis.

Joannes Tipenmacher Anabaptistarum in Frisia præses.

Hoffmannus quæsitus de vocatione visiones obtrudit.

Ductus in carcerem gloriatur miraculis probatum iri.

XC. *Dum in carcere detinetur Hoffmannus, novi per urbem vates discurrunt, ac mira de Melchiore vaticinia edunt. Leonardus Jodoci civis & incola urbis primarius erat, alter Cornelius Poltermannus, ambo audaces & callidi: prædicebant hi duo civitatem Argentinensem unice electam esse, & quemadmodum olim ex urbe Jerosolymitana originem traxerit prædicatio evangelii per totum orbem propagata, ita Argentorato brevi prodituros novos apostolicos viros, qui doctrinam evangelii perfectiorem per totum terrarum orbem tandem divulgarent, & electos Dei eu omnibus terræ finibus recollectos veluti frumentum in horreum, ut scribit Nicolaus Bleesdickius, introducerent: Melchiorem virum esse sanctum, & propter Dei gloriam in custodiam datum, ideoque elapsis mensibus duodecim cum centum quadraginta quatuor millibus prophetis, qui uti XIV. apocalypseos videre est albis induti vestibus circumstant agnum, cum triumpho egressurum. His prophetissæ binæ, quarum una Ursula Leonardi uxor, altera Barbara nominabatur, sese sociabant. Illa divinabat Melchiorem Eliam esse, Cornelium Poltermannum Enochum, Argentoratum vero ipsam electam Sion sive Jerosolymam, visam sibi magnam fratrum & sororum multitudinem, qui ordine in amplissima quadam aula una congregati fuerint: Huc adolescentem albo vestitu decorum accessisse, qui phialam sive pateram*

Novi pseudoprophetæ de eo vaticinantur.

Pseudoprophetissæ falsa jactant.

Visis inanibus illusæ a dæmone.

eu

ex auro maximam præstantissimo potu plenam ad omnes circumlatam cum nemo propter liquoris præstantiam delibare posset, Cornelio porrexisset, qui eum summo tenus evacuaverit: qua sua visione confirmabat Cornelium verum illum Enochum esse. Barbara vaticinabatur videre se candidissimum cygnum in fluviolo limpidissimo passim tranare, qui suavissime subinde concinat. Mysterium visionis, ut illa interpretabatur, hoc erat, Melchiorem virum summe sanctum post breve tempus, & socium prophetam Enoch una prodituros, & dulcissimis prædicationibus suis fideles in unum collecturos in maximo robore & fortitudine, non secus quam olivas & luminaria duo, quibus nemo nocere possit, terrarum orbem illustraturos, quem & maximis plagis essent percussuri: Hi prophetæ simplicioribus hæc ita persuadebant, ut verissima crederent. Interea tempus labitur: Melchiori captivo nullus qui opem cælitus ferat apparet: fabulis solum & nugamentis deceptum se quisque comperit: scribit nihilominus discipulis, literas in Frisiam & Hollandiam emittit: jubet suspendi ad biennium rebaptismi negotium, ad exemplum Esdræ & Aggæi qui in principio restaurationis templi per integrum biennium in opere suo fuissent impediti, donec excitaret Deus Cyrum Regem. Habuit alias adhuc in carcere visiones, quas Leonardus editis libris ibidem publicavit. Melchior vero animi mærore dejectus, & a Deo & hominibus relictus in carceris pedore miseram animam efflavit. Perpendat lector, hunc non minus, quam Lutherum jactasse se a Deo illustratum & missum; & quam fallaces sint eæ illustrationes, quibus præfidunt novatores; & ut omnino subiiciendæ sint judicio & examini Ecclesiæ, quæ est columna & firmamentum veritatis. Licet vero adeo manifeste pateret hunc fuisse illusum a dæmone, ejus tamen sectatores in impietate perstiterunt, quorum dux Joannes Tipenmacher cum per Amnesterodamum Harlemum, & Lugdunum Batavorum pro amplificanda secta excurreret, captus abductusque Hagam comitis jussu exustus est.

Vulgus ab his illusum.

Hoffmannus vana suis spondet.

Perit in carcere. Non præfidendum illustrationibus quibus multi decepti.

Anabaptistæ Batavi non resipiscunt. Joannes Tipenmacher exustus.

XCI.

In Westphalia pestis anabaptistica, & Lutherana, ac Zuingliana monasterium invaserunt, deque ingruentibus malis florentissimæ quondam urbi, dum catholica religio in ea effloruit factus certior Carolus V. non ferro, sed calamo compescere dirum ingravescens malum pertentavit, datis hisce ad Franciscum designatum episcopum Monasteriensem, qui armis fulciendus fuerat, literis (*a*).

(*a*) *Ext. apud Hermann. de Kersembroch. hoc ann. in ms. Alex. VII. pag.* 130.

Nos Carolus V. Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus, reverendo Francisco episcopo Mindensi, ac ecclesiarum Monasteriensis, ac Osnabrugensis postulato nostro principi gratiam nostram, & omne bonum optamus.

Reverende & pie princeps. Auditione & fama minime vana accepimus, plerosque cives & incolas civitatis Monasteriensis contra edictum nostrum tam pium, quam utile anno MDXX. Wormatiæ publicatum, necnon adversus nostram electorum omniumque totius ordinum imperii constitutionem in superioribus comitiis Augustanis anno MDXXX. editam, aliquot Lutheranos concionatores in suam urbem recepisse, qui plebem imperitam & incautam a vero Dei verbo monstrosis opinionibus, & doctrina sua captiosa in errorem pertrahant, inter ecclesiasticos & profanos avitæ religioni etiamnum addictos odium, invidiam, ac seditionem excitare non cessent: unde nihil aliud [si non occasio propediem tollatur] quam motus publicus, & sanguinis humani effusio metuenda est: huic autem malo, ut maturo consilio & opportuno remedio occurratur nostri muneris erit. Proinde tibi mandamus, serio præcipimus, ac volumus, ut tu tanquam episcopus facta urbis inspicias, concionatores seditiosos cum suo satellitio non solum ab officio removeas, sed & urbe pellas, cives factiosos legitimis pœnis coerceas, & ad suo magistratui parendum certis legibus constringas, ut inobedientes facti ad obedientiam etiam inviti compellantur, ut clerus, necnon senatus urbis, reliquique oppidani in tranquillitate & bona pace iisdem mœnibus conclusi vivant. Quæ omnia si per te fiant, nostræ voluntati te paruisse putato.

Literæ Caroli V. ad Monasteriensem episcopum.

Jubet reprimi factiosos novatores.

Misit Franciscus cæsarei scripti exemplum ad senatum Monasteriensem perduellem additis suis literis XXI. augusti die hujus anni consignatis, quarum summa erat, ut pio inflammati ardore Lutheranos & seditiosos concionatores profligarent, & antiquas inveteratasque Ecclesiæ ceremonias servarent. At magistratus perduelles hæretica aspersi lue respondere, non posse arcere cives a verbo Dei ita dæmonis figmenta evangelicis pigmentis colorata appellarunt, addideruntque Bernardum Rothmannum sacerdotem apostatam, & alios concionatores articulos de abusu rituum ecclesiasticorum tollendo proposuisse, necdum a clero catholico fuisse responsum. Sublati fuerant die decima ejusdem mensis ritus catholici a plebe in seditionem concitata ab eodem Bernardo, qui a catholica fide deficiens Lutheranum virus hauserat: deinde ad Sacramentarios descivit, negavitque per verba

XCII. Senatus Monasteriensis monitus officii ab episcopo. Hæretici senatus insanum responsum.

Ritus catholici per seditionem aboliti. Qualis fuerit Rothmannus.

ba consecrationis fieri sacramentum, vel corpus Christi. At aliter sensit cum aliis patribus Gregorius Nazianzenus, qui in oratione secunda contra Julianum apostatam vocavit Eucharistiam incruentam victimam, per quam Christi divinitati & passionibus ejus communicamus. Postremo Rothmannus cum diu certasset cum Anabaptistis, in anabaptisticam impietatem & magiam prolapsus est, ut dæmones, iis, qui ipsius fœderi accederent immitteret, & falsa vaticinia accepta a dæmone promulgaret. Scripsit vero contra Rothmanni articulos impios adversus catholicas ceremonias antilogiam Joannes de Daventria provincialis ut vocant, fratrum Minorum Coloniensium, quæ inscribitur : *Christianæ veritatis telum, seu fidei catapulta in plerosque pseudoprophetas, præsertim in Bernardum Rothmannum Monasteriensem populi seductorem.*

Refellitur ejus heresis a Joanne e Daventria.

XCIII. Rothmanni abusus varii.

Eo libro senatu Monasteriensi tradito confusus est Rothmannus, sed non resipuit ; quam enim indigne sacramentum Eucharistiæ cum sectatoribus tractarit, postea describit Hermannus : *Non satis fuit speciem utramque ad usum revocasse, nisi etiam catholicorum more de jejuniis communicandis abolito Christi exemplo in vesperum communicaturos nunc ad templum, nunc ad ædes privatas convocaret, atque ibi post recitatam confessionem publicam ex similagineo pane particulas quantas vellet decerperet, decerptasque hiantium faucibus ingereret, pateramque hauriendam offerret, nulla ratione habita utrum sobrii an ebrii accessissent. Porro si quis ægritudine aliave causa impeditus ad publicum hunc cœtum communicaturus venire non posset, hunc pane similagineo in manica satis capaci secum allato (quæ etiam matronarum botulos, caseos, aliaque ejus generis munera prompte capiebat) suo more consolatur : unde per totam urbem Stuken Bernardus vocari cœpit, a pane videlicet triticeo. Inde paulatim, & quasi per gradus inter schismaticos & factiosos hoc Eucharistiæ sacramentum vilescere cœpit ; nam eo ventum est, ut communicaturi jam non paterentur in os sibi panem a Rothmanno inferri ; sed ipsi quantum vellent assumerent, & plena patera se proluerent. Tandem panes albos in lancem intrivisse, vinumque superinfudisse, ac circumstantes cultellis aut cochlearibus exemisse, atque ita vinum cum pane deglutivisse dicuntur. Quanta hæc fuerit pietas, quanta hæc salvifici muneris veneratio, omnibus bonis viris judicandum relinquo. Eo res denique devenit, ut hoc sacramentum non solum parvipendere, & pro nimo ducere, sed etiam maledictis & in Deum contumeliosis verbis incessere & execrari cœperint, vocantes illud Baal & satanam ;* nempe cum aliis blasphemis sacramentariis docebat esse tantum signum sacrificii. At Lutherus tot malorum fons indoluit Rothmannum ad sacramentariorum sectam defecisse, atque ad magistratus Monasterienses scripsit, Anabaptistas ad tyrannidem aspirare, & eversionem status politici : *Neque*, inquit, *aliter hoc fieri potest, cum diabolus sit spiritus mendax & homicida Joannis* VIII. *qui itaque in mendacium incidit, in homicidium tandem incidat necesse est.* Veridica prorsus, nec digna Luthero sententia ; quanta enim homicidia Lutherus mendaciis suis nefariis fecerit, tot stragibus cruentata Germania ostendit, præter innumera alia animarum funera apud inferos congesta. Affectabat Rothmannus clarum flagitio nomen, seque Anabaptistis conjungens Monasterienses in exitium traxit : de quo perditissimo impostore inferius dicetur.

In contemptum abiit Eucharistia apud novatores.

Lutheri de hæreticis insignis sententia.

XCIV. Minoritarum magistri literæ de præconibus evangelicis.

Dum septentrionalia ea regna pestis Lutherana contaminabat, atque diabolicis interpretationibus Christi evangelium in iis evertebatur, latius tum in Guinea, Arabia, Perside, India cis & ultra Gangem, tum maxime in orbe novo fides catholica splendoris sui radios diffundebat, uno eodemque tempore ethnicis ab stipendiis dæmonum ad Ecclesiæ castra traductis, quo ab iis Christiani voluptatum & impuræ libertatis a Luthero propositæ amore deficiebant. Ad tantam messem colligendam, supremus Minoritatum minister a præconibus evangelicis rogatus est, ut laborum & gloriæ socios mitteret : qui ad sodales has literas de viris idoneis mittendis dedit (a), cum ea authoritate ab Apostolica sede instructus esset : *Divinum Spiritum, quo instinctos ac instructos voluit esse eos, qui ituri essent, sacer Franciscus eum puto intellexit, quo Apostoli imbuti quamlibet humano judicio imbecilles & abjecti, & omnium peripsema haberentur, solam Dei gloriam, lucrum animarum, extirpationem errorum, & falsarum religionum subversionem spectantes, totum percurrerunt mundum : adierunt Æthiopes, migrarunt ad Græcos, pervenerunt ad Latinos ; nisi enim hunc Spiritum ductorem habuissent, nemo non eos, ut insanos, ut phanaticos, ut omnibus modis exsibilandos contempsisset.* Et infra : *Si quem jam videritis iis dotibus insignem, eum bono animo ac conscientia ad Indos convertendos mittite : alioqui si discolos, si homines otiosos, si carnales miseritis, parum Chri-*

(a) Ext. apud Wadding. annal. to. 8. ann. 1532. n. 5.

Divino sint instructi spiritu qui mittentur.

sto

sto lucri, nihil nobis reportabimus præmii, sed multum ignominiæ.

Gentes docendæ, ut grates Deo referant.

Secundo loco prospiciendum iis, qui missi sunt, ut quum sinceriter Christum doceant, ea maxime principe loco doceant, quæ sciri facillimum est & saluberrimum: ea enim ratio habenda est inter eas gentes, quæ novissimis diebus sunt inauthoratæ fidei sacramentis, quæ olim sub nascentis Ecclesiæ exordio habita est, utpote simplicibus verbis, ut doceantur se non suis meritis, sed sola Dei gratia agnovisse Christum; quemadmodum de Romanis scribit Paulus (a): Gentes super misericordia honorate Deum. *Cur ita?* nam gratia salvati (b) estis; si autem gratia (c), jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia. *Et item paulo ante:* Quos vocavit (d) non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee ait (e): Vocabo non plebem meam plebem meam, & non dilectam dilectam, & non misericordiam consecutam misericordiam consecutam: & erit in loco ubi dictum est eis: Non plebs mea vos; ibi vocabuntur filii Dei vivi. *Quæ verba si intus excutiamus, propriissime Indis competunt; paucos enim ante annos, immo nonnullis in regionibus, hoc est in civitate Tumbes vix ad sesquianum primum evangelii gratia ac lux coruscare cœpit: antea enim simulachris mutis filias filiosque suos, id quod horrendum est dictu, multo tamen magis miserandum factu initiati sunt. Antea solem & lunam, & omnem cœli militiam coluerunt: ante plerique eorum ut ratione extorres vitam magis pecudum, quam hominum transegerunt: alii humanum sanguinem sine delectu effuderunt: alii, profligata omni honestate & verecundia, intecto corpore incesserunt, aliasque id genus abominationes perpetraverunt; adeoque a Christo alienati & a veritate, ut præter externam corporis larvam, nihil in eis deprehendi posset, quod mentem rationemque spiraret, sicque desperaverunt seipsos, ut omni sese immunditiæ traderent. Verum ubi eis evangelium intonuit, ubi Christo manus dederunt, pœnitet pudetque veteris in peccatis circumactæ vitæ: miro enim modo sese ipsos propter anteacta crimina mœrore mœstitiaque afficiunt, si modo vera sint, quæ de iis vivæ vocis oraculo fratres narrarunt, qui hos ad fidem Christi converterunt. Sunt igitur modo misericordiam, sunt Dei gratiam & clementiam consecuti, eoque electi heredes & testamentorum participes facti, qui nuper a Christo alieni, qui adulteri qui idololatræ, qui & rationis, & omnis gratiæ benignitatis divinæ fuerunt extorres. Hanc gratiam sæpe ob oculos revocare oportet, quidve ea efficiat, hoc est quod hominem justificet, quod coheredes regni constituat, quod omnis meriti & vitæ spiritualis sit initium semper sunt commonefaciendi, maxime autem misericordia Dei, qua præventi sunt, qua benedicti, qua cœlestibus & æternis bonis dignati, eis est repetenda.* Et post pauca.

(a) Rom. 15. vers. 9.
(b) Philipp. 2. vers. 8.
(c) Rom. 11. vers. 6.
(d) Rom. 9. vers. 25.
(e Osee 1. vers. 10.

Miserrima eorum sors ante evangelium.

Conversi plangunt crimina.

XCV. De symbolo explicando.

Fidei sub hæc symbolum, quod apostolicum vocant, paucis verbis eis est explicandum; quandoquidem in eo summa religionis nostræ graphice depingitur, & quæ credere oportet quemlibet fidelem exprimuntur: nolo tamen si quando id ipsum explicatur, ut simplicium ingenia argutiis Scoticis & Occamicis involvantur. Quamquam audiam apud Indos esse ex nostratibus, per quos ceu organa quædam spiritus veritatis sese in auditorum & infantium animos transfundit: qui porro simplices idiotæ literarum expertes, quales fuere Apostolorum complusculi sub exordio nascentis Ecclesiæ, interim tamen docent, prædicant, operantur in vinea Domini, sed non sine Spiritu Domini; Spiritus enim sanctus, qui linguas infantium disertas facit, qui affectus hominum ad se rapit, qui ex ore infantium & lactentium sibi laudem occinere, seque agnosci voluit, hos regit & imbuit: novimus enim varias esse dotes, varia gratiarum, donorum, & operationum genera. Et infra: *Profuerit non parum Lactantii libros de institutionibus divinis, Eusebii Pamphili de præparatione evangelica, & aliorum alios, qui superstitionem ethnicam densissimis argumentis subverterunt, legisse, & memoria retinere atque reponere. Quæ sequuntur mox in symbolo ad Christum spectant; is enim nobis mediator, & veluti caduceator missus est, ut nos per sanguinem suum reconciliaret Deo Patri, nosque in filios adoptaret hæredesque constitueret æterni regni. Id etsi alio modo potuisset efficere quam morte filii sui, noluit tamen clementissimus ille pater alium esse, quam hunc ipsum modum quem in symbolum redegerunt Apostoli:* Et in Jesum Christum, *inquiunt*, filium ejus unicum; qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixos & sepultus est. *Singula verba singulis canonicæ scripturæ sententiis, iisque multis respondent: deinde singula verba certos quosdam conjuratos fidei hostes hæreticosque impugnant, explodunt, fundunt, ac confutant. Legendus esset hoc loci Joannes Damascenus qui justo volumine hanc rem absolvit, pioque lectori satisfecit.*

Lactantii & Eusebii libri a gentium doctore perlegendi.

Joannes Damascenus eximie pro fide scripsit.

XCVI. Pluribus in hanc sententiam, & alia Chri-

Christi mysteria interjectis, de Spiritu Sancto a Patre & Filio procedente, deque Ecclesia hæc docet, quæ Indis exponenda forent: *Ego*, inquit Christus (*a*), *rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Si Christus suis precibus obtinuit, quominus fides Ecclesiæ deficeret, mentiuntur heretici Rutheni, Hussitæ, Wicleffistæ, Lutherani horum soboles, qui audent obgannire, trecentis annis evangelium perperam prædicatum: verum stat veritas pro nobis, stat pro Ecclesiæ defensione:* Non, *inquit Christus*, deficiet fides tua; *perinde atque diceret: Maxima incrementa sumet, dilatabitur enim & sese usque ad ultimum maris Oceani propagabit; ut vere dixerit David* (*b*): A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen ejus, *& Christus* (*c*): Multi venient ab oriente & occidente & aquilone, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno Patris mei; *quo simul, & Indos & eos, qui Antichton inhabitant significare voluit; nemo enim a Christo excluditur, nemo ab hoc respuitur, una voce omnes & gentes barbaras, & Judæos, & Græcos invitat* (*d*): Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Et nonnullis interjectis: *Erit*, inquit, *verum quod Pharisæis in evangelio obiicit Christus* (*e*): Auferetur a vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum ejus. *Ut enim olim a Judæis regnum & sacerdotium, quod Christum repudiaverint, ablatum est; ita metuendum multis Christianis maxime Germanis nostris, ne ubi defectionem a fide admiserimus, simul cum fide & Christum & imperium amittamus, eoque regnum transferatur, ubi hactenus Christus fuit incognitus, jam autem cognosci incipit, jam coli, jam venerari & glorificari: Germani templa subvertunt, ecclesiastica sacramenta plerique conculcant, alii negligunt, alii incestis manibus contrectant: Indi contra simulachra quidem deorumque portenta demoliuntur, templa Deo sacraque loca extruunt, sacramenta ecclesiastica summa religione & veneratione exosculantur. Sic olim postquam periit Jerusalem, suoque malo perdidit Christum, rediit ad Christum Græcia totaque Latina ecclesia, &c. Valete in Christo Jesu præstantissimi patres, &c.*

(*a*) *Luc.* 22. *vers.* 32.

Hæreticorum infanda adversus eam calumnia.

(*b*) *Ps* 49. *vers.* 2.

(*c*) *Matth.* 8. *vers.* 11.

(*d*) *Matth.* 11. *vers.* 28.

(*e*) *Matth* 21. *vers.* 23.

Germanis Christum deserentibus Americani ad eum conversi.

XCVII. Expendit gravissimum hoc argumentum opusque divinum Willelmus Lindanus (*f*) in apologetico pro solida ecclesiarum in una Christi fide vere evangelica concordia, monetque Lutheranos aliosque hæreticos, ut idololatrarum conversione inspecta sibi dictum accipiant, quòd Christus Judæis erat comminatus; tum addit: *Posteaquam divino permissu fera illa pessima, quæ Dei filios electissimos disgregavit, mactavit, devoravit, orco infernoque mactatos tradidit, suæ fuit pro libidine, immo rabie in hanc Dei vineam Germanicam grassata, ubi jam illa non leviter jaceret afflicta, magnaque ex parte exterminata, ac tantum non eversa; placuit eidem Deo optimo maximo, cui omnes ad nutum parent orbis nationes, novum, suo evangelio a Germanis partim deriso, adulterato, repudiato, aperire orbem, qui divinum suum nomen per Germanias atrocissimis injuriis vexatum, impiisque blasphemiis violatum, legitimo veneraretur honore, atque digna coleret veneratione. Quid deinde? paucorum sane monachorum Dei cultorum opera plures per Indiam, novumque terrarum orbem sibi convertit credentium myriades, quam per Germaniam fortassis pereant centuriæ, licet hæ prorsus videantur innumeræ: qui illinc reduces veniunt, sex millia monasteriorum ajunt extructa, uti olim apud Ægyptios initio Christianismi: ad hæc fere sexcentos Christi ovibus episcopos creatos.* Tanti nempe progressus facti paucorum annorum flexu, jam vero longe majores effloruerunt, ut Ecclesia vexata ab hæreticis ac Mahometanis, cum apocalyptica muliere in solitudinem pene aufugisse videatur.

(*f*) *Lindan. in præf. apolog. pro solida ecclesiarum in una Christi fide vere evangelica concord. c.* 2.

In locum hæreticorum vocati a Christo barbari.

Sexcenti episcopatus conditi in America. Ecclesia in muliere fugiente in desertum exprimi visa.

Hoc anno Franciscana familia novam fœcundissimamque viris sanctis propaginem fudit; instituta (*g*) enim est nova congregatio strictioris observantiæ, confirmataque a Clemente VII. quæ traditam a S. Francisco religiosæ vitæ formulam ex Nicolai III. & Clementis V. declarationibus observare profiteretur, novique in dies religiosi ordines a viris sanctis conditi fuere ad tuendam Ecclesiam, cum plures apostatæ eam concutere niterentur.

Congregatio nova strictioris observantiæ.

(*g*) *Ext. in bull. const.* 75. *in Clem. VII.*

I. Anno Servatoris millesimo quingentesimo trigesimo tertio indictione sexta, susceptá sunt, agente Bononiæ Cæsare, congregandæ œcumenicæ synodi a Pontifice consilia, pro excindenda Lutherana hæresi, & Regibus Christianis sociali contra Turcam fœdere jungendis; decretique sunt eam ob causam in Germaniam, Angliam, Galliamque internuntii, verum irrito successu, cum Lutherani non legitimum concilium, sed conciliabulum, in quo ipsi non exciperent, sed ferrent sententiam exoptarent; Anglus autem & Gallus dissentirent. Refert Guicciardinus (a) Cæsarem omnibus precibus institisse apud Clementem, ut abruptis moris omnibus concilium apostolica authoritate indiceret: at Pontificem eas preces non admisisse, opposuisseque periculum imminere, ne si Gallorum & Anglorum Reges ab eo alieni forent, novum conflaretur schisma, neque componerentur Christianorum mores; proinde prius flectendos molliter ad tam pium opus comprobandum, atque oratores ad eos mittendos videri: verum subjecisse Cæsarem quid tandem futurum esset, si illi sine justa causa dissentirent, ursisseque Pontificem, ut eo etiam casu concilium indiceret; sed nunquam ad id illum adducere potuisse: itaque legatos fuisse internuntios cum mandatis ad Reges, nulla tamen vel exigua rei perficiendæ spe.

Postulatum a Clemente concilium.

(a) Guicc. l. 20.

Responsum a Clemente communi Regum consensu congregandum.

II. Eadem ferme repetit Belcairus (b), qui etiam Clementem negligentiæ in cogendo concilio perstringere videtur, dum ait: *Quod ad concilium attinet; Cæsari Clemens nullo modo satisfecit; Gallo enim ac Britanno dissentientibus, concilium coire non posse asseveravit; tum Cæsar: Quod si sine justa causa dissentiant, nullum etiam coibit, quod unoquoque decennio coire conciliorum ipsorum decreta jusserunt? Clemens nihil directe respondens, legatos se ad principes Christianos missurum & ex eorum responsis deliberaturum pollicitus est.* Verum hosce auctores hallucinatos constat; Clemens enim, ut ex mandatis (c) internuntio in Germaniam decreto datis, atque inferius repetendis constat, pollicitus est etiam se concilium indicturum cum majori Christiani imperii parte, quamvis aliqui principes a concilio abhorrerent. Quinetiam Carolus V. in publicis literis postea exaratis rem ita gestam enarrat, ut Clementem congregando unius anni flexu concilio assensisse profiteatur (d): *Cum*, inquit, *iter nostrum ad Italiam instituissemus, & ad sanctitatem Romani Pontificis, videlicet Papam Clementem felicis recordationis hujusmodi nominis ultimum pervenissemus, ac secundum promissionem nostram electoribus principibus, & communibus imperii statibus in aliquot conventibus imperialibus clementer factam cum sanctitate sua tantum egissemus, remque eo deduxissemus, quod sanctitas sua generale concilium intra anni spatium indicere & publicare velle annuerit, quemadmodum tum electoribus principibus ac statibus imperii hæc indicavimus, non omisimus, quin totam Italiam, quantum in nobis fuit ad quietem & pacem reduceremus. Instituimus etiam medio tempore usque ad dictum concilium regna nostra Hispanica visitare, ut illis in ipsorum necessitatibus necessarium auxilium & remedium præstaremus, omniaque ita disponeremus, ut ad dictum concilium pervenire illique interesse possemus.* Quorum ergo culpa intermissum sit sanctissimum opus, utve Clemens legitimo congregando concilio operam dederit, ex publicis monumentis videndum est.

(b) Belchair. l. 20. n. 43.

Franciscus I. & Henricus VIII. dissenserunt.

(c) Ext. apud Coel. post Philippicas.

(d) MS. tabular. Vatic. sign. lit. T. p. 263.

Consentiebat Clemens pro celebrando concilio.

Dedit ipse secunda januarii die ad Franciscum Gallorum & Henricum Anglorum Reges literas, quibus significavit a Germanis tum catholicis tum Lutheranis concordiæ studio œcumenicum concilium neque ob Turcicas irruptiones celebrari potuisse: jam vero sedata tempestate nullum eo majus opus ad lapsas Ecclesiæ res instaurandas, ad excindendas hæreses, ad componendos mores posse excogitari; atque ideo eos est adhortatus, ut sedis Apostolicæ votis regia studia accomodarent. Exemplum literarum, quæ ad Henricum Anglorum Regem missæ fuere, infra scriptum est (e). III.

(e) Lib. brev. ann. 1533. p. 16.

Regi Angliæ.

Charissime &c. Superiore biennio, sicut tua majestas recordari potest, cum serenissimum Cæsarem, quamquam pro sua inclyta pietate omnia conatum, tamen in conventu Augustensi nihil remedii ad hæresim Lutheranam in Germania tollendam præ illorum obstinatione afferre potuisse audiremus, solumque concilii generalis remedium a nostris prædecessoribus in casu simili usitatum, & ab ipsis etiam Lutheranis postulatum superesse videremus; habita super hoc cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus matura deliberatione, ad ipsius concilii generalis indictionem in Italia, & loco ad hoc commodiore celebrandi devenire intendentes, IV.

Clementis literæ ad Angliæ Regem pro celebrando concilio.

id

Digitized by Google

id tuæ majestati, sicut Cæsari & cæteris principibus significandum communicandumque duximus, eamque nostris literis fuimus hortati, ut tam sancto & necessario operi pro sua pietate & fidei defensoris titulo, proque tuorum majorum perpetua consuetudine favere, causamque sanctæ fidei cum tua, si fieri posset, præsentia, aut saltem cum oratoribus tuis, tuique regni prælatis adjuvare & tueri, & in hoc te & illos interim præparare pro communi officio velles. Postea vero ea actione nostra per apparatus Turcarum primo perturbata, & deinde per eorum in Hungariam & Germaniam irruptionem prorsus interrupta, suspensisque propterea omnium principum & Christianorum animis, toto hoc interjecto tempore de hac re silere coacti fuimus. Nunc autem ipsis hostibus Dei benignitate repulsis, cum serenissimus Cæsar nobiscum Bononiæ congressus inter cætera publice salutaria hoc quoque de indicendo generali concilio instanter nobiscum egerit, illudque non solum a Lutheranis ut antea, sed etiam a cæteris Germaniæ principibus & civitatibus in proximo Ratisponensi conventu flagitatum, seque omnem operam suam eum apud nos, tum apud Reges & potentatus cæteros in id pollicitum fuisse dixerit; nos sane non solum Christiana charitate, sed etiam nostri debito muneris, quod a Deo omnipotente accepimus, astricti, ne tot animas in illa hæresi periclitari, quantum a nobis præstari poterit, ulterius sinamus, nostras partes nostrumque officium in principibus omnibus ad ipsum concilium adhortandis, tunc susceptum a nobis, & terrore immanissimi hostis interruptum resumere continuandum censuimus, ut sanctæ religioni tantis erroribus illic implicitæ succurramus, & cum veteri pietate tranquillitatem & quietem illi inclytæ nationi tam valido christianitatis membro restituamus: quamobrem te, fili noster in Christo charissime, tanquam inclytum & pientissimum christianitatis Regem, per Jesum dominum, cujus sancta fides in illis locis labefactatur, hortamur & studiose requirimus, ut nobiscum & cum eodem Cæsare serenissimoque fratre ejus, jam in hoc unanimiter concordibus, ad ejusdem concilii generalis convocationem pie consentire, illudque cum tua si fieri poterit præsentia, aut saltem cum oratoribus tuis, & tui regni prælatis, sicut antea tuæ majestati scripseramus, juvare & tueri, ac te & illos interim ad hoc præparare & de tua super hoc voluntate, quam non nisi te dignam fore speramus, ad nos perscribere quamprimum velis, ut cum Cæsaris, ac tuo, Romanorum Regis, cæterorumque principum & potentatuum, ad quos etiam scribimus, & quorum nentinem, præsertim tua majestate accedente, defuturum confidimus, unanimi voto & consensu ad indictionem ipsius concilii in Italia, & commodiore loco celebrandi, sicut etiam tunc tuæ serenitati scripsimus, adjutore Domino, devenire possimus; quemadmodum hæc plenius & diffusius tuus apud nos ad te scribet, & noster apud te orator tuæ serenitati coram explicabit. Dat. Bononiæ 11. januarii MDXXXIII. pontificatus nostri anno x.

Exposita summa illius necessitas.

V. Conceptæ sunt eadem verborum formula literæ (a) ad Regem Francorum missæ, adjectis hisce verbis: *Qui primus ab ipso Cæsare inter Christianos Reges & principes honore, opibus, titulo, authoritate, præcellis.* Repetitis iterum aliis literis die xx. februarii Clemens eosdem Reges suavissime allicere enisus est (b), ut regiam pietatem in celebrando concilio & mittendis in Italiam Angliæ & Galliæ episcopis pro sarciendis illatis Ecclesiæ Dei detrimentis explicarent: tum florentissimos authoritate in utraque aula proceres, scilicet in Anglica ducem Norfolchensem & episcopum Wintoniensem, in Gallica Lotharingum & Borbonium Cardinales solicitavit, ut paribus studiis ad tam arduum & sanctissimum opus ad exitum perducendum incumberent. Cum vero Germani præ cæteris summa cupiditate id expeterent, catholici quidem pio studio, hæretici vero fraudulentis & simulatis verborum fucis, Clemens decima januarii die septemviros principes hisce literis fecit certiores (c), se nullas apostolici muneris partes pro celebrando concilio œcumenico prætermissurum.

Admoniti alii Reges.

(a) Ibid.

(b) Ibid. p. 13.

Moniti etiam Germani.

(c) Ibid. p. 17.

Dilecto filio nostro Alberto tit. S. Petri ad vincula presbytero Cardinali Moguntino, ac venerabilibus fratribus Hermanno Coloniensi & Joanni Treverensi archiepiscopis, necnon dilectis filiis nobilibus viris Ludovico comiti Palatino Rheni, duci Bavariæ, ac Joanni Federico duci Saxoniæ, ac Joachino marchioni Brandeburgensi, sacri Romani imperii electoribus simul, & unicuique separatim.

VI. *Venerabiles fratres & dilecti filii salutem, &c. Quod ab ista inclyta natione jam dudum optari & flagitari videbamus, ut pro tollendis ejus in sancta religione dissensionibus universalem synodum indiceremus, in eo nos neque in nostra voluntate quamprimum decernenda, neque in aliorum principum de more requirenda defuisse notum est charissimis in Christo filiis nostris Carolo Imperatori, ac Ferdinando Regi Romanorum illustribus; ad quos, sicut ad principes cæteros literas ab-*

Septemviri de ea re commoniti.

hinc biennio super hoc dedimus & sumus omnes ad pie & unanimiter in hoc consentiendum adhortati: cumque ea actione nostra per apparatus & irruptiones Turcarum in Hungariam & Germaniam interrupta, suspensisque propterea omnium principum animis, mox hostibus Dei benignitate, & eorundem Imperatoris ac Regis virtute, vestroque auxilio repulsis, eandem synodum requiri nuper audissemus; nos sane qui nostrum officium Deo in primis omnipotenti & universis Christi fidelibus, præcipueque isti nationi, quem diligimus & magnifacimus, nunquam sumus denegaturi, statim ut audivimus de reditu ipsius Cæsaris in Italiam mox in Hispaniam trajecturi, ac de optima voluntate & piis ac salutaribus in commune bonum consiliis ejus essemus plene instructi; & si ætate jam ingravescentes & morbo recenti invalidi eramus, media tamen hyeme, eaque asperrima Bononiam ipsi priores venimus, nullumque itineris discrimen aut vitæ periculum interea defugimus, ut cum ipso Cæsare hoc idem sicut audiebamus cupiente, & nos rogante, inter cætera publice salutaria de hac in primis re ante ejus profectionem colloqueremur: qui cum Bononiam post nos veniens pro sua inclyte erga Deum pietate, erga imperium cura, erga nationem ipsam benivolentia, quibus nulli Cæsarum cedit, nobis non modo istius nationis, sed maxime suum & dicti ejus fratris desiderium synodi indicendæ demonstrasset, omnique studio amore, & affectu, idem sæpius a nobis postulasset, & consendisset, tametsi nos ab hoc suæ majestatis desiderio nunquam discrepavimus, fuimus tamen tanti principis omni laude præstantis, instantia & precibus, si quid ad nostrem priorem voluntatem addi poterat, aucti & confirmati: nec in nobis mora fuisset ulla si quemadmodum earumdem mejestatum, ita & cæterorum principum & potentatuum voluntatem in idem consensientem habuissemus: neque enim vestram prudentiam fugit, omnia Christianitatis membra & nationes ad synodi generalis congregationem monenda, & quantum per nos saltem, & ex nostra parte fieri posses, adhibenda esse tam pro more vetusto, quam pro concordiæ unitate. Quamobrem statuimus eandem actionem nostram de reliquis principibus ad hoc iterum adhortandis, eorumque voluntate concilianda ab hinc biennio susceptam a nobis & terrore immanissimi hostis interruptam, nunc resumere continuandam, & [quod nobis Deus omnipotens concedere dignetur] perficiendam; in quo neque litteris, neque nunsiis, neque monitis, neque precibus operam, studium & diligentiam nostram Deo & hominibus præstare unquam desistemus ut dicta generalis synodus, quam citissime fieri poteris, & indicatur, & celebretur; aliorumque Regum principum & potentatuum animos, voluntatesque, & quidquid in hanc rem tam sanctam consentiendo statuerint, & nobis responderint, mox vobis notum esse curabimus. Quæ omnia vobis significare voluimus; vosque ita existimare cupimus, nos cum officii nostri ratione, tum ipsorum Cæsaris & serenissimi ejus fratris voluntate istiusque nationis salute & quiete adductos nihil in hoc prætermissuros esse, quod cum ad universæ Christianitatis utilitatem, quietem, & securitatem, sanctæque religionis nostræ cultum, decorem, & augmentum, tum præcipue ad tranquillandum pristinæque pietati & concordiæ reddendam istam fortissimam nationem sacri imperii inclytam sedem, Christianitatis totius robur & ornamentum, nobisque & privato affectu semper dilectam quoquomodo pertineat. Dat. in civitate nostra Bononiæ die x. januarii MDXXXIII. pontificatus nostri anno x.

Commoniti alios Reges non concurrere in eandem voluntatem.

Eximium studium pro juvanda re Christiana significatum.

VII. Conceptæ eodem argumento & iisdem ferme verbis aliæ literæ (a) inscriptæ archiepiscopis electoribus, episcopis, & nobilibus viris electoribus, & aliis principibus, præsulibus, comitibus, proceribus, civitatibus, & ordinibus Rhenanæ provinciæ conjunctim ac unicuique sejunctim: eademque ratione aliis ordinibus Saxoniæ, inferioris Germaniæ, Suevico, Bavarico, Franconico. Cum ita universi Germani ad celebrandum concilium decima die januarii vocati essent, iterum Clemens, vertente mense ad Georgium ducem Saxoniæ (b), Fridericum comitem Palatinum Rheni (c) Joachimum marchionem Brandeburgensem (d) electorem imperii literas de eodem congregando concilio dedit, hortatusque ipsos, est ut mente constanti fidem orthodoxam tenerent. Interea antequam a Regibus certum responsum de mutua studiorum pro celebrando concilio œcumenico consensione tulisset, Hugonem Rangonum internuntium apostolicum in Germaniam decrevit, qui Lutheranis principibus leges nonnullas æquissimas ad concilium veteri majorum instituto celebrandum necessarias exponeret: de quo ad Ferdinandum Regem Romanorum has literas dedit (e).

(a) *Ibid.*

(b) *Ibid. p.24.*

(c) *Ibid. p.25.*

(d) *Ibid. p.26.*

Missus ad Lutheranos principes internuntius.

(e) *Ibid. p.35.*

Regi Romanorum.

Ferdinandus Rex excitatus, ut pro concilio congregando operam conferat.

Etsi in dies expectantes responsum a Christianissimis principibus, quibus mentem & voluntatem nostram de indicendo universali concilio iteratis literis significavimus, quemadmodum proxime ad tuam serenitatem scripsimus, interea in hujusmodi

modi actione supersedere debuissemus, tamen cum & crebra instantia serenissimi Cæsaris fratris tui, & nostro in primis officio ac desiderio istam inclytam nationem tranquillam & pacatam, pristinæque pietati restitutam videndi urgeamur, præcurrendum nobis & maturandum in hac re arbitrati sumus, quo interim, dum responsum a dictis principibus præstolamur, non otiosum hoc temporis spatium nobis effluat, sed in hujus rei præparatione utiliter consumatur; utque, sicut Deum omnipotentem, ita etiam serenitatem tuam & dictam nationem testes habeamus, nos neque in voluntate, neque in diligentia, neque in labore nostro huic rei unquam defecisse. Ut igitur concedente Domino ad tam salutarem ac piam universalis concilii indictionem celerius devenire possimus, decrevimus hanc ob causam venerabilem fratrem Hugonem episcopum Regiensem, & infra, *nuntium & oratorem istuc mittere, ut cum serenitate sua & sacri Romani imperii electoribus, cæterisque Germaniæ principibus & circulis, ipsum concilium maxime cupientibus & flagitantibus de hujus rei tota ratione, ac quo pacto, ubi, & quando ineundum agendumque sit pertractet, ut inter hæc habito ipsorum principum Christianorum responso, & intellecta eorum voluntate, omnibusque prius consideratis, quæ in simili casu considerari consueverunt, mox rem ipsam cum divini auxilio numinis aggrediamur, &c. Dat. Bononiæ die* XX. *februarii* MDXXXIII. *pontificatus nostri anno* X.

VIII. (a) Reg. post cand. ep. Earumdem literarum exemplum transmissum est (a) ad universos simul & seorsim ad singulos septemviros, tum ad sex circulos Germaniæ, & sejunctim ad singulos archiepiscopos, episcopos, principes, comites, proceres, principatus, urbiumque insignium magistratus: & cum internuntio apostolico Carolus V. socium conjunxit oratorem imperialem Lambertum Briaerdeum, ut Germanos ad conditiones justas a Pontifice propositas admittendas flecteret: de quo Joannes Coclæus hæc narrat (b): *Eodem anno missi fuerunt in Germaniam oratores duo, unus a Papa Clemente VII. alter a Cæsare Augusto Carolo V. qui principibus ac statibus Romani Imperii annuntiarent futuri concilii generalis celebrationem, quæ qualiter agenda esset octo declarabatur articulis.* Concepti erant illi hisce verbis (c).

(b) Coel. in actis & script. Luth. hoc an.

(c) Ext. apud Coclæum in Philippicis.

Articuli a nuntio apostolico illustrissimo principi duci Joanni Friderico principi electori Saxoniæ Wimariæ in Thuringia exhibiti anno Domini MDXXXIII.

In primis, quod universale hoc concilium, quod indicendum & celebrandum proponitur, liberum sit, & juxta morem Ecclesiæ consuetum, atque multis ante sæculis ab initio usque universalium conciliorum ad hæc tempora observatum celebretur. II. Quod ii qui concilio interesse habebunt, ejus decretis stare & inviolabiliter parere profiteantur & promittant. III. Quod ii, qui justa causa impediti ei interesse non poterunt, suos legitimos procuratores cum sufficientibus mandatis mittant. IV. Quod interim in iis, de quibus apud Germanos in materia fidei est controversia, nihil ab eis prorsus innovetur, aut attentetur, sed res usque ad decisionem concilii pacatæ maneant. V. Quod de loco jam nunc omnes consentiant, in quo concilium celebrari habeat; alioqui omnis apparatus & labor irritus esset.

Leges propositæ Lutheranis pro celebrando concilio.

Et quoniam necesse est, ut locus ad hoc deligendus omnibus ad concilium conventuris, quoad fieri potest, maxime aptus sit, & ad manum; idcirco existimat sanctissimus dominus noster, non absque ratione unam ex his tribus civitatibus, id est Mantuam, Bononiam, Placentiam, omnibus aliis esse præferendam, quarum unaquæque cum tuta, capax, fertilis, & salubris sit, vicinitate etiam situs Germaniæ magis quam cæteris omnibus transalpinis nationibus est accommoda. VI. Item quod si forsan [quod non est credendum] aliqui principes, potentatus, & membra Christianitatis velint tam pio & necessario negotio sine rationabili causa deesse, & hanc concilii indictionem & celebrationem contumaciter recusare; nihilominus sanctissimus dominus noster ad prædicti concilii indictionem & celebrationem [ut præfertur] procedet una cum saniori parte consentiente. VII. [Quod maxime rationabile & æquum est] si qui hoc tam sanctum concilii opus quoquo pacto impedire, ejusve sacrosanctis decretis non stare, aut parere, aut hac de causa a sanctissimo domino nostro deficere, vel sinistri aliquid in illum astruere præsumerent, ut contra eos & eorum quemlibet reliqui melius sentientes, & cum illius sanctitate pro sacro concilio stantes & concordes eidem illius sanctitati & sedi Apostolicæ assistant, & totis viribus fideliter faveant, & auxilientur. VIII. Sæpedictum concilium sanctissimus dominus noster postquam de suprascriptis articulis a serenissimo Romanorum Rege, principibusque Germaniæ, ac aliis Christianis Regibus responsum, & quod spectat ad vota acceperit, se intra sex menses indicturum, moxque intra annum se illius celebrandi initium facturum profitetur; ita ut & quæ concilio necessaria sunt, in civitatem illi deputatam comportari, & quos interesse opor-

portebit, ii commodissime se ad profectionem parare, illucque eu remotissimis regionibus convenire possint. Hugo Rangonus comes episcopus Regiensis & princeps ac apostolicus nuncius.

IX. Negans Lutherani eas admittere.

Cum hæ leges celebrandi concilii Saxoniæ duci cæterisque proceribus Lutheri sectatoribus propositæ fuissent, admittere illi concilium detrectarunt, cum obtenderent id unum quæri, ut Pontificis authoritas constabiliretur, nec ad servandas concilii sanctiones obstringi vellent: tum despecto Pontifice cæsareum nomen pontificio prætulerunt, ut accurate narrat Joannes Coclæus (a): de pontificio enim & cæsareo oratoribus ad Lutheranos principes missis, & legibus pro celebrando œcumenico concilio propositis locutus Lutheranos dolos pro eludendo concilio aperit: *Ubi*, inquit, *propositi fuissent*, nempe articuli memorati, *electori Saxoniæ, is petiit dilationem ad respondendum, donec super ea re cum cæteris sibi adhærentibus consultaret in conventu Smalkaldiensi sub finem junii mensis habendo. Facta igitur ibi deliberatione scripserunt responsum, in quo ubique prætulerunt summo Pontifici tanquam ei nihil obedientiæ debeant Romanum Imperatorem, quem pro domino suo agnoscebant. Quamvis igitur in proponendo & subscribendo vidissent ubique primas partes datas fuisse nuncio apostolico reverendissimo domino Hugoni de Rangonibus comiti & episcopo Regiensi, qui & principem se subscripserat. Post quem Cæsaris orator absque omni additione subscripserat simpliciter Lambertus a Briaerde, ipsi tamen in responso suo hoc usi sunt initio.*

(a) *Cocl. in actis & scriptis Luther.*

X. Magnifice & reverende in Domino amice singularis, & domini observandi. Cum nuper nobiscum die secundo junii essetis in oppido nostro Winmaria in Turingia, postquam nobis deliberata quædam invictissimi Imperatoris Caroli V. Cæsaris Augusti domini nostri clementissimi, & Romani Pontificis Clementis de concilio exposuistis, & nuntius pontificius exhibuit nobis quosdam articulos de concilio scriptos; respondimus vobis nos collocuturos esse de hac re cum aliis principibus, comitibus, ac civitatibus nobiscum sentientibus de religione, &c. *Quoniam vero primus articulus ita habebat: Quod universale hoc concilium, quod indicendum & celebrandum præponitur liberum sit, & juxta morem Ecclesiæ consuetum, atque multis ante sæculis ab initio usque universalium conciliorum ad hæc tempora observatum celebretur; secundus vero sic: Quod ii, qui concilio interesse habebunt, ejus decretis stare, & inviolabiliter parere profiteantur & promittant; & seutus locum in Italia concilio præfigebat unam eu his tribus civitatibus Mantuam, Bononiam, Placentiam, quarum unaquæque cum tuta, capau, fertilis & salubris sit, vicinitate etiam situs Germaniæ magis quam cæteris omnibus transalpinis nationibus esset accommoda. Lutherani in responso suo de iis mauime conquerebantur articulis tanquam prorsus dissentientibus a deliberationibus principum, quæ in conventibus imperialibus habitæ atque conclusæ fuerant: etsi enim in primo, inquiunt, articulo vocat liberum concilium, tamen aliud agitur re ipsa, cum primum omnes potentatus sibi obligare vult: si enim liberam synodum habere vellet, hanc obligationem non requireret, quæ enim ei nihil profutura est, si quid contra eum in libera synodo eu verbo & scripturis Dei decernatur: nunc cum obliget principes, certe per speciem & nomen concilii id facit suæ potentiæ stabiliendæ causa, vultque habere obnouias omnium voluntates, &c.*

Inane eorum responsum.

Concilium liberum recusant.

XI. Consutavit Coclæus (b) hoc vafrum & iniquum responsum Lutheranorum in libello de futuro concilio celebrando: *Quod Lutherani*, inquit, *in hos octo de habendo concilio articulos consentire nolunt, mera videtur esse tergiversatio: quid enim in illis est, quæso, vel durum, vel iniquum, quod ulla æquitate aut ratione honeste recusari queat? etenim in primo articulo petitur, ut concilium sit liberum, ubi scilicet patribus tuto ac secure decernere liceat quidquid Spiritui Sancto visum fuerit. At illi efflagitant, ut in Germania celebretur, ubi patres ita forent captivi, ut nisi decernerent ea, quæ Lutheranis placeant, mou armis nobilium & Lutheranæ plebis furori obiicerentur interficiendi.*

(b) *Coclæus in octo artic. de futuro concil. celebran.*

Volunt imperare concilio.

Petitur in eodem ut celebretur concilium juxta morem ecclesiæ consuetum, & tot retro sæculis ab initio usque servatum. At illi novum quærunt morem, juxta quem summo Pontifici præponatur Romanus Imperator, Cardinalibus & episcopis principes & domini sæculares; pastoribus scilicet oves, sacerdotibus laici, patribusque filii, & de fidei quæstionibus non decernant episcopi & theologi, sed clamosi Rhetores & syllabarii laici, qui novam bibliorum interpretationem, quam Lutherus edidit, in manibus gestantes sacræ theologiæ doctoribus insultent & reclament, contentiosisque vociferationibus prævaleant, quod non aliter intelligendus sit cujuslibet scripturæ teutus, quam ipsi cum suo Luthero intelligunt. In secundo autem articulo petitur, ut concilii decretis pa-

Pontificem Cæsari subiiciendum contendunt.

Concilii petiti decretis parere nolunt.

rea-

reatur : hoc Lutheranis alienissimum videtur, quasi contra libertatem Christianam sit parere concilio. Vellent potius ita celebrari concilium, sicut celebrati sunt apud nos Germanos plerique conventus imperiales, in quibus licuit eis per salvum conductum impune contradicere quibuslibet aliorum principum ordinumque, atque adeo & ipsius Imperatoris decretis, consumptis frustra tot millibus, atque etiam myriadibus aureorum dum fictis verbis spem concordiæ nobis proponerent.

XII. *In tertio petitur sufficiens mandatum eorum qui adesse non possint : illi vero neque per sese, neque per mandatarios ullos parere volunt, neque etiam comparere, nisi cum sufficienti ac inviolabili assecuratione vocentur : qua certe data nihilo tractabiliores erunt in concilio, quam hactenus fuerunt in conventibus imperialibus. In quarto petitur ut nihil interim circa fidei controversiam apud Germanos innovetur, aut attentetur. At illi non cessant tum occultis literis tum manifestis sermonibus, publicisque concionibus ubicumque non prohibentur vi disseminatisque per totam Germaniam libris, simpliciores animas in partem trahere, aut salutem solicitare, suam. Et Lutherus eorum usque adeo non quiescit, nec desinit attentare & innovare, ut editis nuper duobus libris, in altero cunctos monachos, & cujuslibet religionis approbatæ fratres & sorores, in altero cunctos sacerdotes, qui pro sacrificio missam celebrant sathanæ tradat, ac penitus extinctos velit ; & hæ sunt impiæ opiniones & impii cultus, de quibus in sua responsione queruntur : nisi igitur concilium in hoc eis consentiat, & omnia vota monastica de sub cœlo tollantur, & omnes missæ cum sacro canone aboleantur, non parebunt ; nam conculcare vota, & abrogare missas est illis Evangelii gloriam inclarescere, est ambigentes conscientias sanare, est veram pietatem reflorescere. Aut igitur in totum relinquendi & juxta verbum Christi pro ethnicis habendi, aut longe alia ratione quam concilii authoritate ad Ecclesiæ unitatem reducendi sunt. Ego quidem propheta non sum neque filius prophetæ [ut Amos ait] videre tamen mihi videor, eos sine armis, & absque omni sanguinis effusione reduci posse, si celebrato concilio, juxta veritatem & vigorem evangelii contra eos procederemus per viam justitiæ, &c.*

Lutheranorum impia impudentia.

XIII. Addiderant etiam in eodem responso Lutherani, ut refert author (a) : *Ad officium cæsareæ majestatis pertinere, ut Cæsar curet rem eu verbo Dei cognosci ac judicari, quandocumque Romanus Pontifex veritati adversatur, ne papa, cum pars sit, simul etiam judex sit.* Quibus subdolis verbis hæretici petebant sua erronea principia Petri successores, pro quibus oravit Christus, ut nunquam eorum defectura sit fides, errasse ; tum dirimendarum fidei controversiarum authoritatem a Pontifice transferebant in Cæsarem : tum characteres & sonos divinæ scripturæ ; non autem ecclesiam quæ directa a Spiritu Sancto columna est ac firmamentum veritatis, judicem constituebant : quas Lutheranorum fraudes idem Coclæus in suis ad primatem Scotiæ proximo anno datis literis ita discussit (b).

(a) Cocl. in actis & script. Luth. hoc ann.

Volunt everti Christi monarchiam.

(b) Cocl. in octo artic. de futuro concil. celebrand.

XIV. *Reverendissimo in Christo patri ac domino archiepiscopo metropolitanæ ecclesiæ S. Andreæ & primati Scotiæ Joannes Coclæus.*

Responsionem principum Lutheranorum, quam ante aliquot menses transmiserunt ad nuntium apostolicum cæsareumque oratorem, nunc ad reverendissimam dominationem tuam mitto, ut intelligas quam male fidant causæ suæ Lutherani, quam cognitioni generalis concilii committere non audent ; id quod ab initio suæ sectæ statim indicaverunt, neque enim Imperator, neque ulli principes aut episcopi Wormatiæ ante annos XIII. *Luthero persuadere potuerunt, ut causam suam futuri concilii determinationi submitteret. Non alium volunt agnoscere judicem, quam sacram scripturam. At non sunt omnia in scripturis expressa. Credimus Trinitatem divinam : credimus unam essentiam in tribus personis : credimus duas naturas in una persona Christi, &c. quæ in scripturis nusquam sic habentur expressa : & ubi scriptura expresse loquitur, ipsi novum & adulterinum afferunt sensum, antiquum & verum Ecclesiæ sensum reiicientes ; Verbi gratia, scriptura planissimis verbis dicit :* Hoc est corpus meum; *quod quidem Ecclesia simpliciter accipit secundum veritatem, quam verba sonant, quod ibi sit non amplius panis, sed corpus Christi ; Lutherus vero novum superaddit sensum, ut sit ibi maneatque substantia panis simul cum corpore Christi ; ideo aliter exponit, quam Ecclesia, & ait :* Hoc ; id est, hic panis, aut in hoc pane est corpus meum. *Post vero & contra Lutherum alii surgunt hæretici nova proles veterum Pighardorum & Wicleffistarum, qui dicunt :* Est id est significat. *Alii corpus pro figura corporis accipiunt, &c. Quis hic rogo judex erit super tam diversis expositionibus unius & ejusdem scripturæ ? Nunquid ipsamet scriptura ? At ipsa muta est secundum se, ut dicere non possit, quænam expositionum verum & germanum comple-*

Ut scriptura judicare non possit ob pugnantes sententias hæreticorum.

cta-

ctatur horum verborum sensum. Nunquid vero Lutherus per sese judeu constituetur? sed cum sit pars, judex esse non debet. Et eadem ratione neque Zuinglius, neque Oecolampadius, nec alius quicumque hæreticus, aut novi sensus assertor judex esse debet, aut recte constitui potest. Quis ergo hic judicet, aut controversiam istam determinet? nemo profecto justius, nemo certius, nemo melius quam Romanus Pontifeu, pro cujus fide Christus rogavit, ne unquam deficiat; aut generale concilium universalem Ecclesiam repræsentans, quam veritatis columnam & basim vocat Apostolus: Ecclesiæ enim promissus atque etiam datus est Spiritus veritatis: Litera occidit, *inquit Paulus,* Spiritus autem vivificat. *In Ecclesia habitat Christus [ipsemet veritas] realiter sicut in corpore suo vivo, in scripturis autem tantum significative, tanquam in signis secundum se mutis & inanimatis. Certe nisi spiritus veritatis intus nos doceat, charitatemque (qua Deo anima vivit) in cordibus nostris diffundat, nihil efficient scripturæ per sese; nam & hæretici scripturas jactitant, qui Deo non vivunt, amissa per hæresim fide, & per schisma charitate. De catholicis autem Christifidelibus intelligitur illud Hieremiæ:* Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, &c.

Ut Romanæ ecclesiæ fides deficere non possit.

XV. *Vanissima est igitur Lutheranorum tergiversatio, qua controversiæ cognitionem adimunt concilio, in quo realiter præsens est Spiritus veritatis, & tribuunt eam scripturis mutis & inanimatis, quæ per se neque sentiunt neque loquuntur; sed sicut inanimata signa trahuntur huc & illuc a diversis hominibus: & clamare non possunt, ubi vis, aut injuria infertur ipsis. Quomodo in concilio judeu præcipuus & solus erit scriptura ut Lutherani volunt quæ sententiam per sese neque sentit, neque intelligit, neque eloqui potest? Nihil per hoc derogaverim sacræ scipturæ, quam ut opus Spiritus sancti veneror, & sacrosanctam habeo, a qua & pendeo, ac sciens prudensque ne latum quidem digitum ab ea discesserim: at verum ejus sensum in controversiis non ab ipsamet requiro, quia eloqui nescis, sed a sanctis patribus, qui vivo Dei Spiritu inspirati locuti sunt; aut a Romano Pontifice, pro cujus fide Christus ipse rogavit; aut a generali concilio, in cujus medio Christus ipse est & Spiritus veritatis realiter præsens existit, sententiamque per ora patrum, qui Ecclesiam repræsentans, veraciter dictat: habitat enim spiritus ille non in mortua litera, sed in vivo corpore Christi, quod est Ecclesia, quam gubernat, sicut anima corpus non in verbis aut syllabis scriptis, sed in cordibus fidelium, quæ sunt epistola viva ut ait Apostolus nam vere vivunt per fidem: sicut enim corpus eu anima, ita & anima eu fide vivit.*

Scriptura inanimata Judex esse non potest.

Spiritus divinus non chartas sed corda animat.

XVI. *Quid igitur agunt aut volunt Lutherani, dum tota die clamant non alium esse harum (quas contra Ecclesiam excitaverunt) controversiarum judicem, quam ipsam scripturam? hoc profecto agunt, hoc volunt re vera, ut vel tota Ecclesia cedat eis, & eorum erroneo sensui consentiat, vel nunquam finiatur contentio, nunquam determinetur controversia; sicut contigit eis, quando Marpurgi in Hassia cum Zuinglianis disceptabant, quia scripturæ sensum non alium acceptant, quam quem ipsi dant: & scriptura eloqui non potest, an hic vel ille sensus, qui ei tribuitur ab hominibus diversis, verus & genuinus aut germanus sit, quem intendit, dum scriberetur ipsa, Spiritus veritatis. Quando ergo clamant Lutherani, verbi gratia circa hæc verba:* Hoc est corpus meum; *suum sensum esse verum, contra vero clamant alii hæretici, ut Zuingliani, suum esse veriorem, catholici vero reclamant de utroque:* Quis hic quæso eloquatur sententiam? *nemo profecto justius, quam summus Pontifeu, aut generale concilium; divina enim scriptura in controversiis non ad scripturam mutam, sed ad summum sacerdotem ire jubet, ut ab eo petatur judicium veritatis deuteronom.* XVII. *Sic & Malachias ait (a):* Labia sacerdotis custodiunt scientiam; & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. *Sic Christus jubet audire non mutas literas, sed Ecclesiam vivam. Denique & Paulus cum Barnaba in controversia de circumcisione exorta appellaverunt non ad scripturam, quæ decernere nequit, sed ad Apostolos & seniores in Jerusalem; & illi eam controversiam determinantes non scripturam, sed Spiritum sanctum, & seipsos posuerunt judices, dicentes:* Visum est Spiritui Sancto & nobis, &c. *Si enim adversarii Pauli fuissent tam pervicaces & rebelles Ecclesiæ, quam hodie sunt Lutherani, nequaquam acquievissent illi judicio sed dixissent:* Quæ scriptura decernit, ne circumcidantur gentes? *atque ita in hunc usque diem permansisset ea controversia; quia non scriptura determinavit, sed Spiritus Sanctus per Apostolos & seniores. Nos certe non de scripturis quas & hæretici acceptant, sed de sensu scripturarum cum hæreticis contendimus, quia alium eis sensum tribuunt illi quam tribuit per Sanctos patres Spiritus veritatis.*

(a) *Malach.* 2. *Matth.* 18. *Act.* 15.

Ut non sit appellandum ad scripturam.

Circa sensum vertitur controversia.

Nul-

Digitized by Google

XVII. *Nulla igitur ratione justa aut æqua recusant Lutherani octo illos articulos, quos Papa per nuncium apostolicum de celebrando concilio eis proposuit; injuste enim quiritantur, quod nolit liberum concilium, cum statim in primo articulo ante omnia petat ut sit liberum, hoc est, ut in eo libere possit decerni judicium veritatis quodcumque dictaverit Spiritus Sanctus. At Lutherani volunt ut in Germania celebretur, ubi nequaquam tutum aut liberum foret externis nationibus contra Lutheranos quidquam decernere. Qua autem æquitate petunt, ut Ecclesia apud hostes Ecclesiæ Lutheranos inquam & Zuinglianos & non alibi decernat? Nec recte queruntur, Papam per hos articulos facere sibi obligatos principes; non enim ait ut suis, sed ut concilii decretis debeant stare, atque inviolabiliter parere: nisi enim ad hoc obligaret eos, frustra concilium indicturus esset, & inania forent concilii decreta, si nemo obligaretur ad parendum eis. Summa igitur summarum hæc est, amplissime pater, ac reverendissime domine, quod Lutherani concilio causam suam committere non audent, diffidentes Spiritui sancto, qui concilio præesse debet juxta Christi promissiones. Quapropter non injuria dici possunt filii diffidentiæ, in quos operatur princeps tenebrarum; a quorum fraudibus fideles solicite admonet Apostolus dicens:* Nemo vos seducat inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. *Hæc sunt, reverendissime domine, quæ nunc amplitudini tuæ scribenda duxi, ut fortius resistas apostatarum malignis conatibus, qui dolosa Philippi Lutherani blandiloquentia per occultos cuniculos in vestrum quoque regnum propagare quod Deus avertat Lutheranismum satagunt. Bene vale. Ex Desdra Misniæ ad Albim IV. idus martii MDXXXIV.*

Male postulatum concilium in Germania.

Non ausi Lutherani causam committere libero concilio.

XVIII. Repudiarunt ita legitimum concilium Lutherani principes, de quibus Laurentius Surius Coclæo consentientia ita refert (a): *Verissime dixit Apostolus* (b): Litera occidit, Spiritus vivificat. *At isti inhærent literæ ad suas pravas opiniones plerumque violenter detortæ: mentem & sensum literæ flocci pendunt: Unde igitur confutabunt hæreses ab ipsis dissentientes, quæ non minus atque ipsi scripturas crepant? Dicit Lutherus se puram doctrinam, purum evangelium adferre: idem dicunt Zuingliani, Anabaptistæ, Suencfeldiani, Serveriani, qui omnes in quibusdam plane discrepant a Luthero: quis hic judex erit legitimus, qui has dirimat controversias? certe non nudus scripturæ textus, quem omnes isti ad se rapiunt, & sibi singuli potissimum vendicant; sed scripturæ genuinus sensus, quem ex catholico orbis Christiani consensu longe securius & certius accipimus, quam ex insanis hæreticorum cerebris. Quod si illi usque adeo abominantur Pontificis Romani sententiam & authoritatem, quam universus orbis Christianus semper agnovit, suspexit, & reveritus est; quanto nos justius Lutherum, & ejus generis pestes execramur, qui jam olim damnatas hæreses revocant in orbem, easque in summi Dei singularem contumeliam non dubitant vocare purum Dei verbum, & puram evangelii doctrinam? Fuit ea profecto mira Lutheri & aliorum dogmatistarum versutia, quod suis principibus & magistratibus persuadere potuerunt, se nihil magis petere quam concilium; & tamen cum jam esset habendum concilium, iisdem persuadere ejusmodi non esse legitimum concilium. His illi atque aliis quibusdam artibus mire illuserunt Germaniæ, & horrendum in modum permultos fascinarunt prodigiosa quadam incogitantia passim ruentibus miseris mortalibus in præcipitia mortis æternæ, ad quæ vocabantur ab istis animarum parricidis, licet interim viderentur sibi jam tandem veram agnovisse vitam & lucem, & evasisse laqueos & imposturas pontificias.* Celebrato concilio Tridentino, cum urgerentur Protestantes, ut illius decreta amplecterentur, declararunt, detracta larva, quodnam concilium pereuperent, nempe hæreticorum conventiculum, in quo Romanum Pontificem & universam Ecclesiam catholicam conjunctam suo capiti, idololatriæ, aliisque criminibus in eam falso conjectis, damnarent: quos gravissimis & luce nitidioribus argumentis refellit Lindanus (c).

(a) *Sur. in comm. hoc ann.*
(b) 1. *Corinth.* 3.

Contra Lutheranos etiam distorquent scripturam alii.

Ut principes Lutherani illusi fuerint.

(c) *Lindan. in apolog. cath. relig.*

XIX. Supererat, ut omnes principes Christiani ad congregandum legitimum concilium invitis etiam Lutheranis conspirarent, in quo & veritas orthodoxa sanciretur, restituerentur lapsi mores, & reprimendarum tot hæreseon, frangendæque Lutheranæ proterviæ rationes expedirentur. Sed ea piorum vota exitu caruere, siquidem dissentientibus Anglo & Gallo a Cæsare cogi illud non potuit. Peperit vero Galli Regis cum Carolo V. dissensio gravissimas religioni clades, quas Angliæ Regis defectio magis auxit, ut nec excindi hæresis Lutherana potuerit, nec bellum adversus Turcam geri: immo novæ suspiciones recruduerint, ne Gallus Italiam novo bello miscere moliretur, cum Pontificem tantis studiis adjungere sibi eniteretur, ut Catharinæ Mediceæ neptis pontificiæ nuptias Henrico filio deposceret, jactarentque Galli, ip-

Catholici non consensere inter se pro concilio congregando.

Gallus Rex Clementem sibi sociare annititur.

ſam duabus gemmis pretioſiſſimis Mediolano ſcilicet & Neapoli Gallicam coronam exornaturam; Clemente enim in Gallicas partes traducto cæſareas res collapſuras opinabantur. Nec minus Carolum V. urebat ea cura, atque ideo in Bononienſi congreſſu Pontificem ipſum urſerat, ut neptem duci Mediolanenſi matrimonio jungeret: ad quem ille reſpondit, ſe non poſſe ſine maxima Galli Regis injuria aſſentiri, de quo Belchairus (a): *Nec magis*, inquit, *de matrimonio Catharinæ Mediceæ ſatisfecit; Bononiam, antequam de Catharina Sfortiæ collocanda meminiſſet Cæſar, appulerunt Turnonius ac Grandimontanus Cardinales, qui ſermonem de matrimonio ejuſdem Catharinæ cum Henrico Aureliano regiorum liberorum altero jam habitum de Franciſci Regis mandato renovarunt.* Et infra: *Cæſar, qui Franciſcum eu tam diſpari familia filio uxorem quærere in animum inducere non poterat, a Clemente contendit, ut Gallos Cardinales procuratorium inſtrumentum ejus matrimonii contrahendi ergo proferre cogeret: illi intra paucos dies ampliſſimum protulerunt. Idcirco Sfortia non ſolum ſperato matrimonio excluſus eſt, ſed etiam ut Clemens Franciſcuſque convenirent peractum.* At de eo colloquio Maſſiliæ habito dicetur inferius.

(a) Belchair. l. 20. n. 43.

Actum de affinitate.

XX. In hoc porro Bononienſi conventu exceptæ ſunt celeberrimæ Davidis Æthiopum Imperatoris veterem cum Romana eccleſia conjunctionem redintegrantis, Joannis Luſitaniæ, ac Ferdinandi Romanorum Regis, tum Auſtriæ aliarumque provinciarum legationes; utque ab Æthiopica & Luſitana conjunctis ducamus initium, hæc refert Damianus de Goez: *XXIX. januarii*, & infra, *duo oratores Portugalliæ & Æthiopiæ magno comitatu in conſiſtorium venerunt, amboque venerabundi ac genuflexo. Primo orator Portugalliæ literas ſui Regis una cum exemplis literarum dicti Regis Æthiopiæ ad ſe & claræ memoriæ Emmanuelem patrem ſuum ſcriptarum; dein Æthiopicus orator binas ſui Regis literas eidem ſanctiſſimo domino noſtro reddidit, munuſculumque aureæ crucis libræ ferme ponderis nomine ſui Regis obtulit: primo pedem deinde manum ſanctitatis ſuæ oſculatus, demumque ad oris oſculum de more receptus. Literæ hujus Æthiopica conſcriptæ lingua in Luſitanam primo, indeque in Latinam tranſlatæ fuerunt. Quæ literæ omnes per ſecretarium domeſticum ejuſdem ſanctiſſimi domini noſtri eo, quo infra ſcribentur ordine, lectæ & pronuntiatæ coram omnibus fuerunt.* His conſentanea narrat diariorum pontificiorum ſcriptor hiſce verbis:

Æthiopum Imperatoris legatio.

(b) *Concertatum fuit de conciſtorio publico pro nuntio ſeu oratore Pretojannis, quem duxerat Bononiam reverendiſſimus dominus Martinus orator Regis Portugalliæ.* Et paulo poſt: *De quo cum Papa prius me conſuluiſſet, dederam ſibi certam notulam, quam inveni ſcriptam Paridis de Graſſis tempore Sixti IV. quo tempore alii,* Congitani ſcilicet Regis, *tunc temporis miſſi oratores fuerant ad ſimilem obedientiam, requirendo Pontificem, ut tranſmitteret architectos, & fabricatores pro eccleſiis & ædificiis fiendis, ac peritos & doctos in fide pro illis populis inſtruendis.* Nonnulliſque interjectis: *Interea dominus Joannes Franciſcus miſſus ad oratorem Pretojannis, qui jam venerat in palatio cum multis prælatis domini noſtri Papæ aſſociatus inter duos medius intravit; & cum difficultate propter multitudinem aſſiſtentium, & veniens cum reverentiis proſtratus oſculatus eſt pedem & manum & faciem: inde ad locum adductus, in quo habiturus erat ſermonem poſt presbyteros Cardinales, literas præſentavit Papæ. Primo orator Portugalliæ ſtans a ſiniſtris Papæ literas Regis Portugalliæ, tum orator Pretojannis binas literas, quas Papa tradidit domino Blaſio ſecretario ad legendum, quas legit & publicavit.* Conceptæ erant hiſce verbis Joannis Regis Luſitaniæ ad Clementem literæ ſuperiori anno datæ (c).

(b) *MS. bibl. Card. Barb. ſignat. n. 1105. p. 78.*

Ut admiſſa ſit a Clemente.

Sanctiſſimo in Chriſto Patri atque beatiſſimo domino domino Clementi Papæ VII. ejuſdem ſanctitatis devotiſſimus filius Joannes Dei gratia Rex Portugalliæ & Algarbiorum citra ultraque mare in Africa, dominus Guineæ, expugnationis navigationis commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Perſidis, atque Indiæ poſt humillima ſanctiſſimorum pedum oſcula.

(c) *Ext. apud Damian. Goez to. 2. Hiſp. illuſtr. p. 1287.*

Sanctiſſime in Chriſto pater & feliciſſime domine. Rex dominus & pater meus, cum animadverteret quam gratum Deo eſſet futurum, ſi Æthiopiæ atque Indiæ remotiſſimæ regiones, quæ fama tantum, atque ea quidem ambigua auditæ fuerant, ſolerti navigatione Chriſtianorum claſſibus adirentur, ſtatim ab ipſo ſuſcepti regni initio complures duces & ſubditos ſuos ad perſcrutanda cognoſcendaque earum terrarum littora inſtructis validiſſimis claſſibus miſit, ſcilicet ut Mauri & gentiles earum regionum populi veritatem Chriſtianæ religionis agnoſcerent, atque obiter patefacto itinere, alii etiam populi reperirentur, qui Deum Chriſtum colerent; ſicut opinione hominum eos inveniri poſſe ferebatur. Itaque, volente Deo, tota Guineæ regio feliciter peragrata eſt, in qua Rex de Manicongra cum ingentibus populis ipſi ſubditis, qui ſe ad ejus authoritatem XXI.

ac

Digitized by Google

Manicongi Rex ad Christum conversus.

ac obedientiam contulerat, sacro baptismate suscepto, Christianus effectus est, & complures aliæ gentes eu regionibus Indiæ, Persidis, & Arabiæ ad Christianam fidem nostrorum pietate & diligentia sunt perductæ, & quotidie aliæ atque aliæ nationes, quæ tardius veritatem agnoverunt, exemplo aliarum ad Christum convertuntur: & quamquam in his expeditionibus gravissima amissarum navium & ducum, item nobilium equitum & subditorum suorum detrimenta recepisset; tamen ab hoc eximiæ pietatis consilio non destitit, uti pium & Christianum Regem decebat. Itaque eodem cursu mare rubrum, penetrante classe nostra, repertum est nunquam antea Christianorum classibus navigatum; nam fere totum in potestate Turcarum erat, & demum post diuturna atque aspera bella inventum est iter quod ad vulgo Pretegyam nuncupatum Æthiopiæ Regem potentissimum ducit, qui cum universis regnorum suorum populis Christum colit.

XXII. *Ad hunc eutemplo Rex pater meus legatum destinat, ut ad obedientiam sanctæ sedis Apostolicæ pertraheretur, opportunaque narrando & aperiendo certior redderetur, tuam sanctitatem in sede Petri residere, & unicum esse in terris Christi vicarium, cui omnes Christiani Reges obedientiam cum summa veneratione præstare consuevissent: nec multo post idem Æthiopiæ Rex cum legatum remitteret suum, etiam proprium & indigenam, qui ad eum cum mandatis veniret, adjunxit: sed interim Deus ad se patris mei animam ad sanctæ gloriæ participationem in cœlum recepit. Nec mora cum nos in ejus successissemus locum, operam dedimus cum ducibus nostris, qui erant in India, ut idem Rex Æthiopiæ de Regis patris mei morte certior redderetur; cum ea, quæ pater meus præclare pro fide Christiana incœperat, omnino persequenda & perficienda curaremus. Quod ipse Rex Æthiopiæ magni faciens suum oratorem ad nos misit [qui in aula nostra adhuc commoratur] & simul Franciscum Alvarez capellanum nostrum, qui est unus ex his, quos pater meus ad eum miserat. Hunc Franciscum Alvarez idem Æthiopiæ Rex Romam mittit, ut suo & singulorum regnorum suorum nomine tuæ sanctitati obedientiam præstet: quem hactenus remorari fecimus, quod multis de causis eum proficisci volebamus una cum Martino a Portugallia nepote nostro charissimo, & consiliario, ac oratore nostro ad tuam sanctitatem, cui commisimus, ut eundem Franciscum Alvarez dicti Regis Æthiopiæ oratorem sanctitati tuæ ad præstandam obedientiam præsentaret. Item ut cuncta ea, quæ orator eiusdem Regis Æthiopiæ ad nos missus deferebat, aperiret, exemplaque literarum ejusdem Regis ad nos tuæ sanctitati ostenderet. Propterea nobis rem gratissimam sanctitas tua faciet, si eidem Martino oratori nostro plenissimam fidem in his rebus habuerit. Et certe Deo optimo maximo summæ gratiæ sunt merito referendæ, quod pontificatus tuæ sanctitatis tempore, hanc insignem a Deo gratiam sanctitas tua retulerit, ut alteram Christiani populi portionem, hac nostra nihil amplitudine terrarum minorem, consentire cum fide catholica & sancta Romana ecclesia, & obedientiam præstare videamus. Nos vel ob id ingentes Deo gratias agimus, quod in hac tanta accessione hujus Regis nostra opera uti voluerit; nihil enim ad laudem veræ pietatis poterit esse præclarius, quam Æthiopiam in unitato Christianæ professionis nostræ Europæ conjunctissimam conspexisse. Deus & Dominus noster ad multos annos tuam sanctitatem felicissime conservare, & augere ad votum dignetur. Datum in Setuval.* XXVIII. *maii MDXXXIII.*

Orator missus ab Æthiopum Imperatore ad Clementem.

Lusitanorum virtus eximia pro conjungendis Ecclesiæ Æthiopibus.

Lectæ dein fuere Elenæ Davidis Æthiopum Imperatoris aviæ, excurrentis hujus sæculi anno nono ad Emmanuelem Lusitaniæ Regem de conjungendis fœdere in Turcas Christianis principibus, & excindenda Mahumetica superstitione datæ, quæ jam ante, a nobis suo loco insertæ fuere. His additæ sunt aliæ Davidis Imperatoris ad eundem Emmanuelem hujus sæculi anno vigesimo primo scriptæ, quibus narrabat cœleste prodigium, quod contigit, cum Lusitanis Æthiopiæ portum in mari rubro diu quærentibus crux in cœlo refulsit, cujus ductu Lusitani in Æthiopiam applicuere: tum, pollicebatur se adversus fidei hostes Europeæ classi commeatus & stipendia suppeditaturum: tum plura centena militum millia in hostes Christi educturum, necnon terras Mauris finitimas ad gerendum in eos bellum Lusitanis concessurum. Lectæ postea sunt aliæ ejusdem Imperatoris Æthiopum ad Joannem Regem Emmanuelis filium & regnorum successorem vigesimo quarto anno hujus sæculi missæ, quibus inita antea cum Lusitanis fœdera instaurabat, ac profitebatur, se Sultani Ægyptii & aliorum Maurorum Regum amicitiæ nuntium remissurum; addebatque se ab inferendo Mauris bello destitisse, ne Christianorum ecclesiæ in Ægypto & Syria everterentur a Mahometanis; tum quod nullius Christiani Regis auxiliaribus armis juvaretur; tum etiam maximo animi dolore accepisset, Europæos Reges mutuis dissensionibus efferatos, XXIII.

Æthiopes Europeos solicitant ad jungenda arma in Mahometanos.

tos, vertendis adversus Saracenos armis inter se dimicare : denique Lusitanum Regem ad vires omnes in impios Mauros effundendas inflammabat, seque laborum bellicorum & gloriæ socium futurum spondebat. Post has literas, quas nos suis locis attulimus, lectæ sunt aliæ ejusdem Davidis Imperatoris ad Romanum Pontificem datæ, quibus illum Christi vicarium ac Petri & Pauli successorem agnoscebat, commemorabatque ut Eugenius Jacobo Imperatori Æthiopum significasset, Palæologum Græcorum Imperatorem, & Constantinopolitanum & Alexandrinum patriarchas Romanæ ecclesiæ se conjunxisse, atque Æthiopas in eandem fidem consensisse, Romanosque Pontifices ut regni cœlorum dominos & totius orbis Christiani judices agnoscere: quibus plura alia memoratu digna adjecta sunt, ut ex earumdem literarum (a) exemplo patebit.

(a) Ext. apud eund. Damian. ibid. p. 1297.

XXIV. *In nomine Dei patris omnipotentis, &c. Ego Ren mitto, cujus nomen leones venerantur, & Dei gratia vocor Athani Tinghil, id est thus Virginis, filius Regis David, filius Salomonis, filius Nau per carnem, filins sanctorum Petri & Pauli per gratiam : pan sit tibi juste domine, pater sancte, potens, pure, sacrate, qui es caput Pontificum omnium, neminem metuis, nemo tibi potest maledicere : qui es vigilantissimus super animas curator & amicus peregrinantium, consecrate magister, & prædicator fidei, & earum rerum hostis, quæ conscientiam offendunt, amator optimorum morum, vir sanctus, quem omnes laudant & benedicunt. O felin sancte pater, ego tibi reverenter obedio, cum sis pax omninm, & cuncta bona merearis : & ita æquum ut omnes tibi obedientiam præstent, sicuti sancti Apostoli præcipiunt apud Deum. Hoc vere vestrum est, ita etiam præcipiunt, ut veneremur episcopos, archiepiscopos, & prælatos : similiter ut te loco patris amemus, & loco Regis vereamur, & tibi uti Deo fidem habeamus. Propterea dico ego humiliter ad terram genibus flexis tibi pater sancte sincero admodum corde, quod tu pater meus es & ego filius tuus. Pater sancte potentissime, cur neminem unquam ad nos misisti, ut certius de vita saluteque mea cognosceres, cum tu sis pastor & ego ovis tua? bonus enim pastor sui gregis nunquam obliviscitur : nec tibi a regionibus vestris nuntius semotus debeo existimari, ut nuntii nequeant pervenire, cum ex remotissimis terrarum regnis Portugalliæ Rex Emmanuel filius tuus oratores suos commodissime ad nos miserit, & si Deus eum ad se evocare distulisset, ea quæ tum agitabamus, proculdubio felicem exitum habuissent. Nunc vero maxime opto propere salutaria de sanctitate vestra per certos nuntios audire, neque enim unquam a sanctitate vestra verbum recepi, cum aliqua tantum a nostris, qui ex voto peregrinantur, audierim; sed hi cum neque nomine meo proficiscantur, neque quidquam literarum a vobis afferant, incerta fide, nobis percontantibus, dicunt se ab Jerosolyma, deinde solutis votis ad visitanda Apostolorum limina Romam pervenisse, cum intelligant ea loca facile peti, quod a Christianis teneantur. Et certe summam capio en eorum sermonibus voluptatem, quoniam dulcissima cogitatione sancti vultus tui imaginem intueor, quæ mihi angeli formæ simillima videtur, & illam sicuti angelicam me diligere venerarique fateor: sed profecto mihi esset gratius atque jucundius verba tua, tuasque literas devotissime contemplari; atque ita nunc te oro, ut nuntium tuum cum benedictione ad me mittere velis, ad exhilarandum cor meum; nam cum in religione & fide consentiamus, id mihi ante omnia videtur expetendum, suppliciterque item oro, ut amicitiam meam ad instar annuli, quem induis in digitum, & torquis aurei, quem humeris imponis, in intimum cor reponere velis, ut mei memoria nunquam ex animo vestro deleatur : gratis etenim verbis & literis amicitia maxime crescit, cum eam sancta pax complectitur, e qua omnis humana lætitia facile provenit : quemadmodum enim is, qui vehementer sitit, frigidam maxime desiderat, ut in sacris scripturis habetur, ita animus meus ex nuntiis & literis, quæ ex remotissimis terris deferuntur, incredibile gaudium concipere solet. Neque tantummodo de sanctitate vestra, si aliqua audiero, verum si certa de singulis terræ Christianæ Regibus referrentur, mirum in modum lætabor, sicuti his accidit, qui præliando opima spolia reperiunt, & legunt; hoc enim facillime potest fieri postquam Rex Portugalliæ totum id iter aperuit, qui ad nos jampridem legatos suos misit cum strenuissimis equitibus. Dum autem pater meus esset in humanis, neque tum aut demum a quoquam alio Rege Christiano, vel ipso Pontifice aut nuntium, aut omnino literas recepimus, quamquam in archivis proavi nostri seminis Jacob earum literarum memoria conservetur, quas Papa Romanus nomine Eugenius ad has terras misit, cum ipse semen Jacob regnaret Rex Regum, in universa Æthiopia Rex metuendus :* præscriptio autem literarum hæc erat.

Æthiopum Imperator defert obedientiam Pontifici.

Poscit internuntium ad eum mitti.

Eugenius Romanus Pontifex dilecto filio XXV.
no-

Digitized by Google

Ut Æthiopes ab Eugenio IV. ecclesiæ conjuncti fuerint.

nostro Regi ex semine Jacob, Regi Regum in universa Æthiopia maxime metuendo, &c. In summa autem literarum significabat filium suum Jaannem Palæologum, Regem Romanorum ad sacrosanctam synodum celebrandam evocatum fuisse, & cum eo Josephum patriarcham Constantinopolitanum venisse cum magno numero archiepiscoporum & episcoporum, & omnis generis prælatorum: in quibus etiam fuissent procuratores patriarcharum Antiocheni, Aleuandrini, & Jerosolymitani, qui omnes se cum sanctæ fidei & religionis amore firmiter coniunxissent; constitutaque unitate Ecclesiæ, sublatas fuisse antiqui temporis difficultates, non sine divino auxilio quæ erroneæ & religioni contrariæ videbantur; quibus rebus rite sancitis & constitutis ipse Papa omnibus singularem lætitiam peperisset. Hunc autem librum Papæ Eugenii ad vos mittimus, quem incorruptum servavimus. Totum etiam pontificiæ benedictionis ordinem & potestatem misissemus, nisi harum rerum nimis magnum volumen esse videretur, cum magnitudine librum Pauli ad gentes omnino superet. Legati vero qui hæc a Pontifice ad nos detulerunt fuere Theodorus, Petrus, Didymus, & Georgius servi Jesu Christi. Tu vero sanctissime pater recte feceris, si evolvi vestros libros jusseris, ubi harum rerum, de quibus scribimus, uti facile arbitror, aliqua memoria reperiatur. Itaque, sancte pater, si aliqua ad nos perscribes, firmiter existimato cuncta in nostros libros diligentissime fore conscripta, ut posteris nostris earum rerum sempiterna memoria relinquatur. Et certe is mihi beatus esse videtur, cuius memoria custodita literis in urbe sancta Roma, & in sede sanctorum Petri & Pauli conservatur: hi enim domini sunt regni cælorum & totius mundi judices. Et quoniam ita credo, propterea has mitto literas, ut mihi gratia paretur apud sanctitatem vestram, & vestrum sanctissimum senatum, ut inde sancta benedictio mihi proveniat & bonorum omnium incrementum. Obnixe etiam precor sanctitatem vestram, ut mihi mittere velit aliquas sanctorum imagines & præcipue B. Mariæ virginis, ut sæpissime sit in ore atque memoria mea nomen vestræ sanctitatis, & continuam ex muneribus vestris capiam voluptatem. Idcirco etiam vehementer postulo, ut mihi viros sacrarum literarum doctos, atque etiam artifices mittatis, qui imagines fabricent, atque ita enses & arma bellica omnis generis: itemque cælatores auri atque argenti, & fabros lignarios præcipue arthitectos, qui domos ex lapide construant & tegulas ex plumbo cuprove ducere sciant, quibus domorum tecta protegantur.

Ut in commentarios referant pontificias literas.

Sacræ imagines postulatæ. Postulati artifices.

Ad hos etiam nobis chari erunt, qui vitrum conflare organaque musica scite facere, & docte pulsare sciant, itemque fistulatores & tibicines. Hos vero artifices ex domo vestra præcipue mihi mitti vellem, vel si horum domi vestræ exigna erit copia, ab aliis Regibus filiis vestris eos sanctitas vestra poterit impetrare, quaniam vestris imperiis & nutibus facile obediunt. Hi cum ad me pervenerint, pro meritis summo in honore habebuntur, ex liberalitate mea mercedem amplam accipient; & si domum aliquis redire concupiscet, præmiis abunde ornatus abibit uti placuerit, quando nec invitum quemquam sim retenturus, cum fructum aliquem ex ejus industria percepero.

XXVI.

Nunc ad alia transeundum est: & jam a te postulo, sanctissime pater; cur non hortaris Reges Christianos filios tuos, ut arma deponant, & uti fratres decet, concordes inter se esse velint, postquam ipsi oves tuæ sunt, & tu ipse pastor earum? Optime quidem sanctitas tua novit quid evangelium præcipiat, quod dicit: Omne regnum in se divisum desolabitur; nam si Reges animis & fœdere certo consentient, facillime Mahumetanos omnes delebunt, & pseudoprophetæ sepulchrum felici irruptione disturbabunt, & diruent. Ob hanc rem da operam pater sancte, ut inter eos bona pax fiat; & certum fœdus amicitiæ percutiatur, hortareque eos, ut mihi adesse opemque ferre velint, cum in regnorum meorum finibus a Mahumetanis Mauris pessimis hominibus sim ex omni latere circumdatus, ipsi autem Mauri Maumetani inter se mutuis auxiliis utuntur, Regesque cum Regibus, & reguli cum regulis adversus nos sincere & constantissime conveniunt. Mihi Maurus quidam admodum vicinus est, cui finitimi alii Mauri arma, equos, atque instrumenta bellica suppeditant. Hi sunt Reges Indiæ, Persidis, Arabiæ, atque Ægypti; quibus de rebus singularem animo in dies capio molestiam, cum hostes Christianæ religionis fraterna charitate inter se coniunctos pace frui conspiciam, Reges vero Christianos fratres meos nihil omnino istis injuriis commoveri, neque ullam mihi opem afferre, uti certe deceret Christianos, postquam fœdissimi filii Mahumetis inter se mutuis opibus adjuvantur: neque ego is sum, qui ad id militares copias postulem, cum milites mihi supersint: orationes & supplicationes tantum peto, locumque gratiæ apud sanctitatem vestram & Reges fratres meos exopto; quærenda enim mihi hæc est vobiscum amicitia, ut copiose his rebus, quas supra postulavi, ad terrorem Maurorum sim instructus, & Christiani nominis

Solicitati Europæi ad mutuam pacem.

Ut Mahometani consentiant inter se cum dissentiant Christiani.

nis hostes vicini mei intelligant, Reges fratres meos singulari studio mihi favere, atque opem ferre: quod certe ad commune decus pertinet, postquam in una religionis & fidei veritate consentimus, & in eo consilio sumus permansuri; quod firmum atque absolutum erit cum eo, quod utilius eveniet. Deus itaque vestra desideria impleat super laudibus Jesu Christi & Dei Patris nostri, quem omnes laudant per omnia sæcula: & tu, domine pater sancte complectere me cum omnibus sanctis Jesu Christi, qui sunt Romæ; & pariter in hos amplexus recipiantur omnes incolæ regnorum meorum, & qui Æthiopiam inhabitant, & reddatur gratia domino Jesu Christo cum spiritu vestro. Has vero literas sanctitas tua accipiet de manu fratris mei Joannis Regis Portugalliæ filii potentissimi Regis Emmanuel, per oratorem nostrum Franciscum Alvarez.

XXVII. (a) Ext. ibid. pag. 1300. Lectæ denique sunt aliæ literæ (a) ejusdem Imperatoris Æthiopum, quibus professus est, Romanis Pontificibus Petri successoribus claves datas regni cælorum: ac post recensita amplissima sua regna, in quibus florebat Christianissima religio, non se pietate & opum armorumque potentia Europæ Regibus Christianis cedere significavit; addiditque se Franciscum Alvarez oratorem misisse ad obedientiam summo Pontifici solemni ritu deferendam, ac lubentissime vires opesque conjuncturum cum cæteris Christianis ad delendam superstitionem Mahumeticam, adversus quam solus in Africa crucis vexillum triumphale potenter attolleret, necnon ad sepulchrum dominicum ex impiorum tyrannide vindicandum.

Aliæ Æthiopum Imperatoris literæ.

In nomine Dei, &c. Tibi felix sancte pater, qui a Deo effectus es gentium consecrator, & S. Petri sedem obtines: tibi datæ sunt claves regni cælorum, & quodcumque ligaveris vel solveris super terrem, erit ligatum vel solutum & in cælis, sicut dixit Christus, & ita in evangelio Matthæi scribitur (b). Ego Imperator magnæ & altæ Æthiopiæ, interjectis pluribus titulis, *mitto ad deosculandos pedes sanctitatis vestræ more cæterorum Christianæ fidei Regum fratrum meorum, quibus neque religione, neque potentia sum inferior. Ego etenim in regnis meis sum columna fidei, neque externis juvor auxiliis, cum in solo Deo spem & opem reponam, qui me sustinet & gubernat ab eo tempore, quo angelus Dei alloquutus est Philippum, qui fidem doceret eunuchum potentis Reginæ Candacis Reginæ Æthiopiæ, qui ab Jerosolyma Gazam pergebat. Philippus tum baptizavit eunuchum, & eunuchus demum Reginam cum magna parte familiæ & populi ejus, qui nunquam desierunt esse Christiani, omnique sequenti tempore perstiterunt fortes in fide: prædecessores vero mei nulla alia ope adjuti, quam divina, fidem in latissimis regnis propagarunt; quod & ego quotidie efficere contendo. Maneo etenim inter maximos regnorum meorum fines, ut leo ingenti silva circumdatus & septus adversus Mauros obsidentes, & alias nationes fidei Christianæ inimicissimas, quæ nolunt audire verbum Dei, neque cohortationes meas; & ego gladio accinctus eos persequor, & paulatim extrudo, divino scilicet fretus auxilio, quod nunquam mihi deest: quod secus accidit Regibus Christianis; nam si regnorum suorum fines extendunt, id facile possunt assequi, quoniam alter alteri opem ferre posset, & auxilia subministrare, juvarique benedictione vestræ sanctitatis, cujus particeps ego sum, cum in libris meis habeantur literæ, quas superioribus temporibus Eugenius Papa cum benedictione misit ad Regem semen Jacob, qua accepta tradita per manus benedictione ego fruor, & magnopere lætor.*

(b) Matth. 16.

Mittit oratorem ad osculandos pedes Pontificis.

Cæterum ego in magna habeo veneratione sanctum templum in Jerusalem, ad quod sæpissime mitto oblationes debitas per nostros peregrinantes, & multo plures & pinguiores mitterem, nisi itinera a Mauris & infidelibus obsiderentur: nam præter illud, quod dona nostra & thesauros nuntiis eripiunt, etiam eos libere pertransire non sinunt: quod si paterent itinera, in familiaritatem & commercium Romanæ ecclesiæ devenirem, uti fit a cæteris Christianis Regibus, quibus in religione Christiana non sum inferior, & ita ut illi credunt unam fidem rectam, & unam Ecclesiam confiteor, credoque sincerissime in sanctam Trinitatem, & in unum Deum, & virginitatem dominæ nostræ virginis Mariæ, & articulos fidei teneo, & observo, uti ab Apostolis conscripti fuerunt. Nunc Deus optimus manu potentissimi & Christianissimi Regis Emmanuelis iter patefecit, ut per legatos conveniremus, & in fide conjuncti Christiani cum Christianis Deo inserviremus: sed dum in aula mea ejus oratores essent, allatum est eum vitam cum morte commutasse, filiumque ejus fratrem meum Joannem paterni regni sceptrum accepisse: unde sicuti ex patris morte summum senseram dolorem, ita ex filii felici in regnum assumptione mirifice sum lætatus, adeo ut sperem nos communibus copiis & viribus per regiones Maurorum pessimorum terra marique iter aperturos, atque eos, magno terrore illato, sedibus & regnis esse depulsuros, ut commodo pa- XXVIII.

Professio fidei.

De recuperanda Jerosolyma.

cato-

tatoque itinere Christiani Jerosolymitanum templum petere, & libere commeare possint, atque ego in primis, sicuti vehementer exopto, divini amoris particeps esse possim in templo Apostolorum Petri & Pauli. Cupio autem ingenti desiderio consequi sacrosanctam benedictionem a vicario domini nostri Jesu Christi; nam proculdubio sanctitas vestra Dei est vicarius, & cum a peregrinis, qui ex regionibus nostris ad Jerusalem, atque inde Romam non sine miraculo eunt & redeunt, multa de sanctitate vestra ab his audio, quæ mihi incredibilem afferunt voluptatem & gaudium: sed multo majorem omnino caperem lætitiam, si mei oratores breviore itineris compendio uti possent, & nova referrent, sicuti antequam moriar aliquando allaturos spero non sine gratia Dei omnipotentis, qui vos in sanitate & sanctitate conservet. Amen. Exosculor autem pedes sanctos, & supplex oro, ut benedictionem ad me mittat. Has quoque literas sanctitas tua accipiet de manu fratris mei Joannis Regis Portugalliæ per eundem oratorem nostrum Franciscum Alvarez.

XXIX. His publicis Æthiopum fidei & observantiæ in Romanam ecclesiam monumentis in sacro senatu promulgatis, Franciscus Alvarez Abyssini Imperatoris orator Clementis fidei ac voluntati Æthiopias ipsorum nomine addixit, qua de re hæc in pontificiis diariis leguntur (a): *Orator cœpit sermonem suum satis brevem cum bona substantia, præstando obedientiam sedi Apostolicæ, & recognoscendo sanctissimum dominum nostrum Clementem in vicarium Christi, & successorem Petri. Tum dominus secretarius respondit ex commissione Papæ & est finitum consistorium.* At Damianus e Goez accuratius rei gestæ seriem, præstitæque ab oratore Æthiopum Imperatoris obedientiæ ac Pontificis responsi formulas ita describit (b): *Quibus literis perlectis, cum idem Franciscus Alvarez orator hæc ipsa, quæ subsequuntur, Lusitano sermone protulisset, tum deinde secretarius ejusdem oratoris Portugalliæ eadem verba, ut ab omnibus intelligi possent, latine pronuntiavit, videlicet.*

(a) *MS. bibl.* Card. *Barb. sign. n.* 1105. *p.* 79.

(b) *To.* 2. *Hisp. illustr.*

Sanctissime ac beatissime pater. Serenissimus ac potentissimus dominus David Rex magnæ & altæ Æthiopiæ, vulgo Pretegyan appellatus, haud minus cultu veræ religionis, quam imperio, opibus, ac regnis præcellens, hunc suum oratorem ad sanctitatem vestram cum his literis, quas ei reddidit, destinavit mandans, ut eidem sanctitati vestræ tanquam vero Christi vicario, Petri successori, ac universæ Ecclesiæ summo Pontifici veram obedientiam & subjectionem nomine suæ majestatis, ac omnium regnorum suorum humiliter, sicut fecit, præstaret; eique munusculum aureæ crucis non tam pretio, quod tenue est, quam veneratione ejusdem crucis, quam dominus noster Jesus Christus pro nobis subire dignatus est, a vestra sanctitate æstimandum offerret, supplicans eidem humiliter ejusdem principis sui nomine, ut hæc omnia pio parentis affectu a devotissimo filio suo suscipere dignetur. Ad quæ secretarius ejusdem sanctissimi domini nostri a sanctitate sua jussus in hunc modum respondit.

Ut delatum sit obsequium Pontifici ab Æthiopum oratore.

Sanctissimus dominus noster te, domine Francisce Alvarez, serenissimi David Æthiopiæ Regis oratorem, una cum obedientia, munere & literis, quas attulisti, grato admodum animo, benigna voluntate, & paterno affectu recepit, gratias Deo agens quod suis temporibus literas & oratorem tanti Christiani Regis ac tam remoti videre sibi concesseris. Itaque literas ac tua verba diligenter ac libenter audivit, obedientiam una cum venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus benigne acceptat, munusque ipsum, cum ob imaginem & honorem sanctæ crucis, tum ob mittentis affectum valde gratum habet, Tum vero serenissimum Portugalliæ Regem summe collaudat in Deo domino, quod is præter cætera ejus, & progenitorum suorum ingentia erga rempublicam & fidem Christianam merita, etiam de ipso David Rege benemereatur, amicitiam, commercium cum eo conjungat, ac te cum his literis tuto ad sanctitatem suam pervenire curaverit. Quod ad reliqua attinet; sua sanctitas omnem datura est operam, ut piis dicti Regis desideriis, quantum in tanta terrarum disjunctione fieri ab ea poterit, satisfiat, utque is semper intelligat se apud sanctitatem suam & sanctam Apostolicam sedem inter cæteros Christianos principes charissimi in Christo filii loco amore, & honore esse ac fore: deque his rebus sua sanctitas & cum oratore Portugalliæ ac tecum hic aget, & per literas ac nuntios suos majestati tui Regis particularius respondebit. XXX.

Quid illi responsum.

In eodem sacro purpuratorum senatu ante Lusitaniæ & Æthiopiæ Regum oratores admissum Cardinalem Tridentinum Ferdinandi Romanorum Pannoniæ ac Bohemiæ Regis oratorem refert Damianus de Goez, quem poposcisse auxilia contra Turcas indicant Clementis literæ: siquidem una venerant sex oratores Austriæ, Styriæ, Charinthiæ, Carniolæ, & provinciæ supra Anosum, qui magno luctu illatas populis a Turcis calamitates exposuere, opemque a Pontifice ad reprimen- XXXI.

Ferdinandus Rex postulat auxilia contra Turcas.

mendos barbaricos impetus poposcerunt: quibus respondit Clemens (a), se quamvis viribus opibusque exhaustum iis non defuturum, deque divina misericordia optime sperandum esse: quod responsum in literis ad quinque provincias Ferdinando subditas Hungariæ finitimas datis repetivit.

(a) Lib. brev. ann. 1533. p. 20.

Dilectis filiis communibus provinciis inferioribus domus Austriæ videlicet Austriæ, Styriæ, Chariathiæ, Carniolæ & provinciæ supra Anosum.

Dilecti filii salutem. Seu oratores vestros libenter quidem suscepimus, sed non sine lacrymis & multa amaritudine cordis nostri audire potuimus; vestræ enim calamitates perinde ac filiorum parentes nos ad dolorem & misericordiam commoverunt, utinamque, filii, ex nobis suppeteret facultates, ut parem nostro affectui effectum repræsentare vobis possemus, non deesset vestris necessitatibus plena opitulatio & subventio nostra, sicque quamquam exhausti & attenuati viribus, quantum tamen nobis in præsentiarum licuit, non defuimus in nostra benignitate serenissimo vestro Regi in aliqua parte significanda, nec in futurum unquam sumus defuturi, quoad nostræ vires sufficerent. Hortamur igitur in Domino devotiones vestras, ut Christianam tolerantiam, ad ærumnas hujus sæculi fortiter sufferendas, sicut vestra pietate & fortitudine dignum est, adhibeatis, firmam in Dei auxilio spem collocantes, qui ad postremum fideles nunquam deserit. Nos autem, quantum facere poterimus, libenter ad omnem vestram consolationem & sublevantiam conferre semper annitemur, quemadmodum hæc vestri oratores prædicti, quibuscum sumus collocuti, vestris devotionibus copiosius explicabunt. Dat. Bononiæ 1. februarii MDXXXIII. pontificatus nostri anno x.

Quid responsum.

XXXII. In tantis difficultatibus Pontifex, ut nummaria subsidia contraheret, Lusitano clero vectigalium ecclesiasticorum decumas imperavit (b), ac missis ad archiepiscopos & episcopos Lusitaniæ encyclicis literis Ecclesiæ calamitates, quibus occurrendum erat, exposuit: *Ea*, inquit, *sævitia temporum & calamitatum jam septennio nos & Apostolicam sedem afflixit atque exhausit, cum ex domesticis nostrorum dissensionibus, tum ex Turcarum geminatis in Hungariam & Austriam incursionibus, sicut fraternitatibus vestris & omnibus notum est; ut ex necessitatibus inde contractis emergere nullatenus possimus, nisi earundem ecclesiasticarum personarum pia contributione & charitate sublevemur.* Subdidit se primum a ditionis ecclesiasticæ, dein Italiæ, regnorumque finitimorum clero subsidiarias decumas exegisse: demum vero adactum necessitate eas Lusitano imposuisse. *Datum Romæ* VIII. *maii MDXXXIII. pontificatus nostri anno* x. Eodem argumento ad Joannem Lusitaniæ Regem scriptæ sunt a Pontifice literæ, ut clerum illum ad opitulandum laboranti Ecclesiæ perpelleret. Indictæ (c) etiam ea de causa rum ad instruendam cæsaream classem, quæ ad Corone urbi Peloponesi a Turcis oppugnatæ ferendam opem mittenda erat, Castellæ & Aragoniæ, necnon insularum objacentium clero decumæ, cui imperio Toletani canonici adversati sunt: sed de his inferius. Nunc de reliquis Bononiæ gestis dicendum est.

(b) Ibid. p. 272.

De mittendis in Peloponesum auxiliis actum.

(c) Ib. p. 377.

Dederunt operam Pontifex & Carolus V. ut pro Italia contra Solimanni irruptiones aut Gallorum Regis molitiones tuenda, omnes Italiæ principes, ac præcipue Veneti mutuo fœdere jungerentur: verum nova inire fœdera subterfugisse Venetos refert Andreas Maurocenus his de causis. *Janusbeium*, inquit, *Suleimani legatum Venetiis adhuc esse, quæ agantur solerter exquirere: irarum plenum animum Byzantii in rempublicam effusurum nosse: e Genua præfectum & triremes exisse, a quibus multa Turcis damna illata, Coronæ & Patræ captæ fuerint. His Pontificis & Cæsaris animum a novi percutiendi fœderis consiliis avertere patres contendebant; illi vero reipublicæ excusationes non admittere: acrius instare per literas atque oratores eadem postulare pergebant: Robertus Majus a Clemente Venetias mittitur, qui cum Roberto Nino Caroli legato, ut Venetos ad fœdus renovandum allicerent nihil omisere, quæ ex eo emolumenta manare possent: exposuere in illo incolumitatem Italiæ, ac quietem contineri: id pro munitissimo aggere iis, qui novas res ambitione aut libidine dominandi ducti appeterent, objiciendum esse: haud parva inde reipublicæ commoda obventura; Suleimanumque ipsum nova inter præpotentes principes societate percussum nihil adversus illam ausurum.* Et infra: *Cum de societate cum republica innovanda a Pontifice ac Cæsare consilia abjecta essent, februario mense exeunte*, nempe die Matthiæ Apostolo sacra, *fœdus inter Clementem, Carolum, ac reliquos Italiæ principes nempe Insubrum ducem, Genuensem rempublicam, Ferrariæ ducem, Senenses, & Lucenses percussum ac vulgatum est, quo Italiam communibus viribus defenderent.* Nonnullisque interjectis: *Summa fœderis præfectura Antonio Lævæ mandata est, duo quæstores delecti Franciscus Guicciardinus a Pontifice, Ferdinandus* Gon-

XXXIII.

Veneti ad commune fœdus sollicitati.

Novum inire detrectant. Alii principes Itali ineunt.

Gonzaga a Cæsare. Eodem fœdere Sabaudiæ dux pro iis, quæ in Italia ditionibus obtinebat, ac Mantuanorum dux continebantur, nullumque illis conferendæ pecuniæ munus injunctum est.

(a) *Guicc. l.* 20.

Spondet Carolo V. Clemens judicio in Henricum adulterum.

XXXIV. Pactum fuisse aliud arcanum fœdus inter Clementem & Carolum, refert Guicciardinus (a): Pontificem spopondisse judiciarium ordinem se adversus Henricum Anglorum Regem ejusque pellicem Annam Bolenam servaturum, ambosque se devinxisse, nullum novum fœdus ab altero cum ullo principe, dissentiente & inconsulto altero socio sancitum iri. Addit Guicciardinus, non propterea tamen placatum omnino Cæsarem Pontifici, quod apostolica authoritate concilium non indixisset, quod affinitatem cum Gallo contraheret, quod unum Barensem archiepiscopum cardinalem creasset, cum duobus aliis sacram purpuram conferri Carolus postulasset: Clemens vero justo quodam temperamento, cum in neutram partem æmulam propendere cum alterius offensione decrevisset, ex Gallica stirpe Joannem Aurelianensem Francisci Gallorum Regis consanguineum, numero Cardinalium ascripsit: de quo extant literæ (b) XXI. februarii die ad eundem datæ.

Joannes Aurelianensis creatus Cardinalis.

(b) *Lib. brev. ann.* 1533. *p.* 27. *Contel. in elenc. Cardd.*

(c) *MS. Card. Barb. sign. n.* 1105. *p.* 183.

Discessus Caroli V.

XXXV. Pacata Bononiensi fœdere Italia, Carolus V. in Hispanias reversurus ad iter se comparabat, cum Pontifex duos Cardinales legatos creavit, ut eum comitarentur, donec Genuæ mare ingrederetur: de quo pontificii diarii scriptor hæc narrat (c). *Die veneris ultima februarii Imperator recessit Bononia versus Mediolanum associatus a Papa usque ad ultimum gradum scalarum, ubi equitavit, & per Cardinales collegialiter usque ad portam & ultra aliquantulum, equitibus, militibus & pedistibus suis præordinatis ante & post. Die sabbati prima martii reverendissimus dominus sanctorum quatuor, is erat Antonius, & Mantuanus nempe Hercules S. Mariæ novæ Cardinales legati destinati a Papa ad associandum Imperatorem, donec in civitate Januæ navem conscenderit, per unum diem post discessum Imperatoris, videlicet in die cinerum. Post missam discesserunt Bononia sequentes gressus Imperatoris.* Extant in pontificio regesto literæ XXIV. februarii datæ, quibus jussi sunt Cæsarem ad quadraginta milliaria a Romana curia sociare.

Decreti duo Cardinales ad eum educendum Genuam.

Neque hoc loco prætereundum videtur, Pontificem Elizabeth Imperatricis rogatu Joanni Poggio suo in Hispania quæstori dedisse mandata, ut spinam dominicæ coronæ, quam Minoritæ observantes Madriti religiose asservabant, in regium sacellum inferendam curaret ad ejusdem Imperatricis alendam accendendamque pietatem.

Joanni Poggio in regnis Hispaniarum nostro & Apostolicæ sedis subcollectori generali.

Cum sicut pro parte Elisabeth nempe Imperatricis Caroli V. conjugis nobis expositum fuit, ipsa ob singularem quem ad hujusmodi spinam, scilicet coronæ Domini apud Franciscanos Madritenses depositam, *gerit devotionis affectum, cupiat illam ob memoriam illius qui illam in ara crucis pro redemptione generis humani pertulit, si sibi per nos ad id desuper concedatur licentia, habere, eamque penes se decenter retinere; & propterea nobis humiliter supplicari fecerit, ut votis ejus in hac parte annuere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos* (& infra) *mandamus, quatenus si ita est, dictam spinam cum illius custodia & rebus aliis, ut dictis fratribus consignata fuit, ab eisdem fratribus ad te recipias & sic receptam præfatæ Elisabeth, per eam in ejus capella deponendam & ad beneplacitum nostrum per clericos qui dictæ capellæ curam habent, decenter cum eis, quibus tantæ reliquiæ convenit, reverentia & honore tenendam realiter & cum effectu tradere & consignare cures, &c. Dat. Bononiæ* 11. *januarii MDXXXIII. anno* X. Eadem die decima martii Clemens Catharinæ Lusitaniæ & Algarbiorum Reginæ concessit (d) ut una cum familia in sacello regio sacramenta ecclesiastica reciperet; Henricum vero Regem Navarræ, ac Reginam Margaretam, eorumque filiam quadragesimalis jejunii lege, ut carnes ederent, exsolvit (e). Porro Margareta hæreticos in Gallia patrocinio suo fovit: filia autem Joanna, postea Jezabel impia evasit (f), quæ tot sanctorum sanguinem fudit, evertit Christi altaria, & Calvinisticam impietatem in Benearnia, Vasconia, & Gallia propagavir divinæ tamen providentiæ in gignendo Henrico IV. Rege servivit.

Spina coronæ dominicæ concessa Imperatrici.

(d) *Ib. p.* 486.

Carnium esus concessus Regi Navarræ.

(e) *Ibid. p.* 1439.

(f) *Florim. Raymund. de origin hæreseon.*

Dum Bononiæ agebat Clemens, religiosum Barnabitarum ordinem novum XXXVI.

Digitized by Google

(a) Bull. in Clem. VII. const. 37.

Ecclesiæ ornamentum condidit (a), [1] cujus authores Bartholomæus Ferrarius & Antonius Maria Zacharia sacerdotes probitate conspicui extiterunt, quibus hæc mandata data : *Vobis & vestrum singulis, ut professionem ipsam in ejusmodi archiepiscopi seu vicarii; qui vero de cætero ad vos converti voluerint, in alterius vestrum seu præpositi vestræ congregationis pro tempore existentis manibus professionem trium votorum eorundem emittere, & insimul, sub obedientia tamen ordinarii loci, in ipso loco per vos eligendo cohabitare, ac in communi vivere; necnon pro vestro & rerum vestrarum salubri statu & directione, quæcumque statuta & ordinationes rationabilia & honesta ac sacris canonibus non contraria condere & facere, illaque ut vobis pro temporum qualitate expedire videbitur, mutare & in totum tollere, aliaque illorum loco de novo facere libere & licite valeatis, &c. Datum Bononiæ sub annulo piscatoris die* XVIII. *februarii MDXXXIII. pontificatus nostri anno* X. Proximo mense Bononia discessit Clemens : cujus itinera recenset accutate diariorum pontificiorum scriptor (b), ex quo hæc contractiori stilo decerpsimus : *Die lunæ* X. *martii Papa discessit Bononia, venit hospitatum in castro S. Petri : die martis* XI. *venit Faventiam : die mercurii venit Cæsenam : die jovis Ariminum : die veneris Pisaurum : die sabbati* XV. *martii Fanum, ubi pransus est, & in sero versus Sinigalliam cum cursa sua; inde iter versus Romam. Papa ut audivi Anconam appulit, ubi per plures dies mansit & ante vigiliam annunciationis B. Mariæ venit Lauretum causa devotionis, ubi ipse celebravit missam planam in die festi illius.* Ornasse Clementem pluribus egregiis opibus ædem Lauretanam Leonis X. patruelis sui exemplo, refert Lauretanæ historiæ scriptor Horatius Tursellinus ex Hieronymo Angelita & traditionibus Lauretanis, quæ hoc loco commemorasse non piget, cum plurimarum admirabilium rerum cœlestium monumenta contineant : *Hieronymus,* inquit, *civis Recinetensis domi suæ vel generis nobilitate, vel integritate vitæ clarus in paucis fuit. Is Virginis Laura, ut ante dictum est, sacrosanctæ domus e Galilæa in Dalmatiam, inde in Picænum asportatæ narrationem ex Flumensibus annalibus Dalmatæ quidam ad Recinetensem pertulerant civitatem. Itaque sive Angelitanæ historiæ admonitu, seu familiarium rogatu, seu potius cœlestis Numinis instinctu Clementem cupido cepit migrationem sanctæ domus e Galilæa intentius explorandi.*

(b) MS. Cod. Barb. sign. n. 1105. p. 184. Varia Clementis itinera.

XXXVII. *Haud erat ignarus id ipsum olim & a Dalmatis authore Frangipanio, & a communi Picentium civitatis Recinetensis hortatu satis esse perspectum. Cæterum præcipuas Pontificis partes esse ducebat, rem tam inusitatam, ac pene incredibilem denuo per certos homines explorare, ut aliorum judiciis accederet pontificalis authoritas, quæ eu mortalium pectoribus dubitationem omnem, si qua forte resideret, funditus tolleret. Proinde en omnium familiarium numero tres cubicularios suos delegit expertæ in primis religionis ac fidei : hos quid facto opus esset monitos rebusque necessariis abunde instructos dimittit, faustum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, sacramque domum intentiori cura contemplati dimensique conscendunt navim Illyricum petituri : quo ut ventum est, ædiculam Lauretanæ instar satis vetustam, & miraculorum monumentis insignem inveniunt. Porro parieti ejus ædiculæ inscriptum, Lauretanam ibi domum olim fuisse. Hæc accolæ ipsi monstrabant : haud vana ab illis afferri veræ lachrymæ ubertim manantes ex desiderio testabantur.*

Missi in Dalmatiam Nazaretum cubiculani tres.

Dalmatarum testimonium.

XXXVIII. *Confestim igitur legatis mensuris admotis*

NOTÆ [1] ANno isto ordo sacer Barnabitarum apostolicam confirmationem, ut adnotant Annales, obtinuit. Ante biennium anno scilicet 1530. viri tres Bartholomæus Ferrarius, Antonius Maria Zacharia, ac Paulus Antonius Morigia Mediolanensis in unum cœtum coiverant, quos hoc anno aliis duobus sociis adjunctis ad religiosam professionem Clemens admisit. Eam tamen professionem primo quidem in mano archiepiscopi Mediolanensis, dein vero præpositi congregationis emittendam statuit. Pontificis facultate (qua de causa incertum) viri illi religiosi minime usi, post biennium, anno scilicet 1535. novam a Paulo III. constitutionem impetrarunt, qua & Clementis VII. literæ confirmatæ suoi; & vota religionis coram quocumque sacerdote nuncupare permittebantur; denique ab alia quacumque ecclesiastica potestate exempti, uni Romano pontifici per quinquennium subdebautur. Tunc demum religiosa professio emissa; atque hæc cœpti novi ordinis epocha habenda, quam male Annalista aliique ex anno 1533. ducunt. Denique idem Pontifex Paulus III. literis datis anno 1543. III. decembris uni Romano pontifici perpetuo subjectos voluit & sancivit. Barelli Memor. de PP. Barnabitis tom. I. lib. III. cap. IV. Ita demum novum decus, Religiosi hujus ordinis, ecclesiæ, atque orbi universo accessit, in commodum & profectum Catholicæ religionis, cui ex eo cœtu viri plures insignes allaborarunt, & in augumentum scientiarum quas egregie ex Barnabitis doctissimi provexerunt, inter quos locum non infimum P. Niceronius de re literaria nuper meritus egregie, obtinet. MANSI

tis deprehendunt prorsus omnia convenire. Protinus repetito cursu pergunt in Galilæam Nazarethum veniunt, sacræ domus fundamenta monstrata ab incolis cernunt: quoquo versus metiuntur: congruere cuncta comperiunt: en legatorum numero Joannes N. erat Senensis, qui novo aliquo indicio veteris miraculi fidem adfirmandam ratus, duos inde attulit lapides ex iis, quibus vulgo ædes strui Nazareti solent. Lapis quidem laterem notura li forma imitatur, cujusmodi ex sectilibus lapidicinis erui alicubi solet: cæterum flaventibus intermicat venis. Reversus igitur Joannes cum collegis ad ædem Lauretanam, cum ejus lapidibus Nazarenos illos lapides confert; reperit geminos eorum ac simillimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cum talem, lapidicinam in Piceno nullam esse constaret, & omnia, quamvis vetusta, ædificia ob cæmentorum taliumque lapidum inopiam laterculo structa cernerentur. Illi igitur successu admodum læti pervolant Romam, Pontificem expectati adeunt, comperta renuntiant: Joannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis simillimos profert tanti miraculi testes. Res summa & Pontificis lætitia, & assectarum præcipue sermone celebratur.

Fundamenta domus sanctæ dimensa.

Collati lapides cum lapidibus.

XXXIX. Quod ad ornamenta, quibus eam ædiculam decoravit Clemens, attinet; de iis hæc Turfellinus memorat (a): *Illa maxime*, inquit, *cura intentum Clementis habebat animum, ut nobile illud a Leone inchoatum augustissimi sacelli ornamentum pari magnificentia absolveret. Accendebatur domestica vel pietate vel gloria, ut cujus familiæ decus inchoata ædis Lauretanæ cælatura esset, ejusdem absoluta foret. Itaque Antonium Saugallum, Raphaelem Baccium, Nicolaum Tribulum, aliosque statuarios illa tempestate celeberrimos ingenti pretio conducit: Raynerium Nerucium Pisanum Lauretanæ ædificationi, præcipue vero egregio illi operi pro dignitate perficiundo præesse jubet: jam pretiosa marmora erant maxima ex parte elaborata ac perpolita.*

(a) Tursell. hist. Lauret. l. 2. c. 22.

Muri adstructi sacræ cellæ divinitus repulsi.

Nerucius ergo dum cætera elaborantur, disturbat lateritios muros, qui sacræ cellæ pro fulcimento adstructi ab eademque divinitus repulsi submotique (ut antea diximus (b) spectaculo erant. Inde pari interjecto spatio, quod veteris miraculi monumentum foret, novos circumdari parietes placuit, qui cælato marmore convestiti extrinsecus adornarent sacellum, superstruendumque fornicem novum, dejecto lacunari tectoque veteri sustinerent: ædem quippe lapide concamerari Pontifici placuerat, verito ne pervetustum tectum laqueatum tot luminibus perpetuo ardentibus obnoxium igne concepto exitium sanctissimæ cellæ pareret: proinde ars postulabat, ut altiora fundamenta jacerentur, quæ satis firmis substructionibus tam insigne pretiosumque opus a terræ motibus tutum usquequaque præstarent. Igitur aperiendis novorum parietum fundamentis sacra domus [ne subducto solo, quid detrimenti caperet] stragulis [ut fit] funibusque constricta, ac validis suspensa rudentibus tandiu sublimis pependit e machinis, quoad expletis fossis nova fundamenta extare cœperunt. Quo tempore satis constat [plurimorum enim oculis res comperta est] sub imis parietibus, dum circa eos ad fundamenta humus effoderetur, pulverulentum tritumque solum & proximi ruris sæpem oppressam aliaque militaris viæ, quam sacra ædes occuparat indicia inventa esse nova veteris miraculi monumenta. Hæc autem a plurimis tum notata atque animadversa ipsemet Hieronymus Angelita sub idem tempus memoriæ prodidit in historia Virginis Lauretanæ.

(b) Lib. 1. c. 16.

Inventa monumenta veteris miraculi;

XL. Addit alias res miras idem author (c), ut cum sacram ædem ob populorum ingentem concursum perviam fieri placuisset, ac Nerucius, de quo paulo ante memoratum est, temeraria quadam confidentia sacrum parietem fodere cœpisset, repente abalienato ab sensibus animo corruerit, nec posthac ausus sit etiam hortante Pontifice, rem tentare; juvenis autem pius minime pavidus ejusdem Pontificis imperio & benignitati Deiparæ fidens rem perfecerit: *Aucta per idem tempus loci celebritate sanctissimam ædem januis augeri oportuit. Una tum erat janua [ut supra demonstravimus] in medio fere pariete, qui vergit ad septentriones: hac ingredientibus omnibus & egredientibus aditus erat pariter exitusque. Itaque in tanta advenarum multitudine concursuque aliis ut fit alios prementibus, nonnulli [quia recessum primis ultimi non dabant] coarctati oppressique exanimabantur: proinde [quod jam pridem & a multis optatum, & a Leone X. in forma exterioris ornamenti destinatum fuerat] perviam fieri cellam placuit, binis ad angulos duorum parietum januis patefactis. Ut primum architecti consilium distulit rumor [enim vero nefas videri non magis accolis quam peregrinis eos parietes ferro temerari, quos per tot ætates divina providentia salvos intactosque servasset] multi palam fremere, quisquis id auderet haud impune scilicet ausurum. Igitur cœlestis iræ metus fabros a conando absterruit.*

(c) Id. l. 2. c. 25.

Cur initum consilium de aperienda porta sacræ ædiculæ.

Haud vanum fuisse metum docuit eventus; quippe Nerucio ipsi architecto rem ag-

gredienti quiddam accidit visu dictuque mirabile. Fabris tale ministerium detrectantibus, ipsemet sacrum parietem perfodere aggressus est, majore artis fiducia, quam reverentia loci. Ergo ut malleum in sacrum parietem adegit, repente manu obtorpescente, insolitus horror reliquum corpus invasit, pallor dein suffusus ori igentis mali nuntius mox linquente animo, qui circa erant collabentem excipiunt domumque inter manus deferunt expiranti similem, & sensus omnis expertem: exanimatus jacuit horas ferme octo, quoad scilicet ejus conjux mulier pia, & B. Mariæ Lauretanæ dedita, in paucis Deum Deiparamque precibus votisque placavit viro. Tandem igitur vitalis calor, qui totum propemodum corpus reliquerat, artubus reddi, & spiritus liberius meare cœpit; jamque allevans Nerucius oculos, redeunte, sensim animo circumstantes noscitare: demum jam compos mentis audaciam incusare suam, veniam opemque a B. Maria enposcere. Nec frustra; animus religione eusolutus pariter corpus ægritudine levavit, ut morbi causam ipsamet curatio aperiret.

Nerucii architecti plexa temeritas.

XLI. *Postquam convaluit Pontificem tota de re admonitum quid facto opus sit consuluit. Ille haud ignarus id nimia architecti confidentia magis, quam indignatione B. Virginis evenisse, miscens monitis imperia urget Nerucium, ut Dei vicario authore non dubitanter ensequatur inceptum, & simul impense monet, ut sacros parietes perfadiat non tam malleo & audacia quam jejunio & veneratione Virginis armatus. Sic demum rem en sententia successuram; neque enim timendum esse, ne Deipara virgo suam domum perviam fieri nollet, quæ eam peregrinis vellet cum salute non modo sine pernicie patere. At Nerucium recenti malo ex audacia timidiorem jam factum, ne Pontificis quidem authoritas perpellere potuit, ut iterum ipsemet experiretur, quod tanto suo periculo paulo ante tentarat. Ad ultimum, quia Pontificis imperium urgebat, & mora patefaciendi januas ædificationem morabatur operis, inventus est adolescens minime timidus, qui authoritate Pontificis fretus, & plenus amicorum vocibus rem auderet: clericus is erat basilicæ Lauretanæ: Venturam Perinum vocabant. Hic triduano munitus jejunio ad sacrum parietem cum malleo venerabundus accedit. Circa Perinum erat & advenarum turba & clericorum, hæc solicita en adolescentis fiducia, illa rei expectatione suspensa. At Perinus supplex ita præfatus dicitur:* Sacra Virginis domus ignosce innocentiæ, non ego te hoc malleo, sed Clemens Dei vicarius ornamenti tui avidus fodit, ille te ornatam, ille te perviam cupit. Placeat Dei parenti quod Dei vicario placet. *Talia precatus designatum parietis locum percussit impune. Eum deinde ictus tuto iterantem, fabri pari jejunio ac reverentia secuti januas aperiunt tres; quarum duæ liberum populo ingressum egressumque præberent, tertia sacerdotibus aditum daret ad sanctiorem sacelli partem ubi est Virginis simulachrum: eodem tempore parva fenestra, quæ una in anteriore pariete erat ferme e regione simulachri amplior ad accipiendum lumen facta & clathris æreis inauratis pulcherrime communita: cœmentis inde erutis vetus janua, quæ satis ampla in medio pariete patebat, obstructa.*

Monitus Pontifex jubet rem perfici religiose.

Parietem perfossum juvenis oratio.

XLII. Hoc circiter tempore apud Batavos cum hæresis latius serperet, atque Christi, & B. Virginis, sanctorumque imagines ab impiis hominibus abolerentur, divinum Numen eas honore afficiendas insigni miraculo demonstravit; Delphensi enim oppido flammis deleto tres Deiparæ imagines flammæ non læsere, ut narrat Tilmannus Bredenbachius (a); *Circa annum Domini MDXXXIII. oppidum Delphense in comitatu Hollandiæ incendio conflagravit: erant autem id temporis in eodem oppido tres imagines Deiparæ virginis præ cæteris omnibus præcipuæ artis venustatis & venerationis, prima in antiquo templo, altera apud domum senatoriam, tertia junta ædes prætoris: grassante incendio omnia circumquaque flammis vastata, atque in cineres redacta fuerunt; tres vero istæ Deiparæ virginis imagines, quæ multis inde ab annis pietatis & religionis ergo istis in locis erectæ erant, inviolatæ & illæsæ penitus permanserunt. Sic placuit Altissimo sacratissimæ atque integerrimæ matris suæ iconas honorare.*

(a) *Tilman. Bredenbach. collat. l. 3. c. 24.*

Imagines Deiparæ in mediis flammis illæsæ.

XLIII. Exosa sunt hæc & alia miracula Lutheranis; sed qualia sint eorum prodigia, & a quo spiritu, an cœlesti, an infernali tradita sit novatorum religio, ab Ulembergio ex Lutheri scriptis a Lutheranis ipsis excusis enarrante audiamus: *Sub finem*, inquit, (b), *hujus anni prodiit tandem in lucem historia nocturnæ disputationis, quam Lutherum de sacrificio externo & sacerdotio novæ legis cum diabolo habuisse supra diximus; eam vero descripsit Lutherus ipse (c), qui solus cum dæmone congressus est: quanquam id non hoc anno, sed MDXXI. & quidem in castro Wartbergensi factum supra demonstravimus.* Et infra; *Horrenda nimirum res, & omnibus retro sæculis inaudita, sathanam audire ac de magnis fidei mysteriis disserentem, & quod ille prodit sæculis omnibus incognitum dogma, ceu traditam di-*

(b) *Ulemberg. in vita Luth. c. 25.*

Lutherus promulgat suam cum dæmone disputationem.

(c) *Luth. to. 6. Jen. p. 81. & seq.*

Digitized by Google

divinitus veritatem amplecti tuerique: quod in hac causa Lutherum fecisse liquidum satis est, & manifestum ex hoc libello, in quo præfationis loco de sublatis indulgentiis quædam præmittis, deque iurisdictione episcoporum in Ecclesiæ ministros, quam insinuat deinceps conservari posse si papistæ velint. Post ex abrupto dilapsus ad hoc colloquium: Ego inquit (a), exordiar a meipso, & confessionem edam coram vobis sanctis patribus (sic episcopos compellat) Date mihi bonam absolutionem, quæ vobis ipsis non adferat detrimentum. Cum tempore quodam evigilarem circa medium noctis huiusmodi disputationem mecum exorsus est sathan: Heus, inquit, eximie doctor, an ignoras quod annis quindecim missam celebrasti pene quotidie? quid? si huiusmodi cultu nihil aliud quam idololatriam exercueris, nec in missa verum Christi corpus & sanguinem adoraveris, sed nudum panem merumque vinum, atque eadem aliis adoranda proposueris? Ad hæc Lutherus: Ego vero sacerdos sum, inquit, unctus Chrismate per episcopum, & rite consecratus, fecique omnia ex mandato superiorum & obedientia: quid ni igitur Eucharistiam vere confecerim & consecrarim? quandoquidem serio prolocutus sum verba consecrationis, & quanta potui devotione missam peregi. Verum hoc a me dici nec tu vicissim ignoras. Excipit diabolus: verum est fateor; At Turcæ etiam & gentiles in templis suis omnia faciunt mandato superiorum, & obedientia, & serio peragunt cultus suos: sacerdotes Jeroboam omnia faciebant attentius forte, nec minus devote quam qui erant Jerosolymæ sacerdotes: quid autem si & ordinatio tua, vel unctio & consecratio nec Christiana sit, nec vera? quemadmodum Turcarum & Samaritanorum falsi sunt sacerdotes, falsus est & impius cultus.

Mira Lutheri confessio.

(a) Id. ib. p.82. & 83.

Dæmon movet luem, Christum non esse in Eucharistia.

Alia dæmonis objectio conferentis sacerdotes Christi cum Mahometis sacerdotibus.

XLIV. Horrida Lutheri vesania.

Hoc loco, inquit Lutherus, erupit mihi profecto sudor & cor tremere cœptabat, atque palpitare, Diabolus insigniter argumenta sua dirigere novit in adversarium, & vehementer urgere: vocem habet gravem atque robustam, nec in huiusmodi disputationibus multum temporis intercedit ad deliberandum, sed responsiones alternantur, velut in momento. Atque ego quidem in hoc congressu satis expertus sum, qui fiat, quod mane nonnunquam homines inveniuntur in lectis mortui. Potest corpus accidere diabolus, hoc unum est; quin & animam disputando potest in eas angustias redigere, ut illi migrandum sit in momento quo me frequenter ab eo pene redactum memini. Sane quidem in hac disputatione tenebat me veluti comprehensum. Ego perquam invitus coram Deo sustinuerim grandem illam innumerabilium abominationum congeriem, quam obiecerat, sed lubens admodum innocentiam meam defenderim. Attendebam igitur dum sermonem prosequeretur, quas rationes contra sacerdotium meum, & consecrationem in medium afferret. Hactenus Lutherus.

Disputantem contra sacerdotium dæmonem audire non abnuit.

XLV. Obiectio dæmonis, quod fides Christiana non sit melior Mahumetica.

Diabolus autem attentum nactus auditorem, ex intimo mendaciorum penu rationes protulit, ad evertendum sacerdotium & iuge sacrificium omnino quinque de quibus cursu non interrupto, disseruit oratione satis prolixa, quam hoc loco totam intexere nihil attinet. Ea tantum breviter inseremus, in quibus vim argumentorum & nervum posuit sathan. Principio Lutherum ait, cum ordinaretur in Christum, vere non credidisse; sed quod ad fidem attinet, nihilo meliorem fuisse Turcis, paganis, infidelibus adeoque dæmonibus ipsis: itaque nullam habuisse consecrandi potestatem: quod non de Luthero tantum asserit, sed de universo catholicorum sacerdotum ordine, ad quem abolendum, evertendumque iuge sacrificium hæc instituta fuit disputatio. Secundo, ordinari sacerdotes & deinde sacerdotium exequi, dum sacrum peragunt contra mentem & institutionem Christi, ex cuius sententia distribuendam esse fidelibus Eucharistiam dicit, nec solis sacerdotibus sumendam: unde communionis nomen apud veteres originem habeat: Christum ignorare sacerdotum istorum unctionem, qui Eucharistiam participent soli. Tertio, Christi mentem esse, ut qui celebrant hoc mysterium, publice mortem ipsius annuntient, donec veniat, quemadmodum ipse testetur & D. Paulus; ac sacerdotes ne verbo quidem id exequi, nec prædicare Christum, dum missam peragunt, sed Eucharistiam participare solos, & secreto quædam secum mussitare. Quarto, velle Christum, ut Eucharistia sit communis, & aliis quoque porrigatur; at sacerdotes in eum finem consecrari, ut sacramentum in sacrificium vertant, atque id offerant Deo contra mentem & institutionem Christi, quæ sit abominatio omnium maxime detestanda. Quinto, Christi mentem & institutum esse, quemadmodum jam ante dictum sit, ut Eucharistia fidelibus Ecclesiæ membris distribuatur ad roborandam ipsorum fidem, & Christum publice prædicandum: ipsum vero Lutherum aliosque sacerdotes proprium ex ea quoddam opus facere, quod seorsim exequantur semoti ab aliis, ac deinde quibus velint communicent, & pretio vendant. Hæc sunt argumenta quibus consecrationem, sacrificium eucharisticum, & sacerdotium novæ

Figmenta dæmonis, quæ sit mens Christi.

le-

Digitized by Google

legis oppugnavit sathan, quæ sane vehementer ursit, atque identidem repetiit inculcavitque ad nauseam usque, & quibusdam amarulentiæ, blasphemiarum, scurrilisumque dicteriorum emblematit exornavit, quibus etiamnum Lutherani, sacramentarii, Anabaptistæ, cæterique Ecclesiæ perduelles, cum hoc argumentum tractant, uti consueverunt, ut sathanæ discipulos agnoscas.

Novatores argutiis dæmonis utuntur.

XLVI. Redactus ad angustias Lutherus.

Interim Lutherus, his argumentis ad angustias se redactum asserit, utque diabolum abigeret, veterem illi se clypeum objecisse memorat, quo uti consueverit in papatu, intentionem scilicet & fidem Ecclesiæ: *Ille facto rursus impetu: Cedo*, inquit, *ubi scriptum est, quod homini impio fide prorsus destituto super ecclesiæ fide atque intentioue Eucharistiam consecrare liceat? Ubi docuit hoc Deus? ubi mandavit? quomodo probas quod ecclesia tibi fidem suam & intentionem impertiatur ad perficiendum angulare hoc & privatum opus? quod si hominet id asserunt sine Dei verbo falsum est, & plane commentitium. Sic nimirum in tenebris agitis rem vestram sub Ecclesiæ nomine, eique postmodum omnes abominationes vestras tribuitis. Neque vero est, quod tu me doceas, quæ sit ecclesiæ fides, & intentio: nihil illa credit aut sentit extra mentem, atque ordinationem Christi, multo minus amplectitur quidquam contra mentem illius, de quo supra dixi; Paulus enim inquit 1. Chorint. 11.* Nos autem sensum Christi habemus. *Concludit tandem in hunc modum: Quoniam igitur ab episcopo non alium in finem unctus es & consecratus, nisi ut privatam missam peragas, idque contra Christi verbum atque ordinationem; contra mentem, fidem, atque intentionem Ecclesiæ certe prophanatus fuisti potius, vel execrationi subjectus, quam consecratus; estque unctio tua magis nihili multoque pejor quam baptizatio campanarum, vel lapidum unctio. Itaque cum prolocutus es verba consecrationis, non est facta transmutatio, sed nudum panem obtulisti, merumque vinum ethnicorum more: & hoc ipsum tanquam bonum opus piis fidelibus accepto pretia vendidisti & communicasti, ut ventrem tuum pasceres; unde merito non Dei, sed ventris tui sacerdotem te nomino: quis unquam majorem abominationem, quis fraudem, & damna majora fidelium audivit in cœlo, & in terra? Hæc fere summa est [subdit Ulembergius] fatalis illius disputationis, in qua Lutherus argumentorum vi superatus, submisit fasces, & in partes sathanæ concessit: cui deinceps velut electum organum ad conculcandum juge sacrificium, quod in ultima cœna Christus instituit, & abolendum novæ legis sacerdotium, fidelem operam navavit: atque eam rem tanto quidem affectu executus est, ut in hoc eodem opusculo, dum in altera parte rationes a diabolo propositas paulo uberius tractat & explicat, malevolentia, verborum acerbitate, & conviciandi, mentiendique audacia sathanam ipsum præceptorem superare videatur.* Et infra.

Sacramenta ecclesiæ a dæmone abominationes vocantur.

Dæmonis calumnia in sacerdotes.

Lutherus superatus a dæmone.

XLVII. Catholici ex Lutheri confessione in fide confirmati.

Cum in publicum prodiisset tractatus hic, varia de eo fuerunt hominum judicia: catholicos quidem in fide majorum de sacrificio atque sacerdotio novæ legis non parum confirmavit, cum in eo præceptorem aperte prodi cernerent, cujus magisterio ductuque Lutherus ad hoc impietatis fastigium conscenderat, ut quod Daniel extremis mundi temporibus sub antichristi tyrannide de jugi sacrificio futurum prædixit, id ipse per diabolum instinctus, & subornatus exequi cœptaret: Qua in re summam agnoscebant Dei bonitatem catholicos Ecclesiæ filios admonentis, ut sibi caverent ab illo doctore, qui non ex ore Dei, sed e sathanæ faucibus, haustum fateretur, quod sub divini verbi larva mundo venditabat. Itaque profuit multum, atque etiamnum prodest catholicis hic tractatus, in quo magni momenti secretum quoddam aperit Lutherus, quod præter ipsum nemo mortalium noverat, & velut intento digito demonstrat fontem, ex quo missæ contemptus, & in eam abominandæ blasphemiæ, maledicta, sannæ, ronchi, dicteriaque fœdissima promanarunt. Offendit autem & Lutheranos quosdam illa disputandi ratio: nec deerant, qui Lutherum ad sacramentarios propendere suspicarentur, quod in missa post consecrationem nudum panem & vinum remanere diceret; atque id quidem per diabolum edoctus, quem sacramentarii dogmatis authorem libere non minus, quam constanter hactenus appellare consueverat: qua de re per nobilem quemdam admonitus, epistolam edidit apologeticam sub initium anni sequentis MDXXXIV.

Fluxit ex doctrina dæmonis contemptus missæ.

Lutherani inde confusi.

XLVIII. Doctores catholici confutant dæmonis argutias.

Catholici itaque gratias egere præpotenti Deo, qui Lutherum adegisset, ut cacodæmonem hæresum suarum contra missæ sacrosancta mysteria magistrum & authorem publice profiteretur: ac mox præcipui orthodoxæ fidei athletæ Joannes Faber paucis post diebus latine, & Joannes Coclæus proximo anno Germanice pro Christo, institutoque ab eo sacerdotio contra dæmonis & Lutheri argutias pios & doctos commentarios ediderunt. Enarrat etiam eandem apocalypsis diabolicæ & Lutheranæ historiam accu-

cu-

Digitized by Google

(a) Cocl. ann. 1534. (b) Jo. Fabr. lib. de sacros. Missa sacrif.

curatissime idem Coclæus (a) in actis & scriptis Lutheri, quem lector consulat. Hic nos Joannem Fabrum (b) egregie ex ipsius Lutheri verbis confirmantem Lutherum atheum fuisse, & dæmonis cultorem ac discipulum, levique ingenio & imbecilla fide, qui se a dæmone vanissimis stultissimisque argutiis vinci siverit, producemus: *Nobile*, inquit, *illud vas electionis* (c) *sæpius nobis inculcat, videlicet quod in cordibus nostris Spiritus Sanctus versetur ac habitet, propterea & templum Dei simus. Solus tamen Lutherus alium adducit spiritum, qui, ut ipse fatetur, in corde suo domicilium construxit: is autem est sathanas, cacodæmon ille apostata calumniator, ac adversarius noster: sed quam detestabilis sit illa nostra ignavia, quod non solum audire sed etiam ferre ac tolerare cogimur Germaniæ nostræ novum apostolum, non Deo, sed cacodæmone plenum; non Christi evangelium, sed sathanæ commenta passim spargentem; ita enim ipse de se scribit: Posteritas nostra proculdubio, sedatis olim temporum nostrorum tumultibus, probe judicabis. Ad hæc quando Jesus salutis nostræ auctor aperte sathanam mendacem, immo mendacii parentem appellat, solus ille Lutherus noster suum cacodæmonem veracem vocat.* Et infra: *Certe jamdudum animus mihi præsagiebat, fore aliquando, quod nunc luce clarius patet, cum ea legerem, quæ ad Erasmum Roterodamum scribit, quod nulla scilicet re magis moveatur ac vexetur, quam nullum esse Deum: ibi certe dolosus ille cacodæmon homini impuro persuasit idem, quod impio Nabali illi, qui in corde suo dixit, non esse Deum; Ibi, inquam, tuo officio ac legatione perfunctus es, sathana, bellacissime cum scriberet fidelis ille tuus minister Lutherus, si Carolstadius ille non statim ac aperte pœna afficeretur, sese nullo pacto crediturum Deum esse aliquem; quamvis idem ipse suis perniciosissimis opinionibus gloriosum illum Nemroth imbuerit.* & infra.

(c) 1. Corint. 3.

Quam male toleratus Lutherus.

Lutherus se atheum professus.

XLIX. *Porro, ut omnes Christi fideles sciant quomodo, & quid diabolus cum Luthero differtaverit, poterunt hoc ex ejus cognoscere scriptis; scribit enim sese de media nocte a suo spiritu familiari cacodæmone excitatum: Ego*, inquit, *semel expergefactus, in ipso noctis conticinio, ubi sathanas talem mecum ex corde meo incæptavit disputationem, sicuti multas noctes molestas ac acerbas reddere mihi solet. Quæ vero sit illa, & quam indigna Christiano homine loquela, quivis pro suo arbitratu ac sensu facile deprehendet. David de media nocte surgit* (d), *ut Deum laudet, & in Evangelio* (e) *auditur eodem tempore adventus sponsi: Lutherus vero expergiscitur, ut locum det disputandi sathanæ in corde suo.* Multisque interjectis: *Deinde cum Luthero cacodæmon ita differit: Audite vos domine doctor: audite vos ait diabolus quindecim annis missas omnibus ferme diebus celebrastis; quid si idololatriam potius exercuistis, neque Christi corpus ac sanguinem, sed potius panem & vinum adorastis? Hic Lutherus humi sternitur, seque totum sathanæ mancipat adeoque manibus pedibusque constringitur, ut in exteriores tenebras projici possit; id quod re vera in tanto viro, quantus haberi vult, detestabile crimen est: nam si officium boni Christiani facere voluisset, D. Pauli* (f) *sententiam sequutus arma Christi acciperet, ut sathanæ insultus ac impressiones propulsare posset, seque solo Spiritus sancti gladio defendisset ac tutatus fuisset. Quod autem in sacrosancto missæ sacrificio non sit panis ac vinum, testantur apertissime verba Christi, quæ copiose Matthæus* (g), *Marcus* (h), *Lucas* (i), *ac Paulus adducunt.* Et infra.

Molestari solitus a dæmone.

(d) Psal. 118.
(e) Matth. 25.

Objectio dæmonis impia.

Vincit Lutherum.

(f) Ephes. 6.

(g) Matth. 26.
(h) Marc. 14.
(i) Luc. 22.

L. *Deinceps, o Germani probissimi, audite reliquam dialogi inter Lutherum ac suum cacodæmonem portionem; ita enim ait Lutheri cacodæmon, verum esse quod Lutherus cum maxima devotione missas celebrarit; sed hoc factum esse exemplo Turcarum ac Saracenorum, qui etiam cum magna contritione propter mandata seria obedientiam debitam facere consueverunt. O egregium argumentum, & certe a simili, ut vocant. Nos enim sacrosanctum missæ mysterium peragimus de mandato Christi, ut Apostolis singulariter demandatum est; Gentiles autem Turcæ, sive Saraceni hoc potius instinctu ac jussu sathanæ faciunt: nam quod in insulis recens inventis hactenus factum est, etiamnum in sacrificandis eorum dæmoni Moloch pueris ac infantibus, quodque Judæi olim fecere impium est, ac abominandum, a præceptoque Dei alienum: quidquid autem nos facimus in celebratione missæ, hoc expressis ac conceptis verbis Christus nos jussit. Nihil itaque ad nos pertinet quid gentiles, & multo minus quid Turcæ faciant; ii enim Machometum colunt, mechamque proficiscuntur, & in eorum templis nudis pedibus versantur: Hala, hala vociferantes: quod cum hoc non sit ex fide, peccatum est: proinde ille cacodæmon in topica disputandi ratione male doctus est. Quid præterea designat ille Lutheri spiritus familiaris? Certe, dicit, quod sacerdotes Jeroboam in Dan & Bersabe omnia fecerint, fortasse ex majore devotione, quam veri illi sacrificii in Jerusalem. Videte quæso quid hic moliatur sa-*

Infanum dæmonis argumentum.

thanas, nempe tertium vitulum dedicare gestit cum Jeroboam, qui saltem duos erexit, alterum in Dan, alterum in Bethel;

Lutherus aniculas sacerdotes constituit.

nec enim in Bersabe erectus est vitulus: de qua re multa possemus afferre, si locus ejus rei esset; quinam autem fuerint ii sacerdotes in Dan & Bethel Lutherus ostendit, qui etiam ex aniculis sacerdotulos constituit.

LI. Alia dæmonis argutia inanis.

Nec iis contentus cacodæmon Lutheri insuper addit: Quid si tua ordinationes, chrismata & consecrationes non catholicæ ac falsæ essent, ac tales quales sunt Turcarum & Samaritanorum. Ad quæ ita respondeo, quod ordo ille sacerdotalis chrisma, ac consecratio possint ex evangelio aperte comprobari, ac ostendi; Samaritanorum ac Turcarum initiationes in evangelio non comprehenduntur; proinde neque hic Beliali cum Christo ullum est consortium, neque ulla communio.

Ad eam Lutherus intremuit & cur.

Ad hoc cacodæmonis interrogatum Lutherus ita respondit: Hic, inquit, sudor mihi effluere, corque tremefieri ac concuti cœpit. Addidis etiam suum cacodæmonem bene suos argumentorum locos disponere, ac locare posse, habereque forte ac truculentum dicendi genus: quis vero negabit sathanam antiquum veteratorem sua illa superba scientiæ arrogantia e cælis ad instar fulguris præcipitatum esse.

Ineptio mera extitit.

Illud autem suum contra sacerdotum ordinationem argumentum plane imbecillum, ac frigidum esse, quod etiam a mediocriter docto convelli potest. Et infra:

Carbonarius indoctior Luthero adversus dæmonem.

Cæterum quod ait, sathanam habere forte ac horribile dicendi genus, nemini certe magis constare debet, quam Luthero: miseri autem illi carbonarii in vastitate ac solitudine silvarum versantes simplici arte utuntur adversus hujusmodi impressiones diabolicas, utcumque sæviat ac tumultuetur tentator diabolus. Nam omnes malos spiritus eu vastissimis silvis depellunt, ac abieunt solo nomine Jesu ac signo crucis. Et mox: *Sed quod subdit Lutherus, caco-*

Nota quo lethi genere Lutherus periit.

dæmonem in puncto temporis unicuique ad quævis etiam objecta respondere, neque se mirari, cur aliquando homines in lectis mortui reperiantur; ita enim me sæpius aggressus est, inquit, Hoc lethi genere extinctum Lutherum suo loco videbimus.

LII.

Postremo quilibet bonus ac pius catholicus merito nunc ex me querere posset, quænam essent illa argumenta, sive quinque axiomata, quæ Lutherus contra sacrosan-

Si ita Lutherus credidit non tamen Christiani.

ctum missæ sacrificium ac sacerdotium novæ legis, adeoque contra nostram veram religionem in medium protulerit. Et post alia: *Principio cacodæmon ita loquitur Luthero suo organo: tibi sat constat quod recte in Christum neque credideris, neque melior quod ad fidem attinet, quam Turca fueris; ego enim cum meo satellitio infernali, inquit diabolus, Turcæque omnia quæ de Christo scribuntur, credimus. Et hæc quidem sunt dæmonis verba, quæ Lutherus probat, ac in ea consentit. Nunquid vero ille est vir bene ac egregie doctus, qui sibi persuadet, Turcas omnia, ea quæ de Christo scribuntur, credere? Quod si Lutherus totidem Turcas Wittembergæ obequitantes vidisset, ac ego, proh dolor! Viennæ in Austria vidi, proculdubio dæmonio suo respondisset: Tu mendacissime veterator, nil nisi nugas loqueris, ac effutis potius. Sathanas deinde ita loquitur: Tu Luthere ac tui suffraganei Christum non tanquam*

Alia objectio in Lutherum.

vestrum salvatorem amastis, sed tanquam strenuum judicem timuistis. Hæc quidem Lutherus sibi tribuere poterit; nos vero nullo pacto in eo ordine aut tam perversa opinione esse volumus. Et infra: *Religiose timemus Deum; impie vero sentit Lutherus, qui prohibet timorem Domini. Jam subiungit in illo*

Calumnia dæmonis in sanctorum invocationem usurpata a novatoribus.

primo colloquio sathanas, ac ita suum organum alloquitur: Tu ac tui suffraganei a Christo ad Mariam ac sanctos declinastis, qui vestri consolatores ac auxiliatores fuere. Hæc sathanas: *sed statim miser ille homo in succensa ac ferventi olla Aquilonis sese obsidem dat, ac victum profitetur; cum tamen in libello decalogi docuerit ac affirmarit, Piccarditas errare graviter, quod intercessionem B. Mariæ ac omnium sanctorum rejecerint ac contempserint.* Nonnullisque interjectis.

LIII. Alia dæmonis objectio.

Secundo loco ita cacodæmon cum suo Luthero agit: Domine doctor, inquit diabolus, vos equidem ambulastis contra ordinationem ac præceptum Christi; Christi enim est sententia, ut sacerdos sacramentum Eucharistiæ, & alia sacramenta semper inter Christianos dispertiatur, atque ideo sacerdotem debere dici ac esse ministrum Ecclesiæ ut sacramenta communicet, quemadmodum aperte in prima ad Corinthios XI. *Paulus ostendit. Ad hæc autem ita respondemus, cacodæmonem re vera hoc in loco esse Luthero magis pium, cum plura doceat hic esse sacramenta, & forsan illa septem, quæ constituit Ecclesia, quæ olim etiam Lutherus approbat, sed deinde quæ*

De sacramentis, ut a Luthero sublata.

est hominis apostatæ levitas tria saltem adducit, ac postea a tribus recedit ad duo & semis, ac deinceps ad duo, postremo unicum esse saltem affirmans, cum hac egregia appendice, nullum esse penitus sacramentum, posteaquam eo Ecclesia juxta evangelium non utatur. Multis additis describit quam indigne Lutherani missam celebrent: *Lutherani sacrificuli tum demum ecclesiam ingrediuntur, cum hesternam crapulam edormierint, neque orant*

in

Digitized by Google

Lutheranorum corruptelæ horrendæ.

interim, sed repotia agunt, ac, ut tædium animi fallant, per templa fastuose spatiantur, ubi deberent celebrare Lutheranam missam; ubi vero nullum habuerint communicantem, rem in aliud tempus transferunt: immo cum usu venerit ut sacramentum ad ægrotos portare debeant, id manica tanquam furto abstulissent, obvolvunt, ac abscondunt.

LIV.

Dæmon contendit non celebrandam missam sine concione.

Antiquus ille draco tandem tertium adducit sermonem suum ita alloquens suum discipulum: Hæc nostra sententia de sententia est Christi, quod apud sacramentum Christi mors prædicari debeat; dixit enim: Hoc facite in meam commemorationem: *ac si dixisset:* Prædicate mortem meam; *cum vero in plerisque missis nulla fiat mentio, arbitratur Lutheri cacodæmon ejusmodi missas esse abrogandas. Certe versutus ille sathanas mirificum hic agit grammaticum, qui peregrinum quærit sensum verbi, annuntiate, nempe quod prædicare significet.* Et infra: *Non hoc dixit cum hoc sacramentum institueret, nempe ut singulis missis Lutherana subiiceretur concio, Christus autem ait:* Hoc facite in meam commemorationem; *quod certe facit quilibet catholicus sacerdos cum induit albam vestem, ut nobis in memoriam revocet quo pacto Christus ab Herode ludificatus ac derisus fuerit, deinde aliam superinduit, quæ ut plurimum tam a conspectu, quam a tergo cruce Christi crucifixi signata est: gestat etiam crucem ac calicem ad altare; immo benedicit astantes cum cruce: etiam omnes gestus ac integer canon nihil aliud quam mortem Domini annuntiant, ut etiam ipsa consecrationis verba in mortem Domini concepta sint. Et ut breviter dicam omnia, quæ hic agit quilibet orthodoxus sacerdos, eo vergunt, ut Christi mortem, crucem, ac passionem nobis ob oculos ponat, & apud hujusmodi orthodoxas missas hactenus magna fuit astantium devotio ac pietas; docebantur enim ejusmodi missæ auditores, ut pro morte propter nos obita Christo gratias ageremus.*

Refellitur.

Ut annuntietur mors Christi in missa.

LV.

Restat quartum, ubi ita loquitur cacodæmon: Age vides Luthere vir doctissime, eam ob rem initiatus ac consecratus es in sacerdotem, ut in sacramento faceres sacrificium; tuus enim suffraganeus ita tibi dixit: Accipe potestatem consecrandi & sacrificandi pro vivis & mortuis; *immo sathanas addit: (O abominatio, o abominatio) non potest esse sacrificium. Hic merito oportuit cacodæmon omnes ingenii vires extendere: permultum enim sua interest; nam hactenus sacrificium hoc sacrosanctæ missæ multum ei nocumenti ac impedimenti attulit, ut nobis multæ sacræ demonstrant historiæ: non enim hoc solum constat illi, quod magnus ille ac vere S. Gregorius, qui ante nongentos annos per missæ sacrificium sathanæ multas animas ex purgatorio ablatas esse docuit.* Nonnullis exemplis ex S. Augustino Ambrosio & Cypriano adductis subdit: *Utcumque tamen omnes illi vere orthodoxi pii, & docti patres & Ecclesiæ doctores, omnes inquam unanimiter docuerunt, nullusque hactenus de doctrina eorum dubitaverit, quam quod hoc sacramentum sit geminum ac verum sacrificium pro mortuis ac vivis, Lutherum sathanas familiaris docuit hoc sacramentum non esse sacrificium.* Pluribus deinde demonstrat author ex Irenæo & aliis sanctis patribus & divinis oraculis, missam esse sacrificium. *Quum itaque diabolus ex corde Lutheri Lutherizans scribit, Dominum dixisse de sacramento:* Hoc facite in mei commemorationem; *si ergo,* inquit *Lutherus os & organum diaboli, hoc sacramentum commemoratio est, non est ergo sacrificium. Ad quod ego ita respondeo: perinde ac agnus paschalis vere figura etiam verum sacrificium aut victima, ac etiam monimentum memoriale, atque commemoratio transitus ex Ægypto fuit; ita est hoc sacrificium missæ verum sacrificium, verum corpus ac verus sanguis Christi, & interim etiam commemoratio ac juge memoriale passionis dominicæ, &c. Deinde idem ille malignus sathan periculose etiam errat in sacrosancto sacramento Eucharistiæ præsentis ac veri corporis & sanguinis Christi, cum dicit omnes ex æquo esse sacrificos sacerdotes, ac communionis dispensatores, quodque omnes uno ordine missas celebrare possint: ex quo fonte derivatum est, proh dolor! quod etiam mulierculæ quædam infelicis nostri sæculi in comessationibus conatæ sunt consecrare, prolatis ad hoc etiam Christi verbis. Sed nunquid hæc non est egregia religio jampridem reperta, quæ passim vetulas illiteratas sacerdotes esse fecit? putarimne hanc religionem non esse veram, non orthodoxam, sed falsam potius, cum sit contraria Ecclesiæ Dei, &c.* Confutat mox Faber singulas dæmonis & Lutheri sophisticas contra augustissimum missæ sacrificium ineptias firmissimis argumentis, contra quæ universa dæmonum caterva cum suo discipulo Luthero jure mutire nequeat. Mirabitur vero quispiam cur Lutherus non expaverit sermonem conferre cum dæmone, cur tentatorem terrificum saltem exemplo Juliani apostatæ non abegerit signo crucis, quem cum potius attentissima mente audivisse differentem testetur, patet illum familiaritate dæmonis uti consuevisse, atque ab eo instrui,

Dæmon sacra mysteria abominanda concludit.

Dæmon auctor hæreseos, quod missa non sit sacrificium.

Argutia dæmonis.

Refellitur.

Docet cacodæmon omnes esse sacerdotes.

Orta inde infanda sacrilegia.

Cur Lutherus non abegerit dæmonem signo crucis.

ſtrui, neque ad Chriſti nomen & crucem ejus propterea confugiſſe, ut Julianus apoſtata uti crucis ſigno vetitus (*a*), ſi dæmonum ſamiliaritate uti vellet.

(*a*) *Greg. Nazianz. orat. 1. in Julian. apoſt.*

LVI. Eruditos etiam & pios commentarios adverſus Lutherum, ejuſque doctrinæ authorem cacodæmonem edidiſſe Germanice Paulum abbatem Veteris cellæ ordinis S. Bernardi, refert Coclæus (*b*), atque ex prologo conſpicuas & inſignes contra Lutheranos demonſtrationes delibat, dum ait: *Generaliter in prologo pro miſſa ſic argumentatur: Si miſſa eſſet abominatio, uti blaſphemat eam Lutherus, aut impium damnabileque opus, diabolus adverſus eam diſputaturus non eſſet, neque operam daturus, ut miſſa aboleretur; ſed multo magis potiuſque eam promoturus eſſet, ut in deſpectum & contumeliam Dei in pleniſſimo ac frequentiſſimo uſu eſſet atque permaneret*. Et paulo poſt: *Perquire omnia ſcripta Lutheri, nuſquam profecto invenies in eis ubi glorietur Lutherus de ulla viſione divina, aut revelatione ſpiritus Dei; ſed omne ejus commercium, omnis converſatio, omnis gloriatio & viſio ejus eſt cum diabolo*; & mox: *Sæpe quidem ejus mentionem in aliis ſcriptis ſuis fecit: hic autem manifeſte fatetur diabolum eſſe præceptorem ſuum, qui diſputando ipſum docuerit miſſam nihil eſſe boni. Perſæpe profecto miratus ſum uſqua adeo ſuperbire Lutherum, ut a nemine prorſus inſtructionem aut admonitionem aliquam recipiat, nec ullius judicium ferat, non univerſitatum, non conciliorum, non Eccleſiæ, ne angelorum quidem, cum tamen Paulus Apoſtolus, qui in tertium raptus cœlum de evangelio ſuo, quod a Domino revelatum erat, nihil dubitare poterat, non dedignatus ſit cum cæteris Apoſtolis de evangelio conferre, eorumque judicio ſe cum Barnaba [qui erat plenus Spiritu Sancto] humiliter ſubmittere. At Lutherus, qui evangelium ſuum a diabolo [ut hic manifeſte fatetur] didicit, nullius prorſus cognitioni doctrinam ſuam vult ſubmittere judicandam, ſimilis nimirum ſuo præceptori, qui eſt Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, ut ait liber Job* (*c*). *Nunc igitur ceſſat mea de illius elatione admiratio, quia Dominus ait* (*d*) *in evangelio:* Sufficit diſcipulo, ut ſit ſicut magiſter ejus. *Hæc abbas ille venerabilis in prologo: cætera proliniora ſunt, quam ut commode recitari queant*. Hactenus Joannes Coclæus.

(*b*) *Cocl. in act. & ſcript. Luth.*

Lutherus de diabolo tantum gloriari ſolitus.

Cur conciliis noluerit ſe ſubmittere.

(*c*) *Job. 41.*

(*d*) *Matth. 10.*

LVII. Hoc etiam anno (*e*) quidam ex præcipuis Lutheri diſcipulis Stifelius nomine, excucullatus monachus, qui Lutherum velut divinum legiſlatorem venerabatur, præſtigiis dæmonum magiſtri ſui magiſtrorum ita deluſus eſt, ut Luthero denuntiarit, ſibi divino lumine colluſtrato oſtenſum eſſe, extremum judicii diem vigeſimum nonum ſeptembris hujus anni futurum, ac Lutherum angelum apocalypticum, qui evangelium mortalibus promulgaret, ſe vero ſeptimum eſſe, ex impreſſo cerebro phantaſmate adeo firmiter affirmabat, ut Luthero ac Lutheranis terrorem injecerit; de quo hæc Ulembergius narrat (*f*): *Retulit hoc inter ſuos Lutherus* (*g*); *& licet improbaret Stifelii temeritatem certum tempus deſignantis, nihil tamen dubitandum dixit, quin in proximo ſit magnus ille dies, quo venturus eſt ad judicium Chriſtus. Se quidem illum ait expectare perpetuo poſt vernum æquinoctium in aprili circa paſchatis feſtum, cum omnia per hyemem emortua reviviſcunt, & habere cauſas cur ſub illud anni tempus Chriſtum venturum ominetur*. Hoc deliramentum fuiſſe Anabaptiſtis familiare ſæpius antea demonſtratum eſt, ac dicetur inferius.

(*e*) *Cocl. in act. & ſcript. Luth. Surius in comm.*

Georgius Stifelius deluſus a dæmone.

(*f*) *Ulember. & vit. Luth. c. 25.*

(*g*) *Colloq. mens. to. 1. lat. p. 48. 49. 50.*

Lutherus ab eodem illuſus.

LVIII. Eodem anno Lutherus, qui licet ſceleſtiſſimus eſſet, viri tamen boni larvam ſuſtinere annitebatur, cum familiam ſuam omni vitiorum labe coinquinatam videret, ſpecioſam dedit operam, ut eam componeret, quemadmodum ex ipſius hæreſiarchæ ſcriptis refert idem Ulembergius (*h*): *Circa*, inquit, *tempus hoc*, anno ſcilicet MDXXXIII. *Lutherus in familia ſua magnum pietatis & religionis contemptum animadvertit; cui malo ut remedium adhiberet, decrevit omittere conciones publicas, & dominicis diebus concionari domi ſuæ privatim, ut liberos, & familiam ſilveſcentem a rerum divinarum contemptu revocaret*. Qui obſcœniſſima Lutheri dogmata miſeros mortales in omnia ſcelera trahentia perpenderit, non mirabitur ejus familiam ita contaminatam fuiſſe, ut Lutherum ipſum illius puderet; contaminatique erant eadem contagione ſectatores, quorum mores Georgius Wicelius ſuperiori anno graphice depinxit (*i*), ut qui decennio eas ſordes, quemadmodum dictum eſt, contrectarat: *Niſi*, inquit, *eſſemus ipſa cæcitate cæciores, profecto videremus quid rei ſit vel ex communi vita, atque hic cum plurimos raræ pietatis viros, tum ipſos etiam ſectarios habeo ſuffragatores, qui ingenue confitentur, uberiorem vitiorum copiam nunquam extitiſſe, quam ab iis annis, quibus ſuccrevit Lutheriſmus. Vidimus etiam, vidimus evangelii ad prodigium uſque jactati fructus. Faxit optimus maximus ne plures id genus nobis iſtud pariat. Quidquid ſupererat laudatæ diſciplinæ, pudoris, reverentiæ, converſationis inculpatæ,*

(*h*) *Ulember. in vit. Luth.*

Lutheri familia impuriſſima.

(*i*) *Georg. Vicelius in apolog.*

Excrevere vitia ob Lutheraniſmum.

re-

religionis [supererat autem non ita multum] id pene omne profligavit istud evangelion, studium meliorum operum funditus extirpavit, veterum scripta oblitevavit, dissidia seminavit, principes in mutuum odium incendit, literaria gymnasia evertit per Germaniam : quæ nunc reparare nititur, incommodo quippe publico vellicatum illud habebat, seu peculiare, ut ejus candidati in sacris literis exempla divorum divina, atque subaustera transilirent, adeoque nemini imitanda notarent : mores vero horum expiscarentur, qui ad humanam imbecillitatem propius videbantur accedere : hi demum grati erant, hi evangelici imitandi. Mentiar ni hæc ipsorum commentarii, annotationes, sermones, scholia, positiones sibi volunt : & nisi prolixitatem vererer, demonstrare hujusmodi vellem irrefragabiliter, jam si quid probri salubrisque effecit ista prædicatio non sectæ, sed veritati ecclesiasticæ adscribo. Et infra.

Hoc verissimum multo est, nullam unquam hæresim minus de vita bona sensisse atque Lutherismus sentit. Nec unquam in majore contemptu, ne dicam odio fuisse bona opera ; nam tametsi hæreses antiquæ male viverent, attamen secus docebant pharisæorum more ; nostra vero factio vivit ut docet, docet ut vivit. Docent bona opera, bonam conversationem, laboriosam vitam coram Deo nihil esse ; ideo ab hujusmodi abstinent : docent peccata neminem fidelium damnare, ideo libere ac prælicenter peccant. Manifesta est archevangelistarum luxuria atque tyrannis. Pluribusque interjectis subdit Wicelius : *Ah nomen Christi, quam indigne, quam atrociter profanaris, quam male audis ob hujusmodi apud Turcas, qui nobis hisce in rebus, longo intervallo anteferendi sunt. Prætereo adulteria, divortia, susurria, murmura, cæteraque tenebrarum opera, quibus secta hæc decorata est, non sine summo dolore bonorum, & exitio suo æterno. Quid ? mare est vitiorum, quo circumfusa est secta : ego hujus vix paucula guttas attigi. Virtutes foras suis concionibus exegerunt & libellis : constantia nulla nisi in malo : fortitudo nulla, nisi in epotandis cyathis : temperantia nulla, nisi a bono : justitiæ satis habet, qui fidem habet, ideo nihil injustum scilicet potest committere. Sed desipio qui innumera numerem, &c.*

Neminem ob peccata damnari docent ideoque peccant.

Quæ sint Lutheranorum virtutes.

LIX. Edidit alia opuscula idem Wicelius pro fide orthodoxa, quibus ipsum Lutheranorum odia in se concitasse memorat Coclæus (a) : *Maximopere*, inquit, *ægre tulerunt quod Wicelius omnem tumultuum, calamitatumque culpam & originem Luthero imputavit ; sic enim scripsit in eodem libro : Qui fax & origo totius calamitatis extitit, is in summum cacumen evectus rerum belle potitur, vere leo nam ita volunt prædicatum in cubili suo accubans, qui sibi catulisque suis sufficienter cepit : quare rugitu suo misera animacula perterrefacit, ut ne mutire quidem contra audeant, & attrahit pauperem, ut attractum devoret. Dic mihi ad quem fecit in conventu Wvormatiensi secretarius Badensis hæc verba : Ingentes motus excitaturi sunt libri tui ? An fefellit eum opinio ? quis primum scripsit : Verbum Christi annuntiare tyrannis tumultum ? quis suasit, ut quisquis possit & velit discindat atque aboleat bullas ? immo in cinerem vertat valvas, quibus fixæ eæ sint ? quis suasit monasteria solo æquanda esse, ut diaboli lupanaria ? & sat esse causæ dixit, cur ecclesiæ collegiatæ una cum monasteriis & sacellis eradicentur. Quis cecinit dorium hocce, episcopos commeritos, ut e Christianismo seu lupi, fures & latrones expellantur ? Quis scripsit de lotione manuum in sanguine cleri Romanæ ecclesiæ ? O Thraces, o Scordisci, qui adeo humano sanguine delectamini, mirum quod non ex ossibus capitum magis bibere libet quam e cyphis auratis ! Taceo hic Bohemicum exemplum, quod minatur æmatodipsas ille, quem refert epistola ad Lyncum, in qua : Absque misericordia perdantur papistæ ? Hæc & id genus seditiosa scripta non pauca objecit ex Lutheri libris Lutheranis Wicelius, ad quæ sane nihil respondit Lutherus, &c.*

(a) Coclæus in actis & scriptis Luth. ann. 1533.

Seditiosa Lutheri dogmata.

Catholicos necandos præcipit.

Hoc anno Joannes Matthias Harlemensis pistor, vir indoctus, sed callidus, illusus a dæmone pseudoprophetam agere cœpit, ac primum repudiata conjuge vetula, juniorem superinduxit, & tunica gausapina talari usus appenso ad latus cultello lapideo se Moysem esse jactavit missum a Deo, ut humanum genus circumcideret. Deinde cum fraus non succederet, damnata circumcisione, mutato imposturæ genere Amsterodamum profectus, Enochum se dixit missum a Deo, ut ad novam Jerosolymam populum convocaret. Consilium ejus fuit condere anabaptisticum imperium, sublatis vi & ferro omnibus principibus, qui contra sentirent, evulgatoque libro insana sua dogmata restitutionis, seu reformationis titulo inscripta proposuit : *Paradoxa autem hæc erant*, inquit Lambertus Hortensius, *Christi regnum ante ultimum diem rerum humanarum civile in terra futurum : hic soli sancti & justi Regibus ferro & vi sublatis dominarentur ; id autem regnum esse jam cœptum Anabaptistarum :* ma-

Joannes Matthias Mosem agit.

Circumcisionem tentat inducere dein rebaptismum. Condere molitur antichristicum imperium sublatis principibus.

Ejus errores.

Digitized by Google

magiſtratum omnem eſſe delendum, ei omni ope obſiſtendum: licet Chriſti Apoſtolis nullum gladii jus, nullaque regni civilis adminiſtratio, nulla item imperii ſtabiliendi poteſtas permiſſa ſit; poſteris tamen eorum ſectatoribus & iis, qui poſt illos docendi munus in Eccleſia ſuſcepturi eſſent, civile imperium & jus gladii traditum. Poteſtatem factam, impium magiſtratum [*id eſt non anabaptiſticum*] *ferro abſumendi pro libidine. In Anabaptiſtarum eccleſia nullum impium inveniri, omnes ſanctos eſſe: neminem ſervatum iri, qui univerſas ſuas facultates in medium non conferret: lege naturæ, cum qua lex divina non pugnet, fas juſque eſſe multas habere uxores, Chriſtum corpus ex divæ Virginis carne non induiſſe.* Hoccine eſt evangelium Chriſti, quo Chriſtum abnegant novatores? plura alia horrenda inſeruere, ex quibus Davidis Georgii Leidenſis portentoſæ aſſertiones pullularunt, quæ author ſiluit, ne ſcribendo hiſtoriam, abominandam profeſſionem docere poſteritatem videretur. Addit autem, brevi peſtiferam hanc ſectam propagatam adeo, ut pſeudoepiſcopos præfecerint, officia & munera inter ſeſe partiti ſint, domi judicia exercuerint, eccleſias diripuerint, quod pietatis genus eſſe dicerent ſpoliare Ægyptios ut Iſraelitici ditarentur.

Negat incarnationem verbi.

Secta anabaptiſtica propagata ab eo apud Batavos.

Ubi autem ſectam augeri Joannes Matthias vidit majora meditatus eſt, nimirum adjuvante dæmone orbem ſubigere: ſynodum ſeu verius ſatanicam ſynagogam indixit, in qua pſeudochriſtus hic duodecim apoſtolos creavit, ut evangelium novum prædicarent, quibus ſpiritum ſuum afflatu levi impertiit, ex quibus fuit Joannes Bocoldus Leydenſis ſartor, qui Monaſterium Weſtphalorum profectus, eam urbem Lutheraniſmo infectam anabaptiſtica peſte magis corrupit, quem Regis juſtitiæ nomen tyrannidemque invaſiſſe viſuri ſumus: impoſturis vero ſuis ita Joannes Matthias faſcinavit Batavos, ut divina & humana miſcuerit: ereptam fuiſſe iis mentem a dæmone patuit, cum enthuſiaſmo correpti conſtantiſſime prædicarent, extremum diem judicii intra triduum affuturum: quo terrore perculſi plures conſcenderunt arbores ultimum judicii diem expectaturi; at ubi exitus fefellit expectationem confecti fame domum redierunt. Alii de ſtatu mentis adeo deturbati fuere, ut permoveri non potuerint, ut deſcenderent, ſed fame perire maluerint, donec præ imbecillitate ruentes animas infeliciter efflarent: *Memini*, inquit Meſhovios, *audiviſſe me inter hos ſutorem quempiam extitiſſe primarium facti authorem, qui ubi ob temeritatem ſuam ſocios contemptim rideri advertit, ultra quatriduum uni loco adhæſerit, libo ſive pane e farre & melle confecto, quem in peram nuper fortuito condiderat, ſervatus. Unde multis admirationi fuit exiſtimantibus cœlitus miſſo cibo illic ſuſtentari. Applicabat conjunctas manus, & dum alii orare eum crederent, fruſtis intra digitorum juncturas inſertis furtim veſcebatur, quemadmodum ipſe poſtmodum faſſus eſt.* Cæterum impoſtores ii Amſterodamum & alias urbes maritimas ſuis erroribus adeo infecerant, ut juſſu Caroli V. in eos judiciario ordine inquiſitum ſit: novem in conventiculo nocturno deprehenſi, abductique Hagam capite truncati (*a*) ſunt, eorumque capita Amſterodamum remiſſa furcis ſuffixa ſunt, non tamen deſertus error a multis, qui carceres & vincula contempſere, ac multas ſeditiones deinde concitarunt.

Creat duodecim pſeudoapoſtolos.

Ex iis unus tyrannidem corripit inter Monaſterienſes.

Anabaptiſtæ conſcendunt arbores, ut Chriſto venturo occurrant. Nonnulli fame enecati ruunt.

Fraus impoſtoris, qui divinitus ſuſtentari videbatur.

Infectum Amſterodamum Anabaptiſtis.

Novem Anabaptiſtæ capite plexi.

(*a*) *Lambertus Hortenſius Arnold. Meshov. l.7.*

Intenti erant in catholicorum exitium hæretici, quos aſtu, vi, conſilio, mendaciis, tyrannide, illecebris ſubornare annitebantur; interque alios Lauſanenſes ab hæreticis graviori perſecutionis turbine concuſſi fuere: tulere vero opem periclitanti Lauſanenſi eccleſiæ Friburgenſes, quorum prætori & conſulibus eccleſiaſticæ libertatis defenſoribus (eo honoris titulo Pontifex ipſos exornavit) gratias egit (*b*), hortatuſque eſt, ut cum quinque toparchiis catholicorum Helvetiorum fœdus ſancirent: dedit etiam mandata epiſcopo Verulano internuntio pontificio (*c*), ut catholicos Helvetios ad Lauſanenſes in fœderis ſocietatem aſſumendos excitaret: qua de re extant quoque datæ ad quinque toparchiarum magiſtratus apoſtolicæ literæ (*d*). Pellicere contra in hæreſeos laqueos clandeſtinis inſidiis Solodurenſes pertentarunt factionis Zuinglianæ hæretici; quorum patefactæ fraudes, & oppreſſæ conjurationes fuere: de felici vero adeo ſucceſſu Clemens hiſce literis eſt catholicis ipſis gratulatus (*e*).

Lauſanenſis epiſcopus vexatus ab hæreticis.

(*b*) *Lib. brev. an.* 1533. *p.* 1272.

(*c*) *Ibid. pag.* 497.

(*d*) *Ib. p.* 498.

Solodurenſes a Zuinglianis petiti inſidiis.

(*e*) *Ib. p.* 567.

LXI.

Sex cantonibus catholicis.

Dilecti filii ſalutem. Quanta cura moleſtia & ſolicitudine animi noſtri nuper tumultuationem Solodorenſem acceperamus, tanta ac majori cum lætitia poſtea tranquillationem eorum, & pacificationem audivimus, præſertim veſtræ interventu authoritatis factam, & ad Dei omnipotentis honorem redundantem: cujus quidem benignitas cum ſæpe alias, tum hac ipſa in re nunc declaravit, quam grata ſibi eſſet veſtra pietas & conſtantia, cum pluribus victoriis antea vobis conceſſis nunc occultas impiorum machinationes detexit, & in vanum recidere voluit: de quo maximas ei gratias agimus ut debemus, vo-

Oppreſſæ impiorum inſidiæ.

biſ-

bisque, filii, ex animo gratulamur, sperantes etiam eodem concedente Domino futurum, ut vestra cura & providentia illa civitas, repurgatis zizaniis quæ in ea orta fuerant, deinceps una vobiscum tota consentiat in sancta catholica fide colenda & tuenda; quod pro sua clementia, suique honore nominis concedere dignetur. Nos quidem in hac re, cum ex salute illorum civium, & vestræ pietatis laude gaudemus plurimum, tum ex eo non minus, quod constitit in hoc vobis benevolentia & promptitudo nostra in parando, & si necesse fuisset, mittendo vobis subsidio, sicut & semper amantissime facturi sumus; tanta enim esse agnoscimus vestra erga sanctam fidem & Apostolicam sedem merita, cum re ipsa cum continuis venerabilis fratris episcopi Verulani testimoniis, ut nihil non vestri honoris, commodi, & salutis causa facere semper optemus. Hortamur proinde devotionem vestram in Domino, ut eundem pietatis tenorem Deo continuetis; ab illo enim & perpetuabitur vobis in terris, & donabitur etiam in cœlis optata felicitas, & a nobis propterea cuncta, quæ cum eodem Deo poterimus, semper sperare & firmiter expectare poteritis. Dat. Romæ XVI. *decembris MDXXXIII. pontificatus nostri anno* XI. Cæterum ex Zuinglianis Helveticis pagis irrepebant in Sabaudiam hæretici ut impietatem ibi disseminarent: verum ad eam in pestifero semine suffocandam Clemens Ludovicum tit. S. Cæsarii presbyterum Cardinalem in ducatu Caroli Sabaudiæ ducis, ac provinciis finitimis octavo martii die legatum decrevit (*a*); tum Philibertum episcopum Hipporegiensem summa authoritate ad animadvertendum in Lutheranos instruxit (*b*), & Carolum Sabaudiæ ducem, ut ducali illum authoritate fulciret admonuit; nec defuit eximius princeps suo muneri; pietate enim & diligentia sua frementi hæresi in Sabaudiam, inque Italiam aditus obstruxit.

Helvetiis catholicis gratulatur Pontifex.

(*a*) *Ib. p.* 406.

Animadversum in hæreticos ne irreperent in Sabaudiam.

(*b*) *Ib. p.* 266.

LXII. In Sabaudia porro Chamberiaci magna religione servabatur sacra syndon, cui corporis Christi in sepulchro jacentis effigies impressa divinitus est: hæc non sine divinæ providentiæ singulari beneficio e mediis flammarum globis, quibus ædes exarsit, erepta fuit; de qua ex Philiberto Pingonio hæc memorat Gualterius (*c*): *Die decembris S. Barbaræ sacro anni MDXXXII. nocte media viu illabente, illud arcis sacellum, in quo syndon asservabatur, flammis incognitis exarsit. Accurrebant omnes, sed omnium diligentissime Philibertus Lambertus, qui duci erat a clavibus & consiliis, ascito secum ferrario fabro Guillelmo Pussodo & Franciscanis duobus. Hi imperterrito animo per medios ignes gradiuntur, cancellos ignitos aræ maximæ affixos serasque effringunt, syndonem liquefacta jam capsa argentea extrahunt, & integram, cedente circum flamma, reportant; nec multo post syndon publice repræsentata est integerrima, nisi quod extra sacræ iconis partes in complicatis exiguæ quædam ambustionis notæ, velut miraculi testes, remanserunt. Quia tamen ex sathanæ schola non defuerunt, qui exustam syndonem mox falso prædicarent, divina factum est providentia, ut anno MDXXXIV. Clemens Papa VII. rem Ludovico Gorrevodo Cardinali sedis Apostolicæ legato commiserit, qui diligenti inquisitione facta, eam ipsam syndonem esse, quæ ante fuerat, obsignatis tabulis affirmavit.* Pro eadem sacra syndone in religiosum locum transferenda, vel etiam si læsa esset farcienda, Clemens legato provinciam imposuit (*d*) ad pretiosissimum passionis dominicæ monumentum maximo populorum concursu celebrari solitum posteritati integrum reservandum.

(*c*) *Gualter. in chronol. 15. secul. ex Philiberto Pingonio.*

Sacra syndon in mediis ignibus servata.

(*d*) *Ib. p.* 574.

Ludovico tit. S. Cæsarei presbytero Cardinali nostro & Apostolicæ sedis legato de latere.

Accepimus quod alias capella sancta nuncupata castri Chamberiaci Grationopolitanæ diœcesis, in qua pannum syndon nuncupatum salvatoris nostri Jesu Christi, ut pie creditur, erat reconditum, incendio accensa pannum prædictum, quadam celeri occursione ex incendio hujusmodi, divina cooperante gratia, extitit sublevatum. Cupientes itaque omnibus Christi fidelibus, qui forsan putant pannum hujusmodi in incendio prædicto omnino fuisse consumptum, illius præservationem, si omnino vera sit, innotescere, ne ipsorum Christi fidelium devotio tepescat, circumspectioni tuæ per præsentes committimus, ut de præmissis te diligenter informes, & si pannum prædictum a dicto incendio præservatum reperis, id in loco ad hoc congruenti & honesto recondi, & cum debita veneratione teneri & custodiri; & si forte ipsum pannum ex hujusmodi incendio aliquam læsionem passum fuerit, id ab aliquibus religiosis mulieribus arbitrio tuo eligendis resarciri facias, &c. Dat. Romæ die XXIII. *aprilis MDXXXIII. pontificatus nostri anno* X. Sed ad institutam de Lutheranis narrationem revertamur.

De sacra syndone in loco congruo reponenda data imperia.

Hoc anno Bernardus Rotmannus Monasteriensium seductor mutato Lutheranismo cum Zuinglianismo, demum etiam anabaptismum professus, docuit inter alia, puerorum baptismum esse abominationem coram Deo, ut pueros gra- LXIII.

tia

tia & ſpe hereditatis cœleſtis orbaret, ſacramenta & miſſas & alia ſacramentalia a diabolo & antichriſto, hoc eſt Pontifice Romano, quæſtus gratia eſſe excogitata. Euchariſtiæ ſacramentum, quod ſupra ſacerdotis caput oſtentatur, eſſe magnum Balaam ſabbatum, non diem dominicum cum Judæis colendum edixit, intra annos mille & quadringentos nullum in orbe fuiſſe verum Chriſtianum. Neque poſt tempora Chriſti ullum fuiſſe ſacerdotem, neque Apoſtolos ipſos fuiſſe ſacerdotes, ſed miniſtros Dei, qui verbum divinum annuntiaverint, Chriſtum vero fuiſſe ultimum ſacerdotem: Chriſtum humanam naturam e Maria non aſſumpſiſſe: conjugia renovanda: proximo anno etiam polygamiam, & concubitus promiſcuos, & magicas artes profeſſus eſt, ac demum pſeudochriſtum contendentem ſibi a Deo revelatum abrogandum eſſe ſymbolum: *Credo in Deum*; ſequutus eſt, cum aliud ſymbolum proponeret de uxorum ducendarum multitudine & fictitio Chriſto in terra, regnaturo, pro quo vita & opes profundendæ eſſent. Apud Argentinenſes Sebaſtianus Francus peſtilentem librum, quem inſcripſit, *Chronicon*, edidit calumniis & prodigioſis mendaciis in Romanam eccleſiam compoſitis refertum; ſed cum non minus politicum ſtatum, quam hierarchiam eccleſiaſticam lebeſactaret, a magiſtratu hæretico proſcriptus eſt. Præcipuas vero ejus calumnias Joannes Coclæus confutavit, ut ipſemet teſtatur (*a*): *Coclæus* inquit, *ut Germanis ſuis breviter oſtenderet, quam miſere & maligne ab hujuſmodi nebulonibus decipiantur, duos edidit libellos, unum contra reformationem falſo adſcriptam pio principi Sigiſmundo Imperatori Auguſto, alterum contra unum dumtaxat capitulum quinti libri tertiæ partis Chronicorum Franci jam dicti, cui hanc fecit Francus ille ſuperſcriptionem: Quando, quomodo, & a quo occidentalis eccleſia Europæ miſſam & tranſſubſtantiationem panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti acceperit.* Ad quam ſane Coclæus dolenter ita reſpondit: *Utramque certiſſime accepimus a Chriſto domino noſtro, utraque enim non humanis viribus, aut verbis ſed mandato virtute & verbo Chriſti omnipotentis Filii Dei fit, qui dixit:* Hoc eſt corpus meum: hoc facite in meam commemorationem. *At Francus iſte velut hoſtis tum miſſæ tum Eccleſiæ, vult utramque rem facere novam, ac nuper introductam, & a diabolo inventam; quod tamen neque ipſe neque Lutherus, neque ulli ſpiritus ſeditioſi, ſimul cum omnibus dæmoniis oſtendere unquam poterunt, &c.* Reſpondit deinde ſigillatim ad LXXXVIII. articulos ex uno illo capitulo excerptos. Circa ultimum ergo ſic ait: *Mallem equidem multo potius in ſacra ſcriptura religioſiſque ſcriptis ſanctorum patrum contemplativam quærere vitam, & cor meum in Dei laudibus mirabilibuſque conſolari, atque oblectare, quam hujuſmodi vanis impiiſque nugis hæreticorum intendere: ſed oportet me velut exiguum & qualecumque membrum Eccleſiæ adverſus immanes, virulentos, & importunos iſtos Eccleſiæ hoſtes facere quod in me eſt, quantum Deus dederit; unde cogor tantum moleſtiarum, vaniloquiorum, venenoſarum deceptionum, odioſorum mendaciorum, criminationum, convitiorum, calumniarumque ab iſtis illotis, & a dæmonio obſeſſis blateronibus pati atque videre.*

Inſana & impia ejus dogmata.

Sebaſtiani Franci liber peſtiferi.

(*a*) *Cocl. in actis & ſcript. Luth. hoc ann.*

Fingit miſſam noviter fictam.

LXIV. In Scotia archiepiſcopus S. Andreæ & epiſcopi, ne ſimplex populus ex prava ſacræ ſcripturæ interpretatione in hæreſim pelliceretur, illam in linguam vernaculam verti vetuere: ex quo pio decreto Alexander Aleſius Scotus, qui Witembergam uti ſentinam hæreſeon, & impiorum aſylum perfugerat, libellum ſcripſit ad Jacobum V. Regem, in quo epiſcopos ſumma laude digniſſimos in crimen vocatos calumniis laniavit; quas idem Coclæus contrario libello diſſolvit (*b*): *Sub idem*, inquit, *fere tempus aliam quoque apologiam ſcripſi pro epiſcopis Scotiæ adverſus Alexandrum Aleſium Scotum, qui apoſtatica perfidia e Scotiæ regno Wittembergam profugerat, atque ibi odioſam adverſus epiſcopos illius regni querelam, & accuſationem ediderat ad ſereniſſimum Regem Scotiæ Jacobum V. propter quoddam decretum, quod prohibebat legere novi teſtamenti libros lingua vernacula; dicebat Aleſius: Quid facerent aliud Turcæ, aut aliæ gentes inimicæ nomini Chriſtiano, quam quod iſti faciunt, ne populus attingeret ſacros libros, ne cognoſceret Chriſti beneficia & ſanctiſſima præcepta? &c.* Reſpondit Coclæus: *Nequaquam faciunt epiſcopi per illud edictum ſicut Turcæ, aut aliæ gentes inimicæ nomini Chriſtiano; Turcæ enim omnibus ubi poſſunt Chriſtianis ſacros libros adimunt, ſacerdotibus juxta ac laicis, abſque ullo diſcrimine & reſpectu: epiſcopi autem optima intentione non in odium Chriſti, aut plebis Chriſtianæ, ſed ad gloriam Chriſti, & in ædificationem atque utilitatem plebis ita ſtatuunt, ut plebs in Eccleſia a ſacerdotibus rite vocatis & ordinatis verbum Dei, beneficia, præcepta, & promiſſa Chriſti audiat devote & addiſcat cum fructu; ſcriptum eſt enim* (*c*): Labia ſacerdotis cu-

Prohibita verſio vulgaris ſcripturæ.

(*b*) *Cocl. in actis & ſcript. Luth.*

Alexandri Alexii contra id gannitus.

Refellitur.

(*c*) *Malach. 2.*

cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus; *hoc enim longe melius eſt & divinæ ordinationi conformius, quam eſt novitas Lutherana, qua rudis populus retrahitur a concione publica, & ſeducitur angulari prædicatione, aut lectione laicorum, quos nemo in Eccleſia doctores conſtituit. Nullum itaque pariunt fructum bonum, de quibus dicit Dominus per prophetam* (a): Expectavi ut facerent uvas, & fecerunt labruſcas; *& Chriſtus in evangelio* (b): Nunquid colligunt de ſpinis uvas, aut de tribulis ficus. *De quibus & Eraſmus Roterodamus, vir ævo noſtro longe doctiſſimus, ita ſcribit ad Wlturium: Nunquam illorum eccleſias ſum ingreſſus; ſed aliquando vidi redeuntes a concione veluti a malo ſpiritu afflatos vultibus omnem iracundiam, ac miram ferociam præ ſe ferentibus. Quis vero unquam vidit in illorum concionibus quemquam pro peccatis ſuis fundentem lachrymas, tundentemque pectus, aut ingemiſcentem? Hæc ille. Laudandi igitur, non redarguendi ſunt epiſcopi, qui tales deordinationes & perverſitates prohibent.* Fuiſſe peſtiferum ejuſmodi Alexandri Aleſii libellum ex parte concinnatum a Philippo Melanctone verſutiſſimo hæretico, qui eloquentiæ ſuæ blanditiis nocuerit magis quam Lutherus Eccleſiæ, refert Coclæus in literis ad primatem Scotiæ proximo anno datis: *Facile*, inquit, *conicia quanta ſit reverendiſſimæ dominationis tuæ, aliorumque præſulum in Scotia adverſus luporum Lutheranorum inſidias cura paſtoralis, & in cuſtodiendis gregibus, ſuper quos a Spiritu Sancto poſiti eſtis epiſcopi vigilantia, quæ tantopere accuſatur ab Aleſio Lutherano ſtylo & ingenio Philippi Melanctonis, qui ſane Philippus verſutiis rhetoricæ fretus, hypocritica ſimulandi ac diſſimulandi arte ac blandiloquentia perniciosius fallit* [*dum ſubdole ſerpit ac circum præcordia ludit placidis verbis in dolo ſcribens, & mendacio quam ipſemet Lutherus, &c.* Floruit pluribus poſt hæc annis in Scotia orthodoxa religio.

(a) Iſai. 5.

(b) Matth. 7.

Quales fructus Lutheranarum concionum.

Philippus Melancton nocentiſſimus hæreticus.

LXV. At in Anglia hoc anno furere late hæreſis cœpit, ſumpta ex inceſtis Henrici cum Anna Bolena nobili ſcorto contra apoſtolicas ſanctiones & objectam anathematis religionem nuptiis, quas cum extremo ſuperiori anno clandeſtinas confeciſſet, ſatiata libidine non contentus, eas hoc anno publica pompa pridie idus aprilis, qui dies ſepulto Domino ſacer fuit, celebravit, mirumque fuit præſtantem ingenio Regem craſſis adeo tenebris fuiſſe obductum, ut tantum ſcelus ſpecie pietatis fucare voluerit: finxit enim ſe conſcientiæ ſtimulis adactum Catharinam uxorem, ex qua legitimam prolem ſuſceperat, repudiaſſe: at potiori jure Annæ Bolenæ nuptias, quam Catharinæ horrere illum debuiſſe demonſtrat Sanderus his verbis (c). *Certiſſimum eſt, inter Henricum & Annam Bolenam verum affinitatis impedimentum interveniſſe, idque ipſum Regem non ignoraſſe, eo quod Clementi VII. per literas ſuas confeſſus ſit, ſe Mariam Bolenam Annæ ſororem uterinam cognoviſſe: ex qua carnali copula Henricus toti familiæ Bolenorum factus eſt affinis, ſeu proximus ſanguinis; nam ut Paulus ait* (d): Qui adhæret meretrici unum corpus cum ea efficitur. *Cum igitur Maria Bolena fuerit proxima ſanguinis Annæ in primo gradu, nempe uterina ejus ſoror, Henricus, qui fuit unum corpus cum Maria factus eſt etiam proximus ſanguinis in primo gradu fratribus & ſororibus Mariæ, & ex conſequente Annæ, quid ergo eſt, quod is, qui tantas turbas excitavit, ut a Catharina tanquam ab affine ſua, disjungeretur, nunc non timet ad affinem ſuam accedere; & qui negabat Pontificis claves poſſe facere ut Catharinam retineret, nunc ſine ullarum clavium authoritate, immo contra illarum authoritatem Annam affinem ſuam in primo gradu ducit? Fruſtra, o Rex, contra ſtimulum calcitraſti. Deus hypocriſim tuam detexit, & adulterinum cor tuum toti mundo revelavit.*

Inceſtæ Henrici nuptiæ cum Bolena.

(c) Sander. l. 1. de ſchiſm. Anglic.

Sorore Annæ prius erat abuſus.

(d) 1. Cor. 6.

LXVI. *Quid vero quod idem Rex Henricus etiam matrem Annæ Bolenæ prius cognoverat, ut ante explicuimus, ex qua ſane copula tale affinitatis genus inter Henricum & Annam interceſſit, qualis eſt conſanguinitas inter parentes & liberos. At pater filiam ſuam ducere in æternum prohibetur, quia inter aſcendentes & deſcendentes nullæ unquam nuptiæ permittuntur, propterea quod in nuptiis eſt ſumma æqualitas & paritas* [*unde Eva ex latere Adam ſumpta eſt*], *cum interim liberi parentes honorare debeant, ſeque illis tanto inferiores agnoſcere, ut nunquam ſint referenda, & ideo nec illis quidem ulla ratione exæquari poſſunt. Itaque ut Henricus Annam Bolenam ejus mulieris, quam ſemel cognoverat, filiam duceret, res longe difficilioris diſpenſationis fuit, propterea quod hoc affinitatis genus ipſam nuptiarum eſſentiam propius attingere videtur, quam ut in eo diſpenſari omnino deceat; maxime ſi concubitus matris ſit multis manifeſtus. Quare cum Henricus contra naturæ quodammodo legem poſt matrem Annæ Bolenæ cognitam auſus ſit filiam in uxorem aſſumere, quam impudenter obtendit ſe non auſum eſſe Catharinam retinere, ne in Deum peccaret? Quam impudenter etiam*

Etiam Annæ matrem prius ſtupraverat.

Naturæ jura omnia ab eo violata.

præ-

prætenuit, se credidisse quod Pontifeu authoritatem non habuerit Catharinæ nuptias permittendi: sed ad hunc pergamus.

LXVII. Creditum Annam Bolenam fuisse ejus filiam.

Constat eu iis quæ diuimus non obscuris indiciis ipsi Henrico revelatum fuisse, quod Anna Bolena esset ipsiusmet Henrici filia, & tamen eam duxit, is videlicet, qui timuit sui fratris absque liberis defuncti uuorem a fratre suo minime cognitam retinere: incredibilis quidem audacia, inaudita hypocrisis, non ferenda libido: sed tamen uuius hominis propria fuit hæc audacia, hypocrisis propria, & libido propria. Nec tantopere mirandum est, si aut homo peccet, aut cum in profundum venerit contemnat: illud est mirandum, illud stupendum, si hominum infiuita millia non suam, sed alienam libidinem & hypocrisim non tantum æquo animo ferant, sed etiam suscipiaut, laudent, colant, & ita colant, ut supra hoc fundamentum fidem, spem, salutemque suam exædificent. Omues enim Anglicani protestantes Lutherani, Zuingliani, Calviuistæ, Puritani, & Libertini, cæteræque omnes hæreticæ pestes, quibus patria nostra misere periit, has turpissimas & incestuosas Henrici & Annæ Bolenæ uuptias adoraut, velut fontem evangelii sui, matrem ecclesiæ suæ, originem suæ fidei. Jam pridem Calvinista quidam Anglicanus Londini duos libros edidit, eosque tum Elizabethæ Reginæ astante pseudoepiscopo Cantuariensi Matthæo exhibuit, tum etiam apud Joannem Dayum typis maudavit, iu quorum posteriore de Henrici & Annæ matrimonio agens, hæc habet (a) *verba:* O vere beatæ, & non sine summo numine conciliatæ nuptiæ, cœlestisque partus ac progenies, quibus patria a servitute & caligine plusquam ægyptiaca erepta, atque liberata, & ad verum Christi cultum restituta est! *Hæc ille. Nemo jam miretur aut Caianos olim fuisse, qui homicidam Cain adorarent, velut eu potenti virtute procreatum, aut Ophitas, qui, ut Tertullianus ait, magnificarent serpentem, qui primos parentes iu paradiso decepit, velut authorem scientiæ boni & mali: nam quid tandem olim factum credi nou potest, cum hodie videamus tot millia hæreticorum nuptias patris cum filia propria adorare? isti liberationem suam ex servitute plusquam Ægyptiaca his nuptiis acceptam ferunt: isti verum Christi cultum per has nuptias restitutum gloriantur. Verum quidem est per has nuptias aditum vobis patefactum esse ad omnem hæresim omnemque nequitiam. Sed, o immensam Dei bonitatem, qui quod hæreses vestras nou alio partu, quam per tam nefaudas nuptias in lucem enire permisit, eo ipsa declaravit illas turpissimarum tenebrarum filias esse, nec aliter quam per opera tenebrosa procreari potuisse: oportuit filiam cum patre, sororem cum fratre commisceri [nam & hoc Annam Bolenam paulo post perpetrasse coustabit] ut pulcher ille partus fieret, a quo vestræ religionis fundamenta constituerentur, & ecclesia vestra non jam ex sanctissimo Christi latere, ut catholica, sed eu impuris meretricis lumbis profecta stabiliretur.*

Infandæ ex nuptiæ laudatæ ab hæreticis.

(a) Jo. Day. in libell. cap. 11.

Anna Bolena patris fratrisque concubitum non horruit.

LXVIII. Catharina Regina exclusa palatio.

Subdit Sanderus, Catharinam Reginam non modo thalamo regio, ut antea diu, verum a cohabitatione & palatio exclusam in villam Bedfordiensis provinciæ tribus stipatam ancillis se contulisse, seque orationibus, jejuniis, aliisque sanctissimis operibus pro salute adulterorum exercuisse, at populum volaticum, & plures sacerdotes, ac nonnullos abbates ad ineundam ab Anna adultera gratiam ut sibi ad honores opesque aditum munirent, se convertisse: *In his erant*, ait Sanderus, *primi qui Lutheranam hæresim [cui etiam Anna clanculum favebat] sectabantur. Itaque statim Henrici aula ejusmodi hominibus completa est, qui sacra omnia ridere, sacerdotibus illudere, religiosorum vitam iu contemptum adducere, ecclesiasticorum divitias ac potentiam carpere, ridiculas de monachis fabulas fingere, & supra omnia Pontifici Romano detrahere, invidiam facere solebant; & qui in his se petulantissimos & audacissimos præbebant, ii primas apud Annam, & per eam etiam apud Regem obtinebant.*

Impii ab Anna promoti.

LXIX. Thomas Cromuelus vir nequam evectus ab eadem.

Inter cæteros, quos Anna his initiis Regi commendavit, fuit Thomas Cromuelus, homo vafer crudelis, ambitiosus & avarus, hæresi etiam deditus, eaque de causa universo nomini ecclesiastico infestus. Hunc Henricus, ut hominem Annæ gratum, & suis consiliis ministrum aptissimum sociare statuit Cranmero archiepiscopo, & Audlæo cancellario, ut per illum quasi triumviratum eu sua sententia singula gererentur. Et infra: *Hanc opportunitatem nacti hæretici nihil quidquam sibi prætermittendum existimarunt, quo jam per jam illustrium fautorum patrocinia causam suam promovere possent. Totius autem negotii momentum in eo maxime positum esse judicabant, ut Regem ipsum, quem jam a Pontifice Romano alienum & hæresi ab Anna aspersum sciebant, in clerum suum Anglicanum, cui ex actis superioribus infensum jam intelligebant, magis magisque incenderent atque inflammarent. Cujus rei causa spargebant in dies in vulgus, ac per aulas principum disseminabant libellos plurimos famosos fraudis, impietatis, & nequitiæ plenissimos, quibus invidiam & odium ecclesiasticis conflarent. Et in iis unus*

Grassati palam hæretici.

Hen-

Henrico ipsi exhibitus fuit, cujus erat inscriptio : Libellus supplex mendicorum ; in quo post amplificatam rhetoricisque figuris invidiosis exaggeratam verorum pauperum ac mendicorum cum insignem multitudinem tum extremam indigentiam, universam totius mali causam in mendicos quosdam robustos ac otiosos coniiciebat, quos appellabat pontifices, prælatos, archidiaconos, decanos, canonicos, parochos, præbendarios, abbates, monachos, moniales, ac fratres mendicantes ; quorum artificio in mendicando, & purgatoriarum pœnarum prætensiono [quas tamen certe nullas esse dicebat] plusquam mediam partem bonorum totius Angliæ absarberi, & alios omnes mendicos debiliores ad extremam miseriam redactos esse affirmabat : proinde mendicorum omnium nomine suam majestatem suppliciter rogabat, tanquam supremum Dei in terris ministrum, pauperumque patrem, ut veros Christi pauperes a pontificibus derelictos, & a pontificiis oppressos pro sua justitia ac misericordia sublevaret : quod illa ratione optime ac facillime fieri posse dicebat, si ex justitiæ distributivæ præscripto unicuique generi hominum quod justum esset assignaretur ; quo fieret, ut cum clerus Anglicanus ducentesimam partem aliarum personarum totius regni non æquaret, mediam autem partem divitiarum omnium possideret, centesimam tantum partem eorum, quæ habebat permittendam ei esse, & nonaginta novem ei auferendas fiscoque regio applicandas, quibus reliquos pauperes suo Rex arbitria sustentaret. Ex parte deinde omnipotentis Dei supplicabat suæ majestati hic pauperum procurator, ut hanc etiam centesimam partem, quam aliqua justitiæ ratione ad ecclesiasticos pertinere dixerat, tamdiu Rex apud se retineret, quousque clerici monachique præceptum illud Dei in genesi positum exæquantur, qua jubentur in sudore vultus comedere panem : quod si facere detrectent, tunc non solum hac etiam parte privandos esse, verum etiam pœnis gravissimis castigandos : hæc ille.

Eorum technæ ad expilandas opes ecclesiasticas.

Eas fisco regio inferri postulant.

LXX. Thomas Morus scribit pro ecclesiasticis.

Spargebantur hæc vel approbante, vel connivente Rege, applaudenteque ejus senatu, cum catholici pio ardore hæreticorum technis obsistendum rati sunt : inter quos Thomas Morus doctissimum librum edidit, quem libellum supplicem animarum in purgatorio inscripsit ; siquidem ecclesiasticæ opes maxima ex parte pro concilianda expiandis animabus divina clementia clero relictæ fuerunt : *In hoc*, inquit Sanderus, *detectis primum hæreticorum fraudibus ac mendaciis, quibus etiam viam erroribus suis aperire solent [quo etiam loco universa illa mala, quæ postea ab his initiis sequuta sunt, prædicebat] confutatis etiam infinitis maledictis falsissimisque calumniis, quibus impii isti obtrectatores sortem Domini, id est clerum, iniquissime onerabant ; demonstrat primo loco possessiones aliosque cleri reditus multis partibus minores ac pauciores esse, quam isti ad invidiam excitandam affirmant : deinde non solum pie, verum etiam necessario hos reditus clero a majoribus nostris assignatos fuisse ad cultum Deo perpetuo persolvendum : præterea rempublicam sine his constare non posse ; nec solum clericos sed laicos, etiam infinitos, qui vel clericis inserviant, vel ab iis dependent, his reditibus sustineri : pauperum omne genus ab ecclesiasticis maximam eleemosynarum partem accipere : hospitia, collegia, monasteria, xenodochia, cæteraque pietatis opera, ac paupertatis refugia ab his præcipue erecta fuisse, opibusque ditata : denique cleri opes vere esse thesaurum pauperum non solum in hoc mundo, verum etiam in futuro latissime gravissimeque contra hæreticos probat Morus ; nec ullus postea de hoc ei argumento respondit.*

Confutat hæreticorum calumnias.

Interea Anna & Cromuelus, atque alii orthodoxæ religionis hostes Henricum ad evertendum ecclesiasticum ordinem impellere non destirerunt, eique superbia incestisque amoribus furenti persuasere (*a*), ut in solemnibus conventibus episcopos & clerum omnem adigeret ad deferendam illi solemni sacramento obedientiam, quam Romano Pontifici præstare consueverant ; ita enim Cramnerum archiepiscopum primatem Angliæ excusso Pontificis jugo, translataque in Regem suprema in Anglicanam ecclesiam authoritate, liberius ex Regis voluntate sententiam, spretis apostolicis fulminibus, laturum : cumque nova res & inaudita esset, visum est tentandum Fischerum episcopum Roffensem catholicorum columen ; si enim ipse succumberet, cæteros omnes facile ejus exemplum secuturos ; sin abnueret, & in sacerdotali constantia perstaret, illius obruendi occasionem non defuturam : siquidem Anna Bolena illius odio ob defensam Reginæ causam flagrabat adeo, ut etiam coquum Richardum Risæum, qui ipsum veneno interimeret, mercede conduxerit. Sed vir pius ad majora prælia a divina providentia reservatus est : *Cum Risæus*, inquit Sanderus, *non alia ratione id facere tentaret, quam ut ollam communem, in qua pro universa episcopi familia jusculum coquebatur, inficeret [sciebat enim episcopum communibus cibis inter suos vesci solitum] divina providentia factum est, ut eo ipso die, quo in ollam venenum est*

LXXI.

(*a*) *Sander. l.t.*

Persuasum Henrico, ut supremam in ecclesiam auctoritatem corripiat in Anglia.

Veneno tentatus Joannes Roffensis ab Anna Bolena.

Servatus divinitus.

est injectum, Roffensis præter solitum in triclinium non veniret: famuli autem qui illi prandio interfuerunt, statim correpti fere omnes expirarunt, & Riseus coquus confessione sua proditus publice supplicio affectus fuit. [1]

LXXII. Concepit inde graviora odia in virum sanctum nova Jesabel, ac politici Anglicanam ecclesiam Regi subiicere meditati ipsum per insidias circumvenere adeo, ut asserendæ regiæ potestatis specie irretierint, quam culpam postea suo cruore extersit: *Cum Rex vehementissime*, ait Sanderus, *perurgeret, nullamque excusationem aut dilationem admitteret, diceretque se experiundi causa hoc postulare, quo cerneret, si clerus tam male affectus in ipsum esset, quam multi affirmabant, adiiceretque præterea ad tollendum omnem conscientiæ scrupulum, non alia ratione hoc obedientiæ juramentum exigi ab ecclesiasticis, quam ut explicate adjungeretur eousque illos jurare quantum ipsis per Dei verbum permissum esset ac licitum: ex altera etiam parte, cum Roffensis animo perpenderet immensam iræ regiæ tempestatem universo clero impendentem, nisi hac in re illi satisfieret, speraret autem processu temporis Regis animum amoris Annæ pertæsum revocari posse ab hoc incepto, cum viri doctissimi & episcopi non essent defuturi, qui ipsum docerent, hoc nulla ratione permitti aut licere, his inquam aliisque multis rationibus inductus ac deceptus Roffensis [de quo postea sæpissime gravissimeque doluit] necessitati præsenti cedendum ratus persuasit reliquis, qui firmiores adhuc erant in clero [nam plerique jam archiepiscopis Cramnero & Leio tunc Eboracensi, illi Cantuariensi, qui ambo Regis negotium promovebant, adhæserant] ut saltem cum exceptione illa prædicta [quantum per Dei verbum liceret] obedientiam Regi in causis ecclesiasticis ac spiritualibus jurarent. Cujus facti Roffensem postea usque adeo pœnituit, ut publice se incusans diceret suas, id est episcopi, partes fuisse non cum exceptione dubia, sed apertis & disertis verbis cæteros potius docuisse, quid verbum Dei permitteret, quidve prohiberet, quominus alii in fraudem incurrerent, nec unquam sibi deinceps peccatum hoc satis expiasse videbatur, quousque proprio sanguine hanc maculam eluisset: Rex tamen hac ratione obtinuit quod expetebat.*

Henrici in clerum tyrannis.

Decipi se sinit ab Henrico.

Errorem postea plangit.

LXXIII. Arrepta his fraudibus sacrosancta in ecclesiam Anglicanam potestate Henricus impium Thomam Cromuelum legatum suum ad sacras causas cognoscendas creavit, & cum Cramnero Cantuariensi archiepiscopo egit, ut quemadmodum conventum fuerat, contra pontificias sanctiones regium, cum Catharina conjugium rescinderet. Ille scenicum judiciarium ordinem instituens Catharinam Henricumque in jus vocavit: nec puduit Henricum, qui Catharinam tam flagitiose ab se rejecerat, hypocrisis larva induta fingere se a divortio abhorrere: quem Cramnerus quasi theatrali joco admonuit ne fratris defuncti uxorem contra leges fictitii evangelii diutius retineret: ni pareret, ecclesiasticarum censurarum pœnas ei se irrogaturum minatus est. Applausere huic nimico ludo assentatores, referente Sandero: *Mira*, inquit, *dicendi libertas in subdito; inquiebant adulatores regii:* Jam vere videmus quantum inter papisticam religionem & sincerum Dei evangelium intersit. Hic episcopus nisi ex Deo esset, Regem ipsum sui officii tam audacter non admoneret. O diem beatum qui cœlestem lucem primus ad nos attulit: *Sic illi. Porro Thomas Cramnerus ex domo Annæ Bolenæ ad solius actoris arbitrium ea lege delectus archiepiscopus & judex, ut sententiam pro divortio ferret, ne audita quidem altera parte audacter pronuntiavit necessitatem jure divino impositam Regi esse, ut Catharinam repudiet, & libertatem concessam, ut alteram ducat.* At

Henricus ad cognoscendas sacras causas Cromuelum constituit.

Cramneri archiepiscopi fraudes.

Fert sententiam pro divortio.

NOTÆ [1] EA quæ ex Sandero narrat hic Annalista erroris arguit Burnetus Histor. de la Reform. d' Anglet. in refutat. Sanderi, affirmans ante duos annos ab assumptione Crammeri id est anno 1531. clerum universum jurato spopondisse obedientiam Henrico, eandem quam antea Romano pontifici nuncupare consueverat, quantum tamen lex Dei pateretur & permitteret. Nihil vero causæ fuisse animadvertit eur hoc anno geminaretur quod ante biennium peractum erat. Id vero forte concedendum Burneto erit. Vera tamen scripsisse Sanderus in eo saltem censeretur quod asseruerit hoc anno idem jusjurandum ab uno saltem Fischero exactum, cujus rei peculiaris suppetebat causa, cum regi permultum conduceret, si Fischerum suarum partium fautorem habere potuisset.

Immerito etiam ab eodem reprehenditur altera ejusdem Sanderi, quam & Annalista hic num. 75. exhibet, animadversio, nimirum quinto tantummodo mense a nuptiis Henrici cum Anna Bolena Elisabetham filiam in lucem prodiisse. Non enim ait Sanderus quinto mense a nuptiis, sed quinto mense a *Solemni nuptiarum celebratione*; Bis enim Henricus nuptias cum Anna celebravit; semel privatim coram Rolando Lee, die XIV. novembris anni 1532. Iterum vero ritu solemni die festa resurrectionis J. C. anno isto 1533. quinto vero ab his nuptiis mense die VIII. septembris 1533. Anna filiam Elizabetham peperit. Priores nuptiæ incestæ habebantur, cum divortii sententiam a Crammero latam præcesserint; hinc spuriæ nota Elizabethæ mansit. MANSI

Digitized by Google

LXXIV. At Henricus, qui scelus hoc justitiæ inani specie fucaverat, jam ante per arcanum oratorem rem universam Gallorum Regi, quem Caroli V. odio sibi adhæsurum sperabat, significaverat quamvis solemnem incestarum nuptiarum pompam extraxerit in pervigilium resurrectionis dominicæ diem, atque augustiore apparatu quam ullam unquam antea Reginam, diademate regio Annam Bolenam pellicem postridie kal. junii insignivit: *Cum matrimonii hujus fama*, inquit Sanderus, *fines Angliæ egressa ad exterorum aures pervenisset, dici non potest quantum admirationis, doloris & indignationis in Christianorum principum animis excitaverit. In primis vero Carolus Cæsar, qui per illa tempora in Italia fuerat, indignissime rem ferens, Pontificem obnixe rogavit, ut pro summa authoritate a Christo sibi commissa ad filios petulantes & rebelles castigandos, tam insignem Henrici nequitiam impunitam esse non permitteret. Pontifex, quamquam ut rei ipsius indignitate, Caroli etiam justissima petitione vehementer moveretur, tamen qua erat semper in Henricum indulgentia, rem eousque differendam censuit, donec iter suum in Galliam, quod tum meditabatur, absolvisset.* Refert Palmerius in literis ad Cardinalem Corneum scriptis (*a*), Clementem in Cardinalium senatu ejusmodi incestas nuptias exposuisse, ut in eos lege ecclesiastica animadverteretur, sententiam vero ferendam distulisse, ut ea de re consilia cum Carolo V. conferret, vel majori maturitate expenderet.

Caroli Cæsaris querelæ.

(a) Ext. l. 3. lit. princ. p. 22.

Differt Clemens sententiam ferre.

LXXV. Cum autem Henrico perspicuum esset, Pontificem a justitiæ tramite non deflexurum, pristinos errores novis erroribus cumulavit, ut memorat Sanderus (*b*): *Sub pœnis*, inquit, *gravissimis edixit, ne quis in posterum illam [scilicet Catharinam conjugem Cæsaris materteram] Reginæ nomine vel Henrici uxoris appellatione dignaretur; sed ut tantum Arturi principis defuncti vidua ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus ab Anna quod gravida jam esset, ac partui proxima, Mariam ex Catharina filiam decem & septem annos natam, quam antea Walliæ principem regnique heredem universi ordines jurato professi fuerant, omni regio ornamento detracto tanquam spuriam & illegitimam ad Catharinam matrem remitti jussit, ut privatam cum ea vitam ageret. Simul etiam custodes & exploratores in ipsa Catharinæ domo famulorum loco constituit.* Nonnullis interjectis: *Reverendum admodum doctumque virum Joannem Forestum D. Francisci de observantia religiosum, qui serenissimæ Catharinæ a confessionibus fuerat, in carcerem conjicit eo prætextu, quod Hugoni cuidam Latimero hæretico liberius in Papam coram ipso Rege debacchanti restitisset: deinde nonnullos alios, & in iis tres sacerdotes ac doctores theologos, qui causam Catharinæ paulo ante apud legatos Pontificis defenderant, Thomam Abelum, Eduardum Povellum, & Richardum Ferthestonum recludi jussit in arctissimas custodias.* Et post alia: *Dum sic fureret, ac instar alterius Herodis sæviret Henricus, instigante eum sua impiissima Herodiade nata est saltatrici filia [quæ ob innumeras sanctorum cædes, quæ illius causa factæ deinde atque perpetratæ fuerunt, non immerito filia sanguinis a multis fuit appellata] edita est in lucem septimo idus septembris in ipso profesto natalis beatissimæ Mariæ virginis, quam illa postea delevit e fastis eodem ipso anno, qua matrem ejus Henricus duxerat, id est non totis quinque mensibus post solemnem nuptiarum celebrationem, necesse ut fuerit Annam prius cognitam ab Henrico vel ab alio fuisse, quam publice duceretur. Et certe non deerant, qui eo ipso tempore dubitarent propter notissimam Annæ Bolenæ incontinentiam num proles hæc ad Henricum pertineret: non enim ignorabatur etiam tum quam familiariter uteretur Anna amatoribus illis, quos postea prodidit, & una secum perdidit, quam ipsam ob causam Maria princeps, quæ tum aderat, plurimaque quæ alios latebant, per matrem matrisque amicos expiscabatur, nunquam postea adduci potuit ut existimaret Elizabetham sororem suam esse, hoc est ab Henrico genitam: Baptizandam tamen curavit Henricus Elizabetham summo splendore ac celebritate apud Grenuicum in ecclesia fratrum Francisci de observantia, quod universo illi ordini infaustum fuisse deinde videtur, eo quod undecimo post mense, nihil adhuc contra alios religiosorum ordines decreto, omnes illius instituti monachi per universam Angliam locis suis pulsi fuerunt, fratribus S. Augustini in eorum ædes pro tempore substitutis: Elizabetha vero, cum postea ad regnum pervenisset, illud ipsum monasterium Grenuicense in quo baptizata fuerat, a Maria Regina paulo ante restitutum, iterum destruxit, & ad usus profanos sui palatii, cui adhærebat ædificia destinavit.* Hactenus de natalibus Anglicanæ Jezabelis, quæ ecclesiam & Dei sanctos sævissime persecuta est.

(b) Sander. l. 1. de schismat. Angliæ.

Henrici in Mariam filiam væsania.

Viri pii ab eo in carcerem conjecti.

Nata Henrico filia post quinque menses.

Dubitatum an revera esset ab eo progenita.

LXXVI. Dum ita Angli ab ecclesiæ Romanæ conjunctione Henrici Regis impietate divulsi sensim deficerent, Pontifex Jacobum V. Scotiæ Regem nepotem Henrici in pristina fide & obsequio confirmare an-

annisus est : nec piis consiliis felix defuit exitus; Jacobus enim coactis regni ordinibus proposuit ob oculos quanti referret acceptam a majoribus veram religionem contra hæreticorum insidias tueri, adeo ut communi ordinum consensu constitutum sit conjunctionem veterem cum Romana ecclesia retinendam : de quibus hæc Joannes Leslæus (*a*) narrat : *Clemens, qui papatum tunc gerebat, prospiciens Henricum aperte jam ab Ecclesia deficere, cœpit pietate quadam plane paterna prospicere ne noster Rex eadem se labe contaminaret. Missis ergo ad nos legatis Regem multis sibi privilegiis aliisque beneficiis devinxit, ac verbis summopere rogavit, ne quid avunculi Regis sui exemplo, qui ab Ecclesiæ catholicæ puritate desciscens teterrimam jam hæreseos natam subiverat, commoveretur, neque si hæresim in illius aures instillarit, mallet potius putidissimas Lutheri sentinas quam clarissimum Ecclesiæ fontem consectari, quam Pontificis in se voluntatem Rex gratissimo animo prosequebatur. Cujus rei ut signum legatis luculentissimum sustolleret ordines Edinburgum xv. kal. julii congregari jussit, ubi frequentissimo senatu sententiam suam de religione hoc modo dixerat : Cum majores nostri [subditi mihi longe charissimi] primi aut a primis non ita disiuncti recenseantur, qui religionem catholicam amplexati sint, illamque tam sancte tam pie cam sincere semper coluerint, ut pontificiæ authoritatis sanctitatem nullo unquam tempore ne tantillum quidem infregerint. Ego profecto censeo, ut nos quoque in tanto Ecclesiæ turbine ac hæreticorum undique grassantium insidiis illam fidem Deo, Ecclesiæ, Pontifici integram servemus. Statuendum etiam est non minorem nos in religione retinenda, quam majores nostros in constituenda laudem adepturos; cum contra si religionis possessionem a majoribus nostris relictam quorumdam levissimorum væsanis consiliis excuti nobis patiamur, eo profecto nos graviori scelere quam reliqui obstringemur, quo illorum parentibus nostri fuerunt in religione constituenda priores ac defendenda acriores. Annuerunt omnes, communique consensione sanxerunt, ne quid de honoribus, qui Romanæ ecclesiæ a majoribus habiti fuerunt imminuatur, verum potius fides, obedientia, defensio acrior Ecclesiæ jam aliquorum insidiis impetitæ merito adhibeantur : quod ne quorundam audacia violaretur, hæresim omnem quorum religionis aut pietatis ementito velo obtectam edictorum legumque severitate affligendam statuerunt : quæ tamen leges his solum comitiis fuerunt rogatæ, proximis autem publice indictæ.* Districta est proximo anno hujus legis severitas in vicecomitem Lithquoensem, atque Andream Stratonum equestri dignitate clarum, & alios, qui post Lutheranam hæresim damnatam, in eamque relapsi, Edinburgi flammis exusti sunt : ut vero post Jacobi V. mortem, illius nothi filii scelere hæresis Scotiam sensim infecerint, suo loco lugebit narratio; nunc de colloquio inter Clementem & Gallorum Regem condicto agamus.

(*a*) *Jo. Lesl. de gest. Scot. l. 9.*

Clementis ad Scotum legatio.

Jacobi V. Regis ad Scotos oratio.

Non minor laus in religione retinenda quam suscipienda. Sanctio pro servanda a Scotis conjunctione cum Romana ecclesia.

Hæretici exusti Edimburgi.

LXXVII. Colloquium Clementis cum Francisco I.

Decretum fuerat, ut Niciæ illud haberetur; sed cum Sabaudiæ dux arcem Niciensem munitissimam committere alienæ fidei abnuisset, veritus aliquas Gallorum insidias, quod ea olim juris Gallici fuisset, demum Massilia delecta est : tum admonitus Franciscus Gallorum Rex (*b*), ut internuntio referret, quæ in colloquio expositurus erat, quo Pontifex interea de iis deliberare posset, parataque & digesta materia feliciores exitus haberet. Commoverat vehementer illius colloquii mentio Caroli V. animum, atque Italis principibus terrorem injecerat (*c*) ne Henrici ducis Aurelianensis & Catharinæ Mediceis causa belli faces in Italia succenderentur. Verum Pontifex omnia, de quibus cum Gallo agebat, contulit cum eodem Carolo (*d*), Venetumque senatum fecit certiorem eo consilia sua tendere, ut publica Italiæ pax confirmetur colaturque : Cæsaris pariter ac Francisci Regis amicitiam fovere velle, seque communem omnium parentem profiteri; de quibus hæc Paulus Jovius (*e*) : *Clemens, qui consilia sua assiduis cogitationibus evigilata terminarat, magno sibi artificio & temperamento Cæsaris pariter & Francisci Regis amicitiam tuendam esse arbitrabatur : periculosum enim esse prædicabat unam tantum amicitiam colere, quæ cum aliet excluderet durissimæ servituti proxima videretur : pontificiæ siquidem dignitatis & æquitatis esse communem se omnibus parentem atque benevolum profiteri, neque adeo Gallorum Regem tanti nominis, & qui Christianæ religionis sæpius defensæ propagatæque titulos præferret, contemnendum existimare, ut colloquium cupienti pieque petenti, cum id ipse bis Cæsari dederit, omnino denegetur. Anne aliter exscindi abolerique posse Lutheranæ hæresis malum, quam si Franciscus concilio faveat, authoritate, & viribus adsit, & in eam præsertim causam sensus & consilia Gallicæ plena pietatis cum Cæsare coniungat : se profecto ea mente in Galliam proficisci, ut pacem atque otium confirmaret, &c.* Acceptis Pontificis literis, auditoque episcopo Faventino internuntio apostolico, professus est Fran-

(*b*) *Ib. p. 394.*

(*c*) *Jov. hist. l. 31.*

(*d*) *Lib. brev. ann. 1533. p. 563.*

(*e*) *Jov. l. 31.*

Cur in neutram partem inclinare voluerit Clement.

(a) *L. 3. lit. princ. pag. 23.*

Jactatæ a Francisco colloqui causæ.

Francorum Rex datis XXIII. junii ad Clementem literis (a), se illud colloquium Christianæ rei asserendæ amplificandæque studio expetiisse, consiliaque omnia in publica pace constituenda propagandaque collocaturum, ut omnia necessaria ad decernendum sacrum in Turcam communem hostem bellum, ad exscindendas Lutheri & aliorum novatorum hæreses, ne latius serpant in populo Christiano, tum ad celebrandi œcumenici concilii, si Pontifici cogendum videatur, tempus locumque designanda instruantur, spemque magnam se concepisse ex illo colloquio tot tantaque ad Numinis divini cultum & honorem, ad pontificiæ majestatis & sacrosanctæ potestatis gloriam, ad rei Christianæ amplificationem commoda emersura, ut universis ex eo lætitiæ fructus proventuri essent: addiditque se Cardinalibus Turnonio & Acramontio mandata dedisse, ut colloquium, quod in decimum quintum julii diem indictum fuerat, ad medium augustum extraheretur, cum æstivi calores cadentibus primis imbribus temperarentur, ne quid damni pontificia valetudo acciperet. Quibus literis apposita erat hæc postrema sententia: *Obsequentissimus filius sanctitatis vestræ Franciscus Rex Franciæ.*

Pellectum in id colloquium Clementem fuisse spe revocandi ab Annæ Bolenæ impuris amoribus Henrici Regis Anglorum interprete Francisco Rege memorat Sanderus, dum ait (b): *Maximis de causis Franciscum Galliæ Regem Massiliæ Clemens Pontifex convenire statuerat, per eumque quod summa esset cum Henrico amicitia conjunctus Regis animum ab Annæ complexu, nunc saltem post expletam libidinem sperabat posse revocari, atque illius quidem rei spem magnam faciebat ipse Franciscus, quo facilius Pontificem ad colloquium illud Massiliense pertraheret.*

(b) *Sander. l. 1. de schism. Angl.*

De Henrico ad officium revocando agit Clemens.

LXXVIII. Ergo cum ineunte septembri primæ autumnales pluviæ fervorem aeris temperassent, Clemens creato Antonio Cardinale de Monte in urbe legato apostolico, in cujus postea ægrotantis locum Alexander Cardinalis Farnesius prima octobris subrogatus est, profectionem in Gallias paravit, quam Petrus Paulus Gualterius Aretinus (c) collegii Cardinalium scriniarius, & rituum sacrorum præfectus descripsit in diariis suis (d): *Anno*, inquit, *MDXXXIII. die martis* IX. *septembris discessit, ex urbe Roma prælibatus Clemens cum curia sua.* Recensito deinde universo ad portum Pisanum itinere, additur Pontificem conscendisse triremes Gallicas, atque ex composito cum sua quemque classe Auriam, Alvaremque Baxanium, & Salviatum Messana redeuntes affuisse, decurentibusque ante portum cum insigni vexillorum ornatu triremibus displosisque omnibus tormentis Pontificem consalutasse. Describit navigationis ordinem idem diariorum scriptor hisce verbis.

(c) *MS. arch. Vat. sign. n. 111.*

(d) *MS. bibl. Card. Barb. signat. n. 1105. p. 187.*

In triremi delatum Christi corpus.

Die dominica V. *octobris post meridiem Papa ingressus est galeam suam, & omnes alii Cardinales & curiales secundum loca sibi designata. Societas nostra [scilicet corporis Christi] habuit galeam ducissam nuncupatam. Navigatum est die noctuque, die lunæ* VI. *octobris venimus in portum de Finali, & Papa voluit descendere & visitare unam ecclesiam B. Mariæ, in qua est magna devotio, & multa miracula fiunt. Die martis* VII. *octobris venimus in portum Villæ Franchæ apud Niciam per unum milliare. Die sabbati hora* XVI. *intravimus portum in Massilia. Papa primo descendit ea galea & ultra portam in viridarium Regis deductus est e opposito palatii sibi in civitate præparati, ut inde posset civitatem solemniter intrare.*

Die dominica XII. *octobris*, & infra, LXXIX.
ordo talis fuit, videlicet Cardinalium & familiares Papæ & nobiles, inde officiales & proceres Regis & civitatis, inde sacramentum cum lanterna præcedente sacrista cum baculo, inde duo filii Regis, postremo Pontifex. Et mox: *Electus civitatis obviavit, & antequam sederet Papa porrexit sibi præpositus crucem osculandam. Post Pontificem Cardinales episcopi, presbyteri, diaconi, postremo omnes prælati, reliqui togati: sic processerunt ad ecclesiam cathedralem. Inde electus in porta cum cruce, aqua Benedicta & thuribulo, quæ omnia præpositus ecclesiæ cum aliis porrexerunt reverendissimo Cardinali de Salviatis, & ipse Domino nostro Papæ; quibus expeditis clerus intonavit:* Te Deum laudamus; *quem cantores nostri prosecuti sunt ante altare. Papa genuflexus & finito hymno cantavit versiculos & orationes: quibus finitis Papa ascendit ad altare, dedit benedictionem solemnem populo, & indulgentiam plenariam, quam reverendissimus Cardinalis Salviatus publicavit .... Postremo eodem ordine Papa reversus ad domum sibi præparatam.* Felicem ad Massiliensium urbem appulsum, magnificentiæ & pompæ lætitiam, qua exceptus fuerat, eodem die Cardinali Farnesio, ut ejus lætitiæ participes alios Cardinales Romæ agentes efficeret, significavit Clemens (e).

Pontificius in Massiliam ingressus.

(e) *Lib. brev. ann. 1533. p. 458.*

Cardinali de Farnesio.

LXXX. *Venerabilis frater noster salutem. Heri, concedente divina gratia, Massiliam appulimus cum venerabilibus fratribus nostris nos secutis & cæteris prælatis ac familiaribus nostris incolumes: quod gaudium adduplicavit in nobis memorabilis hujus Christianissimi Regis humanitas, qui omni honore & amore, omnique devotionis affectu nos excepit, quodque nos maxime delectat, ea omnia cum significatione summi amoris vereque & sincere agi videmus. Is etiam die crastina personaliter in publico consistorio nobis obedientiam de more præstiturus est: de quibus omnibus agimus Deo omnipotensi gratias eo quidem justius, quod ex his initiis tam benigne ac propense ejusdem Regis voluntatis, adjutore Domino, ea sequi posse speramus ad universale bonum directa propter quæ hoc iter suscepimus: quæ circumspectioni tuæ statim significare voluimus, ut ex his cum cæteris confratribus nostris Romæ existentibus non solum lætari, sed etiam reditus nostri celeris spem concipere possis: ad hoc enim interea omnis nostra actio dirigetur, ut quæ pro communi Christianitatis utilitate hic agenda suscepimus, etiam celeriter perficiamus, quo nos & nostram curiam almæ urbi nostræ sicut optamus quanto citius reddere possimus. Dat. Massiliæ XIS. octobris MDXXXIII. pontificatus nostri anno x.*

Magnifice exceptus Clemens a Gallo Rege.

LXXXI. Postridie ejus diei Franciscus Gallorum Rex fidum se obsequentemque Pontifici futurum spopondit ritu solemni, quem ita describunt diaria pontificia (a): *Die lunæ XIII. octobris Papa audita missa vocari fecit Cardinales, qui & illico venerunt, & in congregatione ereavit & destinavit duos reverendissimos Cardinales videlicet Cardinales de Borbon & de Salviatis, qui deberent facta prandio ire ad Regem.* Et paulo post: *Rex medius inter præfasos Cardinales legatos multitudine procerum & nobilium suorum procedente se appropinquavit. Reverendissimus dominus Cardinalis Senensis episcopus Portuensis, uti decanus collegii se primo præsentavit, tangendo manum Regis, & amplexando; & inde nomine Pontificis & collegii congratulatus est, & alii successive omnes Cardinales fecerunt. Inde processerunt hoc ordine, videlicet primo Cardinales episcopi, presbyteri & diaconi Cardinales ordine retrogrado, duo primi diaconi, videlicet de Salviatis & de Rodulphis ultimo loco tenentes medium Christianissimum Regem, inde prælati & togati ante collegium duces, comites, proceres, & barones Regis, & curiæ: post mazerios centum nobiles custodia Regis pedites cum baculis ferreis more Pontificis & Cardinalium quando in pompa equitant: magnus magister Regis, qui primus vel secundus apud Regem existit, nobis assistebat & adjuvabat: ante collegium duo filii Regis Dorliens & Dangiers duces immediate præcedebant.*

(a) *MS. Bibl. Card. Barb. signat. n. 1105. p. 194.*

Quo ordine Franciscus Rex deductus ad Pontificem.

Postquam ventum fuit in palatium, Rex cum quatuor Cardinalibus videlicet de Torney & SS. Quatuor presbyteris, & de Gaddis & de Medicis diaconibus in quadam camera ex opposito consistorii se recepit: Cardinales alii ad Papam, qui stola pluviali & mithra pretiosa intravit consistorium & in sede collocatus recepit Cardinales ad obedientiam. Inde D. Joannes Aloysius advocatus cœpit proponere causam me annuente. Illico, quia brevis propositio erat, vocavi octo prælatos, quatuor ex nostris primis, & quatuor ex Gallis, quos voluimus honorare, & simul Cardinales de Salviatis & de Rodulphis, præcedentibus quatuor mazeriis, ivimus pro Rege, quem instruxi quid facere deberet, remissis primo ad Papam duobus diaconibus de Gaddis & de Medicis ad præstandum obedientiam. Paulo post levari feci Regem & omnes Cardinales, & duobus presbyteris Cardinalibus præcedentibus, & me ante eos, Rex inter duos illos primos diaconos intimaverunt concistorium paucis nobilibus præcedentibus, & post Regem sex vel octo principes subsequentes, inter quos primi erant duo filii secundo & tertio geniti, qui postquam Rex osculatus est pedem Pontificis, manum, & faciem, similiter filii pedem & manum osculati sunt, & locatus unus a dextris Papæ prope Regem stantem ad dextram Papæ, alter a sinistris: inde alii sex vel septem principes osculati pedem tantum. LXXXII.

Pedem, manum & faciem pontificis osculatur.

Episcopus Parisiensis habuit genuflexus ante Pontificem verba parata pro Rege ibidem stante, gratias habens Pontifici, qui dignatus fuerat venire in regiones Galliæ, & subire tot labores & tot discrimina terræ & maris, & concludens quod Rex ut pote Christianissimus & primogenitus Ecclesiæ cum devotione, & humilitate recognoscens Pontificem in verum vicarium domini nostri Jesu Christi & successorem Petri venerabatur eum, præstando obedientiam & fidelitatem, offerendo se & potentiam suam semper pro statu sanctitatis suæ & sedis Apostolicæ, sicut cæteri sui prædecessores continuo præstiterunt. Quibus finitis dominus Blasius secretarius Papæ respondit congratulando & acceptando nomine Pontificis & Cardinalium omnia illa, & præsertim obedientiam & fidelitatem, contra offerendo & pollicendo omnia ipsa facturum pro Rege. LXXXIII.

Obsequium illi devovet.

Die

LXXXIV. (a) Ib. p. 198.

Die martis XIV. *octobris*, & infra (*a*), *Papa prælegit reverendissimos S. Crucis presbyterum & de Trivultiis diaconum Cardinales ad obviandum Reginæ.* Et post nonnulla alia: *Intravit Regina media inter dictos primos diaconor de Salviatis & de Rodulphis, quam duæ filiæ Regis parvulæ, una quatuordecim annorum, & alia decem annorum immediate sequebantur: Regina me præcedente & insinuante ter genuflexa ante Papam, & inde pedem & manum osculata est, & nonnulla verba Pontifici fecit super cussinis tribus posita ad sedendum: illico duæ filiæ Regis, quæ pedem tantum & inde apud Reginam sederunt. Tum vocari feci Delphinum apud quem deducendo remanserat Joannes Franciscus socius, & feci domicellas Reginæ in medio quadraturæ jam progressæ firmari. Interim venit princeps Delphinus medius inter dictos duos Cardinales diaconos, & factis debitis genuflexionibus osculatus est pedem, manum, & faciem Pontificis: inde medium adduxi ad Cardinales, quos amplexatus est ordine.*

Regina ter genuflexa pedem & manum osculatus.

Delphinus pedem manum & faciem osculatus.

LXXXV. Celebrata publica lætitia.

Insumptique sunt triginta quatuor dies a pontificia & Gallica nobilitate in conviviis ac publicis ludis; quo tempore Pontifex & Gallorum Rex gravissimis de rebus pia consilia inter se contulerunt, de Anglorum Rege ab impietate revocando, de hæresibus excindendis, deque Turcisque contundendis. Sed consilia hæc pellex una discussit, cujus amoribus irretitus Henricus Anglorum Rex ab incestis nuptiis ad officium, inque mutuam cum Pontifice, Cæsare, Gallo, & aliis Regibus consensionem redigi non potuit; adeo ut ejus oratores a Pontifice, ad concilium non quidem œcumenicum, ad quod celebrandum Pontifex Gallum Anglumque Reges flectere nitebatur, sed angulare, quod Anglus pro sua libidine regeret provocarint, ut refert Guicciardinus (*b*), repetitque Sanderus hisce verbis: *Cum Henrici oratores Massiliam postea venissent, & in ipso Pontificis cubiculo audiente Francisco Rege tam insolenter se gessissent, ut Pontifici palam obloqui, & ab ejus authoritate ad concilium nescio quod futurum provocare non desisterent, tum & Franciscum Henrici pudere, & Pontificem indulgentiæ pœnitere cœpit: & Franciscus quidem Pontifici suasor fuit, ut Henrici causam deinceps ex legum ecclesiasticarum præscripto decideret, se enim tantum absuturum semper ab hac Henrici inobedientia defendenda, ut eidem se constanter adversaturum profiteretur. Id ipsum respondit postea aliis Henrici legatis, qui vi fœderis auxilium postulabant: aliis in rebus omnibus se fratris animum Henrico præstiturum; sed in iis, quæ contra religionem fierent, nec velle cuiquam associari: quam piissimam Regis Christianissimi vocem Polus, qui tum vivit, copiosissime laudat.* Ut Franciscus Gallorum Rex optime de Ecclesia meritus est in propugnanda Ecclesiæ causa, ita in disturbando œcumenico concilio, quod se in Italia celebraturum Clemens erat pollicitus, Ecclesiæ res vehementer afflixit, cum ejus concilii opera & Anglus in fide pristina confirmari, & Lutherana hæresis excindi, & Turca communi principum fœdere debellari potuissent.

(b) Guicc. l. 20.

Henricus Angliæ Rex provocat ad conciliabulum.

Galliæ Rex Clementi consulit, ut in eum judicio agat.

Petierant toties omnibus precibus Germani, uti sæpius ostensum est, ut in Germania concilium cogeretur; sed Pontifex & Cardinales in suspecta natione magna ex parte Lutherana impietate contaminata illud celebrari non consenserant, reique æquitate adductus Carolus V. assenserat, ut Bononiæ vel Mantuæ celebraretur; obstrepebant contra Lutherani futilibus & iniquis de causis, quippe qui Pontificem non judicem, sed reum esse vellent: cumque Gallorum Rex decreto pontificis & Cardinalium morem gerere pro publico bono debuisset, illi intercessit, obtenditque synodum in finibus Germaniæ celebrandam, contendens Germaniam non suspectam concilio, sibi vero & Germanis suspectam esse Italiam, quæ pontificiis & cæsareis armis teneretur: & ita politicæ artis commenta secutus inextricabiles controversias de concilii loco, nisi plurium annorum flexu explicandas excitavit. Dum hæc in rei Christianæ damnum geruntur, sparsus rumor est, Clementem humanitate officiisque Gallorum Regis victum cæsareas partes damnasse: cui sermoni Philippi Strozzæ oratoris pontificii aculeatum dictum occasionem dederat, de quo Paulus Jovius hæc narrat (*c*): *Illud false dictum Philippi Strozæ legati apud Regem in vulgus emanarat; regiis enim quæstoribus cum repræsentata dotis pecunia solveretur, admodum exiguam eam dotem esse pro regiæ domus fortuna dictitantibus responderat, se plurimum mirari, quod ea dignitate homines nequaquam arcani regii participes viderentur, postquam nescirent Pontificem insigni chirographo tres inæstimabilis pretii gemmas, quarum insana cupiditate maximi Reges deflagrarent, in supplementa dotalia promisisse. Illis vero læto vultu quænam essent requirentibus, quod e sacra tiara detractas iri putarent, arridens subjunxerat, apud peritos rerum eas fore, Genuam, Mediolanum, atque Neapolim: quæ*

LXXXVI.

Gallus male obstat ne in Italia concilium celebretur.

(c) Jov. l. 31.

Philippi Strozzæ acutum dictum.

res

Digitized by Google

res sicuti risum movere potuit, ita & non apud cæsarianos subamaræ suspicionis aculeos reliquisse videbatur.

LXXXVII. Quatuor Cardinales creati. Interjectis nonnullis, addit Jovius Clementem ac Regem certasse muneribus, Pontificemque quatuor Cardinales Gallos creasse Regis commendatione judicioque delectos: *Ii fuere*, inquit, *Odettus Castellio, cui Annæus Memorantius aulæ magister erat avunculus, & Philippus Bolonius Albani frater, & Claudius Gibrius Philippi Sciabotti amirantis avunculus, & Joannes Venurius ab innocentia comitateque ingenii Regi charus, & cæteris ætate superior.* Eadem Cardinalium promotio refertur in pontificiis diariis. Distinctius horum nomina officia & titulos Petrus Paulus Gualterius consignat hisce verbis (a): *Die*, inquit, *septima Clemens VII. creavit quatuor Cardinales Gallicos, Joannem episcopum Leuoviensem, Claudium episcopum Lingonensem, Odonem de Castilione, Philippum abbatem Carbiensem fratrem germanum ducis Albaniæ, quem publicavit; nam de hoc habuerat voces a Cardinalibus Pontifex* VI. *septembris MDXXXI. Fuerunt igitur tres tantum Galli tunc Cardinales creati, non quatuor.*

(a) Gualter. diar. mss. arch. Vat. sign. n. 111.

Qui tituli iis attributi. *Die* VII. *dedit eis pileum, & die* X. *dedit eis titulos, videlicet Leuoviensi S. Bartholomæi in insula, Lingonensi tit. S. Agnetis in agone, De Castilion SS. Sergii & Bacchi, Bononiensi S. Martini in montibus.* Ex his Odo Odertus Castilioneus perfidus apostata evasit, lapsusque in Calvinianam hæresim omnia in Galliis ferro flammaque miscuit; sed lacrymæ ante tempus accersendæ non sunt. Pontificii itineris nunc historiam prosequamur.

LXXXVIII. Reditus Clementis in Italiam. *Die mercurii*, ajunt diaria, XII. *novembris recessimus ex Massilia, & venimus ad locum Salita alias Salitarum: die jovis* XIII. *ad locum Tropei: die veneris* XIV. *novembris ad Villam Francam.* Addit author, adversis ventis in ora Ligustica Pontificem retardatum, ac dimissis Gallicis triremibus VI. decembris Aurienses conscendisse, ac septima decembris civitatem veterem appulisse. Postero die Clemens Andreæ Auriæ de officiis ab ipsius filio in ea navigatione sibi exhibitis grates egit hisce literis (b).

(b) Lib. brev. ann. 1533. p. 562.

Andreæ da Auria.

Dilecte fili. Revertitur ad nobilitatem tuam dilectus filius nobilis vir Marcus Antonius de Auria natus tuus cum tuis triremibus, omni nos officio, honore, & amore prosecutus, prout dignum illius ac tuæ in nos benevolentiæ fuerat, & nos futurum semper speravimus: factum est enim illius solertia & vigilantia post Dei benignitatem, ut navigatione noctu quidem intermissa, ut a Speria ad civitatem Vetulam nos biduo duxerit: de quo etsi illius opere & virtuti multum, tuæ tamen jussioni & amori erga nos plurimum debemus, & gratias tuæ nobilitati agimus &c. Dat. Civitæ vetulæ VII. *decembris MDXXXIII. pontificatus nostri anno* XI. Stipaverat etiam Pontificem in eo itinere Rhodiorum equitum classis; nam extant pontificiæ ad Rhodiæ militiæ principem datæ eadem die literæ, quibus ipsi de classe, quæ euntem se in Gallias reducemque sociaverat, gratias similiter agit.

Magistro Rhodi.

Superiori nocte divina gratia nobis assistente civitatem vetulam devenimus, tribusque mensibus in absentia ab urbe nostra, uno videlicet in eundo, altero in commorando cum Christianissimo Rege, tertio autem in redeundo consumptis, cum incolumitate nostra fratrumque nostrorum S. R. E. Cardinalium, ac fere omnium nostrorum prælatorum, & familiarium Italiæ redditi sumus. Et infra: *Geminato hujus anni fructu, quem ex illis*, nempe equitibus, *cepimus, tum in subventione Coronis, tum in hac comitativa nostra agimus devotioni tuæ & isti conventui gratias. Dat. Romæ die* VIII. *decemb. MDXXXIII. pontificatus nostri anno* XI. De Coronensi expeditione agetur inferius. Porro ab exaratis hisce literis die proximo reditum in urbem ipsum ornasse retulit in sua diaria Petrus Paulus Gualterius Aretinus: *Die*, inquit, IX. *discessit ex eadem civitate: die* X. *decembris Papa ingressus est urbem hora* XXI.

Postridie Clemens suum in urbem felicem reditum, suscepti itineris in Gallias & habiti cum Francisco Rege colloquii causas exposuit Ferdinando Romanorum, Hungariæ, ac Bohemiæ Regi (c), omnia scilicet ad publicam Christiani imperii salutem amplificationemque direxisse: tum de cunctis, quæ cum Gallo gessisset Cæsarem ipsius fratrem certiorem reddidisse, eademque cum Ferdinandi ipsius oratoribus se collaturum, precarique divinum Numen, ut illis, quæ in Massiliensi conventu agitarat, ad publicæ rei Christianæ decus successus prosperos daret. LXXXIX. Urbem ingreditur. De gestis cum Gallo Carolum V. & Ferdinandum certiores efficit.

(c) Lib. brev. an. 1533. p. 563.

Regi Romanorum.

Charissime, &c. Heri, concedente Domino, perfecto hoc itinere, quod communis boni & quietis causa suscepimus, ad almam urbem reversi sumus, gratiasque Deo omnipotenti agimus, non tam quod nos cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, & omnibus fere nos secutis incolumes reduxit, quam quod nobis non frustra tantum viæ & discriminis subire

re

re concessit ad communem tranquillitatem procurandam, in quam, teste ipso Domino cordium scrutatore, omni opera & labore incubuimus, ac de cunctis interea charissimum in Christo filium nostrum Imperatorem fratrem tuum reddidimus certiorem, prout etiam ex officio & benivolentia nostra erga serenitatem tuam facturi sumus, ac tuis hic agentibus omnia communicaturi. Rogamus Deum omnipotentem, ut si omnes cogitationes nostræ ad pium finem & universalem quietem a nobis directæ fuerunt, eas sua benignitate fortunare, & serenitati tuæ, quam intima charitate merito complectimur, cuncta prospera concedere dignetur. Dat. Romæ XI. *decembris MDXXXIII. pontificatus nostri anno* XI. Discussæ ita pontificia testificatione fuere suspicionum umbræ, quæ a malevolis interpretibus hominum mentibus inductæ fuerant, quasi in Massiliensi congressu Clemens & Gallus Rex acceptas ab Austriaca stirpe veteres injurias ulciscendas sociali armorum fœdere conjurassent. Tradit Arnoldus Ferronius (*a*), reversum Romam Pontificem Gallorum Regem episcopatibus, abbatiis, ecclesiasticisque præfecturis, sublatis electionum prærogativis, donasse: verum ut ex pontificio diplomate duodecima decembris die exarato constat (*b*), tantum viros ad ea munera idoneos ex veteribus conventis proponendi jus assertum fuisse.

Ad pacem inclinare consilia significat.

(*a*) *Ferron. l. 8. in Franc. I.*

(*b*) *Lib. brev. ann. 1533. p. 532.*

XC.

Postero die ad Clementem perlata est compositi publica pace Turcici belli fama: cujus concordiæ ob Christianorum discordias factæ historia altius repetenda est. Capta fuerat superiori anno in Peloponeso Corone (*c*) arx munitissima, angebatque (*d*) Solimanni animum vehemens cura, ne Christiani percusso sociali fœdere in eum portum invecti Græcos ad defectionem, excutiendumque Turcicum jugum impellerent: quare hoc ipso anno ornata apud Gallipolim classe Coronem terra marique ingenti obsidione premi jussit (*e*). Ad primos illius bellici apparatus rumores III. martii Clemens Philippo Villers Lileadamo Rhodiæ militiæ magistro dedit mandata, ut Coronem subsidiaria classe contra Turcicos impetus tueretur, ipseque instruxit classem aliam, cui Bernardum Salviatum nepotem suum præfecit (*f*): neque impigre cæsareo jussu ab Andrea Auria maritimæ rei præfecto in Italia, & a Baxanio in Hispania classes comparatæ fuere, ad quos sumptus faciendos persolvendaque militi pro religione pugnaturo stipendia Pontifex tum Lusitano clero (*g*) tum Hispano & aliis ecclesiis in regnis Carolo V. obnoxiis decumas imperavit (*h*): tum alia subsidia nummaria ob exhaustum in propulsando e Germania Turca cæsareum ærarium indixit (*i*), ac Francisco episcopo Zamorensi promulgandæ amplissimæ noxarum veniæ pro secuturis Carolum V. contra Turcas provinciam imposuit (*k*): præterea decrevit (*l*), ut Hungari Bohemique sacerdotes Ferdinando, pro tuenda Pannonia contra Turcas, subsidiariam stipem penderent. At clerus his oneratus mandatis palam fremere cœpit, omniumque opulentissimi Toletani canonici ecclesiastici ordinis libertatem oppressam, labefactatamque interpretati, seditionem intermisso sacrorum usu conflarunt: quibus Pontifex repetitis literis justissimas imperatæ decumæ luctuosis in reipublicæ Christianæ temporibus pro Christi nomine adversus fidei hostes immanissimos defendendo, & Corone in Peloponeso a Turcarum obsidione liberanda causas exposuit (*m*).

(*c*) *Clem. lib. brev. p. 566.*

(*d*) *Paulus Jov. lib. 31.*

(*e*) *Nicol. Isthuanff. hist. l. 11.*

(*f*) *Ibid. p. 342.*

Imperatæ clero decumæ.

(*g*) *Ibid. p. 272.*

(*h*) *Pag. 347.*

(*i*) *Pag. 34.*

(*k*) *Pag. 27.*

(*l*) *Pag. 394.*

Canonici Toletani resistunt.

(*m*) *Pag. 347. 376. 377. 440.*

Dilectis filiis decano & capitulo ecclesiæ Toletanæ.

XCI.

Filii (*n*), *a nobis pari dolore, quo a vobis scripta sunt, lecta fuerunt debite commiserantibus non solum vestram sed nostram & totius ubique cleri his temporibus calamitatem: quid autem cleri decimas potius quam omnium? cum ita exigentibus nostris peccatis divina ira plus æquo irritata a nobis varie populum suum afflixerit peste, fame, intestinis bellis, atque utinam his contenta fuisset nec hæreticorum internas, Turcarum externas clades adiecisset, qui sane Turcæ, ut hæreticorum venena tam late diffusa taceamus, nostris temporibus Rhodum nobis ademere, Hungariam magna ex parte suæ devotioni adjunxere; & quod nunquam antea fuerant ausi, robustiorem Christianitatis partem Germaniam bis invadere validissimo cum exercitu non dubitarunt, eodem tempore maximos terrestres exercitus classemque mari validissimam instruentes: quo periculo nos adducti, ad quos pro pastoralis ministerio. officii primæ hujus solicitudinis partes pertinebant, cum cogitaremus omnia simul interitura, nisi communi auxilio ad commune incendium restinguendum accurreretur, non destitimus literis, & nuntiis omnes principes & potentatus sæculares hortari & obsecrare, ut communem fidem ac salutem communi ope defendere, dignumque nobis existimantes exemplo & opere nedum verbis illos incendere, nos ipsi primi una cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, quamquam attritis & accisis sedis Apostolicæ opibus, quantum nobis licuit, contribuimus, cunctos*

(*n*) *Ead. pag. 377.*

Expositæ iis clades a Turcis inflictæ.

Ut principes ad commune fœdus solicitati sint.

ctos officiales Romanæ curiæ, clerum omnem nostri status temporalis etiam laicos nobis subditos diversimode ad hoc gravavimus. Ad postremum cum nos sufficere non possemus, & charissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum Imperator Hispaniarumque Rex catholicus in Italiam & Germaniam transgressus, etiam personaliter, eidem Turco irruenti pro publica omnium salute se opposuisset, ac florentissimum exercitum terra marique instruxisset, multasque pecunias non solum de suo profundere, sed mutuo accipere ob hoc coactus fuisset; nos considerantes multo satius ecclesiasticis fore aliquam potius suorum fructuum partem ad defensionem communem, in qua eorum etiam defensio includebatur, ad tempus profundere, quam omnia in simul cum Christianis omnibus amittere, eisque præcipue convenire non solum cum pecunia, sed cum personis, si opus esset, Christi fidem defendere: tum demum ad clerum Italiæ & insularum adjacentium primum, deindeque Hispaniæ, quæ eidem Carolo Imperatori temporaliter subjecta erant, onus hujus contributionis extendimus. Quod quomodo nostro cum dolore fecerimus non est difficile vobis existimare, cum in cleri incommodis tanquam in filiorum parentes & caput, in membris sensum doloris necessario habuerimus, præsertim, filii, quod ad vos & clerum Hispaniæ reliquum, cui nos eam quam prædictis laudem devotionis & reverentiæ erga nos merito tribuimus; nostrum tamen in hoc dolorem vestrumque incommodum mitigare, filii, debet felix rei eventus, quod vestra ope defensa est Christiana respublica præbitumque Regi vestro, per vos auxilium ad Christi regnum Regis fidem & communem omnium fidelium ejus salutem tuendam; quod pietatis meritum omni vestro incommodo anteponendum vobis est, &c. Datum, die XXIX. junii MDXXXIII. pontificatus nostri an. X. Jussus etiam est Toletanus clerus (*a*), repudiata omni provocatione, divina intermissa repetere; & Cardinali Compostellano data provincia (*b*), ut censuris ad sacra instauranda illum adigeret. Cæterum Clemens exeunte julio Cæsarem rogavit, ne acerbius a Toletano clero licet ob justissimas causas tum ad periclitanti Coroni ferendam opem impositum subsidium exigeret, quod sacra ab iis essent intermissa, qui antea egregie divinum cultum provexerant.

Ut Cæsar sua profuderit.

Monitus officii Toletanus clerus.

(*a*) *Ibid. p.* 440.

(*b*) *Ibid. p.* 441.

XCII. Inter hæc Andreæ Auriæ Cæsareæ classis præfecti pontificiorumque & Rhodiorum equitum sociorum virtute soluta (*c*) est Corones obsidio, ac Turcæ terra marique fugati sunt; quam victoriam hisce verbis describit Paulus Jovius (*d*): *Rebus cognitis Cæsar Auriæ præcipit, ut classem instruat; ad id pecuniam curari jubet, & duodecim triremes, quas Alvarus Bazarius in Hispania ædificarat, se continuo transmissurum pollicetur. Igitur coactis circiter triginta onerariis navibus, & viginti septem triremibus, Auria Neapolim venit. Ibi veterani Hispani, qui efflagitatis stipendiis ab authoritate Vastii proregisque discesserant, occupataque Aversa urbe & fœde direpta, magna detrimenta circumiectis Campaniæ oppidis intulerant, persoluto stipendio navibus sunt impositi Roderico Macicao duce, qui erat castrorum præfectus.* Et infra: *Dum hæc parantur Andreas, ut Coroneorum animos confirmaret, ne desperatis auxiliis durius sibi consulerent, Christophorum Palavicinum in familiam Auriam adoptatum expediti & maxime pugnacis ingenii juvenem cum velocissima trireme Coronem misit. Is interdiu per mediam Turcarum classem directa prora in portum invectus, obsessos ingenti alacritate complevit: nec multo post, inspectis & diligenter exploratis rebus omnibus, ut de hostium consiliis ac viribus certiora ad Auriam deferret, meridiano fere tempore improvisus erupit fœlici audacia inter medias hostium stationes elapsus, adeo ut spectaculum miraculo proximum cunctis præberet, & persequentes velis & remis extento maximo cursu frustraretur. At Auria e Neapoli Messanam provectus, ubi de maritimis terrestribusque hostium copiis, & de apparatu numeroque triremium certius didicit, omnem spem & rationem inferendi præsidii in celeritate positam ratus nequaquam expectato ab Hispania Bazanio in Græciam cursum intendit; audiebat enim prædonum accessione quotidie adaugeri hostium classem, Morumque præsertim archipyratam Alexandria expectari, cujus consilio & disciplina præfecti Turcæ in omni ejus belli administratione uterentur.* Addit author, Andream Auriam instructiorem, quam putarat, Turcarum classem, cum Zacynthum venisset, comperisse; adeo ut octuaginta circiter triremes propugnatoribus ex Janizerorum ordine munitas coegissent: non tamen hostilis classis amplitudine territum Auriam, non expectato Bazanio, cum pontificiis Rhodiisque navibus, quibus, ut diximus, Bernardus Salviatus Clementis nepos præerat, in Coronensem portum contendisse, cum Turcica classis, quæ fugam parabat, animadversis duabus Hispanorum onerariis, quæ aliarum cursum non æquabant, inter se antennas implicuisse, in eas magno impetu incurrit, cum ignavus trie-

rar-

(*c*) *Ibid. p.* 340.

(*d*) *Jov. l.* 30. *Andr. Maurroc. l.* 4. *Nicol. Isthuanff. l.* 11.

Submissa Coroneis auxilia.

Christophori Palavicini mira virtus & audacia.

Turci Andreæ Auria fugati.

rarcha, qui scortum secum turpiter advexerat, navis propugnationem deseruit: jamque Janizari in eas assilierant, cum Andreas conversis in eos velis provolavit, cujus metu impetuque Turcica classis abacta, trecentos ferme Janizaros, qui naves Christianas occuparant, in fuga deseruit, qui omnes a nostris aut capti, aut contrucidati sunt. Defuisse sibi secundos ventos ad Turcicam classem universali certamine expugnandam, refert idem Andreas in literis ad Paulum Jovium e Coronensi portu exaratis (a), quibus ascripta est dies IX. augusti.

(a) Ext. to. 3. lit. princ. p. 25.

XCIII. Tum addit pari quoque felicitate fugatum terrestrem Turcarum exercitum; quam victoriam his verbis enarrat Jovius (b): *Interea, dum ad onerarias naves pugnaretur, Mendocius in deserta hostium castra erupit; nam conspecta nostrorum classe, atque inde magno timore concepto, terrestris exercitus nequaquam plane collectis vasis effugit: in his castris non exigua copia commeatus, & castrensis supellectilis est reperta. Itaque Andreas re feliciter gesta frumentum, vinum, & reliqui commeatus magnam copiam, tormentariique pulveris cados plures exponit: Macicao cohortibusque ejus urbem custodiendam tradit: Græcos consolatur hortaturque, ut ea obsidionis & belli incommoda patienter ferant. Cæsarem enim in ea præcipue cogitatione versari, ut ineunte vere terra marique in Peloponeso cum Turcis bellum gerat, eumque nihil ducere honestius aut ad gloriam splendidius, quam benemeritam de se Christianoque nomine Græcorum gentem ex diuturna servitute in lætissimam restituere libertatem. Fuere qui existimarent, Turcas universa classe exui ea die facile potuisse, si Auria Bazanianas triremes expectare, quam infirmis viribus a Messana festinare maluisset; sed alii eas graviore rectioreque consilio in freto Siciliæ opportune substitisse dicebant, ne Italiæ littora penitus omni navali præsidio nudarentur; neque enim universas triremes in unius pugnæ periculum devocari Cæsar volebat, utpote qui nequaquam exploratam haberet Gallorum voluntatem.* De parta victoria certior factus Pontifex ejus lætitiæ Ferdinandum Regem mox participem fecit (c), ut ad Turcas contundendos se erigeret.

(b) Jov. 30. Andr. Mauroc. l. 4.

Delendæ classis Turcicæ universæ amissa occasio.

(c) Lib. brev. ann. 1533. p. 1220.

Charissimo in Christo filio nostro Regi Romanorum illustri.

Ut Corone liberata sit.

Quod per hos dies continuos flagranti desiderio expectavimus, nuper Dei munere ad nos delatum est, præsidium Coronis, quod a Turcis obsidebatur, ejusdem Dei beneficio, ac Cæsareæ & nostræ classis, illiusque præfecti virtute, obsidione liberatum, victualiisque & militibus suppletum esse. De quo gratias Deo omnipotenti agimus, ut debemus, spemque certam capimus fore, ut eadem divina nos fovente clementia, gradus per hæc ad alia majora & clariora nobis præbeatur, ad illius communis hostis convertendum statum, ut metum & pericula patiatur, quæ antea nostris per tot sæcula intulit; idque futurum cum in divina confidimus misericordia, tum in serenissimi fratris tui ac tua virtute & pietate, quas Deo altissimo gratas & acceptas esse videmus, &c. Datum Romæ XXI. augusti MDXXXIII. pontificatus nostri anno X. Fovebat quidem Carolus pia consilia, atque a Pontifice obtinuerat (d), ut cæsarea signa contra Turcas secuturi amplissima indulgentiarum præmia consequerentur; ac si Anglus Gallusque illi se fœdere conjunxissent, restituendæ in Græcia Christianæ religionis spes affulgebant: verum obfirmato in scelere Henrico de bello in eum inferendo agitabatur; nec leves etiam conceptos metus testatur Guicciardinus (e), ne Gallus Mediolanensem principatum filio Aurelianensi duci armis comparare meditaretur; ita ob intestinas principum Christianorum dissensiones, non de gerendo in Turcas bello, sed de pace ab iis emenda actum est.

(d) Clem. lib. brev. an. 1533. p. 27.

(e) Guicc. l. 20.

Provehebat ea pacis consilia Clemens, cum Reges Christianos mutuo sacro fœdere constringere non posset, metueretque ne, quemadmodum a Christianis Constantinopoli agentibus monebatur, Solimannus Turcicas vires ad opprimendam Italiam, si bellum extraheretur, contraheret. Extant ad eum Ludovici Gerardi Florentinorum apud Constantinopolim prætoris literæ undecima octobris exaratæ (f), quibus significat, se cum Ludovico Gritto Pannoniæ moderatore de publica pace egisse, atque una cum eo Ibraimum bassam Turcicæ aulæ procuratorem adiisse, qui proclivem animum ad pacem ostenderit, atque ad summum Pontificem de re universa scribi rogaverit: extinctas jam præcipuas belli faces, sublatasque Hungaricas controversias, cum Ludovicus Grittus designandis Hungariæ dividendæ limitibus cum Ferdinandi Regis oratoribus præfectus sit: superesse adhuc aliquas difficultates, scilicet expeti a Cæsare, ut Barbarussa dictus Haradinus de gradu dejiciatur, ejusque terræ Cæsari tradantur: verum nunquam Turcas assensuros, cum illius clientelam acceperint; ipsum tamen adacturos, ne ullum post hac Christianorum terris damnum inferat, ac si grassari pergat, vires cum Christianis in eum se conjunctu- XCIV.

(f) L. 3. in. princ. pag. 26.

De pace actum cum Turcica.

ros : poſcere viciſſim Turcas a Cæſare, ut Coronem arcem Turcico imperio reſtituat; ad quod perſuadendum graviſſima argumenta expoſuit : principes Chriſtianos, niſi mutuam armorum ſocietatem coiverint, nunquam feliciter bellum contra Othomannicam potentiam confecturos, ac pro retinenda non ſine maximis ſumptibus Coronenſi arce Italiam univerſam immenſis periculis & Turcarum graſſationibus expoſitum iri; inſtrui enim ſumma diligentia claſſem ingentem, proximoque appetente vere Turcici belli faces in Italiam injectum iri; itaque vel apparandum a Chriſtianis Regibus ſociale bellum, vel dedendæ Corones ignominiam ſuſtinendam.

Formidatum Italiæ.

XCV. Miſſa eſt Anconam Conſtantinopoli navis, quæ a Pontifice & Chriſtianis principibus reſponſum præſtolari juſſa eſt. His addidit prætor Florentinus apud Conſtantinopolim : *Feliciſſime valeat beatitudo veſtra, cui me humiliter commendo die 11. octobris MDXXXIII.* Confecta eſt pax a Ferdinando cum Turca, in qua Ferdinandus comprehendendum Pontificem ſategit ; qua de re a Clemente illi actæ gratiæ hiſce literis (a).

(a) *Lib. brev. ann. 1533. p. 366.*

Regi Romanorum.

Chariſſime. Poſtquam nudius tertius de reditu ad urbem noſtro ſerenitati tuæ ſcripſeramus, redditæ ſunt nobis hæ literæ ſerenitatis tuæ inter cæteras, quæ nobis de pace perpetua per Imperatorem Turcorum cum ſerenitate tua facta & utrinque publicata nuntiabant : de quo, & quod tua majeſtas ſe egiſſe & acturam ſcribit, ut & nobis caveatur, & in eadem pace principaliter includamur, agimus ſerenitati tuæ de ejus pietate & in nos amore gratias, Deum ſuppliciter deprecantes, ut cuncta ad commodum univerſale totius reipublicæ Chriſtianæ, tum proprium Serenitatis tuæ feliciter & proſpere ſuccedere concedat. Dat. Romæ XIII. *decembris MDXXXIII. pontificatus noſtri an.* XI. Præcipua hujus pacis capita a Turcico oratore ſolemni ritu Ferdinando expoſita menſe martio proximi anni recenſet Nicolaus Iſthuanffus ſic inquiens : *Ferdinandus Cæſaris legatis ac Cardinale Tridentino, necnon proceribus, quos paulo ante nominavi, convocatis, pacis conditiones, quas Turca attulerat, per Joannem Hoffmannum, cujus conſilio plurimis in rebus utebatur, publicari juſſit, ita ut is Germanico ſermone eas recenſeret, Gaſpar Vingartus Hungaris, Georgius vero Sapea Bohemis interpretaretur. Fuere autem fere tales. Principem Turcarum Sulimannum recipere Clementem Pontificem in patrem, Carolum Cæſarem & Ferdinandum in fratres: Ludovico Gritto daturum in mandatis, ut Joannem Regem inducat ad cedendam Ferdinando partem eam Hungariæ, quam nunc habet, aut certe æquis legibus pacem ſtabiliat. Viciſſim a Ferdinando poſtulare, ut claves Strigonii ad eum mittantur, quas non aliam ob cauſam petat iterum remittendas, quam ad declarandam obedientiam hanc pacem tamdiu donec alteruter vivat duraturam, aut quamdiu Ferdinandus voluerit. Cum Cæſare & Pontifice facturum etiam inducias ad ſeptennium vel diuturniores, ſi ei Coronem urbem reſtituerint, pro qua daturum ſe Cæſari vel Ferdinando in Hungaria ditionem longe quam ſit Corone uberiorem : prohibiturum quoque ne Hairadenus pyratarum princeps, ac Mauri & Turcæ prædones littora Hiſpaniæ atque Italiæ infeſta excurſionibus atque rapinis reddant. De tributo annuo, ac Illyrico Turcis concedendo ne verbum quidem, tametſi Laſcus & Waivodanorum plerique factiones alere ſoliti, non aliter coalituram pacem in vulgum impudenter falſoque ſparſiſſent. Hæc etſi haud aſpernanda pleriſque viderentur; tamen Hungarorum animis haud levem ſuſpicionem ac metum incutiebat inuſitata illa clavium Strigonii poſtulatio. Verum Ferdinandus poſſe pro clavibus facile, ſi ſit neceſſe, alias confici, & Ibraimum juraſſe maximo jurejurando, nullam ſubeſſe fraudem Mehemetem internuntium* XXIX. *martii dimiſit datis muneribus ac comitibus itineris, qui claves, quas petebat, ei traderent, necnon literis, quibus Sulimano ut patri ſe commendabat, ac quas dediſſet pacis conditiones accepturum atque obſervaturum promittebat; miſſurum ſe etiam idoneos homines ad Pontificem atque Cæſarem, eiſque pro virili authorem futurum, ut reſtituta Corone ejus voto ac deſiderio ſatisfieret.* Confuſa hæc pax eſt Coronenſium præſidiariorum Hiſpanorum temeritate primum, deinde ignavia; nam exercitu imbelli excurrere in Peloponeſum auſi, propulſati cæſo Macican ductore fuere : tum nimia conſternatione territi Coronem arcem munitiſſimam deſeruerunt.

Pacta pace cum Turca comprehenſus Pontifex.

De Corone.

De Hairadeno.

Macicai infelix excurſio.

XCVI. Hoc annn (b) cum Joanoes Luſitaniæ Rex Nunnio Acunio Indiarum proregi dediſſet imperia, ut diligentiſſime de S. Thomæ Apoſtoli reliquiis inquireret, tranſmiſiſſetque præcipua vitæ S. Thomæ capita ex traditione Romanæ eccleſiæ excerpta, an ea cum Indorum de eodem Apoſtolo traditione conſentirent, Michael Ferreria ab aliquibus Chriſtianis, tum ethnicis, & Mauris, qui eas oras incolebant, quæ a majoribus tradita eſſent de S. Thoma ſciſcitatus, ac-

(b) *Barroſ. dec. 3. Aſiæ l. 7. c. 11.*

S. Thomas Apoſtolus Indorum.

Meliapore olim urbe florentissima Christum prædicavit.

accepit Apostolum mille & quingentis ante annis ad eam urbem ruinis deformem olim florentissimam, adeo ut Meliaporis, id est pavonis avium formæ excellentissimæ nomen præ aliis urbibus retulisset, confluentibus ad eam ex universo oriente & occidente mercatoribus tanto numero, ut ob gentium varietatem mille ac trecenta templa in ea excitata recenserentur : fuisse autem eo tempore urbem mari duodecim leucarum intervallo disjunctam, cum nunc lapidis jactu tantum distaret mersa sensim undarum alluvie, tellure; atque vaticinatum

Prædictus ab eo Lusitanorum in Indiam adventus.

Apostolum tum sacerdotes, qui eandem fidem prædicarent, iisdemque sacris Numen colerent ab occidente accessuros, cum mare urbem allueret ; geminoque

Indorum Rex ad Christi fidem miraculo conversus.

Puer occisus a patre ad vitam revocatus.

prodigio Regem ad fidem conversum, cum immanis lignea moles, quæ plurium elephantorum hominumque conatu dimoveri non potuerat, ab Apostolo alligata stipiti zona tracta fuisset, ut ea in templi Deo sacrandi opere locaretur ; tum etiam revocati ad vitam pueri, quem pater infectus Brachmanarum sæva superstitione necarat, ut ea calumnia Thomam obrueret, audito responso, quo Apostolus ab accusatoris calumnia liberatus est. Armenus etiam episcopus, qui Indicas gentes Christianas, quæ inferiores Colami terras incolebant, lustrabat, ab Acunia rogatus, quid de Thoma Apostolo accepisset, sacramento testatus est, ex majorum traditione scriptis proditum, dispersis per orbem ad evangelium prædicandum Apostolis, tres simul

In quibus regnis Judas Apostolus prædicarit.

Thomam, Bartholomæum, ac Judam Thadæum Babylonem profectus, atque hinc ab invicem discessisse, Judam versus septentrionem direxisse iter in provinciam Cabezada Despone nuncupatam, ac plurimas gentes ad veri Dei cultum traduxisse, pluraque sacra templa posuisse : Mauros vero iis oris jam potitos : Bartholomæum Persidis interiora penetrasse, atque illius corpus in loco Tatam, ubi Armenorum monasterium situm est, sepultum ; Thomam vero in urbe Bascora, quam alluit Euphrates, navim conscendisse, Persicoque mari sulcato, in Socotoram insulam applicuisse, ac incolas

Socotora a S. Thoma conversa.

Idem apud Sinas prædicavit.

Christi fide imbuisse : inde navigasse in Indiam, ac Meliapore evangelium promulgasse, plurimisque gentibus ad Christianam religionem pellectis, Sinensium navibus ad Sinas appulisse, atque in urbe Cambaliensi plures doctrina sacra erudivisse, ac post excitata ibi templa & sacris initiatos sacerdotes Meliaporem reversum, ac Brachmanarum, qui veteres errores confutatos fremebant, conjuratione impia dum evangelium prædicabat, saxis appetitum, cum semianimis jaceret lancea a Brachmane transfixum fuisse, atque a discipulis in sacello ab ipso constructo humatum fuisse. Cum

De illius martyrio.

vero Lusitani in Indias applicuere, Christiani Cranganoris terras, unde Diamper dynasta Christianorum Rex dicebatur, incolebant magis quam Paleacatem, cum eversa Meliapore ipsos belli calamitas eo dispulisset. Colebantur autem præcipua veneratione duæ ecclesiæ Colami & Cranganore ab Apostoli Thomæ discipulis conditæ, atque ob sacerdotum

Collapsa res Christiana in Oriente ob sacerdotum penuriam.

penuriam gravissima damna res Christiana passa est : nam episcopi Armenii, quos patriarcha eo legabat, magis cupidine auri quam lucrandarum animarum agebantur ; siquidem nullum sacris undis abluebant, nisi auro conducti : multo minus sacerdotalibus sacris quemquam initiabant, nisi plurimam auri vim corraderent, quamobrem religio sensim de-

Simonia clerum perdidit.

peribat. Cæterum horariæ ac reliquæ divinæ preces Chaldaica lingua in ecclesiis repetebantur. Paucis vero annis antequam Lusitani Indias ingrederentur, patriarcha Armenius quatuor episcopos miserat, qui Indicas ecclesias regerent, quorum duo mox abierant, alii Colami &

Chaldaicæ linguæ usus in sacris.

Cranganore sedem fixerant. Et quidem Cranganorensis episcopus ætate provectus, pietateque insignis Romanæ ecclesiæ ritus pluris faciebat, sustulitque tyrannidem simoniacam de non conferendo sine pecunia baptismo, atque sacerdotalia sacra libens impertiebatur. Eæ porro ecclesiæ progressu temporis efflorueruntpietatis gloria, ac Lusitani observantiæ in S. Thomam Apostolum ergo in Paleacatensi portu urbem, cui S. Thomæ nomen inditum est, instaurarunt.

Digitized by Google

I. Anno post Christum natum millesimo quingentesimo trigesimo quarto indictione septima Henricus Anglorum Rex, cum longa in lite, quam cum Catharina uxore sua legitima habebat, captasset diffugia, ac petulanter pontificiæ majestati illusisset, decretoria sententia piorum communione depulsus fœdissimum in Anglia schisma conflavit: Turcæ Italiæ oram immissa classe evastarunt; atque Anabaptistæ in Germania abusi Caroli V. clementia ad condendum novum imperium arma strinxerunt: tum novas propagines fudit Zuingliana hæresis, ac Lutherana confirmata est. Inter quas calamitates Clemens cum Mediceam familiam ad summum felicitatis fastigium evexisse videretur, e vita migravit relicta successori congregandi œcumenici concilii gloria: de quibus ordine dicturi ab Anglicano schismate exordiemur.

Graves impiorum in Ecclesiam conatus.

Ineunte hoc anno Henricus Angliæ Rex consuluit Thomam de Vio Cardinalem, atque decerpta e scripturis sacris duo argumenta ei proposuit, quibus conjugium cum Regina Catharina divina lege rescissum contendebat. Primum erat petitum ex cap. XVIII. Levitici, in quo hoc divinum imperium expressum (a) est: *Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis, quia turpitudo fratris tui est*. Respondit Cardinalis, de fratre vivente divinum oraculum intelligi, non extincto; idque probavit ex alio textu ejusdem capitis, in quo hæc lex data est: *Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec revelabis turpitudinem ejus adhuc illa vivente*. Si enim sororem uxoris extinctæ ducere liceat, pari ratione uxorem fratris extincti a fratre duci posse: si vero frater extinctus sit sine liberis, id tum in lege naturæ, tum in lege Mosaica fuisse imperatum: quod jam in alio opusculo demonstrarat consultus a Pontifice.

Argumentum I. Henrici petitum ex scriptura pro rescindendo conjugio.

(a) Levit. 18.

Refellitur.

II. Secundum argumentum ab Henrico Rege propositum contra vim pontificiæ concessionis, qua uxorem fratris Arthuri extincti illi ducere permissum fuerat, petitum est ex evangelio Matth. XIV. in quo de Herode dicitur: *Posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui; dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam*. Respondit Thomas Cardinalis, locutum Joannem de uxore fratris viventis non extincti; ac tunc Herodis fratrem vixisse ex Josepho (b) & Egesippo (c) ostendit, additque ut si quæ alia argumenta Henricus haberet, illa in medium afferret. At Henricus pellicis illecebris devinctus scripturarum verum sensum noluit perpendere, neque illud S. Petri (d) recoluit: *Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit*. Sed sensu suo occœcatus, cum plures doctorculos auro corrupisset, in academiis duas propositiones promulgavit: conjugium scilicet cum fratria divina & naturali lege damnari; & rursus tale conjugium nullo indulto pontificio cohonestari posse. Edidit hoc anno adversus eas propositiones Joannes Coclæus athleta fidei orthodoxæ indefessus frustra pecunia tentatus, librum eximium, convicitque nullis argumentis nisi fucatis distortisque eas propositiones astrui posse; deinde argumentorum phalangem instruxit, quibus eas propositiones evertit: de quo libro in Scopa adversus araneas Moresyni meminit (e).

Secundum argumentum dissolvitur.

(b) Joseph. antiq. Judaic. l. 18. c. 14.

(c) Egesipp. de excidio Hierosl. l. 2. c. 4.

(d) Petr. 2. ep. c. 1.

Propositiones illius in academiis disceptata. Confutantur a Joanne Coclæo.

(e) Cocl. in scopa adv. aran. Moresyn.

III. Interea cum Clemens adversus Henricum Regem Angliæ judiciariam actionem urgeret, Franciscus Gallorum Rex Henricum ipsum oratoris opera solicitavit, ne a Pontificis Romani obsequio deficeret: qui Henricus meditatam defectionem se dilaturum respondit, si decretoriam sententiam Pontifex differret: cumque concordiæ spes affulgeret, cæsareorum administrorum importuna vi latam sententiam queritur Belcairus (f): *Ut ad Francisci Regis e Massilia reditum revertar; is Massiliæ a Clemente obtinuerat, ne devotiones dirasque adversus Anglum decretas antequam de illius voluntate certior fieret omnino pronuntiari pateretur, quem postremum actum fulminationem vocant. Hinc Joannem Bellajum Parisiensem pontificem ad fanum Andreæ circa decembris kal. reversus ad Anglum misit, quem in Romani Pontificis observantia perseverare cohortaretur. Biennio apud Henricum legati munere functus erat Bellajus idcirco, ut homo doctus illique familiaris, quamvis indignatum eo perduxit, ut si Clemens suam fulminationem differret, ipse quoque quod animo intenderet, nempe ut Clementi pristinam observantiam renuntiaret, exequi differret. Bellajus quod res magni momenti erat, & Regis gratiam demereri cupiebat, Clementis adeundi munus suscepit, & equi cursoribus iter persecutus ante decembris finem Romam appulit, & quod in Angli causa post Clementis reditum nihil innovatum fuisset, rem adhuc in integro esse comperit. In celebri Cardinalium conventu [consisto-*

(f) Belcairus Zelcai. l. 20.

Anglus spondet non discessurum ab obsequio si Pontifex censuras differat.

Bellaii oratoris apud Pontificem preces.

Digitized by Google

storium illi vocant] auditus, cum Angli postulatum non omnino iniquum videretur, ejus responsum intra tempus præscriptum proferre jussus est. Itaque hominem cupeditum, ad Anglum equis cursoribus misit, & ut Romam intra præscriptum diem rediret injunuit. Præteriit dies: Cæsariani ut tandem controversiæ finis imponeretur instabant; Bellajus in Cardinalium cœtu difficillimo vehementissimæ hyemis tempore multa viatoribus terra marique accidere posse opponebat, Oceano præsertim tempestatibus fere semper obnouio, diem paululum differrent: postremo seu tantum dies adderent orabat. Prudentiores assentiebantur. Plures in contrariam sententiam pedibus ierunt, & quod tribus poterat, uno conventu perfecerunt, latamque adversus Anglum sententiam fulminarunt, ut illi loquuntur. Concepta ea (*a*) fuit hisce verbis.

Hispani administri rem ecclesiasticam in exitium præcipitaot.

(*a*) Ext. apud Sander. l.1. de schism. Anglic. apud David Camerar. Scot. l.4.

IV. Lata a Clemente in Henricum VIII. seotcotia.

Clemens Papa VII. &c.

Cum pendente lise coram nobis dilecto filio Capisuccho capellano nostro ac sacri palatii apostolici causarum auditore & decano a nobis in consistorio reverendissimorum commissa inter charissimos in Christo filios nostros Catharinam & Henricum VIII. Angliæ Reges, de & super validitate matrimonii inser eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam ejecerit, & de facto cum quadam Anna matrimonium contraxerit consra mandasa & decreta tum admonitionis quam inhibitionis in literis in forma brevis etiam de consilio fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium emanatis contenta, temere & de facto attentando. Idcirco nos de illius potestasis, quam Christus Rex regum nobis, licet immeritis, in persona B. Petri concessit, plenitudine, in throno justitiæ pro tribunali sedentes, & solum Deum præ oculis habentes, per hanc nostram sensentiam, quam eu nostro mero officio, ac de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consistorialiter coram nobis congregatorum consilio, ferimus ejectionem & spoliationem dictæ Catharinæ Reginæ a quasi possessione iuris conjugalis, & reginalis dignitatis, in qua tempore hujusmodi motæ litis erat, & matrimonium inter prædictum Henricum Regem & Annam prædictam contractum, cum prædicta omnia notoria & manifesta sint, prout ita esse declaramus, nulla, injusta, & attentata fuisse & esse, ac nullitasis, injustitiæ, attentatorumque vitio subiacuisse & subiacere, prolemque susceptam seu suscipiendam illegitimam fuisse & esse; præfatamque Catharinam Reginam ad suum pristinum statum, & quasi possessionem iuris coniugalis, & reginalis dignisatis restitui & reponi debere, dictumque Regem dictam Annam a cohibitione sua & quasi possessione juris conjugalis & reginalis ejicere & amovere debere, in his scripsis pronuntiamus, decernimus, & declaramus, restituimus & reponimus, ejicimus, & amovemus: eademque nostra sententia, & en consilio & mero officio nostro prædicto præfatum Henricum Regem majoris excommunicationis, & alias censuras pœnas in dictis literis contensas ob earum non paritionem & contemptum damnabiliter incurrisse & incidisse, ac ab omnibus Christifidelibus evitandum fuisse & esse, declaramus & mandamus.

Promulgatum Annæ Bolenæ matrimonium irritum esse.

Reginam Catharinam pristino statui restituendam.

Et nihilominus volentes cum eodem Henrico Rege nomine pii patris benigne & clementer agere, censurarum prædictarum declarationem usque & per totum mensem septembris prouime futurum ad hoc, us sensentiæ & mandatis nostris prædictis commodius parere posit, suspendimus, & si infra dictum tempus parere distulerit, ac dictam Catharinam in pristinum statum, quo tempore litis motæ erat, non restituerit, præfatamque Annam a sua cohabitatione & quasi possessione juris conjugalis & reginalis non abiecerit, & dicta attentata cum effectu non purgaverit, eu nunc prout eu tunc præsenti declarationi locum esse volumus decernimus, ac ita pronunsiamus.

Defixus anathemate Anglus si in cœptis perstiterit.

V. Multi de hac sententia gravissime questi sunt, quamvis esset justissima, cum non esset ferenda nisi ad evertendum Henricum, si ea lata sententia efferatus Ecclesiam persequeretur, Cæsar consurgeret: sed qui ad eam ferendam Pontificem adegerat, postea cum ipso Henrico fœdus pepigit, ac res Ecclesiæ com innumerarum animarum clade in exitium versæ sunt, nimiumque præcipitis decreti Pontificem & Cardinales postea vehementer pœnituit, ut Belchairus narrat (*b*): *Biduo*, inquit, *post ab Anglo nuntius rediit cum mandatis amplissimis: quapropter Cardinales, qui errasum suum corrigerent diligenter inquirentes sæpius convenerunt, nec ullam resractandæ suæ sentensiæ rationem invenire potuerunt, Anglus indignatus a Romani Pontificis observantia recessit, & in his, quæ ad religionem pertinent se quasi Christi vicarium declaravit, tributumque Romanis Pontificibus pendi solitum Romam deinceps ferri prohibuit.* Arrepto pseudopontificatu Anglicanæ ecclesiæ Henricum sacerdotiorum decumas, eorundemque vacantium primos fructus sibi arrogasse narrat Polydorus Virgilius (*c*), coacto scilicet impiorum hominum conciliabulo: *Habesur*, inquit, *concilium Londini, in quo ecclesia Anglicana formam potestasis nullis ante temporibus visam induit: Henricus enim Rex caput ipsius ecclesiæ*

Nuntius Anglicus post sententiam serius accessit.

(*b*) Belchair. l. 20. n. 54.

Desciscit a Pontifice Anglus.

(*c*) Polyd. Virg. l.8.

clesiæ constituitur, eique ob id munus primi fructus omnium sacerdotiorum vacantium, ac eorumdem decimæ quotannis perpetuæ assignantur. [1]

Impulsum ad tam impium & sacrilegum facinus ab adulatoribus deplorat Laurentius Surius (*a*) : *Hoc quoque*, ait, *anno MDXXXIV. Angliæ Rex gravissime ferens a Pontifice contra ipsum latam sententiam de divortio Catharinæ Cæsaris materteræ, totum se ab authoritate & obedientia Romanæ sedis subducit, atque in conventu parlamenti Westmonasterii se supremum ecclesiæ Britannicæ caput vocat, eoque nomine sibi sacrorum proventuum annatas, ut vocant, decimasque deinceps persolvi jubet, & id genus alia facit, quibus eam laudem, quam superioribus annis pro catholica tuenda religione adversus Lutherum & ejus farinæ homines susceptis laboribus sibi compararat, prorsus obliteravit. Sunt qui eum Regem scribant cujusdam magni viri adulationibus depravatum a pristina virtute deflexisse. Ita est certe rerum humanarum conditio, ut juxta Pauli sententiam, qui stat, aut stare sibi videtur, merito videre debeat ne cadat. Est vero adulatorum genus, longe pestilentissimum, quod dum suis privatis commodis studet assentando omnia, aut interdum etiam prava suggerendo, sub quadam honesti specie non raro etiam optimos principes corrumpit.*

(*a*) *Sur. in comm. hoc ann.*

Se caput Anglicanæ ecclesiæ dicit.

A perditis assentatoribus corruptus est.

VI. Enarrat fusius hujus catastrophes cœptæque persecutionis in catholicos seriem Sanderus (*b*) sic inquiens : *Celebre erat his diebus Elisabethæ Bartonæ monialis nomen, quæ ob sanctitatis famam virgo sancta Cantiana vulgo appellabatur. Hæc affirmabat Henricum, non amplius jam esse Regem, eo quod ex Deo non regnaret; Mariam vero Catharinæ filiam, quæ tunc minus legitime nata habebatur, ad regni gubernacula suo jure sessuram esse: ob quæ verba in jus vocata, & a publicis regni comitiis una cum duobus D. Benedicti monachis Edovardo Bochingo & Joanne Deringo, duobus etiam D. Francisci patribus Hugone Richæo [qui conventui Cantuariensi præerat] & Richardo Risbeo, duobus etiam sacerdotibus sæcularibus Richardo Mastero & Henrico Goldo [qui omnes eam Dei spiritu afflatam credebant] capitis condemnata fuit, & post ludibria publica omnes constanter ultimum supplicium subierunt* XII. *kal. maii : quam fœminam cum inter cæteros Roffensis & Morus diligenter examinassent, confessi sunt, se nullo judicio deprehendere potuisse eam fanatico spiritu [quod in ejus invidiam tunc spargebatur] agitatam fuisse: unde & ipsi in suspicionem apud Regem venerunt quod cum illa sentirent; & Roffensis quidem nominatim de eo crimine in comitiis accusatus fuit, & Joannes Adesonus, qui ei fuit a sacello, una cum tabellione Cantuariensi, duo etiam nobiles laici Thomas Goldus & Edovardus Thuatus in vincula eam ipsam ob causam coniiciebantur. Constat tamen illas res, quas tunc cum nihil minus quam futuræ putabantur futuras illa prædixit, suo tempore postea evenisse. Maria enim, quæ tunc Elizabethæ postponebatur, ante Elizabetham postea jure suo regnavit.*

(*b*) *Sander. l. 1. de schismat. Anglic. hoc ann.*

Bartonæ monialis vaticinium.

Quid Roffensis episcopus & Thomas Morus de ea senserint.

Sortitum est exitum vaticinium.

VII. *Quo vero die hæc ancilla Dei cum sociis ad patibulum tracta est, eo ipso Londini optimates jussi sunt coram archiepiscopo Cramnero, Audlæo cancellario, Cromuelo secretario, aliisque Regis consiliariis jurato profiteri secundas ejus nuptias legitimas esse, prolemque inde natam Elizabetham nomine veram esse regni heredem, Maria principe exclusa tanquam ex matrimonio illegitimo prognata. Quam jurisjurandi formulam, ut multis de causis iniquissimam, cum episcopus Roffensis ac Thomas Morus, aliique nonnulli suscipere nollent, in custodiam conjecti sunt. Fratres autem Minores, qui de observantia vulgo dicuntur, cum hac iniquitate permoti liberius loquerentur tam in publicis disputationibus, quam concionibus sacris, matrimoniumque Catharinæ acerrime defenderent [præcipue vero Londini duo patres doctissimi Elstenus & Paytonus] ob hanc rem totus ordo in tanto apud Regem odio fuit, ut tertio Idus augusti fratres isti ex omnibus ordinis sui monasteriis pellerentur, variosque in carceres coniicerentur; adeo ut plusquam ducenti eodem tempore in custodiis numerarentur.*

Roffensem episcopum & Thomam Morum conjicit in vincula.

Minoritæ pulsi e monasteriis.

VIII. Prorupit ad majora flagitia Henrici furor; nam in solemnibus ordinum conven-

NOTÆ [1] IN iis enarrandis quæ Romæ pariter & in Anglia in causa Henrici gesta sunt; in chronologia non nihil erratum. Tantum enim abfuit quin sententia pontificis Romani in Henricum causam præbuerit subvertendæ in Anglia religionis, ut integro potius bimestri antea conveniret senatus (parlamento) Londini ad res religiosas decernendas, quam Pontifex sententiam suam pronunciarit. Quæ enim pontificis bulla hic in Annalibus nullam adscriptam diem præfert, hæc apud Wilkins Concil. Britan. to. III. pag. 769. die XXIII. martii data est. Cum senatores Londini die XV. januarii convenerint teste Burneto hist. l. 2. qui & dissolutum cœtum illum die 1. Martii ibidem affirmat. Excusandus est igitur pontifex si iis compertis quæ in Anglia gesta fuerant, nihil ulterius expectandum ratus ultimam sententiam tulit. MANSI

Digitized by Google

ventibus archiepiscoporum & episcoporum nonnullorum impietate quos subornavit vel oppressit, opera se supremum ecclesiæ Anglicanæ caput dixit; cujus flagitia ita describit Sanderus (a): *Henricus perspecta virorum bonorum voluntate, cum divortium suum non perinde ab omnibus approbari cerneret atque ipse cupierat, occurrendum ratus initiis, non amplius privato imperio sed publica authoritate ac vi legum agendum esse censuit. Itaque comitia publica regni indixit ad tertium nonas novembris futura, nequaquam dubitans, quin in iis partim vi ac minis, partim adulatione ac artificiosa inductione illorum, qui hæresi clam favebant, obtineret ab ordinibus quidquid ipse cupiebat ac jam animo designaverat. Sciebat enim inter episcopos Cramnerum & Lejum metropolitanos totos esse suæ voluntati addictos, Gardinerum vero Samsonem, aliosque juniores, quos ipse nuper evexerat, non admodum repugnaturos: Roffensem senem in carcere teneri, Tonustallum Dunelmensem [qui vir etiam magnæ authoritatis erat] Regis literis admonitum a comitiis absuturum.*

(a) Id. ib.

Archiepiscopi & Episcopi Angli proditores.

IX. Nobilitas infecta hæresi.

In principum vero consessu, præter novam nobilitatem, quam Henricus ipse creaverat, magnaque ex parte Lutherana perfidia depravatam, erant primores duo, qui sua authoritate cæteros facillime ad omnem Regis nutum ac voluntatem inflectebant. Horum primus erat Carolus Brandonus Suffolciæ dux, qui sororem Henrici in Matrimonio habebat, homo perditæ vitæ & Henrico simillimus, cujus tota postea familia, Deo vindicante, miserrime periit ac dissipata fuit. Alter vir erat catholicus, ac bellica laude clarus Thomas Havardus Norfolciæ dux; sed ne Regis gratiam amitteret, ad omnia se felicem & obsequentem exhibebat: quam tamen gratiam obsequiis tam iniquis partam Deus retineri diu non permisit; nam & ipse postea Thomas perpetuis carceribus ab Henrico damnatus fuit & filius ejus primogenitus comes Surræus appellatus, eodem jubente securi percussus. His ergo instrumentis aliisque artibus ac minis [nam & baronem Dacrium, qui catholicus & potens erat, suæque voluntati non facile consensurus, illis ipsis diebus quo reliqui fierent timidiores, ad causam de capite dicendam, ficta calumnia evocaverat] obtinuit Henricus, ut quæcumque ipse vellet suffragiis ordinum decernerentur: ac primum quidem ut Maria ex Catharina filia natalium honore, ac omni regnandi jure privaretur: honores autem omnes ac successionis jura Mariæ antea attributa in Elizabetham transferrentur. Deinde ut omnis potestas ac jurisdictio in Anglos & Hibernos Pontifici Romano in perpetuum adimeretur, reusque perduellionis fieret, si quis deinceps quidquam honaris aut authoritatis sedi Apostolicæ deferret: Anglicanæ vero ecclesiæ summum in terris caput ut solus Rex haberetur, cujus solius esset authoritate plenissima errores, hæreses, abusus omnes emendare, & illi propterea omnium sacerdotiorum, integri proventus primi cujusque anni, quo quis beneficium aliquod sortitus esset, solverentur: illi omnium ecclesiasticarum dignitatum decimæ redderentur; quinimmo ipsum Papæ vocabulum consecutus, edici curavit ut de cætero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa, sed tantum episcopus. Quam legem tanta sævitia executioni mandavit, ut capitis damnaretur si cujus in libro vel solum nomen Papæ non deletum extaret, per calendaria, per indices, per scripta patrum, per totum jus canonicum, per scholasticos doctores Papæ vocabulum lituris undique obducebatur: immo in fronte operum D. Cypriani, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Leonis, Gregorii, Prosperi, ac aliorum Ecclesiæ luminum, singuli scribere coacti sunt, si quid in eis operibus inesset, quod Pontificis Romani primatum tueretur aut confirmaret, se illi verbo, sententiæ, rationi jam nunc renuntiare, nec tanti criminis reos unquam esse velle, ut quibusvis patribus aut doctoribus in ea re assentiant. Omnis etiam communicatio per literas cum Pontifice Romano, ejusve ministris extra Angliam degentibus, sub pœna læsæ majestatis prohibebatur: quo factum esse scribit Erasmus (b), ut quasi sub omni lapide dormiat scorpius, ita nemo Anglorum ausus est deinde aut quidquam scribere, aut ab externo quopiam literas accipere.

Baro Dacrius oppressus.

Henricus caput ecclesiæ Anglicanæ renuntiatur.

Vetat jus sacrum peti a Pontifice.

(b) Lib. de Purit. cælest.

X.

In litaniis præterea precibusque, quæ tum privatim tum publice in omnibus oratoriis ecclesiis, monasteriis, aliisve in locis recitabantur loco petitionis illius, quæ pro domno Apostolico a Christi fidelibus per universum orbem fieri solet, Henricus hæc impia verba apponi imprimique præcepit: Ab episcopi Romani tyrannide, & detestandis enormitatibus libera nos Domine. Atque ut his seriis nonnihil etiam ridiculi admisceret, nonis maii edixit, ne quis in posterum suorum aulicorum aut barbam raderet, aut capitis capillis longioribus uteretur, quod viri graviores in Anglia ad honorem & imitationem quandam cleri facere consueverant. Ipse autem caput novum Ecclesiæ, quo aliis præluceret, Annæque oculis magis placeret, exemplum & formam præbere voluit. Scipsum igitur novo ac elegantiori longe modo ton-

Horrenda blasphemia schismaticum se profitetur.

dendum ac vestiendum curavit, omnibus ut iterum juvenescere, & simul cum antiqua uxore veterique religione veterem etiam animum veteremque corporis & habitum deposuisse videretur. Neque contentus his, quæ domi pro libidine constituerat ac fecerat, tentare, etiam foris voluit externum aliquem principem ad furoris sui participationem pertrahere posse. Legatos igitur mittit primum ad Franciscum Galliarum Regem, in quo plurimum spei habebat propter communem utriusque cum Cæsare contentionem; sed cum sua Christianissima majestas tantum abesset ab Henrici impietate probanda, ut ne legatos quidem ejus ea de re audire voluerit, ad certos Germaniæ principes, qui jam dudum hæresi Lutheranæ se addixerant, profecti sunt. Illi quamvis tum Henrico tum etiam sibi gratularentur discessionem ejus a Pontifice, quam & ipsi fecerant; dolebant tamen vehementer tam scelcratam ac turpem fuisse ejus discessionis causam, quam ita detestabantur, ut nulla legatorum persuasione adduci potuerint, ut approbarent. Quod & Henricum mirabiliter offendit, fecitque [uti creditur] ne palam ad hæresim Lutheranam deficeret, neve ipsius Lutheri submissionem ac palinodiam, quam abjectissime paulo post ad eum scripsit, admitteret. Calvinus (a) etiam paulo post Henrici primatum ecclesiasticum oppugnavit.

Repulsus a Gallo Germanos pertentat de societate.

Repellitur a Lutheranis. Lotherus eum sibi conciliare nititur. Calvinus ejus primatum oppugnat.

(a) Comm. in Amos.

XI. *Desertus itaque ab externis, domesticis comprobatoribus contentus esse voluit, jubetque ut sui tam concionibus quam libris editis hanc novam authoritatem suam ecclesiasticam tueantur: Qua Regis voce excitati sunt ad concionandum plurimi, ad scribendum etiam nonnulli, quorum aliqui id sponte faciebant, quod hæresi faverent, cujusmodi erant Sampsonus Foxus Morisonus, cæterique: alii vero coacte, ne Regem offenderent, ut Gardinerus Wintoniensis & Tonstallus Dunelmensis episcopi.* Hæc fuere tristia Anglicani schismatis exordia, ac post maximas sanctorum virorum cædes ac religionis excidium, ipsi hæretici Angli ecclesiæ suæ caput tam væsana & sacrilega assentatione tot annis adoratum nostra ætate in publica catasta carnificis manu immaniter detruncarunt, ac post conculcatum sacerdotium etiam regium culmen obtriverunt.

Qui fuerint Anglicanæ hæreseos signiferi.

Tristi successu confusa politicorum hæresis.

XII. Potuisset tot tantisque malis concilium œcumenicum mederi, Anglosque in orthodoxa religione continere; sed Franciscus Gallorum Rex, qui ex Germaniæ factionibus Cæsaream potentiam posse extenuare sperabat, in Massiliensi conventu fallacibus argutiis illud disturbatar: ex quo cum apud Germanos in summam invidiam adductus esset, hisce literis (b) sedare odia annisus est.

Disturbatum ab eo concilium.

(b) Ext. to. 3. German. ex editione Freheri p. 299.

Franciscus Dei gratia Francorum Rex, reverendissimis, illustrissimis, inclytis, generosis, splendidis, amplissimis, spectabilibus, & prudentibus sacri Romani imperii electoribus, principibus, equitibus, civitatibus, civiumque magistris, ac cæteris universis & singulis ordinibus, amicis, fœderatis, & sociis charissimis salutem.

Superioribus ad vos literis, cum ad quasdam responderem passim apud vestrates in me disseminatas calumnias, obiter vobis, amplissimi ordines, meum super indicendo communi Christianorum concilio sensum, animum, & expectationem significavi; id quod fortasse tum fecissem accuratius ac diligentius, si vel levem conjecturam habuissem fore unquam, ut [quod postea & literis multorum, & sermone omnium ad me perlatum est] ista quorundam obtrectatione sugillarer, me scilicet ad eam rem ultro sese accingenti Pontifici moram unum attulisse, atque etiam [si Christo placet] tam sanctæ piæque voluntati ejus me intercessorem obtulisse. Ut nunc autem se res habent, hoc est cum jam dubitari apud omnes desiisse debeat, quo ego sim in eandem rem animo, atque testes habeam locupletissimos & gravissimos omnes omnium partium Cardinales, nihil me ab ipso Pontifice contendisse obnixius atque efflagitasse, quam ut primo quoque tempore omnes conveniremus: nihil sane hoc tempore optare potui accommodatius, vel ad eorum quibus solo vitæ meæ cursu offensis quævis semper visa est satis justa mei criminandi causa vobis prodendam audaciam & imposturam, vel ad meam apud vos ipsos sartam tectam ab eorundem injuria conservandam dignitatem, quam ut rumores de me ferrent hujusmodi, & sermones, quos res ipsa confestim esse falsos cum arguat, nullam in istis in posterum non modo credulitatis & fidei, sed ne existimationis quidem partem relictura sit: id quod illis contigisse spero atque plane confido; sub id enim tempus, quo ii ad me rumores sunt perlati, suspensum quidem & expectantem, quid Pontifex statueret & quem ipse locum indicendo concilio capiendum designaret commodum, advenisse nuntiatur ab eodem, ad me missus Rodulphus Pius Faventiæ episcopus singulari vir ingenio, judicio, atque doctrina, communicaturus videlicet mecum his ipsis de rebus, ad quas eundem ego Pontificem suapte incensum natura meis quotidianis precibus & flagitationibus inflammaram.

Excusat flagitium.

XIII. *Cum igitur res per se satis ipsa loquatur, nihil posthac futurum video cur isto-*

rum

rum ego animos, qui me tam graviter suis malevolentissimis obtrectationibus premere voluerunt, vel leviter debeam, quamvis lacessitus repungere: animi vero mei magnitudinem, & in religionem studium, ut inflectam nulla unquam cujusquam faciet injuria, quin communi consilio [quoad ejus fieri poterit affectæ reipublicæ Christianæ, & afflictæ remedium atque opem præsentem una vobiscum afferamus. Facturos porro nos operæ pretium existimo, si [quod vestro fieri velim arbitratu] aut vos ad me, aut ego ad vos virum mittam, rem totam edoctum, uti facilius inter nos omnium cogitationum nostrarum rationes explicemus. Multa certe vobis & quod ad rem, & quod ad conventus ipsius locum ac tempus attinet, non æquo modo animo, sed libenter etiam dabimus, quo certatim ad nostras invicem voluntates [quantum nobis per Deum ipsum licebit aggregemur. Pium vero interim apud me retinendum censui dum certum nobis quid actum, quid constitutum a vobis fuerit, quid curari per me, quid perfici cupiatis referatur, Dabitur autem semper omnis omnino opera, ut nec universa respublica, vere Christiani a me animum, nec vos amici desideretis, &c. Ex Lajano saltu die XXV. februarii MDXXXIV.

XIV. Ingentia mala oborta ex disturbato concilio.

Fuere Francisci Regis inanes fuci, neque enim concilium a Clemente, uti pactus erat cum Carolo V. celebratum est, in quo hæretici adduci vel cogi ad officium, Angli deficientes in fide confirmari, & gerendi in Græcia belli rationes agitari poterant: & quantumvis Franciscus Rex plures apologias (*a*) ad invidiam eluendam conscripserit, reatum suum magis patefecit illis, quam extersit: cum enim nullus locus ad celebrandum concilium esset accommodatior quam in ipsa religionis arce & sede Christiani imperii Italia, neque in Germania tutum esset illud cogere, ne immensa hæreticorum audacia & colluvie obrueretur, prætexuit Franciscus Rex nec sibi, nec Germanis in Italia, quæ pontificiis & cæsareis armis teneretur, tutum accessum patere, vererique ne pontificis decreta vi potius, quam æquitate ederentur: Germanos ita se devincturum speravit: *Intellexistis*, inquit in literis proximo anno datis, *prope omnes, certe multi ex legato ad vos nostro, quid jam essemus ego & ille inter nos ea de re commentati, ac prope jam pacti: atque ne tunc indiceretur concilium, unum hoc nobis impedimento fuisse, quod is Cæsari, cum se conventum in Italia habiturum receperat. Contra ego contendebam efficacissimis [ut mihi videtur] rationibus, cum haberet ipse ac Cæsar in Italia nulli non formidolosos exercitus illos magis, ut in decreta sua nos cogerent, quam adducerent, eo nos quodammodo velle pertrahere, pro certo haberi oportere. Addebam [id quod erat] tot initis a Cæsare fœderibus, quo videlicet me accessu Italiæ procul summoveret, armatum citra rerum novandarum suspicionem, inermem citra periculum, committere illis me locis non posse; atque adeo non sublatis in ea belli atque dissensionum causis debere potius ad vestræ Germaniæ limites, quæ viu ulli Christianorum injuriæ suspecta sit*, suspectam econtra Cardinalibus & ipsis Germanis catholicis fuisse antea ostensum est, *hoc tempore indici concilium, cujus sane indictionem, sicut Christianæ reipublicæ necessariam, modo loco libero, neque conventuris infido, ita in diverso loco ne aliud oriatur ex alio dissidium metus & periculi plenam esse judicabam.*

(*a*) Ext. ibid. p. 297.

Vani Gallorum Regis prætextus.

Acta Massiliæ circa concilium.

XV. Conjungit se Gallus hæreticis adversus catholicos.

Placuit maxime Franciscus Rex hæreticis disturbantibus ea ratione œcumenicum concilium, quod Clemens se indicturum Carolo V. promiserat; verum Germanorum catholicorum animos a se abalienavit, quos cum suis apologiis sibi consociare non posset, conjunxit se hæreticis adversus catholicos ignarus malorum quæ hæreticorum societas Gallico regno allatura esset, non aliter quam cæsarei politici nascentem hæresim palpaverant, dum illa obterere pontificiam tantum majestatem cæsareamque efferre videretur; ignorantes quantas illa clades cæsaribus invectura foret. Interea in Germania excitati sunt novi bellici motus, cum Uldericus Wittembergensis princeps ditionem suam a Ferdinando repeteret. Depulsus ab illa fuerat a Suevis fœderatis vindicantibus injurias Reitlingensium, quos ille admotis castris oppugnarat ac subegerat, receptaque jure belli oppida a Suevis Cæsari divendita, ab eodem Cæsare collata Ferdinando & Austriacæ domui adjecta fuerant: & quamquam, uti vidimus, Franciscus Gallorum Rex Wittembergensem suæ ditioni jam ante restituere annisus esset, Helvetiorum tamen opera ejus conatus ad irritum conciderant: jam vero deprimendæ Austriacæ domus potentiæ intentus commovit Philippum Lantgravium Hessorum principem in Ferdinandum suppeditatis in exitiabile bellum sumptibus, quasi a Wittembergensi bellicæ arcis montem, quem vulgo Pellicardum vocant coemisset, quo opportune ex Germania copias conducere posset. Ita Christianissimo Rege hæreticorum clientela maximo cum religionis damno & Christiani nominis dedecore accepta est. At Ferdinandus Rex ubi

Wittembergensis principatum recuperare affectat.

Lutheranorum clientela a Gallo Rege accepta.

hæreticos arma impia sumpsisse vidit, extimuit ne illi secundis elati successibus ad majora audenda, religionemque evertendam consurgerent, certioremque de omnibus factum Clementem rogavit, ut idonea subsidia pro tuenda re catholica ipsi mitteret; qui exhaustum prorsus esse superioribus calamitatibus, tum classis ad depellendos Italia Turcas sumptibus pontificium ærarium respondit (a); pro viribus tamen ei se non defuturum.

(a) *Lib. brev. ann. 1534. p. 185.*

Regi Romanorum.

XVI. *Recepimus literas majestatis tuæ decimo maii datas, in quibus de apparatu Lantgravii Hassiæ ad restituendum Ulricum in ducatum Wittembergensem contra majestatem tuam, & de exercitu per te ad defensionem comparato nos reddis certiores: simulque quoniam sua defensio haud minus sanctam religionem ac nos respicit, cum illi novis hæresibus infecti, si successum contra te habeant, majora tentaturi haud dubie timeantur, auxilium a nobis & hac sancta sede imploras. Quibus tuis literis, fili charissime, & pro nostro pastorali officio, & pro eo intimo amore, quo tuam serenitatem prosequimur, commoti valde fuimus, & quantum illa significatione comparati per te exercitus eramus læsati, tantum postea doluimus en his, quæ postmodum subsequuta esse audimus, cum & communis religio, & privata in te nostra benevolentia faciat, ut omnium, quæ tibi accidant vel lætorum, vel tristium simus tecum participes. Itaque convocatis ad nos sæpius venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, reque cum illis communicata, & frequenter deliberata, non solum quidem noster, sed universi sacri collegii promptus animus & egregia in tuam serenitatem voluntas semper apparuit, cum omnes faterentur, serenitatem tuam omni ope hujus sanctæ sedis dignam esse, cujus ope sancta religio in istis locis assidue defendatur; sed tamen cum de modo & ratione conquirendi auxilii ageretur, ut omnes nobiscum in id summe niterentur; tum vero in ipsa rei tractatione ita detegebatur communis inopia & vulnera præteriti temporis apparebant, ut nec modus nec exitus ullus inveniri posset, cum præteritæ calamitates & continuatæ hujus septemnii impensæ, aliaque aliis superaddita onera, omnem prorsus Succum attenuate per se facultatis expresserint; nos vero præter afflictas, ut omnibus notum est, vires nostras, & decem triremes hoc tempore instructas, & alias necessarias & graves impensas quotidie subire cogamur: ipse autem status noster ecclesiasticus præter continuam superioris septennii sterilitatem, ita tributis & collationibus continuis gravatus per nos fuerit, ut nedum nova imponere onera ei nequeamus, sed vetera, quæ mercatoribus assignaveramus, remittere cogamur. Quæ nos quidem dolenter, ut debemus, serenitati tuæ referimus, non quod en hoc quidquam de studio nostro, & voluntate tibi subveniendi remissuri simus, sed quod probari tuæ serenitati cupimus id, quod est certe verissimum, desiderio nostro deesse facultatem; nec tamen per hoc cessaturam esse diligentiam, neque enim desistemus assidua cogitatione perquirere, & omni sedulitate intendere nostri officii debito & benevolentia erga te nostra stimulati, si quam viam aut rationem ferendi tibi, quod poterimus, auxilii invenire possimus. Proinde hortamur majestatem tuam studiose in Deo domino, ut eandem vigorem animi, quem hactenus exhibuit, & qui celsitudine tua dignus est, retinens, vires atque animum confirmet, & in Dei omnipotentis adjutorio, quod ei in majori periculo affuit confidat, &c. Dat. Romæ XVI. junii MDXXXIV. pontificatus nostri anno XI.* Imploravit quoque Caroli V. auxilium Ferdinandus: sed serius tum a Pontifice tum ab fratre Cæsare stipendia in Germaniam transmissa sunt.

Poscit Ferdinandus a Pontifice auxilia.

Responsum pontificium.

Concurrere apud Lauffenum oppidum Philippi Hessorum principis & Ferdinandi acies, quibus Philippus Bavarus bellica laude post propulsatum Vienna Solimannum clarus præerat, atque imparatus cæsareus exercitus, inita equestri tumultuaria pugna, Bavaro glande plumbea icto, in fugam actus est turpissimam, ac munitissima oppida Aspergum, Auracum, Nissa, & alia ad victorem prova, Udalricum cupidissime exceperunt; cum enim Lutherana hæresi infecti essent cives, hæretico quam catholico principi subiici maluerunt. Imminebat jam periculum ne accensa belli flamma universos catholicos & hæreticos Germaniæ corriperet; atque hæretici Gallorum Regis opibus fulti insultarunt catholicis pessundandæ religioni continue intenti; quorum audito rugitu Helvetii catholici a Pontifice opem poposcere: quibus Clemens semper se cunctis præsto futurum est pollicitus his literis. XVII.

Ferdinandi exercitus tumultuario prælio fusus.

Vittembergensis exceptus ab hæreticis.

Minitantur hæretici catholicis.

Dilectis filiis Lucernæ, Uraniæ, Suitz, Zug, Underual, Friburg, & Solodorensibus veteris ligæ superioris Alemanniæ ecclesiasticæ libertatis defensoribus, &c.

Nos quidem, filii, pro nostra erga vos jam diu inveterata benivolentia, & vestra in Deum & catholicam fidem, quam pie nobiscum colitis & tuemini, ut debetis, pietate, vestris occurrentiis & necessitatibus nunquam deerimus, & ad obviandum & resistendum his periculis, quæ vos a ma-

Pontificis ad Helvetios catholicos responsum.

Digitized by Google

a male de dicta fide sentientibus imminere nobis significastis, consilio, ope & opera nostra semper præsto erimus. Datum Romæ XIX. *maii MDXXXIV, pontificatus nostri anno* XI.

XVIII. Sedatum fuit Germanicum illud bellum: Albertus enim archiepiscopus Moguntinus idemque Cardinalis (*a*), & Georgius dux Saxoniæ catholicarum partium columina, ac Joannes Fridericus Saxo septemvir Luthericæ sectæ propugnator concordiæ interpretes iis pactionibus Germaniæ pacem reposuerunt, ut Lantgravius copias dissolveret, Ferdinandus vero principatus Wittembergensis jacturam atque Udalricum pristinæ ditioni, quam fiduciario jure acceptam Austriacis principibus referret, restitutum æquo animo pateretur. Ita illata ea ignominia est catholicis ab hæreticis impii belli adjutore Francisco Rege Austriacæ familiæ infenso: qui tamen votis suis non est potitus, cum Hessus nec in Austriam postea irruperit, neque in Italiam ad turbandas res Mediolanenses descenderit; ut refert Paulus Jovius (*b*): *Cum*, inquit, *Lantgravius Austrianæ ditionis fines ingressurus, atque inde demum impellentibus Gallis in Italiam pervasurus esse diceretur, Ferdinando Regi pax data, deprecantibus Germaniæ regulis, ea conditione, ut Ulderieus beneficiario jure ab Austriana familia ducto ditione sua potiretur. Invidebant quidem Austrianæ domus felicitati; sed eam exequatis viribus incolumem volebant. Cæterum Lantgravius apud Gallos occulta invidia deflagrabat, quod eorum auro instructus secus quam magnis pollicitationibus se facturum ostenderat, in tanta occasione gerendarum rerum represso impetu summæ spei victoriam omisisse videretur, sic ut præclare constet, Ferdinandum una maxime pecuniæ inopia id vulnus accepisse, cum multis diebus ab Hispania nequidquam opem expectasset. Curarat enim Cæsar per mensarios certum auri pondus in stipendia militum; sed id aliquanto cunctantius, quam circumvento fratri in ea celeritate hostiam expediret, adeo ut victas exutusque provincia pacem petere cogeretur: hostes tamen, ut aliquid specie honoris, Cæsaris nomini tribuere viderentur, tormenta bello capta remiserunt.*

(*a*) *Jov. l.32. continuator Sabellici & alii.*

Quibus legibus pax inter hæreticos & catholicos restituta.

(*b*) *Jov. ibid.*

Trapezitarum culpa clades accepta.

XIX. Coaluit ea pax opportune; cum Anabaptistarum factio exeunte superiori anno magno terrore Monasterii erupisset, atque hoc anno sumptis armis universo orbi Christiano non uni Germaniæ excidium minitaretur. Tulerat aliquot ante annis adversus Anabaptistas capitalem sententiam Carolus Cæsar, ac deinde infeliciorum sortem perperam miseratus severitatem remiserat mitioribus decretis, uti suo loco narratum est: ex quibus impii dæmonum fraudibus illusi, grassandi licentiam nacti liberius longe portentifica venena sua sparserunt: cum enim Germani sumpta semel Lutheri exemplo mutandæ fingendæque religionis audacia, quovis doctrinæ vento circumferrentur, ad figmenta absurdissima demum se converterunt, de quibus hæc tradit Ulembergius (*c*): *Hoc anno Anabaptistarum factio, quæ tempore rusticani motus armis principum repressa fuerat, non extincta, postquam in quibusdam inferioris Germaniæ provinciis vehementer crevisset, erigere cervices, & res novas denuo machinari cœpit. Erant zelotæ quidam ex ista colluvie, qui se divinitus incitari putabant ad instaurandum Christi regnum, quod extremis temporibus ad summam perfectionem formandum somniabant. Horum nonnulli Monasterium occupabant, quæ Westphaliæ civitas est admodum munita, quam novo Christi regno sedem elegerunt: unde velut ex altera Sione missis apostolis evangelium istius regni ad renovandum orbem Christianum in omnes provincias propagare decreverant. Eam vero rem tanto zelo sunt aggressi, ut non Germaniæ modo, sed & cæteris Europæ provinciis, nisi cohiberentur armata manu, denuo periculum ab iis imminere videretur.*

Anabaptistæ bellum movent in Germania.

(*c*) *Ulember. in vit. Luth. c. 26.*

Falsa eorum jactantia. Monasterium ab illis occupatum.

Minitati excidium imperio Christiano.

At qui universis Christianis excidium parabant, sibi ipsis illud peperere; versaque est opulenta & amplissima urbs horrendis contaminata sceleribus in carcerem in quo nefandissimi religionis eversores ad omnia ludibria dæmonis consectanda intenti fame necarentur, aut ferro conscinderentur: quæ quidem mala a divina providentia miserta pereuntis Monasteriensis populi, variis prodigiis præsignata, refert oculatus testis Hermannus Kesenbroch in MSS. historia Monasteriensi hisce verbis: *Ut Deus*, inquit, *certiora cladis futuræ indicia proderet, eamque jamjam capitibus nostris impendere commonstraret, si forte ea, quæ frequenter eveniunt, & ancipitem interpretationem recipiunt, minus nos moverent; ideo rarioribus & manifestioribus portentis partim supra urbem in aere, partim intra mœnia, non sine summa trepidatione visis & auditis, animos incolarum ab indecentiore vita tanquam clementissimus pater postremo deterrere voluit, quæ monasteriensis reipublicæ ruinam & eversionem proxime præcesserunt. Multiplices primum faces & subitæ flammæ, insuetique fulgores supra urbem in aere nocturno tempore aliquandiu* XX.

Prodigia Monasteriensis cladis prænuntia.

in-

inter se concurrere, ac tandem, aut decidere, aut cacumina turrium sine noxa tamen lambere visuntur. Cælum ingenti hyatu findi, rimasque oblongas agere visum est, unde terribiles ignes emicuerunt : Agricolæ in vicinis prædiis ac pagis commorantes, aut equos, aliaque pecora nocte pascentes, urbem quasi flammis correptam sæpe intuentur ; & cum explorandi causa accurrerent, flammam non solum urbi innoxiam fuisse, sed etiam evanuisse prorsus deprehendunt.

Igneis nubibus interdum operitur Monasterium.

Interdum igneis nubibus opertam urbem vigiles referunt, quæ jam subito casu incendium minabantur : monstrosi tam pecorum quam hominum partus eduntur. Tres soles anno MDXXXIV. die nona februarii hora secunda pomeridiana conspecti, triplicem religionem catholicorum, evangelicorum, & anabaptistarum non aliter portenderunt, quam illi, qui post obitum Julii Cæsaris triumviratum : semper enim solis veri idola divisiones & dissensiones multorum sæculorum historiæ testantur.

Dæmone infessi bacchantur.

Quidam divinandi furore correpti, & anabaptistico spiritu pleni per omnes vicos urbis cursitantes vociferationibus horrendis populum deterrent. De his agetur inferius. *Fœminæ quoque illusione diabolica deceptæ : eodem anno nona februarii sanguinem pluisse in lineis plicis ostentant :*

Dæmonum spectra visa in aere.

varios eodem die in aere spiritus horrendaque spectra apparuisse quidam constanter affirmant. Conspectus quoque est in sublimi circa idem tempus vir auream gemmatamque coronam gestans, qui in dextra gladium, sinistra vero virgam apprehensare visus est, & alterius viri effigies visa, utramque manum sanguine redundantem comprimens, unde guttatim sanguinem fluere viderunt.

Anabaptisticus Rex ostentatus in aere.

Cælo etiam sereno equitem armatum minitanti vultu, gladium dextra quatientem multi prospiciunt : seræ portarum nemine mortalium movente per se insultantes nocturnos vigiles exterrent.

Ostenta alia.

Taceo hic clamores militum, fragorem armorum, concursum equitum & armatorum, hinnitum equorum, infantium fletum, mulierum ejulatum, canum & noctuarum tristes ululatus, in sepulchris ac cæmiteriis mœstos gemitus, varios, in templis strepitus, & singultus lachrymabiles: bombardarum, tympanorum ac tubarum sonitus, qui in pomeriis ac aviis recessibus urbis nocturno tempore audiuntur.

Fragores & strepitus insueti.

Taceo tandem quod interdiu aliquoties supra urbem tibiarum ac tympanorum militarium sonitus, longo ductu aerem penetrans, multorum hominum aures in se converterit.

Supra urbem interdiu tympana audita.

Hac omnia non vana fuisse, sed manifestam ac præproperam cladem portendisse Monasterienses facile & manibus & pedibus sensissent, nisi ineptis suorum prophetarum interpretamentis seducti ad se minime hæc pertinere sibi pesuasissent : quare cum non finerent se ullis prodigiis & ostentis, quantumvis terribilibus moneri, neque spes melioris vitæ superesset ulla præter meritum, Deo eversionis causa ascribenda est, sed propriæ temeritati, qua se sponte sua in exitium præcipites egerunt.

Monasterienses a pseudoprophetis illusi.

XXI. Multis interjectis author describit, ut cum Rothmannus anabaptisticæ sectæ signifer concionatorio munere interdictus esset, qui potius ex cæsareis edictis gladio feriri debuerat, utpote malorum omnium author, fœminarum immanis turba ducta a sex monialibus, quæ cum habitu pudorem exuerant, in magistratus consurrexerit jactatis multis conviciis, quod Rothmannicum pseudoevangelium prohiberent.

Rothmannus archihæreticus malorum auctor.

At ignavi magistratus non modo fœmineam seditionem non repressere, verum anabaptisticam impietatem magis ingravescere permiserunt ; adeo ut rebaptizati opes suas, fœminæ gemmas, annulos, monilia ad concionatorum pedes deferrent : sola enim hac ratione æternæ salutis fieri participes, si in communes usus verterentur, ita exuere veterem hominem, & ornamenta corporis cum ornamentis animæ permutare persuasi ab impostoribus erant.

Fœminarum seditio in magistratus.

Superstitionis quanta sit vis.

Conatus est Franciscus Monasteriensis episcopus huic malo mederi, ac senatui dedit imperia, ut ex cæsareo mandato sectam anabapristicam seditiones ac cædes spirantem coerceret. Sed ut senatus tempserat episcopum, ita a civibus contemptus est adeo, ut in singulis parochiis Anabaptistæ haberent domos, in quas ad audiendas conciones confluebant, & catholici sive Lutherani extrema omnia ab Anabaptistis formidarent.

Episcopi monita ad senatum. Spreta a senatu perduelli.

Inter quæ, duos putidissimos impostores illusos a dæmone, ac Joannis Matthiæ pistoris Harlemensis pseudochristi pseudoapostolos anabaptisticos Monasterium ingressos narrat Hermannus, ac veluti prophetas a fanaticis exceptos : *Dum hæc aguntur*, inquit, *duo viri peregrino & inusitato habitu amicti adsunt : qui circa diem decimamtertiam januarii Monasterium venerant, & apud Kuiperdollingum diversabantur, ac Enoch & Elias vulgo esse existimabantur, quorum alter Joannes Bokelson Leydanus postea sceptra urbis invasit ; alter vero Joannes Mathisson in initio obsidionis circa festum paschæ ante portam Ludgerianam ab hostibus occisus fuit, cujus uxorem Leydanus duxit.*

A Joanne Matthia pseudochristo missi pseudoapostoli.

Monasterium ingressi pro Enoch & Elia habentur.

Hi singularem sanctitatem simulantes in ædibus Kuiperdollingi cum Rothmanno, Rollio, Cloprisio de rebus præsentibus consultant, suggerentes interim ab armatis quid fieri

Eorum hypocrisis.

Conjuratio Anabaptistica de trucidandis catholicis vel alterius sectæ. Pseudopropheta differri jubet scelus ut tuto fiat.

fieri velint : & cum inter se dissentirent, aliis urbem fæce impiorum purgandam esse volentibus, aliis vero diem dominicæ ultionis nondum adesse asserentibus, proinde impiorum cædem prorogandam esse & in diem Domini differendam. Verum cum sibi certo persuaderent duos istos prophetas esse, & cælitus emissos, quibusque inconsultis nihil sibi agendum sit, decretum illorum expectant. Hi post multa suspiria & meditationes nondum tempus esse purgandi aream respondent : plures prius Domino lucrifaciendos, & jam lucrifactos cælesti doctrina, non quidem in impiorum templis idololatria fœtentibus, sed privatis Christianorum ædibus confirmandos esse :

Non sentientes cum ipsis habent pro impiis.

nondum itaque impiorum sanguine manus suas contaminent, ne & ipsi Patrem cælestem sibi offensum reddant : diem Domini propemodum adfuturum expectent, qui purgaturus sit aream suam ab omni impietate. His vocibus tanquam a numinibus quibusdam profectis acquiescunt. Ita seditio pacata tum est, atque Anabaptistæ ab armis temperarunt.

Rothmanni conatus ad pervertendas moniales.

Sed brevi Rothmannus novas res molitus est; ingressus enim cum sociis cœnobium transflumineum moniales ad propagationem generis humani lenonis instar hortatus addidit sibi, atque aliis penphetis in urbe præsentibus a patre divinitus revelatum hora duodecima noctis sequentis diei cœnobium ruiturum : quo oraculo moniales libidine flagrantes captata occasione monasterio egressæ omnia fere bona in ædes Rothmanni extulere, tribus exceptis, quæ pietate & ingenio & ætate excellentiores cum lachrymis & suspiriis illas retinere conabantur.

Pseudoprophetia illius insana.

Cognitum ex spiritu dæmonis prophetasse.

Suspensa interea terrore plebs ruinam cœnobii expectabat, ut totam noctem insomnem duxerit, ac fabula in risum versa Rothmannus ut pseudopropheta & impostor omnium sibilis exceptus est. At mox populus novo spectaculo a dæmone illusus est.

XXII. Rollii ministri a dæmone agitati discursus.

Ubi, inquit Hermannus, *Rollins*, is erat pseudoevangelicus concionator, *falso hoc oraculo Rothmanni authoritatem apud multos elevari intelligeret, in morem corybantium enthusiasmo correptus furiose per plateas discursans horrendis vociferationibus & insanis boatibus impios, ac fœderis charactere non signatos ad pœnitentiam vocat : diem enim Domini instare clamat : quo astu & nova rerum facie superioris Rathmanni oracnli oblivionem inducit, plurimosque ab anabaptismo alieniores redditos revocat. Hunc autem furorem toxico [id est incantamento magico] retinctis immitti fama fuit; illud enim Rothmannus parentum suorum artibus edoctus in lignea lagena a se baptizatis miscuisse dicebatnr.*

Perversam pœnitentiam prædicat.

Rothmannus arte magica usus.

Ex eadem Rothmanni lagena, cum Georgii Montani sarcinatoris filia bibisset, simili furore percita octava februarii circa horam secundam in ædibus Bernardi Suerthemii sub fornice in magno hominum utriusque sexus cœtu mira dicacitate concionatur. Erat illa sexdecim annorum, atque octava februarii coramque præsente Hermanno nunc de peccatorum vindicta, nunc de exaltatione & præmio bonorum, nunc de urbis totiusque orbis post triduum futuro interitu cum magno præsentium horrore aliquot horis garrivit. Pergit Hermannus.

Puella furore percita concionatur.

XXIII. Kniperdollingus & Joannes Bokelson agitante dæmone per urbem vociferantur.

Eodem die Kniperdollingus, hic erat vir primarius, sed impius, *ac Joannes Bokelson propheta Leydanus circa horam tertiam a meridie omnes propemodum vicos urbis percurrentes superioris vitæ emendationem luctifico & terribili clamore postulant; nihil enim præter pœnitentiam, pœnitentiam, pœnitentiam, denudatis capitibus oculisque in cælum defixis clamitans. Quidam vero nostrum luctifici ejulatus, tristisque vocis, quæ Jerosolymitanum prædixerunt excidium memores, hujus quoque reipublicæ ruinam lachrymantes præsaginnt : & cum quidam innsitatam corybantium insaniam passim per plateas deriderent :* Væ, væ vobis, *inquiunt*, væ væ vobis, qui nos divino spiritu agitatos deridetis, qui salutaris pœnitentiæ vocem non admittitis, qui fœdus nostrum contemnitis. Agite pœnitentiam, resipiscite, ne ultionem Patris cœlestis in vos provocetis. *Inde cum ad forum reverterentur, ibi in totius populi conspectu, eu omnibus vero angulis urbis rei novitate coacti in mutuos amplexus, mutuaque oscula proruunt. Cnm autem furor desæviret, & pristina illis mentis integritas paulatim rediret, Georgius Montanus sarcinator, cujus filia paulo ante concionata fuerat, novo furore afflatus, abjecto capitis tegmine, & oculis palmisque in cælum sublevatis, continuo accurrit :* Suspicite viri fratres, suspicite, capitaque vestra nunc attollite, clamat, Deum gloriosum in nubibus cæli coruscantem, vexillumque victoriæ dextra ferentem video. Væ vobis impiis, qui in malo pertinaces estis : resipiscite, resipiscite. Patrem cœlestem cum multis angelorum millibus dira vobis minitantem in sublimi conspicio. Væ, væ vobis impiis; agite pœnitentiam, agite pœnitentiam : dies ille Domini magnus & terribilis adest. Resipiscite, resipiscite : æternæ damnationis pœna & cruciatus nullo tempore finiendus vos manet, qui Christum ex Maria humanam carnem assumpsisse creditis : resipiscite, resipiscite. Deus jamjam purgaturus est aream

Redeuntibus iis ad mentem Georgius dæmone agitatur. Mentitur se Christum videre in nubibus.

Ait scelus esse credere verbum incarnatum.

suam

ſuam, & paleas inextinguibili igne exuret. Agite pœnitentiam, & ſi divinam ultionem vitare vultis, characterem fœderis noſtri ſumite. Sub.lit de hoc arreptitio teſtis oculatus : *Quibus, geſtibus hæc aliaque multa proclamaverit dici vix poteſt : nunc enim ſaxis inſultat, ſeſeque ſaltu quaſi volaturus eſſet effert, & palmis elatis plaudit, nunc caput vehementi rotatu concutit, nunc oculos ad cælum attollit, nunc deprimit, nunc luget, nunc humi in forma crucis procumbit, & in cœno ſeſe volutat ut paucis dicam ſingulis vocibus habitu corporis ſui inſervit. Cum autem nos quotquot aderamus in foro juvenum more inſuetis vociferationibus obſtupefacti cœlum diligentius intueremur, nihil eorum, quæ vetincti viderant, nec aliam, quam uſitatam cæli faciem animadverterimus. Itaque ad voluptatem corybantes iſti a circumfuſa juventute in foro deluſi ſimul ſeſe cum Kniperdollingo ad ædes ſuas ſubducunt. Ibi Kniperdollingus novo, ſed mitiore quam prius, furoris genere exagitatus, in angulo ædium ſuarum foribus patentibus ad parietem converſus cum patre cœleſti, nobis videntibus & audientibus, ſe loqui ſimulat, & plurima ad popularem intelligentiam non accommodata, nec juſta ſerie cohærentia, ſed more furioſorum abrupta nunc manifeſte loquitur, nunc clanculum muſſitat : tandem defatigatus in intimas domus ſuæ latebras ſpumivomo ore ſe recipiens iſti ſpectaculo finem imponit.*

Perſpicuis ſignis ſe agi a dæmone oſtendit.

Deridentur a vulgo.

Jodocus quoque Calemburgicus eodem ſpiritu agitatus, concitato equo inſidens ſurſum deorſumque per vicos fertur, & cœlum ruiturum nunciat, ac admiranda ſe videre, multaſque myriades angelorum ſe proſpicere clamitat. Eodem furore etiam correptæ mulieres vaticinia de quodam Rege Sion futuro jactarunt : moliebatur enim ſathan quoddam antichriſticum condere imperium Mahumetici inſtar. Quibus tumultibus perturbati ſimplices, cum in fide fluctuare cœpiſſent, a Bernardo Rothmanno in impietatem impulſi ſunt.

Jodoci Calemburgii dæmoniacus furor.

XXIV.

Mota ab Anabaptiſtis ſeditio.

Aucti hac fraude numero Anabaptiſtæ nona februarii die arma corripuere, ut tyrannidem urbis invaderent : qua recognita epiſcopus literas ad ſenatum, qui antea rebellarat, dedit, ut ſibi cum modico equitatu venienti ad Anabaptiſtas civium ſanguinem ſitientes coercendos portas urbis panderent ; ſed a ſenatu eæ literæ ſuppreſſæ ſunt : catholici tamen ac Lutherani contra Anabaptiſtas, qui forum obſederant, egregie ſe compararunt. Qua nocte plures fœminæ cum aliquot viris agitatæ a dæmone horrendis vocibus clamitabant, patrem cum omni cœleſti militia in nubibus conſiſtere, ac deſcenſum moliri : pſeudoprophetæ canebant ſuis, patrem cœleſtem ſuos ſigno fœderis notatos contra impiorum inſultus deſenſurum. Cum vero Anabaptiſtæ animadverterent conatus ſuos ad irritum cadere, adverſarios de pace poſtularunt, quam illi, ne epiſcopum in urbem inducerent, male conceſſerunt : ac mox ſathanas actionis ſuæ in Anabaptiſticis fœminis non obſcura argumenta oſtendit. Tradit enim Hermannus vidiſſe ſe in foro fœminarum multitudinem inſtar bacchantum veterum furore correptam, pluribuſque viſis illuſam fuiſſe a dæmonibus, ac demum compertum eas faſcino teneri, eoque amoto motum omnem conquieviſſe.

Anabaptiſticarum ludibria.

Vana pſeudoprophetarum promiſſa.

XXV.

Plures cives his territi fugiunt Monaſterio.

Terribilis vero ille fœminarum, quas dæmon vexarat, furor cives pleroſque ita perculit, ut ex urbe magno numero exceſſerint, cum impendentem ab epiſcopo obſidionem & inteſtinum bellum metuerent. Ut vero Anabaptiſtæ in ædibus Kniperdollingi eo tempore promiſcuis concubitibus, quos baptiſmum igneum vocabant, plures in ſectam allexerint, deſcribit Hermannus, cujus ſceleris author fuit Joannes Mathiſſon pſeudopropheta, qui noctu prælecto Geneſeos capite, ubi verba : *Creſcite & multiplicamini* ; repetierat, extinguebat faces, ut pudorem omnem extingueret. De hoc impuriſſimo impoſtore, & ſocio ejus futuro Anabaptiſtarum Rege nequiſſimo ſcribebat Rothmannus ad ſuos, qui in circumjectis urbibus latitabant : *A Deo Patre prophetas duos ad ſe Monaſterium miſſos, qui inſigni pietate & vitæ ſanctimonia ſint illuſtres, verbumque Dei pure & ſine humanæ fæcis admiſtione incredibili quadam facundia atque ſuavitate doceant : ſi proinde ſaluti ſuæ conſulere velint, cum uxoribus liberiſque relictis opibus terrenis ad ſe veniant, novam ſuam Jeroſolymam & Sion, templumque Salomonis verum ac æterni Dei cultum exploſa omni idolomania in ſe ſecum inſtaurent, ipſos præter cœleſtem theſaurum ſatis opum habituros.*

Rothmanni literæ ad Anabaptiſtas extra Monaſterium.

XXVI.

Plures Monaſterium confluunt.

His literis excitata ingens Anabaptiſtarum in finitimis urbibus oppidiſque latitantium multitudo Monaſterium confluxit ; quorum acceſſione elati Anabatiſtæ promulgarunt etiam tum ſenatum Monaſterienſem ex inſtinctu carnis ſuiſſe deſignatum ; jam vero ex ſuggeſtione ſpiritus (nimirum ſathanici) eſſe eligendum : atque ita magiſtratus, qui rebellarant in epiſcopum, oppreſſi ſunt ac dignitate deturbati : qui vero ſucceſſores dati viri impii partientes inter ſe patranda ſcelera in virginum & monachorum cœnobia,

Senatus Monaſtenenſis oppreſſus ab Anabaptiſtis.

ca-

A novis magistratibus templa spoliata.

canonicorum collegia, ac sacras ædes impetum fecere XXIV. februarii die, vestes, argentum, aurumque omne, & ornamenta diripuere, Christique & sanctorum imagines diffregere, eorum relquias & sacrosanctum Domini corpus pedibus conculcarunt, sacros libros & cruces ligneas in cinerem redegerunt. A quo autem instincti essent, & quos colerent, quos odissent ex his agnoscas: *Nullas*, inquit Hermannus, *Christi crucifixi*, *Mariæ virginis*, *Apostolorum*, *aut martyrum imagines*, *quas non perdant*, *ferunt*: *at diabolorum*, *Judæorum*, *impiorumque tyrannorum icones nulla retinctorum manus violavit*. Cum vero novum imperium condere meditarentur; obsiderenturque ab episcopo, Rollium cum magna auri vi in Hollandiam misere, ut copias contraheret: sed is circa Ultrajectum comprehensus igni crematus est: ut nulla ad perfidos homines auxilia pervenerint, episcopus autem novam Anabaptistarum Sion obsidione cinxit. Auctus vero est Anabaptistarum furor, ac XXV. februarii die Joannes Mathisson pseudopropheta pro concione edixit: *Patrem velle*, *ut nova hæc Jerosolyma cum sanctuario a fœditate purgetur*: *sibi ergo utile videri ut papistis*, *Lutheranis*, *sacramentariis*, *omnibusque a sua doctrina dissentientibus occisis unum corpus*, *unaque respublica constituatur*, *eaque novis ritibus & Christianis legibus firmetur & stabiliatur*. Hæc pseudoprophetæ sententia omnibus fere placuerat: *Et sequenti die*, inquit author, *omnes nos trucidassent*, *nisi Kniperdollingus*, is enim carcere liberatus fuerant, *sententiam mutasset*; Sanxit vero urbe expellendos postridie, nisi anabaptismum profiterentur, atque ita patris aream purgatum iri. Dum ita regnum anabaptisticum sensim assurgebat, Monasteriensis episcopus ac princeps in Anabaptistas suæ diœceseos inquisivit, ac XXVI. februarii eorum, qui Monasterium perfugerant bona fisco addicta, nonnullæ mulieres mersæ aquis, & agricolæ multi ad supplicium vocati.

Horrida eorum sacrilegia.

Pareitum ab iis dæmonis imagini, non Christi.

Exercitum e Batavis conflare nititur. Rollius deprehensus exuritur.

Pseudopropheta jubet trucidari omnes, qui cum iis non sentiant.

Kniperdollingus mutat sententiam.

Anabaptistæ agri Monasteriensis ad supplicia ducti.

XXVII. Die XXVII. februarii, cum tempestas sæviret, Joannes Mathisson pseudopropheta percitus enthusiasmo per totam urbem sese vociferationibus fatigando discurrit: *Inde*, inquit Hermannus, *redit ad curiam*, *ibi in medio armatorum agmine admissus corruit in terram*, *Patremque invocat totaque multitudo imitata prophetam* [*scilicet fallacem ac delirum*] *provoluta genibus supplex Patrem precatur*, *vatisque mandatum opperitur*. *Inde tanquam ex profundo somno exiliens*: *Hæc*, inquit, *patris est voluntas*, *hoc mandatum*, *hæc jussio*, *ut impii*, *nisi retingi velint*, *illico urbe pellantur*, *qui nostris semper piis conatibus obsistunt*: *urbs hæc sancta purgetur*, *&c*. Obtemperatum est enthusiastæ, ut ethnici parebant pythonibus, crudelissimeque quotquot ab anabaptistica secta abhorrebant ecclesiastici, nobiles, matronæ, virgines, pueri omnibus exuti bonis, ac ferme nudi emunctique omni auro & argento expulsi sunt, ita ut Monasterium fletibus & ululatibus personaret: plures vero qui serius parabant excedere ad anabaptismum adacti.

Jubet omnes pelli & spoliari, qui Anabaptismum recensent.

XXVIII. Patrato eo facinore triumpharunt Anabaptistarum signiferi, ac socios exciverunt; factaque hac rerum conversione magnæ Anabaptistarum Batavorum turmæ contendere Monasterium; sed illi intercepti, partimque aquis mersi, partim combusti, partim in fugam conjecti fuere. Tanta vero pseudopropheta pollebat authoritate apud illusos Monasterienses, ut edicto omnia bona in commune redegerit, pollicitus pro cujusque necessitate ea distributum iri; dein XV. martii die jusserit omnes libros, sola scriptura sacra excepta, igni aboleri. At postea alterum pseudoprophetam Kniperdollingum etiam utrumque testamentum obliterari jussisse, atque ex spiritus suggestione regendam vitam sensisse, visuri sumus. Cæterum cujus spiritus instinctum audirent, tristes eorum exitus ostenderunt: nam prior Joannes Mathisson circa festum paschæ miro enthusiasmo afflatus est, illiusque a dæmone promulgavit, se cum paucis militibus omnes hostes ab obsidione divina vi, quam pater erat pollicitus, depulsurum: conceptaque ea mentis præfidentia in castra hostium cum suis commilitonibus non ita multis erumpit; sed undique circumfusus in frustra discerptus est.

Batavi Anabaptistæ Monasterium contendunt.

Omnes libri excepta scriptura exusti.

XXIX. Ita cum vates cum suo vaticinio periisset, prodiit novus pseudopropheta regiam personam in theatro Monasteriensi sustentarurus, atque cum regno anabaptistico promisso a dæmone periturus. Is fuit Joannes Bokelson Leydanus sartor impostorum Rex, qui confictis variis visis ac mendaciis stultos Anabaptistas novorum vaticiniorum cupidos fascinavit, utque vera dicere crederetur, cum eo alter impostor conjuravit: *Kniperdollingus*, inquit author, *subito prosiliens vera esse omnia profitetur*, *& quomodo sibi mortem Mathissonis prædixerit* [*Sed quod in gratiam prophetæ mentitus sit*, *paulo ante supplicium suum Kniperdollingus tormentis adductus fatetur*] *Hinc totus populus non solum hunc prophetam*, *sed & ami-*

Subrogatus novus pseudopropheta.

Kniperdollingus ad fallendam plebem cum hoc conjurat.

cum & virum Dei vocat, & nefas esse credit tanto viro non consulto in hac sancta republica auspicari. Excellentiorem ergo atque augustiorem hunc esse Matissone sibi persuadet, ab ejus ore pendere omnes: hunc patrem suspiciunt, colunt, & venerantur.

XXX. Kniperdollingi vaticinium.

Kniperdollingus etiam IX. *aprilis prophetico spiritu agitatus sublimia humilianda, & humilia extollenda esse proclamat; unde turrium pyramides, & templa dejicienda, templaque omnia urbis solo æquanda esse præcepit.* Mox paritum est insano vati, inque turribus, ac templis evertendis desudatum; at cum Martiniana turris everti omnino non posset, sed aliquot dies inclinata penderet, Tratlingus per somnium a dæmone edoctus est de modo illius evertendæ; sed a patre dæmone deceptus oppressus est ea vasta mole.

Per ea tempora Joannes Bokelson in eversa Monasteriensi republica ex conficto divino imperio constituit, ut carnificis dignitas primaria esset, quam Kniperdollingo consuli indito Ensigeri nomine contulit, & quatuor stipatores illi attribuit; dein muniens sibi viam ad tyrannidem discurrit noctu per Monasterium furore insolito, nefariamque pœnitentiam, diemque judicii imminere horrendis clamoribus prædicavit. Dein finxit se mutum tribus diebus, ac dein vocem sibi divinitus restitutam: *Die constituto in concionem populi prodit, sibique a patre revelatum esse clamat, in novo populo Israelitico novam reipublicæ formam fore, novum ergo magistratum novasque leges divina ordinatione introducendas esse.*

XXXI. Novas leges dat Monasteriensibus.

Paritum est fanatico homini; ac talem audire meruere, qui Christi & Ecclesiæ vocem audire noluerunt. Constituit ille duodecim magistratus sibi addictos, novasque leges Monasteriensibus dixit. Hæc ante medium aprilem, quo tempore Bastvvillelmus, dum nocturnas vigilias agit, subito viso & inusitata voce animatus est, nempe a satana, ut impiorum (ita appellati catholici) urbes incendio deleret. Itaque egressus Monasterio Wolthecæ oppidi partem noctu injectis ignibus succendit, sed restincto incendio captus exustusque est. Dein medio junio fœmina excellenti forma prædita subornata est a dæmone atque a pseudopropheta, ut Juditham æmlaretur, atque episcopum velut alterum Holophernem veneno necaret; sed ejus insidiæ patefactæ sunt. Seductam autem a dæmone

Anabaptistæ facinus & audacia.

patuit, quod in catasta audacter confidentissimeque diceret carnificem ipsam ferro non læsurum. Inter hæc pseudopropheta, qui tanta valebat authoritate, ut sine illius imperio quidquam agere vetitum esset, in adulterio fœdissimo deprehensus est: ac tum metuens ne ejus authoritas obsolesceret, habito cum Rothmanno consilio, polygamiam allato veterum exemplo induxit: novum hoc dogma contentiones inter Anabaptistas peperit adeo ut extremo julio Henricus faber ferrarius ducentos cives, qui veterem reipublicæ formam optabant, sibi conciliarit, ac Bokelsonum pseudoprophetam, Kniperdollingum Rothmannumque & alios polygamiæ concionatores carcere incluserit: dumque de episcopo in urbem inducendo agunt, a contraria Polygamorum factione fortiore opprimuntur, atque exquisitis suppliciis afficiuntur. Quibus occisis omnis pudicitia interiit, & qui polygamiam impugnare ausi, quamvis sacram scripturam afferrent, pseudoprophetæ jussu a Kniperdollingo gladio publice sunt cæsi, ac fœmina, quæ virum adulterum conviitiis appetierat, publice capite truncata est. Novas tunc leges pseudopropheta sanxit, atque omnia matrimonia renovari jussit, cum priora irrita diceret. Hac vero hypocrisi utebatur, quoties nimirum aliquid a patre suo, nempe dæmone, petere volebat, extensis brachiis in formam crucis supinum se humi sternebat: inde fingebat in ipsum patris spiritum infundi: interdum triduo, interdum quatriduo se mutum fingebat, & quid fieri vellet in tabula describebat, demumque diaboli opera falsæ illustrationis divinæ ac vocationis prætextu cum ex servili scorto genitus esset, regnum Monasteriense invasit hoc modo, ut narrat Hermannus.

Cum sociis carcere includitur.

Non assentientes polygamiæ cæsi.

Pseudoprophetæ doli, ut Dei verba dicere credatur.

XXXII. Sathanæ consilium de antichristico regno condendo.

Cum satanas animadverteret suum regnum non tam sub magistratu multorum, quam unius dominio & tyrannide posse propagari; ideoque post festum Jacobi alium quemdam prophetam in urbe excitat, cujus nomen Joannes Dusentscheur aurifaber Warendorpensis. Hic concione frequenti in forum advocata: Fratres Christianissimi [inquit] pater cœlitus mihi revelavit, vobisque publicandum commisit, Joannem Bokelsonem Leydanum virum Dei, & prophetam sanctum per universum terrarum orbem Regem fore: ille dominabitur Imperatoribus, Regibus, principibus, ac omnibus mundi potestatibus: ipse super omnem magistratum erit, nullus vero supra illum: ille occupabit sceptrum & sedem Davidis patris sui donec Deus pater regnum ab eo reposcerit. Inde a senioribus ibi adstantibus gladium acceptum sibi reddi postulat; creditum, & obtemperatum est impostori deliro ab iis,

Negatur Christus & obtruditur pseudochristus.

qui

qui Ecclesiam contempserant, & inanes illustrationes sequebantur: *quem cum Regi jam designato in manus tradidisset: Accipe*, inquit, *gladium justitiæ, omnemque cum ipso potestatem, quo omnes populos terræ tibi subiicias, eoque ita utaris, ut Christo ad judicium redeunti rationem reddas; simulque ipsum fragrantissimo liquore inungens his verbis: Ego te in Regem novi populi populique Dei patre jubente inungo, teque in facie totius populi Regem novæ Sionis pronuntio;* allusit nempe ad oraculum: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Rothmannus vero prædicavit hujus pseudochristi Reges futuros pedissequos, ac Reginas pedissequas.

Falsi tituli illi ascripti.

XXXIII. At quanta hypocrisi hic impostor delatum nomen regium acceperit, ita describit Hermannus: *Insueto*, inquit, *dignitatis titulo sumens prodit, pronusque humi se in faciem sternit, atque: O mi pater*, exclamat, *cum ego qui neque ætate, neque consilio, neque sapientia polleo administrationi tantæ potestatis sufficiam, ad tuam clementiam præsidium petitum supplex confugio. Mitte ergo, o pater, sapientiam tuam de cælis sanctis tuis, &c.* Cum autem murmur in populo ortum esset, quod obscurus alienigena Monasterii Rex creatus esset, summeque esset stultitiæ toti orbi imperare velle, ille hoc verborum tonitru ipsos compescuit: *Vobis invitis non solum huic urbi, sed toti mundo, patre sic volente dominabor, meumque regnum hic cæptum, sine interitu perseverabit.*

Tyranni anabaptistici hypocrisis.

Nonnulli submurmurant.

Victi impudentia impostoris.

XXXIV. Mox ille aulicos prætorianos milites viros fortissimos sibi ascivit, quos rubro cæruleoque interstincto cultu indui voluit, ita ut manicis figura orbis transversis gladiis transfixa cerneretur, ac omnia munera urbis partitus est: quatuordecim Reginas, vel potius scenicas meretrices adlegit: in eos, qui contra ejus jussa mutire auderent, capitalem sententiam tulit: irrumpentes in urbem hostes fortiter mœnibus repressit, ita ut multi milites postea ad ipsum e castris aufugientes defecerint, successibusque inflatus ex Joannis aurifabri pseudoprophetæ fallaci oraculo cives omnes spoliavit, ut pauco cultu victuque frugali, ut decebat evangelicos, contenti essent; ipse vero luxu regio affiueret. Invidit tantæ felicitati Kniperdollingus, ac furore agitatus per totam urbem cursitavit, clamando: *Pænitentiam agite;* quasi populus nondum veram pietatem sub eo Rege teneret; cumque in concione populus admodum constipatus esset, saltu sese subito extulit: *Et instar quadrupedis*, ait author, *supra stantium capita repens singulos afflat; &: Pater*, inquit, te sanctificavit; Accipe Spiritum Sanctum. *Eundem fortasse spiritum afflavit, quo a terra sublatus & in sublimi supra capita retentus est. Saliva quoque oris sui quorumdam cæcorum oculos his verbis illevit:* Recipe visum. *Designat etiam certum in foro locum, ubi se hoc die moriturum & continuo resurrecturum affirmat. Inde regium solium occupans se spiritu Dei agitari Joannem Bokelsonem quidem Regem esse secundum carnem, se quoque spiritualem futurum: eoque dementiæ tandem venit, ut utrumque testamentum tam novum quam vetus, & totam scripturam sacram abolendam, atque e mundo tollendam, neque ad politicarum legum decretum, sed ad naturæ & spiritus suggestionem vivendum esse diceret.*

Gloriatur se ferro domiturum orbem universum.

Kniperdollingus elatus in altum a dæmone mentitur suo afflatu dare Spiritum sanctum.

XXXV. Sensit dolos æmuli tyrannus, eumque in vincula coniici jussit. Inde XIV. octobris die viginti septem pseudoapostolos delegit ex pseudoprophetæ oraculo, qui illius doctrinam per varia loca disseminarent, mentitus eos a patre protegendos, ac ne pilum quidem capitis amissuros, eosque, qui ipsorum doctrinæ non assensissent, se postea ferro & igne deleturum, interminatus est. Novum etiam cœnæ dominicæ genus instituit, in qua cum multo carnium & vini apparatu viri mille & sexcenti, præter quingentos, qui agebant excubias, accubuere, atque ad fundendum sanguinem pro mutua defensione se obstrinxere: sed ea cœna pseudodominica cujusdam militis, qui invitus ad eam perductus fuerat, sanguine funestata est, cum a secta anabaptistica alienus esset, obtruncatusque ab ipso tyranno repetente ea verba: *Quomodo intrasti non habens vestem nuptialem?* Porro quatuor pseudoapostoli novi hujus antichristi cum Warendorpiam accessissent, a stulto senatu & populo, qui jam a fide catholica defecerant, excepti sunt. Ubi vero episcopus Warendorpienses se conjunxisse audiit, mox cum copiis eo provolat, pseudoapostolos intercipit, atque in errore pertinacissimos una cum aliquot civibus eo crimine inquinatis capite plectit: horum vero principem Kloprisium, qui antea Coloniam admodum infecerat, ad archiepiscopum Coloniensem transmisit, cujus jussu Bruelæ proximo ineunte anno exustus est. Alii etiam pseudoapostoli, qui Susatum perrexerant, cum in senatu concionari essent ausi de novo regno fictitiæ Sion, vigesima tertia octobris die gladio cæsi sunt, cum & ipsi errorem pertinaciter tuerentur, adeo ut ex iis quidam illusus a dæmone diceret in ca-

Pseudochristus mittit pseudoapostolos.

Warendorpienses corrupti ab aliquot pseudoapostolis. De pseudoapostolis sumptum supplicium.

in catasta a carnifice se eo die non jugulatum iri. Octo aliis pseudoapostolis variis in oppidis capita abscissa sunt, cum jam tandem quererentur se a Joanne aurifabro pseudopropheta seductos fuisse. Qui Osnabrugum legati fuerant, cum seditionem concitare cœpissent, a magistratibus capi jussi ad episcopum missi sunt; ex quibus Henricus Grassius sociorum funeribus edoctus sectæ suæ apertissimas imposturas damnavit, docuitque episcopum agitari consilia, ut Anabaptistæ ex variis urbibus & provinciis cogerentur, compararentque exercitum ad Monasteriensem obsidionem solvendam, dimissusque munus exploratoris ad perdendam monarchiam anabaptisticam egit, ita ut ipsius opera omnia hæreticorum consilia proximo anno patefacta dissipataque fuerint, ac regnum antichristicum excisum.

Ex his Henricus Grassius in exploratorem versus.

XXXVI. Quam vero perspicue dæmone Lutheranis illuderet, uti Anabaptistis illudebat, demonstratum hoc anno est, dum extrahebatur Monasteriensis obsidio: nam uti cum Luthero erat congressus dæmon contra missæ sacrum, ita cum Donero Stasfurtensi Lutherano concionatore colloquia miscuit, ut illi persuaderet Christum non natum esse ex Virgine, non pro peccatis humani generis expiandis cruci affigi voluisse, non denique divinitatis participem: sed Luthero Donerus fuit prudentior, quippe qui non crediderit dæmoni, cui Lutherus credidit. Insignem adeo historiam, quæ in vulgus edita est & ostensa Luthero, narrat Ulembergius (a) hisce verbis: *Dum*, inquit, *Monasterium obsidetur anno MDXXXIV. exeunte quiddam accidit inter Lutheranos forte sæculis omnibus inauditum, quod quia Lutherum etiam exercuit, inserendum hoc loco duximus. Oppidum est in Saxonia Stasfurtum, cujus pastor Laurentius Donerus pridie nativitatis Christi more Lutherano in ecclesia parrochiali confessiones eorum excepit, qui postridie erant communicaturi. Cum expeditis omnibus surgeret iturus domum, videt accedentem quemdam paulo simpliciorem, ut apparebat, indutum amictu nigro, eoque sordido, pileum vero gestabat, vilem prorsus attractum manu, ut frontem fere tegeret. Is pastorem compellat robusta voce: Domine*, inquit, *visne audire confessionem meam? Annuit ille, seque ad audiendum componit. Tum alter longiuscule remotus ad duos fere passus in genua sese provolvit, quasi confessionem editurus*. Pastor: *si confiteri vis*, inquit, *accede paulo propius, ut exaudiri possis. Alter satis illi se propinquum esse respondet. Deinde pastorem ipse velut examinare cœptans in hunc modum ordiur: Quid sentis de nativitate Christi?* Pastor, *de ea præclare sentio*, inquit, *& paucis fidem suam exponit. Alter denuo quærit quomodo natum esse Christum existimet?* Respondet ille: *Conceptus est de Spiritu Sancto, & natus ex virgine Maria, ut symbolum apostolicum testatur & scriptura*. Quærit porro alter: *Ubi scriptum hoc est quod ex Virgine sit natus?* Subiicit pastor: *Prophetæ testantur & Apostoli virginem eam fuisse, Isaias scilicet cap. VII. Matthæus cap. I. & Lucas item I. cap.* Alter salse subridens: *Fieri potest*, inquit, *ut hoc iis locis legatur; ego vero scripturam ad hunc modum non intelligo. Pergit deinde quomodo dictum illud intelligis Isaiæ VII. ubi legitur in hebraico textu vox, alma! quid illa significat?* Respondet pastor: *Virginem incorruptam, vel juvenculam, quæ cum viro non consuevit: nec aliud credunt aut persuasum habent Christiani, quam illibatam virginem Mariam eo loco designari, quæ Christum enixa est dominum & salvatorem nostrum*. Alter: *Falsum hoc est*, inquit, *forsitan scortum fuit illa, ex qua natus est Christus vester*. Respondet pastor: *Id nec tu, nec quisquam viventium probabis unquam.*

(a) Ulember. in Vit. Luth. c.26.

Dæmonis cum Lutherano ministro colloquium.

Molitur hæresim Christum negantem inducere.

Illius in B. Virginem blasphemia.

XXXVII. Progreditur alter: *Quid tibi porro videtur de Christo, cur actus fuit in crucem?* Pastor: *Crucifixus est*, inquit, *& mortuus propter peccata nostra, ut morte sua nos a morte sempiterna a peccato, a tyrannide diaboli & ab inferno liberaret*. Alter: *Nequaquam*, inquit, *sed propter sua ipsius delicta mortis supplicium pertulit, quia, peccavit in legem Mosis*. Excipit pastor: *Id falsissimum est, nec enim ullum peccatum admisit in omni vita, sed innocens fuit, agnus Dei, qui peccata mundi sustulit*. Pergit alter: *Deambulavi per agros, & cælum apertum vidi, tum Moses prospiciebat in terram, & e cælo deorsum: protendebat cornua sua, e quorum altero pendebat Christus vester, qui cum legem Mosis evertere conaretur, excussus de cornu fuit, & projectus in terram, quem Judæi apprehensum egerunt in crucem, & occiderunt propterea quod contra legem Mosis peccaverat. In altero cornu vir ille sedit, qui gustandum Adamo præbuit Evæque pomum in paradiso*. Quærit deinde, & instanter quidem tribus vicibus: *Novistine virum illum? quisnam is fuit? Territus hoc sermone Donerus;* tandem diabolus: *Is fuit*, inquit; *quam vocem alter tacendo transmisit*. Quærit vicissim pastor: *Cur vero tu negas Christum, eumque contemnis & blasphemas? certe quidquid de eo nunc dixisti falsissimum est. At confessus aliquando fuit diabolus ipse Chri-*

Et in Christum.

Christum esse Dei filium : quærit alter, *ubi hoc scriptum est? pastor locum demonstrat Lucæ* IV. Alter*: Fieri potest*, inquit, *ut eo loco scriptum hoc sit ; sed diabolus non locutus est serio, quod ita sentiret. Habebat id temporis commodum hospitium, eu quo non lubens admodum migravit, quæ causa fuit, ut daret illi bona verba, cumque Dei filium appellaret.* Tandem pastor *: Cur* inquit, *ad me venisti? si confiteri vis, fac confessionis initum. Petisne absolutianem a peccatis tuis, & infidelitate, ut in vera fide suscipias Eucharistiæ sacramentum in remissionem peccatorum tuorum.* Respondet alter : *Absolutionem non curo, nec Eucharistiam, neque scio quid mihi profutura sint ista.* Tum pastor *: Apage*, inquit, *ad locum tibi destinatum.* Subjungit alter : *Faciam quod dicis : interim cras alium in modum hac de re conferemus.* Ad hæc pastor : *Fac audacter quod facis, & redi. Interea surgit alter discenditque ingenti post se relicto fœtore.*

Descendit dæmon relicto ingenti fœtore.

XXXVIII. *Hæc summa est colloquii, quod concionator iste Stasfurtensis pridie natalis dominici cum dæmone habuit humana specie larvato : quem si cum altero isto conferas Lutheri præceptore, de quo supra diximus, hunc alphabetarium rudem crassum, illum vero e magnis illis & doctissimis theologiæ diabolicæ doctoribus unum fuisse non injuria censeas : hic de Incarnationis & passionis mysterio, ille de sacrificio missæ disputationem instituit. Et quidem qualis fuerit Donerus hic Stasfurtensis concionator, certe Luthero fuisse multo prudentiorem utriusque disputationis eventus docuit : nam ille fidem adhibuit patri mendaciorum, & in partes illius concessit ; hic vero cautior illo repulit adversarium, nec se passus est ab eo circumveniri.* Nonnullisque aliis interjectis subdit author : *Mirum vero, quo consilio roget irrisorem hunc dæmonem Donerus, an absolutionem petat a peccatis suis, an Eucharistiam in vera fide suscipere cupiat. Legerat forte quod Lutherus in libello de missa privata scripsit, ubi fusius argumenta sathanæ declarat contra juge sacrificium suppeditata, diabolum scilicet, si in humana specie subrepens in concionatorem ordinetur, docere verbum absolvere, baptizare, consecrare Eucharistiam posse.* Et infra *: Quæ cum sine dubio legerit Stasfurtensis iste Donerus, animum subire potuit hæc cogitatio : Si diabolus absolvere potest apparens in humana specie, quidni possit vicissim absolvi ? Si consecrare Eucharistiam, si porrigere aliis, quidni & accipere ? quod opinari sane Lutheranis proclive fuerit, qui ministerium Ecclesiæ ad angelos bonos malosque transferunt, præsertim si quemadmodum omnes prope resuscitant antiquas hæreses etiam origenis delirium de salvandis aliquando dæmonibus amplectantur. Lutherus certe ubi vidit historiam hanc in vulgus editam, adjunxit illi præfationem ad Nicolaum Amsdorffium, cujus judicium exquirit super hoc colloquio, de quo se fatetur varias habere cogitationes, &c.*

XXXIX. His lectis non resipuit Lutherus, nec ex Doneri exemplo didicit non credendum dæmoni contra missæ mysteria disceptanti, cum neque adversus Christi divinitatem argutanti credendum sit : porro cum ob editam anno superiori nocturnæ cum cacodæmone disputationis historiam, ut simplices iisdem argutiis tamquam dæmonis discipulus irretiret, quibus se illaqueatum fatebatur, ac non tenuem injecisset suis sectatoribus suspicionem se ad Zuinglianos, (quorum etiam signiferum a dæmone noctu edoctum corporis Christi in Eucharistia præsentiam negasse testabatur) defecisse ob horrendas blasphemas quas in Eucharistiam fuderat, voces, eam suspicionem ab se amovere conatus est, ut refert Vlembergius hisce verbis (a): *Per nobilem quemdam admonitus*, quod nempe cum sacramentariis a dæmone edoctus idem sentiret, *epistolam edidit apologeticam* (b) *sub initium anni MDXXXIV. in qua breviter repetit sententiam suam de Eucharistia scriptis publicis antea frequenter declaratam, cui se dicit immorari constanter, & immori decrevisse. Profitetur credere se ubicumque locorum Eucharistiæ mysterium rite celebretur, sive hoc inter Lutheranos fiat, sive inter papistas in Græcia, in India & jam cum sub una tantum specie porrigitur sacramentum, quemadmodum in paschate fieri consuevit, aliisque per annum temporibus in papatu, ibi sub specie panis, verum adesse corpus Christi quod pro nobis in cruce pependit, & sub vini specie verum ejus sanguinem, qui pro nobis effusus est, non spirituale vel imaginarium, sed verum illud & naturale corpus, quod sine viri consortio de Spiritu sancto conceptum & formatum nunc ad dextram Dei residet in majestate : quod ipsum corpus & sanguinem non eos tantum, qui digni sunt, sed & indignos peccatores ore corporis vere suscipere contendit, cum en altari distribuitur. Hanc esse de Eucharistia semperque fuisse fidem suam ait, quam sibi nemo sit ablaturus : neque vero se in hoc tractatu sacramentum vel Eucharistiam ipsam oppugnasse, sed missam tantum, quæ pro sacrificia habetur, quam funditus deletam cupiat & e medio sublatam, Eucharistia tamen superstite.* At idem sublato

Lutherus apud suos male audit quod doctrinam acceperit a dæmone.

(a) Ulember. in vit. Luth. c. 25.

(b) Luth. to.6. Jen. c.116.

Ejus professio contra Zuinglianos.

lato sacerdotio nudum panem pro vero Christi corpore adorandum proposuit, ac suos sectatores ad idololatriam præcipites egit.

XL. Meminit de eadem Lutheri apologia adversus Zuinglianos & Waldenses, negantes in Eucharistia esse substantialiter corpus & sanguinem Christi, Joannes Coclæus (*a*); additque illum plures adhuc blasphemias adversus missam, quam antea, profudisse: ad cujus impietatem convincendam cum stulta & inaudita inter se pugnantia adstrueret, idem Coclæus libellum edidit, ac Lutherum ipsum ad disceptandum provocavit, & nonnullas quæstiones insolubiles Lutheranis proposuit: *Theutonice*, inquit, *libellum edidit Coclæus non ad Lutherum, qui eum responsione sua non putabat dignum, sed ad Justum Jonam, qui unus erat ex quatuor evangelistis Wittembergensibus, quorum arma in frontispicio Lutherici libri quatuor paginæ angulos occupabant. Proposuit ergo ei decem quæstiones ex Lutheri epistola, ut ad eas responderet, atque argumenta eis objecta dissolveret: præterea mendacia ex eadem epistola, ut ea vera esse probaret Jonas ille præpositus Wittembergensis. At neque Jonas, neque sociorum ejus quispiam ad ea respondit, contemptim omnia dissimulantes, quantumvis de hoc aperte arguerentur in præfatione hisce sane verbis: Cum te & Vormatiæ & Augustæ in conventibus publicis imperii viderim, atque allocutus sim, decrevi ad te præcipue aliquos scribere quæstiones simpliciter & ex animo, absque omni dolo & fraude in honorem veritatis, atque in proximi obsequium atque ædificationem, amice te rogans, ut ad eas simili & modo & intentione respondeas, & me [qui senior sum, & magister, & doctor atque etiam senioris ecclesiæ præpositus, quam tu] non usque adeo contemnas, sicut infamis apostaticusque monachus facit, qui neque sacram scripturam, neque jus publicum erga me ferre potest, quantumvis offero publice ac privatim, in genere & in specie, ad convincendum ipsum quod sit seditiosus, hæreticus, ac seipsum juxta naturam hæretici hominis, ac servi nequam ore suo proprioque judicio condemnet. Quod si vere intenderitis serio & ex animo evangelium veritatemque defendere, non debuissetis profecto ad tot meas provocationes, meique oblationes sic omnes obmutescere, saltem unus vestrum processisset simili sui oblatione ad defendendum magistrum vestrum. Cum autem omnes tamdiu jam ultra tredecim annos ad istud, in quo summa rei & caput negotii consistit, penitus taceatis, & nihilominus multa blateretis, crebrosque scribatis libros magno cum scandalo populi, cum jactura temporis, cum perditione pecuniæ pro inutilibus nugis, noxiisque mercibus, merito deberetis timere, ne sæcularis tandem potestas ægre ac fastidiose ferat pavidum cor timidamque conscientiam vestram, quam non audeatis in re tam ardua aut jure ullo experiri, aut ullum serio subire periculum, &c.*

(*a*) *Coel. in actis & script. Luth.*

Mira Lutheri contradictio.

Coclæus Wittembergenses ad disputationem provocat.

Inter quæstiones autem in hunc etiam modum interrogat: Si aboleretur missa, uti Lutherus optat, quomodo possemus vel habere vel sumere venerabile Eucharistiæ sacramentum? extra missam enim non potest confici, quandoquidem conficere est missam celebrare, de quo ait Christus ad Apostolos: hoc facite in meam commemorationem. *Quod si hoc negatis, dicite, quæso, quomodo sine consecratione ex pane & vino fiat corpus & sanguis Christi? & ubi Christus, & cuinam mandaverit Christus ex pane & vino carnem & sanguinem suum conficere? Item in qua rogo scriptura prohibita est hæc vox,* missa? *quæ item præcepit, ut caro & sanguis Christi dumtaxat sacramentum, & non etiam sacrificium dicatur? quæ item scriptura jubet mane potius, quam vespere cœnam Domini sumere? item quomodo non contradicit hæc Lutheri epistola vel libro Lutheri de visitatione Saxonica, ubi commendat missas tum Latine, tum Teuthonice factas, quas vivis præcipue utiles dicit: vel Lutheranorum confessioni & apologiæ, ubi dicitur: Falso accusantur ecclesiæ nostræ, quod missam aboleant; missa enim retinetur & summa cum reverentia celebratur, &c. Ex* XXVIII. *mendaciis primum sic habet: Libellus meus de missa angulari persæpe fatetur quod etiam apud papistas [si Christi institutionem servant] etsi sub una detur specie: verum tamen ibi esse & sumi corpus Christi. Adversus hoc mendacium citat Coclæus hæc verba Lutheri ex eodem de missa angulari libello: cum sit incertum an in missa angulari sit corpus & sanguis Christi nec ne, & certissime humana sit inventio: tu sub corporis & vitæ periculo vide ne credas Christi corpus & sanguinem adesse.* Ita Lutherus in Eucharistiæ dogmate secum ipse pugnabat, ut vel impotem mentis, aut potius a dæmone agitatum se ostenderet. XLI.

Missæ necessitas ex Lutheri confessione.

Suscepit Lutheri patrocinium Cordatus adversus Joannem Coclæum, qui cum in libris suis hæc verba interjecisset: *Tres personæ & una essentia etsi in scripturis expresse non habentur, neganda tamen aut reiicienda non sunt; ita & ista missa, chrisma, canon, & id genus alia non sunt negan-* XLII.

gan-

Digitized by Google

ganda, aut reiicienda, quamvis in scripturis expresse non habeantur. Væcors Cordatus suppressa voce, *expresse*, multa temere & inepte in illum effudit; ad quem retundendum, magisque detegendam Lutheriei dogmatis stultitiam, quæ vult sacerdotem rite initiatum non consecrare cum verba consecrationis profert; cauponem vero & mulierculam consecrare, si ea proferat, hæc inter alia proposuit (a): *Quod Lutherus ridet nos quando confugimus ad fidem & mentem Ecclesiæ, facit ut apostata: velim autem contra libenter audire, ex quanam scriptura Lutherus ejusve diabolus [quem contra missam secum disputasse ait] demonstrare queat quando sacerdos Luthericus qui baptizatus tantum sit, non etiam sacris ordinibus legitime initiatus, in nova sua missa evangelica, hæc verba Christi:* Hoc est corpus meum; *vel altissima voce decantat aut eloquitur, quod per hoc caro & sanguis veniant in panem & vinum: ubi hoc scriptum habetur? quantumvis vero nugaces sunt Lutherus & Cordatus, ad hanc tamen quæstionem tacent & obmutescunt. Viderint ergo Lutherani quoniam ipsos diabolus per Lutherum seducat, dum nihil vult admittere, nisi quod expresse in scripturis habetur, nempe in sectam Zuinglianorum atque Pighardorum, qui transsubstantiationem negant, sicut & Lutherus eam negat, dicens, substantiam panis & vini æque post consecrationem atque antea remanere, si ergo non est ibi transsubstantiatio, hoc est substantiarum transmutatio, nihil efficitur per verba consecrationis, quia panis manet panis, & vinum vinum post, sicut antea. Quantumvis autem multa inaniter profundit verba Cordatus, qui præter scripturam in causa fidei nihil vult admittere, vel recipere, nullam tamen indicat scripturam, quæ dicat per verba consecrationis fieri carnem & sanguinem Christi quando exprimuntur in altari, non autem quando alias dicuntur, aut cantantur in passione, aut evangelica lectione seu alibi: item si dicantur super panem & vinum, non autem si dicerentur: super lapidem & aquam, aut cervisiam. Hic aude magnipotens scripturæ jactator Cordate, & ista mihi clare ex scripturis judica, adjuro te per æternam veritatem; quamdiu autem tu omnesque Lutherani ista non indicaveritis, ego vos pro meris Zuinglianis Pighardisque devoratoribus panis bibonibusque vini habebo, quandoquidem præter apertam scripturam nihil recipitis. Nos autem indubitata fide firmissime credimus per verba consecrationis transsubstantiationem fieri, utpote ex substantia panis & vini fieri carnem & sanguinem Christi; quamvis enim de hoc scripturam non habeamus, habemus tamen fidem & approbationem ecclesiæ, quæ oretenus a Christo ejusque Apostolis hoc didicit, atque accepit. Sublimia enim mysteria ista non sunt exposita in publicis scripturis, ne irriderentur ab infidelibus paganis, Turcis, & Judæis: quemadmodum Christus mandavit Matth. VII. dicens:* Nolite sanctum dare canibus, &c. Adduxit Coclæus Paulum, Dionysiumque, & Augustinum in eandem sententiam.

(a) Cocl. in actis & scriptis Luth. hoc ann.

Consecratio Eucharistiæ ex dogmate Lutherano nequit negari.

Ex Lutheri placitis sibi invicem adversantibus Zuingliani, illius in suas partes trahendi concepta spe, authore Bucero pseudodominicano apostata pestilenti, conventiculum ad pugnantia dogmata conciliranda coegerunt, de quo hæc tradit Surius (b): *Hujus anni mense decembri habita est synodus pastorum evangelicorum Constantiæ: Bucerus ejus habendæ author fuit, nescio qua authoritate. In ea synodo, rectius conciliabulo, rursum actum est de pace cum Luthero in Eucharistiæ negotio componenda. Dici vix potest quam in id totus mira vafricie & verborum involucris, quæ Tigurini quoque in ipso reprehenderent, Bucerus ille incubuerit, ut Lutherani cum Zuinglianis conciliari possent. Videbat id facile astutus ille quam turpis esset & probrosa illa dissensio: evocarat ad hoc conciliabulum etiam Tigurinos pastores, sed illi non venerunt. Porro scripto suam sententiam de Eucharistia declararunt, & quatenus cum Luthero concordia possit iniri. Hoc scriptum Basileenses, Schaffusiani & Sangallenses itemque aliquot Suevici ecclesiastæ approbarunt. Bernenses autem quædam in eo reprehendebant. Summa summarum:* Non (c) est pax impiis, dicit Dominus: *neque potuit inter dogmatistas sectarios concordia constitui. Evocatus est ex hoc conventu Bucerus literis Lantgravii & Melanctonis, ut de concordia certiores rationes inirentur. Sed laboratum est frustra, utraque pars suam sententiam pertinaciter tuebatur, nec Tigurini Buceranas præstigias admittebant.* Repetitus sæpius is labor est, sed irrito successu, a novatoribus, qui tanquam vulpes aversis vultibus conjuncti sunt, ut per sata Ecclesiæ flammas circumferant. Interque alios Joannes Calvinus Buceri socius ex utraque secta novam suo nomine hoc circiter anno condidit, inque Lutherum, Zuinglium, & Œcolampadium errorum magistros consurgens, Christum in Eucharistia præsentem absentemque esse commentus est, ac inanibus fucis verborumque figmentis novæ cupidis superstitionis illusit: a quo

XLIII.

(b) Sur. in comment. hoc ann.

Buceri contentio pro Lutheranis & Zuinglianis conciliandis.

(c) Isai. 57.

Calvinismi principia.

Gal-

Gallias maxime infectas deflebimus.

(a) Sur. in comm.

S. Ignatius socios sibi adscifcit Parisiis.

XLIV. Hoc porro anno Parisiis affigi cœptæ (a) sunt noctu publica scripta adversus Eucharistiam; sed a Francisco Rege nefarii ejusmodi conatus repressi sunt, ut proximo anno dicetur. Dabat tum operam theologiæ in eadem urbe S. Ignatius Loyola, incensusque fidei tuendæ studio omnem diligentiam in revocandis in Ecclesiæ sinum hæresi contaminatis collocabat: a quo in tanti laboris & gloriæ consortium adscitos viros pios & industrios hoc ipso anno visuri sumus; adeo ut assumptæ in cælum Deiparæ die festo nuncupatis votis procurandæ salutis animarum coaluerit ejus societas, ut ejusdem societatis monumenta testantur (b): *Complures hæreticos, grassante jam tum peste Lutheriana, tempestivis disputationibus monitisque convictos ad sacra quæsitorum tribunalia volentes adduxit, & cum sancta Romana ecclesia in gratiam secreta abjuratione restituit. Jam vero, quod ei vel in primis propositum initio fuerat, ut aliquos ingenio doctrinaque præstantes ad suum institutum ac vitæ rationem aggregaret, in id ipsum per theologiæ maxime tempus incubuit, adjunxitque sibi, Deo bene juvante, juvenes novem ex academia universa lectissimos, quorum primus fuit Petrus Faber Allobrox pago Villareto Gebennensis diœcesis humili natus loco, sed egregie pius, quippe qui duodecimo ætatis anno per summum sanctimoniæ studium virginitatem Deo voverat, idemque ad literas a vita pastorali traductus, ingenio industriaque profecerat.* Et infra.

(b) Jo. Petr. Maff. l. 1. c. 21. Orlandin. hist. societ. Jesu lib. 1.

Qui fuerint ii.

XLV. *Ex eodem contubernio Franciscus quoque Xaverius nobilis Cantaber, idemque non vulgari eruditione, quippe qui laurea magistrali donatus Lutetiæ.* Et infra: *Hunc & divitiarum affluentia, & vivido ingenio, & viribus corporis præferocem admirabili prudentia ac lenitate mansuefecit Ignatius, in eamque rerum humanarum despicientiam & charitatis ardorem paulatim adduxit, ut inter ipsa exercitia spiritualia tum ad carnis macerationem quatuor dies omnino jejunus transegerit: tum vero, quod inter juvenum greges desultor eximius corporis agilitate, sibi nimium placuisset, ad ejus piaculum vanitatis membris valido fune pestrictis, non sine acri sensu doloris dies aliquot in commentandi orandique labore, atque attentione perstiterit. Hic est Xaverius, ille, qui non multo deinde post Joannis Lusitaniæ Regis rogatu eu authoritate Pontificis Romani missus in orientem plenus apostolico spiritu tota India maritima summis laboribus ac periculis peragrata in ultimas Japoniorum terras Evangelii lumen primus intulit, atque ingenti infidelium numero ad Christum adjuncto multis clarus miraculis in ipso aditu Sinarum excessit e vita.* His addit Orlandinus, dæmonem metuentem prædas opimas aliquando a Xaverio sibi ereptum iri, ejus famulum Michaelem Hispanum efferasse, ut Ignatium mutatæ vitæ authorem spes sæculi conceptas præcidentem perimeret, strictoque ferro illum in Ignatii hospitium irrupisse nisi á scelere cœlesti voce emissa, quo miser raperis, fuisset revocatus. Subdit author. *Porro Xaverium & Fabrum imitati sunt Jacobus Laines Saguntinus, qui deinde societati nostræ primus ab Ignatio præfuit, vir de Christiana republica in primis optime meritus, & Alfonsus Salmeron Taletanus Græcis & Latinis literis admodum eruditus.* Et infra: *Accessit ad hos etiam Nicolaus Bobadilla Palentinus doctus juvenis & philosophiam publice professus in oppido Hispaniæ Pintia, itemque præstanti indole Simon Rodericus Lusitanus, & post aliquanto Claudius Jajus & Joannes Codurius Gebennenses, Paschasiusque Broetus Ebredunensis, item Allobrogis, cujus jam erat nomen Parisiis celebre, Fabri præcipue monitis & exemplo permoti. Hi omnes impulsu plane divino, cum alter alterius consilium ignorarent, post exactissimam totius vitæ confessionem spiritualibus exercitiis ab Ignatio perquam diligenter exculti, vehementi quadam spiritus motione sese non quidem in umbram ac solitudinem, sed in solem ac pulverem evocari ad prælia Domini prælianda senserunt.* Et infra.

S. Ignatius suos in divina contemplatione exercet.

In Syria evangelium prædicare meditatur S. Ignatius.

XLVI. *Hosce igitur socios Dei beneficio nactus Ignatius, quorum tres erant superstites, hæc scribente me Salmeron, Rodericus, & Bobadilla, quod jam diu moliebatur, & agitabat animo, re ipsa aggredi primo quoque tempore statuit, ut Jerosolymas Pontificis maximi permissu repeteret, gentesque finitimas Christiana quondam religione præstantes, deinde Mahometis nefaria superstitione deceptas, vel a miserabili errore ad veritatem evangelii revocaret, vel certe [quod erat proximum] sanguinem ac vitam in causa tam pia tamque gloriosa profunderet. Neque sane difficile fuit cæteros jam sponte currentes & Dei amore incensos in eamdem sententiam & propositum adducere: & quia plerique theologiæ studia nondum absolverant, ne interim conceptus ardor animi refrigesceret, & simul ut ipsorum eo gratius divinæ majestati obsequium esset, qua majorem sibimet ipsi necessitatem servitutis ac religionis imposuissent, implorata B. Virginis patrocinio ac S. Dionysii Areopagitæ, cujus in tutela Parisii sunt in æde sub-*

Vota a S. Ignatio & sociis nuncupata.

bur-

Digitized by Google

burbana, quæ mons martyrum dicitur, ſub confeſſionis & Euchariſtiæ myſteria voto ſeſe obſtrinxere ſinguli emenſis theologiæ ſpatiis continuo mortalibus rebus nuntium remittendi, atque in paupertate perpetua ſerviendi gloriæ divinæ, ſalutique animarum, ac nominatim ad conſtitutam diem Jeroſolymam eo conſilio navigandi, ut in converſionem infidelium toto pectore incumberent, palmamque martyrii ſtudioſe captarent: id conſilium ſi qua re impediretur, anni circumacto ſpatio denique Romam adirent, ſuamque operam ſummo Pontifici Chriſti vicario ad ſpirituale proximorum auxilium ſine ulla vel præmii pactione, vel temporum aut locorum exceptione, deferrent. Id votum in eo templo vovere ingenti conſenſu & alacritate anno poſt Chriſtum natum MDXXXIV. XVII. *kal. ſeptembris: qua die aſſumptionis Mariæ Virginis anniverſaria gratulatio celebratur, idemque votum eodem loco dieque pariter anno proximo ac tertio renovarunt,* & infra, *& brevi tanta coaluere concordia, ut quamquam e diverſis necnon infenſis inter ſe orti nationibus, gratia tamen ſuperante naturam intra eoſdem alti parietes, atque adeo ex uno propemodum omnes utero in lucem editi viderentur.*

Pia eorum conſilia divinitus commutata.

Mutavit divina providentia eorum conſilia; neque enim in Palæſtinam profecti ſunt, ſed horum alterum nimirum Xaverium ad Indos & Japonios convertendos ſe contuliſſe, Ignatium vero erudiendæ Chriſtianæ juventutis, cum hæretici politiorum literarum docendarum ſpecie Germaniam Galliaſque ſubmiſſis præceptoribus inquinarent, onus ſuſcepiſſe viſuri ſumus.

XLVII. Wittemberga hæreſis cum literis inſtillata.

Confluebat per id tempus Wittembergam juventus non ex Germania modo, verum ex finitimis etiam regnis, cum hæretici Melanctonem ſtudiis latinæ eloquentiæ florentem tanquam cultioris literaturæ magiſtrum ac principem ſummis laudibus efferrent: ac licet a catholicis Regibus & principibus vetitum eſſet ſimplicem juventutem in eam Lutheranæ hæreſis ſentinam mittere, animadverſum tamen eſt a Joanne Coclæo, Chriſtianæ religionis ſtrenuiſſimo pugile, plures Polonos in Wittembergenſi academia hæreſim cum literis exſugere, ut eam in Polonia diſſeminarent: quocirca Matthiam archiepiſcopum Gneſnenſem & epiſcopos proceresque periculi imminentis admonuit (a): ii vero pietatis vindices Sigiſmundum Regem permovere, ut Polonos juvenes ex eadem Wittembergenſi academia revocaret, propoſito edicto, ex quo hæc cum Coclæo decerpſimus: *Audimus permultos eſſe in regno noſtro factioſos & novandarum rerum cupidos homines, qui ſectas ab orthodoxis patribus in univerſalibus conciliis reprobatas, non in occulto ſolum ſectantur, ſed & publice profitentur, & diſſeminant, non ſine contemptu piarum ſanctionum a ſancta catholica Eccleſia inſtitutarum & receptarum, atque edictorum noſtrorum: eſſe item non paucos, qui liberos, propinquos & affines ſuos Wittembergam mittant, ut illic mox ab ineunte ætate prius quam noverint malum a bono diſcernere, peſtifera dogmata ab ipſo Luthero, [qui horum malorum caput eſt] imbibant, & poſtea in regno noſtro diffundant & propagent: quæ res quam feliciter vicinis circum circa regionibus ceciderit, nemini obſcurum eſt; videmus enim luce meridiana clarius, quantæ ſeditiones, quantæ cædes, bonorum direptiones, & quanta rerum omnium perturbatio, quanta pietatis ruina, quanta denique honeſtatis everſio, ex his initiis exorta ſit, quam non potuerit hactenus peſtis hæc ſemel in animis hominum radicata extirpari, quamvis multis in id incumbentibus: quod ne nobis quoque & ſubditis noſtris unquam uſu venire cavimus aliquoties edictis noſtris, gravibus pœnis in tranſgreſſores conſtitutis.* Tum nonnullis interjectis ſubdit: *Quod attinet ad eos, qui apud Lutherum vel quoſcumque alios factionum iſtarum principes vitam degunt, iis omnem aditum ad quaſvis dignitates & magiſtratus præcludemus in poſterum, &c.*

(a) *Cocl. in act. & ſcript. Luth.*

Vetiti Poloni a Sigiſmundo Rege Wittembergam adire.

XLVIII. Melancton ſua eloquentia propagat hæreſim.

Ex Polonis, qui Wittembergæ hæreſim hauſerant, quidam canonicus Gneſnenſis auſus eſt libellum archiepiſcopo inſcribere, in quo Melanctonem, ut literis & virtutibus ornatiſſimum, qui invidos tantum ſplendore ſui nominis perſtringeret, extulit: quod etiam Gallorum Regi & aliis principibus inſuſurratum fuit. At Coclæus profligatiſſimi hypocritæ infandas hæreſes editis Philippicis quatuor promulgavit, non hominis, ſed impietatis, quam late diſſeminabat, odio ne ſpretæ animarum ſalutis flagitio ſuam devinciret conſcientiam, ſibique objiceretur illud Iſaiæ: *Canes muti non valentes latrare.* Quibus poſtremis verbis hæc nota appoſita eſt: *Hæc de actis & ſcriptis Lutheri Miſnæ ſcripta fuerunt, quæ autem deinceps uſque ad obitum Lutheri ſupplementi vice ſuperaddita ſunt, Ratiſponæ ſunt ſcripta.* Quæ vero fuerint eæ hæreſes a Melanctone fictæ, deſcribit pluribus idem author, & circa baptiſmum in multis ipſum erraſſe docet in Philippica quarta inſcripta Carolo V. Imperatori, e qua hæc pauca delibamus ad inſaniam impii hominis fanatici in lucem collocandam; inter enim alios errores ex

Scribit in eum Philippicas Coclæus.

Mahometis figmentis baptismum ad eluenda crimina sæpius iterari voluit: *Brevitatis gratia* ait Coclæus (*a*), *sufficiat majestati tuæ ostendere, Donatistas multo minus reprehensibiles fuisse etiam circa baptismum, in quo uno male reperito errabant, quam reprehensibilis est Luthericus iste defensor, qui Donatistas damnat, qui certe nihil eorum docuerunt, quæ ex libris Philippi hujus recitanda nunc exhibeo. Recita scriba errores Philippi de baptismo.*

(a) Coel. in Philip. 4. a Philipp. in annot. 1. Cor. 11.

XLIX. Melanctonis errores circa baptismum.

I. Duo sunt omnino signa sacramentalia, baptismus & Eucharistia: reliqua sacramenta, quæ connumerantur, commenta sunt hominum. II. Estque baptismus proprie pœnitentiæ signum, sicut Joannes dixit se baptizare in pœnitentiam, III. Nec sacramentum pœnitentiæ distinguendum est a baptismo, quia ipse baptismus est sacramentale signum pœnitentiæ. IV. Non justificant signa, ut Apostolus ait: Circumcisio nihil est; *ita baptismus nihil est; participatio mensæ Domini nihil est; sed testes sunt & sphragides divinæ voluntatis erga te. V. Vel sine signo Gedeon victurus erat, si credidisset, ita sine signo justificari potes, modo credas; adeo non justificant signa. VI. Fidei excitandæ gratia signa sunt proposita; nunc & fidem & signorum usum extinxerunt, qui ea in quæstu habent. VII. Hæc de signorum natura ideo monui, ne quis scholasticos sequatur, qui justificationem horrendo errore signis tribuerunt. VIII. Atque hinc apparet quam nihil signa sint, nisi fidei exercendæ mnemosyna. IX. Uterque baptismus idem significat, sed hoc discrimine quod adhuc prædicandæ gratiæ Joannis baptismus testimonium erat, Christi baptismus jam collatæ. X. Non justificabant neque Joannis neque Christi baptismus, de signis loquor; sed certificabant Joannis lavacrum de prædicanda adhuc gratia, Christi baptismus testabatur jam collatam esse gratiam, & promulgatam promissionem gratiæ: in utroque justificabat fides. XI. Sacramentum pœnitentiæ vel signum non aliud, nisi baptismus est. XII. Neque aliud est vita Christiana, nisi hæc ipsa pœnitentia, hoc est regeneratio nostra. XIII. Sicut evangelium non amisimus alicubi lapsi, ita nec evangelii sphragide baptismum.* Non impressum characterem intelligit, sed baptismi iterandi potestatem. *XIV. Certum est autem evangelium non semel tantum, sed iterum atque iterum remittere peccatum, quare non minus ad secundam condonationem, quam ad primam baptismus pertinet.*

L. *Nihil horum docuerunt Imperator Donatistæ, qui hac una re gravissime & peccabant & errabant, quod rebaptizabant catholicos, qui ad sectam eorum transibant, & affirmabant extra sectam suam non esse usquam verum baptisma; Luthericos vero & Philippicos de baptismo errores nusquam docuerunt. Minus igitur ac in ea parte, in qua sola gravissime peccaverunt, reprehensibiles videntur, quam sunt irreligiosi & impii doctores isti novelli; quid ita? quia Donatistæ semel tantum rebaptizabant; idque faciebant non ut intenderent rebaptizare, sed ut semel vere baptizarent eum, qui alibi falso [ut ipsi putabant] baptismate inaniter baptizatus fuisset: quemadmodum nunc infelices Anabaptistæ nostrates rebaptizant semel tantum adultos, tanquam inaniter baptizatos in infantia sine propria fide; Lutherus vero & Philippus toties repetunt baptismum, quoties absolutionem & evangelium, nullum aliud præmittentes pœnitentiæ signum seu sacramentum, quam baptismum; quem tamen ita evacuant, ut nullam in eo justificandi virtutem relinquant: hoc autem Donatistæ fecerunt minime. Gravius igitur etiam circa baptismum errant & peccant Lutherani, quam Donatistæ fecerunt, non solum quod barbarice reiiciunt priscas circa baptismum cerimonias, verum etiam quia tollunt ab eo justificationem, & repetunt eam, quotiescumque a peccatis absolvunt, signum pœnitentiæ ex eo facientes, ut duo tantum ecclesiæ sacramenta relinquant, rejectis aliis quinque. At hæc Donatistæ non fecerunt. Quantula vero est hæc, o Auguste, Luthericarum impietatum portio, licet in ea vel pessimis hæreticis peiores esse convincantur, tanta profecto est reliquorum Luthericæ doctrinæ errorum, & multitudo juxta & magnitudo, ut omnes eorum circa baptismum errores, [qui certe neque pauci neque parvi sunt, si accuratius conquirantur & expendantur] velut levis ac minima portiuncula pro nihilo, præ illis multis & magnis haberi queant. Quis enim absque tædio percenseat quot & quantos errores circa unum Eucharistiæ sacramentum male conceperunt, peius pepererunt, pessime dilataverunt? Si tua, cæsar, majestas jusserit, aut Lutherani a me postulaverint, non gravabor equidem vel mille propositiones erroneas circa istud sacramentum ex unius Lutheri libris in unum cumulum extrahere, quarum nullam vel sedes Apostolica, vel ulla universitas sit admissura. Deinde, si plures quis requisierit a me, ubi operæ pretium videbitur, dabo certe sexcentos Lutheri articulos reprobabiles circa sacramentum pœnitentiæ, ac totidem circa sacramentum ordinis, atque etiam plures [si opus fuerit] circa sacramentum ma-*

Donatistas scelere vicit.

Digitized by Google

matrimonii; excedit enim Saxonicus iste apostata omnes omnium ætatum hæreticos non solum superbia, jactantia, temeritate, furore & audacia, verum etiam barbarica impietatum immanitate, & damnatorum damnabiliumque errorum numero.

LI. Vvicelius scribit in Lutheranos. (a) Cocl. in actis & script. Luth. hoc ann.

Asseruisse etiam hoc anno contra hæreticos orthodoxam veritatem Georgium Wicelium eruditis & piis commentariis, refert Joannes Coclæus (a), aperuisseque in primis eorum fraudes, quibus orandi divini Numinis usum sustulerunt. Recenset præcipuos ejus libellos idem Coclæus, insignesque ex iis sententias decerpsit: *Edidit*, inquit Georgius Wicelius, *non paucos libros Theutonice hoc anno, utpote unum de pœnitentia, confessione, & excommunicatione; alterum de sacra Eucharistia seu de missa; in quibus graviter ex scripturis & antiquis patribus refellit multos Lutheri errores: & paulo post alium de oratione, jejunio, & eleemosyna, in quo sane lapide traducit Lutheranorum vitia, neglectumque bonorum operum. De oratione sic ait inter alia multa: In summa nulla gens vivit super terram, quæ non oret, & orationis opus valere non sinat, sive sint Christiani, sive hæretici, sive Judæi, pagani, Turcæ, insulani, &c. sola secta Lutherana multis jam annis contra hoc opus in publicis concionibus ubique pugnavit.*

Oratio ab iis contempta.

Quid orare; quid orare: Orando parum efficies coram Deo. Ad hoc citabant verba Christi Matth. VI. *&* XXIII. *ubi Dominus reprobat orationes pharisæorum, & Joannis* IV. *ubi Samaritarum orationem reprehendit: hic obiiciebant eu psalmo:* Oratio eorum fiat in peccatum: *hic damnabant septem horas sacerdotum, præ quibus Deo gratius sit vel asinum rudere, vel infantem vagire: hic reiiciebant consuetas laicorum preces: hic nihil erat boni in cunctis libellis precatoriis, sive Latini essent, sive Theutonici: hic nulla recipienda erat oratio eorum præterquam:* Pater noster; *quamvis & ea oratio cum cæteris in desuetudinem abibat: hic brevis debuit esse oratio. Si omnino orandum erat quia Deus oris preces non curaret: hic irridebantur viduæ velut sanctorum devoratrices, quæ flexis genibus jacebant & orabant: hic exsibilabantur eæ preces, quæ in confessione fuerant injunctæ. Quæ ergo concio facta est, in qua oratio jejuniumque non vellicarentur? Id autem verum esse ex eorum plebe cognoscitur, quæ assiduis declamationibus tam longe ab hoc opere est abducta, ut perpauci sint, qui vel orent, vel in hebdomada semel orare cogitent. Quanta est turba eorum, qui in toto mense uno aut altero, ne semel quidem integre dicant unum* Pater noster? *Tam earum igitur [ne dicam contrarium] eis factum est hoc opus, perinde ac si desierint esse Christiani.*

LII. Spreta jejunia.

Abrogaverant hac arte jejunia Lutherani, scilicet illa quidem suis extulerant laudibus, sed acerbissime erant invecti in Romanos Pontifices, quasi tyrannidem in iis imperandis exercuissent; quemque enim sponte colere jejunia, non lege ad ea adigi voluerant: quæ fraus adeo blande irrepserat apud catholicos etiam, ut imperiales conventus apud Hadrianum de quadragesimali jejunio tamquam de gravamine invecto a Romana curia sint conquesti. Cum vero ingrata sint jejunia & reicissa esset a Lutheranis jejuniorum lex, accidit ut nemo amplius jejunio se macerarit, quod sponte colendum prædicarant, ut objicit iis Wicelius dum ait: *Si populus noster per odium operum ab orando potuit adverti, quanto facilius a jejunando? nam & antea a jejunio abhorrebamus: facile igitur aboleri potuit; corpori enim mundanorum longe durius est jejunare, quam edere ac bibere, unde jam natum est proverbium istud:* Quis jejunat libenter? *id quod Christianitati parum honoris affert: melius igitur fuisset, ut vos operum osores rem diligentius expendissetis, ac tantum mali Christianitati non intulissetis, quæ sane non minus jejuniis, quam orationibus carere neque vult, neque potest. Cur igitur tam bonum opus impugnastis? Cui in despectum? An opus malum est jejunare. An inventum est humanum? an excogitaverunt aut instituerunt illud sacerdotes? an in scripturis fundamentum non habet? Ubi ergo manet nunc gloriatio hæc vestra? nihil in Ecclesia nisi malum abrogavimus, quod bonum est, reservavimus? huic glorationi vestræ nimis diu creditum est; cum unusquisque & videat & palpet merum esse mendacium quod in cælum usque fœtet.*

LIII. Latrocinia a ministris Lutheranis exercita.

Objecit etiam Lutheranis Wicelius, ipsos institutas a viris piis eleemosynarum largitiones latronum more invasisse, iisque defraudasse pauperes, sacerdotiorum census, monasteriorum bona, xenodochiorum vectigalia in suos usus avertisse, quæ contra charitatem, & testatorum ultimas voluntates pauperibus ablata fuere, ut in divitum delitias & helluonum lasciviam converterentur. De monasteriis itaque abolitis conquerens, novatores pessimis si qui erant monachis pejores esse sic arguit. *Quo perveniunt magnorum monasteriorum bona? quis devorat eas eleemosynas? monachi eas habere non debent, unde tu habere debes? permitte judicium; ex utra parte justior est possessio? propter Deum fundata sunt, propter quem*

accipis tu ? illi erant mendici, quid es tu ? dicis eos nihil pie propterea fecisse, quid pie propterea facis tu ? per ea peccaverunt, non omnes credo : tu vero ad quid aliud usurpas bona opulentarum abbatiarum, atque præposituratum, quam ad mundanam pompam & voluptatem ; An non erant illi multo misericordiores, benignioresque erga suos subditos, erga peregrinos, erga omnis generis pauperes, quam nunc estis novi monachi ? O tam verum est hoc quam vere vos estis harpyæ ! An non plus commodi habuit plebs e monasteriis antea quam modo ? an non multi agricolæ ibi solamen habebant & refugium in suis necessitatibus ? quid nunc habent ?

LIV. Hoc anno Solymannus Turcarum Imperator in Persas movit adversus Thammasum Ismaelis Sophi filium ac regni superstitionisque successorem, ac simul Hariadenum Barbarussam classis præfectum ad subjiciendos Afroas immisit : Aloysium vero Grittum ducis Venetiarum filium Turcicæ amplitudinis augendæ cupidissimum, consiliorumque omnium participem legatum decrevit in Pannoniam ad eam Turcico nomine administrandam, controversiasque cum Ferdinando dirimendas, ut Persis sub jugum missis debellata Africa, & Hungaria in provinciam redacta, deinde Hispaniam, Germaniam, atque Italiam virium mole obrueret.

Solymanni ad obruendum imperium Christianum consilia.

LV. At callidis, audacibusque consiliis eventus non respondere, quamvis initio læti affulserint ; quippe licet in expeditione Persica (a) Thammaso Rege in regni partes interiores se recipiente ad comparanda auxilia, Armenia, Babylonia, & Assyria potitus esset, maximam tamen postea cladem accepit : Alnysius Grittus ejus in Pannonia legatus Janisserorum succinctus copiis, & imperialibus mandatis instructus, cum Moldaviæ & Valachiæ montanæ imperium magno fastu arripuisset, inque Transilvaniam esset transgressus, Americum Cibacum episcopum Varadiensem designatum provinciæ a Joanne Rege Ferdinandi æmulo præfectum ægre ferentem Christianum regnum Mahometicæ tyrannidi subjici, circumventum insidiis veluti Turcico nomini suspectum, cum parem ferre Turcico fastu non posset, omniaque vellet Solimanno subjecta trucidavit, præcisaque caput & brachium, ut præclarum spectaculum & facinus immaniter Joanni Lasco ostentavit.

(a) *Bizar. rer. Persic. l. 11.*

Aloysius Grittus Moldaviæ & Valachiæ moderator pro Turca.

Trucidat episcopum Waradiensem.

Americi cæsi pietatem, quamvis sacris episcopalibus initiatus non esset, Nicolaus Isthuanffius (b), ac miseram Hungariæ postquam a duobus Regibus discissa est, sortem exponit : *Fuit*, inquit, *per omnem vitam vir pius & gravis, rexitque episcopatum Varadiensem per multos annos, quamvis nullis initiatus sacris, adeo accurate & solerter impia quævis & recens exorta dogmata procul arcendo, ut ne ab ullo quidem episcopo diligentius ac vigilantius administrari regique potuisse ab omnibus creditum sit. Et sane ea ac paulo superiore tempestate inter duorum Regum contentiones & dissensionum procellas, quibus omnia susquedeque habebantur episcopatus fere omnes a militaribus profanisque hominibus, non sine inexpiabili rerum divinarum injuria, ac pessimo humanarum exemplo hinc inde distracti erant : Agriam siquidem Perenius post obitum Frangepanis antistitis vi occupatam obtinebat, Joannes Saracenus. Quinque ecclesias, Nitriam Valentinus Turcus, Jaurinum & Sabariam, ceteramque Jauriensem ditionem Paulus Baquitius, Albam Juliam Franciscus Bodo, Chanadium Gaspar Berusithius, æque omnes profani quamquam armis & bello egregii sibi usurpaverant : quæ tamen flagitia dictu factuque enormia Ferdinandus rerum regnique potitus, qua erat pietate fideque, postea correxit, agendo providendoque, ut ea omnia loca sacratis viris & ejuscemodi administrationi officioque idoneis redderentur.*

(b) *Nicol. Isthuanff. ubi sup.*

Cibaci cædem primus omnium Stephanus Valenticius Thrax equitum ductor Joanni Regi significavit, qui exinde singularem animi dolorem concepit, stetitque aliquandiu tacitus, quinam motus eam ob causam sequerentur : sed reliqui Transilvaniæ proceres ac gentes universæ illum tam crudeli indignaque nece sublatum ægerrime molestissimeque ferre, indignari, fremere, ac æquissimo jure ad arma concurrere. Itaque ad urbem Cibinium frequentes conveniunt, ac unanimi voto cunctisque omnium ordinum suffragiis ulciscendam innocentissimi viri mortem, decernendo, solemnique & veteri gentis ritu cruentum gladium per urbes, oppida, pagos & quæque compita circumferri jubent eo monimento, ut qui in bellum confestim nomina dare recusarent, nec sumptis armis confluerent gladio ferirentur. LVI.

Hungari ejus mortem ulcisci decernunt.

Addit author paucissimis diebus quadraginta millia seu peditum sen equitum concurrisse sub signa, demptis Valachis, qui ad decem millia conscripti tulere auxilia : tum vero Aloysium Grittum, ubi conjuratos in ipsius perniciem Hungaros vidit, se cum Turcico exercitu qua vi, qua dolo in Megresum urbem subduxisse, auxiliaresque Turcarum præfectorum copias excivisse ; sed eæ non missæ ante captam impetu urbem, Turcæque obvii cæsi ; LVII.

cæsi; Grittus vero una cum filiis dum fugam capere molitur & Solimanni diploma præfert manu, comprehensus captusque est ad supplicium: *Publice*, inquit Isthuanffius, *sumptum est die, qui D. Michaelis festum præcedit Gothardo ac Mailaro cæterisque jubentibus, ita ut a Cingavis, qui illis in regionibus tortorum carnificumque munia exercere solent, Gritto utraque manu crudelem in modum præcisa, postmodum caput detruncaretur. Non profuit misero gemmarum pretiosissimarum, quæ ad quadringenta aureorum millia æstimatæ erant, loculus, quæ in caligis inventæ ab imperitis tortoribus vili pretio distractæ sunt. Sævitum etiam in filios ejus Antonium & Andræam egregia indole adolescentes, qui cum in Moldaviam perducti fuissent, a Petro provinciæ principe clam necati sunt.* Ita penitus excisus est e terra Deo vindice Grittus, qui ob navatam Solymanno contra rempublicam Christianam opem potiri Hungaria sperabat, de quo Surius (*a*): *Discant hoc ejus repentino interitu qui hujus mundi prosperis successibus fruuntur, ne se illis dedant; nam tunc vel maxime fallit vitæ prosperitas, cum præcipue arridet. Sed quis hæc miseris persuadeat mortalibus? Volunt esse beati in hac vita misera & tamen tum plerumque supremam adeunt calamitatem, cum jam se fore putant omnium beatissimos: exempla extant innumera; sed fascinata hominum pectora pergunt suo more.*

Grittus justo supplicio affectus.

(*a*) *Sur. in comm.*

LVIII. Accidit etiam post Gritti necem ut Joannes Lascus nefarius ille politicus, qui ut a Joanne Rege gratiam iniret, Christianum nomen prodiderat, ac Solimannum adversus Christi cultores concitaverat, proditionis suspicione perstrictus, tanquam Gritti consiliorum particeps, ab Rege Joanne in vincula sit conjectus, tormentisque cruciatus, quamvis Sigismundi Poloniæ Regis rogatu tandem ea evaserit: *Non omnino præter meritum*, inquit Surius, *in eam calamitatem is incidisse videtur: quippe qui ausus fuerit Turcas immanissimos Christiani nominis hostes in Hungariam evocare, scilicet ut dum Joanni vaivodæ gratificari vult, totum orbem Christianum in summum discrimen vocaret.*

Joannes Lasci Hungariæ proditor. Vinculis mancipatus.

LIX. In Peloponeso, dum Carolus V. tarde pacis consilia explicat, nec de restituenda Turcis Corone paciscitur, neque idonea ad eam commeatu & armis muniendam subsidia submittit (*b*), Turcæ longinquas ab urbe stationes firmarunt, crebrisque incursionibus agros depopulati longa obsidione Christianos attrivere, adeo ut præsidiarii multarum rerum inopia pressi erumpere in hostem quatuor dierum itinere distantem decreverint: quod consilium temeritatis primum damnavit Macicaus dux; sed demum sociorum victus precibus Andrussam oppidum tribus peditum millibus & mille equitibus delectis munitum adortus est infelici successu, glande enim plumbea perfossus occubuit; & licet magnam cladem Turcis intulerint, relictis tamen multis suorum cadaveribus Coronem sine sperata præda reverti coacti sunt. Deinde quamvis e Sicilia naves commeatus attulissent, coorta peste territi, inque desperationem acti munitissimam arcem vacuam tormentis & Græcis cum omni suppellectili in naves impositis reliquerunt: cum antea Cæsar Pontifici, Venetis, ac Rhodiis equitibus eam tuendam possidendamque obtulisset; de quo hæc Paulus Jovius (*e*): *Cæsar eam de induciis occasionem peculiaris spe commodi prætervectus est, cum ex authoritate Ferdinandi fratris Coronem redditurus esse videretur, ut illinc non ignobilis doni merito Pannoniæ atque Austriæ pacem pararet. Res ita cecidit, ut priusquam hæc Byzantii a Ferdinando offerri & transigi possent, Hispani præsidiarii ducis Macicai clade exterriti Corone excedere cogerentur: quo casu nihil incommodius accidere posse Clemens differebat, ita ut quæ postea insecutæ sunt a barbaris terra marique clades obventuras esse mihi hæc scribenti prænuntiaret. Obtulerat prius Cæsar Coronem Christianis principibus; sed neque Pontifex, neque Venetus senatus, neque Melitæ insulæ magister, qui eam in insulam cruciferos equites Rhodo pulsos transtulisset, neque ipse Franciscus Rex præsidio tuendam sumptu periculoque deterriti suscipere voluerant.*

(*b*) *Paul. Jov. l.* 32. *Guicc. l.* 20. *Andr. Mauroc. l.*4.

Corone Turcis dedita.

(*e*) *Jov. l.* 33.

Futuras inde clades prænuntiat pontifex.

LX. Hoc ingens malum, ac plura alia civiles Christianorum discordiæ pepererunt, quorum vires admodum erant debilitatæ, cum dissociatæ essent, horrebantque singuli classis Othomannicæ apparatum; nam Veneti, Apostolica sede censuum sacerdotalium decumas concedente, classem magno conatu ad sua tutanda ornarunt: Pontifex decem triremes ad Tyrrhenum mare tuendum instruxit, cujos extant literæ ad Genuenses XII. aprilis die datæ (*d*), ut septem triremes accommodarent; ac tertia junii Paulum Justinianum Venetum pontificiis navibus, tum septem aliis, qoas a Genuensibus conduxerat, præfecit (*e*), ut mare piraticis excursionibus liberaret: Gallorum Rex triginta triremes Massiliæ apparavit: Cæsar etiam, cui Clemens in eam rem subsidiarias sacerdotalium vectigalium decumas

Instructa classis pro tuenda Italia.

(*d*) *Lib. brev. ann.* 1534 *pag.* 171.
(*e*) *Ib. p.* 293.

mas III. maii concessit, suam paraverat, adeo ut conjunctæ Christianæ vires barbaricas fregissent facile, quas disjunctæ pertimuerunt: nam Hariadenus Barbarussa, instructa octoginta triremium & aliquot biremium classe in Italiam cursum impetusque intendit, Brutiorum oram populatus est, ac S. Lucidii oppidum cæsis captisve omnibus propugnatoribus & civibus impetu cepit, ingentique præda est potitus: Citrarium incendit, ac septem triremes adhuc imperfectas concremavit: Neapolim terrore replevit: ad Prochytam provectus oppidum ad deditionem coegit: Cajeta extremum pene discrimen adiit: Speluncani mille & ducenti imbellis sexus & ætatis in servitutem abstracti, Fundani impetu hostili expugnati, aut trucidati vel capti, profana & sacra direpta: pavore tum & consternatione Roma territa, ac si hostis ad Ostiam esset provectus, pene certum urbi exitium imminebat, cum cives ad fugam, laborante morbo Pontifice, quam ad sumenda arma paratiores essent: Cardinales tamen inito militari consilio copias tumultuarias ad propugnandam oram maritimam ex incondita hominum multitudine compararunt. At Barbarussa cum in Pontiam insulam aquationis causa pergens inde in Africam summa celeritate invectus Tunetanum regnum, pulso Muleasse Rege Roscettis fratris reducendi specie, occupavit, ex eo Neapolitanum regnum Romamque invasurus, ni proximo anno ejus audacia a Carolo V. contusa fuisset.

Barbarossæ excursiones in Italica litora.

LXI. Hoc ineunte anno accesserant ad Pontificem Ragusini senatus populique oratores, quorum privilegia a Clemente ob eximia reipublicæ Christianæ navata studia confirmata fuere publico diplomate, quo de religione benemeriti commendantur hisce verbis (a): *Cognovimus communitatem & homines illius civitatis in confinibus Turcarum positos, & fidem Christi colentes, magno usui nostris fuisse; dignique propterea sunt ob merita eorum erga Christianam rempublicam, non modo, ut sua eis conserventur, sed etiam ut augeantur, &c. Datum Romæ XIV. februarii MDXXXIV. pontificatus nostri anno XI.*

(a) *Lib. brev. ann. 1534. p. 90.*

Ragusinorum commendatio.

LXII. Eodem anno Clemens sexta aprilis die, cum religio Christiana late in Indiis effloresceret, Martinum Lusitaniæ regiæ principem archiepiscopum Funchalensem Indiarum primatem confirmavit (b): perque eadem tempora fides in insulis Mauricis amplificata est, ac plures gentiles eversis inanium deorum simulachris Christianam religionem suscepere, Simonis Vasæi & Francisci Alvari sacerdotum ope, qui incredibili ardore in erudiendis neophytis fidei mysteriis desudarunt, tantaque multitudo undequaque Christiana sacra expetebat, ut adultæ segeti metendæ impares essent. Antequam vero altioribus radicibus fixa esset in iis oris fides, concitata a Mahometanis dira persecutione evulsa est: Momojano tamen Rege, qui Joannis nomen in sacris baptismalibus acceperat, ad supplicia omnia pro Christo perferenda paratum se offerente: at sævo errore deceptus filii uxorique necem intulit, ne ob imbecillitatem a Christo desciscerent, fideique præmia sibi extorqueri sinerent: quam historiam ex Barrosio, Conto, Andradio, Lobezio refert eleganti stylo Maffejus: *Momoia*, inquit, *est urbs in Moro, simulachra colebat gens, atque inde Mahometani quotannis prædas agebant, eam injuriam & calamitatem querenti Momojano dynastæ Consalvus Velosus, qui tum ibi negotiabatur, spem fecit, si Christiana suscipere sacra in animum induceret; auxilium contra eas incursiones a Lusitanis impetrandi.*

(b) *Ibid. p. 222.*

Fides propagata in Mauricis insulis.

LXIII. *Haud aspernatus condicionem barbarus auctore Consalvo legatos ad Ataidium,* is erat Ternatensis arcis præfectus, *missit. Ii dies aliquot a præfecto comiter habiti, sacro fonte abluuntur, dein muneribus culsi ac Lusitano vestitu ornatuque in patriam revecti plenam promissis legationem dynastæ renuntiant. Ille tam læto successu magnam in fiduciam erectus Ternatem extemplo contendit: ibi juncta cum Lusitanis amicitia, magnifico pro copia loci apparatu ipse comitesque baptismo lustrati, atque aliis quidem alia de more imposita nomina, dynasta in Lusitani Regis videlicet gratiam Joannes est appellatus. Momojam redeunti comes additus Simon Vasæus sacerdos: huius opera præsertim Joanne annitente multi paucis diebus ad Ecclesiam adscripti, cumque in dies cresceret numerus laboranti Vasæo, Franciscus Alvarus item sacerdos paulo post ab Ternate succurrit. Tum vero summi infimique, credo magis imitandi principis causa [ut eventus postea docuit] quam quo necessaria fidei Christianæ capita probe tenerent, relictis in speciem simulachris, uni Deo nomina profiteri instituerunt, simul delubra non pauca, statuis dæmonum comminutis atque sublatis, rite expiatis & cultui divino dicata sunt, & ab Ataidio, uti receperat, Lusitani milites aliquot Momojam transmissi, qui urbem munirent ac novellos Christianos a Mahometanorum incursu rapinisque defenderent.*

Ternatenses baptismo lustrati.

Statuæ dæmonum contritæ.

LXIV. Interea Ternatenses res perturbatæ, Tabatia regulus in crimen vocatus & vinctus

Digitized by Google

ctus Malacam abductus feliciter filiorum Dei libertatem, damnata Mahometana superstitione, recepit: post cujus obitum cum Atadius Ternatensibus præfectus incolis novum Regem imposuisset, ac decessoris matrem vociferantem dari e fenestris præcipitem a furentibus militibus contigisset, barbarorum animi in nostros exacerbati sunt, auctaque magis odia Pinti cujusdam nefando facinore, qui ad Mindanaum aliasque insulas explorandas Ternare dimissus, exceptusque a Siriagi Rege benevole, post sancitum cum eo fœdus mutui sanguinis haustu ex solemni gentis ritu hospitii fidem inique violavit, abductis in servitutem pluribus insulanis, quos vir perfidus in naves amoris significatione allexerat: quamobrem Molucenses Reges contra Lusitanos conjurarunt, gravissimæque clades nomini Christiano illatæ: cæsi itaque passim Lusitani, atque inter eos Simon Vasæus sacerdos, qui Momolanos Christi fide imbuerat, trucidatus: Franciscus vero Alvarus collega sauciatus ægre Fernatem evasit: tum, quod plane funestum extitit, necato pastore Momojani a Christo desciverunt uno principe excepto, qui fidem tueri constantissime enisus est, ut narrat Maffejus.

Lusitani præfecti perfidia insignis.

LXV. *Pessimum*, inquit, *ex ea conjuratione illud accidit, quod Catabrunus veneno adolescentulum Geiloli Regem sustulit, regnumque per scelus invasit: dein occupandas in eo tumultu Mauricas insulas magna classe profectus, neophytos Momojanos, utpote Christianis præceptis leviter admodum institutos, ab recta in Deum fide metu minisque deduxit, uno incassum reclamante dynasta Joanne, quippe qui Christianæ disciplinæ præcepta & evangelii veritatem in pectus alte demiserat. Is ubi obstinatos ad deditionem atque ab suscepta religione per summam levitatem atque perfidiam aversos populares animadvertit, locum extra urbem tumultuario opere muniit, frustraque hortatus Lusitanos aliquot, quos circa se habebat, ne asperis in rebus desponderent animum, ipse cum paucis familiaribus oppugnationem hostilem a matutino tempore ad vesperum præclare sustinuit: nocte dein, desperata corporum salute, ad animos præsertim domesticorum quacumque ratione servandos incubuit. Uxorem habebat Christianis nuper sacris initiatam: hanc una cum parvulis liberis ne propter infirmitatem naturæ vel ætatis de baptismi præmiis periclitarentur in opinionis errore, optimo utens animo sua ipse manu peremit: inde cum sibi quoque manus pararet afferre, domesticorum interventu prohibitus & non sine magno animi dolore Catabruno traditus est. Ab eo cum interrogaretur cur tam triste consilium cœpisset immeritam conjugem cum innoxia prole occidendi per summum nefas, uxori quidem ac filiis egregie ab se consultum esse respondit, quorum sexus ætasque ab salutari Christi confessione abduci facile potuisset: at sese, uti virum deceret, nec tyranni minas horrere, neque extrema supplicia cruciatusve Christi causa defugere. Hac orationis libertate Mahometani sævitiam acrius concitavit: cumque in eo jam esset, ut carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione servatus est. Dignus profecto, qui non in ultima barbaria sed in Europa media nasceretur; quippe tam generosum ingenium cultoribus peritis adhibitis ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubie pervenisset. Et Joannes quidem quam dixi constantiam ac fortitudinem præstitit: de cætera neophytorum turba utrum vel unus in fide manserit, nihil comperti est, adeo, ut est in sacris literis, male fundata ædificia ingruentibus ventis atque procellis facili momento solvuntur.* Propagabatur eodem tempore latius in America Christiana religio, ac novæ terrarum oræ antea nostro orbi incognitæ a cæsarea classe patefactæ fuerunt; de quibus cum certiorem fecisset Clementem Scalensis episcopus, actæ illi a Pontifice die xxv. martii gratiæ fuerunt (*a*).

Crudele Neophyti facinus pio animo exercitum.

(*a*) *Lib. brev. ann.* 1534. *p.* 93.

LXVI. In Lusitania superiori anno plures Judæorum neophyti temeratæ Christianæ religionis veniam deposcentes a Pontifice in gratiam restituri fuerant (*b*) diplomate Massiliæ die xix. octobris exarato; verum regii administri, qui eorum bona fisco regio addicere moliebantur intercessere decreto pontificio: ad quorum iniqua molimina discutienda Clemens ix. aprilis Senogalliensi episcopo mandata dedit (*c*), ut Lusitaniæ Regi justas a Pontifice datæ prævaricatoribus neophytis veniæ causas, neque jus regium ulla ex parte læsum exponeret: cumque provecta ætate Clemens se morbo sensim absumi agnosceret, memor mortis ne se alienis culpis oneraret, hanc sanctionem pro neophytis edidit (*d*).

Neophyti Judæi venia donati a Clemente.

(*b*) *Ibid. p.* 513.

(*c*) *Lib. brev. ann.* 1534. *p.* 206.

(*d*) *Ibid. p.* 335.

Ad futuram rei memoriam.

Cum inter alia, quæ nobis humanam moriendi necessitatem eo intentius cogitantibus, quo nos acrius præsenti morbo indies afflictari sentimus, pro nostræ conscientiæ exoneratione constituenda occurrunt, hoc in primis in mentem venerit, quod licet alias, Christiana pietate simul & divinis ac humanis legibus nos impellentibus, omnibus, ac præsertim novis Chri-

Ea de re edita sanctio.

stia-

stianis in regno Portugalliæ commorantibus, præteritorum erratorum tum adversus Christi fidem, quam aliter quandocumque commissorum veniam concesserimus, cogitantes ita deinceps futuræ eorum vitæ providere, quod neque ipsi so impune adversus Christi religionem erraturos esse intelligerent, neque crudeliter & impia cuiquam in eos sæviendi potestas relinqueretur, nostras tamen hujus veniæ literas sub plumbo datas hactenus per venerabilem fratrem Marcum episcopum Senogalliensem in regno Portugalliæ nuntium nostrum publicari prohibuimus, non alia ratione, nisi ut charissimo in Christo filio nostro Joanni Portugalliæ & Algarbiorum Regi illustri, qui multa ad Christi gloriam pertinentia super jure, venia, concessione nobis per specialem ejus oratorem significantem illa præmonuerat morem gereremus; tunc vero animo reputantes quod jampridem auditis tam ejusdem Regis nuntio ad nos hanc ob causam specialiter destinato quam venerabili fratre Martino; & mature consideratis omnibus, quæ per eos adversus prædictæ veniæ concessionem dicta & in scriptis data fuere, fuit ad omnia insufficienter responsum, & luce clarius tam per nostrorum hominum ad hoc munus electorum allegationes, quam per nostras literas in forma brevis eidem Regi datas demonstratum, quantum ut Christianæ religioni & humanæ pietati una concurrant, quæ per nos in hac causa fuerant constituta, & jam per quatuor & eo amplius menses expectavimus, quid ad ea, per eundem serenissimum Regem replicaretur, cupientes nihil in ejus regno statuere, quod non ab eo etiam probatum & grato animo susceptum fuisset; nolentes, si quid humanitus nobis contigerit, præter alia fragilitatis nostræ errata, hujus etiam Deo optimo maximo rationem reddere, quod pluris terreni Regis gratiæ, quam ejus gloriæ & populi nobis crediti salutis rationem habuerimus, de prædicta venia, justitia, & æquitate optime instructi: per has nostras literas motu proprio sancimus, statuimus, declaramus, ac volumus quod prædictæ veniæ literæ in omnibus & per omnia eam vim & authoritatem habeant, perinde ac si in regno prædicto juxta earum tenorem publicatæ fuissent: hoc insuper addentes quod, si per eundem serenissimum Regem, quod minime credimus, ac per ejus ministros aut populos confectum fuerit, ut prædicti novi Christiani non possint ea adimplere, quæ nos in prædictis literis adimplenda esse mandavimus, ut prædictam veniam consequi valeant; ipsi nihilominus in iis, quæ ad potestatem nostram temporalem pertinerent, quo ad forum contentiosum absoluti & liberi esse intelligantur, ac nullo modo ratione posteriorum delictorum a tempore datæ præsentium per viam inquisitionis, seu visitationis ordinarie, vel extraordinarie molestari, aut inquietari valeant; confidentes quod qui divina providentia nobis in apostolatus curam suffectus fuerit, eadem charitate & justitia sit futuræ istorum vitæ provisurus, qua nos, si Deus dederit providere intendimus; mandantes eidem episcopo Senogalliensi nuntio nostro, quem ad hoc specialiter constituimus, quod nostro & Apostolicæ sedis nomine primo hanc declarationem & voluntatem nostram sub eisdem comminationibus & censuris exequi faciat, &c. Dat. Romæ die XXXI. *julii MDXXXIV. pontificatus nostri anno* XI.

LXVII. Clemens morbis confectus. Contabuit Clemens diuturno stomachi vitio, ac recurrentibus gravioribus morbis vexatus extremo augusto cum XXII. septembris die in morbum esset relapsus, commendatitias hasce literas Alexandri Floreotiæ ducis & Hippolyti Cardinalis causa ad Carolum V. misit (a).

(a) *Ibid. p.*375.

Imperatori.

Charissime in Christo fili. In hac nostra ægritudine gravi & diuturna, de qua majestas tua jam audire potuit, cum aliquoties convaluisse visi, nunc periculosius relapsi, vitæ finem nobis adesse sentiamus, sicut ex illa non inviti excedimus, ob hanc Italiæ & Christianitatis quietem, sedisque Apostolicæ sublevationem, quas tuo maxime beneficio concessas relinquimus, ita de his ipsis non parum anxii & solliciti sumus, ut post obitum nostrum maneant diuturna, nescimus enim & quæ tempora consecutura sint desinentibus nobis, & quo animo futurus sit qui nobis successerit. Nec possumus post hæc publica non etiam de patria nostra Florentia, quæ nos in lucem edidit, & nepote nostro illius duce Alexandro non esse solliciti, cujus statum tua liberalitate concessum post obitum nostrum ab his perturbari posse veremur, qui sibi & illi parum amici animos eu nondum secuto cum filia tua matrimonio sumpturi sint. Sed tua, fili charissime, fides ac bonitas hunc nobis metum demit, ut affectum a tua liberalitate profectum unquam a te minui posse credamus, sed potius pro jam confecto habeamus quod tua fide conficiendum destinasti. Quamobrem moti eo singulari amore, quo serenitatem tuam dileximus, nosque diligi ab ea sensimus, ut illam, quam ipsi præsentes non possumus, extrema pene voce per literas & internuntium alloquamur. Mittimus ad eam dilectum filium protonotarium Carniseccam de Medicis intimum secretarium nostrum, cui

Nepotes commendat Cæsari.

omnes

omnes curas & sensus animi nostri arcanaque omnium rerum nostrarum concedere solitis sumus : quem hominem sua fide & virtute nos valde charum, ut majestas tua nostro intuitu excipere atque audire velit maxime optamus, illam per viscera Domini nostri Jesu Christi obsecrantes, & ab ea in hoc excessu nostræ vitæ enixe petentes, primum ut eandem voluntatem erga sanctam Ecclesiam & publicum totius Christianitatis bonum tueatur, habeatque omni tempore commendatam Apostolicæ sedis dignitatem, & Italiæ tranquillitatem, quæ maxime pendet ex serenitatis tuæ virtute ac probitate, tum deinde privatim nepotes nostros Hippolytum Cardinalem de Medicis, & ipsum Alexandrum servitorem tuum ac tuæ majestati ratione ducatus Pennensis specialiter subditum, omnemque familiam nostram tibi commendamus, ut eadem benignitate, qua eos in clientelam tuam recepisti, eadem receptos tuearis; nihil enim illis nos firmius ac stabilius relinquere arbitramur, quam benignitatis & favoris tui spem, quæ quidem amplissima est, & qua nos freti libenter excedimus e vita, non dubitantes, quin tua serenitas ob suam singularem bonitatem & nostri memoriam, eosdem nepotes nostros in sua protectione perpetuo sit habitura. Dat. Romæ die XXIII. septembris MDXXXIV. pontificatus nostri anno XI.

LXVIII. Commendandi potius fuerant Deo, quam mortali homini, ambo enim brevi misere periere (a): nam quamvis Clemens ad civitatem in officio continendam munitissimam arcem Florentiæ construendam curasset, Alexander ob fœda adulteria concitato in se suorum odio a Laurentio consanguineo postea trucidatus est; atque Hppolytus Cardinalis, vertente ab obitu Clementis anno, non sine veneni suspicione fuit extinctus, adeo ut opes, deliciæ, curæque perituri sæculi exitium illis pararint. Cæterum biduo a datis superioribus literis ingravescente morbo Clemens obiit, de quo

(a) *Guicc.* l.20.

Infelix illius nepotum exitus.

hæc Paulus Gualterius Aretinus (b): *XXII. septembris Clemens iterum cœpit ægrotare, die XXV. septembris, hora XVIII. & media Clemens VII. obiit Romæ, die XXVI. septembris sepelitur in ecclesia S. Petri.* [1] Translatus postea fuit in ecclesiam Sanctæ Mariæ supra Minervam, cum ipse singulari pietatis cultu Virginem esset prosecutus, quod testatum reliquit publico insignique monumento aliquot ante obitum mensibus, cum ad alendam fidelium observantiam in Deiparam sacrarum indulgentiarum præmiis sodalitium, cui rosarii nomen est, affecit (c).

(b) *Paul. Gualt. in diariis.*

Clementis obitus & sepultura.

(c) *Bull. in Clem. VI. const.* 42.

Clemens, &c. Quia Leo V. ordinando instituit ac benigne concessit, quod quilibet ex fratribus ubicumque existentibus visitando quinque altaria cujuscumque ecclesiæ, vel unum aut duo quinquies, si quinque defuerint, easdem indulgentias integraliter consequeretur, ac si omnes almæ urbis stationes peregrinando circumiret; hoc idem authoritate apostolica tenore præsentium approbamus & confirmamus, ac pro firmis & approbatis esse & haberi volumus & decernimus. Et quia nos decet religiones & sanctorum patrum instituta potissimum ampliare, supradictis etiam addendo; volumus quod cum præfatus Sixtus IV. omnibus præsentibus & futuris supranominatum rosarium in tres partes illud dividendo, id est in tres quinquagenas singulis diebus pro qualibet quinquagena quinque annos & totidem quadragenas misericorditer relaxaverit ex apostolica benignitate, ut prædicti confratres ad hujusmodi devotionis opera ferventius inducantur, præter hujusmodi indulgentias omnibus confratribus & consororibus prædictum psalterium modo supra exposito, & per nos concesso recitantibus annos duos veræ indulgentiæ concedimus, &c. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris VIII. id. maii anno XI. LXIX.

Concessæ illi indulgentiæ.

Jamdudum statueramus Annalibus Ecclesiasticis usque ad integrum Clementis Septimi Pontificatum absolutis nos tandem

Hic incipit tomus XXI. Annalium cum Raynaldi continuatione.

NOTÆ [1] Clemens VII. P. M. hoc anno naturæ debitum exsolvit, mense & die in Annalibus indicatis. Morbus ille, quo tandem confectus est, ante menses plures cœperat, nam julio mense adeo pessime afficiebatur, ut interiturus statim crederetur ait Nerlius in Histor. Florentina lib. XI. Sed remitti tunc quidem vis morbi visa est; donec Septembri mense invalescens iterum pontificem, licet non senem cum annum ageret ætatis LVI. sustulit. Quæ sane diligens de supremo pontificis morbo enarratio, dicteria eorum confundit, qui veneno suffumigiis ingesto interemptum scribunt, quod & affirmat Buddæus scriptor Lutheranus in Thanatologia. Pontificis laudes facta ipsa celebrant, multum enim diuque in hæreses tunc furentes luctatus est, nec parum operis in eo collocavit ut in Turcas Christianorum arma conjungeret. Multa etiam sunt quæ in eo iure reprehendas, quorum omnium caput est studium plus æquo nimium in familiam suam provehendam extollendamque, cujus commodis dum consulit, urbem Romam direptioni & dignitatem vitamque suam discrimini exposuit. Nocuit etiam, ea in suos caritate, ecclesiæ universæ, nam in causa Henrici regis Angliæ cum omnia præstare ille in gratiam Caroli V. a quo Florentino principatu Alexander Mediceus auctus fuerat, censeretur, ideo & sententia ejus despectui est habita & florentissimum illud regnum segregatum est ab Ecclesia. Et hæc satis de Clemente. MANSI

dem debilitatos laboribus, ac ſenio confectos quieti committere; verum contrariis validiſque rationibus incitati noſtram cogimur mutare ſententiam, atque extremos fugientis vitæ ſpiritus Divinæ Gloriæ conſecrare; provectoque Annalium Eccleſiaſticorum operi, alacri mente, & ſacro pietatis ſenſu delibutos, pro toenda Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ dignitate, diſcutiendiſque Hæreticorum erroribus incumbere. Reſumpto itaque ſtylo Hiſtoriam proſequamur, eorum præſertim, quorum authoritate primordia, progreſſus, & quoque terminum Acta Tridentini Concilii habuerunt, cæteraque pariter, quæ ad Eccleſiam quoquo modo pertinent, & per annos circiter triginta evenerunt memoratu digna, publica reddamus. Igitur vigeſimum primum Eccleſiaſticorum Annalium tomum a Pauli III. Pontificis creatione exordiamur.

Lib.32.
I.
Electio Cardinalis Alexandri Farneſii in ſummum Pontificem ſub nomine Pauli III.

Peractis in funere nuvendialibus ſacris, (Ita Paulus Jovius) Cardinales triginta quinque Conclave ſunt ingreſſi, nam plerique e Provinciis in Urbem ad Comitia convolarant. Eminebat inter omnes in toga candida Alexander Farneſius Senatus Princeps, quem per quadraginta annos Senatorem, atque omnes ætatis honore ſuperantem Roma Patria, præclaræ Majorum imagines, eximia, atque inveterata virtus, & præcellentes literæ magnopere commendabant; adeo ut Clemens, quum toties repreſſo, & rurſus erumpente morbo omnem vitæ ſpem conſtanter abjeciſſet, eum ſibi ſucceſſorem teſtamento ſcripturum affirmaret, ſi Pontificatus hæreditatem pateretur. Propterea Hippolytum Medicem etiam atque etiam fuerat adhortatus, ut unum omnium Farneſium collatis Amicorum ſtudiis attollendum, ornandumque ſuſciperet, quando nemo, in adminiſtranda Republica, & tuenda dignitate Sacroſanctæ Majeſtatis, potior eſſe videretur. Subinde aſſeverans ejus ſummi beneficii memoriam, uti in homine prænobili ſanguine progenito, nequaquam eſſe perituram. Itaque Medices, & ſua ſponte, & ſuorum omnium hortatu, & amicorum Cardinalium propenſione adductus, cum Joanne Lotharingo, quem propter morum ſimilitudinem vehementer adamabat, adapertis ſenſibus arcte conjungitur. Hi duo longe nobiliſſimi totius Ordinis, cum ſupra viginti Senatores in ſuffragium adducerent, Pontificatum uti vellent, & dare, & eripere poterant. Igitur vix paucis communicato conſilio ad Farneſium pergunt, eumque poſt primos Comitiorum æſtus pacato animo in cella expectantem, advoluti pedibus, Pontificem ſalutant. Conſequuntur ſtatim amici Cardinales, idem faciunt dubii, nec ipſi demum competitores, & adverſarii diu cunctantur, quin accedant, atque eum veluti ſubita tacti religione protinus adorent. Nulla unquam Comitia a multis ſæculis majore ſimplicitate, concordia, religione inita, peractaque ſunt & infra paucis horis, & Civem optimum & virtutis opinione lectiſſimum, uti optarat, potius quam ſperarat, Populus Romanus Pontificem accepit; & eo quidem uberiore lætitia, & gratulatione, quod ipſum cœleſte munus Deus immortalis ad compeſcendam latronum, & ſicariorum audaciam, quæ in Provinciis, & in Urbe per Interregnum eruperat, mira prorſus ac inuſitata celeritate cumulaſſet. Non enim ſyngraphis ſuffragiorum obſignatis, & de more in ſacram urnam conjectis, ſed publico conſenſu, & præclara voce totius Senatus Pontifex eſt renunciatus, coronatuſque demum triplici Thiara deſumpto Pauli III. nomine. Huc uſque Jovius.

II.
MS. arch. Vat. to. 21. Diar. 2. pag. 351. Acta Conſiſt. Willelmi Euchevord Card. & alia acta.

Confirmant hæc Diaria Archivi Vaticani, acta Conſiſtorialia Willelmi Enchevordii Cardinalis, quæ addunt, anno a partu Virginis milleſimo quingenteſimo trigeſimo quarto, Indictione ſeptima, XI. Octobris Cardinales ingreſſos Conclave, & ſequenti Die XII. creatum eſſe Pontificem prima hora noctis, ac die tertia Novembris a Cardinale Cybo corona redimitum.

Paulus renuntiatus Pontifex, mox nihil habuit antiquius, quam ut ea, quæ ad morum diſciplinam promovendam, & ad hæreſes comprimendas ſpectabant, alacri ſtudio proſequeretur. Quod Cardinalium ſenatui die XVII. Octobris expoſuiſſe Paulus Gualterius Aretinus in Diario narrat.

Die Sabbati XVII. Octob. MDXXXIV.

Primam poſt electionem ſuam habuit Paulus congregationem generalem, & de Concilii indictione, & reformatione verba fecit.

Sanctiſſimus D. N. Paulus III. in prima Congregatione poſt aſſumptionem in Summum Pontificem commemoravit conſuetudinem convocandi Reverendiſſimos DD. poſt comitia & electionem, & gratias egit divinæ bonitati, ſacroque Senatui; deinde de ſtatu Reipublicæ Chriſtianæ abunde diſſeruit, maximeque Concilii indictionem neceſſariam eſſe indicavit. Sacras Cæremonias, & ſacros Ritus quamprimum poſſet, ſe facturum declaravit, vitæ ac morum honeſtatem Reverendiſſimis Dominis etiam atque etiam laudavit, pacem demum cum ſtudio, & conſilio a Sanctitate Sua quærendam eſſe omnibus pronuntiavit. Reverendiſſimi omnia, quæ Sanctitas Sua dixerat, laudaverunt.

Ad perducenda in opus ea pia conſilia, III.

in-

Digitized by Google

Tres Cardin. elegit, ut de reformatione morum tractarent.

instaurandamque disciplinam Ecclesiasticam, moresque sanctiores excolendos, præfecti fuere tres Cardinales, Senensis, S. Severini, & de Cæsiis; nec non ad celebrandi Concilii œcumenici instruendum apparatum exciti Romam præsules doctrina, & morum puritate insignes, inter quos Hieronymus Aleander Forojuliensis Archiepiscopus Brundusinus apud Venetos Internuntius his literis accersitus.

Archiepiscopo Brundusino Nuntio Venetorum.

Pag. 92.

De indicendo Concilio cogitat.

Quamvis integritas, ac virtus fraternitatis tuæ pari rerum experientia, ac multiplici doctrina conjunctæ isthic, & in omnibus locis nobis usui, & ornamento esse possint, cum tamen, Deo adjutore, ad indictionem, celebrationemque generalis Concilii pro sanandis, Christianitatis vulneribus efficaciter devenire intendamus; atque in ea re plurimum nobis tua fraternitas ob ejus singularem Conciliorum antiquorum, & Sacrarum Scripturarum notitiam adjumento esse possit, ob hanc caussam, ut præsentes tua virtute, quam plurimum facimus, fruamur, te hortamur, tibique injungimus, ut nostro hoc desiderio dilecto filio nobili Viro Andreæ Gritti Duci Venetiarum significato, licentiaque abeundi sumpta, quamprimum poteris ad nos venire matures. Datum Romæ XXIII. Novembris MDXXXIV. anno 1.

Jussus Brundusinus Archiep. ad curiam Proficisci.

Paruit Pontifici Brundusinus Archiepiscopus, quem ob eximia virtutum ornamenta in Cardinalium Senatum adlectum visuri sumus.

IV. Propulsandis quoque Tunetanis prædonibus, qui maritimas excursiones agebant ad Romana littora, eaque infesta reddiderant, data est a novo Pontifice opera; utque ad sua tuenda in Africam procul eos abigeret, Carolum Cæsarem incitavit, ut florentissimam classem ad expugnandum Tunetum, & Africæ portus occupandos admoveret; pro qua instruenda Ecclesiasticorum vectigalium decumas in Regnis illi subditis addixit, a quo tamen onere Cardinales, & Equites Rhodii excepti fuere.

Decimas imponit pro Imperatore contra Turcas.

V. Pontificias etiam curas intendit Paulus ad dissentientes Regum voluntates conciliandas, veteraque odia, quæ tot mala pepererant, extinguenda. Tum maxime ad Principes Hungaricos, aliosque finitimos mutuo fœdere conjungendos adversus Turcas, qui, tuendi Joannis Regis specie, Hungariam in Turcici Imperii provinciam redigere annitebantur. De quibus piis studiis Simonem Episcopum Zagabriensem certiorem his literis fecit.

Pontificiæ curæ pro Hungaria e periculis vindicanda.

Venerabili Fratri Simoni Zagabriensi.

Paul. III. l. 1. brev. an. 1534. p. 170.

Venerabilis Frater Salutem. Ad Summi Apostolatus apicem, nuper Dei benignitate assumpti nullo magis obsequio, aut labore nostro tantæ Dei bonitati gratos nos reddere posse existimamus, quam si omnis nostra ad quietem, & pacem inter Christianos Principes constituendam convertatur intentio, ab ista præsertim parte, quæ immanissimis Turcis vicinitate, & periculo propinqua, ab illis & in præteritum devastata est, & in futurum ob proximas Hungariæ novitates majoribus periculis obnoxia fore timetur, &c. Dat. Romæ V. Decembris MDXXXIV. an. 1.

VI. Cum Solimannus Præfecti sui cædem (ut in superiori tomo insinuatum est) vindicaturus crederetur, eaque occasione in Hungariam Turcicos exercitus ad eam proterendam, extinguendamque Religionem conversurus crederetur, Pontifex Ferdinandum, & Joannem Reges æmulos, omnesque Hungariæ proceres mutuo fœdere conjungere ad Turcarum propulsandos impetus annisus est, misso Internuntio, quem primum cum Cardinale Tridentino, qui maxima apud Ferdinandum florebat authoritate, agere; deinde Budam ad Joannis Regis proceres se conferre jussit, de quo extant ad memoratum Cardinalem Tridentinum literæ.

Sur. in comm.

Cardinali Tridentino.

Paul. III. lib. breu. an. 1. p. 174.

Aloysius Grittus Turcicæ Tyrannidis satelles cæsus in Hungaria.

Hungaros contra Turcas conjungere jussus Card. Tridentinus.

Dilecte Fili noster. Post tuum a nobis discessum, ut primum a solitis Coronationis, & aliis novi Pontificatus cæremoniis expliciti sumus, statim in illam curam tranquillandæ Christianitatis, de qua sæpe tecum communicasse meminimus, cum ex officio, tum ex desiderio nostris redimus, atque id nostrum consilium etiam casu adjutum est, ut maturaremus, Aloysii Gritti cæde, & Hungariæ motibus, in illa parte auditis, quæ sane si quando ante alias nunc maxime concordiam, compositionemque utriusque partis expostunt, ut communibus armis (sic quoque vix suffecturi) communi hosti obsistatur, qui sane novam injuriam pro sua insolentia, & feritate non laturus formidatur: itaque elegimus dilectum Filium Hieronymum Rorarium nostrum, tuumque per quem id primum apud te, deinde Budæ apud alios curaremus. Nunc non opus nobis est oratione ad te impellendum, cujus probitas, & præstantissima virtus nobis nota est, ut apud tuum Regem nostrum in Christo Filium charissimum nos coadjuves, ad tam sanctum & dictæ Majestati utile opus perficiendum &c. Dat. Romæ VI. Decemb. MDXXXIV. Anno 1.

Digitized by Google

VII. *Surius in chron.*

Non potuere Regum dissidia componi, nec Solimannus, ut credebatur, in Hungaros exercitus suos effudit; cum Persico bello distractus esset, atque ab Ibrahimo summo Regiæ Turcicæ procuratore, Christiani nominis amico, Christianis opprimendis revocaretur.

In Hungariam irrepsit hæresis Lutherana, & de remedio agitur.

Irrepsisse vero in Hungariam Lutheranam hæresim, atque eo infelicius auctam, quod Joannes Rex Ferdinandi æmulus a Clemente Pontifice ob Turcas in illud Regnum excitos anathemate defixus esset; nec hæresis reprimi posset, nisi Joannes Rex Ecclesiæ conciliaretur, quod ex actis Consistorialibus constat.

Acta Consist. Sign. n. 133. p. 280.

XIII. Julii MDXXXIV. Lectæ literæ Fratris Francisci de Frangepan ex Buda, qui a Sanctissimo D. contra hæresim Lutheranorum, quæ in Hungariam acriter irrepserat, missus, aliquod remedium mature petebat, cui petitioni obstare videbatur, quia Waivoda, qui illi Regno præerat, jam a sua Sanctitate excommunicatus fuerat; ad eum enim Nuntium mittere non e Sedis Apostolicæ authoritate esse censebat, neque aliter provideri posse dubitabat, quia Waivoda adhuc absolutionem censurarum non petierat, neque absolvi ullo modo aliter poterat; Auditis Reverendissimorum DD. sententiis Sanctitas sua negotium in futurum Consistorium distulit. Hæsisse in pertinacia Joannem Regem, nec curasse anathematis vinculis solvi, referunt Authores, cujus impietatis exemplum in subditos transfusum est.

VIII. *Acta Consist. MS. Card. Spad. sign. num. 133. pag. 282. Paul. III. lib. brev. ann. 1. p. 455.*

Gratulati sunt novo Pontifici de partis Pontificatus honoribus Reges, eumque amantissimis verborum officiis, atque obsequii significatione sunt prosequuti, inter quos Joannes Lusitaniæ Rex Oratorem eo nomine decrevit, cui proximo ineunte anno hæc respondit Paulus, optimamque voluntatem restituendæ Ecclesiasticæ disciplinæ, religionisque asserendæ significavit.

Rezi Portugalliæ.

Actæ Lusitano Regi de eximiis officiis delatis gratiæ.

Charissime fili, & eu tuis amantissimis literis, & en sermone cum dilecto Filio Philippo Lapio, quem ad nos misisti, tum Oratorum apud uos tuorum, undique amorem, humanitatem, pietatem Serenitatis tuæ collegimus, non enim contentus prioribus Oratoribus tuis, proprio Nuntio officium gratulationis exequi voluisti, adjecta etiam gravitate literarum, piisque pollicitis, & oblationibus tuis, quæ quo fuerunt plura, & a clarissimo Rege profecta, eo nobis acciderunt jucundiora. Proinde, ut debemus, maximas tuæ Serenitati gratias, & vicissim paterno semper affectu, & grata voluntate responsuri. Merita tamen nostra, a te propter amorem uberius cumulata, omnemque hanc amplificationem nostræ dignitatis, ad Dei clementiam referimus, qui sua inenarrabili benignitate dignos hoc onere nos fecit potius, quam invenerit. Ejus proinde misericordiam deprecamur, ut sicut nobis onus imponere dignatus est, ita in ferendo onere non desit, tuamque Serenitatem in commune bonum pie animatam nobis diutissime conservare, ac prosperare, cæterosque Christianos Principes in idem animare, concordesque efficere dignetur, qua, sicut pientissime optas, fidei Catholicæ veterem puritatem, & perturbatis Christianitatis partibus quietem, & tranquillitatem nostro labore, & cura, Principumque unanimi consensu, restituere possimus: sed de his per D. Philippum, & Oratores tuos nobis relatis, scribent ipsi plenius, cui omnes fœlicitatem in terris, & perennem vitam in Cœlis a Deo omnipotente semper imploramus. Datum Romæ &c. Die XXV. Januarii MDXXXV. Anno 1.

IX. Gallia gratulatur de novi Pontific. elect.

Gallia quoque tanti Pontificis electione plurimum gavisa est, ut tradit Sadoletus tunc Episcopus Carpentoractensis, omnium sententia, vir celeberrimus, cujus Epistolæ ad Paulum Pontificem tunc conscriptæ fragmentum hic referre consonum visum est. *Cum hoc gratulator, tum illud maximi facio, quod sine ambitione ulla, sine mora, contradicente nemine, omnium suffragiis statim annunciata est, ut renunciatio judicium fuerit dignitatis, ipsa vero celeritas renunciandi aperte ostenderit tantam, tamque eximiam virtutem, quanta in te semper fuit, ad tantos motus rerum, quibus jactatur Respublica, sedandos, & ad salutarem portum consiliis sapientibus dirigendos, quam primum, & quam maxime necessariam esse. Itaque & nomen, & virtus, & dignitas tua, tanta nunc apud omnes in opinione est, ita tua ad Summum Pontificatum electio ab omnibus est accepta, ut non hominum consiliis, sed divinitus facta esse videatur. Atque hæc quidem, & Populi hujus, in quo versor, & omnium Galliæ Procerum, ac Principum est sententia. Audio enim multorum voces, & video vultus. Ut enim, quisque huc habet iter, ita fere congreditur, & colloquitur mecum. Non equidem possum tantum quantum res est, perscribere: Sed hoc certe scribo, quod intelligo, & sentio, nunquam animos hominum lætiores, nunquam prædicationes magis honorificas, nec crebriores laudes de ullo Romano Pontifice extitisse, ut jam non Sanctitati tuæ me gratulari, sed Christiano nomini universo magis conveniat.*

X. 16. pag. 149.

Jacobo quoque Regi Scotiæ actæ gratiæ de eximio illius studio. *De gratulatione*

Digitized by Google

Scotia Regi gratias egit.

tione (inquit) *ita tibi gratias agimus, ut
vicissim nobis, & Universali Ecclesiæ de
tali, ac tam Catholico Rege gratulemur,
tuam Majestatem hortantes, ut sicut ha-
ctenus fecis, Regnum suum ab hæresibus
integrum conservare studeat.*

Trahebat Scotiam in extremi exitii di-
scrimen Anglia, quæ Scotorum Hæreti-
corum clientelam corripiebat, eosque
audacia, & armis fulciebat. Mirum au-
tem fuit eos, qui Henricum flagitiis con-
taminatissimum pro Ecclesiæ capite su-
sceperant, jactare ausos se a Romano Pon-
tifice defecisse propter ejus tyrannidem,
ac scelera, quorum impias artes Regi-
naldus Polus postea Cardinalis, luculen-
to commentario confutavit, ex quo pau-
ca hæc delibamus, ut in omnium oculis
collocemus, quam inique Angli a com-
munione Romanæ Ecclesiæ nulla justa
causa provocati discesserint.

Reginald. Polus 347.

Polus pro Pontifice contra Anglos apologiam edidit.

*Sed quid tandem asserunt? nempe Pa-
pam ajunt moribus corruptis esse, eoque non
esse Vicarium Dei? num corruptioribus,
quam aliqui Reges sunt? num quam hic i-
pse, ad quem dignitatem Pontificiam trans-
ferunt? quid hujus vita cujusmodi tan-
dem est? Sancta credo, & omnis culpæ ex-
pers, in qua, si ipsi credamus,* [*ut nihil
alind dicamus*] *abominabilis incestus, labes
Annæ viginti annis insedit; sed num in
ipso aditu novæ potestatis, cum sanctissi-
mos Viros, tam crudeliter occidit, tunc se
sanctum ostendit? num ut vel omnium,
qui pessimi fuisse memorantur, Pontificum
facta in medium adducantur, aliquid in
iis tam nefarie factum reperiatur? Sed
quid? si Pontifex bonus sit, an hæc satis
est causa cur eum veneremur? au non po-
tius nullam nos hominis probitatem, sed
Christi personam in Pontifice venerari so-*
834. *lemus; si nemo Christianus dicere potest,
ullius hominis probitatem, & non unius
Christi personam affici honore, quid mea
tantum refert bonusne, an malus homo sit,
in quo Christi modo persona honoretur? Si
Christi imago veneranda est, refert ne
utrum in auro, an in ligno expressa aspi-
ciatur? num tu ex auro, aut ebore factam
honorabis, e ligno quamvis vili, aut e-
tiam putrido effectam contumelia afficies,
aut minus honorabis? Quid ad me Ponti-
ficum pravitas pertinet, quam scio nihil
officere, nisi velim, non posse, cum omnis
eorum potestas sit ad ædificationem, ad
animæ alterius detrimentum nulla sit? quid
si non modo non obest* [*vere Christianis*]
*unius hominis Pontificis pravitas, sed pro-
dest etiam, cum magis Christi gloriam il-
lustret? quid enim quæso magnum, ac
præcipuum a nobis fieret, si bonum Pon-
tificem honore afficeremus? quasi vero non
ipsi etiam Ethnici facerent. Cum autem
ne vitiis quidem humanis deterreri vide-
mur, quo minus Christi imaginem venere-
mur in eo, qui pro Christi Tribunali se-
dens, Ecclesiæ unitatem, & concordiam
retinet, hic videlicet nos vere Christianos
ostendimus, hoc modo Christi gloria ma-
xime illustratur.*

XI. Lutherus contra Ecclesiast. ritus, ac Papam declamat.

Nefandissimus quoque impostor, atque
apostatarum princeps Martinus Lutherus
Pontificem gravibus contumeliis lacerare
non destitit. In lucem enim edidit hac
fere tempestate, Satanico furore concitus
pestilentissimum librum de Angulari (ut
ipse vocat) Missa, consecrationemque
Sacerdotum. Ubi inter alia (teste Surio)
*Papam vocat regem glirium: Episcopos
fures Dei, sacrilegos, Sacerdotes angula-
res, damnatos, fatuos, Missam vocat abo-
minationem, tremendum altaris Sacrifici-
um, stercus, lutum, quod ipse Lucifer di-
cere vix auderet, Ibi quoque per Dei ver-
bum jactitat Indulgentias abolitas, Purga-
torium extinctum, peregrinationes suppres-
sas, multasque alias Papistarum idololatri-
as, & Dei Mammonæ cultus prostratos.*
Quoniam vero ipsemet in hoc libro sese
turpissime prodit, aitque se cum Dæmo-
ne, quem aliquoties sibi noctu apparuis-
se, ibidem fatetur, in disputationem in-
gressum de Missa, & de quibusdam aliis,
tandemque ab eo victum ac superatum
rationibus illius cessisse. Hinc optime
præfatus Surius ita argumentatur. *Ut
jam nemo tam stupidus ac plumbeus sit,
quin vel digitis tangere possit hujus infau-
sti hominis doctrinam non Christi, ut solet
jactare, sed diaboli esse.* Et sane tam
horrendæ in sacrosanctæ Missæ Sacrifici-
um, ac cæteras Ecclesiæ institutiones,
necnon in Christiani ovilis supremum
Pastorem, ac reliquos Ecclesiæ Rectores
blasphemiæ, nonnisi ab inferis prodire
poterant. Quis enim tam perditus homo,
solius proprii spiritus, ingeniique ductu,
tam impia ipsisque Apostolicis traditio-
nibus contraria dogmata proferre, absque
ullo conscientiæ fluctu, ausus umquam
fuisset? Quem equidem passum fuisse i-
psummet Lutherum, dum de abroganda
privata Missa illum conscriberet librum,
ita testatur Joannes Eckius: *Lutherus ait
sæpe sibi palpitasse cor tremulum, & re-
prehendens objecisse. Tu solus sapis? Tot-
ne erraverunt universi? Tanta sæcula i-
gnoraverunt? Quid si tu erres, & tot te-
cum in errorem trahas damnandos æterna-
liter?* Attamen veritatis istius voci, quæ
ut loquitur B. Augustinus *numquam tacet,
sed vociferatur in corde*, a conscientiæ
stimulis tunc exagitatus sanæ mentis au-
res præbere iniquissimus ille Apostata
de-

In comm. hoc anno.

detrectavit : ac permittente Deo suomet ore fassus est, quod non sine ingenti animi trepidatione, seu temeritate Ecclesiasticis traditionibus per tot sæcula fidelium omnium acceptatione comprobatis liceat reluctari. Cæterum impia hæc Lutheri dicta contra Missæ sacrificium, aliosque Ecclesiæ ritus inferius a nobis refellentur.

L. p. de hæres. nostr. temp. Interim satis hic sit cum Cardinale Hosio animadvertere, ac deplorare hominis impietatem. *Non jam ille [scilicet Lutherus] scribendis libris quid esset, aut quid non esset cum pietate, cum veritate conjunctum, sed quid incommodare Papatui maxime posset, spectandum esse putavit : ut quidquid scriberet, quidquid diceret, quidquid faceret, omnia in odium & despectum Papæ, Conciliorum, & Episcoporum faceret. Fatetur hoc adeo ipse in quadam epistola ad Argentinenses, ad quos in hæc verba scripsit :* Hoc diffiteri [*inquit*] nec possum, nec volo, quod si Carolstadius aut alius quispiam ante quinquennium persuadere mihi potuisset, in sacramento præter panem & vinum esse nihil, ille magno beneficio me sibi devinxisset : gravibus enim curis anxius in hac excutienda mareria multum desudabam, omnibus nervis extensis me extricare & expedire conatus sum, cum probe perspiciebam, hac re Papatui valde me incommodare posse. *Nonne hic [pergit Hosius] aperte confitetur ipse peregrina sua doctrina populo inculcanda, non hoc spectasse, ut Christi gloriam propagaret, utque veritatem illius patefaceret, sed ut odio erga Papam excæcatus, eodem illius odio cæteros inflammaret? Tanta autem fuit mens illius infuscata malevolentia, Christum, ut præsentem in Eucharistia libenter fuerit negaturus, dummodo per hanc occasionem incommodare Papatui potuisset.*

In comm. Hæreticorum conventus Constantiæ habitus. Circa finem hujus anni pastorum Evangelicorum conciliabulum Constantiæ habitum fuisse narrat Surius, cujus conventus promotor fuit Bucerus : in quo rursum actum fuit de pace cum Luthero in Eucharistiæ negotio statuenda : verum cum *non sit pax impiis* juxta Divini oraculi monitum, inter dogmaticos Sectarios concordia constitui minime potuit.

XIII. In India episcopi constituuntur. Ar dum in Europa plures hæreticorum fraudibus deficerent ab Ecclesia, fides Christi in America latius propagata est, plurimique hoc anno a Clemente VII. & Paulo III. constituti sunt Episcopi. *Ad supplicationem Imperatoris die decima Januarii* (ut referunt acta Consistorialia) *oppido Sanctæ Marthæ in Provincia S. Matthæi in partibus Indiarum in* *Acta Consist. 18. Decemb. 1534.* *civitatem erecto Alphonsus de Thobes : & Castellæ aureæ, in partibus quoque Indiarum Thomas Berlangha Ordinis S. Dominici : nec non loco de Guattimalla Franciscus Marochinus in Sacra Theologia Doctor a Pontifice delegati sunt Antistites.*

Labente anno die decima octava Decembris, Paulus auxit Cardinalium Senatum duobus Nepotibus Alexandro nempe Farnesio, & Guidone Sfortia ex Comitibus Sanctæ Floræ, qui cum in Bononiensi Academia tunc literis operam darent, impositæ a Paulo sunt partes Joanni Mariæ Sypontino Archiepiscopo Æmiliæ Præsidi, ut sacramento adactis solemni ritu Bononiæ iis Cardinalitia insignia conferret, illius vero sacramenti formula his verbis concepta erat. XIV. *Diarium Petri Gualterii Aretin. 10. 11. Paul. III. lib. 1. brev. ann. 1. 1534. p. 218.*

Nos Alexander de Farnesio, & Guido Ascanius ex Comitibus Sanctæ Floræ Cardinales promittimus, & juramus, quod ab hac hora in antea fideles, & obedientes erimus D. Petro, Sanctæque Romanæ Ecclesiæ, & Domino nostro D. Paulo PP. III. ejusque Successoribus canonice intrantibus; non erimus in consilio, aut consensu, vel facto, ut vitam perdant, aut membrum, seu capiantur mala captione, aut in eos violentæ manus quomodolibet ingerantur, vel injuriæ aliquæ inferantur, quovis quæsito colore. Consilium vero, quod nobis credituri sunt per se aut literas, ad eorum damnum nemini revelabimus; Papatum Romanum, & Regalia S. Petri adjutores erimus ad retinendum, & defendendum, salvo ordine nostro, contra omnem hominem, Legatum Apostolicæ Sedis in eundo, & redeundo honorifice tractabimus, & in suis necessitatibus adjuvabimus. Jura, honores, privilegia, & authoritatem Romanæ Ecclesiæ, Domini nostri Papæ, & Successorum prædictorum conservare, defendere, augere, & promovere curabimus, nec erimus in consilio, vel facto, seu tractatu, in quibus contra Dominum nostrum, vel eandem Ecclesiam aliqua sinistra, vel præjudicialia personarum, juris honoris, status, & potestatis eorum machinentur : & si talia a quibuscumque tractari, vel procurari noverimus, impediemus pro posse, & quanto citius poterimus, significabimus eidem Domino nostro, vel alteri, per quem possit ad ipsius notitiam pervenire. Regulas SS. Patrum, decreta, ordines, seu definitiones, reservationes, provisiones, & mandata Apostolica totis viribus observabimus, & faciemus ab aliis observari. Hæreticos, Schismaticos, & rebelles eidem Domino nostro, vel Successoribus prædictis pro posse persequemur, & impugnabimus. Possessiones vero ad mensam nostram pertinen- XV. Sacramenti formula a novis Cardin. nuncupata.

nentes non vendemus, neque donabimus, neque impignorabimus, neque de novo infeudabimus, vel aliquo modo alienabimus inconsulto Romano Pontifice, etiam cum consensu Capituli nostri; & si ad alienationem aliquam devenerimus, ex nunc prout ex tunc pœnas in quadam Apostolica, super hoc edita Constitutione contentas, volumus incurrere ipso facto. Sic nos Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia.

I. *Vide Sadolet. l. 9. p. 337. de Conc. & Tunet. p. 346. & 445.*

ANno Christi millesimo quingentesimo trigesimo quinto, indictione octava, passa est gravissimam cladem catholica religio in Anglia, cum Henricus ira in Romanam Ecclesiam, a qua anathematis telum ei comminatum erat, efferatus, versusque in sævissimum persecutnrem Fidei, cujus defensorem antea maxima cum laude egerat, catholicæ pietatis vestigia omnia e Regno suo evellere, omnesque in æternum exitium trahere secum præcipites, dissentientes vero excarnificatos suppliciis e vivis tollere niteretur. Non defuere furenti satellites impietati in Ecclesiastico & Equestri ordine, qui præsentis vitæ commodis irretiti, funesta ejus consilia promoverent, inter quos eminebant flagitio Cromuelus, & Lejus Metropolitani Sacri Ordinis proditores, quos Gardinerus, & Samso, & alii juniores Præsules, caducarum rerum amore illusi, sequebantur. In Procerum vero consessu præerant authoritate Carolus Brandonus, Suffolciæ Dux, qui Regis sororem matrimonio junctam habebat, & Thomas Horwardus Norfolciæ Dux, qui Nobilium turbam, quam Henricus hæresi Lutherana depravatam nova dignitate auxerat, ad suos nutus flectebant; quorum opera suffultus, dolisque instructus, in Comitiis extremo superiore anno habitis, impius Rex excusso Romani Pontificis jugo contra Symboli articulum *In unam Sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam*, se Anglicanæ, & Hibernicæ Ecclesiarum caput Apostaticum dixit, atque in Divinis a Romano Pontifice jura peti vetuit, finxitque se Divina & humana authoritate plenissima ad omnes hæreses, corruptelas, erroresque emendandos, tradendamque incorruptæ Fidei puritatem pollere; sanxitque, ut illi propterea omnium Sacerdotiorum vacantium integra vectigalia primi anni, quo quis Sacerdotium adeptus esset, ac omnium Ecclesiasticarum dignitatum decimæ persolverentur: ferali etiam odio in Papam accensus, Papæ nomen ex omnibus libris abradi intentato capitali supplicio jussit, cui impio edicto mox paritum refert Sanderus.

Sander. l. 1. de Schis. Angl.

Henricus se caput Eccl. Anglicanæ declarat.

II. Papæ nomen a libris, & aliis locis aboleri jussit Henricus.

Per Calendaria [inquit] *per Indices, per Scripta, per totum Jus Canonicum, per Scholasticos Doctores Papæ vocabulum lituris undique obducebatur, imo in fronte operum D. Cypriani, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Leonis, Gregorii, Prosperi, & aliorum Ecclesiæ luminum singuli scribere coacti sunt. Si quid in eis operibus inesset, quod Pontificis, Romani Primatum tueretur, aut confirmaret, se illis verbo, sententiæ, rationi jam nunc renuntiare, nec tanti criminis reos unquam esse velle, ut quibusvis Patribus aut Doctoribus in ea re assentiant*, & infra: *In Litaniis præterea, precibusque, quæ tum privatim, tum publice in omnibus Oratoriis, Ecclesiis, Monasteriis, aliisve in locis recitabantur, loco petitionis illius, quæ pro Domno Apostolico, a Christifidelibus per universum Orbem fieri solet, Henricus hæc impia verba apponi, imprimique præcepit*. Ab Episcopi Romani tyrannide, & detestandis enormitatibus libera nos Domine. Ita implerum est Judæ proditoris & sequacium oraculum Davidicum, *Et fiat oratio ejus in peccatum*. Ad irretiendos vero magis tantæ impietatis laqueis simplices populos pellexit præmiorum illecebra instabiles nonnullorum eruditorum animas, ut concionibus, ac libris editis conjunctam cum Regia authoritatem ecclesiasticam ab eo usurpatam tuerentur; alios etiam imperiis in scelus impulit, *qua Regis voce* subdit Sanderus *excitati sunt ad concionandum plurimi, ad scribendum etiam nonnulli, quorum aliqui id sponte faciebant, quod hæresi faverent, cujusmodi erant, Samplonus, Foxus, Morisonus, cæterique, alii vero coacti ne Regem offenderent, ut Gardinerus Wintoniensis, & Tonstallus Dunelmensis Episcopi*.

Florebat tum doctrinæ, ac sapientiæ fama Reginaldus Polus, Regis ipsius alumnus & consanguineus, qui tunc Patavii literario otio indulgebat. Illum Henricus, transmissis comitiorum actis, quibus illi fictitius Anglicanæ Ecclesiæ Primatus fuerat assertus, solicitavit, ut scriptis eundem primatum confirmaret: at ille Deum homini prætulit; & cum in egregios viros carnificinam exerceri in Anglia audiret, quatuor libros de Unione Ecclesiastica doctissime scripsit, quibus & primatum adulterinum confutavit, admissa scelera coarguit, viamque pœnitentiæ ad ea delenda commonstravit. Excanduit ad hæc Henricus Rex assentatorum lenociniis mendacibus assuetus, ac Reginaldum Polum patriæ proditorem, reumque læsæ Majestatis pronuntiavit, variis insidiis ejus vitam appetiit; fratremque & avunculum necavit, omnemque ejus familiam pietatis illius odio afflixit, ac pene extinxit: cum vero flagitiis suis omnium bonorum odia in se accendisse, ac plura millia in Religionis

Reginaldus Polus libros scribit contra Henrici affectatum Primatum Ecclesiæ Anglicanæ.

Digitized by Google

Reginaldum Polum, ejusque familiam persequitur Henricus & pene extinxit.

nis Catholicæ constantia perstare, qui curvare genu ante novum Baal detrectarent, animadverteret, eos exquisitis afficere suppliciis constituit, ne impia immanitate Juliano Apostatæ cederet.

III. Eminebant tunc in Anglia sanctitatis studiis tres Ordines Religiosi, Carthusianorum, Sanctæ Brigittæ, & D. Francisci, quos populi ob eximiam pietatis existimationem suspiciebant; in hos itaque perverso judiciorum genere primos furoris impetus effudit, ac tertio kal. Maii tres priores Carthusiani, Joannes Hogthonus Londinensis, Robertus Laurentius Bevalensis, Augustinus Ubsterus Exhamensis ad impiorum subsellia adducti sunt, ut morte afficerentur. *Proponebantur eis* inquit Sanderus *nova Comitiorum decreta, & jubebantur jurejurando affirmare, Regem Ecclesiæ esse supremum Caput. Cum illi nonnulla exciperent, & legis divinæ mentionem facerent; Nullam* inquit Cromuelus *exceptionem admittam, sive len divina permittat, sive non, vos integre plene & cathegorice hæc affirmabitis. Tum illi: At Ecclesia Catholica istud hactenus [quod scimus] non docuit. Non curo Ecclesiam, respondit Cromuelus: Vultis consentire, an non? Non audemus, inquiunt illi, ne dum placere Regi volumus, Deum non offendamus. Quo audito, res duodecim Viris commissa est, secundum Regni consuetudinem, ut judicium ferrent. Illi vero cum nihil quidquam morte dignum invenirent, nec tamen eos absolvere propter iram Regis auderent: tempus extrahebant, quousque Cromuelus Regis nomine mortem ipsis certissimam denuntiaret, nisi statim illos condemnarent, quod die postero fecerunt; atque ad hanc judicii formam reliqui deinceps omnes, qui hac de causa in quæstionem venerunt, condemnabantur. Sententia autem accepta educebantur ad patibulum eodem habitu, quo in Monasteriis utebantur.* Cum Prior Londinensis cervicem carnifici præbiturus esset, a Regio Senatore solicitatus est, addita vitæ & libertatis sponsione, ut Regio decreto consentiret. *At ille,* inquit *palam testatur, se solo Dei timore, non ulla in Regem suum rebellione adactum, id facere neque posse, neque velle, imo malle pati omnia, quam vel latum unguem a decretis Catholicæ Ecclesiæ deflectere. Porro,* inquit, *orate pro me, & misereat vos fratrum meorum, quorum Prior immeritus fui; his dictis, brevi spatio impetrato, legit sex primos versus Psalm.* xxx. Hanc impiam, & immanem lanienam in eum, & socios exercitam ita plangit Reginaldus Polus.

In viros Religiosos sævit Henricus, & maxime in Carthusianos.

Constanter perferunt mortem Carthusiani potius, quam impio Regi obedire.

IV. *Vidisses viros sanctitate præditos, quorum non capita solum præciderentur, sed membra corporis miserabilem in modum dissecarentur, & diversis urbis partibus ad spectaculum proponerentur, ut hic caput, illic corporis alia pars alio loco spectarentur, quibus, vix (pro beneficio quidem) impetrari potuit, ut uno praciso membro de vita decederent, aut quod natura etiam miserrimis concessit, ut una tantum morte defungerentur. Sed quale hoc est, quod dico potuit ne ulla crudelitas inveniri, quæ ultra unam mortem in cruciatu corporis progrederetur; si natura finem miseriæ unicam mortem præscripsit? qui non potuit, & tamen tentavit, quanta tandem ejus crudelitas est? atqui res sic se habet. Cum alii alio genere mortis plectantur, fures laqueo, gravioribus criminibus condemnati igne, ferro alii pereant: Sancti hi Viri, quorum summa criminis erat, quod fidem, quam Christo & Ecclesiæ dedissent, prodere recusarent, ita sunt per hac omnia cruciatuum genera deinceps pertracti, ac divexati, ut ante moriendi finem non fecerint, quam tertia mors quasi cumulus allata vitam ipsis eripuerit. Primum enim laqueo spiritus præcludebatur, sed hactenus duntaxat, ut mortis acerbitatem, ac cruciatum, non extremam illam & lethalem vim sentirent, ut potius quasi in amplexum mortis traditi, cum morte ipsa luctari, quam mori conspicerentur; qua in luctatione simul, ac deficere eos carnifen animadvertit, statim ut erat scilicet a Judicibus clementissimis viris imperatum, hac morte liberati, & a cruce in terram demissi, ad aliud mortis genus multo crudelius, & acerbius trahebantur. Arrepto enim gladio carnifeu pectus, ac præcordia aperiebat, atque hic sævior jam erat cum morte congressus, cum ipsi visceribus patefactis, ut sibi ea evelli, & in ignem, qui erat in conspectu, conjici viderent, ut cum intimis sensibus acerbissimos quosque dolores, cruciatusque percepissent, tum hoc etiam grato oculorum aspectu fruerentur, ut se quoque aspicerent, morientes, dum partes sui cremari cernerent.* (Et infra:) *Sed quid erat tandem, de quo illo in judicio tales viri arcessebantur? crimenne aliquod erat objectum? locus defensioni dabatur? ita sane, sed omnia, ut apud Sathanam Judicem in medio illius Ecclesia, [cujus caput est] jura reddentem, ita gerebantur. Crimen erat, quod homines Deo consecrati contra animi sui sententiam, eamque vetustissima primum, & perpetua Ecclesiæ Christi consuetudine acceptam, deinde sanctissimorum, & doctissimorum hominum scriptis confirmatam, confiteri nollent, Ecclesiam sine Capite esse, Regis autem personam duplex caput, vel po-*

Reginaldus Polus l.3.p.290.

Plangit Reginaldus Polus, & crudelitatem in catholicos Anglos describit.

potius Ecclesiam plura [quam ipsa hydra fingatur] capita habere, Regem bicipitem esse, uno tantum capite a Cerbero, qui triceps fingatur, vinci. [Ac multis interjectis] Quasi hoc satis non esset, ut omnibus in rebus se Christi hostes esse, & cum Christo bellum gerere testarentur, tanquam si prælio aliquo cum Dei exercitu commisso superiores fuissent, & aliquos de illis profligatis copiis captivos haberent, quos in triumphum ducere ad hostis contumeliam, ac ludibrium vellent, ita sanctissimos hosce viros ipsis illis vestibus indutos, quibus Christum habere Imperatorem, & Christo merere statim agnoscerentur, ad supplicium perduxerunt: quod enim majus esse signum poterat Christi militum, quam illud vestimenti genus, quo utebantur?

V. Lapsis tribus hebdomadis, non contentus ea carnificina Henricus, novum Carthusianorum sanguinem sitiit, ut cum sua Herodiade lætiora convivia celebraret. Præfecerat ille Carthusiensi Monasterio viros impios, qui reliquos Carthusianos ad Regia imperia flecterent, junioresque etiam ad sæculi voluptates revocarent. Sed cum illi in constantia tuendæ fidei perstarent, in crimen vocati sunt aliqui, quod pia doctrina confirmabant alios, ex quibus tres probitate spectatissimos nece affectos narrat Sanderus.

Nicolaus Sanderus l.1.

128. *Ad decimum quartum diem Kal. Julias alii tres Carthusiani Sacerdotes Wrfridus Midelmorus, Guillelmus Exmeus, & Sebastianus Nudegatus, cum prius per dies quartuodecim continuos, erecti stare coacti essent, injectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, ita ut ob nullam omnino causam loco umquam dimoverentur, illustre fidei testimonium dederunt; vimineis enim cratibus injecti, & per plateas Londinenses usque ad ultimum supplicii locum pertracti, postquam laqueo ad breve tempus suspensi fuissent, mox vivi demittebantur. Tum autem carnifex pudendis præcisis, & flammæ traditis, pectus, & præcordia gladio aperuit, visceraque evulsa in propositum ignem conjecit; demum capite abscisso, reliquum corpus in quatuor partes dissecuit, illasque partes elixas variis in locis a populo spectandas suspendit. Cum Joanne autem Rocestrio, & Jacobo Valnero [ipsis quoque Carthusianis] tam gratiose dispensatum est, ut simplici suspendio in Civitate Eboracensi v. Idus Maii in cælum commigrarent.* Tam immane facinus perpendens Reginaldus Polus Henricum his compellat verbis. *Quid quæso ab illis Monachis factum erat, qui sponte propter Christum se in loca sola, & inaccessa, quasi in perpetuos carceres*

369. *abdiderant? quid, inquam, commissum ab his erat, cur illinc abreptos, non una morte, sed pluribus discruciari juberes? quid illud tandem causæ fuit? nihil sane, nisi quod concepta semel in animo impietas te in uno impie facto consistere passa non est, illic quiescere non sinit, sed ut scelere scelus cumulares, stimulavit.*

Alii tres Carthusiani crudeli nece afficiuntur.

Reginal. l.3.

VI. Auxit beatum hunc interfectorum Carthusianorum numerum Reginaldus Brigittensis Monachus ex Abbatia montis Sion, Theologus insignis, literis Græcis, & Hebraicis excultissimus, & sacra eloquentia florentissimus, *qui, ut sæpe antea populum disertissimis concionibus, sic tum exemplo, & patientia sua erudivit. Is ubi se condemnatum ad mortem audivit, nec quidquam loqui permissum, nisi ut consentiat, vel non consentiat comitiorum decreto: Hoc est* (inquit) *vere judicium mundi; nec aliud loquutus, rogavit Judices, ut tridui spatium ei concederent, quo se ad mortem pararet, cui cum illi non annuerent, sed dicerent, illud esse positum in sola Regis voluntate, attamen credo, inquit, videre bona Domini in terra viventium. Idem ad supplicium productus populum hortabatur, ut pro Rege preces assiduas ad Deum funderent, ne qui Salomonem initio Regni sui sapientia, & pietate repræsentaverat, una cum illo in fine vitæ per mulieres seductus degeneraret.*

Sander. l.1.

Alius insignis Monachus, & alter Parochus.

De ejusdem constantia & pietate hæc scripsit Reginaldus Polus, qui amicitia illi conjunctissimus fuerat. *Ad hujus sanctitatis pariter & doctrinæ laudem in omne tempus confirmandam, & ad cumulum pietatis in Christum, & in te, o Patria, charitatis, ostendendum nihil deesse videbatur, nisi ut cum aliis heroibus, suo tam necessario tempore veritatis testimonium legationi sanguine suo daret. Dedit & inter primos, dedit, tanta quidem animi constantia, ut, quod mihi retulit, qui se ei spectaculo interfuisse, & omnia quæ agerentur ardentissime observasse diceret; cum in illum feralem laqueum caput insereret, torquem potius Regni insigne, quam supplicii instrumentum induere videretur; tanta erat in vultu alacritas. O beatum virum, & dignum, cui tu Patria plurimum credas.*

Reginal. Polus l. 3. p.359.

His adjunctus fuit pius Parochus Fidei Catholicæ studio ardentissimus Joannes Hailus, ad fundendum sanguinem pro suis ovibus boni pastoris instar paratissimus, qui omnes extra civitatem Londinensem quinto Nonas Maji excarnificati sunt. Occisi porro Prioris Londinensis membra januæ Monasterii Carthusiani affigi jussit Henricus, ut viros Religiosos a religionis studio deterreret, ac

duos

duos impietatis suæ sequaces præfecit Cœnobio, qui juniores Monachos, vel minis, vel blanditiis corrumperent; sed omnes temporariæ vitæ illecebris æternitatem fœlicem prætulerunt, ut dicetur inferius.

VII. Cum funestam hanc carnificinam in pios viros exerceri ab Henrico accepisset Paulus III. Pontifex, gravissimo dolore confectus est, & Joannis Fischerii Episcopi Roffensis probitate, & doctrina clarissimi, qui in carcere religionis causa detinebatur liberandi studio, enixe ipsum Francisco I. Gallorum Regi commendavit, atque etiam in Cardinalium Senatum coopravit una cum aliis, quorum nomina recenset Petrus Paulus Gualterius Aretinus his verbis.

Diar. Petri Pauli Gualter. Aretin. to.6. par. 2.

Paulus Cardinales creavit, inter quos Joann. Fischerium Episcopum Roffensem in carcere detentum.

XXI. Maii Papa creavit Cardinales, Nicolaum Archiepiscopum Capuanum, Jacobum Simonettam Auditorem Rotæ, Ghinuccium Auditorem Cameræ Apostolicæ, Joannem Bellajum Episcopum Parisiensem Joannem Episcopum Roffensem, detentum in carcere a Rege Angliæ, Gasparem Contarenum Venetum, Marinum Prothonotarium Caracciolum. Quibus consonant, quæ in Actis Consistorialibus referuntur. Cum autem Franciscus Galliæ Rex pro eo liberando oratorum opera omni contentione suam authoritatem adhiberet, Henricus ad eum trucidandum rabie accensus est, ac Judicum iniquorum opera interrogari jussit, num ipse Cardinalitios honores prensasset, vel de iis ipsi deferendis aliquid rescivisset? *Respondit [vir piissimus] se nunquam eum honorem, vel alium quemcumque in reliqua vita appetiisse, multoque minus hanc dignitatem in decrepita ætate, in vinculis, ac in ipsis mortis foribus expectasse; ita erat homo ab omni ambitione, ac rerum humanarum admiratione alienus*. Pertulerat carceris squallorem & incommoda mensibus quindecim, cum tamen virium imbecillitate summa laboraret, quod Reginaldus Polus tribuit miraculo, scilicet præter ordinem naturæ viribus auctum. *Ego certe cum isthinc ante triennium discederem, ne si exquisitissima quidem cura in tuenda valetudine domi suæ uteretur afflictam in eo naturam animadvertens, ad unum annum posse vitam extendere indicabam, atque hoc etiam postea accepi cum Londinum accersitus esset, ut in carcerem conderetur, in itinere ad aliquod tempus, ob virium imbecillitatem defecisse; nunc vero hunc constat totos quindecim menses in illo tetri carceris squallore vitam retinere potuisse? quis tandem non agnoscit manum Dei supra naturam, qui ejus vitam ad tuum summum dedecus magis illustrandum*

Pro liberatione Roffensis Franciscus Galliæ Rex laborat, sed frustra.

Sander. l. 1. p.135.

Reginaldus Polus lib. 3. de unione Eccles. 403.

Deus Roffensi vitam prorogat.

produxit, ut tuo gladio, non fato suo vir sanctissimus periret? & ut adhuc facinus illud tuum majori iniquitate cumularetur, permisit, ut in numerum Cardinalium tum in carcere etiam agens referretur; ut cum eum postea necavisses, intelligerent omnes, te non solum optimum Episcopum, in quem nullam haberes animadvertendi causam, sed Cardinalem etiam in quem tibi juris nihil esset, una cum præcipuis Religionis nostræ professoribus occidisse. Nec mirum divina virtute tot mala ab infirmo ferri potuisse, cum etiam antea porrectum ab Anna Bolena venenum divina virtute superasse dicatur. Sacræ vero purpuræ honores ideo illi delati visi sunt, ut eos proprio sanguine purpuratos conservaret.

Venenum Roffensi ab Anna Bolena porrectum, ei non nocuit.

Describit illius constantiam & fortitudinem animi in ferenda morte Sanderus his verbis.

Sander. l. 1. 133.

Ad Decimum Kal. Julias Joannes Fischerius Episcopus Roffensis, quo nihil, aut doctius, aut sanctius Anglia protulit, pene jam decrepitæ ætatis ad judicium primo, deinde, quod Henrici Primatum Ecclesiasticum nollet confiteri, ad mortem producitur, qui simul ac scenam, in qua gloriosum certamen consummaturus erat, e longe conspexisset, abiecto, quo senex nixus est baculo, eia, inquit, pedes, officium facite, parum itineris jam restat. Constitutus autem in loco martyrii, sublevatis in Cælum oculis, Te Deum, *inquit*, laudamus, te Dominum confitemur; *quem hymnum ubi totum absolvisset, cervices securi subiecit, animam Deo reddidit, justitiæ coronam accepit. Caput hastili affixum, & in ponte Londinensi omnium oculis expositum, quo diutius ibi suspensum manebat, eo magis floruisse, ac venerabilius factum esse dicitur, ob quam causam loco amotum traditur*. Hic consentanea tradidit Coclæus. *Non modo*, inquit, *non contabuisse, verum etiam multo venerabilius esse factum ferebatur, ubique is rumor percrebuit, mox amotum est loco*.

133.

Roffensis forti animo mortem sustinet.

Jo. Coel. in act. & script. Luth. hoc anno.

De hujus florentissimis virtutibus omnes consentiunt, quem inter Scriptores Ecclesiasticos principem locum hoc tempore tenuisse, ejus scripta adversus Lutherum, & Œcolampadium testantur, quibus nunquam hæretici respondere potuerunt: de quo sic Reginaldus Polus. *Quem alium habes*, inquit, *Anglia, aut multis sæculis habuisti, quem doctrina, & in illo Episcopi munere fungendo cura, ac sedulitate cum Roffensi comparares? de quo ita gloriari potes, ut ne apud cæteras quidem nationes, si omnes Christiani nominis provinciæ hoc nostro sæculo perlustrarentur,* pos-

Reginald. Polus 3. de unione eccles.

338.

Eximias virtutes Roffensis Reginaldus Polus & alii restatas reliquerunt.

possit facile reperire, qui ita omnes Episcopi partes ac numeros impleret. Consule, si forte de hoc dubitas, mercatores tuos, qui ad multas, & longinquas provincias navigarunt; consule Oratores tuos, qui exteras nationes adierunt, & dicant tibi, audiverintne de ullo tali Episcopo, qui eam gregis sui curam haberet, ut nunquam ab ejus custodia discederet, qui verbo eum, & vitæ exemplo semper pasceret, & facultatibus juvaret, in cujus vitam nihil umquam, ne temere quidem objectum esset, in quo semper egregia quædam laus eminuisset, cum sanctitatis, & doctrinæ, tum in patriam pietatis, cujus quidem præter alia multa, hoc etiam præclarum sane testimonium habes, quod cum omnium ordinum, atque ætatum, præcipue vero juventutis Anglicæ summam curam, & solicitudinem semper habuisset, illud etiam effecit studio suo, & gratia, qua apud sanctissimam fœminam Regis aviam [ea erat Margareta, cui Fischerus a confessionibus erat] plurimum valebat, ut duo celeberrima Gymnasia extruerentur, in quibus studio adolescentes possent literis, & moribus rectis institui, ut jure optimo pater haberetur omnium, qui virtuti, & literis operam darent; cum illis cura, solicitudine, opera, omnia parentis officia semper præstaret; idem vero celebratissimæ Academiæ Cantabrigensis tutor fuit, Cancellarium enim elegerunt, quo in munere omnium illic Philosophantium cura continetur. Dedisse etiam operam, ut duæ scholæ Theologiæ altera Cantabrigiæ, altera Oxonii instituerentur, ac præterea illius cura, & solicitudine in Academiis linguarum Professores peritissimos ascitos fuisse refert Sanderus. Cæterum a terrenarum rerum amore adeo divulsum fuisse, ut cum tenuiora essent vectigalia Roffensis Ecclesiæ, oblatum a Rege opulentiorem Episcopatum respuerit, dictitans, nolle priorem Sponsam cum ditiore commutare; *adjiciens se perbeatum futurum, si de hoc saltem minuto concredito grege, deque non adeo inde magnis acceptis emolumentis in die Domini recte respondere possit, cum, & de bene curatis animis, & de recte expensis pecuniis, tunc reddenda sit ratio exactior quam mortales fore putent, aut curent.* Rexerat Roffensem Ecclesiam triginta tribus annis in continuis vigiliis, laboribus, jejuniis, eleemosynis, omnibusque Episcopo dignis operibus, ac tantæ charitatis explicarat exempla, ut recurrentibus celebriorum jejuniorum diebus, ac singulis fere sextis feriis, ipse non solum carceres, & publica xenodochia visitaret, sed omnium in civitate pauperum, ægrotorum, ac quovis modo afflictorum privatas ædes lustraret, ac consilio juvaret, verbis consolatoriis recrearet, pecunia etiam, si opus foret, levaret. Non prætermittendum etiam visum est, magnum hunc Præsulem corpus ciliciis, flagellisque macerare solitum, & quo die Tyranni imperio a forensi satellitio captus est, avidos pecuniæ administros omnes illius arculas diligentissime excussisse: sed omnes illius nummos pauperum manibus cœlo conditos suspexisse; tandemque incidisse in cistam laminis ferreis loricatam, variisque seris, & pessulis munitam, hanc mox latentium gemmarum, & auri spe incensos perfregisse; sed ibi tantum cilicium, horrens flagellum, ac cætera voluntariæ pro Christo macerationis instrumenta repesisse, ac nonnullos nummulos, quos pauperibus post diverberatam carnem erogare consueverat.

Sander. l. 2. 6. lib. 16.

Ut paupere n retineret Ecclesiam Roffensis, oblatam pinguiorem respuit.

Audita Roffensis morte, quid dixerit Thomas Morus.

Quo die ad mortem ductus est, factus de ea re certior Thomas Morus, Regii olim Scrinii Magister, ac summus Justitiæ Præfectus, quo munere sponte se abdicarat, cum iniquos Regis motus continere non posset, ac pietatis catholicæ defensæ odio in carcerem conditus esset, summa mortis cupiditate exarsit; metuens tamen ne tanta gloria excideret, ad Deum conversus in has pias voces erupit: *Confiteor tibi Domine, quod tantam gloriam non sum meritus, non sum ego justus, & sanctus, sicut Roffensis tuus, quem de universo Regno isto, tibi secundum cor tuum elegisti; sed tamen si fieri potest, particeps Domine fiam calicis tui.*

X. Afflictus Pontifex ob persecutionem Anglicam in catholicos.

Cum Pontifex Paulus indignam Cardinalis Roffensis cædem, Mori vincula, lanienam in Carthusianos, & alios probitate præstantissimos ab Henrico imperatam accepisset, ex persequutione Ecclesiæ Anglicanæ, hæreseosque grassatione gravissimum dolorem traxit, ac de impii facinoris atrocitate ita in literis ad Regem Scotiæ scripsit: *In hac re Henricus similem se esse voluit, tum sui, qui multos alios simili ex causa necavit, tum Henrici Secundi progenitoris sui, cujus odio, & persecutione B. Martyr Thomas Episcopus Cantuariensis occubuit; nec tamen hic Henricus illius impietatem retulit, verum etiam longe superavit; Ille enim unum, hic multo plures; ille unius, & particularis, hic universalis Ecclesiæ jura tuentem; ille Archiepiscopum, hic etiam Episcopum, S. R. E. Cardinalem neci tradidit; ille illum exilio extrusit, iste hunc diutissimo carcere maceravit; ille percussores immisit, iste carnifices; ille violenta tantum morte, iste etiam turpi supplicio sanctum Domini affecit; ille deni-*

Paul. III. lib. brev. an. 1. p. 329.

Regi Scotiæ scribit.

que

que purgare se Alexandro III. conatus, culpam in alios rejecit, pœnitentiam sibi a Romano Pontifice impositam humiliter suscepit, hic obstinatissimo animo factum sceleratum tuetur, non solum non ductus pœnitentia, verum pervicax, & rebellis, hostisque factus, non quia unquam læsus a Romana Ecclesia, a qua etiam titulo Defensoris fidei decoratus est, quem ipse titulum ingratissime ad offensionem fidei retorsit, eamque multipliciter læsit, atque acerrime &c.

XI. Paulus etiam decrevit legibus agere, ad deturbandum regno Tyrannum, Catholicosque Reges in eum concitandos, itaque Carolum V. Imperatorem, qui Clementem VII. importunis hortatibus ad sententiam contra Henricum, & in favorem Catharinæ ferendam, urserat, maximaque ab Henrico affectus erat injuria, solicitavit, ut confectn Africano bello, victricia arma contra Anglum converteret, eique subjectas literas scripsit.

Cæsari.

Paul. III. lib. brev. an. 1. p. 569.

Solicitatus Cæsar ad ulciscendam Card. Roffensis cædem.

Charissime in Christo fili noster salutem &c. Etsi in tanta rerum mole, quantam nunc Majestas tua pro Dei Omnipotentis honore, & totius Christianitatis salute sustinet, nollemus quidquam ei significare, quod sceleris atrocitate pium, & tantis implicitum curis animum Maiestatis tuæ perturbaret. Tamen cogit nos Henrici Angliæ Regis inaudita impietas, & efferata crudelitas, ut indignam necem bonæ memoriæ Joannis Episcopi, & Cardinalis Roffensis, nuper jussu Henrici perpetratam, quamvis aliunde tuæ Majestati significandam, nos quoque ipsi nostris literis significemus, & ad executionem necessariæ justitiæ, qua contra eum uti intendimus, opem tuæ Majestatis, cæterorumque Christianorum Principum imploremus. Etenim, cum ipse Henricus separata a se impie atque injuste charissima in Christo filia nostra Catharina Angliæ Regina matertera tua, cum qua matrimonium, mediante Sedis Apostolicæ dispensatione, contraxerat, & per viginti amplius annos continuaverat, prolemque ex ea susceperat [vivente ipsa Catharina] Annam adulteram propria authoritate duxisset, & ad velandum suum facinus, matrimonii cum ipsa Catharina validitatem, & Apostolicæ Sedis potestatem negasset, Ecclesiamque Anglicanam, & Regnum illud Apostolicæ Sedis tributarium ab ejusdem Sedis obedientia subtraxisset, seque in hereticorum numerum multipliciter retulisset, multaque alia indigna, & impia, quæ suo tempore distinctius referentur, commisisset: cum hæc idem Joannes Episcopus [ut erat summa probitate, & doctrina vir] vehementer improbaret, scriptisque veritatem, & potestatem Ecclesiæ assereret, ab ipso Henrico in carcerem conjectus, ac fere biennio maceratus est: cum vero nos in proxima, quam habuimus creatione Cardinalium, ipsum Roffensem mori sanctitate, & doctrina hominis, in Cardinalium numerum retulissemus, rati eum honorem, in quo illud etiam Regnum ornabamus, ad salutem, non autem ad perniciem optimi præsulis valiturum, cum illa dignitas semper habita fuerit sacrosancta, ecce subito idem Henricus [quod non sine maximo dolore referimus] ipsum Roffensem sanctitate conspicuum, doctrina celebrem, ætate venerabilem, illius Regni, ac totius ubique Cleri decus, & ornamentum, ultimo supplicio per carnificem more noxiorum, ac sontium publice affici fecit: multos quoque alios Clericos, & Religiosos eandem ob causam partim supplicio affecit, partim affecturus pro certo habetur, inter quos Thomam Morum, non quidem Clericum, sed Laicum, doctrina tamen literarum sacrarum excellentem, & veritatem asserere ausum, connumerant: en quibus, & aliis, quæ hoc toto triennio accumulavit, sceleribus, ut ejus dedecora breviter recenseamus, hæreticus, schismaticus, adulter notorius, homicida, sacrilegus, rebellis, læsor maiestatis, multorumque aliorum criminum reus effectus est, ac se ipse illo Regno, & Regia dignitate privavit; ita ut sola declaratio privationis adversus eum supersit, quæ tamen ob notorietatem præmissorum necessaria non esset, ad quam una cum venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus omnino procedere intendimus. Quamobrem, Fili charissime, ad te, qui advocatus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, summusque Christianorum Regum es, contrariasque Henrici vitiis virtutes ad ornamentum Cæsareæ, & Regiæ sublimitatis aggregasti, nostro, & Sanctæ Apostolicæ Sedis nomine confugimus, tuam operam, patrocinium, favorem implorantes, ut quod justitia mediante contra Henricum decernemus, tui brachii auxilio exequi, nostrasque, & Ecclesiæ publicas, quibus gravius, quam tuis propriis offensum te fuisse non ambigimus, injurias ulcisci velis, nec permittas justitiam, religionem, pietatem tuam indigne conculcari. Sed cum hæc ipsa copiosius, & particularius Nuntius apud te noster explicaturus tuæ Majestati sit, ad ejus sermonem nos referimus; tantum Deum Omnipotentem suppliciter oravimus, ut Majestati tuæ pro ejus sancta fide, & honore, universalique omnium Christianorum salute, nunc in Africa dimicanti optatos successus concedat ad commune bonum to-

Exposita Henrici scelera.

Impia ejusdem tyrannis in catholicis trucidandis.

Rogatus Cæsar, ut Pontificia decreta operi mandanda adversus Henricum suscipiat.

tius

Digitized by Google

tius Christianitatis, & perpetuam gloriam nominis tui. Datum Romæ apud S. Marcum XXVI. Julii MDXXXV. anno 1. Blosf.

XII. Eodem argumento scriptis literis Ferdinandum Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque Regem hortatus est, ut adversus Henricum, una cum Germaniæ Principibus consurgeret, Ecclesiæque, & familiæ suæ injurias vindicaret. Poloniæ etiam Regem, qui pro asserendo fidei catholicæ splendore, eximiam virtutem explicuerat, excitavit, ut causam Ecclesiæ pro repetenda justitia Polonicis armis fulciret: *Tu [inquit] cum Principibus cæteris, quorum opem pariter advocavimus, executioni justitiæ faveas, sicut speramus, te pro optimo Principis officio, defensionisque sanctæ Ecclesiæ, & assertione Catholicæ fidei, pro qua tot, & tanta gessisti, esse facturum.*

Paulus III. l. 1. brev. pag. 382.

Pag. 329.

Certior pariter factus est Lusitaniæ Rex de ingentibus Henrici flagitiis, rogatusque a Pontifice, ne Ecclesiæ tot injuriis affectæ, & periclitanti in Anglia fidai deesset.

XIII. Poterant facilius Henricum redigere ad officium Galliæ, & Scotiæ Reges, & quidem Scotus, (cui gravissima ex Angliæ Regis impietate, hæreseosque in Anglia grassatione impendebant discrimina) ad plectendam Henrici væsaniam inclinabat. Franciscus vero Gallorum Rex, qui ob gesta cum Carolo V. bella, Henrico fœdere conjunctissimus fuerat, atqua hactenus concordiæ illum inter, & Ecclesiam interpretem egerat, haud facile ab ejus conjunctione propter causas politicas discessurus videbatur, licet Henrici impietatem execraretur, atqua ab eo ad defectionem a Romana Ecclesia sæpius solicitatus, a Christianissimi Regis officio nunquam deflectere constituisset, propositaque ab Henrico terrena commoda sprevisset. Illi igitur Pontifex indignissimam Cardinalis Roffensis cædem exposuit, tot præstantium virorum pro fide Catholica lanienam, Religionis catholicæ in Anglia imminans excidium, hæreseos auctum incendium, impiam Henrici impudentiam, qui illum ab Ecclesiæ gremio divellere pertentarat, tantas Ecclesiæ injurias novis semper cumulatas biennii totius flexu: demumque rogavit, ut prædecessorum Galliæ Regum, qui semper laboranti Ecclesiæ succurrere consueverant, exemplo, ad justitiam ab Henrico repetendam, cum de ea re postularetur, consurgeret. Statuit enim pro munere pontificio promulgare Henricum Regio jure ob hæresim, & schisma, & alia flagitia immanissima excidisse: uti sequentes ostendunt Pontificiæ literæ, ad eum hoc anno transmissæ.

Regi Christianissimo.

Charissime in Christo Fili noster salutem, & Apostolicam benedictionem. Cum cupectaremus in dies audire liberationem bonæ memoriæ Joannis Cardinalis Roffensis, quod illam, & Majestati tuæ instantissime commendaveramus, & a tua excellenti probitate, ac cum Henrico Angliæ Rege authoritate nobis promiseramus; ecce subito atroci nuntio perculsi sumus, dictum Cardinalem ultimo supplicio ab ipso Henrico, a quo diu in vinculis habitus erat, fuisse affectum. Nec dubitamus, quin tua Majestas, quæ pro sua, majorumque suorum inclyta pietate, & charitate, opem pro liberatione dicti Cardinalis alacrem, ut confidimus [licet irritam] præstitis, tantam sceleris atrocitatem dolenter, & gravissime tuleris; cum intercessio tua non solum liberationem non obtinuerit, sed etiam mortem dicti Cardinalis maturasse videatur. Nos vero, Fili, & hæc Sancta Sedes quid primum in tanto universalis Ecclesiæ vulnere deplorabimus? innocentiamne, & sanctitatem illius viri, an celebrem, & toto orbe diffusam pro fide catholica doctrinam? an Episcopalem, & Cardineam simul dignitatem eodem gladii ictu violatam? an genus, & causam mortis? genus quidem ipsum crudele, & noxiis, ac sceleratis debitum, sanctissimo viro inflictum? omnia hæc quidem nobis maxime deflenda, sed causa mortis gravius deploranda est. Siquidem pro Deo, pro Catholica Religione, pro justitia, pro veritate vir sanctissimus occubuit; cum non solum unius tantum, & particularis jura, ut olim Thomas Archiepiscopus Cantuariensis, sed universalis Ecclesiæ tueretur. Itaque Henricus in hoc impietatis genere suos Majores non solum retulit, verum etiam eu causæ gravitate, & personæ dignitate superavit; atque ad tot, & tanta suæ animæ vulnera, hoc postremum, & atrocissimum adjecit: quandoquidem non contentus, censurarum a Clemente VII. Prædecessore nostro in eum inflictarum contemptu, biennalique in iis insordescentia, non item adulterio notorio, & scandalum in tota Ecclesia publice generante, non tot Clericorum, & Religiosorum sacrilega cæde, non hæresi, ac schismate, avulsioneque sui Regni ab universali Ecclesia, non subtractione ejusdem Regni ab obedientia Romanæ Ecclesiæ, cui illud tributarium est; novissime hunc Sanctissimum Præsulem a Nobis ob doctrinam, & sanctitatem in Cardinalium numerum relatum, pertentato prius illius animo, an se retenere, & veritati contradicere vellet; demum constantem, & in pio proposito usque ad ultimum persistentem per carnificis mini-

Paul. III. lib. brev. an. 1. p. 610.

Joannes Roffensis Card. ultimo supplicio affectus.

Rei indignitas Gallo Regi proposita.

Infanda Henrici Regis flagitia.

ste-

sterium, & turpe genus mortis publice necari jussit, nece etiam citius accelerata, & libentius inflicta, quod eum a nobis Cardinalem factum audiverat, crimen læsæ Majestatis præter multa alia crimina multipliciter committendo, pœnas in tales a jure inflictas, præsertim privationis, ipso facto incurrendo. Nec vero dubitavit quædam alia adiicere his, quæ commemoravimus, non leviora; non enim ignoramus, quod ille nuper in proximo Calesii conventu cum tuis tentaverit, illa quidem ad universalem tendentia perniciem, ac prorsus indigna, quæ a te optimo, & pientissimo Rege peterentur, cujus inclytam pietatem Henricus teterrimis consiliis, fœdare tunc non erubuit! Quibus a te merito repulsis, sicut egregiam tuam pietatem, ita pessimam illius voluntatem deprehendimus.

In Calesiensi colloquio tentavit Gallum ab Ecclesiæ obsequio abducere.

Itaque cum sicut Majestati tuæ notissimum est, hoc toto triennio, & ultra hæc Sancta Sedes, tuæ quidem in primis respectu Majestatis, tum deinde spe resipiscentiæ ipsius Henrici, tot, & tanta ab eo patientissime toleraverit, nihilque se profecisse videat, aut profecturam amplius speret, cum veteres perferendo novas semper injurias cumulaverit, jamque Dei pene voce, omnisque juris, omniumque hominum clamore ad vindictam excitetur; nos maximo quidem cum dolore animi nostri, sed tamen extrema necessitate compulsi, ad ea remedia cum venerabilibus Fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, id ipsum nobis unanimiter suadentibus, venire decrevimus, quæ jus commune, tam divinum, quam humanum nobis injungit; ut scilicet eundem Henricum, qui prius per rebellionem, per hæresim, & schisma, aliaque enormissima crimina, novissime autem per indignam cædem S. R. E. Cardinalis, & tot aliorum Clericorum, & Religiosorum Regno se, ac Regia dignitate privavit, privatum declaremus. Quamobrem pro certo habentes, hæc tuæ Majestati, ut Christianissimo Principi, & Henrico dissimillimo, vehementer displicuisse, ac displicere, nec dubitantes, quin majorem Dei, & Ecclesiæ, tuique officii rationem, quam ipsius Henrici non jam Regis, sed Regium nomen prorsus dedecorantis, tuaque conjunctione indigni, habiturus sis.

Ecclesiæ in tolerando Henrico illusa benignitas.

Deliberat Paulus declarare Henricum jure Regio privatum.

Ad te suum charissimum in Christo filium Sancta Romana Ecclesia confugit, solita semper ad tuos Prædecessores in oppressionibus suis confugere; tuamque pietatem, benevolentiam, amorem studiose implorat, ac rogat, ut hanc nostri officii necessitatem non solum æquanimiter ferre velis, verum memor, quod tui majores pro Sancta Romana Ecclesia olim egerint, quantisque exercitibus injurias ejus ulti sint; justitiam, cum tempus erit, cumque a nobis requireris contra dictum Henricum exequaris, sicut in tua bonitate speramus. Sed cum hæc scribi fecerimus Venerabili Fratri Episcopo Faventino Nuntio apud te nostro, ut ea tuæ Majestati particularius referret, & explicaret, ad ejus sermonem nos referentes, Sanctæ Sedis Apostolicæ dignitatem, & divini honoris conservationem, quæ maxime in hoc facto vertitur, tuæ Majestati enixe commendamus. Dat. Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXVI. julii MDXXXV. pontificatus nostri anno I.

Sollicitatus Gallus ut Ecclesiæ injurias vindicet.

XIV. Non modo in Colloquio prædicto, ut vidimus in Pontificiis literis, verum etiam Oratorum opera Franciscum Regem ab Henrico pertentatum, ut ipsius exemplo, Pontificis obsequio, se subduceret, testatur Reginaldus Polus Henricum Regem his verbis objurgans. *Eum per Oratores solicitare institisti, ut ad dissolvendam Ecclesiæ concordiam tecum conspiraret. Sed qui poterat, nisi plurimum a sese dissentire vellet, nec solum a seipso, & sua perpetua consuetudine, sed a veteri omnium Galliæ Regum præclarissimo sane, & gloriosissimo instituto? ii enim quasi has præcipuas partes in Republica Christiana divinitus sibi datas haberent, ut Ecclesiæ Capitis jus defendendo universæ Ecclesiæ corpori maxime consulerent; ita semper in Pontificis Romani authoritate defendenda maxime in Ecclesia inter reliquos Principes enituerat; ut merito non solum hæreditarium cognomen Christianissimi quisque eorum, sed ab se partum obtineret. Cum igitur ab eo nunc contendis, ut tecum Romani Pontificis authoritatem oppugnet, quid aliud petis, nisi ut tibi sua præcipua, Majorumque suorum ornamenta condonet, ut ipse a se desciscat, & quod Majores ejus elogium pepererunt, ipse autem sanctissime adhuc conservavit, nunc denique in gratiam tuam perdat, ac deserat? quales tandem hæ sunt preces? qualem animum indicant? amicumne, an hostilem? at certe minus hostilem in ipsum animum præ te ferebas, cum armatus de jure Franciæ Regni contendebas, cum Regis nomen illi eripere, ac tibi asserere conabaris, quam nunc facis, dum instas, ut pulcherrimum nomen, quod jam in cœlo scriptum est, ipse per summum dedecus jam amittat: nec enim certe par jactura esset, Regis Franciæ nomine per vim spoliari, & Christianissimi per turpissimam culpam amittere; illo enim nomine Regni tantummodo terrestris, hoc autem cœlestis, & sempiterni hæres significatur, atque hoc quandiu defendet. Deus ipsi in altero tuendo nunquam deerit.* (Et

Reginaldus Polus l. 3. de unione Eccles. pag. 375.

Henricus Franciscum Galliæ Regem hortatur, ut a Pontifice deficiat.

pau-

paulo infra,) *Sed si nihil aliud, nonne tibi omnem spem aliquid ab eo impetrandi contra Ecclesiæ consnetudinem præcidere debebat von illa ipsius Regis Francisci, qua nulla unquam majori plausu a Christiano populo est excepta cum hoc tuis Oratoribus, qui ad res in Ecclesia novandas amicitiæ jure opem ejus, & auxilium implorabant, respondit, aliis omnibus in rebus se tibi amici, & fratris officium præstaturum, in iis, quæ contra Religionem fierent, obsequi, nec velle, nec posse; denique usque ad aras constantissimum se tibi amicum fore. O vocem dignam eo, qui non solum nomine, ac titulo, sed re ipsa Christianissimus erat, ut si Majores ejus nunquam antea habuissent, nunc certe optimo jure decerni illi, ac tribui deberet. Qua enim re alia magis, quam tali responso animum vere Christianissimum declarare potuisset? quam tenui ergo ad eum spe rogo accessisti? quam bona spe quisquis alius ad eundem accederet, qui ut Pontificis partes defenderet, postulatum veniret?*

XV. Ruebat interea in graviora flagitia Henricus, ac in Thomam Morum, de cujus vinculis conquestum Pontificem apud Cæsarem, & Reges audivimus, immanitatis virus recentissime effuderat. Præfuerat dicundo juri, & obsignandis Regiis literis vir ille doctrina singularis, & pietate, ac ingenio florentissimus, ac olim Regi charissimus, dum Henricus cum Romana Ecclesia sensit: abierat vero sponte munere, ne Henrici impietati serviret, ac diutino carcere maceratus, capitali supplicio affectus fuerat; cujus constantiam, ut ad impietatem deflecteret, terrenumque Regem cœlesti præferret, acerbissime tentatam memorat Sanderus his verbis: *Putabant illum filii hujus sæculi mortem timere, & ideo ut Regi obediret adduci posse. Venerunt ad eum hac de causa multi Principes viri; sed cum nihil proficerent, ad postremum uxori Aloysiæ mandatum est negotium, ut viro suaderet, ne ipsam, ne liberos, ne patriam, & vitam, qua diu adhuc frui posset, pro derelictis haberet. Cum ergo uxor Mori hæc apud eum occineret; & quamdiu Aloysia mea [inquit Morus] potero hac vita frui? Tum illa, totis viginti annis. Cui vir: si Deus voluerit. Vis ergo [ait Morus] ut æternitatem viginti annis commutem? Næ tu imperita es mercatrix mea uxor; nam si annorum viginti millia diceres, aliquid tu quidem diceres, sed tamen ad æternitatem quid essent? Itaque cum Morus de sententia dimoveri non posset, ablati sunt ei omnes libri tanquam instrumenta, quæ illum ab amore sæculi abductum, & æternæ vitæ desiderio inflammabant: atramentum quoque, & calamos abstulerunt, ne cum ullo in posterum literarum haberet commercia: tunc ille fenestris cubiculi perpetuo clausis, nihil aliud, quam Deo, & sanctis meditationibus vacabat. Porro cum carceris custos ab eo quæreret quid ita in tenebris sederet? Quid [inquit] facerem? nonne sublatis mercibus claudenda est officina? Merces suas dixit libros suos: ac vere quidem officinam aperuit Morus, in qua proposuit omnia sua venalia, ut pretii loco Cœlum acciperet: scripsit in carcere duos elegantissimos libros unum idiomate Anglicano, quem inscripsit, De solatio in tribulatione; alterum Latine, De passione Christi* perficere illum non potuit, quod ei manicæ injectæ fuissent, libertasque scribendi adempta, cum ad eum textum pervenisset: *Et injecerunt manum in Jesum*: perductus vero in judicium meditato consilio, ita respondit, ut neque fidem negaret, neque mortis periculo temere se offerret, ad illud enim unum caput totius accusationis, quo arguebatur, ab eo non approbari novum consilii regii decretum: *Ita respondit, ut diceret eam legem, qualiscumque esset, postea esse latam, quam ipse perpetui carceris, in* 309.
quo reliquum vitæ degeret, pœna, & fortunarum omnium proscriptione affectus esset: itaque sive illa justa, sive injusta lex esset, nihil eam ad se pertinere, qui & occidisse civiliter, ut jura dicunt, videretur. Ea ille moderatione usus est, ne paratissimis ad nefas animis occasionem sæviendi daret; licet enim subeundæ mortis cupidissimus esset, tamen cum sciret, illud Dei donum esse, dubitabat, ut sæpius dictitabat, num Deus ea illum singulari gratia ornaturus esset. Postremo accusatus est, quod scriptis e carcere literis Roffensem ad constantiam contra comitiorum decretum animasset; ideoque ab impiis decretoria mortis sententia lata est, ac tum sententiam suam patefecit de ea lege, qua Rex Ecclesiæ
caput fuerat constitutus: *ne enim Anglia* 320.
imprudens, & ignara (inquit Reginaldus) *pestiferæ contra seipsum legi suffragaretur, ita locutus est, ut cum legibus eam divinis, & humanis omnibus pugnare diceret, magisque perniciosam iis, qui ipsi assentirentur fore denuntiaret, quam sibi fuisset, qui quia dissensisse argueretur, capitali sententia affectus esset.* Addidit se toto septennio diligentissime incubuisse ad indagandam originem authoritatis Pontificiæ, de qua motæ erant controversiæ, ac deprehendisse potestatem Romani Pontificis, quam ipsi temere abrogarant: *non modo legitimam, laudabilem, & necessa-*

Constantia Thomæ Mori in fide catholica servanda, & insigne responsum uxori datum. *Sander. l. 1. 138.*

Reginaldus Polus.

Sanderus.

Digitized by Google

cessariam, verum etiam divini juris, & præscriptionis esse. Hæc mea [inquit] est sententia, hæc fides, in qua per Dei gratiam morior. Ad hæc exclamarunt Judices, illum proditorem, & perduellem esse, quorum Præses ita eum compellavit. Ergone tu vir melior, aut sapientior haberi vis, quam omnes simul Episcopi, Abbates, reliquique Ecclesiastici, quam tota nobilitas, quam cuncti Senatores, quam Concilium integrum, quam universum denique Regnum? Ad quæ Morus, Illustrissime Cancellari, pro uno Episcopo, quem vos vestræ opinionis habetis, mihi facile sunt centum, iique ex illorum numero, qui inter Divos sunt relati, & pro vestra nobilitate habeo nobiliorem consensum Martyrum, & Confessorum; pro unico vestro Concilio, quod quale extiterit, Deus optime novit, habeo omnia Concilia generalia, annis ab hinc mille celebrata: & pro hoc uno exiguo Regno vestro, habeo pro me Galliam, Hispaniam, Italiam, cæteraque spatiosissima Christiani Orbis Imperia. His auditis non existimarunt e re fore ut plura hujusmodi audiente populo loqueretur.

XVI. His addit Reginaldus Polus, illum veluti agnum ad occisionem exemplo Christi ducendum se obtulisse; orasse Deum pro illis, qui injustissimæ illius mortis erant authores, ut in melius mentem mutarent, quo ex hoc contentionis, & dissensionis loco ad æternæ tranquillitatis, & fœlicitatis loca, ad quæ pergebat, pervenire possent. Reductus in carcerem usque ad diem necis, orationi, rerumque divinarum contemplationi se totum dedit, & quia atramentum, & calamos abstulerant adversarii, chartam suffuratus,
Sander. in ea carbone hæc verba ad filiam Margaritam exaravit: *Summo desiderio eras moriendi, & Deum meum videndi teneor: est enim octava Principis Apostolorum Petri, & profestum Sanctissimi Thomæ Martyris [idest translatio, quæ 7. die Julii celebratur, ut habetur in Martyrologio San-*
145. *ctorum Angliæ.] Hic dies, si ita visum sit Christo, mihi apprime commodus esset; id dixit quia pro Primatus S. Petri confessione erat oppetenda mors, & D. Thomæ nomine, & patrocinio peculiari in vita semper sit usus.*

Perductus est pridie nonas Julias ad locum supplicii armata lictorum circumdatus manu, quam perrumpens Margarita Mori filia, generosissima mulier tali patre dignissima, in parentis complexum accurrit: cumque dolor vocem præclusisset, lachrymis, quibus sinum opplevit, animi affectum ostendit, tam arcte parentem complexa, ut vix ab eo aliquamdiu divelli posset. At ille præsenti animo, ac sereno vultu, filiam, singultus compescere, jussit. *Sic* (inquit) *visum est Deo, & tu jampridem conscia es arcanorum pectoris mei.* Vix progressus erat duodecim passus, cum illa tormenta animi, & cruciatus non ferens, iterum rediit eodem impetu, pietate in parentem percita, nec vi majore ægre abstrahi potuit. Surius in comm.

At Morus pergit Reginaldus nihil de oris constantia remittens, filiæ respondit, se quæcumque pateretur, Dei tamen voluntate pati; illam arcana pectoris sui nosse, quo magis gratulari deberet, quod dignus a Deo habitus esset, qui pietatis, religionisque causa pateretur, proinde suam ipsa pietatem ad Dei voluntatem accommodaret, & maximo tolerantiæ bono in patris casu uteretur. Præcisum est illi septimo Julii caput, quod longa coctione maceratum impiorum jussu, ut citius diffluere, ne quod in capite Cardinalis Roffensis acciderat, huic simile contingeret, & populus ea religione turbaretur.

Data ab eo, & aliis documenta proprio exarata sanguine Anglis, ut in Re- XVII.
ligione Catholica constantissimi persta- 328.
rent, contra furentem persequtionis tempestatem admonet Reginaldus Polus his verbis: *Quid putas Anglia? an tales viros, quos Deo charissimos fuisse ipsorum sanctissime acta vita, cum morte consentiens ostendit, frustra apud te esse mortuos? erras profecto, si ita putas, & non solum Dei providentiam, & in suos curam ignoras, sed etiam tuam maximam utilitatem, honorem, lætitiam ignoras, quæ omnia in horum morte, Deus tibi contulit, & ego, ut agnoscas, & amplectaris, admonere cupio.* (Et infra.) *Certo certius est unam tantum viam esse ad fœlicitatem sine errore consequendam, si nos divinæ voluntati obedientes perstemus; a qua nullo corporis cruciatu proposito, nullo quamtumvis sævo mortis genere intentato discedere debet, qui fœlicitatem quærit: quæ omnia unico aspectu misericordiæ Dei, in illo libro vitæ Author ipse salutis, & fœlicitatis nostræ e cruce pendens manifestavit: sic placuit Dei misericordiæ suam voluntatem nobis exponere; in sanguine Filii sui voluntatem suam nobis scripsit, in eo omnes nostræ leges exarantur, in eo voluntas Dei declaratur, & certissima ad fœlicitatem via patet, atque hunc eundem modum declarandi nobis voluntatem suam eadem misericordia post Christi Dei, & hominis mortem per assumptionem ad gloriam in reliquis ipsius membris est persequuta; Sanctis inquam, Apostolis, & Discipulis Christi, qui omnes Christi membra fuerunt, in quorum sanguine a Christi*

vulneribus defluente, scripta sunt quæcumque Christi doctrinam continent. Hi vivi libri fuerunt, in quibus docti, & indocti, sapientes, omne denique hominum genus legere possit, quæ esset voluntas Dei, quæ vita ad fælicitatem; in his primordia Religionis nostræ sunt, per hos Ecclesia plus novit de voluntate Dei, quam per ullos manuscriptos libros cognosci possit; quæ enim in charta scripta sunt, etsi ab eodem Spiritu sunt dictata, Spiritu enim Dei, haud dubie, quæ habemus Evangelistarum, & Apostolorum monumenta in novo Testamento, sunt scripta: tamen, ut archetypus majorem semper authoritatem habet reliquis omnibus, qui inde descripti sunt libris; sic qui sanguine Martyrum perscripti sunt libri, aliis omnibus præferendi sunt. Hi enim archetypi libri fuerunt, in quibus solus Dei digitus apparet. In reliquis, quos habemus atramento in charta scriptos, manus hominum apparet: quæ etsi manum Dei sequens errare non potest, tamen minus habet dignitatis, pluribus autem casibus est subjecta; depravari enim perversa ratione, & interpretatione hominum possunt, atque in plures formas fingi, cum illi, qui sanguine Martyrum scribuntur, adulterari non possint. Et hi quidem semper in Ecclesiæ Chartophylacio incorrupti asservantur, per quos Ecclesia rerum divinarum cognitione maxime crevit: post sequuti sunt alii quoque plures modi, quibus optimus Deus nobis voluntatem suam assidue declararet.

XVIII. Dum ita in pios viros Henricus Rex fureret, Paulus III. Pontifex, cum jam Cæsarem, Regesque Catholicos consilii sui fecisset certiores, ad frangendam Henrici proterviam, vel ad eum Ecclesiasticæ severitatis terrore ad saniorem mentem revocandum, ex accepto a Christo in Ecclesiam universalem supremo Imperio, Henricum, subiecta sententia perculit, quæ justum illi timorem incutere poterat, ut a populo Anglico destitutus, principum fœderatorum armis e Regio solio deturbaretur.

Surius Ex tom. in Bull. constitut. 7. Pauli sententia in Henricum Regem Angliæ.

Ad futuram rei memoriam, &c.

Cum superioribus diebus nobis relatum fuisset, quod Henricus Angliæ Rex, licet tempore Pontificatus fœlicis recordationis Leonis Papæ X. Prædecessoris Nostri, diversorum Hæreticorum errores sæpe ab Apostolica Sede, & Sacris Conciliis præteritis temporibus damnatos, & novissime nostra ætate per perditionis alumnum Lutherum suscitatos, & innovatos zelo Catholicæ Fidei, & erga dictam Sedem devotionis fervore inductus, non minus docte, quam pie per quemdam librum per eum desuper compositum, & eidem Leoni Prædecessori, ut eum examinaret, & approbaret, oblatum, confutasset, ob quod ab eodem Leone Prædecessore, ultra dicti libri cum magna ipsius Henrici laude, & commendatione, approbationem, titulum Defensoris Fidei reportavit, a recta fide, nunc ab Apostolico tramite devians, ac propriæ salutis famæ, & honoris immemor; postquam charissima in Christo filia nostra Catharina Angliæ Regina, ex Illustrissima progenie conjuge, cum qua publice in facie Ecclesiæ matrimonium contraxerat, & per plures annos continuaverat, ac ex qua dicto constante matrimonio prolem pluries susceperat [nulla legitima subsistente causa, & contra Ecclesiæ prohibitionem] dimissa, cum quadam Anna Bolena muliere Anglica, [dicta Catharina adhuc vivente,] de facto matrimonium contraxerat, ad deteriora prosiliens, quasdam leges, seu generales Constitutiones edere non erubuit; per quas; subditos suos ad quosdam hæreticos, & schismaticos articulos tenendos, inter quos, & hoc erat, quod Romanus Pontifex Caput Ecclesiæ, & Christi Vicarius non erat, & quod ipse in Anglica Ecclesia supremum caput existebat, sub gravibus etiam mortis pœnis cogebat: & his non contentus, Diabolo sacrilegii crimen suadente, quamplures Prælatos, etiam Episcopos, aliasque personas Ecclesiasticas, etiam Regulares, necnon & sæculares sibi ut hæretico, & schismatico adhærere, ac articulos prædictos Sanctorum Petrum Decretis, & sacrorum Conciliorum statutis, immo etiam ipsi Evangelicæ veritati contrarios, tamquam tales alias damnatos, approbare; & sequi nolentes, & intrepide recusantes, capi, & carceribus mancipari. Hisque similiter non contentus mala malis accumulando bonæ memoriæ Joannem tit. S. Vitalis presbyterum Cardinalem Roffensem, quem ob fidei constantiam, & vitæ sanctimoniam, ad Cardinalatus dignitatem promoveramus, tum dictis hæresibus, & erroribus consentire nollet, supplicio tradi, & decollari mandaverat, & fecerat, excommunicationis, & anathematis, aliasque gravissimas sententias, censuras, & pœnas in literis, ac constitutionibus recolendæ memoriæ Honorii III. Bonifacii VIII. Romanorum Pontificum Prædecessorum nostrorum desuper editis contentas, & alias tales a jure latas damnabiliter incurrendo, ac Regno Angliæ, & dominiis, quæ tenebat, necnon Regalis fastigii celsitudine, ac præfati tituli prærogativa, & honore se indignum reddendo. Nos licet ex eo, quod, prout non ignorabamus, idem Henricus Rex in certis censuris Ecclesiasticis, quibus a piæ memoriæ Clemente Papa VII.

Digitized by Google

Papa VII. etiam prædecessore nostro, postquam humanissimis literis, & paternis exhortationibus, multisque Nuntiis, & mediis primo, & postremo etiam judicialiter, ut præfatam Annam a se dimitteret, & ad prædictæ Catharinæ suæ veræ conjugis consortium rediret, frustra monitus fuerat, innodatus eutiterat [Pharaonis duritiam imitando] per longum tempus in clavium contemptum insorduerat, & insordescebat, quod ut ad cor rediret, vix sperare posse videremus : ob paternam tamen charitatem, qua in minoribus constituti, donec in obedientia, & reverentia Sedis prædictæ permansit, eum prosequuti fueramus ; usque clarius videre possemus, an clamor, qui ad nos delatus fuerat, [quem certe etiam ipsius Henrici Regis respectu falsum esse desiderabamus] verus esset, statuimus, ab ulteriori contra ipsum Henricum Regem processu ad tempus abstinendo, hujus rei veritatem diligentius indagare. Cum autem debitis diligentiis desuper factis clamorem ad nos, ut præfertur, delatum verum esse ; simulque [quod dolenter referimus] dictum Henricum Regem, ita in profundum malorum descendisse, ut de ejus resipiscentia nulla penitus videatur spes haberi posse reperimus : nos attendentes veteri lege crimine adulterii notatum lapidari mandatum, ac authores Schismatis hiatu terræ absorptos, eorumque sequaces cœlesti igne consumptos, Elymamque Magum viis Domini resistentem per Apostolum æterna cæcitate damnatum fuisse ; volentesque ne in districto examine, ipsius Henrici Regis, & subditorum suorum, quos secum in perditionem trahere videmus, animarum ratio a nobis exposcatur quantum nobis ex alto conceditur, providere contra Henricum Regem, eiusque complices fautores, adhærentes, & sequaces, & in præmissis quomodolibet culpabiles, contra quos ex eo quod excessus, & delicta prædicta adeo manifesta sunt, & notoria, ut nulla possint tergiversatione cælari, absque ulteriori mora ad executionem procedere possemus, benignius agendo decrevimus infrascripto modo procedere.

Habita, itaque super his cum Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, & de illorum consilio, & assensu præfatum Henricum Regem, ejusque complices, & fautores, adhærentes, consultores, & sequaces ac quoscumque alios in præmissis, seu eorum aliquo quoquomodo culpabiles, tam Laicos, quam Clericos, etiam Regulares, cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis, conditionis, præeminentiæ, & excellentiæ existant [quorum nomina, & cognomina, ac si præsentibus insererentur, pro sufficienter expressis haberi volumus] per viscera misericordiæ Dei nostri, hortamur, & requirimus in Domino, quatenus Henricus Rex a prædictis erroribus prorsus abstineat ; & constitutiones, seu leges prædictas, sicut de facto eas fecit, revocet, casset, & annullet ; & a coactione subditorum suorum ad eas servandas, necnon carceratione, captura, & punitione illorum, qui ipsis constitutionibus, seu legibus adhærere, aut eas servare noluerint, & ab aliis erroribus prædictis penitus, & omnino abstineat ; & si quos præmissorum occasione habeat, relaxet : complices vero, fautores, adhærentes, consultores, & sequaces dicti Henrici Regis in præmissis, & circa ea ipsi Henrico Regi, super his de cætero non assistant, nec adhæreant, vel faveant, nec ei consilium, auxilium, vel favorem desuper præstent. Alias si Henricus Rex, ac fautores, &c. Pontifex pluribus pergit suam declarare sententiam, quorum summa ut brevitati consulamus hæc est. *Anathematis primum pœna eos percellit, si mandata hæc Apostolica contempserint, tum etiam Henrico, Regni, & Principatuum mulctam intentat, tum illi, ac impii Decreti administris diem ad subsellia Apostolica flexu bimestri dicit, ut de improbe gestis veniam flagitent, ac decretoriam judiciariam sententiam excipiant : si vero Henricus imperia hæc spreverit, nec Oratoris opera comparuerit in judicio, pronuntiat Regio omni jure, ac dominatu exauthoratum, ejusque partium studiosos omnibus bonis proscriptos, atque anathematis, & damnationis æternæ mucrone percussos ; tum a Sacrorum usu, & communione arceri præcipit, prolemque Henrici ex Anna susceptam, suscipiendamque omni honoris, & dignitatis gradu, & jure excidisse promulgat : Henrici præterea clientibus, ac Subditis, Magistratibus Arcium, Urbium, Provinciarumque Præfectis, Sacerdotalisque ordinis viris prohibet, ne Henricum, ut Regem, vel Dominum colant, eosque omni sacramenti illi præstiti religione exsolvit : Henricum præterea, ejusque partibus implicitos, eorumque posteros infamia inustos pronuntiat, & cujusvis muneris gerendi jure alienos, fideles etiam proposita anathematis pœna ab omni cum iis fœdere, consuetudine, & mercium commutatione, deterret : Præsules, & Ecclesiasticos ex Anglia jubet recedere, relictis tantum Presbyteris, qui baptismum recenter natis, & pœnitentiæ sacramentum morituris, & alia, quæ justi sacrorum interdicti tempore permittuntur, conferant. Si vero Henricus Rex, ac socii his spretis pœnis in pertinacia obduruerint, Angliæ Principibus, Ducibus, Comi-*

mitibus, Præfectis, & quavis dignitate Leica, vel Ecclesiastica conspicuis jussit ad Henricum Regem pellendum in arma consurgere; tum hæc addidit. Præterea ad dictum Henricum Regem, facilius ad sanitatem, & prædictæ Sedis obedientiam reducendum omnes, & singulos Christianos Principes, quacumque etiam Imperiali, & Regali dignitate fulgentes, per viscera misericordiæ Dei nostri [cujus causa igitur] hortamur, & in Domino requirimus; eis nihilominus, qui Imperatore, & Rege inferiores fuerint, quos propter excellentiam dignitatis a censuris excipimus, sub excommunicationis pœna mandantes, ne Henrico Regi, ejusque complicibus &c. (& infra) *consilium, auxilium, vel favorem quomodolibet præstent, contraria his inita fœdera rescindit, convellit pactiones, externos etiam Principes obstringit, ut terra, marique Henricum, ac impietatis participes lacessant bello, atque ad ejurandam hæresim cogant, atque eorum bona, pecunias creditas, mercesque intervertant: tum imperia dat universis Archiepiscopis, Episcopis, & inferioris ordinis Prælatis, ut Henricum Regem, scelerisque conscios, anathemate defixos solemni ritu accensis facibus, campanisque pulsatis, promulgent, ac ne Henricum, & sectatores ejus hæc lateant, hoc edictum in Basilica D. Petri foribus, atque in Belgio nonnullorum Templorum valvis affigi imperat. Datum Romæ apud S. Marcum anno Incar. Dom. MDXXXV. 3. kal. novemb. Pontificatus nostri anno 1.*

Paulus const. 8. De provocanda in opus sententia actum est, ac de Cæsare, & Gallorum, Scotorumque Regibus in Henricum mutuo armorum fœdere conjungendis, sed Gallorum Rex (ob accepta damna) non obscuris odiis a Carolo diffidebat. Tum nonnullæ in Anglia conversiones rerum obtigere, ut spes Henrici ad officium molliori ratione redigendi affulserint, atque ab armis in Henricum temperatum sit. *Factum est* (inquit Sanderus) *ut Pontifex partim sua sponte, partim multorum Principum rogatu ab exequenda hac sua sententia, ad nonnullos annos se cohibuerit, plurimaque paternæ charitatis, ac benevolentiæ officia in Henricum exercuerit, licet frustra.* Maximis autem difficultatibus hanc rem implicitam fuisse, docent Acta Consistorialia. *Sander. l. 1.*

XIX. *Coclæus in actib. Luth. hoc anno. Surius in comm. Paul. III. l. 1. brev. pag. 156.*

Ob Henrici Angliæ Regis ab Ecclesia defectionem Lutherum altiores sumpsisse spiritus memorat Coclæus; ac de hæreseos amplificatione triumphasse, quasi de propagato Evangelio: cumque Albertus Cardinalis Moguntinus, quem Paulus datis XVIII. April. literis hortatus est, ut sanctam Fidem Catholicam, & Apostolicam authoritatem in Principatu suo, & ubicumque posset, tueretur, Hallenses ditionis suæ clientes Lutherana impietate infectos mulctasset exilio, ut eos ad saniorem mentem revocaret, vel ne alios in perniciem traherent (temperante tamen severitatem clementia) omnes res suas & possessiones divendere, & pretio comparare permisisset: mox Lutherus Germanicarum seditionum author, & concionator, edito libro idiomate Theutonico, Hallenses & Magdeburgenses in arma commovere conatus est, ad pellendum, trucidandumque Moguntinum Archiepiscopum, fingens ipsum agnitam persequi veritatem, cujus impudentiam refregit Joannes Coclæus, demonstravitque Moguntinum Cardinalem non modo patria Lutheranos clientes, verum bonis, & vita proscribere potuisse *juxta dictamen* (inquit) *Legum Imperialium, in codice de hæreticis, quandoquidem Lutherus publice pro hæretico notorio condemnatus, ac declaratus est ab utraque potestate, Papa, & Imperatore. Multo igitur magis timere debes Cardinalis, quod nimirum mitis, ac clemens fuerit erga ejusmodi obstinatos hæreticos, quam quod nimis dure, aut tyrannice adversus eos se gesserit, sicut mendaciter ei imputat Lutherus.* Ausus etiam est idem impostor teterrimus calumniis proscindere Principes, & Ordines Imperii Catholicos, eosque traducere, ut seditiosos & rebelles Cæsari, atque fures Dei; ut qui neque Deo, neque veræ Ecclesiæ Christi, neque Cæsari, aut ulli Potestati obedire dignentur: cujus blateronis impia verba ipsi optime congruebant, ac Lutheranis, cum a Pontifice, ac Cæsare decretoria sententia damnati, eorum imperia respuerint, nec seditionum concitandarum impietatisque latius propagandæ finem facerent. Cæterum ex Hallensibus civis honestissimus nomine Caspar Quarhamier eximio edito Commentariolo evangelii Lutherani insaniam in luce, & omnium oculis collocavit: ex Lutheri enim libris pugnantes in uno tantum articulo, scilicet de communione Eucharistiæ, sub una, aut sub utraque specie, triginta sex Lutheri sententias, ac longo schemate tabulam produxit Germanica lingua, *ut parietibus domorum affixæ, turpitudinem, & inconstantiam Lutheri omnibus ad oculum palam ostenderent, quas in Latinum convertit Coclæus.*

Lutherus suis scriptis commovet populum contra Archiepiscopum Moguntinum.

Surius in comm. hoc anno.

Triginta sex pugnantes inter se sententiæ de solo Eucharistiæ Sacramento in scriptis Lutheri reperiuntur.

Porro Lutherani cum maximo se beneficio affectos a Caspare agnoscere debuissent, a quo docerentur, ne ab inconstantissimo tenebrione se deludi sinerent, *Surius in comment. 270.*

in

in eum ira efferati, postea captum in Smalcaldico bello, exquisitis discruciavere suppliciis. Ferunt enim illum ad virilia fune alligatum in puteum demisisse: sed cum a fide catholica (divina utique munitus gratia) deflectere abnueret, rursum extraxisse; unde merito exclamat Surius: *Eant sane Lutheri Symmistæ, & quantum velint sui Lutheri evangelium laudibus evehant, veniet, veniet ille dies, quando eos vehementer pœnitebit, sed sero tam inconstantem doctrinam non toto pectore esse amplexos, nec habebunt, quod in sui excusationem adferant; quando ea inconstantia vel sola abundantissime docere poterit, Lutheri evangelium non alium, quam ipsum mendacii parentem Sathanam habuisse authorem, ut jam sæpius dictum est.*

Prorupit autem eo Lutheranorum insolentia, ut iniquam immunitatem petierint, nec coram Imperatorio Senatu de Monasteriis, Templisque direptis, expilatisque Cleri bonis in jus vocarentur.

XX. *Guillel. Rosseus in opusc.* Edidit hoc anno Argentorati, referente Guillelmo Rosseo cum aliis Joannes Calvinus [1] inter hæresiarchas deterrimus, institutiones Fidei Calvinisticæ, non autem Christianas, ut ipse titulo præfixit. Calvinisticæ Sectæ institutiones editæ. Constat enim caput Fidei Christianæ, Christum esse Deum, dicente Apostolo. *Ex quorum Patribus est Christus, qui est Deus benedictus in sæcula:* & D. Joannes in principio Evangelii, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Verbum caro factum est:* Et rursus Christus dixerit Judæis; *Ego sum principium:* & iterum cœco nato, luce jam collustrato, *Credis in Filium Dei.* Hic autem pestifer impostor divinitatem Christi dedita opera pressit silentio, nec Deum nitide fateri in suis institutionibus dignatus est; immo illius discipuli ab eo exculti in Polonia inflatis buccis Arrianismum prædicarunt. Cum vero sibi apud impios claritatem nominis flagitio pepererit, nonnulla de ejus natalibus, & adolescentia hic exponenda visa sunt.

Natus est Calvinus Novioduni in Picardia Galliæ provincia (ut refert Massonus) sexto idus Julii anno millesimo quingentesimo nono, patre Girardo Chauvino Notario, matre Anna Franca Cameracensi caupone genita, ambobus Catholicis: adolescens instructus in fide Catholica, ingenioque præditus, animum ad literas applicuit, expolitusque grammaticæ, & philosophiæ studiis, ad jurisprudentiæ studium se contulit, usus primum Magistro de Lilla. Aureliani deinde Bituricas profectus magnum illum Alciatum leges explicantem audivit: Cumque Margareta Regina Navarræ eademque Biturigum Ducissa in illam academiam Melchiorem Wolmarium Germanum Lutherana infectum lue excivisset, impius ille cum miratus esset in Calvino discipulo acumen ingenii, memoriæ tenacitatem, intellectus acrimoniam, in dicendo facundiam, nec non appetentiam gloriæ, ad inficiendam hæresi Galliam falsis dogmatibus illum imbuit; persuasitque, ut abjecto jurisprudentiæ studio, Theologiæ studiis incumberet; non veteris illius Theologiæ senescentis & ingloriæ, sed recenter a Luthero inventæ, quæ per omnium nobilium ora cum tanta laude volitabat, in qua ingentem gloriam, & maximas opes sibi compararet. His stimulis incitatus, & græcas literas didicit a Wolmario, & deinde a Rolino (Roberto, ait Massonus) consanguineo suo hebraicas, a quo etiam plura hæreseos venena hausit. Patre, amisso qui duo Sacerdotia illi conferri curaverat, Noviodunum reversus illa vendidit, ac dein Parisios se contulit, ut Theologos audiret, non ad sequendam eorum doctrinam, sed ut ad eam confutandam se exerceret: cumque Romanæ, ac Catholicæ religionis cæremonias, ritusque damnaret, atque inter ejus chartas non pauca scripta deprehensa essent, quæ non modo hæreseos suspicionem, sed apertum etiam crimen contine-

XXI. Qui fuerint Calvini natales.

Corrumpitur a Magistro Lutherano.

Vendit paria Sacerdotia.

NOTÆ [1] Calvini Institutiones, de quibus Annalista hic, neque hoc anno, neque Argentorati primam lucem aspexerunt. E Gallia se proripiens Calvinus, ac Basileæ agens, edendas illas suscepit, præfixa epistola dedicatoria ad Franciscum Galliarum Regem, quam signavit Basileæ die prima augusti anno 1536. Liber est ille plura continens impia, & a recta fide aliena, præsertim vero in dogmate de hominis justificatione, quam totam constituit in justitia quam vocant, imputata, quæ si semel nobis applicata fuerit per preces & fiduciam, amitti numquam possit. Cujus justitiæ obtentæ non quidem causam, sed signaculum, & sigillum baptismum statuit. De eucharistia ita definit: In symbolis panis & vini ita veritatem Corporis & Sanguinis Christi recipimus, ut in Eucharistia præsentia non quidem naturalis, sed plane supra naturam agnoscenda sit, sicut nec naturalis est unio hominis Eucharistiam sumentis cum Christo, sed omnino prodigiosa. Quibus ex verbis satis colligas, nec præsentiam Christi in Eucharistia, qualem recta fides, nec manducationem illam, quam Fideles agnoscunt, Calvinum admittere. Et hæc satis de libro pestilenti, cui tamen styli cultissimi laudem, quam orthodoxi scriptores plures conferunt, non denegamus. Cæterum de reliquis Calvini gestis accurate satis in Annalibus. MANSI

nerent ; atque ideo parum ſe futum Pariſiis arbitraretur ; Engoliſmam ſe contulit. Non defuere qui ſcripſerint, immo publica fama circumferebatur in Gallia, Calvinum deteſtabilis flagitii, propter quod lapſo cæleſti incendio periit Sodoma, a primario Borcutenſis Collegii Sodali fuiſſe accuſatum ; atque ad puerorum querelas contumaciæ damnatum. Maſſonus vero ait hæreſeos cauſa fugam corripuiſſe. *Quæ ſola* (inquit) *abeundi in exilium cauſa fuit, cum a quæſtore, & Judice puerorum e Collegio Joannis Monachi Cardinalis in academia Pariſienſi perquireretur, & per feneſtram pannis lineis metu inſtante ſeſe demiſiſſet, ſicque periculo ſeipſum exemit.*

[Pravi ejus mores.]

[Fugit inquiſitus.]

XXII. Profectus Engoliſmam hominis Catholici larvam induit, & quas interius condebat hæreſes, ſimulata veritatis inquiſitione, afflare incautis nitebatur ; a quo Tillius divite ac nobili familia ſatus, diſcendarum literarum Græcarum ſpecie (vulgo enim Græculus dicebatur) inter alios circumventus eſt ; ut primum Genevam comite Calvino, deinde in Germaniam ſe contulerit, at ille a fratre Joanne, Senatus Pariſienſis protonotario, mox in Galliam revocatus, agnitos errores evomuit, ac poſtea Archidiaconatum adeptus, hæreticos ſtrenue inſectatus eſt. Calvinus vero hæſit in Germania, atque hæreſeos anteſignanis familiaritate, & amicitia ſe conjunxit, deinde Galliam reverſus Pictavium conceſſit ; contractaque cum illius Academiæ Doctoribus ſocietate, nonnullis hæreticam labem allivit. Sed mox eodem anno e Gallia ſe proripuit, cum Franciſcus Gallorum Rex edicta acerba in hæreticos fulminaret : efferata enim adeo erat hæreticorum Sacramentariorum inſolentia, ut adverſus ſacroſanctum Miſſæ Sacrificium, & antiquos Chriſtianorum ritus infames Libellos in Regio Palatio, multiſque aliis publicis locis affigere non perhorruerint. *Hinc* (inquit Belcairus) *Regio edicto cautum eſt, ut ejus ſectæ convicti vivi comburerentur. Idcirco menſe Januario ſequentis anni Rex Lutetiam acceſſit, & ſolemni ſupplicatione in duodecimam Kal. Februarii denuntiata, cui ipſe cum uxore & liberis interfuit.* Joannes Bellajus Epiſcopus Pariſienſis ſacroſanctam Euchariſtiam geſtabat ſub umbella, quam ferebant Delphinus, Aurelianenſis, & Engoliſmenſis Duces Regii filii, & Dux Vindocinenſis, primus Regiæ familiæ Princeps ; nec non plura Sanctorum Lipſana a linteatis Sacerdotibus circumferebantur ; Rex vero ipſe ardentem facem nudo capite, vultuque demiſſo cum Regina ſequebatur, omniumque Ordinum ingenti pompa, ab Eccleſia Sancti Germani ad Beatiſſimæ Virginis Templum circumducta : tum Rex graviſſima ſanctiſſimaque oratione habita teſtatus eſt, ſe in omnes hæreſeos reos animadverſurum, atque in proprios liberos, ſi hæreticam luem ſuſciperent, ſeveritatem diſtricturum, ac proprium ſibi brachium amputaturum, ſi tantum flagitium admitteret.

[Diſſeminat hæreſim Engoliſmæ.]

[Et Pictavii.]

[*Belcair. l.22. c.19.*]

[Hæreticorum impietas.]

Eodem die ſumptum eſt acerbiſſimum ſupplicium de ſex reis, qui ſparſis libellis contra adorandum Euchariſtiæ Sacramentum blaſphema divulgarant : alligati enim ſunt ingenti rotæ, qua circumacta in ſubjecto incendio uſtulabantur, iterumque in ſublime efferebantur, ac poſtea depreſſi iterum cremabantur, donec reſti abſciſſa in ardentem rogum ruebant præcipites, atque flammis abſumebantur. Comprehenſi deinde alii impietatis ejuſdem rei, a quibus crudeles exactæ pœnæ. Terruit ea ſeveritas non modo in Gallia quotquot hæreſi erant infecti ; ſed etiam in Germania hæreticos Principes, qui graviſſime de ea ſeveritate conqueſti ſunt literis ad Franciſcum Regem datis, quibus reſponſum eſt, jure exercitam in eos judiciorum ſeveritatem, cum novarum rerum ſtudio ſeditiones in Regno concitare molirentur, redactaque in cineres prava eorum conſilia.

[Coercita a Franciſco Rege.]

Defuit porro animus Calvino, ut tale martyrium pro ſua ſecta aſſerenda pati vellet ; tectus vero Germanorum hæreticorum patrocinio, inſtitutiones ſuas, de quibus antea mentio facta eſt, ex amplificatis Œcolampadii ſcriptis, & ex Melanctonis communibus locis, & Hipperii Sarcatii, & aliorum impiorum quiſquiliis conſarcinatas dicare auſus eſt Franciſco Gallorum Regi, ut ſpecioſo eo titulo impium volumen, & Gallos ad illud legendum incitaret, ut narrat Florimundus Raymundus. Qua vero ſcelerata mente id faceret, emblemate appicto ſignificavit, expreſſo, nimirum gladio flammeo, adjectis hiſce verbis : *Non veni pacem mittere ſed gladium* : non in ſenſu intento a Chriſto de gladio Spiritus ad præſcindendam concupiſcentiam, ac tollenda ſcelera ; ſed in ſenſu inſtincto a Sathana, quem Galliæ tot incendiis, tot cædibus, tot bellis civilibus funeſtatæ illuſtrarunt. Addit memoratus Florimundus Raymundus, Franciſcum Regem aliquando pertentatum a Margareta Sorore Regina Navarræ Lutheranorum fraudibus impiis irretita, ut Melanctonem hæreſeos Lutheranæ propagatorem in Galliam accerſeret, ac pene deceptum fuiſſe : XXIII.

[Nefanda Calvini conſilia.]

[*Florim. Raymun. l.7. c.9.*]

iſſe :

isse : quo agnito a Cardinale Turnonensi sapientissimo, admonitus est, ut a consortio hæreticorum præcaveret, allata D. Irenæi authoritate, cujus codices secum attulerat : Margareta vero Regina Francisci studiis ab impietate abducta atque in fide Catholica confirmata est.

XXIV. In Institut. Calvini errores.

Prædicta itaque institutio a Calvino edita nefandis referta erat blasphemiis, in qua Gualterius viginti numerat errores, quorum præcipui sunt. Deum potissime genus humanum creasse ad perpetuam damnationem, & interitum, Diabolum jubente, & volente Deo in cordibus humanis mentiri. Nullum fore discrimen inter peccatum mortale, & veniale, sed omne peccatum esse mortale. Necessarium esse conjugium iis, qui post divini præsidii invocationem effervescentis adhuc incontinentiæ stimulos compescere non valent : quare docebat hoc quoque tempore gratiæ vigere adhuc præceptum universale, quod omnes ad contrahendas nuptias obstringit, & consequenter vota omnia tam privata quam monastica damnavit, ea nihil omnino prodesse affirmans, Hominem justum scire se esse in gratia, certumque esse suæ justificationis, eo quod fides per quam justificatur homo, cuilibet possit esse certa. Christum in Cruce penitus desperasse. Missam a Christo non esse institutam, neque esse sacrificium, & quod magis blasphemum est, neque opus bonum esse, ac propterea eam prorsus abolendam. Sacrosanctæ Eucharistiæ Christi Corpus realiter non adesse. Romanam Ecclesiam evertendam. Omnium denique peccatorum, scelerumque in universo commissorum Deum esse authorem ; ideoque hominibus, ut mala operentur, malas cogitationes in cordibus illorum inspirare &c. Hinc infert Guillelmus Rossæus.

Calvinist. contr. Libert. c. 13.

Ex hoc universali principio, quod Deus sit author peccati ad vitam hominum deformandam, duas regulas eliciunt Calvini discipuli, prima est : *Cum omnia opera sint opera Dei, licet, hominibus [velut laxis habenis] quidquid in mentem veneris, agere, non solum, quia sumus extra periculum peccandi, sed etiam quia desiderium aliquod cohibere, est impedire Deum ; ita scortationes, & rapinæ Deo probabuntur, cujus sunt opera ; ita non est curandum, ut rapta restituantur, quia non est conveniens, ut Deus corrigatur*, Hæc regula, quale sit in vita humana chaos, qualis lerna flagitiorum, quis non prospicit ? *& tamen quam directe fluat eu priore illo principio de Deo scelera volente, & efficiente, quis adeo hebes est, & stupidus, ut non intelligat*. & infra.

Regulæ Calvini pessimæ.

Secundum regulam, qoamquam perparum ab hac differentem, tamen quia Calvinus eam distincte pandit, nec ego gravabor illius verbis describere. *Altera regula est, ne quis ullius rei conscientia moveatur, nec hoc solum [inquit ille] en superius positis consequitur, sed id ipsum illi confitentur, atque adeo id præcipue sibi proponunt ; ut sopiant conscientias, quo omni sollicitudine vacui homines, perpetrent quidquid se offerat, quidquid appetierint*. Ex his, & aliis regulis ad vitam humanam instruendam, vel destruendam potius, patet quanta sit Calvini, & aliorum in hoc evangelio disseminando fraus, hypocrisis, atque impietas. Et alibi pergit idem Rossæus. *His duobus de Deo peccati authore, & hominem libero arbitrio spoliatum ad peccatum necessario impellente concessis, simul non unus, aut alter, sed omnes Christianæ Religionis articuli ruunt, totum Christianorum Symbolum falsum est, & mendax, quicquid Christus, quicquid Apostoli, quicquid Patriarchæ, & Prophetæ, & Doctores a condito mundo ad nostram usque ætatem docuerunt, omnia sunt stulta, inepta, barbara, & una cum authoribus suis æterno silentio sepelienda. Quo ad humanam autem vitam, & res publicas, omnia sunt sursum deorsum jactanda, & legibus contra flagitia, libidines, stupra, latrocinia, blasphemias abrogatis, flagitia libere suscipienda, ad libidinem explendam effrænato impetu ruendum, in stuprando, latrocinando, blasphemando, excusso pudore, & metu sive hominis, sive Dei, effuse noctes, diesque versandum, & volutandum, & de istis tamquam præclaris facinoribus gloriandum. Hæc, & hujusmodi, quæ cogitare horret animus, & explicare reformidat, non solum absque metu supplicii, verum etiam expectatione præmii agenda sunt &c. Christus enim, cur impii damnentur, causam reddit, quia charitatis opera non fecerunt. At Calvinus, & hominum damnationis, & Angelorum defectionis unicam vult esse causam Dei voluntatem, quæ rerum est omnium certa, & inevitabilis necessitas. Christus eos idcirco juste damnatos pronunciat, quia libera voluntate in ea se peccata dederunt, quæ ipse sua lege sub æternæ mortis comminatione prohibuerat. At Calvinus ideo injuste damnatos concludit, quia non sua, sed Dei voluntate, non sua libertate, sed imposita eis a Deo necessitate ad peccatum impellebantur, cujus imperio non poterant reluctari, & qui eos in sui obsequium cogebat. An vero quis audivit ullum inter mortales judicium tam injustum ? ullum aliquando tribunal adeo tyrannicum ?*

Idem c. 15. pag. 296.

Pag. 286.

Eo-

XXV. *Florim. Raym.*

Eodem anno mense Augusti Genevæ plebs ab hæreticis concionatoribus fascinata, & novæ doctrinæ lue contaminata in seditionem versa est, ac veteris Religionis reliquias convulsit, erexitque sedem Sathanæ, prophanavit Templa, Aras excidit, sacras Imagines discerpsit; Petrum Balmam Episcopum, & Clerum, qui veluti canes muti non valuerant latrare contra animarum lupos, tamquam canes urbe pepulit, Monasteria dissipavit. Tanti flagitii authore præcipuo perditissimo impostore Guillelmo Farello Delphinate Vapincensi, qui cum Meldis impietatis reus agnitus esset, metu supplicii in Germaniam ad Lutherum perfugerat, ac deinde in Genevensem Urbem irrepserat, acceptasque a Deo egregias naturæ dotes in obsequium Sathanæ, & instrumenta scelerum converterat: stentorea enim voce præditus, & in dicendo vehemens, cum concionabatur, vel disputabat, detonare, & fulminare videbatur: in Zuinglianismo tuendo constantissimus, ac in Spiritum Sanctum blasphemus, quem cum Paulo Samosateno creatum dixit: Elcesaitarum etiam hæresim instaurans docuit; Fidem ob periculorum terrorem dissimulari posse, modo idololatriæ interior actus non committeretur.

(Petrus Balme Geneven. Episc. pulsus cum Clero.)

Huic se adjunxerat comitem Petrus Viretus Orbensis Helvetius, Zuingliana quoque peste inquinatus. Post non multum tempus in eamdem Urbem receptus Calvinus, ex qua prius fuerat expulsus, ut suo loco videbimus, eam regio pene imperio moderatus, Calvinismi ibi Metropolim constituit: stulta vero plebs Genevensis aversa a salutis via, atque in infernalem abyssum posthac ruitura, effectaque præda Sathanæ, triumphavit gaudio, quasi jam puritatem evangelicæ lucis aspicere cœpisset; ac turpissimæ defectionis suæ monumentum publicum statuit, affixa ante prætorium ærea tabula, his verbis insculpta, fœdataque in Pontificem calumniis. *Cum anno Domini MDXXXV. profligata Romani Antichristi Tyrannide, abrogatis ejus superstitionibus, Sacrosancta Christi Religio belle in suam puritatem, Ecclesia in meliorem ordinem singulari Dei beneficio reposita, & simul pulsis, fugatisque hostibus, urbs ipsa in suam libertatem, non sine insigni miraculo restituta fuerit, Senatus Populusque Genevensis, monumentum hoc perpetuæ memoriæ causa fieri, hic erigi curavit, quo suam erga Deum gratitudinem ad posteros testatam faceret.* Quis in tanta hæreticorum væsana impudentia, impudentissimaque impietate non exclamet cum Isaia. *Væ, qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum: Væ, qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.* Appellarunt infœlicissimi Genevenses Romanum Pontificem, Petri Successorem, eumdemque Christi Vicarium, a quo scilicet Evangelii incorruptam puritatem hauserant, Antichristum: hæresiarcham vero nequissimum, qui ipsos hæreseos tenebris immerserat, pro Apostolo habuerunt. Cum vero una cum religione Ducis Sabaudiæ jugum excussissent, a Sabaudo pro recuperando Genevæ imperio obsidione pressi sunt, sed excitis in auxilium Helvetiis hæreticis Sabaudica castra removerunt: immo Helvetii hæretici secundis rebus, viriumque magnitudine inflati, Sabaudiæ Ducem polliciti commodi illecebra delinire, atque in hæresim impellere pertentarunt, quem Pontifex subjectis literis ad constantiam in fide catholica hortatus est.

(Geneva a Fide deficit, & Calvinismi Metropolis efficitur.)

(Cap. 5. v. 20.)

Duci Sabaudiæ.

XXVI. *Paul. III. lib. brev. an. 1. pag. 505.*

Dilecte Fili Salutem. Valde modestum Nobis fuit intelligere, quod in proxima diæta, & colloquio Tunoni, inter Nobilitatem tuam ex una, & Helvetios ex altera parte habita, nihil conclusum fuerit, nec quoad interesse proprium Nobilitatis tuæ, nec quoad publicum Catholicæ Religionis; laudavimusque Nobilitatis tuæ pietatem, quod oblata tibi per illos, si ad eorum impietatem accedere voluisses [prout te dignum erat] constantissime refutasti. Itaque nos, qui & Sanctæ Fidei causam, & tua privata commoda, pari prope amore prosequimur, & curamus; ita tuæ Nobilitati respondemus, videri Nobis consilium salutare, ut quoad interesse tuum proprium, solita prudentia utaris tolerando præsentia, & de tempore transeundo in tempus, donec Deus suæ justæ causæ favendo, opportune provideris, & tempora commodiora concesserit. Quod autem attinet ad causam Fidei, cum tua Nobilitas animam suam omnibus aliis præponere debeat, nullo pacto conclusiani eorumdem Bernensium assentiri unquam debebit; cum ex hoc, & iram Dei omnipotentis in se incitaret, & suam inclytam, totoque Orbe celebrem familiam infamaret, quæ ex pientissimis, & catholicis gestis præteritis, tantam sibi gloriam, & veræ pietatis decus acquisivit; quod, Fili, non debes, tuo tempore, amittere, cum præsertim sicut scribis, sperari remedium possit ex universali Concilio, quod tua Nobilitas sperare, & confidere potest nobis curantibus cito effectum esse habiturum. Siquidem Nos Deo teste ad ipsum Concilium cito habendum,

(Sabaudi Ducis in Fide constantia laudata.)

(Monitus & impia Bernensium petita repellat.)

dum, tamquam ad rem maxime hoc tempore ob causam Fidei necessariam, & opportunam omnem nostram operam interponimus, & interposituri sumus; quamobrem, cum in arduis virtus spectetur, hortamur maxime Nobilitatem tuam in Domino, ut prudentia, & dexteritate tua perspecta in cæteris, in hoc utaris, Dei misericordiæ confidens, qui numquam pios, & justos deserit: speramus enim præterea, ac futurum credimus, ut & pii, & justi homines [occurrente necessitate] tuæ Nobilitati non desint, sicut hæc plenius ex tui Agentis, quo cum sumus diffusius colloquuti, literis intelliges. Datum Romæ IV. februarii MDXXXV.

De celebrando Concilio fit certior.

XXVII. Graviora ab hæreticis Helvetiis damna inflicta sunt Duci Sabaudiæ; nam & ditionis partem illi eripuere, ac Lausanam (pulso Episcopo) hæresi contaminarunt, quare hoc territus nuncio Pontifex Helvetios Catholicos ad concordiam cum Hæreticis, quos antea ab iis fractos maximis præliis vidimus, salva Fide Catholica servandam solicitavit, ut posita ferocia, ad Ecclesiæ gremium revocaret quemadmodum sequentes indicant literæ.

Paul. III. lib. brev. an. 1. 1535. pag. 369.

Dilectis Filiis Sculteris, Antianis, & Consulibus VII. Cantonum Helvetiorum Catholicorum, Lucernensium, Uraniensium, Suitensium, Undervaldensium, Zughensium, Friburgensium, & Solodorensium, Ecclesiasticæ libertatis Defensoribus.

Decreti ab Helvetiis catholicis ad Paulum Oratores.

Dilecti Filii, Vidimus literas vestras, simulque a dilectis filiis Amando de Nideroffen, & Ambrosio Puntner intelleximus vestram in Sanctam Sedem Apostolicæ devotionis sinceritatem, & in Fide catholica constantiam, quamplurimum in Domino commendamus, & acceptam habemus, hortantes vos paterna charitate, & affectu, ut pro antiqua pietate vestra constanter in eisdem devotione, ac Fide perseveretis. Nos enim vicissim [sicut bonum Patrem, ac Pastorem decet] quacumque in re cum Deo poterimus, Prædecessorum Nostrorum erga Vos amorem, & charitatem conservabimus, qui Fidem, & Fortitudinem vestram amplexati vos Ecclesiasticæ Libertatis Defensores, insigni Titulo, pro vestris benemeritis decorarunt; ac si quid periculi vobis pro tuenda catholica Fide imminere intellexerimus, illud pro nostro Pastorali officio propulsare, Vosque semper, ut bonos, & amantes filios coadjuvare studebimus. Sed vos ab armis contra alios Helvetios abstinere, quantum salva ipsa catholica Fide fieri possit: hortamur in Domino, ut ex pace vestra commodius Christianæ tranquillitati consulatur, & alii in Sancta Religione nunc a vobis dissentientes per armorum desuetudinem paulatim [authore Domino] mitescant, & in unum veræ Religionis consensum vobiscum revertantur, quod Deus omnipotens nobis misericorditer concedat, ut illud robustum Helvetiæ Nationis corpus, quod olim unanimiter nostros Prædecessores, & Sanctam Sedem Apostolicam coluit, ad eundem veræ Religionis, & Sedis Apostolicæ cultum restitutum videamus. Datum Romæ XXI. januarii MDXXXV. anno 1.

Moniti Helvetii, ut salva fide Catholica pacem cum Hæreticis colant.

Cæterum, ut facilius Hæreticorum impietatem propulsare possent, Paulus Clementis exemplo, illis stipendia pro mille sclopetariis statuit. *L. 1. p. 360.*

XXVIII. Nec defuerunt, qui Lutheranam hæresim diffundere in Italiam niterentur, ex quibus Sigismundus Germanus Venetam ditionem inficere moliebatur, quem Venetorum Dux (non ignarus hæresim pestem esse Principatuum) comprehendi jussit in agro Vicentino, eumque ad Vicarium Episcopi Vicentini transmisit, cui Paulus de pio studio grates egit.

Lutherani in Italiam irrepunt. Hæretici apud Venetos deprehensi.

Duci Venetorum.

Paul. III. lib. brev. anno 1. p. 258.

Dilecte Fili. Intelleximus nuper iniquitatis filium Sigismundum Germanum, qui hæresim Lutheranam in diœcesi Vicentina disseminabat, mandato Nobilitatis tuæ ad Vicarium Episcopi Vicentini in spiritualibus generalem, pro justitia puniendum fuisse transmissum, quod sicut pietati inclytæ tuæ Nobilitatis consentaneum; ita Nobis gratissimum fuit; teque Fili ex animo hortamur, ut si quo in alio idem acciderit faciendum, eandem tuam pietatem ostendas. Erit enim res digna te, & isto inclyto Dominio, & Nobis post Deum omnipotentem semper accepta, & grata. Dat. Romæ apud Sanctum Marcum XII. Junii MDXXXV. anno 1. Blos.

Dux Venetorum in Hæreticis puniendis laudatus.

Distrinxit vero severitatem ita in Hæreticos Pontifex, ut tamen ad saniorem mentem reversos clementia complecteretur. Itaque cum Augustinus Maynardus Ordinis Heremitarum S. Augustini in Astensi Civitate nonnullas propositiones veneno Lutherano infectas promulgasset, easque (facti pœnitens) molliore, & pia interpretatione leniret, clementer in gratiam admisit, & infamiæ maculam, quam contraxerat, abstersit. Ita etiam licet Erasmus Luthero in conflanda hæresi favisset, multosque errores suis scriptis inspersisset, quia tamen jam annis provectior resipuisse videbatur, atque in hæreticos, a quibus multa passus est, pro tuenda Sedis Apostolicæ authoritate, scriberet, a Paulo pingui sacerdotio, & honorariis hisce literis ornatus est. *Memores probitatis & innocentiæ tuæ, & in vario disciplinarum genere eminentiæ,*

Eod. lib. pag. 458.

Paul. III. lib. brev. an. 1. pag. 363.

Erasmus ob scripta contra hæreticos laudatus a Paulo.

tiæ, nec minus meritorum erga Apostolicam Sedem, cum adversus desertores Fidei summa vi pugnasti, præposituram Daventriensem Trajectensis diœcesis per obitum bonæ memoriæ Joannis Vinchel vacantem, quæ 600. florenorum reditum tribuere dicitur, tibi grate contulimus, ut aliquod jam præmium tuæ virtutis agnoscas &c. Datum Romæ apud Sanctum Marcum die prima Augusti MDXXXV. anno 1.

Benigne recipit Paulus hæresim deponentes. *Paulus l. brev. an. 1. p. 282.*

Rursus Elziarius Miodanus Augustinianus Provincialis, qui Lutherana impietate inquinatas opiniones temere sustinuerat, nimirum, *hominem non habere liberum arbitrium antecedenter, tum peccatorem sola Fide justificari*, vocatusque in jus coram Senatu Aquensi provocarat ad Pontificem, licet de impietate dictorum constaret, & juste severitatem judiciariam commeruisset: quia tamen easdem conclusiones ad sensum catholicum reduxit, a Pontifice benigne absolutus est.

XXIX. In Polonia florebat hoc tempore res catholica. Sigismundi enim Regis, & Præsulum vigilantia, Lutheranis obseptus erat aditus, ne impietatis suæ virus Catholicis afflarent; de quo pio studio Paulus Petro Episcopo Cracoviensi Vicecancellario grates egit.

Paul. III. lib. brev. an. 1. p. 147.

Deo gratias agimus, quod talem Regem talibus decoratum Prælatis nostro ævo concesserit, & ut diutissime concedat, oramus, illis enim salvis, & incolumibus nullam unquam vicinarum hæresum contagionem in istud Regnum pervasuram esse confidimus: quocirca te frater venerabilis omni studio hortamur [etsi laudatione tua pietas eget, non hortatione] ut solitum tuæ vigilantiæ studium ad conservationem Catholicæ Fidei in isto Regno adhibeas, & sicut laudem maximam, huc usque adeptus es, ita pari fine pientissima cœpta concludas &c. x. Aprilis MDXXXV. anno 1.

Tuendæ in Polonia Fidei studium commendatum.

Blos. Elusit postea eorum diligentiam Lutheranorum improbitas, licet enim in Poloniam irrepere, ac virus diffundere non possent, tamen nobilis juventus, vel studiorum, vel lustrandarum Regionum causa in Germaniam profecta, ab impiis hæreseos laqueis irretita est, ut suo loco lugebimus. Interea cum ad abrumpendos hæreseos progressus, & errorum offusas mentibus tenebras discutiendas nullum præstantius œcumenica Synodo remedium ab omnibus viris piis existimaretur, Paulus ab ipso pene Pontificatus exordio in eam curam, cogitationemque totus incubuit, ut solemnes Episcoporum cœtus ex omnibus Christiani Imperii Regnis congregaret.

Paul. lib. brev. p. 541.

Extant hoc argumento insignes Pontificis literæ ad Carolum V. Imperatorem Italico sermone conscriptæ, quas in Latinum versas ob rei gravitatem subiicimus.

Paul. III. epist. ad Card. ext. ms. Franc. Cardin. Barb. sig. n.2677. pag. 1. ex Ital.

Charissimo in Christo Filio Nostro Carolo Romanorum Imperatori.

De Concilio per literas cum imperat. Paulus.

Charissime in Christo Fili Noster, Salutem, & Apostolicam benedictionem. Intelleximus ex literis Majestatis Vestræ, & ex iis quæ retulit Orator Majus, & ex iis de quibus a Legato certiores facti sumus, Majestatem Tuam, & Septemviros, ac Principes, qui bene de fide Catholica sentiunt, in eam concurrere sententiam, necessarium esse, ut pro evellendis erroribus, qui nationem Germanicam infecere, Concilium postulatum congregetur, addita lege, ut hæretici suos abiiciant errores, ritu Catholico vitam instituant, atque ad Fidem & obsequium Sanctæ Matris Ecclesiæ revertantur. Qua propositione in consilium adducta cum Cardinalibus deputatis in causis Fidei, omnes in hanc sententiam inflammato studio coivimus, obsecundandum postulatis, & convocandum Concilium, navandamque omnem operam ad excindendas hæreses: id enim ad promovendum cultum Divinum, ac salutem Christianæ Reipublicæ pertinere, verum multi ex iis, licet eum finem summopere expetant, nonnihil ambigunt convocationem Concilii non esse certum ac consentaneum medium ad finem assequendum; videri enim rem magni exempli & gravissimi ponderis in Ecclesia Dei assentiri, ut quæ jam aliis temporibus a Conciliis decisa fuere, ac diuturno annorum flexu ab omnibus Christianis observata, in disceptationem adducantur; susceptum enim olim eum morem fuisse, ut Sedes Apostolica hæreticis Concilium concedat, quando eorum opiniones [licet erroneæ, ac ritui universalis Ecclesiæ adversæ] nondum tamen repudiatæ, vel damnatæ forent; jam vero in dubium, controversiamque vocari ea, quæ a conciliis antea sancita sunt, videri rem pessimi exempli, ac publici offendiculi, contrariamque dignitati Sedis Apostolicæ; nec sperant pro tollendis erroribus futuram majorem Concilii celebrandi authoritatem præteritorum Conciliorum authoritate, quæ a tot doctissimis, sanctissimisque Patribus celebrata fuerunt; nec sibi persuadere possunt, ut hæretici laudabilis alicujus finis gratia Concilium poscant; quin potius inveterato hæreticorum more pestiferum aliquod consilium moliantur, ex quo major rerum perturbatio, ac dissensio oboriatur. Ac eo magis in ea opinione confirmantur Cardinales memorati, quod modo idoneum celebrandi Concilii tempus affulsisse non-

tan-

tantum ob bella civilia, quæ inter Christianos formidantur, de quibus magna consilii maturitate Majestas Vestra disseruit, verum etiam ob imminentia belli Turcici discrimina: non enim barbari illius, minæ, & maximi apparatus ad invadendum omni virium conatu proximo anno Christianum Imperium latent Majestatem Vestram, in qua temporis difficultate Concilium recte haberi non posset; atque mature expendendum est, quanta clades accipi posset si dum habendo Concilio navatur opera, novum bellum ab hostibus Fidei conflaretur; vel enim ad res Concilii promovendas necessarii pro tuenda re Christiana apparatus intermittendi essent, quod maxime exitiale foret vel eorum instruendorum causa Concilium imperfectum dimittendum esset, quod quidem difficilius facto, quam dicto: nam soluto Concilio dissentiente natione Germanica, facile aliquod conflari schisma posset, aut grave offendiculum in Dei Ecclesia: ut vero universæ nationi fiat satis, nec Majestas Vestra, nec Nos polliceri possumus; id enim præter rationem demonstrat experientia, difficultatum, quas Majestas Vestra patitur, ut in rebus justissimis minimam illius nationis partem ad æquum flectat. Quæ difficultates asperiore tempore ab hæreticis augerentur, atque improbi ex necessitate captarent occasionem obtinendæ alicujus rei exitialis Fidei Catholicæ: ad quam corroborandam nullum est remedium authoritate majus, vel sanctius, vel utilius convocato Concilio, quod cum debitis causa, mediis, modo, ac tempore celebratur: ut e contra nulla res majori plena est periculo, nulla paris graviora mala, quam cum debitæ circumstantiæ non concurrunt, aut improvisum quid illius ordinem confundit. Quæ rationes simul allatæ a prædictis Cardinalibus, dubium & ancipitem animum nostrum suspendere potuissent, si non plus authoritas Majestatis Vestræ apud me potuisset, quam cum religionis studio ardentem, vere catholicam, sedique apostolicæ addictissimam, & prudentia singulari præditam, & in circumspiciendo acerrimam scimus; perpenderimusque præsentem versari in ea provincia, pro qua sananda, hoc remedium propositum est facilius, quæ necessaria sint animo penetrare posse, quam qui longo locorum intervallo dissiti sunt, certissime persuasum habemus, ipsam nec quid postulaturam, proposituramve, quod non ad utilitatem, salutem, & commodum universæ Christianæ Reipublicæ conferat. Atque ideo ipsam obsecro, ut recte expendat, quæ ad finem memoratum consequendum conducant.

XXX. Certiorem itaque facimus Majestatem Vestram, Nos æqui bonique accipere, ut eo casu, quo judicet magni referre, & necessarium esse, offerat, ac spondeat convocationem Concilii, additis iis legibus, quas majestas vestra scripsit; ut abjectis erroribus, mox ad Catholicæ vitæ instituta, ac Sanctæ Matris Ecclesiæ obsequium revertantur, ac ritus, & doctrinam illius colant, donec secus, vel alia ratione a Concilio decretum fuerit, cujus sententiæ in omnibus, ac per omnia se subjiciant. Quibus non admissis legibus, illustre & conspicuum est, non sine maximo offendiculo, ac pessimo exemplo Concilium concessum iri. Atque in hoc rerum cardine necessarium est, ut Majestas vestra accuratissime animadvertat, ut hæ leges præmittantur, ut certissime teneamus hæreticos, obtenta convocatione Concilii ad pristinos errores non redituros: maximum enim secus conflaretur offendiculum, ac pateret omnibus promoto ulterius Concilio, nec errores emendatum iri, quos emendatos cupit, ac fructus tantum pestiferos, & venenatos inde pullulaturos, quibus Majestatem Vestram consulturam exploratum habemus; ac mox atque certiores effecti fuerimus, has leges ab iis admissas, & ad exitum perductas, indicemus Concilium in id tempus, quod opportunum judicatum fuerit: ac Majestas vestra exploratum habebit, id breviore, quantum potuerit, intervallo futurum: de quo ac iis, de quibus in hoc argumento Bononiæ disseruimus, prout amplissime cognovit intima mentis Nostræ consilia ad publicam salutem spectantia, nil ambigat, nullius fore a Nobis dilationis moras interjiciendas. Qua in re plura dicere supersedemus; quia in omnibus, quæ publicam rem, vel privatum nostrum commodum tangunt, maxime in Majestate Vestra, quæ nunquam mihi defutura est, non minus, quam in nobis ipsis confidimus: pariter persuasum habemus, Majestatem Vestram certissime tenere, nos semper cum ipsa summa libertate, ac purissimo sinceræ voluntatis nitore agere. Ac quia articulos ab iis hæreticis propositos inspeximus, censemus necessarium, ut Majestas Vestra illos admoneat, ut eos contrahant ad ea capita, in quibus ipsis major controversiarum causa inesse videatur; ut longitudo, quæ in infinitum abiret, declinetur, atque incommoda de non retractandis rebus jam constitutis in aliis Conciliis, temperentur.

Tempus etiam, ac locus, in quo celebrandum erit Concilium, definientur; circa quæ libentissime audiremus sententiam Majestatis Vestræ: quod enim ad nos spectat, nec proprii commodi gratia, nec alterius privati respectus, nostra pluris re-

 fert

fert hic, quem ille locus, maxime cum Maiestas Vestra illi interfutura sit: quantum vero nostræ menti modo occurrit, cum maxime sit necessarium, ut concilium in nullo alio, quam in Italico solo celebretur, crederemus, ut Roma placere omnibus deberet; tum ob maximam opportunitatem ad sustentandem maximam hominum multitudinem, quæ confluxura est; tum quia, cum hoc Concilium non cogatur ob Schisma, quod scindat Ecclesiam Dei, nec ad dissentientes Principes inter se conciliandos, ex quo suspectorum locorum controversia oriri possit: sed ad Christianam Rempublicam ab hæresibus expurgandam, expeditionemque adversus infideles decernendam, consentaneum videtur, ut congregetur in ea Urbe, quæ in omnes Christianos imperium obtinet: in qua etiam præteritis sæculis multa Concilia celebrata fuere: in quam sententiam etiam nos inclinat ea cogitatio, quod, si post tantas calamitates, quas Urbs perpessa est, diuturna curiæ absentia adiungeretur, ad extremam ruinam, ac miseriam redigeretur. Si vero grata, & accepta Roma non esset, nec persuaderi posset, ut veluti non tuta non respueretur, non desunt aliæ Italicæ Urbes amplissimæ, ut novit probe Vestra Majestas, Bononia, Placentia, Mantua, ex quibus, quæ aptior fuerit visa, seligetur.

Circa abusus, legati responsum expectamus; superioribus enim diebus ad eum scribi jussimus, ut moneret, in quibus disciplinæ restitutio expetatur: acceptoque ejus responso, ea dabitur opera, ut cognoscant omnes Pontificiæ mentis, & consilii esse, ut prava emendentur, atque in omnibus, quantum fieri potuerit, amantissimis, ac prudentissimis Majestatis Vestræ monitis mos geratur, quam ne tædio ulterius afficiamus, nos referimus ad ea de quibus hoc argumento scripsimus ad legatum, & cum Majo Oratore colloquuti sumus. Deum interea precabimur, ut pie omnia ejus desideria compleat. Dat. Romæ ultima Julii MDXXXV.

XXXI. *Ex epist. Verg. apud Pallavicinum hist. Conc. Trid. to. 1. l. 3. c. 18.*

Paolus, ut de rebus Germanicis certior redderetur, Petrum Paulum Vergerium Justinopolitanum Episcopum, qui jam inde a Clemente VII. suo Prædecessore apud Romanorum Regem Nuncii fungebatur officio, ad se accersivit, a quo accepit exulceratorum unicum remedium animorum esse, dispositam, ac inflexibilem declarare voluntatem, ut Concilium haberetur; & absque mora difficultatibus omnibus superatis, illud quoquo modo congregaretur. Igitur Pontifex, Vergerium non ignarum animorom, quibus cum tractandum erat, ac tanquam futuri Concilii Auctorem, in Germaniam remisit; eique Brevia, apud Catholicos, Protestantesque Principes concessit. Jussit eidem, ut locum ad celebrandum Concilium tantummodo decerneret, cum hoc unum in suspenso stare non posset: reliqua vero opportuniori tempore pertractaret. Proposuit itaque Mantuam, sed contradicente Germania, Cæsarem aversum habuit (novas siquidem hæretici prætendebant difficultates ad sacrum illum conventum impediendum.) Quæ autem in ista legatione fuerint mandata Vergerio, ipsemet quadam epistolæ particula hoc eodem anno 1535. missæ Pontificis a secretis Ambrosio Ricalcato declaravit. *Beatissimus Pater* (sic scribit) *in Germaniam de congregando Concilio duplici causa Legatum me misit: primum ne ulla, per quam nationale Concilium* sicut tenebatur *Diæta haberetur: deinde, ut generale Concilium re ipsa celebraretur.* Altera quoque sub 29. die Augusti ejusdem anni epistolæ particula: *Non me præterit* inquit *Pauli Optimi, & vere Sancti Pontificis voluntas; me non, ut formidolosas commotiones tantummodo explorarem, sed potius, ut eorum animos ad Concilium sincere, & realiter celebrandum disponerem, remisisse.* Itaque Pontifex has subsequentes literas Germanicis Principibus afferendas Vergerio dedit.

Vergerium Paulus pro Concilio in Germaniam mittit.

Regi Romanorum.

Charissime, &c. Cum Nuntium ad Majestatem Tuam mittere statuissemus, non XXXII. *Paul. III. lib. brev. ann. 1. p. 541.*
solum pro servando more, verum maxime pro eo studio, ac desiderio, quod nobis commune cum Majestate Tua est, per universalis Concilii remedium istam inclytam Nationem in tranquillum statum reducendi, & in veterem Sanctæ Fidei consensum restituendi, & aliis incendiis Christianæ Religionis, ut merito timeri potest, imminentibus, occurrendi; statim; ut vidimus literas Tuæ Serenitatis, Dilecti filii Petri Pauli Vergerii apud te Nuntii, religionis, probitatis, & dexteritatis notitiam habentis, flexımus, ad eum totam super hoc cogitationem, & deliberationem nostram; ut eum quem tibi probatum, & acceptum videbamus; ac præterea de illis rebus jam esset instructus, cunctis in hoc anteferremus eum: itaque cum Dei nomine ad Serenitatem tuam nostrum, & hujus Sanctæ Sedis Nuntium mittimus apud te nostra, & dictæ Sedis cuncta, quæ acciderint negotia, sed præcipue, & maxime dicti universalis Concilii celebrationem, quod præ cæteris omnibus nobis cordi inest, continue acturum, & curaturum: super quo cum ipsum Petrum Paulum plene de omnibus ad te, & ad dilectos filios nobiles viros

De Lutheranis ad Ecclesiæ obsequium revocandis actum.

Missus ad Regem Roman. & principes internuntius acturus de celebrando Concilio.

Digitized by Google

viros Electores, ac Principes, & circulos Germaniæ cum nostris literis, & mandatis mittamus instructum, ad ejus explicationem nos referentes, tantum Serenitatem tuam hortabimur, ut eum solito amore, atque honore excipere, fidemque ejus verbis indubiam continue præstare, ac solitum ardorem tuæ nunquam satis laudatæ pietatis in Catholica fide tuenda, & restituenda continuare velis; sicut non dubitamus te pro tua consuetudine, officio, & gloria esse facturum. Datum Romæ X. Febr. MDXXXV. Anno 1.

XXXIII. Eodem exemplo paucis immutatis transmissæ sunt encyclicæ literæ ad Principes Electores, tum ad singularum Regionum quibus Imperium distinctum, est moderatores. Exceptus est a Ferdinando Rege, magno honore, & gratulatione Nuntius Pontificius, ut Joannes Eckius significavit Paulo, illique, ut erat doctrina excultissimus, & in confutanda hæresi exercitatissimus, operam suam detulit in Concilio celebrando; cui Paulus deinde grates egit; ac de sinceritate animi, quo sine ullo simulationis fuco Concilium celebrare constituerat, certiorem reddidit.

XXXIV. Vergerius ad ducem Saxoniæ missus. Adiit Petrus Paulus Vergerius Federicum Ducem Saxoniæ, cui susceptam a Pontifice sententiam de indicendo Concilio, (in quam Carolus Quintus Imperator, & Ferdinandus Rex concurrebant) Mantuamque ad id celebrandum designatam exposuit; cui respondit Saxoniæ Dux, se de ea re cum Sociis Smalcaldici fœderis deliberaturum: quam impie, & præfracte vero ab hæreticis, qui Smalcaldiæ ad conferenda mutua consilia pro factione Lutherana confirmanda convenerant, responsum sit, narrat Surius his verbis: *Decembris die XXVI. ex conventu Smalcaldico responderunt Protestantes inter cætera sibi Mantuam non placere; neque perpessuros ipsos, ut in Concilio Pontifex sua authoritate utatur, quod ille sit ipsorum adversarius, qui dogmata ipsorum damnarit. Itaque eum Judicem esse non posse; sed ex voluntate Cæsaris, Regum, & Principum deligendos idoneos viros, qui juxta verbum Dei, causam cognoscant, atque definiant. Idoneos autem viros vocant, haud dubie, Lutherum, Melancthonem, Bucerum, Pomeranum, & id genus alios Apostatas Monachos, quos certum erat hæreseos nomine damnatos esse, & vel maxime reorum personam sustinere, atque ideo nulla ratione posse sententiam pronuntiare. Atque ita Protestantes Concilium quidem vehementer optare, & expetere dixerunt; sed a suis concionatoribus male persuasi, tale Concilium petierunt, quale nulla unquam ætas verum, & legitimum esse putarit.*

Surius in comm. hoc anno.

Responsum Protestantium propositioni Concilii.

XXXV. *Mox adjicit. Cum vero verbum Dei aliter Lutherus, aliter Zuinglius, aliter Anabaptistæ, aliter Suvencfeldius, aliter Servetus exponant; quis unquam sanæ mentis ex sola Dei verbi litera [non adhibita Catholicæ Ecclesiæ interpretatione] aliquid certi statui posse credat? Ex his tergiversationibus novorum Evangelistarum, sive dogmatistarum, id apud Protestantes magistratus effectum est, ut Concilium nullum admittere velint, cui Pontifex ab omni antiquitate recepto more præsideat. [Ex mon.] Sed absit, Ecclesia Dei alium habendorum Conciliorum modum a Sectariis accipiat, quam ipsi traditum est ab Apostolis, & Apostolorum Successoribus.*

XXXVI. Marth. Lutheri temeraria responsio de Concilio indicendo. Majore etiam impudentia respondit Martinus Lutherus hæresiarcha, cum a Paulo Vergerio Nuntio Pontificio, qui per Saxoniam iter habens Wittembergam accesserat, atque a præfecto arcis honorifice exceptus fuerat, excitus esset in arcem, postulatusque, ut ad indictum concilium accederet, hæc sathanico fastu, respondisse fertur. *Quod etsi Concilium cogatur, tamen futurum, ut in eo de rebus quibusdam externis, iisque non magni momenti, puta de cucullis Monachorum, de Sacerdotum rasura, de cibo, de potu deliberetur; de fide vero, de pœnitentia, de justificatione, aliisque de rebus necessariis, quomodo credentes, vinculo Charitatis, in uno spiritu conjungantur, nihil quicquam tractatum iri: quibus de rebus ipse cum suis per Spiritum Sanctum jam edocti sint, ad certitudinem usque eo fieri, ut ipsi Concilio non indigeant eorum, quorum, vel nulla, vel dubia sit, & incerta fides: interim pergant, si velint, indicantque Concilium; venturum se, volente Deo, tametsi rogum, aut ignem sibi paratum noverit.*

Ulember. in vit. Luth. cap. 38.

Opinabatur ille impius actum iri de sancienda monastica disciplina in concilio, atque adeo de cucullis per ironiam actum iri dixit, pariter de servandis jejuniis, quæ a Christo & Apostolis commendata helluo ille Epicureus derisit, asserendo actum iri de cibo & potu: dum vero negavit de fide, de pœnitentia, de justificatione in Concilio actum iri, convictus est non afflari Spiritu Sancto, sed spiritu mendacii & erroris. Interrogatus iterum Lutherus ab eodem Nuntio, an ipse, vel ejus sequaces sacerdotalem Ordinem conferrent, non perhorruit id fateri, ac Pomeranum Episcopali munere fungi, eo quod Pontifex Lutheranos ab Ordinibus Sacris arceret: tradit etiam Ulembergius illum contumelias horridas

in Pontificem, & Episcopos evomuisse, ut eos vulpes & serpentes appellaret, Deumque temneret dicentem, *Principem populi sui non maledices*. (*Act.* 23. *vers.* 5.)

XXXVII. Dum religionis dissidia œcumenici Concilii opera componere Pontifex meditatur, in eam quoque curam incubuit, ut labefactatam humana inconstantia, ac imbecillitate disciplinam Ecclesiasticam pristino splendori restitueret: pluraque ab eo cum Cardinalibus collata fuisse consilia indicant Acta Consistorialia, quæ addunt Pontificem præcipue adhortatum fuisse Cardinales, ut tunc magis vitæ honestati studerent, quæ cæteris vivendi normam exhiberet. Decreta quædam ad hanc reformationem spectantia per manus Cardinalium transmitti voluit; ut exinde an Bulla instituenda esset, nec ne, decernerent. Eximium Pontificis in hac re promovenda studium Contarenus in vita Cardinalis Poli ita commendat. *Ut medicam lapsæ disciplinæ manum admoveret, & conviciandi occasionem hæreticis præcideret Paulus, eligere ex omni eruditorum hominum censu, doctrina, longoque rerum usu, viros longe consultissimos statuit; qui ad reformandæ Ecclesiæ provinciam nervos omnes, ac studia intenderent. Accersiti igitur Romam e Gallia Jacobus Sadoletus Episcopus Carpentoractensis, Verona Joannes Matthæus Gibertus, Eugubio Federicus Fregosius Archiepiscopus Salernitanus, Venetiis Gregorius Cortesius e Congregatione Cassinensi S. Georgii in Alga Abbas, Reginaldus Polus, & Joannes Petrus Caraffa Episcopus Theatinus. Seu equidem viri, quibus nescias plane, an alii ea tempestate in omni laudum genere præstantiores extiterint*. At Reginaldum Polum, & Joannem Petrum Caraffam anno sequenti ad Urbem a Pontifice vocatos, literæ ad eosdem directæ ostendunt.

XXXVIII. (*Hermann. e Kersenbroch. ms. Alex. VII. p.* 355.) Hoc anno Joannes e Bokelson Pseudochristus, & Anabaptistarum Rex, eo prorupit dementiæ, ut omnia, quæ Sacræ Scripturæ de Christo magnifice referunt, ea in carnalem sensum detorta sibi attribueret; & quæ de Regno illius cœlesti prædixere, ea de Regno suo intelligenda (Literæ restantur.) fingeret; ac universum orbem subacturum, & inter sequaces divisurum, gloriaretur; quæ facturum antichristum sacræ literæ testantur. (Jo. e Bokelson Anabaptistarum Rex sacras literas de suo Regno prophetare asseruit.) Pellicere & in suas partes annisus est Philippum Lantgravium Sacrorum, & Religionis hostem, utpote hæresi contaminatissimum, ut obsidionem Monasterii solveret, ad quem hasce literas impias, atque inanes dedit, quibus Regni usurpati causas descripsit.

Leve Lips, *hoc est chare Philippe*, (hoc enim erat nomen Lantgravio,) *tu sine dubio novisti; quod Christus, & Prophetæ dixerint, ne apicem quidem Propheticarum scripturarum frustra positum fuisse. Petrus in Actis Apostolorum inquit, quod in tempore restitutionis, quæ cœpit postquam per claritatem Evangelii Babylonica captivitas manifestata est, omnia, quæ locutus est Deus, per os Prophetarum implebuntur. Revolve eorum scripta, & diligenter scrutare, quod de captivitate Babylonica, & consummatione hujus mundi scribant, similiter, quid parabolæ Christi, Apostolorum scripta, & Apocalypses testentur: quid Babylonicis pro sua malitia retribuetur, & e diverso, ad quod Regnum, quamve gloriam populus Dei ex omnibus terræ finibus congregandis exaltabitur. De hoc tempore, quo id futurum sit, minores Prophetæ potissimum agunt: si hæc accuratius tecum expenderis, & Scripturas recte, ut Paulus Timotheum docet, sequeris, & intellectum a Deo earum consequutus fueris, facile, & sine magno negotio intelliges, an propria authoritate Regem designaverimus, an a Deo prædestinatum habeamus*.

Quibus addidit Libellum quemdam in urbe Monasteriensi impressum (plane impium, & satanicum) cui titulus de restitutione; unde Lantgravius Anabaptistarum furias cognovit: quem librum, sicut & plerosque alios Monasterii per illud tempus editos, præstat omnino supprimere, quam miseram, & incautam plebeculam eorum editione circumvenire, & in æternam damnationem præcipitare: quomodo autem Monasterienses obsessi omnia restituerint, testantur omnium templorum profanationes, testantur omnes boni cives in exilium pulsi, testantur divina, & humana prorsus eversa. Deus autem Anabaptistarum restitutionem evertat.

Non ita obcœcari se sivit Lantgravius, quin videret, male scripturam distorqueri ab Anabaptistis; omniaque divina, & humana everti, itaque ab iis dissentienti objecit Bokelson, vere illum monasteria evertisse, opprimere episcopos voluisse, ducem Wittembergensem (renitente Cæsare) in possessionem induxisse. Promulgavit viginti octo leges, & inter alias Sacerdotibus, & Monachis bellum indixit; tum hanc inseruit Lenone perditissimo dignissimam. *Nulla* [*virginitatis specie, cum virgo non sit*] *fratrem defraudabit, alioqui serio punietur*. (Additum est) *Edita sunt hæc a Deo, & Joanne justo rege novi templi Altissimi, sanctissimoque Dei ministro anno ætatis suæ* 26. *Re-* XXXIX. (Anabaptistarum deliramenta, & fraudes.)

gni

Digitized by Google

gni vero primo, secundo die primi mensis post nativitatem Jesu Christi Filii Dei MDXXXV. Edidit, & plura vaticinia, id est somnia impia, ac fidem novam doceri jussit: Non illam, inquit, quæ vulgo legitur *Credo in Deum Patrem* sed fidem de novo Regno, de matrimonio plurium uxorum, &c. & ita dæmon, qui per Lutherum articulum *In unam sanctam* oppugnarat, in Anabaptistis integrum symbolum abrogare conatus est: mentitus etiam est urbem liberatum iri obsidione, cum (fame ingravescente) parentes in rabiem efferati filios devorarunt. Plures vero motus ab Anabaptistis externis concitati sunt, ac mox repressi: animadversum gladio in factiosos, qui trium episcopatuum rusticos in suos Principes concitabant, patefactæ etiam Anabaptistarum Daventrensium insidiæ; omnia enim armorum genera in varias ædes congesserant, ut trucidatis concivibus, urbis tyrannidem invaderent, deinde ad Monasterium liberandum provolarent, cujus conjurationis authores trucidati sunt; multumque ad edomandos rebelles profuit Henricus Grassius pseudoapostolus, qui agnito errore, in pseudochristum suum conjuravit: dimissus enim ab episcopo Monasteriensi e vinculis, quibus constrictus erat, ac noctu extra vallum positus ad Monasterii portas irrepsit, ac persuasit astute se ab Angelo fuisse liberatum, atque unicum ex omnibus pseudoapostolis superstitem mansisse: itaque magna gratulatione exceptus a tyranno, jussus est prophetam in urbe agere, atque in intima arcana admissus est; deinde vero emissus ex urbe cum literis, ut Batavos Anabaptistas ad ferendam obsessis opem incitaret, omnia consilia aperuit episcopo: itaque Wesaliam profectus, cum arma varii generis in ædes comportata essent ad urbis tyrannidem corripiendam, dux Juliacensis de re factus certior, aliquot equitum turmis succinctus, conjuratos intercepit quinto aprilis die hujus anni, ac eorum coryphæis cervices abscidit; reliquam vero multitudinem ingentem gratia donavit ea lege, ut publica pœnitentia expiati in gremium Ecclesiæ Catholicæ redirent. Magni quoque tumultus 11. Maii ab Anabaptistis Amstelodami concitati, cumque forum, urbisque prætorium invasissent, ab aliis civibus exturbati, atque ex iis viginti quinque cervicibus abscissis, temeritatis pœnas dederunt, nec ad Monasteriensem obsidionem solvendam contrahere exercitum potuerunt.

Anabaptistæ victi, obsidionem Monasteriensem solvere non potuerunt.

XL. Interea arctissima obsidione cinctum Monasterium Ludovicus episcopus premebat, omnesque aditus obsepserat, ne ulli commeatus inferri in Urbem, vel copiæ subsidiariæ permeare possent, jamque miseri cives jejuniorum ecclesiæ irrisores, mures, & glires habebant in deliciis, & pellibus coctis, & contusis famem pellere nitebantur, dum ipsorum tyrannus, qui communis omnium bonorum usus illecebra fascinatos in sectam pellexerat, una cum præcipuis administris rerum omnium affluentia ad luxum potiretur, tantaque immanitate subditos tractaret, ut deditionis verba a perituris fame inter suspiria laxata, tamquam læsæ majestatis crimina plecterentur: extrema morientium inedia calamitatem miserata una ex reginis cæteris dixerat, sibi videri tantam cladem Deo gratam non esse, quod ubi rescivit adulterinæ Syonis rex, in foro, præsentibus reginis, illi caput præcidit (carnificis functus officio) moxque e carnifice in histrionem versus cœpit vibrare corpus in ludicros saltus, eosque frangere ad delicias, vocem flectere in cantus, cum reginis suis choreas ducere, grates Deo patri agere de exercito tam eximio justitiæ facinore, cujus amentiam antichristica plebs fame squallida imitata est: nec deditionis verba pro redimenda vita cum episcopo suo nuncupare potuit, creaverat enim duodecim duces, qui ita plebem regiis versabant imperiis, ut se commovere non posset.

Hermann. e Kersenbroch. ms. Alex. VII. Joannes Coclaus. Surius in comm. Meshovius.

Monasterium Anabaptistarum Regia arctissime cingitur obsidione.

Sed tandem fabulæ finis impositus. [1] Miserat Pseudochristus inter alios Pseudoapostolos Henricum Grassium, qui captus ab episcopo Warendorpiæ, cum vaticinia sibi data elusa perpendisset, seipsum accusarat amentiæ, prodendique proditoris consilium iniit, significavitque enectam fame plebem, quæ vix arma tenere posset, acceptasque hostium copias tanquam fœderatas in urbem induxit per portulam; mox conferto cum vigilibus prælio, reliquo exercitui portas patefecit: com-

NOTÆ [1] CElebris illa Monasteriensis Tragœdia ita quidem anno isto absoluta est, ut aliquid etiam tragicum in exordium anni sequentis reservaretur. Rex enim Anabaptistarum hoc quidem anno in hostium venerat potestatem, at sequentis initio supplicium de eo sumptum est. Huic neci diem XXII. Januarii 1536. assignat Hermannus a Kersennebroch, qui belli hujus Anabaptistici historiam scripsit ab Annalista nostro in Vaticano codice consultam, quam tamen paucis ab hinc annis typis vulgavit Menkenius Rer. Germanicar. Tom. III. MANSI

Capto Monasterio Regnum Anabaptistarum deletur cum suo Rege.

commiſſa ſunt cum pertinaciſſimis hominibus atrocia prælia, maxime in foro, quod cadaveribus conſtratom ſuit, ſupplicibus arma abiicientibus venia indulta eſt. Bernardus Rotmannus Sacerdos impietatis ſigniſer, & Sacrorum hoſtis, ut redimeret cita morte merita corporis ſopplicia, neglecta animæ ſalute, in confertiſſimos hoſtium globos incurrit, confoſſuſque ab iis occubuit: Rex vero, & ejus Senatores Cniperdolingus, & Crechtingus capti, aliquot menſibus vitæ reſervati ſunt, ut animarum ſaluti conſulerent; ſed licet errores, ac flagitia admiſſa in Principem agnoſcerent, defectionem tamen impiam a fide non planxerunt: immo Pſeudochriſtus ille errores de Anabaptiſmo, & pernegata Verbi incarnatione exuere detrectavit, meritoque tandem ſupplicio affecti, & ſorcipibus candentibus per horam excarnificati, demum mocrone in pectus adacto confoſſi, eorumque corpora in caveis ferreis illigata in ſummo turris editiſſimæ faſtigio ſuſpenſa, de quibus hæc addit Surius. *Re vera quiddam Gothicum, vel Cimbricum, aut Wandalicum jam meditabantur, niſi Dei providentia, quæ nunquam deeſt rebus humanis, tam furioſa conſilia retardaſſet, & impios conatus perfregiſſet. At nec ſic tamen ea hæreſis extincta eſt, immo hodie multis in locis magno numero id genus hominum verſatur; impune quidem, ſed non ſine magno eorum, apud quos degunt, periculo.*

XLI. *Lambertus Hortenſius in hiſt. Anabapt.*

Expertom eſt hoc anno Amſtelodamum, quam inſeliciter a Sathana deluderentur Anabaptiſtæ, cum ab eo arrepti turpiſſima, atque ab omni ratione, & humanitatis ſenſu abhorrentia patrarent, nec in ipſa ſuppliciorum acerbitate ad agnoſcendum errorem ſe colligerent. Quæ a Lamberto Hortenſio ſubjectis verbis deſcribuntur.

Lambert. Hortenſ. hiſt. Anabapt. pag. 59.

Tertio idus Februarias MDXXXV. memorabile quiddam Anabaptiſtæ Amſtelodami deſignarunt. In vico Salinario Joannes Sibertus habitabat pannicida; Aberat is per eos dies procul a domo in Orientalibus Urbibus, ubi negotiabatur. Huc ſeptem viri, & quinque fœminæ convenerant, inter quos unus, qui [Theodorito Sartori nomen erat] ſe prophetam dixerat. Mane paulo poſt tertiam horam in ſecretiori ædium parte pronum ſe in terram ad orandum Propheta in conſpectu omnium porrexit. Dum orat, tantus omnibus horror inceſſit, ut locus ipſis moveri, & omnia tremere viderentur. Poſtquam precandi finem fecit, Deum [inquit cuidam] in Majeſtate ſua vidi, & cum eo ſum collocutus; raptus ſui in Cælum, inde traductus ad Inferos omnia luſtravi; adeſt magnus extremi Judicii dies, & tu in omne ævum maledictus es, dignus, qui ad inferos deſcendas, in abyſſum barathri demergeris. Tunc Miniſter ille: Pater, qui Cælos inhabitas, mei miſerere, mihi ſis propitius. Tum Propheta: Pater tui miſertus eſt, & in filium jam recepit, atque admiſſa tibi omnia tua condonavit. Paulo poſt eodem rurſum convenere, & ex quinque fœminis aliquot relictis in thoro maritis, huc ſe iterum contulerunt, quatuor horis docendo & precando abſumptis. Propheta galeam capiti detractam, & thoracem ferreum exutum, enſem, & alia bellica inſtrumenta excuſſa, in ignem congeſſit. His ſpoliatus, totus ſtetit nudus, ut non eſſet, quo ea, quæ ab oculis hominum ſunt removenda, & natura tegi, haberique occulta voluit, conderentur. Mandat ſub hoc imperioſe ſen cæteris, ut ſuo exemplo ſe totos exuant. Paruerunt iuſſui. Inde & fœminæ virorum exemplum ſecutæ, adeo omnem veſtitum poſuerunt, ut non eſſet funiculus reliquus, quo capitis comas ſubſtringerent, nulla naturali verecundia ductæ, [ſic enim cenſuerat Propheta univerſum id, quod e terra natum, factumque in ignem conjici oportere, holocauſtum Deo id futurum arbitratus] gravis, duruſque fœtor veſtium igne correptarum totam jam domum, ita oppleverat, ut mulier domus hoſpita, quæ harum rerum ignara omnino erat, eo experrecta lecto exiliret, focos exploratura, & quod incendium uſquam eſſet. In tabulatum ſurſum progreſſa, nudos undecim promiſcuos ibi offendit. Cui illico pro imperio mandat, ut & ipſa ad præſcriptum ſe oſtenderet. Obtemperavit nulla mora, veſtes in focum ſuper acervum aliarum cumulavit. Ita nudatis duodecim nondum liquebat, quid rerum incœptarent. Ibi omnibus imperat Propheta, ut currendo, clamandoque ſe imitarentur, mox in publicum domo egreſſi horribili clamore, per Urbem ſurſum deorſum dimidiatam pervagantur. Clamor conſentiens omnium hic erat. Væ væ ve; divina vindicta, divina vindicta, divina vindicta.

Afflatos a Spiritu Sancto ſe ſimulant. Anabaptiſtæ, & multos decipiunt.

XLII. *Nunquam in vita Mortalium mugitus horridior fuit auditus, nec exiſtimabant horribiliorem ullo ævo exaudiri poſſe. Cives armati in publicum proſiliunt, & forum invadunt rati ab hoſtibus Urbem captam fuiſſe, capti omnes in vincula ducuntur extra unam mulierem, hæc, quo fuerit dilapſa, inter nullos conſtare video. In Curia, dum nudi ſedent nulla verecundia tacti, veſtitum oblatum rejecerunt, tegi pertinaciter recuſantes, ſe nudam veritatem eſſe dictitarunt. Incendii dome-*

ſtici

Digitized by Google

Anabaptistæ morte mulctantur, & obstinati in errore decedunt.

stici jam dirus fœtor ad vicinos pervenerat, & fores ita clausæ erant, ut eas refringere non valuerint; sera ad postremum bombarda discussa offendunt incendium straminis pastum, vestibus, armis, duabus lancibus carnium plenis superimpositis oppressum fuisse. Caguntur sagittariorum sodalitia in forum, ut adsint in armis, explorantur multorum ædes, nonnulli capiuntur. [Et infra.] *Quinto Kal. Maii septem viri quos nudos discurrisse retulimus, percutiuntur. Horum varius in supplicio extremo clamor fuit. Hic, Laudate semper Dominum, Ille, Vindica sanguinem tuorum. Alius, Aperire oculos. Quartus, Væ. Pridie nonas Martias ejusdem generis alii novem percutiuntur, & tot cædibus per totam Hollandiam plebs pertinax, & obstinata nondum evicta magis, magisque erroribus induruerunt.* Lapsis paucis mensibus secunda Maii ab Anabaptistis motus ingentes concitati, cum forum, urbisque prætorium invasissent. Verum pestiferæ illius sectæ defensores compressi mox sunt.

XLIII. *Paul. Jovius l. 34.* Dum ita Dæmon novarum hæreseon monstra pararet ad dilacerandam Ecclesiam, non minus ad eam opprimendam Turcicum fastum, atque potentiam efferabat. Complexus vasta cupiditate totius Orbis Imperium Solimannus, exercitum ad debellandos Persas in expeditionem duce Ibrahimo Bassa eduxerat; maritimum vero apparatum ad subjiciendam sibi Africam Præfecto Hariadeno Algerii, rege immiserat, a quo superiore anno post devastata Italiæ littora, specie fallaci inducendi Roscettis, qui se fiduciarium Turcici Imperii professus erat, in possessionem Tunetani regni, Tunetum invaserat, depulso Muleasse rege, consurgentesque in arma Tunetanos, Roscetris desidia, cum se spe sua deceptos indignarentur, compresserat, redegeratque in Turcicam servitutem, tribus Tunetanorum millibus cæsis in prælio, & aliis ad triplum vulneratis: compositis vero Tunetanis rebus, & creatis magistratibus, ac Numidarum principibus, largitione, & muneribus conciliatis, proferre latius victorias, atque ex Africa, Siciliam, Italiamque invadere meditabatur, cujus periculi magnitudine, & precibus Muleassis regis Tunetani, permotus Carolus V. antevertere Hariadeni molimina, atque in ipsa Africa illum opprimere, restituereque Tunetano regno Muleassem constituit. Cumque expeditionis Africanæ, generosa consilia cum Pontifice contulisset, Paulus ea magnis extulit laudibus, atque in sumptus instruendæ classis sacerdotalium vectigalium decimas ex ipsius Regnis colligendas attribuit; tum auro Pontificio nomen triremes in portu Genuensi comparavit, quibus tres alias, quæ jam instructæ in portu centumcellarum erant conjunxit, quibus Virginium Ursinum, navandæ operæ cupidum, præfecit, adjuncto Paulo Justiniano Veneto, navali peritia insigni, cujus consilio uteretur; tum Rhodiorum equitum Principi dedit imperia ut classem omnibus rebus exornatam, munitamque Cæsareæ classi conjungeret.

Paul III. lib. brev. ann. 1. p. 581.

Paulus Jovius l. 33. pag. 532.

Sur. in comm. hoc anno.

Bizar. hist. Gen. Hist. Turc. in Solimano. Panvin. in Paulo III.

Paulus III. auxilia præstat Carolo contra Hariadenum.

Paul. Jov. l. 34 p. 575.

Appellati sunt etiam Veneti, ut sacro fœderi in Turcas accederent, sed illi perseverandum in Solimanni amicitia rati ex fœdere, quod ante triginta annos cum Bajazethe ejus avo percusserant neutri parti ferenda auxilia censuerunt.

At Pontifex a susceptis consiliis minime destitit: præcipuum cum acceptæ a Persis Turcicæ cladis fama vulgaretur: quod in actis consistorialibus refertur. Nam octoginta triremibus, & centum viginti navibus partim ex Calabria partim ex Lusitania missis, classem instruxit; sacraque peracta supplicatione in Basilica Lateranensi, ad civitatem veterem accessit, ubi classem signo crucis munivit. XLIV. *Paul. Jov. ubi sup.*

Quin etiam enisus est pellicere in societatem belli pro augenda re Christiana contra Turcas Franciscum Galliæ regem sollicitavitque, ut Christianissimi regis titulum augustum factis ornaret, maxime cum Solimannus in Syria, Armenia, ac Perside magnas clades accepisset: non prætermittendam præclaram occasionem rei bene gerendæ, contundendæque Turcicæ tyrannidis, cum Turcæ nulli occasioni nominis Christiani opprimendi deesse consueverint. XLV.

Adhibiti sunt hac de causa plures Internuntii a Pontifice, ut mutuo fœdere Franciscus Rex, ac Cæsar in Turcas conjungerentur. Verum ad ea consilia nonnullis de causis flecti non potuit rex; quamvis Pontifex eidem Sacerdotiorum regni sui decimas permisisset, ea lege, ut viginti triremes Massilienses, ad tuendas Hetrusci maris, & ditionis Pontificiæ oras instructas teneret: atque duas alias decimas pro classico apparatu contra Barbarossam nonnullis conditionibus concessisset: videlicet, ut vel nummaria stipendia persolveret militi, vel subsidiarias triremes instructas sub pontificiarum triremium præfecti, aut legati apostolici signis teneret. XLVI.

Quod ad insignes clades acceptas a Solimanno in Armenia, & Perside attinet, referunt Historici, Solimannum superiori æstate potitum Taurisio, & Sultania cum Thammasus Persidis Rex, Albanorum, Hiberorumque auxiliarem e- XLVII. *Surius in comm. hist. hoc anno Franc. Belcair. l. 21.*

Solimanni in Perſide, & Armenia clades.

quitatum levioris armaturæ præſtolaturus ſe in montes ſubduxiſſet, ut ii cataphractos Perſas antecederent, feſſoſque itinere Turcas, & commeatibus indigentes, adverſaque valetudine in alieno ſolo tentatos aggrederetur, locaſſe caſtra ampliſſima in planitie, quam Nyphates montes præcingunt, quorum juga altiſſimis nivibus obſita vigent : excitata vero ante æquinoctium vernum tempeſtate ſæviſſima, qualem nunquam exortam Perſæ meminerant, impulſam noctu a conglobatis ventis nivium molem, ſtraviſſe Turcica caſtra everſis tabernaculis, tum ex effuſa imbrium vi, fluminiſque eluvione jumenta, & ante alia magnum Camelorum numerum, militumque maxime ægrorum, ingentem multitudinem periiſſe; magnumque diſcrimen Solimannum ex diſiectis circum procellæ vi tentoriis adiiſſe, tum invectam ex concretis glacie nivibus repentinam hyemen, extinctoſque ignes, qui intempeſtæ noctis horrorem mulcebant, adeo ut tetriti Turcæ extremam internecionem (ſi incurriſſent Perſæ) expectarent : eo adverſo caſu, magorum diro carmine, ut putabant, concitato, attonitus Solimannus, affectuſque incommodis ſiniſtrorſum, in Aſſyriam abſque mora caſtra movit ad Babylonem, Caliphæ ſuperſtitionis Mahumeticæ principis ſedem, atque olim Semiramidis regiam occupandam, cum Provinciæ præfectus, rebus omnibus imparatus eſſet, atque Babyloniorum odiis ob tyrannidem in eos exercitam, arderet.

XLVIII.

Paulus Jov. l. 34.

Dum eo bello diſtrictus eſſet Solimannus in oriente extremo, præclara arriſit occaſio Cæſari conficiendæ expeditionis Africanæ, quæ tanto apparatu inſtructa
585. fuit, ut claſſis ex ſeptingentis ferme navibus ex Hiſpaniæ, Belgii, Italiæque & Siciliæ portubus eductis conflata ſit; in quibus erant duæ & octoginta roſtratæ triremes, ſupra ſexaginta onerariæ naves e Belgico Oceano adductæ, vigintiquinque etiam aliæ majoris alvei indicis navigationibus aſſuetæ, quæ Ludovicum, Luſitaniæ Regis fratrem adduxerant; & quadriremis una prætoria, quæ Cæſarem veheret, ea nitebat laqueari aurato, & cælata, pictaque introrſus puppe, contectaque umbraculo ex auro, purpuraque intertexto, cujus remiges, ſerica tunica induti, & epibatæ cultu plurimum exornato ſplendebant : præerat maritimæ rei Andreas Auria Ligur, ad quem Pontifex gladium ſolemnibus cæremoniis conſecratum, vaginæ cælatura, capuloque gemmis ornato conſpicuum dono miſerat, ut eo adverſus Chriſtianæ Religionis hoſtes pugnaret. Indictas a Pontifice ſolemnes ſupplicationes pro hujus expeditionis fœlici ſucceſſu referunt acta conſiſtorialia.

Ingens claſſis Caroli V. pro expeditione Africana.

Acta Conſiſtor. mſ. Card. Spada ſig. n. 133. p. 190.

In Africam Imperator trajecit claſſem, & Gulettam appulit.

Trajecit ea claſſe in Africam Cæſar; XLIX. atque Hadriadeno Barbaroſſæ extremum terrorem offudit : dum vero Uticæ portum ingrederetur, periculum incurrit; nam quadriremis prætoria in vado ſabuloſo hæſit; tum Auria dimidiam vectorum, & remigum partem in adverſam ſpondam declinare juſſit, levataque pondere quadriremis, impulſaque dextero remigio tumultum arenæ ſuperavit. Non leviter ex eo commotus eſt Cæſar, memoravitque Philippum patrem ſimile viræ diſcrimen adiiſſe; eum in Oceano Britannico, tempeſtate actus in arenæ cumulos periturus incidiſſet, niſi ingentis fluctus beneficio elata navis, ultra extantem ſabuli tumulum, magno miraculo tranſportata fuiſſet. At Utica mox diſcedens circumacto Carthaginis promontorio applicuit ad Gulettam arcem Stagni, quod ad Tunetum protenditur, faucibus imminentem. Cum in ſcaphas deſiliiſſent milites, ſclopetorum ſtrepitu perturbati hoſtes, qui littora obſervabant, nullo contracto certamine in fugam ſeſe effuderunt; defixiſque caſtris, poſt nonnulla tumultuaria prælia, arx tormentis bellicis diverberata eſt, tam immani fragore, ut ferveret mare, ac turris cum antemurali diſrupta ſit, diſiecta propugnacula, & defenſoribus nudata : tum præeunte cucullato ſacerdote, præferenteque Chriſti Servatoris imaginem, ad militum accendendos animos, milites admotis ſcalis aſſilierunt in arcem contempto vitæ diſcrimine; Turcaſque, quibus Sinas imperabat, non ſine ſtrage, in fugam compulerunt : plures in ſtagnum ſe conjecere, qui globis confixi, paludem cadaveribus conſtraverunt. Noſtri tormentis hoſtium, & tota claſſe ſubducta, quæ trecentis, & ſeptnaginta navibus conſtabat, potiti ſunt, cæſa hoſtium tria millia, noſtrorum quinquaginta vix deſiderati, ut Cæſareus orator ſignificavit Pontifici : quo appulſu fœlici audito, Pontifex ſolemnes alias ſupplicationes Chriſtiano clero, populoque indixit pro flagitanda a numine victoria, Cæſaremque datis ad eum literis ad ſtrenue rem gerendam excitavit.

Fab. Vigil.

Lib. 34.

Guletta Arx fortiſſima expugnatur a Cæſare.

Primos impetus imprimendos in Guletanam Arcem cenſuit Cæſar, eaque, auxiliante Deo, capta eſt. Nam Auria (ut ſcribit Jovius) ſuo uſus munere, a mari oppugnandi Gulettam uti vocant, negotium ſuſcepit; ita totius claſſis diviſis ordinibus, ut roſtratæ naves ſibi per vices tripartitæ ſuccederent, diſploſiſque

tor-

tormentis, cedendo, sequentibus locum darent: majores vero, onerariæque naves idoneis in locis, ad anchoras constitutæ, ex castellis, prorarum, & puppium, & ab excelsis summi mali carchesiis jugiter operam navarent; terra autem tribus in locis tripartita, pariter singula munera, divisis inter se per nationes copiis, Vastius partiebatur, ut singulæ acies ex æquo attributi laboris onus, & speratæ laudis fructum sentirent. Nunquam ab ulla hominum memoria, postquam tormenta ad excidium humani generis reperta sunt, vel acriori vi, vel majori apparatu, exactiori diligentia, munitus usquam locus, & oppugnatus. Tanto enim crepitu, adeoque horribili reboatu fragor, ingentis terremotus instar est editus, ut non quasi moveri, & gravissime concuti, verum tota passim terra hiscere, & jam jam mortales absorbere videretur. Mare autem, quod tranquillitatem paeati æquoris ostenderat, modo, & fluctus suos concitare in orbes, remotaque etiam pelagi spatia repente excitata, flaventi spuma conturbari, lateque fervere spectaretur; & cœlum superfusa tot excitatis ignibus fumea caligine omnium oculis esset exeptum. Ab aurora ad meridiem majoribus colubrinis nunquam est cessatum. Itaque turris cum adjecto suo antemurali terebrata, undique, & penitus diffracta, sic concidit, ut tormenta suis apposita fenestellis, horumque libratores corruentium parietum, & proscissæ testudinis ruina contegeret; munitionesque circum omnes nudataæ propugnaculis late passim perfossæ, atque disjectæ, non omnino difficilem nostris ascensum præberent. His ad accendendos animos cucullatus sacerdos, Crucifixi Christi Servatoris ligneam imaginem præferebat.

LI. Nec mora, cohortes, quibus singulis senæ scalæ erant attributæ, eo ordine, ut tum hostilem munitionem invaderent, quum signum tubarum cantu esset datum, nostrorumque tormenta cessassent, cohortante, jubenteque Cæsare præcurrerunt. Neque diu barbari, quamquam in subeuntes tela omnis generis, navalique artificio, missilem ignem tenaci flamma, armis adhærentem coniicerent, vim nostrorum, tanquam terrefacti, magnaque introrsus obruti clade sustinere potuerunt, sed occupatam a scandentibus munitionem, amissa spe defensionis, deserere, præcipitesque se in fugam dare conati sunt. Sinas ipse cum Ducibus ponte ligneo se ejecit in adversam continentem, lævoque littore, intento cursu Tunetum profugit, quo itinere multo maxima pars suorum sese proripiebat. Alii cæsi, pulsique in stagnum detrudebantur, quos enatare conantes, & dexteri littoris appetentes marginem Hispani equites, & sclopetarii periti venatoria consuetudine, passim opprimebant, tanta consectandi voluptate, ut tota palus barbarorum cadaveribus constrata videretur. Nostri, paucis amissis, omni tormentorum apparatu, totaque jam pridem supradicta, (ut diximus,) hostium classe sunt potiti, quo nihil jucundius Cæsari, Hariadeno vero acerbius, accidere poterat. Huc usque de hac re Jovius.

Tam fœlici exitu capta, quam vocant, Guletta, communita est arx Cæsaris jussu, atque ad Tunetum promota signa, variisque eruptionibus prælia tumultuaria nonnulla facta, in quibus Cæsar non modo intrepidi ducis, sed etiam pugnacissimi militis munera explicuit: molestum pugnæ genus edebant barbari, cum magno impetu primo procurrerent, deinde, cum premerentur, terga darent, mox conversis signis in nostros irruerent: his de causis nonnulli graves, & togati viri consulebant, bello finem imponendum Guletta capta, & occupata, hostili classe Europæ littoribus prædonum metu liberatis, cum profluviis ventris mortiferis milites laborarent, & Numidarum reguli veteres Muleassis inimici ad Barbarossam confluerent; sed eos Cæsar angustioris esse animi increpuit, atque ad Tunetum expugnandum animos obfirmavit, ad quod præclarissimum consilium Pontifex, hisce literis hortabatur. LII.

Imperatori.

Charissime, &c. Hodie dilectus filius nobilis vir comes de Sifluente, orator apud nos tuus nuntiavit nobis nuntium, diu speratum, atque euoptatum captæ a te Gulettæ, una cum artellariis trecentis, & septuaginta navibus, ita quidem, sine magno detrimento tuorum, ut tribus millibus hostium interfectis, viu quinquaginta tuorum desideraveris; illud quoque adiiciens, quod fuit dignum tua singulari virtute, & prudentia te postero die, ne quid perterritis hostibus lauamenti dares, ad Tunetum ipsum expugnandum cum toto exercitu contendisse. Agimus igitur Deo omnipotenti maximas gratias, quamquam propediem majores nos acturos confidimus: siquidem ex his initiis postrema nobis pollicemur, ut ipso Tuneto, & copiis hostilibus actutum potiaris; quæ omnia, nos quidem Dei certissima opera agnoscimus per ministerium tuæ virtutis, ac pietatis, atque in spem certam adducimur, brevi fore, ut illius misericordia tuis inclytis gestis, tandem fessa tot malis Christianitas conquiescat, fidesque catholica, & Christia-

Paulus III lib. brev ann. 1. p. 290.

Gratulatur Cæsari Pont. de capt. Tunetani Regni maritimo Imperio.

Conceptæ inde spes debellandæ Africæ.

Indictæ fidelibus publicæ gratiarum actiones.

ſtianum Imperium, te duce, & intus purgetur, & foris longe propagetur, quodque nobis Divina bonitas, ut Cæſare, & incolumi diutiſſime perfruamur, concedere dignetur. Nos quidem, fili chariſſime, ita perfuſi ſumus gaudio, ut amplitudinem noſtræ lætitiæ verbis noſtris non aſſequamur, maxima enim ſolicitudine liberati, ſecuritateque vallati per te ſumus; cum iſte hoſtis, a quo multo tunc minore, aſſiduas clades perpeſſi fuimus, niſi fractus a te nunc fuiſſet, ferri ultra non potuiſſet, tanta ſua claſſe, atque exercitu incolumi, Tunetique regno, ad veteres ſuas vires adjecto: itaque nos, qui nuper pro ſalute, & fœlicitate tuæ Majeſtatis, & tui exercitus publice in omnibus eccleſiis, Deum ſuppliciter orari fecimus, quod & continue facturi ſumus; nunc pro hac Dei benignitate, & victoria tuæ ſerenitati conceſſa gratias divinæ Majeſtati publice in omnibus Eccleſiis agi mandavimus; ut eodem tempore perſonent in Divinis templis, & actiones gratiarum pro præteritis conceſſis, & preces pro futuris victoriis concedendis. Verum nos propediem lætiores de te expectantes nuntios, interim tuæ Majeſtatis virtuti, ſapientiæ, & fœlicitati intimo affectu, ac paterna charitate gratulamur; Deumque ſupplices deprecamur, ut tuæ ſerenitati incolumitatem corporis, a qua ſalus totius Chriſtianitatis hoc tempore dependet, ulterioremque ac plenum hujus ſanctæ expeditionis ſucceſſum largiatur, quod hoc tempore, jam perfectum eſſe confidimus, ſicut hæc plenius noſter apud te Nuntius exequetur. Datum Romæ apud Sanctum Marcum XXVIII. *Julii* MDXXXV. *anno* 1.

Fauſta omnia illi comprecatur.

LIII. Defixis ad Tunetum caſtris, commiſſoque cum Barbaris prælio, illi in fugam compulſi ſunt, quorum numerus ad centum millia aſcendiſſe ferebatur; perculſuſque metu Barbaroſſa, conſilium iniit occidendi mancipia chriſtiana ac circumpoſito, incenſoque pulvere tormentario, quotquot in ergaſtulis erant, ad unum concremandi: cujus atrocis periculi rumor, cum per totam arcem uſque ad ergaſtula permeaſſet, duo Viberti, Tyranni immanitatem execrati, atque ad Chriſti ſacra, quæ inviti ejuraverant, redire meditati, pateſacto carceris aditu, chriſtiana mancipia vocarunt ad libertatem, ac inſtrumenta ad rumpendas catenas præbuerunt; atque ita ſex millia chriſtianorum exutis compedibus, catenis, ſaxiſque armati, obvios turcas obruerunt, occuparunt arcem, refractoque armamentario, arma corripuerunt, datoque ab arcis culmine ſigno, & vexillo (quod ſarmentinæ cohorti paulo ante ereptum fuerat) explicato, Cæſareum exercitum in auxilium exciverunt adverſus Barbaroſſam, recuperandæ arci, vi, precibuſque, & ingentibus promiſſis intentum; qui mox concrematis rebus omnibus cum ſeptem millibus turcarum Hipponam, quam nunc bonam vocant, militari ordine contendit, ut conſcenſis triremibus, quas in ſtatione tutiſſima, nimirum in ſtagno juxta Urbem reliquerat, meliores caſus mari, quam terra experiretur. Tunetani ad excipiendum Muleaſſem Regem, qui ad caſtra cæſaris ante pervenerat, paratos ſe exhibuerunt; rogaruntque cæſarem, ut milites ab urbis ingreſſu contineret, ac Muleaſſes pro ſuis civibus deprecator adſtitit; ſed cum de perſolvendo militi juſto ſtipendio a Tunetanis conſilia non expedirentur, a ſervis, qui ſe in libertatem vindicaverant, arcis porta Cæſareis aperta eſt; ac milites agminatim in urbem irruentes, ad prædam diſcurrerunt Hiſpani maxime, Italique; nam Germani inſitam animi feritatem ſequuti omnis ſexus, & ætatis turbam trucidarunt, donec obteſtante Muleaſſe a Cæſare ſævitiæ modus impoſitus eſt. Dum Muleaſſi in Regnum reſtituendo, & arci communiendæ datur opera, non ea, qua par erat, celeritate, ad perſequendum Barbaroſſam, opprimendumque decurſum eſt: ille enim promptiſſimis ſuorum viribus, triremes quatuordecim demerſas in ſtagno, e profluentis fluminis vado eduxit, inſtruxitque omnibus armamentis, in margine ſtagni munitionem erexit, impoſitis tormentis bellicis ad diverberandam Chriſtianam claſſem; ſi egreſſum impedire moliretur: idque conſilii Cæſar, & Auria iniverant; ſed miſſæ ſunt tantum quatuordecim, roſtratæ triremes Duce Adamo genuenſi, non ita rei navalis perito, qui Biſertam prætervectus cum Hippone appropinquaret, Barbaroſſam claſſem eduxiſſe in mare, & munitionem tormentis inſtruxiſſe didicit; quare perturbatus, cum hoſte feritate, & peritia militari, & numero pollente congredi non auſus, obverſis proris ad majorem claſſis partem accerſendam velis, remiſque contendit, cum Barbaroſſa infrequentiæ, imbecillitatiſque noſtrorum ignarus ab inſequendis noſtris abſtitit, Algeriumque enavigavit, atque ita illius intercipiendi occaſio amiſſa eſt. Porro Auria poſt Barbaroſſæ diſceſſum Hipponam cepit, evertitque. Cæſar Muleaſſem Tunetano regno reſtituit, duodecim Falconum, & ſex Equorum vectigali imperato, & ut pro Guletano mille militum præſidio ſtipendia perſolveret; dein ſumpta conſilia de urbe Africa (quæ

Tunetum expugnatur.

Barbaroſſa fugit Hipponam relicto Tuneto.

leptis

leptis antiquis fuit) in sinu Adrumentino sita, expugnanda; sed adversæ tempestates classem, ne in eum Sinum inferretur, prohibuerunt. Itaque in Siciliam cursum intendit Cæsar.

LIV. *Acta Consistor. mss. Card. Spad. fig. n. 133. p. 291. Franc. Belcar. l. 21.*

De florentissima hac victoria expugnatoque Tuneto certiores factos a Pontifice Cardinales devexo Augusto memorant acta Consistorialia: in quo sacro Senatu recitata fuere fœdera pacta a Cæsare eum Tunetano Rege. Præcipua ejus capita hæc fuere, ut Muleasses omnes Christianos, qui in Regno Tunetano vincti tunc detinerentur, aut pro servis haberentur, liberos dimitteret, ac viatico, ut ad suos redirent, donaret: fas esset Christianis in Regno Tunetano sedes ponere, exercere negotia, suæ Religionis ritus celebrare, templa, Monachorum cœnobia extruere, nullos christianis sacris initiatos, & deinde ad Mahometanum ritum deficientes, ex provinciis Cæsari obnoxiis transfugientes in suas civitates, aut aliam Regni partem admitterent, sed potius pellerent: ut omnes Regni Tunetani urbes arcesque, quas adhuc Barbarossa sua tyrannide premebat ut Aphrodisium, Hippo, Cirtha ab antiquis dicta, nunc Biserta communiter appellata, nonnullæque aliæ in jus, ac potestatem Cæsaris, Hispanorumque Regum mox concederent, atque barbaro eriperentur, ac Muleasses omni jure in eas parto cederet. Guletta quoque, cum agro adjacente ad duo milliaria, una cum aquaria turri Cæsareæ ditionis esset; Muleasses Regnum Cæsareæ beneficentiæ acceptum referret, atque in perpetuam clientelæ memoriam, sex equos mauros perniciosissimos, atque duodecim Falcones octava kal. augusti offerret: si pacta infringeret, regni jactura mulctaretur. His adjectum est, ut si Africæ oppidum, quæ Leptis olim fuit, vel armis, vel alio modo e Turcarum manibus avelli contingeret, Hispano Imperio adjungeretur. Pontifex vero audita fama Cæsarei adventus, ad eum legatos Ostiensem sive Senensem episcopum, & Cæsarinum, diaconum cardinales direxit. Ingressus erat jam triumphali pompa Neapolim Cæsar VII. Kalend. Decembris, terrestri itinere ad eam profectus, quem legati Apostolici Pontificio nomine de confecta expeditione Tunetana gratulaturi convenerunt.

Interea Auria Cæsareæ classis Præfectus adversus Barbarossam, qui Magonem minoris Balearis oppidum ceperat, incurrit, cujus adventu territus fugam corripuit barbarus, & Constantinopolim appulit. Auria vero Cirtham aggressus dejecto turcico præsidio, eam cepit, ac Muleassis filio tradidit.

Dum hæc in Africa gerebantur, Solimannus in oriente proferre latius Imperii Turcici terminos nitebatur, ut Persico bello liber, ac solutus, vires omnes in Occidentem converteret; sed eum conceptæ spes fefellerunt, capta Babylone victoque Calypha, qui a cunctis Mahometanis Regibus percolitur, Assyrii Regni insignia suscepit, magnaque propensione Assyriæ, Mesopotamiæque urbes illi deditionem fecere, usque ad Euphratis in Persicum sinum erumpentis ostia. Sed deinde cum in Persidem signa movisset, adjunctis Ægypti, & Syriæ auxiliis, Taurisiumque esset reversus, eamque populatus, Tammasius e Coraxanorum montibus justis comparatis copiis, erupit, cumque a Lusitanis in Persico sinu instructus tormentis bellicis, adversus Solimannum exercitum eduxisset, fugam concitatis itineribus Solimannus iniit, quem cum consequi non posset, cum equitatu cataphracto, Delimenthem Caramanum cum expeditis, & delectis equitibus immisit, qui ad Bethlim oppidum in finibus Persidis, ac Mesopotamiæ in Turcas noctu irrupit, eosque internecione delevit. *Ferunt* (inquit Jovius) *nusquam Turcis majus incommodum, vel cruentissima acie fuisse illatum: quandoquidem amissis tormentis atque tentoriis, omnibusque spoliatis castrensibus vasis, & impedimentis, supra dimidiam partem equorum amiserint. Incidit ea clades Turcis ad tertium Idus octobris, qui dies ingenti Persarum omnium lætitia celebratus est.* Aberat tum e castris Solymannus, cum fuga concitatiore Amidam Mesopotamiæ cum parte exercitus pervenisset; totque adversis incommodis attritus est, ut e quingentis millibus, quæ Euphraten trajecerant, octoginta millia salva Constantinopolim non attigerint: ob eam cladem vero ita concussus est animo, ut omnem Persici belli cogitationem abjecerit, atque in Ibrahymum illius authorem iras converterit. De florentissima hac Persarum contra Solimannum victoria certior factus a Venetis Pontifex, Carolo V. Imperatori eam significavit; hortatusque est, ut ad eximia contra Turcas cœpta nuvis triumphis cumulanda, Christique nomen amplificandum consurgeret. LV.

Paul. Jov. l. 33. 563. Solimanus a Persis magna clade profligatus.

Imperatori.

Charissime &c. Cum Dei Maximi viam Majestati tuæ ad sancta tua desideria exequenda aperientis beneficio perfidi Turcæ a Sophianis magna clade nuper affecti, & hoc detrimento ad superioris anni jacturas adjecto maxime fracti, & debilitati

Paul. III. brev. ann. 1. p. 587. Sophiani Turcas protriverunt. Blos.

ti fuerint, ficut ex Oratore Veneto, & recentibus literis Constantinopoli allatis nobis, & ut credimus, tuæ quoque Serenitati significatum est, nos divinæ misericordiæ gratias debitas agentes, & tuæ Majestati de cœlesti favore gratulantes, tantam occasionem a nobis in te [etsi minime eges] hortando, non omittendam, nec tantam rem ultra differendam duximus; itaque de pia hac causa per pium, & probatum hominem dilectum filium ministrum generalem ordinis minorum de observantia, tuæ majestati deditissimum, agenda, eumque ad tuam majestatem mittendam, ei mandavimus; ut de hoc, & nonnullis aliis cum majestate sua nostro nomine colloqueretur. Hortamur illam in Deo Domino, ut ejusdem ministri verbis fidem plenam, & indubiam habeas, universi Christiani Orbis saluti & securitati, quæ nunc maxime vertitur, tuæque perenni gloriæ consulere velis, sicut inclyta tua pietas, & sapientia, & proxime in Africa gesta nobis, & omnibus pollicentur te esse facturum. Dat. Rom. XVIII. decemb. 1535. anno II.

Paul. lib. brev. pag. 595.

LVI. Pervenerat tunc Messana Neapolim Cæsar, Romanumque iter ad ineundum cum Pontifice colloquium cogitabat, quem Paulus ad reintegrandum fœdus adversus Turcas, restituendamque Christi cultui Africam hortabatur; in illiusque gloriæ societatem vocavit Lusitaniæ Regem, quem etiam de insigni clade illata Solimanno a Thammaso Persidis Rege, quem tormentis bellicis currulibus contra Turcas munierat Lusitanus, ne eo genere armorum Persa Turcis inferior foret, certiorem reddidit.

Paul. III. lib. brev. an. I. pag. 565.

De Turcis a Sophianis profligatis.

Regi Portugalliæ.

Charissime in Christo fili noster salutem. Hodie dilectus filius Henricus de Meneses orator tuus, redditis nobis tuæ serenitatis literis, fidem ejus verbis facientibus, mandata tuæ serenitatis, solita fide, & prudentia nobis exposuit; super quibus, nos ea illi respondimus, quæ ex literis tua serenitas diffusius intelliget. Cum vero paulo ante ex oratore Veneto lætissimum nuntium accepissemus, magnæ cladis per Sophianos die VIII. Octobris præteriti Turcis inflictæ, ex qua ipsi Turcæ maximo detrimento, & jactura sunt affecti, nos eidem Henrico cuncta libentissime communicavimus ad majestatem tuam perscribenda, ut & ipsa quoque aliunde forsitan hoc auditura nobis etiam scribentibus, hoc gaudio frueretur; cum præsertim ipsa ut intelligimus, non expers fuerit hujus Sophianorum victoriæ, quos subministratione tormentorum bellicorum adjuverit. Nos quidem Deo Altissimo gratias egimus, & continue agimus, tantum, ac tam manifestum ejus beneficium agnoscentes; non solum quod proxime Africanæ expeditionis fœlicissimum exitum nobis, ac serenissimo Cæsari, tuæque serenitati concesserit, verum etiam quod ad futuras victorias, ac successus viam manifestissime ostendat, & quasi vexillum proposuisse suis fidelibus videatur, ad hunc communem hostem ex toto delendum, quem & superioris anni calamitatibus, & his recentibus detrimentis infirmum, ac debilem reddiderit. Itaque nos, quibus, licet imparibus, primæ partes hortandorum, urgendorumque in hoc Principum ex pastorali officio sunt attributæ, cum tantam occasionem neque nostra, neque Patrum nostrorum memoria nobis a Deo tributam videamus, omni summus studio, & fervore incensi ad illam capessendam, arripiendamque pro nostris viribus, & suadendam Principibus cæteris, ipsique Cæsari in primis, quem Neapoli jam constitutum, propediem in hanc almam urbem venturum expectamus. Quamobrem te charissime fili, omni nostri cordis affectu hortamur, & per communem religionem adstringimus; ut & ipse pro tua consuetudine, & gloria in hanc sanctam expeditionem incumbere, tantamque occasionem elabi non sinas, & ipsi Cæsari, quo cum affinitate, & amore junctus es, idem tua authoritate, & gratia persuadere velis, ut omnibus aliis privatis rationibus, & humanis affectibus posthabitis id suscipere, atque exequi non differat. Sicut proxima ejus in Africa gesta nobis, & cæteris firmiter pollicentur, eum esse facturum. Sed cum hoc plenius, & particularius cum eodem oratore tuo simus prosequuti, & tuam pietatem semper in hoc versatam, stimulis non egere certo sciamus, ad literas ejusdem tui oratoris nos referentes, tuæ serenitati omnem fœlicitatem optamus. Datum Romæ, &c. XVII. Decembris MDXXXV. anno II.

Et secundis in Africa rebus.

Fit certior Lusitanus Cæsarem Neapoli Romam in colloquium venturum.

Incitatus ad jungenda cum eo arma adversus Afros.

LVII. Explicare, atque in exitum perducere non potuit pia consilia Pontifex, cum in civile bellum vetera inter Gallorum Regem, Cæsaremque odia exarserint. Decesserat per autumnum e vivis Franciscus Sfortia Dux Insubriæ nullis relictis liberis, quod nuntiatum Cæsari, cum Neapolim peteret, illumque principatum jure ad se devolutum retinere in animum induxerat, tum ob vectigalium, quibus abundat, opulentam amplitudinem, tum, ut e Germania in Italiam liberi aditus pro retinenda alia ditione paterent: at Gallorum Rex hæreditaria vetera jura a Valentina Vicecomite, tum a Maximiliani Cæsaris concessione, publicis tabulis, acceptoque munere honorario confir-

Blos.

Corius Paul. Jov. l. 34. Bellaius.

Franciscus Sfortia Insubriæ Dux absque liberis moritur: & Imperator ejus Ducatum sibi retinere cogitavit.

Digitized by Google

firmata obtendens spondebat Cæsari, si petitis annueret, egregiam operam militarem illi adversus Turcas navaturum. Veneti ad tuendam Italiæ libertatem exposcebant, ut alicui regulo conferretur, ne de finibus cum Cæsare, vel Gallo contendere aliquando cogerentur. At Cæsar adduci non potuit, ut amplissimi principatus possessione cederet; ne Galliæ reges, eo potiti ad Neapolitanum Regnum spem adiicerent. Cum itaque Franciscus aversam a Gallico nomine Cæsaris voluntatem nosset, Carolum Sabaudiæ ducem, qui Cæsareis partibus studebat, a quo etiam Astam obtinuerat, postulavit, ut Nicæam provinciæ urbem, recepta pecunia, ob quam oppignerata fuerat, *Paul. Jov. ubi sup.* restitueret, ex Cæsarei sanctioris senatus consilio detrectantem bello adortus est, ut Sabaudia subacta iter sibi ad Italicam expeditionem panderet: inde conflatum est atrox bellum, de quo proximo anno dicendum erit. Quo flagrante, Hæretici impune oppressere Catholicos, virusque ad perdendas animas effuderunt.

LVIII. *Ex Registro Vatic.* Diffidiis ortis in civitate Perusiæ Paulus Tertius ad eos sedandos misit Paulum Capisuccum episcopum Neocastrensem, suumque in urbe Vicarium, sequentibus literis datis.

Paulum Capisuccum Episcopum Neocastr. ad seditiones Perusii exortas sedandas Pontifex mittit.

Venerabili Fratri Paulo Capisucco Episcopo Neocastrensi in alma Urbe in spiritualibus Vicario, & Prælato Domestico, ac Perusin. & Umbriæ Gubernatori, & Vicelegato Nostro.

Venerabilis Frater, salutem. Cum superioribus diebus Venerabilis Frater Cæsar Episcopus Comen. referendarius, & Prælatus Domesticus noster, quem Perusiæ, & Umbriæ Gubernatorem, & Vicelegatum Nostrum deputavimus, ob certas novitates Perusiæ exortas a dicta Civitate se absentaverit; & nos propterea alicui alteri Romano civi insigni dictam Civitatem committere cogitaremus, tu in primis nobis occurristi; cujus prudentiam, doctrinam, dexteritatem, & in agendis experientiam magna cum nostra satisfactione, Sedis Apostolicæ honore, ac laude sæpius experti sumus. Itaque sperantes, immo confidentes, ac pro certo habentes, te in hac quoque Provincia similem futurum tui, & nostræ expectationi plene responsurum: Te quem etiam dilectus filius noster Hippolitus S. Laurentii in Damaso Diaconus Cardinalis de Medicis nuncupatus S. R. E. Vicecancellarius, ac dictæ Civitatis Perusiæ, & Provinciæ Umbriæ Legatus, suum Vicelegatum [sicut accepimus] inibi per suas literas deputavit: Nos pariter earumdem Civitatis, & Provinciæ Vicelegatum, & Gubernatorem, cum omnibus, & singulis honoribus, oneribusque, præeminentiis, facultatibus, jurisdictionibus, salariis, emolumentis solitis, & consuetis, ac quibusvis aliis ante te Vicelegatis inibi, & Gubernatoribus per quosvis Romanos Pontifices Prædecessores nostros, ac dictarum Civitatis, & Provinciæ Legatos pro tempore existentes concessis, authoritate Apostolica tenore præsentium ad Nostrum beneplacitum constituimus, & deputamus; mandantes dilectis filiis Prioribus Artium, & tam Civitatis, ejusque Comitatus, & Districtus, quam Provinciæ prædictarum Communitatibus, Populis, Officialibus, & particularibus personis; ut te in Vicelegatum, & Gubernatorem Civitatis, & Provinciæ earumdem honorifice suscipientes obedientiam, & reverentiam solitas, & debitas tibi exhibeant; & toto Magistratus tui tempore continuent, ac Thesaurario Perusiæ, & seu aliis, ad quos spectat, ut de salariis, & emolumentis debitis congruo tempore tibi respondeant; contrariis non obstantibus quibuscumque. Dat. &c.

Inter hæc divina pietas novos nominis sui cultores delegit, atque ex altissimis idololatriæ tenebris ad Evangelii lumen barbaros eduxit: propagata est enim latissime in Congitano Regno, & finitimis Principatibus Christiana Religio fungente Apostoli munere Alphonso Rege, cui Pontifex de amplificato magnificentissime Christi cultu his literis gratulatus est. LIX. *Paul III. lib. brev. an. 1. p. 163.*

Charissimo in Christo filio Nostro Alphonso Congi Regi Illustri.

Propagata ab Alphonso Rege in Congi Regno Religio.

Charissime &c. Summa cum jucunditate animi nostri intelleximus, quod tua Serenitas inclyta pietate utens, & boni non solum Regis, sed etiam Pastoris officium exequens, istos populos, tam suos, quam circumvicinos ad fidem Christianam continuis adhortationibus, prædicationibusque impellis, propagationemque Sanctæ nostræ Religionis in istis locis incessanter procurat, hortando, monendo, & alios Reges infideles, ubi opus fuerit, cogendo. Benedicat te fili Deus omnipotens, & tali religione flagrantem pari prosperitate, & fœlicitate tueatur; utque infinita bonitas tale pietatis exemplum nostris temporibus concessit, ita te cum tuis natis diutissime conservet. Te vero fili charissime, & si non ex necessitate, tamen ex charitate in Christo Domino hortamur; ut in cœpta probitate persistas, eosdem tuos natos in eandem pietatis viam dirigas, tuarumque virtutum, haud minus, quam Regni heredes relinquas, sicut te facere, & facturum esse non dubitamus. Nos vero erga te, & illos [quamvis majora, & æterna præmia a Deo reportaturi sitis] tamen eam

Additi illi a Paulo pii stimuli.

no-

nostram, & hujus Sanctæ Sedis benignitatem semper præstabimus; ut nulla in parte vestris piis desideriis simus unquam defuturi, sicut re ipsa, concedente Domino, & advenientibus occasionibus, cognoscetis. Dat. Romæ V. Maii MDXXXV, anno 11.

Blos. In America Religio Christiana in dies latius propagata efflorescebat: constitutus est ea de causa hoc anno Antequerensis Episcopatus, ut narrant Acta Consistorialia. Quare ad supplicationem Imperatoris Joannes Lopez in Theologia Licentiatus oppido Antequeræ in provincia de Guaxaca in partibus Indiarum in Civitatem erectæ, destinatus fuit Episcopus a Pontifice XIV. Junii hujus anni: cui Episcopatui Cæsar annuos ducentos aureos ex vectigalibus, & redditibus Regiis ex illa Provincia extractis attribuit. *MS. Card. Spad. lib. 133. pag. 291.*

Affal-

I. Affulsere eximiæ spes restituendæ pristino splendori, & amplitudini Christianæ Reipublicæ anno Servatoris trigesimo sexto supra millesimum quingentesimum indictione nona. Indicto enim concilio œcumenico sopienda in eo de religione dissidia, rebellantibus in Henricum Anglis illum ad saniorem mentem reversurum, Turca a Persis victo latius in Africa, vel in Græcia præteritas victorias proferendas pii omnes anxiis votis colligebant, sed eæ spes nefanda infaustaque Cæsaris, & Gallorum Regis dissensione extinctæ evanuerunt, nec Pauli studia ad eos Reges novis in dies offensionibus exacerbatos inter se conciliandos, excutiendaque e pectoribus odia valuerunt; cum enim ex Caroli V. in urbem adventu demulcendus a Pontifice illius animus crederetur, & consilia de instaurando majori apparatu Turcico bello promovenda viderentur, præter expectationem graviora dissidia eruperunt.

Petrus Paulus Gualter. Aret. to. 11. p. 2. diar. ms. Vat. bibl.

Blas. Cæsenas tom. 11. p. 164.

Pervenerat Neapolim superiore anno labente vigesima quinta Novembris ex Africana expeditione Carolus V. ad quem Pontifex vigesima nona ejusdem mensis duos Cardinales legatos Senensem, & Cæsarinum decreverat, qui de illius fælici sospitate, partisque victoriis gratularentur, exactaque in ea Urbe hyeme adulto vere Romam venit, cui venienti in limite ditionis Ecclesiasticæ duo alii Legati Cardinales de Tranis Portuensis, & de sancto Severino obvii affuere ad Terracinam, officiisque humanissimis eum sunt prosequuti; ut referunt acta consistorialia.

Petrus Paulus Gualter. Aretin. in diar. ms. to. 11. par. 2. Vat. Bibl.

Blas. Cæsenas to. 11. pag. 164. Jo. Franc. Firmanus in diario.

Excipitur publice a Pontifice Carolus V.

Meritis ornatus officiis sociatusque ab iisdem Cardinalibus Cæsar, ingressus est urbem quinta die Aprilis, stipatus præsidio septingentorum cataphractorum equitum, & veterana legione Hispanorum, exceptusque triumphali pompa ab omnibus Sacerdotum, civiumque ordinibus obviam effusis, & ante portam S. Sebastiani Reverendissimus Capisuccus Episcopus Neocastrensis, & sanctitatis suæ Vicarius obtulit Crucem osculandam Imperatori, qui equo insidens reverenter illam osculatus fuit (cum antea idem Episcopus Capisuccus missus fuisset obviam eidem Imperatori, simul cum Sipontino, Senensi, & Columna) deductusque ad Pontificis in Solio sedentis, Cardinaliumque corona cincti conspectum, illum Christiano more pie veneratus est; ut Joannes Blasius Cæsenas Sacrorum Rituum Magister his verbis describit. *Imperator viso Pontifice prima vice genuflexus, fecit ei reverentiam; secunda vice fecit idem ante gradum Solii; & tertia ante Sedem, ubi osculatus fuit pedem suæ Sanctitatis, quem Papa ostendit aliquantisper velle retrahere, deinde osculatus fuit manum suæ Sanctitatis, & benignissime receptus ad osculum oris, & Papa in eo actu aliquantisper surrexit, eumque amplexatus fuit, habueruntque verba gratulatoria inter se.*

II. *Petrus Paulus Gualter. in diar. ms.*

Bellaius l. 5 Franc. Belcar. l. 21. n. 21. Pallavic. hist. Conc. Trid. l. 3. c. 19. n. 1.

Bellajus lib. 5. De pace inter Cæsarem & Galliæ Regem agitur.

Perfectis mutuæ lætitiæ significationibus, & amoris officiis collocatus est Cæsar in ea Vaticanæ Aulæ parte, quæ lacuearibus aureis & podio marmoreo despectat urbem. VI. Aprilis Cæsar cum Pontifice septem fere horarum colloquium habuit tum de suis privatim, & communibus rebus. VII. April. de redintegranda inter Franciscum I. Gallorum Regem, & Carolum V. Cæsarem pace actum est, ut mutuo fœdere conjunctis iis Regibus extingui hæreses, visque Turcica comprimi possent: propterea que oratores Gallorum Regis in conspectum Pontificis adducti, ut refert Bellajus his verbis. *Matisconensis Episcopus Regis apud Papam, & Velius apud Cæsarem oratores ad Papam intromittuntur, loquendi potestate facta docent Regem ad hoc usque tempus pacis componendæ rationem quæsiisse; quod cum speraret, ipsius Papæ authoritate, & arbitrio tandem constitutum iri; hanc unam videri rationem superesse, ut suspiciones, & omnes dissidendi utrinque occasiones tollantur, & plena inter eos fides concilietur; proinde rogare se, ut operam suam tantæ rei dicare vellet, maxime ut Mediolanensis Ducatus Aurelianensi [is erat Henricus Secundus natu Francisci Regis filius] traderetur.*

III. Mediolanensis Ducatus discordiarum causa inter Cæsarem & Regem Galliæ.

Dissidiorum omnium inter Cæsarem, & Franciscum I. quæ rem Christianam in gravissimum exitium perduxere fons fluxerat ex Mediolanensi principatu a Cæsare in Franciscum Mariam Sfortiam collato, qui cum jam e vivis (nullo relicto hærede) migrasset, instauranda pax videbatur, si is Principatus fiduciario jure in unum e Francisci filiis transferretur: & verbis quidem convenisse dicebatur Cæsar cum Velio Gallorum Rege oratore, adeo ut Velius Pontifici asserere non sit veritus, ad eam rem Cæsaris esse summam voluntatem, ut qui cum eo diu hac de re egisset. At Cæsar abhorrebat ab ea re vehementer, eamque mentem (si quam habuerat) gravibus de causis exuerat, quod nimirum Aurelianensis dotali jure ad Hetruriæ & Urbini Principatus aspi-

rare aliquando posset, auctusque potentia Italicas res turbare valeret; tum qui proxime abesset a capessenda Gallica Corona, eoque casu (qui postea accidit) Principatum Mediolanensem cum Galliis conjuncturus videretur: quare ad eam concordiam deflexit, ut polliceretur se fiduciarium Imperii Principatum Mediolanensem in tertium natu Francisci filium translaturum, in eaque sententia constantissime hæsit, quam fœderis optimam rationem magno rei Christianæ damno, rerumque etiam Gallicarum detrimento, Franciscus respuit; demum octavo post anno admisit, ut suo loco dicetur, cum immensas clades Christiano Imperio ex iniquis cum Turca & Lutheranis fœderibus peperisset. Conceperat etiam Cæsar graves iras in Gallorum Regem; quod, immisso cum exercitu Philippo Sciabotto, Sabaudiæ Ducem maxima Principatus Transalpini, & Cisalpini parte exuisset.

IV. *Francifcus Belcar l. 21. n. 20.* Pontifex Paulus decrevit celebrare Concilium.

VIII. Aprilis die Pontifex, habito Cardinalium Senatu, Concilium Œcumenicum congregandum decrevit, ad delendas hæreses, quæ late grassabantur, imminentiaque alia mala evertenda, de quibus acta consistorialia hæc tradunt. VIII. *Aprilis MDXXXVI. fuit Congregatio Cardinalium, in qua Sanctissimus Dominus noster retulit de Concilio faciendo; quo ab omnibus approbato, fuere deputati Reverendissimus Dominus Episcopus Ostiensis Cardinalis Senensis, & Reverendissimus de Ghinuciis, Reverendissimus Simoneta, & Reverendissimus Contarenus Presbyters Cardinales; item Reverendissimus de Cæsiis, & Reverendissimus Cæsarinus Diaconi: dum Cæsar aderat, vocatis Archiepiscopo Brundusino, Episcopo Rhegiensi, & Domino Petro Paulo Vergerio.*

Surius in comm. Romæ Carolus V. pietatis singularis signa dedit.

Dum Romæ moratur Cæsar, egregia pietatis Christianæ exempla dedit feria V. Sanctioris Hebdomadæ, ut refert Surius his verbis. *In Cœna Domini lavit pedes duodecim pauperum, singulari pietatis affectu, & non mediocri admiratione eorum, qui huic spectaculo intererant, lotos veros egregiis donatos muneribus, nempe omni argenteo abaco mensæ illato, a se dimisit.* Deinde affulgente die Resurrectionis Dominicæ Pontifici sacra solemni ritu operanti affuit, ut memorat Diariorum Scriptor. *Die* inquit XVI. *Aprilis Pontifex celebravit in Sancto Petro, & interfuit ibi Cæsar indutus Imperiali Pluviali, & Imperiali Corona coronatus, quam gestabat D. Ascanius Columna; D. Petrus Aloysius Farnesius gestavit Mundum; Marchio Brandeburgensis Sceptrum; & magnus Scutifer ensem nudum; Marchio autem Pischariæ, & Princeps Bissignani fuerunt assistentes, & Episcopus Brixinensis inservivit in Divinis magna cum solemnitate, & pompa celebratis.*

V. *MS. Cardinal. Spad. sign. n. 99. p. 43. Diar. to. 10. pag. 471. Paul. Jov. l. 35. Bellaius lib. 5. Francifcus Belcar. l. 21. n. 22. & seq. ms. Card. Spad.* Cæsaris preces, ut diploma pro congregando Concilio quam citissime expediatur.

Feria secunda Paschatis, quæ incidit eo anno in decimum septimum Aprilis, Cæsar in Aulæ Vaticanæ camera (cui Apparatuum nomen est) Pontificem expectavit, quem venientem pie veneratus est, coactaque Cardinalium a sinistris Corona, & congregatis Oratoribus Regum, ac Principum, cæterisque utriusque Aulæ Pontificiæ, ac Cæsareæ Magnatibus, stans aperto capite, primum pontifici, & Sacro Cardinalium Senatui grates egit, quod prompte, atque sublata omni mora concilium congregandum decrevisset in Cardinalium Senatu, atque infimis precibus supplex contendit, ut de ea re quamprimum diploma ederetur, atque concilii indictio mox promulgaretur, atque alia ad congregandum celebrandumque concilium necessaria celeritate summa instruerentur, non modo ad Lutheranam hæresim extinguendam, pravasque alias sectas excindendas, sed etiam ad lites dissensionesque, quæ inter varios Principes Christianos, maximeque inter ipsum Cæsarem, & Franciscum Regem intercessere hactenus, componendas; quæ nisi quantocius extinguantur, ac dirimantur, totius Christianæ Religionis ruinam, eversionemque trahant: qua in re cum nullam hactenus ipse Cæsar culpam susceperit, vel unquam suscepturus sit, modo decrevisse addidit coram Deo, coram Pontificia Sanctitate, coram Sacro Cardinalium collegio, coram Oratoribus Principum, omnibusque aliis congregatis in eo loco, quem pro centro totius Christianæ reipublicæ æstimabat, causæ suæ æquitatem exponere, atque omnem culpæ labem a se removere, ut publice in luce, atque omnium oculis Cæsarea justitia integritasque collocetur.

De postulato a Paulo Pontifice concilio œcumenico, sæpius postea Carolus V. in Comitiis Imperialibus meminit, dum gestorum suorum Apologiam texuit, atque culpam non congregati mature concilii, vel non absoluti in Pontificum negligentiam derivavit: sed qui modo concilium, ut celebraretur citissime, urgebat, celebrandi illius potestatem omnem sustulit; dum controversiarum cum Gallo Rege componendarum discussa, disturbataque ratione, infœlici ductus consilio, nimiumque secundis rebus elatus, in eumdem acerrimum bellum excitavit: non enim concilium celebrari poterat, nisi in mutuam concordiam cum Gallo Rege descenderet, quæ subsequuta ejus oratione violata est, spesque omnis illius redinte-

tegrandæ extincta; ita ut a verbis, ad immensas populorum cædes ventum sit.

Prolixam Apologiam texuit Cæsar co-
VI. ram Pontifice; ac re altius repetita subjecit, se a primævo ætatis flore, consanguinitatis jura erga Franciscum Regem coluisse, omnique eum amoris & benevolentiæ significatione complexum esse; adeoque cum ætate crevisse illum amorem; ut adultus cum nimium Francisci Regis commodis studeret, Maximilianum Imperatorem, & Ferdinandum Regem Catholicum, paternum maternumque avos in se exasperarit: Franciscum vero Galliæ Regem pari amore, paribusque officiis non respondisse; sed invidia & odio percitum ad Austriacam familiam deprimendam studia artesque convertisse, omnesque amicitiæ & concordiæ leges violasse. Cumque ipse Hispaniarum Regnis esset potitus, pacta antea cum Ferdinando avo fœdera fregisse, factaque in Regnum Navarræ excursione, fontem Arabicum, & alia plura Hispaniæ oppida invasisse. Sublato e vivis Maximiliano Imperatore, in eo Interregno cum Franciscus Rex Imperium Germaniæ exambiret, misso Oratore, rogatum, ut si Principum Germaniæ studiis & amicitiis non ita suffultus esset, ut potiri Imperio non posset, ad Carolum Austriacum provehendum ad Imperium operam converteret: amplissimis quidem verborum officiis id pollicitum, Franciscum, sed dejectum spe, omnem operam artesque adhibuisse, ne ipse Carolus ad Germaniæ Imperium eveheretur. Se vero parto Imperio significasse Francisco Regi, ex auctiore dignitatis apice nihil insito in eum amori detraxisse. At Franciscum Regem sibi movisse bellum, Ducem Gueldriæ, & plures alios Proceres Germanos in suas partes pellexisse, civiles tumultus in Hispania concitasse: adeo ut ad frangendos illius impetus Carolus sancito cum Leone X. fœdere Gallos Mediolanensi Principatu depulerit, Parma Placentiaque Sedi Apostolicæ restitutis, ac Francisco Maria Sfortia in Mediolanensis Principatus possessionem inducto. Tunc Franciscum Regem nova molitum, ac suadere Carolo voluisse, ut totius Italiæ Imperium occuparet, modo Insubriam Gallis permitteret: dejectum, vero spe concepta, irrupisse cum exercitu in Mediolanensem Principatum, Ducemque Albaniæ in Regnum Neapolitanum immisisse; sed ea bella compressa, victo captoque Rege Francisco in prælio Ticinensi, atque in Hispaniam abducto: restitutum vero libertati ea lege ut Burgundiæ Ducatu cederet, atque ad confirmandum fœdus Cæsarea sorore in conjugem data, mox promissis defuisse; utque Angliæ Regem a Cæsaris amicitia divelleret, suasisse illi ut materteram Cæsaris repudiaret: ex quo innumera mala eversa in Anglia Christiana religione, redundarunt; abrupto etiam pacto fœdere, omnes Christianos Principes, atque etiam ipsum Franciscum Mediolani ducem adversus Cæsareum nomen contempta filiorum obsidum, quos in Cæsarea potestate reliquerat, salute, concitasse; ex quo facinore maxime calamitates emerlere, tantæque victoriæ a Cæsarianis partæ fuerunt. Se demum in Italiam venisse, atque a Clemente VII. Imperiali corona redimitum pro republica Christiana pacanda, libertate Italica asserenda Principatum Mediolanensem Francisco Sfortiæ tradidisse, & Francisco Regi filios obsides æquis legibus restituisse; ac pro retundenda tyrannide Turcarum, qui maximam expeditionem adversus Austriam instruxerant, in Germaniam traduxisse exercitum, ac Turcarum Imperatorem in fugam eum magno Turcicarum rerum damno compulisse. Reversum in Italiam e Germania, trajecisse in Hispaniam, ut adversus Turcas terrestres, maritimosque apparatus adornaret: mox tamen Franciscum Regem ad Massiliense colloquium Clementem pellexisse, ut cum eo de evertenda Cæsarea potentia consilia conferret; cumque Barbarossa invadendæ Italiæ inhiaret, si Regno Tunetano potiretur, illum divina ope propulsasse, ac Tunetanum Regiæ dignitati restituisse. Interea Franciscum Regem arcana consilia cum Turcarum Imperatore adversus Cæsarem contulisse, Germanosque ad defectionem solicitasse. Quibus peroratis Cæsar conversa oratione ad Pontificem & Cardinales contestatus est, æquo animo pati non posse, quo tempore ipse expeditionem adversus Christianæ fidei hostes adornabat, Franciscum Regem intulisse bellum Duci Sabaudiæ sororio Cæsareo, & Regis ipsius avunculo, Pedemontanamque Provinciam instructo exercitu invasisse; ex qua in Mediolanensem Principatum facile irrumpere posset; rejectisque inanibus excusationum a Rege subornatarum fucis, decrevisse Sabaudiæ Ducem Cæsarea vi pristinis juribus asserere; negante vero id Francisco Rege, crudele inde bellum accendendum, in quo plurimus sanguis christianus fundendus sit, ut etiam victor debilitatis viribus victo similis futurus sit; atque impar ad tuendam contra Turcarum impetus rempublicam Christianam: videri itaque magis publicæ saluti conducere singulari certamine tan-

tantas lites dirimere, quam tot populos in exitium trahere: licet enim Franciſcus Regia, & Carolus Imperiali dignitate fulgeant, non tamen humano faſtigio eſſe auguſtiores, ut ita minore damno graviora damna avertantur: cæterum pacem ſibi futuram acceptiorem, ſi Franciſcus Ducem Sabaudiæ priſtinæ ditioni reſtituat paceque reſtituta ſe Mediolanenſem principatum, non ſecundo-genito Franciſci filio, ne Florentiæ & Urbini principatus uxorio jure affectaret, ſed tertio-genito traditurum: ac ſi Gallus, vel alii principes a fœdere deſciverint, expetiit Imperator, ut ii pœnis in Chriſtianæ Religionis everſores conſtitutis deſigantur; pacem enim a ſe ardentiſſimis & continentibus votis efflagitari, ut arma in Turcas verterentur. Præfigi itaque a præſenti die vigeſimum decretorium diem, ut eo labente temporis flexu Franciſcus Rex pacis conſilia amplecteretur; quo elapſo profeſſus eſt, a ſe expeditionem adverſus Galliæ Regem omnium malorum impendentium futurum authorem, ac reum, qui pacem poſceret, eamque admittere nollet, ſuſceptum iri.

VII. Hæc fuere ſumma capita Cæſareæ orationis Hiſpano idiomate habitæ, atque in Italicum ſermonem verſæ a viro, qui eam ex ore Caroli Imperatoris exceperat, eamque literis eodem die tradidit; de quibus etiam Paulus Jovius, Guillelmus Bellajus, Franciſcus Belcarius agunt; ſed verba Cæſaris immutaſſe, aſperaſſeque magis Gallom videntur. Cum ita unius horæ ac dimidiæ fluxu peroraſſet Cæſar, ſubjecit Paulus Pontifex, maximum ſe traxiſſe dolorem ex diſſidiis Cæſaris, Regiſque Gallorum, pro quibus inter ſe conciliandis ſtudia ſemper collocarit, collocaturuſque ſit, ut arma ex eorum manibus a Chriſtianorum cæde removeantur, & quotidie numen continentibus precibus a ſe orari; porro Cæſari de optima amplectendæ pacis voluntate, intimiſque arcanis animi ſenſibus libere expanſis grates egit, utque in ea optima mente conſtanter perſtaret, rogavit, ſeque obtulit pro Paſtorali munere, & communis parentis officio, ad pacem inter eos flagrantiſſimo ſtudio conſtabiliendam: verum ſingulare illud certamen, quod propoſuerat, minime approbavit: ſi enim alter, aut ut ſæpe fit, uterque morti occumberet; duabus firmiſſimis Reipublicæ Chriſtianæ columnis poſtratis totam molem ſimul collabi neceſſe eſſet: ac propterea addidit, ſe illius, qui ad honeſtas, & æquas pacis leges ſe accommodaret, partes amplexurum, uſurumque poteſtate Eccleſiaſtica adverſus eum, qui inique pacem reſpueret: pro concilio vero celebrando, nullam operam a ſe prætermiſſum iri.

MS. Car. Spad. ubi ſup. tom. 99. 57. Biaius Caſenas.

Reſponſum Pontificis ad Apologiam Cæſaris.

VIII. His dictis Epiſcopus Matiſconenſis Galliæ Regis apud Pontificem Orator, permittente Pontifice, in medium progreſſus, dixit Cæſareæ Majeſtati, quod ad pacem ſpectaret compertum fore, ſemper Regem Galliæ ad eam fuiſſe propenſiſſimum, quod vero ad alia, quæ tangerent eumdem Regem, cum linguam Hiſpanam non calleret, expetere ea melius a Cæſarea Majeſtate ediſcere, ut perſcriberet Regi, atque objecta dilueret. Cui ſubjecit Cæſarea Majeſtas, eam a ſe habitam orationem, ut Pontificiæ ſanctitati, Orbique geſtorum a ſe redderet rationem, cauſæque ſuæ exponeret æquitatem, ut de ea, deque diſſidiis inter ſe, ac Regem exortis rectam, & conſentaneam univerſi proferrent ſententiam, nec propterea reddendam eidem Regi horum rationem, qui ſi de his certior fieri cuperet, facile ab Oratore Regio in Aula Cæſarea agente, Hiſpanæ linguæ perito, omnia excepturum, quo Oratore vocato, ambobus Italico ſermone hæc verba repetivit. Compendio dixi, controverſias inter me, ac Regem veſtrum dirimi non poſſe, niſi vel cruentiſſimo bello, quod extremam perniciem Reipublicæ Chriſtianæ afferret, aut ſingulari utrorumque certamine, gladio & pugione conferendo, & hoc minus malum futurum, ſi alter ipſorum occumberet, quam ſi Chriſtianorum ſanguis tam profuſe ſpargatur: aut confecta ſalutari pace, quæ non (ut alias) fallax & invnluta eſſet, hanc vero publico Orbis Chriſtiani bono vertendam, ideoque viginti dierum flexu certiorem fieri velle de capta a Gallo Rege optione, vel belli vel pacis, ſe reliqua ad ipſorum Regem ſcripturum, conſenſurumque ut typis mandentur, ut in luce, & omnium oculis (quod maxime optat) collocentur.

Cæſar quomodo dirimendæ eſſent contentiones inter ſe, & Regem Galliæ declarat.

His abſolutis Pontifex, & Cæſar ad Sacrum ſolemne (erat enim ſecunda feria Paſchatis) perrexere, quo peracto, inquit memoratus Scriptor, delecti fuere duo Cardinales a ſua Sanctitate Iporegienſis, & Caracciolus, qui Cæſarem abeuntem per Eccleſiaſticæ ditionis terras ſociarent.

IX. Interea Pontifex, quem ſummæ urebant curæ, ut pacem inter Cæſarem, Regemque Galliæ conficeret, veritus, ne Galliæ Rex, perlato ad ſe Cæſaris ſermone, in iras adeo aſperandus eſſet, ut aures penitus ad omnem optatæ concordiæ tractatum obſtrueret; ut omnes occaſionum, quæ pacem diſturbare poſſent, fibras tolleret, opinatuſque Gallum Re-

Pauli III. animadverſio, ne inter ſe & Regem Galliæ diffidentia oriretur.

gem

gem suspicaturum convenisse prius cum Pontifice Cæsarem ad ea proferenda, accersito Regio Oratore affirmavit, ut refert Bellaius *Sibi omnia ista præter spem accidisse, cui Cæsar nunquam antea verbum fecerit, alioquin se nunquam passurum fuisse, ut hæc loqueretur. Verum quando quæ facta sunt, culpari potius quam emendari possunt, rogare se illos, ut paci quantum possent, consulant: quas vellent hisce de rebus ad Regem literas dare, tanta prudentia ac dexteritate temperent, ut ea prætermittant, quæ prætermitti citra perfidiæ notam possint, & quibus illum potius exulceratum iri intelligerent.* Et mox: *Quod vero potestate Ecclesiastica usurum denuntiaverat in eum, qui æquitati non acquiesceret, id se ad exhortandi, & monendi rationem referre, quemadmodum sui esse muneris intelligebat. Legati gratias illi multis verbis agunt, hoc sic habeat, rogant, Regem non eum esse, qui æquitatem ullam refugiat, tandem significant, se magnopere cupere, ut ex Cæsare ipso audiant [idque Papa præsente] quo sensu quædam suæ orationis capita velit accipi, sic quam maxime poterit fieri, ut congrua lenitate omnia ad Regem perscribantur.*

Bellaius l.5.

MS. Bibliotheca Car. Spad. t.98. pag. 80.

Eodem die, qui fuit decimus octavus Aprilis, cum Cæsar discessurus ex Urbe, ac petiturus Senas salutatum venisset Pontificem, vocati sunt Galli Oratores, qui a Cæsare supplices flagirarunt, ut declarare dignaretur, an hesterna Oratione intelligeret provocatum ad certamen singulare Regem Galliæ, vel non provocatum? Quibus Cæsarea Majestas, præsente Pontifice respondit, se non adeo honoris Pontifici debiti immemorem fuisse, ut coram Sua Sanctitate provocationis verba facere: sed dixisse, iterum iterumque repetere, longe satius fore, ut gladio, pugioneque, instructi, ambo in pugnam descenderent quam si publicum bellum, cum extremo Reipublicæ exitio, Turcicæque tyrannidis incremento, gerant: Pontificique omnia hesterna die dicta confirmavit. Jussitque Oratoribus, ut scriberent Regi, quo de illius voluntate, atque optione, aut pacis, aut belli certior fieret: quibus consentiunt ea, quæ a Blasio Cæsenate rituum Magistro, tunc præsente referuntur.

Cæsar sua declaravit verba, quibus ad singulare certamen Galliæ Regem provocaverat.

X. *Die Martis 18. Aprilis, & tertia Paschatis per mediam horam Imperator cum Papa in camera secretiore colloqutus est; inde exeuntes in anticameram, vocari fecerunt omnes Cardinales, Prælatos, Principes, Oratores, & alios similes Proceres, coram quibus idem Imperator ea omnia, quæ heri querelando proposuerat, replicando, & modificando sermones preteritos, quod non animo injuriandi, neque offendendi Regem Francorum, sed ut manifestaretur ejus intentio, pro fide, & Christiana Republica, & [si quæ mala, inde sequerentur] non posset inde calumniari, & inculpari: & minus provocandi illum ad pugnam, vel duellum, quod non ea intentione dixerat, sed quod melius existimat duos simul mori, vel perire, quam tota Christianitas pereat: & destructis ad invicem exercitibus Christianorum, impetus Turcarum convalesceret.* Converso ad alia sermone, inquit Bellajus, Orator Regius, subdidit. *Cæsarem pollicitum esse Ducatum Mediolanensem, Duci Aureliano (is erat secundus genitus Regius) Respondit Cæsar, quod Rex eo tempore conditionem non accepisset, quod etiam copias in Italiam traduxerit, quod innumerata damna Sabaudo attulisset, quod si Rex Duci Engolismensi [erat is tertius genitus Regis] hunc Ducatum tradi vellet, se ab eo non alienum fore, iis pactis, & conditionibus, quas iam tulisset, partim quas adjiceret, cum res conficienda esset, neptemque uxorem illi traditum iri. Tum conversus ad Papam, an non bellum est [inquit] quod Galliæ Rex mihi orandus est, ut Ducatum Mediolanensem uni ex suis liberis, tradi assentiatur?*

Bellajus lib.15.

Dimissis Gallis Oratoribus, Cæsar summa comitate ultimum vale dixit Pontifici, a quo sacra prece lustratus XVIII. April. hora decima nona, maximisque muneribus in Pontificios nepotes effusis, quæ ad triginta sex millium nummorum vectigal annuum pervenerunt, conscendit equum, atque a Cardinalibus ultra dimidium milliare extra Urbem equestri pompa deductus est, cum Romæ tredecim dies moratus esset. Ex quibus emendes historicos, qui quatriduo tantum Romæ hæsisse memorant, quos etiam in nonnullis hallucinatos ex relatis a nobis constat. Emensus vero reliquum ditionis Pontificiæ, iter ab Iporegiensi, & Caracciolo Cardinalibus consociatus, Senas pervenit.

Cives vero Senenses erectis triumphalibus arcubus eum magnificentissime exceperunt: qua in Urbe conventus a Lotharingo Cardinale propositas Francisci nomine pacis leges repudiavit: a Senensibus ad Florentinos provectum Alexander gener illum tam mirifice percoluit, ut veterem Romanorum magnificentiam æquasse censeretur; quem Cæsar monuit, ut suæ salutis sollicitus esset, insidias enim regnanti in Civitate armis subacta esse pertimescendas. Inde Lucam, Astamque profectus ad invadendam Galliam exer- XI.

Senas ingreditur Imperator triumphaliter exceptus, postea Florentiam petit.

Digitized by Google

Jov. l. 35.
Bellajus l. 5.
Francisc. Ferron. in Franc. Paulus Jovius l. 34.
Franciscus Galliæ Rex Ducatum Sabaudiæ invadit.

citum instruxit. Immiserat adversus Carolum Sabaudiæ Ducem, Franciscus Rex ob non restitutam Niceam Provinciæ Urbem, Philippum Sciabotum rei maritimæ Præfectum, ingentibus succinctum copiis, qui præcipiti victoria, non modo Transalpinam Regionem subegerat, verum etiam (pronis ad victorem populis) in Subalpina Regione Taurinum, Fossanum, Penarolum, & Cherium invaserat, ac latius victoriam protulisset, nisi Joannes Lotharingiæ Cardinalis ad Cæsarem, cum amplissimis mandatis pacis Interpres missus procurrentis victoriæ cursum inhibuisset, jussissetque citra Duriam amnem subsistere, ne Cæsaris animum magis exacerbaret. Ita Gallus, rei gerendæ occasioni defuit, nec ad concordiam Cæsaris animum, eo officio flexit: Cardinalis enim Lotharingus cum Senis Cæsarem de pace postulasset, ab eo repulsus ad Pontificem se contulerat. Conversæ vero paulo post res fuere, nam Antonius Læva, Mediolano educto exercitu, progressus Gallorum abrupit, Vercellas in officio continuit, Fossanum expugnavit, Salassorum Regulum ad defectionem a Gallo pellectum Cæsari adjunxit, suasitque illi, ut in Provinciam superatis Alpibus irrumperet, ac simul Mariæ sorori daret Imperia, ut e Belgio in Galliam Belgarum exercitum effunderet, ut diverso bello Galli perturbarentur, inanibus vero vaticiniis præfidebat Læva, Carolum Galliæ Regnum, cæteris Regnis adjecturum, nonnullosque Massilienses cives promissis, & auro subornarat, ut Urbem Cæsari proderent, sed ii mutata fide promissis defuere.

Paul. Jov. l. 35.

XII.
Paulus III. pro pace inter Cæsarem, & Franciscum Regem laborat.

Dum ferverent bellica consilia, Pontifex, qui ex eo bello maximum rei Christianæ excidium impendere præsidebat, ac Religionis in Africa amplificandæ spes dissipari, maximum inde dolorem traxit, & a Cardinale Lotharingo conventus multa cum eo de pacis consiliis expediendis disseruit, ac literis Franciscum Regem ad communem pacem, consectandasque publicas rei christianæ utilitates hortatus est; cum adversus fidei hostes communia arma inferri possent, & propria manu hæc verba addidit.

Regi Christianissimo.

Verba addita manu Papæ. Monitus Gallus Rex, ut pro erigenda Christiana re seipsum vincat.

Rogamus ex animo, & Paterno affectu Maiestatem tuam Christianissimam, ne tam pulchram occasionem [hæc verba addita manu Papæ] tempore conservandæ, & augendæ Christianitatis, deserat, & seipsam vincat, & superet, quod solemni studio, facile consequi poterit ad laudem Dei, & perpetuam tuæ Maiestatis, & successorum suorum gloriam, in quo nos tantopere tibi devincies, ut re ipsa intelligas, rem nobis gratissimam fecisse. Datum Romæ 11. *Maii MDXXXVI. anno* 11.

XIII.
Franciscus Galliæ Rex, ut objecta sibi a Cæsare diluat Pontifici, & Cardinalibus scribit.

Audita contestationis Cæsareæ, & accusationis serie Franciscus Rex ad sibi objecta capita diluenda, literas ad Pontificem, & Cardinales misit, quibus nitide exposuit, Cæsarem non Divini honoris tuendi, aut Religionis asserendæ studio, vel cura ulla affici, ut qui arma adversus hæreticos grassantes in Imperio non expediverit, sed Gallici nominis opprimendi ardore maximo flagrare, cujus literas coram Pontifice, Cardinalibus lectas, refert Blasius Cæsenas his verbis.

Blasius Cæsen. in Diario to. 11. p. 172. Vat. tab. Apolog. ext. Jul. Ext. etiam apud Guillel. Bellajum lib. 5. Apud Ferron. in Franc. 1.

XXII. Maii die Ascensionis, Orator Regis Franciæ legit coram Papa, & Cardinalibus literas Regis Galliæ responsivas protestationi, quæ continebant multas justificationes. Præcipua hæc erant illius capita. Sabaudum jure lacessitum, bello cum juri non staret: ac si illius tuendi causa, Cæsar arma sumere debuit, multo, magis adversus Genevenses hæreticos, qui Genevam, & alia loca illi eripuere ea vertere debuisse, sed hæc ab ipso Rege audire præstabit.

Beatissime Pater, vosque amplissimi Cardinales, & clarissimi Legati, est omnibus nota patientia, qua mihi factas injurias huc usque tuli, hæreditaria mea, & meorum filiorum bona tot jam annos me ferente per alios occupata; interdictum, ne quid mei, [quod in re, aut possessione, Cæsaris esset] attingerent, copiarum mearum a Vercellis de medio quasi desponsæ ac jam destinatæ victoriæ a cursu revocatio, & stativis in castris, [ne quis tumultus excitaretur] collocatio, constituendæ pacis amplissima, & libera facultas Cardinali Lotharingio permissa, ususfructus [de quo memini] cessio satis declarant, pacene, an bello recuperare nostra maluerim. Neque vero Sanctitati tuæ mirum hoc loco videri debet, si quod sensio liberius profiteor. Nam si occupator alieni quiritari audet, interim ac dolere, ego quid facere debeam, qui tam ampla patrimonia videam mihi, ac liberis meis per injuriam auferri, & nostra cum ignominia retineri. Quod vero ad Sabaudiæ Ducem pertinet non video, qua ille se tueri, aut defendere ratione possit; a quo toties expostulatum sit, a quo toties flagitatum, ut decidere judicio mecum vellet de eis rebus, & quas a Maioribus suis nullo jure occupatas, meo damno possidebat, & quas hæreditario jure pertinere ad felicis memoriæ matrem meam ambigere non poterat: quæ ipsa quidem mater mea, [dum viveret] sæpe ad eum certos

tos

Digitized by Google

tos viros repetitum sua, miserit cum mandatis, [ut sororem decebat] humanissimis: ego quoque ab ipsius morte viros meæ causæ peritissimos, quique vel disceptatoribus iis, qui sunt illi a consilio, eandem in judicium deducerent, legaverim, neque quidquam in legationibus tandiu profecerimus, necessario mihi ad arma veniendum fuit. Qua in re nihil a me peccatum est in ea fœdera, quæ cum Cæsare mihi intercedunt, quibus, etsi prohibeor, ut necum ullo Italiæ Principe adversus illum consilia communicem, non video, qua ratione istud bellum Allobrogicum, ad se spectare Cæsar arbitretur, vel ad eam causam ullo modo pertinere, cum interim exercitus meus, [ubi nunc dicebam] nihil earum rerum, prorsus attigerit, quas intellectum sit ab eo, quo jure, quave injuria possideri, atque, ut ne id faceret, diligenter omnibus a me fuerit interdictum. Neque enim si fœdere Samarobrinensi, Sabaudiæ Ducis mentio inter Cæsaris fœderatos injecta est; continuo tamen earum rerum, quas is, ad me pertinentes, occuparet, jus in eum translatum esse intelligo, cum nec eo in fœdere nomen ejus, ut nobiscum transigentis adscriptum sit, nec vox de rebus meis, quæ ab illo tenebantur, ulla eo in conventu emissa. Itaque fœderis ejus tabulæ me cessisse jure meo, nulla coarguere ratione possunt. At qui ego, & antea speravi semper, & nunc etiam spero fore, ut Carolus pro necessitudine, affinitateque nostra, meam potius jure, ac legibus nitentem, quam iniquam Sabaudiensis causam sibi esse suscipiendam ducat.

Gebenn.

Quamquam hoc ego [tamen video, id quod satis mirari non possum] cæterorum factum, qui & ipsi armis in Sabaudiensis bona invaserint a Cæsare non reprehendi, duntaxat reprehendi meum, qui cum illo sim maximis vinculis, & propinquitatis, & necessitudinis conjunctus, neque vendicare quidquam, in quo perspicuum jus, & clarius ipsa luce non habeam, voluerim, neque nisi rite repetitis rebus arma caperem. Atque adeo, Beatissime Pater, paratus sum Sanctitati tuæ, si hoc ita libuerit, rationes omnes meas ex tabulis authenticis comprobare, ut quæcumque dixerim, nihil omnino discrepare a vero intelligas. Quod si ille animum induxerit mea mihi reddere; vicissim ego, si quid mei præterea occuparunt, non gravabor illi restituere. Jam quod Cæsar inquit, si de pacis inter nos retinendæ conditionibus convenire non possit e re, atque commodo fore Christianæ Reipublicæ nostras ut controversias singulari, certamine dirimamus: Ego cum hactenus [si quis vitæ meæ splendori notam ullam allinere tentaverit] abunde mihi satisfecisse videar: Et cum hæc duelli commemoratio, voluntatis tantum declaratio, non etiam provocatio esse videatur, aut decoris, atque honestatis nostræ oppugnatio, ego inquam breviores esse nostros enses, quam ut tanto intervallo disjuncti congrediamur existimo. Quod si nos propius occasio aliqua sisteret, [id quod mihi credibile est futurum] si res ad arma redierit, atque si tum Cæsar eandem retineat, quam nunc se habere ostendit decertandi mecum voluntatem, neque tum ipse ad certamen provocare velit, non recuso: quin si existimationis meæ defensioni defuero, probi me, atque graves viri inter profligatæ famæ homines repudient, id quod mihi tamen multo acerbius futurum esset, quam cum illo certare armis formidolosius. Quod subinde declaravit, neque a se quidquam accusandi, aut sugillandi mei causa dictum, neque dicta sua velles a quoquam ita accipi, quasi spe pacis omni sublata, jam classicum veluti cecinerit: ego vero non minimam ex ea re voluptatem cepisse profiteor. Hæc sunt porro, Beatissime Pater, amplissimi Cardinales, & clarissimi Legati, quæ apud vos commemorare volui non accusatorie, aut lædendi cujuspiam animum, sed purgandi mei causa, ut omnes intelligant, quam ego in publicæ pacis studia, & commoda Reipublicæ propensa sim voluntate, perspiciantque omnes, ad arma cum Cæsare deveniendi culpam, sicut a me adhuc abfuisse, ita semper abfuturam, id quod omnes, sine ulla dubitatione judicaturos spero, & confido quicumque secum accurate reputaverint, ad quas ego me continuandæ pacis studio dimiserim conditiones.

Cæterum universos, qui Cæsarem adversus Gallum Regem perorantem audiverant non spectasse illum ad pacis, sed ad belli consilia, atque malorum imminentium invidiam in Gallum detorquere, meditatum censuisse narrat veteris MS. Author, qui Cardinalis quispiam eruditissimus fuisse videtur. Pontificiæ vero curæ ad eum placandum collocatæ irritæ evadebant: debellandæ enim Galliæ spe umbratili lactabatur Carolus V. nec recogitabat Turcam a Gallo in eum concitatum iri, nec tantis hostibus superiorem futurum, adeo magnitudine virium efferebatur, nam præter Germanos, qui ad viginti quinque millia, sub ejus signis confluxerant Hispanos veteranos Milites, Italos, Neapolitanos, Burgundos, Belgas, distinctis aciebus militariter instructos trahebat inter quæ Pontifex redintegrandæ inter dissentientes Reges concordiæ cupidus Cardinales Legatos ad eos de-

XIV.
MS. Car. Spad. fig. p.266.

Paul. Jov. l.35.

Pacis tractatum sprevit Cæsar spe potiendæ Gallia.

Acta Consist. ms. sign. n. 133. pag. 302.

decrevit, ut narrant acta consistorialia. *Romæ Feria VI. II. Junii, fuit Consistorium, in quo Sanctissimus Dominus Noster statuit decernendos esse aliquos Legatos, scilicet unum ad Carolum Quintum Imperatorem, alium ad Franciscum Regem Christianissimum, alium ad Ferdinandum Regem Romanorum; qui omni diligentia curarent, ut depositis armis, quæ jam ipsi Reges, contra se sumpserunt, pax Reipublicæ Christianæ, jampridem ob Turcarum potentiam, necessaria componeretur.* Designati illi fuere in alio Senatu habito IX. Junii quorum nomina recensent eadem acta. *IX. Junii S. D. N. decrevit, Legatos tres, videlicet, ad Regem Romanorum, & Wayvodam Reverendissimum Cardinalem S. Crucis, ad Regem Christianissimum Cardinalem Trivultium, ad Cæsaream Maiestatem Reverendissimum Cardinalem Caracciolum, cum facultatibus, ut in eorum Brevibus, & Diplomatibus continetur.* De Legatis hisce Apostolicis decretis, Pontifex eosdem Reges certiores fecit, quo argumento extant subjectæ literæ ad Francorum Regem, dum ad Cæsarea arma a Gallia propulsanda, Turcas in Cæsarem vocabat quem rogabat, ut pacis studio publicam rem Christianam privatæ rei, vel privatis studiis anteferret.

Paulus decernit Legatos pro pace inter Cæsarem, & Regem Galliæ.

Ead. 17.

Petr. Paul. Gualter. in Diar. Ang. Massarell. in Diar. Conc. Trid. ms. Arch. Vat.

Ferron. in Franc. I.

Regi Christianissimo.

XV.

Paul. III. lib. brev. an. 2. pag. 547.

Charissime, &c. Etsi ut Tuæ Serenitati notum est per Nuntios, & literas frequentissime, ac novissime per dilectum filium nostrum Cardinalem Lotharingiæ, ad Te reversum, officii nostri partes interposuimus cum Maiestate Tua & Serenissimo Cæsare ad concordiam inter vos conciliandam, armaque contra Turcas convertenda, libenterque ipsi personaliter hanc ob causam ad vos venturi fuerimus, si qua spes obtinendæ rei nobis affulsisset: tamen ne quid intentatum omitteremus, quod, vel ad officium, vel ad amorem erga Te nostrum pertineret; habita sæpius cum Venerabilibus Fratribus nostris, super hoc deliberatione, recentiores, dignioresque homines Sanctæ sedis Legatos ad Tuam & Serenissimi Cæsaris Maiestates mittendas decrevimus. [Et infra.] *Quamobrem, fili noster charissime, non sine lachrymis, Tuam Maiestatem per communem Dominum Iesum obsecramus, [quod & cum ipso Cæsare fecimus,] ut periculis miseræ Christianitatis animadversis, publicaque salute, quæ Tibi, ac tuis Prædecessoribus, semper charissima fuit, perpensa ad concordiam te facilem dare, multaque Deo condonare velis, quæ alioqui humanis denegarentur affectibus, hoc nihil tibi gloriosius, nihil universis Christifidelibus salutarius præstari a te hoc tempore potest, &c. Datum Romæ &c. XIV. junii MDXXXVI. anno II.*

Decretus ad Gallum Car. Leg. pro redintegranda pace cum Cæsare.

Rogatus Rex, ut rem Christianam propriæ rei anteferat.

Blos.

Moniti etiam sunt, Cardinales Lotharingus, Turnonius, & Bellaius, qui multa apud Regem authoritate pollebant, ut Cardinalem Trivultium Legatum pro pace conficienda juvarent. *Cum nostrum [inquit in distinctis ad singulos literis] desiderium suadendæ concordiæ, inter Serenissimum Cæsarem, & Christianissimum Regem tuæ circumspectioni, præcipue notum eo ardentius sit, quo periculum nunc majus inquit, nisi arma ad mutuam Christianorum perniciem suscepta in Christi hostes convertantur.*

Paul. l. 2. p. 328.

Cæsarem pariter consignatis eidem literis madentibus lachrymis, vigilantissimus Pastor, obtestatus est, ut arma Galliæ inferenda in Turcas converteret, lites æquitate dirimeret, condonaret Christo injurias, quarum ultionem humanus affectus expetebat: ac de Cardinale Trivultio Legato aliis literis hæc addidit. *Etsi hodie mittentes ad Majestatem Tuam communiter Legatos nostros Trivultium, & Caracciolum S. R. E. Cardinales, communia illis mandata, communesque literas dedimus ad Majestatem Tuam perferenda, tamen cum ipse Trivultius, postquam ad Maiestatem Tuam, id munus peregerit, ad Regem Christianissimum ob eandem causam sit progressurus, non alienum putavimus has quoque seorsum ei dare ad Majestatem Tuam literas, quamvis enim ipse gentilitio studio Regem Christianissimum colat atque ab ipso Rege ob singularem fidem, & virtutem amplissime sit ornatus; tamen & bonum virum, & gravem Senatorem, rectique & æqui semper cultorem habitum esse testamur, nec minus ob id electum fuisse a nobis, quia communis utilitatis studiosus semper fuit, &c.* Hosce Cardinales contulisse se ad Cæsarem, atque Trivultium etiam pertentasse Cæsaris animum (remotis arbitris,) num Mediolanensem Principatum, tertiogenito Francisci Regis fiduciario iure traditurus esset, si Franciscus Rex Sabaudo ditionem captam restitueret, nec ad id flectere eum potuisse, licet Romæ, coram Pontifice, & Cardinalibus eam pacis legem proposuisset, narrat Guillelmus Bellajus, cujus verba repetenda visa sunt.

Id. pag. 339.

Paul. lib. brev. an. 2. p. 339.

XVI.

*Savilianum veniunt Cardinales Trivultius, & Carpius * a Papa hic ad Cæsarem, ille ad Regem missi, qui illis concilium denuntiarent, quod Mantuæ septimo, & vigesimo Maii die anni proximi indicebant, qui annus erat MDXXXVII. qui etiam de pace inter eos ineunda agerent.*

* Caracciolus.

Guill. Bellaius lib. 6.

Ma-

Magno illi splendore, & apparatu exci-
piuntur, atque in multorum Principum,
& aliorum magnæ authoritatis corona au-
238. *diuntur. Cæsar, quod ad concilium atti-*
neret, assentitur, seque interfuturum re-
cipit, neque alia, quam Divina vi se im-
peditum iri, confirmat. De pace scire eos,
quid Romæ testificatus esset, se bellum, si
semel illuc venire compelleretur [neque
enim nisi invitum valde suscipere contulis-
se] tam acriter gesturum, ut nulla un-
quam ratione quæcunique extaret, nisi per-
fectis, quæ cogitabat, a re suscepta dedu-
ceretur, a qua quidem sententia, se deces-
surum omnino negat, nisi Rex in primis
Sabaudum plane in Dominatum integrum
restitueret, damnaque illata sarciret, qui-
bus confectis si Nuntios postea de pace mit-
teret, tum se sibi consilium capturum, &
quod res poscere videretur, responsurum.

Cardinalis Trivultius, qui in Galliam ad Regem progredi jubebatur, non abs re facturum se euistimavit, si remotis arbitris Cæsarem conveniret. Tametsi enim oratione paulo arrogantiore palam usus fuerat, privato tamen colloquio longe leniorem præbiturum illum arbitratur, & ad quasdam pacis conditiones magis proclivem futurum. Dicendi potestate facta, inter cætera rogat, si Rex de redintegrando Sabaudo conditionem acciperet, aut certe quæ bello occupata erant, apud sequestrum deponi assentiretur, num gratum ipsi esset, ut Regi nuntiaret, Ducatum Mediolanensem Aureliano datum iri. Cæsar negat placere. Tum Cardinalis obnixe illum rogare cœpit, ne quidquid postea accidisset controversiæ, quod facere constituerat, commutaret, sed in eo perseveraret, quod Romæ in celeberrimo, & gravissimo cœtu Papæ, collegii Cardinalium, & coram tot exterarum gentium Oratoribus pollicitus fuerat. Negat se Cæsar, quod constituerat, mutare velle, ut qui nunquam in animo habuisset, hunc Ducatum tradere, consilium dumtaxat fuisse Regem blandis verbis delinire, & omni ratione efficere, ut arma deponeret, dum ipse exercitum compararet par pari illi referens, qui Sabaudum verbis lactaverat, simul etiam adortus spoliaverat. Nullum aliud responsum Cardinalis elicere potuit. Itaque venia accepta alpibus superatis ad Regem proficiscitur, Collegam Cardinalem Caracciolum Cæsar aliquot dies apud se habuit, deinde Mediolanum misit, illicque præesse jussit.

XVII. Accepta a Pontifice potestate, Cardinalem Caracciolum Mediolanensem Præfecturam suscepisse, ostendunt literæ Guidicioni Episcopi, Internuntii Pontificii apud Cæsarem XIII. Augusti exaratæ.

Ext. in ms. Card. Spad. sig. num. 90. pag. 297.

Suspecta vero sunt alicujus Historici verba, dum ait fassum Cæsarem se dolo proposuisse pacis legem coram Pontifice, & Cardinalibus, atque errare putandus est, non aliter, cum Carpium (nondum Cardinalem) pro Caracciolo missum dixit, maxime, cum in eandem pacis legem octavo post anno, cum Gallo Rege Cæsar convenerit. Potius itaque opinandum est, Cæsarem solutum se religione promissi existimasse, cum tempore constituto conditionem oblatam, Gallus non admisisset: fuisse aversum vero a pace, quia ex virium amplitudine, spe, & cupiditate ab assentatoribus correptus, Galliæ occupandæ inhiaret, ducique se sineret ambitiosis consiliis Antonii Levæ, de quo hæc refert Paulus Jovius: *Antonius ex proventu victoriarum suarum, usque adeo Gallicæ militiæ elatus, contemptor evaserat, ut ex vaticinatione quorumdam futura prædicentium Carolum Galliæ Regem evasurum, & se voti compotem, apud Parisios in ipsa victoria fato concessurum profiteretur.*

Ciacc. in vita Paul. III.

Paulus Jov. l. 35.

Refracta est contrario exitu ea militaris jactantia, ac Cæsar contemptis monitis Pontificiis, irrupit in Galliam itineribus variis, sed præcipue per maritimas Alpes, perque Tendanos Provinciæ exercitum florentissimum infudit, cujus primo impetu Antipolis ultra Varum flumen capta non sine strage, direptaque est, nec terra modo, sed etiam mari Galliam invasit, subsequuta enim est a Saonæ portu classis Duce Andræa Auria, quæ multas Italicarum copiarum cohortes, quibus Ferdinandus Sanseverinus Salernitanus Princeps imperabat, subvexit, Gallia hostium multitudine territa, sine vulnere jugum subiit. Forum Julium etiam deditionem fecit, ac tum ad abrumpendos Cæsaris progressus, Franciscus Rex lugubre, sed necessarium consilium sumpsit evastandæ Provinciæ corrumpendorum commeatuum causa, ne hostis iis sustentatus interiores Regni Regiones penetraret, nec sine clade id Cæsarianis contigit; injectus enim ignis Sylvis, facileque pineta corripiens continente flamma ingentem multitudinem calonum mercatorum, ac mulierum sequentium castra exussit, stultique adulatores canebant Cæsari prælucentes flammas victoriam portendere; ac licet initio in Pagis, affatim commeatus fuerint reperti, tamen postea cum ulteriore regione ii, a Gallis corrupti, exustique fuissent, inedia cœpit laborare exercitus. Auria porro classe in Tolonæ Portum invectus, metu tormentorum præsidiarios ad turrem dedendam adegit, Cæsareus etiam

Cæsar in Galliam irrupit.

equitatus, commisso primum ancipiri, deinde secundo cum Gallis ad Brugnolam certamine, miseram Urbem effuse diripuit. Vastius in Arelatensem agrum excursione facta, plerosque cives, nil hostile metuentes, intercepit, necnon Cæsar ad Massiliæ conspectum copiarum partem promovit exploraturus, an tumultus ab iis, qui occulte ipsius rebus studebant, excitaretur; sed cum inani spe pavisset diu cupiditatis famem, castra ad Aquas Sextias defixit, & qui Gallias victoriis se peragraturum ex somnio assentatorum existimaverat, ulterius progredi non potuit, cum Franciscus Rex, fortissimo succinctus exercitu Avenionem accessisset (adductu, secum Annæo Memorantio, Equitum Magistro, bellicæ artis gloria florentissimo) expectaretque in dies viginti Helvetiorum millia auxiliaria. Nam licet Helvetii Cæsari polliciti essent, se in nullam partem inclinaturos, tamen ubi Cæsarem in Gallias irrupisse acceperunt, veriti ne subacta Gallia servitutem subire cogerentur, fœderumque cum Gallis olim initorum memores, ac stipendiorum illecebra pellecti, ad defendendam Galliam procurrerunt. Interea asperiora omnia acciderunt Cæsari; nam a Tolonæ Portu, ob itineris intercapedinem commeatus ægerrime Castris Cæsareis inferri potuerunt, cum e saltibus incognitis assilirent in viatores, ac præsidiarios interficerent, inde fames in castris Cæsareis, & dissenterica lues ex fugacium fructuum uvarumque immaturarum esu ingravescere cœpit, adeo ut Germanorum corpora passim sternerentur. Cumque adversi exercitus proximo intervallo distarent, immanisque cædes expectaretur in dies, Pontifex cœpta concordia consilia majori studio, & contentione ursit, de quibus hæc ad Cæsarem scripsit.

Martinus Bellaius.

Imperatori.

XVIII. *Charissime. Etsi sapissime, ac multis animi nostri significationibus ostendimus desiderium, quo maxime tenebamur, prout tenemur conficiendi pacem inter Maiestatem Tuam, & Regem Christianissimum, solicitat nos nihilominus officium nostrum, necnon pietas, & charitas nostra erga universam Christianitatem, cujus tranquillitas en hac potissimum pace pendere videtur; quamobrem, ne huic rei in aliquo, [quod se nobis offerat] defuisse videamur, præcipue in absentia Dilecti filii nostri Cardinalis Caraccioli, quem Legatum, super hoc nostrum ad Tuam Maiestatem destinaveramus, mittimus ad Tuam Majestatem Dilectum filium Ambrosium Recalcatum Prothonotarium Apostolicum, Secretarium nostrum intimum, &c. Dat. Romæ apud Sanctum Marcum* XXVI. *Augusti MDXXXVI. Anno* II.

Lib 8 Paul. III. lib. brev. an 2. pag. 430. Ext. etiam in mſ. Cardin. Spad. sig. n.269 p. 295. Præmissi Cardinalibus Legatis Internuntii.

Internuntium etiam alium ad Franciscum Regem, concordiæ interpretem misit: cæterum Franciscus Rex, paulo ante gravissimum doloris vulnus acceperat, ex Francisci Delphini Regni hæredis obitu; cum mense Augusto ex ludo pilæ æstuans, epora intemperanter aqua frigida pleuritidem concepisset, ut diarii Author refert. Dum porro Cæsar ad aquas Sextinas hæreret, tristi Nuntio perculsus est, Genuam in discrimen adductam, cum Galliæ Rex, Goidonis Rangoni opera, prope Mirandulam exercitum confecisset, ad quem Fregosii, & Genoæ exules confluxerant, rerumque novarum studiosos non parum erexerant, quo audito Andreas Auria subsidiarias copias triremibus devehendas celerrime submisit, quibus confirmati Genuenses, hostem admotis scalis in mœnia subeuntem propulsarunt, inde Guido Cariniánum Oppidum provectus deditione recepit, ac Taurinn, aliisque Arcibus præsidiarios submisit: extracta porro in plures menses aquarum Sextiarum obsidione, Massiliaque frustra tentata, & morbis Cæsareum exercirum depascentibus Antonius Læva infælicis belli Auctor fractus diuturnis artuum doloribus, atque ira, mœroreque ex adversis rebus confectus, in castris intra dies paucissimos interiit.

Franciscus Galliæ Delphinus moritur.

Petrus Paulus Gualter. Aretin.

Antonius Læva moritur mœstitia concepta, de infelici exitu belli Gallici.

Extincto belli suasore, studia bellica refrixere, & spe victoriæ dejecti Duces Cæsarei, ad receptum inclinarunr, nec Cæsar res suas universi certaminis aleæ committendas censuit; Annæus pariter Memorantius Gallici exercitus Dux, qui ad Cabillonem Castra erexerat, eaque munitionibus dispositis in coronam tormentis bellicis vallarat, propendebat ad pacis consilia, ne ex ancipiti prælio Gallia in discrimen coniiceretur, de quo factus certior Pontifex, de optimis consiliis grates egit, exposuitque quantum discrimen a Turca, si Christianorum vires universo certamine eliderentur impenderet. XIX.

Magistro Franciæ.

Dilecte fili salutem &c. Ex compluribus Dilecti filii Cardinalis Trivultii Legati, ac Venerabilis Fratris episcopi Faventini Nuntii, istic nostrorum literis, novissimeque en Dilecti filii Latini Juvenalis Secretarii Nostri, nuper ad nos reversi, verbis intelleximus, quo studio tua Nobilitas, & quam piis officiis continue animata, & usa fuerit in pace, & concordia suadenda. Qua ex re, fili Dilecte, etsi era-

Paul. III. lib. brev. an. 2. p. 642.

Pontifex de consiliis pacis Memorantio gratias egit.

Digitized by Google

ramus antea singulari erga nos amore incensi, ob tuu in Sedem Apostolicum, quam semper coluisti, egregiu merita, tamen tantum lætati fuimus, tantumque ad priorem in te benevolentiam adjecimus, quantum tua pietas, ac rei tam necessariæ, & salutaris utilitas postulat, cum enim hoc duorum Principum tantorum bello universæ Christianitatis vires absumptum iri, nemo ambigat, nemo etiam non videt illis attritis, ac debilitatis communem hostem Turcam in commune nostrum exitium primo quoque tempore irrupturum; cujus periculi certa indicia nobis idem hostis nunc præbet, cum tantam classem, tantumque apparatum navalem, in proximum ver moliri dicitur. Ergo nos, qui prudentiam tuæ Nobilitatis antea audiveramus in bello, nunc pietatem audientes in suasionibus pacis, agimus Deo gratias, quod apud Christianissimum Regem, talem virum tali gratia, & authoritate pollentem, nobis hoc tempore concesserit, qui pro bonitate velit, & pro authoritate possit nobiscum in commune bonum, quod ab unu tantum concordia dependet consulere: sed & post Deum, etiam tibi agimus fili gratias, qui tali animo es, te enim adjutore speramus reddi compotes hujus voti, quod nobis a natura insitum, a Pastorali officio injunctum, minæ, nunc & apparatus communium hostium Turcarum, quas tuæ Nobilitati non ignotus esse confidimus, augent, & exacuunt, &c. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum &c. XIV. octobris anno MDXXXVI. anno II.

XX. Submissi deinde a Pontifice Cardinalis Trivultius, Rodulphus Pius Carpensis, Episcopus Faventinus, paulo post Cardinalis; impetrarunt facile piis precibus, ne summo Reipublicæ Christianæ incommodo, armis concurreretur, quamquam tollere simultates, & suscepti belli controversias dissolvere non potuerint; cujus rei causæ hæ afferuntur a Francisco Belcairo. *Neque Cæsar prior de pace loqui, neque Franciscus voluit, ille quod se a fortuna, non nostrorum industria, aut fortitudine vinci agnoscebat, Franciscus, quod illius exercitum semivictum putabat, itaque ambæ Legationes irritæ fuerunt, nisi quod Paulum Pontificem suo officio non defuisse declararunt*; e Legatis Caracciolus, permittente Pontifice Legationem suam apud Cæsarem a pace abhorrentem commutarat cum Mediolanensi præfectura, ut diximus, Trivultius vero a Gallia reversus IV. Novembris Legationis suæ rationem, ac seriem Pontifici retulit. His addit memoratus Belcairus in Castris Cæsaris famem, vehementer in dies auctam, adeo ut panis aliquot diebus desideratus sit. Cum vero in eo bello Venusinus Comitatus Pontificiæ ditionis in summo discrimine versaretur, atque ab Annæo Memorantio ab hostili grassatione fuisset vindicatus, Pontifex illi grates his literis egit.

Paul. Jov. l. 35.

Quare a Legatis firmata non iverit.

Franc. Belcar. l. 21. lib. 57.

Acta Consistor. sig. n. 133.

Castra Cæsaris fame laborant.

Magistro Franciæ.

Paul. III. lib. brev. an. 2. pag. 611.

Dilecte fili salutem, &c. De tua optima erga nos, Statumque, & res hujus S. Sedis, ac nostras, mente, ac voluntate certiores quotidie sumus redditi, sic enim retulit nobis, idque sæpius Venerabilis, Frater Jacobus Sadoletus Episcopus Carpentoratensis nobilitatis tuæ studiosissimus, quem nos modo ipsius meritis, & virtutibus adducti, in sacrum ordinem Venerabilium Fratrum nostrorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium retulimus, te in hoc proximo bello, quo regiones istæ Provinciæ Galliæ, populique in illis nostri, & Status Ecclesiasticus in maximo metu, ac periculo, constitutus fuit, tantum studium adhibuisse, tantaque vigilantia esse usum, quo res istic nostræ conservarentur ac quoad fieri posset, a detrimentis belli, & licentia militari prohiberentur, ut nihil fieri potuerit, nec amantius erga nos, nec tuo isti animo, & præstantissima virtutis convenientius; certe enim primarias urbes ditionis istic nostræ Avenionem, & Carpentoratum tua authoritate, & diligentia novimus fuisse conservatas, quæ ut nobis gratissima a Nobilitate tua acciderunt, nosque quotidie magis te amare, ac magnifacere teneamur, etsi tu tuæ virtutis potissimum præmium ipsam habeas virtutem, gratiamque eum, & laudem, quam apud Deum, atque homines, recte semper agendo tibi comparas, quæ una quidem merces laborum, & vigiliarum nostrarum sempiterna est: tamen nos quoque, Nobilitati tuæ, tanto animi studio, tantaque charitate reddimur affecti, ut nequaquam satis dignas gratias isti animo, & amori tuo erga nos agere posse videamur: sed agimus eas tamen, & pro nostra, ac hujus Sanctæ Sedis facultate, & authoritate, quantum cum Deo licitum erit, occasioque tulerit, etiam referre sumus parati, ita nostra prompta, erga te, statum, honorem, & commodum tuum voluntate, ut in omnibus rebus sis cogniturus, ad Paternum nostrum erga Nobilitatem tuam animum, singularemque benevolentiam, nihil jam addi ulterius posse: quod superest, etsi ea apud te non eget commendatione, tamen ut teneamus officium nostrum, causam Christi & fidei in isto Regno, quæ a te semper fortissime defensa a charissimo in Christo filio nostro Francisco Rege vere Christianissimo invicta retenta est, populosque istic nostros, eorumque pacem, & incolumi-

mitatem Nobilitati tuæ, vehementer commendatam esse cupimus. Datum Romæ XXIX. *Decembris MDXXXVII. anno* II.

Hisdinum captum.

XXI. Pulsis Provinciæ finibus, & Peronæ obsidione Cæsarianis Franciscus Rex ad rependendas hosti clades exercitum in Belgium induxit, ac quinquagesimo obsidionis die Hisdinum munitissimam urbem expugnavit, tum in Insubriam irrumpere proximo anno meditatus (Christiani nominis, animæque salutis oblitus) impio fœdere cum Solimanno percusso, illum proximo anno ad Regnum Neapolitanum invadendum pellexit, ac Barbarossa hoc anno in Minoricam invectus, capta Magonis portus Arce Oppidanos in servitutem abduxit, petiitque Constantinopolim ad vires adversus Christianos instaurandas: ex graviore enim bello, inter Cæsarem, & Franciscum Regem accenso, exultantes Turcæ ad invadendum, summo conatu Christianum Imperium procurrerunt, quibus propulsandis vigilantissimus Pontifex intentus universos Christianos cohortatus est, ut Christiana constantia Turcica molimina retunderent, atque inter alios Clissiæ in Dalmatia munitissimæ Arcis, cui occupandæ inhiabant Turcæ, præfectum, populumque Pontificii subsidii certissima spe ad Turcicas grassationes reprimendas confirmavit.

Paul. Jov. lib. 35. Franciscus Galliæ Rex cum Solimanno contra Cæsarem fœdus init. Paulus III. hortatur Christifideles ad vires Turcicas reprimendas.

Dilectis filiis, Locumtenenti, & hominibus Clissii.

Paul. III. lib. brev. ann. 2. *p.* 524.

Intelleximus, quanto in periculo constituti sitis ob ea, quæ Turcæ adversus vos continue moliuntur, & qua in penuria pulveris, & frumenti reperiamini, quantaque sit vestra in vobis, & ista Arce tuendis fortitudo, & in Deum, ac Sanctam Religionem pietas, & fervor: laudamus vos filii in Domino, vestramque virtutem, & pietatem plurimum commendamus, hortamurque [licet non necessario] ut in hac tolerantia constanter perseveretis, nos enim numquam vos deseremus, sicut hactenus non deseruimus, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum XXI. *Octob. MDXXXVI. anno* II.

XXII. Ornavit verba operibus Pontifex, ac præter submissa tormentarii pulveris, & frumenti subsidia pro toleranda obsidione Turcica, Venetos ad eos defendendos obstrinxit, de quibus Ferdinandum Regem, sub cujus clientela erant, fecit certiorem.

Regi Romanorum.

16. *pag.* 634.

Charissime, &c. Quam curam, & solicitudinem de tuis Oppido, & hominibus Clissiæ, hactenus susceperimus, quodve subsidium, nuper ad eos miserimus, & officium quoque authoritatis nostræ pro eis, apud Venetos interposuerimus, arbitramur Majestatem tuam ex Oratore nostro, quem ad te super hoc misimus, & ex literis Agentis apud nos tui plenius intellexisse, &c. Datum Romæ XII. *Decemb.* MDXXXVI. *anno* III.

Insestantibus etiam superiore anno Poloniam Turcis Pontifex hoc ineunte anno, Regem Poloniæ ad Turcas contundendos solicitarat, illumque de parta a Cæsare de Turcis in Africa victoria, deque ingenti clade Turcarum a Sophianis in Syria accepta fecerat certiorem, deque conficienda in communem hostem generali expeditione spes Polono injecerat. XXIII.

Regi Poloniæ.

Paul. III. lib. brev. an. 2. *p.* 48. Pia Regis Poloniæ studia gerendi in Turcas belli.

Charissime. Gratissimas recepimus superioribus diebus complures literas tuas. In illis enim omnibus manifeste repræsentata nobis est, semper nobis perspecta, erga nos benevolentia, & in hanc Sanctam Sedem, devotio tua, quibus nos, ut decet grato animo, & paterna, ac peculiari dilectione respondemus, & semper respondebimus. (Et infra:) *Sed etsi, fili charissime, tua pietas hortatione non eget, tibique juste compatimur, quod tali ætate, cui requies potius debeatur, in tam remotis, & asperis locis bellum resumere studio Catholicæ fidei decreveris; tamen te hortamur, ut in veteri tua gloria, & pietate persistas, cum pro tuorum Regni, & Dominiorum, fidelium conservatione, tum zelo ejusdem Catholicæ fidei, cui ad extremum deesse non debes, eo etiam magis, quo clare perspicimus, aspirare Dei favorem, suis Fidelibus concessa hinc Serenissimo Cæsari Africana victoria, inde perfidis Turcis magna clade in Syria, recenter afflictis, sicut certis, nuntiis nuper ex Constantinopoli significatum est: ex quibus firmam spem in Domini misericordia reponimus, brevi fore ut Christianis Principibus ad concordiam redactis, cui nos rei incessanter incumbimus, & incumbemus Sancta Constantinopolitana expeditio, communiter suscipiatur, &c. Datum Romæ apud S. Petrum die* XI. *Januarii MDXXXVI. anno* II.

Additi stimuli, ut in tuenda fidei constantia perstet. *Pag.* 49. *in ist. Cardin.* §. 4. *ait per Sophi inflictam cladem.* De Turcis in Syria a Sophianis in Africa a Cæsare victis fit certior.

Blos.

Præclara illa convertendorum in Turcas Christianorum armorum consilia funestis Cæsaris, Regisque Gallorum dissidiis extincta sunt quibus etiam præclarissima evertendi Anglorum Tyranni, restituendæque amplissimo, Regno Religionis Catholicæ occasio intercisa. Quam enim honestius ad famam, ad Dei gloriam magnificentius, Cæsar arma in Anglum, quam in Gallum convertisset, Christique, & materteræ injurias, excutientibus Tyranni jugum pluribus populis vindicare potuisset. De conversionibus vero rerum Angliæ dicturi ordine, primum a Catharinæ Angliæ Reginæ morte, quam XXIV.

a Cæ-

Sander. de Schis. l.1.

a Cæsare in ipsius declamatiuncula, adversus Gallorum Regem, coram Pontifice, & Cardinalibus habita deploratam, audivimus, modo agemus. Traxit illa diu acerbissimam vitam ex impiis Henrici Regis facinoribus, tum etiam Annæ Bolenæ pellicis artibus varie afflicta, in primis, vero cruciata illa fuit ex inhumana sævitia, quam Regii Administri in venerabilem Senem Joannem Forestum Ordinis Sancti Francisci, qui Sacras Reginæ exhomologeses excipere consueverat: plurimos jam vir Sanctus cruciatus, & horridum biennii fluxu inter latrones carcerem perpessus, ad martyrii palmam pro defenso Regio conjugio, & fidei Catholicæ veritate constantissime servata incorrupta, anhelabat, cum Regina, pias hasce literas ad eum scripsit.

Jo. Forestus Franciscanus Confessarius Catharinæ Reginæ cum latronibus detinetur in carcere.

Ext. apud eundem.

Mi Venerande Pater, qui dubiis aliorum casibus adesse consuevisti, ignorare non potes, quid tibi nunc conveniat ad certamen pro Christi causa vocato. Si paucas has, brevesque tormentorum pœnas, quæ tibi directæ sunt, pertuleris, æternam, [ut scis] mercedem es recepturus, quam, qui propter ullam vitæ hujus præsentis tribulationem amittere voluerit eum, ego omni ratione destitutum arbitrarer. Sed o te fœlicem patrem meum, cui Deus dedit, ut præ multis ipse mortalibus hoc cognoscas, & ut sanctissimæ vitæ, ac laborum tuorum cursum, haud aliter, quam his pro Christo vinculis, tormentis, ac crudelissima morte consummares; Et o me miseram filiam tuam, quæ hoc tempore mœroris, & solitudinis meæ tali monitore, ac tam adamato in visceribus Christi Patre, sum privanda. Atque sane, si liceat mihi in hac re, quid ardentissime cupiam tuæ charitati [cui arcana cordis, ac conscientiæ meæ omnia hactenus, ut debui semper revelavi] libere confiteri: fateor me summo tecum vel ante moriendi desiderio flagrare, [atque id quidem modo Divinæ voluntati, cui omnia vota, vitamque meam lubens, semper subjicio] non repugnaret, maximis quibusque tormentis compararem: ita mihi non libet, hoc infælici mundo gaudere, iis sublatis, quibus dignus non est Mundus, &c.

Regina Catharina eum literis consolatur.

Respondit Reginæ Catharinæ, in hanc sententiam confessor Christi. *Te vehementer rogo, ut continuis precibus instantem agonem, & certamen meum subleves. Quod si feceris, [sicut certe facies] nec de constantia mea velim dubites, nec de gravibus mihi designatis pœnis sis sollicita: non enim decet, hos canos meos illis terriculamentis puerorum in causa Dei moveri, nec virum, qui sexaginta quatuor annis jam vivit, mortem turpiter effugere, nec Religiosum quadraginta tribus annis in habitu Sancti Francisci discentem, & docentem terrena contemnere, non amare, sed omni conatu aspirare ad cælestia, &c.*

At visum est aliter Divinæ Providentiæ, nam Joannis Foresti martyrium ad biennium extractum est, Regina vero non sine suspicione veneni ad octavam Idus Februarii, ætatis anno quinquagesimo, ac trigesimo tertio, quo in Angliam venerat, e vita excessit, cum prius Henricum Regem hisce literis amantissimi officii præmonuisset. *Domine mi Rex, & conjux dilectissime, adventante jam mortis meæ hora, amor, quo te prosequor, facit, ut admoneam te paucis, æternæ salutis animæ tuæ, quam universis hujus Mundi bonis, ac rebus mortalibus anteferre debes, neglecta etiam tui corporis cura, propter quam, & me in calamitates multas, & teipsum in plures solicitudines conjecisti: sed ego tibi ex animo omnia condono; precorque ut eadem condonet tibi Deus, quod reliquum est, commendo tibi Mariam, communem nostram filiam, ut patris officium in illam præstes.* Pertulit illa adversa omnia summa animi constantia, ac secundas res, & adversas experta, hanc sententiam de iis proferebat: *Fortunam se non asperrimam, nec levissimam, si daretur optio, electuram, cum utraque suas tentationes, ac pericula habeat, sed mediam potius, ac temperatam; si tamen alterutra eligenda esset, malle se tristissimam, quam blandissimam, infelicibus enim raro deesse consolationem, fortunatissimis fere semper mentem.* Adscripsit illa infelices matrimonii sui successus, tum peccatis suis, tum gravissimo sceleri ab Henrico VII. socero Rege admisso, ut qui ante nuptias Catharinæ, cum Arthuro ad Regni successionem asserendam, innocentissimum juvenem Eduardum Plantagenetam Ducis, Clarentiæ filium, & Eduardi Regis IV. ex fratre nepotem, matrisque Reginaldi Poli postea Cardinali fratrem, necari jusserit, quod confirmat etiam memoratus Reginaldus Polus, qui sic loquitur.

XXV. Moritur Catharina Regina non sine suspicione veneni.

Reginald. lib.3.

O si nunc Rex Pater tuus revivisceret, & me videret sororis filium ejus, quem ipse, etsi omnium innocentissimum, ut omnes norunt, tamen, quod nimium propinquus videbatur, Regio nomini, ex quo postea impedimenta successioni suæ exoriri possent, tollendum e vita curavit; si ille inquam revivisceret, & me videret natum ex ea domo, unde ipse impedimenta verebatur, posteritatem suam defendere, quam tu filius oppugnares? Quale hoc illi monstrum videretur? quam nunc aperte cognosceret humanam prudentiam, parum 278.

ipsam

ipſam per ſe valere ad omnia impedimenta tollenda perpetuandæ ſucceſſionis? Nulla enim certe res illum ad cædem Avunculi mei impulit, qui omnium conſenſu, tota vita innocentiſſimus, habitus erat, & ut Scriptura ſolet dicere, [tanquam infans unius anni,] niſi, quod cum ille Regis Edoardi fratris filius eſſet, & ſolus in illa ſtirpe mas relictus, proſpiciebat, quam facile ejus cauſa novæ de jure Regni ſeditiones contra ſuam domum exiſtere poſſent, quemadmodum quidem aliquas ipſe, dum viveret, expertus erat, cum populus amoris mei Avunculi cauſa ſemel, atque iterum in armis fuiſſet, & ſæpe tumultuari ſoleret. Hoc ergo ſublato exiſtimabat poſſe ſe, & ſuos hæredes ſecure agere, ac ſine ullo metu regnare, impedimenta omnia eſſe ſublata, perinde quaſi in Regnorum ſucceſſione nullas partes Dei providentia obtineret, prudentia humana omnia faceret.

XXVI. Extincta Catharina Regina, triumphavit gaudio æmula pellex Anna Bolena, cui cum nonnulli de aſſerta Regia dignitate gratularentur, in rabiem efferata reſpondit, *Doleo non quidem, quod ſit mortua, ſed quod tam honeſto mortis genere obierit.* At vindex Numen nequiſſimæ adulteræ ſupplicium, quod illa inſonti Reginæ optaverat, quinto poſt menſe intulit. Pepererat Anna percuſſa anathemate, informem carnis molem pro expetito, adeo filio, Annæque faſtidio affectus Henricus Janæ Semeriæ Regiæ famulæ Amoribus ſerviebat. Cumque prolis maſculæ ſuſcipiendæ eſſet cupidiſſimus, Anna ad prolem illi adulterinam ſupponendam, artes convertit; ac primum (ſummo dedecore Henrici, qui illam perditiſſime amaverat) ſe proſtituit Georgio Boleno Fratri, ut Regni Anglici ſceptra moderaturus ex utraque parte Bolenorum ſanguine proſeminatus eſſet, cumque fraus non ſuccederet, etiam ſe aliis amaſiis, ac demum Marco Muſices Magiſtro turpiter addixit maximo contemptu Henrici, qui pro hoc ſcorto impuriſſimo, Reginam, Famam, Eccleſiam, Aoimam, Chriſtumque contempſerat. Auxit hæc probra, quod Anna Boleoa Henrici ſpuria exiſtimaretur, idque a pueris Pariſienſibus cantillaretur, atque etiam in angiportibus, valvis, & plateis affixum Epigramma hoc proſtaret.

Anna Bolena pro inceſtuoſo, & adulteris cum adulteris pœna capitis punitur.

Juno Jovis ſoror, atque uuor; verum Anna Bolena
Et ſpuria Henrici filia, & uxor erat.

Demum iniquus meretricis ſpurciſſimæ amor, in juſta odia verſus eſt, atque illam Henricus (una cum amaſiis) in vincula conjecit, ut juſta ſupplicia de iis ſumerentur, quo accepto Paulus Pontifex concepta de Henrico meliori ſpe, hæc ad Joannem Regem Luſitaniæ ſcripſit.

Regi Portugalliæ.

Accidit enim, nuper fili chariſſime, quod Divino judicio factum, nemo dubitare poſſit, quodque quamvis Tuæ Majeſtati aliunde ſignificandum, non putavimus a nobis prætermittendum eſſe, ut ſicut aſperitatem aliarum literarum noſtrarum, ſuper eodem accepiſti, ita nunc lætiores acciperes; Rex enim Angliæ Henricus, qui propter Annam adulteram, tanta ſe immanitate, impietate, & ſacrilegiis fœdaverat, nunc illam, cum ſuis in carcerem conjecit, quæ res initium reſipiſcentiæ ejus fore ſperatur, tamquam cauſa morbi abſciſſa, & malis conſiliis repudiatis ad gremium & obedientiam S. R. E. redituri; quod nos lætanter accipientes pari lætitia a tua Serenitate, ac Principibus cæteris accipiendum exiſtimamus, non tam noviſſima hujus Regis demerita, quam vetera merita recordantes, egregium enim & pientiſſimum Principem antea ſe præſtitit, ſicut tua Serenitas meminiſſe poteſt, cum in hæreticis ſtylo, tum in Schiſmaticis bello perſequendis, fideque, & devotione ſingulari Romanis Pontificibus, & Apoſtolicæ Sedi ſemper exhibenda. Utinam igitur PaſtorCæleſtis hanc ovem tam nobilem ad ovile pietatis reducat, & eum finem videamus divinæ juſtitiæ, ac benignitatis, quem hæc initia nobis pollicentur, &c. Dat. Romæ &c. XXVI. *Maii MDXXXVI. Anno* II.

Anna adultera ab Henrico conjecta in carcerem.

Jam illam Henricus decretoria Judicum ſententia damnatam adulterii, & inceſtus crimine. XIV. kal. Junii ſecuri percuti juſſerat, ac triduo poſt ejus adulteri Georgius Bolenus ejus frater, Henricus Noreſius, Guillelmus Bruertonus, Franciſcus Veſtonus, & Marcus Smetonus Muſicus ſupplicio publice non tam ſuo ſanguine Henrici opprobria exterſere, quam expreſſere: Thomas vero Bolenus, qui Annæ pater cenſebatur, ferendæ in eam ſenteotiæ intereſſe coactus eſt, atque ex dolore conſectus obiit. Bloſ.

Sander. ubi ſup. Petrus Paulus. Gualter. Aret. in diatio. Franciſcus Belcar. l. 21. n. 62.

Sublata ita Anna Bolena, cujus cauſa peſſumdata in Anglia fuerat Religio, excitataque in Sanctos Dei perſecutio, ſperabant pii omnes Henricum ad ſaniorem mentem reverſurum: ſed cupiditates indomitæ illum in flagitia impulere, atque a Deo averterunt; licet enim effuſos in Annam Bolenam meretriculam amores damnaret, pœniteretque ipſum Mariam filiam Catharina Regina ſuſceptam Regni hæreditate excluſiſſe, ac multa impie geſſiſſe, faſtu tamen impio elatus, XXVII.

Sander. l. 1. de Schiſm. Anglic.

acce-

acceptos supremi Anglicanæ Ecclesiæ capitis apices abiicere, ac demisse ad Vicarii Christi obsequium redire aspernatus est: sectam potius novam Mahometis exemplo condere meditatus, ut in ejus gestis narrat subjectis verbis Sanderus.

Ad sextum Idus Junias tam comitia publica, quam Synodum Episcopalem indixit, in quibus posteaquam non parum sibi displicere significasset, quæ tam studiose antea pro Elisabethæ Bolenæ filia in Mariæ Principis detrimentum facta fuissent, eaque jam irrita esse velle; in utroque Concilio disceptari, consultarique jussit, quænam fides, quænam etiam forma religionis ac Divini cultus, deinceps in Anglia teneri deberet, nam hactenus confusa omnia, ac perturbata videbantur, & Anna dominante rerum omnium licentia subingressa universa miscuerat, nec quid quisque affirmaret, crederet, aut faceret certum, aut constitutum habebatur. Primo tamen loco, ne Rex Pontificem timere videretur, aut ad Sedis obedientiam redire velle, præcepit ne quisquam de Primatu suo in hac consultatione verbum faceret: quem ut magis etiam nunc exerceret, constituit Thomam Cromuelum supremum suum Vicarium Generalem in causis Ecclesiasticis, ac Spiritualibus, eique sigillum quoddam peculiare assignavit ad causas ejusmodi expediendas. Præsidere etiam illum voluit Episcopis omnibus in Synodo, ac Prælatorum conventu, quod & sæpe fecit cum & Laicus tantum esset, & omnis bonæ eruditionis expers. Septembri deinde mense sequente, authoritate suæ Vicariæ Canones quosdam Ecclesiasticos, quos Injunctiones vocabat sigillo Vicariatus sui munitos Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, reliquoque Clero Cromuelus præscripsit, in quibus præter cætera jubebantur Parochi sub gravissimis pœnis, ut Orationem Dominicam cum Salutatione Angelica, Symbolum item Fidei, & decem Decalogi præcepta, aliaque ejusmodi Anglice in posterum in Ecclesiis docerent.

De qua nova condenda religione in Anglia, Henricus consilium petit.

His ita constitutis, de aliis deinde rebus, fideique articulis in utroque Consilio disceptari cœpit: post longam difficilemque altercationem tandem libellus quidam editus est authoritate publica, qui vulgo, Sex articulorum liber, appellatur, cum hac inscriptione: Articuli per Regiæ Majestatis Serenitatem constituti. Horum primus transsubstantiationem in Eucharistiæ Sacramento credendam esse jubebat: Secundus unam speciem Sacramenti Eucharistiæ ad salutem sufficere: Tertius cœlibatum Sacerdotum omnino retinendum: Quartus votorum castitatis, & viduitatis non temere factorum necessariam esse persolutionem: Quintus non modo Missarum celebrationem juri Divino consentaneam, verum & Missas privatas fieri bonum & necessarium esse: Sextus denique auricularem confessionem in Ecclesia necessario conservandam esse asserebat. Qui secus doceret aut crederet, post duodecimum diem Junii proxime sequentis, in illum tanquam hæreticum supplicia gavissima exercenda esse Regis Serenitas cum utriusque Senatorii ordinis, & plebis in comitiis adunatæ consensu decrevit. [1]

Non hæc valuere ad arcendas Lutheri Zuingliique hæreses, cum Anglia a XXVIII.
suo capite vero, scilicet Christi Vicario, divulsa esset, nec palmes, qui in vite non manserat fructum facere potuit, non enim ut Sanctus Cyprianus asserit, aliunde oriuntur hæreses, quam quod uni in Ecclesia Sacerdoti, & Judici vice Christi non obtemperetur. Adde etiam ipsos decreti authores, Regem nimirum, Cromuelium ejus Vicarium, Thomam Cramnerum Archiepiscopum, & alios Proceres, utriusque ordinis occulte hæresi contaminatos fuisse: adeo ut Henricus visus sit, præ se flocci Deum fecisse, & Religionem non quam teneret, sed quam ad continendos in Regio obsequio populos aptiorem censeret, proposuisse. De illius enim inconstanria, factorum cum dictis pugna, & dissensione, hæc subjicit Sanderus: *Henricus cum hæc ipsa in Lutheranos ac Zuinglianos tam severe decerneret, hæretica multa tenebat, eaque cum Lutheranis, & Zuinglianis communia; verum etiam cum his ipsis suis articulis e diametro pugnantia; primum enim, ut omittamus Primatum Petri, ac vitæ Monasticæ institutum, quæ utraque cum hæreticis contra Ecclesiæ Catholicæ doctrinam impugnabat, in ipsis sacramentis immutabat omnia pro sua libidine; nam primo affirmabat*

S. Cyprian. l.1. ep. 5.

NOTÆ [1] SEx illos articulos, quibus tota Anglicanæ Reformationis religio continetur, nonnisi triennio post, anno scilicet 1539. in altero principum conventu decretos atque constitutos fuisse ex testimonio tabularum in conventu illo descriptarum Burnetus demonstrat. Qua in re errasse Sanderum & ille quidem clamitat & nos ultro convenimus, sicut & consentit Spondanus ad A. 1539. 8. Frustra vero ille Sanderum reprehendit, ac si docuerit articulos illos regia authoritate munitos in lucem publicam regio jussu produisse; neque enim, ait, regia authoritate in lucem exisse, sed in editis hunc titulum prætulisse: *Articuli per regiæ majestatis serenitatem constituti*. MANSI

Deliramenta Henrici VIII. in constituenda nova religione in Anglia.

bat cum Catholicis septem esse Ecclesiæ Sacramenta, sed cum Lutheranis dicebat, tria esse tantum a Christo instituta, Baptismum, Eucharistiam, & Pœnitentiam: cætera quatuor, ut minoris momenti minusque necessaria, ab Ecclesia esse postea adjuncta. Deinde in Sacrificio Altaris, & in ipso Canone multa pervertebat; nam expungebat ubique Pontificis nomen, & suum loco ejus supponebat: omnes etiam orationes in Missa pro Summo Pastore prohibebat. In Sacramento autem Pœnitentiæ, etsi Confessionem necessariam esse diceret; tamen a Christo institutam esse negabat; satisfactionis nomen omnino abolebat. Orare quidem pro Defunctis jubebat, Purgatorii tamen nomen nullo modo permittebat. Ordinis Sacramentum fatebatur, sed in eo tractando, & tradendo infinita permiscebat, immo novam formam ordinandi Episcopos ipse præscripsit. Sacerdotes a conjugio prohibebat, Monachis tamen multis, qui Sacerdotes non essent, uxores permittebat. Votorum castitatis, & viduitatis necessariam esse persolutionem volebat, cum ipse nihilominus omnes, qui viginti quatuor annis minores essent a Monasteriis exire, & ad sæculum reverti cogeret, grandævos etiam quoscumque permitteret. Postremo, ut plura hujus generis non percurram, cum ipse in Sancta, Sanctosque omnes, & in eorum memoriam benevolus, ac devotus videri vellet, interea tamen Ecclesiarum ornamenta, Sanctorum Reliquias ac donaria, & quidquid erat pretiosum expilabat, & in suum fiscum redigebat: ut vel nullam plane Religionem, aut Fidem coluisse eum revera existimes vel ut alterum quemdam Mahometem, profanum quoddam Alchoranum ex diversarum opinionum, ac Religionum assuturis ingenio proprio voluisse constituere. Atque is quidem Religionis status in Anglia tunc fuit, tum a Catholica fide, tum a Protestantium dogmatibus alienissimus, nec quidquam aliud revera ab Henrici adulatoribus colebatur, quam Regis voluntas atque libido.

XXIX. Quod ad rapinas ex Ecclesiis, & Monasteriis ab eo congestas attinet, Turcarum tyranno, qui a Christianorum Templorum Sacra suppellectile in Turcico Imperio manus continet, longe nequior evasit Henricus. Præfecerat ille superiori anno lustrandis Monasteriis Leam quemdam Jurisconsultum impium, cujus studium in eo versabatur, ut Monachos in apostasiam impelleret, Virginesque sacras ad stupra sollicitaret. Eversis enim Monasteriis eorum opes ad Regium fiscum convertere moliebatur. Cumque is fallaci restituendæ religiosæ disciplinæ specie in Religiosorum crimina inquisivisset, juris prætextu gravissimum crimen ab Henrico patratum est.

Sander. l. 1.

Monasteria evertit & spoliat Henricus VIII.

Pridie nonas Februarii (inquit Sanderus) *criminibus Religiosorum partim detectis, partim confictis, obtinuit in publicis Regni comitiis, ut minora quæque Monasteria, quorum annui census nonnisi ad septingentos fere aureos æstimabantur, libidini suæ dederentur. Initium fecit a minoribus tamquam Reipublicæ minus necessariis, & in quibus [ut ajebat] propter exiguum Religiosorum numerum, disciplina minus commode observari poterat: re autem vera, ut minori cum invidia, ac difficultate ad majora deinde transiret: & ut Abbates Cœnobiorum opulentiorum, quorum suffragia in comitiis nonnihil poterant, eo segnius voluntati ejus obstarent, quo minus periculi rebus suis imminere existimarent. Oppressit hoc primo impetu Henricus Monasteria trecenta septuaginta seu, ex quorum spoliis cesserunt in fiscum Regium annui census ad centum plus minus, & viginti millia aureorum: in suppellectili vero, bonisque mobilibus ad quadringenta fere millia, præter ea quæ Ministri Regis sibi quisque rapuerant. Religiosorum autem utriusque sexus plusquam decem millia ad sæculum redierunt, ex quo conjici potest, quid triennio post acciderit, cum universa simul Monasteria totius Regni evertit.*

XXX.

Sander. l. 1. Franciscus Belcair. l. 21. n. 62.

Dum expilaret Monasteria Henricus, simplici populo, ne pro Divina causa tuenda arma corriperet, suadebat illum vectigalium acerbiore onere a Rege levatum iri. Sed sacris opibus mox in flagitiorum administros & luxum, ac lenocinia effusis graviori egestate tyrannus pressus est; ita ut populos imperatis vectigalibus intolerandis magis attriverit, nonnullasque Provincias ad arma compulerit, de quibus hæc memorat Sanderus. *Lincolniensis primum Provincia, dein Northumbria Cumbria, Dunelmensis, & Eboracensis agri arma sumpsere: adeo ut quinquaginta virorum millia, & amplius in aciem prodirent. Horum insignia erant, quinque vulnera Servatoris, Calix cum hostia & nomen Jesu in medio expressum, quibus rebus demonstrabant, se ob conservandam Fidem Christi bellum gerere.* Non erat impressa omnium pectoribus ea religio & pietas, quæ in vexillis erat expressa, ut docuere rerum exitus. Cæterum de eo populari motu meminit Diarii Vaticani Author. *Hoc mense octobris* (inquir) *nuntiatum est Romæ de rebellione populorum a Rege Angliæ.* Quo audito Paulus III. spem concepit ferream tyranni mentem molliri tandem his adversis posse. Franciscum Regem Gallorum

Ab Henrico VIII. populi rebellant propter gravia tributa.

Petrus Paulus Gualter. hoc anno.

Sperat Paulus III. ob rebellionem Henricum VIII. ad mentem rediturum.

ro-

Digitized by Google

rogavit, ne auxilia illi adversus Anglicanum populum, qui pietatis asserendæ studio, arma adversus Henricum corripuisse præseferebant, submitteret.

Regi Christianissimo.

Paul. III. lib. brev. ann. 2. p. 640.

Charissime &c. Cum nuper eodem fere tempore audivissemus hunc charissimum in Christo filium nostrum Jacobum Scotorum Regem illustrem apud Majestatem tuam constitutum, habere cum ea tractatum jungendæ secum affinitatis, inde autem in Anglia populares illius Regni justo Dei judicio, & tanta impietate sui Regis motos ivisse ad arma, ut sanctam Ecclesiam, & Fidem Catholicam ab illo Rege pessumdatas & conculcatas assererent; variis animi nostri affectibus utrumque nuntium accepimus: nam Regis Angliæ licet omni nostra miseratione indigni, sicut antea sceleribus, ita nunc periculis ex Pastorali charitate doluimus, eumque maluissemus seipsum potius corrigere, aut piis monitis tuæ Majestatis toties cum illo interpositis, cedere, quam Divinam ultionem expectare. Ipsum vero Regem Scotorum qui in tanta impii Regis vicinitate, & contagione, quique ab illo sæpius solicitatus, integrum se & omne suum Regnum ab illius perfidia conservasset, cum Majestate tua, quæ idem in suis Regnis pientissime fecisset, & faceret sanguine copulari, admodum læti audivimus, quandoquidem copulatio illius optimi Regis cum Majestate tua re, & nomine Christianissima, illum licet, & se pientissimum cum suo Regno fideli in constantia veræ pietatis confirmatura, & roboratura, quod est nobis pro honore Dei Omnipotentis maxime optandum; putavimus, itaque ad nostrum pertinere officium non magis ipsius Scotorum Regis amore, cui alioqui Ecclesiam tam pie colenti omnem fælicitatem tantique Regis protectionem optare deberemus, quam divini honoris [cui deesse non possumus] causa, ut hæc scribamus ad te, teque, si id jam concluseris, collaudamus in Domino, sin autem nondum peregeris, hortamur ad peragendum. Nihil enim hoc magis optare, & conari debemus hoc tempore, quam ut pii Reges in fidei unitate conspirantes, etiam sanguinis copula inter se conjungantur: itaque, quantum nostra apud Majestatem tuam valet authoritas, hanc affinitatem tanquam in Dei servitium redundaturam ex Pastorali persona Majestati tuæ suademus, & si eam tibi placuerit ad effectum deducere, admodum gratum, ob causas prædicta recipiemus. Illud omnino per viscera misericordiæ Domini Nostri Jesu Christi a Majestate tua petimus, & omni studio contendimus, ne in his Angliæ motibus, quos Dei nutu ortos esse, non est dubitandum, Tu Rex pientissimus illum Regem (impiissimum adversus pietatem asserentes, & Ecclesiam vindicantes) contra tuam, & majorum tuorum consuetudinem juvandum existimes: nihil enim esset indignius te, ac tua præstanti pietate; quod cum Prædecessores tui, ac tu ipse tot, & tanta pro fide Catholica & sede Apostolica egeritis, nunc te in Anglia non modo eas non tueri, sed etiam tuentibus obsistere, præsertim cum idem Angliæ Rex excommunicatus, & omnis fidelium participationis exors factus sit, sicut tuæ Majestati notum esse non dubitamus, &c. Dat. Romæ &c. VII. novemb. MDXXXVI. anno III.

Scriptis eodem argumento literis Pontifex Bellaium Cardinalem Parisiensem authoritate apud Regem florentem, monuit, ut illum a ferendis Henrico tyranno auxiliis deterreret, & affinitatem inter Franciscum Galliæ, ac Jacobum Scotiæ Reges promoveret.

Cardinali Parisiensi.

Dilecte fili Noster salutem &c. Duo isthinc perlata ad Nos sunt hoc tempore, quorum in altero misericordiam, in altero judicium Dei omnipotentis agnoscimus, misericordiam Dei existimavimus, audientes tractari affinitatem inter charissimos in Christo filios nostros Christianissimum, & Scotorum Reges, quos in Sanctæ Fidei cultu, & Dei honore unanimiter conspirantes hoc etiam vinculo alligari, ipsumque Regem Scotorum a Vicini Regis toties in suam perfidiam trahere conati contagione prorsus liberari optabile nobis est. Dei vero judicium in eo apparuit, quod idem Deus tot sceleribus Regis Angliæ permotus, populos illius nunc suscitavit ad Ecclesiam, & Fidem Catholicam in illo Regno pessumdatas, & conculcatas vindicandas &c. Dat. Rom. apud Sanctum Petrum die VII. novembris MDXXXVI. anno III. *Paul. III. lib. brev. an. 2. pag. 291.* Suadet ne Gallus impium Regem juvet & cum Scoto affinitatem promoveat.

XXXI. Terruit Henricum ea populorum defectio, sed cum eorum pars maxima non vero pietatis studio duceretur sed pro tuendis opibus suis, & commodis, consurrexisset in arma, atque Religionis larvam prætexeret, Christi causam desertura mox atque privatis rationibus consulere posset, facile Henricus arma ex eorum manibus in prælii procinctu extorsit, fallacibusque promissis illusos domum dimisit, postea in eorum duces carnificinam opportuno tempore exerciturus, quam nitide narrat Sanderus his verbis. *Cum Duces Norfolciæ ac Suffolciæ, aliique Regis Ministri se opposuissent, in ipso die prælii obtentum est, ut ad colloquium utrinque veniretur, in quo Henricus [quod male sibi timeret] Catholicis populis san-* *Sander. l. 1. de Anglic. schism.*

Henricus seditionem extinguit.

ctissime promisit, se omnia illa, de quibus querebantur, emendaturum, nec eum tumultum cuiquam detrimento postea futurum. Quæ omnia cum non edicto solum, sed & publicis tabulis confirmasset; tamen per speciem novi tumultus, non quidem ab iisdem Optimatibus, verum ab aliis nonnullis Nobilibus, eisdem tamen causis postea concitatis, etiam illi, quos Rex antea securos fecerat, ultimum pati supplicium coacti sunt exquisitissimis suppliciis fuisse confectos, & ab Ecclesiasticis incitatos, refert Belcairus.

Fr. Belcair. l. 21. an. 62.

Defuit huic præclarissimæ occasioni, & ultionis ab Henrico repetendæ, & Religionis in Regno amplissimo instaurandæ Cæsar; dum eum furor adversus Gallum conceptus, & Galliæ occupandæ cupido impulit, ut postea cum ipso Henrico fœdus impium confecerit (contempto Sacramento, quo se devinxerat Romanæ Ecclesiæ numquam cum illo fœdus aliquod initurum ni prius Ecclesiæ conciliatus esset) dum vero Christi causa ab Hispano, & Gallo contemnitur, aucta est adeo viribus hæresis in Anglia, ut postea in utriusque ditiones maxime ex Anglia calamitates invectæ fuerint.

XXXII.

Scotiæ Regem sollicitat Henricus, ut secum in schisma ab Ecclesia Romana adducat.

Henricus vero ad omne malum pronus non contentus subditos sibi populos hæresi & schismate infecisse, etiam studia nefaria convertit, ut Scotiam in impietatis suæ societatem pelliceret: itaque Jacobum Regem impiis fraudibus illaqueare, vel incautum opprimere meditatus, ad Eboracense colloquium exquisitis blanditiis illum sollicitavit, a quo illum Pontifex misso ad eum Internuntio abducere enisus est, rogavitque, ut eumdem, antequam adiret colloquium, præstolaretur.

Charissimo in Christo filio nostro
Jacobo Scotorum Regi
Illustri.

Paul. III. lib. brev. anno 2. p. 355.

Charissime &c. Cum nonnullis non solum Maiestatem tuam, sed totam Christianam Rempublicam concernentibus importantissimis negotiis proprium Nuntium nostrum ad te mittere decreverimus, isque jam ad iter se accinxerit, & nuper ad nostram notitiam devenerit, eamdem Maiestatem tuam cum Rege Angliæ in eius Regno de proximo ad colloquium deventuram. Nos arbitrantes expedire, ut ea quæ dictus Nuntius ad te delaturus est, ante tuum ex tuo Regno discessum tibi nota sint, præfatam Maiestatem tuam hortandam duximus, & in Domino requirendam, ut dictum Nuntium [brevi Deo dante futurum in tuo Regno] expectare velis, quod quidem tum ob tuum, tum ob publicam causam nobis erit gratissimum. Datum Romæ apud S. Marcum XXII. *Jun. MDXXXVI. anno* II.

David. Camer. de Scot. fortitud. l. 4. c. 2.

Morem gessit Pontifici Scotiæ Rex, societatemque cum Henrico respuit, ut refert David Camerarius de Henrico ita loquutus. *Specie amicitiæ, & quasi quæ ad commune bonum facerent, communicare vellet, Eboracum invitavit ad colloquium Jacobum. Revera tamen, ut eum in suam defectionem pertraheret, sed Legatos re infecta remisit Jacobus cum hoc responso: Se nullatenus cum hæretico, & fidei desertore communicare velle, qua libertate offensus Henricus, bellum Jacobo denuntiat.*

Fr. Belcair. l. 22. n. 61.

Jacobus Rex Scotiæ amicitia, & consanguinitate Regi Galliæ Francisco conjunctus.

Addixerat se Jacobus Rex Gallorum Regis amicitiæ, cumque Cæsaris in Galliam irruptionem audisset, comparato exercitu in illius subsidium provolare decrevit; coegerat enim sexdecim, tam equitum, quam peditum millia ex suis Scotis, bis vero tempestate repulsus, tandem Dieppam appulit; at de Cæsaris discessu admonitus, Scotis suis remanere jussis, cursoribus equis ad Saphorini oppidum, Lugduno propinquum, Gallo Regi occurrit, cujus Magdalenam filiam postea Lutetiæ in matrimonium accepit, re aliquantulum dilata, ne Henricum Angliæ Regem in se asperaret. Lutetiam vero Jacobum Scotiæ Regem, solemni pompa ingressum esse Parisios, pridie kal. Januarii refert Belcairus, atque de his hactenus. Nunc de indictione Concilii, cujus antea mentio non semel illata est, oratio pertexenda venit.

Idem n. 62.

XXXIII.

Acta Consist. sign. n. 133. p. 34.

Flagrarat jam diu pio ardore Pontifex celebrandi Concilii, superioreque anno illud congregandum erat pollicitus ad extinguendas hæreses, restituendamque pristinam Christianæ disciplinæ sanctitatem. Jamque hoc ipso anno præsente Imperatore cogendum sanxerat, rogatusque decima septima Aprilis, ut diplomate Pontificio indictionem promulgaret (adhibita maturitate) rem in opus perduxit, ut ex Actis Consistorialibus patet. *Romæ* (inquiunt) *Feria VI. II. Junii fuit Consistorium, in quo fuit lecta, & approbata Bulla Sacri Concilii faciendi, ut in ea continetur.* Ad graviora vero pericula, ac dissidia avertenda, si Pontificem aperto Concilio obire contingeret, in alio Senatu hæc decreta sunt. *Die Lunæ* XXIX. *Maii MDXXXVI. Sua Sanctitate referente decretum fuit, quod si Sanctitas sua tempore concilii, [quod Deus avertat] moreretur, electio Pontificis spectet ad Cardinales tantum, & non ad Concilium.* His decretis paucis post diebus de promulganda Concilii indictione, & constituendo die actum est, ut narrant eadem Acta.

Cardinalium Collegio, & non Concilio electio pertinet Pontificis Summi.

Ro-

Digitized by Google

Acta Consistor. ms. Card. Spadæ sign. n. 133 pag. 38.

Concilium Œcumenicum indicitur.

Petrus Gualt. Aret. in Diar. ms. Arch. Vat. Surius in comm.

Carolus V. Concilium postulabat ore, non corde.

Romæ Feria VI. II. *Junii fuit Consistorium, Sanctissimus Dominus Noster pro extirpatione hæresum, & errorum, & correptione morum Christiani Populi, & universali pace inter fideles componenda, indixit œcumenicum, seu universale, & generale Concilium in Civitate Mantuæ, inchoandum die* XXIII. *mensis Maii* MDXXXVII. Decretum in Senatu editum, biduo post inter Sacra solemni pompa promulgatum est, ut refert Petrus Gualterius Aretinus. *Die* IV. *Junii* inquit *fuit publicatum Concilium Romæ, dum celebrarentur Divina in S. Petro*. Indictum illud urgente Carolo Imperatore, refert Surius, at sponte sua potius incitatum Pontificem fuisse ostendimus; nam Carolus V. licet illud enixe postularit, ducta tamen in Galliam expeditione, retardavit, non enim celebrari poterat, ardente inter ipsum, & Gallorum Regem cruentissimo bello: quæ vero causæ Pontificem ad hanc indictionem Concilii, quod bella civilia diu disturbarunt, impulerint, nitide eas recenset Angelus Massarellus in Diario Concilii Tridentini.

XXXIV. *MS. Arch. Vat. inscriptum Diarium in Conc. Trid. Authore Angelo Massarello Conc. Secretario p. 1.*

Quibus de causis Paulus III. Concilium indixit.

Sanctissimus Dominus noster Paulus Divina providentia PP. III. cum primum Pontifex maximus declaratus fuit, cernens Christianam Rempublicam multis jam annis, hinc intestinis fidelium odiis, & bellis dissidentibus maxime Principibus iis inter se, quibus summa pene rerum omnis a Deo permissa est, valde attritam: illinc Infidelium continuis persequutionibus, hereditario fidei nostræ hoste Turca Hungariam vexante, contraque Italiam, Austriam, cæterasque Christiani nominis ditiones, terra, marique bellum aggredi meditante, graviter afflictam, innumeris denique hæresum, errorumque vepribus in misera [ne dicam aliis Orbis Provinciis] Germania laceratam, & jam pene divulsam, tantisque malis aliqua opportuna remedia, suo pastorali officio adhibere cupiens, plurimis, variisque viis per Sanctitatem suam examinatis, nullam aliam aptiorem judicavit, aut meliorem ea, quam Majores sui Sanctiss. Pontifices, atque ipsa quidem universalis Ecclesia in hujusmodi casibus, experta, est, saluberrimam [generalis videlicet Concilii] celebrationem, quod sanctissimum opus a Sanctitate Sua, etiam tum cum in minoribus esset, magno studio, enixeque desideratum, eo magis suo ineunte Pontificatu ab eodem efflagitatum est, cum invictissimus Dominus Carolus V. Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Hispaniarum Rex, qui pro sua in Deum pietata, ac erga Religionem nostram affectu, magnoque restituendæ Ecclesiæ Catholicæ unionis studio, proque sanctæ fidei nostræ, & tam ejus proprio, quam Serenissimi Domini Ferdinandi Romanorum, Hungariæ, ac Bohemiæ Regis, fratris sui, ac Dominorum Electorum, Sacrique Romani Imperii, Germanicæ Nationis, Ordinum nomina pro hujusmodi œcumenici Concilii celebratione, tum apud Suam Sanctitatem, tum etiam fælicis recordationis Clementem PP. VII. Prædecessorem suum, sæpenumero, & maximopere institerit, nec non Franciscus, Francorum Rex Christianissimus, datis ad Suam Sanctitatem, & eundem Clementem, Sacrumque Cardinalium Senatum hac de re literis, nonnunquam idem repetiisset. Quapropter Sanctitas Sua in tanta hæresum, dissensionum, bellorumque tempestate, tantisque excitatis fluctibus hac sola Concilii generalis celebratione Ecclesiam Dei ad pristinum nitorem reduci, Christianique Populi mores corrigi, universalique inter fideles pace facta, contra impiissimum Turcarum Tyrannum generalem expeditionem aliquando fieri posse sperabat; itaque ad Dei Omnipotentis laudem, Christianæ Religionis incrementum, hæresumque extirpationem, morum reformationem, Ecclesiæque Dei unione, & pacem, Oecumenicum Concilium Mantuæ ad X. Kal. Junii MDXXXVII. inchoandum indixit, [edita Bulla, quæ incipit] Ad Dominici gregis curam, & regimen Divina disponente providentia, assumpti, &c. Sub data Romæ IV. nonas Junii MDXXXVI. Pontificatus sui Anno II.

Conceptum suismet verbis illud Diploma ex MS. Archivii Vaticani subiicimus. XXXV.

Paulus &c. Ad futuram rei memoriam.

Ad Dominici gregis curam, & regimen, Divina disponente providentia, assumpti, nihil magis ex animo desideramus, & ab Omnipotenti Deo precati sumus, quam ut Ecclesiam suam nobis commissam, & tot hæresum, & errorum vepribus jampridem in ea subortis, Spiritus Sancti operante gratia, nostroque studio repurgatam, ejusque moribus in melius reformatis, debito nitori, & sinceritati restitutam in sanctitate, & justitia gratum Deo obsequium præstare videamus: sed & illa nihilominus cura nos tangit, cum consideramus, atque adeo oculis ipsis cernimus Christianam Rempublicam intestinis fidelium odiis, & infidelium vi, ac dolo afflictam, in dies magis dissipari, atque diminui. Quibus opportuna remedia adhibere pro pastorali cura cupientes, cum multis, variisque viis per nos diligenter examinatis, nullam aliam judicaverimus meliorem, ac promptiorem ea, quam majores nostri sanctissi-

ctissimi viri, adeoque universalis ipsa Ecclesia in hujusmodi casibus euperta est, saluberrimam, generalis videlicet Concilii celebrationem. Idcirco eorum sanctis vestigiis insistentes, Sacrosanctum Oecumenicum, seu universale Concilium, [quod etiam, cum in minoribus essemus, a nobis mauime desideratum] ineunte statim Pontificatu nostro celebrare omnino statuimus, & de hac nostra constanti voluntate, non solum palam loquuti sumus, sed & charissimos in Christo filios nostros, Carolum Romanorum Imperatorem, & alios Christianos Reges, & Principes per literas, & Nuntios nostros certiores fecimus: & nunc Auchore Domino indicere, & exinde in loco, & sempore per nos inferius declarando celebrare, ac demum ad optatum finem perducere, omnino decernimus. Et sperantes, & cum Dei auxilio nobis promittentes, per hoc tam sanctum, & eam salutare remedium, non solum omnes hæreses, & errores eu agro Domini extirpandos, & Christiani populi mores corrigendos, sed & universalem inter fideles pacem componendam: & facta sub veuillo salutiferæ Crucis, contra infideles generali expeditione, Regna, & terras nostras ab illis occupatas recuperandas, captivosque innumerabiles liberandos, & infideles ipsos, ad sanctam Religionem nostram, favente Domino, convertendos; & sic ab universo Orbe in unum, idemque ovile Domini coalescente in vera fide, spe, & charitate sobrie, & juste, & pie vivatur, & inde ab Omnipotenti Deo corona justitiæ expectetur.

Hoc igitur perpetuum, & constans animi nostri super universalis Concilii celebratione propositum, & sententiam, ad Dei laudem, & gloriam, Ecclesiæque suæ salutem, decus, & incrementum exequi aggredientes, In nomine Sanctæ, & Individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, authoritate Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus, qua in terris fungimur, de Venerabilium Fratrum nostrum S. R. E. Cardinalium consilio, & assensu Oecumenicum, seu universale, ac generale Concilium in Civitate Mantuana loco tuto, commodo, fertili, & domorum, ac bonarum habitationum copia prædito, anno Domini MDXXXVII. die XXIII. mensis Maii, quæ erit feria quarta post sacratissimum festum Pentecostes, inchoandum, & ut sequitur, continuandum, & authore Domino, finiendum, nuntiamus, convocamus, statuimus, indicimus, & ordinamus, universis, & singulis Venerabilibus Fratribus nostris, Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, & Dilectis filiis Abbatibus, & cæteris Ecclesiarum, & Monasteriorum Prælatis, ubique Terrarum constitutis, in virtute præstiti juramenti, ac sanctæ obedientiæ, & sub pœnis de jure, vel consuetudine, aut alias contra eos, qui ad generale Concilium non accedunt, statutis, mandantes, quatenus personaliter, prædictos vero Imperatorem, Reges, Principes, Duces, Marchiones, & alios, qui de jure, vel consuetudine in universali Concilio, interesse debent, per viscera charitatis Domini nostri Jesu Christi invitantes, & exhortantes, quatenus pro pace, salute, & augmento Ecclesiæ Dei, & ipsi personaliter [quod mallemus] vel, si personaliter non possunt, per solemnes Oratores suos congruo tempore huic Sacro concilio, in dicta Civitate Mantuæ, ut præfertur, celebrando, debent interesse: Qui tamen, si considerent, quam Nobis jucunda, Christianæ vero Reipublicæ maxime necessaria futura sit eorum in dicto concilio, pastoralis præsentia, non dubitamus, quin tum alii supradicti Reges, & Principes, tum Carolus Imperator, tum Franciscus Francorum Rex Christianissimus, sint illi personaliter interfuturi: Siquidem Carolus pro sanctæ fidei nostræ, zelo, & amore, tam suo, quam Serenissimi Ferdinandi Romanorum Regis fratris sui, ac Electorum, cæterorumque Sacri Romani Imperii Ordinum nomine, pro universalis Concilii celebratione apud fœlicis recordationis Clementem Papam VII. Prædecessorem nostrum sæpenumero, & mauimopere institit, & cum variis rerum perturbationibus, & bellis, ac aliis legitimis de causis, & præsertim præfati Clementis superveniente obitu, tam sancti operis, & optimi animi, quem ad hoc idem Prædecessor, habebat, impeditus esset effectus, nobis ob hanc nostram promptam, ultroque sibi, & omnibus supradictis ab initio, usque nostri Pontificatus, ut prædictum est, a nobis significatam, & oblatam super dicto concilio, per nos indicendo, & celebrando deliberationem, & prouime in prædictorum Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium generali Congregatione decretam, & declaratam conclusionem, qua decuit filiali reverentia eodem nomine maximas gratias egit. A Francisco vere Rege præfato, qui etiam ad eundem Clementem, & sacrum ipsorum Cardinalium Collegium plenus pietatis, ac religionis, hac de re, literas scripserat, quale a Principe vere Christianissimo sperabamus consensum, & conforme bonæ nostræ voluntati super hujusmodi Concilii negotio responsum accepimus.

Et nihilominus eosdem Imperatorem, Reges, Principes, & alios supradictos, simili-

militer rogamus, & hortamur, ut omni adhibita opera, & studio efficiant, & omnes, & singulæ personæ in eorum Regnis, & Dominiis existentes, quæ de jure, vel consuetudine generalibus Conciliis interesse debent, ad Concilium hujusmodi, cessante legitimo impedimento, de quo legitime docere teneantur, personaliter, alias per idoneos, Nuntios Procuratores, vel Oratores legitima mandata habentes, Concilio prædicto interesse, & usque ad ipsius conclusionem, & absolutionem in dicta Civitate Mantuæ morari debeant, & sic congregata multitudine Christianorum, copiosa, ea, quæ ad Dei laudem Ecclesiæ in moribus reformationem, & exaltationem; hæresim vero omnimodam extinctionem, fideliumque prædictorum concordiam, & salutem, ac generalem contra infideles expeditionem pertinent, in eodem Concilio, Deo authore, & Adjutore, salubriter ordinentur, &c. Adjecta sunt nonnulla de ejusdem diplomatis promulgatione, & affixione. *Nulli ergo &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXXVI.* IV. *mens. Junii, Pontificatus nostri anno secundo.*

† Ego Paulus Catholicæ Ecclesiæ Episcopus subscripsi.

Ego Joannes Episcopus Ostiensis, Card. Senensis subscripsi.

Ego Jo: Dominicus, Episcopus Portuensis, Card. Tranensis subscripsi.

Ego Bonifacius Episcopus Sabinensis, Card. Iporegiensis, manu propria subscripsi.

Ego Laurentius Episcopus Prænestinus, Card. Campegius, manu propria subscripsi.

Ego Antonius Presbyter Card. de S. Severino, manu propria subscripsi.

Ego Augustinus Card. Perusinus, Sanctissimi Domini nostri Papæ Camerarius, subscripsi.

Ego Vincentius Carafa, Card. Neapolitanus, manu propria subscripsi.

Ego Andreas Card. Parmensis, manu propria subscripsi.

Ego Franciscus Card. S. Crucis, manu propria subscripsi.

Ego Franciscus Card. Cornelius, manu propria subscripsi.

Ego Nicolaus Card. Capuanus, manu propria subscripsi.

Ego Hieronymus Card. de Ghinuccis, manu propria subscripsi.

Ego Jacobus Card. Simoneta, manu propria subscripsi.

Ego Gaspar Card. Contarenus, manu propria subscripsi.

Paulus Sancti Eustachii Diacon. Card... subscripsi.

Alexander S. Mariæ in via lata Card. Cæsarinus subscripsi.

Joannes Card. de Salviatis manu propria subscripsi.

Nicolaus Card. Rodulphus, manu propria subscripsi.

Ego Augustinus S. Adriani Diac. Card. Trivultius, manu propria subscripsi.

Ego Hercules S. Mariæ Novæ, Diacon. Card. . . . . manu propria subscripsi.

Ego Matthæus S. Theodori Diac. Card. de Gaddis, subscripsi.

Ego Hieronymus Card. Grimaldus, subscripsi.

Ego Alexander Card. de Farnesio Vicecancellarius subscripsi.

Ego Guido Ascanius Sfortia, Card. S. Floræ, manu propria subscripsi.

Ego Marinus S. Mariæ in Aquiro Diac. Card. Caracciolus subscripsi.

Blosius.

Adjectæ sunt publicæ tabulæ de eo diplomate, rite promulgato. 16. p. 46. & 47.

Accepta Indictionis Concilii Œcumenici fama, Joannes Faber Episcopus Viennensis, fortissimus fidei Catholicæ, adversus Lutherum, & alios Hæreticos, Athleta, cujus in superiore Annalium tomo frequens mentio facta est, ut erat sacra eruditione excultissimus, prudentiaque ornatissimus, Commentarium edidit, in quo præsentium temporum calamitates, ac statum exposuit, & quæ pro celebrando, cum fructu Concilio, apparanda necessario, viderentur descripsit, quem libellum, Madrutii Tridentini Cardinalis opera ad Paulum Pontificem transmisit, qui deinde grates de piis, & salubribus monitis egit, stimulosque addidit, ut eximiis cœptis insisteret.

Joanni Fabri Episcopo Viennensi. Paul. III. lib brev. an. 2. p. 496.

Gratum nobis, & tua pietate, & doctrina dignum fecisti, quod indicto per nos generali Concilio, consilium, & rationem quandam ejus celebrandi nobis explicasti, & ad nos mitten'is per Dilectum filium nostrum Cardinalem Tridentinum curasti, in quo eruditionem, prudentiam, & pietatem, suas pristinas nobis, & Prædecessoribus nostris multis in rebus spectatas facile recognovimus. Itaque non futuri immemores sanctorum laborum suorum te hortamur; ut si qua alia ad hoc negotium spectantia se obtulerint, eodem, quo cœpisti studio colligas, & nobis mittere cures, semper enim hoc a se gratissimum recepimus. Cum autem in præparatoriis ipsis quædam fiat, quæ conferenda tecum diligentius, & clarius dilucidanda nobis videantur, hujus negotii peragendi curam ei Nuntio demandavimus, quem propediem ad Serenissimum istum Regem Romanorum no-

Laudatum a Paulo III.

Commendati ejus labores, contra hæreticos.

Digitized by Google

Tom. 13. de Concil. ms. arch. Vat. sign. n. 3200. pag. 244. ms. Franc. Card. Barber. sig. 2677. pag. 29. Alibi. Act. 14. 15.

nostrum in Christo filium charissimum missuri sumus, &c. Datum Romæ x. Septemb. MDXXXVI. anno 11.

Præparatoria futuri universalis, nuper indicti Concilii per S. D. N. Paulum hujus nominis PP. III.

Authore Joanne Fabro, Episcopo Viennensi eu Œniponte IV. die mensis Julii anno a nato Jesu MDXXXVI.

I. Postquam S. D. N. & Reverendissi-
XXXVII *morum Cardinalium Collegium, generalem Synodum, matura consideratione decreverunt certis de causis, quæ in ejusdem concilii publicatione continentur: quo sane, nihil universæ Christianitati potuit accidere præstabilius, conducibiliusque: ut non solum hæreses, & errores, quæ multis jam annis in Germania prævaluerunt, verum etiam, quod satis constat, in alias Nationes, ac Regna, Galliam scilicet, Angliam, Daniam, & Scotiam, & utinam non in Poloniam, & in Ungariam, cum maximo innumerabilium animarum detrimento, ac irrecuperabili damnatione irruperant, unico medio Concilii sopiri, ac eradicari possent.*

II. Nisi enim multiplices ejusmodi errores, ac hæreses per Concilium deponantur, maxima inde totius Christianitatis pernicies sequetur, adeo ut tandem, nisi Deus singulari quadam sua gratia avertat, ab hac illibata Ecclesiæ Latinæ religione, atque ab obedientia Sedis Apostolicæ deficiant multæ Nationes.

III. Quamobrem necessarium erit, ne hujusmodi Concilium negligatur, ac omittatur, sed omni diligentia, ac cura procedere, ut ne diutius differatur curetur.

IV. Præsens autem Concilium, non ea ratione, ac modo, quo cætera priorum temporum, peragi potest: nam aliquando Concilium, saltem unius, aut duorum articulorum, vel punctorum causa celebratum fuit, quemadmodum de primo scribitur, quod habitum est temporibus Apostolorum Jerosolymis, tantum propter Circumcisionem. Ad hæc trecenti ac decem & octo Patres in Nicæa Bithyniæ, de Usia, saltem ac Homousio convenerunt, ac potissimum super ea re concluserunt, & inde Symbolum Nicæni Concilii principium habet, & deinde eadem re, ac materia in magno illi Ariminensi Concilio tractatum fuit. In Chalcedonensi autem Concilio error Nestorii saltem ab Episcopis damnatus fuit, asserentis Beatam Mariam Virginem non esse ΘΕΟΤΟΚΟΝ. In altero vero Nicæno Concilio insania Iconomachorum fuit oppressa, & itidem Francfordiæ sub Carolo Magno contra Felicianum actum est.

In illo autem Concilio, quod hodie imminet, omnes ferme omnium hæreticorum hæreses, quas Epiphanius, Philaster, Augustinus, ac alii in Hæreticorum Catalogis prosequuti sunt, discutiendæ proponentur: nam sæpe [proh doler!] in his Germaniæ locis, ubi Lutherismus prævaluit, in eadem domo, ac familia, ubi vix deni sunt homines, singulos suas habere de fide opiniones, novasque hæreses reperias.

V. Præcipue vero considerandum est, ne iterum contingat, quod in Constantiensi, ac Basileensi Conciliis accidisse constat, ut septem, vel quatuordecim annis Concilium extendatur, ac interim longe deteriores hæreses, dissensiones, ac schismata oboriantur, ac renascantur.

VI. Quamobrem necessarium est, ut S. D. N. & Collegium Cardinalium operam det, quibus modis ejusmodi negotia, & præcipue sessiones, ac in illis tam graves discutiendæ materiæ ordinentur: quod ita, ut sequitur, commode fieri potest, nisi mea me fallit opinio.

VII. Primo sciendum est, & bene considerandum, quod Martinus Lutherus, Œcolampadius, Carolostadius, & sequaces, multos conscripserunt, ac ediderunt libros, adeo ut his plaustrum probe onerari possit; in quibus hinc inde sparsæ sunt innumeræ hæreses, & errores, quibusque frequenter multi utuntur in multis Regionibus. Ut autem ejusmodi hæreses, ac errores facilius cognosci possint, atque per Concilium damnari, proinde erit quoque necessarium, ut Sua Sanctitas cujuslibet ejusmodi hæretici librorum, [quod commode fieri potest] concordia exemplaria sex, vel septem curari, & comparari ordinet, itaut, si ex illis aliquæ hæreses per decretum Concilii damnandæ fuerint, ut cuilibet Nationi exemplar, originale ad cognoscendum, ac discutiendum præbeatur, & exigente necessitate præberi, & ostendi possit.

VIII. Ad hæc necessarium erit, ut si per decretum ejusmodi errores damnati fuerint, statim executioni demandentur: quod per ignem fieri debet, ac potest. Nam si quemadmodum Apostolorum Acta narrant ex Ephesinis, qui curiosa sectati fuerunt, contulere libros, & combusserunt eos coram omnibus, quomodo non etiam igni tradentur hi libri, qui tot, ac tam abominabiles hæreses, errores, & seditiosas, cruentasque tragœdias, immo omnia mala in se habent? Necesse est itaque adversariorum libros omnes abolere semper.

IX. Nisi enim hoc fiat, communis populus semper processu temporis ejusmodi libros retinebit, quemadmodum vidimus, & experti fuimus sub hoc Lutherismo in libris Wicleffi, Joannis Hus, Joannis de Vesalia, & similium hæreticorum: ubi omnes tre-

crediderant eorum libros intercidisse, ac perditos fuisse. Lutherus tamen, ac alii illos nacti ex Praga, & aliis locis, eos invulgarunt, ac typis excudi fecerunt; en qua re, & evulgatione, dici non potest, quanta fuerint mala orta; nam in hos libros, cum incidisset Lutherus, illico ferocior factus est, & prius damnatas hæreses ab Inferis resuscitavit fere omnes.

X. Prædicti autem Lutheri, & Lutheranorum hæreticorum libri commode ad ædificationem Christi fidelium non poterunt damnari, nisi errores, ac hæreses inde extrahantur, atque quasi in unam massam colligantur, & notentur, ac ita Patribus offerantur: alioquin adversarii dicturi essent rem fuisse præcipitanter, ac summarie discussam, neque illos plene auditos, neque eorum libros ex ordine revisos.

XI. Cum autem sæpedictorum librorum numerosa sit multitudo, si eorum lectio, primum, cum Mantuam ventum esset, fieret, ac destinaretur; profecto id multis annis legi, ac ponderari non posset: nam tot, ac tot, ac tanta sunt illic ponderanda, ut sæpe unus Lutheri liber hominem, etiam non mediocriter doctum, ad aliquot menses certo intertenebit: & si hac via res cœpta non fuerit, nihil certius erit, quam quod Concilium hac una re intertenebitur, ac impedietur ad multa tempora. Nam omnino rescire necesse erit quid damnandum, quid denique reprobandum fuerit, nisi inauditum authorem, & incognitam rem velit damnare Concilium: quod nec utique facere potest, neque debebit.

XII. Proinde necesse est, ut Sua Sanctitas confestim, & sine mora aliquot Catholicos Doctores in Germania ordinet, qui ejusmodi hæreticos libros evolvant, & errores inde extrahant, colligant, ac obeliscis, & asteriscis notent, en quolibet libro, scilicet in hunc modum. Liber Martini editus sub hoc titulo, anno N. in hac pagina continetur hic error per hæc verba. Ejusmodi hæresibus, & erroribus seorsim, ac bono, & claro ordine segregatis, & in unum redactis jam utile, ac necesse erit huiusmodi extracta prius Suæ Sanctitati, & ad Concilium deputatis Cardinalibus, seu tot Cardinalium Sacro Collegio exhibere.

XIII. Quod si negotium, ita tractabitur, fiet, ut absque omni mora omnia bono, & deliberato ordina procedant; neque alibi, id est Mantuæ, oportebit bonas horas, & forsan annos perdere per prædictum modum, ac viam simul, & Author, & liber, & hæresis damnatur. Exempli gratia, Lutherus negat septem Sacramenta; nam non solum liber ille iudicandus est, aut extractum inde sumptum, sed sunt illi sua verba ostendenda. Quo facto decretum immediate sequi potest, & debet, cum quidem errare, & peccare graviter quisque negare audeat septem Sacramenta.

XIV. Præterea Lutherus affirmat omnia eu absoluta necessitate evenire: id quod in Concilio Constantiensi damnatum est. Negat quoque rursus liberum arbitrium; negat & multa alia, quæ tamen vere catholica sunt. Ea quidem omnia en libris editis, expiscari, & emulgere, ac trahere oportet: quibus habitis, in promptu erit, & ad manum, quod determinetur, decernat, aut dijudicet Summus Pantifex in consessu Patrum. Simili modo erit procedendum in omnibus aliis articulis perperam, & falso a Luthero scriptis, & prædicatis.

XV. Carolostadius, Œcolampadius, Zuinglius, ac alii ejusdem farinæ, ac fæcis homines negant veritatem, & præsentiam Corporis, & Sanguinis Christi in Sacramento Eucharistiæ, quæ hæresis multas Civitates, immo etiam territoria, nonnullis Principibus, & Civitatibus subiecta, latissime pervagata est, & inficit. Si igitur hæc secta eradicanda est, nullo alio modo fieri potest, quam ut eu eorum libris excerpatur, quod damnabile est.

XVI. Ad hæc perniciosissima est secta Anabaptistarum non multo dissimilis Donatistarum erroribus, qui in Africam sub D. Aurelio Augustino irrepserat. Habet hæc secta amnium impiissima, & seditiosissima plusquam viginti, aut triginta hæreses, & nisi en ipsorum libris eorum opiniones, & fundamenta cognoscantur, facile hæc secta non poterit evelli: propterea primo etiam loco necessarium erit, eorum libros habere, in quibus respuunt Baptisma parvulorum, & multa id genus alia.

XVII. Est itaque expeditissima via illa, ut sua Sanctitas cum ejusmodi excerptis veniat ad Concilium instructa, & parata eo modo, quo dixi, ne cum Mantuam ventum fuerit, primum quærendum sit, quid agendum, quaque de causa Conventus ille a tam longinquis Nationibus Orbis Christiani fiat. Primo itaque libri, de quibus dixi, sunt requirendi, cum magna etiam difficultate, sine ulla temporis consumptione, & mora.

XVIII. Præterea, quia Angelus Sathanæ, ita pulchre sese in Angelum lucis transfiguravit, formidandum est vehementer, quod multi en aliis Nationibus, si totos libros Hæreticorum in Concilio legerint, ut non modo non illos impugnarent, verum potius inde Lutherani, ac Hæretici redderentur: nam in his reperies nonnisi mellita, & [ut est in Isaia,] placentia quæque; totus enim ad hoc intendit Lutherus, ut rejiciat, ac damnet bona opera; consuat, [ut est in Ezechiele] pulvillos sub omni

cu-

Digitized by Google

cubito manus, & faciat cervicalia sub capitibus, universæ ætatis, ad capiendas animas: proinde tutum non erit omnibus omnium Hæreticorum libros, sed tantum constantissimis, & probatissimis Viris communicare. Alioqui, si inciderit quispiam, vel sciolus, qui prurientes aures habet, facile illicietur, ut malo adhæreat. Proinde ad lucrandum tempus, & animas multorum Christifidelium, saltem propositiones intolerabiles pugnantes, & quæ prima facie quibusvis bonis abominabiles, & explodendæ videbuntur, sunt excerpendæ, ac extrahendæ; quibus oblatis, & simul originali, ad verificationis revisionem procedendum.

XIX. Ad hoc concilium opus est, ut sua sanctitas, ac Domini deputati, pro exordio, processu, ac ordine, ejusmodi Hæreticorum exemplaria parata, & in promptu habeant una cum suis extractis.

XX. Cum igitur libri illi, neque Romæ, neque alibi usquam in Italia facile reperiantur, forsan illi libri apud aliquot Catholicos coempti reperientur: necessarium erit, ut sua sanctitas, ac Domini deputati per Nuntium Apostolicum, prædictos libros comparari, ac convehi primo quoque tempore curent.

XXI. Qui autem, qualesque libri illi sint, & qui sint illorum Authores, tituli, ac inscriptiones, si petitum fuerit, non gravabor ea commonstrare, & in Indicem redigere aliquem.

XXII. Et cum sit valde necessarium, ut extracta, & excerpta statim colligantur, sua sanctitas, & Domini deputati ordinent ad hoc doctos, & Catholicos aliquos, illisque committant, ut nulla mora interposita ejusmodi errorum, ac hæresum extracta comportent, ut deinde sanctitati suæ, quantocyus offerant, seu mittant.

XXIII. Per hunc modum sua sanctitas satis instructa poterit, antequam Roma discedat cum Sancto illo cœtu Cardinalium, & cum Doctoribus, quos Italia habet, deliberare; & ita parata venire ad concilium: alioqui facile fieret, ut diceret olim Sua Beatitudo, non putabam.

XXIV. Ubi autem illi libri requirendi, ac inveniendi sint, & quinam ad ejusmodi extracta conficienda subordinandi sint, si sua sanctitas ex me petat, libenter, & humiliter indicabo, & modum ostendam, quo pacto hæc omnia recte, & commode fieri, confici, & aptari possint: nam nisi res ita tractetur, & hoc modo instituta fuerit, nullo pacto sperandus est fœlix optabilis exitus, nisi Spiritus Sanctus inauditum aliquod miraculum velit edere.

XXV. Erit etiam valde utile, & commodum, ut juxta Cancellariam suæ sanctitatis sit quidam Catholicus ex Germania, & qui eodem modo procedat, ut quotiescumque interrogetur, vel de libro, vel articulo aliquo, ut ille sit paratus ad omnia expedite respondere, immo etiam, qui æque ut Cancellaria Apostolica registraturam teneat, & qui, quod necessitas postulat, de omnibus actis, ac agendis possit, & rationem, & relationem dare de omnibus, sive hoc petierit Sanctissimus Dominus Noster, sive concilium, sive quicumque alius Princeps.

XXVI. Et quamquam aliquot Viri docti, paucissimi tamen, in viginti illis annis, quibus Lutherismus irrepsit, contra novas illas hæreses libros scripserunt, ac invulgarunt, non inutile fuerit, meo judicio, ejusmodi Catholicorum editos libros suæ sanctitati, vel ab illa deputatis, aut etiam, quantum fieri potest, doctis per Italiam exhibendos, & legendos præbere. Ex qua re duo sequentur emolumenta, quorum alterum est, ut cognoscatur, in quo situs sit Lutheranismus; alterum ut in quolibet puncto solida Scriptura noscatur. Hoc etiam efficiet, ut Episcopi, ac alii docti Patres, qui ad concilium venturi sunt, non tunc primum, cum conventum fuerit, Scripturas hinc inde disquirere, ac disputare cogantur. Nam ex hisce libris ad manum habebunt, quid ad quamlibet hæresim, ac errorrem respondendum sit.

XXVII. Ad hæc cum Lutherani Scholasticam Theologiam penitus contemnant, ac rejiciant; ac loco artis Sophisticæ habeant, periculum est, ne Frater aliquis, aut Religiosus, aut alius in aliqua sessione Sophisticum aliquod argumentum, quod in Scriptura parum sit fundatum, proferat, ex quo sequetur, ut Lutherani ea pro suo more derideant, & per consequens e simili facto Concilium despectui habeatur. Exempla sunt odiosa: alias hoc longius deducere possem. Ut igitur illi videant, singularem esse modum Lutheranam hæresim convellendi, omni cura efficiendum censeo, ut undique libri comparentur eorum, qui contra Lutherum, ac Lutheranos solide scripserunt. Ex his poterunt ii, qui ad concilium venturi sunt Patres, nonnihil juvari, ac per Dei gratiam doctis meliora in mentem venient argumenta; nam Scholasticæ Theologiæ apud Lutheranos pauca, aut fere nulla est authoritas. Restat itaque, ut oporteat, eos, qui impugnare voluerint, Biblicos esse, ac in Biblicis Scripturis bene armatos.

XXVIII. Per hunc modum, ac viam spero Lutheranorum errores bene vinci, ac confundi posse, si ita docte, ac ordinate, quemadmodum in conciliis fieri debet, illis obvietur: fiet enim proculdubio, ut ipsimet

met suis confossi telis, sponte, ac ultro a multis sese abdicent hæresibus, & erroribus, victi enim verbo Dei, & Scriptura solida, spes bona est, ut multa impie, ac irreligiose dicta, ac scripta revocent, recantent, ac retractent, ac revocari non sint negaturi.

XXIX. Quod si voluntaria ejusmodi fieret revocatio, ac retractatio, proculdubio magna apud communem populum, non solum in Germania, verum etiam in aliis Nationibus excitaretur inde obedientia. Quamobrem etiam necessarium erit, ut sua Sanctitas, ubi Mantuam deveniatur, aliquot excellentes doctrina, ac moribus Viros deligat, qui cum Lutheranis primum ad partem agant, ac modeste illos doceant, ac Scriptura convincant, & summo studio laborent, ac ad id toti intendant, ut illos omnes, aut eu aliqua parte lucrari possint, ac valeant.

XXX. Proinde mihi non sit dubium, si hac via, ac ratione procedatur, cum aliqui eorum opinione sibi sint contrarii, ac repugnantes, multique ex illis ultro in viam revocati sint [suis erroribus retractatis,] res in optimum statum possit deduci: si enim ad revocandum perduci potuerint, iste modus proculdubio optimus, & utilissimus erit, atque adeo dignus, ut per hunc illis gremium Ecclesiæ denuo aperiendum, & minime recludendum esse putem, ac judicem. Fiet autem, si modeste, si cum suavitate sermonis, & tandem per Scripturas [quantumcumque fieri poterit, Biblicas] cum eis tractatum fuerit, ut expertus præmoneo. Quod proculdubio, si sophisticis argumentis, cum ineptis, ac indoctis hominibus causa, vel instituta, vel tentata fuerit, nihil inde boni sequetur.

XXXI. Ut autem libri, tam Catholicorum, quam Hæreticorum suo, & cum bono tempore comparentur, ac ordinentur, sua Sanctitas singulares deputatas quasdam personas ad hoc subordinare posset; quibus tamen scribendum erit super hac re, & mandandum ut quantocyus, & summa cum diligentia tales libros emant, ac Romam mittant.

XXXII. Præterea valde erit necessarium, ut quibus extrahendorum, & colligendorum errorum, & hæresum datum est negotium, in quo argumenti genere complures, jam sunt editi libri, prius secum conveniant, ac concordent: ne aliquis errorem, ac hæresim esse scribat, quæ minime sit: proinde ut inter se conferant, & conveniant, necessa erit.

XXXIII. Prædicta autem extracta non debent spinose, ac nimis subtiliter colligi, ne adversarii inde ansam cavillandi arripiant, cum [proh dolor !] tot tantæque apertæ, & Sole meridiano clariores reperiantur hæreses, ut in illis intolerabilibus, ac manifestis colligendis omnis cura sit adhibenda: si enim unum ejusmodi opusculum multis scatens erroribus, convictum, ac damnatum erit: minore negotio, alii libri non ita venenati, confundentur, minusque inde orientur cavillationes. Ea propter non minutula quæque, sed majora, & quæ damnabiliora sunt, secerni, & extrahi debent: qualia sunt, quæ Lutherus, ac alii cum prioribus, & damnatis Hæreticis sentiunt.

XXXIV. Sic etiam fieri posset, ut sua Sanctitas apud extrahentes hoc impetraret, ut cuilibet extracto errori subiicerent brevi rationem, cur illa, vel ista hæresis damnanda esset, ac reprobanda videretur: & hoc revera præclare factum esset, & negotium totius Concilii mirabiliter, & breviter, & fœlicissime promoveret: nam aliqui inter tot hæreses, & errores, qui prima facie, sæpe & rationi, & Scripturæ consoni esse videntur, & apparent, si quis non fuerit acerrimi, ac plane Christiani judicii, facile en Catholico fieret, & redderetur Hæreticus. In summa, si non prius aptentur extracta, quam ad Concilium ventum fuerit, non modo frustra disputando multi absumentur dies, sed in annos pertraheretur Concilium.

XXXV. Esset etiam plane ridiculum, cum sua Sanctitas sit Caput, & Vertex Ecclesiæ, ac Domini de cœtu Cardinalium Concilii cardines, si ignorarent, neque notas haberent hæreses, propter quas Œcumenicum esset celebrandum Concilium. Et licet aliqua forsan ex Bulla Leonis, aut aliunde possent esse cognita: tamen quia hæc nova secta hoc commune habet, ut de die in diem in pejus creverit, & instar gangrena serpserit, & quotidie latius serpat; propterea vix credo, Sanctitati suæ difficultates omnes notas esse. Absurdum, itaque foret, hæc præcipua Summum ignorare Pontificem.

XXXVI. Ad hæc longe esset absurdius futurum, si in colloquiis, ut fit, propositorum, ac dictorum rationem non possent adduci. Et jam ubi Lutherani viderint nationem Italicam, ac alias, esse Verbo Dei, & solidis Scripturis armatas, & bene munitas, longe facilius sese doceri, ac a male concepta opinione sese avelli patientur.

XXXVII. Cum primis etiam est, & necessario curandum, ut Biblia Veteris, ac Novi Testamenti reformetur en causis sequentibus, nam per ignorantiam linguarum, & impiissimam injuriam, multæ intolerabiles irrepserunt mendæ. Exempli gratia in Evangelio Matthæi legi debet:

Linum fumigans, *adjecta per ignorantiam litera g. legitur :* Lignum, *hodie tamen ille error valde est vulgaris. Ad hæc passim legitur :* Sic volo eum manere ; *cum in Græcis exemplaribus legatur* ἐὰν θέλω αὐτὸν μένειν. *Quod est :* Si eum volo manere. *Et ejusmodi multi sunt errores. Proinde mihi videtur, ut sua sanctitas ea prius inspici, & enucleari curet. Ad quam rem valde commodus, & appositus erit Pagninus ille Lucensis, ac alii complures in Italia, & Romæ, Latine, Græce, & Hebraice doctissimi viri : sed & hoc præparare interea oportet.*

XXXVIII. Præterea sua sanctitas, & deputati Cardinales ignorare non debent, quod Lutherus, ac Zuinglius Novum, & Vetus Testamentum in linguam Germanicam verterunt, ac illud plusquam in tribus millibus locis perverterunt, depravarunt, ac adulterarunt : ex ea autem versione, & translatione in linguam Germanicam orti sunt innumeri errores, ac hæreses in legendo, scribendo, ac prædicando. Cum autem ejusmodi translatio in manibus hominum versetur, nulla mora erit interponenda, sed omni cura, ac diligentia, innitendum, & elaborandum est, ut per Germanos aliquos hujus linguæ peritos ex his male translatis saltem intolerabiliores, & majores extrahantur, ac colligantur errores. Quod si cum judicio, & quadam gravitate factum fuerit, forte fiet, ut Heretici suos agnoscant errores : quod mihi non fit dubium, nisi sint lapides. Ad hoc vero efficiendum soli homines Germani Græce, & Hebraice docti, utpote lingua experti, sunt deputandi. Et ille articulus est valde utilis, & observatione dignissimus. Depravatio enim Bibliarum plurimum in causa est, quod tanti, ac tam immanes, neque prius auditi oborti sint errores, ac hæreses.

XXXIX. Illa autem duo requisita, non tantum primum, cum ad concilium ventum erit, sunt discutienda [forsan enim vix aliquot annis experiri possent] sed statim sunt committenda Viris, ut dixi, doctis, ac linguarum expertis, ut e vestigio rem aggrediantur : ita enim veniemus ad concilium cum expedita armatura Dei parati ad perficiendum negotium fœliciter, & cito.

XL. Huc accedit, quod Lutherus in his libris, quos jam aliquot annis effudit, sibiipsi, ac consequenter ejus quoque discipuli, ac sequaces sint contrarii : proinde recte laudabiliter, immo utiliter factura est sanctitas sua, si doctis, ac Catholicis hoc quoque committat, ut ejusmodi antilogiarum, ac contradictionum colligerent extracta : nam si deprehensus fuerit Lutherus sibi ipsi contrarius, ac contradicens, ad quod sexcenties inveniri dabitur, profecto suis libris nemo fidere poterit : nam ad invitationem Apostoli, Scriptura divinitus inspirata, si tradita fuerit, non oportet, ut sit, est & non, sed est, est.

XLI. Non minus etiam utile, ac necessarium erit, ut sua sanctitas curaret fieri excerpta errorum ab Ecclesia prius in universalibus, vel particularibus Conciliis damnatorum ; qui tamen, proh dolor ! prævalescente Lutherismo denuo ab inferis sunt a Lutheranis revocati & approbati.

XLII. Ad hæc præstaret, ut novæ etiam Lutheranorum, ac aliorum Hereticorum hæreses seorsim colligantur, ac ordinentur : nam etsi Lutherus prodire fecerit multas, aliquas tamen, antea non auditas, etiam in vulgus spargere non dubitavit : quale est illud, quod in sermone de divite, & Lazaro docuit, ab Ascensione Christi in Cœlum, neminem venisse in Cælum, neque venturum illuc usque ad extremum Judicii diem.

XLIII. Et quamquam multæ sunt gravissimæ hæreses, cum primis tamen sua sanctitas considerare debet, ea, quæ spectant ad officium Missæ, ac Sacramentum Eucharistiæ. Præcipue autem Lutherus nocentissimam hæresim contra Missam excogitavit, quæ in causa fuit, ut multa templa, ac Monasteria diruerentur, & in multis locis, civitatibus, ac Regionibus nulla amplius Catholica celebretur Missa ; ab hoc enim puncto adversarii haud facile sese patientur vel avelli, vel abduci, non attenta authoritate Danielis Malachiæ, & aliarum Scripturarum, solummodo propter Canonem Missæ, Sacramentum, & Sacrificium. Hic necessarium est, deputatos præsidentes esse bene deliberatos, & fundatos, quia, hic hæret maximus scopus orthodoxæ Religionis.

XLIV. Et quamquam non dubitem, quin sua sanctitas, & Domini Cardinales, ac Episcopi satis sint in his rebus versati, ac docti, nihilominus tamen, cum hæresis contra Sacrificium Missæ prioribus sæculis, non tam temere, & pertinaciter, quemadmodum temporibus nostris disseminata sit, neque oblatio Missæ a quoquam hæretico fortiter impugnata unquam fuerit, ac pauci Doctores ea de re scripserint, propterea non infrugiferum esse puto, ut sua sanctitas meos & aliorum in hoc argumento libros ad suam sanctitatem transferri curet ; nam in hoc puncto multum erit laboris, ac diligentiæ ponendum, alioqui apud Zuinglianos, numquam restituetur in suo ordine Missæ Sacrificium.

XLV. Porro cum Lutherus acerrime Primatum S. Petri, ac Romanæ Ecclesiæ impu-

pugnaverit, ac damnaverit; quod etiam nuper Rex Angliæ sequutus est, curandum erit, ut huic articulo a Lutheranis proposito, fortiter, & solidis Scripturis, ac argumentis obvietur, ac respondeatur.

XLVI. Cum autem ego ante quindecim annos contra Lutherum pro Primatu Petri scripserim, ac illud opus prius Romæ, deinde quater in Germania excusum, ad hæc Dominus Doctor Echius in eodem argumenti genere sit cum laude, ac dignitate versatus; ejusmodi tamen libri omnes divenditi, ac nescio quo pacto evanuerint, proinde valde utile & profuturum, & ex aliqua parte necessarium esse duco, ut ejusmodi libri de Primatu Petri & Romanæ Ecclesiæ recudantur, ac denuo typis mandentur, ut si adversarii in hoc puncto vellent plus justo esse molestiores, id quod maxime formidandum est, jam Patres, qui Mantuæ congregati fuerint, possent ex ibi collectis videre, quid esset de Primatu Petri, & Romanæ Ecclesiæ sentiendum: nam in hoc opere respondeo Lutheri argumentis, & objectionibus omnibus.

XLVII. Ad Primatum autem Petri, ac Romanæ Ecclesiæ duo librorum genera in primis conducent, ac utilia erunt: quæ necessario sunt Suæ Sanctitati, ac DD. Cardinalibus comparanda: primo acta Conciliorum, quæ nuper Basileæ & Coloniæ sunt impressa, in quibus videre erit, quo pacto semper in antiquis Conciliis negotia fuerint discussa, & præcipue præsidente Romano Pontifice. Quamobrem sua Sanctitas omni modo curare dignetur, neque negligat, ut ejusmodi actorum Conciliorum exemplaria quinquaginta, sexaginta, aut etiam centum comportari, & ad se deferri ordinet: illis enim habitis, licebit videre, in prioribus Conciliis non sedisse, neque vocem dedisse Sectores, Sartores, Cœmentarios, & hujus generis homines; id quod maxime fieri, & observari volunt adversarii fere omnes. Secundo, in multis S. Benedicti Monasteriis habentur veterum Conciliorum originalia ante aliquot centenos annos in membrana exarata & scripta, quæ Sua Sanctitas omnino per Ordinarios, aut Abbates accersiri, & asportari jubeat, ac committat: nam per hujusmodi antiqua, ac veneranda volumina adversarii facile confundentur. Ubi autem, ac in quibus Monasteriis ac locis Germaniæ hujusmodi libri reperiantur, ego si de hac re interrogatus fuero, me ostensurum offero, ac polliceor, ac per hujusmodi media multa nullo negotio perficientur.

XLVIII. Periculum etiam est, ne aliquot difficultates emergant propter sessiones, ac præcedentias; quapropter utile esset, ut sua Sanctitas ex actis antiquorum Conciliorum peti juberet, quo pacto olim sessiones habitæ fuissent, & ut hæc in quendam quasi indicem colligantur per Dominos Deputatos, ne inanes propter sessiones rixæ oboriantur, & ne forte in unum atque alterum annum solius præcedentiæ causa protrahatur Concilium. Ad quod etiam valde utile, & commodum erit, si sua Sanctitas acta Concilii Florentini, Pisani, & ultimi Lateranensis depromi curaverit. Ad hæc scire debet sua Sanctitas Basileæ esse duo volumina in pergameno exarata, in quibus omnia ejus Concilii acta copiosissime, etiam nulla scheda prætermissa, continentur. Ita etiam Constantiæ reperiuntur similes libri, in quibus nihil omissum est, quod ad sessiones, ac alia hujus generis pertinere videtur. Quæ omnia sua Sanctitas per Serenissimum Romanorum, ac Ungariæ, & Bohemiæ Regem Dominum meum Clementissimum Ferdinandum ad Concilium ordinari possunt, quod si, vel propter præcedentiam, aut aliis ex causis, controversia mota fuerit, mox ex his tantæ authoritatis libris emergentes difficultates etiam cum majestate decidi, & resolvi poterunt, multum enim juvabit, & præstabit retroactis Conciliis sic, & sic sedisse, & egisse.

XLIX. Nam, etsi acta Conciliorum Constantiensis ac Basileensis sint typis excusa, nihilominus non sunt nisi quædam Summaria. Illa quæ Basileæ sunt, in duobus justæ magnitudinis voluminibus sunt integra acta.

L. Debet etiam sua Sanctitas scire, quod jam inde a viginti annis multi præstantissimi, & antiquissimi Authores, & eorumdem libri per Typographos sunt in lucem editi, quos proculdubio adversarii, si ad Concilium venerint, secum portabunt. Proinde curandum est, cum hi libri forsan Romæ ante hac non fuerint visi, ut eorum aliquot exemplaria per Dominos Deputatos, quantum fieri potest comparari, ac convehi sua Sanctitas præcipiat, ac ordinet, ne cum forte adversarii in colloquiis, ac disputationibus illos allegaverint, eorum copia in continenti fieri, & haberi non possit: & forsan aliunde etiam, cum risu, ejusmodi Authores oporteret ab adversariis emendicare. Qui autem & quales sint ii Authores comparandi, ac Romam convehendi, ac ordinandi sint, proprio, ac singulari continebitur Cathalogo, si ita placuerit suæ Sanctitati.

LI. Præterea sua Sanctitas ante omnia, & præcipue considerare debet, quod Oecolampadius, Capito, ac alii, multos libros ex Chrysostomo, Theophylacto, ac aliis, de Græco in Latinum converterunt,

& ubicumque locum aliquem suis hæresibus adversari deprehenderunt, illum prætergressi sunt, ac non translatum reliquerunt multisque in locis adulterarunt. Proinde necessarium erit, ut sua Sanctitas aliquos Italicæ Nationis Græce, & Latinæ eruditos viros, interim dum ad Concilium venitur, subordinet, ac deputet, qui ejusmodi illorum translationem, oblatis Græcis exemplaribus, emendent, ac eorum errores detegant, breviter notatis erroribus quo loco, & quam hallucinati sint, veluti in quasdam annotationes redigant: nam optimi quique Authores per ejusmodi perfidos Interpretes sunt corrupti, ac depravati. Exempli gratia, Chrysostomus paucis paginis complexus est capita Bibliæ: hunc libellum Œcolampadius vertit, sed ita pervertit, ut plusquam in centum locis mendæ intolerabiles reperiantur.

LII. Opus autem sane est hoc facere, cum supradicti Interpretes, nescio quam existimationem, ac summam eruditionis, ac linguarum cognitionis opinionem apud multos in Germania sibi comparaverint. Rursus autem, si eorum inscitia, aut malevolentia, per doctos viros detegetur in Concilio, fiet, ut eorumdem existimatio penitus apud omnes obscuretur. Hoc autem antea Romæ, vel alibi fieri debebit, ac necesse erit, ne cum ad Concilium ventum fuerit, solum huius rei gratia ad longa tempora sit inhærendum gravioribus pro Christiana Republica negotiis existentibus.

LIII. Summa etiam erit necessitas, ut sua Sanctitas proprios librorum excusores Mantuæ habeat, qui solum suæ Sanctitati deserviant. Adjecta etiam pœna, ne quisquam aliud excudat, non solum prædicto in loco, verum etiam aliis in Regionibus earum rerum, quæ in Concilio tractatæ fuerint: alioqui adversarii suis editionibus magnas parient confusiones, ac forte tumultus, eritque adeo postremus error pejor priore. Expertus dico, scio enim, quid in aliquot Germaniæ Principum Dietis, ac conventibus acciderit, ubi Lutherani non, non tantum quæ dicta, sed & fere quæ non dicta, dumtaxat cogitata fuerunt, imprimi fecerunt.

LIV. Scit rursus sua Sanctitas, & Domini Deputati, quod contra Sedem Apostolicam centum gravamina Germanicæ Nationis sunt edita ac vulgata. Et cum in hoc futuro Concilio plures abusiones, maculæ, rugæ, & nævi, quibus magna ex parte facies Ecclesiæ defœdata, & commaculata apparet, delendi, ac quasi spongia abstergendi sint, alioqui abusionibus non sublatis e medio, nulla pax, nulla denique unanimitas erit. His autem in unoquoque statu reformatis, fiet sine dubio, ut is Christus, qui in navicula Petri ventis, & mari sævientibus, dormire videtur, surget, imperabit ventis, & mari, & fiet magna tranquillitas in Ecclesia Dei. Ego autem si dignus ac idoneus ad consulendum esse possem, ex puro corde suæ Sanctitati hoc consilium darem, certe, meo judicio, abusiones Romanæ Curiæ [magnum enim est discrimen inter Curiam Romanam, & Romanam Ecclesiam] prius per suam Sanctitatem essent moderandæ, non enim committere debet sua Sanctitas, ut quilibet adversarius garrulus, & impudens sibi ejusmodi abusionum tollendarum vendicet censuram, ac authoritatem. Proinde hæc omnia sunt ante Concilium per Summum Pontificem deliberanda, & facienda: poterit enim nunc sua Sanctitas illa centum gravamina Nationis Germanicæ in manus sumere, ac illa per se sua sponte moderari, ac mitigare, & quæ occurrerint abusiones tollere sine investigatorio: sunt enim ejusmodi, ut mitigationem patiantur, & sunt certa moderamina in promptu, quibus sua Sanctitas sese gravatam conqueri jure vix poterit. Est enim longe latius, multoque consultius Sacrosanctæ Sedi Romanæ, & Cathedræ Petri, ultro in abusionibus, quæ irrepserunt, cedere, quam tandem cadere.

LV. Si igitur sua Sanctitas Domum suam, ac Curiam, ac ejus abusiones ita reformaverit, magnam apud omnes Nationes consequetur laudem, ac authoritatem, eritque magna spes, ut etiam tota Germania, immo tota Ecclesia, possit in tranquillum, ac orthodoxum priorem statum redigi, eritque magnum documentum voluntatis ac modestiæ suæ Sanctitatis, non solum apud Hæreticos, verum etiam Orthodoxos: ita enim fiet, ut facies Ecclesiæ tot cicatricibus deformata possit ad suum decus reformari.

LVI. Alioqui adversarii semper, & usque ad raucedinem præsenti Summo Pontifici clamabunt: Medice cura te ipsum; qui alium doces, te ipsum non doces? qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. Et quare assumis Testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum. Hac summa necessitate adductus dico bono zelo, ac animo. Ita me Deus amet; hac sola ratione persuasus, ut per omnia cultus Dei, & Apostolicæ Sedis servetur, ut mala in futurum emersura vitari, & in tempore præcaveri possint.

LVII. Demum maxime & ante omnia considerandum est, quod in publicatione

Con-

Concilii nullus salvus conductus continetur: adversarii autem nullo pacto poterunt adduci, ut veniant, nisi expresso salvo conductu, qui etiam a Sacratissima Cæsarea Majestate debet edi, & publicari. Proinde curandum est, ut etiam salvus conductus confestim absque omni mora publicetur, alioqui Lutherani nova inibunt consilia, & inter sese consusurrabunt in eorum conventiculis, neque ad Concilium proficiscentur: Proinde necessarium erit, quemadmodum dixi, in primo quoque tempore articulus ille enodetur, ac publicetur: nam, si negligatur is salvus conductus, proculdubio hac prima & præcipua erit illis ansa, ne minus veniant etiam centies ad Concilium vocati.

LVIII. Quid autem in prædicto salvo conductu narrari debeat, & quid omitti, Sacra Cæsarea Majestas mature considerabit: Etsi ego quoque interrogatus de hac re fuero, pro tenuitate intellectus mei, quæcumque potero, humiliter, & pro mea in Deum, & orthodoxam religionem debita observantia, indicabo.

LIX. Quamquam etiam in die Pentecostes Concilium Romæ sit denuntiatum, & publicatum, nihilominus tamen necessarium videtur, ut Archiepiscopis singulatim in Germania demandetur, ut suos Suffraganeos convocent, & secum deliberent, quos ad Concilium mittere, & ordinare velint: & deinceps opus est etiam, ut Suffraganei suum Clerum convocent, & cum illis concludant, qui ad Concilium vel de Prælatis, aut Doctoribus mittendi sunt, & qui non. Et cum non sit possibile tot Episcopos conventuros ad Concilium, quot in primitiva Ecclesia convenire consueverunt, & convenerunt in Chalcedonensi, Ephesino, vel alibi: sed saltem eorum Nuntios, & utinam doctos, affuturos, æquum ac necessarium esset, ut Prælati inter sese contribuerent, quo major Doctorum, & Catholicorum numerus congregetur in Concilio: & nisi hac via & ordine procedatur, paucos credo propter tenuitatem rei familiaris posse ad Concilium ex Germania venire. Propterea illis quoque, qui venturi sunt demandandum est, ut habitu honesto presbyterali, & cum quadam gravitate, morum, & vitæ, veniant. Hoc autem commode per Nuntium Apostolicum in partibus Germaniæ, & circumjacentibus Regnis, atque locis potest expediri, qui Nuntius potest etiam Archiepiscopis, Episcopis, ac aliis præscribere, ac mandare, ac ab illis rursus responsum, & relationem accipere, ut sua Sanctitas mature scire possit, qui, quot, quales, & a quibus Regionibus sint venturi, qui ad Concilium vocati sunt. Et hac cogitatione recte absoluta, & in effectum deducta videbunt, & scient non modo adversarii, sed & optimi quique Catholici rem Concilii Sanctissimo Domino nostro cordi esse.

LX. Rursus vero, cum plerumque doctissimi quique, & qui commodissime in hunc usum deputari possent, sint omnium pauperrimi, neque possint sese per angustiam rei familiaris, & quod sit illis domi curta suppellex, ad Concilium præparare, esset valde commodum, ut sua Sanctitas, cum alioqui, & antequam etiam in summum hoc dignitatis fastigium eligeretur, semper doctorum & bonorum fuerit patronus & mæcenas, ejusmodi doctis ac Catholicis aliquod subsidium, aut viaticum ordinaret: nam hi, qui tam fortiter in hanc horam Lutherismo restiterunt, omnes pauperrimi, & quovis codro pauperiores sunt: sine illis autem, & eorum præsentia parum proficerent alii. Quare de patrimonio Crucifixi, aut Petri, apprime necessarium erit, ut hujusmodi doctis de viatico, & victu provideatur: qua in re Sanctissimus Dominus noster proculdubio pro innata sua bonitate, & in doctos liberalitate difficultatem non faciet; sed hac parte gloriam sibi immortalem cum apud Deum, tum apud homines pariet: ad hæc eorum Ordinariis scriberet, & mandaret, ut ipsis quoque doctis de necessariis ad sanctum hoc opus provideretur; res enim tam ardua non poterit facile absque illis expediri.

LXI. Qui autem contra Lutherum ac alios Hæreticos scripserint, ac prædicaverint expedite palam est, & brevissima scheda poterit ostendi. Ut igitur eorum opera Sanctitas sua uti possit, efficiendum erit, ut subsidio suæ Sanctitatis ad Concilium venire possint, nam opus erit, ut libros secum deferant, in quibus non mediocres sumptus consistunt.

LXII. Quamquam etiam in Regno Bohemiæ etiam nostri multi boni, ac orthodoxi sint Christiani Ecclesiæ Romanæ cum obedientia subiecti, nihilominus tamen irruperunt interim, & a tempore Basileensis concilii aliquot Heretici, scilicet Piccardi, qui male se in Sacramentis, ac Missæ officio gerunt. Sunt & illic Lutherani; sunt & Calixtini, qui sub utraque specie communicant. At ut verum fatear, hi sunt Lutheranis, & Zuinglianis tolerabiliores, quia in paucis a Christiana Ecclesia dissentiunt. Alioqui contra Lutheranos propter Ecclesiastica Sacramenta acerrime pugnant & bona spes est, si humaniter, ac debite cum illis tractatum fuerit, facile ad Ecclesiam reduci possunt. Esset igitur bonum, quod sua sanctitas, & sacra Romanorum Regia Majestas rem illam procurarent, qui-

bus

bus mediis, ac modis, Bohemi quoque suos Nuntios in concilio haberent: ut ita assistente gratia Spititus Sancti, hoc quoque inclytum Bohemiæ Regnum iterum gremio Ecclesiæ restitueretur, ac ad unitatem fidei reduceretur: nam nisi illi vocarentur, posset multum inde incommodi ac discordiæ oriri: at e contra cum bona sint illic judicia, quod Bohemi suis abusionibus de Eucharistia, quæ parvulis datur, & nonnullis aliis rebus, cederent.

LXIII. Ad materiam autem sub utraque specie, opus est, bene fundatos esse eos, qui hac de re vel cum Bohemis, vel etiam cum Lutheranis conferre velint. At quibus Scripturis & modis obviandum sit, facile reperietur in actis concilii Basileensis & Constantiensis, ex Joanne Gersone, ac aliis, qui hæc descripserunt.

LXIV. Qui autem sint illi docti ac Catholici apud Germanos, qui ad hunc usum deputari possint, & quid unicuique oneris imponi possit, si hoc Suæ Sanctitati placere videro; offero me libenter, & cum debita obedientia fideliter ad utilitatem, & unitatem orthodoxæ fidei cum longe majoribus demonstraturum: nihil enim tam grave poterit injungi mihi, quod non sim pro tenuitate mearum virium libens facturus.

LXV. Et hæc mea indicatio, & quasi præmonitio est meo judicio non minus necessaria, quam fructuosa ac utilis: nam nisi hoc modo in præparatoriis procedatur, periculum est, ne futurum concilium in multos annos protrahatur, & forsitan [quod Deus Optimus Maximus avertat] rebus non usque adeo feliciter expeditis, dissolvatur, & nihil egregium, & necessarium expediatur; atque ita novissimus error sit futurus peior priori. Si autem, ut supra ostendi, omnia ita præordinabuntur, & præparentur, spes est maxima, uno anno posse totam concilii rationem explicari, & expediri; alioqui si illotis, ut ajunt manibus, & quasi cæcutientes, ac imparati Mantuam venerimus, nonnisi rerum omnium confusionem, & turbationem videbimus.

LXVI. Quod autem attinebit ad expeditionem contra infideles, ac alios articulos; non me impedio ac immitto: nam cum in Spiritu Sancto fiat Concilii congregatio, par est, ut hæc graviter, & consulte concludatur: Prius tamen opus est unitatem in domo & Ecclesia Dei firmare, & sarcire: quod non fiet, nisi una Fides, & unum Baptisma conservetur, ac prædicetur in tota Ecclesia Catholica, & mihi dubium non fuerit quin his, qui habitare facit unanimes in domo, pacem reddat, ut cantemus cum cytharædo illo Regio: Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum.

LXVII. Superessent insuper nonnulla alia forte non usque adeo contemnenda, vel negligenda, quod vero non possint calamo tuto & secure credi omnia, sed potius quædam in aurem dicenda sint, confidenter proinde in præsentiarum explanare rem latius abstinui, forte Deus dabit, ut in alio tempore possint aperiri, & declarari sat commode reliqua.

LXVIII. Ad præsens, & quasi pro colophone adjiciendum puto, quod, si non maturetur concilium, erit sine dubio tanta defectio, & discessio ab Ecclesia, unde juxta verbum Cypriani omnium Ecclesiarum orta est unitas, ut facile in multis sæculis hæc ruina nequeat reparari, neque restitui poterit: nam erunt in diversis locis conciliabula & conventicula multa, quale & hoc fuit maxime de mense Maii præterito, quod inter Lutheranos, & Zuinglianos habitum est Francfordiæ, & Yssenachi; cujus præstigiosam conclusionem adjicere placuit, ut videat sua Beatitudo, adhuc esse unum Deum, qui suo spiritu non sinit etiam inter se in re tam manifesta consentire, & convenire hæreticos; cum tamen tota Ecclesia Catholica per totum orbem terrarum diffusa, circa verba Sacramenti non modo non vacillet, sed unanimis, & tota concors est. Zuingliani vero scissi sunt in novem sectas super his brevibus, & apertissimis verbis Christi; Hoc est Corpus meum.

LXIX. Ad officium itaque Summi, & Principis Pastorum Papæ quidem pertinebit, ut oves suo ovili, suæ denique curæ creditas, cum viderit errare in montibus, in colle excelso, in deserto ad imitationem pii Pastoris non modo reducere, sed & suis humeris ad gregem sanctum Domini portare: & erit illi Dominus profecto merces magna nimis.

LXX. Neque hoc prætereundum duco, quod hoc durante Lutherismo per proxime viginti actos annos, antiquæ, & veræ Religionis Viri, & mulieres pii mortui sunt magna ex parte, ut interim in majoribus Civitatibus apud Germanos nulla, vel modica plantatio Catholicorum subsequuta est; immo quid sit vera Religio interea qui nati sunt, prorsus ignorant. Sunt & inter Doctores Theologiæ quam pauci in tam lata ac magna natione Germanica, qui fortiter huic Lutheranæ factioni resistant, aut resistere norint, atque didicerint: ita ut vere jam in hæc inciderimus tempora, ubi juxta prophetiam Salvatoris nostri, Charitas refrigescit, & prævaluit iniquitas.

LXXI. Idcirco modis omnibus festinan-

dum

dum est, ac erit, ne diutius differatur hoc tandem & fæliciter institutum concilium: alioqui & reliquiæ Catholicorum parvulæ postremo non supererunt; &, quod timendum est, seducentur etiam [si fieri potest] electi: quinimmo, si non in bono tempore S. D. N. tanto malo hoc uno concilii & medio, & remedio occurrat, & manum præbeat, reddentur multi non modo irreligiosi, sed plane impii ac athei, id est sine Deo homines; neque posthac facile erit modus aliquis, huic & tam graviter inflicto vulneri Ecclesiæ salutem dare. Et proinde atque talis res erit, quasi cum Ethnicis, & sine Deo hominibus tentes celebrare concilium. Quare ne naufragium in fide & religione periculosius accidat, festinandum & diligenter invigilandum erit, quo saltem rebus his bonum, & salubre detur principium: Nam quæ inepto, & malo, sunt inchoata principio, viu ad optatum, & fælicem poterunt perduci finem. Non dubitem autem, si sua sanctitas inspirata Spiritu Dei, ut sancte & fæliciter cœpit, omnes animi sui cogitatus ad id adjecerit quod pristino candori, & integritati restituatur Ecclesia, & potissimum quod aboleantur hæreses, & abusiones tollantur e medio, si quæ, ut revera multæ, irrepserunt, deprehensæ fuerint, videbit hanc defectionem & turbationem, quæ nunc in foribus est, & proh dolor! prævaluit, cum maxima tranquillitate & sedari, ac finire: id quod largiri ac donare dignetur is, per quem ex quo, & in quo sunt omnia. Ipsi honor, & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

LXXII. Hæc nulla alia ratione indicare, & de his prædictis præmonere volui, nisi quod zelus domus Dei comedit, & urget me, & ut saltem in hoc gazophylacium futuri Concilii etiam duo vere minuta cum paupercula in Evangelio vidua conferrem, & cum illa Moabitide muliere spicas colligerem post terga metentium: scio enim esse multos, qui meliora dabunt. At forsan ea quæ dixi, si non sint apprime necessaria, forsitan tamen non erunt inutilia.

XXXVIII. *Tom. 13. de Concil. ms. Arch. Vat sign. n. 3200. p. 286.* Ad singula vero capita quæ a *Joanne Fabro* in superiore libello proposita fuerant, subjecta verborum formula jussu Pontificio responsum est.

Hæc responderi jussit Sanctissimus D. N. ad Reverendi Patris Domini Episcopi Viennæ super futuro Concilio præparatoria.

In primis Sanctissimus Dominus noster in Universum commendat plurimum studium, & pietatem prædicti Domini Episcopi, eumque [sicut hactenus fecit] ut strenue pro Ecclesia Dei pugnare perseveret, maximopere hortatur.

Nunc capitulatim juxta numeros in margine notatos respondendum est, prout locus aliquis majore attentione dignus fuerit.

I. II. III. IV. V. VI. Hoc optime novit Sanctitas sua, & propterea universale Concilium, tam alacriter indixit, & summo studio celebrare, & authore Domino ad fælicem finem ducere enitetur.

VII. Dominus Nuntius communicato consilio cum prædicto Episcopo procurabit quamprimum mitti hunc Indicem librorum tam Hæreticorum, quam Catholicorum, qui contra eos scripserunt, & significabit pretium, cætera Sanctitas sua libenter exequenda curabit.

VIII. IX. Hoc in Concilio discutietur, & decidetur, & debitæ executioni demandabitur cum Dei auxilio.

X. usque ad XX. Sanctitas sua optat, & hortatur dictum Dominum Episcopum Viennensem, ut una cum Doctore Eckio, Coclæo, Nausea, *& aliis, quos ipsi idoneos judicaverint, id laboris assumant, & communicato consilio cum Domino Nuntio Apostolico, ea mature fiant, quæ necessaria videbuntur, & de iis, quæ fient, in diem Dominus Nuntius ad Sanctitatem suam scribat, ab ea debitum responsum quamprimum recepturus unacum remediis opportunis.*

XX. fiat ut in VII.

XXI. Rem gratam Sanctitati suæ faciet Dominus Episcopus Viennensis.

XXII. Aptissimi videntur ad hanc rem ii, qui in responsione ad X. & deinceps articulos sunt nominati.

XXIII. Jam ad hoc aliquos Sanctitas sua peritos Italos vocavit, vocaturus & ex aliis Nationibus doctos, loco, & tempore.

XXIV. Et hoc erit Sanctitati suæ gratissimum.

XXV. Sunt aliqui hic Itali satis bene instructi; sed si tempore Concilii aliquis erit in Germania, qui in hac re excellat, illi non absque debito præmio hoc onus injungetur.

XXVI. ut supra n. VII.

XXVII. XXVIII. Hoc optime jam animadvertit Sanctitas sua, & remedium quotidie præparat.

XXIX. XXX. Placet & hoc Sanctitati suæ, & optat, ut fiat auxilio Dei.

XXXI. ut in VII.

XXXII. Et de hoc Dominus Nuntius referet, & rescribet.

XXXIII. Hoc remittit Sanctitas sua dexteritati, & prudentiæ eorum, quos in X. supra nominavit, & ut hic similiter fiat negotium, dabit quibusdam doctis Episcopis, & aliis doctis Viris, quos apud se habet.

XXXIV.

XXXIV. Hoc gratissimum erit Sanctitati suæ, ut aliquis eorum faciat, qui in X. supra sunr nominati; quis autem potissimum id muneris assumat, optat Sanctitas sua, ut capta cum Domino Nuntio inter eos conclusione, ab eo certior quamprimum fiat.

XXXV. Expectat Sanctitas sua libentissime a Domino Nuntio Episcopo Viennæ, vel a Domino Eckio.

XXXVI. Non deerit Propheta in Israel: *nec tamen cessat Sanctitas sua hortari, tam supra in X. nominatos, quam alios Germanos Catholicos, ut ad hoc instructi in Concilio compareant, sicut Sanctitas sua de eis sperat, atque adeo pro comperto habet.*

XXXVII. Sunt aliqui hujusmodi libri satis castigate excusi, & in Italia, & in Gallia, sed & adhuc majorem curam Sanctitas sua adhibebit.

XXXVIII. XXXIX. Hoc quia non nisi a linguæ Germanicæ excellenter peritis fieri potest, Dominus Nuntius consilio prædicti Domini Episcopi Viennæ, & in hac re statuat, & scribat.

XL. Multum satisfaciunt Sanctitati suæ, Antilutherana, *quæ Dominus Episcopus Viennæ composuit, nec non & ea, quæ notavit Dominus Eckius, ac etiam Domini Coclæi* Lutherus Septiceps. *Quod si adhuc, vel ipsi, vel aliquit alius alia addere vult, non potest, nonnisi curæ pretium esse: & ut id fiat, Domino Nuntio in mandatis dedit.*

XLI. Jam factum est ab aliquibus hic doctis viris, optatque Sanctitas sua, ut in Germania itidem fiat.

XLII. Supranominati in X. ad hoc aptissimi sunt.

XLIII. XLIV. Et hoc optime novit, & dolet Sanctitas sua, deditque Domino Nuntio negotium, ut in VII.

XLV. Multi egregie scripserunt in hac re; sed neque alii deerunt, qui pleraque alia, nondum edita, ad Concilium adferent ad hoc propositum mirum in modum facientia.

XLVI. Sanctitas sua laudat plurimum utriusque scripta, deditque in mandatis Domino Nuntio, ut procuret, & scribat.

XLVII. Versantur hujusmodi libri hic in manibus fere omnium: sed & alii quamplurimi Conciliorum libri amplissimi tam Græce, quam Latine compositi, & vetustissima manuscripta non desunt, usque adeo, ut non sint Catholici inermes ad Concilium accessuri.

XLVIII. Ad hoc Sanctitas sua est intenta, quantum eu antiquis Conciliis elici potuit: quantum vero ad Constantiense, & Basileense, attinet; non possunt nisi conducere ad hoc eorum acta, modo ne aliquid in illis, præsertim in Basileensi, detegatur magis adhuc præiudiciale authoritati Summi Pontificis, in cujus dignitate [*ut inquit Hieronymus*] Ecclesiæ salus pendet; *quod quamvis de quolibet Episcopo dicat in sua cujusque Ecclesia, tamen hoc multo melius accommodari potest ad Summum Pontificem, qui est Episcopus Episcoporum, & in quo recumbit universalis Ecclesiæ cura. Eapropter bene compensanda sunt commoda, & incommoda, quæ e duorum illorum supradictorum Conciliorum integra lectione, & in publicum productione proficiscerentur, & communicata re cum Sanctitate sua, quod utilius videbitur eligetur.* Porro Basileense Concilium post translationem fuisse conventiculum Schismaticorum, & Synagogam Sathanæ a nobis suo loco demonstratum est, quamvis nonnulli imperitissimi homines, ea acta Concilii œcumenici titulo exornent.

XLIX. Sanctitas Sua dixit Nuntio, quid agendum.

L. ut in VII. Optat autem a Domino Viennæ Episcopo Catalogum habere, quem offert, ut sciat potissimum, qui in Italiam non sint allati.

LI. LII. Dabit sua Sanctitas negotium hoc peritis in Linguarum exterarum cognitione viris aliis, præsertim quia Pagninus obiit, sed eo peritiores in lingua Græca vivunt ad laudem Dei.

LIII. Et hoc fiet favente Domino.

LIV. LV. LVI. Hanc ob causam Sanctitas sua aliquos & doctrina, & sanctitate vitæ insignes Prælatos ad se vocavit.

LVII. LVIII. Fuerat facta mentio in Bullæ typo pro terris subditis Papæ, quatenus se extendit ejus temporalis jurisdictio: verum quia hoc nihil ad Germanos, & pro iis, qui per terras Ecclesiæ sunt transituri, non erit opus: idcirco fuit e Bulla Concilii sublata mentio salvi conductus, & reservatum hoc Cæsareæ Majestati, quæ in bello occupata, non potuit huic rei vacare. Cæterum datum est negotium Domino Nuntio, ut de hac re cum Serenissimo Romanorum Rege loquatur, & hoc itidem tractabitur hic cum Oratoribus Cæsaris: neque dubium est, quin sua Majestas id libentissime faciat, cum tantopere Concilium desideraverit.

LIX. LX. Factum jam est de more prisco; reliqua vero, quæ Dominus Episcopus Viennæ in hoc capitulo commemorat, poterunt ipsi Episcopi inter se statuere, dummodo circa conditionem personarum, quæ Synodo interesse debent, a semita sanctorum Conciliorum non deerrent. De hoc etiam Dominus Nuntius plura referet, qui cum

ad

Digitized by Google

ad Sanctissimum Dominum Nostrum rescripserit de iis, quæ in X. notata sunt, Sanctitas sua non deerit honori, commodo, & dignitati Ecclesiæ Dei sibi commissæ.

LXI. De hoc scribat Dominus Nuntius ex consilio Domini Episcopi Viennæ, & Sanctitas Sua non deerit.

LXII. Dedit Sanctitas sua in mandatis Domino Nuntio, ut cum Regia Majestate tractet.

LXIII. Non deerunt ad hoc, & alii docti, & Catholici Viri tam Itali, quam Transalpini, præter eos Germanos, quos Sanctissimus Dominus noster intellexit esse in hac re egregie paratos.

LXIV. LXV. Libenter Sanctitas sua intelliget consilium Domini Episcopi.

LXVI. Pro prima parte Concilium disponet authore Domino. Pro secunda Sanctitas sua quotidie precatur Deum, & non male sperat.

LXVII. Dicat audacter quæ vult Domino Nuntio, & ipse scribet caute & tuto ad Sanctitatem suam.

LXVIII. LXIX. LXX. LXXI. Sanctitas sua sicuti libere, & lubenter indixit Concilium, quod etiam statim ineunte Pontificatu significaverat; ita nihil ad hoc tam sanctum opus peragendum sibi faciet reliqui: & nisi Orbis ardeat bellis, aut alius [quod abominatur] sinister eventus plusquam legitime impediat, Sanctitas sua quasi pro comperto habet rem, & fauste & feliciter perficiendam. Et hanc ob causam conciliare Principum Christianorum animos summa ope hactenus nixa est, & semper in hoc perseverabit.

LXXII. Agnoscit Sanctitas sua jam multis exemplis optimam mentem, studium, & præclara opera Domini Episcopi Viennæ, cujus Sanctitatis Sua loco, & tempore nequaquam immemor erit.

XXXIX. Accepto Pontificis responso cujus supra meminimus *Joannes Faber* Viennensis Episcopus, ut flagrantissimo studio amplificationem fidei Catholicæ prosequebatur, excindendæque, ac reprimendæ hæresi piissimo ardore incumbebat, scriptis ad Joannem Moronum Episcopum Mutinensem Pontificium in Germania Internuntium, exposuit extremam celebrandi quantocyus Concilii necessitatem: quasve Urbes, quos Principatus, quæ Regna invasisset hæresis, ejusque progressus, modos, fraudesque Hæreticorum ob oculos proposuit: nec non quæ ad confirmandam Religionem Catholicam conducerent in luce collocavit.

MS. Franc. Cardin. Barberin. sign. 2677. pag. 46. *Reverendissimo in Christo Patri, ac Domino D. Joanni Episcopo Mutinensi, Sanctissimi D. N. Pauli hujus nominis Papæ III. ac Sacrosanctæ Sedis Apostolicæ cum potestate Legati de Latere Nuntio, Domino suo per omnia observando.*

Reverendissime in Christo Pater ac Domine. Quamquam in primis præparatoriis nonnihil attigerim quam necessarium sit universale celebrare Concilium: tamen ut Sanctissimus D. N. alioquin sponte ad hoc divinissimum opus festinans promptior, & ad hoc inclinatior reddatur, putavi, ut is, qui sedet in altissima Sede, veluti speculator aliquis, & supremus Vicarius Christi, convertat oculos suos, & circumspiciat universum Orbem Christianum. Quod si sua Sanctitas pientissimos oculos suos converterit ad Germaniam, illic inveniet inclytam hanc Nationem undequaque infinitis prope hæresibus & erroribus, ne dicam impietatibus, plenam, ac refertam. Inveniet scilicet non solum a via Catholicæ Ecclesiæ simplices & rudes, sed & potentissimos Principes, & multos, qui doctissimi volunt haberi, defecisse. Neque satis est Laicos deprehendere, sed & a via veritatis aberrare Ecclesiasticos: & utinam inter illos non essent Episcopi, & Archiepiscopi. Moriuntur quotidie boni, & qui perstiterunt huc usque in fide & religione Catholica, sed interim succrescunt, & quasi in teneris educantur, qui venenum hoc pestiferum hauriunt tum a parentibus domi, tum a prædicatoribus in Ecclesiis. Contingit enim, ut quotidie res illa more andrabuli crescat in pejus; & fere est, quemadmodum in Paulo legitur, quod quorumdam sermo serpit, *ut cancri, aut si malueris, ut gangræna.* Jo. Faber. Ep. Vien.

Prævaluerat hoc malum in parvo Germaniæ angulo, & in Aquilone, unde venit omne malum, locus obscurus erat Wittemberga, & sine nomine. Illic autem cum erigerentur, quasi sub Jeroboam duo aurei vituli in Dan, & in Bethel, id est Luthero, & Carolostadio, cœpta est negligi Jerusalem, cœpitque populus dicere Catholicis, & antiquis Prædicatoribus: Nolite nobis videre visiones has: Nolite dicere, hæc dicit Dominus: Prædicate nobis placentia. *Factum est inde, ut tota Saxonia, quæ sub Electore est, a Sede Romana defecerit, & Hassia, ac magna Westphaliæ pars: defecit Ducatus Wittembergensis, Princeps denique de Luneburg, ac alii permulti, & Principes, & Comites mordicus has hæreses fovent, ac sustinent. Nolo hic commemorare, quot, quanti Principes, etiam magni, nutent, vacillent, & altero pede claudicare incipiant. Et formidandum est, ut aliquis inter Germanos Catilina insurgat, & totum Statum Ecclesiasticum hianti ore devoret, deglutiat, & perdat.*

Sunt præcipue Germaniæ Civitates huic, & tan-

& tanto malo fere omnes addictæ, ut jurejurando sese obstrinxerint; Inter has sunt Argentina, Ulma, Franckfordia, Constantia, Lindavia, Esselingen, utinam non Augusta Vindelicia, Nuremberga, & aliæ Civitates quamplurimæ, quæ omnium sunt potentissimæ. [1] *Jam* [*quod periculosius est*] *fere omnes corrupti sunt, & abominabiles facti*, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum; *nam, etsi Serenissimus Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque Reu Ferdinandus, Princeps, & Dominus meus Clementissimus, in hanc horam suis edictis, mandatis, & ordinationibus* [*quantus quantus est*] *constantissime defenderit, quidquid uspiam suis, quod ad Religionem pertineret orthodouam: nihilominus tamen vulpes & vulpeculas hæreticorum, strophas, nugas, nænias, tendiculas, & conventicula prohibere, & præcavere non potuit: quia in Hungaria sunt loca plurima, in quibus Lutheranismus arridet, & maxime placet. De Moravia & Silesia certissimum est, ut Anabaptistis, Piccardis, Lutheranis, & Zuinglianis non careant. Bohemiæ Regnum, proh dolor! in multas, & diversissimas sectas scissum est.*

Redeo ad Aquilonem. Quid, aliud Regnum Suediæ, quid aliud Regnum Norvegiæ, quam ipsissimus Lutheranismus, & Zuinglianismus? Quam inconstantes autem in fide, & religione sint, aut fuerint, etiam contra edicta, & severissimas executiones Sacratissimæ Cæsareæ Majestatis inferiores Germani, nonnullæ seditiones, & multæ rebelliones docuerunt. Quod si quis Regnum Angliæ spectet, ecce quam insperata mutatio facta, ut illic en defensore Christianæ fidei, qualis, me præsente, & meis temporibus, declaratus est, Reu factus ter maximus apostata Fidei. Ad Meridiem spectantes eu Germania. Ecce populus Helvetiorum, alioquin potentissimus, & numerosissimus, Zuinglianæ & Œcolampadicæ sectæ fere totus, demptis quibusdam Cantonibus admodum paucis, seductus est. Quod si illi pro more suo veteri eruperint, quemadmodum anno præterito irruerunt in Ducem Sabaudiæ, pervertent, & evertent quidquid uspiam in finitimis Catholicorum est vestigiorum. De Gallia quid dicam? Dedit illa nobis plures Apostatas, & Hæreticos, quam peperit etiam ipsa Germania, inde natum erat hoc monstrum Lamperti, inde venit nobis magnus Hæreticus Arianus, qui contra Trinitatem justæ magnitudinis librum scripsit. At hæc notoria sunt Sanctissimo Domino nostro quam ut multis enumerare necesse sit. Faxit Deus ut in Italia non sint, qui mussitent, & dicant Lutheranismum rem esse sanctam, & valde religiosam.

Huic & tanto malo, principio obstandum erat: quod si sero nimis medicina parabitur, nihil certius expectari oportet, quam ruina Christianitatis. Hujus vulneris unicum emplastrum, unum malagma, unaque resina, est universale Concilium; in hoc convocentur Heretici: mitigabuntur feroces animi, reintegrabitur Ecclesia, præservabuntur a vastatione Templa, Monasteria, & Sacræ Ædes: erigentur capita justorum, & Catholicorum; tollentur zizaniæ, sumat confidenter pro se Sanctiss. Matth.13. *D. N. quod Christus, cujus Vicarium agit, in terris, docuit, & prædicavit;* Aperuit enim ille os suum in parabolis; *& inter cætera docuit:* Simile esse Regnum Cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo: cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, & super seminavit zizania in medio tritici, & abiit. *Ut mox: Ecce quam apte iste sermo cadit in hæc tempora; num oporteat, vel celebrare, vel differre Concilium, meo judicio, nihil in toto Evangelio est, quod expressius dirigat Pontificis maximi animum, quam parabola hæc de semine, & zizaniis. Ante Lutherum creditus est unus Deus, erat omnium una Fides, in omnibus Regnis, & per omnes Provincias erat unum Baptisma, erant lætæ segetes, copiosaque messis: seminatum erat bonum semen in toto Orbe, sed dormientibus nonnullis, ad quos vigiliæ pertinebant, supervenit ille inimicus, diabolicus Lutherus, superseminavit zizania, supercreverunt, & supra modum multiplicata sunt.*

NOTÆ [1] HOc anno Coloniensis Provinciæ Patres in Synodum convenientes Coloniæ sub Hermanno archiepiscopo multa sanxerunt ad cleri præsertim reformationem apprime utilia, quæ dein Concilii Tridentini Patres in commodum ecclesiæ universalis transferenda censuerunt. Totum istud Concilium in partes distinguitur XIV. quibus ea primum, quæ in assumendis in sortem Dei clericis servanda sunt, dein ipsorum clericorum munia statuuntur. Tum gradus fit ad Parochos, & munus illis demandatum. Succedunt canones de legibus in Ecclesia condendis, & conditis. De Monachis parte statutorum X. agitur; parte XI. de Hospitalibus, aliisque piis locis; reliqua de cæteris ad ecclesiam utcumque pertinentibus disponunt. Breviarii & Missalium reformationem refectis iis quæ solidæ pietati absona religiosa quorumdam inscitia invexerat, necessariam Patres illi agnoscunt. Qui huic Synodo præfuit Hermannus Archiepiscopus non ita post multos annos fidem cum hæresi commutavit. MANSI

sunt. Restat ergo ut colligamur, & alligentur in fasciculos ad comburendum, idest ut damnentur anathemate in Concilio.

Jam forte repetet Reverenda Dominatio Vestra, dissidia Christianorum Principum in causa esse, & forte ne minus possit celebrari concilium. Respondeo ad hoc, oportere celebrari concilium, ut reintegrentur, & ut reconcilientur Principes: cujus exemplum est, primum, quod Jerosolymis celebratum extat concilium. Numquam, vel difficillime seditio, quæ propter Circumcisionem in Antiochia facta, vel sedari, vel compesci potuit, nisi Paulus, & Barnabas accepissent a concilio Apostolorum, & Seniorum, qui Jerosolymis erant decretum. Patres itaque, si Mutuæ in Spiritu Sancto congregati fuerint, id faciant, id tentent, ac aggrediantur: quod Patres inter dissidentes Reges, & Principes multos in Basileensi, & Constantiensi conciliis, fecisse leguntur, & studeant componere lites.

Ad difficultatem autem, quæ de Turcis, & Barbarossa proponitur, iisdem respondeo, non esse modum magis idoneum, quam per concilium tractari, ut Pontifex, Cæsar Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque Rex, deinde Galliæ, Portugalliæ, aliique Reges, semel inter se conveniant, ac confirment, ut de cætero junctis animis, manibus, armis, viribus, tam aqua, quam terra aggrediantur, hostes adversarios crucis, & nominis Christi, & supprimant spurcam, fœdam, & turpem Machumeti sectam. Nec est, quod Sanctiss. D. N. a celebratione concilii movere, aut absterrere debeat, quod Lutherani venturi non sint. Faciat sua sanctitas quemadmodum in Isaia legitur, & exclamet dicens. Omnes sitientes venite ad aquas, *expandat tota die manus cum Christo.* [Et infra.] *Neque tantopere curandum est, etiamsi personæ Prædicantium, & seductorum præsentes non fuerint, satis sit Sanctissimo D. N. & nobis Catholicis omnibus habere libros illorum, scire hæreses, & non ignorare errores, ac malefacta illorum, quæ si condemnata fuerint unanimi consensu Patrum, adbuc Dominus Deus* servabit septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua ante Baal, *& cedet sine dubio illorum absentia his ipsis in maximam confusionem, ignominiam, & ruinam: crescet autem supra modum authoritas, & reputatio Sanctissimi D. N. & Cathedræ Divi Simonis Petri, ac Romanæ Ecclesiæ.* (Et paulo post:) *Quod si non celebretur, & mature, concilium jam indictum, desperata res erit reliquorum Catholicorum, quorum [proh dolor!] reliquiæ paucæ sunt: submurmurabunt perpetuo Lutherani, ficta, & figmenta esse; quæ de concilio publicavit, & intimavit Apostolica Sedes; dicent, Pontificem metuere sibi ob malam causam: Et ecce, quid fiet, velint, nolint optimi quique pertrahentur in nationale concilium, de quo toties in comitiis Imperialibus sermo est habitus, & conclusio facta. Subsequentur, & Provinciales Synodi, excutient cervices ab obedientia Sedis Romanæ: [nam id totum adversarii cogitant,] & diruentur Ecclesiæ, & Monasteria, prohibebuntur omnes, ne Romam eant, ne quam obedientiam post hac, & de cætero faciant. Hæc tam certa sunt, & formidanda, ut nihil certius, vel cogitari, vel dici possit. Et videat sua sanctitas ab exemplo Regni Bohemiæ, illic enim semel extincto Archiepiscopo Pragensi, & dirutis Monasteriis per Thaboritas, & Ziscam, nulli Oratores, nulli [etiam, utcumque Catholici Reges] potuerunt obedientiam Romanæ Sedi debitam ex toto recuperare, aut restituere. Utile itaque fuerit iratos, & incensos Germanorum animos placare, & insolentes gladio verbi Dei, & authoritate Ecclesiæ convincere.* Et infra.

Omnino consultum erit, immo consultissimum, ut quantocyus Sanctissimus Dominus Noster scribat catholicis Doctoribus, & unicuique singulariter, ut excerpta, seu extracta hæresum, seu errorum comportent. Erunt autem distribuendi labores hoc modo, ut scribatur Doctori Joanni Echio quatenus triplicem subeat laborem: Primo, ut comportet Lutheri, Zuinglii, Œcolampadii, & eorum sequacium hæreses, errores, dissidentias, & contradictiones, notetque, in quo libro, sub quo titulo vel capite, & quibus verbis, unaquæque hæresis scripta sit: quodque adjiciat brevi compendio, quare putet, & sentiat hunc, vel illam hæresim reprobandam esse: & quod lucide declaret, num sit, vel antiqua, vel nova hæresis, & ubi, atque in quo concilio damnata. Secundo, ut lapsus, & errores, quos Hæretici in vertendo, & pervertendo, utrumque Testamentum admiserunt, in unum, & breve compendium colligat. Tertio, ut suos, & aliorum Catholicorum, etiam Lutheranorum libros comportet, & secum in Italiam tempore concilii ferat.

Doctori Frederico Nausea injungendum esse puto, ut Dominationi vestræ Reverendæ offerre non gravetur ea, quæ centum gravaminibus nationis Germanicæ, contra Sedem Apostolicam conceperit, tradat, & quæ contra Sacramentarios, & Anabaptistas, & seditiosos Apostatas faciant, e Scripturis colligat, & in unum comportet.

Doctor Joannes Coclæus decem octo libros nondum editos habet, in quibus ex ordine describit totam Lutheri, & Lutheranorum tragœdiam quasi Annales. Hos libros conducibiles esse puto, ut habeat S. D. N. & hi, qui ad Concilium deputati sunt: nam valde conducet eu illis videre tot Sectas, scissuras, & rebelliones, & seditiones omnes eu hoc uno malo ortas, & pullulatas, Sanctissimus D. N. in principio Concilii detestari debebit hujusmodi inauditas cruentas tragœdias: nam ex hoc uno Evangelio Lutheri depravato perierunt rusticorum plusquam centum millia anno MDXXV. Num hoc sit vere prædicare, & illustrare Evangelium, dicet Pontifeu, optimi quique cogitent, & judicent, quando omnino soli hi speciosi pedes evangelizantium sunt, qui pacem evangelizant, & bonum annuntiant. Scripsit & idem Coclæus Philippicas contra Philippum Melancthonem: scripsit & quædam alia, quæ si habita fuerint, multum proderunt. Illi injungendum est, ut ipse colligat hæreses, & errores præcipuos. Scripsit tres alios libros, nondum editos, contra diversas hæreses Lutheri: cui puto injungendum, ut & hos libros edi, & publicari faciat: sed & in hoc genere felicissimus est, ut contradictiones in unum colligat. Propterea illi injungendum esse puto, ut cogitet, & laboret in unum eaportare, ubi, & quomodo dissideat a se Lutherus. Secundo, in quibus, & quantis dissideat Lutherus a suis Lutheranis, hoc est a Carlostadio, Zuinglio, & Oecolampadio, Anabaptistis, & hujus farinæ hominibus. Tertio ut in unum colligat, quomodo, & ubi Lutherani, qui jurarunt in verba Lutheri, inter se discrepent.

Sed & hoc attendere debet Sanctissimus Dominus noster, quod quam primum tunica illa inconsutilis Christi apud Germanos scissuram habere cœpit, non modo Principes, & Civitates, sed & passim vilissima Oppida cœperunt novam religionis formam, & normam formare constituerunt. Itaque super Baptismo, Missa, de cæremoniis, ac de rebus hujusmodi multis, & quasi jurejurando firmarunt sese hæc in perpetuum servare velle: sed infidelium, & impostorum est mos, ut nunquam sibi eu æquo constent, ut omni vento doctrinæ agitentur, neque sint, aut permanere possint stabiles: propterea mox, & pauco post tempore mutaverunt statuta, constitutiones, & ordinationes. Et ridenda res est, quod Lutherani non solum in una Provincia, sed & in una Civitate, in una domo, immo in una mensa nunquam conveniant.

Ut itaque S. D. N. & cœtus Concilii facer videre, & expendere possint, quo spiritu schismatis, & vertiginis agitati sint Lutherani, conducibile erit, ut doctor Eckius, & Doctor Cochlæus diversas diversarum Provinciarum, & Civitatum ordinationes, normamque antiquæ religionis novatricem in manus sumant, & extra hanc, ubi, quibus in locis, quam varie, & quam contradictorie ordinationes in se, a se, & inter se discrepent. Hoc habito, lucrabimur populum communem, ut sint intellecturi omnes, Lutherum, & Lutheranos non habere Spiritum Dei, cujus proprium hoc est, ut per omnia sibi conveniat, & sibi similis sit. Et hic videbunt omnes tale monstrum, ut etiam Poetæ priorum sæculorum nunquam tale finxerint: & planum fiet, Regnum Diaboli tot habere capita, tot habere monstra. Et revera miranda res est, quod ii, qui nec unius sententiæ, vel opinionis sunt, adhuc novis fœderibus, & colligationibus in rebus, & negotiis, contra Deum, & Cæsarem velint esse juncti. Oportebit itaque hoc modo dissolvere colligationes, & fasciculos impietatis: Ad hæc excerpenda meliores non erunt, quam Doctor Eckius, & Cochlæus.

Pro Sacrificio Missæ, ibi enim cardo rerum vertitur, & pro veritate Sacramenti valebit Nausea, Eckius, Cochlæus, Vicelius, Doctor Mesingerus Ordinis Prædicatorum, & hic fortiter pugnandum erit.

Transmisit eodem tempore Joannes Eckius strenuissimus fidei Catholicæ pugil ad Pontificem libros, quos ad discutiendas offusas Germaniæ Lutheranæ hæreseos tenebras scripserat, quem Paulus amantissimo hoc responso cohonestavit.

Dilecto filio Joanni Eckio, familiari Nostro.

Dilecte fili, Literas, ac libros tuos Nobis superioribus Mensibus oblatos recepimus, & infra. *Nos, fili, te valde diligimus, optimeque de nobis meritum judicamus, proinde omnem occasionem cupide amplexuri sumus, qua erga te, & omnes isthic tui similes nos memores, gratosque reddamus. Datum Romæ, &c.* XXVI. *Junii MDXXXVI.*

Advocavit ad se Paulus III. Pontifex Præsules virtute claros, ut illi auxilio essent in tam gravi negotio celebrationis Œcumenici concilii, ut subjectæ literæ ad Jo: Petrum Caraffam episcopum Theatinum, & Reginaldum, Polum ostendunt. XL. Ad Urbem vocat Episcopos magni nominis pro Concilio Paulus III.

Joanni Petro Caraffæ Episcopo Theatino.

Venerabilis frater. Credimus esse perlatum ad Fraternitatem tuam, nos de Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Car-

Mantuæ concilium indictum.

Cardinalium consilio, & assensu Sacrum Œcumenicum, universale, & generale concilium Mantuæ celebrandum, & in die XXIII. Maji proxime futuri inchoandum indixisse. Quod tibi, & similibus tui Prælatis, pietate, ac doctrina singulari præstantibus, & honorem Dei, nitoremque Sanctæ Ecclesiæ zelantibus non dubitamus pergratum, & jucundum accidisse, Nobis vero non minus accidit gratum habere Fraternitatem tuam inter cæteros Ecclesiarum Prælatos, insignes, qui hoc tempore Deo, & Nobis piam, & fructuosam operam præstare possint ad sinceritatem fidei, & puritatem Ecclesiæ restituendam, cunctaque interim salutariter, & pie dirigenda, & ordinanda. Quamobrem eandem Fraternitatem tuam hortamur, eique mandamus, ut mitigatis his æstivis caloribus, & cum suo alioqui commodo ad Nos veniat, ut ejus consilio, pietate, & doctrina in cunctis præparandis, & disponendis, sicut cupimus, uti possimus. Datum Romæ apud S. Marcum die XXIII. *julii MDXXXVI. anno* II.

Blos.

Evocavit pariter ad se Reginaldum Polum Regia Anglorum stirpe proseminatum, qui pro asserenda orthodoxa religione, contra Novatorum fabulas eruditissimos Commentarios ediderat, ad quem sic literæ exaratæ fuere.

Dilecto filio Reginaldo Polo nobili Anglico.

Paul. III. lib. brev. an. 2. p. 353.

Dilecte fili salutem, &c. Quoniam generale concilium ad Reipublicæ Christianæ beneficium nuper indiximus, & in animo nobis est, ex omni fidelium Natione doctos congregare, qui in tam laudabili opere nobis assistant: te, de cujus nobilitate, doctrina, ac probitate, sinceraque in religionem, & Dei Ecclesiam mente, tum ex ipsis operibus tuis, tum fide dignorum testimonio plura accepimus, pro Natione Anglica deputandum censuimus, & benemeritum, in quem hoc conferatur judicii arbitrati sumus; utere igitur hac honoris prærogativa, & benemerendi de Catholica fide occasione, &c. Datum Romæ apud S. Marcum XIX. julii MDXXXVI. anno II.

De accersendis ad se viris doctrina, & pietate spectatissimis, qui concilio interesse possent, deliberasse Pontificem in Cardinalium senatu, necnon de Internuntiis in varia Regna mittendis pro indictione concilii Regibus, Principibusque, atque Episcopis denuntianda, referunt Acta consistorialia his verbis. *XXI. Julii fuit Consistorium, Sanctissimus Dominus noster decrevit intimare concilium per ultimos Nuntios, decrevit quoque congregare optimos viros, qui interesse possent concilio faciendo.*

Acta Consist. vol. Cardin. Spada sig. 133. p. 302.

XLI. Decreta hæc in opus provocata ostendunt plures literæ, atque in primis datæ ad Sigismundum Regem Poloniæ, cui indictum concilium his de causis exposuit Paulus. Pro delendis hæresibus, morum vitiis tollendis, conciliandis Principum dissidiis, ut generalis expeditio in Turcas conficeretur. Singulari vero pietate, cum fortitudine conjuncta excelluit Sigismundus, ut qui non modo Poloniam a Turcarum tyrannide, sed etiam ab Hæreticorum ingressu, & grassatione vindicarit, cui etiam Paulus significavit, missum Internuntium, ut Præsules Polonos ad concilium vocaret.

Sigismundo Regi Poloniæ.

Paul. III. lib. brev. an. 2. pag. 481.

Cum ipsa celebratio concilii ad hoc intendatur a nobis, ut hæreses tollantur, dissensiones componantur, Ecclesia in moribus reformetur, fiatque demum generalis expeditio adversus perfidissimos Turcas, cui justius hanc celebrationem concilii significabimus, quam tibi, qui semper fortissimus Christi Athleta, pia arma adversus impios exercuisti, & omnes hæreses a tuo Regno, & Dominiis [quamquam vicinas, & validas] ita propulsasti, ut nemo hæreticus te sciente in tua ditione diem unum vivere potuerit, pro quo tibi Deus Omnipotens præter hoc terrestre, quo frueris, etiam cœleste Regnum nunquam desiturum adjiciet, itaque pro certo habemus, te optimum, ac pientissimum Principem ipsam celebrationem concilii tanquam singulare præsentibus turbationibus remedium lætanter, & pie accepturam esse: mittimus ad te [dedita opera] dilectum filium Pamphilum a Strasoldo Sedis Apostolicæ Prothonotarium, & intimum Camerarium, ac Nuntium nostrum præsentium latorem, ut Majestati tuæ hoc sanctum, & salutare opus particulariter significet, deindeque cum Metropolitanis, & Episcopis tuorum Regni, & Dominiorum idem agat, & exequatur, &c. Datum Romæ apud S. Petrum X. *septembris MDXXXVI. anno.* II.

Ob quas causas celebrandum sit Concilium. Poloni Regis solicitudo in [illegible] Regno hæreticis commendata a Pontifice. Missus in Poloniam Internuntius pro Concilii promovendi causa.

Blos.

XLII. Daniæ etiam Regem, qui Lutheranæ hæresi se addixerat, de indicto a se concilio Pontifex certiorem fecit, ut in eo incorruptæ veritatis puritatem hauriret, maleque susceptos errores abjiceret, rogavitque, ut si ad illud accedere non posset, Regni sui præsules ad id venire permitteret.

Regi Daniæ.

Paul. III. lib. brev. p. 517.

Charissime, &c. Licet, quemadmodum Serenitati tuæ jam innotuisse arbitramur, Œcumenicum universale, & generale concilium de Venerabilium Fratrum nostrorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio, & assensu indixerimus, &

pu-

publicaverimus in Civitate Mantuæ celebrandum, & in die XXIII. Maii proxime futuri inchoandum; ipsamque indictionem, & publicationem Romæ factam sufficere sciamus; tamen cum illa non contenti, per omnia Christianitatis, Regna, & Provincias, & præsertim per totam Germaniam prædicari ter faceremus, id ipsum etiam particulariter tuæ Majestati, ac Prælatis tui Regni significandum, & exempla Bullarum ipsius Indictionis mittenda duximus, quibus certiorem, & pleniorem rei notitiam tua Majestas, una cum ipsis Prælatis habere possit; hortamur igitur Serenitatem tuam in Domino, ut tu ipse pro tua bonitate, [quod mallemus] aut saltem per solemnes Oratores tuos congruo tempore eidem Concilio in dicta Civitate Mantuæ interesse, utque Prælati tui Regni personaliter intersint efficere velis juxta ipsius Bullæ indictionis continentiam, sicut pro certo habemus tuam Serenitatem pro boni Principis officio esse facturam. Datum Romæ apud Sanctum Petrum die x. Septembris MDXXXVI. anno II.

Simile Regi Sueciæ. *Regest. post eand. ep.*

Conceptæ sunt eadem verborum forma literæ ad Sueciæ Regem, ut ad celebrandum Concilium pari consensu conspiraret. Paternis monitis Pontificis non assensere Lutherani Reges, ac Principes, sed ab improbis Impostoribus subornari se passi sunt, ut indictum Mantuæ Concilium reiicerent. *Is locus* inquit Surius *non placuit Germaniæ Protestantibus, allegabant multa pericula, quæ tamen longe justius allegavit Pontifici, imminebant nempe si in Germania, ut Hæretici contendebant, indiceretur, edere nolebant, incitati a versutis concionatoribus, qui Pontificem in summum odium, & contemptum abducere non cessabant.* Habiti sunt proximo anno mense Februario Smalcaldiæ conventus ea de causa a Lutheranis, qui infecta re soluti fuere.

Surius in comm.

XLIII. Lutherani timent indictum Concilium.

Sed hæc nitidius illustranda videntur ex aliis insignibus documentis. Cum per Germaniam Concilii Indictio opera maxime Joannis Moroni, Episcopi Mutinensis Internuntii late promulgata esset, Lutherani primum expavere, illud, postulante Cæsare, fuisse indictum a Pontifice; nam si Cæsarea mens Cæsareis verbis consentiret, religionis causa sibi bellum a Cæsare inferendum putarunt, cum decretis Conciliorum obtemperare nollent: quare gravi terrore concepto spectabant ad arma. At Cæsar veritus, ne Gallo forte se conjungerent, illos literis VII. Julii scriptis confirmavit, ne falsis rumoribus crederent, ipsis religionis causa bellum illatum iri, atque adeo tuti pacem colerent; quibus acceptis recreati e metu, atque in perfidia magis confirmati, mense Septembri literis questi sunt apud Cæsarem; publicata fuisse programmata de Concilio indicto, quod sibi suspectum dixere, utpote celebrandum ab Episcopis, qui contrarias ipsis partes foverent, atque adeo hujusmodi Judices sibi infensos. Eo etiam progressa est eorum impietas, quod cum plures eorum hæreses a veteribus Conciliis damnatæ sint, aspernari, concilia Œcumenica non perhorruerint, eoque insolentia elati sunt, ut profiterentur Concilia vetere instituto a principio nascentis Ecclesiæ celebrata ab Episcopis, non esse Christiana, & libera, si quod vero ab Hæreticis congregetur, hoc futurum Christianum, & liberum; nec adverterunt, quod si subditi, qui a suo Principe defecere, stare Principis decretis teneantur, multo magis, qui novarunt in Dei Ecclesia, Ecclesiæ, quæ ex Apostolo columna est, & firmamentum veritatis, decretis debere obtemperare: & quasi fidei controversiæ similes essent aliarum litium nugis, inter Catholicos, & Lutheranos quosdam infideles neutri parti addictos Judices esse a Cæsare expetiverunt, ac ne quis falsa nos ipsis affingere putet, eorumdem hæretica deliramenta repetemus ex impiissimis Principum Lutheranorum ad Cæsarem datis literis.

Ext. apud Dolgast. to. 1. pag. 179.

Jo. Frid. & aliis Princ. *Ext. apud Goldast. to. 1. pag. 179.*

7. Jul. Hispali, ne credant falsis rumoribus, se religionis causa iis bella illaturum pacem servent.

Licet, & multorum relationibus, & item ex quibusdam chartis excusis typis in Germania accipiamus, quod flagitante Majestate Vestra, Paulus Pontifex III. Concilium generale Mantuam indixerit, nosque ex iis intelligere non possumus, qua ratione pro dirimendis summis in Religione Christiana controversiis id Concilium videri possit liberum, & Christianum, & non magis suspectum, ex paritate, quam multa priora Concilia Pontificum extiterunt. Tamen hanc habemus spem de Cæsarea Majestate Vestra, ut Imperatore Christianissimo, quod eam cogitationem, & rationem suscipiet, ut illa controversia religionis ad veram, & stabilem concordiam Divino verbo consentaneam redigatur, neque suspectis, aut partialibus hominibus maximarum istarum causarum judicium permittatur. Nam nos quidem nihil magis publicæ concordiæ profuturum arbitramur, quam si generale Christianum, & liberum Concilium, cujus Vestræ Cæsareæ Majestatis pacificatio, & item multa Majestatis Vestræ, & Imperii decreta mentionem faciunt, in Germania instituatur, cujusque celebrandæ spe, nos jam antea voluntatem, & sententiam nostram Vestræ Cæsareæ Majestati declaravimus,

præ-

præsertim in illo responso, quod ante triennium Maiestatis Vestræ Oratori, qui una cum Clementis Pontificis Septimi Nuntio quosdam nostrum convenit, dedimus, & ad Vestram Cæsaream Majestatem, haud dubie perlatum fuit. Ac faxit Deus Optimus Maximus, ut solum honor, & gloria nominis ipsius quæratur, & illustretur, & saluti Ecclesiæ Christianæ consulatur, quemadmodum, nos fore speramus, &c. Datæ nona die Mensis Septembris Anno Domini MDXXXVI. Vestræ Cæsareæ Majestatis fideles, & subditi Princeps Elector Saxoniæ, & alii Principes, ac Status Imperii, in causa Religionis conjuncti.

XLIV. Fulminandum erat armis. *Ext. apud Goldast.* 180.

Quæ porro pax a Lutheranis observata sit, ipsi exponunt, nempe, ut Catholicos Religionis odio impune possent opprimere, nec ipsi ob eversa Sacra, & oppressos Catholicos in jus vocari possent; quæ constant ex eorumdem impiorum monumentis.

Ut clare intelligi possit, nos aliud nihil quam quod honestum, & æquum esset, pro tranquillitate communi exposuisse, (& infra) *duobus Electoribus Moguntino, & Palatino, Norimbergæ, & præterea ipsi Cæsareæ, & Regiæ Majestati sæpius per literas, & coram significavimus, quod nos negotia illa, propter quæ a sacrificulis, hypocritis in judicium Cameræ Imperalis pertracti sumus, vere sentiamus esse causas Religionis, cum ex Religione oriantur, neque posse ulla legitima, aut justa ratione discuti, nisi prius controversia Religionis,* [*ut quæstio præjudicialis*] *per generale liberum, & Christianum Concilium definiatur: & ut hæc rectius, ac clarius intelligantur, subiiciemus quædam exempla.*

Impiæ Lutheranorum opiniones.

Vocantur quidam nostrorum conjunctorum in jus hac de causa, quod impiam, ac Dei verbo adversantem Missam Pontificiam [*ita loquuntur Sathanæ infælicissima mancipia,*] *ac cæremonias in suis Territoriis abrogari curaverint. Ibi nostri pro sui defensione opponunt, quod talis Missa pugnet cum vera Religione, sitque plena impietatis, & idololatriæ, ut ex literis clare ostendi potest, eaque de causa se juste hanc abolevisse adserunt.* [*Quis non lugeat in tantam impietatem prolapses? De ea impune gloriari potuisse mox subdunt.*] *Hic arrogat sibi Camera Imperialis judicii cognitionem. Obiiciunt nostri contra istorum usurpatam jurisdictionem; hanc esse causam Religionis, ac comprehensam in pace Norimbergæ promissa, & constituta; cujus cognitio usque ad generale liberum, ac Christianum Concilium suspensa sit hæc disceptatio partium, an ista sit causa Religionis, necne, & non potest in Cameræ Imperialis judicio* [*etiamsi illud æquius, & minus partialiter se gereret*] *discuti, nisi prius articulus præjudicialis videlicet, an Missa Papistica sit impia, necne, definiatur. Nam absque eo non potest statui, an negotium illud abrogationis Missæ Papisticæ ad Religionem pertineat, vel non pertineat.*

Item aliud, si Monasterium aliquod intra nostrum, vel nostrorum conjunctorum ditionem, aut Territorium situm sit, in quo personæ quædam ejus ordinis, sive professionis eruditæ verbo Dei, [*ita vocant verbi Divini corruptores Apostatæ*] *id vitæ genus, ut puta, plenum scandalis, & pugnans cum sincera Evangelii doctrina* [*ita Sathanæ administri calumniantur*] *relinquant, aut saltem inter sese aliis cærimoniis sacris literis consentaneis,* [*ut impudenter scilicet mentiuntur*] *utuntur, cæteræ vero personæ nolint veritati cedere, sed in suis pristinis erroribus idololatria, ac impietate pertinaciter perdurare, & interim tamen redditibus, ac bonis Monasterii, pro sua libidine frui, & abuti. Hic nos, & nostri, ut scandalum, idololatria, & discordia Religionis in ditionibus nostris prohibeantur, non immerito partes nostras interponimus quemadmodum etiam illi ipsi, qui doctrinam Papisticam amplectentur, diversas suorum in Religione opiniones, & cultus non ferunt. Accidit ut unus, aut plures istorum pertinacium, & indoctorum Monachorum, ac Hypocritarum, qui odio sincerioris doctrinæ Evangelicæ a nobis aufugerunt, spem concipiant ad suam pristinam saginam, & idololatriam redeundi, ac propterea litem movent adserentes suum vitæ institutum pium, & sacris literis consentaneum esse. Jam sumit sibi cognitionem Cameræ Imperialis judicium, cui nos nullo modo stare possemus. Nam de ea præcipue quæstione agitur, an illud ipsum Monasticum vitæ genus, doctrina, ac professio veræ pietati conformis sit, quod isti confirmant, nostri vero sacrarum literarum testimoniis, & authoritate freti, pernegant.*

Lugenda prorsus est horum Novatorum stulta cœcitas, qui ubi Catholicam fidem tot Divinis miraculis satam, tot Martyrum vulneribus confirmatam, tot Sanctorum Patrum doctrina illustratam, tot Œcumenicorum Conciliorum decretis constabilitam, tot Doctorum testimoniis, tot sæculorum flexu, tot gentium consensu comprobatam, appellaverint fidem Papisticam. Sathanica vero sua deliramenta improba, ac distorta, Sacræ Scripturæ interpretatione fucata, doctrinam Evangelicam impuden-

dentissime vocitaverint, dixerintque tenebras lucem, & lucem tenebras veterum impostorum more, seque jactarint Evangelicos, tum de Ecclesia Romana, adversus quam portæ, id est potestates inferorum non sunt prævaliturae, gloriosissime triumphasse opinentur. In horum numero est Paulus ille Suavis mendaciorum insuavissimus concinnator, qui detrahendi de Pontifice, & Concilio, libidine percitus, inter alias calumnias, quibus historiam Concilii Tridentini fœdavit, impudenter finxit adactum Pontificem, ut Concilium indiceret, vehementer lætatum, ut quo tempore Italia arderet bello (occupatis a Gallo Rege, Sabaudia, ac Pedemontio,) ea occasione Concilium armatis cingerent, custodiæ, & protectionis adversus hostiles insultus specie: quantum vero hæc maligna commenta a vero aberrarint, nitide ex publicis documentis, atque ex Cardinalis Sadoleti, ad Cardinalem Salviatum literis proximo anno afferendis illustrabitur, ex quibus constat Pontificem pati noluisse, ut præsidiarii Milites in ea Urbe tenerentur, in qua Concilium, celebrandum esset, ne vis aliqua Patribus illata videretur; atque adeo Concilium Mantuæ non fuisse congregatum, cum illius Princeps urbem militari præsidio muniendam contenderet, sumptusque militares ea de causa a Pontifice postularet, Pontifex vero libertatem Concilii constantissime assereret, at dimisso mendacii tenebrione, reliqua Pauli gesta ex Actis Consistorialibus prosequamur.

XLV. *Acta Consist. sig. n. 133.* Narrant illa, liberos Italiæ populos hujus anni principio, missis Oratoribus, demissa obsequia Pontifici detulisse. *X. Januarii Oratores Senensium, præstiterunt obedientiam Sanctissimo Domino nostro, longa oratione, quam habuit D. Hieronymus Bandinus. Ultima Januarii Oratores Reipublicæ Venetæ præstiterunt obedientiam, longa oratione habita a D. Nicolao Teupolo Doctore.*

Bullar. in Paul. III. const. 11. Boverius in histor. Capuc. to. 1. Vedder. Hoc eodem anno religiosa Capuccinorum Familia, quæ uberrimos pietatis fructus Ecclesiæ attulit novo decreto Pontificio a Paulo III. confirmata est. Prætermittendum silentio hoc loco non est visum, Pontificem vindicandi ab hæresi Italiam sacro studio accensum, dedisse imperia Morono Episcopo Mutinensi, ut in Novatores animadverteret, qui Mediolani impuras veterum Hæreticorum Sectas disseminare moliebantur.

Venerabili Fratri Joanni, Episcopo Mutinensi, Mediolani ad præsens commoranti, & Dilecto filio Thomæ Mariæ de Beccadellis Provinciali utriusque Lombardiæ Ordinis Prædicatorum.

Venerabilis Frater, & perdilecte fili. Pervenit ad aures nostras, quod nuper Mediolani in tam pia, & insigni Civitate nonnulla conventicula quorumdam Nobilium utriusque sexus inventa sunt, quandam Sectam, quondam fratris Baptistæ de Crema, nuncupatam tenentes, & actualiter observantes, in qua multæ hæreses ab Ecclesia damnatæ, præsertim Beghinarum, & Pauperum de Lugduno nuncupatæ, continentur. Itaque volentes hanc pravitatem a Sathana seminatam, quamprimum extingui, antequam pullulet, aut roboretur, vobis, de quorum doctrina, pietate, ac prudentia plenam in Domino fiduciam obtinemus, Apostolica authoritate mandamus, ut conjunctim, prædicantes super hujusmodi Secta conventiculis, & hæresibus, diligenter inquirere, & repertos culpabiles punire curetis, prout de jure fuerit faciendum, &c. Datum Romæ apud Sanctum Marcum die XXVI. Junii MDXXXVI. anno II. *Paul. III. lib. brev. an. 2. pag. 349. Is erat Moronus.* *Blos.*

XLVI. *Jo. Coel.* Porro in Germania Heretici, cum ob pugnantes inter se de fide sententias, populorum odia contraherent, ac concilium a Pontifice indictum, a quo damnandi erant, accepissent, ut inter se de dogmatibus fidei consentirent, Synodum Wittembergæ in Lutheri ædibus, quas depulsis Augustinianis latrocinio hoc anno invaserat, habuerunt; de qua hæc refert Coclæus. *Cum hactenus propter diuturnam contentionem, quæ erat inter Lutheranos, & Zuinglianos male audirent concionatores utriusque partis, cœperunt rursus inter se de concordia agere, sicut antea fecerant Marpurgi, quando Zuinglius vivebat. Missi sunt itaque ex civitatibus Imperii Zuinglianorum, utpote ex Argentina Capito, & Bucerus; ex Augusta Bonifacius, & Musculus; ex Ulma Frechus, &c. Wittembergam ad Lutheranos, ut cum eis concordarent. Egerunt autem præcipue de Baptismo, de Eucharistia, & de Pœnitentia; & post multas exprobrationes, & querelas invicem dictas, conscripserunt formulam concordiæ, sed inefficacem; quia propter aliorum absentiam, & sine suorum Magistratuum consensu concludere non audebant. In reditu igitur suo scripserunt Acta illius tractatus, dum Franckfordiæ subsisterent, sed ea in lucem edere timuerunt.* In eo sacrilego Apostatarum conventu, Bucerus Apostata omni contentione involutam, ac fallacem concordiæ rationem comminisci, atque obtrudere nisus est: sed illius artes irritas concidisse memorat quoque ac narrat Surius. *Mirabiliter laboravit versipellis Bucerus, ut qualiscumque posset in speciem conflari concordia: sed quibus non aderat* *Lutherani & Zuingliani conveniunt, ut inter se concordiam ineant, sed frustra.*

Spi-

Surius in comm. *Spiritus Christi, qui unius Catholicæ Ecclesiæ, & Doctor, & Moderator est, a se separant Sectarii omnes; non mirum est, certam inter illos concordiam iniri non potuisse. Atque utinam soli Concionatores, inter se mutuis arsissent dissidiis, & non etiam miserrimam plebem in tam varias, easque pugnantissimas opiniones, & sectas distraxissent. Nullis Buceri quantumvis versutis declamationibus, & machinationibus, Helvetii Zuingliani eo permoveri potuerunt, ut Lutheri sententiæ, aut Buceranis figmentis subscriberent. Nitebatur enim Bucerus illis persuadere, nullam in rebus ipsis, sed tantum in verbis inesse discordiam, quasi non e diametro pugnent inter se. Christus est substantialiter præsens in Eucharistia, & Christus non est illic præsens substantialiter. Ita inanes fuere Bucerani conatus, qui vir, ut ante diui, non magnopere curasse videtur, utrum huic an illi sententiæ accederet, licet miram præseferret in verbis, & scriptis, religionem, qua re permultis, imposuit, qui hominis vafritiem non adverterunt.*

Surius in comm. Zuingliani etiam plura alia conventicula Aroviæ, & Basileæ, & Tiguri, ac demum apud Bernates coegerunt, quorum postremum dixere deridicule generalem Synodum, cum in ea ferme trecenti Parochi maxima ex parte Apostatæ excucullati confluxissent: ac stultorum homuncionum Synagogæ Sathanicæ, magis quam sacrosanctis conciliis infelices Hæretici crediderunt.

XLVII. Diarium Petri Pauli Gualterii Aretini p. 329. Surius hoc anno. Cæterum eodem anno Erasmus Roterodamus Basileæ extinctus est, qui postremis vitæ annis hæresim, cui antea nimium faverat damnavit, scriptisque oppugnavit, adeo ut, qui antea impiis libellis vitam monasticam exagitarat Carthusianum quemdam defectionem a pio instituto meditantem, his monitis in prio-

re vitæ monasticæ consilio confirmare nisus sit, seque ad vitæ monasticæ felicitatem anhelasse testatus fuerit. *Vereor,* (inquiebat,) *ne imponant tibi quorundam præstigiæ, qui jactant hodie splendidis verbis libertatem Evangelicam. Crede mihi, si rem propius nosses, minus te tæderet istius vitæ. Video genus hominum exoriri, a quo meus animus vehementer abhorret. Neminem video meliorem, deteriores omnes quotquot ego sane noverim, ut vehementer doleam, me quondam in libris meis prædicasse libertatem spiritus.* (Et post pauca.) *Quænam hæc est libertas? ubi non licet dicere Preces, non licet sacrificare, non licet jejunare, non licet abstinere a carnibus? cogita quid talibus possit esse miserius etiam in hoc sæculo.* (Et rursum) *Emoriar, si vel tantillum roboris haberet hoc corpusculum, ut saltem vivere posset, ni malim isthic tecum agere, quam in palatio Cæsaris esse primus Episcopus. Proinde mi Charissime in Domino, & per veterem, immo perpetuam amicitiam nostram, & per Christum, oro, obsecro, obtestor, ut istud tædium penitus excutias ex animo, nec aurem præbeas exitialibus hominum fabulis, qui nihil opitulaturi sunt tibi, sed irrisuri potius, ubi te in foveam pellexerint, &c.* Erasmus Roterodamus moritur Catholicus.

Sæpius admonitus Erasmus fuerat, tum a Pio Carpensi Principe, tum a Thoma Moro, ut male scripta retractaret, emendaretque, alioquin ea ab Ecclesia rejectum iri; nec falsi vates illi extitere, cum enim excusaret se, ipsa ab impiis fuisse depravata, justa deinde censura castigata fuerunt. [1]

Deficientibus in Europa a vera religione pluribus populis, quos scelerum licentia corruperat, jejuniorumque, & Sacræ Exhomologeseos acerbitas abalienarat, plures in America barbari a Dæmonis cultu, & humana sagina ad catholi- XLVIII. Fides propagatur in Indiis Orientalibus, & Occidentalibus.

NOTÆ [1] Erasmus Roterodamus septuagenarius senex hoc anno, ut optime Annalista, vitam absolvit Basileæ die IV. id. julii. Cum ingenio multum, eloquentia plurimum præstiterit, famam ubique viri literati apud omnes obtinuit; sed eam illum, quem in profanis literis ambiebat principatum, in sacris etiam & Theologicis affectaret, fastu illo suo offendit omnes. Nam Lutheranis improbatus est, quos scriptis suis non semel, nec raro impugnavit. Catholicis vero non placuit, eo quod liberior non semel eorum vel dogmata, vel explicandorum dogmatum rationem carpere, vel denique catholicæ ecclesiæ disciplinam vitii interdum arguare visus est. Re tamen ipsa quamvis profanas vocum novitates non satis caute evitavit, catholicorum partes numquam deseruit; nec Lutherum, statim ac desertorem ecclesiæ agnovit, unquam deinceps probavit. Primo quidem ratus reformatorem illum nihil tentasse aliud, quam ut abusus quosdam clericorum, Indulgentiarum, & si quid hujusmodi tolleret, cœptis ejus, plane quidem audacibus, applausit; qua in re nascentis hæresis igniculo fomentum ingens præbuit; dein vero comperto viri ingenio, quod disciplinæ reformatione neglecta, ad innovandam doctrinam transiisset, acerrimum se illi constituit adversarium. Hæc de viro erudito, & eloquenti dicenda succurrebant, nec satis congrua iis catholicis Doctoribus, qui crassos errores ex sinistra verborum ejus interpretatione viro appingunt, nec satis consona iis viri laudatoribus, qui omnia passim ejus commendant, & approbant. Opera ejus simul omnia novem comprehensa voluminibus in fol. Basileæ primum apud Forbenium excusa sunt. MANSI

cam fidem opera Evangelicorum præconum se contulerunt; hoc enim proprium est Hæreticorum sectarum, qui a sathana reguntur, ut corrumpant Christianos; veræ autem ecclesiæ, quæ regitur a Christo, & Gentiles ad Dei cognitionem perducat. Aucto itaque fidelium in Peruvia numero, ad preces Cæsaris conditus est Episcopatus in Urbe, qui Cuzco nomen est, cujus primus Episcopus creatus est Vincentius Valuerda Ordinis Prædicatorum, ut narrant acta consistorialia. *III. Decembris referente Reverendissimo Cardinale Mantuano, Sanctissimus Dominus noster erexit ad supplicationem Cæsaris Ecclesiam Sanctæ Mariæ oppidi del Peru in India in Cathedralem Ecclesiam, cum assignatione dotis ducentorum ducatorum auri, quæ en Provincia dicta percipi possit. Cui Ecclesiæ sic erectæ providit ad nominationem ejusdem Cæsaris de persona Vincentii de Valuerda Ordinis Fratrum Prædicatorum, & concessit, quod Episcopus possit erigere in ea Ecclesia Dignitates, Canonicatus & prabendas, cum reservatione ad Ecclesiam quidem juris patronatus pro sua Majestate, & Successoribus suis.*

Sur. in comm.

Hist. Per. Osor.

In India quoque Orientali propagata est Christiana Religio prolato latius Lusitano Imperio: *Cæleste enim Regnum*, (ut ait Isidorus) *interdum proficit per terrenum*, expugnata vero est hoc anno a Lusitanis sub auspiciis Joannis Regis, Regia urbs Cambajæ, in qua munitissima Arx Diensis.

Maffejus hist. Ind. Sur. in comm. 292.

XLIX. Auctum est extremo anni Cardinalium Collegium, in quo cooptati sunt, doctrina, pietateque ac rerum peritia, nonnulli spectatissimi viri, quorum nomina Petrus Paulus Gualterius Aretinus percenset his verbis. *XXII. Decembris fuit Consistorium, Sanctissimus Dominus noster cooptavit in ordinem S. R. E. Cardinalium Joannem Petrum Caraffam Episcopum Theatinum [is Pontificatum postea tenuit accepto Pauli IV. nomine] Joannem Mariam de Monte Episcopum Sypontinum.* (Hic fuit primus Concilii Tridentini præses ac Paulo III. in Pontificatu successit indito sibi Julii III. nomine.) *Ennium Episcopum Verulanum Arcis Sancti Angeli Præfectum; Jacobum Sadoletum Episcopum Carpentoratensem, Christophorum Jacobatium Episcopum Cassanensem Sanctitatis suæ Datarium, Episcopum Matisconensem, Pium Episcopum Faventinum in presbyteros. In Diaconos vero Reginaldum Polum Britannum Prothonotarium Apostolicum, & Ludovicum Borgiam Alexandri VI. nepotem. Præterea duos, alterum voluntate Imperatoris accipiendum, alterum a Sanctitate sua publicandum, quos ambos acceptis suffragiis reservavit in pectore.* (Subdit Gualterius in Diario.) *Item Archiepiscopus Salernitanus licet Cardinalatus fuerit ei liberaliter oblatus, tamen constanter renuit pileum, quod mirum est.* Proximo ineunte anno donati sunt memorati Cardinales variis Ecclesiarum titulis, quos enumerat Actorum Consistorialium scriptor, quem fuisse Cardinalem sæpius verba ipsius docent. *XV. Januarii MDXXXVII. S. D. N. assignavit titulos, videlicet Cardinali Theatino tit. S. Pancratii, Cardinali de Monte tit. S. Vitalis, Cardinali Verulano tit. S. Angeli per resignationem meam, Cardinali Sadoleto tit S. Callisti, Cardinali Jacobatio titul. S. Anastasiæ, Cardinali Carpensi tit. S. Potentianæ, Cardinali Matisconensi tit. S. Matthæi, Cardinali Anglo tit SS. Nerei, & Achillei, Cardinali Borgiæ tit. Sancti Nicolai.*

Acta Consist. Petr. Paul. Gualt. Aretin. to. 11. Diar. part. 2. ms. Arch. Vat.

Cardinalium creatio.

Cardinales reservantur in pectore.

Acta Consistor.

Anno

1. ANno a Virgineo partu millesimo quingentesimo trigesimo septimo Indictione decima, cum indicti Concilii Mantuani tempus appeteret, atque in dies illius celebrandi impedimenta, difficultatesque (ob civile inter Cæsarem, Regemque Gallorum bellum) ingravescerent, itineraque armato milite obsessa essent, atque ex eorum dissidio insolescens Turca subiiciendæ Italiæ, evertendoque Christiano Imperio inhiaret; Paulus Pontifex, licet sæpius inter dissentientes Reges fœdus conciliare nisus esset, ejusque pios labores inveterata odiorum pertinacia elusisset, iterum tamen sacris monitis eorum iras emollivit, ac in primis Carolum V. qui toties congregari Concilium flagitarat, eoque indicto perperam ad Galliam invadendam, superiore anno arma converterat, præmonuit, ex bello, quod in Cisalpina Gallia gerebatur, Concilium, ex quo publica salus pendebat, discussum iri, nec Turcas amplissimæ Christiani nominis opprimendi occasioni defuturos.

Imperatori.

Paul. III. lib. brev. an. 2. p. 7.

Charissime, &c. Dum quo in statu res miseræ Christianitatis hodie sint, futuræque propemodum formidentur, reputamus, unicumque his remedium in conclusione pacis inter te, & Christianissimum Regem fore videmus, [sic cum rubore, & dolore nostro frustra, id tam sæpe tentavimus,] tamen obliti pudoris, memores officii, idem cum tua Majestate, quod & cum ipso Rege Christianissimo facimus, repetere, nostrasque preces renovare nunc voluimus. Instat enim, fili charissime, seu adest potius vernum tempus, in quo cum universale Concilium ad sanandas hæreses, Ecclesiam reformandam, & asservandam, cæteraque salutaria, & necessaria providenda, per nos indictum, inchoari oporteret, nos veremur ne, & arma vestra in Cisalpina Gallia loco ipsius Concilii finitima, acrius invalescant, Conciliumque perturbent, inde autem ne apparatus Turcarum maritimi, quos nemo ignorat, contra nos esse factos, in nos erumpant, nosque bello intestino occupati, occasionem illis demus, & facultatem nominis Christiani, prorsus delendi. Hac cura, & anxietate solliciti, ne nostrum officium ulla in parte laboris, solertiæ, ac vigilantiæ nostræ intermittamus, sed abundemus, operatione, qua possemus, non contenti nostris apud te Nuntiis recentiorem hominem a nobis super hoc, ad Majestatem tuam duximus destinandum. Elegimus autem Venerabilem Fratrem Marium Episcopum Reatinum Prælatum nostrum domesticum, nobisque dilectum, & probatum, cujus opera in multis rebus nostris usi sumus; eum itaque ad Majestatem tuam, Nuntium nostrum, & hujus Sanctæ Sedis pro hac pacis tractatione mittentes, te per communem Dominum Jesum, cujus sancta religio agitur, salusque populorum ejus fidelium in summo discrimine versatur, obtestamur, & rogamus, ut perturbationibus, & affectibus tuis, Deo ipsi, cui tantum debes, Ecclesiæ cujus Advocatus, & Christiano populo, cujus Imperator summus es, condonatis, aut in aliud tempus dilatis, pace inita, communi saluti consulere velis, ad hoc te preces nostræ, & lacrymæ tuum optimi Imperatoris officium, sanctaque semper mens tua te impellunt, &c. Datum Romæ XV. Febr. MDXXXVII. anno III.

Paulus Carolo V. scribit, ut pacem cum Gallo ineat.

Misso etiam ad Franciscum Regem Internuntio illi proposuit immanes a Solimanno Turcarum tyranno apparatus bellicos instrui ad debellandam Italiam, nec flagrante inter eum Cæsaremque intestino bello Concilium celebrari posse, in quo hæresis extingui, disciplina Ecclesiastica restitui, expeditio in communem hostem decerni debebat, perque Christiana sacra eum flens, lugensque obtestatus est, ut publicæ saluti consuleret. II.

Regi Christianissimo.

Paul. III. lib. brev. an. 3. p. 95.

Charissime in Christo fili noster salutem, & Apostolicam benedictionem. Quamvis hoc sæpius cum Majestate Tua egimus, ut cum Serenissimo Cæsare pacem inire velles, a qua Concilii generalis celebratio, Turcarum repulsio, demumque universalis Christianorum salus, & tranquillitas hoc tempore dependent tamen admonente nos veris adventu, in quo nemo dubitat Turcarum tantos apparatus in miseram Italiam erupturos, idem officium per nos toties frustra tentatum, repetere vobiscum statuimus. Itaque elegimus Dilectum filium Cæsarem de Nobilibus nobilem Lucanum, Almæque Urbis nostræ nuper Senatorem, virum prudentia, & doctrina insignem, multisque pro sua Patria Legationibus etiam apud Majestatem Tuam functum, quem sicut alias ad Cæsarem, misimus ad te Nuntium, & Oratorem nostrum mitteremus, qui cum de nostro hoc flagrantissimo desiderio veniat plene ad Majestatem Tuam instructus, nostrasque preces, & lacrymas in hoc Majestati Tuæ sit oblaturus, hortamur, & per communem Dominum Jesum Majestatem Tuam ro-

Pro pace cum Cæsare stabilienda Paulus III. Regi Galliæ scribit.

rogamus, ut tuis offensionibus Deo, & Christiano populo condonatis, aut in aliud tempus dilatis, consulere publicæ saluti in præsentia velis, sicut tui Majores, quorum nemini in quavis laude cedis, sæpe ante te fecerunt, quod Tuæ Majestati honorificum, & gloriosum Deoque Omnipotenti in conservato ejus populo maxime gratum, & acceptum, est futurum, sicut idem Cæsar hæc plenius Tuæ Majestati explicabit, cui illa fidem præstare velis indubiam. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XV. *Februarii MDXXXVII. Anno* III.

III. *Paul. Jov. l. 37.*

Franciscus Galliæ Rex Solimannum sollicitat, ut Regnum Neapolitanum aggrediatur.

Non hæc latebant Franciscum Regem, qui nimirum indulgens concepto in Carolum V. furori, misso Joanne Forestio fœderis interprete, Solimannum concitabat ad Neapolitanum Regnum invadendum, dum ipse in Insubriam irrumperet. Sed Belgarum in Galliam irruptio illum ab eo consilio retardavit: ad hæc vero avertenda mala incumbens toto pectore Pontifex, indictum Concilium promovere nitebatur, cujus authoritate conjuncta Reges ad officium flecti posse sperabat. Delegerat superiore anno ea de causa Mantuam, quam Cæsar inter alias celebrando Concilio idoneas designarat, nec aptior Civitas pro congregandis totius Imperii Christiani Conventibus videbatur, ut ex hoc discursu efflorescit.

To. 3. de concil. ms Arch. Vat. sign. n. 3200. p. 290.

Cur Mantua electa pro Concilio.

Ut ann. 1552.

In Germania nullus fere Catholicus putat locum idoneum futurum, tum ob potentiam Protestantium, tum quoniam eo aliæ Nationes non convenirent: item periculum esset ne Natio Germanica ob dissidia, quæ in ea gliscunt, ad arma deveniret ob diversa studia partium; Pontifex etiam, qui cupit interesse Concilio ob senectutem, & Cœlum frigidum non posset ire in Germaniam, nisi exponeret se certo vitæ discrimini. His adde, quod cum in recessu Ratisbonensi omnia remissa fuerint ad Concilium generale celebrandum in Germania, videri posset, Concilium potius celebrari ejus recessus authoritate, quam authoritate Pontificis. In Gallia locus commodus minime potest inveniri, quoniam eo Germani nunquam concederent, quorum præcipua ratio est habenda. De Hispania ne cogitandum quidem. Relinquitur Italia: occurrunt, [præter Dominium Venetorum, de quo nihil sperandum ob res Turcicas,] Mediolanum, Ferraria, Bononia, Mantua, Mediolanum quoniam est sub ditione Imperatoris immediate, fortasse Galli ægre adduci possent. Ferraria, & Bononia longius distant a Germania, & immediate sunt sub ditione Pontificis, idcirco ægrius eo conferrent se multi Germanorum. Relinquitur Mantua, quæ propinqua est Germaniæ. Est Civitas Imperialis non tamen immediate subjecta Imperatori, agrum habet fertilissimum, habitationes domorum, & cætera fere omnia accommoda.

IV.

Duci Mantuæ scribit Paulus ut paret, quæ sunt concilio necessaria.

Paul. III. lib. brev. an. 3. p. 60.

Medio itaque Februario Paulus sollicitavit Ducem Mantuæ subjectis literis, ut quæ necessaria erant pro excipiendis Præsulibus Mantuam conventuris, commeatuque suppeditando appararet.

Duci Mantuæ.

Dilecte fili salutem. Superiore anno, sicut tuæ nobilitati notum esse non ambigimus, ad tollendas hæreses, mores reformandos, discordias componendas, armaque Christianorum in communem hostem convertenda generale Concilium in hunc annum; indiximus cumque de loco, in quo celebrandum esse, deliberaremus, flexit statim cogitatio nostra ad tuam Civitatem Mantuæ, quam non solum aptam, & commodam tanto conventui futuram videbamus, verum etiam ex nostra erga te, tuumque fratrem Cardinalem Mantuanum benevolentia florentiorem, ac celebriorem ex hoc hominum concursu reddi, vosque ac vestram illustrem familiam ex hac celebrati Concilii memoria amplius illustrari cupiebamus. Ea etiam nos ratio, ac spes, impulit, in tui animi magnitudine collocata, te pro tuo honore ac gloria effecturum, ut loci securitas, hospitiorum commoditas, annonæ ubertas, ipsis convenientibus præstetur, ac dicta Civitas tantis decorata hospitibus opportunam se omnium usui præbeat, quæ cæteris posthabitis una electa est, ad quam omnes convenirent. Nunc igitur fili, appropinquante jam celebrationis tempore, cujus initium XXIII. *Maii proxime venturi futurum est, etsi certa fiducia tenemur, te pro tui ratione honoris, etiam nobis nihil scribentibus, fuisse omnia diligenter provisurum, tamen tuam prudentiam, & solertiam excitandam his nostris literis duximus, te studiose hortantes, ut ex nunc omni cura, & studio præparare cures, & satagas cuncta, quæ ad nostram, fratrumque nostrorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, cæterorumque Prælatorum, totque, ac tantorum, vel Principum, vel Oratorum, denique omnium ad ipsum Concilium venturorum, tutam, & commodam receptionem pertineant. Sed, ut diximus, tua prudentia non monenda nobis, verum hortanda tantum est. Expectabimus itaque firmiter id, quod tua virtus nobis pollicetur, nos, & alios omnia in dicto tempore per providentiam diligentiæ tuæ præparata, ac disposita reperturos, duranteque ipso Concilio continue habituros esse. Sicut hoc etiam ipsi Cardinali fratri tuo, ut ad Te*

no-

nostro nomine uberius scriberet, injunnimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum die XV. *Februarii MDXXXVII. anno* III.

Paul. III. lib. brev. ann. 3. p. 144.

Proximo mense Pontificiæ benevolentiæ in eumdem Ducem explicandæ ergo, dono ad eum transmisit rosam auream sacra lustratam prece, munerisque mysterium his verbis expressit.

Duci Mantuæ, &c.

Rosam auream Duci Mantuano Paulus III. mittit.

Cum nos prædecessorum nostrorum exemplum sequuti, Rosam ex auro in quarta Dominica præsentis Quadragesimæ solitis cærimoniis benedixissemus, volventes animo, quem potissime eo munere ornaremus, neminem habuimus, quem tibi, vel in amore, vel in judicio nostro anteferremus [& infra]: *Eo hilari, atque odorato flore gaudium utriusque Jerusalem triumphantis scilicet, ac militantis Ecclesiæ repræsentatur, per quam Christus Dominus omnibus fidelibus manifestatur, qui flos speciosissimus est, & corona Sanctorum omnium, &c. Datum Romæ* XXI. *Martii*

V. *MDXXXVII. anno* III.

Dum celebrandi propediem Concilii Mantuani fama increbresceret, Lutherus, & ejus sequaces Concilii authoritatem fœdissimis mendaciis, calumniisque obterere non destiterunt; de quorum nequitia, & impietate hæc narrat Jo. Coclæus.

Coclaus hoc anno.

Lutherani Concilium calumniis prosequuntur.

Lutherus, & complices ejus variis machinationibus, & scriptis Concilii authoritatem impugnare cæperunt. Etenim Vittembergæ evulgarunt triginta propositiones contra Concilium publice disputandas, inter quas duodecima sic habet: Ideo Concilium, aut Episcopi errare possunt æque bene ac alii homines. Et sequens ita ait: Si autem non errat, hoc fit a casu, aut ex merito alicujus Sancti, ac boni viri, qui inter eos est, aut etiam generalis Ecclesiæ &c. His autem triginta propositionibus opposuit Cochlæus triginta testimonia ex Scripturis, ex Legibus, & Canonibus, & Sanctis Patribus pro Conciliorum authoritate, quibus & septuaginta propositiones adjunxit eandem confirmantes.

Pallavicin. hist. Concil. to. 1. l. 4. c. 1. n. 1.

Paulus jam præterito anno multos Nuntios Principibus miserat, ut certiores illos de Concilii intimatione redderet, auxiliumque, & favorem pro re tam sancta, & optata posceret.

Pro Concilii celebratione Paulus III. multos Nuntios mittit.

Regi Romanorum, & præcipue aliis Germaniæ Principibus Petrus Vestrius Episcopus Aquensis destinatus fuit. Jo: Morono Mutinensi Episcopo Nuntio apud Regem Romanorum residenti mandatum etiam fuit, intimationem Concilii promulgare, & maxime Pannoniæ Episcopis; In Poloniam Panfilus Strasoldus jam Ragusinus Archiepiscopus accessit. Ad Jacobum Scotiæ Regem Frater Dionysius Laurerius Beneventanus Servorum Mariæ Præpositus Generalis, vir bonitate, & doctrina insignis, missus fuit; In Lusitaniam Hieronymum Capoferrum Recinetensem demandarunt; Joannes Poggius Collector Apostolicus in Regnis Hispaniarum de hoc Concilio illa Regna, & alia Imperatori subjecta certa reddidit; Rodulphus Pius Episcopus Faventinus Nuntius apud Christianissimum ibi Concilium indixit, & per minores Ministros Episcopis Italiæ idem Concilium intimatum fuit, & omnes instructionibus propriis fuerunt muniti; Morono vero satis longam instructionem dederunt, & maximopere, quia Joanni Vaivodæ Ungariæ Domini Concilium indicere debebat, qui tunc excommunicationis vinculo innodatus erat, Turcis fœdere conjunctus, & cum Rege Romanorum diffidebat, Episcopisque illius Regni Sedes occupantibus authoritate ipsius Vaivodæ. Et quamvis instructio valde prolixa sit, visum est tamen optimum, Annalibus inserere, quia & pia est, & admonitiones continet singulares, & ita loquitur.

Instructio pro causa Fidei, & Concilii data D. Episcopo Mutinæ S. D. N. Pauli Papæ III. ad Serenissimum Romanorum Regem Nuntio destinato, die XXIV. *Octobris MDXXXVI.*

VI. Instructio Morono data pro sua Nuntiatura.

Quia Regnum Ungariæ fuit semper validum propugnaculum, & veluti antemurale Christianitatis; ideo judicavit Sanctissimus D. N. non esse prædictum Regnum ob discordiam Principum, super temporalibus rebus ortam, a Sanctitate sua in spiritualibus deferendum, sed ejus Prælatos quantumlibet alias contumaces, esse, quemadmodum & cæteri, ad universale Concilium vocandos, ne dictum Regnum, & ob commercia, & ob confœderationes, quas proximis annis cum infidelibus habuit, & nunc, si ob ullam Sanctitatis suæ negligentiam, vel contemptum, in universali Synodo ejus Prælati non comparerent, cum evidenti detrimento fidei in defectione ab obedientia, & unione S. R. E. nimis diu insordesceret. Ea propter Sanctitas sua ad Archiepiscopos ejus Regni literas in forma Brevis scribit [*suppresso tamen Episcoporum proprio nomine & una copias authenticas Bullæ Concilii tam ad Episcopos, quam ad Suffraganeos, & Abbates in eorum Provinciis consistentes mittit, per eos præsentibus Suffraganeis, & Abbatibus distribuendas. Quæ Brevia una cum prædictis copiis, Dominus Nuntius curabit quanto maturius poterit, ad prædictos Archiepiscopos mittere, etsi vi-*

de-

Digitized by Google

debitur, etiam ad eos scribere, ut prædictas copias per omnes Suffraganeos, & Abbates suarum Provinciarum, distribuantur, ut ad omnium notitiam quorum interest, in eo Regno prædicta Concilii intimatio, & publicatio perveniat.

Ne autem hoc mirum videatur Serenissimo Romanorum Regi declarabit Dominus Nuntius Majestati Suæ, Sanctiss. D. N. pro honore Dei salute universalis Ecclesiæ, ac concilii celebrandi majore perfectione hoc fecisse. Unde Majestas sua [cujus, ut pote Germaniæ Regis, hoc concilium potissimum interest] etiam majus commodum consequitur, & præsertim quia sanctitas sua non nominando prædictos Archiepiscopos, nequaquam propterea eos confirmat, aut recognoscit, vel admittit: quinimo etiam si eorum nomen exprimeretur, nihil propterea magis, quam antea illis accederet; non enim Summus Pontifex, aliquem titulum alicui in superscriptionibus tribuendo, eum talem facit, qualem in titulo nominavit, nisi ille aliunde sit talis, sicut etiam in sacris Canonibus cautum est: tanto igitur minus non exprimendo eorum nomen. Quare sua sanctitas non ad illos contumaces, sed ad illorum Ecclesias, vel legitimos dictarum Ecclesiarum Prælatos. Si qui sunt, vel esse deberent, scribere videtur; si igitur vigore hujus vocationis ad concilium accedent antequam in gratiam Sedis Apostolicæ redierint, petetur illic ab eis, Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? *nec prius habebunt votum, aut alias admittentur, quam Sanctæ Matri Ecclesiæ fuerint reconciliati: sin autem concilium aliquo legitimo impedimento retardaretur, & illi ex hac inscriptione putarent se esse a Sede Apostolica confirmatos, tunc sanctitas sua declarabit mentem suam, & contra eos per debita juris remedia, sicuti antea procedet. Hæ sunt rationes, & argumenta, quibus D. Nuntius erga Serenissimum Regem uti poterit, si quam difficultatem Majestas sua in hoc facere videretur, neque est opus, ut dictus D. Nuntius alias hanc instructionem Majestati suæ, vel aliis ostendat, præsertim nisi necessitas cogat, sed rationibus supradictis ex ea depromptis viva voce utatur.*

Sed nec Bohemiæ Regnum ita perdite infestum est, ut de ejus reductione, & salute sit omnino desperandum, cujus Hæretici cum in multo paucioribus a nobis dissentiant, quam Lutherani, aut Zuingliani, & iis pejores Anabaptistæ, aut aliæ quæcumque portenta Hæreticorum Germaniæ, sic etiam optima spes est si benigne, & humane vocentur ad concilium, dato illis sufficienti salvo conductu fore, ut aliquibus bonis persuasionibus in concilio inducti cum reliqua Catholica Ecclesia coalescant. Igitur D. Nuntius communicato consilio cum Serenissimo Romanorum Rege, & Reverendissimo Domino Cardinali Tridentino, procuret, ut medio, & authoritate suæ Majestatis aliquot authenticæ copiæ Bullæ ad D. Ernestum Præpositum Pragensem nobilem, & Catholicum virum mittat, deque in mandatis per suas literas D. Nuntius prædicto D. Ernesto, vel alii, quem idoneum Majestas sua indicabit, ut prædictas Bullæ copias, quo meliori modo judicaverit, per universum Bohemiæ Regnum, & præsertim per eos, qui se pro Prælatis gerunt, distribuat, & una addat, tutissimum salvum conductum illis esse dandum, non solum a Sacrosancta Synodo, sed etiam interventu Cæsareæ, & Regiæ Majestatis.

Præterea, quia salvus conductus est maxime necessarius ad perfectam celebrationem universalis concilii, sicut etiam D. Episcopus Viennen. prudenter in suis Præparatoriis adnotavit, & antea Sanctissimus D. N. jam tum ab initio, cum Bulla concilii formabatur animadverterat, licet ex causis in responsione suæ sanctitatis ad Præparatoria prædicta expressis, hæc res fuerit ad Cæsaream Majestatem remissa. Idcirco D. Nuntius habito prius colloquio de hac re cum Reverendissimo Domino Cardinale Tridentino, & D. Viennæ Episcopo, tractet cum Regia Majestate, ut dictum salvum conductum pro Terris Imperio subditis, ac etiam suis Patrimonialibus in optima forma expediat, & si putaret, id non satis esse ob Lutheranorum Principum cavillationes, & subterfugia, procuret, ut Imperator in forma debita prædictum salvum conductum relaxet. Quod si adhuc vellent Lutherani tergiversari, significare poterit Dominus Nuntius eis, cum primum Tridentum pervenerint, ad locum Civitati Mantuæ duorum tantum dierum itinere vicinum, priusquam ulterius progrediantur, a Sacra etiam Synodo salvi conductus patentes literas habituros.

Neque illud est omittendum, cum Illu- VII.
strissimus Mantuæ Dux Sacri Romani Imperii sit Vassallus, ut tollatur omnis causa, etiam aliis Nationibus illuc hac de causa accedere recusandi, oportere Cæsaream Majestatem, liberare ad tempus prædictum ab homagio, & juramento sibi præstito, ita ut tam ipse, quam Civitas Mantuæ, donec in ea concilium universale hujusmodi commorari contigerit, omnino libere remaneant, & unusquisque illuc ire, ibi commorari, & inde redire pro suo arbi-

Digitized by Google

bitratu libere, & tuto possit: & hujusce temporariæ liberationis in publicis literis salvi conductus Cæsareæ Majestatis facienda mentio erit, prout Majestas sua cum suo Germaniæ consilio optime sciet disponere. Id autem quanto maturius fieri poterit est expediendum; tempus enim prope est, & Lutheranis, ac etiam aliis omnibus obtrectandi est occasio.

Quo vero ad locum concilii, si forte Princeps aliquis quicquam contradiceret, aut obloqueretur, respondebit D. Nuntius, Sanctissimum D. N. non solum ex sua, & Reverendissimorum Cardinalium prudentia [habita omnium Nationum, & præsertim Germaniæ, ratione] hunc locum præ cæteris elegisse, verum etiam communicato consilio prius per literas cum Cæsarea, & Regia Majestate, ac aliis Principibus Germaniæ [quorum maxime id concilium interest] invenisse eos cum Sanctitate sua conformes, & postremo præsente in Urbe Imperatore Sanctitatem Suam super indictione, & celebratione concilii ita decrevisse. Quare Majestas sua non solum contenta fuit, sed etiam sanctissimo Domino Nostro maximas gratias egit; si quis vero adhuc contradicere, & altercari hac de re pergat, respondeat, hanc materiam esse cum Sanctitate sua, & Cæsarea, ac Regia Majestate, reliquisque Germaniæ Principibus, qui hujusmodi loci electione contenti fuere, discutiendam.

De omnibus autem supradictis D. Nuntius ad Sanctissimum D. N. scribat, sicuti & de omnibus aliis quotidie occurrentibus, tam apud Regiam Majestatem, quam in universa Germania, præsertim de quibus judicaverit Sanctitatem suam merito certiorem esse faciendam. Sigillum sub Annulo Piscatoris.

Blosius

VIII. Post instructionem datam D. Episcopo Mutinæ, Nuntio apud Serenissimum Romanorum Regem Apostolico destinato, hæc videntur animadvertenda, quæ ipse penes se in arcanis habeat. Quamvis enim Sanctiss. D. N. in ejus ingenio, & prudentia plurimum acquiescat, ut merito de eo dicere possit, mitte sapientem & nihil ei dicas, quia tamen in omni negotio prius est spei rudimentum, quam rei experimentum, & D. Nuntius ad has res pertractandas novus accedit, ea propter Sanctitas Sua voluit eum etiam de iis, quæ sequuntur, commonefacere.

Quum propter durissimam horum temporum conditionem, omnia ubique sint, solito, & æquo, cariora, & hac in parte longe deterius tractentur Catholici, & hi præsertim, qui sedis Apostolicæ nomine in Germania hac tempestate agunt; idcirco D. Nuntius omnia ista prudenter perpendens, ita Sedis Apostolicæ onera, & suas ipsius vires in expendendo metiatur, ut ne grave aliquod alienum æs contrahat, aut aliquid perpetret per se, vel per suos, unde non solum in se, sed & in Sedem Apostolicam [majus quam est] odium concitet; quod nonnullis proxima tempore accedit.

Apud Caupones publicos, si non omnino multum liberalis, saltem non avari nomen post se relinquat.

Cum hospitibus vero, quos Regiam Aulam in sequendo Epidemetici, seu forarii Regis ei assignaverint, præter modestiam, quam hospitalia requirunt jura, eo semper temperamento, & prudentia utatur, ut neque facultates suas temere profundat, nec hospitii pensione nimis parce, vel fortasse etiam nequaquam soluta discedat. Id quod ab aliquibus Nuntiis alias factum, postea scitum, animos eorum populorum in nos irritavit, & Nuntiis Apostolicis, qui sequuti sunt, multorum incommodorum causa fuit.

Ne spernat illorum populorum Urbes, domos, munera, quæ ei in aliquibus Civitatibus publico nomine offerentur, similiter & cibaria, vina, habitus, & varios mores, sed omnia cum charitate admittat, & si quid displicet, ab eo potius abstinendo errorem non probare videatur, quam acriter increpando, vel obloquendo, non absque aliquo damno suo offendiculum illorum animis exhibeat.

Habitu utatur, quo in Romana Curia Episcopi consueverunt, & in accessu ad Regem, aut ad aliquos magnos Principes, ac in solemnibus Sacris, & publicis actibus, & conventibus indictis, etiam Rochetto induatur, evitet autem, in incessu fastum, in victu, & vestitu luxum, & ubique ac in omni re intemperamentum, ita tamen ut ne in sordidi, aut omnino abjecti notam incurrat; Unde præclare dicit Divus Hieronymus: Nec affectatæ sordes, nec exquisita munditia conveniunt homini Christiano.

Jam vero in vultu, & colloquiis omnem timorem, aut causæ nostræ diffidentiam dissimulet, præseferat autem erga omnes permixtam quadam temperata hilaritate gravitatem, ne alterutrum excedens alteri officiat, nimia enim gravitas odium, nimia hilaritas contemptum pareret, cum apud omnes, tum apud illas Nationes, apud quas, si unquam alias, nunc maxime oportet uti prudentia, & dexteritate.

Facultatibus, & indultis a Sanctissimo IX.
D. N. sibi concessis prudenter, & modeste utatur, & ne nimis avidus, & rapax e-

xi-

uiſtimetur, interdum aliquid remittat de ſumma ſibi debita, nonnunquam totum elargiatur, ſive in gratiam Principum, ſive etiam gratificaturus pauperibus, aut doctis viris, his præcipue, qui Eccleſiam Dei ſtrenue propugnant, ejuſmodi ſunt D. Epiſcopus Viennen. D. Eckius, Cochlæus, Nauſea, Georgius Vecrellius, Joannes Haner, Leonardus Marſtaller, Nicolaus Appel, & alii, quorum ab iis notitiam capiet, neque obliviſcatur nominis Joannis Burchardi Ordinis Prædicatorum; qui etſi nihil librorum ediderit contra Lutheranos, magno tamen vitæ periculo ab initio, uſque ad hujus tumultus tempora pro defenſione Eccleſiæ laboravit, etſi forte acciderit, ut D. Ludovicus Ber Doctor Theologus Pariſien. qui pro cauſa fidei a Baſilea exul Friburgi Briſgoviæ habitat, ad favorem dicti Nuntii recurreret, habeat eum commendatum tum propter ſanam, & excellentem hominis doctrinam, & morum probitatem, tum quia ſua gravitate, & authoritate optimam operam navare poterit in cauſa fidei.

Caveat ne moveat riſum, & ſtomachum id quod ſuper aliis quibuſdam Nuntiis accidiſſe vidi; publicato autem & affixo Templorum valvis facultatum ſuarum exemplo [quas abſque aliqua publicatione facile in ædibus ipſius Nuntii invenient, qui eis indigebunt] quamquam plerique ſunt, qui deridendi cauſa fingunt hujuſmodi facultatibus indigere, ut habita earum notitia certius, & acrius de nobis obloquantur, faciat eleemoſynas, quotidie interſit Sacris vel domi, vel foris, interdum ipſemet celebret, Templa frequentet, & viſitet, præſertim feſtis, & ſolemnibus diebus; omnia tamen hæc ſincere, & ſimpliciter faciat, ne in hypocriſis ſuſpicionem incurrat; jejunia, & a carnibus abſtinentiam, prout Romana Eccleſia inſtituit, aut Catholicus uſus illarum partium obtinuit, quantum natura patitur, & ipſe, & ejus familia obſervet, aut ubi neceſſitas cogit, cautiſſime frangat, ſed aliquo pio opere hunc defectum recompenſare cognoſcatur.

X. Caveat item Dominus Nuntius, & ſui, aliquas ingredi diſputationes ſuper articulis Fidei, aut materia Lutherana; quod ſi ab aliis de hujuſmodi rebus, aut etiam prætenſis Germaniæ gravaminibus hujuſmodi quæſtiones moverentur, paucis verbis prudenter reſpondeat. Jam tempus prope eſſe, in quo de omnibus iis in Concilio univerſali diſcutiatur, & decidatur. Quantum vero ad objecta nobis gravamina attinet, cum pleraque eorum ſint, aut manifeſte falſa, aut inania, & etiam a Summis Pontificibus jam caſtigata, poterit facile pro ſua prudentia ea refellere, & diluere: ita tamen, ut ne ad contentiones & rixas deveniat: quamvis enim cauſa noſtra juſtiſſima ſit, experimento tamen didicimus, huic rei plurimum obfuiſſe in hac materia, & præſertim apud Germanos, quæſtiones pugnaſque verborum utpote e quibus (ut inquit Apoſtolus) invidiæ, contentiones, blaſphemiæ oriuntur: qui & alibi, noli (inquit) verbis contendere, ad nihil utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium. Ea propter magno loquendi, & tacendi temperamento utatur; ita tamen, ut ad ſilentii potius partem inclinet; ſic enim facile obſtruet ora malignantium; uſque adeo ut ex prudentia ipſum de iis rebus tacere ſint judicaturi, & non quia cauſæ noſtræ aliquo pacto diffidat, aut ad ea, quæ obiicientur, neſciat reſpondere.

Hoc ſi in omni re, & actione ſua Dominus Nuntius, una cum ſuis, perpetuo meminerit, & juxta Divi Apoſtoli Jacobi verba; Velox ſit ad audiendum, & tardus ad loquendum, præſertim apud eas Nationes, nequaquam ab aliis in ſermone capietur: & quo animo erga Sanctiſſimum D. N. & hanc Sanctam Sedem illi populi ſint affecti, & quid de nobis dicant, aut in nos adſtruant, facile cognoſcet. De quibus omnibus Sanctitatem ſuam per fidos Nuntios caute reddet certiorem.

Superfluum eſt Nuntium de iis, quæ ſequuntur commonefacere, de cujus prudentia, & morum probitate Sanctiſſimus D. N. eſt optime gnarus; tamen & id advertendum eſt, ſaltem propter ejus familiares, quos alioqui Sanctiſſimus D. N. confidit fore honeſtos, & probos, ut in ſermone, & factis bonum de ſe illis Nationibus exemplum præbeant. Alternis compotationibus pro more illius Nationis, inter ſe non certent, hilari quidem vultu acceptare ſe fingant invitationem, ſed in reſpondendo modum non excedant, ne id forte malum illis accidat, quod de quodam nobili Saxone Camerario ſecreto Leonis X. fel. recordationis refertur, qui ab eo ad Lutheranam cauſam componendam in Saxoniam miſſus, id tantum fructus reportavit, quod ſæpe perturbatus vino, ea effutire de Pontifice, & Romana Curia a Saxonibus inducebatur, non modo quæ facta erant, ſed quæ ipſi e malo in nos mentis affectu imaginabantur, & optabant; & ea omnia ſcriptis excipientes, poſtea in Conventu Vormatienſi nobis publice coram tota Germania exprobrabant.

Sed omnibus his malis, & inconvenientibus Dominus Nuntius facile obviam ibit exemplo bonorum morum ſuorum, ſolitaque ſua prudentia, & dexteritate, quam ſi præſtabit in hac tam ardua fidei cauſa,

ſicuti

sicuti Sanctissimus D. N. de ea sperat, præter meritum apud Deum, & apud homines honorem, quæ sperare habet, poterit etiam jure merito de Sanctitatis suæ gratitudine, & benignitate sibi majores honores, ac majora præmia polliceri.

XI. Adiicitur Catalogus Principum, quos Internuntius conventurus est, additis nonnullis elogiis (& infra) *D. Nuntius ita humane habeat tractare Catholicos, ut cum Hæreticos maxime suspectos habere debeat, non tamen sit asper, aut inimicitiam ullam contra eos præseferat. Quinimmo, si fieri potest, quadam vultus jucunditate, & bonis verbis præsertim absque Catholicorum scandalo omnes lucrifaciat. Caveat tamen ab eorum disputationibus, & dolis, sed tali temperamento utatur, ut vel eos, si fieri potest, ad gremium Ecclesiæ Catholicæ reducat, vel saltem in nos non asperet.* Adjectus est Præsulum Germanorum index, atque aliorum Principum, quos ad Concilium vocaturus est.

XII. Data etiam fuere imperia Vestrio Aquensi Episcopo, ut inferioris Germaniæ Præsulibus, non tamen Reginæ Mariæ viduæ Ludovici Regis Hungariæ vita functi, ac Cæsaris sorori, earum Provinciarum nomine Cæsareo moderatrici, indictionem Concilii denuntiaret; cum illud jam Cæsari totius Belgii supremo Principi denuntiatum fuisset; Mariam vero ardentiore studio exoraret, ut memoratos Præsules ad profectionem ornandam ineundamque urgeret. At quia Aquensis Episcopus varios Principes aditurus erat, quorum alii fidei catholicæ studerent, ab ea diffiderent alii, varia verborum formula conceptas literas, ac mandata accepit: atque ut in primis ad flectendos ad officium Principes Electores Saxoniæ omnia consilia conferret cum Georgio Duce Saxoniæ, qui flagrantissimo pietatis studio Catholicam Religionem tuebatur (verum utinam diu superstes fuisset: paulo enim postea magno Orthodoxorum luctu decessit.) Hic penes se duos insignes Theologos, Julium Flugium Cardinalis Scombergi consanguineum, & Joannem Coclæum, acerrimum Lutheri hostem, propugnatoremque Religionis Orthodoxæ detinebat, ex cujus Principis prudenti assensu omnia conficere deberet. Acturus vero cum Marchione Brandeburgensi, Electore prius adire ejusdem Principis patruum Cardinalem Moguntinum, atque ex ejus consilio nutuque pendere jussus est.

Aquensi Nuntio data Instructio.

His mandatis instructus Internuntius, ineunte autumno iter ingressus, maxima lætitiæ significatione Viennæ exceptus est a Ferdinando Rege Romanorum, atque ab omnibus Principibus Catholicis, tum superioris, tum inferioris Germaniæ; qui Pontificium asserendæ Catholicæ fidei ardorem summis laudibus extulerunt, atque omni obsequiorum genere pia ejus consilia promovere spoponderunt. Inter quos Moguntinus Cardinalis, cum Internuntium humanissime accepisset, hoc consilium suggessit: comparandum bellicum apparatum ad frangendam armis Lutheranorum pervicaciam, ac frustra in Concilio decreta sancienda, nisi ad illa in opus provocanda prius consultum esset, de quibus omnibus, ingravescente Lutherana hæresi Aquensis Pontificem his literis certiorem fecit.

Nuntius Pontificis gratanter in Germania receptus.

Sanctissimo in Christo Patri.

XIII. *Beatissime Pater post humillima pedum sacrorum oscula. Fui cum Reverendissimo, ac Illustrissimo Cardinali Moguntino, cui intimato Concilio, ea eidem significavi, quæ mihi fuere data in mandatis a Beatitudine Vestra. Qui, ut honorabile membrum S. R. E. decuit, reverenter omnia accepit, & sese adfuturum concilio pollicitus est, ut ex copia recognitionis copiosius cognosces. Dixit mihi inter cætera, quod istud concilium est tam necessarium, quam necessarissimum, si Ecclesiæ universali, & Reipublicæ Christianæ consultum iri velimus: nam isti Evangelici [ut sese honestiori vocabulo nominari volunt] quotidie magis, magisque crescunt, & variis artibus, aliquando minis inducunt vulgus, quod facile seduci potest, ad eorum sectam: & quod pejus est, minantur aliquando etiam vi, & armis velle agere contra veros Christianos, qui ipsis non adhærent, & omnem occasionem quærunt, qua id facere possint. Nunc orta est quædam differentia inter præfatum Reverendissimum D. Cardinalem, & Ducem Saxoniæ Electorem [qui Princeps, & caput Lutheranorum est] super jurisdictione, in cujus quasi possessione ab immemorabili tempore ipse Cardinalis, & sui prædecessores [uti intelligo] semper fuerunt oppidi Badensis quod ratione Ecclesiæ Magdeburgensis spectat ad Dominationem suam Reverendissimam. Quæ controversia nisi concordetur in dieta Zictensi, ubi plurimi Principes ea de re conveniunt, timeo, quod erit initium belli inter Catholicos, & Lutheranos [quod Deus avertat] nam sub dubio pugnandum esset, cum Lutherani, ut vera scribam, videantur cum eorum confœderatis potentissimi, ut ex lista confœderatorum videre Beatitudo Vestra poterit. Monuit me idem Reverendissimus D. Cardinalis, ut Beatitudini Vestræ scriberem, quod aliquando cogitare dignaretur, qualiter executio fieri poterit eorum,*

Episcopi Aquen. lit. ad Paulum III. Ext. in ms. Cardin. Spad. sign. 136. pag. 242. & in alio ms. sign. n. 128. p. 87.

quæ decernentur in concilio : nam parum esset, latam esse sententiam, nisi mandaretur executioni, & fortassis esset ignem igni addere ; & idem eveniret quod cum Bohemis, qui tametsi alias condemnati per concilium, tamen permanent in eadem hæresi : quod, quantum ego conjicere, & intelligere potui, etiam facturi sunt Lutherani : nam aperto ore dicunt sese nolle obedire futuro concilio, sed armis velle resistere : vellent enim Concilium hic in Germania, ubi [ut arbitror] cuperent Martinum præesse. Quare, Beatissime Pater, necessarium videbitur, mea quidem sententia, habere executionem paratam, antequam decreta concilii publicentur.

XIV. *Non deerant viri Principes, qui ingentium malorum ex novata, eversaque religione emergentium pertæsi, in sententiam celebrandi Concilii, restituendæque Fidei Orthodoxæ propenderent, inter quos Georgium Marchionem Brandeburgensem bene comparatum invenit Aquensis Episcopus, ac Norimbergensem Senatum. Sed iis obstringere se noluere decernendi fœderis Smalcaldici expectatione suspensi : obduruere vero maxime Princeps Elector Saxoniæ, & Lantgravius Hassiæ in susceptæ hæreseos defendendæ pertinacia ; hortatu vero Cardinalis Moguntini Aquensis Episcopus Smalcaldiam se contulit, maxime cum Heldus pro Cæsarei scrinii magistro vicesgerens, quem Vicecancellarium vocant, ad Smalcaldenses conventus pergeret, ut Principes factionis Lutheranæ nomine Cæsareo ad dirimendas in Synodo œcumenica omnes controversias religionis hortaretur. Confluxere vero ad eos cœtus præcipui novæ impietatis signiferi, Lutherus hæresiarcha, Melancton, Pomeranus, Bucerus, Urbanus Regis, & alia minoris nominis monstra, ut subornatos ab ipsis Principes, & Sathanæ laqueis irretitos in flagitio Lutheranæ hæreseos confirmarent : adeoque profecere impiæ eorum artes, ut, cum Episcopus Aquensis literas Pontificias Saxoniæ Principi porrexisset, ille adeo a Sathana fascinatus fuit, ut ne quidem monita salutis suæ audire voluerit : susceptoque cum suis Senatoribus consilio responsum dari jusserit, se gravioribus Smalcaldensium comitiorum negotiis distineri. Lantgravius vero adeo in scelere suscepto se obfirmatum ostendit, ut ne quidem Pontificium Internuntium in suum conspectum admittere dignatus sit, prætexens inanes negotium causas ; cum tamen ad invisendum hæresiarcham Lutherum, infame organum Sathanæ atque mancipium se conferre non erubesceret, nec perhorresceret. Tam turpe facinus Sleidanus tanquam laude dignum his verbis commendat. Aquensem in Germaniam misit [scilicet Paulus Pontifex] ut novus videlicet Legatus aliquid impetraret ; sed & est illusus in opere, neque magna fuit ejus habita ratio, & certo die, cum Lantgravii colloquium expetivisset, ille non sibi vacare dixit, & eodem fere momento Lutherum invisit, graviter ex calculo tunc ibi decumbentem, quod quidem ex suo diversorio Legatus videre poterat.* Pertimuit nimirum impius ille Lutheranorum conventus Imperatorem magis, quam Pontificem vices Christi in terris gerentem : nam Heldum Cæsaris Oratorem audire non detrectavit. Is vero maximo pietatis ardore, impios hortatus est, ut religionis controversias ad Concilium Œcumenicum communi animorum consensione referrent componendas, pro divina amplificanda gloria, & publicata pace in Germania asserenda ; contenditque ab iis vehementiore studio, ut nitide in ea re Cæsari responderent : adhibuit etiam authoritatem, ut Pontificium Internuntium perorantem audirent, illique responsum darent, de quo accepto hæc Pontifici rescripsit Aquensis Episcopus. L. 11. Sur. in comm. hoc anno.

Reperi hic Oratorem Cæsareæ Majestatis Doctorem Matthiam Held, qui etiam a sua Majestate inter cætera negotia habuit in mandatis [ut mihi dixit] ut aperte intelligeret, an vellent venire ad Concilium, quem detinuerunt per sexdecim dies, antequam absolutum responsum dederint, finaliter post multas allegationes hinc inde factas, responderunt nolle venire ad Concilium Mantuanum, quod idem etiam mihi hodie ante prandium responsum dederunt, ut latius poterit videre Beatitudo Vestra, ex copia responsionis eorum in scriptis mihi data : opportune accidit, quod repererim hic præfatum Oratorem, nam strenue se gessit, & libere cum ipsis de omnibus loquutus fuit, quod mihi non licuisset ; tum etiam cognoverunt mentem, & voluntatem Cæsareæ Majestatis concurrere in iis, quæ ad Concilii universalis convocationem pertinebant. Sanctitas Vestra cætera, quæ hic gesta sunt, a Reverendo Prothonotario percipiet. Hinc proficiscar ad Illustrissimum Principem Electorem Marchionem Brandeburgensem bonum Catholicum, & Ducem Saxoniæ Georgium Christianissimum Principem : quos fortassis cogam convenire in dieta Zictensi. Illinc, quam diligentissime potero, prosequar alios præfatos Principes invisere. Non est facile dictu, Beatissime Pater, quam difficile sit negotium habere cum istis Principibus ; & præsertim Lutheranis, qui certe sunt astutissimi, & nihil boni pensitant. Quæ Augustenses fecerint, & innovarint, non ob-

Digitized by Google

obstantibus promissionibus, quas Cæsareæ Majestati fecerunt, credo Beatitudinem Vestram intellexisse; quæ non repetam. Et mox: *Me semper bonæ gratiæ Beatitudinis Vestræ, quam humillime possum, commendo, Deum Optimum Maximum rogando, ut eandem Reipublicæ Christianæ ad Nestoreos annos conservet. Ex Smalcaldia 11. Martii MDXXXVII. Beatitudinis Vestræ humillimus Capellanus P. Vestrius Episcopus Aquensis, & Nuntius.*

XV. Responsum ab hæreticis conventus Smalcaldici datum primum Heldo Oratori Cæsareo, ac postea Pontificio Nuntio indignissimum fuit in quo impietatis, odiorum, & calumniarum virus, & pestilentissima hæreseon venena effuderunt: provocatique summa benignitate a Pontifice, ut animæ suæ saluti consulturi potius crederent Œcumenico concilio repræsentanti Ecclesiam universalem, quæ ex Apostolo est columna, ac firmamentum veritatis, quam Luthero, qui doctrinam suam propriis scriptis a Sathana hausisse professus est, in reprobum sensum efferati teterrimas calumnias in Pontificem, & Episcopos, atque universam Ecclesiam confinxerunt. Ac primum decretum fuisse in Norimbergensibus comitiis, ut concilium in Germania celebraretur, opposuere. Quod tamen a vero plurimum aberrat: oam Nuntius Chiericatus in prima Norimbergensi Dieta non decretum, sed consilium congregandi concilium approbavit: hujusmodi enim decreta, maxime in rebus religionis, Pontifici legem imponere nequaquam posse perspicuum est. Decretum vero secundum Dietæ Norimbergensis, quo sancitum fuit, exorandum esse Pontificem, ut quamprimum liberum concilium in Germania coadunaret, Cæsar ipse irritum esse declaravit. Et in decreto Augustanæ Dietæ firmatum fuerat, ut concilium peteretur, *absque loci assignatione*, & conditione *liberum*.

Subdidere Lutherani. *Ideo liberum ac Christianum concilium appellari, ut tale intelligeretur, in quo ex verbo Dei corrigerentur errores, & abusus in capitibus ac membris, qui in Ecclesia excreverunt; nec anteferretur verbo Dei authoritas Pontificis, aut traditionum humanarum.* Atqui in primis Joanoes Cochlæus, cui fraudulenta Novatorum illorum machinamenta optime nota erant, nec liberum fore in Germania Concilium disertis verbis profitetur. *At illi efflagitant* [inquiens] *ut in Germania celebretur, ubi Patres forent captivi; ut nisi decernerent ea, quæ Lutheranis placeant, mox armis nobilium, & Lutheranæ plebis objicerentur interficiendi.* Præterea illa in concilio libertatis voce abutebantur; quia non futurum liberum concilium, in quo Pontificis Legati juxta morem præsiderent, temerario sane ausu dictitabant: ipsis enim licere contendebant, quoscumque suæ impiæ factionis asseclas, quamvis laicos, pro libitu in Synodum admittere, neminemque ipsis præsidentem, impiaque dogmata refellentem ei interesse optabant.

Ad calumnias vero de erroribus, & impiis abusibus affictas ab Hæreticis Pontifici, & parti Catholicæ, ita respondet Hosius. XVI. *Hosius c. 28.* *Cum ipsi nimirum Lutherani in Ecclesia non sint, illud omni ope contendunt, & elaborant, ut ne ulla sit Ecclesia: cum enim nisi una sit, ulla esse non possit, una autem esse nequeat, nisi ex uno pendeat, qui præsit omnibus, ad unum hunc expugnandum suas omnes machinas convertunt; quod ideo per membra sua facit Sathanas, sicut a Cypriano scriptum est, ideo præpositum Ecclesiæ sua infestatione persequitur,* *Cyprianus l.1. ep.3.* *ut gubernatore sublato atrocius atque violentius circa Ecclesiæ naufragia grassetur: itaque Sathanistarum non est majus aliud studium, quam ut Christi Vicarium, quem Petri successorem esse vident, cujus ministerio fieri perspiciunt, ut in Ecclesia spiritus unitas in vinculo pacis retineatur, ejus authoritati detrahentes, exosum & invisum reddant omnibus:* & nonnullis interjectis ostendit Hosius, quatuor prima concilia, quæ haud aliter quam quatuor Evangelia ab omnibus recipiuntur, & quæ deinde sequuta suot, Pontificis Romani authoritate celebrata; atque etiam ipsos hæresiarchas initio Romani Pontificis sententiæ suas hæreses subjecisse; licet deinde ab eo desecerint, quos imitatus est Lutherus, scriptis hisce verbis ad Leonem X. *Beatissime Papa prostratum me pedibus tuæ Beatitudinis offero, cum omnibus, quæ sum, & habeo: Vivifica me, occide, voca, revoca; approba, reproba, ut placuerit. Vocem tuam vocem Christi in te præsidentis, & loquentis agnoscam.* Verum si interroges, qui sint errores isti, atque abusus tam impii, qui speciosam Ecclesiæ faciem perditorum Protestantium istorum testimonio deturparunt? Sacramenta, ac præcipue venerandum Missæ sacrificium, sacrum Imaginum cultum, Indulgentias, omnesque alios sacros ritus, respondent. Hæc autem non modo non adversantur verbo Dei, Sanctis conciliis, ac Patribus, quinimmo desumpta sunt ex Scripturis, traditionibus, quas tam vetus, quam novum Testamentum approbat.

Ausi etiam sunt traditiones Ecclesiæ XVII.

appellare impias : eum Scripturæ Sacræ authoritas a traditionis Eccleſiaſticæ authoritate pendeat : atque etiam doctrina Apoſtolorum non tantum ſcripto, ſed etiam traditione conſtet, de qua Apoſtolus in ſecunda ad Theſſalonicenſes ſcribit : *State & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram*. Et 1. ad Corinthios : *Laudo vos fratres, quod per omnia mei memores eſtis, & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis* : quare Irenæus lib. 3. cap. 4. docet de multis rebus, quæ literis mandata non ſunt, edoctam ab Apoſtolis veterem Eccleſiam fuiſſe, quæ ſucceſſores Apoſtolorum epiſcopi ſibi per manus ab illis tradita, ſuis viciſſim ipſi ſucceſſoribus, Eccleſiæque tradiderunt : confirmat hæc Auguſtinus in epiſt. 118. cap. 6. Hilarius in lib. ad Conſtantium Auguſtum, Athanaſius in libr. de decretis Nicænæ Synodi contra Euſebium, Chryſoſtomus in homilia 3. in Epiſt. ad Philippenſes, cujus ſunt hæc verba : *Credimus, non quia ſcriptum eſt, ſed quia ſic ab Apoſtolis, legitima Epiſcoporum & Sacerdotum ſucceſſione, nobis traditum eſt.*

Queſti etiam ſunt, Pontificem in Bulla hæreticos eos appellaſſe, antequam a Synodo eorumdem dogmatum ratio dignoſceretur. *Sed etiam* (inquiunt) *ante ipſum Concilium pronuntiat de noſtra doctrina, & damnat confeſſionem & doctrinam noſtram traditam in Apoſtolicis ſcripturis*. Hoc autem ex Bulla prædicta nullatenus inferre poterant, qua de nuper natis hæreſibus in genere Pontifex tantummodo verba facit, quibus eo Concilio ſuccurrendum erat : cum ea tempeſtate non ſolum Lutherani, ſed Zuingliani, Anabaptiſtæ, & jam ex Inferni latebris Calviniſtæ erupiſſent, qui omnes inter ſe haud minus, quam cum Catholicis diffidebant. At Lutherani Smalcaldenſes, prava ipſorum conſcientia convicti, damnabilem fore doctrinam, quam ipſi tuebantur, ex Pontificis literis interpretabantur, cum a Gallis potiſſimum, atque a Dieta Wormatienſi, & Auguſtana exploſa, & a Leone X. poſt accuratam Virorum doctorum examinationem rejecta fuiſſet. Porro, quod doctrina ſit Apoſtolica, Sathanicus, & alienus Scripturæ ſenſus a veritate abhorret : nam Scriptura etiam Sathanas abuſus eſt, cum tentaret Chriſtum de præcipitio, dum ajebat : *Scriptum eſt*, ut ajunt Lutherani, *Scriptum eſt*, ſed in ſenſu hæretico : ac D. Petrus prædixit de epiſtolis D. Pauli depravandis ab hæreticis, *ſicut & cæteras*
Ep.2. c.3. 16. *Scripturas ad ſuam ipſorum perditionem depravant*, & addidit, falli eos, qui putant Scripturæ verba in humanæ phantaſiæ figmentum diſtorta, eſſe Scripturam Sacram, ſed Spiritus Sancti revelationem, quæ in Concilio rite congregato inſinuari conſuevit. *Non enim* (inquit) *voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu Sancto inſpirante locuti ſunt ſancti Dei homines* : & ut Cardinalis Hoſius Epiſcopus Warmienſis Lutheranos confutans ait. *Suus quemque privatus ſpiritus fallere poteſt, cum ſcriptum* Confeſſ. Cat. Cap. 3.
ſit, Væ Prophetis inſipientibus, qui ſequuntur ſpiritum ſuum, & nihil vident : *Eccleſiæ autem ſpiritus nunquam fallere poteſt*, & paulo poſt [*de intelligentia hæreſis eſt, non de Scriptura*.] *Senſus* (inquit Hilarius) *non ſermo ſit crimen*. Quod autem Spiritus Sanctus non aſſideat privatis hominibus in Scripturarum explanatione, intelligentiaque ſed Eccleſiæ, ac potiſſimum Pontifici ſupremo ejuſdem Capiti, atque Epiſcopis in Synodo collectis, ceu membris capiti adhærentibus, ab Orthodoxis inficiari minime poteſt, juxta promiſſionem a Chriſto Eccleſiæ factam. *Alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum ſpiritum veritatis*. Quod præcipue in œcumenica Joann. c. 14. 16.
Synodo Pontificis juſſu collecta adimpletur, admonente Cœleſtino Papa : *Spiritus Sancti teſtatur præſentium congregatio Sacerdotum*. Quare & Chriſtianum, & liberum utique erat Concilium Man- 2 Cor.3.
tuæ modo indictum : ubi enim *Spiritus* 17.
Domini, ibi libertas.

Graviſſimam aliam querelam, quam XVIII.
mens eorum impietatis tenebris immerſa, juſtam putabat, ſubjunxere adverſus Pontificem Concilium cogere meditantem. *Quamquam* (inquiunt) *Papa præcipuus adverſarius eſt, tamen vult eſſe Judex, & retinere authoritatem condemnandi contrariam partem*. An non nequiores Judæis Lutheranos iſtos dixeris ? nam cum divina lege vetere ſancitum eſſet, ut ſi circa cæremonias, & Sacra exorta eſſet aliqua controverſia, ſtaretur ſententiæ Pontificis, at iſti in pertinacia obfirmati, licet præſtantior ſit Pontificatus dignitas in lege Evangelica, quam in Moſaica, inanibus argutiis Pontificis judicium in controverſiis ab ipſis motis reſpuere non erubeſcunt.

Recolere debuiſſent præclarum illud S. Ep. 25.
Cypriani monitum : *Unus in Eccleſia ad tempus Sacerdos, & ad tempus Judex vice Chriſti non cogitatur, cui ſi ſecundum magiſteria divina obtemperaret fraternitas univerſa, nemo adverſum Sacerdotum collegium quidquam moveret* : atque illud Ad Thalaſſium.
D. Maximi ad Thalaſſium, *Eccleſia Romana nullis omnino, propter Pontificatus*

pro-

Digitized by Google

provectionem, scriptis, aut Synodicarum editionibus chartarum subjecta, sicut etiam in his omnes ex æquo ei secundum jus Sacerdotale subjecti consistunt. Quin etiam non de propria, privataque sui ipsius, sed de Fidei, Ecclesiæque causa acturus erat Pontifex in Concilio. Cum itaque ipse sit custos traditionis Ecclesiæ, quæ nec fallere, nec falli potest, supremi Judicis munus in quoscunque traditionum Ecclesiasticarum eversores eaercere jure merito poterat. Quod autem in propria causa se ipsum judicare possit, constat ea cap. *Cum venissent de judiciis*, &c. *Cum super privilegiis Sedis Apostolicæ causa versetur, nolumus per alios de ipsis judicari.* Immo hujusmodi privilegium supremis etiam sæculi Principibus traditum est; Judices siquidem & partes in suis ipsorum causis nemine reluctante agnoscuntur; cur ergo summo Ecclesiæ Hierarchæ hoc ipsum Lutherani temere denegare contendebant; Nonne tot hæreses prioribus ætatibus damnatæ sunt in Conciliis, quibus ipsimer Pontifices, vel per suos Legatos præfuere; nec objectum unquam est, Pontificem non potuisse partis & Judicis munera obire, cum natura, & ratio Principatus hanc gerat prærogativam, ut adversus rebelles partis, & Judicis officium exerceat? Quis itaque jus istud a Christo collatum Petro, atque per mille, & quingentos annos ab ejus Successoribus in fidei causis decidendis assidue servatum, ab iis tandem auferre poterit, ac audebit? Lutherus forte cum suis sectatoribus? Verum qua authoritate? Illa dumtaxat, quæ ex officina Sathanæ prodiit, quæ novam turrim Babel ad Cælum Ecclesiæ expugnandum per istos Novatores, qui Judicis, & partis munera sibi ipsis temerario ausu arrogabant, attollere moliebatur? Verum portæ Inferi non prævalebunt adversus Ecclesiam supra firmissimam petram, idest supra Petrum ædificatam, quamvis per tot sæcula a ventis, turbinibus, ac fluviis plurimum concussa fuerit.

Addidere aliud sophisma Satanicum Smalcaldenses Lutherani, non modo Pontificem præsidere in Concilio non posse, cum ipsi eum idololatriæ, & hæreseos reum esse asserant, verum etiam nec ipsos Episcopos ferre posse in Concilio sententiam; quod Pontificiis obsequiis nuncupato sacramento sint obstricti. Attamen certum est, eosdem Præsules orthodoxam Pontificis fidem, supremamque in Ecclesia authoritatem a Christo Petro, successoribusque traditam, non autem pravos ipsorum mores, falsaque dogmata (si, quæ essent) in Concilio defensuros. His addendum, non omnes Præsules in Concilio collectos, Pontificiæ sententiæ per Legatos declaratæ statim acquiescere; verum data libera ejus loquendi facultate, difficultates proponendi, ac causæ discussionem accuratius per Patrum suffragia exagitandi; solutis hinc inde argumentis, tandem eos unanimi fere consensu decreta instituere consuevisse.

Denique plures alias calumnias, horrendasque blasphemias in Pontificem, ac Episcopos coacervare non erubuerunt, quibus sigillatim respondere haud opus est: nam ad tam efferatas, sacrilegasque perditorum hominum locutiones, Matth.
objectaque resellenda satis est dicere, 26. 73.
Loquela tua manifestum te facit; scilicet eos ex Patre Diabolo esse. Quod sane gratis non asseritur. Narrat enim Ulem- In vita
bergius Lutherum in eo conventu ischu- Luth.
ria laborasse; cumque se moriturum timeret, non flexisse mentem ad resipiscentiam, sed rabie efferatum, condito testamento, hæreseos suæ concionatoribus odium in Papam pro legato reliquisse: illud vere erat evangelium juxta Lutherum acceptum a Sathana, qui in conventiculis Magorum & Sagarum, odium inimicorum, & vindictam imperat; cum e contra Christus inimicos diligi in suo Evangelio jusserit.

Hic tamen prætermittendum non est, XIX.
quod cum in hoc conventu Matthias Heldus Orator Cæsareus XV. Februarii Protestantes hortatus esset, ut Ecclesiasticis, & Monachis erepta vectigalia, ac jura restituerent, eos in scelere obfirmatos flectere ad æquitatem non potuit: immo si qua vis pro repetendis juribus sacris inferretur, fœderatis, arma pro iis tuendis se conjuncturos professi sunt: tum Cæsarem rogarunt, ut ad impiam Lutheri sectam, quam veram doctrinam appellabant, amplectendam omnibus libertatem permitteret. Cum vero Hæretici in opprimendis Catholicis essent conjunctissimi, legumque vocem audire respuerent, cum rapta Ecclesiasticis, & Monachis restituere juberentur (authoribus Carolo, & Ferdinando) sancitum est fœdus inter Catholicos Principes, & orthodoxæ fidei professores ab impetu, & tyrannide hæreticorum vindicandos. Principum enim, & Civitatum nova in dies accessione confirmati hæretici adversus imperialem Majestatem consurrecturi videbantur. Appellatum autem est hoc fœdus sanctum, quod si in ipso Lutheranæ hæresis exordio, vel ante aliquot annos percussum fuisset, non adeo late virus suum impietas effudisset.

At Pontifex spretis Lutheranorum ca- XX.
lu-

Digitized by Google

Mantuam ad Concilium accedere statuit Paulus.

lumniis, & maledictis, susceptæ celebrandi Mantuæ Concilii voluntati institit, decrevitque una cum Cardinalium Senatu Mantuam se conferre. Quod significavit subjectis literis Cardinali Rodulpho Pio Carpensi, jussitque, ut Mantuam ex Aula Gallica proficisceretur.

Cardinali Carpii.

Paul. III. lib. brev. ann. 3. p. 162.

Dilecte fili, &c. Licet prudentiæ, probitatis, & singularis fidei tuæ usum, quem hactenus apud istum Christianissimum Regem, nostrum in Christo filium charissimum, magna cum nostra satisfactione, & tua laude cepimus, deinceps capere, tuaque opera istic uti libenter vellemus; quia tamen propediem Mantuam ad generale Concilium proficisci intendimus, eoque omnes Cardinales, & Episcopos pro suo officio convenire cupimus, tuamque inter cæteros doctrinam, & pietatem ibi plurimum opportunam nobis fore speramus: tibi propterea injungimus, ut licentia ad nos redeundi ab eodem Christianissimo Rege prius petita, cum tuo deinde commodo in Italiam te recipias, & ad nos, ubicumque fuerimus, venire matures, venturus nobis pro tua virtute, tuisque erga nos meritis valde gratus, & acceptus. Datum Romæ 111. *Aprilis MDXXXVII. anno* 111.

XXI. Dux Mantuæ petens militare præsidium Concilio impedimenta ponit.

Dum ita Pontifex, Cardinales, Archiepiscopi, & Episcopi ad inchoandum Mantuæ Concilium Œcumenicum die Pentecostes proxime recursuro, fremente Sathana, & ringente hæresi accincti essent, inopinus casus omnia repente confudit; nam Ducem Mantuæ invasit suspicio, ne forte a Cæsare, vel ob variarum gentium concursum, conflata aliqua conjuratione, Mantuano Principatu depelleretur; ideoque a Pontifice stipendia flagitavit, quibus præsidiarias copias sustentaret, negavitque se Mantuam, nisi munitam milite se concessurum, prætexuitque se Pontificiæ tutelæ causa maxime eas expetere. Quo argumento extant literæ Ducis Mantuæ Italicæ ad Herculem Cardinalem Mantuanum fratrem optimum, quibus significat, necessarium fore, ut provideatur saluti, & tutelæ Sanctissimi, & aliorum Dominorum; tum, ut commeatus tuto inserantur, & viæ a latronibus sint liberæ, & ut si quæ turbæ in Provincia oriantur, mox ad eas sedandas mittantur cohortes. Pro Urbe etiam a vi exterorum vindicanda, & tumultibus oriundis compescendis præsidio opus. Obstrictum vero maxime se sentire ob locatam in en fiduciam, qua Sanctissimus se ipsius fidei velit credere.

XXII. Ex alio etiam capite, cum Principes Germani & Galli accessuri sint, cum pluribus militibus eosdem comitantibus, & ex diversis Nationibus tot sint confluxuri, pacato animo esse se non posse subjecit, nisi militari præsidio fuerit succinctus, maxime, cum Mantuani bello non sint assueti, sed paci: neque nobilibus civibus onus istud se imponere velle, ut in continuo prælio versentur: denique arcem parum munitam esse ad suimet defensionem, ac propterea Pontificiæ voluntati sese assentiri nullatenus posse. Cæterum se nunquam ab honesto, opportuno, ac necessario discessurum. Ad id autem, quod obiicitur, hæc a veteri more Constantiæ observato abhorrere, responderi, variata esse tempora, quæ nunc turbidissima sunt, seque imparem tantorum Principum potentiæ, Mantuam non Rempublicam esse, sed in una sua anima constare: denique Paulo maximo se honore affectum ex munere Rosæ Aureæ ad se transmisso 24. Martii 1537. concludit.

Acta Consist. ms. Cardinal. Spad. sig. n. 133. pag. 312.

XXIII. *Lib. brev. p. 157. 26.*

De his certior factus Pontifex ab ipso Friderico Duce Mantuæ, indoluit, peti ab eo præsidiarias copias, cum ex armatorum præsentia Concilii libertas infringenda videretur, maximaque ab adversariis Pontifici invidia conflanda esset: consuluit itaque in eo casu ancipiti Viros prudentia, rerumque gerendarum peritia florentissimos, quorum unus hoc consilium suggessit, nempe cum Lutherani in conventu Smalcaldensi Concilium Mantuæ indictum omnino respuerint, atque spem omnem revocandi eos ab errore suscepto absciderint, convertenda esse omnia studia ad Œcumenicum Concilium pro confirmandis in fide Cathnlica Orthodoxis convocandum: inauditis enim legibus a Lutheranis Concilium peti, & quodcumque vetere instituto sanctissime celebratum ab iis recusari, Cæsarem vero ac Regem Christianissimum, cæterosque Principes sollicitandos, ut Præsules, atque Oratores ad Concilium legarent.

XXIV. Concilium prorogat Paulus ad kal. Novemb.

Discussa re diligentissime, ac summa maturitate consilii librata, visum est Paulo Pontifici, cum frustra Ducem Mantuæ Pontificiorum hostium proponentem insidias, & conjurationes formidantem a petitis præsidiis abducere conatus esset, Concilium prorogandum esse ad kal. Novembris proximas, eamque prorogationem in publico Senatu XX. Aprilis habito promulgavit, ut referunt Acta Consistorialia, ac Petrus Paulus Aretinus Diarii Romani author, & Angelus Massarellus, qui in Concilio Tridentino a secretis fuit: pro qua re sequentem edidit Bullam.

Ang. Massarel. in Diar.

Pau-

Paulus &c. Ad futuram rei memoriam.

XXV. Prorogatio ad kal. Novemb. *Superiore anno desiderantes malis, & calamitatibus, quibus Christiana multipliciter laborat Ecclesia, pro officio nostro succurrere, vestigiis Majorum nostrorum, qui salutare remedium in similibus causis universalis concilii celebrationem experti fuerunt, inhærendo, de Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, & assensu, Œcumenicum, seu Universale concilium in Civitate Mantuæ præsenti anno die XXIII. mensis Maii proxime futuri inchoandum, indiximus universis, & singulis Venerabilibus Fratribus nostris Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, & dilectis filiis Abbatibus, & cæteris Ecclesiarum, & monasteriorum Prælatis, ubique Terrarum constitutis mandantes, quatenus personaliter, Christianos vero Principes, & alios, qui de jure, aut consuetudine in hujusmodi concilio interesse debent, exhortantes, ut pro pace, salute, & augmento Ecclesiæ Dei, & ipsi personaliter [si possent] sin minus, per solemnes Oratores suos congruo tempore dicto sacro concilio in Civitate Mantuæ, ut præfertur, celebrando deberent interesse, prout in aliis nostris literis, quas tum Romæ in locis solitis, tum per literas, & Nuntios nostros ad hoc destinatos in omnibus Christianitatis partibus publicari fecimus, plenius continetur.*

XXVI. *Cum autem dicti concilii inchoandi tempore appropinquante, dilectum filium nobilem virum Fridericum Ducem Mantuæ, quem promptissimum in hoc futurum sperabamus, ut Civitatem prædictam in hospitiis, victualiis, & aliis rebus necessariis pararet, & disponeret, requisivissemus, ipse Dux, nobis super hoc respondens, non parvam huic negotio intulit difficultatem, asserens militare præsidium, & pro eo nutriendo stipendium pro nostra, & aliorum ad concilium venientium, suæque Civitatis [ut dicebat] securitate sibi necessarium esse: quam quidem objectam tam sancto operi difficultatem, licet difficillimum, & fere impossibile nobis fuisset hoc tempore, quo præter alias nostras, & Apostolicæ Sedis longe solito graviores impensas, nunc, cum perfidissimus Fidei nostræ hostis universum Christianum Imperium occupare molitur, etiam littora, & Urbes Status nostri ab utroque Italiæ mari defendere cogimus, pecunias alio divertere; tamen omnino superare conati fuissemus, nisi rem incongruam, & mali exempli judicassemus, armatum concilium celebrare. Eidem itaque Duci statim rescripsimus, ad tam sanctum opus peragendum nec nobis, nec aliis illic conventuris aliquid timendum esse, minimeque æquum fore ibi arma conspici, ubi libera omnium suffragia esse deberent; idcoque nil aliud esse id petere, quod petebat, quam Civitatem prædictam manifeste denegare.*

Cum autem nos multis etiam aliis rationibus suspicionem hujusmodi ab ejus animo tollere conati fuerimus, idque non semel tantum, sed pluries frustra contenderimus, coacti fuimus de loci mutatione & [ut id maturius facere possimus] de concilii celebratione ad aliquod tempus proroganda cogitare: quod quidem, tum ex eo, quod rem tam salutarem, & tam Christianitati necessariam accelerare potius, quam differre voluissemus: tum etiam quod verebamur [prout veremus] aliquos ex conventuris, nostræ indictioni confisos, iter aggredi cœpisse, & cum suo incommodo, & nostra molestia, vel progressuros unde jam exclusi sunt, vel tanto itinere frustra suscepto in suam patriam redituros, certe molestissimum nobis fuit: quando autem aliena, non nostra culpa ad hoc deventum est, æquiore animo id ferimus. Ut igitur quam citius eam, quæ ex inopinato hujus rei eventu in ipsorum conventurorum mentibus forsan oriri posset, perturbationem tollamus, & eorum incommodis, ut fieri potest, occurramus, de præfatorum Cardinalium consilio, & assensu tempus celebrandi concilii hujusmodi ad kalend. Novemb. proxime futuri prorogandum duximus, prout prorogamus, alterius non minus commodi, & idonei loci electionem interim per nos faciendam, ad eorum, ad quos spectat, notitiam. quam citius fieri, poterit deducturi. Nulli ergo &c. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXXVII. XII. Kal. Maii Pontificatus nostri anno III. XXVII.

De prorogato Concilio, prorogationisque causa, utque nullus adhuc locus designatus esset, scripsit has literas Jacobus Sadoletus Cardinalis ad Joannem Salviatum Cardinalem. XXVIII. *Jacob. Sadoletus ad Joann. Salviat. Card. ep. l. 10. 421.*

Ita prorogatum est Concilii tempus, ut certus locus nullus ad conveniendum constitutus sit. Id accidit ex ea causa, quod Dux Mantuæ concursum tot advenarum in Urbem suam reformidans, hoc [ut scribit ipse] turbulento, & suspiciosissimo tempore, Mantuam se conventui sine firmo militum præsidio commissurum negavit. De hoc præsidio actum bis in Senatu, omniumque sententiis decretum, nullum omnino militare præsidium esse dandum, ne Lutherani, qui nos suspectos sibi esse non simulant, si intra arma & præsidia nostra venturi essent, vere atque ob rem id facere viderentur. Ejus igitur loci spe adempta alius nimirum constituendus locus, quod fieri commode inconsultis Christianis

Prin-

Principibus non poterat. Porro cum adesset jam Concilii dies, neque ad eam diem de voluntate Principum constare nobis posset, visum est necessario Concilium esse prorogandum. In hanc sententiam descendere fere omnes. Una dumtaxat Campani sententia, & mea, prorogationem dissuasit; cum videretur nobis plus multo utilitatis in Concilio habendo, quam detrimenti in loci mutatione existere: eligebamus autem ego Placentiam, Campanus Bononiam, ille commodiorem nobis locum sequutus, ego Germanis opportuniorem: ita enim Placentia Cæsarianis est propinqua, qui armis atque exercitu in præsentia valent, ut abstergere omnem metum eo advenientibus Lutheranis possit; etsi illi quidem diserte conventu Smalcaldæ habito negaverunt se venturos. Et infra: *Sed nobis frustra dissuadentibus decreta nihilominus est prorogatio.*

XXIX. *Acta Consist. ms. Cardin. Spad. sig. n. 133. p. 417.* Nondum designari potuerat Concilii locus, quia de eo Pontifex cum Cæsare, ac Regibus prius convenire decreverat. Tertia vero die a promulgata Concili prorogatione significavit Paulus Carolo V. Imperatori caufas totius rei gestæ; utque repetitis literis Fridericum Ducem Mantuæ hortatus esset, ut conceptum metum poneret, nec illum a priore sententia dimovere potuisset.

Imperatori.

Paul. III. lib. brev. ann. 3. p. 257. & 301. *Charissime &c. Non dubitamus, quin sicut tua Majestas pari semper nobiscum studio celebrationem generalis Concilii desideravit, ita nunc non minori, quam nos molestia acceptura sit omne impedimentum, quod dicto Concilio afferatur; præsertim ab his, a quibus minime debuisset. Dux enim Mantuæ [id quod tuæ Majestati abunde jam innotuisse credimus] qui, cum essemus, eum per literas nuper hortati, ut appropinquante Concilii inchoandi tempore Civitatem ordinatam, & præparatam hospitiis, & victualiis haberet, ad tantos hospites excipiendos, nosque cum nostra Curia jam ad iter accingeremur, ecce subito [quod nunquam antea significarat] subsidium militare, & pro eo stipendio a nobis petiit ad nostram maxime [ut dicebat] securitatem, cumque Nos, non tam pecuniæ parcentes [cui tamen parcere cogimur] cum præter alias impensas nostras, & Apostolicæ Sedi solito graviores tantum exercitum contra Turcas in utroque Italiæ mari tutando tecum alere cogamur, quam malum exemplum habendi armatum Concilium vitantes, statim ipsi Duci rescripsissemus, nihil nos timere, & cæteros etiam omnes situ loci, ac diligentia ipsius Ducis satis tutos esse posse. Ipse secundo rescripsit, non tantum nobis, verum etiam sibi, & suæ Civitati metuere: propterea que se, & illam Civitatem tot Nationibus simul conventuris sine opportuno præsidio committere non audere. Replicavimus ei tertio, rem quam peteret, non solum fore suspiciosam multis, sed etiam actioni tam piæ esse incongruam, cum ad concordiam homines non armati, sed pacati, fereque omnes Ecclesiastici, conveniant, nec æquum esse, arma ibi conspici, ubi libera omnium suffragia esse debeant; neminemque esse ausurum, perturbare ipsum Concilium, quod ex omni Christianitatis corpore congregatum esset, cum præsertim te personaliter illi interfuturum speraremus. His rationibus cum eum acquieturum putaremus, præsertim cum non ignoraret illam Civitatem, ut aliis non incommodam, ita maxime Germanis commodam, &, quia tui Imperialis feudi est, etiam fidam, te maxime laudante, a nobis fuisse electam, nihil tamen proficere tot suasionibus, ac toties iteratis potuimus, nam tertio suum hominem cum eisdem mandatis de præsidio, & stipendio ad nos misit: qua rei novitate, Fili charissime, & tanta obstinatione ipsius Ducis ita perturbati fuimus, ut nulla perturbatione gravius affici hoc tempore potuerimus: cum enim jam in procinctu nos, & nostra omnia haberemus, propediemque nulla ætatis nostræ, vel alia ratione habita, nos ad iter daturi essemus, hoc inopinato casu in maximam anxietatem conjecti sumus: non solum quod rem tam salutarem quamprimum aggredi cupiebamus, verum etiam quod verebamur multos ex Prælatis conventuros nostræ inditioni confisos, iter ingredi cœpisse, & magno cum suo incommodo, & nostro pudore, vel progressuros, unde exclusi jam sunt, vel tanto itinere frustra suscepto in suam patriam redituros. In hac igitur sollicitudine positi, ut quamcitius incommodis conventurorum Prælatorum occurreremus, die Veneris proxima in Consistorio nostro secreto, id quod necessitas ipsa nobis præscribebat, de Venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, & assensu locum mutandum esse decrevimus, cum Mantuæ non reciperemur sine armato præsidio, & cum præsidio, sine malo exemplo, & suspicionis materia, recipi non possemus. Convocatis statim ad ipsum Consistorium tuis, ac cæterorum Principum Oratoribus, ipsisque astantibus, de eorumdem fratrum nostrorum consilio, tempus inchoandi Concilii ad Kal. Novembris proximis prorogavimus, ut interea de alio loco per nos eligendo deliberare, & de electo tempestive significare omnibus possemus, ipsamque loci mutandi deliberationem, & temporis prorogationem tuis, & aliorum Principum, & Potentatuum Oratoribus,*

quos

quos ad Consistorium vocari feceramus, statim significavimus, eosque hortati sumus, ut tui hæc Tuæ Majestati, & alii suis Principibus nostro nomine perscriberent. Licet igitur credamus, eosdem tuos suo officio cum tua Majestate jam functos esse, attamen nostris etiam literis tuæ Majestati innotescere voluimus, cui sicut nunc de tempore prorogato, ita de alio loco, quem elegerimus, qua quidem in electione omnem, quæ haberi debeat, & possit, rationem habere conabimur, propediem significabimus, & literis etiam sub plumbo nostris ad omnium notitiam deducemus. Dat. Romæ XXIII. *April. MDXXXVII. anno III.*

Hier. Card. Ghinuccius.
Jacobus Card. Symoneta.

XXX. Conceptæ sunt eadem verborum formula literæ ad Ferdinandum Regem Romanorum, iis tantum additis, quibus ait Mantuam Ferdinando ipso, & Cæsare maxime laudantibus delectam fuisse, quod etiam Cardinali Tridentino significavit.

XXXI. *MS. Car. Spad. sig. n. 136. ibid. pag. 245.* Cæsar e Nobilibus Internuntius in Gallia literis exaratis X. Junii significavit, Regem Christianissimum de loco concilii postulatum, respondisse, Lutheranos flagitare a Cæsare concilium non in Italia, sed in Germania, aut Basileæ, aut Constantiæ, aut Lugduni in Gallia celebrandum, nec in Italiam venturos: cumque concilii finis sit Lutheranorum conciliatio cum Romana Ecclesia, errorumque excisio, iis absentibus finem non obtentum iri: nec Regem Angliæ, vel Daniæ eo accessuros, nec pariter sibi ardente bello cum Cæsare patere accessum ad concilium in Italia, si in ditione Veneta, aut Ecclesiastica celebretur: non enim decere, ut Syngrapham liberi commeatus acciperent a Cæsare, per cujus terras ingrediendom esset; pacatiora itaque videri expectanda tempora: commendare se Pontificis studium, mentemque celebrandi concilii, atque illud omnino necessarium pro excindendis erroribus, sed perturbationem temporum illi congregando obsistere.

XXXII. *Belcar. l. 21. n. 16. 17. 18. 19.* Obtulerat Franciscus Gallorum Rex Cæsari (Vellii Oratoris opera) se arma cum illo ad Lutheranos obterendos, Turcasque contundendos conjuncturum, amicitiamque arctissimis affinitatibus adstricturum, si Ducatum Mediolanensem, ipsi ereptum a Cæsare, transfunderet in Henricum filium Ducem Aureliæ: & cum verbis fallacibus se illusum putaret, Turcam in Cæsarem concitarat ad vastandam Italiam. Cum itaque Pontifex, Cæsare, & Gallo implicitis civili bello concilium vocari non posse doleret, ad Divinam iram placandam conversus, solemnes supplicationes, Julio ineunte, indixit.

XXXIII. Venetos rogat Paulus, ut Urbem suæ ditionis pro Concilio celebrando concedant. Inter has difficultates, dum Pontifex explorat, quæ loca celebrando concilio forent idonea, ac pene omnes Italiæ Urbes variis partium studiis, ac suspicionibus laborarent, Venetos, qui nec Cæsareæ, nec Gallicæ factioni se addixerant, rogavit, ut e multis amplissimis Urbibus, quas sua ditione tenebant, aliquam pro futuro concilio celebrando commodarent: eaque re gratiam singularem, tum a Sede Apostolica, tum ab universa Christiana Republica inituros, ut subjectæ ostendunt literæ ad eos transmissæ.

Dilectis filiis Nobili viro Duci,
& Dominio Venetorum.

Paul. III. lib. brev. anno 3. p. 383. *Dilecti filii salutem. Appropinquante concilii universalis celebratione, quam a die* XXIII. *Maii præteriti in kalendas novembris futuri [aliena culpa coacti] prorogavimus, anxii eramus de electione loci, in quo ad ipsum concilium venturi, tum libenter, tum secure, ac sine suspicione convenire possent; eoque magis etiam angebamur, quod ob Christianorum Principum discordias vix angulus in tota Italia, in qua dictum concilium celebrandum erat, a nobis eligi poterat, quem partium semina aliquibus suspectum non facerent; verum in hac anxietate positi consolabamur nos ipsos, quod sicut celebrandi concilii desiderio tenebamur, ita Deus omnipotens vos hoc tempore a factionibus intactos conservaverat, ut essent in ipsa Italia, qui pro sua authoritate possent, & propria pietate vellent, in concilio conventuros in locis suis excipere, sicut a vobis pro vestra religione, ac pietate factum iri non ambigimus. Cum igitur vos soli in Italia neutrarum partium sitis, qui magnas, & opulentas civitates ad id opportunas habeatis, & quos hac eximia gloria dignos existimemus, ut dictum concilium in locis vestris celebretur, vos ex animo hortamur, & quanto possumus studio requirimus, & charitate urgemus, ut nos in tam pio opere coadjuvantes, aliquam ex vestris Civitatibus pro hac concilii celebratione nobis, ac non nobis solum, sed universæ etiam Christianitati accommodare velitis. Scriberemus plura, nisi vestra pietas spem nobis rei impetrandæ, & paucis quidem impetrandæ faceret. Expectabimus ac magno cum desiderio a vobis responsum huic nostræ spei conveniens, hoc tantum addentes, ut non parvi faciatis Deo in hoc gratificari, nobis, & toti Christiano Orbi complacere, vestrumque inclytum Dominium hac laude, & gloria decorare, prout dicet etiam Nuntius apud vos noster, cui fidem solitam habebitis. Datum Romæ apud Sanctum*

Paul. III. lib. brev. an.3. pag. 294.

miæ, Hungariæque maxima florebat authoritate, ac pro Bohemis hæreticis in concordiam cum Catholicis adducendis operam navabat, quem, ut cœpta perficeret, Pontifex hortatus est.

Episcopo Viennensi.

Io. Faber. Episcopus Viennensis pro conciliandis hæreticis Bohemis laborat.

Venerabilis frater, Salutem. Nihil aliud expectavimus unquam a te, nisi ut semper esses qui fuisti, nosque in nostro officio, gravi illo quidem, at his temporibus graviori, sublevares. Scribit enim nobis nuntius noster, Fraternitatem tuam, eum qua de Conventu pro Bohemis super his, quæ Religionem nostram concernunt, dissidentibus Hæreticis cum Catholicis concordandis istic celebrando, plura colloquia habuit, operam suam in eo obtulisse, & illum dicturam ac adjuturam fore, qua quidem in re etsi tuæ dignitati non dees, ob id tamen lætamur, quod quotidie ob nova tua erga nos merita, gratias tibi afferre debeamus, proinde petimus a te Frater Venerabilis, ut istum Regem huius tam piæ actionis Authorem, qui tua monita semper plurimi fecit, in faciendo tam pio opere inflammes, & communi causæ, Deoque in primis, cui omnia debes, pro tua virili non desis, sicut in te speramus, quam vero id nobis gratum a te futurum sit, dicet tibi Nuntius noster, cui fidem habebis. Datum Romæ XVII. *Maii MDXXXVII. Anno* III.

XXXVII. Contra Cæsarem bellum movere meditantur Lutherani.

Cum habiti essent hoc anno Smalcaldiæ Lutheranorum conventus, ut mutuo fœdere arma conjungerent adversus Cæsarem, si ille Monachos, & Sacerdotes passim ab Hæreticis expilatos, spoliatosque, qui apud Cæsarea subsellia legum jura implorabant, tuendos, pristinisque juribus restituendos susciperet, eo confluxere præcipui Hæresiarchæ Lutherus, Melancthon, Bucerus Osiander, & alii perditissimi prædones animarum, qui licet placitis inter se dissentirent, mutuis amicitiæ signis externis se coluere, cum omnes Sathanam communem patrem, ac ducem haberent, de quorum concionibus inter se pugnantibus, tunc habitis hæc memorat Surius. *Lutherus justificationis suæ fundamentum esse voluit relationem, quæ est minimum entitatis, hoc est nihilum, ut ipsius habet disputatio typis excusa: Osiander vero prorsus e diametro cum illo pugnans, fundamenti loco posuit ipsam Divinam Essentiam, quæ est simul omnia: vult enim eadem justitia, qua Deus essentialiter justus est, nos quoque justos esse oportere; Lutherus autem non revera, sed tantum imputative coram Deo justos nos haberi.* Et mox. *Et licet hæc inter se maxime sint diversa, tamen Principibus, & reliquis Ordinibus illis, versuti homines nisi sunt purum Evangelium, & ipsissimum Dei verbum prædicare, nec animadvertebant, quibus dolis, & fraudibus ab istis Evangelistis circumscriberentur. Interim mire execrabantur Pontificem, & Doctores Catholicos tanquam Antichristi [sic enim vocant Pontificem] administros, & satellites, & non videbant, qui istud ipsis persuadebant, revera ipsissimos Antichristi præcursores, & prænuntios esse. Sed quid hoc magnopere mirandum in Principibus, cum etiam plerisque doctissimis viris satis interdum negotii facessant importuni, & versipelles homines, dum omnia ubique rimantur, & excutiunt, & si quid uspiam occurrat, quod vel in speciem pro ipsis facere videatur, id mire exaggerent, id mirifice jactitent adeo ut sæpe non pudeat ipsos impudentissima vanitate ad suum sensum detorquere, quæ tamen sciunt nihil pro ipsis facere, scilicet ut indoctis, & imperitis aliquid dixisse videantur. Has fraudes si persentiscere potuissent Principes, puto equidem suis dentibus infidos homines discerpsissent potius, quam ulla in re sibi sequendos statuissent.*

Surius in comm. hoc anno.

Lutherani in sententiis non conveniunt.

Eodem ferme tempore Henricus Angliæ Rex nefaria scripta edidit adversus Pontificis authoritatem, neque ad indictum ab eo Concilium Oratores missurum promulgavit, tum diræ acerbitatis virus in Christi Vicarium effudit, quem Surius recte monet, eo majori observantia prosequendum, percolendumque, quo atrocius oppugnatur ab iis, qui Lutheri, potius quam Christi Evangelium sequi malunt; propterea omnes Hæreticos de tyrannide Romanorum Pontificum querelas fundere, cum extinctam vellent eam summam authoritatem, qua omnes hæreses oppressæ sunt. Redigendi quidem Henrici ad officium præclara affulserat occasio, cum populi ejus tyrannide fessi, impietatemque execrati, in ipsum fortissimum exercitum conflassent, ad quos in fidei Orthodoxæ constantia confirmandos Paulus Pontifex Reginaldum Cardinalem Polum Legatum in Angliam decrevit VII. Februarii die, ut referunt Acta Consistorialia. XXXVIII. *Surius in comm.*

Angli contra Henricum VIII. rebellant.

Romæ die Mercur. 7. Februar. MDXXXVII. *fuit consistorium, in quo Sanctissimus creavit Legatum de latere Reverendissimum D. Reginaldum Polum SS. Nerei, & Achillei Diaconum Cardinalem Anglum, cum facultate, prout in literis, & eum destinavit ad res Angliæ componendas.*

Reginaldus Polus Legatus in Angliam destinatur.

De misso Legato certiores fecit Paulus episcopos Anglos, ac Proceres Catholicos, eosque hortatus est, ut illi opem operamque suam commodarent.

Acta Consist. ms. Card. Spad. sig. n.133. p. 342.

Dilectissimi filii Angliæ Populi, qui semper nobilis portio Christianitatis in cultu

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 341. *veræ fidei, & præcipua S. R. E. obedientia fuerunt, quique his paucis annis non volentes, sed ut exitus declaravit* [*coacti*] *a fide, & obedientia prædictis descivérunt, nuper pœnitentiam facto, & suam voluntatem pariter ostenderunt armis pro sancta religione, & veteri ejus observantia sumptis, quorum nos, sicut aberratione dolueramus, ita reversione maxime lætati, non cunctandum nobis existimavimus in eis benigne recipiendis.* (Et infra:)

Hortamur igitur Fraternitates, Nobilitates, & devotiones vestras in Domino, & omnium studio charitatis requirimus, ut eumdem Cardinalem Legatum pro vestra in Deum, & hanc Sanctam Sedem reverentia, proque ipsius Card. Legati eximia Nobilitate, singulari doctrina, excellentique probitate, honorifice suscipientes. (Et infra) *In exequendis mandatis nostris, quæ a pietate profecta ad Dei laudem, & publicam utilitatem diriguntur, opem, operam, consilium, & auxilium vestrum benigne præstare velitis, &c.* [1]

XXIX. Dedit etiam amplissima Legato mandata, ut eum per Galliam iter haberet, concordiam inter Gallorum Regem, ac Cæsarem, inter quos cruentum bellum gerebatur, promoveret, qua in Turcam verti arma, conciliumque ad extinguendam hæresim cogi possent, de quibus ad Regem Scotiæ, qui Magdalenam Galliæ Regis filiam sibi thoro junxerat, subjectas literas dedit, rogavitque ut pro restituenda Angliæ pietate Legatum juvaret, ac Franciscum Regem ad tuendam Religionis causam incitaret:

Regi Scotiæ.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 17. *Charissime &c. Cum dilecti filii Angliæ Populi, qui Deo obedire magis quam hominibus, & in vero fidei cultu tot sæculis ab universali Ecclesia, & cuncta Christianitate observato, manere cupiunt, nostram sollicitudinem, & curam merito provocent, cum nostro, & omnium bonorum favore digni sint; mittimus eo Dilectum filium Reginaldum Polum S. R. E. Cardinalem ex ipsa Anglia summo genere, sicut te scire credimus, ortum, omnique laude præstantem, qui noster, & Apostolicæ Sedis Legatus in propinquo, agens omnia curet, atque agat, quæ ad eorum pietatem confovendam, retinendam, tranquillandamque pertineant, in transitu autem ejus per Galliam voluimus eum adire Majestatem Christianissimi Regis Soceri tui, eique cum salutem Populorum eorumdem commendare, tum etiam pacem cum Cæsarea Majestate suadere, ut generale concilium celebrari, hæreses tolli, Ecclesia reformari, Turcæ Nobis jamjam imminentes repelli, multaque ad commune totius Christianitatis bonum pertinentia constitui possint. Quod autem in his omnibus, præcipueque in juvandis illis Populis, tibi propinquis, magnam post eumdem Christianissimum Regem in Tua Majestate spem collocamus, quippe quam egregia pietate animatam, omneque commercium, cum aberrantibus a vera fide semper aversatum novimus, ipsi Cardinali Legato mandavimus, ut Majestate Tua prius nostro nomine officiose, ac paterne salutata cuncta nostra consilia cum ea communicaret, quæ nihil aliud respiciunt, quam ut specialiter eorumdem Populorum saluti, & quieti, generali vero omnium Christianorum securitati consulamus, quæ nobis cum Majestate Tua ut cum præstantissimo Rege, & omnibus Christianis Principibus communis est. Itaque quod idem Cardinalis Legatus cum tua Majestate nostro nomine uberius acturus est, nos etiam a te cum præsentibus omni studio, & amore per Jesum Dominum petimus, ut Nobis, & Romanæ Ecclesiæ in pietate dictorum Populorum fovenda, ac retinenda auxilio esse, Deique causam juvare tu in primis velis, cui occasio id faciendi propinquior, & commodior, voluntas autem Deo obsequendi eadem est, quæ nostra: & ut cumulum obse-*

NOTÆ [1] ANglorum motus in Henricum regem suum præcedenti anno cœperunt. Burnetus enim in sua historia lib. II. testatur die XX. octobris anni 1536. regis exercitum in rebelles jam profectum novarum copiarum accessione crevisse, nec tamen sic manus conserere ausum cum hoste viribus fortiori. Hoc vero anno julio mense oblatam ab Henrico Rege veniam rebelles acceptarunt, omnisque restituendæ in Anglia fidei spes evanuit.

Cæterum quæ de Polo Cardinali habet Burnetus ibi, animadversione digna sunt. Virum magnanimum, & in eloquentia omnium sui temporis oratorum principem appellat, eumdemque asserit assedisse cœtui illi ecclesiastico, *in* quo Henricus Anglicanæ Ecclesiæ caput declaratus assertusque fuit; suffragium vero ea de re suum cæterorum suffragiis ab eo conformatum ex eo arguit Burnetus, quod nec tunc e suo grado amotus, nec deinceps per aliquot annos dejectus fuerit. At si vera commentatur Burnetus, cum numquam deinceps Henricus hanc instabilitatem Polo exprobravit, cur eidem Cardinali pro Ecclesiæ sententia pugnanti pristinam ejus sententiam non opposuerunt illi, qui pro Henrico scripserunt? Cur idem Polus pristinum illum errorem suum numquam deinceps sive agnovit, sive excusavit? Multo igitur probabilius existimo Polum numquam a recta fide recessisse, sed Henricus factum ejus aliquandiu dissimulandum forte censuit, ratus se tandem blanditiis, & largitionibus id impetraturum, ut virum in suam sententiam pertraheret. MANSI

obsequii tui apud Deum Omnipotentem magis augeas, velis etiam idipsum, ac præterea sanctissimam pacem, a qua omnis salus Christianorum hoc tempore dependet, nobiscum apud eumdem tuum Socerum curare, qua actione nullam Deo acceptiorem hoc tempore præstare potes. Sed cum hæc plenius, & particularius idem Cardinalis Legatus tuæ Majestati sit explicaturus, ad eius sermonem nos referentes, cum a tua Majestate honorifice, atque humane suscipi, cum fide audiri, Tuamque Majestatem a Deo Omnipotente omni fœlicitate cumulari optamus. Datum Romæ xv. *Februar. MDXXXVII. anno III.*

XL. Maximam in Scoto Rege spem collocabat Pontifex, cum ex Scotia facile Catholicos Anglos subsidiariis copiis fulcire posset, ad quem mystica munera, quibus Ecclesiæ defensores ornari consueverunt, sacra prece Natalitio Domini die lustrata transmisit.

Regi Scotorum.

Paul.III. lib. brev. ann.3.p. 14. *Charissime, &c. Consueverunt Romani Pontifices in Sacratissima Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi nocte quotannis ensem cum pileo solemni cæremonia benedicere, & alicui Christianorum Principum dono mittere, quem hoc sacro munere ornent, & spirituali virtute adversus sanctæ Ecclesiæ, & Catholicæ fidei hostes muniant, quod si quando antea, fili charissime, nunc maxime, cum tot hæreses sanctam Ecclesiam lacerant, pernecessarium est; cum vero nos exemplum nostrorum Prædecessorum sequuti, ipsum ensem cum pileo in proxima Natalis Dominici nocte benediuissemus, & ad quem potissimum mitteremus eos animo volveremus, tua in primis Majestas nobis occurrit, quæ dignissima eo munere nobis videretur : id enim ætati, & virtuti congruit tuæ, tum religioni animi tui debitum est, & hoc tempore aptissimum, cum [multum gaudentibus nobis] Christianissimi Regis pietati tua pietas etiam affinitate conjuncta est, & vicini tibi Regis impietas divina ultione concutitur. Ad te igitur, quem Catholicum Principem, & huius Sanctæ Sedis devotissimum filium habemus, hunc ensem cum pileo, per dilectum filium Joannem Antonium Comitem de Campegio Camerarium nostrum præsentium latorem mittimus, Deum suppliciter deprecantes, ut tibi, qui tuum Regnum venenis vicinarum hæresum, quamvis sæpius sollicitatus, nunquam inquinari passus es, fœlicitatem concedat, dextram ense firmet, caputque tuum hoc pileo vi Spiritus Sancti per Columbam figurati protegat ad tutelam Sanctæ Ecclesiæ, & Catholicæ fidei adversus eos, in quos Dei justitia, atque judicium, nunc præparantur. Tu igitur pro tua pietate hoc munus nostrum Christiano affectu, & devota veneratione suscipies, nec tam muneris qualitatem, quam mysterium, & vim spiritualem ejus perpendes, ob quæ maximi quique Principes, semper se hoc munere a Sede Apostolica valde honestatos putaverunt, sicuti & te pro nostra in te benevolentia, tuaque in nos observantia, nunc existimaturum speramus; ut autem ipsum debita cum cæremonia, sicut a nobis benedictum est, etiam tuæ Serenitati tradatur, mandamus Venerabili Fratri Archiepiscopo Glasguensi, vel cuivis alteri Catholico Antistiti per te eligendo, ut solemni Missa in aliqua Ecclesia per te pariter eligenda, ab eo in tua præsentia celebrata, post ejus solemnia dictum ensem cum pileo tuæ Majestati, & ex parte nostra assignet. Datum Romæ* XIX. *Januarii MDXXXVII. anno* III.

Solicitatus pariter est Franciscus Galliæ Rex, ut Religionis, Christique caussam suis commodis anteferret, pacemque adeo necessariam cum Cæsare conficeret, ex qua Turca comprimi, hæresis extingui, Concilium celebrari, Anglia ad Ecclesiæ obsequium revocari possent, ac Polum Cardinalem hisce literis commendavit. XLI.

Regi Christianissimo.

Charissime. Etsi officium suadendæ inter te, & Serenissimum Cæsarem pacis toties frustra tentavimus, tamen, ut illud nunc novis Legatis, & Nuntiis cum Majestate tua repetamus facit maxime appropinquatio verni temporis, in quo multa veremur, ne accidant, ne vestra arma intus, Turcarum foris, Christianitatem conficiant, neve celebratio generalis Concilii, eodem tempore inchoanda, per hæc impediatur, hæresesque interim confirmentur, & alia Ecclesiæ vulnera incurata putrescant. Cum igitur reputaremus hæc, & ex Apostoli sententia opportune, importuneque instandum in tanta præsertim periculi magnitudine, & propinquitate, nec unquam a munere nobis injuncto cessandum nobis esse videremur, iterare, ac renovare suasiones nostras cum tua Majestate voluimus, spe in Deo primum Omnipotente, quod nobis, id quod possumus sedulo agentibus sua misericordia non deerit, deinde in Majestatis tuæ pietate, animique magnitudine collocata, quod ipsa, re & nomine Christianissima, salutem publicam suis privatis affectibus, & rationibus anteponet, sicut ea dignum est; his itaque curis merito anxii, cum mitteremus Dilectum filium Reginaldum Polum S. R. E. Cardinalem Angliæ nuncupatum Legatum nostrum, & Apostolicæ Sedis ad confirman-

Paul. III. lib. brev. ann.3. p. 118.

dam

dam illorum Angliæ populorum pietatem, qui in veræ, & Catholicæ Fidei cultu manere cupiunt, propterea que juvandi a nobis, & omnibus Bonis sunt, eum voluimus ad Majestatem tuam primum pervenire, ut & benignum tuæ Majestatis favorem illis populis, immo ipsi Deo, sanctæque Religioni, & Ecclesiæ nostro nomine peteret, & nostras simul preces, & lacrymas, super pace ineunda, Concilio celebrando, hæresibus extirpandis, Christianis defendendis, quæ omnia ad Christianissimum Regem pertinent, Majestati tuæ offerret. Te igitur fili per communem Dominum Jesum, cujus sancta Religio agitur, cujusve Populus sacro Baptismate ejus perfusus in summum discrimen adductus est, rogamus, & obtestamur, ut te, & favorabilem ad juvandos veræ Religionis zelatores, & placabilem ad consilia pacis præbere velis, a qua hoc tempore cætera bona dependent. Sed cum hæc ipsa plenius, & particularius idem noster Legatus tuæ Majestati sit explicaturus, erit solitæ erga omnes nos humanitatis tuæ ipsum Cardinalem Legatum eximia pietate, doctrina, nobilitate præstantem, atque ob id nuper a nobis in Cardinalium numerum relatum, valdeque dilectum, & probatum, benigne suscipere, ejusque verbis in his, & aliis tibi nostro nomine referendis fidem haud aliam semper habere, quam si nos ipsi tecum præsentes colloqueremur. Datum Romæ XV. Februarii MDXXXVII. anno III.

XLII. Favebant etiam eidem causæ Carolus Imperator, & Ferdinandus Romanorum, Bohemiæque, & Hungariæ Rex, necnon Maria Regina Belgii Moderatrix, ut de Henrico, qui eorum Amitam indignissimis injuriis, Scorti impurissimi amoribus fascinatus, affecerat, ultio repeteretur, atque adeo Pontifex Mariam Reginam oravit, ut Legatum officiis Regiis complecteretur.

Reginæ Mariæ Gubernatrici Flandriæ.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 116.

Charissima, &c. Ut Populis Angliæ, quo favore possumus, non desimus, causamque Religionis Catholicæ dignitatis Apostolicæ, veritatisque & justitiæ non solum hic scriptis, sed istic etiam opere juvemus, & ut post Deum Omnipotentem Serenissimis Cæsari, & Regi Romanorum tuis Fratribus, Tuæque Majestati gratum faciamus, mittimus istuc Dilectum filium, & Legatum nostrum Reginaldum Polum Card. Angliæ nuncupatum, cum amplissimis mandatis, & facultatibus, sicut eu eo Tua Majestas, & eu literis, etiam Cæsarei apud nos Oratoris diffusius intelliget. Et nunc filia in Christo charissima, nihil opus esse credimus te hortari, ut Legatum ipsum pro tali præsertim causa, quæ honorem fratrum tuorum, ac tuum nobiscum ita conjunctum habet, venientem honorifice, & benigne suscipias, juvesque efficaciter omni tua ope, & auxilio eum, quod etiam sine tali causa te facturam in favorem fidei, & justitiæ ex optimæ Reginæ officio speraremus, & justissime confidimus, accedente hac communi ratione juris, & dignitatis, te omni studio esse exequuturam. Cum itaque nos omnia egerimus, & agamus, justitia quidem primum, & nostro pastorali officio, verum deinde etiam nostri honoris causa adducti, reliqua esse debent posita in vestra opera, exequutione, atque auxilio, ut Deo primum in salute tot animarum, receptioneque talis populi ad Ecclesiæ gremium, deinde justitiæ, & communi vestræ, nostræque dignitati piam operam dedicetis, &c. Datum Romæ XV. Februarii MDXXXVII. Anno III.

Instructus est Legatus Cardinalis a Pontifice ingenti auri vi, tum ut sumptus itineris toleraret, tum etiam ut Catholicis stipendia suppeditaret, cumque majore copia auri in re gravissima egere posset, cum Cardinale Leodiensi egit, ut quam vim auri deposceret, eam ipsi subministraret, quam sine ullo damno esset ex Pontificio Ærario recepturus.

Paul. III. lib. brev. p. 375. Cardinali Leodien.

Licet autem nos eidem Cardinali Legato [scilicet Polo] de pecunia ad ejus usum, & pro hac expeditione necessaria abunde providerimus, quia tamen ad illos Populos confovendos [nempe Anglos] & conficiendam rem, ob diuturnitatem temporis, & locorum distantiam accidere posset, ut majori etiam pecunia indigeret, petimus a te, ut si eo casu ab eodem Cardinale requireris, ei illam pecuniæ summam subministres, quam a te petierit, nos enim hic tuo Procuratori Benedicto Gentili Scriptori Apostolico, vel cui ordinaveris, cum bona fide quamprimum restitui faciemus, nosque ad id & bona omnia nostra, Sedisque & Cameræ Apostolicæ ubique existentia præsentia, & futura obligamus, idque tibi in verbo, & fide Romani Pontificis pollicemur, &c. Datum Romæ XV. Februarii MDXXXVII. Anno III.

Paulus Polo Legato pecuniam largitur ad belli prosecutionem contra Henricum VIII.

Tot Regum studiis suffultus, ac Populorum ad Orthodoxæ Religionis colendæ libertatem aspirantium conversione animatus Legatus sperabat pristino splendori Catholicæ rei dignitatem restituere, Regemque ad rectum salutis tramitem revocare. Verum pia Pontificis consilia contrarii rerum exitus confuderunt, ut narrat Sanderus. *Venit* (inquit) *Lutetiam amplissimis mandatis, & facultatibus instructus, quem viri nonnulli præstantes bo-* XLIII.

Sander. lib. 1. de Schism. Angl.

no-

Spes Pauli III. rediturum esse Henricum VIII. ad Ecclesiam evanuerunt.

noris causa comitabantur, & in iis Joannes Matthæus Veronensis Episcopus singulari rerum usu, & prudentia præditus, ibi, & a Civitate ipsa, Regis jussu, & a cunctis Ecclesiastici Ordinis hominibus honorificentissime est exceptus. Quod cum Henricus audivisset, missis in Galliam citato cursu Franciscum Brianum, qui omnibus modis a Rege contenderet, ut in suam potestatem Polum traderet: ni faceret, actum esse de amicitia. Reu, officio, & Religione prohibitus, quod fidem Papæ de Poli incolumitate dederat, Anglum autem infensum habere nolens, cujus opera eo tempore ei erat utilis, exardescente inter ipsum, & Cæsarem bello, Polo suo nomine denunciandum curavit, ut postridie abiret, si salvus esse vellet. Extimuit nimirum Franciscus Rex, ne, si Polo faveret, Henricus Anglus ira ob susceptam Ecclesiæ causam efferatus, Cæsari ad subjiciendam Galliam se conjungeret, nec inanis erat is metus, cum Cæsar, qui importunis postulatis Clementem ad ferendam in Henricum sententiam adegerat, postea Henrico ad Galliam obruendam se conjunxerit, ut visuri sumus. Pergit Sanderus. *Inexpectato rei Nuntio perculsis omnes, cum quid consilii caperent, non haberent, Polus, ne longiori mora majores difficultates incurreret postera luce Deum pie precatus, illiusque patrocinio se totum committens, quam potuit brevissimo itinere Cameracensium, quod est Cameracensis Episcopi dictionis Oppidum in ipsis Galliæ, Belgiique finibus positum, contendit, quo tamen non sine summo vitæ discrimine pervenit, eo quod universum illud iter non solum Cæsarianorum, Gallorumque Militum, verum etiam Anglorum, qui Gallis adhærebant, excursionibus perpetuis infestaretur, quo periculo territis Poli comitibus, ac famulis, cum crucem, quæ Legatis Apostolicis anteferri solet, gestari amplius nemo auderet, Polus ipse invicto animo Insigne illud Salvatoris in manus assumpsit, magnaque constantia erectum gestavit, quousque famuli, verecundia perfusi, illud ipsum eu ejus manibus repeterent.*

Polus ipse intrepidus suæ legationis crucem gerit.

XLIV. Concusserat omnes ejus comites eo major terror, quod in Anglia mutata erat rerum facies, ex quo Romæ illi Legatio fuerat demandata; nam cum maximæ res ab exiguis temporum momentis pendeant, tardior ejus profectio fuit, cum Anglorum exercitus, qui pro tuenda fide catholica in arma prosilierat, Henrici fraude fuisset dissolutus, ex quo amplissimis verbis in publicas tabulas redactis erat pollicitus, se omnia, de quibus ii querebantur, emendaturum, sed mox insigni perjurio præcipuos illius exercitus Duces calumniis circumventos perdere cœperat, ut refert idem Sanderus. *Mensibus*, inquit, *Martio, Majo, & Junio capite plexi sunt Barones duo, Darsius, & Hussius: Equites vero aurati, aliique Nobiles multi, Robertus Contestabilis, Thomas Percius, Franciscus Bigottus, Stephanus Hameltonus, Thomas Gilbius, Nicolaus Musgravius, Guilielmus Lomleius, Nicolaus Tempestius, & Joannes Bulmarus simul cum uxore lectissima fœmina; Abbates sex, Fontanensis, Gerviensis, Riverius, Barlinghensis, Saulsensis, Whaliensis, & Prior Birlingtonus, quique omnium Caput extiterat Robertus Aschius; quinque etiam Sacerdotes Lincolnienses, & septem laici;* Accidit eodem tempore, Henrici filium nothum ex Elizabetha Blunta Richmundiæ, & Somerseti Ducem, quem maxime diligebat, extinctum fuisse, ut Catholicorum mors præsenti ultione vindicata videretur, necdum tanto cruore scelerate fuso, satiata ejus rabies visa est, sitiens enim Reginaldi Cardinalis Poli sanguinem, ex insidiis illum perimere conatus est, ac quinquaginta millium aureorum premium illius interfectoribus constituit; at Divina Providentia Polum Legatum Cameraci periclitantem texit: Everardus enim a Marchia Cardinalis, idemque Episcopus Leodiensis ad se eum Leodium excivit, venientem summo honore, ac benevolentia complexus est, cum Henricus Senatum Belgicum misso Oratore sollicitabat, ut eum traderet, pollicebaturque se a Gallicis partibus ad Cæsareas defecturum, necnon quatuor militum millia suo sumptu adversus Gallos sustentaturum, atque stipendia actutum in decem menses depositurum.

Henricus Catholicos occipit.

Polus ut occidatur curat Henricus & occisori quinquaginta millia aureorum promisit.

Quod cum Everardus Polo renuntiasset, miratus Regis amentiam, dixit, jam dudum se vitæ hujus tædio affectum mortem cupivisse, corporisque depositionem: & proinde cum Henricus tanto studio, & incommodo suo illud ipsum efficere conetur, nil aliud facere, quam si quis dormitum ire cupienti vestem ipsam velit detrahere: se tamen sua in potestate non esse, sed Pontificis. Edoctus de conversione rerum in Anglia, & periculis, in quibus Legatus versabatur, Pontifex, Polum ad se mox revocavit, atque Everardo, qui illum humanissime hospitio exceperat, texeratque adversus insidiatores, universi Belgii Legationem demandavit, extant eo argumento ad Cardinalem Polum literæ subjectis verbis conceptæ.

Paulus revocat Romam Cardinalem Polum.

Cardinali Polo.

Dilecte fili noster. Ad dolorem, quem ca-

Paul. III. lib. brev. an. 3. p. 384.

capimus ob non sequutos eos, ad quos seмiseramus pios effectus, illud accedit, quod circumspectionem tuam frustra tot laboribus, & periculis objecimus: verum sicut illuminat conscientia recte actorum, & laudanda etiam sine effectu pia voluntas, ita hoc tua pietas, & virtus nobis innuit, quod publica tantum causa dolens, nihil privatis periculis commotus es, sicut tuæ, ac Venerabilis Fratris Episcopi Veronensis literæ nobis testantur; quo etiam animo nos hic fili sumus, ut debemus, Deoque gratias agentes, omnia eius judicio, & voluntati permittimus, itaque cum te, & periculis eximere atque tua opera, & consilio apud nos uti cupiamus, multaque sint hoc difficili tempore, in quibus tua prudentia plurimum nobis sit opportuna, te hortamur, tibique injungimus, ut receptis præsentibus, cum primo commode poteris, ad nos redeas, venturus nobis gratissimus. Datum Romæ ultima Junii MDXXXVII. Anno III.

Quo vero per Germaniam incolumis redire posset, Pontifex Regem Romanorum exoravit, ut Leodio reversum sua authoritate ab insidiis, & vi hostium vindicaret.

Regi Romanorum.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 479.

Revocamus ad nos Dilectum filium Reginaldum Card. Polum Legatum nostrum, Leodii, sicut tua Majestas scit, nunc commorantem, ne is diutius in illis locis, sine fructu aliquo, & cum suæ salutis, quæ inimicorum insidiis continue appetita est, periculo versetur; cumque nos, ut debemus, anxii valde, & solliciti simus, ne quid eidem Cardinali in Germania noceatur, Majestatem tuam rogamus, ut pro communi honore ad Venerabilem Fratrem Archiepiscopum Coloniensem, ad quem nos etiam scribimus, omnesque alios, quorum per loca idem Cardinalis transiturus est, scribere, & mittere velis, efficacemque cum illis operam dare, ut idem Cardinalis secure per Germaniam ad nos redire possit, &c. Datum Romæ apud S. Marcum XXI. *Julii MDXXXVII. Anno* III.

Acta Consist. ms. Car. Spad. sign. n. 133. pag. 322.

Pervenit Romam incolumis Cardinalis Polus, atque in Senatu habito XIX. Octobr. Legationis suæ successum exposuit, ut narrant Acta Consistorialia, cui Pontifex militarem custodiam contra Regias insidias attribuit. At Henricus furens in matrem Poli, neptem Eduardi IV. olim Regis ex Georgio Duce Clarentiæ, postea carnificinam exercuit, ut suo loco dicetur, addimus modo hoc anno mense Octobri, Henricum ex Jana Semera, quam tertiis nuptiis duxerat, Eduardum filium concitatæ in Catholicos persequutionis futurum propagatorem suscepisse; is vero nascens, matri mortem attulit: nam cum ob difficultatem partus Medici significassent Henrico, an salvum vellet filium, an matrem, cum ille masculæ prolis habendæ esset cupidissimus, nec aliæ uxores illi essent defuturæ, saluti filii matris damno consuli jussit, itaque cum parturienti medica arte uterus nimium laxatus fuisset, illa dolorum sævitia extincta est.

Adducta est hoc anno in grave discrimen Polonia, cum nonnulli impii in ea hæreseos semina spargerent, sed Poloni Præsules coacta Piortkoviæ Synodo communi consensu, sanctissima constantia impiis restiterunt, ac Poloniæ Rex gravioribus Edictis Novatores compressit, cui etiam ab hostibus appetito Pontifex nummarium subsidium transmisit, ut subjectæ literæ ostendunt. XLV.

Venerabilibus Fratribus, Episcopis, ac Dilectis filiis Abbatibus, & Capitulis Ecclesiarum Regni Poloniæ.

Paul. III. lib. brev. an. 3. p. 531.

In Poloniam Heretici invadunt, ab Episcopis reprimuntur.

Venerabiles fratres, & Dilecti filii salutem, &c. Literæ vestræ Piortkoviæ datæ cum maximam nobis molestiam attulerint; multo sane majorem attulissent, nisi hoc semen a Sathana jactum per sapientiam istius Optimi Regis extinctum jam esse consideremus, nive eædem vestræ literæ nobis confirmassent, vos, utcumque futurum esset, nunquam tamen ab officio, & dignitate vestra discessuros esse. Qua vestra pietate, ac ea cura, & protectione, quam vobis debemus, necnon periculo dicti Regis, ac istius Regni adducti, licet nos in multo majore essemus, non defuimus eidem Regi de præsenti subsidio [quantumcumque ex periculis, & necessitatibus nostris, quibus ob Turcam jam in Italia constitutum, maxime premimur] quod convellere potuimus providere. Sicut igitur firmiter confidimus Majestatem D. Regis pro sua inclyta in Ecclesiam probitate curaturam esse, ne talia ulterius audiantur, ita vos Venerabiles Fratres, & dilecti filii hortamur, ut vestri officii, ac jurisjurandi memores, ac pro vestra prudentia perpendentes, quid vobis in posterum hæc principia afferre possint, virtutem, & constantiam vestram in tuendis Ecclesiæ juribus, & libertate Ecclesiastica conservanda semper exhibeatis, sicut vos esse facturos promisistis, & nos speramus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum die XVIII. *Augusti MDXXXVII. anno* III. *Blos.*

Quoad Turcicam irruptionem attinet, ob assidua Caroli V. & Francisci Gallorum Regis dissidia, ac bella, Christianum Imperium in maximum discrimen adductum est, cum illis in mutua visce- XLVI.

rā vertentibus arma, ac parum, vel nihil proficientibus in bellicis ſuis conſiliis, Solymannus Turcarum Tyrannus prædæ Chriſtiaoorum inhians, ſimul Neapolitanos, Dalmatas, Venetos, Hungaros invaſerit. Ineunte quidem anno reformidans illius tyrannidem Cliſſiæ Arcis munitiſſimæ Regulus, ſed tenujorum opum, Pontificis, ac Ferdinandi Regis auxilia imploravit, nec illi deſuit Pontifex, ut docent hæ literæ.

Paulus Clypſiæ Regulo auxilia mittit, ut ſe a Turcis defendat.

Communitati Cliſſii.

Paul. III. lib brev. an. 3. p. 68.

Dilecti filii ſalutem, &c. Vidimus literas veſtras libenter, & earum latorem Preſbyterum Andream grate accepimus, quoniam ex iis conſtantia veſtra, & fortitudo, atque optimus ad repugnandum animus nobis clare innotuit, ne dubitate filii, atque optimo animo eſtote, nos enim nullatenus vobis defuturi ſumus auxilio. Anconæ, eſt, & jam apud vos eſſet ſubſidium, ſi per hyemem, & maris turbines licuiſſet, ſperamus tamen propediem iſthic futurum, & forte antequam hic veſter Nuntius ad vos revertatur, ita ſiquidem omni conatu, atque adhortatione inſtamus, ut primo quoque tempore navem ſolvant, interea filii viriliter in Domino agite, & omnia dura, omnes anguſtias ſuſtinete, ut nefariæ gentis jugum effugiatis, Chriſtus quippe Deus noſter tutabitur gregem ſuum, & nos, quod profuturum vobis eſſe viderimus, nihil omittemus. Datum Romæ die xx. *Februarii MDXXXVII. anno* III.

Petrus Paulus Gualter. in Diario Jovius hiſt. ſui temp. l. 36.

XLVII. Proximo menſe acceptam ad Cliſſiam inſignem cladem refert Petrus Paulus Gualterius Aretinus, *Die* (inquit) *XI. Martii conflictus apud Clyſſiam inter Chriſtianos, & Turcas, Chriſtianis in fugam verſis*, erat autem Cliſſia Oppidum ſupra Salonam Urbem clariſſimam, natura, & arte præmunitum, maximeque ad arcendas Barbarorum incurſiones opportunum, ac jam diutius Croſiccius Toparcha inſultantium Turcarum vim ſuſtinuerat, fueratque a Paulo Pontifice conſcriptis Anconæ cohortibus, tormentorumque idoneo apparatu inſtructus, parique ſtudio Ferdinandus Romanorum, Hungariæque Rex duo millia Germanorum auxiliaria Duce Nicolao Turriano ſubmiſerat. At Turcæ, ut arctius Cliſſiam premerent, duas munitiones excitarant, quas Croſiccius, antequam perficerentur, diruendas cenſuit, dumque in eo opere diſtractus eſſet, Amuratus Turca ab Illyrici Præfecto miſſus, tanto impetu in noſtros imparatos irrupit, ut Germanos, Italoſque terga vertere coegerit, Croſicciumque Regulum fugientem ioterceperit, obtruncaritque cujus capite Cliſſianis oſtentato tanto illi terrore perculſi ſunt, ut deſperatis rebus vacuum Oppidum victori reliquerint, prout Spalatenſes etiam qui ad expugnandum Caſtellum Malevicinum copias eduxerant prope Salonam, Veneto Præfecto tormenta in Turcas dirigere detrectante, ne fœdus infringere videretur, quod jam Turcæ violarant: cumulata eſt ea jactura alio gravi incommodo, cum Amurates Nadinam Arcem in Jaderenſi agro (corrupto auro cuſtode) occupaſſet, ex quo multæ deinde in Venetos excurſiones factæ, quamquam ex alio Veneti Duce Camillo Urſino paria damna in Dalmatia Turcis rependerunt Oſtrovizza, & Obroatio expugnatis, ac deletis. Cæterum Veneti evoluto poſt ſæculo Cliſſiam noſtro ævo receperunt.

Cliſſia expugnatur a Turcis.

Turca Illyricum maximis cladibus vexat.

XLVIII. Cum vero Solymannus maximos terra, marique apparatus bellicos inſtrueret, de iis certior factus Pontifex Piceni Legato dedit imperia, ut muniendis Portubus operam daret, copiaſque ad ſuſtinendas incurſiones expeditas teneret.

Legato Marchiæ, ſeu ejus Vicelegato.

Paul. III. lib. brev. an. 3. p. 62.

Cum [inquit] immaniſſimus, idemque potentiſſimus Turcarum Tyrannus, multis jam menſibus, nihil aliud egerit, atque agat, quam adverſus nos numeroſiſſimam claſſem, validiſſimum exercitum, mari, terraque inſtruere, apparatuſque ejus maritimi, ita Italiæ, & præcipue iſti noſtræ Provinciæ ſint proximi, ut paucarum horarum velificatione littoribus noſtris claſſem exponere poſſint, propterea que apparatum noſtræ defenſionis multo prius requiſiviſſent, quam primum requirerent, nos tamen, qui noſtros populos præteritis afflictos calamitatibus reſpirare, & recreari noſtris temporibus maxime cupimus, id facere, hucuſque diſtulimus, vicit poſtremo charitatem noſtram gravitas appropinquantis periculi. Dat. Romæ IV. *Martii MDXXXVII. anno* III.

Decretos hac de cauſa, cum ampliſſimis mandatis tres Cardinales ad neceſſaria pro hoſte propulſando comparanda, referunt Acta Conſiſtorialia.

Acta Conſiſt. mſ. Car. Spad. ſig. n. 133. pag. 131.

Romæ apud Sanctum Marcum XXIII. *Julii MDXXXVII. Deputavit tres Reverendiſſ. Cardinales, videlicet Capita Ordinum ſuper rebus Turcarum, ut ea quæ parare opus erat ad propulſandum bellum, quod infertur Italiæ, & Chriſtiano nomini ab ipſis Turcis, provideant, & curent deferenda toti Collegio.*

Paulus laborat, ut pacem inter Imperatorem, & Regem Galliæ conciliet.

Defixit etiam omues curas, ut ad propulſandos Turcicos impetus, Cæſarem, Gallorumque Regem mutuo fœdere conjungeret, miſitque ad Cæſarem Marium Epiſcopum Reatinum, ut Chriſtianæ Reipublicæ pericula illi exponeret, de

quo hæc ad Covosium Cæsareum Senatorem arcanorum consiliorum participem scripsit.

Covos.

Paul. III. lib brev. an. 3. p. 99.

Moti Christianitatis periculis, quæ tibi, & omnibus nota sunt, & populo Christiano maxime imminere cernuntur, etsi hoc idem toties frustra egimus, tamen ut ad extremum partes nostri muneris exequamur, mittimus ad Cæsaream Majestatem Venerabilem Fratrem Marium Episcopum Reatinum. Et infra. *Vides res miseræ Christianitatis in summo nunc versari discrimine, quam bellum intestinum exedit intus, externum Turcarum oppugnabit foris, hisque illud etiam malum accedet, quod per hæc Concilii universalis celebratio res tam opportuna, & salutaris perturbabitur, omnibus autem his cladibus una pacis conciliatio medebitur, &c. Datum Romæ die* XV. *Februarii MDXXXVII. Anno* III.

16. pag. 261.

Exaratis eodem die literis ad Gallici Regii Scrinii Magistrum eum rogavit, ut Francisco Regi pacem suaderet, ne Italiam Turcarum furori, vastitatique objiceret. *Veremur* inquit, *ne hoc vere maximi apparatus Turcarum in miseram Italiam [quod nemini dubium est] irrupturi, si eam bello intestino quassatam invenerint, facile ad extremam ruinam deducant.*

XLIX.

Martin. Bellaius comment. libr 8. Jovius lib.

Inter armorum fragores non sunt auditæ Pontificiæ preces, atque in Belgio, utrinque exercitus ad mutuas Populorum cædes excurrerunt, Hisdinum a Gallo Rege extremo Martio expugnatum est, verum Belgæ magno terrore, furoreque in Galliam irruperunt, ac Fanum Sancti Pauli cæperunt impetu, ac civium horrida strages ad quatuor millia facta, Montrolium etiam (cum Cives metu aufugissent) iis vacuum relictum. At dum ea parte crudeliter, & impie Christianus sanguis funditur, Solymannus ducentis Turcarum millibus, conscriptis comparataque validissima classe Italiam sibi subjicere meditabatur, cujus periculi magnitudine afflictus Pontifex medio Junio monuit Cæsarem, ut ab imminenti discrimine pacta cum Gallo Rege concordia vindicaret, mitteretque ad Sedem Apostolicam Oratorem cum amplissimis mandatis ad Pontificis sententiam in suis controversiis admittendam.

Solymannus Italiam invadere cogitat.

Paulus III. pericula timens Cæsari pro pace scribit.

Imperatori.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 318.

Charissime, quod semper timuimus, & futurum denuntiavimus, ut una cum Christianissimo Rege dissensio in perniciem totius Christianitatis esset redundatura, id maximo cum dolore nostro videmus hodie ita propinquum esse, ut fere in foribus hostem habeamus: non enim dubitamus Majestatem suam audivisse, quod ad nos hic, & ad tuos in Regno Neapolitano, ut propinquiores, crebris Nuntiis in dies affertur, Turcarum classem; quam scis esse numerosissimam, contra Apuliæ littora stare in anchoris paratam, atque instructam, utinamque eo tempore, quo Majestas tua has literas leget, non etiam vela dedisse, & in Italiam descendisse audiamus, quid enim illam prohibet, aut quid potius non incitat ad veniendum? cum Tua, & ejusdem Christianissimi Regis arma, quæ illam avertere possent, in mutuum acuantur exitium, aditum communi illi Dei, & Christianitatis hosti amplum præbeant. Nos igitur, qui horum metu ne acciderent semper anxii fuimus, nunc advenientibus his dolorem animo maximum capimus, non tam quod primi fere hanc cladem ob propinquitatem passuri videmur, quam quod nostra authoritas, quæ ex Deo tota est, nostraque preces, & literis, & Nuntiis quampluribus toties apud vos interpositæ, nullum hactenus locum invenerunt vestris discordiis componendis, cumque Prædecessores nostri majora sæpe odia Regum Christianorum solo nutu extinxerint, nos soli, qui neminem vestrum læsimus, indigni simus, qui a vobis in re tam necessaria, & salutari audiamur. Sed etsi toties repulsi a vobis sumus, non tamen cessabit ad extremum usque spiritum vox nostra, clamabimus cum Propheta quoad licebit, nec ultra unquam in nobis hujus communis exitii culpa residebit. Quamobrem, fili charissime, quemadmodum, & cum ipso Rege, Christianissimo aliis nostris literis facimus, & quem id ipsum facturum speramus, te per verum Dominum Jesum denuo rogamus, ejusque authoritate nobis in Beato Petro tradita urgemus, velis statim aliquem ex tuis, cum omni celeritate ad nos mittere de tuis cum eodem Rege Christianissimo discordiis plene instructum, & cum pleno mandato ad acceptandum id quod communis parentis officio, benevolentia inter vos componere annitemur, ut eisdem vestris dissensionibus, vel compositis, vel in aliud tempus dilatis, in præsentia gravissimo huic periculo occurrere, illudque a cervicibus miseræ Christianitatis vobiscum propulsare possimus, quemadmodum hæc diffusius suis, & particularius Nuntius Noster tuæ Majestati explicabit, cui solitam fidem habere velit. Datum Romæ apud S. Marcum XVI. Junii MDXXXVII. Anno III.

Conceptis eodem argumento literis Pontifex Gallorum Regem ursit, ut Oratorem pro componendis cum Cæsare controversiis, mitteret.

Regi

Regi Christianissimo.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 319.

Charissime, &c. In hoc gravissimo periculo, quod nunc Italiam, & post illam universæ Christianitati a Turcis imminet, illud præter communis exitii metum nos maxime angit, quod Serenissimus Cæsar, & Majestas tua, quorum insignis est pietas, & in quibus tanquam in supremis Christianorum Principum luminibus omnis spes Christianitatis nititur, armis dissidentes, occasionem eisdem Turcis præbuerunt ad Christianitatem invadendam; quid enim aliud dicamus, quam quod est verissimum, & omnibus manifestum, illos non tam suis viribus, quam nostris discordiis fretos, Italiam nunc occupare statuisse, quandoquidem vobis concordibus nunquam tentare auderent, acceditque ad dolorem nostrum, quod licet sæpe Romani Pontifices Prædecessores nostri majora etiam Regum Christianorum dissidia solo nutu composuerint, etiam nullo tunc a Turcis metu cogente, nos tamen, qui neminem vestrum læsimus, tot literis, & Nuntiis tam sæpe vobiscum repetitis, & in tanto Christianitatis discrimine nihil proficere ad vestram concordiam potuimus; sumus igitur in maximo dolore, perinde ac periculi gravitas postulat, nec tam ex eo angimur, quod primi fere omnium nos cum nostro Statu Ecclesiastico hanc cladem subituri videmur quam quod nostra authoritas, quæ ex Deo est, apud ipsum Cæsarem, & Majestatem tuam re, & nomine Christianissimam pro Christianitatis salute hactenus valere non potuit. Quamvis autem in hoc pio opere, tam sæpe repulsi, & frustra defatigati, non tamen cessandum nobis existimamus, quin idem sæpius repetamus, & cum Propheta clamemus, nostrum officium ad extremum, usque spiritum, Deo, & Christianitati præstemus. Itaque quod cum ipso Cæsare aliis nostris literis nuper egimus, cum Majestate tua nunc agimus, illam per communem Dominum Jesum rogantes, ejusque authoritate nobis in B. Petro tradita urgentes, & cum lacrymis adstringentes, ut offensionibus tuis Deo condonatis, vel in aliud tempus dilatis, communi Christianitatis, præcipueque Italiæ, & Statui S. R. E. quam sui majores semper defenderunt, consulere velit & mittat instructum mandatis, ut cum Cæsare de omnibus controversiis componat, aliquemve ex tuis intimis istinc recentiorem cum necessaria celeritate ad nos mittere de tuis cum ipso Cæsare differentiis plene instructum, & cum pleno mandato ad acquiescendum ei, quod nos communis parentis officio, & benevolentia inter vos componere annitemur. &c. Datum Romæ apud Sanctum Marcum die XVII. junii MDXXXVII. anno III.

L. Incitarat Franciscus Gallorum Rex Joannis Forestii Legati opera Solymannum ad invadendum Regnum Neapolitanum, dum ipse in Insubriam irrumperet, suaseratque, Cæsarem non iis valere præsidiis, ut utrique resistere posset obcœcarat nimirum illum furor impius, ut non adverteret impendentem Divinam ultionem, quæ ejus stirpem penitus extinxit, Galliamque postea innumeris malis oppressit. Cæterum ejus consilia sperato exitu caruere, quippe Belgarum armis, ita exercitatus est, ut in Insubriam expeditionem condicto tempore educere non potuerit, eoque cunctante Solymannus in Regnum Neapolitanum trajicere non ausus est, tantus vero terror universis erat offusus ex Turcico belli apparatu, ut Italiæ salus ex unica Cæsaris, Gallique Regis concordia pendere crederetur ad quam iterum, iterumque medio Julio Paulus Cæsarem flectere pertentavit.

Paul. Jov. hist. sui temp. l. 36.

Franciscus Rex Galliæ Solymannum ad invadendam Italiam invitat.

Paulus III. pro pace iterum Cæsari scribit.

Imperatori, &c.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 394. pag. 456. repetitur sub 15. Jul.

Hoc tempore, fili charissime, nihil habemus urgentius, quod cum Majestate tua agamus, quam quod salus communis, & commune officium nobis imponit, quodque jam sæpius cum Majestate Tua, recenterque cum proximis nostris literis egimus, ut quoniam Turcæ tanto apparatu terrestri, & maritimo nos invasuri propediem sunt, velis pro universæ Christianitatis salute animum deflectere, vel ad pacem, vel ad concordiam aliquam, qua media imminens omnibus periculum propulsare possimus, de quo quidem periculo, & quo in statu res miseræ Italiæ nunc sitæ sint, etsi tui perscribent ad te idem, tamen Joannes Poggius certus, & recens Author, tuæ Majestati particularius referet; tota quidem Italia, præcipueque tuæ, ac nostræ ditiones in ancipiti discrimine versantur, unicumque remedium in concordia inter te, & Regem Christianissimum, & agnoscunt, & implorant, quapropter Majestatem tuam per eum, cujus nomen profitemur, Christum Dominum cum lacrymis rogamus, ut privatis tuis rationibus, vel affectibus eidem Domino condonatis, vel in aliud tempus dilatis concordiam salutarem, & necessariam inire, atque ad nos, qui communis parentis, officium, & affectum semper gessimus, & geremus, aliquem ex tuis intimis, cum plenis ad ineundam concordiam mandatis mittere velis; &c. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XV. julii MDXXXVII. anno III.

LI. Confectas, affecto jam anno, inter eos Principes inducias Pontificio studio inferius visuri sumus, nunc gesta a Turcis cum Christianis prælia recenseamus. Accensum ad bellum in Christianos Soly-

Solymannus contra Italiam arma movet & rejicitur.

mannum, atque a Persico bello aversum ferunt, cum ipsi persuasum esset, nefas esse infectari bello Persarum gentem, Mahometis cultui addictam, fingebantque Sacerdotes Mahometani, illum apud Sultaniam saevos ventorum turbines, nivesque ab irato Mahomete pertulisse, gloriosissimasque palmas ab eo de profligatis Christianis more Majorum colligendas. *His persuasionibus* inquit Jovius *adductus Solymannus terra, marique uno tempore Italiae arma inferre constituit, tanta celeritate expediti consilii parata classe, & terrestribus copiis e Thracia sinistrorsum per Thessaliam proficisci jussit, ut pene prius improvisus in Epirum perveniret, & cum ducentis armatorum millibus circa Macedoniae oram ad Aulonem constiterit, quam profectus a nostris crederetur.* Habebat vero in exercitu Joannem Forestium Galli Regis Oratorem, & Troilum Pignattellum Neapolitanum exulem, qui illum de ratione in Italia belli gerendi docebant, sed Gallus Orator, qui defectionis ad Turcas Interpres Neapolitanis futurus erat, laethali morbo in Apolloniae Portu oppressus, ad Tribunal Christi abreptus est, praemissa vero pars classis, extremis Julii diebus Brundusium, Hydruntumque insignes Urbes egregiis praesidiis permunitas, praetergressa, in Castrenses vertit impetus, quorum Regulus Mercurinus Cattinaria militiae non assuetus, atque ad resistendum imparatus, necnon blandis Troili verbis delinitus, deditionis verba nuncupavit, ea pactione, ut Barbari ab omni maleficio temperarent, sed ii mox Oppidum diripuere, captivosque lectissimos ad classem deduxere, atque excursionibus subitis Salentinum tractum evastarunt: extremae cladis terror jam Regnum Neapolitanum concusserat, si Solymannus cum exercitu toto trajecisset; isque Italiam ex Apolloniae Portu prospectabat, si coepta prospera succederent, in eam irrupturus: cum Divinum Numen tantam pestem ab Italia avertit inexpectato casu; nam Alexander Contarenus Trierarchus, privatis de causis infensus Turcis, cum Turcicis triremibus occurrisset, nec Turcae illum debita honoris significatione prosequerentur, rostra direxit in Turcas incitatis remigibus, hostilesque duas triremes perforatas demersit, tum etiam, cum Janusbejus Solymanni Legatus Corcyram adveheretur duabus triremibus, nec arroganter militarem salutationem Trierarchis Venetis praestaret, illi in Turcicas triremes facto impetu Turcas in Acroceraunium littus se ejicere coegerunt, qui postea a latronibus Acroceraunis capti fuere, quas triremes desertas Andreas Auria Caesarianae Classis Praefectus, quod graviter elisae essent, incendit, tum minoris alvaei navium classem Mauraeam commeatu onustam intercepit, tum sulcando sollicite maria, Portusque explorando, duodecim Turcarum triremes acerrimo praelio cepit, demersitve; vehebantur his Praetoriani ordinis Janizzeri, & lectissimi Equites, quos Spaches appellant, qui pugnando occumbere, quam se dedere maluerunt: insigni hac clade affectus ab Auria Solymannus, geminataque injuria lacessitus a Venetis, Barbarussam cum octoginta triremibus adversus Auriam navigare jussit, cumque omnia in Neapolitano Regno suis asperiora in dies fieri audiret, Urbes maritimas augeri praesidiis, equestres copias, quas in Salentinum agrum transmiserat a Provinciae Praefecto fortiter impugnari, atque in excursionibus interimi, tum Petrum Toletanum Proregem, Neapoli egressum cum validissimo exercitu ad praelium comparari: Regem vero Galliae, nec transisse Alpes, necdum ad invadendam ex adversa parte Italiam copias instruxisse, & Procerum sententia, Neapolitanae trajectionis, spe concepta difficilioris, consilia abjecit, Classemque revocavit ex Italia, de quo Auria Pontificem mox certiorem fecit literis suis, quae in Cardinalium Senatu lectae fuere, ut narrant Acta Consistorialia.

Jovius hist. sui temp. l. 36.

Petrus Paulus Aretin.

Romae VII. Septembris MDXXXVII. literae Illustris Principis Andreae Auriae lectae sunt ad Oratorem Imperatoris de discessu exercitus Turcarum ex Italia, quam ingenti Classe invaserat. Acta Consist. MS. Cardin. Spada sign. n. 133. pag. 3246.

LII. A Neapolitano Regno avertit arma in Venetos Turca. Quo tempore Pontifex sumpta (ex rixa inter Venetos, & Turcas enata) occasione, Venetum Ducem, misso Internuntio, sollicitavit, ut pro Christiana re defendenda cum Caesare arma in Turcas conjungere vellet. Solymannus contra Venetos arma movet.

Duci Venetorum.

Dilecte fili, cum metus communis a Turcis imminens, Nos valde anxios, & sollicitos pro publica salute habuerit, multo plus nunc habet, postquam de trajectione hostium in Apuliam, & occupato Castro, caeterisque inter vos, & illos subsequutis audivimus, itaque statim mittendum duximus Dilectum filium Fabium Mignanellum nostrae Aulae Lateranensis Advocatum, praesentium exhibitorem, Virum nobis sua virtute, ac sua, & suorum continua nobiscum familiaritate valde gratum, super nonnullis ad communem salutem spectantibus, quae tua Nobilitati ex parte nostra referet. Hortamur igitur Nobilitatem Paul. III. lib. brev. ann. 3. p. 517.

tem tuam in Domino, ut pro sua, tum pietate, tum prudentia præsentem rerum statum, & occasionem perpendens, universalis periculi, in quo etiam suum includitur, defensionem pro Christi nomine, totiusque Christianitatis, præsertimque Italiæ communis Patriæ suscipere, ipsumque Fabium, & cum fide audire, & votive expeditum ad nos remittere velit, prout ab ea speramus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum v. augusti MDXXXVII. an. III.

LIII. *Solymannus cum Venetis pacem tractare renuit.*

Tentarunt quidem Veneti cunctis humanitatis officiis illatam Turcis a Trierarchis injuriam expiare, ac disciplinam navalem primum a Turcis Violatam demonstrarunt, sed mulcere Solymannum non potuere, cum odia in eos, ut imbecilliores effundere statuisset, quod Auriam Portu recepissent. Porro Auria, dum illum insectaretur Barbarossa, in Messanæ Portum se receperat, quem acceptis militum supplementis duodecima Augusti iterum in Græciam, cum triginta sex triremibus vela intendisse narrat Diarii Romani Author, additque decimaoctava Augusti die Turcas ex Apulia versus Apolloniam discessisse: revocati nimirum fuerant a Solymanno ad Corcyræ expeditionem adversum Venetos, quibus capitalis odii clades denuntiabat. Liberata vero a Turcico terrore Italia, Pontifex Numini grates egit, ac Cæsari de versis in irritum Solymanni conatibus gratulatus, illum hortatus est, ut veteres cum Gallo simultates abjiceret, pacemque pro redintegranda re Christiana, cum eo componeret, ut Turcarum retundi tyrannis, hæreseosque impietas comprimi possent.

Petr. Paulus Gualter. in Diar.

Cæsari.

Charissime in Christo fili noster salutem, &c. Postquam Dei providentia effectum est, ut iterum impiissimus Turcarum Tyrannus, Regna tua, ac Fratris, ad Panoniam olim, nunc ad Apuliam irrito conatu invaserit: ac tot simul Classes, tanti terrores, tot minæ, tot belli apparatus, dispendiosi, & graves, nobis, Deo protegente, innoxii in vanum ceciderint, Serenitati tuæ, & Universis Christianis, ac nobis ipsis gratulamur hanc victoriam, & incredibili ex ea gaudio affecti sumus; nunc vero, fili noster charissime, primum Divinæ Bonitati gratiæ sunt agendæ, eaque solemnibus votis, sacrisque propitianda est, quæ tortuosum colubrum exitia nostra meditantem a cervicibus nostris averterit, atque ut sciremus hoc divinitus factum non expectata contraria ulla vi, sponte a tanto furore, & rabie in fugam est versus. Deinde id agendum, & cogitandum omni ope, & studio annitendum est, ne [ut Apostolus ait] in vacuum gratiam Dei recipiamus, sed grati tanto muneri, ac benignitati, quo nobis viam ostendit, quo ducit sequamur, ac ne quid tale in posterum evenire queat caventes tutelæ, ac victoriæ ipsius perpetuæ fundamentum, concordiam tandiu exulantem restituamus, in quo Majestatem tuam, per viscera misericordiæ Dei rogamus, & obtestamur, ut omni affectus, compendiique ratione posthabita [ut pium Principem decet] quidquid irarum est, quidquid dissidii etiam, aliquid propriæ utilitatis, & privati commodi, injurias, lites, odia, simultates, & Christiani pietati, & fidelium, simul omnium utilitati condonet, receptura pro terrenis cœlestia, pro fragilibus solida, pro caducis æterna, ac cum primum licebit iter in Italiam paret, cum ut defensioni, rerum suarum, ac totius simul Italiæ, & Christianæ Reipublicæ, si quid communis hostis posthac audere perrexerit, præsens incumbat, & majora acceptis incommoda inimicis rependat, tum ut ad hujusmodi ineundam concordiam habiliorem nobis ex proximo præstet affatum, tum vero, ut universali concilio ad hæreticorum extirpationem, & fidelium stabilimentum proxime celebrando, operam simul navet, & operam simul, & præsentiam suam opportune exhibeat, quo justius, gloriosius, salubrius, Divinitati acceptius opus fieri vix potest. Non dubitamus felici adventu tuo, & Mahometanorum audaciam, & hæresum venena, & omnia fideles vexantia contusum iri, pacem, concordiam, quietem in foribus fore, atque eo rem denique exitus desideratos habiturom, ut qui discordiæ spe immaniter grassati sunt, nostrique ita opprimendi audaciam cœperant, [licet Tigridis in morem in littore nuper sævierit irrita feritas] concordia, ut speramus, Principum conciliata, non modo fortunis nostris imminere desistant, ac pernicici Dominici gregis ultra non inhient, sed suis etiam rebus timere cogantur, ac forsitan propriis sedibus ejiciantur, itaut tam diuturno nefariæ tyrannidis statui tandem finis fiat justo Dei judicio, & fidelium virtute: quod Omnipotens ipse, & Misericors pro solita pietate concedat, qui fideles suos castigat interdum, sed morti non tradit. Datum Romæ apud S. Marcum VII. septembris MDXXXVII. an. III.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 491.

LIV.

Medio Septembri Pontifex ad Venetos contra Turcarum tyrannidem confirmandos sacrum fœdus cum Cæsare, & Veneteris adversus communem hostem pepigit, quo represso concilium quantocyus celebrare ad comprimendas hæreses magis magisque in dies debacchantes meditabatur. Quare de consensu Cardinali-

um

Digitized by Google

um edidit Bullam, qua concilium ipsum ad Kalendas Maii proxime futuras prorogavit.

Paulus, &c. Ad futuram rei memoriam.

LV. *Benedictus Deus, & Pater Domini Nostri Jesu Christi &c. qui secundum multitudinem miserationum suarum jugum, quod cervicibus Christianorum perfidissimus Turcarum Tyrannus imponere moliebatur, sola virtute mirabilium suorum confregit, atque dissipavit: unde nos cum universa Dei Ecclesia meritas ipsi gratias agimus, quod tantam nobiscum misericordiam fecit, ut sine timore de manu inimicorum liberati, in sanctitate, & justitia serviamus illi; quodque de universali inter Christianos pace, tanto studio a nobis hactenus procurata, melius jam sperare, & sacrosanctum Œcumenicum concilium, quod anno proxime præterito indiximus, tranquillato, nunc omnium animo, & frequentiore Christianorum conventu poterimus celebrare.*

Sane superioribus mensibus, cum appropinquante tunc termino, prædictum universale concilium celebrandi Civitas Mantuana, quam ad id in ea celebrandum elegeramus, nobis [nihil tale expectantibus] impedita fuisset, tempus celebrationis hujusmodi ad kal. Novembris proxime futuri, ut interim de alio loco cogitare possemus, prorogavimus, hancque prorogationem Christianis Principibus, & Prælatis notam fecimus. Cum autem de loco prædicto ad hunc maxime opportuno assidue cogitaremus, interim supradictus impiissimus Turcarum Tyrannus ingentissimis, si unquam antea, copiis, terra, marique comparatis, velut Christianum Orbem devoraturus, jam Italiæ partem, igne, ferroque devastare cœpit, magno, & manifesto universæ Christianæ Reipublicæ periculo; nisi repente misericors Deus nobis affuisset, qui sancti nominis sui hostes, non humanis auxiliis, sed mirabili dexteræ suæ potentia, a finibus Christianorum ita avertit, ut non discedere, sed fugere potius nullis persequentibus, viderentur.

Nos vero, licet durante periculo supradicto, essemus pro parte nostra circa remedia, contra tantam tunc imminentem calamitatem procuranda, & pacem inter Christianos Principes conciliandam, eorumque animos contra communem fidei hostem excitandos, continuo intenti, non tamen propterea destitimus, etiam de loco ipso celebrationi hujusmodi accommodo esse soliciti, sed requisita non semel per literas, & Nuntios nostros Christianorum Principum opinione, si quid haberent, quod super loco prædicto ad nos referendum existimarent, unde in certam, & determinatam ejus electionem devenire possemus, cum ab eis nihil certi, aut quod inter se super hoc convenirent, acciperemus, & tempus majore in dies Ecclesiæ detrimento præterflueret, nequaquam etiam hac in parte officio nostro deesse voluimus: sed omnibus diligenter perpensis, cognoscentes nullum usquam alium locum huic celebrationi magis idoneum, quam in Dominio Venetorum haberi posse, cum prædictis Venetis paterne tunc egimus, ut aliquam e suis Civitatibus huic tam sancto operi peragendo nobis accommodarent. Qui tametsi jam tum ab initio Turcici motus, quando a nobis de hoc sunt requisiti, vicinorum periculis, deinde etiam suis ipsorum non parum impediti essent, cum Turcarum Tyrannus Corcyram ipsorum ditionis Insulam, unum e præcipuis Christiani Orbis propugnaculis, validissima obsidione infestaret, tamen pro veteri sua in Deum pietate, erga universam Christianam Rempublicam amore, suam Civitatem Vicentiæ, aeris salubritate, ubertate soli, situs, & locorum amœnitate, aliisque ad id requisitis commoditatibus præstantem, & nemini jure suspectam, ad dicti Concilii celebrationem nobis benigne, & libenter concesserunt. Verum cum, impedimentis obsistentibus supradictis, vix post concessionem hujusmodi nobis significatam, tantum temporis, ut præfertur, antea prorogati superesset, ut de hac loci accommodatione Principes, & Prælatos ad hujusmodi Concilium conventuros possemus reddere certiores, nedum ipsi intra terminum kal. Novembris antea præstitutum ad Civitatem ipsam Vicentiæ se conferre valerent, celebrationem hujusmodi in aliud magis opportunum tempus differre coacti sumus. Re itaque cum Venerabilibus Fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus mature discussa, & examinata, habita etiam jam ingruentis hyemis ratione, initium celebrationis hujusmodi ad vernum tempus multo mitius, & kal. Maii proxime futuri anno Domini MDXXXVIII. de eorumdem Fratrum nostrorum consilio prorogavimus, prorogamus, prout per præsentes hortantes, ut, juxta formam, & tenorem literarum indictionis Concilii prædicti alias per nos factæ, & in Domino requirentes omnes, & singulos Christianos Principes, & Prælatos, circa terminum kal. Maii suprascriptum ad antedictam civitatem Vicentiæ se conferant: in qua ad Dei laudem, & gloriam, Ecclesiæque sanctæ suæ pacem, salutem, & incrementum, hanc sanctam universalem Synodum, favente Domino, dicta die inchoare, & successive ad optatum finem perducere omnino

Digitized by Google

nino decrevimus; Nulli ergo, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXXVII. VIII. Idus Octobris Pontificatus nostri anno III.

LVI. Cæsarem deinde, ut præsentia sua Concilium cohonestaret, vel Oratores ad illud mitteret, suis literis solicitavit, aliosque Reges per Internuntios certiores fecit; quare Ferdinandus Romanorum Rex se interfuturum Concilio, si gerendarum in Regnis suis gravissimarum rerum moles permitteret, vel Oratores amplissimis instructos mandatis, Præsulesque Regnorum suorum ad illud missurum, Pontifici subjectus istis literis pollicitus est.

Sanctissimo.

Ext. in To. 13. de Conc. ms. Arch. Vat. sig. n. 3200. p. 291. Ferdinandi Reg. Romanorum literæ.

Beatissime, &c. Reddidit nobis Sanctitatis Vestræ breves literas suas apud nos Nuntius Reverendissimus Episcopus Mutinensis, sincere nobis dilectus, in quibus cum causas commemorat prorogati hactenus universalis Concilii, & cur celebrationem in Kal. Maii proxime futuri de Reverendissimorum S. R. E. Cardinalium consilio distulerit, tum vero nos impense hortatur, ut quia sibi ab Illustri Duce, Senatuque Venetorum Vicentia Civitas ad celebrandam Synodum ob loci situm, hospitiorumque commoditatem, annonæ copiam, salubremque aeris temperiem, omnibus conventuris apta, idoneaque concessa esset, ad eandem Synodum, cum dies esset, vel nos ipsi, si possimus, proficiscamur, vel Oratores nostros Regnorumque nostrorum Prælatos ejusdem Synodi celebrationi interesse curemus. Equidem facere non possumus, quin Beatitudinis Vestræ tam paternam curam de Christi Religione, functaque fide nostra susceptam meritis laudibus prosequamur; quippe quem omnes cogitationes, omnia studia, omnes denique conatus suos ad Catholicæ fidei defensionem, ac Christianæ Religionis incrementum destinasse videamus. Qua da re, etsi nunquam dubitavimus, magnam tamen lætitiam accepimus, Sanctitati Vestræ summæ curæ esse, ut perturbatis Christianitatis rebus, afflictæque Religioni per Concilii celebrationem exoptatum remedium afferat. Nam quod ad nos attinet, supervacaneum arbitramur nostrum in eo negotio animum toties Beatitudini Vestræ ostensum, & declaratum identidem testari: etenim quemadmodum semper studio habuimus, ut pietatem nostram, quam Deo, ejusque Sanctæ Ecclesiæ debemus, ne quisquam jure desiderare, aut reprehendere posset, ita sane in Concilii illius sacrosancti negotio, id quod partium, & officii nostri erit, haud negligemus præstare; sic plane, ut omnes homines intelligant nos in iis, quæ vere Catholicum Principem, atque Regem decent, quanto maximam possumus curam, atque operam libenter solvere.

Ferdinandus Romanorum Rex Paul. III. commendat pro studio Concilii celebrandi.

Quamobrem cum id Sanctitati Vestræ de nobis persuasissimum esse debeat, eamque pariter de Sacræ Cæsareæ, & Catholicæ Regiæ Maiestatis animo ad hanc rem propensa, quæque optima polliceri sibi posse non ignoremus, Beatitudini Vestræ respondendum duximus, nos scilicet pro eo, atque convenit, dictæ Synodo præsentia nostra interesse cupere, atque velle, si ullo modo rerum nostrarum status, & conditio permiserit, vel si fieri non queat, sedulo tamen curaturos fore, ut Oratores nostri omnino nomine nostro interveniant, & ex omnibus Regnis, Provinciisque nostris, quamplurimi Prælati Ecclesiastici Ordinis ad eandem celebrandam accedant. Quod reliqui est precamur a Deo Optimo Maximo, ut Sanctitatis Vestræ pios cogitatus, atque studia ad nominis sui gloriam, sanctæque ejus Ecclesiæ defensionem prosperet, atque augeat, cui nos reverenter commendamus. Datum in Oppido nostro Crempsis XV. Decembris MDXXXVII.

Affulsit per hos dies spes concordiæ inter Carolum V. & Franciscum, nam medio Augusto induciæ trimestres inter Gallos, & Belgas percussæ fuerant, ut refert Diarii author: quod confirmat Martinus Bellajus, additque eodem tempore suppetias a Gallo Rege Taurinensibus obsessis ab exercitu Cæsareo submissas fuisse: medio vero Octobri Gallorum Regem fortissimo succinctum exercitu Alpes transcendisse; ex cujus irruptione cum novi motus in Italia formidarentur ob varia partium studia, Pontifex, qui concordiæ interpretem, & communem parentem agere decreverat, clientibus Romanæ Ecclesiæ edixit, proposita bonorum proscriptione, ne quis alterius Principis adversus alterum stipendia acciperet. LVII.

Martinus Bellaius comment. lib. 8. Paul. III. sub gravissimis pœnis prohibuit, ne sui subditi alienis Principibus in militia deserviant.

Universis, & singulis subditis nostris mediate, vel immediate subjectis, etiam Baronibus, Domicellis ac feudatariis præsertim Provinciæ nostræ Cispadanæ, Salutem, &c.

Paul. III. lib. brev. an. 3. p. 659.

Intelligentes augeri in dies ardorem belli, hinc a Cæsarianis, inde a Christianissimi Regis militibus, & exercitibus in locis Pedemontanis Provinciæ nostræ Cispadanæ proximis; nos, qui officium nostrum insequendo, semper neutrarum partium fuimus, pacem ac concordiam inter ipsos Principes totis nostris viribus procuravimus, prout continuo procurare non desinimus; ne quid nostræ professioni hujusmodi contrarium a nostris subditis ema-

net

Digitized by Google

net, saltem quod non debite vigilaverimus, nobis imputari possis, opportune providere volentes, vobis omnibus & singulis in virtute sanctæ Obedientiæ, & sub indignationis nostræ, necnon rebellionis, ac confiscationis omnium bonorum (& infra) *incurrendis pœnis præcipimus, ne aliquos aut Capitaneos, aut milites alicujus ex dictis partibus* (& infra) *aut pro his vel illis arma capere audeatis &c. Ultima Octobris MDXXXVII. anno* III.

LVIII. *Martinus Bellajus comm. l. 8. Petr. Paul. Gualt. in Diar.* Operam conciliandis tum hisce Principibus dabant Maria Hungariæ Regis vidua, atque Eleonora Regina Galliæ Sorores, & Margareta Regina Navarræ Francisci Regis soror amplissimis ab utroque Rege fultæ mandatis, atque inducias pepigere, cum Franciscus Rex Insubriæ immineret, de quibus hæc Martinus Bellajus narrat. *Die Novembris* XXVIII. *anni MDXXXVII. Carmaniolæ, ubi Rex erat, induciæ publicantur, necnon Astæ apud Vastium, quæ ad secundum, & vigesimum Februarii insequentis diem constarent. Triduo post Vastius Carmaniolam Regem salutatum venit, a quo summa humanitate excipitur; & quoniam in ipso induciarum pacto convenerat, ut utrinque delecti Leucatæ coirent, ut de integra & firma pace inter potentissimos Principes constituenda inter se agerent, Rex ob eam causam in Galliam redire decrevit* proximo a promulgatis induciis die dimissæ sunt utrinque copiæ. Reversus vero Lugdunum Gallorum Rex, Joannem Cardinalem Lotharingum, & Monmorantium Ducem Leucatam misit, ut de pace cum Cæsarianis agerent. Pontifex vero optatissimæ illius pacis inter eos Principes adstringendæ cupidus, pro ea promovenda Legatos decrevit, ut ea confecta, bellum sacrum in Turcas geri, ac Concilium œcumenicum jam indictum celebrari possent; ad Galliæ vero Regem proficisci jussus est Rodulphus Pius Carpensis tituli S. Priscæ Cardinalis, de quo subjectæ extant literæ.

Pro pace Legatos mittit Paulus.

Regi Christianissimo.

Paul. III. lib. brev. an. 3. pag. 736.

Charissime &c. Magna nuper lætitia affecti ex nuntio induciarum inter te, & charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, affinem tuum factarum, speque inde subsequuturæ pacis, & egimus Deo Omnipotenti maximas gratias, quod tantum beneficium universæ Christianitati præstiterit, & Majestatem tuam in Domino summe collaudavimus, quod ad pacem tandem pium animum deflexerit, qua in re nos præter communem salutem [quæ ab hac concordia certissime dependet] illud quoque nostram auget lætitiam, quod quemadmodum Pastorali nostro Officio conveniebat, per Legatos, Nuntios, & literas, pluribusque cum ea officiis id ita curavimus, ut nunquam ab ea cogitatione, & actione destiterimus, sicut Majestas tua non ignorat. Nunc quoque eadem cupiditate anxii, & si optatissimæ pacis desiderio flagrantes, ut ea subsequuta, sancta expeditio, te etiam, ut, speramus, coadjuvante, suscipi, & generale concilium per nos indictum melius celebrari possit; veterem etiam morem sequuti Apostolicæ Sedis, quæ & curandis, & suo interventu roborandis Principum concordiis adesse consuevit, non contenti nostro apud te Nuntio, de Venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, dilectum filium nostrum Rodulphum tit. S. Priscæ Presbyterum Cardinalem de Carpis nuncupatum, nostrum, & Apostolicæ Sedis de Latere Legatum ad Majestatem tuam mittimus, quod etiam cum dicto Carolo Imperatore, ad quem etiam alium Cardinalem Legatum mittimus, pariter agimus, tuæ Majestati de hac tanta sua gloria, & bonitate gratuletur, & eam nostris verbis, ac precibus ad pacem ipsam concludendam hortetur, tum si qua in re tua Majestas, ac præcipue in roboratione ipsius pacis interventum Sedis Apostolicæ more Majorum desideraverit, habeat præsentem Legati nostri operam. Oramus igitur Deum Omnipotentem, ut nos, & Christianitatem universam, medio bonitatis tuæ, compotem huius fœlicissimi voti reddere, tuamque Majestatem sospitem ad Christi fidelium tutelam, & Christianæ Reipublicæ propagationem quam diutissime conservare dignetur: sed cum hæc omnia plenius idem Cardinalis Legatus tuæ Majestati explicaturus sit, nos consulto in his breviores, solum Majestatem tuam hortabimur, ut eundem Cardinalem Legatum virum [ut nosti] doctrina, & virtute conspicuum, tuaque Majestati deditum, benigne suscipere ejusque verbis fidem haud minorem præstare velit, quam si nos ipsi præsentes colloqueremur, quod recipiemus a Majestate tua gratissimum. Datum Romæ XII. *Decembr. MDXXXVII. anno* IV.

Missus pariter est Christophorus Jacobatius ad Cæsarem, quem Pontifex hortatus est, ut pro communibus piis consiliis ad exitum perducendis animum ad pacem flecteret. LIX.

Imperatori.

Magna nuper lætitia affecti ex nuntio induciarum inter te & charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Francorum Regem Christianissimum, affinem tuum, factarum, speque inde subsequuturæ pacis. Et infra: *ut ea subsequuta, sanctam* *Paulus III. lib. brev. an. 3. p. 305.*

Digitized by Google

ctam expeditionem adversus Turcas, ad quam nos tecum colligavimus, tecum sumamus, & generale concilium per nos indictum prosequamur [Repetitis nonnullis, ut in literis ad Galliæ Regem datis subditur,] de Venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, & assensu, dilectum Filium nostrum Christophorum tituli S. Eustachii S. R. E. Presbyterum Cardinalem de Jacobatiis nuncupatum, nostrum, & Apostolicæ Sedis de Latere Legatum ad Majestatem tuam mittimus &c. Dat. XXII. *Decemb.* MDXXXVII. *anno* IV.

LX. *Paul. Jov. hist. sui temp. l. 36.* Quod autem ad Turcicam expeditionem attinet, illata est a Solymanno Corcyræ tam funesta vastitas, ut supra sexdecim Corcyreorum millia omnis ætatis, & sexus capta in servitutem adduxerit, Vicos omnes, & Pagos, & oppidula incenderit; tamen Angelocastrum, & Corcyream Urbem, (cui duo Patritii Veneti Aloysius Ripa, & Simon Leonius præerant) maximis moliminibus obsessam, capere non potuit. Extractæ itaque obsidionis tædio, cum ipsi renuntiatum esset, eam Arcem, opere, & milite permunitam, videri inexpugnabilem, ac veritus, ne Veneta & Cæsarea classes conjunctæ in ipsum irruerent, Constantinopolim reverti constituit. Cum utrobique & Corcyræ, & in Salentinis ambitiosa & iniqua consilia fracta doleret: id tamen justitiæ specimen præbuit, ut Castrenses, qui deditione facta abrepti in servitutem insigni perfidia fuerant, diligenter perquisitos, & navigiis impositos, reduci in patriam jusserit, authoresque maleficii supplicio affici: humanitatis enim illecebra Christianos ad defectionem pellicere cupiebat. De hac Solymanni expeditione dissoluta hæc memorat Diarii Vaticani author. *XXIII. Septembris habitæ sunt supplicationes in S. Petro, & relatum Turcas discessisse a Corcyra.* Cæterum Solymannus reversus Constantinopolim dedit mandata Cassano Bassæ, ut Nauplio, & Epidauro Veneti Imperii Urbibus exceptis reliquis in Peloponeso bellum inferret, Præfectisque Illyrici imperavit, ut Veneti nominis Oppida finitimo bello vexarent. Barbarossa etiam adversa tempestate actus, cum Buthrotum appulisset, eductis copiis, Oppidum adortus diripuit, atque delevit, Veneti vero Scardonam in Dalmatia Urbem Turcici Imperii captam funditus everterunt, ad Obroatium tamen cæsi profligatique sunt.

Solymannus sævo bello Venetos vexat.

Petr. Paul. Gualt. in diario.

Paul. Jov. ubi supra.

LXI. At longe gravior clades Ferdinandi Regis exercitui in Hungaria a Turcis illata est, de qua antequam agamus, præmittendum visum est, Pontificem Hungariæ ex Turcico jugo liberandæ cupiditate ardentem studia omnia defixisse, ut inter Ferdinandum, ac Joannem Reges pacem componeret; illiusque interpretem adhibuisse Sigismundum Regem Poloniæ, quem summis precibus rogavit, ut Christianam Rempublicam tanto beneficio afficeret.

Regi Poloniæ.

Paul. III. lib. brev. an. 1. 1535. p. 286.

Pro pace inter Ferdinandum, & Regem Hungariæ Joannem Paulus III. Regem Poloniæ interponit.

Charissime &c. Inter cæteras curas, quas nobis præsentium temporum calamitas, & nostri ratio officii imponit, illa in primis affixa nobis hæret, ut dissidia Principum Christianorum communis exitii causam præbentia conemur tollere, & convertere ad pacem, a qua salus communis dependet, ac nos quidem in his nobis propinquioribus Regionibus inter Serenissimos, Cæsarem, & Francorum Regem, non cessavimus hactenus, neque cessamus quotidiana instantia id curare, cujus laboris nostri effectum utinam aliquando a Deo omnipotente mereamur. Nos certe nihil, quod ad nos pertineat, unquam prætermittemus, istinc autem, Fili charissime, ubi Rex Romanorum, & Joannes Wayvoda de Regno Hungariæ dissident, qua dissensione via communi hosti Turcæ ad nostrum exitium patefacta est, non habemus quemquam Principum, in quo magis niti debeant spes nostræ, quam in te, quem ob singularem pietatem, & in rem Christianam studium, scimus velle, & ob authoritatem cum utroque illorum speramus posse id perficere, quod cupimus; eo siquidem magis, quod hanc ipsam rem optasti semper, & alias studiose curasti; ita ut nihil officii, & ardoris tui in eo omiseris: sed etsi tunc Sathanæ artibus effectum est, ut illud sanctum opus, a te inchoatum impediretur, non tamen debes, optime, & pientissime Rex, in eorum præsertim te amantium, & sanguine, vel benevolentia tibi conjunctiorum reconciliatione, & in communi salute constituenda, quæ ab hac concordia maxime dependet, atque in Religione nostra, ut semper es solitus, defendenda defatigari, immo semper putare tibi gloriosum, pro Divino honore, & publica salute laborare, etiamsi tua salutaria, & pia monita non audiantur. Tuam igitur Majestatem de veteri in hac re navata opera maxime collaudantes, Deumque illi retributorem, & orantes, & futurum confidentes, hortamur, & per ipsum communem Dominum rogamus, velis eandem piam actionem te dignissimam resumere, & in eisdem Principibus ad concordiam reducendis, in quo scimus tuæ Majestati, pro singulari ejus prudentia, modos, & vias suadendi, & id efficiendi non defu-

turas. Nos quidem tantum in ſapientia, & probitate tuæ Serenitatis reponimus, & authoritati ejus apud utrumque eorum tribuimus, ut vel tua, vel nullius alterius opera, hoc maximum beneficium Chriſtianitati poſſe præſtari confidamus, in quo rogamus Deum Omnipotentem, ut Majeſtatem tuam proſperare dignetur ad gloriam ſanctiſſimi nominis ſui, omniumque ejus fidelium ſecuritatem, ac tuæ Majeſtatis in cœlis præmium, & in terris perpetuam celebrationem. Datum Romæ die XXII. Maii MDXXXVII. anno III.

LXII. *Acta Conſiſtor. mſ. Card. Spad. ſig. n. 133. p. 317.*

Florebat pietatis laude Rex Poloniæ, atque ſingulari in Sedem Apoſtolicam obſervantia, hæreſeſque a Regni ſui finibus ſtrenue arcebat, quem hoc anno Oratoris ampliſſimi opera, vetere inſtituto, rituque ſolemni, Regia obſequia addixiſſe Pontifici in publico Cardinalium Senatu referunt acta Conſiſtorialia. At Turca in eum Tartaros concitavit, ut domeſtico implicitus bello periclitanti Hungariæ ſubſidiarias copias ſubmittere non poſſet, ad quos depellendos, cum exercitum inſtrueret, Pontifex decem millium aureorum munus contulit.

LXIII. Ex duorum Regum, qui Hungariam ferro flammaque partiebantur, diſſidio, inſoleſcentes Turcæ Hungaros contrariis ſtudiis diſciſſos continuis cladibus atterebant, de quibus conquerenti Epiſcopo Zagrabienſi Pontifex præſentem Chriſtianæ rei ſtatum miſerum expoſuit; addiditque quanto ſtudio eos Reges, necnon Gallum, ac Cæſarem conciliare inter ſe niteretur, ut omnium arma in Turcas verterentur.

Venerabili Fratri Simoni Epiſcopo Zagrabienſi.

Paul. III. lib. brev. ann. 3. p. 300.

Venerabilis frater, Salutem. Ex tuis ad Venerabilem fratrem noſtrum Laurentium Epiſcopum Præneſtinum Card. Campegium literis, magno cum dolore cognovimus iſtius Regionis clades, & tantam tuorum Oppidorum, ac proventuum diminutionem; quæ etſi audita ante a nobis, nunc particularius cognita, moleſtiam nobis renovarunt, eo etiam magis, quod ira Domini adhuc vigente, fruſtra in remediis adhibendis laboramus: nam nec noſtræ preces a Chriſtianis Principibus audiuntur, & a Concilio celebrando per Ducem loci, in quo illud indixeramus, excluſi ſumus, coactique & mutare locum, & tempus prorogare. Acceſſit etiam novus metus a Turca, qui claſſem numeroſiſſimam contra Italiam habet inſtructam, noſque cum populis noſtris, & ipſa Italia in maximo periculo verſamur, & in componendis præſidiis noſtras vires omnes abſumimus; quamobrem Venerabilis frater in communi calamitate & mœrore, communis ſit conſolatio, ſixa in Deo Patre miſericordiarum, eumque jugiter deprecemur, ut leviore, quam meruimus, pœna contentus, pacem ſuis fidelibus largiatur, nec tamen interea, quantum fieri poterit, a nobis ceſſabimus repetere, & continuare ſuaſiones concordiæ, hinc inter Sereniſſimos Cæſarem, & Francorum Regem, iſtinc inter Regem Romanorum, & Joannem Wayvodam, qua in re etiam nunc quotidiana inſtantia laboramus; quo in opere, ſi Deus noſtris actionibus favere dignabitur, non diffidimus fore, ut damna, & clades, quas paſſi ſumus in eos, qui nobis inſulerunt, convertantur, tandemque miſeræ Chriſtianitati reddatur a Domino optata tranquillitas. Datum Romæ XIX. Maii MDXXXVII. anno III.

Continuis Turcarum, qui e præſidiis in Chriſtianorum damna erumpebant, excurſionibus laceſſitus Ferdinandus Rex, fallacium induciarum ſpecie deludi ſe a Turcis amplius non ferendum cenſuit; nam Mahometes, qui Solymanni nomine Tauruno præerat, multo aſtu, validiſque armis ſupra triginta Caſtella Regiæ ditionis in ſuam poteſtatem redacta, Boſnenſi præfecturæ adjecerat, inter quæ unum, cui Exechii nomen indictum erat, Templo, & Monaſterio profanatis, inſtar Arcis fortiſſimæ permunierat; atque ex ea in Chriſtiani Imperii terras excurrens, rapinis omnia fœdabat. Ad hunc edomandum Ferdinandus exercitum florentiſſimum ex Bohemis, Hungaris, Germanis, Italiſque eximio bellico apparatu inſtructum conflavit, eo majori alacritate, quod induciis inter Cæſarem, Gallumque confectis, nova præſidia ſibi a fratre ſubmittenda ſperabat: potiturusque Exechio, Taurunum expugnare moliebatur; ſed conceptæ rei bene gerendæ ſpes contrario eventu eluſæ conciderunt, etenim Simon Zagrabienſis Epiſcopus, qui commeatuum affluentiam in caſtris erat pollicitus, tardius, & male eos ſubminiſtrabat, deſidia curatorum rei frumentariæ, itinerumque difficultate. Cumque ad Exechium extremo Autumno promota eſſent caſtra, in primo hoſtium concurſu, Paulus Bachitius Hungarus, militari laude conſpicuus, globo ictus interfectus eſt, cujus Ducis mors maximum terrorem noſtris incuſſit, ut fame afflicti, ad receſſum ſpectarint. Cumque noſtros urgerent Turcæ Cazzianeri Ducis ignavia, effuſa fuga exercitus Chriſtiani conſequuta eſt, cum nulla certa ad pugnam conſilia explicarent Duces; adeo ut in perturbatos irruentes Turcæ, maximam ſtragem Chriſtianorum ediderint, ac ſpolia

LXIV. *Paul. Jov. l. 36. Surius in comment. Martin. Bellajus comment. l. 8.*

Ferdinandi Regis exercitum Turcæ delent.

lia

lia amplissima retulerint.' Ea clades inter alias funestissimas illatas Christiano nomini luctuosissima existimata est, tum quia lectissimus equitum, peditumque flos (Ducis culpa) non virtute deletus interiit, tum ob gentium, quæ eo luctu funestatæ sunt, varietatem, tum ob bellici instrumenti, ac tormentorum jacturam, tum quia in cæteris prœliis victoria Turcis ipsis multo cruore semper constiterat, in hoc vero unus tantum cædendi labor fuit. Porro Cazzianer castrorum, signorumque desertor, proditionis accusatus, cum in carcerem esset conjectus, ex eo profugit, defectionemque ad Turcas meditatus, cum Sdrinium ad scelus pellicere pertentaret, ab eo Religionis nomen, Regemque offendere verito, obtruncatus est. Nondum illius cladis fama ad Pontificem pervenerat, cum pro redintegranda inter Joannem, & Ferdinandum Reges concordia, ut Hungari mutuo constricti fœdere in Turcas vires conjungerent, Internuntium suum instruxit hisce amplissimis mandatis.

Episcopo Mutinensi Nuntio Hungariæ.

Paul. III. lib. brev. ann. 4. p. 699. *Venerabilis frater, Salutem. Novit tua fraternitas inter cæteros, quanto semper studio pacem, ac concordiam inter Christianos Principes conciliare satagerimus, & quæ nostræ actiones ab initio usque Pontificatus nostri in sedandis discordiis fuerint, in quo non omisimus Regnum etiam illud Hungariæ, quod semper Christianitatis antemurale adversus Turcas habitum est, ab intestinis dissidiis tranquillare, nunc vero, si unquam antea in id incubuimus, nobis maxime incumbendum esse hoc tempore existimantibus, non ab re visum est, nostram isthic authoritatem denuo ad pacandum ipsum Regnum interponere. Quamobrem volumus, ac tibi injungimus, ut pacem hanc, & concordiam, his, apud quos opus est, nostra ex parte, ac nostro nomine suadere, nostramque & hujus Sanctæ Sedis authoritatem in eo interponere, ipsamque pacem concludere, omni studio, & conatu procures, super quo plenissimam tibi [de cujus fide, & prudentia plurimum confidimus] facultatem concedimus. Hortantes, ac rogantes in Deo Domino, omnes & singulos præsertim, Reges, Duces, Marchiones, ac Barones, cæterosque Dominos temporales, & omnes, quibus ea super hoc ex parte nostra referes, plenam & indubiam fidem habentes, monita nostra pro Dei servitio, & Reipublicæ Christianæ quiete, & securitate suscipere, & piæ intentioni nostræ satisfacere velint. Datum Romæ* XXII. *Novembris MDXXXVII. Anno IV.*

Adductum Joannem ad concordiam proximo anno visuri sumus, paucis vero post annis extinctum esse, relicto puero, cujus tuendi specie Hungariam maxima ex parte suæ servituti Turcæ subjecerunt.

Christiernus Rex Daniæ hæresim Lutheranam diffundit. Hoc pariter anno Christiernus ejus nominis III. Rex Daniæ, post expugnatas Regni civitates, ei hæresim amplectenti, subiici detrectantes, inauguratus primus omnium ab hæretico prædicante Joanne Bugenhagio Pomerano, quem Lutherus ad ipsum direxerat, abdicata prorsus omni Religione Catholica, atque Lutheranismo in ejus locum intruso, cunctos Regni Episcopos, qui eidem, pro orthodoxa fide tuenda, strenue sese opposuerant, in carcerem detrusit: & tanquam rebellionis, aliorumque criminum reos subdole convictos, Senatus consilio, in remotum perpetuumque amandavit exilium; ac redditus, prædiaque Ecclesiarum in Regium fiscum redegit: ita tamen, ut collegiis Canonicorum conservatis Sacerdotia, ac Canonicatus ipsemet Rex aulicis suo arbitratu conferret. Pro septem autem Episcopis, qui tum Christiano Daniæ populo præerant, totidem Lutherani ab ipso Bugenhagio, Summi Pontificatus ibi exercendi munus sibi temere arrogante, suffecti fuere. Quæ autem exhinc mala fuerint oborta in Norvegia, quam sibi Christiernus subegit, Joannes Magnus Upsalensis Archiepiscopus, ac *Metrop. Upsal.* Sedis Apostolicæ Legatus, qui pro suo exercendo munere plurimum laboravit, nec non ejus frater, successorque Olaus in vitis Pontificum Upsalensium plenius descripsere.

Contigit hoc anno ineunte septima Januarii funestissima cædes Alexandri Medices Ducis Florentiæ, [1] patrata a Lau- LXV.

NOTÆ [1] HOc anno e vivis ereptus fuit Alexander Medices, qui primus e gente sua orbis Florentiæ supremum & dispoticum imperium obtinuit, illamque justo regimine gubernavit. Sublatus fuit nocte inter sextam & septimam Januarii intermedia, proditione Laurentii Medicei, incertum amore patriæ e servitute liberandæ, an potius ultionis privatæ explendæ cupiditate facinus illud molitus. Illud constat, Laurentium post necem principi illatam proripuisse sese primum Venetias, dein Mirandulam, inde Constantinopolim ad Solimanum, quem ad invadenda Etruriæ littora sollicitare meditabatur. Sed cum eventus sperantem fefellisset, aufugit Lutetiam, ubi fugitabundus & pavidus (metuebat enim capiti suo, cui Florentini, & Carolus Imperator insidiabantur) aliquan-

Digitized by Google

Laurentio Medice ipsius consanguineo viro levioris ac maligni ingenii, qui antea quatuor statuarum marmorearum Romæ in arcu triumphali Constantini magni arte expolitissima sculptarum capita præsecta, nocte intempesta Florentiam aufugiens pertulerat. *Debebat* (sic de eo inquit Laurentius Surius) *ille Princeps fidem servare conjugi, debebat vereri tremenda Dei judicia, qui non respicit personam Principum, sed indiscriminatim plerumque severissime in hominum flagitia animadvertit: quod quia non fecit in id genus horrendæ mortis incidit, ut suo summo malo doceat sapere mortales, ne ipsis similia eveniant: nam ut sint permulti qui diu impune vitam vivunt impuram & sceleratam; tamen etiam innumeri inopinatis casibus in ipsis sceleribus opprimuntur & ruunt præcipites in sulphureas gehennæ æstuantis carnificinas nunquam inde emersuri.* Patrati sceleris conscientia ardens Laurentius Medices non vocavit ad libertatem Florentinos, sed eadem ipsa nocte instar Caini fugiens Florentia se proripuit Bononiam, nec tutum se in Christiano Imperio opinatus, perfugit ad Turcas: cumque Solimannus intellecto facinore illum execraretur, metu percitus Venetias se contulit, atque a duobus Volaterrannis militibus, qui Alexandri Ducis extincti memoriam colebant, contrucidatus est. Porro Alexandri Medices mors tribus diebus celata est a Proceribus Florentinis, ne qua seditio oriretur: atque præteritorum bellorum pertæsi, ne in se iras Cæsaris asperarent, consentientibus votis, Cosmum Medicem octodecim annorum juvenem, magna Cardinalis e Cybo solertia, Principem delegerunt, qui ingenti virtute, & laude Principatum administravit.

In Comm. hoc anno.

Claudimus hunc annum fœlicissimo Hieronymi Æmiliani Patritii Veneti clericorum Regularium Congregationis Somaschæ Institutoris obitu, cujus præclara gesta plurimis approbata miraculis Augustinus Turtura conscripsit: Inter quæ admirabilis ille odor ab ejus ossibus promanans præcipue memoratu dignus est; cujus præclarus testis extitit Divus Carolus Borromæus; cum aliquando in templum ingressus in ipso limine ob suavissimum odorem in tantam raptus est admirationem, ut adstantibus dixerit, ibi alicujus insignis sancti corpus requiescere; mox petiit sancti Viri sepulchrum sibi ostendi, ad quod perductus, jussit inde accipi aliquot illius corporis ossa, quæ manu sua sacri thuris honore venerari voluit summo pietatis sensu delibutus. LXVI.

An-

NOTÆ aliquandiu ignotus & obscurus delituit; tandem rediit Venetias, ubi anno 1547. a duobus Volaterranis quos Florentinorum apud Venetos legatus incitavit, per insidias abreptus, trucidatusque fuit. Hæc Segni Hist. Florent. lib. XII. pag. 310. Cæterum Alexander politicis artibus plurimum, moralibus etiam virtutibus nonnullis, æquitate maxime valuit. Sed pulchras virtutes turpissimis etiam vitiis fœdavit; ne quid enim de sævitia dixerim, per quam subditorum suorum odium incurrit, effusus erat in omnem libidinem, qua nihil habuit sanctum, nihil inviolatum, cum vel ipsa sacrarum Virginum claustra penetrarit, & qua nocte interceptus fuit morte, Laurentius Medices incautum principem in domum suam pertraxit, oblata spe potiundæ fœminæ, quam insano amore deperibat. Alexandro vero sublato principatus ad Cosmum Medicem Joannis Medicei filium delatus est opera potissimum, non quidem Cardinalis Cibo, ut Annalista scribit, sed Francisci Guicciardini, qui in ea rerum perturbatione uni potius credere imperium, quam multis civibus administrandam rempublicam tradere opportunius censuit. Hæc omnia Segni Histor. Florent. lib. VIII. In hunc modum princeps renunciatus Cosmus die IX. januarii, teste Nerlio comment. lib. 12. imperium accepit. MANSI

I. Plures Synodi in Germania contra hæreticos collectæ.

ANno Christi millesimo quingentesimo octavo, Indictione undecima, Pauli Pontificis monitis, ac jussu plures in Germania Antistites varias collegerunt Synodos; ut serpentis hæreseos virus in tantam animarum perniciem ubique se late diffundens eorum solertia reprimeretur; ac ipsi ad œcumenicum concilium validioribus fulti rationibus ac argumentis quantocius accederent. Primum Protestantium conatibus maxime semper obstitit Albertus e domo Brandeburgica Princeps Cardinalis Archiepiscopus Moguntinus, cujus præclara gesta, acerrimumque in Lutherum, ejusque prava dogmata studium, in præcedenti Annalium nostrorum Tomo fusius recensuimus. Deinde Osnaburgensis, Monasteriensis, Trajectensis, Mindensis Episcopi hoc pariter anno Diœcesanas coegerunt Synodos, ut tanto vitiorum hæresumque morbo succurrerent. Hoc idem pertentavit Erardus Cardinalis, Episcopus Leodiensis, Sedis Apostolicæ a latere Legatus, indicta ad diem octavam Januarii Cleri convocatione; verum, reluctante Clero inferioris Ordinis, & relicto Leodio Lovanium transmigrante, ubi multa contra conatus pii Præsulis pro restituenda disciplina Ecclesiastica desudantis molitus est, ita ejus labor irritus evasit; maxime quod paulo post præmatura morte affectus est. In cujus laudem hæc scribit Surius, Sleidanum coarguens,

Surius in comm. hoc anno.

Circa hæc tempora mortuus est Erardus Cardinalis, & Episcopus Leodiensis, qui multos Lutheranæ sectæ addictos male acceperat; quod Sleidanum male habet, ideoque scribit illum sibi sepulchrum, & exequias anniversarias longe ante obitum fieri curavisse non tam pietatis, quam ostentationis causa, quod esset gloriæ cupidissimus. Ita Sleidanus magna fiducia profert sententiam etiam in arcana pectorum consilia, quæ solus Deus novit. Sed hoc licet Evangelium Lutheri complectentibus, verum Christi sectatoribus non licet. Certe Missæ sacrificium, & vivis, & vita functis prodesse, tam est certum ex sanctissimorum Patrum irrefragabilibus testimoniis, ut merito pudere debeat omnes, qui id negare audent.

Erardus Card. Leod. episc. obiit, qui Missarum suffragia adhuc vivens sibi fieri jussit.

Nec destitere ipsimet Protestantes sua conventicula, ad constabilienda prava ipsorum dogmata peragere. Brunsvvici primum in Saxonia mense Majo hujus anni, ac deinde Julio sequenti Isennaci in Thuringia convenerunt; ut quæ in fœdere Smalcaldico, ad extirpandam Catholicam fidem, atque ad opprimendos Ecclesiasticos, eorumdemque bona, decreta fuerant, totis viribus executioni mandarent.

II. *Laingæus in vit. Cal. Florem. Remund. l. 7. c. 7.*

Calvini audacia ac pertinacia in abolendis Genevæ Ecclesiæ ritibus.

Ad Calvinum modo paululum deflectamus, cujus potissimum studio factum est, ut Genevæ populus diem Paschæ absque ulla communione, uti fidelibus mos est, pertransierit. Hic ubi Genevæ ad ministri munus admissus fuit, Farello adhærens (ut supra vidimus) Cauraldum, aliosque sui sceleris consiliique participes, blandis partim verbis, auri partim montibus promissis facile in suam impiam sententiam pellexit. Inter alia Apostolicam Catholicamque Ecclesiam execratus, diem Dominicum in diem Veneris permutari, atque in eo ab omnibus corporis operibus abstinendum esse docuit. Præterea, id quam vocant hæretici cœnam, in pane fermentato, non autem in azymo juxta communem Ecclesiæ Romanæ consuetudinem fieri dictitabat. At conatibus ejus (ut a Floremundo Remundo refertur) Magistratus urbanus, & Syndici sese opposuerunt, nihil antiquius habentes, quam cum vicinis suis, ac confœderatis & præsertim cum Bernensibus eamdem religionem, maximeque in cœna administranda formam retinerent. Verum Calvinus natura ferox nemini omnino cedere voluit; hoc ad sui augendam existimationem pertinere arbitratus, si a nemine quidquam sibi præscribi pateretur: immo audacissime privatim ac publice, nec a conviciis aliquando se abstinens suam constabilire sententiam conatus est: quamvis a Theodoro Beza mendacissimo ejus assentatore vir placidissimo ornatus ingenio prædicetur. Quem tamen merito sic irridens Laingæus. *Nam ministri*, inquit, *nihil fecerunt verba, & preces tanti viri, & tamen nihilominus, si Theodoro Bezæ credimus, hic Calvinus est vir lenissimo suavissimo ingenio immo potius divinissimo natus. Ecce istos miserrimos hæreticos quam impudenter mentiuntur. Hæc bella, & venusta videntur esse argumenta urgentia, & efficacia, quibus Beza vult suum patrem, & amicum Calvinum, æqualem Divo Paulo, qui de se ipso scribit*, Quis scandalizatur, & ego non uror? *Sed quis nisi expers omnis rationis facile videt, quam hic miserrimus hæreticus sit dissimilis nostro divino ter maximo Paulo. Calvinus videbat totam Urbem turbari propter mutationem cæremoniarum, quam fieri volebat, & periculum, quod inde accidere posset in-*

ter

Digitized by Google

ter nobiles Bernenses, & Genevenses; & tamen nihilominus pertinax & implacabilis nebula suæ damnosæ & perniciosæ inhærebat sententiæ. Quare quemdam magistrum, cui a Senatu concionandi, cœnamque administrandi munus commissum fuerat, maledictis, injuriisque innumeris oneravit, ac anathemate percutere, Deique iram, æternamque damnationem ei minitari satanico concitus furore ausus est; adeo ut miser ille minis exterritus clanculum se subduxerit. Sic itaque non sine gravissima offensione Paschatis festum absque Paschali celebritate, ac Communione hoc anno Genevæ abiit: ac propterea Calvinus cum sociis unanimi Procerum illorum consensu ab Urbe ejusque ditione absque mora recedere coactus fuit. Argentoratum igitur concessit, a Bucero amice ac humaniter exceptus; ubi suas uterque opiniones cum Lutheri deliriis permiscendo, rursus novam Religionis formam commenti sunt. Quamvis autem Bucerus non in omnibus cum ipso teneret liberam tamen ei, quæ vellet, dicendi, docendique potestatem permittebat. Instituta etiam hoc anno Argentorati schola juventutis, authore potissimum Joanne Sturmio Jurisconsulto, & primario Senatore: cumque hæresis causa plures e regno Galliæ, & Belgii Provinciis fugientes, in eam Urbem se recepissent, Senatus Argentinensis Templum illis concessit, ut Synagogam constituerent; cujus curam Calvinus tunc suscepit administrandam. Qui etiam viduam cujusdam Anabaptistæ Idelettam Buriam matrimonio sibi junxit, ne a Bucero, qui abjecto cucullo juvenculam sibi adsciverat, eaque mortua, duas deinde, unam post alteram, superinduxit, discreparet. Quorum incontinentiam sic execratur Floremundus. *Videmus istos Reformatores ad nullam aliam rem tanta cupiditate, atque ardore convolasse, quam ad incestas hujusmodi nuptias: quæ sane Reformatio longe discrepat ab ea, quam S. Joannes virginitate sua instituit, & consilio suo approbavit.*

III. Fœdus initum contra Turcas a Principibus Christianis, & apparatus ad bellum.

Instauratum est etiam hoc anno solemne armorum fœdus inter Pontificem, Carolum Imperatorem, Ferdinandum Romanorum Bohemiæ, Hungariæque Regem, ac Venetos ad frangendos impetus Solymanni Turcarum Imperatoris, qui ex nostris dissensionibus insolescens Italiæ inhiabat; ac tantos terra, marique apparatus bellicos instruebat, ut fama increbresceret, Classem quingentarum triremium ab eo adornari: proptereaque sumpta sunt consilia de tanta Classe imponenda mari, quanta numquam antea apparata fuisset; nempe ducentarum triremium, & centum navium majoris alvei, non comprehensis eo numero, iis quas Lusitaniæ Rex, ac Melitenses Equites conjuncturi forent. Ferdinandus vero Romanorum Rex se obstrinxit ad educenda e Germania in Turcas quinquaginta peditum millia, equitum vero quatuor millia & quingentos. Tum Pontifex etiam sibi id munus ascivit, ut omnem operam ad alios Christianos Reges ad sacram hanc socialem pro tuenda Christi fide, evertendaque Turcica tyrannide expeditionem pelliciendos collocaret, de quo fœdere Petrus Paulus Gualterius Aretinus in suis Diariis ita tradit. *Octava Februarii lecta sunt in Consistorio capitula fœderis inter Papam, Cæsarem, & Venetas contra Turcam.* Descripta sunt ea a Blasio Cæsenate Magistro Ceremoniarum subjectis verbis.

IV. Diar. Blas. de Cæsena p. 576. Capitula fœderis Pauli III. cum Cæsare, & aliis Principibus Christianis contra Turcas.

1538. 8. *Febr. Hæc sunt capitula fœderis & ligæ per Sanctiss. in Christo Patrem & D. N. D. Paulum Divina Providentia PP. III. ac Serenissimum & Potentissimum Principem D. Carolum V. Romanorum Imperatorem semper Augustum, Hispaniarum, & utriusque Siciliæ Regem Catholicum, tam suo, quam Serenissimi etiam Regis Romanorum ejus fratris nomine, nec non Illustrissimum Ducem, Senatum, & Dominium Venetorum contra Turcas initorum. Ad observantiam hujus confœderationis convenerunt, & capitula fecerunt, quod S. D. N. suo & Sanctæ Sedis Apostolicæ cum consilio Reverendissimorum S. R. E. Cardinalium offert, & promittit dare, solvere, & contribuere in hac sancta expedisione, tam defensiva, quam offensiva contra Turcas, sextam partem totius impensæ, quæ fit tam mari, quam terræ quomodocumque. Illustris autem Marchio de Anguilar Cæsareus Orator in nomine Serenissimi Cæsaris, ut supra, promittit, & offert; quod Cæsarea Majestas contribuet tres sextas partes, idest medietatem totius impensæ.*

Item D. Marcus Antonius Contarenus nomine Illustrissimi Venetorum Dominii promittit, & offert, quod Dominium Venetorum contribuet duas sextas partes, videlicet tertiam partem totius impensæ.

Quæ expeditio debeat fieri præsenti anno cum triremibus ducentis, & navibus centum, peditibus quinquaginta millibus, Alemannis equitibus quatuor mille & quingentis, adjuncta idonea quantitate tormentorum cum suis munitionibus, & aliis rebus necessariis, & durante hac sancta confœderatione debeat continuari expeditio contra Turcas, & id in futurum cum viribus supradictis ad conservationem commu-

Digitized by Google

munium Statuum, & offensionem hostium prædictorum.

Item quod S. D. N. debeat armare triremes triginta sex, quarum corpora, quatenus Sanctitas sua usque ad dictum numerum non habeat, dentur Sanctitati suæ ad dictum numerum a prædicto Dominio Venetorum.

Item, quod Cæsarea Maiestas debet habere in Classe triremes octuaginta duas, & alias totidem Dominium Venetorum, quæ faciunt omnes, cum supradictis triginta sex, numerum triremium ducentarum: declarando, quod impensa, quam faciet Dominium Venetum præfatum, ultra triremes sexaginta septem, quæ facerent suam tertiam partem usque ad numerum, quem armabit in commodum suæ Majestatis, suppleatur, & reficiatur ipsi Dominio in navibus, quas armabit sua Maiestas, prout æquum est, & convenit.

Item, quod dictæ centum naves armentur per Cæsaream Majestatem ultra illas, quæ possent sperari a Serenissimo Rege Portugalliæ, in quibus centum navibus impensa, quam Majestas sua faciet, excedens suam medietatem, reficiatur illi a S. D. N. & Dominio prædicto pro rata portione impensæ, quæ ad quemlibet ipsorum pertinet, & pro navibus armatis & galionibus, quos prædictum Dominium habebit, impensa ipsis admittatur pro portione debita, prout æquum est, & convenit.

Item, quod pedites quinquaginta mille ejus qualitatis, quæ supradicta est, conducantur a confœderatis eo numero per eorum quemlibet, quem requirit portio impensæ cuiuslibet ipsorum, ad quam rationem etiam simili modo conducantur equites quatuor mille & quingenti, & quantitas tormentorum cum suis munitionibus necessariis.

Item, quod Principibus, & Potentatibus Italiæ assignetur portio illa impensæ, quæ videbitur S. D. N. quæ portio veniet in commune beneficium hoc fœdus contrahentium, & Religio Rhodiorum debeat concurrere ad hanc sanctam expeditionem omnibus suis viribus.

Item, quod comprehendatur Serenissimus Rex Romanorum, pro quo dictus Marchio nomine Cæsareæ Majestatis de rato promittit, obligando suam Regiam Majestatem, quod habebit exercitum validum in partibus Hungariæ contra Turcas, in quem exercitum contrahentes prædicti non habeant quidquam impendere; & e converso sua Regia Majestas nihil habebit impendere in eas vires, cum quibus fiet expeditio ab illis partibus, prout æquum est, & convenit.

Item, quod S. D. N. paternis exhortationibus debeat requirere Serenissimos Reges Poloniæ, & Prussiæ, & cæteros fideles Christianos, qui auxilio esse possunt huic sanctæ expeditioni, ut totis eorum viribus communi Christianorum saluti, & sanctæ huic expeditioni sint auxilio.

Item, quod reservetur locus honoratissimus Regi Christianissimo, tamquam uni ex principalibus, qui si intraverit in hoc fœdus, portio illa impensæ, quæ pertinebit ad suam Christianissimam Majestatem, sit in augumentum virium expeditionis ultra illas vires, quæ promptæ esse debent vigore præsentium capitulorum, & eodem modo reservetur locus honoratissimus cæteris Regibus, & Principibus Christianis.

Item, quod confœderati supradicti teneantur & obligati sint quilibet eorum paratas habere vires suas per mensem Martium proximum, aut celerius si fieri poterit.

Item, quod Capitanei generales expeditionis sint, Illustris Dux Urbini Terræ, & Illustris D. Andreas Doria Princeps Malphitanus Mari.

Item, quod victualia, quæ quotidie consumuntur, si ea defecerint in aliquo loco aliquibus ex confœderatis, possint capi ex terris, & locis illorum, ad quos fuerint, honesto tamen pretio, & quod teneantur extractiones apertæ ad beneficium expeditionis, præsertim cum debeat quilibet confœderatorum facere statim provisionem victualium, quam maiorem poterit.

Item, quod differentiæ, controversiæ omnes, quæ possent oriri quacumque de causa in hac expeditione, arbitrio S. D. N. decidantur. Oremus igitur Deum Omnipotentem, ut Sanctitas sua, cum Maiestatibus, & Illustrissimis Duce, & Dominio prædictis, in tam sancta, & salutari expeditione prosperare, & optatos successus populo Christiano concedere dignetur, quod & futurum in ejusdem Dei benignitate, & causæ pietate confidere debemus. His addit Angelus Massarellus Pontificis solertiam commendans.

Nec propterea fœderis inter Cæsarem, & Venetos initi executionem prætermisit: die enim VIII. Februarii in eodem Senatu dictæ confœderationis capitula confirmavit, quæ tamen IV. Idus ejusdem mensis, Sacris in Basilica Principis Apostolorum peractis, iterum repetita, & publicata fuerunt, nec non Dominus Marcus Grimanus Patriarcha Aquilegiensis Classis Pontificiæ Præfectus designatus fuit, qui die III. Martii ex Urbe recedens Corcyram versus cum triremibus Pontificiis iter arripuit. Diarium Concil. Trid. Auctore Ang. Massar. Secret. ms. Arch. Vat. p. 6.

His

Digitized by Google

V. His consentiunt, quæ Pontifex ad Poloniæ Regem scripsit, a quo summis precibus contendit, ut vires suas cum Ferdinando Rege conjungeret adversus Turcas, qui Calabriæ litora, Corcyramque, & plurimas Ægei maris Insulas vastaverant, ac ingentes Christianorum multitudines in servitutem adduxerant, cum eximiæ occasiones repetendæ de iis vindictæ deessent.

Regi Poloniæ.

Paulus III. lib. brev. ann. 4. p. 85. Poloniæ Regem hortatur Paulus, ut suas vires conjongat cum Ferdinando adversus Turcas.

Charissime &c. Credimus Serenitatem tuam non ignorare, quemadmodum communis hostis Turca superiore anno in Italiam Classe numerosissima transgressus, Calabriæ littora miserabiliter vastaverit, ac diripuerit, indeque Corcyram, & plurimas Ægei atque Jonis maris Insulas Christianas late depopulatus, multa Christianorum millia in servitutem adduxerit, partem eorum remo adhibuerit, Classemque ita auxerit, & continue augeat, ut quingentas triremes hoc vero instructas habiturus, terraque, & mari bellum atrocissimum contra Italiam gesturus, haud dubie sit; quo metu, ac totius Christianitatis periculo impulsi, Nos, ac Cæsarea Majestas, cum Republica Veneta, huic etiam periculo propinquiores, fœdus, quod proximo Autumno adversus eundem Turcam inivéramus, his proximis diebus confirmavimus. Numerum peditum quinquaginta millia, equitum quatuor millia, & quingentos, triremes ducentas, naves centum cum tormentis bellicis, & aliis necessariis in bellum descripsimus [ratis hujus impensæ partibus cuique nostrum distributis.] Nos præterea ipsi, quibus primas hujus officii partes Pastoralis personæ imponit, omnes Christianos Principes ad hoc bellum accendendi curam nobis sumpsimus; jamque Serenissimos Romanorum Regem a sua parte bellum gesturum fœderi inclusimus, & Regem Portugalliæ cum numero navium non contemnendo affuturum speramus; nec diffidimus etiam Regem Christianissimum, pro sua, & majorum suorum pietate, & gloria, conversurum pia arma ad tutelam communis salutis, & Religionis. Quam ob causam [præter eam generalis Concilii celebrandi] nos propediem iter arrepturi sumus, ut si fieri possit, colloquium cum eodem Rege, & Cæsarea Majestate habeamus, & boni aliquid [adjutore Domino] conficiamus. Tuæ vero Serenitatis etiam specialis mentio in capitulis fœderis est habita, propterea quod neminem Christianorum Regum habemus, cui tua pietas in bellis adversus infideles, & schismaticos gerendis cedat, aut in hoc genere laudis exercitatior sit, vel gloriosior. Licet igitur non ignoremus, te Tartarico bello occupatum hoc tempore esse, tamen Majestatem tuam in Christo Jesu, cujus sancta Religio, & fidelis populus in discrimen maximum adductus est, hortamur, rogamus, & adstringimus, ut omni humana ratione [sicut & Veneti pientissime fecerunt] Divino honori posthabita, tam pio fœderi te quoque adscribens, opem, & contributionem aliquam, quæ te digna, & tibi visa sit, ad communem Christianitatis defensionem destinare, una cum ipso Rege Romanorum affine tuo in partem hujus sanctissimi belli coire velis, quod cum pietatis tuæ causa facturus sis, etiam nonnihil redundare poterit ad tuorum Regnorum securitatem. Fallitur enim, Fili charissime, si quis se ab hoc periculo remotum, & longinquum putat, cum visceribus, & quasi corde Christianitatis concussis, extrema tuta esse non possint. Nos autem, ac nostri confœderati ita magnas & graves impensas in tantum exercitum, & classem subituri, ita ex præterito exhausti sumus, ut non publicis, non privatis facultatibus, aut nostris, aut nostrorum populorum, nedum Clericorum, & Religiosorum pepercerimus, sed piorum omnium auxilio egeamus, & a te, pientissimo Rege, in tam pia causa expectemus. Quod si tempus advenerit, sicut ex Dei misericordia sperandum est, ut hac expeditione fœliciter peracta, tuæ Majestati cum fœderatis nostris vicissim opitulari possimus, non deerit Majestati tuæ voluntas, ac potius desiderium nostrum, tum a nobis ipsis id faciendi, tum eosdem fœderatos inducendi, ut de optimo, ac benemerito de Christiana Republica Rege, communibus, opibus, ac studiis benemereantur, quemadmodum hæc plenius & particularius dilectus filius noster Cardinalis SS. Quatuor Protector apud Nos tuus tuæ Majestati perscribet. Datum Romæ apud S. Petrum die XXIX. Februarii MDXXXVIII. an. IV.

Non instructæ quidem fuere ducentæ triremes, & naves centum, sed tanta tamen Classis conflata est, ut ad ducentas partim triremes, partim naves ascenderit, cujus supremum imperium Andreæ de Auria maritimæ rei peritia florentissimo delatum; de qua dignitate illi Pontifex gratulatus est, addiditque, ut ipse, qua apud Cæsarem polleret gratia, illum ad colloquium cum Pontifice, & Gallo Rege hortaretur, ac Nepotem cum eximio triremium numero ad ferenda Venetis subsidia contra Turcas, qui Insulæ Cretæ insidiabantur, submitteret. VI.

Maritimæ classis contra Turcas paratæ supremum Imperium Andreæ Auriæ confertur.

Non sustinuisse Andream in hoc bello expectationem, ac spem virtutis, quam de se concitarat, immo aliorum Ducum, qui ad hostem delendum promptissimi erant

rant

Digitized by Google

rant, ardorem extinxiſſe, ac fœdus violaſſe viſuri ſumus.

VII. *Pontificiæ Claſſi contra Turcas præeſt Patriarcha Aquilegienſis. Petrus Paulus Gualter. Aretin. in Diar. Vat. Blaſius Cæſenas.*

Inter hos eminebat Ferdinandus Gonzaga Prorex Siciliæ, de quo inferius. Præerat vero Venetæ Claſſi Vincentius Capellius. Pontificiæ vero Claſſi præfectus eſt Grimanus Patriarcha Aquilegienſis, ut cum Venetis conjunctiſſimis conſiliis ſentiret; cui a Pontifice decima Februarii vexillum Romanæ Eccleſiæ, ſacra prece ſolemni ritu luſtratum, fuiſſe traditum, ſcribit Petrus Paulus Gualterius Aretinus in Diario, confirmatque Blaſius Cæſenas: cumque ex fœdere triginta ſex triremes ſumptu Eccleſiaſtico inſtruendæ, ſuſtentandæque eſſent, Pontifex Sacerdotibus in nonnullis Provinciis decimas indixit, de quibus hæc menſe præcedenti Paulus ad Luſitaniæ Regem ſcripſerat.

VIII. *Paulus III. cum Imperatore, & Rege Galliæ Niciam convenire decrevit, ut pax inter illos firmaretur. Petrus Paulus Gualter. in Diario. Martinus Bellarius comment. lib.8.*

Ut hæc ſacra expeditio felicius confici poſſet, atque etiam augeri, Francorum Rege illi adjuncto, cujus exemplum alii etiam Reges ſequuturi viderentur, Pontifex, licet ætate affecta, ad confinia Italiæ proficiſci conſtituit, ad colloquium cum Cæſare, & Franciſco Rege celebrandum, in quo vetera eorum diſſidia extinguere, eorumque arma, Chriſtiano ſanguine madentia, in Turcas convertere ſperabat; ad quos ad id comparandos, Senatu habito decimo nono die Decembris ſuperioris anni, duos Cardinales, Jacobatium ad Cæſarem, Carpium ad Regem Legatos decreviſſe vidimus. Habiti quidem fuere Leucatæ conventus inter Cæſaris, Regiſque Oratores pro conficienda pace, ſed poſt diuturnam moram, diſceptationemque nil effici potuerant, atque ad extremum inducias in ſemeſtre tempus a vigeſima ſecunda Februarii prorogarant: itaque antequam eæ effluerent, Pontifex utrumque Principem ad colloquium, pro re Chriſtiana a præſenti exitio vindicanda, pellicere ſtatuit. Cumque Niciam Provinciæ utrique accommodam delegiſſet, Carolum Ducem Sabaudiæ rogavit, ut Niciam, ejuſque Arcem, pro celebrando eo Conventu, Pontificiæ poteſtati ad tollendas iniquas ſuſpiciones permitteret.

Duci Sabaudiæ.

Paul. III. lib. brev. an.4. pag 86.

Dilecte fili &c. Nobiſcum, qui hoc tempore ad fulcienda miſeræ Chriſtianitatis pericula toti incumbimus, pie conſentias, ſicut te dignum eſt. Cum enim initio Pontificatus noſtri ipſam Chriſtianitatem acceperimus tot concuſſam calamitatibus, intus hæreſibus, & noſtrorum Principum diſcordiis eam atterentibus, foris autem maximis Turcarum apparatibus ei imminentibus, nos unicum remedium a concordia eorumdem Principum dependere videntes, eaque per tot Legatos, ac Nuntios, & literas noſtras fruſtra tentata, omnem ejus perficiendæ ſpem in congreſſu, & colloquio noſtro cum eiſdem Principibus collocavimus: locum autem ipſius colloquii [omnibus perpenſis] in Civitate tua Niciæ elegimus, tum quia nobis, & utrique partium commoda eſt; ita ut alia reperiri non poſſit commodior, tum ob alios etiam reſpectus, qui conſideratione in hoc digni ſunt. Quapropter Nobilitatem tuam omni ſtudio rogamus, ut nobis hoc iter longinquum pro rebus univerſæ Chriſtianitatis publicis, in quibus tuæ privatæ noſtra quoque procuratione includentur, ſuſcepturis, ipſam Civitatem, etiam cum Arce, ob anguſtiam ipſius Civitatis, accommodare, & in poteſtatem noſtram [ut omnis prorſus ſuſpicio tollatur] pro hoc brevi tempore tradi facere, nobiſque ſuper hoc quamprimum reſcribere velis. Nos enim hac ſpe freti, iter propediem verſus ipſam Civitatem Niciæ, ne quid temporis, vel occaſionis omittamus, arripiemus. Dat. Romæ ultima Februarii MDXXXVIII. anno IV.

Gravi tum dolore Sabaudus afficiebatur ex morte Catharinæ Conjugis Luſitanæ affinis Cæſaris, ex cujus conſiliis cum totum Cæſari ſe addixiſſet, a Nepote Franciſco Rege Principatus parte maxima fuerat ſpoliatus, quam cum pacis inter Cæſarem, Regemque, beneficio recuperare ſperaret, Pontificiis votis morem geſſit: itaque rei Chriſtianæ reſtituendæ cupidiſſimus Paulus Cardinalium Senatum coegit vigeſima Martii, in quo Vincentium Cardinalem Neapolitanum declaravit Legatum in Urbe, in ſuo ab ea receſſu: ac Cardinales Campegium Epiſcopum Sabinenſem, Simonetam Presbyterum, & Brunduſinum nuper ad purpuram aſſumptum creavit Legatos, ut inchoando Vicentiæ Concilio præſiderent. IX.

Alex. Car. Farneſ. in Act. Conſiſt.

Tres legati pro Concilio Vicentiæ inchoando eliguntur.

Suſceptam hanc a Paulo profectionem, tum ut Reges inter ſe conciliaret, tum ut Concilium, eorum ope fretus, celebrare poſſet, commemorat Angelus Maſſarellus.

Angel. Maſſarel. in Diario Concil. Trid. mſ. Arch. Vat. p.8.

Paulus III. Roma diſcedit Niciam verſus.

Quoniam (inquit) *ad Concilii celebrationem, Chriſtianorum Principum pace, & unione maxime opus eſt, paxque ipſa licet diu, & toties efflagitata ſequuta adhuc non fuerat: ipſemet Pontifex, poſt multorum hactenus fruſtra miſſionem Legatorum, literarum, Nuntiorumque, ſæpe dictas Cæſaream, & Chriſtianiſſimam Majeſtates perſonaliter adire decrevit, dieque XXIII. ejuſdem Menſis ex Urbe diſcedens, Niciam verſus iter aggreſſus eſt.*

Digitized by Google

X. *Hist. Lucensis manusc. Tuccii.* Paulus III. Lucenses ab interdicto absolvit, & ad eos accedit invitatus.

Cum vero Cives Lucenses de Pontificis itinere certum recepissent nuntium, statim per duos Oratores ad pedes suæ Sanctitatis provoluti magnis, & humillimis precibus postularunt, ut eos solveret a vinculo Interdicti Ecclesiastici, quo irretiti detinebantur, quia Clerum injustis tributis, non requisito Apostolico beneplacito, vexaverant; & insuper, ut eorum Civitatem sua præsentia illustrare dignaretur. Benigne Pontifex petitis annuit. Quare VII. die Aprilis maxima, & solemni pompa, Pontificiis indutus vestibus ingressus in Urbem, ubi usque ad diem VIII. ejusdem Mensis (brevi quidem tempore, peroptans quamprimum Niciam pervenire) moram traxit. Hinc primo Parmam, deinde Placentiam venit, ubi substitit per aliquot dies; nam XXV. ejusdem mensis, habito Senatu Cardinalium de prorogando Concilio, quod Vicentiæ indictum erat, promulgasse decretum, narrant acta Consistorialia [1].

Acta Consist. ms. Car. Spad. sig. n. 133. p. 341.

Placentiæ die Jovis XXV. Aprilis MDXXXVIII. fuit Consistorium Cardinalium, licet S. D. N. ideo tres suos, & Apostol. Sedis Legatos ad Concilium præmiserit, videlicet Reverendissimos Cardinales Campegium, Simonetam, & Brundusinum, quod se in conciliandis Christianis Principibus occupatum videbat, in die Kal. Maii proxime futura, quo tempore Oecumenicum universale Concilium per Sanctitatem suam indictum inchoari debebat in Civitate Vicentiæ ad id deputata, personaliter esse non posse. Tamen cum neminem ex iis, qui ad dictum Concilium conventuri sunt, ad ipsam Civitatem Vicentiæ, adhuc pervenisse intelligeret, & non sine eorum præsentia Concilium ipsum inchoandum foret, hæsitaret, ab ipso Concilio in præsentia inchoando de Fratrum consilio supersedendum esse decrevit, diemque ipsam Kal. Maii distulit in aliam diem per Sanctitatem suam declarandam, decernens, quod ante declarationem hujusmodi, etiamsi post dictam diem Kal. Maii fieri contigerit, ipsum Concilium nullo modo cœptum, nec apertum sit, nec esse censeatur, nec per adventum dictæ diei Kal. Maii incipiat, aut aperiatur. Non obstantibus, &c. At de his paulo inferius.

Concilii prorogatio.

Proximo die ex ea Urbe Paulus sollicitavit Alphonsum Cardinalem Lusitanum, ut pro re Christiana provehenda ad Curiam accederet.

Alphonso tit. SS. Jo. & Pauli
Cardinali Portugalliæ
nuncupato, &c.

Vides tu ipse Fili noster, Nos non ætati nostræ, non viarum difficultatibus, non laboribus, aut periculis ullis pepercisse, ut afflictam Christianitatem, per Christianorum Principum concordiam, & concilii celebrationem, quantum in nobis est, consolemur, & ad illos nos ipsos proficisci, & interim tres ad hanc Legatos misisse, quamobrem non debes, & tu in his publicis vigiliis obdormire, &c. XXIV. April. MDXXXVIII. anno IV. — *Paul. III. lib. brev. 3. pag. 161.*

Dum ageret Placentiæ Pontifex, antequam Genuensium ditionem ingrederetur, Genuenses missis quatuor Oratoribus, nempe Conrado Rivaldo Jureconsulto, Jacobo Grimaldo, Jacobo de Auria, Hectore de Flisco, habita per Conradum Rivaldum prudenti, elegantique oratione, pia obsequia illi in Cardinalium Senatu addixere. Interea Cardinales Legati ad Cæsarem, & Gallorum Regem decreti redierunt, atque in Senatu legationis suæ gesta exposuere, ut eadem acta referunt.

Ineunte Majo Placentia digressus Paulus: dum Alexandriæ VI. Maii versaretur, cum Veneti decretum, quo ducenta ducatorum millia subsidiaria pro sustentandis Turcici belli sumptibus impetrarant, abrogassent, Pontifex, qui liberta- — *Acta Consist. ubi sup.*

NOTÆ [1] NOn unus tantummodo, sed duplex in urbem nostram Lucensem Pontificis adventus hoc anno consignandus est, semel enim venit die VII. Aprilis, quo tempore interdicti censuram solvisse monet Annalista. Verum Lucensium rerum scriptores eorum temporum æquales Civitalius, aliique, quorum historiæ nondum in lucem prodierunt, de hoc interdicto ne verbum quidem faciunt, quamquam omnes Pauli ingressum in urbem suse describunt. Omnes pariter conveniunt venienti Pontifici missos a Lucensibus legatos obviam procurrisse, sed honoris præstandi, non veniæ & absolutionem poscendi gratia. Nec a reliquis dissentit Tuccius, cujus manu scriptam historiam Annalista dicti sui vadem exhibet. Interdictum ergo istud Lucense hujus anni ex Annalibus ecclesiasticis expungendum est. Redux demum ex colloquio Niciensi Pontifex Lucensem Urbem iterum invisit, ibidemque agens die IV. Julii literas signavit, quibus Hieronymum Aleandrum cardinalem legatum in Hungariam designavit, quas literas recitat Annalista hoc anno num. 20. Secundum hunc adventum silent scriptores omnes Lucenses, sed indubium reddere videntur literæ Pontificis, de quibus in Annalibus. Ex hoc tamen scriptorum Lucensium silentio suspicio mihi aliqua ingereretur de vitiata literarum illarum inscriptione, cum vix queam in animum inducere scriptores illos in percensendo priore adventu Pontificis adeo accuratos, de secundo ne verbum quidem faciendum censuisse. Verum dubium hoc depellunt literæ aliæ Pontificis apud Annalistam num. 38. recitatæ, quæ Lucæ die eadem IV. non. julii signantur. MANSI

Lib. brev. divers. sig. num. 5903. p. 67. tatem Ecclesiasticam eo decreto violatam questus erat, ut Venetis asperrimo implicitis bello succurreret, decimas Clerò Veneto imposuit ad centum octuaginta ducatorum millia conficienda, quæ in belli Turcici sumptus converterentur, a Pontificio Internuntio exigenda. Alexandria Saonam se contulit Pontifex, ac decimaseptima Maii cum octodecim triremibus Cæsaris Niciam applicuit, & hospitatus est in Ecclesia Sancti Francisci Fratrum Minorum.

Paulus III. Niciam applicuit.

XI. Promiserat quidem Pontifici Dux Sabaudiæ, illum Niciæ arce exceptum iri; sed adversis deinde suspicionibus suffusus, ne a Cæsareis, vel Gallis arx illa munitissima interciperetur, promissis non stetit; ut narrat Nicolaus Theupulus, unus ex Oratoribus a Republica Veneta missis, ut Pontificem comitarentur, atque ineundo congressui pro pace redintegranda interessent, in relatione post reditum in patriam facta. Commendat vero maxime Pauli III. pium ardorem pro instauranda publica pace inter Cæsarem, Regemque Gallorum; ut eorum arma, tum in hæreticos, tum in Turcas converteret, magnamque sui in eo urgendo opere admirationem concitasse, ut nullis parceret laboribus, non ætatis senio affectæ, non itineris difficultatibus, non corporis incommodis, non sumptibus profundendis, non animi molestiis, non vitæ periculis. At subjicir ardentiori potius, quam maturo consilio susceptum ab eo fuisse opus hoc difficillimum, sola spe concepta ex relatione Legatorum Cardinalium, nimirum Jacobatii ad Cæsarem, & Carpensis ad Franciscum Regem.

Theupulus in narratione Italica.

Agente Niciæ Pontifice Gallorum Rex solicitatus ab eo nuntiorum concitarissimis equis excurrentium opera, vigesima prima Maii Villamnovam pervenit, missisque Oratoribus tarditatem accessus ob adversam valetudinem excusavit. Prius vero accesserat Cæsar decima octava Maii triremibus invectus, atque a Cardinalibus exceptus. Pontificem itaque Christiano more veneratus, cum eo colloquium integra hora iniit, relictisque cum Pontifice præcipuis administris sanctioris sui consilii, Villam-francam rediit, atque die vigesima prima Maii ad radices montis a Villafranca ad Niciam porrecti, defixis in amœno prato tentoriis ab hora vigesima prima ad vigesimam tertiam Cæsar cum Pontifice sermones contulit.

Paul. Jov. Bellajus comment. l. 8.

XII. Interea Dux Sabaudiæ pretiosissimum passi Christi monumentum scilicet sacram Syndonem afferri Niciam jusserat, ut Pontifici, Cæsari, & Regibus, & Cardinalibus ostenderetur. Duobus interjectis diebus Galliæ Rex filiis suis stipatus Pontificem adiit, atque in publico Cardinalium Senatu obsequium illi detulit, ut narrat Diarii Author. Rex Galliæ Pontifici obedientiam præstat.

MS. Arch. Vat. to. 11.

Die secunda Junii Rex Franciæ venit in S. Laurentium ad locum paratum pro colloquio inter eum, & Papam, distantem a Nicia per unum milliare. Comitati sunt Regem, Cardinalis Ghinuccius, & Cardinalis Contarenus. Cum Rege fuerunt Rex Navarræ, Delphinus, Dux Aurelianensis, & Comestabilis. Rex osculatus est pedes Papæ, & dedit ei obedientiam. Postea fuerunt simul Papa, & Rex usque ad occasum Solis. Pertentavit Paulus, ut ipsi Reges, se præsente, hortanteque in mutuum complexum, & colloquium adducerentur, sed nunquam id ab ipsis eblandiri potuit, itaque utriusque Regis præcipuos administros Regiorum arcanorum participes in colloquium de pace adduxit. Non destitisse tamen Pontificem, quamvis pacis spes cecidisset, ab ipsius tractatu, ostendunt acta Consistorialia, quæ afferunt, Paulum deputasse pro hac re tres Cardinales, videlicet Reverendissimum Ostiensem, Ghinuccium, & Cæsarinum, qui ituri essent nomine Collegii legati ad Imperatorem, & ad Regem Christianissimum, ut ipsæ Pontificis literæ proximo die ad Garsiam tit. S. Susannæ Presbyterum Cardinalem datæ indicant. *Nos profecto in rebus arduis, & totius Christiani nominis salutem spectantibus tractandis, concludendisque toti incumbimus, nihilque omnino omittimus, quod pacem Principibus, & reditum in gratiam pristinam, Christianaque in communes hostes arma transferre suadeat, huic operi diu noctuque invigilamus, &c. Datum in Domo Sancti Francisci extra muros Nicienses* VI. *Junii MDXXXVII. Anno* IV.

Paul. Jov. hist. sui temp. lib. 37.

Detegit Paulus Jovius causam, cur Reges parum pio, & subagresti consilio in mutuum colloquium arbitro Pontifice descendere detrectarint. *Mutua* [inquit] *ambitione correpti, cum hic parta armis, possessaque retinenda omnino, defendendaque statueret, ille vero Galliam Cisalpinam, quam nuper non obscuro jure possedisset, pro dignitate sui nominis repetendam arbitraretur, nullo concordiæ arbitrio sibi opus esse existimabant, quod utrique aliud detrahendum concordiæ causa indicaret.*

Paul. Jov. l. 37.

XIII. Expetebatur ea pax continentibus omnium piorum votis, ad quam Cardinales utrumque Regem hortabantur, e quibus Jacobus Sadoletus, quid cum iis egisset, datis ad Georgium Ducem Saxoniæ literis, ita exposuit.

Jac. Sadolet. lib. 11. epist. ad Georg. Ducem Saxoniæ 441.

Niciam veni, ut potui (& infra) *egi*

privato officio, ut cum utroque Principum colloquerer, deque eisdem rebus, cum illis agerem, suaderemque, ut civilibus extinctis discordiis Christiano nomini, ob eorum dissensiones præcipue laboranti, & ab hostibus Turcicis in extremum pene jam discrimen adducto, conjunctis animis ferrent opem, hostesque comprimerent. Relinquerent hanc tanti nominis, tantæque gloriæ hæreditatem liberis suis, quæ quidem hæreditas, neque iis, qui illam reliquissent, neque iis, qui accepissent, unquam esset interitura; nam cætera, opes, divitias, honores, imperia, omnia fluxa, & caduca existere, neque quemquam ea scire, quandiu sibi, aut suis mansura sint: hoc pietatis erga Deum specimen, hoc officium vere Christianorum Principum, sine ulla controversia fore sempiternum. In his sermonibus, cum uterque Princeps apte admodum mihi, atque humane responderet, perspexi optimum animum Christianissimi Regis, Cæsaris autem virtutem, & animi magnitudinem vehementer probavi.

Petrus Paulus Gualt. Diar. t. 11.

Die octava Junii (inquit Author Diarii) *Regina Franciæ, & Delphina, & Regina Navarræ & filiæ Regiæ, cum plurimis aliis venerunt ad osculandum pedes Sanctissimi Domini Nostri in primis vesperis.* Addit die duodecima spem pacis revixisse, testaturque Paulus Jovius, famam fuisse, Cæsarem Mediolanensis Principatus possessionem Aureliæ Duci Francisci filio jure fiduciario collaturum, ut parta pace Gallorum armis & opibus adversus Turcas uteretur.

Paul. Jov. l. 37.

Martin. Bellajus l. 10.

Decennales induciæ inter Cæsarem & Gallum statutæ sunt.

Miscuit nova colloquia Pontifex cum Gallo Rege die decima tertia, ac decima quinta Reginam Navarræ Francisci sororem prandio excepit, cumque de pacis ratione constare non posset, decennales Inducias inter Cæsarem, Gallorumque Regem conciliavit, ut refert Author Diarii. *Die*, (inquit) *decimaoctava Junii factæ sunt Induciæ decennales inter Cæsarem, & Gallum.* Confirmat id Jacobus Sadoletus in literis ad Georgium Ducem Saxoniæ, ac Martinus Bellajus, cujus postremi hæc sunt verba. *Tandem cum nulla ratio pacis ineundæ posset inveniri, Inducias decennales proponere cœpit* [*Summus Pontifex*] *sperans fore, ut tanto spatio, quæ penitus animis insedisse videbantur, evelli possent: ita inducias in decem annos paciscuntur, & mox ambo se servaturos jurejurando Papa sequestro confirmant, domum quisque revertitur.*

Jacobus Sadoletus l. 11. Comment. l. 8.

XIV. Adhibitam a Paulo Pontifice summam diligentiam pro componenda pace inter Cæsarem, & Regem, ac nullas pastoralis officii partes prætermisisse refert memoratus Theupulus Orator Venetus, qui non modo præsens interfuit, sed etiam Regiorum arcanorum fuit particeps: sed contrarias obfirmatasque dissentientium eorumdem Principum voluntates flecti non potuisse refert, ac non obscura etiam multæ diffidentiæ signa fuisse, quoniam Rex Galliæ Niciam nunquam accedere voluit, ac propterea Pontifex loco quatuor milliaribus dissito cum illo colloquia tenuit. Intercessere etiam gravissimæ difficultates circa capita pacis jam ante inter eos Matriti, & Cameraci confectæ. Subdit idem Theupulus se a Pontifice, & Cæsare factum certiorem, magna actum contentione, ut Gallorum Rex armorum fœdus cum ipso contra Turcas, & Lutheranos percuteret, Concilium Œcumenicum etiam promoveret, atque ab amicitia & societate Regis Angliæ discederet, quo fœdere inito certis legibus se Mediolanensem Ducatum fiduciario jure secundo Francisci filio Duci Aurelianensi traditurum pollicebatur.

Difficultates pacem impedientes.

XV. Conditiones pacis a Cæsare propositæ.

Circa eas Leges graviores ortæ dissensiones: nam Gallus flagitabat, ut actutum fiduciaria ea collatio fieret a Cæsare, ac se mox illo fœdere obstricturum. At Cæsar expetebat, ut Galliæ Rex mox urbes arcesque Sabaudiæ Duci ereptas restitueret; ac lapso triennio Mediolanensem Principatum Duci Aurelianensi cum Cæsarea nepte secundogenita Ferdinandi Regis Romanorum matrimonio conjuncto collaturum pollicebatur: quæ omnia ipsemet Theupulus Venetus Orator in patrio Senatu sese a Rege accepisse professus est.

Prætermittendum non est, quod Paulus Jovius tradit nempe Cæsarem Pontificis amicitiam prensasse, eamque affinitate astrinxisse, collata in matrimonium Margarita Austriaca filia vidua Octavio Pontificis Nepoti adolescenti, cui antea Novariam dono contulerat, ejusque conjugium expetenti Cosmo Florentiæ Principi repulsam objecisse, ne si Induciæ infringerentur, Pontifex in Gallorum partes inclinaret, ex cujus accessione Cæsareæ vires debilitandæ forent. XVI.

Narrat Paulus Gualterius Pontificem die vigesima Maii Nicia discessisse, quem Cæsar comitatus est usque Genuam, ac die vigesima quarta Julii Romam fœliciter appulisse, magnoque Senatus Populique Romani plausu exceptum fuisse. Mox lætitiam auxerant Nuntiorum Apostolicorum apud Imperatorem, & Regem Gallorum epistolæ, quibus ipsos Reges colloquutos simul fuisse, & amanter se mutuo amplexos in portu ad Aquas Marianas in Provincia referebatur. De hoc colloquio ait Martinus Bellajus. *Post-* XVII.

quam

quam Avenionem pervenisset [scilicet Franciscus Rex] a Cæsare nuntium accepit, cupere se amplius cum eo colloqui, si ad fossas Marianas proficisci non recusaret, se libenter eo venturum. Paret Rex, & Cæsar cum eo incontinente prandium sumit, cum maxima benevolentiæ, & amicitiæ significatione, postea Rex Cæsaris triremem ingreditur, ibi de rebus maximis colloquuntur, quos inter se sermones habuerint, nescio, unum illud scio, nihil re ipsa perspectum fuisse, quod colloquium illud in commune bonum aliquid attulerit.

Cæsar, & Rex Galliæ simul colloquuntur.

XVIII. *Paul. Jov. l. 57.*

Visum est Cæsarem iis officiis delinire Franciscum Regem voluisse, cum Cæsareæ copiæ ex Africa in Siciliam translatæ, defraudatæ meritis stipendiis, rebellassent, & pariter in Insubria tumultus, ob grassationes effusas in Insubres concitarent, adeo ut nil proprius abesset, quam ut Insubres correptis armis conscinderent Hispanos, ut Mediolanensis Orator Cæsari exposuit, ni militarem licentiam castigaret. Cæterum ille Principum congressus, effusis amoris significationibus ornatissimus, spes pacis ingentes omnibus attulit, adeo ut Cardinalis Sadoletus Georgio Duci Saxoniæ scripserit, eorum Principum colloquia, non solum optatæ pacis signa & indicia, sed etiam certissima pignora haberi: qua de re reversus Romam Pontifex solemnes supplicationes quatuor diebus habendas indixit, ut Deus mutuam animorum conjunctionem inter Principes conservaret. *Eo quod* (inquit Blasius Cæsenas) *jam ad invicem se conjunxerant ut Fratres, in bona unione, cujus rei Author Pontifex fuerat.* Extant vero Pauli literæ ad Margaretam Reginam Navarræ, Francisci Regis sororem, quæ literis refertis omnibus observantiæ, & studii signis, obsequia Pontifici devoverat, quibus hortatur, ut sancitam inter Franciscum, & Cæsarem concordiam alere niteretur.

Jac. Card. Sadolet. l. 9.

Blasius Cæsenas tom. II. Vat.

Reginæ Navarræ.

XIX. *Paul. III. lib. brev. ann. 4. p. 390.*

Charissima, &c. Summe gratum a tua Serenitate recipimus, & gratias quoque ei agimus, quod hanc fiduciam & spem suarum rerum, quas nostras esse ducimus, in nobis colloces, sicut certe potest, & semper poterit merito collocare. Sumus siquidem tuæ Serenitati paterna, & singulari charitate affecti, non solum, ut Reginæ, & tanti Regis sorori, verum etiam, ut omni virtute insigni, & conspicuæ, quodque in proximo congressu nostro cum Cæsare, & Fratre tuo Rege Christianissimo, in te universalis boni curam, studiumque pietatis perspeximus, ut nihil a nobis, & hac sancta Sede, quam tantopere veneraris, & colis, non tibi debitum esse cognoscamus; proinde cum ex ea reconciliatione animorum, quæ Dei munere tunc sequuta est, tantum universæ Christianitati commodum, & beneficium sit collatum, quantum pro tua sapientia perspicis. Te in Christo filia, omni nostri cordis affectu hortamur, ut ipsum Christianissimum Fratrem tuum, & sua bonitate, & tuis piis consiliis in his concordiæ, & pacis studiis conservare, & augere satagas, quæ immortalem ei laudem, cum communi omnium Christianorum salute pepererunt, &c. Dat. Romæ apud S. Marcum VII. *Augusti MDXXXVIII. Anno* IV.

Nec modo redintegrata est inter Cæsarem, & Gallorum Regem sequestra pax, sed etiam composita fuere vetera inter Ferdinandum Bohemiæ, Joannemque Hungariæ Reges dissidia: quare meliorum rerum spe recreatus Pontifex, Hieronymum Aleandrum Cardinalem in Hungariam proficisci jussit, ut pactionum inter Ferdinandum, & Joannem Hungariæ Reges initarum fœdera, Apostolica authoritate confirmaret, tum ob præterita bella collapsam disciplinam Ecclesiasticam in pristinum decus, dignitatemque vindicaret, ut subjectæ testantur literæ. XX.

Dilecto filio Hieronymo tit. Sancti Chrysogoni Presbytero Cardinali Brundusino nuncupato ad Regnum Hungariæ nostro, & Apostolicæ Sedis de Latere Legato, &c.

Cum in principio Pontificatus Nostri Christianos Principes inter se diffidentes, & ob id Christianitatem armis, & bellis oppressam, & pene vastatam videremus, nostri muneris esse judicavimus, pro illorum concordia ad ea remedia recurrere, ad quæ Prædecessores nostri confugere consueverunt. Denique in primis publicis votis, ac rogationibus precati sumus, ut pro sua pietate pacem fidelibus suis nostro tempore restituere dignaretur, & deinde ad ipsos Principes conversi, eos, per literas, Nuntios, & Legatos pluries hortati sumus, ut odia deponerent, animos ad invicem conciliarent, subditos suos, & quassatam Italiam, aliquando per concordiam consolarentur: quod cum difficilius succederet, illud facere non omisimus, ut posthabita ætatis nostræ jam decrepitæ ratione, postpositis terrestrium, & maritimorum itinerum incommodis, charissimos in Christo filios nostros, Carolum Romanorum Imperatorem semper Augustum, & Franciscum Francorum Regem Christianissimum Niciæ conveniremus, pacemque eis suaderemus, quam etsi in totum concludere non potuimus, illud tamen Dei clementia, & Sancti Spiritus gratia nos coadiuvantibus effecimus,

Paul. III. lib. brev. an. 4. pag. 369.

Hieronymum Cardinalem Aleandrum in Hungariam mittit, ut pacem auctoritate Apostolica confirmet.

mus, ut ab ipsis Carolo Imperatore, & Francorum Rege per Inducias decennales ab armis cessatum sit, non intermisso pacis tractatu, pro quo uterque eorum particulares ad nos Nuntios brevi missurus est. Ut autem ejusdem Dei misericordia uberior, & plenior nobis appareret, eodem fere tempore in Regno Hungariæ, in quo diutissime certatum fuerat, odiis, ac discordiis depositis, ad pacem, & concordiam deventum est. Nos vero duplici hac lætitia affecti, gratias Deo Omnipotenti, pro duplici hoc munere agere non desinimus, & quoniam ipsi paci nostram, ac Sanctæ Sedis Apostolicæ authoritatem, pro ejus roboratione interponere per nos ipsos non possumus, sicut vellemus, id per aliquem alium omnino exequi decernimus. Quamobrem Prædecessorum nostrum etiam in hoc morem sequuti, circumspectionem tuam, singulari doctrina, præcipuaque probitate, & integritate insignem, nostrum, & ejusdem Sedis ad ipsum Regnum Hungariæ Legatum de latere de Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio creantes, & deputantes, teque eo destinantes, tibi nostram, & dictæ Sedis authoritatem in dicta pace interponendi, & tam in ipso Regno, quam in aliis locis, ad quæ deveneris, seu per quæ transieris, alia omnia, statum Ecclesiasticum, ob publicas calamitates turbatum, concernentia, cæteraque faciendi, & exequendi, quæ ad præmissa necessaria fuerint, seu quomodolibet opportuna, plenam facultatem, & authoritatem concedimus per præsentes. Age igitur fili noster dilecte, cum Dei, & nostra benedictione, tuisque institutis, nostræque de te expectationi respondeas, sicut in Dei gratia, & tua bonitate speramus. Datum Lucæ die IV. Julii MDXXXVIII. Anno IV.

XXI. Cum porro Joannes Hungariæ Rex, missis ad Pontificem literis, Hungariam a Turcis cinctam periculis, ut illi periclitanti opitularetur, commendasset, significassetque Turcas Hungariæ proculcandæ, sibique subiiciendæ inhiare, ut everso eo Regno, Christiani Imperii propugnaculo, iter sibi ad Italiam expugnandam (more veterum gentium barbararum) sibi sternerent: Paulus Joanni Regi de pace confecta gratulatus, eumdem certiorem fecit de misso a se Hieronymo Cardinale pro eadem confirmanda, ac restituendo in Hungaria Religionis splendore, precesque addidit, ut pietati asserendæ, retundendæque Turcicæ tyrannidi studeret; spemque injecit, post hac eum tuto, & fœliciter Regno potiturum, tantosque bellicos apparatus instrui adversum barbaros, ut qui terrebant antea, modo timere discerent.

Charissimo in Christo filio nostro Joanni Hungariæ Regi Illustri.

Charissime. Venerabilis Frater Noster Eiscopus Agriensis, & Tuæ Majestatis ad Serenissimum Cæsarem missus ex Padua, in itinere literas suas fidem sibi facientes ad nos misit, mandataque Tuæ Serenitatis ea fuisse nobis scripsit, ut ipse præsens si non longe a recto suo itinere nos convenire posset, nomine Suæ Serenitatis nos adiret, officioseque veneraretur, nobisque deinde istius Regni salutem studiose commendaret, tum ob multa millia animarum quæ in eo sunt, tum ob periculum universæ Christianæ Reipublicæ imminens: siquidem Hungariam ad invadendam Italiam maxime opportunam esse, ac semper fuisse, sicut multarum olim barbararum Nationum irruptiones testantur, neque nunc Turcarum tyrannum aliam ob causam id ipsum moliri, quam ut per Hungariam commodius Italiam occupet, ac diripiat, sicut hæc plenius a Dilecto filio Francisco Marsupino etiam accepimus. Gratias igitur agimus tuæ Serenitati, & pro visitatione nostra tuo Oratori injuncta, & pro monitione, excitationeque nostri officii, quod circa animarum salutem, & publicam omnium Christifidelium curam præcipue versatur. Tum vero Deo Omnipotenti agimus longe maximas, & immortales gratias, quod ejus benignitate, pacem inter te, & Serenissimum Regem Romanorum, vidimus constitutam, qua istud Regnum [discordia afflictum] recreatum iri confidimus. Tuam etiam Majestatem justissimis laudibus prosequimur in Domino, quod illa prudenter, & pie, tum sui, tum aliorum Christifidelium Regnorum saluti prospexerit, paceque inita, suæ, cæterorumque securitati consuluerit. Nos quidem, fili, exuberamus gaudio, & lætitia exultationis, pro tot, & tantis simul beneficiis a Divina clementia nobis concessis, ut inde Cæsare, & Christianissimo, hinc te, & Romanorum Regibus, ex tanta dissensione ad concordiam versis, metum in spem, mærorem in gaudium verterimus, ac non modo, jam non timeamus metum, verum etiam de salute securi nostrum in ipsos hostes translatum, jam esse confidamus: in quo quidem perficiendo, nihil nostris laboribus, aut facultatibus, aut periculis parsuri sumus, sanguinem etiam nostrum libenter profusuri, ut tam cæterorum Christifidelium Regnorum, tum præcipui tui, quod in speciali protectione Apostolicæ Sedis, & antemurale totius Christianitatis, præcipueque Italiæ, sicut tua Majestas verissime commemorat, semper fuit, securita- Paul.III. lib. brev. ann.4.p. 420.

tatem nostro tempore stabiliamus. Itaque cum pervenisset nuper ad nos lætissimus de vestra concordia Nuntius, statim Dilecto filio nostro Hieronymo Alcandro tit. S. Chrysogoni presbytero Cardinali, quem antea ad partes vobis vicinas pro aliis etiam negotiis Rempublicam Christianam, fidemque Catholicam concernentibus, Legatum nostrum mittere decrevimus, injunximus, ut etiam ad vos veniret, & nostro, ac hujus Sanctæ Sedis nomine, vobis gratularetur, & in ipsa concordia ad illius majus robur, ac perpetuitatem, Apostolicam authoritatem de Prædecessorum nostrorum more interponendi, aliaque faciendi, quæ ad ipsius Regni salutem, ac vestram, & vestrorum consolationem pertinerent, ei concessimus facultatem, sicut ex eo, quem propediem ad vos perventurum, speramus, tua Majestas uberius intelliget, quam confidere in Domino, & in futurum optime sperare volumus: his enim duabus constitutis concordiis, fœdereque antea per nos cum Cæsare, ac Venetis inito Dei misericordia, suos fideles benigne respexisse videtur, ut a Turca, deinceps sit securitas, tuaque Majestas in suo Regno tuto, ac fœliciter degere, Sanctam Religionem solito fervore percolere, ac Deo Omnipotenti gratias assiduas quiete agere possit: ad quod, atque ad observantiam perpetuam hujus sanctissimæ pacis, cultumque solitum Apostolicæ Sedis, nomine licet non necessario; tamen ex abundantia charitatis nostræ Majestatem tuam plurimum hortamur, eique omnem prosperitatem exoptamus. Datum Romæ apud S. Marcum VIII. *Aug. MDXXXVIII. anno* IV.

XXII. Turcicum bellum contra Venetos. *Paul. Jovius hist. sui temp. l.37.*

Dum Viterbii versaretur Pontifex, relatum illi est, Turcas bello maritimo vexare Venetos, atque ad Cretam invadendam Classem misisse: nec sæva Barbarorum consilia latuerant Venetos, qui præter cæteros Legatos ad Pontificem, Cæsaremque Niciensi colloquio districtos, miserunt Nicolaum Theupulum, & Marcum Antonium Cornelium, qui postularent, ut Classis Cæsarea, Pontificiaque, quantocyus apparatæ ad navigandum essent, ne rei gerendæ tempus inane efflueret: cum autem inter Pontificem, Cæsarem, ac Venetos Oratores conventum esset, ut Andrea Auria in revehendo in Hispaniam Cæsare impedito, Ferdinandus Gonzaga Prorex Siciliæ supremum in expeditione Imperium haberet, eum Pontifex monuit, ut Classem, quam instructam habebat, Venetæ conjungeret, ad Turcas Creta propulsandos; talibus datis epistolis.

Ferdinando de Gonzaga Pro-Regi Siciliæ.

Paul. III. lib. brev. ann. 4. p. 327.

Dilecte fili Nobilis vir salutem, &c. Cum charissimus in Christo filius noster Carolus Imperator, Andrea Auria Duce, ac triremibus ejus [ad expeditionem contra Turcas destinatis] ob suum in Hispaniam reditum indigeret, ne res interea Christiana detrimentum pateretur, Niciæ prius, deinde Genuæ, inter nos, & Majestatem ejus, Dominiumque Venetorum convenit, ut totius expeditionis onus Nobilitatis Tuæ humeris imponeretur, atque uti in Insula opportunissime, & quasi in rem præsentem promptissimus eras, collecta undique Navium, & triremium Classe, quotquot in Regno Neapolitano, aut Sicilia, aut alibi Cæsareæ ditionis forent, Classi nostræ, & Venetorum, te sine mora adjungeres, quod nostris, & Majestatis suæ literis tibi illico significatum est. Post autem illius discessum in Hispaniam, & nostram versus Urbem regressionem, recentibus Nuntiis nobis allatum est, Turcas, opportunitate temporis usos, Cretæ imminere, ex quo magis nobis, & pro amore, quo nos semper eximio prosecutus es, & pro rei necessitate, quæ moram non admittit, visum est denuo ardentiore studio instare, ut collecta quanta maxima potes Navium, triremiumque multitudine, Classi nostræ, & Venetorum, te conjungere properes, quo tantum periculum nostris cervicibus depellatur, & si quid illustrioris operis perfici interea non poterit, quod summe cuperemus, saltem res integra in sequentem annum servetur, quo, Deo favente, expeditio, ut speramus, omnibus numeris suis constabit. Tuæ prudentiæ, & fortitudinis, in præsentia erit, ut ad paratum gloriæ locum omni conatu nitaris, & opinione, ac spei de te conceptæ, non desis. Datum Viterbii XVIII. *Julii* 1538. *anno* IV.

Narrat Paulus Jovius Barbarossam Turcicæ Classis Præfectum, cum centum, ac triginta triremibus Hellesponto, & Gallipoli provectum, primos impetus impressisse ad Canæam, quæ olim Cydonia dicta est; sed Grittum Patritium, qui Urbi præerat, & majoribus, minoribusque tormentis magnam Turcarum stragem fecerat, facta eruptione, ad canendum recessui Barbarossam adegisse, itaut multos, qui ad prædandum excurrerant, deseruerit; qui a Cretensibus interfecti sunt. Inde ad Rethimum Urbem nobilem versus est belli Turcici furor; sed Rethimenses appropinquantes Turcicas triremes majoribus tormentis concussas, magno illato damno, averterunt. Mox Barbarossa Candiam, Cytheam olim di- XXIII.

Lib.37.

Barbarossa Creta repellitur.

Digitized by Google

dictam, quæ toti Insulæ nomen dedit, procedens, eamque contemplatus, quod munitissimam omnium putaret, eam adoriri non est ausus. Cumque ab exploratoribus didicisset, Christianam Classem milite, tormentisque ornatissimam, Cretæ opem allaturam Creticis littoribus abscessit, atque is Cretensis belli fœlix exitus fuit. Ut vero postea Christiani (ob dissidia) rem male gesserint, dicetur inferius.

XXIV. Paulus Cæsarem hortatur, ut Constantinopolim invadat, & auxilia promisit.

Reflorescere Christiana res, ex mutuo tantorum Regum fœdere, ac nova lux oboriri visa est, adeo ut Paulus piissimis hortatibus Cæsarem inflammare nisus sit, ut ad Constantinopolim expugnandam, expeditionem florentissimam duceret, cui se comitem adjuncturum obtulit, operamque ad subsidia tum nummaria, tum bellica illi comparanda collocaturum spopondit.

Imperatori.

Paul. III. lib. brev. anno 4. p. 549.

Charissime, etsi nobis eum Majestate tua laudatione, potius quam adhortatione opus esse videmus; ad te in sanctissimam expeditionem contra Turcas accendendum, propterea quod in dies, cum magna nostra lætitia audimus, te in hoc omnes cogitationes, actionesque tuas consumere cominus agere, omniaque præparare, quæ ad tanti molem belli pertineant, tamen pro nostro officio, quod est nobis, principaliter in hac re promovenda a Deo injunctum, sponte currentem pietatem, & virtutem tuam in his nostris incitandam duximus, ne quid in tanta re, tantum celeritatis requirente, etiam supervacui officii nostri prætermittamus. Vides enim, fili charissime, ac pro tua sapientia facile prospicis, quem in locum res Christiana deducta sit, vel summi periculi, si cunctatiores fuerimus, vel salutis victoriæ, si in apparando studium, & in exequendo celeritatem adhibeamus: nunquam quidem major temporis opportunitas, reique bene gerendæ facultas oblata est. Ac si velimus Dei Omnipotentis beneficia commemorare, quæ nobis hoc tempore indulgentissimus Pater exhibet, supervacuam rem agamus, cuivis enim facile apparent, nemoque non videt Divinam bonitatem his manifestis signis, quasi vocibus, ad hoc bellum nos excitare. Primum quidem nobis Majestatem tuam ea virtute, sapientia, ac pietate Principem, eaque Regnorum opulentia, & fortissimorum militum copia, Cæsarem dedit, qui pietate velles, & potentia posses Rempublicam Christianam a metu sævissimorum hostium liberare: cujus pia mens ad hoc bellum, tam peranimata, instructaque fuit. Deinde vero, ut nil nos a sanctissimi hujus belli susceptione remorari posset, pacem, & concordiam, hinc inter Serenissimos Ferdinandum Romanorum Regem Fratrem Tuum de Christiana Republica optime meritum, & Joannem Hungariæ Regem, hinc inter te, & omni laude dignum Christianissimum Regem Affinem tuum conciliavit: in quo Nobis magno Dei beneficio affecti videmur, ipsique Deo gratias maximas agimus, quod eam reconciliationem tuam, cum Rege Christianissimo quæ Universæ Christianitati maxime opportuna, ac salutaris fuit, vestra quidem utriusque pietate, sed nonnulla etiam nostra opera, & labore perfecta est, quem nos quidem Regem Christianissimum, ut optimum, & præstantissimum Principem pro sua, Majorumque suorum consuetudine, & gloria, tam sanctissimo bello non defuturum speramus. Accedit his etiam Nobilium Venetorum, multum terra, plurimum mari, potentium, pia nobiscum, & cum tua Majestate antea inita, & nuper renovata confœderatio: quæ omnia, cum Divini favoris certissima sint indicia, opportunitatemque rei gerendæ præbeant maximam hostes: etiam non minorem nobis imponit necessitatem. Is enim nostro nomini infensissimus, nostrorumque Majorum discordiis potentissimus factus, non contentus tot Regnis, tantaque Orbis parte, Christiano simul Imperio, & Religioni ademptis, tuæ permaxime Majestati, quam, & odit, & reformidat, infestus Viennam tui Fratris bis invasit, Classe in Africam missa Tunetum bis occupavit, ut ex ea quasi Arce Italiam, atque Hispaniam teneret obsessas. Utrinque autem, cum personaliter illuc advolasses, tua virtute repulsus. Aucta postea in immensum Classe, superiore anno Regni Neapolitani littora diripuit: nec aliud, nunc cogitat, quam quomodo reliquam cunctam Christianitatem, ac præsertim tua nostraque & confœderatorum Venetorum occupet, & absorbeat: eoque deducta res est, ut vel vincendum nobis, vel pereundum, aut sævissimo hosti serviendum sit. Licet igitur, noster fili charissime, maxima præstiteris, ac præstes, majora tamen a te expectantur: illa enim priora ad nihilum reciderent, nisi, quæ restant adjicias, hostis siquidem irritatus, potius quam fractus, acrior postea consurgere posset in nostram perniciem. Itaque non hortamur modo Majestatem Tuam, sed etiam oramus, ut sicut facere eam audimus, omni studio, omnique instantia rem urgeat, ac se in hanc sanctissimam expeditionem, primo Vere ineundam, accingat, nullumque temporis punctum a præparatione, instructioneque ejus vacuum elabi sinat. Et quoniam de honore Dei Omnipotentis, de universali peri-

Digitized by Google

periculo, de communi salute, agitur, cui ad Dei maximum honorem tuendum, vel si vitam profundere oporteat deesse non debemus, velis sicut antea in Gemaniam, deindeque in Africam, ita nunc haud minore in re, immo etiam majore, ad caput hostium ipse proficisci, ut tua præsentia, & tuis animos augeat, & hostibus minuat. Nec nos quidem, fili, quamquam admodum senes, & viribus invalidi, pium hunc laborem refugimus, ut nostræ etiam personæ ministerio, nedum contributione pecuniæ, communi prosimus. Quod si vitam quoque Deo reddere in tam pio opere nobis liceat, fœlicitatem reputabimus. Tolle igitur nobiscum sanctæ Crucis vexillum, in quo Constantinus Prædecessor tuus vicit, vindica honorem Dei Omnipotentis fœdatum, Jus Romani Imperii concerptum: sicut etiam nuper in Africa, ita nunc in Europa tot millia Christianorum, qui hosti sævissimo indigna, ac misera serviunt servitute exime, denique securitatem Christianitatis, quam hostis tamdiu impune vexavit, pro tuo officio, virtute, ac dignitate, constitue. Nos quidem ipsi quantum undique præstare poterimus, vel officio nostro in adhortando, vel auxilio in contribuendo, tibi non deerimus; pacta ex fœdere pecuniam in promptu habituri sumus: hincque ad prædictos, & alios Reges, inde ad Principes Germaniæ, & istuc quoque ad Pralatos tui Regni, quos tua opera convocatos audimus, literas dedimus, ut omnes communem causam, communi contributione coadiuvare velint, sicut eos pro officio, & pietate sua esse facturos speramus. Datum Romæ XV. *Octob.* MDXXXVIII. *anno* IV.

XXV. *Decumas Hispano Clero imponit Paulus pro bello Turcico.* Extant eæ in Libro Brevium, quibus Hispano Clero significat susceptum in Turcas bellum ad servitutem impiorum avertendam, tuendamque Religionem, ac longe satius esse, partem opum in communem opem conferre, quam insolescenti hosti omnia reservare, maxime cum in ea causa ad fundendum etiam sanguinem debeant esse paratissimi.

Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis, & Episcopis, ac dilectis filiis Capitulis Ecclesiarum Regnorum Hispaniæ.

Paul. III. lib. brev. an. 4. p. 495.

In eo nunc, sicut nostis, omnes simul Laici, Ecclesiasticique periculo versamur, quod a perfidis Turcis, in nostram perniciem armatis, imminet; propter quod nos, cum Cæsarea Majestate, ac Venetis sanctissimam contra eos expeditionem suscepimus, ut nisi ad commune incendium restinguendum communi ope accurratur, communiter omnibus sit pereundum, multoque magis expediat partem aliquam ob salutem conferre, quam cum certo exitio cuncta amittere, id vero cum conveniat omnibus ad prudentiam, Ecclesiasticis etiam convenit ad pietatem, ut scilicet sanctam Religionem, communemque Populorum nobis commissorum salutem in tempore necessario, non solum parte facultatum, quas pia illorum liberalitate consequuti sumus, verum etiam proprio [si necesse fuerit] sanguine tueamur. Quamobrem Fratres Venerabiles, & dilecti filii, cum in communi periculo, & vestrum quilibet includatur, nosque ipsi, licet Ecclesiasticæ facultates, ob calamitates proximorum temporum, valde imminutas acceperimus, gravi tamen contributione nos oneravimus, ut non solum nostra, nostrorumque Subditorum, sed omnium, ubique Christianorum defendantur. Vos quoque decet, nostro exemplo, coadiuvare sanctissimam hanc expeditionem. Nullo enim tempore, nullaque in re magis pium Deo obsequium præstare poteritis, brevique tempore, sicut in eiusdem Dei misericordia sperandum est, hostibus victis, salutem quietam, & securitatem vobis perpetuam acquiretis. Itaque cum Cæsaream Majestatem literis nostris adhortemur ad expeditionem accelerandam, & eo personaliter, prout rei magnitudo postulat, proficiscendum, vos hortamur in Deo Domino, ut nobiscum, & cum dicta Majestate, quæ Regnis, uxore, ac liberis suis relictis, tot impensas, labores, & pericula pro publica salute subitura est, commune totius Christianitatis, & totius quoque Regni hostem pia contributione propulsetis, &c. Datum Romæ XV. *Octobris MDXXXVIII. anno* IV.

Pontifex, ut a Deo pro Christifidelibus opem impetraret hæc statuit: XVII. *Octobris MDXXXVIII. fuit Consistorium, S. D. N. decrevit supplicationem in terris confœderatorum, cum Indulgentia Plenaria pro orantibus contra Infideles, propter bellum, quod cum Turcis hoc anno, Terra, Marique geritur.*

Quid porro a sociali Classe gestum sit hoc anno, pudet referre. Propulsato fœliciter (ut diximus) a Cretæ insula Barbarossa, Andreas Auria, Præfectus Classis Cæsareæ, postquam revexisset in Hispaniam Cæsarem, collectis passim militibus, superato Messanæ freto, ad Corcyram Insulam cursum intendit, & cum Vincentio Capellio Venetæ Classis Præfecto, Autumno appetente se conjunxit. Grimanus vero Patriarcha Aquilegiensis, qui Pontificiæ Classi præerat, Prævesam Oppidum in Actiaco Promontorio situm, adortus, a Turcis ex Ætolia accitis, repulsus est, nonnullis in recessu interfectis, non tamen pertæsus audacis consilii, cum angustias Ambracii sinus explorasset, & ho- XXVI. *Paul. Jov. l. 37.*

hostium Classem in toto sinu stantem in anchoris perspexisset. Florentissima porro erat Classis Christiana, in qua septuaginta duæ naves onerariæ erant, ac centum & triginta quatuor triremes, præter alias naves Classem comitantes, adeo ut numero, & viribus superaret Turcicam: ad quam opprimendam sumpta sunt bellica consilia, sed ea in ancipites, contrariasque sententias distracta sunt, ut sine ullo impedimento Barbarossa Classem centum, & quinquaginta navigiorum ex angustiis Ambracii Sinus in apertum Pelagus eduxerit. Defuit etiam tum pugnandi occasioni Andreas Auria, licet vincendi præclara spes affulgeret, atque a Vincentio Capellio, & a Patriarcha ad pugnam urgeretur, ductisque mari variis gyris, ex navalis peritiæ inani ostentatione, demum turpem fugam, ridente Barbaro capessivit, cum hostis, septem, qua naves, qua triremes nostras, sibi propinquiores, cœpisset, incendissetve. Porro Barbarossa fugientes nostros ad Corcyram insequutus, eos ad pugnam provocare insolentissime est ausus, Auria tamen, frementibus cæteris Ducibus, nec ferentibus ad tantum dedecus abiici Christianam virtutem, Portu se continuit. Cumque (pudore victus) pugnæ tandem assentiretur, tandiu prolata est consultatio, ut Barbarossa parta contentus gloria in Ambracium Sinum se receperit. Vertit tum Christiana Classis impetus suos in Castrum novum Turcicæ ditionis in Rizonico Sinu, quod prima impressione expugnatum est, magnaque multitudo in servitutem abducta. Cum vero id Oppidum ex fœderis legibus deberetur Venetis, tamen Auria veteranas cohortes Hispanas præsidiarias ad quatuor millia Oppido imposuit, quod ægerrime tulit Venetus Senatus, ut damnare sacrum fœdus cæperit.

Infelix exitus Christianæ Classis contra Turcas paratæ.

Castrum novum a Christianis expugnatur.

XXVII. Nauplium, & Epiduarum in Peloponneso, quæ Venetæ erant ditionis, obsideri, acerrimeque oppugnari jussit, at Barbarossa, ob fugatam Christianam Classem, animis elatior, ad Neapolitanam expeditionem vires convertit, ut Castrensibus præsidiariis opem ferret, sed Divina virtus eum delevit, atque a Regno Neapolitano avertit exitium: pars enim ejus Classis Africo, & Austro jactata illisa est scopulis Acrocerauniis, de quo hæc Petrus Paulus Gualterius in Diario refert. XXIV. *Novembris nuntiatum est Romæ, perisse naufragio undecim triremes Classis Turcarum prope Valonam, & postea res confirmata est.* Majorem numerum alii recensent, ut apparebat ex armamentis, & naufragii fragmentis, quæ toto fere Dalmatico littore natantia, atque ejecta videbantur: ea clade debilitatum, perturbatumque Barbarossam, eductis Classibus persequendum Capellius aliis Ducibus suadebat, cum quo Ferdinandus Gonzaga sentiebat, sed restitit Auria caussatus, sibi in Italiam redeundum esse, ac continuo ventis vela expandit, Capellio in eum, ut in Veneti nominis veterem hostem, contumeliosam rationem effundente, ut qui exploratæ victoriæ defuisset, & Christiani nominis gloriam inertia importuna dehonestasset. Cumque adversi rumores de eo spargerentur, ferunt, Auriam eos contempsisse, cum omnia revocaret ad commodum Cæsaris, qui Turcico bello implicitos Venetos, atque a præpotente hoste viribus, & opibus exhauriendos, terrestris Imperii Urbibus spoliare posset.

Pars Classis Barbarossæ naufragio periit.

Paulus Jovius l. 37.

MS. Vat. to. 11.

Surius in comm.

Nec fœlicius successere Turcarum res terra, quam mari; cum enim terrestris eorum exercitus in Valachiam, & Moldaviam irrupisset, Valachi fœdus armorum cum Rege Poloniæ percussere, cumque ob ingruentis adversæ tempestatis incommoda, reditum pararet e Moldavia, a Valachis, & Moldavis irruentibus ex parte concisus est, extremaque ejus agmina deleta, quorum cladem Rex Poloniæ, qui cum Valachis pacem sanxerat, Pontifici significavit, & lectæ fuerunt in Consistorio sub die VII. Octobris MDXXXVIII. ejus literæ, quæ annunciabant talem pacem. Et in Consistorio xxv. Octobris ejusdem anni Sanctissimus retulit discessum exercitus Turcarum ex Moldavia [1]. XXVIII.

Alex. Farn. in Act. Consist.

Act. Consist. ms. Cardin. Spad. sig. n. 133. p. 351.

Eodem anno Solymannus Turcarum Imperator, cum primum Badurii Cambaiæ Regis Nuntiis, deinde eo cæso, a Mamudio Rege ad Lusitanos Diensi Arce XXIX.

NOTÆ [1] Hanc tamen Moldavorum de Turcis victoriam vel fictam, vel ambiguam fuisse oportet, cum Turcarum Annales tum illi, quos Leonclavius vulgavit desinentes in annum 1550. tum recentiores illi, quos Carolus Italice ex Turcico & Arabico vertit, victoriam Turcarum de Moldavis hoc anno referant. Porro Annalista Leunclavianus addit Moldavos irrumpenti in regionem suam Sultano deditionem fecisse, a quo Moldavorum Vaivodam constitutum fuisse Principem quemdam e familia veterum Vaivodarum Moldaviæ, qui Turcarum castra sequebatur, cum legitimus Moldavorum Princeps fuga se proripuisset. Hæc scriptor ille, qui anno 1550. opus suum claudens his gestis coævus non inaniter censeretur. Chronista vero alter recentior expeditionem quamdam Solimani in Moldaviam cum felici in urbem regiam regressu hoc anno commemorat. MANSI

Joannes Petr. Maffejus hist. Indic. lib. 11.

ce pellendos, Mogoremque sibi infestissimum bello lacessendum provocaret, de Lusitanis ex India depellendis, atque Orientis Regnis ad suum Imperium adjungendis consilia, conatusque omnes adhibuit; Classem ad Suezium maris rubri Portum instruxit opera Abrahemi purpurati florentissimam, in qua majores naves erant sexaginta quatuor quarum pleræque remis agebantur, ad quas etiam Cambaicæ septem, & Malabaricæ tres accessere, huic præfectus est Solymannus Ægypti Præses bello exercitatissimus. Is Adenum profectus, quingentos milites ægritudinem simulantes, ac in Urbem a validis militibus transvectos, in Urbem Rege hospitium comiter præstante, induxit, in quorum lectulis arma sub veste contecta fuere: dein in naves Regem venire jussit: periculosa imperia respuentem, ficti illi ægroti, accincti armis, ad Classem invitum perduxere: quem Solymannus, ob liberiores voces, ex prætoriæ navis antenna, suspendit, Urbeque direpta, præsidium illi imposuit. Ex eo Portu, ut ab Imperatore jussus erat, Goam cursum intendit, ad eam Turcico Imperio subjiciendam. Verum in itinere murato consilio, Dium flexit, ac cum Sofare viro Principe, de Cambajæ Regno occupando consilia contulit, Diumque obsidione cinxit. Ejus consilia suspecta Rex Proceresque Cambaiæ habuere, commeatumque, ejus castris, magno Lusitanorum commodo, inferri vetuere. Porro ille graviores impetus in Rumæum Castellum, cui præerat Patiecus, impressit, adeo, ut magna murorum parte diruta, cum obsisti amplius, non posset, Lusitani præsidiarii (salvis, præter arma, rebus & corporibus) deditionem fecerint. Res autem mira tum accidit, nam cum signifer Turca Vexillum Christi Domini quod in summis mœnibus de more defixum erat dejecisset, ejusque loco illud impuri Mahometis erexisset, Joannes Petrejus, pio ardore accensus, socios ad vindicandum contumeliam invitavit, quem sex sunt sequuti. Ille, se victum deditiriumque negans, evulso Mahometis, signo, Christi Signum restituit. Mox accurrere victores, minasque talia ausuris, intentarunt, nil valuere minæ, nam vix digressi erant, cum Petrejus, & socii pio studio perciti, afflicta Mahometis effigie, Crucis Signum extulere: eos id Divino impulsu egisse eventus edocuit, nam cum perciti rabie Turcæ obtruncassent Christianæ dignitatis assertores, atque in mare dejecissent, hæc subsequuta refert Maffejus: *Hinc mira visu dictuque res, militum Christi cadavera, Divino scilicet nutu, ne honore sepulchri carerent, obliquo Euripo, contra vim æstus rapidissimi, sponte ad ipsam Lusitanæ Arcis portam evasere. Haud obscuro sane documento, cum tanta sit corporum divinitus habita ratio in terris, quam gloriosa fuerint eorum animis in Cœlo præmia persoluta.* Rumæo autem Castello potiti Turcæ vires omnes in Diensem Arcem, terra marique effudere: sed Turcicos conatus constantia Lusitana fregit: asperrima omnium postrema dimicatio fuit triplici acie structa, barbaris in mœnia assilientibus, in qua tormentorum librandorum Magister exhaustis pilis ferreis, dentem sibi ex ira excussit, excussumque, ac inditum tormento in hostem contorsit. Demum duobus mensibus in obsidione consumptis, Solymannus tribus suorum millibus amissis, commeatuum difficultate fatigatus, ac Nonii Proregis Indiæ adventu territus, Diensi Urbe incensa, noctu tanta trepidatione copias in naves recepit, ut quingentos saucios, magnamque tormentorum partem reliquerit, & qui Indiæ Regna subacturus venerat, in Arabiam trepidus aufugit. Festo omnium Sanctorum die, parta ea victoria est, atque Lusitani Insulam totam sine certamine recepere; quorum nominis gloria per Asiam, Africam, & Europam celebrata est, ac Præfecti Sylveriæ effigiem Franciscus Galliæ Rex inter præstantissimorum virorum Icones reposuit.

Solymannus cogitat expellere ex India Lusitanos.

XXX. Opus fuit Pontifici arma sumere in Guidobaldum de Ruvere. Defixus enim ille fuerat censuris Ecclesiasticis ob Camerinum, Pisaurum, ac nonnulla alia loca Ecclesiasticæ ditionis occupata, a quibus simul cum Francisco Maria Urbini Duce Patre suo solutus fuerat, ea lege ut ad sacram militiam adversus Turcas esset profecturus. At voti reus priora abjecerat consilia, quare in eum Paulus arma convertit; curaque hujus belli commissa fuit Cardinali de Sancto Angelo, sic se habent acta consistorialia.

Petr. Paul. Gualt. Blasius Cas. Diar. ms. Vat. tom. 11.

Romæ die XXIX. *Novemb. MDXXXVIII. fuit Consistorium, S. D. N. deputavit Legatum de Latere suum, ac Sedis Apostolicæ Reverendissimum D. Ennium Cardinalem Sancti Angeli ad bellum Camertinum, & Urbinatem, contra Guidobaldum de Ruvere inobedientem, & contumacem.* At brevi sedatum hoc bellum concordia proximo anno visuri sumus. Nunc de concilio Vicentiæ indicto agendum est.

MS. Car. Spad. to. 133. pag. 346.

XXXI. Non defuisse Paulum Pontificem muneri suo pro celebrando concilio, sed calamitatem temporum illi obfuisse memorat Petrus Paulus Gualterius. Quod demonstrant etiam ipsa acta Consistorialia scri-

Act. Consist. ubi sup.

ſcripta ab Alexandro Cardinali Farneſio. *VIII. Januarii MDXXXVIII. fuit Conſiſtorium, Sanctiſſimus deputavit, pro rebus ad concilium pertinentibus, novem Cardinales: videlicet, eu ordine Epiſcopornm Reverendiſſimos DD. Hoſtienſem, & Sabinenſem; eu ordine Presbyterorum Reverendiſſimot DD. Ghinuccinm, Simonettam, Contarenum, Theatinum, & Sadoletum; en ordine Diaconorum, Reverendiſſimot DD. Cæſarinum, & Polum; Et in Conſiſtorio XII. Jannarii lectæ fuerunt literæ Regis Romanorum de rebus concilii.* Et maxima animi contentione ad illud celebrandum incubuiſſe, licet omnia ſuis votis adverſarentur, referr Jacobus Sadoletus Cardinalis in literis ad Fridericum Nauſeam eximium in Germania Concionatorem, propugnatoremque Fidei Catholicæ. *De concilio quod queritur, Pontifex ſtat in ſententia, & quamquam permulta ſunt, quæ nos hic retineant, inprimiſque diſcordiæ noſtrorum Principnm, atque ejus periculi ſuſpicio, qnod a Turcis graviter impendat, quodque omnia itinera omnibus pene in locis infeſta ſunt, ut qui conveniant ad Concilii diem futuri non ſint, præter admodum paucos ſicur & vobis Germanis patere, ac perſpicuum eſſe non dubitamns, tamen & de profectione. Pontifen loquitur, & jam ad iter aliqua parare incipit, noſque ſumus moniti, nt expediti ad tempus eſſe debeamus. Itaque puto fore ut exacto tempore jejunii hinc proficiſcamur.* Addidit, exitu rerum timendum magis, quam ſperandum videri hac de cauſa: *Etenim partim mores hominum, partim etiam majorum opiniones, ita corruptæ ſunt, nt medicinam nullam ſalutarem inveniam, præſertim exaſperatis animis, & adverſus verum contumacibus. VIII. Kal. Martii MDXXXVIII.*

Jacobus Sadoletus l. 10. Studia Pauli pro Concilii celebratione.

De iiſdem Pontificiis ſtudiis pro celebrando concilio, hæc narrat Angelus Maſſarellus.

Angel. Maſſarell. in Act. Conc. Trid. mſ. Arch. Vat. ſig. num. 3188. p. 51.

Ad Concilii celebrationem Sanctitas ſua omne ſtudium convertens, Die XIII. *kalend. Aprilis tres de latere Legatos, Reverendiſſimos videlicet Laurentium Epiſcopum Sabinenſem Campeginm, Jacobum tit. S. Apollinaris Simonettam, ac Hieronymum tit. S. Chryſogoni Brunduſinum S. R. E. Cardinales Vicentiam Concilii præſidentes deſtinavit, conceſſa eis facultate ea omnia faciendi, quæ in hujuſmodi negotio qnomodolibet neceſſaria, & opportuna judicarint, datis ſuper his literis Romæ* XX. *Martii MDXXXVIII. ab Incarnatione, Pontificatus ſui anno* IV. *infraſcripti tenoris.*

MS. Cardin. Pii ſig. to. 64. p. 333.

XXXII. *Paulus &c. Venerabili fratri Laurentio Epiſcopo Sabinenſi, & dilectis filiis Jacobo S. Apollinaris, & Hieronymo S. Chryſogoni tit. Presbyteris Cardinalibus noſtris, & Apoſtolicæ Sedis Legatis, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.*

Pro celebrando Vicentiæ Concil. decreti Legati 20. Martii 1538.

Ad prudentis patris familias officium ſpectat, ea, quæ legitima cauſa obſiſtente, per ſe, ipſum efficere non poteſt, præſertim quando talia ſunt quæ moram non patiuntur, utqne per alios idoneos fiant, diligenter curare. Cnm itaque nos duobns fere ab hinc annis, ſperantes Chriſtianam Rempublicam, quæ inteſtinis fidelium odiis, & bellis, ac infidelium perſequutionibus graviter afflicta, & debilitata erat, in priſtinam reſtitui dignitatem, pacemque inter Chriſtianos Principes inter ſe diſſidentes reintegrari, & fieri contra infideles generalem expeditionem, atque per eos occupata a nobis recuperari, ac vineam Domini, quam aper de ſylva depopulatus eſt, ejectis inde vulpeculis, quæ tam demoliri ſatagunt, ad debitam redigi culturam, ſacrum œcumenicum, & univerſale Concilium [certo tunc declarato tempore] celebrandum de Venerabilinm fratrum noſtrorum S. R. Eccleſiæ Cardinalium indixerimus Mantuam, & deinde dicto tempore ex juſtiſſimis cauſis prorogato, immutato conſilio Vicentiam, tamquam locum idoneum, & opportunum ad ipſum Cencilium celebrandum, civitates elegerimus, & deputaverimus, prout in diverſis noſtris literis continetur. Et interim conſiderantes, fruſtra præmiſſa ſperari poſſe, videlicet Chriſtianis Principibus, ut præfertur, inter ſe diſſidentibus, & mutuis offenſionibus ſe invicem perturbantibus, pacem inter eos præſertimque inter chariſſimos in Chriſto filios noſtros Carolum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, & Franciſcum Francorum Regem Chriſtianiſſimum, a quibus totius fere Chriſtianitatis ſtatus pendet, ſummo deſiderio procurare non ceſſavimus, licet fruſtra hactenus per literas, Nuntios, & Apoſtolica Sedis Legatos non ſemel miſſos tentavimus; & conſtitutum celebrandi Concilii hujuſmodi tempus inſtet, diesque inchoandi cum prope adſit. Nos, qui nihil aliud, dies, nocteſque cogitamus, quam ea omnia facere, per quæ præmiſſa ad effectum perduci poſſint, decrevimns tandem, nulla ætatis noſtræ [jam valde ingraveſcentis] ratione, ad civitatem Niciæ, ad qnam, nt præfertur, Imperator, & Rex conciliandæ inter ſe concordiæ ſpe nobiſcum convenient, ſummo ſtudio procuravimns perſonaliter nos conferre; ſperantes, ita Denm cauſæ ſuæ adfuturum; ut & vires nobis ſubminiſtret, quibus longi hujus itineris, & laboris pericula ſnperemus, & quam tantopere optavimus, & procuravimus, inter præfatos Prin-

tipes

cipes pacem, a qua universalem etiam Christianitatis unionem speramus, Divino aspirante auxilio, consequamur.

Ne autem sanctum celebrandi Concilii initium impediatur, quod forte nobis contingeret, si nobis circa iter prædictum impeditis, & propterea personaliter eo accedere non valentibus, nullus nostro illuc nomine mitteretur, vos doctrina, probitate, prudentia, & rerum experientia claros, & probatos cum plena, & libera, ac omnimoda Legatorum de latere potestate, ac speciali, & expresso mandato, cum ratihabitionis, & aliis clausulis in similibus apponi solitis, de simili fratrum nostrorum eorumdem consilio, authoritate nostra, præsentium tenore constituimus, & deputamus; Vosque ad dictam Civitatem Vicentinam pro generali Concilio celebrando, ut præfertur, electam, & deputatam, tanquam pacis Angelos destinamus; vobisque, aut uni ex vobis, nomine, & authoritate nostris ipsi Concilio præsidendi, & in illo pro vestra pietata, & sapientia, omnia proponendi, ordinandi, & de ipsius Concilii consilio decernendi, & statuendi, quæ in præmissis, & circa ea necessaria esse, seu opportuna, & alia ad honorem, & laudem Dei pertinere noveritis, etiamsi magis speciale mandatum exigant, plenam, & liberam authoritata prædicta, tenore præsentium, concedimus potestatem, & facultatem &c. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXXVIII. XIII. kal. April. Pontificatus nostri anno IV.

M. Card. Crescentius. F. Vigil.

His addit Angelus Massarellus *Antequam autem dicti Legati Vicentiam pervenissent, cum nullus Prælatus ibi comparuisset, Pontifex, ne Concilium frustra, & absque dignitate inchoaretur, mandavit ipsis Legatis Vicentiam destinatis, ne illud Kalendis Maii, sicut decretum fuerat, aperirent, scriptis ad eos literis in forma Brevis, tenoris infrascripti.*

XXXIII. *Venerabili fratri Laurentio Episcopo Sabinensi Campegio, & dilectis filiis Jacobo tit. Sancti Apollinaris Simonettæ, & Hieronymo tit. S. Chrysogoni Brundusino, Presbyteris Cardinalibus nuncupatis in Civitate Vicentiæ nostris, & Apostolicæ Sedis Legatis.*

Venerabilis frater, & dilecti filii nostri, salutem, & Apostolicam benedictionem. Licet nos cum in conciliandis inter sa Christianis Principibus occupati, in die kal. Maii proxime futuro tempore, quo œcumenicum universale Concilium per nos indictum inchoari debeat in Civitate Vicentiæ ad id deputata, personaliter esse non possa videremus, vos nostros, & Sanctæ Sedis Apostolicæ Legatos deputaverimus; tamen cum neminem ex iis, qui ad dictum Concilium conventuri sunt, ad ipsam Civitatem Vicentiæ adhuc pervenisse intelligeremus, & an sine eorum præsentia Concilium ipsum inchoandum essa hæsitaremus, habita super hoc cum Venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, ab ipso Cancilio in præsentia inchoando de ipsorum Cardinalium consilio supersedendum asse decrevimus: quamobrem volumus, & vobis injungimus, ut donec aliud a nobis ordinatum fuerit, ab ipsius Concilii inchoatione spersedeatis, contrariis non obstantibus quibuscumque. Datum Placentiæ sub Annulo Piscatoris die XXV. aprilis MDXXXVIII. Pontificatus nostri anno IV.

Paucos Præsules Vicentiam convenisse referunt plures authores, confirmatque eorum dicta Pius IV. in diplomate indictionis Concilii Tridentini, de quo factus certior Paulus III. exiguas, & tenues spes affore, ut solemnes episcoporum cœtus cogi possent, antequam Kalendæ Maii appeterent, diem inchoandæ Synodi extraxit ad incertam diem ab ipso designandam, de quo hæc memorat Angelus Massarellus, qui etiam Pontificium Diploma subiicit.

Pontifex inquit *reservat sibi declarationem diei, quo Concilium post kal. Maii aperiri debeat.* XXXIV. *Ang. Massarell. in act. Concil. Trid. ms. Vat. sig. n.3189. p. 536.* Differtur dies inchoationis Concilii ad arbitrium Pontificis.

Paulus &c. Ad futuram rei memoriam.

Romanus Pontifex, supra gregem Dominicum Pastor Divina constitutus dispositione, ad ea suæ vigilantiæ curam adhibere consuevit, per quæ scandalis, & dissidiis, quæ inter ipsius gregis oves, præsertim ex variis interpretationibus oriri possent, obvietur. Hodia siquidem, cum ad notitiam nostram devenisset, quod nullus ex iis, qui ad Concilium conventuri sunt ad Civitatem Vicentiæ pro celebrando Concilio, in die kalendarum Maii proxime præteriti inchoando deputatam, pervenerit, habita super hoc cum Venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, ab ipso Concilio in præsentia inchoando, de ipsorum fratrum consilio supersedendum esse decrevimus, dilectis filiis nostris, & sanctæ Sedis Apostolicæ Legatis ad dictam Civitatem occasione dicti Concilii destinatis injungentes, ut donec aliud a nobis ordinatum fuisset, ab ipsius Concilii inchoatione supersederent, prout in nostris in forma Brevis literis desuper confectis plenius continetur. Cupientes autem ante omnia occasionem dubitationis aut difficultatis, quæ circa inchoationem, aut apertionem dicti Con-

Concilii, aut alias circa ipsum Concilium, modo aliquo, oriri posset, tollere, & amputare, de eorumdem fratrum consilio, & assensu, statuimus & ordinamus, non solum dictum Concilium, etiam postquam dicta dies kalendarum Maii venerit, inchoandum, aut aperiendum non esse, verum etiam generaliter diem ipsius Concilii inchoandi in aliam diem, per nos de dictorum fratrum consilio declarandam, differendum fore, prout differimus. Declarantes, quod ante declarationem hujusmodi per nos, ut præfertur, faciendam, etiamsi eam post diem dictam kal. Maii fieri contigerit, ipsum Concilium nullo modo cœptum, nec apertum sit, nec esse censeatur, nec per adventum dictæ dici kal. Maii incipiat, aut aperiatur, aut incipi, seu aperiri valeret: immo dies ipsa inchoandi, aut aperiendi Concilii ante declarationem prædictam, nullo modo cadat, aut veniat, nec venire, aut venisse quoquo modo dici possit, aut debeat, neque ab omnibus, quavis authoritate fungentibus, sublata eis quavis alia judicandi, ac interpretandi facultate, & authoritate, judicari, & interpretari debere decernimus; non obstantibus indictionis, & prorogationum dicti Concilii literis, in quibusvis constitutionibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo &c. Datum Placentiæ anno Incarnationis Dominicæ MDXXXVIII. VII. kal. Maii Pontificatus nostri anno IV.

M. Card. Crescentius. Blosius electus Fulginatensis.

XXXV. Visum est Pontifici, consulendos esse Cæsarem, & Franciscum Regem Francorum de celebrando Concilio, ut mutua animorum consensione ad Præsules ad illud e suis Regnis mittendos conspirarent. Eos vero prorogandum censuisse Concilium ob Turcici belli apparatum narrat Jacobus Sadoletus Cardinalis in literis ad Joannem Cochlæum datis, nullam vero retardandi illius datam a Pontifice occasionem scribit Angelus Massarellus his verbis. *Qui quidem Legati, & Præsidentes applicuerunt Vicentiam kal. Maii, quæ dies constituta fuerat ad ipsum Concilium inchoandum; ingressique sunt Civitatem solemni Legatorum de latere more.* Cum deesset Præsulum numerus idoneus ad inchoandam Synodum, Legati gerendis rebus supersedere, deque tertia prorogatione actum est.

Jac. Sadolet. l. 11.

Ang. Massar. ubi sup.

Alex. Farnes. Card. in act. Consistorial. ms. Card. Spad. sig. n. 133. p. 350.

Ea maxime de causa, quod Carolus V. Imperator, & Franciscus I. Gallorum Rex in sua Regna reversuri flagitarent a Paulo Pontifice, ut Præsulibus Regnorum suorum moram aliquam veniendi ad concilium indulgeret, quod in Senatu Cardinalium decretum Genuæ narrant acta Consistorialia.

Genuæ XXVIII. Junii MDXXXVIII. præsensi, fuit cogregatio Cardinalium, & in ea S. D. N. precibus Serenissimi Imperatoris, & Christianissimi Regis, asserentium, se desiderare reverti ad Regna, & Dominia eorum, a quibus per plures menses absfuerant, darique aliquam dilationem Prælatis suorum Regnorum, & Dominiorum ad veniendum ad concilium, præmissis attentis, & quod etiam per literas Legatorum suorum existentium in Civitate Vicentiæ certior factus est, quod nemo en conventuris ad concilium adhuc illuc pervenerit, prævia declaratione mentis suæ, quod per hoc non intendit præjudicare, aut aliquo modo derogare literis in Civitate Placentina sub plumbo VII. kal. Maii proxime præteriti super materia concilii emanatis, & contensis in eis, conventuros hujusmodi usque ad festum Paschatis Resurrectionis D. N. Jesu Christi proxime futuri voluit expectari mandans dictis Legatis, ut quibuscumque aliis quacumque dignitate &c. ne interim circa celebrationem concilii hujusmodi procedant, aut se circa id intromittant, volensque, quod super voluntate, mandato, & declaratione suis hujusmodi, binæ, vel plures etiam super singulis literæ expediri possint. Referuntur eadem ab Angelo Massarello in Diario Concilii Tridentini.

Tertia prorogatio Concilii, & ejus causæ.

Cæterum cum Legati Apostolici præfati per nonnullos menses expectando, Vicentiæ permansissent, & id Pontifici literis notum fecissent; & eodem tempore Serenissimus Imperator, & Christianissimus Rex necnon Ferdinandus Rex Romanorum Prælatos Regnorum suorum ad ipsum concilium veniendum per aliquod tempus expectari, & ut aliam habendi concilii, rursus temporis prorogationem decerneret, a Sua Sanctitate petiissent, Pontifex, ne tantorum Principum voluntati deesset, concilii celebrationem hujusmodi usque ad festum Paschatis Resurrectionis Domini Nostri Jesu Christi anno MDXXXIX. differendam declaravit, ipsisque Legatis, & omnibus aliis, si qui jam Vicentiæ convenissent, ne interim circa dictam celebrationem se intromitterent, mandavit, publicata Bulla tenoris infrascripti.

Tertia prorogatio Concilii.

Acta Concil. Trid. Auct. Ang. Mass. ms. Arch. Vat. sig. num. 3188. p. 54. & in alio ms. Vatic. inscripto Diar. Concil. Trid. p. 9. ms. Card. Pii sig. to. 64. p. 334. Ext. in Actis Angel. Massarelli p. 55.

Ad futuram rei memoriam.

Universi populi Christiani curam licet Nobis immeritis, Divinitus concessam, sustinentes in terris, officii Nostri partes esse putamus, ut si quid idem populus ob temporum conditiones facere omiserit, quod ad pietatem erga Deum pertineat, per nos,

ut

Digitized by Google

ut id commode exequi valeat opportune providentes, præcipue Principum votis, & precibus nos ad id impellentibus. At cum statum Christianitatis, hinc diversis hæresibus turbatum, inde dissidentibus inter se Christianis Principibus, Turcarum minis, ac violentiæ expositum viderimus, œcumenicum universale, ac generale concilium Mantuæ primo, & deinde [Mantua nobis denegata] in Civitate Vicentiæ indiximus, spem certam in ipso Deo reponentes, posse nos per illud ipsas hæreses extinguere, & facile Turcarum impetus retundere. Præteritis autem mensibus, cum tempus ipsius concilii celebrationis instaret, nosque propterea quod ad Civitatem Niciæ proficiscebamur, ut pacem, & concordiam inter Charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum Imperatorem semper Augustum, & Francorum Regem Christianissimum, toties per literas, Nuntios, & Legatos nostros frustra tentatam, per nos ipsos, si qua via fieri posset, conciliaremus, ipsi concilio personaliter interesse statuto tempore nequiremus, tres Legatos nostros, & Apostolicæ Sedis, videlicet Venerabilem fratrem Laurentium Episcopum Sabinensem, & dilectos filios Jacobum S. Apollinaris, ac Hieronymum S. Chrysogoni Presbyteros S. R. E. Cardinales Vicentiam misimus, nosque ad Civitatem Niciæ profecti, ibi utriusque Principis colloquium, quod antea magna cum instantia procuraveramus, habuimus, & a Dei misericordia tandem impetravimus, ut si non plenam pacem, in quam omnes nervos nostrarum actionum, tum intendimus, & reconciliationem animorum, induciasque decennales ante nostrum inde discessum viderimus constitutas.

Cum autem antea, & nuperrime nostri Legati ad nos scripserint, neminem ex conventuris Vicentiam ad concilium venisse, & uterque Princeps, facta per nos in ipso colloquio de celebratione concilii mentione, sua quisque Regna, a quibus diu absuerat, revisere cupiens ipsos conventuros, quorum magna pars cum ipsis Principibus erat, ad propria, ad tempus aliquod, redire cupiebat, ad veniendum ad ipsum concilium expectari; idemque charissimus quoque in Christo filius noster Ferdinandus Romanorum, atque Hungariæ, & Bohemiæ Rex Illustris pro Prælatis Regnorum suorum per suas literas petierit. Nos considerantes præsentem statum Christianitatis generali omnium Nationum, ac frequentia personarum conventurarum ad concilium, si unquam antea, in præsenti indigere; existimantesque ceteros conventuros, ut ipsius colloquii finem viderent, adventum suum ad dictam Civitatem Vicentiæ distulisse [magno Dei beneficio] jactis inter ipsos Principes pacis fundamentis, illamque interim plenissime confectum iri, sicque concilium ipsum felicius ac sanctius celebrari, & optatos fructus inde colligi posse, sperantes, ipsos conventuros ad veniendum ad ipsum concilium, usque ad festum Paschatis Resurrectionis Domini Nostri Jesu Christi proxime venturi, expectandos duximus, & expectari volumus, ipsis Legatis omnibusque, & singulis aliis quacumque dignitate fulgentibus, ad quos quomodolibet spectare possit, ne interim circa ipsam celebrationem procedant, aut modo aliquo se intromittant, in virtute sanctæ obedientiæ mandantes. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ voluntatis, & mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem &c. Datum Genuæ anno Incarnationis Domini MDXXXVIII. IV. Kal. julii Pontificatus nostri anno IV.

Confirmant id de prorogato ad proximi anni sacrum Resurrectionis Domini diem Concilio literæ Pauli ad Internuntium in Gallia agentem, quibus encyclicas eo argumento scriptas literas promulgare atque ad Præsules transmittere jussus est.

Nuntio Franciæ.

Venerabilis frater, salutem &c. Quod nuper Niciæ cum consilio, & voluntate Serenissimi Cæsaris, & istius Christianissimi Regis conclusimus, nosque facturos eis polliciti sumus, ut Prælatos suorum, & aliorum Regnorum, qui ad Concilium per nos Vicentiæ indictum intra terminum ultimo prorogatum venire ob qualitates temporum non potuerant, ad aliud commodum tempus expectaremus, id quam primum Genuæ fuimus, cum Dei nomine, & de Venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio elegimus, tempus expectationis in festum Resurrectionis Dominicæ proxime futurum distulimus, literasque Apostolicas id continentes expediri, & Vicentiæ primum publicari, indeque ad Regna Christiana transmitti jussimus, ut omnibus conventuris innotescant. Tuæ quoque fraternitati exemplum authenticum ipsarum literarum mittentes, tibi mandamus, ut ipsi Regi Christianissimo, rem per nos ita, ut constitueramus, factam esse significes, & deinde istic publices, quod ut facilius facere possis, tibi alia complura exempla literarum earumdem istic imprimi faciendi potestatem concedimus, eisque sic impressis, ac sigillo tuo, & tui Secretarii subscriptione munitis, plenam fidem præstari debere decernimus. Datum Velitris XXVII. Aug. MDXXXVIII. anno IV.

Paul. III. lib. brev. an. 4. p. 401.

Literæ encyclicæ de prorogatione Concilii ad diem Resurrectionis Dominicæ.

Exor-

XXXVI. Exortam porro temporum calamitatibus, ac necessitate eam prorogationem scripsit Jacobus Cardinalis Sadoletus ad Georgium Ducem Saxoniæ his verbis. *Cum sui desiderii evensum jam bona ex parte videamur nacti, duobus Principibus amicitia junctis, bello tetro, atque enitioso per inducias dilato, aut [quod ego malim] penitus sublato, spe pacis injecta quam avidissime cuncti, & ardentissime expectamus, reliqua est cura, & cogitatio conventus publici, qui in Urbe Vicentia loco opportuno, & libero, omnes, qui Christiana Religione censentur, est indictus: post aliquas temporum prorogationes, quas necessitase fuisse expressas, qui sine cupiditate judicant, possunt facile cognoscere. Eo in conventu, si concursus fuerit is, qui ad rem tantam requiritur, non diffido fore, quin ad iniustam cujusque potentiam, sed ad bonum commune Concilia conferantur. Præsertim si Tu, & qui virtutum, ac religionis tuæ imitatores sunt, Concilio interesse studuerint.* [Et paulo post] *Non igitur quæro, quo pacto in Concilio me geram, sed quemadmodum erga adversarios Lutheranos mihi agendum sit, qui primum dubito interfuturi sint Concilio, nec ne; Quamquam si pax vobis divino beneficio donata fuerit, Imperatore Carolo soluto a bellicis curis, facile [ut arbitror] cogi poterunt, ut intersint.*

Pauli perspicui labores, & vigilantissima cura pro celeri Concilii celebratione, talem vim non habuerunt, ut subtrahere eum possent a morsibus viperinorum dentium Soavii: qui calumniose in sua satyrica mendaciorum coacervatione, ita audacter dixit. *Quando Imperator, & Christianissimus Rex, Paulo obsecundare noluerunt, consentiendo, ut suorum Regnorum Præsules Vicentiam peterent, cum tanta animi quiete repulsam audivit, ut omnes pene in dubium verterent, an affirmitivam, vel suæ petitionis negativam exoptaret.* Sic Soavius carpens (ut solet) Paulum quasi a Concilio abhorrentem. Sed quam manifeste calumnietur, luce clarius ostendit Cardinalis Sadoletus, qui tunc temporis sequebatur Pontificem, & præsens fuit, quando isti duo Principes Concilii dilationem petierunt; & ita loquitur in epistola ad Jo-
Lib.11.ep. annem Cochlæum; *Hæc certe postrema ejus prorogatio, rogantibus, & contendentibus ambobus Principibus facta est.* Et de
Ibid. eadem re in alia epistola, sic cum Episcopo Upsalensi loquitur. *Et Pontifex Maximus [quod ego scire tunc potui] ad omittendum Concilium, non sua sponte, sed duorum summorum Principum consilio, fuit adductus, qui, & negabant, tempus idoneum esse tantæ agendæ rei, quæ, & tranquilliorem Christianæ Reipublicæ statum, & otium a Turcis, ac Fidei hostibus requirat.* Ita Sadoletus. Dilationis Concilii causas, sequenti anno videbimus. Modo ex ipsis causis pro præsenti dilatione ab ipso Imperatore adductis, scilicet non tutam pacem, & non quieta tempora, tum fuisse clare patet, ut in antecedentibus annis, diximus Clementem VII. optimo consilio nunquam acquievisse convocationi Concilii, quamvis Imperator maximo affectu coadunari peteret, quia summa prudentia tunc temporis cognoscebat, quod nunc Imperator ipse fatetur, temporum tranquillitatem maximam, quæ tunc desiderabatur, talem coadunationem Concilii requirere. Modo ad historiam redeamus.

Perturbati Concilii Vicentiæ indicti XXXVII.
fama vulgata, Lutherus, ut Lutheranos maligno odio in Ecclesiam excitaret, abalienaretque ab adeundo Concilin, vel ab ejus decretis suscipiendis, deterrimum librum edidit, in quo articulos impietate contaminatissimos, cum Augustana Protestantium confessione pugnantes, atque infames, partimque a Magistro Cacodæmone, ut ipsemet antea promulgarat, acceptos, descripsit, quos a suis Concilio proponi volebat: hos vero erudite confutavit Joannes Cochlæus, atque inconstantiam Lutheranæ doctrinæ in luce collocavit, ut ipse in suis Commentariis enarrat his verbis. *Cum,* inquit, *Concilium generale esset indictum Vicentiæ celebrandum, Lutherus Theutonice evulgavit articulos, quos a suis vellet Concilio suo nomine proponi. Contra quos Cochlæus pro honore, & salute Germanicæ Nationis respondens, rogavit, ne articuli usque adeo absurdi, & impii proponantur Concilio, eo quod pudori, ac risui forent apud reliquas Nationes. Nam plerique ex iis articulis sunt confessioni Lutheranorum, quæ Augustæ fuerat Cæsari, & toti Imperio exhibita, contrarii: ver. grat. In confessione ajunt, falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant, retinetur enim Missa apud nos, & summa reverentia celebratur. At secundus Lutheri articulus, quem Concilio proponi velit, sic habet: Oportet Missam in Papatu, maximam, & horrendissimam esse abominationem, eo quod directe, & violenter pugnat contra hunc principalem articulum. Sola fides in Christum nos iustificat. Ait autem Cochlæus, graviorem inde fore ruborem proponentium in Concilio, quia secundus fundatur super primum, qui multipliciter de falso convictus, & in nulla scriptura fundatus est.* De hac Lutheranorum levita-

Cochlæus in act. & scripsit Lutheri hoc ann.

Cochlæus Lutheri articulos de Concilio confutavit.

Surius in comm. hoc ann.

Digitized by Google

vitate, fideique inconstantia, hæc graviter Surius commemorat. *Etsi turpissimum est in Religionis negotio diversa, & quod hodie affirmas, cras negare, hodie asserere, quod heri negabas, tamen hoc apud Lutherum, & ejus præclaram sobolem non valde turpe putatur, immo vero frequens, & solemne est, ut eorum scripta testantur.*

Jac. Sadol. l. 11. Jo. Cocl.

Porro de Cochlæi in Lutherum libro, deque Hæresiarchæ impudentia, hæc eidem Cochlæo Jacobus Sadoletus Cardinalis scripsit.

Librum tuum in illas vesanas Lutheri declamationes legi summa cum voluptate, vehementerque probavi. Arbitror posse me affirmare, raro adhuc vidisse quidquam in eo genere editum, quod distinctius mihi, & accommodatius scriptum videretur: atque ex ea quidem doctrina, quam ego maxime probo, non spinosa, & cavillosa, sed plana atque illustris, e puris sacrarum literarum fontibus deprompta: quamobrem miror, illum hominem impurissimum, ita ferreum os ad contentionem studia afferre, ut eum neque vitæ, neque impietatis suæ pœniteat. Sed illum ulciscetur improbitas sua. Ego quodam alio in Opere, quod nunc cudo, habeoque in manibus, nonnulla insector Lutherana dogmata, quæ maxime ad revellendam Christi Religionem intenta sunt. Additque eidem Sadoletus in eadem epistola. *Decet* inquit *istorum* (nempe Lutheranorum) *insolentiam non exasperare conviciis, quo in genere maxime exultant ipsi, sed mansuetudine retundere, quod proprium officium Christiani hominis est. De Concilio spem non amisi, bene enim sentio de Pontifice Maximo. Hæc certe postrema ejus proroqatio rogantibus, & contendentibus ambobus Principibus facta est: majoribus curis districti mihi videntur, præsertim tanto conflato adversus Turcas bello.*

Jac. Sadol. l. 11. Jo. Cocl.

XXXVIII. Agitur de concordia cum Lutheranis.

Actum est de concordia inter Lutheranos, & Catholicos, interprete Joachimo Marchione Brandeburgensi, qui licet, a paternis exemplis, atque a fide Catholica, ad carnis licentiam Lutheranam descivisset, in Cæsaris tamen fide perstiterat, nec Smalcaldico fœdere se irretierat: tum Ferdinandus Rex Romanorum significarat Pontifici concordiam cum Principibus Lutheranis promoveri posse, si Virum peritia rerum gerendarum insignem, in Germaniam mitteret. Itaque ad id munus delectus est Hieronymus Aleander Cardinalis, multiplici scientia, linguarum cognitione ornatissimus, longoque etiam cum Germanis, atque hæreticis, usu exercitus, instructus est amplissimis mandatis Legatus, ut Germanos ad pristinam de fide cum Romana Ecclesia consensionem revocaret, ut subjectum Diploma docet.

Dilecto filio Hieronymo tit. S. Chrysogoni Presbytero Cardinali Brundusino nuncupato ad partes Germaniæ, nostro Apostolicæ Sedis de latere Legato, Salutem, &c.

Christiani Orbis, & fidelium omnium custodiam, & curam, ab unigenito Dei Filio Salvatore nostro, nobis divinitus commissam, licet non æquis meritis habentes in terris, ad officium nostrum pertinere existimamus, divisam ipsius Ecclesiam ad unionem, & unum corpus reducere, cum præsertim piis Principibus Christianis nos coadjuvantibus facilius id successurum speremus. Insuper ex literis venerabilis fratris Joannis Episcopi Mutinensis, apud charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Romanorum, & Hungariæ, & Bohemiæ Regem Illustrem, Nuntii nostri, intelleximus, ipsum Regem ejus esse sententiæ, ut illi Germani, qui a S. R. E. corpore se subtraxerunt, ad ipsius Ecclesiæ unionem aliqua ratione reducantur, petiisseque ad hoc aliquem probum, & idoneum virum per nos mitti, ipsius enim unionis conclusionem haud difficilem futuram retulit eidem Regi dilectus filius Nobilis vir Joachimus Marchio Brandeburgensis Sacri Romani Imperii Elector, qui, sicut accepimus, in eorumdem Germanorum reductione, ac pace, & concordia ineunda se libenter interposuit, vestigiis bonæ memoriæ Joachimi genitoris sui inhærendo, qui similium bonorum, & sanctorum operum studiosissimus semper fuit, & claræ memoriæ Fridericum olim Marchionem Brandeburgensem gentilem suum in hoc imitando, qui in Bohemis ad unionem ipsius Romanæ Ecclesiæ, a qua etiam se subtraxerant, reducendis, egregiam, & laudabilem operam navavit. Nos vero, qui simul ipsorum Germanorum salutem exoptamus, simulque speramus ex eorum unione majora auxilia ab universa Germania contra Turcas Christianitatem invadere parantes haberi posse, ejusdem Regis judicium prudentissimum, ac sapientissimum judicantes, sicut semper fecimus, ab ejus voto non dissentimus, præsertim charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum Imperatore semper Augusto, cum quo de hoc in Civitate Januæ egimus, in eandem sententiam veniente: quamobrem cum circumspectionem tuam pro nonnullis aliis negotiis, universam Christianitatem concernentibus, ad partes Germaniæ mitteremus, tibi curam hanc demandare voluimus. De tua itaque doctrina, prudentia probitate, religione, ac veteri

Paul. III. lib. brev. anno 4. p. 395.

in similibus experientia confisi, tibi nostro, & ejusdem Sedis nomine ipsorum Germanorum unionem his mediis, quæ a religione Christiana, & orthodoxa fide non discrepent, procurandi facultatem concedimus per præsentes. Dat. Lucæ anno Incarnationis Dominicæ MDXXXVIII. IV. Non. Jul. anno IV.

XXXIX. Demandata eidem Legato Provincia est, ut cum ad Regnum Bohemiæ esset accessurus, Hussitarum, Piccardorum, Calixtinorumque reliquias, ab Ecclesiæ conjunctione divulsas, Ferdinandi Regis authoritate suffultus, adjutusque, ad gremium Romanæ Ecclesiæ traduceret.

Paulus &c. Dilecto Hieronymo tit. S. Chrysogoni Presbytero Cardinali Brundusino nuncupato ad Regnum Hungariæ, nostro, & Apostolicæ Sedis Legato, Salutem &c.

Paul. III. lib. brev. an.4. p. 396.

Admonet nos exemplum Evangelici Pastoris, qui relictis nonaginta novem ovibus, ad exquirendam unam deperditam properavit, ut oves ab ovili Apostolico deviantes ad orthodoxa pascua omni studio, ac solicitudine reducere satagamus. Cum itaque nos hodie te ad Regnum Hungariæ pro interponenda nostra, & Apostolicæ Sedis authoritate in pace, quæ in dicto Regno superioribus diebus facta est, a nonnullis aliis peragendis, nostrum, & ejusdem Sedis Legatum de latere destinaverimus, tuque in tuo ad dictum Regnum itinere, Regno Bohemiæ propinquaturus sis; nos cupientes, ut ea pars dicti Regni Bohemiæ, quæ humani generis hoste, zizaniæ satore procurante, ab unione S. R. E. per plures annos se subtraxit, ad ipsius Ecclesiæ gremium nostris temporibus revertatur, maximam spem hujus nostri desideris consequendi in tua doctrina, probitate, religione, ac dexteritate reposuimus; & hanc curam demandare tibi decrevimus; quamobrem tibi committimus, ut provinciam hanc alacri animo suscipiens, hoc negotium, quod maxime nobis curæ est, ad effectum perducere procures, quod quidem interveniente, præcipue charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Hungariæ ad dicti Regni Bohemiæ Regis Illustris, authoritate, quam nobis pro re certa pollicemur, tibi successurum esse non dubitamus. Dat. Lucæ die IV. Jul. MDXXXVIII. anno IV.

XL. *Surius in comm.*

Quæ vero a Joachimo Marchione Brandeburgico gesta sint pro restituenda Germaniæ pristina concordia refert Surius, illum a Joanne Hungariæ Rege præmonitum, quod Solymannus in Germaniam expeditionem meditaretur, illumque impendens discrimen significasse Saxoniæ Duci, eumque rogasse, ut certam ineundæ concordiæ rationem perscriberet, se enim acturum cum Ferdinando Rege, ut Cæsarem ad eam proclinaret. Rem Saxo cum Hassiæ Lantgravio contulit, demum ad æquas concordiæ leges flecti non potuere, nec ad veritatis lucem, mersi errorum caligine oculos attollere dignati sunt: immo in pervicacia obfirmati, negarunt adversus Turcam Cæsari se conjuncturos nisi Cæsareus Senatus, ipsos in jus causa religionis vocare inhiberetur, bonorumque Ecclesiasticorum direptionem ipsis impune permitteret. Subornati nimirum fuere Lutherani Proceres a nequissimis concionatoribus, *qui Principibus suis* (inquit Surius) *sub verbi Dei specioso titulo multa persuasere, quæ a verbo Dei penitus abhorrerent.*

Saxoniæ Dux, & Lantgravius concordiam respuere.

Nulla itaque re gesta, Cardinalem Brundusinum proximo anno e Germania reversum, narrat Angelus Massarellus in Diario.

Ang. Massarellus in Diar. ms. Arch. Vat. p.96.

Cum Ferdinandus Romanorum Rex Suæ Sanctitati significasset, sibi videri non adeo difficile inter Catholicos, & Protestantes concordiæ tractationem futuram, si Sanctitas Sua in Germaniam aliquem probatæ existimationis, & vitæ, sacrarumque literarum peritia præstantem Virum transmitteret: Sanctitas Sua Reverendissimum Dominum Cardinalem Brundusinum de Latere Legatum, tum ad ipsam Germaniæ Provinciam, tum Regiam Romanorum Majestatem destinavit, ut si qua media forent, quibus aliquis amicabilis concordiæ tractatus haberi posset, exquirerent, qui Cardinalis ex Vicentia, ubi adhuc concilii Legatus agebat, XIII. Augusti 1538. recedens, Germaniam versus iter aggressus est, qua in Provincia per annum, & ultra immoratus, cum nihil certi, aut Reipublicæ Christianæ utile fieri potuisset, Romam, quam XV. Decembr. MDXXXIX. intravit, a sua sanctitate accersitus est.

XLI. Dissident inter se Lutherani.

Hoc anno Wittembergenses Lutherani, inter se graviter dissensere, nam cum Joannes Islebius ex primis Lutheri deliris dogmatibus deliram quoque conclusionem recte duceret, fideles ad bona opera Divinæ legis non obstringi, atque effrænatam juventutem ad sectam, quæ Antinomorum dicta est trahi, Lutherus in Proteum versus, eum damnavit, atque ad Palinodiam adegit, licet eodem se, cum eo telo confoderet, de quo hæc Joannes Cochlæus memorat.

Cocl. in Actis, & scriptis Luth. Surius in comm.

Wittembergæ multa fuit contentio contra quosdam Lutheranos, qui legem operum reiiciebant, sicut antea docuerat ipsemet Lutherus. Multis igitur disputationibus adversus eos contendit, quas probrose An-

Antinomos vocabant. Cochlæus autem ut ostenderet ipsum magis reprehensibilem, quam illos: adversus quintam ejus disputationem, quæ septuaginta propositiones continebat, edidit CLIII. propositiones, quarum initium sic habet. Considerate quæso Lutherani quicumque docti estis, atque diserti, qualis sit novi Evangelii Architectus, Dux, & Princeps vester Lutherus, qui reprehensionis, contentionisque incessabili studio, pacisque, & veritatis odio perpetuo nihil pensi habet, quod sibi ipsi sit contrarius, dummodo aliis quacumque occasione contradicere queat. Miratur jure Surius stoliditatem hominum, qui garrulo illi veteratori crediderint, cum unam, atque eandem rem modo assereret, modo confutaret. *Nec quidquam* (inquit) *tam absurdum ab illo fieri potuit, quod non putarent homines, perperam ab eo institui purum purum esse Evangelion.* Observat idem Author, inter Lutheranos Parœcias invasisse plures, qui Sacerdotio non erant initiati, ex quo id dignum accidit, ut qui Sanguinis Dominici sub speciebus vini hauriendi cupiditate a ritu catholico desciverant, nudum panem, & vinum pro Christi Corpore mire illusi caperent. *Nullis* (inquit) *initiati Sacris parœcias administrandas suscipere non dubitarunt, qua in re observandum est arcanum Dei judicium, quod illi, qui contra Ecclesiæ sanctionem Calicem sibi usurpare voluerunt, Catholicosque Sacrificos criminabantur, quod ipsis alteram speciem maligne suffurati essent, tales accepere Pastores, qui cum nullam haberent conficiendæ Eucharistiæ potestatem, ac nihilominus Sacramenta ipsis porrigerent, non aliud sane, quam merum panem, & vinum præberent, utraque illis specie penitus subtracta, & sic quidem par fuit puniri obstreperos, & refractarios, qui desertoribus, ac seditiosis Monachis potiusquam totius Ecclesiæ judicio obtemperare voluerunt.*

XLII. *Surius in comm.* Hoc tempore Calvinus Hæresiarcha flagitio cœpit nomen una cum secta late diffundere. Hic licet cum Zuinglio præsentiam Corporis, & Sanguinis Christi negaverit, finxit tamen, horum energiam in Sacramento suo fictitio contineri, de cujus inanibus deliramentis hæc scribit Surius. *Quia mendacium nunquam diu constare sibi potest, mira quadam versutia, ita suum de Eucharistia dogma vanissimum tractat, ut neque Lutheranis penitus accedat, neque Zuinglianis, sed utrisque quibusdam præstigiis illudat, dum ait Carnem Christi naturalem, & esse, & non esse in Eucharistia, quorum illud Lutherani, illud vero Zuingliani docent, ad extremum tamen in Zuinglii partes propensior est, dum affirmat in Cœna Domini per fidem excipi efficaciam quandam, & vim de Carne Christi in cælo sita defluentem, sed nihilominus de re tanta [quod necesse est a vero aberranti accidere] fere semper pugnantia loquitur, quam ob causam Lutherani eum præstigiatorem, & sophistam vocant, quibus sic respondet, impostorem eum & esse, & agere, verba illius facile declarent.*

Calvinus nec cum Luthero, nec cum Zuinglio convenit in dogmate Sacratissimæ Eucharistiæ.

Hunc errorem horrendis aliis blasphemiis cumulavit infelicissimus homuncio. *Ut, quod scelera, & flagitia omnia Deus in homine operetur. Quod lex, & voluntas Dei sæpe inter se contrariæ sint. Quod Diabolus jubente, & volente Deo mentiatur in cordibus hominum, & multa alia non verbis, sed flammis tartareis vindicanda.* Subdit Author, insigni prodigio, ipsius doctrinam damnatam a Divino Numine, cum ille eam mendacio confirmare affectaret, & verbo vivum, ac sanum hominem occidisse, cum ad vitam eum revocasse instar Pauli videri exambiret. *Persuasit* (inquit Surius) *misero cuidam, ut se pateretur tanquam mortuum in Templum deportari: fecit ille, consentiente etiam ejus conjuge. Porro Calvini consilium erat, ut hominem coram populo juberet redire ad superos, seu reviviscere, homineque mox sese erigente, tam inaudito miraculo certam omnino, & sacrosanctam in Orbe terrarum doctrinam invexisse videretur. Sed, o Dei clementiam! quæ perfidiosi hominis astum incredibilem noluit latere mortales, ut sic mature ab ejus consortio se removerent. Miser ille, qui in Templum illatus fuit vivus, mortuus inde elatus est. Cum enim Calvinus propius accessisset, & si sua doctrina vera esset, cum juberet, resumpto spiritu surgere, ut homo callidus laqueo, quem aliis tetenderat, ipse strangularetur, & omnes intelligerent falsissima esse, quæ miseris pro verbo Dei venditaret. Nihil prorsus se commovit homo, quippe omni hujus lucis usura repente privatus. Porro conjux illius ea re comperta, ejulatu, & clamore animi omnia replere cæpit ob inopinatum dolorem. Sed Calvinus eam egregiis pollicitationibus delinivit, ne rem latius promulgaret.* Ex his improbitatem, & hypocrisim eorum, qui omnibus fraudibus, fallaciisque sacrosanctam Romanæ Ecclesiæ authoritatem, fidemque ab Apostolis acceptam convellere aggressi sunt, cernere libet; hic vero impostor sectæ suæ homines religionis reformatæ dixit, forma plane Diabolica reformatæ, & concinnatæ. Irrepsit ea pestis in Galliam, *Sadolet. l.12.* quam postea cædibus, incendiisque deformavit, nec Venusinus Comitatus illius

Digitized by Google

Alex. Farnes. 475. contagii immunis extitit, ad quem ab hac lue vindicandum Jacobus Sadoletus Cardinalis eximiam operam navavit, ut ipse testatur his literis.

Cum me in hæc loca ex Nicia essem recepturus, ut curam, & vigilantiam adhiberem, quod ad hosce populos in recta religione continendos pertinet; quod audiebatur Lutheranos in hisce regionibus valde increbrescere, quod ego idem quoque multorum literis cognoveram. Itaque hac postquam veni, quid egerim, & Carpentorati, & Avenione quomodo insidias omnes ejusmodi rerum, suspicionesque compresserim, quam nunc omnia composita sint, & sedata malo eum [nempe Pontificem] ex literis aliorum cognoscere, quam ex meis. Certe eam, & voluntatem, & obedientiam, quam illius Sanctitati debeo, perpetuam præstabo, &c. Carpentorati IV. *kal. Octob. MDXXXVIII.*

XLIII. Augustinus Tarvisinus suas propositiones ab hæretica purgat suspicione.

Hoc anno Augustinus Tarvisinus Concionator Ord. Augustiniani, cum Lutheranæ impietatis argutiis, conciones suas fœdasset, delatus esset, atque Senensem Populum in Religione orthodoxa constantem valde offendisset, in jus vocatus, propositiones suas saniore sensu mollivit, ac clementer a Pontifice habitus, apud Senenses, adhibita subjecta interpretatione, purgare se jussus est in publica concione.

Formula prædicationis data Magistro Augustino Tarvisino Ordinis Eremitarum S. Augustini.

Paul. III. lib. brev. an.4. pag. 90. *Sanctitas sua judicans justum fore, ut unde Populus ille [nempe Senensis] scandalum passus est in perniciem, inde erigatur in salutem, voluit, & tibi mandavit, ut in dicta Civitate Senarum in publica prædicatione, eam doctrinam, quam nobis explicasti, & te tenere dixisti, ita clare, & distincte dicas [prout infra.]*

I. Deus misit Filium suum in Mundum, ut per suam passionem, & mortem, homines salvos faceret, non tamen passio Christi omnes salvos fecit, sed quosdam sic, quosdam non, propter ipsorum culpam, & hoc est, quod Theologi dicunt, Christus satisfecit pro omnibus sufficienter, non tamen pro omnibus efficienter.

Nec trahendo necessitatem inducit.

II. Prædestinatio a D. Paulo toties prædicata neminem cogit ad operandum bene, nec ad salutem æternam, sed quicumque observant mandata Dei, & recte operantur, sponte, & libere, [cum auxilio tamen divinæ gratiæ] bene operantur, & sic perseverantes usque ad mortem, vitam consequuntur æternam, & omnes tales, sic facientes Deus infallibiliter videt, cognoscit, & diligit.

III. Multi Sancti, quando erant in hac vita fecerunt aliqua mala opera, sicut David, qui commisit adulterium, & homicidium, & talia opera erant vitia, & peccata, & Deo displicebant, & si in talibus perseverassent, vel in aticulo mortis in peccato mortali inventi fuissent, Deus non dedisset eis vitam æternam, sed damnasset eos in Infernum.

IV. Deus aliquos homines punit, & damnat ad Infernum, non quia simpliciter sic vult, sed propter illorum peccata, quæ non coacti, sed libere perpetrarunt, & in quibus obstinato animo perseverant usque ad mortem, vel in tali articulo in peccato mortali inventi sunt, a quibus peccatis si conversi fuissent, non illos damnasset.

V. Multi, nunc existentes in Inferno, dum essent in ista vita fuerunt aliquando in gratia Dei, & fecerunt aliqua opera bona, & grata Deo, & meritoria vitæ æternæ, in quibus si perseverassent eam consequuti fuissent, sed quia non coacte, sed libere talia bona opera reliquerunt, & ad crimina conversi sunt, perierunt.

VI. Omnes rite baptizati purgantur a peccato originali, ac reconciliantur Deo, ex quibus tamen aliqui damnantur, quia non perseverant in gratia, sed libere convertuntur ad peccata, in quibus perseverant, usque ad mortem, vel in ejus articulo inventi sunt.

VII. Cum Sancti dicunt liberum arbitrium post peccatum Adæ in nobis claudicare, non intelligunt, quod non possumus eligere, & refutare quæcumque volumus: sumus enim liberi ad volendum, & nolendum, ad eligendum, & refutandum, sed per talem claudicationem intelligunt pronitatem, qua inclinamur magis ad malum quam ad bonum, & ideo oportet multum advertere, ne talem sequamur inclinationem: similiter intelligunt, quod non habemus merum imperium super appetitum sensitivum; multi enim motus partis sensitivæ insurgunt contra nostrum velle, sicut dicit Paulus: Invenio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, *&c.*

VIII. Communis opinio Theologorum est, quod pueri decedentes sine baptismate, tantum privantur vita beata, & nullam aliam patiuntur pœnam; aliqui tamen tenent ex verbis Beati Augustini, inter quos præcipue est Gregorius de Arimino, quod etiam cruciantur igne Inferni, nec ab Ecclesia aliqua istarum est determinata; ideo absque peccato hæresis potest hæc secunda opinio probabiliter teneri, utpote, quæ veritati Catholicæ non repugnat: consultius tamen esset majorem partem sequi.

Hie-

Digitized by Google

Hieronymus Archiepiscopus Brundusinus manu propria subscripsi.

Frat. Thomas Badiæ Mag. Sac. Palatii manu propria subscripsi.

XLIV. *Sander. l.1. de Schism.*

Triginta sex Franciscani ab Henrico VIII. Angliæ neci traduntur.

In Anglia Henricus Rex in graviora prolabens flagitia a Cromuelo scelerum administro incitatus, hoc anno triginta sex Franciscanos morte affecit, ut narrat Nicolaus Sanderus. *Tenebantur* (inquit) *in custodiis ab aliquot jam annis Religiosi multi Ordinis S. Francisci de Observantia, quorum vitam eo usque produxerat Thomæ Vrislæi favor qui Regi erat a consiliis; nunc autem cum eorum nullus adduci posset, ut voluntati Regiæ subscriberet, nec dubitaretur, quin eorum exemplo nonnulli alii constantiores fierent: propositum fuit Regi, ut aliquid tandem de eis statueret, ille quamquam omnes perdere cuperet, veritus infamiam, quod essent multi, aliquid tamen Vrislæi gratiæ tribuere volens, ex eis, qui remanserunt [nam in carcere nonnulli suum diem obierant] delegit quosdam ad varia supplicia, ex quibus Antonium Brorbeum venerandum Sacerdotem, tam Græce, quam Hebraice excellenter doctum ad decimumsextum Kal. Augusti funiculo, quo cingebatur strangulandum curavit: Thomam vero Belchiamum Virum etiam doctissimum, licet adhuc juvenem, fame enecavit in carcere Londinensi, qui Noveporta dicitur, tertio nonas Augusti. Reverendus autem Pater Thomas Cortus, generis etiam nobilitate conspicuus, squallore carceris extinctus est sexto kal. Augusti. Triginta vero, & duo alii ejusdem Ordinis Religiosi bini, & bini emittebantur ferreis catenis invicem colligati, ut in aliis Regni carceribus minori populi querela, & murmuratione morerentur, atque hæc erat illa gratia, quam Henricus de Franciscanis amico suo Vrislæo faciebat.*

Insignem autem Christi Confessorem Joannem Forestium ejusdem instituti Monachum, cujus antea non semel meminimus, voluerunt Rex, & Cromuelus majoribus in Cœlum cruciatibus emittere, eo quod, & Reginæ Catharinæ dilectus fuisset, & reliquis confidentius restitisse Regis Primatui dicebatur, unde ad decimum kal. Junias in Campum Fabrum Londini eductus, ad furcas duas duabus cathenis ad brachia colligatis attollebatur, suppositoque lento ad pedes igne, miserabili spectaculo, ad mortem usque, crudelissime torrebatur. In cujus etiam insigniorem contumeliam, Imaginem quandam, seu Statuam ligneam magnæ molis ex Walia allatam, eo quod nimio populi concursu celebrari dicebatur, una cum illo comburendam curarunt. Et infra.

Ac ne in illos tantum, qui in terris agerent jus habere Rex Henricus videretur, nonnihil etiam in cœlites audendum putavit. Itaque cum videret Cromuelus Imagines quasdam Sanctorum, itemque monumenta Martyrum in honore apud plebem Christianam esse, plurimaque donaria quotidie offerri, Henrico Author fuit, ut omnes Angliæ Sanctorum Imagines celebriores, ad quas præcipua erat hominum frequentia, atque devotio, quasque Deus velut diu piscinam Bethsaidæ, quæ ab Angelo Dei commota, eum qui prior in illam discendisset, a quacumque infirmitate sanabat, præcipuis quibusdam miraculis populo suo commendaverat, una cum memoriis Martyrum auro, & argento refertis, e medio tollerentur, atque hoc artificio, dum se Idola abominari fingerent, manifestum sacrilegium perpetrabant. [Et paulo post.] *Erant autem in universa Anglia tres Martyrum Anglorum præcipuæ, maximæque celebrationis, ac venerationis memoria; Prima Sancti Albani, qui primum [quod scitur] in illa Insula sub Diocletiano Imperatore anno Domini trecentesimo sanguinem pro Christianæ fidei confessione effudit, adeo ut merito Anglorum Protomartyr appelletur. Secunda, erat Edmundi Regis, qui propter eandem fidem a Paganis extinctus fuit anno Christi octingentesimo septuagesimo primo. Tertia, D. Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis fuit, qui pro justitia, & Ecclesiasticæ libertatis defensione plurima passus sub Henrico Rege secundo, martyrii palmam assequutus est anno a partu Virginis millesimo centesimo septuagesimo primo. Horum trium Martyrum [præter cæteros] insignia erant monumenta catholici populi, & piissimorum Principum liberalitate, tum instituta, tum aucta, & ornata, plurimisque donariis pretiosissimis cumulata, quæ omnia Henricus invasit, ac diripuit, ac indignitate polluit, ut vir quidam doctus, ac pius, qui sacrilegio interfuerat, his verbis de eo queratur. O si in vitam rediisset hujus impii Tyranni pius parens Henricus VII. qui tot, & tantis monumentis Ecclesiam Angliæ decoravit, vidissetque a filio, quem ille tanta cura educandum curaverat, ea omnia diruta, quæ non solum ipse ejus Pater, verum etiam omnes ante eum Christiani Angliæ Principes Deo dedicassent, maledixisset [scio] horæ, in qua illum genuerat, & diei, quo in lucem prodiit, tam infaustum, piissimæ Familiæ, monstrum!*

XLV. Henricus Divum Thomam Cantuariensem sacrilege in judicium vocat.

Subdit author. Etsi Henricus adversum omnes Sanctos bellum suscepisset, tamen capitaliore odio Divum Thomam insectatus, quod is, pro defensa Ecclesiæ di-

dignitate, ac libertate martyrii palmam retulisset, ac tantis honoribus cultus esset, ut maximis opibus illius monumentum auro, argento, gemmisque radiaret, impietate, iraque, & avaritia æstuans, viginti sex plaustra Boum, ut Regius Quæstor fassus est, auro argento, & sacra veste, inde raptis, onerata avexit, ut ex aliis Templis, & Sacellis thesauros ingentes corrasisse credatur. Quod vero Gentilitium, & Turcicum furorem superat, erecta impietatis, vel Atheismi scena, Sanctum innumeris a Deo miraculis illustratum in judicium vocavit, damnavitque. Quare impius Tyrannus justa sententia damnari meruit a Pontifice, qui servato judiciorum ordine, primum rem nefandissimam, atque inauditam in Cardinalium Senatu exposuit, ut referunt Acta Consistorialia.

Angl. 182. Acta Consist. MS. Car. Spad. sig. n.350.

Romæ die XXV. *Octobris MDXXXVIII. fuit Consistorium. S. D. N. significavit novam sævitiam, & impietatem Regis Angli, qui corpus Beati Thomæ Cantuariensis comburi jusserat, & cineres spargi, & dari vento, expilata Arca, & vasis aureis, & lapidibus pretiosis, quorum magnus numerus in ea Arca inerat. Quapropter Sanctitas sua deputavit Reverendissimos DD. Cardinales Campegium, Ghinuccium, Contarenum, & Sancti Sixti, qui de his rebus, inter se consultarent, & suæ Sanctitati referrent.* Re diligenter discussa, visum est medio Decembri hanc decretoriam sententiam in eum ferendam, in qua post recensita impia illius gesta, judiciariumque ordinem servatum, hæc subduntur.

XLVI. Paul. III. in Bull. const. 8.

Paulus Henricum iterum damnat.

Dum ad dictarum literarum executionem deveniendum esse statuissemus, cum nobis per nonnullos Principes, & alias insignes personas persuaderetur, ut ab executione hujusmodi per aliquantum tempus supersederemus, spe nobis data, quod interim ipse Henricus Rex ad cor rediret, & resipisceret, Nos qui ut hominum natura fert, facile credebamus, quod desiderabamus, dictam executionem suspendimus: sperantes, ut nobis spes data erat, ex ipsa suspensione correctionem, & resipiscentiam, non autem pertinaciam, & obstinationem, ac majorem delirationem, ut rei effectus edocuit, perventuram. Cum itaque resipiscentia, & correctio hujusmodi, non solum postea sequuta non sit, sed ipse Henricus Rex quotidie magis se in sua feritate, ac temeritate confirmans, in nova etiam scelera proruperit, quippe, qui non contentus vivorum Prælatorum, & Sacerdotum crudelissima trucidatione, etiam in mortuos, & eos quidem, quos in Sanctorum numerum relatos universalis Ecclesia, pluribus sæculis venerata est, feritatem exercere non expavit. Divi enim Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi, cujus ossa, quæ in dicto Regno Angliæ potissimum ob innumera ab Omnipotenti Deo illic perpetrata miracula in Civitate Cantuariensi servabantur, postquam ipsum Divum Thomam, ad majorem Religionis contemptum, in judicium vocari, & tanquam contumacem damnari, ac proditorem declarari, fecerat exhumari, & comburi, ac cineres in ventum spargi jussit, omnem plane cunctarum gentium crudelitatem superans, cum ne in bello quidem hostes victores sævire in mortuorum cadavera soliti sint. Ad hæc omnia ex diversorum Regum, etiam Anglorum, & aliorum Principum liberalitate donaria ipsi Arcæ appensa, quæ multa, & maximi pretii erant, sibi usurpavit, nec putans ex hoc satis injuriæ Religioni intulisse, Monasterium Divo illi Augustino, a quo Christianam fidem Angli acceperunt, in dicta Civitate dicatum, omnibus thesauris, qui etiam multi, & magni erant, spoliavit, & sicut se in belluam transmutavit, ita etiam belluas, quasi socias suas, honorare voluit, feras videlicet in dicto Monasterio [expulsis Monachis] intromittendo, genus quidem sceleris non modo Christifidelibus, sed etiam Turcis inauditum, & abominandum.

Cum itaque iste morbus a nullo, quantumvis peritissimo Medico alia cura sanari possit, quam putridi membri abscissione, nec valeret cura hujusmodi absque eo quod nos apud Deum hanc causam nostram efficiamus, ulterius recordati, ad dictarum literarum, quas ad hoc, ut Henricus Rex, ejusque complices, fautores, adhærentes, consultores, & sequaces, etiam super excessibus, per eum novissime, ut præfertur, perpetratis, intra terminum eis, quoad alia per alias nostras literas prædictas respective præfixas se excusare, alias pœnas ipsis literis contentas incurrant, extendimus, & ampliamus publicationem, & deinde, Deo duce, ad executionem procededere omnino statuimus, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXXVIII. XVI. *kalen. Januarii Pontificatus nostri anno* IV.

Celebrata est hoc anno trina Cardinalium creatio, de prima hæc referunt Acta Consistorialia. XLVII. Acta Consist. p. 345.

XIII. Martii MDXXXVIII. fuit Consistorium, in quo S. D. N. creavit in S. R. E. Cardinales Reverendissimum D. Archiepiscopum Brundusinum, & Nicolaum Cajetanum Prothonotarium Apostolicum. Eadem repetuntur a Blasio Cæsenate Rituum Sacrorum Magistro. Blasius Casen. to. 10.

Ale-

Aleandri virtutes insignes commendarat apud Paulum, Jacobus Sadoletus extremo superiore anno his literis.

Hieronymus Aleander laudatur a Sadoleto.

Incredibile est Pater Sancte, quantum dolorem acceperim, quod summus, & doctissimus vir Hieronymus Aleander Brundusinus Archiepiscopus ab eo honore exciderit, ad quem ego vocatus sum. [Et mox] *Multa enim collecta sunt in eo homine magna, atque præstantia, quæ in cæteris fingenda vix insunt, eaque omnia, maxime & huic tempori, & huic causæ necessaria. Linguarum summa cognitio, Conciliorum, rerumque, quæ ad eam rationem pertineant, omnique memoria, scientiaque admirabilis, usus, & consuetudo, cum exteris Nationibus, ac cum Germanica Natione præsertim, in qua diu, & acriter, addo etiam fœliciter, negotia Catholicæ fidei tractavit.*

Blasius Casenas in Diar.

Ob eximiam peritiam in rebus gerendis ex Niciensi itinere illi demandatam Legationem in Hungaria, Bohemia, atque Germania vidimus.

Petrus Paulus Gualterius in Diar.

Promotus est secunda creatione XIX. Octobris Petrus Compostellanus Archiepiscopus ad Cardinalitiam dignitatem, & Titulo Presbyterali insignitus, atque id datum gratiæ, & precibus Margaretæ Austriacæ, cui regendæ præerat, ut docet Petrus Paulus Gualterius.

Demum XXII. Decembris auctus est Cardinalium Senatus ex variarum gentium Præsulibus præstantissimis, quorum nomina ita recensentur in Actis Consistorialibus.

Alex. Card. Farnes. in act. Consist. sig. n. 133. p. 360.

Romæ die XX. *Decembr. fuit Consistorium Secretum S. D. N. absolvit Reverendos Joannem de Toledo Ordinis Prædicatorum Episcopum Burgensem, Petrum de Manriquez Episcopum Cordubensem, ac Robertum de Lenoncourt Episcopum Catalaunensem, necnon Davidem N. Scotum Episcopum Mirapicensem a vinculo, quo illis Ecclesiis tenebantur, & eos assumpsit ad honorem Cardinalatus. Præterea Sanctitas sua reservavit in pectore Cardinalem Italum ad instantiam Christianissimi Regis, & alterum ad instantiam Venetorum.* Quinam vero hi fuerint, describunt Acta sequentis anni XXIV. Martii anni sequentis in Consistorio. *Pronuntiavit Petrum Bembum Civem Venetum, & Ordinis Sancti Joannis Hierosolymitani, virum doctrina, & eloquentia nostræ ætatis facile Principem in S. R. E. Cardinalem.* Alter fuit Hyppolitus Ferrariensis, de quo in Actis Consistorialibus ad XXVII. Octobr. anni sequentis. *S. D. N. recepit ad pedes, manus, & osculum Reverendissimum D. Hippolitum Cardinalem Ferrariensem, deditque ei pileum rubeum in signum Cardinalatus cum solitis cæremoniis.*

Blasius Casenas in Diar.

Acta Consist. pag. 363.

Hoc anno etiam Octavius Farnesius promotus fuit ad Præfecturam Urbis, ut Acta narrant Consistorialia sub nomine Alex. Card. Farnesii conscripta, & sic dicunt: *Penultima Octobris fuit Consistorium secretum. S. D. N. deputavit, & constituit Præfectum Almæ Urbis Illustrissimum D. Octavium Farnesium Fratrem meum germanum in quintodecimo, vel circa anno constitutum, cum dispensatione super ætate, quod officium vacavit per obitum Francisci Mariæ de Ruvere.*

Acta Consist. ms. Car. Spad. sig. n. 133. p. 356.

Octavius Farnesius Urbis Præfectus creatus.

Non prætermittimus Paulum extremo hoc anno excivisse ad se Alphonsum Cardinalem Regiæ Lusitaniæ Principem, ut ejus consilio in rebus arduis uteretur.

Cardinali Portugalliæ, &c.

Paul. III. lib. brev. an. 4. pag. 625.

Omnino, fili noster, molestissima est nobis hæc cunctatio tua, dedecetque te, & florentem annis, corpore validum, non esse hoc tempore nobiscum, nec fuisse nuper Niciæ in illo congressu Summorum Principum, cum tot senes, & valetudinarii S. R. E. Cardinales, nos, & ipsos annis graves eo sequuti essent, nullique labori, aut periculo suo pepercissent, tuæ vero præsentiæ necessitas etsi tunc magna, tunc non minor est: expeditio contra Turcas urgenda, extirpandæ hæreses, reformandi mores, Concilium universale celebrandum, multaque ad illius præparationem necessaria, ac salutaria præmittenda, quæ nobis ex consilio Fratrum nostrorum agenda sunt, ab his autem tantis, & tam arduis consultationibus, te abesse, qui tanta authoritate, & gratia ex tuo genere, tantaque virtute ex tua natura præditus es, indecorum tibi, & nobis, fili, est, tibi etiam prope impium, nobis te toties vocantibus non obtemperare, cum, & Cardinalatus, & aliarum tantarum dignitatum ratione nobis omnino obedire tenearis, &c. Datum Romæ XXI. Decembr. MDXXXVIII. anno v.

Extremo anni Florentiæ funestissimus casus obtigit, quo docentur Christiani, quanto periculo nimia Librorum Gentilium lectio usurpetur a nonnullis, qui contemptis Christi, Sanctorumque exemplis, Ethnicorum exempla sibi imitanda proponunt, ac inanis eloquentiæ gentilitiæ philtro inescati, improvide latentia venena sorbent, hæc enim Petrus Paulus Gualterius narrat in Diario. *Die* XX. *Decembris nuntiatum est Romæ Philippum Strozzium* [*is a Cosmo Duce ca-*

ptus

prus tenebatur] *seipsum jugulasse, & relique scriptum, se scivisse mori, ubi vivere nescivisset, & paulo ante mortem legisse vitam Catonis ex Plutarcho* [1]. An-

NOTÆ [1] DE obitu Philippi Strotii fama est varia; quamquam enim statim ab ejus nece per ora hominum deferebatur miserum illum civem carcere detentum & accusatum, quod proditionis in Alexandrum Medicem conscius fuisset, sibi mortem conscivisse; dein tamen affirmatum est a multis, vulneribus confectum illum fuisse jussu sive Marchionis Vasti, sive Præfecti arcis, qui fidem oppigneraverat suam, numquam se permissurum ut in potestatem Cosmi Medicei traderetur; quam fidem eum liberare se non posse intelligeret, si Philippus vitam prorogaret, ideo neci tradendum censuerit. Posteriorem hanc famam certiorem fuisse affirmat Segnius hist. lib. IX. pag. 245. Impiam vero illam sententiam, quam Philippo fama adscripserat, hanc illi affinxisse Petrum Franciscum Pratensem Cosmi Ducis, dum in ephebis esset, pedagogum idem Segnius tamquam vulgari fama notum scribit. MANSI

I. *Sequentes narrationes ex literis Cardin. Alex. Farnes. excerptæ sunt, & ex aliis scriptis apud Palavic. to. 1. l. 4. c. 9. 10.* Lutheranorum audacia, & timor ab illis.

ANnum a partu Virginis trigesimum nonum supra millesimum quingentesimum, indictione duodecima, lacrymis veri doloris repletum videbimus propter auctam in Germania, maximo cum detrimento Catholicæ Religionis, hæreticam luem, ex Lutheranorum Principum superba audacia, cum sicut ipsis placebat, moderari omnia vellent. Quinimmo timor non modicus invasit, ne in apertum bellum contra Cæsarem, Catholicosque omnes prorumperent, & timendi occasio ex fœdere Catholico processit. Opera namque indefessi Matthæi Helt Religionis Catholicæ zelantissimi Propugnatoris fœdus initum fuerat inter Cæsarem, Regem Ferdinandum ejus fratrem, duos Duces Bavariæ, Georgium Ducem Saxoniæ, aliosque Catholicos Germaniæ Proceres, ut seditiosæ Smalcaldicæ Lutheranorum conjunctioni se opponerent, cui fœderi Pontifex se etiam adjunxit, ut subjectæ literæ ad Duces Bavariæ, qui eundem Pontificem de Lutheranorum maligna mente certiorem fecerant, ostendunt.

Surius in comm.

Dilectis filiis Nobilibus viris Willelmo, & Ludovico Bavariæ Ducibus.

Paul. III. lib. brev. anno 5. pag. 189.

Paulus fœderi catholico se adiungit.

Dilecti filii salutem. Eximia, & singularis Nobilitatum Vestrarum pietas, omni commendatione, & laude, apud nos, & omnes digna est, quod illa, pro tuenda Fide Catholica nulli, neque labori, neque impensæ parcendum umquam duxerint, sicut & sæpe alias, & nunc maxime fecerunt, cum ad nos dilectum filium Georgium Stokamer, familiarem suum, virum prudentem miserunt, ac de Lutheranorum motibus exoriri, istic incipientibus, nos edocuerunt; quæ vestra vigilantia [merito] nobis fuit summe accepta, & grata, hæc est enim cura omnium, maxime nostro pectori infixa, nosque tam premit, quam debet, itaut quamvis bello Turcico toti intenti, atque occupati simus, gravissimisque impensis prope obruamur, non tamen simus istam quoque partem, quantum usque præstare poterimus, unquam negaturi: sed omnes rationes, & necessitates nostras superaturi: quamobrem, & hæc statim Cæsareæ Majestati significavimus, sumusque eam ad hoc nobiscum suscipiendum, adhortati, & istuc ad dilectum filium Cardinalem Brundusinum Legatum nostrum scripsimus, ut super his cum Serenissimo Rege Romanorum, & Nobilitatibus Vestris agat quam diligentissime, ut in commune consuli, & opportune provideri possit. Nos quidem, vel nostra sponte, atque officio adducti, vel vestra probitate, ac studio incitati, omnino decrevimus, quantum quidem nobis licuerit, huic rei non deesse, omnesque in eo difficultates nostras pervincere, sicut hæc etiam plenius ex literis dicti Georgii, quocum sumus diffusius collocuti, Nobilitates Vestræ intelligent. Dat. Romæ XIX. *Januarii MDXXXIX. anno* V.

II. De concordia cum Lutheranis agitur.

Dum igitur de hoc firmando fœdere agebatur, aliquæ literæ Ducis Henrici de Brunsvich Catholici fœderis Principis, in manibus Lantgravii Hassiæ, qui ex præcipuis Smalcaldicæ confœderationis unus erat, pervenerunt, quas cum legisset, suspicari cæpit, ne armorum impetus adversus Lutheranos verteretur. Qua de re irritatus, & a communi Protestantium discrimine, & ab illata sibi contumelia, qua epistolæ illæ eum pene dementem declarabant, omni studio elaboravit, ut socii conventus Smalcaldici, ad agendum de tanto periculo Francfordiam convenirent. Hoc interim spatio Pontifex, Imperator, cæterique Catholici Principes, recte considerantes, plenam difficultatibus, periculisque rem esse Lutheranorum depressionem armis pertentare, eo quod Protestantes adeo aucti essent, qui ni superarent, pares saltem Catholicis numero essent; idcirco de concordia agendum cum Protestantibus satius esse decreverunt. Præsertim, quod jam Pontifex Marchionis Brandeburgensis rogatu, ut anno superiori diximus, Cardinalem Aleandrum suum a Latere Legatum, in Germaniam miserat, ut de concordia inter Catholicos, & Lutheranos ageret; & insuper quia multi Lutherani Concionatores, maximeque duo quasi aliorum Coryphei Philippus Melancthon scilicet & Martinus Bucerus concordiam cum Catholicis optare videbantur. Sed Jo. Cochlæus, cui versutia istorum versipellium bene cognita erat, fraudem, ut magis incautos deciperent, & non pacem tale istorum desiderium judicabat, de qua re ita Gasparo Contareno Cardinali scripsit.

Reverendissimo Domino, Illustriss. Principi Contareno S. R. E. Cardinali Tit. Sanctæ Mariæ in Aquirio Domino suo colendissimo.

Jo. Cocl. in ms. Arch. Vat. sign. n. 3224. in fine.

Reverendissime Domine, clarissime, ac nobilissime Princeps. Philippus Melancthon simulat quidem in plerisque scriptis suis desiderium pacis, & concordiæ, ubi autem serio de pace cum ipso agitur, nihil est eo in-

Digitized by Google

intractabilius, nihil vafrius, nihil protervius. (Et paulo post.) *Dolet mihi, spargi nunc famam, quod Papa miserit ad eum, nescio quem Italum, qui ei promittat quingentos quotannis ducatos, ut in Italiam se recipiat, immo eu Urbe scriptum esse audio, si non sit satis promittere quingentos, ut promittant mille.* (Et infra.) *Nollem ab eo illudi falsis blanditiis Papam, & Cardinales. Scio enim neminem hostilius contra eos viginti jam annis egisse, neque adhuc video ullum benevolentiæ, erga vos signum, nec credo, eum ullis pollicitationibus a Vittemberga, aut a falsa doctrina distractum iri, & si velles ipse, non permitteret ipsi Princeps Elector Sauonius, in cujus terra degit, cum, & fide data obstrinuit eum, ne discedat. Sed nec Bucero ullam puto habendam esse fidem, quamvis blande scribat, aut pacem offerat, Apostata enim est, nunc Zuinglii, nunc Lutheri partium, qui modo Augustæ, modo Argentorati, modo in aliis Imperii magnis Civitatibus plebes adversum Papam, & contra Clerum in odium concitat; semper vagus, versipellis, & malignus, qui nuper a Lantgravio Hassiæ Lipsiam missus est, in tractatu multa contra sectæ dogmata largitus est, quæ postea scripto comprehendit, nostrisque tradidit, paulo tamen post aliud transmisit scriptum, quo nihil sævius, aut malignius hactenus in omnem Clerum unquam prodiit. Non est igitur credendum fraudulentis hujusmodi hominum blanditiis, & simulationibus. Misnæ X. Kalend. Martii MDXXXIX. Devotus Sacellanus Jo. Cochlæus.*

Simulati & versipelles Lutherani Theologi fingunt pacem optare.

Attamen sperantes maximum ex concordia bonum oriturum, cum Francfordiæ Protestantes convenissent, illuc suos Legatos, ut cum Protestantibus de concordia agerent, miserunt Imperator Jo. Vessalium Archiepiscopum Lundunensem, Ferdinandus vero cum summa potestate Electores Palatinum, & Brandeburgensem, qui omnes ad conventum, cum sequenti Instructione accesserunt.

Protestantes Francfordiæ conveniunt, & ibi de concordia agitur.

Summarium Instructionis Regis Romanorum data Oratoribus suis destinatis ad Dietam Lutheranorum Francfordiens. una cum Archiepiscopo Lundonensi Oratore Cæsareo.

III. MS. Car. Spad. to. 15. p. 398.

Oratores missi ad Dietam Francfordiens. die 5. Februarii 1539. Viennæ, fuerunt tres, Archiepiscopus Lundunens. pro Cæsarea majestate, & Melchior a Lambeg, & Doctor Jacobus Francfurter pro Majestate Regis Romanorum habuerunt in mandatis, ut cum primum Francfordiam venissent, redderent Illustrissimis DD. Ludovico Palatino Rheni, ac Joachimo Marchioni Brandeburgensi Electoribus Principibus literas credentiales Suæ Majestatis.

Deinde narrent, Legationem eorum ideo a suis Regibus decretam, quod superioribus Mensibus ipse Elector Brandeburgensis, dum Rex Romanorum Budissinæ Lusatiæ esset, reddiderit Majestatem suam per literas certiorem se valde cupere causam litigiosæ Religionis, inter Cæsaream Majestatem, & Protestantes [sic enim Lutheranos appellant] concordatam esse. Majestatem Suam, tum in se recepisse dare operam apud Cæsarem Fratrem, ut id tanquam Religioni Christianæ utilissimum, eucutioni madaretur. Itaque præstitisse, quod promiserat, eos vero Palatinum, & Brandeburgensem fuisse subditis, ut sciunt mediatores.

His tanquam per proœmium dictis, narrarent a principio, quod anno 1532. transactum fuisset Norimbergæ inter Cæsaream majestatem & Lutheranos, ne scilicet aliquid innovaretur in causa fidei, usque ad futurum concilium, quæ Induciæ etiam Ratisbonæ, ac demum Cadani confirmatæ, & renovatæ fuerunt, quamobrem expostularent, eas Inducias non fuisse a Lutheranis observatas, sed contra multis modis violatas, nam cerimoniæ veteres abrogatæ, Clerus bonis suis spoliatus, & multa alia ab ipsis Lutheranis, contra fas, & jus commissa fuerunt.

Cumque ipsi Lutherani in judicium Cameræ Imperialis ab ipsis spoliatis vocarentur, & condemnarentur ad restitutionem bonorum occupatorum, semper contumaces fuisse, causantes hujusmodi spolia pertinere ad causam fidei, de qua cognitio in Norimbergensi Dieta rejecta esset ad futurum concilium quam quidem rem, quoniam jure tueri non possent, descrivisse a Camera Imperiali, & libellos etiam in eam edidisse, non sine læsione Cæsareæ Majestatis, & Regiæ. Quod etsi merito Majestatem Suam impellere potuisset ad exposcendas pœnas pro tali injuria, tamen ea causa tolerasse, quo semper ab omni motu, & seditione in Imperio Majestas Sua aliena fuisset: sed vereri tandem, nisi deinceps dicto audientes fuerint, irresuperabiles exitus Lutheranis ipsis imminere. Ad hæc adduceretur metus Turcarum, qui jam sibi viam aperuerunt, ad invadendam Germaniam, proinde nisi mature rebus Germaniæ consulatur, omnia in mauimo periculo esse, quasi necessarium foret, tollere discordias, quæ defensionem Germaniæ impediunt: cui rei Majestatem Cæsaream egregium principium dedisse in faciendo ligam, & confœderationem contra Turcas.

Ad concordiam autem faciendam nulla

via

Digitized by Google

via brevior videtur, quam si excessus commissi reciderentur, & abusus tollerentur; præterea debent orare prædictos Palatinum, & Brandeburgensem, ut quoad possint, Lutheranos a malo proposito suo demoveant, ac repellant, vel si id non possit impetrari, efficiant saltem, ne eorum veneno alios inficient, immo volentes ad se accedere, excludantur, ex debito obligationis Norimbergensis, quam concordiam ad sanum intellectum reducere debent: id si fiat, se non desperare, quin postea in Articulis Religionis facilior concordia sequatur, ubi ista opportune præcedebant.

IV. *Quod si Protestantes contenderent permanere in sua excusatione, & asserant, nihil contra concordata tentasse, sed omnia observasse, tunc Oratores prædicti, debent ad confutandam hanc exceptionem, producere declarationem ad instantiam ipsorummet Protestantium emanatam, ut appareat executionem eorum nullo fundamento niti, & in summa id observandum esse, quod in hoc negotio omnia in eo dirigantur, & nova hæc concordia, nihil novi afferat, sed per eam priora concordata corroborentur, illæsaque maneant.*

Si itaque sperent negotium hoc modo componi posse, debent ante conclusionem Dietæ petere auxilium contra Turcas, demonstrando, ob expugnatam, nuper Moldaviam, quanto in periculo res Germaniæ versentur: nam manifestum esse ex fide dignorum relationibus, Turcam id animi habere, ut primo Vere in Hungariam, vel in alias Provincias finitimas impetum faciat, & hac de causa se nunc Andrinopoli continere, & magnum annonæ apparatum facere.

Quare nullum tempus dandum esse, ne propter angustiam temporis Comitia Imperialia indicenda, cum ista temporis consumatio destructionem Germaniæ pariat, sed potius statim subsidium pro petitione uniuscujusque, quemadmodum in Comitiis Ratisbonæ conclusum fuit, cum effectu parandum.

Præterea ostendant Comitia Imperialia si cogerentur, damnosa fore, ante initam concordiam litigiosæ Religionis.

Si vero Lutherani noluerint prædictam concordiam inire, sed petierint, negotium sopiri secundum articulos ab Electore Brandeburgensi transmissos, tunc Oratores replicent, tales, vel similes articulos, neque a Cæsarea, neque a Regia Majestatibus acceptandos, seu approbandos esse, nam in eis consentiendo, viderentur facere contra decreta orthodoxæ Ecclesiæ, quod facere nolunt, quapropter debent adhortari ipsos Electores, ut ita dirigant Lutheranos, ut a tam enormibus articulis abstineant, & justis mediis, & Christianis articulis contenti maneant.

Si vero post omnem adhibitam diligentiam status rerum ad priorem concordiam non possit reduci, quod tamen sua Majestas non potest credere, tunc Oratores curabunt, saltem in hanc formam concordiam ipsam redigere, scilicet; Quod omnes Juris processus Religionem concernentes, qui in judicio Cameræ Imperialis pendent, ad unum annum proxime futurum suspendantur, ita tamen, quod e converso ipsi Protestantes, etiam in omnibus causis, nullis exceptis, pacifice supersedeant.

Quod Ecclesiastici amplius bonis suis, non spolientur.

Quod cæremoniæ Ecclesiæ, perinde, atque nunc sunt, inviolatæ serventur.

Quod Lutherani neminem ad ligam eorum provocent.

Quod si quis ultro, immo eorum societatem ambiret, non recipiatur, sed omnia in eo statu, quo nunc sunt, perseverent.

Quod si hujus anni tempus brevius videatur, proponatur annus cum dimidio, ac demum concedantur anni duo integri, dummodo interim necessarium auxilium contra Turcas non suspendatur ad futura Imperialia Comitia, sed illud nunc paretur, & deducatur.

Postremo Oratores caveant, a minimo jota hujus Instructionis recedere, nec in aliquod consentire, quod Cæsarea, & Regia Majestas non possint coram Deo, & hominibus defendere.

Quod si hujusmodi concordia uniri non possit, Oratores debeant tantisper prorogare, donec Cæsarea Majestas de his omnibus certior reddatur, & ab eo responsum habeant; ita tamen, quod interim nihil innovetur, sed præsens pacis status illæsus maneat. Hucusque Instructio.

De concordia in conventu actum fuit, & tandem ex multis tractatibus, sequens valde perniciosum decretum Religioni Catholicæ prodiit in lucem. V.

Dei gratia Nos Ludovicus Palatinus apud Rhenum, Dux Bavariæ; & nos Dei gratia Joachimus Marchio Brandeburgensis, Pomeraniæ, Cassuborum, Vandalorum, in Silesia Crosnæ Dux, Burggravius Norimbergensis, Princeps in Rugen, Sac. Romani Imperii Archidapifer, & Archicamerarius, ambo Electores. *Ext. in mf. Francisci Cardin. Barb. tom. 2678. p. 20.*

Fatemur, & præsentibus notum palam facimus, quoniam ex Norimbergensibus Induciis anno MDXXXII. institutis, & erectis, dissensio quædam accidit, & Sacratissimus, Invictissimusque Princeps, & Dom. Dom. Carolus Romanorum Imperator, Recessus Francofordiensis conventus perniciosus Catholicis.

ror, semper Augustus, Germaniæ, Hispaniæ, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ Comes, in Habaspurg, Flandriæ, & Tyrolis, Dominus noster clementissimus ex speciali Imperiali miti animo, & bonitate, ad amicam, subditamque intercessionem Romanorum Regiæ Majestatis Domini nostri gratiosi, & nostrum jam nominatorum Electorum, tanquam mediatorem, atque ex singulari propensione, gravissimorum sollicitudinis, & curarum plenorum temporum, & extremæ necessitatis, ac periculorum Sacro Imperio Germanicæ Nationis, universæque Christianitati imminentium, ut tandem nouia Religionis Christianæ controversia, & discordia in universum tollatur, & in Christianam concordiam, & unitatem componatur, periculosaque inter Sacri Imperii Ordines diffidentia, & dissimulatio exterminetur, amor, pau, quies, unitasque plantetur, crudelissimo Christiani nominis hosti Turcæ, eo perseverantius, fortius, magisque serio resistatur, atque ita, vel semel utraque, & conscientia, & infeliu Christianus sanguis, in quem Tyrannicus ille hostis longo tempore, sine ulla utili, & frugifera resistentia immanissime sæviit, liberentur, serventur, & protegantur. Et præcipue, ut ad Christianum, amicumque de Religionis negotiis colloquium, eo commodius perveniri possit, consensit, & admisit, ut hæc Dieta in hunc locum indiceretur, & per nos ad decentia, & tolerabilia media, ac via tractaretur. Insuper propter eandem causam Reverendum D. Jo. Electum Archiepiscopum Lundensem, Postulatum Constantiensem, Episcopum, Roschildensem Cæsareæ Suæ Majestatis ad Germaniam Oratorem generalem, cum plenaria potestate misit, & Romanorum Regia Majestas subscriptos Regiæ suæ Majestatis ordinatos, & constitutos, & Commissarios quoque destinavit, adeo quod nos per diligentem nostram, & seriam tractationem negotium deciderimus, concluserimus, & in recessu redegerimus, eo quod sequitur modo.

VI. Principio Romanorum Imperator, ut ejusmodi inter ordines diffidentia e medio tolli, & extingui, & ut ad præfatum Christianissimum colloquium eo commodius perveniri possit, tum etiam ex Imperiali clementia, & benignitate, eis, qui Augustensis sunt confessionis, ejusdem Religionis, nunc confœderati pacem, & inducias ad menses quindecim a data præsentium incipienda prima Maii proxime futura, vult concedere, & per literas assecurare, ita quod præfatos Augustensis confessionis, ejusdemque Religionis confœderatos harum tempore induciarum, nemo propter Religionem armis invadere, violenter opprimere, debellare, aut aliqua qualicumque insidiosa practica contra eos uti audeat. [Et infra :] Item, omnes contra Protestantes in his jam dictis causis incepti Processus per Imperialem Majestatem ex speciali gratia, & propter bonum pacis, & Imperialis Cameræ, & aliis judiciis, pari ratione contra Mindenses Bannum Imperiale, & præsentium, & Norimbergensium induciarum tempore, cum effectu suspendi, & in causis consimilibus contra eos procedi minime debet. Etsi præterea aliquis, qui Augustensis sit confessionis, & ejusdem Religionis, nunc confœderatus præsentium, atque etiam Norimbergensium induciarum tempore ob præfatas causas judicialibus Processibus ulterius peteretur, & gravaretur, processus tales, clausula decreti irritantis in Norimbergensis Imperialis pacis assecuratione incorporatæ, tenore nunc, ut tunc, & tunc, ut nunc cassati, & annullati sint, & per Cæsaream Majestatem ad partium gravatarum petitionem specialiter cassentur, & annihilentur.

Prætcrea contra eos, qui Augustensis sunt confessionis, ejusdemque Religionis nunc confœderati conjunctione divisim præfatarum induciarum, & pacis Norimbergensis, ut supradictum est, tempore, exceptio inhabilitatis ratione religionis eorum, & fidei, quod in judicio subsistere, aut jure agere, aut respondere non possint, in jure contra eos non practicetur, nec admittatur, sed eis sine hujusmodi exceptionis respectu jura administrentur, & admittantur.

Contra sæpedicti, qui Augustensis sunt confessionis, ejusdemque Religionis sunt confœderati, harum tempore induciarum, propter Religionem, neminem, cujuscumque status, aut conditionis fuerit, armis invadere, vi opprimere, debellare, aut qualicumque dolosa practica circumvenire audeant, neque etiam harum Induciarum, & quindecim mensium tempore, quemquam a novo in suam confœderationem pelliciant, invitent, aut recipiant, ita tamen, quod etiam harum Induciarum tempore, propter Augustensem confessionem, & ejusdem Religionem, nemo oppugnetur, aut gravetur, & ipsa Cæsarea Majestas ex speciali gratia, & propter bonum pacis, apud partem alteram cavere vult, ut quoque harum Induciarum tempore nemo in eorum confœderationem recipiatur.

Præfati, qui Augustensis sunt confessio- VII.
nis, & ejusdem nunc Religionis confœderati, tempore Induciarum quindecim mensium, Ecclesiasticos ubicumque habitaverint,

Digitized by Google

riut, sive in Provinciis suis, sive extra, redditibus, censibus, immobilibus bonis, quæ hactenus possederunt, & adhuc possident, minime spoliare, & privare præsumatur.

Tertio, cum sperandum non sit, ut constans, & firma pax, conscientiarum quies, charitas, amicitia, & recta, veraque in Imperio confidentia consequi possit, nisi in Religione, tanquam causa principali, bona Christiana, constans concordia fiat, præfatus Imperatoris Orator consensit, ut Romanorum Cæsarea Majestas Dietam forc prima Augusti proxime ventura, Norimbergæ celebrandam indicat; ibi Ordines Romanæ Ecclesiæ adhærentes, & Status Augustensis confessionis, cum ejusdem Religionis, nunc confœderatis, utrinque per seipsos, aut si magis placet, per suos Oratores comparere debent. Sic tamen, ut missi ab utraque parte, boni, tractabiles, docti, sapientes, Deum timentes, pacis, & honestatis amatores sint Viri, non cerebrosi, nou contentiosi, non duri, & cervicosi, atque etiam, a quibus mittitur Ordinibus, sua secum afferant testimonia. Hi status, aut eorum Oratores de numero personarum doctorum Theologorum, & gravium, sapientiumque laicorum, pro jam dicta conditione, de duplici concordabunt ordine, sine exceptione, videlicet majori, & minori, quos fidei causa, primum quidem per majorem electorum Virorum ordinem, post per minorem proponatur, de ea Christiane, pacifice, & benigne ultro citroque conferatur, & ad Christianam concordiam elaboretur, & post id, de quo tractatum, & definitum est, omnibus Statibus, & Ordinibus comparentibus indicetur.

Et quamvis nos prædicti Principes Electores, tanquam mediatores ad causæ utilitatem, ex nostris personis, & in Imperatoris esses arbitrio, ad Pontificiæ Sanctitati significandum, si forte eandem Dietam sua Sanctitas per suos Nuntios invisere velit, tamen hi, qui Augustensis sunt confessionis, & ejusdem Religionis confœderati, ex causa, quod Papam pro Christianæ Religionis Capite non teneant, neque agnoscant, & proinde protestationi eorum prius factæ adversetur, consentire noluerunt, ut in hanc concordiam vocaretur, putant etiam supervacaneum esse, ipsum suos Oratores, in prædicta Congregatione, & colloquio, ut præfertur, habere. [Nonnullis aliis interjectis subditur.] Extra has Inducias omnes Anabaptistæ, & aliæ impiæ, non Christianæ sectæ, & sanctiones, quæ Augustensis confessionis, & confœderatorum doctrinæ consentanea non docent, neque sub Romana fuerint Ecclesia, excludantur. Hæc namque a nostra parte non tolerantur.

VIII. *Augustensis confessionis Ordines, ejusdemque Religionis confœderati ad auxilium contra Turcam pertinentes debent, & volunt una cum aliis Ordinibus in ea re se parare, & firmare. Porro sex Electores, & alii Principes præcipui, & Ordines Imperii Romani, Cæsareæque Majestatis nomine conscribantur, & inducantur, ut Oratores suos, & Consiliarios, cum plenaria potestate proxima Dominica* Exaudi *Wormatiam ordinent, quo qui sunt Augustensis confessionis, & ejusdem Religionis confœderati, suos Oratores quoque mittent, exhibituros contra Turcas auxilium, ut de eo quemadmodum, & antea in Dieta Ratisbonensi propositum est, & promissum, ulterius ad id præstandum, & perficiendum consultari, & concludi possit, & quicquid per Electores Principes, & Generales Imperii Ordines, per potiorem, sive majorem partem in hac re bonum, ac necessarium visum, & conclusum fuerit, id ab eis, qui Augustensis sunt confessionis, ejusdemque Religionis confœderati, una cum aliis Imperii Ordinibus amplectatur, & observatur.* (Et nonnullis interjectis, additur.)

Proinde nos mediatores Cæsareæ Majestatis Oratori consuluimus, ipsumque eo induximus, ut propter pacem, & auxilium contra Turcas, per id non impediretur, consenserit, quod hic Recessus ad Imperatorem mittatur, ut possit super eo sua Majestas deliberare, & quod clementissimæ suæ voluntati, ac animo placuerit, concludere. [Post nonnulla alia in calce decreti, hæc adjecta sunt] Atque in veritatis robur, nos Romanorum Cæsareæ, & Regiæ Majestatum, Orator, & Commissarius, & nos ambo Electores, nempe Palatinus, & Brandeburgensis mediatores, & nos Jo: Federicus Dux Saxoniæ, quod his Regiæ Majestatis Romanorum Regis titulo non consenserimus, sed circa Cadanensem, & Viennensem concordiam permanere volumus. Et nos Philippus Lantgravius Hassiæ comes in Catzenellenbogen, & postea nos Consul, & Magistratus civitatis Francfordiæ sigilla nostra his appendi fecimus. Datum, & actum Francfordiæ ad Mœnum. Sabbato XIX. Aprilis a Nativitate Christi Domini nostri MDXXXIX.

Hujusmodi concordia, sic firmata, Catholicis omnibus, non modo propter Religionis detrimentum, verum etiam propter politica Imperatoris, & Regis Romanorum damna, maximopere displicuit. Archiepiscopus vero Lundensis propriæ conscientiæ, pro præstito consensu, stimulis agitatus, ut suam causam defenderet,

Litera Aleandri apud Palavic. to. 1. l. 4. c. 8. n. 11.

Digitized by Google

Agit de rescindendo decreto concordiæ conventus Francofordiensis.

deret, statim Pontifici literas dedit, & veloci cursu Hispaniam ad Imperatorem petiit, sperans, se posse iis suadere, hujusmodi concordiam necessariam fuisse, & utilem etiam summopere futuram. Sed Cardinalis Aleander Legatus Pontificis, quem præ cæteris hoc concordiæ decretum offenderat, & Ferdinando voce, & Pontifici opera sui a secretis familiaris Romam ad hoc missi, persuasit, omne adhibendum esse studium, ut Imperatori tale decretum non esse ab eo approbandum, demonstrarent. Qua de re, cum Joannem Riccium Montepolitianum in Hispaniam Paulus decrevisset transmittere, ut ab Imperatore extrahendi ex Sicilia frumenti, quo caritatis tempore suis populis subveniret, facultatem obtineret: dedit etiam illi in mandatis, agendi cum Cæsare, de hac iniqua concordia rescindenda, eique sequentem tradidit instructionem.

IX. *MS. Francisci Card. Barberini to. n. 267.*

Cum eo nefario decreto Francofordiensi niterentur Lutherani Germanos omnino ab obsequio Sedis Apostolicæ divellere, Pontifex, Internuntii opera, Cæsarem monuit, ut illud decretum Cæsarea authoritate rescinderet: conceptum enim id fuisse contra mentem Cæsaris, ac contra mandata Oratori data, nec confirmari posse, nisi Cæsar a fide, & obsequio Sedis Apostolicæ, cujus se primogenitum appellat, deficere videretur; nec sine etiam maximo damno Cameræ Imperialis judicia dissolvi: male obstringi Cæsarem, ne quindecim mensium fluxu jus suum in Gueldriam contra Ducem Juliacensem persequi posset. Saxoniæ Electorem aperte Regis Romanorum creationem oppugnare, nec Religionis tantum causa, sed aliis de causis Cæsareæ prudentiæ non incognitis permoveri: non enim Cæsarem latere, ut Fratri Regi, Viennæ illuserit, eum post promissum pro illius creatione consensum, acceptis juribus beneficiariis a Rege, re infecta discesserit. Verti etiam maximo damno rei Catholicæ, quod nullus Catholico fœderi accedere possit, sequestræ illius pacis flexu, cum multi accessuri illi forent, ex quorum conjunctione Lutheranorum vires debilitandæ erant. Principes omnes Catholicos decretum illud Francfordiense damnare, nec a Cæsare confirmandum opinari, ita ut a magno Principe Germano hæc concepta verba scripta sint. *Nihil umquam nebulosius esse actum, quam quod actum est per Lundensem, & Regios Commissarios in illa Dieta.*

Quam perniciosum fuerit Religioni Catholicæ decretum Francfordiense.

X. Questus porro est gravissime apud Cæsarem de Lundensi Archiepiscopo ob Sacramenti, quo se obstrinxerat Pontifici, Religionem violatam; acceptorumque a Sede Apostolica beneficiorum immemorem extitisse, necnon contra Cæsarea mandata iniquis Lutheranorum postulatis, cum maximo Sedis Apostolicæ dignitatis damno, nec minore Cæsareæ Majestatis injuria assensisse: certissime constare venalem Lundensis animum a Lutheranis corruptum fuisse, ab Augustensibus duo millia aureorum supra quingentos accepisse, promissaque illi annua quatuor millia aureorum a Rege Daniæ Lutherano ex vectigalibus Lundensis Archiepiscopatus: illum in rebus Hungaricis perfide se gessisse, ac nefaria meditatum, callere fraudibus, & dolis, seque in Hispaniam non vocatum contulisse, ut mendaciis Cæsaream Majestatem subornaret: egregie enim in caput suum mentitum, cum finxit adactum necessitate, se pactæ cum Lutheranis concordiæ assensisse, quod tunc duodecim millia peditum in auxilium Lutheranorum arma sumpsissent, collectas enim tantum fuisse copias ad quatuor, vel quinque millia, quæ non Lutheranis, sed Henrico Duci Wittembergensi studebant, quibus territi Lutherani impulere Lundensem, ut Henricum Ducem Wittembergensem Cæsareo nomine deterreret, ne cogeret novum exercitum, dum de pace cum Lutheranis colloquia conferret. Cum vero idem Lundensis persuadere niteretur Cæsareæ Majestati, ut Lutheranos in susceptis erroribus toleraret, ac propterea sponderet Germaniam universam ad ipsius nutum flectendam, circumagendamque, monuit Cæsarem Pontifex Lundensem a vero admodum aberrare.

Archiepiscopus Lundensis pecunia a Lutheranis corrumpitur.

XI. In primis omnino alienum esse a Cæsareæ Majestatis dignitate, talia ipsi referri, cum ipsa sit firmissima Catholicorum columna, fidei Christianæ, & Sacrosanctæ Ecclesiæ propugnaculum, cum semper Religionem, & publicæ rei Christianæ commoda privato commodo prætulerit: non deesse alias rationes justas, & honestas, quibus Germania pacari possit: non defutura Cæsari Pontificia auxilia pro Hæreticis frangendis; ac cæcis ipsis manifestum esse decretum Francfordiense mandari operi non posse, nisi universa Germania ad Lutheranismum deficeret, quod sane contingere facile poterat. Cæsaream authoritatem defecturam, cum Lutherana secta omne Rectorum jugum excutiat, & libertatem unam prædicet: parum videre Lundensem, qui perdita Religione, aut discrepante inducta, Imperium servari posse arbitretur: triste ejus rei exemplum esse Imperium

Orien-

Digitized by Google

Orientale, quod ubi a vera Religione, & obſequio Romani Pontificis, & Sanctæ Sedis Apoſtolicæ deſcivit, acciſis paulatim viribus cecidit in ſervitutem Turcarum, qui de occupato ſingulis annis tyrannidis ſuæ terminos proferunt; parum notas videri Lundenſi Lutheranorum fraudes, qui ſemper maligno, & improbiſſimo animo egerint cum Cæſarea Majeſtate, ac diſſidiorum de Religione componendorum ſpecie, Religionem delere ſemper moliti ſint.

XII. Dietæ Germanicæ ſemper Religioni Catholicæ obſuerunt.

Triſtia eſſe illius rei exempla, Dietam Spirenſem anno hujus ſæculi XXVI. Notimbergenſem anno XXXII. Cadanenſem anno XXXIV. quando Dux Uldericus Wittembergenſem Ducatum recuperavit, conſtititque eos motus a Lantgravio, ſociiſque Lutheranis concitatos fuiſſe, non Religionis cauſa, ſed ut ille Ducatus Regi Romanorum adimeretur: ejus rei etiam exemplum eſſe colloquium Viennenſe, quando Elector Saxoniæ acceptis regalibus, electioni Regis Romanorum celebratæ aſſentiri noluit, id etiam conſtare ex poſtrema execranda Dieta Francfordienſi, in qua plura capita non ſpectantia ad Religionem jus Cæſareum lædunt. Non deerant eo argumento plures aliæ rationes, quas ſilentio premi ſignificavit Pontifex, quod de optima Cæſaris voluntate præſideret. His expoſitis de reſcindendo decreto Francofordienſi, cum Cæſarea Majeſtas, atque alii Principes Chriſtiani optime agnoſcerent, ob difficultates temporum, celebrari tunc non poſſe Concilium œcumenicum, quod jamdiu indixit Pontifex, ab eodem conſultum eſt Cæſari, ut de Comitiis Imperialibus celebrandis cogitaret, ad eos motus compeſcendos, diſturbandumque Nationale Concilium, in quo innumeri errores Cæſareorum Adminiſtrorum culpa admitti poſſent, nec minora damna in Cæſaream, & Regiam Majeſtatem ex hujuſmodi Concilio redundarent, cum ex eo manifeſta Schiſmata, tam in ſacro, quam in prophano ſtatu emerſura eſſent.

XIII. Conſuluit etiam, ut indicendo Conventui Ordinum Imperii Cæſar intereſſet, ac ſi non poſſet, eos conſtitueret Procuratores, ut admiſſi (eo abſente) errores non patrarentur: interea omni ſtudio, & contentione Catholicorum fœdus augere, atque ad ſe nonnullos ex adverſariis pellicere niteretur; mitteret etiam aurum militare, ut fœderatis adderet animos, fluctuanteſque ad ſe pertraheret. Certiorem etiam reddidit Cæſarem, a ſe Internuntium decretum iri ad Principes Catholicos, ad eos in ſacro fœdere confirmandos, qui etiam aurum ſubſidiarium ſpondeat, pendatque, ſi bello decernendum ſit, pro tuenda Religione, aſſerendaque Sedis Apoſtolicæ, Cæſareæque Majeſtatis authoritate. Optimum etiam fore, Hiſpanas copias, vel Italicas ſpecie belli Turcici mittere in Germaniam, eaſque in ditione Regis Romanorum ſuſtentare, ut ingruente neceſſitate in hoſtem ſint comparatæ, accinctæque. Videri etiam propalanda in Germania, quæ Rex Angliæ recenter pro emendandis ſuis erroribus geſſerit, utque illius ad veram Religionem revocandi ſpes affulgeat, cumque maledicta ſecta Lutherana in Poloniam irrepere affectet, Oratoris opera Poloniæ Regem hortetur, ut tantum malum arceat: mitti quoque ea de cauſa Internuntium, qui filio Poloniæ Regis luſtratum ſacra Pontificia prece enſem deferat, præſtarique etiam in ea re poſſe optima officia a Romanorum Rege.

XIV. Maria Regina Cæſaris ſoror Lutheranis favet.

Significavit etiam Pontifex Cæſari, ſe ea Religione, qua de gerendo optime Pontificatu Deo obſtrictus ſit, permotum paterne queri de Maria Regina Cæſaris Sorore, quæ clandeſtine factioni Lutheranæ faveat, eamque efferat; ſubmiſſiſque hominibus, cauſam Catholicorum deprimat, atque optime ab Adminiſtris Cæſareis conſtituta impediat. Certiſſime conſtare Pontifici, ipſam, quo tempore Smalcaldiæ initum eſt Lutheranorum fœdus, Oratorem in eo conventu tenuiſſe; cumque Adminiſtri Cæſarei Catholicorum Principum fœdus promoverent, atque Electores Rheni conſtituiſſent, illi nomina ſua adſcribere, Reginam Mariam, accepta ea ſama, Treverenſi Archiepiſcopo literas dediſſe, quibus vetuit id fœdus amplecti, a quo Cæſaris voluntas abhorreret: atque ita id ſanctum opus diſcuſſum, eademque ſtropha alios Electores ab eo fœdere revocaſſe: quæ Mariæ Reginæ literæ ab Archiepiſcopo Treverenſi miſſæ fuere ad eum Cæſareum Adminiſtrum, qui eam ſubſcriptionem urgebat, de quibus Cæſar ipſe certior fieri potuerit. Significatum etiam eſt Cæſari, eamdem Reginam, quo tempore Galliæ Rex mittebat ad Regem Romanorum Oratorem Epiſcopum Laſcurenſem, ut cum Regia Majeſtate, & Legato Apoſtolico de Religionis aſſerendæ rationibus conſilia conferret, ſcripſiſſe Abbati Vincentio Cæſareo apud Gallum Regem Oratori, ne Epiſcopum Laſcurenſem ſine novis Cæſareæ Majeſtatis mandatis proficiſci ſineret. Quibus cauſis permotus Pontifex cum in animum inducere non poſſet Reginam Mariam a tot Catholicis Principibus trahentem

ori-

originem, cum Cæsare, Regeque Romanorum acerrimis Ecclesiæ Catholicæ, ac fidei propugnatoribus educatam, ea crimina sponte sua labi potuisse, sed potius ab improbis Administris ad consilia improbissima inclinatam, impulsamque, propterea Cæsarem hortatus est, ut salutis animæ procurandæ, honorisque Cæsarei tuendi ergo, sedulam operam ad præfocanda in suo fomite gravissima ea mala navaret: interea omni studio Pontificem incubiturum, ut Electores Principes fœderi Catholico se coniungant, viresque omnes ad conflanda auxilia adhibiturum.

Ex Ital.

XV. Hæc ubi Cæsar ab Internuntio Pontificio accepit, ac simul deferri pro asserendo Religionis splendore auxiliaria arma, atque ultimum Francfordiense decretum perpendisset, Pontificia circa id monita summæ prudentiæ laude commendavit; & quia Pontifex referebat ad Cæsarem, quid in ea re consilii suscipiendum esset, ac temporis urgebat necessitas, nec id decretum ratum habendum, nec prolixiores circa illud nectendas moras, respondit Cæsar Pontifici, se decretum Francfordiense justa lance librasse, comperisseque contra dignitatem, authoritatemque Sedis Apostolicæ conflatum, atque adeo ratum non habuisse, nec quidquam circa id decretum, sine assensu Pontificio acturum: porro animadvertendum, ne aberrantes a Fide Catholica efferantur in extremam desperationem, ex denegata illius fœderis confirmatione, atque in extrema flagitia prorumpant, temporumque difficultate, acerbitateque, ac Turcici belli terrore, & discrimine in rem suam utantur, & insolescant, seque etiam ex arcano fœdere Regi Angliæ conjungant, eorumque gratia fulti terrorem incutiant nonnullis, qui in Fidei Catholicæ constantia hactenus perstiterunt.

MS. Francisci Barberini sign. n. 2678. p. 33. Ex Ital.

XVI. Quod ad Comitia Ordinum Imperii celebranda in causa Religionis attineret, post conventum Ratisbonensem fuisse animadversum, rem esse periculi plenam alia indicere Comitia, perpensa maxime sanctione Ordinum Imperii, sine Cæsareæ Majestatis assensu edita, nimirum, ut Papa Clemens de convocando Concilio rogaretur, quo non convocato, Cæsar Impetiali authoritate illud certo temporis flexu convocaret, ac si huic muneri is deesset, ut ipsi Ordines Concilium Nationale cogerent, pro componendis Religionis dissidiis, pacandaque Germania, aliisque circa Divina constituendis. Ex eo vero tempore res semper in pejorem statum prolapsas, ac Lutheranos magnam Germanorum partem in suam opinionem pellexisse: atque adeo apud omnes conspicuum, & exploratum existimatum esse, si novi Ordinum conventus fierent, non compositis prius fidei, ac Religionis dissidiis, decreta ex iis eruptura Fidei Catholicæ adversantia, exitialiaque Sedis Apostolicæ auctoritati; ac licet Cæsar certi quid de se statuere non possit, antequam cognoverit, qui sequuturi sint rerum exitus post expugnatum Castrum novum, quæve sint Turcarum consilia; tamen æqua lance libratum esse ac judicatum, non debere Cæsaream Majestatem conventui omnium Ordinum Imperii interesse, ne quid ipsa præsente contra authoritatem Pontificis, Sedisque Apostolicæ decernatur: tunc enim non futurum in Cæsaris potestate, ut huic malo remedium adhiberet, ac nisi Cæsar eum Sedis Apostolicæ respectum ob oculos propositum haberet, Cæsareæ Majestatis, Regisque Romanorum commodis versum iri, ut comitiis, interessent, in quibus Imperatoriam Regiamque authoritatem confirmaturi essent.

Interim visum est Cæsareæ Majestati, si Pontificia Sanctitas rem approbaret, indicere alium conventum in Germania, reformandi decreti Francfordiensis gratia; eaque occasione, eoque tempore Viros sapientes, ac pacis cupidos pro Religionis dissidiis componendis in colloquium vocare, cui Pontificii Internuntii, Cæsarisque, & Regis Romanorum, aliorumque Principum Catholicorum Germanorum Oratores cum aberrantium Principum Oratoribus interessent, ad quod etiam Rex Christianissimus nomine Regio virum insignem mitteret, uti se missurum postremis literis ad Cæsarem datis spoponderat. XVII.

Cæsar novum conventum, novumque colloquium in Germania proponit.

Præterea cum . . . . optime ad hæc, & alia pro fide asserenda, & pro hæresum extinctione propensa sit, huic operi summopere conferre, ut ipsa Catholico fœderi defendendi sui causa, inito inter Cæsarem, Regem Romanorum, ac Principes Catholicos adhæreat (rem enim ipsius Sanctitate dignam, atque exemplum aliis egregium præbituram, maxime cum fœdus illud non sit offensionis causa; exinde enim Catholicorum animi confirmandi, aberrantesque facilius ab errore revocandi sint) proptereaque apud Germanos Trapezitas vim auri insignem deponat ad minus quinquaginta aureorum millia, cum Cæsar nomine suo centum quinquaginta millia aureorum in stipendia militum in eo sociali bello numerarit: ac quia tempus rati habendi decteti Francfordiensis in mensem Octobris proxime futuri desiturum

etat

Digitized by Google

erat, ne res in apertum bellum cum aberrantibus erumperet, scripsit Regi Romanorum, ut novum conventum indicat.

XVIII. Verum hujusmodi concordia parum profuit, nam non solum, uti sperabatur, hæresis Lutherana coercita non fuit, sed magis in dies velut cancer ubique serpebat, sicuti Joannes Cochlæus Cardinali Gasparo Contareno nunciavit. *Ridicula enim sunt, quæ isti homines attentant, nihilo serius tamen per ea dementant, ac rapiunt totum tractum Aquilonis, non modo Saxoniam universam, cum ora tota maris Baltici, sed & ampla Daniæ, Sueciæque, & Norvegiæ Regna, in quibus innumeros ordinavit Sacerdotes tales Promeranus novus ille Episcopus Wittembergensis, & nunc ex terris nostris ad eum, atque Lutherum viritim accurrunt sartores, sutoresque depauperati, & novarum rerum cupidi, qui tales Sacerdotes fieri cupiunt.* (Et paulo post :) *Procrastinatur de anno in annum generale Concilium, interim vero secta hæc ita crescit, & invalescit, ut totam occupet Terram. Kal. iulii MDXXXIX.* Et Cochlæum non aberrasse luce clarius patuit, cum hoc anno, post mortem maximopere lugendam Georgii Ducis Saxoniæ vere Catholici, tota illa Provincia Lutherum receperit. Qui, cum viveret, in omnibus locis, quæ in Lusatia, Misnia, Saxonia obtinebat, incorruptam Catholicæ fidei puritatem asseruerat, cujus mortem planxit Jacobus Sadoletus Cardinalis literis ad Joannem Cochlæum datis.

Jo. Cocl. ext. in mss. Vat. sig. num. 3224. prope medium. Lutherana hæresis semper crescit.

Sadolet. l. 11. epist.

Tanto dolore sum affectus, ut moderari mihi ipsi non queam; quid enim est, quod me amantissimum talium Virorum, & rei Christianæ publicæ, majori dolore conficere potuerit, quam tanti Principis mors, quæ, ut ipsi forsitan matura, rei quidem publicæ extitit peracerba, mihi vero tantum mœroris, tantumque luctus attulit, ut pene mihi solus in hac calamitosa conditione temporum videar esse relictus, qui cum die, noctuque de Republica cogitans, in hoc curas consumerem omnes meas, ut aliquando reconciliata Ecclesiæ unitate, in pace, & otio debitum cultum Deo tribueremus, maximam cujus rei spem in illo sapientissimo Principe repositam habebam, quo nunc sublato, quid est, quod sperare amplius, aut quod nostris conatibus, & consiliis confidere debeamus? Quamquam solet Deus, cum ad desperationem pene res ipsa nos deduxerit, subitas interdum spes, & improvisa auxilia fidelibus suis ostendere: etenim video pericula, quæ impendent, tuque satis plane omnia perscribis. Datum Carpentorati VII. Idus Julii MDXXXIX. [1]

Sublatum illum veneno una cum filio, qui paulo ante præcipiti morte obierat, gravissima suspicio fuit, ejusque flagitii Lutheranos authores fuisse indicant literæ Joannis Cochlæi ad Gasparem Cardinalem Contarenum datæ.

Dolorem nobis auget ferme in immensum horrenda de toxico suspicio, per quam Populus Dresdensis vehementer furebat in Medicum, quando inopinata morte præripiebatur filius, suppressus autem Patris authoritate aliquantisper popularis fremitus, nunc ex patris ipsius obitu vehementer recrudescit, atque invalescit suspicio, suspicantibus pluribus ambos Principes nostros veneno periisse, moventur autem ad suspicandum ex accelerato utriusque obitu. [nonnullis de pietate ejus interjectis addit] *Pastor Dresdensis, celebrata coram eo Missa, Communionem sacram, & extremam Unctionem ei impertiit, cum dixisset orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, & Symbolum Apostolorum, atque crebro gratias Deo agens, dixisset: Benedictus Dominus Deus in omnibus operibus suis, expiravit xx. aprilis MDXXXIX.*

Jo. Cocl. in lit. ad Cardin. Contar. 1539 ext. in mss. Arch. Vat. sign. n. 3224. post med. Georgius una cum filio veneno extinctus.

XIX. Nullos itaque Georgius Dux Saxoniæ reliquit liberos, atque ut Henricum fratrem, ejusque filios Mauritium, & Augustum ad Religionem Catholicam revocarer, hæredes scripsit ea lege, ne formam Religionis immutarent, nisi parerent, Ditiones suas in Cæsarem, ac Ferdinandum transfudit, donec vel frater, vel ejus liberi, vel ex ea familia proximior conditionem impleret.

Francisc. Belcair. l. 22. n. 35.

At dum missi Oratores ad Henricum Ducem se conferunt, ut ei legem eam pro-

NOTÆ [1] GEorgius dux Saxoniæ catholicæ religionis propugnator inclitus hoc anno vitam absolvit. Annus apud omnes idem constituitur, nec de mense aprili dissidium est; dies emortualis non item constat. Nam dies illa XX. Aprilis, quæ in literis Coclæi apud Annalistam signatur, dies scriptæ epistolæ, non vero obitus Georgii censendus est. Igitur Sagittarius in vita Joannis Friderici diem XIV. aprilis indicat, sed Budæus in Thanatologia diem XVII. præfert, quem cum alii pariter Historici admittant, ideo hæc nobis emortualis Georgii definienda est. Ætatem agebat annorum LXV. teste Budæo. Prolem reliquit nullam, cum geminos quos genuerat liberos, mors acerba sustulerit; nam Joannes natu major ante biennium, teste Budæo, anno scilicet 1537. die XI. Januarii fato obierat. Alter qui supererat Fridericus eodem quo Pater mortis genere, veneno scilicet uti communis fama ferebat, hoc anno die XXVI. februarii, eodem Budæo adnotante, sublatus est. Hæreditas ad Henricum fratrem Lutheranorum fautorem præcipuum devoluta. MANSI

Henricus recipit Ducatum Georgii post ejus mortem.

proponerent, Dux Georgius discessit e vivis, atque Henricus Dux continuo Ditionem omnem occupavit, eamque Lutherana hæresi infecit, Lutherumque Wittemberga impiorum Concionatorum turma succinctum, Lipsiam accersivit; ac deliria Hæretici mendacia pro Evangelio suis clientibus obtrusit. Abolitus tunc est pius mos io Misnæ Urbis Ecclesia principe, divinarum laudum nocturnis, diurnisque horis, sine ulla intermissione celebrandarum ab iis, qui raro eximiæ in Deum pietatis exemplo, statis horis, in eo sacro concinendi munere sibi invicem succedebant, cœlestes Angelorum sine interrupto labore Deum laudantium chotos imitaturi. Ita antiquæ Religionis facies in iis locis mutata, ac desormata est. His subiicit Surius. *Hæc faciebant Principes persuasi a Luthero, alioqui præ insita Germaniæ Principibus spectata generositate, numquam talia facile attentaturi, quanquam in ejusmodi gravissimis rebus, nihil privata authoritate, sed totius Christiani Orbis consensu, omnia cum summa deliberatione & exacta maturitate transigi oportebat. Non enim satis erat Lutherum dicere hæc, & pleraque alia recte, & ex verbi Dei præscripto fieri, cum Hæreticorum omnium ea perpetua fuerit consuetudo, ut quævis absurda, & impia in Orbem commenta inveherent, ea tamen verbo Dei consentanea, & ex verbo Dei profecta assererent; sed oportebat Christiani Orbis sustinere sententiam. Id quidem generosos Principes, & reliquos Germaniæ Magistratus magis decuisset.*

Jo. Cocl. hoc anno.

Sur. in comm.

XX. Pontifex vero cum ingravescentis hæreseos grassationes plurimum lugeret, asserendæ fidei ardore æstuans animum applicuit, ut Catholicos, & præcipue Principes a familiari Hæreticorum consuetudine abstraheret, quare cum Hieronymum Roratium Nuntium ad Regem Poloniæ Sigismundum seniorem destinasset, illi dedit in mandatis, ut Regi persuaderet, eiicere e domo Regia impios impostores, ne filio suo hæresis venenum propinarent. Quod ex sequenti instructione, quam Pontifex Rorario dedit, innotescit.

Paul. III. lib. brev. anno 5. p. 346.

Instructio de his, quæ dilectus filius Hieronymus Rorarius Camer. & Nuntius noster agere debet, nostro, & Apost. Sedis nomine apud Charissimum in Christo filium Sigismundum Poloniæ Regem.

Gratulabitur Majestati suæ idem Nuntius noster de matrimonio inito inter charissimos in Christo filios nostros Joannem Hungariæ Regem, & Elisabeth filiam suam, nosque illis omnem fælicitatem optare.

Referet inde prout supra ad Romanorum Regem paucis quibusdam mutatis.

Declarabit insuper nos ægerrime tulisse intelligere, quosdam esse non Dei filios apud summæ spei adolescentem filium suum, qui bonam, puramque mentem eius labefactare nituntur, & in perniciosissimas hæreses inducere, quæ miseræ illi Germaniæ exitio fuere, & egregio documento esse possunt, quam aptæ sint ad quodcumque etiam firmissimum Regnum subvertendum, nos certo certius habere Majestatem suam latere hæc, nec enim hujusmodi homines ausuros talia perferre ad aures illas, quæ semper bonis piisque operibus patuere, & his, quæ in Omnipotentis Dei cultum, & Sanctæ suæ Sedis Apostolicæ dignitatem redundant: non temere Majestati suæ longam vitam elargiri misericordem Deum, nempe, ut possit, dulcissimi filii sui vitam instituere, & juvenilem ætatem, quæ ad malum citius, quam ad bonum lubrica esse solet, divinis præceptis, veluti quibusdam frænis cohibere, & paternam semitam ingredi docere. Hoc, ut tanto alacrius facere possit, nostramque erga se paternam charitatem agnoscat, & adolescens ad bene de Christiana Religione, & Sanctæ sedis Apostolicæ dignitate promerendum animetur, prout ipse Pater fecit, facitque, mittere nos pileum, & ensem in sacratissima Natalis Domini nocte benedictos &c.

De Sacro, ac mystico hoc munere ad Sigismundum juniorem transmisso extant Pontificis ad eum literæ, quibus hortatus est, ut Regnum Poloniæ ab hæreseos lue vindicaret, nec a circumjectis finitimis Hæreticis contaminari sineret, tum amantissimis verbis dilectionem paternam, qua illum complecteretur, explicuit; divinum illi patrocinium comprecatus est, tum in defendenda Ecclesiæ dignitate, tum in bello adversus barbaros, aliosque fidei hostes gerendo, solemni denique ritu ensem, & pileum lustratos sacra prece in Natalitio Domini a Gnesnensi Archiepiscopo illi inter sacra mysteria tradendos significavit. XXI.

Sigismundo Secundo Poloniæ Regi Illustri.

Charissime &c. Consueverunt Romani Pontifices in sacratissima Nativitatis Domini nostri Jesu Christi nocte, quotannis ensem cum pileo solemni cæremonia benedicere, & alicui Christianorum Principum dono mittere, quem & hoc sacro munere ornent, & spirituali virtute adversus Sanctæ Ecclesiæ, & Catholicæ fidei hostes muniant, quod si quando antea, Fili charissime, nunc maxime, cum & Turcæ contra nos bellum gerunt, & hæreses San-

Paul. III. lib. brev. anno 5. p. 180.

Rosam auream Paulus III. Sigismundo filio Sigismundi Regis Poloniæ mittit.

ctam

ctam Ecclesiam lacerent, pernecessarium est, cum vero nos exemplum nostrorum Prædecessorum sequnti ipsum ensem cum pileo in proxima Natalis Dominici nocte solemniter benedixissemus, & ad quem potissimum mitteremus eos, animo volveremus, Tua in prima Majestas nobis occurrit, quæ dignissima eo munere nobis videretur; id enim cum ætati, & virtuti congruit tuæ, tuique clarissimi genitoris, tum etiam utriusque vestrum præstantissimæ Religioni, & in Deum, & Sanctam Ecclesiam devotioni aptissimum est. Ad te igitur, quem Catholicum Principem, & hujus Sanctæ Sedis devotissimum filium habemus, & peculiari charitate, atque affectu prosequimur, hunc ensem cum pileo per dilectum filium Hieronymum Rorarium Nuntium nostrum præsentium latorem mittimus, Deum suppliciter deprecantes, ut sibi, qui una cum præstantissimo Rege Patre tuo vestrum Regnum venenis hæresum vicinarum numquam inquinari passus es, omnem fælicitatem concedat, dexteram eius firmet, caputque tuum hoc pileo, vi Spiritus Sancti per columbam figurati, protegat ad tutelam Sanctæ Ecclesiæ, & Catholicæ Fidei, adversus tum communes nostræ Religionis, tum particulares Catholicæ fidei hostes, tuamque Juventam, indole maximæ virtutis splendentem, vestigiisque paternæ fortitudinis gradientem, ad summum gloriæ, & laudis culmen perducat. Tu igitur pro tua pietate hoc munus nostrum Christiano affectu, & devota veneratione suscipies, nec tam muneris qualitatem, quam mysterium, & vim spiritualem eius perpendes, ob quæ maximi quique Principes, semper se hoc munere valde a Sede Apostolica honestatos putaverunt, sicut & Te pro nostra in te benevolentia, tuaque pietate existimaturum speramus. Ut autem donum ipsum debita cum cæremonia, sicut a nobis benedictum est, tuæ Serenitati tradatur, mandamus Venerabili fratri Archiepiscopo Gnesnensi, vel cuivis alteri Catholico Antistiti per te eligendo, ut solemni Missa in aliqua Ecclesia per te pariter eligenda, ab eo in tua præsentia celebrata, post ejus solemnia dictum ensem cum pileo Tuæ Majestati ex parte nostra Blos. *assignet &c. Datum Romæ apud S. Petrum XXIX. Junii MDXXXIX. anno V.*

Jo. Cocl. ad Episc. Veronensem ext. in ms. Arch. Vat. sig. 3224. circa fin.

Conservatam hactenus in Polonia incorruptam fidei puritatem, scripsit Joannes Cochlæus proxime ineunte anno ad Episcopum Veronensem: at Brandeburgensem Ditionem ad Lutheranismum hoc anno descivisse. *In Regno Poloniæ omnia adhuc servantur, quæ sunt Catholicæ Religionis. Cæterum Marchio Brandeburgensis Elector, nuper instinctu Philippi Melanchtonis, Luthericam fecit ordinationem in Terris suis, vocatis ad eam Dietam Provincialem tribus Episcopis, e quibus unus Brandeburgensis consensisse dicitur, & Missam Theutonice celebrasse, in qua sub utraque specie communicaverat Principem, & Aulicos ejus. Audio & Vicelium, qui apud ipsum Berlini est, ad eam rem cooperari, nondum tamen certum habeo, quid faciat.*

XXII. Interim Pontifex cum in Ecclesia pristinum Sanctitatis nitorem restituere, ac Romanæ Curiæ corruptelas, quæ temporum pravitate inoleverant, delere percuperet, jam superiore anno, doctrina & probitate conspicuos Viros huic operi præfecerat, a quibus ex arcano consilium piissimis refertum sententiis Paulo datum fuerat. Quod cum apud Lutheranos pervulgatum fuisset, mox Lutherus hostis sanctitatis, morum corruptor, & disciplinæ osor, nefarium libellum edidit, quo contendebat stulte, & impie ea sanctioris disciplinæ instituta cum suo figmento impio pugnare; cum ipse eo statuisset fide sola justitiam comparari, adversante contra Apostolo: *Non auditores verbi, sed factores Legis justificabuntur.* Adversus Lutherum autem, & Sturmium, qui non adeo procaci impudentia calamum strinxerat, scripsit Joannes Cochlæus, ut ipse narrat.

Coclæus in Actis & scriptis Lutheri. Surius in comm. hoc anno.

Evulgatum fuerat egregium quoddam consilium de reformanda Ecclesia, & emendandis Romanæ Curiæ abusibus a septem doctissimis, ac integerrimis Viris, ipsi Pontifici in secreto datum, nempe a Cardinale Contareno, Cardinale Theatino, Cardinale Sadoleto, Cardinale Polo Anglico, Archiepiscopis Salernitano, & Brundusino, Episcopo Veronensi, Abbate S. Georgii Veneto, & a Fratre Thoma Magistro Sacri Palatii. Hi igitur circa finem sui consilii ita subjunxerunt: Hæc sunt, Beatissime Pater, quæ pro tenuitate ingenii nostri colligenda esse duximus, & quæ nobis corrigenda viderentur. Tu vero pro tua bonitate, & sapientia moderabere: nos certe si non rei magnitudini, quæ nostras vires longe superat conscientiæ nostræ satisfecimus, non sine maxima spe, ut sub te Principe videamus Ecclesiam Dei purgatam, formosam ut columbam, sibi concordem in unum corpus, consentientem cum æterna tui nominis memoria. Sumpsisti tibi nomen Pauli, imitaberis, speramus, charitatem Pauli, electus fuit ille, ut vas, quo deferret nomen Christi per Gentes, te vero speramus electum, ut nomen Christi jam oblitum a Gentibus, & nobis Clericis restituas in cordibus, & in operibus, nostras

Digitized by Google

ægritudines sanes, oves Christi in unum ovile reducas, amoveasque a nobis iram Dei, & ultionem eam, quam meremur, jam paratam, jam cervicibus nostris imminentem.

Contra hoc pium, ac salutare optimorum Virorum consilium duo prodierunt libelli, unus a Joanne Sturmio editus Latino sermone, alter in Germanicum idioma translatus a Luthero, appositisque in margine annotationibus impiis contaminatus: Sturmius vero Rhetoricam Argentinæ profitebatur, ad quem & scripsit Cochlæus brevem libellum, qui inscriptus est, Æquitatis discussio super consilio delectorum Cardinalium &c. in quo inter cætera sic ad Sturmium: *Attamen nihil dubito epistolam tuam longe æquiori animo a doctis, & gravibus Viris legi quam Theutonicam adversus Viros illos Lutheri interpretationem. Tu enim a convitiis nonnihil temperas: Lutherus autem non veretur, tantos Viros, quorum eruditionem, vitæque integritatem [quam & tu fateris] novit, ac laudat universa Italia, dicere perditos, ac deploratos nebulones. Tu Latine scribis, ut queant intelligere, quid reprobes, & quid reprehendas, atque quid amplius ab eis desideres: Lutherus autem Theutanice ad rudes Germaniæ plebes, illos nequiter traducit, sicut fecit olim adversus Ezechiam Regem improbus Rapsaces. Tu eos in quibusdam laudas, ac probas: Lutherus absque discrimine cuncta refutat, etiamsi tam manifeste bona sunt, quæ illi dicunt, ut a nemine nisi ab impiis, & insanis, sensuque communi carentibus, reprehendi queant: ipse per calumniam in contrarium retorquet sensum, tamquam ficte, ac dolose, aut per ironiam mentisque perversitatem dicta sint. Tu hortaris illos ad cœpta perficienda, ille vero dira eis imprecatur pro ejusmodi pacis, & reformationis consilio. Tu Synodum generalem non omnino renuis, aut respuis, ille compluribus libellis, variisque figmentis, & picturis, atque Theutonicis rhythmis omnem Synodum œcumenicam calumniatur, ac recusat. Tu spem aliquam ad concordiam nobis relinquis, ille jampridem nobis minatur, bellum perpetuum, ut nec vivus, nec mortuus, ullam nobis pacem, aut quietem sit permissurus &c.*

Surius in comm. hoc ann. Quamquam autem Lutheri impietas adeo conspicua esset, tamen Sectarii immensis eum laudibus efferre, & conferre cum B. Paulo Apostolo non perhorruerunt, atque Eliam illum appellarunt, quorum impudentiam refregit Calvinus Hæresiarcha, qui in immanem draconem excrescens, Luthero inferior videri nolebat: ac vere objecit Lutheranis Scripturam ab iis turpiter, ac pudendum in modum corruptam, ut D. Joannis Baptistæ spoliis Lutherum exornarent: quamvis enim non negarent in Joanne Baptista factum, quod de venturo Elia prædixerat Malachias, volebant tamen de Luthero intelligi hoc vaticinium, quod sit Elias ille, per quem restituenda fuerint omnia; atque hisce mendaciis populos fascinarunt, quibus quadrat illud Esaiæ: *Væ, qui dicitis bonum malum, & malum bonum.* Quam præclare enim omnia ab eo restituta sint, corruptæ Scripturæ, scelerum omnium inducta licentia, conflatæ hæreses, eversa Templa, bellisque civilibus fœdata Germania, testantur.

Hoc anno prima die Maii Isabella Imperatoris uxor e mortali vita decessit, eujus pulchritudinem, cum in horribilem, fœtidamque deformitatem a morte non post multos dies conversam considerasset Franciscus Borgia Dux Gandiæ, decrevit alii Domino, qui corruptioni non subjaceret, totis viribus deservire, quare post mortem suæ uxoris, relicto sæculo, in nascente Orbi, maximo spirituali bono Religione Soc. Jesu, ei adscribi voluit, ibique cum ad perfectionis culmen pervenisset, meruit, post nonaginta & novem, a sua morte, annos, inter Sanctos referri a Clemente X. Summo Pontifice, anno a Nativitate Domini MDCLXXI. Defuncta igitur Imperatrice, Paulus Pontifex Cardinalem Alexandrum Farnesium Nepotem suum Legatum a latere Imperatori destinavit, ut consolatoriis verbis ejus dolorem deliniret, hisque amplissimis mandatis eum instruxit. XXIII.

Francisci Borgiæ conversio & canonizatio.

Primum, ut de pace cum Rege Galliæ ageret, pro qua firmanda Ducatum Mediolanensem Regi Galliæ tradere necesse erat; quare dum Pontifex Cæsarem, ut eo decederet, hortabatur, publico magis bono, quam temporalis status Ecclesiæ securitati, propter Urbes Parmæ, & Placentiæ, atque suæ Domus utilitati providebat: Octavius enim Nepos, cum gener esset Imperatoris, hujusmodi Mediolanensis Ducatus cessionem minime approbasset: ideoque duo ad majorem pacis constabiliendæ firmitatem matrimonia Imperatori proponebat, videlicet, ut Duci Aurelianensi Regis Galliæ filio propriam traderet filiam ipseque in conjugem filiam Francisci Regis duceret: at Imperator pacis tractatui, non autem matrimoniis benignas porrexit aures.

Secundo, Legato demandatum fuit, ut de re Anglica ageret, scilicet, ut Imperatorem sedulo excitaret, ut una cum Galliæ Rege Oratores ad Henricum An- XXIV.

Digitized by Google

gliæ Regem mitteret ; ei contestando, ni pareret Ecclesiæ, ab eo se abalienaturos, ac adversus ipsum arma simul suscepturos. Cæsar se excusavit potissimum, quia cum Lutherani in Germania plures sint, ac inopes, ad primum belli rumorem contra Angliam, turmatim illuc, ubi Henricus pecunia abundabat, & militibus egebat, advolaturos : jamque quatuor mille pedites Germani in oris Oceani morarentur ad suppetias Anglo administrandas : Ideo Cæsaris sententia fuit, ut Lutherani prius deprimerentur, in quorum subsidium Henricus in pace vivens, nec quadrantem commodabit. Legatus autem iis rationibus non acquiescens, asserebat Sedis Apostolicæ dignitatem requirere, ut saltem Oratores, qui contestarentur contra Anglos, decernerentur. Imperator autem, expectandum esse, quid Cardinalis Polus (qui postquam cum Cæsare collocutus fuerat, iter suum in Galliam direxerat, & Carpentorati morabatur, timens Regis Angliæ insidias) cum Galliæ Rege egerit, respondit.

Tertium negotium de Concilio erat; de quo nihil certi Legatus discedens a Pontifice in mandatis habuit, sed quid in primo Consistorio a Cardinalibus decerneretur, antequam ad Cæsarem perveniret, Pontifex se significaturum promisit.

XXV. Paulus optat Concilium convocare. MS. Car. Bernard. Spada to. 133. pag. 346.

Pontifex Concilium cogere maxime percupiens novos elegit Legatos, ut illud quantocyus aperirent; scilicet Cardinales Prænestinum de Campegio, Simonettam, & Brundusinum, cum facultatibus in literis latius expressis, uti asserunt Petrus Paulus Gualterius in Diario, confirmatque Angelus Massarellus qui addit, Pontificem die 21. Maii extraxisse Concilium ad tempus incertum ex causis in literis latius exponendis, quas subiicimus.

Causæ, propter quas S. D. N. ad præsens prorogat celebrationem Concilii.

XXVI. MS. Francisci Card. Barberini sig. 2677. p. 9.

Post indictionem Vicentini Concilii.

In primis quia Serenissimus Imperator & Christianissimus Rex Franciæ, ob conventum tam primum, quam secundum, diu abfuerunt a locis eorum solitæ residentiæ, & unus ex eis venit extra Regna sua, alius de uno extremo venit ad aliud extremum Regnorum suorum. Volunt ad dicta loca eorum residentiæ redire, ne eorum Regna, & Dominia, ex eorum absentia ulterius patiantur, & ipsi desiderent personaliter interesse Concilio, & status temporum requirit, ut ipsi, vel saltem unus eorum sit præsens in Concilio; ad hoc, ut ipsum Concilium fructum, qui speratur, & necessarius est, pariat.

Item, cum cœptus sit tractatus pacis, & in fœdere nunc inter istos duos Principes inito sit conclusum, quod ipse tractatus continuetur, & adhuc uterque Princeps Ministros ad S. D. N. mittat, adeo quod spes verisimiliter haberi possit, quod brevi pax hæc concludetur : videtur expediens, quod reservetur celebratio Concilii in tempus conclusionis dictæ pacis, quia tunc erit plena reconciliatio, non solum inter dictos duos Principes, sed etiam inter alios dissidentes, cum omnes fere ab istis duobus pendere videantur, & si Concilium celebretur facta vera reconciliatione, multo plus boni poterit inde sperari, cum sine reconciliatione non sit amor, & sine amore nulla charitas, & sine charitate, ut Apostolus testatur, nihil boni.

Item, cum inter Christianas Nationes, Germanica una ex principalibus habeatur, & sit, & in ipsa diversæ sunt inter Magnates, & Ecclesiasticos discordiæ, adeo quod ipsis stantibus, cum quisque propria domo relicta, magis rebus suis timeat, nulla videatur haberi posse spes, quod ad ipsum Concilium veniant; expedit celebrationem Concilii differri adhuc, ut interim possint dictæ discordiæ sedari, & facta inter eos reconciliatione, & unione, ac animo in tranquillitate posito, possit eorum adventus ad Concilium sperari, & quod ad hunc finem expediat Concilium prorogari, sentit Cæsarea Majestas, & Serenissimus Rex Romanorum, qui etiam asserunt, se inter ipsos Magnates reconciliationem, & unionem sperare, quod non est credendum ab eis sine fundamento fieri, tum ob eorum prudentiam, tum ob experientiam rerum Germanicarum.

Item, cum dubitetur, quod Turcarum tyrannus cum validissimo exercitu sit afflictam Hungariam aggressurus, ut eam in totum suæ tyrannidi subiiciat, quo facto satis videri potest, quod cum evidenti periculo totum Christianitatis residuum remaneret : & cum ad resistendum infidelium furori videatur decens esse [prout etiam servatur] quod personæ Ecclesiasticæ interveniant, illæ præsertim, quæ statum Episcopalem habent, prout multi Prælati tam in Germania, quam in Hungaria habent, & si eodem tempore necesse esset, illos Prælatos vacare Concilio, & defensioni adversus infideles, cogerentur alterum dimittere, ideo videtur expedire, ut tutior pars eligatur. Est autem tutius, quod celebratio Concilii, quæ tanto tempore dilata est, etiam ad aliquod modicum tempus differatur : quam quod vacando Concilio permittatur Turcarum tyrannus fieri dominus Regionum Christianarum. Tunc enim frustra celebraretur Concilium.

Et

Et certe nulli dubium est, quod imminente Germaniæ, & Hungariæ periculo, quod nunc imminet, nullus ex illis Prælatis inde discederet, ut ad Concilium veniret, & sic omnes isti deficerent in Concilio, quod si unquam generale, seu universale fiat, expedit, ut nunc sit generalissimum, & universalissimum.

Nullus Vicentiæ comparet.

Item, licet S. D. N. jam sunt duo menses, miserit tres Cardinales Legatos Vicentiam, causa celebrandi Concilii, nullus tamen adhuc ibi ad hunc finem comparuit, nec auditur, neque videtur aliquod signum, quod de proximo aliquis sit illuc venturus. Quare non solum videtur expedire, sed necessarium esse, quod fiat hujusmodi prorogatio.

Angel. Massarell. ubi sup. to. 13. de Concilio ms. Arch. Vat. sig. n. 320. p. 394.

Scribit Angelus Massarellus earum literarum exemplum transmissum fuisse ad Imperatorem, atque ad Reges, & Principes X. Junii, ad quas Ferdinandus Rex, qui eandem prorogationem etiam expetiverat, subjectis verbis reddito responso, Pontificium illud decretum commendavit.

Ferdinandi Regis Romanorum literæ.

Beatissime, &c. Redditæ sunt nobis Beatitudinis Vestræ literæ a Reverendo sincere nobis dilecto Joanne Episcopo Murinensi, illius, & Sanctæ Sedis Apostolicæ Nuntio ad nos remisso: ex quibus Concilii celebrationem Sanctitati Vestræ in magis idoneum tempus suspensam esse intelleximus; id quod nostro quidem judicio a se tum sapienter, tum prudenter factum fuisse videtur, ob præsentis nimirum temporis statum, rerumque publicarum conditionem. Neque dubium nobis est, quin eadem Beatitudo Vestra consilium suum deinceps quoque, cum Sacræ Cæsareæ, & Catholicæ Regiæ Maiestatis voluntate coniungat, ita ut quamprimum expediens fuerit, Concilii inchoandi, celebrandique curam non sit abiectura. Commendamus nos pro ea, qua decet, observantia, Sanctitati Vestræ obsequenter humiliterque. Datum Viennæ XVIII. *Julii MDXXXIX.*

XXVII. Interim vigilantissimus Pontifex magnum, & sævum bellum Turcicum illis diebus Christianitati toti imminere prævidens, ut eam ab impiorum armis defenderet, totas vires collocavit, qua de re Sigismundo Regi Poloniæ rescribens, eum vehementer hortatur, ut toto conatu Turcicis armis se opponat.

Sigismundo Regi Poloniæ.

Paul. III. lib. brev. an. 5. p. 42.

Charissime &c. Literas Serenitatis tuæ recepimus, in quibus pio affectu nobis gratularis de concordia per nos inter Cæsaream, & Christianissimam Majestates conciliata, nosque ob eam rem multis, atque humanissimis verbis laudas, quod officium exequuti nostræ personæ conveniens, gravibusque periculis eo facto Christianitatem universam liberaverimus, quæ tuæ Serenitatis erga Deum, & Rempublicam Christianam pietas te dignissima, nobisque gratissima fuit, ut debuit. Nostræ vero laudes a te ob amorem largius congestæ, si humanos respicimus affectus, gratæ nobis admodum esse possunt, tamquam a clarissimo, & laudatissimo Principe profectæ, gratiasque pro illis tuæ Serenitati agimus, sed est hæc omnis, fili charissime, laus, & gratulatio ad Deum Omnipotentem referenda, qui sicut antea nostris provocatus offensis, eorum Principum corda tam indurari permiserat, mox inenarrabili sua clementia, repentinoque sui Numinis instinctu duritiem eorum Principum mollivit, animos flexit, suisque fidelibus in tempore opportuno subvenit, ne attriti inter se diutius, mox præda hosti potentissimo fierent, qui sane jamdudum mutuo nostrorum concursu gaudens, ita in occasionem nostri exitii intentus, instructusque est, ut ei nullo pacto obsisti potuisset, nisi hoc subito Dei beneficio arma, atque iræ a nostris deposita fuissent. Non igitur nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Tuum hoc munus fuit, tua benignitas, nihil enim antea nos, neque literis, neque Nuntiis, neque Legatis nostris proficere unquam potuimus, donec splendor tuæ misericordiæ subitus erupit. Tibi igitur gratias agimus, quas possumus, neque enim possumus, quantas debemus, eo etiam justius, quod nos, licet indignos, & meritis impares, hujus tui Cœlestis beneficii operatores, & ministros esse voluisti. Laudamus igitur, fili charissime, pro hoc munere largitorem ipsius muneris Deum, ac Dominum nostrum, agamus ei gratias pro tanta ejus clementia, oremusque suppliciter, ut hoc ejus beneficium, sicut præstitit maximum, ita velit esse perpetuum, quo Christianorum salus, ac securitas stabiliri, & certius confirmari possit, non solum hostili foris metu, verum etiam hæresibus domi sublatis. Ad quorum etiam medelam, & belli Turcici prosecutionem; ad quod nos hortaris, agnoscimus pietatem tuam, quod vero opem, & operam tuam in id offers, etiam gratias agimus, rogamusque, ut nobiscum una, qui, Deo teste, in hoc omni cura incumbimus, hanc te dignissimam actionem suscipias, neque enim dubitamus, quin tua, tamque præstantissimi Regis authoritas, virtus ac fœlicitas, nobis maximo adjumento in his esse possit, &c. Datum Romæ III. *Februarii MDXXXIX. anno* V.

Dum his indefesso studio incumberet Pontifex, excepit nuntium ex Hungaria XXVIII.

a Jo-

a Joanne Rege, Turcas, initæ inter ipsum, ac Ferdinandum concordiæ odio, vires ad Hungariam occupandam conflare, atque ex eo Regno, si Turcicæ subiiceretur servituti, tyrannidem ad reliqua Christiani Imperii Regna invadenda prolaturos, qua nova accepta fama permotus, Hieronymum Rorarium ad Ferdinandum Romanorum, Bohemiæ, Hungariæque Regem misit pro necessario bellico apparatu ad Turcas retundendos instruendo.

Ferdinanda Romanorum Regi.

Paul. III. lib. brev. an. 5. p. 181. *Charissime, &c. Fuit apud nos Joannes Statileus electus Transylvaniensis, qui Regis sui nomine exposuit nobis quantum, & quam certum periculum illi suæ parti Regni Hungariæ immineat, nisi ei mature provideatur: Nos autem scientes, non posse partem illam Hungariæ incendi ut non eadem flamma pars tua, & reliqua Regna ardeant, & si contingat [quod Deus avertat] Regnum illud in impias Turcarum manus incidere, patentem portam recludi ad reliqua Christianitatis Regna invadenda: idcirco celerius, quam opinabamur, mittere decrevimus ad te primum, & deinde ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Poloniæ Regem, ipsumque Joannem Regem Hungariæ, dilectum filium Hieronymum Rorarium Camerarium, & Nuntium nostrum, quem Majestati tuæ devotissimum esse novimus. Is multa tecum super hac re nostro nomine aget, mentem nostram explicabit, tuam requiret; & ne cui occasioni illi opitulandi desimus, consilio, auxilioque tuo singula aget, quæ in rem facere videbuntur, huic Majestas tua plenariam in omnibus fidem adhibebit, sibique persuadebit, salutem, decus, incrementum suum, suorumque Liberorum non sibi magis quam nobis curæ esse, Datum Romæ apud S. Petrum* XXIX. *Junii MDXXXIX. anno* V.

XXIX. Instructus est Pontificius Internuntius ad hæc promovenda amplissimis mandatis, jussusque est significare Ferdinando Regi, se continentibus precibus ursisse Franciscum Galliæ Regem, ut pacem firmissimam cum Cæsare constabiliret, armaque in Turcas verteret, eaque etiam de causa designatum episcopum Transylvaniæ proficisci ad eum jussisse, ut eum ad capessendam turcicam expeditionem inflammaret, atque Alexandrum Farnesium Cardinalem Cæsarem Legatum decretum, tum causas, ob quas Internuntius in Hungariam ac Poloniam decretus esset, exposuit, denique certior fieri flagitavit, quis copiarum numerus ex Germania, ex Bohemia, ex Polonia, atque ex Hungaria adversus Turcas educi posset.

Instructio de his, quæ dilectus filius Hieronymus Rorarius Camerarius Noster agere debet, Nostro, & Sedis Apostolicæ nomine, apud Serenissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Romanorum Regem. *Paul. III. lib. brev. an. 5. p. 347.*

Post salutationem Nostram &c. Referet paternam nostram erga Majestatem Suam charitatem, & quam grato mente acceperimus, Majestatem suam depositis & armis, & omni odio, pace convenisse cum Joanne Rege, quando ex eorum dissidio nil nisi Reipublicæ Christianæ perniciosum expectari poterat: hoc nos prævidentes misisse ab initio statim pontificatus Nostri eundem Hieronymum Nuntium, qui nostra authoritate, atque consilio, semina discordiarum evelleret, sopiret simultates, animosque paterno amore junctos, ad concordiam, & veram pacem reduceret, quæ si tunc auditi, & paterna monita nostra, quibus debebant auribus, excepta fuissent, cessassent clades, & vulnera utrinque illata, nec Christianæ fidei perpetuus hostis tyrannus, eos in nos spiritus concepisset. Cæterum, quoniam præterita, ut infecta sint, corrigi nequeunt, hortabitur nomine nostro, ut quod Majestate Sua in primis dignum est, & facturam minime diffidimus, initam semel pacem, & concordiam inviolatam servet, & in hoc fugiat illorum consilium, quos aut speratum lucrum, aut privato odia agitant. Non poterat Majestas Sua se meliorem consultorem adhibere, prudentia, probitate, virtute sua duce, & comite, cuncta fœliciter auspicabitur, & fœlicius perficiet: neque hoc loco tacebit, quantum concordia inter omnes Christianos Principes, hoc potissimum tempore, sit necessaria quod nisi omni cura provideatur, quomodo rebus Christianis succurrendum sit, brevi est timendum, ne imminentibus hinc Turcis perpetuis nostræ fidei hostibus, & hinc Hæreticis, plus etiam, quam nunc putemus, premamur: hoc jampridem nos animo reputantes, & prævidentes, longum illud & difficile iter Niciam usque suscepisse, parvam, aut nullam ingravescentis ætatis nostræ rationem habentes, dummodo saluti Christianitatis consuleremus, duorumque maximorum, & potentissimorum Principum, Imperatoris scilicet, & Francorum Regis animos, qui plus nimio accensi fervebant, molliremus; itaque cum Dei auxilio decem annorum inducias inter eos pepigisse, quæ pacis initia & fundamenta forent, & nunc non cessare, ut ad perfectionem solidæ, & veræ pacis perveniatur, ad quam quidem pacis perfectionem, cum ab Episcopo Transylvano, qui præteritis mensibus a Rege

suo

suo ad nos missus fuit, valde hortaremur, tamquam ad rem multis de causis Reipublicæ Christianæ utilissimam, impulisse etiam ipsum Transylvanum iter cum omni festinatione illuc arripere quo præterquam quod Hungariæ necessitates, & quibus prematur periculis, exponeret, & induceret eos ad veram pacem, & ad sanctam, atque necessariam expeditionem in Turcas capessendam; neque hoc contentos, allato ad nos nuntio de obitu charissimæ in Christo filiæ olim nostræ Imperatricis, cupientes Cæsareæ Majestati relinquere testatum, pro eo ac debueramus, ægre casum illum tulisse, non satis nobis satisfacere visi, si per consuetos Nuntios tantum Majestatem Suam consolaremur, nisi dilectum filium nostrum, ac secundum carnem nepotem Alexandrum S. R. E. Vicecancellarium mitteremus, qui inter cætera huic rei omni studio incumberet: qua in re cum tot labores nostros speremus non incassum casuros, hortabitur tamen magis idem Camerarius noster Majestatem Suam, ut pacem cum Joanne Rege initam ratam, ac sanctam habeat: rationes vero quibus id maxime persuadere potest, quod a nobis longo sermone intellexerit, memoriæ, & prudentiæ suæ fidentes non repetemus, quamvis multæ sint & efficacissimæ. Demum exponet Majestati Suæ causam profectionis suæ in Hungariam, & Poloniam, quam a nobis habuit in mandatis. In Poloniam quidem, ut pileum, & ensem in sacratissima Natalis Domini nostri nocte benedictos, quo munere clarissimi Reges, ob aliquod insigne erga Sedis Apostolicæ meritum decorari solent, Sigismundo juniori Regi genero suo donet; ut tanto alacrius Ecclesiæ defensionem meminerit se suscipere debere, & nostram paternam charitatem agnoscat. In Hugariam vero, ut literas Apostolicas de provisione Episcopatuum Episcopis ipsis consignet, exigatque ab eis, quod pro hujusmodi expeditionibus jure debetur, quæ pecunia exponi debet pro muniendis his locis contra Turcas, quæ opportuniora videbuntur. [Et paulo infra.] *Itemque declarabit idem Camerarius noster Majestati Suæ, nos cum a Transylvano perquireremus de generali expeditione sumenda, & modum, & numerum, & qualitatem gentium percunctaremur, quibus opus esset, & quid Majestas Sua, quid Poloniæ Rex, qui huic incendio proxima, atque juncta Regna habent, collaturi essent, respondisse nullum ad id mandatum habere, itaque cupere nos ab ipsis intelligere modum expeditionis generalis futuræ, numerum, & qualitatem gentium, & quantum ipsi pro sua, suorumque Regnorum, & reliquæ Christianitatis saluce conferre velint, ut cæteri Christiani Principes tanto facilius, & alacrius inducantur &c.*

De his omnibus certiorem etiam fecit Paulus Joannem Hungariæ Regem, cui ad propulsandum Turcam studio, & opera non defuturum est pollicitus, tum optimas spes illi injecit ob concordiam, quam Cæsar, & Francorum Rex pepigerant, denique ob Christiani nominis dignitatem justa a Deo præmia collecturum persuasit. XXX.

Joanni Hungariæ Regi.

Charissime, &c. Orator tuus dilectus filius Joannes Statileus electus Transylvaniensis ob singularem prudentiam, probitatem, rerum experientiam, maxime nobis gratus, induxit nos una cum dilectis filiis nostris Ghinuccio Cardinale Sancti Angeli, & Alexandro Farnesio S. R. E. Vice-cancellario nostro, secundum carnem nepote tui studiosissimis, ut quod antea in animo conceperamus, citius absolveremus, dilectum filium Hieronymum Rorarium Camerarium, ac Nuntium nostrum ad charissimos in Christo filios nostros Ferdinandum Romanorum, Sigismundum Polonia Reges, & ad te mittendi communi consilio, auxilioque Regni tui incolumitati consulturi, prout etiam nunc juxta vires, non desinimus, quod ut certius contingat, non cessamus charissimos in Christo filios nostros Carolum Imperatorem, & Francorum Regem Christianissimum hortari, monereque assiduis Nuntiis. Quam rem, & antea præsentia nostra feceramus longo itineri, & labori intolerabili ingravescentem ætatem nostram subiicientes, sperantesque propediem agniturum, te non vanam operam nostram cecidisse. Audire potuisti Nos, cum adhuc in minoribus essemus, nomini dignitatique tuæ non defuisse: recordari potes, cum primum divino Numine ad hunc Apostolatus apicem asciti sumus, ad te priusquam ullum alium Christianum Principem eundem Rorarium Nuntium nostrum direxisse. Confide nos nullo tempore, quantum nobis licuerit, tibi defuturos, quin pro Regni tui salute personam etiam nostram, si ea usui esse videbitur, alacres offeremus. [Et infra.] *Hortamur te, ut adhibeas illi fidem, talem te erga Religionem Christianam, nosque, & Sedem Apostolicam præstes, qualem hactenus præstitisti, confidasque misericordem, & justum Deum cumulate tibi, seminique tuo omnia relaturum. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum* XIX. *Junii MDXXXIX. anno* V.

Paul. III. lib. brev. an. 5. p. 182.

XXXI. Fœdus Christianorum contra Turcas dissolvitur.

Inceptum erat anno superiore a confœderatis Christianis bellum contra Turcas; sed pudet dicere, quam male a

Chri-

Paulus Jovius l. 37.

Christianis id gestum sit; dissolutum enim est sacrum fœdus, quod superiore anno, tanto animorum ardore sancitum fuerat; Veneti enim, cum Andreas Grittus Dux extremum diem vigesima octava Decembris obiisset, indignati quod Auria, violato fœdere superiore anno, hostis delendi sprevisset occasionem, Solymannum de pace postulaverunt: Andreas vero Auria, qui Veneta, & Pontificia Classibus conjunctis pugnam detrectarat superiore anno, multo minus cum sola Classe Cæsarea irrumpere in hostes ausus est, cum numero longarum Navium impar esset, marisque liberam possessionem hosti concedere cogeretur; hinc Solymannus ad Castrum novum recuperandum, terrestres, ac maritimos exercitus conflavit. Præfecitque terrestri exercitui triginta millibus equitum, peditumque Ulamanem, maritimo vero Barbarossam, qui florentissima Classe nonaginta triremium, biremium triginta, ac trium Mahonum invectus Castri novi incolas invasit, qui licet initio Turcarum stragem non modicam edidissent, tamen hostes variis impressionibus factis, Turrim primum occuparunt, & mœnium partem prostraverunt, perque ruinas irrupere, adeo ut Hispani in medio foro, ad extremum militaris virtutis, edendum exemplum, se conglomerarint; tristique casu obvenit, ut imbre decidente, pulvis sulphureus flammam non conciperet, catapultas displodere non possent, sagittisque configerentur, atque ita ad unum omnes interfecti sunt, licet aliqui labore fessi, abjectis armis, pacem, precariamque vitam flagitarent: perculsi ea clade, qui in Arce inferiore versabantur, cum omnis subsidii spes adempta esset, deditionis verba nuncuparunt, salutemque pacti a Barbarossa, circiter numero octingenti in fidem recepti sunt, ac Byzantium asportati, excepto Macinio Mongaia, qui cum ob virtutis militaris famam a Barbarossa sollicitaretur impensius, ut ad impietatem Mahumeticam deficeret, illeque constantissime fidem profiteretur, cervice abscissa, dignam cœlo vitam explevit. Ea vero inflatus victoria Barbarossa, Rizzanum Oppidum adortus, Venetos præsidiarios solo terrore expugnavit, inde cum Cattaro Urbi inhiaret, a Matthæo Bembo Præfecto, effusa globorum procella, repulsus est, nec postea quidquam in Venetos tentavit, cum Induciæ inter eos, ac Turcam promulgatæ essent. Contigit Castri novi clades ad septimum Idus Augusti [*inquit Jovius*] de qua Petrus Paulus Gualterius in Diarin memorat. *Decimo septimo Augusti nuntiatum est Romæ, Turcas die septima hujus expugnasse Castrum novum occiso præsidio, quod ibi a Cæsare tenebatur.* Ad sarciendam cladem, vel graviores avertendas, cogendis nummariis subsidiis dedit operam Pontifex, atque hæc Cardinali Toletano imperavit.

Barbarossa Castrum novum recuperat.

Petr. Paul. Gualt. Artet.

Cardinali Toletano.

Paul. III. lib. brev. an. 5. p. 182.

Dilecte fili noster, ut opitulemur Serenissimo Cæsari Hispaniarum Regi Catholico, qui licet exhaustus proximis contra Turcas bellis, nunc cum Classe, & multis armatorum millibus in eos missis furorique eorum, Italiam, & Hispaniam invadere cupientium, acrius se opposuit, gravissimasque tam pro Ecclesiasticis, quam pro cæteris tuendis impensas sustinet, majoresque vires, & copias in annum sequentem pro communi salute fortius tuenda, paraturus est, imposuimus, ejusque Majestati concessimus duas quartas fructuum Ecclesiasticorum Hispaniæ pro præsenti, & futuro annis. [Et infra:] *Nullum enim tempus, fili noster dilecte magis opportunum, vel necessarium offerri poterit cunctis Ecclesiasticis, quam hoc, in quo vel communi, vel propriæ saluti defendendæ opes Ecclesiasticæ ad pia opera destinatæ profundi debeant, ut illas retinere salvas ab hostibus possimus, &c. Datum Romæ apud Sanctum Marcum* XIX. *Augusti MDXXXIX. anno* V.

Data fuere eadem imperia Cardinali Burgensi, atque Cordubensi, & Hispalensi Archiepiscopis. Ex Lusitania pariter præsidia Pontifex, comparaturus pro sustinenda belli Turcici mole, Cardinali Ulyssipponensi scripsit.

Cardinali Ulyssiponensi.

Paul. III. lib. brev. an. 5. p. 339.

Quo in periculo universa Christianitas, & præcipue Italia nostra versetur, hostibus Turcis validissima cum Classe illi imminentibus, & quam necessariis de causis Decimas, cum in ipsa Italia, atque Hispania, tum in isto etiam Portugalliæ Regno imposuerimus, non attinet, tuæ prudentiæ commemorare. Et infra: *Castronovo, quod præsidio Serenissimi Cæsaris tenebatur, nunc expugnato, neminem Cardinalium voluimus, nec ipsos etiam Nepotes nostros a tam necessaria contributione esse immunes, &c. Dat. Anconæ I. Octobr. MDXXXIX. anno* V.

XXXII.

Martinus Bellaius comment. l. 8. Surius in comment. hoc anno. Guicciar. in comm. Paulus Jovius l. 29. Franciscus Belcarius l. 22. n. 33.

Dum subsidia undique Cæsar pro sustinendis Turcici belli sumptibus comparat, ac Populos acerbioribus indictis vectigalibus atterit, Gandavenses in eum rebellionem movent, ac reliquas Belgii Urbes pellicere ad defectionem pertentant, prætulisse tum fidem commodo Gallorum Regem memorat Martinus Bellajus. *Gandavenses tributis obtriti cedunt*

Magistratus Cæsarianos, Regiæ fidei, ac potestati se permissuros significant, maximas alias Urbes conjurationis futuras participes pollicentur. Rex conditionem repudiat sacramenti memor, monetque Cæsarem, Belgium spectare ad defectionem. His difficultatibus implicitus Cæsar, cum præsentia sua tantum motos tumultus posset compescere, anceps consilium iniit, ut se Gallorum Regis fidei, & integritati committeret, ac tum fama increbuit eos pacem inter se sanxisse, adeo ut Petrus Paulus Gualterius hæc referat in Diario. *Die* XXIV. *Novembris Cardinalis Farnesius creatus fuit Legatus ad Cæsarem, & Regem Franciæ, ut nomine Domini nostri gratularetur eis de pace inter eos facta, & hortaretur eos ad agendum ea, quæ pacem sequerentur, & de Concilio.* Confirmasse Cæsarem, se Gallo Regi, vel alteri ex Liberis Ducatum Mediolanensem traditurum, refert Martinus Bellajus, atque magnificentissime exceptum, deductumque a Regis Liberis addit, quod confirmat Surius, ac de illius pietate hæc memorat. *Eo ipso tempore deprehensus est a Legatis sororis ejus Mariæ, quæ Belgio præerat, isque non semel per noctem duabus, aut tribus horis, utroque flexo poplite in cubiculo, nigris undequaque pannis tecto, orare. Porro ea precandi ratione eum quotidie usum fuisse constat. Orabat mane duabus plus minus horis, totidem nocte vel vesperi, inde postquam se induisset, accedebat etiam mane ad auscultandum Sacrum.* De eadem Cardinalis Farnesii Legatione Angelus Massarellus etiam hæc tradit.

Diar. Vat. ms. Bibl. to. 11. Blasius Casen. in Diario. Cardinalis Farnesius Legatus ad Cæsarem & Regem Galliæ. *Martinus Bellajus comm. l. 8.*

Non prætermisit Sanctitas Sua omnem operam, & laborem, ut interim pax Reipublicæ Christianæ redderetur, itaque cum Cæsar Belgis ad defectionem ab eo incitatis, defectionis hujusmodi comprimendæ gratia per Galliam amicissime, & cum Gallorum Rege magno benevolentiæ, concordiæque indicio transiens, in Belgas profectus fuisset, Sanctitas Sua ut dictarum Majestatum animos majoris affectionis vinculo paterno affectu reconciliaret, atque propterea concilium commodius celebrari posset, Reverendissimum Dominum Alexandrum Sancti Laurentii in Damaso Diaconum Cardinalem Vicecancellarium suum secundum carnem nepotem ad sæpe fatos Cæsarem, & Christianissimum Regem Legatum VIII. Kal. Decembr. MDXXXIX. constituit, qui XXIV. Novembris ex Urbe discedens iter Galliam versus arripuit. Addit Blasius Cæsenas, missum Legatum, ut cum ex redintegratæ amicitiæ legibus Cæsar Francisci Regis filiam uxorem ducturus diceretur, in tanta lætitia, Regumque conjunctione, nomine Pontificis, & Sacri Senatus, utrique gratularetur.

Angelus Massarell. in Diar. Concil. Trid. ms. Arch. Vat. p. 11.

Blasius Cæsenas Mag. Cærem.

Porro Imperator Galliam ferme totam emensus, a Francisco Rege obviam progresso, in Oppido, cui Lochiæ nomen est, salutatus, cum eo consilia de rebus gravissimis contulit die duodecima Decembris, de quibus hæc refert Martinus Bellaius. *Suadet Regi, ut Venetos, missis Oratoribus a meditato fœdere Turcico, ob crebra, & gravia accepta damna, ad id inclinatos, revocet, ac terra, & mari summa conjunctione in Turcam expeditionem susciperent.* At de ea legatione, deque Cæsaris profectione in Belgium proximo anno agemus.

Cæsar per Galliam transiens Belgium petit. *Petrus Paulus Gualter. Aret. in Diario Martin. Bellajus comm. l. 8.*

Sed cum hæreses in dies ubique incrementum sumerent, & finitimas Provincias pervasuræ clam serperent, ad eas reprimendas Pontifex Jacobo Cardinali Sadoleto Censoris fidei munus demandavit, ut Avenionem, & Comitatum Venesinum ab ea peste vindicaret. XXXIII.

Cardinali Sadoleto.

Dilecte fili noster. Gravi animi nostri perturbatione venena Lutheranæ hæresis in nostris Civitate Avenionis, & Comitatu Venaisino in dies disseminari audivimus, satoresque eorum eo confidentius agere, quod ætatem, invalitudinemque Legati nostri forsan credant minus aptam, ac despiciant, quamobrem cupientes ea semina, antequam convalescant, extingui, habentesque opportunam in istis locis tuæ circumspectionis præsentiam, quæ etiam suam Ecclesiam, & Diœcesim Carpentoratensem in dicto Comitatu sitam, pro suo officio, ac pietate ab his labibus tueri debet, & celebribus suis scriptis Religionem Catholicam, adversus hujusmodi hæreses non semel defendit: eidem tuæ circumspectioni, de cujus virtute, prudentia singularique pietate, & doctrina, plenam in Domino fiduciam obtinemus, hanc curam, dictas hæreses in Civitate Avenionensi, & Comitatu Venaisino prædictis, extinquendi, & ab illis totam nostram ditionem purgandi, authoritate Apostolica, tenore præsentium demandamus, dantes tibi plenissimam potestatem, & facultatem, per te, vel alium, seu alios, omnes dictam hæresim seminantes, eisque consilium, auxilium, vel favorem quomodolibet præstantes inquirendi, repertos culpabiles puniendi, seu puniri faciendi, &c. Datum Romæ V. Junii MDXXXIX. *anno V.*

Paul. III. lib. brev. 5. p. 217.

Non defuit officio Jacobus Cardinalis, atque authoritate sua, & doctrina, Novatorum insolentiam coercuit, clementia tamen magis, quam vi ingenia vinci ratus, eam primum explicuit, quam severi-

ri-

ritatem adhiberet, deque suis piis studiis, & laboribus hæc ad Alexandrum Cardinalem Farnesium rescripsit.

XXXIV. Jacob. Sadol. l. 12. *Multa quotidie ex me commoda, atque adjumenta his populis proveniunt, quod diurnis, nocturnisque meis cogitationibus hoc consequar, ut & pace, & concordia eos contineam, & propulsem hinc impios, qui veritatem Catholicæ Religionis conantur evertere, quorum nisi ego huc venissem, magna jam copia in his locis existeret: nunc meis vigiliis, atque curis fit, ut illi non modo ad nos, sed ne ad vicinos quidem nostros se audeant conferre. Contingit enim peropportune, ut cum apud Populos etiam remotiores fides mihi non parva sit, tum vero Senatoria consilia, quæ Gallicanis præsunt Provinciis, ut Aquense, ut Tholosanum, ut Gratianopolitanum, meo non minimum testimonio moveantur. Itaque cum his paucis diebus Diploma ad me Pontificium esset allatum, quo datur mihi in Lutheranos inquirendi, atque animadvertendi potestas, accepi equidem illud venerabundus, & gratulans, gratiasque de eo Summo Pontifici egi. Sed quod ad usum illius potestatis pertinet, equidem si necesse erit utar, dabo operam tamen ne sit necesse. Nam quibus ego armis libentius utor, ea, ut leviora sunt ad opinionem, atque ad aspectum, ita ad convincendos improborum animos longe sunt validiora, cum non terror ab illis, neque supplicium, sed veritas ipsa, sed & Christiana in primis mansuetudo confessionem erroris corde magis quam ore prolatam exprimit. Datum Carpentorati IV. Kal. Augusti MDXXXIX.*

Haud impari studio Sadoletus compescendæ Judæorum audaciæ incubuit: qua de re extat præclara ejusdem ad Cardinalem Farnesium hoc anno conscripta epistula, cujus saltem partem, ut in Annalibus Ecclesiasticis inseratur, dignam duximus. Post plura. *Agam fortiter, utarque libertate, quam tribuit mihi Deus: neque eum Principem, cui omnia debeo, cujus eximiam laudem virtutis, probitatis, sapientiæ ullis hominum sermonibus infringi, aut imminui iniquissimo animo patior, falsis assentationibus in errorem inducam, sed dicam aperte, ut se res habet. Qui potest videri amore Religionis in suis Provinciis Lutheranos persequi, qui in eisdem Provinciis tantopere sustinet Judæos? Nulli enim unquam ullo a Pontifice Christiani tot gratiis, privilegiis, concessionibus donati sunt, quot per hosce annos honoribus, prærogativis, beneficiis, non aucti solum, sed armati sunt Judæi. Ac cæteris quidem fidelibus, & optime meritis, nova juris beneficia, ad propulsandam, si qua illata sit, injuriam conceduntur; Judæis solum ad inferendam. Quamquam non est ista Pontificis optimi culpa, sed eorum qui ad suum ex Judæis quæstum Pontificis nomine abutuntur, de quibus honestius est vos existimare, quam me scribere. Judæi quidem opibus referti fautoribus insolentes, inter has plebes, tamquam inter pecudes lupi grassantur.* [Et infra]: *Et in his nuper duo, quæ maxime valentia sunt ad avertendos Christianos, scilicet nutu ibi, quod volunt, consequuntur, nec est quicquam iam sanctius, & ad reconciliandam Ecclesiasticam dignitatem, quæ prope omnis jam pridem amissa est, utilius quam fovere Judæos: quibus [quod omnibus sæculis inauditum est] licitum sit, solis tanta frui apud Magistratus authoritate, & gratia, ut ad impetrandum omnia, quæ poscunt, eorum accusatio audiatur sine reo, causa cognoscatur sine teste, sententia feratur sine judicio. Et hæc vos tandem quomodo ab his trans Alpes nationibus accipi existimatis, quarum in oculis, & in conspectu posita sunt? Quæ nationes carent omnes hac Judæorum peste, nec abominantur pejus quicquam, quam Judæorum nomen, quos tantopere vident istic in deliciis esse. In tantane defectione animorum omnium jam a nobis gentium [plane enim dico omnium, quod ego ita esse intelligo: vos haud ita sentitis, propterea quod auribus vestris vulgo homines blandiuntur] in tantane inquam defectione omnium, & prope execratione authoritatis Ecclesiasticæ, magno Reipublicæ præsidio futurum putatis, si sic alueritis, si sic extuleritis Judæos? Fideles autem, & pauperes populos vestros sic laterari ab illis, & diripi neglexeritis? Porro in hæc loca, quod tu transiens nosse potuisti, Provinciæ maxime concurrunt Italia, Hispania, Gallia, atque Anglia: e quibus, qui hac iter faciunt homines, conscios eos esse hujusmodi querelarum, easque domum ad suos referre, sane existimationi vestræ, & communi saluti non expediet, &c.*

Hoc anno Henricus Angliæ Rex scriptum nefarium edidit adversus Pontificem, qui Concilium Vicentiæ tum indixerat, ex qua contumelia Pontifici illata exultarunt Lutherani; verum quantum ab iis alienus esset Henricus demonstratum est, nam cum Lutheranæ Sectæ Magistri seditiones (quales spirat Lutheranum dogma) excitarent in Anglia, Henricus ad eas compescendas in publicis Ordinum Comitiis, veterem Religionis formam servandam sanxit in propositis sex Quæstionibus, de quibus publica acta hæc habent. XXXV. *Surius in comment. hoc anno.*

Tandem post longam super his articulis deliberationem, post consultationes plurimas, post argumenta instituta, ultro, citroque connexa, omnium, tam Regiæ Majestatis, quam utriusque Senatorii Ordinis, & Plebis in hunc Senatum coactæ, summo consensu fuit, & est resolutum, decisum, ac statutum eo modo, ac forma, qui sequitur. In primis in beatissimo Altaris Sacramento per virtutem, & efficaciam potentissimi verbi Christi, simul atque illud Sacerdos ore locutus fuerit sub forma panis, & vini naturale Corpus, & Sanguinem Dominicum conceptum ex Maria Virgine realiter adesse, & post consecrationem, nullam panis, aut vini, aut aliam, quam Christi Dei, & hominis remanere substantiam.

Henricus VIII. contra Lutheri Sectam leges edit.

Secundo, communicare sub utraque specie non est omnibus hominibus jure divino necesse ad salutem, credendumque est, & non dubitandum, quoniam in carne sub specie panis sit verus Sanguis, & cum Sanguine sub specie vini sit Divina Caro, tam divisim, quam conjunctim.

Tertio, Sacerdotes, postquam initiati sunt Jure Divino non possunt uxores ducere.

Quarto, Vota castitatis, sive viduitatis a viro fœminave non temere facta, Jure Divino sunt observanda.

Quinto, Missas privatas in hac Regis Anglicana Ecclesia, ac Congregatione admitti, ac celebrari, simul & bonum, & necessarium est, per quas probi Christiani, quorum vita respondet, pariter & bona, & divina solatia, & beneficia inde recipiunt, Missasque celebrari Juri Divino quadrat.

Sexto, Expedit, necesseque est auricularem confessionem retineri in Ecclesia Dei. Quocirca Regiæ Majestatis authoritate, ac summo, utriusque Ordinis Senatorii, plebisque in hunc Senatum coactæ consensu, in hunc modum, qui sequitur, latum est Senatusconsultum. Qui vel in hoc Regno Angliæ, vel alio quovis Regiæ Majestatis dominio post duodecimum diem Junii, qui proxime sequetur, verbo, scripto, prælo, fictitiis characteribus, aut alio quovis modo publice concionantur, docent, dicunt, affirmant, declarant, disputant, aut ratiocinantur secus quam jam dictum est, in illos tanquam hæreticos, gravissima constituit Rex supplicia, aut etiam in eos, qui consilio, aut re, tales juverint.

XXXVI. In Hibernia, cum Georgius Archiepiscopus Armachanus defecisset ad Hæreticos, Pontificia sententia exauthoratus est, atque in ejus locum Robertus Wancop doctrina, & pietate celeberrimus suffectus est, ut tradit Alexander Farnesius in actis Consistorialibus.

Navatam a Roberto in confutandis hæreticis insignem operam inferius visuri sumus. Pluribus vero a Religione Catholica deficientibus in Europa, plures in America Barbari ad eam se conferebant, referunt enim acta Consistorialia, hoc anno in Civitate Regali novum Episcopatum fuisse institutum, ita ut sacra jura peteret ab Archiepiscopo Hispalensi.

Auctus est exeunte anno Sacer Senatus XXXVII novo Cardinalium supplemento, inter quos adlectus est Marcellus Cervinus Neocastrensis Episcopus, magnarum virtutum laude florentissimus, ad quem extant subjectæ Pauli literæ.

Dilecto filio nostro Marcello, S. R. E. Presbytero Cardinali Neocastrensi.

Dilecte fili noster. Si labori præmium, fidei gratitudo, honor virtuti debetur, tu in labore, & cura negotiorum nostrorum indefessus, in fide probatus, in virtute conspicuus, ita te dignum omni nostra benignitate reddidisti, ut parum nobis videretur, si te in liberalitate, in opibus, nisi in benificentia, in honoribus prosequeremur, nam nec tu sola virtute contentus, nobiscum fuisti, sed merita erga nos, & Apostolicam Sedem adjecisti: conveniebat igitur, ut cum dignitas Cardinalatus, seu virtuti, seu meritis tribui soleret, tibi potissime tribueretur, qui simul utroque eorum insignis es; itaque, ut & grato Principi te operam locasse scires, & in futurum cum dignitate etiam merita augeres, hodie te inter cæteros Cardinales a nobis creatos adnumeravimus, mittimusque ad dilectum filium Alexandrum Cardinalem de Farnesio S. R. E. Vice-cancellarium Legatum, & Nepotem nostrum birretum rubeum de more a Nobis benedictum, qui illud pari lætitia, qua ipsi misimus, tibi assignet. Datum Romæ XIX. Decembris MDXXXIX. anno VI.

Paul. III. lib. brev. an. 12. p. 289.

Marcellus Cervinus Cardinalis creatur.

Agebat Internuntium Marcellus una cum Alexandro Farnesio, qui (ut diximus) ad Carolum Cæsarem, & ad Gallorum Regem Legatione fungebatur. Porro Marcellus e Cardinalitio gradu postea ad Pontificalem provectus est, in quo Marcelli II. nomen retinuit: describitur ea Cardinalium promotio subjectis verbis in actis Consistorialibus.

Alex. Farnes. Card. in Actis Consist. ms. Card. Spad. fig. 133. pag. 377.

XIX. Decembris MDXXXIX. fuit Consistorium. S. D. N. de consensu, & consilio RR. DD. meorum S. R. E. Cardinalium, & authoritate Dei Omnipotentis, BB. Apostolorum Petri, & Pauli, & sua creavit, & assumpsit in S. R. E. Cardinales Reverendiss. DD. Federicum Fre- XXXVIII.

Digitized by Google

gosium Episcopum Salernitanum, Petrum Episcopum Gebennensem, ac Antonium Aurelianensem, ac Ubertum de Gambara Terdonensem, Ascanium Ariminensem ac Paulum Parisium Nuscanum, necnon Marcellum Cervinum Neocastrensem, & Bartholomaeum Guidiccionum Aprutinum, Episcopos, Magistrum Dionysium Generalem Ordinis Servorum, Henricum Borgiam electum Squillacensem, Jacobum Sabellum Prothonotarium Apostolicum, & demum sua Sanctitas reservavit unum in pectore, pro quo Reverendissimorum DD. Cardinalium vota sumpsit.

Acta Consist. p. 378. *Proximo anno ad XXVIII. Januarii assignavit Titulos, videlicet Reverendissimo Uberto de Gambara Sancti Sylvestri, Ascanio Sanctæ Potentianæ, Paulo Parisio Sanctæ Balbinæ, Bartholomæo Guidicciono Sancti Cæsarii in Palatio, Dionysio S. Marcelli, & donavit eis annulos de more.*

Eadem tradunt Petrus Gualterius Aretinus, ac Blasius Cæsenas Rituum Magister, qui addit: Henrico Borgiæ Ducis Gandiæ filio datum tit. Sancti Nicolai inter Imagines, sed illum in ipso juventæ flore Viterbii obiisse. Et Fregosium Cardinalem ad Urbem vocatum, ut subjectæ indicant literæ.

Dilecto filio nostro Frederico Fregosio S. R. E. Presbytero Cardinali Salernitano nuncupato, &c.

Paul. III. lib. brev. p. 550. *Hodie in Consistorio nostro secreto magna quidem nostra voluptate, sed non minore Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium studio, tuarumque virtutem frequenti commemoratione, te ejusdem S. R. E. Presbyterum Cardinalem in Dei nomine creavimus, quemadmodum aliorum complurium literis tibi perscriptum iri non ambigimus: multorum enim benevolentiam tibi, ac literis, cæterisque tuis laudibus comparasti: quamobrem, fili noster, te hortamur, ut a Deo, ac nobis in participationem solicitudinis, ac curarum præsentium vocatus, non dubites, quamprimum venire ad nos, qui, quo judicio te elegimus, eadem benevolentia complectemur, ut nobis, & S. R. E. cujus inclytum membrum jam es, opera, assiduitate, consilioque tuo assistas, nostræque spei respondeas, &c. Datum Romæ* XIX. *Decemb. MDXXXIX. anno* VI.

Florebat hoc tempore Granatæ sanctitatis, & eloquentiæ Apostolicæ nomine, ac per totam fere Hispaniam celebrabatur Joannes Avila Sacerdos clericus, probatissimus virtutis magister, ac scriptor egregius, a Divo Ignatio de Lojola, a Sancta Theresia, aliisque insignioribus illius ætatis Viris mirum in modum excultus: hic, cum præfatæ Isabellæ Imperatricis cadaver Granatam perductum fuisset, ubi tunc Regia sacra Ædes magnificentissime constructa, ad condendas Regum exuvias destinata erat, funebrem de ea habuit concionem. Ab hujus itaque Apostolici præconis de Mundi fallacia, ac vanitate mirifice tunc differentis sermone non modicum animo succensus Franciscus Dux Gandiæ, plura cum Joanne colloquia habuit, quibus concepta perfectioris vitæ semina, eo dirigente, ad optatam segetem perducerentur. Accidit quoque, quod ad hunc præclarissimum Verbi Dei concionatorem, sacra gloriosi Martyris Sebastiani recurrente festivitate, in Eremitorio eidem Martyri dedicato, quod e Regione Alhambræ Urbis Granatensis arce situm est, prædicantem auditurus accessit Joannes de Deo: cujus ardentissimis sermonibus, ac validissimis argumentis adeo compunctus est, ut finita oratione in lacrymas solutus, ac solu stratus, pectus tundere, voces divinæ misericordiæ imploratrices emittere, capillos, barbamque evellere cœperit: mox manu in libros prophanos injecta, unguibus, dentibusque omnes dilaceravit, piosque vero, utilesque cuicumque petenti, ac imagines sacras, & quidquid habebat librariæ suppellectilis gratis elargitus est. Ita brevi factum est, ut expoliatus omnino, nudusque appareret, nihil præter Indusium, & femoralia retinens. Ad Magistrum Avilam deinde deductus, totius vitæ cursum compendio ei explicuit, suasque culpas cum ingenti lacrymarum imbre aperuit: enixe eum rogans, ut ipsum in suam clientelam reciperet. Cujus salutaribus monitis in Christianæ Religiosæque vitæ castris adeo profecit, ut Ordinis de Hospitalitate Institutor deinde effectus, charitatis, patientiæ, cæterarumque virtutum, prophetiæ quoque, ac miraculorum gloria clarus, totam fere Hispaniam in sui admirationem brevi pertraxerit: de quo alias recurret nobis dicendi locus.

Claudimus hunc annum, fausto ac fortunato Societatis Jesu natalitio. Nam cum Sanctus ejusdem fundator Ignatius una cum Sociis per duos fere annos in nonnullis Romæ Templis Divino verbo ad omne Christiani officii munus populum inflammassent, ac plebe puerisque vicatim Christianæ legis præcepta instillassent, pauperum quoque necessitatibus quacunque possent ope, auxilioque, de aliena magis quam de sua egestate soliciti, provide paterneque succurrissent, saluberrimam illam nascentis Ecclesiæ consuetudinem, crebræ scilicet peccatorum confessionis, & fractionis panis longo sæ-

culorum flexu interruptam revocassent; ac plura pia opera, quæ vel ad puellarum miserandarumque Virginum pudicitiam tuendam, vel ad fæminarum a flagitioso vitæ genere redeuntium pœnitentiam rite exercendam, vel ad cathecumenorum, atque a Judæis, vel a Saracenis conversorum fidem conservandam pertinebat, Deo propitio inchoassent: necnon a variis locis, provinciisque remotioribus magis in dies postularentur, ut literis, ac pietate, formandis moribus, ac ingeniis acuendis ubique proximorum commodis deservirent, hoc anno cum Sodalibus de condenda egit perpetua Societate; & ut erat communi ipsorum consensione decretum, instituti formulam in quædam capita breviter digestam Pontifici Maximo Apostolica authoritate firmandam, nactus opportunitatem Tiburtini recessus, quo se Pontifex e negotiorum turba receperat per Cardinalem Contarenum eidem addictissimum suppliciter obtulit: quam Paulus jussam a Sacri Palatii Magistro Thoma Badia prius cognosci, ab eoque approbatam, ut ipsemet vidit, ac diligenter expendit, *Spiritus Dei* (inquit) *est hic*, Ignatii, sociorumque pia studia pluribus commendavit; subjecitque se jam animo præsagire, Societatem hanc tum institutam, afflictis Ecclesiæ rebus non levi præsidio, ac ornamento fore. Quod summi Sacerdotis Christique Vicarii testimonium optime completum fuisse tandem universa profitetur Ecclesia; cum in recurrente anniversaria Sancti Ignatii festivitate juxta præscriptam a Sede Apostolica in sacris de eo lectionibus formam, in tanti viri, Societatisque ejus commendationem ita decantet. *Ut constans fuerit omnium sensus, etiam Pontificio confirmatus oraculo, Deum sicut alios aliis temporibus Sanctos Viros; ita Luthero ejusdemque temporis hæreticis Ignatium, & institutam ab eo Societatem objecisse.*

Anno

Digitized by Google

I. ANno a Virginis partu milleſimo quingenteſimo quadrageſimo, indictione decimatertia agitata ſunt plura colloquia a Catholicis cum Lutheranis ardentiſſimo ſtudio Cæſaris, qui benevolentia demulcere feroces eorum animos, atque ad officium pellicere nitebatur; ſed ea irrito exitu diſſoluta ſunt; cum Lutherani ſuperbia elati priſtinos errores abiicere detrectarent, immo fidei lumine orbati proterve nova errorum figmenta conflarent; de quibus accuratius agetur inferius: nunc quod ab Alexandro Cardinale decreto exeunte anno ſuperiore ad Cæſarem & Franciſcum Galliæ Regem Legato, ut inter eos expetitam continentibus omnium fidelium votis pacem conciliaret, geſtum ſit expendamus. Pervenit Lutetiam Cardinalis Legatus pridie quam Cæſar Lutetiam ingrederetur; nec de pace ſancienda ſermonem inferre potuit, niſi Cæſar in Belgium ſe contuliſſet: nam ſubtili arte tranſegerat cum Gallo, ut de pace in Gallia non ageretur. *Ne ſi alienæ poteſtatis factus* (inquit Paulus Jovius) *in ſolo nuper hoſtili minus libere minuſque utiliter de pace tranſigeret, totius inſtitutæ liberalitatis ſuæ gratiam deflorarer, quando ea demum apud omnes opinio foret quæ facile tolli non poſſet, ut ipſe nequaquam eo animo & ſatis generoſe, ſed ignobili metu & cæco pudore circumſcriptus ad iniquas pacis conditiones deſcendiſſe crederetur.* Ita Cæſar Gallorum animis in ulteriores ſpes traductis magnificentiſſime habitus a Franciſco Rege, Regiiſque liberis ſtipatus ſeptima Januarii in Belgium ſe recepit: poſt cujus diſceſſum Cardinalis Farneſius Legatus Pontificia mandata, preceſque expoſuit Franciſco Regi de firmiſſima pace inter ipſum, ac Cæſarem ſancienda, de auxiliis ad retundendam Turcicam tyrannidem conferendis, de Henrico Angliæ Rege, ac Lutheranis ad Eccleſiæ conjunctionem, & obſequium revocandis, cui Gallorum Rex nitide reſpondit, ſe aperto & ſincero animo Imperatori ſignificaſſe, pactas induciarum leges ſanctiſſima Religione culturum: fœdus vero armorum cum Angliæ Rege & Lutheranis percuſſum integris rebus ſuis nondum reſcindi poſſe, niſi graviora pericula in ſe converteret, prius enim pacem arctiſſimam inter ipſum Cæſaremque adſtringendam, qua confirmata res Chriſtiana civilibus afflicta bellis refloreſceret, tyranniſque Turcica retunderetur. Addidit ſibi gratiſſimum fore, ut Legatus ipſe ad Imperatorem ſe conferret, & cum eo de pacis legibus, ac de conjugio inter filium Regium & Cæſaris neptem conciliando contrahendoque ageret. Adiit etiam Cardinalis Legatus Monmorantium Magiſtrum equitum, arcanorum omnium Regiorum conſiliorum participem; rogavitque, ut pro mandatis Pontificis conficiendis reſtituendaque priſtinæ dignitati Chriſtiana re ſtudia ſua conjungeret; cui Magiſter equitum tum Cardinali reſponſum cum Regia ſententia conſentiens reddidit; conſuluitque ut ambo Cæſarem in Belgium abeuntem ſequerentur, tum maximis laudibus Pontificium pium ardorem pro inſtauranda pace amplificandaque re Chriſtiana, ex quo ingentium rerum ſpes maximæ effloreſcebant, commendavit.

Paulus Jovius l. 29.

Suſpenſæ tunc erant omnium mentes maxima pacis expectatione, cum Cæſar Mediolanenſem Principatum uni ex Franciſci filiis ſe reſtituturum ſpopondiſſet, ut Martinus Bellajus aſſerit, & Gallicis armis adverſus Lutheranos, & Turcas uſurus crederetur. Sed cum Belgium attigiſſet, Gallorum Regis ſpes eluſit, ac primum cum de concordia conditiones perſcribendæ forent, moras extraxit, integrumque tractandæ pacis negotium in Ferdinandi Regis adventum rejecit; nihil enim dum Cæſar in Gallia fuerat, egerat de pace, ſed ut inſtructus erat artibus, finxerat, minus utiliter, minuſque libere de pace tractaturum ſe, dum in aliena ditione eſſet, totiuſque inſtitutæ liberalitatis ſuæ gratiam defloraturum, quando ea omnes imbueret opinio, non generoſe liberalitatem explicuiſſe, ſed ignobili metu ad iniquas conditiones deſcendiſſe: ita Gallorum ſpes illuſa. Bellajus nullo firmo fundamento, ut ſimulatum promiſſorem Cæſarem accuſat, demonſtratque abſque ratione ſpem dediſſe concedendi Gallo Regi Mediolanenſem Ducatum, ut ſecurum tranſitum per Galliam obtineret; nam Rex nec verbum Legato Farneſio de tali ſpe protulit, immo, ſicuti paulo ſuperius diximus, contentus erat, ut conditiones Induciarum ſervarentur, & quando cum Cardinali Cervino (qui, ut poſtea dicemus, ad Imperatorem Legatus proficiſcebatur) de pace egit, nec minimo verbo queſtus eſt de promiſſione Ducatus Mediolanenſis a Cæſare facta, & non obſervata, ſed ſolummodo, ut ſuo loco videbimus, dixit: Imperatorem ſibi Belgium obtuliſſe II.

Pallavic. hiſt. Conc. Trid. l. 1. l. 4 c. 11. n. 6.

ſe

ſe, dummodo omnibus, quæ in Italia poſſidebat, & omnibus, quorum ſpem poſſidendi habebat, ſe abdicaret, ſeque oblatam permutationem, reſpuiſſe, contentum in conditionibus Induciarum permanere.

III. *Gandavenſes ad obedientiam Cæſaris redeunt.* Coactis igitur a Cæſare Belgarum, Germanorumque copiis, in Gandavenſes, qui ob imperata nova vectigalia ſeditionem moverant (uti ſupra meminimus) procurrit: ii vero cum pacem ab eo cum Gallo Rege occultis legibus confectam, ut fama percrebuerat; putarent, nec ulla expectarent ſubſidia, ſupplices veniam erroris petiere, portaſque venienti aperuere: at is conjurationis Principes captos in foro gladio percuti juſſit, populo ignovit, libertates, ac jura creandorum Magiſtratuum abrogavit, pecunia ad Arcem extruendam mulctavit. Terruit ea res liberas Germaniæ Civitates, Cæſareaque fœlicitas pariter Henricum Angliæ Regem adeo perterrefecit, ut Cæſarem ſibi conciliare niteretur. *Paul. Jov. l. 39.*

Peperit etiam is adventus Cæſaris maximos in animis Germanorum motus, nam Catholici ex eo exultarunt, tanquam illius præpotentibus armis ex tyrannide Hæreticorum eſſent vindicandi: Hæretici vero tanquam ſcelerum ſuorum ultorem formidarunt: at prudentiſſimi, rerumque gerendarum uſu ſpectabiles cenſuerunt nil præclari hoc ſecundo adventu a Carolo V. geſtum iri, magis, quam primo, cum nollet frangere armis Hæreticos, ſed ad concordiam, nunquam coituram pellicere pertinaciſſimos, de quo extat in MS. Vaticani tabularii bæc graviſſima oratio tunc habita.

IV. *MS. arch. Vat. ſig. lib. T. pag. 427.* *Quid is faciet, poſtquam ex Hiſpaniis exacto decennio in Germaniam rediit, aliis in terrorem, aliis in ſolatium.*

Auguſtæ nihil egit, quod quidem ad Religionis pacem attinet. Bruxellæ, quæ reliqua ſpes?

Nam ſicut expectavit omnis Eccleſiaſticorum turba innumeris gemitibus, ut Cæſar adveniret, ita nunc, quando advenit, expectatur a pleriſque, ut ſublatis tam diutinis, tamque odioſis, atque non ferendis Germaniæ diſſidiis concordiam, ac unanimitatem inter nos Chriſto Duce ſtatuat.

Tria igitur omnino proſpicio, quorum unum faciat Cæſar neceſſe eſt, aut enim curabit, ut in unum corpus ultro redeant contrariæ partes, aut ut Lutherana pars, ſi contumaciter æquis conditionibus reluctetur, ordinaria poteſtate reprimatur.

Aut ut ſuperbia illa, ſi coerceri non queat, morbo ſuo relinquatur, & reformentur Eccleſiæ, a Sectis nondum occupatæ.

Excutiam hæc tria, quando ita libet, & neceſſarium eſſe video.

Partes contrariæ inte ſe acerbioribus diſſident odiis, quam ut ſpes ulla ſit, concordiam ſtabilem fore, nam neutra pars in ea dogmata, in has obſervationes, moreſque en animo conſentiet, cujuſmodi nunc annis ferme viginti vehementi ſtudio damnavit.

Quod ſi coaleſcent, unaque rurſus efficietur Eccleſia, quo nihil unquam optatius; diceris ſummam divini Spiritus operationem interceſſiſſe, & maius eſſe miraculum, quam ſi quiſpiam ex mortuis noſtra hac tempeſtate ſuſcitaretur.

De ſecundo idem metus ſubit, etenim ſi armis quantumlibet juſtis impetantur Lutheriſtæ, quid futurum aliud niſi lamentabile Germaniæ totius exitium.

Accedit fœderis ſchiſmatici firmitudo, quam frangere difficillimum fuerit, niſi forte ſua ſtratagemata norint Cæſariani: neque enim Evangelio prohibendo, ſed nefariis auſibus coercendis Cæſar poteſtatem excellentiorem habet. Exerit, non opprimit Religio, ſed illata vis a cervicibus noſtris depelli debet. Catholici variis modis anguſtantur in Germania: hi tot malis liberari cupiunt. Equidem ipſe nullius unquam belli [juſti etiam] ſuaſor fui, ſed iucundæ concordiæ, quemadmodum hactenus, author ſemper fuero.

Tertium vero certius futurum, utpote prævaleſcente rerum difficultate, nullum fore, neque tentatæ concordiæ locum, neque ancipitis belli fructum.

Eapropter oportebit Monarchas, vel nolentes pati, ut ſecta ſuo libitu, quemadmodum cœpit, tot Germaniæ Provinciis imperitet, atque captivis, & miſeris Eccleſiis dominetur.

Et quidem Germaniæ morbus talis erat, ut remediis validis indigeret, ut videre eſt conſiderata miſera Germani Cleri conditione, cum Hæretici diripiendarum opum Eccleſiaſticarum avaritia furentes, Sacerdotum opes invaderent, iiſque hæreſeos præcones effuſe locupletarentur, ut queritur Joannes Cochlæus in literis ad Gaſparem Cardinalem Contarenum his verbis. V. *Jo Cocl. ad Card. Contar. ext. in mſ. Arch. Vat. ſign. n. 3224. in fine.*

Noſtri in Germania Eccleſiaſtici Prælati, an ignavia an deſperatione langueant, ſuorum ubique patientes cenſuum acciſionem, ac decrementum: Lutherani vero nullis parcere ſatagunt curis, laboribuſque, & ſumptibus: excogitant varias rationes, & ordinationes, quibus ſtabiliant ſectam ſuam Ordinant Superintendentes novos, ſcilicet Epiſcopos quibus dant poteſtatem ordinandi Presbyteros, & Diaconos, unicuique in ſuo diſtrictu: in Scholis vero diligentiſſime inſtruunt pueros, & ſuæ doctrinæ commendatione, & Papiſtarum odio, Lutherani ſpoliant Germanum Clerum.

odio, ac detestatione: atque ut animosi fiant ad prædicandum populis, euercent eos quibusdam eu postilla Lutheri declamationibus. Suarum præterea Ecclesiarum ministris largius amplificans stipendia, quemadmodum & Scholarum Rectoribus eu abolitione Missarum privatarum. Audio equidem in hac ampla, & egregia Civitate Vratislaviensi, quæ jam ultra XV. annos perpetuo lutherizat, supra quingenta Beneficia simplicia, quæ Altari vacant, abolevisse Senatum, & in communem cistam omnes fructus, & reditus illorum convertisse, unde Scholis suis, Ecclesiarumque ministris largius, quam antea, tribuant stipendia. Hoc tamen a me scriptum nollem resrire Senatum. Itidem fit Magdeburgi, Hamburgi, & per totam fere Germaniam, ubicumque invaluit hæresis ista, ut mihi sane difficillimum videatur e pectoribus hominum eradicare hanc luem, quam in teneris annis imbibunt in Scholis, & in publicis Concionibus, atque etiam domi ex librorum lectionibus; Deo tamen omnia possibilia sunt, &c. Ex Vratislavia Feria III. post Dominicam Lætare MDLX.

Depingit tristem eandem Germanicæ Ecclesiæ faciem accuratissime Joannes Eckius in literis ad eundem Cardinalem, illique pro restituenda collapsa disciplina Ecclesiastica optima consilia suggessit.

Illustrissimo Cardinali Gasparo Contareno.

VI. *Reverendissime Pater. Lugubrem Ecclesiarum Germaniæ statum amplitudini tuæ depingam, ut qui præ aliis Ecclesiæ reformationem animo habeas, & Sanctissimum D. N. efficacius moneas, & collegas ad fidem faciendam excites: nam cor lapideum movere posset [quid si Christianum] tot animarum, pro quibus Christi Sanguis fusus est, jactura, ac æterna damnatio, tot Ecclesiarum devastatio, tot Monasteriorum desolatio, cessatio cultus Divini, Sacramentorum profanatio, pro quibus oculos erigimus in Dan, & Bethel, omni spurcitia, & impietate, ac blasphemia Sacra contaminantes: Divis Cœlitibus in Cœlo veneratio subtrahitur, miseris animabus suffragia in Purgatorio non dantur, cessant Sacra Missarum, Beneficia extinguuntur, Ædes, Census, Agri Possessiones Ecclesiarum, ac Monasteriorum a profanis Laicis, & avara Nobilitate diripiuntur, Thesaurus, Clenodia, Calices conflantur, Reliquiæ projiciuntur. Ornatus pretiosus auro, & gemmis distinctus dissipatur, Altaria subvertuntur, Imagines Crucifixi, Mariæ, & Sanctorum deturpantur, conspuuntur, & confringuntur. Prælati, ac omnis Ordo Ecclesiasticus, specialiter Papa in primis, cum Cardinalibus ac Episcopis infamatur; ac pejus audit, quam vel Pilatus, vel Antiochus, vel Turcarum Emir, aut Tartarorum Cham. Parum est si Papa Antichristus, si Cardinales capita Bestiæ, Episcopi servi Draconis, Roma olim omnibus Christianis venerabilis, Meretrix Babylonica, Monachi Corvi & Lupi, Sacerdotes Lemures dicantur: atrociora in dies meditantur, famam servientium Deo proscindunt crudeliter ineptissimis cantilenis, infamibus libellis, inhonestissimis picturis, rhythmis infandissimis: pro Evangelio proferuntur hæreses, errores, seductiones, ac blasphemiæ, ut nec via, nec verbo, nec exemplo, neque habitu neque devotione ullus Christianus animus appareat. Cœlibatus Cleri in perpetuum meretricium Monialium, virginitas in prostibula, Monachorum vota in scurrilitatem, jejunia in luxum turpem, abstinentia in voracitatem, sine pudore, sine conscientia vertuntur. Dies deficit ad hæc mala explicanda. Crede mihi Reverendissime Pater, adhuc pejora, & magis nefanda perpetrantur.*

Jo. Eckius ad Gasp. Card. Contar. ext. in ms. Arch. Vat. sign. n.3224. post medium.

Et quia ab initio hæresibus non est itum obviam, cancer iste latissime serpit [Scintilla parva Luthetus] quia non fuit mox extincta ea scintilla, totam Germaniam incendio suo deprædata est. Dum Eckius in arenam Lipsiæ, contra Bestias Lutherum, & Carolostadium disputaturus descenderet prævia Summi Pontificis licentia, tunc tempus erat hoc Monstrum conficiendi, & Hydram illam comburendi. Verum Romæ forte contemnebatis hunc Fraticellum; sed Germani cum magno favore auscultarunt ei ob plausibile argumentum, quod ab initio tractabat, nundinationis scilicet Indulgentiarum, & abusus Curiæ Romanæ, quos nemo non abominabatur. Quanto plausu excipiebatur distinctio sua, quod Curiam Romanam, non Ecclesiam Romanam protestabatur se improbare.

Imprudentes Archiepiscopi, & Episcopi, ad hæc ridebant, tacite sperantes se liberandos a gravaminibus Curiæ Romanæ, & diris exactionibus in confirmationibus, collationibus, pallii, privilegiorum violationibus, iniquis intrusionibus, enormibus dispensationibus, ac similibus. Ad pauca aspicientes hanc totam tempestatem arbitrabantur lapsuram in Romam, animos in spem libertatis erigebant, nescientes hoc esse initium dolorum, ac servitutis. Fratres [id est Monachi] huic malo non se obiecerunt, quod, vel Frater Fratrem non læderet, vel quod recenti facto Capuionis absterriti Sedem Apostolicam senserunt inclementiorem, quæ per eos acta non solum non defensabat, sed ludi-

brio, & risui exposuerat. Hoc idem videtur tres celebriores in Theologia Academias Parisiensem, Lovaniensem, ac Coloniensem retranisse, ut serio se contra hæreses accingerent ad lectulum Salomonis defendendum: nam illarum sententias [semper apud Sedem Apostolicam maximi habitas] flocciferit, unde versifices turpissimis libellis famam illorum Theologorum prosciderunt. Scholæ aliæ quoque tacuerunt, docti enim Viri videbant se negligi, nullis honorati beneficiis, vel dignitatibus; & si quando a Romanensibus Curtisanis molestabantur [ut Viri docti] aliquando maluerunt cedere, quam se litibus Romæ involvere, uti Vinphelingio optimo Theologo, & Doctori Zinzelio Prædecessori meo contigit, & mihi in hunc diem evenit. Solas ergo fui congressus cum Bestiis istis, donec socius mihi accurreret Hieronymus Emser Vir optimus, & doctissimus; nam Prælati, & Canonici, & qui pinguia habebant Beneficia a Sede Apostolica, plus muti erant [sicut hodie sunt] quam pisces: immo majus aliquando fuit mihi periculum ab illis, quod partes Lutheri fovebant, & me persequebantur; unde Libellus prodiit sub Titulo indoctorum Canonicorum in Eckium, ubi Lutherum Paulo ferme æquabant cum puritate Evangelii, & donis Spiritus, Eckium autem indoctum, Sophistam, Pontificis adulatorem calumniabantur.

Luther deinde, ut populares inescaret, prodiit cum vivendi licentia, jejunia libera dixit, & carnibus vesci diebus prohibitis indulsit, confessionem sustulit. Jam laici ei manus dabant, & in massam ejus pervenerunt: quo audacior factus, in Monasteria irruit, & abolenda censuit, vota nullius momenti asseruit; fretus autem Monachorum, & Monialium salacitate, etiam Sacerdotibus uxores permisit: quibus Sectam suam adeo auxit, ut multa millia in errorem traxerit. Cum Missa gradatim in abyssum descendit; nam primum Communionem sub utraque specie suadebat, deinde Evangelium, & Epistolam Theutonice legebat in Missa, & negato Purgatorio, sustulit primos, septimos, trigesimos, & anniversarios: eo deinde prolapsus, ut negaret Missam esse Sacrificium, & postea in universum abegit privatas Missas; sufficere autem uni loco unicam Missam docuit. Zuingliani his successibus elati Missam penitus sustulerunt. Ita factum est, ut Laici, extinctis Missis privatis, inutilem censuerint Cleri, ac Monachorum multitudinem, eisque Sacra interdixerunt, Matutinas horas canonicas, ac cæremonias omnes: spoliarunt ipsos privilegiis, & immunitatibus Ecclesiasticis, subjecerunt omnem Clerum Magistratui profano, aut loco expulerunt: quo factum est, ut in exilium pulsus sit, aut servitute Laica premeretur, & vel novam Religionem Lutheri acceptare, vel mutos sedere a Divinis laudibus otiosos, & vacuos.

VII. *Ut vero magis condoleas Ecclesiæ Germaniæ, ac altius ingemiscas, quam late serpserit hoc malum, brevibus exponam, & a capite Germaniæ incipiam. Grisones Curienses, exceptis Valesiis, omnes infecti sunt. Ex Helvetiis, Zuingliani sunt, Bernates, Thuricenses, Basileenses, Schafhusiani, Glarenses, Apocellenses, Gallenses, & alia Oppida libera cum his ferme triginta: soli Lucernenses, Urienses, Suitii, Underwaldenses, Zugii, Friburgenses, & Solodurenses, pusillus Grex, in antiqua Religione perdurant. In Suevia Prælati adhuc perseverant, & Nobiles liberi; paucissimi ex illis hæresim sequuntur: sed Civitates ferme omnes apostatarunt, Augusta, Ulma, Nordlinga, Meminga, Kemptem, Eisten, Bibracum, Lindau, Constantia, Esselinga, Reulinga, Hallia Suevorum, Hailbruna, ad hæc totus Ducatus Wittembergicus, ubi fuerunt tredecim ditissima Monasteria Virorum, septem Ecclesiæ Collegiatæ, plura quam bis mille beneficia curata, & simplicia, taceo Monasteria Fratrum, & Monialium.*

In Franconia porro Marchionatus Brandeburgensis Georgii, cum tot Oppidis, Monasteriis, Ecclesiis Collegiatis, ac Parochiis in universum hæresim sequitur, cum aliquibus Comitatibus: Nurembergam item, Wissemburgum, Wingenium cum pluribus aliis Oppidulis adhærentibus. Thuringiam, Misniam, & Saxoniam omnes perdidimus, post Catholici Ducis Georgii obitum. Marchia antiqua, & nova abierunt pessum, posteaquam Marchio Elector, cum Fratre post obitum patris optimi Principis, hoc anno in sectas se contulerunt, ubi tot Episcopatus, Monasteria, Ecclesiæ Cathedrales, Oppida innumera, terra latissima, & populosissima. Abiit tota Hassia, totus Ducatus Luneburgensis, Ducatus Brunsvicensis pro majori parte, similiter & Ducatus Mechelburgensis cum tota Holsatia, Stromitria, Pomerania, Prussia: item utraque Dania, Suecia, Norwegia amplissima Regna: soli Henricus, & Ericho Duces Brunsvicenses, & Albertus Dux Mechelburgensis etiam in tam vastis Regionibus sunt in obedientia Sedis Apostolicæ. Prætereo maximas ibi Civitates Imperiales, Lubecum, Brunsvicum, Magdeburgum, Bremam, Goslariam, Milhausen, Frankenhausen, Gorlicium, cum pluribus aliis.

Ad

Ad Rhenum revertamur, sub Helvetiis accurrit Argentoratum cum aliis Oppidis, Weissemburgo, Landaro, Wormatia, quæ pro majori parte periit, Francfordia famosissimum Emporium, Marchia Badensis corruit pro magna parte, nam & Sacerdotibus uxores permisit, Monachis exeundi facultatem; major pars cæremoniarum adempta, utriusque speciei communio concessa, delectus eiborum neglectus, ac sub Duce Friderico paulatim res labuntur. Magna spes erat, reversum ex Hispaniis puniturum Cives Lutheranos, qui in ejus absentia duos Prædicatores Lutheranos instituerant Laicos Ambergæ, & communionem servabant sub utraque specie. At ille nihil fecit, nisi quod removit Laicos Prædicatores, & eis Communionem sub utraque specie permisit; sed a Sacerdote Lutherano administratur.

Sub Rege omnia sunt salva, licet plures habeant clandestinos Lutheranos ex Baronibus, & Nobilibus Austriæ. Slesia pro majori parte est infecta, & præcipue Wratislavia: Illustrissimi Principes nostri Bavariæ Duces Willelmus, & Ludovicus nullam hæresim tolerant, ut ne mutire verbum quispiam super eos audeat, tanta severitate puniunt a Religione deviantes. Habent Monasteria opulenta septuaginta tria, Ecclesias Collegiatas septem, Oppida triginta quinque, Castella septuaginta duo, Arces nobiles, Villas innumeras. Ex Ducibus Palatinis, Bavariæ Elector, & alii sunt boni; tamen excedentes non ita puniunt, excepto Joanne Duce in Hundsruch, cum filio Duce Friderico, qui est optimus: alioquin ultra Rhenum sunt boni.

Habes, Reverendissime Pater, quam longe lateque grassata sit lues, & omni anno novos sibi conciliat confœderatos, & auctior viribus intumescit.

VIII. *Quam ergo difficile sit illos omnes reducere ad ovile Christi, pro tua prudentia, & eruditione facile intelliges, solet enim hæresi conjuncta esse pertinax obstinatio, & obstinata pertinacia. Deinde Principes, & Superiores, qui alios seduxerunt, verecundabuntur non modo, quia alios in tantos errores impulerunt, sed quod debent haberi, & reputari rei, ob tot sacrilegia, blasphemias, & impietates. Porro difficile est assueta relinquere, difficilius ad dissueta redire. Si in decem, quindecim, aut viginti annos non sunt confessi, non usi cæteris cæremoniis, non jejunarunt, obsorduerunt in excommunicatione, quis dabit, ut ex corde redeant? Insuper quot ab infantia sunt in his erroribus nutriti, & educati, & ita obsurduerunt, ut nesciant fidem nostram, solas hæreses per omnem vitam crediderunt, nec sciant aliud, egent novo Catechismo. Præterea, quam difficile erit, Sacerdotes separare ab uxoribus, Monachos, & Moniales resumere habitum, repetere Monasterium. Et postremo omnium difficillimum restituere Ecclesiis, & Monasteriis ac Beneficiis ablata. Ipsorum aliqua sunt jam sæpius vendita, aut aliter alienata; Ecclesiæ, & Monasteria, Cœmeteria in usum profanum alienata, hic mille orientur difficultates.*

Etsi omnino redire sponte voluerint, & non potentia sæculari obstinate errorem defendere, ubi habebimus Monachos, ut ad priorem statum reducantur Monasteria? Ubi accipiemus Sacerdotes pro Parochis, & Curatis? (Et infra.) *Quantum laboris erit reformare Ecclesias Cathedrales, potissimum ubi soli Nobiles canonicantur? nam ubi sunt viginti quatuor, triginta, aut quadraginta Canonici, vix quinque ex eis, aut sex sunt Sacerdotes. Scio Ecclesiam Cathedralem, in qua sunt quinquaginta quatuor Canonici, & ex omnibus solum tres sunt Sacerdotes cum optima, & pinguissima habeant beneficia: & [quod cum dolore dico,] quot sunt in omnibus Cathedralibus, quorum aliqui nunquam orant, alii raro horas Canonicas recitant, Theologiæ nullus studet?* (Et paulo post) *Novi ante paucos dies Ecclesiam, ubi neque Episcopus, neque Præpositus, neque Decanus fuerunt Sacerdotes.* (Et post nonnulla).

Multa sunt generalia studia in Germania, Basileense, Friburgense, Ingolstadiense, Viennense, Heidelbergense, Moguntinum, Trevirense, Ertfurdense, Lipsense, Wittembergense, Francfordiense ad Oderam, Coloniense, & Lovaviense, ex quibus Basileense, Tubingense, Ertfurdense, Lipsense, Vittembergense, & Francfordiense sunt in manibus Hæreticorum; & tamen promovent Doctores in singulis facultatibus. Idipsum attentare dicitur Hessus in studio Marcpurgensi, quod ipse propria authoritate instituit: & ad hæc studia Lutherana confluit major turba Scholarium. Monui in literis pridie scriptis, ut his privilegia demerentur, ut promoti deinceps non haberentur pro promotis, sed ad eundem gradum recipiendum essent inhabiles; & quod Beneficiati actu essent beneficiis privati, & ad recipiendum beneficia essent inhabiles, etiam toto anno sequenti, quo illud studium exierint, cum similibus, & optimis clausulis hoc debuisset factum esse ante viginti annos. Papa Leo eum secunda vice me vocasset ad Urbem, pollicebatur se omnino id facturum, sola enim Wittemberga erat tunc in facto: sed repente mors hunc intra Mensem abstulit, &c. [*Consului Legato, instituenda Colle-*

legia, in quibus juventus ad Ordines Sacros alliceretur, eruditione, pietateque instructa.] Vale, & salve Purpurati Senatus decus, & ornamentum. Eichstet XIII. *Martii quadragesimo supra sesquimillesimum.*

Et hæc dicta sint de infœlici Statu Germaniæ, sequamur modo Historiæ ordinem.

IX. *Surius in comm.* — *Lutheranorum Oratores iniqua postulant a Cæsare.*

Dum Gandavi ageret Cæsar, Protestantium Oratores ad eum accessere, ac ut se purgarent, turbarum culpam in Catholicos derivarunt, impudentissimoque mendacio addidere, Deum hoc tempore Evangelii luce Germaniam collustrasse, quasi antehac Germania, cum abjecta barbarie, eversisque Idolis Christum coluit, Evangelium non didicisset, sed jam illud ab Apostatis, flagitiis omnibus contaminatissimis acceperit, his addit Surius alia iniqua eorum postulata. *Urgebant Legati illi, ut Cameræ Judicibus non liceret pro illis ferre sententiam, qui se quererentur rebus, & facultatibus suis sub Evangelii prætextu privari, quales querimoniæ a Clero Catholico, & Monasticæ vitæ cultoribus, tum non raro ad Cameræ judicium deferebantur. Dicebant Catholici se rebus suis injuria spoliari: asserebant contra Evangelici jure id fieri, quod falsam colerent doctrinam, &c. In hac autem Controversia non licebat Catholicis ad supremum Imperii judicium provocare, sed oportebat eam ferre sententiam, quam Apostatæ, & incestis polluti nuptiis Monachi suis Magistratibus persuasissent veram esse, & prorsus Evangelicam. Hoc miserum erat, & calamitosum, & tamen sic habebat pura doctrina novi Evangelii. Cæsar cogebatur ob temporum iniquitatem, pleraque dissimulare.* Edoctus vero experientia, quanta mala peperisset negligentia in laxandis Novatoribus licentiæ frænis, ne idem in Belgio contingeret, quod acciderat in Germania asserendæ Fidei Catholicæ studio, ne Belgæ ex impiorum librorum, qui circumferebantur, lectione, pravis erroribus irretirentur, atque ab orthodoxa Religione deficientes, libertatisque illecebra prolectati, seditiones concitarent, gravissimo hoc Edicto omnes, qui Lutheri, & aliorum Hæresiarcharum pestiferos libros divenderent, aut retinerent, capitali supplicio affici jussit.

X. *Cocl. in act. & script. Lutheri hoc anno.*

Nos maturo, ac bene deliberato consilio, atque etiam cum consilio, & consensu charæ Sororis nostræ Reginæ Dovagieræ Hungariæ, & Bohemiæ, &c. Regentis, & Gubernantis in Terris nostris, & similiter cum supremo consilio nostro, & sententia ordinamus, & statuimus, pro Edicto, & perpetua lege, ut sequitur: Primum, ut nemo cujuscumque status, aut conditionis fuerit, post hæc debeat apud se habere, vendere, portare, dare, legere, prædicare, docere, tolerare, defendere, impertiri, aut disputare, sive occulte, sive manifeste, de doctrina, de scriptis, & libris, quos fecerunt, aut facere potuerunt, Martinus Lutherus, Joannes Wicleph, Joannes Hos, Marsilius de Padua, Œcolampadius, Ulricus Zuinglius, Philippus Melancthon, Franciscus Lamperti, Joannes Pomeranus, Otto Brunfelsius, Justus Jonas, Joannes Purpuri, & Gorcianus, aut alii authores de eorum secta, similiter & omnes aliæ sectæ ab Ecclesia reprobatæ. Neque etiam doctrinas ab eorum adhærentibus, fautoribus, & fœderatis, neque etiam nova Testamenta impressa, apud Adrianum de Bergis, Christophorum de Remunda, Joannem Zell. Phrases Scripturæ divinæ, interpretationem nominum Chaldæorum, Epitomen Topographicam Vadiani, Paralipomena rerum memorabilium, Historiam de Germanorum origine, Eobani Hessi opera, Dominicas precationes Griphii, Methodum in præcipuos Scripturæ Divinæ locos, Erasmi Sarcerii Cathechismum, &c. Et si quis hujusmodi libros apud se habeat, ut confestim comburat, sub pœnis (si quis comperiatur, contra ulla suprascripta puncta fecisse) declarandis, & exequendis, nempe viros gladio feriendos, mulieres vivas defodiendas, si modo errores suos tolerare aut defendere desierint; si autem in erroribus, & hæresibus perseverare velint, igne ad mortem adigendi sunt, & omnis eorum substantia fisco nostro applicanda est.

Cæsar in Belgio prohibet libros Hæreticorum.

De hoc Cæsareo edicto præfatus Surius differens ita subdit. *Hoc vero & si plerique permoleste ferunt, putantque omnibus ejusmodi librorum lectionem permitti debere, tamen consultissime fit; nec est in Ecclesia novum, sed etiam longe ante mille annos tempore Nicenæ illius sanctissimæ Synodi: non modo enim ipsa Synodus Arrii, & Sectatorum ejus libros comburi jussit, verum etiam Constantinus Imperator Christianissimus capitis sententiam tulit in eos omnes, qui eos occultassent libros, & non statim combussissent. Pauci sunt eo judicio præditi, ut possint verum a falso secernere, & multi quidem hoc judicium sibi tribuunt, & legunt indiscriminatim scripta quorumcumque, sed capti versutissimorum hominum blandiloquentia, dant pœnas confidentiæ & temeritatis suæ. Certe de Apostolis, & eorum discipulis Irenæus sanctissimus, & Apostolorum*

In comm. hoc anno.

Digitized by Google

lorum ætati proximus Scriptor libro tertio contra hæreses testatur, eos ne verba quidem commutasse cum quopiam eorum, qui veritatem adulterant, atque depravant. Nec dubium quin illi Magistratus non recte consulant subditis suis, qui in suis ditionibus, & urbibus permittunt palam prostare damnatos codices, & scripta hæretica. Nam nulla fere alia re tam multi capiuntur, & pereunt apud Catholicos quam quod ejusmodi perniciosos libros facile sibi comparare possunt, dissimulante interim Magistratu, in quem illorum perditio, ut verendum est, redundabit. Hoc obiter admonere visum fuit, ut pius lector noverit, non solum non reprehendendos, sed etiam præcipuo studio, & amore complectendos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, & Magistratus omnes, qui e totis suis ditionibus damnatos libros proscribunt, eorumque lectionem subditis omnibus interdicunt: perinde ut suis liberis parentes, illi, qui modis omnibus cavent, ne quid ab illis toxici, aut exitialis cibi potusve sumatur. Utinam tam salubre præfati Authoris monitum in omnium Christianorum Principum animis fixum hac nostra etiam ætate maneret; adeo ut divino exciti ardore insurgerent adversus eos, qui hujusmodi librorum, vel hæretica pravitate, vel erronea nimis periculosaque doctrina aspersorum proscriptionem, Apostolicæ Sedis etiam diplomate signatam, cum magno Christianorum scandalo irrident, parvipendunt, injusteque editam verbis, scriptis, ac factis impie proclamant. Ad obstruenda ora istorum hominum loquentium iniqua, sufficiat Gallicanorum Antistitum Concilii Turonensis secundi anno Christi 567. celebrati præclara confessio. *Quis Sacerdotum contra decretalia, quæ a Sede Apostolica processerunt, agere præsumat? Et quorum authorum valere possit prædicatio, nisi quos Sedes Apostolica semper aut intromisit, aut apocryphos fecit, & patres nostri hoc semper custodierunt, quod eorum præcipit authoritas.* Franciscus quoque Rex Galliæ kalendis Junii hujus anni severissimum promulgavit edictum adversus propagatores hæreseos Lutheri, sociorumque ejus, quod extat inter Constitutiones Regias datum apud Fontembliaudi, seu Bellæ aquæ. Quin etiam Lutheri dogmata Angliæ invisa plurimum fuisse subiicit Surius. *Sub hoc tempus Legati Protestantium ex Anglia redierunt, ac narraverunt statum Religionis in Anglia; & quemadmodum Rex ipse Henricus in familiari colloquio dixisset, Protestantium Theologos de præcipuis quibusdam controversis rebus non recte sentire. Nam etsi Rex ille propter divortium a Pontifice, qui illud probare noluit, abalienatus erat, tamen Lutheri dogmata pleraque prorsus e suo Regno profligavit.* Quamvis autem a Cæsare, a Galliæ, & Angliæ Regibus atque ab aliis Principibus nefanda Lutheri doctrina damnaretur, attamen in pluribus Germaniæ partibus, a quibus mirum in modum ille colebatur, pestiferum virus in maximam animarum perniciem latissime diffundebatur. Cujus potissima causa ea erat, quod ejus impia dogmata laxioris vivendi formæ habenas cuilibet præberent; quod præcipue Cardinalis Hosius animadvertit, Erasmi Roterdami testimonium in medium proferens, ita de Lutheri asseclis disserentis. *Circumspice mihi sodalitatem istam Evangelicam quot habet adulteros, quot temulentos, quot decoctores, quot aliis vitiis infames? &c. Per hoc quod ipsi vocant, Evangelium, non corrigi scribit homines, ut potius videantur deteriores; nec fieri ut peccare desinant, sed ut peccent impunitius.* Nunc ad Historiam revertamur.

Labbè to. 5. Concil. can. 20.

In comm. hoc anno.

XI. De pace inter Cæsarem, & Regem Galliæ agitur.

Elusit Cæsarei Edicti severitatem improborum audacia, gravissimosque propterea bellicos tumultus in Belgio, & Hollandia postea concitatos visuri sumus. Cum vero Cæsar colloquia cum Fratre Ferdinando Rege pro explicandis in rebus arduis consiliis peregisset, pro sancienda cum Gallo Rege pace, delectos ab eo pro conficiendis legibus Oratores Joannem Lotharingium, & Annæum Memorantium evocavit, proposuitque conditiones amplas quidem, & augustas, Gallisque, & Reipublicæ Christianæ profuturas, sed a Francisci Regis mente, ac studiis penitus alienas. In primis asciturum sibi in generum Carolum Francisci filium, atque eum ex jure Augustæ Majestatis, & dotali nomine Belgarum Regem effecturum (quo nil aptius Francisco Regi contingere posse videbatur, quam, ut alterum e duobus Liberis Galliæ Regem designatum, alterum novo Belgici Regni florentissimo diademate insignitum, esset habiturus, qui fraterna quidem ope, conjunctisque animis duo Regna opulentissima tueri, ac Lutheranorum contumaciam facile frangere possent, bellaque inter Belgas, & Gallos oriri solita præfocarent.) Mediolanensem vero Principatum, ardentissimis votis expetitum tradere noluit, ne Italicum Imperium in discrimen adduceret, sibique ex Hispania per Liguriam in Germaniam iter obstrueret: has pacis leges, quæ a Gallis maxime expetendæ fuissent, Franciscus, opinione sua deceptus, sprevit, quas

Paul. Jov. l. 39.

Digitized by Google

quas post graviſſima geſta bella admiſiſſe viſuri ſumus, vetereſque inter utrumque Principem ſuſpiciones, ac diſſenſiones recruduerunt.

XII. Quamvis Cardinalis Farneſius Legatus redintegratam hanc pacis actionem ex ſparſa ſolum in vulgus ſama cognoviſſet, ex flagrantiſſimo tamen ſtudio conficiendi data a Paulo Pontifice imperia, perducendæque ad optatum finem concordiæ, quam pii omnes enixe expetebant, confirmatamque opinabantur, magna illius promovendæ conſtabiliendæque incenſus cupiditate, Nuntio Pontificio adhibito interprete rei veritatem ex Cæſaris ore elicere pertentavit. At nuntio ſciſcitanti reſpondit Cæſar, ſe in nullo unquam negotio majoribus difficultatibus implicitum fuiſſe, vel anxio magis animo fluctuare poſſe, quam in hoc pacis cum Franciſco Galliarum Rege negotio. Quo reſponſo ad Legatum perlato, maximum ille dolorem inde traxit, cum gloriam ſanciendæ firmiſſimæ pacis, de qua plures illi erant gratulati, ereptam perſpiceret, vehemenſque ſuſpicio, ſed inanis illius animum invaſit, ne Cæſar ſub vana ſpecie tractandæ pacis diutius apud ſe illum detineret; atque Galliæ Rex opinaretur, eum longiores moras trahere apud Cæſarem, ut conjungendæ paci incumberet, indeque ſpe pacis illius in bellico apparatu ad propulſandum Cæſarem inſtruendo ſegnior evaderet; ſiniſtramque de Legato tanquam ſibi infenſo ſuſpicionem conciperet: decrevit itaque redeundi ex aula Cæſarea veniam poſtulare a Pontifice, eamque obtinuit: cumque Nuntius Pontificius, qui apud Cæſarem agebat, ſignificaſſet, Legatum de reditu ad Romanam curiam conſilium ſuſcepiſſe, Cæſar laudavit illud ob imminentes fervidos appetentis æſtatis calores, tum quia pax niſi longo dierum fluxu confici, ac firmari poſſet, cum exigeret neceſſitas, ut prius, Ferdinandus Rex frater in Germaniam ſe conferret pro Religionis diſſenſionibus pacandis, ac quadam concordiæ forma cum Lutheranis componenda; qua ſancita in Belgium reverſurus eſſet; quæ confici vix poſſent niſi duorum menſium intervallo: ingratum & acerbum accidit hoc reſponſum Legato, ut ſine confecta pace diſcedere cogeretur. Sed graviorem dolorem attulit Pontifici, qui eam maxima contentione adſtringere nitebatur, ut Chriſtianorum Principum vires adverſus Turcicam tyrannidem conjungeret; ac pro excindenda funditus hæreſi Concilium œcumenicum celebraret; propterea enim graviore ſenio affectus multis ſe itinerum laboribus attriverat, ac nullis ſumptibus in mittendis Nuntiis, & Legatis Cardinalibus pepercerat, ut ex literis ad Regem Poloniæ, qui ſacram in Turcas expeditionem confici optabat, redditis patebit.

Regi Poloniæ.

XIII. Paul. III. lib. brev. an. 6. p. 167. *Chariſſime. Venit ad nos, cum literis, & mandatis Serenitatis Tuæ Venerabilis Frater Joannes Wilamnoski Epiſcopus Camenecenſis Orator tuus, ac nomine Serenitatis tuæ, coram nobis in Sacro noſtro Conſiſtorio expoſuit pia deſideria, atque exhortationes tuas, ut ad ſuccurrendum rebus Chriſtianitatis laborantibus, univerſale concilium celebrare, & expeditionem adverſus Turcas aggredi velimus: quibus intellectis, nos una cum Venerabilibus Fratribus noſtris Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, præſtantiſſimam animi tui pietatem ſemper nobis agnitam, & in luce totius Chriſtianitatis poſitam abunde recognovimus: nam, & puritatem Catholicæ Religionis, quam reſtitui cupis in tuis Regno, & Dominiis, ſemper conſervaſti, & eu bellis pro Chriſtiana, & Catholica Fide geſtis, nomen in Terris, præmium in Cœlis immortale tibi peperiſti. Nos vero, fili chariſſime, eo gratiorem tuam legationem, euhortationemque habuimus, quo ea, quæ ſuades, nos etiam noſtro officio adducti, & voluntate incenſi, ſemper non modo optavimus, & procuravimus, verum etiam ex parte inchoavimus, & quantum in nobis fuit, præſtitimus: nam & Concilium indiximus, ſicut ſcis, & quia, nec illud celebrari, nec eupeditio contra Turcas ſuſcipi, ſine Chriſtianorum Principum concordia poterat, ſicut Tua Serenitas pro ſua prudentia non ignorat, non contenti literis, Nuntiis, ac Legatis ſæpius ad hoc fruſtra miſſis, nos ipſi nulla ſenectutis noſtræ, vel laboris, aut periculi ratione habita, Niciam pro reconciliandis eorum animis navigavimus, ejuſque [quantacunque poſtea ſequuta eſt redintegrati inter illos amoris ſignificatio] nos certe poſt Deum omnipotentem authores fuimus: ſuperiore quoque annuo eandem ob cauſam nepotem noſtrum Cardinalem de Farneſio Legatum in Hiſpaniam miſimus, hodieque in Flandria habemus, utinam ſortituri eventum, quem omnes cupimus. Bellum vero in Turcas ab hinc triennio, quibus cum potuimus ſuſcepimus, & gerere cœpimus, nec in nobis, aut de hoc, aut de Concilio celebrando ulla unquam mora futura eſt, niſi a cæteris deſtituamur, ſine quorum ope, & aſſenſu nos ſoli fruſtra laboraremus. Deus igitur Omnipotens illuminare dignetur ipſos Chriſtianos Principes ad eam, quam nobiſcum tua Serenitas optat,*

ve-

Digitized by Google

veram, ac plenam concordiam, sine qua nihil boni sperari potest. Tuam vero Serenitatem omni nostri cordis affectu, & commendatione prosequimur in Domino, omnique laude dignissimam judicamus, quod, se cum omni tempore, tum hoc quoque, Catholicum, & pientissimum Principem præstiteris, illam in eodem Domino, non tam ex necessitate sua, quam ex benevolentia nostra exhortantes, ut in hoc sancto proposito, utriusque rei promovendæ, perseverare, & quantum in se est, ope, consilio, authoritateque sua, nobis adesse velit, sicut eam esse facturam, & speramus, & confidimus, &c. Datum. Romæ XXIII. *aprilis MDXL. anno* VI.

XIV. Dum Cardinalis Farnesius gesta legatinne apud Cæsarem in Belgio, repetendæ Romæ facultatem a Pontifice expectaret, inopina res vehementer illius animum perculit; Granuellanus Cæsareo nomine illi significavit, indicendum necessario Spiræ vigesima tertia Maii conventum Ordinum Imperii; atque trium ab eo die hebdomadarum fluxu a Principibus Catholicis, & Lutheranis ex utraque parte æquali numero viros doctrina insignes deligendos, qui coram Pontificio Administro de Religionis dissensionum causis miscerent colloquia, atque in aliquam concordiæ formam convenirent. Indecorum maxime Legato visum est, Cæsarem adeo voluntatibus Principum Lutheranorum servire, ut nova Sathanæ synagoga pari se honore cum Ecclesia Catholica conferret; cum pertinacissimi apostatæ atque in impietate obfirmati ex hujusmodi colloquiis inanis gloriolæ auram aucupari, virusque latius effundere meditarentur; ideoque respondit Legatus Granuellano, Pontificem ab hujusmodi colloquiis abhorrere animo, cum ex iis graviora semper mala emersissent, impiaque dogmata apud novarum rerum cupidos ventilarentur, nec pio, & sincero consilio, sed sceleratissimo colloquium efflagitarent; proptereaque sibi data a Pontifice imperia, ut colloquia hujusmodi disturbaret, cum Religionis causa in totius Ecclesiæ Præsulum cœtu œcumenico discuti deberet: attamen a Cardinalis Cervini & duorum Internuntiorum responso se non recessurum pollicitus est. Tum Cervinus subdidit Granuellann, an Cæsar, & Ferdinandus Rex consilium de ineundo colloquio poscerent? an vero quod jam de colloquio celebrando sanxerant, sibi renuntiarent? eo postulato anxius, & implicitus Granuellanus, cum non occurreret animo, quid certi & explorati responderet, alio sermonem convertit, ac persuadere nisus est, hujusmodi colloquium necessarium, nec a Pontificia voluntate alienum, modo Norimbergensis cœtus decretum, quo sancitum erat, ne Pontificii Administri hujusmodi colloquiis interessent, rescinderetur. At frustra Granuellanus contendebat, extremam habendi colloquii necessitatem incumbere; cum luce clarius demonstratum esset a Cervino, Ratisbonensem conventum, non colloquium paucorum Catholicorum Lutheranorumque, sed Concilium œcumenicum postulasse, quod ipse Legatus Pontificio nomine sanctissime spondebat celebratum iri. Verum Pontificis, Legatique pia studia Cæsar, ne Lutheranos exasperaret, tunc promovere contempsit: jam enim pro concilio œcumenico infidum & inutile colloquium promiserat: adeo ut nec Legato significandæ rei Pontifici per tabellarium concitatissimis equis Romam procursurum temporis mora indulgeretur: cum jam Legato Pontificis mentem notam esse respondisset. Cervinus tamen adhuc constantissime urgebat captum fuisse a Cæsare ac Ferdinando Rege inopinatum illud consilium, colloquii videlicet de rebus fidei ineundi cum Lutheranis, contra Pontificis mentem, a qua ipse Granuellanus abhorruerat, senseratque, id colloquium graviora pericula trahere, ac damna rei Catholicæ illaturum. ideoque Legatum nullo modo a Pontifice antea instructum fuisse, quo pacto in re tam gravi sese gerere debuisset. Sed cum nihil Cervinus his rationibus proficeret, Cardinalis Legatus ira paululum effervescens recessit, sed Cervini Pontificii Internuntii opera altera die scriptum edidit, transmisitque ad Cæsarem, quo illud colloquium pro conciliandis Religionis dissidiis indictum, gravissimis adductis argumentis abrumpendum demonstravit.

XXI. Aprilis MDXL. Heri cum Reverendissimus D. Legatus audivisset Illustrem D. de Granuella nomine Cæsareæ Majestatis, & Serenissimi Romanorum Regis proponentem, Majestatibus suis videri utile, & necessarium ad tollenda dissidia Religionis in Natione Germanica, quæ jam satis superque Christianam pietatem labefactarunt, & quotidie magis lebefactant; necnon ad providendum rebus contra Turcam, (quod exploratum sit Turcam hoc anno Hungariam valido apparatu petiturum) conventum Catholicorum Principum ad festum Trinitatis Spiræ haberi, in quo primum tractaretur de augendo fœdere Catholicorum, ac de nonnullis rebus Religionis, quæ forte possent concedi statibus Protestanti-

XV. *MS. Francisci Card. Barberini sig. 2677. p. 74.* Sententia Reverendiss. Legati super conventu habendo Spiræ.

tibus; quæ tamen non essent de essentialibus catholicæ nostræ fidei; & illis semel constitutis inter Catholicos Principes deinde alius conventus cum nonnullis Principibus Protestantium post tres sequentes hebdomadas fieret, in quo de Concordia Germaniæ in fide, & de auxilio contra Turcas tractaretur, adhibitis etiam ad hunc conventum Oratoribus Christianissimi Regis, &c. Cumque idem Illustris Dominus de Granuella super hoc peteret sententiam Reverendissimæ Dominationis suæ; licet nonnulla tunc dicta fuissent, tamen quia conclusum est, ut Reverendissima Dominatio sua cogitaret, ac proponeret Majestatibus suis, qua ratione videretur sibi posse, salvis rebus Religionis, provideri periculis Turcicis, ita sententiam, quo decet pudore, profert.

Debent ante omnia prædictæ Majestates, pro comperto habere, Sanctissimum Dominum Nostrum veram pacem, & unitatem Germaniæ optare; quæ tamen pax & unitas non dividat eam ab Ecclesia, & constituat perpetuum bellum cum Deo. Nihil etiam magis optat Sanctitas sua quam sævientis Turcæ atrocissimi, & potentissimi hostis conatus posse communibus Christianorum votis, ac viribus propulsari, & comprimi. Verumtamen quod ad præsentem materiam conventus Protestantium, & Catholicorum spectat, immo de Religione, & pace Germaniæ tractandum est; hæc putat animadvertenda. Cæsarea, & Regia Majestates pro sua prudentia meminisse debent de Religione sæpius tractatum fuisse cum Protestantibus, sed præsertim Augustæ, ubi cum diu disputatum fuisset præsentibus omnibus Statibus Imperii a multis viris doctissimis, nihil tamen propter tortuosos recessus adversariorum potuit concludi. Tandem præsentarunt ipsi Cæsareæ Majestati Confessionem suam Augustensem, quæ quidem Confessio, licet in multis sit reprehendenda, nihilominus nullo modo fuit ab eis observata; quinimo in multis articulis contrarium fecerunt ac faciunt. Multos etiam alios articulos in illa Confessione præteritos habent dissentientes a fide Catholica, qui etiam, quando opus erit, ostendi poterunt. Itaque si cum eis tractandum erit de Religione, cum sint tamquam anguillæ lubrici, nihil omnino certi in manibus Catholicorum haberi poterit.

Sed & superiori anno cum Regia Romanorum Majestas pro sua pietate optasset, ac sperasset (suadente Marchione Brandeburgensi Electore) aliquam viam concordiæ posse inveniri, cœpti sunt Francfordiæ tractatus partium, verum in primo limine iterum adversarii in lapidem impegerunt, ostendentes, quam alienum animum habeant a concordia; quippe qui excusso semel jugo obedientiæ, non reformatum Summum Pontificem, sed nullum, nec remotos abusus aliquos a Sede Apostolica, sed Sedem ipsam destructam velint. Ex quo principio quæ potest concordia sperari, cum omnimodam perniciem in primis Sedis Apostolicæ, & ejus partis quærant, deinde (hac destructa) totius Ordinis Ecclesiastici perturbationem? Quod si anno superiori id fecerunt in viridi, quid nunc facient in arido, cum videant pacem cum Rege Gallorum nondum conclusam, & Turcam jam Hungariæ imminentem? opportunitate enim temporum erunt insolentissimi, neque patientur a suis sententiis, quibus pertinaciter hærent, dimoveri; cum præsertim maxima sit diversitas inter partes, non unius, aut alterius (ut falso asseritur) articuli, sed multorum, & plusquam quinquaginta articulorum. Addendum est etiam, quod nescitur, cum quibus sit tractanda concordia, cum non omnes eadem sentiant. Lutherani hoc volunt, illud petunt Zuingliani, ut reliquas Sectas omittamus.

Verum demus, adhuc concordiam posse fieri, & Protestantes etiam ad obedientiam Sedis Apostolicæ adduci, id nullo modo fieri potest, nisi multa Protestantibus permitterentur, quæ etiam essent prohibita de jure positivo, veluti Communio sub utraque specie, & connubia Sacerdotum, & similia: non debent tamen sine publica authoritate, & consensu in Ecclesia innovari. Et si forte opponeretur, quod confirmatio eorum, quæ ipsis permitterentur ratione pacis & concordiæ, sive a Sede Apostolica, sive a Concilio postea peti possit, certum est tamen, quod is consensus non expectaretur, sed statim in eum usum repente sibi gratissimum venirent. Quo facto Germania jam unita inter se, & receptis ritibus, qui sibi placerent, nullam curam amplius gereret de Concilio: ex quo sequeretur divisio corporis, & unitatis Ecclesiæ, cum hi usus & mutationes, neque in Hispania, neque in Galliis, neque in Italia, neque in reliquis Provinciis Christianitatis essent receptæ. Quod si etiam postea generale Concilium has mutationes non approbaret, immo contrarium statueret, quæ spes esset reducendæ amplius Germaniæ in suis opinionibus jam pridem confirmatæ. XVI.

Præterea periculum est, ne Protestantes multa de sua opinione concedant, modo

do id unum a Catholicis obtineant, ut una omnes a Sede Apostolica deficiant, cum id solum maxime cupiant, & in votis habeant. Quod si evenerit (ut est valde timendum) tunc non esset in potestate Majestatum suarum providere. Quemadmodum accidit de Concilio indicendo in Dieta Ratisbonensi; de quare constitutionem Status Imperii sine authoritate Cæsareæ Majestatis fecerunt, sicut sua Majestas alias Sanctissimo Domino nostro significavit, quare ut alia omittamus, ex his paucis possent Cæsarea, & Regia Majestates cognoscere, quid sperandum sit ex amicis hujusmodi tractatibus, & colloquiis cum eis habendis.

XVII. Quod autem ad pacem Germaniæ spectat, non sine animi dolore ac pudore proferri possunt, quæ subiiciuntur.

Fuit Vormatiæ primum de pace tractatum, & conclusum, deinde factæ fuerunt Norimbergenses Induciæ inter utrumque Statum, Protestantium scilicet, & Catholicorum, addito etiam Cæsareo Ratisbonensi mandato: ubi tot emanarunt mandata Majestatum Suarum sub pœna Provincialis pacis, & banni Imperialis, tamen possunt videre Majestates Suæ, ubi tot convenerint Principes subscripti & jurari, ubi tot emanarunt mandata Majestatum suarum, additis gravissimis pœnis; nihil tamen observatum fuisse, quinimmo spretis omnibus, Induciæ illæ sæpius fuerunt violatæ, & partes Protestantium novis confœderationibus contra pacta adauctæ, accessione nonnullorum Principum, sicut Regis Daniæ, Ducis Wittembergensis, & aliarum etiam nonnullarum Civitarum, mutatione facta Religionis in diversis locis, & Provinciis contra pacem, & jusjurandum.

Ex quibus, ne longiores simus, facile coniici potest, quæ spes futuræ pacis sit habenda. Durante enim pace, tum libris, tum minis, tum practicis, aliquot quotidie seducunt ex omni hominum genere, cum facile sit, ubi Religio tefrixerit, evocare homines e divina vita ad molliorem, e continenti ad voluptuosam, ex obedientia ad libertatem, neque seducunt homines solum, sed Ecclesias diripiunt, Episcopos eiiciunt, Religionem profanant, atque id impune: immo in tantum progressi sunt, ut integerrimum, & reverendissimum Imperialis Cameræ Judicium divellere conentur, ut en divulso, & authoritas Cæsareæ Majestatis in Imperio concidat, & ipsi impune in omnium bona, ac vitam grassari possint. Nulla igitur spes firmæ, & diuturnæ pacis ex amicis tractatibus haberi potest, nisi eam pacem velimus, quæ & omnem dignitatem Sedis Apostolicæ in primis opprimat, & Catholicam Religionem conculcet, ac omnem Ecclesiasticum ordinem confundat, & destruat.

Hæc omnia, Reverendissimus D. Legatus non ignorat, Cæsareæ, & Regiæ Majestatibus esse manifesta, ac multo plura in hanc sententiam, quæ hic colligi brevitatis studium non permittit. Restat nunc tractandum, qua via, & ratione providendum sit periculo Turcico, salvis rebus Religionis.

Periculo Turcico provideretur, si ab utrisque, Catholicis scilicet, & Protestantibus, auxilium Majestatibus suis tribueretur: sed dubitatur id non posse impetrari, nisi prius inter eos de Religione convenerit. Igitur, cum publica res Religionis in universali Concilio, non autem in Dietis particularibus tractanda sit, cumque Catholici semper optarint Concilium, ut patet per Ratisbonensem Recessum, & per capitula ligæ Catholicæ, proponit Reverendissimus Legatus Majestatibus suis, ut velint hoc Concilium œcumenicum statim prosequi, & celebrari: hoc enim modo, satisfactis Catholicis, non poterunt auxilium denegare, & res Religionis remittentur Concilio, ut decet. Et quantum ad Protestantes, incutietur ipsis ex hoc Concilio maximus terror, & videntes rem serio tractari, timebunt rebus suis, & sic erunt tractabiliores, & magis obedientes Majestatibus suis, ut qui jam sentient sibi esse resipiscendum, & redeundum ad cor, & forte venient & ipsi, & mittent ad Concilium, præsertim si cognoverint Majestates Suas nolle amplius pati hæreses in Germania, sed velle, ut in ipso Concilio, hoc est Regia via, uniantur. Est etiam rationi consentaneum, cum res fidei, & Religionis pertineant ad omnes Christianorum Provincias, ut omnium votis componantur, ex quorum consilio & authoritate, si quid aut in Religione mutandum, vel corrigendum, immutetur, & corrigatur (nam respicere oportet non solum ad Germaniam, verum etiam ad Hispanias, Galliam, Italiam, & reliquas Christianorum Provincias) neque credendum est, quod, si quid ob quietem Germaniæ novi in Religione fiat sine scitu, & permissione aliarum Provinciarum, id posse carere aut magna calumnia & scandalo, aut perniciosissimo exemplo. Præterea si quid privatim in Germania constitueretur, quod ab aliis Provinciis non probaretur, esset magnum monstrum in corpore Christi, quia Ecclesiæ membra non cohærerent, & unitas non servaretur. XVIII.

XIX. Fuit etiam mos antiquus, & ab Apostolis traditus ad hæc usque tempora conservatus, ut in controversiis fidei Concilium semper adhiberetur, quo sequestro, ac medio controversiæ omnes firmarentur, & pax restitueretur; neque erit difficile hoc Concilium celebrare, quod omnes pii homines continuis precibus, & votis a Deo, & a Summo Pontifice efflagitant, ut inter alios fecit paulo ante Rex Poloniæ per proprium Legatum, imprimisque ipsi confœderati fœderis, sive ligæ Catholicæ: inter quos, ut supra dictum est, in uno articulo constitutum est, & juratum, ut velint totis viribus suis procurare Concilium, quod in dieta Ratisbonensi, ut supra dictum est, sine authoritate Cæsareæ Majestatis fuit conclusum.

Tempus etiam est opportunum: nam dum Cæsarea Majestas, & Christianissimus Rex Gallorum sunt in hoc tractatu pacis, cujus sperari potest, Deo dante, finis optimus, cumque tanta inter Majestates suas facta est conjunctio animorum, & tot signa benevolentiæ omnibus ostensa, omnium Provinciarum suarum Prælati, tuto, & commode convenire poterunt. Accedit insuper securitas conscientiarum in primis Cæsareæ, & Regiæ Majestatum, deinde etiam reliquorum Principum Catholicorum, qui in privatis tractatibus aliquid vel approbare, vel permittere possent, vel forte ipsis invitis decerneretur, quod esset in magnam Dei offensam, & animarum perniciem, ut supra dictum est. Quod si ad Concilium rejectum erit, Majestates Suæ, & reliqui omnes vacabunt omni culpa.

Nec omittendum est, concilium futurum utilissimum Majestatibus suis, quia durante eo, omissis tractatibus Religionis, & ad Concilium rejectis, interim quæ sibi utilia, & necessaria erunt, commode pertractabunt.

XX. Convocato igitur, ut dictum est, Concilio, & exclusis omnibus privatis tractatibus Religionis, Majestates Suæ poterunt, quos sibi videbitur, & Catholicos congregare, & cum eis tractare de augendo fœdere Catholico, quod fœdus quanto erit magis validum, & potens, tanto erit utilius: nam eo aucto, & corroborato, vel Protestantes patientur se adduci ad concilium, ac ejus determinationi se (ut debent) subiicient; vel si erunt obstinati, illo ipsomet fœdere poterunt Majestates suæ uti, ad eos corrigendos, & ad saniorem mentem reducendos post Concilii decretum. Atque hæc quidem dicta sint, quantum ad Religionem attinet.

Quantum vero ad imminens periculum Turcæ, Reverendissimus D. Legatus in primis, ut sæpius ex mandato Sanctitatis suæ fecit, non cessat hoc Cæsareæ Majestati cum omni affectu repetere, ut pax primum cum Christianissimo Rege Gallorum concludatur; ab ista enim pace pendet salus Reipublicæ Christianæ; nam si illa non concluderetur (quod Deus avertat, & quod tamen non speratur) dubium est, an concordes vires totius Christianitatis possint viribus potentissimi illius hostis resistere, cum domi non adeo plena esset securitas. Sed hujus pacis utilitatem multifariam ideo nunc explicare minus est necessarium, quod sæpius de ea actum sit cum Cæsarea Majestate.

Poterunt etiam Majestates suæ, rejectis (ut dictum est) tractatibus Religionis ad Concilium, interim cum Principibus Catholicis de auxilio contra Turcam stabilire sine ulla mora: tum etiam stabilito Catholicorum fœdere, acceptato per Majestates Suas Concilio, & accisa Protestantium spe de Religione pervertenda, & bonis Ecclesiasticis diripiendis, Majestates Suæ, & reliqui Germaniæ Principes suadere possent Protestantibus, ut ad Concilium venirent nulla omissa ratione, vel cautione honesta, quæ illos adducere posset, non esset neque a ratione alienum, neque difficile, ut supra dictum est, aliquid etiam auxilii ab ipsis contra Turcam obtinere. XXI.

Si autem Majestates Suæ absque mala concordia Religionis nihil contra Turcam obtinere possent; videndum est, quod sit majus detrimentum, & quid cedat in majorem Dei offensionem, an ipsius Dei verum Cultum, ac Religionem destrui (quod fieret, quando Germania in malo per concordiam conveniret) an ipsius Germaniæ auxilio contra Turcam destitui? Non enim facile discerni potest (ut Christiane loquamur) qui sint inimiciores Christi, Protestantes, an Turcæ? quia hi captivant, & occidunt corpus, illi captivas ducunt animas, & in perditionem trahunt: non cogunt hi Religionem mutare, illi sub specie boni corrumpunt Religionem, ac destruunt.

His igitur omnibus diligenter perpensis poterunt Majestates Suæ rectius deliberare quid, & quomodo agendum. Reverendissimus D. Legatus est hujus sententiæ, ut concilium ante omnia convocetur, & celebretur hoc anno, ut in conventibus Germaniæ nihil de Religione tractetur, ut fœdus Catholicorum augeatur, & corroboretur; ut eo fœdere aucto, Protestantes omnibus modis ad concilium alliciantur: interim vero concluda-

tur

Digitized by Google

tur pax cum Rege Gallorum, & colligantur auxilia ex omnibus partibus contra Turcam.

Illud etiam in fine non omittendum est, quod antequam tractatus amicabiles perficiantur, & auxilium Imperii stabiliatur, elapsum erit tempus occurrendi hoc anno Turcæ, & pro anno sequenti negotium auxilii ferendi poterit melius tractari in communi loco, concilii votis contra communem inimicum. In his tamen prædictus D. Legatus remittit se singulari prudentiæ Serenissimarum Majestatum suarum, quibus omnia fideliter optat contingere. Subditur in eodem MS. quodnam a Cæsare responsum Legato redditum sit.

XXII. *MS. Francisci Card. Barberini to.2637. p.22.*

Responsio ad scriptum Legati.

Imperator breviter sic respondit. *Et quoad concilium, a se expetitum, procuratumque, ut modo quo convenit celebrari possit, perspicuum est; non cogi posse nisi Principes Christiani consentiant, & suos ad id Oratores mittant, Germanos illud extra Germaniam non postulare, nec opere Concilii periculis a Turca imminentibus occursum iri. Quoad pacem spectaret, significavit, eam a se aperte, & procurari, promoverique apud Regem Christianissimum, se honesto contentum futurum, nec illi consectandæ defuturum, nec jam defuisse.* Quamvis hæc publico scripto respondisset Imperator, attamen ob scriptum illud Cervini, quod per manus aliorum, & præcipue in Romana Curia commorantium, transmittendum audierat, animo paululum perturbatus est: quare deinceps graves quidem oppositiones in eo Legati scripto contineri, ac potissimum debuisse prius de his colloquiis Pontificem certiorem fieri, quam illa indicerentur, fassus est; nihilominus a cœptis resilire noluit, sed calamitate temporum, atque angustia se urgeri subjecit, ut sex dierum fluxu conventum Spirensem indiceret, in quo tamen Pontificiæ dignitati, atque authoritati debitus honos deferendus esset; prætexuitque a Principibus Imperii maximo ambitu rogatum, ut ad tollenda bella civilia, quibus plurimus sanguis fundendus esset, colloquium de sopiendis Religionis controversiis placide, & amanter iniretur. Transmissæ vero ad Principes Imperii, Cæsareæ literæ his verbis conceptæ fuerunt.

Epist. Farnes. apud Palavic. to. 1. l.4. c. 10. n. 16.

XXIII. Cæsaris literæ ad Protestantes pro conventu Spirensi.

Literæ Imperiales, & Cæsareæ Majestatis ad Protestantes.

Altogeniti, Illustres, Amici Electores, & Principes. Nos hic amice, & fraterne cum amabili, & dilecto fratre nostro Romanorum Rege de pluribus molestisque negotiis, quæ hoc tempore in Sacro Romano Imperio Germanicæ Nationis reperiuntur, & præ oculis sunt, præsertim quæ de litigiosis Religionis Christianæ causis res ipsa flagitabat, locuti sumus, & cum dilectione sua conclusimus, quod in his nos benigne atque libere ad quietem, & salutem Germaniæ cum Dei Optimi Maximi ope, & auxilio agere velimus, & quantum ad nos attinet, nihil omisimus cogitandum, quod ad pacis, atque concordiæ harum Controversiarum profectum utile, & necessarium visum, & futurum sit, sicut hanc nostram egregiam propensamque animi voluntatem a principio, ad hoc usque tempus vestræ dilectiones imprimis, deinde omnes homines re ipsa ita esse experti sunt, nam pro viribus semper facultatibusque nostris in Sacro Romono Imperio bella, seditiones, sanguinis effusiones prohibere, & ne fierent, opem ferre, & auxiliari libenter voluimus, qua in re, ut speramus, quantum præstari potuit, debuitque præstitimus nulla diligentia industriaque omissa atque neglecta. Hoc vero paterno, & benevolo animi affectu in vos operati sumus, modo is apud vestras dilectiones, & in Religione confœderatos talis esse existimetur, neque in contrariam partem eum accipiant, atque eo abutantur, & modo dilectiones vestræ adhuc sint in ea opinione, quemadmodum sæpius obtulerunt, quod ad perpetuam pacem, quietemque amplectendam animati sint, cum obtulerint se ostendere, & declarare velle, in Religionis, causa per se non stare, quo minus concordia, atque conjunctio Ecclesiæ fiat, unde quamvis jam multis ante annis amici tractatus, & labores nostri vehementissimi suscepti, ob dissidium de Religione excitatum, nihil ad pacem profecerit, sed in pejus quotidie labi visa res sit, unde alia ex alia difficultas subnata fuerit, ita ut nisi huic malo statim celerrimeque occurramus, timendum sit futuram Imperialium Statuum dissipationem, & seditiones, bellaque exoritura. Tamen pro insita naturalique nostra clementia, & bonitate, deesse noluimus, quin vestris dilectionibus, & suis confœderatis sociis, ad hoc semel appositum, accommodatumque locum, veluti nostram, & Imperii Civitatem Spiram, aut si ea ob pestis morbum non esset tuta, vicinam aliquam Urbem, per amabilem, & dilectum frotrem nostrum Romanorum Regem eligendam, designavimus, ubi ad sextam Junii mensis diem proxime futuram conventus debeat celebrari, permittique vobis omnibus, ut omni dilectione, diligentia, & maturitate ibidem tractetis, ut grave hoc discordiarum onus, quo tota jam Germania periclitatura per divinæ gratiæ provisionem

omni æqua justaque ratione, & via deiiciatur, sperantes, vestras dilectiones, cum suis sociis, & amicis, talem nostram benignam, atque benevolam voluntatem majori cum fructu, quam hactenus factum sit, ad animum revocaturos, & ita caussas istas Religionis trutinaturos, facturosque omnia, ut nos, & dilectus frater noster Romanorum Rex, aliique obedientes Status, quorum etiam partem convenire volumus, ut omnes denique & singuli utriusque seuus homines, cogitare, & prospicere possint, quod vestrum plures ad pacem, quietemque potius, quam ad bella, seditionemque inclinati sunt.

XXIV. *Quapropter his nostris literis Dilectionibus vestris, suisque sociis, & amicis Dietam conventum ad eam diem & locum indicimus, deinde petimus benevole, serioque mandamus, ut ad præscriptum tempus, ibi personaliter adesse debeant, neque ullis ab hoc negotio removeantur impedimentis, nisi Divina eis potestas obstiterit, & legitime corporis morbi accedere prohibuerint, quod si accideret, tamen fideles aliquos suos Consiliarios, & Oratores ad pacem, quietem, atque concordiam inclinatos, & ad cognitionem dictarum caussarum idoneos mittat cum omni integra facultate, absque ulla exceptione concludendi, præcipueque cum perfecta, & absoluta informatione, & instructione animi, mentisque dilectionum vestrarum, qui quidnam ipsi facere cupiant, libere exponant, non secus ac si illi personaliter interessent, quæ etiam omnia suis confœderatis omnibus, dilectionem vestram significare volumus, non sine ulla dilatione, ut etiam ipsi ad id officium peragendum statim mittant, nam & frater noster dilectus Ramanorum Reu, nostro nomine, & sua etiam causa, divino favente auxilio, ad decretum præfixumque tempus ad hunc locum perveniet, & personaliter comparebit, qui vestris dilectionibus, & suis confœderatis utriusque nostrum nomine, animum, mentem, in præfatis causis declarabit, una ad petitiones vestrorum Legatorum apud nos hic factas plene respondebit: qua in re vestræ dilectiones cum suis confœderatis, ut speramus, pro patriæ suæ bono ita debent se paratos & abedientes præstare, ut ipsa dissidia, atque incommoda, quæ oriri [si secus fieret] possent, finiantur tandem, & componantur, ut deinda alii Imperii defectus restaurari, & commodius curari possint. Atque ut vestræ dilectiones, & sui socii ad eundem conventum statim, & absque metu veniant, volumus per præsenses literas nostras salvum conductum, cautionemque dare, quod nullo modo, neque accedentes, neque recedenses ad Patrios usque lares, violentiam patiantur, & de Norimbergensibus Induciis, sicut promulgatæ fuerunt, omnino confidere debebunt, quia contra eas nihil, neque nos agere volumus, neque ab aliis fieri permiteamus, adiecto tantum hoc pacto, ut dilectiones vestræ pacifice, atque tranquille se habeant, ad violentiæ inferendæ occasionem neminem provocent, quemadmodum de vestris dilectionibus, & suis adhærentibus minime dubitamus, & benigne benevoleque recognoscere volumus. Datum Gandavi 11. die April. an.* MDXL.

Adduntur hæc in veteri manuscripto.

Talia Cæsar scripsit, quamvis ante paucos dies audierit sequens consilium. XXV. *MS. Francisci Car. Barberini sig. 1677.*

I. Doctar Matthias disseruit Gandavii cum Cæsarea Majestate de componendis Germaniæ rebus: cumque demonstrasset aberrantes, specie Religionis, opes Ecclesiasticas invadere: addidit, necessarium esse, ue omnes pareans iudicio Cameræ, sive foro Imperiali. II. Ne vi & bello res aqatur, sed ad eam referatur. Ex Ital. *III. Ut qui vim adhibuerit, a fœdere Catholico plectatur. IV. Ut religionis controversiæ tractentur, vel a Concilio generali, aut nationali, cui adsine Internuntii, vel Administri Pontificii. V. Ut articuli a veteribus Conciliis decisi in cantroversiam non adducantur: aberrantium tamen contraria dubia solvantur. Ni prius justitia firmetur, & constabiliatur, omnes alios conventus disceptantium de Religiane irritos futuros, ac tumultuum plenos; fœdus vero Catholicum manima corraborandum: quo corroborato, ut renitentas castigari possint, controversias articulorum fidei facile consopitum iri.*

Porro necessariam reformatianem abusuum Curiæ Romanæ; tollatur Beneficiorum pluralitas, Episcopi, & Parochi cogantur ad residentiam, & reliqua, quæ Sanctissimus Dominus tractat, perficiantur: pace vero cum Gallo Rega composita, hæc fælicius successura.

Accepta redeundi potestate Cardinalis Legatus, exeunte Aprili ex Aula Cæsarea discessit, nec sine fructu gesta est ab eo legatio; nam studium maximum collocavit, ut inter Catholicos Principes contra Lutheranos Ecclesiasticarum opum raptores firmissimum fœdus instauraretur, ut Massarellus in Diario refert. Porro digressus Farnesius e Germania inferiore, cum iter per Galliam ageret, adiit Franciscum Regem, significavitque se omni quidem studio incubuisse, ut pacis sanciendæ consilia promoveret: sed cum longiores moras rei magnitudo traheret, non diutius permanendum in Belgio censuisse, præter enim conceptas spes, XXVI.

con-

constituendæ inter Gallorum Regem, ac Cæsarem pacis consilia ob difficultates temporum necessario differri. Pios etiam stimulos addidit Regi, ut adversus hæreticos asperiora edicta promulgaret, ne Gallia ea peste infecta civilibus bellis arderet. Admisit Rex pia illius monita atque saluberrima pro Religione Catholica asserenda propulsandisque impiorum clam sua venena diffundentium conatibus tulit, habitumque benigne, & peramanter Cardinalem Farnesium, ex Aula Gallica dimisit.

Jam Pontifex a Marchione de Aghilar Cæsareo in Aula Pontificia Oratore audierat indictum Spiræ Conventum, tum ex literis Cardinalis Farnesii acceperat celebrandum esse inter Catholicos Doctores, ac Lutheranos colloquium, prudentiaque insignes viros judicasse, ut in Cæsaris, aut Ferdinandi Aula aliquis Legatus Cardinalis versaretur, ne quid adversus Sedis Apostolicæ dignitatem Lutheranorum dolo decerneretur: demandataque propterea a Pontifice est Cardinali Cervino, qui in Urbem cum Cardinale Farnesio erat rediturus, Legatio ad Cæsarem & Ferdinandum Regem, ut docent Acta Consistorialia. *XII. Maii fuit*
MS. Car. Spadæ to. 153. pag. 382. *Consistorium, S. D. N. creavit suum, & S. R. E. Legatum a latere Reverendissimum Cervinum Cardinalem Neocastrensem ad Cæsaream Majestatem & Serenissimum Romanorum Regem, ac Dietam, quatenus opus esset, cum facultatibus in literis exprimendis.* Pontifex vero sequentem Epistolam de hac re Imperatori scripsit.

Cæsari.

XXVII. *Paul. III. lib. brev. an 6. p. 298.* *Charissime, &c. Dilectus filius Alexander Cardinalis de Farnesio S. R. E. Vicecamerarius Nepos, & Legatus apud te noster suis literis, & tuus etiam apud nos Orator tuis verbis, nobis proxime significarunt, decrevisse Majestatem tuam in hac sua in Germania præsentia, una cum Serenissimo fratre suo Rege Romanorum omni quidem studio, & celeritate adhibita, tranquillare illas Germaniæ res, tanto jam tempore ob dissensionem fidei Catholicæ fluctuantes, pacem per hæc illis Ecclesiis, ac recte sentientibus populis procurare. Nos proinde tuo nomine requirentes, ac summopere suadentes, ut cum in festo Sanctissimæ Trinitatis proxime futuro inchoari hæ Majestatem Vestrarum actiones debeant, nos pro nostro officio, & Catholicæ fidei causa, Legatum istuc nostrum aliquem ex S. R. E. Cardinalibus mittere vellemus; quibus intellectis, & ad Venerabiles fratres nostros S. R. E. Cardinales de more per nos delatis, & si nobis cum omnes, tum magnitudine rei, quanta graviorem hoc tempore cuncta Christianitatis non habet, tum angustia temporis perturbabantur, ut nec agenda consulere, nec ipsum Legatum, qui in tempore illuc pervenire posset, hinc expedire possemus, tamen inclytam pietatem, ac bonitatem Majestatum Vestrarum reputantes, & in illis post Deum omnes spes nostras reponentes, Legatum istuc mittendum decrevimus. Sed cum nulla ratio iniri posset pro summa brevitate temporis, ut hinc a nobis ipsum Legatum expedire possemus, commodum nobis, eisdemque fratribus nostris, ac potius necessarium visum est, ut dilectum filium nostrum Marcellum Cardinalem Neocastrensem, quem apud Nepotem & Legatum de Farnesio habebamus, & ad nos jam vocaveramus, ex itinere ad Majestatem tuam remittere, tamquam etiam de his ipsis Majestatis tuæ deliberationibus non parum instructum. Eum itaque ex itinere, quo ad nos habebat regredi, ad Majestatem tuam cum Dei nomine Legatum nostrum, & hujus Sanctæ Sedis mittimus, qui nostra, & dictæ Sedis negotia, præsertim fidem Catholicam concernentia cum eadem Majestate tua [ad cujus authoritatem omnia, quæ in Germania apud Serenissimum tuum fratrem agentur, referenda non dubitamus] agat, & curet, & si e re visum fuerit, etiam ad eundem Serenissimum fratrem tuum pro eadem Religionis causa progrediatur. Hortamur igitur eandem Majestatem tuam in Domino, ut ipsum Marcellum Cardinalem Legatum virtute, prudentia, & probitate præditum, atque ex his nobis intime gratum, & probatum solita humanitate, ac benignitate excipere, & cum fide semper audire, ac Catholicam Ecclesiam, quæ, si unquam antea te Advocatum, ac Primogenitum suum hoc tempore respicit, tua ope ac bonitate complecti velis, sicut te facturum speramus, & idem Legatus hoc copiosius explicabit. Dat. Romæ XII. Maii MDXL. anno VI.*

Demandatæ sibi legationis munere perfuncturus Marcellus Cervinus Cardinalis, cum iter carpsisset per Galliam, Franciscum Gallorum Regem salutavit, quem Rex omni humanitatis & officiorum genere complexus est. Contulere illi inter se longos sermones de pace sancienda inter ipsum Regem, & Carolum V. Imperatorem, sed immensæ obstabant difficultates, cum Franciscus Rex maxima obtinendi Principatus Mediolanensis cupidine arderet, adeo ut Cardinali Cervino significarit, nolle se Mediolanensis Ducatus jure hæreditario abdicare, nec quidem palmo terræ cessurum, quam in XXVIII.

Ita-

Italia possidebat (quibus verbis Pedemontanam ditionem & Marchionatum Salutiarum connotabat) etiamsi Cæsar amplissimum totius Belgii Principatum in eum ac posteros transfundere vellet. Ar Cæsaris animus ab hoc longe abhorrebat, cum partum armis Principatum Mediolanensem retinere vellet, ad asserendum sibi reliquarum Italicarum ditionum Imperium. Addidit vero Franciscus Rex se induciarum pactarum cum Cæsare Leges religiose culturum, seque in illius amicitia constanter ac peramanter permansurum. Aperuit subinde Legatus Regi causas, quæ permoverant Pontificem ad decernendam eam legationem ad Imperatorem, cum ob agitanda inter Catholicos, & Lutheranos de controversiis Religionis colloquia, Religio in discrimen ab impiis in perfidia obfirmatis adduceretur; Regiamque Majestatem precibus ursit, ut Religionis causam defendendam susciperet: cui Rex subdidit, damnari a se eos conventus, & colloquia cum Hæreticis, qui debeanr cogi ad officium, non audiri; cum non converti, sed simplices subornare, ac laqueis suis irretire medirentur. Ornavit Franciscus Rex verba operibus ac mandata dedit Francisco Olivario Regio Oratori in Germanicis conventibus, ut Catholicæ Religionis causam, dignitatemque summo studio assereret: explevit ille jussa, a quo flagrantem pietate orationem pro defendenda avita fide contra impostorum perfidiam ad Germanici Imperii Ordines habitam visuri sumus.

Discedens e Gallia Cardinalis Cervinus Legatus ad Imperatorem in Belgio agentem se contulit: intereaque Pontifex Principes Ecclesiasticos Germaniæ, qui pium ardorem in defendenda Religione Catholica, evertendisque hæreticorum nefariis consiliis explicuerunt, hortatus est ut ad Spirenses conventus se conferrent, fideique Catholicæ dignitatem ab impiorum væsanis conatibus vindicarent, quo argumento datæ sunt hæ literæ ad Cardinalem Moguntinum.

Dilecto filio Nostro Alberto tit. S. Petri ad vincula S. R. E. Cardinali Moguntino Sacri Romani Imperii Electori.

Paul. III. lib. brev. an. 6. p. 325.

Dilecte fili Noster Salutem. Non accidit nobis hactenus ita frequenter ad circumspectionem tuam scribere, causamque sanctæ fidei, & Apostolicæ authoritatis tibi commendare; propterea quod pietas tua nullis unquam nostris stimulis eguit, semperque læti audivimus, ac perspeximus, te in ea cura talem fuisse, tantumque studii, & fervoris tui posuisse, quantum triplex tua dignitas Cardinalis, Electoris, & Primatis requirebat, quod a te, fili Noster dilecte, in hoc maxime Spirensi conventu firmiter expectamus. Etenim si cæteri Catholici Principes Catholicam Religionem tueri communi officio debent, quanto magis circumspectio tua, quæ tot simul vinculis Apostolicæ Ecclesiasticæ, mundanæque dignitatis ad id adstringitur; quamobrem ita ages in hoc Spirensi conventu, ut ubicumque usus veniet, quemadmodum tua multiplex dignitas postulat quantumque Nos, & S. R. E. Cardinales confratres tui expectamus, hoc tempore, quo sane nullum unquam tibi offeretur commodius tuæ virtutis ostendendæ, tuoque officio, honori, ac dignitati satisfaciendi: sed nos, ut diximus, adhortationem tecum necessariam nunquam duximus, laudationem potius paramus, quod te, qualem cupimus, præstiteris; super quibus latius alloquetur circumspectionem tuam Venerabilis frater Joannes Episcopus Mutinensis Nuntius noster, cui fidem præstabis indubiam. Datum Rom. XIV. Maii MDXL. anno VI.

XXIX. Eminebant inter alios Principes defendendæ pietatis orthodoxæ gloria conspicuos Bavariæ Duces, quos Pontifex literis excitavit, ut tum in conventu Spirensi, tum in aliis solemnibus Ordinum cœtibus, pro restituenda Germaniæ Religione, excindenda hæresi, asserendaque authoritate Apostolica pia studia collocarent.

Ducibus Bavariæ.

Paul. III. lib. brev. an. 6. p. 327.

Dilecti fili, Nobiles Viri, Salutem &c. Cum audissemus de Spirensi conventu, has literas Nostras libenter, atque in primis ad Nobilitates vestras dedimus, quas in authoritate, potentia, & pietate eximias, in amore autem Nostro præcipuas, atque intimas habebamus. Si quis enim nostrorum Prædecessorum vestras Nobilitates aut dilexit, aut magni fecit pro vestris maximis in Deum, & Apostolicam Sedem meritis, ii certe nos sumus, qui nulli eorum cedamus, cum etiam vestra officia non minus illorum, quam nostris præstita temporibus ad nostram obligationem remunerationemque pertineant. Utinam aliquando cum Catholica fide nostra quoque istic restituatur authoritas, ut quam pie Nobilitates vestræ senserint, quam fortiter se gesserint, quam in commune suis consiliis, atque gestis profuerint, cum plena gratiæ relatione eis ostendere possimus: sumus tamen interim, ac semper erimus studio, ac desiderio incensi erga omnem vestram, vestræque Nobilissimæ Familiæ dignitatem, nihilque unquam se nobis offeret tam difficile, atque arduum, quod ad vestrum commodum, aut honorem pertineat, modo per Deum id nobis liceat, quod non libenter alacriterque faciamus: quo magis

Digitized by Google

gis filii vos hortamur, etsi benevolentia magis adducti, quam necessario id facimus, ut in solita laude constantiæ, & pietatis vestræ perseveretis, & quod in omnibus conventibus, domi, forisque cum immortali vestra gloria semper fecistis, etiam in hoc Spirensi conventu, & ubique usus veniet, fidem Catholicam, Deique & Sanctæ ejus Ecclesiæ honorem commendatum habeatis, vestraque authoritate, virtute, & gratia tueamini; Nos enim, qui vestra vetera in Nos officia grato animo, & iucunda memoria conservamus, & si nihil ad nostram hujus Sanctæ Sedis erga vos benevolentiam addi videtur posse tamen, quem ex his, quæ instant vestris beneficiis cumulum adjecturi simus, dicet eis Venerabilis frater Joannes Episcopus Mutinensis Nuntius Noster, cujus verbis Nobilitates vestræ fidem præstabunt indubiam. Datum Romæ XIV. *Maii MDXL. anno* VI.

XXX. Celeberrimos etiam doctrinæ fama Episcopos Paulus ad hunc conventum proficisci jussit, atque inter hos Joannem Fabrum Episcopum Viennensem rerum gestarum contra hæreticos gloria florentem, ad quem multis laudum ornamentis decoræ extant hæ literæ.

Joanni Episcopo Viennensi.

Paul. III. lib. brev. an 6. p. 326.

Venerabilis frater. Et si amor erga te Noster magnis tuis meritis, & laboribus conciliatus, nostrumque de tua singulari virtute judicium augeri nunquam posse, nobis antea videbatur; Literæ tamen dilecti filii Alexandri Cardinalis de Farnesio Nepotis, ac Legati nostri, ac Venerabilis etiam fratris Joannis Episcopi Mutinensis Nuntii Nostri maximum cumulum ad nostram erga te benevolentiam addiderunt: nam de tuis in nos officiis recentibus, piis, & salutaribus tam in præparatoriis hujus Spirensis conventus, quam in assidua propugnatione Sanctæ fidei contra ejus adversarios exhibitis abunde testati, mirificam tuam pietatem nobis expresserunt, quæ, etsi erat antea nobis exploratissima, tamen confirmari a te eam in dies, & augeri lætissime audivimus. Sumus igitur erga te omni voluntate propensi, ac studio incensi, tuaque officia, ac merita memori [ut decet] animo conservamus parati in quaque occasione, quæ Nos gratos efficere possit, ostendere omnibus, te Nobis esse gratissimum, & quamvis tuæ pietati, quæ tota in Deum intenditur, Cœlestia a Deo præmia reserventur, interim tamen nostra quoque non deerit tibi gratitudo, quam tu undique dictis, scriptis, omni tuo labore, & studio continue elicis, sed hæc idem Deus gubernabit. Nos te interea ex benevolentia nostra potius, quam tua necessitate hortabimur, ut cœptis insistas, & si quando pietatis, prudentiæ, ac doctrinæ tuæ nervos intendisti, in hoc maxime Spirensi conventu annitaris, & efficias, ut sanctissimi labores tui fœlicem exitum sortiantur, quod a te ita expectamus, ut pro certo, & explorato habemus, &c. Dat. Rom. XIV. *Maii MDXL. anno* VI.

Consignatæ sunt eadem temporis nota literæ ad Herbipolensem Episcopum conspicuum doctrina, atque defendendæ fidei Catholicæ constantia illustrem, quem monuit, ut omni studio ac diligentia incumberet, ne quid in conventu indicto, & colloquiis cum Lutheranis habendis quippiam a Religione Catholica dissonum, vel authoritati Apostulicæ adversum decerneretur. XXXI.

Episcopo Herbipolensi.

Venerabilis frater, in hac nostri animi molestia, quam ex jacturis tot istic animarum, ac læsione divini honoris merito capimus, non parum nos consolatur tua fraternitas, quæ singulari prædita virtute, integritate, prudentia, in veteri sua constantia tuendæ Catholicæ Religionis, & communis dignitatis perseveravit, & continue perseverat, quam ob rem audientes de conventu Spirensi, mandavimus venerabili fratri Joanni Episcopo Mutinensi Nuntio nostro, ut fraternitatem tuam salutaret a nobis, & quædam ei ex parte nostra ad communem sanctæ fidei causam facientia referret. Hortamur igitur fraternitatem tuam ex animo, & si potius ex abundantia amoris nostri, quam ex tua necessitate id nos facere agnoscimus, ut in cursu laudis tam trito persistens, & extremum hunc vitæ laudabiliter gestæ actum sigillo glorioso obsignans, & concludens in id pie elabores, & contendat omni sua authoritate, & studio, ne quid in his tractatibus, aut Catholicæ Religioni, aut Apostolicæ Sedi detrimenti fiat &c. Datum Romæ XIV. *Maii MDXL. anno* VI.

Paul. III. lib brev. ann. 6. p. 326.

Insignes quoque fidei pugiles Joannem Ekium, & Joannem Cochlæum, hortatus est Pontifex, ut in cursu solito laudis, ac pietatis perstarent, ac ubicumque occasio ferret, ad asserendam fidei incorruptæ puritatem, piam operam strenue navarent. Non defuerunt illi suo muneri, ac veteres palmas de Lutheranis partas recentioribus cumularunt.

Paul. III. lib. rev. an . p. 327.

Jo. Cochlæus refert hunc conventum Spira Haganoam translatum fuisse, quod pestis in designata prius Urbe sæviret. Ad illum igitur Pontifex Moronum Nuntium destinavit qui eximia prudentia & rerum gerendarum peritia erat præditus, ac tum apud Ferdinandum Romanorum Regem Internuntium Pontificium agebat, ad quem transmissa est subjecta instructionis formula. XXXII.

Jo. Cocl. in ... & ... Luth. hoc ann.

Si

Digitized by Google

Litera Card. Cervini apud Pallavic. to. 1. l. 4. c. 11. n. 4. Responsio data a Pontifice Nuntio Morono pro Dieta Haganoensi.

Si contra Sedis Apostolicæ reverentiam aliquid decernatur (quod coram Ferdinando Romanorum Rege tam pio Principe non est credendum) statim Nuntius inde discedat, & suam in aliqua propinquarum Urbium sedem figat, & quod de die in diem accidit, Legato Cervino nunciet.

Fugiat de Religione disputationes, quæ si inter Catholicos, & Lutheranos oriantur, ut nostri bene instructi ad istas accedant, curet, eventusque omnes diligenter exquirat, sed nihil sua firmet authoritate.

De temperamentis si aliqua proponantur, per tabellarium Pontificem moneat, nihilque statuat sine ipsius consilio.

Ostendat, Pontificem libenti animo paratum esse, dummodo requiratur, Legatum mittere, quando certus sit, eum debito honore in Dieta excipiendum esse. Porro Cæsar ejusque Administri in Haganoensibus comitiis Cervini Legati præsentiam expetebant, sed ille eorum votis non assensit, ut morem gereret Pontifici; quamvis ea comitia Imperialia sine alicujus Legati Apostolici præsentia non comprobaret. Premenda vero silentio non sunt monita a viro doctrina insigni ac sapientia clarissimo data, com Spirenses conventus agendi forent, antequam Haganoam transferrentur, circa Lutheranorum ac Zuinglianorum inter se dissentientium controversias. Nec non Anabaptistarum, aliorumque Novatorum, qui nullam certam colebant fidem, maximosque conscientiarum æstus patiebantur.

Memorandarum rerum pro futuro conventu Spirensi breve Compendium anno MDXL. Mense Maio.

MS. Francisci Card. Barberini sig. 2078. p. 88. & 89.

Ad Spirensem conventum primo omnium
XXXIII. *necessarium erit, ex quo Lutherani cum Zuinglianis, licet hucusque reciprocis fœderibus, & colligationibus, & forsan in gerendis rebus temporalibus convenerint, tamen de veritate Eucharistiæ, & præsentia Christi in Sacramento Altaris hucusque nunquam convenire potuerunt, & illa hæresis trahit post se [tanquam cauda Draconis] varias, & multiplices dissensiones. Oportet itaque ut sciatur prius, an convenerint, non sophistice, quemadmodum hucusque per viginti annos egerunt, sed vere, ac solide in hac præcipua & maxima Eucharistiæ materia.*

Pari modo, ex quo Lutherani non sunt Iconoclastæ, seu Imaginum confractores, sed Imaginem Domini Nostri Jesu Christi Crucifixi, Beatæ Virginis Mariæ, Apostolorum, & Sanctorum omnium illæsas, & intactas esse permiserunt: Zuingliani vero dixerunt, Idololatras esse omnes quotquot Imagines, vel in Ecclesiis, vel in domibus, vel in triviis, aut compitis haberent. In his itaque duobus articulis, hoc est in Eucharistia, & Iconibus, seu Imaginibus vertitur cardo diversitatis inter Lutheranos & Zuinglianos. Necesse est itaque intelligere, an a suo errore Zuingliani decedere velint, nec-ne. Videntur Lutherani propius accedere ad veritatem pœnitentiæ, & maxime Sacerdotalis Confessionis, & quarumdam aliarum rerum, utpote de administratione Sacramentorum, cæremoniis, & aliis rebus. Ut itaque aliquid certi, & firmi statuatur, oportet, declaratio fiat, ut constituatur unanimitas. Sed vehementissime timendum est, quod Zuinglianorum Prædicatores non possent reducere Populum, & quemadmodum ex multis apparet, & a multis locis auditur, quod Populus clamat se malle in totum redire ad Ecclesiam Catholicam, quam a suis Prædicatoribus, hodie unum, cras aliud audire, propterea hæc occasio non erit negligenda, si per unum, aut alterum modum, & maxime per medias personas una Civitas post aliam reduci, & revocari posset, quemadmodum de Norimbergensi, & quibusdam aliis Civitatibus bona spes est. Sunt enim Æraria ipsorum exhausta, & incipiunt fastidire suos superbos, & inexplebiles Prædicatores; & qui non longe sunt a Comitatu Tirolensi, timent sibi. Communitates quoque maxime gravantur toties, & fere quotidie contribuere Lutheranis, ac Principibus, Capitaneis, Oratoribus, Nuntiis, & maxime Prædicatoribus, quos cum uxoribus, & pueris coguntur alere maximis impensis. Ita ut sæpe sustentari in una Civitate facilius potuerint olim decem Sacerdotes, quam hodie unus illorum Prædicator. (Et paulo post.)

Inter tractandum, antequam inchoetur tractatus, oportet revidere Edictum Wormatiæ, Bullam Leonis Papæ, Recessus Imperiales, & maxime ultimum Recessum Dietæ Augustanæ. Et infra.

Providendum est, & summopere cavendum, antequam de conjugio Sacerdotum, Monachatu, votis Monasticis, & similibus rebus tractatus fiat, ut intelligatur, & resciatur ab adversariis, cum ipsi damnent Anabaptistas, & quosdam alios Hæreticos, quidnam statuere velint de multis aliis erroribus, partim expressis a Prædicatoribus, partim in publicum editis; nam etsi Lutherus, Philippus, & alii retractaverint aliquos, & proprios errores, non tamen omnes, nihilominus libere Libelli, & tractatus tenentur, & sunt in manibus hominum cum maximo scandalo & in-

interitu

teritu multarum animarum. Ista tamen omnia bono modo, ac pacifice dinumerare oportet, utpote quomodo Lutherus dissideret a se, Lutherani non convenirent inter se: nec satis esset illis non convenire cum Catholicis, sed etiam, quod proprie illorum diversæ opiniones in cæremoniis, & Ecclesiasticis ritibus nullam concordiam haberent. Apud illos quoque nihil certum, nihil firmum, nihil stabile esset, quemadmodum unitatem requirit Ecclesia ab Oriente in Occidentem, a Meridie in Septentrionem. Circa Sacramentum, & veritatem Sacramenti Eucharistiæ, atque Communionem sub utraque specie, oportet valde caute agere, ne contingat, quod accidit in Bohemia, & mauime formidandum est, ut quemadmodum eu permissa Communione sub utraque per Bohemiam orti sunt, & succreverunt Piccardi, ita & contingat per Germaniam, & hic inculcare oportet quomodo juata testimonium eorum, qui fuerunt in primitiva Ecclesia, post Resurrectionem Christi primus usus fuerit sub una specie, &c. [1]

Translato Spira Haganoam conventui præfuit Ferdinandus Rex Romanorum, cum Carolus V. aliis negotiis implicitus teneretur, secumque duxerat Joannem Fabrum Episcopum Viennensem, qui de Lutheranis ad priorem cum Romana Ecclesia conjunctionem sollicitandis hoc consilium dedit, ut exponeretur iis, Germaniam fide Catholica suscepta, divitiis, amplitudine Imperii, gloria, civili concordia, Urbium conditarum numero, bonorumque omnium affluentia effloruisse, cum antea inculta sylvis, solitudi-

nibusque horreret; ex quo vero hæresis eam infecisset, discordias, bellaque, & omne malorum genus in ea pullulasse, ob ortas varias Sectas, nec Lutheranos inter se unquam concordiam constituere posse, licet eam in diversis suis comitiis pertentaverint, ex quo pateat Rituum Sacrorum, ac Sacramentorum immutationem a Deo profectam non esse: nil itaque tutius esse, quam si ad fidem Catholicam revertantur; si quæ vero temporum vitio irrepsere corruptelæ, eas vetere more, atque instituto a Concilio Œcumenico castigandas, morumque nitorem restituendum, in quo etiam de retundenda Turcica Tyrannide agi possit. Consuluit etiam proponendum secundo loco Lutheranis, inique oppressum fuisse Ecclesiasticum Ordinem, atque opulenta Monasteria injuste invasa, Jurique consonum, ut restituantur, dandamque operam ab Abbatibus, ut Gymnasia pro erudienda juventute aperiantur, in Augustana confessione Lutheristas Prædicatores silentio pressisse turpiores suas hæreses, atque ab ea longe discessisse; monuit etiam cavendum, ne quid Religionis Catholicæ dignitati contrarium novaretur.

Principum tractatus primæ Propositionis ad Lutheranos videtur in duobus debere, & posse comprehendi punctis.

Authore Joanne Fabro Episcopo Viennensi. Eu Haganoa anno MDXL. Mense Maio.

XXXIV. *Ext. in MS. Franc. Car. Barber. sig. n. 2678. p. 36.*

Primo, quod bonis persuasionibus inducantur, ut redeant, ad unitatem Ecclesiæ, rejectis & repudiatis a se variis,

NOTÆ [1] ANte Spirensem hunc conventum Colloquium habuisse suum Lutheranos Principes Smalchaldiæ die Kalendarum martii notat, qui circa hæc tempora Annales suos Augustenses scribebat, Achilles Priminius Gassari, cujus opus vulgavit Menkenius Rer. German. tom. 1. Actum ibi de conciliatione doctrinæ Lutheranicæ cum Catholica, qua de re postea in consessu Spirensi cum ipsis catholicis disceptandum erat. Ventum est dein ad Spirensem Conventum, qui cum mense majo cœperit, eodem majo mense translatus est Haganoam, quo convenisse principes ad diem XXV. junii scribit idem Gassarus in Annalibus Augustensibus, sed forte legendum *maji* pro *junio* cum majo mense Theologos catholicos ad eos cœtus invitatos egisse jam Hagenoæ constet ex lucubratione Joannis Fabri ab Annalista hic n. 34. relata. *In eo congressu*, scribit Gassarus, *innotescere primum capit publice Philippum Hassiæ Lantgravium digamum esse & Agneti Saxonicæ conjugi priori aliam nobilem a Salu* (Margaretam) *non exiguo evangelii scandalo superinduxisse, non ut concubinam, sed legitimam uxorem, atque ita simul duas uxores habere*. Id vero non temere præstitit Lantgravius, sed consultis prius summis Protestantium theologis Melanchthone, Bucero, quin & ipso pariter Luthero, aliisque. A quibus responsum est id quidem per se minime licere, sed necessitate cogente in viro principe, qui continere se aliter non posset ab adulteriis, se quidem in his rerum circumstantiis *Sic & in tantum approbare; nam quod circa matrimonium in lege Mosis fuit permissum, Evangelium non revocat, aut vetat &c.* verba sunt Consultationis Theologorum illorum, cui nomen singuli suum subjecerunt. Hac usus facultate Lantgravius die IV. martii anni hujus 1540. legitimæ uxoris loco accepit Margaretam de Saal. Alterum illud connubium superstite adhuc priori conjuge, Theologis illis suadentibus sub arcani silentio tegendum erat, ne vulgi indocti ludibrius pateret, sed, teste Gassaro cujus verba jam dedimus, haud diu post revelatum & improbatum est ab omnibus. Literæ Lantgravii ad Bucerum quem ad consulendos Theologos illos misit, sicut & Theologorum consultatio, ac denique publicæ ejus connubii tabulæ typis vulgatæ sunt jussu Caroli Ludovici Electoris Palatini; easdem pariter recitat Bossuet Histoir. des Variations liv. VI. Juvat hanc historiam Annalibus ecclesiasticis adjecisse, quo de doctrina Reformatorum Lectores erudiantur. MANSI

riis, & inter se pugnantibus doctrinis.

Quid agendum in convento Haganoico cum Lutheranis ex Jo. Fabra Episcopo Viennensi.

Secundo, quod per Sacram Regiam Hungariæ, ac Bohemiæ Majestatem, tanquam pacis amatorem, promittatur in causa resipiscentiæ gratia Sacræ Cæsareæ Majestatis, in iis, quæ violenter, & contra pacem publicam egerunt circa Monasteria, Ecclesias, & Prælatos.

Primus Punctus posset ex illis fundamentis proponi, quod Lutherani memores esse possint, quomodo Germani, & qui Romana subjecti fuerunt Imperio a tantis sæculis, semper cum aliis Regnis, & Provinciis totius Christianitatis, unam Fidem, unam Religionem, eadem Sacramenta, eosdem Ritus communi quasi devotione tenuerint, & inclyta Germaniæ Natio in cultu, & veneratione Dei fere omnes alias Nationes superaverit, & præcelluerit, ex qua unanimi Religione, & in Deum devotione, ex locis desertis fertilissima terra facta, & Urbes, ac Civitates ædificatæ, & extructæ, & ampliatæ sunt, & [quod omnium est maximum] ex hac Germanica charitate, non solum pax communis servata est, sed etiam cæteri hostes Germaniam invadere ausi non sunt, non ignorantes, quod Germani sua unitate, & unanimitate ita conjuncti essent, ut uniuscujusque alterius injuria videretur esse quasi propria: quam pulchra, & quam sancta, nunquam satis laudata fuerit hæc amicitia, concordia item & unitas, qui pacis, unitatis, & fraternitatis observator est, cogitare potest.

XXXV. *Cum vero annis superioribus per diversos Prædicatores, Doctores, & Magistros, antiqua Religio immutata in multis, & variis, & maxime circa Sacramenta, & nonnulla dogmata diversarum Hæresum & Sectarum locum habere cœperunt, proh dolor! immutata sunt hominum corda, & hic populus, qui antehac unanimis erat, divisus est, & qui prius animo valde devoto suis Potestatibus obedierunt, feroces, rebelles, duræ cervicis, & usque adeo inobedientes sunt, ut etiam non solum in multis locis, sed & fere per totam Germaniam seditiones, & tumultus suborti fuerunt, populus quoque ille, qui per totum annum certum orandi, & vivendi ritum, & ordinem habere, & observare consueverat, variis, & peregrinis doctrinis, ritibus, & cærimoniis ita distractus est, ut multis in locis, neque veteris, neque noviter institutæ Religionis ratio habeatur; & utinam non sint quam plures, qui plane impii, & sine Deo vivant. Quæ, & qualia, quam absurda nonnulli scripserunt, res ipsa testatur, sine dubio si Principes, & Magistratus aliquando cognovissent, vel hodie noscerent, quam damnabilia scripsissent, & prædicassent, atque forsan hodie docent eorum Concionatores, dudum repulsam passi essent.*

Nemo negare posset, quod non solum ipsi dissentiant a Catholicis, seu potius ab Ecclesia Catholica, & ab iis, sine dubio, qui per Spiritum Sanctum Scripturas Dei Sacras interpretati sunt, sed etiam, quod ipsi in magnis, & præcipuis Fidei Articulis non consentiant, neque concordent, etiamsi concordiam inire sæpe, & in multis Dietis tentaverint. Quæ res certo est argumento, quod nova illa Sacramentorum, & Rituum Ecclesiasticorum immutatio a Deo esse non potest. XXXVI.

Existentibus itaque his turbinibus nihil esse securius, nihil denique divinius potest, quam redire ad ecclesiam Catholicam, & interim tam graviter, & sæpepugnantia, atque dissidentia dimittere dogmata, nam omnino Christifidelis ab Ecclesia Catholica dissidere non potest, neque debet, quod si quædam differentiæ, vel etiam dubia supersint, & [quod maxime necessarium est] si quæ reformatio tam in capitibus, quam in membris fienda est, sive etiam e medio tollendi abusus, quod hoc fiat eo ordine, & instituto, quo semper usi fuerunt omnes Majores, & Prædecessores Nostri. Quoties enim aliqua differentia suborta est in rebus Fidei, Religionis, Rituum Ecclesiasticorum, sive etiam morum, semper ad generale concilium volebant recurrere; non solum ipsi, sed etiam diversorum temporum Imperatores, Reges, & Principes, ita ut etiam hoc emplastro, vel hac medicina divina Concilii usi sint Apostoli, & post hos, omnes Apostolici Viri; præsertim, cum antea aliquoties in Dietis Imperialibus conclusum sit, ut celebretur universale Concilium, a quibusdam autem hucusque fuerit impeditum, quod illud necessarium remedium pro bono totius Christianitatis quæratur, & adhibeatur. In quo quidem Concilio posset tractari, & concludi unanimiter, quomodo tota Christianitas sese a Turcis tueri posset. Hæc, & iis similia, & forte multo prudentiora viderentur prima Propositione proponenda, cum omni mente pacifica, & meliori modestia.

Jam vero, quod ad secundum Punctum pertinet, apparet quod ea, quæ sequuntur, proponi possint, nempe quod ignorare non possint Protestantes, quomodo multa Monasteria, tam Virorum, quam Mulierum, præterea Cathedrales Ecclesiæ, & alia Beneficia Ecclesiastica a piis Christifidelibus, & sæpe Romanis Imperatoribus, Regibus, & Principibus fundata fuerint, & eorumdem pro tempore Imperator, Protector, & Advocatus fuerit semper, & hodie sit. XXXVII

Cum

Cum vero personas ibi sub Monastica Regula viventes ejecerint, & Bona Monasteriorum una cum Clenodiis Ecclesiarum sibi appropriarint, & vendirarint, ipsi tanquam prudentes judicare possint, factum hoc valde præsumptuosum esse: & cum variæ, & multæ partes per eosdem læsæ justitiam implorent in eo judicio, quod omnibus per totum Romanum Imperium commune est, & esse debet, quod ad illorum instantiam communis justitia debeat eis denegari, non justum est: cum omnino nihil pretiosius, nihil præstantius per Imperium habeat Sacra Cæsarea Majestas, quam hoc unicum judicium pro præsenti pace, & justitia intertenenda. Cum autem non modo grave, sed forte intolerabile sit, diutius impedire justitiam, propterea cogitent ipsi, & deliberent de modo restitutionis, & conveniendi.

Post hæc posset tractari, quomodo Monasteria, & eorumdem Bona restituerentur suis Ordinibus, & Prælatis, & Clenodiis ablatis, & interea cessis fructibus, quia vix obtineri poterit [ut illa restituantur] quod oporteret hic connivere, & habere patientiam; sed quod ipsi vellent abolere omnem Monasticam vitam, & omnem Monachatum, & sub prætextu Scholarum, nihil restituere, hoc impium esset. Illud autem laudabile foret, quod singuli Abbates, & Prælati Monasteriorum iterum instaurarent Scholas, in quibus honeste vivere possent.

XXXVIII. *Et quoniam in Dieta Augustensi eu Protestantibus nemo fuit ausus aperire quam absurda, quam impia, & a Christiana Religione aliena, propriæ quoque, & oblatæ confessioni contraria Lutherani Prædicatores prædicarint, scripserint, & in vulgus sparserint [timebant enim omnes Protestantes irritari, & commoveri posse] Principes, & Magistratus, Lutherani & Zuingliani, eorumque sequaces, persuadere sibi cœperunt, suos Prædicatores ab omni ineptia, & iniquitate immunes, & liberos esse. Cum vero Sole meridiano clarius sit, Lutheranos Prædicatores, non solum contra Catholicam Ecclesiam scripsisse, & docuisse plusquam ducentas hæreses, abominationes, & errores [taceo de iis, quæ innovarunt, & immutarunt in Religione circa Sacramenta, Ritus, & Cæremonias Ecclesiasticas] & verisimile est, si Principes rescirent illas contrarietates, & peregrinas doctrinas, etiam propriæ confessioni contrarias, & inter se pugnantes, nunquam posthac illorum prædicationibus fidem tantam darent, & haberent; eapropter non inutile fore videtur, quod ista eis meliori modo objiciantur, non ut Sacra Regia Majestas, vel Electores, aut alii Principes hoc faciant, sed hoc onus & hanc faciendi provinciam sinerent facere per Theologos Catholicos, ad quos recte, & vere pertinet hujusmodi commemoratio, & hoc modo videntur semper processisse Lutherani, qui quidquid dicunt, quidquid proponunt, semper in doctos illorum rejiciunt; simili passu videtur etiam bono, modesto, ac pacifico modo faciendum, nam sunt pleraque usque adeo absurda, ut etiam nemo mediocriter Christianus probare possit. In hac actione caute, & diligenter perspicienda sunt, quæ in Edicto Imperiali Vormatiensi, Dietis Nurembergensibus, Spirensi, Augustana, & Ratisbonensi reformatione pro rebus fidei, ac veteris Religionis sancita, & decreta sunt, ne quid temere in præjudicium Ecclesiæ, & salutis animarum fiat, & permittatur. Hactenus Jo. Faber.*

XII. Junii Ferdinandus Rex Haganoæ Catholicorum Principum cœtus coegit, ac iis proposuit lapso præterito decennio, Cæsarem Augustæ non potuisse Lutheranos ab heresi ad conjunctionem Ecclesiæ revocare ob Turcicæ irruptionis terrorem, coactumque fuisse cum iis Inducias pacisci, at eas atrociter a Lutheranis violatas, pluresque fœderis Catholici ab iis subornatos, inque eorum partes pellectos, tum ab iisdem Ecclesiastica bona direpta, atque occupata; quoties vero judicio postulati fuerint ab inique oppressis apud Cæsarei Senatus Judices, toties petulanter judicium contempsisse, libellisque nefariis facinus tutatos. Cumque nullum majus malum in Imperio oriri potuerit ipso Religionis dissidio, superiore anno in Francofurtensi conventu pertentatum Palatini Comitis, & Marchionis Brandeburgensis opera, an Religionis dissidium conciliari posset, cum ex justitiæ administratione disturbata Imperii Status convelleretur, propterecaque ex Hispania in Belgium iter fecisse, seque ab eo vocatum esse, ut tot malis consuleretur. Conversa itaque consilia ad sedandum Religionis dissidium, ut ita ad obsequium revocentue, propterεaque cœtus Catholicorum Principum prius indictos, ut de agendis cum Protestantibus decernatur, ineanturque rationes ad eos in concordiam alliciendos, & Schisma delendum: rem itaque in eo sitam, ut vel stabili sequestra pace sancita a concilio Œcumenico extinguatur hæresis, aut armis excindatur. Consulti sunt Principes, quis idoneus apparatus instrui posset pro asserenda Religione, tuenda pace, Imperiique Majestate, ac juribus defendendis, ne Catholici spe auxilii destituti ad Lutheranos desciscant, longe qui- XXXIX.

dem potius optandam esse concordiam, cum Turca immineat Germaniæ, atque adeo ad illius rationes explorandas hortatus est, uti ex sequenti longa Oratione constat.

Die XII. Junii MDXL. Haganoæ in inferiore Alsatia Propositio facta per Serenissimum Romanorum Regem Catholicis Statibus omnibus Imperii.

XL. *MS. Franc. Car. Barber. sig. 2679. p. 39.* Propositio facta a Ferdinando in conventu Haganoæ. *Romanorum Regia Majestas, nihil dubitat Electores, & Principes, qui ad hanc Dietam venerunt, & Consiliarios, & Oratores missos a Statibus Imperii absentibus, non ignorare in nostra antiqua, & diu observata Catholica Fide, & Religione, inter Status Sacri Romani Imperii multis jam annis Controversias, & Schismata exorta esse, ex quo Cæsarea Majestas, jam ante decennium ex innata sua Christiana mente, idque exigente officio Imperiali decreverit, ex Hispaniis ad Germaniam se conferre. Et primo in Comitiis Augustæ habitis cum sua Regia Majestate, & Electoribus, Principibus, & aliis Sacri Romani Imperii Statibus, adhibuerit omnem diligentiam cum Protestantibus ad tollendas, & complanandas hujusmodi discordias, ut fieret Christiana unitas, & conformitas, illud autem apud Protestautes nullum habuisse locum, nec ulla honesta, aut tolerabilia media ad reducendos eos ab errore idonea accepta fuisse. Eo igitur tempore Recessum factum esse, quem Electores, & Principes, Consiliariosque, & Oratores non ignorare sciat.*

Verum non attento illo Augustensi Cæsareo Recessu, & Dieta, multos, qui nunc sunt Protestantes, qui in eodem Imperii conventu Cæsaream deliberationem sponte acceptaverant, & sigillis observare promiserant, segregavisse se a Cæsarea Majestate, & ab aliis obedientibus Imperii Statibus, alios Protestantes, qui & hunc Recessum Augustensem acceptaverant, præter promissionem suam sibi eos adjunxisse in fœdere suo, & recepisse.

Post tractatum autem Augustensem, Cæsaream Majestatem, iterum iisdem incumbentem in Dieta Ratisbonæ celebrata, omnem adhibuisse operam, & diligentiam, sicut omnibus manifestum est, ut Christiana rursus unitas, & concordia sequeretur, omnesque errores, ut par erat, amoverentur. Verum ne illic quidem quidquam agere potuisse cum Protestantibus, durante enim eo tractatu communem hostem Turcam violenta incursione contra Germaniam irruisse, ex quo Cæsaream Majestatem pro totius Christianitatis, & præcipue Nationis Germanicæ conservatione coactam fuisse Inducias agere cum Protestantibut in causis Religionis controversiam astringentibus, quæ Induciæ, quomodo, & qua temporum conditione, imminente Turca, & qua utilitate factæ sint, & quis fructus ex eis provenerit, Electores, & Principes, præcipue autem Moguntinum, & Palatinum earum Authores, nihil penitus ignorare.

Verumtamen cum Cæsarea Majestas hujusmodi Inducias per Majestatis suæ edicta, & proclamata divulgatas, ac corroboratas speraret omnino observari, ac executioni demandari debere, Protestantes tamen eas neglectas, contemptas multis modis violasse, & non solum [ut dictum est] multos ex Statibus, qui in confœderatione Augustensi comprehenduntur, ad se traxisse, verum etiam in Ecclesiasticorum bona, in suis, & in alienis ditionibus sita, multis in locis violentas manus injecisse, multas præterea inhonestas mutationes, ac novitates contra Inducias introduxisse.

Quod si ob hæc, & alia ejusmodi contra jus, & æquitatem facta ad Judicium Imperialis Cameræ, quod est eorum ordinarium & supremum Forum, accusati & citati fuerint, ac jure medio contra eos processum sit, non solum contumaciter, & temere citationem, & processum Judicii Camerarii contempsisse, verum etiam ipsos Judices, Assessores, ob id Libellis publicis, ac famosis petulanter, & injuriose provocasse, subsannasse, ac sprevisse. Quæ omnia in contumeliam, & detrimentum authoritatis prædictæ Cæsareæ Majestatis, ac Sacri Romani Imperii supremi Judicii, uti omnibus publicum, & manifestum est, provenisse.

Et licet hæc omnia, utrique Imperiali, XLI.
& Regiæ Majestati gravissima fuerint, sententiam tamen, ac animum suarum Majestatum, [utpote quæ semper optarint, nullum malum in Sacro Romano Imperio, ex hujusmodi discordia Religionis, atque ex inobedientia, quæ ob eam subsequuta est, exoriri posse] esse, & semper fuisse, ut per pacificos tractatus Christiana unio fieret, ut ante omnia nostra vera Religio, sicut a Prædecessoribus nostris laudabiliter observata fuit, coleretur, utque pax, & unio in Sacro Imperio plantaretur, quam ob causam superiore anno Majestates suas per duos Electores, Comitem scilicet Palatinum, & Marchionem Brandeburgensem in conventu Francfordiæ habito, iterum tentasse, si ad tolerabilia media, & vias veniri potuisset, sed quid tractatus ille profecisset, cum ad arbitrium Cæsareæ Majestatis, & ratificationem factus fuisset, utriusque Electorem, & alios etiam scire; quem tractatum, cum Cæsarea Majestas multis rationabilibus causis ratum habere non posset, Majestas sua ex opti-

Digitized by Google

optima sua voluntate, & recta sententia, quæ in omnibus actionibus suis hactenus cognita fuit, considerasse, quod si hujusmodi mores, & schismata, & ex iis prævaricati contemptus, & inobedientiæ diutius tolerarentur, ea non concorditer, vel alias ad complanationem, & normam redigerentur, certo certius id brevi omnibus Statibus Sacri Romani Imperii, ac toti denique Christianitati magnum detrimentum, & perniciem allaturum.

Ad quod evitandum Cæsaream Majestatem permotam, præsentem tractatum, tanquam de re gravissima in manus sumpsisse, & propterea ex Hispaniæ Regnis ad hæreditarias Provincias suas inferioris Germaniæ, non modica cum difficultate, & incommodo, Imperio propinquius venisse, & Romanorum Regiam Majestatem ad se vocasse, ut imminentibus malis rectius provideri posset.

XLII. *Cum autem, utraque Majestas ante oculos posuissent omnia, quæ hoc tempore nociva, ac periculosa essent in Sacro Imperio, & accurate ea considerassent, Majestates Suas invenisse, inter alia pericula, hanc causam, ac dissidium Religionis Sacro Romano Imperio in primis valde nocivum, ac detrimentosum esse, ideo expedire, & fructuosum fore existimasse, præcipua capita, tum Ecclesiastica, tum Sæcularia, inter Electores, & Principes Romani Imperii convocare, & eorum prudens consilium, & rectam sententiam super his intelligere, qua via scilicet, & quibus modis omnes revocati tractatus iterum in manus sumi, ac tractari possint, & tandem diuturnus hic error, & quasi inextricabilis ad tolerabilia, & Christiana media amice, & tranquille reduci Protestantes ad Christianam unitatem, & debitam obedientiam trahi, & omnes aliæ offensiones, vel violenter, & de facto actiones prohiberi, & impediri possint, ut ita demum ad expeditionem aliorum Sacri Imperii negotiorum per generalem conventum, vel alio modo perveniri possit. Cæsaream igitur Majestatem ob hæc præsentem conventum Statibus, qui sunt adhuc antiquæ Religionis ad Dominicam Trinitatis indixisse; Protestantes autem post quatuordecim dies convocasse, ut ante adventum eorum, super difficili hoc, & magni momenti tractatu, mature consuli possit, ut ad adventum eorum in tractatibus utilius provideatur. Majestatem etiam Cæsaream in animo habuisse ad hunc conventum [nam in eo omnium salus posita esse videtur] in propria persona venire, si ob alia magna, & difficillima negotia licuisset, quapropter cum id non potuerit, Regiæ Majestati persuasisse, ut hanc causam communi nomine susciperet, ex quo Majestatem Suam Regiam nulla habita ratione diuturnæ absentiæ suæ e Regnis suis, nec plurimorum negotiorum ad Provincias suas reverti cogeretur, huc se contulisse ea pietate, & mente, ut ea omnia ageret, ac fideliter procuraret, quæ utrisque Majestatibus commisso officio conveniant, ac deceant, in quo suam Majestatem, nullam temporis, impensarum, laborum, diligentiæ, ac molestiæ, rationem esse habituram specialem, ac sine dubio præsentes Electores, ac Principes, necnon Oratores, & Consiliarios absentium omnia ea curaturos, quæ Christiano nomini, ac Germanicæ Nationi, ac ipsis præcipue futura sunt ad utilitatem, salutem, & commodum, in primis autem Deo Omnipotenti honorifica, ac ad ejus laudem & gloriam augendam.*

Ut autem Electores, & Principes, & XLIII. *eorum Consiliarii, & Oratores Cæsareæ Majestatis propositum plene intelligerent, & super hoc consilium suum, & sententiam stabilire possent, suam Majestatem Regiam exhibere omnibus illic præsentibus harum copiam, quibus Cæsarea Majestas Protestantes ad hunc tractatum convocavit, & eis indicit amico, & benigno animo, mentem suam & voluntatem esse, illa omnia agere in hac causa hoc loco posita, & promovere, & conservare, quæ utilia & necessaria erunt ad conservationem nostræ Catholicæ Religionis, ac tandem velle quærere omnia media, sicut Imperatorem decet, ut ad pacem, & conformitatem Christianam dissidium hoc redeat, & schisma, & error per æquas pacificas vias, & media, auferri possit.*

Simili etiam mente, & animo præditam esse Majestatem suam, & easdem Majestates in hoc tractatu eosdem reperiendos fore, qui hactenus in aliis negotiis reperti fuerunt gratiosi, videlicet Imperialis, & liberalis animi, quod Cæsaream Majestatem sibi injunxisse dixit, ut omnibus præsentibus Electoribus, & Principibus, absentium vero Oratoribus nomine suo significaret, sicut jam fecit; quocirca tam suo, quam Cæsareæ Majestatis nomine Electores, & Principes, & eorum Consiliarios, & Oratores amice, & benigne monebat, petens & magnitudinem, & periculum hujus causæ intimo corde, ac profundissime recipere velint, & considerare, quanta pernicies communi Christianitati, & in primis Germaniæ, non solum in rebus temporalibus, sed etiam in perditionem animarum ex ea proveniunt. Quapropter suæ Majestati indicare velint consilium, & sententiam suam, quomodo, & qua via hæc causa iterum in manus sumeretur, præ-

fer-

Digitized by Google

sertim juxta tractatum Augustæ habitum in his Articulis, in quibus tunc convenerunt, & quomodo cum Protestantibus ad tolerabilia, & honesta, & Christiana media deveniretur, ut reducerentur ad Christianam unitatem, & concordiam, & ad obedientiam Cæsareæ Majestati, & Sacro Romano Imperio debitam; ac inde perpetua pax, quies, & unio sequeretur.

XLIV. *Cum vero error iste, & schisma [proh dolor!] tam late serpat, ut necessarium sit, aut [ut supra dictum est] per Christianum tractatum, firmas Inducias, & ordinarium concilium ad concordiam reduci, aut de facto auferri, & vi extirpari, utpote si Protestantes spreta omni opera omnium, & diligentia, ad æquam conformitatem, & ad æquos tractatus dure nimis persisterent [quod quidem utriusque Majestati intelligere molestissimum esset] eos Principes Electores præsentes, & absentium Oratores considerare velle, qua ratione defensio necessaria pro conservatione pacis, & juris in Sacro Imperio suscipi possit, ut omnes securi a quotidianis vexationibus & injuriis Protestantium præterito tempore illatis, & quæ quotidie inferuntur, permaneant, ac qui sunt veteris Religionis suum jus, & bona retinere possint, ne spes, & fiducia Religionis nostræ, quæ hactenus laboravit, concideret, per hoc eis occasio daretur eodem modo, quo Protestantes, desciscendi, & rebellandi.*

Quam quidem defensionem Cæsarea Majestas prævideri, & præparari vellet, cum inspiciat, quam magna, & quam nociva mala in hoc Imperio ex hoc oriri possint, cum præsertim communis Christiani nominis hostis Turca magnam adversus nos expeditionem paret, & ut ex omnibus locis exploratores affirmant, velit Germanicam Nationem bello aggredi, ad quod periculum præcavendum Cæsarea Majestas eo magis necessarium consideravit, quibuscumque viis, & rationibus fieri posset, ad amicam concordiam hoc schisma promoveri. Turcæ enim potentissimi hostis intentionem, & aviditatem non unum Regnum, atque Nationem attingere, & si bellum in Imperio, gereretur, eam per hostem per diffidia Statuum Imperii, validiorem, & audaciorem fore, ita ut longe distantibus, & remotis propinquior fieri posset: quod quidem sine dubio malum præcaveretur, per communem Christianam concordiam, ex qua multiplices utilitates Romano Imperio, & ejus Statibus ad existimationem, & salutem manare posset. Ad illa igitur omnia Cæsaream Majestatem, ut dictum est, in animo habere totis viribus omne auxilium, & operam suam conferre, nihilque omissurum in eis, quod nomini, & dignitati, & altitudini Imperialis gradus decens fuerit.

Idem etiam facturam Regiam Majestatem, sicuti Regem Christianum decet, nulla habita ratione corporis, & facultatum suarum.

XLV. Lapso triduo responderunt, post nonnulla verborum officia, Ferdinando Regi Romanorum Principes Germaniæ Catholici, concordiam, sublatis Religionis dissidiis cum adversariis Protestantibus expetendam, modo cum divina gloria conjuncta sit, atque ex ea Imperii publica pax concilietur, postularuntque, ut Rex modum hujus benevoli colloquii, & per quos ineundum esset, nitide panderet.

Responsio Catholicorum facta Regiæ Majestati die XV. Junii MDXL.

Ext. in ms. Francisci Car. Barber. sig. 2687. p. 43.

Responsio Catholicorum Principum in conventu Haganoæ.

Gratiosæ Romanæ Regiæ Majestatis Cæsareæ Domini Nostri gratiosissimi ore tenus, ac in scriptis propositæ nomine, & pro parte Romanæ Cæsareæ Majestatis Domini Nostri omnium gratiosissimi in exordio præsentis indictæ Dietæ Electoribus Principibus, qui in propria persona comparuere, ac absentium Oratoribus, & consiliariis, præsentem Controversiam Sanctæ nostræ Religionis, quæ per aliquot annos in Germanica Natione fuit, concernentia exhibita, cum enarratione omnium tractationum per Cæsaream Majestatem, hucusque propter istam causam gratiose, benevole, ac amice factarum, & quid ex illis sequuturum sit, etiam cum declaratione, quam gratioso affectu Cæsarea Majestas ad dictam causam inclinata, & affecta sit; atque quam gratiose quoque tum Cæsarea, tum Regia Majestas in sæpe dicta causa sese offerat, prout id a Regia Majestate pluribus verbis ore tenus, & in scriptis deductum, propositum, ac perlectum est, quæ omnia in omni humilitate Electores, Principes, atque absentium Oratores auscultaverunt, atque intellexerunt: quique Electores, Principes, atque absentium Oratores sese optime recordari humillime fatebantur, gratiosæ illius, ac fidelis inclinationis, qua Romana Cæsarea Majestas, a principio regimen Imperii suscepit, ad Sacrum Romanum Germanicæ Nationis Imperium semper habuerit, ac quam gratioso studio, & diligentia adhoc ut antehac spe in peractis Imperialibus Dietis in propria persona non absque parva suorum hæreditariorum Regnorum, ac Provinciarum damno, tum gravibus impensis, curis, & laboribus, multis modis studuerit, & consequenter per amicas, & convenientes tractationes quorumdam Electorum, sæpius quam semel omnem impenderit operam in istiusmodi controversia, quemadmodum ante illam hucusque in Christia-

stiana Religione fuit, & est, per apta media, & vias, ad veram, & certam concordiam redigendi, vel eo rem deducere, per quod quies, pax, & vera unitas in Sacro Germanicæ Nationis Imperio sustentari possit; ita quod a Sacra Cæsarea Majestate nihil hucusque desideratum sit, quod ad Suam Cæsaream Majestatem, tanquam primum Christianorum, ac clementem Cæsarem requiratur. Quæ omnia etiam Sacra Regia Majestas suo quoque tempore fideliter præter cætera negotia, quæ Romano Imperio quotidie incumbunt, prævenit; unde etiam aperte consequutum est, quod hactenus quies, & pax in Sacro Romano Imperio consequutæ sunt, quem gratiosum, Cæsareum, ac fidelem affectum erga Sacrum Romanum Imperium a Sua Cæsarea Majestate exhibitum, quamquam multifariam gratiosam adhibitam diligentiam, studium, ac curam, necnon a Sua Majestate concessas tractationes propter hanc causam factas, tam gratiosas, & clementes Regiæ Majestati promotiones; atque petitiones Cæsareæ, ac Regiæ Majestatum benignas, oblationes, Electores Principes, ac absentium Oratores, nomine, & pro parte suorum Dominorum in summa humilitate cognoscunt, atque Sacræ Cæsareæ Majestati tanquam Domino suo gratiosissimo ac subsequenter Sacræ Regiæ Majestati maximam, & humillimam gratiam pro prædictis habent, ac agunt erga præmemoratam Cæsaream Majestatem in omni debita obedientia, ac erga Regiam Majestatem humiliter promerendam, ad quamque gratiam agendam dicti Electores, Principes, ac eorum, qui absunt Oratores, & Consiliarii eo magis sese obligatos agnoscunt, quod ii eu supradictis propositionibus clare intellexerunt, Cæsaream Majestatem antehac præstitam diligentiam, & operam adhuc præstare inclinatam esse, ac nihil omissuram, quo hujusmodi gravis discordia, ac in nostra Religione dissensio, per Christiana aliqua media, atque vias inter Sacram Suam Cæsaream Majestatem, ac Protestantes Status tolli, aut sopiri possit; qua sublata, quies, pax, & unitas foveri, aliisque necessariis, quæ Imperium attingunt, vel illi incumbunt, succurrere possint: prout, & quemadmodum Sacra Cæsarea Majestas eu alto Cæsareo intellectu, Christianoque affectu istiusmodi benignam concordiam pro aptissima, ac utilissima ad promovendam Sacri Imperii omnem utilitatem via, & modo clementer reputavit, atque judicavit. Quam Suæ Cæsareæ Majestatis fidelem Christianam, ac necessariam meditationem, Nos Electores Principes, ac absentium Oratores, & Consiliarii nequaquam meliorem reddere noscimus, sed cum sentimus simul cum Sua Majestate, quod illa Sacro Romano Imperio nihil laudabilius, nihil omnibus statibus utilius, quod ad universorum utilitatem tendat, esse possit, quam quod discordias Religionis causa, inter Cæsaream Majestatem, ac Status Protestantes per apta, æqua, ac Christiana remedia, & media amice ad veram, & perfectam concordiam reducere, quo quies, quo pax sustentetur, aliaque Sacri Romani Imperii necessaria negotia suscipiantur, atque promoveantur, eo, ac tali modo, & via, quemadmodum in Sacro Imperio, laudabili usu deductum, & in eventum, quod vocati Electores, & Principes conjuncti, & divisi, vel quod ex illis Cæsareæ Majestati ad hanc amicam, & benignam tractationem, quam Compromissarii, vel compositores idonei, & apti esse potuerunt; in hoc Electores, Principes, item absentium Oratores, & Consiliarii in locum suorum Dominorum sese in omni humiliatione offerunt, ita quod in Cæsareæ, ac Regiæ Majestatum mandato, & petitione, quantum ad fidelem suam operam, & laborem attinet, nihil prætermittatur, ideo quod sciant, suam Cæsaream Majestatem peculiarem in hoc complacentiam habere, sperant quoque id confidenter a Deo Optimo Maximo, modo in primis bonor, & gloria ejus quæratur, ac vera pau Sacri Imperii, eu qua omnc bonum emanat, promoveatur, Omnipotentem Deum, ad hujusmodi propositionem Divina gratia clementer, ac abundanter aspiraturum, quo ejusmodi discordia ad Christianam concordiam, & unitatem reducatur.

XLVI. *Et posteaquam Cæsarea Majestas de omnibus præteritis benignis tractationibus per Compromissarios, in illis, quæ necessaria sunt, satis sit informatus, præcipue in quo Statuum tractatio, unioque tempore quieverit, ac permanserit, omnino Electores, Principes, ac absentium Oratores istius sunt spei, atque confidentiæ, Cæsaream Majestatem præmemoratam, cum Regia Majestate sufficienter interloquutam deliberasse, ac in illa media, & vias conclusisse, quæ ad præallegatam discordiam amovendam, cum fructu, & commodo amplecti possint.*

Et ut Electores, Principes, ac absentium Oratores fidelem suam opinionem, mentem, & deliberationem Regiæ Majestati eo confidentius, liberius, ac majori cum fructu aperire possint, & proponere id quod ad majorem negotii promotionem esset idoneum, atque ad hanc causam proficuum æstimaverint, gratiosam mentem, atque propositum Cæsareæ Majestatis in hoc negotio cognitam habere possint; &

ideo

ideo humiliter petunt, quod si Cæsarea, ac Regia Majestas in aliquod medium, aut viam concluserint, aut secum deliberaverint, nempe quomodo, quando, & per quos Compromissarios talis amica tractatio suscipi debeat, ac tractari, ut Regia Majestas ejusmodi Electoribus, Principibus, ac absentium Oratoribus (modo Suæ Majestati hoc non sit grave) aperire gratiose dignetur: nam humiliter sese offerunt ad ejusmodi initum colloquium deliberare, ac concludere velle, atque Regiæ Majestati in locum Cæsareæ Maiestatis fideles suas tractationes, ac mentem ad honorem, & utilitatem Cæsareæ, & Regiæ Maiestatum, necnon Sacri Imperii in omni obedientia referre, nihilque intermittere, quod illos, seu Sacri Imperii membra facere oportet, quod Electores, Principes, & absentium Oratores Regiæ Maiestati ad sua ore tenus, ac in scriptis prolata proposita hoc tempore, quin humilitate, qua decet responderent, omittere non potuerunt, ulterius Regiæ Majestatis suæ gratiosum animum, ac mentem humiliter expectantes.

XLVII. Proximo die expositus est concordiæ pertractandæ modus: in primis decreti quatuor Principes ex unaquaque parte futuri concordiæ interpretes, qui colloquio præessent, ut deligerentur Viri docti, & pacis amantes, qui in eo colloquio inter se controversias conferrent; ut ea quæ agitata ab his forent, vim decreti non haberent, sed ad Cæsaream Majestatem mitterentur, quæ deinde in alio conventu a Cæsare indicendo, cui ipse intersit, & ad quem vocentur Legati Romani Pontificis, referantur, ut Religionis controversiæ omnes in Œcumenico Concilio, postea dirimantur, interea spoliati Ecclesiastici, & Monachi suis restituantur Ecclesiis, atque Induciæ, majore, quam antea Religione, observentur. Quæ in scriptis tradita sunt Protestantium Oratoribus.

Scriptura exhibita Oratoribus Principum Protestantium die XVI. *Julii MDXL. nomine Regiæ Majestatis, & quatuor Mediatorum deputatorum.*

MS. Francisci Cardin. Barberini sig. num. 2678. p. 80. Scriptura exhibita Protestantibus in conventu Haganoæ.

Quamquam Romanorum Regia Majestat Dominus Noster clementissimus, hunc præsentem conventum ad id clementissime instituerit, necnon Sacræ Cæsareæ Majestatis propositum, voluntas, & intentio ad eum finem retenderit, ut in hoc loco principium ad Christianam concordiam dissidentis Religionis fieret, & in præsentia Electorum, & Principum eo efficacius, & fructuosius tractentur, Regia tamen Majestas sua una cum deputatis Electoribus, & Principibus considerat, quod ex multifariis incidentibus, & urgentibus causis, & impedimentis, & præcipue cum Protestantes, Elector, & Principes personaliter non comparuerint pro hac vice, ad fructuosam tractationem, & Christianam concordiam, commode hoc in loco procedi non possit.

Quapropter ne hic insignis conventus multorum Electorum, & Principum, atque etiam absentium Oratorum, & Consiliariorum, sine fructu aliquo, & effectu dissolvatur; quinimmo ut causa, quæ Christianum principium sortita est, ex eo etiam consequenter Christianam promotionem sortiatur, ex quo pax, quies, & unitas in Sacro Imperio Germanicæ Nationis conservetur, Regia Maiestas sua simul cum prædictis deputatis Electoribus, & Principibus, tanquam cum his, qui controversiam Religionis juxta Cæsareæ Majestatis desiderium Christianis viis, & mediis proposita optarent, causam in eo terminarunt, ut alia Dieta, & locus quemadmodum nunc, liberaretur, sine tamen præiudicio Augustensis tractatus, & conclusionis, ad amicum, non tamen conclusivum tractatum, & colloquium proponi, & evulgari posset, ad quod colloquium præsentium Electorum, & Principum, & etiam absentium pariter, & Protestantium Statuum aliquæ doctæ intelligentes, & pacificæ personæ in pari numero [quæ nihilominus hic deputandæ erant] deputentur cum eo mandato, ut ibi Protestantium confessionem in manus sumant, & super omnem, & quemlibet punctum, sigillatim, amice, & Christiane, & ad Sacram Scripturam conformiter, attamen sine conclusione, colloquantur, & omnem possibilem operam navent, ut omnes Articuli, de quibus est controversum, ad Christianam unitatem, concordiam, & verum intellectum deducantur.

Item, ut quatuor illi deputati, Electores, & Principes, personaliter [in casu autem justæ necessitatis] per suos insignes, & ad hunc tractatum idoneos Consiliarios, in prædicto amico tractatu, & colloquio tanquam mediatores maneant, & assistant.

Item, ut liberum sit Pontificiæ Sanctitati, ac Cæsareæ Maiestati ad eorum voluntatem, & beneplacitum, si velint suos Consiliarios, & doctos ad huiusmodi tractatum, & colloquium ordinare, & præsentes habere.

Item, quod omnes Oratores, Consiliarii, Theologi, missi, & familiares, qui ad futuram Dietam deputabuntur, aut mittentur, Romanorum, Cæsareæ Maiestatis, & Sacri Imperii, liberam, & firmam securitatem, & salvum conductum habeant ad

Die-

Dietam, in Dieta, & ab Dieta, & loco usque ad suam Patriam, habitationem, & huius pleni salvi conductus securitate tuto uti possint.

Item, quidquid in illa Dieta eu utraque parte pro constanti Christiana compositione dissidensis Religionis, tractatum, compositnm, & deliberatum fuerit, de eo mon Cæsaream Maiestatem, quatuor Electores Principes, tanquam mediatores, certiorem reddent.

Item, interim sua Cæsarea Maiestas ab Electoribus Principibus obedienter rogetur, ut generalem Dietam Imperialem, quam celerrime indicat, atque illi in Germania personaliter intersit, in que pariter Maiestatis suæ, atque etiam Pontificiæ Sanctitatis Legatis, atque omnibus Statibus Imperii prædicti, amici tractatus, & colloquii relatio fiat, & ulterius causæ controversiarum Religionis, per viam alicujus legitimi Concilii, aut alterius Christianæ confirmationis, ad decentem conclusionem, & concordiam perducantur. Insuper in aliis Sacri Romani Imperii Germanicæ Nationis gravibus, & ponderosis occurrentiis necessarii tractatus habeantur.

Item, cnm nonnulli en Statibus, & alii conquerantur, quod Protestantes ipsos de facto spoliaverint, & ad determinationem juris in suo gravamine, & petitionem venire non possint, consideratur ulterius a Maiestate Regia, & a deputatis Electoribus, & Principibus, ut spoliatis ad bona Ecclesiastica sibi erepta, usque ad futuram Christianam concordiam, vel ad aliam ordinariam determinationem controversiæ Religionis jure restituantur, aut secundum ordinarii juris dispositionem permittatur Imperii jurisdictio, & ordinatio, ne quis conqueri possit, quod conclusionem sui gravaminis, ac petitionis legitimum jus consequi nequeat.

Item, ut usque ad concordiam, aut etiam legitimam ordinationem dissidentis Religionis in Sacro Romano Imperio, quies, pan, & unitas effectualiter conservetur, atque introducta dissidensia inter Status amoveatur, Regia Maiestas una cum deputatis Electoribus, & Principibus, summe necessarium enistimat, aliquas rursus constantes, & pacificas Inducias statui, quæ Induciæ magis integre, & inviolabiliter, quam forte hactenus factum est, serventur, & manuteneantur, atque in aliquot menses ultra finem communis Imperialis Dietæ extendantur, & in eis præcipue exprimatur, quod pertineant tantummodo ad eos, qui ante Norimbergenses Inducias Augustanæ confessioni adhæserunt, ita ut Protestantes nullius eorum, qui postea eorum Religionem acceperunt, neque in jure, neque entra jus, patrocinium, & protectionem suscipiant, neque eorumquemque, qui in Augustensi recessu obnonii, & comprehensi sunt, ad se trahant, vel recipiant, sed ab omni injuria, & vi prorsus abstineans, neminemque præter jus, & æquitatem gravent.

Interfuit huic Haganoensi conventui Francisci Francorum Regis Orator, qui ad Cæsareas preces missus fuerar, ac luculenta oratione proposuit XVI. Julii non adducenda esse in controversiam fidei Catholicæ dogmata, quæ tot Martyrum sanguine, Sanctorum Patrum restimoniis, ac Miraculis innumeris a Deo confirmata essenr, sed si aliquæ corruptelæ virio temporum irrepsissenr, Gallorum Regem adhibitum operam suam apud Pontificem, ut eæ emendentur, disciplinæque Christianæ splendor reflorescat. XLVIII.

Gallici Oratoris Sententia en ejus Oratione ad Status Imperii habita.

Christianissimus, Rex, cum intellexisses diem ad sedandas Germaniæ controversias Spiræ fuisse indictam, moxque justis de causis hic, ut omnia ad pacem, & tranquillitatem deducerentur, memor primogenituræ nominis sui, statuit nos suo nomine interesse. Accessit ad hoc hortasio Imperatoris Caroli [quem honoris causa nominamus] perpetuo fœdere, & amicitia Christianissimo Regi conjuncti, qui, ut alignem suo nomine deputaret; efflagitavit. Rex itaque Christianissimus nos huic sui vice transmissendum statuit; in primisque vobis pariter omnibus salutem, & fœlicitatem eu animo precatur.

MS. Francisci Card. Barberini sig. 2678. p.46. Oratio Oratoris Gallici in Dieta Haganoenti.

Caterum, quod ad negosium cum his, quos Protestantes vocant, attinet; Regi Christianissimo nullo pacto consultum videtnr, nt in controversiam per Germanos trabi debeat id, quod multis jam anteactis sæculis veterum probatissima dogmata, sequentibus signis, ac Miraculis, in hunc usque diem nobis tradiderunt, cum veteres, doctrina, probitate, ac authoritate, nos longe antecesserint. At si qui adsunt, quos abusus vocant, quorum nonnullos inter nostri Ordinis homines esse inficias, non imus, in hoc, nt Christianissimus Ren egregiam suam, & debitam voluntatem demonstret, pollicetur omnem operam, & studium eo collaturum, ut in primis Summum Pontificem, uti fidelis, exoret, suadeat, & hortetur, ut primo quoque tempore abusus tollantur, in meliusque emandanda reformentur: nec veretur, quin sua Sanctitas ad hoc facilem sese præbeat, hocque medio arbitratur Christianam Religionem inconcussam fore, quæ ut Christi tunica unica esse debet: simulque Ren Christia-

stianissimus pollicetur, Germaniæ unitatem omni diligentia, & opera procuraturum, ad hoc enim multis de causis tenetur. Primogenitura namque Christianissimi nominis sui hortatur simul, & origo, quam ex Germanis non sine animi hilaritate deduxisse gaudet. Religionem itaque per manus sibi a parentibus traditam, conservandam, & vestrum omnium emolumentum, & decorem promovendum debens, & ludens, pollicetur.

XLIX. *Jo. Cocl. in actis, & script. Luth. hoc anno.*

Cum de exponendis capitibus colloquii inter Catholicos, & Lutheranos ageretur, Ferdinandus Rex partes dedit Joanni Cochlæo, quem ad hunc conventum Wratislavia exciverat, ut ex actis colloquii Augustani, quæ ipse decennio ante scripserat, & quæ ab Hieronymo Veho Scrinii Magistro Badensi tradita fuerat Regiæ Majestati, compendium breve colligeret, atque de viginti octo Articulis confessionis Augustanæ, animi sui sententiam, nitide explicaret, quidnam cum optima conscientia, Religione, & salva fide pacis redintegrandæ gratia posset, aut deberet admitti. Nec defuit suo muneri Joannes Cochlæus, ut ipsemet narrat. *Is inquit, per omnes Articulos singillatim, quid concessum, & quid reprehensum, aut negatum fuerit, commemorans, quam brevissime potuit, affirmavit, se id religiose, cum summa fide fecisse, sicut coram Deo intendat confiteri, & in extrema mortis hora, & in novissimo die. In fine tamen adjecit, complures alios esse contra Catholicam fidem, Lutheri, complicumque ejus Articulos, qui in confessione illa omissi, in aliorum scriptis evulgati sint, sine quorum discussione, & conciliatione, firma pax, aut concordia constitui non poterit.* Conceptum vero erat subjectis verbis illud Joannis Cochlæi scriptum, quo fides Augustana excussa est.

Consilium Domini Joannis Cochlæi super XXVIII. Articulis Augustensibus, Regi Romanorum exhibitum die XVII. *Junii MDXL. Haganoæ.*

MS. Francisci Card. Barberini 19.2637. p.22. Responsio ad Articulos Augustanæ confessionis, Jo. Coclæi.

Serenissime, & Potentissime Rex, Princeps, ac Domine Clementissime, posteaquam Regia Majestas Vestra clementer singulari fiducia injunxit, ac mandavit mihi sub conscientia mea, quemadmodum, & apud Deum & apud Majestatem Vestram confidam sustinere, ac defendere, indicare, quodnam in XXVIII. *Articulis Protestantium Principum, ac Statuum confessionis, quam Augustæ in Comitiis Imperialibus Cæsareæ Majestati omnium clementissimo Domino meo, ante annos decem exhibuerunt, non a Catholica Ecclesia tolerandum, aut acceptandum, si quo modo in iisce Articulis per amicum tractatum cum eis concordari queat, quo Germanica Natio rursus ad pacem, & unitatem in fide, & vera Religione reducatur.*

Super ejusmodi igitur Christianum mandatum Regiæ Majestatis vestræ, sententiam meam, quam brevissime fieri poterit, obedienter indicabo, humillima cum prece, ut Regia Majestas vestra non secus accipiat, quam ex intimo corde, absque omni affectione humana, summo cum desiderio pacis, & unitatis, quemadmodum coram Deo Omnipotente, tum in extrema mortis hora, & in novissimo Judicii die confiteri intendo, a me factum esse.

De Summa Trinitate ART. I.

In hoc Articulo, nihil mihi displicet ex eorum confessione.

De Peccato Originali. ART. II.

Hic concordavimus cum ipsis Augustæ in delectu: cui sententiæ adhuc sto, & acquiesco.

De duobus naturis in Christo. ART. III.

In hoc Articulo itidem, cum eis per omnia concordes sumus.

De Justitia Fidei. ART. IV.

Augustæ in delectu super hoc quarto Articulo concordavimus, nempe ut non doceatur, quod sola fides justificat; sed quod omittatur hæc vocula: Sola; *quemadmodum, & Cæsarea Majestas una cum aliis Principibus, & Statibus in recessu Imperiali indicarunt, atque mandarunt: parit enim scandala in populo, & negligentes circa bona opera reddit homines. Cum igitur in Scripturis nusquam dicatur:* Sola fides justificat; *sed contradicat manifeste sua in Epistola Sanctus Jacobus, & populus per hoc ad bona opera indevotus, ac piger redditus sit [sicut manifestum est] foret utique, & commodius ad pacem, & magis ædificatorium, ad piam vitæ conservationem, hanc scandalosam de sola fide contentionem omittere; quemadmodum & Sanctus Jacobus, Augustinus, Cyprianus, aliique Sancti fecerunt, & evaserunt. Augustin. de fide, & operibus. Cyprian. in serm. de lapsis: & docere populum, ut non sola fide, sed etiam contritione, & dolore cordis, orisque confessione, & corporis satisfactione peccata removere, Deum placare, & justitiam adipisci studeat, atque deinceps a peccatis caveat, & non superbiat, aut temere confidat de sola fide.* Jac.2.

De ministerio verbi, & Sacramentorum. ART. V.

De hoc quoque Articulo concordia in delectu facta est, quæ permanere, & rata haberi potest.

De bonis Operibus. ART. VI. Ps.61. Matt 16. Apoc.2.

De hoc quoque concordatum est juxta ra-

tio-

norem concordiæ circa quartum Articulum: est utique magis ædificativum coram populo docere, quod Deus bonis operibus det præmium & reddat unicuique secundum opera ejus, sicut Scriptura multifariam attestatur, quam clamare, quod sola fides valeat coram Deo, opera Deus non curat, quia clamor iste scandalosus est, & falsus, & manifeste contra Scripturam, Jacobi II.

Luther. in captiv. Babylon.

De Ecclesia. ART. VII.

De hoc quoque concordatum est in delectu: & proculdubio commodius est ad pacem, & veritati conformius docere, ac tenere, quod sit unica, vera, Catholica Ecclesia per totum Orbem terrarum dilata, quemadmodum David, Paulus, Augustinus, aliique Sancti dicunt: In omnem terram exivit sonus eorum, *quam quod nunc contendunt aliqui, quod sola pars Lutheri sit vera, generalis, & Catholica Ecclesia: nusquam enim Luthero, sicut Petro, dictum est:* Pasce oves meas; *& pars Lutheri nondum est triginta annorum; Ecclesia vero stetit, jam MD. annis, & permanebit usque ad consumationem saculi Matth. XXVIII. & Jo. XIV. Æquius est igitur, ut pars Lutheri reconciliet, & conjungat se universali Ecclesiæ, quam ut tota, & universalis Ecclesia ad partem Lutheri accedat.*

De malis Ministris Ecclesiæ.
ART. VIII.

De hoc quoque concordatum est. Erraverunt, itaque Donatistæ, Wiclephistæ, & alii, qui dixerunt, quod Sacerdos peccato mortali obnoxius non possit Ecclesiæ ministerium aliquod facere, aut Sacramentum ullum administrare: quam sane opinionem Lutherani quoque nunc prætendunt, ac urgent dicentes, quod Papistæ nullum Dei cultum rite peragunt, sed meram abominationem, & idololatriam faciunt in Ecclesia. Hoc autem ad nullam deservit pacem, nec est consonum veritati.

De Baptismo. ART. IX.

Hic quoque concordatum est, cum eis adversus Anabaptistas; ac bonum esset, & æquum, ut Lutherani hic iterum conformarent se nobis in antiquitus usitata Baptismi forma, cum Oleo, Chrismate, Sale, Exorcismo, aliisque Ritibus, & Cæremoniis, quæ semper a temporibus, usqua Apostolorum [uti Sanctus Dionysius testatur] observata fuerunt; hoc sane melius foret, quam quod absque omni Scriptura, contemptim, & in despectum Catholicæ Ecclesiæ, antiquos, & laudabiles ritus rejiciant, & aboleant: atque per hoc in schisma minime necessarium se dedant, & gratias Spiritus Sancti in Baptismo præpediant.

De Sacramento Eucharistiæ.
ART. X.

De hoc quoque Articulo concordatum est cum eis contra Zuinglianos, & Anabaptistas, nempe quod realiter est ibi verum Corpus, & verus Sanguis Christi, non solum signum, aut figura. Hic autem vehementer necessarium esset, cum ad pacem, tum ad salutem animarum, ut Protestantes concordarent nobiscum de transubstantiatione panis, & vini, atque etiam de cultu, & veneratione hujus Sacramenti, tanquam ejus, in quo substantialiter adest verus Deus, Creator, & Redemptor Noster juxta antiquam, & laudabilem Catholicæ Ecclesiæ consuetudinem. Præterea ut hoc Sacramento charitatis, & unitatis, & abuterentur ad discordiam, & supervacuam contentionem, qua incipiunt disputare quandiu maneat Corpus Christi in Hostiis, ut vocant consecratis; unde in gravem incidunt errorem, quo consecratam Hostiam, quæ vel in Monstrantia circumfertur, vel in Ciborio pro Infirmis reservatur, Idolum vocant, & vinum consecratum, quod eis post Communionem remanet in Calice, effundunt in terram velut aquam.

De Confessione. ART. XI.

De hoc Articulo non fuit tunc concordatum: postea vero protulerunt Protestantes in delectu sententiam suam in scriptis sub tribus sane punctis. Primo, quod omitti non debeat confessio, propter consolatoriam absolutionem. Deinde, quod ex ea discamus sublimem, & salutarem potestatem clavium. Tertio, quod bonum sit populum assuefacere ad confessionem, in qua sua accuset peccata, quantum possibile est, ut conscientia per absolutionem consoletur. Quod si hæc tria puncta serio acceperunt, ac profitentur, non foret difficile in his cum eis concordare. Maxima enim eorum querela est, quod omnia peccata sua confiteri debeant Sacerdoti, quod impossibile esse dicunt. Nos autem neminem ad impossibilia cogimus quemadmodum ipsi nobis imputant, sed petimus dumtaxat, ut unusquisque omnia peccata sua, quorum sibi conscius est, confiteatur, ut nullum eu humano pudore scienter rejiciat, ut eo melius sciat Confessor peccatori consulere; quisquis enim non integram facit Confessionem scienter, facit eam fraudulenter. Contra hoc ait Scriptura Hierem. LXVIII. Maledictus, qui opus Domini facit fraudulenter: *quicumque autem vere pœnitet, ac dolet de peccatis suis, is ait cum Davide, Psalm. XXXVII.* Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.

De Pœnitentia. ART. XII.

De hoc quoque articulo concordatum est in delectu de tribus partibus Pœnitentiæ, nisi quod ipsi aliis utuntur verbis; Nos autem vocamus tres partes Pœnitentiæ, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem juxta antiquum usum Sanctorum Patrum Cypriani, Ambrosii, Augustini, &c. Ipsi vero nolunt hanc vocem, [Satisfactio,] licet ea usi fuerint non solum Sancti Patres, verum etiam Sacra concilia, & quidem antiquissima. Quod si protervi hic esse nolint, poterit de hoc quoque concordia fieri: Christus enim non ob id pro peccatis nostris satisfecit, ut nos pro eis nihil satisfaceremus; sed dedit nobis exemplum, ut sequamur ipsum, tollentes Crucem nostram, Matth. XVI. & agentes pœnitentiam, Matth. XI. Luc. XIII. alioqui potuisset Corinthius ille peccator contra Paulum dicere: Noli mihi ullam injungere pœnitentiam, quia Christus pro me abunde satisfecit. Et contra hoc est Paulus in II. Cor. VII. & Rom. VI. ubi ait: Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem; ita exhibete ea servire justitiæ in sanctificatione. *Summa, non est contra Evangelium pœnitentiam agere pro peccatis, licet pro eis satisfecerit Christus; nam ipsemet serio mandavit pœnitentiam agere in principio medioque, & fine Evangelii, Matth. IV. Luc. XIII. & XXXIV. Melius itaque fiet, & ad concordiam conducibilius, ut Sanctorum Patrum, antiquorumque Conciliorum usum relinquamus inviolatum, quam ut de hoc scandalose clametur;* Christus satisfecit; nihil est cum satisfactione nostra; *quia populus fit per hoc indevotus, & piger ad bona opera.*

De usu Sacramentorum. ART. XIII.

De hoc quoque concordatum fuit in delectu & foret utique melius antiquam retinere doctrinam super hoc, nempe Sacramenta novæ Legis multo efficaciora esse Sacramentis veteris Legis, nec esse illa tantummodo signa divinæ voluntatis erga nos, sicut nunc aliqui dicunt, verum efficientia, vasa, & instrumenta, per quæ gratiam Dei consequimur; quapropter inique docetur, ea non dare, aut afferre gratiam iis, qui bene utuntur eis, & per se ipsos obicem non ponunt, tamquam fides sola cuncta faciat. Esset præterea ad pacem conducibilius, si Sacramentorum numerus septenarius integer esse sineretur, quam scandalose dicere tantum duo, aut tria esse Sacramenta: talis enim haud necessaria novitas, nihil ædificationis in populis affert secum, quemadmodum experimur quotidie.

De ordinatione Ministrorum. ART. XIV.

Articulus iste in verbis quidem suis reprehendendus non est, in sensu autem adversatur nobis. Nec debet in Ecclesia publice docere, aut Sacramenta administrare nisi rite vocatus. Hæc sane verba bona sunt, & recta: Protestantium vero sensus, & usus non est rectus, ordinariam enim vocationem eripiunt Episcopis, & dant eam Laicis. Eligunt præterea Apostatas quosdam Monachos, quibus prætensam tribuunt potestatem ordinandi Presbyteros, & Diaconos. Hoc autem totum præsumptuosa, & frivola novitas est contra usum Christi, & Apostolorum ejus, qui non Laicis, sed Episcopis hujusmodi ordinationem, atque vocationem commiserunt. Quare longe magis proficuum ad pacem foret relinquere Episcopis antiquitus institutam, & usitatam potestatem, quæ in Scripturis bonum habet fundamentum; quamquam Principes, & Magistratus Civitatum, vocationem absque scitu, & voluntate suorum Episcoporum, qui non gratis aut frustra vocantur, locorum Ordinarii arrogant sibi ipsis, ac frivole præsumunt Pastores, & Concionatores secundum libitum suum, & instituere, & destituere, dantque vanam, & nullam quibusdam potestatem Apostatis, qui nunquam sunt legitime in Episcopos ordinati, ordinandi Presbyteros, & Diaconos: id quod antea in Ecclesia Catholica nunquam est auditum. Cum igitur jactitent, se nihil novi dicere, aut incipere, merito debent a tali desistere novitate, & aliorum deinceps officium minime usurpare.

De Cæremoniis, & Ritibus Ecclesiæ. ART. XV.

Hoc in articulo vellemus eis cito consentire, si eu fundamento Scripturæ demonstrarent, nostras Cæremonias, & antiquos Ecclesiæ Ritus contra Evangelium esse, sicut dicunt. At adhuc non demonstrarunt, quod laudabilis, & antiquus usus consecrandi, aut benedicendi, Salem, Aquam, Vinum, Herbas, Placentas, quæ ipsi contemptim pro mero habent ludibrio, sit contra Evangelium: quandoquidem in eo nusquam est prohibitus, & bonum habet fundamentum in Paulo 1. Tim. 4. quod sanctificetur per verbum, & orationem. Similiter non est contra Evangelium servare Processiones: in Ecclesia sanctificatis vestibus, Calicibus, aliisque vasis, & ornatibus circa Missam, & Divina Officia uti; accendere luminaria, thure fumigare. Idcirco esset ad pacem & unitatem multo commodius Ritus, & Cæremonias, quarum magna pars, etiam Apostolorum temporibus, in usu fuit, sicut Divus testatur

Dio-

Digitized by Google

Dionysius, inviolatas relinquere, & eas ubicumque abolitæ sunt, rursus instaurare, quam temere irridere, ac frivole abolere. Dant enim populo bonas occasiones ad devotionem cordis, ad timorem, & honorem Dei, quemadmodum docet experientia: per hæc tamen nolim inutiles, & superstiosas Cæremonias defendisse; sed desidero multo potius, ut ubicumque reperiuntur confestim amoveantur.

De Potestate sæculari.

ART. XVI.

Hic quoque cum ipsis concordes sumus contra errores Anabaptistarum, & aliorum, qui putant nullam debere inter nos Christianos esse potestatem sæcularem, quemadmodum & Lutherus ipse in quibusdam scriptis suis sentit. Hæc sunt verba eius in libello de Potestate Sæculari. Inter Christianos nec debet, nec potest esse, sed unusquisque alteri æqualiter subjectus est. Sicut Paulus ait Rom. 12. Unusque alterum habeat pro suo Superiore. *Item*, Inter Christianos gladius esse non potest, idcirco non potes eo inter & super Christianos uti. *Ex his, & id genus aliis Lutheri dictis verisimile est, & rusticorum seditionem, tumultum, & Anabaptistarum errorem ortum habere. Si igitur stabilis debeat erigi pax, & concordia, summe necessarium erit, ut huiusmodi tam scandalosi libri Lutheri tollantur.*

De extremo Judicio.

ART. XVII.

De hoc quoque articulo concordatum fuit in delectu. Interim vero permultæ opiniones fatuæ pseudoprophetarum in Saxonia, præsertim circum Wittembergam de novissimo die, sunt in lucem prolatæ, quæ sane populum usque adeo territum, dubiumque, ac stupidum reddebant, ut plerique agricolarum, neque agros colere, neque seminare voluerint, tamquam novissimus dies præ foribus jam esset, ac certissime hoc vel illo die, hac vel illa hora venturus esset. Huic fatuitati causam præbuerunt novæ sectæ & Suermerorum vesaniæ, cum unicuique licere, ac liberum esse permittatur adversus antiquam Ecclesiam novi aliquid in medium proferre: tametsi clarissime in Scriptura Matth. XXIV. *& Act.* I. *testetur Christus ipse tempus illud neminem certo scire, quod Pater in potestate sua sibi reservavit.*

De libero arbitrio.

ART. XVIII.

De hoc quoque concordatum est in delectu. At hic quoque necessarium foret, ut erronei, & scandalosi libri illorum Concionatorum, præsertim Lutheri, & Philippi Melancthonis, contra liberum arbitrium evulgati revocarentur ab eis, & abolerentur, in quibus sane vehementi contentione docuerunt, hominem non habere liberum arbitrium, sed Deum operari in nobis, & bonum, & malum, ipsumque esse causam efficientem peccati in homine; ac omnia fieri ex absoluta necessitate, ut aliter fieri nequeant, quoniam homo nullam habeat arbitrii voluntatis suæ libertatem; nec sit in ipso facere & non facere, sed in Deo, qui universa in homine operetur sive bona sint, sive mala; unde adhuc multi homines errant, ac dicunt, sic vult me habere Deus, sic, & sic oportet me facere, aliter fieri non potest.

De causa peccati.

ART. XIX.

Et hic per omnia concordatum. At in contrarium jacent nobis in via ad scandalizandam juventutem, priores annotatores Philippi Melancthonis in Pauli ad Rom. Epist. in quibus sane permultæ sunt propositiones huic articulo contrariæ. Exempli gratia, cum ait certum esse, quod omnia a Deo fiant, sive bona sint, sive mala. Item, quod Deus non solum permittat creaturis, ut operentur, sed quia ipsemet proprie omnia operetur in eis; & sicut S. Pauli vocatio, est proprium opus Dei, ita & adulterium Davidis, immo, & proditio Judæ Iscariotis fuerit proprium opus Dei. Quomodo autem debet stabilis constitui, aut servari in fide pax, & concordia, ubi eiusmodi scripta, & dogmata in populo; præsertim in juventute, quæ Philippo adhæret, manent, & non revocantur, nec abolentur?

De Fide, & bonis operibus.

ART. XX.

De hoc articulo excitata est scandulosa, supervacanea, ac diuturna contentio in populo per Lutherum, quæ tam facile tolli posset, si antiquam sententia nostra non pateretur calumniam, nec male intelligeretur, ac interpretaretur: etenim non dicimus nos, opera sine fide placere Deo, aut ex seipsis mereri absque charitate, & gratia, remissionem peccatorum, Cœlum aut vitam æternam; sed dicimus, quod neque sola fides, neque sola opera simul Deo placeant, nobisque ad vitam meritoria sint, si per charitatem fiant. Sic Paulus ait Gal. V. Promisit enim Deus eiusmodi operibus mercedem reddere. Matth. X. XIX. XXIV. & XXV. Luc. XIX. quod & Paulus testatur II. Cor. IX. & I. Timoth. VI. Nemo profecto negare potest Deum esse justum Psal. X. Si ergo mala opera punit sempiterno supplicio, exigit utique eius justitia, ut bona opera remuneret sempiterno gaudio, quemadmodum verba Christi clare & aperte contestantur. Matth. XXV. & Jo: V. Adde, quod immensa bonitas, & mi-

& misericordia secundum scipsam, magis propensa est ad remunerandum bonum, quam ad puniendum malum; Scriptum est enim Jac. II. Misericordia superexaltat judicium; Quapropter bene possent scandalosa contra merita bonorum operum scripta, & dogmata, ac prædicationes Concionatorum tolli, ac aboleri; ejusmodi enim criminationes fiunt, multo magis contra Dei gratiam, quæ est præcipua causa bonorum operum, & eorum meriti potius, quam ipsa secundum se opera: Immo Deus ipse per hoc blasphematur, ipse enim in nobis operatur non solum bona opera, sed etiam bonam voluntatem, sicut ait Apost. II. Cor. III. & Phil. XII. & Propheta Osea XV. Idcirco non est, ut nos multum gloriemur, aut præsumamus superbe de bonis operibus nostris; nos enim ea non ex nobismetipsis, sed ex Deo habemus. Sic Paulus docet I. Cor. IV. & Rom. II. atque facile posset tolli ista de operibus contentio, si nos recte intelligere vellent adversarii, & multo sane melius foret, ut nos ex utraque parte studeremus in charitate Christi, & unitate fidei, multa opera bona facere hic super terram, & velut thesaurum hic comparare, quem postea in Cœlis certissime inveniremus, sicut docet nos Christus Matth. VI. & Apost. XIV. Mercedem vero bonorum relinquamus indubitatæ promissioni, & misericordiæ Domini Dei commissam, quam multis hac de re disputare verbis, & per hæc bona opera omittere, & negligere, velut infructuosas arbores coram Deo inveniri.

De intercessione, & invocatione Sanctorum. ART. XXI.

De hoc quoque articulo tractatum est in delectu, sed non plane concordatum. Admiserunt quidem nobis, quod omnes Angeli, & Sancti in Cœlo coram Deo pro nobis intercedunt, & quod memorias, & festa eorum, in quibus Deum rogamus, ut Sanctorum intercessio nobis sit proficua, bene observare possumus; sed nolunt Sanctos invocare, quando id Scriptura non jubet. Dicebant tamen, se nemini prohibere ne invocet, neque enim hoc Scriptura ulli prohibuit. At in facto longe aliud apud eos consuetum invenimus, quandoquidem non solum invocationem, sed etiam Imagines, & memorias, & festa Sanctorum abjecerunt, & nos eam ob rem idololatras vocaverunt: quoniam vero ea temeritas & novitas multum scandali in populo, & irrisionis apud sciolos semidoctos, uti manifestum est, excitavit, multo melius foret hujusmodi contentionem, velut supervacaneam, scandalosam, ac nocuam abjicere, & unumquemque nostrum sequi Sanctorum salubrem doctrinam, piamque, & sanctam conversationem, ut & nos, per eorum vestigia gradientes, æternam coronam assequi valeamus. Non est enim aliquis propterea idololatra, si quem Sanctorum in Cœlo veneratur & invocat. Scriptura namque Sanctos non vocat Idola, sed filios Dei, fratres, & cohæredes Christi, immo & Deos, non quidem natura, sed gratia, & participatione æternæ beatitudinis, Psal. XXXI. quos Pater ipse Cœlestis honorat Jo: XII. & eorum sanctitatem multis declarat miraculis. Quoniam igitur hæresis Vigilantii ante mille, & centum annos, & a D. Hieronymo multis Scripturæ testimoniis confutata, & ab Ecclesia Catholica rejecta, & damnata fuerit, merito deberent Protestantes, a tam antiquo errore se abstinere, & cum universali potius Ecclesia Sanctos unanimiter venerari, & invocare.

De usu utriusque speciei Eucharistiæ. ART. XXII.

Circa hunc articulum non est plene concordatum in delectu ex hac sane ratione, cum pacis amore vellemus eis utriusque speciei usum relinquere, petitum est ab eis, ut id fieret confessione prævia, quod ipsi acceptarunt, ut Prædicatores eorum dicerent populo, non esse injustum, aut peccatum sub una specie communicare, nec præceptum esse Laicis sub utraque specie communicare: esse præterea sub qualibet specie totum Christum Deum & hominem substantialiter. Et si quis inter eos sub una specie communicare velit, ut ei non denegaretur. Denique ut species vini nunquam porrigeretur nisi sub Missa, & non portarent eam per plateas ad infirmos. Ad hæc responderunt illi post longam disputationem, ac declarationem, se non damnare eos, qui vel olim, vel etiam nunc sub una specie communicaverint, nec reputare hoc eis in peccatum; sed nolle se, ut ipsorum Prædicatores id populo prædicent. Hinc itaque apparet magis proterviam quamdam, quam necessitatem esse, propter hunc articulum se a Catholica separare Ecclesia: quandoquidem ipsimet in delectu confessi sunt, non esse peccatum sub una specie communicare. Judicet ergo unusquisque secundum conscientiam suam, an non sit multo melius, & salubrius extra Missam sub una specie communicare in unitate Ecclesiæ secundum longam, ac generaliter in plerisque Conciliis approbatam consuetudinem, quam sub utraque specie in schismate, & separatione ab universali Ecclesia contra antiquitus observatam consuetudinem Ecclesiæ in rebellione, contra utramque Potestatem, cum horrendo dedecore, & abusu Venerabilissimi Sacramenti, quod Sacratissimum

Digitized by Google

Charitatis, & Unitatis signum esse debet, sicut Paulus docet I. Cor. X. & XI. ab ipsis autem pessimo abusu usurpatur in signum dissidii, & schismatis; atque ita non aliter, quam ad judicium, & æternam damnationem sumi potest extra Ecclesiæ communionem, & Catholicam unitatem. Attamen si unus iste articulus pacem, & unitatem impediturus esset, mallem eos in hoc relinqui cum dispensatione proprio arbitrio pro subditis suis. Sub hoc sane moderamine, ut usum unius speciei, quem Catholica tenet Ecclesia, non damnent, ne contra eam prædicare aut scribere suis permittant usque ad judicium, & sententiam Concilii generalis.

De conjugio Sacerdotum.

ART. XXIII.

De hoc articulo non est concordatum in delectu. Habent illi quidem gravem adversus nos objectionem, quod tot Presbyteri cum impudicis [proh dolor!] mulieribus se coinquinant, & castitatem non servant. Attamen non debet propterea status cœlibatus, & constitutæ castitatis damnari, aut aboleri. Nemo enim ad ejusmodi statum suscipiendum compellitur, aut cogitur, sed unusquisque libera voluntate in eum se dedit, ac immittit, sicut alius Matrimonii statum suscipit. Jam scimus omnes, non licere uxorato conjugium suum relinquere, & in alium statum se conferre; sic & Ecclesiastico Presbytero, aut Monacho non debet licere, statum continentiæ relinquere, & Matrimonium inire: sicut enim maritus vovet uxori, ita Ecclesiasticus vovet Domino Deo. Si ergo status conjugii non tollitur propterea quod multa in eo peccata, & diversi generis mala, & adulteria a malis perpetrantur, quia multi inveniuntur probi, qui Matrimonium suum juste observant; sic neque status Presbyterii, cœlibatus, & continentiæ tolli debet propter malos, qui statum suum per incontinentiam transgrediuntur ac defœdant, quia inveniuntur adhuc multi [Deo sit laus] probi Sacerdotes, Monachique, ac Moniales, qui statum suum illicito concubinatu non commaculant. Quoniam vero apud nos Germanos admodum frequens est, [proh dolor!] scandalosus Presbyterorum in sæculo concubinatus, præsertim apud Plebanos in Pagis, qui communiter cum ancillis rem domesticam gubernare necessitate quadam coguntur, ubi stramen, ut dicitur, igni propinquum est, ibi levi casu accendi potest. Libenter ab aliis audire velim, atque etiam simul cum aliis pro mea simplicitate in commune consultare, quanam ratione hujusmodi mala, & scandala queant averti; res profecto magni est momenti, & magna, ac matura indiget deliberatione: nam tam dedecorosa licentia, carnalisque libertas, quæ nunc a multis apostaticis Presbyteris, Monachisque, ac Monialibus levissime, ac impudentissime in prætensa eorum Matrimonio attentatur, & comperitur, antea numquam audita, ac comperta fuit: quapropter indiget articulus iste gravi, & matura consultatione. Ego autem, velut omnium minimus, agnosco me longe imparem ad judicandum de hac re. Sunt quidem in delectu nonnulla proposita media; sed uxoratis Apostatis, non sunt visa tolerabilia; idcirco indigeret articulus iste tractatu speciali, qui hic nimis longus foret.

De Missa. ART. XXIV.

Hoc in articulo bene concordare possunt, si nos audire, ac recte intelligere vellent, & Apostatarum protervia tam magna, & ferox non esset: eorum enim causæ contra Missæ Sacrificium nimis leves sunt, e quibus hæ duæ sunt præcipuæ. Prima, quod Paulus ait Hebr. X. Christus semel oblatus. Secunda, quia multi Presbyteri propter nummos Missas celebrant. Ad primam causam responsum est in delectu, Christum tripliciter oblatum esse. Primo, typice, & figuraliter in Agno Paschali. Deinde corporaliter per cruciatum in Cruce velut hostiam cruentam. Tertio, spiritualiter, in mysterio honorifice, & sine omni cruciatu, & sanguinis effusione in gratiam, & memoriam corporalis, & cruentæ illius victimæ, quæ in Cruce pro nobis oblata fuit, quemadmodum Christus ipse, & post eum Paulus Apostolus ejus claris verbis nobis præceperunt, ut hoc faciamus in ipsius commemorationem, annuntiantes mortem ejus donec veniat. Et bene Missæ oblationem vocamus Sacrificium mysteriale, & repræsentativum, victimamque incruentam. Contra quam sane nullam possunt Protestantes justam, aut rationabilem causam prætendere, aut proferre. Cumque in delectu interrogarentur, cur nam omittunt in Missa Sacrum Canonem, reddebant de hoc rationes tres, sed leves, pueriles, ac frivolas. Primo, quia in peccatum mortale reputamus Canonem omisisse. Secundo, quia Canon plerumque oblationis, & sacrificii mentionem facit. Tertio, quia in Canone Sanctos invocamus. Ad has eorum rationes breviter responsum est, quamvis revera grave sit peccatum mortale omittere Canonem in Missa, de hoc tamen Canon ipse nihil dicit, quod autem de Sacrificio loquitur, hoc de mystica ablatione, quam nos mysteriale repræsentativum, seu rememorativum, & incruentum vocamus, Sacrificium intelligitur. Ad tertiam denique dictum est, licet iniquum non sit invocare Sanctos, non invo-

invocantur tamen in Canone. Nullam igitur justam habeant adversus Canonem rationem, sed mera est protervia, atque temeritas, quod Canonem omittunt, & ejiciunt. Quod autem avaritia apud nonnullos Presbyteros huic se immiscet Sacrificio, abusus est, & propter eum non debet Missa, bonum, & sanctum opus aboleri, quemadmodum non aboletur Matrimonium, licet plerique propter divitias uxorem ducant. Quoniam igitur Laici aliqui probrose, ac odiose dicunt Missarios Sacerdotes vendere Dominum Deum nostrum uno grosso, aut barzio, esseque proinde, ipsos pejores Juda, qui Christum Dominum non uno, sed triginta grossis vendiderit; hæc profecto gravis est injuria, invidiosaque calumnia adversus pauperes Sacerdotes, quibus Paulus claris verbis permittit, ut de Altari vivant, qui Altari deserviunt I. Cor. IX. & Christus ipse ait, quod dignus sit operarius cibo & mercede sua. Quapropter non sunt abolendæ Altarium confessiones, & Missæ privatæ, quia non est iniquum eos de Altari vivere, qui Altari serviunt. Fiunt præterea multa hinc inde in Monasteriis, & in Canonicorum Collegiis Missæ privatæ ex mera devotionis pietate, non propter munera, aut pecunias ullas. Idcirco non ipsæ Missæ, sed dumtaxat abusus aboleri debent.

De Confessione. ART. XXV.

De hoc articulo dictum est supra, & super hoc uno præcipue consistit contentio. An teneatur homo omnia confiteri peccata, de quibus ipse sibi conscius est, & nullum scienter obticere in confessione. Ad hoc responsum est Augustæ in publica confutatione adversus illorum confessionem ex D. Hieronymo in hæc verba: Si quem Serpens Diabolus occulte momorderit, & nullo conscio impietatis veneno infecerit, si tacuerit, qui percussus est, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri & Magistro voluerit confiteri, quod ignorat Magister, qui linguam habet ad curandum, ei facile prodesse non poterit: si enim erubescat ægrotus vulnus Medico confiteri, quod ignorat medicina non curat.

De discrimine ciborum. ART. XXVI.

Cum peterent nostri in delectu, ut Protestantes velint se universali conformare Ecclesiæ in discrimine, & ciborum, & temporum, in jejuniis, & festis diebus, in Processionibus, & in aliis Ecclesiæ cæremoniis, & consuetudinibus, illi responsum suum in scriptis obtulerunt in hanc sane sententiam. Primum, quod universales Ecclesiæ cæremonias libenter nobiscum velint, pacis, & unitatis gratia conformiter observare, dummodo ex eis non fiat, vel gravamen conscientiarum, vel necessarius Dei cultus. Secundo, quod nolint publice admittere esum carnium in sextis feriis, & Sabbatis. Item, in jejuniis quatuor temporum, & in vigiliis Nativitatis Christi, Pentecostes. Verum quadragesimale jejunium dicebant nimis longum esse, ideo dividi debere. Tertio, quod etiam communia festa observare velint, quibus populus permaneret in consuetudine audiendi verbum Dei. Quarto, quod consuetas cantationes, lectionesque, & divina officia in diebus festis celebrare velint. Quinto, quod etiam consuetas Processiones, & Litanias in diebus Rogationum, ut vocantur, velint observare, ut per eas populus ad cultum Dei adhortaretur. Quod si serio ita sentirent circa hæc quæque puncta bona, nimirum foret, hæc ad unitatem præparatio ad invenienda media, quibus se nobiscum & cum universali Ecclesia plane conformarent.

De Votis Monasticis. ART. XXVII.

De hoc articulo admodum graviter, & copiose per multas Scripturas, & per exempla Sanctorum Patrum in publica confutatione responsum est, sed etiam in delectu sunt de hoc egregia quædam puncta in scriptis proposita cum petitione hac, ut ab illis acceptarentur. Ad quæ illi responderunt, quod Monachis, & Monialibus quotquot adhuc manent apud eos, in Monasteriis suis liberum esse debere usque ad futurum Concilium sive manere, sive exire. Secundo, quod ejusmodi personæ monasticæ non debeant impediri, aut inquietari in sua conversatione, & in suis vestibus & cæremoniis. Tertio, quod eas velint ab omni vi, & violentia, quantum possibile sit, tueri ac protegere. Quomodo autem hæc interim ab eis observata sint, publice manifestum est: unde vereor, illos magis attendere ad bona temporalia, quam ad Fidem, & Religionem ejusmodi personarum. Nos autem præterire, ac transvolare non possumus, sed tenemur vota manutenere; quandoquidem verbum Dei tot in locis Scripturæ, quemadmodum Cæsarea indicat confutatio, tam severe præcipit, ut vota Deo promissa reddantur, & observentur. Nam & ipsimet Protestantes in Apologia sua dicunt, licita vota servari debere, sicut præterea quod nemo debet alios bonis suis spoliare, & exuere: Sciunt enim, quod peccatum non dimittitur, nisi ablatum restituatur. Sciunt denique verbum Dei, quod scriptum habetur: Levit. XXVII. quidquid Domino Deo semel dedicatum est, in alios usus converti non debet, sed Deo sanctum jugiter permaneat. Quod si avaritia & impius mam-

Digitized by Google

mammona eos non obsessos, & omnino excæcatos tenet, esset cum ipsis de hoc quoque articulo super tolerabilibus mediis tractandum.

De Potestate Episcopali.

ART. XXVIII.

Episcoporum potestas, & jurisdictio efficaciter in confutatione ex sacris literis demonstrata, sed ipsorum confessio affirmat, quod utraque potestas Ecclesiastica, & sæcularis debeat propter mandatum Dei religiose observari, ac honore affici tamquam summa Dei beneficientia in terris. Præterea in delectu proposuerunt hac de re scriptum quoddam Protestantes, in quo sic statuebant. Primo, ut Episcoporum regimen, & potestas manuteneri debeat; nolint tamen per hoc Episcoporum abusus, & negligentias justificasse. Secundo, quod velint procurare, ut Episcopis debita exhibeatur obedientia, atque ut ipsorum Pastores ordinariis Episcopis præsententur, ut Episcopi eorum excessus corrigere valeant. Tertio, ut Ecclesiastica jurisdictio in Ecclesiasticis causis non impediatur. Quarto, ut Episcoporum excommunicatio in causis Ecclesiasticæ jurisdictionis non impediatur, si secundum dictamen Sacræ Scripturæ exerceatur. Quomodo autem hæc omnia intermedio tempore observaverint, in luce est palam omnibus. Si autem serio ita sentirent, sicut verba supradicta sonant, sperandum sane foret, ut super hoc quoque articulo possint pax & concordia per licita media comparari, ac erigi.

CONCLUSIO.

Hæc est, Serenissime, ac Potentissime Rex, Clementissime Domine, simplex mea deliberatio super XXVIII. Articulis Protestantium confessionis in hanc brevem redacta summam, quam equidem Regiæ Majestatis Vestræ sublimissimo intellectui, & judicio prorsus, & per omnia subjectam esse volo & reservatam. Nolo præterea ignorare Majestatem Vestram, quod adhuc alii sunt permulti Articuli, adversus Catholicæ Ecclesiæ doctrinam, & ordinationem per Lutherum, aliosque id genus suæ sectæ Concionatores, publicis scriptis in populos longe lateque in Sacro Romano Imperio evulgati, & in lucem editi, qui in ipsorum confessione neque contenti, neque commemorati sunt, sine quorum sana determinatione, & conformatione nulla stabilis pax, & Christiana unitas poterit concludi, aut erigi. Ubi igitur Regia Majestas Vestra volet, poterit videre, scire, haud gravatim aliquos eorum, & quidem bono in numero indicabo: sine hoc enim veram, & perfectam unitatem concludere non poterimus.

Excellentissimæ Regiæ Majestatis Vestræ.

Devotissimus Sacellanus
Jo: Cochlæus Canonicus Vratislaviensis.

L. Cum in colloquium descensum esset, nulla concordiæ ratio explicari potuit, cum Bucerus, Brentius, & Osiander, qui veluti Simiæ Majestatis Pontificiæ, se Servos Servorum Christi inscribebant, in hæresi, & schismate essent pertinacissimi, prædamnatosque Augustæ errores, tanquam canes reversi ad vomitum assererent. *Lutherani* (inquit Joannes Cochlæus) *in publicis tractatibus nolebant ratam habere conciliationem eorum Articulorum, qui Augustæ in Septemvirum colloquio concordati fuerant.* Excusabant se (inquit Franciscus Belcarius) *Protestantes nihil Augustæ certo pronuntiatum.* Ex quorum assertione constabat, nihil certi, apud eos haberi, cum novam semper fidem cudere, & recudere vellent. Cum itaque post longam disputationem, nihil cum ipsis constitui posset, maxime propter Saxonis, & Lantgravii absentiam, quæ duæ Protestantium columnæ erant, ab eorum enim placitis Novatores pendebant, Ferdinandus, postridie Idus Julii, conventum de conciliandis dogmatibus controversis Wormatiam transtulit ad diem VI. Kalend. Novembr. ita tamen, ut nihil de Augustano Imperii decreto decederet, & Romano Pontifici jus suum integrum relinquatur, si Legatos mittere Wormatiam velit. Interea donec lis de Religione decidatur, Sacerdotes pristinis juribus, ac bonis restituantur, Induciarumque beneficio tantum potiantur, qui ante Norimbergensem conventum in Protestantium societatem adlecti erant. At Protestantes Ferdinandi decreto non assentire, ac Senatui Spirensi parere, vel rapta bona Ecclesiasticis restituere recusarunt, ac professi sunt se Romano Pontifici, si Legatos Wormatiam mittat, solitos Pontificii Primatus honores non delaturos, *jam Franciscum Regem* (addit Belcarius) *cum Cæsare haud conventurum intellexerant, idcirco se contumaciores præbebant.* Ob infelices hos Haganoensis conventus exitus Jannes Eckius Gaspari Contareno, quem jam ante ad eum conventum decretum vidimus, sed ejus profectionem ob justas causas retardatam, gratulatus est, quod Haganoam non venisset: futilia omnia esse colloquia cum Lutheranis, Conciliorum, & Sanctorum Patrum authoritatem ab iis obtineri, ratione vinci nolle: Scripturasque in alienos sensus ab iis distorqueri, efferari magis Comitiorum Im-

Belcar. l. 22. n. 43.

Jo. Cocl. in actis, & scriptis Lutheri.

Franc. Belcar. l. 23. n. 44.

Conventus Haganoensis sine fructu, ob obstinatione Lutheranorum dissolvitur. Ferdinandus conventum Wormatiam transtulit.

Imperii decretis, cum Imperator legum vim additis armis non exerceat in pertinaces, qui novis maleficiis, ac direptionibus in dies vires suas augeant.

Reverendissimo Domino Illustrissimo Principi Domino Gasparo Contareno S. R. E. Cardinali in Aquiro.

LI. *Nulla spes fuit rei bene gerendæ in Comitiis Haganoæ ob Cæsaris absentiam, unde pauci Principes se eo consulerunt, & in primis Episcopi nostri, ultra quam dici potest, supinam habent negligentiam in Religionis causa; nam en nostro angulo defuerunt Brixinensis, Constansiensis, Curiensis Passaviensis, Frisingensis, Ratisbonensis, Basileensis, Herbipolensis, Bambergensis, Eistetensis Episcopi; solus Augustensis interfuit, qui non ex toto candidus est Erasmicis scriptis nonnihil infectus.* [Et paulo post] *Abstulerunt nobis Comitia illos duos magnos viros Archiepiscopum Treverensem magnum zelatorem Religionis, qui non modo Oppida, & Terras Præsulatus sui, sed & totam Diœcesim servavit puram & incolumem a peste Lutherana, & Zuingliana. Alter ibi mortuus fuit Ericho Dux Brunsvicensis, qui tredecim præliis campestribus interfuit semper victor. Boni moriuntur, tyranni autem & heretici triumphant, & in hujusmodi actis Comitialibus efficiuntur effcrati magis, & obstinatiores, cum nullam prorsus videant executionem.*

Jo. Eck. in lit. ad Gasp. Card. Contaren. legatum ext. in ms. Arch. Vat. sign. n. 3224. post medium.

Similis infelix exitus formidandus est Wormatiæ, si habuerit progressum. Satis disputatum est: nolunt vinci rationibus, nolunt premi Conciliorum, aut Sanctorum Patrum authoritate. Ecclesiæ consuetudinem, ac usum floccipendunt. Scripturas eis objectas lacerant, & torquent: ideo frustra teritur tempus, & novis libellis hæreticissimis edendis occasio datur.

In nostratum Chronicis reperio Federicum, huius familiæ Marchionem Brandeburgensem, Principem per omnia Catholicum, indixisse conventum Bohemis, & Catholicis doctis Norimbergam, ut super articulis controversis disputarent, sperans, se rem gratam facere Sedi Apostolicæ. At Dominus Apostolicus re intellecta indignatus sub censuris & pœnis disputationem prohibuit: quanto minus has procaces obduratorum disputationes admisisset super certissimis Religionis nostræ articulis toties ab antiquissimis Sacrosanctis Conciliis decisis, & determinatis! Ego cum S. Paulo dico: Utinam abscindantur, qui vos conturbant.

Cum ergo toties experti sint Romani Pontifices, oculis suis viderit Cæsar, nil profuisse colloquia illa cum sectis habita, sed semper obfirmata pertinacia, deteriores abierint, nec servaverint fidem Cæsari, scilicet, ne quidquam amplius novarent, ne aliquem Principem, Comitem, vel Civitatem in Sectam, & Societatem reciperent, ne aliquod Monasterium, Episcopum, vel quamcumque Ecclesiam suis juribus destituerent, aut in possessionibus turbarent, cum similibus, quæ omnia, Punicam fidem sequuti, lacerarunt, nec Deum reveriti, nec homines timentes, perfide fregerunt: & si quando Episcopi vel Abbates illos in jus vocant Cameræ Imperialis, mon Saxo, Hessus, & impiorum cohors sævit, minatur, excipit, & ex spoliis agrorum, redditunm, ædificiorum, villarum, arium, faciunt causam fidei. Itaque huic nodo durior quærendus est cuneus, vel Sacri Concilii generalis adhibenda est authoritas, quod saluberrimum fuit hæresibus extirpandis XXVI. Augusti MDXL.

Saluberrimum erat Joannis Eckii consilium, ut Principibus mutuo fœdere conjunctis œcumenici Concilii authoritate pertinacia hæreticorum frangeretur, sed Pontifici Cæsar dissensit, ut narrat Angelus Massarellus: *Cæterum cum ille modus curandæ in conventibus, tractandæque concordiæ ad majores potius concitandas dissensiones aptus videretur, iterum generale Concilium, tanquam unicum in fidei sedandis discordiis antidotum, Sanctitas sua Cæsareæ Majestati per Reverendissimos Dominos Marcellum Legatum, & Joannem Moronum Nuntium supradictos obtulit. At Cæsar Protestantibus Concilii celebrationi minime assentientibus, denuo tractandæ in Imperialibus conventibus concordiæ modum aggressus est, Wormatienseque colloquium ad XXVIII. diem Octobris MDXL. antequam Haganoensis conventus dissolveretur V. videlicet kalen. Augusti habendum indixit, in quo colloquio tum Catholicorum, tum Protestantium deputati aliquot amice, non tamen conclusive, articulos Religionis inter se conferentes, aliquot pacis medium perscrutarentur, ad quam sane colloqutionem, etiam Sanctitas sua Reverendissimum Dominum Thomam Episcopum Feltrensem Nuntium Apostolicum, una cum aliquibus doctis viris direxit. Et quoniam in dicto Wormatiensi conventu nihil a colloqutoribus concludendum fuerat, omnia ad Imperialem Ratisbonensem Dietam, quam ad VI. diem Januarii MDXLI. celebrandam Cæsar indixerat, remissa sunt.* LII.

Diar. Concil. Triden. auctore Angel. Massarel. secr. ms. Archiv. Vat. pag. 126. & aliud ms. sig. num. 3190. p. 207.

Alex. Farn in act. Consistorial. ms. Card. Spad. sig. n. 133. p. 387.

Quod pariter confirmatur ex actis Consistorialibus, qui referunt Pontificem prima die Octobris destinasse Nuntium ad colloquium Wormatiense, ut rebus ibi pertractandis, & discutiendis interesset; quibus dictos alios viros associavit. Hi autem

MS. Cardin. Spadæ sign. n. 133. Pag. 307.

fue-

Digitized by Google

fuere Thomas Badia Apostolici Palatii Magister, Gregorius Cortesius Abbas Benedictinus, Petrus Gherardus Gallus, atque alius Theologus e Scotia oriundus, qui tum in aula Pontificia morabatur.

LIII. *MS. Franc. Card. Barb. sign. 2678. p. 226.* Infœlicissima erat horum temporum conditio, adeo ut exiguæ spes essent Hæreticorum ad tramitem salutis revocandorum, maxima autem imminerent pericula ne dolis solitis plures Catholicos irretirent, ad impietatem in his colloquiis pellicerent; quare Joannes Faber Episcopus Viennensis, in propugnanda fide Catholica acerrimus, hæc monita dedit.

Monita super futuro conventu Wormatiensi in causa Fidei, & Religionis, authore Episcopo Viennensi.

Monita Joannis Fabri conventu Wormatiensi. *Cum Lutheri, & Lutheranorum etiam ipsorum, & Zuinglianorum, neque scripta, neque prædicationes, multo minus Ecclesiastici ritus, administratio Sacramentorum, institutiones, reformationes, visitationes inter se conveniant, necessarium & utile erit, ut ad manum hæc sint Legatis, Oratoribus, & Nuntiis, Pontificiis, Cæsareis, & Regiis, quibus pars adversa inter se dissidens, dissentiens, & fere in nullo conveniens, vincatur, & melioribus reducatur modis, & viis, si enim unquam oportuit, Esaiæ Prophetiam compleri, ut qui stat super montem Sion annuntiet scelera eorum, & peccata, nunc opus erit. Prius nec Augustæ, nec Ratisbonæ, nec Haganoæ Pontificii Pastores ausi fuerunt abominationes, hæreses, & impietates, nec verbo quidem, commemorare adversariis, sed fuerunt veluti canes muti, juxta Prophetam latrare non valentes.*

Quis autem dubitaret, si adversæ partis Principes, & ductores, intellexerint, quæ tanta abominatione contra Deum, immo contra omnem Religionem a suis Pseudoprophetis, quos illi suos doctos, & Doctores vocant, scripta fuissent, nunquam sustinuisse, eos in destructionem Ecclesia Catholicæ tanta moliri? Propterea de omni conventu redierunt quasi victores, quia nemo quidquam adversus eos loqui ausus. Quod si in illo colloquio hæc occultata fuerint, quis alius exitus erit, nisi ut reliqua pars Christi fidelium dilabatur, & corruat. Nam Lutherani suorum seductorum verba putant aurea esse, & præterea quod reliqui Principes adhuc nescientes, quantam impietatem intulerit Lutherismus, putarunt causam eorum non esse injustam, sed sanctam, & piam, & sic tandem prævalebit defectio, & a fide discessio, sed ad hæc oportet, Legatos, Nuntios, Oratores, & illorum adjunctos,

armatos esse, & instructos exemplaribus adversariorum, ita ut in publico, & secreto consessu, in congregationibus, etiam seorsim, & in occulto, possint originalia ipsorum adversariorum exemplaria continuis hisce viginti sex annis in publicum, & per totum Orbem diffusa, edita, & sparsa, ostendere, & in promptu habere. Hæc res, hoc factum, & hæc instructa armatura terrebit adversarios, & eorum adhærentes omnes, super omnia enim vincit veritas.

Crevit, & tantum prævaluit Lutherismus, quod nulla, vel modica ratio habita est doctorum hominum, & qui fortes, & constantes erant, pro magna parte mortui sunt, & paucissimi superstites manserunt, qui possint, & audeant resistere, & qui contradicere immo prævalere possent, viu habent panem, minus unde impensas Impressoribus numerent, propterea de die in diem deficit una post aliam, & spoliantur Ecclesiæ, exulant Prælati, Grex, & Ovile Christi Pastorem non habet, sed hæc omnia nihil, vel parum efficient, nisi reformatio morum, & abusuum fiat &c.

Pontifex hujus colloquii curam Feltrensi Episcopo commisit, qui in istis agendis negotiis magna fruebatur experientia, eo quod semper Cardinali Campegio fratri suo in variis similibus Legationibus semper adhæsisset; nam existimatum fuit duobus potissimum de causis, ut Nuntius nomine Pontificis hujusmodi colloquio assisteret. Primo quia Ferdinandus ardenter concordiam optabat, sperans Regnum Romanorum, quod aliquis Principum in controversiam redigebat, hoc medio in se firmare, posseque Hungariam ab Ottomanicis armis defendere; quare si Pontifex non misisset Nuntium, existimaturus de facili esset, concordiam illi non placere, & Austriaci, eorumque adhærentes sibi suasissent, Pontificem tanto bono illius adeo Catholicæ domus Nationis Germaniæ, totiusque Christianitatis impedimento fuisse. Secunda, quia cum Lutherani, in Dieta Haganoensi totis viribus se opposuissent, ne in illo congressu Pontificis. Ministri adessent, tamen decretum fuit, ut Imperator eos invitaret, qua de causa Lutherani cum protestatione declararunt, ob hoc Pontificem, ut Caput Ecclesiæ non cognoscere. Quare nisi Nuntius adfuisset, forsan percrebuisset opinio, in hac contentione Lutheranos vicisse. Igitur non Cardinalem Legatum, sed Nuntium, cum talem petiisset Imperator, Pontifex elegit, cui sequentem tradidit instructionem. LIV.

Qua de causa Nuntium misit Pontifex ad conventum Wormatiensem.

Instructio data Episcopo Feltrensi in Germaniam ituro nomine Pauli Papæ Tertii.

MS. Car. Bernardini Spadæ to. 15. p. 745.

Instructio data Feltrensi Episcopo pro conventu Wormatiensi.

Cum & pluribus literis, Legati, & Nuntii nostri apud Cæsaream Majestatem, & alterius item Nuntii apud Serenissimum Ferdinandum Romanorum Regem nomine agentium, esset nobis significatum, fuisse in conventu nuper Haganoæ celebrato, decretum, ut undecim docti, & prudentes Viri Germani pro parte Catholicorum illius Nationis, & totidem pro parte eorum, qui se Protestantes appellant, ad quod dum inter se colloquium die 28. hujus mensis Wormatiæ habendum convenientes parati, & absque ullis contentionibus, aut disputationibus ac etiam earum, quæ illic tractabuntur, decisiones aliquas, honesta via, rationeque excogitent, per quas ad compositionem dissidii, quod in Religionis causis dudum apud Germanos ortum in dies crescit, Authore Domino, postea devenire possit; optareque prædictos Imperatorem, & Regem, atque adeo nobis filiali reverentia supplicare, ut aliquem Prælatum ad supradictam Civitatem Wormatiæ mitteremus, qui una cum suis Oratoribus, quos illuc missuri sunt, causam orthodoxæ fidei pro viribus procurent, & Catholicorum deputatos consilio, & doctrina dirigant, Protestantes vero, si qua fieri possit in rectam viam reducere nitantur.

LV. *Nos licet ex eo, quod istos super Religione tractatus aliqua authoritate nostra, & hujus Sanctæ Sedis Apostolicæ factos, non solum non probare, verum etiam damnare, & quoad fieri posset, prohibere deberemus.*

Tamen exemplo Domini [cujus vices, licet immeriti, in terra gerimus] quantum per ipsius gratiam possumus imitari cupientes, sicut ille ob salutem humani generis, e supremo Cœli solio, in infimam terram descendere, & immensitatem Divinitatis suæ, modicæ humanæ carnis imbecillitatem non contemptui habere, & tandem acerbissimam mortem pati dignatus est; ita nos officii nostri esse duximus, non solum exteriorem gloriam, verum etiam vitam ipsam propriam, saluti ovium nobis creditarum omnino posthabere.

Hanc ob causam, & præsertim precibus prædictorum Imperatoris, & Regis incitati, aliquem nostro nomine ad prædictam Civitatem mittere deliberavimus. Te Venerabilem fratrem Thomam Feltrensem Episcopum ob tuam egregiam doctrinam, vitæ integritatem, & in rebus tam Aulicis, quam Germanicis, experientiam, præcæteris idoneum judicavimus, quem ad tam sanctum, ac laudabile opus tractandum mitteremus.

Verum quia materia ipsa, de qua agitur, admodum ardua, & difficilis sit, & plus vident oculi quam oculus, & sicut Sapiens non semel dicit, erit salus, ubi multa consilia sunt, accedit ad id, quod prædictis Imperatore, & Rege, qui, & ipsi cum suis Oratoribus ad prædictum colloquium, aliquos diversarum disciplinarum, & præsertim Sacræ Theologiæ Professores se missuros significarunt, ut idem nos faceremus commoniti, & rogati sumus, unde nostri, una cum suis conjuncti, multo melius negotium fidei promovere possint; idcirco, & nos tibi nonnullos, pios, probos, & in variis scientiis, et linguis peritos viros ad hoc iter, & adeo pium negotium, cum, Dei auxilio capessendum, adjunximus, quorum tu consiliis, & ipsi te Duce, & hujus negotii Moderatore, mandata nostra, quæ sequuntur, fideliter, & diligenter pro viribus exequi studeatis.

Ut omnem spem, & fiduciam vestram ponatis in Domino in sincero corde.

Responsionem Protestantium datam Comitibus de Manderscheyd, & novæ Aquilæ.

Articulos eorumdem datos Cæsareæ Majestati Gandavii hoc anno 1540. mense Martio.

Denique conventus Haganoæ hoc eodem anno habiti, recessum 28. Julii conclusum.

E quibus omnibus una cum his, quæ Episcopus Mutinensis Nuntius noster, qui & ipse ex mandato nostro Wormatiam hac de causa se conferet, vobiscum communicabit, amplam, & facilem eorum, quæ in hujusmodi negotio tractare habent, doctrinam, & instructionem capietis.

Omittimus hic eos libros, quibus ad reddendam rationem ejus, quam profitemini fidem, & ad reductionem errantium, in testimonium requisitæ jam per eos doctrinæ, vobis opus esse optime nostis.

Quia tempus breve est, & necesse est, quanto citius fieri potest, habita tamen bonæ valetudinis conservandæ ratione, iter vestrum peragatur.

Cum igitur perceperimus, duo itinera esse Wormatiam eundi, alterum per Mediolanum, & Suitenses, & Basileam, unde Sedo flumine, brevi, & commodissime Wormatiam eundo descenditur multo brevius, & per quod non tam diu per terras suspectas sit immorandum. Alterum per Tridentum, & longius, & pluribus suspectis locis, non tamen, ut per Suitenses, quoad montes ita asperum, & quoad populos adeo infensos intersectum. Per utrum eatis vobis est bene considerandum, & per quod elegeritis caute ambulandum. Non enim dubitamus, multos in hac Urbe esse

Ger-

Digitized by Google

Germanos, quid vobis, de credita vobis Provincia scripturi sint in Germania, aut forsan scripserint. Propterea ab iis, qui utriusque itineris periti sunt, tum hic, tum Senis, & Florentiæ & Bononiæ, per quas Civitates omnino vobis transeundum sit, informationem capiatis, & modum, cui adsit salvus conductus, quo possitis cum Dei adiutorio iter vestrum tute peragere.

Et si forte ad iter per Suitenses faciendum salvus conductus deesset, per Tridentum, & Serenissimi Romanorum Regis terras eundum esset. Tridenti autem capto consilio a Venerabili fratre nostro Episcopo ejus Civitatis, vel si forte ipse abesset, a dilecto filio nobili viro N. Castellano prædictæ Civitatis pro Romanorum Rege Præfecto, quos ambo, ut in rebus gerendis prudentes, ita etiam in fide maxime Catholicos, & huic Sanctæ Sedi optime affectos esse plurimum gaudemus, & volumus, ut eis optimum nostri animi hac de causa in ipsos affectum significetis. Iter vestrum quod illinc etiam duplex scinditur, prosequi poteritis, & si Œnipontem prædicti Romanorum Regis peculiarem Regiam, magis consulerent, illic a Regio Senatu salviconductus diplomata, poscerent una cum ductore itineris, id quod facile, & libenter Legatis, & Nuntiis nostris id petentibus pro bonitate illius Principis semper concedi, consuevit. Licet autem intelligamus Cæsaream Majestatem, publicasse jam edictum salviconductus omnibus ad colloquium Wormatiense accessuris profuturum, tamen non possum vos, non monere, ut omne studium adhibeatis, quo tutum ad locum vobis decretum perveniatis, in quo præter salvosconductus procurandos, etiam proderit particularem subraintendentem, & tacite, & absque ulla ostentatione iter vestrum facietis; in hoc autem articulo propterea multum sumus immorati, quia non parum Reipublicæ interest, ne quid sinistri in via [quod Deus avertat] patiamini.

Cum Wormatiam, auxiliante Deo, incolumes perveneritis, nihil vobis antiquius sit, quam ut significato adventu illuc Domino Episcopo Mutinensi consilia vestra, & commissionem vobis datam cum illo libere communicetis, deinde una secum colloquium procuretis Oratorum Cæsareæ, & Regiæ Maiestatum, eorumque Doctorum, qui cum illis eo accesserunt, & in primis Venerabilis fratris Episcopi Attrebaten. & dilecti filii Alberti Pighii, quos & ipsos vobiscum illi conventui interesse volumus, e quibus statum Religionis, & Colloquii, Deputatorum, si jam inceptum fuerit, intelligetis, consilium inter vos ineatis, quando, & quomodo vobis cum Dei nomine, aliquid negotiari inchoandum sit.

Sed illud præcipue memineritis ut vos [præsertim in principio] magis audiendi, & quæ ab aliis dicuntur observandi, quam vestra consilia aperiendi studeatis. Audiens enim Sapiens sapientior erit, ut inquit Salomon, & juxta Divi Jacobi præceptum: Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram; de quo quamvis vos commonere superfluum sit, qui non ab re tamen fortasse fuerit, indicasse.

Nullus tamen per se, vel cum Catholicorum, vel cum adversariorum Deputatis, aut aliis quibuscumque, quicquid tractare audeat, nisi te tecum, & cum cæteris, quos tecum hac de causa mittimus, communicata.

Quod si quis vestrum forte aliquid foris intellexerit eorum, quæ ad rem facere videbuntur, ad eosdem quamprimum referar, & ad te inprimis, quem hujus negotiationis Gubernatorem constituimus, cæteros vero consiliarios adiunximus.

Et quoniam ad aures nostras pervenit, a nonnullis etiam fide dignis, subdubitatum esse ex aliquibus indiciis, facile fieri posse, ut aliqui ex his, quos Catholici suo nomine deputarunt, partim non sane recto pede in fide procedant, partim non in hanc Sedem animo sint affecti, ea propter omnem adhibebitis curam, ut si qui sint tales, ut quinam illi sint, intelligatis id, quod Episcopo Mutinensi in istis Regionibus diu versato facile percipere erit.

Ab illorum autem non sincerorum colloquio, & consuetudine, sicut omnino abstinere non adeo consultum esset, ne cum detrimento causæ publicæ, & ipsi [si qui erunt tales] & ii, a quibus deputati fuerint, irritentur, ita parcius, & cautius cum illis negotiari vos oportebit, & quando una cum aliis vere Catholicis ad vos ibunt, generalibus verbis, & causa fidei minime præjudicialibus tunc utendum est.

Idem vobis observandum erit ab aliis omnibus, seu palam, sive clam non bene sentientibus cujuscumque sint status, aut conditionis, quibus necessario esset aliquid vobis tractandum.

At cum Deputatis vere Catholicis, quoties vel per se vos visent, vel a vobis pro loco, & tempore invitati fuerint, omnia, quæ agenda erunt, liberius, & apertius conferetis, non solum doctrina, & consilio, si opus fuerit, eos juvabitis, sed etiam ad pie, & prudenter, & pacate cum adversariorum Deputatis tractandum negotium Religionis, instruatis, & quodammodo dirigatis, commonendo eos, ut a rixis, & contentionibus abstineant, & zelo fidei pacis, ac charitatis omnia pertractentur.

Si-

Si vero forte contingeret, ut Deputati Protestantium, vel sponte, vel ab aliquibus aliis honestis personis inducti, vel alia quavis bona occasione oblata colloquium vestrum quærerent, eos benigne, & amice excipiatis, & cum eis loquendo, & negotiando, non minus prudentia, humanitate, pietate, & dexteritate, quas in vobis novimus esse sitas, quam doctrina utemini, significantes eis, nos esse maxime promptos unitatem fidei in omnibus quidem ovibus nobis commissis, sed præcipue illius inclytæ Nationis procurare, ad quod assequendum nos boni Parentis omne officium impleturos dicetis, modo illi se obedientes filios exhibeant.

Commemorabitis etiam dextero quodam modo, quot, quantaque damna passa sit Ecclesia Dei, & præsertim Germanica Natio ex istis in Religione dissidiis, quantoque majora pericula immineant, non solum ex intestinis, verum etiam infidelium bellis, quæ omnia non difficulter tollerentur, si velint ad Ecclesiam redire.

Quod si aliqua in Ecclesia reformare, aut concedi petent, ea certa, & clara, scriptisque commendata vobis exhibeant, ad nos quamprimum transmittenda, quæ si talia erunt, ut salvo Dei honore, & conscientia nostra, concedi possint, & vos istic eis bona spe favebitis, ad sequendum ea, quæ petunt, & nos re ipsa ostendemus, esse benignos, & pacis, charitatisque maxime cupidos.

Si vero iidem Protestantium Deputati pertinaces in suis opinionibus perseverent, aut vos verbis, & modis subasperis tractarent, vos tamen a vestra solita loquendi, & agendi modestia nequaquam recedatis, quinimmo tam apud ipsos quam alios quoscumque ubique juxta animi nostri desiderium, charitatem, unitatem, & pacem semper profitemini, sed in hoc necesse, eo utamini temperamento, ut tam Protestantium Deputati, quam alii quicumque cognoscant, non ex dejectione animi, aut quod causæ nostræ diffidatis, sed ex benignitate naturæ vestræ, & Apostolica doctrina, quæ contensiones ab Ecclesia Dei eliminat, modestiam, & bonitatem vestram procedere.

Non desperamus autem, si res ad istos terminos mutui inter vos, & Protestantium colloquii, & alicujus honesti tractatus reducatur, & vos cum modestia, humanitate, prudentia, & charitate, sicut confidimus, agetis hujusmodi tractatus, quin istud in Religione dissidium, ad aliquam bonam & certam viam dirigi possit, inde mox unitas, & pax Ecclesiæ loco, & tempore, & debitis modis perficienda, authore, & fautore Domino, subsequatur, quod si Deus nondum concedere nobis dignabitur, Nos tamen, & datæ vobis de eo commissionis, & vos suscepti laboris nequaquam pœnitere debebit, cum actiones nostras pro officio, & ratione, implorato Numine, dirigere, illarum vero successum a Domino expectare debeamus.

Et hæc proprie sunt, quorum in genere, & veluti quadam formula vos commonefaciendos, existimavimus, cætera, quæ non pauca pro mutabilitate rerum, de novo emergere, facile possunt, ea tam ex his regulis per nos datis, quam ex prudentia vestra gubernanda, & quod dicitur consilium in arena capiendum vobis relinquimus.

Quæ vero ad merita hujus causæ, & articulos controversos attinet, non est, quod vos instruamus, cum incertum sit, quibus potissimum tunc insistere adversarii velint, & consummata doctrina vestra ulterius instructione non indiget.

Illud tamen in hac re certius explicandum vobis jam nunc duximus, quod cum Lutherani multa errata falso imputent Sedi Apostolicæ, contra quæ postea scribentes, in ea facile, & erronea refellentes, sic aures populi captant, & animas eorum inficiunt; idcirco maxime profuturum putamus causæ veræ fidei, si vel cum Protestantium Deputatis loquentes, vel etiam cum aliis hominibus, qui ubique hac fraude sunt seducti, detegeretis, & redargueretis hos malos dolos, observate tamen semper, quas vobis toties inculcavimus modestiæ, & prudentiæ regulas, ut ne propterea ad contentiones, & rixas deveniatis, cum vos, non ad disputandum, aut altercandum, aut aliquid, & quod in eo colloquio tractaretur probandum, decidendum, aut concordandum illuc mittamus, sed pro satisfactione officii nostri, & ad Cæsareæ Majestatis, Serenissimi Romanorum Regis preces, ad assistendum, & consulendum Deputatis Catholicorum, ad suadendum adversariis, reductionem, & pacem; sin minus ad explorandum, & intelligendum eorum consilia, & quo tandem tendere videantur, perscrutando, in quo non solum summa diligentia, sed & maxima prudentia, & cautela vobis utendum erit, ne forte decretum propositum nostrum majorem concitet perturbationem.

Etsi aliqua vobis spes, & via pacis, & reductionis illorum illucesceret, de ea, & omnibus aliis, quæ illic dicentur, fient, aut contingent notatu digna, ad nos per literas quamprimum referatis, congruum, & opportunum vobis quam celerrime accepturi responsum.

In summa autem, ita pro virili vestra, cum Dei auxilio agere studeatis, ut si fidei,

Digitized by Google

dei, & hujus Sanctæ Sedis causa eu nostra negotiatione melius promoveri non possit, saltem non ad deteriorem, quam in quo nunc est statu, vestra culpa, de quo tamen nequaquam timemus, perducatur.

Poteritis autem sæpe, & copiose scribendo facile nos de omnibus certiorem reddere per tabellarios, qui vigesimo quoquo die, ultra citroque in Flandriam, & illinc Romam, commeantes per Spiram, Wormatiæ admodum vicinam, transire consuevere, sed & ubi res postularet, eo jam proprium Cursorem ad nos illinc expedire poteritis.

Dominus Noster Jesus Christus consilia, & actiones nostras gubernet, & vos incolumes illuc ducere, & cum laborum vestrorum optatis fructibus, ad nos reducere, & Ecclesiam suam pacare, & amplificare dignetur, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XI. *Octobris MDXL. Pontificatus Nostri anno* VII. Scripsit etiam eidem Feltrensi Episcopo Pontifex sequentem Epistolam.

Venerabili Fratri Thomæ Episcopo Feltrensi Nuntio nostro.

Paul. III. lib. brev. an. 6. p. 406. *Venerabilis Frater. Cum nuper a Cæsarea Majestate Nobis significatum fuerit, conventuros esse propediem Wormatiæ aliquos hinc a Catholicis Germaniæ, inde a Protestantes se vocantibus ejusdem Nationis deputatos, qui amicabili collaquio inter se absque ullis contentionibus, vel disceptationibus habito, super dissidio Religianis, quo dicta Natio jam per aliquot annos laborat, aliqua media, & rationes [citra tamen ullam decisionem] excogitent, per quæ postea ad reconciliationem, & unitatem fidei inter eos deveniri possit: fuerimusque propterea ab eadem Majestate requisiti, ut quemadmodum Cæsarea Majestas, & Serenissimus etiam ejus Frater Ferdinandus Reu Romanorum, eo missuri sunt, ita nos etiam aliquem prælatum nostro nomine, & secum aliquot doctos, & probos Viros ad hunc laudabilem finem illuc mittere vellemus, quo etiam dicta Majestas, & Serenissimus Reu Oratores missuri sunt. Nos, qui nihil magis hoc tempore concupiscimus, quam Sanctæ Ecclesiæ ubique unitatem, & ut illa fortissima, & inclyta Natio, quæ semper antemurale totius Christianitatis est habita, ad unanimem in fide consensum, & tranquillitatem reducatur, a dicta etiam Majestate requisiti, & ad tam pium opus coadjuvandum, te, cujus doctrinam, ac prudentiam habemus perspectas, & una tecum aliquot alios probos, & doctos Viros ad dictam Civitatem Wormatiæ destinantes, tibi mandamus, ut una cum mittendis ab eisdem Cæsare, & Rege Romanorum, omnem detis operam nostro nomine, nihilque agere, & curare prætermittatis, ut dicta reconciliatio, & ad fidei unitatem reductio sequi possit, cujus nostri desiderii, ac tuæ aperæ effectum Deus Omnipotens nobis concedere dignetur. Dat. Rom. apud Sanctum Marcum die I. Octobr. MDXL. anno* VI.

Adjunxit illi Pontifex eruditione excultissimos Theologos, atque inter eos Albertum Pighium authoritatis Apostolicæ adversus Novatores acerrimum defensorem, quem subjectis literis ad tuendam Ecclesiæ causam incitavit. LVI.

Alberto Pighio.

Cum ad colloquium Wormatiæ proxime habendum, unum eu Prælatis nostris a Cæsarea Majestate requisiti missuri essemus, eique adjuncturi aliquos doctrina, & pietate præstantes Viros, non fuimus dubii, quin te, vel in primis illis adnumeraremus, scimus enim quali eruditione sis & quam pium animum geras, & quantum hæc Sancta Sedes in te confidere possit, apud quam diu versatus, cum virtutis, tum observantiæ in illam tuæ nobis monumenta reliquisti, quæ nos grato animo conservamus. Cum igitur nullum tempus habiturus sis aptius, in quo tua excellens doctrina, atque erga Deum pietas, & in nos observantia elucere possit, libenter ad pium hunc laborem vocantes, hortamur, ut ad dictum colloquium in tempore destinato te conferas. Eaque inibi una cum Prælato nostro, quem propediem missuri sumus, ac cæteris per nos mittendis præcipueque Venerabili Fratri Nostro Antonio Pernott Episc. Atrebatensi in honorem Omnipotentis Dei, assertionemque Catholicæ fidei, & Apostolicæ Sedis, agas, & cures, quæ te digna, & nostræ in te spei consentanea sunt, &c. Datum Romæ apud Sanctum Marcum IV. Octob. MDXL. anno VI. *Paul. III. lib. brev. an 6. p. 405.*

Extant eo argumento ad eumdem Atrebatensem Episcopum Pontificis literæ his verbis conceptæ. LVII.

Venerabili Fratri Antonio Pernott Episcopo Atrebatensi.

Venerabilis Frater salutem. Cum ad id colloquium, quod Wormatiæ super rebus Catholicæ fidei propediem habendum est, a Cæsarea Majestate requisiti, statuerimus hinc mittere unum ex Prælatis nostris, eique aliquot doctrina, & pietate præstantes Viros, tum hinc, tum aliunde eu diversis locis conquisitos, adjungere, qui a nobis ad hoc deputati una cum eodem nostro Prælato rem Catholicæ fidei agant, *Paul. III. lib. brev. an. 6. p. 408.*

& tue-

& tueantur, occurris nobis in primis tua fraternitas, quæ studiis literarum recens, & nova dignitate conspicua pro eruditione posset, & pro pietate sua vellet utriusque laudis primitias Deo offerre, & in eius sanctum obsequium, vim ingenii, & doctrinæ suæ exponere, sicut ea dignum est, itaque hac spe freti tuam fraternitatem hortamur, ut pium hunc laborem suæ maxime dignitati, & virtuti congruentem, libenter suscipiens ad id colloquium in tempore destinato se conferat, ibique una cum Prælato nostro, ac cæteris, quos mittimus, ea agat, & curet, quæ ad honorem Dei Omnipotentis, tutelamque Catholicæ Religionis, & Apostolicæ Sedis redundent, &c. Datum Romæ apud Sanctum Marcum IV. Octob. MDXL. anno VI.

Epist. Moroni ad Card. Farnesium apud Palavic. to. 1. l. 4. c. 12. n. 1.

LVIII. Cum Wormatiam omnes accessissent, vigesima quinta Novembris tractationi initium dederunt, quamvis Imperator abesset, eo quod, ut vulgatum fuerat, Belgicos motus non penitus compressisset, sed revera, ut secreto Granuellanus (cui Imperator mandaverat, ut suo nomine colloquio adesset) Pontificiis dixit; Imperatorem Wormatiam non esse accessurum, quia Oratorem Anglicum expectabat, qui lento gradu iter agebat, ut eum Wormatiæ reperiret, sed Imperator, nec Wormatæ, nec in alio Germaniæ loco, cum eo convenire, disposuerat, ne illic omni studio aleret discordias, quas valde utiles ad pacem in Anglia conservandam cognoscebat. In primo congressu, sic Granvellano consulente, Nuntius Pontificius non adfuit, cum illa prima actio plena futura esset officiorum, sed Sedes in loco ubi Nuntius sedere debebat, posita fuit in dubium tamen venerunt, timentes de aliqua Lutheranorum insolentia, an Nuntius suam esset dicturus Orationem, sed Granuellano pro Lutheranis promittente, decretum fuit, ut ad captandos Pontificiorum animos, eis ostendendo Pontificis desiderium erga concordiam etiam ipse oraret. Die igitur vigesima quinta Novembris Granuellanus *Orationem habuit, qua Cæsaris, Ferdinandique absentiam excusavit, quam vero, uterque omnium Imperii Ordinum consensum, præsertim in causa Religionis, exoptent multis verbis explicavit, quot quantæque ex dissidiis calamitates acciderint, quæ porro impendeant, addidit: Ut modeste in unum consensum redeant, nec sua pertinacia, vetera dissidia continuent, oravit: id enim Deo in primis, deinde Cæsari. Ferdinandoque fore gratissimum, universæ autem Germaniæ omni ex parte salutare. Postridie de Scribis, qui singula exciperent actum est: utrinque bini delecti fuerunt.*

Initium Wormatiensis colloquii *Litera Nuntii apud Palavic. ubi supra n. 3.*

Epist. Nuntii Moroni apud Palavic. ubi sup.

Francisus Belcari. Ep. Meten. l. 22. n. 48.

VI. Idus Decembris Thomas Campegius Feltrensis Pontifex, Pontificius Legatus orationem habuit de pace Christianis omnibus, Germanis autem in primis necessaria, quorum cervicibus Turcæ immineant, proloquutus, Germaniæque vicem miseratus, Paulum Pontificem omnia tentasse, ut huic malo mederetur, Concilium Vicentiam indixisse declaravit, ubi nulli, aut rari convenerint. Cæsarem quoque Wormatianum hoc colloquium instituisse, Ratisbonensis conventus, ubi Cæsar aderit, veluti quoddam præludium: se de Pontificis mandato, Cæsarisque consensu accessisse, precari, ut unam concordiam, verum Christianorum scopum sibi proponant, Paulum quidem, si quid in ea re præstare possit, sedulo, ut omnibus satisfaciat, laboraturum. LIX.

Addit Belcarius, Principes, qui, ut huic colloquio præessent, decreti fuerant, edixisse, ne acta colloquii, nisi cum designatis ad illud communicarentur, neve divulgarentur, priusquam referrentur ad Cæsarem, ac de Protestantium doctrinæ capitibus; de jurisjurandi formula, de colloquutorum numero, & suffragiorum ratione, longam altercationem fuisse, nulloque modo Protestantes a suis opinionibus discedere statuisse, reiectamque disceptationem ad Ratisbonenses cœtus, quod Angelus Massarellus confirmat his verbis. *Et quoniam in dicto Wormatiensi conventu, nihil a colloquutoribus concludendum fuerat, omnia ad Imperialem Ratisbonensem Dietam, quam ad VI. diem Januarii MDXLI. celebrandum Cæsar indixerat, remissa sunt.* Ita ex hoc colloquio Wormatiensi non alii fructus decerpi potuere, quam quod Philippus Melanchthon, & Bucerus Hæresiarchæ, tanquam Hæreseos cymbala, tinnitu impio, audientium aures infecerunt, non enim, ut ad bonam frugem redirent, poscebant colloquia, sed ut eloquentiam venditarent, famamque apud suos colligerent, quare mox editis pestiferis libellis, acta evulgarunt, ut refert Joannes Cochlæus, qui præcipua actorum Wormatiensium capita perstringit.

Conventus Vormatiensis sine fructu dissolvitur. *Angel. Massarell. in Diar. ms. arch. Vat. sign. 3190. p. 307. Paulus Jovius l. 39. Jo. Cocl. in act. Luth.*

Surius in comm.

Post longam sane tractationem cum Dominis Præsidentibus habitam: duo disceptaverunt de Peccato originali collocutores, D. Joannes Eckius, & Magister Philippus Melanchthon, de quo quidem Articulo disputandi non fecissent finem, nisi Cæsaris Commissarius Illustris Dominus de Granuella, qui mox abiturus erat, delectum fecisset, ac binos ex utraque parte constituisset, qui eum Articulum in quatuor puncta redactum utcumque concordarunt, de reliquis autem nihil agi ibi potuit.

Paul. Jovius l. 39.

tuit. Non erant nimirum ad concordiam comparati Lutherani, cum inani expectatione Cæsarem deluderent, ne armis, eorum pertinaciam frangeret, quo vero astu visi sint assentiri Catholicis in controversia de Peccato originali (Jovius illustrat.) *Jam de Peccato originali Protestantes se cedere fatebantur, utpote, qui astuto consilio, cum dociles, tum veræ doctrinæ cupidi existimari cupiebant, ut conceptam infamiam obstinatæ dissensionis effugerent, & tum demum in reliqua veterum sanctionum capita ad convellandam Romani Pontificis authoritatem sævius, atque liberius grassarentur, si in re nequaquam levi, a prioré sententia discessissent, sed eam alternæ disputationis contentionem Granuellius, quasi jam bonæ spei plenus, qui aliquid pio pacificatore non indignum consequutus videretur, ad Ratisbonensem conventum rejecit.*

LX. Colloquia cum Hæreticis semper Incrementa Hæresibus dedere. *Surius in comm. hoc anno.* Calumniis, quas Hæretici Catholicis opponebant, Surius respondit.

His inanibus colloquiis Cæsarem male tempus absumpsisse a Lutheranis illusum & maximarum rerum gerendarum occasiones amisisse proximo anno visuri sumus. Ex his vero latius diffundendæ hæreseos ansam captarunt Novatores, ac scripta calumniis in Catholicos referta sparsere, quas Surius ita refellit. *Aiunt Catholicos magna crudelitate grassari in homines innocentes iis verbis Imperatorem Regem Franciæ, multosque alios Catholicos Principes, oblique crudelitatis insimulant, propterea quod de Hæreticis supplicium sumerent, quos ipsi vocant homines innocentes, & tamen etiam Protestantes severe animadvertebant, haud dubie instigati ab istis in Sacramentarios, & Anabaptistas, qui se non minus atque Lutherani innocentes jactitabant. Quæ vero illa innocentia est, homines a Christi corpore, quod est Catholica Ecclesia abstrahere, & in pestilentissimos errores inducere, quos necesse est, non aliud, quam ipsam mortem sempiternam consequi? Latrones atroci plectuntur supplicio, quod corpora jugulent, & isti animarum parricidæ, tanquam innoxii nullas tantæ immanitatis pœnas dabunt. Aiunt se in suspicionem vocari, quasi non emendationem Ecclesiæ, sed commoda solum sua spectent, & has calumnias longe, lateque disseminari, quo vera Religio, & ipsi in odium adducantur? Quis hic non videat istorum impudentiam? Si Ecclesiæ emendationem spectabant, cur non manserunt in suis cœnobiis? Cur tot jam olim damnatos errores ab Inferis excitarunt? Cur Germaniam fœdissimis Religionis dissidiis horrendum in modum distraxerunt, & has tantas errorum tenebras, audeant vocare puram doctrinam, audent dicere se filios Dei, nomen, & Evangelium profiteri?* [Et infra] *Jam vero quantam habet vanitatem, & impudentiam, quod aiunt, in his literis se nihil contra veteris Ecclesiæ formulam docere, cum certissimum sit, & a nostris abunde ostensum, eos pro Evangelio, & Dei verbo hominibus, nihil fere obtrudere aliud, quam crassissimos, & jam olim damnatos errores: & ne parum sit, tam scelerate esse mentitos adiiciunt non aliud, tam insolens, & prodigiosum mendacium, ut non stylo, sed Magistratus sceptro, & severa animadversione vindicandum sit. De Pœnitentia* [inquiunt] *docebatur frigide, & perpleue; de Gratia per Christum accepta, de condonatione Peccatorum, ne verbum quidem. In re tam aperta, quam ipsa lux meridiana palam coarguit, quid possumus aliud, quam & istorum deploratam malitiam, & illis fidem commodantium dolere cæcitatem? Quis vero possit mederi hominibus, qui tam luculenter imponi sinunt? Legantur vel soli Doctorum Scholasticorum libri, & pene usque ad fastidium comperientur de Christi gratia, & peccatorum remissione dixisse. Non ergo isti quadam animi imbecillitate, aut ignoratione, sed obstinata, & deplorata malitia hæc, & id genus alia multa in miserorum certissimam perniciem confingunt.* [*Addidere in literis ad Granuellanum.*] *Protestantes non defuturos colloquio, actioni conciliationis, sed ita, ut Scriptura duce verum exquiratur, & Christus solus pro Judice agnoscatur, quam cantilenam illi bellissimi Theologi perpetuo cantillant, quasi non eadem voce, et multi alii superiorem temporum usi sint. Sed advertas dolum, Lector, volunt Scripturam valere, sed tantum penes ipsos sit facultas eam interpretandi. Quæ vero tam impia possit exstare hæresis, quæ non libenter hac ratione Scripturam solam Judicem patiatur. O nimium simplices Christianorum animos, qui hanc versutorum hominum vafritiem non advertent! Non est nobis controversia cum illis de Scripturis, sed de sensu Scripturarum, hunc illi volunt petere e suis parum sanis cerebris, nos illum petendum esse dicimus ex perpetuo Catholicæ Ecclesiæ consensu: verum hoc illi prorsus refugiunt, quia sciunt dogmata, & privatas, falsasque opiniones suas, ab hoc publico totius Orbis Christiani consensu discrepare. Interim Scripturas crepant, apud imperitos, sed docti facile intelligunt, tam nihil pro illis facere germanum Scripturæ sensum, quam nihil suffragatur mendacio veritas, & qui tandem fieri possit, ut bona fide ad Scripturas provocent, cum ipsam suam confessionem Augustanam,* ple-

pleraque dogmata sua non semel mutarint. Potest ne verum esse, quod tam varium est? aut potest cum tanta inconstantia ullum habere commercium incommutabilis Scripturæ Divinæ veritas?

Sur. in comm. hoc anno. Conati sunt Protestantes Gallorum Regem officiosis literis delinire, conciliareque sibi adversus Cæsarem, pertentarunt etiam Henricum Angliæ Regem sibi conjungere; sed is ipsos etiam arguit, non recte in pluribus de fide sentire. Cum vero Ratisbonæ conventus proximo anno cogendus esset, pro ventilandis controversiis, Joannes Cochlæus nonnulla opuscula edidit pro illustranda fidei Catholicæ puritate, ut ipse memorat his verbis:

Jo. Cocl. *Quoniam alius conventus a Cæsare indictus erat Ratisbonæ celebrandus, in quo per aliud colloquium de Religione agendum erat, Cochlæus Moguntiæ brevem edidit libellum, & Latine, & Germanice in septimum Augustanæ confessionis Articulum de vera Ecclesia; ubi ostendit eam non esse apud Lutheranos, sed apud Catholicos, ex eo enim Articulo tota Religionis controversia pendere videtur. Edidit & eum libellum ibidem, quem inscripserat De Ordinatione Episcoporum, & Presbyterorum, & de Eucharistiæ consecratione antequam abiret Ratisbonam.*

LXI. *Paul. Jovius l. 39. Isthuanf.* Perturbari cœpta est, ac fluctuare in Hungaria Christiana res ob inopinatam Joannis Hungariæ Regis mortem, adeo ut cum superiore anno ob pacem inter eum, ac Ferdinandum confectam Hungarici Regni res reflorescere viderentur, demum accepto hoc vulnere, ob enata *Sur. in comm. hoc anno.* dissidia, adeo concidere, ut ea Hungariæ pars, quæ Joanni parebat, Turcica servitute oppressa fuerit. Extulerat signa Joannes Rex adversus Maylatum Transylvaniæ Præfectum rebellem; nondum *Jo. Hungariæ Regis morte Regnum illud perturbatur.* confirmata ex recenti morbo tenui, & imbecilla valetudine; cumque editi in lucem filii ex Isabella Sigismundi Regis Poloniæ filia lætus Nuntius in castra venisset, & una cum Proceribus publicam de suscepto Regni hærede lætitiam Regali convivio celebraret, infirmam valetudinem iniquis poculis obtrivit, febrique revocata, brevi interiit, cum prius filium testamento hæredem Regni renuntiasset, Georgiumque Episcopum Varadiensem, ac Petrum Vicchium reliquisset, Proceresque esset obtestatus per Hungarici nominis antiquum decus, ne externæ gentis Regem in Hungaria imperare paterentur: quo supremæ voluntatis decreto fœdus cum Ferdinando Rege percussum violavit, in tabulis enim conscripti, obsignatique fœderis, diserte fuerat appositum, ut si Joannes vita excederet prior, Ferdinandus totius Hungariæ Imperio potiretur, cui pactioni plures Principes subscripserant, ut Hungaria in pristinum decus, amplitudinemque restitueretur, ea tamen pactio in arcanis habita fuerat, ac suppressa, ne Solymannus ex ea offenderetur. Joanne autem Rege extincto, Hungari suæ salutis, nominisque Christiani immemores, stare fœderi detrectarunt, ac misere Joannem Exechium Quinqueclesiensem Episcopum, & Stephanum Verbetium Oratores, cum amplissimis muneribus ad Solymannum, ut Joannis Hæredem Stephanum, cujus capiti solemni ritu Coronam auream D. Stephani primi olim Hungarorum Regis imposuere, in clientelam acciperet, cujus rei fama, cum ad Pontificem affluxisset, ad avertenda impendentia pericula, cum Cardinalibus varia consilia iniit, ut referunt Acta Consistorialia.

XXIV. Novemb. Cum Sanctitas sua videret inter Principes Christianos pacem perfici non potuisse, tametsi de eodem Sanctitas sua, & coram, & crebris Legationibus, partim ad Cæsarem, partim ad Christianam Maiestatem paterna charitate tentaverit. Cumque ex bello in Hungaria post mortem Joannis Hungariæ Regis, inter Serenissimum Ferdinandum Regem, et Reginam a dicto Joanne relictam orto, maxime timendum esse judicaret, ne futuro anno a Turcis, Terra, Marique res Christianæ, usque adeo in Italia invaderentur, præsertim renovata pace inter Illustrissimum Dominium Venetorum, & Tyrannum Turcarum, & Germaniæ Religionis dissidio ardente, mature occurrendum, & antevertendum, est arbitratus, provisiones faciendas proposuit. *Alex. Farnes. Card. in Act. Consistor. ms. Car. Spad. sig. n. 133. p. 393.* Fuere eæ variæ conficiendæ pecuniæ rationes pro stipendiis Militum comparandis. Ad conjungendos etiam mutuo fœdere Hungaros, literas dedit ad Hungariæ præsules, quibus damnavit eorum consilium, qui puerum hæredem Turcicæ clientelæ committendum senserant, monuit præsentem casum, jam ante prævisum fuisse, atque ex fœderis legibus diremptam controversiam, caverent, ne Græcorum exemplo Turcas excirent in auxilium, eandemque demum, ac illi calamitatem paterentur.

Archiepiscopo Strigoniensi.

Venerabilis Frater salutem. Audito per nos obitu claræ memoria Joannis Regis, LXII. *Paul. III. lib. brev. ann. 3. p. 378.* *sane præter dolorem ex morte Christiani Principis susceptum a nobis, non parum etiam perturbati fuimus, quod veriti sumus ex proximis istius Regni cladibus, ne quid ea res non solum vobis, sed etiam*

cæ-

Digitized by Google

cæteræ Christianitati periculi afferret, neve aliqui istic motus, in his tantis Christianorum perturbationibus, nunc orirentur; id autem eo magis timere cogimur, quod intelleximus [id quod cupimus omnino esse falsum] profectos jam istinc esse Oratores publicos ad Turcarum Tyrannum, qui cum eo agant, tributumque polliceantur, ut is relictum filium Joannis Regis in suam defensionem suscipiat, & in eo statu, quo Pater eius fuit, remanere finat, Gubernatore Regni interim constituto. Qua quidem re nihil potuit nobis accidere acerbius, cum enim istud Regnum ex discordiis vestris antea afflictum, ac lacerum, postea eu pace, inter eundem Joannem, & Charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Romanorum Regem inita, recreatum videremus, bonaque spe duceremur, eandem pacem omni studio a vobis, qui præsertim in ea intervenisseris, esse conservandam: eum præcipue sicut a fide dignis relatum nobis est, hic ipse casus fuerit ante in dicta pace prævisus, ac decisus, quid audiri potuit vestro nomine indignius, quam pace turbata, spretisque fœderibus, tum novis, tum priscis, etiam ab hoste Christi auxilium petere, eidemque hosti viam patentiorem ad cætera Christianitatis aperire, & Hungariam Turcis facere vectigalem? sed Nos, ut diximus, falsa hæc esse cupimus, & speramus, non enim modo de Prælato insigni, qualis tua fraternitas est, sed ne de Christiano quidem homine facile credi possunt, cum impietatem multis modis contineant. Quidvis certe pati, ac subire satius fuisset, quam ad hæc confugere, licet igitur a fraternitate tua nihil expectare debeamus, quod indignum ea sit, tamen cum istius Regni, quod etiam antemurale cæteræ Christianitatis est, salute tantum simus solliciti, quantum nostri officii ratio, nostrorumque Prædecessorum consuetudo, ac noster erga vos amor postulat, fraternitatem tuam cum affectu, omnique instantia hortandam duximus, & pro bono istius Regni, omniumque Christianorum universali, monemus, & urgemus, ut pro tua virili, pacem in isto Regno omni tuo studio, & opera conservare, parisque fœdera tueri cures, tibi nihilominus in virtute sanctæ obedientiæ, & sub nostræ indignationis pœna præcipientes, ut omnium hostium Christi consortium tanto detrimento a vobis experitum, ab eodem Regno penitus excludas, ne belli causis, & seminibus inter vos renatis, atque ex vestra, quod Deus avertat, discordia, nova occasio Turcis præbeatur, istius Regni ad extremum interitum deducendi, ac sibi tandem subiiciendi, sicut in Græcia

fecerunt, cuius miserabile exemplum ante oculos vobis sit: in hoc fraternitas tuam rem pietate, prudentia, ac persona tuam dignam, & nobis, qui nihil aliud, quam istius Regni salutem, & communem securitatem ex hoc petimus, facies valde gratam. Datum Romæ apud S. Marcum III. Octobris MDXL. anno VI.

Conceptæ sunt eadem verborum formula literæ ad Varadiensem, Agriensem, Quinqueclesiensem, Transylvanumque Episcopos, tum alios septem Prælatos, sive Abbates: contempsere ii infeliciter Pontificis monita, ac una cum Proceribus, specie tuendi Hungarici nominis, Christianæ fidei causam prodidere, ac tandem post graviora bella, Turcicæ servitutis infame, & crudele jugum subierunt, ut suo loco dicetur. Interea Ferdinandus, cum misso Oratore Reginam Viduam de fœderis legibus certiorem fecisset, atque amplissimos illi redditus, atque filio Septusianam Provinciam sponderet, si Regni possessionem restitueret, illaque Sigismundum Patrem arbitrum constitueret, adderetque non futurum honestum Ferdinando Viduam lacrymis consumptam, puerumque vagientem in cunis, bello obruere. Rem conficiendam celeritate ratus, auxilio Cæsaris exercitum immisit, Vicegradum impetu cœpit, Pestum, Vaciamque sine vulnere in potestatem redegit, plures Hungaros Proceres, sibi conciliavit, Albam regalem obtinuit, Budamque obsedit, Turcæ vero a Regina in auxilium exciti fuere, ut proximo anno dicetur. Eo vero liberius armorum molem vertere in Hungaros potuere, quod Veneti, cum iis fœdus instaurassent, de quo VII. Junii Pontifex in Senatu Cardinalium verba fecit. LXIII.

Paul. Jov. l. 39.

Ferdinandus contra Hungaros bellum movet.

Alex. Farnes. Card. in Act. Consist.

In Anglia Henricus Rex, cum jam ante omnium Monasteriorum opes, ac census expilasset, in eam egestatem clarissimo divinæ in eum, ac suorum impia sacrilegia vindictæ extemplo lapsus est, ut ad eam levandam plusquam, tertiam ac ferme mediam bonorum partem ab Anglis omnibus abraserit, atque omnia Equestris Ordinis Rhodii vectigalia fisco addixerit, tanto vero odio pios est insectatus, ut Uilsunum Virum primarium, & Sampsonem Episcopum Cicestrensem ea sola de causa in carcerem conjecerit, quod eleemosynam erogassent in quosdam pauperes in custodiis, propter negatum Ecclesiasticum Regis Primatum fictitium detentos; pariterque Richardum Farmerum bonis omnibus exuerit, perpetuo damnarit carcere, quod liberalitate pios complexus esset; Joannem Nevellum ob cultam fidem Catho- LXIV.

Nicol. Sander. l. 1.

Henricus VIII. Angliæ Rex sævit in Anglos.

licam, & popularem gratiam morte affecerit, tum ad habenas liberiores laxandas, tyrannidi, legem iniquissimam tulerit, ut si quis absens, atque in dicta causa læsæ Majestatis damnaretur, non minus recte damnatus esset, quam si Duodecimvirali judicio (apud Anglos solemni) lata in eum fuisset sententia [1]. Væsanæ legis suasor Cromuelus fuit, omnium scelerum administer, idemque ejus legis vim primus sensit, atque ab Ordinibus Regni hæreseos, perduellionis, vitio repetundarum, furtorum, homicidiorumque damnatus est, affectusque capitali supplicio, nulla illi purgandi sui permissa potestate: mirabantur Populi, Henrici Vicarium in cœlestibus, ad Inferos amandatum. Omnibus denique in ore fuit. *Vidimus impium superexaltatum, & elevatum, sicut cedros Libani, & transivimus, & ecce non erat, & quæsivimus eum, & ecce non est inventus locus ejus.* Discant mortales flagitio quæsitam Principum gratiam sæpe in odium verti, & improbam fælicitatem in carnificinam desinere.

Sander. l.s. Sublato Cromuelo, non destitit Henricus in Catholicos sævire, & Luciferi in terris Vicarium agere; dum Christi Vicarium se venditabat: ad tertium enim kal. Augusti tres Theologos Doctores Catholicos morte affecit, quos ut ignominia graviore inureret, totidem Zuingliana hæresi infamibus Presbyteris Apostatis conjunxit, ut narrat Sanderus. *Henricus quamquam jam non solum a Bolenis, Cromuelo, cæteraque domesticorum peste, verum etiam ab Anna Clivensi, Principumque Germanorum necessitudine liberatus, in amicitiam Cæsaris propendere inciperet, uxoremque novam ex Catholica satis familia duxisset, pro summa tamen natura suæ superbissima infelicitate, qua nunquam videri voluit errasse, aut cujusquam consilium, magis quam suum sequutus esset, statuit, cœptam in Catholicos crudelitatem prosequi, unde ad tertium Kal. Augusti, tres Viri, Catholici, Theologique Doctores, Thomas Abelus, Edovardus Povellus, & Richardus Ferberstonus, eo quod Serenissimæ Catharinæ Reginæ causam olim defendissent, & nunc Regis potestatem Pontificiam non agnoscerent, extremo supplicio affecti fuerunt: quo etiam ipso die tres Hæretici Zuingliani, Barnus, Gerardus, & Hieronymus perditi Presbyteri, ob hæresim Zuinglii mortem obierunt; factum est autem Henrici jussu in majorem Religionis contemptum, ut bini, & bini vimineis cratibus innexi, per plateas ad locum supplicii traherentur sic, ut singuli Catholici, cum singulis Hæreticis in eadem crate conjungerentur, quod Dei Servis ipsa morte gravius, & intolerabilius videbatur. Cum autem Palatinus quidam ex Henrici Aula, hos sic ad mortem duci cerneret, aliumque ab alio se avertentem, vultuque & voce, consortium detestantem, petiit, quænam cuique causa mortis esset, cumque accepisset, alios ob Religionem Catholicam defensam, alios ob eandem impugnatam morti esse adjudicatos: ne, inquit, in posterum ego Regiæ Religionis ero, hoc est nullius.*

Quarto autem nonas Augusti Laurentius Cochlus Prior Cœnobii Dancastrensis: una cum tribus Monachis, & duobus Laicis Ægydio Horno, & Clemente Philpotto, quod nollent Ecclesiasticum terreni Regis Primatum jurato confiteri, exclusi e terris, ad cœlestem æterni Regis gloriam transmissi sunt.

Hoc anno Pontifex ad perpoliendos LXV. Cleri mores intentus, cœptam jam ante disciplinæ Ecclesiasticæ restituendæ actionem provexit, ususque præstantissimorum Antistitum in ea re opera, Episcopum Veronensem excivit his literis.

Episcopo Veronensi, &c.

Tuam probitatem, diligentiam, ac fidem, temporibus fælicis recordationis Leonis X. & Clementis VII. Prædecessorum Nostrorum agnovimus, & quantus in agendis rebus esset, cum admiratione perspeximus. Et infra. *Et vocatus ad nos pro reformatione morum, & postea in ulteriorem Germaniam pro rebus gravissimis missus, utrobique tua virtute nobis certius explorata, majus tui desiderium accendisset, jam tandem Frater Venerabilis esse noster debes, etsi nunquam non fuisti noster, sed quem usum tuæ probitatis in tua particulari Ecclesia cepimus, concedat jam*

Paul. III. lib. brev. an.6.p. 141.

Reformationi incumbit Paulus.

NOTÆ [1] LEgem illam, quam in Anglia latam ex Sandero notat hic Annalista nimirum, ut absentes læsæ majestatis rei postulati, & ob absentiam damnati non minus rite damnati haberentur, ac si duodecimvirali judicio rei prononciati fuissent, legem, inquam, illam numquam in Anglia auditam latamque affirmat Burnetus in refutatione Sanderi. Quamquam id præstitum interdum a supremo Angliæ senatu tamquam a principe supremo concedit. Eo vero damnationis genere non primus quidem Cromuellus punitus fuit, cum ante illam *Ducissa Sarum* aliique plures idem judicium tulerint. Hæc Burnetus, cui de rebus gentis suæ affirmanti fides habenda, & Annales corrigendi. MANSI

jam nobis illa, ut eundem pro universali Ecclesia hoc tempore capiamus, in qua sane multo ampliores campi se tibi offerent, in quibus tua virtus eluceat, & exerceatur: quamobrem cum reformationem ipsam, quam cum apud nos esses, inchoavimus, nunc prosequamur, & concedente Domino perficere intendamus, tuaque in hoc integritas, gravitas, & prudentia, magno nobis usui, præsertim in re jam tibi agnita, esse possit, hortamur te, tibique in virtute sanctæ obedientiæ injungimus, ut quam primum poteris, cum tuo alioqui commoda ad nos venire matures, &c. Dat. Romæ XXVII. *Aprilis MDXL. Anno* VI.

De navato studio hoc anno a Paulo pro instauranda disciplina Christiana hæc referunt acta Consistorialia.

Acta Consist. sign. n. 133. p. 386.

VI. Augusti fuit Consistorium. Sanctitas sua deputavit Reverendissimos DD. meos super reformatione, videlicet pro Camera Apostolica, & Tribunali Urbis, RR. DD. Joannem Dominicum Episcopum Ostiensem Decanum, Ghinutium, & Polum pro Rota, & Cæsarinum de Monte, & Guidiccionum pro Cancellaria Apostolica, Grimanum, Brundusinum, & Rudolphum, pro Pœnitentiaria, Contarenum, Sancti Sixti, & Marcellum Cardinalem, ut invigilent, & curent ea, quæ circa reformationem conclusa sunt, & sancita inviolabiliter observentur, et, ubi opus fuerit, suæ Sanctitati referant.

Addunt eadem acta, flagitante Lusitano Rege insignitam fuisse proximo mense Elborensem Ecclesiam Archiepiscopali dignitate.

Alex. Card. Farn. in Act. Consist. ms. Cardin. Spad. sig. 133. p. 388.

XXIV. Septembr. MDXL. S. D. N. dismembravit Ecclesiam Elborensem, olim Suffraganeam Ecclesiæ Metropolitanæ Ulixbonensis vacantem per obitum Alphonsi Car. Portugalliæ, & erexit in Metropolitanam, cui fuerunt assignatæ pro Suffraganeis, Sylvensis, & Septensis Ecclesiæ, & Sanctitas sua transtulit Reverendissimum Henricum Infantem Portugalliæ a Bracharensi ad dictam Elborensem.

LXVI. Adductus etiam ejusdem Joannis Lusitani Regis precibus, qui una cum Imperio Religionem Christi propagare ambiebat, Paulus misit in Indias Franciscum Xaverium Legatum Apostolicum ad Barbaras Gentes a Dæmonum servitute ad Christi cultum traducendas, qui munere Apostolico, adeo strenue functus est, ut Indiarum Apostoli nomen retulerit, innumerisque miraculis clarus, Sanctorum fastos auxerit. Quantam vero demissionem, cum accepta dignitate conjunxerit, memorat Tursellinus in ejus vita. Profecturus in Indiam Pontificem adiit, pedes de more osculaturus fausta ab eo precatione lustrandus, certasque ab eo Indulgentias petiturus, a quo humaniter exceptus, hæc ferme verba audivit. *Ingentes Divinæ Benignitati grates ago, habeoque, quod me Pontifice reversura sit in Indiam fides, quæ ab Apostolis olim introducta paulatim barbaris illarum gentium cesserat moribus: tu vero non modo nostra authoritate, sed etiam Dei, cujus personam gerimus, impulsu excitatus, pari animi magnitudine tantam capesse provinciam, memor, te, in Indiam per homines vocari a Deo, quis vocet, non qui sis, tecum reputa. Memento te ab illo vocari, qui vocat ea, quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Neque enim tam idoneos ad opus quærit, quam ipse deligendo facit quemcumque elegerit, huic & animorum suggerit, & virium satis.*

Horatius Tursellinus in vita S. Francisci Xaverii l. 1.

S. Franciscus Xaverius in Indiam mittitur.

Ad propagandum vero majori authoritate Evangelium Paulus Franciscum Xaverium Legati Apostolici in Indiis Orientalibus, aliisque Gentilium Regnis dignitate ornavit, de quo diploma Mascareniæ Regis Lusitani Oratori deferendum Regi tradidit, ut Rex, si ita ipsi visum esset, traderet, cum Olyssipponem pervenisset. Itaque Franciscus vix tantulo accepto spatio, quantum consalutandis amicis farciendæque attritæ tunicæ satis esset, postero die Regio cum Legato Roma discessit, nihil præter Breviarium secum ferens. In itinere cunctis officiose demerendis insistebat, minimis, abjectisque in victu, cultuque contentus, imbecilles omni obsequio fovebat, quiescentibus noctu famulis ipse jumentis operam dabat; omnesque, qui in comitatu Legati erant, monitis, exemplis, ac frequenti Sacramentorum pabulo meliores quotidie reddere studebat. Ex hujusmodi autem pietate adjudicatum est, ut eum tres amplius menses magnas inter difficultates itinerum consumpti sint, nullus prorsus ex numeroso illo comitatu non incolumis Olyssipponem attigerit. Hic salutato Joanne Rege, ac repudiato domicilio, Legato Apostolico digno, ab eodem Rege ei destinato, cum Paulo Camerte ad nosocomium se contulit, ut ægrorum corporibus deserviret, eorumque animas in Cœlum proveheret. Deinde idoneo profectionis Indicæ tempore appetente, a Rege, qui virtutum ejus exempla summopere admirabatur, Pontificium diploma, quo Legatus Apostolicus cum amplissima potestate in India constituebatur, suscepit; atque hoc anno VI. Idus Aprilis e Lusitania in Indiam solvens, Goam sequenti anno Pridie Nonas Maii applicuit: eum in Soccotora Insula prius Insulanos, nomine non au-

tem

tem re Christianos Christianis sacris excoluisset: Verum de hoc Apostolico, præclarissimoque novi Orbis Præcone sæpius suavissima mentio recurret.

LXVII. Hoc eodem anno Paulus III. qui, uti supra innuimus, Societatis Jesu fundandæ negotium tribus Cardinalibus commiserat, Societatem ipsam, Religionem, & Societati inditum nomen quinto kal. Octobris publicis literis declaravit, confirmavitque. Continetur in eo diplomate supplex Libellus Sanctorum Ignatii, & Francisci Xaverii, aliorumque octo sociorum porrectus Pontifici, in quo hæc verba miram pietatis fragrantiam spirantia extant: *Firmiter profitemur omnes Christi fideles Romano Pontifici tanquam capiti ac Jesu Christi vicario subesse, ad majorem tamen nostræ Societatis humilitatem ac perfectam uniuscujusque mortificationem, & voluntatum nostrarum abnegationem summopere conducere judicavimus singulos nos ultra illud commune vinculum speciali voto adstringi: ita ut quidquid modernus, & alii Romani Pontifices pro tempore existentes jusserint ad profectum animarum, & fidei propagationem pertinens, & ad quascumque Provincias nos mittere voluerit, sine ulla tergiversatione aut excusatione, illico, quantum in nobis fuerit, exequi teneamur, sive miserit nos ad Turcas, sive ad quoscumque alios infideles, etiam in partibus, quas Indias vocant, existentes, sive ad quoscumque Hereticos, seu Schismaticos, seu etiam ad quosvis fideles.* Ornarunt verba operibus, ut hæresi & idololatriæ bellum indixisse visi sint. [1]

Ineun-

NOTÆ [1] Locus hic postularet ut de exordiis religiosissimæ, atque illustrissimæ societatis Jesu aliquid commentaremur; sed cum historiam ejus totam Annalista hic noster diligentissime sit persecutus, & laudes præclarissimi Instituti alterius sint operis & Scriptoris, ideo rem totam prætereundam duximus. Verum animadvertisse juvat rationem a piissimis ejus instituti authoribus initam reformandæ ad bonas literas, optimosque mores juventutis tanto plausu exceptas fuisse, ut vel ab ipsis Heterodoxis laudes extorserit. Afferemus verba Philosophi eorum temporum judicii soliditate, & animi sinceritate tunc & nostra etiam ætate laudatissimi Francisci Baconis da Verulamio, qui sub Jacobo I. Angliæ Rege summum Angliæ Cancellarium egit. Ita ergo ille in libro de Augument. Scientiar. l. 1. *Quæ nobilissima pars priscæ disciplinæ revocata est aliquatenus quasi postliminio in Jesuitarum collegiis, quorum cum intueor industriam solertiamque, tam in doctrina excolenda, quam in moribus informandis, illud occurrit Agesilai de Pharnabazo: Talis cum sis, utinam noster esses.* Quid vero contulerit societas ista ad ecclesiæ Romanæ commodum & munimen, hoc Kemnicii Lutherani apud Brunsvicenses doctoris testimonium demonstrat, quod ipsis verbis Payvæ in libro contra eumdem scripto affero, cum ipsum Kemnicii librum, unde hæc deducta sunt, in promptu non habeam. *Quocirca hanc, inquit Kemnicius, vivendi rationem* (Jesuitarum) *a Romanis Pontificibus fuisse excogitatam, ut labantem ecclesiam fulcire aliqua ex parte possent, quod a cæterorum ordinum religiosissimis viris non posse jam fieri calumniatur.* Hæc ex Kemnicio Payva orthod. explic. lib. 1. MANSI

I. *MS. Car. Spadæ to. 133. pag. 344.* INeunte Anno humanæ salutis millesimo quingentesimo quadragesimo primo Indictione decima quarta, decretus est Legatus in Germaniam Gaspar Cardinalis Contarenus ad Lutheranos in gremium Ecclesiæ revocandos, cum Cæsar ad id Regia studia polliceretur. Nam Imperator, qui ad Wormatiense colloquium Nuntium Pontificium, non autem Legatum exoptarat, nunc ad Dietam Ratisbonensem Pontificii e latere Legati præsentiam magis opportunam judicavit. [1] Porro Contarenus, qui Cæsari valde gratus erat, etiam post pacem (Legatio Cardinalis Contareni ad Dietam Ratisbonensem.) a Venetis cum Turcis sancitam, & qua ratione cum Germanis agendum esset apprime callebat, amplissima potestate a Pontifice instructus est, ut Hæreticos ad fidem Catholicam pelliceret: verum circa ritus Ecclesiæ aliaque traditione Apostolica ad nos transmissa, quidquam novari ab eodem Pontifice vetitus est. Cumque nulla alia ratio melior expediri posset ad comprimendam impiorum audaciam, tumultusque compescendos, quam si pax inter Cæsarem, Regemque (Instructio ei tradita.) Gallorum sanciretur, omnia studia convertere, ut Imperatorem ad eam amplectendam, confirmandamque permoveret, atque Pontificiam operam pariter pro hac re continentibus piorum votis expetitam conjungendam polliceri jussus est. Conceptas quidem spes optimas ex Cæsareis promissis; nec Cæsarem nec Ferdinandum Regem quidquam permissuros, quod fidei Catholicæ puritatem Sedisque Apostolicæ authoritatem labefactaret. Verum si quid contrarium ab iis pertentaretur, data sunt Legato imperia, ut tractationem omnem intercideret, eamque ad Concilium, etiam infecta pace celebrandum, referret. Si enim Principes vero pietatis Religionisque studio ardeant, liberum ac tutum commeatum Episcopis ad Concilium accessuris præstituros, cum in eo non modo Religionis dissensiones tollendæ sint; sed etiam concilianda sint Principum dissidia. Si vero urgentur ad permittenda Lutheranis fidei dignitatique Pontificiæ contraria, interrito animo profiteatur, nunquam iis assensurum, immo nomine Pontificio illa prohibeat ac rescindat; atque e cœtu se removeat, non tamen a Cæsaris aula sine novo mandato discedat. Si quid etiam iniqui ad tempus aliquod Lutheranis in conventu permittatur, donec celebretur Concilium, id omnino prohibeat, vel si de Concilio in Germania congregando agatur, constantissime repugnet; cum id in damnum Pontificii honoris, & tot Nationum, quæ in fidei constantia perstitere, injuriam verteretur, augeretque Lutheranorum audaciam, qui in Germania velut in munita arce insolescunt; atque hujusmodi acta adhibitis Notario, & testibus consignaret.

Ingratum & acerbum fuit Pontifici post tot labores susceptos pro celebrando Concilio, & pace inter Cæsarem, Regemque Galliæ conficienda indulsisse, ut in comitiis Imperialibus de Religionis dissidiis ageretur, concepta spe Lutheranos Cæsaris authoritate ad officium, & æquitatem adductum iri: at spe sua illusum fuisse indoluit; sparsa enim fama est, confirmandum vel prorogandum Germanicæ pacis Norimbergæ confectæ decretum, cujus verba singula dubia ab Hæreticis in sensum alienum pro diffundenda latius impietate, & pessundanda re Ecclesiastica distorquenda forent: quare præcepit Legato, ut ne quo damno afficeretur res Catholica, decretis hujusmodi intercederet; ardentissimisque studiis apud Cæsarem instaret, ne Synodus Nationis Germanicæ cogeretur, quam rei Catholicæ exitium allaturam ipse Imperator Bononiæ fassus erat, eamque indicto Concilio universali disturbandam condixerat. II.

Nec Principes Catholici colloquia probabant, sed colloquiis abjectis, Hæreticorum pertinaciam armis edomandam, ut a Claudio arcanorum Principum participe significatum est literis ad Cardinalem Farnesium Ratisbona IV. Martii MDXLI. datis: in quibus etiam subditur: *Nudius tertius Duces Bavariæ convenisse Cæsarem, illique repetito Lutherismi principio, in memoriam revocasse omnes errores, qui admissi fuerant in non exscindenda hæresi, nec tenenda vera religione, qua labefactata, pariter Cæsareæ* III. (*Ext. in ms. Arch. Vat. sign. n.3220.*) (Armis, non colloquiis Lutherani extirpandi.)

NOTÆ [1] WOrmatiense illud colloquium, cujus Annalista hic meminit, prodromum fuit dietæ Ratisponensis, cœptumque die XIV. januarii hujus anni; agitatæ ibi res illæ religionis, de quibus postea Ratisponæ disceptatum fuit. Ex Theologis designatus est a catholicis Eccius, qui cum Melanchtone disputando conveniret. Hæc Calvisius ex Chytræo, ex quibus constat Theologorum designationem & colloquium dietam Ratisponæ non præcessisse. MANSI

Digitized by Google

reæ Majestatis, Imperiique authoritas labefactaretur: exposuereque quanto studio, & animi ardore, semper paratissimi fuerint non modo ad vires, & opes suas, suorumque Subditorum profundendas, sed etiam ad vitam ipsam periculis obiiciendam pro divino cultu asserendo, Imperiique servanda majestate: ac sæpius illud inculcarunt nimia Cæsareæ Majestatis clementia, indulgentiaque, quam ipsi etiam Lutherani negligentiæ, & inertiæ vitio tribuebant, rem in præsens discrimen adductam fuisse: & quodammodo contestati sunt, se nunquam hactenus muneri suo defuisse, ac post hac apud Deum, & homines excusatos fore, si a priore studio, aliorum exempla sequuti, sese subduxerint, & cuncta in exitium ruere permiserint: verumtamen iterum hac etiam vice pertentare velle, quid præsidii, ac remedii a Cæsarea Majestate in præsentibus Comitiis afferendum esset; in quibus ipsorum sententia rem agi tribus modis posse.

Primum esse, si colloquium Wormatiæ cœptum provehatur, illud omnium maxime ipsis ingratum fore, ac periculis plenum, idque multis rationibus, prudentia, & religione conspicuis demonstraverunt. Secundus modus propositus est, si curaret Cæsarea Majestas, ut Concilium Oecumenicum fluxu unius anni, & dimidii cogeretur, mediique huius temporis intervallo, vel pax generalis, aut saltem sequestra in Germania conciliaretur: aucto tamen, & confirmato, quantum possit, fœdere Catholico pro conservandis iis Induciis, quas Lutherani, nisi metu adacti non servaturi essent. Tertius modus erat, ut cum Cæsar toties pervicaciam Lutheranorum, ac fraudulenta, & perfida eorum consilia expertus sit, arma in eos exerceat, atque omisso Religionis prætextu, singulos seorsim perdomare posse, fusiusque a se modos rei perficiendæ explicatum iri, ac rejecto penitus primo modo colloquii, & disceptationum, omnes vires suas, vitamque, tamquam Principes Catholicæ Religionis vindices, ac fidissimos clientes Cæsareæ Majestatis obtulisse; his sermonibus solum Granuellanum interfuisse, cum quo postquam Cæsar seorsim subductus diu contulisset, ejus opera Bavaris ita respondisse, ut semper præterita gesta excusarit, atque inertiæ crimen removerit, temporumque improbitatem, ac præcipue prava studia maximi Principis, qui ipsi omni arte, & contentione infestus esse non desineret, accusarit: gratiasque egerit de optimæ voluntatis significatione, & delatis officiis: ac si aberrantes justis, & honestis rationibus ad officium revocare non potuerit, universo Orbi ostensurum, quanti Religionem Catholicam faceret, ac personam Catholici Imperatoris, munusque pro dignitate sustentaturum: consequenti vero die de omnibus his a Ducibus Bavariæ certiorem factum, rogatumque ut si quid aliud utilius pro Religionis causa proponendum Cæsari videretur, exprometet, se autem, cum in dies Legatus Pontificiorum arcanorum magis conscius expectetur, collaudata Bavarorum Principum pietate, rem in Legati adventum extraxisse. Ratisbonæ IV. Martii MDXLI.

Perstitisse eos Duces in hac sententia, IV.
scilicet Lutheranos bello deprimendos esse aliæ Claudii literæ rerum gerendarum peritia clarissimi ad Cardinalem Farnesium datæ IV. Aprilis testantur. *Duces Bavariæ in Comitiis in id incubuisse, ut bellum Lutheranis indiceretur: sed Cæsarem ipsis, ac Moguntino Cardinali aperte denuntiasse, se ab iis consiliis omnino alie-* 16. pag. 100.
num, suscipere nolle bellum, cum ab Ærario imparatus sit, ac si opibus instructus esset, nolle eas in Germania sine ulla utilitate profundere, sat expertum, quantæ opes exigantur pro gerendo bello, expeditionem eam difficillimam futuram, cum tam Catholici, quam Lutherani sint Germani, excitum iri a Lutheranis Turcica, & Gallica auxilia: parta etiam de Lutheranis victoria, non tamen eorum animas in viam salutis traductum iri, atque ita omne gerendi belli pro Religione consilium abjecisse. Cæterum Ducem Saxoniæ misso Administro, suis dedisse imperia, ne ulla ratione a confessione sua discedant. Porro Cæsarem significasse, nil constitutum iri inconsultis Pontificiis Administris, nec quidquam permissurum, quod offendiculum afferre possit, ac in omnibus, ita se gesturum, ut ex Pontificia voluntate pendere velit, omnia circumspici a Legato, nec concordiæ modum iniri posse, qua infecta cum Cæsar Ærario sit exhaustus, sumptus bellicos a Pontifice, Ducibusque Bavariæ faciendos. Hos vero maximos spiritus gerere, ac multos in suas partes trahere, atque misso Oratore flagitare a Pontifice, ut cruceatum expedi- 16. pag. 101.
tionem in Hæreticos indicat, ac licet omnia Religionis tuendæ causa agere profiteantur, tamen quid arcani subesse, itaque Pontifex rem caute extrahat. Parte alia Bavariæ Duces contestati sunt, si Catholici deserantur, actum videri de re Catholica in Germania Ratisbonæ III. aprilis MDXLI.

Accessit paucos post dies, nimirum V.
XII. Martii Ratisbonam Cardinalis Con- Jo. Cod.
tarenus Legatus maximo exceptus honore, in actis.
ut in ejus vita testatur Jo. Casa. *Et cum venisset, mirabiliter acceptus a Germania*

est

est, & maximo in honore apud Cæsarem fuit, nam cum omnes Germaniæ Principes, tum Rex Romanorum ipse officii, honorisque, honestandique hominis causa, domum ad eum venit, & in Sacris, Cæremoniisque solemnibus datus ei locus est juxta Cæsarem primus, nihilque earum rerum, quæ ad homines magnos honestandos adhiberi consueverunt, in eo prætermissum est.

Card. Contarenus Ratisbonam pervenit. *MS. Car. Spada to. 133. pag. 397. Ep. Card. Contareni Farnes. apud Pallavic. to. 1. l. 4. c. 13. n. 5.* Agit de pace cum Imperatore.

Ratisbonam igitur cum duodecimo aprilis appulisset, invenit jam Imperatorem illuc pervenisse. Prima illius cura fuit, Pontificis placito, circa pacem obtemperare, loquensque cum Imperatore, de pacis negotio agere cœpit, occasione accepta ab uno verbo ab Imperatore alio fine prolato, interrogationemque suspirio conjungens, petiit, quandiu desiderata pax speranda esset, addens, quod Majestas sua majus, & magis optatum beneficium istius pacis toti Orbi Christiano largiri non posset. Cæsar ob non expectatam interrogationem expalluit, sed suo responso totam spem pacis abstulit, dicens; conventiones valde convenientes se proposuisse; sed Regem Franciscum non æquales fraternasque, sed superiores, quasi dominus esset, exigere. Ex verbis Cæsareis magnum hausit dolorem Cardinalis Legatus, spemque de sancienda pace inter Cæsarem, ac Galliæ Regem abjecit, nec de eo conventu speranda meliora argumentabatur: de quo hæc tradit Joannes Cochlæus.

Jo. Coel. in Actis Lutheri. Sur. in comm. an. 1541.

Advenerunt etiam Lutherani Principes, & Status cum suis Concionatoribus, qui in domibus profanis concionabantur, & a Catholicorum Sacris, iejuniisque, & ritibus, prorsus alieni erant, & venationibus operam dabant in sanctissimis diebus Hebdomadæ sanctæ, atque adeo in ipso die Parasceves.

Epist. Contareni apud Pallavic. ubi supra. Francis. Belcar. l. 22. n. 49.

Cum autem in ipso congressus initio propositio Cæsaris nomine esset facienda, Legato prius eam ostenderunt, qui, ut duo capita adderentur, proposuit, unum, quod Cæsar Recessum Augustanum in suo robore relinquebat, aliud ad Legati authoritatem, & directionem (de quibus nec verbum fiebat in propositione) attinebat, Legatoque morem gesserunt.

VI. Principiorum Ratisbonensis conventus.

Cœpti sunt prima Aprilis die Ratisbonenses conventus, in quibus Fridericus Palatinus nomine Cæsaris Orationem habuit, qua repetitis altius Cæsaris gestis, pluribusque verbis magnifice ornatis, addidit, se cum Paulo Pontifice juxta Haganoæ decretum egisse, ut Legatum mitteret, Cardinalemque Contarenum adesse, Virum pariter pium, & doctum, qui sedulam concordiæ opem navaturus sit: quapropter cum hic conventus Religionis constituendæ ergo sit indictus, oravit, ut pauci Viri pii, atque eruditi Germani deligerentur, qui de controversiis inter se amice conferant: fieri autem non poterat omnino, ut pii ex Lutherana secta deligerentur, sed impii, & pestilentissimi, in erroribusque contumacissimi, ac pertinacissimi, forent deligendi: quare Cæsar voti compos esse non poterat, maxime cum a Saxone juberentur in hæresi obdurescere: addidit Palatinus Cæsareo nomine, ut quid ipsis collocutoribus videatur, ad Cæsaream Majestatem, suosque ordines referatur, ut his cum Legato Pontificio communicatis, certum quid decernatur, modo ne quid de Augustano decreto decedat. Protestantes V. Idus Aprilis collaudato Cæsaris studio Wormatiense colloquium continuari flagitarunt.

Hujus dietæ exordium ac progressum placet hoc loco decerpere ex literis Episcopi Aquilani Ratisbonæ tunc commorantis ad Cardinalem Farnesium, & Cervinum directis. Ubi vero ab aliis authoribus ille discrepat, vel aliquid prætermittit, suis locis adnotabimus.

Reverendissimis, atque Amplissimis Dominis Alexandro Farnesio Vice-cancellario dignissimo, & Sanctæ Crucis Cardinalibus Dominis suis observandissimis.

VII. *MS. Car. Pii 10. 64.* Relatio Ratisbonensis colloquii.

Accipite breviter, quæ Ratisbonæ usque ad XVI. kal. Junias acta sunt. Post delatam ab omnibus, tam Catholicis, quam Protestantibus ad Cæsarem eorum, qui tractaturi erant Christianæ Religionis colloquium, electionem, ac numerum, Cæsar rem ipsam, & causam per pauciores, quam Wormatiæ, & Haganoæ factum fuerat, agere, operæ pretium ratus, tres tantum ab utraque parte Theologos nominavit. Cardinalis Contarenus scripsit, Cæsarem Dietæ commisisse collocutorum electionem; & cum Dietæ placuisset, ut Cæsar suo arbitrio, quos vellet, deputaret, illos denique elegit. Sequitur Epistola. *Ex Catholicis Eckium, Gropperum, & Julium Pflug; ex dissidentibus vero, Melanctonem, Bucerum, & Jo: Pistorium; quibus Præsidentes duos, Præclarissimum Principem Fridericum Comitem Palatinum, & illustrem Dominum Granuellanum adhibuit.* Sed duos istos Præsidentes non sincere de fide sentire aliquis erat rumor, quatenus Cardinalis Aleander, dum in Germania moraretur, Fridericum Palatinum in Ecclesiæ, & Imperatoris fide vacillantem agnovit. De Granuellano vero multi valde suspicabantur, ut sequens Epistola ostendit.

Apud Pallavic. to. 1. l. 4. c. 14. n. 2. Ubi sup. l. 22. n. 50.

Digitized by Google

possit; non enim additur differentia distinguens, nempe eam, cui præsit Romanus Pontifex, ut Joannes Palæologus Græcorum Imperator in literis ad Urbanum Quintum professus est.

In Articulo VIII. de Pœnitentia, multa de Pœnitentia agenda differuntur, sed necessaria singulorum peccatorum confessio, a qua abhorrent Lutherani, silentio præteritut.

In Articulo IX. de authoritate Ecclesiæ in discernenda, & interpretanda Scriptura, cum libri Author, Ecclesiæ authoritatem in capite suo residentem in Œcumenicis conciliis rite celebratis agnoscere debuisset, hæc silentio pressit, immo ut Pontificem, qui in dubiis consuli debet, excluderet. §. 6. hæc addidit. *Non est hæc authoritas apud ullum privatum requirenda, sed ad totam Ecclesiam, & ad communem consensum omnium piorum recurrendum est, quæ est universitatis testificatio Spiritus Sancti*. Sub hac autem verborum latebra Lutherani, quia se solos pios jactabant, ipsorum consessui impio testificari Spiritum Sanctum somniabant. In Art. XVI. de Ecclesiæ Hierarchico Ordine Author libri collatam Petro, & Successoribus in omnes Patriarchas, & Episcopos authoritatem extenuat, ac vult potestatem illi collatam, *Non ipsi soli, sed tamen ipsi principaliter cum aliis*. Constat autem ipsi soli supremum in omnes Principatum collatum iis verbis: *Pasce oves meas, tibi dabo claves*. Et §. 7. Hec verba ambigua repetit: *Patriarchæ, seu Primates initio tres tantum numerabantur. Quorum Romanus veluti Cathedram Petri Vicaria successione obtinens, primus judicatus est, non quod dignitate Sacerdotii cæteros antecelleret, sed magis amplitudine solicitudinis, & prærogativa jurisdictionis, ut Ecclesiæ unitas conservaretur, anteiret*.

In Articulo XX. §. 6. Libri Author fingit cum Lutheranis, Sacramentum integrum non sumi sub una specie. *Cum*, (inquit) *jam plurima in Germania plebs persuasa sit, Christi mandatum, & institutionem, requirere, ut integra Sacramenta accipiat, & omnino cavendum, ne quis ad hæc sacrosancta mysteria participanda cum mala conscientia accedas, operæ pretium videbitur, si Ecclesia ad medendum his malis omnibus liberum faciat sub altera, vel utraque specie communicare*. Quibus verbis infulse fingit Author, tolli periculum, ne indigne sumatur sacramentum si sub utraque specie sumatur.

In Articulo XXI. §. 9. disceptat author de permittendis uxoribus Sacerdotibus. *Vetus* (inquit) *Ecclesia eos, qui tantum unius uxoris mariti essent ad Sacerdotium ascivit, ac decrevit etiam, ne tales uxores suas Religionis obtentu abjicerent*.

Cum igitur tot erroribus liber refertus esset, non erravit Eckius, male de illo sentiendo, immo ipsius Imperatoris, qui librum collocutoribus proposuit, intentio non fuit, ut mendacia approbarentur, sed ut iis deletis, solummodo, quæ concordiæ deservirent, firmarentur; & hoc significavit, qui librum collocutoribus tradidit, sic loquens: *Cum sit autem Cæsarea Majestas ut in præsentiarum, quos Præsidentes, & auscultatores ordinavit, liber per capita legeretur, quo sic omnia, quæ ad concordiam momenti aliquid habent, consignari possent; contra vero, si quid occurret, quod non videtur admittendum, aut rejiciendum, id corrigerent, & emendarent*. Modo Epistolæ Episcopi Aquilani sequamur narrationem.

Goldast. to. 2. const. Imperial. in Dieta Ratisbonensi an. 15. p. 183. Imperatoris intentio non fuit errores libri approbare.

XI. *Apud Pallavic. to. 1. l. 4. c. 14. n. 6.* Sequitur narratio colloquii.

Kalendis Maii, cum interim fuerit Christi gratia, super Articulis de Peccato Originali, de Fide, de Justificatione, de Operibus concordatum, cæpsum est, agi de Sacramento Eucharistiæ, ubi variæ fuerunt, suntque adhuc difficultates, & contentiones. Eadem in suis literis scripsit Cardinalis Contarenus, narrans, totam difficultatem in verbo Transubstantiationis versari, quod Lutherani nolebant audire; & quamvis Granuellanus totis viribus suaderet, (ut paulo infra in Epistola Claudii Internuntii videbimus) auferendam esse hanc vocem, Legatus tamen, ut hoc fieret, nunquam suum præstitit consensum. Sequitur Epistola. *Verum videntes nostri, esse & inter ipsos dissidentes in eo Articulo dissensiones, eo quod Lutherani asserant, in Eucharistia verum Christi Corpus, Sanguinemque esse; Sacramentarii vero, quorum primus est Bucerus, esse signum dumtaxat, & commemorationem affirment, procurarunt, ut prius dissidentibus inter se, hoc est, Melancthone, & Bucero, in eo ipso Articulo convenirent, sperantes posse deinde, longe facilius ad illius veritatem pervenire. He dissensiones magnam profecto causæ turbationem peperere, maximaque affecere molestia, & Cæsarem, & Reverendissimum Legatum, ipsumque Dominum Granuellanum, neque tamen a quoquam ipsorum ullum ad veram concordiam favens opportunum remedium prætermissum est*.

Ad VII. Idus Maii Præclarissimus Princeps, Brandeburgensis Elector, splendidissima cœna Lantgravium, Comitem Palatinum, Dominum Granuellanum, & Pratensem, Saxonisque Consiliarios in domo sua benignissime suscepit, ut tentaretur,

Google

an ipsa familiari commessatione, possent eorum Principum animos, multis profecto, quibus usi sunt, persuasionibus ad hujusce Articuli veritatem, hoc est Eucharistiæ veram, & ab universali Ecclesia receptam doctrinam perducere, fuitque cœna ipsa non prorsus inutilis.

Et quidem causam fidei ad bonum portum adduxerant; quando ejus veritatem inter pocula, & non in Sacris Scripturis reperire studebant. Sequamur Epistolam. *Reverendissimus Legatus, D. Granuellanus, bonique omnes sperant indubie, diffidentes ipsos debere, post multa convinci, licet, non absque summis laboribus, eo quod diffidentium Theologi adeo in persuadendis Populis processerunt, ut non videant, quonam pacto nunc possint, absque maximo Populorum indignationis periculo, palinodiam canere, atque ob id totis viribus, in sua opinione tuenda insistunt.* Idem Contarenus Legatus scribens, affirmat, Melancthonem, & Bucerum falsarum illarum opinionum quasi signiferos, veritatem confessuros fuisse, nisi timor Principum, quos seduxerant, illis impedimento fuisset. Prosequamur Epistolam.

Pallavic. ubi sup. n.11. Doctores hæreticorum veritatem non fatentur timore Principum.

Speratur tamen, quod si in hoc Eucharistiæ Articulo convenerint, in reliquis non erit adeo laborandum; præter cetera id unum est, quod omnibus spem maximam facit, assertio Cæsaris, se nullo hinc pacto, nisi rebus bene compositis, discessurum, atque etiam, quod omnia scitu, consiliisque Reverendissimi Legati in colloquio, a nostris Theologis tractantur, & disputantur; his ad hunc diem sic se habentibus, dignoscens Cæsar dissensiones, ob eam, quam diximus, causam, quod Populorum indignationem extimescant, non posse ex obstinata eorum assertione detrudi; esse tamen nonnulla media, quibus postea tutius id, & ab ipsis, & a nobis agetur. Statuit, ut ipse Eucharistiæ Articulus in aliud tempus rejiceretur, atque interim procederetur ad aliorum concordiam, quod quidem omnibus æque probatum, gratumque extitit; quare hodie capta est discussio articuli de Confessione, in quo & speratur concordia, & ut in hoc, & in reliquis Christus Optimus Maximus juxta promissum suum favere velit, impense oratur. Ratisbonæ VI. Kal. Junias MDXLI.

Pallavic. ubi supra n.12.

Dominationum Vestrarum Reverendissimarum servus B. Episcopus Aquilanus.

Lib.22. n. 50. Ex his colligitur sæculares Principes sese immiscere Theologicis disputationibus non debuisse, sed sententiam Pontificis exequi, & armis frangere rebelles, ut ex dicendis magis illustrabitur.

XII. In eo disceptationis æstu colloquutores de levioris momenti difficultatibus tantum convenere, non de gravioribus, ut recte adnotavit Belcarius. *De quibusdam* (inquit) *non ita magni momenti capitibus inter colloquutores convenit, de præcipuis non convenit, nempe de Ecclesia, ejusque potestate, de Corporis, & Sanguinis Christi Sacramento, quam Eucharistiam vocamus, de Satisfactione, de Unitate, & Ordine Sacrorum Ministrorum, de Sanctis, de Sacra Liturgia, quam Missam vocant, de usu integro Sacramenti, id est, quod sit unus integer sub una specie, de cœlibatu. Cæsari pridie kal. Junii redditus est liber, capitibus, de quibus convenerant, emendatis.* Hoc idem Cochlæus hoc modo. *Hi ergo ultra mensis spatium considerate librum discutiebant, at omnibus interim aliis Imperii negotiis posthabitis, & suspensis, in quibusdam tandem illius libri Articulis concordarunt. Finito autem colloquio, Cæsari reddiderunt librum, non in ea forma, qua acceperant, sed in alia, quam concordiæ magis propinquam existimabant.* Cæsar omnibus primum cum Legato communicatis, Dietæ librum, simul cum difficultatibus, in quibus convenerant, vel discrepaverant, proposuit, cunctosque rogavit, ut ad concordiam firmandam, omnia attente considerarent, sicque Dietæ locutus est. *Jam vero cum Cæsarea Majestatis voluntas, & consilia semper respexerint, hodiernoque die respiciant, ut istud negotium præcipue ad Dei gloriam, & totius Christianitatis, maxime vero omnium, ad Sacri Imperii Romani tranquillitatem, & unitatem decidat, quo semel perniciosa ista in Religione dissensio tollatur e medio, & quicquid hinc detrimenti accidere potest, præcaveatur, clementer & serio rogat, & obtestatur Sua Majestas, Electores, Principes, & cæteros Ordines Imperii, ut juxta ea, quæ sua Majestas initio horum comitiorum proposuit, ipsi omnes, & singuli, non minorem diligentiam, ac studium, quam sua Majestas fecit, adhibere velint, & librum cum Articulis Protestantium accurate expendere, idque primo quoque tempore, suas denique sententias, & consilia ad Cæsaream Majestatem referre. Neque vero solum deliberare de articulis concordatis, & inter se consultare, pro conditione, & necessitate rerum, quantum ipsis utile, & expediens visum fuerit, ut sic incommoda plurima vitari possint.* Catholici, Protestantesque librum acceperunt, simul cum aliis scripturis, in quibus res concordatæ adnotatæ erant, quibus Principes Catholici istud dederunt responsum.

Conveniunt Hæretici in minoribus difficultatibus.

In actis Luther. an. 1541.

Goldast. ubi sup. p.283.n.5. Cæsar cum Legato omnia communicat.

Goldastus ubi sup. p. 222.

Re-

Responsum Electorum, & Principum Romanum Pontificem agnoscentium datum Imperatoriæ Majestati de actis colloquii.

XIII. Principes & Electores Catholici respondent Imperatori. *Postquam Invictissimus Imperator, Dominus noster Clementissimus, Electoribus, Principibus, & Statibus clementer patefecit, & scripto comprehensa offerri curavit, ea, quæ consignata fuerunt a collocutoribus, quos sua Majestas ad id [cum hoc sibi communes Status detulissent] delegit, ut viam, & rationem ad conciliandam religionem, citra tamen aliquod præjudicium quærerent, petiitque sua Majestas, ut ab Electoribus ista cognoscantur, suamque ipsorum sententiam hi super istis rebus Imperiali Majestati communicent: Electores, & cæteri Principes, atque horum absentium Legati arduum istud negotium, pertinens nimirum ad gloriam, & honorem Dei Omnipotentis, salutem animarum, & communem Germanicæ Nationis utilitatem, diligenter, quantam per temporis brevitatem licuit, expenderunt. Ad negotium igitur hujusmodi commode expediendum, utile, & consultum esse videtur, ut Cæsareæ Majestati scripta seu collocutorum, in quibus de articulis Religionis controversis agitur, iterum reddantur, Suaque Majestas, tanquam Advocatus, & Defensor Ecclesiæ Catholicæ humillime rogetur, ut cum Legato Pontificio, juxta decretum Haganoense, seu collocutorum scripta cognoscere, & communicare velit; præcipue vero articulos, in quibus collocutoribus convenit, exacte, & summa diligentia examinare, ita ut si quid in collocutorum scriptis repertum fuerit, quod vel sententia, vel verbis pugnet cum Sanctis Patribus, & laudabili Ecclesiæ consuetudine, si quid adhuc forsan abusum in Ecclesia deprehensum fuerit, id mutetur, emendetur, tollatur; præterea si opus sit declaratione aliqua, ad ea elucidanda, quæ in Articulis obscurius posita sunt, ea ut adiiciantur: hujusmodi vero resolutionem factam referendam, quam primum fieri potest, ad Status Imperii, ut sic cum Imperatoris Majestate juxta id quod initio Comitiorum ipsa proposuit, concorditer Status de his rebus agere possint. Ut denique Imperatoris Majestas dare velit operam, ut Protestantes consentiant in aliquam Christianam formam, & rationem conciliandi cæteros articulos nondum conciliatos, quod si nec a Protestantibus impetrari poterit, est ad generale Concilium recurrendum, aut saltem ad Nationalem Synodum [si habendi generalis nulla fuerit spes] modo illa rite, & legitime convocetur, quo tandem in Germanica Natione, Christiana pax, & tranquillitas conservari possit.* Petitioni Catholicorum Principum Imperator responsum subjectum dedit. (Goldast. ubi supra pag. 223.)

Responsum Imperatoris Electoribus, cæterisque Principibus, qui articulos conciliatorios ad Legatum Romani Pontificis rejiciendam petebant redditum.

Imperator respondit Catholicis. *Imperatoriæ Majestas, Clementissimus D. Noster, responsionem Electorum, Principum, Statuum, & Legatorum eorum Principum, qui adsunt, pertinentem ad causam Religionis, & ad librum eis a sua Majestate oblatum, probe intellexit. Speraverat autem sua Majestas, Electores, Principes, ac reliquos Status, postquam satis longo tempore librum habuerunt, ac eum proculdubio examinarunt, aliquanto explicatius, & clarius exposituros suam sententiam. Porro quia semel in ea sententia, quam obtulerunt Imperatoriæ Majestati, obfirmarunt animos, ne officio suo deesse sua Majestas cuiquam videri possit, nihil ipsa intermissuram se offert in hac re, quod quidem suam Majestatem decet. Tradere itaque librum Legato Pontificio parata est, ac cum eo communicare quo de hujus etiam sententia fieri certior possit.* Accepit Legatus librum ab Impetatore, & sequens responsum dedit.

XIV. Ext. in ms. Card. Pii sig. to.64. p.3. Ext. etiam apud Melch. Goldast. to.2. pag. 223. Responsum Legati de libro. *Nos Gaspar miseratione Divina Tituli S. Apollinaris S. R. E. Presbyter Cardinalis Contarenus, Sanctissimi Domini Nostri Papæ & Sanctæ Sedis Apostolicæ in partibus Germaniæ de latere Legatus, requisiti a Cæsarea Majestate, suo, ac Reverendissimorum, & Illustrissimorum Principum Sacri Romani Imperii nomine, quid nobis videatur de his, quæ in negotio Religionis tractata sunt inter collocutores Catholicorum, & Protestantium a Cæsarea Sua Majestate, cum quibusdam apostillis utriusque partis, necnon in quibusdam quaternionibus Protestantium; dicimus, quod omnibus bene discussis, & consideratis, nobis videtur: cum Protestantes in nonnullis articulis discedant a communi consensu Ecclesiæ Catholicæ, in quibus tamen non desperamus aliquando ipsos quoque [Deo bene juvante] nobiscum consensuros, nihil amplius de reliquis omnibus agendum, sed remittenda Summo Pontifici, & Apostolicæ Sedi, qui vel in Concilio generali, cujus celebratio non multo post fiet, vel modo alio magis opportuno, si res ita exegerit, ea poterit juxta Catholicam veritatem definire, necnon habita rerum, & temporum ratione statuere, quæ videbuntur fore expedientia Reipublicæ Christianæ, & huic inclytæ Nationi Germanicæ.*

Responsionem Legati male intelligunt, & calumniant. Licet sententiam suam sat nitide Cardinalis Legatus exposuisset, tamen illius verba nonnulli in contrarium sensum torque-

quebant, quasi ille sensisset ea capita præscripti libri, in quæ colloquutores consenserant, usque ad futurum Concilium veluti definita tenenda esse: erant vero aliqua, in quæ Catholici colloquutores consenserant, quæ pugnabant cum recta fide, sive Julius Pflugius, & Joannes Gropperus Theologica scientia non ita expoliti essent, sive studio concordiæ ad ineundam Cæsaris gratiam, Lutheranis plus æquo adblandirentur. Cum enim Lutheranum dogma in eo cardine maxime vertatur, hominem sola fide justificari, atque etiam eam fidem diserte statuant esse fiduciam, sive persuasionem, qua impius credat, se per fidem justitiam Christi apprehendisse, & hæc fuerit lata perditionis porta, per quam improbi Catholici sine operibus fidem sufficere male a Luthero persuasi, ad inferos præcipitati sunt; ac licet hæc propositio de sola fide in alio Augustano conventu disputante Joanne Eckio ab ipsis Lutheranis damnata fuisset, tamen in hoc extremo colloquio Pflugius, & Gropperus (reclamante Joanne Eckio) male cum Lutheranis, hominem sola fide justificari, consenserunt, ut refert Joannes Eckius in sua adversus Bucerum Hæresiarcham de Pflugii, & Gropperi lapsu triumphantem Replica: *Quomodo, inquit, ad omnes articulos consensi, qui dissensi a quinto, immo fortiter restiti, ut in Apologia liquet, & supra in hac Replica, immo omnes Lutherani non possunt unquam mihi persuadere, ut assentiar solam fidem justificare? Sed obiicis: Permisisti? fateor, dum vos tres sectarii acceptastis articulum, & mei Collegæ duo vobis subscriberent, & Præsides majorem numerum attenderent, & ego pro debito officio dictante conscientia, & obedientia Cæsaris ex Scripturis, & aliis certo ostenderem articulum falsum, & nihil mihi responderetur: quid amplius facere debui, & frustra niti, profecto reclamare non est consentire. Confidebam coram Legato, & Ordinibus Imperii, resarcire ea, quæ Catholica sunt, & in colloquio obtinere non potui.*

Jo. Eck. in Replica advers. Bucer. p. 75.

Porro, gravissime lapsi sunt Gropperus, & Pflugius consentiendo Lutherano errori, a quo melius edocti discesserunt; cum nusquam in tota Scriptura legatur, sola fide justificationem conferri; immo contrarium nitide atque expresse Christus, atque Apostoli docuerint: nam Matth. 7. dixerat de credentibus mandata non servantibus. *Non omnis, qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in Regnum Cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in Cælis est, ipse intrabit in Regnum Cælorum.* Paulus etiam in epistola ad Rom. cap. 2. pronuntiat. *Non auditores Legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.* Et in epist. ad Corint. *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero nihil sum.* Et quia hæc hæresis de sola fide olim Apostolorum temporibus pervaserat in plures impios, ideo Jacobus Apostolus in eam pluribus verbis declamavit. *Non auditor obliviosus factus, sed factor operis beatus in suo facto erit,* & iterum cap. 2. *Si fidem quis dicat se habere, opera autem bona non habeat, numquid poterit fides salvare eum? Et rursus, fides si bona opera non habeat, mortua est in semetipsa,* & in fine ejusdem capitis. *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum, id est non ex fide sola;* Adversus tot perspicua testimonia objiciebant plures argutias, Lutherani petitas ex depravato Scripturæ sensu, veluti eam Apostoli ad Romanos sententiam: *Arbitramur justificari homines per fidem sine operibus Legis* Respondetur non dici per fidem solam, & per Legem intelligi opera, & vires naturæ, vel Legem Mosaicam, & ceremonialem, de eadem etiam loquitur manifeste in epistola ad Galatas: *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus Legis nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, non ex operibus Legis.* Hunc vero esse sensum Apostoli, ex antecedentibus & consequentibus patet, ut ait Hilarius, *circumstantiæ Scripturarum solent Scripturæ sensum aperire.*

Matt. c. 7. — Rom. c. 2. — Ad Corinth. c. 14. — Jacob. in epist. c. 1. — Cap. 2. — Paul. ad Rom. c. 3. — Paul. in epist. ad Gal. c. 2. vers. 16.

Dum vero præsenti anno vigeret hæc controversia, Contarenus Cardinalis Legatus publico scripto professus est, non se amplecti capita doctrinæ, quæ colloquutores, non ponderatis sententiis, sed numeratis admiserant, atque ea ad Pontificem vel Concilium referenda, ac dirimenda promulgavit, tum etiam quæ sibi erant falso imposita confutavit.

XV. *Ext. apud Goldast. to. 2. pag. 225.* Legatus Contarenus se de objectis purgat, quæ calumniose illi ascripserant.

Nos Gaspar miseratione Divina Tit. S. Apollinaris S. R. E. Presbyter Cardinalis Contarenus, Sanctissimi Domini nostri Papæ, & Sanctæ Sedis Apostolicæ in partibus Germaniæ de latere Legatus, postquam scripturam nostram, quam nuper in negotio Religionis super tractatu colloquutorum a Cæsarea Majestate in eadem Religionis causa deputatorum eidem Cæsareæ Majestati obtulimus, variam a Principibus, & Statibus Imperii interpretationem fieri intelleximus, quibusdam ita interpretantibus, quasi quosdam articulos, quos quidem concordatos esse contendunt, acceptandos, & usque ad futurum Concilium tolerandos, & ab omnibus servandos esse volue-

vi-

rimus, aliis contra putantibus, non totum hunc colloquutorum tractatum, omniaque, quæ in ipso acta, & quomodocumque disputata sunt, ad decisionem Summi Pontificis, & Apostolicæ Sedis in concilio generali, &c. remisisse. Nos, ne ulla in hac parte, dubitatio relinquatur, sed ut meus, & voluntas nostra clare intelligatur, sic mentem, voluntatemque nostram declaramus, nihil in hoc toto negotio per prædictam nostram scripturam quacumque ratione decidere, aut quod aliqui articuli prædicti tractatus acceptentur, aut usque ad futurum Concilium tolerentur, vel serventur, definire voluisse, sicut nec adhuc quidem decidimus, aut definimus, sed tractatum prædictum totum, omnesque eiusdem articulos Summo Pontifici, & Apostolicæ Sedi in concilio generali, vel in alio, ut in scriptura diximus, &c. definiendum remisimus, quemadmodum & adhuc remittimus, quam quidem sententiam nostram, ut antea Cæsareæ Maiestati ore declaravimus, ita nunc hoc scripto testamur, & confirmamus. Ita est, Cardinalis Contarenus Legatus scripsit.

XVI. *Goldast. con t. Imp. to. 2. pag. 227.* Principes Catholici post primum responsum, aliud ut sequitur dederunt.

Principes Catholici aliud responsum dederunt.

Responsum Principum, Romanum Pontificem agnoscentium, datum Imperatori ad propositam de Religionis negotio declarationem.

Catholici Principes, ac Status, quantum per temporis brevitatem licuit, expenderunt scriptum recenter ipsis ab Imperatoria Maiestate oblatum, una cum resolutione Pontificii Legati. Probe vero memoria repetunt Imperatoriam Maiestatem, & in aliis Comitiis, & in præsentibus, mirificum laborem, ac studium semper adhibuisse, ut Religionis controversiæ componerentur, ac de reformatione Christiana cogitarent, de qua voluntate Catholici Principes, & Status suæ Maiestati humillime, & cum omni submissione gratias agunt.

II. Quia vero Imperatoria Majestas significavit, se intra paucos dies hinc discessuram, non videtur esse necessarium, ut Status supervacaneis, ac prolixioribus scriptis, aut disputationibus suæ Maiestati sint molesti, tum vel eam, vel seipsos diutius remorentur, sed in hoc potius incumbendum, ut Christiane tandem finis huic negotio imponatur, ita tamen, ut tantisper, dum id fit, Imperatoria Majestas adsit. Quod, ut faciat, humillime roganda est.

III. Ut autem ad Imperatoriæ Majestatis scriptum respondeatur. Initio fatentur Status, sibi compertum esse, quod in Germania, & aliis Nationibus, immo toto prope Orbe Christiano non pauci abusus, sectæ, hæreses, & schismata passim obtinuerint, quæ omnia sine generali Concilio extirpari, aut emendari nequaquam poterunt.

IV. Fatentur etiam Status Catholici, non decere se, ut immutationi alicujus Religionis, Cæremoniarum, aut Rituum [quæ per aliquot centenos annos durarunt, partim etiam a Conciliis sunt instituta] vel consentiant, vel mutari talia permittant, eo quod Summus Pontifex per suum Legatum sese offert ad celebrandum Concilium intra breve tempus, velitque hac de re Imperatoria Majestas in propria persona colloqui cum Summo Pontifice. Quod propositum Pontificis, Status Catholici supplicant eidem Pontifici ut exequatur, & omni amota procrastinatione, Christianum, & generale Concilium indicat, indictumque haberi curet in loco aliquo commodo Germanicæ Nationi, quo sic multarum animarum perditio præcaveatur.

V. Porro, si negotiis sæcularibus impediti Potentatus Christiani in propria persona venire ipsi ad Concilium non possent, nihilominus tamen, ut Concilium procedat, Summus Pontifex dare operam debet, simulque apud Potentatus, qui ipsi Concilio comparere non poterunt, diligentissime instare, ut hi suo nomine, & loco, eruditos, probos, & idoneos plena cum potestate Commissarios mittant, ut semel Christianitas ipsa in formam, & vitam vere Christianam restituatur, errores extirpentur, Dei denique ira, & plagæ imminentes avertantur.

VI. Quod si hujusmodi generale Concilium non impetratum fuerit [quod tamen Status Catholici confisi promissis Summi Pontificis, & Imperatoriæ Majestatis minime fore putant] etiam atque etiam orant Status, ut Summus Pontifex, & Imperatoria Majestas dare velint operam, ut saltem in Germania nationale Concilium habeatur. Jam si nec ipsa ratio habendæ nationalis Synodi Summo Pontifici & Cæsareæ Majestati placuerit, rogant Status ut juxta id, quod sua Majestas facturam se, & curaturam recepit, sine omni dilatione, in Imperium Germanicæ Nationis venire velit, atque convocatis Statibus, denuo tentare, ut errores extirpentur, ac omnia, quæ prave intellecta, & accepta sunt, Christiane discutiantur. Atque istæ viæ solæ restant, quibus saluti Christianorum consuli poterit, adeo ut nisi aliqua istarum ineatur, magis, atque magis in se dividetur Germanica Natio, eiusdem gloria, honos, & opes interibunt, atque id genus plurima incommoda ad vicinas etiam Nationes pertinget, dictis consensere funesti cuitus.

VII. Secundo, Catholici Status decreverunt

runt apud se, quod auxilio Dei, constanter adhærere velint nostræ veteri Religioni, & veræ fidei, quemadmodum hæc in sacris Evangeliis, Conciliis, Statutis, & Ordinationibus Christianæ, & Catholicæ Ecclesiæ, ac doctrina Sanctorum Patrum, ab Apostolorum tempore, usque ad hodiernum diem mansit, & observata est.

VIII. Præterea, Recessus, ordinationes, & mandata per Imperatoriam Maiestatem, & Status Catholicos, præcipue vero decreta Augustani conventus, in quæ tamen communiter a Statibus consensum est, sequi, & his pariter firmiter in animum induxerunt, indubitato sperantes, quod reliqui Status omnes, qui in Augustanum Recessum consenserunt, eidemque sigillis etiam suis appositis subscripserunt, promissis insuper auxiliis Imperatoriæ Maiestati, paulo post Ratisbon. iterum ratam habuerunt subscriptionem Augustæ factam, & tandem Haganoæ tertio Electores, & Principes, qui istic in propria personæ fuerunt, eundem Augustanum Recessum denuo approbarunt, servandumque receperunt, adeo ut sese obtulerint collocutoribus de defensione, si quid tentaretur adversus Recessum Augustanum, quemadmodum in decretis eorum Comitiorum, & scriptis in illis exhibitis continetur. Maxime vero inhærendum Augustano Recessui Principes censent, & adeo nullo modo recedendum, cum Imperatoria Maiestas, & in eisdem Comitiis, & hic, cum in prima sua propositione, tam formula deliberationis, de Recessu hic continuando, eundem Recessum Augustanum ipsa quoque salvum manere se velle declaraverit.

IX. Tertio, cum Imperatoria Majestas ex singulari proculdubio clementia, proponit, Suæ Maiestati videri articulos, in quibus inter collocutores convenit, & qui conciliati sunt, sine ulteriori discussione, usque ad concilium recipiendos esse, & approbandos, &c. Respondent Status, se in hoc nullo pacto consensuros, neque enim id videri consultum ob sequentes causas. Primum namque a colloquutoribus positi sunt articuli aliquot minime necessarii, supervacanci, & de quibus nulla antehac controversia, nec hodie est sicut primus, secundus, tertius, & quartus. Absurdum autem videri, ut articuli nunquam controversi concilientur. Præterea quartus articulus de Peccato originali, non hic est conciliatus, sed Wormatiæ; alia tamen forma, quam nunc est in scripto oblato, propositus. Secundo, maximopere necessarium erit, ut ab utraque parte denuo eligantur, qui novo colloquio & disputatione excutiant omnia. Extant enim verba in scripto commemorato, quæ non sunt consentanea Consuetudini Ecclesiæ, & formis loquendi a Patribus usitatis. Ad hæc insunt scripto dogmata quædam minime admittenda, quæ partim obliteranda sunt, partim mitiganda, & in aliam formam redigenda, præstiterit itaque negotium istud ad menses adhuc aliquot differre. Tertio, hi articuli solum conciliati sunt, qui minoris momenti sunt, & de quibus inter doctos non magna antehac fuit controversia, qui denique non tam periculosam offensionem apud plebem vulgo excitarent, quam alii nondum conciliati. Et quia præcipui articuli, atque adeo ii, quibus Christiana fides nititur, ut est articulus de Venerando Sacramento veri Corporis, Sanguinis Christi, de Adoratione, & reservatione ejusdem; Communione Sacramenti sub utraque specie: Confessione, Pœnitentia, & Satisfactione &c. Hi nimirum non solum non conciliati sunt, sed a Protestantibus vehementissime impugnati, adeo ut de his nulla conciliatio speranda sit. Quinimmo collocutores Catholicæ partis plusculum [quam decebat] in his concesserunt Protestantibus, ita ut, quæ admissa sunt ab illis, emendatione, & declaratione habeant opus.

X. Quarto, quoniam si reciperentur articuli conciliati, multis modis posset imminui existimatio Summi Pontificis, Imperatoriæ Maiestatis, & Status Catholicorum, hique omnes, ne se hoc nomine variis obtrectationibus exponant, quod periculum est: videtur Catholicis Statibus consultius, & melius esse, ut suo loco scriptum colloquutorum relinquatur, & omnia negotia ad Religionem pertinentia differantur ad Concilium vel Generale, vel Nationale, vel saltem ad conventum omnium Statuum Imperii, quemadmodum etiam resolutio Pontificis Legati consulit, ut ista omnia ad Concilium Summi Pontificis reiiciantur.

Lutherani etiam suam protulerunt responsionem, quam libro, & scriptis ab Imperatore oblatis reddiderant; in qua Catholica dogmata pertinacissime oppugnarunt, editis scriptiunculis, quæ Alphabeti literis decem distinctæ fuerunt. In primis adversus authoritatem Conciliorum, prætulere Conciliis depravatas, distortasque Scripturæ interpretationes, ab ipsis confictas. *Semper* inquiunt *tenenda est regula, maiorem esse authoritatem verbi Domini nobis propositi in Scripturis Propheticis, & Apostolicis, quam ullius hominis, ullorum Episcoporum, ullarum Synodorum, aut totius Ecclesiæ*. Hæc perfidi. Quasi vero Synodi pugnantia cum XVII.

Goldast. to.2. p. 300.

Scri-

Scriptura dicerent, ac non potius contendatur, Concilia Œcumenica melius interpretari ſacram Scripturam, quam perverſi iſti homunciones interpretentur.

Ibid. in ſcript. ſig. lit. b.

Adverſus articulum de Tranſubſtantiatione contendere Carnem, & Sanguinem Chriſti cum pane, & vino ſumi, & exhiberi, & nefarii erroris cum deeſſet probatio, verba Hilarii, quibus ipſi damnantur, afferre non erubuerunt: *Hilarius*, inquit, *Domini profeſſione, & fide noſtra vere Caro eſt, & vere Sanguis*. Verum ex integra Hilarii ſententia conſtat, eum loqui de pane & vino rite conſecratis, tunc ſunt objectum fidei: ait enim poſt ſumptionem Chriſtum manere in nobis per aliquam moram.

Ibid. in ſcript. ſig. lit. c.

Adverſus articulum de Pœnitentia, & Confeſſione obiecere inſulſe Lutherani. *Conſicerentur conſcientiæ in periculoſam dubitationem, ſi putarent omnium enumerationem neceſſariam eſſe*. Satisfactionem etiam veluti inductam a recentioribus tollendam contenderunt. Traditiones, jejunia, dieſque feſtos, detortis in pravum ſenſum oraculis damnarunt, cultum & invocationem Sanctorum, incruentum Miſſæ Sacrificium, ut Sacrificium non admittere, privatas Miſſas rejecere, Communionem ſub utraque ſpecie retinendam contendere, Sacerdotes ad cœlibatum cogi noluerunt, abuſi eo Apoſtoli oraculo, *habeat unuſquiſque uxorem ſuam*, cum Apoſtolus in eo textu de Sacerdotibus non loquatur, vel cœlibatus voto adſtrictis; & alias dicat, habentes damnationem, quia fidem primam irritam fecerunt. Præter hæc impia ſcripta, quibus Catholicos ignorantiæ ſuperſtitionis, ſtultitiæ, vitiatæ veteris diſciplinæ Eccleſiaſticæ calumniis onerarunt, etiam Philippus Melancthon duo ſcripta nefaria Cæſari obtulit: in priore deblaterabat id, quod dictum erat, nos per fidem efficacem juſtificari, nimirum intelligendum per fiduciam apprehendentem miſericordiam propter Chriſtum promiſſam, non vero per efficacem fidem, id eſt operantem, ſive cum operibus, vel fide nos præparari ad juſtitiam, ſive charitatem, ut Catholici ſentiebant: permittendas etiam uxores Sacerdotibus idem Melancthon declamavit; in ſecundo vero de emendandis Eccleſiaſticis abuſibus plura effutiit: homo enim hypocrita, cum trabem geſtaret in oculo, in Præſulum, & Sacerdotum Catholicorum oculis feſtucam vidit, nec ſacrificos conſecrari voluit, qui repetendis Miſſis victum quæritarent. Pari impudentia Martinus Bucerus trium inceſtarum nuptiarum, & maximorum ſcelerum reus, de diſciplina Chriſtiana in Clero, & populo reſtituenda, impium, ac ſceleratum libellum multis hypocriſis phaleris ſubornatum porrexit, in quo conſuluit, ut Epiſcopi, relicta aliis Sacrorum cura, Principatum civilem adminiſtrarent, ac Sacerdotes geniales thalamos pro Altaribus colerent, quos concubinis inſtructos ſub conjugii ſancto nomine puros, & caſtos futuros deliravit, univerſum Eccleſiæ ordinem everſum voluit, divina officia ſuſtulit, Pontificem Antichriſtum eſſe, Catholicos a ſalute devios, orthodoxam veterem Religionem vitiatam, blaſphemiis hiſce de ſua ſuorumque ſalutis perditione gloriabundus aſſeruit. *Dum aliæ* inquit *nationes ſive ignoratione veritatis, ſive pravis cupiditatibus, ſive oppreſſione tyrannidis Antichriſti impeditæ, ſalutem ſuam negligunt, & vitiatas Religiones, quas repurgatas malunt, ob id non eſt nobis noſtra ſalus negligenda*.

Ibid. ſig. lit. d. Ibid. ſig. lit. e. Ibid. ſig. lit. f. Ibid. ſig. lit. g. Ibid. ſig. lit. h. Ibid. ſig. lit. i. Ibid. p. 207. Ibid. p. 218. Ibid. p. 311. Art. de diſciplina populi §. 18.

Deteſtanda hæc ſcripta Chriſtianus Daniæ Rex, itemque Dux Holſatiæ, nec non Saxoniæ, Pomeraniæ, Mechelburgi, Brunſvici, Wittembergæ Duces, Georgius Marchio Brandeburgicus, Philippus Haſſiæ Lantgravius, ac plures alii Principes, & Civitates liberæ comprobarunt.

XVIII. *De tolerantia agitur.*

Cum ſpes concordiæ omnino evanuiſſet, de tolerantia politica, ſed nefaria permittenda incœpta eſt negotiatio, ſimulque ad reprimendos Lutheranorum impetus, de Catholico fœdere inter Imperatorem, Regem Ferdinandum, alioſque Catholicos Principes magis firmando actum eſt. Quare Pontifex a Legato Contareno, & ex epiſtolis ſequentibus de hujuſmodi tractationibus certior factus, Cardinali Contareno gravem dedit admonitionem, ut conſtat ex literis, quas referemus poſt epiſtolas Claudii Internuntii hic ſubjectas.

Ext. in mſ. Arch. Vat. ſig. n. 3226. pag. 155. Ex Ital.

Significavit Alexandro Cardinali Farneſio Claudius Internuntius, datis Ratiſbonæ literis XXIX. *Maji MDXLI. Se conveniſſe Granuellanum nomine Cardinalis Legati, monuiſſeque circa articulum de Tolerantia, eam fieri non poſſe ulla ratione, quia Divinum Numen læderetur, cui ratio omnium reddenda ſit: agi de ſalute animæ, atque honore Reverendiſſimi Legati, necnon Cæſaris, atque ipſius Granuellani: præterea ex hujuſmodi tolerantia nullum bonum, ſed majus omnino malum conſequuturum. Cum enim diſſenſio prorſus in ſenſu, & dogmate conſiſtat, adverſarios involutæ concordiæ ſpecie perſuaſuros populis Eccleſiam Catholicam eorum hæreſi aſſenſiſſe, flexuque temporis majus ſchiſma futurum Catholicis eorum hæreſi diſſentientibus, vel ſi aſſenſerint,*

omnes evasuros Hæreticos : ac fusius se demonstrasse, Legatum quidem pacis cupidissimum esse, sed prius extrema quæque passurum, mortemque oppeniturum, quam tolerantiam falsorum dogmatum contra clara, & illustria fidei decreta. Tum vero Granuellanum verbis extenuasse rei dignitatem, ac pondus vocis Transubstantiationis; dixisseque eam esse subtiliorem, & pertinere ad doctos, non ad populum, cui credere sufficiat, Corpus Christi esse in Eucharistiæ Sacramento, in eoque adorandum; sublataque ea difficultate, alios articulos facile conciliatum iri, excepto eo de recensendis in Confessione peccatis: atque optime sperare, in Comitiis Pontificium Primatum communi Principum consensu confirmandum, seque in id summa contentione incumbere, atque rem a se impetratum iri : qua perfecta ab Oratoribus Regis Angliæ se factum certiorem, Angliæ Regem arbitrio Cæsareo permissurum, ut actionem, ac munus reconciliandi illius Pontifici in se susciperet, sperareque rem ex sententia successuram, quo in Ecclesiæ gremium revocato, etiam Lutheranos ad eos articulos, qui modo impetrari ab iis non possent, redactum iri, temporique serviendum, ac propterea sibi videri, morosius eam tolerantiam non reiiciendam, ex qua tantum bonum consequeretur : nec propterea dici posse, ut Imperator, vel nos ipsi iuremus in verba adversariorum, cum adversarii ipsi deprecaturi sint Imperatorem, ut eos usque ad Concilium toleret, modo vero ut prætereatur silentio vox Transubstantiationis, ne illi repugnare cogantur : aliquos vero ex ipsis Theologis Lutheranis, atque maxime Bucerum pollicitos, se, cum hinc discesserint, sensum Transubstantiationis prædicaturos. Ad quæ subiecit Claudius, nunquam Legatum assensurum, ut conspicua fidei decreta tot sæculis culta in dubium adducerentur. Cui Granuellanus subdidit, cum Imperator, neque ejus Senatores sint Theologi, harum rerum munus, ac Provinciam prætermissuros : verumtamen graviora a se prævideri incommoda, si concordia non coiret, brevique temporis lapsu universam Germaniam in Lutherismum prolapsuram. Tum Claudius subintulit aliam rationem pro conservandis Catholicis iniri posse, si cum Legato conferret, eamque strictim attigit. Subjunxit vero Granuellanus, si nitide opiniones utriusque partis illustrarentur, discordes futuras, ac Germaniam in maximo dissidio hæsuram, nec jus administrari in Judicio Cameræ, nec Provinciam conservari posse [noluit enim dicere nulla auxilia a Lutheranis adversus Turcas elici posse.] Interrogatus a Claudio Granuellanus, si concordia sanciretur, quo tempore Concilium celebrari posset. Respondit, de ea re actum iri cum Pontifice, ac velle Lutheranos, ut ipsorum Doctores illi intersint. Cum hæc omnia Claudius Pontificio Legato retulisset, ille in suscepta sententia immotus perstitit, nulla ratione permitti articulum de tolerantia posse, neque ut Transubstantiationis vox silentio premeretur : se porro dubitare admodum ne dissentiente etiam Legato, concordia a politicis subdola & fallax concilietur, ut Lutheranorum auxiliaribus armis utantur, atque ex hoc colloquio, Germaniam in concordiam suspensa fide, ac Religione, vel potius omnino eversa redituram, quamquam tamen hi Cæsarei Administri semper profiteantur, nil a se constitutum iri sine Pontificis, Administrorumque eius voluntate. Ratisbonæ XXIX. Maii MDXLI.

Perpendenda Hæreticorum versutias.

Quarto post die aliis literis significavit idem Claudius Cardinali, Farnesio, Contarenum Legatum, ultima Maii a Cæsarea Maiestate accersitum fuisse, atque illi expositum colloquii exitum, librumque illi consignari iussum, de quo disceptatum erat una cum scriptis Lutheranorum, in quibus expressa sunt capita, quibus ab eo libro dissentiunt, ut animadverso discrimine consuleret, quid agendum esset, nullam enim spem superesse, ut Lutherani ad alia juri fideique magis consona adduci possent : proposuisse necessario ad declinanda incommoda, bellique discrimina aliqua utendum tolerantia, atque impetui hæreseos viam permittendam, eamque corrigendi rationem colligendam, quæ modo decerpi posset. Ad hæc vero subiecisse Legatum longo sermone, bellum, discordiamque sibi ingratissima accidere, verum divino honori, & cultui, ac fidei consulendum, ne quid detrimenti patiantur, ac si involuta concordia fiat, maius ex ea schisma emersurum, ac præsenti incurabilius, quod omnino contingeret, si Apostolica Sedes, Cæsareaque Majestas falsis Adversariorum dogmatibus assentirent, vel silentio ea præterirent : si enim ab omnibus non cognosceretur, ab iis dissentire Catholicos, specie concordiæ, traderetur mendacium pro veritate, perfidiaque pro fide doceretur. Dein Legatus adductis multis exemplis author fuit Cæsari, ut si impiorum iniquitas cogeret, pacem non sanciri in Germania, nulla Religionis constituta concordia, necessarium esse, ut omnes agnoscerent Catholicos a Protestantibus circa dogmata fidei dissidere, nec ullo modo illis consentire posse, sed omnino ea ut nefaria respui, verum in spiritu lenitatis, ac sine bellico fragore, quæ Cæsarea Majestas visa est optime ac multo melius, quam

XIX. Ext. in ms. Arch. Vat. sign. n.3226. p.158. Ex Ital.

Gran-

Granuellanus, percipere. Porro memoratum librum Legato traditum fuisse, cujus exemplar ad Pontificem transmittendum sit, ut de iis sententiam suam promat: significatum sibi a Granuellano, Lantgravium efferari in iras neque articulis decisis consentire vellet, atque inclamata libertatis nomine rebellionis signa attollere meditari. Contarenum vero Legatum censere inter Cæsarem, & Catholicos arctissimum fœdus adstringendum, atque decretis sanctissimis Statum Ecclesiasticum ad veteris disciplinæ splendorem sanctitatemque revocandum, atque in his graviores difficultates occurrere, cum plures Catholici privati commodi, quam publici avidiores, privata fœdera cum Protestantibus percusserint. Cæterum Catholicam Religionem gravissimum damnum passam ex obitu Episcopi Viennensis, qui XXV. Maii Viennæ e vivis excesserat. Ratisbonæ 11. Jun. MDXLI.

Is erat Joannes Faber, de quo sæpius in superiore, ac in præsenti tomo honorificentissima mentio facta est.

XX. *MS. Car. Bernardini Spada to. 15. p. 771.* Fœderi Catholico se conjungere velle Pontifex declarat.

Admonitus de his rebus Pontifex, ut supra diximus, literis Legati Contareni datis sub diebus vigesima nona, & trigesima Maii, ea, quæ sequuntur, respondit.

Quod ad fœdus Catholicam attinet, superfluum est dicere intellexisti enim ex ipsius Pontificis ore, ante tuum discessum ex Urbe, animum illius ad id conservandum promptissimum fuisse semper, & esse, hoc solum tantummodo addam, quia aliquis dubitavit an Pontifex inter fœderatos numerandus sit; qua de causa simul cum epistola publicam ipsius fœderis fidem mittimus, ut omnibus hoc clare pateat, quod omnino curandum est, ne ista veritas occultetur, cum Pontifex existimet nullum hominem propter hoc offensionem accepturum esse. Quod attinet ad depositum pro ipso fœdere, jam tibi bene innotuit, Pontificem ab initio hujus tractationis, hic Romæ cum effectu, & non verbis tantum mediantibus literis cambii, quinquaginta millia scuta, cum tanta requisissent, solvisse, sicut tunc temporis Ministri Imperatoris viderunt, in literis Mercatoribus directis ad hoc, ut dictam pecuniam solverent, quas Episcopus Mutinensis ad Conventum Haganoensem secum tulit: quas literas, cum fœdus in illo conventu non solum non processerit, sed potius de eo silentium summum fuerit indictum, Cardinali Sanctæ Crucis remisit, sicut de hoc, in suis litteris idem Cardinalis, ubi opus fuit, fidem fecit, idemque Cardinalis, apud se, usque dum in Belgio moram traxit, ipsas literas retinuit, quas postea, cum nullus illas petiisset, nec verbum de supradicto fœdere amplius audivisset, secum Romam tulit, ubi etiam hodie cum ipso deposito servantur: ita ut pecunia semper parata fuerit, semperque de illa libere disponere potuerint, & postea nunquam, nec istam, nec aliam pecuniam pro dicto fœdere a Sua Sanctitate, nec ejus Ministris requisierunt, sicut [Deo gratias] usque ad hanc diem non adfuit necessitas a Protestantibus se defendendi, quare contrarium huic veritati asserenti Deus parcat. Et pro Ascanii Calumnæ punitione, quamvis propter hoc necesse fuerit multas erogare pecunias, & maximi momenti negotium fuerit, tamen Sua Sanctitas nec minimum quadrantem abstulit ex pecunia assignata pro fœdere Catholico, tametsi hujuscemodi Ascanii vexatio impedimento fuerit, ne solita auxilia, sicut res exigebat, & requisitus fuit, Hungaricis rebus subministraret, sicuti aliis literis significatum tibi fuit, numquam tamen auxilium Regno Hungarico negavimus, sed tantummodo ad tempus negatum fuit, propter vexationes, expensas, & pericula, in quibus Ascanius supradictus nos implicaverat, cum quotidie Romam depopulari minaretur, maxime cum non clare appareret, quando, & quomodo isti tumultus desituri essent.

Nec parva existimanda est pecunia quinquaginta millium scutorum, non solum, quia quasi pro arrha soluta est, usque dum necessitas majorem pecuniarum quantitatem exigeret, sed etiam quia ex Principibus nullus, nec etiam Imperator tantam pecuniam exhibuit: præterquamquod Sua Majestas in manibus Mercatorum suam pecuniam, sicut fecit Pontifex, infructiferam non retinuit, sed in aliis suis necessitatibus, solo nomine debitoris contentus, adhibuit, sicuti inter alios Episcopo Mutinensi notum est. Neque etiam ullus de Sua Sanctitate queri potest, quasi usque ad hanc horam suam expensarum partem non determinaverit, cum servata proportione hoc fieri non possit, quando pecunia, juxta quod exigit necessitas, exponenda sit, & Sua Sanctitas stet semper promissis, ut experientia docebit.

Sed quia Granuellanus in præsentibus Germaniæ difficultatibus, existimat, armis comparandum, quod Pietatis studio & ratione obtineri non potuit, quod non solum ad defensionem, verum etiam ad aggressionem spectat, certum est, sicuti Sua Beatitudo hoc non desiderat, immo ab hac re alienus est, cum judicet, hanc viam ad hæreses tollendas non conferre, ita nunquam Suæ Majestati & cæteris Principibus Catholicis non deerit, quando ob Religionis XXI. Non probat Pontifex armis aggredientes Protestantes.

Christianæ necessitatem aliquid decernerent & auuilio Pontificis indigerent; & tunc cum aliis in expensis, quantum propriæ, & Sedis Apostolicæ vires permittent, concursurus est, sed nec consulere, nec ad hoc hortari intendit, cum remedia adsint meliora, ut inferius dicemus.

Quando vero spes affulgeret, ut Protestantes pacifice in omnibus articulis veram fidem agnoscerent, & propter hoc, si opportunitas exigeret, ut aliqua esse facienda expensa, sua Sanctitas consentit, pro tali re, prout necessitas postulat, in erogationem partis, vel totius summæ quinquaginta millium scutorum, & ex nunc tibi hæc facultas conceditur. Admonemus tamen, ob hoc Pontificem non velle, supradictam pecuniam tali modo erogare, ut fidem aliquis emere videatur, aut Religionem venalem soluto pecuniario pretio existimet; nec vult, ut pecunia tradatur, quando reductio Protestantium ad fidem, & concordiam cum Catholicis palliata esset, vel ipsimet Protestantes aliquam damnatarum opinionum retinere vellent, quamvis eis ex tolerantia concederetur, quod semper, & maxime in rebus fidei est fugiendum, & etiam quia aliquid solvere, ut in erroribus persistant, nihil aliud est, quam ad pejora homines allicere, quando præmia loco pœnæ tribuerentur qua de re bene omnia perspicias.

Et si ob istam ultimam, veram, certamque concordiam pars, vel tota supradicta pecunia eroganda esset, non ideo fidei Catholicæ in aliquo deerimus, quia secuta ad fidem Catholicam reductione Hæreticorum, fœdus cessabit, sicuti e contra, pro Protestantium conversione nihil insumere oporteret, cum ad bellum contra illos procedendum esset, cum ista duo inter se directe pugnantia, simul esse non possint.

XXII. Tolerantiam omnino rejicit Pontifex.

Duo consilia supradicta, vel belli cum Protestantibus, vel eorum reductionis, concordia mediante, quod ad Pontificem spectat, totam causam continent. Et ideo tertium tolerantiæ consilium in una sola parte executioni mandari, & in reliquum Protestantes veritati cedere, in deliberationem non cadit, cum articuli, qui remanent controversi, sint fidei adeo essentiales, ut hic nobis sine Jesu Christi speciali mandato non adsit facultas de eis deliberandi; immo legem habemus, quod non sunt facienda mala, ut veniant bona, quia cum fides indivisibilis sit, non partem illius, sed totam recipere debet, qui inter Christianos optat adscribi, ut unum cum Catholica Ecclesia corpus efficiat; & ideo Pontifex, totumque sacrum Cardinalium Collegium [nemine discrepante] decrevit, non posse huic desideratæ tolerantiæ aures præberi, nec ob id, quod petitur, nec propter id quod ad suam Beatitudinem pertinet, illum fidei candorem maculari posse, quem sui Prædecessores usque ad hanc diem illibatum servaverunt, signisque comprobarunt, istam esse Petri Cathedram, supra quam sua Sanctitas a Deo posita fuit, ut oppetita etiam morte conservare, ac defendere velit: & ideo istius tolerantiæ tractationi silentium imponantur, quia præter gravem Dei offensionem, quando permitteretur, nec Protestantes ad veram fidem adducerentur, quia in suis erroribus perseverarent, cum jactura totius Christianitatis, quæ vana excusatione perditos istos homines imitari vellet, & in futurum fidei Religionisque regulam, sicut antea semper fecit, nollet ab ista Sancta Sede amplius excipere, cum a se seipsa discrepantem videret, inficeretque se, dum aliorum erroribus consensum præstaret, quia tolerantia de qua loquimur, ad nihil aliud valet, quam ut hæc, tolerancia in Pontifice [ut bene nosti] consensum, firmamque legem constituat.

Propterea considerantes tolerantiam in concordia Christianorum contra fas, & perniciosissimam esse, sicuti in annis præteritis experientia docuit, bellum difficile, & periculis plenum remanet, ut ad illa remedia, quæ nulli noceant, quibusque Religionis malis mederi possit, confugiamus, & Cæsarea Majestas, si aliquod habet ex omni parte optimum, proponat. Nam Pontifex existimat [& cito potest executioni mandari] ut ad concilium confugiatur, cum semper elapsis retro temporibus Patres isto remedio in talibus morbis usi fuerint, & cum quo aliæ Hæreticorum sectæ profligatæ fuerunt, quod Sua Sanctitas sibi persuader, tanto libentius Cæsaream Majestatem hoc audituram esse, quanto ipsamet semper, instanterque petiit, uti remedium verum, & ultimum discordiarum fidei, quæ modo vigent, & ad hoc præsens Imperialis Dieta coadunata fuit scilicet, ut finis discordiis imponeretur, & Christiana concordia, & Concilium promoveretur, sicuti Recessus Dietæ Haganoensis clare demonstrat in decreto celebrationis conventus Wormatiensis, & præsentis Dietæ Imperialis, similiaque leguntur, in omnibus aliis præteritorum conventuum Recessibus. Additur, cum Granuellanus pro Lutheranis usque ad Concilium tolerantiam petat, quæ ex causis allegatis non est ullo modo concedenda, res præsens nos docet, absque alia tolerantia, temporisque dilatione, concilium celebrandum esse, quia cum concilii indictio jam publicata perseveret, & solummodo ad Cæsaris, & Romanorum Regis mentem ob-

secun-

secundandam, suspensum fuerit, ut eu illorum literis clare patet, usque dum pax inter Christianissimam Majestatem, & Imperatorem, de qua tunc vigebat tractatio, stabiliter firmaretur, vel ipsa Cæsarea Majestas in Germaniam transiens omnibus suis viribus curaret, totam illam Germanicam Provinciam ad Catholicam fidem iterum adducere.

XXIII. Concilium proponit Pontifex. Cum autem horum neutrum ad exitum perductum sit, sicuti sperabatur, omnes rationes, quæ concilii suspensionem suaserant, sublatæ sunt; & ideo non est amplius trahenda mora, sed quantocyus concilium congregandum, perducendumque ad finem, cum damnum ex temporis dilatione, & cessatione evidenter clareque appareat, certumque sit, omnem aliam dilationem non posse afferre nisi omnimodum Religionis exitium, cum maxime nihil aliud sit faciendum, quam tollere suspensionem duraturam tantummodo ad libitum Suæ Sanctitatis, sicque sine periculo offensionis Dei, aliarumque Nationum, nec recedendo in his casibus a via solita Ecclesiæ, absque sanguinis effusione, sperare pacem, unitatemque fidei, non solum in Germania, sed etiam in universa Christianitate, cujus Sua Beatitudo in rebus fidei communis est Pastor, quapropter curare debes, ut sanitatem non parti, sed omnibus afferat, & non unam sanam reddere, aliosque omnes infirmitati subjicere, & si aliquem ritum vel immutare, vel tolerare opportunum fuerit, in Concilio, ubi omnes convenient Nationes statuemus, quia alias absque dubia aliæ Nationes uti contemptæ scandalum paterentur. Et cum Sua Sanctitas usque modo consensum præstiterit hujusmodi particularibus Religionis tractatibus, solummodo ut Cæsari satisfaceret, non vero quia aliquod ex illis bonum sperares sicuti multoties & ore literis & suis ministris suæ Majestati Cæsareæ declaravit, modo quando in tantis extremis periculis Religio versatur, conveniens est, ut sua Majestas istius Navis gubernationem suæ Sanctitati, cui hoc ex proprio officio pertinet, relinquat. Igitur tui muneris erit, cum Cæsarea Majestate primum quam aliis, hanc Pontificis determinationem cum omni humanitatis, amoris, & sinceritatis signo communicare. Dicesque illis, quod sua Sanctitas rationibus supradictis, non videns quomodo præsentia Religionis pericula alio remedio, quam coacto Concilio, averti possint, decrevit tollere prorogationem suspensionis Concilii, sicuti supra dictum est, illudque indicere & quamprimum celebrare, sperans, Deo auxiliante, omnium Nationum Episcopos accessuros. Poteris etiam ab Imperatore requirere, quantum temporis pro celebratione Concilii existimet, esse præscribendum, sed cave, ne hæc requisitio appareat esse petitionem licentiæ formandæ Bullæ, Brevisque tollendæ suspensionis, quam Bullam, & Breve statim post hujus Epistolæ responsionem sua Sanctitas tibi mittet; quia prius cum sua Majestate hanc determinationem ante executionem communicare voluit, cum propter debitam reverentiam, & affectionem, tum etiam si forte meliora media ille posset proponere, quando istud illi non placeret [quod non credimus] Sed diligenter caveas, in quodlibet eventu [dummodo melius remedium, quam Concilii non proponatur] suam Beatitudinem firmiter statuisse, pro Christianitatis salute Concilium celebrare, & Bullam, Breveque in tota Christianitate publicare, sicuti supradictum est, post tuam responsionem: debesque celerrime suæ Sanctitati respondere. Et Imperator si reperiat verum, & præsens remedium, suspendas omnia, & sicut dictum est, admoneas, alias te excuses rationibus supradictis, ostendens rem multum processisse. Et ut aliis Principibus, & Præsulibus Germaniæ notum sit hujusmodi suæ Sanctitatis decretum, illo communicato prius cum Imperatore, ut dictum, postea cum illis etiam conferes, hortaberisque, ut veniant ipsi, vel eligant, qui ad Concilium eorum nomine accedant. Et si post tot justificationes, oblationesque, Imperator Concilio consensum non præstet, vel melius remedium non adinveniat, quod non credimus, stantibus rebus, juxta formam tuæ instructionis, declarando prius, Pontificem semper permansurum in solita affectione, & conjunctione cum Imperatore, debes evidenti, & firma protestatione, non approbare, neque consensum præstare alicui definitioni, quæ manifeste Catholica non sit. Et sua Sanctitas laudibus extollit animi tui constantiam dum es paratus extrema omnia, magis, quam in Dei Ecclesia maculam sufferre, & loquor tam de articulis adhuc controversis, quam de concordatis a tot collaquutoribus. Quia Romæ murmur auditur, & opinio multum prævalet contra illos Doctores asserentes, eos decrevisse, opera post gratiam non esse meritoria, cum in hoc fidei articulo de operibus, id totum, quod opus erat, expensum non videatur. Quare eo magis animadvertendum est [sicuti in præcedenti litera scripsi] ut non solum articulum non Catholicum non toleres, sed nec etiam ambiguum. Et quoad literas Nuntii hoc tas est.

Nunc ad tuas respondeo, & quantum attinet ad illud, quod postulas, an debeas cum Imperatore petere Belgium, si illuc tendat, & non in Italiam descendat, sua XXIV.

San-

Sanctitas, sicut tu etiam judicas, Legationis munus cum Dicta terminare, & ideo post gratam dimissionem a Cæsare acceptam, in Italiam venias, & Nuntius Imperatorem sequatur.

Quoad admonitionem tuam de Communione sub utraque, cum post breve tempus Concilium celebrandum sit, existimat sua Sanctitas hoc punctum ad illum locum remittendum esse, ubi diligentius examinabitur, & tutius de reformatione præcipue Germanicæ Nationis agetur. Sua Sanctitas libenter tuam admonitionem, & judicium audivit, & sicuti hic sua Beatitudo in ulla re, quæ sub sua potestate est, non deesse disposuit, sic ei gratum erit, ut tu etiam istis paucis diebus tuæ Legationis, omne bonum apud Episcopos, & Præsules, qui in Cæsaris Aula reperiuntur, & quocumque te transire oportebit, facias, & cures, & ad nos venias de omni re edoctus, ut hic omnia perficiantur.

Temporis jactura nulla facta est, ex quo tuæ literæ nobis redditæ fuerunt, usque modo, ut possemus, quamprimum fieri posset, determinate respondere, sed quia gravitas negotii requirebat, ut de eo primum, ut dictum est, ageretur in Consistorio, & postea a Deputatis examinaretur, ideo ante hodiernum diem non potuimus tabellarium expedire, qui cum summa diligentia debet se viæ committere, ut quamprimum ad te perveniat. Dat. Romæ xv. Junii MDXLI.

XXV. Ex colloquio Ratisbonensi res Catholica in gravius discrimen adducta est, cum Lutherani ardentissimo studio hæreses suas confirmare ac latius diffundere anniterentur, & duos Catholicos colloquutores fœdissimo errore infectos in suas partes traxerint, in eodemque colloquio de rebus fidei, Laici rerum divinarum ignari fuerint Præsides constituti, de quo infelici rerum successu Pontifex hisce literis octava Junii datis admonitus est.

Primus Articulus Ratisbonæ
VII. Junii.

MS. Francisci Car Barber. sign. 2978. p. 108. Quomodo se haberent res colloquii Pontifici narratur.

Beatissime Pater, Loquor cum fiducia ad Patrem, & ad Dominum, & ad Vicarium Jesu Christi, quæ ipso inspirante didici, & longa experientia cognovi. Inprimis, in his rebus, quæ nunc tractantur, prudentiam omnem humanam astutia victam iri. Sed Sapientia Divina, cui omnia subsunt, has astutias extinguet, nec deficiet Deus ad largiendum nobis vias per quas ambulemus, si non deficiamus quærendo.

Primo, video maximam pusillanimitatem, & stupiditatem in processu huius negotii, nunc nihil attentatur, quod possit Adversariorum temerariam audaciam deprimere, sed contra, omnia, quæ eis placent, & ad suam rem faciunt, fieri permittuntur, & conceduntur. Primo, in hoc colloquio [sicut prolixe scripsi Reverendissimo Cardinali Farnesio] habuerunt pessimos suæ sectæ, & pertinaciores, tam colloquutores, quam assistentes, & ex nostris assistentes fuere facti fere faventes hæreticis, ii Phlugius, & Gropperus, qui male consenserunt, hominem sola fide justificari, de quorum lapsu Bucerus impie triumphavit, ut dicetur inferius, ex colloquentibus unus dumtaxat peritus Theologus adhibitus restitit, Judices vero fuere laici contra omne jus in magnum præjudicium.

Secundo, permittuntur hic libere Prædicatores, fere nunc ante colloquium, & post, quibus totum populum hujus Civitatis inficiunt, affirmantes pertinacissime dogmata sua esse verbum Dei, nosque pugnare aperte contra veritatem, & non rident solum Sanctitatem Vestram, & omnem Ordinem Ecclesiasticum, sed etiam Cæsaream Majestatem, rogantes Deum, ut eum illuminet, sicut jam incipit, ut dicitur, evulgant quotidie libros novos Germanice conscriptos.

Tertio, in ista Dieta est publica conversatio Hæreticorum cum Catholicis, in quotidianis compotationibus, nec tractatur aliquid per Principes pro stabilitate fidei, sed contra inducuntur Laici Principes causam nostram foventes per astutiam Adversariorum ad odium Sedis Apostolicæ, & ad aliquas novitates attentandas.

Quarto, Protestantes nihil servant eorum quæ promittunt, quod Cæsar etiam & ante cognovit, ubi habuit illos fœdifragos, & perjuros, quia quidquid factum est communicabant suis, & scribebant Civitatibus foras, sicut vidimus ex literis ad plurimos rescriptis.

Quinto, in hoc colloquio accepta sunt duo damna maxima. Primo, quod Civitas est in proximo periculo casus a fide, & obedientia, sicut in aliis Dietis ceciderunt aliæ Civitates. Secundo, nihil hic ordinabitur, ut intelligo pro robore Ecclesiæ, quia timetur illi displicere, & satis est, ex hoc totam rem differri.

Sexto, Catholici Principes tam Ecclesiastici, quam sæculares, conqueruntur, quod Cæsar neminem ex illis adhibuit colloquio.

Septimo, Intellexi a Reverendissimo Cardinale Moguntino, qui se in hoc negotio gerit strenuissime, & constantissime, quod loquutus est Cæsareæ Majestati super hac re post colloquium secundum. Colloquia ista videlicet Haganoæ, Wormatiæ, & nunc

nunc Ratisbonæ celebrata, in favorem Protestantium, ex impio Recessu Franckfordiensi nunc invecta.

Octava, tractantur res fidei quantum juvant ad res privatas.

Secundus Articulus.

In primis, non sic sunt timendi Adversarii in potentia, quia verbo dicuntur potentes, & audaces, facto autem, & re ipsa eorum Principes sunt pauperrimi, & in multis debitis constituti, nec possunt Cæsarem juvare, sicut desiderat in temporali auxilio. Secundo, propter gravissimas impositiones, & tributorum vexationes, quibus sub litos suos exasperant, multi subditorum desiderant regressum ad Ecclesiam, sicut intellexi ex nonnullis Nobilibus illorum, cum essem Wormatiæ apud Doctorem Sceld, & ut experientia videtur, apertissimum damnum patiuntur ex casu ab Ecclesia. Tertio, sicut seminaverunt eorum Theologi falsa dogmata sua, discurrendo Civitates, Villas, Oppida, omnia loca, & populum seduxerunt, ita antidotum Sanctitas Vestra multiplicet, mittat huc aliquos probos, & doctos Viros, qui non timeant se offerre periculis pro causa Dei, & Ecclesiæ, qui populum obcæcatum illuminent, infirmiores confirment, & confortent doctrina sana, & sancta, Virorum proborum exemplo, non enim parum movetur populus ad id sequendum ad quod invitatur, cum invitatores, & boni verbi nuntiatores, & operis factores praire videnti, ego iam experientia didici, quantum id profecerit, referat alter, ita longe verissime cognosco, quantum proficere uberius posset. Quarto, erit valde expediens, quod Sanctitas Vestra habeat aliquem Nuntium specialem in causa fidei ad Principes, & Civitates, cum vestris hujusmodi predictis. Ita multa possunt cum paucis expensis magna utilitate, majore Ecclesiæ restauratione, maxima Dei gloria fieri. Quinta, opus est authoritate reformandi; & iuvandi idoneos, quos reperiunt instituendi Prædicatores. Sexto, bonum esset cum consensu Ecclesiarum, & Prælatorum in Religiosis domibus locare aliquos paucas Religiosos ex Italia, vel alia Natione, qui his reliquis Religiosis essent exemplo bonæ conversationis, ut sic posset restaurari Clerus qui pene hic deficit. Septimo, bonum est, & expediens, aliquos extrahere juvenes ex hac Provincia, & collocare in Monasteriis, vel aliis piis locis, ubi possint in Christiana doctrina, & moribus institui, sic enim habebitis tria commoda. Primum, præparabitis materiam pro illuminatione, ne deficiat semen bonum, ne Clerus peccet. Secundo, dabitis occasionem Prælatis hujus Provinciæ hoc faciendi. Tertio, invitabitis parentes eorum ad constantiam in fide, immo totam Provinciam ad honorem Dei, & Sedis Apostolicæ, quæ tam sedulo & accurate cogitat de eorum profectu, & Provinciæ salute. Omnia fieri possunt sine magnis expensis Sanctitatis Vestræ, sicut Deus frequenter fuit vobis adiutor, ita & tunc in istis desperatis rebus erit director.

Non desunt multæ inspirationes, & consolationes de profectu, & victoria vestra in libertate, & sinceritate Ecclesiæ vindicandis. Non modicus hic habitus est profectus per exercitia spiritualia, ut experientia sensimus, tam in Principibus, quam eorum subditis, quorum aliqui fluctuantes confirmati sunt, aliqui qui iam abscesserant, reducti, maxime juvit hoc negotium Magister Petrus Fabri, unus ex his qui Parmæ fuerunt cum Reverendissimo Cardinali S. Angeli. Bonum esset, duos ex Confratribus de Societate Ignatii, Jacobum videlicet Hispanum, & cum eo aliam mittere, quia est compertum magnum facturos proventum.

Circumferente latius impietatis faces XXVI.
hæresi, nonnullisque etiam molientibus Synodum Nationis Germanicæ cogere, maximo Religionis periculo, ne schisma novum, novaque hæresis conflaretur, sensit Pontifex Concilium Œcumenicum celeberrime congregandum, deditque Contareno Cardinali imperia, ut significaret Cæsari, tollendas esse moras celebrandi Concilii, dilationemque indictam abscindendam; quæ cum Legatus Carolo V. Imperatori significasset, ille dissensit, expectendamque esse comitiorum Germaniæ decretoriam Sententiam, quæ vel generale Concilium, vel Nationis solius Germanicæ amplecteretur: ad quæ subiecit Legatus allatis gravioribus argumentis, Nationalem Synodum non esse cogendam, nec valituram, cum de causa totius Christiani Imperii ageretur; nec conduceret publicæ rei, ut Concilium celebraretur in Germania ob gravissimos tumultus bellicos a pertinacissimis Lutheranis ad seditiones movendas maxime propensis, ut ipse Cæsar perspectis rerum circumstantiis, pravaque animorum inclinatione, probe cognoverat. Denique Cæsar expensis omnibus summa consilii maturitate, loco & tempore non designatis ad gerendum Pontificiæ voluntari motem se paratissimum ostendit; pollicitusque est, se omne studium adhibiturum, ut tantum opus ad optatum finem perduceretur: interea se diligentiam omnem collocaturum ad Religionis dissensiones pacandas, civilesque

Card. Contar. Concil. proponit.

Digitized by Google

que extinguendos motus; cum ipsi viri Principes Ecclesiastici Germaniæ fidei Orthodoxæ assertores, post librata maturo judicio rerum pondera censerent, si vel Œcumenica Synodus, vel Nationis Germanicæ celebraretur in Germania, nullam meliorum rerum, vel restituendæ pacis, ac Religionis spem affulgere, imo gravissima mala inde emersura: de quibus Cardinalis Moguntinus Elector hanc sententiam deprompsit.

Sententia Reverendissimi Cardinalis Moguntini, super Concilio celebrando in Germania.

XXVII. *MS. Francisci Car. Barberini sig. 2677. p. 15.* Cardinalis Moguntinus non approbat celebrationem Concilii in Germania.

Quidam existimant nequaquam convenire, ut Concilium generale celebretur in Germania ob diminutionem authoritatis Sedis Apostolicæ, & totius Ecclesiastici Status.

Ne etiam pro arbitrio Protestantium omnia fiant, & qnia virus hæreticum in ipsa Germania viget, tum etiam ob alias rationes, quia nniversi Germaniæ cedere non debent.

Item, in Germania animosiores, & obstinati magis in eorum perversitate erunt Protestantes.

Majori item commoditate in rem suam agent omnia. Cogere etiam poterunt Catholicos, astutiaque, & artibus malis domare eosdem, vel etiam ipsum Cæsarem pro eorum more. Studebunt etiam alias Nationes instrnere, & inducere in contemptum Sedis Apostolicæ.

Etiam in ipso Concilio, si in Germania fieret, tum per malas practicas, corruptiones, & persuasiones, tum etiam per publicas conciones, si licebit, alioquin in aliis privatis, a quo non cessabunt, sub prætextu, verbum Domini non esse celandum, vel potius moriendum, ita per privatas conciones, studebunt virus suum spargere, & sectas ampliare, prout in dies faciunt, & fecernnt etiam Cæsare præsente, nam sunt astuti, vafri, & mendaces, promissionibus non stantes.

Sunt item diligentissimi in rebus suis, sunt etiam hypocritæ, fingentes se multa pati propter verbum Dei, & ad patiendum se paratos, licet agant omnia contra divina præcepta.

Propterea considerandum est, quod si Concilium fieret in Germania, & Cæsar pro quorumdam arbitrio ad hoc induceretur, cogeretur Sanctitas Pontificia forsan annnere quædam, quæ non essent concedenda, quinimmo pro Cæsaris jussu nrgeri posset inique, ut hæc sua Sanctitas melius perpendere poterit.

Cum autem Sanctitas Pontificia, & Cæsarea Majestas convenirent in hoc, & quod de utriusque voluntate celebrabitur Concilium generale in Italia, non est dubium, quin Catholici en Germania per se, aut per Oratores comparebnnt.

Nequaqnam etiam conveniet, nt dimisso, seu suspenso Generali Concilio celebretur Nationale Germanicum, aut alia Imperialis Dieta, quia tnnc vere dubitandum est de schismate, & Catholici quidam prolaberentur ad Protestantes, cæterique cogerentur deficere, aut supprimerentur.

Item, in Dietis Imperialibus Protestantes semper lucrantur per astutias, & malas practicas snas.

Concilium igitur generale, & illnd certum est unicum nunc bnmannm remedium. Qua de re.

XXVIII. *Intellectis inclinatione Principum Catholicorum ad Nationale Concilium, & malis Hæreticorum artibus, Gaspar Contarenus Cardinalis Legatus Apostolicus, ut ingentibus malis occurreret, quæ eu Nationali Concilio, ob adversariorum vim, fraudesqne male celebrato, poterant emergere, subiecto libello præmonuit Ordines Imperii, controversias fidei, quæ ad universa Ecclesiæ Regna spectabant, in unius Nationis Concilio reliquis Nationibus non eucitis jure dirimi non posse.*

Reverendissimi, & Illustrissimi Domini, cnm pervenit ad aures nostras, quod in determinatione hujus conventus Imperialis tractatæ controversiæ fidei remittantur ad Concilium Nationale, &c. animo perpendentes, quam magni præjudicii esset, si controversiæ fidei remitterentur ad Concilium unius Nationis, officii nostri putavimus esse, commonefacere Dominationes Vestras Reverendissimas, & Illustrissimas, nt additio illa de concilio Nationali omnino tollatnr, nam perspicuum est, in Nationali concilio nullo pacto posse determinari controversias fidei, cum hoc concernat Statum universalem Ecclesiæ, & quidquid ibi determinaretur esset nullum, irritum, & inane, quod si a Dominationibus Vestris Reverendissimis, & Illustrissimis factum fuerit, ut certe nobis persuademus, quemadmodum gratissimum erit Sanctitati Pontificiæ, quæ Caput est Ecclesiæ, & conciliorum, ita e contra erit ipsi molestissimum, si secns fieret. Nam clarum est majores seditiones, in controversiis Religionis hoc pacto orituras esse, cum id aliis Nationibns, tum in hac nostra nobilissima Provincia hoc officinm noluimus omittere, tum ut pareremus mandatis Sanctitatis suæ, tum etiam ut non deessemus officio personæ Legati nobis a Sede Apostolica injunctæ. Ratisbonæ XXVI. Julii.

Ext. apud Melchior. Goldast. to.7. pag. 229.

Cardinalis Contarenus dissuadet Concilium Nationale Germanicum.

Paratissimus ad obsequia Dominationum Vestrarum Reverendissimarum, & Illu-

Digitized by Google

Illustrissimarum Gaspar Cardinalis Contarenus Legatus.

Adductus iis in examen Principes, & Ordines Imperii, qui Romani Pontificis supremos in Ecclesia apices venerabantur, Cardinali Legato responderunt subjectis verbis.

Præfati Principes, & Status Imperii respondent Reverendissimam Dominationem Vestram promovendo, & Sanctissimum Dominum nostrum Papam indicendo, & citra ulteriorem procrastinationem celebrando concilium universale facillime præcavere posse, ne subortas fidei, & Religionis nostræ controversias in concilio Nationali tractari, & determinari oporteat, id quod omnes hujus Imperii Status optant, & obnixe rogant. Sin autem Concilium universale toties pollicitum, & jam a Reverendissima Dominatione Vestra promissum, per Sedem Apostolicam ad effectum suum non fuerit deductum, evidens profecto hujus Imperii, & Nationis Germanicæ necessitas expostulat controversias istas in Religione nostra excitatas in concilio nationali, aut si ne hoc quidem congregari poterit, in alio Imperiali conventu, præsente, tum & hoc negotium dirigente aliquo Legato Sedis Apostolicæ sufficientibus ad hoc ejusdem Sedis facultatibus suffulto concordari, ac definiri, &c. Dat. Ratisbonæ XXVI. Julii an. MDXLI.

Evulgavit vero adversus Contarenum Cardinalem, quod in Nationali concilio fidei controversias idonee definiri non posse docuisset, blasphema scripta Martinus Bucerus, quibus, delirabat, si Catholici ad Lutheranorum partes deficerent, Regnum Christi vi Antichristi, &

Buceri contra Contarenum blasphema scripta. Sathanæ depulsa apud Germanos instauratum iri, deinde negavit Pontificem Caput esse Ecclesiæ, & Conciliorum; assensit tantum, *Delatum olim esse Sedi Romanæ, ut prima esset, & Episcopo Romano, ut patriarchas prærogativa authoritate præcederet*; cujus Hæresiarchæ verba retulimus, ut nonnulli, qui eodem modo Pontificiam authoritatem extenuare audent, ex his intelligant, quam male cum teterrimo hoste Ecclesiæ sentiant.

XXIX. *Ext. apud Goldast. to. 2. pag. 223.* Cardin. Contarenus reformationem cum Episcopis Germaniæ sancivit.

Cum de restituenda disciplina Ecclesiastica plurimus fieret sermo, ac in revocando primævo illius splendore piorum vota summa animorum consensione conspirarent, Cardinalis Contarenus Legatus celeberrimum Episcoporum conventum coegit, ad quos de perpoliendis Cleri moribus, adstringendaque solutiore disciplina orationem parænecticam habuit, quam cum Germaniæ Præsules scriptis mandari, sibique tradi postulassent, ea his verbis concepta proposita est.

Reverendissimi, & Illustrissimi Domini, cum heri Reverendissimæ, & Illustrissimæ Dominationes Vestræ frequentes ad nos venissent, ac nos quædam illis exposuissemus, quæ nobis ad reformationem Christianam facere in primis videbantur, petierunt illæ, ut ea quæ a nobis dicta fuerunt, scriptis mandare, eorumque exemplar Reverendissimis, & Illustrissimis Dominationibus suis tradere vellemus, ut ea commodius videre, & perpendere possent, quare nos, ut eis satisfaceremus, quod heri dixisse nobis visi fuimus, hic quam potuimus breviter scripsimus.

Illud primum, quod in Domino hortamur, & monemus Reverendissimas, & Illustrissimas Dominationes Vestras, pertinet ad uniuscujusque nostrum vitam, & vivendi rationem, in qua dando est opera, ut Deo Optimo placeamus, & fideles dispensatores inveniamur, ac legitimi Dominici Gregis Pastores: vitabimus ergo primum scandalum omne, ne scilicet populus possit, vel leviter suspicari esse ullis voluptatibus addictos, aut avaritiæ, aut ambitioni. Vitandus est etiam luxus omnis in epulis, in domus apparatu, vestibus, cæterisque omnibus, quæ solent laicos, & universum populum multum scandalizare.

II. Secundum pertinet ad familiam, ex cujus moribus, si familiares boni fuerint, populus ædificatur, si vero mali fuerint, multum offenditur, & facile conjecturam facit morum Episcopi ex moribus familiæ. Idcirco ut copiose admonet Bernardus in lib. 1. de consideratione ad Eugenium Pontificem Maximum. Maxima est adhibenda cura Prælato cuicumque in comparanda sibi honesta familia, & in servanda ab omni mali labe, & suspicione, immo instituenda, ut ex familiarium conversatione populus instruatur, & ædificetur.

III. Tertium pertinet ad curam gregis nobis commissi, ad quam maxime putamus pertinere, ut Episcopi habitent in locis frequentissimis suarum Diœcesum, ubi facile cavere poterunt, & prævidere, si quid labis hujus, quæ grassatur per Germaniam, obrepserit, & confestim in tempore remedium adhibere.

IV. Proderit etiam habere fidos exploratores in locis aliis, ubi Episcopi non habitant, ut per eos certiores fieri possint, si qua fraude adversarius noster eos tentaverit, ac confestim queant providere, ac mederi. Visitare etiam Diœceses frequenter multum proderit, quo more uti solent Imperatores in Urbibus obsessis, & oppugnatis ab hostibus. Curare etiam ut cultus divinus vigeat in Ecclesiis nostris, & be-

beneficia a nobis conferantur Viris probis, & idoneis.

V. Quintum pertinet ad dispensationem facultatum, & redituum Episcopalium, ex qua magna comparatur invidia apud populum, si viderit Episcopus sumptus magnos facere in luxu, apparatu domus, & Familiæ, pauperes vero negligi, ideo vitandi sunt omnes sumptus huiusmodi, & pauperes, quam maxime fovendi sunt, in eorumque necessitatibus maxima utendum est largitate, hac enim ratione & Deum faciemus nobis propitium, [nam fœneratur Domino, qui miseretur pauperis, ut inquit Salomon,] & populum nobis benevolum. Ad id enim maximi momenti est facultatum nostrarum dispensatio.

VI. Sextum, pertinet ad disciplinam, & institutionem populi. Comparandi sunt Concionatores viri probi, & docti, qui possint verbo, & exemplo docere bonos mores, & orthodoxam doctrinam, qui non sint contentiosi, neque insectatores adversariorum adeo ne videantur odisse, sed potius amare, & optare eis bona, ac præsertim eorum salutem, nam acris insectatio eos irritat, & magis pertinaces facit, neque ædificat populum.

VII. Septimum pertinet ad institutionem juventutis in literis, & disciplinis, qua in re videntur Protestantes, nihil prætermittere, sed omnem lapidem movere, ut in suis Gymnasiis habeant Viros doctos, & illustres, quorum fama invitatur juventus Germanica, & præsertim Nobiles ad eorum trahuntur Gymnasia, ubi imbuuntur simul cum literis etiam doctrina Protestantium, qua corrumpuntur ipsi ac deinde per omnem Germaniam dispersi alios quoque inficiunt. Idcirco danda est omnis opera, ut apud Catholicos instituantur Scholæ, & Gymnasia, conducantur Doctores Catholici vere docti in bonis literis, & disciplinis, qui sint celebres, ut eorum fama alliciatur juventus, & Nobiles ad nostra Gymnasia, ibique bonis literis, & orthodoxa doctrina imbuantur. Ab Episcopis etiam admoneantur parentes, ut velint liberos suos instituere in Gymnasiis, in quibus orthodoxa fides non viget, præsertim cum habuerint Scholas orthodoxas paratas.

Hæc voluimus Dominationibus Vestris Reverendissimis, & Illustrissimis proponere, ut capita quædam generalia, quibus multa particularia addi possunt pro cuiusque prudentia, ut pareamus Summo Domino Nostro Pontifici Maximo, qui nobis mandavit, ut eas hortaremur ad Christianam reformationem, simulque ut fungamur officio personæ, quam gerimus Legati [inquam] Sedis Apostolicæ, ad quam pertinet cura omnium Ecclesiarum, ac etiam, ut satisfaceremus charitati fraternæ, & illi necessitudini, quam compluribus de causis sentimus nobis esse cum hac nobilissima, & inclyta vestra Natione.

Obtulit Cardinalis Legatus eandem restituendæ disciplinæ Ecclesiasticæ formulam Carolo Imperatori, quæ tum ipsi, tum Episcopis pia, & utilis revocando pristino sanctitatis nitori visa est, quæ cum communicata esset Concionatoribus Principum, & Statuum Lutheranæ factionis, illi mox, ut a veritatis luce aversi, questi sunt jussos Episcopos incumbere ad Sectam Lutheranam abolendam, blasphemo ore obgannierunt Catholicæ fidei capita non esse consensum Catholicæ Ecclesiæ, sed errores, & persuasiones humanas sparsas in Ecclesia contra Evangelium (scilicet a Sathanæ administris depravatum) prætexuerunt consensum Ecclesiæ non constare in sæculorum præteritorum, & maximorum hominum, & multitudinis assensione, & authoritate, sed in Propheticis, & Apostolicis Scriptis (scilicet a Novatoribus ad deliras interpretationes distortis) adeoque huic impostorum impiorum consensui se adhæsuros: tum impudentissimo blasphemiæ genere addidere hæc impia mendacia. *Scit Contarenus, qui sint Ecclesiæ morbi, quanta Cœnæ Domini in Missis prophanatio, quantum vitii in invocatione Divorum, quanta labes in Cœlibatu Romano, quanta inscitia in Populo, qui non recte docetur de Pœnitentia, de Beneficiis Christi, de Fide, seu fiducia accipiente condonationem propter Christum. Videt non solum Monasteria, sed ipsos etiam Canonum recentium libros plenos esse superstitionum.* Hæc impudenter, & plane Lutherane Adversarii. XXX.

Blasphemiæ Lutheranorum in reformationem Contareni.

Demum conclusere his verbis: *Hæc eo recensuimus, ne dissimulatione nostra Contareni scripta probare videamur, & hortamur omnes, ne talibus præjudiciis assentiantur, sed nostra dogmata conferant ad Evangelium traditum in scriptis Apostolicis, & primæ Ecclesiæ exempla.* Hæc illi impostores, quorum fraus tota in eo sita est, ut contrarias Evangelio interpretationes Evangelium dicant, & instar Dæmonis ad suadendum scelus Divinis oraculis abutantur.

Denique Principes Protestantes expetiere a Cæsare, ut articuli conciliati, eo sensu, quo ipsi scripto explicaverant, scilicet hæretico, promulgarentur, ut auspicatum concordiæ exordium foret, ut legitimum etiam, Christianum, ac liberum Concilium (ut ajebant) in Germania celebraretur, in quo Religionis contro- XXXI.

Ext. apud Goldast. to.2. pag. 202.

Proteſtantes petunt, ut articuli conciliati juxta eorum hæreticum ſenſum publicentur.

troverſiæ, ſecundum verbum Dei (nempe depravatum a Sathanæ adminiſtris) excuterentur : quale aurem Concilium legitimum flagitarent, in quo diſciplina Chriſtiana reformaretur, immo verius turpiſſime reformaretur, diſerte ipſi his verbis expoſuerunt. *Quod vero Status conſentire debent in ejuſmodi Concilium, in quo Papa, vel ſui [qui Proteſtantium Statuum adverſarii ſummi exiſtunt] de religione cognoſcendi, & judicandi poteſtatem haberent, id quominus faciant, Status juſtis, firmis, & certiſſimis rationibus permoventur, quemadmodum eas bona ex parte expoſuerunt in recuſatione Concilii Mantuæ indicti, ad quam rurſus ſe referunt humillime rogantes Imperatoriam Majeſtatem, ut iſtud Statuum propoſitum neceſſariis, & inevitabilibus cauſis innixum boni conſulere velit, &c.*

XXXII. Concordiæ ſpes evanuit ob obſtinationem Lutheranorum.

Tota ſpes concordiæ Religionis evanuit, ob obfirmatam Proteſtantium mentem in hæreſi, & maxime, quia confirmavit ipſos non parum in pertinacia Franciſcus Francorum Rex, cum arcanis literis eos ad arma in Cæſarem concitare niteretur, quod non negat Franciſcus Belcarius Metenſis Epiſcopus, his verbis. *Cum Cæſar e Belgio diſcederet, & Ratisbonam peteret, Franciſcus de recuperando Mediolano deſperans, & de bello prima quoque occaſione inferendo cogitans, clam cum Proteſtantibus, & cum Clevenſi egit, ut illos adverſus Cæſarem accenderet ; fruſtra quidem cum Proteſtantibus, qui ab Imperii fide ſibi diſcedendum non putabant ; Ea etiam fraude impia idem Rex uſus eſt, ut licet perſequeretur hæreticos, literas ad Proteſtantes Principes ſcribebat, eorum Sectam ſibi ingratam non eſſe, hortareturque, ne conciliarentur Eccleſiæ. Quare illi Ratisbonæ menſe Majo ſcripſere, ut mitius cum iis ageret, qui ipſorum doctrinam profitebantur.* His conſona ſunt, quæ Jo. Caſa Cardinalis Contareni a ſecretis tradit.

L. 22. n. 54.

Jo. Caſa in vita Gaſp. Contareni.

Contigit tunc quod ſæpe in magnis, arduiſque rebus uſuvenit, ut negotium illud Chriſtianæ Reipublicæ magnopere utile, atque adeo ſalutare, in medio curſu fractum, ac diſſipatum ſit, id autem magna ex parte factum eſt, malitia, fraudeque illorum, qui Cæſaris potentiam, quæ multum compoſitis rebus, Germaniaque pacata creviſſet, ſuſpectam habebant, ſuiſque rebus periculoſam exiſtimabant. Hi namque non modo veterum diſcordiarum fibras, ut oportebat communis utilitatis cauſa, non evellebant, verum etiam novarum ſimultatum ſemina occulte jaciebant in aures eorum, quibus commiſſa res erat, inſuſurrantes, ac falſos quoſdam metus eo inferentes. Ut autem aſtuta hæc conſilia rem remorabantur, & ne ad exitum adducerentur impediebant, ita ſubito exortum eſt, quod animos Germanorum ad longe alias curas traduceret, finemque diſputationi illi, ac colloquio faceret. Hæc autem fuit incurſus Turcarum Regis in Pannoniam cum maximis copiis, communiſque hoſtis metus, nec enim effecit tunc timor ille, quod plerumque conſuevit, magnopere exacerbatis animis, ut ſtimulum periculum tantum admoveret ad odia extinguenda, & gratiam reconciliandam, ſed potius ſpem [quæcumque erat] malorum illorum ſedandorum eo tempore intercidit, ac ſuſtulit. Miſſis igitur ſermonibus illis, quod factum eſt extremo menſe Quintili, ceperunt Germani arma, totoſque ſe ad impetum illum coercendum, fineſque ſuos tuendo contulerunt.

Quamvis in Dieta nullam concordiæ viam reperiſſent, tamen Cæſar ab illa obtinuit, ut Principes Germaniæ, & ejuſdem Provinciæ liberæ Civitates Gulielmum Ducem Clevenſem inimicum declararent, quia fœdus inierat cum Rege Galliæ, & quia abſque Imperatoris licentia in Principatus Geldrenſis poſſeſſionem ſe induxerat ; decreverunt etiam omnem diligentiam adhibendam eſſe, ut Ducem Sabaudiæ Principatui, quem Rex Galliæ occupabat, reſtituerent, etiam armis, ſi opus eſſet, & ſeveriſſimo Edicto interdixerunt omnibus Germanis, ne auderent ſub Rege Galliæ militare, & inſuper ſtatuerunt auxilia Regi Romanorum præſtare, ob bella, quæ cum Turcis ſemper, & cum Rege Hungariæ gerebat.

Cum igitur viderent viam concordiæ non apparere cum Proteſtantibus, duo conſilia fuerunt propoſita. Unum, ut Proteſtantes ſibi devincirent, & ad æquitatem adducerent, decreto firmare tolerantiam alicujus articuli fidei Catholicæ contrarii. Sed hoc cum a Cardinali Contareno Legato negatum fuiſſet etiam antequam Pontifex ei imperaſſet, ut iſta tolerantia non admitteretur, ſperantes Pontificem eſſe conceſſurum, ad illum ſcripſerunt, ut eam concederet : ſed petitionem rejecit, ut aſſerit Angelus Maſſarellus. *Cum ex dicti Ratisbonenſis conventus ſententia a Sua Sanctitate peteretur, ut a Proteſtantibus quoſdam articulos tolerandos declararet, quoad Œcumenicum concilium terminaretur, & decideretur, id Suæ Sanctitati, neque ſecundum Catholicam, & Chriſtianam veritatem, neque ſuam, & ſedis Apoſtolicæ dignitatem concedendum viſum fuit ; ſed potius concilium, quam primum celebrandum illis propoſuit. Sane Pontifex ex nullo alio,* XXXIII.

In Diario Conc. Trid. mſ. Arch. Vat.

 quam

quam en concilii celebratione, pacem Populo Christiano, & veræ Religionis nostræ integritatem oriri posse arbitratur.

Fœdus Catholicorum ad defensionem tantum contra potentiam Protestantium. *MS. Arch. Vat. tom. 3190. p. 307.*

Secundum fuit Legato propositum, quod Pontifex etiam approbavit, videlicet, ut si a Protestantibus bellum excitaretur, fœdus stabile inter Pontificem, Cæsarem, Regem Romanorum, & alios Principes Catholicos firmaretur, de quo sic refert Massarellus. *Legatus Apostolicus, qui Ratisbonam applicuerat, cum variæ concordiæ tractatus, ut dissidium Religionis nostræ ad æquum intellectum reduceretur, cum Protestantibus habuisset, nihil tamen pium, vel quod Reipublicæ Christianæ expediret, assequi potuit, fœdus tamen Catholicorum inter Suam Sanctitatem, Cæsarem, Romanorum Regem, & Imperii Principes supradictos [Catholicos scilicet] quod alias Cardinalis Farnesius nomine Sedis Apostolicæ composuerat, quibusdam denuo adjectis conditionibus die XXIX. Julii MDXLI. roboravit.* Cum igitur Cæsar discedere vellet, ut arma jam parata in Africam, & Algerium inferret, Dietam dimisit sequenti Recessu.

Recessus Ratisbonensis MDXLI.

XXXIV. *MS. Francisci Card. Barberini sig. 2678. p. 112.*

Ex recessu Ratisbon. in causa Religionis.

Carolus, &c. Quia desiderium nostrum, semper eo tetendit, & adhuc tendit ad laudem, & honorem Dei Omnipotentis, ac totius Christianitatis & præsertim in Sacro Imperio Germanicæ Nationis, pacem, quietem, & concordiam, ut in dissidio Religionis negotium ad Christianam concordiam redigeremus, ad præcavendum turbas, quæ hinc nasci possent, ideo Electoribus, ac aliis Principibus, Statibus, hujusmodi deputatorum collquentium opiniones in scriptis comprehensas concordatorum, & non concordatorum punctorum, non tamen conclusive tradidimus, clementerque petivimus, ut illas perviderent, desuperque deliberarent, nobisque quid sentirent, non solum super punctis, circa quæ colloquentes [non tamen conclusive] concordarent; verum etiam super illis, circa quæ discordarent, significarent, nobisque etiam judicium suum, quo pacto graves abusus, qui passim in Ecclesiastico, & Sæculari statu succreverunt, e medio tolli, & ad Christianam emendationem, & reformationem conduci possint, communicent, cum clementi oblatione, quod ad promovendum hæc omnia laboribus, & diligentiæ nostræ non parceremus, quodque sine dubio Legatus Apostolicus ad idem inclinatus esset.

Graviores longe in Lutheranismo, quam in Catholicis flacuerant corruptelæ.

At Electores, & alii Principes, ac communes Status ex gravibus causis, quas in consultando super tam arduo negotio invenerunt, & præsertim ad promotionem negotii, & ad omnes ambages evitandas, nobis dictorum colloquiornm opiniones in scriptis comprehensas obedienter reservarunt, nosque ut Advocatum, & Defensorem Ecclesiæ Catholicæ humiliter requisiverunt, nobisque supplicarunt, ut illas una cum Legato Apostolico hanc ordinationem Haganoensis Recessus clementer perviderεmus, ac una communicaremus, præsertimque puncta, circa quæ Deputati colloquentes non tamen conclusive concordarent, summaque diligentia, cum aliquid in illis in sententiis, vel in verbis, quod in sanctis Doctoribus, ac laudabili Catholicæ Ecclesiæ consuetudini contrarium esse posset, & juri, examinaremus hujusmodi, & quidquid reliquum abusuum in Ecclesia Catholica forsan reperiretur, emendaremus, corrigeremus, aboleremus, & si aliqua declaratione nonnullorum punctorum, vel sensuum obscuriorum opus foret, ut illam adjiceremus: in hisque resolveremus, ac concluderemus: quodque nos cum Legato Apostolico resolveremus, amplius omnibus Statibus proponeremus, ut nobiscum secundum primam propositionem nostram Haganoensis Recessus humiliter concordarent: quodque interim, clementer vias cogitare vellemus ad conducendum Protestantes, ut in aliquibus punctis controversiæ obnoxiis Christiana, & æqua media acciperent, vel si illa locum habere non possent, tum per medium generalis cancilii, aut si illud obtineri non posset, ad Nationalem conventum illos legitime convocaremus, ut æqua definitio fieret, quo tandem Natio Germanica ad Christianam concordiam pervenire, ac pax, & quies in sacro Imperio conservari possent.

Ad hujusmodi communium Statuum humiles preces nos clementer consensimus, dictas colloquentium schedulas Religionis controversiam implicitam concernentes Legato Apostolico tradere, & communicare velle, quod etiam statim fecimus, ipsius animum, & quid sentiret, intelleximus primi, & Electoribus, & aliis Principibus, & omnibus Statibus notificavimus.

Deinde maturo consilio prævio, & urgentibus, & justis ex causis, cum omnibus Statibus concordavimus, quod colloquentium acta, ut illa celebrata fuerunt, ad omne Christianum Concilium in Germania celebrandum remitti debeant, quemadmodum illa ad Concilium mittemus; quod Concilinm, ut nobis Legatus Apostolicus promisit, brevi indicetur; si vero id non succederet, quod saltem Nationale Concilium legitimo modo indicatur, & celebretur. Casu autem quo nullum horum succederet, quod tum communis conventus Imperialis, prout infra dicetur, celebrari de-

Digitized by Google

debeat. Et ut omnes Status Imperii cognoscere, & intelligere possint, quod nos Imperii prosperam successum, & augmentum promovere semper inclinati sumus, & præsertim, ut hoc negotium Religionis dissidio subjacens decidatur, & definiatur, ideo omnibus Statibus obtulimus, quod in instanti nostro per Italiam itinere, apud Sanctitatem Summi Pontificis, summa diligentia tractabimus, & instabimus, ut hujusmodi generale Concilium, quamprimum ad locum opportunum in Germania indicatur, ibidemque celebretur, & casu, quo hoc non succederet, de quo non dubitamus, quod tum Nationalem conventum modo legitimo convocabimus, indicemus, & brevi celebrabimus. Et si nullum istorum obtineri posset, tum intra decem, & octo menses a data præsentis Recessus conventum Imperialem ad locum opportunum indicemus, ipsique personaliter intererimus, sperantes dictas controversias Religionis ad definitivam, & Christianam concordiam nos reducturos, & omnino tractaturos, & conclusuros, quod sacro Imperio, & illius Statibus ad prosperos successus, & utilitatem cadere possit: agemus etiam, sollicitabimus apud Sanctitatem Summi Pontificis, quod ipse Legatum cum sufficienti mandato ad dictum Nationale Concilium mittat, vel si illud non succederet, ad dictum conventum Imperialem deputaret eo in negotio, usque ad definitivam concordiam.

Ad hæc una cum Legato Apostolico omnibus Prælatis injunximus, et mandavimus, ipsis per præsentes injungimus, & mandamus, quod inter sese, ac suos, Christianas ordinationes, & reformationes instituant, & erigant, quæ ad debitam, & salubrem administrationem Ecclesiæ convenientes, & idoneæ sint, ipsaque strenue manuteneant, & quoad hoc nulli impedimento, vel interpellationi locum dent, quod sese ita facturos dicti Prælati nobis, & dicto Legato humiliter obtulerunt, speramusque, hujusmodi ordinationes, & reformationes ad definitivam Christianam concordiam Religionis dissensionibus subjectæ, præparationem futuras, ad illamque multum commodaturas.

Et ut ulterius in sacro Imperio Germanicæ Nationis quies, & pax concordia plantentur, & conserventur, ideo volumus, ac per præsentes districte mandamus, quod pax Norimbergensis, quæ prius ex gravibus, & necessariis caussis, quæ tunc temporis ob oculos versabantur, nunc vero multiplicatæ sunt, ad prosperum Sacri Imperii successum erecta, donec Generale, vel Nationale Concilium peractum fuerit, vel si neutrum horum succederet, usque ad proximum futurum conventum Imperialem, ut supradictum fuit, in omnibus iis punctis, & articulis ab omnibus firmiter, & inviolabiliter observetur, &c.

Promulgato hoc edicto ad partes hæreticorum inclinare multis visus est Cæsar, nec tamen Lutheranorum Principum, quibus ad redimendum tempus adblandiebatur, benevolentiam sibi conciliare potuit: Perstrinxit admodum corruptelas ac vitia, quæ in Catholicam Ecclesiam natura humana corrupta invexerat: at horrenda scelera, quæ Lutheranos hypocritas infecerant, pressit silentio, defuitque illi animus ad ea comprimenda, spem sceleratam injecit Lutheranis de congregando Nationali Concilio, in quo si promissis consentirent exitus, Catholica Religio in Germania delenda foret; proptereaque Catholicorum, qui ægre ferebant, Religionis caussam ab eo non sincera mente defendi, malevolentiam collegit, Lutheranorumque, qui ipsum in Lutheranismum pellicere annitebantur, odia in se asperavit, de quibus Cardinalis Moguntinus Pontificem certiorem fecit, Administri sui arcanorum participis opera. XXXV.

Apud Pallavic. to. 1. l. 4. cap. 15. n. 13.

Recessus Ratisbonensis nec Catholicis, nec Protestantibus satisfecit.

De declaratione data Lutheranis a Cæsare, & quid in ipsa continetur. Ratisbonæ.

Dedit Sanctissimo Domino Nostro Jodot Hoet Filter nomine Reverendissimi Cardinalis Moguntini literas credentiales datas Ratisbonæ ultimo die Julii MDXLI.

MS. Francisci Cardin. Barber. sign. n. 2078. p. 111.

Statim post lectum Recessum Dietæ Ratisbonensis, Protestantes in præsentia Cæsaris, & Regis Romanorum, aliorumque Catholicorum Principum, & Statuum in pleno consessu dixerant, quod Concilium generale acceptare non velint, nisi illud fiat in Germania, de quo protestati fuerunt.

Impostura Protestantium.

Secundo, de non consentiendo in dictum Concilium, nisi omnes errores, & abusus corrigantur, & singula reformarentur juxta verbum Dei [impie scilicet ab iis corruptum.]

Tertio, quod neque Sedes Apostolica, neque Summus Pontifex, neque illi adhærentes debent esse Judices, quia ipsi non fateantur, illos habere aliquam in eis jurisdictionem, aut quamvis authoritatem.

Protestati etiam sunt publice, quod dictum recessum non acceptarunt, nisi juxta declarationem eis factam a Cæsare, hoc audiente. Talem autem declarationem, qualis sit, ignorant Catholici, vel saltem tunc ignorabant, & ipsa declaratio confecta dicitur, & conscripta voluntate, & ordinatione ipsorum Protestantium. Neque copia, aut conceptum reperitur ejusdem de-

declarationis in privata Cæsaris Cancellaria. Minus de ipsa declaratione scitur in publica, & Imperiali Cancellaria [cui præest Reverendissimus D. Cardinalis Moguntinus] neque [ut fieri solet] ibidem apud Acta consignata est. Consultum foret de ista declaratione intelligere, vel ab ipso Cæsare. Protestantes post lectum Recessum, ob quædam verba ipsis non placentia, detinuerunt Cæsarem, & Regem ultra duas horas, altercationibus inhæserunt, adeo ut Cæsar, & Rex omnia fere pro Protestantium arbitrio aptare, & immutare cogerentur, non obstantibus Catholicorum contradictionibus, & optimis rationibus.

XXXVI. *Calvinus Ratisbonensi conventui interfuit.*

Antequam narrationem Dietæ Ratisbonensis compleamus, non est silentio mandandum, Jo. Calvinum inter alios Sathanæ adiutores ibi convenisse, ut simul cum sociis, & inter illos facile Princeps, Catholicam Religionem funditus everteret; qui postea ab isto congressu rediens, pro munere a Genevensibus pessimis perduellibus Ecclesiæ, fuit illi Civitati restitutus, a qua paucis jam annis elapsis, in exilium pulsus ob causam supra allatam. Hic, referente Floremundo Remundo omnia Genevæ versavit, ut brevi non Episcopatum modo illius Civitatis, sed etiam dominatum sibi arrogarit, res omnes tam ad religionem, quam ad civilem administrationem spectantes suo arbitratu disponens: adeo ut ab omnibus, etiam ipsis Reipublicæ primoribus observaretur, ac veluti coleretur. Cujus rei Beza lepidum adfert exemplum ejus, qui cum morti jam proximus esset, persuadere sibi non poterat a Deo peccata sibi remissa esse, nisi a fideli illo Dei servo (ita impius illius alumnus execrandum hoc Diaboli membrum vocat) quem toties tam graviter offenderat, itidem veniam impetrasset. Additque, Calvinum non semel nudis se gladiis medium objecisse, ac sua tantum præsentia furibundos ac desperatos homines a cæde revocasse: ac quotiescumque in conventibus suam proferebat sententiam neminem reperiri ex omnibus, qui vel solo verbo contra mutire auderet. Farellus autem, ut faciliorem Calvino Genevæ exercendæ tyrannidis potestatem exhiberet, alio profectus est.

Floremund. l. 7. c. 19.

XXXVII. *Protestantes in vulgus voces spargunt, Catholicos captasse diffugia.*

Cum ita Novatores ab æquitate, & concordia abhorrerent, sparsere tamen in vulgus, Catholicos captasse diffugia, & discussæ pacis culpam omnem in eos detorsere, quos Surius gravissimis hisce sententiis confutat. *Quæ vero causa est, ut Catholici diverticula quærant, cum res nobis sit non fere cum apostatis Monachis, & eorum Symmistis jam olim damnatarum hæresum buccinatoribus, quos ad suam originem revocasse, vicisse, & condemnasse est, scilicet ingentis cujusdam molis est, cum iis in disceptationem venire, qui etiam ante mille annos damnatos errores revocant, & hoc solo triumphant, quod deterrimis mendaciis fascinatam simplicem plebeculam in suas partes traxerunt, quæ si dolos, & fraudes illorum posset intelligere, næ illi haudquaquam Orbi diutius illuderent.*

Ad dissolvendas horum fraudes, Germanosque in orthodoxa Religione confirmandos Contarenus Cardinalis Legatus Lutheranorum errores merita censura damnavit, ostenditque eos a Catholica Ecclesia dissentire, atque in æternum exitium præcipites ruere, tum Episcopis mandata dedit, ut omni cura, & labore commissos sibi Populos a Lutherana impietate vindicarent, qua pia admonitione Novatores veluti phrenetici in Medicum exasperati acerbissimis scriptis nomen ejus proscindere, de quibus hæc Joannes Eckius ad Gasparum Contarenum scripsit.

Contarenus Hæreticos damnat, & Catholicos defendit.

Hæretici in Contarenum furunt.

Bucer Vir pestilens acta Comitiorum infideliter, scripsit, mixtis tot impietatibus, ut nullus Catholicorum ferre possit: præter Sedem Apostolicam, Cardinales, Episcopos, & universos Christianos, speciatim te aggreditur, scripturas per te oblatas lacerat. XX. Januarii MDXLI.

Edidit (inquiebant Lutherani) *censuram, in qua ait, nos a communi consensu Catholicæ Ecclesiæ dissentire, jubet etiam in altera pagella Episcopos advigilare, ut genus doctrinæ, quod profitemur, deleant.* De nefariis eorum querelis in Legatum, atque Romanam Ecclesiam hæc refert Franciscus Belcarius Episcopus Metensis. *Protestantes Contarenum reprehendunt quod Principes ad crudelitatem cohortetur. se, quos nunc damnant errores [si dici debeant errores sanctissima Ecclesiæ dogmata ab Apostolis tradita] nunquam in posterum probaturos, neque ad eam Ecclesiam, quæ tot vitia defendit reversuros.* Vitiorum nomine intellexere Cœlibatum, Quadragesimalia jejunia, Pœnitentiæ, & Eucharistiæ Sacramenta, divina officia, & alia pia opera, quæ respuunt illi, quibus sufficit esse nequissimos, & credere se esse bonos. Cæterum non diffitemur, quin irrepant vitia in Ordines Catholicæ Ecclesiæ, est enim sagena missa in mare congregans bonos, & malos pisces, sed negamus vitia ab ea defendi, ad quæ emendanda editas a Pontifice nonnullas Constitutiones hoc anno inferius visuri sumus.

Inter epist. Gaspar. Car. Con. MS. Archiv. Vat. sig. num. 3224. Jo. Eckius ad Gasp. Car. Contarenum.

Franciscus Belcar. l. 22. c. 52.

Quid vitiorum nomine intelligant Lutherani.

Nec soli Protestantes dente canino integerrimam famam Cardinalis Contare- XXXVIII.

Pag. 125. 127.

ni Legati laceraverunt, sed etiam Romæ malum murmur de eo percrebuerat, quasi Potestantibus in articulis Religioni Catholicæ noxiis cessisset. Audiamus Jo: Casam in vita ipsius Cardinalis: *Accidit hoc itinere* [*scilicet Lucam versus, de quo inferius*] *res, quæ vehementer animum optimi Viri commoveret; cum enim Brixiam ventum esset, civis hujus loci, honestus sane Vir, ac vetus amicus Contareni, qui ad ipsum salutatum venerat, quæsivit ex eo simpliciter, quæ mens ipsum impulisset, ut capita, quæ ferrentur prolata ab adversariis adeo absurda, & a vera ratione aliena in Germania comprobaris. Cui statim respondit ille, eas esse meras nugas, rumoresque prorsus inanes, & quos omnes aures respuere deberent, se numquam nedum, quod esset anceps, sed in quo scrupulus aliquis resideret, sine authoritate Pontificis Maximi concessurum adversariis non fuisse; ac etiam, quæ rata in primis sunt, & firma aliter recepturum non fuisse. Non destitit author hujus sermonis, sed addidit, rem aliter, atque ille putaret, se habere, neque enim incertam esse, ac nullo authore prolatam famam illam; se namque literas vidisse, ab ejus Ordinis homine scriptas, summo Viro, quem etiam nominavit, quæ id commemorarent, ac verum esse contenderent. Non potuit tunc homo lenissimus se temperare, quin stomacharetur, exclamaretque. Digna vere merces hæc est meorum laborum, si vera sunt, quæ narras, statimque ut innocentiam suam, existimationemque tueretur, misit epistolam ad Pontificem Maximum, qua valde questus est de injuria illa, sermoneque improbissimo, quem Roma profectum, ac per omnem Italiam ab iniquissimis deportatum contra dignitatem suam comperisset, rogavitque simul, ut si penitus eum non aspernaretur, saltem, se in dicta causa non condemnaret, nec quicquam de illa re secum statueret, antequam ipse ad eum pervenisset, sperans enim, se facile causam suam probaturum, ostensurum laude se, atque præmio, non reprehensione, aut pœna ulla, ob ea, quæ in Germania gessit, dignum esse.* Pontifex, ut author vitæ narrare pergit, de Legati justificationibus non solum satisfactionem recepit, sed Imperatori ejus mirifico laudatori ob Legationem Germanicam, summa prudentia administratam, respondit, non sibi opus esse suæ Majestatis testimonio, ut certior redderetur, Cardinalem Contarenum Legationem summo studio, diligentiaque gessisse, quia bene noverat, quantum ex sua Legatione existimationis fides Catholica, & Sancta Sedes acquisierit, populique voces ejus famæ detrahentes, invidorum blateramenta esse: & ut omnes clare cognoscerent, cum sui animi satisfactione Legationem Germanicam absolvisse, Bononiensem Legatum creavit. Absoluta vero Dieta Ratisbonensi Imperator cum in Italiam descendisset, Pontifex jussit Contareno, ut Imperatorem, uti Legatus, Mediolanum usque comitaretur, & Imperator in solemni pompa, cum qua ingressus est in illam Urbem, honores illi singularis existimationis tribuit.

Etiam Catholicorum aliqui Contareno detrahebant.

Jo. Casa in vita Contareni p. 124.

XXXIX.

Misisse ad hos conventus Henricum Angliæ Regem Oratores suos, & priorum scelerum conscientia percitum, de restituenda in Regno fide Catholica, ac recuperanda Ecclesiæ gratia egisse, sed nimio sui amore illusum rite expiare crimina detrectasse Sanderus refert his verbis. *Rex Henricus* (inquit) *jam non aliorum modo, sed propriæ etiam impietatis aliquo modo secundum sæculum pertæsus, ad hæc Ratisbonensia Comitia, misit Henricum Cnevettum Equitem auratum, & Stephanum Gardinerum Wintoniensem Episcopum insignis doctrinæ, & ingenii admirabilis Virum, partim, ut suam in fidei negotio moderationem certis Germaniæ Principibus probarent, qui eum in novo Evangelio affectando tarditatis accusabant, præcipue vero ut eum viderent se neque Catholicis, neque Protestantibus* [*propterea quod cum neutris plene communicaret*] *gratum esse, rationem quandam cum Cæsare inirent, qua ipsi unitus, & per eum Pontifici Romano reconciliatus, perfectam fidei Catholicæ regulam, qua nihil verius, nihil certius esse sciebat, absque ulla simulatione tandem sequeretur. Et huc quidem adegit illum vis conscientiæ, quam veteres non immerito adæquarunt mille testibus. Cæterum quoniam volebat Rex salvo suæ Majestatis honore, hoc est absque publica tam contestati criminis confessione, absque pœnitentiæ actione, absque rerum ab Ecclesiis ablatarum restitutione, in unitatem Catholicam recipi, hoc autem & Canones vetarent, nec saluti æternæ ipsius consuleret, ista inanis cogitatio ad nihilum recidit, quia gloriam hominum, magis quam Dei adamavit.* Ita ille tuendæ inanis gloriolæ cupiditate fascinatus æternæ gloriæ spe excidit, ac sempiternæ ignominiæ se infœliciter subjecit, nec levi tamen dedecore in hac vita inustus est, dum uxores ipsius (prima excepta) fidem ipsi violarunt, qui fidem Deo, ac primæ uxori violaverat, atque

Sander. l. p. 217.

Henricus Angliæ Rex oratores ad colloquium Ratisbonense mittit, ut ad ecclesiam rediret, sed superbia impeditus non resipuit.

hoc

Digitized by Google

hoc ipso anno Catharinam Havardam [1] ob stupra ante conjugium admissa, atque adulteria in matrimonio patrata, capitali supplicio affecit, prosperitas vero illum male perdidit, etenim ut ait Ecclesiastes: *Quia non profertur cito contra* *Ecclesiast. c. 8.* *malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.*

XL. *Henricus tyrannidem in Hibernos exercet.* Exercuit vero tyrannidem in Hibernos, ac Domini Hiberniæ nomen dedignatus, Regis Hiberniæ nomen sibi ascivit, cum cæteri Angliæ Reges se tantum Hiberniæ Dominos dixisse viderimus, nam Hiberni, cum fidem Christianam a Romana Ecclesia hausissent, Pontifici Romano tantum se subjecerant, dum *Sand. l. 1. p. 120.* vero Henricus II. Angliæ Rex eos bello vexaret, concordiæ causa ad tollenda intestina Hibernorum bella, & Religionem constituendam contra potentiorum Hibernorum vim, & tyrannidem, Pontifex ex Hibernorum consensu Angliæ Reges Hibernorum Dominos constituerat, quo honoris titulo florentissimi bellica laude Reges contenti vixerant; cum vero Hiberni Catholicæ Religionis tuendæ, & suæ libertatis asserendæ studio restitissent Henrico, ille in eos furorem suum effudit, ac Comitum Kyldariæ stirpem ferro pene delevit, ex quibus Geraldus adolescentulus fuga in Belgium lapsus a Pontifice Leodiensi Episcopo commendatus est.

Episcopo Leodiensi.

Paul. III. lib. brev. an. 8. pag. 17. *Venerabilis Frater salutem, &c. Intelleximus confugisse in istam tuam Civitatem dilectum filium nobilem adolescentem Geraldum natum, & hæredem bonæ memoriæ Geraldi, nuper Comitis Kyldariæ de Hibernia, fugientem atrocissimam persequutionem Schismaticorum, a quibus Genitor, & Frater major, ac duo Patrui ejus sunt interfecti, & qui non minori nunc crudelitate huius superstitis vitam persequuntur, quorum casus tam miserabilis, etsi non dubitamus, quin per se satis fraternitatis tuæ animum movere debeat, ut hunc adolescentem, vel potius puerum causa Sanctæ Ecclesiæ hæc ferentem omni auxilio destitutum, & in tanto periculo positum in tua Civitate foveas, & protegas, quia tamen ad hoc officium Summi Pastoris maxime pertinet talium curam gerere, ideo ipsum Geraldum omni charitatis studio fraternitati tuæ commendandum duximus, & quam maxime possumus commendamus ab ea summopere petentes, ut sive ipsi Geraldo tutius visum fuerit in ista Civitate ad aliquod tempus commorari, quam alio in tam sæva persequutione discedere velit, pro boni Episcopi officio, ac nobilitate generis, & animi tui eum tanquam filium in tua Civitate tueri, sive ipse Geraldus ad nos se recipere desideraverit, ut eum pariter omni consilio, ope, & authoritate, & auxilio tuo juves, quo is tuto pervenire ad nos possit, quod tua fraternitate dignum, Deo Omnipotenti, ac bonis omnibus acceptum, nobisque, supra quam dici possit, erit gratissimum, quemadmodum hæc plenius cum fraternitate tua aget nostro nomine dilectus filius Theodoricus Hezius, ad quem scripsimus, cuius verbis plenam fidem tua fraternitas habebit. Datum Romæ v. Januarii MDXLI. anno VII.*

Pontificiis etiam literis eundem Kyldariæ Comitem adolescentem solatus est Paulus, monuitque, ut se a Canonico Hezio regi sineret, qui & conformandis ejus moribus, ac necessariis subministrandis præfectus esset: licet vero Henricus immisso exercitu, gravi bello attriverit Hibernos, non defuere tamen viri fortissimi, qui illius conatus retunderent, ac instructis copiis fidem Catholicam, nomenque Romani Pontificis tuerentur, inter quos erat Wltoniæ Princeps, quem Paulus ad causam Fidei Catholicæ strenue defendendam his literis incitavit. XLI. *Paul. III. lib. brev. an. 8. p. 98.*

Dilecto filio nobili Viro Conatio Oneyllo Principi Hibernicorum Wltoniæ.

Dilecte fili salutem, &c. Literas nobilitatis tuæ recepimus in vigilia festi omnium Sanctorum datas, quas dilectus filius Raymundus tuus attulit, estque ipse uberiori suo sermone prosequutus, ex quibus noster animus varie affectus est, nam istam Insulam nunc a moderno Rege ad tantam impietatem deduci, tanta crudelitate vastari, honoremque Dei Omnipotentis tanta illius sævitia, ac feritate conculcari, quo debuimus, dolore intelleximus, at contra cum tuis literis, & dicti Raymundi sermone edocebamur, te simul honoris Dei, ac Romanæ Ecclesiæ, & Catholicæ Religionis propugnatorem existere, paternæ charitatis affectu, & lætitia exultavimus. Te igitur, fili dilecte, proinde, ac meritus es, & laudamus, commendamus in Deo Domino, eique tum gratias agimus, quod te tali virtute, ac pietate insignem

hoc

NOTÆ [1] CAtharinæ Hovardæ supplicium Annalista noster aliquantulo tempore anticipat. Quamquam enim hoc anno in carcerem conjecta fuit, capitalis tamen sententia nonnisi coacto supremo Angliæ Senatu die XXVI. januarii anni sequentis 1542. dicta est. Eademque demum mulier die XII. februarii capite plexa: Ita Burnetus Hist. de la Reform. en Anglet. lib. III. MANSI

Digitized by Google

hoc tempore ad conservationem illius Insulæ nabis cancesserit, tum preces offerimus, ut eundem te nobis diu conservet, ac prosperet, nos autem de te, ac cæteris fidei Catholicæ propugnatoribus eam curam suscepimus, quam debuimus, tuque a nobis petiisti. Quamobrem exhortamur in Domino ipsam nobilitatem tuam, & cunctos Hiberniæ populos, authoritatem, & pietatem tuam sequentes, ut in Catholica Religione, quam a Patribus accepistis, & ad hæc tempora constantissime conservastis, perseverare velitis, sicut vobis, ac veris Christi fidelibus dignum est: Nos enim, qui istam Insulam singulari charitate complectimur, & in vetusto Sanctæ fidei cultu conservatam cupimus, nunquam tuæ nobilitati, & cæteris sectatoribus pietatis tuæ deerimus, sicut hæc omnia ex eisdem Joanne [nempe Codurio] & Alphonso [scilicet Salmeron D. Ignatii sociis] Nuntiis nostris, & Raymundo tuo plenius intelliges. Datum Romæ XXIV. *Aprilis MDXLI. Pontificatus nostri anno* VII.

Orlandin. l.3.

Decreti fuere Joannes Codurius, & Alphonsus Salmeron S. Ignatii Socii in Hiberniam Internuntii ex consilio Armachani Archiepiscopi ad lapsas res Fidei Catholicæ instaurandas, Hibernosque pietate excolendos, nam Episcopis pulsis, & Parochis improbis intrusis Ecclesia Hibernica corruptelarum sentibus horrebat, ad quæ tollenda mala missi hi Viri Apostolicis virtutibus insignes, commendatique Præsulibus, Clero, & populo Hiberniæ subjectis literis.

Paul. III. lib. brev. an.6. pag. 97.

Universis, & singulis venerabilibus fratribus Archiepiscopis, Episcopis, aliisque personis Ecclesiasticis, tam Sæcularibus, quam Regularibus, necnon dilectis filiis Nobilibus Viris Principibus, Populis, & communitatibus Insulæ Hiberniæ, quibus hæ literæ nostræ exhibebuntur, salutem, & Apostolicam benedictionem.

XLII. *Cum nuper audierimus vestras clades, & in Fide Catholica perturbationes vobis ab impietate, & crudelitate vicini Regni inflictas, sane nos, & pro nostro Pastorali officio omnibus Christi fidelibus debito, & pro peculiari in istam Insulam amore graviter nostris damnis, tum temporalibus, tum quæ his maiora sunt, spiritualibus indoluimus. Itaque salutem animarum vestrarum paterno zelantes affectu mittimus ad vos dilectos filios Joannem Coduri, & Alphonsum Salmeron lasores præsentium Presbyteros doctrina, & pietate insignes, nostros, & A. S. Nuntios, quibus mandata ad vos dedimus super nostra de vobis speciali, ac paterna cura, tum etiam non paucas facultates de Christi thesauro concessimus, ut animarum vestrarum saluti commodius cansulere possint. Hortamur igitur fraternitates, nobilitates, & devotiones vestras in Domino, ut eosdem Joannem, & Alphonsum Nuntias honorifice, ac benigne suscipere, eorumque, cujuslibet ipsorum verbis ex parte nostra vobis referendis plenam fidem habere, & in vera Catholica Religione, Sanctæque Romanæ Ecclesiæ vestræ peculiaris Matris obedientia, in qua tantopere cum Majoribus vestris, vixistis, persistere velitis, habituri præmium constantiæ, & pietatis vestræ, temporalium primum bonorum in terris, deinde immortale, ac perpetuum in Cœlis. Datum Romæ* XXIV. *Aprilis MDXLI. ann.* VII.

Paul. III. lib. brev. 6. p.96.

Cum in Scotiam profecturi essent, Pontifex literas dedit XXIV. Febr. hujus anni Cardinali Scotiæ, quibus eos omnibus benevolentiæ studiis excipi, atque affici jussit. XLIII.

De his etiam scripsit Paulus Regi Scotiæ, quem Sanderus ait læsum fuisse ab Henrico, cum Regis Hiberniæ nomen ab eo invasum est, quod pars Hiberniæ ad Scotum spectaret, & quidem Scotos de Hibernia alias cum Anglis certasse vidimus: rogavit Scotum Pontifex, ut cum Internuntii ad promovendam salutem animarum, & Divini nominis honorem propagandum mitterentur, eos Regio studio complecteretur.

Regi Scotorum.

Charissime &c. Mandavimus ex parte nostra scribi dilecto filio nostro Cardinali Scotiæ quædam super rebus vicinæ tibi Insulæ Hiberniæ, quæ nobis ob honorem Dei Omnipotentis, & salutem illorum populorum valde cordi sunt, quasque ad tuam pietatem, & gloriam etiam pertinere arbitramur, hortamur igitur Serenitatem tuam in Domino, ut ejusdem Cardinalis verbis ex parte nostra tuæ Majestati referendis, haud minorem fidem præbere velis, quam si nos ipsi cum tua Majestate præsentes loqueremur, quod sane post Deum Omnipotentem recipiemus a Majestate tua gratissimum. Dat. Romæ XXIV. *Februarii MDXLI. anno* VII.

Paul. III. lib. brev. ann.6. p. 99.

Ex his Internuntiis Joannes Codurius morbo oppressus commissum sibi munus obire non potuit, cujus animam S. Ignatius, objecta illi cœlesti specie in Cœlum ab Angelis efferri vidit, ut Orlandinus his verbis refert. *Pro ejus valetudine cum rei divinæ faciendæ gratia ad ædem S. Petri in Janiculo tacitus properaret Ignatius, medio in ponte, qui Sixti dicitur, intentis in Cœlum oculis, velut a stupore defixus repente constitit; tum ad comitem Baptistam Violam, referamus, inquit, nos* XLIV.

Maffejus in vita S. Ignatii.

Orlandin. l.3. c. 20.

Animam Codurii in Cœlum ferri videt S. Ignatius.

domum, Codurius noster decessit. Creditum ab Ignatio visam, ut antea Horii, sic nunc Codurii, animam in Cœlum intrantem; ex horarum quippe ratione compertum, ipsum illo temporis expirasse momento, nec sane causa alia fuit, cur intellecto divinitus chari sodalis excessu, domum extemplo repeteret, ac non potius ad aliquod piaculare pro eo faciendum Sacrum de more contenderet, quin cum ad Fabrum scriberet, veluti de communis obitu filii, narravit, decedentem Codurii animam a pio Viro in oratione defixo, conspectam in Cœlum esse luce coruscam inter Angelicos Choros deportari. Suffectus est in Codurii locum Paschasius Broetus: cum vero ille una cum Alphonso Salmerone in Scotiam, atque ex ea in Hiberniam esset profectus, jamque pii illi Internuntii salutem animam proveherent, interioresque Christi thesauros conferrent, tot insidiis appetiti fuere a Schismaticis, ac pene circumventi, ut post trigesimum quartum diem excedere coacti sint.

XLV. *Orlandin. l. 3.* Inter hæc Solymannus Turcarum Imperator, maximos terra, marique apparatus instruxit ad Christianum invadendum Imperium, cujus nefaria molimina cum formidaret Pontifex, bellicis præsidiis pro immani hoste propulsando comparandis intentus, Helvetios ad sua signa (promissis honestis stipendiis) pellicere constituit, atque ipsos, etiam Hæreticos omni paterni amoris significatione, verborumque officiis sibi devincire (proposita iis gloria) quam in tuenda Fide Christi, retundendisque Turcarum conatibus essent relaturi.

Helvetios Paulus Pontifex invitat, acceptis stipendiis, ad militandum contra Turcas.

Dilectis filiis Helvetiis tredecim Cantonum ligæ superioris Alemaniæ in Dieta congregandis Ecclesiasticæ libertatis Defensoribus.

Paul. III. lib. brev. anno 7. p. 129. & p. 253.

Dilecti filii salutem, &c. Credimus devotiones vestras non latere ea, quæ crebris nuntiis, ac literis nuntiantur de maximis infidelium apparatibus tum terrestribus, tum maritimis, utque illi innumeris comparatis, & jam instructis exercitibus terra Austriam inferiorem, mari autem Italiam, præcipueque in Civitates, & Provincias Sanctæ Apostolicæ Sedis irrumpere, devastare, & occupare in animo habeant, ac per eas gradus quosdam sibi facere ad reliqua Christianitatis invadenda; quam ob rem nos sicut hactenus ad illorum conatus dudum antea prævisos retundendos nibil prætermisimus, quod ad curam universalis Pastoris omnium Christifidelium pertineret, nunc Nicæam nulla nostræ ætatis ratione habita eundo, concordiamque inter Christianos Principes suadendo, nunc Classe multo labore, & impensa instructa cum cæteris resistendo, ita etiam hoc tempore nihil prætermittere, vel laboris, vel studii, vel officii nostri decrevimus, quo id periculum nobis quidem nunc propius, sed nisi occurratur, simul omnibus mox Christianis incubiturum avertamus: itaque, non desistimus omnes Principes Christianos ad pacem adhortari, ita etiam monemus assidue ut salutis communis curam suscipiant, ad defensionem vero nostrarum terrarum, quas una velificatione hostis invadere potest, expedito, ac prompto præsidio indigentes facile ad vestram inclytam, ac fortissimam Nationem spes nostras convertimus, unde ipsum præsidium sumeremus, nec enim habebamus, quorum magis fidere vel virtuti, vel in nos benevolentiæ deberemus quam vestrum, qui & Defensores hujus Sanctæ Sedis, & veteri memoria diu optime meriti fuistis: quamobrem non minus in vobis quam aliqui Prædecessorum nostrorum sperantes, nec minus quam illi erga vestrum commodum, & honorem paterne affecti, atque animati, deinceps vobiscum veterem benevolentiam, & primam erga vos charitatem nunquam illam quidem a nobis depositam continuare proposuimus, vestras devotiones studiose requirentes, & hortantes, ut si ipsi infideles nostri, ac vestri hostes progrediantur, pergantque terras nostras invadere [quod Deus misericors dignetur avertere] tunc vos pro defensione Sanctæ Sedis Apostolicæ, & Christianæ Religionis, universalisque salutis, vestros milites bona vestra cum voluntate, pro honestis, & competentibus stipendiis nobis concedere velitis, quemadmodum vestri Majores, usque ipsi cum ingenti vestra gloria anteactis temporibus fecistis, habituri vicissim nos, & hanc Sanctam Sedem in occasionibus, quantum nobis licuerit, huius vestri officii semper memores, & gratos, sicut hac plenius tam nunc ex literis dilecti filii nostri Ennii tit. S. Angeli Presbyteri Cardinalis Verulani, quem vestri nominis studiosissimum, & apud nos promotorem, ac fautorem vestrarum rerum jam inde ab initio Pontificatus nostri habuistis, & continue habetis, quam ex verbis dilecti filii Hieronymi Franchi familiaris, & Camerarii nostri, quem dedita opera propediem ad vos mittere decrevimus, intelligetis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum XVII. Maii MDXLI. an. VII.

Cum pro sustentandis copiis auxiliaribus ærario opus esset, auxerat Pontifex vectigal salis, quod Perusini inique ferentes, rebellionem moverant, verum quinta Junii (deditione nuncupata) ad officium redacti fuere, quorum Oratore supplici cultu, ac ritu hoc veniam poposcisse memorat Petrus Paulus Gualterius XLVI.

Petr. Paul. Aret. MS. Vatic.

Are-

Perusini veniam a Pontifice pro rebellione facta poscunt.

Aretinus. *Die vigesima nona Juni dum Papa iret ad S. Petrum, projecerunt se ad ejus pedes in Porticu S. Petri vigintiquinque Cives Perusini pullis, & longis vestibus induti, & ad collum laqueo apposito, veniam, & misericordiam petentes, & Reverendissimus Sanctorum IV. intercessit pro eis, tunc sua Sanctitas absolvit tredecim illorum, & remisit. Steterunt postea ante Capellam majorem dum Missa celebraretur, & miserandum spectaculum præbuere, numerus duodecim repræsentavit eos, qui authores rebellionis fuerant.*

Turca in Hungaros bellum movet.

Paul. Jov. l. 39.

Quod ad Turcas vero attinet, non illi hoc anno in Italiam effudere impetus, sed in Hungariam, quam ob funesta Hungarorum dissidia sibi maxima ex parte subjecerunt. Jactarat mira fraude Solymannus advocatis Hungarorum Legatis, qui Constantinopolim superiore anno profecti puerum Regem ejus clientelæ commendarant, se eo animo Joanni Regnum concessisse, ut ad liberos ejus transmitteretur, tandiuque posteri ejus Pannoniæ Regno potirentur, quamdiu accepti beneficii memoriam retinerent, proindeque ad declarandam liberalitatis suæ constantiam, se arma sumpturum: dein Legatis deferenda dedit puero Regi, ac firmatæ amicitiæ, & susceptæ tutelæ insignia purpuream auro intertexto Regalis cultus togam, & alia munera, sed quæ a barbaro fides expectanda esset, exitus edocuit, cum arma sumpsisse ad Puerum Regno spoliandum visuri simus. Miserat Ferdinandus Rex Cæsaris fratris fultus auxilio novum exercitum in Hungariam Duce Rocchandulpho, qui conjunctus Velsio alterius exercitus Duci, Budam oppugnavit, partemque murorum tormentis concussam prostravit; sed cum impressionem per murorum ruinas in sequentem diem extraxisset, noctu Budenses ita locum communierunt, ut irrumpentes Germanos vulneribus debilitatos propulsarint. Jam Budenses inedia pressi fessique bello deditionem faciendam ad imponendum tot malis finem decreverant, ac Bornemissa Hungarus Prætor in jure dicundo, ardens odio in Joannem Varadiensem Regis altorem, pollicitus erat Roccandulpho, se portulam secretam aperturum, si Hungaros milites submitteret, ea lege, ut Civium vitæ, rebusque parceretur; sed Rocchandulphus inani gloria turgidus, non Hungaros submisit, sed Germanos, ut sibi conceptæ victoriæ famam compararet, quare Bornemissa deceptus, intromissis Ducem se præbere abnuit, atque ita Germani viarum ignari a vigilum stationibus detecti, contrucidatique sunt, de quo tristi successu Claudius scripsit, quæ a Francisco e Frangipanibus Archiepiscopo Colocensi exceperat. *Optarem jucundiora nova, quam quæ hodie hora tertia sunt ex castris Regis allata, nostros videlicet aggressos fuisse per Sturm, uti dicitur, civitatem Budensem die Jovis præterito, & nihil effecisse, amissis, & sauciatis circiter octingentis ex nostris, a mœniis repulsi sunt adversariis triumphantibus, quæ res quantum malorum secum trahat, facile patet, & nisi novæ gentes, & milites mittantur, Buda nunquam ab istis militibus capietur, &c. Datum Viennæ IV. Junii, hora sexta MDXLI.*

Ext. in ms. Arch. Vat. sig. n. 1225. p. 31.

Frangipan. Archiep. Colocen. & Episc. Agrien.

Claudius Ratisbon.

Turca in Hungaria superat Christianos.

Paul. Jov. lib. 39. in fine Martin. Bellajus l. 6.

Ita obsidio in longius tempus ducta est, donec immissus a Solymanno, qui Adrianopoli substiterat, validissimus exercitus in Hungariam irrupit, ac Ferdinandi exercitus soluta obsidione tumultuaria fuga cæsus est, amissis impedimentis, & tormentis bellicis, Pestumque a Turcis captum, tantaque immanitate sævitum est, ut nec infirmis, nec mulieribus Turcæ pepercerint, eoque magis clades pudenda extitit quod sine vulnere eam Turcæ pepererint, Christianorum vero capita supra viginti millia in eo bello interempta traduntur.

XLVII.

Paul. Jov. l. 40. Istbu(?) suff. in comm.

Buda Solymannus proditione potitus.

Audita partæ de Germanis victoriæ fama Solymannus, qui incertos belli eventus metuens Hadrianopoli substiterat, confectis magnis itineribus ad spoliandum Regem Puerum provolavit, defixisque prope Budam castris, varia ditissima munera Regi deferenda misit, tum etiam Proceres Hungaros aureis torquibus, & talaribus togis delinivit, tum Legati fallaci narratione addidere, Solymannum non modo Regem conservatum velle pro singulari humanitate, sed etiam augendum vetustis Regni finibus, constituisse; cupere vero Regiam prolem intueri, paternamque indolem agnoscere, proditus est imbellis puer a Principibus Hungaris, qui eum ad Solymannum regalibus crepundiis exornatum deduxere, ac dum convivio accumbunt, Turcæ per speciem visendæ Urbis ingressi, ea potiuntur, Civesque ad tradenda arma compellunt, intentato vitæ discrimine, ac tum Solymannus Buda in suam potestatem redacta, quid de Puero & Proceribus ageret, disputans, demum mitiorem sequutus sententiam, non Puerum, & Proceres, ut suadebant Purpurati, Constantinopolim in vincula misit, sed Reginæ restituto Puero, illam ex Arce, & Urbe inermem excedere jussit, ac ultra Tybiscum Lippam (constitutis iisdem nutritiis) Puero attribuit in Principatum,

Eccleſiam vero Deiparæ ſacram, ſublatis Altaribus, & ſacris Imaginibus deletis, ritu Mahometano III. kal. Septembris funeſtavit. Horum malorum cauſa Georgio Varadienſi Epiſcopo adſcripta eſt, quod ſpretis monitis Pontificis excivisſet Turcas, ſeque una cum Rege eorum poteſtati commiſiſſet. Hac rerum converſione conterritus Ferdinandus Rex, qui nimia ambitione ſubiiciendæ Hungariæ, illius a Turcis opprimendæ occaſionem præbuerat, Solymannum ampliſſimis muneribus demulcere pertentavit, petiitque Oratorum opera Hungariæ Regnum ſibi a Solymanno concedi, cui ſuperbe reſponſum eſt a Barbaro, ut ſi pacem vellet, totius Regni Hungariæ finibus excederet, ac præterea annuum vectigal pro Auſtria retinenda penderet, mox expeditas copias ad Auſtriam, & Moraviam evaſtandas immiſit, Tranſylvaniamque in fidem recepit; inſignemque Germaniæ cladem intuliſſet, niſi turgidi deciduis imbribus fluvii barbaricas excurſiones cohibuiſſent. Porro de Hungarici Regni everſione, cum Proceres palam faſtu, inſolentia, luxu, deliciiſque diffluerent, fertur, quemdam ex Aulicis acute dixiſſe, nunquam ſe vidiſſe, vel audiviſſe Regnum ullum quod majore, ac Hungaria, gaudio, atque tripudio perierit: equidem rectiſſime, cum per ſpeciem triumphi hoſtes exceperint, quorum ſervituti manciparentur.

XLVIII. Inter hæc dum pronæ in exitum ruerent Chriſtianæ res, funeſto caſu decennales Induciæ, quæ Pontifice interprete Niciæ inter Gallorum Regem, ac Cæſarem ſancitæ fuerant, violatæ ſunt Cæſareorum, ut ferebatur flagitio. Cum enim Franciſcus Rex Cæſarem Fregoſium, & Antonium Rinconom ad Solymannum Oratores mitteret, illi menſe Julio prope Ticinum intercepti, ac contrucidati ſunt, cujus ſceleris infamia Marchioni Vaſtio Inſubriæ Præfecto adhæſit, id ab eo factum, ut gratiam Cæſaris mereretur, quam injuriam cum non farciret Cæſar, in eum magno rei Chriſtianæ damno a Franciſco Rege bellum redintegratum viſuri ſumus.

Paul. Jov. l. 40.

Fregoſius, & Rinconius necantur.

Martinus Bellajus comment. l. 8. Petrus Paulus Gualter. in Diar. mſ. Vat. Bibl. Paul. Jov. l. 40. & alii.

Non Pontificio muneri defuit Paulus, ut imminentia mala averteret, ſubortamque ſimultatem tolleret, nam cum Cæſar e Germania in Italiam affecta æſtate rediiſſet Algerianam expeditionem meditatus, ac Pontificem de colloquio Lucæ ineundo pro conferendis conſiliis, expediendiſque in adverſis, aſperiſque Chriſtiani Imperii rebus poſtulaſſet, ille licet ſenio confectus (Medicis improbantibus) quod letho ſe exponeret, ſi æſtuoſo itineri nondum pleno imbre fractis caloribus, a Romano Cœlo diſcedens, ſe committeret, prætulit ſalutem publicam ætatis periculis, dictitans honeſtius occumbere non poſſe, quam in ſuſcepto pro Chriſtiano Populo labore, nolleque infami deſidia vitæ cupiditatem extendere: eum vero finem laborum ſibi propoſuit, ut Cæſarem ad firmiſſimam pacem cum Gallo Rege flecteret, iiſque conjunctis Synodum Œcumenicam cogeret, tum ad Lutheranos, & alios Hæreticos ad officium redigendos, tum ad Turcas retundendos. *Cum ſine unanimi* (inquit Angelus Maſſarellus) *Chriſtianorum Principum aſſenſu, & concordi voluntate, commode nequaquam Concilium celebrari poſſet, Sanctitas ſua iterum pacis tractatum, licet toties fruſtra tentatum, præ manibus ſumere conſtituit, necnon ipſamet, cum parum hactenus tot Legatorum miſſio profuiſſet, demum Cæſaream Majeſtatem perſonaliter [quamvis ſenio jam confecta] neque periculis, neque laboribus parcens, adire non dubitavit.*

Paul. Jov. l. 40.

Paulus, ut cum Imperatore conveniret Lucam adire decrevit.

Angel. Maſſarellus in diar. Concil. Trid. Arch. Vat. & aliud mſ. ſig. n. 3188. p. 208.

XLIX. Diſceſſit itaque Pontifex ex Urbe, cui Legatum reliquerat Cardinalem de Carpo, vigeſima ſeptima auguſti, centum quinquaginta equitum, ac ducentorum peditum ſtipatorum turma munitus, atque VIII. Septembris Lucam ingreſſus, præmiſit Alexandrum Farneſium Cardinalem, qui Cæſarem Genuam triremibus appulſum octavo a Luca milliari excepit, ad Portam autem Urbis affuere Cardinales, atque Antiſtites, & Lucenſium Patritiorum ordo, qui decima Septembris ingreſſum ſub umbella deduxere ad prætoriam coriam, Pontifex vero ad Epiſcopi Ædes Templo maximo conjunctas diverterat. Ter Cæſar adiit Pontificem ad colloquia, Pontifex vero Cæſarem ſemel adiit: apud utrumque Galliæ Regis Orator queſtus eſt de violatis Induciis ob Fregoſium, & Rinconem Legatos interfectos: reſpondit Cæſar, id ſe ignaro penitus accidiſſe, eoſque ſimulato cultu nomen ſuum non eſſe profeſſos, ac ſi admiſſi facinoris authores indicarentur, eos ad ſupplicia merita Gallo traditurum. Denique Imperator decima octava die Septembris, jam proxima nocte, quia uſque ad vigeſimam tertiam horam diei cum Pontifice locutus fuerat, Petram Sanctam verſus diſceſſit, quo media jam nocte pervenit; indeque Lunenſem Portum petiit, ad expeditionem Algerianam acceſſurus, paucoſque poſt dies Paulus rediturus Romam itineri ſe commiſit.

Petrus Paulus Gualt. in Diar. mſ. lib. bren. p. 397.

Paul. Jov. l. 50.

Petr. Paul. Gualt. ubi ſupra.

L. In hoc congreſſu nulla de Receſſu Ratiſbonenſi, ſicuti multi arbitrabantur, fuit contentio, cum Imperatoris mens in illi-

Pallavic. Tom. 1. l. 4. c. 16. n. 1.

illius Recessus publicatione, ubi locus concilii assignabatur, & Nationale concilium promittebatur, alia non fuerit, nisi ut Germanis tunc aliquatenus satisfaceret. Imperator igitur pro Germania tria proposuit, sicuti Ardinghellus (de quo paulo inferius loquemur) Regi Galliæ significavit, sic inquiens. Lucæ dum moraretur Imperator, tria a Pontifice ob bonum Germaniæ requisivit, scilicet concilium, fœderis Catholici defensivi, & reformativi confirmationem, & ut Sua Sanctitas aliquem ad reformandam Germaniam mitteret. Pontifex vero distulit respondere petitionibus Imperatoris, usque dum Romam perveniret, quia Lucæ pauci Cardinales aderant, sic Ardinghellus. Actum etiam fuit de pace firmanda cum Christianissimo, & cum de modo stabiliendæ pacis tractaretur, Cæsar Mediolani jure nulla prorsus ratione cessurum constantissime professus est; se potius libenti animo filiæ suæ, quando duci Aurelianensi Regis secundogenito in matrimonio jungeretur, pro dote totam Belgicam Regionem concessurum; interim requirebat, ut Rex non discederet ab Induciis, quas scissas esse ob necem Fregosii, & Rinconii contendebat, quapropter Pontifex celeri cursu in Galliam suum a secretis Hieronymum Dandinum misit, tradiditque ei sequentem epistolam commendatitiam Cardinali Turnonio directam.

MS. Car. Bernard. Spadæ to. 13. p. 243.

Quid petierit Imperator a Pontifice dum Lucæ moraretur.

Epist. Ardinghelli apud Pallavic. to. 1. l. 4. c. 16. n. 2.

Cardinali de Turnono.

Paul. III. lib. brev. an. 7. p. 433.

Dilecte. Mittentes dilectum filium Prothonotarium Dandinum Secretarium nostrum ad Christianissimam Majestatem, ei merito mandavimus, ut in primis circumspectionem tuam omni amore inviseret, & salutaret a nobis, eique jucunditatem animi nostri explicaret, qua in dies magis afficimur, quod in isto Regno tam utile, atque honorificum hujus Sanctæ Sedis membrum tali authoritate, & gratia apud istum Regem, tali apud omnes laude vigere perspicimus: quod gaudium nostrum cum merito maximum sit, non minus est etiam desiderium, quo tenemur, nos tibi memores, & gratos exhibendi, quamvis tua virtus seipsa contenta est, & omnino a Deo Optimo remunerationem expectat, cum itaque ipse Prothonotarius jussu nostro tecum collocuturus sit de multis ad universale bonum, & ad nostrum erga istum Christianissimum Regem amorem spectantibus, te fili hortamur, ut ipsum Prothonotarium tibi deditissimum benigne, & cum fide audire, tuoque consilio, & opera dirigere, ac favore, & gratia juvare in omnibus velis, sicut amantissime cum maxima nostra satisfactione fecisti, id enim nos maxime cupimus, atque in eo te contendere volumus, ut inter nos, & dictam Majestatem omnia ab amore decurrant, quem inter patrem, ac filium amantissimos esse convenit, & a circumspectione tua, haud minus quam a nobis, desiderari scimus, quemadmodum hæc omnia plenius ex eodem Prothonotario intelliges. Datum Lucæ XIX. Septemb. MDXLI. anno VII.

Discessurus Luca Imperator Granuellanum arcanorum suorum participem reliquit cum Pontifice, ut responsum a Francisco Rege Galliæ, quod Dandinus Pontificius Internuntius allaturus erat, exciperet. Pontifex vero lapso aliquot dierum intervallo, Bononiam petiturus, indeque Romam servaro vetere more atque instituto Romanorum Pontificum, ut ingressuri iter sanctissimum Christi Corpus in Eucharistico Sacramento in ara subvectili pie adornata Sacro comitatu stipatum præmittant, eam provinciam Achilli cubiculario familiari demandavi. LI.

Ingressus Romam Pontifex, coacto Cardinalium Senatu, tria postulata in Lucensi congressu sibi ab Imperatore porrecta exposuit: quæ vero illa fuerint, quidve iis responsum sit, constat ex Nicolai Ardinghelli Episcopi Forosemproniensis postea Cardinalis oratione ad Regem Galliæ habita, qua illi in eo colloquio transacta ita retulit. Actum est de Concilio celebrando, omnesque Cardinales in eam concurrerunt sententiam, omni studiorum contentione quantocyus cogendum; plures insignes Urbes propositæ fuere, cum nullius singularis delectui addictus sit Pontifex, omnesque aptæ ad congregandum in iis Concilium, finemque expetitum consequendum idoneæ placeant Pontificiæ Sanctitati; nec ulla privata cupiditate teneatur, an sint in Italia, vel extra Italiam sitæ: in Italia quidem Ferraria, & Mantua rerum omnium copia affluentes, in quibus etiam præteritis temporibus Concilia sunt habita, recensitæ fuere: extra Italiam vero Cameracum, quod tunc non erat Hispanæ ditionis, & in Germaniæ, & Galliæ finibus jacet, maxime accommodatum visum est, at nullum de eo decretum editum, sed tantummodo tres ex Urbes idoneæ pro celebrando Concilio existimatæ sunt: ac licet Mantuam lapsis ante annis a Duce Frederico negata sit, sperari tamen Successorem libere eam in tam pium opus concessurum. Hinc conjicitur Adrianum Scriptorem, ex iis tantummodo, quæ vulgo ferebantur, non autem ex authenticis Codicibus, vel ex LII.

Vi-

Virorum fide dignorum relatu in sua historia retulisse, videlicet, Imperatorem, dum Lucæ moraretur, Pontificem requisivisse, ut Concilium Tridenti convocaret; quia hoc Germanis promiserat. Prosequamur reliqua ex Ardinghello.

LIII. Actum secundo fuit de armorum fœdere confirmando pro defendenda Religione Catholica contra Lutheranos, impia tyrannide Ecclesiasticos, & populos opprimentes; deque nummario subsidio in rem bellicam conferendo. Flagitavit tertio Imperator, ut a Pontifice Internuntius doctrina, & pietate spectatissimus in Germaniam mitteretur pro restituenda in Clero Germanico morum sanctitate, pietateque excolenda; quod postulatum cum Pontificio officio, & æquitati congruat, provocandum in opus sensere Cardinales, visumque est illi muneri præficiendum esse Episcopum Mutinensem Virum conspicuæ virtutis.

LIV. Reversus interea Dandinus Internuntius e Gallia retulit, Franciscum Regem altissimo defixisse animo, ulcisci cædem Fregosii & Rinconii Regiorum Oratorum, ni Cæsar injuriam sarciret; appellareque Pontificem initæ sequestræ pacis authorem, ut de violatis induciis ferret sententiam, ac secum arma socialia adversus fœdifragum, uti spoponderat, conjungeret. Ex parte adversa Cæsarei Administri expostulavere, ut Galliæ Rex nitide pronuntiaret, an pactis induciis stare vellet, utque Pontifex pro officii religione, qua obstrictus erat, Georgii Austriaci Patrui naturalis Imperatoris, Archiepiscopi Valentini, ejusdemque Episcopi Leodiensis, qui dum iter per Galliam ageret, Lugduni interceptus, Regiæ custodiæ traditus fuerat; cuique Rex intentabat mortis terrorem, pro vindicanda suorum nece, liberandi interpretem, & actorem ageret. Cæsarem enim illata Fregosio & Rinconio necis culpa omnino immunem & ignarum fuisse constanter affirmabant. Quibus respondit Pontifex, non ita præfracte & acerbe eum Gallo Rege agendum, qui Ruthenensis Episcopi opera jam ante responderat nullas res novas moliturum, donec Cæsar ab Algeriana expeditione rediisset: sperare enim a Cæsare cognita re injuriam Regi illatam honeste expiaturum: appellato vero eo Rege, an vellet servare inducias, an bello certare, non concordiæ viam muniri, sed bello inflammando faces iniici; de quibus etiam Nicolaus Ardinghellus, dum adhuc in Aula Pontificia ageret, cum Granuellano, & Marchione de Aghilar, ut mitius agerent, gravissime disseruit: profectusque ad Aulam Gallicam Pontificio nomine exacerbatum Francisci Regis animum delinire studuit, ut bellica consilia abiiceret, multisque humanissimis verborum officiis de Pontificia erga Regem benevolentia præfatus, ad emolliendas ejus iras avertendaque impendentia Christiano Imperio mala, desugiendamque incitandi in Christianos Turcarum Imperatoris infamiam hæc argumenta gravissima explicuit.

Pontificia Sanctitas perpendit clandestine admodum illatam necem Cæsari Fregosio & Rinconio ut etiam si Regia Majestas ita credat vel norit, non tamen probari possit, ut ab aliis credenda sit. Præterea quamvis toti orbi pateferet hoc scelus Cæsareorum Administrorum imperio patratum, Pontificia Sanctitas existimat non inveniri rationem injuriæ sarciendæ, qua Imperator possit facere satis Regiæ Majestati, cumque inde postulata pax redintegranda pendeat, Pontificia Sanctitas consulit, ut Regia Majestas actionem postulandæ satisfactionis abscindat: quod si detrectet, exploratum est, data quacumque occasione exasperatos utrinque animos in arma consurrecturos bellumque maximum accendendum; ex quo innumera mala in corporum & animarum exitium sint emersura: gestum jam viginti ab hinc annis bellum inter Imperialem, Regiamque Majestates, ac præter multarum Urbium eversiones ac devastationes agrorum, Templorum direptiones, Lutheranismum latissime propagatum esse, ut lateat humanas mentes, quando tot populi subornati ab impiis, discissique ab Ecclesia, ad illius gremium sint redituri. LV.

Lapsis proxime excurrentibus annis Turca Rhodum suo adjecit Imperio, & gemina expeditione Hungariam in suam potestatem redegit, quæ infelicissima damna, civilia inter Christianos bella pepere; iis enim compositis facile communis hostis propulsatus fuisset. Nullus ergo funestior casus potest contingere, quam si imperator adversus Regiam Majestatem bellum inferat, aut Regia Majestas adversus Cæsaream arma moveat; quorum malorum universo Christiano Imperio impendentium maxime se participem futurum negare non potest, cum tamen Regii officii religione sit obstrictus ad fidem orthodoxam, remque publicam Christianam defendendam: nam quicumque rerum exitus fuerit, Regna & Principatus Regiæ Majestatis in graviora mala conjicientur, quorum finis non sit proxime futurus. LVI.

Majestas vestra Galliam usque ad hæc tempora a Lutheranæ hæreseos peste vindi- LVII.

di-

dicavit : at ſi bellum geratur, periculum maximum imminet, ne lue illa nefaria inficiatur ; cum hæretici Galliæ limiti ſint proximi, ac veluti in eadem domo morentur. Turca vero Regna Majeſtatis Veſtræ non invaſit, quia longiore intervallo terrarum diſſitus eſt ; vel quia exiſtimat rei ſuæ conducere, colere amicitiam Regiæ Majeſtatis, ac Cæſarem bello appetere : at ſi ad provincias Galliæ propius acceſſerit, ſævitiam tyrannidis illius experietur Gallia ; ac ſi potentiam Turcicam augeat veſtra Majeſtas, illam contra filios Regios amplificatura & concitatura eſt,

LVIII. Sed longe gravius malum aliud accedit, ſi veſtra Majeſtas bello Cæſarem laceſſat, non ut antea bellum inter ambos geretur, ſed Turca tertius ſe conjunget, expeditionemque ducet ad reliquam Hungariam ſibi ſubjiciendam, ac veſtra Majeſtas maximo ſe flagitio devinciet, ac maximam infamiæ notam inuret Regio nomini, non tantum ex pacto fœdere cum Turca, ſed etiam ex illo ad devaſtandas Chriſtianas Provincias concitato ; ex quo Pontificia Sanctitas graviſſimum traxit dolorem, quod Veſtra Majeſtas adeo ſui nominis, & Prædeceſſorum gloriam contaminet, religionem proterat, ac optimam ſuam indolem pervertat.

LIX. Ad propulſanda igitur tam ingentia mala proxime imminentia, tum publica, tum privata, Regiæ Majeſtatis idonea comparanda ſunt remedia, quæ cum Sanctitas Pontificia revolveret animo, cenſuit, pro ſuſtentanda collabente re Chriſtiana Inducias non ſufficere, ſed firmiſſimam pacem inſtaurandam ; quæ quidem fæliciſſime ſanciretur, ſi Imperator Mediolanenſi Principatu cederet ; ſed licet Pontifex in Lucenſi colloquio ad id flectere Cæſarem pertentarit ſumma contentione pro bono Reipublicæ Chriſtianæ, ſemper tamen repulſam paſſus, cum Imperator vereatur, ne Regia Majeſtas parto Mediolanenſi Principatu converſis rebus animum adiiciat, ad alias Provincias Cæſareas ſibi ſubiiciendas, tum ne ipſi ex Hiſpania per Italiam iter habituro, in Germaniam itinera intercludat. Cum itaque hæc pacis conciliandæ ratio in opus provocari non poſſet, alia occurrit Pontificio animo, ſi primogenita filia Imperatoris cum Belgio, & Batavia dotalibus Duci Aurelianenſi in matrimonio collocaretur, cujus dotis dignitas vel amplitudo Ducatum Mediolanenſem æquaret, vel ſuperaret ; Regnumque Galliæ conjuncta illa veteris Galliæ parte latius propagaretur ; cujus rei ad exitum perducendæ rationem non difficilem Pontifex opinatur, atque ita factum iri ſatis ampleque Regiæ Majeſtati.

At quia obiici poteſt, hactenus Cæſarem illato de his ſermone verba inania, & fuco plena dediſſe illuſiſſeque Regiæ Majeſtati, paciſque involutæ actione inducta, multos Proceres a Regia amicitia divulſiſſe. Reſpondet Pontificia Sanctitas, ita ſe rem tranſacturam, ut Regia Majeſtas non ſe lactatam verbis conqueri poſſit ; nec Dei gratiam, quæ in neceſſariis non deficit deſuturam ; ut adeo neceſſaria Chriſtianæ Reipublicæ adeoque a piis expetita pax conficiatur : muniri vero illi viam poſſe ſi Archiepiſcopum Valentinum ab omni culpa puriſſimum, & immunem Regia Majeſtas priſtinæ reſtituerit libertati ; non conſtare a quibus nex illata ſit Regiis Oratoribus ; an Cæſar vel illius Adminiſtri conſenſerint ? Archiepiſcopum vero inſontem Sacris Ordinibus initiatum, affectæ ætatis, qui nulla unquam injuria Regiam Majeſtatem violarit, contra fas detineri in carcere, ut pro Fregoſto, & Rinconio cæſis pœnas luat ; univerſo orbi patere, ac Divina, & Pontificia jura inde infringi ; abſit ut Regia Majeſtas tanta macula nomen Regis Chriſtianiſſimi inficiat : perpendat illa quanta mala ex redintegrato bello ſint emerſura, quam ſint incerti funeſtique bellorum exitus, & quantæ ſpes, & quanta bona ex inſtaurata pace, & contrahendo inter Ducem Aurelianenſem, & Primogenitam Cæſaris matrimonio affulgeant, & adoleſcant : ad quæ promovenda Pontificia Sanctitas paratiſſimam ſe offerat ex addictiſſimo erga Regiam Majeſtatem animo. LX.

Dimiſſus eſt e cuſtodia poſt aliquot menſes Valentinus Archiepiſcopus, geſtoque ancipiti, & funeſto bello ſatiata plurimo ſanguine horum Principum ira, pacem redintegratam, nepte Caroli Cæſaris filia cum Belgico Principatu dotali deſponſa Duci Aurelianenſi viſuri ſumus ſuo loco. Addemus Ardinghellum cum Franciſco Galliæ Rege pro celebrando Concilio egiſſe, cum illud maxime foret neceſſarium, non tantum pro Germaniæ Lutheranis ad caſtra Eccleſiæ revocandis, ſed etiam pro Gallia ab incendio hæreſeos futuro vindicanda, cum flammarum impiarum globi Pariſios uſque, & Regiam Navarræ Aulam volitarent, quæ niſi torrentibus ſanguinis Gallici effuſis extinguendæ erant. LXI.

Maxima rerum, quæ in Lucenſi congreſſu inter Pontificem, & Cæſarem agitatæ ſunt, verſa eſt de celebrando Concilio, cui apparando cum incumberet Pontifex exeunte menſe Julio, ut referunt LXII.

Acta

Acta Consistorialia, de abrogandis Romanæ Curiæ corruptelis, perpoliendisque moribus egit ex consilio Cardinalium, Romamque reversus Septembri devexo, cum Gasparem Cardinalem Contarenum ex Germanica Legatione, & Ratisbonensi conventu reversum in Consistorio audivisset de tribus a Cæsare postulatis, nimirum de Coocilio, ac de loco deligendo, de instauranda morum puritate, deque fœdere Catholico adversus hæreticos sanciendo ad Cardinalium Senatum retulit.

Incubuisse etiam in id opus ineunte anno flagrantissimo studio, hortatumque esse Reges, ut pari animorum consensu Concilio celebrando operam conjungerent, refert Massarellus.

Non omisit Pontifex Christianis Principibus suadere. At quia hujusmodi celebratio ob temporum malignitatem, tunc impossibilis fore videbatur, ne interea Christiana Respublica omnino pessum iret, Sanctitas sua Ecclesiæ reformationi alia via vacandum decrevit; quapropter decem ex Sacro Cardinalium Senatu doctrina, & morum gravitate præstantes Viros, qui ejusmodi negotii curam assumerent, delegit, dieque XIII. Februarii convocatis quamplurimis Prælatis, eos monuit, ut ad eorum Ecclesias proficiscerentur, residentibus liberam collationis alternativam, & contra exempto procedendi facultatem concedens, nonnullasque pro Romana Curia in proximis moderanda die XVIII. ejusdem Constitutiones edidit.

LXIII. Diario Concil. Trid. mſ. Arch. Vat. to. 3190. p. 207.

De Concilio nerum cogendo cogitat Pontifex.

LXIII. Exeunte vero anno Pontifex in ea cura defixus, ut optima consilia pro re Christiana restituenda expediret, Cardinales omnes ex variis Regnis ad Romanam Aulam evocandos decrevit, quo argumento literæ ad Galliæ Regem datæ XVII. Decembris, quibus rogatus est, ut Gallos Cardinales sineret ad Pontificiam Aulam accedere pro rerum gravissimarum muneri Pontificio incumbentium mole sustinenda: Cæsarem quoque monuit ut Regnorum suorum Cardinales, exceptis Toletano, & Hispalensi Archiepiscopis Cardinalibus, quos moderandæ publicæ rei Hispanæ præfecerat, proficisci Romam solicitaret. Adjecit etiam Cardinalium Senatui Viros doctrina, & probitate insignes Gasparem Compostellanum Archiepiscopum ad Cæsareas preces, nec non Michaelem de Sylva Lusitanum Episcopum Visensem, de quo Regem Lusitaniæ II. Decembris certiorem fecit. Decrevit etiam ad Regem Romanorum Internuntium Verallum prudentia & scientia insignem Virum pro re catholica in Aula Regia promovenda, quem inter alia his monitis instruxit. *In conversationibus tuis non ita omni spiritui credas, sed juxta præceptum Divi Jacobi, velox sis ad audiendum, tardus ad loquendum, & disputationes, præsertim in materia fidei evites, & quæcumque videris, & audieris, nostra cognitione digna, diligenter observes, ac de omnibus Nos, sive per Ordinarios, sive per alios quoscumque tibi oblatos fideles cursores, certiores reddas, & si quando res ita exigat, etiam per proprium Nuntium, & immutatis literis, quas ziphras, vulgo appellant.* Demandata illi maxime est ea provincia, ut una cum Morono Ferdinando Regi ostenderet Concilium in Germania sine discrimine ob hæreticorum insidias celebrari non posse. At de his hactenus.

Calvini reditus Genevam, ejusque præfectura.

Porro Calvini reditum ad urbem Genevensem incidisse in diem decimum tertium Septembris præsentis anni Floremundus Ræmundus asserit; quem diem Genevenses tamquam primum Calviniani Pontificatus signo notant. Hic itaque Genevam reversus ita omnia versavit, ut brevi licet Sacris non initiatus non Episcopatum modo, verum etiam dominatum sibi arrogarit, res omnes tam ad Religionem, quam ad civilem administrationem spectantes suo arbitratu disponeret. Hanc perditi hominis temeritatem diserte deplorat præfatus Author, celebre illud Divi Cypriani monitum in medium primo proferens. *Quomodo ille pro Pastore agnosci potest, qui vivente legitimo Pastore ordinariam habente successionem a seipso cœpit, ac nemini successit? Non ignorabat Calvinus quid de ipso Lutherus senserit, ac dixerit.* Etiamsi [*inquiens*] homines isti, qui sine ulla vocatione Ministerio se ingerunt, sanctissimi essent, ex eo tamen quod non vocati se ingerunt, manifestum est, quod ad docendum a Diabolo missi sunt. *Sed Calvinum ipsum idem dicentem audire operæ pretium est.* Ne homines [*inquit*] inquieti ac turbulenti temere se ad docendum, vel regendum ingererent, nominatim cautum est, ne quis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. *Ipse nihilominus non modo se ipsum ingessit, verum etiam Episcopum, adeoque caput novæ Ecclesiæ constituit: qui licet ab ipsa Catholica Ecclesia Sacerdotalem characterem suscepisset, tamen ab ipsa deficiens, eundem perdiderat. De hoc munere sibi temere arrogato aliquando interrogatus, aliud responsum exsculpere non potuit, quam id, quod olim Donatistas S. Augustino dedisse ferunt, scilicet moris quidem in Ecclesia fuisse, ut Ministri ordinaria quadam via ad munus id vocarentur?*

Digitized by Google

tur ; sed tum cum Ecclesia esset visibilis, & ad divinæ legis normam instituta, se ideo, cum nequaquam talem, sed penitus corruptam ac depravatam, immo sine ulla Ecclesiæ forma invenerint, ministerium suscipere, atque ad id alios vocare necessario coactos esse. Ergo nullus amplius [inquit Espencæus] *in Orbe fuit Christianus? Ergo Ecclesia id unum egit, ut infernum civibus impleret? Ergo ante quindecim annos veritas Orbi illuxit?* Verum si a supremo rerum omnium Moderatore, ac Patre luminum hujusmodi veritatis radius emissus, post tot sæculorum curricula, alicujus Reformatoris mentem adeo collustrasset, ut sedentes in regione umbræ mortis, ipso duce, in lumine veræ fidei ambulare inciperent, profecto non crapulæ, non impudicitiæ, non iracundiæ, cæterisque vitiis deditum hominem Divina elegisset sapientia, quæ in malevolam non intrat animam.

Sed ad expeditionem Algerianam, de qua antea illata est mentio, revocanda est oratio.

LXIV. *Paul. Jov. l. 40. & Franc. Belcar. l. 22. n. 56.* Algerianæ expeditionis malus exitus.

Imperator igitur consumpto idoneo tempore, lapsaque commoda navigandi tempestate, contra pontificis, & Andreæ Auriæ, peritorumque rei maritimæ consilium, Mense Octobri navigationem susceperat, quo fere tempore in Affrico Mari, velut in suo Imperio maxime furunt venti. Fuit Algerium olim Jubæ Regia, a Romanis Cæsarea Julia vocata, ac tum Pyratarum Turcarum Arx erat fortissima, ex qua illi ad Hispaniæ littora excurrebant, continuisque grassationibus maritimis Hispanos adeo attriverant, ut a Portu Narbonensi ad Gades sublata navigatione, dispositæ essent certis intervallis speculæ, ad hostium irruptiones explorandas: urgebat etiam Cæsarem gravis cura, ipsius famam a multis lacerari, quod Solymanno irrumpente in Hungariam, atque Austriæ imminente, ipse fugam corripuisse in Italiam videretur, cum potius universas Germaniæ vires in Solymannum educere debuisset; eam itaque jacturam nominis insigni opere farcire meditabatur. Solvit e Lunensi portu cum triginta quinque Navibus rostratis, quibus plura millia Germanorum lectissimorum, & cohortes Italicas, quibus præerat Camillus Columna, & Augustinus Spinula, imposuit, moxque instabiles venti obstentatæ serenitatis fidem fefellere, ac post varios errores, ad majorem Balearem appulit, ad quam Ferdinandus Gonzaga Siciliæ Præfectus, cum pluribus Triremibus, onerariisque Navibus Italicis centum & quinquaginta applicuit. Expectabatur ex Hispania Mendozius cum classe, sed reflantes venti illius navigationem disturbarant: non diffisus tamen illius diligentiæ quod compendio, occasionem tempestatis secutus, Algerium iturus esset, ventis vela dedit, ac prope Algerium Mendozianæ Triremes illi se conjunxerunt, & significarunt classem, in qua erant Cantabricæ, Belgicæque Naves magnæ supra centum, cum gravi Navium minoris alvei multitudine subsequi, qua equitum, peditumque totius Hispaniæ flos vehebatur, cum vero maxima exploratæ victoriæ spes esset, si Cæsar cum Germanis, & Italis impressionem in Algerium faceret repentinam, antequam vires hosti crescerent, nam Alnagas Algerii Præfectus ad paucos milites præsidiarios redactus erat, nam plures in navali pugna Mendoziana ceciderunt, plures cum Dragucha Archipitata in Corsica ab Auria, & ab Aurianis fuerant deleti, tum maxima copiarum Turcicarum pars ad Sripheum interioris Mauritaniæ Regnum in auxilium contra Lusitanos submissa fuerat. Verum Cæsar Hispanos expectare voluit, ut victoriæ laudem cum iis communicaret, & universis admotis viribus Barbari facilius opprimerentur. Paratis distulisse nocuit, consumpto enim frustra biduo ingressus est Algerium Assenagus, qui Sardus Patria erat, ac Religione ejurata impietati Mahumeticæ se addixerat, quem cum maximis pollicitationibus pellicere ad se irrito successu pertentasset, atque impetu in Urbem assilire Italis, Germanis, Hispanisque in suos ordines divisos appararet, mutato repente cœlo, gelidus, ac procellosus imber effusus, prima noctis vigilia milites maximis affecit incommodis, ut extinctis funiculorum ignibus, & madefacto pulvere sulphureo, trementesque algore, ac semivivi, irruentibus Turcis trecenti fuerint trucidati, quamquam postea hostis fortiter repulsus sit. Tanta vero in mari ab adversis ventis in Classis Christianæ exitium conjuratis tempestas concitata est, ut Naves abruptis funibus anchorariis adverso concursu frangerentur, paucissimisque horis centum quadraginta navigia, quæ sine remigio quadratis velis agebantur, perierint, ac littora fragmentis Navium, hominumque & equorum cadaveribus sternerentur, quindecim etiam Triremes allisæ sunt littori, cum vectores rabiem maris effugerent, ac longe plures periissent, nisi calamitas virtute victa fuisset.

Aucta est terrestris exercitus infelicitas ex commeatuum defectu, ex imbrium alluvione, ex fœditate luti, ex tabernaculorum LXV.

Surius in comm.

eversione, ut nulla requies capi a fessis posset, projecti vero naufragio in littus immaniter a Barbaris trucidabantur, adeo ut in mancipia nollent eos recipere, & avaritiam crudelitate vincerent. In tantis malis enituit Cæsaris constantia, ut qui nullam in Deum stultam vocem fuderit, sed potius perceptis Sacramentis placare studuerit, ac mirabili alacritate cuncta munia providentiæ militaris, ac humanitatis explevit, maxime in saucios, quos in tentoria, quæ superfuerant, referri, foverique mandavit, cumque periissent naufragio cibaria, equos jugales, tum militares, ad subveniendum inediæ distribuit, ligna vero ex naufragii fragmentis ad excitandos ignes abunde suppeditata fuere. Licet vero Duces censerent Algerium expugnari posse, post tot incommoda exercitum objicere discrimini bellico detrectavit, solvitque obsidionem, quem discedentem hostes fatigarunt, ac in ægros, debilitatosque vulneribus, a nostris, quos metus occuparat, destitutos, sævierunt. Post tridui iter substitit exercitus in Riparæ Urbis antiquæ ruinis, quæ non inutile munimentum adversus Barbarorum audaciam, præbuere. Cumque venti qoievissent, ac mitiores fluctus mare ageret, exercitum Navibus imposuit, quæ cum non sufficerent, militares equos, quamvis generosissimos, in mare deturbari jussit Cæsar, ut gregariorum, & lixarum saluti consuleret, quæ dum fierent, nova tempestas priore vehementior inhorruit, ac secutum est aliquod Navium naufragium, demumque Siculis, & Melitensibus Triremibus ab se dimissis, Cæsar ad Baleares Insulas, deinde ad novæ Carthaginis portum incolumis appulit, ac in tot adversis invicto animo seipsum coostantem præbuit. Opinati sunt viri pii tot adversa passum Cæsarem in Africa, & Ferdinandum Regem in Hungaria attritum a Turcis, urgente eos divina vindicta, cum in Ratisbonensi conventu politica sua commoda frustra effecta, religioni catholicæ contra Lutheranos defendendæ prætulissent.

LXVI. *Paul. III. lib. brev. anno. 7. p. 368.*

Irrepsit e Germania in Galliam Lutherana impietas, a Gallia in Navarram. Extant vero literæ hoc anno datæ a Pontifice ad Margaretam Reginam Navarræ, quibus de studio pietatis commendatur, ex quo colligitur, licet ea antea Hæreticis fuisset erroribus irretita, deinde eos damnasse, ac Catholicam Religionem excoluisse.

Reginæ Navarræ.

Charissima, Reversus nuper ad nos dilectus filius Hieronymus Dandinus Secretarius Noster, ea, quæ semper de tuæ Serenitatis pia prosestatione, & filiali amore erga Nos, & hanc Sanctam Sedem, apud Christianissimum suum Frasrem, & omni laude præstantissimum Regem exhibitis, audieramus, seu potius omnibus in rebus perspexeramus, cuncta certius nobis affirmavit, & exposuit. Itaque cum essemus antea singulari, ac paterna charitate erga Serenitatem tuam incensi, tantum adjecimus postea ad nostrum de tua inclyta virtute, prudentia, pietateque judicium, quantum hæc ipsa tua erga nos officia, seu potius beneficia, tum vetera, tum recentia postulabant. Agimus igitur Serenitati tuæ de omnibus gratias, hortaturi eam ad persistendum in cœpto cursu pietatis, quo magis, & ipsæ sua actiones tua sponte profectæ, & chariores nobis fuerunt, & arctiori vinculo paternæ charitatis Nos Tuæ Serenitati devinxerint, cui nos etiam perinde, ac debemus, novam affinitatem cum nobilissimo Principe nuper contractam, & si hoc officium jam per nuntium isthic nostrum executi simus, tamen iterum ex animo gratulamur, Deum Opsimum humiliter deprecantes, ut hunc amoris, & communicationis vestræ nexum ad utriusque partis consolationem, totiusque Christianæ Reipublicæ commodum prosperare dignetur, &c. Datum Romæ apud. S. Marcum. XV. Julii MDXLI. anno VIII.

LXVII. *Joannes Petrus Maffejus Indiarum L. 11.*

Hoc anno Joannes III. Lusitaniæ Rex ad fulciendum Abyssinorum Imperium, quod Turcicis armis a Gradaamete Adelis, ac Zeilæ Tyranno Christianorum hoste infensissimo Solymanni Imperatoris stipendiario concussum erat, maximaque ex parte occupatum, ita ut in interiores Abassiæ Regiones Claudius Imperator se subducere cogeretur, auxiliares copias transmisit Præfecto Gammæ, Stephani Gammæ Proregis Indiarum Fratre, sed illæ numero exiguæ, licet magno tormentorum bellicorum numero instructæ, quæ tamen opportuno subsidio fuere, cum Abyssini detonantes Sclopis Turcas non ferrent. Conjunctus porro Abyssinis copiis Gamma mense Junio, Reginamque Elisabetham Claudii Matrem ducens in castra, munitas Arces duas Zailano Tyranno ademit, & plures Populos, qui defecerant, ad Abyssinum Imperium revocavit: adversus illum Imperatori se conjungere meditantem Gradaametes Mahometanorum maximis copiis succinctus occurrit, numerum exiguum Lusitanorum spernens, sed conserta pugna, vim tormentorum bellicorum non tulere, equi mox in fugam aversi, & Gradaametes pila plumbea io femore ictus vitæ periculum adiit, atque a suis in tutum ex acie eductus est, quem effusa fuga

Rex Lusitaniæ Imperatori Abyssinorum auxilium præstat contra Turcas.

mox

mox Barbari sunt sequuti, magnaque deleti strage. Redintegrato dein iterum prælio par eventus fuit, immo lætior Mahometanis castra opima gaza referta deserentibus; plura dein Oppida, quà vi, quà deditione in Abyssini potestatem redigit. Interea Gradametes a Zebitano Præfecto Turca, auxilia adversus Christianos imploravit, atque ab eo mille Turcas sclopetarios, & tormenta curulia decem recepit, qui iis auxiliis instructus Lusitanos, ferri, ac plumbi procella stravit, Abyssinosque in fugam avertit. Interceptus est in fuga Gamma saucius, atque ob defensam rem Christianam probris oneratus, deinde virgis cæsus, deinde per Castra raptatus ad ludibrium; postremo omnes injurias, & cruciatus invicto pro Christo animo perferens a Mahometano Tyranno impudenti iracundiâ elaro Regiis manibus obtruncatus est, caput Gammæ præcisum, & cum eo duodecim Primarii ad Solymannum Turcarum Imperatorem dono transmittuntur, de his rebus Claudius Imperator ad Indæ Proregem literas dedit, in quibus Gammam Christi Martyrem appellare non dubitavit. At non diuturna fuit Mahometani Tyranni fælicitas, nam cum fastu elatus Turcas stipendiarios dimisisset, ac circa fluenta Nili securus vacaret deliciis, a Claudio Imperatore Lusitanorum Reliquiis stipato, nil tale metuens, prælio appetitus est, atque plumbea glande a Lusitano confixus interemptus est.

LXVIII. Mahometani fugati, vel concisi castra cum tormentis, & bellico apparatu direpta dimiserunt, tum magna Christianorum utriusque sexus multitudo e servitute dira in libertatem vindicata. Itaque cæso Tyranno, recuperata amissa Oppida, populique, qui desciverant ad Tyrannum, in pristinam fidem rediere. Parta hæc insignis victoria est de Mahometanis proximo anno ante sacrosanctæ Hebdomadæ Festa, quæ & Paschali ritu Æthiopico, ita a Rege celebrata memorat Maffejus, *Tam insigni parta victoria Claudius in iisdem locis anniversarias Sacrosanctæ Hebdomadæ Ferias admirabili pietate celebravit, quamdiu Corpus Domini clausum in sepulchro adservatum est, atratus, & squallidus vetere gentis more, nihil omnino gustavit, nec pedem e Templi foribus extulit. Idem a Regina Matre, & Proceribus factum. Nec minore cæremonia, studioque Paschalia deinde peracta mysteria, elotis per confessionem sordibus animorum, salutaris Agni cibo refecti summi, atque infimi. Ad extremum agmine composito collucentibus undique ceris, cum solemni pompa supplicationem obiere.* Ex hoc Lusitanorum cum Abyssinis adversus Mahometanos fœdere sumpta est deinde occasio, ut de conjungenda Abyssina Ecclesia cum Romana ageretur, de quibus postea suo locn differetur.

Propagabatur sensim eodem tempore Catholica fides in America, constitutamque fuisse in Peruvia Episcopalem Sedem hoc anno docent Consistorialia Acta.

XIII. Maii MDXLI. Erexit ad supplicationem Imperatoris Oppidum de los Reyes in Provincia Peru, in Civitate, quæ de los Reyes nuncupetur, (& mox) *quæ Ecclesia subsit jure Metropolitico Ecclesiæ Hispalensi, & cum dotatione ducentorum ducatorum ex redditibus ad ipsum Regem spectantibus in ipsa Provincia.* *Alex. Far. in act. Consistorial.*

Claudimus hunc annum insigni miraculo, quod refert Surius his verbis. *Est in Sicilia Templum Philippi,* [1] *qui fuit Petri Apostoli Discipulus, & ab illo missus in Siciliam, ad quod quotannis eo die, quo illi sacer est, multi a Dæmonibus liberantur. Anno salutis MDXLI. ducentæ pene fœminæ ad hoc Templum expulsis tetris Spiritibus curatæ sunt.* *Sur. in comment.*

NOTÆ [1] S. PHilippus cujus sacra lipsana per hos annos in Sicilia Dæmonibus ab obsessis corporibus pellendis virtute pollebant ipse est S. Philippus Agyrensis apud Siculos summa religione cultus, & nomine expulsoris dæmonum ibidem insignitus. Porro vir iste sanctus, non diaconum, ut Surius & ex eo Annalista comminiscitur, at Sacerdotem egit, ut ex duplici ejus Vita a Cajetano in opere de SS. Siciliæ vulgata discimus. An vero S. Petri apostoli discipulus sub Nerone passus sit, ut author prioris vitæ qui sub nomine S. Athanasii Alexandrini se tegit, affirmat; vel potius sub Arcadio Imperatore, ut Eusebius monachus alterius vitæ scriptor maluit, incertum est. MANSI

TYPOGRAPHUS LUCENSIS
L E C T O R I.

Ne quid in hac editione nostra desiderandum relinquatur, juvat in fine voluminis hujus dare editoris Romani admonitionem quam volumini XXI. Annalium præmisit.

PIO LECTORI.

Ecclesiasticam Historiam, quam hortatu D. Philippi Nerii, Congregationis Oratorii in Vallicella de Urbe Fundatoris, Eminentissimus Cardinalis Baronius summa cum laude, nec minori Catholicæ veritatis emolumento conscribendam suscepit, atque ad XIII. usque sæculum fœlicissime protraxit, prosecutus est venerandæ memoriæ Odericus Raynaldus Tarvisinus ejusdem Congregationis Presbyter, eamque in plura volumina distribuit. Quorum duo postrema, quia nondum ultimam manum receperant, neque ad umbilicum perducta fuerant, Vallicellana Congregatio, ne præclarissimum opus in sinu suo natum, atque educatum in alienam familiam commigraret, unanimi voto cuidam affectæ jam ætatis de suo gremio Sacerdoti recensenda, atque absolvenda mandavit. Verum candidissime Lector, cum iste pluris vitæ, morumque puritatem, quam expoliti Latini sermonis elegantiam faceret; cumque in digerenda materia inerudito Scholiastri uteretur ministerio; sero advertit, opus jam absolutum, typisque jam consignatum innumeris pene errorum scatere fæditatibus: ex quo per integrum decennium communi luce abstinuit. Et sane consilium fuerat perpetuis illud tenebrarum damnare carceribus, ni, propter rerum in eo contentarum ubertatem, ea sententia prævaluisset, ut qualecunque tamen ad explenda studiosorum desideria in publicum denique castigatum prodiret. Dum vero non minus a grammaticis, quam historicis erratis diligentissime repurgatur, tam magna, & frequentia hisce voluminibus irrepsisse menda compertum est, ut satius visum fuerit illa potius in paginis inemendata relinquere, quam corrigere; ne scilicet ingens foliorum moles eorum animos perterrefaceret, quorum sumptibus præsens Opus iterum erat excudendum. Ignosce igitur, & boni consule, humanissime Lector: & si crebro in vulgares aliquas, minusque proprias dicendi formulas incidas, utere facilitate tua; cum præsertim idem Auctor plures epistolas, & Instructiones Italico sermone conscriptas, a Romanis Archivis erutas, totidem fere verbis in Latinum vertere, necnon Acta Consistorialia, ut erant simplici stylo, memoriæ demandata, in medium fidelissime producere contentus fuerit. Præcipua tamen errata in fine Libri censoria tibi pagina indicabit.

INDEX

INDEX

IN TOMUM TRIGESIMUM SECUNDUM

ANNALIUM ECCLESIASTICORUM.

A

Digitized by Google

Asca-

Ca-

Digitized by Google

C

Digitized by Google

illius

Digitized by Google

Google

Digitized by Google

du-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

D

E

F

nidem

cisci

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Geor-

Digitized by Google

H

Digitized by Google

I

Digitized by Google

que

Jo-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

tius

Digitized by Google

ab

Digitized by Google

Digitized by Google

N

O

Pon-

Digitized by Google

P

Digitized by Google

Q

R

S

T

Digitized by Google

V

X

Zuin-

Z

I N D E X

A N I M A D V E R S I O N U M

In quo paginarum numerus indicatur.

A

B

C

Co-

Google

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google